

ભગરમા વિદ્યમાન છે તે પરથી પ્રતીત થાય છે તે પૈકી ૧,૮ અને ૬ સિવાયના સર્વ હે અ મા મુદ્રિત થયા છે, આ નવ કૃતિઓ ઉપરાંત ૧૦ મી કૃતિ નામે કવિકલ્પદ્રુમ સ્કંધ કે જેનો ઉલ્લેખ ઉક્ત નવ કૃતિઓ સાથે Catalogus Catalogarum મા કરેલ છે, પણ તે કૃતિ ઉપલબ્ધ નથી.

૭૦૫ મહાનની પેઠે તેના વાકા દેહડનો પુત્ર ધન્યરાજ-ધનરાજ-ધનદ પણ એક નામી વિદ્વાન હતો. તેણે ભર્તૃહરિ શતક ત્રયની પેઠે શુભાંગ ધનદ, નીતિ ધનદ, અને વૈરાગ્ય ધનદ નામના ત્રણ શતક-ધનદત્રિશતી રચેન છે તે પૈકી નીતિધનદની પ્રશસ્તિ પરથી જણાય છે કે તે તેણે મહાપદ્મર્ગમા સ ૧૪૬૦ મા રચેન છે, વળી તેમા પોતાનો પરિચય આપ્યો છે અને તત્કાલે વિદ્યમાન આચાર્યશ્રી જિન-ભદ્રસૂરિનું અમરણ કરેલ છે કે —

‘જિનવર પદ પૂજમા દત્તચિત્ત, સારા વિત્તવાળો, ખરતર મુનિની શિક્ષાથી જેણે વિશ્વાપકાર શીખેલ છે, તે દેહલના એક વીર એવો ધનરાજ જયવતો છે કે જેના નામથી આ નયધનદ-નીતિધનદ રોકે છે ૨

‘સપ્રતિ બક્તોના ચિતામણિ રૂપ વપશ્વર્યાથી જેમણે ઇદ્રને ત્રાસ આપ્યો છે, જે દયાના ઉદયવાળા, સર્વ લોકને પ્રસન્ન રાખનાર, સિદ્ધ અને શુદ્ધિર્થ જિનસદસૂરિ સપ્રતિ વર્તે છે ૬૪

‘જગતમા પ્રસિદ્ધ નામવાળા ધર્મકર્માધિભરી કુલમા મૂર્ત્ય રૂપ હુણ્ણ (હાણ) નામના મત્રી થયા કે જેની કીર્તિ અદ્ર જેવી નિર્મલ હતી તેને બધુત્વ અને નિનયવાળા છ પુત્રો થયા તેમા આદંડ, પછી બાદંડ સધાવ, ધીર દેહડ, ચન્નાકર, આદંડ અને શુભી ખાડુ નયા ૮૫-૯૭

‘મહાપદ્મર્ગમા શુભર પાતસાદનો ગર્વ તોડનાર ગોરી વશનો યવન નરપતિ શ્રીમદ્ આણ મસાદ રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે તેનો મત્રી દેહડ કે જે સત્પુરોના દિનમણિનું જિજ્ઞાસ કરાવતો સર્વ લીર્થકરોના ચરિત્રો ખરતર મુનિઓની પાગેથી સાતળી વત્તોપદેસ પ્રાપ્ત કરતો હતો તેને સાધ્વી ગંગા દેરીથી ધનેસ નામનો પુત્ર થયો કે જેણે ત્રિશતિ-શગર નીતિ વૈરાગ્ય ચતુ-નય રમ્યા મહાપદ્મર્ગમા દેહડના પુત્ર ધનપતિએ સ ૧૪૬૦ ના વૈરાગ્ય શકલપદે જુદરપતિવારે આ ત્રયની પ્રતિષ્ઠા કરી’ ૮૮-૧૦૧

વૈગન્ય ધન નામના તૃતીય ગનકના બીજા શ્લોકમા પોતે કહેન છે કે —

શ્રીમાલ ધીવિરાજ નરનરસુનિનોડધીનધનોપચાર

પારાવારાન્યતીરદ્રપુરદુરદરા દામમાનવપુ ।

નાનાવિદ્યાવિનોદસ્તુરદનત્ત્વન વામસ્પાનિગતો

જીયાદ્ ધન્યો ધનોગ ગમનત્ત્વમિદ વસ્તુ તાન્ત્રા વિમાનિ ॥

—શ્રીમાલ (કુશળ), શ્રીધી વિશાલ, અરવિંદ મુનિ પાનેશી ધર્મોપચાર જેતે શીખેલ છે એવો, જેનો વચ અમુદ્રતા બી ન તીરથી ધને દૂર દેવારો છે, જે દાનના સતાનોનો પાપુ છે, જે વિધરિધ વિદ્યાના રિનોદમા મુગ્ધની નિર્મલ સાતિ ધરાવે છે, જે નામદેવના સ્પથી મુગ્ધ છે એવો ધન્ય ધનેશ છેવો, કે જેના નામથી આ રામગત્ત્વ થોડું છે

આ ત્રણે ચનકને અને ગણમા જાણાવેલું છે કે ‘તવ તિદ્ધતર નરતરામ્નાય મોન વગાયવસ શ્રીમાલ વુજ નિલક મંપપાલ ધામદ્ દેહ-લામ્મજ વિવિધ મિદ્ધરાજી વિરાજમાન સપપતિ ધી ધનદરાજ વિરનિતે’— આ ત્રણે ચનકે હાન્યમાણા મુગ્ધ ૧૩ મા મુદ્રિત છે

૭૦૬ આ ભાષ્યોએ જિનભદ્રમુનિના ઉપદેશથી એક વિશાલ મિદ્ધાન્ત-કોશ તખાવ્યો હતો આજે તે સિદ્ધાન્ત-કોશ વિદ્યમાન નથી પાટણનો એક ભડાગ કે જે સાગગમ્મના ઉપાશ્રયમા રક્ષિત છે તેમા લગનતીમૂત્ર (મૂલભાત્ર)ની પ્રતિ છે કે જે મડનના સિદ્ધાન્તકોશની છે તેમા જણાવ્યું છે કે —

‘મં ૧૫૦૩ વૈદ્યાખ મુદિ ૧ પ્રતિપત્તિથી ગવિ દિને અઘેહ શી રવ્યભતીર્થ ૪૯૦ શ્રી ખરનગગમે શ્રી જિનગજમુનિ પદે શ્રી જિન-ભદ્રમૂરીશ્વગણામુપદેજેન શ્રી શ્રીમાવચાતીય સં માંડળ મં ધનગજ

૪૯૦ મડનનો નિવાસ માડવગટમા હોવાથી પુસ્તકભડાર પણ ત્યા સ્થાપિત કર્યો હોવો જોઈએ આ પુસ્તક ખસાતમા લખાવાનું કારણ એ જણાય છે કે સર્વ પુસ્તકો જિનભદ્રસૂત્રિની દેખરેખ નીચે લખાતા હતા અને આ ગૂરિનો તે વખતે ખસાતમા વાસ હોવાથી આ પુસ્તક ત્યા લખાયું

શ્રી કાયમડ બુલ્કિયી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું
સલાપોસ રોડ, અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૧ લી પ્રત ૧૦૦૦

પ્રકાશક

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સ ઓફિસ તરફથી
ગણુદોડલાલ રાયચ દ ઝવેરી,
મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી (પ્રોપ્રિયેટર)
સ્થાનિક જનરલ સેક્રેટરીઓ

૨૦, પાપધુની, મુખર્ષી નં ૩-

નિવેદન.

મયયોજાનુરજનના-રાગાદ્યા ક્ષયમુપાગતા યસ્ય ।

દ્રાત્રા યા વિષ્ણુ યાં દગ્ગે જિનો યા નમસ્તસ્મે ॥

—મવરૂપ વક્ષના બીજા કુર એવા રાગાદિક જેના ક્ષય પામ્યા હેય તે
અમે તો પ્રદા દોય, અમે તો વિષ્ણુ દોય, અમે તો મદાદેવ દોય કે અમે
તો જિન દોય—તેને મારો નમસ્કાર છે —હેમાચાર્યકૃત મદદેવસ્તો ।

‘આપણે નિશ્ચય કરીએ કે સત્યની આરાધના ઇચ્છવાના નથી સત્ય
માટે દુનિયામાં સાની અદિસા જેન ધર્મ’ છે અદિસા તે પ્રેમનો સાર
છે તેનું આપ જગતમાં કોઈ કાદી સકયુજ નથી એ પ્રેમસાગરથી આપણે
ભરણું નથીએ તો આપણામાં એવી ઉદારતા આવે કે તેમાં આપ જગતને
આપણે સકેરી સજીએ છીએ એ કહિન વસ્તુ છે ખરી, છતાં સા પ છે
તેથી આપણે સરસ્વતીના પ્રાર્થનામાં સામંજ્ય કે શકર દો કે વિષ્ણુ, પ્રદા
દો કે ઇન્દ્ર, બુદ્ધ દો કે શિવ, મારૂં માયુ તેનેજ નમે જે રાગદ્વેષરહિત
છે, જેણે કામો છોડેલા છે, જે અદિસાની-પ્રેમની મૂર્તિ છે

૧ આ ઇતિહાસની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ એ છે કે —
ગુજરાતની અગ્નિતા માટે ગૌરવ ધરાવનાર અને તેની પ્રતિષ્ઠા વધે
તેમ કરવા મથનાર સિદ્ધહન લેખક—નવનકથાકાર શ્રીયુત કનૈયાલાલ
ભાણેકલાલ મુનશી M A LL B ઍડવોકેટ સાહિત્ય—મસદ
સ્થાપી તે દ્વારા ‘ગુજરાત’ નામનું મચિત્ર માસિક કાઢ્યું તેમણે મને
સને ૧૯૨૨ ના અક્ટોબરમાં અંગ્રેજીમાં પત્રદ્વારા જણાવ્યું કે —

‘We have decided to start a work on a history of
literature and a Gujarati dictionary

As a personal friend I have already guaranteed your
cooperation and we are going to burden you with the
whole load of old Jain literature in which you are the
best available authority I think we cannot give you any

well-known author but we will have to give you the whole host of obscure Jain authors and you will have to do your utmost in producing the work on a line which will justify the existence of our 'Sahitya Sansad'

It is a tremendous task and to carry it out through within the short time i.e. before March 1923 is well-nigh impossible but if the Sansad wants to justify the role which it has proposed to play there is no other alternative but to accomplish the impossibility'

—'અમોએ સાહિત્યના ઇતિહાસ પર એક ગ્રંથ અને ગૂજરાતી સાહિત્ય કાઢવા નિર્ણય કર્યો છે

એક અગત્ય મિત્ર તરીકે મેં તમારા સહકારની ભીંમીનજીરી ક્યારની આપી છે અને અમો નહું જૈન સાહિત્ય કે જેમાં તમે, જેટલા દુસ્તગત છે તેમાં, શ્રેષ્ઠ પ્રમાણભૂત છે, તેનો સર્વ લાર તમેપર લાદવાના છીએ હું માફ છું કે તમેને કોઈ પણ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથકારનું કાંઈ અમે આપી શકતા નથી પણ તમને અપ્રસિદ્ધ જૈન ગ્રંથકારોના આખા સમૂહનું કાંઈ આપણે પડશે અને તમારે તે કાંઈ આપણી 'સાહિત્ય સંસદ'ની વિદ્યમાનતાને સાર્થક કરે તેવી તૈયારી પર તૈયાર કરવામાં તમારાથી બની શકે તેટલી શક્તિથી કરવું પડશે

તે જબરદાસ્ત કામ છે અને તે હું સમયમાં એટલે ૧૯૨૩ના માર્ચ સુધીમાં પાર પાડવું એ લગભગ અશક્ય છે, પરંતુ જો સંસદે જો ભાગ લેવાવા બદલ પડેલી છે તે ફૂલાઈ કરવા માગતી હોય તો તે અશક્ય વાતને સિદ્ધ કરવા સિવાય છટકો નથી' [જૈનયુગ પોષ ૧૯૮૨ પૃ ૧૭૧]

૨ આના ઉત્તરમાં તુરંત મેં જાણાવ્યું કે 'આપે લીધેલી યોજના મદાભાગત છે અને તેમાં માગતી યથાશક્તિ અને યથામતિ ફાળો આપાય તેમ હું પ્રયત્નવીર રહીશ અને રચના માર્ચ સુધીમાં તે બંને મહાકાર્યો પૂરા થતા અશક્ય લાગે છે, છતાં પ્રયત્નો ભગીરથ હશે તોજ માર્ચ થવાનો 'યાન્મ' લાગે છે' [જૈનયુગ પોષ ૧૯૮૨ પૃ ૧૭૧]

૩ ગૂજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસ પર એક ગ્રંથ જુદા જુદા લેખકોના લેખોના પ્રકટ કરવા, તેના કરતાં તેના પચ 'વ્યાખ્યાનો'

અનક અમુક વિષયના કરી તે પાના લેખો 'ગુજરાત'મા ચી ૧ મં ૧૯૮૦ થી પ્રકટ કરવા શરૂ કરી દેવા એવી અને ૧૯૨૪ના નવન્યુઆરીમા અગ્રેજીમા લખેલી કાન્ની ચોજના નાને સૂચના માટે મોકલવામા આવી અને તેમા ચોથુ ને પાચમુ વાંસુ નાગમિદથી દયાગમ સુધીના ચાગ્રો વર્ષ માટે ગણી તેમા 'જૈન સાહિત્ય' મૂકી તે નવનવીનુ કાય કેટલા પૃષ્ઠમા કરવુ ઘટે તે માટે મારી સૂચના માગી આ કાગળનું જનોનું ગુજરાતી સાહિત્ય ધણુ દોષ તેને ઘોડા પૃષ્ઠોમા ન્યાય ન આપી નકાય એમ મે જણાવ્યુ

૪ આ દરમ્યાન 'ગુજરાતી સાહિત્ય' એ નામની મહાભારત ચોજનાનો ખગડો છપાવીને ત્રીયુત મુનનીએ પ્રકટ કર્યો હતો તેના તત્ત્રીમકના પ્રમુખ તરીકે તેઓ હતા અને તે મડલના મભાસદો તરીકે અન્ય દશ મળ્યો-લેખકોની નિમણુક કરામા આવી હતી તેમા માક નામ પાપુ હતું આ ચોજનામા જૂમિકાનો પ્રથમ ભાગ, અને પછી આગળકાલ, મધ્યકાલ અને અર્વાચીનકાલ એમ કાનના ભાગ પ્રમાણે ત્રણ કાય એટલે કુલ ચાર ભાગ પાડ્યા હતા, અને એ દરેક ભાગને અમુક ખગડોમા વહેતી કુલ દશ ખગડોની કાન્ની મોકલવણ ઘડી કાઢી હતી (વેશાખ શુદ્ધ ૯ મગળ-જુઓ તે વખતનું 'ગુજરાત') આ ચોજનામા ધીમે ધીમે સુધારા વધારા ચતા ગયા તેમા મધ્યકાલના યુગની નરઆત મં ૧૪૫૯મા અમદાવાદની સ્થાપનાથી ગતીને સ ૧૯૦૮ સુધી તેનો અત સ્વીકારાયો જૂમિકાના પ્રથમ અને બીજો એમ બે ખડ, અને મધ્યકાલનો પાચમો ખડ એમ ત્રણ ખડ પ્રથમ હાય ધરવામા આવ્યા મધ્યકાલને પગો ફેઠા ને ઉમો એમ ત્રણ ખડ આપેના તે પૈકી પાચમા ખડનો ત્રિતમ 'મધ્યકાલના સાહિત્યના પ્રવાહો વીશે અગ્રલેખો' રાખ્યો હતો તે અગ્રલેખોમા સાતમો અગ્રલેખ નામે 'જૈન સપ્રદાય અને આ મધ્યકાલનું ગુજરાતી સાહિત્ય' મૂકી તેના લેખક તરીકે માર્ડ નામ પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું

આ પાંચમા ખંડના અગ્રલેખ લખનાગએને સૂચનાઓ ત્રી-મહલે એ કરી હતી કે —

૧ દરેક અગ્રલેખ ગુજરાતના ૨૦ કે ૨૫ પૃષ્ઠોથી વધારે લાંબો ન કરવો

૨ દરેક અગ્રલેખના ૪, ૫ કે ૬ પ્રકરણો કરવા

૩ અગ્રલેખો એવી રીતે વહેંચવામાં આવ્યા છે કે તેથી એક જ વિષય તેમાં આવી નવ આથી બીજા વિષય વીરો કે સામાન્ય વિષય સળધી એમાં કે પણ ન આવે તો ચાવરો

૪ બને ત્યાં સુધી આધાર ટાકવાની તરફી લેવી અને તે વિષય સળધી પુસ્તકોની ચાલી ઘાળ્યે લાગે તો પરિશિષ્ટમાં આપવી

૫ દરેક અગ્રલેખમાં એક બલ આવી નવ છે તો તે બલની હત્પત્તિ, તેનું ગુજરાતમાં દર્શન કેમ થયું અને તેણે કેવું સ્વરૂપ પકડ્યું તે પણ તેમાં આવી જવા જોઈએ બાકીના વાગમાં તે બલનો વિકાસ, તેનો પરિપાક, તેનું સાહિત્યમાં દર્શન, તેમાંથી સાહિત્યમાં આવેલી વિશિષ્ટતા અને સમૃદ્ધિ, તેનું અદૃશ્ય થયું અને તેની બીજા બલોપર અસર આ વસ્તુઓ પર બને તો દૃષ્ટિબિંદુઓ રજૂ કરવા (વેશાખ શુદ્ધ ૯ મંગળ)

આ યોજનામાં ધીમે ધીમે સુધારા વધારા ચતા ગયા.

૫ ૧૯૨૪ના જુનમાં 'જૈન સમ્રદાય અને આ કાલનું સાહિત્ય' ના પરનો લેખ લખાઈ ગયો હતો, નહિ તો સત્વર શરૂ કરી જુનની અંતે મને તેમ મનીએ પત્રથી જણાવ્યું સાથે લખવાના મુદ્દાઓની નોંધ મોકલી કે — ૧ જૈન સમ્રદાયનો ઉદય, ૨ તેનું સ્થાન ૩ તેનું ગુજરાતમાં આગમન, ૪ વલ્લી, ચાવડા અને સોલંકી સમયનો જૈન મત, ૫ મુસલમાન રાજ્યની શરૂઆતમાં જૈન ધર્મની સ્થિતિ, ૬ દશમી મદીમાં જૈન ધર્મની ગુજરાતના જીવનપર અસર, ૭ મુસલમાન રાજ્ય પહેલાંનું જૈન સાહિત્ય, ૮ મધ્યકાલના જૈન સાહિત્યના મુખ્ય ગુણ, ૯ પ્રમુખ સાહિત્ય, તેની વિશિષ્ટતા, ખુબીઓ અને ખોડો, ૧૦ નરસિંહ યુગના જૈન કવિઓ, ૧૧ નાકર અને પ્રેમાનંદ યુગના કવિઓ ૧૨ દયાગમ યુગના કવિઓ, ૧૩ આ યુગોમાં

સાહિત્યની પ્રગતિ અને વિકાસ, ૧૪ મધ્યકાલીન મધ્યકાલિક અને તરીકે જોવામાં, સાહિત્યમાં પ્રતિબિંબિત થયેલું દોષ તે—તે નોંધમાં મધ્યકાલે નોંધ કરી દત્તી કે '૩૦ થી ૩૫ લખેલા પાના કાગળ વધારે નદી પડેલા મધ્યકાલે જે પાના કાગળ વડુ નદી'—આટલા દુષ્ટ લખાણમાં આ ૧૪ મુદ્દા મમાવી આપો લેખ લખવાનું માટે માટે અશક્ય હતું, ત્યારપછી શ્રી મુનશીએ આ અગત્યમાં એવા પ્રકરણો પાડવાનું ચૂંચન કરી મધ્યકાલે ' (1) Jainism 4 Printed pages (2) Jainism as a political & social force in Hindu-Gujarat આગળ ૮૩૦-૧૪૫૯ (3) Jain literature in the ૧૪-૧૫ સદી (4) Jainism as a political and social force during the ૧૪૫૯ to ૧૬૦૮ (5) The growth and progress of Jain literature during ૧૬૦૮-૧૬૫૯ (6) The characteristic form (પ્રત્યક્ષ form) of Jain literature (7) The ideal of Jain literature during this age ત્યાર પછી તે બાબત પર ખૂબ જોડાપોડ, મનજી, આમલ ચંતા રજા અને થોડા વધારે પાના થયે તે ચલો પછી લખવા માટે—આમ તે પ્રમુખ શ્રી મુનશીએ જણાવ્યું એટલે છેવટે ઉપરના મર્વ મુદ્દાઓ પર લક્ષ રાખી 'જૈનો અને તેમનું સાહિત્ય' એવું મધ્યકાલે બાધી તેના પર નિબંધ લખવાનું મેં અને ૧૯૨૬ના પ્રાગબમા શરૂ કર્યું

૬ તે લખતા ૩૫ પછી ૪૦, ૫૦ થી ૫૦ એમ પૃષ્ઠો પ્રમુખ શ્રીયુત મુનશીએ વધારી આપવા છતાં પણ મધ્યકાલીન (મ ૧૪૫૯ થી મ ૧૬૦૮ સુધીના) સાહિત્યનો વારો આવે તે પહેલાના પ્રકરણોના પૃષ્ઠો પડે થઈ ગયા આથી જગ્યાનો અતિ સંકેત પડ્યો. મધ્યકાલીન ગૃજગતી સાહિત્ય માટે પ્રધાનત લખવાનું હતું તે અતિ ગૌણ કરી નાખવું પડ્યું તે સાહિત્યના જૈન કવિઓ અને તેમની કૃતિઓનો માત્ર નામનિર્દેશ કરી તે બાગ દૂધાવો પડ્યો દરેક શતકવાર જૈન કવિઓના કાવ્યોના નમુનાઓ તૈયાર કરેલા તે ઉક્ત

નિબંધમાથી બાદ કરવા પડ્યા તત્કાલીન રાજકીય સ્થિતિ અને અન્ય ધર્મોના પ્રવાહોનો સ્પર્શજ કરી ન શકાયો.

૭ આ રીતે લખાયેલો નિબંધ જે પદ્મ પ્રકરણોમા પૂરો થયો તે આ પ્રમાણે છે — ૧ જૈન ધર્મનો ઉદય અને તેનું સ્થાન ૨ આગમ કાલ—આરભકાલ (વિ સ પૂર્વે ૪૭૦ થી વિ સ ૩૦૦), ૩ વચલી અને આવકાનો સમય (સ ૩૦૦ થી સ ૧૦૦૦), ૪ સોલકી વશ (સ ૧૦૦૧ થી ૧૨૩૦), ૫ હૈમયુગ—હૈમચદ્રસૂરિ (સ ૧૧૪૫ થી ૧૨૨૯), ૬ અપભ્રંશ સાહિત્ય (વિ ૮ થી ૧૨ મી સદીનું), ૭ સોલકી વશ—અનુસધાન (સ ૧૨૩૦—૧૨૯૯), ૮ વસ્તુપાલ તેજપાલનો સમય (વસ્તુ—તેજ યુગ સ ૧૩૭૫ થી ૧૩૦૦), ૯ વાઘેલા વશ (સ ૧૩૦૦ થી ૧૩૫૬), ૧૦ ગૂજરાતમા મુસલમાનો (સ ૧૩૫૬ થી ૧૪૫૬), ૧૧ સોમસુન્દર યુગ (સ ૧૪૫૬ થી ૧૫૦૦), ૧૨ વિક્રમ મોળમુ શતક, લાવણ્યમય યુગ (સ ૧૫૪૦ થી ૧૫૯૦), ૧૩ હીરવિજયસૂરિનો—હેરક યુગ (૧૭મો સદી), ૧૪ યશોવિજય યુગ (૧૮મું શતક), ૧૫ વિક્રમ ૧૯મું શતક—ઉપસહાર

૮ સાહિત્યસસદ તરફથી ‘ગુજરાતી સાહિત્ય’ (ગુજરાતની સંસ્કૃતિના સંપ્રદેહનું દિગ્દર્શન) ખડ પ મો નામે ‘મધ્યકાલનો સાહિત્યપ્રવાહ’ સાત ભાગમા વિભક્ત કરી પ્રકટ કરવામા આવ્યો, તેમા ખીન્ન-નીન્ન-અને ચોથા ભાગમા ૫ ૬૬ થી ૧૫૮ સુધીના કુલ ૯૩ જાપેના પૃષ્ઠોમા મારો ઉક્ત નિબંધ સન ૧૯૨૬ માજ પ્રકટ થયો આ નિબંધ માટે શ્રીયુત નાનાલાલ ત્રિમનસાલ મહેતા I C S (સિવિલિયન)એ પ્રતાપગ ઔધથી તા ૨૬-૧૦-૧૯૨૬ ના મારા પરના પત્રમા જણાવ્યું કે—

I have been reading your ‘જૈનો ને તેમનું સાહિત્ય’ in Gujarati Sahitya with much admiration for sound scholarship and proper perspective I do not think there is anything in the Gujarati literature or in any other language

that I know of, what gives such detailed information about Jain literature x x x

— “‘સુન્દરી સાહિત્ય’માં તમારો ‘જેનો ? તેમજુ સાહિત્ય’ (ને નિગ્રધ) વાની ગયો હુ અને તેમાનાં સગીન વિદ્યુત અને યથાગિયન ‘જા-દર્શન માટે મને અતિ આદર હત્યન યથો છે । જરાની વાદ્મયમા કે મને માહીની જેની છે તેા મઈ જીજ જાપામાં જેન સાહિત્ય સખધા આવી વિસ્તૃત માગિની અ પે એજુ કઈપ । તેય એમ હું વાગતો નથી

હ આ આ જીજ વિદ્વાનોના માગ અભિપ્રાયોથી મને પ્રેર્યાત્મા । મજ્યુ તેથી તે વિચારના તત્ત્વ એવા વિદ્વાનોને જાનાવી તેમની સૂચનાઓ મેળવવા મે પ્રયત્ન કર્યો મારા મિત્ર પડિતની લાલચદ ભગવાનનામ ગાધીને તેનો અમુક ભાગ જેવા મોકલી આપ્યો, ને તેમજો જેઠ જઈ તેમા અર્દી તરી યોગ્ય સુધાગવધાગ હુકમા કર્યો પણ પછીના ભાગ અનવકાન આદિના કાગળે પોતે જેઠ ન શક્યા પછી મારા સુહૃદો-પડિત શ્રી ખેચગ્ગમ, ગ મોહનલાલ ભગવાનનામ જીવેરી અને રા રમિનાન છોટાલાન કાપડીઆ તે છપાયેલો નિગ્રધ વાચી જેઠ ગયા અને તે મળધી કષ્ટક સૂચનો યત્રતત્ર તેમજો કર્યો જીજ જેન સાક્ષરોને જેન યુગના ત ની તરીકે મે તેના વાર્તિક માગસર ૧૯૮૩ના અંકમા ઉક્ત નિગ્રધમા સુધારા વધાગ સૂચવના માટે પ્રેમપૂર્વક જાહેર આમ નજુ કરેલુ પણ કોઈએ સૂચના કરવા તરદી લીધી નથી આ રીતે આ નિગ્રધ તે આકારમા જ થોડા અદિ તર્દો ફેફાગ માથે રહ્યો

૧૦ ‘જેન જૂજી કવિઓ-જીજો ભાગ’ નામના માગ અથવી પ્રગ્તાવના તરીકે આ નિગ્રધ તે અથના પ્રથમ ભાગના નિવે દનમા જણાવ્યા પ્રમાણે આપવાનો મે વિચાર રાખ્યો હતો, પરંતુ તેને સપ્રમાણ મરોધિત વર્ધિત આકારમા પુન લેખારૂ કરી મૂકવાનો અને ખાસ કરી જેન આગમ-સાહિત્યનો ઇતિહાસ ઉમેરવાનો મારા સહૃદ્ય મિત્રો અને ખાસ કરી મારા સુહૃદ રા મોહનલાલ ભગ

વાનદાસ ઝંવેરીનો આગ્રહ થતા તેમ કરવાનો અથાગ પરિશ્રમ સને ૧૯૨૮ના વર્ષથી આરંભ્યો તે નિબંધનું નામ ફેરવીને 'જૈન સાહિત્યનો સ ક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' રાખી, શ્રીમન્મહાવીર પ્રભુના આગમ-સાહિત્યથી શરૂઆત કરી એક એક પ્રકરણ હું લખતો ગયો સાત સાત પ્રકરણોનો એક વિભાગ કરવામા આવ્યો, ને જેમ જેમ લખાઈ પ્રકરણ તૈયાર થાય તેમ તેમ તેના ૫૦-૧૦૦ પૃષ્ઠ છાપવા મોકલાતા ગયા પ્રથમ હપ્તો ૧૯૨૮ના જુલાઈમા છાપખાને મોકલાયો.

૧૧ ત્યાં એક અવટિત ઘટના થઈ તા ૧૮-૮-૨૮ને દિને મારા ટેબલ પર મારા ચાર વર્ષની વયના ચિ રમણિકલાસે દીવાસળી સળગાવી-તેથી થયેલી ન્હાની આગને પરિણામે આ જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસની સ ૧૩૦૦ પાંજીની મારી નોંધો બળીને ખાખ થઈ ગઈ, અને ખીજ થોડા પુસ્તક વગેરે ઢેટલુક દાઝી ગયું, પણ આગ વિશેષ પસરી નહિ તેથી ઘણું બચી ગયું તે માટે પ્રભુનો ઉપકાર! ન્યૂટન અને તેના પ્રિયસ્વાનનો દાખલો યાદ આવ્યો! આ કારણે સ ૧૩૦૦ પાંજીની નોંધો પુનઃ કરી પુનર્વેખન કરવામા પરિશ્રમ લેતા મૂળ કરતા વિશેષ સાડે બખાયું હશે એ પ્રતીતિથી જે થયું તે સારાને માટે એ કહેવત અનુમાન રમણિકે રમણીય કર્યું એવો માગ મને સતોપ લીધો.

૧૨ આ છપાવાનો આરંભ ૧૯૨૮ના સપ્ટેમ્બરમા થયો કારણકે તે માસમા 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ-ખીજો ભાગ'—એ ગ્રંથનું મૂળ વસ્તુ છપાતું હતું તે પૂરૂ થયું હતું અને આ નિબંધ બાકી હતો તે નિબંધના મૂળ 'ગુજરાત' માસિકના કદ જેવા ૯૩ છપાયેલ પૃષ્ઠ હતા તે શોધિન ન્વર્દિત થઈને તે ગ્રંથના કદના બહુ તો ત્રણસોથી ચારસો છપાયેલ પૃષ્ઠો થશે એમ અડસટો થયો હતો એક બાજુ લખાતું જન્ય ને ખીજ બાજુ છપાતું જન્ય પ્રેમાદિની અનિયમિતતા પણ આડી આડી આવતી જન્ય, છતાં જનતી ત્વગ રાખવામા મે પ્રમાદ પ્રાપ્ત સેવ્યો નથી.

૧૩ જૈન ગૂર્જર કવિઓ-ખીજ ભાગની પ્રસ્તાવના તરીકે આ ઇતિહાસ છપાવો હતો તેથી તેની સાથે તે આવનાર હતો, પરંતુ તે

પ્રસ્તાવના લુદ્ધ પુસ્તક રૂપે પણ પ્રકટ થાય તો વધારે માર, અને એવો અભિપ્રાય પ્રથમ ભાગની પ્રગ્તાવનામાં નકલ્યા મારા 'જૂની ગૂઝગતી ભાગાનો મહિમ ઇતિહાસ' નામ ॥ નિગમ મારે દેટવાક વિદ્વાનોએ જુદા મથાકાં બહાર પાડવાની પગમ આવશ્યકતા જાણાવી હતી, તેથી તેની પાસમે નકલ્ય મારા તરફથી મારા ખર્ચે જુદી છાપી આપવાનું શ્રી જૈન મ્હે કૌના જનજન એકેટલી રા મોદનલાલ ઝવેરીની મમતિ લખ મે પ્રેસને દહી દીધું હતું, ને તે પ્રમાણે છપાયેલ છે

૧૪ આમ છપાતા મૂળ નળમોથી ચારમો પૃષ્ઠ ધરેના હતા, તેને બદલે મને ૧૯૩૦ની આખરે હીંગવિજયમગ્નિના મમય સુધીના છ વિભાગનાજ છપાઇને ૫૬૦ પૃષ્ઠ થયા—એટલે ધાગેલ ક્રમતા દોડુ બમણું છપાઇ ગયું, અને તે ઉપગત ખીન્તુ વધારે છપાવવાનું બાકી રહ્યું એટલે આ ઇતિહાસની બધી નકલો જૂદાજ પુસ્તક રૂપે મદાર પાડ્યા વગર છટકાજ નથી એમ સમજતા ઉક્ત 'જૈન ગૂઝગતી દવિઓ-ખીન્તે ભાગ' કે જે ટપાગનો (મને ૧૯૨૮ના મધ્યેજ પડે ॥) પ્રેમમાં છપાઇ ગયો હતો તે પુસ્તક રૂપે આ મમધીના નિવેદન સહિત બહાર પાડી દેવાનું સને ૧૯૩૧ના પ્રાગભમાં નકલી થયું ને તેના પગિણામે તે ઉક્ત ઇતિહાસની પ્રગ્તાવના વગરનો બધામ ૧૯૩૧ ના પ્રથમાર્ધમાં બહાર પડી ગયો, કે જે સમધી વિદ્વાનો-પત્રકારોના અભિપ્રાય આ મથો અતે મૂકવામાં આવ્યા છે અને તે પરથી તેનું મૂલ્ય આકી શકારો આ ઇતિહાસ કુલ ૮ વિભાગમાં ને તે ક્રમના છ પ્રકરણ એટલે કુલ ૫૬ પ્રકરણમાં-૫૭૭ ટિપ્પણ સહિતના ૧૧૯૫ પેરામાં-૮૩૨ પૃષ્ઠમાં સને ૧૯૩૧ ના લગભગ આખરે છપાઇ રહ્યો પત્રી વિસ્તૃત અનુ-ક્રમણિકા કરતા લગભગ ૭૫૦૦ કાપતીઓ વિગેય નામો આદિની ચમ ને તેને ૨૩ વિષયમાં અક્ષરાનુક્રમે ગોઠની પ્રેસમાં ૧૯૩૨ના મે માસમાં મોકલતા તેના ૧૮૮ પૃષ્ઠ છાપતા પ્રેસે પાસ માસ લીધા તે અનુક્રમણિકા એ આ ઇતિહાસના વિશેષ શબ્દો-નામોનો કોશ છે

૧૫ આ વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા પત્રી 'શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ-પત્રક' મૂકેલું છે તે સમધી જણાવવાનું કે આખો ઇતિહાસ મૂળ

છપાઇ જતા ત્રણ વર્ષ લાગ્યા દરમિયાન તેના પર પ્રકાશ પાડતા ચાર પુસ્તકો બહાર પડ્યા —

(૧) ૫ સુખલાલ કૃત તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર ગૂં વ્યાખ્યા ભાગ બીજાની પ્રસ્તાવના (પ્ર૦ ગૂંજરાત વિદ્યાપીઠ) (૨) અ૦ સુખલાલ મધવી અને અ૦ એચરદાસ દોશીએ તૈયાર કરેલ સન્મતિપ્રકરણ-પ્રસ્તાવના અનુવાદ વિવેચન આદિસહિત પ્ર૦ શ્રી પુનભાઇ જૈન ગ્રંથમાળા કાર્યો-લય અમદાવાદ) (૩) મુનિશ્રી કલ્યાણવિજય કૃત નિબંધ નામે 'વીર-નિર્વાણ સવત્ત્વ ઔર જૈન કાલગણના' (પ્ર નાગરી પ્રચારિણી પત્રિકા ૧૦-૪ અને ૧૧-૧ અંકમાં, પંજી જુદા પુસ્તકાકારે પ્ર૦ ક વિ શાસ્ત્ર સમિતિ, જલોર) અને (૪) તે મુનિશ્રીની પ્રભાવકચરિતના પ્રબંધોની પર્યાયોચના (પ્ર૦ ચ નું ગૂં ભાષાતર પ્ર૦ જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર) આ ચારેમાંથી ઉપયુક્ત લાગેલી હકીકતોની દરેક પાસા અને ટિપ્પણવાર નોંધ કરી તે વૃદ્ધિને શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિપત્રકમાં આ પુસ્તકને અતે પ્રકટ કરેલ છે, આથી આ ઇતિહાસ સામ્રતકાલ સુધી લખ્ય માહિતીવાદો (uptodate) કરવામાં આવ્યો છે તે પત્રકમાં આવેલ નિરોપ શબ્દો-નામોને ઉપર્યુક્ત 'વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા' માં દાખલ કરવાનું શક્ય નહોતું તેમ તેની જુદી અનુક્રમણિકા થઇ શકી નથી તેને માટે મને ખેદ થાય છે પણ વસ્તુસ્થિતિ સમજતા વાચકો તેને નિભાવી લેશે

૧૬ આ ઇતિહાસના અગ્ર ભાગમાં આ નિવેદન સાથે, શ્રી કામદાગની પ્રસ્તાવના, આ ગ્રંથમાં વાપરેલા દુકા અક્ષરો સમજાવવા માટે માંકેલિક અક્ષરોની સમજ, જે સાઠ ચિત્રો આપ્યા ગયેલા છે તે દરેકની દુકી હકીકત સમજાવતો ચિત્રપરિચય, તથા તે મર્વ ઉપરાત આ ઇતિહાસના દરેક વિભાગ ને તેના દરેક પ્રકરણમાં આનવી હકીકતો અતિ સરોપમાં જણાવતો સામાન્ય વિષયાનુક્રમ મુકેલ છે આ મર્વ વાચકોને દરેક જાતની સરલતા આપી દરેક ગીતે માર્ગદર્શક થશે

૧૭ આ ઇનિદામના ચોથા વિભાગનું ચોથું પ્રકરણ નામે 'વસ્તુ-જૈનયુગના સાદિત્ય પ્રવૃત્તિ' તે ૮પાનું હતું ત્યાં એક વાનગી તનીકે જૈનયુગના ભાદ્રપદથી દાર્તક ૧૯૮૫-૮૬ ના અકમા ૫ ૮૨ થી ૯૫ માં પાનુ તેના તત્રી તનીકે મે નિવેદિત કર્યું હતું કે જે પગથી તેના વાચકને તે ઇનિદામ કેવી રીતે પર લખાય છે તે જાણવાનું મળી આવે આ પ્રકરણ વાચી હોમુદી પત્રના વિદ્વાન તત્રીત્રી વિજયભાઈ પ્રવે તેના માર્ચ ૧૯૩૦ ના ૫ ૧૯૭ પર પોતાની ૨૧-૨-૩૦ ની 'ડાયરીનાર્થ' એ મથાળા નીચે જણાવ્યું હતું કે —

'૭ અઠવાડિયા પર આવેલ આ અક (જૈનયુગ ભાદ્રપદથી કાતક) આજેના કે નિવૃત્તિથી જેઈ રાખેલ. તેના સવામોથી પણ વધુ પાતામા મોટે ભાગે તે જૈનોપયોની કે પ્રાચીન સાદિત્યના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી વિદ્વાતા ભરચક ભરી છે મિત્રદાવે આ પ્રકરણે ધ્યાન તો ગુજરાતના ગાજ-વર તરુણ વિદ્વાનોમાના એક સીમનલાલ જે શાહના ઉત્તર દિદર્શના જૈનધર્મ વિશેના એમના નિબંધની અનુક્રમણિકાએ જેમ્મ આટલા પરથી જ લેખની મદદને ને ઝીજુવટ જેટલી ભધી દેખાય છે કે આપુ પુસ્તક પ્રગટ થયે એ વિષયના વાક્યમા કીમતી ઉમેરો થવાનો જ આ જ કથન તત્રી ગચિત 'જૈનસાદિત્યનો ઇતિહાસ'માંથી વસ્તુપાળ તેજપાળના યુગની સાદિત્યપ્રવૃત્તિનું પ્રગ્ગમ પ્રસ્તુત અકમા ૮પાયુ છે, તેને વિશે કરી રાખાય શો જીવનપયત કર્યાન કરેલો સાદિત્ય-સચય! મોદનસાઈ સામે કોઈપણ જાનખી ફરિયાદ દોષ તો એ જ તેઈ તાકે કે પોતાના સાધનસમિતિને લાભ આજ પહેલા જુ / પ્રમાણમા તેઓ આપતા હતા, હવે વધુ આપે છે, પણ હજી પૂરતા પ્રમાણમા કદાચ નહીં વસ્તુપાળ-તમાનીન આતરપ્રાચીય પ્રતિષ્ઠા વાળા કવિ અને વિદ્વાનોપક હતા, તેમણે ૩ ૧૮ હમર (જે એ વાતમા ખાસ અત્યુક્તિ ન દોષ તે) માત્ર લાયકેરીઓ પાળજન ખર્ચેલા, તેથી એઓ તો સવત તેરમા સેક્રના કાનેજ જેવા, આ બધું મને તો આ લેખેન પહેલીવાર ગાખવ્યું X X X

૧૮ હવે આ સમગ્ર ઇતિહાસ બહાર પડે છે, તો તેના અધ્યયનથી ઘણી વાતો નવી અને તે પહેલીવારની માન્ય પડશે તેની

દુક સિલસિલાબધ તપાસ (survey) જૂદી આવવા અને તેમાં જે જે પુસ્તકો મુદ્રિત થઈ ગયા છે તે સર્વેની વિષય-માહિતી, તેમજ દીકાત્મક ચર્ચા કરી મૂકવા સકલ્પ હતો પણ તે પાર પડી શક્યો નથી તેમ કરતા હજુ કેટલાયે વર્ષો વીતી જાય અને કદાચ મનની મનમા સમાય, તે બચથી જોટલુ બની શકે તેટલુ, સગ્રહ કરી એક 'સગ્રહ-ગથ' તરીકે યા કૃતિઓ કર્તા વગેરેના સમયબદ્ધ અનુક્રમમાં તેના 'કેશ' તરીકે હાલ આપી પ્રકટ કરવુ તે વાત મુખ્યપણે લક્ષમાં રાખી સાથે સાથે બની શકે તેટલી વિષયમાહિતી ને ચર્ચા પણ દુકમાં લખી નાખી આ ઇતિહાસ પ્રકટ કરી નાખેલ છે તે લખતા-છપાતા ચાર વર્ષ વીતી ગયા એની પાછળ દિનરાત શ્રમ લેવામાં મે કયાશ રાખી નથી સમય લઈ પોતાને ખર્ચે જૂદે જૂદે રથજે જઈ પુસ્તકબહારો જોઈ તપાસી આવવા, તેમાંથી મળેલા તેમજ અન્ય પ્રાપ્ત-અ સાધનોને પ્રાપ્ત કરી સગ્રહ કરવો, તેમાંથી નોંધો-ટાંચણો કરી લેવા, તે પરથી પ્રમાણો આપી પ્રકરણો લખવા, છાપવા મોકલવા, તેના પ્રકાશન શોધન કરવુ તેને પાછા મગાવી સુધારવા-ગ્રેપવા, તેની વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા કરવી વગેરે બધુય એકલે પડે કાંઈની પણ સદાય વગર-એક 'મૂક-રીડર' જેવાની પણ મદદ વગર કરીને આ પુસ્તક મે ગૂજરાતને સાદર ધર્યું છે

૧૯ જે રથજના જૈન પુસ્તકબહારો હું સ ૧૯૮૬ સુધીમાં જાતે જઈ જોઈ તપાસી આવ્યો તેના ઉદ્દેશ્ય મે મારા જૈનગૂર્જર કવિઓના પ્રયત્ન અને બીજા ભાગના નિવેદનોમાં કર્યો છે આ જોવામાં પહેલેથી મારી દષ્ટિ દેલી ભાષા-કવિઓ પ્રત્યે હતી સ્ફૂર્ત આદિમાં અથ રચનાગ્ની થોડી પ્રચલિતો પહેલાં લખી રાખી હતી તે મે શ્રી જિનવિજયને આપી દીધી હતી અને એ સ્વપ્ને પણ ન હતું કે મારે આવો ઇતિહાસ લખવાનું અતિ શ્રમસાધ્ય કાર્ય કરવુ પડશે, સ ૧૯૮૫ માંના મે માસની છઠીમાં ખેડાના બહાર જોવા હું મેં ત્યાંથી બધી ભાષામાં રચાયેલા હસ્તલિખિત

પુસ્તકોની પ્રતિસ્થિતિઓ લેવી-તપાસવી એ રીતે કરી પત્રી મ
૧૯૮૭ ના આગોશ્ચા મહુસામાં માગ મુજબની મિત્ર ગ કુનચદ
પુગાવચદ શાદને ત્યાં ગદી લાના શ્રી યગોદિતિ જૈન બાલાત્રમના
દસ્તકનો મુનિ ગુલાબનો તથા ત્યાંના જદ મુનિશ્રી તિવદવિજયનો
એમ બે પુસ્તકમત્રદ તપાસ્યા તે વખતે ત્યાં શ્રી વિજયમોદન
સૂત્રિને રિતિ કળા તેમના વડોનાના 'શ્રી મુક્તિકમન જૈન મોદન
ગાનમદિ'ની દીપ જોવા મળી ને પત્રી મ ૧૯૮૮ના માગસર-
માદમાં તે દીપમાની જૂજગતી બાપાની ગદી અને જીજી બાપાની
ધોટી જોવા માગેની દસ્તખતો મુજબ માગે ખર્ચે મોદનની વ્યવસ્થા
તેમના લખાણથી શેષ પાનાચદ ધારગી અને ગ લાનચદ ન દવાવ
શાદ દ્વાગ ચત્રને તેનો લાભ મે લીધો આ દરમ્યાન મુખાધના શ્રી
મદાવીર સ્વામીના દહેગમ, પાવધુનીમાનો જિનદત્તસૂરિ બડાગ પશુ
મે જોધ લીધો આ રીતે મધો તપામવામાં નિમિત્તભૂત થનાર
સર્વેનો ઉપકાર હું સ્વીકારું છું

૨૦ મારા મુજબની મિત્ર શ્રીયુત દેગવનાય એમચદ મોદી
B A L L B વકીલ, અમદાવાદ-તેમણે અમદાવાદના અનેક
જૈન બડારોની તપામ લેવામાં, અને જીજી રીતે ગ્રેણા કર-
વામાં (દા ત દ્વાર્ણસ ગૂજગતી મહાએ 'જૈન અને બૌદ્ધ મતનો
સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ તેના સિદ્ધાંતો અને વૈદિક મત સાથે તેની તુલના'
પર નિમધ માટે અને રૂ ૫૦૦ નું પારિતોષિક આપવાનું સન
૧૯૧૪ માં હરાવેલું હતું તે લખવામાં અને ગ્રેણા કરનાર તેઓ હતા),
સાહિત્યમામત્રાની સદાય આપવામાં અને અનેક રીતે મારી સાહિત્ય
સેવામાં ગમ લેવામાં જે ગ્રમ, પ્રીતિ અને સદકાર દાખવ્યા છે તે માટે
તેમનો હું કણી છું તેમનો સ્વર્ગવાસ સને ૧૯૩૨ના જુનમાં થતા
આખા જૈન સાહિત્યજગતમાં ખોટ પડી છે કારણકે જૈનસાહિત્ય સંમધી
પાશ્ચિમાત્ય સ્કૉલરો સાથે અખડ પત્રવ્યવહાર કરનાર, તેમને હસ્ત
લિખિત પુસ્તકો પૂરા પાડનાર, અપ્રકટ ગ્રન્થોને પ્રકટ કરાવવામાં

ભારે જહેમત લેનાર, ગમે તે બહારમાથી કે સાધુ પાસેથી જોઈતી પ્રત મેળવી આપનાર, સાહિત્યસેવીઓને અનેકવિધ સહાય દેનાર તેમના જેવા સરતમ્વજ્ઞાવી સજ્જન દાવ સાપડે તેમ નથી તેમના આત્માને શાંતિ મળે !

૨૧ બહારો-સૂચીપત્રો-જૈન બહારો અને તેની ઉપયોગિતા સખધી આ ગ્રંથમા પાસા ૧૧૧૧-૫ મા લખાયુ છે છતા તેના સખ ધમા જેટલુ કહીએ તેટલુ ઓણુ છે

શ્વેતાખર જૈનોએ-જૈન સાધુઓએ ગૂજરાતને સાહિત્યથી સમૃદ્ધ કરવામા-શોભાવવામા મોટો ફાળો આપ્યો છે, અને દરેક ગામ અને શહેરમા રહેતા ઉપાશ્રયોમા ગ્રંથબહારો રાખી સાહિત્યને સાચવી રાખ્યુ છે તે દરેક બહારની ટીપ મેળવી ક્રોધપણુ પુરતક-કૃતિની પ્રત ક્યા મળે છે તેની નોંધ લેવા ઉપરાંત દાક્ષમા જે જે પ્રસિદ્ધ બહારો છે તેનો સમગ્ર જનતા સહેનાઈથી-વિશેષ મુશકેલી વગર લાભ લઈ શકે, તે માટે તેમને સાર્વજનિક બહારો કરાવવા પ્રયાસ સેવવાનો છે અને જે જે પ્રસિદ્ધ બહાર છે તેની શોધખોળ કરી બહાર લાવવાની જરૂર છે

૨૨ રામ બહારુ હીરાલાલે ૧૭-૧૮-૩૧ દિને પટણામા 'બાલ-ઈન્ડિયા ઓરિયેન્ટલ કોન્ફરન્સ'ના પ્રમુખ તરીકે આપેલ બાણુ માંથી બહારોની શોધખોળની જરૂર સખધે ફરે નોંધવા જેવો છે -

A thorough exploration of Bhandaras which the foresight and excellent arrangements of the Jainas have so carefully preserved, has yet to be made Regarding Pattan Jaina Bhandaras Professor Peterson said 'I know of no town in India and only a few in the world, which can boast of so great a store of documents of such venerable antiquity They would be the pride and jealously guarded treasure of any University Library in Europe' There are 13000 manuscripts in Pattan, a des

captives and annotated catalogue of which is in course of preparation

—જે વાણી જેનેની દીપ્તિ અને તેમના વૃદ્ધ પ્રજાથી સતત-
પૂર્વ સંસ્કાર રજા છે તેની સંપૂર્ણ શોધખોળ હવે કરવાની છે જે
પાટણના જૈન બહાર સજાથી પ્રાપ્ત પીટસને કુલ ૧૮૦-“૫૮” જે
ભારતમાં એક પણ સદેશ જે નેયુ નથી તેમજ તેના જેવા આખા જાતમાં
માત્ર ૧૮૦ સદેશ છે કે જે આશી બાંધી અગ્ર પ્રાચીન-વાણી દર્શાવેલ
પ્રતોનો સમગ્ર ધરાવવાનું અશિમાન ધમરી શકે ત્યાં પ્રતો તે પુરાણની
મહા પાત્ર યુનિવર્સિટી (વિદ્યાપીઠ)ના પુસ્તકાલયનો મજૂરી લેવા લાયક અને
અદેખઈ આને એવી રીતે સમગ્રી સાચી રાખે તે ખબરો થઈ શકે તેમ
છે” પાટણમાં તેર દહર દર્શાવેલ પ્રતો છે કે જેનું વર્ણનાત્મક અને
શીલાવાળું ચિત્રણ તૈયાર થયે છે

૨૩ આ સૂચીપત્ર મૂળ અંગ્રેજીમાં શ્રી ચિમનલાલ ડાંગ-
ભાઈ દનાત M. A એ તૈયાર કરેલું અને તેને સુધારી નિમ્તાગી મુન્-
આલગમાં વિગેરે માદીની માથે મુન્વાળું કાર્ય માગ મિત્ર પત્રિકા ની
લાલચદ બજારના ૧૫ ગાંધી તૈયાર કરે છે તે તે ગાયકવાડ મહાર
તરફથી તેની પૌર્ણીય ગયમા તામા હપાતું બધ છે જેસનમેળના પ્રાચીન
જૈન બહારમાંના પ્રાચીન ગ્રંથોનું સૂચીપત્ર તે બંને લાભગોના તે
રીતે ગ્રંથેલ પ્રધાસને પરિણામે તેજ ગ્રંથમાનામાં ક્યારનું હપાર્લ ગયુ
છે લીબડીનો બહાર કાઢિયાવાડમાં મોટામાં મોટો છે અને તેનું
સૂચીપત્ર ગ્રંથ અને ગ્રંથકારની નામાવની ને ગ્રંથા-નખમાં સવતવાનું
માફર મુનિત્રી પુણ્યવિજયના મદાપ્રયામના પરિણામે બહાર પડી
ચૂકયુ છે, પણ તે હપર્ણકત જે સૂચીપત્રોની ખરોતરી કરી શકે તેમ
નથી, છતાંયે તેના સ્વરૂપે પણ બીજા બહારો જેવા કે પ્રવર્તક
શ્રીમન્ કાન્તિવિજયજીના વડોદરા અને છાણીના જે બહાર, વિજય-
ધર્મસૂત્રોના લાલ આગ્રામાં રહેન બહાર, વિજયનેમિસૂરિના ખ બાત
અને અમદાવાદમાંના બહાર, મુરતના મોહનલાનજી જૈન સ્વેન યાન-
બહાર-જૈનાનદ પુસ્તક બહાર-જનદત્તસૂરિ બહાર-સીમધર સ્વામીના

મદિરમાનો ને વડા ચોટાના ઉપાશ્રયનો વગેરે બહાર, રાધનપુરનો, વીકાનેરનો, કચ્છ-કોડાનો, કલકત્તા ગુલાબકુમારી લાયબ્રેરીનો આદિ અનેક સ્થળના બહારોની ટીપો છપાઈ બહાર પડે તો સારું.

૨૪ શ્રીમુત ન્હાનાલાલ ચી મહેતા આઈ સી એસ જણાવે છે કે 'ગુજરાતનો અદળક પૈસો દાન અને ખીજ ન્યાતજાતના વસા-ઓમા ખગ્યાય છે તો શુ એ સભવિત નથી કે ગુજરાતના પાટન ગરમા ગુજરાતનું એક મગ્ગહાલય ઉણુ ચાય અને ત્યા ગુજરાતની ભૂતકાળની અને હાલની સમૃદ્ધિઓનું જ્ઞાન આવે અને એના ભવિષ્યની ઝાખી ચાય એવી વસ્તુઓનો મગ્ગહ ચાય જૈન શ્રીમતોમા તો બહારે ગ્યાપનાની અને જ્ઞાન-સરથાઓ નીભાવવાની જુની પરપરા છે હજી જૈન સાધુઓમા જેટલા ધુરધર પડિતો નીકળશે તેનાથી દનમા ભાગના પણ ખીજ સપ્રદાયમાથી નહિ નીવળે જૈન પ્રજાની આસ્થા હજી સાધુ યતિઓ ઉપર છે એ બન્નેનું કર્તવ્ય છે કે જૈન સંઘની કીર્તિનો ખજ એક સમૃદ્ધ જૈન સમગ્રહાલય ઉપર ફગે માધન તો અનેક મોજૂદ છે, એ ભેગા કરવાની અને એને યોગ્ય મંદાનમા સજાવવાનીજ જરૂર છે જૈન જનતા સામે પૈસાનો સવાન ઉભો કરીએ એ તો ધ્રુષ્ટતાજ કહેવાય' ('પ્રગ્યાન'—મહા ૧૯૮૫ પૃ ૨૩૪)

૨૫ પ્રદર્શનો—બહારમા, સાધુઓ, યતિઓ તેમજ ખાનગી વ્યક્તિઓ પાસે રહેની અપ્રસિદ્ધ હસ્તલિખિત ગ્રંથો જાહેર પ્રજા મમજી મૂકવાની તક સાહિત્ય પરિષદ સાથે તેના આશ્રય નીચે બરાતા સાહિત્ય પ્રર્થન મમયે બહુજ અલ્પ પ્રમાણમા લેવામા આવે છે, અને તેનો પણ જોઈએ તેવો વ્યવહાર લાભ લઇ શકાતો નથી કારણ કે તેનો અહેવાલ, તેની યાદી, વગેરે તે પ્રદર્શન જેના આશ્રય નીચે ભગ્ય તે સરથા પ્રકટ કરતી નથી તેથી તે માન તમાસારથે-થોડા નિમના દગ્યરથે નિવડે છે

૨૬ જૈન આદિત્ય પ્રવર્તન ૩ ૧૯૮૭ ના પોપમા અમનાવાદ
જગ્યુ દત્ત તે પહેલાજ અગાઉથી જૈનયુગના ૧૫-૧-૩૧ના અક્રમા
મે અપ્ટ જણાવ્યુ દત્ત કે —

પ્રદર્શન યોગ સખ્યાબધ આવીને લેઈ જાય, મોટી સખ્યા લેઈને
જણાવે કે જૈનોનુ સાદિત્ય ૫ : ૭ અને પાંચ પનીસ દિવસ તે ૫૮૩
રહે અને પણ તેને સમેટી લેવામા આવે તેથી પ્રવર્તનની ખરી મદત્તા
અને ઉપરેજિતા સિદ્ધ નહિ થાય તે સિદ્ધ કરવા માટે નીચેની નૂયનાનો
અમલ કરવા મારી આમદપૂર્વક જણામ ૧ છે —

૧ પ્રદર્શનમા જે જે ક્રમાય તેની સામાન્ય માર્ગદર્શક મળિની
આપર્ણ અને ખાસ લક્ષ્ય જોવાતારી વસ્તુઓની મદત્તા સમજવનાર પુસ્તક
છપાવી જુજ કિમતે જોવા આવનાર જનતાને પૂર પાડવુ

૨ સર્વ પ્રદર્શિત સાદિત્યની વિગતવાર વર્ણનાત્મક સૂચી છપાવી
બહાર પાડવી

૩ વિદ્વાનો અવધારીઓ અને સાદિત્યજ્ઞોને નોતરવા અને તેમના
અલોખા જ્ઞાનનો લાભ ભાષાગો-વ્યાખ્યાનોદ્વારા જનતાને આપવો

૪ તે તે વિદ્વાનો અને સાદિત્યજ્ઞોઓને, કળવિદ્વાને પ્રદર્શિત
સામગ્રીની પૂરી નોંધ કરવા, પોતાને ખપ પૂરવ જવારી લેવા વગેરેની સર્વ
જાતની સગવડ કરી આપવી

૫ 'જૈન યુગ'ર કવિઓ'માં જે રીંચી પર જીજ્ઞાસી ભાષાના જ્ઞાનવાર
જૈન કવિઓ લઈને તેની દરેક કૃતિઓના આદિ અને અત લાગેની નોંધ
કરવામાં આવી છે તે રીંચીપર સરકૃત અને પ્રાકૃત ભાષામા રચાયેલી કૃતિ-
ઓના જૈન અધિકારીની રાતકવાર વર્ણનાત્મક સૂચી તેમની અતની સ પૂર્ણ
પ્રદર્શિતઓ અને આદિના મજલાયરજી સહિત તેમજ તેની પ્રતો જ્યાં
જ્યાં મળે છે તે લશકર, પ્રતની પત્રસખ્યા, લેખકપ્રસરિત વગેરે સહિત
પ્રકટ કરવામા આવે તો જૈન આદિત્યનો અને સાદિત્યકારોનો ઇતિહાસ પૂરો
પાડવામા મદદનગા મદદન ક્રોડો આપી શકાયો

૬ એતિહાસિક ગ્રંથો જે જે હોય તે છપાવી પ્રકટ કરવા

૭ સુદર ચિત્રકામની કૃતિઓના ફોટા પાળી તેના 'બેન્ડ' કરાવી
છપાવી બહાર પાડવા

આ સૂચનાઓનો અમલ કરવામા ભારે પુરુષાર્થ અને મહાભારત શ્રમ
સેવવાની જરૂર છે તે માટે યોગ્ય કાર્ય-કર્તાઓને ચુટી નિયુક્ત કરવામા

આવે, તેમણે એમની કરેલ સામગ્રીને પ્રકટ કરવા માટે દ્રવ્યનો વ્યય થાય તોજ આ પ્રદર્શનનો સગીન કિમત ચિરકાલ સુધી અકાશે અને તેણે કાચે અમર થશે નહિ તો તે પાચ પચીસ દહાડાનો તમાસો જેમ તેવા પ્રદર્શનો થાય છે તેમ હોવાશે.

આ પ્રદર્શન સાહિત્યનું હોઈ તેમા સાહિત્ય સજ્જીન કમની હોઈ શકે-એટલે કે સાહિત્યનો કેમ પ્રચાર અને વિચાર થાય, વર્તમાન જમાનામાં જતા સાહિત્યનો લાભ કેમ રીતે મેળવી શકાય અને જમાનાની જરૂર પ્રમાણે તે સાહિત્યમાંથી નવીન રાધી પર કેમ રીતે સાહિત્ય ધરી શકાય તેમાં જિહ્વાપોષ, મીમાંસા અને સહોદિત વિચાર કરવાનું હોય. પક્ષાપક્ષી સાહિત્યમાં હોય જ નહિ સર્વ જનો ત્યાં આવી શકે, લાગ લાઈ શકે અને સાહિત્યની સુગંધનો લાભ લઈ શકે એ પ્રમાણે પ્રદર્શનના કાર્યવાહકો કરશે અને તેમ હોઈ પક્ષાપક્ષી સમ્યા વગર સર્વે પોતપોતાનો ક્ષણે વિના સકાચે આપશે.

૨૭ 'પ્રમથાનના એક વિદ્વાન ત્રી રા રસિકલાલ છોટાલાલ પરીખ ઉપર્યુકન પ્રદર્શનમાં લખણ કરી પોતાના વિચાર તે પત્રના પોપ ૧૯૮૭ ના અકમાં પૃ ૧૮૫-૮ પર જણાવે છે તે ઉપયોગી હોઈ હુકમાં સારરૂપે અત્ર મૂકવામાં આવે છે —

“અક્ષરે અક્ષરે દીવા બળે” — કાર્વાર્ડલનું એક સુપ્રસિદ્ધ વાક્ય છે — ‘The true university in these days is a collection of books’ — આજના જમાનામાં પુસ્તકસંગ્રહ એ ખરી વિદ્યાપીઠ છે’ દરેક સરકારી પ્રજામાં આ જાતની વિદ્યાપીઠ હોય છે પ્રાચીન ભારતવર્ષ પણ આ સરકારિતામાં અગ્રણી હતો. ઉકન પ્રદર્શનમાં ગુજરાતની જનતાને પ્રથમવાર કાર્વાર્ડને કહેલી વિદ્યાપીઠના પ્રાચીન રૂપનું દર્શન થયું પ્રાચીન કાળમાં હિંદુસ્તાનમાં વા મય કેટલી વિવિધ રીતે, કેટલી મનોહર રીતે, કેટલી લગિનથી, કેટલી સ્વીચ્છી અને શુદ્ધિથી પુસ્તકાર’ થયું તેનું ગમગીન ઉપગમવે એની પાંગર્યાતિમાં મોહક દર્શન થયું ગમગીની જે. સપ્રદાયના આ પુસ્તકો મોટા લાગ જે જડતાથી એ ચાપુજ (૧) કરતો દત્તો, અને પ્રદર્શનના વ્યવસ્થાપકો એ જડતાને જે રીતે પોપતા દત્તા તેથી યથ

‘આ દર્શન ખરેખર મોદક હતુ મીઠી મોટુ આકર્ષણ આ ૧૨
કળા હતી, ખીજા અર્થમા પણ નવે એ કળા અક્ષર લાગતી
હતી ! અહરો એટલા તાજા લાગના હતા કે જાણે મગ દાનેજ
લખ્યા હોય ! આજના મુઠ્ઠાનુગમા આ લેમન-જા બહુ ઉપેમા
પામી છે, પણ માથા દેગવ પીકાગે મુઠ્ઠા અમોઁનું મદરવ મમજે છે
એવા દેગવ પીકારોને આમા ધણુ જોવા જાડાનું મગે આ અક્ષરો
જેટલુ ધ્યાન મોડના હતા તેટલુજ ધ્યાન મચિત્ર ત્રય મોકતા હતા
લખાણની માથે જુદિને ચિત્રથી મગે કાતી પ્રથા ધણુને આજની
લાગે પણ પુરતકચનાની આ પરતિ દિદુરથાનમા પ્રાચીન છે એ
ત્યા ગ્લેવા કાગળના, તાડપનોના અગે કપડાના ત્રથો ઉપરથી રપગ્દ
દેખાતું હતું અર્ધોઆ એ કહેનુ અપ્રગત નદિ ગળાય કે આકાશની
દષ્ટિએ થોડાક ગિરોજા કનાયુજા હતા, પણ ગગની મોદકતા અને
તાજગી માટે લગમગ બધાજ ચિત્રો ધ્યાન ખેંચે એવા હતા + + +

‘આ સિવામ બાકીની તો જોનોતી દ્રવ્ય પૂજા-જડ પૂજા હતી
દ્રવ્ય શબ્દ આતુ વહેંદારી પૈસાના અર્થમા લેમજ જૈન દર્શનની
પરિભાષાના અર્થમા વાપરે છુ જડપૂજા કેટલી હદ સુધી જઈ ગકે
છે એ જે અગાનતાથી ત્યા વાસકેપ (? વાસકેપ) નખાતો હતો
તથા પૈમા મુકાતા હતા તે ઉપરથી જણાતું હતુ ખીચારા ભાવિક
જોનો એકજ શ્રદ્ધાથી આગમ ત્રથને, દાવ્ય અને અલકાર ત્રથોને,
વૈવના ત્રથોને, જ્યોતિષના ત્રથો વગેરેને જે રીતે નમતા હતા તેથી
ખરેખર ગનાનિ ગિપજતી હતી બધાનો આજાર જૂની પ્રતોનો-અને
જૂની પ્રતો એટલે પૂજનો નિયમ-જેમાથી અદળક ધન મળી જાય
કે એકદમ મુક્તિ મળી જાય એવુ આમા દામક અગમ્ય છે એવી
માન્યતાનો નિયમ ! પ્રદર્શનની ગોઠવણમા કોઈપણ જાણુદાર માણુમ-
નો હાય હોય એમ જણાવુ ન હતુ, નિયમો ત્રમાણે ત્રથો ગોડ-
વવાનો પ્રયત્ન હોનો પણ તેમા ધણી જૂલો હતી સ્ત્રીઓને માટે કાઈ
ખાસ સગવડ ન હતી જે રીતે ધક્કામુકીમા સ્ત્રી-પુરુષો ભેગા થઈ

જતા, જોનાર કાંઈ જોઈ શકે એ પહેલા પ્રદર્શકો જે રીતે જૂઓ પાડતા, જ્ઞાનપૂજા કરવાની હાસ્યજનક હાકનો, જે રીતે થતી-તે ઉપરથી પ્રેક્ષકને જરૂર એમ લાગે કે જાણે અમદાવાદમાં હજી પહેલી વાર પ્રદર્શન જરાય છે વ્યવસ્થિત ધૃધા ચલાવનારા જૈનો વ્યવસ્થિત પ્રદર્શન ન જરી શકે એ કેવી જ્ઞાનપૂજા કહેવાય ? વર્તમાન જૈનો એકલી દ્રવ્યપૂજા જ કરી જાણે છે ? વિદ્યાની સાચી પૂજા અને જ્ઞાનની ભાવપૂજા કરવાની કુશળતા તેમણે ગુમાવી દીધી છે ? જેના પૂર્વ-જોએ હિંદુરતાન માટે આટલો વારસો સોપ્યો તે જૈનો તેનું વ્યવસ્થિત પ્રદર્શન પણ ન જરી શકે ?' x x [એક પ્રતની નોંધ લેતા ભ્રમમાંએ હાથ પકડવો- શેઠકી મનાઈ હે ! કુચ બી લીખનેકી મનાઈ હૈ-એ કારણુ ખતાવવું, છેવટે પ્રદર્શનના એક કાર્યકર્તા પાસે જવું વગેરે ખેદકારક પ્રમગની રા રસિકદાસની નોંધ અત્ર ઉતારવી યોગ્ય નથી]

‘આ પ્રદર્શન જોઈ દરેક ગ્રામીન સંસ્કૃતિના અભ્યાસીને થયું હશે કે ગુજરાત પાસે હજી આ ગ્રામીન ગ્રંથોની સમૃદ્ધિ ધણી છે આ ગ્રંથોને કોઈ સાર્વજનિક સંસ્થામાં વ્યવસ્થિત રીતે સાચવવા જોઈએ, (આ ગ્રંથો કેવળ જૈનોની મુદી નથી, તે આખા ભારત-વર્ષની સમૃદ્ધિ છે) તેમનું વ્યવસ્થિત રીતે વર્ગીકરણ થવું જોઈએ, તેમના વર્ણન આપતા સૂચીપત્રો થયા જોઈએ, ખાસ ગ્રંથોના મપાઈન થવા જોઈએ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ, -પણ અનેક વિદ્વંસો છે ! જૈનો ઉપર કહ્યું તેમ હજી દ્રવ્યપૂજામાં રાગે છે, સપ્રદાયની સંકુચિતતામાં હજી શરમ જોતા નથી, ગુજરાતનો ઇતર વિજ્ઞાનગર્મ જૈન સાહિત્યની ઉપેક્ષા કરેછે, ગુજરાતનો ધનિક વર્ગ અગંસ્કારી છે, તેમને આવી બાબતોમાં પૈસા ખર્ચવા નકામા લાગે છે-ઇત્યાદિ વિચાર પરપરા મારા જેવાને શાપ તેથી શું ?’

૨૮ આમ પ્રદર્શન જરાય પહેલાં જ અને જરાય પછી રા રસિકદાસભાઈએ જણાવ્યું છતાં તેનું કંઈએ પણ રચનાત્મક

અમાર તાપમ અને પાવનાય ગત-માર

-મુનિગ્માન પૂરના અમયના & પસૂનમાથી

[શ્રી પણચક્ર નારના મોજન્યથી]

રચાયેલી કાર્ય દેખાયુ નથી. દમણ ખજા મળી છે કે 'જૈનમાદિત્ય પ્રદર્શન વીર મ ૨૪૫૭ પ્રગતિ મમદ' એ મથાળાથી દેવવાક મથોની પ્રગતિઓનો મમદ વિશ્વામિત્ર મુનિથી અતુલવિજયના મગધકપાળા નીચે આસતે આસતે હપાય છે બદાર પડે ત્યારે ખરે આ હના પાળુ તે માટે અને માદિત્યપ્રદર્શન ગોપરી જનતાને દર્શન દેવાવવા માટે લીરેન શ્રમ ખાતર દેનચિતિ મમાજને કષ્ટ અભિનંદન ધટે છે

૩૯ માર્ગજનિક ભડા અને પ્રદર્શન ઉપગન વિદ્વાનો ઉત્પન્ન દેવાના ધામોની-વિહાર કે આશ્રમોની બહુ જગ છે, પણ તેમાં ધર્મી મુજેની કે એ માટે ધન, વિદ્યા અને જીવનમર્પણ હોય તો જ એવા ધામભિમા ધર્મ નબી નકે આ વિને એક મુરબનાવ ગાધીશ્રીએ મદેસુની મુલાકાત ૧૯૦૭ના અગસ્ટમાં લીધી ત્યારે બન્યો તે લક્ષમાં રાખના ચોગ્ય છે 'મદેસુરનું પુરાતત્ત્વ ખાતું એક આશ્રમકાગ્ક વસ્તુ છે ત્રીમ વર્ષો થયા એ કામ કરે છે એ ખાતા દ્વારા મદેસુરના પુરાતત્ત્વના તમામ માધનોની શોધખોળ ધર્મ છે શિતાલેખોનું વર્ગીકરણ થયુ છે અને હજી વધારે ને વધારે પ્રકાશ પડ્યો જાય છે એ ખાતાનું એક 'પુરાતત્ત્વમંદિર' છે મિરની બહાર દિવાલમાં પ્રાચીન મુર્તિઓના દર્શન કરીનેજ માણ્યું જાણે છે કે કયા મંદિરમાં તે પ્રવેશ કરી ગયો છે એના પુસ્તકાલયમાં ૧૧,૦૦૦ દસ્તલેખો છે આજે એના મુખી ડા શામશાસ્ત્રી છે આ દસ્તલેખિત પ્રતોમાંથી કૈટિલ્યનું 'અર્થશાસ્ત્ર' એમણે જોલ્યુ, અને એની શુદ્ધ પ્રત અને ભાષાતર એમણે બહાર પાડ્યા ડાક્ટરનો ઇતિહાસ જાણવા જેવો છે જમ પડિત 'પર્માનંદ કોમળી'એ પાલીનો અભ્યાસ કર્યો પરીજ મોટી ઉમરે અગ્રેજોનો અભ્યાસ કર્યો તેમ બાવાજેક વર્ષો મમૃતનો ગભીર અભ્યાસ કર્યો પરીજ ડા શામશાસ્ત્રી અગ્રેજી ભણ્યા અને પડિતોને પોતાના અભ્યાસના ફળ વિશાળ વાચકવર્ગને આપવાને અર્થે અગ્રેજી જાણવાની જરૂર લાગી ત્યારેજ તેઓ અગ્રેજી શીખ્યા

(હાલ ૫ સુખલાલજીએ અંગ્રેજીનો અભ્યાસ કર્યો છે.)
 ડાક્ટર સાહેબ, બાલા, અભ્યાસમાં ખૂબેના પડિત છે પોતાનું પ્રસિદ્ધ
 પુસ્તક તથા પોતાના પરિશ્રમના ફળ વર્ણવતો પોતાના ખાતાનો ઇળ
 દાર હેવાલ લખને તેઓ ગાંધીજીને ચરણે પડ્યા કુટલોક સવાદ કર્યો
 મુખ્ય પ્રશ્ન એ હતો કે ‘અશોકને ઉપગ્રસ્ત, પુણ્યમિત્રને પતનલિ,
 કુમારપાળને હેમચદ્ર, વિજયનગરના રાજ્યને વિદ્યારણ્ય જેવા બધા-
 હારનિબળાત સાધુઓ મળ્યા હતા એવા સાધુઓ ઉત્પન્ન થાય તો
 આપણી ગિયતિ ફરી જાય આ માર્ગ મઠો સ્થાપનાથીજ મોકળો
 થઈ શકે આપ એવા મઠોની સ્થાપના ન કરી શકો?’ તેના ઉત્ત-
 રમાં ગાંધીજીએ પોતાની અસંકિત અને તેમાં ગહેતી મુશ્કેલીઓ જે
 શબ્દોમાં જણાવી તે માટે નવજીવન તા ૧૪-૮-૨૭ નું વાચકો
 વાચકોને લલામણુ છે

૩૦ આવા નિહારો સ્થાપવા એ મધુર રસપ્રેમ ગણ્યારો, પણ
 તે અગર તેના જેવું કંઈક ફલિત કરવું યોગ્ય છે અમદાવાદમાં
 પુરાતત્વ મંદિર થવાથી ત્યાં શ્રી જિનવિજય, ૫ સુખલાલ અને
 બહેચરદાસ, ધર્મોનન્દ કોસખી રસિકલાલ, કાલેશ્વર કાકા આદિ
 વિદ્વાનોની મડળી જમી હતી, અને ‘પુરાતત્વ’ નામનું ત્રિમાસિક નિક-
 ળતું હતું, નિહીમાં ‘સમન્તભદ્રાશ્રમ’ ખોલાવી તેના આશ્રય તળે
 ‘અનેકાન્ત’ માસિક કાઢનાર ૫ જીવનકિશોર મુખત્યારનો પ્રયત્ન
 પણ ચર્ચ શમી ગયો આ પ્રયત્નોના ફળ તરીકે અનેક પુસ્તકો, લેખો
 વગેરે પ્રાપ્ત થયે છે પરંતુ એ પાછળ સંસ્કારી ધનિકોના ધનનું
 પીડમન સારા પ્રમાણમાં નહિ હોવાથી તે ગિરજરી થયા નહિ,
 એ ખેદનો વિષય છે જો મન-વિહાર જેવું જની શકે તેવું ન હોય
 તો ન્યાય વિદ્વાનો એકઠા મળી શકે અને પોતાનું કાર્ય ધપાવવા માટે
 પુસ્તકમંદા આદિ માધો તથા યોગ્ય આજીવિકા મેળવી શકે એવા
 ધામો રાજ્ય અમર સંસ્કારી ધનિકો ધારે તો સ્થાપી નિભાવી શકે

૩૧ શ્રીમત મદારાજ ગાયકવાડ સરકારનો જનસાહિત્ય

પ્રત્યેનો પગમા ૨ જાણીયો છે તેમજે પાટના જનમકારોની મદગન
માફગરી મળિનાન નજુભાઈ દિવે પામે પ્રથમ ફેગિત કગરી
પ્રકટ કરી હતી પગ જૂનમા તેની થોડી નબો છપા-ત્યાગપત્રી
મદગત માફગરી ચીમતાન દના પામે તે પાટના જાગરો
ઓ જેસ મેગના જનમકારના ચૂષીપત્રો તંપાટ કગવ્યા તે પેકી
પ્રથમ છપાય છે તે બોનુ છપાઈ ગયેન કે પાટના જાગરમાથી
હયાશ્રય, ચો મિંદુ, અનેકાતપરે, ચિકાઈ પ્રથમ-સિદામ, દ્વાનિ
નિકા, કુમારપાનપ્રગન અદિ ૥ ગૂજરાતી બાપતર ઉકા મદગન
મળિનાન નજુભાઈ પારો તંપાર કરી મદાગન અડમે પ્રકટ કરાવ્યા,
દમાગા વડોદગમા 'પાસાત ગાયકરાડ મથમા ૥' જે ઉપયોગી
પ્રાચીન પુસ્તકોના વિકાસ પામે મનોમન કગરી પ્રકાશન કરવા
માડ્યા કે તેમા જન પુસ્તકોના મમાવેન કરામા આવ્યો છે-તેના
૬૨ પ્રકો પ્રમિ થયા છે, ૫૦ છપાય છે અને જીમન તંપાટ વય
છે તદુપાત 'ઓગિન્ટન ઇન્સ્ટિટ્યુટ' ન્યાપી મદુત પ્રાકૃત માગની
વગેરે જાપાના અપ્રસિદ્ધ પ્રથોની લગભગ ૫૬૨ દગર દગતલિખિત
પ્રતો મેળી એક ખામ મમદ કરામા આવ્યો છે મને 'સેક્ટન
લાયબેરી' નાગના મદાપુસ્તકાલયમા એક લાખ ઉપરાત પુસ્તકો
ગખનામા આવ્યા છે ગજદ્વતરની જાપા પોતાની મુખ્ય વગતીની
જાપા ગૂજરાતી નાખી છે, ગૂજરાતી પ્રાચીન કાવ્યમાળામા ૩૬ પ્રકો
અગાઉ પ્રમિદ કરાવ્યા કે જેમા એક જન દનિ નેમવિજયનો સીન-
વતી રામ દાખન થયેલો છે રાખમા પ્રાથમિક કેળવણી મદત અને
ફરજાત કરી છે, અને આખા રાખમા ૪૫ જગ્યા પુસ્તકો ભો,
૮૦૦ પ્રાચ્યપુસ્તકાવયો, ૧૨ ખાસ સ્ત્રી અને બાળકો માટેના પુસ્ત
કાવયો અને ૧૬૦ વાચનગૃહો તેમજ ફગતી ચોપમીઓની પેટીઓની
વ્યવસ્થા લોદિમા વાચનનો ગોખ ઓ વિચારનિકામ વધે અ માટે
કરી છે આ મર્ માટે તે ઓમતનો ભારે ઉપકાર પ્રજાને
માનવો જોઈએ

૩૨ પૂર્વ વિશ્વોપાસ ગાંધીજી તરફથી વિજ્ઞાનને ગાંધીજી મળે તો જોવા ગાંધી તેની પ્રજા, જેની પ્રજા તેવો ગાંધી એમ અન્યોન્યાયથી દત્ત જેની પ્રજા તે, માદિત્ય ધણતું, જેવું માદિત્ય તેવું પ્રજાજીવન થતું, હતા ગાંધીજી (politics) ધર્મ, માદિત્ય, વિજ્ઞાન, વ્યાપાર વગેરેના મરં પ્રદેશો પરમત્તાકે અદ્યક્ષભોગવતું નહોતું.

મનુષ્યના માનમ પામે સામાન્ય રીતે ખરા થતા પ્રજાને આયુષ્ય નિર્ણય રીતે તો કલ્યાણ વિશ્વ જનમમૂલના માનમના પ્રત્યાધાનોનો અભ્યાસ રાજકારણ હગવે છે, તેથી ગાંધીજીનો મંદ્ય માનમયાત્રને લક્ષતા માનમના દરેક પ્રદેશ માથે થોડો કે વધુ છે, તેથી ગાંધીજીની દૃષ્ટિએ કોર્પસ ગાંધી પ્રજાને ઉદ્ધેત હગવામાં ગાંધીના માદિત્ય, કના, વિજ્ઞાન વગેરે મર્વ પ્રદેશો પર લક્ષ અપાનુજ નેધમે તેમાં જે જે વસ્તુ પ્રાચીન વિચારો, કળા ઇત્યાદિનો મદિમા મિદ્ધ કરે અને તેને વિગેનો આપણો આદર વધારે તે તે વસ્તુ આપણને સ્વગમ્યને પથે લઈ જનારી છે એ વિગે જાકાને સ્થાન ન હોય.

૩૩ સામાન્ય રીતે ઇતિહાસ જૂતકાલના રાજકારણ (Politics) તરીકે લેખાય છે અને તેથી રાજકર્તાઓના જીવન, રાજનીતિ, કાવાદાવા પ્રપચો, વગેરેના વૃત્તાતને ઇતિહાસ કહેવામાં આવે છે તત્વત જોતા ઇતિહાસ તે જૂતકાનું માત્ર રાજકારણ નથી, તે તો દાખલા ને પ્રત્યક્ષ હિદાહરણોથી બોધ કરતી ફિલસૂફી છે આપણા પ્રાચીન મહાન પુરુષો ચોકારી ચોકારી ખાત્રી આપે છે કે આપણે પણ મહાન થઈ શકીએ-મની શકીએ પૂર્વના મહાન વીરોમાં મહત્તા નિગમવી એ પ્રજાકીય પ્રજા (national wisdom) નો પ્રાથમિક પ્રારંભ છે એમ પણ બને કે પોતાની વસ્તુઓ-વ્યક્તિઓ પ્રત્યેના અભિનિવેશ (prejudice) થી આપણને કોઈ વખત તે માટેની દાઝ-ઉત્કટ પ્રીતિ (patriotism of prejudice) અવશ્ય થઈ આવે, પણ તેવી પૂર્વગ્રહવાળી પ્રીતિ કરતા સાચા અભિમાનથી

ત્રેગણ ઉત્પન્ન થયેલી ઉત્કટ પ્રીતિ (Patriotism of pride) વધારે ઉચ્ચ ને ઉદાત્ત છે. મદાન્ નરોને મનમાનતા આપજે આપણી મમગત માનવતા (humanity)ને મનમાનીએ છીએ. આપણા મદાન્ નરોને મનમાનતા આપજે આપણા દેશને મનમાનીએ છીએ આ દા-જે માગમા વિચારપૂર્વક ત્રેમથી બૂતકાળને એક ખમ્મના કપે માચરી ગણવાનો આગ હવે એ ઉત્તરોત્તર જલિ પામતી પ્રત્યક્ષ અભિમા (consciousness) નું ચિન્હ છે એ આપણી પામે દેશ તો પડી બલિધ્યની ચિતા કે બીતિ ગણનાપણ રહેતું નથી. છતા જુનાને તદ્દન વગળી રતી તેમા સેન માન પાળ પરિવર્તન કમવાપણ રહેતું નથી એમ મમન્વાનું નથી એમ મમગતુ એ વિકાસવાદું ઉત્પન્ન છે.

૨૪ આ ઇતિહાસમા શ્વેતાચ્ચર જૈનો કે જોમણે મુખ્યત્વે પશ્ચિમ ભારતમા-ગુજરાત દાદિયાવાડ રજપૂતાના માગવા વગેરેમા પોતાનો પ્રભાવ નિસ્તાપે છે તેમના રચેના સાહિત્યનો ઇતિહાસ છે, એટલે તેને 'જૈન શ્વેતાચ્ચર સાહિત્યનો ગ શ્ચિમ ઇતિહાસ' કહીએ તો ચાલે, પણ પ્રમાણસર દુકુ નામ ગણના ખાનર 'શ્વેતાચ્ચર' એ રાખ્દ જે મૂક્યો નથી શ્રી મદાવીર પ્રભુના જન્મસ્થાન-ઉત્તર ભારતમાથી જન્મ ધમ મયુગ આદિ ચ્ચજોમા પ્રમરી એક ધારા પશ્ચિમ ભારતમા ગઈ તે શ્વેતાચ્ચર, અને બીજી ધારા દક્ષિણમા ગઈ તે દિગંબર-એમ સામાન્યતઃ કહેવાય છે. દિગંબર સાહિત્ય પણ વિશાલ છે, દિગંબરોમા અનેક મદાન્ આચાર્યો અને ધર્મોપદેશકો થયા છે, અને તેમના પ્રતાપે દક્ષિણમા અનેક જૈન ગણઓ, મત્રીઓ, અમખ્ય મદિરો અને તેથી વિરોધ જૈન ધર્મોનુયાયીઓ થયા છે. વિક્રમ બારમા શતક સુધી તો તેમણે આખા દક્ષિણ ભારતને એક લાટ્ટીએ હાકેલ છે તે સર્વ ઇતિહાસ મનો-રમ્ય, વિસ્મયકારક અને વ્યાપક છે તે સબધી રા. શર્માએ Jainism in South India પર એક નિબંધ અનેક પ્રકરણોવાળો

લખી પડેલા ગાંધી M A ની પાલી મુજાર્ધ મુનિરમિંદ્રી પામેથી
 મં ૧૯૮૪ માં મેળવી છે, કે જેમાંથી નવ પ્રકરણોનો હુકમ માર
 ગુજરાતીમાં કરી મે જૈનયુગમાં માલથી ગાં. ૧૯૮૫ ના અંકમાં
 આપ્યો છે આ દિગંજરી સાહિત્યનો ઇતિહાસ ગુજરાતીમાં લખવા
 માટે મે પ્રયત્ન કરી જતેયો, પણ પછી મને લાગ્યું કે દોષ દિનબર
 વિદ્વાન મહાનયજ્ઞ તેને મપૂર્ણ ન્યાય આપી રહે-અને તેના મહા-
 શય મારા મિત્ર શ્રી નાગુગમ ગ્રેમી અગર તો શ્રી જુગનકિશોર
 મુ પત્યાર છે કે જેમણે જૂના નુદા દિગંજર સાહિત્યજાડારો અને
 પુસ્તકો જોઈ તપાસી અથ પ્રશસ્તિઓ આપી નોધી શિતાલેખોમાં
 સાપડતા ઇતિહાસપર પ્રકાશ દેહતા બાગોને તેમજ બીજા ઐતિહા
 સિક સામગ્રીને સમઢી લીધેન છે, અને જેઓ આખા દિગંજર
 સાહિત્યને માલનાગ-અમયાનુક્રમમાં મુદ્ર રીતે અને વળી તે પગના
 પોતાના જીદાપોદ અને વિવેચન સહિત લખી પ્રગ્ન મગક્ષ મૂકવામાં
 આવશ્યક ઉત્ક્રહ અને વિદ્વતા, સાધન અને સમય ધરાવે છે, તેઓ
 તે કાર્ય ઉપાડી સેરો એમ ઈ-છીશુ તે કાર્ય સ વર થઈ જાય તો
 દિગંજરોએ પ્રાકૃત, મસ્કૃત, અપભ્રંશ, હિંદી ઉપરાત તામિન અને
 કર્ણાટકી બાધાનું સાહિત્ય ખેડવામાં જે મહાન કાજો આપ્યો છે તે
 જાણાય એમ થતા જૈનના બને સંપ્રદાયોનું સાહિત્ય જનતા સમક્ષ
 મૂકાતા એક બીજની સરખામણીમાં કાણે કંઈ રીતે એક બીજાથી
 વધારે સેવા બજાવી છે તે માહૂમ પડશે અને તે સમસ્ત જૈન સાહિ
 ત્યનું મૂલ્ય અને સ્થાન આર્ચસસ્કૃતિમાં શુ છે તે સ્પષ્ટ જાણાઈ આવશે

૩૫ દિગંજર તથા શ્વેતાંજર જૈનોનું કેટલુંક સાહિત્ય પ્રકટ
 થયું છે અને તેથી અનેકગણુ અપ્રસિદ્ધ છે અને આ ઇતિહાસથી
 શ્વે. અપ્રસિદ્ધ સાહિત્યનો ખ્યાલ આવશે અને જૈન ધર્મ અને સાહિત્ય
 સબધી જે બ્રામક-અમણામય વિચારો તેના સબધી અગ્નિપણાને લીધે-
 પૂર્વપ્રદના પરિણામે યત તત્ર વિષમાન છે, તે વિચારવાન સમૂહમાં
 થી જરૂર દૂર થશે વિશેષમાં આથી એ વાત તો ચોક્કસ નક્કી થાય

છ કે જેમ જાણી મુદ્રાએ આદિત્યમજ્જિના આપૂર્વ ફાળે આપ્યો છે, તેજ ગીને શ્રમ । મુદ્રાએ પણ પોતાની ગીતિને યથામતિ અને યથામતિ આરો ફાળે આપ્યો છે આ ભાવના લક્ષમાં આવતા બને વદિક અને અપૈત્તિ સમુદાયો એક બીજાને હિવેષી નકે નેમ નથી, પરંતુ અન્યોન્ય અદક્ષ માધી ભાગના ગાંડગાળ મને વધારે હજી નકે તેમ છે ગાધીજી કહે છે કે 'જન શુ કે બીજા ધર્મના મદાન મિહાતો માન તે તે નામે આજખાતા મમાજ માટે યથી પણ આખા મનુષ્યમતિ માટે ઉજ્જોધક અને તારક છે'

૪૬ પટલામાં ૧૭-૧૨-૩૦ રાજ ભાષેલ 'અખિન દિઃ પૌરાણ્ય પનિપદ્ધ'ના પ્રમુખ તરીકેના વ્યાખ્યાનમાં ગય મદાદુ હીગ લાવતું જન આદિત્ય મળધે દેધે છે કે —

Some how or other, their (Jinas) literature did not catch the attention of scholars. This may be due to the reticence of the old Jinas who did not like to show their 'granthas' to others and were till recently very much opposed to print and publish them. Anyhow it is now well known, as it was to a few scholars formerly, that the Jaina literature is very voluminous and important from several points of view. Written as it is in Prakrit, the spoken language of the ordinary people in ancient days, it opens out a most extensive field for a philologist. It has come in contact with almost all the Indian languages. Even the Dravidian languages have been influenced by it.

—ગમે તે કારણે, તેઓના (જૈનોના) વાહમય પ્રત્યે વિદ્વાનોનું ધ્યાન ખેંચાયું નહિ. આમ બનવું તે જૂના જૈનો કે જોઓ પોતાના 'ગ્રન્થો' બીજાને બતાવવા ઈચ્છતા નહિ અને હાલ સુધી તેમને છપાવી પ્રકટ કરવામાં ઘણા વિરોધી હતા તેમની ઉપેક્ષા વૃત્તિને લઈને હોય. ગમે તેમ પણ થોડા પડિતોને પહેલાં વિદિત હતું ને

હાત સર્વને વિદિત થયેલ છે કે જૈન વાસ્તવ્ય અતિ વિશાળ છે અને અનેક દર્શિણિ કુળોથી ઉપયોગી છે. ગ્રામીન કાલમા મામાન્ય જનોની બોલાતી ભાષા પ્રાકૃતમા તે લખાયેલું છે તેથી તે ભાષાશાસ્ત્રી મટે એક અત્યંત વિરલત જ્ઞેન ખુલ્લું કરી આપે છે તે ભારતની લગભગ બધી ભાષાઓના મપર્કમા આવેલું છે દ્રાવીડ ભાષાઓ પૃથ્થ તેની (એટલે દિગ્ગજ જૈન સાહિત્યની) અસર થયેલી :

૧૭ શ્વેતામ્બર જૈન સાહિત્યના આ ઇતિહાસમા તે સાહિત્યનો ઇતિહાસ આપવામા અમરપ્પ્ય અધકારોના શુવનવૃત્તાત ઉપરાંત પ્રતિષ્ઠિત જૈનોનો પણ દુક ઇતિહાસ આવી જાય છે તેના કારણમા (૧) મૂળ ઉત્પત્તિ જે નિબધથી ચક્ર તેના વિષય 'જૈનો અને તેમનું સાહિત્ય' એ હતો, તેથી તેમા જૈનોના મળધી આધુ પાતણુ લખાયુજ હતુ અને તે આમા વિસ્તાર પામ્યુ, (૨) જૈન સાહિત્ય એ નામજ એ અર્થમા વાપરી સકાય-એક તો જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો સમજાવતું સાહિત્ય, અને ખીલ્લું જૈન ધર્મના અનુયાયીઓએ રચેલું સાહિત્ય આમાતુ પહેલા પ્રકારનું પણ ખીલ્લ પ્રકારનું એટલે જૈન ધર્મના અનુયાયીઓથીજ રચેલું હોય છે, પણ ખીલ્લ પ્રકારનું તે પહેલા પ્રકારનું હોયજ એવો નિયમ નથી દા ત જૈનાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર કૃત સિદ્ધ હૈમ વ્યાકરણુ એ ભાષાઓનું વ્યાકરણુ હોઈ સર્વને-જૈન કે જૈનેતરને સામાન્ય છે છતા સિદ્ધ હૈમ વ્યાકરણુની મણુના તેના રચનાર જૈન હોવાને લીધે જૈન સાહિત્યમા થઈ છે (૩) 'ન દિ ધર્મો ધાર્મિકૈ ધિના'-દરેક ધર્મનો આધાર તેના અનુયાયીઓ પર છે જે ધર્મના માનનારા વિશ્વમાન છે તે ધર્મ જીવિત ધર્મ છે, જે ધર્મના અનુયાયી નથી તે ધર્મ મૃત ધર્મ છે, તેજ પ્રમાણે દરેક ધર્મના સાહિત્યનું સૃજન, રક્ષણ, પોપણુ તે ધર્મના અનુયાયીઓ તરફથીજ થાય છે, અને જૈન સાહિત્યના સૃજન કરનારા માધુઓ અને રક્ષણ કરનારા આવકો બને તે સાહિત્યના ઉપકારી છે

૩૮ સાહિત્યસર્જકો પ્રધાનપણે શ્વેતામ્બર સરિઓ-આચાર્યો,

સુનિઓ છે, શ્રી મદાનીગના પ્રવચન—આગમ માદિત્યની ‘પચાગી’ છે, તેમા મૂલ આગમ પર નિયુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ—અવચૂર્ણિ, ટીકા—ટીકિતિ વગેરે ઉત્પન્ન થયા ઉપરાંત તે આગમને અનુસરીને માર્ગિક પ્રયોગ તેમજ અંગે અંગે માદિત્યપ્રયોગમા નિદરી તે તે વિભાગી—કાવ્ય, મદાકાવ્ય, નાટક, કથા—કાવ્ય, વ્યાસ, ભા, છંદ, કાશ, વ્યોતિપ, ન્યાય—તકે આદિ વિભાગી કૃતિઓ ગ્રંથ તરીકે મમાન ત્યાગ કરી શ્રમપુદીક્ષા લઈ ધર્મોપદેશ તરીકે મ્યાને રથાને વિદ્વાનનાર આચાર્યો અને તેની નિષ્પન્ન પગનો ઉપકાર મુખ્યપણે છે કે જે કદિ શૂદ્ધી મકાય તેમ નથી દીક્ષા એ પરાક્રમ છે અને તેની પાછળ પૂર્વ જન્મના મદામરકાર અથવા તો આ જન્મમા જેળવેલું અનુભવ માં હોય છે, તેતો આત્મમમર્ષણ જે આત્મમમર્ષણ બાલાક મધી નથી થતું, એ માનસિક વસ્તુ છે, અંગે તેને અંગે કેટલાક બાલાચાર આવશ્યક થઈ પડે છે પણ તે લ્યાજે આત્મ શુદ્ધિનું અને આત્મ ભાગનું ખર્ચ ચિદ્દ હોય ત્યારેજ ગોળી રહે,—એ દીક્ષાના રદમ્પને પ્રામેતા સુગિરો લોકકલ્યાણ અથે જે બોધ આપી ગયા, પ્રયોગ લખી ભવિષ્યની પ્રજા માટે મૂખી ગયા તેમને આપણા વદન છે. શ્રી મદાવીરના પ્રવચનને ગોચર—આચાર્ય ॥ જે શુભો મધ્યાવ્યા છે તેમા તે દેશકાલભાવને જાળનાર, ના ॥વિધ દેશભાષાઓનો માતા અને સ્વરૂપ અને પરધર્મના માત્રોનો પારગામી હોવો નેધએ એ વાત ખાસ લક્ષ બેએ છે તેની ગાથાઓ નીચે પ્રમાણે છે—

“ દેસ કુલજાહરૂઘી મધયણી ધિજુઓ અણામસી ।
અધિકત્યળો અમાઈ ચિરપરિવાહી મહિયવકકો ॥૧॥
જિયપરિસો જિયનિવ્દો મજ્જત્યો દેસમાલભાવન્ટ્ ।
આસન્નલક્ષપદ્મો જાણાચિદ્દેસમાસણ્ ॥૨॥
પદ્મવિદે આચારે જુત્તો સુત્તત્યતદુભયચિદ્દિન્ ।
આદરણહેડકારણણયણિડળો માદનાકુસલો ॥૩॥
સસમયપરસમયચિડ ગમીરો દિત્તિમ સિશો સોમો ।
ગુણસયકલિઓ જુત્તો પદ્યયણસાર પરિકહેડ ’ ॥૪॥

—(સારા) દેશ, કુલ, જાતિ અને રૂપવાળો, (મનુષ્ય) મહનન (દારીરના બધારણ) માળો, ધૃતિયુક્ત, અનાયસી (થોના પાસેથી કાઢી જીજની આકાશ ન રાખનાર), અવિકલ્પન (વિકલ્પ ન કહેનાર—દ્વિતમિતભાષી), અમાયી-નિષ્કપટી, સ્થિરપરિપાટીવાળો એટલે પરિચિત ગ્રંથના સૂત્રને યથાવત્ કહેનાર—કોષપણ સૂત્રને કે સખ્તને ગાળી કે ઘડાડી ન નાખી તેને અખડ સાચવી રાખનાર, માલવાક્ય એટલે સર્વત્ર અરખલિન જ્ઞાનવાળો હોય. ૧

પર્યાદ-સભાને જીતનારો-સભાક્ષોભ ન પામનાર, જીતનિદ્ર-અપ્રમત, મધ્યસ્થ, દેગકાલભાવને જાણનાર, આસન્નલબ્ધપ્રતિભા એટલે જેણે પ્રતિભા લગભગ મેગવી લીધી હોય એવો, અને નાના-વિદ્ય દેશ ભાષાઓનો જ્ઞાતા હોય ૨

(જ્ઞાનાદિ) પાંચ આચારથી યુક્ત, સૂત્ર-અર્થ-તથા તે બંનેની વિધિને જાણનાર, ઉદાહરણ હેતુ કારણ નયમા નિપુણ અને ગ્રાહણ કુશલ એટલે કોઈપણ વિષયનું મદલ કરવામાં કુશલ હોય ૩

સ્વ સમય અને પર સમય (શાસ્ત્ર)નો વેત્તા, ગભીર, દીપ્તિમાન, શિવ-કલ્યાણ હેતુ ગમનાર, સૌમ્ય, શુણ્યશતવાળો-અનેક-શુણ્યમપજ એવો પ્રવચનનો સાર કહેવાને યોગ્ય છે ૪

[જુઓ હરિભદ્રસૂરિ કૃત દશવૈકલિક પર ટીકા પૃ ૫ ૬ લા અને શીલાકસૂરિ કૃત આચારાગ્ર ટીકા પૃ ૧ આ સમિતિ]

૩૬ આ મુનિઓના માતાપિતા સમાન શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ તેમનું પોષણ અને પાલન પૂર્ણ શુદ્ધિથી કરી તેમનો ઉપદેન સાભાલ્યો છે ને પાળ્યો છે તે ઉપદેશના પરિણામે ગૃહસ્થતાના જૈન ગૃહ-ઓએ અગણિત દ્રવ્યનો ખર્ચ કરી જિંદગિદિરો, ઉપાશયો, પૌષ્ઠ શાળાઓ, જ્ઞાનમહારો ગ્યાપ્યા છે અને સાહિત્યના સર્વ દિપદરજો પૂરા પાડ્યા છે આના પરિણામે અમખ્ય હસ્તપ્રતો-તાડપત્રો પર અને કાગળ પર લખાયેલી હજુસુધી આપણને સાપડે છે, અને શિલ્પ કલાના ભવ્ય નમુના રૂપે અનેક જિનાલયો હાલ વિદ્યમાન છે આ

આવકો પૈકી કેટલાક મનીઓ, મેતાલિઓ, ગજદારી પુરો, માદ-
મિક વ્યાપારીઓ, મખીત્રીમતો થયા છે, ત્યારે અચકાએ, -કવિઓ
બહુ થોડા આવકો થયેલા જણાયા છે

૪૦ પદિત મુખવાવળ વાંચનારો એક ભાગ-‘દાર્શનિક સાહિત્ય’
લખ તેમા ગૂજરાતે આપેલા ફાળો નંબરમા જણાવે છે કે —

‘ભારતની જ્ઞાનસમૃદ્ધિ બહુ જુના વખતથી જાણીતી છે
અને અપાર છે તે અનેક જાતની છે એ જ્ઞાનસમૃદ્ધિની અનેક
શાખાઓમા એકજ શાખા આ વિદ્યાના અભ્યુદયકાળમા ૧૮૫૦ પછી
એવી રહી છે કે જેની બાબતમા પશ્ચિમીય વિચારકોની દૃષ્ટિ પછી
ભારત તરફ વળે છે એ શાખા તે દાર્શનિક વિદ્યાની શાખા ભાર-
તીય દર્શનવિદ્યાની ત્રણ પ્રધાન શાખાઓમા વૈદિક શાખા સર્વે અને
તેના પહેલેથી કેક સુધીના સાહિત્યની રચનાના પ્રંગો તરફ નજર દેકીએ
તો આપણને જણાશે કે વૈદિક દર્શનસાહિત્યની રચનામા ગૂજરાતનો ફાળો
પહેલેથી આજ સુધી નથીજ વેદો, ઉપનિષદો, સૂત્રો, બ્રાહ્મ્યો, ટીકાઓ
અને પ્રકરણગ્રંથો કે કાંપતો એ બધાની રચનામા પૂર્ણ, અર્ધ, અ-
ર્ધ, કારી, મિથિના, દક્ષિણ, બે ગાળ અને કારમીર જનપદ વગેરેનો
દિગ્ગંધ છે, પણ એકાદ મંદિગ્ધ અપવાદને બાદ કરીએ તો તે
રચનાઓમા ગૂજરાતનો ફાળો નજરે નથીજ પડતો ખૌદ પિટકોનો
ઉદ્ભવ તો મગધમા થયો, એનું મંદુત મંદકરણ અને પડીનું દર્શનિક
સાહિત્ય દિગ્ગંધનાનના બધા ભાગોમા જન્મ્યું ગૂજરાતમા જન્મેલું
ખૌદ સાહિત્ય કયું અને કેટલું છે એનો અષ્ટ નિર્ણય કરવો અત્યારે
કઠણ છે છતાં એમા જરાયે શકા નથી કે સાતમા મૈકા પહેલા
અને ત્યાં સુધીના જે મોટા મોટા ખૌદ મઠોમા ગુણમતિ, સ્થિર-
મતિ જેવા અસાધારણ વિદ્વાન ભિષ્મકો રહેતા અને બહુવત્તા ત્યાં
ખૌદ સાહિત્ય અવશ્ય રચાયું હતું બોધિયર્થવતાર જેવા વિશિષ્ટ
અથવા રચના કાઢિઆવાડમા જ થયાનું ક’પાય છે

૪૧ 'આવી ગિયતિ હતા ગૂજરાતને શરમાવા કે મોઝાવા જેવું કરુણ નથી તેનું કાગળ એ છે કે તેણે જૈન દાર્શનિક સાહિત્યની રચનામાં મોટામાં મોટો ફાગો આપ્યો છે આપણે જાણીએ છીએ કે મળ્યા તો જૈન દર્શનનું સાહિત્ય જૌદ દર્શનના સાહિત્યની પેઠે અમલમાં જ જન્મ પામેલું પણ પછીના કાળમાં તેની રચના દક્ષિણ અને ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં થતી ગઈ અને છેડા પર મોઝા વર્ષનો ઇતિહાસ તો અપેક્ષા કરે છે કે જૈન દર્શનના પ્રધાનતમ સાહિત્યની રચના, તેની પુરવણી અને તેનો વિકાસ એ બધું ગૂજરાતમાં જ થયું છે. ગૂજરાતે માત્ર જૈનદર્શનના સાહિત્યને જન્મદાતા કે વિકસાવીને જ સંતોષ નથી માન્યો પણ એણે તો પોતાના જોળામાં જુદા જુદા પ્રાંતમાં જન્મેલા અને ઉછરેલા કિમતી સાહિત્યને બહુ કાળજીથી મહાળી ગણ્યું છે અને તેથી જ કેટલાયે અપૂર્વ અને દુર્લભ અદ્યતન એક માત્ર ગૂજરાતના જૂણે ખાચેથી જ અત્યાગે પણ જડી આવે છે "

(પ્રમથાન, મદ્રા ૧૯૮૫ પૃ ૨૧૭-૮)

૪૨ ગૂજરાતની આ ગૌરવગાથા તે શ્વેતાશ્વર જૈનોની ગૌરવગાથા તેમણે તે ગૌરવનું કાર્ય કર્યું છે વિરોધમાં શ્વેતાશ્વરોનો ઇતિહાસ તે ઉત્તર પશ્ચિમ ભારતનો ઇતિહાસ એથી આ ઇતિહાસમાં ગૂજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ પણ આવી જાય છે સ ૧૯૮૧ના આશ્વિનના 'જૈનયુગ' માસિકમાં પૃ ૬૭ પર તેની તરીકે મે જણાવ્યું હતું કે ગૂજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ એટલે હુલમાં કહીએ તો ગૂજરાતમાં જૈનોનો ઇતિહાસ શ્રી વનરાજ ચાવડા કે જેને ઉછેરનાર જૈન સાધુ, રાજ્યતિલક કરનાર જૈન આગેવાન અને જેના રાજમત્રી પણ જૈન આવક હતા તેના રાજ્યથી તે કરણધેનાના રાજ્ય સુધીમાં મત્રી પદે પરપરાથી જૈનોજ હતા કે જેઓએ મત્રી-અમાલ તરીકે, દડનાયક-સેનાપતિ તરીકે અને કોષાધ્યક્ષ તરીકે ઉજ્જવળ કારકીર્દિ જતાવી રાજ્ય અને પ્રજાના હિતમાં તેમજ પોતાના જૈન મથના પ્રભાવ અને ગૌરવ સાચવવામાં

પ્રગળ ફાળો આપ્યો છે ગૂંજાતનો આ કાળનો ઇતિહાસ મ પૂર્ણ-
 પજો, વિશ્વસનીય પ્રમાણોથી ગુણ અને ઝોન્ટિવિની ભાષામાં લખાવે
 લખાવે સગેજ તેમના કીર્તિગાન થયેછે કરી નાખીયું. તે વખતે
 આવે ઇતિહાસ લખવાનું ખીકું ગૂંજાત પુગતર મદિના આચાર્ય
 શ્રી જિનવિજયજીએ લીધું હતું તેથી અને તથા ધણાને આન થયો
 હતો, કાળજી તેમને પુગતરનો અતિ ગોખે, પોતાની પામે પ્રગતિઓ
 ને સિદ્ધારોનો બદોળો મથદ છે, પુગતર મદિના પુગતરનો જામરો
 જામરો છે, તેમને મંદૂત પ્રાદૂત અને લાપાનું ઉકું રાન છે, બાપા પ
 પ્રભુત છે વળી તેમને તે નમધી વિનાન વાચન વ્યુ છે તેમજ
 નવીન પાત્રિમાલ્ય ગૈનીના પચિય ગેમચ્યો છે અને પોને મનેધન-
 શુદ્ધિ તેમજ અનેક દકીકતોમાંથી માગન અત્ય દકીકત તાની
 લેવાની શક્તિ ધગવે છે, વગેરે ગૂંજાતના ઇતિહાસને મળવવા
 માટેના ઉચિત એવા ધણા ગુણ તેમનામાં છે, અને તેમો ગિરચિત-
 થી એક ગ્રંથે દસકપૂર્વક લખવા માટે એટલું બાકી હતું,
 પગલુ તેઓ લગભગ સાતવર્ષ વીતી ગયા છતાં અસારસુધીમાં તેણે
 એક પ્રકરણ પણ લખી પૂરું પાડી શક્યા નથી, જ્યારે
 તેમના જોડલા ગુણો નહિ ધગવતો એવો હું મારા ધધાને
 વ્યવસાય, કૌટુંબિક તેમજ મામાનિક વ્યવહાર સાચવ્યે-
 રાખ્યે જતા ફાજત પડતા મમથનો લાભ લઈ વિશ્વસનીય
 અને બને ત્યાં સુધી તે તે કાલના પ્રમાણો મેળવી જુદા જુદા રથને
 પરિભ્રમણ કરી ત્યાંના મદિરા, લડારો તપાસી સિદ્ધાંતો પ્રશસ્તિ-
 ઓ, પ્રથગત નોધો વગેરે જે કાઈ મળ્યું તે મેળવી તે પગથી મારી
 મર્યાદિત શક્તિ અને મતિ પ્રમાણે ગૂંજાતી ભાષામાં તે ઇતિહાસના
 એક ભાગ નામે જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસને લિપિમદ્ કરી શક્યો
 છું તે જનતા સમક્ષ ધગવામાં આવે છે સાથે સાથે અત્રે નિવેદિત
 કરવું યોગ્ય છે કે થોડુંક થયા શ્રીમાન્ જિનવિજયે ડૉ. રવીન્દ્રનાથ
 ટાગોરના 'વિશ્વભારતી'-શાન્તિનિકેતનમાં અધ્યાપક તરીકે રહી શ્રી

જૈન શ્રવેન્ દો-દર-મના સતુજ્ય તીર્થ મળધીના આમ અધિવેશનના પ્રમુખ સાહેબ શ્રી બદાકુમ્ભિદ ગિંધીથી ગ્ધાપિત 'ગિંધી જૈન અથમાતા'નું કામ વ્યવસ્થિત રીતે અને મંગીનતાપૂર્વક ચાલુ કર્યું છે અને ચાર અથો-પ્રબંધ ચિંતામણી, તેને લગતા પુરાતન પ્રબંધોનો સંગ્રહ, વિવિધ તીર્થકલ્પ, આ પુરાતન મમય સિખિત જૈન ગુરુતરક્રમચિંતિત્રય તેમના તનોપદ નીચે નિર્ણયસાગર પ્રેમમા છપાય છે આ બોલ પછુ તેવાર ચલ્ય છે આ રીતે ગૂઝરાતના ઇતિહાસની આમથી મુખ્યપણે તેઓ સેવા કરી રહ્યા છે, તેમના તરફથી ખામ અપેક્ષિત વસ્તુ-તે ઇતિહાસનું ઘડતર હવ્વુ બાકી છે-દર છે તે માત્ર નિનાવિન મે તેમની પામેથી પ્રાપ્ત થાઓ એ હૃદયે-આ હું પુનઃ પ્રદર્શિત કરું છું

૪૩ સરકૃત સાહિત્યના ઇતિહાસ એકઠોનય, કીય આદિએ અગ્રેજ-મા લખ્યા છે, પણ તે બેધ જથ તેની જૈની અને રચના અવગાહી તે અનુમાર આ ઇતિહાસમા કાર્યપદ્ધતિ રાખવાનું મારાથી બની શક્યું નથી જૈન ગ્રંથોનો મોટો સમૂહ તો હજી અમુદ્રિત છે અને બહારોમા કાળકાળ પૂગાયેલો છે, માત્ર તેના નામ, ને કર્તાનો કુલ પરિચય તે સંબંધીની જે પ્રચરિતઓ શુદ્ધર, કિલ્હોર્ન, પીટર્સન, લાડા ૨૦૨ આદિએ સંગ્રહ તરફથી કરેલા પોતાના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના રીપોર્ટોમા તથા ૨૧ દલાલ પ લાલચદ અને પ્રોફે વેલણકર આદિના સૂચીપત્રોમા પ્રકટ થઇ છે તેમાથી મેળવી શકાયો છે, તેથી તે દરેકના નામ, કર્તા તથા રચના સમય આપવા હિપસત તેની પરીક્ષા-તે સંબંધી બિહાપોહ-વિવેચન કરવાનું બની શક્યું નથી એટલે કે લેખકની કૃતિઓ પર વિવેચન કરવામા લક્ષમા રાખનાની અનેક બાબતો જેની કે કૃતિઓ પછી તેના લેખકનું વ્યક્તિત્વ, જે જે અસરો કે પ્રવાહોથી એનું વ્યક્તિત્વ બધાયું હોય અને એની કૃતિ માટે જે હેતુઓ પ્રાપ્ત થયા હોય તે, તેની સર્વ કૃતિઓમા રહેલી સર્વવ્યાપક લાવના, જે જમાનામા તે જ-મેલ હોય તેને લીધે તથા

આનુબાહુની વિષમાન પગિચિત્તિઓને લીધે તેજુ કોન ધડાયુ હોય તે અને તે પછી તેની કૃતિઓ હનિદામની ઘટનામા જે સ્થાન ભોગવતી હોય તે, લેખકની જે પ્રકારની સાહિત્યની કૃતિ હોય તે પ્રકારની ઉત્તમોત્તમ સિદ્ધ કૃતિઓના ધોરણે તે કૃતિની ઘટના, તેમજ લેખક આપણા પર ફેલી જાય પાડે છે અને આપણી નજર સંમુખ કેવુ ચિત્ર ખડું કરે છે તે-એમ વિનિષ્ઠ, અતિદામિક, સિદ્ધિયા આદર્શ (Classical) અને અગત દષ્ટિગિદ્ધિઓથી નેતા આપણી જાનને આલેખી પડે તે આલેખી રાકાઈ નથી, પ્રકટ થયેલ કૃતિઓ ગળથી તેની આવશ્યક જાળતો મૂકવા માટે જરૂરના દીર્ઘઅભ્યાસ, સતત મનન અને ચિંતન થઈ નકયા નથી, (નેદે મામાન્ય રીતે જેમણે મરે અભ્યાસ કર્યો હોય એવા વિદ્વાનોના ગ્રાહ્ય મતો અવ તાર્યા છે) વળી 'પ્રત્યેક ગ્રંથની જાલ પરીક્ષા તે જ પૂરા ગદ્યને નેષ્ટને જ કરી નેષ્ટએ, આત્મિક પરીક્ષા તો અધિકાંશ વાચકોના મન ઉપર આખા ગ્રંથની ત્રી અમર પડી છે એ નેષ્ટનેજ થઈ નકે' અપ્રકટ ગ્રંથોમા તો મોટે ભાગે લેખકના મમય મહિત તેની કૃતિઓના નામનિર્દેશથી મતોપ ગળવે પડ્યો છે, ઘણી લકીકતો [વસ્તારના ભયથી મૂકી દેની પડી છે

કોઈ વખત જેને વિષે દંડ મન ધગવતા છતાં મે મૌન માચબુ છે કેમકે હું માનું છું કે ઘણી વખત ગેરમમજ, કડવા વેણ અથવા તેથી પણ વધારે આકરા પગિચાઓ જેટલી પણ મૌન રાખવાનો જાહેર મેવકનો ધર્મ થઈ જાય છે, એટલે કેટલાક પ્રમગો એવા હોય છે જ્યારે વાણી કરતા મૌન વંચાડે જાણે છે

દેક યુગના જૈન સાહિત્યની વાત કરતા તે યુગના અન્ય ધર્મના પ્રવાહો-અન્ય ધર્મોઓનું સાહિત્ય-સામાજિક અને રાજકીય સ્થિતિ-પરિવર્તનો, વગેરેની યથાગ્રિયત નોંધ કરી તેની જૈન સાહિત્ય પર કે જૈન સાહિત્યની તેની પર અસર જતાવી શકાઈ નથી, અને એમ વિનૃત ઇતિહાસ કરવા જતા તો જીવનના અનેક વર્ષો વીતાવવા પડે અને આ ગ્રંથ જેવા અનેક 'વૈદ્યુઓ'

આનુબાહુની વિષમાન પગિચિનિષ્ઠાને લીધે તેનું ક્ષેત્ર ઘટાયુ હોય તે અને તે પૃથ્વી તેની કૃતિઓ દ્વિદામની ઘટનામા જે ધ્યાન ભોગવતી હોય તે, લેખકની જે પ્રકારની માહિત્યની કૃતિ હોય તે પ્રકારની ઉત્તમોત્તમ સિદ્ધ કૃતિઓ ॥ ધ્યાને તે કૃતિની ઉત્તમતા, તેમજ લેખક આપણા પર કેવી છાપ પાડે છે અને આપણી નજર સમુખ કેવું ચિત્ર ખંડુ દે છે તે-એમ વિનિષ્ઠ, ઐતિહાસિક, સિદ્ધિયા આ-શી (Classical) અને અગત દર્શિનિદુઓથી લેતા આપણી જાનનો આલેખની ધટે તે આલેખી રાક્ષાધ નથી, પ્રકટ થયેલ કૃતિઓ મળી તેની આવશ્યક જાનનો મુકવા માટે જરૂરના દીર્ઘઅભ્યાસ, સતત મનન અને ચિનન થઈ રાખ્યા નથી, (જેકે આમાન્ય રીતે જેમણે મને અભ્યાસ કર્યો હોય એવા વિદ્વાનોના આત્મ મનો અવ તાર્પા છે) વળી 'પ્રત્યેક ગ્રંથની ખાત પરીક્ષા તેના પૂરા ગદ્યને નેધને જ કંઠવી નેધએ, આત્મિક પરીક્ષા તો અધિકાર વાચકોના મન ઉપર આખા ગ્રંથની ની અમર પડી છે એ નેધને-જ થઈ નકે' અપ્રકટ ગ્રંથોમા તો મોટે ભાગે લેખકના મમય મહિત તેની કૃતિ-ઓના નામનિર્દેશથી મંતોય ગાખવો પડ્યો છે, ઘણી દકીકતો પરતારના બયથી મુઠી દેવી પડી છે

કોઈ વખત જેને વિશે દ્રઢ મન ધરાવતા છતાં મેં મૌન સાચવ્યું છે કેમકે હું માનું છું કે ઘણી વખત ગેરમમજ, કડવા વેણ અથવા તેથી પણ વધારે આકરા પગિણામો ખેડીને પણ મૌન રાખવાનો જાહેર સેવકનો ધર્મ થઈ જાય છે, એટલે કેટલાક પ્રમંગો એવા હોય છે જ્યારે વાણી કરતા મૌન વધારે સોભે છે

દરેક યુગના જૈન માહિત્યની વાત કરતા તે યુગના અન્ય ધર્મના પ્રવાહો-અન્ય ધર્મોઓનું માહિત્ય-આમાજિક અને રાજકીય સ્થિતિ-પગિવર્તનો, વગેરેની યથાસ્થિત નોંધ કરી તેની જૈન સાહિત્ય પર કે જૈન માહિત્યની તેની પર અમર બતાવી શકાઈ નથી, અને એમ વિગત ઇતિહાસ કંઠવા જતા તો જીવનના અનેક વર્ષો વીતાવવા પડે અને આ ગ્રંથ જેવા અનેક 'વૈલ્યુમો'

કરવા પડે, માટે આ અથ જને તેટલો મંદ્રેષમા લખેત હોવાથી તેનું નામ 'જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' એમ રાખ્યું છે વિસ્તૃત ઇતિહાસ અનેક 'વાંચુઓ'મા લખનાર કેઈ મમર્થ વિદ્યાગ્રહ, વિદ્વાન અને વીરપુરુષ લવિષ્યમા જનમે એમ હું ઇચ્છુ છું તેને આ મારો પ્રયત્ન કિચિત્ પણ માર્ગદર્શક થશે તો હું ફતાર્ય છું

૪૪ શ્લે જનોનું પ્રાકૃત અને મંદ્રેષત સાહિત્ય ગ્રંથો વિષમના જણાયું તે સર્વનો ઉપેખ આ અથમા કરવામા આવ્યો છે, અપ-ભ્રશ સાહિત્ય મનની વિસ્તારથી મે મારા 'જૈનગૂર્જર કવિઓ પ્રથમ ભાગ' એ અથમા પ્રસ્તાવના તરીકે મૂકેલા 'જૂની ગૂર્જરાતીનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' એ નામના માગ નિમધમા વર્ણન કર્યું છે તેથી તે સખધી વિભાગ ૪ પ્રકરણ ૧ મા નિ ૮મીથી ૧૩મી સદીના તે સાહિત્યનો હુકા અહેવાલ આપી બાકીની સદીના સાહિત્યનો માત્ર નામનિર્દેશ તે તે સદીના પ્રકરણો સાથે આપી દીધો છે, ગૂર્જરાતી સાહિત્યના વિ. ૧૩મી તે ૧૮મી સદીમા થયેલા જૈન કવિઓ અને ગદ્ય લેખકોની વિસ્તૃત સૂચી રૂપે 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ'ના બે ભાગ બહાર પડેલા છે તેથી અને ૧૯-૨૦ મી સદીના જૈન કવિઓ-ગદ્ય લેખકોએ ગૂર્જરાતી સાહિત્યમા આપેલા ફાળો-શતકવાર કવિઓની કાવ્ય-પ્રસાદી વગેરે ઘણી ઉપયુક્ત બાબતો તે અથના ત્રીજા ભાગમા આપવાનો મારો મનોરથ છે, તેથી આ પુસ્તકમા તો તેમનો માત્ર નામ-નિર્દેશ કરી સતોષ રાખ્યો છે હિંદી સાહિત્ય તો બહુ જુજ-અતિ અદ્ય છે તેથી જૈન ગૂર્જર કવિઓમા હિંદી કૃતિઓનો ઉલ્લેખ અન્ય કૃતિઓ પેઠે કરી દીધો છે આ અથમા જે સાહિત્ય આદિનો ઉલ્લેખ થયો છે તે ઉપરાત ખીજુ જૈન સાહિત્ય બહારમા કયાક સમયવાયેલું પડ્યું હશે તેનો નિર્ણય સર્વ બહારના પુસ્તકોનું નિરીક્ષણ અને વર્ગીકરણ કરવામા આવે ત્યાર પછી થઈ શકે

૪૫ સ્થાનકવાસી સપ્રદાય મુખ્યપણે ૩૨ જૈનાગમ માને છે અને તેથી તેના પર 'ભાષા'મા કરેલ માલાવબોધ-'ટખાઓ' વિશેષ

તેમનામા માનુષ પડે છે, જોડીતમ આદિ 'ભાષા' દરિઓ થઈ ગયા છે તેમનો અન્યની પેરે ઉત્તેજ દર્શો છે આ ઉપગત ખામ મૌનિક પ્રમા પાડે તેવું એક બાલુ ગુણુ પાડુ મુદ્દર નમ્રતમ જેવું પામુ-એટલે કે ખાસ ઉત્તેજના ચોગ્ય તેમનું માદિત્ય મારી નજરે આવ્યું નથી હું કુવધર્મથી શ્વેન મુક્તિપૂજક હુ, પણ પૂજ્ય મામાશીને ત્યા ઉછરેતો, ને તેઓ કુવધર્મથી શ્યાનકામી, પણ મર્વ ધર્મ પ્રત્યે ઉદાર દંપતી એટલે તેમના મમાગમથી રથાનકવાની નમ્રદાય પ્રત્યે પણ પ્રેમ, ઉદારતા બો મદિધાના મારામા મૂળથી જળવાયા છે નિત્યાવદિષ્ટિથી અવતોક્તા તે મંપ્રદાય માટે એનિદામિક ણિના જે કદ મળી તે દુકમા મમસાવે મકવામા આવી છે જુઓ પાન ૫૦૬ થી ૫૧૨નું પ્રકરણ [અનમત તેના મુક્તિપૂજન નિરોધ આદિ મિદાતના ગુણુગુણની અર્થો આ મથમા કચી નિરર્થક બો અમ્રસ્તુત છ, તેથી કરી નથી આ ગિયતિમા કોઇને જગ પણ વિરોધ કચાવો પ્રમંગ આવે તેમ નથી તેવી સાતો ત્યારે 'જૈન મંપ્રદાયોનો મંક્ષિત ઇતિહાસ' (Short History of Jaina Church) લખવામા આવે ત્યારે તેમા રથાન પામી શકે એવો ઇતિહાસ પ્રકટ થાય તો તે મનોરજક, બોધદાયક અને શિક્ષાપ્રદ જરૂર બને તેમ છે કોઈ લેખક અભિનિવેશ-પૂર્વમદ-સ્વમપ્રદાય મોહને તથા પ્રેમ ઉદારભાન અને સદિધગુતાને સજ તેવો ઇતિહાસ લખવા પ્રેરાય એ ઇચ્છીશુ આ લેખકનો તેમ કચવાનો મનોરથ છે, તે પાર પડગે કે નહિ એ ભવિધ્યના ગર્ભની વાત છે] છેલ્લા ચાર પ્રકરણમા જૈન ધર્મના મુખ્ય મિદાતો, તેની મંસ્થાઓ, તીર્થો વગેરેની અતિ દુક માદિતી આપી છે જૈન ધર્મના મિદાતો મનથી વિશેષ માદિતી થી ફોર્નિસ ગુજરાતી સભાએ પારિ-તોષક નિબધ તરીકે સને ૧૯૧૪મા પસાર કૃત્વો મારો નિબધ નામે 'જૈન અને બૌદ્ધ મતનો મંક્ષિત ઇતિહાસ, તેના સિદ્ધાતો અને વૈદિક મત સાથે વુત્તના' બહાર પડશે ત્યારે તેમાથી મળી શકશે તેને લખાથે ૧૮ વર્ષ થયા અને તે દરમ્યાન અનેક માર્ગદર્શક પુસ્તકો,

માહિતી, માધનો પ્રકાશમાં આવ્યા છે તેથી તે મરંનો લાભ લઈ
મૂળ નિગમ સાપ્રતકાથી । (uptodate) કંવા પાછળ અવકાશ,
અને ભાગે પશ્ચિમ લેવાની જરૂર છે જૈન ગૂર્જર કવિઓના જે
ભાગ, અને આ ઇતિહાસનો મથર્તવાગ કરી છપાવવામાં મર્વ અનમશ
અને મહેનત ખર્ચાઈ જવાથી તે નિગમનો સ્પર્શ કરી શકાયો નથી
આ કારણે તે ફોર્મસ ગુજગતી સમા આ જનસમાજ અને લખા
કરો હવે તે અને તેટલી શીઘ્રતાથી હાથમાં લઈ તેનું પુનર્બંધન-
મશોધન વર્ધન કરી પ્રકાશન કરવા હું પ્રયત્નશીલ રહીશ

૪૬ જૂતકાલ પ્રત્યે સામાન્ય રીતે અક્ષમ કે અમદિપ્ત નથી
થવાતું જૂતકાલની વાત કરના અનેક પ્રકારનો ઉદાગ આત્મનિમ્મલ
અને સહનશીલતા રહે છે પૂર્વકાલના ધર્મ, ધાર્મિક મપ્રદાય-સા-
હિત્ય, કે ધર્મતત્ત્વ જેવા વિષયને વિચારવાનો પ્રમગ આવે તો તેમાં
અનેક માનસિક અવ્યવસ્થાઓ-વિકૃતિઓ થઈ હોય છતાં તેને ઉત્પન્ન
કરનારા પ્રત્યે તિરસ્કાર અને નિન્દા વ્યક્ત કરનાનું મન થતું નથી
અને કાળજીથી તે પ્રત્યે આખમિયામણા કરી યા તેને એક બાજુ
રાખી આગળ વધવામાં આવે છે વળી જૂતકાળમાં તે સર્વ અનેક
એટલે આપણને તેની સાથે સાક્ષાત્ પરિચય હોતો નથી, તેથી
જ્યારે તેમના પ્રત્યે સારાકે નરસા અભિનિવેશ પણ જાગતા નથી પણ
વર્તમાન-આપણી નજર આગળ પસાર થએલો વર્તમાન વિચારવાતું
હોય ધરવામાં આવે સારે આપણી લાગણી સ્વસ્થ રહેતી નથી-બદલાઈ
જાય છે, અને આપણો તીવ્ર આવેશ બહાર નીકળે છે, અનિષ્ટ તત્ત્વો
પ્રત્યે સહનશીલતા રહેતી નથી અને સત્ય કહેવા જના દોષને જોઈ
લગાડવાનો, કોઈ વખત વધુ પડતું કહી જવાનો, તેમ કોઈ ટાણે
અનમાય કરી દેવાનો પણ પ્રમગ આવવાનો સપૂર્ણ મલવ છે.
જીવતા માણસની પૂરી આકર્ષી તેના સમકાલીનો મૂકી જ નથી
શકતા, તેમનાથી કંઈક ને કંઈક પક્ષપાત થઈ જાય 'આ કા-
કા'લે વર્તમાન પહેલાના એટલે જ જૈન મથકારોને જે જાતે

તેણી-જાણ્યા-જાણ્યા નથી તેનો આમાં મહાવેશ હતો છે એટલે
જે વર્ષમાં હું મળી ગયો તેનો તે મવત્ ૧૯૬૦ ના વર્ષ
પહેલાં જે મ્મનરથ થયા તેમને આમાં આપવાની મીમા
ગળી છે ત્યાં પડીના વિદ્યમાન કે અવિદ્યમા ૧ નોધવા લાયક વ્યક્તિઓ
સબધી ખામ કંઈ કંઈ નથી-આટલા જુ સામાથી કોઈને દરે પૂછવાનું
કે ટીકા કરવાનું કાગળ નહિ રહે કે આ માટે વિદ્યાર્થી-પાઠશાળા
વિદ્વાનોને દગ્ગવિખિન જોઈ. અથવા પૂ. પાટી તે હાલ પશ્ચિમમાં જન
ધર્મના અભ્યાસમાં વધારા શ્રી વિજયધર્મચૂરિ, અધ્યાત્મ-ગોગના
રમિત્ત ઓકે અથોના પ્રયોજક દરિ શ્રી શુદ્ધિમાગર મુનિ, અને
પુસ્તકોનું મુદ્ર મનાધ. હજાર મદાન અભ્યાસક વિદ્યાનુ જોડ્યુએટ શ્રી
ચિમનલાલ દાલાભાઈ દનાય, મિદ્દલરન લેખક અને વિચારક શ્રી વા-
લીયાય મોતીલાલ ગાદ વગેરે સ્વર્ગગયોને તેમજ વિદ્યમાનોમાં અમરકે
રહેલા આગમમાદિત્યને પ્રકટ કરાવી તેનો તે રીતે ઉદ્ધાર કરનાર શ્રી
માગગનદ મુનિ, પડિતોમાં વિચારક પડિતર્થ મુખવાન, પ બેચ
રદાસ, અને પ લાનચદ-મુદ્ર લેખક રા મુશીન, વર્તમાન પાકાર
રા અમૃતલાલ ગેર, સોગડી લોકસાદિત્યના ઉદ્ધારક લેખક અને
કવિશ્રી ઝવેરચદ મેઘાણી, નવચકયાકાર રા ચુનિતાય વર્ધમાન
શાહ, આદિને આ ઇતિહાસમાં સ્થાન આપી શકાયુ નથી

૪૭ આ સાથે એ પણ દલીલ દેવું યોગ્ય છે કે વીમમી સદી
તે ચાલુ સદી છે, તેમાં સ્વર્ગવાસ થનાર શ્રી આત્મારાગજી (વિજયા-
નદ મુનિ), શ્રી વીનચદ ગાધી, ગેક ગ્રેમચદ રાયચદ, શ્રી ડાલા-
ભાઈ ધોળશાજી, ની રાયચદ કવિ વિશે પ્રમાણ કરતા વિશેષ લખી
જવાયુ છે, પરંતુ તે પણ માગ પોતાના વિશિષ્ટ મત અનુસાર નહિ,
પણ પ્રામાણિક વિદ્વાનોના ગ્રાહ્ય મત અનુસાર લખાયુ છે, અને
આવો ઇતિહાસ ફરી વાર બહાર પડે ત્યારે ખરો, એટલે તત્ત્વનું
જેટલું હુકમાં લખાય તેટલું તેમના સબધી લખી બહાર પાડી દેવું
હીક છે એ હવેથી કંઈક વિશેષ લખાયુ છે તો તે ક્ષતત્ત્વ ગણારો

૧૮ જીનો હિંદુ છે—જે માળુમ હિન્દુધર્મના માહિત્ય માટે
 જન્મીને તે, ઉપનિષદ, પુરાણાદિ ગ્રંથોને ધર્મમંથરે માને, જે
 માળુમ મત્ત અદિમાદિ પાગ મગોને વિષે શ્રદ્ધા મગે તે તે મધાશક્તિ
 પામે, જે માળુમ આત્મા છે પરમાત્મા છે, આત્મા અનંત અને અમર
 છે તેમ છતાં દેહાધ્યામયી નમાગમા અનેક યોગિમા આવળ કયાં કરે
 છે, તેને મોક્ષ છે, અને મોક્ષ એ પરમ પુરુષાર્થ છે એમ માને, જે
 વર્ણાશ્રમ ને ગૌણ ધર્મને માને તે હિન્દુ છે—આવી વ્યાખ્યા
 હિન્દુની ગાંધીશ્રી કરી છે તેજ ગાંધીજી જાતમશુદ્ધ માટે જણાવે
 છે કે ‘મારો તો નિશ્ચિન અગ્નિપ્રાય છે કે જૌદધર્મનો અધના શુદ્ધ-
 ના ઉપદેશનો પ્રેરો પગિપાક ભાગતર્પમાજ થયો હતો એથી ઉપદુ-
 થતુ શક્ય પણ નહોતું કારણ ગૌતમ પોને હિંદુ હતા—હિંદુશ્રેષ્ઠ
 હતા હિંદુ ધર્મના ઉત્તમાશયી તેઓ ભીંજયા હતા કેટલાક તત્ત્વો
 જે વેદમા દટાઈ રહેલા હતા અને જેની પર જળા બાઝી ગયા હતા
 તે તત્ત્વોને તેમણે નવશ્વન આપ્યું વેદમા રહેના ઝગડળતા મલ
 પગ શબ્દોનું—નિરર્થક શબ્દમળતું જે અરણ્ય જમ્યું હતું તેમાંથી
 તેમના મહાન હિંદુ આત્માએ પોતાનો ગરતો શોધી કાઢ્યો વેદના
 કેટલાક શબ્દોમાંથી તેમણે જે અર્થનું દોહન કર્યું તેનાથી એમના
 કાળના માણસો સાવ અજાણ હતા ભાગતર્પની જૂમિ એમને આ
 ધર્મકાર્યને સાર સોંપી અગ્રકુળ લાગી છુદ્ધ જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં
 ત્યાં તેમની પાછળ જનાર અને તેમને વીંટળાઈ વળનાર ટોળા ઇતર-
 ધર્મીઓના નહિ પણ હિંદુઓનાજ હતા અને તેઓ વેદધર્મથી
 રંગાયેલા હતા પણ છુદ્ધનો ઉપદેશ તેમના હૃદયની જેમ માર્વભૌમ
 અને સર્વવ્યાપી હતો, અને તેથી તે એમના નિર્વાણ પછી પણ ટક્યો
 અને આખી પૃથ્વી પર ફરી વળ્યો છુદ્ધના અનુયાયી ગણાવાતું
 જોખમ વહોરીને પણ હું કહું કે એ હિંદુ ધર્મનો વિજય છે
 છુદ્ધે હિંદુધર્મનો અસ્વીકાર કરી કયો નહોતો, તેમણે તો તેનો
 પાયો વિશાળ કર્યો, તેમણે હિંદુધર્મને નવશ્વન આપ્યું અને એનું

નવુ મદ્ય મનાયુ છુદના ઉપરનો મદસ્વનો ભાગ દિદુધન મા
ભગી જઠને આજે તેનું અગ ચર્ધ ગયો છે આજે દવે દિદુ-ભાગન-
વર્ધ પાછા પગ મા ભરે, અને જાનમે દિદુધન પર જે નુપાગા મોતુ
ફેરવ્યુ તેને જૂની નાખી મદે, એ ચક્રમ નુ મા પોતાના ભાગ
આપગોત્રથી, ભવ્ય ત્યાનથી અને છવ મા પિષ્કનક પવિત્રતાથી તેઓ
દિદુધન પર દહી મા જમાય જેવી ડાપ મળી ગયા, અને દિદુધન
એ મદાન મુગો કામમો ભાગી બનેલો છે

૮૬ થી છુદના મનાકાલી મા મનાવીર દના અને તેમને મિગે
પણુ ની છુદ માગ જે ઉપર કુતુ કે તે પ્રાય દની ચક્રમ તેમ કે ની
મદાનીગે વેદવિત (પ્રા વેય ની) તરીકે આચારાગમમા અપ્પ વર્ધવે મા કે
બૌદ્ધ ધર્મ તે નામથી દિદુમા લુપ્ત થયો, અને જૈન ધર્મ પોતાનું
નામ-વ્યસ્મિત્વ દિદુમા આચારામુધી જાળરી મજ્જુ બોની અમગ-
બને મા તસ્વોની મેગન મા દિદુધન મા થઈ છે બનેના મંદકાગ પ્રદ
તિથી આર્યધર્મ છે દિદુઓમા ધર્મ વિનાજવ્યાપી દાઈ તેમે
પોતામા નિરીશ્વવાદી નાગ્નિક આર્વાકની દિલમુશીનો પણ મમાવેન
ઢ્યો છે બીધ્યો બને જનો વેગદિગે પેતાના ધર્મમથો ન માનતા હતા
તે આર્ય મંદકાગવાળા છે-આર્ય ધર્મનાજ અગ છે દિદુઓના ધર્મને
જો દિદુ ધર્મ દહેવામા આવે તો ભારતમા ઉત્પન્ન થાગ સર્વ
ધર્મ દિદુ ધમ દહનાવા યોગ્ય છે

૫૦ જૈન એક જાતિ નથી પણ એક ધર્મ છે-આર્ય ધર્મ છે-
ભાગતવર્ધમા જન્મેલો ધર્મ છે દિદુ એ જાતિ છે અને તેથી જેનો
જાતિએ (by race) દિદુ છે જૈન ધર્મ પાળનારાના દિદુમા વસતી
વણિક આદિ જુદી જુદી વર્ગો-જાતિઓ છે ગમે તે વર્ણના તે ધર્મ
પાળી શકે છે

૫૧ શાસ્ત્ર-લેક ધર્મમા તેના મુખ્ય ધર્મમથોને 'શાસ્ત્ર'
કહેવામા આવે છે અને તેનું પ્રમાણ છેવટનું-નિર્ણયાત્મક ગણનામા
આવે છે કોઈ વખત એક ધર્મ-શાસ્ત્રમા કંઈ તો બીજન ધર્મના શાસ્ત્રમા

તેથી જુદુ જ હોય એમ જોવામા આવે છે શાસ્ત્રની કમોડી થી એમ પ્રશ્ન થતા તેનો ઉત્તર પ્રજા પુરો એમ આવે છે કે જે ગાત્ર વચન મત્યનું, અદિમાનું, અદિત્યનું વિગેધી હોય તે ગમે સાધી મળ્યું હોય છતાં તે અપ્રમાણ છે જેને જુદિ મમજે નહિ, જે ઉપમા ખૂબે તે શાસ્ત્ર નહિ એમ ન હોય તો આપણને ધર્મશાસ્ત્ર થવાનો જાણ રહે જે શાસ્ત્ર મદિરાપાન, માંમજાણ, પાખડ ઇલાદિ લીખવે તે શાસ્ત્ર ન કહવાય શાસ્ત્ર એવું હોયજ ન ગડે કે જે અક્ષવની બહાર હોય, જે સાત્ય ન હોય, જેને હૃદય ન માને બાકી શાસ્ત્રના અર્થ તો ગમે તેમ થઈ શકે આપણે શાસ્ત્રને નામે શું નથી ક્રતા? શાસ્ત્રને નામે બાવાઓ ભાગ પીયે છે અને ગાળે કુ કે છે, શાસ્ત્રને નામે દેવી બકતો મામ મદિરાનું સેવન કરે છે, અનેક માણસો બ્ય ભિચાર કરે છે, અને મદ્રાસ ઇનાકામા કુમળી બાળાઓને વેશ્યા બનાવવામા આવે છે આના કરતા શાસ્ત્રનો બીજો શા અનર્થ હોઈ શકે? બાવા અનર્થકારી શાસ્ત્રોની અસર-ગતિ રોકવી ઘટે જાહેર સેવા કરનારનો ધર્મ પ્રજાના પ્રવાહની જે ગતિ હોય તેમા તથાવાનો નથી, પણ જે તે ગતિ અનગી હોય તો તેને સવળી કરવાનો છે જે પોતાના દિલમા 'ના' હોય તો તેનામા 'ના' કહેવાની હિમત હોવી જોઈએ દિલમા 'ના' હોય છતાં સદામાનુ મ્હો જોઈને તેને 'હા' જોઈએ છે કે 'ના' એ વિચારી લઈને તે પ્રમાણે વાત કરવામા આવે છે એ કાયદા છે

પર ધાર્મિક જીવનની જે ભાવના જુદી પાડી શકાય એક પ્રવૃત્તિની અને બીજી નિવૃત્તિની, એક કર્મની અને બીજી જ્ઞાનની, એક ગૃહસ્થની અને બીજી સન્યાસની આ પૈકી નિવૃત્તિધર્મને સ્વી-કારનારા-દીક્ષિત મુનિઓ-ધર્મગુરુઓ સાહિત્યના વિકાસ અને વિસ્તાર માટે પોતાના પૂર્વજોનું અતુકરણ કરી એટલું બધું કરી શકે એવી તેમની નિવૃત્તિની સ્થિતિ છે કે જૈન ગૃહસ્થોનો બધો સમૂહ કે તેમની મર્યાદા કરે તેના કરતા મરસાઈ બતાવી સર્વ 'એ નિવૃત્તિ

પ્રજાતમા કુરેલી દોરી લેખએ દેદ મા ૧ પ્રજતિ વિના એક ક્ષાગ્રર
 પળ રપી શકે નહિ એ ગમ્યમિદ વસ્તુ છે. પ્રત્યેક શ્વામ આપણે
 લખએ છીએ એ પ્રજતિ-મુચક છે ત્યા નિગતિનો અથ આ ૪
 દોઈ શકે કે ગરીબ નિગત પ્રજત ગદેના પના આત્મ નિગત ગદે
 એટલે કે તે વિશે અનામન ગદે તેથી નિગતિપ્રાપ્ત મનુષ્ય કે ૧૫
 ૫ માથને ખાતર જ પ્રજતિ કર નિગતિ એટલે અનામનિપૂર્વક
 પગમાથે આચરેલી પ્રજતિ '—આવી નિગતિથી પેતે પગમાથે માદિ-
 ત્યપ્રજતિ કર્યા કરમે તો વર્તમાન જે ૧ માધુએ અત્ય અને અદિમાના
 જગદ-આપી ધમને મમનવવામા મતાનુકૂળ આપી નકને ખરી ધર્મ
 જગતિથી પ્રાપ્તી ૧ મંદુતિમા જેટલુ મત્ત, શિવ અને મુન્ન છે તેટ નાનો
 જ નમદ કરવાની ધમશ હોય તો આપણી રિધિ આ-૧ જુદી જ
 હોય એનો પુનઃદ્વા કરવામા ધર્મ ૧ વ્યાપક અવરપો નજગમા રાખી
 ભગિચ મૌનિક પ્રયત્નો થમે ત્યાજે આપણને પ્રાપ્તી ૧ મમતાની
 ખોવાઈ ગયેલી આવી લાયમા આવને

૫૩ આચાર્યશ્રી કાકામાહેન કાલેનકે એક વ્યાખ્યાનમા ધર્મનુ
 વ્યાપક અવરપ મુ છે તે યથાર્થ સમ્બોધમા કર્તુ છે :— 'ધર્મ' મા ૧મા
 શુદ્ધિ, અનુભવ, શ્રદ્ધા, અત કરણની લાગણીઓ, કાવ્યક પના અને
 કનામિકતા એ બધી વસ્તુઓ હોય છે, હોનીજ નેજએ એની
 માટે વ્યક્તિનો મમાન અને વિશ્વ માથેનો મંગલ, જીવનવ્યાપી સધ
 સ્થાપવાની વૃત્તિ અને આચર્યકતા, તેમજ ક્ષેમવૃત્તિ (Conservatism)
 અને પરિવર્તનવૃત્તિ (Radicalism) એ બને બાનુ ધર્મમા સ્વભા-
 વત હોય છે અે હોના લેખએ, આમાથી એકે અગ લે એધુ
 દરીએ તો ધર્મ વિકલાગ થવાનો, અને મનુષ્યજીવન માટે અપર્યાપ્ત
 નીવડવાનો ધર્મમા શ્રદ્ધાની માત્રા વધવાથી ધર્મ બગડતો નથી
 લાગણી અને કામજતા વધવાથી તે પોચો થતો નથી કાવ્યકલ્પનાઓ
 વધવાથી તે અમત્યપ્રેરક થતો નથી કનામિકતા વધવાથી તે હીન-
 ત્તાનો મંગાદક જનતો નથી વિશ્વ સાથેનો મમધ પૂર્ણપણે સ્વીકા-

સ્વાધી તે અવ્યવસ્થા થતો નથી ક્ષેત્રરક્ષિતે અગીકારવાથી તે જડ થતો નથી પરિવર્તનની નીતિને આપકાર આપવાથી તે વિનાશક બનતો નથી ધર્મનું મ બલ તો અસાન, વિનામિતા અને બાલ સત્તામાં છે અમમૂલક અમત્યથી સત્ય દેશય, પણ કોઈ કોઈ વીધાય નહિ. કેમકે અસત્યના પેટમાં પણ સત્ય જ છુપાયેલું ગદે છે સયનો યજ્ઞત્ય અસત્તામાં છે કોઈપણ ધર્મ ત્યાંજે અસાનને માળે છે, વિશ્વામિતા સાથે માડવાળ કરે છે, અથવા સત્તાની ઉપાસના કરે છે ત્યારે જો ધર્મ પ્રથમ સુનખ થાય છે, રાચક થાય છે, વિશાળ થાય છે અને અંતે ખરોટાની પેડે ફરી જાય છે '

૫૮ પ્રવૃત્તિ-ધર્મમાં રાચતા એવા યુરકો સાહિત્ય, વિજ્ઞાન, ધર્મ કે મમાજના મનધે ધાતે તો ઘણું કરી શકે—જૂનાગાથી નહુ સર્જી શકે—પૂર્વજોના માહિત્ય પ્રત્યે આદર તેમનામાં ઉત્પન્ન કરાય તો તેઓ તેનો વિસ્તારુ શાસ્ત્રીય અને તાર્કિક પદ્ધતિથી યુક્તિ પુરસર કરી શકે, અને જૂતઢાલ અને બિવિબકાલના સેતુરૂપ બની વર્તમાનઢાલને ઉજ્જવલ બનાવી શકે યુવકો પ્રત્યે બડખોર કહી ઉપેક્ષા કરવી, તેમને હરકોઇ પ્રકારે નિન્દવા, તેમની અવગણના અને અવહેલના કરવી, તેમનો જુરમો દમાવી દેવો અને તેમની પ્રવૃત્તિઓ ને વિચારરકુત્થાઓ અનિષ્ટ ઉત્પન્નલ તથા અહિતકારી ગણી જ લેવી—એ તેમનું માનમ નહિ સમજવાથી ઉપસ્થિત થયેલા પરિણામો છે વસ્તુત અધશ્રદ્ધા, ગતાનુગતિકતા, કુપ્રયાઓ સામે પ્રહાર કરી જ્ઞાનપૂર્વક શ્રદ્ધા, વિચારપૂર્વક પ્રવૃત્તિ અને સુપ્રયાઓનું વાતાવરણ જમાવવું એ એક જાતનું બડ છે એવું બડ તો આદરણીય છે, ઉત્તેજનીય છે આ દષ્ટિથી શ્રીમાન મહાવીર પ્રજાના સમગ્ર જીવનને વિચારપૂર્વક લક્ષમાં લેતા જણાશે કે તેઓ એક જખરા બડખોર હતા વેદવિહિત દિશ્વા, આતુર્વર્ણથી થયેલી સંકુચિતતા અને ઓઝો

યા યોગે પ્રત્યે અન્યાયી વત્તાની સામે મદાન માર્ગનો નેમનો કમો
 દોનો અને શુદ્ધ મર્વંતોમદ અરિંગા મમળની, પગુરિય મપની મધા-
 પના કરી તે મેપમા ગ્રીંગા નધા મદોને મમાન અધિકાર વાણુ
 રથાન અધ્યુ દનુ અનિષ્ટ તત્ત્વો અને વદેમોના જ્ઞાતા જ્યા જ્યા
 દોષ ત્યા ત્યા પોદાગ કરી તેને પોળી નાળી તેની બદલીમા હષ્ટ
 તત્ત્વો અને મન્ય શ્રદ્ધા સત્ય જ્ઞાન અને માત્ર આચારની મધાપના
 કરવી એમા મુરોના યોપનનો-નેમો. વ્યય થાય એ ગોગારપ
 છે તે ખીજો રને વદી જવા ન જોઈએ, વદી જતા દોષ તો મરવો
 રસને વાગી તેમને અધિદન-ઉત્તેજના આપી રૂપિયો અમીષ્ટિ
 અને પ્રેમભાવ દાખવવા ધટે મુરો અને નવજવાનોનો વર્ગજ દગોગા
 દગોદા પ્રજાની બધી ગાલા અને ઉમેદોનો ખગતો છે

૫૫ ભવેના મુરો ન્યાય ચાહે છે, મુકિત મરવે છે અને
 જે કદીએ છીએ તે પૂર્વને કદી ગયા છે, અને તે આ પ્રકારે જ
 કદી ગયા છે તો તેો તે પ્રકારેજ સત્ય તરીકે રસીકારો, કારણકે
 પૂર્વનેના કથનો દ્રવ્યક્ષેત્રકાગમાયથી અમામિત-અપગિવર્તનશીલ
 છે, મનાતન મત્ય છે -એમ કહેવાથી બધા મુરો માની નદિ જમ
 તેમા ન્યાય ને મુકિત દો, તે ખરાખર સગજમા ઉતરી શકે તેવી
 ગીતે બતાવવામા આવશે તો તેઓ રસીકારો, નદિતો વખતે સામા
 થઈ જશે એમ મમજ તેમની માને આદરણ્યો વર્તીત કરવામા આવશે
 તોજ તેમનામા નિજ માન અને પૂર્વજોનું માન જળવાશે મુકિત કે ન્યાય
 દાખવના જેટલી ભુદ્ધિ કે શક્તિ ન હોય અને તે છતા રવમાન
 જળવવુ દોષ તો પ્રેમદષ્ટિથી મુરો જે કરે તે જોયા કરવુ-મૌન
 સેવવુ એમ આજનો મુગધર્મ કહે છે અત્યાજો તો વિરોધ,
 પ્રતિકાર, પ્રણાલિકાભગ, આક્રમણ, એવા એવા અનેક શબ્દોના
 રણુકાર સંબળાય છે આથી ભડકનાનું નથી, પરંતુ મુગમા એક
 પ્રકારનું જોમ-ખળ આવ્યુ છે તેના ચિન્હ તરીકે એ રણુકાર છે
 એમ સમજી આનદવાનું છે અને વિશેષમા તેનો સાલ સધ તે રણુ-

કાગ વધુ ને વધુ મતિ લાઇ મોઝ્ય પ્રમતિ ॥ પંચે વડી એક પ્રયત્ન
મહાન અવાજ જાડી રિમાનગ્યાપી થાય, આખા ભારતમા ફરી વજે
એવુ હૃદયપૂર્વક ઇચ્છતા હ એની મતિથી, જેનનાથી જાધી જનની
પરવશતા-મન વચન સરીગની પગવચના જાગે, અચાન, ગરીબાઇ દૂર
થમે આે ધાર્મિક ઝડા, આમાનિક મડાઓ, અને ચૂત મૂર્ખતા
ઓના પ્રદર્શનો નાગ પામને, દુકામા આપણી આર્થિક, મલકીય,
સારકૃતિક આે આખ્યાત્મિક પ્રગતિમા આડે આવનાર મહા વિપ્તનો
નાગ થશે આવા મામનાનો અે વદ મુજબીઓ સામેનો નિર્દાષ કે
તેમનો તિરસ્કાર મગજવાનો નથી આ મ જાધી પ્રાચીન દિવસુષીઓના
મહાન અભ્યાસી ગ્રેફેસર સર રાધાકૃષ્ણનના લખની વિદ્યાપીઠના
૬૧ મા પદવીપ્રદાન-સમારભ વખતે આપેલુ લાલચ મનનીય છે
તેઓ જણાવે છે કે —

‘ જગડી મયેલ સામાજિક વ્યવસ્થા અને ધાર્મિક ઝનૂન સાે જડ
કરનાર યુવમોના હાથમા ખત બલિબ્ય છે અત્યાદે પરિમિતિ એવી મલોર
છે કે જેઓ તે યુવકો પ્રત્યે ઉપેક્ષા રાખે તેઓ કૂશલનો અપરાધ કરે છે
લોકોની ઉપેક્ષા પર અન્યાય શુદ્ધિ પામે છે જરાબ રોક, બધ નેતા,
અસલનિષ્ઠ શુર-એ જાવા વધતા નય છે તેલુ કારણ તેમના
પ્રત્યે સામનો કઠિપણ કરવામા નથી આવી તે છે અન્યાય કરનારા નમે
છે કારણકે જેઓમા ન્યાયની લાવના હોય છે તેઓ જડભરત જેવા અક્રિય
બેઠા રહે છે સમાજમાના અન્યાયો સામે સામનો કરવાનો જુરસો એ
આજ્ઞાનો કે નિયમોનો અનાદર અથવા અસહનશીલતા છે એવી ખોટી ભ્રમ-
ણામા પડવાનુ નથી ખીતઓની લાગણી પ્રત્યે માન અને હડા આત્મિક
વિવેક સાથે તે સામનો વદન મ મત છે આપો મિષ્ટસમાજ માટેની આવ-
શ્યક એવી પ્રધાનભૂત વિનયશી રીતલાતને તિલાન્જલિ દેવી ન જોઇએ

૫૬ વિનયી વર્તન રાખી ધર્મમા દેખાતું કલેશમય ઝનુની
વાતાવરણ અને સમાજમા ધુસી ગયેલ ખોટી માન્યતા અને વહેમોના
પરિણામે રહેલ સડાઓ સામે સત્ય અને અહિંસાના સાધનથી સામનો
કરવામા યુવકો સફલતા મેળવી શકશે એ નિ સદેહ છે વાણી

નિમગ્ના અવસ્થામાં પાપોં પા કર્મ થકો નદિ અને સેતુ હોના નિશા. આ નિમગ્ની પ્રત્યાપન વગર ને ના થશે અગ્રાદિ, ધાર્મિક, મદિત્વરિપદ, નાગરિક પ્રકરે જેટી તેની નિમગ્ના, નિમગ્ના પુરો હશે તો પ્રત્યે નાગરિક પ્રકરે મદાદ નિમગ્ના છે, મદિત્વ નિમગ્ના પ્રકરે મદાદ છે એવા આગેપો ના કરી જેને અનિ ઉપ-યોગી થઈ શકશે

૫૩ આપણાના આવેશ છે, મારી ભાવનાઓ પાડુ છે, પાડુ એ આવેશથી કે એ બનાવી આપણે ઉદાર થવાનો નથી, તેનાથી આપણે માગ્યુ આપણે મગ્નાનું નથી આપણે જે કહેવું હશે તેજ કાયમ મહેવાડુ છે અને તે ઉપથીજ ભવિષ્યનું પડન થવાડુ છે. આપણા આવેશો આપણે તિમા ન પુકીએ, એ આવેશનું મુન્દ પશ્ચિમ ન લાવીએ તો એ આવેશ મિથ્યા છે જાનનાઓ જગાડવાનું કાર્ય માફ છે તેની તેવે વખતે જરૂર પડુ છે પરંતુ જાવનાઓ જગાડવામાં મેકાવા હોના આપણે કામ જ હોના લાગી જરૂર તો તેની અમર વધારે થશે, અને કામ કરી જનારીને આપણે વધારે દદ જાવનાઓ જગાડી શકીશુ આપણી પ્રાચીન સમૃત્તિ વિશે, આપણા ધર્મની માદનિક મગ્ના વિશે અદમ વિશ્વામને લીધે જ વિરોધ અને નિષ્વાદના વાતોમાં અનેક મદાગ્ન શાતિ અને આશા જાળવી શક્યા છે તે વિશ્વામ આપણામાં જાગૃત અને પ્રજ્વલિત રહે તો આગા, દિમ્બ અને જળમાં શ્રદ્ધિ થતી જાય એ નિશક છે

૫૪ માદિત્વનો ગમ અક્ષરગ્ન વગર લઇ શકાય તેમ નથી અક્ષરગ્ન અને તેનાથી માસ્ટ થવું એ એક વાત છે, અને ખરા ચારિત્રવાન થવું એ બીજી વાત છે ગાધીજી કહે છે કે મારો અનુભવ છે કે માણસનું ચારિત્ર એ તેની લખી વાંચી શકવાની કેળવણીથી તદ્દન મલાયદી વસ્તુ છે અને એકની લખના વાચવાની કેળવણી

માણસની નૈતિક ક્રમાર્મમાં એક દમદીનો પણ ઉમેરો કરે છે એવો નિયમ નથી જે કેળવણી આપણી બધી મર્દાનગી દરી લે, આપણને નાદાર અને નાગ્નિક કરી મૂકે, અમતોપથી આપણા જીવનને ભરી દે અને ખીજ ખાજીએ અમતોપ મટાડવા માટે કરોજ માર્ગ ન રાખીને દરો દિશાએ આપણને નાસીપાસીજ પીરસી મૂકે તે ખરી કેળવણી નથી અક્ષરજ્ઞાન એટલેજ દરજ્જે જરૂરું છે જેટલે દરજ્જે તે આપણી વિચારશક્તિને ખીલવે ને આપણને સાગસારનો નિર્ણય કરતા આવડે આપણે મનુષ્ય બનવું એ પ્રથમ લક્ષ્યતર છે મનુષ્ય જ અક્ષર જ્ઞાનને લાયક છે અક્ષરજ્ઞાનથી મનુષ્યત્વ નથી આવતું આપણે આપણા બળને વિષે અચાત છીએ તેથી—તે અજ્ઞાનથી ખીજ દોષો આવી જાય છે આપણામા રહેલા આત્માને વિષેજ શંકા છે, તેના ગુણોને વિષે શંકા નથી આ અજ્ઞાન કેવળ અક્ષરજ્ઞાનથી નથી જવાતું માત્ર વિચારના પરિવર્તનથી જ જમ્મ મોકે છે

૫૬ આપણે પોતે ને આપણી પ્રભાએ અક્ષરકેળવણી લઈ શુદ્ધિ ખીલવવાની જેટલી જરૂર છે તેટલીજ જરૂર નૈતિક કેળવણી લેવાની છે નીતિની કેળવણી એટલે ધર્મનું જ્ઞાન થવું જેને ધર્મ ઉપર આરથા બેઠી છે, જે તેના સ્વરૂપને સમજે છે તેની સાથે જગત એક દે જે કજીઓ કરવું નથી ને કરવા આવે તો પેશો પુરૂષ તેને વિનયપૂર્વક દૂર કરાવી શકે છે અહીં ધર્મનો અર્થ માન ધર્મ-શ્રેમા લખેતા ક્રિયાકાંડ કરવા એ નથી, પણ પોતાને ઝોળખલો, ધૃત્વરની પહેચાન કરવી એ છે, અને જેમ જેને વણુતા ન આવડે તે વણુકર નથી થઈ શકતો તેમ જે અમુક નિયમોનું પાલન નથી કરતો તે પોતાને ઝોળખીજ નથી શકતો એ નિયમો ને સત્ય, અહિંસા ને બ્રહ્મચર્ય છે આ બધાનું જ્ઞાન ધર્મસાહિત્યમાથી મેળવી શકાય છે ધર્મ પુસ્તકોમાથી પરમાત્માનો મેળાપ અને સત્યનું દર્શન મળી શકશે

૬૦ ભારત-વર્ષની પુરાણી વિદ્યાપીઠાની પેઠે આપણી હાલની

ધુનિરમિગીઆમા ત્યા ૪ ની દેશમા વિદ્યાતન ચાલિયા ૧ સિમરો ૧
 ન હો નદિ ધાય, ત્યા સુધી ગ્રીગમા ગ્રીગ દિરી ૧ મ નમા
 સગી વિદ્યા પદેચી રહે નેની રિધનિ નદિ દેશ, ત્યા સુધી વિદ્યા
 અને ધનનો સપૂર્ણ મગન નદિ રહે દેશ, ત્યા સુધી ૫૦ જા. ૧ ની
 માનસે શિક્ષણ આપી જાગે અને જુદા જોગ માની ઉપર જનન
 જોલે પડે છે તે દૂર દેશ ૧ નદિ આજો દેશ, ત્યા સુધી પ્રાન્ત - ૧
 કદી ઉચ્ચ જનનનું ૧૫ એ નિયત છે પ્રાન્તીય ગિરણ તે તે પ્રાન્ત ની
 જાસા મા હો નપાડુ જો એ શિક્ષે દ-ચ મોટી ૧ દેશ જો એ ત્યા
 વિદ્યાનિ નવઠ દવાપાળી ૧૦, ત્યા મહા ૧ અને આમપાળ ની
 જમીન આરામનો પદાર્થમા આપતી દેશ નેવી જનમાને માળા
 દેવી જોઈએ અને જોમાથી મુખ્ય ધર્મોનું જાન મગી રહે જોઈ
 નિમજ્જપદતિ દેવી જોઈએ આની વિદ્યાપીઠા એક નરિ પાળુ અનેક
 -પ્રાન્તપ્રાતમા ઉભી થયે ત્યા વિદ્યા અને ધર્મનો નપૂર્ણ મગમ પ્રાપ્ત થયો.

૬૧ ગૂજરાતમા જે વિદ્યાપીઠ રથપાઠ તેજે કદ કાર્ય કરી
 જનાચુ અત્યાજે તેની ગિધતિ ગૂજરાતો જોલે તેની નથી તેવી
 વિદ્યાપીઠમા શિક્ષણનું વાદન ખરી ગૂજરાતી લાખા દેશીજ જોઈએ
 જે ગૂજરાતી લાખો ગૂજરાત ૧ જોલે ૧૧ વતની જોલે છે ને લખે
 છે તે ખરી ગૂજરાતી ગૂજરાતી મંદનની અને પ્રાકૃતની કીકરી
 હોઈ તેનો આધાર મસ્કૃત-પ્રાકૃત ઉપર દેવોજ જોઈએ એમા તો
 કોઈ શકા ન લાવી શકે જેમ જેમ આપણામા પ્રાન્તપ્રેમ વધે
 જાય છે તેમ તેમ આપણામા લાપાપ્રેમ વધે જોઈએ દેશપ્રેમ હોય
 ને લાપાપ્રેમની ખેવના ન હોય એ અસલવિન છે હિંદુ (જેમા
 જોનો સમાય છે), મુમલમાન ને પા મી એ ત્રણે કામે ગૂજરાતી
 જોલે છે, ત્રણે વેપારી દેશ આખા હિંદુસ્તાનમા ને દેશાવરમા ફરનારી
 છે એ ત્રણે ગૂજરાતી તરીકે જાણખાવના વસ્તુ તેમની લાખા
 છે તેની સેવા ત્રણે કામે કરવી અને તે લાખામા શિક્ષણ આપનારી
 વિદ્યાપીઠને સ્થાપિત-પોષિત અને વર્ધિત કરવી એ તેમની ફરજ છે.

૬૨ પ્રજ્ઞકીય ઉન્નતિમાત્રવભાષાત્રેમ ઉપરાત દેશની મર્વ સામાન્ય ભાષા પર પણ આદર હોવો જોઈએ તે ભાષા તે હિન્દી છે તેનું શિક્ષણ તે પ્રજ્ઞકીય શિક્ષણના મૂળાક્ષર સમાન છે તેથી નવજવાનોએ હિન્દી ભાષા શીખી લેવી જોઈએ, કે જેથી અત્યારે દેશના એક પ્રાતના નવ જવાનોને ખીજા પ્રાતમા જવુ ને ખપ લાગતુ સો સો વાત થઈ પડે છે તેમ ન બને આવાક, નમ, અને મહેનતુ દરદોષ જવાન એ થોડા મામમા શીખી લઈ શકે એ શીખનામા સહેની ભાષા છે. તેમા કેટનાયે ચમ્પો તો ધરનાજ લાગજે, કાગળ દ્રાવિડી ભાષાઓ સિવાયની ઉત્તરની ભાષાઓના મોટા ભાગનો ગજબડોળ એક જ છે એ ભાષા ઉચ્ચ અને વિદ્વતા ભર્યા વિચારોને સુદા પહોંચી વળે તેવી છે

૬૩ અંગ્રેજી ભાષા એ પરભાષા છે, અને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ તેનું મહત્વ ધણું છે અંગ્રેજી ત્રથોમા ભાષે વિભૂતિઓ સમાયેલ છે, પણ અંગ્રેજીનું શિક્ષણ સમસ્ત પ્રજાવર્ગપર લાદી નહિ શકાય અંગ્રેજી ભાષા આજકાલનો વાયુ છે તેના પ્રત્યે તિરસ્કાર ન કરતા એ ભાષા શીખવી એ જુદી વસ્તુ છે અને તેને માતૃભાષા-માદરીજખાન બનાવવી એ જુદી વસ્તુ છે રાજકારણી ભાષા અથવા વ્યાપારની ભાષા ઉપરાત અંગ્રેજીનું ખીજું સ્થાન નથી એમ અંગ્રેજીભાષામા વિશારદ થયેલ કેટલાક પ્રજાનેતાઓ જણાવે છે હાલ તે રાજભાષા છે અને તે પ્રત્યે લોકોનું ધ્યાન ધણું વળ્યું છે અને એને પરિણામે અસખ્ય ગ્રેજ્યુએટો-યુનિવર્સિટીના પદવીધરો હિંદના દરેક ઇલાકામા પ્રાપ્ત થયા છે અને વિશેષ નીકળતા જાય છે એમાના કેટલાકે દેશની, સાહિત્યની, ધર્મની, કામની, જાતિની સેવા ધણી સારી બજાવી છે

૬૪ આપણા ઉચ્ચ અંગ્રેજી શિક્ષણ પામેલા સરકારી ગ્રેજ્યુએટોએ ધણું ધણું કરવાનું રહે છે યુનિવર્સિટીનું શિક્ષણ, અખડ અને ઉચ્ચ વિચાર-સરણિ પ્રત્યેના ગ્રેમનો વિકાસ, આર લોકિક પ્રયાઓ તથા દનીમૂત થયેલી અનુચિત ભાવનાઓની સામે પ્રિરોધ

કવની રચિત ન હોય એવું નોંધવું જોઈએ. સુદિન ન હોય
 તે ત્યાં મધ્ય દોષ તથા નીચે કીકાની જેમ - કુદરતી નો પળા
 દોષ સુધી છે તે પ્રભુજી-નવાનુક્રમિક પ્રમાણ પ્રમાણે નહીં
 કવની રચના ૥ પાંચે નીચે કવિ નો મધ્ય નીચે ન
 વને મન હોય નાથે છે દેહ નીચે પાંચે નીચે નીચે નીચે
 વિચારુ પો અને પ્રમાણી દોષ કવની વચ્ચે નીચે પો
 વનન નીચે દોષ નીચે નીચે નીચે નીચે નીચે નીચે નીચે
 આ પ્રમાણી નીચે થાય છે વનન નીચે નીચે નીચે નીચે નીચે
 વિચારુ પ્રમાણી અને પ્રમાણી નીચે નીચે નીચે નીચે નીચે
 હોય નીચે પ્રમાણી નીચે, પ્રમાણી નીચે નીચે નીચે નીચે
 આપણી મનાવતા અને મનાવતા પ્રમાણી પળ વનુક્રમિક પ્રમાણ
 એવી છે આપણે અભિમાન અને માનવનિદા એ વે છે વચ્ચે બીજીએ
 હોય મનાવતેદમ નીચે પળ છે તે કેમ રજવા તે મનાવતું નથી
 રિચાવને નામે પીડીતો છે, બીજી બાજુ કાલિકાગ્રહ તકવાદ આપી
 મિતિની ઉપતપાયત હોય નાથે તે પ્રમાણી પોતાના મિદાને ફોટો ગ્રો
 છે સામાજિક અને દેવના મનાવતિવિષય બને જિન્નબિન્ન થઈ ગયા
 છે આમા જૂનું અને નવું એ બંનેનું એકમ-એકીકરણ કેમ કરવું એ
 મોટો પ્રશ્ન છે અને તે પ્રશ્નનું નિગ્રહગ્ય યુનિવર્સિટીનું શિક્ષણ ન
 કરી શકે તો તેવા શિક્ષણથી શુ લાભ ?

૧૫ જૂતકાલનું—જૂનું એટલું સોનું, એમ સમજી તેનું બધું
 ગૈમાયકારક-વિરમયકારક (romantic) લાગે છે પણ જો તેનાથી
 આપણે મર્વમંત્રુષ્ટ રહીએ તો તેથી અધ પતન પ્રત્યે જવાય, કાગળકે
 એવી અનેક જૂની પ્રયાઓ અને રહિઓ પ્રચલિત છે કે જે વર્ત-
 માનમા તે સ્વરૂપે ઉપયોગી નથી પુરાણમિત્યેવ ૭ સાધુ તર્કમ્ ।
 -જોટલું જૂનું એટલું બધું મારું એમજ નથી જીવનપ્રવાદમા જૂતકા ।
 તે વર્તમાનકાલ નથી મૌલિકતા અને સાહસિકતાથી પ્રગતિ આવે
 છે અનુકરણથી અને જૂને ચીને આવ્યા જવાની વૃત્તિથી સડો થાય

જે બ્રતકાલની દેખાતી પ્રગા ગમે તેટલી અપૂર્ણ હોય, છતાં તે જે રૂપે આગ્રહાદિત છે તે રૂપે હેવટના-આત્મચિંતક નથી તેઓને ભાગીને નવા બનાવવાની જરૂર છે બાળેલાઓએ જીવનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી તેને નવા ઢાંચેમાં કામે લગાડવું જોઈએ એક જાતિ કે કામનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ તે પૂર્વ યુગેમાં જે સ્થિતિમાં હતું તેમાંથી ઉપવચ્છ થતું નથી તેમજ વર્તમાનમાં જે સ્થિતિમાં સ્થિર થયેલ હોય તેમાંથી પણ મળતું નથી, કાષ્ઠપણુ પ્રજ્વળના ઇતિહાસની પર્યાલોચના કરીએ તો એવું હુંકું ને પાયામાંથી ચળેલું કંઈક મળી આવશે કે જે સંપૂર્ણતા પામ્યા વગર નિગત નવીન ને નવીન થતું જાય આ વિકાસ પામતી વૃદ્ધિ-વિકાસવાદ જીવનનું રહસ્ય છે- તાર્ત્વિક સ્વરૂપ છે આર્થ સંસ્કૃતિમાં મનુષ્યના આત્માની અમરતા પર, સમસ્ત વિશ્વની અનંતતા પર અને જ્યાંથી મત્ત્ય મળે ત્યાંથી તેના શોધનપર પ્રધાન બાર મૂકવામાં આવ્યો છે ભારતદેશે જીવનના વિકાસક્રમ પ્રત્યે પોતાનું તત્ત્વજ્ઞાન વિસ્તાર્યું છે શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિના પ્રયત્ન વડે જ મુઝવણમાં નાખે તેવા અનાવશ્યક આવરણોને નાશ થશે જે વસ્તુઓ ડગી નથી તે કાયમ દૃઢ રહે તેટલા માટે આસ પાસ જે કાષ્ઠ, ધાસ અને હુંડા હિભા રહ્યા હોય તેનો રસ્તો કરી નાખવો જોઈએ-દૂર કરવા જોઈએ

૬૬ ભારતના બધા આર્થિક ધર્મોમાં મૂળતત્ત્વો અને તે સંબંધીની ફિલસુફી લગભગ એક પ્રકારની, એકજ ઉદ્દેશ-સાધ્ય પ્રત્યે પ્રયાણ કરનારી છે માત્ર શબ્દ-પરિભાષા જુદી જુદી વાપરવામાં આવી છે છતાં જૈન કે જૈનેતર, બ્રાહ્મણ કે બ્રાહ્મણેતર વગેરેમાં આત્મિક એકતા ન દેખાતી હોય અને કવચિત્ કવચિત્ કલેશ ને કલહનું રૂપ લેતી હોય તો તે દુષ્પ્રદાયક છે, નરી મૂખતા છે એકજ ભૂમિમાં ઉછરનાર, એકજ ભૂમિના અન્ન પાપીથી પોષણ લેનાર, એકજ પ્રકારની મરકૃતિના સરકાર પામનાર, એકજ જાતના સુખદુષ્ણ ભોગવનાર અસ્પર્શ સહકાર, પ્રેમ અને વિશ્વાસ દાખવી શકે અને

શ્રી પાર્શ્વનાથ કુમાર અને શ્રી તાપસ

—મંગલમમયના કંપસુત્રમાથી

[શ્રી પૂર્ણચંદ્રનદારના મોજાન્યથી]

તેથી એકતા માધી શકે, અને તે સાથે દરેક પોતપોતાની વિશિષ્ટ વિધિ દ્વિયાઓ પાલન પણ કરી શકે અને પોતાનો ધર્મ પાળી શકે પણ એક જીવન તે માટે દુર્ઘપણ વિરોધ ગણી ન શકે

૬૭ જૂદી જૂદી સંસ્કૃતિમાં લેખેલી પણ એકમીજી આવેજ વસતી વિન્દુ અને મુસ્લિમ જાતિમાં પણ ઐક્ય એકે દુ માધ્ય અમુક વખત સુધી હોય પણ અસાધ્ય તે। ૧૫૧ એક જાતના દુષ્કર્મથી બને પમાડ થઇ તે સાથે સહેવાની અને તેનો પ્રતિકાર કરવાની તકો મેળવે, એક જીવન એકમીજીના પોતાને ઇષ્ટ લાગતા તત્ત્વો પ્રદણ કરે અને એકમીજીની ધર્મક્રિયાઓ પ્રત્યે મદિપ્તુના રાખે, યા દરેક પૃથક્ રીતે પોતાની પ્રગતિ કરે પણ મામાન્ય જ્યા બચાવ કરવો પડે ત્યા એકજિન થઇ બચાવ કરે તે। એકતા રીધ સુલભ થાય. મધ્યાદ્ય અઠગરે એકતાની દિશામાં શુભ પ્રયામ કર્યો હતો, તેણે તે। દરેક ધર્મના આચાર્યો, મોલવીઓને બેગા કરી તેમની પાસે તેમના ધર્મના તત્ત્વો મંડળી દહીકત મેળવી 'દીને છલાહી' નામનો બધામાથી ઇષ્ટ તત્ત્વો લઇને કરેલો નવો મત ઠાક્યો, તેમજ બાપા પણ આખા દેશમાં એક કરી નાખી જીવન પ્રયત્નોમાં શિષ્ય કળામાં બને મસંસ્કૃતિનો મેળ થયેલો જોવાય છે, મગીતમાં તાનસેને અને ગિખ ગુરુઓએ મનેનું મયોજન (adjustment) કર્યું હતીર અને ગુરુ નાનકે બને સસંસ્કૃતિમાંથી ધાર્મિક બજને। રચી-સમ્રદી બનેમાં સમભાવ પેદા કરવાનો શ્રમ ઉઠાવ્યો આમ અનેક પ્રયત્નો થવાથી કેટલીક સરળતાઓ થઇ ગઇ મુસ્લિમમાંથી હિંદુ ધર્મને મળતો સુરીવા ઉત્પન્ન થયો, પોતે વિદેશી રજા નથી એમ મમજાયુ, એક જીવન સુખમપથી રહેવા લાગ્યા, છતાં એકમીજીની સસંસ્કૃતિ, સાહિત્ય અને ઇતિહાસનું અચા। અલગપણની ભાવના ઉત્પન્ન કરવા માટે ઝોણુ જવાબદાર નથી એકમીજીના સાહિત્યનો એક જીવનએ અ-વ્યાસ કરવો એ કોમીવાદ દૂર કરવા માટે એક રાજમાર્ગ છે

૬૮ સાહિત્ય કે વિજ્ઞાન ગમે તે હો, પરંતુ તેના વિષે જે

તત્ત્વો ગ્રાપિત છે તે પ્રત્યે દુર્લભ કરી શકાય તેમ નથી (૧)
કોઈપણ સાહિત્ય કે વિજ્ઞાન ખીજને સાહિત્ય કે વિજ્ઞાનોના ઉપવબ્ધ
સમાતર (collateral) પુગના પ્રત્યે અલ્પ કરી શકે નહિ, (૨)
સાહિત્ય કે વિજ્ઞાન અમુક જાતિના લોકો માટે જ નથી પરંતુ મનુ-
જિનાના જગતમા સમગ્ર વિદ્યાવાન જાતિ માટે છે એક ધર્મની
કે એક દેશની કે એક જાતિની વ્યક્તિએ મળેલા સાહિત્ય કે વિજ્ઞાનને
એકાકી પૃથક રાખી ન શકાય, અને મર્વ વ્યક્તિઓ-પત્રી તે વ્યક્તિ
ગમે તે ધર્મ પાળતી, ગમે તે દેશની કે જાતિની હોય-ના સાહિત્ય
કે વિજ્ઞાનના સિદ્ધાંતોને શ્રી હૃન્નિદ્રસગ્નિના ચોગબિંદુના નીચેના
શ્લોક પ્રમાણે અગીકાવા ધરે, તેમ કરવાથી ફલમિદિ અચૂક
આય છે —

✓ આત્મીય પરકીયો યા ક સિદ્ધાંતો વિપચ્ચિતામ્ ।

દુષ્ટેષાવાધિતો યસ્તુ ચુક્તસ્તસ્ય પરિગ્રહ ॥

—વિદ્વાનોને પોતાનો સિદ્ધાંત કે પારકાનો સિદ્ધાંત એવું શું
છે ? જે સિદ્ધાંત દષ્ટ અને ઇષ્ટથી-વસ્તુ અને સ્વરૂપથી-અબાધિત
એટલે અવિરૂદ્ધ હોય તેનો પરિગ્રહ એટલે સ્વીકાર કરવો યોગ્ય છે
કહ્યું છે કે —

યસ્માદ્ યો વસ્ય યોગ્ય સ્યાન્ તત્તેનાલોચ્ય સર્વથા ।
પ્રારબ્ધવ્યમુપાયેન સમ્યગેષ સતા નય ॥

શ્રી રામચંદ કવિ કહે છે કે —

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહા સમજવું તેહ,

ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ

ગાધીજી કહે છે કે ‘જૈન દર્શનમા અહિંસાનો એટલી બધી
સૂક્ષ્મતાથી વિચાર કરવામા આવ્યો છે કે તે અહિંસાધર્મને નામે
પણ આજખાંધ છે તેથી અહિંસાને પોષક એવા જે કાઈ તત્ત્વો
જૈનેતર ગ્રંથો કે સપ્રાચીમા મળી આવે તે બધા જૈનોને માટે
શાદરૂપીય છે, તેવીજ રીતે જન દર્શનમા જે જે અહિંસાધર્મ

આદિના તરવો છે તે અન્યોને માટે આદર્શભાવે વળી તેઓ કહે છે કે 'ધર્મને મળ્યતાની માથે મળ્યાની કામ્ય જેમ આપણે પોતાની સંખ્યાને માથેવના પના ખીજી સંખ્યામાં ને સાક દોષ તેના અનાદર ન કરતા તેમાથી તે લક્ષ્યે છીએ, તેમ પાપને વિશે પણ કમવ'.

૬૯ આ પુનઃ ને નિમિષની મગ્ધિન-રહિત મુદત આટલિ છે તે નિમિષની પ્રેરણા કરનાર આદિત્યમંદના પ્રમુખ માક્ષરશી કૈયાનાય મુનશી, તેની આટલિ કરવાની પ્રેરણા કરનાર મારા મિત્રો, જૈન પુનઃ લક્ષ્યે જોના તપામવાની મગવડતા કરી આનાર મુનિ અને ગ્રાવક મદાચયો, દગ્ગનિખિત પ્રતોના મળધી બદાર પડેન ગીયોટો-સુગીઓ અને તે ૥ ઘડનારા વિદ્વાનો, ચિત્રોના 'બ્યાકો' વિના બદતાએ મોજ-વધી પૂ. પાડનાર મલ્લતો અને ગંધ્યાઓ, વગેરે જે જે આ પુસ્તકના પ્રકાશનમા ઉપકારક-નિમિત્તભૂત થયા છે તે સવેનો તેમજ પ્રસ્તાવના લખના માટે (કે જેમાના બધા વિચાર સાથે હું સમત નથી) વડોદરા કોલેજમા ઇનિદામના પ્રોફેસર કામદારનો અત કણ્યુપૂર્વક આભાર માનું છું અને ખાસ કરી શ્રવે જોનાની મદાનુ મરથા-શ્રી જૈન શ્રવે કોન્દર-મ કે જેણે મારી આ કૃતિને પ્રકાશિત કરી એક પ્રકારે અખિત ભાગતની આદિત્યની મેવા કરી છે તેનું કણ્યુ વિમર્શુ વિમગય તેમ નથી તે મદામરથાએ આખી જૈન શ્રવે મમાજમા પ્રગલ જાગ્રતિ ફેલાવી છે, સુધારા તથા પ્રગતિશીન દેગવાળીના પ્રચારનું વિશાલ વાતાવરણુ ઉપજવ્યુ છે, દેશના હિતને તથા સંધર્મને જાળવી વિચારસ્વાત ગ્યનો પાયો નાખ્યો છે, બધ વહેમ મકુચિતતા અનર્થપરપરા ઘેવજા અમલિષ્ણુતા અને અવિવેકના પર પ્રહાર કરી મમાજને ગીધા અને પ્રગતિશીન માર્ગે દોરી છે-જોમ અનેકનેક લાગો આ મદામરથાએ કર્યા છે અને તે દ્વારા થઇ શકે તેમ છે તે એક જીવત પ્રાણુવાનુ નિયમબદ્ધ, મગદિત, એકત્ર, જાજવલ્યમાન સસ્થા સર્વથા બની રહેએ મારી હૃદયેચ્છા છે.

૭૦ આ ઇતિહાસમાં વિશ્વસનીય દમ્પીકતોનો પ્રમાણ-આધાર આપી સમ્રાટ કરવામાં આવ્યો છે. મળેલી અમખ્ય દમ્પીકતોને પ્રમાણપુર-સર લેવી, તેમાંથી ખર્ચ થયે છે તે તારવવું અને તેની યથાર્થાને યથારીતે યોજના કરવી એમાં બહુ મહેનત, મગજમારી અને વિચારપૂર્વક મનન કરવા પડ્યા છે અને તેથી યોજક સ્ત્રી દુર્લભ. એ કથન બરાબર મમળાયું છે. અત્યુક્તિ કોઇપણ સ્થળે બનતા સુધી ન થાય એની કાળજી રાખી છે, કારણકે તેનાથી મૂળ વસ્તુને અન્યાય થાય છે અને તે વસ્તુને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજી શકાતી નથી. ગાંધીજી ખર્ચ કહે છે કે ‘અત્યુક્તિ એ અસત્યનું એક બૂકું સ્વરૂપ છે. અસત્ય વડે પ્રભુ ચઢતી હોય તો પણ આપણે એ ચત્તીનો અસ્વીકાર કરવો. એ વધારે રોબે, કમકે એવી ચઢતી એ છેવટે પડતી કરાવે છે’ તેજ પ્રમાણે હું જૈન હોઈ જૈન સાહિત્યની ચઢતી અત્યુક્તિથી બતાવું એવી ઈચ્છામાં રહેલો સમ્રાટમોહ એ સ્વીકાર્ય ગણ્યો નથી એ નમ્રપણે જણાવું છું, તેમજ સર્વ ધર્મો પ્રત્યે પ્રેમ, ઉદારતા અને સહિષ્ણુતા રાખવાનો આદર્શ સ્વીકાર્યો છે અને તેથી બીજા સમ્રાટ પ્રત્યે તિરસ્કાર કે નિંદાવચન લેશ પણ ન વપરાય અને સમભાવશુદ્ધિ ભગવત રહે તેની પણ કાળજી રાખી છે.

૭૧ શ્રુત-સાહિત્ય પ્રત્યેની ભક્તિએ આ કૃતિ કરવામાં મને પ્રેરિત કર્યો છે, આ વખતે શ્રી માનવુંગ સૂરિના આદિનાથ-ભક્તા-અર સ્તોત્રનું નીચેનું પદ સ્મરણમાં બરાબર આવે છે કે —

અલ્પશ્રુત શ્રુતવતા પરિહાસધામ

ત્વદ્મત્તિરેવ મુક્તરોકુરુતે ચલાન્મામ્ ।

યત્કોફિલ ફિલ મધૌ મધુર વિરોતિ

તથ્યારુચૂતફલિકાનિકરૈકહેતુ ॥

—હું રહ્યો અલ્પશ્રુત એ શ્રુતવાન પુરોના પરિહાસનું સ્થાન, હતા તારી ભક્તિજ અને પરાણે બાહતો કરે છે, જેમ કોફિલા વસતમાં મધુર રસ કરે ॥ તેમાં હેતુ માત્ર આગ્રહીઓનો સમૂહજ ॥

મદાન દ્રવિ દાવિદામના નીચેના બે મોદાર્ધમા વાજવેલી છે તેની માગી ગતિ-ગિયતિ છે તે દુ મુક્તક છે જાણુ છુ —

મળો ઘચ સમુત્પત્તિર્ણ મૂત્રમ્યેષામ્નિ મે ગતિ ॥

—વાળી વૉપાવેલા રત્નમા ચૂનની જેમ (જન) મારી નતિ ૭

પ્રાણુદમ્યે ફાટે ભોમાદુદ્યાનુનિય વામન ॥

—૭ થાળી જે ફડ લવ્ય ધાય તેમ છે તે પ્રત્યે વામન (કી ગતિ) તે ફલના હેમથી પ્રેશાલ પોતાનો દાય લખાવે, એ ૬ મારી રિયતિ ૭

૭૭ જૈન ધર્મ અને તેના માદિત્ય પ્રત્યે જ્યારે જ્યારે ખોટા આલેપો ધાય છે ત્યારે ત્યારે એક મુપ્રમિદ આગે ૭ ભજનની કટી માદ આવે છે કે 'જ્યારે ધૂમમ ઉઠી જશે ને વાતાગમ સ્વચ થશે ત્યારે આપણે પ્રેક ખીનને અધિક પીછાતીશુ'

માગ આ પ્રયત્નથી શ્વેતાચ્ચર લંતેઓ આર્થ સરકૃતિની લન્ય હમાગનમાં ફેટનો મુદ્દર ફાળો આપ્યો છે તેનો જરાજર ખ્યાલ જૈન કે લંતેતર—મર્ માદિત્યવિનાસી વર્ગમા આવશે તો મારો પગિત્રમ નિર્ગર્ધ નથી ગયો એ મગનતા આ માદિત્યસેવકને આનદ થશે આવા પ્રયત્નો જોઈ, લેખ્ય, ગવ, ચીખ, જગ્યોરતી, ખિરતી અને હરવામી ધર્મના સાદિત્યના ધતિદામો લખી જલ્દા પાડવામા તે તે ધર્મના વિદ્વાનો કરશે તો વિગેર આનદ થશે

મુખર્ધ નયેખર ૧૯૩૨

મોહનલાલ દલીચ દ દેગાઈ.

પ્રસ્તાવના.

ભાઈશ્રી મોહનનાથ દલીયદ દેસાઈ જૈન સાહિત્યના પ્રખર સત્રાહક અને લેખક છે અને તેમની તે વિષય ઉપરની કૃતિઓ જૈન ને જૈનેતર જગતને હવે સારી રીતે જાણીતી છે અત્યાર સુધી તેમણે પોતાની પ્રસાદી જૈન ગૂર્જર કવિઓ સખધી પીરસી હતી, પણ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં તેમણે પોતાના પ્રયાસને જુદા સ્વરૂપ આપ્યું છે અને જૈન સાહિત્યના ઉગમથી માઠીને અત્યાર સુધીના તેના બિન્ન બિન્ન વિકાસોને તેમાં સ્થાન આપ્યું છે આ પ્રયાસ ભગીરથ છે, જે કે ગ્રંથકર્તાએ ને પ્રયાસને “સક્ષિપ્ત” કહી તેની ભગીરથતાને છુપાવી છે

એ પ્રયાસ એક પક્ષે “સક્ષિપ્ત” તો ગણાવી શકાય તેમાં જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસના વિકાસનું માત્ર રેખાદર્શન કરાવવામાં આવ્યું છે બીજી વાર તો કર્તાએ તેમાં જૈન કૃતિઓના નામોનો માત્ર નિર્દેશ કરી સતોપ માન્યો છે પાના ઉપર પાના આવા નિર્દેશ માત્રોથી ભરવામાં આવ્યા છે તેથી કોઈ જૈન કૃતિ પાને ચડવી રહી ગઈ નહિ હોય ભવિષ્યમાં ગૂર્જર કે જૈન સાહિત્યના અભ્યાસી ને મશોધકને ખીજે સ્થળે જવું ન પડે તેવા પ્રયાસ કરવામાં કર્તાએ જગપણુ કેયાશ રાખી નથી પરિણામે આ “જૈન સાહિત્યનો સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ” માત્ર જૈન સાહિત્ય માટેજ નહિ, માત્ર ગૂર્જર સાહિત્ય માટેજ નહિ, પણ હિન્દના મધ્યયુગના સાહિત્યના પરિચય માટે પણ પ્રમાણભૂત ગણાશે

પણ આ ગ્રંથ માત્ર સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ નથી તેના છેલ્લા પ્રકરણોમાં જૈન દ્વિલસુત્રી, જૈન સંઘ, જૈન તત્ત્વો, ને જૈન સમાજ ઉપર માર્ગદર્શક, ને નિષ્પક્ષપાતી લખાણો ઉમેરવામાં આવ્યા છે તે લખાણુ વાચતા બીજી વાર તો એમ પણ લાગે કે લેખક જૈનેતર તો નહિ હોય !

વિગે, મથમ ત્યા જગ્ગુ લા પી ત્યા લેન મથમ - ખામ
નાનના મેલવનામજેના પૃ. ઇરાગ્નિના આપસમા આપા છે
બને જેમ પૂર્વે થઈ ગયેલા લેન આગપોષને પુનિજાગે ક્યુ દત્ત
તેમ લેખકે પણ તેમની યાત્રા, તેમની દા પ્રચલિતતા, તેમની
અમાનિસિત્ય આગેના, વગેરે પાં. આપ્યું છે

પરિણામે મ. દ. મથ લે. મારિત્યો પા. મદિષમ કલિદામ
પરિપૂર્ણ નથી, કોઈ વાર તે. વગ્નુ કિયમુની ॥ ઉતરી જાય છે,
કોઈ વાર તે ઇરાગ્નિની નાની મોગી વીગનોના વર્ણનમા ઉતરી
પડે છે, કોઈ વાર તે કલિદામ, કથાના અવગે, ગ્યાપત્ય, પિ. -
લેખો, વગેરેના વર્ણનોમા પ્રકટી નીકળે છે, કોઈ વાર તે જનોના
મામાનિક લક્ષણોના વર્ણનમા ઉતરી પડે છે, પણ એકદરે નો તે
"લેન મારિત્ય" ॥ કલિદામ તરીકેના વાચકો મને છે તેથી તેનું
નામ-"લેન મારિત્યો મદિષમ કલિદામ" ગણી કર્તાએ યોગ્ય જ
કયું છે

કર્તા પોતે કહે છે કે—મારિત્ય એ શબ્દ ॥ જે નણ અર્થ
સૂચવાય છે ૧ ઉપદગ્નુ કે સાધા, ૨ અભાન્ત્ર (કાવ્યપ્રદાર,
કાન્યાનુ ॥મન, મારિત્ય-દપણ આદિ) ૩ કોઈ પણ પ્રકારનું મારિત્ય
(વૈદિક મારિત્ય, માખ્ય મારિત્ય, લેન મારિત્ય) અત્યુત કલિદામ
મા તેના આ છેતા અર્થને આપા નીન રૂઢિો અત્યુત સમરત
વાડમથના (લાક્ષણિક) અર્થમા વિગેર મ્યાન આપેન છે લે. સા
દિત્યમા કોઈપણ પ્રકાર. સાન્ત્ર-પછી તે ધર્મશાન્ત્ર, આચારશાન્ત્ર,
વિધિશાન્ત્ર, નીનિશાન્ત્ર, અનકાર, કાવ્ય, ન્યોતિય, જૂગોળ, ખગોળ,
શિન્ધ, મગીત, આદિ હોય તે સર્વનો અમાવેશ કરીને આ પુસ્તક
પ્રયોજવામા આવ્યું છે વિચારાત્મક ને શબ્દાત્મક એમ બને રૂપે
સાદિત્ય હોઈ શકે જે ન્યા સૂધી મનોગત હોય, પ્રકાશમા ન આવ્યું
હોય, ત્યા સૂધી તેને વિચારાત્મક સાદિત્ય કહેવું હોય તો કહી શકાય
ન્યારે તે સુખદારા શબ્દના જુદા જુદા રૂપમા, કલ્પનાના, અતિશય

ના, કે ઉત્ત્રેક્ષા આદિ અથકારોમા મળજ યદ્ય બહાર આવે તે શબ્દાત્મક સાહિત્ય લેખાય આ શબ્દાત્મક સાહિત્ય બ્યારે કાગળો ઉપર લિપિબદ્ધ થાય છે ત્યાં એનું બીજું નામ ગાત્ર-પુસ્તક-અથ દેવામા આવે છે " પાનું ૭૩૯ પેરા ૧૦૬૪

કર્તા બીજે રચેલે લખે છે કે " દક્ષિણમા દિગબરોનો જનવ-લ્યમાન ઇતિહાસ ક્રમબદ્ધ લખવાની જરૂર છે અને શ્વેતામ્બરોનો ઇતિહાસ લિપિબદ્ધ કર્યો છે, કે જેઓ ૧૨ મા સૈકા પછી પણ સારે સ્થાન ગૂજરાતમા ભોગવતા ગ્લા " પાનું ૭૬૬ પેરા ૧૧૦૧

વળી, " આ સર્વ વિદેશી પડિતોએ જૈન ધર્મ અને સાહિત્ય માટે જે કંઈ કર્યું છે તેનો ખ્યાલ તેમના લખાણો અંગ્રેજી ભાષામા પ્રાપ્ત થતા આવી શક્યો છે અંગ્રેજીમા સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ જેવા અનેક ઇતિહાસ પ્રગટ થયા છે, અંગ્રેજી શિક્ષણને લઈને આવો ઇતિહાસ આ સ્વરૂપે આલેખવાની આ લેખકને પ્રેરણા મળી છે અને તે પ્રેરણાને પ્રતાપે સમગ્ર કાલપર યથામતિ બન્યો તેટલો અને તેવો ગોઠવી પ્રજ્ઞસમક્ષ તે ધરી શકાયો છે આ પુસ્તકમા કાલક્રમે થયેને ગોઠવેલ છે, અને તે ઉપરથી વસ્તુરિચિતિના પૌર્વાપર્ય માનવામા સગવડ મળે છે, છતાં એ યાદ રાખવાનું કે કેટલીક વખત પ્રાચીન ભારતના ઇતિહાસકારને આ સરલ માર્ગ પણ ખોટા અનુમાન ઉપર ઉતારે ઇતિહાસકાર શાંતિથી, ધીરજથી, વિશાળ અવલોકનથી, અને નિષ્પક્ષપાત-સત્યૈકનિષ્ઠ-દષ્ટિથી નિર્ણય ઉપર આવવા યત્ન કરે તો તે યત્ન થોડો ઘણો પણ મફલ થાય તેવો છે " પાનું ૭૫૦-પેરા ૧૦૮૧

આ બધા અવતરણો આપવાનું કારણ એ છે કે વાચક લેખકની કૃતિનું પ્રયોજન બરોબર સમજી શકે

જૈન ને જૈનેતર લેખકો જૈન સાહિત્યને ઉપરની દષ્ટિથી જોતા આગ્યા છે તેમને મન જૈન સાહિત્ય એટલે જૈનોએ લખેલું સાહિત્ય, અને ઉપરાંત જૈનદર્શન સબંધી સાહિત્ય એટલું ખરૂં છે કે જૈન

વિચારો ને જનશન સખનાગમા નનાઈ દશ તો જો છે તેથી આ બે વિભાગોની ઉપયોગિતા સમજો કે અભ્યાસીને અદ્યત્ત જાણતી થી, પણ એના વિભાગો દ્વારા જીવન તો છે એમ મને દેવે બોધ્યું છે કે જો એ છે કે જો એ લખે ન વાંચે ॥ વિષયો વચ્ચે અને તેમજ લખે ના જનશન ૧ કે જન વિચાર ઉપરના નાદિત્ય વચ્ચે ધરો કે છે અને તે જનનો નામ દ્વારાથી નમૂન, પ્રાપ્ત, ને જોનાતી ભાષાઓના નાદિત્ય ॥ નિદામ ॥ અભ્યાસીને તેમના ઐતિહાસિક વિદ્યાઓ ખાસ ખ્યાલ આવી શકે તો નથી

આ નામ મટે જોનો ને જોનેનો અને જવાબદાર છે જોનેતર લેખકોએ જોને લખે ॥ ધર્મ મિત્ર ॥ જીવન નાદિત્ય ૧ દમગુ સુધી અવગણ્ય ॥ હજી કેટલા મનુષ્ય ભાષાના અભ્યાસીઓ જાણામ પ્રોત્સાહન મુજબ મોટે જાણના કે જે તેમ જોને લેખકો પણ કેટલેક અને જનાનાગથી છુટા થઈ શકતા નથી તેમજ પેતાના પૂર્વજોએ ને પૂર્વજોએ લખે ના નાદિત્ય ૧ તુલનાત્મક ને મનુષ્ય ખ્યાલ આપ્યો થી, વળી તેમજ નામને ને દાર્શનિક નાદિત્ય ૧ જોળવી દન વધારે મુદ્દેથી જો નથી હજી છે

પણ નવું ઉપર જાણ્યું તેમ જોને લખે ના નાદિત્યના બે વિભાગો થવા જોઈએ (૧) જનશન ઉપરના નાદિત્ય, જેમા ધર્મવાદ, સ્યાદાવાદ, ન્યાય (૧ નય) અગ્નિવાદ, વગેરે જનશનના લાક્ષણિક વિવેચનોનો મમાવેશ થયો જોળે ૧ (૨) માન વા મય વિભાગ, કે જેમા મ થી મોદનનાવણીએ હતું છે તેમ ધર્મશાસ્ત્ર (૧), આચારશાસ્ત્ર (૧), નિધિશાસ્ત્ર (૧), નદિ પણ અનકાર, કાવ્ય, નાટક, અગ્નિ સમાજો, લોકકથા, વગેરે ॥ મમાવેશ થયો જોળે

ઉપર દર્શાવે ના વિભાગો બે પ્રાપ્તવામા આવે તો જૂગોળ, જોતિય, ખજોળ, નિષ, મગીત, નિધિશાસ્ત્ર (જોનો અર્થ હુ રાજ્યનીનિશાસ્ત્ર-Politics હર હુ), આચારશાસ્ત્ર (જોનો અર્થ હુ Ethics હર હુ) વગેરે વિષયો ઉપર જોને લખે ના નાદિત્ય ૧

સમાવેશ તે તે વિષયોના સાહિત્યના ઇતિહાસમાં થવો જોઈએ-નર્થી વાડમયમાં તે વિષયો આપના જોઈએ નહિ

જૈનો વિધિ, આચાર, ન્યાય, યોગ, રચાદ્રવ્ય, કર્મ વગેરે ઉપર લખે ત્યારે તેઓ જૈનો તરીકે લખે, જ્યારે તેઓ ગિર્ય, ખગોળ, ભૂગોળ વગેરે ઉપર લખે ત્યારે પણ તેઓ ઘણે અંશે (જે જૂના મતના હશે તો) જૈનો તરીકે લખે-જે કે અત્યારે તો જૈનોનું ખગોળ, કે જૈનોનું મંત્રીત, કે જૈનોની ભૂગોળ, એવું તો કશું હોઈ શકે નહિ પણ જ્યારે જૈનો વાડમય લખે, જ્યારે તેઓ નાટક, કાવ્ય, શબ્દકોષ, વ્યાકરણ, રાસાઓ, ચરિત, લોકકથા, વગેરે લખે ત્યારે તેઓ કાંઈ તે બાબતો જૈનો તરીકે માત્ર ન લખે-તેઓ તે તે વિષયોના નિયમોને અનુસરીને લખે તથા જે કે તેમણે લખેલા કાવ્યોમાં, નાટકોમાં, રાસાઓમાં, શબ્દકોશમાં કે લોકકથામાં જૈન દર્શનના વિચારો આવે, તેમાં જૈન પારિભાષિક શબ્દો આવે, તેમાં જૈન સંપ્રદાયની છાયાઓ જણાય, પણ તેમની કિંમત આકતી વખતે અભ્યાસીઓને તેમના વૈશેષિક ને સાંપ્રદાયિક લક્ષણો માત્ર વિચારવા ઘટે નહિ, તેમણે તો વાડમયમાં તેમનું મૂલ્ય કેટલું અકાય તેટલું જોવું જોઈએ આ બાબત જે કોઈ વિસરી જાય તે વાડમયનો કે તેના ઇતિહાસનો ખરો અભ્યાસી ન રાખાય વળી તે જૈનોના લખેલા સાહિત્યને તેટલો અન્યાય થાય તે જુદું

ગરજ એ છે કે વાડમયનો વિચાર કરતી વેળા ભાષા તરફ ધ્યાન અપાય છે, ને માનવસમૂહના કે માનવના માનસને યથારૂપ વાચક સમક્ષ ખડું કરવાની શક્તિ તરફ ધ્યાન અપાય છે ઇંગ્રેજ-સાહિત્યનો ઇતિહાસ વિચારતી વખતે લેખક પ્રોટેસ્ટન્ટ છે, કે કૃષ્ણ-લિંગ છે, કે મહાત્મા છે, કે કવેષિક છે કે તે કયા સંપ્રદાયનો છે તે માત્ર જોવાશે નહિ, હિન્દના સાહિત્યનો વિચાર કરતી વેળા લેખકો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, જૈન, શૈવ, કે વૈષ્ણવ, કે મુસ્લીમ, કે ખ્રિસ્તી છે, કે અમુક નાતના જાતના છે તેનો વિચાર હજી સધી તો થયો

નથી દોઈ પણ માદિત્યનો ઇનિદામ એવે પ્રકારે લખાનો કે
નિચા તો નથી

અગત્ય લેખના મત્રાગની તે ॥ ક્રાયાગી ને તેની જીગ
માન્યતાઓની અમરો તેનાથી મળતા માદિત્ય ઉપર થાય છે, પણ
તે હાયાઓને ને -પરગેરે અભ્યાસીએ મમત્વી જે જે તેમનો
ને લેખકના વાસ્તવનો નમ્ય તેણે જોયો જાણે તેજીએ-તેમના
તરફ તેણે દુર્લક્ષ કર્યું તેજીએ નહિ ઉપાત લેખકની દુનિઓમાંથી
તેના ક્રાયાગ, તેના મત્રાગ વગેરેની દુદી જુગી રીનિઓ અભ્યા
સીઓને જાણના આલે છે ને તે મરુતિનું મમય । અભ્યાસી નિગેય
સગીનપણે વગી શકે છે જૈન મરુતિ તરફ જનેતાનું આવું દુર્લક્ષ
થયું છે તે તેમના મજેલા વાસ્તવને અભ્યાસવાથી દૂર થઈ રહે અને
મતભેગે તરફ મદનનીના થઈ રહે

જૈન માદિત્ય મગની આવો અવદાર જાવે નયે દવે થવે
જેમજી જૈનોએ આપેલું વાસ્તવ વાસ્તવરૂપે નિચાગવું જેજીએ, અને
તેમણે લખેના વાસ્તવ જાદાગના વિષયો ઉપરના માદિત્યને વાસ્તવથી
છૂટ પાડવું જેમજી જૈનો કે જૈનેતરે દણુ સૂધી તે જાણ કરી
શક્યા નથી તે ગોઠની જાગત છે ખામ કરીને મરુત ને ગૂજર
માદિત્ય ॥ ઇતિહાસમા જૈન દુનિઓનો તુલ્યકાર નહિ તો તેની
અવગણના તો દુવાગા આવે છે મરુત સાદિત્યના ઇનિદામમા
“ગુનાવળી” વગેરે ઉત્તમી પકિના નાટકોને જે રચાન આપવ મા
આવે તો પગી ઉત્તમ દુનિની માથે મળાવી શકાય એવા દોઈ
જૈન સમૃત નાટકને શા માટે તેમા ગ્યા । ન મગી ગયે ?

જૈનોએ માદિત્ય કે વાસ્તવની દિશામા ધણુ પ્રચલ્ત કાર્ય
કર્યું છે એમ કહેવું એ તો દવે વારવાર કહેવાઈ ગયેલા વાસ્તવની
પુનરુક્તિ કરવા જેવું થાય છે પણ જૈનોએ તે દિશામા જે કાર્ય
કર્યું છે તેના વૈશેષિક લક્ષણો કેવા છે તેનો વિચાર કરવાની ખાસ
જરૂર લાગે છે

“ગૂજરાતનું પ્રધાનવ્યાકરણ” એ પડિત બહેચરદાસના લેખ-
 માથી પ્રસ્તુત થયના લેખક શ્રી હેમચંદ્રસરિની સેવાની નોંધ લેતાં
 નીચેના વાક્યો ટાકે છે — “ગૂજરાત તો આ એક જ વ્યાકરણને લખને
 બધી શાસ્ત્રીય ભાષાઓ તરફની પોતાની મમતાને વ્યક્ત કરી શકે
 છે અને એમ પણ કહી શકે છે કે આ જાતની ઉદારતા દર્શાવવાનું
 પ્રથમ માન ગૂજરાતને જ છે વત્તા માનમાં તો પ્રાકૃત વગેરે ભાષા
 ઓને નીખના મારે કે પ્રાચીન ભાષાઓના અભ્યાસને મારે કાઠપણું
 દેશના વિદ્યાર્થીને ગૂજરાતના આ બૃહદ્વ્યાકરણ તરફ જ ખેંચાવું
 પડે છે—ગૂજરાતનું આ ગૌરવ કાંઈ સાધારણ ન કહેવાય ” પાનું
 ૩૦૭, પેરા ૪૩૭

તેવીજ રીતે “સમયસ્ય, સુધારક, ન્યાયશાસ્ત્રી અને યોગવેતા”
 યશોવિજયજી રિપે પાનું ૬૩૦ પ્રચાલક પાડત શ્રી સુખલાલના
 “યોગદર્શન તથા યોગવિશિકા”માં લિહીમાં આવેલ પશ્ચિમયમાથી (નોંધ,
 પાનું ૬૮૨) લેખક અવતરણ કરે છે કે “ભાષાદષ્ટિએ પ્રાકૃત, સંકૃત,
 અને ગૂજરાતીમાં પ્રુકેળ વૃત્તિઓ રચી વિષયો પરત્વે ન્યાય, યોગ,
 અધ્યાત્મ, દર્શન, ધર્મનીતિ, ખડનાત્મક ધર્મસિદ્ધાંત, કથાગરિત,
 મુત તેમજ દીગાંપે રચનાઓ કરી તેમના જેવી સમન્વયશક્તિ
 ગાનનાર, જન જનેતર મૌલિક ગ્રંથોનું ઉકું દોહન કરનાર, પ્રત્યેક
 વિષયના અન સુધી પહોંચી તેના પર મમભાવપૂર્વક પોતાના સ્પષ્ટ
 મતવ્ય પ્રકાશનાગ, શાસ્ત્રીય અને લૌકિક ભાષામાં વિવિધ સાહિત્ય
 રચી પોતાના મરલ અને કહિન વિચારોને સર્વ જિજ્ઞાસુ પાસે પહોં-
 ચાડનાની ચેષ્ટા કરનાગ અને સપ્રદાયમાં રહીને પણ સપ્રદાયના બધા
 નની પરના નિષ્ઠા કરીને જે કંઈ ઉચિત જણાય તેના પર નિર્ભય-
 તાપૂર્વક લખનાર, કેવલ શ્વેતાખર-દિગ મગ સમાજમાંજ નહીં બહાર
 જંનેતગ સમાજમાં પણ તેમના જેવો કાંઈ વિશિષ્ટ વિદ્વાન અત્યાગ
 સુધી અમારા ધ્યાનમાં આવેલ નથી પાઠક સમરણમાં રાખે કે આ
 આયુક્તિ નથી xxનિ મદેહ શ્વેતાખર અને દિગ મગ સમાજમાં અનેક”

બહુશ્રુત વિદ્વાન થઈ ગયા છે, વૈદિક અને બૌદ્ધ મતપ્રદાયક પણ પ્રચલિત વિદ્વાનની દમી નહીં નથી, આમ કરીને વૈદિક વિદ્વાન તો દમીથી ઉચ્ચ થઈને તેના આગળ છે, નિરા નો પાતો છે તેમના આપતી છે, પરંતુ એમાં નકલથી કે જે બૌદ્ધ માટે ટાંચ વૈદિક વિદ્વાન આજ નુસી એમો થયો નથી કે જેના મતમાં અવગણનાથી એવું જાણીશો આગે કે તે વૈદિક માં બૌદ્ધ માંના ઉપાધ્યક્ષોના દ્વારા પશુ વાસ્તવિક ઉદ્ધાર અને મર્યાદાથી નિર્ગુણ મુક્તિ દોષ આપી ઉપાધ્યક્ષના મતોને આપણે નોંધે છે. ઠાંઈ પણ બહુશ્રુત દાનનિદિ વિદ્વાન એવું દલા વગર નહિ હોય કે ઉપાધ્યક્ષના જૈન દના તેથી જૈનનાં અનુ ઉદ્ધાર તો તેમને માટે મદદ હવું પરંતુ ઉપાધ્યક્ષ, દર્શન આદિ વૈદિક મતો તથા બૌદ્ધમતોનું આદ્યુ સાંસ્કૃતિક પરિપૂર્ણ અને અષ્ટગુણ તેમની અપૂર્ણ પ્રતિભા અને કાર્યમિતનનું જ પરિણામ છે" પાના ૬૩૧-૩૨, પૃષ્ઠ ૬૨૭.

ફિલસુફીના વિષયમાં, વ્યાકરણમાં, ને યોગમાં જૈનમાહિત્યનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કર્યો પત્રી આવી શું રજૂ કરી જૈનભક્ત કરે છે, ને જૈનેતર અભ્યાસી તે સાથે સમન થાય પણ ખરો, પણ પ્રશ્ન એ થાય છે કે આવો તુલનાત્મક અભ્યાસ જૈનોએ લખેલા નાટ્યો, કાવ્યો, ચરિતો, લોકકથાઓ ને તેમના સૂત્રો ને તેમના આગમો, એ બધાનો થયો છે ખરો? એ તમામ સાહિત્યમાં જૈનેતરને પણ દિન-દિન સાહિત્ય જોટલી જ પ્રમાણે ધણે કેટલા મળી શકશે પણ તે પ્રમાણે જો સાહિત્યના કોઈ ઇતિહાસમાં સ્થાન મળ્યું છે ખરું?

વેદની ઋષિઓમાં આપણે જાણ્યું હતું, તીવ્ર મનોવેગ, અજ્ઞાન ઉન્માદ, ને ચિત્તનો અનન્ય ઉદ્ધાર જોઈએ છીએ તેનાજ લક્ષણો કોઈ પણ વાચક જૈનસૂત્રોમાં સ્થળે સ્થળે જોઈ શકશે. જૈન આગમનું સાહિત્ય ફિલસુફીમાં ઉતરી પડે છે, કથાત્મક થઈ જાય છે, ક્રિયાત્મક જણાય છે, ને સાંપ્રતિક થઈ જાય છે, અનેક

વાર તે બોધાત્મક ને આદેશાત્મક થઇ જાય છે તો અનેકવાર તેમા પચમહાનતધારી જૈનમુનિનુ અથવા રાગરોપને મર્વારો જીતનાર “વીતરાગ”-તીર્થંકરનુ વ્યક્તિત્વ દીપી નીકળે છે જૈનોના કાવ્યોમા નાટકોમા, ચરિતોમા, રાસાઓમા, અને ગ્તોત્રોમા ઘણીવાર વાચકને જૈનેતર લખાણોની પ્રમાદી મળી શકે છે માત્ર તેમનુ નિરીક્ષણ થયુ જોઇએ વિક્રમની વીસમી સદીના લેખક શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની વાણી વાચતા કોઇ પણ જૈનેતર વાચક અનન્ય સાહિત્ય બહારની ચાવી હાથ લાગી હોય નહિ તેવો પ્રસાદ અનુભવશે

આમા થોડાંએક દષ્ટાંતો હુ આપુ—શ્રી હર્ષના નૈપથ્યચરિત મહાકાવ્ય સાથે સ્પર્ધા કરતુ હીરમૌલાગ્ય મહાકાવ્ય, જે ૫૦ દેવવિમલગણિએ સ્વોપગ દીકા સાથે રચેલુ છે, કવિ કાલિદાસના ગ્લુવશકાવ્ય સાથે સ્પર્ધા કરતુ વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય, જે ૫૦ હેમ વિજયગણિએ સોળ સર્ગ સુધી લખેલુ ને અપૂર્ણ રહેલુ ૧૭ થી ૨૧ સર્ગ પર્યંત દીકાકાર ગુણવિજય ગણિએ પૂર્ણ કર્યુ હતુ જૈનેતર પચકાવ્યો સાથે સ્પર્ધા કરતા બીજા કાવ્યો, જેવા કે જયશેખર-સરિતુ જૈનકુમાર સભવ, મહામાત્ય વસ્તુપાલનુ નરનારાયણાનંદ, બાલચંદ્રસરિતુ વસંતવિવાસ, મેરુગસરિતુ જૈન મેઘદૂત, કવિ હરિશ્ચંદ્રનુ ધર્મશર્માબ્ધુ ય, કવિ વાગ્બટનુ નેમિનિર્વાણુ, મુનિભદ્ર-સરિતુ શાંતિનાથચરિત, અભયદેવસરિતુ જયતવિજય, વગેરે (આગમોદ્યમસમિતિથી પ્રકાશિત ભક્તામરસ્તોત્રની પાદપૂર્તિરૂપ કાવ્યસંગ્રહના દ્વિતીય વિભાગ ઉપર પ્રકૃત લાલચંદ્ર ભગવાનદાસ ગાધીનો અભિ-પ્રાય, ઇ સ ૧૯૨૭)

સનાલ એ છે કે પૂર્વે કે હમણા આવો અભ્યાસ કેમ થયો નહિ? પ્રથમ તો આ કૃતિઓ જૈનેતરોને અજ્ઞાત હતી ને તેઓ તેમને ઘણી સાપ્રદાયિક લાગી છે બીજું જૈન અભ્યાસના રથજો વિદ્ય પીઠોની કાટિંગા આવ્યા નહોતા—

આની જાતનો જ વિચાર અથર્કતો પોતે જૈનતીર્થ વિષે

લખના પ્રકટ કર છે—“આખા દિનના જાતીય તો એણે એકે નથી
કે ત્યાં વિદ્યાધામ હોય, વિદ્યાગોળી પાંચ હોય, વિદ્યારંજની મોટી
હોય અને એમની ગંભીર પ્રાણપૂરક વિદ્યાના આદર્શ પાંચી જ લોકો અને
વિદ્યાગર્ભી આદર્શોષ આપના હોય વાસ્તેની આવા તો બાહ્ય એ
મોટી પણ કોઈ એક તીર્થમા એક પણ મોટું જન વિદ્યાવા નથી,
જન વિદ્યાપીઠ નથી કે એકાદ પણ એવો મધ્ય વિદ્યાગ્રામી વિદ્યાન
નથી કે જે તો ત્યાં પાંચી જ અને વિદ્યાગ્રામી આદર્શોષ આપના
હોય, અને પોતાના વિવિધ પ્રશ્નનું નિગટ પણ દેવતા હોય તીર્થોની
પ્રાકૃતિક જડતા અને નેમજિદ ગમણીયતામા કાતો તપ અને કાતો
વિદ્યા અને કાતો બને એવના પૂરે છે, ત્યાં આજના આપના
તીર્થોમા તપ અને વિદ્યાને નામે કાંઈ પણ આદર્શો તેણે નથી ગામ
અને શહેરના દેગસરોમા પહેલા ક્યાક ક્યાક ધાર્મિકશાળાઓ મળેલી
તે પણ જોવામા નથી આવતી દરેક તીર્થમા મોટા મોટા દેામરોના
લડાગમા જાનનિમિત્તેનું દ્રવ્ય હોય છે તેનો ઉપયોગ પણ થતો નથી
ને તે એકદુ યથા દે છે એવા મોટા લડારોના વાર્ષિક કે ત્રિ-
વાર્ષિક કાર્યવૃત્તાત-અદેવાત પણ બહા પડતા નથી આ દુબદ
મિથિ છે” પાનુ ૭૮૩ પેરા ૧૧૨૪ “કોઈ પણ જમાનામા જન
તીર્થ નામ દાના કે વિક્રમલીનાના વિદ્યાતપની મુગ્ધ નથી અનુભવી”
પાનુ ૭૮૫ પેરા ૧૧૨૮

જેનોએ પોતે કાલિદાસ આદિ કવિઓને તેમના બીજા વિષ્ણવ
પુરોગામીઓને શ્રદ્ધાજ્વલિઓ આપવામા મણા રાખી નથી તે આદિ
માદ દેવાની જરૂર છે

જેનોએ ત્યારે મંદુતમા ખૂબ લખવા માડ્યું ત્યારે તે લાપા
રૂપે ને રંગે બદલાતી જતી હતી ત્યારે જેનોએ મંદુતમા લખવા માડ્યું
ત્યારે મંદુત વાદ્યમા જેનેતરોએ ક્યાગનીયે ખ્યાતિની મોટી કમાણી
કરી ગઈ હતી અને તેમો તો તેવી કમાણી કરવાની રહી હતી
બીજા એ વખતે પ્રાકૃત લાપા ને દેશી લાપાઓ વધારે ઉપયોગમા આવતી

હતી, ત્રીજી, તેરમી મદીથી મન મી સદી સુધીમા હિન્દના હિન્દુઓ રાજ્યસત્તા ઉપરથી ખમી જતા હતા, કાની વિદ્યાધામ રહ્યું નહોતું, જેનો ને જૈનેતરો-ખધાને ફારમી જાણવાની જરૂર જણાતી હતી, રાજસભામા જૈનોને માન આજ્ઞાથી વિદ્વાનો ઉપર વિજય મેળવવાનો હતો, રાજમહામા માં પડ્-ગર્નનો વિવાદ ન થતો, તેમને તો મુનતાનો, પાન્શાડો, મોલવીઓ, મૌલાનાઓ, મુશ્તીઓ, ને પાદરીઓ માથે પણ વાદ કરવો પડતો આ વખતે પૂર્વજોની માફક જૈન મુનિઓ ઉપનનોમા કે ઉદાનોમા જમ અનુર્ણોને ઉપદેશતા નહોતા, અણસમજી ઈસ્લામના અનુન સામે તેવો વ્યવહાર રાક્ય નહોતો, વળી હસ્તિના તાડ્યમાનોડપિ ન ગચ્છેત્ જૈનમદિરમ્ એવો તેમની સામે મામાજિક બહિષ્કાર અતુર્ણસમાજના આજ્ઞાથી દુરધર્મે તરફથી ઉપેશતો હતો, તેથી તેઓ ઉપાશ્રયોમા બેસી વણિકજનોને પોતાનો અમની ધર્મ સમજાવવા માડ્યા, તેમનું સસ્કૃતમા લખાતુ વાડમય તેમની પાસેજ રહ્યું, અને તેથી તેમની કૃતિઓ જૈનેતર વિદ્વાનમહામા માન્ય થઈ શકી નહિ અને બ્રિટિશ અમલ પછી જ તે પ્રકાશમા આવી

આ જ કારણથી જૈન સાહિત્ય બીજી દિશામા ધણું દીપી નીકળ્યું જૈન મુનિઓ વણિકોના બોધકો, ને શિક્ષકો બની ગયા હતા આ વણિકમહાજ ગૃજરાતમા, માળવામા, અને રાજપુતાનામા સારી રાજસત્તા ઉપર હતો પણ તે રાજસત્તા મુસ્લીમોના વખતમા આગળના જેવી વગવાળી નહોતી વળી તે સમાજ આજ્ઞાથી મહાજ જેટલો બહુશ્રુત નહોતો ને તેનો સ્ત્રી વિભાગ કોઈ કોઈ અપવાદો સિવાય લગભગ નિર્દક્ષર હતો તેથી જૈન લેખકોએ પોતાના વાડમયનો પ્રવાહ બીજી દિશામા વહેવડાવ્યો તેમણે સરસ્વતીનું આરાધન પોતાના સમાજની લાપમા કરવા માડ્યું તેમણે સસ્કૃત કાવ્યો ઉપરાત ગસાઓ લખ્યા, છદો ઉપરાંત દેશીઓ ગાઈ, જુની નાની નાની કથાઓને રાગરાગીણીવાળા રાસાઓમા ઉતારી, ને બધી

વાણિકાને ચાગિરીય, ને જનમતના અનુભવી ગણવા પ્રયત્ન કર્યો તેમ તેઓ માગી ગીતે જાનાથી થયા ઉપર હતું તેમ તેઓ પડકાર થયા, નેશીઓ થયા, પંચો થયા, ને શિક્ષકો પણ થયા

જેનોનું આ ગમગમદિસને લોકમાદિત્ય હતું જાણીતા બનાયું નથી તે માદિત્યમાં તેમણે જે ને જોયું મમાજી મનમ કેવી ગીતે આજેખ્યુ છે, તેનું પગિરીયન હતું ચોખ્ખી રીતે થયું નથી ઉપાત્ત તેનો તુલાત્મક ને યતિદાગિ- ને કમમદ અભ્યાસ થયો નથી તેમાં ગુણો જોઈને દાનનો મમાજી કાચ આપા પગિરીયનની આડે આવેનો દરો, પણ અભ્યાસીઓએ તે મમાજી પેરી પાગ થઈ તેને માત્ર ધાર્મિક માદિત્ય કે આપ્તચિક લખાણ તરીકે નહિ પણ વાસ્તવ તરીકે જોવું ઘટે છે વગી જોઈને વખતના મમાજીઓ એ ઉપયોગી મમાજી હતો તે મમ જ મમરત પ્રદેશના આર્ય ઇતિહાસમાં ને રાજા જુમા પણ મારો ભાગ લેતો હતો તેથી તેની તે વખતની પરિસ્થિતિ જાણીતું માત્ર આ એક જ માધન છે એ દષ્ટિએ એટલે મામાજીક અભ્યાસ ખાતર પણ આ વાસ્તવ દરેક અભ્યાસીએ જોવું જોઈએ અભ્યાસના વિષયમાં એટલી મદનશીલતા કેમ ન આવે ?

જોઈને સાદિત્યનું ખીજી લક્ષણ હવે હું નોંધીશ એ માદિત્યમાં ચગિતાનુયોગને જોઈને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે તેટલું સ્થાન હિન્દના ખીજી સાદિત્યમાં જવને આપવામાં આવ્યું હોય, જોઈને ધર્મ ચરિતાનુયોગી છે એમ કહીએ તો પણ આજે રાગદ્રેષને જીતનાર આત્માના વચનો હમેશા હગિલદ્રસ્ટિની વાણીમાં “યુક્તિમત્” હોય છે અને તે માત્ર થવા જોઈએ આ જોઈને જોઈને મુખ્ય સૂત્ર છે— આખું જોઈને દર્શન આ સૂત્રના પાયા ઉપર ચણાએલું છે ઉગત, બધા દર્શનોમાં આચાર્યોના મતવ્યોને સ્વીકારવામાં ને પૂજવામાં આવે છે ને તેમના ઉપર મયમથી ને પૂજ્યશુદ્ધિથી ગદાપોહ કરવામાં આવે છે, પણ જોઈને વાસ્તવમાં તો તેમના મતવ્યો માત્ર નહિ, પણ તેમના ચરિતો પૂજનીય ને અનુકરણીય નહિ

પણ સૂક્ષ્મતાથી વર્ણનયોગ્ય ગણવામા આવે છે આ કારણથી જૈનોએ પોતાના વાઙ્મયને ખાસ ચરિતાત્મક બનાવ્યું છે તીર્થંકરોના-ગણધરોના સત્રોના વિષયભૂત સાધુસાધ્વીઓના ને શ્રાવકશ્રાવિકાઓના, પૂર્વ આચાર્યોના ને સુરિઓના ને જૈન શામનને દીપાવનાર રાજાઓના ચરિતો જૈનોએ ખૂબ વિસ્તાર્યા છે એ ચરિતો ગદ્ય ને પદ્યમાં વિગતારવામાં આવ્યા છે અને તેમનો વિસ્તાર કગતી વખતે પ્રાચીન વાઙ્મયગ્રાન્થના બધા નિયમો પાળવાનો યત્ન કરનામાં આવ્યો છે

આ ચરિતોના કેટલાક પાત્રો પ્રસસ્ત હતા, તેથી લેખકોની દષ્ટિએ તેમનું વર્ણન અમુક દષ્ટિથી કરવામાં આવ્યું છે તેમાં થાપુ ચરિતાત્મક વાઙ્મય-Biography-ની બધી વૈરોધિકતા આવી શકી નથી, તેમાં ગુણોને અતિશયો તરીકે વર્ણવ્યા હશે, તેમાં દોષોને ઢાંકવામાં આવ્યા હશે, ચરિતનું વર્ણન સાત્ર યિકે ને ધાર્મિક ચર્ચ જતું હશે, તેમાં કથાવિભાગ જોડી દેવામાં આવ્યો હશે, યાત્રાના વર્ણનો, મદિરોના જીર્ણોદ્ધારો, અમારિધોપણાના જયવાક્યો, દીક્ષાહિત્તવો, શાસનનો હિંગત, એ બધું તેમાં વિશેષ પછે આવતું હશે, છતાં તે સાહિત્યભાગ અવનવો છે, પરપરાથી ખેડાનો આવ્યો છે, ને તેમાં અનેક વિધવિધ, અને ઉપયોગી વ્યક્તિ-ગત, ઐતિહાસિક, સામાજિક, ભૂગોલિક, ને રાજકારણી માહિતી ભરવામાં આવી છે તેથી આ ગુણ બધાએ ખાસ તપાસવો ઘટે છે

જૈન સાહિત્ય ચરિતાત્મક છે તેટલું જ ઐતિહાસિક છે તેના પગિશાક્ષનથી હિન્દના ઇતિહાસને નવો આકાર મળ્યો છે ને ભવિ-ષ્યમાં મળશે ગૃજરાતના ઇતિહાસમાં તો તે સાહિત્ય અનેરૂં સ્થાન લે છે

છતાં એટલું કહેવું જોઈએ કે જૈન સાહિત્યની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા આપણી દષ્ટિએ કેટલીક બાબતોમાં અધૂરી રહી ગઈ છે જૈન મુનિઓ એક વર બ્રાહ્મણ પડિતોનું સ્થાન ભોગવતા હતા તેઓ આખા હિન્દમાં બધે સ્થળે વિચરતા હતા અને પોતાના

વિદારો દરમ્યાન તેઓ દેવના જુગ જુદા મમાનેના ખાગ પરિચય-
મા આવના દતા છતાં વંતોએ દેવનો કે દેવના કોઈ લાગનો
સ્પષ્ટ, સુષેખ, ને સ્પષ્ટિત ઇતિદામ આપ્યો નથી તેમજે આપેતો
સોલકીઓનો ઇતિદામ અધૂરો નથી લાગનો આગત તે ઇતિ
દામ પુગાળોના બ્યાનથી ધણો ગડે છે, તેમ તે વખતના વંતોના
પણુ સિન્દના એજ વિષય ઉપન્ના ગાદિ યની આપેશાએ ઉચ્ચરયાન
ભાગવે છે પણુ પ્રગરોનું ને કાન્થોનું ઐતિદામિદરૂપ નાચકને ને
અબ્યાગીને અપ્રાપ્તિ, અનિગયોમ્ન, ને અમળદ અનેકનાર વાગે છે

પ્રમધીના ને ઐતિદામિક કાન્થો ॥ લેખકોમાના ઘણાઓ તે
વખતે સુલતાનોના પાદશાહોના પરિચયમા આવના દતા કેદલાએકો
તેમના દરબારોમાના માનીતા ગજપુગ્યો દતા ને અણુનદ્રક ॥ જેવા
ઇતિદામકારના પરિચયમા આવ્યા દતા એટલુ જ નહિ પણુ મુસ્લીમ
પાડિત્યની ભાષા ફારસી ભાષા પણુ જાણુતા દતા તેઓ રાજ
મુમલમાની તવાગીખ નજરે નજર જેના દના કોઇ કોઈ તો પાદ-
શાહી પ્રનામમા મદઆગી થયા દતા ને કોઇ ગાદઝાદાઓના શિક્ષકો
બન્યા દતા ઘણાઓ કાનિય રામ્લઓના શુરુઓ, સિક્ષકો, ને ઉપ-
દેશકો દતા છતાં તેમણે મુમનમાનોએ લખી તેવી ગદ્યમા તવારીખો
આપણુને આપી નહિ, કોઇએ પાદરીઓએ લખી તેવી રાજનીતીઓ
ન લખી, કોઇએ સમાજનો સુરેખ ખમાલ ન આપ્યો, બધાએ
માત્રાઓ વર્ણવી, પણુ કોઇએ પ્રવામ ન વર્ણવ્યો, બધાએ જૈન
મદિરોનું ને તીર્થોનું વર્ણન આપ્યું, પણુ કોઇએ તત્કાલીન હિંદુ ને
મુસ્લીમ સ્થાપત્ય વર્ણવ્યું નહિ, કોઇએ પોતાના આશ્રયદાતા તથા-
લખી કે ભાગવ રાજ્યકર્તાનું નાનું મરખુ પણુ જીવનચરિત ન આપ્યું

કારણુ એ છે કે જૈન સાહિત્ય બહુધા જૈન મુનિઓએ લખેલું
છે—તેમા આવક વગનો હિસ્સો છે પણુ તે ઘણો જોડો છે એ
મુનિઓમા પૂર્વકાલીન આચારોના નિયમોનું પાલન ચત્નપૂર્વક થતું
હતું અને તે નિયમોની બહાર તેઓ કદિ પણુ ન જતા તેઓ

ચરિતો લખતા, પણ ઘણે ભાગે જૈન ચરિતો લખતા, તેઓ પ્રબધો લખતા પણ ઘણે ભાગે જૈન પાત્રો વિષે વળી તેમને વાડમયના પૂર્વકાલીન નિયમો પાળવા પડતા તેથી તેમનું ઐતિહાસિક સાહિત્ય મુરનીમોના ઐતિહાસિક જેવું કૃત્રિક, પૂવાપર સંબંધને જાળવનાર, તારીખનાર રસિક ને વાચનયોગ્ય થઈ શક્ય નહિ

અત્યારે પણ આ દોષ ચાલ્યો આવે છે જૈન સાધુઓમા, ને તેમા શ્વેતાખર મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાયના સાધુઓમા ને કાઈકિવાજ સાધ્વીઓમા પણ પાડિત્ય છે, પણ તેને કાંઈને પશ્ચિમની વિદ્યાનો રંગ લાગ્યો નથી ત્રાનકોને તે રંગ લાગ્યો છે તેથી તેમની કૃતિઓમા પશ્ચિમની વિદ્યાના રંગની અસરો ખાસ જણાય છે પરિણામે જૈન વાડમયનો ને સાહિત્યનો ઐતિહાસિક ખ્યાલ આપણને હજી આ નવી પદ્ધતિવાળો મળી શકતો નથી ને કર્તાનો પ્રયાસ તે દિશામા પડેનો છે એમ કહેવામા ખીજ કાંઈને અન્યાય નથી થતો પણ તે પ્રયાસ, શરૂઆતનો કાળ જતો કરીએ તો શ્વેતાખર મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાયના પ્રયાસનો ને તેમા પણ ગૂંજરાત સંબંધી થયો છે એમ લખતા તેમની અથાગ મહેનતને અન્યાય તો નહિ થાય દુકામા હજી એ ઇતિહાસ સમગ્રપણે, તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી, શાસ્ત્રીય રીતે, અને સુધટિત થવાનું બાકી રહે છે જેમ જૈનોના સ્માદનાદને યુરોપની ફિલસૂફી, દિંદના પડ્દર્શન ને બૌદ્ધ દર્શન, વગેરેની દૃષ્ટિ ઓથી ચાળી તેનું સમર્થન કરવાની જરૂર છે-શોકની વાત તો એ છે કે સ્માદવાદનું નિરૂપણ પણ હજી ઈંગ્રેજીમા કે શિષ્ટ ગૂંજરાતીમા જૈનેતરો સમજી શકે તેવું થયું નથી-જેમ જૈનોના પચાસિતકાચો ને તેજ દૃષ્ટિથી સમજાવવાની જરૂર છે-ધર્મોસ્તિકાય અને અધર્મોસ્તિકાયનો વિચાર કેટલો બધો મૌલિક છે ?-તેમ જૈન વાડમયને પણ તેવું સમર્થન આપનાની જરૂર છે આ કર્તાવ્ય જૈન મુનિઓ તો કરશે, પણ તે હવે નવી વિદ્યા બાણના બહુશ્રુત આવકાએ પોતાને સિરે લઈ લેવું જોઈએ. તેથી પણ વધારે સાહિત્યના,

ફિલસૂફીના ને ઇતિહાસના અભ્યાસીઓએ આ કામ હવે ઉપારી લેવું નેહ્યે

લેખકે સ્થાનકવામી મપ્રદાયના કામનો ક્યાક ક્યાક ઉલ્લેખ કર્યો છે પણ તે અવગે છે કાષ્ઠ અને તે માટે દીર્ઘમૂની, ક્રિયાન્ન, અને મહાચરિત્રવાળો દાનનો તે સપ્રત્ય જવાબનાર હશે પણ એટલું કહેવું જોઈએ કે મોહનલાલભાઈએ સ્થાનકવામી સપ્રત્ય ૧૧ મૂર્તિપૂજન માગેના વિરોધને વિનાળ દ્રષ્ટિથી અવગણવાની જરૂર હતી એ વિરોધ માન નવો મત ઉભો કરવા માટે નહોતો, તેમા મિદ્ધાન હતો, તર્ક હતો મન્દુક્ય માનમના ઉડા ને ઉડ્યા લક્ષણનો અભ્યાસ હતો, આ મૂર્તિપૂજનથી કાળાતરે પરિણમના જડતા ને વહેમ માગે ખોટો પ્રકોપ હતો જેનું સામાને જાણ આગવિચાગે મુદ્ધવાની તેમા તીવ્ર ઉત્કટ હતો દુર્ભાગ્યે સ્થાનકવામી મુદ્ધાગેની આ શક્તિ મૂર્તિપૂજન માગે પ્રોપ કરવામા બંધી ખ યાઈ ગઈ હોય નહિ તેમ તેનો અમાજ ક્રિયાન્ન ને મન્દુક્ય તથા અર્ધ માગથી વિનાના અભ્યાસથી એકદમ વિમુખ થઈ ગયો

જેનું નામ આ આવા તરો અોકવાર થયા છે પણ જીતેદાસિક દાળથી થગેના તરોની અમગથી જોનોમા થતી અમદિપ્તાતા આવી ગઈ દિગ ગરી કુમુદ્યદ્ર ઉપર વિજય મેળવનાર શ્વેતામગી જોએ પોતાની નિમરતાનો ધર્મસત્તાને દુરપયોગ કર્યો હોય એમ નવી લાગતુ કે મોહનલાલભાઈ પાના ૨૪૭-૨૪૮ પેના ૩૮૩ વાંચે છે કે—મ ૧૧૮૧ મા નાખ શુદ્ધ પૂર્ણિમાને દિને સિદ્ધગજની ગજ સભામા તે ૧૧ અધ્યક્ષપણે જૈનધર્મની શ્વેતામગ અને દિગ મગ નામની બે મુખ્ય સાખાઓમા પરપર એક ચિરમરણીય પ્રચડવાન થયો હતો આ વિવાદમા દર્ણાટીય દિગબગચાર્ય કુમુદ્યદ્ર વાદી હતા અને ગૂર્જરીય ઉક્ત શ્વેતાબગચાર્ય દેવમુનિ પ્રતિવાદી હતા મરત એ હતી કે જે દારે તેના પક્ષના પેશપાગ-ગૂર્જરાત બહાર થાય આમા ઉક્ત ત્રીપલ કવિએ શ્વેતામગ મધ્ય ૧૧ એક પ્રમુખ નેતા

તરીકે પ્રમુખ ભાગ લીધો હતો તે દેવસૂરિના પક્ષનો પ્રતાપી સમ-
ર્થક હતો. ૩૬ વર્ષની ઉંમરના હેમાચાર્ય પણ તે મમામા હતા
વાદના પરિણામે દિગ્ગજરાચાર્ય હારતા દિગ્ગજરીઓને ગૂર્જરભૂમિ
તજવી પડી આ વાદનું વર્ણન તે વખતમા થએલા ધર્મટપશિલ્પ
વશમા થએલા ધનદેવના પૌત્ર અને પદ્મચંદ્રના પુત્ર યશશ્વરે પાત્ર
સર્ગમા બતાવેલા મુદ્રિતકુમુદચંદ્ર નામના નાટકમા યથારિથત
વિસ્તૃત આપ્યું છે આ છતથી દેવસૂરિ વાદદેવસૂરિ તરીકે
પ્રસિદ્ધ થયા "

મારા વિદ્વાન્ મિત્ર પડિત લાલચંદ્ર દિગ્ગજરીઓની દેશપાર
થયાની હકીકતને વિશ્વસનીય ગણતા નથી પણ જો સમ્રાટકે જે
લખ્યું છે તે ખરૂં ઠરતું હોય ને દિગ્ગજરીઓ શ્વેતાબરીઓને હાથે
બહુધા દેશપાર થયા હોય તો તે જૈન સમ્રાટના અહિંમાના મિદ્ધા-
તથી એકદમ વિરુદ્ધ છે ને તેની અયોગ્યતા સામે જેટલું લખાય
તેટલું ઓછું છે બહુ ભાગે આવી અસહિષ્ણુતા માટે સાધુનર્ગ
વિશેષ જવાબદાર હોય છે

અત્યારે કેટલેક રથજો આવો બ્યનહાર જુદા રૂપમા પગાય છે
જાણાવાડમા ને ગૂજરાતમા એકજ નાતમા જૈનો ને જૈનેતરો કે
વૈષ્ણવો, ને રથાનકવાસીઓ ને દેરાવાસીઓ, એવા બે નાતના તડો
થઈ ગયા છે જે બહિષ્કાર પ્રથમ રાજસત્તાથી અપાતો હતો તે
હવે 'ધોળ' દ્વારા અપાય છે જૈન સાહિત્યમાય મહનાત્મક ને
ખડનાત્મક લક્ષણ આવી ગયું છે ને સાહિત્યનો ખરો મર્મ ધણે
ઠેકાણે હમણા સુધી તો જીવી જવાયો હતો ' યાદ રહે કે જૈનેતરો-
એ ય આ સામાજિક બહિષ્કારનું બળ જૈનો સામે કાઈ ઓછું
અજમાવ્યું નથી !

જૈન સમ્રાટના આકરા ક્રિયાપાલનથી જૈન સમ્રાટ પ્રાતિક
ને એક જ નાતવાળો અત્યારે થઈ ગયો છે ને વચગાળાના વખતમા
જૈન સાહિત્ય પણ તે વિકૃતિને પામી ગયું હતું એજ આકરા ક્રિયા-

પાલનથી જે મ પ્રતાપ ભાગતની જાગે । જઈ શક્યો એટલુજ
નરિ દોડી જઈને માથુ તણગીલાની પેરી પાડે નેપાળની પેલીપાડે
જ્યાનો દનુ પૂગવો મળી શક્યો નથી પાંચામે જેન દર્શને ખીલ
દર્શના જેવો ભાગતનો કે જે આનો દિગ્વિજય ન કર્યો તે જેન
આનાનું ક્રિયાજીવન નયરે છે એટલુજ માત્ર નહિ દાવના જેનો
વેપાળના જેટલા આદમિક અને મદનગીત છે તેટલા મ પ્રતાપની
માન્યતાઓમા આદમિક ને મદનગીત નથી ને તેમજો પોતાના
સાધુ-માખીઓના મધનિશાગના આચારપાનના શાસ્ત્રમત
કડકારીને જરાક નિયમ જાણી દીધી હોત તો જેન મ પ્રતાપ
દિન્દ બદાજ જઈ શક્યો હોત ને જેન વામન, કિલમુશી, આચાર,
ને કળા-પણ દિન્દ બદાજ ગયા હોત

અથવા પોતે પોતાના મમાજનો આ મહાત્મ મહાન વીર-
ચક્ર ગણવજ ગાળીને પરિચય કગવતી વખતે આપણને કહી
બતાવે છે — " પૂર્વે જેનવર્ગનો પ્રમાણ અમેરિકા-ઈન્ડિયા-પર્ગેશ
કગવા માટે કોઈ નહોતું ગયું તેથી વિજેશમા જેનવર્ગનો પરિચય
કગવાનું પ્રથમ માન આ યુગમા થયેલ વિદ્વાન જેન મૃદસ્થને-
આવકને ધટે છે વીરચક્રમાઈ જે ધર્મપરિવ્રજા સીકાગો ગયા ત્યા
ગ્રામી વિવેકાનંદ પણ પ્રથમ આર્યવેદાત તત્ત્વનું સમજાવવા આવ્યા
હતા તેઓ મામાદારી હતા ત્યાં વીરચક્ર ધર્મચુક્ત જેનનું જીવન
ગાળનાર નિર્દોષ અનાદારી હતા અને ભાગતના રત્નો, લોકપ્રિય
વ્યાખ્યાનકાર અને અમેરિકાના શ્રોતાઓને આકર્ષનાર તથા પોતાના
વિચારોની છાપ પાડનાર હતા અને અવેશમા દૃઢ જીવન ગાળી
વિદેશ યાત્રા-વિવેકાનંદ ૪૦ વર્ષની વયે સને ૧૯૦૨ મા બેલુરના
મહા અને વીરચક્ર તેમની પહેલા એક વર્ષે ૧૯૦૧ મા ૩૭ વર્ષની
ઉમરે મુમુક્ષુમા એકના વિચારોની પ્રજ્ઞા અસર નિજ શિષ્યમંડળે
રામકૃષ્ણ સોમાયટી આદિ અનેક સંથાઓ સ્થાપી જવનત અને
ચિરસ્થાપી રાખી, ત્યાં સ્વં વીરચક્રના વિચારોની અસર કોઈ

પણ જૈન તરફથી જારી રહી નથી.” પાનુ ૬૯૫ પેરા ૧૦૧૮

છવટે, આ જૈન સાહિત્યના મક્ષિપ્ત ઇતિહાસના વાચનથી એટલું તો જણાઇ આવશે કે ગૂજરાતના ને રજપૂતાનાના જૈનોએ જૈન ને જૈનેતર સાહિત્યને સાચવી રાખવામા ને તેને ખેડવામા લગીરથ આત્મભોગ આપ્યો છે ને ઉત્તમ પુરુષાર્થ કર્યો છે જેમ ગૂજરાતના ને રજપૂતાનાના ક્ષત્રિયોએ મુસ્લીમ આઘાતો સામે આર્થ રાજ-કારણને બચાવ્યું તેમ ત્યાં જૈન સંપ્રદાયે તે રાજકારણની પાછળ રહેલી સંસ્કૃતિને સમજવાના સાધનોને એટલે તેના શબ્દદેહને રક્ષણ આપ્યું ને તેને અનેક રીતે સંસ્કાર્યો ઉપર જણાવેલી બધી ન્યૂનતાઓ જોતા તે વખતના જૈન સમાજની વિદ્યાસેવા એવી ઉદાર ને સર્વ વ્યાપી હતી !

આ પ્રયાસથી ભાઇ શ્રી મોહનલાલ દેશાઈએ ગૂજરાતી ભાષાના ને સાહિત્યના ગ્રોફેમરનું કર્તવ્ય કર્યું છે, તેઓ વકીલ છે ને છતાં એવા પ્રખર અભ્યાસી ને સમ્રાટક થઈ શક્યા છે જૈન ને જૈનેતર સમાજ તેમની આ સુદર કર્તવ્યશુદ્ધિનો ચોક્કમ ઉપયોગ કરે અને કદર ખરે-એ છુદ્ધથી તેમણે જૈન શાસનનેજ દીપાવ્યું નથી, તેથી ગૂજરાતી સાહિત્ય પણ દીપાવમાન થયું છે

કોતેજ, વડોદરા
તા. ૨-૧૨-૩૧

}

કામદાર કેશવલાલ હિમતરામ.

સાંકેતિક અક્ષરોની સમજ.

અ = અધ્યયન

અં = અગ્રેષ્ઠ

અપ = અપભ્રંશ

આ = આગમ (ગ્રંથ) (૨) આવૃત્તિ

આ સ. ઇ = આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયા (Archaeological Survey of India)

આ સ. } આગમોદય
આ સમિતિ } સમિતિ

આ સમા = આત્માના દ મમા, ભાવનગર

આ = આચલિક, અચન મ જીય

ઈ ઓ = ઈન્ડિયન ઍન્ટિક્વરી (Indian Antiquary)

ઇ ઓ = ઇન્ડિયા ઍરિસની હસ્ત પ્રતોનુ હટ્ટોંગ

ઉ = (૧) ઉદ્દેશ (૨) ઉપાધ્યાય

ઉં } ઉપકેશ—ગ્રંથેશ ગ્રંથીય
ઉપં }

ઐ = ઐતિહાસિક

ઓસ = ઓસવાલ

ઠા = ઠાવ્ય

કાચવટે રી = કાચવટેના હસ્તપ્રતો વિષયક રીપોર્ટ

ન ૧ મને ૧૮૬૯-૭૦

ન ૨ મને ૧૮૮૧-૮૫

કામ = કાસદદ ગ્રંથીય

કા વડો = કાલિવિજયશ્રી પ્રવર્તકનો પુસ્તક ભાગર, વડોદરા

કા છાબી = ,—છાબી

કી = ગિલ્દારના હસ્તપ્રતો વિષયક રીપોર્ટ

ન ૧ સને ૧૮૬૯-૭૦

ન ૨ સને ૧૮૮૦-૮૧

ન ૩ સને ૧૮૮૧-૮૨

ખ = ખરતર ગ્રંથીય

ગ = (૧) ગ્રંથ, ગ્રંથીય (૨) ગદ્ય

ગા ઓ ધ = ગાયકવાડ ઍરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ વડોદરા

ગા ઓ સી = ગાયકવાડ ઍરિયેન્ટલ સીરીઝ, વડોદરા

ગુ = ગુનાખંભારી લાયબ્રેરી, કલકત્તામાંના હસ્તપ્રતોનો ભાગર

ગૂ = ગૂજરાતી

ગૂ લા = ગૂજરાતી ભાષાતર

ગૂ સા પરિપદ્ = ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્

ગો ના = ગોકળદાસ નાનજી

હસ્તકનો ભાગર

ચ = ચક્રકુલ

ચો = ચોપદ

જ્યો = જ્યોતિષ

જ્ઞ = જ્ઞાનધર (ગચ્છ)

જિ ૨ = જિનવિજય સપાદિત
પ્રાચીન જૈનલેખસંગ્રહ,
ખીજો ભાગ

જૂ ગૃ = જૂની ગૃજરાતી

જેસ = જેસતમેર લાડારના પ્રથોની
સૂચી (ગા ઓ સી
ન ૨૧)

જેસ પ્ર } „ની પ્રસ્તાવના તેમા
જે પ્ર } પાડિત લાલચદે લખેન
અધિકર્તાપત્રિચય

જૈ ગૃ કવિઓ = જૈન ગૂર્જર
કવિઓ

જૈ ધ સભા } જન ધર્મપ્રસારક
જૈન ધ સભા } સભા, ભાવનગર
જૈન સા સ = જૈન સાહિત્ય

સશોધક

ટિ = ટિપ્પણ, ટિપ્પણી

ડો ભાવ = ડોસાભાઈ અભેચદ
સધનો ભડાર, ભાવનગર

ત = તપાગચ્છ, તપાગચ્છીય

દિ = દિગંબર

દે લા = ગેઠ દેવચદ લાલભાઈ

જૈન પુસ્તકોદ્ધાર દેડ, સુરત

ન = નબર (અખ્યાનો આક)

ના = નાહર પૂરણચદ્ધ સંગ્રહીત

જૈન લેખમગ્રહ દે જેના ત્રણ

ભાગ બહાર પડ્યા છે

ના પ્ર પ્ર } નાગરી પ્રચારિણી
નાગરી પ્ર પ્ર } પત્રિકા, કાશી

નિ પ્રે = નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુબઇ

પ્ર૦(૧) = પ્રકાશક, પ્રકટકર્તા, (૨)

પ્રકરણ (૩) પ્રસ્તાવના

પ્ર ચ = પ્રભાવક ચરિત

પ્રા૦ = પ્રાકૃત

પ = પડિત, પન્થાસ (૨) પંક્તિ

પા } પાટણના પુસ્તક ભ-
પા સૂચી } ડારોની સૂચી (દે જે
ગા ઓ સી મા
પ્રકટ થનાર છે તે)

પાર્શ્વ = પાર્શ્વચદ્ર-પાયચદ ગચ્છીય

પિપ્પ = પિપ્પલ ગચ્છીય

પિપ્પ૦ ખ૦ = પિપ્પલીક ખરતર
ગચ્છ

ખી૦ = ખીટસેનના હસ્તપ્રતોવિવચક
રીપોર્ટ

ન ૧ સને ૧૮૮૨—૮૩

ન ૨ સને ૧૮૮૩—૮૪

ન ૩ સને ૧૮૮૪—૮૬

ન ૪ સને ૧૮૮૬—૮૨

ન ૫ સને ૧૮૮૨—૮૫

ન ૬ સને ૧૮૮૫—૮૮

પુ = પુનઃ

૫ = પૃષ્ઠ

પો, પોર = પોરવાડ

પૌ = પૌર્ણમિક, પૂર્ણિમાગમ્હીય

ખ એ સો જ = મગલ એવિ

યાટિક મોસાયટી જર્નલ

આલા, બાળા = આલાવબોધ, બા-
ળાવબોધ

બિ ઇ = બિબ્લિયોથેકા ઇન્ડિકા
(Bibliotheca Indica)

શુ = શુદ્ધિમાગમ્હીય પ્રેરિત જૈન
ધાતુપ્રતિમા લેખમંત્રદ (કે
જેના બે ભાગ બદાર પડ્યા છે)

શુદ્ = શુદ્ધના હસ્તપ્રતવિષયક
ગીર્ણાટ,

ન ૧ સને ૧૮૭૦-૭૧

ન ૨ મને ૧૮૭૧-૭૨

ન ૩ „ ૧૮૭૨-૭૩

ન ૪ „ ૧૮૭૩-૭૪

ન ૫ „ ૧૮૭૪-૭૫

ન ૬ „ ૧૮૭૫-૭૬

ન ૭ „ ૧૮૭૭-૭૮

ન ૮ „ ૧૮૭૯-૮૦

પૃ = પૃથક્

પૃ ટિ = પૃથક્ ટિપ્પનિકા (કે
જે જૈન સા મ ના ખડ ૧
અક ૪ મા પ્રકટ થય છે)

બોડ = બોર્ડલિયન

બો = મૌદ

ભ = ભડા

ભા = ભાગ

ભાવ = ભાવનગર

ભા = ભાડાગરના હસ્તપ્રત વિષ-
યક રીપોર્ટ

ન ૧ મને ૧૮૭૯-૮૦

ન ૨ „ ૧૮૮૦-૮૨

ન ૩ „ ૧૮૮૨-૮૩

ન ૪ „ ૧૮૮૩-૮૪

ન ૫ „ ૧૮૮૪-૮૭

ન ૬ „ ૧૮૮૭-૮૧

ભા ઇ = ભાડાગર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ,
પૂના (કે જેમા કેછન કોને-
જમા પહેના રહેતી મુખ્ય
મગ્ધરની બધી હસ્તપ્રતો
ગખવામા આવી છે)

બી મા = બીમની માણેક (તે
નામની દુકાન પામધુની
મુખ્યમા છે)

મિન = મિનના હસ્તપ્રતોના રીપોર્ટ,
કલકત્તા

મુ = મુદ્રિત

ય ં = યશોવિજય ં યગલા-
મૂલ કાશી, હાલ ભાવનગર.

રા ઇ = રાજપૂતાનેકાઈતિહાસ

રી = રીપાઈ

રૂ. = રૂપિય ગચ્છ

રો એ સો = રોંગલ એશિયાટિક
સોસાયટી

લ = લઘુ

લો = લોખંડીનો મૂર્તિપૂજક મંથનો
પુસ્તકભાડાર

લો = લોકો સંપ્રગાય-ગચ્છના

ભા = ભાકરણુ

વિ = વિભાગ

વિવેક ઉદ્દે = વિવેકવિજય યતિનો
પુસ્તકભાડાર, ઉદયપુરવે = વૈદ્ય વેદજ્ઞકર સંપાદિત મુખર્ધ
રા એ સો ની હસ્તપ્રતોનું
કેટેલોગવેખર = વેખરે કરેલ ખર્ચિનની લા
યખેરીની હસ્તપ્રતોના કેટેલોગ

વૈ = વૈયાકરણુ

વૌ = વૌલ્યુમ

શ્રી = શ્રીમાલી

શ્વે = શ્વેતામ્બર

શિ. = શિષ્ય

સ્ત = સ્તવન

સ્વ = સ્વર્ગસ્થ

મ. = (૧) સપાદક (૨) મંતાનીય
(૩) સસ્કૃતસ કો = મસ્કૃત કોલેજ, કલક
ત્તાની હસ્તપ્રતોનું કેટેલોગ
વૌ ૧૦ (જૈન હસ્તપ્રતો)

સમિતિ = આગમોદય સમિતિ

સાગર ભ. = સાગર ઉપાશ્રય, પાટ-
ણુમાનો પુસ્તકભાડાર

સૂ = સૂત્ર

સે શુ ઇ } સેક્રેડ બુક્સ ઓફ
ધ ઇસ્ટ
S B E } (Sacred Books of the East)હા ભ = હાલાભાઈ ભાડાર, ફોર્ક-
લીયાવાડા પાટણુમાનો પુસ્ત-
કભાડાર

હિ = હોદી

હી હ = હીરાલાલ હસરાજ પ.
ડિત, જામનગર (હાલ સ્વ)

હે અ = હેમચંદ્ર અથમાલા

ચિત્ર-પરિચય.

[આ અથમા બધા મળી સાઠેક ચિત્રો છે તેના આઠ પ્રકાર પાઠી શકાય, (૧) ધાતુ તેમજ પાપાણીની પ્રાચીન જિન મૂર્તિઓ (૨) પાપાણીના આયાગપદ અને જિનમદિરા (૩) પાપાણીની ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓની મૂર્તિઓ (૪) પાપાણીપર કાતરેલ કાવ્યમય યન (૪) દુન્નતપ્રતો પૈકી તાડપનની પ્રત કે તેના કાષ્ઠફલક પરના ચિત્રિત અથકારો-આચાર્યો આદિના ચિત્રો (૬) કાગળપરની કપસૂનની પ્રતો માના રંગિત ચિત્રો (૭) કાગળ પર નિખિત પ્રતોમાના કપિના સ્વદન્તાક્ષરોના નમુના બતાવવા તેના પાનાઓ (૮) અર્વાચીન મમ યની વ્યક્તિઓના ફોટાઓ તે સર્વે અથના આકાર ને કદને અનુરૂપ હતા તેજ પસદ કરી મૂકેલ છે રોઠ પ્રેમચદ રામચદ અને ગજ-બાઇ ટાવરના બ્લૉક શ્રી કૉન્ફરન્સ ઓફિસના ખર્ચે કાઢવા પડ્યા હતા બાકી અન્ય બધા માગણી કરતા તુરતજ મોકલી આપનામા નીચેની વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓએ સૌજન્ય બતાવ્યું છે તે માટે તે સર્વેનો ઉપકાર છે —

૧ બાપ્તિસ્ટ પૂરણચંદ નાહર M A B L કનકતા, ૨ બી. બી એડ સી આર્ચ રેલ્વે, ૩ શેઠ જીવણચંદ સાહરચંદ, સુરત, ૪-૫ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદાર ફડ અને આગમોદય સમિતિ ૬ ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ ઈન્સ્ટિટ્યુટ, વડોદરા, ૭ જૈન આ-રમાનદ સભા જ્ઞાનનગર, ૮ જૈન સસ્તી વાચનમાળા પાલીતાણા, ૯ ડૉ. ત્રિભોવનદાસ લહેરચંદ શાહ, મુબઇ, ૧૦ મુબઈ માગરોળ જૈન સભા આ પૈખી મારા મુગબી શ્રી પૂરણચંદ નાહરનો ફાળો જળરો છે તેમણે તો પોતાની પાસેનો બધો મગ્ગ પૈકી જેટલું માગ્યું તેટલું વિના આચકે અને પ્રસન્નતાથી મને મોકલી આપ્યું

પરંતુ દિવગીર છુ કે તેમથી આ ગ્રંથના કદ કરતા વધુ મોટા બ્લોકો ધણી સુંદર શિલ્પકૃતિઓના હોવા છતાં તેનો લાભ લઈ શકાયો નથી. આવા નિર્વાર્થ સાહિત્યના કાર્યમાં કયો સાહિત્યરસિક નિર્વાર્થ સહાય આપવાની તક ન લે ? ભાગ્યેજ રડયાખડયા એક બે હતા કે જેનાથી નિર્વાર્થભાવે સહાય ન આપી શકાઈ જે જૈન હોય તે તો આપે, પણ જૈનેતર સરથાજેવી કે બી બી એન્ડ સી આમ જેવે અને ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ માગ્યા ભેગા તુરતજ પ્રતિકૃતિના બ્લોકો મોકલી આપ્યા તે માટે તેઓ વિશેષ ધન્યવાદને પાત્ર છે આવી ભાવના જૈનોમાં જૈનેતરો પ્રત્યે સદા રહો એમ ઈચ્છીશુ.

નવા બ્લોકો અનેકના બનાવી શકાય એમ હવે છતાં ફક્ત અભાવે તે બની શક્યુ નથી આથી તૈયાર બ્લોકો પરજ મુખ્યત્વે આધાર રાખવો પડ્યો છે.]

૧ કમઠ તાપસ અને પાર્થિનાથ ગજકુમાર—(મુસલમાન પૂર્વના સમયના કલ્પસૂત્રમાંથી) ભૂમિકામાં

૨ શ્રી પાર્થિનાથ કુમાર અને કમઠ તાપસ—(મુગલ સમયના કલ્પસૂત્રમાંથી) ભૂમિકામાં

—આ ચિત્ર રંગીન છે આવા ચિત્રો કલ્પસૂત્રની અનેક પ્રતિઓમાં સાપડે છે કલ્પસૂત્ર મૂલ લગભગ બારસો ગાથામાં છે, અને તે પશુપણ પર્વમાં ઉપાગ્રથોમાં આવકસમુદાય પાસે વ્યાપ્ત છે, અને તેની પ્રતમાના ચિત્રો બતાવાય છે આ પ્રથાથી પૂર્વે કલ્પસૂત્રની અનેક પ્રતો સુવર્ણ અને રૌપ્ય અક્ષરોમાં લખાયેલી અને રંગીન ચિત્રોથી ચિત્રાયેલી, અનેક અડારોમાં ઉપલબ્ધ થાય છે જે પ્રતમાંથી આ ચિત્ર લેવાયા છે તેમાંથી એક મુસનમાન આવ્યા તે પહેલાની પ્રત છે ને બીજી મુગલ સમયની છે તેથી તે તે વખતે ચિત્રકળા કેવી હતી તેો નમુનો આપના ખાતર તેને અત્ર મૂક્યા છે પહેલા શ્રી પૂરણયદ્ર નાદરજીએ તેના બ્લોક કરાવી પોતા ॥ Epitome of Jainism નામના અંગ્રેજી પુસ્તકમાં મૂક્યા હતા પ્રસંગ એ છે કે

કમઃ નામનો તાપમ અગ્નિનો તાપ લઈ તપશ્ચર્યા કરતો હતો તે તપશ્ચરણ ધ્યેય વગરનું છે અને મોક્ષદાયક નથી એમ મિદ્ધ દગ્ધ પાર્શ્વનાથ કુમારે આપીને જે મળગના લાકડાવી અગ્નિ દગ્ધમા આવ્યો હતો તેમાથી બળનો મર્ષ કાઢી જતાવ્યો હતો ને આવી દોષીના તાપમા અનેક છવો બળી મટે છે તો તેવા દિમક તપથી આત્મિક લાભ નથી એમ મમન્નવ્યુ હતું

૩ શ્રી આદિનાથની ધાતુ-પ્રતિમા મ ૧૦૬૬ ૫ ૩

—આ પ્રાચીન મૂર્તિ બા તના વાયવ્ય પ્રાતમાથી બાણુ પૂર-
ણચદ નાદગ્ને પ્રાપ્ત થઈ છે અને બાણુ કાયોત્તમમા હિમી મેટી
અને મધ્યમા પદ્માગનમા બેઠેલી મૂર્તિઓ છે મિદામની નીચે નવ
અક્ષ અને તેની નીચે વૃક્ષ-યુગલ છે આ કાગો મૂન મૂર્તિ શ્રી
આદિનાથની છે અને તે યક્ષ યક્ષિણી આદિ મહિન બહુ મનોર
અને પ્રાચીન છે દોઢ ધાતુની પ્રતિમાની પાછળ લેખ પ્રાપ્ત કેનરેલ
હોય છે તે પ્રમાણે આની પાછળનો લેખ આ પ્રમાણે છે - ‘પન્નજક
મુત અબદેવેન ॥ મ ૧૦૬૬’ [ના ૨, ન ૧૦૦૧] આના
કરતા પ્રાચીન મવતવાળી પ્રતિમા અતિ વિરલ-કોઈજ દેખવામા
આવી છે પ્રાચીન શિનાલેખોમા મથુગ અને કર્મિગના લેખો એક
બાણુએ મૂકતા દરિતકુડનો મ ૯૯૬ નો ને મ ૧૦૫૩નો (જિ ૨
ન ૩૧૮ તથા ના ૧, નં ૮૯૮) માપડે છે અને મ ૧૦૮૮ મા
વિમલવમહિનું સ્થાપત્ય આવે છે ત્યાગપત્રી ૧૦૯૧, ને ૧૧૦૦ (જિ ૨,
ન ૪૨૭ ને ૫૪૪) ના સાપડે છે, એટલે ૧૦ મા અને ૧૧મા મૈકાના કોઈ
લેખ મળે છે ને તે પહેલાના શ્વેં લેખો મથુગ ને કર્મિગ સિવાય બીજે
કયાય પ્રાપ્ત મિનકુલ મળતા નથી શ્રી જિનનિર્ગયજીએ સ ૧૯૭૭મા
લખ્યુ હતું કે “ભાગતના ઇતિહાસમા જેને ‘મધ્યયુગ’ કહેવામા આવે છે તે
યુગના જૈન લેખો ભાગ્યેજ મળ્યા આવે છે જૈન ઇતિહાસ માટે આ એક
વિચારણીય પ્રશ્ન છે કેનળ લેખોની દૃષ્ટિએ નહિ, પરંતુ અમુચ્ચય
જૈન સાહિત્યની દૃષ્ટિએ પણ આ પ્રશ્ન વિચારના જેવો છે શ્વેતા-

બરીય સૂત્ર સાહિત્યને બાદ કરતા બીજી સાહિત્ય પણ એ યુગમાં જૈનોના હાથે વધારે લખાયું નથી, તેમજ સ્થાપત્ય પણ બાંધવા જેવું કે નોંધવા જેવું મડાઈું નથી હિંદુસ્થાનના રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ પૂર્ણ જાહોજલાલીવાળો ગણાતો એ કાળ જૈન ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ બહુજ અપ્રકાશિત દેખાય છે " આના ઉત્તરમાં જણાવીશું કે તે યુગના ઇતિહાસને માટે જોઈએ તેટલી શોધખોળ તે વખતે થઈ નહોતી હમણાં યુનિશ્રી કરવાણવિજયજીએ પ્રાચીન આગમ-ચૂર્ણાંએ વગેરે પરથી અનેક ઐતિહાસિક તરવો ખોળી કાઢ્યા છે કે જે તેમણે 'વીર નિર્વાણ મવત્ ઔર જૈન કાલગણના' નામના હિંદી વિદ્યાલ નિબંધમાં તેમજ પ્રભાવક ચરિતની પ્રસ્તાવનામાં પ્રકટ કર્યા છે તે ધીમે ધીમે વિશેષ શોધખોળ થતા વધુ પ્રકાશ પડશે એ નિર્વિવાદ છે

૪ ભગવાન શ્રી મહાવીર ૫ ૪

—આ એક હમણાં નવીન ચિત્ર છે કમનમાં પદ્મામનસ્થ મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ છે પાસે તેમના લાઝન-ચિહ્નરૂપી મિંદને મૂકેલ છે આસપાસ ચમર ઢોળાય છે પોતે ઉપદેશ દેતા હોય તેને માલગનાર એક બાજુ જણાવેલ છે મરતક પામે અશેકનું વૃક્ષ છે ને ઉપર ત્રણ છત્ર છે

૫ ઇ. સ. પ્રાચીનો અર્હતપૂજ્ય માટેનો આયાગપટ-મથુરા પારા ૧૭૮ ૫ ૧૨૪

—મથુરાના નૈઋત્ય પ્રુણા પાસે આગ્રા અને ગોવર્ધનના રસ્તાની વચ્ચે આવેલી કઠાલી-તીલા નામની ટેકરી છે તે ખોદાવતા સને ૧૮૭૦ માં મળેલ ધણાં શિવાલેખો અને બીજી વસ્તુઓમાં 'અહિત અને અખડિત જૈન પ્રતિમાઓ, ચાલતાઓનું વર્ણન કર્મિગદામે દેરેલું છે આ માટે જુઓ વિ સેન્ટ રિમથનુ પુસ્તક નામે 'જૈન ઍન્ડ અધર ઍન્ટિકિવટીઝ ઑફ મથુરા' અને 'આર્કિઓલોજિકલ સર્વે ઑફ ઇડિઆ સને ૧૮૭૦' તે પૈકી આ આયાગપટ પણ છે. તે શિવા છે ને સિંહનાદિકે સ્થાપેલ છે તેની વચ્ચે જૈન તીર્થંકરની

પ્રતિમા ક્રોતરેલી છે અને આમપામ જૂદી જૂદી જાતની પવિત્ર નિશા-
નીઓ છે. આદ્યમંથલમા દર્પણ, ભદ્રામન, વર્ધમાન, શ્રીવત્સ, મત્સ્ય યુગ,
સ્વગિતક, કુલ અને નદાવર્ત ગણાતા પૈકી કેટલાક જોવામા આવે
છે, તે પટ પર ઘણી પ્રાચીન લિપિમા લખાયેલો લેખ છે કે જે
પ્રાચ કનિ'કના ગન્ત્યના મમયમા ૪ મ પ્રાગ્ભ લગભગ લખાયેલો
હોવો જોઈએ તે આ પ્રમાણે છે —

૧ નમો અરહતાણ સિદ્ધકમ્ યજિયન્ત પુત્રેણ કોશિકિપુત્રેણ
૨ સિદ્ધનાદિકેન આયાગપટો પ્રતિથાપિતો અરહતપૂજયે

—અર્હતોને નમરહાર, સિદ્ધક વણિકના પુત્ર અને કોશિકિના
પુત્ર મિદનાદિક (મિદનાદિક)થી આયાગપટ અર્હતની પૂજા અર્થે
પ્રતિથાપિત-પ્રતિષ્ઠાપિત થયો

૬ મ. ૬૫ માં જૈન યતિ કણ્ઠની મૂર્તિ-મથુરા ૫ ૧૨૪

—આ એક જૈન સ્તૂપનો ભાગ છે કે જે ઉક્ત મથુરાની ક કાલી
તીલા ટેકરીમાથી નીકળેલ છે તે સ્તૂપના જે ભાગ પાડેલા છે ઉપસો
ભાગ સાકડો છે અને તેના મધ્યમા સ્તૂપની આકૃતિ છે અને સ્તૂ
પની બંને બાજુએ જિનની બબ્બે આકૃતિઓ છે કુલ તે ચાર
આકૃતિઓ (મૂર્તિઓ) હેના ચાર તીર્થંકર નમિ, નેમિ, પાર્શ્વ અને
વર્ધમાનની છે નીચેના ભાગમા કણ્ઠ (૧) ની મૂર્તિ છે કે જેના
માનમા આ સ્તૂપ બનાવવામા આવ્યો હતો કણ્ઠની મૂર્તિને વચ્ચે
પહેરાવેલા હોવાથી તે શ્વેતાબ્જમૂર્તિ માની શકાય આમા આવેલ
મૂળ લેખ કોઈ અનિર્ણીત લિપિમા છે આરભમા ૬૧ (૧) ની
સાલ હેવાનું જણાય છે કે જે વખતે વાસુદેવનું રાજ્ય હતું તે
લેખ આ પ્રમાણે છે —

૧ (સિ)દ્ધમ સ. ૯૨ (૧) ગ્રો ૨ દિ ૧૮ કોટ્ટય (૧) તો
ગણાતો થાનોયાતો કુલાતો વહર(તો) (સા)લાતો આર્ય
અરહ (મહ)

૨ સિસિનિ ધામવાયે (૧) ગ્રહદત્તસ્ય ધિ વનહથિ

—સિદ્ધ સંવત ૯૫ (૧) મા ખીઝ (માસ) મા ૧૮ દિવસે કોટ્ય (કોટિક) ગણના ચાતીય કુવના વૈરશાખાના આર્ય મહા(દિન)ની શિષ્યણી ધામચ (૧) ની વિનિતિથી જુહ્મતની પુત્રી અને ધનહથી (ધનહરિત) ની સ્ત્રીની (મેટ)

આમા કણ્ઠની વસ્ત્ર પરિધાનવાળા મૂર્તિ ઉપગત આઠ તીર્થ-કરની પ્રતિમાઓ કોતરેલી છે

૭ ધાતુની અર્ધ પદ્માસનસ્થ જિનમૂર્તિ-જૂની કણ્ઠા ટકી લિપિલેખ સહિત—૫ ૧૬૦

—જિનમૂર્તિ સામાન્યરીતે વિશાલપ્રમાણમા પદ્માસનસ્થ જોવામા આવે છે અને જે કેટલીય ઉભી-કાર્યોત્સર્ગસ્થ હોય છે તેને 'કાલિસ-ગીઆ' કહેવામા આવે છે અર્ધપદ્માસનસ્થ જિનમૂર્તિ વિરલ જોવાય છે, જ્યારે તેવી યુદ્ધની મૂર્તિઓ ઘણી દેખાય છે રખેને આ યુદ્ધમૂર્તિ હોય એવો કોઇને ભ્રમ થાય તો તે દૂર કરવા માટે આમા અનેક યોગો એવા છે કે જે આ મૂર્તિને જિનમૂર્તિ તરીકે સિદ્ધ કરે છે (૧) આની કણ્ઠાટકી લિપિનો ઉદ્દેશ શ્રી પૂરણચંદ્રજી નાદરે મહા મહોપાધ્યાય રાય બહાદુર પડિત ઝાંરીશ કરજી ઝોઝા અને ડા૦ હીરાનન્દ સાસ્ત્રી જેવા જે મહાવિદ્વાનો પાસે વચાવી કરાવ્યો છે તે અનુક્રમે આ રીતે છે—શ્રી જીનવલ્લભન સજ્જન મજોયગય મહિસિદ પ્રતીમ, શ્રીજીનવલ્લભન સજ્જન ચેટિય મય મહિસિદ પ્રતિમે 'મહિસિદ' નો અર્થ ની વિનિતિથી—ના કહેવાથી એમ થાય છે શ્રીજીનવલ્લભની સજ્જન ભગીયજય-ચેટિયભયના કહેવાથી પ્રતિમા—એવો ૬૪ અર્થ છે ને તેમા જિનનું સ્પષ્ટ નામ છે (૨) આખી બેઠકની નીચે નવચંદની નવ નાની આકૃતિઓ છે, કે જે કોઇ પણ યુદ્ધમૂર્તિમા મળ્યા આવતી નથી (૩) શિર ઉપર ત્રણ છત્ર છે અને શાસન દેવ અને દેવી છે આ સર્વ પરથી જિનમૂર્તિ સિદ્ધ થાય છે આ પીનજની મૂર્તિની કણ્ઠાટકી વિપિ આઠમી સદીની આગપાસની જૂની છે એમ ઝોઝાજીનું કહેવું છે આ મૂર્તિ શ્રી પૂરણચંદ નાદારને ઉદયપુર પારોના ગામ સવીનાખેડામાથી પ્રાપ્ત થઇ છે ને તે તેમની પોતાની

પામે દક્ષક્તામા દણુ સુધી છે. વળી નાદરજી જણાવે છે કે 'ગીર'ના મદાવીર જયતી અને વર્ષ ૪ અને ૧૨-૧૩ માં ૫ ૩૦૦ પર એક ચિત્ર-દેશો મૂકે છે કે જેમાં પારીસના પ્રદર્શનમાંથી એક ધાતુની મૂર્તિનો એક જણાવે છે કે જે આ મૂર્તિના જેવો છે તથા આવી જાનની એક બીજી જિનમૂર્તિ પણ નાદરજીને ઉપનિષદ થઈ છે તેમાં ૧૦-૧૧ મીનો કથોટકી તિનાલેખ છે, કે જેને ત્રિમાસિક "રૂપ" માં (ન. ૧૭ જાન્યુ ૧૯૦૪ પૃ ૪૮ ઉપર) પ્રમિદ કરવામાં આવ્યો છે

૮ અજટા પામે જૈનમંદિરોના દ્વાર મહપ પૃ. ૧૭૬

—અજટાની શુદ્ધ એ જાગતની એક જોવા લાયક પ્રસિદ્ધ સ્થળ છે તેમાં મુખ્ય બાંદ મંદિરો અને તેમાંના રંગીન ચિત્રો બહુ પ્રાચીન હોવા જતા તેની મુદરતા ને ગંગા જળવાઈ ગયા છે આ શુદ્ધામાં જૈન મંદિરો પણ હતા કે જે હાલ ચીર્ણ નિશીર્ણ દશામાં છે તે પૈકી એકનો ફોટો સને ૧૮૬૧ માં પ્રકટ થયેલ Architecture at Ahmedabad માં પ્રમિદ થયો હતો તે અત્ર મૂકેલ છે તેનું ચિત્ર નાશ પામ્યું છે પણ તે ધણ મોટું અને પિરામિડ આકારનું હોવું જોઈએ કારણકે તેના મહપ અતિ વિશાલ છે તેના મહપના ચાલણા ને તે દેરની કારીગરી અતિશય મુંદર છે. તે મંદિર આઠમા સદ્ધાનુ અનુમનાય છે

૯ આખૂ પર વિમલગા મત્રીનું દહેર - 'વિમલ વસહિ' પારા ૨૮૯ પૃ ૨૦૮

૧૦ આખૂ 'વિમલવસહિ'ના ધુમટનુ અપ્રતિમ નકશો કામ પારા ૨૮૯ પૃ ૨૦૮

—પહેલું ચિત્ર મન ૧૮૬૬માં પ્રકટ થયેલ 'Architecture at Ahmedabad' નામના પુસ્તકમાં આવેલા ફોટોનો બંધાક છે, બીજું ચિત્ર શ્રી પૂરણચંદ નાદર પોતાના Epitome of Jainism

મા પ્રગટ કરેલ છે તે છે ને તે તેમના સૌજન્યથી અમને પ્રાપ્ત થયું છે કે જે વાત ચિત્રપર નોંધવી બૂલથી રહી ગયેલ છે 'આ મદિરો પ્રેક્ષકને તેના અણીશુદ્ધ નકશી કામથી વિચારમાં ગરક કરી દે છે. તેના ખ્યાલમાં આ મનુષ્યકૃતિ હોય એમ આવી શકતું નથી તે એટલા તો પૂર્ણ છે કે તેમાં કાંઈ ફેરફાર કરી નજ શકાય દહેગના પ્લાનની વ્યવસ્થા એવી છે કે ચારે બાજુ દહેરીઓ અને વચમાં મુખ્ય મદિર છે, અને તેવી વ્યવસ્થા ગિરનાર પરના દેવળોમાં છે પ્રવેશદ્વાર આગળ એક મડપ છે, તે મડપ આગળ ૬ સ્તંભવાળો એક લખ ચોરસ ઓરડો છે, કે જેમાં હાથીઓ પર અખાડીમાં બેઠેલા વિમળશા તથા તેના કુટુંબીઓ વિરાજે છે હાથીના પુતળા કદમાં નહાના પણ પ્રમાણસર છે ને અખાડીનું કામ ધણુ સારું કર્યું છે વિમાનમાં ઋષભદેવ-આદિનાથની પદાસને બેસાડેલી મૂર્તિ છે શિખર નીચુ છે તદ્દન આગળના ભાગના મડપનું કામ પણ બહુ સરસ છે,

'મડપ અને વિમાન વચ્ચે ગર્ભગૃહ છે મડપ પ્રમાણસર ઉચ્ચાઈનો અને તેમાં સફેદ ચારસ પરના નકશી કામથી એટલો તો સુંદર લાગે છે કે તેને જોઈને પ્રેક્ષક તો સ્તબ્ધજ બની જાય છે. ઉપરનો ધુમટ અષ્ટકોણમાં આવેલા ચાલતા પર ઉચ્ચકવામાં આવ્યો છે ને તેના થરો અદરથી જુદો જુદો નકશી કામમાં ફેરેલા છે. આ નકશીકામમાં આલેખન કરતા જ હાલના જમાનામાં માણસોની ધીરજ ન રહે તેમ છે આ દરેક ચર પરનું કામ એવું તો એક ખીજને ઘટતું વ્યુ છે કે તેમાં કોઈપણ જાતનો ફેરફાર ઘટે નહિ, લગભગ દરેક યુરોપિયન પ્રસાસી તો આને જોઈને પોતાનું અભિમાન ફેરે મુકી દે છે અને તેજ વખતે તે આ કામની શ્રેષ્ઠતા પોતાના મનમાં લાવે છે અને રતીકારે છે આ મુખ્ય મકાનની આસપાસ થોડે છેટે ચારે બાજુ બેસડા ચાલવાની હારોવાળા ઓશરી છે, ને તેમાં ચારે બાજુ નાની નાની દહેરીઓ છે આ ઓશરી પર અગાસી છે થભના પર એક ચોરસતી અદર ખીજે ચોરસ જેના ખુણાઓ

પહેલાની બાલુના મધ્ય પર પડે એવી આકૃતિથી પથરો ગોઠવ્યા છે અને તે દરેક ખાતામાં જુદા જુદા કાલ્પનિક ચિત્રો દરેલા છે. કોઈમા ભૌમિતિક આકૃતિઓ તો કોઈમા વેતો, તો કોઈમા દેવ-ની-ઓના ચિત્રો દરેલા છે—ગાંધી પાઠક વિશેષ માટે જુઓ મુનિ જય-તવિજય લિખિત ‘આખું’ નામનું પુસ્તક.

૧૧ જે. ભ. તાડપત્ર પુસ્તકના કાષ્ઠફલક પર ચિત્રિત જિનવલ્લભ સૂરિ પાગ ૩૧૪-૬ ૫ ૨૩૨

૧૨. જે. ભ. તાડપત્ર પુસ્તકના કાષ્ઠફલક પર ચિત્રિત જિનદત્ત સૂરિ પાગ ૩૧૭-૩૧૯ ૫ ૨૩૩

—જેમનમેરના લગ્નમાં પાચસો વર્ષના જૂના પ્રાચીન તાડપત્રના પુસ્તકની કાષ્ઠપટ્ટિકા ૨૬૩×૩૩૬ ના માપની હતી તે પર જિન-વલ્લભસૂરિ અને જિનદત્તસૂરિનું ચિત્રફલક હતું તે જિનકૃપાચદ્ર સૂરિના પ્રસાદથી ૫ લાલચદે અપભ્રંશકાવ્યનથીના પુસ્તકમાં પ્રકટ કરાવ્યું તે અત્ર પુન મૂકનામાં આવેલ છે તે ચિત્ર જોતા એમ જણાય છે કે ચિત્રકારો તે વખતે ગમે તેમ ચિત્રગતા, મૂન પુરપની આબાદ પ્રતિનિધિ પર લક્ષ ન રાખતા, તેમજ ચિત્રનું દેહપ્રમાણ અગોપાગતી યજાગ્રિયતા વગેરે પર પણ ધ્યાન રહેતું નહોતું તે સમયના ચિત્રકલાના નમુના રૂપે આ ગણવાનું છે.

૧૩ ઈડર ગઢનું બાવન જિનાલય પૃ. ૨૬૨

—આ ઈડરના ગઢ ઉપર આવેલું આદિનાથ મંદિર છે, તે કુમાર-પાલ રાજાએ બધાવી તેમાં આદિનાથની પ્રતિમા સ્થાપિત કરી ખસ્તગ ગઢના જિનપતિ સૂરિ કે જેઓ કુમારપાલના સમકાલીન હતા (પ્રિ. સ. ૧૨૧૦ થી ૧૨૭૩) તેમણે પોતાની બનાવેલી તીર્થમાળામાં લખ્યું છે કે—

‘ઈડરગિરી નિવિષ્ટ ચૌલુક્યાધિપકારિત જિન પ્રથમં ।

સોમસુંદર સૂરિના શિષ્ય પ્રસિધ્ધમાથી એકે સ ૧૫૩૩ લગભગ ત્રણેલી ઈડરગઢ ચૈલપરિપાટી (જિનયુગ-માહત્તી ચૈત્ર મ ૧૯૮૫

પૃ ૩૪૧-૩૪૩)મા પણ જણાવ્યું છે કે—

ગદ ઉપરિ ગિરિસમીસુધ, પ્રાસાદ કરાવી
કુમર નરેસરિ આદિનાહ, પડિમા સઠાવી ૧૦

x x x x
'રાય વિહાર' વિહાર ક તિ ધણિ કારણિ કહીઈ ૧૧

x x x x
કુમાર નરવરધ કુમાર નરવરધ શુરુ અ વિહાર
ગિરિ ઉપરિ કારવીઆ આદિનાહ જિણ્યપિન ઠાવિઅ ૧૭

x x x x
'કુમર નરિંદ વિહાર' પૂઠિ પાસાય પધઠિય ૧૬

આ પરથી તેને 'રાયવિહાર' 'કુમારવિહાર' કહેવામા આવેલો.
આતો શુભોદ્ધાર ધડરના નચ્છરાજ શેઠના પુત્ર ગોવિંદશાહે સોમ-
સુન્દર સૂરિના સમયમા કરાવેલો એવું સોમસૌભાગ્ય નાવ્યમા સર્ગ
૭ શ્લો ૧૦ પૃ ૧૦૭ મા રૂપે જણાવ્યું છે —

ય પર્યતોપરિ ગરિષ્ઠમતિ કુમાર-
પાલોર્વરેશ્વરવિહારમુદારચિત્ત ।
જીર્ણ સર્કર્ણમઘવાનઘવાસનાવાન
પ્રવ્યવ્યયેન વહુલેન સમુદ્ધાર ॥

— જે મોટી શુદ્ધિવાળા, ઉદાર ચિત્તવાળા, વિદ્વાનોમા ઇદ્રશ્પ અને
નિષ્પાપ વાસનારાળા એવા તે ગોવિંદસાધુએ ધણુ દ્રવ્ય ખર્ચી પર્વતપર
રહેના કુમારપાલ પૃથ્વીનાથ-રાજના વિહારનો સારી રીતે ઉદ્ધાર કર્યો

આ વાત ગોવિંદશાહના સમકાલીન ગુણરાત્ન સૂરિએ પોતાના
સં ૧૪૬૬ના કિમારત્ન સમુચ્ચયની પ્રશસ્તિમા કહી છે કે—

તેજાચો ગુણવાન્નિવદ્દરપુરે પ્રોત્તુગમાર્ચાદીતો
ય પ્રાસાદમચીકરત્સ વિનયી ગોવિન્દસઘાધિપ ।

(પી ૬ પૃ ૧૭-૧૮)

વિભાગ ૮ મો.

વિક્રમ વીરભાઈ સદી અને સામાન્ય હકીકત.
જૈનયુગ.

વિજયદેવ સૂરિ માહાત્મ્યનું પરિશિષ્ટ) તેજ ગુણવિજય પોતાની સ ૧૬૮૮ ની વિજયપ્રશસ્તિ દીકાની પ્રશસ્તિમા એજ પ્રકારનું જણાવે છે —

જીર્ણે શ્રોમયુગાદીશે ચવનૈર્વ્યગિતે સતિ ।

તત્પદે સ્થાપિતો યેન નૂતન પ્રથમગ્રન્થુ ॥૧૫॥

આ મંદિરનો હમણા પુન ઉદ્ધાર શ્રી શ્વેતામ્બર મન તરફથી કરવામા આવ્યો છે નેતેનો રીપોર્ટ સ ૧૯૭૫મા બહાર પડ્યો છે. જુઓ તે રીપોર્ટમા અને જૈનયુગના ૧૯૮૨ના માગશરના અકમા માગે લખેનો ‘૪૩રનો સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’

૧૪ કુમારપાલનું અજીતનાથ મંદિર-તારગા પારા-૩૭૪-૩૭૬ પૃ ૨૬૪-૫

—તારગા—તારણદુર્ગ પર કુમારપાલે અજીતનાથનું સુદર દેવાલય બધાવ્યુ હતુ અને તેમા અજીતનાથની મહોટી પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠા પિત કરી હતી, પરંતુ તે પ્રતિમાને શ્વેતજાએ લગ્ન કરતા સોમસુદર સૂરિના સમયમા ૪૩રના ગોવિંદશાહે નવીન પ્રતિમા કરાવી તેમના હસ્તથી સ્થાપી હતી મુનિસુદર સૂરિએ તારણદુર્ગના કાર અજીત સ્વામિસ્તોત્રમા પોતાના જિનસ્તોત્ર રત્ન કોશમા (યશોવજયપ્રથમાના ન ૯ જૈનસ્તોત્ર સંગ્રહ બા ૨) તે બનેનુ સ્મરણ કર્યુ છે કે —

કુમારપાલસ્ય કથ ન મિથં

ગોવિન્દ સધાધિપતિ ઈવેત્સ ।

ગ્રીષ્મે કલો સ્લેષ્છદવામ્રિતાયૈ—

સ્તન્ન્યસ્તર્ધિગ્રાપગમેન શુષ્કમ્ ॥૧॥

સોમસૌભાગ્ય કાવ્યમા આ ગોવિન્દકૃત ઉદ્ધારનું વર્ણન આ પ્રમાણે આપ્યુ છે —

યસ્તારણક્ષિતિધરે કૃતચિત્તશેત્યે—

ચિત્યે કુમારનૃપતે ઈપતે મદોમિ ।

ચિક્ષેપ દક્ષયિનતો નવમારપટ્ટાન

સ્તમાથ દંભરદિતો મદિતો નરેન્દ્રે ॥૧૧॥સર્ગ ૭૫

—તે (વઝરાજના) પહેલા પુત્ર ગુણનાન અને વિનયી ગોવિન્દ મધપતિએ ઇડગ પુરમાં આદિનાથ જિનનો ઉચ્ચ પ્રામાદ કર્યો (આમાં ઉદ્ધાર કર્યો એનું ખામ લખ્યું નથી) મુનિમુંલ સુગિએ જિનરતોત્ર મ્લેકેશમાં ઇતદુર્ગાલદાર શ્રી કપમદેવ રતોત્ર મ્લેક છે તેમાં કુમારપાલ અને ગોવિન્દ બનેનો ઉત્તેષ કર્યો છે (જિન રતોત્ર મંત્રદ ભા ૨ પૃ ૧૪૧-૨ પ્ર યગો પ્રથમાત્મા ન ૯) તે તં હેમવિમલ સુગિના પ્રશિષ્ય જિનમાણિક્ય ગણિના શિષ્ય અનતદસ ગ ઇડગ ચૈત્યપત્તિપાટીમાં વળી એમ જણાવે છે કે —

વઝરાજ પદિતુ ઉદ્ધાર ખીજુ કુઅરપાલ

નીજુ માદ ગોવિંદર જ ચરિપટ ચરિમાલ

ચ પદમાદ કગવીઉ એ ચરિયુ અર્ખ ઉદ્ધાર

ઉલટ દધકુ ઉગિઉ એ નિગં દેખી મિદ દૂઆ ૨૦

—એટલે આ મંદિરના ચાર ઉદ્ધાર થયા—પહેલો વઝરાજનો, બીજો (રાજ) કુમારપાલનો, ત્રીજો ગોવિંદગજનો અને ચોથો ચ પદનાદનો, આમાં પહેલો ઉદ્ધારક વઝરાજ દેશુ દતો તે જણાવ્યું નથી તેના ચ પદશાદ નંમધમાં પણ વિગેય દર્શકત મળી નથી

આ આદિનાથ મંદિરના આદિનાથનું જિન તં વિજયદેવસુરિના સમયમાં તેઓ અમદાવાદ ચોમામું દના ત્યારે યસનોએ ભાગી નાખ્યું તેથી તેના પ્રમાણ જોટલું નથી । મિષ પાછું આવકોએ કરાવ્યું અને નદીપદ્ર (હાલના નદીયાલ)ની મ્હોટી પ્રતિષ્ઠામાં તે મિંમની સુરીશ્વરના હરતે પ્રતિષ્ઠા કગવી ગિરિ ઉપર ગ્હેના તે ચૈત્યમાં ચૈત્યોદ્ધાર-પૂર્વક તેને સ્થાપિત કર્યું—

રાજનગરે ચતુર્માસ સ્થિતા । તગ્રાવસરે હલાદુગે શ્રી ઋષભદેવચિમ્ન ચવને વર્ધગિતં તતસ્તત્પ્રમાણમેય નયોન વિમ્ન આદ્વિધાપ્ય નદીપદ્રે મદત્યા પ્રતિષ્ઠાયા શ્રી સુરિભિ પ્રતિ ષ્ઠાપ્ય ગિરિશિર સ્ય-ચૈત્યે ચૈત્યોદ્ધારપૂર્વક સ્થાપિત ।

એમ ગુણવિજ્ઞ તપ ગણપતિ ગુણપદતિમાં જણાવે છે (જુઓ

૧૬ મહ. શ્રી વસ્તુપાલ-મહ. શ્રી લલિતાદેવી-મહ.
શ્રી વેળલદેવી ૫ ઉપર

—ગૂજરાતની ધધુકાની ગાદી પર રાજ કરતા વીરધવલના પ્રસિદ્ધ મત્રી વસ્તુપાલ મહાન્ યોધો હોવા ઉપરાંત એક સાહિત્યરસિક, અને સાહિત્યકાર પણ હતા, ને વિશેષમા તથે તથા તેના ભાઈ તેજપાલ મત્રીએ અનેક સુંદર અતે ભવ્ય રથાપત્યકનાના નમુનેદાર મદિરો બધાવી ગૂજરાતની શિષ્પકનામા મહાન્ ક્ષાળો આપ્યો છે વસ્તુપાલ અને સાથે તેની બે સ્ત્રીઓના તથા તેના ભાઈ તેજપાલ ને તેની સ્ત્રી અનુપમા દેવીના બાવલા આજુ પરની લૂણિગવસહીમા છે તે તેના સમયમાજ શિલ્પીએ બનાવેલા છે તે પૈકી મહત્તમ વસ્તુપાલ અને સાથે સાથે તેની સ્ત્રીઓ મહત્તમા લલિતાદેવી અને વેળલદેવી હોવાથી તે બધાનું એકી સાથે ચિત્ર અત્ર મૂકવામા આવ્યું છે, જ્યારે તેજપાલ ને તેની સ્ત્રીનું ચિત્ર મૂકવામા નથી આવ્યું આ મૂર્તિઓનું ચિત્ર ગા ઓ સી મા પ્રગટ થયેલા વસ્તુપાલ કૃત નરનારાયણાનંદ નામના મહાકાવ્યમા પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યું છે

૧૭ સ. ૧૨૯૪ની તાડપત્રની પ્રતમા ચિત્રિત શ્રી હેમાચાર્ય અને રાજન્ કુમારપાલ ૫ ૩૮૪

—આ પાટણના લડારમાની હેમાચાર્યકૃત ત્રિપષ્ઠિ શલાકા પુરુષ ચરિત્રની તાડપત્રની પ્રત ઉપરના ચિત્રનો ફોટો લઈ તે પરથી કરેલ ખ્લોક છે, તેમા હેમાચાર્ય અને કુમારપાલ સ્વર્ગસ્થ થયે લગ લગ ૬૨ વર્ષ ગયા પછી ચિત્રેત્ર તેમના ચિત્રો છે તે પર પ્રથમ ધ્યાન પ્રસિદ્ધ જૈન સાક્ષરશ્રી સહજત ચીમનનાલ ડાહ્યાલાઈ દ્વારા એમ એ નું ત્યા લડારોની ફેરિસત કરવા જતા ગયું ને તેમણે ફોટો લઈ તેની નકલ મારાપર મોકલતા તેના ખ્લોક જૈન શ્વે કાન્દર-સ તરફથી કાઢી તેના મુખપત્ર શ્રી જૈન શ્વે કાન્દરના જુનાઈ-અકટોખ ૧૯૧૫ના જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય ચાકના વિશેષાકમા તત્રી

—દક્ષ પુરોધા નમેલા, દબારદિન અને રાજગોધી મન્મા ।
પામેલા એવા (ગોવિં માધુએ) તેમથી ચર્ચ જેવા એના શ્રી કુમા-
રપાલ નૃપતિના ચિત્તને ચીતળ કરે તેવા તારગાદના પર્વતના ચૈત્યમા
નવ ભાગપદ (ભારવાડ) અને સ્તમ્ભો ન માવ્યા

ત્યારપછી તેજ ગર્ગમા જણાવ્યું છે કે આગમયુગથી મોટી
શિક્ષા મળાવી તેમથી મોટું અજિતનાથનું મિત્ર કરાવી તેને ધડગના
રાવ પુત્રના મમયમા ભારે દાઢમાદથી એકમત્રુગ શુભિના દાથે પ્રતિ-
ષ્ઠિત કરાવ્યું (શ્લો ૮૩) તેનો મ ૧૪૭૬ છે જુઓ પાગ ૬૬૪
શુશ્રુષુત્તાકર ૫ ૧૧ શ્લો ૬૦મા ગોવિન્દકારિત ગજાકજિ
નમ્રતિષ્ઠા, તારગકેડય મદ્યતી ગુણરાજયાત્રા । એમ કહેલું છે
તે બિગ દાલ વિદ્યમાન છે આ મદિગનો ઉદ્ધાર અદ્વીનાખ દેરી
ખર્ચી રાલ વધમાન અને પદમની એ બે ભાધઓએ સ ૧૬૮૨
અને ૧૬૮૮ વચ્ચેમા કરાવ્યો હતો એનો ઉદ્દેશ કલ્યાણમાગરમૂરિના
રામ (દાલ ૩૫) મા છે આ સાથે દહીએ કે આજ પરના સ ૧૨૬૬
ના એક લેખ પરથી જણાય છે કે અજિતનાથના ગૃહ મકપમા
નાગપુરીય મા લાલકે આદિનાથનું મિત્ર કરાવી ખતક-ગોખનામા
ભરાવ્યું હતું તારગા તીર્થ યાત્રા કરના લાયક છે, વળી તેનું વાતા
વરણ ખાલુ આરોગ્યપ્રદ છે

૧૫ ‘કલિકાલસર્વજ્ઞ’ શ્રી હેમચંદ્ર મૂરિ, પરમાર્હતશ્રી
કુમારપાલ ભૂપાલ ૫ ૨૮૮

—આ ચિત્રો ૫ ૩૮૪ સામે મૂકેલ (૧૨૬૪ની તાડપ્રત પર
ચિતરેલા) ચિત્રઉપરથી પ્રમિદ વર્તમાન ચિત્રકાર ધુરધર પાસે સુધરાવી
તેને સુંદર રંગોથી સુરોખિત કરાવી તેનો રંગીન જ્વેલક જૈન આ
ત્માનંદ સભાએ સોમપ્રભાચાર્ય કૃત કુમારપાલ પ્રતિષ્ઠાધના ગૂંભાપાત
(વિ સ ૧૯૮૩)મા મૂકેલ તેજ અન વાપરેલ છે જૂના પરથી વર્ત
માનમા કેલુ ‘ટચિંગ’ કરી રૂપ અપાય છે તે જન્મેને સરખાવાથી જણાશે
વધુ માટે જુઓ ૫, ૩૮૪ સામેના ઉક્ત ચિત્રનો પરિચય ચિત્ર ન ૧૭

તે જગદુશહે મ ૧૩૧૨ મા સમરાવેલ હોય દેરાસરના તૂટેલા ભાગના ટેકામાં મૂકાયેલી કમાનો જૂતા વખતની હતો અને બાકીનો બહારનો ભાગ પાછળથી બનાવેલો છે દેવળના ચાલવા પર લેખ હતા હાલ માત્ર 'મ ૧૧૩૪ ના વૈશાક શુક્ર ૧૫' એટલા રાખેલા વચ્ચે છે તે જીર્ણોદ્ધારની મિતિ મમજાય છે તેની આસપાસની દેરીઓ તેરમાં મૈત્રાથી યાત્રાળુઓએ બધાવેલી લાગે છે આના જૂતા કિલ્લાની દિવાલો સને ૧૭૬૩ મા પાડી નખાઈ હતી અને સને ૧૮૧૦ મા મુદ્રાગામ વસાવવામાં આ મંદિરના પથરો વપરાયા છે

ભદ્રેશ્વરના દેરાસરની રચના આજૂ પરના જૈન મંદિરો જેવી છે તેને ૪૮×૮૫ ફૂટનો ચોક આવેલો છે-ફરતી પર દેહરીઓ છે અને ભમતી છે પળી દેરાસર છે કે જેના આગલા ભાગમાં ચાલ-લાવાળા ત્રણ લુમટ છે મોટા ધુમટ નીચે રગમડપ છે તેના એક સ્તંભપર સ ૧૩૨૩ અને એક ઉપર ૧૩૫૮ કોરેલા હતા એ બાજુ પ્રતિમાઓ સતાડવા ઓગડીઓ છે ને તેની નીચે બીજા ખડો છે કે જેમાં ભોપરના પથર ઉપાડી જઈ શકાય છે મુસલમાન વગેરેના ત્રામ વખતે તેમાં પ્રતિમાઓ પધરાવી ઉપર રેતી નાખી જમીન જેવો દેખાવ કરવામાં આવતો દેરાસર ઓતરાદા બારનું છે (એવા બારનું સામાન્યત હોતુ નથી) ગભારામાં શ્વેત આરસની ત્રણ પ્રતિમા છે મૂળનાયક અશ્વત્થનાથ છે તેની નીચે ૬૨૨ (૧૧૬૨૨) ની સાલ હોવાનું જણાય છે તેની જમણી બાજુએ કણ્ણવાળા પાર્શ્વનાથ છે તેના પર મ ૧૨૩૨ ની સાલ છે ને ડાબી બાજુના શાતિનાથ પર પણ તેજ સાન છ પીંડની દીવાલ ઉપર મૂળનાયકની આસપાસ કાઠિમગીઆ છે, જમણી બાજુના છેડે ચામળા પાર્શ્વનાથજી છે (વિરોપ માટે જુઓ ન બ દવપતરામ ખખખરનો રીપોર્ટ આન ધ ઍન્ટિક્વિટીઝ ઍન્ડ કચ્છ ઍન્ડ કાઠિયાવાડ પાનુ ૨૦૬-૨૦૯ તથા રા મગનલાલ દ ખખખરનું જડાહૂ ચગિતનું બાપાતર)

આ ભદ્રાવતીનું ગ્રામીન મંદિર સંપ્રતિ રાજ્યે કરાવેલું કદ-

તરીકે એ ૫ ૨૭૫ પામે પ્રગટ કર્યો હતો તે આટલા વધે પુનઃ પ્રગટ થાય છે તેથી જ્ઞોત્સના સારો નથી રતો ને મારી પ્રતિદૃતિ આની રાખી નથી

૧૮ મહામાત્ય વસ્તુપાલ તેજપાલના મહિર-ગિરનાર (પારા ૫૨૭ અને ૫૨૭૬) પૃ ૮૦૦

—ગિરનાર પર નેમિનાથ મહિરના મૂળ દ્વાર મામે રતુપળ તેજપાળના મહિર આવેલા છે. જ્ઞાનની વ્યવસ્થામાં મને આ મર્વ કોઈ ક્રમમાં મારા લાગે છે મુખ્ય મડપની નજી બાજુ પર નિમાનો ગોઠવેલા છે અને તેને ફરતો આટલો છે symmetry—અમમાન-સ્વથી આ મહિરો ઘણા ભવ્ય લાગે છે' (ગ પાઠક) ત્યાના એક શિક્ષાક્ષેપ પર (જિ ૨ ન ૪૪) લખેલ છે કે ત્રિ મ ૧૨૮૯ ના આશ્વિન વદિ ૧૫ સોમ દિને મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલે પોતાના કસ્યાણુ મારે, જેની પાછળ કપર્દિ ચક્ષુનું મહિર છે એવું 'શત્રુજ્યાવતાગ' નામનું આદિનાથનું મહિર, તેના અગ્રભાગમાં ડામી બાજુએ પત્નિ લલિતાદેવીના પુજ્યાર્થ ૨૦ જિનોથી અનકૂન એવું 'સ મેત ગિખ-ગવતાગ' નામનું મહિર, તેમજ જમણી બાજુ ખીજ પત્નિ સોમ્યુ-કાના ત્રેપ સાફ ૨૪ જિન વાળું એવું 'અષ્ટાપદાવનાર' નામનું મહિર એમ ચાર મહિરો કઠવ્યા

૧૯ કચ્છ-ભદ્રેશ્વરનું પ્રમિદ મહિર (જગડશાનું) પૃ ૪૦૨

—કચ્છના પૂર્વ કિનારે દાલના ભદ્રેશ્વરથી જૂનું ભદ્રેશ્વર-ભ-દ્રાવતી મોટા વિસ્તારમાં આવેલું છે. હાલ ત્યાં જૈન દેરાલય, શિવમ-હિના ધુમટના ચાલના વગેરે તથા દુદાવાવ અને તેની પામે બે મરજીદના બાકી રહેલા ખડેંગ છે. જૂનું જૈન દેગમ્મ છે તેને જગ-દેવશાહ-જગડશાહનું દેવળ કહેવામાં આવે છે તે પ્રાચીન દૃતિ છે તે પર સુધાગ વવારા થયા છે, કેટલા ને ક્યારે તે જણાયું નથી. દેવળનો નીચલો ભાગ સૌથી જૂનો લાગે છે બાકીનો ભાગ દાલની બાજુની મુજબનો છે, અથવા તે આવેલીથી દુગસ્ત થયો હોય અને

તેના મમ્મદમા સર જોધમ્મ કચ્ચુસને જણાવ્યું છે કે ‘તેનો દરેક સ્તંભ એક એકથી જુદો છે તથા તે બધા ઉત્તમ રીતે ગોઠવ્યા છે અને તેમના ઉપર ભિન્ન ભિન્ન ઉચ્ચાર્ઠના ધુમ્મટો ગોઠવેલા છે આ બધા ઉપરથી મન ઉપર ઘણી સારી અસર થાય તેમ છે ખરેખર, આવી સારી અસર કરે એવું તથા સ્તંભોની સુર ગોઠવણી વિષે સૂચના કરે એવું હિંદુસ્તાનમાં બીજું એકપણ દેવાલય નથી. ગોઠવણીની ઉત્તમતા ઉપરાંત બીજી જાણવાલાયક બાબત એ છે કે તેણે રોકેલી જગ્યા ૪૮૦૦૦ ચો. ફુટ છે એટલે કે મધ્યકાલીન યુરોપીય દેવજોના જેટલી છે અને કારીગરી તથા સુંદરતામાં તો તેમના કરતા ઘણી રીતે ચઢે તેમ છે’—History of Indian and Eastern Architecture પૃ ૧૪૧-૨

૨૧ મણીલાલ વ્યાસ લખે છે કે ‘મારવાડમાં સાદડી ગામની ખાસે રાણકપુત્રનું જૈન દેહરાસર બહુ જોવાનાયક છે એ દેહરાસરની સામે હજાર ખારસે વર્ષ પહેલાનું એક જૂનું દહેરું છે, અત્યારે તેમાં જૈન તીર્થંકરની મૂર્તિ પધરાવી છે, પણ મૂળમાં તે સૂર્યનું મંદિર હતું એમ કહેવાય છે એ દહેરા ઉપર જે કંઈ પૂતળા ગોઠવ્યા છે તે જોઈએ તો તેમાં તદ્દન બિજાતસ સ્વરૂપે કોઈના ચોરાસી આસનો ગોઠવ્યા છે જોનાર આશ્ચર્યચકિત થાય કે ધર્મના દેવગ ઉપર આ શું ? આવું આ એકજ દેહરા ઉપર હોય એમ પણ નથી, જૂના અનેક દહેરા આવા ચિત્રોથી મળ્યા છે આ સ્થિતિ કયાથી ઉત્પન્ન થઈ ?’ (સુરત ગ્રં. સાં. પરિપદ રીપોર્ટ—પ્રદર્શન વિભાગ પૃ ૧૬) કહેવાતા પહેલાના સૂર્ય મંદિર અને હાલ જૈન મંદિરમાં ઉપલી સ્થિતિ છે એમ અમે ત્યાં ગયા હતા તે વખતે અમારા લક્ષમાં આવ્યું નથી આ મંદિર તે ધરણાશાના મુખ્ય મંદિર થી અલગ-જૂદ છે

આ ધરણાકના મંદિરો શિખાતેષ મગજવાગા એકાગ્રાગ્રની ૬૦૬ ગેગમજલ્યુ થઈ છે (જુઓ તેમના રાજપૂતાનેકા ઇતિહાસ પૃ ૬૨૫ નું ટિપ્પણ, તેમાં ધરણાક-ધરણાગ્રાહનું નામજ નથી તેણે,

વાપ છે ને તેમા મુખ્ય નાયક પાર્શ્વનાથ હતા. સ્થિમાનના અને તેના ભાઈ પદમનીએ મ. ૧૬૮૨ અને ૧૬૮૮ વચ્ચે તેનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો એ વાત કલ્યાણભાગર મુગ્ધિના ગમ (૧૧૧ ૩૫) મા આ પ્રમાણે છે —

ભદ્રાવની નગરી માહેજી, પ્રાચીન જેઠ પ્રમાણ
પાર્શ્વ પ્રભુનું જેઠ કહેજી, સ પ્રતિનો જનવાદ
ગુરુ ઉપરને કમળીયોજી, તેવનો જીર્ણોદ્ધાર
દોઢ લાખ કોરી ખરચીજી, તેઓએ તિલા મનોદાર

૨૦ જિનદત્તમૂરિની મૂર્તિ પ્રા. સ. ૧૩૩૮ પાટણ
(પાગ ૩૧૭-૩૧૯) પૃ ૪૨૬

—પાટણના ટાંગડિયાવાડા નામના વાડામા જિનમંત્રિ છે ત્યાં આ મૂર્તિ છે કે જેનો પ્રતિષ્ઠાલેખ નીચે પ્રમાણે છે —

‘મવત્ ૧૩૩૪ વૈશાખ વદિ ૫ શ્રી જિનદત્તમૂર્તિ મૂર્તિ શ્રી
જિનેશ્વર સૂરિશિષ્ય શ્રી જિનપ્રબોધસૂરિયા (પ્રતિષ્ઠિતા)

આ પ્રતિષ્ઠા કરનાર જિનપ્રબોધ મુગ્ધિ-મૂળ પ્રબોધ મૂર્તિ
ગણિ કે જેણે મ. ૧૩૨૮ મા કાતત્ર દુર્ગપદ પ્રબોધ નામની કાતત્ર
વ્યાકરણ પર ટીકા રચી (પારા ૫૪૬), તે જિનદત્તમૂરિના શિ
જિનપતિ શિ જિનેશ્વર સૂરિના શિષ્ય ને પદ્ધત હતા ને તેની મૂર્તિ
પણ પાલણપુરમા તેના શિષ્ય જિનમદ્રમુગ્ધિએ મ. ૧૩૫૧મા પ્રતિ-
ષ્ઠિત કરેલી તે ખલાતમા વિદ્યમાન છે આ ખલોક પડિન શ્રી લાલચદ
મરોધિન જિનદત્તસૂરિ દ્વિત અપબ શબ્દાવ્યત્રયી પ્ર ગાયકનાક એ
સીરીઝ ન ૩૭મા પ્રથમ પ્રકાશિત થયેલ છે

૨૧ રાણકપુરનું ધરણાશાનું મંદિર સ. ૧૮૬૭ પારા
૬૬૫ પ ૮૫૬.

—આ ખાસ જોવાલાયક મનોરમ્ય અને આકર્ષણીય મંદિર છે,
તેના સળધી દુકી હકીકત પારા ૬૬૫મા અને ૬૬૮મા આવી છે
અને વિરોપમા જેણે જાણુવું હોય તેને શ્રી જિન વિજયના પ્રાચીન
જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ બીજાના અનંતોકનના પૃ ૧૮૫થી ૧૯૭ વચ્ચેના.

ઓ હતો આ કીર્તિસ્તબ આદિનાથનું સ્મારક છે તેની ચારે
બાજુપર અનેક નાનો જૈન મૂર્તિઓ દેાતરેલી છે આ કીર્તિ-
સ્તબપરની છત્રી વિજળી પડવાથી તુટી ગઈ અને અસ્તભને ઘણી
હાનિ પહોંચી હતી, પરંતુ વર્તમાન રાષ્ટ્રા સાહેબે એ સી હાનર રૂ
ખર્ચી લગભગ પહેલા જેવી છત્રી કરાવી અને સ્તબની મરામત
કરાવી છે, જૈન કીર્તિસ્તબની પાસેજ મહાવીર સ્વામીનું મંદિર છે
કે જેનો શુભોદ્ધાર મહારાષ્ટ્રા કુંભાના સમયમા વિ સ ૧૪૯૫ (ખ
સ ૧૪૩૮) મા ઓસવાલ મહાજન ગુણરાજે કરાવ્યો હતો આ
સમયે આ મંદિર તુટી કુટી દશામા પડેલુ છે ' (રાજપૂતાનેકા
ઇતિહાસ પૃ ૩૫૨)

રા બાહારકે ઉક્ત કીર્તિસ્તબ (ખેતાળર) સઘવી કુમારપાસે
બધાવ્યો હતો એમ તેમણે સ ૧૪૯૫ મા ચારિત્રગણિએ સસ્કૃતમા
રચેલી ચિત્રકૂટ મહાવીર પ્રાસાદ પ્રશસ્તિ તેના અગ્રેજી સાર સહિત ર્દા
એ સો ના જર્નલ વૉ ૨૩ નં. ૬૩ મા પ્રકટ કરી છે તેમા પૃ ૪૭
પર જણાવ્યું છે, પણ તેમા ચૂક થઇ લાગે છે કે જે અમે નીચે
જણાવીએ કુભારાણાના સમયમા સ ૧૪૯૫મા ઉક્ત મહાવીર પ્રાસાદનો
જીર્ણોદ્ધાર ગુણરાજે કયો એવા ઓગ્રાજના કથનમા પણ ચૂક છે તે
ગુણ રાજે રાણા મેઠલ (કુભારાણાના પૂર્વધિકારી) ના આદેશથી તે
પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર કર્યો અને તેના પુત્રાએ તેમા સોમસુદર સરિના
હાથે સ ૧૪૮૫ મા પ્રતિષ્ઠા કરાવી એવા તે પ્રશસ્તિમા ૨૫૪ ઉલ્લેખ
છે તે પ્રશસ્તિ કુભારાણાના રાજ્યમા સ ૧૪૯૫ મા રચાઈ તે
પરથી આ જૂલ થઇ લાગે છે તેના મૂળ શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે —

उच्च मङ्गल पंक्ति देवकुलिका निस्तीर्यमाणश्चियं

कोत्तिस्तभसमीपवर्तिनममु श्री चित्रकूटाचले

प्रासाद सृजत प्रसादमसम श्रीमोकलोर्धोपते-

रादेशाद् गुणराज साधुरमितस्त्वर्द्धयो दधार्पीन्मुदा ॥८६॥

x

x

x

નદિ કે રતના તથા તેના પુત્રપૌત્રોએ, તે બધાન્યુ ને તેણે, નદિ કે ગુણરાજે, અનહરી આદિના મદિરો બધાવ્યા ને જીરોદાર કર્યો)

૨૨ સાદ્દીનું જૈનમદિર પૃ ૪૫૬

—આ ગ્વ રો પ્રેમચંદ્ર રાયચંદના ઉત્તેજનથી The Committee of Architectural Antiquities of Western India માટે અને ૧૮૬૬મા Antiquities of Western India Architecture at Ahmedabad—the Capital of Goozerat કે જેમા ઈર્નલ ષિગ્મના લીધેના ફોટો, ષિયોડોર હોપનો ઐતિહાસિક અને વર્ણનાત્મક દિગ્દર્શનરૂપી વૃત્તાત અને જેમ્સ ફર્ગ્યુસનની રિપકબાનિસયક નોંધો અગ્રેજીમા લડનમા હપાયેલ છે તેમાથી આ ખજોશ લીધો છે ફર્ગ્યુસન જણાવે છે કે સ્થભોની એની ગોઠવણી દરવી કે જેથી ધમારતની અદર સૂચના તડકો જરાપણુ પ્રવેશ ન પામે અને તે છતા પ્રકાશ reflect થઈને —પ્રતિબિંબિત થઈને આવે, આવી રીતિ અમદાવાદની મગીદોમા પૂર્વે વપરાત છે પ્રકાશ લાવવાની આવી રીત ઠાઠપણુ જૈન મદિરોમા હજી સુધી માણુમ નથી પડી, પણ તે છતા તેના જેવી કંઈક વ્યવસ્થા સાદ્દીના જૈન મદિરમા છે આ મદિરમા મુખ્યપણે પ્રકાશ અદાના મડપોમાથી આવતો હોવાથી સ્તંભોની જે વ્યવસ્થા કરવાથી પ્રકાશ આવે તેવુ મુખ્યપણે આ મદિરમા નથી આ ખજોશ અત્યારથી છાસક વપ જૂનો છે તેથી આજ પ્રમાણે માદ્દીમા તે મદિર જળવાઈ રહ્યું છે કે કેમ તે હું કહી ન શકુ મહાવત જળવાઈ રહ્યું હશે

૨૩ ચિતોરનો જૈન કીર્તિસ્તંભ. (પૃ ૪૫૫ ટિ ૪૮૪) પૃ ૪૯૨

—સુપ્રસિદ્ધ ઓઝાજી કહે છે કે ચિતોરપર ‘વાખોટાની બારી’ નામની ખડગેથી રાજટીલા સુધી સડક સીધી દક્ષિણુમા ગઈ છે માર્ગમા પહલા ડાબી બાજુ સાત માળવાળો જૈન કીર્તિસ્તંભ આવે છે કે જેને દિગંબર મપ્રદાયના બધેરનાવ મહાજન સા (સાહ, શેક) નામના પુત્ર જીજ્ઞાસે વિ સ ની ચૌદમી સદીના ઉત્તરાર્ધમા બના

૨૪ ચિતોડમાં 'અષ્ટાપદ' જૈનમંદિર- 'શૃંગાર ચાવડી'-
સિંગાર ચૌરી સ ૧૫૦૫ યુ ૪૯૩

—ચિતોડપર મહેલોની પાસે ઉત્તરે સુદ્ધ કોતરણીવાળું એક નાનું મંદિર છે તેને સિંગાર ચૌરી (શૃંગાર ચૌરી)—શૃંગાર ચાવડી કહે છે આના મધ્યમાં એક નાની વેદી પર ચાર સ્તંભવાળી છતી બનાવેલી છે લોક કહે છે કે અહીં રાણા કુભાની રાજકુમારીનો વિવાહ થયો હતો ને તેની આ ચૌરી છે વાસ્તવમાં ઇતિહાસના ઇતિહાસના અધકાગ્ધમાં—અસ્થાનપણમાં આ કલ્પનાની સૃષ્ટિ થઇ છે કારણકે તેના એક સ્તંભ ઉપર કોતરેલા વિ સ ૧૫૦૫ (ઇ સ ૧૪૪૮)ના શિલાલેખથી વિદિત થાય છે કે રાણા કુભાના ભડારી (કાપાધ્યક્ષ) વેલાક કે જે સાહ કેલ્હાનો પુત્ર હતો તેણે શાંતિનાથનું આ જૈન મંદિર બધાવ્યું અને તેની પ્રતિષ્ઠા 'ખરતરગચ્છના જિનસેન (૧ જિનચક્ર) સુરિએ કરી હતી જે સ્થાનને લોકો ચૌરી બતાવે છે તે ખરી રીતે ઉક્ત મૂર્તિની વેદી છે અને સબલ છે કે મૂર્તિ ચોમુખ (જેની ચારે બાજુએ એક એક મૂર્તિ હોય છે એવી) હોય શૃંગાર ચૌરીની થોડે છેટે નવલખખા (નવકોઠા) નામનું સ્થાન છે જુઓ પારા ૭૧૯ ને ટિ ૪૬૬ મા જણાવેલા પ્રમાણ

૨૫ ગિરનારપરની સગ્રામ સોની (૧ સમરસિહ)ની હક (સં ૧૪૯૪) યુ ૪૯૬

—સગ્રામ સોની કોણ ને ક્યારે થયા તેને માટે વિશ્વસ્ત પ્રમાણોની ખોટ છે અને અમે તેમના સબધી આ ગ્રંથમાં કેમ જણાવ્યું નથી તેથી જે કંઈ ઉપલબ્ધ થાય છે તેનો વિચાર કરીશું આ સગ્રામસોની તે સમરાશાહ કે જેણે ચુગ્ગયનો ઉદ્ધાર કર્યો તે સાથે ભેળવી દેવાના નથી તે એક બિન્ન વ્યક્તિ હાગે છે ગિગ્નાર મંબધી રેવયકપ્પમખેવો (ગદ્યપ્રાકૃત), જિનપ્રાનસુરિકૃત ઉગ્ગચન્તસ્તવ (મ) અને શ્રી ટેવતકલ્પ (ગદ્ય પ્રાં), શ્રી ઉગ્ગચન્ત મહાતીર્થકલ્પ (પ્રા ગદ્ય), અને તપા વર્મવોપસુરિકૃત શ્રી ગિગ્નારકલ્પ (સં ગદ્ય) કે જે

યર્ષં શ્રીગુણગજ માધુ તનયા પચાટરત્નપ્રભે
ન્યાસ્યન્ત પ્રતીમામિમામનુપમા શ્રી વર્ધમાનપ્રભો ॥૧૨॥

x

x

x

પ્રાગ્વશસ્ય લલામ મંદપગિરિ શોભા નયનૈષ્ટિક-

પ્રપ્ત પ્રત્યક્ષમદૃષ્ટા જિનપતે પૂજા સૂજન્ દ્વાદશ ।

સયાધોશ રુમારપાલ સુકૃતી ફેલામન્દમીહતા

દશ દક્ષિણતોડમ્ય સોદરમિય પ્રામાદમાદ્રીધપત્ ॥૧૫॥

આ શાર્દૂલનો ભાવાર્થ પુગતરત્ન શ્રી હી આર ભાડાગ્રહે
એવો મુખ્યો છે - 'પહેલા તો આપણને ખબર મળે છે કે આ ગ્યના
એટલે કે દીર્ઘિન્દ્રિય ભ પહેલા પ્રથમ મધનાયક પ્રાગ્વશ એટલે
પ્રાગ્વાહ વશના, ગિરિ જેવા મડપની લદમી આપતા એવા, અને
જિનપતિની આઠ પ્રકારે બાગ પૂજા દમેશા કરતા એવા કુમારપાસે
બાધ્યો હતો' (આજ દારણે મે દિ ૪૪૪ મા તે પ્રમાણે જણાવ્યું
છે પણ આ ચિત્રપચિય લખતા પુન વિચાર કરતા આ ભાવાર્થ
ચુકવાળો લાગે છે ને ખરો એ લાગે છે કે પ્રાગ્વશના બૂધણુરૂપ
મડપગિરિ-માડવગને ગોબા આપતો એટલે તેનો નિવાસી નૈષ્ઠિ-
કમા ઉત્તમ, જિનપતિની બાર પૂજા અષ્ટ પ્રકારે દમેશા કરતો એવો
જે મધપતિ ધન્ય કુમારપાલ તેણે આની (મરિ કે કીર્તિગતલની)
દક્ષિણે એક ખીન્ને બાઈ હોય તેવું ખીજું મદિર મધાવ્યું આજ
રીતે પત્રીના મ્નોકમા જણાવ્યું છે કે -

ઠકેશયશતિલક સુકૃતોરુતેજા-

સ્તેજાત્મજ પ્રતિયસન્નિદ્ધ ચિત્રકૃટે

ચાચાદ્ય સુજનલોચનદત્તશૈત્ય

ચેત્યં ચ ચારુ નિરમીમપદુત્તરસ્યામ્ ॥૧૬॥

—ઉકેશ (ઓશવાલ) વશના તિલક રૂપ સુકૃત રૂપી ગદા
તેજવાળો તેજનો પુત્ર અહીં ચિત્રકૃટ (ચિતોડ) માજ વમતો ચાચા
(નામનો હતો) તેણે આની ઉત્તરમા સળંગનોના લોચનને ટાંક
આપવું એવું સુંદર ચૈત્ય બધાવ્યું

ભૂમિ વિશાલ મડપ-મેઘમડપ રળીયામણા છે બીજા નણ મદિરો ભદ્ર જાતના હતા ને જાવન જિણ્યાલય હતું (ચાર દ્વારવાળા મદિરના ફરતા-મુખ્ય દરવાજા સવાય બાકીના એ ત્રણ દરવાજાઓની સન્મુખ-બીજા ત્રણ મદિરો હોય તેને 'ભદ્ર' પ્રાસાદ કહેવામા આવે છે આ પ્રવાહીની જૂતી ગ્રન અને ગ્રામ થઈ છે) આ ઉધારમા આસપાસ નણ દહેરાવાળો ભદ્ર જાતનો પ્રાસાદ પોતે કરાવેલો લાગે છે, અને તેથી તેને સમરસિંહ-માલદે સોનીની ટુક સ ૧૪૯૪મા થયેલી કહી શકાય અત્યારે જ મદિરના ગ્રામમોનીનું કહેવામા આવે છે તેનું વર્ણન આને મળતું આવે છે તે ટુકનું દેર પ્રાચીન છે રગમડપ સુદર છે, તેની ઉપર બેઠક છે ગર્ભાગાર પણ વિશાળ છે તેની ભમતીમા ત્રણ દેરાસર છે જેમ્સ બર્નેસ કહે છે કે સગરામ સોની ૧૬ મા સૈકાના પાછલા અર્ધ ભાગમા થયો છે (તે મથાર્થ નથી) ગ્રંથ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ આશરે ૧૮૪૭મા આ ટુક સમરાવી છે આ દેર ગિરનાર પર સૌથી ઉચ્ચ લાગે છે હમણા મૂર્તિ પ્રતિમાઓના ધણા હેરફેર થઈ ગયા છે

સ ગ્રામ સોની સજ્જી વૃદ્ધ પૌણ્ડીય પદાવલીમા કહેલું છે કે 'શ્રી ઉદયવલ્લભ સરીશ્વરપદે શ્રી જ્ઞાનસાગરસુરિ ગુરવ કથ જૂતા ૬ સત્યાર્થા, શ્રી વિમલનાથ ચગિત પ્રમુખાનેક નબ્ધ ગ્રન્થ લહરી પ્રકટનાત્ સાર્થકાદવા ચેષા શ્રી જ્ઞાનસાગર સરીણા મુખાત્ મડપદુર્ગ નિવાસી વ્યવહારિવર્મ પાતશાહિ શ્રી ખલચી મદિમ્મદ ગ્યાસદીન સુરનાણુ પ્રદત્ત 'નગદલ્પમનિક' બિરુદ્ધર સાધુ શ્રી સ ગ્રામ મૈવલિંક નામા મવૃત્તિ શ્રીપચમાગ શ્રુત્વા ગોચમેતિ પ્રતિપદ સૌવર્ણ્યુટ કક-મમુચ્ચત । પટત્રિશત્પદસ્ત્રપ્રમાણા મુનર્ણુટ કકા સન્નતા, યદુપદેશાનન્દ દ્રવિણવ્યગેન માલવકે મડપદુર્ગ પ્રભૂતિ પ્રતિનગર મુજ્જરધરાનામણદિદનપુર પત્તન-ગાનગર-સ્ત લતીર્થ-ભૂચકમ્બ પ્રમુખ પ્રતિપુર ચિત્કેશ મકર્ગીત । પુનર્થદુપદેશાત્ અમ્મકત્વ સ્વત્તર સતોપ વ્રત વામિનાન્ત કરણેન વન્ધ્યામતરુ મરૂનીચકે । તથાદિ '

સર્વ પ્રાચીન ગૃહ દાવ્ય નંદના પગિચાટ તરીકે પ્રગટ થયેન છે તેમજ ત્યા પ્રકટ થયેલ વસ્તુપાત્રતીર્થયા નાવણુંનમા તથા તેની અદરના વિજયમેનસગિહૃત એવ તગિગિ ગનુમા દયાપપ્પ મગ્રામ કે મમ ગમિદ મોનીનો ઉત્તેષ નથી એટલે તં ધર્મધોપસુગિ સુપીમા તે યથા નહોતા એમ કહી રાકાય પ્રથમ તં મોમસુદગ્ગિના પિપ્પ પ્રગિપ્પમાના એક હેમદ મગગિએ ત ગત્તનેષ્ઠ મૂગિના ગત્તે (મં ૧૫૦૦થી ૧૫૧૭ વચ્ચે) ગિનાગ-ચંદ્ર પ્રવાગી ગૃહગતીના રમી છે (મ પુનાતરવ ૧-૩ ૫ ૨૬૨) તેમા ઓમવાન-મોની મમગિ હુ-માલદેવનો (મગ્રામમિદનો નદિ) ઉત્તેષ આવે છે -

મમગિહુ-માલદેવ તપુઉ ઉદાર નિદાવઉ

મડપિ મહિઅ આતિ નિમલ ચક્રીમ જિણાવઉ ૬

x x x x

ધન ધન મોની મમગિ હુ માલદે વ્યવહારિઅ

જેદિ દદ્યાણુત્રય-વિહાર-ઉદાર કરાવિઅ

ચિહુ દિસિ નિહુ ભૂમીદિ મૂનાપક તિદા બાર

કામગિ ગદિઆ પ્રથમ ભૂમિ મિગિ નેમિકુમાર

ધડતા જસુ આતલિ અન્નલિઈ મવે દવતા રોગ

મેવિઉ રવાગી પૂર્વર્ધ નિગમાલહીએ અનુદિન ભોગમયોગ ૨૫ ? (૨૧)

દિદખ-નાણુ-નિવ્વાણુ તિદા મિરિ મોદધ ઉધત્ર

જગ્ગ પ્રતિમા વાગ પામિ ધુગિ તામુ મનાત્ર

મડપ સયન વિમાલ મેધમડપ રૂલિઆલઉ

નિહુ દિમિ ભદ્રતણુ પ્રમાદ બાવન્ન જિણાલહિ

ઓમવમિ શ્રી સમરસી માલદેનિ મારગિ

સવત ચઉદ ચુગાણુવર્ધ નિગમાલહીએ ઉદરિઉ ઉત્તમ ૨૬ ? (૨૨)

આ પૃથી જણાય કે કે ઓરાવરાના મોની મમગિહુ-માલદેવ નામના વ્યવહારી-વણિએએ મ ૧૪૯૪મા (એટલે કનિનાજ કાલમા) દદ્યાણુત્રય વિહારનો ઉદાર કરાવ્યો હતો ચારે બાણુ તણુ

નાર ગતપ ગ્રંથ હસવિજય જૈન શ્રી લાયજેરી અમદાવાદ) આ પટ્ટા વહીની સાલની માહિતી નથી, પરંતુ આમા પણ મગ્રામ સોનીએ ગિરનાર પર મદિર બધાબધુ કે ઉદ્ધાર કર્યો તેનો કિચિન્માત્ર ઉલ્લેખ નથી જ્ઞાનસાગરસૂરિના સમય સ ૧૫૧૭થી ૧૫૫૧ સુધી તેમના પ્રતિષ્ઠાલેખ પરથી નિશ્ચિત છે, તે દરમિયાન સગ્રામસોની થયા ગણાય ઉપરોક્ત સમરસિંહ ને આ સગ્રામસોનીના નામના સેજબેજ થવાને લીધે સમરસિંહને બદલે સગ્રામ સોની યજ્ઞ ગયુ લાગે છે

પ્રસિદ્ધ ભાનુચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય સદ્વિચ કે સગ્રામસોનીનો ૨૦ કડીનો કુટો રાસ રચ્યો છે તેમા વાઝીઆ આખાના રૂબાની એકજ વાત જણાવી છે, જ્યારે તે અને શાસ્ત્ર લખાવવાની વાત શીલવિજયે સ ૧૭૪૬-૪૮મા રચેની તીર્થમાલા (પ્રા તીર્થમાલામગ્ધ પૃ ૧૧૨)મા જણાવી છે —

નયરી અવતી આગવી વધી, માડવગદ દીપિ મહાબવી
શ્રી મુપાસ સેવુ જિનરાય, આદિ વીંગના પ્રજુમુ પાય પર
એસવશ અનોપમ નામ, સગ્રામ સોની એણિ દામ,
શીનિ સદ્સ કર્યો સદ્કાર, બહુ જસવાદ લલો મંસારિ પડ
જિણિ સિદ્ધાત સુણી ભગવતી, હેમમુદ્રા મેહેલી દોપતી,
છનીસ સદસ ગૌતમનિ નામિ, શાસ્ત્ર નિખાવ્યા પુન્યનિ કામિ પ૪

જ્ઞાનસાગરસૂરિના વ્યાખ્યાન અને ઉપદેશથી સગ્રામસોનીએ ખર્ચેડ સોનૈયાની વાત વીરવશાવતી (જૈન સા સરોધક ખડ ૧-૩ પૃ ૫૬)મા તેનો લેખક પોતાના પૂર્વજ સોમસુદરસૂરિથી થઈ એમ કહે છે તેનો સાર એ છે કે —

ગૂજરાતના વડીયાર ખડના લોવાડા ગામના પ્રાગનાટ અનુક્રે સોની સગ્રામ સપરિત માડવગદમા જઈ ત્યા વ્યાપારાદિથી સારી મંપતિ મેળવી પાદશાહ ગ્યાસુદીનનો મનો થયો ત્યા ત સોમસુદર સૂરિ આવતા તેમના ભગવતીસૂતના વ્યાખ્યાનમા દરેક 'ગોયમા-ગૌતમ' એ શબ્દ આવતા એક સોનૈયો-કુન છનીસદગ્ગ સોનૈયા

—આ પૃથ્વી જગ્યા છે કે જલપૌષ્પાલિષ્ઠ—૧૮ કે ખદત તપા
ગરુડના ઉદયન વભસુગ્નિના ચિધ્ય ગાનઆગમ્યાર કે જેમણે વિમન-
નાથ ચગિત (જુઓ પાગ ૭૧૬) પ્રમુખ અનેક નવ્ય ત્રયો ગ્ની
પોતાનું નામ માર્યું કે ક્યું હતું તેમના મુખેથી—માદ્દાદશી ખિનચી
મદિમ્મદ ગ્યામદી । સુન્તાને આપેલી ‘નગવમલિષ્ઠ’ પંચીના ધાગણ
કરનાર માડવગદવાસી વણિકત્રે’દ સગાગ મોનીએ લગનતી નામનું
પાયમું અંગ મટીક માળગાને તેમા જે ગાયમ-ગીતમ એ નામ્દ આનતા
એક સુનર્થુટક—મોના મહેર આપી એમ ૩૬ દમ્મર મોનિયા થયા
તે, તેમના ઉપરથી માવવામા માડવગદ ગાદિ દરેક નગરમા અને
ગૂર્જરધગમા અણુદિનપુર પાટણ, ગજનગર, ખલાત, ભરચ આદિ
દરેક નગરમા ગાનભકાર કરાવ્યા અને જેના ઉપરથી તેણે મમ્મ
કલ્પ અને સ્વચ્છીમ તોપનતથી વિશુદ્ધ મનનાળા થકને વધ્ય આમ
વૃક્ષને મદ્દલ ક્યું હતું (૫૭૧ તે આમજક્ષની કથા દલી છે અને
ગૂર્જરાતના દરિદ્ર બ્રાહ્મણે માડવગદમા આવી તેની ગુતિ કરતા
પોતાના આભૂષણો ને લાખ ૩ દાન ક્યું તે વાત જણાવી છે—ગિર-

૦ ખૂબીની વાત એ છે કે આવી ૧ વાત રત્નમંદિર મણિએ પોતાના
ઉપદેશ તરગિણી ત્રયમા (૫ ૧૧૫-૬ લાખા લી મા) અને પેયડના
ચરિત્રપે રચેન સુદૃતસાગરમા (૫ ૧૧૦-૧ આ સલા) પેયડશાહ-વર્મ-
ગાય સુરિના સબધે નોધી છે —

‘શ્રી ધર્મગાયસુરિજના ઉપદેશથી પેયડશાહે તેમના મુખથી (તેમના ગિધ્ય
મુનિના મુખથી સુ સા) અત્યારે અગો સામળવા માડ્યા, તેમા પાયમા અગ
મ પે (પાયમું અગ સામળવા માગ્યુ ને તેમા સુ સા) જ્યા જ્યા ‘ગાય-
માએ’ એવી રીતનો શબ્દ આવતો ગયો, ત્યા ત્યા તે નામથી આનંદ પામીને
દરેક નામે તેણે ‘ત્રેકેક સોનામહેર મુખી અને એવી રીતે તેણે છત્રીસ હજાર
સોના મહેરોથી તે આગમની પૂજા કરી, અને તે દ્રવ્યથી તેણે સર્વ શાસ્ત્રો
લખાવીને ભૃગુકચ્છાદિક દરેક શહેરોના બહારમા (સાત મોટા બહારમા સુ સા)
રાખ્યા (તે સર્વ પુસ્તકોને માટે પદ્મસૂત્ર, રેશમી દોરાનું વેષ્ટન અને સુવર્-
ણની પાટલીઓ કરાવી તે મંત્રીએ પોતાનું ધન કૃતાય ક્યું સુ સા)

જૈનધર્મી થયો તેની ઝાઢ પેઢી ગયા પછી અમરશી કચ્છ-આરી-ખાણામાં થયા તેને વર્ધમાન નામનો પુત્ર સ ૧૬૦૬ આ શુ ૫ ને દિને અને પદમસી નામનો પુત્ર સ ૧૬૧૭ મા થયો પછી બને મહાકાલીના પ્રતાપે શ્રીમત યદ્દ બદ્રાવતીમાં ગયા ને ત્યાં ચીનદેશ સાથે સાકર રેશમ અને અશીષુનો વેપાર કર્યો ત્યાંથી કલ્યાણસાગર સુરિના ઉપદેશથી શત્રુજયનો સઘ બનેએ કાઢ્યો નાવમા નામના બદર આવી રણ ઉતરી નવાનગર આવતા તેના રાજ્યએ ત્યાં તેઓ આવાસ કરે તો પોતે વેપારમાં અધુરું દાણ લેશે એમ કહ્યું ત્યાંથી નીકળી શત્રુજય પહોંચી જાત્રા કીધી ને ત્યાં ગુરના ઉપદેશથી બે પ્રાસાદનું ખાત સ ૧૬૫૦ માગૃ વદ ૯ ને દિને કથુરું સાથે આવેલ નવાનગરના નાગડગોત્રી રાયસીએ પણ એક જિનપ્રાસાદનું વદ તેરસને દિને ખાત કથુરું પછી એક માસે નવાનગર આવી ત્યાંના રાજાના આગ્રહથી ત્યાં પાચકનગર ઝોસવાલ સાથે રહ્યા સઘમાં ૩૨ લાખ ઠેરી ખર્ચો

નવાનગરમાં બને બાઈએ જબરો વેપાર કરી ૧૫ વર્ષમાં ખૂબ નાણું મેળવ્યું પછી સ ૧૬૬૮ મા ત્યાં જિનમંદિરનું ખાત કથુરું (આ શુ ૫) હસો કારીગરો કામે લગાડ્યા દશકનગર મહોર આપી રાજા પાસે જગ્યા લીધી તે મંદિરનું શિખર પૂર થયું. સવાટોએ લાચ લઈ તે ઉંચા મંદિરનું શિખર જોટલું ઉંચું જોઈએ તેટલું ન કથુરું લમતીની દહેરી અર્ધી યદ્દ હતી ત્યારે ગુરને ખોલાવી તેમાં શાંતિજિનની ત્રણ મૂર્તિ સ ૧૬૭૬ ના વૈ શુ ૩ દિને રથાપી વળી રાજસીના બધું નેણમીએ રાજસીમંદિર બધાવી તેમાં મેળવી દીધું ને તેમાં ચોમુખ સબવદેન રથાપ્યા પછી વર્ધમાન ને પદ્મસિંહ બને ગુરને લઈ પાનીતાણાનો સઘ લઈ ગયા ને ચાર લાખ ઠેરી ખર્ચો મં ૧૬૭૬ ત્યાંથી નવાનગર આવી મ ૧૬૭૮ ના વૈ શુ ૫ દિને જિનમંદિરની લમતીની વર્ધમાનરાએ પ્રતિષ્ઠા કરી

નવાનગર રાજાના હડમત હાકર નામના ખજાનગીએ રાજા

આપ્યા ને તે ગુરુના ઉપદેશથી તે દ્રવ્યને તથા એક લાખ દમ્બર
મોનીધાને જ્ઞાનપ્રાપ્તામાં એટલે જિ મં ૧૪૫૧ મા દેવપ્રસાદ અને
કાલકસુરિ દયા સચિત્રિન મુવર્ણાદ્યે તથા ઉપાદેશ લખાવી મકલ
સાધુઓને બાણવા આપવામાં ખચ્ચો અને દેટલીક પ્રતો જ્ઞાનગેનમાં
સ્થાપી માડનગદમાં સુપાર્શ્વપ્રામાદ, મગમીતીર્થમાં મગમીપાર્શ્વનો
ખિમપ્રામાદ સ ૧૪૭૨ મા મધાપેન ભેષ, મદમોર, ઘલ્લડન,
મામથીયા, ધાગ, નગ, ખેટી, ચદ્રાઉતી-ચદ્રાવતી પ્રમુખ નગરમાં
તેણે મત્તર પ્રામાદ દગવ્યા ને મોમમુદર સુરિએ તમામ પ્રતિષ્ઠિત
દર્મો એકાવન મદિગેનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. આમાં આગે દૂળવાની
પથ દર્શીકત છે આમાં ઘણો વિસ્તાર છતાં ને સોમમું સુરિનો
સખધ છતાં સોમમાભાગ્ય દાવ્ય કે જે તે સુગિના જીવનવૃત્તાત
ઉપેજ રચાયેલું છે તેમાં એક પણ સજ્જ નથી, વળી પ્રસ્તુત ગિરનાર
પરના મગમ મોનીના કહેવાતા મદિ મમધી આ વીરનશાવરીમાં
પથ કષ્ટ ઉત્તેષ નથી તેથી અમારું અનુમાન તે સમરસિહ-
માલદેવનું મદિર હોવાનું ખરૂં હોય એમ જણાય છે મગમ સોની
પથ ઐતિહાસિક ભિન્ન વ્યક્તિ જણાય છે કે જેણે ઘણું દ્રવ્ય પુસ્તક
લખાવવામાં ખચ્ચુ છે

૨૬ જામનગરનું જિનમદિર સ ૧૬૭૮ (પારા ૮૨૮) પૃ
૮૬૭-વાલણુવ શીય જામવાન વર્ધમાન અને પદ્મસિંહ એ મે બાધજોએ
પ્રાય આ મદિર જગવેલું છે, પ્રતિષ્ઠા અંચલમચ્છના દયાણુસાગર
સુરિએ સ ૧૬૭૮ મા કરી તે સુગિના રામ તેમના શિષ્યના પ્રશિષ્ય
ઉદયમાગરસુરિએ સ ૧૮૦૨ મા ગચ્ચો છે, (પ્રા કચ્છનગરીયાવાતા
ગાદ ઘેલાબાધ તથા દેવજીબાધ માણેક) તેમાં દાલ ૧૪મીથી ૨૭,
૨૮ મી પછીના દુહા, ઘરમી દાલ પછી દાલ ૪૦ સુધીમાં આ બંને
બાધના જીવનવૃત્તાત વિસ્તારથી અપેવ છે લાલણુ તે પારકર દેશના
પગમાર રાજ્ય ગવજીનો પુત્ર હતો ને તેને આ જયમિહસુરિ (સ
૧૨૩૬ થી ૬૮) એ દુષ્ટ રોગથી મુક્ત કરતા સરત પ્રમાણે રાવજી

ગદ્યબદ્ધ પ્રબંધ ચોપડામાં લખાવ્યો, તેમજ મેરુજી નામના 'ચરણે' પોતાની ભાષામાં તેના મંબદમાં સાતસો કવિત કર્યા વર્ધમાનના પુત્ર જગદ્ગુના કહેવાથી કલ્યાણસાગરમુરિએ વર્ધમાન શેઠનું સરકૃતમાં ચરિત અવશિષ્ટ અમરસાગરજીને રચવા કહ્યું કે જેણે સ ૧૬૬૧ આ શુ ૭ મે રમી સંપૂર્ણ કર્યું આ બધા ચરિત્રોનો સાર લઈ આ રાસ રચવામાં આવ્યો છે તેથી તેમાંની હકીકતો ઐતિહાસિક છે વળી તે રાસમાં પ્રસ્તુત મદિર સમઘી જણાવ્યું છે (દાલ ૫૧ માં પછીના દુહામાં) કે —

સ ૧૭૨૫ માં મુસનમાનોની ફોજ હાલારમાં આવના નવાનગરના આવકોએ બધા મદિરોની પ્રતિમા ઉઘાડી બોયરામાં લકારી દીધી (સોરઠના ફોજદાર કુતુબુદ્દીને નવાનગર હાથ કરી તેનું નામ ઈસલામનગર પાડી તેને ખાલસા સરકાર સાથે જોડી દીધું ગૂજરાતના સુમા જોષપુરના જસર્વતસિંહે જામ તમાચીને સ ૧૬૭૩ માં માઠી પાછી અપાવી પણ ઔરંગઝેબ જીવતો રહ્યો ત્યાં સુધી નવાનગર મુસનમાનોના હાથમાં રહ્યું ઈ સ ૧૭૦૬ માં જામ રાયસિંગ માઠીએ બેઠો પણ ત્યારપછી ધણા વર્ષ સુધી મુસલમાનોના ત્રાસ રહ્યો કાઠિયાવાડ સર્વસમ્રાટ ૫ ૪૫૭-૪૫૮) આથી મદિરો બિનજડ જેવા મ ૧૭૮૭ સુધી ગયા તે દરમિયાન મુસનમાનોએ જિનમદિરોના દારો તોડી તેમાં ધણીવાર માલ ભર્યો વર્ધમાનના વંશજ તલકશી શાહે મં ૧૭૮૮ આ શુ ૭ સુરએ પુનઃ પ્રતિમામાં આંખોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી બધા મદિરો સમગવ્યા

આ બંને લાઘવોના જતાત ઉક્ત રાસ છપાઈ પ્રસિદ્ધ થયો તે પહેલાં પડિત (દાલ સ્વ) હીરાલાલ હસરાજે શ્રી વિજયમાન દાબ્યુદય કાવ્યમાં ૫ ૪૬૨-૬૫ ઉપર આપેલ છે કે જે શ્રીજિનવિજયે પ્રાચીન લેખસમ્રાટ ભાગ ૨ ના લેખ નં. ૨૧ ના અવલોકનમાં ઉતારી લીધેલ છે

પાસે નવદંતર ઠેરીની ચીડી વર્ધમાનરાપર લખાવી તેમા બે મોડા પોતે ઉમેરી નવતાખની ચીડી વર્ધમાનચાના હાથમા આપી પરાતમા નવદંતર એટલે મુઝાયા રાજ અનપુરમા હોધ ન મળ્યો ગસ્તામા એક ભેગીએ ચિલાવેલી આપી ને તેથી નવતાખ તોલી આપી પછી બને બધુઓ આ રાજ્યમા રહેવુ સાઝ નહિ એમ કરી પ્રભાતે ચાર દંતર એસરાલને સાચે લઈ ભદ્રાનગરી તરફ ચાલ્યા ગંગાએ ઘણા માણસ પાછા બોલાવતા મોકલ્યા પણ તેનું ન માનતા ૬૨૭ થયા રણમધ્ય રાત્રીએ માન આપ્યુ ને ભદ્રાવતીમા રહ્યા પછી પાવાગઢમા જઈ મહાકાળીના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો મ ૧૬૮૨ મા ભદ્રાવતીમા રતનાદિની અને પ્રતિમાઓ ભરાવી બે લાખ ખર્ચથી આગમ ગ્રથો લખાવી ગુરના ભડારમા રાખ્યા ભદ્રાવતીના પ્રાચીન પ્રામાદ (પાર્શ્વનો—મંત્રિ રાજ્યએ બધાવેન કહેવાતો) નો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો નવાનગરના મંદિરના ખર્ચ માટે નવ વાડી ને ચાર ખેતર આપ્યા ગિરનારપર નેમિ મંદિરનો, તારગામા અન્નિતમંદિરનો, આબૂપર વિમલવમંદિરનો ને વગુપાલ તેજપાવના મંદિરનો ઉદ્ધાર કર્યો સમેતશિખરપર પાદુકા બધાવી ચતુષ્પથ પર ધ્વજ ચડાવી દેવદ્રવ્યમા બે લાખ ઠેરી આપી વૈભાર, ચપા, કાકદી, પાનાપુરી રાજગૃહી, વાણારસી, હરિતનાપુર વગેરેની જાત્રા કરી બે વર્ષ ગાળી ભદ્રાવતી આવ્યા મ ૧૬૮૫ મા અમરસાગરને સુરિપદ અપાયુ તેનો ઉત્સવ કર્યો મ ૧૬૮૮ મા વર્ધમાનશાનો સ્વર્ગવાસ થયો દાહરથલે ઇત્રીવાતી દહેરી કરી ત્યા શાંતિનાથ ગરણો સ્થાપ્યા પદ્મ-સીએ વહુઓમા કુસપના બીજ જોઈ સપત્તિના ભાગ પોતાના ને પોતાના ભાઈના પુત્રોમા વહેચી દીધા ચિત્રાવેલ પણ ચાલી ગઈ મારીવાયુ જલપ્રલયથી ભદ્રાવતીનો નાશ મળત ૧૬૮૯ મા દેવી-કોપથી થયો ને પદ્મસિદ્ધ પુત્રો સહિત માડવી જઈ વરમા ને વર્ધમાનના પુત્રો જુજમા જઈ વરમા

પદ્મસિદ્ધે વર્ધમાનશાનુ મરણ થયા પછી તેમનો મહ લાપામા

The Jainas choose wooded mountains and the most lovely retreats of nature for their places of pilgrimage and cover them with exquisitely carved shrines in white marble or dazzling stucco. Their contribution to Indian Art is of the greatest importance and India is indebted for a number of its most beautiful architectural monuments such as the splendid temples of Abu, Girnar and S'atrunjaya in Gujrat.

અત્ર દહેરાના સમૂહની આગપામ એક લંબી દિવાલ બાધેલી છે, તેને 'ગદ' કહે છે તે દહેરાના સમૂહોના અમુક રીતસર ભાગો કયાં છે કે જેને 'દુક' કહે છે તેમા મુખ્ય મંદિર આદીશ્વરની દુક ઉપરાત આઠ દુકો છે તેનો પરિચય 'શત્રુજયપરના જૈન મંદિરો પૃ ૧૭૪' એ ચિત્ર માટે લખતા આપીશુ.

૨૯ શ્રી સુમતિનાથની ધાતુ-મૂર્તિ સ ૧૫૧૨ રાજગૃહ પૃ ૫૧૨

—આ એક સુદૃઢ મૂર્તિ છે અને તે વખતની—સોળમા સદ્કાના પ્રારભના મૂર્તિનિર્માણનો નમુનો છે હાલ તે રાજગૃહના ગામના મંદિરમા પચતીથી તરીકે છે ને તેની પાછળ કોતરેલ લેખ નીચે પ્રમાણે છે —

'સંવત્ ૧૫૧૨ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૩ ઉકેશ સા બાદ બાર્યા ભરમાદે પુત્ર સા નાયક બાર્યા નાયકદે કદેક પુત્ર સા અદાકેન બા સોનાઈ બાત મા ભોગાદિ કુટ્ટ બસુતેન શ્રી સુમતિનાથ બિંબ કારિત પ્રતિષ્ઠિત શ્રી સુરિભિ ॥ વદલી વાસ્તવ્ય ॥ શ્રી ॥ (નાદર ૨, ન ૧૮૪૩)

૩૦ પ્રસિદ્ધ થાહરગાહની પ્રશસ્તિ—લોદના મંદિર મ ૧૬૭૫ (પાગ ૮૪૬) પૃ. ૫૧૩

૨૭ શત્રુજયપરનું મુખ્ય આદિનાથ મંદિર પૃ ૫૦૮

—આ મંદિરનો મસ્જિદ ઇતિહાસ વાચવો હાય તો જુઓ શ્રી

જિનવિજય મપાદિન ‘શત્રુજય તીર્થોદ્ધાર પ્રમન્થ’ પગની તેમની પ્રત્ના-
વના પૃ ૨૭ થી ૨૭ શત્રુજય મળધી જુઓ ધનેશ્વરમુરિકૃત શત્રુજય
માદાત્મ્ય, ત ધર્મધોપમુરિકૃત પ્રાકૃત શત્રુજયકલ્પ વર્તમાનમા મુખ્ય
મંદિર જે છે તેનું આ ચિત્ર છે તેનો ઉદ્ધાર ગુર્જર મદામાત્મ્ય,
બાદક (મંરકૃત વાગ્બટ) મત્રી દ્વારા થયો મ ૧૨૧૧ (પાગ ૭૮૪
પૃ ૨૬૯) તે માટે પ્રમન્થ ચિંતામણીમા પૂજે વૃત્તાત આવ્યો છે
પછી તેની પ્રતિમાનો ભગ સ ૧૩૬૯મા મુસતમાનોના દાથે થયો
તેથી તેનો પુનઃઉદ્ધાર સમગમિદ-સમગશાદ્ મ ૧૩૭૧ મા કયો
(પારા ૬૧૯ થી ૬૨૨ પ ૪૨૫ થી ૪૨૭) તેજે સ્થાપિત કરેલી
મુર્તિનો ભગ વળી મુસતમાનોએ કયો ને તે ખડિતરપમા ધણો
વખત રહી, પછી કેમોંલાહે સ ૧૫૮૭ ચન વદિ ૬ રવિને દિને
ઉદ્ધાર કયો (જુઓ પારા ૭૩૨ થી ૭૩૫) આ મુખ્ય દેવળ જે
માળનું અને ઉચ્ચા શિખરવાળું છે તેની આસપાસ નાની નાની
દહેરીઓ આવી રહી છે કે જે જૈન દહેરાની ખાસ ખાસીયત
જણાય છે

૨૮ શત્રુજયપરનાં જૈન મંદિરોનું વિહંગાવલોકન

પૃ ૫૦૫

—આ ચિત્ર સને ૧૮૬૬ લગભગ લેવાયું છે ને ‘આર્કિટેક્ચર
ઍન્ડ અલ્ફમદાવાદ’ ના પુસ્તકમા પહલા પાને પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમા
આખો ગઢ જોઈ શકાય છે અને તેની અંદર અને બહારના મંદિ
રોના શિખરો દેખાય છે એ પરથી તે પર્વત જાણે ‘The City
of Temples’—મંદિરોનું એક નગર બની ગયું હોય નહિ એમ
સ્પષ્ટ હોય છે તે મંદિરો તપાસતા જુદા જુદા શત્રુજયની શિલ્પકળાના
જીવંત નમુનાઓ સાપડે છે જુલાઈના ૧૯૦૬ ના Dawson નામના
માસિકમા એક વિદ્વાન બંગાલી મહાશયે લખ્યું છે કે —

જોડરાબા વગર જોતમજ્વામીની મૂર્તિ ગણીને મહુવામાં આવકો લઈ આવ્યા તે હાલ તેના મુખ્ય મંદિરના મુખ્યમંડપની પાસેના ભાગમાં તે બિરાજે છે તે તે મે જોઈ છે તેના પર શિલાલેખ નીચે પ્રમાણે છે -

‘ ૧૬૫૩ પાતસાદિ શ્રી અકબર પ્રવર્તિત સ. ૪૧ વર્ષે
ફાં સુદિ ૮ દિને શ્રી સ્તમતીર્થ વાસ્તવ્ય શ્રાં પડમા (મા)
પાત્રી નામ્ન્યા શ્રી હીરવિજયસૂરોશ્વરાણા મૂર્તિ ફાં પ્રં
તપાગટે (જુદે) શ્રી વિજયસેનસૂરિભિ ’

આ મૂર્તિના પર આદીના ટીલા ચોટાડ્યા છે અને તેના પર આવકો કેસરના તિલકો કર્યે જઈ તેની જિનપૂજા જેવી પૂજા કરે છે આ આદીના ચગદાઓથી મૂળ મૂર્તિની જે કંઈ સુદરતા હોય તેથી ઓર ઘટાડો થાય છે

૩૪ અકબરનું હીરવિજયસૂરિને કરમાન ચુ પઠપ

—આ કરમાન ઉર્દુમાં છે અને તેનો ગૂજરાતી અનુવાદ નીચે પ્રમાણે છે —

અસ્લાહુ અકબર

જલાલુદ્દીન મુહમ્મદ અકબર બાદશાહ ગાજીનું કરમાન

અસ્લાહુ અકબરના સિકકા સાથે ઐષ્ટ કરમાનની નકલ અસલ મુજબ છે

મહાન્ રાજ્યને ટેકો આપનાર, મહાન્ રાજ્યના વફાદાર, સારા સ્વભાવ અને ઉત્તમ ગુણવાળા, અજિત રાજ્યને મજબૂતી આપનાર, ત્રણ રાજ્યના બરોસાદાર, સાદી મહેરબાનીને ભોગવનાર, રાજની નજરે પસંદ કરેલ અને ઉંચા દરજ્જાના ખોનોના નમૂના સમાન મુબારિજુદ્દીન (ધર્મવીર) આઝમખાને બાદશાહી મહેરબાનીઓ અને બક્ષીસોના વધારાથી ત્રેષ્ટતાનું માન મેળવી જાણવું જે-જૂદી જૂદી રીતબાતવાળા, જિન્ન ધર્મવાળા, વિશેષ મતવાળા અને જિન્ન પથવાળા, મધ્ય કે અસમ્ય, નાના કે મોટા, રાજ કે રક, અયવા દાના કે નાદાન-દુનિયાના દરેક દરજ્જા કે જાતના લોકો, કે જેમાની

—સોદ્રવામા મૂળ મદિરના ડાબી બાજુના ઉત્તર દિશાના મદિરમા મુક્તનાયકજીની સ્થાપના પાપાજીની ઘણી મનોમુદત્ત કાળવાળી મુક્તિ પ્રતિષ્ઠિત છે તેની ચમત્તુ ચોકી-પગામન પર આ લેખ દેાતરેતો છે ના સં ૧૬૭૫ માર્ગનીર્ષ સુદિ ૧૨ તિથી ચુર્ગ ભાંડનાવિક મા શ્રીમાલ ભા આપણે પુનઃન થાહરૂંજી બાપા ઠનદાદે પુ ૧ હુગગ મેધરાજદિયુજી શ્રી ચિતામણિ પાર્શ્વનાથ જિન ઠાં ૩૦ ૨ યુગ-પ્રધાન શ્રી જિનમિદ સુદિ ૫૬ પ્રભાકર ભં શ્રી જિનરાજસુગિભિ પ્રતિષ્ઠિત । (૫ઠી ઉપગ જણાવ્યુ છે કે) ॥ શ્રી સોદ્રવા નગરે । શ્રી બૃહદ્ભગતર ગરુડાધીગેના (નાદર ૩, ન ૨૫૭૨) જુઓ ચિત્ર નં ૪૦

૩૧-૩૨ શિલ્પકલાનો નમુનો-પત્રગની જે મૂર્તિઓ જેમલમેર સં ૧૫૮૩ પૃ ૫૨૦

—આ ચિત્ર શ્રીપૂર્ણચંદ્ર નદારથી સગૃહીત જનલેખ મમદ-જેસલમેર (તૃતીય ખડ)ની જૂમિકામા પૃ ૩૩મા મુદેલું છે તેમા 'શિલ્પકલા' સબધી લખતા તેઓ જણાવે છે કે 'વિગેતા તો એ છે કે આ સ્થાન (જેસલમેર) આટલું દુર્ગમ હોવા છતાં પણ ત્યાં ભારતના શિલ્પકલામા સુલ્લ કારીગરો દ્વારા જે મદિર વગેરે બનાવાયેલા છે તે દેવમ ત્યાંના ધનાઢ્ય લોકોની ધર્મપગવણતા અને શિલ્પ પ્રેમનું જલ્લત ઉદાદરણ છે ત્યાંની મનોમુદત્ત શિલ્પકલાના જે નમુના આ આપેલા છે પાપાજીમા કેટલા નેપુણ્યથી શિલ્પીએ એ મુક્તિઓ બનાવી છે તે ચિત્રોના લાવથીજ અનુભવવામા આવરો પાકક એ પણ જોશે કે ત્યાંના શ્રી શાંતિનાથજીના મદિરના ઉપગનું દસ્ય કેટલું મુદર છે ।' વગેરે

૩૩ 'જગદ્ગુરુ' શ્રી હીરવિજયસુરિ મૂર્તિ પૃ ૫૮૪

—આ મૂર્તિ હીરવિજયસુરિનું આજેહુજ ચિત્ર નથી, પણ એક મહાન આચાર્ય સ્વર્ગસ્થ થાય ત્યાગપત્રી તેના સ્મારક તરીકે એક જે વર્ષમા ઘડાવેલી મૂર્તિ છે કે જે પહેલા ખલાનમા હતી અને પાછળથી તેના પર ખાસ લેખ દેાતરેલો હોવા છતાં તે જોયા કે

ઉપાશ્રયોમા ઉતારો કરવો નહિ તેમ તેમને તુચ્છકારવા
પણ નહિ વળી જો તેમાનું (મદિરા કે ઉપાશ્રયોમાનું) કંઈ
પડી ગયું કે ઉલ્લજ્ઞ થઈ ગયું હોય, અને તેને માનનારા ચાહ-
નારા કે ખેરાત કરનારાઓમાથી કોઈ તેને સુધારવા કે તેનો
પાયો નાખવા ઇચ્છે તો તેનો, કોઈ ઉપલક્ષ્ય જ્ઞાનવાળાએ
(અસાનીએ) કે ધર્માન્ધે અટકાવ પણ કરવો નહિ અને જેવી
રીતે ખુદાને નહિ ઓળખનારા, વરસાદનો અટકાવ અને એવા
ખીજા કામો કે જે ઇશ્વરના અધિકારના છે તેનો આરોપ,
મૂર્ખાઈ અને બેવકુફીને લીધે જાદુના કામ જાણી, તે ખીચારા-
ખુદાને ઓળખનારા ઉપર મૂકે છે અને તેમને અનેક પ્રકાર-
ના કળેા આપે છે, એવા કામો તમારા રક્ષણ અને બદોબ
રતમા, કે જે તમે સારા નસીમવાળા અને બાહોશ છો, થવા
જોઈએ નહિ

વળી એમ પણ સાબળવામા આવ્યું છે કે હાજી હુખી-
ખુદાહ^૧ કે જે અમારી સત્યની શોધ અને ખુદાની ઓળખાણ
વિષે થોડું જાણે છે, તેણે આ જમાતને ઇબ્ત કરી છે, એથી
અમારા પવિત્ર મન કે જે દુનિયાનો બદોબસ્ત કરનાર છે તેને
થણ ખોડુ લાગ્યું છે (ફુખનું કારણ થયું છે), માટે તમારે
તમારી રીવાસતથી એના ખમરદાર રહેવું જોઈએ કે-કોઈ
કોઈના ઉપર શુભ કરી શકે નહિ

૧ આ સુલતાન હખીખલા એ નામે ઓળખાતો ખખાતનો ખોજો
હતો. તેણે સુલ્તન અપમાન કરી તેમને ખખાત બદાર મઠયા હતા
આથી તેમના શિષ્ય ધનવિનય દિલ્લી ની ત્યાં દરબાર પાસે રહેતા શાંતિ-
ચંદ્ર ઉપાધ્યાયને મળ્યા કે જેણે જાદુશાહ પાસેથી ફરમાન મેળવ્યું પણ
તે ખોજોએ સરિને જોવાથી બારે સ્વાગત કર્યું ને તેમના ઉપદેશથી બદો-
બાનોને મુક્ત કર્યા ને આખા ગામમાં 'અમારી પાહ' વગડાવ્યો (સરીશ્વર
અને સપ્રાદ ૫ ૧૮૮ થી ૧૮૯)

દરેક વ્યક્તિ પરમેશ્વર ॥ નરને જાહેર થવાની જગ્યા છે, અને દુનિયાને પે । દુનિયારે નિર્માણ કરેલા જાગ્યને જાહેર થવાની જાગ્ય જગ્યા છે, તેમજ સૃષ્ટિ અચાતક (સ્વર્ગની અન્યથા) ગણેલી અનામત છે, તેઓ પોત પોતાના એક માર્ગમા દૃઢ ગદીને તથા તન અને મનનુ સુખ જોગીને પ્રાર્થના અને નિત્ય દિયાઓમા તેમજ પોતાના હેતુઓ પ્રાપ્ત કરવામા લાગેલા ગદી, એક બાકીમ કરનાર (ધર્મ) તરફથી લાગી ઉગર મળે, અને માગ કામ કરવાની ગ્રેરણ થાય, એવી દુવા કરે, કારણકે-માણુમનતમાથી એકને રાજને દરજ્જે ઉચે ચઢાવવામા અને સરદારીનો પહેરવેશ પહેરાવવામા પૂરે-પૂરું હઠાપણુ એ છે કે-તે આમાન્ય મહેરબાની અને અત્યંત દયા કે જે પરમેશ્વરની સપૂર્ણ દયાનો પ્રદાન છે, તેને પોતાની નજર આગળ ગમી ને તે બધાઓની માથે મિનતા મેળી ન શકે, તો કમમા કમ બધાઓની માથે સતાદ-ગપનો પાયો નાખી પૂજવા લાયક જાતના (પરમેશ્વરના) બધા બધાઓ માથે મહેરબાની, માયા અને દયાને રસે ચાલે, અને ધર્મવરે પેદા કરેલી બધી વસ્તુઓ (બધા પ્રાણીઓ) કે જે ઉચા પામાવાળા પરમેશ્વરની સૃષ્ટિના ફળ છે, તેમને મદદ કરવાની નજર રાખી તેમના હેતુઓ પાર પાડવામા અને તેમના રીતરીવાળે અમલમા લાવવામા મદદ કરે, કે જેથી બળવાન નિર્જળ ઉપર જીવન નહિ ગુજરતા, દરેક મનુષ્ય મનથી ખુલી અને સુખી થાય આ ઉપરથી યોગાભ્યાસ કરનારાઓમા શ્રેષ્ઠ, હીરવિ જયસુરિ સેડા (મસ્તેક-સ્વેતાગર) અને તેમના ધર્મને પાળનારા, કે જેમણે અમારી દલુગમા હાજર થવાનું માન મેળવ્યું છે અને જેઓ અમારા દરબારના ખરા હિતેચ્છુઓ છે, તેમના યોગાભ્યાસનું ખરાપણુ, વધારો અને પરમેશ્વરની સોધ ઉપર નજર રાખી હુકમ થયો કે—

તે સહેરના (તે તરફના) રહેવાગીઓમાથી મોઢાએ એમને દરકત-અડચણ કરવી નહિ અને એમના માર્ગને નજર

સેવડા (જૈન સાધુ) લોકો પાસે ગાય અને આખલાને તથા બેશ અને પાકાને કોઈપણ વખતે મારવાની તથા તેના ચામડા ઉતારવાની મનાઈ સખધી શ્રેષ્ઠ અને સુખના ચિન્હ-વાળું ફરમાન છે, અને તે શ્રેષ્ઠ ફરમાન પાછળ લખેલું છે કે 'દર મહિનામાં કેટલાક દિવસ એ ખાવાને ઈચ્છવું નહિ એ ફરજ અને વ્યાજબી જાણવું

તથા જે પ્રાણીઓએ ધરમા કે ઝાડો ઉપર માળા નાખ્યા હોય, તેવાઓનો શિકાર કરનાથી કે કેફ કરવાથી (પાળરામા પૂરવાથી) દૂર રહેવામા પૂરી કાળજી રાખવી

(વળા) એ માનવા લાયક ફરમાનમા લખ્યું છે કે 'યોગા-વ્યાસ કરનારાઓમા શ્રેષ્ઠ હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય વિજયએન સૂરિ સેવડા અને તેમના ધર્મને પાળનારા-જેમણે અમારા દરબારમા હાજર થવાનું માન મેળવ્યું છે અને જેઓ અમારા દરબારના ખાસ હિતેચ્છુઓ છે-તેમના યોગાવ્યાસનું ખગપણ અને વધારે તથા પરમેશ્વરની શોધ ઉપર નજર રાખી (હુબમ) થયો કે-એમના દેવલ કે ઉપાશ્રયમા કોઈએ ઉતારો લેવો નહિ, અને એમને તુચ્છકારવા નહિ, તથા જો તે છૂર્ણ થતા હોય અને તેથી તેના માનનાગ, ચાહનારા કે ખેરાત કરનારાઓમાથી કોઈ તેને સુધારે કે તેનો પાયો નાખે, તો કોઈ ઉપનક્રિયા માનવાળાએ કે ધર્મોન્ધે તેનો અટકાવ કરતો નહિ અને જેવી રીતે ખુદાને નહિ ઝોળખનારા વર-સાદનો અટકાવ અને એના બીજા કામો, કે જે પૂજવા લાયક જાતના (ઈશ્વરના) કામો છે, તેનો આરોપ ચૂર્ણાઈ અને બેવકુફીના લીધે જાદુના કામ જાણી, તે બિચારા ખુદાને માનનારા ઉપર મૂકે છે અને તેમને અનેક જાતના દુખો આપે છે, તેમ તેઓ જે ધર્મક્રિયાઓ કરે છે તેમા અટકાવ કરે છે એવા કામોનો આરોપ એ બિચારાઓ નહિ મૂકતા એમને

તે તરફના વર્તમાન અને ભવિષ્યના હાકેમો, નવાજો અને રીયામતનો પૂરેપૂરો અથવા કેટલોક અંગે દારબાર કરનારા મુસદ્દીઓનો નિયમ એ છે કે રાજ્યનો દુકમ કે જે પગમેશ્વરના ફરમાનનું સ્થાન-તર છે તેને પોતાની રિયતિ મુધારવાનો વગીસો જાણી તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરે નહિ, અને તે પ્રમાણે દરવામા દીન અને દુનિયાનું સુખ તથા પ્રલય સાચી આબરૂ જાણે આ ફરમાન વાચી તેની નકલ રાખી લઈ તેમને આપવું જોઈએ, કે જેથી દમોશ્ચાની તેમને માટે મનદ થાય તેમ નેઓ પોતાની બક્ષિતની ક્રિયાઓ કરવામાં ચિંતાવું પણ થાય નહિ, અને ઈશ્વરબક્ષિતમાં હિસાબ રાખે એજ ફરજ જાણી એથી વિરુદ્ધનો દખલ થવા દેતા નહિ.

ઇલાહી ગંવત, ૩૫ (મં ૧૬૪૭) ના અક્ષર મહિનાની છઠી તારીખ ને ખુરદાદ નામના દિવસે લખ્યું, મુનાબિક ૨૮ માહે મુહર્રમ સને ૯૯૯ હીજરી.

મુરીશ (અનુયાયીઓ)માના નમ્રમા નમ અશુભરજતના લખા-
ણથી અને ઈલાદિમ હુસેનની નોખથી
નકલ અમલ મુજબ છે

[સૂરીશ્વર અને સમાદ-પરિશિષ્ટ ૬]

૩૫ અકબરનું વિજયસેન સૂરિને ફરમાન પારા ૮૦૪
પૃ ૫૫૨.

—આ ઉર્દુ ફરમાનનું ગૂજરાતી ભાષાતર નીચે પ્રમાણે છે —
અદાલત અકબર

અણુ અલમુજદ્દર સુલતાન નો દુકમ

ઉચ્ચ દરજ્જાના નિશાનની નકલ અસલ મુજબ છે

આ વખતે ઉચ્ચ દરજ્જાવાળા નિશાનને બાદશાહી મહેરબા-
નીથી નિકળવાનું માન મળ્યું છે) કે-હાલના અને ભવિષ્યના હાકેમો,
જાગીરદારો, વરોદીઓ અને ગુજરાત સુબાના તથા સોરઠ સરકા-
રના મુસદ્દીઓ,

દુનિયાને જીતવાના અભિપ્રાય સાથે અમારો ઈન્માદી ઇરાદો પરમેશ્વરને રાજી કરવામા રોકાયેલો છે અને અમારા અભિપ્રાયનો પૂરો હેતુ, તમામ દુનિયા કે જેને પરમેશ્વરે બનાવી છે તેને ખુશી કરવા તરફ રજુ થયેલો છે, (તેમા) ખાસ કરીને પવિત્ર વિચારવાળાઓ અને મોક્ષ ધર્મવાળાઓ, કે જેમનો હેતુ સાત્યની શોધ અને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ કરવાનો છે, તેઓને રાજી કરવા તરફ અમે વધારે ધ્યાન દઈએ છીએ, તેથી આ વખતે વિવેકહૃદ, પરમાનંદ, મહાનંદ અને ઉદયહૃદ કે જેઓ તપાયતિ (તપાગચ્છના સાધુ) વિજયસેન સૂરિ, વિજયદેવ સૂરિ અને ન દિવિજયજી કે જેઓ ‘પ્રશસ્તમ’ ખિતાબ-વાળા છે-તેમના ચેલાઓ છે, તેઓ આ વખતે અમારી હજુરમા હતા, અને તેમણે દરખાસ્ત અને વિનંતિ કરી કે—

‘જો સમગ્ર રક્ષણ કરેલા ગ્રંથમા અમારા પવિત્ર બાર દિવસો-જે બાદરવા પશુસંજ્ઞના દિવસો છે-તેમા હિસા કરવાની જગ્યાઓમા કાંઈપણ ભૂતના જીવોની હિસા કરવામા નહિ આવે તો અમને માન મળવાનું કારણ થશે અને ધણા જીવો આપના ઉચ્ચ અને પવિત્ર હુકમથી બચી જશે તેમ તેનો સારો બદલો આપના પવિત્ર-શ્રેષ્ઠ અને મુખારક શબ્દને મળશે’

અમે બાદશાહી રહેમ નજર, દરેક નાત-ભૂતના અને ધર્મના હેતુ તથા કામને ઉત્તેજન આપવા બદ્દે દરેક પ્રાણીને સુખી કરવા તરફ રાખી છે, તેથી એ વિનંતિ કબુલ કરી દુનિયાએ માનેસો અને માનવા લાપક જહાગિરી હુકમ થયો કે—

મજકુર બાર દિવસોમાં દર વર્ષે હિસા કરવાની જગ્યાઓમા તમામ રક્ષણ કરેલા ગ્રંથની અદર પ્રાણીઓને મારવામા આવે નહિ, અને એ કામની તૈયારી કરવામા (પણ) આવે નહિ વગર એ સંબંધી દર વર્ષનો નવો હુકમ કે સનદ (પણ) માગવામા આવે નહિ

પોતાની જગ્યા અને મુકામે મુખેથી બાંધીનું કામ કરવા દેવું,
તેમ પોતાના ધર્મમુજબ ક્રિયાઓ કરવા જેવી

તેથી (તે) ત્રેલક દુરમાન મુજબ અમલ કરી એવી તાકીદ
કરવી નેઈએ કે-એ દુરમાનો અમલ માગમા મારી મીને થાય
અને તેની વિરુદ્ધ કોઈ દુકમ કરે નહિ (દરેકે) પોતાની કુળ જાત્રી
દુરમાનથી દગુજર કરવી નહિ, અને તેથી વિરુદ્ધ કરતું નહિ તા ૧લી
શદ્યુગ મહિનો, દર્શાદી અને ૪૬, મુવાદિક તા ૨૫ મહિનો મફર
સને ૧૦૧૦ હીઝગી (નં ૧૬૫૮)

પેટાનું વર્ણન

ફરવર ૧૧ મહિને, જે દિવસોમા સૂર્ય એક રાશિમાથી બીજી
રાશિમા જાય છે તે દિવસો, ઈદ, મેદગનો દિવસ, દરેક મહિનાના
રવિવારો, તે દિવસ કે જે બે સૂર્યાના દિવસોની વચ્ચે આવે છે,
રજબ મહિનાના મોખરાનો, આમ ન મહિનો કે જે માદગાદના
જન્મનો મહિનો છે, દરેક શમગત મહિનાનો પહેલો દિવસ જેનું
નામ એરમઝ છે, અને માર પવિ. દિવસો કે જે આવણ માસના
છેલ્લા છે અને ભાદરાના પ્રથમ છે દિવસો મળીને કહેવાય છે
(પર્યુપણ) (સૂનીશ્વર અને સમ્રાટ પરિશિષ્ટ ખ)

૩૬ જહાગીરનું વિવેકહુપ્ આદિને ફરમાન (૫ ૫૬૪
પારા ૮૨૦) પૃ. ૫૫૩

આ ફરમાન ઉર્દુમા છે તેનો ગૂજરાતીમા અનુવાદ નીચે
પ્રમાણ છે —

અલ્લાહુ અકબર નકન

(તા ૨૬ માહે ફરવરદીન અને ૫ ના કરાર મુજબના ફરમાનની)

તમામ રક્ષણ કરેલા રાજ્યોના મોટા હાકીમો, મોટા દીવાની
મહાન કામોના કારકુનો, રાજ્ય કારભારના બેબાબત કરનારાઓ,
જાગીરદારો અને કરોડીઓએ જાણવું કે—

તપાગચ્છના હતા), પરમાનંદ (કે જે નામના પણ તપાગચ્છમાં હતા) ને સમયસુદર કે જે ખરતર ગચ્છના પ્રસિદ્ધ કવિ સાધુ આ ને અત્ર છાપેલી છબી એક તો નથી એવી શકા રહે છે તે વીકાનેરના ખં. શ્રી પૂજ્ય પાસેની જોવા મળે ત્યારે દૂર ચર્ચા શકે

૩૮ સમયસુદરગણિના હસ્તાક્ષરમાં સ્વકૃત ગૂઠઆદિ-નાથ સ્તંભ સં. ૧૬૯૯ (પારા ૮૪૭) પૃ ૫૬૧

(આ ૨૧૦ ની એક પાનાની પ્રત ૫ લાલચદ જા ગાધી પાસે છે)

॥ કૃં ॥

ત્રિવિધર કરી ઉચરજી ॥ લગવત તુમ્હ હજૂરિ ।

વારવાર ભાજી વલીજી । છૂટક બારજી દૂરિ ॥ ૧૮ ॥ કૃં ॥

આપ કાજિ સુખ રાચતઈજી । કીધી આરભ કોડિ ।

જયથા ન કરી જીવનીજી । દેવદયા પર છોડિ ॥ ૧૯ ॥ કૃં ॥

વચન દોષ વ્યાપક કલાજી । દાખ્યા અનરય દડ ।

કુડ કલાઈ બહુ કેલવીજી । મત કીધઈ સતખડ ॥ ૨૦ ॥ કૃં ॥

અણુદીધુ લીજઈ ત્રિણ્ણજી । તણિ હિ અદતાદાન ।

તે દુપણ લાગા ધણજી । ગિણતા નાવધ જાન ॥ ૨૧ ॥ કૃં ॥

ચચવ જીવ રહઈ નહોજી । રાચઈ રમણી રૂપ ।

કામવિટ બણ સી કર્હુજી । તુ બણધ તે સરૂપ ॥ ૨૨ ॥ કૃં ॥

માયા મમતા મઈ પડમણિજી । કીધઈ અધિકજી સોભ ।

પરિગઢ મેલ્મણિ કારિમણિજી । ન ચડી સમમ સોભ ॥ ૨૩ ॥ કૃં ॥

લાગા મુઝનઈ લાલચઈજી । રાત્રીભોજન દોષ ।

મઈ મન મૂકમણિ મોકલઈજી । ન ધર્યો પરમ સતોષ ॥ ૨૪ ॥ કૃં ॥

ધણ ભવિ પરભવિ દુહખાજી । જીવ ચરિરાસી લાખ ।

તે મુઝ મિજામિ દુહડડજી । ભગવત તોરી સ્થાપિ ॥ ૨૫ ॥ કૃં ॥

કરમાદાન પનર કલાજી । પ્રગટ અગરદ પાપ ।

જે મઈ સેવ્યા તેહવધજી । બગસિ ૨ માય બાપ ॥ ૨૬ ॥ કૃં ॥

મુઝ આધાર જઈ એતલઈજી । સરદહણા જી સધ ।

આ દુકમ મુજબ અમલ કરી કરમાનથી વિરૂદ્ધ વર્તવું નહિ
અને આડે માર્ગે જુ નેમએ નહિ એ ફગ્ગ જાણી નેમએ
નમમા નમ અણુલખના લખાણથી અને મદમુદ મંદની
નોધથી નકલ અમન મુજબ

(સૂરીશ્વર અને મમ દ્વ, પગિશિટ મ)

૩૬ શ્રી હીંગવિજય સૂરિનો અકબર બાદશાહે કહેલો
સાદાર (૫ ૫૪૫ મામે) ૫ ૫૬૦

—આ ચિત્ર શ્રી જિનવિજય મપાદિત દુપારગકોશની દિંદી બૂમિકા
સાથે, તેમજ શ્રી વિદ્યાવિજય કૃત દિંદીમા વિજયપ્રનરિતમારમા ૫-
૬૩ મા તેમજ બાનદકાવ્ય મહાદધિ મૌ ૫ મુ-નકપમમ કવિદૃત
હીરવિજય સૂરિમમા બૂમિકા પહેલા આપવામાં આવેલ છે આ
ચિત્ર કયાથી પ્રાપ્ત થયું એ કયાય જણાવવામાં આવ્યું નથી પણ
છેતના ઉક્ત પ્રથમા તે ચિનમાની દરેક વ્યક્તિના નામ આપેલ છે—
હીરસૂરિને અકબર બને વચ્ચેમાં મળે છે હીરસૂરિ પાછળના સાધુ
ઓના અતુકમે ચદ્રસૂરિ (૧), જગમાલ મદાતમા અને માલદેવમદાતમા
એ નામ આપ્યા છે, અને અકબરની તદ્દન પાછળ કર્મશાહ, તેની
પાસે ખીરખવ અને તેની આગળ અને અકબરની પાછળ કાઠી એ
નામ આપ્યા છે ને પ્રમંગ મં ૧૬૩૯ નો પ્રથમ મમાગમ બતાવ્યો
છે હીંગસૂર સાથે તે વખતે ગયેલા સાધુઓ પૈકી ચદ્રસૂરિ, જગમાલ
અને માલદેવ નામના સાધુઓ મળતા નથી અને તેમ હો, આ ચિત્ર
પાછળથી ચિતરાયું લાગે છે આવુજ ચિત્ર, ખરતર ગચ્છના જિન-
ચદ્રસૂરિ સાથે અકબરનો મિલાપ થયો છે એ પ્રકારનું ખીકાનેરના
ખરતર લટારક શ્રી પૂજ્ય પાસે છે એમ ‘મદાજનવશ મુક્તાવલિ’ની
પ્રસ્તાવના ૫ ૫ ૬ પરના ઉ૦ રામલાલ ગણીના કથન પરથી જણાય
છે તેમા અકબર સાથે ઉક્ત ત્રણ-જિરખન, કર્મચદ બજાવત તથા
કાજ ખાનખા ગણાવ્યા છે ને શ્રીગુર મહારાજ જિનચદ્ર સાથે ત્રણ
સાધુના નામ લખ્યા છે કે ‘વેપહર્ષ’ (ખર્ષ નામ વિવેકહર્ષ કે જે

મેરનો ગઢ બધાયો પછી ત્યાંથી જેસલમેર રાજધાની થઇ પ્રાચીન કાલથી પાર્શ્વનાથ મંદિર લોદ્રવામાં હવે હાલમાં તે એક નાનું ગામ માત્ર રહેલ છે તેમાં આ પ્રસારિનો શિલાલેખ ગર્ભાદારમાં ડાબી બાજુ દિવાલમાં લગાવ્યો છે. તેની લંબાઈ ૨૨×૧૭ ઇંચ છે આમાં સૌ પાખડીવાળું કમળ હોય નહિ તેવા આકારમાં કાવ્ય ગોઠવ્યું છે કે જે અલંકારનો એક નમુનો છે આ ચતુર્લક્ષ્ય યત્ર કે જે વચમાં કેાતરેલું છે તેની સૌ પાખડીઓમાં પચીસ શ્લોકોના સૌ ચરણ છે અને કેદ્રમાં 'મ' એ અક્ષર છે તે આ સર્વ ચરણોનો આત્મ અક્ષર છે શબ્દોના આદિ અક્ષરનું પદ બનાવવું તેના કળા છેલ્લા એક અક્ષરને લઈ કાવ્ય કરવું વધુ કઠિન છે શ્રી જેસલમેર વામી ઓસવાલકુલ બૂપણ ખરતરગચ્છીય સધવી થાહરસાહ બળુ સાલીએ સ ૧૬૭૫ માં આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો તેના ઉત્સવ પર આવી મળેલા સાધુમંડલમાંથી સહજકીર્તિ ગણિ નામના વિદ્વાને આ કાવ્ય રચેલ છે આ લેખ પ્રથમ સને ૧૯૩૦માં 'જેમ લમીર બાડાગારીય ત્રયાના સુખી' (ગા ઓ સી ન ૨૧)ના પરિશિષ્ટના પૃ ૭૧-૭૬ માં પ્રકાશ પામ્યો હતો, પછી નાહરજીએ શુદ્ધ કરી પોતાના જૈન લેખસંગ્રહ તૃતીયખંડ (જેસલમેર)ના પુસ્તકના પૃ ૧૬૦-૧૬૬ માં પુનઃ પ્રકાશિત કરેલ છે

મુખ્ય ભાગમાં

૧ શ્રી નિવાસ સુરપ્રેણિસેવ્યકમ	૨ ઘામકામામિ સગાપનીરોપમ
૩ માયવેશારિદેવાધિનોપકમં	૪ તરવસજ્ઞાન વિજ્ઞાનમધ્યાધ્રમ ॥૧
૫ નવ્યનીરામના વેલિકર્મ્મદમ	૬ યસ્ય મવ્યૈર્ભજે નામ સપદ્રમ
૭ નીરસ પાપહ દમર્યતે સત્તમ	૮ તિગમમોદાર્તિવિધ્યેસતાપાધ્રમ ॥૨
૯ રમ્ધપ્રમોદજનકાદર હૈલ્યધામ	૧૦ તાપાધિક પ્રમદસ ગામસ્તકામ
૧૧ ઘટારવપ્રવટિતાદ્ધુદધીસિરામ	૧૨ નજ્જરાજિરજના(ની)ચાતામિરામ ॥
૧૩ ઘટાપયપ્રચિત્તીર્તરમોપયામં	૧૪ નાગાધિત પરમપરિવશાતસાયામ ॥
૧૫ રઘીરધીરદમતાપયમજગામં	૧૬ મં(મ)ત્યાનતં નમત્ત જિનપરિયામં ॥

જિનધર્મ મોહિ મનિ ગમધણ । નિમ માકગ્ગુ દુધ ॥ ૨૭ ॥ ૬૦ ॥
 રિપણ દેવ તું રાણવણ ॥ ગેનુને મિત્રિ મિખગા ॥
 પાપ આલોઆ આપણા ॥ કરિ પ્રનુ મોગી માગ ॥ ૨૮ ॥ ૬૦ ॥
 મર્મ એક જિનધર્મનકે ॥ પાપ આલોઆ નક ॥
 મનમ્મ મિછામિ દુકકકક ॥ દેના દુગિ પુનાધ ॥ ૨૯ ॥ ૬૦ ॥
 તું મતિ તું મતિ તું ધણી ॥ તું માદિણ તું દેવ ॥
 આજુ ધકે સિરિ તાદરી ॥ ભવિ ૨ તોરી સેવ ॥ ૩૦ ॥ ૬૦ ॥

કલમ

ધર્મ ચણિય એનુન ચણુ બેટયા નામિનદન નિજ તણા ॥
 કર-નેડિ આદિ નિજુદ આગમ પાપ આલોઆ આપણા ॥
 નિજુચદ સુર સુગીમ સદ્ગુર પ્રથમ મિય મુગ્ગમ ધણુ ॥
 ગણિ સકલચદ સુગીમ વાયક અમયમુગ્ગ ગુ ॥ ભણુ ॥ ૩૧ ॥
 ॥ ઇતિગ્રી એનુનપમકણુ મી આદિનાથ રત્તવન ॥ મમામ ॥
 સવત મોલ ૬૬ વૉ ભાવ્યા મુદિ ૧૩ દિને લિખિત ॥ રવપમેવ ॥
 ૭૬ મેઠ શાંતિદાસ અને શ્રીરાજમાગમ્મરિ (પારા
 ૮૩૩-૪) પૃ ૫૬૯

—આ ચિત્ર ‘ગૂજરાતનું પાટનગર’ એ પુસ્તકના પૃ ૧૦૧ સામે પ્રથમ પ્રકટ થયું છે તે ત્યાં જણાવ્યું છે કે ‘આ ચિત્ર નગરગોડના વરાન્નેની દેખરેખમા ચાલતા એક અપાસગમા ચાલવા છપર જડેલું છે ચિત્ર ઓછામા ઓછુ જસો વર્ષનું જૂનું દેખાય છે કોઈ જૂના ચિત્રની નકલ હોય એમ લાગે છે રગ દણ પણુ સાગે ગ્દેતો છે દાદીઓ વગેરે સામગ્રી પણુ સારી ચીતરેલી છે આ ચિત્ર રગમા મોટું કરવા જેવું છે ’

૪૦ સ. ૧૬૭૫ ના લોદ્રવાના પાર્શ્વનાથ મંદિરમા શિલામા કોતરેલ ચતુર્દશપદ્મ ચત્ર પૃ ૫૭૬

—લોદ્રવા તે જેસનમેરની પશ્ચિમે પાચ ગાઉ દૂર ગામ છે પ્રાચીન સમયમા તે રાજધાનીનું સહેર હતું તે સ ૧૨૧૨ માં જેસલ-

- ૭૧ શોકારિમારિવિરહયત્વાત્તદામ
 ૭૨ મઘ્યૈ સ્તુત નિહતુર્મદદષમ ॥
 ૭૩ મદાધુજઘ્નસંવિધૌ મહદ્દિમ
 ૭૪ ન વાજયત્યાશુ મનસ્તુરગમ ।
 ૭૫ સરોપમ તે જિન રામ પદમ
 ૭૬ સ્ત્રવેન યુક્ત ગુણરત્નકુદ્દિમ ॥
 ૭૭ કલિશૈલોરુ વ્યાધામ
 ૭૮ માહાત્મ્ય હૃદયગમ ।
 ૭૯ સચ્ચાંધિતવસુધામ
 ૮૦ યતિર્ગસ્તુત નુમ ॥૨૦॥
 ૮૧ લોસોત્પત્તિવિનાશસંસ્થિતિવિદ્યા
 ૮૨ દ્રવ્યારક્તસમાધર નમત મો
 મુખ્ય જિન ત્રૈ સ્તુમ પૂજા ઘરા પાશ્વિમ ।
 ૮૩ પરપક્ષસ્ય તથા રત્તલ ત્વાનિ
 ૮૪ તત્તદ્વાદમય વસ વદત્તૈક મ્ય-
 મિત્તકરાગ્રે સ્વંદ ॥૨૧॥
 ૮૫ નયનાનનસંશોભ
 ૮૬ સતતિં તત્ર જગમ ।
 ૮૭ સ્થાવરાણ્ણુભાગા સ્યામ
 ૮૮ નયતે ધમઠ્ઠિમ ॥
 ૮૯ દાસાનુદાસસ્ય મમ
 ૯૦ નયનંદ વિહગમ ।
 ૯૧ ગાયતિ પ્રાપ્ય સુમ
 ૯૨ નવા(નયા)ક્ષતા મહાદ્રુમ ॥
 ૯૩ ક્ષમાનોહિત્યનિર્યામ
 ૯૪ માનવાર્ચ્ય મહાક્ષમ ॥
 ૯૫ ગુણપૂજ્ય પ્રોણય મ
 ૯૬ ક(ર)ચિં સ્તૌમિ નમ મન ॥
 ૯૭ સ્મરતિ ય મુદરાચક્ષુર્મ
 ૯૮ રાગત્વ સમાદાય મદતિ કોઠુમ ।
 ૯૯ મિથો મિલિત્તા મયુઝાદ્યકુરુ ૧૦૦ કદનન તં પ્રવિલોકતામ ॥૨૫॥

કેદમા સબગોળમા મ. ૧૦૦ છે તે સાકેતિક વર્ણ છે, અર્થાત્ તે યતની સો પાખડીઓમા સબેવા ૨૫ શ્લોકોનાં સો અરણોનો આત્મ અક્ષર મં છે

તેના ઉપ ના બાગમા કેરની પાસે જમણી બાણુએ ૨૫ માં શાફુન વિહીડિત છદમા મં ૧૬૮૩ની કાર્તિક શુભ પૂર્ણિમાએ પાચક રત્નમારની કૃપાથી સદ્ગુણીર્તિ ગણિએ લોદપુરમા રહી આ શનદસોપેત ૫૬ દાસ પાર્શ્વનાથનું સ્તવન રચ્યુ એમ જણાયું છે —

દ્વિત્ય પાર્શ્વજિનેશ્વરો મુચનદિકુરુમ્યગચદ્રાત્મયે
 યપ પાચક રત્નસાર શૃપયા રાયાદિને કાર્તિકે ।

- १७ संसारकांतारमयस्वनाम
१८ कस्य जन्मलासदमस्तनाम ।
१९ लामाय बध्नाम तवाविराम
२० लोमभिभूत श्रितरामयुग ॥१
२१ कर्मणां रुशिरस्तोत्रोत्तम
२२ संयुते कारा मे विनेशायम ।
२३ पूर्णपुण्याय तु गतिपतेऽयम
२४ ज्ञानं तमस्तम विना केऽपि तदुत्तम
२५ कर्मण विवृते हं तु योऽयम
२६ यंत्रं शरत्पूज्य तेनोच्यते निर्मम ।
२७ श्रीपते तजहिद्रु विभयोयम
२८ दात्रीणां मे देहि रुद्रिप्रम ॥
२९ यस्य कृपाजलधोर्ध्वधाम
३० कठगता तु तुमहममम ।
३१ मयनाख्यायम
३२ जेनारं जगत् प्रितयाम ॥
३३ कगीश्वरमुष्टा पुर्मम
३४ लापोन्चारमहाम ।
३५ केशोच्चयमिह तयने क्षामं
३६ गिति कमनी पुष्ट ते क्षेम ॥
३७ कलयति जगत्प्रम
३८ लभयति सीत्य पटलपुहाम ।
३९ फाल दनि च गगगरिणम
४० महतमहिमस्तोम ॥
४१ रसपेक्षिततशनुरद्रुम
४२ हितारीहृदृद्धिजलोत्तम ।
४३ त(न)रणपुण्यरमोदयसगम
४४ समरमागृत्तुदरसयम ॥
४५ दिनरित मद्ययानवशातस्य मध्यम
४६ तं तीर्थताय स्वमग पलंगम ।
४७ सुरसुरधीशममोपनयम
४८ रै नायसपूजितपटुग स्तुम ॥
४९ सस रम लापुलचित्तम दिम
५० सद्यार्थसवेदनन्यगधम ।
५१ रम्य तन्माप्रथितपूजाचिह्नम
५२ सर्वाङ्गित शपिन्पपकर्म ॥
५३ रत्नत्रयालङ्कितनित्यहेम
५४ सामाद्विगारोपमसत्त्वसेम ।
५५ शोभामयो ज्ञानमय विसम
५६ पश्यन् मा देव विधेयसम ॥
५७ भावविमासकनष्टविलोम
५८ रुद्रिन् रुद्रदलत प्रणमाम ।
५९ रगपतगतिवारण सुमीमं
६० वपुशन जिनगह ते भीम ॥
६१ मन्त्रेश्वर पार्श्वपति परिध्रम
६२ लालाप्रितस्यापनया मोरम ।
६३ कर्मोश्चित मे जिनसाधु नैगम
६४ रभाविलासालसनेत्रनिर्गम ॥
६५ समितिसारशरीरमविध्रम
६६ हरिन्तोत्तमभूरिगम गम ।
६७ धयत त नितमानभुजगम
६८ पलसमृद्धिविधानपरम ॥
६९ नम्रैर्यश सजति श जिनसर्वभीम
७० तारस्वरेण विबुधे प्रित शतैहाम

તેનાય મુવનસ્ય ચસ્ય જિનપસ્યોદ્ધારક કારિત

સાર્થ સદ્ધરરાજ મેઘ તનયામ્યા પાર્શ્વનાથો મુદે ॥ ૫ શ્રી

કેદ્ર ઉપરાતના વર્તુળના પરિધિમા સો પાખડીઓના સો કોઠા છે, તે સર્વેના ચરણોનો જે પ્રથમ અક્ષર છે તેનાથી પણ નીચેના ત્રણ શ્લોક પાર્શ્વનાથ સ્તુતિરૂપ બને છે —

શ્રી ધામાત્તનય નીતિલતાય ન ઘનાગમ

સકલાલોકસપૂર્ણકાય શ્રીદાયક મજે ॥૧॥

કલાકેલિ કલકામરહિત સહિત સુરે ।

સસારસરસીશોષભાસ્કર કમલાકર ॥૨॥

સદ્વ્યક્ષણતા શોભમાન મસ્તક માલય ।

લોદ્રપત્તન સરયાન દાનમાન ક્ષમા ગુરુ ॥૩॥ સ્મરામિ ચ ॥

૪૧ આવકે કવિ ઋપભદ્રાસના હસ્તાક્ષરમાં સ્વકૃત પ્રતવિચારગણ સં. ૧૬૭૬ પૃ ૬૦૮

—કવિના હસ્તાક્ષરમા નતવિચારાસની મારી પાસે પ્રત હતી તે મે શેઠ દેવચંદ લા. જૈન પુ કુંડના એક દૂરદી શેઠ જીવજીયંદ સાહેબદને આપી હતી ને તેમાંથી છેલ્લા પૃષ્ઠનો જ્ઞેષ્ઠ કરાવી તેમણે આનંદ કાવ્ય મહોદધિના ૭ મા ભાગમા તે કવિના જીવન-કવન સંગ્રહ લખેલા મારા નિમિષ સાથે મૂક્યો હતો તે નીચે ઉતારીએ છીએ —
અ માદાખેત ભરતિ બુદ્ધ । દેસ ગુજરાતિન્દ્રા સોય ગાગ્યુ ।
રામ વીસવ વડો । અત્તર જે આવા(વ)ડો । નગર વિસવ તિણ્ધ
વેગી વારયુ ॥ ૬૦ ॥ પૂણ્ય

સોય નગરિ વમર્ધ । પ્રાગવર્મિ વડો । મધદર્ધરાજનો સ્ત તે
સીદ સરીખો ।

તેદ ત્ર બાવતિ નગર વારિ રતુ । નામ તસ ગંધવી સાગણ
પેખો ॥ ૬૧ ॥ પૂણ્ય

તેદનિ નદનિ ઋષભામિ કબ્યુ । નગર ત્ર બાવતી આદિ ગાયુ ।

માસે લોદ્રપુરસ્થિત શતદગ્ધોપેતેન પદ્મેન સન્
નૃતોય સદ્ગાદિકોત્તિ ગણિના કાયાણમાત્રામદ ॥૨૫॥

૬૫૧ી બાબુએ પ્રતિષ્ઠાપદ્ધતી જિનગજમુરિ કે જે પાદશાહે
આપેના યુગવર-યુગપ્રધાન બિરદવાગા બિરદાવ મુરિના પદ્ધતી જિન-
મિદમુરિના પદ્ધતી દત્તા તેમણે મે ૧૬૭૫ના સદમ મામની શુકત બાગે
પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી તે જણાવતા શાર્દૂલ કદમા એ શ્લોક છે,
તે પત્રી તથા શ્લોક કે જેમા પ્રમિદ થાદરમે ચેત્ય બધાવ્યુ તેની વચ્ચાનિ
સદિત વખાણુ છે, તે નીચેના ભાગમા જમા ॥ ને ૬૫૧ી બાબુ થઈને છે

॥ યં નમ ॥ શ્રી સાદિર્ગુણયોગતો યુગવરે ત્યન્ત પદ્મ દક્ષિણ
ચેમ્ય શ્રી જિનચદ્ર સૂર્ય ફલાયિગ્યાતસન્મોર્ત્ય ॥

તત્પદ્મે મિત તેજસો યુગવરા શ્રી જૈનસિદ્ધાભિધા
સ્તત્પદ્માનુજ ભાસ્કરા ગણધરા શ્રી જૈનરાજા શ્રુતા ॥૧॥

તૈ ભાગ્યોલ્લસ્યમુર્દર રિપુસરસ્વત્પોદશાશ્વે ૧૬૭- મિત
દ્વાદશ્યા સદસ પ્રતિષ્ઠિતમિદ ચેત્ય સ્પદસ્તશ્રિયા ॥

યસ્ય પ્રૌઢતરપ્રતાપતરણે શ્રી પાર્શ્વનાથેશિતુ

જમતી બાબુ નીચેના ભાગમા

સોય પુણ્યભરા તનોતુ યિપુલા લક્ષ્મી જિન સર્વદા ॥૨॥

પૂર્વ શ્રી સગરો નૃપો ભવદન્કારો ન્યયે યાદયે

પુત્રો શ્રીધરરાજ પૂર્વકધરો તસ્યાય તામ્યા ક્ષિતૌ ॥

શ્રીમહોદ્રપુરે જિનેશભઘન સત્કારિત પીમસી

તત્પુત્ર સ્તદનુક્રમેણ સુકૃતી જાત સુત પૂનસો ॥૩॥

તત્પુત્રો ધરધર્મકર્મ્મણિ રત રયાતોઽગિલે સદ્ગુણે

શ્રીમહ સ્તનયો થ તસ્ય સુકૃતી શ્રી યાદરૂ નામક ॥

શ્રી શશુજયતીર્થસઘરચનાદીન્યુત્તમાનિ ધ્રુવ

ય કાર્યાણ્યકરોત્તયા ત્વસરર્પી પૂર્ણા પ્રતિષ્ઠાક્ષણે ॥૪॥

પ્રાદાત્ સર્વજનસ્ય જૈનસમ ૪ ચાલેસયત્ પુસ્તક

સર્વ પુણ્યભરેણ પાવનમલ જન્મસ્વકીય વ્યધાત્ ॥

જિતર દેવા પ્રભુ ભણી । સકીયમ નહી સમાહેરે ॥ ૧૧ એ ॥
 જોવહિ અવચાર્યઈ કહમ । વિષુધાધિપ પિણિ એહવુ રે ।
 મહાઆ માણસની પરમ । બોલમ જોહવુ તેહવુરે ॥ ૧૨ એ ॥
 સાત ધાતુથી જિપનઉ । દેહ આહારમ અન્નો રે ।
 તે પિણિ દેવે નવિ અલમ । માનમ કવણુ વચન્નો રે ॥ ૧૩ એ ॥
 અછમ ઉખાણો આગલઉ । પાસઉ પડત સુદાઓ રે
 ખોટો તેહનમ કુણુ કરમ । રાગ કરમ સુન્યાઓરે ॥ ૧૪ એ ॥
 પ્રભુ વચન ખોટઉ કરુ । તેહનમ પાસમ જાઉ રે ।
 માણસનઉ સ્વક આસરઉ । વ્રતથી તાસ ચૂકાઈરે ॥ ૧૫ એ ॥
 એહવી પ્રતિગા કરી । ઉર્વશી રબા લેધરે
 હાથે વીણા ધારતી । સ્વર્ગ ચક્રી આવેધરે ॥ ૧૬ એ ॥
 નયરી અયોખ્યા ઉદાનમમ । ચૈત્ય પ્રથમ જિનસ્વામી રે ।
 તાસ પ્રમથ મહાવતી । રૂપઉ મોહમ કામી રે ॥ ૧૭ એ ॥
 શાખિ શાખા જમદા હુતા । પખી મૂઠ અજાણુરે ।
 તુણુ સુણુતા તે રહ્યા । નાદ સુણી મૂઝાણુ રે ॥ ૧૮ એ ॥
 અર્ધ અર્મિત મૃગતા પસુ । નિશ્ચલ નયણુ જોવતા રે
 ઘટિત પાપાણુ તણી પરમ । મોહા ગાન સુણુતારે ॥ ૧૯ એ ॥
 સૂમંથશા ઇણિ અવસરઉ । અસ્વકેલી કરિ વધીયારે
 શ્રવણે તે દેવી તણા । ગીત સરસ સાબલીયારે ॥ ૨૦ એ ॥
 વાજ વિમુખ વાજી થયા । ગજ ગતિ સજજ ન થાયે ।
 પાપક પિણિ પય નરિ ચનમ । સેના સદુ મૂઝાયધરિ ॥ ૨૧ એ ॥
 એહવી સેના દેખિનમ । રાગ ઇણિ પરિ જાખમ રે ।
 મત્રીગર એ સ્યુ ચયક । સદ ચેતના ખાખધરિ ॥ ૨૨ એ ॥
 સચિવ કહમ રાગ પ્રતમ । સાબલિ તું જૂપાલો રે ।
 એ જિનદગ્ધ ઇકવીમમી । ત્રીજા ખડની દાસો રે ॥ ૨૩ એ ॥

પૂજ્ય પૂર્ણ બધુ । દાન મળે યધુ । સકલ પદાર્થ સાગ પાધુ ॥૧૨॥

પૂજ્ય પ્રગટ બધુ ॥ ૨ ॥

અ(ધ)તી શ્રી વગત વીચાગ ગસ મંપૂર્ણ । મંત ૧૬૭૯ વો
ચર્ધ । વદિ ૧૩ ગચ્ચો લપીન ॥ મંધરી ઝપરાદમ સાગણુ
ગાથા ૮૬૨

૪૨ જિનહર્ષના હુમ્તાક્ષરમાં રનદૃત ગનુજય માહાત્મ્ય
રાસ સ ૧૭૫૫ (પાગ ૯૭૮)૫. ૬૦૬

—નિકમ અરાદમા મેકામા જિનહર્ષ નામના માધુએ ધણી કૃતિ
ઓ ગૂજરાતી પદ્યમા પ્રાય પાટણુમા ગ્મી છે તે માટે જુઓ મારે
'જેન ગૂર્જર કવિઓ' ખીજે ભાગ પૃ ૮૧ થી ૧૧૯ તેના હસ્તાક્ષ-
રની તેની પોતાની ધણી કૃતિઓ પાટણુના ફોફલીઆવાણના બહારમા
મે જાતે જોઈ છે ગૂજરાતી પદ્ય મળગ પદ્મઢેદ વગર એકજ પક્તિમા
અગાઉ લખાણું ને જ્મા ચણુ પૂં ચાષ ત્યા ઉભી લીટી કગવામા આવતી
ને કહી પૂરી થતી ત્યા જે ઉભી લીટી કરી ત્યા જુવ પદ્મો પ્રથમ
અક્ષર કે શબ્દ કે શબ્દો મોડાથી વાળી દેનામા આવતા તેની કૃતિ
નામે શનુજય માહાત્મ્ય રામ મં ૧૭૫૫મા રચાઈ, તેની પ્રતના ૬૬
મા પનની ખીજી બાજુનો આ ખ્લોક છે ને તેનો પદ્મઢેદ કરી નીચે
આપેલ છે —

. .. ભરત ચક્રોતરે ।

સૂર્યયશા અયોધ્યા ધણી । સાન્નિધ્યમાદિ નગીનઉ રે ॥ ૭ એ ॥

તે આદિમ ચક્રોદિશિ સદા । પર્વ દિવસ તપ બાનર્ધરે ।

નિશ્ચયથી ન ચાધ તે કિમેદી । જહ સુર તામ ચવાવધરે ॥૮ એ ॥

પૂર્વ તણી દિશિ જહ છોડીનર્ધ । પશ્ચિમ દિશિ રવિ જયધરે ।

સાપર મયોદા તજધ । સુરગિરિ કાપર્ધ વયધરે ॥ ૯ એ ॥

સુરદ્રુમ જહ નિધ્નુવ હુવધ । તહ પિણિ તે નવિ ચૂકડ ૭

પ્રાણુ જતા પિણિ આપણા । જિન આણા નવિ મૂકર્ધરે ॥૧૦ એ

ઉર્વરી સાભલિ તવ દસી । ચિતધ ધમ મન માહે ૭ ।

ત્રેમયદની-તેમા ત્રણ મોટા દહેરા ને બાકીની નાની નાની દહેરીઓ છે સ ૧૮૯૩ (પારા ૯૯૧) ૪ ઉજમભાષની-ન દીશ્વર દ્વીપની ઉજમભાષ તે અમદાવાદના નગરશેઠ ત્રેમાભાષની ક્ષધ્ ભૂતલ ઉપર નાના નાના ૫૭ પર્વત-શિખર સમેભરમરના છે ને તે દરેક પર ચોમુખ પ્રતિમા મૂકી છે આના શિખરોની ચોતરફ સુદર કારીગરીવાળી જાળી લગાવી છે (પારા ૯૮૬) આ સ ૧૮૯૬મા બની ૫ હેમાભાષની-અમદાવાદના નગરશેઠ હેમાભાષએ મં ૧૮૮૨મા કરાવેલ ચાર મંદિર ને ૪૩ દહેરીઓ (પારા ૯૮૬), ૬ ત્રેમાભાષ મોદીની-તે પશુ અમદાવાદના વાસી અને મહા ધનિક હતા તેણે ૭ મંદિર ને ૫૧ દહેરીઓ બનાવી ૭ બાલાભાષની-નાના મોટા અનેક મંદિર સ ૧૮૯૩ (પારા ૯૯૧) ૮ મોતીશાહ શેઠની દુક કે જે માટે નીચે તથા પારા ૯૯૧મા જુઓ દરેક સ મધી વિશેષ જાણવાના હિત્સુકે શ્રી જિનનિજ્ય સપાદિત શત્રુજ્ય તીર્થોદ્ધાર પ્રમથમા તેમનો ઉપોદ્ધાત જેવો

મોતીશા મૂળ સુરતના ઓસવાલ, પછી તમણે મુબઇ રહી એક જબરા બપોર પારી તરીકે ધણુ ધન મેળવ્યુ તેમણે તેનો વ્યય અનેક સખાવતોમા ને શત્રુજ્ય પર પોતાની દુક બાધનામા કર્યો, જ્યારે તેમના બાગીઆ અને મિત્ર અમદાવાદના હઠીસિંહ કેસરીસિંહે ત્યા એક મોટુ બાવન જિનાલય બાધ્યુ શત્રુજ્યના બે શિખરો હતા કે જે જૈન મંદિરોથી વિભૂષિત હતા તેની વચ્ચે મોટી બાધ હતી તેને કુતામરની ખાડ કહેવામા આવતી મોતીશાહે તેમના ઉક્ત મિત્ર હઠીસિંહને કહ્યુ કે આ ખાડ ખટકે છે તો તે પૂરી તે પર દુક બનાવુ એમ દિનમા થાય છે હઠીસિંહે કહ્યુ 'મોટા રાજા અને મત્રી-ઓ પૂર્વે તે કાર્ય ન કરી શક્યા તો તમારુ શુ ગણ્યુ ?' મોતીશાહ હસી જણાયું 'ધર્મ પ્રભાવથી તે ખાડને હુ પૂરી શકુ' ત્યારથી ખાડ પૂરવાનું કામ ચાલુ થયુ તે પૂર કરી તે પર લાખો રૂ લગાવી બહુ બલ્ય અને સદાત્ દેવવિમાન જેવુ મંદિર કરાવ્યુ

૬૮૧ ॥

નાદછ તુમછ દેવના । ધર્મ નાદથી ધારિ ।
 સુખ પામછ નૃપ નાદથી । નાદછ વચિ દુષ નાગિ ॥ ૧
 નાદછ પદ્મવર્ષ મગ્ધ । રદછ રોતજી લધુ જાન ।
 શિર આપછ મૃગ નાદથી । એદવજી નાદ ગ્માન ॥ ૨
 નાદ એદ ગુર યોગથી । લદોયછ તાગ પમાય ।
 આપછ પગ્માનદ સુખ । દુખ ચિંતા સદુ જામ ॥ ૩
 ચૈતન જમ જુદારીયછ । મી ગુનાદિ જિનગન ।
 જાન તણજી ગમ પામીયછ । એદ પથ દુષ દાજ ॥ ૪
 નરપતિ એદવુ ચોતથી । મૈન્ય મચિવ મંધાન ।
 દેહગ માદે આવીયો । રાજા ઉત્સિત ગાત ॥ ૫
 દીપ જોતિ પ્રગટી તિસર્ધ । દીદી વસુધાનાય ॥

૪૩ શત્રુજય પરનાં જૈન મહિરો ૫ ૬૭૨.

૪૪ શત્રુજય પર રોઠ મોતીશાની દૂક ૫. ૬૭૩

—શત્રુજય પગ્ના મહિરુ આ ચિત્ર દમણા લીધેનુ છે જ્યારે સન ૧૮૬૬મા લીધેલુ ચિત્ર ‘શત્રુજય પરના જૈન મહિરોનું નિદગાવનો કન’ એ નામથી અગાઉ અપાઈ ચુ છે, તેના પગિયથમા જણાવેલી મુખ્ય મહિની મિવાયની આઠ દૂકો છે તે આ પ્રમાણે ૧ ચોમુખ જીની-તે બે વિભાગમા છે-ખટારનાને ‘ખરતર વમહિ’ અને અદરનાને ‘ચોમુખ-વસહિ’ કહે છે આ પર્વતના સૌથી ઉચા ભાગ પર છે ચોમુખ એટલે ચતુર્મુખ-ચાટે જાણુ મૂર્તિવાળો ચાર દારવાળો પ્રાસાદ, તેમા આદિનાયની ચાર મૂર્તિ છે અમદાવાદના સોમજી પુત્ર રૂપજીએ મ ૧૬૭૫મા તે વસહી બધાવી (પારા ૮૪૬) ‘ખરતર વસહી’ સંબંધી મારી ઐતિહાસિક નોંધ આટે જુઓ જૈનયુગ પુ ૪૫ પર ૩ ૨ છીપાવસહીની છીપા એટલે ભાવમા લોકોએ બધાવેલી-તેમા ઉમોટા મહિર ને ૪ નાની દહેરી છે મ ૧૭૯૧ (પાગ ૯૮૫) ૩ સાકરચ દ

પરિચય આપતા કરેલ છે તેમાથી એટલે સન ૧૮૬૬મા એટલે લગભગ તે બધામા પછી વીશક વર્ષે લીધેલો તેમા પ્રસિદ્ધ થયો છે તે પરથી લીધેલ છે તેમા જોઈએ ક્યુસન લખે છે કે - 'જે મદિર શેઠ હઠીસિંહે લગભગ વીશ વર્ષ પહેલાં ક્યુ હવુ તે ધર્મનાથ નામના તીર્થંકરનુ છે, તેનો નકશો-પ્લાન આજુ પર્વત પરના ઝોળામા ઝોળા ૧૧ સૈકા જેટલા જૂના મદિરામા ગ્રહણ કરેલી ગોઠવણો પર લીધેલો છે કે જે ગોઠવણો હજુ સુધી ચાલી આવેલી છે આ બધા દેવાલયોની રચના મુખ્યપણે એવી હોય છે કે નીચે ચોરસના પાયાવાળુ - 'વિમાન' હોય છે અને તેમા મૂલનાયકની મૂર્તિ બેસાડવામા આવે છે કોઈ વખત આવા ત્રણ વિમાન હોય છે જેમ આ હઠીસિંહના દહેરામા છે તેમ, ને કોઈ વખત ચાર જેમ સાદહીના જૈન મદિરમા છે તેમ હોય છે. તેના પર ખાસ વિશિષ્ટ પ્રકારનું 'ચિખર' કરવામા આવે છે કે જેમા જૈનોએ હેલ્લા આઠ શતમે દરમ્યાન ભાગ્યેજ ફેરફાર કરેલ છે આ ની પાસે-આગળના ભાગમા એક કે એકથી વધારે મડયો હોય છે આ દહેરામા મુખ્ય મડપને બે માળ છે અને તેની આગળ પાછો એક ખુલ્લો મડપ છે કે જે પર ધુમટ ૧૨ સ્તંભોના ટેકાવાળો છે આટલુ તો દરેક દહેરાસરને હોયજ પછુ આ દહેરામા જેમ આજુ, સાદહી અને જ્યા જ્યા દહેરાસર પૂર્ણ થઈ જાય ત્યા આખા મદિરની આસપાસ નાની દહેરીઓની દાર હોય છે કે જે દરેકમા ૨૪ પૈકી અમુક અમુક તીર્થંકરની મૂર્તિ હોય છે, અને કોઈ દાખલામા એકમા ચોવીસેની હોય છે આજુ પર દરેક દહેરી સ્વેત આરસમા bas-reliefs એટલે બહાર થોડું કે ઊંડી આવેલા કોતરકામ-પ્રતિ-જ્ઞાયાથી વિભૂષિત હોય છે, કે જેમા તીર્થંકરના જીવનપ્રસંગો ચિત્રેલ હોય છે, અને સામ્રત કાલમા ઝોળામા ઝોળુ એટલું તો સામાન્ય રીતે હોય છે કે આની દહેરીઓ પર ચિખરો દમેરા જેવાં બંધાવવામા આવે છે આથી બંધારના વડાને એક નાતની અખતા આવે છે અને સાથે અર્થનો ભાવ આવે છે કે જે ભાગ્યેજ ખીટ

તે મદિની ચારે બાજુ ગેઠ હદીમિદ, દીવાન અમરગદ દમણી, મામા પ્રતાપમદ્ય આદિ પ્રમિદ ધનિકોએ પોતપોતાના મદિ બનાવ્યા, ને તે બના આમપામ ફાટ કરાવ્યો. મદરાનું દાય પૂઝ થયા આવ્યું હતું ત્યાં મોતીયાનો દેદાન્ત થયો એને તેના પુત્ર ખીમચદે મંધ દાદી યાત્રા કરી તેમા પ્રતિષ્ઠા મં. ૧૮૯૩મા દગરી ગયે મોટો હતો, બાવન ગામના નંધ જનો આવ્યા હતા કહેવાય છે કે આ દુકમા એક દેગેડથી અધિક ખર્ચ થયો લગભગ ૧૬ મદિ ને મવાસો દેગેડો આ દુકમા થઈ જુઓ પાગ ૯૯૧

૪૫ ગેઠ હદીમિ હ દેગરીમિ હ—અમદાવાદ મ્વ મં ૧૯૦૧ પાગ ૯૯૧ પૃ. ૬૭૬

—આ ઓમવાલ શેઠનું મદિ અમદાવાદમા પ્રમિદ કે જેના ફોટાઓ આમા આવેલ છે તેમનો પહેરવેશ બતાવે છે કે કેવી પાધરી બાધવામા આવતી, વગા કડિયુ લાખી બાપનું અને કેડ સુધીનું વચમા કમવાળું પહેરવામા આવતું ઉપર શાલ ઓદવામા આવતી તેમના મબધી પૂરો હતિદાસ મેળવવાના ગિરજાશુએ વીરમિજ્ય નિર્વાણગસ (જૈન એ ગૂર્જરક વ્યમચય પૃ ૯૮), વીરમિજ્ય કૃત દરીમિદની અંગત શતાકાના દાળાયા—૬ દાળમા સ ૧૯૦૩ જેવા તેમની પત્નિ હરકુબાર રોમણી બટુ નામી અને છુદિયાળી હતા રોકાણીએ મદિ—પ્રતિષ્ઠા દગરી સિદ્ધચલ ગિરનાર સધ કદી અનેક સુત્રો કરી બારે નામ કાદયુ હતું હદીમિદ શેઠની ઓળ માણુ તેના ઉક્ત મદિ—રના પ્રતિષ્ઠાતેજમા આવેલ છે કે ઓમવાલ નિદાલચદ પુત્ર ખુશાલચદને માણુખી બાર્યાથી થયેલ કેશરીસિદ્ધના બાઈ મુજથી થયેલ પુત્ર હતા

૮૬ હદીસિ હનુ દેહેર—અમદાવાદ સ ૧૯૦૩ પાગ ૯૯૧ પૃ ૬૭૫

—રોક દરીસિદ્ધની છમીની પાછળ તેના દેહેરાનો આ બ્લોક મૂક્યો છે તે જે પ્રસ્તકનો ઉલ્લેખ સાદીનું જૈન મદિર એ નામના ચિત્રનો

અથવા નાણા જોધને આપેલ છે જુઓ વિભાગ ■ પ્રક ૭ પારા ૧૦૦૪ થી ૧૦૧૩ પૃ ૬૮૪ થી ૬૯૧

ઉપર્યુક્ત શ્રી આત્મારામજીની પ્રેરણાથી તેમનું સ્થાન યથાશક્તિ લેવા માટે ચિકાગોની વિશ્વ ધર્મપરિષદમાં જૈન ધર્મના એક પ્રતિનિધિ તરીકે જનાર જૈન ગ્રેન્યુએટ વીરચંદભાઈનું જીવન પણ દુઃકમાં છતાં અન્ય કરતા વિશેષ પ્રમાણમાં આપવામાં આવ્યું છે, કે જેથી તેનું અનુકરણ હાલના જૈન ગ્રેન્યુએટ પોતપોતાની રીતે યથામતિ જરૂર કરે આત્મારામજીના શિષ્ય-પ્રેરિત તરીકે તેમના ચિત્ર પાછળજ વીરચંદભાઈનું ચિત્ર મૂકેલ છે

પર દાનવીર શેઠ ગ્રેમચંદ રાયચંદ પૃ ૭૦૦.

પર મુખ્ય યુનિવર્સિટીને ગ્રેમચંદ શેઠની બક્ષીસ-રાજખાઈ ટાવર પૃ. ૭૦૧

—ગ્રેમચંદશેઠની વિખ્યાતી હિન્દ તેમજ હિન્દ બહાર ધણી છે કીર્તિના લોક વગર અથગ વેપાર ખેલી મેળવેલા નાણાનો કેળવણી માટે તેમજ ખીજ અનેક ઉપયોગી સંખાવતોમાં સહવ્યય કરેલ છે અને કોઇપણ સરકારી 'ટાઇટલ'—પદવીની ભૂખ રાખી નથી તેમની સંખાવતોમાં કેટલીક તો આપક-સાર્વજનિક હતી

આવી સંખાવતો પૈકી એક રાજખાઈ ટાવર છે કે જેમાં રાજખાઈ તે પોતાના માણસીનું નામ છે હાલ કેટલાક રાજખાઈ નામ કહે છે તે જુન છે શેઠ ને તેમની સંખાવતો સંબંધી પારા ૧૦૧૬—૨૦માં જણાવી દીધું છે

પર અધ્યાત્મી ફિલમુક રાયચંદ કવિ પૃ ૭૧૨

પર મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી પૃ ૭૧૩

—રાયચંદભાઈ 'કવિ'તરીકે ઝાળખાતા કારણકે અતિચંચ નાનપણથી કવિના રચના પણ પત્રી કવિના કરવાનું મૂડી દઇ અધ્યાત્મ અને ફિલસૂફીમાં હંડા ઉતરી અનેક આત્માઓના ઉપકારક થયા તે મુઠી એક મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી છે કે જેમની ખ્યાતિ આખા

જાતના શિષ્યમાત્ર માત્ર જોવામાં આવશે અને આખી ગોઠવણી મુખ્ય લક્ષ્યો સુધી પ્રમુખતા આપે છે અને વિવિધ ભાગોની ગૌણતામાં મદાન દાશસ્થ દેખાડે છે મહિના મુખ્યતા આ વડાના મુખ્ય અગ્રભાગની વચમાં બદારનો દર્શાવે છે'

આ મહિર મળધી પ્રતિષ્ઠાલેખમાં જણાવ્યું છે કે 'તે હૃદિ-મિદ ગેડે બધાવ્યું તે બાવન જિનાવયવાળું છે એને નજી માગને નજી શિખર છે, જે રમમડ્યો છે એવા એ મનદર મહિરની અદર માંતિમાગર ચરિના દાથે પ્રતિમાઓ પ્રતિષ્ઠિત કરાની હૃદિમિદ ગેડે અર્ગસ્થ થયા ત્યારે તેની સ્ત્રી હુડુઅરે આ મહિર વગેરેનું બાકીનું મધ્યક દામ પૂર્ક કરાવી તેનો પ્રતિષ્ઠા-ઉત્તમ ધણા દાઠમાઠ અને ખર્ચથી ઉજવ્યો હતો તેની જોડે સ્ત્રી દત્તી પરણી પુરો પણ ન કરી શકે એવા તેણીએ દામ કર્યા હતા આની પ્રથસ્તિ મનાટ રહેમાનના પુત્ર ધમકે કોતગી દત્તી આ દહેરનો મુસવમાન સલાટ હતો એ મિના આથી રપટ થાય છે (જુઓ જિ. ૨, નં ૫૪૬)

૪૭ મ ૧૬૦૩ના હઠીમિહના દહેરનો બહારનો દેખાવ અમદાવાદ પૃ ૬૮૦.

૪૮ હઠીસિહના મહિરનું દાર } પૃ. ૬૮૧
૪૯ તે મહિરનો અદરનો ભાગ }

આ ત્રણ ચિત્રો ઉપર પરિચય જે હૃદિસિદના દહેરને આપ્યો છે તેને લગતા છે એટલે વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી

૫૦ શ્રી આત્મારામજી—(વિજયાનંદ સૂરિ) પૃ ૬૮૮.

૫૧ વીરચંદ સઘવળ ગાધી B A પાસે ૧૦૧૪-૧૮.

પૃ ૬૮૯

—આ આચાર્યનો ઉપકાર ગૂજરાતના અને ખાસ કરી પાળના જૈન શ્રે મૂ સમાજપર અમાપ છે તેઓ હમણા થોડા વર્ષો પહેલાં થઈ ગયા તેથી તેમનું જીવનવૃત્તાત વિશેષ મળી આવે છે, અને તેના સાર જરા કંઈક વિશેષ એક અર્ધા પ્રકરણ જેટલા પ્રમાણમાં આ

અન્ય જૈનમંદિરોનું વિહંગાવલોકન આપણે સપરિચય કરી ગયા છીએ
 રા પઠક લખે છે કે ઘણેભાગે જૈનલોકો વેપારીજ હોય છે ગૂજ-
 રાતમા તેમની મજ્યા ધણી છે અને તેથી કરીને ગૂજરાતના સ્થા-
 પત્યપર તેમની સ્થાપત્ય ગલીલી અસર બહુ થઇ છે દક્ષિણ અને
 ઉત્તરના હિંદના આલતા સ્થાપત્યમા તેઓએ કેટલોક સુધારો કર્યો
 છે અને પત્રી તો તેમના બહોળા ફેલાવાથી તે કાયમ થઇ ગૂજરા-
 તમા દિંદ મિશ્રિત પદ્ધતિ સ્થપાઇ આજપરના અને ગિરનારપરના
 નેમના દેરાગે પર નજર કરીયુ તો તે આપણને લાખા અનુભવ પછીના
 અને નાના નાના અન્યવેથી પૂર્ણ થયેના માલુમ પડશે આટલી
 વલ્લાએ પળાવ્યા પત્રી તે પદ્ધતિ વધારે કોતરકામવાળા થઈ

જગતમા અત્યાદે તેમના વિરમાનપણામાજ યદ્ય મદ્ય છે ગાધીજીએ
જે રાયચદ ભાષના સળધમા લખ્યુ છે, કહ્યુ છે તે દેશવી આ
મથમા મુક્યુ છે મારો પોતાનો એક પપુ રાજદ ત્યારે પીગના
સળધમા ખનતા સુધી નથી લખ્યો ત્યારે રાયચદભાષ મગધી તે
ખાસ મિલકુલ નથી લખ્યો આથી જનેના ચિત્રો એકની પાછળ
ખીનું એમ મૂકેલા છે

૫૬ રાય બદ્રીદામે કરાવેલ જૈન મંદિર, કલકત્તા. પૃ ૭૩૦

—કાલાનુક્રમે છે. લામા છે. મ ૧૯૦૭મા પૂર્વ થયેન અમ
દાવાદનું પ્રમિદ રૂમિદનું મંદિર છે કે જેનું ચિત્ર તથા તેનો પગિયથ
આમા કાવેન છે ત્યાગપછી થયેના નવા મંદિરોમા કલકત્તાનું રાય
બદ્રીદામ મુકીમે કરાવેલુ મંદિર સુપ્રમિદ છે કે જે કલકત્તામા એક
જેવાનાયક સ્તીમ ગણાય છે આ રાય બદ્રીદામ ની જન મે કોન્ક-
રન્મ (પાગ ૧૦૫૮)ની ખીજ મુજની ગમતીય બેઠકના પ્રમુખ દતા.

૫૭ 'જૈન'ના આદ્યતત્રી ૨૫૦ લાગુલાઈ રતેચદ
કારભારી પૃ. ૭૩૨

—મદ્યત બચુભાષના માક્ષત પરિચયમા હું આવેલ છુ તે
તેમની અનેક દળીકતોની મને માહિતી છે તે આ મુકી રાકાર્થ નથી
રથાનાભાવે બહેગ મેવા માટે તેમણે જે ભોગ આપ્યો તે 'જૈન'
નામનું પ્રથમ અઠવાડિક પત્ર દાદી એક મોટું વિચારવાદન પૂર
પાડવામા પહેલ કરી તેનું માત્ર દિગ્દર્શન પાગ ૧૦૫૭ મા કરાવ્યુ
છે તેમનું ખડ અને વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખાવાની જરૂર છે

૫૮ ગિરનારપરના જૈન મંદિરોનું વિહંગાવલોકન
પૃ ૮૦૦

૫૯ આશ્રૂપરના જૈન મંદિરો-વિમલનસહિ વગેરેનું
વિહંગાવલોકન. પૃ. ૮૦૨

—શનુજય, ગિરનાર અને આશ્રુ એ શ્રવેતામગ જૈનોના મૂજ-
રાતમા પ્રમિદ મહાતીર્થોએ શનુજયપરના મુખ્ય આશ્રિનાથ મંદિર અને

ઉપરની ખાસીયતો (peculiarities) જરા અપનાદરપ પણ નવીનતાવાળા સત્તુજય પરના જૈન મંદિરો છે ત્યાંના કેટલાક દહેરા (સન) ૧૧ મા સૈકા જેટલા જૂના છે ૧૪-૧૫ સૈકામાં મુસલમાનોના ઝપાટામાં જો આ ન આવ્યા હોત તો આપણને તેમાં ઘણું જોવાનું મળી શકત, તોપણ ૧૬ મા સૈકાના છેના અડધમાં જૈન લોકોએ ત્યાંના કેટલાક દહેરાઓ ફરીવાર ચણાવ્યા, ત્યારથી મંદિરો થવા લાગ્યા તે ઠેક આત્વાર સુધી થયા તેમાં પણ ૭૦ વર્ષોમાં પુર જોસમાં બધાયા છે, પણ આ પછવાડે બધાવેના માથી મૂર્તિકામના કેટલાક અવધવો બહુ સારા નથી થયા (પાઠક-સુરત ગુ સા ૫ રીપોર્ટ)

ગિરનાર દરિયાની સપાટીથી લગભગ ૧૫૬૪૨ ફૂટ ઉંચો છે ત્યાં જૈનોના દહેરામાં નેમિનાથજીની ટુક પહેલા આવે છે. તેના જીર્ણુ શીર્ણ કાષ્ઠમય દહેરાનો ઉદ્ધાર સજ્જનમન્ત્રીએ કર્યો સ ૧૧૮૫ (પારા ૩૦૬) ત્યાં એક નજીક મવલવાળો લેખ છે કે જે Antiquaries of Kathiawar ૫ ૧૫૯માં છપાયો છે તે લેખ મેં યાત્રાએ જતા મહેનત કરી ઉતારી લીધી છે તેમાં જણાવ્યું છે કે—

यद्योऽस्मिन् यदुनामकावरपते रभ्युग्रशौर्यावले
रासीम्राजकुल गुणौघविपुल श्री यादवरव्यातिमत् ॥

अग्रामृन्मृप मढलीनतपद् श्री मढलीक ममात्
प्रासाद गुह्य हेमपत्रततिभि र्योचीकरन्नेमित ॥ ९ ॥

એટલે કે યદુવશમાં મહલીક નામનો રાજા થયો તેણે નેમિનાથનો પ્રાસાદ હેમના પતંગઓથી બધાવ્યો (આ મહલીક નવમ જુનો પિતા યાદ તે સેરકી તવારીખ પ્રમાણે સં ૧૨૭૦ મા અને અન્ય પ્રમાણે સ ૧૩૧૬ મા ગાદીપર બેઠો) આ લેખમાં છેના માહત્તિક ગમનું વર્ણન છે ને શાણરાજનું વર્ણન છે કે જેણે વિમલનાથ પ્રાસાદ ગિરનારમાં સ ૧૫૯૮ મા કરાવી રત્નમિદસરિ પારો પ્રતિષ્ઠિત કરાવે (પારા ૭૧૯) તેથી તે માત્રો લેખ છે એમ ૨૫૯ થાય છે આ શાણરાજના પૂર્વજ હમ્પતિશાહે મ ૧૪૪૯માં

ચોગ્રપર આટકોળામા મૂકાયેલા પડેલા ચગ્રપરથી ગોળાકાગ્રમ્મ થતા થતા મધ્યમે મધ્યમા ભેગો થાય છે, ત્યાંથી એક લોતક કરી નાખવામા આવે છે આ ધ્રુમટને ટેકવનાગ યાત્રયા ઉપરાત ચોટ્ટી આકારના થભતા વધારાના મૂળને મંડપ મોટો કહે છે આટક મુખ્ય દોર

ક્યાક ક્યાક મુખ્ય દોરની આમપામ નાની નાની દેદરીઓ (દિવમુલિહાઓ) હોય છે આવા દોરોઓ ગિરનાર અને આબુપર છે મંડપ પરના ચિખરમા માળ બનાવવામા આવે છે-ને ત્રિકોણાકાગ્રમ્મ ઉમેા થાય છે, બાલુઓ જરાક ગોળ હોય છે તેમા પશુ આડ થરા મુકેતા છે બદાગની રેયા અત્તરની રેા મધે મમાન્તરગ લેવામા આવે છે મંડપપરના ધ્રુમટો ભાગ્યેજ ૩૦ ફૂટથી વધારે વ્યામના હોય છે આ ચિખરો અને ધ્રુમટો આડ થરાના હોઈ કોઈપશુ જાતના આધાત તેા પાયાની બદાર પડતા નથી તેથી તે ધણા વન્મોલગી ટખી ગ્દે તેના હોય છે

મંડપના થાભનાઓ ધણા જુદી જુદી જાતના હોવા છતા દરેક સારા આકાગ્રનાજ હોય છે તેના પરનું ચર ચાર બાલુ ટેકાવાળુ (bracketted) હોઈ ઉપર આવતા પાટકાનો બાર સારી રીતે ઝીલી શકે તેવુ હોય છે

નકલીકામમા લેન દોરોઓ સૌથી અઢે તેવા છે. ભૌમિતિક આકારો, લેન, પૂતળા વગેરે આ પદ્ધતિમા ધણા જોવામા આવે છે આપણુમા સ્વતત્ર પૂતળા-કામ ભાગ્યેજ જોવામા આવે છે મૂર્તિ ઓની પછવાડે દારક ઓઈગણુ-ટેકણુ જેવુ દરેકમા જોવામા આવે છે અસલની મૂર્તિઓમા જે ગાબીર્પલાવ આપણને પ્રતીત થાય છે તે હવેની પ્રતિમાપર નથી આવતો અને તેટલે અને હવેની તે દળા અધોગતિ પામેલી છે વળા આ તીર્થકરોને ઓળખવાને માટે ચિન્હો-લાઈનો પશુ નિશ્ચિન દરેલા છે હાથી, ઘેડા, વરઘેડા વગેરે આ પદ્ધતિમા ધણુ બનાવવામા આવ્યુ છે

એક લોલકે ક્યું છે, જે બહુજ સરસ મણાય છે તે બહુજ કેમળ છે ગુલાબના મોટા ફુલને તેની ઘડલીથી ચતુ પકડીએ ને જે આકાર થાય તે આકાર આનો છે આ લોલકના પ્રમાણુમા ઇગ્લાકના ઉમા હેત્રીના વેસ્ટ મિનિસ્ટરમાના લોલકા પ્રમાણુ વિનાના અને ભારે લાગે છે આ લોલકની સુંદરતા અને સુકુમારતાનો ખ્યાલ માત્ર નજરે નોંધાયોજ આવે (પારા ૫૨૬)

નિવેદનની પૂર્તિ—પારા ૪૨ ૫ ૪૭-૮ મા

શ્રી જિનવિજય તરફથી ખાસ અપેક્ષિત વસ્તુ-ગૂજરાતના ઇતિહાસનું ઘડતર હજુ બાકી છે-દૂર છે, તે સત્વર વિનાવિલખે તેમની પાસેથી પ્રાપ્ત થાઓ-એ હૃદયેચ્છા વ્યક્ત કર્યા પછી હવે જણાવતા આનંદ થાય છે કે તેમણે તે ઇતિહાસના પ્રથમ માર્ગદર્શક રત્ન ભ રૂપ 'ગૂજરાતની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ' એ વિષય પર મુખર્ધ યુનિવર્સિટીની શ્રી વસનજી વ્યાખ્યાનમાળામા ૨૮ મી જૂનથી ત્રીજી જુલાઈ ૩૩ મા પાંચ વ્યાખ્યાનો — ૧ પ્રાચીન ગૂજરાતની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિમા સબધી જિહાપોહ, ૨ પ્રાચીન ગૂજરાતના (રાજકીય) ઇતિહાસનું સિદ્ધાવલોકન, ૩ પ્રાચીન ગૂજરાતનું ધાર્મિક અને સામ્રાજ્યિક જીવન, ૪ ગૂજરાતનું સામાજિક અને પ્રજાકીય જીવન, ૫ ગૂજરાતની સાર્વજનિક સંસ્કૃતિ-નીતિ, રીતિ, કળા, વિજ્ઞાન આદિ-એ મયાળાના વ્યાખ્યા દત્તા-તેમા ગૂજરાતની સંસ્કૃતિના નણુ યુગો પાડ્યા દત્તા- ૧ અમદાવાદ પર અગ્રેજી સત્તનતનો ઝુંડો ફેરકયો ત્યારથી અર્ધાચીન યુગ ૨ તે પૂર્વનો ઇસવામી સત્તાનો એટલે અણહિલપુરની ક્ષત્રિય રાજસત્તાનો જત્રભગ થયો ત્યારથી મધ્યયુગ, અને ૩ તે પહેલાંનો એટલે રથૂવરૂપે ગુપ્ત મામાન્યના અંતકાળથી વિ. મ ૫૫૦ થી ૧૩૫૦ સુધીનો પ્રાચીન યુગ આ પ્રાચીન યુગ દિદ માટે મધ્ય યુગ ગણાય, પણ ગૂજરાત માટે પ્રાચીન યુગ છે કાન્સુ કે તે પહેલાં ગૂજરાતનું ગૂજરાત તરીકે અસ્તિત્વજ ન હતું આ વ્યાખ્યાનો પ્રમટ થનાર છે તેથી ધણે પ્રકર પડશે આ પ્રયત્ન માટે શ્રી જિનવિજયને ધન્યવાદ ઘટે છે (જુઓ જૈનયુગ પાશ્વિક જુલાઈ ૩૩ નો અંક)

નેમિત્રમાદનો ઉદાર ક્યો (૧૧ ગૂ દવિઓ ભાગ ૨, ૫ ૭૩૯)
હાલ તે મોટા મોટા છે આમપામ લગભગ ૭૦ નાની દેરીઓ છે
આના મડપની અંદર દિનાનમા ત્રણ મૂર્તિ એક માથે મૂકેલી મે જોધ
છે નાની છે તે મ ૧૨૭૫ મા બનાવેલી શ્રી કૃષ્ણપદીય (૧)
મચ્છના શાંતિસૂત્રિની છે, બીજી બે મોટી મૂર્તિ છે તે શ્રીકૃષ્ણમય-
સૂરિની અને શ્રી કુમારપાલવની છે કે જે તરફ કોઇનું લક્ષ ગયુ
નથી એક ચાલનાપર મ ૧૧૧૩ ના જેઠ ૧૪ દિને નેમીશ્વરગિ-
નાલય કમળયુ ને બીજા ચાલનાપર મ ૧૧૩૫ મા પ્રતિષ્ઠા કરાવી,
ને ત્રીજામા સ ૧૨૩૪ મા દેવાલય મમરાવ્યુ એમ લેખ છે સત્રામ
સોનીની દુક અને વસ્ત્રપાલ તેજપાલની દુક મળેલી જુ. ચિત્રો છે
ને તેમનો પરિચય અનગ કરાવ્યો છે તદુપરાત મેરકવશીની દુક,
કુમારપાલની દુક અને સત્રિરાજની દુક છે આ પૈકી ઘણી દુકો
કેશવજી નાપકે સમગવી સ ૧૯૩૨ નો તે બાબતનો લેખ છે (પારા
૬૬૨) ઉપર ચડતા આ બાબતની દુક આવે છે

આખૂપરના વિમનવસદિ, લુણિગવસદિ આદિ મદિરાપેઠા
વિમલવસદિનું જૂદું ચિત્ર જે જૂદો પરિચય આપેલ છે લુણિગવસદિ
તે વસ્ત્રપાલના ભાઈ તેજપાલે કરાવેલું મદિર છે ને તે વિમનવસદિના
ઉત્તરપૂર્વના ખૂણાપર આવેલું છે અને તે પશ્ચિમાભિમુખ છે, તેના
પ્લાનની વ્યવસ્થા વિમલવસદિ જેવીજ છે પણ પૂર્વતરફ ઓશરીમા
લેગીઓને બદલે સ્થાપનારના કુટુંબનો વરઘોડો બતાવ્યો છે
અને આ ભાગ મુખ્ય મદિરથી જુદો કરવા, વચ્ચે કોતરકામવાળા
ભોંત છે આ કોતરકામ નાના નાના ચોરસનું કરેલું છે
આખુ મકાન ૧૫૫'x૬૨' વાળા લબચોરસમા હોઈ વિમલવસદિ
કરતા જરા મોટું છે તેના મડપના ચાલલાઓ વધારે ઉચા
છે અને તે આઠ જુદી જુદી બાતના છે, ન્યારે વિમલવસદિમા
એકી બાતના છે મડપ પરના ધુમટ તેમજ ઉચકવામા આવ્યો
છે, પણ તેનું અંદરનું નકશીકામ પહેલાના કરતા ચઢીયાતું છે
ધુમટના બીજા ચરથી ૧૬ જેઠક પર ૧૬ વિદ્યાદેવીની જુદી જુદી
સ્થિતિમા પુતળાઓ કરી છે આ ધુમટની બેરોબર મધ્યમા ઉપરથી

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ પછીના પટ્ટધરો અને પ્રકગ્ધો, ધર્મદાસ
કૃત ઉપદેશમાલા, સચ્ચલવ કૃત દશવેકાલિક ૧૭-૩૨

પ્રકરણ ૩ જી આગમકાલ (ચાલુ)

૨૬ આર્ય ભદ્રબાહુ-તેમની નિર્યુક્તિઓ ૨૭ પ્રાભૃતો
૨૮-૩૦ મગધસઘ (પાટલિપુત્ર-પરિપદ) ૩૧ માયુરીવાયના
(મયુગ પરિપદ) ૩૨ વલ્લભી વાયના (વલ્લભીપુર પરિપદ) ૩૩-૩૮

પ્રકરણ ૪ થી શ્રુતસાહિત્ય

૩૩ દેવવાચકનું નદીસૂત્ર-તેમા ઉદ્દેશિત શ્રુત અંગો,
આવશ્યક, ૩૪ ઉત્કાલિક શ્રુત લગભગ બત્રીશ, ૩૫-૩૬ કાલિક
શ્રુત લગભગ બત્રીશ ૩૭-૩૮ ઉપસહાર, શ્રુતની સ્થિતિ
પચાગી શ્વેં મૂર્તિપૂજકોને માન્ય ૪૫ આગમતે સર્વ વીરાત
૬૮૦ ની વલ્લભી વાયનાને અનુસરે છે ૩૯-૪૫

પ્રકરણ ૫ થી ઉપલબ્ધ શ્રુત-સાહિત્ય ૧૧ અંગો

૧૧ અંગોનો પરિચય —૩૯-૪૨ આચારામનો, ૪૩-
૪૬ મૂનકૃતાગનો, ૪૭-૪૮ સ્થાનાગનો, ૪૯ સમવાયાગ, ૫૦-
૫૧ બ્રાહ્મ્યા પ્રસન્નિ ૫૨-૬ ચાત ધર્મ કથા ૫૪ ઉપાસક
૫૫ અંતકૃત ૫૬ અનુત્તરોપપાતિક ૫૭ પ્રશ્નવ્યાકરણ ૫૮
વિપાક-નો પરિચય ૫૯ અગના ઉપાગ ૪૬-૫૮

પ્રકરણ ૬ થી ઉપલબ્ધ શ્રુત-સાહિત્ય અંગ સિવાયના
આગમો

બાર ઉપાગોનો પરિચય —૬૦ ઉવવાઈ, ૬૨ રાયપસેણી,
૬૩ જીવાભિગમ, ૬૪-૫ પ્રણાપના ૬૬ સૂર્ય પ્રસન્નિ, ૬૭
જળદ્રોપ પ્રસન્નિ ૬૮ ચદ્રપ્રસન્નિ ૬૯ ઉત્કલ છેલ્લા ત્રણ ઉપાગ
૭૦ કાપ્પયા-નિરયાવલિકા ૭૧ કમ્પવડસિયા ૭૨ પુષ્પિયા
૭૩ પુષ્પસુલિયા ૭૪ વન્દિ દસા ૭૫ છેલ્લા ચાર નિરયાવલિ
સૂત્રો ૭૬ અગ ને ઉપાગનો સંબંધ ચાર મૂનસૂત્રોનો પરિ-

વિષયાનુક્રમ.

૫૯

નિવેદન	૫-૬૧
પ્રસ્તાવના (પ્રાદેશ કેશવનાથ દ્વિમતરામ કામદાર)	૬૨-૮૦
ભાંડેતિક અક્ષરોની સમજ	૮૧-૮૪
ચિત્ર-પરિચય	૮૫-૧૮૬
વિષયાનુક્રમ	૧૪૭
૮ વિભાગ-૫૬ પ્રકરણોનો અનુક્રમ	૧-૮૩૦

વિભાગ પહેલો શ્રી મહાવીર અને આગમસાહિત્ય

પારા ૧-૧૪૦ ૩-૬૦

પ્રકરણ ૧ હુ જૈનધર્મનો ઉદ્ભવ અને તેનું સ્થાન

પારા ૧ ભાગતના આર્ય ધર્મની ત્રણ શાખાઓ-વૈદિક જૈન અને જૌહ ૨ ચોવીમ તીર્થંકરો ૩ પાર્શ્વનાથ એ વ્યક્તિ ૪ પાર્શ્વનાથનો આગુર્ધામ ધર્મ, મહાવીરનો પચ્ચશિક્ષા ધર્મ ૬-૭ શ્રીમહાવીર અને જુદા સમકાલિન, તેમની વૃદ્ધતા ૮ શ્રી મહાવીરનો ઉપદેશ ૯ શ્રી મહાવીર ૧૦ તેમના અનુયાયી રાજાઓ ૧૧ શ્રી મહાવીરના ઉપદેશની અમર ૧૨-૧૪ જૈન ધર્મનો અન્યધર્મોપર પ્રભાવ ૧-૧૬

પ્રકરણ ૨ જુ આગમકાલ

૧૫ તપસ્વી ને દર્શનકાર શ્રી મહાવીર, ૧૬ તેમના સમયની ભાષા, ૧૭ ગણધરો ૧૮-૨૦ તેમણે ગુરુજી ૧૨ અંગો-આચાર, સૂતકૃત, ધ્યાન, સમવાય, વ્યાખ્યાપ્રશ્નિ, જ્ઞાતધર્મ, ઉપામક, અંતકૃદ્ધ, અનુત્તરોપાતિક, પ્રશ્નવ્યાકરણ, વિપાક, દષ્ટિવાદ ૨૧ દષ્ટિવાદના પાચ ભાગ-પરિકર્મ, સૂત, પૂર્વ, અનુયોગ ને ચૂલિકા ૨૨ અંગોની ભાષા ૨૩ ૨૫

પ્રકરણ ૩ જી સિદ્ધસેન-યુગ

૧૫૨-૧૫૪ સિદ્ધસેન દિવાકર તેમના પહેલા ન્યાયશાસ્ત્રની રિયતિ તેઓ જૈન ન્યાયશાસ્ત્રના સ્થાપક-તર્કપ્રધાન પુરુષ ૧૫૫-૮ સન્મતિ-તર્ક નામનો મહાન્ ન્યાયગ્રંથ, ૧૫૯ પ્રતિભાવાન્ ને સ્વતંત્ર વિચારક, ૧૬૦-૬૦ તેમની બત્રીસ દ્વાત્રિ-શિકા-સ્તુતિઓ ૧૬૩ દાર્શનિક ૧૬૪ સિદ્ધાંતપ્રધાન નહિ પણ તર્કપ્રધાન ૧૬૫ દિગ્બરોમાં તેમનો આદર ૧૬૬ શ્વેત આચાર્યોમાં મહાન્ પ્રતિષ્ઠા ૧૬૭ અન્ય કૃતિઓ ૧૬૮-૧૭૧ તેમનું જીવનચરિત્ર-કિંવદન્તીઓ ૧૭૨ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષા, ભૌતિક ગ્રંથકાર ૧૭૨ ક (જુઓ શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિપત્રક) ૧૦૭-૧૨૨

પ્રકરણ ૪ થી વિક્રમ સ ૧ થી ૩૦૦ વિમલસૂરિ, મથુરાસ્તૂપો, મથુરાસંઘ, દિગ્બર-શ્વેતાંબર ભેદ, જૈન ન્યાયશાસ્ત્રનો પ્રથમયુગ

૧૭૩ વિમલસૂરિનું પદ્ધિમચરિત્ર ૧૭૪ વિક્રમ બીજી મહીના મથુરાના જૈન સ્તૂપો ૧૭૫ મથુરાસંઘ-પરિષદ ૧૭૬ દિગ્બર-શ્વેતાંબર ભેદ (વિ સ ૨૩૯ કે ૧૩૬), ૧૭૭ સમતભદ્ર કૃત આત્મભીમાસા ૧૭૮-૯ સંસ્કૃત ભાષામાં ગ્રંથરચનાનો પ્રારંભ ૧૮૦ જૈન ન્યાયશાસ્ત્રનો પહેલો યુગ ૧૨૩-૧૨૮

પ્રકરણ ૫ મુ ગુપ્ત અને વલ્લી સમય આચાર્ય મહાવાદી

જિનભદ્ર દ્વામાશ્રમણ વિ સ ૩૦૦ થી ૮૦૦

૧૮૧ ગુપ્ત સમય ભાષ્ય ને ચૂર્ણિઓની રચના ૧૮૨ કુવનય માલાથી મળતી દહીકત ૧૮૩ ગુપ્તવંશના જૈનાચાર્ય દેવગુપ્ત ૧૮૪ તેમની શિષ્યપરપરા ભિન્નમાત્ર જૈન મંદિરોથી રમ્ય ગૂર્જર દેશ ૧૮૫ તત્વાચાર્ય તે પ્રાય શિલાકથુરિ હોય ૧૮૬ મહત્તવાદી ૧૮૭ તેમનો હાદત્તાર નયત્યકવાલ ગ્રંથ તે ૫ ની પાંચમી દીકાઓ ૧૮૯ ન્યાયબિંદુ દીકા પર દિપ્તિ ૧૯૦

અથ - ૭૭ ચાર મૂલ્યો ૭૮-૯ આવશ્યક ૮૦-૪ દર્શનાલોક,
૮૫-૮ ઉત્તરાધ્યયન ૮૯-૯૦ પિંનિયુક્તિ, ઓધનિયુક્તિ
બે પેખી એક ૯૧ નદી સૂત્ર ૯૨ અનુયોગદ્વાર ૫૬-૭૩

પ્રકરણ ૬ મુ ઉપલખ્ય શ્રુત-સાહિત્ય.

૯૨-૯૫ ૭ ઉદ મૂલ્યો - ૯૬-૭ પદ્યો નિશીથ ૯૮-૯
ખીત્રુ બૃહત્કથા ૧૦૦ ત્રીજું વ્યવહાર ૧૦૧ ચોથું દર્શાનુ
રક્ષ, પાચમું પચક'પ ૧૦૨ છઠું મદાનિનીય ૧૦૩ દશ
પ્રકીર્ણક (પચના) ૧૦૪-૧૧૩ તે દર્શનો પચિત્થ, ૧૧૪-
૧૨૭ ખીત્ર પ્રખીર્ણક (પચનાઓ) ૧૨૮ જિનગદ્ધ ક્ષમાત્ર
મણુ કૃત વિગેરાવરયક બાપ્ય ૧૨૯ કુન ચોગશી આગમો
૧૩૦-૫ આગમો મંગધી નિન્દરનિદૂઝ ૧૩૬ ડા યાકોખીનું
કથન ૧૩૭ વેગરનું Sacred Literature of the
Jainas ૧૩૮-૯ આગમ મંગધી સિદ્ધસેન દિવાકર ૧૪૦
ઉપમહાર ૭૬-૯૦

વિભાગ ૨ જે પ્રાકૃત સાહિત્યનો મધ્યકાલ અને
સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઉદયકાલ પાગ ૧૪૧-૨૬૦ ૯૧-૧૮૮
પ્રકરણ ૧ હુ આરભિક ઐતિહાસિક ઘટનાઓ

૧૪૧ વીરાત ખીત્રે ત્રીજો મૈત્રાન્વશોક સત્રાદ્-ખોદ્ધ શ્રમણો
નિગ્ગથ તે જેનો ૧૪૨ ખીખ્ધોની અસર જિનકથ્પની વિચિ
ન્નતા, નગરવાસ સંપ્રતિરાજ, ૧૪૩ કલિંગ ચક્રવર્તિ ખાર-
વેય ૧૪૪ કાલકાચાર્ય ૧૪૫ ભર્યનું શકુનિકા વિહાર, ખપુ
ટાચાર્ય ને તેના શિષ્ય ભુવન ૯૪-૧૦૦

પ્રકરણ ૨ હુ ઉમા સ્વાતિ વાચક, પાદલિપ્તસૂરિ આદિ
૧૪૬-૭ ઉમાસ્વાતિ વાચક, ૧૪૮-૯ તેમનો મદાત્રય
તત્ત્વાર્થ સૂત્ર-સંભાષ્ય ૧૫૦ પાદલિપ્ત સુતિ ૧૫૧ સિદ્ધસેન
દિવાકર-તેનો યુગ ૧૦૧-૧૦૬

સુરિ આચારાગ ને સૂત્રકૃતાગપર ટીકા ૨૪૫ અંગવિદ્યાના અ
 ધ્યાસક વીરસુરિ ૨૪૬-૨૫૪ સિદ્ધર્થસુરિ, ઉપમિતિ બવપ્રપચ
 કથા ને અન્યપ્રથો ૨૫૫ વિજયસિદ્ધસુરિ-જીવનસુંદરી ૬૬
 ૨૫૬-૮ મહેશ્વરસુરિની પચમી ૬૬ ૨૫૯ નાગરી લિપિ,
 અપભ્રંશભાષા ૨૬૦ ચાવડા-ચૈત્યવાસીનો સખધ. ૧૭૧-૧૮૮

વિભાગ ૩ જે સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ વિ સ

૧૦૦૧ થી સ ૧૨૩૦ પારા ૨૬૧-૩૨૬ ૧૮૯-૩૨૬
 પ્રકરણ ૧ છ. સોલકી વશનો સમય-મૂલરાજથી કણ
 (વિ. મ ૧૦૦૨ થી ૧૧૫૦)

૨૬૧ સોલકીવગ મૂલરાજ વગેરે ૨૬૨ જખૂ અને
 તેના પ્રથો ૨૬૩ પ્રદ્યુમ્નસુરિ દિગંબરવાદીજેતા બે રાજાને જૈન
 કર્યા ૨૬૪ ૮ મહાદર્શનિઃ અભયદેવસુરિ-સન્મતિતર્કપર ટીકા
 ૨૬૬ જૈન ન્યાયશાસ્ત્રનો ખીજો સુગ ૨૭૦ ત્રિજીવનગિરિના
 રાજા-પછી ધનેશ્વરસુરિ ધારાધીસ મુજના સુર ૨૭૧ વીરગણિ
 ૨૭૨ મહાકવિ ધનપાલ, તેનો પ્રાકૃતકોશ, ૨૭૩ તે કવિનું
 જીવન ૨૭૪ બોજ રાજાનો બહુમાન્ય પડિત-તિલકમંજરી
 કથા ૨૭૫-૭ તે કથાની વિશેષતા ૨૭૮ તેના ભાઈ શોભન-
 મુનિ, શોભનરત્ન ૨૭૯ ધનપાલકૃત અન્યકૃતિઓ ૨૮૦ વાદિ
 વેતાલ શાન્તિસુરિ ૨૮૧ વર્ધમાનસુરિ ૨૮૨ જિનચંદ્રગણિ,
 વીગચાર્ય ૨૮૩ ચૈત્યવામીઓનો પરાજય કરનાર જિનેશ્વરસુરિ
 (ખરનર), ૨૮૪ તેના બધુ જુદિમાગર સુરિના અને તેના
 પ્રથો, તેમજ તેના શિષ્યો ૨૮૫ મોટવની ઉદયમંજરી કથામા
 ઉજોખિત ચંદનાચાર્ય અને 'ખગ્ગકવિ' મિરદવાળા વિજય-
 મિદ નગિ ૨૮૬-૨૯૦ રિમનમત્રો અને તેની 'વિમનવસતિ' ૨૯૧
 નાદિ નમત્રી ૨૯૨ ાપ્પાચાર્ય અને મુરાચાર્ય ૨૯૨-૪ નવા
 મૃત્તિકાર અભયવૃન્સુરિ ૨૯૫ માધાગણ કવિ-સિદ્ધસેનસુરિ
 ૨૯૬ નમિમાતુ ૨૯૭ 'સદ્નિતક શિરોમણિ દેવેન્દ્રમાધુ,

૧ ચૈત્યવાસીઓ ૧૯૨ સિવરામચુરિ કર્મપ્રકૃતિ ત્રય ૧૯૩
ચદ્વર્ણ મહત્તર-પચમગ્રહ નામનો કર્મત્રય ૧૯૪-૫ વલ્લભી
મંધ-પરિપદ ૧૯૬ પ્રાચીન જૈનેતર સાહિત્ય ૧૯૭ મિદ્ધસેન
મણિ-તત્ત્વાર્થ દીક્ષા ૧૯૮ હરિભદ્ર ચુરિને તેનો યુગ ૧૯૯
સૌગાંધ્ર માથે જૈનોનો મંબધ, વનભીપુર ૨૦૦ વલ્લભી-ભગ,
૨૦૧ આનંદપુર ધનેશ્વર ચુરિ ૨૦૨ ખીખ કાલકચુરિ ૨૦૩
મધદાસ દ્વામાશ્રમણ-વસુવ દિદી ધર્મસેન મહત્તર ૨૦૪
સમ્રાટ દર્પ-ખલભદ્ર, મયૂર કવિ, માનતુમ ચુરિ ૨૦૫ ચંડ
વૈયાકરણ ૨૦૬-૨૧૦ જિનભદ્ર દ્વામાશ્રમણ-વિશેષાવસ્થાક્રમાખ્ય,
૨૧૧ જિનદાસ મહત્તર-નદી ચૂર્ણિ, નિશીથ ચૂર્ણિ ૨૨૨
વલ્લભીના મૈત્રકે ૧૨૬-૧૫૨

મકરણ ૬ કું હરિભદ્ર-યુગ (વિ મ ૫૮૫ અથવા વિ સં
૭૫૭ થી ૮૨૭)

૨૧૩ હરિભદ્ર ચુરિ પ્રસ્તાવ ૨૧૪-૫ કુક ઝવન ૨૧૬
તેમની સમભાવી ગવેષણા ૨૧૭-૮ તેમના અથો '૨૧૯-૨૨૩
તેમની વિશેષતાઓ ૨૨૪ તેમણે ઉલ્લેખેન જૈનેતર ત્રયકારો
૨૨૫ તેમનો મમય નિર્ણય ૨૨૬ એક યુગકાર ૨૨૭ ૮
યોગસાહિત્યમા નવો યુગ સ્થાપક ૨૨૮-૨૩૧ દાર્ગનિક, કવિ,
કથાકાર ૨૨૯ તેમનો શ્રી મહાવીરના માર્ગમા અટલ
વિશ્વાસ ૧૫૩-૧૭૦

મકરણ ૭ મુ આવડાનો મમય (વિ મ ૮૦૦ થી ૧૦૦૦)

૨૩૩-૪ ગૂજરાત-પાટણની સ્થાપના, શ્રીમલતી શ્રી
માવી, ગૂજરાતમા પોરવાડો ૨૩૫-૬ વનરાજ જૈનોની સદાય
ને તેમની મહત્તા મત્રી સેનાપતિપદ ૨૩૭-૮ ઉદોત્તનચુરિની
કુવચમાલા ૨૩૯ હરિભદ્ર-નેનો યુગ ૨૪૦-૧ મમ્રાટ વત્સ
રાજ ૨૪૨ જાપ્તભટ્ટીચુરિ, કનોજનો આમ અને ગોડનો ધર્મ-
રાજ ૨૪૩ જયસિદચુરિ-ધર્મોપદેશમાવાવૃત્તિ ૨૪૪ શીવાક

દેવસૂરિ, જયદેવનું ૭૬ શાસ્ત્ર, નમદેવસૂરિ ૩૫૫ સિદ્ધસૂરિ,
જયકીર્તિનું ૭૬૦ શાસ્ત્ર ૩૫૬ જયમંગલની કવિશિક્ષા
૩૫૭-૬ મલધારી શ્રીચંદ્રસૂરિ ૩૬૦ તેમના શિ દેવભદ્રસૂરિ
૩૬૧ વર્ધમાનસૂરિ વૈયાકરણ ૩૬૨ તેમની સિદ્ધરાજવર્ણન
નામની કૃતિ ૩૬૩ સાગરચંદ્ર ૨૪૧-૨૫૫

પ્રકરણ ૪ શુ કુમારપાલનો સમય. મ ૧૧૯૯ થી ૧૨૩૦

૩૬૪-૩૮૨ કુમારપાલ, તેનો પ્રતાપ-રાજવિસ્તાર, અ-
મારિ ધોષણા, મલનિષેધ, પરમાર્હત, તેનું ધાર્મિક જીવન, મંદિરો,
દેવાલયમંડિત દેશ, આદર્શ જૈનરાજ્ય, ૩૮૩-૮૭ જૈન મંત્રીઓ,
દડનાયકો વગેરે ૩૮૮ એકવીસ ગ્રાંથો ૨૫૬-૨૭૨

પ્રકરણ ૫ શુ કુમારપાલનો સમય. (ચાલુ) મ ૧૧૯૯ થી ૧૨૩૦

સાહિત્યપ્રવૃત્તિ ૩૮૯ મળયગિરિ-મહાન સંસ્કૃત ટીકાકાર,
વૈયાકરણ, ૩૯૦ લક્ષ્મણ ગણિ ૩૯૧ જિનભદ્ર, ચંદ્રસેન, નેમિ
ચંદ્ર, કનકચંદ્ર (૧), રવિપ્રભ ૩૯૨ શ્રીપાલના પુત્ર કવિ સિ
દ્ધપાલ ૩૯૨૬ તાડપત્રોપર લખાયેલી પ્રતો ૩૯૩ શ્રીચંદ્રસૂરિ
૩૯૪ વાદિ નેમિચંદ્ર, ૩૯૫ આવક કવિ દુર્લભરાજ ૩૯૬
વિજયસિદ્ધસૂરિ ૩૯૭ હરિભદ્રસૂરિ ૩૯૮ તાડપત્રની પ્રતો ૩૯૯
પદ્મપ્રભસૂરિ ૪૦૦ પરમાનંદસૂરિ ૪૯૧ હેમાચાર્ય શિષ્ય દેવ
ચંદ્ર મુનિનું નાટક ૪૦૨ શ્રીચંદ્રસૂરિ ૪૦૩ વાલ્મીકિસૂરિનો
૨૫૦ ૪૦૪ મુનિગ્તનસૂરિ ૪૦૫ જમદેવ, સુદન વિપ્ર ૪૦૬
તાડપત્ર ૪૦૭-૧૦ સોમપ્રભસૂરિ ને તેમના ગ્રંથો ૨૭૩-૨૮૪

પ્રકરણ ૬ શુ હેમચંદ્ર મં ૧૧૬૨-૧૨૨૯

હેમચંદ્રસૂરિ સંબંધી કથનો, તેમના પોતાના વચનો
૪૧૧-૨ તેમના મંત્રવી પ્રતાપ ૪૧૩ ગુરુપરપરા ૪૧૪-૧૫
દીક્ષા, આચાર્યપદ ૪૧૬-૭ મિદ્ધરાજ સાથેના પ્રમંગો ૪૧૮
સિદ્ધમલ્લાક જુની ગ્યના ૪૧૯ નિ. ચ પુરુષચરિત્રની રચના
૪૨૧-૩ ગૃજગતનું પ્રધાનવ્યાકરણ ૪૨૪-૫ રાજાઓ સાથેનો

ગુણ્યદ્ર, ગાવિભદ્રસુરિ, ૨૯૮ ચદ્રપ્રભ મદત્તર ૨૯૯ વર્ધમા-
નાચાર્ય પૌર્ણમિક ગચ્છાધાપદ ચદ્રપ્રભ સુરિ ૨૦૦ કવિ
બિદ્ધણ ૧૯૧-૨૨૦
પ્રકરણ ૨ જી મોલ દી વ ગનો ગમય-મિદ્ધગજ જયમિહ
વિ મં ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯

૩૦૧-૩૦૪ 'મિદ્ધગજ' જયમિદ્ ૩૦૫-૭ જૈન મત્રીએ,
દકાધિપ વગેરે ૩૦૦ પાટણની પ્રજાતા, ગૃજરાતનો વૈભવ
શ્રીમાળી વાળીઆ ૩૦૦ ગજપુરતકઆડા ૩૧૦ દેટલીક
ધટનાએ ૩૧૧-૩ મનધારી અમયદેવસુરિ ૩૧૩ (ક) શાતિ-
સુરિ ૩૧૪-૬ જિનવદનભ સુરિ ૩૧૭ જિનદત્ત સુરિ ૩૧૮ ગમ
દેવ, જિનભદ્ર સુરિ ૩૧૯ પદ્માનદ ૩૨૦ વાગમદ્ ૩૨૧-૨
મદાકવિ શ્રીપાલ ૩૨૩ વીગચાર્ય ૩૨૪ દેવભદ્ર સુરિ ૩૨૫
વીર ગણિ-સમુદ્ધોપ સુરિ ૩૨૬ વર્ધમાન સુરિ ૩૨૭ દેવચદ્ર સુરિ
(હેમાચાર્યના ગુરુ), શાતિ સુરિ (પિરપલગચ્છ રથાપક), ૩૨૮
દેવ સુરિ ૩૨૯ ધર્મધોપ સુરિ, અમુદ્ધોપ ૩૩૦ યશોદેવ સુરિ,
મિદ્ધ સુરિ, વિનયચદ્ર ૨૨૧-૨૪૦

પ્રકરણ ૩ જી સિદ્ધરાજ જયમિહનો સમય (ચાલુ)
સ ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯

૩૩૨-૪ મુનિચદ્ર સુરિ, તેમના અથો ૩૩૫ શ્રીચદ્ર સુરિ,
તેમના અથો ૩૩૬ આચલિક ગચ્છની રથાપના ૩૩૭ ધને
ધરસુરિ ૩૩૮ યશોદેવસુરિ-તેમના અથો ૩૩૯-૪૦ મલધારી
હેમચદ્રસુરિ, તેમના અથો, -સિધ્ધો ૩૪૨ મં ૧૧૭૯ ની તાડ
પ્રત ૩૪૩ પ જ્વેતામ્મર દ્વિગજ વચ્ચે વાદ વાદિદેવસુરિનો
જય, તેમનું જીવન ૩૪૬ 'વ્યાધ-સિદ્ધ શિશુકૌ' આનદ-અ
મરચદ્રસુરિ ૩૪૭ જી ગ હગ્ગિભદ્રસુરિ ૩૪૮ જિનેશ્વર ૩૪૯
વિજયસિદ્ધસુરિ ૩૫૦ મં ૧૧૮૫ ની પ્રતો ૩૫૧ ધર્મધોપસુરિ
યશોભદ્રસુરિ ૩૫૨ મહેદ્રસુરિ ૩૫૩ સુમતિસુરિ ૩૫૪ આમ

મી સદી અભયદેવ, માધારણુ, દેવચંદ્ર, વર્ધમાન, લક્ષ્મણુ, જિનદત્ત, ધાલિલ, મુનિચંદ્ર ૪૭૭ સં. ૮૩૫ ની કુવલયમાલા અદાર દેશીભાષા-સૌરાષ્ટ્ર, લાટ, ગૂર્જર દેશની બોલીઓ ૪૭૮ વિં ૧૩ મી સદી ચોગીન્દ્ર, માર્કલ્લધવવ, હરિભદ્ર, વરદત્ત, રત્નપ્રભ

૩૨૬-૩૩૩

પ્રકરણુ ૨જીું શોલકી વ રાનો સમય (અનુસધાન)

સ ૧૨૩૦ થી મ ૧૨૬૬

૪૭૯ અજયપાલ અને જૈનો ૪૮૦ મત્રી યશ પાલ ૪૮૧ નરપતિ ૪/૨ પ્રભુન્ન સૂરિ ને જિનપતિ સૂરિ ૪૮૩ રત્નપ્રભ સૂરિ ૪૮૪ મહેશ્વર સૂરિ ૪૮૫ મૂલરાજ તથા બોબોભીમ ૪૮૬ જગદેવનો આજી પર ઉદ્ધાર આદિ ૪૮૭ હેમપ્રભ સૂરિ, મા-ણિક્યચંદ્ર સૂરિ, પરમાનંદ સૂરિ, ૪૮૮ દડનાયક સોભનદેવ, મુદ્રાધિકારી રત્નસિંહ ૪૮૯ દેવભદ્રસૂરિ ને તેના શિષ્ય સિદ્ધ-સેનસૂરિ ૪૯૦ આસડ આવક મહાકવિ ૪૯૧ ઉદયપ્રભસૂરિ, પૃથ્વીચંદ્ર, ૪૯૨ ઉદયસિંહ ૪૯૩ નેમિચંદ્ર ભડારી આવક ૪૯૪ મલમપ્રભ ૪૯૫ તિલકાચાર્ય, ધર્મધોષ, દેવેન્દ્ર-સૂરિઓ ૪૯૬ વાયડા ગચ્છના જિનદત્ત અને જીવદેવસૂરિ ૪૯૭ ગુણવર્ધન, અજીતદેવ, હરિભદ્ર, પૂર્ણભદ્ર ૪૯૮ વિજયપાલ કવિ ૪૯૯ બે ભાઈઓ-અમડ મત્રી અને આલ્હાદન દડનાયક, વર્ધમાનસૂરિ ૫૦૦ તાડપત્રની પ્રતો ૫૦૧ રાજા પ્રહ્લાદનદેવ-પાલણુપુર સ્થાપક, ૫૦૨ જીઓ વસ્તુપાલ યુગ ૫૦૩-૪ અપભ્રંશ સાહિત્ય-૧૩ મી સદીનું રત્નપ્રભ, સોમ પ્રભ, મહાકવિ અમરશીર્ષ-નાગરકુન, જયદેવ ૫૦૫ જૂની ગૂજરાતીનું સાહિત્ય શાલિભ'સૂરિ, નેમિચંદ્ર ભડારી, ધર્મ, વિજયસેનસૂરિ, મગનસૂરિ

૩૩૪-૩૩૬

પ્રકરણ ૩ જીું વસ્તુ-તેજયુગ મં ૧૨૭૫ થી મં ૧૩૦૩

વસ્તુપાનનું આત્મચરિત, સોમેશ્વરકૃત પ્રચરિત ૫૦૬

મંજી ૪૨૬-૯ કુમારપાલ માધેના પ્રગંગો ૪૩૦ અન્ય પ્રથો
૪૩૧ ' દલિકાલ સર્ગ ' ૨૮૫-૩૦૦

પ્રકરણ ૭ મુ હેમયુગ (ચાત્ર)

હેમાચાર્ય મંજી અન્ય પ્રથકારો-૪૩૨ તેમની સાદિ-
ત્યમેવા-વ્યાકરણ ૪૩૩ તેના પાત્ર અંગો ૪૩૫ ' અપભ્રંશ '
વ્યાકરણના આદિકર્તા ૪૩૬-૭ વ્યાકરણની વિવિધતા ૪૩૮-
૪૪૧ દ્વાપ્ત્ય મદાકાવ્ય, બે-મરુત તેમજ પ્રાકૃત ૪૪૨
ચાર કોપપ્રથો ૪૪૩-૫ ચાર અનુસાસન-રાજ્દ, લિંગ, કાવ્ય
અને ૭૬ પર, વાદાનુસામન ૪૪૬-૮ ન્યાયનો પ્રમાણભીમાસા
પ્રથ ૪૪૯ બે ખત્રીવીઓ-ન્યાયમંદિરિત ૪૫૦ જૈન ન્યાય-
શાસ્ત્રનો ત્રીજો યુગ-પુષ્પિત કાલ ૪૫૧-૨ યોગશાસ્ત્ર ૪૫૩
મોત્રો ૪૫૪ અર્દ્ધજીતિ ૪૫૫ આનંદશ કરભાષનો અભિપ્રાય
૪૫૬ અનેક જિનમંદિરોની પ્રતિષ્ઠા ૪૫૭ ધર્મશ્રદ્ધા ૪૫૮
અન્ય દર્શનો પ્રત્યે મમભાવ ૪૫૯ પૂર્વ પ્રથકારોની પ્રશસા
૪૬૦-૧ કનૈયાલાલ મુનશીનો મત ૪૬૨-૬ હેમાચાર્યનું શિષ્ય
મડળ રામચંદ્રસુરિ તેમના પ્રથો ૪૬૭ ગુણ્યદ્ર ૪૬૮ માલચંદ્ર
૪૬૯ રામભદ્રકૃત નાટક ૪૭૦ હેમયુગનો પ્રતાપ ૩૦૧-૩૨૬

વિભાગ ૪ થો 'ભાષા' સાહિત્યનો ઉદય પારા ૪૭૧-૬૬૦

પૃ ૩૨૭-૪૪૮

પ્રકરણ ૧ હુ અપભ્રંશ સાહિત્ય.

૪૭૧ હેમાચાર્ય અપભ્રંશના પાણિની ૪૭૨ ગૂજરાતી
ભાષાની જનની અપભ્રંશ, ગૂં ના ત્રણ યુગ, તેનો આરંભ,
૪૭૩ અપભ્રંશ સાહિત્ય મુખ્યત્વે જૈનો પાસે ૪૭૪ વિં ૮
થી ૧૦ મી સદીનું અપભ્રંશ સાહિત્ય સ્વયંભૂત, ત્રિભુવન
સ્વયંભૂ, ધનત ૪૭૫ વિં ૧૧મી સદી મહેશ્વર, ધનપાલ, પુષ્પદત્ત,
શ્રીચંદ્ર, સાગરદત્ત, પદ્મકીર્તિ, નયનન્દિ, કનકામર, ૪૭૬ વિં ૧૨

સુરિ ૫૬૫ તપાગચ્છર્યાપક જગત્યદ્રમ્હિ ૫૬૬ મધપતિ
 પૂનડ, સર્વદેવસુરિ, ૫૬૭ જિનપાલ ઉ૦, ૫૬૮ દિ૦ પડિત
 આશાધર, ૫૬૯ મહેદ્રસુરિ ૫૭૦ પદ્મપ્રભ ૫૭૦ સુમતિ ૫૭૧
 ગુણ્યાકર, દેવેન્દ્ર ૫૭૨ વસ્તુપાલ-તેજપાલનો સ્વર્ગવાસ ૫૭૩
 તેમની ભાવના, ૫૭૪ તેમના યુગ મળધી ગ્રો, આનંદશકર
 ૫૭૫ તેમજ ૨૧૦ ચીમનલાલ દલાલ જૈનોનો ગૂજરાતપર
 ઉપકાર

૩૭૦-૪૦૦

પ્રકરણ ૫ મુ વાઘેલા વશનો સમય મં ૧૩૦૦ થી ૧૩૫૬

૫૭૬ વિશલદેવ, ૫૭૭ તપાગચ્છમા મતભેદ-એ પક્ષો
 ૫૭૮ દાનવીર જગદૂશાહ ૫૭૯ ઉદયનમ નીના પ્રપૌત્ર સવખણ
 ૫૮૦ પેથડમત્રી ૫૮૧ તેણે કરાવેલા ૮૪ મંદિર ૫૮૨ તેનો
 પુત્ર ઝાઝણ ૫૮૩ ત દેવેન્દ્રસુરિ અને તેમના ગ્રથો ૫૮૪-૫
 આ સમયમા લખાયેલ તાડપત્રની પ્રતો ૫૮૬ સર્વાનંદ, પર-
 માનંદ, યશોદેવ ૫૮૭ તાડપ્રતો, અજિતપ્રભ, ૫૮૮ પૂર્ણકલશ,
 ૫૮૯ અભયતિલક ૫૯૦ ચંદ્રતિલક ૫૯૧ વિદ્યાનંદ ૫૯૨
 જિનેશ્વર, જયમગન, ૫૯૩ પ્રબોધચંદ્ર ૫૯૪ ધર્મતિલક,
 મુનિદેવ, સિદ્ધતિલક, નરચંદ્ર, ૫૯૫ પ્રદ્યુમ્નસુરિ, ૫૯૬ ત્રિન-
 મચંદ્ર, ગતપ્રભ, પ્રબોધમૂર્તિ-જિનપ્રબોધ, સોમચંદ્ર ૫૯૭
 ધર્મધોષ, સોમપ્રભ, ૫૯૮ ક્ષેમકીર્તિ, માનવુંગ, ધર્મકુમાર,
 વિવેકમાગર ૫૯૯ પ્રભાવકચ્છિકાગ પ્રભાચંદ્ર ૬૦૦ માલચંદ્ર,
 માણિક્ય, ૬૦૧ મહિનપેપુ, ૬૦૨ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથકાર જિનપ્રભ-
 નાર ત્રિવિધ તીર્થંત્ર, ૬૦૩ તેની અતિહાસિકતા, ૬૦૪
 રતવનો રાજશેખર, ૬૦૫ દાગબોનો ગૂજરાતમા પવેશ, ૬૦૬
 અપમશ મહિત્ય-જિનપ્રભ, ૬૦૭ જૂની ગૂજરાતીમા માહિત્ય-
 દ્રવિઓ વિનયચંદ્ર, મોમમૂર્તિ, જગદુ પદ્મ ૬૦૮ ગૂંગઘટિતઓ
 ૬૦૯ માતિસિક્ષા કર્તા મેઆમર્મિદ ૬૧૦ ગૂર્જરદેશના દિન્દુ

મહામાત્ય વસ્તુપાત-તેજપાત ૫૦૭ દિદુ મંરૂતિના ગ્લક અને
અન્ય મંરૂતિ પ્રત્યે આદ્યવાળા, ૫૦૮ વિદ્-માન્ય વસ્તુપાત,
રાજદાર્યદક્ષ તેજપાત ૫૦૯ પૂર્વવૃત્તાત ૫૧૦ જન્મ-મત્રીઓ
૫૧૧ બોળાલીમતી નિર્જળતા ૫૧૨ વીરધવની પમદગી
૫૧૩ ગજકુશલ મત્રીઓ ૫૧૪-૫ લઙ્ગાયદ યોદ્ધા-યુદ્ધવીર
વસ્તુપાત ૫૧૬ બોની દક્ષતા ૫૧૭ તેજપાત પણ યોધો
૫૧૮ યવનો માથે મેમામ ૫૧૯ ભદ્રેશ્વરના લીમમેન માથે યુદ્ધ
૫૨૦ દુદુબ-પરિવાર ૫૨૧ 'સ્યા' વણિકોની ઉત્પત્તિ ૫૨૨
-૫ ધનપ્રાપ્તિ-સુકૃત્યોમા વ્યય, મૈયદનું દ્રવ્ય વગેરે, મર્ધર્ધના
મદિરો. ૫૨૬ લૂણિય-વસદિ, આજુ ૫૨૭ સુકૃત્યોની નોધ
૫૨૭૬ અન્ય ધર્મ મંગધીના સુકૃત્યોની નોધ, ૫૨૮ ભર્ય-
શકુનિકા વિહાર ૫૨૯ મહાયાના ૫૩૦ એક કવિની અ-યોક્તિ

૩૩૭-૩૬૯

પ્રકરણ ૪ થુ વસ્તુ-તેજયુગમાં સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ મ ૧૨૭૫
થી મે ૧૩૦૩

વસ્તુપાતની ઉક્તિઓ ૫૩૧-૪ વિદ્વાન-કવિ, કાવ્ય
પરીક્ષક અને કવિઓનો બોજ વસ્તુપાત, નિરભિમાન, પુસ્તક-
ભઠારો, કવિઓનો આશ્રયદાતા ૫૩૫-૬ રાજકવિ સોમેશ્વર-
સોમશર્મા ૫૩૭ હરિદર ૫૩૮ સુભટ ૫૩૯ નાનાક ૫૪૦
જૈન-બ્રાહ્મણ વચ્ચે પ્રીતિ ૫૪૧ સેવ મંપ્રદાય ને વિષ્ણુભક્તિ
૫૪૨-૩ અરિસિંહ ૫૪૪-૬ અમરચદ્રસરિ, તેમના ગ્રંથો ૫૪૭
'સધુબોજરાજ' વસ્તુપાત ૫૪૮-૫૧ બાલચદ્રસરિ ૫૫૨ જય-
સિંહસરિ ૫૫૩ ઉદયપ્રભસરિ ૫૫૪ વસ્તુપાતનો પુસ્તકમગ્રહ,
૫૫૫ તેની અન્ય વિદ્વાનોને ગ્રેરણા ૫૫૬-૭ નરચદ્રસરિ, ૫૫૮
તેના ગુરુ દેવપ્રભસરિ ૫૫૯ 'કવીન્દ્રબલ્લુ' યશોવીર મત્રી ૫૬૦-૧
આ યુગમા તાડપત્ર પર લખાયેલી પ્રતો ૫૬૨-૩ માણિક્યચદ્ર-
સરિ, તિલકાચાર્ય, અભયદેવ આદિ ગ્રંથકારો ૫૬૪ વિનયચદ્ર-

રાજ્યનો અત મુસલમાનો ૬૧૧ ત્યારમુધી જૈન પડિતોની
અપૂર્વ સાહિત્ય એવા

૪૦૧-૪૨૧

પ્રકરણ ૬ ૬ ગૂજરાતમા મુસલમાનો મં ૧૩૫૬ થી ૧૪૦૦

૬૧૨-૧૫ મુસલમાનો આવ્યે ગૂર્જરભૂમિની થયેલી
સ્થિતિ ૬૧૬ બાપા ગઘદૃતિઓ-બાપાવખોધો ૬૧૭ જૈનોનું
બાપામાદિત્ય, ૬૧૮ અનાઉદીન ખીલજી-ગૂજરાત આદિ ૫૭
૭૮ ૬૧૯ અલપખાનમુઓ-જૈનમંદિરોનો ભગ ૬૨૦-૨ શનુ-
જય તીર્થોદ્ધારક-સમગ્રમિદ ૬૨૩-૬ આણુ તીર્થનોઉદ્ધાર, મંદિર,
પ્રતિમાઓ ૬૨૭ માદિત્યપ્રવૃત્તિ-મેરતુંગદૃત ઐં પ્રબધ
ચિતામણી ૬૨૮ તેમાના પ્રગથો ૬૨૯ ઐંસ્થવિરાવરી તેમજ
ખીજા ગ્રંથો ૬૩૦ વિદ્યાકર, દેરના વાસ્તુમાર અને જ્યોતિ
મારાદિ, કમલપ્રભ, મોમતિલક ૬૩૧ મુધાકલશનુ મગીતો-
પનિપત અને તેનો માર ૬૩૨ જિનકુચવસુગિ, લખ્મિનિધાન
૬૩૩ ૩ મોમતિલકસુરિ, પ્રમાનદ, મનદેવ ૬૩૪ તાડપત્રપર
લખાયેલ પ્રતો ૬૩૫ શ્રીતિલક, શ્રીચક્ર, ૬૩૬ મનોનંદસરિનું
જગદુચ્ચિત, ભુવનતુંગ, ૬૩૭ જૂની ગૂજરાતીનું સાહિત્ય-ગઘ-
દૃતિઓ ૬૩૮ પ્રચાતિલક શિખ્ય, ૬૩૯ અમદેવદૃત સમરાસમો,
જિનપદ્ય, ૬૪૦ સોલણ

૪૨૨-૪૩૫

પ્રકરણ ૭ ૭ ગૂજરાતમા મુસલમાનો. મ ૧૪૦૧ થી ૧૪૫૬

૬૪૧ ઐ બનાવો ૬૪૨ રાજગેખગદૃત ઐં ચોવીસ પ્રબ-
ધોનો પ્રબધકોપ, તથા અન્ય ગ્રંથો ૬૪૩ ગુણમમૃદ્ધિ મદત્તગ,
મેરતુંગ ૬૪૪ મુનિભદ્ર, ૬૪૫ ભાવદેવ ૬૪૬ જયમિદ મંદિર
હમ્મીર મહાકાવ્ય ને અન્ય ગ્રંથો ૬૪૭ ગુણાકર, મહેદ્રપ્રભ,
મવયેદુ, ૬૪૮ રત્નરોખર ૬૪૯ દેવેન્દ્ર, ૬૫૦ જયરોખરસુરિ
૬૫૧ મેરતુંગસરિ, મહેદ્રપ્રભ ૬૫૨ દેવસુન્દરસરિના આચાર્ય-
શિષ્યો ૬૫૩ માનસાગર, કવમડન, મુનિસુદર, દેવમૂર્તિ, સાધુ-

કુલાનો લડારી વેલાક, ચિતોડની રૈગરચાવડી-સિંગરચૌરી,
રાણાજીવું કર ન લેવાનું વ્યવસ્થાપન, જૂનાગઢનો માડલિક
રાજા, ખભાતનો ચાણુરાજ ૭૨૦ વાણીઆના દશા-વીસા બેદ
૭૨૧ લક્ષ્મીસાગર સુરિનું ચરિત્ર ૭૨૨ દેવગિરિના ધન્યરાજ
અને નગરાજ, સંઘવી ગદો, કુગર અને સડો ૭૨૦ અમદાવા-
વાદનો મત્રી કર્મણુ સંઘવી, સીરોહીનો ખીમો સંઘવી ૭૨૪
ઇડરમા લક્ષ્મીસાગર સુરિ ૭૨૫ સીરોહીના મત્રીઓ સ
સહસા ૭૨૬ માડવગઢના સં વેલો ૭૨૭ પિંપલપુર ને દેવાસના
સંઘવીઓ ૭૨૮-૯ માડવના 'માદરમલિક' મેધમત્રી તથા ખીમ
સંઘપતિઓ ૭૩૦ કમલસયમ, શ્રીમાલી મલ્લરાજ, જિનસમુદ્ર,
શ્રીમાલી દેવાનો યાનકોશ, ૭૩૧ 'એક વાણિયો શાહ, ખીજો
પાદશાહ'-ખેમો હડાલીઓ, ઝોસવાલ મત્રી નગરાજ ૭૩૨
કર્મોશાહનો શત્રુજયનો ઉદ્ધાર ૭૩૩-૫ તેની હકીકત ૪૯૩-૫૧૫
પ્રકરણ ૫ મુ સોળમા શતકમા સપ્રદાયની છિન્નલિન્નતા.

અકિતમુકતાવલીના અવતરણ ૭૩૬ અમદાવાદમા લોકા
શાહ, મૂર્તિપૂજનનિષેધ ૭૩૭ લાણ્યાથી પ્રતિભાનિષેધ, ખીજો ને
તેનો મત, દૃઢિયા-રથાનકવાસી ૭૩૮ કડવો-કડવા મત-સાધુ
નિષેધ ૭૩૯ પાર્શ્વચંદ્ર-તેનો ગન્ધ ૭૪૦ સિયિનાચાર સામે
કડક આચાર, વૈષ્ણવ સપ્રદાયનો પ્રવેશ ૭૪૧ તે વૈષ્ણવ
મતની દુકી વિગત ૭૪૨ આનંદવિમલ સુરિના ક્રિયોદ્ધાર
૭૪૩ ધર્મની છિન્નલિન્નતા-મુસનમાનોની મૂર્તિલજ્જતા,
મદમદ બેગડો હિંદુઓનો કાળ

૫૦૬-૫૧૨

પ્રકરણ ૬ હું મોળમા શતકમાં સાહિત્યપ્રવૃત્તિ

રઘુવંશીકામાથી ચારદા સ્તુતિ ૭૪૪ તપોરત્ન ને ગુણરાત્ન
૭૫૫ પાટણના શ્રીમાળી પર્વતનું ત્રયતિષ્ઠાપન ૭૪૬ સોમ
ધર્મ ૭૪૭ સોમવે, ગુણાકર ૭૪૮ ચાગ્રિવર્ધન ૭૪૯ ઉ.ચ
ધર્મ, મર્વમુદર ૬૫૦ સાધુસોમ, ત્રયિવર્ધન, ધર્મચંદ્ર ૭૫૧

માણિક્યસુદરચરિ, ૬૮૨ માણિક્યગેખગચરિ ૬૮૩ દેવમુર્તિ
૬૮૪ તાડપત્રની પ્રત ૬૮૫ દર્પભૂયણ, જિનસુંદર ૬૮૬
ચારિત્રસુંદર ૬૮૭ ગમચદ્રચરિ ૬૮૮ શુભનીલકૃત કથામાહિત્ય
૬૮૯ ઐતિહાસિક ગ્રંથો ૬૯૦ કીર્તિરાજ, ધીરસુદર, ૬૯૧ સોમ-
સુંદરચરિત્ર ગ્રંથો

૪૬૨-૪૭૧

પ્રકરણ ૩ જી આ શુભમા ખરતગ ગમ્હીયની ખામ
મેવા, અને ગુજરાતી સાહિત્ય મં. ૧૪૫૬ થી ૧૫૧૦

૬૯૨-૩ ખ જિનભદ્રચરિ-તેમણે રચાવેલા અનેક
શાનકોશ, ૬૯૪ જિનવર્દન ૬૯૫-૬૯૬ જયમાગર-ગ્રંથો અને પુસ્તક
લિખાપન ૬૯૭ જિનમાગર, ધર્મચદ્ર મત્રી મડન અને તેના
ગ્રંથો, મડનનો આત્મવૃત્તાત ૬૯૮-૭૦૧ મડન મત્રીના પૂર્વજો,
૭૦૨-૩ મડન મત્રી, ૭૦૪ મડનના ગ્રંથો ૭૦૫ ધનદ અને
તેના ત્રણ શતકો ૭૦૬ મિદ્ધાન્ત-કોશ, ૭૦૭ અપભ્રંશ
સાહિત્ય-જયરોખર, હેમસાર, વિશાલગજ ૭૦૮ ગૂજરાતી
ભાષાસાહિત્ય-ગદ્ય કૃતિઓ ૭૦૯ ગૂજરાતી કાવ્યસાહિત્ય-
જયરોખર, સોમસુંદર, હીરાનંદ, જયસાગર, માડણુ શ્રાવક, ચપો,
દેવરત્નચરિ શિ., સાધુકીર્તિ, તેજવર્દન, મડલિક, સર્વાનંદ,
જયવન્તલા, ગ્લમડન, ૭૧૦ નગસિદ્ધ મહેતાને ગૂર્જર 'આદિ
કવિ' હવે નહિ કહી શકાય ૭૧૧ તેની પહેલાનું ગૂજરાતી
સાહિત્ય, ૭૧૨-૪ જયરોખકૃત પ્રબોધ ચિંતામણી રૂપક કાવ્ય
મં ૧૪૬૨, ૭૧૫ તેમના છંદો, માણિક્યસુદરકૃત ગદ્યમા
પૃથ્વીચદ્ર ચરિત્ર ૭૧૭ પદ, માર્ગ, દેશી, 'પ્રભાતિયા' ૭૧૮
ગૂં જૈન કવિઓના કાવ્યનમુના અપાયા નથી તેનું કારણ

૪૭૨-૪૯૨

પ્રકરણ ૪ શુ વિક્રમ સોળમુ શતક મં ૧૫૦૧-૧૬૦૦
ઐતિહાસિક ઘટનાઓ

ગુરુશ્ચરત્નાકર કાવ્યમાથી મગલાચરણ ૭૧૯ રાણા

વૃત્તાત મુખ્યત્વે હીરસૌભાગ્યકાવ્ય પરથી, જન્મ, દીક્ષા, આ
માર્ગપદ, શિષ્યાદિ

૫૩૫-૫૪૦

પ્રકરણ ૨ જી અકબરના હરબારમા હીરવિજયસૂરિ અને
બીજાઓ.

હેમવિજયકૃત લેખપ્રચરિતમાથી અવતરણ ૭૬૬-૭ અકબર
સાથે મેળાપ, પુસ્તકોની ભેટ ૭૬૮ સૌરીપુરની યાત્રા, અખલ
દેવ ૭૬૯ અકબર બાદશાહનું જીવવધન ધનું ફરમાન 'જગદ
ગુરુ' નું ખિરદપ્રદાન, ૮૦૦ બાવનગળ યાત્રા, વિહાર આદિ
૮૦૧ અકબરના બીજા વધુ ફરમાનો, ૮૦૨ બાનુચંદ્ર વિ
૮૦૩-૪ વિજયસેનસૂરિ, નદવિજય, બાદશાહના વધુ ફરમાન,
૮૦૫ 'સવાઇ' વિજયસેનસૂરિ ૮૦૬ હીરવિજયસૂરિની સન્નિધિ
પર પ્રતિષ્ઠા, ઉનામા સ્વર્ગ ૮૦૭ શાંતિચંદ્ર કૃત કૃપારસકોશ
૮૦૮ બાનુચંદ્ર-સિદ્ધિચંદ્ર, બાનુચંદ્રના મૃત્યુ ૮૦૯ વિજયસેન
સૂરિનો વિશેષ પરિચય, ૮૧૦ ખ જિનચંદ્રસૂરિ ૮૧૧-૧૩
જૈનધર્મની અકબરગણ અસર, ૮૧૪ અણુલક્ષ્મણની આશને
અકબરીમા વિદ્વાનો પૈકી જૈનો, બદાઉનીનો ઉલ્લેખ, અકબરની
રાજસભામા જૈનો ૮૧૭-૮ અકબર સાથે જૈનોનો પરિચય
કાવ્ય

૫૪૩-૫૬૦

પ્રકરણ ૩ જી કેટલીક ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ અને ઘટનાઓ.

જગદગુરુ કાવ્ય ને વિજયદેવસૂરિ-માહાત્મ્યના અવતરણો
૮૧૯-૨૧ ધમસા ૧૨ ૮૨૨-૪ વિવેકલપ ૮૨૫ ભામાશાહ-
પ્રતાપરાણના મત્રી, ૮૨૬ તેનો ભાઈ તારાચંદ, ૮૨૭ આન-
દવિજય, ખલાતનો તેજપાલસોની, આગ્રાના કોનપાલ સોન-
પાલ ભાઈઓ ૮૨૮ જમનગરના વર્ધમાન ને પદ્મસિદ્ધ ૮૨૯-૩૦
વિજયદેવસૂરિ તથા વિજયસિદ્ધસૂરિ ૮૩૧ તપાગચ્છમા ખળભ
જાટ, જે પક્ષો-દેવસૂર ને 'આણુદસૂર' ૮૩૨ પ્રતિષ્ઠાઓ
૮૩૩-૪ અમદાવાદના શાંતિદાસ શેઠ ૮૩૪ હીરવિજયસૂરિ
એક જૈન પ્રભાવક

૫૬૧-૫૭૦

સત્યરાજ, હેમદસ, જ્ઞાનમાંગ ૭૫૨ ગ્લમડનનો બોજપ્રમથ
અને ખીલ પ્રધા, શુભગીય, અમરચંદ્ર, સાધુમોમ, સગ્રામમિદ,
૭૫૩ પ્રતિષ્ઠામોમકૃત સોમસૌભાગ્ય, રાજનવંદન, આદિ
૭૫૪ મિદ્ધમુગિ, મત્સ્યગજ, ભાવચંદ્ર, વિનયગૂણણ, લક્ષ્મીનિ
વામ, સોમચાગિનકૃત ગુરુ ગુણુરત્નાકરકાવ્ય, ૭૫૫ આધુ
વિજય, મવંવિજય, શુભવર્ધન, જિનમાણિક્ય ૭૫૬ કમલ-
સયમ, હૃદયમાગર ૭૫૭ કીર્તિવર્ણન, ઇન્દ્રદમ, લલિતમાગર,
૭૫૮ તિલક, મિદ્ધાવમાર, અનંતદમ, વિનયદમ, મોમદેવ,
મૌભાગ્યનદિ, વિદ્યારત્ન, ગજસાગ, ૭૫૯ પર્વત, અગમિદ ગણો
૭૬૦ જિનદમ, મદનચંદ્ર, દર્પકુલ, ૭૬૧ લક્ષ્મીકલ્પસાદ,
૭૬૨ હૃદયસૌભાગ્ય, ૭૬૩ અપર્મંશ સાહિત્ય-રત્નમડન, યશ -
કીર્તિ સિદ્ધસેન-રઘુ, જયમિત્ર, દેવનન્દિ ૫૨૩-૫૨૦

પ્રકરણ ૭ મુ સોળમી સદીનું ગૂજરાતી સાહિત્ય

૭૬૪-૫ ગૂજરાતી ગદ્ય સાહિત્ય, ૭૬૬-૭૬૯ ગૂજરાતી
જૈન કવિઓનું કવિતાસાહિત્ય ૭૭૦ લાવણ્યસમય—યુગ
૭૭૧-૮ તેમની કૃતિઓ ૭૭૪ અન્ય ભાષા-કવિઓ ૭૭૫-૭
જૈન પૌરાણિક ગૂં સાહિત્ય ૭૭૮ રસિક કાવ્ય-ગ્રેરક નેમિ
નાથ અને મ્યુનભદ્ર ચરિત્રો, ૭૭૯ જૈન દર્શનના તત્ત્વો પર કાવ્યો
૭૮૦ મવાદ ૭૮૧ લોકકથાનું સાહિત્ય ૭૮૩ ઐતિહાસિક
તેમજ લોકસાહિત્યના ખેડનાર જૈનો—શામળભટ્ટ પૂર્વે ૭૮૩
જૈન મહાપુરોહિત, તીર્થોપર કાવ્યો—ઓં મહત્ત્વ ૭૮૪ ભાષા-
તરો ૭૮૫ આ સતકના જૈનેતર કવિઓ ૭૮૬-૭ હીરવિજય-
ચમુરિનો ઉદય-સમયસ્થિતિ ૫૨૧-૫૩૨

વિભાગ ૬ ફો હેરક યુગ (સ ૧૬૦૧ થી ૧૭૦૦)

‘ભાષા’ સાહિત્યનો મધ્યકાલ પારા ૭૮૮-૯૧૨ ૫૩૩-૬૧૮
પ્રકરણ ૧ હ હીરવિજયચમુરિનું વૃત્તાંત

૭૮૮ તે સમયની સાધનો ૭૮૯-૯૫ હીરવિજયચમુરિનું

૮૮૪ સહજકીર્તિ, શ્રીસાર ૮૮૫ ઉદયકીર્તિ, શ્રુતસાગર, રાજ
મુદ્ર ૮૮૬ દેવસાગર, ગુણુવિજય, ૮૮૭ ભાવવિજય ૮૮૮
ધનરાજ ૮૮૯ ઝાલિદાસના કાવ્યોના ટીકાકાગે મહિમસિદ્ધ,
શ્રીવિજય, જિનવિજય, વિનયવિજય ૮૯૦ હિતરશ્મિ, માણી
મયમદ્ર, દાનમદ્ર, ધનવિજય, પદ્મસાગર, નયકુજર ૫૯૩-૬૦૨

પ્રકરણ ૭ મુ મધ્યકાલીન (૧૭મા શતકનું) ગૂર્જર સાહિત્ય.

કેટલાક અવતરણો ૮૯૧-૩ ગૂર્જરાતી મઘમાહિત્ય-ખા-
ળાવળોધો ૮૯૪ અવતર મઘ ત્રયો ૮૯૫ ગૂર્જરાતી કાવ્ય-
સાહિત્ય ૮૯૬ આ શતકના ગૂર્જર કવિઓની નામાવલી-તેમના
કાવ્યકાલના વર્ષો સહિત ૮૯૭ ભક્તિમાર્ગની અસર-ભક્તિ
પ્રેરક સાહિત્ય ૮૯૮-૯૦૦ લોકકથાસાહિત્ય, તેના નામો,
૯૦૧ તે સાહિત્યમા જૈનોનો ફાળો ૯૦૨ Lyrics (હિમિ-
ગીતો) ૯૦૩ ભાવાનુવાદો ૯૦૪ ઐતિહાસિક સાહિત્ય ૯૦૫
Romance અને Ballad-રોમાન્સકારી વીરરસકાવ્ય અને
યુદ્ધગીતો ૯૦૬ રૂપક કાવ્યો, મવાદ, 'ખારમાસ' ૯૦૭ દૂકી
કૃતિઓ ૯૦૮ અડનાતમક કૃતિઓ ૯૦૯-૧૦ રાગો, દેશીઓ,
ગીતો ૯૧૧ જૈનેતર વિદ્વાનોની અપેક્ષાએ જોતોનું પૂર ૯૧૨
આ પ્રતાપવર્ણુ ચતક

૬૦૩-૬૧૮

વિભાગ ૭ મો યશોવિજય યુગ (અ ૧૭૦૧ થી ૧૭૪૩)

'ભાષા' માહિત્યનો અર્વાચીનકાલ પાગ ૯૧૩-૧૦૧૮

૬૧૯-૬૯૯

પ્રકરણ ૧ મુ યશોવિજય યુગ.

અ ત્મરૂપાનના તેમના કૃતિઓમાથી અવતરણો ૯૧૩-૫
" ૧ ૧ન પરમ અખ્યાતમી ને યોગી ૯૧૬ યશોવિજય-અને
કાવ્ય સાહિત્યના સદા ૯૧૭-૯૨૫ 'સુજલવેલી' માથી
તેમનું ઇતિહાસ જન્મભૂમિ-માતપિતા-દીક્ષા-કારીવાસ-

પ્રકરણ ૪ યુ ખરતર જિનચ દ્રસૂરિ અને ખગતરોની મેવા.

કર્મચદ્ર વચાવથી પ્રમધું અવતરણુ ૮૩૬ તીકાનેગના
કર્મચદ્રમત્રો ૮૩૭ તેનું જતાત, મિંગેલીપર છત ૮૩૯-૪૦
તે અને અકબર બાદશાહ ૮૪૧ ખરતર જિનચ દ્રસૂરિ ૮૪૩-૪
માનમિદ-જિનમિદસૂરિ ૮૪૫ જલાગીરનો દુધમ, રઃ કગબો
૮૪૬ ખ જિનગજસૂરિ ૮૪૭ મમયસુદર ૮૪૮-૫૦ ખનાર-
મીદાસ-તેનો જતાત-અધ્યાત્મી જીવન ૫૭૧-૫૮૦

પ્રકરણ ૫ મુ સત્તગમા ગતકની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ સમ્પ્રદાય પ્રાકૃત
સાહિત્ય

વિજયપ્રશસ્તિનું અવતરણુ ૮૫૧ ઉત્પદ્યમ, ગ્લનાકર,
જિનચદ્ર, માધુષીતિ, જ્ઞાનપ્રમોદ, હીરકનચ ૮૫૨-૫૩ ધર્મ-
માગર ઉપાધ્યાયના અથો ૮૫૪ બ્રહ્મમુનિ ૮૫૫ વાનગ-સપિ-
વિજયવિમલ ૮૫૬ નયગ ગ આદિ અથકારો ૮૫૭ ચદ્રકીર્તિ
૮૫૮ સકલચદ્ર ૮૫૯ હેમવિજય ને તેમના અથો ૮૬૦ વીર
ભદ્ર, પદ્મસાગર ૮૬૧ રવિસાગર ૮૬૨ પુણ્યસાગર, પદ્મરાજ,
૮૬૩ જયસોમ, ૮૬૪ સમયસુદરના અથો, ૮૬૫ ગુણવિનયના
અથો ૮૬૬ ઉદયમિલ, કલ્યાણુરતન, ૮૬૭ ગુણવિજય, હીરપ્રશ્ન,
કીર્તિવિજય ૮૬૮ સાતિચદ્ર, ૮૬૯ દેવવિજય, વિનયકુશલ
૮૭૦ કનકકુશલ, ૮૭૧ જ્ઞાનવિમન, વલ્લભ ૫૮૧-૫૮૨

પ્રકરણ ૬ હું મ સ્કૃત-પ્રાકૃત સાહિત્ય (અનુમંધાન)

હીરસૌભાગ્યનું અવતરણુ ૮૭૨ હર્ષકીર્તિ ૮૭૩ નગર્પિ,
દેવવિજય ૮૭૪ જ્ઞાનતિલક, શુદ્ધિવિજય, હસપ્રમોદ, આનંદ
વિજય, મેરુવિજય, ૮૭૫ શુભવિજય ૮૭૬ દેવવિજય, જયવિ
જય ૮૭૭ ભાનુચદ્રના અથો ૮૭૮ સિદ્ધિચદ્રના અથો ૮૭૯
માનસાગર, હર્ષનંદન ૮૮૦ રતનચદ્ર ૮૮૧ સાધુસુદર, ૮૮૨
તેજપાલ, મધવિજય, ચારિત્રસિદ્ધ, રૂપચદ્ર, દેવવિમનકૃત હીર
સૌભાગ્ય મહાકાવ્ય, ૮૮૩ સુમતિહર્ષ, જયવિજય, ગજચદ્ર

ખડનાત્મક કૃતિઓ હપટ બીજા અંકારો — હપટ હિતરત્તિ,
 હર્ષનંદન અને સુમતિકલ્લોલ, શાંતિસાગર, ભાવવિજય,
 દાનચંદ્ર, જિનવિજય ૯૬૦ વસ્થાણુસાગર વિનયસાગર ૯૬૧
 મહિમોદયનો જ્યોતિષત્રય ૯૬૨ યશસ્વત્સાગર (જશવત
 સાગર)ના ત્રયો ૯૬૩ હસ્તિરત્તિનો વૈષક ત્રય, વૃદ્ધિવિજય,
 માનવિજય, શાંતિદાસ શીખલી શેઠ ૯૬૪ ઉદયચંદ્ર,
 મતિવર્ધન લક્ષ્મીવલ્લભ ૯૬૫ ગ્વાનવિમલસૂરિ, માન-
 વિજય, સ્વપ્નિચંદ્ર, રત્નવિજયની ગૂર્જર દેશ જુપાવલી ૯૬૬
 દાનવિજય ૯૬૭ રામવિજય, હસરતન ૯૬૮ ભાવપ્રભસૂરિ
 ૯૬૯ વિમલસૂરિ, રતનચંદ્ર, તેજસિદ્ધ ૯૭૦ ભોજસાગર યશો
 વિજયનો નયચક્ર તુલ્ય

૬૪૭-૬૫૯

પ્રકરણ ૫ સુ અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય

વિક્રમ ૧૮ સુ શતક

આનંદધનના રતવનોમાથી અવતરણુ ૯૭૧ જૈન ગૂર્જર
 કવિઓ-બીજા ભાગનો હવાલો ૯૭૨-૪ ૧૮મા શતકનું શૂંગઘ
 સાહિત્ય ૯૭૫ શૂ કાવ્યસાહિત્ય માટે જૈન ગૂર્જર કવિઓ
 —બીજા ભાગનો હવાલો ૯૭૬-૭ આ શતકના કવિઓની
 નામાવલી અને તેમનો કવિત્વકાલ ૯૭૮ તે પૈકીના જેમના
 ચરિત્ર પ્રકટ થયા છે તેનો લિલ્લેખ ૯૭૯ લોકકથાસાહિત્ય
 ૯૮૦ પદો-ભક્તિ વૈરાગ્ય પ્રેરિત દુકાં ગીતો તથા શ્લોકો
 ૯૮૧ 'બારમાસ'ની કૃતિઓ ૯૮૨ ઐ. સાહિત્ય ૯૮૩ દાર્શ-
 નિક વિષયપર—અધ્યાત્મ પર કૃતિઓ ૯૮૪ વૈષકપર કૃતિ ૯૮૫
 તીથો-તીર્થયાત્રાદિનું સાહિત્ય

૬૬૦-૬૬૯

પ્રકરણ ૬ સુ વિ. ૧૯ સુ અને ૨૦ સુ શતક

આત્મપ્રબોધમાથી મગતાચરણુ ૯૮૬ શાંતિદાસ શેઠના
 પ્રસિદ્ધ વચનો-અમદાવાદના નગરશેઠ ૯૮૭ દુકાગો ૯૮૮

‘ન્યાયવિદ્યાગદ,’ આગ્રામાં વિગેન ન્યાયાભ્યાસ, અવધાન,
ડમોઈમાં અર્ગવામ ૯૨૬ દૃષ્ટી સ્થિતિ ૬૨૧-૬૨૯

પ્રકરણ ૨ જી (અનુબંધાન) મમયજ્ઞ મુધારક ન્યાયશાસ્ત્રી અને
યોગવેત્તા યજ્ઞોવિજય

તેમના પ્રયોગાથી અવતરણો ૯૨૭ અનેક વિદ્યાનુયયો
વિજય ૯૨૮ બ્રુતયોગમપત્તના ૯૨૯ મમયજ્ઞ મુધારક યજ્ઞો-
વિજય ૯૩૦ જૈન ન્યાયનો યોગો યુગ નામે ફલ-કાળ ૯૩૧
પ્રખર ન્યાયવેત્તા યજ્ઞોવિજય ૯૩૨ ‘રદ્ધ્ય’ ગદ્યિત પ્રયો
૯૩૩-૪ યોગવેત્તા યજ્ઞોવિજય ૬૩૦-૬૩૯

પ્રકરણ ૩ જી અનુબંધાન અધ્યાત્મી યજ્ઞોવિજય અને
તેમના પ્રયોગ

મુજમવેલિ અને શ્રીપાલરાસમાથી અવતરણ ૯૩૫-૬
આનંદ ધન સાથે સમાગમ, અષ્ટપદી ૯૩૭ આનંદ ધન યોગીમીના
પદો પર પોતાનો બાલાવબોધ ૯૧૮-૯ અધ્યાત્મી યજ્ઞોવિજય-
જશવિવાસ, અધ્યાત્મસાર, ૯૪૦ પોતાની ભૂમિકા ને ધ્યેય
૯૪૧-૪ તેમના પ્રયોગ, ૯૪૫ પૌર્વાપર્વક્રમ, ‘એદ્ર’થી અદિત
પ્રારભ ૬૪૦-૬૪૬

પ્રકરણ ૪ જી વિનયવિજય મેઘવિજય અને બીજાઓનું
સાહિત્ય.

શાતરસભાવના, મેઘદૂતમમર્યાદેખના અવતરણ ૯૪૬
-૮ વિનયવિજય-તેમના પ્રયોગ, અને યજ્ઞોવિજયના સદા
ધ્યાયી હોવાની દિવદન્તી બગબર નથી ૯૪૯ લવજીની લોકા
સપ્રદાયમાં દીક્ષા, મુખે મુદપતી બાધી ‘દ્વિદયા’ ધર્મદાસ
૯૫૦ મત્યવિજય-ક્રિયોદ્ધાર ૯૫૧-૭ મેઘવિજય, તેમની કૃતિ
ઓ, એતિહાસિક, કાવ્યરામકૃતિ સમગ્રપૂર્તિના કાવ્યો,
લોકસાહિત્ય, વ્યાકરણ, જ્યોતિષ, અધ્યાત્મ સખધી પ્રયોગ,

વિભાગ ૮ મો. વિક્રમ વીસમી સદી અને સામાન્ય

હકીકત જૈન યુગ. પારા ૧૦૧૯-૧૧૯૫ ૬૯૭-૮૩૨

પ્રકરણ ૧ છુ પાશ્ચાત્ય કેળવણીનો ઉદય-વીસમી સદી

ગાંધીજીનું અવતરણ-દાનવીર પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ ૧૦૧૯ તેમનું જીવનવૃત્તાત અને વ્યાપક સખાવતો ૧૦૨૦ આગગાદીનો ગૂજરાતમાં પ્રવેશ નાટકકાર ડાહ્યાભાઈ ધોળશાજી તેમના કાબ્યોના અવતરણો ૧૦૨૧-૨ તેમનું જીવન ૧૦૨૩ તેમના નાટકો ૧૦૨૪ નાટકોનું અવલોકન ૧૦૨૫-૬ નાટકોનું સંગીત, અભિનય, કલાવિધાન વગેરે

પ્રકરણ ૨ છુ અધ્યાત્મી ફિલસુફ રાયચંદ કવિ

તેમના અવતરણો ૧૦૨૭ આત્મવૃત્તાત ૧૦૨૮ મંથો ૧૦૨૯ 'કવિ', કવિ પછુ પ્રધાનપછે ફિલસુફ ૧૦૩૦ નષ્ટ મંથો ૧૦૩૧ જૈનમાર્ગનો ઉદાર-હાલની સ્થિતિ ૧૦૩૨ મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી પર પ્રભાવ ૧૦૩૩-૪૧ ગાંધીજીએ આપેલ પરિચય-પોતાની આત્મકથામાંથી અને ખાસ લખેલ 'સંસ્મરણો' માંથી રાયચંદભાઈનો સર્વ ધર્મ પ્રત્યે આદર ૧૦૪૨ તેમના લખાણ ૧૦૪૩ ટોલ્સ્ટોય અને રશિયન સાથે ઘુલના, 'કવિ' ના ગુણો ૧૦૪૪ નર્મદાશકર મહેતાનો અભિપ્રાય ૧૦૪૫ આત્માર્મ આનંદશકર ધ્રુવનો અભિપ્રાય ૧૦૪૬ ગાંધીજી અને રાજચંદ્રની શૈલી ૭૦૮-૭૨૨

પ્રકરણ ૩ છુ સાહિત્યપ્રકાશકો સ સ્થાપ્તો, શા લીમ-સિ હ માણેક

પ્રકરણ ૪ નાટકમાંથી અવતરણ ૧૦૪૭ બીમચી માણેક જપાવવા પ્રત્યે વિરોધ સામે બીમચીનો પ્રયત્ન ૧૦૪૮ તેના મદાયમે ૧૦૪૯-૫૦ બદાર પાડેલા મંથો ૧૦૫૧ રાગ ધનપત સિદ્ધ બદાઈ ૧૦૫૨ આગમોનું પ્રકાશન ૧૦૫૩ જૈનધર્મ

સ્વામીનારાયણ મંત્ર ૧૫ સ્થાપક સંમ્મનદ સ્વામી ૯૮૯ બીજા
મજનો તેરાપથ ૯૯૦ બાહ્યા ગોત્રના બદાદગમન આદિ
સધપતિઓ ૯૯૧ ગોત્રીયા, નાનુજય પરની ગોત્રીયાની દુક,
માકરચદ ને બાહ્યાબાઈની દુકો, દડીમિંગતુ પ્રમિલ દહેઁ—અમ-
દાવાદ ૯૯૨ કચ્છના જીવગજરા, નરસિંહ નાથા, કેરાવજી
નાયક વગેરે ૯૯૩ ૧૯મા શતકનું આદિત્ય સસૃતમાં અથડારો—
ઉત્પભાગર, રામવિજય, મયાચદ્ર, કૃત્તેન્દ્રસાગર ૯૯૪ વિજય-
લક્ષ્મીમુગ્ધિ, પદ્મવિજય, ક્ષમાદેવ્યાણુ ને તેમના અયો ૯૯૫
જિનકીર્તિ, કેશવ, ઉમેદચદ્ર, રૂપવિજય, કમ્પુરચદ્ર, બાલચદ
અને ઋદ્ધિમાગર ૯૯૬ ગૂજગતી કવિઓની નામાવલી અને
કવિત્વકાલ ૯૯૭ તે પેખીના જીવનવૃત્તાતો ૯૯૮ લોકકથા
અને ઐં સાહિત્ય ૯૯૯ ગૂં ગણસાહિત્ય ૧૦૦૦ વિક્રમ ૨૦
મુ શતક (સ ૧૯૦૧ થી ૧૯૬૦) ગૂં કવિઓ ૧૦૦૧
વિશિષ્ટ નોંધ લેવા લાયક વ્યક્તિઓ ૧૦૦૨ ચિદાનંદજી ૧૦૦૩
દુકમમુનિ, વિજયરાજેન્દ્રચુરિ

૬૭૦-૬૮૩

પ્રકરણ ૭ મુ (૨૦ મુ શતકે અનુસંધાન) આત્મારામજી
(વિજયાનંદચુરિ)

ડૉ. હોર્નલની સ આર્પણપત્રિકામાથી અવતરણુ ગૂ
સ્મૃતિ ૧૦૦૪-૫ આત્મારામજીનું વૃત્તાત ૧૦૦૬ આત્મારામજી
અને ચિકાગો વિશ્વધર્મપરિષદ વગેરે ૧૦૦૭ સ્વર્ગવાસ
૧૦૦૮ તેમના ઉપદેશના કલ ૧૦૦૯-૧૦૧૨ તેમનું વિશિષ્ટત્વ,
અને ગુણગાન ૧૦૧૩ વીરચદ રાધવજી ગાંધી, તેમના પર
કાલાબાઈ ધોળસાજીનું કાવ્ય ૧૦૧૪ જન્મદિ ૧૦૧૫ ચીકા
ગોની વિશ્વધર્મપરિષદમા જૈન પ્રતિનિધિ ૧૦૧૬ અમેરિકામા
પ્રચારકાર્ય ૧૦૧૭ જે વખત વિદ્યમા ગમન ને સ્વર્ગવાસ
૧૦૧૮ વીરચદ અને વિવેકાનંદની ઘુલના

૬૮૪-૬૯૬

પ્રકરણ ૫ મુ જૈન સઘ વ્યવસ્થા-જૈન સંસ્થાઓ

નદીસૂત્રમાથી અવતરણ ૧૧૦૨ સઘસંસ્થા, ૧૧૦૩ શ્રમણ સઘ-સાધુમંસ્થા ૧૧૦૪ તેમાં ઝીને સ્થાન ૧૧૦૫-૭ તે સંસ્થામાં પરિવર્તનો-વિકૃતિઓ, સાધુમંથનો ઉપકાર, તેના વ્યાપક રૂપની આવશ્યકતા ૧૧૦૮ સાધુના ઉપકરણ, આચાર, પ્રવેશોના શિથિલાચાર ૧૧૦૯-૧૦ જ્ઞાનસંસ્થા ૧૧૧૧-૪ જ્ઞાન-ભંડારો, જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય, ધ્યાનશુ ને જૈનના ભંડારોમાં ફેર ૧૧૧૫ દેદ્ય ભંડારની જરૂર ૧૧૧૬-૮ પર્વો, પર્વપણા કલ્પ અને પર્વપણુપર્વનો મહિમા ૧૧૧૬-૨૧ તીર્થો, તેમનું સ્થળ, તેમનું મૂળ મૂર્તિપૂજા ૧૧૨૨-૩ મૂર્તિ અને મંદિરો ૧૧૨૪ તીર્થો સાથે વિદ્યાધામની જરૂર ૧૧૨૫ તીર્થયાત્રા-સઘો ૧૧૨૬-૨૮ તીર્થના અધડા તથા તીર્થનો સદુપયોગ કરો ૧૧૨૯ શ્રાવકસંસ્થા ૧૧૩૦ તેનો જ્ઞાનપ્રચાર, સાહિત્ય પ્રત્યે, શિક્ષકળામય મંદિરોના નિર્માણમાં ફાળો ૧૧૩૧ પાજરાપોળ ૧૧૩૨ મનુષ્યદયા ૧૧૩૩ તેમની ધાર્મિક ક્રિયાઓ ૧૧૩૪ મખ્યામળ, વસ્તીપત્રક ૧૧૩૫ મુખ્યત્વે વણિકો ૧૧૩૬ જુદી જુદી યાત્રિના વણિકો ૧૧૩૭ જૈન સંખ્યા ઘટવાના કારણો

૭૬૭-૭૬૮

પ્રકરણ ૬ હું જૈન સંસ્કૃતિ-કલાઓ

૨૫ રણજિતરામના લેખનું અવતરણ ૧૧૩૮ કલા-નેનું ૨૫૩૫ ૧૧૩૯ કલાના જુદા જુદા મૂર્તિમત રૂપો ૧૧૪૦ શિક્ષકળા ૧૧૪૧ મસ્કૃતિ-સાધકાગિતા, વસ્ત્રચિત્રન, કળા વગેરે ૧૧૪૨ ઈનોના આપત્તથી મૂળરાતની ગોળા ૧૧૪૩-૪૫ મૂર્તિવિધાન 'ચત્ત ચિત્ર સુદર'નો આદર્શ ૧૧૪૫-૬ જૈન પ્રતિમાનિધા ૫૭ શ્રી નાનાલાલ મહેતા ૧૧૪૭ જૈનકલા-શિક્ષકળા પર શ્રી નિચરરાવ ૧૧૪૮-૫૧ જૈનચિત્રકલા ૧૧૫૨ મગીનકલા ૧૧૫૩ શ્રી પૂરણચંદ્ર નાદરનું કલા-

પ્રમાણ મહા, ભાવનગર, ૧૦૫૪ જૈનપત્રો ૧૦૫૧ મુગધ
સાત્રોળ જૈન મહા, મુગધ ૧૦૫૧ જૈન આત્માનંદ મહા
ભાવનગર, ૧૦૫૩ જૈન પત્રના આપક જુમાન ૬ દાગબાગી
ને તેમની સાહિત્યગ્રંથ ૧૦૫૮ જૈન સ્વેન દો-ફગ-મની અમૃત્ય
સેવા ૧૦૫૬ આ નંગ્યાઓ પ્રત્યે જૈન ધનાદ્યોનું કર્તવ્ય ૧૦૬૦
જૈન મુશિક્ષિને નાપુદીક્ષા લેવાની જરૂર ૧૦૬૧-૨ જૈનકોને
લક્ષમા લેવાની બાબતો ૧૦૬૩ વર્ષાશુદ્ધ જનિનો ત્યાગ ૬૮૬ ૭૩૩-૭૩૭

પ્રકરણ ૪ થુ જૈન ધર્મ-આદિત્ય-ઈતિહાસ-મુખ્ય મિદ્ધાતો

અવન રો ૧૦૦૪ ભાષા વિચારવાદક ૧૦૬૫ શિપિ
૧૦૬૬ સાહિત્ય ૧૦૬૭ તેનું લખાવતુ ૧૦૬૯-૭૦ મધ્યગ્યાન
પૂર્વક પ્રયોનો આશ્રય ૧૦૭૧ ધર્મ-સાહિત્યનો વિષયવિભાગ
૧૦૭૨ એના અભ્યાસની પદ્ધતિઓ ૧૦૭૩ ઇતિહાસ ૧૦૭૪
ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી વિચારના વિષેની પડિનો ૧૦૭૫ વિષેથી
વિદ્વાનોની જૈન સાહિત્ય સેવા ૧૦૭૬ જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ
વિષે ભ્રમણાઓ ૧૦૭૭ વિશેષ સાહિત્યપ્રકાશનથી-ગોધર્મો-
ળથી એ ભ્રમણાઓનો નાશ, ૧૦૭૮ પૂર્વ પશ્ચિમનો મદદકાર
૧૦૭૯ ડૉ. હર્મન માકોબીનું જીવન, તેનો ઉપકાર, ૧૦૮૦
અગ્રેજીમાં લખાણ અને અગ્રેજી શિક્ષણ ૧૦૮૧ ઇતિહાસકારની
મુગ્ધવણ ૧૦૮૨ આદ્યમહિત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિની જરૂર
૧૦૮૩-૪ જૈન ચાર મહામિદ્ધાતો અદિસાવાદ, સામ્યવાદ,
અનેકાનવાદ ને કર્મવાદ જૈન ધર્મની વિશેષતા ૧૦૮૫-૮
અદિસાવાદ-તેનું સ્વરૂપ 'અદિઆ પ-ગોધર્મ' અને ખીજા
ધર્મો કગતા વિચિત્રતા ૧૦૮૬-૮૨ સામ્યવાદ ૧૦૮૩-૪ અને
કાતવાદ-આદવાદ ૧૦૮૫-૬ કર્મવાદ ૧૦૮૭ આ ચાર મિદ્ધા-
તોથી પ્રેરિત જૈન સાહિત્ય ૧૦૮૮-૧૧૦૦ જૈન દિગ્ગમુશી
૧૧૦૧ જૈન ધર્મનો વિસ્તાર

ભાવ-સ્વ રણજિતરામનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય ૧૧૯૪ શ્રી
 કૃષ્ણલાલનો મત-જૈન અને જૈનેતર બંને બાલુ હાલની જોવી
 પડશે ૧૧૯૫ સર્વ સંસ્કૃતિમાયા સારા તત્ત્વોને અપનાવે
 અતિમ પ્રાર્થના કવિ ન્હાનાલાલના શબ્દોમા ભારતના યશો,
 ગાન ગાઇ સમાપ્ત ૮૦૮-૮૩૨

વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા

પૃ. ૮૩૩-૧૦૨૦

૧ શ્રી મહાવીર ભગવાન સબધી અનુક્રમણિકા પૃ. ૮૩૩

૨ જૈન ઋચકારો, લેખકો, સંરિચ્છો આદિની

અનુક્રમણિકા પૃ ૮૩૪-૮૮૪

૩ જૈન કૃત સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ઋચકૃતિની અનુક્રમણિકા ૮૮૬-૯૨૨

૪ જૈનકૃત અપભ્રંશ ઋચકૃતિની અનુક્રમણિકા ૯૨૨-૯૨૪

૫ જૈનકૃત ગૂજરાતી-દેશી ભાષામા ઋચકૃતિઓ

વગેરેની અનુક્રમણિકા ૯૨૪-૯૩૬

૬ જૈનકૃત અગ્રેજીમા ઋચો વગેરેની અનુક્રમણિકા ૯૩૬

૭ (જૈન) ઐતિહાસિક સાધનો-કૃતિઓ આદિની

અનુક્રમણિકા ૯૩૬-૯૪૬

૮ જૈન પારિભાષિક શબ્દો, મિશ્રદો આદિની

અનુક્રમણિકા ૯૪૬-૯૫૨

૯ જૈન તીર્થંકરો, તીર્થો, મંદિરો આદિની ,, ૯૫૨-૯૫૭

૧૦ જૈન મંચ, ગણ, મંપ્રદાયો આદિની ,, ૯૫૭-૯૬૦

૧૧ જૈન શ્રાવકો, મંત્રીઓ વગેરેની ,, ૯૬૦-૯૭૨

૧૨ વાણિયા-ધંધાળાદિ જાતિ કુલ જોનારની ,, ૯૭૧-૯૭૨

૧૩ યુરોપીય સંદર્ભરો આદિની ,, ૯૭૨-૯૭૪

૧૪ યુરોપીયનનો કૃતિઓની ,, ૯૭૪

૧૫ જૈનનાં દિ-કુ ઋચકારો-લેખકો આદિની ,, ૯૭૬-૯૮૨

૧૬ જૈનનાં દિ-કુ આદિકૃત ઋચો, લેખો આદિની , ૯૮૨-૯૮૭

મમદાસય નામે કુમારમિદ ભવન ૧૧૫૪ આદિત્ય અને દલા
માટે સ્વ રત્નજિતગમની ઘોડી મુચનાઓ ૧૧૫૫ દાવના દળા-
વિદીન ધાર્મિક શવન પર શ્રી પરમાણુદની લેખમાળા ૬૯૩-૮૦૬
પ્રકરણ ૭ મુ ભારતી-પૂજનમા ગુજરાતનો ફાળો અને
ગુજરાતમાં જૈન પ્રતાપ સમયધર્મની વિચારણા

મદાતના ગાધીજીનું અરન છુ ૧૧૫૬-૫૬ ભારતી પૂજનમા
સ્વેતાબર જૈનોનો ફાળો ૧૧૬૦ ગુજરાતમા દાર્શનિક આદિ-
ત્યમા પ્રથમ અને પ્રધાન જૈનો ૧૧૬૧ ગુજરાતના તત્ત્વજ્ઞાનીઓ
૧૧૬૨-૫ ગુજરાતમા જૈન પ્રતાપ-દેવમયદ્રાચાર્ય, નર્મદાના કવિ
મહેતાનું અવતરણ, ધર્મની યોગી વગોવણી, ગુજરાતપર જૈન
ધર્મની અમર ૧૧૬૬-૭૧ શુ જૈન ધર્મ વિનુમ થયો ? તે
પ્રશ્નના કારણો, તેનો ઉત્તર, અગ વિચારણા-સાહિત્યકો ૪૩૨
પાઠરો, દાલનો આદિમાધર્મનો રાજકારણમા પણ ઉપયોગ,
આશાવાદ ૧૧૭૧ જૈન ધર્મનો પ્રાચીન વારસો-સાહિત્ય, તીર્થ
અને દળા ૧૧૭૨ ભૂતકાલની ગોભા પગલ અવધળી બેસી
ન રહે. પૂર્વજોના પગલે ચાલો-આપદર્શી વીર બનો ૧૧૭૩-૮૦
શ્રી રામનારાયણ પાઠકની મુચનાઓ દ્વિસસુષ્ટી અને સિદ્ધાંતો
શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રકાશો, શિક્ષણપ્રબંધ, બોલતી ભાષામા જ્ઞાન
પ્રચાર, ગુજરાતમા જૈન શાળા પાઠ ઉભા કરો ૧૧૮૧ જ્ઞાનપીઠ
(Chair) ની યોજના કરો ૧૧૮૨-૮૨ જૈન આદિત્યના
ઉદ્ધાર અર્થે આવશ્યક કાર્યો આદિત્ય પ્રકાશન, કેદ્રગ્ય પુસ્ત-
કાલય, વ્યાસપીઠ (Chair), અર્વાચીન પુસ્તકોની રચના, તત્ત્વ
જ્ઞાન શવનમા ઉતરે તેવા પુસ્તકો-તેમા જે વિશિષ્ટ તત્ત્વો છે
તે પર સ્વતંત્ર અલગ પુસ્તકોની રચના, ભાષા અને તેને
લગતા ગ્રંથોનું પ્રકાશન, અપભ્રંશ આદિત્યનું પ્રકાશન, દેશી
ગુજરાતી ભાષાની પ્રાચીન કૃતિઓનું પ્રસિદ્ધિકરણ, દેશી બોલાતી
ભાષાનો ઉપયોગ ૧૧૯૩ જૈન સંસ્કૃતિ પ્રત્યે જૈનેતરોનો મમ-

૧૭ મુમલમાનોની અંતિદામિક કૃતિઓ-કિતાબોની „	૯૮૭
૧૮ જૈનેનું દિન્દુ દેવ-મંદિર મપ્રદાય આદિની „	૯૮૯—૯૯૮
૧૯ રચણા—રચનાદિની „	૯૯૮-૧૦૦૨
૨૦ દિન્દુ ગજકર્તાઓ, ગજવશ, જાતિ આદિની „	૧૦૦૨-૧૦૧૧
૨૧ મુમલમાન રાજકર્તા, સુબા, જાતિ વગેરેની „	૧૦૧૧-૧૦૧૩
૨૨ મામલિક પત્રો, મયમાલા, પ્રેમ આદિની „	૧૦૧૩-૧૦૧૫
૨૩ મપીણની અનુક્રમણિકા	૧૦૧૫-૧૦૨૦
શુદ્ધિ અને ધૃષ્ટિપત્રક	૧૦૨૧-૧૦૫૬
જૈન ગૂર્જર કવિઓ-ખીલેભાગ-સંખ ધી	
અભિપ્રાયો	૧૦૬૦-૧૦૬૬
જૈન શ્લોક કાન્દરન્ધ્રધી પ્રકાશિત પુસ્તકો	૧૦૮૦

જયદ્ જગજીવજોષિ-વિયાળમો જગગુરુ જગાણદો ।
 જગનાહો જગવધૂ જયદ્ જગત્પિયામહો મયવ ॥
 જયદ્ સુઆળપ્પમવો તિરથયરાળ અપચ્છિમો જયદ્ ।
 જયદ્ ગુરુલોયાળ જયદ્ મહપ્પા મહાવીરો ॥
 મદ્ સબ્બજગુજ્જોયગસ્સ મદ્ જિણસ્સ વીરસ્સ ।
 મદ્ સુરાસુરનમિયસ્સ મદ્ ધુયરયસ્સ ॥

—દેવવાચક—નદિસૂત્રે

—જગતજીવની યોનિના રાતા, જગગુરુ, જગના આનંદક,
 જગનાથ, જગવધુ, જગના પિતામહ ભગવન્ જયવતા છે ।

—શ્રુતના પ્રભન, તીર્થકરોમા છેલ્લા એવા લોકગુરુ મહાત્મા
 મહાવીર જય પામે ।

—જે સર્વ જગતના ઉદ્ધોતકર છે, જેને મુર અમુર નમ્યા
 છે, જેણે (કર્મકથા) રજને ઘોઠ નાખી છે એવા વીર જિનવુ
 ભદ્ર હો ।

૨

યે વૃજનીયા સુમન સમૂહસ્તે સન્તુ મે શ્રી ગુરવ પ્રસન્ના ।

સદા નયો યત્પ્રતિમાપ્રકર્ષ પુનન્તુ તે શ્રી કવચથ વાચમ્ ॥

—જેઓ સુમત્સના મમૂહથી પૂજનીય છે તે ભાગ ગુરુઓ
 પ્રસન્ન થાઓ । જેનો પ્રતિભાપ્રકર્ષ નિરતર નહીન છે તે શ્રી નવિઓ
 વાળીને પવિત્ર કરે ।

—ક્ષેમ કન્કૃત સિદ્ધાસન દ્વાત્રિશિન્દા-મગલાચરણ

૩

ગિર ગુમ્ફધાત્રી કવીન્દ્રેષુ વાણી, ચતુર્વર્ણસઘચતુર્વર્ણસઘ ।

ગુરુગાણુશાસ્ત્રા ગુધી ધોતૃવર્ગો જયેયુર્નગત્યામમી આસમુદમ્ ॥

—વિવિધ ગગનાની સગળનારી એની ભાષા, કીર્તીનામા વાણી, ચાર
 વર્ણસઘના ચતુર્વર્ણ સઘ, અનુશાસક ગુરુ, બુદ્ધિમા
 સન જગન્મા સમુન છે ત્યા ગુધી જય પામે ।

—ગુણાકન્કૃત-ભક્તભરગ્તોત્તર વૃત્તિ

અર્દમ્ ।

નમો મુઅસ્સ નમો તિત્થસ્સ ।

નમો ત્વુ ણં મમણસ્મ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ॥

જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ.

લેખક—મોહનલાલ દલવીય દ કૈશાઈ.

ભગવાન શ્રી મહાવીર ૧ ૩

૧ ૩ ૧ ૨ ૧૬૨ ૥ નાજન્યવી

શ્રી આદિનાયની સાતુ-પ્રતિમા મ ૧૦૭૭ ૫ ૩

[શ્રી પશુચંદ્ર નાના ના મીઠાન્યત્રી]

શ્રીમહાવીર પ્રવચન.

—પુરિસા ! સત્તમેવ સમમિજાણાહિ । સત્ત્વરસ આણા સે
ઝવદિઠા મેહાવી માર તરહ ॥ આચાર્ય સૂત્ર

—હે પુરિસો ! સત્યગુજ સમભિગ્ન-પરિગ્ન કરે! સત્યની
આત્મા ઉપર ઉભેલો મેધાની-શુદ્ધિશાલી માગ-મૃત્યુને તરી જાય છે

—પગડ સત્ત્વસિ ધિસિ કુત્વહ ! અત્યો વરણ મેહાવી મલ્લ
પાયમ્મ ક્ષોસહ । આચાર્ય

અપદ્મસે સત્યપર ગ્રિહરતા કરે સત્યનિગ્ન મેધાવી સર્વ પાપ-
ક્રોધોને માળી મૂકે છે

પમ્મ દોસે નિરાકિચ્ચા નવિરક્ષેજ્જ કેણહ ।

મળસા વયસા ચેવ કાયસા ચેવ અતસો ॥

—સૂત્રકૃતાગ સૂત્ર

—આત્મમનને જાગ્રત કરી દેપને દૂર કરી કોઈથી પણ વિરોધ
મન નથન અને દાયાથી જીવનના અવસાન સુધી ન કરે

જે અગ જાણહ સે સલ્લ જાણહ ।

જ મલ્લ જાણહ મે અગ જાણહ ।

—આચાર્ય

—જે એકને (આત્માને) જાણે છે તે સર્વ જાણે છે જે
મન જાણે , તે એકને જાણે છે

દિદ્ધ મુય મય વિજ્ઞાય, જ અત્ય પરિકહિજ્જહ ।

જે દિદ્ધ-દેખાયુ છે, સમજાયુ છે, અનુમન થયુ છે, નિગાત
થયુ , તે પ્રમાણે કદવુ જોઈએ

વિભાગ પહેલો.

શ્રી મહાવીર અને આગમ-માહિત્ય.

[સીગત ૧ થી સીગત ૯૮૦]

અરહતે ઘરિતા ચત્તદમપુણી તદેવ દસપુણી ।

અવધારમમુક્તપધારણ મવ્ય માદૂ મ ॥

—ઓષીર્યુક્તિ

—અગિત તો, આદ્ય પૂર્વધર્મે, દ્વિતીય પૂર્વધર્મે અને ૧૧ અગના
અન્ય ધારના સર્વ સાધુઓને વદન કરીને (આગળ છુ)

પ્રકરણ ૧ હું.

તૈન ધર્મનો હિદય અને તેનું સ્થાન.

મ ગલાચરણ

મર્વજીમીશ્વરનનન્તમમગમદ્ય સાચીવમસ્મરમનીશમીદમિદ્ધ ।

સિદ્ધ શિવ શિવચર કરણવ્યપેત શ્રીમજ્જિન જિત્તરિપુ પ્રયત પ્રણીમિ ॥

નમ શ્રી વર્ધમાનાય ધીમતે ચ મુધર્મણે ।

મર્વાનુયોગદ્વેષ્યો વાણ્ય સર્વવિદસ્તથા ॥

—સર્વજી, ધર્મજી, અનન, અસગ, અચ્ચ, સર્વદિતાવદ,
અરમજી, અનીન, અનીદ, તેજની, સિદ્ધ, શિવ, જિત્તજી, ડગલુ-
ધરિયો અને સગીગદિત, જિત્તરિપુ, નીમાન જિનને પ્રયત્નપૂર્વક
પ્રણમુ છુ

શ્રી વર્ધમાન આમીને, શ્રી મુધર્મગણધર્મે, સરાનુયોગદ્વેષ્યોને
અને સર્વજીની વાણીને નમસ્કાર,

—અભયદેવસંસ્કૃત ભગવતી સત્રીજાના મગલાચરણ પઠથી

૨ જૈનો દરેક યુગ-મહાયુગમાં ૨૪ તીર્થંકરો ચએલા માને

૩ આ 'યુગ-મહાયુગ' એ શબ્દમાં જૈન 'અવસર્પિણી' અને 'ઉત્સર્પિણી' એ નામના મોટા કાલ-કાલચક્રના બે વિભાગો નથી છે અવ-નીચે, સર્પ ધાતુ સરવુ એ પરથી સરનાર તે અવસર્પિણી એટલે રૂપ, રસ, ગંધ આદિ વૈભવમાં ક્રમશઃ ને પડતો-ઉતરતો કાલ તે, ન્યારે રૂપ, રસ ગંધ આદિ વૈભવમાં ઉત્ કહેલા ઉચો એટલે ક્રમશઃ ચઢતો કાલ તે ઉત્સર્પિણી આ વિભાગોમાં સખ્યા ન થઈ શકે એટલા વર્ષો પસાર થઈ જાય છે એ પ્રત્યેક વિભાગના ૪ ભાગ કર્યા છે તેને છ 'આરા' કહેવામાં આવે છે ઉત્સર્પિણીના છ આરા પૂરા થાય કે અવસર્પિણીના આરા રાત્ર થાય છે વર્તમાનમાં અવ-સર્પિણીનો પાંચમો આરા ચાલે છે હિંદુઓ વર્તમાન યુગને કલિયુગ કહે છે શ્રી આનંદરાજ દેવ કહે છે કે ઇતિહાસ પરત્વે ચાર મત સંકલ્પ છે (૧) સમગ્ર સ્થિત છે, નથી ચઢતું નથી ઉતરતું, નથી વધતું નથી ઘટતું નથી આગળ ગતિ નથી પાછળ ગતિ આ મત વિચારવા જેવો નથી (૨) ને બને છે તે આ-સ્થિત-અર્થાત્ શાંતી બને છે એ આપણે કહી ન શકીએ અર્થાત્ ઇતિ-હાસમાં કાર્યકારણભાવની સંકલ્પના નથી The Spirit bloweth as it listeth-આત્માના સ્વચ્છન્દ અનુસાર ગમે તે મયા કરે છે આ પણ પહેલાના જેવે જ મનુષ્યમતિને અનુસરના વિચાર છે (૩) ત્રીજો સિદ્ધાન્ત cycle યાને 'ચક્રનેમિ ક્રમ'નો છે (મેધહૂતમાં કહ્યું છે તેમ નીચૈર્ગચ્છત્યુપરિ ચ દશા ચક્રનેમિક્રમેણ) હાર્વિન પણ એક સીધી લીટીમાં ઉત્તરોત્તર પ્રગતિનો સિદ્ધાન્ત જન્મ પામ્યા (કાલ્યપ્રકાશમાં સારાલકારની વ્યાખ્યા આપી છે તેમ ઉત્તરોત્તરોમુત્કર્યોં ભવેત્ સાર પરાવશિ), પણ ઓગણી-સમી સદીના આરભ સુધી તેમ નહોતું શેષિ ઇતિહાસના યુગને જાતુઓના રૂપકથી ઓળખે છે (If winter comes, can Spring be far behind ?) ગાડાનું પૈડું જેમ ફરે છે તેમ પ્રભાતુ બામ્બ ફરે છે એના અસ્તોદય મયા જ કરે છે આ આપણી, યુગકલ્પની કલ્પના છે જેનું સ્વરૂપ જૈનો 'ઉત્સર્પિણી' અને 'અવસર્પિણી' એ ઇતિહાસ અને અવનતિસૂચક શબ્દ થી જતાને છે આ તેમજ પૂર્વોક્ત પ્રગતિના સિદ્ધાન્તમાં નૈતિક દૃષ્ટ્યા હોય એ છે કે એમાં મનુષ્ય પ્રયત્નને અવગણ રહેતો નથી-તેથી (૪) ઉદ્ગેશ વિસ્મય એ મળે છે કે મનુષ્ય વ્યક્તિ તેમજ પ્રભ પાતાનું બાહ્ય પાતાને દાઘ પડે છે, ઉત્સર્પિણી-સત્યયુગમાં કલિયુગ કે કલિયુગમાં સત્યયુગ-ગ્રહ-જનનની એવી શક્તિ છે વસન્ત-કાર્તિક ૧૯૮૨ પૃ ૩૧૫-૩૧૬

૧ ભાગ્યે આર્ય ધર્મની ત્રણ ગાખાઓ વૈદિક, જૈન અને બૌદ્ધ એ ત્રણે મળીને આધ્યાત્મના પ્રાચીન ધર્મનું પૂર્ણ સ્વરૂપ બતાવે છે. પ્રાચીન આર્યાવત્તમાં એવા અદ્ભુત મહાત્માઓ થયા છે કે જેમણે પોતાના મન સાચી અને કાયા તરૂન હતી લીધા દેતા તેઓને આત્મી દૃષ્ટિથી ‘જિન’ (જિ ધાતુ હતવુ, એ પાથી હતના) અર્હત (યોગ્ય) એ વધાય નામ આપવામાં આવે છે, આ એમના ધર્મને ખાસ અનુમળનાગ તે ‘જૈન’ ‘આર્યજન કહેવાય છે એ મહાત્માઓએ પોતાના હૃદયથી અને ઉપદેશથી અમુક્ય હોયો આ સમાજમાંથી નગની દીધા હોયો તેથી તેઓ ‘તીર્થંકર’ નામે ધાતુ ઓળખાય છે

૧ ‘જિન’ શબ્દ પુષ્કળા માટે, તેમજ વિશ્વના માટે પણ વપરાય છે તુઓ

સર્વજ્ઞ મુગનો યુદ્ધો ધર્મરાજસ્તયાગત ।

સમન્તમદ્ધો ભગવાન્મારવિગેવજિમ્જિન ॥ અમરકોદા

જિનોડર્હદ્ યુદ્ધ વિષ્ણુ । દેમચદ્ર-અનેકાય મપ્રહ ૨-૩૭૮

૧જી ‘જિન’ (જૈનોના જિન) સહધી યોગવાસિષ્ઠમાં મુમુ પ્રકરણમાં અડધાર ખડન અધ્યાયમાં લક્ષ્ય છે કે —

નાદ રામો ન મે વાન્દા ન જ મોગેપુ મે મન ।

કેવલ શાંતિમિન્દામિ સ્વાત્મનીવ જિનો યથા ॥

૨ પ્રાચીન ગ્રંથોદમાં અર્હત યોગ્ય, મહાન, સમાન્ય વગેરે અર્થમાં વપરાયો છે તુઓ ગ્રંથોદ ૨ ૩-૧, ૨-૩-૩, ૭-૧૮, ૧૦ ૨૨, ૨-૨, ૧૦-૮૮-૭ મૂળ

શ્રી હેમચંદ્રના અભિધાન ચિંતામાં (૧, ૨૪, ૨૫)માં આ અર્હત શબ્દના પર્યાય નીચે પ્રમાણે આપ્યા છે —

અર્હજિન પારગતલ્લિકાલવિત્ ક્ષીણાટ્કર્મા પરમેષ્ઠયધીશ્વર

શમુ સ્વયમ્ ભગવાન્જગત્પ્રમુ સ્તીર્યકરસ્તીર્યકરો જિનેશ્વર ॥

ઔદ્ધ ઋથ દીવનિકાયના બીજા મૂત્ર સામગ્રીલસુતપમા તેમજ જૈન સૂત્રોમા આવેલ છે) સ્થાપિત થયો હતો તે ચાર યામ એટલે નત નામે પ્રાણુધાતમાથી સર્વથા નિવૃત્તિ (અહિંસા), અમત્ય બોલવાથી સર્વથા નિવૃત્તિ (મત્ય), અદત્તાદાનમાથી (ચોરીમાથી) સર્વથા નિવૃત્તિ (અસ્તેય), અને પગ્ગિહમાથી સર્વથા નિવૃત્તિ (અપરિગ્રહ), તે ચારનો પાર્શ્વજિન ઉપદેશ કરતા હતા આ પરિગ્રહનો અર્થ એ છે કે કોઈપણ વસ્તુનો મગ્ગ કવો નહિ તેમા સ્ત્રીપણુ પરિગ્રહના વસ્તુરૂપે ગણાતી હતી પણ શ્રી મહાવીરના મમયમા પરિગ્રહનો અર્થ સંકુચિત થયો, એટલે કે પરિગ્રહમા ધન, ધાન્ય, જમીન વગેરે ગણાવા લાગ્યુ અને સ્ત્રીનો પરિગ્રહ પરિગ્રહ તરીકે ન સમજાયો એટલે કે અપરિગ્રહનો અર્થ કેવળ કોઈપણ વસ્તુનો સંગ્રહ કરવો નહિ એવો થના લાગ્યો, અને કોઈ કોઈ પ્રસંગે સ્ત્રીસંગ કરવાને હઠકત નથી એવુ કેટલાક દબી પરિવાળકો પ્રતિપાદન કરવા લાગ્યા, તેથી શ્રી મહાવીરે સર્વથા મૈથુનવિરતિ એ પાત્રમો યામ ઉક્ત ચાર યામો સાથે જોડી પચશિક્ષારૂપે-પચનતરૂપે ઉપદેશ્યો (ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર) ૧

૫ શ્રી મહાવીરનો જન્મ વિ મે પૂર્વે ૫૪૨ (ઇ સ પૂર્વે ૫૬૮)મા અને તેમનું નિર્ગણ પાવાપુરીમા ૭૨ વર્ષની વયે વિ સ પૂર્વે ૪૭ (ઇ સ પૂર્વે ૫૨૬)મા કાર્તિક (ગૂજરાતી આશ્વિન) વદ

૫ એ ઔદ્ધ ઋથમા કિમ જણાવ્યું છે કે ચાતુર્થીમ સુવરવાદ મહાવીરે સ્વામીનો વાદ હતો પરંતુ જૈન ઋથો ઉપરથી એવું જણાય છે કે તેમની પૂર્વે ૨૧૦ વર્ષ પર થયેલા પાર્શ્વનાથ તીર્થંકરના સમયમા તે હતો

૧ તે સૂત્રમા અધ્યયન ૨૩ ગાથા ૨૩ માં હમુ જા કે —

જાઠજ્ઞામો અ જો ધમ્મો । જો હમો પચસિકિરઓ ॥

મેતિઓ વદમાણેણ । પાસેણ ય મહામુણી ॥

અર્થ—પાર્શ્વ મહામુનિએ જે ચાતુર્થીમ ખર્મ કર્યો છે તેજ વર્ષમાન સ્વામીએ પચશિક્ષા રૂપે ઉપદેશ્યો છે

છે નર્તમાન યુગમા ૨૪ થએના તેમા સૌથી પહેલા ઋષભદેવજી અને છેલા વર્દમાન-મદાવીજી આમી ઋષભદેવજી અત્યંત પ્રાચીન કાળમા થઇ ગયા એમને આત્મજો પાંડુ વિપુના ૨૮ અવનાગમાના એક માને છે, અને એમના અદ્ભુત વંશજ્યની અને પરમદમ શક્તિની બહુ પ્રવામા કહે છે ઋષભદેવજી પત્રીના બીજા રીમ તીર્થ કહે પહુ ધણા પ્રાચીન કાળમા થઇ ગયા પત્રી બારીમમા નેમિનાથજી તે કૃષ્ણના પૈતૃક ભાઈ સૌગાદના ગિગિના પર્વતપર સિદ્ધિ પામ્યા. ત્રેવીમમા તીર્થકર પાર્શ્વનાથ એ કાન્તીના અશ્વમેન ગતના પુત્ર-નેમજો ૭૦ વર્ષ સુધી જન ધર્મનો ઉપદેશ કયો એમનો સમય વિ ન પૂર્વે ૮૦૦ થી ૭૨૦ (ઈ મ પૂર્વે ૮૭૬ થી ૭૭૬) એટલે કે તેઓ શ્રી મદાવીજી આમીના નિર્વાણ પહેલા ૨૫૦ વર્ષ મિદ થયા.

૩ આ પાર્શ્વનાથજીને ઐતિહાસિક વ્યક્તિ તરીકે ડૉ. યાકોબી (Jacobi) આદિએ દાનની ગ્રાધભોગથી સ્વીકારે છે સગ ભાડારકરે નેમિનાથજીને પહુ ઐતિહાસિક વ્યક્તિ તરીકે જણાવે છે અને તેમ ગણતા સૌગાદ (કે જેમા દાસનુ ગુજરાત સમાધ જતું હતું) સાથે જનોનો મંત્રવ શ્રી નેમિનાથ પહેલાનો હતો એમ સિદ્ધ થઈ શકે.

૪ શ્રી મદાવીજી પહેલા આતુર્થામ મંત્રવાદ (કે જેનો ઉલ્લેખ

૪ ગતે શ્રી પાર્શ્વનિર્વાણાત્સાર્દે વર્ષગતે દ્વયે ।

શ્રી વીરસ્વામિનો જહ્ને મહાનદપદોદય ॥

—અમરચંદ્ર-જિનેન્દ્ર ચરિત્રે.

અટ્ટા દ્વજ સર્ણિ ગર્ણિ વીરો જિનેસરો જાઓ ।

—પ્રવચન સારોદ્ધાર ગાથા ૪૦૪

એટલે પાર્શ્વના નિર્વાણથી અઠી સો વર્ષ વીજી જિનેશ્વર જાત એટલે (મીકમા સિદ્ધપણે) થયા

નૈતિક સિદ્ધાન્તોમા અને ધાર્મિક લાવનાઓમા તો મહાવીર અને બુદ્ધ બને લંગભંગ સરખા હતા, મુખ્ય વિષયોમા તો એકમતજ હતા, એટલુજ નહિ પણ એમના સમયના બીજા વિચારકોના, (કેટલાક) નૈતિક અને ધાર્મિક અભિપ્રાયો સાથે પણ એ બંને એકમત હતા. બ્રાહ્મણધર્મના આચાર્યો જ્ઞાતિભેદના સંકુચિત-પણાએ કરીને અને યજ્ઞમા પશુઓને મારી હોમવાના ધર્મે કરીને બધાઈ પડ્યા હતા એજ ધર્મ આ સાધુઓને એકેવાટે પાપકર્મ લાગ્યું, કારણ કે માણસની કે પશુની દિસાને સૌથી બ્રષ્ટ પ્રકારનું પાપ એ માનતા હતા. મહાવીરે બધો પુરુષાર્થ આત્મા ઉપરજ દાખવ્યો છે, એ માત્ર સાધુજ ન હતા, પણ તપસ્વીયે હતા. પરંતુ બુદ્ધને સાચો બોધ પ્રાપ્ત થયા પછી એ તપસ્વી ના રહ્યા, માત્ર સાધુજ રહ્યા અને ખોતાનો બધો પુરુષાર્થ જીવનધર્મ ઉપર દાખવ્યો એકનો ઉદ્દેશ એથી આત્મધર્મ થયો, બીજાનો લોકધર્મ થયો. "

૮ તે વખતે શ્રી મહાવીરે જણાવ્યું કે (૧) "બધા જીવો આયુષ્યને અને સુખને ચાહે છે, દુઃખ અને વધ (મરણ) સૌને અપ્રિય છે, સર્વે કોઈ જીવવાની પ્રીતિવાળા અને વ્રતિવાળા છે, જીવવું બધાને વહાલું છે " ૮ માટે જીવો અને જીવવા છો, (૨) બ્રાહ્મણ,

૮ સર્વે જીવા પિયા ડયા, મુહસાયા, દુઃખપડિકૂલા, અપિયવહા પિયજીવિણો જીવિતકામા । સર્વેસિ જીવિય પિય । (તમ્હા) જાતિવાણે કિચળ ॥-આચારાગ સૂત્ર

—બધા જીવોને આયુષ્ય પ્રિય છે, સર્વે સુખના અભિલાષી છે દુઃખ સર્વને પ્રતિકૂળ છે, વધ (મરણ) સૌને અપ્રિય છે સર્વે કોઈને જીવિત-જીવવું પ્રિય છે સર્વે જીવવાની ઈચ્છા રાખે છે આ માટે કોઈને મારવો-કદ દેવ ન બેઈએ

સર્વે પાળા સર્વે મૂયા સર્વે જીવા સર્વે સત્તા ન હતત્વા ન અજ્ઞાવેયત્વા ન પરિપેતત્વા ન ઉવદ્વેયત્વા એસ ધમ્મે મુદ્ધે ધુવે નીણ સાસણ સમેચ્ચ લોય લોયન્નેહિં પવેદણ ॥ આચારાગ સૂત્ર

અમાવાચ્યાને દિને થયુ તે દિને સિંહની ગન્નઓએ તે નિર્વાણના અંગણે પોતાના નગરમા દીપમાના-ગેગની ફગી હતી આથી દીવાલી પર થયુ ને તેમના નિર્વાણથી જ્ઞાનોના ચક્ર ચાલતો આવ્યો છે 'દનિદામ ઉપગથી ધર્માચાર્યના નામથી શક્ર ચત્રાવવાની પટ્ટેન જોએ કચ્છી જાણાય છે' (ચોક્કમાન્ય નિવરકનું પટ્ટાંગની ત્રીજી જાન-વે દોન્દગ્ગમ રખને કચ્છેલુ ભાષણ)

નિર્મય મહારીર અને જમણુ બુદ્ધ બંને સમકાલીન હતા શ્રી નિરાખારાની મહાપુરુષો હતા 'જેનુ લક્ષ્ય એકજ હતુ, પરંતુ તે લક્ષ્ય માધરાની બોની પ્રગતિ ભિન્ન હતી એના નમયમા સમાજની અને ધર્મની ગિથિ મગ્ગીજ હતી, ને ધાર્મિક અને મામાનિક ચળવળનો તે નમય હતો ધર્મનિચાગના પ્રખ્યાત 'દર્શનો' સગભગ આ નમયમા-દ્વનિયયુગમા થયા વેદવિદિત દિમાઆદિ, ક્રિયાકારે ધર્મનું અગ્ર પકડયુ હતું શરોતે અને ત્રીઓને માટે વેદાધ્યયન અને મન્યાસાદિનો નિગેધ હતો યજ્ઞોથી દેવકૃપા મનારી મનુષ્યોને તારી આપવાના ક્રિયાકારે ગચ્છી વણુમેની પ્રચલ દીવાલો ઉની ફગી પોતાને મર્વોત્તમ-ઉચ્ચત્તમ માની મનારી જ્ઞાતોઓએ યોભ, જાનચ, અજ્ઞાન અને અભિમાનને વશ થઈ આખા મમાજની ગિથિ ઉચટી ફગીને બગાડી નાખી હતી

૭ જર્મન પ્રોફેસર લોહમાન Leumann જણાવે છે કે — 'જો (શ્રી મહાવીર અને બુદ્ધ) ઉત્તમકુળમા જન્મ પામ્યા હતા, બંને પોતાનાજ કુટુંબમા ઉછરીને મોટા થયા હતા અને બંને આશરે ત્રીશ ત્રીશ વર્ષના મમાગવ્યવહારથી કટાણો આપજે સાધુ થયા બનેએ અતિ આતુરતાથી અને પોતાના પગિપૂર્ણ પુરુષાર્થથી તપશ્ચયા આદરી, પણ નપ એમને તો ઝોટી-પત્થર હતી મહાવીર એમા પાગ ઉતર્યા અને એને અનુસરીને પોતાનો ધર્મ યોગ્યો

૭ બુદ્ધ અને મહાવીર' ગ જાણાવર કરનાર રા નરસિંહભાઈ ઇશ્વર-ભાઈ પટેલ પૃ ૧૫, ૧૬, ૧૮,

લોકતા છે ૧૪ હુકમા ડવિસત્રાદ્ ટાગોરના શબ્દોમા શ્રી મહાવીરે
 “ ડિડિમ નાદથી એવો મોક્ષનો સદેશ આપાનતમા વિસ્તાર્યો કે,
 ધર્મ એ માત્ર સામાજિક ગદિ નહીં પણ વાસ્તવિક સત્ય છે—મોક્ષ
 એ સામ્રદાયિક ખાલ ક્રિયાકાંડ પાળવાથી મળતો નથી, પણ સત્ય
 ધર્મના અરૂપમા આશ્રય લેવાથી મળે છે, અને ધર્મમા મનુષ્ય અને
 મનુષ્ય વચ્ચેનો બેદ ગ્યાથી ગ્રહી શકતો નથી ” તેમણે ઉપદેશ લોક-
 ભાષામા આપ્યો ને તેમના પ્રચયન પણ તેમા ગુથાયા

૯ પરમ યોગી શ્રી મહાવીર ઈર્મના ઉદયપ્રયોગે વિચરનારા,
 આત્મ ન વાચ્યમ (મિતભાષી), ઉત્કટ અને તીવ્ર ચાગ્રિય પાળનાગ
 (આપદ ધર્મને નામે પણ એક પણ બારી નહીં રાખનારા) હતા
 શરીર, વચન અને મન એ ત્રણે તેમના દાસ હતા તેમણે આપ્યો
 બને તેટલી નિર્નિમેષ ગંખી, ધ્યાન સેની, અચેલક રહી, લોકલગ્નને
 છતી ધણા લાખા સમય સુધી આગળ્યક બની આકગ ટાક, નાપ બૂખ
 અને તગસ મઘા કર્યા હતા તેમની તપશ્ચયા અતિ કડક અને તીવ્ર હતી
 તેઓ તીવ્ર માર્ગના ઉપાસક હતા, ત્યારે શ્રી બુદ્ધે ઉત્ત તપશ્ચર્યાનો ત્યાગ
 કરી મધ્યમ માર્ગ ચીકાયો હતો, અને તેમા લોકના વ્યાવહારિક
 શ્રેયને પ્રથમ ધ્યાન આપ્યું હતું શ્રી મહાવીરે લોકનો સરપર્શ સુદા
 કાઢ્યો હતો—અનેક સાધનોથી જુદીજુદી રીતે લક્ષ્ય સાધી શકાય
 એવા અનેકાન્ત ઉપદેશના—આદવાદ તત્ત્વગાનના પ્રચારક તેઓ હતા,
 તેથી તેમના માર્ગમા વિનય, વાધ્યાય, ધ્યાન, નમતા કે સવચ્ચતા,

૧૪ અત્તા હિ અત્તનુવણુ અત્તા અત્તનો મિત્ત—આચારાગ
 —આત્મા ન આત્માનો બંધુ છે, આત્મા આત્માનો મિત્ર ॥

સરખાવો—અત્તના વ કત પાપ અત્તના સમિલિસસિતિ ।

અત્તના અક્ત પાપ અત્તના વ વિમુજ્જલિ ।

સુદ્ધિ અણુદ્ધિ પન્નન્ત નામ્મો અન્ન વિસોધયે ॥

ધમ્મપદ-૧૬૫

મરખાવો—આત્મનાત્માનમુદ્ધરેત્ । મગવદ્ગીતા

ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર—એ ઉપનામો માત્ર ક્રિયાજન્ય છે, માટે શાસ્ત્ર-
અવધાન અને આચાર્યો મરણે સમાન દક્ષ છે બ્રાહ્મણ તેજ કે
તે બ્રહ્મ-આત્માનું સ્વરૂપ બને, અને અદિસાધમને વિગિદ્ધ માને,^૯
(૩) યન એ આત્મજ્ઞાન છે—દિમાનનિન યન તે ખરો યન નથી^{૧૦}
(૪) લોકપ્રવાદને અનુમગ્નો નહી,^{૧૧} (૫) આત્માનો ઉદ્ધાર આત્મા
પોતેજ ન્વમળથી કરી શકે છે તે તેથી પરમાત્મા બની શકે છે તે
તેમ કરવા માટે જીવો જાગેના કર્મોના આવગણ આત્મજ્ઞથી—મમ્ય-
જ્ઞાન, મમ્યગ્નાન અને મમ્યક આગિથી દૂર કરવા બેઠાએ—એ
ના ગતનો મામુદાયિક માર્ગ એજ મોક્ષમાર્ગ છે^{૧૨} (૬) આવડે
ના પ્રાપ્તિક દૃષ્ટિએ જન ન દાય જના અન્ય વિગે કોઈ પણ મિદ્ધ
થઈ શકે,^{૧૩} (૭) સત્ત્વ મિદ્ધાત્મા, પરમાત્મા કે—ઈશ્વર છે અને એ
ગતે હૃદયનું અગ્નિત્વ છે આત્મા પોતે પોતાના કર્મનો કર્તા અને

—સત્ત્વ પ્રાણ, સર્વ બળ, સર્વ જીવ, સર્વ સત્ત્વને ન દણવા, ન કલેશ
ઉપભવવો, ન પરિતાપ ઉપભવવો, ન ઉપદ્રવ કરવો આ ધર્મ શુદ્ધ હુવ
ન્યાય સાચત છે લોકને સમ્યક્ પ્રમારે બધી બેદરશીએ પ્રવર્તે

૯ જુઓ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા યજ્ઞીય અને હરિકેશીય એ બે અધ્યયનો.
(૨૫ મુ અને ૧૨ મુ) તેમા બ્રાહ્મણના લક્ષણો દર્શાયા છે અને સાથે
એ સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે કે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ માત્ર તે તેના
કર્મો કરવાથી બને છે સરખાવો ધર્મપદમા બ્રાહ્મણવચ્ચ.

૧૦ જુઓ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા વિજયગોષ્ઠ અને જયધોષનો સ્વાદ

૧૧ જો લોગસેસજ ચર—એટલે લોકેષણને—લોકવાદને અનુસરો
નહી—નિયાની દેખાદેખી કરો નહિ—આચારાગ

૧૨ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ—ઉમાસ્વાતિદૃતતત્ત્વાર્યસૂત્ર

૧૩ સેયવરો ય આસવરો ય વુદ્ધો વા તદ્વય અજ્ઞો વા ।

સમમાનમાવી અપ્પા લહ્હ મુસ્ય ન સદેહો ॥

એવનો સલાસદ થઈ શકે અને એ સંવના સર્વમાણસ સાથે સમાન વ્યવહાર કરી શકે જૈન સાધુઓ નિર્ઝન્ય, શ્રમણ, ભિક્ષુ આદિ નામથી ઓળખાતા ૧૮

૧૨ જૈન 'નિર્ઝેયો' અને જૌદ 'શ્રમણો' ની સાધુતા, ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા અને નિસ્વાર્થ લોકહિતવૃત્તિ જોધને પુષ્કળ લોકો તેમના તરફ આકર્ષાયા સર્વને સમાન ગણવા અને સર્વ જીવો તરફ દયા રાખી એ સત્ય સિદ્ધાંતોએ લોકોને વશ કર્યા—બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યાદિ મંધમા જોડાયા જે વિકૃત મનરૂપને બ્રાહ્મણધર્મ તે સમયે પામ્યો હતો, અને જે મનુષ્ય અને પશુની હિંસા ધર્મક્રિયાને નામે થતી હતી ને દુરાચાર તેમજ સોમપાનાદિ ચાલતા હતા, તેથી લોકોમાં તિરસ્કાર વધી ગયો ને જૈન તેમજ જૌદ એવ વધારે ને વધારે બળ પામતા ગયા આ વિ સ આઠમા શતક સુધી આસ્યુ આથી બ્રાહ્મણોને પોતાના ધર્મ માટે ચિંતા થઈ, લોકોને ભાવતો અને તેમાં આદ્ય ઉત્પન્ન કરે તેવો ધર્મ ઉત્પન્ન કરવાની પ્રવૃત્તિ જાગી તેમણે ધર્મરૂપે મનાતા નિચારો અને ક્રિયાઓમાં ફેરફાર કરવાનું—સુધારવાનું સ્વીકારી ધર્મશ્રેણી રચના કરી યજુર્ગાદિત્રિમા થતી હિંસાનો નિષેધ થતો ગયો ૨ આનંદશ્વરભાઈ કહે છે કે ૧૯ “ઐતરીયમાં કહેવામાં આવ્યું કે સૌ પ્રથમ પુરુષમેધ હતો, ત્યાર બાદ અશ્વમેધ અને અજ્ઞમેધ થવા લાગ્યો અજ્ઞમાથી પણ હેવટે કાગરમાં યજુની સમાપ્તિ મનાવા લાગી આવી રીતે ધર્મો શુદ્ધ થતા ગયા મહાવીરસ્વામીના સમયમાં પણ એનીજ ચાળવણી થતી હતી એમ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં

૧૮ જૈન શ્રમણોના આચારમાજ તપને પ્રાધાન્ય છે અને આવા શ્રમણોને ઉલ્લેખ વાલ્મીકિ સમાયજુના નીચેના શ્લોકમાં કરેલો જણાય છે —

બ્રાહ્મણા મુજતે નિત્ય નાયવન્તથ મુજતે ।

તાપસા મુજતે ચાપિ શ્રમણાયૈવ મુજતે ॥ ૧૭ ॥ (યા સ ૧૮ પૃ ૨૮)

૧૯ સ ૧૯૭૩ ની કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ વડવાણ કેપમાં શ્રીમદ્ રામચંદ્ર ચતુર્થ જયતીપર આપેલ બ્યાખ્યાન

તપ, નિન્દાદાગ્નિ દગ્ધને ત્યાં ૧૮-એટલે ૨૦ દેવે નાંચતી આત્મ-
તપનું લમ માધી શકાય-તેમા એકદેવીયના નહેતી ' અદિના
ત્રયમ અને તપત્ત ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મગન છે ' એ તેમના અનુયા-
યીઓ પ્રોત્ત દતો ૧૫ તેમના પ્રત્યેના બિન અને બિનુત્તીના
અર્થ ૧૮ અને નિષ્પત્ત દતો ૧૯

૧૦ જાણ કર્યા પ્રમાણે તેમના અનુયાયીઓમા વિદ્યાવી નહેત
ચેટક ૧૭, કાયાબીજો ગત્ત મતાનિક, મગનગેશ એગિક (જન
મધોમા ભભાના અને બીજ મધોમા મિમિના છે જોના મધોમા
' મેલિય' નામ પા ૭) તેનો પુત્ર કોગિક (અભનશત્રુ)-તેનો
પુત્ર ઉદાયો-ઉદયન, ઉત્પ્રિયનીનો અપ્રધાન, પોતનપુત્રો ગત્ત પ્રમ-
ત્ત, પીનભયપદનો ઉદાયન ગત્ત વગેરે દતો આથી તેમના
ઉપદેશની અસર વધુ થઈ

૧૧ આત્મજોના યજ્ઞયાગ્નિમા અનેક જનની દિમા થતી હતી
તેનો નિષ્પત્ત દગ્ધા શ્રી મહાવીર અને વી જુદ મને દાનિય રીશએ
જુદ ઉત્તો (આ દાનિય યુગ દતો) આ સાથે આર્થ પ્રજામા
તનિમનગે પગિામે જુદ થએલી વજો તથા વજન જુદ જાનિના
અનેક ખડા તથા વર્ણુજેના અનિષ્ટ જગરણો નિષ્પત્ત અને એક
તનિ-મધની સ્થાપના કરી જન ધર્મના આ મહામજા મેંના
વા-વિભાગ ૬ માધુ, માધી, ગ્રાવ અને ગ્રાવિકા પડેવા મે
જના નજ વગર અને તપના તીન નિયમ પાજે કે અને કેવા જે,
સેમામા ગતી મુનિઓના ઉપદેશ માબજે છે (શ્રુ સાભળવુ, એ ધાતુ
પ થી) આ મેંમા જે તેમના સિદ્ધાતનો અનુયાયી થાય તે આ

૧૫ ઘમ્મો મગલ્લુકિદ્ધ અહિસા સજમો તવો-દશ વૈકલિક સૂત્રની
પ્રથમ ગાથા

૧૬ જુઓ આચારાગ આદિ સૂત્રો

૧૭ જુઓ શ્રી જિનવિજયનો લેખ નામે ' વૈશાલિના ગણસત્તાક રા-
જ્યનો નાયક રાજ એટક ' જેન સાહિત્ય સરોધક ૨, ૩-૪

બહુ અર્થવાળું) અથવા નિગુણ (એટલે નિયત-પ્રમાણનિશ્ચિત ગુણો વાળું) ગૂંથે છે, તેથી શાસનના હિત માટે સૂત્ર પ્રવર્તે છે (મતધારિ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિદ્વિત વૃત્તિ સહિત વિરોધાવશ્યક લાખ્ય પૃ ૫૦૭)

સવ્વપ્પવાયમૂલ દુવાલસગ જઓ સમચ્ચાય ।

ચયણાગરતુલ્લ સલ્લ તો સવ્વ સુદર તમિ ॥ —હરિમદ્રસૂરિ-ઉપદેશપદે

—સનપ્રનાદોના મૂલરૂપ દ્વાદશ અગ જે ઢાગણથી સમાખ્યાત

—પ્રસિદ્ધ છે તે ઢાગણથી તેમા રત્નાકરના જેવું સર્વ સુદર જ છે

ળય કિંચિ અણ્ણુણાય પહિસિદ્ધ વાવિ જિણવરિદેહિં ।

એસા તેસિ આણા કજ્જે સચ્ચેણ હોઅવ્વ ॥ —સઘદાસગણિકમાધ્રમળ

—જિનવડે દોઝે-જિનોઝે ઢધની અતુણા આપી નથી તેમજ

ઢધનો નિષેધ ઝ્યો નથી તેમની આ આણા છે કે મયથી વાર્યમા નર્તક

વદે પાદદ્વિતય મત્તયા થી ગૌતમાદિસૂરીણા ।

નિ શેપશાસ્ત્રગગાપ્રવાહહિમવદ્ગિરિનિમાના ॥

—મતધારી હેમચંદ્ર દ્વિત ધર્મોપદેશમાનાનું મગવાચરણ

અથાત —સવ શાસ્ત્રરૂપ ગગાપ્રનાતના હિમવદ્ ગિરિ જેવા શ્રી ગૌતમ

આદિ (મુવમા જળ નગરે) સૂચિઓના ચરણયુગ લક્ષિતથી વડુ ધુ

સ્તોમિ થી ગૌતમાદીસ્તાનેકાદશમહાકવીન્ ।

ચૈરપુરિ દ્વાદશાગે સમચ્ચા ત્રિપદી શુરો ॥

—મુનિગત્ત-અમમચ્ચગ્ગિ

—જેમણે પોતાના શુર (શ્રી મહાનીર) ની ત્રિપદીની સમચ્ચા

માગ અગોલી પરી તે ગૌતમાદિ ૧૧ મહાકવિઓને સ્તવુ ધુ

મા ત્રીયાજ્ઞના ગૌ સદ્દમાલવૃતિનવરસાદ્યા ।

ત્રિપન્નાવિતયાપિ યયા મુવનત્રમગોચરોડ્ઢ્યાપિ ॥

—હિંપસિદ્ધકૃત ધર્મસિનિ ત્તિ (૧૨૮૬)નું મગવાચરણ

અથાત —નદ્ધમને અનકૃત કુનારી, નરમથી સમૃદ્ધ, એની

ત્તિ ગો (નાની ગાય) - જ ના ૫૬ (હિંપાદ, વ્યય, અને ત્રીચ

ત્રે ના ૫) થી તુમ્મ ના (એ ૧ ના ૫ -પગલા હતા) ત્રણે

ત્રણના આમ થઇ તે જય પામો

પ્રકરણ ૨ જી.

આગમકાલ.

[સી ૧૧ થી ૧૭૦ વો, એટલે પિ મ પૂર્વે ૪૭૦ થી [૧ મ પર્વે ૩૦૦]

નિત્યચરે મગરવે અણુતરપરણને અમિઅનાળી ।

નિત્રે મુગદ્ગાદગા ઉદ્વિપહપણ વદે ॥

વદામિ મહાભાગ મહામુનિ મહાયગ મહાવીર ।

અમરનરરાયમહિઅ નિત્યચરમિનસ્મ નિત્યસ્મ ॥

દશરત વિ ગણહરે પવાવણ પવયજ્ઞમ્મ વદામિ ।

સબ્બ ગણહરવસ વાયગવસ પવયજ્ઞ ચ ॥

—મદ્રવાહુ—આવશ્યક નિર્યુત્તિપીઠિસ્થાનતર

—મવેત્તદ્દ પગકમનાળા, અમિનનાની, (મસાગ્ધી) તગેલા, મુગનિ ગનિમા એટલે મોક્ષમા ગયેલા, નિહિના પથ-માર્ગના ઉપદેશક (એવા) તીર્થકર લગનાનો વદન ૮૩ ૬

—મહાભાગ્ય, મહામુનિ, મહાયગ, અમર અને નરરાજથી પૂજિત, અને આ તીર્થના તીર્થકર-તીર્થવ્રતકર (એવા) મહાનીગ્ને વદન ૮૩ ૭

—(ગોત્રમાદિ) અગિયાર ગણગ ક જે પ્રવચન-આગમના પ્રવાક છે તેમને, મર્ત ગણધરોના વગને, વાયજ્ઞના વગને, અને પ્રવચન-આગમને ૬ વદન ૮૩ ૮

‘ઉપગ્ગેહ વા, વિગમેહ વા, ધુવ્હ વા’—ત્રિપદી ॥

—ઉપગ્ગે છે, વા નાન પામે છે ના નુન ગ્હે છે એ ગણ પદ જત્ય માસદ્ અરહા, સુત્ત ગચ્છતિ ગણહરા નિરુણ ।

સાસણસ્સ હિયદ્દાણ, તજો સુત્ત પવત્તેહ ॥

—મદ્રવાહુ—આવશ્યકનિર્યુત્તિ ગાથા ૯૦

—અર્હતો અર્થ (માત્ર) ૮૬ ૯, (નહિ કે દ્વાદશાગરપ સૂત્ર) (અને) ગણધરો સૂત્ર (દ્વાદશાગરપ) નિપુણ (એટલે સુક્ષ્માર્થ પ્રરૂપક

જુદી દશાઓનું વર્ગીકરણ કરેલું છે. હુકામા વહીએ તો મહાનીએ એમના સમયમા જે વિદ્યાઓ વર્તમાન હતી તે સૌનો ઉપયોગ કરીને એમણે પોતાની વિચારમાળા વ્યવસ્થિત કરી છે. ૨૧

૧૬ શ્રી મહાવીરના સમયમા સર્વ ધર્મવિચાર અને તત્ત્વમયની રચના સમ્પૂર્ણ લાપામા ચાલતી હતી તે વખતે ઋગ્, યજુષ અને સામ વેદાદિ હતા સમ્પૂર્ણ લાપા લોકો વિશેષ કરીને સમજતા ન હતા. લોક લાપા પ્રાકૃત હતી, અને તે લાપામાજ કરેલો બોધ લોકમા સકાત થાય, તે માટે શ્રી મહાનીર અને શ્રી યુદ્ધ બનેએ પ્રાકૃતનોજ ઉપદેશાર્થે ત્રીકા કર્યો આ પ્રાકૃત લાપા તે તે વખતની પૂર્વ મગધ દેશથી તે પશ્ચિમે પૂજ્ય અને દક્ષિણે માળવા વૈદલ વગેરે પ્રદેશ મુધીની પ્રચલિત લોકલાપા મગધ દેશનું મહાનું રાજ્ય, તે પરથી તેને 'માગધી' કહેવામા આવતી અને બૌદ્ધ ગ્રંથોની લાપા પણ પ્રાકૃત છે કે જેને પશ્ચિમના વિદ્વાનો 'પાલી' (પ્રાકૃતિ-પામડી-પાલી) નામ આપે છે જેનોની પ્રાકૃત લાપાને 'અર્ધમાગધી' કહેવામા આવે છે અને કોઈ 'માગધી' કહે છે તેમની ધર્મલાપા એ રીતે પ્રાકૃતજ છે ના માટે પ્રાકૃતમા ? તો તે માટે હુગિલકૃત 'ઉક્ત' એમ કહી દશ નવવિંદ નીલ તથા ધર્મબિંદુ વૃત્તિમા દાક્યુ કે —

બાલભ્રીમદ(મદ)મૂર્ચાણા નૂના ચારિત્રકાલિણામ્ ।

અનુપદાર્થ સર્વજ્ઞ સિદ્ધાન્ત પ્રાકૃત કૃત ॥

—ચારિત્રને ચાહનાં બાળ, સ્ત્રી, મદ-મૂર્ખ વગેરે મનુષ્યોના અનુપદ માટે સર્વજ્ઞોએ (પાદાનં તત્ત્વનોએ) સિદ્ધાન્તને પ્રાકૃત બનાવ્યા. ૨૨

૨૧ જુદા ઉત્ત યુદ્ધ અને મહાવીર પૃ ૩૭

૨૨ પ્રાકૃત દ્વયાશય કાવ્યની વૃત્તિમા રસજોષ્યસુરિએ આ જ લાવ્યાનું કૃત છે —

માલ્લવાદેજટપ્રાયમવ્યજન્તુહિતેચ્છયા ।

પ્રાકૃતાગમસ્તુભ્યો ગણમૃદ્ભ્યો નમોનમ ॥

—બાળ સ્ત્રી આદિ જટપ્રાય લગ્ય છયોના દિનની ધન્યાથી પ્રાકૃતમા આગમો કાનાં ગણધરોને અમારા અનેકવાં નમસ્કાર.

૧૫ પ્રો. લોપનાન વિગેશમા ન્નાને કે કે —

“મહાત્મા અતીક્ષ્ણ પુત્ર દત્તા, એમના જેવો જીવે કંઈ
 પુત્ર થયો નથી વિચારી એમની પ્રત્યક્ષા વિશે, તપસ્ય વિશે,
 માધુર્યના એમના દુષ્ણત્વન વિશે, એમના પુરુષાર્થ વિશે અને
 માનવજાતિથી જે ગેરમાની એમની પ્રતિ વિશે આગળ કહી ગયું છે.
 વળી માનવજાતિ એમના જનનમાં બાધના કમ ઉપર એમને પાતાનો
 ખાન મિદાન્ત ગ્યો, એ પણ કહ્યું છે એકદંતે અન્યાન ની
 આપાને એ તપસ્વીના આર્થ કેવે દેખાયા છે, પણ નિર્ણય
 રીતે તો એ ઉપગત એમનામાં બીજું વાચ્ય વધારે હતું એ મદન
 વિચાર દત્તા, વિચારેમાં એ અગ્રેમગ દર્શનમગ દત્તા એમના નમય-
 ની નાં વિદ્યાઓમાં એ પાગત દત્તા, પોતાની તપશ્ચાને મા એ
 વિદ્યાઓ એમને અનાત્મક સ્વરૂપ આપી પૂર્ણ બતાવી હતી અને
 પ્રત્યક્ષ નિદાન્તનત્વની અગ્ર ગોદની કાઢી હતી, એમને આપાને
 તત્ત્વવિદ્યા (Ontology) આપી છે અને તેમાં સૌ નનો-પથ
 દેખેમાં (સ્માન્નિકાય, અધમાન્નિકાય, આદરતાન્નિકાય, ઉચ્ચન્નિકાય,
 અને પુરુષનાન્નિકાયમાં) ગોદની દીડા છે ત્યાં પછી વિશ્વવિદ્યા
 (Cosmology) આપે, એમને મતે વિશ્વ ત્રીણ પ્રકારેમાં નમક
 ગેરુ છે, તેમાં માધા નીચે ભયદ નગક છે, એની ઉપર જીવન
 બોદ નગક આવેના છે, એમના ઉપર આપાન જગત આવે છે,
 એની ઉપર નક્ષત્રનાગથી ભયદ પ્રેશ આવે, અને એના મગ
 ભાગ પાડના છે અને એટલાજ સર્ગમાં વહેચાયેના દેવોદ એ પ્રે-
 ગોમાં રમે છે — ભાગ્યપત્રી જીવવિદ્યા (Biology), એમાં સમન્ન
 ઉવોનો-દૃશ્ય જીવોનો અને અદૃશ્ય જીવોનો (જેની અગ્ર નગક-
 મીઓ, જતપ્રેતો અને દેવોદ પણ આવી જાય છે), ચોરીન પ્રકા-
 નના ઉચ્ચજીવો (આમાં પચન્દ્રિય ઉપગત ચતુર્ગિન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય,
 દ્વીન્દ્રિય, અને એકેન્દ્રિય એ મુખ્ય છે) મમાવેશ થાય છે, ત્યાં પછી
 માનસશાસ્ત્ર (Psychology), એમાં આત્માના ચેતન્યની જીવી

તેમના નવ શ્રી મહાવીરની હયાતીમા નિવાણુ પામ્યા બાકીના બેમા એક ગૌતમ ઇંદ્રબૂતિ અને બીજા મુદ્ધમા મુદ્ધમાએ અગો આદિ ગુથો શ્રી મહાવીરનો ઉપદેશ જાળરી રાખ્યો.

૧૮ જૈનશાસ્ત્રના સૌથી પ્રાચીન ગ્રંથો 'અગો' કહેવાય છે તે બાગ છે અને તેમા બારમુ અગ-નામે દષ્ટિવાદ, જેમા ચૌદ 'પૂર્વો'નો સમાવેશ થાય છે તે-પછી છુત્ત થએલુ છે અને તેમા દર્શન સંબંધી વિવાદો, હ્યમ્બૂત વિવિધ વિષયિક વિવેચન, તથા અમરકારી વિદ્યાઓ આદિ હતા બાકીના અગીઆર અગો નામે આચાર્યગ આદિ નેતા-બર જેનો હજુ સુધી અમુક પ્રમાણમા જાળરી શક્યા છે.

૧૯ જેમ પુરૂષના ૧૨ અગ નામે બે પગ, બે જઘા (સાથળ), બે ઉર, બે ગાનાર્ધ-પીઠ અને ઉદર, બે હાથ, એક ડોડ અને એક મનડ , ૨૩ તેની રીતે સમય-શ્રુતરૂપ પરમ પુરૂષના-શ્રુત પુરૂષના-સમયપુરૂષના આચાર આદિ બાર અગ છે જૈન આશ્નાયમા આને 'શ્રુત' કહેવામા આવે છે તે અન્ય દર્શનમા જેને 'શ્રુતિ' કહેવામા આવે , તેજ અર્થમા છે અર્હત પામેથી માલજેલુ એવો અર્થ 'શ્રુત' નો થઈ શકે.

પ્રાચીન બાર અગો.

૨૦ પ્રાચીનકાળમા બારે અગોમા જે હજુ તે સર્વ અખડપણે દ્રવ્ય કાનઠાળ લાવના પરિણામે અભારે નથી રહ્યું, તેમજ પ્રાચીન-અગોમા શુ હજુ તેનું જોકે વિસ્તૃત વિગતવાર વર્ણન અત્યારે સાપડતુ નથી તોપણુ તે પ્રાચીન અગોમા સામાન્ય રીતે જે વિષયો હતા તેના અતિ અપ નિર્દેશ પત્રતત કવવામા આવ્યો છે સમવાય નામના અગમ (તેમજ નદી સૂત્રમા) તેનો નિર્દેશ જે છે તે અત્રે મંક્ષેપમા ઉદ્દત કરીએ —

૨૩ શ્રી નદીની વૃત્તિમા મહયશ્વિરિચ્છએ સૂત્ર ૪૩ ની રીકામા પ્રાચીન ગાય 'કા' કરીને મૂકી છે કે —

પાયદુગ જવોર ગાયદુગદ તુ દોમ માદુ ય ।

મીવા સિર ચ પુરિસો વારસ અગો મુમવિચિટ્ટો ॥

૧૭ ની મદાસીના નુખ્ય ૧૧ નિર્ગો દના એ 'ગાળુધર' -
નુનિઓના ગાના ધાગક-ઉપની ૮૬૧૫) તે મધ્યાશ્વાસો દના

વધ્ધગાનસરિએ પોતાના આસંગદિન્દર નામના મધમા અગમમાથી
એ ગાથા દાખી છે ને તત્ત્વનિર્ણય પ્રા ૧૮ પૃ ૪૧૨ મા જણાવ્યું છે કે -
વન ઉગ્ગમામે

નુત્તુ રિદિવાય સ્તિવ-ઉગ્ગમિગમિદ્વા ।

ધી-ચાલ-ચાયણત્ય પાદ્યમુદ્ય જિજવરેતિ ॥

—'દિવાદ ત્તિવ-ઉગ્ગમિગમિદ્વા અન-મિજાતને શ્રી અને બાવ-ને વાયવા
માટે જિજવરેતિ પ્રાકૃતમા નેવે વા છે

શ્રી જિજવરેતિ દ્વિમાત્રમણના વિશેષાવગ્ધના ૫૫૧મી ગાથા આ પ્રનામે ॥ -

જદ મિય મૂયાવાળ નવ્વરત દઓમયસા ઓજારો ।

નિગ્ગહના તદામિ હુ દુન્નેદે દત્તીય ॥ ગા ૫૦૧ ॥

—'ને' બૃતવાદ (૧૨ મા અન નામે 'દિવાદ' મા સર્વ વૃત્તમય-
વાદમયનો અવતાર છે (એટલે કે બધું વાદમય સમાઈ જાય છે) તથાપિ બગ-
અર મુખેસ (લોગ) માટે અને શ્રીઓ માટે (એ સિવાયના બી ૧-૧૧
અંગોની) નિર્ધૃત્તિ-રચના છે

આ ગાથા પર મલ્લારી શ્રી લેમય દ્રસરિ પોતાની દીક્રમા સમજાવે છે કે -

તેષુ ચ વિદશેષમપિ વાદ્મયમવતરતિ । અતશ્ચતુર્દશપૂર્વાત્મક દ્વાદ-
શમેવાદ્મસ્ટુ, રિ શ્રેષ્ઠાગ વિરચનેન, જગવાળ ધ્રુતરચનેન વા ૧ x x x
તત્ર યદપિ દષ્ટિવાદે સર્વસ્યાઽપિ વાદ્મયસ્યાઽવતારોઽસ્તિ, તથાપિ દુમવસા
તદવધારણાયમોગ્યાના મન્દમતીના, તથા શ્રાવકાદિ તથા શ્રીઓના
નિર્ગુહના વિરચના શ્રેષ્ઠતત્ત્વેતિ

—'ને' બાવા વાદમય-અથા અંગોનો સાર તે ચીદે પૂર્વમા આવી જાય
છે ચીદ પૂર્વ તે બારમુ અગ છે, તો પછી બાકીના અંગો રચવાનું અથના
અનબાહા શ્રુત રચવાનું કઈ કારણ ? ત્યાં (જણાવવાનું કે) 'ને' દિવાદ
(બારમા અગ) મા સર્વ વાદમય આવે છે, તથાપિ મુખેસ એટલે તેનું
અવધાગણુ કરવામા અગોગ્ય એવા અમતિઓ તથા શ્રાવકાદિ તથા શ્રીઓના
અનુચિદ માટે બાકીના શ્રુતની રચના થઈ છે (વિશેષાવગ્ધ પૃ ૨૬૮-
૨૬૯ ગા ૫૫૧)

કે, લોક અને અલોક જેનાથી પ્રકાશિત છે, જેઓ વિશાલ મંમાર સમુદ્રથી તારવામાં સમર્થ છે, ઇન્દ્રપૂજિત છે, લગ્ય લોકોના હૃદયના અભિનદક છે, અંધકારરૂપ મેઘના નાગડ છે, મુહુરુદ્ધ છે, દીપમૂત છે, ઈલા મતિ અને બુદ્ધિના વર્ધક છે, જેની સખ્યા બરાબર છત્રીસ હજાર છે, અને જે ઉત્તરોના ઉપનિબંધની બહુ પ્રકારના શ્રુતાર્થો ગિબ્યહિતાથ ગુણ હસ્તરૂપ છે

() જ્ઞાનાર્ધભ્યામા^{૨૪}—ઉદાહરણમૂત પુરોના નગરો, ઉદ્યાનો, ચેત્યો, વનખડો, રાજ્યો, માતાપિના, સમન્સરણો, ધર્માચાર્યો, ધર્મ યથાઓ, એકનોકિં અને પારતૌકિક સદ્ધિવિશેષો, ભોગપરિત્યાગો, પ્રનન્યાઓ, શ્રુતપરિગ્રહો, તપ, ઉપધાન, પપાયો, સલેખના, લક્તપ્રત્યાખ્યાનો, પાદપોષગમનો, દેવનોકગમનો, સુકુવમા પ્રત્યવતારો, બોધિતાલ અને અતક્રિયાઓ

(૭) ઉપાસકદલામાં—ઉપાસકો (શ્રાવકો) ના નગરો, ઉદ્યાનો, ચેત્યો, વનખડો, ગળઓ, માતાપિતાઓ, સમન્સરણો, ધર્માચાર્યો, ઇહ-લોકના અને પગ્લોઠના ઋદ્ધિવિરોધો અતક્રિયાઓ (ઉપગના પાગમાં ઠલા પ્રમાણે)

(૮) અતકૂદ્દશામાં—અતકૂત (તીર્થંકરાદિ તદ્દલવે મોક્ષગામી) પુકપના નગરો, ઉદ્યાનો, ચેત્યો, વનખડો, રાજ્યો, માતાપિના, સમન્સરણો ધર્માચાર્યો, ધર્મ યથાઓ, આ લોકની અને પગ્લોઠની ઋદ્ધિ, ભોગપરિત્યાગો, પ્રનન્યાઓ, શ્રુતપરિગ્રહ, તપ, ઉપધાન, બહુવિધ પ્રતિભાઓ, લભા, આર્જન, માદવ, સત્યસદિતશૈલ્ય, ૧૭ પ્રકારનો સયમ, ઉત્તમ અલ્પચર્ય, અદ્વિચનતા તપ ક્રિયાઓ સમિતિઓ, ગુપ્તિઓ,

૨૪ જૈન આગમ સાહિત્યમાં વાંચેલા પ્રકારની દષ્ટિએ ધર્મકથાનુચિત નામનો એક આગમ સ્વતંત્ર વિભાગનું કરવામાં આવેલો છે અને જ્ઞાતાધમકયા નામના આ આગમને એ વિભાગના નિર્દેશક તરીકે કહેવામાં આવે છે શ્રુતપરપરાએ ઇટલીયે કોડ એવી ધર્મકથાઓ તેમાં આપેલેવી હતી પણ તે કાન પ્રમાણે નહિ થઈ ગઈ અને વર્તમાનમાં માત્ર ૧૯ અધ્યાયનું એ આગમના ઉપવંશ થાય છે, અને તે પણ તેના મૂળ રૂપમાં નહિ

(૧) આચાર્યના પ્રશ્નોના વિષયો—શ્રમણ નિર્ગથોનો મુપ્રવર્તન આચાર્ય, ગોચર (બિશ્વા લેવાનો વિધિ), મિત્ર, વનમિત્ર, કાળોત્તમગાદિ ધ્યાન, વિદ્યાગ્રમિ આદિમા ગમન, ચક્રમણ (એટલે નગીગનો શ્રમ કરવા બીજા ધ્યાનમા ગમન), આદારગદિ પાથોનુ માપ, વા-ધ્યાયાદિમા નિયોગ, જ્ઞાપાસમિતિ, ગુપ્તિ, રાજ્યા, ઉપધિ, લક્ષ્મી, પાન, ઉદગમ આદિ (ઉદગમ ઉત્પા અને એપા), દોષોની વિનુદ્ધિ, ગુણ-ગુદ્ધ પ્રદાન, નત, નિયમ, તપ અને ઉપધાન

(૨) સૂત્રનાગમા—અવિદ્યાત, પગ્મિદ્યાત, અ અને પગ્મિદ્યાત, ઉવ, અજવ, જવાજવ, લોક, અલોક, લોકાલોક, ઉવ-અજવ-પુખ્ય-પાપ-આશ્રવ-અનર-નિર્ગ-ન અને મોક્ષ મુખીના પાથો, દાન દર્શનથી મોક્ષિત મદિવ્ય નના દીક્ષિતની શુદ્ધિની ગુદ્ધિ માટે ૧૮૦ દિવાવાદિના મન, ૮૮ અધ્યાયાના મન, ૬૭ અનાનવાદિના મન ૭૨ મિત્રવાદિના મન-એ ૭૨ મળીને ૩૩ અન્યદષ્ટિના મનનો પશ્ચિષ્ઠ દરીને અમમય ધ્યાપન

(૩) સ્થાનાગમા અમમયનુ, પરસમયનુ અને સ્વપ્ન સમયનુ ધ્યાપન, જવનુ, અજવનુ, જવાજવનુ, લોકનુ, અલોકનુ અને લોકા-લોકનુ ધ્યાપન,

(૪) સમવાયાગમા—અવિદ્યાત, પગ્મિદ્યાત, અપરસિદ્યાત અને એકાદિક કેટલા પદાર્થોનુ એકાત્મિક પશ્ચિદ્ધિપૂર્વક પ્રતિપાદન એટલે પ્રથમ એક મધ્યાવાળા પદાર્થોનુ નિરૂપણ, પછી બેની મધ્યાવાળા પાથોનુ, એમ ક્રમપૂર્વક પ્રતિપાદન અને દ્વાદશાગ ગણિપિટકના પર્ય-વોનુ પ્રતિપાદન

(૫) વ્યાખ્યાપ્રગ્નિ (ભગવતીસૂત્ર) મા—અમમય, પગ્મસમય, અપગ્મ સમય, ઉવ, અજવ, જવાજવ, લોક, અલોક, લોકાલોક, જુદા જુદા પ્રકારના દેવ, ગજ ગજર્ધિ અને અનેક પ્રકારે મદિવ્ય પુરોએ પૂજેલા પ્રત્નોના શ્રી જિને વિન્તારપૂર્વક કહેલા ઉત્તરો, કે જે ઉત્તરો દ્રવ્યગુણ ક્ષેત્રગત પર્યવ પ્રદેશ અને પશિણામના અનુગમ નિરૂપણ નય પ્રમાણ અને વિવિધ તથા સુનિપુણ ઉપક્રમ પૂર્વક યથાસ્તિ લાવના પ્રતિપાદન

યોગ્ય), ૬ વિપળજ્ઞ (છાડવા યોગ્ય) શ્રેણિ, ૭ ચ્યુતાચ્યુત શ્રેણિ (આમાના પ્રથમના છ પરિકર્મ અ મમયના વક્તવ્યને અનુમરે છે, અને છે'તુ ચ્યુતાચ્યુત તે ગોચાલાદિના આજીવિકાદિ પાપથી મતનુ વક્તવ્ય જણાવે છે આ પરિકર્મમા 'નયો' (દ્વિષ્ટિબિદુઓ)નો નિચાગ હોય છે પહેલા છ પરિકર્મમા નૈગમ, સત્રહ, વ્યનહાર અને ઋણુસૂત્ર એ ચાગ નયોથી સ્વસમયના તે પરિકર્મનો વિચાર કરવામા આવ્યો છે) સિદ્ધ શ્રેણિના ૧૪ પ્રકાર છે — (૧) માતૃજ્ઞ પદ, (૨) એકગ્થિત પદ, (૩) પાદાર્થ પદ, (૪) 'પાદોઆમાસ' પદ, (૫) કેવલૂત, (૬) રાગિણ્ય, (૭) એક ગુણ, (૮) દ્વિગુણ, (૯) ત્રિગુણ, (૧૦) કેવલૂત, (૧૧) પ્રતિગ્રહ, (૧૨) સસાર પ્રતિગ્રહ, (૧૩) નદાવર્ત, (૧૪) સિદ્ધાબદ્ધ (સિદ્ધાપત) એજ પ્રમાણે મનુષ્યશ્રેણિના ૧૪ પ્રકાર તેમા છેલ્લો સિદ્ધાબદ્ધ છે તેને બદલે મનુષ્યાબદ્ધ લેવા પુષ્ટ શ્રેણિના ૧૧ પ્રકાર — (૧) 'પાદોઆમાસ'થી નદાવર્ત સુધી ઉપર પ્રમાણે લેવા ને છેલ્લો પ્રકાર પુષ્ટાબદ્ધ લેવા આજ પ્રમાણે અવગ્રહના શ્રેણિક, ઉપ સપાન શ્રેણિ, વિપળજ્ઞ શ્રે, ચ્યુતાચ્યુત શ્રે ના ૧૧ પ્રકાર છેવટના પ્રકારમા તે તે રીતે ફેરફાર કરી લેવા

૨ સૂત્ર (પૂર્વગત સૂત્રાર્થનુ જે સમ્યક કરે તે સૂત્ર તે સૂત્રો સર્વ દ્રવ્યા, સર્વ પર્યાયો, સર્વ નયો, સર્વ ભગ વિકલ્પોના પ્રવર્તક છે) તે ૮૮ ભેદે છે ૧ ઋણુઅગ, ૨ પરિણતાપરિણત, ૩ બહુલગી, ૪ વિપ્રત્યયિદ્ધ (વિનય આગ્નિ), ૫ અનતર, ૬ પરપર સમાન, ૭ સમ્યક, ૮ લિપ્ત ૯ મથાલાગ ૧૦ સૌવસ્તિક, ૧૧ ઘટ, ૧૨ નદાવર્ત, ૧૩ બદ્ધ, ૧૪ પૃષ્ઠાપૃષ્ઠ, ૧૫ વિચાવર્ત, ૧૬ એવબૂત, ૧૭ દ્વિકાવર્ત, ૧૮ તત્તમાનોત્પતક, ૧૯ સમભિરૂદ્ધ, ૨૦ સર્વનોભદ્ધ, ૨૧ પ્રણામ (પણામ) ૨૨ ત્રિ પ્રતિગ્રહ આ ૨૨ પ્રકારને જુદી જુદી રીતે ચર્ચનામા આપે છે તેને ત્રણ નયથી (દ્રવ્યાર્થિક આદ્યથી) તેમજ ચાર-નયથી-સત્રહ વ્યવહાર ઋણુસૂત્ર અને તત્ત નયથી ચિનતતા ૨૨x૪=૮૮ પ્રકાર-સુના ગણાયા છે

અપ્રમાદયોગ, ઉત્તમ આધ્યાય અને ધ્યાનનું અગ્ર, ઉત્તમ મયમને પ્રાપ્ત અને વિનિપન્નિદ પુરોને ગા પ્રકાશના કર્મો કાય થયા પડી ચએતો કેવળનાનો લાભ, મુનિઓએ પાળેતો જેટલો પપાય, પાદપો-પમન પવિત્ર મુનિવર જેટલા ભનોને (બોન્નો) રીનારીને વ્યા અતદૂત થયા તે, અને બીજા મુનિઓ જેઓ મુનિનુખો પામ્યા તે

(૯) અમુત્તરોપપાનિકમા—અનન પપાતિકાના નગરે

અનદિયાઓ (ઉપર નાનાધમ દયામા જળાન્યા પ્રમાણે)

(૧૦) પ્રત્યાક્રમા—એકમા આ પ્રનો, એકમા આ અપ્રનો, એકમા આ પ્રમાપ્રનો વિદ્યાના અતિરયો આ નાગ-ક્રમાગની તથા સુનાક્રમાગની નાથે ચએના નિચ મનાદો

(૧૧) વિપાકનુભમા—મુદ્દન કર્મોનો અને દુદ્દન કર્મોનો દુષ્વિપાક તે દુષ્વિપાક મહાપથી એ પ્રકાશનો હતો છે—દુષ્વિપાક અને મુખ-વિપાક તેમા જન દુષ્વિપાક આ જન મુખવિપાક છે દુષ્વિપાકમા દુષ્વિપાક વાળાઓના નગરે, ઉદ્યાનો, એત્યો, વનખડો, રાજાઓ, માનપિતા, મોમોમણો, ધર્માચાર્યો, ધર્મકથા, નગગમનો, સમાગ્રમધ અને દુષ્વપર પગ મુખવિપાકમા મુખવિપાકવાળાઓના નગરે ઉદ્યાનો અતદિયાઓ (ઉપર નાનાધર્મકથામા જળાન્યા પ્રમાણે)

(૧૨) દૃષ્ટિવાદમા—સર પાથોની પ્રશ્નણ છે તે દૃષ્ટિવાદ પાથ પ્રકાશનો છે—૧ પચિકર્મ ૨ મુન ૩ પૂર્વગત, (પૂર્વ) ૪ અનુયોગ અને ૫ ચુલિકા

આ બારેમા જળાવેના ઉક્ત વિષયો અત્યાગના ઉપનય સૂત્રોમા કાળનગથી વગી ગયાનું વૃદ્ધા વહે છે, (શી લગનતીસૂત્ર-૭ બેચરનાસ અનુમાનિ પ્રથમ ભાગ ૫ ૧૦ થી ૧૨ પરનું દિપ્પણ)

૨૧ હવે ઉક્ત દૃષ્ટિવાદનું વર્ણન લેઈએ—તેના પાથ ભાગ ઉપર વહેનાયા ૬

૧ પરિક્રમે—(એટલે ચોખ્ખતાદરણુ) તે સાત પ્રકારનો છે ૧ સિદ્ધ શ્રેણિક પચિકર્મ, ૨ મનુષ્ય શ્રેણિક, ૩ પુષ્ટ શ્રેણિક, ૪ અન્ય-લના શ્રેણિક, ૫ ઉપમપાદન શ્રેણિક (ઉપમપાદન—અગીકાર દરના

- ૧૭ પ્રાણાયુ — પ્રાણવાય તેમા પ્રાણ-શ્વે એટલે પાચ ઇન્દ્રિય, ત્રણ પ્રકારનુ બન, ઉત્પ્રાસ અને નિશ્વાસરૂપ પ્રાણોનુ અથરા આયુ અનેક પ્રકારનુ વર્ણવ્યુ છે જેમા બેદ સહિત પ્રાણવિનાન અને બીજા પ્રાણો વર્ણવેલા છે
- ૧૮ ક્રિયાવિજ્ઞાન — કાયિકીઆદિ અને સયમાદિ ક્રિયા વિજ્ઞાન એટલે બેદ વડે વિમ્તીરૂપણે બેદ સહિત જણાવવામા આની છે
- ૧૪ બિન્દુમાત્ર — અથાત્ત ચોકસાઈ અધ્યાહાર છે એટલે લોહબિન્દુ માર જે લોક એટલે જગતમા, સુતયોગમા અક્ષરની ઉપર બિન્દુ જેવા સારરૂપ-મવોત્તમ સનાલગ્ના સન્નિપાતથી લખિ હેતુ વાળુ છે તે

આ ચૌદે પૂર્ના પદ પરિમાણનો નિયમ સમવાયાગ દીઠામા છે ૨૫

૪ અનુયોગ — (એટલે અનુરૂપ-અનુકૂલ યોગ અર્થાત્ સૂત્રની વચ્ચે સાથેનો અનુરૂપ સમઘ) તે બે પ્રકારનો ૧ મૂલ પ્રથમાનુયોગ — (મૂલ એટલે ધર્મના પ્રવર્તનથી તીર્થંકરોનો પ્રથમ એટલે મમ્મ-કલ્પની પ્રાપ્તિના લક્ષણુ રૂપ પૂર્વભનાદિ જોયજ એવો અનુયોગ તે), ૨ ગડિદાનુયોગ (ઈલ્લાહિના પૂર્નાપર પરથી પરિચિન્ન, મધ્યભાગ તે ગડિદા તેની પેઠે એકાર્થ અવિકાગવાળા અથ પદ્ધતિ તેને ગડિદા કહેવામા આવે છે, તેનો અનુયોગ) મૂલ પ્રથમાનુયોગમા અર્હત ભગવતોના સમ્યક્ત્વથી આગળી પૂર્વભવો-દેવનોડ ગમન, દેવભનનુ આયુ, ભાવી અવન, તીર્થંકરોનો ઉત્પાત-જન્મ, અભિષેક, રાજશ્રીનો ત્યાગ-પ્રત્યક્ષા, તપ, કેવલ જ્ઞાન નીર્થપ્રત્યક્ષ, શિષ્યો, ગણો, ગણધરો, આધ્યાપ્રવર્તિનીઓ, ચતુર્વિધ સઘ સિદ્ધિ આદિ કહેવામા આવેલ હોય, ગડિદાનુયોગમા કલ્પકરોની, તીર્થંકરોની, ચક્રવર્તિઓની, દશાસ્ત્રી બનવેની વામુદેવની ગણધરોની ભદ્રમાતુની, તપકર્મની, સરિ-

૨૫ પૂર્વ સળધી આ હકીકત માટે ન હોયજ, અમરાયાગમૂત્ર અવચન-મારોહાર દીઠ પૃ ૨૦૭-૨૦૮ (પ્ર૦ દે૦ લા૦) પરથી તેમજ અભિધાન ચિંતામણી પૃ ૧૦૪ થી ૧૦૬ (૫ મ) જુઓ

- ૩ પૂર્વ—દ્રષ્ટિવાન્મા ૧૮ પૂર્વો છે તેના નામો નીચે પ્રમાણે છે -
 ૧ ઉત્પાદન—નવ દ્રવ્ય અને પદાર્થોના ઉત્પાદનની તેમા પ્રત્યાક્ષ છે
 ૨ અપ્રાપ્તિ—નવ દ્રવ્યો અને અવિદ્યોના પદાર્થોનું અવ્યવસ્થિત
 પદાર્થો તેમા વાસ્તવ છે અપ્રાપ્તિ=પદાર્થો અને અવ્યવસ્થિત=પદાર્થો
 ૩ વીર્યપ્રવાહ—તેમા મહત્ત્વ અને અક્રમ એવા તથા અક્રમોનું
 વીર્ય ક્રોધ-પ્રક્રમ છે
 ૪ અભિનિવૃત્તિ પ્રસાદ—ધર્મભક્તિદાયાદિ જે વસ્તુ નાકમા છે, અને
 અનુભવાદિ જે વસ્તુ નથી અથવા અપ્રાપ્તિ અભિપ્રાય પ્રમાણે
 મર્ત્ય વસ્તુ નવરૂપથી ૬ અને પદાર્થો નથી એવું તેમા જણાવેલું છે
 ૫ જ્ઞાનપ્રવાહ—મતિ આદિ પદાર્થો જ્ઞાનનું નવરૂપ બે પ્રભેદ
 વડે તેમા કથન ૬
 ૬ સત્યપ્રવાહ—મત્ય=મયમ વા મત્યન્ય તેમા બે મહિત તેમજ
 તેના પ્રતિપક્ષ (અસત્ય) મહિત વર્ણવેલ છે
 ૭ આત્મપ્રવાહ—તેમા આત્મા-જીવ અનેક નયનદે બતાવેલો છે
 ૮ સમયપ્રવાહ—કર્મપ્રવાહ—તેમા સમય એટલે મિદ્ધાન્તાર્થ કે જે
 કર્મરૂપ છે તેથી એટલે તેમા કર્મસ્વરૂપ પ્રક્રમ છે, માટે આ પૂર્વનું
 મયમ પ્રવાહ કે કર્મપ્રવાહ એ નામ આપેલ છે વળી તેમા
 જ્ઞાનાનુભવાદિક આદિ પ્રકારના કર્મ પ્રકૃતિ, ગિતિ, અનુભાગ
 પ્રેક્ષ આદિ બેદ પ્રભેદ કહેવામા આવ્યા છે
 ૯ પ્રત્યાખ્યાનવા—તેમા સર્વ પ્રત્યાખ્યાનનું સ્વરૂપ બેદ સહિત
 જણાવ્યું છે
 ૧૦ વિદ્યાનુપ્રવાહ—તેમા અનેકાતિશય વાળી વિદ્યા માધનની અનુ-
 રૂપતાથી સિદ્ધિપ્રર્થ વડે જણાવે છે-વિદ્યાના અતિશયો સાધ-
 નની અનુરૂપતા વડે મિદ્ધિના પ્રર્થવડે વર્ણવ્યા છે
 ૧૧ અવધ્ય-કલ્યાણ-નધ્ય એટલે નિર્દુષ્ટ, નહિ એવું અવધ્ય-
 સદ્ગત તેમા જ્ઞાન તપ મયોગ આદિ શુભ કૃત્ય અને પ્રમાદ
 આદિ અશુભ કૃત્યો વર્ણવ્યા છે બીજા તેને કલ્યાણપૂર્વ કહે છે

અપિ પ્રણીત ૨૮

દૃષ્ટિનાદ-ચોત્ત પૂર્વોની ભાષા મગદ્ધન હતી એમ પ્રભાવકચરિત્ર-
ના પ્રભાવકચરિ જણાવે છે ૨૯

નિશીથ ચૂર્ણિમા 'પોરાણમદ્ધમાગહ માસાનિયય હવદ્ધ સુત' એટલે પુરાણસન અર્ધમાગધી ભાષાથી નિયત હોય છે આમા તે ચૂર્ણિકાર જિનદાસ મહત્તર 'અર્ધમાગધી' નો અર્થ જે પ્રકારે કરે ॥ (૧) મગધ દેશની અડધી ભાષામા નિયત તે (૨) અઢાર ભતની દેશી ભાષા નિયત તે (અઢાર ભતની દેશી ભાષાનો ઉદ્ધરેજ્ઞ જ્ઞાતાસૂત્ર પૃ ૨૮ સમિતિ ટીકા પ ૪૨, તથા ઐાષપાતિકૃત્ર પૃ ૫૮ સમિતિ)—જુઓ ૫ બહેચરદાસકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણની પ્રસ્તાવના

૨૮ શ્રી હેમચ દ્રાચાયે આગમ સાહિત્યને આર્ષ પ્રાકૃતમા ગણ્યુ છે ને તેનું જીહ્વા વ્યાકરણ આખું નથી તેઓ જહે છે કે 'યદપિ પોરાણમદ્ધ માગહ ભાષા નિયય હવદ્ધ સુત' इत्यादिना आर्षस्य अर्धमागध भाषा नियतत्वमाम्नायि वृद्धैस्तदपि प्रायोऽस्यैव विधानात् न वक्ष्यमाण लक्षणस्य' એમ પ્રાકૃત વ્યાકરણ પૃ ૧૫૯ મૂત્ર ૨૮૭

૨૯ પ્રભાવકચરિત્રમા જીહ્વા છે કે

चतुर्दशीऽपि पूर्वाणि ससृत्तानि पुराऽभवन् ॥ ११४ ॥

प्रज्ञातिशयसाध्यानि तान्युच्छिन्नानि कालत ।

अर्धुर्ननादशावसिति शुधर्मस्वामिभाषिता ॥ ११५ ॥

बालत्रामूटमूर्खादिजनानुग्रहणाय स ।

प्राकृता तामिहाऽस्मापात् × × × ॥ ११६ ॥

—ચોત્ત પૂર્વો સસૃત્તમા પુગતન લે લતા તે પ્રજ્ઞાતિશયસાધ્ય પણ નબળો ઉચ્છિન્ન થયા છે હમણા નુરખે સ્વામિભાષિત અગ્યાર અંગ છે, તેને તેમણે બાન સી મૂ અને મૂર્ખ વાને પણ અનુમદ્ધુ યાન તે માટે પ્રાકૃતમા રચ્યા છે

પ્રોફેસર એમરે Sacred Literature of the Jains એ નામના ગ્રંથ-નિબંધમા જન આગમો સંબંધીની ચર્ચા કરી છે તેની અદર તે આગનામા પૂર્વે શુ વિષયો લતા ને હાવમા શુ છે તથા દૃષ્ટિનાદમા શો વિષય હોવો લોકોએ એ સારી રીતે ચર્ચે ૭

વચની ઉત્તરિણીની, અરુપિણીની, ચિત્તાન્ત ગણિકાઓ તેના મનુષ્ય નિર્વચ નાટક ગતિ ગમન વિવિધ પર્વતનો વગેરે દેવતામા આવેલ તેમ છ

૫ શુલિકા—(ચૂના એટલે ગિજન, જેમ મેગની ચૂના) તેમ સ્થિતિમા પશ્ચિમ, ચૂન, પૂર્વાનુગમા અનુભવ અર્થના મમદવાળી અથપદ્ધતિ તે ચૂના-ચુલિકા દેવતામા પ્રથમના ચાત્ર પૂર્વેની ચૂના, બાળીના પૂર્વે ચુલિકા વગરના છે (પ્રથમ પૂર્વમા ૮ બીજા પૂર્વમા ૧૦, ત્રીજામા ૮, ચોથામા ૧૦ એમ કુલ ૩૮ ચુલિકા), આ પ્રમાણે ‘દ્વાદશાગ ગણિપિટક’ ૭ ૨૬

૭૭ આમા પ્રથમના અગિયાર અંગોમા ભાષા ‘અર્ધભાગ’ની હતી ૨૭ તેને ‘આપ પ્રાદન’ પા. ૬ દેવતામા આવે, ‘આપ’ એટલે

‘૬ આ દ્વાદશાગ માટે જુઓ અમરાયાગ-અમર્યદેવસંગિતિ ૫ ૧૨૮-૧૩૨, ૬ હીમૂત્ર મલયારિ દીકા ૫ ૨૩૫ થી ૨૪૬]

૭૭ મગધ ચ ન અદ્ધ માગદાદ માસાદ ધમ્મમાદસ્સદ- (અમરાયાગ-૫ ૬૦ સમિતિ) એટલે ‘મગધ’ અર્ધભાગથી ભાષાદ્વારા ધમ્મે વહે

ગોચમા ‘દેવા ન અદ્ધમાગદાદ માસાદ માસતિ, સા વિચય અદ્ધ-માગદાદ માસા માગિજ્જમાણિ વિસિસ્સદ-ભગવતી ના ગુરુ ૨૦ ૫, ૭ ૪, પ્રશ્ન ૨૦ ૫ ૨૩૧ સમિતિ

—દે ગૌતમ ! દેવા અર્ધભાગથી ભાષામા જોલે છે અને જોલાની ભાષામા પણ તેજ ભાષા-અર્ધભાગથી ભાષા-વિસિષ્ટ છે

માસારિયા જે ન અદ્ધમાગદાદ માસાદ માસેતિ-પ્રજ્ઞાપના-ઉપાગ-સત્ર ૫ ૫૬ ગમિતિ)

—જેઓ અર્ધભાગથી ભાષામા જોતે છે તેમને ભાષાય-ભાષાતી દષ્ટિએ આર્યો સમજવા

આ ઉપરથી ‘અર્ધભાગથી’ ને ભાષા તરીકે અને ‘શ્રી મહાવીર અર્ધભાગથીમા ઉપદેશ કરતા હતા’ એ જાણને વાતો સ્વીકારી સમજાવેલી છે

૮૩૮'ઈ અખાધિત આખાદ રહ્યા તે સમયના જધા અખ્યાસીઓ તે સિદ્ધાંતને કંઠ્ય રાખતા હતા. અમલો લિન્ન લિન્ન દેશમાં પ્રિયરનારા હતા એટલે જાલાનુક્રમે લિન્ન લિન્ન દેશની ભાષાના સસર્ગથી દુષ્કાળ આદિના કારણે મૃતિવ્રશને લીધે અને ઉચ્ચારભેદથી સિદ્ધાંતની ભાષા વગેરેમાં પરિવર્તન થયું તેમજ તેમાંનું કેટલુંક વિચિત્ર થયું એ સ્વાભાવિક છે આ વાત પછીના પ્રકરણમાં સંજની પરિપદો આદિથી -પા'ટ થશે.

૭૫ જ ખૂડવામીના શિષ્ય ક્ષત્રિય પ્રભવના બ્રાહ્મણ શિષ્ય શાસ્ત્રભવસૂરિ (જન્મ વીરાત્ ૩૬, સ્વર્ગ વીરાત્ ૯૮) થયા તેમણે પોતાના પુત્ર-ગિય મનઃમુનિ માટે ચૌદ પૂર્વમાંથી ઉદ્ધાર કરી દગ-વૈદાલિક સૂ. ૨૨મું હવ્ર (વીરાત્ ૭૦ મા લગભગ) નિકાલથી નિવૃત્ત તે વૈદાલિક, અને દગ અધ્યયન તેમાં છે તેથી દશવૈદાલિક ૩૧

૩૧ આ ખર તિલધ્યાર્યે વૃત્તિ જરતા કહ્યું છે કે (પી ૩, ૩૮) -

ગધ્યમવસ્ય ધુતરત્નસિંધો સર્વસ્વભૂત દશકાલિક ચત્ ।

ઉદ્ગાદ્ય ચત્યર્થસુવર્ણમેશ તદ્મન્વસુગાઘમહ કરોમિ ॥

આ વૃત્તિ પહેલા પ્રસિદ્ધ હરિભદ્રસૂરિએ રીઠા રચી છે વળી શા'ય-ભવની સ્તુતિ મુનિરત્નસૂરિએ અમમયરિત્રમાં કરી છે કે (પી ૩, ૫ ૯૦)

ગધ્યમવોલ્લુ ચો મૂત્યે ચક્રે સર્વાંગમૂર્તિશ્ચત્ ।

ચેનાદુ પ્રસમાચાર્યકાઠિઠ દગમઠિમ્ ॥

૩૩ આ આગમમુદ્રા શ્રી મદાવીરના ગળાં પર મુદ્રામાંથી આપ્તિએ ગુપ્ત દના તે ઉપરાંત એમ દર્શાય છે કે શ્રી મદાવીરના દન્તદીપ્તિન શિષ્ય વી-ભદ્રગણિએ આતુર પ્રત્યાખ્યાન (આતુર પચ્ચ-ખાન), ચતુરાંગ (ચક્રમંગ) આદિ (વિ મ પૂર્વે ૪૭૦ લગભગ) આપ્યા.

પ્રાકૃત ઉપદેશમાનાના આગમના ધર્મના અભિ પાત્ર શ્રી મદાવીરના દન્તદીપ્તિન શિષ્ય દેવવાય છે તેમા ૫૪૦ પ્રાકૃત ગાથા જે આ પ્રથમાચાર્ય પ્રતિપાદક મુદ્રા અને ઉપયોગી છે આ પર જ્ઞાનામા જ્ઞાની રીકા સિદ્ધિપિદ્ધ છે તે, તેમજ તે પગની અર્વાચીન રામવિજય-ગણિની રીકા પ ની દ લગભગ પ્રકટ કરી છે કથા એની જે કે ધર્મનામગણિ પોતે રાજા નના ને પોતાના શિષ્ય રાજસિદ્ધને બોધ આપના અર્થે આ કૃતિ બનાવો પી ૫, ૧૬૪, ૨૦૧૫૬૬-૭૧]

૩૪ શ્રી મદાવીર પછી પણ 'કેરલી' (પૂર્ણ જ્ઞાનાના) આચાર્યો નામે ઉપયુક્ત આદ્યો જ્ઞાતમ ઈન્દ્રજિતિ, અને મુદ્રામાં તથા તેમના શિષ્ય વંચાચેટ્ટીપુત્ર જમ્બુવામી થયા અર્ધી મુદ્રા એટલે નીચા પ્રથમ નાનક મુદ્રા તો એ સન સિદ્ધાંત તેમજ મ પૂર્ણ ત્યાગની

૩૫ આ પ્રથમા ' શ્રી મદાવીર સમયની વ્યક્તિએ ઉપરાંત શ્રી મદાવીર પછી થયેલા કેટલાક વંશજોમાં અને અભિહારિ આદિના ઐતિહાસિક મુદ્રાવન (inscriptions) છે તેથી તેને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ વીરાત ૫૨૦ ના અગ્રસામા ગયાયા ધારીએ તો જોઈ નથી' - જુઓ સ્વ મત મુખવાન કિરતચક્ર મહેતાનો લેખ ' શ્રી ઉપદેશમાળાના પ્રણેતા શ્રીમાન્ ધર્મદાસગણિ શ્રી મદાવીર દેવના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા ૨-એક ઐતિહાસિક પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ધર્મપ્રદાશ મ ૧૬૮૬ના કાર્તિક, આગસ્ટ અને પોરના અંક આ મળવાના નિર્ણય સળવીનો લેખ તેજ માસિક જ્ઞાનધર્મ પ્રદાશના સ ૧૯૯૭ ના માહના અંકમાં છે તે પણ જુઓ એક બીજા ધર્મદાસ થયા છે - જેમણે વિ વમુખમડન નામનો પ્રથમ રચ્યો છે તેમનો સમય નિશ્ચિત થયો નથી તે પ્રથમ અંક સમગ્રમાં વહે છે અને જેનાપર જેનેતર નિદાનાએ પણ રીત ની છે તે ન ૧૫૬-૧૫૭

અવપ્રમાણ છાયા થાય છે ત્યારે પૌંધી થાય છે એવું પૌંધી પ્રમાણ ઉત્તરાયણને અને અને દક્ષિણાયનની આદિમા એક દિવસ થાય છે ત્યારથી આઠ અગ્રહનો સાઠમો ભાગ દક્ષિણાયને વધે છે ને ઉત્તરાયણે ઘટે છે આમ મડલે મડલે જુદી જુદી પૌંધી થતી જે અધ્યયનમાં વર્ણવી છે તે અધ્યયનનું નામ પૌંધીમડલ) ૧૮ મંડલ પ્રવેશ (જેમાં ચંદ્ર અને સૂર્યનો દક્ષિણ અને ઉત્તરના મડલોમાં સચરતા એક મડલથી બીજા મડલમાં પ્રવેશ થાય છે તે પ્રકારનું વર્ણન છે તે), ૧૯ વિદ્યાચગ્ણવિનિશ્ચય (વિદ્યા એટલે જ્ઞાન અને ચગ્ણ એટલે ચારિત્ર તેમના ફલવિનિશ્ચયનો પ્રતિપાદક અર્થ), ૨૦ ગણિવિદ્યા (ગણિ-આચાર્યનું જ્ઞાન, જ્યોતિષક નિમિત્તાદિ પરિજ્ઞાનરૂપ, એ નાનથી અમુક ક્રિયા અમુક વખતે કરવાની હોય તે કરવામાં આવે) ૨૧ ધ્યાનવિભક્તિ (ધ્યાનના આત્મધ્યાનાદિ ભેદ), ૨૨ મરણ વિભક્તિ (મરણના ભેદ), ૨૩ આત્મવિશુદ્ધિ (દર્શને આલોચન પ્રાપ્તિ અર્થે આત્મી દૂર કરી શુદ્ધિ કરતી તે), ૨૪ વીતગગ શ્રુત (ગગ ઝાઝી નીતરાગ સ્વરૂપનું જેમાં પ્રતિપાદન છે તે), ૨૫ સંલેખના શ્રુત (દ્રવ્ય અને ભાવ સંલેખનાનું પ્રતિપાદન કરનાર અધ્યયન આમાં ઉત્સર્ગથી દ્રવ્ય-મલેખના અને ક્રોધાદિ કપાયના પ્રતિપક્ષ-નમ્રતાદિના અભ્યાસ રૂપી ભાવ-મલેખના બતાવી છે), ૨૬ વિહારકલ્પ (વિહાર-નિદરણ-નર્તનનો કલ્પ એટલે વ્યવસ્થા, અથવા વલ્પાદિની જેમાં વ્યવસ્થા છે તે), ૨૭ ચગ્ણવિધિ (ચરણ-નર્તાદિ ચારિત્રની જેમાં વિધિ છે તે), ૨૮ આતુર પ્રત્યાખ્યાન (આતુર એટલે ક્રિયાતીત-ક્રિયાથી તીન થયેલા જ્ઞાન તેનું પ્રત્યાખ્યાન), ૨૯ મહાપ્રત્યાખ્યાન (મોટું પ્રત્યાખ્યાન આપવાની વિધિ જેમાં છે તે) ન હો સૂત્ર ૪૩ ૫ ૧૦૨ જુઓ મન્ય ૦ ટીકા ૫ ૨૦૩-૨૦૬ હરિભદ્ર ટીકા ૫ ૬ ૫૨ અન્ય ૧ કે અન્ય પ્રતમાં નિરવિમોહી, મરણવિમોહી અને આયતિભાનિ (૧૦૬ વિશુદ્ધિ, મરણ વિશુદ્ધિ અને આત્મવિભક્તિ, એ ૧૫ ૧૩ છે એટલે કુલ ૩૩ થાય છે

(૧-૩૦) ૧ હમરિકાનિક્ક લુઆ ગપગો પાગ, ૨ કુપ્પાકપ્પ(કપ્પ
ઓ અકપ્પનું પ્રતિપાદક) વગી ગ્યરિગદિ કપ્પનું પ્રતિપાદક તે
કપ્પનું તેમા એ પ્રમા ગ્રાપ્ય પ્રથ-અપાર્થ ઓ મદાપ્રથ-
મદાપ્રથ - ૨ શ્રુતક કપ (નાનો કપ) ઓ ૪ મદા કપ (મોટો કપ)
૫ આપપનિક્ક (હિન્નાપ્ર). ૬ ગન્ત્રશ્રીય (ગયપમેગિય), ૭ છવા-
નિગમ, ૮ પ્રગપા (એમા ગ્વાદિનું પ્રગપા કપામા આગ્યુ ૩)
-(એને તેમા મોટો પ્રથ તે) ૯ મદા પ્રગપના ૧૦ પ્રમાપ્રમા-
(પ્રમા અને અપ્રમાનું પ્રગપ પ્રતિપાદક), ૧૧ નદી, ૧૨ અનુ-
ગોગમા ૧૩ દેવેન્દ્રસ્તન, ૧૪ લક્ષ્મણનિય-૧૫ વેચારિક, ૧૫ ચદ્ર-
વેચારિક (ચતુરિક્ક), ૧૬ સૂર્યપ્રગમિ (સૂર્યની ચયાનુ જેમા પ્રગપન
છે તે), ૧૭ પાર્શ્વમ-૧ (પુરુષ એટલે મ-પુરુષગરી-મનુષ્યની
પૂરુષી ઉચારિ તેમાથી નિપજતી તે પીઠપી-અર્થાત્ સર્વ વસ્તુની

મવદ, અતિથ યા મે આયા ઉવવાદ, ૧૬ ધિથ યા મે આયા ઉવવાદ ૧
કે યા અદ આગી, કે યાદદ્દત્તુણ પિત્તયા મવિસ્તામિ ' તે સૂત્ર કે જેમા
ઓપપાતિકપલ્લુ નિદિષ્ટ છે તેનો અર્થો પ્રપચથી અર્થ કરી તે અગના
સમીપ ભાવે આચારાગતુ ઉપાગ છે ૬ કુ રાજપ્રશ્રીય-પ્રદેશી નામના
રાત્રના પ્રમા તેના ઉપલક્ષણથી અધિકારવાળુ અયયન તે સૂત્રકૃતાગતુ
ઉપાગ ૭ ૭ મુ છવાનિગમ-છવાના ઉપલક્ષણથી અછવાનુ જેમા જ્ઞાન છે
તે તે સ્થાનાગતુ ઉપાગ છે ૧૧ મુ નદી-જે ભવ્યપ્રાણીઓને નદે-આનદે
છે તેમા પાચ પ્રમારના જ્ઞાનનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરેલ છે ૧૨ મુ અનુ-
ચાચનાર-મનુરોગ એટલે વ્યાખ્યાન તેના ઉપક્રમદિ ચાર દ્વાર જેમા કથા
છે તે ૧૩ મુ દેવેન્દ્રસ્તન-અમર વૈરાગ્યન આદિનું સ્તવન, ભવનમા રહેલ
દેવ આદિનું સ્વપ્નાદિ વર્ણન જેમા છે તે ૧૪ તદ્દલ વૈચારિક-સો વર્ષના
આયુધ્યવાળા પુરુષને પ્રતિદિન ભોગવે તેજા તદ્દલની સખ્યા વિચારીને
સદમા ગળી કરેન પ્રથ-વિરોધ ૧૫ ચદ્રાવેચક-અર્થો ચદ્ર એટલે ચ નપુત્રિ-
કાના આખમા રાખેન ગોળો લેવાનો છે તેને આ એટલે મર્ચાની વિધ-
વામા આવે છે તે આવેલ તંતુ વર્ણન જેમા છે તે-સાધાવેધનું વર્ણન
જેમા છે તે

કુસુમગણિ કરે છે, અંતર્હિત રહી ઉભો ઉભો દેવના સાલજે છે દેશના સમાપ્ત થતા તે કહે છે કે 'મુખ્યાધ્યાયિત મુખ્યાધ્યાયિત ઇતિ વર વૃણ'—અરાઅર આધ્યાય કયો, વર માગો નિમ્મૂહ અમણુ ભગ વાનુ કહે છે 'ન મે વરેણાર્થ'—મારે વરનો અર્થ નથી—અયોજન નથી ત્યારે અરણુદેવ પ્રદક્ષિણા દર્શવદન કરી નમઝાર કરી પાછો જમ છે) એ પ્રમાણે—૧૬ થી ૨૨મા સમજણુ એટલે, ૧૭ વરણોપપાત, ૧૮ ગરુડોપપાત, ૧૯ ધરણોપપાત, ૨૦ વૈશ્રમણોપપાત, ૨૧ વૈવ-ધરોપપાત, અને ૨૨ દેવેન્દ્રોપપાત ૨૩ ઉત્થાનશ્રુત, ૨૪ સમુત્થાનશ્રુત, ૨૫ નાગપરિણા (નાગકુમારોની પરિણા જેમા છે તે), ૨૬ નિગ્યા-વનિગા (નરકવાસી આદિનુ જેમા વર્ણન છે તે), ૨૭ કપિકા—(સૌ-ધર્મ આદિ કેપનુ જેમા વર્ણન છે તે), ૨૮ કપાવતસિકા (તેકલપના કેપ વિમાનોનુ વર્ણન જેમા છે), ૨૯ પુષ્પિતા (જેમા શૃહવાસની આકૃતતાનો ભાગ કરી પ્રાણી સયમ ભાવથી પુષ્પિન—મુખી થાય છે થા તેા સયમ ભાવના પરિત્યાગથી કુખની પ્રાપ્તિ કરી આકૃલખની કરી મંથમભાવ ગ્રહણુ કરી પુષ્પિત—મુખી થાય છે તે જણાવેલુ છે), ૩૦ પુ'પચૂડા (તે વાન જેમા વિશેષ અર્થથી સમજની છે તે) ૩૧ છૃણિહશા—(અધ છૃણિ નામના રાજા સંમરી દશ અધ્યયનમા જેમા વર્ણન છે તે) વગેરે પ્રખ્યાતકા—નદી—સૂત્ર ૪૩ પૃ ૨૦૨ મધ્યમ ૮૮૧ પૃ ૨૦૬—૨૦૮ હરિં ૮૮૧ પૃ ૮૩—૮૫

૩૨ આ ઉપરાંત પાલિકે સૂત્રમા નીચેના મળે છે —

(૩૨—૩૬) ૩૨ આગીનિપ ભાવના (આસીવિપ એટલે સર્પ—તેના જે પ્રાણ, જાતિથી અને ક્રમથી જાતિથી સર્પ તે વીંટી, દેડકા, સર્પ અને મનુષ્ય જાતિ, કે જેનો ક્રમ જેમ જેમ વધારે વિપરાળા તેમ છે, તે કર્મથી સંપાદિત પચેદ્રિય તિર્યચ તેનુ ગર્જન) ૩૩ દૃષ્ટિવિપભાવના, ૩૪ ચારણુભાવના (અતિશય જડુ ગમન આગમન સ્વરૂપવાળુ જેનુ ચળ ૭ તેને ચાગલ કહે છે એટલે કે અતિશયવાળા ગમનાગમનની સ્મિતવાળા સાધુઓ—તે મે પ્રકારના છે વિદ્યાચાગળુ અને જ્ઞાચા-

૩૫ આવશ્યક વ્યનિગિમ્ન ઉત્કાલિક શ્રુત અનેક પ્રકારનું છે જેમકે

(૧-૩૧) ૧ ઉત્તગમ્યયન (ઉત્તર એટલે પ્રધાન અધ્યયનો જેમા છે તે દીકાકાગ્ર મનયગિગિ કહે છે કે બધા અધ્યયનો પ્રધાન છે પણ ૩૬થી આ અથના અધ્યયનોને ઉત્તગમ્યયન કહેવામા આવે છે), ૨ દયા (દય અધ્યયનવાળુ તે ના-દયાશ્રુતગ્રંથ અને તેમા સાધુના આચાર જેના કે અધિક કષ્ટાદિ કૃપ-આચાર છે તે), ૩ કૃપ (મૃદત્વકષ્પ), ૪ વ્યવહાર (પ્રાપ્તિત્ત જેમા કૃપામા આવે છે એના વ્યવહારનો અર્થ), ૫ નિનીય (નિનીય એટલે મધ્યગતિ-તેના જેવુ રહ્યવવાળુ), તેથી અચાર્યમા મોટુ તે ૬ મહાનિનીય, ૭ ઋષિભાષિનાનિ (ઋષિઓ એટલે પ્રત્યેકશુદ્ધ માધુઓ આમા નેમિનાથ તીર્થવર્તી નાનાદિ રીય, પાર્શ્વનાથ તીર્થવર્તી ૧૫ અને વર્ધમાનશ્યામિ તીર્થવર્તી ૧૦ પ્રદાન કરવાના છે તેઓએ લાપિત એના ૮૫ અધ્યયનો જવણાદિ અધિકારવાળા છે તે), ૮ જબ્દીપ્રગમિ (જબ્દીપાત્રિના અગ્રપનુ પ્રગાપન જે અર્થ પદ્ધતિમા છે તે), ૯ દ્વીપસાગર પ્રગમિ (દ્વીપસાગરોનુ પ્રગાપન જેમા છે તે), ૧૦ ચંદ્રપ્રગમિ (ચંદ્રના ચાર-ગમનના વિચારનો પ્રતિપાદક અર્થ), ૧૧ કુલ્લક વિમાનપ્રવિભક્તિ (આવતિકામા પ્રવિષ્ટ થયેલ તેમજ બીજાં વિમાનોના ભેદો જેમા છે તે-તેમા નાનો અર્થ તે મુનક વિમાન પ્રવિભક્તિ, અને મોટા તે ૧૨ મહાવિમાન પ્રવિભક્તિ, ૧૩ અગ્નિચૂલિકા (આચાર આદિની ચૂલિકા ઉક્ત અનુક્ત અર્થનો જેમા મગ્ધ હોય છે તેની અર્થપદ્ધતિને 'ચૂલિકા' કહેવામા આવે છે), ૧૪ વર્ગચૂલિકા (વર્ગ એટલે અધ્યયનોનો સમૂહ જેમકે અતદ્વૃત્તશાના આઠ વર્ગ છે, તેની ચૂલિકા), ૧૫ વિનાદ ચૂલિકા (વ્યાખ્યા-સ-ગતીની ચૂલિકા), ૧૬ અરણ્યોપપાત (અરણ્ય નામના દેવ મંમરીના અર્થનુ પરાવર્તન થના તે દેવના ઉપપાતનુ કારણ થાય છે તે ચૂલિકા કહે છે કે 'જ્યારે તે અધ્યયન પૂરું કરી શ્રમણ ભગવાન તેનુ પરાવર્તન કરે છે ત્યારે આ અરણ્યદેવ ભગવાન પાસે આવે છે,

પ્રકરણ ૫ મું.

ઉપલબ્ધ શ્રુત-સાહિત્ય.

અગિયાર અંગો.

શ્રી જયુપ્રભવ પ્રભુર્ગતમવ શાશ્વતમવ શ્રી યશો-
મદ્રાહ્ય શ્રુતયેવલી ચ ચરમ શ્રી મદ્રવાહુ ગુરુ ।
શીલસ્વર્ણકપોપલ સુવિમલ શ્રી સ્થૂલમદ્ર પ્રમુ
સર્વેઽપ્યાર્યમહાગિરિપ્રમૃતય કુર્વન્તુ વો મગલમ્ ॥
શ્યામાર્યાર્યસમુદ્ર મગુ સમિતા શ્રી મદ્રગુપ્તાદય
શ્રીમાન્ સિદ્ધગિરિસ્તયા ધનગિરિ સ્વામી ચ વૈરામિથ ।
શ્રી વૈરો મુનિરાયરક્ષિતગુરુ પુષ્પો ગુરુ સ્કન્દિલ
શ્રી દેવદિંપુર સરા શ્રુતધરા કુર્વન્તુ વો મગલમ્ ॥

—ધર્મસુરિ-મગનાષ્ટક પી ૫, ૧૩૬

—શ્રી જ બૃહનામી, (તિના ગિધ્ય) પ્રભુસ્વામી, (તિના શિષ્ય)
ભન જોશે ગાળા નાખ્યો છે એવા શાશ્વતવ (દશવૈકલ્પિક સૂત્ર કર્તા) સુરિ,
(તિના શિષ્ય) યગોભદ્ર, (તિના ગિધ્ય) ચરમ શ્રુત દેવલી ભદ્રબાહુ ગુરુ,
(તિના શિક્ષા શિષ્ય) શીતરૂપી સુનર્ણની કમોટી રૂપ સુવિમલ એવા
પ્રમુ સ્થૂલભદ્ર, (તિમના ગિધ્ય) આર્ય મદ્રાગિરિ અમારૂં મગન કરો

શ્યામાર્ય (પ્રસાપના સૂત્ર કર્તા), આર્ય સમુદ્ર, આર્ય મગુ
સર્ગ, ભદ્રગુપ્તાદિ, સિદ્ધગિરિ, ધનગિરિ, શ્રી વૈર (વચ્ચ) સ્વામી,
વચ્ચ મુનિ, આર્ય રહિત (અનુયોગ દાર કર્તા), પુષ્પ (દુર્ગવિકા
પુષ્પ), ગુરુ સ્કન્દિલ (મથુરાનાયના વાળા) અને દેવદિં ગણિ (વન-
બીનાયના વાળા) એ પુર સર શ્રુતધરા-શ્રુતગાનીઓ અમારૂં મગન કરો
(આ બધા મારે પદાવલી લુઓ)

નપુ-તેનું વર્ણન જેમા છે તે) ૩૫ મદા ન્યમ લાનના (મદા ન્યમો
તપરી જેમા વર્ણન છે તે) અને ૩૬ તેનસ નિમર્ગી (તેનમો
નિમર્ગ જેમા વર્ણવો છે તે) [પામિક્ક સુત ૫ ૬૧ થી ૬૯]

૩૭ ઉપર ગણાવ્યા પ્રમાણે ૧૦ અગ, ૧ આવશ્યક
સૂત, ઉત્ક્રાન્તિક આવશ્યક વ્યનિન્નિત સૂત ૩૭ ગણાવ્યા
તે, અને ૩૮ ક્રાન્તિક આવશ્યક વ્યનિન્નિત સૂત એટલે કુલ ૮૧
નામવાર થયા (તેમા દટિવાદના 'પૂવો' નપ્ત થના ગયા તે
મપર્ણ રીતે રીગત્ ૧૦૦૦મા નપ્ત થયા-વિદ્વિઙ્ગ થયા) અત્યારે તે
મિવાપના ઉક્ત ૮૦ માથી દેટવાક ઉપરાખ્ધ નથી રીગત્ ૯૮૦મા
તે બધા હને પત્રી પાપુ ધીમે ધીમે મૃતિવ્યનથી તે વખતમા લેખિત
પુસ્તકો આજ સુની ગ્દી ન રોકે તેથી, તેમજ નચમા અનેક ધર્મો-
એ-અન્ય ધર્મી ગનઓ અને આચારોએ વનધર્મ પર કૃત્રિ આક-
માણુવી તેમજ ફુલોથી ઘણા આગમો તે પુસ્તકો લપ પામ્યા
આગમો પૈમી જે કદ અવરિ'ટ ગ્દા છે તે નપ્ત ૬ અને તેની
મખ્યા ૪૫ ગણાય છે કે જે નેવેતાપર મૃતિપૂજકો 'નીનાપી'
તરીકે મીદાર , વળી તેઓ તેના મળ ઉપગત તેના અન્ય ચાર
અગ નામે નિયુક્તિ, ચૂર્ણિ, લાપ્ય અને દીકા પવાચારોએ ગ્યેત ,
તે કે જેની સાથે સુતુ મળ ઉમેગના મત્રની પચાગી થાય તે તેને
પાપુ મીદારે છે

૩૮ હને અત્યારે તે અવરિ'ટ ૪૫ જે ન્વરૂપમા મળે છે તેનો
અતિ સલિમ પગિયય દરીએ તે સ્વરૂપ લગલગ રીગત ૯૮૦ ની
દેનર્દિંગણિ લમાત્રમણુની વનબી યાચના પ્રમાણે અત્યારમુધી ચાલુ
આવ્યુ તે એમ વહી શકારો

મુખ્યતાએ છે ૭ મહાપરિણા-સયમ પાળતા સાધુને કદાચિત્ પરિ-
પહો ઉપજે તો સમ્યક્ રીતે જ્ઞાતિથી સહન કરવા એ મુખ્ય વાત તેમા
હતી આ અધ્યયન વિચિત્ર થયુ છે તેમાથી ખીન્ને શ્રુતગ્રંથ રચાયો
કહેનાય છે ૮ મોક્ષ-કર્મથી મુક્ત થવુ-વરપ્રાપ્ત થવુ મગ્ધુવિધિ ૯
ઉપધાન-ઉપરના આઠ અધ્યયનમા જે અર્થ છે તે મહાનીર પ્રભુએ
આદ્યો છે એમ જણાવી સમગ્ર સાધુઓને સંપ્રમમા ઉત્સાહિત કર્યો
છે આમા શ્રી મહાનીરના વર્તનનો આદર્શ બતાવ્યો છે

૪૧ ખીન્ને શ્રુતગ્રંથ આચારાગ્ર છે-આચારાગ્રનો વધારો છે
તેમા મુનિઓના નિયમોથી બદ્ધ એવા ૧૬ અધ્યયન છે — ૧ પિંડેપણા-
પિંડ એટલે આદાર મુનિએ કેવો ઇચ્છેવો તે સંમતીના, તેમજ તે
કેવા મ્થાને-સમયે અને વિધિએ લેવો ન લેવો વગેરેના નિયમો છે
૨ શય્યા-સૂવા સંમતી, ૩ ઈર્ષ્યો-ચાલવા મંમધી, ૪ ભાષા, ૫ વસ્ત્ર,
૬ પાત્ર, ૭ અવગ્રહ પ્રતિમા-રહેવાના મંદાન, ૮ સ્થાન-ઉભા રહે-
વાના સ્થળ, ૯ નિષીધિકા-અભ્યાસ મ્થળ, ૧૦ ઉચ્ચારપ્રશ્નવણ-મ્થ-
ડિન એટલે મયોત્સર્ગ માટેના મ્થન-સંમતી મુનિને માટે નિયમો છે
૧૧ શબ્દ-મુનિએ શબ્દમા મોહિત ન થવુ, ૧૨ રૂપ રૂપ જોઈ
મોહિત ન થવુ, ૧૩ પરક્રિયા ખીજની ક્રિયામા મુનિએ કેમ વર્તવું,
૧૪ અન્યોઅન્ય ક્રિયા-મુનિઓએ અરુપગત થતી ક્રિયામા કેવી રીતે
વર્તવું, ૧૫ ભાવના-શ્રી મહાનીરનુ ચરિત્ર તથા પાંચ મહાનનોની
ભાવનાઓ ૧૬ વિમુક્તિ-હિતોપદેશ-હિતશિક્ષાના કાવ્યો

૪૨ 'આચારાગ્રમા પ્રથમ શ્રુતગ્રંથ જૂનામા જૂનો છે ને તેમા
પહેલુ અધ્યયન તો ખીજું અધ્યયન કરતા વધુ પ્રાચીનતા દર્શાવે છે
ખીન્ને શ્રુતગ્રંથ પહેલા શ્રુતગ્રંથ કરતા ઘણો પાછળનો છે, અને તે
તેમા 'ચૂના' (એટલે પરિશિષ્ટો) મૂકી છે તે પરથી જણાય છે '
(વિન્ટરનિટ્ઝ)

૪૩ હવે ખીન્નુ અગ્ર જોઈએ —

(૨) સૂત્રક્રતાગ્ર—આમા જ્ઞાન તથા નિનયાદિ ગુણો અને વિવિધ
વમામારો સંચિત છે જૈનધર્મની નિયમાવલી સાથે અન્ય ૩૧૩ કુવા-

૨૯ પહેલા પ્રથમ આપણે ઉપસૃધ ૧૧ અંગે જોઈએ —

(૧) આચારંગ—જેન સાધુઓએ કેરી ગીતે પોતાના આચાર-
ગુ પાલન કર્યું તે વિશે આમા વર્ણન કે જેનો કહે છે કે જે
જ્ઞાન દાર્ઢ દાર્પમા પગિજન ન થાય તે જ્ઞાન જુથા કે, તે માટે જેન
સાધુઓએ અદિમા નતના પાલનનો ઉપદેશ આપતા પહેલા કેટલા
પ્રકારના શ્રવે છે તે મર્વ જાણુ નેધએ આ જ્ઞાન સદિત પ્રાપ્તિ-
દિમાનો નિર્દેશ કર્યામા આવ્યો. ૬ આચારંગમા કહ્યું છે કે 'જે
એક જાણે છે તે મર્વ જાણે છે જે સર્વ જાણે છે, તે એક જાણે
કે'—અર્થાત જે એક વસ્તુને તેના સર્વ પયાય (કેમકાર) થઈ જાણે
કે, તે નિશ્ચયે સર્વને જાણે કે, કેમકે સર્વ જ્ઞાન વિના વિવક્ષિત એરી
એક વસ્તુને, અપર પયાય બે થઈ ભિન્ન કરીને તેના મર્વ રૂપોમા
સમજીને એ અરાક્ય છે, જે સર્વને સર્વરૂપે સાક્ષાત્ જાણે છે, તે
એકને પણ અપર પયાય બેદ થઈ ભિન્ન રૂપે મથાર્થ જાણે છે આ
જ્ઞાનાદિક આમેવન નિધિનો પ્રતિપાદક ગ્રંથ છે

૪૦ આચારંગમા એ મુખ્ય વિભાગ છે કે જેને 'શ્રુતગ્રંથ' કહે
કે તેમાના પહેલામા ૯ અધ્યયન છે —

૧ રાત્ર પગિજા—તેમા દરેક યોનિમાથી શ્રવ આવેન છે, અને
તેથી દરેક શ્રવ તેના મગા છે તો દરેકને ન્વ આત્મા સમાન ગણવા
ઉપરન જોન છે જે ભાન રાખીશ તો દુષ્પ પામીગ ને આત્મભા-
વથી અર્નન મુષ્પ પામીગ એમ પૂર્વભાવની શ્રદ્ધા કરી જાણુવ્યું કે
કે જુનીકાય, અપ્કાય, તેજસ્વકાય, વાયુકાય, નનસ્પતિકાય, ત્રસ-
કાય એ '૭ કાય' શ્રવોની દિમા કરી તે કર્મમય હેતુ છે = લોક-
વિન્ય-માતાદિ લૌકિક મંયવ પર વિજય મેળની અરતિ-ભોગ-માના-
દિ ત્યાગ કરી મંયમમા લીન થાનો અધિમા છે ૩ ગીતાણીય-
તાદ તાપાદિ પગિયદ અજ્ઞાનપણે ઢપાય છાટી આત્માને ભારી સહન
કરવા ૪ સમ્યક્ત્વ-સન્માર્ગમા દંદ શ્રદ્ધાપૂર્વક પ્રવર્તન ૫ લોક સાર-
લોકમા સાગ જેમનાર એના સત્યમુનિનુ સ્વરૂપ ૬ ધૂત-વર્મથી મુક્ત
કેમ થવું તેના ઉપાય-મુનિએ નિર્મગ અને અપ્રતિબદ્ધ થવું એ

મકરણ ૩ જી.

આગમ-કાલ. [ચાલુ]

[પી. ૧૧ ૧૭૦ થી ૬૮૦ = પિ. ૧ પૂર્વે ૩૦૦ થી પિ. ૧ ૫૧૦]

આર્ય ભદ્રબાહુ

વદામિ ભદ્રબાહુ પાર્શ્વ ચરિતમગત્પુત્રાણી ।

મુક્તમ્ વારનાશ્રીમ રંગામુ કલ્પે મ વચદતો ॥

—દનાશ્રુત ૩૫૫ થી ૪, ૧૦૦

—૫૨૬ પદ્યાન્ય મે. ૧૧મ પી ૪, ૧૦૩

શ્રી ભદ્રબાહુ વં પ્રાત્ય મૂરિ દ્યોતિરિતાસ્તુ મ ।

વસ્મા દશાનાં જન્માનીન્ નિર્ધુક્તીનાટગમિચ ॥

—મુનિગત-અમમચરિત

તત્ત્વાર્થરત્નોપવિલોચનાર્થ ઈદ્ધાત્તર્ગાધાતરદસ્તદીપા ।

નિર્ધુક્તયો યેન શૃતા શૃતાર્થસ્તાનોતુ મદ્રાણિ સ મદ્રબાહુ ॥

—નિયકાચાર્ય-આશ્રયક નિર્ધુક્તિ લઘુત્તિ

શ્રી વલ્લભમુદ્રામૃત ત્રિમુખોપયોગયોગ્ય જરામરણદારુણદુઃસહારિ ।

યેનોજૃત મનિમતા મચિનાત્ શ્રુતાન્ધે. શ્રીમદ્રબાહુગુરવે પ્રણતોઽરિમ તસ્મૈ ।

—ક્ષેમખીર્તિ-મૃદત્ક ૫ દીકા

યેનપા વિંટનિયુક્તિ શુંતિરમ્યા વિનિર્મિતા ।

દ્વાદશાગવિદે તસ્મૈ નમ શ્રી ભદ્રબાહુવે ॥

—મન્યાગિ પિંડનિર્ધુક્તિ દીકા

—દનાશ્રુત ૩૫ અને વ્યવહાર મૂળના ગ્યનાગ મુખિ, ઉક્તા

સકેતશ્રુતગાની, પ્રાચીન (ગોવના) ભદ્રબાહુને ૪૬ ૬૫

—જે મુગ્ધિ, નાગિ (વિખલ)એ જેમ દના જન્મ (અનતાર)

લીના તેની માફક ત્રસ્યાઓ જેની ૬૪ નિર્ધુક્તિનો જન્મ આપ્યો તે ભદ્રબાહુ અમારી પ્રીતિ માટે થાઓ

—તત્ત્વાર્થક્રમી ગ્લગશિને તેના અર્થે સિદ્ધાન્તરૂપી મહેલની

અ રના હાથ દીનડા જેની નિર્ધુક્તિઓ જેમણે ગ્યી તે કૃતાચ ભદ્ર-
બાહુ અમાગ ભદ્રો-કલ્યાણોને વિગ્તાગે

૨૭ આ સમયમા 'પૂર્વો'માથી પ્રાભુતો—વિશિષ્ટ પ્રકીર્ણ
અથોની રચનાનો પ્રારભ થયો જણાય છે ૩૫

મગધસઘ [પાટલિપુત્ર પરિષદ]

૨૮ વીગત બીજી સદીમા નંદરાજના સમયમા—દેશમાં (મગ-
ધમા ?) એક સમયે ઉપગણિપરી બાર વર્ષનો મહાભીષણ દુકાળ પડતા
સૌનો નિર્વાહ મુશ્કેલ થતા કહ્યું રહેલું ધર્મસાહિત્ય લુપ્ત થવાનો
ભય થતા, સુકાળ આવ્યે મગધમા—પ્રાય પાટલીપુત્ર (પટણા) મા
સા ભેગો થયો ને જે જે યાદ હતું તે બધું એકત્રિત કર્યું ૩૬ આતું

૩૫ પ્રાભુતો માટે વિરોધ જણવા માટે જુઓ મુનિશ્રી કલ્યાણવિજય-
છનો 'આપણા પ્રાભુતો' એ નામનો લેખ જૈનયુગ પુ ૧ પૃ ૮૭ થી
૮૪ અને ૨૦ મોહનલાલ ઝવેરીનો 'અલ્પક પ્રાભુત અથો' એ લેખ
જૈનયુગ પુ ૩, પૃ ૧૬૨

૩૬ હરિભદ્રશ્રીએ ઉપદેશપદમા જણાવ્યું છે કે—

જાઓ અ તમિ સમય દુકાલો થોય દસય વરિસાણિ ।

સવ્વો સઘુસમ્મહો ગઓ તજો જલહિતીરેસુ ॥

તદુવરમે સો પુણરવિ પાહલિપુત્તે સમાગઓ વિહિયા ।

સષેળ સુચરિસયા ચિતા કિં વસ્સ અત્થેતિ ॥

અ જસ્સ આસિપાસે હદેસજ્જયણમાહ સષહિર ।

ત મલ્લ ઇકારય અગાહ તહેવ ઠવિયાહ ॥

—આ વખતે બાર વર્ષ સુધી દુકાળ પડ્યો તેથી સર્વ સાધુઓનો
સમૂહ જનધિ એટલે સમુદ્રના તીરે ગયો તે (દુકાળ)નો ઉપરમ થના-મટતા
તેઓ ફરીને પાટલિપુત્રમા વિધિવટ આવ્યા એટલે મધને શ્રુત વિષયે ચિંતા
થઈ પામે કેવો-કેવો અર્થ છે ? હવે જેના પસે કાંઈ ઉદ્દેશ, અર્થ
થત આદિ યાદ હતા તે સર્વ એકઠા ફરી અગાર અગ સ્થાપિત કર્યા

જુઓ હેમાચાર્યકૃત પરિશિષ્ટ પરં સર્ગ ૯ શ્લો ૫૫ થી ૫૮, ધર્મ
પાપસૂ કૃત ઋષિમંડલ પ્રવરણ પર પદ્મપ્રિની વૃત્તિમા સ્થૂલસદ્ર વૃત્તાત,
જયાનંદ સુરિકૃત સ્થૂલસદ્રચરિત્ર, સુમશીલકૃત ભસ્તેશ્વર બાદુળલી વૃત્તિમા
સ્થૂલસદ્ર કથા આદિ, મારો 'પ્રાચીન જૈન પરિષદ' લેખ વસંત કાર્તિક
૧૯૭૨ ને અંક તથા જૈનયુગ વાર્ષિક માસિક ૧૯૮૩ નો અંક

નિર્ઘુક્ત-વિગેષપણે યા નિગ્રહપણે યુક્ત-મિદ્ધ થાય કે તે આ પેઠા વ્યવહાર મુન, દના યુગ્મકથ તથા જૂદત કદ્ય પોતે ગુણેન કે ને તે પગ પોતે નિર્ઘુક્તિ ગ્ની છે વિગેષમા તેમણે પિંડનિર્ઘુક્તિ અને ઓવનિર્ઘુક્તિ ગ્ની વગી સ્વસન્ન નિર્ઘુક્તિ પણ ગ્ની એમ કહેવાય છે ઉવમગ્ગદગ નામનું પ્રભાવક ઓન ગ્ન્યુ કહેવાય છે કે નદ્ય-ગન વચ્ચેન ચગિન મળ પ્રાકૃતમા ગ્ન્યુ ક જે નવાનકા સ્વોઃ પ્રમાણ હતું એમ કેમિદ્ધ હેમાચાર્યના ગુરુ દેવચન્દ્રશ્રિ નળાવે છે ૨૨ અને ન્યોતિય પગ મદિના ગ્ની ૨૩ તેમણે સ્થૂપબદ્ધને ૧૪ પૂર્વની રાચના આપી હતી પોતે નેપાલમા ધ્યાન ધરવા ગયા હતા તેમણે દલિગમા મિદાગ ક્યો હતો, અને ચન્દ્રગુપ્ત ગાન (સ્વં નીગત ૧૫૫ પગિશિષ્ટ પર્વ પ્રમાણે) એ તેમનો શિષ્ય થઇ માધુ દીક્ષા લીધી હતી એમ નિગ ૪૦ કથા કહે છે તેઓ નીગત ૧૭૦મા ગ્નગ થ થયા ૩૪

૩૦ વદામિ મદ્વાહુ જેણ ચ અદેરણિય વહુફ્લાકલિય ।

રદ્ય મવાયલગ્ગ ચરિય વગુદેવરાયસ્સા ॥

—શાતિનાથચરિય-મગ્ગલચરણ

૩૩ હાલમા જે ‘ભદ્રબાહુસહિતા’ એ નામનું પુસ્તક છપાયુ છે તે આ ભદ્રબાહુકૃત નથી વરાહમિહિરે વરાહસહિતા રચી ને ભદ્રબાહુએ ભદ્રબાહુસહિતા રચી એ પ્રવાદ છે જુઓ રત્નશેખર કૃત ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમા પહેલોજ ભદ્રબાહુ વરાહમિહિર પ્રમથ તે બનેતા સમય સબ-ધાની થયા માટે જુઓ પડિત બહેચરદાસની સરોધિત પૂર્ણચંદ્રાચાર્ય તથિત ઉપસર્ગદર સ્તોત્ર લઘુવૃત્તિ-નિનસુરચુનિ રચિત ત્રિય કર નૃપ યા સમેત-માની પોતાની પ્રસ્તાવના વધા વેં ન ૩૮૫

૩૬ વીરમોક્ષાહ વપશતે સત્તત્યમે ગતે સતિ ।

મદ્રવાહુરપિ સ્વામી યયૌ સ્વર્ગ સમાધિના ॥

આમ હેમાચાર્યકૃત પરિશિષ્ટ પર્વમા જણાવ્યુ છે કે જેમા ભદ્રબાહુકૃત ચરિય પશુ આપેલ છે સર્ગ ૬, અને ૬

દુકાળ બાર વર્ષનો આ દેશે પાર કયો તેનું વર્ણન નદીસૂત્રની શૃષ્ટિમાં આપેલું છે કે ‘બાર વર્ષનો લય કર દુઃકાળ પડ્યે સાધુઓ અન્નને માટે જુદે જુદે સ્થળે હિંડતા-વિહરતા હોવાથી શ્રુતનુ ગ્રહણ, ગુણન અને ચિંતન ન કરી શક્યા એથી તે શ્રુત વિગ્રનષ્ટ થયું, અને ત્યારે ફરી-વાર દુકાળ થયો ત્યારે મથુરામાં શ્રી સ્કંદિલાચાર્ય પ્રમુખ સઘે મોટા સાધુ સમુદાય ભેગો કરી જે જેને સાધાર્યું તે બધું કાલિદ શ્રુત સંધ-ટિલ કર્યું’ આ દુઃકાળે તો માડમાડ બચી ગયેલ તે શ્રુતની ધણી વિગેય હાનિ કરી આ ઉદ્ધારને ‘માધુરી વાચના’ કહેવામાં આવે છે તે શૂંભેન દેગના પાટનગર મથુરામાં થયેલ હોવાથી તે શ્રુતમાં શૌરમેની લાપાનું મિશ્રણ જોવા સંભવે છે આ સમય લગભગ આર્ય-રક્ષિત સરિએ અનુયોગ દ્વારા સ્પષ્ટ રચ્યું

વલ્લભી વાચના (વલ્લભીપુર પગિપદ)

૩૨ આ વીત્યા પછી વીરાત દશમાં સૈકામાં બાર દુકાળોએ દેશ ઉપર પોતાનો પળે ચનાવ્યો અને તે વખતે ધણા બહુ-શ્રુતોના અવમાન થવા સાથે જે અર્જુશીર્ણ શ્રુત રહેલું હતું તે પણ બહુજ ઝિન્નમિત્ત થયું હતું વીરાત ૯૮૦ વર્ષ (વિ સં. ૫૧૦ માં), કેવર્દિ ક્ષમા નમશે વલ્લભીપુરમાં મૈવ એકન્નિત કરી જે જે યાદ હતું તે તે કુટિન અનુટિત આગમના પારાને અનુક્રમે પોતાની શુદ્ધિથી સાકળી પુસ્તકોમાં લખાનાનું વાણું અને સૂત્રમાં વારંવાર એકજ પાઠના આત્મપ (આવાવા) આવે તેથી વારંવાર લખવાને બદલે જેમ બીજા અમુક સૂત્રમાં છે તેમ એ રીતે મૂકનામાં આવ્યું જેમકે પિમાનનો અર્થિત આવે ને તે બીજા સૂત્રમાં હોય તો જહા રાયપસેનીદ-જેમ ગાયપમેલીમાં છે તેમ, આધાર ટાકવાનું રાખ્યું આથી અગની બન મણુ ઉપાગમાં અને ઉપાગની અગમાં આપી છે આનું નામ વલ્લભીવાચના કહેવાય છે આ ઉદ્ધાર વખતે કેવવાચકે નદીસૂત્ર રચ્યું

૧ તમા સૂત્ર-આગમોના નામો આપ્યા છે તે તેજ વખતે મહલિન થયેલ સમવાપાગમાં પણ તે નામો આપ્યા છે તે જોઈશું

નામ મગધ-(પાટલીપુત્ર) પરિપટ દલીએ તો ચાલે આચાર્ય
આર્ષિ ૧૧ અંગો ગંધારા અને બાન્ધુ દિવિવાદ નામનું અંગ નાન થયા
એવું વગભગ હતું, અને માત્ર આર્ષિ ભદ્રાપાદ તે વખતે ૧૪
પૂર્વધર દત્તા મેં દિવિવાદ નિમિત્તે દર્શક વિચાર કરવા લાગ્યો ભદ્ર-
પાદ આ વખતે નેપાલદેશમાં મદાપ્રાપ્ત નામના ધ્યાન માટે દત્તા
તેમની પાસે સ્થૂળભદ્ર આર્ષિ સાધુઓને 'પૂર્વ' રીખવા મેં મોડ્યા
સ્થૂળભદ્ર મળ નાગર પ્રાદ્યુ, નદના મરી મહાકાવ્યો પુત્ર, ને
ત્રીગત ૧૫૬માં દીક્ષા લેનાર, તેમજ ૧૦ પૂર્વની મળ મૂલ તથા અર્થ
મહિત રાચા લીધી ને હેનદના ૮ પૂર્વની મળ માં વાચના લીધી
આ સર્વ ત્રી ભદ્રાપાદના અર્ગગમન-ત્રીગત ૧૭૦ પહેલા બન્યું

૩૯ આ મમયમાં સ્થૂળભદ્રના સાધી બહેન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા
ભાનના, વિમુક્તિ, રનિકરૂપ અને વિવિધનયના-એ નામના ચાર
અધ્યયનો થી પ્રથમના એ અધ્યયનને આચાર્ય મમયની એ ગૃતિકા
તરીકે યોજિત કર્યા અને બીજા એ અધ્યયનને દરવંદ્યાવિકની ગૃતિકા
તરીકે યોજિત કર્યા સ્થૂળભદ્ર ત્રીગત ૨૧૬ માં અર્ગગમન થયા તેઓ
ગ્રેહમાં ગ્રેહ ૧૪- 'પૂર્વધર' (પૂર્વ જાણનાર દત્તા) [પગિનાં ૮
પર્વ સર્ગ ૬]

૩૦ આ ઉપરની જાણી રકાય કે જે ત્રી ત્રીગના બીજા મંદાથી
૪ શ્રુતની ઊન્નતિનિતાની શરૂઆત થઈ હતી આ 'મગધમર'થી
બ્યવસ્થામાં તેને મુકાયુ, પણ નિગેષ ઊન્નતિનિતા થવાના પ્રમગે
ઉત્તરેતર આવતા ગયા ત્રીગત ૨૬૧ વર્ષ ગળ સપ્રતિના રાજ્યમાં
આર્ષિમુદ્ગિત મુગિના સમયમાં બાગવર્ષી દુગળ પડ્યો હતો આના મદા
દરાણ દુગળને અંગે અભિવ્રજ-અપલના થાય, પાદક-વાચકો મૃત્યુ
પાસે નગે કાગલથી શ્રુતમાં અનન્ય થાય તે આભાવિત કે

માથુરી વાચના (મયુરા પગિપદ)

૪૧ નિગેષમાં ત્રીગ નિર્ણયથી છઠ્ઠા મંદામાં-આર્ષિથી ૩૭૨૬૬૬૬
અને ૫૦૭૩૮૨-ગમિની નિકટના સમયમાં ત્રીગ બીજા બીપણુ

૩૭-૩૮ બુદ્ધો મેશ્વરગુરુની વિચારશ્રેણી-જેન સાહિત્યસંશોધક
અ. ૨, અ. ૬ ૩-૪

૩૩ દેવ વાચકે નંદી સૂત્ર આ સમયમા રચ્યુ તેમા પચ્ચ શોનનુ
સ્વરૂપ બતાવ્યુ છે 'શ્રુતગ્રાન'ના અધિકારમા 'શ્રુત' સબધી ઉ'ચેષ
કરતા તેમા અનેક સૂત્રોના નામ આપ્યા છે તે નીચે આપેલા છે ને તેમા
કૌસમા જે આપ્યુ છે તે હરિભદ્ર અને મલ્લયગિરિની ટીકામાથી મૂક્યુ છે

૧ બાર અગ (૧ થી ૧૨) સમ્યક્ જુન તરીકે દુવાલમગ
ગણિપિટગ—'દ્વાદશાગ ગણિપિટક'—બાર અગરપી ગણધરની પેટી—
(સરખાવો બૌદ્ધ શાસ્ત્રોનુ 'ત્રિપિટક' નામ) એટલે બાર અગના નામ
નંદીસૂત્ર ૪૦, પૃ ૧૬૨મા અગાઉ પારા ૨૦મા જણાવ્યા પ્રમાણે આપ્યા
છે આ 'અગ પ્રવિષ્ટ' કહેવાય છે તે ગણધર કૃત છે વળી જુઓ
પાક્ષિક સૂત્ર સંટીઠ પૃ ૭૦ થી ૭૧

૨ 'અગબાણ કે અનગ પ્રવિષ્ટ'—(એટલે ઉક્ત બાર અગની
બહારના—સિવાયના સ્થવિરકૃત છે) તેના બે ભેદ કરેલ છે આવશ્યક
અને આવશ્યક વ્યતિરિક્ત આવશ્યક (એટલે નિત્યકર્મ તે) છ પ્રકાર
ગના છે—સામાયિક, અતુર્વિશતિસ્તન, વદનક, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ
અને પ્રત્યાખ્યાન આ છ નું સ્વરૂપ દાખવતા સૂત્રને ૧ આવશ્યક
સૂત્ર કહેવામા આવે છે આવશ્યક સિવાયના તે આવશ્યક વ્યતિરિક્ત
તેના બે પ્રકાર કાલિક અને ઉત્કાલિક (અમુક કાલે—એટલે જે રાત્રિ
અને દિવસની પ્રથમ અને છેલ્લી પૌરુષીમા જણાય તે કાલિક, અને
ગમે તે કાલે—સર્વ કાળે પાનામા આવે તે ઉત્કાલિક)

૩૪ ઉત્કાલિક ૩૯ અનેક પ્રકારના છે જેવા કે —[જુઓ નંદીનુ
સૂત્ર ૪૩ પૃ ૨૦૨]

૩૬ આ ઉત્કાલિક આવશ્યક વ્યતિરિક્ત સૂત્રના નામ પાક્ષિક સૂત્રમા
પૃ ૬૧ મા આપેલ છે તે દરેકમા શું આવે છે તે સબધી તે સૂત્રપર
સ ૧૧૮૦ માં વૃત્તિ રચનાર ચરોદેવસરિએ શ્રી મલ્લયગિરિ કરતા કંઈક
વિરોધતા આપી છે તે અત્ર જણાવી છે—

૫ મું ઔપપાતિક—ઉપપાત એટલે દેવનારક જન્મ અને સિદ્ધિગમન
તેના અધિકારવાળુ અધ્યયન તે ઉપાગ છે આચાર્યશોનના પ્રથમ અધ્યયન
નામે રાત્રપરિણાના પહેલા વહેશકમા એક સૂત્ર છે કે 'અય મેગેનિ શોનયા

પ્રકરણ ૪ શુ.

અન-સાહિત્ય.

[પીરાત્ ૯૮૦ મા ગ્યાયે ના નદીમુખમા નોધાયેલુ]

નમોત્યુ તે ઝિદ્દુ બુદ્ધ મુક્ત નીરય નિસ્સગ માણમુરણ ગુજરયણસાગર
મન્તમણ્ણમેય નમોત્યુ તે મદદ મદાગીર વદ્ધમાણ મામિસા નમોત્યુ તે
મગવન્તો નિરુદ્ધ ॥ —પાશ્વિકમૂત્ર પૃ ૫૮

—સિદ્ધ (કૃતાર્થ), શુદ્ધ, મુક્ત, નીરવ (ગત્તીન-કર્મગતિ),
નિમગ, માનને ઈગી નાખનાર, ગુણગત્તના સાગર, તથા અનત,
અપ્રમેય, એવા તને નમસ્કાર હો. 'મદત્-મોક્ષમા જનાર એવા તું
મદાગીર વર્ધમાન સ્વામીને નમસ્કાર હો.' તું ભગવાનને તથા વાર
નમસ્કાર હો. '

નમો તેસિં રમાસમણાણ જેહિં હમ વાદ્ય દુવાલસગ ગણિપિટગ મગવન્ત ।
નમો તેસિં રમાસમણાણ જેહિં હમ વાદ્ય છઠ્ઠિહમાવસ્સય મગવન્ત ।
નમો તેસિં રમાસમણાણ જેહિં હમ વાદ્ય ઝગવાહિરં લક્કાલિય મગવન્ત ।
નમો તેસિં રમાસમણાણ જેહિં હમ વાદ્ય ઝગવાહિરં કાલિય મગવન્ત ॥

—પાશ્વિકસૂત્ર

—જેમણે આ ભગવત્-દાદશાગ ગણિપટિક વાચી આપ્યુ
[અમને આપ્યુ યા સૂત્રાર્થથી વાચ્યુ-વિરચ્યુ] તે ક્ષમાત્રમણો
(ક્ષમાન્ ગુણપ્રધાન મદા તપગ્ની સ્વગુરૂ તીર્થિન્ ગણુધગદિને) નમસ્કાર

—જેમણે આ ભગવત્ પુસ્તિક આવસ્થાની વાચના કરી તે
ક્ષમાત્રમણોને નમસ્કાર

—જેમણે આ ભગવત્-અગ બાલ કાલિકની વાચના કરી તે
ક્ષમાત્રમણોને નમસ્કાર

—જેમણે આ ભગવત્-અગ બાલ ઉત્તાનિન્ની વાચના કરી
તે ક્ષમાત્રમણોને નમસ્કાર

Vaisheshiks), પચ્ચક્રધનાદી (અક્ષલવાદી) અન્યબોધી (Bau-
dhas & Ganayaks), પૌરાણિક વિનયવાદી (followers of
Goshala), પરતીર્થીના દોષદર્શન-લોકવાદ (Popular beliefs)
ને જાણાવી સ્વમત પ્રરૂપણા અર્થે ઉપસર્ગદાર કરેલ છે ૨ વૈતાલીય-
હિતાદિત દર્શન છે ૩ ઉપસર્ગ પરિણા-સ્ત્રીતાદિ ઉપસર્ગ સહન કરવા,
માના-પિતાદિ સ્નેહીના વિલાપ વગેરેથી સાધુમાર્ગથી પતિત ન થવું,
ઉપસર્ગથી થતા અધ્યાત્મવિપાદનું દર્શન-તેથી ઉપસર્ગ સહન કરવા અને
કુશાસ્ત્રોના વચનથી ચારિત્રબ્રહ્મ ન થવું તે છે ૪ સ્ત્રી પરિણા-સ્ત્રી
ઓથી ન લયઆવું, સ્ત્રીના ઉપસર્ગથી બ્રહ્મ થયેલ સાધુ દુષ્ક્રિયા પામે
છે ૫ નગ્નવિભક્તિ-નગ્નકનું વર્ણન, તે દુષ્ક્રિયા લય પામી સ્વધર્મ
આદરવો, ૬ વીરગુણિ-મહાવીરની પદ ગુણિ છે ૭ કુશીલ પરિ-
ભાષા-યજુષાગાદિ, જ્ઞાનાદિ, તપશ્ચર્યાદિમા જ મોક્ષ માનનારા ભટકે
છે શુદ્ધ ચારિત્ર તેથી કંઈ જોરજ છે સાધુ પાટીઆ માફક (કર-
વન ગમે તેમ વેરે તો પણ) મધ્યમ્યભાવ અગીકાર કરી સ્વરૂપમા
રમણ કરે છે ૮ વીર્ય-જાલનીય, પડિતનીય વિશે ૯ ધર્મ-૧૦
સમાધિ-૧૧ મોક્ષમાર્ગ-એ ત્રણમા ઇન્દ્રિય વિષય ત્યાગી આત્મધર્મમા
પ્રવર્તવા કપી ચારિત્ર વિશે છે ૧૨ સમવમરણ-પાપ્પડી મતો વિશે-
ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી (agnostics) ને વિનયવાદીના
દોષોનું દર્શન, સ્વમતનું દર્શન, ૧૩ યથાતથ્ય-ધર્મનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ,
પાસત્યાદિ સાધુઓનું વર્ણન ૧૪ મથ પરિત્યાગ-વિવિધ પરિબ્રહ્મનો
ત્યાગ, ૧૫ આદાન (યમતિ) એ ડેશા ત્રણ, ચારિત્ર વિશે છે ૧૬ ગાથા-
માલણ (ખાલણ), શ્રમણ, નિર્મ-ચ, લિશ્ચ એ ચાર શબ્દની સમજૂતી

૪૫ બીજા અનરક ધર્મા ૭ અધ્યયન છે ૧ પૌરિક (the par-
ble of a lotus)-ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, વિનયવાદી ને અજ્ઞાનવાદી
ક્રમગ-મોક્ષ યેના મંકરણ કરે છે પણ મંસારથી વિરક્ત યદ્ય સંપૂર્ણ
અગે તેમ કરતા નથી, પણ કામભોગમા રહી પ્રયત્ન કરે છે, તેથી
કામભોગ કપી કા વમાથી નિકળી શકતા નથી જ્યા આરભ પગિ-
પ્રદની ઇચ્છા નથી-જ્યા કામભોગને છેવટે દેહ તે અન્ય,

દીઓ ૪૧ કે જે શ્રી મનાવીના નમયમા અમિત્વ ધરાવતા હતા તેમની નિયમાવલિની છુત્તા કરી કે અને કેવડે બનાવી આપ્યું છે એ આદિમા 'સ્મરના મૂળ રૂપ ધર્મ એન્ડ વ્રત ધર્મ કે સાધુઓ આ પુનઃકના અધ્યયનથી ધર્મ પ્રત્યે દૃ નિશ્ચામી અને છે એ મિત્રાય વિવિધ પ્રકારના મને (નનિમદ વગેરે ૮ પ્રકારના મદો) તિગ્રકારી કાન્વામા આપ્યા કે વિનય એ પ્રધાન બૂપાન કે એમ ખુરી રીતે જાણ્યું છે આમા બે શ્રુતગ્રંથ કે

૪૪ પાના શ્રુતગ્રંથ મા ૧ અધ્યયન કે — ૧ સમયાધ્ય-અમન પ મતની પ્રત્યાજ્ઞા કે તેમા પચમદાબૃત્તવાની (Materialists), આત્માત્વવાદી (Vedantins), નાસ્તિક નગચીનાદી (other materialists), અધિવાદી, ગાત્રમતવાની (forerunners of

૪૦ (૪૮ ૫ પાની કુટનો) આચારાગસૂત્ર (જે ન ૧૩૬૪-૮૬) તે પદ્મભદ્રાદુની નિયુક્તિ તથા શ્રીવાક્યાચાર્યની ટીકા સહિત આં સમિતિ તરફથી પ્રમટ થયેલ છે હા યાગીનીના ઇમેજ બાપાતર જે બુ હસ્ટમા વૉ ૨૨ મા પ્રકટ થયેલ છે તેનો પ્રથમ શ્રુતસ્કથ પ્રો શુશિને વિપુલિગમા સન ૧૮૧૦ મા સરોધિત કરી પ્રમટ કરેલ છે ને તે જૈન સાહિત્ય સરોવક સમિતિએ પ્રમટ કરેલ છે આચારાગસૂત્ર જ્ઞરાની બાપાતર પડેલા પ્રથમ પ્રો ૧૧જ દેવરાજ તથા બીબલોએ કરીને છપાવ્યું જુઓ વેબરનો લેખ ઇ વૉ ૧૭૫ ૩૪૧-૩૪૪

૪૧ સૂત્રકૃતાગમા પરવાદીના ૩૬૩ મન ગરવા છે તેમના સમઢની માયા પ્રમાણે ૧૮૦ ક્રિયાવાદીના, ૮૪ અક્રિયાવાદીના, ૧૭ અજ્ઞાનવાદીના અને ૩૨ વિનયવાદીના મત છે 'સૂત્રકૃતાગ' એ નામનો પ બહેચરદાસનો લેખ પુરાતત્ત્વ પુ ૨, ૫ ૧૨૫ આ સૂત્રપર વિશેષ માહિતી આપે છે સૂત્રકૃતાગ (અને કલ્પસૂત્ર) ના અંગ્રેજ બાપાતરે હાં યાકોબીએ કરેલા તે તેમની વિદ્વન્માન્ય પ્રગ્તાવના સહિત Sacred Books of the East વૉ ૮૫ મા પ્રકટ થયા છે સૂત્રકૃતાગ શ્રીવાક્યાચાર્યની સસૂત દીકા સહિત પ્ર આ સમિતિ ન ૧૮ મા અને બીજા કેટલીક દીકા સહિત આગમસમઢ વૉ ૨ મુબઇમા લીમશી માણેક તરફથી પ્રકટ થયેલ છે વૉ ૧૫૪૬-૧૫૬૩ જુઓ વેબરનો લેખ ઇ વૉ ૧૭૫ ૩૪૪-૩૪૫ અને વૉ ૧૮૫ ૧૮૧-૨

છે અને એ પ્રમાણે ભેદની વહેચણી કરી છે. જીવ જ્યારે કર્મબંધ-
નોથી મુક્ત થાય ત્યારે તેને 'સિદ્ધ' જીવ કહેવામા આવે છે. 'સિદ્ધ'
જીવો વળી સ્થાન-કાવના હિસાબે અવગાહન આદિ શ્રેણીમા વિભક્ત
છે જેઓ કર્મબંધનથી મુક્ત થયા નથી તેઓ 'સસારી' કહેવાય છે.
'સમાગી' જીવો ત્રણ ભાગમા વહેચાયેલા છે. ૧ ચ્વાવર, ૨ સકલે-
ન્દ્રિય, ૩ વિકલેન્દ્રિય આ પ્રકારે બીજા દ્રવ્યોના સ્વરૂપની જોખખાણ
અને વિભાગ સ્થાનાગ સૂત્રમા વર્ણવ્યા છે. ૭ મા અધ્યયનમા
સાત નિન્દવો-વિરોધી ધર્મભેદોનું વર્ણન ઉપયોગી છે. આખા સૂત્રના
દશ અધ્યાય (કે જેને પણ 'સ્થાન' નામ આપ્યું છે) છે, તેમા પહે-
લામા એક એક બોલ, બીજામા બે બે એમ દશમામા દશ દશ એમ
જેના જેના હોય તેની વ્યાખ્યા વિભાગ સાથે કરી છે.

૪૮ પ્રો. વિન્ટરનિદ્ર કહે છે કે — 'સ્થાનાગમા બૌદ્ધોના
અનુત્તર નિકાયની જેમ ૧ થી ૧૦ આકાશના ક્રમમા જુદા જુદા
વિષયો ચર્ચામા આવ્યા છે. આ સપ્તજ્યોમા વારંવાર ઉપમાઓ
આવે છે. ઉદાહરણમા જેની કે જેમ ચાર જાતની પેળી છે તેમ ચાર
જાતના ગુરુ છે જેમ ચાર જાતના મત્સ્ય તેમ ચાર જાતની ભિક્ષા છે.
આમા નષ્ટ થયેલ દષ્ટિવાદમા શું વિષયો હતા તેનું વર્ણન ઉપયોગી છે.'

૪૯ ચોથું અગ — ૪ સમવાયાગ^{૪૩} — આ સૂત્રમા એકથી
ફોરફોરોડી સપ્તમા સુધી જનાજના ભેદ તેમજ તેમના ગુણુપયયિને
તેમજ અન્ય હકીકત જણાવી છે, અને તે સપ્તમાના સમુદાયને
'સમવાય એ નામ આપેલું છે.

૫૦ પાંચમું અગ — ૫ વ્યાખ્યા પ્રસિદ્ધિ^{૪૪} — (આને હાલમા

૪૩ સમવાયાગ અમયદેવસરિની દીક્ષા સહિત પ્ર. આ. સમિતિ નં ૧૫
જુઓ વેબરનો લેખ II આ. વૉ. ૧૮ પૃ. ૩૭૧-૩૭૮

૪૪ વ્યાખ્યા પ્રસિદ્ધિ ૨ ભગવતીસૂત્ર તેની અમયદેવસરિત દીક્ષા સહિત
આ સમિતિએ ૧, ૧૨-૧૪ મા પ્રકટ કરેલ છે તેનું ચંજરાલી ભાષાંતર
૫ બહેચરદાસે કરેલ તે બે ભાગમા શ્રી જિનાગમ પ્રકાશક સમા તરફથી

ને હું અન્ય એમ સમજતય છે ત્યા જ નુદ્ધ અરૂપું બાન ચવાની
આના ખરી-ત્યાજ મોત મેળવનાની વખી ખરી ૩ દિવાગ્યાનક-
ધ્વા ત્યા દયાય ને ત્યાજ મંમાત ત્યા તેજા અભાર ત્યા મોક્ષ,
તો ૧૨ મંપગય ક્રિયા (મંમાતક્રિયા) ત્યાગ દગી 'ધ્યાનની' અગી-
દાગ દગાનો આમા ઉપદેન છે, ૩ આદાગ પગિના-નુદ્ધ એવાનીય
આદાગ મંમરી નર્ણન ૪ પ્રત્યાખ્યાન પગિના-ત્યામુધી સર્ગારો ત્યાગ
નથી થયો ત્યામુધી જે કમમન જીવે દીગ-ઓગખ્યા-નિચાયા નથી
તેના કર્મમો વાગે કે તે રિો ક્રિયા દગાનું બાન મગી જવુ નેધએ
૫ આચારઅનાચાર શ્રુત-આચાર અગીકાર કરના અો અનાચારનો
ત્યાગ દગવો ૬ આર્દ્રખીય-આર્દ્રક કુમાગનો અન્ય દર્શનીઓ નાથેનો
શાસ્ત્રાર્થ ૭ નાનદીય-ત્રાનકના આચારનો અધિકાર

૮૬ પ્રોં વિન્ટગનિદ્ધક કહે છે કે — 'સૂત્રકૃતાગની ગ્યના એકજ
કતાની હોય એમ મંભવે ૬ વધારે નિશ્ચિત એ કે તેના સકન-
નારે જુદા જુદા પદો અને વ્યાખ્યાનો એકજ વિષયના એક સાથે
મખ્યા છે તેના ખીજા શ્રુતગ્રંથમા એથી નુદ્ધ જ કે તે પદમા
જ છે અને તેમા પગિગિટાનો અકૌશન સમદ છે તે પ્રથમ શ્રુત-
ગ્રંથ સાથે જોડેન ૭ વાગલ કે તેના વિષયો જેના વિષયો પર તે
કે જના ભાગતના સપ્રાયોના જીવન સખધી માન મેળવના માટે આ
શ્રુતગ્રંથ ધણો ઉપયોગી ૭ '

૪૭ હવે રીલુ અગ-સ્થાનાગ૪૨-જીન, પુદ્ગન, ધર્મ, અધર્મ,
જાન અને આકાશ એ ૭ દ્રવ્યોમા ૭૧ સિચાચના અન્ય અજીવ છે
આ જીનાજીવના બેદોને તેમજ તેમના ગુણ પચાયોને એક સખ્યામાથી
દશ સખ્યામુધીની-તેની અતુકમણિકાને ગ્યાન આપેલુ છે તે એક
સખ્યાને એક 'સ્થાન', જેને જો 'સ્થાન' એમ 'ગ્યાન' નામ આપ્યુ

૪૨ ગ્યાનાગ સૂત્ર અભયદેવની દીકા સહિત પ્ર૦ આ૦ સમિતિ ન
૨૧-૨૨ (વે૦ ન ૧૫૫૬-૫૬) જુઓ વેળરનો લેખ ઇ એ વૉ ૧૮
૫ ૧૮૨-૪

આ પરથી તેમજ આવી અનેક હકીકતથી શ્રી મહાનીરના જીવનકાલ પર ઘણો પ્રકાશ પડે છે નવમા શતકમા એક શ્રીમત આહણને ત્યાં રાખેલી દાસીઓના નામો જેવા કે પંદરીયા, આરબી, બહાલી, મુરદી, પારસી તે અનાયજ્ઞતિની-વિદેશીય હતી એમ સૂચવે છે હિંદની ૧૬ જ્ઞતિઓ (અગ, વગ, મગહ, મલય, માલવય, અચ્છ, વચ્છ, કોચ્છ (તથા ?), પદ્મ, લાહ, વર્ણિજ, માલિ, કામી, કોસલ, અવાહ, સુભત્ત) જણાવી છે ગ્રહોના નામ તેમજ આહણોના શાસ્ત્રોના નામો-નગ્ને-દામ્નિ ઉલ્લેખ પણ આમા જોવામા આવે છે (વેબર ૦)

પર છઠું અગ-૬ જ્ઞાતા વર્મ કયાગ^{૪૫}-જ્ઞાત એટલે ઉદાહરણ રૂપ, ધર્મ પ્રધાન કથાનુ અગ તેના જે શ્રુતગ્રંથ છે પહેલામા ૧૯ અધ્યયન છે ૧ ઉત્ક્રિષ્ઠ અ-તેમા શ્રેણિકના પુત્ર મેધુમારની કથા છે તેનો પૂર્વભવ હાથીનો હતો તે હાથીએ (સમલાને બચાવવા) એક પગ ઉત્ક્રિષ્ઠ કયો-ઉપાડી એમને એમ ગાખ્યો તે કાણે ઉત્ક્રિષ્ઠ અ-૨ સંવાટક અ-૨-શેઠ અને ચોરની એક બીજના સંમધવાળા કથા-ઉદાહરણ કથા છે ૩ અડક અ-મોરના ઇંડા સળધી કથા, ૪ દૂર્મ અ-કાચખાની કથા ૫ રોલક અ-શૈલક રાજર્ષની ૬ તુમ્બ અ-૭ રાહિણી અ-તેમા શ્રેણિક રાહણીની ૮ મધી અ-૧૯ મા સ્ત્રી-તીર્થંકર મહિના-થની ૯ માકન્દી અ-તે નામના વણિકપુત્રની, ૧૦ ચદ્રમા ૧૧ દાવદન-તે નામનું સમુદ્રતટ પર થતું એક વૃક્ષ ૧૨ ઉદક-નગરની ખાળનું પાણી ૧૩ મહૂક-નદમણિકારનો જીવ ૧૪ તેતલી-તેતલિસુત નામના અમાત્ય ૧૫ નદીફલ-નદિ નામના વૃક્ષના ફળો ૧૬ અર-ક કા-ધાનખ ખડ ખરતણેની ગળવાની તેમા દ્રૌપદી (પાંડવોની સ્ત્રી) ની કથા છે ૧૭ આધપણુ-આખીણુ-તે પ્રકારના સમુદ્રમા ગહેના અન્નો ૧૮ મુસુમા-તે નામની પેષિદ્વિતા ૧૯ પુડરીક-એ નામના ૧૯ અધ્યયનો છે બીજે શ્રુતગ્રંથ એક અધ્યયન જેટલો પારસિય રૂપે , તેમા નાના નાના ૧૦ વર્ગ ટંગી કથાથી સમગ્રવેળ છે

૪૫ જ્ઞાત ૦ અન્નચદેવરાસિની દીકા સદિત પ્રસિદ્ધ આ-૦ સમિતિ ન.

૧૫ જુઓ વેબરનો લેખ એજન ૫ ૧૧-૭૦

‘નગરની’શ્રુ ૧૫૧ કહેવામાં આવે છે) વ્યાખ્યા એટલે વિવિધ ધ્યન, પ્ર-
તિષ્ઠિ એટલે પ્રકરણ. જેમાં પ્રવૃત્તિને અભિવિધિ વડે નવે નવપર્યાયી
વ્યાપ્તિપૂર્વક-અથવા મધ્યાન સહે-પરંપરે અનક્રીડા-નિનાગ લગભગ
પૂર્વક વિવિધ ડાહ્યા ડાહ્યા ધ્યાન પાસના વિષય સાથે, શ્રીમદાસી ભગવતે
જોનમાં નિર્ધારિત પ્રત્યેક સ્થાનના પાંચેના પ્રતિષ્ઠાનો, દરેકના ૭ તે
વ્યાખ્યાઓ અને એ વ્યાખ્યાઓ ૩ પ્રકારના શ્રીમાન શુભાનંદામીએ
જન્મશ્રુત્યામી પ્રથમ સ્ત્રીમાં કહેતું ૭ ન વ્યાખ્યાપ્રતિષ્ઠિ આના ૧૧
મદાસી સ્ત્રીમાં તે ૧૧ ૩ મ્મ ના ૧૨ ‘જાનમ-સામીએ ૫૭૧
૭૬૦૦ પ્રતો અને તેના ઉત્તર ૭ પ્રતોના ઉત્તર આપી મદા-
સી સ્ત્રીમાં નિષ્ક્રમણના મેદુ નિર્ધાર ૭ નુ તેના વિવિધ ડાહ્યા
આ સ્ત્રીમાં ૭, તેમજ નાધુ નાધી શ્રાવક શ્રાવિક નેમને અને પા-
થોની જલમ ન્યસ-સા-કરિત્યા આદિ અનેક મામલોનું વિનય ૭

૧૧ આમાં અન્યતીર્થિના આ-વિદાનિ, પાત્રાપત્રો (પાત્રાપત્ર
પ્રનુના અનુયાયીઓ), સગર ના સી રાજન ને ઉત્તર ૭ શ્રી મદા-
સીને માટે પેનાલીય વિધિપુત્ર (વિશ્વનથ પુત્ર) મંજકષ્ણમાં મોક્ષ
નમજોનામગ, પોષાનિ નમજોનામગ, ધર્મશોન, મુમગન આદિ
નામો ૪૫૧૫૭ કે ધર્મનિ આદિ ગણરો, અને બાન નિર્ધાર નામે
કેટલ, ખન્ય, ક-ચાપન કુદ્દત્તપુત્ર અને સિમય, નાન્યપુત્ર, મામદત્તિ
આનંદ અને મુનકનત, માગન્યપુત્રના નામો આને ૭ વિગદીમાં
જમાનિ, નિર્ધારાસ નરીકે જોનાન મખનિપુત્રનું વિનુત ૪૭૧ ૭
કોણિક ગજના એટલે મદાસીના નમયમાં કાળીશ્રવના ગજનો
નામે નર મ નખી અને ૧૪ વિવિધી ગજનો ઉપર સજ્જિત વિદ-
પુત્રે વિજય મેળવ્યો તે રાત આવે ૭ અને કોનામાંના ગજ ઉત્તર ૭
(શતાનિકનો પુત્ર અને સહસ્રાણિકનો પૌત્ર)ની પ્રજ્જયતી શ્રી મદા-
સીને ઉપર સાલગી લિલુણિ થઈ તેનો વતિલામ જણાવ્યો ૭

પ્રકટ થયેલ છે બાકીનું ભાષાતર જાણ છે વેં ન ૧૫૦૪ થી ૧૫૦૯
જુઓ વેળારનો લેખ છે એ વેં ૧૯ ૫ ૬૨ થી ૬૬

૫૫ આઠમું અગ — ૮ અતકૃત દશા ૪૭—જેણે કર્મનો અથવા તેના કલ રૂપી સંસારનો અત-નાગ કરેલો છે તે 'અતકૃત' કહેવાય છે જેનોમા ૨૪ તીર્થંકરો થઈ ગયા છે તેઓના વખતમા થઈ ગયેલા ૧૦ અતકૃત કેવલીનુ-દષ્ટાત તરીકે ગૌતમ કુમાર આદિનુ ઢોઠ તપચ્યાપૂર્ણ જીવન તથા અને કર્મબંધનથી મુક્તિ વગેરે પ્રસંગોનુ તથા મોક્ષગામી પ્રવૃત્તિનાદિના અધિકારનુ આમા વર્ણન છે ઉપાસકદશા મા ગૃહ-શ્રીને યોગ્ય જીવન ગાળનાર આદર્યો ગૃહસ્થ માટે મૂક્યા છે, અને અનકૃત દશા મા સંસારમાગી જેન ગણને ગૌતમ કુમાર આદિના આદર્શ પોતાના જીવન માથે ગ્રથિત કરવા પ્રેરે છે આ અગના ૮ વર્ગ છે 'વગ એટલે અધ્યયનનો સમૂહ'—મંચા ૧ ના વર્ગમા ૧૦ અધ્યયન ગૌતમકુમાર આદિના છે, બીજામા અક્ષોભકુમાર આદિના આઠ, ત્રીજામા અનવયશકુમાર આદિના ૧૩, ચોથામા જ્ઞાલિકુમાર આદિ ૧૦, પાંચમામા પદ્માવતી આદિ સાધ્વીઓના ૧૦, છઠામા માકાર્થ ગાથાપતિ આદિના ૧૬, સાતમામા નંદા રાણી આદિ શ્રેણિકરાગની ૧૦ રાણીઓના ૧૩, અને આઠમામા કાલી આદિ શ્રેણિકરાગની ૧૦ ગાળીઓ કે જેમણે આપા અદના પામેથી સામાયિક આદિ ૧૧ અગોનો અભ્યાસ કર્યો હતો તેમના ૧૦, અધ્યયન ૭

૫૬ નવમું અગ — ૯ અનુત્તરોપપાનિક દશા ૪૮—અનુત્તર એટલે

૪૭ અતકૃત દશાસુત્ર અમયદેવસૂત્રની મિત્ર સંહિત કવક્તામા સન ૧૮૬૫ મા, જન આત્મા ૦ સમા ૦ તરફથી અને આ ૦ સમિતિ તરફથી ન ૨૩ મા ૫૪૮ થરા છે તેનુ અમલ બાબતર L D Barnettનુ કરેલુ છે સ ૧ ૦૭ મા પ્રસિદ્ધ થયુ છે વે ન ૧૩૮૧-૬૩ જુઓ વેબરનો લેખ છે એ વે. ૨૦ ૫ ૧૬-૨૧

૪૮ આ અનુત્તરોપપાનિક સુત્રનુ અગ્રેષ્ઠ બાબતર L D Barnett થી કરાયેલુ છે સ ૧૯૦૭ મા અને ૧૦ બાબતર, જૈન આત્માનંદ સમા તરફથી, પ્રસિદ્ધ થયુ છે અમયદેવસૂત્રની સંસ્કૃત મિત્ર સંહિત આ ૦ સમિતિ ન ૨૩, અને કવક્તામા સન ૧૮૭૪ મા પ્રસિદ્ધ થયલુ છે વે ન ૧૩૮૩-૮૭ જુઓ વેબર ઇ એ વે. ૨૦, ૫ ૨૧-૨૩

૫૩ આમા અનાયજ્ઞતિના નામોનો ઉચ્ચેષ છે કે 'જાદિ-
ચિનાઈયાદિ ખુન્નદિ વારગિ વરખિ બજ્જગિ વૈમિ જોણિય પત્તરિ
દમિગિ થાગિગિ લામિય વૈમિય દમિય મિદરિ આ રિ ખુવિદી
પદ્ધિગિ મદરિ મુન્દિ સમગિ પાગ્ગીદિ' રગી ૭૭ દર્શાવેલો પા!
ઉચ્ચેષ છે, તથા અગર દેગી ભાષાઓ એટલે માત્ર નામોનેષ
છે (વે)

૫૪ માનમુ અંગ—૭ ઉપામક રા ૬૯—જોઓ 'મંતુ
અવનઅન કરી મસાનો પગિયાગ કરે છે તેઓને શ્રમાનુ-નિર્મ-થ,
માધુ-મનિ લેખવામા આવે છે ૫૪ તુ જોઓ પોનાના આચારો મરીને
માધુઓની તુલ્ય પાગી નરે નદિ, તેઓ ગૃદગ્યો-ઉપામકો-આરકો
છે, કાગળકે મમાગ્યાગીઓ ને ત્રિધિ-અનુગત કરી રાકે તે
મર્વ, ગૃદીઓથી નજ બની રાક, આદવા માટે આ મૂનમા શી મદા-
વીગના દર શ્રાવકોના અધિકાર આપી તે પગથી ગૃદગ્યોએ પાળવા
યોગ્ય આચારોનું વર્ણન છે તે દગ શ્રાવકોના નામ આનદ, કામદેવ,
શુવણીપિતા, સુગદેવ, કુંડોત્રિક, શકડાલ (-પુત્ર), મદાગનક, ન-
દી પિતા, શાવનિપિતા (તિનલી પિતા—ગાનિક પુત્ર) એ દગ મુખ્ય ગૃદી
સિધ્ધોના નામ પ્રમાણે આ મૂન દશ અધ્યયનમા વહેચરામા આવ્યુ
છે તેથી આ મૂનનું નામ ઉપામક દર્શાવ્યુ છે આ પગથી તે
વખતે કેવા કેવા વિનામી દ્રવ્યોનો ઉપયોગ થતો, કેવા કામોમા ધનનો
વ્યય થતો, કેવા પ્રકારનો પરેન્વેશ તેઓ ધાગણ કરતા તે વિગેરે
વિષયોનું પણ જ્ઞાન થાય છે

૪૬ આ 'ઉવાસગ-દસાઉ' મૂળ સંશોધિત કરી તેનો અચેષ અનુ-
વાદ ડા A F Hoernle એ કર્યો છે તે તેમની ઉપયોગી પ્રસ્તાવના
અને નોંધો સહિત તેમજ અન્યદેવની દીકા સહિત બિબ્લિઓથેકા ઇડિકા,
બંગાળ, કલકત્તા તરફથી સન ૧૮૮૫ મા બહાર પડ્યો છે અન્યદેવસરિ દીકા
સહિત આં સમિતિ ન ૨૮ મા પ્રસિદ્ધ થયેલ છે વેં ન ૧૪૧૮-૧૪૨૧
જુઓ વેબર ઇ એ વો ૨૦ પૂ ૧૮-૧૯

૫૫ આઠમું અંગ — ૮ અતકૃત દશા ૪૭—જેણે કર્મનો અથવા તેના ફલ રૂપી મસારનો અત-નાગ ડરેલો છે તે 'અતકૃત' ઠહેવાય છે જેનોમા ૨૪ તીર્થંકરો થઈ ગયા છે તેઓના વખતમા થઈ ગયેલા ૧૦ અતકૃત કેવલીનુ-દશાન નરીકે ગૌતમ કુમાર આદિનુ કઠોર તપશ્ચાર્યુ જીનન તથા અને કર્મમાનથી મુક્તિ વગેરે પ્રમજોનુ તથા મોક્ષમામી પ્રધુનાદિના અધિકારનુ આમા વર્ણન છે હિપામન્દશા મા ગૃહયોને યોગ્ય જીનન ગાળનાર આદરો ગૃહસ્થ માગે મૂક્યા છે, અને અતકૃત દશા મા સસારત્માગી જેન ગણને ગૌતમ કુમાર આદિના આદર્શ પોતાના જીનન સાથે અચિત ડરવા પ્રેરે છે આ અગતા ૮ વર્ગ છે 'વર્ગ' એટલે અધ્યયનનો સમૂહ-અગ્ર ૧ તા વર્ગમા ૧૦ અધ્યયન ગૌતમકુમાર આદિના છે, ખીજામા અક્ષોબકુમાર આદિના આઠ, ત્રીજામા અનવધરાકુમાર આદિના ૧૩, ચોથામા જાલિકુમાર આદિ ૧૦, પાચમામા ખદાવતી આદિ સાધ્વીઓના ૧૦, છઠામા માકાર્ધ ગાથાપતિ આદિના ૧૬, સાતમામા નદા ગણી આદિ શ્રેણિદરાજની ૧૩ રાણીઓના ૧૩, અને આઠમામા કાલી આદિ શ્રેણિદરાજની ૧૦ રાણીઓ કે જેમણે આપા અદના પામેલી સામાયિક આદિ ૧૧ અગોનો અભ્યાસ કર્યો હતો તેમના ૧૦, અધ્યયન છે

૫૬ નવમું અંગ — ૯ અનુત્તરૈપપાતિક દશા ૪૮-અનુત્તર એટલે

૪૭ અતકૃત દશાસુ અભયદેવચરિની મીના સહિત કલકતામા સન ૧૮૭૫ મા, જેન આત્માનું સજ્ઞાન તરફથી અને આનું સમિતિ તરફથી ન ૨૩ મા પ્રગટ થયેલ છે તેનુ અંગ્રેજી ભાષાતર L D Barnettનું કરેલું છે સ ૧૯૦૭ મા પ્રસિદ્ધ થયું છે તે ન ૧૩૮૮-૯૩ જુઓ વેબરનો લેખ છે એ વા ૨૦, ૫ ૧૬-૨૨

૪૮ આ અનુત્તરૈપપાતિક પંચનુ અંગ્રેજી ભાષાતર L D Barnett થી કાઢાયેલું છે સ ૧૯૦૭ મા અને ૧૦ ભાષાતર, જેન આત્માનું સજ્ઞાન તરફથી, પ્રસિદ્ધ થયું છે અભયદેવચરિની સરસ્વતી મીના સહિત આનું સમિતિ ન ૨૩, અને કલકતામા સન ૧૮૭૬ મા પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તે ન ૧૩૮૩-૮૭ જુઓ વેબર ઇ એ વા ૨૦, ૫ ૨૧-૨૩

તેનથીકાઈ પ્રાપ્ત નથા એમો ઉત્તર, ઉપપત્તિ એટલે નાન જેના છે તે
 'અનુત્તરોપપાનિક' નેન રાજ્યાદ અનુત્તર સિમાન નામના મહાત્મ
 રાજાના ડાયાળાના સિમાનો મનાયનિત્ત આનિ નામના પાત્રે
 આપાયના નેના લેનારે તે અનુત્તરોપપાનિક તે એટલા દરજીનો
 મર્યાદા નામના જેટલા વેળા નેના મર્યાદા નેના નામના નેના
 નેનાની નામના તે ૩૩ પાત્રો સિવાય નામના નેના નામના નામના
 અધ્યયનના નેના નામના અનુત્તરોપપાનિક દ્વારા નેના નામના
 પેટુ નેના નામના નેના અધ્યયનના નામના નામના નામના
 પદના નામના નેના અધ્યયનના નામના એટલા નામના નામના નામના
 અનિ નામના ૩૩ પાત્રો અધિના નામના નામના ૧૦ નેના
 એટલા નામના પૂર્ણ દીર્ઘના નામના નામના નામના ૧૩ ના નામના
 નામના નામના નામના ૧૦ અધ્યયનના નેના 'સન્ય, મુનક્ષા, મુનિ-
 દામ, પેન, અમપુત, અનમ, પેનના, પેનનાકમાર, પેનના-
 નામ, પદના નામના એ નામના નેના નામના સિમાનના નામના
 તેમજો અધિકાર નામના નામના નામના નેના દરજી પાટી થયા
 રાજ્યના પૂર્ણ નામના નામના પ્રમાણે નમના એમ કુલવ્યુ છે

૫૭ નમુના — ૧૦ પ્રજા વ્યાકરણના નામના — નેના અથ પ્રજા
 એટલે સિત્તા વિશેષ, નમની વ્યાકરણ એટલે પ્રતિપાન-રિચેયન, ના
 અધ્યયનના નેના પ્રજા વ્યાકરણના એવો અર્થ પૂરેનારે દત્તો દમપુત્ર
 નેના અધ્યયન નેના પાત્ર આશ્રયના (આશ્રય એટલે નેના દાગ
 ર્મો આવે છે નેના) નેના પાત્ર નમના (નેના ર્મો આવના
 નામના છે તે) નમની રિચેયન નેના પાત્ર આશ્રય નેના દિમા, મુપા,
 અત્ત (સોગી), અક્ષત્ત, અને પાત્ર અત્ત, અને પાત્ર નમના તે નેના
 પ્રતિપત્તિ અધિમા મત્યસયન, અનુગામી દત્તનુ અદ્યુ (અનેપ),

પ્રકરણ ૬ હું.

ઉપલબ્ધ શ્રુત-આદિત્ય

અગ મિવાયના આગમો.

યૈં યૌં તપોયૌં તપમા દુઃખોત ય ।

શુદ્ધ રસ મિદ્યો દ્યૌં દ્યૌત્તાર દ્યૌમિતા ॥

જિપ્રરતા ગૌમિ તા તેજગિમદ્દત્તમ્ ।

યતો ગોનીયિ ખાલનિ દ્યુમતર્ગન તમ ॥

—નિરુપાધાર્ય-અનુપરતિ

—જેમ મોની અગિયી શુદ્ધી નુદ્ધ બનાવે છે, તેમ જેમણે

દુઃખ એવા તપ વડે પોતા ॥ આત્માને શુદ્ધ બનાવ્યો એવા તપો-
યૌં વી- (પ્રબુ) ને ૪૬ ૧૩

લ્યોનિ (નાગ પ્રદનપ્રાપ્તિ, લ્યોનિ) અંતર (આકાશ, હૃદય)
નું તમમ (અધિકાર અગ્નિ) દલ્લુના દોરે છે તેવા આવનના
તેજગિમદ્દત્તમ ૬ જેમથી લ્યોનિ અતર-હૃદયમાના અધિકારને
દાના નીચળી દોરે છે તે ૩૫ જિનપ્રવચનને ૧૫ ૧૩

બાર ઉપામો.

૧૦ પાદ્યુ ઉપાગ-૧ ઐપપાતિક (ઉવવાઇ), ૫૪૫૨-ઉપપાત-
જન્મ (દિન નેનારકો જન્મ, કે સિદ્ધિગમન) તેના અધિકારનાજો આ અથ
જે આમા અપાનગરી, પૂણ્યભદ્ર્યત્ય, વનખડ, અગ્રોકદ્દપ, ૫૪૫૨ગિલાનુ
વણન વરી કોણિક રાગ, તેની ગણી ધાગિણી, તેજો રાજપગિનાગ,
મહારીગ પ્રબુના વર્ણુકો છે કોણિક થી મહાવીરને ૪૬ જે મહારી-

૫૧ ઐપપાતિક ગત્ર અભયદેવગુરિની મીઠા સહિત કવકતામા સન
૧૮૮૦મા, તેમજ આં સમિતિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે પ્રો લાયમાને
૧૮૮૩મા સશોધિત કરી સંખ્યાર્થ કોષ (Glossary) સહિત લિપ્તગિમા
બહાર પાડેલ છે જે ન ૧૪૨૩-૧૪૨૫ બુજો વેળરનો લેખ છે એ વો
૨૦, ૫ ૩૬૫-૩૬૬

૧૪ ચોથું ઉપાગ-૮ પ્રજ્ઞાપના^{૫૪}—આનુ મંદન કરનાર મુધ માત્રામિથી ૨૩મા આર્ય યથામાઆર્ય છે પ્ર એટલે પ્રત્યેકપણે પ્રજ્ઞાપન એટલે વળી ૧૩-૨૭મા પનાર્યું નવરૂપ પ્રત્યેકપણે-યથાવચ્ચિત્ત ઉપે વાણી સકાય છે અથવા ઉપાગ-૧ આદિ પદાયની પ્રજ્ઞાપના છે તે પ્રજ્ઞાપના આમા ઉવ, અઉવ, આસવ, જા, મંવ, નિર્વંગ, અગે મોગ ૫ પ્રરૂપણ છે અને તે એ ગીતે ૩ આમાના ૩૧ પમા ૧, ૩, ૫, ૧૦ અને ૧૩ મા પડેમા ઉવ અને અઉવની, ૧૬ અને ૨૦મા મા મનવચ્ચન કાય એ મોગ-આસવની, ૨૩મા પમા જમની, ૩૬મા મા કેવલિ સમધાનની સાત કરના મંવ, નિર્વંગ અને મોગ એ ત્રાગુની પ્રરૂપણા છે વેગ્યા, સમાધિ, લોકવ્યવ વગેરે આમા મમજાચુ છે

૧૫ આ પ્રજ્ઞાપના ૩૬ પડેમા વિભક્ત છે તેના નામ ૧ પ્રજ્ઞાપના, ૨ સ્થાન, ૩ અપમાત્વ-આનુચ્ચ, ૪ ગ્રિથિતિ, ૫ પપાય-(રિગેપ), ૬ ઉપપાનોદવર્તના-(વ્યુદ્ધાનિ), ૭ ઉચ્ચાસ, ૮ મંજા, ૯ ચોનિ, ૧૦ ચન્મ (ચગમાચગમ), ૧૧ જાપા, ૧૨ સરીગ, ૧૩ પગિલામ, ૧૪ કપાય, ૧૫ ઇંદ્રિય, ૧૬ પ્રયોગ, ૧૭ લેસ્યા, ૧૮ કાપરિથિતિ, ૧૯ સમ્યક્ત્વ, ૨૦ અન્નક્રિયા, ૨૧ અવગાહના, ૨૨ ક્રિયા, ૨૩ કર્મ-પ્ર-રૂપિ ૨૪ કર્મ (પ્રકૃતિ) બંધ, ૨૫ કર્મવેદ, ૨૬ કર્મવેદ બધ, ૨૭ કર્મપ્રકૃતિવેદ વેદ, ૨૮ આહાર, ૨૯ ઉપયોગ, ૩૦ પસ્યત્ત (દર્શનતા), ૩૧ મંજા (પગિલામ), ૩૨ મંચમ (મોગ), ૩૩ જ્ઞાનપગિલામ-(અવધિ), ૩૪ પ્રવિચાર પરિણામ (પ્રવિચારણા), ૩૫ વેદના, અને ૩૬ સમુદ્ધાત

૧૬ પાચમું ઉપાગ-૫ સૂર્યપ્રજ્ઞાસિ—આમા^{૫૫} સૂર્યાદિ જ્યોતિષ્ ચક્રનું વર્ણન છે સૂર્યપ્રજ્ઞાસિ પર ભદ્રજાલુએ નિર્ણુક્તિ રચી હતી,

૫૪ પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર—મલયગિરિની દીકા સહિત પ્રસિદ્ધ આં સમિતિ ન ૧૯, ૨૦ વેં ન ૧૪૬૪ થી ૧૪૬૮ જુઓ વેબર-એનન પૃ ૩૭૨-૩૭૬
૫૫ સૂર્ય પ્રજ્ઞાસિ—મલયગિરિની દીકા સહિત મુદ્રિત આં સમિતિ ન ૨૪, વેં ન ૧૫૫૪-૫૫ જુઓ વેબરનો લેખ છે એ વાં ૨૧ પ ૧૪-૧૭

છે દુમના પુષ્પમાથી જમર રસ ચુસી લે છતાં તેને ઈન્ન ન કરે તેમ શ્રમણ વર્તે છે, એથી દુમપુષ્પિક અં ૨ આમણપૂર્વિક-ધર્મ તરફ રૂચિ છતાં અલિનવ પ્રવર્તિતને અધૃતિથી સંમોહ ન થાય તે માટે ધૃતિ-ધર્મ રાખવું તેનો અધિકાર છે, ૩ સુદ્ધિકાચારકથા-ધૃતિ આચારમા જોઈએ તેથી આચારકથા સુદ્ધિકા એટલે નાની જોવામા આવે છે તે આત્મસંયમનો ઉપાય છે ૪ વદ્જવનિકા-ઉક્ત આચાર છ જીવ કાયગોચર હોવા જોઈએ અથવા આત્મસંયમ બીજા જીવોના જ્ઞાનપૂર્વક પાલન કરવો ઘટે તેથી તે રૂપ આ અધ્યયન છે ૫ પિંડેપણા-તે રૂપ ધર્મ દેહ સ્વચ્છ હોય તો પળાય, અને તેથી આહાર વગર પ્રાય સ્વચ્છ થરાતું નથી માટે સાવચ અને નિગ્વચ એના આહારમા નિરવચ આહાર ગ્રાહ્ય છે આમા એ ઉદ્દેશ છે ભિક્ષાની વિશુદ્ધિ તે તપ સયમને ગુણગરી છે ૬ મહાચાર કથા (ધર્મ અર્થ કામાધ્યં)-ગોચરી-ભિક્ષાએ જતા મહાજન સમક્ષ સ્વાચાર નથી કહી શકાતો પણ આલયમા ગુરુ જોઈ છે તેથી મહાજનને યોગ્ય એની નાની નહિ પણ મોટી આચારની કથા ૭ વચન વિશુદ્ધિ-તે કથા આલયમા હોવા જતા ગુરુએ નિરવચ વચનથી કહેવી ધરે ૮ આચારપ્રણિધિ-નિરવચ વચન આચારમા પ્રણિધિતને થાય છે ૯ વિનય-આચારમા પ્રણિધિ-દત્તચિત્ત હોય તે યથાયોગ્ય વિનયસ પત્ર થાય છે આમા વિનયનો અધિકાર છે, ને ૪ ઉદ્દેશક છે ૧૦ સન્નિશ્ચ-ઉક્ત નવે આ યમનના અથમા જે અવરિચત છે તે સમ્યગ્ ભિક્ષુ થાય છે આ આમ સાધુ-ક્રિયાશાસ્ત્રની સમાપ્તિ થાય છે

૮૨ કદિ ઝમ પગ નતાથી કોઈ સાધુ પનિત થાય તો તેનું ગિયરીરણ કરતું તે માટે એ ચૂના-ચૂનિકા જેવું મૂકી છે ૧ રતિવાક્ય ચૂના-તે સાધુને મયમમા ગિયરીરણ માટે છે તેમા સાધુના દુષ્કર્મ માટે નરકપાત્રા તો વર્ણવેના છે ૨ વિવિમ્નચયા ચૂના-તેમા સાધુ પનિત ન થય તેના ગુણના અતિરેકતું કલ છે વિવિમ્નચયા એટલે એ નયયા-અનિયનચયા

શન દર્શન છે તેને ૧ તું તે આશ્વમ, નિત્યકર્મનુ પ્રતિપાદક આવ-
ત્યક ૭ પ્રકારનું છે ૧ સામાયિક, (મામાધ્ય), ૨ ચતુર્વિતતિગતવ
(ચતુર્વિતતિગતવ) ૩ વદનક (વદનક), ૪ પ્રતિક્રમણ (પ્રતિક્રમણ)
૫ કાયોત્તર્ગ (કાયોત્તર્ગ), ૬ પ્રત્યાખ્યાન (પ્રત્યાખ્યાન)

૭૨ તેમા સામાયિક અધ્યયનમા-પીઠિકા, પહેલી અને બીજી
વર્ગિકા, ઉપમર્ગો, સમયનગ, ગણુરનાદ દગપ્રકારની મામાચારી,
નિન્દવો, ગેર ઉપોદ્યાન નિયુક્તિ, નમસ્કાર નિયુક્તિ છે ૫મી
ચતુર્વિ શનિન્નવ અધ્યયન વદનાધ્યયન, પ્રતિક્રમણાધ્યયન કે જેમા
જિતભદ્ર ગણુ અમાત્રમજકૃત ધ્યાનશનક છે, તથા પગિષાપનિકા
નિયુક્તિ, મમદાની, યોગમમદ નિયુક્તિ અને અમ્વાધ્યાય નિયુક્તિ
છે, કાયોત્તર્ગ અધ્યયન, બીજે ક્રમે પ્રત્યાખ્યાનનુ અધ્યયન છે

૮૦ બીજુ મલમુન ૭ દર્શનકાનિઃ—૫૫ આ ચૂર ચૌ—પૂર્વધ
સધ્યભન મુગિએ પોતાના પુત્ર મનક માટે પૂર્વમાથી ઉદ્દગી ગ્યુ તે
અગાઉ જાણારી દીધુ છે લાવથી નિત્ય એવુ-નિકાતે પઠી શબ્દ
એવુ દન અધ્યયનનાગુ તે દગ વકાનિઃ તેમા પહેલી ગાથામા
જાણુએ છે કે 'ધમ્મો મગલમુવિટ્ટુ અહિતા સજ્જમો તવો'—અદિમા,
મયમ બીજે તપ એ ઉત્તર નગનરૂપ ધર્મ ૭ તે આનિ ઉત્તમ અને
નીતિના મિદ્ધાતથી ભગ્ન ૭

૮૧ તેમા ૧૦ અધ્યયન છે તેના નામ —૧ દુમપુગ્ગિપઃ—તમા
ધર્મગ્રમા-ધમની ગુણિ છે સકેન પુરુષાર્થમા ધમ પ્રધાન

૫૬ દશ વૈકાલિક ભદ્રજાટની નિયુક્તિ સહિત લોચમને સરોધી દીકા-
સાહિત્ય સબધી અનેક ચર્ચા કરી, તે 7 M, M G ૪૬ ૫ ૫૮૧
પ્રસિદ્ધ થયુ છે વળી ભદ્રજાટની નિયુક્તિ હરિશ્ચન્દ્રચરિત્રની દીકા સહિત
દેવ લાં ન ૪૭મા, અને સમયસુદરની દીકા સહિત શ્રી મુળધ બભાતના
સંધે શ્રી જિત યશસ્વી અયમાના ન ૧ તરીકે તેમજ દીરાવાવ હસરાજે
પ્રકટ કરેલ છે (વે નં ૧૪૭૫ થી ૮૦) જુઓ વેળર છ એ વો ૨૧
૫ ૩૩૬-૩૪૧

૮૩ મીઠા જાદુ દર્શનમાત્રિકા પગડી નિયંત્રિમા ૧૮૧૧ છે કે
 ઉપરના છુ અધ્યયન આત્મપ્રવાહ પૂર્વનાથી, ૫ મુ અં ૬ મર્મપ્રવાહ-
 પૂર્વેમાંથી અને ૭ મુ અં નન્યપ્રવાહ પૂર્વમાંથી ઉદ્ભવ કરે છે અને
 યામીના અધ્યયનો નવમા પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વની સીઝ વગરુમ થી ઉદ્ભવ
 કરેલ છે

૮૪ આના બીજા અધ્યયનમાં રાઝમનિ અને રૂયનેમિની વાન
 ઉત્તરાર્ધધ્યનમાંથી લીધેલી જાણાય છે આ મુજબ તેમજ ઉત્તરાર્ધધ્યન
 વાચના બીજાનું ધર્મપત્ર વાંચાવે છે

૮૫ ત્રીજું મુતમૂન ૩ ઉત્તરાર્ધધ્યન—આ આખું મુ ૧૯૦ અંતિ
 આર્ન તાપક મોધના નિધિરૂપ છે તેમાં ૩, અધ્યયન કે —૧ વિનય-ધર્મ
 વિનયમૂલ છે તેથી પ્રથમ વિનયનો અધિકાર આમાં આપ્યો છે ૨ પગિ-
 પદ-વિનય અવ્યયમિત વાળાએ તથા પગિપદોથી પીડાતાએ પા. કરનાનો
 છે તો તે પગિપદો કયા કયા છે તે તથા તેનું અવરૂપ આમાં બતાવ્યું
 છે ૩ અતુગ મીય-પગિપદ શુ આત્મનન વડે સહેવા તેના ઉત્તરમાં
 મનુષ્યત્વ, ધર્મશ્રાવણ, શ્રદ્ધા અને મયમમાં નીચની રહુગા ૮૦-૮૧ એ
 ધર્મના ચાર અંગો દુનભ છે તે આમાં મનાવેલ છે, ૪ પ્રમાણપ્ર-

૬૦ પ્રકાશિત—રાય ધનપતિસિદ્ધ બહાદુર કલકત્તા સ ૧૯૩૬ મા
 હસ્તીવલ્લભની દીકરા સહિત, વાહિવેતાલ સાતિ ચુરિની મીકા સહિત ૬૦
 લા. ન ૩૩, ૩૬ અને ૪૧, જયશક્તિની દીકરા સહિત પડિત હીંગલાલ દસ-
 રાજ, હમલસયમની મીકા સહિત ચરોવિજય અથમાલામા, ભાવવિજયની
 દીકરા સહિત જૈન આત્માનંદ સમા તરફથી વે. ન ૧૩૯૯-૧૪૧૨ અંગ્રેજ
 ભાષાતર અને પ્રસ્તાવના ડા. Jacoba એ કરેલ તે S B E માં ૨૪ મા પ્રકટ
 થયેલ છે, અને મૂળ સરોધી અંગ્રેજ પ્રસ્તાવના સહિત Carpentier
 નામના વિદ્વાને સન ૧૯૨૧ મા પ્રકટ કરેલ છે ગૂજરાતી ભાષાતર સહિત
 જૈન ધં. સ ભાવનગર તરફથી મૂળ તથા ગૂજરાતીમાં કયાઓ સહિત જે
 ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે જુઓ વેળગ્નો લેખ II એ પૃ. ૨૧ ૫
 ૩૦૯-૩૧૧ અને ૩૨૭-૩૨૯

ઓનું સમાધાન કરી મંથન માર્ગમાં પ્રવર્તવું આમાં શ્રી પાર્શ્વનાથના ક્રમાંગત શિષ્ય કેટલી કુમાર અને શ્રી મહાવીરના શિષ્ય ગૌતમ ગ્વામી વચ્ચે મનાદ છે કેટલીનો ખાસ પ્રશ્ન એ હતો કે શ્રીપાર્શ્વનાથે સાધુધર્મ ચાગ મહાનતવાળો કહ્યો અને શ્રી વર્ધમાને પાત્ર મહાનત વાળો કહ્યો વળી શ્રી પાર્શ્વનાથે સચેલક (સવસ્ત્ર) અને શ્રી વર્ધમાને અચેલક (નપરહિત) ધર્મ કહ્યો આમ બંનેમાં ફરક કેમ ? ગૌતમ સ્વામીએ ઉત્તરમાં કહ્યું કે ‘મધ્યના બારીસ તીર્થકરોના સાધુઓ ઋણુપ્રાર હોવાથી ચોથા અપરિગ્રહ મહાનતમાં જ બ્રહ્મચર્યનો સમાવેશ કરી લે છે અને તેમને સચેલક રહેવાનું કહ્યું છે અને આ ૨૪ માં તીર્થકરના સાધુઓ વક્રજડ હોવાથી તેમને માટે બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ બે મત જૂદા પાડી પાત્ર મહાનતો કહ્યા છે ને અચેલક ધર્મ કહ્યો છે વગેરે અનેક પ્રશ્નોનું સમાધાન છે ૨૪ પ્રવચન માતા-ગકાનું નિવાગણુ કરવામાં ભાષાસમિતિરૂપ વાગ્યોગની જગર છે, તેથી આમાં પાત્ર સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ પ્રવચન માતાનું ન્વરૂપ આપ્યું છે આ આઠમાં સર્વ દ્વાદશાગરૂપ પ્રવચનનો સમાવેશ થાય છે તેથી તે તેની માતારૂપ જહેનાય છે ૨૫ યરીય-આમાં જયધોષ અને વિજયધોષની કથાદ્વારા બ્રાહ્મણના લક્ષણ અને બ્રહ્મચર્યના ગુણ બતાવ્યા છે વિજયધોષ બ્રાહ્મણે યદ્ય આરબ્યો તે વખતે જયધોષ મુનિ લિક્ષા લેવા જતા તેણે લિક્ષા ન આપી તેથી બંને વચ્ચે મનાદ થાય છે ને તેમાં બ્રાહ્મણનું લક્ષણ આપતા પ્રસંગને લીધે સાધુ, બ્રાહ્મણ, મુનિ, તાપસ, દાનિય, વૈશ્ય, યદ્ય વગેરેના લક્ષણો પણ આપ્યા છે તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જન્મથી કાઇ જાતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી માન કંઈમાં યગોપવિત ધાગણુ કરી લેવાથી બ્રાહ્મણ બની શકાય નહિ, વક્ર ૧ માનના પહેરવાથી કાઈ યથાર્થ નપરની બની જવાનું નથી તેમ ચોગ્ય કાર્યો સિવાય બ્રાહ્મણ આદિ જાતિને ચોગ્ય બની શકાવું નથી. ૨૬ સામાચારી-આધુ સામાચારી દશ પ્રકારની આવસ્થા આદિ બતાવી છે તે ઉપરાંત બીજી રીત

નપતી સમૃદ્ધિનું વર્ણન ને દુર્ગિદેશબલ નામના નાપુરુષ આમા ચિત્રિ
 છે ૧૩ ચિત્રાનશ્રીય-નપ કુનાર નિદાન (નિપાળ)નો ત્યાગ
 કર્યો પડે, તે માટે નિદાનનો દોષ બનાવવા ચિત્ર અને મંબતનું
 દાનમળા અર્ધા અપાય છે ૧૪ ધૃતિમીય-આમા નિર્નિવૃત્તના-નિપાળ
 દિનપાળનો ગુણ કર્યો છે એક-૪ નિમાનમા મેલે ૭ છોડે ત્યાગી
 સ્વયી ધૃતકા નામના પુરુષા ઉપન્તા આ તે ૭ પેલી એક ધૃતકા
 નાનનો ગત્ત થયો તેથી આ અધ્યયનનું નામ ધૃતકામીય કે ૧૫
 સમિતુક-નિપાળા ગદિનપાળનો ગુણ ભિત્તુ-સાધુને થાય કે ભિત્તુના
 ગુણો આમા દહેસાય છે ૧૬ અલ્પચર્યમુષિ-અલ્પચર્યમમાધિ-સાધના ગુણો
 અલ્પચર્યમા જે ઠિથા દેાય તેો તત્ત્વથી મંબવે અલ્પચર્ય તેની ગમિઓથી
 પાળી શકાય તે ગુણો મન રચન અને દાયાની કે ૧૭ અલ્પચર્ય-
 મના દશ ચાતો-અમાધિચાતો કર્યા છે (કે જેની અદર અલ્પચર્યની
 નવ વાડ સમાધ બલ્ય કે) કે જેથી તે સમાધિથી પાળી શકાય ૧૭
 પાપશ્રમામીય-નેમા પાપચાતો મેનના પાપશ્રમણુ સ્વરૂપ છે ૧૮
 મંબતીય-પાપચાતોનો ત્યાગ ભોગના ત્યાગથી-મંબનિ થનાથી થાય
 છે તે ભોગના ત્યાગ પર સંજ્ઞા ગળની કથા છે તે પરથી આ
 અધ્યયનને સંજ્ઞીય કહી નકાય ૧૯ મૃગાપુત્રીય-નાગનો ત્યાગ
 કરતા હરીગી શુશ્રૂષા વર્જવાની છે તે પર મૃગાપુત્રની કથા છે
 ૨૦ મદાનિર્મ-ચીય-‘સસારમા મારે ગ્લક કાઈ નથી, હું એકલો
 જ છું’ એના અનાથપણાની ભાવના આમા સિદ્ધ કરી છે ને તે પર
 અનાથી મુનિની કથા છે ૨૧ સમુદ્રપાલીય-અનાથપણાનો નિચા
 એકાત ચર્ચા વિના ચર્ચ શકતો નથી તેથી એકાત ચર્ચા પર સમુદ્ર-
 માનની કથા આમા આવી કે ૨૨ રચનેમીય-એકાત ચર્ચા ધીગજ
 વિના પાળી શકાતી નથી તેથી રચનેમિના દષ્ટાતથી ચારિત્રમા ધૃતિ
 રાખનાનો ઉપદેશ કર્યો જે પ્રથમ શ્રી નેમિનાથનો ગજમતિનો ત્યાગ
 ને દીક્ષા જણાવી રાજમતિએ રચનેમિને કરેલ ઉપદેશ વગેરે સુદ
 કથા કે ૨૩ કેશિ ગૌતમીય-મંબમમા ધૃતિ રાખતા, આવતી શકા-

ઓનુ સમાધાન કરી સંયમ માર્ગમા પ્રવર્તવુ આમા શ્રી પાર્શ્વનાથના ક્રમાગત શિષ્ય કેશી કુમાર અને શ્રી મહાવીરના શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી વચ્ચે સંવાદ છે કેશીનો ખાસ પ્રશ્ન એ હતો કે શ્રી પાર્શ્વનાથે સાધુધર્મ ચાર મહાનતવાળો કહ્યો અને શ્રી વર્ધમાને પાંચ મહાનતવાળો કહ્યો વળી શ્રી પાર્શ્વનાથે સચેલક (સવલ) અને શ્રી વર્ધમાને અચેલક (વન્નરહિત) ધર્મ કહ્યો આમ બંનેમા ફરક કેમ ? ગૌતમ સ્વામીએ ઉત્તરમા કહ્યું કે 'મધ્યના બાવીસ તીર્થંકરોના સાધુઓ ઋણુપ્રાણ હોનાથી ચોથા અપરિગ્રહ મહાનતમા જ બ્રહ્મચર્યનો સમાવેશ કરી લે છે અને તેમને સચેલક રહેવાનું કહ્યું છે અને આ ૨૪ મા તીર્થંકરના સાધુઓ વક્રજક હોવાથી તેમને માટે બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ બે વ્રત જૂદા પાડી પાંચ મહાવ્રતો કહ્યા છે ને અચેલક ધર્મ કહ્યો છે વગેરે અનેક પ્રશ્નોનુ સમાધાન છે ૨૪ પ્રવચન માતા-શકાનુ નિવારણ કરવામા લાપાસમિતિરૂપ વાગ્ધ્યોગની જરૂર છે, તેથી આમા પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ પ્રવચન માતાનુ સ્વરૂપ આપ્યું છે આ આઠમા સર્વ દ્વાદશાગરૂપ પ્રવચનનો સમાવેશ થાય છે તેથી તે તેની માતારૂપ કહેવાય છે ૨૫ યતીય-આમા જયધોષ અને વિજયધોષની કથાદ્વારા બ્રાહ્મણના લક્ષણ અને બ્રહ્મચર્યના ગુણ બતાવ્યા છે વિજયધોષ બ્રાહ્મણે યશ આરબ્યો તે વખતે જયધોષ મુનિ ભિક્ષા લેવા જતા તેણે ભિક્ષા ન આપી તેથી બંને વચ્ચે મંત્રાદ થાય છે ને તેમા બ્રાહ્મણનું લક્ષણ આપતા પ્રસંગને ક્ષીધે સાધુ, બ્રાહ્મણ, મુનિ, તાપસ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર વગેરેના લક્ષણો પણ આપ્યા છે તેમા જણાવવામા આવ્યું છે કે જન્મથી કાંઈ જાતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી માત્ર કદમા યજોપવિતધાગ્ણુ કરી લેવાથી બ્રાહ્મણ બની શકાય નહિ, વ કન માનના પહેરનાથી કાઈ યથાર્થ તપસ્વી બની જન્મનું નથી તેમ યોગ્ય કાર્યો સિવાય બ્રાહ્મણ આદિ જાતિને યોગ્ય બની શકાતું નથી. ૨૬ સામાચારી-સાધુ સામાચારી દશ પ્રકારની આવશ્યકી આદિ બનાવી છે તે ઉપગત બીજી રીતે

માધુ માટેની સામાચારી દિનકૃત્ય ગતિકૃત્ય વગેરે બનાવેલ છે
 ૧૭ અધુનીય-સામાચારી અગ્રપાશ્વરી પશ્ચાત્તે પૃથગ્ ગર્ગ નામના
 મુનિની કથા કહી તેમા અધુક (અગદ-અગ્નીઆ અગ્નિ) દર્શાવ
 આવી તે ઉપનયસી ત્રિગો પૃથગ્ ઉતાર્યું છે ૨૮ ગોમમાર્ગ-આશ્વ-
 તાથી મોક્ષ નુયલ થાય છે આમા ગોમ માર્ગના ૮ કાંઠો નામે
 ગાન, દર્શન, ચાત્રિ અને તપ જગ્યાની તે દેવેના બેદ મમજન્યા
 છે ૨૯ સમ્યક્ત્વપાદન-ભિનગગ થયા વિના ગોમ માર્ગની પ્રાપ્તિ
 થતી નથી તે મમજનવા આ અધ્યયન છે તેમા મવેગ, નિર્વેદ,
 ધર્મશ્રદ્ધા આદિ (૭૩) ૬૧૦ કથા છે ૩૦ તપોમાર્ગ-આસવદ્વાર
 બવ કરી તપ વડે કર્મનું ગોમણ કથાય છે તે તપના ૬ પ્રકારના
 બાલ્ય તપ અને ૮ પ્રકારના અતઃગ તપ એમ બે બેદ દેવેના
 પ્રભેદ સાથે સમજાવેલ છે ૩૧ ચગ્નુસિધિ-ચરણ એટલે ચારિત્ર
 તેની વિધિ-વર્ણન છે. અમુકનો ત્યાગ ને અમુક મુખોનો સ્વીકાર એ
 જગ્યાની ચાત્રિનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે ૩૨ પ્રમાદસ્થાન-પ્રમાદનું યાન
 કરી તેનો ત્યાગ કરવો પડે તેથી પ્રમાદનું સ્વરૂપ આપ્યું છે રાગ,
 દેવ, મોહ અને ક્રોધનું સ્વરૂપ ને તેના દોષ બતાવ્યા છે ૩૩ કર્મ-
 પ્રકૃતિ-આમા કર્મનું સ્વરૂપ, તેના યાનાવગીયાદિ બેદ અને ઉત્તર
 બેદ વગેરેથી બતાવ્યું છે ૩૪ ભેરયા-ભેરયાના પ્રકાર ને તેનું નિરૂપણ
 છે ૩૫ અનગાર માર્ગ-અનગાર એટલે અગાર-ગૃહ રહિત એવા
 સાધુના મુખો ૫ અમદાનતાદિ પાળનાનું જણાવ્યું છે ૩૬ શ્રવાશ્રવ-
 વિલક્ષિત-સાધુ ગુણ એવવામા શ્રવાશ્રવનનું સ્વરૂપ જણાવ્યું આવરયક છે
 તેથી શ્રવ અગે અશ્રવ, તેના પ્રકાર વગેરે મમજાવ્યું છે

૮૬ શ્રી ભદ્રબાહુ આ પરની નિર્ચુકિતમા જણાવે છે કે આના ૩૬
 અધ્યયનમા કેટલાક અગમાથી પ્રલબ્ધ, કેટલાક જિનભાષિત, કેટલાક
 પ્રત્યેકબુદ્ધ સવાદરૂપ છે (ગાથા ૪) તે પર શાંતિસૂત્રી ટીકા કરતા
 જણાવે છે કે અગ એટલે દષ્ટિવાદ આદિમાથી ઉત્પન્ન થયેલ જેવા કે
 પરીપદ અધ્યયન (૨જી), જિનભાષિત જેવું કે દુમપુષ્પિકા (દુમપત્રક)

અધ્ય (૧૦ મુ) કે જે કેવલજ્ઞાન થયા પછી શ્રી મહાવીરે પ્રણીત કરેલું છે, પ્રત્યેકજીવમાથી ઉત્પન્ન થયેલ તે ગાપિલીય અધ્ય૦ (૮મુ) કે તે સવાદરૂપ તે કેગિગૌતમીય (૨૩મુ અધ્ય૦) છે

૮૭ કવચિત્ એમ પણ કહેવાય છે કે ' તે અર્થથી શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ પોતાના અવસાન સમયે સોળ પહોરની દેશના આપી તે વખતે પ્રરૂપ્યા છે તે દેશનામા પ્રભુએ ૫૫ અધ્યયનો પુણ્યકૃણ વિપાકના અને ૫૫ અધ્યયન પાપકૃણ વિપાકના દણ છે ત્યાર પછી ૫૭યા વિના ઉત્તરાધ્યયનના ૩૬ અધ્યયન પ્રકાશ્યા છે તેથી તે અપૂર્ણ વ્યાકરણ કહેવાય છે કેવલ મરદેવા માતાનું પ્રધાન નામનું અધ્યયન પ્રરૂપના અતર્મુર્તિનું સેવેશીકરણ કરી પ્રભુ મોક્ષ પદ પામ્યા છે ' (જુઓ પ્રસ્તાવના જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ સ ૧૯૮૧ મા ગુજરાતી ભાષાતર સહિત પ્રગટ કરેલ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર) ત્યારે શ્રી આત્મારામજી શ્રી વીરના અવસાન સમયની દેશનામા આ પ્રકાશ્યા એ વાત સ્વીકારતા નથી (જુઓ જૈનધર્મવિષયક પ્રશ્નોત્તર)

૮૮ આ સૂત્ર વાચતા બૌદ્ધનું સુત્ર નિપાત યાદ આવે છે આના કાવ્યોના સમાનર બૌદ્ધ સહિત્ય (ધમ્મપદાદિ) મા મળશે

૮૯ ચોથા મુલ્યસૂત્રમા બે નામે પિંડનિર્ધુક્તિ અને ઓધનિર્ધુક્તિ પૈકી ગમે તે ગણાય છે - ૪ ક-પિંડ નિર્ધુક્તિ-આ ૧૧ સંઘમા જણાવનાનું કે દશ વર્કાનક સૂત્રમા પાત્રમુ અધ્યયનપિંડેપણા છે દશવૈકલિક ૫૭ સદ્રખા, સ્વામીએ નિર્ધુક્તિ રચી છે, તેના ઉક્ત પાત્રમા અધ્યયન ૫૭ નિર્ધુક્તિ ગચ્છતા તે ઘણી મોટી થઇ તેથી તેને અનગ કરી પિંડનિર્ધુક્તિ તેમણે રચી છે આમા પિંડ એટલે આધાર તે સંઘથી, વર્ણન છે તેમા પિંડનિરૂપણ, ઉદ્દગમ દોરો, ઉત્પાદન દોરો, એપણા દોરો અને પ્રાસિપણના દોરો નિરૂપ્યા છે

૧૧ પિંડનિર્ધુક્તિ-મલ્લયગિરિની ટીકા સહિત મુદ્રિત ૨૦ લા. ન ૪૪ જુઓ વેબર ઇ એ નો ૨૧ પ ૩૬૬

સાધુ માટેની સામાચારી દિનકૃત્ય ગરિકૃત્ય વગેરે બતાવેલ છે ૨૭ ખલુખીય-સામાચારી અશરપણાથી પગાય તે ૫૦ ગર્ગ નામના મુનિની કથા કહી તેમા ખલુક (જળ-ગળાઆ બળ) નુ દષ્ટાત આપી તે ઉપનયથી નિષ્ણો ૫૦ ઉતાર્યું છે ૨૮ મોક્ષમાર્ગ-અશર-તાથી મોક્ષ મુનબ થાય છે આમા મોક્ષ માર્ગના ૪ દાગ્નો નામે જ્ઞાન, દર્શન, આરિન અને તપ જણાવી તે દરેકના બેદ સમજાવ્યા છે ૨૯ સમ્યક્ત્વપગદમ-નીતગગ થયા નિના મોક્ષ માર્ગની પ્રાપ્તિ થતી નથી તે મમજવના આ અધ્યયન છે તેમા સવેગ, નિવેદ, ધર્મશ્રદ્ધા આદિ (૭૩) દાગ કલા છે ૩૦ તપોમાર્ગ-આસ્તવદ્વાર બન કરી તપ વડે કર્મનુ ગોચણ કરાય છે તે તપના ૬ પ્રકારના બાહ્ય તપ અને ૬ પ્રકારના અતઃગ તપ એમ બે બેદ દરેકના પ્રભેદ સાથે સમજાવેલ છે ૩૧ ચગણુવિધિ-ચગણુ એટલે આરિન તેની વિધિ-વર્ણન છે અમુકનો ત્યાગ ને અમુક ગુણોનો સ્વીકાર એ જણાવી ચાગિત્રનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે ૩૨ પ્રમાદ્યથાન-પ્રમાદનુ જ્ઞાન કરી તેનો ત્યાગ કરવો ઘટે તેથી પ્રમાદનુ સ્વરૂપ આપ્યું છે રાગ, દ્વેષ, મોહ અને કપાયનુ સ્વરૂપ ને તેના દોષ બતાવ્યા છે ૩૩ કર્મ-પ્રકૃતિ-આમા કર્મનુ સ્વ-પ, તેના જ્ઞાનાવગમીયાદિ બેદ અને ઉત્તર બેદ વગેરેથી બતાવ્યું છે ૩૪ લેશયા-લેશયાના પ્રકાર ને તેનું નિરૂપણ છે ૩૫ અનગાર માર્ગ-અનગાર એટલે અગાર-ગૃહ રહિત એવા સાધુના ગુણો ૫ ચમદાનતાદિ પાળનાનુ જણાવ્યું છે ૩૬ શ્રવાશ્રવ-વિભક્તિ-સાધુ ગુણ સેવનામા શ્રવાશ્રવનુ સ્વરૂપ જાણવું આવશ્યક છે તેથી શ્રવ અને અશ્રવ, તેના પ્રકાર વગેરે મમજાવ્યું છે

૮૬ શ્રી ભદ્રબાહુ આ પરની નિર્બુદ્ધિતમા જણાવે છે કે આના ૩૬ અધ્યયનમા કેટલાક અગમથી પ્રભવેલા, કેટલાક જિનભાષિત, કેટલાક પ્રત્યેકબુદ્ધ સવાદરૂપ છે (ગાથા ૪) તે પર શાંતિસૂરિ ટીકા કરતા જણાવે છે કે અગ એટલે દષ્ટિવાદ આદિમાથી ઉત્પન્ન થયેલ જેવા કે પરીપદ અધ્યયન (૨જી), જિનભાષિત જેવું કે દુમપુષ્પિકા (દુમપત્રક)

૯૦ ત્યારે ૪ ખ-આધનિર્ધુક્તિ—આધ એટલે સામાન્ય-સાધા-
ગણ, મૂલ્ય-વિગેષ વિગતમા ઉતર્યા સિવાયની નિર્ધુક્તિ,—મા ચગણ-
સત્તરી, કગણસત્તરી, પ્રતિયેખન આદિ દ્વારે—પ્રતિયેખન દ્વાર, પિડદ્વાર,
ઉપધિનિરૂપણ, અનાયનનવર્જન, પ્રતિયેખણદ્વાર, આવોચનાદ્વાર અને
પિનુદ્ધિદ્વાર છે આમા ચગણ કગણનુ મુખ્યપણે સ્વરૂપ છે ૬૨

૯૧ નદી સૂત્ર—તે ૬૩ દેવનાયક કૃત છે તેમા તીર્થકગ ગણધગ-
દિની આનતિકા, પર્યંગે, અવધિગાન, મન પર્યનગાન, કેવલગાન,
મતિગાન અને શ્રુતગાનનુ સ્વરૂપ જતાવ્યુ છે

૯૨ અનુયોગદ્વાર—તે ૬૪ આર્યરક્ષિત સુગ્રિહ છે તેમા આવરયક
શ્રુતગ્રંથના નિક્ષેપો, ઉપક્રમાધિકાર, આનુપૂર્વી, દશ નામ અધિકાર,
પ્રમાણદ્વાર અધિકાર, નિક્ષેપ અધિકાર, અનુગમ અધિકાર અને
નયનો અધિના છે આમા નવગસ, કલ્પશાસ્ત્ર માટેની કેટલીક હકી-
કતો, ભાગત ગમાયણ કૌટિલ્ય ઘોટકમુખ આદિના ઉચેખો પણ છે

૬૨ આધનિર્ધુક્તિ—દ્રોણાચાર્યની ટીકા સહિત મુદ્રિત આ. સં. ન
૧૭, વે. ન ૧૪૨૨ જુઓ વેબર ઇ એ. વૉ ૨૧ પૂ ૩૭૦

૬૩ નદીસૂત્ર—મવયગિરિની ટીકા સહિત મુદ્રિત આ. સં. ન ૧૬
અને તે પરની ચૂર્ણિ તથા હરિભદ્રકૃત વૃત્તિ સહિત ઋષભદેવજી કેશરીમલજી
સ્વેતાનર સંસ્થા, રતલામ તરફથી સ ૧૯૮૪ મા પ્રસિદ્ધ થયેલ ઇ
(વે. ન ૧૪૮૨-૩) જુઓ વેબર ઇ એ. વૉ ૨૧ પૂ ૨૬૩-૩૦૧

૬૪ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર—મવધારી હેમચંદ્ર સૂરિની ટીકા સહિત કલકત્તા
સન ૧૮૮૦, અને મુંબઈમા દે. ભા. નં. ૩૧ ને ૩૭ મા સન ૧૯૧૫-
૧૬ મા પ્રસિદ્ધ થયેલ છે અને હરિભદ્રકૃત વૃત્તિ સહિત રતલામની ઉપરની
સંસ્થા તરફથી સ ૧૯૮૪ મા પ્રકટ થયેલ છે વે. ન ૧૩૮૮ જુઓ
વેબર ઇ એ. વૉ ૨૧ પૂ ૩૦૧-૩૦૬ નદી, અનુયોગદ્વાર આવશ્યક,
આધનિર્ધુક્તિ, દશવૈમાલિક પિડનિર્ધુક્તિ, ઉત્તરાધ્યયન એ સૂત્રોની સૂત્ર-
ગાથા, નિર્ધુક્તિ, મૂલ્યમાન્યતા આક્રમકદિક્ષે, અક શુદ્ધિ, અને લઘુ તથા મોટા
વિષયાનુક્રમ આ. સં. સમિતિ ન ૫૫ મા મુદ્રિત થયેલ છે

પણ છેદસૂત્રોમાં ૭૧

૯૫ વિ-ટરનિટ્ઝ કહે છે કે 'આ છેદસૂત્રોમાં ખરી ઉપયોગી વાત (kernel) ત્રીજીથી પાચમાં છેદસૂત્રો છે કે જે સૂત્રમાં ઘણા પ્રાચીન છે આ ત્રણે એકત્રિત તરીકે 'દમા-કર્ય-વવહાર' કહેવામાં આવે છે. છેદસૂત્રોમાં કેટલીક દત્તકથાઓ સાથે સાથે, જોડોના વિનયપિટ્ટ-માત્રી જેના ઠીએ ડીએ તે પ્રમાણે, સાધુ સાધ્વીના આચાર, તેમને માટે પ્રાયશ્ચિત્તની આજ્ઞાઓ ૭-૬૭માં સાધુસવનો આખો નિયમન ગ્રંથ છે'

૯૬ પહેલું કેદસૂત્ર-૧ નિશીથ સૂત્ર—આચારાગ આદિ સૂત્રોમાં મુનિઓના આચારનું નિરૂપણ છે તે આચારથી પતિત થનારા માટે લઘુ નિશીથસૂત્રમાં આયોગના લઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ગુદ્ધ થનાનું બતાવ્યું છે અપત્તના ડગના મુનિઓને શિક્ષા કે નિશીથસૂત્ર છે અને પ્રમાદાદિની ઉન્માદ ગમેનાને સન્માદ પર તે લાવે છે પ્રાયશ્ચિત્તની મત-વન એ કે અજ્ઞાણપણે એવા જે અકૃત્યનું સેવન થયું હોય તેની આત્મચના કરી ગુદ્ધ થવું તે બીજી વખત તેનું સેવન ન કરવું આમાં ધર્મનિયમોનો ખજાનો છે

૯૭ આ સૂત્રમાં ૨૦ ઉદ્દેશક છે પહેલામાં લગભગ ૬૦ બોલ ૭ તેનું માન કરે, કરાવે યા અનુમોદે તેને માસિક પ્રાયશ્ચિત્ત આવે ત્રીજામાં પણ લગભગ ૧૦ મોન છે, ત્રીજામાં ૮૦ લગભગ બોલ છે ચોથામાં ના ઉપગત મોન ૭ પાચમાંમાં લગભગ ૮૦ છે તે કરતા

૧૫ પ્રાં શુભિગ આ પૈકી બૃહત્કલ્પ સન ૧૯૦૫માં, વ્યવહાર અને નિશીથ સૂત્રો સન ૧૯૧૮માં સંશોધિત કરેલા વિષયમાં છપાયા છે તે એ ત્રણે મૂળ એક સાથે જૈન સાહિત્ય સંશોધક સમિતિ તરફથી મુદ્રિત થઈ પ્રગટ થયા છે અને બૃહત્કલ્પ સૂત્ર, દશાશુત્તરકલ્પ સૂત્ર, વ્યવહાર સૂત્ર અને (લઘુ) નિશીથ સૂત્રનો સંક્ષિપ્ત સાર હિંદીમાં જ્ઞાનસુદરણ કૃત શીખરોધ ભા. ૧૬ થી ૨૨ મા પ્રકટ થઈ ગયા છે વ્યવહાર સૂત્ર (વે ન ૧૫૨૧) બાપ્ય તેમજ મવયગિરિની દીકરા સચિત પ્રસિદ્ધ થયેલા (પ્રાં માલેક મુનિ દસ્તે વજીર કેરાવલાલ પ્રેમચંદ મોદી અમગવાઈ) નિશીથ સૂત્ર માટે જુઓ વે ન ૧૮૭ ૭ છેદ સૂત્રો માટે જુઓ વેબર ૭ એ નો ૨૧ ૫ ૧૭૮ થી ૧૮૧ અને ૨૧૦ થી ૨૧૫

—કર્તુ છે = શ્રી અર્હતોએ અર્થથી અને મહાશુદ્ધિના

ગણધરોએ મનથી નૂથે. જે શ્રુત તે 'અર્ગ' ૩૫ શ્રુત

તે પત્રી ગણધરોના પગપગથી વાહ્મયને પામેના અને પ્રકૃષ્ટ વાણી, મનિ અને ગક્તિનાળા નિષ્પ પ્રશિષ્ય આચાર્યોએ દાન મંદનન આયુષ્યના દોષથી અત્ય શુદ્ધિવાળા ॥ અગ્રપદને માટે ગૂથેલુ જે શ્રુત તે અનગાત્મક શ્રુત

તેમના કરના વધારે માત્રન સ્પષ્ટિઓએ અનુજનોના ઉપકાર માટે ગાનના એકદેરાથી મંમદ થયેના પ્રવગ્નો પણ રચ્યા

છ છેદસૂત્રો.

૯૩ કલ ૭ છેદસૂત્ર છે — ૧ નિર્ગીય-(લઘુનિરીય), ૨ બૃહદ્-પ, ૩ વ્યવહાર, ૪ દશાનુતરકથ, ૫ પચકલ્પ અને ૬ મહાનિરીય આ પૈવી નિરીય, પચકલ્પ ને મહાનિર્ગીય ગણધરકૃત છે અને બૃહદ્-કલ્પ, વ્યવહાર અને દશાનુતરકથ એ નણના કર્તા ભદ્રબાહુસ્વામી છે, તેમા પચકલ્પ નામનું છેદસૂત્ર ત્રિવિજ્ઞ થયુ છે, પરંતુ તે પગ સઘદાસ ગણિતુ ભાષ્ય ઉપનખ છે (પી ૧, ૧૦૩) આ છેદસૂત્રો પગ નિર્ચુકિત કે ભાષ્ય, બૃહદ્ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, અનચૂર્ણિ અનેક દિષ્પનાદિ ભિન્ન ભિન્ન આચાર્યોએ રચ્યા છે

૯૪ આ છ છેદોમા પ્રાય સાધુ સાધ્વીઓના આચાર, ગોચરી-ભિદ્ધા, કલ્પ, ક્રિયા અને સામાન્ય નિયમમાર્ગોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તેની સાથે સાથે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ ઉત્સર્ગ અપનાદિ માર્ગોનું પણ સમયાનુસાર નિરૂપણ કર્યું છે સામાન્ય રીતે આ છેદસૂત્રો 'અપવાદ માર્ગ'ના સૂત્રો ગણાય છે આમા જોડે વિશેષતાથી-ખાસ કરી સાધુઓના આચારનું પ્રતિપાદન છે હતા કનચિત્ કનચિત્ આવકના આચાર મંમની પણ તેમા વક્તવ્ય છે જેવા કે આનંદાની ૧૧ પ્રતિમા (નતવિશેષ)નો વિસ્તાર તથા ગુરૂની ૩૩ આશાતના ટાળની, અને કોઈ આચાર્ય પદની-દાનને યોગ્ય ન હોય તો તે પદની છોડાવની તથા આવોચના કરવી વગેરે આચાર

ગુણો જ્ઞાનચારિત્રાદિ જોઈએ તે, ને કેને આચાર્ય હિપાધ્યામાદિ સાત પદ્ધતિ આપવી ન આપવી ઘટે તે બતાવ્યું છે એવામાં કેટલા સાધુ સહિત કેવી રીતે વિહાર કે આતુર્ભાસ-ગ્થિતિ કરવી ઘટે તે કે પાત્ર-મામા સાધ્વીઓની પદ્ધતિઓ ધારણ કરનારી પ્રતિનિધિ આદિએ કેવી રીતે વિહાર કે આતુર્ભાસગ્થિતિ કરવી ઘટે વગેરે દર્શાવ્યું છે. છતાંમા ગોચરી-ભિક્ષા, સ્થડિલ, વસાતિ ક્યા અને કેમ કરવી ઘટે મા ન ઘટે તે, તેમજ અમુક સ્થાન માટેના પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવેલ છે સાતમામા ખીજ સમવાયમાંથી આવેલ સાધ્વી માટે શુ કરવું, તેમજ સાધ્વીઓ માટેના નિયમ, સ્વાધ્યાય, પદ્ધતિ, ગૃહસ્થાશ્રિની આરા લઈ અમુક મળે-ગોમા વર્તવું વગેરે છે આઠમામા ગૃહસ્થના મકાનનો કેટલો ભાગ વાપરવો, તેમને ત્યાંથી પાટ પાટલા કેવી રીતે કેટલા લઈ આવવા, પાત્રાદિ હિપકરણો કેટલા ખપે, બોજન કેટલું કરવું એ બતાવ્યું છે નવમામા શય્યાતર (મકાનને વાપરના દેનાર)નો અધિકાર છે તેનું કેવું મકાન વાપરતું ન વાપરતું, બિશ્વ પ્રતિમાઓમાં કેવું વર્તન આરા-ધન થાય વગેરે જણાવ્યું છે દશમામા બે પ્રકારની પ્રતિમા (અભિગ્રહ), બે જાતના પરિપક્વ, પાત્રપ્રકારના વ્યવહાર, ૪ જાતના પુરૂષ (સાધુ) જુદી જુદી રીતે, ૪ જાતના આચાર્ય ને શિષ્ય, ગ્થવિગ્ની તથા શિષ્યની ત્રણ ત્રણ ભૂમિકાઓ, અમુક અમુક આગમો ન્યારે શીખ-વવા, વગેરે નિર્ણય છે.

૧૦૧ ચોથું છેલ્લું-દશશાસ્ત્રતરક વ-મા દશ અધ્યયન છે પહેલામાં પુરૂષ પોતાની પ્રકૃતિથી પ્રતિદૃશ આચરણ કરનાથી અસમાધિનું કારણ થાય છે, તે પ્રમાણે મુનિ પોતાના નયમથી પ્રતિદૃશ આચરણ કરવાથી મયમમા અમમાધિ મેળવે છે તેથી અમમાધિના ૨૦ સ્થાનો, ખીજમાં સખ્ય પ્રદાન થાય તો અશક્તિ આવે છે તેમ સાધુને ચારિત્રમાં અશક્તિ લાવનાર ૨૧ સમન દોષ, ત્રીજામાં ગુરૂની ૩૩ આશાતના, એવામાં આચાર્યની આઠ મેપના તેના બેદ, શિષ્યના માટે ચાર પ્રકારના વિનયની પ્રવૃત્તિ અને તેના દરેકના બે, પાત્રમાં ચિત્તસમાધિના

કગવના કે અનુમોદના લઘુ મામિક પ્રાયશ્ચિત્ત આવે, ઇશ્વરી ઓગ-
ણીસમા સુધીમાં ૭૭, ૯૧, ૧૭, ૨૮, ૪૭, ૬૨, ૩૦, ૬૦, ૪૫, ૧૫૪,
૫૦, ૧૫૧, ૬૪, અને ૩૬ જોત છે તે કગના કગવના કે અનુમો-
દના ચાતુર્માસિક પ્રાયશ્ચિત્ત આવે, ૨૦ મા ઉદ્દેશકમા આલોચના-
પૂર્વકના પ્રાયશ્ચિત્તો-મામિક, લઘુમામિક, ચતુર્માસિક આદિ પ્રાયશ્ચિત્તા,
તેની વિધિ જ્ઞતાની છે

૯૮ ખીન્તુ છેદસૂત્ર-૨ (મૃદત્વ) ક'પ સૂત્ર-મા છ ઉદ્દેશક છે તે
મુખ્ય સાધુ સાધ્વીઓનો આચારક'પ છે જે કર્મહેતુના હેતુ અને
મયમને બાધક પદાર્થ, ત્રિતિ વગેરે છે, તેનો નિગેધ કરના ગાન્ધકારે
' ન ક'પધ' એટલે ન ક'પે-ન ખપે, અને જે મયમને માધક છે તે
' ક'પધ' અર્થાત્ ક'પે-ખપે એમ બે પ્રકારે કહી આમા તેવા પદાર્થ,
સ્થાન, વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ જણાવ્યા છે વગી અમુક અકાર્ય માટે કયુ
પ્રાયશ્ચિત્ત દશ પ્રાયશ્ચિત્તમાથી આપવુ તે, અને ક'પના છ પ્રકાર
વગેરે જણાવેન છે

૯૯ વિન્દ નિદ્રા કહે છે કે—આ જૂનુ પ્રમાણુભૂત ક'પસૂત્ર
છે કે જે મૃદત્વ ક'પસૂત્ર કે મૃદત્વ માધુક'પસૂત્ર કહેનાય છે તે
સાધ્વાચારો મુખ્ય ત્રય છે તેની આવશ્યક પૂતિ રૂપે વ્યવહારસૂત્ર
છે આ ક'પસૂત્રમા શિક્ષાના પ્રમંગો છે, ને વ્યવહાર સૂત્રમા અમુક
અમુક શિક્ષા અમુક અમુક અપલન માટે જનાવનામા આવી છે
સમયમા નિર્ણયસૂત્ર આની પછીનું છે

૧૦૦ ત્રીજુ છેદસૂત્ર-૩ વ્યવહાર સૂત્ર-મા દશ ઉદ્દેશક છે પહેલામા
આચારથી પતિત થનારા મુનિઓએ આલોચના (Confession) કરી
ઘટે તો આલોચના સાલજનાર અને આલોચના કરનાર મુનિ કેવા હોવા
જોઈએ, અને આલોચના કેવા લાવથી કરી જોઈએ, અને તેને
કેટલુ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવુ એ છે ખીન્નમા એક કરતા વધુ સાધુ વિહાર
કરે તેમા એક યા વધુ દોષ કરે તો અન્યે શુ કરવુ એ વગેરે જણા-
વ્યુ જે ત્રીજમા સાધુઓને માથે લઈ તેના ગણી-મુખી જનવામા શુ

દસ ગ્થાન, છઠામા ગ્થાનની ૧૧ પ્રતિમાનું વિચલુ, સાતમામા બિનુપ્રતિમા જણાવેલ છે આદમુ પીઠ પ્રથુના અપન, જન્મ, મંદગણુ, દીક્ષા, કેનનગ્થાન, ને મોક્ષ સ્થારે થયા તે મંમનીનું પર્યુપણાકલ્પ છે કે જે પર્યુપણુ વખતે સાધુઓ દાન વ્યાખ્યાનમા વાગે છે, ને તેનું કુટુ નામ કલ્પસૂત્ર છે તે આ દનાશ્રુતગ્રંથનું ૮ મુ અધ્યયન છે, (આ માટે દવે પત્રી આગળ જુઓ) નવમામા મદામોદનીય કર્મન ધના ૩૦ ગ્થાન, અને દસમામા નવ નિદાનો (નિવાણા) જણાવ્યા છે (પાચમુ છેદસૂત્ર પચકપ દાવ મગરપે ઉપનખ્ય નથી, તેથી) દવે છઠું છેદસૂત્ર કહીશું

૧૦૦ છઠું છેદસૂત્ર-૬ મદાનિદીય-આ મૂળ નષ્ટ થયુ હતું અને તેનો ઉદ્ધાર હરિભદ્રચરિત્રે કર્યો હતો ૧૬ તેમા આયોચના અને પ્રાય-શ્ચિત્ત છે કર્મનો સિદ્ધાન્ત નતભગથી ને ખામ કરી ચોથા બ્રહ્મચર્યનતના ભગથી કેટલા કુખ પડે છે તે બનાવી સિદ્ધ કર્યો છે સારા નઠારા સાધુ-ઓના આચાર સંમધી જોડેલું છે તેમજ કમનપ્રભ આદિની કથાઓ છે તેમા તાનિઃ કથનો, આગમ નલિ એના ગ્રથો વગેરેનો ઉલ્લેખ છે તેથી તે, પત્રીનો ગ્રથ હોય તેમ જણાય છે, એમ વિન્દગનીદ્રજ જણાવે છે આ સૂત્ર ૬નું પ્રમિદ્ધ થયુ નથી

દશ પ્રકીર્ણક (પયત્રા)

૧૦૩ પયત્રા આ છઠા પ્રકીર્ણ ગ્રથો છે તે વેદના પગિ-ગિટોને (રચનાપદ્ધતિમા) મળતા આવે છે તે પદ્યમય છે

૧૦૪-૧૧૩ ૧ ચતુ શરણુ-ચારનુ શરણુ લેવાથી દુષ્કૃતની નિન્દા અને સુકૃતની અનુમોદના થાય છે ને તે શરણુ કુશલહેતુ ૭ તે ચાર શરણુ એટલે-૧ અર્દતો ૨ સિદ્ધો ૩ સાધુઓ અને ૪ ધર્મ એમ ચારનુ શરણુ તે ચારનુ ગ્રંથપ પણુ બતાવ્યું છે કુલ ૬૩ ગાથા છે આનું ખીજું નામ કુશવાનુમધિ છે

૨ આતુરપ્રસાખ્યાન-આલમગણુ, બાવપડિતમરણુ અને પડિત-

૬૬ જેન ગ્રથાવલી પૃ ૧૭ ની કુટનોટ આ સબધીની જુઓ તથા મહાનિશાયનો અવ ભાગ જુઓ

૮ ગણિવિદ્યા—તેમા ન્યોતિપનું કથન છે તેમા બવાબવ-
વિધિ, નવબવ નામે દિવમ, તિથિ, નક્ષત્ર, કરણ, મદદિવસ, મુહૂર્ત,
ચકુન, લગ્ન, અને નિમિત્તના બન એ દરેકમા અમુકમા શુ શુ
કરવું ઘટે એ બનાવ્યું છે ૮૨ ગાથા છે

૯ મદાપ્રત્યાખ્યાન—મોટા પ્રત્યાખ્યાન કવ્વાનુ સ્વરૂપ છે જે
જે પાપો-દોષો થયા હોય તે મભારી મભારી તેનો ત્યાગ કરવો-
ભાવશાલ્ય કાઢી નાખવું, પશ્ચિતમગ્ન ભાટે સમાધિ થાય તેવી આત્મ-
ગિયતિ જાગ્રત કરી મર્વ અમત-પ્રવૃત્તિને તજવી, દુષ્કર્મ સંસાર
પ્રત્યે વિરાગ ગખવો વગેરે સ્વરૂપ બનાવ્યું છે ૧૪૨ ગાથા છે

૧૦ વીરસ્તવ-આમા શ્રી વીરપ્રભુની શ્રુતિ હોવી જોઈએ
અપ્રકટ છે

૧૧૪ કોઈ આ દશ પયત્રામા દેવેન્દ્રસ્તવ ને વીરસ્તવ એ એકલા
મૂકે છે, અને સગ્તારકને ગણતા નથી તેથી તેને બદલે મરણસમાધિ અને
ગચ્છાચાર પયત્રા જણાવે છે (આત્મારામજી કૃત જૈન ધર્મનિયમિક
પ્રત્યોત્તર) આ બંને હવે પડી જણાવેન ૨૦ પયત્રામા ગણાવ્યા છે

૧૧૫ ગચ્છાચાર—આમા ગચ્છનુ સ્વરૂપ છે સારો ગચ્છ સારા
આચાર્યથી થાય છે તે આચાર્યના લક્ષણો, શિષ્યની દશા, ગચ્છના

૧૭-૬૨ પયત્રા-તે માટે જુઓ વેબર ઇ એ વૉ ૨૧ પૃ ૧૦૬ થી
૧૧૩, અને પૃ ૧૭૭ થી ૧૭૮ આં સમિતિ ન ૪૫ માં દશ પયત્રા
પ્રસિદ્ધ થયા છે તેમા ચતુશરણાદિ ઉપર જણાવેલા જે દશ છે તે પૈકી
ચ દ્રવેયક અને વીરસ્તવ સિવાયના આઠ અને ગચ્છાચાર તથા મરણ
સમાધિ એ બે મળી દશ મૂકેલા છે, અને સાથે સંસ્કૃત છાયા પણ આપી
છે ગચ્છાચાર પયત્રા તેના પરની વાનર્થિ=વિજયવિમલકૃત નાની સંસ્કૃત
ટીકા આં સમિતિ ન ૩૬ માં, અને તે વાનર્થિની સં જુદાદૃષ્ટિ સહિત
દયાવિમલ મથમાલા ન ૨૫ અમદાવાદમા ગુજરાતી અનુવાદ સહિત પ્રગટ
યયેલ છે, તેમજ જે ધ સભા તરફથી મૂવ અને ગું અનુવાદ પ્રકટ યયેલ
છે, ઉક્ત વિજયવિમલ કૃત દૃષ્ટિ સાથે તદુલ વેચારિક તથા અવચૂરિ સાથે
ચતુશરણ બંને એક પુસ્તકમા દેં લાં ન પદમા મુદ્રિત યયેલ છે

૧૧૮-૧૧૯ મૂળ આગમોના અતર્ગતને જુદા જણનામા આવ્યા છે તેને આપણે 'ધ્રુટક' કહીએ તે આઠ છે - ૧ પર્યુપણાકલ્પક (આર્ય ભદ્રબાહુ કૃત દગ્ધાત્મનરઽધના આઠમા અધ્યયનરૂપે છે) તે અનગ પર્યુપ- હાપર્વ પગ વચ્ચા છે ને તેને સામાન્ય રીતે 'કલ્પસૂત્ર' કહેવામા આવે છે તેનું પ્રમાણ ૧૨૦૦ શ્લોકથી ઠાઠક અધિક દોનાથી 'ખાગસા સૂત્ર' તરીકે પણ તેને ઝોળખામા આવે છે વિન્ટગનિટ્ઝ જણાવે છે કે - 'આમા ત્રણ ભાગ છે - ૧ જિનચરિત-તેમા વધુ ભાગ ૨ી વર્ધમાન-મદાવીરતુ ચરિત છે અને તે બૌદ્ધનું લનિતનિસ્તગ યાદ આપે છે ૨ ચેરાવનિ- તેમા ગ્યવિગેની પગપરા છે આ ભદ્રબાહુ કૃત હોઈ ન રહે કાગણ કે તેમના પત્રીના રથવિરો તે છે ૪ સ પડેના સેકાના મળી આવેના શિનાલેખો બનાવે છે કે ઉક્ત યેગવનિમાના નામો કલ્પિત નહિ પણ ઐતિહાસિક છે ૩ સામાચારી-આ કલ્પ ગ્રંથની તેના નામ પ્રમાણે મળ વગ્તુ જણાય છે દતકથા એની છે કે દેવદિગણિએ જિનચ- રિત, ચેરાવલી, ને સામાચારી કલ્પસૂત્રના મૂળ આગમમા નહોતી તે ઉમેરી છે આ દતકથા આખી સાચી હોય ' ૭ જીનકલ્પસૂત્ર- આના કર્તા જિનભદ્રગણિ ક્ષમાગ્રમણ છે જીત એટલે આચાર- અને તેનો કલ્પ એટલે વર્ણના અર્થાત્ આ જૈન ગ્રંથોના આચાર- વિષયક છે તેમા ૧૯ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તનું વિધાન દર્શવામા આવ્યું છે (નિગીથ છેદ સૂત્રમા જીતક'પનું વિધાન છે તેથી આ તેનું અગ જ છે) આ પ્રાયશ્ચિત્ત સબધી વિષય છેદ સૂત્રો અને બીજા વણા ગ્રંથોમા ચર્ચવામા આવ્યો છે કેટલેક ગ્યજે બહુ સક્ષિપ્ત નહિ કે બહુ વિસ્તૃત નહીં એની મધ્યમ રીતે સકનના એ વિષયને સમજવના

૬૯ આ કલ્પસૂત્ર પ્રસ્તાવના સહિત સરોધિત ૮૨ી ડા Jacoba એ લિખ્તીગમા સન ૧૮૭૯ મા પ્રકટ કર્યું ને અગ્રેજ અનુવાદ સહિત S B E ના વૉ ૨૨ મા પ્રકટ કર્યું ધર્મસાગરની દીઝ સહિત, વિનયવિજય, ને સક્ષીવલ્લભની દીકા સહિત પ્ર૦ જૈન આ૦ સક્ષા વિનયવિજયજીની દીકા સહિત પ્ર ૨૦ લા૦ ન ૬૧ મા પ્રકટ થયેવ છે

૧૦૬ ઉપર ગણાવેના ૧૦ પૃથ્ના (પ્રતીર્ણક) ઉપગત બીજા ૨૦ પૃથ્ના (પ્રતીર્ણક) મળે જે તેના નામ નીચે પ્રમાણે —

૧ અશ્વત્થ, ૨ ગમ્જાચાર, ૩ મળસુમાધિ, ૪ મિદ્-પ્રાભૂત, ૫ તીર્થોદ્ગાર, ૬ આગધના પનાકા, ૭ દ્વીપનાગ પ્રવૃત્તિ, ૮ જ્યોતિષ્કર ૬૭૪, ૯ અગનિત્રા ૭૫, ૧૦ તિથિ-પ્રતીર્ણક, ૧૧ પિંડ વિનુદિ, ૧૨ સાગવનિ, ૧૩ પર્વનાગધના, ૧૪ શ્રવ નિભક્તિ, ૧૫ કન્ય પ્રકરણ, ૧૬ યોનિપ્રાભૂત, ૧૭ અગન્યુનિયા, ૧૮ વચ્ચ-ચુનિયા, ૧૯ લૃદ્ધચતુનાગ, ૨૦ જબૂપયત્રા

૧૦૭ આ ૨૦ પૈકી ગમ્જાચાર અને મળસુમાધિ સબધી ઉપર કહેવાઈ ગયું છે જ્યોતિષ્કર ૬૭૬ એ સૂર્ય પ્રવૃત્તિમાથી ઉદ્ભૂત કરેલું છે તેમા ૨૧ અધિકાર છે—કાનપ્રમાણ, સનત્સગ્નુ માન-પ્રમાણ, અધિક મામની નિષ્પત્તિ, પર્વનિથિ સમાપ્તિ, અવમ ગત્ર, નક્ષત્રોત્તુ પર્ગિમાણ, ચન્દ્રસૂર્યપર્ગિમાણ, ચન્દ્રસૂર્યનગત્રોત્તી ગતિ, નક્ષત્રયોગ, જબૂદ્વીપમા ચન્દ્રસૂર્યનો મહાનવિભાગ, અયન, આવૃત્તિ, ચન્દ્રસૂર્યન-ક્ષત્રોત્તુ મહાવમા મુર્ત્તગતિ પરિમાણ, ઋતુપર્ગિમાણ, વિનુવે, વ્યતિ-પાતો, તાપક્ષેન, દિવસોની દૃદ્ધિ અપદૃદ્ધિ, અમાવાસ્યા પૌર્ણમાસી, પ્રનશ્વર્વ, અને પૌરુષી-એમ ૨૧ અધિકાર છે બીજા પ્રતીર્ણકો અમારી જાણ પ્રમાણે અમુદ્રિત છે

૧૨૮ આવશ્યક સૂત્રના સામાયિકાધ્યયનની ભદ્રાબાહુની નિયુક્તિ પર ૫૦૦૦ (પંચોક) ગ્રંથપ્રમાણ પ્રાકૃત ગાથાબદ્ધ બાધ્ય શ્રી જિનભદ્રગણિ શ્રમાત્રમણે ગ્રંથે ૭૬ વિશેષાન્યક બાધ્ય કહેનામા આવે છે આ બાધ્ય ગ્રંથ જૈન પ્રવચનમા એક મુદ્રુટમણિ સમાન લેખાય છે

૭૪ જ્યોતિષ્કર ૬૬ મલયગિરિની દીકા સહિત સ્તવામની ઋષભદેવ કેસરીમલ્લ તરફથી પ્રકટ થયેલ છે કે જેમા પાદલિખિત કૃત પ્રાકૃત દીકાના અવતરણ છે

૭૫ અગવિદ્યા પી ૩ ૨૩૧, જસ ૦ પ્ર ૦ ૨૫

૭૬ આ વિરોધાવશ્યક બાધ્ય તે પરની ભવધારી હેમચ દ્રવી વૃત્તિ સહિત ૫૦ ગ્રંથમાલામા છપાયેલ છે અને તેનું ચળચાની લાખાતર જે લાગમા આ ૦ સમિતિ તરફથી પ્રકટ થયું છે તે બાધ્યની ગાથાઓની અક્ષરાનુક્રમણિકા પણ

વચ્ચે મોટો બેદ પડ્યો તે કાગળે દિગ્ગજરોએ આગમને સ્વીકારવાનો નિષેધ કર્યો. કારણકે તેમણે જણાવ્યું કે તેમના પૂર્વે અને અગો નષ્ટ થયા હ સમય જતા શ્વેતામ્બેના આગમોમા અવ્યવસ્થા થતા નવખીમા દેવદિ સાચકના પ્રમુખપણા નીચે સિદ્ધાન્ત એકત્રિત કરી વખવા માટે પગિપદ મળી રહેના અનુપયાળુ બારમુ અગ તે રખતે નષ્ટ થઈ ગયું હતું ૭૮

૧૭૪ ઈ સ પહેલા અને બીજા સકાના શિનાલેખો જણાવે છે કે તે રખતે જનો 'વનાબ' અને દિગ્ગજરો એ બેદમા વહેચાઈ ગયા હતા અને તે રખતે 'ગણા' હતા કે જેમા આચાર્યોની પરપરા આગમમા જણાવી ક તેની નોધાઈ ક તે લેખોમા 'વાચક' ના મિ રંગે ૧૧ ઉ નખ ૨ તે પૃથ્વી જણાય છે કે (વાચક એટલે સાચનાર મા) તે રખતે સિદ્ધાન્તો-આગમા વિદ્યમાન હોવા જ નેત્રએ સિનાનમા મનાવે ૨ ૨ ૧ સ પહેલા સદામા, આગમમા મનાવેન મટાનાગની કથાઓ જરી મા નીગની કથાઓ કહેવામા આ-રતી હતી. શ્વેતામ્બગએ સિદ્ધાન્તમા જૈન સાધુઓની અચેલકતા (ન નવા) સ મ નીના નિયમોમા ફરક કર્યો નથી એ હકીકત બ-તારી બાપ, કે તેઓએ સિદ્ધાન્તમા મનમાન્યા ફેરફારો કરવાની છૂટ લીધી. ૧૪-૧૫-૧૬ મન કરી નથી પગુ જેમ પરપરાગત ચાલી આવેલા તજ પ્રમણે કિતગતર આપાદ ગિનિમા મળ્યા તેના કિતરેતર અખ્યા ૨૧મા માદ્ ૨૨મ્યાને તે કેટલીક ખાસ નિનકાણુતા-એમા મળતા અરે ક તેથી પણ પગવાર ચાલ છે કે જૈન દતકથા વિવસની.

૧૫ એક નો સત્ય છે કે સિદ્ધાન્તના મન્યો એક વખતે

૩/ બદલાઈ કષ્ટિકમા ગયા એવું શ્વેતામ્બે તેમના સબધીના કાર્ક પણ પ્રબધમા જણાવતા નથી આ કથન તેમજ શ્વેતામ્બર અને દિગ્ગજરોના બેદ પડ્યા બ વાત બદલાઈના સબધની દિગ્ગજરી કથા ગરે લઈ આ વિનરનિદર તેમજ બીજા રકાલરોથી મરી કાઢવામાં આવેલ દોષ એમ જણાય છે

દમો. આ છતાં ગઘની લાપા અને પઘની લાપા વચ્ચે અતર છે પઘની લાપા—ઐદ્ધ સિદ્ધાન્તની પાવિ ગાથાઓની પેઠે—અતિ પ્રાચીન ઓળખનાવેળે જૂનામા જૂની લાપા આચારાગ સુત (આચારાગ સૂત્ર)મા છે, તે પછી સૂયગગગ સુતમા (સૂત્રકૃતાગ સૂત્રમા) અને ઉત્તગગગગગ (ઉત્તરાધ્યયન) મા છે જન નિદાત સિવાયના જન ઝયોની લાપા જન મદારાટ્ટી છે આ તેથી તદ્દન જૂદી લાપા અર્થ માગધી છે

૧૩૩, 'આગમના પ્રમાણ આ પ્રાચીનતા સબધી શ્વેતાખર જનોમા એની દતકથા છે કે મૂળ ઉપદેશ ૧૪ પૂર્વો (પૂર્વ એટલે જૂના)મા હતો કે જે મદાવીર પોતે પોતાના શિષ્યો—ગણધરને આપ્યો. પરંતુ આ 'પૂર્વો' નું જ્ઞાન ઘુસ્ત જ થોડા સમયમા નષ્ટ થયું. મદાવીરના એક શિષ્યે પોતાના ગિધ્યને એમ ઉત્તગેતર આપતા છ પાટ સુધી ચાલ્યું હતું મદાનીગના નિર્વાણ પછી બીજા શતકમા મગધમા લય કર દુકાળ બારવર્ષા પડ્યો. તે સમયે મૌર્ય ચક્રવર્તી મગધનો રાજા હતો અને સ્થવિર ભદ્રબાહુ જૈનસંઘના નાયક હતા દુકાળના કારણે તે પોતાના શિષ્યગણ સહિત વિદાર કરતા દક્ષિણ ભારતમા ફેર્યાટ તરફ ગયા, અને સ્થૂનભદ્ર—છેલના ૧૪ પૂર્વધર—મગધમા પાછળ રહેવા તથાના મુખી હતા ભદ્રબાહુની ગેરહાજરી દરમ્યાન એ અષ્ટ થયું કે આગમનું જ્ઞાન વિચ્છિન્ન થવાનો લય છે, તેથી પાટલિપુત્રમા સઘ (પરિપદ) મળી ૧૧ અંગોને ભેગા કર્યા અને ૧૪ પૂર્વોના અવશેષો બારમા અંગ—દૃષ્ટિવાદમા એકત્રિત કરવામા આવ્યા ત્યારે ભદ્રબાહુના અનુયાયીઓ મગધ પાછા ફર્યા, ત્યારે જેઓ સાથી નીકળી બહાર વિદાર કરી ગયા હતા તેમની તથા જેઓ સા સાલુ રહ્યા હતા તેમની વચ્ચે મોટો અતર પડ્યો હતો સા રહી ગયેલામા ન્વેત વચ્ચે પહેરવાની પ્રથા પડી ગઈ હતી, પરંતુ બહાર વિદાર કરી જનારાએ મહાનીરના કડકમા કડક દરમાન મુજબ ૬૬ રહી નમ રહેનાનું જ્ઞાન આ રીતે દિગબરો અને શ્વેતાખરો

હે ભગવન ! ખીજા વાદીઓને જેનો સ્પર્શસુદ્ધા નથી થયો એવો આ પદ્મ જીવનિકાયનો વિસ્તાર તે જે દર્શાવ્યો છે તે દ્વારાજ-સર્વગતાની પરીક્ષામા ક્ષમ એવા—આ વાદીઓ તારા તરફ પ્રસન્નતા અને ઉત્સવ સાથે ઝૂકી ગયા છે ૧, ૧૩

૧૩૭ ભગવાન મહાવીરનું કર્મવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર તો અદ્ભુત છે, એવું એ ખીજા કોઇથી કહી શકાય નથી એમ બતાવતા તેઓ કહે છે કે —

ન કર્મ કર્તા રમતીત્ય વર્તતે ચ એવ કર્તા જ ફલ્લાન્યુપાશ્રુતે ।

તદદષ્ટ્યા પુદ્ગલમૂર્તિકર્મજ યથાત્ય નૈવ ભુવિ કશ્ચનાપર ॥

ન માનસ કર્મ ન દેહવાદ્મય શુમાશુભજ્યેષ્ઠફલ વિભાગશ ।

યદાત્ય તેનૈવ સમીક્ષ્યકારિણ શરણ્ય સન્તસ્ત્વયિ નાથ હુદ્ધય ॥

‘ કર્તા સિવાય કર્મ હોઈ શકતું નથી, જે કર્તા છે તેજ કર્મના ફળનો ભોક્તા છે ’ એ સિદ્ધાન્તને અવલખી તે જે આઠ પ્રકારનું પૌદ્ગલિક કર્મ પ્રશ્ન્યુ છે તેવું સસારમા ખીજે કોઇ કહી શક્યો નથી ૧, ૨૬

‘ કેવળજીવ માનસિક કર્મજ ગુણાશુભ ફળને આપનાર છે અને કાપિક કે વાચિક કર્મ તેવું નથી ’ એવો કર્મવિભાગ તારા કર્મવિજ્ઞાનમા નથી હે શરણ્ય ! તારા કર્મવિજ્ઞાનમા તો માનસિક, વાચિક અને કાપિક એ ત્રણે ક્રમેને યથોચિત સ્થાન છે તેથીજ એટલે કર્મવિજ્ઞાનને લગતી તારી આરી અદ્ભૂત વિચારશૈલીથીજ મુગ્ધ થયેના વિચારક પુરો તારા તરફજ નજર કરી રહ્યા છે ૧, ૨૭

૧૪૦ છેવટે શ્રીમદ્ અભયદેવસરિના સમવાયાગ સૂત્રતિમાના શ્લોકના સંજ્ઞામા આ શ્રુતવાદ્મયનો સાર પૂરો કરતા કહીશુ કે —

દુઃસમ્પ્રદાયાદસદ્દેહનાદ વા, મણિષ્યતે યદ્ વિતથ મયેદ ।

તદ્ ધીધનૈર્મામનુકમ્પયદ્મિ છોમ્ય મતાર્યશતિરસ્ય મૈય ॥

દમ્તીમા આવ્યા હોય એમ નથી દેવદિગ્ગણિએ સક્રિય કરેલ આગમ દાન માયરી ગણ્યા છે તે ત્યારે સધની વ્યવસ્થા જગજગ ચર્ધ અને સાધુજીવને નિમ્નિત્તિ અવરૂપ લીધુ ત્યારે તત્ત્વ જે સાહિત્યનિપયઃ પ્રગતિ થઈ ચર્ધ તેના પગિણામનુ છે'નુ ક્ષણ છે તેમ છતા આ મદારીરના નિર્વાણ પત્રી આ લાખાડાજે નદિ જની ગક્યુ હોય તેથી આગમના પ્રાચીનતમ ભાગો મદારીરના પદેના ગિધ્યના મમપના દોય યા તો બાદુ તો મદારીર નિર્વાણથી જીન મંકા સુધીના મૌર્ય અદ્વગુપ્તના સમયના હોય કે જે મમપમા પાટનિપુનની પગિપદ લગઈ એમ દત્ત-કથા કહે છે, ત્યારે તેથી ઓછા જૂના ભાગો દેવદિગ્ગણિના સમ-યના લગભગ દોઈ ગરે”

૧૩૬ ડૉ. ચાપ્લી કહે છે કે 'જૈનના મૂળ Classical સંસ્કૃત સાહિત્યથી વધુ પ્રાચીન જે અને તેમાના કેટલાક તો ઉત્તર ઐશ્વ (મદાયની) ના જૂનામા જૂના પુસ્તકોની માથે ખરોખરી કરે તેમ છે

૧૩૭ જૈનોના આખા આગમ સાહિત્ય માટે જુઓ જર્મનીના પ્રોફેસર વેબર (Weber) કૃત બે વૉ મા Sacred Literature of the Jainas આનુ અગ્રેજી ભાષાતર ઇન્ડિયન એટિક્સરી વૉ. ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦ અને ૨૧ મા પ્રગટ થયેલ છે

૧૩૮ શ્રીમદ્ મદારીરના પ્રરૂપેના આગમોના માહિત્યનો વિભાગ અન પૂરો થાય છે તેમાથી તેમના અનેક ઉચ્ચ અને વિશિષ્ટ સિદ્ધાન્તો મળી આવે છે તે પૈકી કેટલાકનો ઉચ્ચેખ, મૂલ સમર્થ ખાલ્લણ-પત્રી જૈન શ્રમણ થયેલ સિદ્ધસેન દિવાડર મદારીર સ્તુતિ કરતા કરે છે દા તરીકે

શ્રી મદારીરના અર્હિસાના સિદ્ધાન્તમાથી જન્મેના-જીવજતુ વિજ્ઞાનનું માહાત્મ્ય દર્શાવતા તેઓ પોતાની દાત્રિશિકાઓમા કહે છે કે -

ય એપ પદ્મજીવનિકાયવિસ્તર પરૈરનાલીલપયસ્ત્વયોદિત ।

અનેન સર્વજ્ઞપરીક્ષણક્ષમાસ્ત્વયિ પ્રસાદોદયસોત્સવા સ્થિતા ॥

શ્રી મહાવીર સ્તુતિ

મહાકવિ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર પોતાની દ્વાત્રિશિકાઓ (અત્રી-શીઓ) માં જણાવે છે કે -

પરસ્પરાક્ષેપવિહ્નતચેતસ સ્વવાદપૂર્વાપરમૂઢનિશ્ચયાન્ ।

સમીક્ષ્ય તત્ત્વોત્પત્તિકાન્ કુવાદિન કથ પુમાન્ સ્યાચ્છિથિલાદરસ્ત્વયિ ॥

હે ભગવન્ ! પરસ્પરના વિખવાદને લીધે જેઓના મન બહેર મારી ગયા છે, અને એથીજ જેઓ પોતાના વાદને-સિદ્ધાંતને પણ સજગ સમજી શકતા નથી એવા તથા તત્ત્વના માર્ગને મૂઝી આવળે રહેતે ચહેલા આ એકાંતવાદીઓની સમીક્ષા કરતો કથા પુરુષ તારા તરફ ન આકર્ષાય ?- અર્થાત્ એકાંતવાદના દુરાગ્રહથી કટાળેલો પુરુષ તારા જેવા અનેકાંતવાદી-સમન્વયવાદી તરફ જરૂર આકર્ષાય ૧,૫

વદન્તિ યાનેવ ગુણાન્ધચેતસ સમેત્ય દોષાન્ કિલ સે સ્વવિદ્વિષ ।

ત એવ વિજ્ઞાનપયાગતા સતા ત્વદીયસૂક્ષ્મપ્રતિપતિદેતવ ॥

હે ભગવન્ ! શુભો તરફ અધ રહેનારા અને એથીજ પોતાની ભૂતના અદિતકારી એવા આ એકાંતવાદીઓ ભ્રમા થઇને તારા સિદ્ધાંતમાં જે જે દોષો બતાવે છે તેજ દોષો અનેકાંત-વિજ્ઞાનની કસોટીએ કસાતા તારૂં સૂક્ષ્મ સમન્વયમાં સાધનરૂપ નીવડે છે અર્થાત્ એકાંતવાદીઓ જેને દોષરૂપ સમજે છે તેજ દોષ અનેકાંત-વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ તપાસતા તત્ત્વમાર્ગને સમન્વાતુ સાધન થાય છે ૧, ૬

॥ ॐ नम ॥

विभाग બીજો.

પ્રાકૃત સાહિત્યનો મધ્યકાલ અને સ રૂપ સાહિત્યનો ઉદયકાલ.

પ્રકરણ ૧ લું.

આરભિક ઐતિહાસિક ઘટનાઓ.

૧૪૧ વીરાત ખીજ અને ત્રીજ સેકા વચ્ચેનો સમય ખૌદ્ધ ધર્મને, અશોક રાજાનું મહાબલ હોવાથી શુદ્ધના મધ્યમમાર્ગને અનુ-
કૂળતા વિશેષ મળી ચારે બાજુ ખૌદ્ધ મઠ સ્થપાયા ખૌદ્ધ શ્રમણો
હા કા આદિ અનેક સ્થળોએ ધર્મપ્રચાર અર્થે નીવળી પડયા—
અશોકના ધર્મશાસનો છેક-દક્ષિણ સિવાયના સમસ્ત ભારતમા
મહાગ્રંથો પર કોતરી સ્થાપવામા આવ્યા કે જે અઘાપિ પર્યંત
વિદ્યમાન છે તે પૈકી એક સૈરાષ્ટ્રના ગિરનાર પાસે છે તેણે પોતાના
રાજ્યાભિષેકથી ૨૯ મા વર્ષે ઝાઢેલા સાતમા ધર્મશાસનમા^{૮૧} પોતાના
રાજ્યના ૧૪ મા વર્ષમા નીમેલા ધર્મ મહામાત્યોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે
તેમા જણાવેલું છે કે તેઓ ‘સઘ’ (ખૌદ્ધસઘ) ની, આજીવિકાની,
પ્રાપ્તિઓની, નિગ્ગથની દેખરેખ રાખશે આ નિગ્ગથ તે જેનો
તે પરથી જણાય છે કે તે સમયે ઉક્ત અનેકમાનો જૈનધર્મ એક
અગ્રેસર ધર્મ હતો.

૧૪૨ ખૌદ્ધ શ્રમણો લોકોમા દરદીઓને ઓસડ આપતા,
દુખી દીનોને સહાય આપતા, પશુપક્ષીના રોગની ચિકિત્સા કરતા,
નિઘાર્થીઓને વિદ્યાદાન દેતા, લોકના આરોગ્ય મળધી સહાય કરવાને
ચૂકના ન દતા આની અસર જૈનોપર ચર્ચ હોય તો સહવિન છે
જ ખૂટવામીના પત્રી ‘જિનકલ્પ’ (શ્રી મદાનીર જિનનો—ના જેવો
કડક આચાર) વિચિત્ર થયો એવું જૈન કથન છે (વીરાત ૬૪)
તેનો અર્થ એ લાગે છે કે પૂવના એકાતિક આધ્યાત્મિકપણામા

૮૧ જુઓ Senart ના Inscriptions de Piyadasi વળી
Epigraphica Indica Vol II પૃ ૨૭૨. ટિપ્પણ દમણી અરોપના
ધર્મશાસનો-વેવોની સપાઈ ક્રમમાજામા બહાર પડેલ શિલ્પ

વિભાગ બીજો.

પ્રાકૃત સાહિત્યનો મધ્યકાલ અને સંસ્કૃત સાહિત્યનો
ઉદયકાલ.

પીગલ ૨૦૦ થી વિક્રમ સવત્ ૧૦૦૦

અલ્પબિદ્યા પ્રસમિદ્ધચેતસસ્તવ પ્રશિષ્યા પ્રથયન્તિ યચ્ચ ।

ન તાયદપ્યેક્ષસમૂહસંહતા પ્રકાશયેયુ પરવાદિપાર્થિવા ॥

હે ભગવન્ ! વનવિદારી, અવધૂત અને અનગાર દોવાથી જેઓની
વ્યાય નિષ્ઠા-આસક્તિ નથી એવા જન્મદત ચિત્તવાળા તારા પ્રતિધ્યે
જે ભૂતનો યશ વિસ્તારે છે તેટલો પણ યશ એક સમૂહમાં સકળાયેલા
આ એકાતવાદીઓ નથી મેળવી શક્યા, અર્થાત્-જન્મતમા ત્યાગ અને
ચારિત્રનીજ પૂજ થાય છે પણ વાદવિવાદ કે ખડનમડનની ધમાલને કોઈ
પૂછ પણ નથી,—સિંહસેન દ્વાત્રિશિખ ૧, ૧૫.

[આગમ સાહિત્ય કે જે સંજની પ્રથમ વિભાગમાં જોવાયું તે
મૂલમાં પ્રાકૃત ભાષામાં છે ‘પ્રાકૃત સાહિત્ય એ જૈન સાહિત્યનો મૂળ
પાયો છે, પણ જેમ સર્વત્ર પાયા કગ્તા ઇમાગત મોટી હોઈ વધી
જાય છે, તેમ ઢાળ જતા સંસ્કૃત સાહિત્ય જૈન વાસ્તવમાં બહુ વધી
ગયેલું છે એ સંસ્કૃત સાહિત્ય કોઈ એકજ વિષય ઉપર નથી લખાયું
ભાગતવર્ષમાં અર્ચાયેલો અને ખેડાયેલો એવો તત્કાલીન એકે વિષય
નથી કે જેના ઉપર જૈન વિદ્વાનોએ સંસ્કૃતમાં થોડું ઘણું લખ્યું
ન હોય ’૮૦]

ગિરિએ 'જિનક'પ' સ્વીકાર્યો ને પોતે સઘથી દૂર રહ્યા, ત્યાં શેષાયુ આર્ય સુહસ્તિએ 'સ્થવિરક'પ' મા રહી સ પ્રતિને પ્રતિબોધ્યે. સ પ્રતિએ સવાલાખ નવા જિનાલયો, તેરહજાર જીર્ણુ મંદિરનો ઉદ્ધાર, સાતસો દાનશાળાઓ કરાની તથા અનાર્ય દેશમાં પણ ધર્મોપદેશકો મોકલી ધર્મોન્નતિ કરી સુહસ્તિ વીરાત્ ૨૯૧ (વિ સ પૂર્વે ૧૭૬) મા સ્વર્ગસ્થ થયા આ સ પ્રતિ ઉલ્લખિનીમાં રાજ્ય કરતા હતા અને તે ઉલ્લખિની જૈનોનું કેન્દ્રસ્થાન થયું ૮૩

૧૪૩ ખીજ બાણુ ઈ સ પૂર્વે ખીજ સૈકાનો એક શિક્ષાલેખ એરિસામાં ખડગિરિ પરની મળે છે તે હાથી ગુફાનો પૂરવાર કરે છે કે જૈનો ભારતના દક્ષિણ-પૂર્વ ભાગમાં (અગ્નિ ખુણામાં) ઠેઠ કલિંગ સુધી પ્રસર્યા હતા તે લેખો 'કલિંગચક્રવર્તી' મહારાજ મહા-

૮૩ 'અજમેર જિવાના બર્વી નામના ગામમાં વીર સ વત્ ૮૪ (વિ સ પૂર્વે ૩૮૧=ઈ સ પૂર્વે ૪૪૩) નો એક શિક્ષાલેખ મળ્યો છે (કે જે અજમેરના 'ચુક્રિયમ' મા સુરક્ષિત છે) તે પરથી અતુમાન થાય છે કે અરોક્ષી પડેલા પણ રાજપૂતાનામાં જૈનધર્મનો પ્રસાર હતો. જૈન લેખ કોનો એ મત છે કે રાજ સ પ્રતિ કે જે અરોક્ષનો વસાજ હતો, તેણે જૈન-ધર્મની ધણી જીન્નતિ કરી અને રાજપૂતાના તથા તેની આસપાસના પ્રદેશોમાં પણ તેણે ષ્ટનાક જૈનમંદિર બધાવ્યા હતા નિ સ ખીજ રાતા બહીના બનેલા મધુરાના કકાની દીક્ષાવાળા જૈન સ્વરૂપ પરથી તથા અહીંના ષ્ટનાક અન્યથ્યાનોએ મળેલા પ્રાચીન શિક્ષાલેખો તથા મૂર્તિઓથી માલમ પડે છે કે તે સમય પણ અહીં (રાજપૂતાનામાં) જૈન ધર્મનો સારો પ્રચાર હતો. (આ વખતે રાજપૂતાના માલવમાં અતર્કત હતું) બોદ્ધ અને જૈન ધર્મોના પ્રચારથી વેદિક ધર્મને ધણી હાનિ પડેલી એટલુંજ નહિ કિંતુ તેમાં પરિવર્તન કરતું પડ્યું અને તે નવા સચામાં ઢળીને પૌરાણિક ધર્મ બની ગયો. તેમાં બોદ્ધ અને જૈનો સાથે મળતી ધર્મસબધી ધણી નવી વાતોએ પ્રવેશ કરી દીધા. એટલુંજ નહિ પરંતુ જુદેવની ગણના વિષ્ણુના અવતારોમાં થઈ અને માસ-મસલુનો પણ ચોટા થયો નિષેધ કરવામાં આવીલ'-એટલા રાજપૂતાનેકા ઇતિહાસ પ્રથમ ખટ પૃ. ૧૦-૧૧ બોદ્ધ દિવ્યાવદાનમાં મગધરિનું વર્ણન છે

નમારા આવી નગવાસ સ્વીકારાયો અને તેનેજ લીધે વસ્ત્ર પાત્રો આદિ ઉપકરણોની ઉપયોગિતા તરૂં વિગેષ ધ્યાન ગયું ઉપદેશ-અથ ગ્યના-નિમિત્ત મત્રાદિકાગ નિર્ગદલાવે લોકોની નિર્દોષ સેના કરવા જૈન શ્રમણો પ્રેરયા-તેમા ગુદ્ધ આનય શ્રી મદારીગના માર્ગનો પ્રયાગ કરવાનો હતો વગી અચેવક અને સચેવક વાદના તત્ત્વ ની મદારીરના સમયમા હતા તેનું બીજી ગેપાયુ અને તેનું વિગેષ બીજી, સત્રાદ્ અમોહના પુત્ર કૃષ્ણાવના પુત્ર ગમ્મ વરસ પ્રતિના સમયમા આર્ય મદારિગિ અને આર્ય મુદગિત યથા તે પંક્રી આર્ય મદાર-

૮૨ કુલાલ— કુનાલના સ્થાને પુરાણોમા સુયગા નામ મળે છે તે તેનું બિરુદો હોય જોઈએ તેજે આઠ વર્ષ રાજ્ય કર્યું એમ પુરાણોમા લખ્યું છે તેના પછી તેનો પુત્ર દશરથ થયો દશરથનો સિંહાસેન નાગાર્જુની શુકા (ગયા પારોની)મા કાતરેલ છે તે પરથી જણાય છે કે તે શુકાઓ આલવકોને આપી હતી બાધાના દિવ્યાવદાન નામના પુસ્તકમા તથા જૈનોના પરિશિષ્ટ પર્વ, વિચારાત્મકી તથા તીર્થસ્થપ પરથી જણાય છે કે કુનાલનો પુત્ર મ પ્રતિ હતો.

(પુરાણોના દસ્તલિખિત પુસ્તકોમા બદ્ધા સ પ્રતિનું નામ મળતુ નથી તો પણ વાયુપુરાણની એક દસ્તલિખિત પ્રતિમા દશરથના પુત્રનું નામ મ પ્રતિ આપ્યું છે અને મત્સ્યપુરાણમા ‘મપ્રતિ’ પાઠ મળે છે કે જે મ પ્રતિનુંજ અશુદ્ધ રૂપ છે—પાર્નિટર The Puran Text of the Dynasties of the Kali Age p 28 or footnote 9) આ પરથી અનુમાન થાય છે કે આયદેશ કુનાલના જે પુત્રો (દશરથ અને મ પ્રતિ)મા વહેચેલુ યથા પૂર્વેના વિભાગ દશરથને અને પશ્ચિમને વિભાગ મ પ્રતિના અધિકારમા રહેલો હોય મ પ્રતિની રાજધાની ક્યાક પાટલીપુત્ર અને ક્યાક ઉન્નજૈન લખેલ મળે છે પરંતુ એટલું માની શકાય તેમ છે કે (રાજપૂતાના, માલવા, ગુજરાત તથા કાશિયાવાદ)—એ દેશોપર સ પ્રતિનું રાજ્ય રહ્યું હશે અને કેટલાય જૈનમંદિર તેજે પોતાના સમયમા બંધાયા હશે તીર્થસ્થપમા એ પણ લખ્યું છે કે પરમાર્દત મ પ્રતિએ અનાય દેશોમા પણ વિહાર (મંદિર) બંધાવ્યા હતા—આગ્રાજ રા ઇ પ્રથમ ભાગ પૃ ૬૪

મેઘવાદન ખાવેના ૩ દાન જેને ઝોદિયા-ઝોરીમા પ્રાત કહે
 છે તે પ્રાચીન ઉત્કલ દેશની દમિણે આવેતો કનિંગદેગ હતો એ પૂર્વ
 સમુદ્રના કાંઠે ગોદાવરીના મુખ સુધી પ્રસર્યો હતો ખારવેલે મગધ
 રાજા એ વખતે ગામી કરી અને જે શ્રી ચક્રવર્તીની જૈનમૂર્તિ-
 'કનિંગનિન' નામક મૂર્તિ મગધગજ નદનાજલમાં કનિંગમાથી-ઉડીસા-
 માથી ઉગારી પાટનિપુત્ર લાવ્યો હતો તે મૂર્તિ ખાવેલ પાછો લઈ
 આવ્યો તે તે સાથેજ અગ-મગધના ગત્યનુ પુષ્કળ ધન કનિંગમા
 ખેંચી ગયો તે અધ્ર, મદાગપ્ટ, અને વિદલદેગને પણ પોતાના
 કનિંગની છાયા નીચે લાવ્યો અને તેનો પ્રતાપ ગત્યકાળના ખીમજ
 નર્પમા નર્મદા અને મદાનદીથી ફાળા સુધી પ્રસર્યો 'આખા
 ભાગવર્ષમા ઉત્તગપથથી મારીને પાડ્યેગ સુધી એની વિજયપતાકા
 ઉડી હતી એની ગળીએ કનિંગના જૈન સાધુઓ માટે પ્રામાદ કરાવ્યો
 પોતાના ગ્રામીને કનિંગ ચક્રવર્તી કહ્યો પોતાની જિનમૂર્તિને 'કનિંગ-
 નિન' કહેતો છે 'જૈન ગ્રંથોમા લખ્યું છે કે મીર્ય ચક્રગુપ્તના સમ-

૮૪ આ પરથી જણાય કે 'ઈ સ પૂર્વે ૪૧૮ વર્ષે' અને વિ સ
 પૂર્વે ૪૦૦ મા ઉડીમામા જૈન ધર્મનો એટલો પ્રચાર હતો કે ભગવાન
 મહાવીરના નિર્વાણ પછી ૭૧ વર્ષમાજ ત્યાં મૂર્તિઓ પ્રચલિત થઈ ગઈ
 જૈનસ્ત્રોત્રામા લખેલું છે કે ભગવાન શ્રી મહાવીર પોતે ઉડીસામા ગયા હતા,
 અને ત્યાં તેઓના પિતાના એક મિત્ર રાજ્ય કરતા હતા આ લેખમા લખેલું
 છે = કુમારી પર્વતપર અર્થાત્ ખ ડગિરિ ઉપર, જ્યાં આ લેખ છે ત્યાં
 ધર્મવિજય ચક્ર પ્રવર્ત્યું હતું-અર્થાત્ ભગવાન મહાવીર પોતે / જૈનધર્મનો
 ઉપદેશ કર્યો હતો, અથવા તેઓના પૂર્વજર્તી મંદિર જિન તીર્થંકર ઉપદેશ
 કર્યો હતો ત્યાં પર્વત ઉપર એક કાન-નિષીદી અર્થાત્ જૈનસ્તૂપ હતો જેમા
 ઈ અરિહતનુ અસ્થિ દાટવામા આવેલું હતું ખારવેલ ત્યાં એના પદલાના
 વખતની એડી અનેક ગુફાઓ અને મંદિરો આ પર્વત ઉપર છે કે જેના
 ઉપર પાર્શ્વનાથના ચિન્હો તેમજ પાદુનો છે, અને જે ગરી કહેવા છે,
 અને બાહી લિપિમા લેખવાળા છે તેમા જૈનસાધુઓ રહેતા હતા એ
 વાતનો ઉલ્લેખ છે આ ઉપરથી એ સ્પષ્ટ છે કે આ સ્થાન એક જૈનતીર્થ
 છે તેમ જ ઘણું જૂનું છે '—શ્રીયુત જ્ઞાનસવાવ

અને બૌદ્ધાડને અર્ધું નમાવ્યું કે જે હજી પણ વિદ્યમાન છે ને તે
'નિર્ગ્રંથનમિત' ના નામથી ઓળખાય છે ૮૮

૮૭ પ્રભાવક ચરિત ૫ ૭૪ પડિત લાલચદ લ આપી નણાવે ૭ ક
આ આચાર્ય તારાપુર-તારાગ્રામા પૂર્વે તારા નામની જુદા દેવીના મંદિરને
અને પાછળથી મિષ્ટાધિકાના મંદિરને કરાવનાર દત્તા તથા ગુડસાચ ગુડ-
સાચના વેણિવન્દરાજ રાજને જૈનધર્મો બનાવનાર દત્તા તેમના સમયમાં
ભારતમાં બલમિત્ર રાજ દત્તા (ચિત્રમની બીજી સદીમાં ?)

૮૮ આમ અગ્રવિંશતિ પ્રબંધકાર નણાવે ૭ વક્ત્રી કુમારપાલ પ્રતિ-
બોધ પ્રભાવક ચરિત સમ્યક્ત્વસમ્પતિ રત્તિ, કથાવતી વગેરેમાં પણ આ
આચાર્યનું ચરિત છે

૧૮૫ તે સમયમા દાવના ગુરુગાનનુ ભર્ય-મૂળ ભુગુરુ
પણ ભર્ય-ચરે દત્ત ત્યા મુનિમુનત તીર્થકરુ 'મુનિના નિર્ધાર'
નામનું મહા ત્રિનમદિર હતું, ને જોનો તથા જોદોની વખી હતી,
પીરાત ૪૬૬ (નિ સ પૂવ ૪) ભર્યમા નિચેક્ષા વીગત ૮૮૮મા
થયેના આર્ય અપુ(પ)ટાચાર્યના વિદ્વાન ગિય ભુવને ત્યાના જોદોને
હત્યા, અને પત્રી ખટુ (૮૬) કો નામના જોદાચાર્ય ત્યા આવ્યા
તેને પણ હત્યા ને આર્ય અપુ(પ)ટાચાર્ય ત્યાની છુદ્દની પ્રતિમાને

પદમણુઓગે કાતી જિણ-ચર્ચિ-દસાર નરિય પુવ્યમવે ।

કાલગમૂરી વહુય લોગણુઓગે નિમિત્ત ચ ॥

—તેમા જિન (૨૪ તીર્થકર), ચક્રવર્તીઓ બલમદ્રાફિના પૂર્વબો-
ચરિત્રો ઉ

ત્રિનમ્રમ સ્મરિના તીર્થકરમા જણાંયુ છે કે

તહ ગદ્મિત્તરજાસ્ય ન્દેયગો કાલ્ગાયરિઓ દોરી ।

તેવળા ચત્રમણ્દિ શુળગયરલિઓ મુઅપરતી ॥

—મર્મભિષ્ઠ રાજ્યના ઉદક કાલિકાચાર્ય પીરાત ૮૫૩ મા થયા

વળી અન્ય કાલિકાચાર્ય કે જેમને યુધિષ્ઠની પચમીનુ પર્વ ભાદ્રપદ
૬૬ થાય પર યુ તે વીરાત ૮૬૩ મા થયા, એમ તે તીર્થકરમા જણાંયુ છે -

અનિત ત્રિનમ્રતેર્નવદાત્યા અત્યયેત્ર શરદા જિનમોક્ષાત્ ।

કાલકો વ્યવિત વાર્ષિકમાર્ય પૂર્વભાદ્રપદશુક્લચતુર્ધ્યામ્ ॥

કાલિકાચાર્યની પરપગમા થયેલ ભાવદેવચરિએ કાલિકાચાર્ય કથામાં
જણાંયુ ॥ કે —

વિન્નમરજ્ઞામા-પરઓ સિરિ વીરનિવ્યુહ મળિયા ॥

મુન્નમુણિવેયજુત (૪૭૦) વિન્નમકાલાઠ જિણકાલ ॥

વિન્નમરજ્ઞાનતર-તેરમ રાસેમુ (૧૩) વન્ઠરપવિર્તી

સિરિ વીરમુલઓ સા-ચત્રમય તેલીડ (૪૮૩) વાસાઠ ॥

જિણમુગા ચત્રવરિસે (૪) પળમરઠ ડુમમઠ ચ સજાઠ ।

અરયા ચત્રદાયગુણસી-(૪૭૧) વાસેહિં વિન્નમ વાસ ॥

વાચકમુખ્ય શિષ્યગ્રાંથના પ્રશિષ્ય અને અગ્રાર અગ્રના જાણુ ઘોષ-
નદિ મુનિના શિષ્ય હતા, અને વિદ્યાગુરુ તરીકે મહાવાચક ક્ષમણુ
મુકપાદના શિષ્ય વાચનાચાચ મૂનના શિષ્ય હતા.

૧૪૭ તેમનો સમય અનિશ્ચિત છે પોતે જે ઉચ્ચ નાગરી
શાખાના હોવાનું લાખ્યમા જણાવે છે તે નામની શાખા આર્ય દ્વિત્ત-
સૂરિના શિષ્ય શાંતિ શ્રેણિકના સમયમા નીકળી (કટપસૂત્ર ચેરાવલી)
આર્યદ્વિત્ત વીરાત્ ૪૨૧ મા ચયાનો ઉલ્લેખ છે તેથી ઉક્ત શાખા
તે પત્રી થયેલ હોવાથી ઉમાસ્વાતિ તેની પહેલા થયેલા ન સભવે
તેથી સહેજે વિક્રમ સવત્તા પ્રાગ્ ૫૩૧ લગભગ તેમને મૂકાય
પરંતુ અન્યત્ર-પ્રણાપના ટીકામા એમ જણાવેલું છે કે 'શ્રી આર્ય'
મહાગિરિના બે શિષ્યો-યમનબ્રાતા બુદ્ધ અને બુનિપહ થયા તેમા
બુનિપહના શિષ્ય તત્ત્વાર્થાદિ ત્રયકાર ઉમાસ્વાતિ વાચક થયા, તેના
શિષ્ય શ્યામાર્ય પ્રણાપનાના કરનાર શ્રી વીરાત્ ૩૭૬ મા દિવગત
થયા, તેના શિષ્ય રુકે દિન શ્રુતમર્થાદના કરનાર થયા' ૮૯ ને આ
માનીએ તો ઉમાસ્વાતિ વીરાત્ ૩૭૬ ની પહેલા થયેલા સભવે.

૧૪૮ આ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમા દશ અધ્યાય છે પહેલામા
મોક્ષમાર્ગના સાધનરૂપ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ત્રણનય બતાવી
તેની પ્રાપ્તિના સાધન તરીકે ૭ તત્ત્વો, ૪ નિલેપ, પ્રમાણુ, નય,
નિર્દેશ અને અનુયોગદ્વાર જાનારી, જ્ઞાન અજ્ઞાન અને નયનું સ્વરૂપ
જાનાવે છે, બીજામા અધ્યવસાયો, તેના બેદ અને લક્ષણુ, ઈન્દ્રિયો,
ગતિ, યોનિ, શરીર અને આયુધ્ય આદિ સ્પષ્ટ કરેલ છે ત્રીજામા

૮૯ આજ પ્રમાણે ધર્મસામરની પદ્ધતિની કહે છે ડા મનીશચક્ર
વિદ્યમૂલ્ય તેમને ઈ સ ૧ થી ૮૫ દરમ્યાન મૂકે છે જુઓ જૈન દેવ
મહાજ મહેસાજાની તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રની આગતિનો ઉપોદ્ધાત તથા
તે સૂત્ર સમાખ્ય આદર્શ પ્રમાણરના દ્વિતીય મયૂજમા પ્રકટ થયેલ છે તેની
પ્રસ્તાવના, અને 'શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચક અને તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર' એ લેખ
જૈન સાં સંયોધક ૩, ૧ પૃ ૧૨.

પ્રકરણ ૨ જી.

ઉમાસ્વાતિ વાચક, પાદલિપ્ત સૂરિ આદિ.

ઉમાસ્વાતિ વાચક.

પત્તમરહસ્યમુત્ત પયરણ પચસયા સમ્વયા કયા જોહિં ।

પુલ્લગયવાયગણ સેતિમુમાતાદ નામાણ ॥

—પ્રથમરતિ પ્રમુખ વાચકો પ્રકરણ સંસ્કૃતમાં જેણે રચ્યા છે એવા પૂર્વગત વાચક ઉમાસ્વાતિ નામના છે —નિનદત્તસૂરિ-અણ્વધરસાહજીવક માયા પૃ

ઉમાસ્વાતે વાચકસ્ય વાચ કસ્ય ન ચેતતિ ।

ધ્વનત્યદ્યાપિ ઘટાત્તારદકારમુન્દરા ॥

—ઉંચા ટંકાર વડે સુદર એવી ઉમાસ્વાતિ વાચકની વાણી હજી મુધી ઘટાની જેમ મેના ચિત્તમાં ધ્વનિ કરી રહી નથી ? [સૌના હૃદયમાં કરી રહી છે]-મુનિચ દ્રશ્ય અમમયરિત

પ્રથમસ્થિતેન ચેનેય દૃતા વૈરાગ્યપદ્ધતિ ।

તત્સમૈ વાચકમુલ્યાય નમો ભૂતાર્થમાયિણે ॥

—પ્રથમમાં રહેલા એવા જેણે આ (પ્રથમરતિ) વૈરાગ્યપદ્ધતિની કૃતિ બનાવી તે ભૂતાર્થભાગી-તાત્પર્યભાષક વાચક મુખને નમસ્કાર

—પ્રથમરતિ પ્રકરણુ દીઠા

૧૪૬ ની ઉમા સ્વાતિ (કોઈ ઉમા સ્વામિ કહે છે) વાચકે સંસ્કૃતમાં સમગ્ર જૈન દર્શન-તત્ત્વજ્ઞાનના મંદોદન૩૫ તત્ત્વાર્થધિગમ સૂત્ર રચ્યુ આ શ્રીમાનને સ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્ય અને સપ્રદાયો પોતપોતાના આમ્નાયના માને છે તે સૂત્ર પઠતુ ભાષ્ય તેમણેજ રચ્યુ એમ કહેવાય છે તે સ્વોપન ભાષ્યની પ્રવૃત્તિપત્રી જગ્યાય છે કે તેઓ ઉચ્ચ નાગરી શાખાના હતા ન્યગ્રોધિક્ષા ગામમાં જન્મ્યા હતા તેમની માતાનું નામ માત્રી એટલે વત્સગોત્રની ઉમા અને પિતાનું નામ ગૌભીષણ ગોત્રના સ્વાતિ હજી તેમણે પોતાનો આ ગૌભીષણ ગ્રન્થ કુસુમપુર (પાટનિપુત્ર-રાવનું ઘટણા) માં રચ્યો પોતે

સમાસ પ્રકરણ (પ્ર૦ સત્રીક-સત્યવિજય ત્રયમાલા નં ૨ અમદાવાદ)
 ક્ષેત્રવિચાર આદિ ઉપનબ્ધ ત્રયો સમાય છે પ્રકરણની રચનામાં
 તેઓ અદ્વિતીય હતા ૯૧ તેઓ ઉત્કૃષ્ટ સંગ્રહકર્તા હતા એમ શ્રી
 હેમચંદ્રાચાર્ય જણાવે છે ૯૨

પાદસિમ્ત સૂરિ.

પાલિતસૂરિ સ શ્રીમાનપૂર્વ શ્રુતસાગર ।

યસ્માત્તરગવત્યાસ્ત્ય કથાસ્ત્રોતો વિનિર્યયૌ ॥

—જે શ્રુતસાગરમાથી તરગવતી નામનો કથાસ્ત્રોત નીકળ્યો તે અપૂર્વ
 શ્રુતસાગર શ્રીમન્ પાલિતસૂરિ છે —મુનિચંદ્રકૃષ્ણ અમમચરિત્ર

૧૫૦ વિક્રમ (૧૧૮૧) ઉજ્જયિનીની ગાદીએ આવ્યો તેનો
 સવત્ ૧૧૨૭ થી ચાલ્યો જણાય છે તેના સમય બગલગ
 આર્ય મગ્ધ, લૃદ્ધવાદી, સિદ્ધસેનદિવાકર, અને પાદસિમ્તસૂરિ થયાની
 પરપરા છે પાદનિષ્ઠે તરગવતી ૯૩ (તરગલોલા) નામની અદ્ભુત
 સુદર કથા પ્રાકૃતમા રચી તેમજ જૈન નિત્યકર્મ, જૈન, દીક્ષા પ્રતિ-
 ષ્ઠાપદ્ધતિ તથા શિષ્ય પર ૯૪ નિર્વાણકનિકા નામની મગ્ધતમા પુસ્તિકા
 રચી પાદનિષ્ઠ યા પાનિત કવિ ગાથાસત્તસમ્પન્ના સમ્રાહક પ્રસિદ્ધ
 મદાગબ્દીય કવિ નૃપતિ ૯૫ સાતવાહન યા હાનના સમઠાલીન
 જૈનાચાર્ય હતા

૯૧ આવો ઉલ્લેખ હરિમદ્સૂરિની પ્રશમરતિ શીકામાં અને જિનપ્ર-
 ભસૂરિના તીર્થલેખમાં છે, વળી વાદિ દેવસૂરિએ પણ સ્વાદવાદ રત્નાકરના
 પ્રથમ પરિચ્છેદના ત્રીજા સૂત્ર (૫ ૪૪) માં જણાવ્યું છે કે 'પચસત્તીપ્ર-
 કરણ પ્રણયનપ્રવીણે રત્નમવદ્ભિરુમાસ્વાતિવાચકમુહ્યે'

૯૨ ઉત્કૃષ્ટેન્દ્રપેન ॥ ૨ । ૨ । ૩૧ ॥ x x ઠપોમાસ્વાતિ
 સમ્રાજીનાર ।

૯૩ તરગવતીની પ્રત હજી સુધી મળી નથી કોઈ અનિશ્ચિત સમયના
 આચાર્ય વીરમદ્ કે વીરમદ્વના શિષ્ય જણી નેમિચંદ્રે રચેલો તેનો પ્રાકૃ-
 તમાજ સંક્ષિપ્ત સાર ૧૬૦૦ ગાથાનો મળી આવ્યો છે (કે જેનું જર્મન-

નારકમૃતિ-ત્યાના હવેની દશા, મનુષ્ય ક્ષેત્ર તેમજ મનુષ્ય અને તિર્યચનો અધિકાર છે એવામા દેવનો અધિકાર તથા લુદા લુદા હવેના આયુષ્યનું વર્ણન છે, આ ચાર અધ્યાયમા હવે સ્વરૂપ બતાવી, પાપમામા અહવ, તેના બેરો, દ્રવ્યની વ્યાખ્યા, - નામ આદિ સ્વરૂપ છે, હામા આસનના આધન તરીકે મન રચન કાયાના યોગ બતાવી આહ કર્મના પગલામનું ચિત્ર દેયું છે, સાનમાર્મા પાપ મદાનત, તેની ભાવના, આગ આપનત, તેના અનિચાર અપદ કરી બે પ્રકાર ॥ ૪મ (ગૃહસ્થ અને ત્યાગ) નું સ્વરૂપ મમનન્યુ કે આરમા અધ્યાયમા બધનત્વની આહ કર્મોની કર્મપ્રકૃતિઓ ની તેના વિપાકની અને પ્રદેશમધની ચર્ચા કરી છે નનમામા મન આ નિર્જગ સમધી કહેતા તથુ ગુપ્તિ, પાપ સમિતિ, દન પ્રકારનો ત્યાગધર્મ, આગ ભાવના, બારીસ પરિપદ બનાવના ઉપરાત પાપ પ્રગરના ચાગ્રિ અને બાગ પ્રકારના તપનું સ્વરૂપ કાળી પાપ પ્રમાગના નિર્મથનું વર્ણન કરેલ છે નનમામા મોક્ષતત્ત્વ-કેવનગાન પ્રાપ્તિથી નહ થતી દશા સૂચવી સર્વ કર્મના કાયરૂપ મોક્ષદશા બનાવી છે

૧૪૯ આ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પર ઓક દીકાઓ ગ્યાઇ છે, ૬૦ અને તે વાત તે તત્ત્વગાનનો આકર ગ્રથ જે એમ સિદ્ધ કરે છે ઉમા-સ્વાતિએ પાપમો પ્રકરણ ગ્યા હતા તેમા ઉક્ત સૂત્ર ઉપરાત પ્રશ-મગતિ (પી ૩, ૪૭, વે૦ ન ૧૬૪૫, સરીક પ્ર૦ જૈ૦ ૫ સભા, સભાપાતર જૈન શ્રે મ), આનકપ્રગતિ, પૂજન પ્રકરણ, જ બહુપ

૬૦ પ્રવેતામ્બર સપ્રદાયમા સિદ્ધસેન દિવાકર કે અમનતમદ્ર પ્રણીત મધ્યસ્થિતગાપાભાષ્ય (૧ અનુપલબ્ધ છે), હરિમદ્ર અને ચગોભદ્રસૂરિ શિષ્ય કૃત તત્ત્વાર્થ દીકા (૬૧ વટો, ન ૧૩૨) દેવગુપ્ત તેમજ મિદ્ધસેન ગણિ કૃત વ્યાખ્યા (પ્ર૦ દે૦ લા૦ ન ૬૭ વે૦ ન ૧૬૧૨) મધ્યગિરિ કૃત વ્યાખ્યા, (અનુપલબ્ધ) ચિરન્તનમુનિકૃત ટિપ્પણ (સ્યાદ્વાદમજરીની ગ્યના પછી થયેલ), ચરોવિજયકૃત વૃત્તિ (અપૂર્ણ પ્ર૦ મનસુખમાધ ભગુભાઇ અમ૦) વગેરે ૭ દિગ્બરમા પણ અનેક ॥

સૂત્રોનુ(અગોનુ) ભાષાતર મસ્કૃત ભાષામાં કરવા માટે વિચાર કર્યો આ વિચાર સઘને તેમજ તેમના ગુરુ વૃદ્ધવાદીને સમત ન થયો અને લોકભાષામાંથી પડિતોની સમ્કૃત ભાષામાં સૂત્રોને અવતારવાના વિચાર માટે તેમને 'સઘબહાર'ની શિક્ષા થઈ આ પરથી સમજાશે કે જૈનોમાં પ્રાકૃતનુ-લોકભાષાનુ-પોતાની શાસ્ત્રભાષાનુ કેટલું બધું મહત્ત્વ માનવામાં આવતું હતું ૯૬આ સિદ્ધસેન એટલા બધા પ્રખર વિદ્વાન હતા કે તેમણે જૈન સાહિત્યમાં એક નવો યુગ ફેલાવ્યો એમ જણવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી દત્તકથા પ્રમાણે વિક્રમ રાજાએ પ્રતિજ્ઞા પાત્રી સિદ્ધસેનને લઈને શત્રુજય (પાલિતાણા) સઘ કાઢ્યો હતો તેમજ તે રાજાના સમયમાં ભાવડશા નામના જૈને પણ તે તીર્થનો સઘ ગઢ્યો હતો હવે આપણે 'સિદ્ધસેન યુગ' જોઈશું

૯૬ 'જૈન અને બૌદ્ધોના ધર્મગ્રંથો પ્રાકૃત અર્થાત્ પ્રચલિત (લોકિક) ભાષામાં લખેલા હોવાથી તેમના (પછીથી થયેલા) ઉપાશ્રય (અગ્રસરા) તથા મઠોમાં પ્રાકૃતનુ શિખરવુ પણ ચર્ચા હતું, પરંતુ વિશેષ જ્ઞાન સંપાદન કરવાવાળા જૈન અને બૌદ્ધ વિદ્યાર્થીઓને માટે સ્કૃતનુ પઠન અનિવાર્ય હતું, કારણ કે કાવ્ય, નાટક, વર્ક આદિ અનેક વિષયોના ગ્રંથોનો રચના સ્કૃત-માજ થઈ હતી આ રીતે નાટક આદિનો રચિવાળા સ્કૃતના વિદ્યાર્થીઓને પ્રાકૃત પણ પઠવું પડતી, કારણકે નાટકોમાં વિકૃષ્ટ, સ્ત્રીઓ તથા નીચા દરજ્જાના પાત્રોની ભાષા પ્રાકૃત હોવાનો નિયમ હતો'—ઓકાલ ૨૧૦ ઇ પ્રથમ ખંડ પૃ ૧૭

તે પાદનિમ્ના નામ પૃથી દાનનુ પાત્રીનાણા સ્થપાયુ છે એમ પ્રાચીન ગ્રંથોમાં ઉલ્લેખો છે વળી પાદનિમ્મસરિએ જ્યોતિષ-૨૬૬ (૫૫ના) પર (મૂન) પ્રાકૃત ટીકા ગ્ની હતી એમ મનપગિગિની તે ૫૫ના પૃથી ટીકામાં ઉલ્લેખ છે (૫ ૨૬ પ્ર ૪ કે ગ્તનામ)

૧૫૧ આ પૃથી સિદ્ધમેન દિનાકર મદાનાકિંક અને ન્યાયના પડિત થયા મૂળ તે શ્રાવણ દત્તા એવો પ્રસાદ છે કે તેમણે સર્વ પ્રાકૃત

ભાષામાં ભાષાનર પ્રાંત અનંત લેખમાને કર્યું છે ને તે પરથી ગૂંજાતી ભાષાંતર શ્રી નરસીમાઇ પટેલે કર્યું તે જનસાહિત્ય સંસાદના શ્રીમત ખડમા તેમજ છદ્ધ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું છે) તેમાં તે કર્તા જાણારે છે કે 'પાદસિમ્મા-ચાર્ય જે તરમરતી કયા રચી છે તે વિસ્તૃત, વિપુલ અને વિચિત્ર છે તેમાં પણ દેશી વચનો આવેલા છે, કયાક કુલકો છે કયાક ગુપ્તિય યુગવકો છે, કયાક અન્યને ન સમજાય એવા પદ્યો છે એથી તેને કોઈ સામળતુ નથી, કોઈ પૂર્ણ નથી અને કોઈ કડેલ નથી કેવળ નિદાનોના જ કામની તે કયા થઈ પડી છે બીજાઓને તેનો કરો ઉપયોગ નથી તેથી પાદસિમ્મસરિ રચેલા દેશી વાક્યો વગેરેને છોડી દઈ તેમની રચેલી ગાથાઓ ઉપરથી અન્ય જનોના દિનની ખાતર હું આ સક્ષિમ્મસરિ કયા બનાવુ છું સાથે એ પણ એક લેખ છે કે એ સૂરિની કૃતિનો આ રીતે સર્વથા વિચરેલ થનો અટકે" આ વર્ણનપરથી સમજાય છે કે તરંગવતી કયા મૂળ પ્રાકૃત જન મદારાષ્ટ્રી ભાષામાં રચાએલી હતી, અને તેમાં દેશી ભાષાનો પણ પણ વધારે પ્રમાણમાં પ્રયોગ થએલો હતો રચના ગદ્ય-પદ્ય બંને હતી લાખા વર્ણનો ને પદોના છંદ હતા સકોર્ણ કયા હતી

—શ્રી જિનવિજયજીનો કુવનયમાલો પરનો લેખ

૬૪ નિર્વાણકલિકા રા મોહનલાલ બા જીવેરીએ સંશોધિત કરેલી સુદિન થઈ છે તેમની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવના સમેત તે પ્રસ્તાવનાના ચૂં ભાષાતર માટે જુઓ જનમુખ પુ ૩ અ ૧૦, ૧૧-૧૨

૬૫ આ રાજ્ય ભલે પણ મદાકવિ હતો તેની નિદ્ધસમમાં કયા સુફરીઓની રાણી જેવી પિશાચ ભાષામાં ખુદ્ધકયાનો રચનાર ગુણાદય મદાકવિ હતો અને પાદસિમ્મસરિ પણ પ્રતિષ્ઠિત કવિ હતા આ ત્રણેનો સક્ષિપ્ત પરિચય કવલયમાલાકારે પ્રસ્તાવનામાં આપ્યો છે

સ્ફુરતિ વાદિચ્છોતા સામ્પ્રતે દક્ષિણપથે ।

નૂનમસ્તગતે વાદી સિદ્ધસેનો દિવાકર ॥

—વાદી સિદ્ધસેન દિવાકર (૩૫૧ સૂર્ય) અસ્તગત થતા દક્ષિણપથમાં
હવે વાદિઓ ૩૫૧ આગીઆ સ્ફુરે છે

—પ્રભાચ દસરિ-પ્રભાવકચરિત

તમસ્તોમ સ હન્તુ શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકર ।

યસ્યોદયે સ્થિત મૂકૈ રુદ્રકૈરિવ વાદિમિ ॥

—તમસ્ના પુજને હણવા શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરનો ઉદય થયો કે
વાદીઓ ૩૫૧ ધુવડો ચૂપ થઈ ગયા

—પ્રધુન્નસરિ-સમરાદિત્યસંક્ષેપ (સ ૧૩૨૪)

સિદ્ધસેન-વચનો

ઉદધાવિવ સર્વ સિન્ધવ સમુદીર્ણસ્ત્વયિ નાય । દૃષ્ટય ।

ન ચ તાસુ મવાન્ પ્રદશ્યતે પ્રવિમક્તાસુ સરિત્સ્વિવોદધિ ॥

—જુઓ ૪ થી દ્વાત્રિશિકા શ્લોક ૧૪

ન શન્દો ન રૂપ રસો નાડપિ ગન્ધો ન વા સ્પર્શલેશો ન વર્ણો ન લિંગમ્ ।

ન પૂર્વાપરત્વ ન યસ્યારિત સજ્ઞા સ એક પરાત્મા ગતિ મે જિનેન્દ્ર ॥

—સિદ્ધસેનકૃત ૨૧ મી મહાનીર-દ્વાત્રિશિકા શ્લોક ૧૫

—જેમ સર્વ નદીઓ સમુદ્રમાં સમાઈ છે તેમ હું પ્રજુ । સર્વ દૃષ્ટિઓ
તારામાં સમાઈ છે, વળી જેમ નદી નદી નદીઓમાં સમુદ્ર નથી દેખાતો,
તેમ તે દૃષ્ટિઓમાં જ વિસેષે દેખાતો નથી

—જે શબ્દ નથી, રૂપ નથી, રસ નથી તેમ મધ પણુ નથી, વળી
જે સ્પર્શ નથી વર્ણ નથી, વિમ-ચિન્દ્ર નથી, જેને નથી પૂર્વત્વ કે નથી
પરત્વ, તેમ જેને સજ્ઞા નથી એવા એક પરમાત્મા જિનેન્દ્ર મારી ગતિ છે

જનોડયમન્યસ્ય મૃત પુરાતન પુરાતનૈરેવ સમો મવિવ્યતિ ।

પુરાતને વિન્વત્ય નર સ્થિતેષુ ક પુરાતનોક્તાન્યપરીક્ષ્ય રોચયેત્ ॥

સિદ્ધસેનકૃત ૬ ઠી દ્વાત્રિશિકા શ્લોક ૫

—દિવાકરજી પુરાતન-પ્રિયોને ઉદેશ્ય કહે છે કે પુરાતન પુરાતન શું
પુરાતન કહે છે ? આ જન (૬) પણ મર્વા પળી, કહ કાલ રીતે પુરાતન

પ્રકરણ ૩ જી.

સિદ્ધસેન-યુગ.

[વિ. મ. ૧ થી વિ. મ. ૩૦૦]

સિદ્ધસેન સ્તુતિ

× × × સુભવેયલિંગા જઓ મળિય ॥

આચરિય સિદ્ધસેનેણ સમ્મરૂપે પદટ્ટિઅજસેણ ।

નગમ-ગિસા-રિયાગર કપ્પસણઓ તદકરેણ ॥

—૬૫મા (૬૭૩૫) નિશામા દિવાનર જેવા હોઈને 'દિવાકર' નામ વાળા અને પ્રતિષ્ઠિત ચરાવાળા મુનકેવડી આચાર્ય સિદ્ધસેને સન્મતિમાં (૬૬૭) —

—દગ્ધિદ્રમુગિ-પચરમ્બુક ગા ૧૦૪૮

શ્રી સિદ્ધસેન-હરિભદ્રમુગા પ્રસિદ્ધા

સ્તે સૂરયો મયિ ભવન્તુ વૃતપ્રસાદા ।

યેષા વિમુદય સતત વિવિધાન્ નિબન્ધાન્

શાસ્ત્ર ચિકીર્ષતિ તનુપ્રતિભોઽપિમાદક્ ॥

—શ્રી સિદ્ધસેન હરિભદ્ર પ્રમુખ સૂરિઓ મારાપર કૃપાવત યાઓ કે જેમના વિવિધ નિબંધોને સતત વિચારતા મારા જેવો અદ્ય પ્રતિભાવાળો ૫૭૩ શાસ્ત્ર કરવાની ઇચ્છા રાખે છે

—ધાદિદેવમુગિ-સ્થાદવાદરત્નાકર

ઉદિતોર્હન્મતવ્યોમ્નિ સિદ્ધસેનદિવાનર ।

ચિત્ર ગોમિ ક્ષિર્તો જહે કવિરાજવુધપ્રમા ॥

—સિદ્ધસેન (૩૫) દિવાકર (સૂર્ય) અર્હન્મત૩૫ આકાશમા ગો દિરણ, વાણીથી પૃથ્વીપર કનિરાજ (જલદસ્પતિ-શુક, કવિઓ) અને બુધ (૫૪ અંક, વિદ્વાન)ની પ્રમા ગરમાઈ-હરાઈ મધ્યે એ વિચિત્ર છે

—મુનિરત્નમુરિ-અમમચરિત્ર

હોવા ઘટે એમ ડૉ. સતીશચંદ્ર કહે છે ૯૮ઉપનિષદજૈન વાદમયનું સૂક્ષ્મનિરીક્ષણ કરતા જણાય છે કે સિદ્ધમેન પહેલા જૈનદર્શનમાં તર્કશાસ્ત્ર સમ્બંધી કોઈ સ્વતંત્ર સિદ્ધાંત પ્રચલિત હતો નહિ તેની પૂર્વે પ્રમાણુશાસ્ત્ર સમ્બંધી વાતો કેવળ આગમ-ત્રયોમા જ અસ્પષ્ટ રૂપે મંત્રિત હતી અને તે સમયસુધી તે વાતોનું કંઈ વિશેષ પ્રયોજન પણ હતું નહિ સિદ્ધસેનસૂરિના પહેલાનો જમાનો તર્કપ્રધાન નહોતો પરંતુ આગમપ્રધાન હતો માત્ર આશ્તપુરુષના વચન ત્યાં સુધી સર્વથા શિરોધાર્ય ઝીકાગતા જૈનધર્મના સહચર બ્રાહ્મણ અને બૌદ્ધ ધર્મની પણ એ અવસ્થા હતી પરંતુ મહર્ષિ ગૌતમના 'ન્યાયમૂત્ર'ના મંત્રણ પછી ધીમે ધીમે તર્કનું જોર વધવા લાગ્યું અને જુદાજુદા દર્શનોના વિચારોનું મમર્થન કરવા માટે સ્વતંત્ર સિદ્ધાંતોની રચના થવા લાગી તાર્કિક બ્રાહ્મણો થયા ને તેમની સામે બૌદ્ધોમાથી નાગાર્જુન નામના જુદિસાલી મહાત્મમણે મધ્યમાવતાર ગચ્છુ બ્રાહ્મણ અને બૌદ્ધ વિદ્વાનોમા તર્કશાસ્ત્રીય યુદ્ધ નધનું ગયું.

૧૫૪ આ વાગ્યુની શબ્દધ્વનિ નિર્જન વનોમા ધ્રુમનાગ જૈન નિર્મળ્યોના કાનસુધી પહોચી ધ્યાનમગ્ન નિર્મળ્ય આ ધ્વનિનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા એટલામા તેમને લગવાનું મહા-વીરના 'મોક્ષમાર્ગ'નો ઉપદેશ કરનાગ શબ્દો પણ અગ્રુટ રીતે સાંભળવામા આવ્યા આથી 'ક્ષપણક' (જૈન વ્રમણ યા નિર્મળ્ય) પણ પોતાની 'શાસનગ્રંથ'ના ઉપાય શોધના લાગ્યા.

૧૫૫ આ નિર્મળ્યમાથી સર્વથી પ્રથમ આચાર્ય ઉમાસ્વાતિએ તત્ત્વાર્થાધિગમ મૂત્ર (મોક્ષશાસ્ત્ર)ની રચના કરીને સમગ્ર જૈન તત્ત્વોને

પચસાત્ર અને બીજા બ્રાહ્મણીય સંસ્કૃત ગ્રંથોમા તેમજ અવદાન કલ્પ-લતા અને બીજા બૌદ્ધ ગ્રંથોમા જૈન મુનિઓને ક્ષપણક કહેવામા આવ્યા છે.

૬૮ જુઓ ઇક્રા ડૉક્ટર ફ્રાન્સ 'ન્યાયવતાર'ની ભૂમિકા તથા તેમને The History of the Medieval School of Indian Logic (મધ્યકાલીન ભારતીય ન્યાયશાસ્ત્રનો ઇતિહાસ) પૃ ૧૭-૨૨

બની જઈરા અને પછી અન્ય પુરાતનોનીજ સમાન આની (મારી) પણ
ગણના થતી જાયે-અર્થાત્ મર્યા પછી સર્વ પુરાતન મનાય છે બધા, આવી
અનવસ્થિત પુરાતનવાને કારણે કરો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય કોઈ બનતી પરીક્ષા
કર્તા વગર આખા મો બધા સખી કેવલ પુરાતનોના નામથીજ ગમે તે સિ-
ધાન્તનો સ્વીકાર કરી લે ?

જેન વિના લોગસ્ય વિ વ્યહારો સમ્પદા ન નિવ્યઠદ્ ।

તસ્ય ભુવણેષુગુરુણો નમો અણેગતવાદસ્ય ॥

મદ્ મિન્દાદસણસમૂહમર્કમસ્ય અમયસાયસ્ય ।

જિણવયણસ્ય ભગવઓ સંવિગ્ગ મુહાદિગમ્મસ્ય ॥

—જેના વિના લોકનો વ્યવહાર પણ સર્વથા નિવડતો-આવી શકતો
નથી તે-શુવનના એક સુઝ સમાન અનેકાલવાદને નમસ્કાર

—શ્રી જિનવચનપ ભગવાન સદા બદ્ધવત-જયવત રહે, કે જે અન્ય
દર્શનોના સમૂદય છે, અમૃતતુલ્ય મ્હાત્માશુ છે, તથા જેનો મર્મ સમજા-
વાને સવેગ સુખની પ્રાપ્તિ આપેશક છે ૩-૬૬ અને ૭૦ અનમતિસૂત્ર

૧૫૨ જૈન ધર્મના પ્રમાણનામ્ના મૂન પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્ય
સિદ્ધસેન દ્વિવાક અને પછી આત્મશીમાસા દ્વારા સ્પાદનાદ (અને-
કાન્તવાદ) નું નમયન કરનાર આમી મમન્તભદ્ર-અને જૈનધર્મના
મહાન પ્રભાવક અને સમર્થ મરક્ષક મહાત્મા ચર્ચ ગયા છે પૂર્વ
પરપરાથી ચાલી આવતી માન્યતા અનુસાર સિદ્ધસેન શ્વેતાશ્વર
સપ્રદાયમા વિશ્વમગ્નના સમયમા અને સામન્તભદ્ર દિગંબર સપ્રદા-
યમા નિકમની બીજી સદીમા થયા છે ક્વચિત્ સામન્તભદ્રને વનવામી
તરીકે પોતાના મપ્રદાયમા શ્વેતાશ્વરે સ્વીકારે છે અને વાદિમુખ્ય
અને ગુપ્તિગર તરીકે હગ્નિદ્રસરિ, હેમચદ્ર, મનયગિરિ આદિ ટાકે
છે પણ આત્મશીમાસાના કર્તા તરીકે તેમને સ્વીકારેલા જણાતા નથી

૧૫૩ વિક્રમના 'નવરત્નો' ૯૭ પૈકી 'ક્ષપણક' એ સિદ્ધસેન

૯૭ ધન્વન્તરિ ક્ષપણકોડમરાસિંહશકુ-શ્વેતાલમટ્ટ ઘટસ્વર્ણકાલિદ સા ।

રુયાતો વરાહ મિહિરો નૃપતે સમાયા રત્નાતિ વૈ વરરુચિ નૈવ વિવ્રમસ્ય ॥

—જ્યોતિવિદાભરણ

philosophy) સ્થાપન કરવાનો, તેને સમજાવવાનો, તેની ખારી-પ્રીતો વર્ણવવાનો પ્રયત્ન છે તથા સાથે સાથે અનેકાન્તવાદમાં ઉપ-સ્થિત ચતા દોષો બતાવવાનો તેમજ અનેકાન્તવાદ ઉપર ચતા આ-ક્ષેપોને દૂર કરવાનો શુદ્ધિગમ્ય અને પ્રબલ પ્રયત્ન છે, તેથી છેવટે ત્રયના અતમા અનેકાન્તવાદનું ભદ્ર ચાઓ એની શુભ ઇચ્છા દર્શાવી એ સન્મતિતર્ક પ્રકરણ પૂર્ણ કર્યું છે.

૧૫૭ આ પ્રકરણ રચવામાં બે ઉદ્દેશ જણાય છે (૧) સ્વ-સપ્રદાયમાં વિચારશક્તિ અને તર્કબળ કેળવી પ્રજાનો વિકાસ કરવો અને (૨) જૈનેતર દર્શનના વિકાસમાં જૈન મૂળતત્ત્વોની પ્રતિષ્ઠા કરવી. પહેલો ઉદ્દેશ પોતાના સમયસુધીમાં જે જે ૩૬ તથા સ્થૂલ માન્યતાઓ પરપરાએ ચાલી આવતી હતી તેને પોતાની ઉડી માર્મિક અને અદૃષ્ટપૂર્વ સમીક્ષા તેમજ પરીક્ષા કરી એક બાજુએ રાખી પોતાનો તદ્દન સ્વતંત્ર તેમજ નવો વાદ મૂકીને સ્થાપન કરી સિદ્ધ કર્યો છે આગમના તત્ત્વોનો સ્પર્શ કરી વળગી રહેવું એ એક વાત છે, અને તે તત્ત્વોમાં વિચારપૂરક સમજાવવી ઉડા ઉતરી સત્ય મેળવવું એ બીજી વાત છે આ બીજી વાત પર પોતે ભાર મૂકી નથી સ્વતંત્ર વિચારસરણી પોતે ઉભી કરી છે અને તેમાં સમ્યક્દર્શન પોતે સ્વીકાર્યું છે બીજા ઉદ્દેશ તેમણે એ રીતે બતાવી આપ્યો છે કે તત્કાલીન બધા ભાગતીય દર્શનોની સમીક્ષા કરી બૌદ્ધ દર્શનની બધી ગાંધાઓ તેમજ બધા વૈદિક દર્શનોનું જૈનદષ્ટિએ શુ ધ્યાન છે તે જણાવ્યું છે.

૧૫૮ ખરી રીતે તેમણે બધા દર્શનોને અનેકાન્તવાદમાં ગોઠ-વ્યા છે, કારણકે તેમણે નયવાદનું સુંદર પૃથક્કરણ કરી ઉપનબ્ધ તત્કાલીન સમગ્ર દર્શનોને આદ્વાદની-અનેકાન્તવાદની સાકળની કડીઓ જેવા ભિન્ન ભિન્ન નયોમાં યોગ્ય રીતે ગોઠવ્યા છે અને તે રીતે તેની મદદતા આપી છે જે દર્શનો માન્ય પોતાની પ્રરૂપણા સિવાય બીજી પ્રરૂપણાઓ ધટવું ધ્યાન નથી આપના, તે બધાને તેમણે એકતર્થી અને અધૂર્ગ સાબિત કરવાનો ખાસ પ્રયત્ન કર્યો છે અને નયવાદનું

એક નમૂનાનું કૃત્ય (કોઈ ઉમાશ્યાનિને મિદ્ધમેન પત્રી મૂકે છે) તે મુદ્રકાગર પોતાના જીવનમાં તે કાલને પૂર્ણ કરી પાળવાના પ્રતિબદ્ધતાથી વિદ્વાનો માટે મુશ્કેલી ઠીક થયા કે આમાં નમૂનાનું જીવન નિર્ણયનો અર્થ પ્રમાણ અને નમૂનાનું નિર્ણયન કરવો જોઈએ [પ્રમાણનયૈરધિગમ] એ પ્રમાણ અને નમૂનાનું વ્યવસ્થા કરવા માટે નમૂનાના જીવન મુશ્કેલી ઠીક થયા પત્રીના આચાર્યોએ ઉપારી લીધું તેમાં પ્રથમ આમાં મિદ્ધમેન દત્તા તેમજે મોટી પડેલા 'ન્યાયાનના' નામના તર્કપ્રકાશની મુદ્રતમાં મુશ્કેલી ઠીક થયા પ્રમાણનો પાયો મિથ્ય કહેવો, અર્થાત્ ન્યાયાનના એ મુદ્રત જીવનસાદિત્યમાં પદ્મન આદિ-તર્કપ્રથમ પોઈ મમન જીવન તર્ક સાદિત્યનો પ્રથમ પાયો છે-તેણે જીવનપરિભાષા જે પ્રધાન તરીકે કૃત્ય તે અત્યાશુની અખડિત છે, તેથીજ એના પ્રણેતા મિદ્ધમેન જીવન તર્કશાસ્ત્રના પ્રધાપક છે

૧૫૬ નિરોપમાં ૬૬મ-મનિ પ્રકાશ નામના મહાતર્ક પ્રથમે પ્રાદુર્ભાવ આપેલમાં મુશ્કેલી 'નયનાદ'નું મૂળ દર્શ કરી અનેકાન્તવાદનું આધાર કૃત્ય એ નળ કાંડમાં નિબદ્ધ છે પડેલા કાંડમાં માન 'નય' (દર્શિમિત્ત) સળધી ખૂન વિગદ થયા કરીને 'નયનાદ' (philosophy of Standpoints)નું નિરૂપણ કૃત્ય છે બીજા કાંડમાં માત્ર જ્ઞાનની ખાસ કરી પાત્ર જ્ઞાનને લગતી ચચા છે અને ત્રીજા કાંડમાં જ્યેષ્ઠ તત્ત્વનું નિરૂપણ છે કોઈપણ વસ્તુ જ્યેષ્ઠપે રી માનવી જોઈએ, અને જીવનદર્શિ પ્રમાણે જ્યેષ્ઠ વસ્તુનું સ્વરૂપ કેવું હોય જોઈએ એની સામાન્ય ચચા સાથે એમાં પડે પડે અનેકાન્તવાદ (Relative

૬૮ જીવન સાદિત્યમાં તે અત્યાશુધી 'સમતિતર્ક' એ નામ પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ તેનું ખરું નામ 'સન્મતિતર્ક' હોય છે, કારણકે 'સમતિ' એ શ્રી મહાવીરનું બીજું નામ છે (જુઓ ધનન્ય નામમાલા), અને તે મહાવીરના તર્કને બતાવવા એ નામ સાર્થક છે, વળી જુલૂની પ્રતિમા 'સન્મતિ' એવો પાઠ મળે છે ૫ સુખવાવ અને ૫ ગણેશસ્થાન

અનુપમ સ્તુતિ છે ત્યાર પછી કેટલીકમા નામે ૯ મી વેદવાદ, ૧૨ મી ન્યાય, ૧૩ મી સામ્યપ્રબોધ, ૧૪ મી વૈશેષિક, ૧૫ મી બૌદ્ધસંતાન દાર્ત્રિશિકામા જેનેતર દર્શનોનુ વર્ણન છે એકમા (૭ મી વાદોપનિષદ દાર્ત્રિશિકામા) વાદજ્ઞાનો મર્મ અને વર્ણા એકમા (૮ મી વાદદાર્ત્રિશિકામા) વિવાદની દુર્દશાનુ ચિત્ર છે

૧૬૧ આ બત્રીસીઓજ હરિભદ્રસુરિના ષડ્દર્શનસમુચ્ચય અને માધનાચાર્યના સર્વદર્શનમગ્રહની પ્રાથમિક ભૂમિતિ છે આના પર કોઈપણ વિદ્વાને વ્યાખ્યા કે ટીકા લખવાનો પરિશ્રમ સેવ્યો જણાતો નથી તેનુ કારણ સમજી શકાતુ નથી આ બત્રીસીઓ સ્તુતિરૂપ હોવા છતાં તેમા દાર્શનિક વિષયો પણ છે વૈદિક, જૈન અને બૌદ્ધ એ સમકાલીન સમગ્ર ભારતીય દર્શનોના સ્વરૂપ તેમા બતાવેલ છે એટલે કદાચ તે અતિ ગૂઢાર્થક હોઈને તેનુ સ્વસ્થ પ્રગટ કરવાની કોઈની હિંમત આવી ન હોય આમા ઘણા અપૂર્વ વિચારો ભર્યા છે આવી અદ્ભૂત અપૂર્વ કૃતિઓ સમગ્ર જૈન સાહિત્યમા મળી વિરલ છે શ્રી હેમચંદ્ર જેવા સમર્થ વિદ્વાને તેનુ મહત્ત્વ જોનાની અયોગ્ય વ્યવસ્થે દાર્ત્રિશિકામા એ રીતે ગણુ છે કે -

કય સિધ્ધસેનસ્તુત્યો મહાર્યા અશિક્ષિતાલાપક્લા કય ચૈયા ।

અર્થાત્—સિદ્ધમેન મુનિની એવી મહાન્ અર્થનાળા સ્તુતિઓ મ્યા, ને અશિક્ષિત મુખ્યના આનાપ જેવી મારી આ ગ્યના ક્યા ?

૧૬૨ આ કથનથી જાણાય છે કે સિદ્ધમેન મુનિની સ્તુતિઓ કેટલી મહત્ત્વની છે । આમાની ઘણી બગી મત્રીસીઓમા મુખ્યત્વે અદ્ભૂત મહાનીગ્ની બોધ પ્રકાશે મ્તનના કરવામા આવી છે, તેથી તેને ‘મુનિઓ’ કહેવામા આવે છે અને તેટલા માટે તેના અનનગ્નો તેના હરિભદ્ર હેમચંદ્રાદિએ તે સુરિઓ ‘મુનિદ્રા’ એ નામથી ઉત્તેજ્ય કયો છે આ બત્રીસીઓમા પર્મદ કરાવેલ વિનિયો છદો નામે અનુ રૂપ, ઉપમનિ, વર્મનનિરકા, વૈનાલીય, પૂરણી, શિખગિતી, દગિતી, મદાકાના, પુષ્પિના, વચગ્ધ, આપાં, શાન્તિનીનો ઉપરોગ દાર્શનિક જૈનમાનિત્યમા સર્વથી પ્રથમ છે

તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રવેશમા કેવુ ધ્યાન છે, એ સમજાવવા પ્રમળ પુરુષાર્થ દાખવ્યો છે જેઓ વગર સમજ્યે અનેકાતનો ઉપદાસ કરતા તેઓને તેનુ સ્વરૂપ સમજાવવા આકર્ષક ચર્ચા કરી છે અને કેવલે કહ્યું છે કે જેના વિા અવદાનુ એક પાડુ કામ સિદ્ધ નથી થઈ શકતુ એના અનેકાનવાને નમસ્કાર દો! આ પગ નોપનુવૃત્તિ પોતે એકી જાની લેઈએ એરી પ્રો લૌક્યમાનની મલાનના છે ૧૦૦

૧૫૬ મિદ્ધમેન દિવાડની ક્રિઓના અવરોધનથી માવમ પડે છે કે તેઓ જાગર અપદબાધી ઓ અનત્રવિચારના ઉપામક રતા પ્રતિનિધી ભાગે તેજવી ઓ પ્રતિભાએ 'શ્રુતકેવલી' હતા તેમની કૃતિઓમા જે સ્વત્ર વિચારની ઝગદ રખાય છે તે અન્ય કોઈની પણ કૃતિમા નથી તેમના કયો જે લેવાથી તેમજ તેમના મળ્યે પત્રીના કથકાગએ જે કહ્યું છે તે પછી જાણાય છે કે જેન ધર્મના કેટલાએક પગ પગાન વિચારાથી મિદ્ધમેનનો વિચારબેદ હતો તેઓ નાલાલ જેન સુરોના કથનને પગ પોતાની તર્કશુધ્ધિપ કમોટીપગ કરી તદનુદ્ધલ અથ કરતા રતા પત્રી તે પૂર્વપગ પગને કે પર્વાચાર્યોના અભિપ્રાયને મમન દોષ થા નહિ 'મૃત કુશોગવ' જેને પ્રિય છે એના પડિને માટે તો તેમણે પોતાની રૂ પેળી એક દ્વાત્રિચિદામા પ્રદાન કરી હૃદયનો જેન માર્મિકતાથી પ્રદટ કર્યો છે (આના નમુનારૂપે આ પ્રદગ્ધના પ્રાગલમા જનોડયમન્યસ્ય એ નોંધ દાવ્યો છે)

૧૬૦ એમ દોષાય છે કે મિદ્ધમેને બત્રીન દ્વાત્રિચિદા (મત્રીલી)ઓ (રૂ જોડનુ પ્રદગ્ધ તે એક બત્રીની એમ) ગૂં અને ગભીગર્થક સમૃતમા જી દતી તેમા ઉપગેજ્ઞ ન્યાયાવનાગનો તિના રૂ જોડ છે) પણ એક બત્રીની તરીકે સમાવેશ થનો રતો આ બત્રીશ બત્રીલીમા દાન ન્યાયાવનાગ મલિત રૂ બત્રીનીઓ પ્રાપ્ત થાય છે નરઆતની કેટલીક બત્રીનાઓમા ભગવાન મદારીગની

૧૦૦ પરિત મુખલાલ અને પ બહેયગાસના કથન પછી તેમજ તેમના લેખ નામે 'સન્મતિ તર્ક' અને તેનુ મહત્વ' પરથી

પોહ કર્યો છે આ વિચારભેદને કારણે તે સમયના સિદ્ધાન્તગ્રંથ-
પારી અને આગમભક્ત આચાર્યજીણુ તેમને 'તકમન્ય' જેવા તિર-
સ્કારસચક વિરોધણો આપતા હતા, અને ત્યારપછી જિનભદ્ર ક્ષમા-
શ્રમણુ આદિ આગમપ્રધાન આચાર્યોએ આગમપ્રમાણની દલીલથીજ
તે નિચાળનું ખડન કર્યું છે (જુઓ જિનભદ્રીય વિરોધાવશ્યક અને
બીજા સિદ્ધમેન કૃત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પર બૃહદ્વ્યાખ્યા)

૧૬૫ સિદ્ધસેનસૂત્રિ પ્રત્યેનો આદ્ય દિગ્બરો વિદ્વાનોમા રહેલો
દેખાય છે હરિવશ પુણ્યના કર્તા જિનસેનસૂરિએ, તત્ત્વાર્થ દીકા
નામે ગજવાર્તિકના કર્તા અકલકદેવે, સિદ્ધિવિનિશ્ચયના દીકાકાર
અનતનીયે, ભગવતી આગધનાના રચનાર શિવકોટિએ રત્નમાતામા,
પાર્શ્વનાથ ચરિતના કર્તા વાદિરાજસૂરિએ, એકાતમકનના કર્તા
લક્ષ્મીભદ્ર આદિ દિગ્બર વિદ્વાનોએ સિદ્ધસેનસૂરિ સબધી અને
તેમના સન્મતિતર્ક અથ સબધી ભજિતભાવથી ઉત્તરેષ કર્યો છે, ને
વગી આ ઉલ્લેખોથી એમ જણાય છે કે દિગ્બર અથકારોમા
(ધણા) સમય મુધી સિદ્ધમેનના પ્રયોનો પ્રચાર હતો, અને એટલો
બીજો દતો કે તેનાપર તેઓએ દીકા પણ ગચી છે

૧૬૬ શ્વેનાશ્વગચાયોમા ની હુગિભદ્રસૂત્રિએ સિદ્ધસેનને 'શ્રુત-
કેન્દ્રી' ની કોટિમા મૂખ્યા છે, સિદ્ધમેન બીજાએ ન્યાયાવાનાર પર
ઓ તકપચાનન અભયદેવસૂત્રિએ સન્મતિ તર્ક પર દીકા ગચીને
સિદ્ધમેનસૂત્રિ જન તર્કશાસ્ત્ર વિષયે સૂત્રધાર હતા તેનું સગીગ્વ સમ
ર્થન કર્યું છે અચકતાર્કિક વાદિરાજસૂરિએ તેમને પોતા ॥ માર્ગદર્શક
જણાવ્યા છે પ્રસિદ્ધ આચાર્ય હેમચક્રે તેમની કૃતિઓ સામે પોતાની
વિરુદ્ધોત્તરક કૃતિઓ પણ 'અસિદ્ધિન મનુષ્યના આનાપવાળા
જણાવી છે, અને સિદ્ધદંમશબ્દાનુશાસનમા ઉદાદગણ પ્રસંગે
'શુ સિદ્ધમેન કમય' એ પ્રયોગવટે સિદ્ધમેનને સર્વો કૃષ્ટ દેવિ તરીકે
રજીમારે છે છેવટમા ચમોનિત્ય ઉપાધ્યાયે સન્મતિ તર્કનો ઉનાસ-
પર્વક કૃષ્ટથી ઉપયોગ કર્યો છે

૧૬૭ સિદ્ધમેને 'દંત્યાભ્યમદિ' એથી શરૂ થનું પાર્શ્વનાથ

૧૦૩ સન્મતિ, બન્નીરીઓ નગેર કૃતિઓ નેતા સામ્ય વેગે-
પિક અને મૌદ્ધ એ ત્રણ જૈનેનગ દર્શનો ઉપનાન ન્યાય, વેદ, ઉપ-
નિપદ આદિ બીજા તત્કાલીન પ્રમિદ્ધ જૈનેનગ દ્વનનોના અભ્યાસની
ઉરી અને વિમ્ભત છાપ દિવાડગ્રીના માનનમા પરી કે વેગેપિક
મૂન અને ન્યાયદર્શનના અભ્યામે તો સન્મતિની ગ્યનામા દિનાકર
શ્રીને ખાસ પ્રેરણા આપ્યાં હાન થાય કે તેથી એ દર્શનોના મૂત્રો
અને સન્મતિ વચ્ચે ભાષા તેમજ ગદ્ય-પદ્યનો ભેદ હોવા છતાં શુદ્ધ
તર્કદર્શિના ઉપયોગમાં એમા મુખ્ય મામ્ય , માંખ્યાચાર્ય ઈશ્વર-
કૃષ્ણની ઠાગિકાઓ માથે સન્મતિ મગખાનના ભાષા અને મપ્રત્યયનો
ભેદ બાદ કરીએ તો એમા હદનુ તેમજ પોતપોતાના નિપયને તર્ક-
પદ્ધતિએ ગોઠવનાનું સામ્ય નજરે પડે એ સન્નવાદી ઔદ્ધાચાર્ય નાગા-
ભુર્જનની મધ્યમઠાગિકા અને વિનાનવાદી વસુમન્ડુની વિશિષ્ટ તથા
ત્રિશિક્ષા સાથે ગિદ્ધસેનની કૃતિઓ મગખાનના એમ ત્રણે છે કે એ
આચાર્યો ઉપર એક બીજાની અમર અવધ્ય ૧૧૦૧

૧૬૪ નેતામ્મરોમા સિદ્ધાન્ત એટલે આગમના પ્રથેમા એમ
કે કેવલી (સર્વન) ને કેવનગાન અને કેવનદર્શન-એ બને યુગપત્
એટલે એક સાથે થતા નથી એક રખતે કેવનગાન અને એક વખત
કેવનદર્શન એમ નાગવા થયા હરે કે અર્થાત્ એક દાણુ (સમય)
કેવનગાન ગહે કે અને બીજી લાણે (મમયે) કેવનદર્શન-એમ પ્રતિક્ષણ
ક્રમશઃ કેવનગાન અને કેવનદર્શનગ્વરૂપ કેવલીનો ઉપયોગ કર્યો કરે
છે સિદ્ધસેન મુગ્ધિ આ વિચાર મમત નથી તેઓ આ વિચારને
યુક્તિમગત ન માનતા તેને તર્ક અને યુક્તિથી અયુક્ત સિદ્ધ કરે છે
તેમના વિચારે તો કેવલીને કેવવજ્ઞાન અને કેવવદર્શન મને યુગપત્-
એથી માથે હોનાનું યુક્તિમગત છે અને વાસ્તવિકપણે અતમા તેઓ
વળા મનેમા પગ્ગપા દાઈ ભેદ જ નથી માનતા-મનેને એકજ બતાવે
છે આ વિચારનો તેમણે પોતાના 'સન્મતિ પ્રકરણ' મા ખૂબ ઊદા-

૧૦૧ પ મુખલાલ અને બહેચરદાસના લેખ નામે 'સન્મતિ તર્ક'
અને તેનું મહત્વ માથી

નૂને ન લાસે એવું મહાનીગ્લાપિત તત્ત્વ તેમની પ્રતિભાને લાસ્યુ અને તેમની વિરક્ત વૃત્તિ સાથે નિર્ભયતા જાગી ઉઠી, પરિણામે તેમણે દીર્ઘતપસ્વી મહાનીરતુ શાસન સ્વીકાર્યું અને પોતાની સમગ્ર શક્તિ એ શાસનને અર્પા, તેની વ્યવસ્થા અને પ્રભાવના કરવામાજ પોતાના પાડિત્યનો ઉપયોગ કર્યો આ વાત તેમની કૃતિઓ ૧૦૩ પરથી સ્પષ્ટ છે "૧૦૪ ધર્મશાસ્ત્રમા પણ આઠ પ્રભાવક પુરોનાની ગણનામા સિદ્ધસેનની ગણના અવિપ્રભાવકમા કરી છે

૧૭૦ તેમના પ્રભાવક ચરિતમાના પ્રબંધ પ્રમાણે વિક્રમ નૃપ રાજ્યે વિગાજામા (અવન્તીમા) કાત્યાયન ગોત્રીય દેવર્ષિ નામના દ્વિજને દેવશ્રી (દેવસિકા) નામની પત્નિથી સિદ્ધસેન નામનો પુત્ર અતિ પ્રસાદાક્ષી હતો તે બુદ્ધિમાન હોવાથી ખાલાવગ્યામા સર્વશાસ્ત્રમા નિષ્ણાત થયો તેમજ વાદ કરવામા ઘણી કુશળતા મેળવેલી હોવાથી તે કાળના સમર્થ વાદીઓમા તેની ગણના થતી હતી એક વેળાએ પાદમિત્ર સુગ્મા સત્તાનીય સ્કંદ દિવાચાર્યના શિષ્ય વૃદ્ધવાદી (કે જે મૂઢ મુકુદ નામના બ્રાહ્મણ હતા તે વૃદ્ધવાદી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા) સાથે તેનો મેળાપ થયો તેની વાદ કરવાની ઇચ્છા હોવાથી બન્નેનો ગજસભામા વાદ થયો અને સિદ્ધસેનનો પરાજય થયો આથી તે વૃદ્ધવાદીનો શિષ્ય થયો ને દીક્ષાકાલે 'કુમુદચંદ્ર' નામ રાખ્યું પણ તેની વિશેષ પ્રસિદ્ધ 'સિદ્ધમેન દિવાકર' એ નામથીજ થઈ પ્રભાવક ચરિતમા વૃદ્ધવાદિ પ્રબંધમા વિશેષ જણાવ્યું છે કે

૧૦૩ 'શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર કૃત પ્રથમાવા ' એ નામનું પુસ્તક જૈન-ધર્મ પ્રસારકસમા ભાવનગર તરફથી સ ૧૯૬૫મા પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમા ૨૧ બત્રીશીઓ, ન્યાયાવતાર અને સન્મતિતક મૂલ્ય છપાયા છે ન્યાયાવતાર ૫ મુખલાહના ભાષાતર અને વિવેચન સહિત જે સા સંપાદકર્મા અને ૬૧ વેદની અમેષ્ટ પ્રસ્તાવના-મૂલ્ય ને મિત્ર સદિન જૈન મ્ને આશીસ તરફથી દમણા બદાર પડેલ છે

૧૦૪ ૫ મુખલાહ અને ૫ બંદેચરદાસનો લેખ 'સન્મતિતક' અને તેનું મહત્ત્વ

સ્તવન સમૂહમાં રચ્યું છે કે જે ધાતુ શુદ્ધિપ્રધાન અને મોહર કાન્ય છે તેમના પ્રબધમાં એમ વાત છે કે મહાકાવ્ય પ્રામાદમાં તે સ્તવન રચેલું અને તેના પ્રભાવથી ત્યાં પાશ્વપ્રતિમા ઢાલી પડી મિદ્ધમેનનું ખીન્નું નામ 'ગધદસ્તી' હતું એમ કહેવાય છે અને તેમણે આચારાગના પ્રથમ અધ્યયન નામે 'સમ્પન્નિ' પર વિચરણ રચ્યું હતું ૧૦૨ કે જે 'ગન્વદન્તિવિચરણ' કહેવાય છે દાન તે ઉપનિષદ નથી

૧૬૮ તેમનું જન્મગ્રંથાન નિશ્ચિત રીતે વિદિત નથી, પણ ઉલ્લાસિની અને તેની આલુમાલુએ તેઓએ જન ગાળ્યું હોય એમ જણાય છે, તેથી તેમના ગ્રંથોની ગ્યના પણ તે જ પ્રદેશમાં થયાનો મભવ છે તેઓ જાતે આજ્ઞાન અને કુનધર્મે વૈદિક દત્તા પપ્પ પાછળથી પાદવિષ્ણુ સત્તાનીય મ્હનિનાચાર્યના નિષ્પન્નનાચાર્ય વૃદ્ધવાદીની પાને જૈન દીના સીધી હતી

૧૬૯ 'દાન, નીન, તપ અને ભાવનાના મન્દાગેમાં જેનોતુ વારસાગત ચઢીયાતાપણું ઢળૂન કરવામાં આવે તો મૌદિક મન્દાગેનું તેવું ચઢીયાતાપણું આજ્ઞાનજાતિનું સ્વીકારવું જોઈએ એ વાનની સાક્ષી અને આજ્ઞાણ જૈનાચાર્યોની કૃતિઓ પર છે વૈશ્યજાતીય હેમચંદ્ર અને યગોવિજય જેવા તો અપનાદ માત્ર ગણાય દિવાકર જન્મે આજ્ઞાણ જાતિના અને પોતાનીજ પરપરામાં વ્યાઘ્રણ, ઘાન્ય, વેદ અને ઉપનિષદ આદિ ઉપગત તત્કાલીન મમત્ર વૈદિક દર્શનોને તેમજ મોદ્દર્શનને પી ગયેના એમનો મન્દુત ભાષા ઉપગનો ઘણું અને કવિત્વ એમની કૃતિઓમાં ચમત્કારક રીતે નજરે પડે છે પર્નાશ્રમના દાર્ગનિક પ્રૌઢ અભ્યાસે તેમની શુદ્ધિને તીવ્રણું અને દર્પણ જેની સ્વચ્છ જનાવી હતી હૃદય તેમનું સગળ અને ગુણુ-પક્ષપાતી હતું પરીક્ષાગકિત અને નિર્ભયતા તેઓમાં જન સિદ્ધ હતા, તેથી જૈન આગમ જોતા વેતજ ખીજ કોઈ સાધારણ વિદ્વા-

૧૦૨ આચારાગના રૂત્તિકાર શીલાક સૂરિ છેવટે જણાવે છે :-

શસ્ત્રપરિજ્ઞાવિવરણમતિવહુગહન ચ 'ગધહસ્તિ' રૂત્તમ્ ।

તસ્માત્ સુખબોધાર્યં રૂદ્ધામ્યહમજસા સારમ્ ॥

રાજસભામાં વાદ થયો ને ત્યાં પણ સિદ્ધસેનની હાર થતાં તે વૃદ્ધ-વાદીનો શિષ્ય થયો. આ કિંવદન્તિમાં કેટલું તથ્ય છે તે એક બાબુ રાખીએ, પણ ‘નવિ મારિયઈ’ની ગાથા સાથે હાલની દેશી ભાષાનું સામ્ય જણાય છે તો દેશી ભાષાના મળ ધણા જૂના છે એમ કહી શકાય.

૧૭૧ ‘સિદ્ધસેનસૂરિ માટે એક બીજી કિંવદન્તી પણ પ્રચલિત છે કે તેમણે એક વખત જૈનશ્રમણ સંઘની સામે એવો વિચાર પ્રકટ કર્યો હતો કે ‘જૈનાગમગ્રંથ’ કે જે પ્રાકૃત ભાષામાં છે તેથી તેની પ્રત્યે વિદ્વાનોનો આદર વિશેષ થતો નથી—વિદ્વદ્ધગણ તેને ગ્રામીણ ભાષાના ગ્રંથ સમજી તેનું અભ્યોજન કરતા નથી—તે માટે જે શ્રમણ-ગણ અનુમતિ આપે તો હું તેનું સંસ્કૃત ભાષામાં પરિવર્તન કરી નાખવા ઈચ્છુ છું’ દિવાકરના આ વિચારો સાંભળી શ્રમણ-મંડલ એકદમ ચોકી ઉઠ્યો અને કહેના લાગ્યો કે ‘મહારાજ, આ અકર્તવ્ય વિચારને આપના હૃદયમાં મ્થાન આપી આપે તીર્થંકર, ગણધર્મ અને જિનપ્રવચનની મોટી ‘આશાતના’ (અવગા) કરી છે આના કલુષિત વિચાર કરવા માટે અને શ્રમણસંઘની સામે આવા ઉદ્દગાર કાઢવા માટે જૈનશાસ્ત્રાનુસાર આપ ‘મંધમાલ્ય’ના મોટા દડની શિક્ષાના અધિકારી થયા છો.’ સિદ્ધસેન તો સંઘનું આ કથન માંભળી ચકિત થયા અને પોતાના સરન વિચારથી પણ સંઘને આટલી અપ્રીતિ થઈ તે માટે પોતાનો બદ્ધ ખેદ થયો. સંઘને તત્કાલ તેમણે ક્રમા-પ્રાર્થના કરી કે જે પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું હોય તે આપો એમ કહેનાય છે કે સંઘે તેને શાસ્ત્રાનુસાર બાર વર્ષ સુધી ‘બલિ’કૃત રૂપમાં ગદેનાનું ‘પાગચિન’ નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું કે જે દિવાકરે માદર ઓકારી (વિક્રમગાનને પ્રતિગોષ્ઠી) સંઘની આગળ પાનન કર્યું પ્રાયશ્ચિત્તની મર્યાદા પૂરી થતાં સંઘે તેમને પુનઃ મંધમાલ્ય લઈ પૂર્વવત્ તેમનો મતકાર કર્યો. ૧૦૧ ‘આ કિંવદન્તીમાં કેટલો તથ્યાસ છે તે વિચારવા જેની

ગોવાળીઆઓ ઉપદેશ માલજના આવ્યા ત્યાં તેમને પ્રાકૃત ગસમા તાલ સાથે દુઝડક-દબોડા લઇને તેણે મમળવ્યુ કે —

નવિ મારિયઈ નવિ ચોરીઅઈ પગદગદ મગુ નિવારિઅઈ

ચોના ચોનુ દાઇઅઈ તહિ સગિ દુગુદુગુ બઈઈ

આ દેની ગાથાને બીજા પ્રમથકારે (ચતુર્વિંશતિ પ્રબધકાર) એની રીતે ઉપયોગમા લીધી છે કે સિદ્ધમેનને પ્રતિગા દત્તી કે જે મને વાદમા છતે તેનો ગિપ્ય થાઉં તે ઝઘનાદીપામે જુગુપુર-જુગુઘઘ આવ્યો ને ગ્નામાજ તેને મળના 'વાદ કગે, છતો ને શિપ્ય કગે, નદિતો હાર મ્વીકાગે' એમ સિદ્ધમેને કહેતા વૃદ્ધવાદીએ કહ્યું વાદ ઘવા તૈયાર છુ પગુ અદો સખ્ય કયા છે? સખ્યો વગર વાદમા છત હારનો કાળ નિર્ણય કયે?' સિદ્ધમેને કહ્યું 'આ ગોવાળીઆ તે સખ્યો' વૃદ્ધવાદીએ કહ્યું 'ત્યાં બોલ' સિદ્ધમેને સરકૃતમા બોલના માડ્યુ તે ગોવાળીઆ સમન્થા નદિ એટલે પત્રી વૃદ્ધવાદી કાલ સમઁ કઘ બાધી ગમતા રમતા ઉપરની 'નવિ મારિયઈ' એ ગાથા વગેરે ૧૦૫ બોલ્યા ગોવાળીઆએ વૃદ્ધવાદીની છત જાહેર કરી પત્રી

૧૦૫ 'નવિ મારિયઈ'નો અર્થ એ છે કે 'મારવુ નહિ, ચોરવુ નહિ, થોડું થોડું (શક્તિ પ્રમાણે) દેવ-દાન કરવુ તો ધીમેથી સ્વર્ગે જવાય' આ ગાથા સાથે બીજી પણ ગાથા ચતુર્વિંશતિ પ્રબધકારે (સ ૧૪૦૫) મૂકી છે કે —

'ગુલસિહ આવઈ તિલ તાલ્લી, વેડિઈ જાનવઈ વાસની,
પહિરણી એટણિ દુધ કાળલી, ઈણપરિ આવહ પૂજઈ રૂલી
કાવડ કબલુ અનુ નીવાહ, છાસિહિ ખાલકુ ચેરિઈ નિ પાહ,
અઈ વહુ પડિયઈ નીલઈ ડાહિ, અવર કિસર ગહ સિગ નિવાડી'

જ્યાર પૌં રામચ દ્રસરિએ વિક્રમચરિત્ર (સ ૧૪૮૦) મા 'નવિ મારિયઈ' ની સાથે બીજી દેશી ગાથાઓ મૂકી છે —

'વચન નવ ક્રીજઈ હીતણુ, એહ વાત સાચી બણુ,
ક્રીજઈ જીવદયાનુ જીવન, સાવચકુલિ ચિ વામણિ રતન
હડ હડાવ નવી ક્રીજઈ ધણુ, મરમ જોલુ તુલિ કહિતણુ,
કુદી સાખી મ દેચો આલ, એ તુલિ ધમ્મ કહુ ગોવાલ
ગરડસ વીજી મારિઈ, મારિ તુ સહી ડગારિઈ,
કડ કપટ કરત વારિઈ, ઇલાપરિ આપકાજ સારિઈ'

ઢ્યા લોકોમાં બહુ પ્રિય થઈ પડી હોવી જોઈએ વિ સ ૧૦૮માં ઉપર્યુક્ત ભાવડશાના પુત્ર જાવડશાએ શત્રુજય તીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો એમ સ ૪૭૭ મા ગ્યાયેલું મનાતું ધનેશ્વર સંસ્કૃત શત્રુજય મા-હાત્મ્ય જણાવે છે આ સમય લગલગ પૌષધશાળાની (હાલના ઉપા-શ્રયની) સ્થાપના થઈ, વજ્રવ્યામી નામના એક પ્રભાવગાલી જૈનાચાર્ય આ મમામાં થયા (અર્ગવાસ નીરાત ૫૮૪-વિ ૩ ૧૧૪)

૧૭૪ વિ સ ની બીજી શતાબ્દીના બનેલા મથુગના ડાલી દીવાનાળા જૈન મૂર્તિથી તથા ત્યાના કેટલાક બીજા ધ્યાનોથી મળેલા પ્રાચીન શિનાયેખો તથા મૂર્તિઓથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તે સમયે પણ ત્યા ત્યા જૈન ધર્મનો સારો પ્રમાર હતો, એટલું જ નહિ પણ મથુગ જૈનોનું એક કન્દ્રધ્યાન હતું અર્ધત વર્ધમાનનું એક નાનું મહિ બધાધ્યાનો તેમાં લેખ છે, ઉપરાત કેટલાક આચાર્યોના ગણ, શાખા વગેરેનો ઉલ્લેખ છે આ આચાર્યોના નામ, ગણ શાખા વગેરે વેનાબર કલ્પસૂત્રમાં જે આપેલ છે તેની સાથે મળતા આવે છે તેથી તે વેનાબર સિદ્ધ થાય છે ૧૦૮

ભારતની કયા ઉપર પણ પદ્મચરિય જેવો હરિવશ ચરિય નામનો પણ પ્રાકૃત ગ્રંથ રચ્યો હતો એમ કુવલયમાલામાં જણાવ્યું છે, પણ હજી તે ગ્રંથ ઉપલબ્ધ થયો નથી પદ્મચરિય ડા યાકોબીથી સંરોધિત ભાવનગરની જૈન ધ પ્ર સભાએ મુદ્રિત કરાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે પી ૪, ૧૦૪

૧૦૮ ખરો અર્થ કરી આ લેખોને જૈન બતાવનાર ડા ભમવાનલાલ ઈંદ્રજ દતા આ માટે જુઓ જર્મનમાં ડા જુલ્લરનો મૂળ ગ્રંથ અને તેનો ડા જાન સે કરેલ અંગ્રેજી અનુવાદ 'On the Indian Sect of the Jainas ૫ ૪૧-૪૪ અને પરિશિષ્ટ ૫ ૪૮ થી ૧૦, Archaeological Survey Reports Vol III plates ૧૩-૧૫, Stuart's Marthura Antiquities આ ઉપરાંત પુસ્તકમાં એક જૈન મૂર્તિ અને નીચે બે શાવ-તથા ૧૫ શાવિમજોની વડી મૂર્તિઓ છે આ ત્રણે સ્ત્રીઓએ લેખા પદે લેલા છે આ પરથી તે વખતનો પાયાક રવો દનો તે જણાય છે

વાન છે આ અપદ્મા કઈ ને કઈ તથ્યાન-અતિદાસિક સત્ય અનસ્ય
 છે સિદ્ધમેનમુગ્ધિના વિચારગ્રાન્ય અને અપદ્માપિત્તનો પગિય
 ઉપર ઢગવો છે તેથી એમ નાની નાચ ક્રેકે બે જનાગમેના
 સબધમા તેમજો એની કાઈ વાન શ્રમણસઘ પામે જણાવી દેાય
 અથવા કૃતિરૂપે ઉપગ્રિય કરી દેાય, અો તેથી પુગાનગ્રિય અને
 આગમપ્રવાણ શ્રમણગમે મોટો અનતોપ થયો હોય તો તેમા કાઈ
 અસહન નથી

૧૭૦ 'વિગેપમા નેનાન્ય સાદિત્યમા મમ્મૃત ભાપાના પદા-
 ભક પ્રો' પ્રથેના પ્રથમ પ્રણેના મિદ્ધમેન છે તેમની પાેના મમ્મૃત
 ભાપાનો વિશેષ અભ્યાસ કે આત્મ નોતો ત્યા મુની તો જનશ્રમ-
 જોમા પ્રાકૃત ભાપાનુ પ્રબુત્વ દત્ત શ્રમણોના અભ્યાસના વિષયો પણ
 વણા નાના આગમ સાદિત્યના મૂળમુત્રાને કદમ્ય કરાતા-વચાતા,
 તે સિનાય સમ્મૃતમા મેના વ્યાકરણ, દાન્ય, કાપાદિનો અભ્યાસ
 નિગેપ કરીને નહિ હોય સિદ્ધમેને સન્મનિતર્કના અતે કલ્પુ છે કે
 'તમ્હા અદિગયગુત્તેણ અત્યસપાયણમ્મિ જહ્મવ્વ' એટલે 'મૂન
 (મૂલપાટ)ને અધિગત વ્યા સાથે અર્થસપાદન કરામા પણ યતિ-

ત્તીણ સિદ્ધસેણ (જો) વિણ્ણયહ સઘ-'જહ મળહ તો કરેમિ સઘય પિ
 સિદ્ધત' । સઘો મળહ-' ચિત્તિણ્ણા વિ હમેણ પાયચ્છિત્તી, કિ પુણ
 જપિણ્ણ, તા ચરમુ તુમ પાયચ્છિત્ત ॥ ' એટલે કે 'પ્રાકૃત જ્ઞાનશામન'
 એ લોકોઝિથી લાગ્યામાન થઈ મિદ્ધરોને સઘને વિનતિ કરી કે બે કહો
 તો (સર્વ પ્રાકૃત) સિદ્ધાતને મસ્કૃતમા કડ, પરતુ સરે કલ્પુ કે 'આહુ
 ચિતવવાથી પણ પ્રાયશ્ચિત્ત છે તો પછી જોલવાથી તો કેમ નહિ ? માટે
 તમે પ્રાયશ્ચિત્ત લ્યો ' આ વાતને પુદ્ધિ અન્ય પ્રબધો પરથી મળે છે-
 બુદ્ધો વૃદ્ધવાદીપ્રબધ પ્રભાવકચરિત ૫ ૯૧ થી ૧૦૩, રાજશેખરકૃત ચતુ-
 વિંશતિ પ્રબધમા વૃદ્ધવાદી સિદ્ધસેન પ્રબધ, ૫ ૨૦, પો રામચદ્રસરિદ્ધિ
 વિક્રમચરિત્ર, ચારિત્રસુદરકૃત કુમારપાવચરિત્ર, શુભશીલગણિકૃત વિક્રમાદિત્ય
 ચરિત વગેરે

સ ૯૫ સી વૈન મતિ કુલ્લની મતિ-મધુરા ૫ ૧૨૪

[૩] ત્રિભોવનદાસના સૌજન્યથી]

શ્રુત સઘટિત કર્યું” આ દુઝાળે તો માડ માડ બચી રહેવ તે શ્રુતની ઘણી વિશેષ હાનિ કરી આ ઉદ્ધાર શૂરમેન ૧૧૩દેશના પાટનગર મથુરામાં થયેલ હોવાથી તે શ્રુતમાં શૌરસેની ભાષાનું મિત્રણ થયું હોવું સંભવિત છે આ મથુરા સઘમાં થયેલ સંઘનને ‘માથુરી વાચના’ કહેવામાં આવે છે

૧૭૬ આ સમય લગભગ એટલે વીરાત ૫-૬ સૈકા પત્રી શ્વેતાશ્વર મત પ્રમાણે વીરાત ૬૦૯૧૪ (વિ સ ૨૩૯) માં અને દિગ્બજોની માન્યતા પ્રમાણે વિ. સ ૧૩૬ માં દિગ્બજો અને શ્વેતાશ્વરો એમ બે પક્ષ પડ્યા પક્ષાપક્ષીમાં વધારો થતો ગયો દિગ્બજો અને શ્વેતાશ્વરો એકબીજા પિતાના પુત્રો સ્વસ્ત્રમત (નગ્નવાદ ને વસ્ત્રવાદ વગેરે) લઘુ શબ્દ-શબ્દીના વાદોમાં ઉતરી મૂળ તાત્ત્વિક પાતના ભુલાવામાં પડી એક બીજાનું બળ તોડના વાંચા ઉત્તરમાંથી દિગ્બજો મુખ્ય ભાગે દક્ષિણ દેશમાં ઉતર્યા, અને તેમનું મૌનિક સાહિત્ય પ્રધાનપણે આચાર્ય કુંદકુદ, સમતબદ્ધ વગેરેથી લાજ ઉત્પન્ન થઈ પોપાયુ-વધ્યુ અને શ્વેતાશ્વરો મુખ્ય ભાગે ઉત્તરહિંદ, પશ્ચિમ દેશમાં-રાજપુતાના, ગુજ-

૧૧૩ જુઓ પ્રજાપના ચત્ર-આર્યદેશ વિચાર

૧૧૪ ઉપ્પાગમયાદ યુરારાદ તદ્વા સિદ્ધિ ગયસ્મ વીરસ્તા ।

તો યોદિયાણ દિટ્ટી રહવીરપુરે મમુળ્લજ્ઞા ॥ ૧૪૫ ॥ માં

રહવીરપુર તયરં રીગમુજ્ઞાન અઝઠ્ઠદે ય ।

સિવમુદ્રગુ યદિમિ ય પુરુષાયેરાણ કદ્ધનાય ॥ ૧૪૬ મૂ. માં

—(શ્રી) વીર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી ૧૦૯ વર્ષે યોદિયાની દક્ષિ (દિગ્બજ મત) ઉત્પન્ન થઈ રહવીરપુર (નામનું નગર) તેમાં હીપક (નામનું ઉપાન) ત્યાં આર્યમુખ્ય (નામના આચાર્ય આંબા.) તેમને સિવમુદ્રિ (તે મત મુજબ) સિધ્ધે મુનિપિથી ૫૦૦૩.તે ગ્યનિર (ગ્રા)એ મુ (નમે) ઉત્પત્તિની આવે છે)

મથુરાસ ઘ-પગ્નિપદ

જેસિ હનો અપુઓગો પયરદ ગજાવિ અડ્ઢ મરહમ્મિ.

ચહુનયરનિમગયજસે તે વંદે સદિલાયરિણે ॥ —નદોસૂત્ર ગાથા ૩૩

—જેનો અનુયોગ અગ્રાપિ અર્ધ ભરત (ફિર)મા પ્રવર્તે છે—પ્રચલિત છે અને જેનો યશ બહુ નગરોમા પ્રસિદ્ધ છે—વ્યાપી ગ્લો છે તે ફક્રિદિલા-ચાર્યને ૬ ૧૬ થું

૧૭૫ અગાઉ જપ્તાવેન પાટનિપુત્ર મન-પગ્નિપદમા જૈન સૂત્રો—આગમોને બને તેટલા મકનિન કરવામા આવ્યા હતા, છતાં તે શ્રુતિની ઊન્નતિન્નતા ઉત્તરોત્તર વધતી ગઈ—એટલે ત્યાં પત્રી, વીંગ નિનાણવી છટા મકામા—પાટનિપુત્ર પગ્નિપદથી લગભગ ચાગમે વર્ષે—આચાર્યશ્રી ૨૬ દિન ૧૦૯ અને વર્ષ ૧૧૦ ગ્રામિની નિવરતા સમયમા એટ બીજી બીપપુ બાગુદાળી આની તે લખીકનનુ વર્ણન આપના જપ્તાવત્રામા આવે છે કે—“૧૧૧આગ વર્ષનો ભયકર દુઝાળ પડ્યે સાધુઓ અન્નને માટે ભુજે ભુજે અને લીંડના—ગ્ગતા દોવાવી શ્રુતનુ ગ્રહપુ ગુણન અને ચિતન ન કરી નકયા, એવી તે શ્રુત વિપ્રનષ્ટ ગયુ અને ત્યાં કરી વાન નુદાળ થયો, ત્યાં મથુરામા શ્રી ૨૬ દિનાચાર્ય પ્રમુખ મને મોટો માધુમધુદાય ભેગો કરી જે જેને સાલ્યું તે બધું ૧૧૨ કાલિદ

૧૦૯-૧૧૦ ભુઓ મેરઘમ સુગ્ની વિચાર એલી

૧૧૧ જિનદાસ મદતરકૃત નદિચૂર્ણિમા ‘વારસ સવન્ઠરિણે મહતે દુઢિમસ્ત્રવે કાલે મત્તટ્ટા અણ્ણણતો હિટિયાણ ગહણગુણણપ્પેહામાવાઓ વિપ્પજટ્ટે સુત્તો, પુણો સુઢિમસ્ત્રવે કાલે જાણે મહુરાણે મહતે સાપુમસુદણે સદિલાયરિયપ્પમુહનઘેણ જો જ મમરદ તિ દવ સઘડિય કાલિયસુવ । જમ્હા એવ મહુરાણે વય તમ્હા માહુરી વાયણા મણ્ણદ્ । વગેરે તેજ પ્રમાણે દગ્ગિસદ્દકૃત નદી દીકમા છે, તથા મગ્ગયગિરિકૃત નદી દીકમ ૫૧ આ સમિતિમા છે આ ૨૬ દિલાચાર્ય પછી દિમવત્ નાગાર્જુન, ભૂતદિન્ન, લોહિત્ય, દ્વિધ્યગણિ અને દેવનાયક (નદોસૂત્ર વર્ણ) અનુક્રમે આવે છે

૧૧૨ કાલિન્દ્રુત માટે ભુઓ ન દિસત

શ્રુત સંઘટિત કર્યું” આ દુકાળે તો માડ માડ બચી રહેલ તે શ્રુતની ઘણી વિશેષ હાનિ કરી આ ઉદ્ધાર શૂરસેન ૧૧૩૬૨ના પાટનગર મથુરામાં થયેલ હોવાથી તે શ્રુતમાં શૂરસેની લાપાનુ મિશ્રણ થયું હોવું મલવિન કે આ મથુરા સંઘમાં થયેલ જીવનને ‘માથુરી વાચના’ કહેવામાં આવે છે.

૧૭૬ આ સમય લગલગ એટલે વીગત ૫-૬ સૈંકા પડી શ્વેતાશ્વર મત પ્રમાણે વીરાત ૬૦૯૧૨૪ (વિ સ ૨૩૯) માં અને દિગંજરોની માન્યતા પ્રમાણે વિ. સ ૧૩૬ માં દિગંજરો અને શ્વેતાશ્વરો એમ બે પક્ષ પડ્યા પક્ષાપક્ષીમાં વધારો થતો ગયો. દિગંજરો અને શ્વેતાશ્વરો એકબીજા પિતાના પુત્રો. અસ્વમત (નગ્નવાદ ને વસ્ત્રવાદ વગેરે) લઈ શાખા-શાખીના વાદોમાં ઉતરી મળી તાત્ત્વિક વાતના બુલાવામાં પડી એક બીજાનું બળ તોડવા લાગ્યા ઉત્તરમાંથી દિગંજરો મુખ્ય ભાગે દક્ષિણ દેશમાં ઉતર્યા, અને તેમનું મૌનિક સાહિત્ય પ્રધાનપણે આચાર્ય કુંદકુદ, સમતભદ્ર વગેરેથી લાજ ઉત્પન્ન થઈ પોપાયુ-૧૫૫, અંતે શ્વેતાશ્વરો મુખ્ય ભાગે ઉત્તરહિંદ, પશ્ચિમ દેશમાં-રાજપુતાના, ગુજ-

૧૧૩ બુદ્ધો મજ્ઞાપના સૂત્ર-આર્યદેશ વિચાર

૧૧૪ ઇન્દ્રાસગયાદ નવુત્તરાદ તદ્દયા સિદ્ધિ ગયસ્મ વીરસ્સ ।

તો યોદ્ધિયાણ દિટ્ઠી રહવીરપુરે મમુષ્ણ્ણા ॥ ૧૪૫ ॥ માં

રહવીરપુર નયર દીવગમુજ્ઞાણ અજ્ઞસ્સે ય ।

સિવમૂદ્દસ્મ વહિમિ ય પુચ્છા યેરાણ વહ્ણાય ॥ ૧૪૬ મૂ. માં

—(શ્રી) વીર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી ૬૦૯ વર્ષે બોદિકાની દક્ષિ (દિગંજર મત) ઉત્પન્ન થઈ રવવીરપુર (નામનું નગર) તેમાં દીપક (નામનું ઉદ્ધાન) ત્યાં આર્યકૃષ્ણ (નામના આચાર્ય આન્યા.) તેમને શિષ્યમૃતિ (તે મત માનનાર) શિષ્યે મુવિધિયા પૂજ્યુ, તે રવવિર (શ્રી)એ કયુ (વગેરે ઉત્પત્તિની વાત આગળ આવે છે)

—દશિનદ્રસચિત્ત આપસ્યમ્સૂત બદ્ધવૃત્તિ ૫ ૩૨૩

ગત, અને મૌગાદ્રમા ઉત્તર કળના પશ્ચિમ દિશ્વમા ન્વેનામ્બ-
ન પ્રાપ્તની મત્તા વપેલી તેથી-૪ ઠેના લગલગ પદ્મો વગ્મનુ તે
મ પ્રદાયનુ માદિત્ય પ્રાપ્તપણે કાગિઆવાડમા અને ગુન્ગતમા લખાયુ
ને વિક્ષિપ્ત થયુ દિગ્ગજ માદિત્ય દિગ્ગજ દિશ્વમા ગ્યાયુ અને વિક્ષિપ્ત

૧૭૭ વિક્ષિપ્ત બીજા મિદામા મમતભદ્ર નામના મમર્થ જ્ઞાના-
ચાર્યે આમ્મીમામા નામનો મદાન અથ ગ્યો ને પોને વનવામ
મેવના 'વનવામી કહેવાયા પત્રી બૌદ્ધાચાર્યોએ અગ્રે નાન્યોને
પ્રતિભોની બૌદ્ધધર્મી યો, મૌગાદ્ર વગેરે દેશમા સન તીર્થોને શ્વાપીન
લીલા ને બૌદ્ધ પ્રતિભાઓએમાડવામા આવી દલુ પણ તમાન વગેરેના
પવતોમાની ગુપ્તો બૌદ્ધત્વની સાક્ષી પુરે કે

૧૭૮ ઉપગેહન દિગ્ગજ અને ન્વેનામ્બ અને શાખાઓના
અન્યાનના અથો જ્ઞેના એમ અપદ્ધ જ્ઞાપ્ય કે કે તેની નિગ્ધપદ્ધતિ
માન મિદ્ધાનપે દત્તી નત્યજ્ઞાન દોષ કે આચાર્ય દોષ-બનેનુ નિગ્-
ધુ ઉપનિષદ જ્ઞેવી મગ્ગ પ્રાચીન પદ્ધતિએ થતુ વંદિત દશનોમા
ન્યાય-દર્શને મિશ્રિત ગ્યાન અને વિક્ષિપ્તપ્રિયના મેગ્ન્યા પત્રી જ્ઞન
નાદિત્યમા પણ નવો યુગ દાખન થયો ન્યાયદર્શનની તર્કપદ્ધતિનો
પ્રભાવ બૌદ્ધ માદિત્ય ઉપર પ્રથમ પડ્યો બૌદ્ધ માદિત્ય અને વંદિત
માદિત્ય એમ અનેની મિશ્રિત અમર જ્ઞન વાદ્ધમ્ય ઉપર પા થઈ,
તેથી જ્ઞમાચાર્યો પણ બૌદ્ધાચાર્યોની પેટે પોતાની આગમ-મિદ્ધાનની
(પ્રાદૃત) ભાષા ઉપગત મઝ્ઢત ભાષામા અથો ગ્યવા લાખ્યા

૧૭૯ આ પદેવા જ્ઞન માદિત્યમા મઝ્ઢત ભાષાને ગ્યાન નહોતુ
એમ માનવાને દોઈ ખામ પ્રમાણુ નથી પણ એટલુ ખર કે આ
મઝ્ઢત યુગ પદેવા જ્ઞન માદિત્યમા પ્રાદૃત ભાષાનુ માત્રાન્ય દત્તુ
જ્ઞન માદિત્યમા મઝ્ઢત ભાષાને અને તર્કપદ્ધતિને પ્રથમ પ્રતિષ્ઠિત
કળના ન્વેનામ્બ આચાર્ય કે દિગ્ગજ આચાર્ય, એ દહેનુ દહેણુ કે,
પણ એમ દી શ્રદાય કે કે અને મ પ્રદાયના આ પશ્ચિવર્તન વચ્ચે
વધારે અતર ન દોવુ જોઈએ

શ્રુત સંઘટિત કર્યું” આ દુકાળે તો માડ માડ બચી રહેલ તે શ્રુતની ઘણી વિશેષ હાનિ કરી આ ઉદ્ધાર શૂરસેન ૧૧૩૬ના પાટનગર મથુરામાં થયેલ હોવાથી તે શ્રુતમાં શૂરસેની ભાષાનું મિશ્રણ થયું હોવું મલવિન કે આ મથુરા સંઘમાં થયેલ સંઘર્ષને ‘માથુરી વાચના’ કહેવામાં આવે છે.

૧૭૬ આ સમય લગભગ એટલે વીરાત્ ૫-૬ સૈંદા પત્રી શ્વેતાશ્વર મત પ્રમાણે વીરાત્ ૬૦૬-૧૧૪ (વિ સ ૨૩૬) માં અને દિગંબરોની માન્યતા પ્રમાણે વિ. સ ૧૩૬ માં દિગંબરો અને શ્વેતાશ્વરો એમ બે પક્ષ પડ્યા પક્ષાપક્ષીમાં વધારો થતો ગયો. દિગંબરો અને શ્વેતાશ્વરો એકજ પિતાના પુત્રો સ્વપ્પમત (નગ્નવાદ ને વસ્ત્રવાદ વગેરે) લઘુ શબ્દા-શબ્દીના વાદોમાં ઉતરી મૂળ તાત્ત્વિક વાતના ભુલાવામાં પડી એક બીજાનું બળ તોડના લાગ્યા ઉત્તરમાંથી દિગંબરો મુખ્ય ભાગે દક્ષિણ દેશમાં ઉતર્યા, અને તેમનું મૌનિક સાહિત્ય પ્રધાનપણે આચાર્ય કુંદકુંદ, સમતભદ્ર વગેરેથી ભાજ ઉત્પન્ન થઈ પોપાયુ-વધ્યુ, અને શ્વેતાશ્વરો મુખ્ય ભાગે ઉત્તરગૃહિદ, પશ્ચિમ દેશમાં-રાજપુતાના, ગૂજ-

૧૧૩ જુઓ પ્રજાપના સુત-આર્યદેશ વિચાર

૧૧૪ ઇબ્બાસસયાદ નવુત્તરાદ તદયા સિધ્ધિ ગયસ્ત વીરસ્ત ।

તો યોદિયાણ દિટ્ટી રહવીરપુરે સમુપ્પજ્ઞા ॥ ૧૪૫ ॥ માં

રહવીરપુર નગરં દીવગમુજ્ઞાણ અજ્ઞકુદ્ધે ચ ।

શિવમૂદ્દસ્તુ વહિમિ ચ પુચ્છાચેરાણ યદ્દનાય ॥ ૧૪૬ મૂં માં

—(કી) વીર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી ૬૦૬ વરો બોદિકાની દષ્ટિ (દિગંબર મત) ઉત્પન્ન થઈ રવવીરપુર (નામનું નગર) તેમાં દીપક (નામનું ઉદ્યાન) ત્યાં આર્યકૃષ્ણ (નામના આચાર્ય આબ્યા) તેમને શિવમૂર્તિ (તે મત માનનાર) સિધ્ધે સુવિધિથી પૂજ્યુ તે રવવિર (શી)એ કયુ (વગેરે ઉત્પત્તિની વાત આગળ આવે છે)

—દરિસદ્રશિવ આચરવમ્પૂત્ર બદ્ધવૃત્તિ ૫ ૩૨૩

ગત, અને મૌગાદ્રમા ઉત્તરો ઉત્તર કરતા પશ્ચિમ દિશ્વમા સ્વેતામ્બર
સપ્રદાયની સત્તા વધેલી તેથી જ છે'ના લગભગ પદ્મો વગમતુ તે
સપ્રદાયનુ સાહિત્ય પ્રધાનપણે કાઠીઆનાડમા અને ગુજરાતમા લખાયુ
ને વિકસિત થયુ દિગ્ગજ સાહિત્ય દિનિબુ દિશ્વમા ગયાયુ અને વિકસ્યુ

૧૭૭ વિક્રમ બીજા મેકામા સમતલક નામના મમર્થ જ્ઞાના-
ચાર્યે આપ્તમીમામા નામનો મદાન ગ્રંથ ગચ્ચો ને પોને વનવામ
મેવના 'વનરામી કહેવાયા પરી બૌદ્ધચાર્યોએ અનેક ગાનઓને
પ્રતિમોધી બૌદ્ધધર્મી કથાં, મિરાષ્ટ્ર વગેરે દેશમા સર્વતીર્થોને શ્વાધીન
લીધા ને બૌદ્ધ પ્રતિમાઓએસાડવામા આની દલુ પણ તળાજા વગેરેના
પર્વતોમાની ગુપ્તઓ બૌદ્ધત્વની સાક્ષી પુરે છે

૧૭૮ ઉપગેક્ષા દિગ્ગજ અને સ્વેતામ્બર બે નાખાઓના
સગ્ગાતના ગ્રંથો જોના એમ અષ્ટ જથ્થાએ છે કે તેની નિરૂપણપદ્ધતિ
માન સિદ્ધાન્તપે દત્તી તત્ત્વજ્ઞાન હોય કે આચાર્ય હોય-બંનેનુ નિરૂ-
પણ ઉપનિષદ્ જોની સગળ પ્રાચીન પદ્ધતિએ થતુ વૈદિક દર્શનોમા
ન્યાયદર્શને નિગિષ્ટ ધ્યાન અને વિદ્વત્પ્રિયતા મેળવ્યા પરી જૈન
સાહિત્યમા પણ નવો યુગ દાખવ થયો. ન્યાયદર્શનની તર્કપદ્ધતિનો
પ્રમાન બૌદ્ધ સાહિત્ય ઉપર પ્રથમ પડયો. મૌદ્ધ સાહિત્ય અને વૈદિક
સાહિત્ય એમ બંનેની મિશ્રિત અમર જન વાક્યમય ઉપર પણ અર્થ,
તેથી જ્ઞાનાચાર્યો પણ બૌદ્ધાચાર્યોની પેડે પોતાની આગમ-મિદ્ધાતની
(પ્રાકૃત) ભાષા ઉપગત સમૃદ્ધ ભાષામા ગ્રંથો ગચ્ચના વાગ્યા

૧૭૯ આ પહેલા જૈન સાહિત્યમા સમૃદ્ધ ભાષાને ધ્યાન નહોતુ
એમ માનવાને કોઈ ખાસ પ્રમાણુ નથી પણ એટલુ ખર કે આ
સમૃદ્ધ યુગ પહેલા જૈન સાહિત્યમા પ્રાકૃત ભાષાનુ સામાન્ય હતુ
જૈન સાહિત્યમા સમૃદ્ધ ભાષાને અને તર્કપદ્ધતિને પ્રથમ પ્રતિષ્ઠિત
કરનાર સ્વેતામ્બર આચાર્ય કે દિગ્ગજ આચાર્ય, એ કહેવુ કહણ છે,
પણ એમ કહી ગડાય છે કે બંને સપ્રદાયના આ પરિવર્તન વચ્ચે
વધારે અતર ન હોવુ જોઈએ

શ્રુત સંઘટિત કર્યું” આ દુકાળે તો માડ માડ બચી રહેલ તે શ્રુતની ઘણી વિશેષ હાનિ કરી આ ઉદ્ધાત શૂરસેન ૧૧૩૬ના પાટનગર મથુરામાં થયેલ હોવાથી તે શ્રુતમાં શૂરસેની લાપાનું મિશ્રણ થયું હોવું મબવિન કે આ મથુરા સંઘમાં થયેલ સંઘર્ષને ‘માથુરી વાચના’ હોવામાં આવે છે.

૧૭૬ આ સમય લગલગ એટલે વીરાત ૫-૬ મૈકા ૫૭ી શ્વેતાશ્વર મત પ્રમાણે વીરાત ૬૦૯-૧૧૪ (વિ સ ૨૩૬) માં અને દિગંબરોની માન્યતા પ્રમાણે વિ સ ૧૩૬ માં દિગંબરો અને શ્વેતાંબરો એમ બે પક્ષ પડ્યા પક્ષાપક્ષીમાં વધારો થતો ગયો દિગંબરો અને શ્વેતાશ્વરો એકજ પિતાના પુત્રો અન્વમત (નન્નવાદ ને વત્તવાદ વગેરે) લઈ રાજ્ઞ-રાજ્ઞીના વાદોમાં ઉતરી મૂળ તાત્ત્વિક વાતના ભુલાવામાં પડી એક બીજાનું બળ તોડના લાગ્યા ઉત્તરમાંથી દિગંબરો મુખ્ય ભાગે દક્ષિણ દેશમાં ઉતર્યાં, અને તેમનું મૌલિક સાહિત્ય પ્રધાનપણે આચાર્ય કુદકુદ, સમતભદ્ર વગેરેથી લાજ ઉત્પન્ન થઈ પોષાયુ-વધ્યુ, અરે શ્વેતાશ્વરો મુખ્ય ભાગે ઉત્તરહિંદ, પશ્ચિમ દેશમાં-સાજપુતાના, ગૂજ-

૧૧૩ જુઓ પ્રજાપના સૂત્ર-આર્યદેશ વિચાર

૧૧૪ છવ્વાસસયાદ નવુત્તરાદ તદ્યા સિધ્ધિ ગયસ્ત વીરસ્ત ।

તો ધોટિયાળ દિઠ્ઠી રહવીરપુરે સમુવ્વજ્જા ॥ ૧૪૫ ॥ માં

રહવીરપુર નયરં દીવગમુજ્જાળ અજ્જનણ્ઠે ય ।

સિયમ્મદ્દસ્મ મહિમિ ય પુચ્છાચેરાળ મહ્ઢાયા ॥ ૧૪૬ મૂં માં

—(શ્રી) વીર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી ૧૦૬ વર્ષે બોટિકાની દષ્ટિ (દિગંબર મત) ઉત્પન્ન થઈ રથવીરપુર (નામનું નગર) તેમાં હીપક (નામનું ઉદ્યાન) ત્યાં આર્યકૃષ્ણ (નામના આચાર્ય આગ્યા) તેમને શિવમતિ (તે મત માનવાર) સિધ્ધે સુવિધિથી પૂજ્યુ.તે રથવિર (શ્રી)એ મૃતું (નગરે ઉત્પત્તિની વાત આપવા આવે છે)

—દરિદ્રસરિદ્રા આપરવસૂત્ર બદ્ધૃદ્ધિ ૫ ૩૨૩

૧૮૦ જૈન ન્યાયશાસ્ત્રનો પહેલો યુગ—નિકમ પાત્રમા સૈકા મુધીનો ગણુતા તે 'બીજરોપણ' યુગમા "દિગ્ગ ખર સાહિત્યમા તર્કપદ્ધતિની અષ્ટ પ્રતિષ્ઠા આચાર્ય સમન્તભદ્રે અને વેતાલર સાહિત્યમા તર્ક પદ્ધતિની બનનતી પ્રતિષ્ઠા આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે કરી આ બનેના સમયની ઉત્તરસીમા ઇ સ પાત્રમા સૈવાવી આગળ લખાવી શકાય તેમ નથી અને પૂર્વમીમા લગભગ ઇ મ ના આગળ પહેલા નિર્દિષ્ટ કરી શકાય તેમ નથી એમ કહેવાય છે કે સમન્તભદ્રે તત્ત્વાર્થ પા ગદ્યલક્ષિ મહાભાષ્ય રચ્યુ કે જેનુ આદિ મગલ હાલ ઉપયુક્ત આપ્તમીમાસા-દેવાગમ સ્તોત્ર છે બાકીનુ મળતુ નથી સિદ્ધસેને પણ તત્ત્વાર્થ પર ગદ્યલક્ષિ મહાભાષ્ય રચ્યુ હતુ પણ તે મળતુ નથી બનેએ પોતાના દરેક ગ્રંથોમા જૈન દર્શન, તેના પ્રણેતા અર્હન અને અને તેનો મુખ્ય શિક્ષાત અનેકાન એટલા તત્ત્વોની તર્કપદ્ધતિથી સૂદમચર્યા કરી અન્ય દર્શનો, તેના પ્રણેતાઓ અને એવાતનો સોપાસ પ્રતિવાદ-નિગસ કર્યો છે સમન્તભદ્રની કૃતિઓ આપ્તમીમાસા, શુદ્ધત્યનુશાસન સ્વમ ભૂસ્તોત્ર છે સિદ્ધસેનની ન્યાયાવનાર, સન્મનિતકે આ ઉપનયમ એટવીમ બત્રીમીઓ છે બનેએ પોતપોતાના સંપ્રદાયમા જૈન ન્યાયનુ બીજરોપણ કર્યુ" ૧૧૫

૧૧૫ જુઓ પ મુખપાત્રનો "જૈન ન્યાયનો કમિક વિગત" જે નિબંધ બાવનમર મુજબની સાહિત્ય પરિષદનો રીપોર્ટ

પ્રકરણ ૫ મુ.

ગુપ્ત અને વલ્લી મમય.

આચાર્ય મહિવાદી, જિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમણ

(વિ સ ૩૦૦ થી ૮૦૦)

મસારવાદિવિસ્તારાનિસ્તારતુ દુસ્તરાત્ ।

થા માત્રાદિતુરિ તા વાનપાત્રમથ પ્રમુ ॥ —પ્રમાનચરિત્ર

—દુસ્તર એવા સસાર જીવિ રૂપી સમુદ્રમાથી ॥૧ જે ॥ શ્રી મહાત્મા
સુરિ પ્રમુ અમા નિન્નાર કરા

જિનવચનત મિયમ માત્રાર્થ યો વિવેચ્ય શિષ્યેભ્ય ।

સ્થાનુપાદિગત્મલ પરોપચારઋત્નચેતા ॥

ત તમત યોવતર્લાધ ગુગનપિરમણિલવાગિમના મથ ।

ચરણત્રિયોપગૂઢ જિનમદ્રગણિશ્રમાશ્રમણ ॥

—મનવગિરિ-ક્ષેત્ર મમામ પીકા કી ૨, । ૧૬

માત્ર પદોપગરી ।ચત્તવાળા જેમણે જિનવચનમા રહે ॥ વિષમ બાવા
રૂપે વિવેચન કરી ગિખાને વિમન ઉપદેશ આ પ્રમાણે આપ્યો તેના બો-
ધના સમુદ્ર, ગુપ્તમદિર, મન્દલ વાગિમા શ્રેષ્ઠ, અને ચરમ-ચારિત્ર પ્રતાપી
આગિનિ જિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમણને નમી ને છી ન

વાસ્ત્યે વિશેષાતિસય વિશ્વસદેહહારિમિ ।

જિનમુદ્ર જિનમદ્ર કિ ક્ષમાશ્રમણ સ્તુવે ॥

—મુનિચદ્રસુગિ અમમચગિરે

જિનમદ્રગણિ સ્તૌમિ ક્ષમ શ્રમણમુત્તમમ્ ।

ય શ્રુતાજ્જીતમુદરધે કૌરિ સિન્ધો સુધામિવ ॥

—તિલકાચાર્ય—આવસ્યકવૃત્તિ

—વિશેષ અતિશયવાળા નિશ્ચ સદેહ હરનારા વાક્યોથી જે જિનમુદ્ર જે-
જિન જેવા છે તેના જિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમણને શુ-કલ રીતે સ્તુતુ ?

—વિષ્ણુએ જેમ સાગરમાથી મુધા-અમૃત ઉઠ્ઠાવ કર્યું તેમ જીવન
માથી છત (કલ્પ)ને ઉત્પન્ન કર્યું એના ઉત્તમ ક્ષમાશ્રમણ જિન

૧૮૧ ગુપ્ત સમયમા જૈન ધર્મની શી સ્થિતિ હતી તે જાણવાનું કશું સાધન હજી પ્રદાશમા આવ્યું નથી સિવાય કે તે સમય આગમો પર રચાયેલ લાખ્યો અને ચૂલ્લિઓનો હતો એટલું જણાય છે ભારતના એ સુપ્રસિદ્ધિગમા જૈન ધર્મ કેના જીવને જીવતો હતો તેની કલ્પના કરવા પૂરતુએ કોઈ સામયિક પ્રમાણુ દર્શિગોચર થતું નથી,

૧૮૨ વિક્રમ છરી ને સાતમી સદીમા થયેલા પોતાના પૂર્વજ આચાર્યો સર્વની નવમા શતકની આદિમા થયેલા કુલનયમાલાના કર્તા ઉદ્ધોતનસરિ જે કઈ તેની પ્રશસ્તિમા ૧૧૬ જણાવે છે તે મદી માટે ઉપયોગી ગણાશે

૧૧૬ તે પ્રશસ્તિમા પોતાના પૂર્વજનો પચ્ચિત્ત તેમજે આ પ્રમાણે આપ્યો છે કે —

‘ઉત્તરાપથમા અદ્રક્ષામા નદી ન્યા વરે છે તે પંચધ્યા (પાવતિમા) પુરી નામની મહાદિક્ષાલી નગરી તોરગજની રાજધાની હતી તોરગજના શુર ગુપ્તવર્માય હરિગુપ્ત આચાર્ય ત્યા નિવેશ કર્યો હતો તેના શિષ્ય મહા-કવિ દેવગુપ્ત (તેના) ‘મન્ત્ર ૫૬ ધારજ ગિરિયદ્રે જિનનદનાથે જમતા જમતા કમે દિશ’ નમાય નગરે સ્થિતિ કરી તેના શિષ્ય ચમદત્ત મહિષ નામના ક્ષમાત્મજ મહાત્મા યરા રાવી થયા તેના પુષ્પજ શિષ્યા તપ-વીર-વચન-વલ્લિવસપત્ત થયા કે જેમને ગુર્જર દેશને દેવગુદોથી રમ્ય બનાવ્યો તે પેળી નામ વન્દ, મમ્મટ દુર્ગ આચાર્ય અગ્નિશર્મા, અને છઠ્ઠા વજ્રેશ્વર મુખ્ય દત્તા વજ્રેશ્વરે આનંદાવપ્ર (?) નામના નગરમા એક રમ્ય જિતમદિર બનાવ્યું કે જેના મુખ દર્શનથી કોષ પાગેયો ગાત થઈ નાથ તેના અતિમ ગિય તત્ત્વાચાર્ય તપ-શીવ આદિ નામ પ્રમાણે યથોર્થ ઉજ્જાણા દત્તા અને તેના શિષ્ય દક્ષિણ ચિન્હ (કપનામાળા) ઉદ્ધોતન સરિએ પી દેલીએ આગેલ દગનના બાળથી વિલસીને કુવલયમાલા કયા રી. આચાર્ય વીરમદ્ર આ દર્શિમદ્ર તેના વિદ્યાગુરુ દત્તા’

(આમાથી) જાતલમા પ્રગટેલા જૈન ધર્મના પ્રાગ્જિન ઇતિહાસ પર પ્રકાશ પડે છે—જનુલેશ્વરના સાસનમાળમા કલ્કર્ પામેગે જૈન ધર્મ, મૂળ કઈ બાળુએથી તે જાગનમા પ્રવિષ્ટ થયો અને કયા આચાર્યના સયમ-જળે ગુર્જરમ્મિ જૈન મદિદોથી મંદિત થઈ એ વિષયનો કેટલોક પ્રકાશો

પ્રકરણ ૫ મુ.

ગુપ્ત અને વલ્લભી મમય.

આચાર્ય મહાવાદી, જિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમણ

(વી. સ. ૩૦૦ વી ૮૦૦)

મસારવાદિવિસ્તારાનિસ્તારાતુ દુસ્તરારા ।

શ્રા માત્ત્વાદિગૂરિ તા વાનપાત્રપ્રમ પ્રમુ ॥ —પ્રમાનમચિત્ત

—દુસ્તર એવા સસાર જલ્દિ રૂપી સમુદ્રમાથી નાવ જે ॥ શ્રી મહાવાદી
ગૂરિ પ્રમુ અમાન નિસ્તાર કરા

જિનવચનનત પ્રિયમ માત્રાથ ચો વિવેચ્ય શિષ્યેભ્ય ।

હૃત્યમુપાદિગત્મલ પરોપકારંમટ્ટનચેતા ॥

ત તમત વૌવત્તલધિ ગુમનદિરગગિલવામિના મષ્ટ ।

ચરણપ્રિયાપગુડ જિનમદ્રગણિમમાશ્રમણ ॥

—મુનિચરિત્રિ-એન મમામ દીઠા છી ૨, ૧ ૧૬

માત્ર પદાપમારી ।ચત્તવાગા જેમણે જિનવચનમા રહે ॥ વિવમ બાવા
થને વિવેચન કરી ગિયો ॥ વિમન વપગેન આ પ્રમાણે આપો તેવા પ્રો-
ધના સમુદ્ર, ગુપ્તમદિર, મદ્ર વાગિમમા એવ, એ ગરાયુ-ચારિત્ર પ્રતાપી
આગિનદ્ર જિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમણને નમીએ છી ન

વાક્યં વિશેષાતિસયં વિશ્વસદેહદારિમિ ।

જિનમુદ્ર જિનમદ્ર કિ ક્ષમાશ્રમણ સ્તુવે ॥

—મુનિચરિત્રિ અમમચરિત્રે

જિનમદ્રગણિ સ્તામિ ક્ષમ શ્રમણમુત્તમમ્ ।

ય શ્રુતાજ્ઞીતમુદરદ્ધે શારિ સિન્ધો સુધામિવ ॥

—તિવજાચાર્ય-આવશ્યકવૃત્તિ

—વિશેષ અતિશયાળા વિશ્વ સદેહ હરનારા વાક્યોથી જે જિનમુદ્ર જે-
જિન જેવા છે તેવા જિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમણને શુ-કદ રીતે સ્તુતુ ?

—વિષ્ણુએ જેમ સાગરમાથી મુવા-અમૃત ઉઠૂન કર્યું તેમ જેણે શ્રુત
માથી શ્રુત (કદપ)ને ઉઠૂત કર્યું એના ઉત્તમ ક્ષમાશ્રમણ જિનમદ્રને સ્તુતુ

જૈનાચાર્ય થયા કે જેને ગુપ્તવસના રાજર્ષિ ૧૧૮ તરીકે તેમજ ત્રિપુરપ ચરિત્રના કર્તા તરીકે કુનનયમાલા-કાવે જણાવ્યા છે તે ઉપરાંત હરિગુપ્તના શિષ્ય 'મહાકર્મિ' દેવગુપ્ત હોય

૧૮૪ આચાર્ય હરિગુપ્તના પ્રશિષ્ય અને દેવગુપ્તના શિષ્ય શિવચંદ ગણિ મદત્તર પન્નબ્રમાથી નીકળી તીર્થ યાત્રાના નિમિત્તે ફરતા ફરતા છેવટે ભિન્નમાન નગરમાં ૧૧૯ સ્થિર થઈ રહ્યા હતા.

૧૧૮ ગુપ્તવસના આ દેવગુપ્ત તે દ્વાય બાલ્યભટ્ટે હર્ષચરિત્રમાં જણાવેલા સ્થાવરીશ્વર હર્ષવર્ધનની બહેન રાજ્યશ્રીના પતિ ને કનોજનો સ્વામી શ્રદ્ધામાં હતા તેનો ઉચ્છેદ કરનાર માવવાનો સબ દેવગુપ્ત હોઈ શકે આ માલવપતિ દેવગુપ્ત ગુપ્તવંશીય હતા એમ બીજા પુરાવાથી ઠરાવાય છે (વૈદ્યકૃત મધ્યયુગીન ભારત ભાગ ૧ પૃ ૧૮) કનોજ પર તેણે કરેલા આક્રમણનો બદલો લેવા માટે તેના પર હર્ષવર્ધનના મોઠા બાઈ રાજ્યવર્ધને ચડાઈ ફરી અને તેમાં તે દેવગુપ્તનો હાર થઈ હતી આના પરિણામે તેણે પોતાનું ગત્ય અને કુટુંબ છોડી પોતાનાજ સત્તાવીય અને પ્રભાવશાળી ૭૬ આચાર્ય હરિગુપ્ત પાસે જૈનદીક્ષા લીધી હોય તે બનવા જોગ છે યુદ્ધમાં પરાજય પમેલા રાજાઓ મટે હેબનારા કે સન્ધ્યાસ એ જેજ શરણભૂત હોવાની મા યતા આપણા સાહિત્યમાં સુપ્રસિદ્ધજ છે-જિનવિજયનો કુલત્યમાલા પરનો લેખ.

૧૧૯ આ જિનમગ્ધ તે પ્રાચીન ચૂર્જરહેણાં મૂળ રાજધાની તરીકે ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે અને એનું બીજું નામ શ્રીમાલ છે મધ્યકાલીન જૈન હનિગસો આ જિનમાલ સાથે ધર્મો સબધ રહેતો છે હાવની ને જૈન નતિઓ રાજપૂતના પશ્ચિમ ભારત અને પન્નમ તથા મયુક્ત પ્રાંતમાં વસે છે તે બધીનું મૂળ ઉત્પત્તિસ્થાન જે જિનમાલ છે મ યકા પીન ભારતના રાજપૂત રાજવંશો ને પ્રદેશમાં અને ને સમયમાં હુદુમલ પામે છે તેજ પ્રદેશમાં અને તેજ સમયમાં એ જૈન નતિઓ પણ પ્રાદુર્ભાવ થાય છે એથી જૈનધર્મીયુવાઓ શ્રીમાલ, પોરવાડ, અને એમનાલ નગરે જૈન નતિઓના મૂળ પુરોનો સબધ રાજપૂત રાજિઓ સાથે હોવાનું ને કહેવામાં આવે છે તેમાં ઘણું તથ્ય સમાવેડ છે

૧૮૩ ગુપ્ત વંશના એક જૈનાચાર્ય નામે હરિગુપ્ત ૧૧૭ તે ગુપ્ત સમ્રાટને વિચિત્ર કુનાર તોગમાળા-હુણ મત્રાટ તોગમાળાના ગુરુ દત્તા તોગમાળા પિત્રમ છવી મલીમા થયો એક દેવગુપ્ત નામના

આમાથી મળી આવે છે જૈન ધર્મ પાળનારી બધી વૈશ્ય ભતિઓ-એસ વાલ પોગ્રાડ, શ્રીમાવ, વોગેનુ મૂળસ્થાન હિ નમાલ કેમ છે અથવા મિન્નમાલથી નીચેની એ ભતિઓને શા કારણથી જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો-એ બહુ મદરવના પ્રશ્નના કહેવની દિશા પણ આમાથી સૂત્રી આવે તેમ છે હવેએવ તોરમણ-તોગ્રાય તે દુજોનો પ્રબંધ નેના-હજ સમ્રાટ કે જો ગુપ્ત સામ્રાજ્યને તોડયુ અને આવવબૂમિને વિ. સ. ૫૬૬ માં ડહી, તે છે તેના પુત્ર મગધી મિલિરુવની રાજધાની સામ્લ (પલબન સિયા-લમટ) હવે ૫૦૪૬ થા (સ પાર્વતિના કે પાર્વતી) નમરી યવનચગની Polaris નામક પલબન પાટનગર નાચ હોય, ૫ દ્રશ્યા તે પલબની ચદ્રશ્યા-નીનાબ નદી

૧૧૭ કનિગદામ સાહેબને સને ૧૯૪૫ માં અદિ-ગ્રમાથી એક તા-બાનો ગિ કે મળી આવે છે તેની એ બાતુએ પુષ્પસદિત જણા છે અને બીજી બાતુને શ્રી મહારાજ હરિગુપ્તમ્ય આવુ સાક્ય આવેએલુ છે તેનો સમય વિક્રમ ૬૦૮ સેકાનો છે એ અત્તેની આકૃતિ પરથી અને નામની સગ્રામ ની કપચી આ નિઝો ૧૪ ગુપ્તવંશી રાજનોજ હોવો જોએ નિઝો પાગની મૂતિ પરથી જે ગાળનો કોય તેની વાર્મિક જાવના જણાય છે યાદિ-વૈ-વર્માનુયથી રાજના નિનાપર વસીય અથની, વિષ્ણુમજ્જના પર વસીની, ગિરમજ્જના પર વસીની, બીજના પર ચેચની આકૃતિ એમ ધર્મજાવના પ્રમાણે આકૃતિઓ અનિવરવામા આવેની બનાય છે તો હજ હરિગુપ્તના ગિનારની કવરાની આકૃતિ તે જનવર્માનુયાથી હોય એમ પુગાર થાય, કારણકે પુષ્પ સદિત જ્વમ એ જૈનોમા મુપસિદ્ધ દલાલશ સમયે છે જૈનોએ કુલવગને એક માગલિક વસ્તુ ગણેરી છે, અને દરેક મગવકા મા ગુપ્ત ચિન્હતરીકે તેનુ મુપરપો આવેબન કરવામા આવે છે મથુરા માથી મળી આવેલા કુલણ સમયના જૈન સ્થાપત્યાવરોપોમા આ દલાલશની આકૃતિઓ મળી આવે છે, અને જૂના હસ્તલિખિત પુસ્તકો-મારે એ અને રીતે ઉપલબ્ધ થાય છે—જિનવિન્યનો કુવવયમાલાપરનો લેખ

મદિર બધાવરાબ્યુ (કુવલયમાયા પ્રગતિ) ઉક્ત વડેસરના શિષ્ય તત્વાચાર્ય નામે યથા તે તપ તેજથી મોહજપક હતા આ કદાચ આચાર્યગ અને સૂત્રકૃતાગ સૂત્ર પર સમ્પ્રત વ્યાખ્યાઓ ગ્યનાર શીલાક અપગ્નામ તત્વાદિત્ય સ્તુતિ હોય ૧૨૧

મદલવાદી.

૧૮૬ દતકથા પ્રમાણે વલભીપુન્ના (લાવનુ વળા-કાકીઆવાડ) હુશીવાદિત્ય ગજ દતો તે બૌદ્ધ યથો દતો પ'ગી ધનેશ્વરસરિએ તેને જૈન કર્યો આ સ્તુતિએ મ જગજ મા શત્રુજય માહાત્મ્ય રચ્યુ કરેવાય છે

અન્ય કથન પ્રમાણે (દ્વાદશાગ) નયચકવાલ (કા વડોદરા ન ૨૮) નામના પ્રસિદ્ધ ન્યાય ગ્રંથના ગ્યનાર મન્થવાદીનામના 'શ્વેતપટ ક્ષમાશ્રમણે' તે ગજની સલામા બૌદ્ધોને દરાની સૌરાષ્ટ્રમાથી દૂર કર્યા-૧૨૨-ગીરાત્ ૮૮૪ (વિ. સ ૪૧૮)

૧૨૧ તત્વાચાર્ય અને તત્વાદિત્ય એ નામેમા સામ્ય છે શીલાક એ કથનામ છે, ને તેમા રહેલ શીલ તે તપતેજથી મોહજપક-પ્રકટગુણ અને આદિત્ય સમાન એ વિશેષણે તત્વાચાર્ય માટે કુવલયમાલાકારે મૂક્યા છે તે પરથી બને એક હોવા સભવ છે હતા આચાર્યગ સૂત્રની દીકમા આપેલા રચનાસવર્તનો ન્યા સુધી રપદ નિર્ણય ન માય ત્યા સુધી આ વિચારની ચોક્કસાઈ થઈ શકે તેમ નથી આ તત્વાચાર્યના શિષ્ય ઉદ્ધોતનસરિએ કુવલય-મલા રચી તે સજ થી દવે પછી કરેવામા આગ્યુ છે

—વિ. નો વક્ત લેખ.

૬ વિક્રમાદિત્ય તે હિંદુ શીલાદિત્ય તે બૌદ્ધ ધર્માદિત્ય તે જૈન, એમ નામ પડવા લાગે છે એવા ૫ સુખગાથનો મત છે

૧૨૨ બીજીરવગણદય રતાપ્ટને ચતુરસીશિગયુતે ।

ત્રિગે મ મન્નસં ચેદ્દાંસ્ત્વં વ્યત્તરંધારિ ॥

શિવચંદ્ર ગિના સિંધ ચત્તગણિ થયા અને તેમ ॥ અને પ્રભા-
વનાલી શિયેએ ગૂર્જર દેગમા રામ હાંવ જૈનનદિગે કગનગરી એ
દેસને રમ્ય બાબો તો (કુનયમના પ્રગળિ) આ ઉપેષ જેન
મદિગેના ઇનિદામની દષ્ટિએ ઘણો અગત્યનો છે જેનોના માપદ-
દાષિદ ઇનિદામના એત્યવામ મિતેની જે દમીડન નોધાગેલી મળા
આને કે તેના વિશે આ ઉપેષ રંગે મુચકે, તેનજ માનમા
મકામા ગૂર્જનમા જે તીરે પિરમ દતા, અને તેની પાસે
દૂગૂગથી જેનો ગૂર્જર દેગમા આપતા દતા એ બપન પગુ આ
નોપથી અપદ થાય છે (નિનરિત્યો કુનયમના પનો એષ)

૧૮૫ ઉપ ચત્ત ગણિના એ- શિવ વડેશ્વર (વેશ્વર) હમા-
શ્રમણ દતા જેમણે આગાસવપ્પ (આકાશવપ્ર) નગરપા ૧૦૦ જેન

૧૨૦ આ નગર તે હાલનુ વડનગર-જેન પ્રાચીન નામ આનદપુર છે-
હોય કારણે જેનુ વપ્ર (કાટ) આકાશ છે એટલે જે કોટ વગરનુ નામ છે તે
આમણ વપ્ર, જેનો અથ થાય પ્રાચીન હાલમા કોટ વગરના નગરો બાબેજ
થતા આનદપુર આમાલુ જ હવે એ પુરને ફરતો કિતો પાટગના રાજ
કુમારપાણે સ ૧૨૦૮ માજ પ્રથમ બધાબે હતો તેથી હુ અનુમાલુ હુ કે
પ્રમુત આકાશવપ્ર એ આનદપુર જ હશે 'ત્રિભિનવિનયનો કુવલયમાલા
પરનો લેખ આ સબધમા મુનિ કલ્યાણવિજય પૂતા મને તા
૩૦-૧૧-૨૮ ના પત્રથી જણાવે છે કે 'કુનયમાલાનુ' 'આગાસવપ્પ' નગર
તે વડનગર કે આનદપુર નહિ પણ મારવાડ અને સિન્ધની સરહદમા
આવેલ 'અમરકોટ' છે જેમ મે નિશ્ચય કર્યો છે, કુવલયમાલાની રચના માર-
વાડના નવાવિપુર (નનોર)મા થયેલી છે, તેમા બિલવમાવ નગરનો ઉલ્લેખ
પણ છે અને ત્યાજ 'આગાસવપ્પ નગરનો પણ ઉલ્લેખ છે 'આકાશવપ્ર'
એ અમ્બરકોટનો પર્યાય છે અને 'અમરકોટ' મે 'અમરકોટ'નો અપભ્રંશ
છે બિલભાવ, નલોર, થરાદની માફકજ અમરકોટ પણ એક અતિ પ્રાચીન
સ્થલ છે પલળથી વડેશ્વર અથવા જેમના જેમના પૂર્વને અમરકોટમા
આવીને વસ્યા અને તે પછી જેમનો પરિવાર નનોર બિલભાવ થરાદ
વિગેરેમા પ્રસર્યો હતો " આ કલ્યાણવિજય મુનિનો અભિપ્રાય વધુ વિશ્વ-
સનીય જણાય છે

નયચક્ર મૂળ ઉપન્યાસ નથી, માત્ર તેની ટીકા મુનલ જે ઉપાધ્યાય શ્રી યજ્ઞોનિજ્યુએ નૃપ બ્રહ્મ અને ખડિનપ્રાય પ્રતિઓ પૃથ્વી નયચક્રનો કેવો આદર્શ તેણે કર્યો હોય તેમ તેની કોઈ કોઈ પ્રતિમા મળતા જેના ઉલ્લેખથી જાણાય કે છતાં તેની પણ શુદ્ધ પ્રત મળતી નથી મૂળ નહીં, નિમિત્ત નયનો, ચર્ચા સૂક્ષ્મ, પદ્ધતિ વિવિધ ભાગાવાળી, અને ગાંધાર્યો લાગ્યા તથા દાર્શનિક અને તે ઉપગત પુણ્ય અગુહિ તેથી આ ગદ્યન ગ્રંથના ઉલ્લાસ કાર્ય મહત્તમ બન્યું છે છતાં આવી વિભિન્ના પાત્ર એ ગ્રંથ સચરાશ ગ્રહ્ય છે એ માન જૈન સાહિત્યનું નહિ પણ ભારતીય સાહિત્યનું સુદા મહત્તમ છે" ૧૨૭

૧૮૯ આ મનાદીએ જૌદાચાર્ય 'દર્મકીર્તિ' કૃત મુદ્રસિદ્ધ ન્યાયમિત્ર પૃષ્ઠ અન્ય જૌદાચાર્ય 'દર્મોત્તર' કૃત ટીકા પર દિપ્પા નામે 'દર્મોત્તર દિપ્પન' ન્યુ કોલાય છે આ ગ્રંથમાં નયચક્ર ઉપગત મન્મનિકર્ષણ આદિ ન્યે ૧ જળાય કે તે તેમજ ચર્ચા પ્રમાણ ચર્ચા, પ્રમથચિન્તામણિ, મમ્યકત્વમત્તનિર્ણય, પ્રમથકોષ આદિમાં મળે છે શ્રી હેમાચાર્ય પોતાના મિદ્ધેમ મન્દાનુગામનમાં તાર્કિક નિર્માણ-ઉત્કૃષ્ટ તાર્કિક કલ્પી આ ગ્રંથમાંથી ઉલ્લેખ કરે છે ૧૨૪ આમનો સમય પ્રભાવક ચંદ્રાંશ નિ. સ. ૪૧૪ નો આપે છે પણ ન્યાયમિત્રની કાલગણના દર્મોત્તરનો સમય પાશ્ચાત્ય નિકાનો નિકમ માન્ય સીમા (મને ૮૩૭ વચબગ) મુકે કે તે ગણુનીએ આ દિપ્પનમાં તેની પત્રીના મમયમા વિષમાં સબરે ૧૨૫ વાતો દિપ્પનકર મનાદી જીવન મનાદી દોરાય છે

૧૨૩ ૫ મુનલાય અને ૫ બડચરમસના લખ નામે 'નયચક્ર' - જૈનપુત્ર બ. ૨૫૬ ૩ ૧૮૮૪

૧૨૪ ઉલ્લેખો ગરુડાગા મન્દાનુગાદિ તાર્કિક ૧

સદેમ મન્દાનુગામન મદનુ રીમ

૧૧૫ ડી મળી
Indran ૧

W. J. School of
અ મુની અમ-

૧૮૭ નયચક્રનાય-દુકમાં નયચક્ર એ જૈન-ન્યાયનો અથ છે “ન્યાયમાં તો જૈન સાહિત્ય લગભગ બંધુ મચ્છનમાં લખાયેલું છે જૈન ન્યાયની વિશેષતા એના અનેકાન્તદર્શનમાં છે અનેકાન્ત દર્શન એટલે નય અને પ્રમાણનો મેળ જૈનેના દર્શનમાં ચર્ચાગેલી જ વસ્તુ ત્યારે જૈન-ર્શન ચર્ચે છે ત્યારે તે ચર્ચામાં નકા મુખ્ય વિશેષતા અનેકાન્ત દૃષ્ટિની જ હોય છે એજ વસ્તુને ત્યારે નય અને પ્રમાણથી એટલે એક દૃષ્ટિમિત્રથી તેમજ અનેક દૃષ્ટિમિત્રોથી નિ-આ નામાં આરે છે, ત્યારે તે જૈનદર્શનની કમોડીમાં ઉતરી તેને માન્ય થાય છે વિષય ગમે તે હોય પણ તેને જોવા અને વિચારવાની પદ્ધતિ જૈનદર્શનમાં એક છે અને તે પદ્ધતિ અનેકાન્તવાદની આ કાગણીથી અનેકાન્ત જ જૈનગત્વનો આત્મા છે ‘કઈ વસ્તુ માનવી, કઈ ન માનવી, માનવી તો કેવા રૂપમાં માનવી, દેગકાળ પરત્વે કયા અવસ્થામાં પર્વિર્તન કરતું અને કયા અવસ્થામાં ન કરતું’ એ બધું જો અનેકાન્ત દૃષ્ટિએ વિચારાય તો તે જૈન પ્રકાર

૧૮૮ “આજ કાગણીથી અનેકાન્તનું મહત્વ સ્થાપનારા અને તેનું સ્વરૂપ વર્ણવવા વાળા એકઠો અથો જૈન સાહિત્યમાં લખાયેલા છે દગમાં સૈકા પત્રી લખાયેલ ગયોને બાદ કરીએ તો તે વિષયના બે મહાન અથો જૈન સાહિત્યમાં છે એ બેમાં એક સિદ્ધસેન દિવાકર કૃત સન્મતિતર્ક (કે જોના વિષે અગાઉ જહેવાઈ ગયું છે) અને બીજો આ પ્રસ્તુત મ નાદી કૃત નયચક્ર નયચક્રમાં તેના નામ પ્રમાણે મુખ્ય વિષય ‘નય’નો છે અને સન્મતિમાં ‘નય’ ઉપરાન્ત માન અને જોયનું પણ વર્ણન છે સન્મતિ મૂળ પ્રાકૃતમાં છે ને નયચક્ર સન્કૃતમાં છે સન્મતિ પર અલયદેવસરિકૃત મચ્છન ટીકા છે કે જોના વિષે હવે પત્રી જોઈશું, અને નયચક્ર પર સન્કૃત ટીકા શ્રી સિદ્ધ દામાશ્રમણની ગયેલી છે મૂલ અને ટીકાના રચનાર આ ત્યારે ‘પુરધર વિદ્યાનોએ જૈન ન્યાયના વિદ્યામમાં અસાવારણુ કાજો આપ્યો છે પ્રસ્તુત બે અથોમાં સન્મતિતર્ક મૂળ ઉપલબ્ધ છે ત્યારે

કેગલોચ ન કરે, મિષ્ટાહાર મેળવે—તાજુલ ઘી દૂધ વગેરે તથા ફળફુલ અને સચિત્ત પાણી વાપરે, અનેક પાત્રાદિ બોડા વાહન વસ્ત્રો રાખ્યા રાખે, કેડ પર કાગળુ વગર કટિવસ્ત્ર રાખે, તેલ ચોળાવે, સ્ત્રીઓનો પ્રસંગ ગણે, મૃત ગુરુઓના દાહસ્થળો પર પીરો ચણાવે, બલિ કરે, જિનપ્રતિમા વેચે, ગૃહસ્થોનું બહુમાન રાખે, સ્ત્રીઓ સમક્ષ વ્યાખ્યાન આપે, પૈસાથી નાના બાલકોને ચેના કરે, વૈદ્ય મંત્રાદિ કરે, અનેક ઉજ્જમણા કરે, સાધુઓની ‘પ્રતિમા’—નતવિરોધ ન પાળે વગેરે વગેરે ”૧૨૭ આમ ચૈત્યવામી સાધુઓ અમર્યાદ બની વધતા ગયા

૧૨૭ સમોષ પ્રસ્થરણ (પ્રં અમદાવાદની જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા) જુઓ પૃ. ૧૩ થી ૧૮ કે જેમાં ગુર્વધિકારમાં પાસત્યાદિ અનેક અવદનિક મુનિઓનો ચિતાર આપ્યો છે તેમાંથી થોડી ગાથાઓ અત્ર મૂકવામાં આવે છે —

ચેદ્યમઠાઈવાસ પૂયારંમાઈ નિચવાસિત્ત ।

દેવાઈદબ્બમોગ જિણહરસાલાઈકરણ ચ ॥૬૧॥

મયલિચ્છ જિણપૂયાપસ્થળ મયધણાળ જિણદાણે ।

ગિહિપુરઓ અંગાઈપવયળમ્હણ ધળદ્વાણ ॥૬૮॥

નરયળાઈદેઠ જોઠસ નિમિત્તતેગિચ્છમત જોગાઈ ।

મિચ્છત્તરાયસેય નીયાળ વિ પાવસાહિજ્ઞ ॥૬૩॥

વત્પાદ વિમિહવળાઈ અઈલિયસદ્દાદ ધૂવવાસાઈ ।

પહિરજ્ઞદ જય ગણે ત મચ્છ મૂલગુણમુષ ॥૪૬॥

અપ્પધિયવસદા દન પુરઓ ગાયત્રિ જત્થ મહિલાળ ।

જય જયારમયાર મગ્ગિ આલ મય દિસિ ॥૪૯॥

મગ્ગિ માદામ્મ જત્થજ્ઞુમાઈ સમ્મ મચિત્ત ।

પિય દુનિજર મોયળ વિગદ્દાગાદ તવોલ ॥૫૭॥

દીનો ત પુગાઈ તાય, સજ્જદ પઠિમાઈ જાગુવોદ ।

ગોવદ્દાનો ચ દિદેદ, ચપદ કલ્પિદાયમકમે ॥૧૮॥

૧૯૦ જન સાધુઓ ૥ ગાથાગ્રમા મિશિનના આદી ને તેો પગિઆમે કેટલાક જન સાધુઓ 'ચૈત્યવાસી' થયા નીચત ૮૮૭ ૧૨૧(વિ સ ૮૧૦)

૧૯૧ ચૈત્યવાસી મળધી ઘોડક કતીંગ મુભાગ-લી મા-વીરભાણીન ગાથાગ્રમાગના તી ૥ વિચારબેદો લીધે ફિંગર ને શેનાઆર પક્ષ પડયા જ મ્હનાઈ ૥ ૭ ત્યા માફ કેન્દ્ર મિશિનના પ્રવેશ પામ ૥ નાનારંગી સાધુઓ ૥ વિચિનના પ્રવેશ આ-વાસિધિ-ઓના વિયમો થયા જો પ્રમુખો તેનું 'ચૈત્યવાસી' નામ વીરાત્ ૮૮૭ કે ૮૮૮ ૥ પડ્યુ તેના નિયમોનું ફિંગરન, ચૈત્યવાસ મામે પ્રખન રીતે ઝગાના-અમથ સુધારક અને પ્રખર રિકા ૥ જૈનાગામી હુમિના મુઠિ 'મુગોધપ્રમુખ' ૥ ૧૧ પોતાના પ્રમમા માગી રીતે આપે ૭-“ચૈત્ય જો મમમા તેઓ નામ કરે, પૂજા પાટે આગની ઠે, જિનમદિર જો શાળા (પોપધનાળા-વાખ્યાનમદિર) આગાવે, મદિરના દ્રવ્ય (દેવદ્રવ્ય) ૥ નવજાત માટે ઉપયોગ કરે, નાનકો પામે શાસ્ત્રની સમ્મ વાતો કહેવા-જતાવવાનો નિરોધ કરે, મુદત કાની આપે, નિમિત્ત બનાવે, ૭ ગેના સુગમિત થા ધૂપિત વગ્રો પહેરે, સ્ત્રીઓ સામે ગાય, સાધીઓ ડું લાવેયું વાપરે, ધાનો સમય કરે,

સિદ્ધ શ્રમકૃત પરિચય પૃ ૨૬, ૭૦ ન ૧૦૪૧-૪૨ ન્યાયજિન્ડ એ મૂળ ખીજ તાર્કિક દિડનામના એક શ્રમ પર વાર્તિક છે મર્મોત્તર કૃત ન્યાયજિન્ડ મીકા માદ જુઓ પી ૩ ૭૩ મદિવાન્કૃત મર્મોત્તરખ્યાની સ ૧૨૩૧ મા લખાયેલ તાટપત્રની પ્રત પાટળમ હારમા છે પી ૫, પરિ ૫ ૧

૧૨૬ મર્મસાગર પોતાની પટાવનીમા વીરાત્ ૮૮૨ નૈત્યરિવતિ એમ જણાવે છે-મુજો જૈન તત્ત્વદર્શ પરતુ ચારસ વાસતણદિ તદ્દેદિ વિવ્યુજસસ વીરસમ ૥ જિણવરમઠ આવાસો પગપિજો સાવરીલેદિ ૥ —ગાથાસદગ્રી આ ૬૮ પી ૩, ૨૮૪ તેમા વીરાત્ ૧૨૫૦ (વિ સ ૮૮૦) કહેલ છે

થઈ ૧૩૦ પ્રકૃતિની અકૃપાથી પાઠી બાગ્દુકાળીએ વીરાત ૧૦ મા

૧૩૦ અમયમુન્દરગણિ પોતાના સ્માશ્રમચારી શતકમા જણાવે છે કે -

શ્રી દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણેન શ્રી વીરાદ્ અસીત્યધિક ત્વરાત
(૧૮૦) વર્ષે જાતેન દ્વાદશવવાય હુર્મિશ્વગાત્ વહુતર સાધુ-વ્યાપતૌ
વહુધુતનિચ્છિતૌ ચ જાતાયા + + + મવિપ્યદ્ મવ્યલોકોપકારાય,
ધ્રુતમક્તયે ચ શ્રી સપામ્રદાદ્ સૃતામ્રશિષ્ઠ તદાકાલીન સર્વસાધૂન્ વલમ્યા-
માનાર્ય તન્મુગદ્ પિચ્છિત્તવશિષ્ઠાન્ ન્યૂનાધિમાન્ નુદિતાઽપ્રવિતાર
જાગમા લાપરાન્ અગ્રુજેન સ્વમત્યા સમલ્પ્ય પુસ્તકારઢા કૃતા । તતો
મૂલતો ગણર માપિતાનામપિ તત્સમ્પલનાન્તર સપામપિ આગમાના કતા
શ્રી દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ એવ જાત ।

અર્થાન્—‘શ્રી દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે બાગ્દુકાળીને લીધે ધણા સા-
ધુઓનો નાશ થયે અને અનેક બદુકાળીઓ વિચ્છે’ થયે શ્રુતમક્તિથી પ્રેરા
બાવી પ્રતના કપાલ માટે શ્રી વીરાન્ ૬૮૦ વર્ષે શ્રી સધના આગ્રહથી તે
જાણે બધેલા સાધુઓને લગભગપુરમા જોવાની તેઓના મુખથી અવરોધ રહેલ
મોઝા વધતા, કુટિત અને અકુટિત આગમના પાઠોના અનુક્રમે પોતાની
સુધિથી સાકાર પુસ્તકારઢ કર્યા આગી રીતે મૂળમા સૂત્રો ગણધરોના
શુદ્ધેશ્વા દોના ૯૯૧ દેવર્ધિગણિએ તેણે પુનઃ સકલન કરેલું હોવાથી તે બધા
આગમોના કર્તા શ્રી દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમનુજ કહેવાયા

શ્રી વિનયતિગ્ધે લેકપ્રકાશ (અ. ૧૬૬૬) મા નીચેનું જણાવેલું છે
તે વધારે ઉપયુક્ત છે —

હુર્મિકે સ્મરિદગાર્ય-દેવર્ધિગણિચારણે ।

ગણાડમાત સાધુ-માર્ગીના સિન્ધા ધ્રુતમ્ ॥

તત્ત હુર્મિકે કષાતે મંપસ્વ મેલરોડમાત ।

ગમ્પદા ચ મયુગાં ચ મુદ્ધાર્થપટપારતે ॥

ગમ્પદા મંપતે મંપે દેવર્ધિગણિચારણી ।

મયુગાં મંપતે સ્મરિદગાર્યાડમ્પીરમૂર ॥

તાથ વાગમાદેશાન જગ વચપિત્ત વચપિત્ત ।

વિરદાસમરણે મેદો જનુ સ્યાદુમયોરણિ ॥

૧૬૦ ગિવગર્ભશ્રુતિ નામના એક મહાન આચાર્ય થયા તેમનો સમય અનિશ્ચિત છે તેમણે ૪૭૫ ગાથાનો કર્મપ્રકૃતિ ૧૨૮નામનો અથ દષ્ટિનાદના બીજા પૂર્વભાવી ઉદ્ધાર કરી ગયો છે (મુદ્રિત), તે તેમને ૫૦ મ ૫૦૦ ના અગસામા મૂળી ગદ્યાય વળી તેમણે ગાનક નામનો કર્મ અથ (૭ પ્રાચીન કર્મ અથ પૈની પાચમો) ગાથા ૧૧૧ મા ૨૨થો ૬

૧૬૩ ચ દ્રષિ મદત્તર થયા તે વળી પ્રાચીન મમયમા થયા જાણાય છે તે પ્રાચ આ મમયમા થયા દગે એમ ગાળી અદી તેમનો ઉચ્ચેષ્ઠ કથો છે તેમણે પચમઅદ ૧૨૮નામનો કર્મ નિપયક અથ ગયો છે-નેમા ગાનક, અમનિકા, કૃપાયપ્રાબુન, સાર્કર્મ અને કર્મ પ્રકૃતિ એ પાચ૩૫ પાચ વગુઓનો સઅદ કથો છે તેથી તે પચ-સઅદ કહેવાય છે (મુદ્રિત) તેની ગાથા ૯૬૩ છે અને તે પર તેજ કર્તાએ-સ્વોપચવૃત્તિ ૯૦૦૦ થોક પ્રમાણ ગયી છે આમા 'સમ્પતિકા' (મત્તરિકા)ને પોતે દષ્ટિનાદના નિમ્નદૃષ્ટ જાણાવે છે

વલલી'સ ઘ'-પરિપદ્—

૧૬૪ આ પત્રી જન 'સુત્રો'—આગમો સબધમા નની ઘટના

ઘયોવગરણપસાદ દવ્ય નિયનિસ્સણ સગહિય ।

ગિહિ ગેહમિ મજેમિ તે કિણિણો જાણ ન હુ મુણિણા ॥૧૧॥

ગિહિપુરઓ સસાય કરતિ અણ્ણોણમેવ જ્ઞાતિ ।

સીસાહ્યાણ મજ્ઞે વલ્લહિવાય હરેરતિ ॥૧૬૦॥

નિ ચહુણા મણિણ વાલાણ તે હવતિ રમણિજ્ઞા ।

દમયાણ પુણ એ વિરાહમા છજપાવદહા ॥૧૬૩॥

૧૨૮ કર્મપ્રકૃતિ ૫૦ મનચગિરિએ રચેલી વૃત્તિ મુદ્રિત થઈ છે (પ્ર જોન ધ સસા, ને દે લા ન ૧૧)

૧૨૯ 'સગીકા સત્વાર પ્રાચીના કર્મગ્રન્થા'ની પ્રસ્તાવના પચસઅદ મૂળ અને તે પરની સ્વોપદ્ય વૃત્તિ આં સમિતિ ન ૪૭ મા મુદ્રિત

ગહેલ ઓછાવતા, ત્રુટિત અને અત્રુટિત આગમના પાઠો—આલાપોને અનુક્રમે પોતાની શુદ્ધિથી સાઁળી પુસ્તકારૂઢ કર્યા આવી રીતે મૂળમા સિદ્ધાન્તો ‘ગણુધરો’ના ગૂથેના, તેનું દેવર્ધિગણિએ પુનઃ સંવ્યવસ્થિત આ વલલીપુર પરિષદમા થયેન સંકલનને ‘વલલી વાચના’ કહેનામા આવે છે આ મૂત્ર ત્રયોનું છેલ્લું સંસ્કરણ છે

૧૯૫ આ સર્વ ચાતુ પરપગ છે પરંતુ મુનિ કલ્યાણવિજયની આ બાબતના મળવે કરેલી ગોધબોળને પરિણામે તેમનો મત નોધના યોગ્ય છે કે “વનભી વાચના એટલે દેવર્ધિગણિની નહિ પણ વાચક ‘નાગાર્જુન’ની વાચના’ એમ હું માનું છું આ મમધમા વચાવલીમા ઉલ્લેખ છે ” એટલે કે મથુરામા આર્ય સ્કન્દિનના પ્રમુખપણા નીચે અને વલલીમા નાગાર્જુનના પ્રમુખપણે એમ બે મરો મળેના, અને વાચનાઓ થયેલી એ બે આચાર્યો પગપગ મળના પામેના નહિ, આ બંનેના વાચનાભેદો ચાલુ રહ્યા કાનકમે દેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમલો એકજ નાચનાને વ્યાપક બનાવવા આર્ય સ્કન્દિનની વાચના સર્વ સમતિથી ચાતુ ગણી, અને નાગાર્જુનની વાચનામા ગ્રંથના પાઠ બેગેને ‘નાગાર્જુનીય’ પાઠભેદ તરીકે નોધી લીરા તેથીજ આજે ત્રીકા ત્રયોમા ‘નાગાર્જુનીય’ એ પ્રમાણે પાઠ ગ્રીકારે છે એ કદી ત્રીકાકાગે પારખેનો ઉલ્લેખ કરે છે આ મન પ્રમાણે દેવર્ધિગણિ તાશ્રમણે અનન્ય નાચના કરી એમ ન કદી શકાય પણ એક વાચનાનો સર માન્યના હું કાયમી રૂપ આપી બીજું કાર્ય વાચનામા પારખેનો નોતી માચલી ગણના હું મદત્ત હું એટલુંજ કદી નમાય ૧૩૧

૧૩૧ તિતિવિવચકૃત મુગ્ધાશિકામા પ્રાચીન ગ્રંથમા મૂલ્ય ૭ તે અ. ૭ ક-
વર્ગદિ પુરંતિ ગર દેવર્ધિ પતુદ મચ્છાપદિ।

પુરંત ગગન તિરિત ગરગય કાલી ગજુ ચીરાડ ॥

તી ૬ પ્રકાશિત ૫ ૧૩૩

અમા પૂર્વાશ્રમ ધિરાન ૬૮૦ આ વલલીપુર નમરે દેવર્ધિપ્રમુખ સમત
કરે તપવે એ દર્શાવે છે

સંકાના દેન પર પોતાનો પત્ને ચનાઓ, તે વખતે તો વળા બહુ-
શુન નિકાનોનું અવસાન થતા માથે તે હર્ષગીર્ણ શુન ગદ્યુ હતુ,
તે બહુ જિજ્ઞાસુન થઈ ગયુ હતુ. તે દેવધિગણિ કામાશ્રમણે બાપ
દુકાળીને લીધે કામા માધુઓના નાન ચના અને અને બહુનોનો
વિચાર થતા, કુનબક્તિથી પ્રેમી બારી પ્રજના ઉપકાર માટે નીગત
૯૯૦ મા (પિ સ ૫૨૦ મા) શ્રી મના આગ્રહથી તે કાળે બચેના
માધુઓને ઉપર્યુજા વનબાપુઆ ગોનારી તેઓના મુખરી અવગે.

તત્તસ્તતોડાર્ચનૈશ્વર્ગીય પાપમીરમિ ।

મતદય તુત્તયા કમીટામનિર્ગયાત્ ॥

—કુર્મિક્ષ થતા સ્કન્દિવાચાર્ય અને દેવધિગણિના વાગમા ગણનાના
(હમેસા બારી જવાના) અમાનથી સાધુ સાધીને શુન વિચાર થયુ પછી
નુકાળ બતા સધતુ મગતુ વલ્લીમા અને મથુરામા સુધાચની ધરના કરના
માટે થયુ વલ્લીમા મળેલા સધમા અગ્રાની દેવધિગણિ લતા, મથુરામા
મળેલા સધના સ્કન્દિવાચાર્ય અમલી લતા ત્યાર પછી અહીં તહી તેમા
વાચનાબેદ-પાઠબેદ થયો બન્નેનો બેદ વિસ્મૃતતુ સમજુ કરતા નિયમે
થાય ત્યાં પછી બર્તારીન પાપબીર જીતાર્યોએ આગળથી નિશુચ બાધ્યા
વગર બે મતે સરખી રીતે શ્લામા મૂક્યા

શ્રી મતદયગિરિજાને પાણી ન્યેસાત્પરેડ વૃત્તિ પૃ ૪૨ (૫૦ રતનામ
નૃપમદેવ પ્રશરીમલ)મા લગભગ ઉપર નેત્રે ઉત્તેજ ૨ -દ્વહ સ્ફિરલાચાર્ય
પ્રવૃત્તી દુપમાનુભાવતો કુર્મિક્ષપ્રવૃત્તયા સાધૂના પટનગુણનાદિક, સર્વમ-
પ્પનશત્, તતો કુર્મિક્ષાતિકમે સુમિક્ષપ્રવૃત્તી દ્વયો સધયો મલાપનોડમવત્ ।
તથા-એકો વલ્લીમા, એકો મથુરામા, તત્ર ચ સૂનાર્થમઘટનેન પરસ્પર વાચ-
નામેદો જાત । વિસ્મૃતયો દિં સૂનાર્થયો-સ્મૃત્તા સ્મૃત્વામઘટને ભવત્યવદય
વાચનામેદો, ન કાચિદનુપપત્તિ ॥ જુઓ ગચ્છાચાર પ્રકીર્ણક ટીકા-વિનય
વિનનટા પૃ ૩ (પ્ર દયાવિમલકથમાલા) આ ઉપરથી કોઈને એમ થાય
કે વલ્લી અને મથુરાની વાચનાઓ લગભગ જેક કાળે થઈતો તે માન્યતા
ચોગ્ય નથી કારણ કે સ્કન્દિવાચાર્ય (માથુરી વાચના કરનાર), દેવધિગણિ
(વલ્લી વાચના કરનાર નીરાત્ ૯૯૩) કરતા ઘણા નૂનાછે જુઓ અગાઉ કુટનોટ

૧૯૬ આ સમયમા દેવધિગણિથી અન્ય ૧૩૨૬નાચકે નિ-
મ્ન ગચ્ચુ તેમા જ્ઞેનેતઃ શ્રુતો ઉ વેષ છે ભાગ્ય (મદાભાગ),
ગમાયણ, લીમાસુકચ (૧), કૌટિલ્ય (ચાપાન્યનુ અર્થનાન્ત્ર),
મગલહિઆઓ (૧), ખોડમુખ-પોડયનુદ (ધોટકમુખ-વાતમાયનનો
પૂર્વગામી કામનાન્ત્રનો ગચનાગ), કપ્પામિચ, નાસુમ (નાગમુદ્ધમ ?)
કુપગમત્તરી (કુપ્પાદમત્તરી), વૈગેપિઠ, બુદ્ધવચન (બોદ ગાત્ર),
દૌગસિય (ત્રગગિઠ ?), કૌપિનિઠ (કૌપિનનુ ગાત્ર), લોઢાયન (ચા-
વાંદ), પદિનત્ર, માગ (વ્યામ), પુગાપુ, વ્યાક્રણ, ભાગનન
(શ્રીમદ્ ભાગનન) પાનજન (ચાગસુના), પુમ્મનેય (પુ'પ'વે=કામ-
મુન ?), લેખ્ય (લેખનનાન્ત્ર), ગણિત, ગડુનગત, નાટકે યા મટો-
તે કતાઓ, માગોપાગ ચાગ વેદો ૧૯૭

૧૯૭ દેવધિગણિના મમયમા મિદ્ધએનગણિ ચયા મનાય છે
કે જ્ઞેમણે ઉમાગવાનિના તત્ત્વાર્થાધિગમમૂત્ર પર તત્ત્વાર્થ દીઠ નામની
દીઠ ગચી તેના 'પ્રનાખ' અને 'નય' એ જ્ઞેન નર્ડનાન્ત્રના મુખ્ય
લાલણિઠ અગ ૭ તેપર પ્રિગેપ ચચા ઢગી છે તેઓ દિન્નગણિના
ગિખ્ય મિદ્ધગિગિના નિખ્ય ભાન્વામિના નિખ્ય દના એમ તેની પ્રના-
ગિમા પોને જાણાને ૭ તેઓ આગમપ્રનાત વિદ્યાન દના

૧૩૨ નુઓ હાં શ્વક ગણિ-ત પ્રશ્નપદ્ધતે પ્રનાનર ગપ પૃ ૩,
પ્ર૦ જ્ઞેન આતમાનં સત્તા ભાવનચર

૧૩૩ નુઓ નં દીગુત્ર-સુન ૬૨ પૃ ૧૯૪ પ્ર૦ આગમો'ય મમિતિ
મા ગણાવેવા ત પેગી દેવધાતો કંડેષ ખીન્ન સૂત્ર-અ હમા છે નુઓ
અનુયોગદાર સુ. ૪૧ મને ૧૪૮ પૃ ૩૬ મને ૨૧' આગમો'ય મમિતિ
નામે ભા', ગમાયણ લીમાસુક- ગિનય પોડયમુ, મગલમ્હિ માઓ,
કપ્પામિચ, ભાગમુદ્ધમ-મુગસિત્તરી, વેમિચ, વળેગિય બુદ્ધ માસગ
નવિવ, લોગાયત સદ્ધિયત, માદગ પુણ, વાગસુ નંદગાળ, અથરા મેતે
કવા સગોપાગ ચાગ વેદો પાચમા અ' ભગવતી સૂત્રમા (૧,૨) શાદણ
શાસોનો ૮ વેષ છે કે ગિડિવેદ, જ્ઞનુવેદ-મામવેદ-અશ્વવે-ઈતિહાસ પચ
માા નિધદુર્ગાણ ચલિવેદ વેદાણુ, સગોવગપુ સરદગ્માણુ મારમેવારમે
ધાગએ પાગએ ધગતી, સદ્ધિતત વિસાગએ સખાણે, મિ-ખા-પે વારગે
છદે નિરતે જોતિસા-અથલે, અન્નેસુ ય વહસુ વમન્નએમુ પરિવાયએમુ,
નયેસુ મુપરિ-નિદ્ધિએ

૧૯૯ વલ્લી ગંધ આગમના મહત્વનાર્થે મળ્યો તે વખતે વલ્લીપુરમાં શીવાદિત્ય ગજ દત્તો ને વલ્લીપુરમાં શીવાદિત્ય નામના ગજઓ થતા ગયા ત્યાં એટલે સૌરાષ્ટ્રમાં ગર્વજય તીર્થનું માહાત્મ્ય વિક્રમગજના મમયથી જ થયું. આશ્ચર્ય અને સૌરાષ્ટ્રમાં જ જૈનોના પવિત્ર મંથો પુસ્તકાકાર થયા, એ તેમજ નેમિનાથ તીર્થસ્થળે ચત્રિ ગિરિના આથે નમધ ધગવે છે-એ સર્વ વાત મ્પષ્ટ બતાવે છે કે જૈનોએ સૌરાષ્ટ્રમાં ઘણા પ્રાચીન મમયથી પગપેમાગે રૂગી સૌરાષ્ટ્રને પોતાની ભૂમિ બનાવી હતી ભુનુકચ્છમાં આથ ખપુટા-આથ આદિ વિક્રમગજના મમય લગભગ થયા એ પણ બતાવે છે. ગુજરાતમાં જૈનોનું આગમન ૪૫૫ પ્રાચીનકાળથી હતું.

૨૦૦ વલ્લીપુરનો સીંચીઅન આદિ પહેલી જૈનોના તથા અન્ય આદ્યમણીયી નજી વખતે લગ થયો એમ જૈન પ્રમુદકાર કહે છે ૧૩૧ 'ભગ' નો અર્થ 'નર' થા ના ' નથી થતો. પહેલો ભગ નિ મ ૩૭૫ મા થયો ૧૩૭ શીવાદિત્ય ગજ એ સ્થાવરી દત્તો તેના વનને નથા જૈનોના ધા ૫૫ કુજો વલ્લીપુરની પડતીથી માગવાડ વગેરે દેશમાં જઈ ગયા એમ નેશાય છે કે વલ્લી ગજના ગુદમેન-ગોળીન વચ્ચે, ને તેમથી કુજનું ગલ્ત થયું ને સાથી તે સીનો ગયા ને ત્યાંથી ઉદયપુર ગજઓ થયા ને તેમથી શીંગાનીઆ થયા ૧૩૮ વલ્લીના ભગ વિષમમમયમાં જૈન મૂર્તિઓનો બિ-

૧૩૧ નુજો પ્રબધચિતામણિ આદિ તિલોગાથી પચન્નો (૩) હજુ નુરી મુદ્રિત થયો નથી) તેમાં વલ્લીમગની વાત છે.

૧૨૭ વળમયરી વામસય તિળિણ સયાઈ જદમ્કમેળન .

વિષ્વમસાલાક તત્ત વલ્લીમગો સમુપન્નો ॥

અર્થાત્—વિક્રમગજથી ૭૫૫ વધ અતિક્રમના વલ્લીમગ થયો-ગાયા સદસી પી ૩ ૨૮૫) વળી પ્રભાવકચરિત પણ ૫ ૭૪ મા વીરાત ૮૪૫ વર્ષે વલ્લીનો ભગ દુષ્કંઠના દાથે થયો અને ત્યાંથી તેઓ બુધપુરનો નારા વરના ગયા એમ જણાવે છે પરંતુ જિનપ્રલ તીર્થકંપમાં સત્યપુર કહે છે કે ગજજલુવધ (ગીજનીનો પાતશાહ) હમ્મોરદ્દારા વિ સ ૮૪૫ મા વલ્લી ભગ થયો હતો તે વધુ વિશ્વસનીય લાગે છે.

૧૩૮ " વાસ્તવમાં વલ્લીમાં શીવાદિત્ય નામના ૬ ગજ થયા, ૫૨૭ જૈન લેખકોને કેવળ એક (અર્થાત્ છેલ્લા) શીવાદિત્ય થયાનું જણામાં હજી

લ્લમાલ આદિ સ્થલે સચાર થયો હતો (જિનપ્રભ કૃત સત્યપુર કલ્પ વગેરે)

૨૦૧ વિ. મ ૫૧૦ (૫૨૩) મા^{૧૩૯} હાલના ગુજરાતમાં આનન્દપુર-વૃહનગર (હાલનું વડનગર) એક મોટું શહેર હતું ત્યાં ધ્રુવસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો ત્યાં ધનેશ્વરસૂરિ નામના જૈનાચાર્યે તે ગાળના પુત્રના મરણથી થયેલ શોક શમાવવા જૈનાગમ નામે

મેવાડમાં પણ શીલાદિત્ય નામનો રાજા વિ. સ ૭૦૩ માં થયો હતો. બનેને જૈનોએ એક માની મેવાડના રાજાઓ વલ્લભીથી આવવાનું માની લીધું અને ટોડે તેને સ્વીકારી લીધું ચીની યાત્રી હુએનસંગ (વિ. સ ૬૬૬ આસપાસ) વલ્લભીમાં ગયો ત્યારે તે નગર બહુ ઉન્નત દશામાં હતું વલ્લભીનો નાશ વિ. સ ૮૨૬ માં સિધના અરજોએ કર્યો હતો (૨) વલ્લભીમાંથી ઉદયપુરનો રાજવંશ થયો એ કથન કપિલકલિપ ૧ છે ધનેશ્વરસૂરિના સ ૪૭૭ માં રચાયેલા મનાતા સંતુલ્ય માહાત્મ્યમાં સ ૧૧૬૯ થી ૧૨૩૦ માં રાજ્ય કરનાર કુમારપાળનો જ્ઞાત આવે છે તેથી તે પુસ્તક સ ૧૩ મી સદી યા તે પછી આધુનિક ધનેશ્વરથી બન્યું હોય એમ છે તેથી તેમાં વલ્લભીપુરનું કથન બહુ પાછળનું હોવાથી વિશ્વાસ યોગ્ય નથી ” (વાચો-રાજપૂતાનેમ ઇતિહાસ-૫૭લા ખંડ ૨૧ બી ઓ હી ઓગ્રાઇ કૃત પૃ ૩૦૫ થી ૩૮૬)

૧૩૬ કલ્પસૂત્રમાં જણાવેલું છે કે —રામણસ્ત મગયઓ મહાવીરસ્મ તાવ ગવ્યદુર્ગગ્ધહીનસ્ત નમ્યાગતયાદ વિદ્મસ્તાદ, દત્તમસ્ત ય યાતા-તયસ્મ ઇય ઇસીસ્મે સંચરત્તરે કાલે ગચ્છત્, યાયણતરે પુણ ઇય સેણકા ગચ્છતરે કાલે ગચ્છત્ દ્વિતીયાદ ॥૧૪૦॥

અર્થાત્-સર્વ દુષ્ટ જોઈ પ્રહોષી કર્યા છે એવા અમણ બગવાન મહા-વીરના નવ શત વર્ષો અતિક્રમ્યા પછી દશમા સદીમાં એ સીમે મવત્સર કાલ ભવ છે-વાચનાત્રમા પુન ત્રાપ્તમે સંચત્સર ચાત્રે ॥ આ બે બુદ્ધી બુદ્ધી વાચના-પાઠ છે તેથી કાલ અનુમાન કરે છે કે કલ્પસૂત્ર-રેવણી ક્ષમા-અમણથી લખવાનું ૧૧ વીસનું ૬૮૦ (વિ સ ૫૧૦) છે ને રાજસભામાં વાચવાનું સમ વચનું ૧૫ વીસનું ૬૬૩ (વિ સ ૫૨૩) છે એ વાકા-નીની ૧૧૫૨ આરતિ પૃ ૧૩.

૧૯૯ વલ્લી મંથ આગમના મકનનાથે મળ્યો તે વખતે વલ્લીપુરમાં શીનાદિત્ય ગજ દત્તો ને વલ્લીપુરમાં શીવાદિત્ય નામના ગજઓ થના ગયા ત્યાં એટલે મૌગદ્વમા મરુજ્ય તીર્થનું માદાત્મ્ય વિક્રમગજના મમયથી જ થતુ આસુ અને મૌરાદ્વમા જ જ્ઞોના પવિત્ર મંથો પુસ્તકારટ થયા, એ તેમજ નેમિનાથ તીર્થકરુ ચગિ ગિગિના સાથે મમથ ધગવે છે—એ સર્વ વાત મ્પટ બનાવે કે જે જ્ઞોનાએ મૌગદ્વમા ઘણા પ્રાચીન મમયથી પગપેમારે કરી સૌનાદ્વને પોનાની ભૂમિ બનારી હતી ભુગુકચ્છમા આર્ય ખપુટા-આર્ય આદિ વિક્રમગજના સમય લગભગ થયા એ પણ બનાવે છે - ગજનામ જ્ઞોનાનું આગમન ૧૫૫ પ્રાચીનકાળથી હતુ

૨૦૦ વલ્લીપુરનો મીથીબન આદિ પગેની જ્ઞોનાના તથા અન્ય આદ્યમણી પણ વખત લગ થયો એમ જ્ઞન પ્રમથકાર કહે છે ૧૭૯ 'ભગ' નો અર્થ 'નરથા નાન' નથી થતો પહેલો ભગ નિ મ ૩૭૫ મા થયો ૧૭૭ શીનાદિત્ય ગજ એ સૂર્યવળી દત્તા તેના વરાળે તથા જ્ઞોનાના ઘણા કુટુંબો વલ્લીપુરની પડતીથી માગનાં મગે દેગામા જઈ ગયા એમ કહેવાય કે જે વલ્લી ગજના ગુદમેન-ગોદીન વરાળ, ને તેમથી કુટુંબ ગજ થયુ ને ત્યાંથી તે ચીતોડ ગયા ને ત્યાંથી ઉદયપુર ગજઓ થયા ને તેમથી શીશો-દીઆ થયા ૧૭૮ વલ્લીના ભગ નિપમસમયમા જ્ઞન મૂર્તિઓના લિ-

૧૩૧ જુઓ પ્રખમચિતામણિ આદિ તિલ્લોગાલી પચન્નો (૧ ને ૬૭૭ નુધી મુદ્રિત થયો નથી) તેમા વલ્લીભગની વાત છે

૧૮૭ વળસયરી વાસસય તિણિ સયાઈ અફ્ફમેકળ .

વિન્નમવાલાક તત્ત વલ્લીમગો સમુપ્પન્નો ॥

અર્થાત્—વિક્રમકાવથી ૮૭૫ વર્ષ અતિક્રમના વલ્લીભગ થયો—ગાથા સદસી પી ૩ ૨૮૫) વળી પ્રભાવકચરિત પણ ૫ ૭૪ મા વીરાત ૪૪૫ વધ વલ્લીનો ભગ વૃષ્ઠકના હાથે થયો અને ત્યાંથી તેઓ ભુગુપુરનો નારા કરવા ગયા એમ જણાવે છે પરંતુ જિનપ્રલ તીર્થકરુમા સત્યપુર કહે છે કે ગજજલુવધ (ગીજનીનો પાતશાહ) હમ્મોરદ્વારા વિ સ ૮૪૫ મા વલ્લી ભગ થયો હતો તે વધુ વિશ્વસનીય લાગે છે

૧૩૮ " વાસ્તવમા વલ્લીમા શીવાદિત્ય નામના ૬ રાજ થયા, પરંતુ જ્ઞન લેખકોને કેવળ એક (અર્થાત્ ૭૮૧) શીવાદિત્ય થયાનું જણામા હૃ

નામનો અથ છે તેમા વર્ણનભાગ કરતા કથાભાગજ વધારે છે ૧૪૧

૨૦૪ શ્રી કૃષ્ણદેશ (આણેશ્વર) ના સ્વામી હર્ષવર્દન (હર્ષ-રાજ) નો રાજ્યાભિષેક વિ. સ ૬૬૪ માં થયો તે મહાપ્રતાપી વિદ્વાન અને વિદ્યાર્થી હતો તેમના સમયમા પ્રસિદ્ધ કાદબરીકાર આણબટ કે જેમણે હર્ષચરિત પણ રચ્યું છે, સૂર્યશતકના કર્તા મયૂરઆદિ તેના દગ્ધારના પડિતો હતા જૈન વિદ્વાન માનતુંગાચાર્ય (લક્ષ્મણ સ્તોત્રના કર્તા) પણ તે રાજાના સમયમા થયા એવું કથન મળે છે ૧૪૨ લક્ષ્મણ સ્તોત્ર પ્રાસાદિક લાવવાહી ભાષામા આદિ-નાથની સ્તુતિ તરીકે રચાયેલું છે

૨૦૫ ચંડ નામનો જૈન ૧૪૩ પડિત પહેલો પ્રાકૃત વ્યાકરણકાર થયો કે જેણે પોતાના પ્રાકૃત લક્ષણ નામના વ્યાકરણમા અપભ્રંશ ભાષાનું વિગણ કર્યું છે ડા હોર્નલે તે મંશોધિત કરી પ્રકટ કર્યું છે અને તેનો સમય તે ઇ સ પૂર્વે ત્રીજે સદી મૂકે છે, પણ ગ્રી. ગુણેના કહેવા મુજબ તે ઇ સ છઠ્ઠા સદીની પછી થયેલ છે ૧ તેના કાળમા તે જણાવે છે કે તે સમય પછી અપભ્રંશ માન આબાગેની ભાષા મળી સાદિત્ય-ભાષા બની

૧૪૧ કુવલયમાતાનો લેખ-નિનવિજયનો વસતરજતોત્સવઅક

૧૪૨ એપ્રાઇ ૨૧૦ ઇ. પ્રથમભાગ ૫ ૧૪૨ માનવુમ માટે જુઓ 'શ્રીમાનુદત્તપ્રબંધ' પભાવચરિત ૫ ૧૦-૧૬૧

૧૪૩ ગ્રી. ગુણેના કહેવા પ્રમાણે જુઓ મવિમયત્તવહાની, અ શેષ પ્રતાપના ૫ ૬૧-૬૩ પરંતુ એક અથો તેના મગલાચરણમા વીરને બદલે રાણ મૂકેલ છે

પ્રામ્ય રિરમા દમ્મુ સ્વંવંતગાપિનિરસરે ।

લક્ષ્મી પ્રજ્ઞા વક્ષ્યે દિવિન્ વદમતાદદમ્ ॥૧॥

જુઓ વેલ્લુકર પૃ. ૧ ૫. ૨૭

પણ હમ્મને બદલે ઠીર એવા શ્લોક છે તે માટે જુઓ પી. ૩,

કલ્પસૂત્રી વાચના કરી હતી, અને તે વાચના હજી સુધી જન મંથ સમક્ષ તેના પર્યુષણ નામના નહેવાગમાં થયા કરે છે

૨૦૨ ૧મી એમ કહેવાય છે કે જીન કાનિકમુનિ ધર્મા તેમણે જે અત્યાગ સુધી પર્યુષણનું 'સાત્સરી' પર્વ ભાદ્રપદ સુદ પાચમ ને રોજ થવું હતું અને ચોમાની પૂર્ણિમાએ થતી હતી તેને બદલે ચોથની સપ્તમી અને ચતુર્દશીની ચોમાસી કગવી ને ને વીરાત ૯૯૩ મા ચતુર્વિધ મધે આચર્યું ૧૪૦

૨૦૩ અનુમાને ૭ મા એકા અગાઉ ચયેલા પચ કલ્પમહા-ભાષ્યના કર્તા (પી ૧, ૧૦૩) મઘદાસ ક્ષમાશ્રમણે વનુજ દિંડી નામનો ચરિત્ર ગ્રંથ પ્રાકૃતમાં આપ્યો તે ધર્મમેન ગણિ મહત્તરે પૂરો થયો. એપગથી જાણાય છે કે તે કાલે વનુજ ચરિત્ર ચોકમાં વિશેષ પ્રચલિત હતો આઠમા સદા પહેલાનો જીને ધર્મમિત્ર દિંડી

૧૪૦ જુઓ તિલોગાવી (લીરોદ્ગાર) પચનાની નીચળી ગાથાએ કે જે જિનપ્રભસૂરિએ પોતાની સદેહવિધાસધિ નામની કલ્પ ૧૭ ટીકામાં તેમજ રત્નરોખરસૂરિએ શ્રાદ્ધવિધિમાં ટાકી છે —

‘સાલાહણેન રક્તા સપાણેણ ક્ષારિઓ મગ્ધ ।

પજોસયણ ચરતથી ચાહમ્માસ ચરદસીણ ॥

ચરમામ-પટિન્નમણ પમિયય દિવસમિ ચરવિહો સપો ।

તવમયતેણઠણ્હિં જાયરણ ત પમાણ તિ ॥

— આવાહનના રાજ્યમાં સધના આદેશથી ભગવાન કાલિકા પર્યુષણ ચોમામાં અને ચાતુર્માસ (પ્રતિકમણ) ચોદશે કર્યું, ચોમાની પ્રતિકમણ પખખીના દિવસે ચતુર્વિધ સર્ (વીરાત) ૯૯૩ મા કર્યું જે આચરણ પ્રમાણ છે. કુતમડનસૂરિ વિચારમૃતસમગ્રમાં ‘૯૯૩ મા પર્યુષણાકલ્પની પચમીમાંથી ચોથપર પ્રવૃત્તિ થઈ’ એમ જણાવે છે તે પ્રમાણે રત્નરોખર-સૂરિ ચતુર્વિધિ પ્રજલમાં આ ગાથા સ્વીકારી શાલિવાહન રાજ વિક્રમના પ્રતિપક્ષી શાલિવાહનથી ન્દા થયા એમ જણાવે છે કાલસપ્તતિમાં, ચોથની સપ્તસરી કાવકાચાર્યે કર્યાની સાલ વીરાત ૯૯૩ આપી છે—તેજ પ્રમાણે વિનયવદ્રસૂરિના દીવાળી કલ્પમાં છે ને જિનપ્રભ કૃત પ્રતિજ્ઞાનપુર કલ્પમાં તેમજ સમયમુદરની સામાચારી શતકમાં છે

તેની આદિમા તેમની જે ગભીરાર્થક મૃતિ છ પદ્ધતિ કરેલી છે તે પરથી તેમનો યથાર્થ પરિચય દ્રઢમા થાય છે -

‘અનુરોગ એટલે આગમોના અર્થજ્ઞાનના ધારક, યુગપ્રધાન, પ્રધાન જ્ઞાનીઓને બાદમાં, સર્વ કૃતિ અને શાસ્ત્રમા કુશલ, અને દશ ન-જ્ઞાન ઉપ-યોગના માર્ગસ્થ એટલે માર્ગરક્ષક,

‘કેમવના સુવાસને અધીન થયેલા ભમરો જેમ કેમવની ઉપાસના કરે છે તેમ જ્ઞાનરૂપ મકર દના પિપાસુ મુનિઓ જેમના મુખરૂપ નિર્જરમાથી નીકળેલા જ્ઞાનરૂપ અમૃતનું સદા સેવન કરે છે,

‘સ્વતંત્ર અને પરતંત્રમયના આગમ, નિધિ, ગણિત છન્દ અને શબ્દ શાસ્ત્રો ઉપર કરેલા બ્યાખ્યાનોમાથી નિમિત્ત થયેલા જેમનો અનુપમ યશ પટલ દરો દિશાઓમા ભમી રહેયો છે,

‘જેમો પોતાની અનુપમ મતિના પ્રભાવે જ્ઞાન, જ્ઞાની, હેતુ, પ્રમાણ, અને ગણધરપૃચ્છાનું સવિરોધ વિવેચન વિરોધાવર્યકમા અન્યનિબદ્ધ કર્યું છે,

‘જેમો ઉદ્દયત્રોના અર્થાધારે, પુરૂષ વિરોધના પૃથક્કરણ પ્રમાણે, પ્રાય-શ્ચિત્તના વિધિનું વિધાન કરનાર જીવકલપસૂત્રની રચના કરી છે,

‘એવા, પરમસમયના સિદ્ધાન્તોમા નિપુણ, સયમશીલ શ્રમણોના માર્ગના અનુગામી, અને ક્ષમાશ્રમણોમા નિધાનભૂત જિનમદ્વગણિ ક્ષમા-શ્રમણને નમસ્કાર.’

૨૦૬ દરેક સપ્રદાયમા વિદ્વાનોના બે પ્રકાર નજરે પડે છે એકતો આગમપ્રધાન, અને બીજો તત્ત્વપ્રધાન આગમપ્રધાન પડિતો દમેગા પેનાના પગપગત આગમોને-સિદ્ધાન્તોને શબ્દશ પુષ્ટરીતે વળગી રહે છે, ત્યારે તત્ત્વપ્રધાન વિદ્વાનો આગમગત પદાર્થવ્યવસ્થાને તત્ત્વસંગત અને રદમ્યાનુકૂલ માનવાની શક્તિરાજા હોય છે એટલે કેટલીક રખત નો રસ્તો ચિચાન્બેદ પડે છે એ ચિચાન્બેદને ઉગ્ર પ્રકારો ૧ ૨ ૩ તો ૬ ૬મે મપ્રાપનેદના અરનાગમા પગિભરે ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫૮૫ ૫૮૬ ૫૮૭ ૫૮૮ ૫૮૯ ૫૯૦ ૫૯૧ ૫૯૨ ૫૯૩ ૫૯૪ ૫૯૫ ૫૯૬ ૫૯૭ ૫૯૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૦૧ ૬૦૨ ૬૦૩ ૬૦૪ ૬૦૫ ૬૦૬ ૬૦૭ ૬૦૮ ૬૦૯ ૬૧૦ ૬૧૧ ૬૧૨ ૬૧૩ ૬૧૪ ૬૧૫ ૬૧૬ ૬૧૭ ૬૧૮ ૬૧૯ ૬૨૦ ૬૨૧ ૬૨૨ ૬૨૩ ૬૨૪ ૬૨૫ ૬૨૬ ૬૨૭ ૬૨૮ ૬૨૯ ૬૩૦ ૬૩૧ ૬૩૨ ૬૩૩ ૬૩૪ ૬૩૫ ૬૩૬ ૬૩૭ ૬૩૮ ૬૩૯ ૬૪૦ ૬૪૧ ૬૪૨ ૬૪૩ ૬૪૪ ૬૪૫ ૬૪૬ ૬૪૭ ૬૪૮ ૬૪૯ ૬૫૦ ૬૫૧ ૬૫૨ ૬૫૩ ૬૫૪ ૬૫૫ ૬૫૬ ૬૫૭ ૬૫૮ ૬૫૯ ૬૬૦ ૬૬૧ ૬૬૨ ૬૬૩ ૬૬૪ ૬૬૫ ૬૬૬ ૬૬૭ ૬૬૮ ૬૬૯ ૬૭૦ ૬૭૧ ૬૭૨ ૬૭૩ ૬૭૪ ૬૭૫ ૬૭૬ ૬૭૭ ૬૭૮ ૬૭૯ ૬૮૦ ૬૮૧ ૬૮૨ ૬૮૩ ૬૮૪ ૬૮૫ ૬૮૬ ૬૮૭ ૬૮૮ ૬૮૯ ૬૯૦ ૬૯૧ ૬૯૨ ૬૯૩ ૬૯૪ ૬૯૫ ૬૯૬ ૬૯૭ ૬૯૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૦૧ ૭૦૨ ૭૦૩ ૭૦૪ ૭૦૫ ૭૦૬ ૭૦૭ ૭૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯ ૭૨૦ ૭૨૧ ૭૨૨ ૭૨૩ ૭૨૪ ૭૨૫ ૭૨૬ ૭૨૭ ૭૨૮ ૭૨૯ ૭૩૦ ૭૩૧ ૭૩૨ ૭૩૩ ૭૩૪ ૭૩૫ ૭૩૬ ૭૩૭ ૭૩૮ ૭૩૯ ૭૪૦ ૭૪૧ ૭૪૨ ૭૪૩ ૭૪૪ ૭૪૫ ૭૪૬ ૭૪૭ ૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨ ૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯ ૭૬૦ ૭૬૧ ૭૬૨ ૭૬૩ ૭૬૪ ૭૬૫ ૭૬૬ ૭૬૭ ૭૬૮ ૭૬૯ ૭૭૦ ૭૭૧ ૭૭૨ ૭૭૩ ૭૭૪ ૭૭૫ ૭૭૬ ૭૭૭ ૭૭૮ ૭૭૯ ૭૮૦ ૭૮૧ ૭૮૨ ૭૮૩ ૭૮૪ ૭૮૫ ૭૮૬ ૭૮૭ ૭૮૮ ૭૮૯ ૭૯૦ ૭૯૧ ૭૯૨ ૭૯૩ ૭૯૪ ૭૯૫ ૭૯૬ ૭૯૭ ૭૯૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૦૧ ૮૦૨ ૮૦૩ ૮૦૪ ૮૦૫ ૮૦૬ ૮૦૭ ૮૦૮ ૮૦૯ ૮૧૦ ૮૧૧ ૮૧૨ ૮૧૩ ૮૧૪ ૮૧૫ ૮૧૬ ૮૧૭ ૮૧૮ ૮૧૯ ૮૨૦ ૮૨૧ ૮૨૨ ૮૨૩ ૮૨૪ ૮૨૫ ૮૨૬ ૮૨૭ ૮૨૮ ૮૨૯ ૮૩૦ ૮૩૧ ૮૩૨ ૮૩૩ ૮૩૪ ૮૩૫ ૮૩૬ ૮૩૭ ૮૩૮ ૮૩૯ ૮૪૦ ૮૪૧ ૮૪૨ ૮૪૩ ૮૪૪ ૮૪૫ ૮૪૬ ૮૪૭ ૮૪૮ ૮૪૯ ૮૫૦ ૮૫૧ ૮૫૨ ૮૫૩ ૮૫૪ ૮૫૫ ૮૫૬ ૮૫૭ ૮૫૮ ૮૫૯ ૮૬૦ ૮૬૧ ૮૬૨ ૮૬૩ ૮૬૪ ૮૬૫ ૮૬૬ ૮૬૭ ૮૬૮ ૮૬૯ ૮૭૦ ૮૭૧ ૮૭૨ ૮૭૩ ૮૭૪ ૮૭૫ ૮૭૬ ૮૭૭ ૮૭૮ ૮૭૯ ૮૮૦ ૮૮૧ ૮૮૨ ૮૮૩ ૮૮૪ ૮૮૫ ૮૮૬ ૮૮૭ ૮૮૮ ૮૮૯ ૮૯૦ ૮૯૧ ૮૯૨ ૮૯૩ ૮૯૪ ૮૯૫ ૮૯૬ ૮૯૭ ૮૯૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૦૧ ૯૦૨ ૯૦૩ ૯૦૪ ૯૦૫ ૯૦૬ ૯૦૭ ૯૦૮ ૯૦૯ ૯૧૦ ૯૧૧ ૯૧૨ ૯૧૩ ૯૧૪ ૯૧૫ ૯૧૬ ૯૧૭ ૯૧૮ ૯૧૯ ૯૨૦ ૯૨૧ ૯૨૨ ૯૨૩ ૯૨૪ ૯૨૫ ૯૨૬ ૯૨૭ ૯૨૮ ૯૨૯ ૯૩૦ ૯૩૧ ૯૩૨ ૯૩૩ ૯૩૪ ૯૩૫ ૯૩૬ ૯૩૭ ૯૩૮ ૯૩૯ ૯૪૦ ૯૪૧ ૯૪૨ ૯૪૩ ૯૪૪ ૯૪૫ ૯૪૬ ૯૪૭ ૯૪૮ ૯૪૯ ૯૫૦ ૯૫૧ ૯૫૨ ૯૫૩ ૯૫૪ ૯૫૫ ૯૫૬ ૯૫૭ ૯૫૮ ૯૫૯ ૯૬૦ ૯૬૧ ૯૬૨ ૯૬૩ ૯૬૪ ૯૬૫ ૯૬૬ ૯૬૭ ૯૬૮ ૯૬૯ ૯૭૦ ૯૭૧ ૯૭૨ ૯૭૩ ૯૭૪ ૯૭૫ ૯૭૬ ૯૭૭ ૯૭૮ ૯૭૯ ૯૮૦ ૯૮૧ ૯૮૨ ૯૮૩ ૯૮૪ ૯૮૫ ૯૮૬ ૯૮૭ ૯૮૮ ૯૮૯ ૯૯૦ ૯૯૧ ૯૯૨ ૯૯૩ ૯૯૪ ૯૯૫ ૯૯૬ ૯૯૭ ૯૯૮ ૯૯૯ ૧૦૦૦

૨૦૬ જૈન પદ્ધાનલીઓના આધારે નીચે ૧૧૪૫ (વિ સ ૬૪૫) માં ૧૪૪ જિનભદ્રગણિ દ્વિમાશ્રમણ થયા એનો ચોક્કસ છે કે હરિભદ્રસુરિ પહેલા તેઓ થયા, કાગણુકે હરિભદ્રસુરિ તેમનો ઉચ્ચેષ કરે છે તેમણે એના અર્થો-વિગેપાવસ્યક લાખ્ય મન અને દીકા, બૃહત્સત્રદિગ્ની ૪૦૦ થી ૫૦૦ ગાથા (પી ૧, ૨૬-૫૧) બૃહત્સેત્ર-સમાસ(પી ૧, ૨૬), વિગેપાવસ્યની ૪૦૦ ગાથાનો પ્રકરણ અથ અને જીતકંપસૂત્ર કે જેમાં જૈન માધુના ૧૦ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તનું વિધાન છે વળી ધ્યાનશતક ગ્રંથ છે (પી ૧, ૩૩) કે જે વિગેપાવસ્યક લાખ્યમાં અતર્ગત છે તેમની 'લાખ્યકાર' તરીકેની જમરી પાતિ છે તેમણે વિગેપાવસ્યક લાખ્યમાં વામનસ્તા અને તાગવની કથાનો ઉચ્ચેષ કર્યો છે

૨૦૭ આ લાખ્યગ્રંથ જૈન પ્રવચનમાં એક મુદ્દતમણિ સમાન લેખાય છે અને તેથી લાખ્યકાર જિનભદ્રગણિ જૈન નાત્મકારોમાં અગ્રણી મનાય છે જૈનદર્શનપ્રતિપાદિત જ્ઞાનવિષયક વિચારને કેવળ શ્રદ્ધાગમ્ય-વિષયની કોટિમાંથી જુદિગમ્ય-વિષયની કોટિમાં ઉતાવળાનો સુસંગત પ્રયત્ન, મોથી પ્રથમ એમણેજ એ મદાલાખ્યમાં કર્યો હોય, એમ જૈન સાદિત્યના નિકાસક્રમનું સિદ્ધાવનોદન કરતા જણાઈ આવે છે જૈન આગમોના સપ્રદાયગત ગ્રંથો અને અર્થના, પોતાના સમયમાં અતિથીય ગ્રાન્થ તરીકે, એ આચાર્ય સર્વસમ્મત ગણાતા હતા, અને તેથી એમને 'યુગપ્રધાન' એનું મહત્ત્વપ્રાપક ઉપપદ મળેલું હતું

૨૦૮ તેમના એના જીતકંપ પૃથ્વી ગ્રંથનાં સિદ્ધમેનસુગિએ

૧૪૪ આ 'લાખ્યકાર' જિનભદ્ર દ્વિમાશ્રમણ સળધમાં જુઓ શ્રી જિન-વિગ્નની જીતકલ્પસૂત્ર પરની વિદ્વતામરેલી પ્રસ્તાવના પ્ર૦ જૈન સા સરોધક જિનભદ્રે પોતાના જીતકલ્પસૂત્ર પર લાખ્ય પણ રચ્યું હતું એમ જણાય છે ને સ ૧૨૭૪ માં તિલકાચાર્યે તેના પર વૃત્તિ રચી છે

૨૧૧ વિ. સ આઠમા સૈકામા (શક સ ૫૯૮ એટલે વિ સ ૭૩૩ મા) ૧૪૮ જિનદાસ મહત્તરે નન્દીસૂત્ર પર ચૂંટિ રચી, વળી તેમણે નિર્ણય સૂત્રપર પણ વિશેષ નામની ચૂંટિ રચી (તાડપત્ર કી ૨, ન ૩૬ અને ૩૭ જેનો લખ્યા સ ૧૧૪૫ અને ૧૩૫૬ છે અને કી ૨ ન ૩૭૭ કે જે નિર્ણય ચૂંટિના અનંતગણે હરિભદ્રસૂત્રિએ પોતાની આવશ્યક વૃત્તિમા લીધા છે એ ઉપગત તેમણે અનુયોગદ્વારપર ચૂંટિ રચી છે ૧૪૯

૨૧૨ અ. ૨ણજીતગમ એક ગ્રંથને કહે છે કે " જ્યારે દક્ષિણમા ચૌતુર્યોના પાટનગર બદામીમા જૈનશાસન પ્રવર્તતું હતું ત્યારે વનભીના મૈત્રકોથી તેમજ ગુજરાતમા પણ સન્માન પામતું હતું " ૧૫૦

મામ્ય સામાયિકસ્ય સ્ફુટવિકટપદાર્યોપગૂઢ યદેતત્
છીમત્પૂજ્યૈરકારિ ક્ષતવલ્લપધિયાં ભૂરિસત્કારકારિ ।
તસ્ય ધ્યાસ્યાનમાત્ર કિમપિ વિદધતા યન્મયા પુણ્યમાત્ર
પ્રેચ્યાહ દાગૂલમેય પરમપરિમિતાં પ્રીતિમત્રૈવ તેન ॥

૧૪૮ દાકરાજ પચમુ વપરાતેયુ મ્યતિકાન્તેયુ અદ્વનવતિયુ નન્ય
ધ્યમનચૂર્ણિ સમાપ્તા । લખિત પ્રત બા. ઇ ખૂના કર્તા જિનદાસનુ નામ
નીચેની માથામા ગ્રુમ છે —

તિદુસરજુણદિ તિરવપણ અદ્વમ વગે તિવણ તિવણગરાવદે તેમિ ।
વન્માતિણદિ નામ કય અસા ॥

૧૪૯ પી. ૩, પરિ. ૫ ૧૮૫ પી. ૫ પરિશિષ્ટ ૫ પા. ૬ ન્યા
તે પ્રતને ઉચે લખેલ છે કે સ ૧૪૫૧ વર્ષ થી સ્તમનીયે જુદાપીપવ
ર...દાયાં મદારક થી જયન્તિવસુરિણા અનુયોગદ્વારચૂંટિ ઉદ્ધાર મારાપિત —

૧૫૦ બાવનગરના જૈનધર્મપ્રકાશ નામના પત્રના રજતમદોસન
બામા આવેશે તેમનો લેખ.

હરિભદ્રસ્તુતિ

વિથ વિનિર્ઘૂય કુવાસનામય વ્યચિચરણ કૃપયા મદાશયે ।

અચિન્ત્યવીર્યેણ સુવાસનાસુધા નમોઽન્તુ તસ્મૈ હરિભદ્રસૂરયે ॥—સિદ્ધર્ષિ

—૬૫૧ કરી કુવાસનારૂપ વિથયને કાઢી નાખી અચિન્ત્ય વીર્ય વડે મારા હૃદયમાં જેણે સુવાસનારૂપ અમૃત સિન્ધુ તે શ્રી હરિભદ્રસૂરિને નમસ્કાર હો ।

સૂર્યપ્રકાશ્ય કવ નુ મણ્ડલ દિવ સચોત્તવ કવાસ્ય વિભાસનોદયત ।

નવ ધીરાગમ્ય હરિભદ્રસદ્વચ કવાધીરહ તસ્ય વિભાસનોદયત ॥

—જિનેશ્વરસૂરિકૃત હરિભદ્ર અષ્ટકપર વૃત્તિ સ ૧૦૮૦

—આકાશમંડળને ઉભળનાર સૂર્યપ્રકાશ કયા અને તેને ઉભળવા મળતો આગીઓ કયા ? હરિભદ્રના શુદ્ધિશાળીથીજ ગમ્ય થઈ શકે તેવા સત્વચનો કયા, અને તેનું રૂપધીકરણ કરવા મળતો હુ અજ્ઞાન કયા ?

શ્રી સિદ્ધસેન—હરિભદ્રમુખા પ્રસિદ્ધાસ્તે સૂરયો મયિ ભવન્તુ વૃષાપ્રસાદા ।

યેષા વિમૃદ્ય સતત વિવિધાન્ નિબન્ધાન્ શાસ્ત્ર ચિકીર્ષતિ તનુપ્રતિભો-

ડપિ માહુક્ ॥

—સ્થાપ્તવાદરત્નાકરમાં વાદિદેવસૂરિ (૧૧૬૦)

—તે શ્રી સિદ્ધસેન હરિભદ્ર પ્રમુખ પ્રસિદ્ધ આચાર્યો મારા પર પ્રસાદ વાળા—વૃષાવત યાઓ કે જેમના વિવિધ નિબંધોને વિચારીને મારા જેવો અલ્પ પ્રતિભાવાળો શાસ્ત્ર રચશે

મદ્ ઊરિ હરિભદ્રસ્ત સૂરિણો જસ્ત મુનરગમ્મિ ।

વાળી વિરાટ રસભાવ મથરા નચ્ચણ સુદર ॥

—જેમના શુવનરગમમાં વિકસિત રસભાવથી પરિપૂર્ણ એવી વાળી કીર્તિકાલ નાથે છે તેવા શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું મદ્ર યાઓ ।

—ભક્તમજુગણિકૃત મુખારાનાદ્યરિત

હરિભદ્ર યત કવંદમનિગમ્નીરપેતાત્મ્ ।

તય તદ ગન્ધીરેષ સ્વામ્યશામ્લગ્નમ ॥૧॥

—ધમસમન્ધીપર રીકાકાર મલયત્રિરિશ્વરિ

—અતિ ગંભીર મુકુમાર હરિભદ્રની વાળી કયા ? અને રવસ્પર્શસ્ત્રીમાં મમ રત્નાર જેવો આ નરસુદિત્ કયા ?

પ્રકરણ ૬ કું.

હરિભદ્રયુગ.

[વિ. સ ૫૮૫-અથવા વિ મ ૭૫૭ થી ૮૨૭]

હરિભદ્રમૂર્ચિવચનો

આગ્રહી ઘત નિનીપતિ યુક્તિ તત્ર યત્ર તસ્ય મતિ નિવિષ્ટા ।

નિષ્પક્ષપાતસ્ય તુ યુક્તિર્યત્ર તત્ર તસ્ય મતિરેતિ નિવેશમ્ ॥

—મતામહી છવ ન્યા મતિનો અભિનિવેશ હોય છે ત્યા ભણી યુક્તિને
જે એ છે, ન્યારે મતામહરદિત નિષ્પક્ષપાતી ન્યા યુક્તિ છે ત્યા ભણી
મતિને જે એ છે ચોગભિદુ

પક્ષપાતો ન મે વીરે ન દ્વેષ કપિલાદિયુ ।

યુક્તિમદ્ વચન યસ્ય તસ્ય કાર્ય પરિગ્રહ ॥

—લોકતત્ત્વનિર્ણય

—વીર (શ્રી મહાવીર) પર મારો પક્ષપાત નથી, તેમજ કપિલ
જગેરે પર દ્વેષ નથી જેનુ વચન યુક્તિવાળુ છે તેનુ સ્વીકારવુ ધટે X

X આ હરિભદ્રસૂરિના જ્ઞાનગર્ભિત વાક્ય શ્રાવે સરખાવે. —

અપિ પાર્યમાદેય શાસ્ત્ર ચેયુક્તિરોધક ।

અન્યસ્વાર્પમપિ ત્યાજ્ય માન્ય ન્યાગ્ર્યૈસ્સેવિષ્ણા ॥

યુક્તિયુક્તમુપાદેય વચન ગ્રાહકાદપિ ।

અન્યતૃણમિવ ત્યાજ્યમપ્યુક્ત પદ્મજન્મના ॥

—શાસ્ત્ર જોડે મનુષ્યકૃત હોય છતા તે યુક્તિબોધક હોય તો સ્વીકારવુ
અને શાસ્ત્ર જોડે આર્ધ-ઋષિપ્રણીત હોય છતા અન્યથા-અયુક્ત હોય તો
તજવુ ન્યાય માત્રથીજ દોરાવુ જોઈએ યુક્તિથી યુક્ત વચન બાલક પાસેથી
આવે તો પણ ઉપાદેય છે, અને તેથી વિરુદ્ધનુ ધ્યાનએ કહી હોય તોયે તૃણ
માફક વળ્ય છે

—ચોગવાશિષ્ઠ ન્યાયપ્રકરણ

હતો. શુદ્ધ આચારના પુનરુદ્ધાર અર્થે આ દેવાશી સૂરિનો જન્મ થયો હોય નહિ એમ જણાય છે જે ચૈત્યનામીઓનો આચાર અગાઉ ૧૯૧-૧૯૨ પારામા જણાવ્યો છે તેવા ચૈત્યવાસીઓ, શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ પોતા કરી જણાવ્યું કે 'સાધુઓ નથી પણ પેટભરાઓનું પેકું છે-જેઓ એમ કહે કે તેઓ તીર્થકરનો વેપ પહેરે છે માટે વદનીય છે એ વાત ધિક્કારને પાત્ર છે-આ શિરચળની વાતનો પોકાર કાની પાસે કરીએ ? આ અસાધુ આચાર મામે માત્ર નિષેધ કરી બેસી ન રહેતા હર્ગિલ-દ્રસૂરિએ શુદ્ધ આચાર વિચાર શુ હોવા જોઈએ તે સરલ અને અપ્પરીતે ખોતાના અપ્પક પોડશક પચાશક આદિ ત્રયોમા નિષ્પક્ષપાતપણે પવિત્ર હૃદયથી અને સ્વચ્છ હેતુથી અથળે સ્થળે જણાવ્યું-પ્રતિપાદિત કર્યું-૧૫૧ (૧) દેવનિમિત્તે એકઠા થતા દ્રવ્યને ખોતાની જાત માટે વાપરનાગ અને તેનો દુરુપયોગ કરનારા સામે ચર્ધ સાફ કહી દીધું કે 'જિન દ્રવ્ય તો શ્રી જિન પ્રત્યક્ષની વૃદ્ધિ કરનાર, જ્ઞાનગુણ અને દર્શનગુણની પ્રભાવના કરનાર છે તેવા દ્રવ્યને વર્ધમાન કરનારો જીવ તીર્થકરત્વ લહે, તે દ્રવ્ય મગધદ્રવ્ય છે, સામ્યતદ્રવ્ય છે, અગે નિધિ દ્રવ્ય છે' (૨) અગ-સૂત્રો વાચી શ્રાવકો પાસે પૈસા લેવા એ સાધુ ધર્મને ગોભે નહિ, (૩) શ્રાવકોને આગમની સૂક્ષ્મ વાતોના અનધિ

૧૫૧ જિણપયયણપુટ્ટિકરે પમાવગ નાણદમણગુણાણ ।

મુદ્ધવતો જિણદર્વ્ય તિલ્યચરણ સ્પહદ જીયો ॥૧૫૧॥

મગલદવ્ય નિહિદવ્ય સામયદવ્ય ચ મગ્યમેગઠા ।

શતસાયણપરિહાર જયણા ન મુ ઠાયવ્ય ॥૧૬૧॥

સંખ્યાપ્રકાશ ૫ ૪

કેદ મજ્જંતિ ઇ મજ્જા મુદ્ધમવિચારો ન સાયગણ પુરો ॥

ત ૧, જગો અગાદગુ મુદ્ધદ તવ્યન્નણા ણ ॥૨૬॥

પદ્ધટ્ટા મદિયટ્ટા પુરિયટ્ટા વિનિવિલિયટ્ટા મ ।

અગિયર્જીતર્જીવ અવર્જિત્તઃ પવવણાઓ ॥૩૦॥

તામેવાયાં સ્તુવે યસ્યા ધર્મપુત્રો યૃપાસન ।
ગણેશો હરિમદ્રાહ્ય ધિત્ર મવત્રિગમ્ ॥
ચતુર્દશશતીં પ્રન્યાન્ સદાલોકાન્ સમાવહન્ ।
હરે શતપુણ શ્રીમાન્ હરિમદ્રવિમુર્મુદે ॥

—અણ્નસૂરિ-સમરાદિત્ય સંક્ષેપ

—જેનો ધર્મપુત્ર યૃપાસન, સાધુગણનો મુખી, બવવિયો, ગમ્ એટલે
બવવિરદાક એવા હરિભદ્ર યયા તે આપાં (યાત્રિની નજાત) ને ૯ સ્તુ
કું તે હરિભદ્ર પ્રભુ કે જેઓ ૧૪૦૦ સદાલોક યથા રચીને હગ્નિા શતશુભ
ધારનાર યયા તે પ્રસન્ન થાઓ

યયાસ્થિતોર્હન્મતનસ્તુષેનિ, નિરાટતાગેષવિપક્ષવાદિને ।

વિદગ્ધમધ્યસ્થનૃમૂલતારયે નમોઽસ્તુ તસ્મૈ હરિમદ્રસૂરયે ॥

—(જયસિ હમ્ભરિના શિષ્ય યક્ષદેવ અમમસિ હસૂરે પાસે નાગપુર-
નાગીરમા જઈ હરિમદ્રસૂરિના અનેગન્તાયપતાનદિ ન્યાયગ્રથ અભ્યાસી
એ છે કે) યયાસ્થિત અર્હન્મતની વસ્તુ બહુનાર, સર્વ વિપક્ષવાદીઓને
છતનાર, વિદગ્ધ મધ્યસ્થ નરની મૂલતાના શત્રુ એવા હરિભદ્રસૂરિને નમસ્કાર હો

યેવા ગિર સમુપનીવ્ય સુસિદ્ધ વિદ્યામસ્મિન્સુલેન ગહનેઽપિ પયિપ્રવૃત્ત ।

તૈ સૂરયો મયિ ભવન્તુ કૃતપ્રસાદા ધીસિદ્ધસેન-હરિમદ્રમુખા મુપ્તાય ॥

—શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય વૃત્તિમા અશોવિત્ય હપાધ્યાય

—જેમની સમ્યક્ સિદ્ધ વિદ્યાવાળી વાળીપર સારી રીતે જીવીને-આધાર
રાખીને ગહન પથે પણ સુખથી પ્રવૃત્ત થઈ શક્યો તે ગિદ્ધસેન હરિભદ્ર
પ્રમુખ આચાર્યો મારાપર સુખાર્યે પ્રસાદરત-કૃપાવત થાઓ

[પૂર્વથી ચાલી આવેલી માન્યતા પ્રમાણે સ ૫૩૦ યા સ
૫૮૫ મા આસપાસ હરિભદ્રગિ અગ્નિય યયા, પણ શ્રી જિન-
નિજ્ય તેમનો સમય અનેક પ્રમાણોથી એતિહાસિક આલોચના કરી
વિ સ ૭૫૭ થી ૮૫૭ નો ગ્રિય જ્યો છે]

૨૧૩ એ તો નિર્નિવાદ છે કે તેમના અમયમા એત્યનાસે જગત
મૂળ નાખી દીધા હતા અને જૈન સુદ્ધ આચાર્યને શિયિલ કરી નાખ્યો

સર્વ વાત ઠી ઝગરથ થયો ગુરુ હરિભદ્રનો પ્રકાપ થયો બૌદ્ધો સાથે સાસ્ત્રાર્થવાદ કર્યો 'જે હારે તે ધગધગતા કડાયામાં પડે' એ સરત હતી બૌદ્ધાચાર્યો હારતા બળતા તેજમાં હોમાયા હાહાકાર થયો હરિભદ્રના ગુરુને બખર પડતા કોપની પ્રશાંતિ માટેની ગાથાઓ મોઢલી (આ ત્રણ ગાથાઓ પરથી હરિભદ્રસૂરિએ સમરાદિત્ય કથા પ્રાકૃતમાં રચી કહેવાય છે) હરિભદ્રને પચાત્તાપ થયો ગુરુપામે જઈ પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું ઠહેનાય છે કે હરિભદ્રસૂરિએ ૧૪૪૦ કે ૧૪૪૪ બૌદ્ધોને સહારવાનો સંકટપ કર્યો હતો તેના પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે તેમના ગુરુએ ૧૪૪૪ અથવા લખનાનું જણાવ્યું હતું તેથી તેમણે ૧૪૪૪ જેટલા અથવા રમ્યા હતા 'પોતાના ઉક્ત વ્હાલામાં વ્હાલા જે શિષ્યોનો વ્યકાળે વિગદ થનાથી શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ પોતાના બધા અથોને 'વિગદ' રાખેથી અકિત કર્યા છે '૧૫૨

૧૫૨ જુઓ અભાવકચરિત ૫ ૧૦૩-૧૨૩ તેમજ અનુવિંશતિ પ્રબંધ મા હરિભદ્ર પ્રબંધ આ બંને પ્રબંધનો સાર ડા હર્મન યાદોળીએ સરો-ધિવ સમરાદિત્યના અંગ્રેજ પ્રસ્તાવનામાં આપ્યો છે ને તેમાં જણાવ્યું છે કે 'હરિભદ્ર ચાકિનીસાખીને પોતાની ધર્મમાતા સ્વીકારી તેણીને લીધે પોતાનું 'સાચાધર્મ' મા પરિવર્તન થયું એમ કહેવા માગે છે આ એક જાતનો પુનર્જન્મ હદી રાખય તે પરિવર્તન કેમ બનવા પામ્યું તે જોડે આની આગળ કિવદંતીઓ પરથી લખવામાં આવ્યું છે, પરંતુ એ ધણા ભાગે વિશ્વાસ-પાત્ર છે 'વિગદ' ચિન્હનું મરજુ કિવદંતી પ્રમાણે હરિભદ્રના ભાગેજન બંને શિષ્યો હસ પરમદસનું મરજુ છે એ સંબંધીની કથા ભણે રસપ્રદ દોષ પરંતુ ઝીજુનથી જોનાર અવ્યાસી તેને હરિભદ્રના જીવનના ઐતિહાસિક મૂળ તરીકે નહીં સ્વીકારે તે બંને શિષ્યો હતા ને તેઓ બૌદ્ધ સિંધાન મારી ઘણીથી સીખવા જતા મરજુ પામ્યા તે આ દત્તકધાનો મૂળ પાયા કહેવાય, બંને આમાં કઈ ખાસ ન મનાય તેડ નથી, પરંતુ એટલું ચે બહુજ સાવચેતીપૂર્વક સ્વીકારવું જોઈએ' જેન સાદિવસરોપક ખુડ ૩, અઠ ૩ માં આ પ્રસ્તાવનાનો મૂળગ્રંથી અનુવાદ ૫. ૨૮૨ થી ૨૮૪ ઉપાય છે તે જુએ.

કારી હાવના એ અનુચિત છે (૪) કાગણસિવાય ગમે તે અને ગમે તેટલા વસ્ત્રો સાધુને ખપે નહિ-વગેરે અનેક સાદ્ સાદ્ વાતો જિન-પૂજા, જનસાધુભિક્ષા, જિનર્ણિય પ્રતિષ્ઠા, જિનગૃહ, જનદીક્ષા વગેરે અનેક વિષયો સખ ધે સત્યપણે ઠસાવવા માટે કહી-પોતે શ્રી મદાનીગ પ્રગપિન ગુદ્ધ આચાર પાળી એક મદાન વીર સુધારક તરીકે હુગિ-ભદ્રમુગિએ પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી છે

૨૧૪ હુકજીવન. શ્રી હુગિભદ્ર ચિત્રકૂટના મમર્થ બ્રાહ્મણ નિઝાન અને રાન્યપુરોદિત વિદ્વાતાના અભિમાને તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે જેનું કહેલું ન મમજી તેનો ગિપ્ય હું ચાઉં એકદા જન માધની ચાકિની મહત્તગના મુખેથી નીકળેલી ગાથા પોતે સમજી ન ગમ્યા, માન ગળ્યુ, એટલે તે આર્થો પામે શિષ્ય થયા ગયા તેનીએ ધર્માચાર્ય જિનભટ્ટમુનિ પામે શિષ્ય-દીક્ષા લેના જણાવ્યું ભગવતી દીક્ષા લીધી આર્થોના પુત્ર તરીકેજ પોતે હમેશ મ્હી દરેડ અથમા પોતાને માટે 'મદત્તરા ચાકિનીસૂત્ર-ધર્મપુત્ર' એવું નિગેપણ વાપર્યું છે તે અસચાર્ય થયા, હુસ અને પુગમહસ નામના પોતાના ભાણેજને દીક્ષા આપી શિષ્ય કર્યા શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યા પછી તે વખતે મગધ વગેરે દેશોમા બૌદ્ધદર્શનની ઘણી પ્રમળના હતી અને અનેક મ્થળે એ પ્રખર તાર્કિક બૌદ્ધોના નિઘાપીડો હતા ત્યા જઈ બૌદ્ધશાસ્ત્રો જાણવાની એ બને શિષ્યોને ત્રીન ઉત્તર દા થતા ત્યા જવા ગુરુએ આજ્ઞા આપી

૨૧૫ અસહિષ્ણુતાને અગે એ બને શિષ્યોને જન સાધુ હોવાની શકા જતા જિનની પ્રતિમાને ચાલવાના માર્ગપર રાખી તેપર પગ દબને ચાલે છે કે નહિ એ ત્યાના અધિકારીએ જોવા ઇચ્છ્યું તે શિષ્યોએ તે પ્રતિમાના કંઠ ઉપર ખડીની ત્રણ રેખા કરી જિન પ્રતિમાને શુદ્ધપ્રતિમા બનાવી પડી તે ઉપર પગ દઈ ચાલ્યા આથી તે બનેને મારી નાખનાનો બૌદ્ધોનો વિચાર જણાતા તેઓએ તે મ્થળનો ત્યાગ કર્યો પાછળ બૌદ્ધ રાજનું લશ્કર આવ્યું હુસ લડતા આખર મરાયો પુગમહસ આખરે ગુરુપામે ચિત્રકૂટ પહોચ્યો ને

૨૧૬ આ મુઠિ જૈન ધર્મના શ્વેતાશ્વર સ પ્રદાયમા બહુ પ્રસિદ્ધ અને મદાવિદ્વાન થયા છે તેમણે સમૃત અને પ્રાકૃત ભાષામા ધર્મ-વિચાર અને દાર્શનિક વિષયના અનેક ઉત્તમોત્તમ તથા ગભીર તત્ત્વ-પ્રતિપાદક ગ્રંથો ગ્રંથા છે આ ગ્રંથોમા માખ્ય, યોગ, ન્યાય, વેગે-પિક, અદ્વૈત, ચાર્વાક, બૌદ્ધ, જૈન આદિ સર્વે દર્શનો અને મતોની તેમણે અનેક ગીતે આતોચના-પ્રત્યાનોચના કરી છે આ પ્રકારે ભિન્ન ભિન્ન મતોના સિદ્ધાંતોની વિવેચના કરતી વખતે પોતાના નિરોધી મનવાળા વિચારકોનો પણ ગૌરવપૂર્વક નામોશ્વેષ કરનારા અને સમભાવપૂર્વક મદ્દ તથા મહુ ગમ્જોથી વિચાર-મીમામા કરનારા આવા જે કોઈ વિદ્વાન ભાગતીય આદિત્યના ઇતિહાસમા ઉલ્લેખ કરવા યોગ્ય હોય તો તેમા શ્રી હરિભદ્રનું નામ સૌથી પ્રથમ મદના યોગ્ય છે જૈન ઇતિહાસમા આ આચાર્યનું સ્થાન અતિ મદ-ત્વનું છે જૈનધર્મના-જેમા મુખ્યપણે શ્વેતાશ્વર સ પ્રદાયના-ઉત્તરકા-લીન (આધુનિક) સ્વરૂપના મગદન કાર્યમા તેમના જીવને ધણો મોટો ભાગ લીધો છે ઉત્તરકાલીન જૈન સાદિત્યના ઇતિહાસમા તેઓ પ્રથમ લેખક ગણાય છે, અને જૈન મમાજના ઇતિહાસમા નવીન મગદનના એક પ્રધાન વ્યવસ્થાપક કહેના યોગ્ય છે આ ગીતે તેઓ જૈનધર્મના પરીકાલીન અને ઉત્તરકાલીન ઇતિહાસના મવ્યવર્તી મીમાન્સ લ મમાન છે

૨૧૭ તેમણે ૧૪૦૦ પ્રગણુ ગ્રંથો લખેના કહેવાય છે, ૧૫૭ તે તેમની કૃતિઓના જે જુદા જુદા પ્રગણો છે તેનો સરનાજો લાગે છે, ગમેતેમ દો, પરંતુ વર્તમાનમા ઉપનખ્ય થના ગ્રંથોમા નિગેપ પ્રસિદ્ધ, પ્રતિષ્ઠિત અને પ્રોદ ગ્રંથોના નામ આ છે-૧ અન્નેકાન્તવાદ પ્રવેશ ૨ અન્નેકાન્તજયપનાકા ઓપચરૂતિ સહિત, ૩ અનુયોગદ્વાર ચા-૧

૧૫૩ સ ૮૩૪ મા કુવલયમાવાના કર્તા ઉદ્ધોતનસુરિ તેમા પોતાના એક વિદ્યાગુરુ હરિમદ્રસુરિ જણાવી તેમને 'બહુગયસત્યવિત્યરપત્યરીયપયક સન્નત્યો-બહુ ગય સાર્ય વિસ્તાર પ્રસારિત પ્રકટ સત્યાર્યનું નિરોપણ આપે છે તે સાર્યક છે

જિન મૂર્તિ-જૂની કણ્ઠાકી લિપિ મહિત
[શ્રી પૂર્ણચંદ્ર નહાગના મોજન્યથી]

‘પાતુની ચર્ચ’ પદ્મામનચ જિન મૂર્તિ-જૂની કણ્ઠાકી લિપિ મહિત
[શ્રી પૂર્ણચંદ્ર નહાગના મોજન્યથી]

૨૨૧ ઉપરના પાના ૨૧૭ માં જણાવેલા સિવાય તેમના બીજા ગ્રંથો — અનેકાન્ત પ્રથમ આવશ્યક નિર્ધુક્તિની અતિ નાની ૨૨૦૦૦^૧ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા, (જુદા ટીકાનું પ્રમાણ ૮૪૦૦૦ શ્લોક છે), કથા-કાશ, કમરેતવવૃત્તિ, કુંડકા, ક્ષમાવલીબીજ, ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિ, (આ સ ૧૨૮૫ માં રચાઈ છે તેથી તેના રચનાર અન્ય હરિભદ્રસૂરિ છે જે સ પ્ર ૫ ૩૫) ચૈત્યવદનાભાષ્ય સંસ્કૃત, જ જૂહીપ પ્રગ્નિ ટીકા, જ જૂહીપ સમહણી (વિ ન ૧૬૦૨) જીવાભિગમ લઘુવૃત્તિ, જ્ઞાનપત્રક વિવરણ, જ્ઞાનાદિસ પ્રકરણ, તત્ત્વતરંગિણી, તત્ત્વાર્થ લઘુવૃત્તિ, દર્શનશુદ્ધિ પ્રકરણ, દશવૈકાલિકાવસૂરિ, દેવેન્દ્ર નરકેન્દ્ર પ્રકરણ, દ્વિજવદનચપેટા, (અથવા વેદાકુશ) કે જેમાં હિંદુવર્ણ વ્યવસ્થાનું ખડન છે (વિ ન ૧૬૮૭ પ્ર હે ૩ પાટણ) ધર્મલાભસિદ્ધિ, ધર્મસાગ મૂલગીકા, દૂતોપ્ખાન, ન્યાયવિનિશ્ચય, ન્યાયાવતારવૃત્તિ^૨ પૃથ નિમહી, (નિર્મથી), પચનિગી, પચમમદ, (મુદ્રિત) પચમ્યાનક, પર-લોકમિદ્ધિ, પિંડનિર્ધુક્તિ યતિ, પ્રતિષ્ઠાવસ્થ, ખૂદન્મિત્યાત્મમથન, મુનિપતિચરિત્ર, યનિદિનકૃત, યગોધગચરિત્ર, યોગચનક, યોગનિગતિ, લમનુદ્ધિ, લઘુક્ષેત્રમમામ, લોહબિન્દુ, વીગમ્તવ, વીગગદકથા, વેદ-બાળના નિગકરણ, વ્યવહારકલ્પ, શ્રાવકપ્રગ્નિ યતિ, શ્રાવકધર્મતત્ત્વ, પૂર્વગતી, સક્રિપચોગી, (૧) સમદણીગતિ, (પી ૧, ૪૬) સપ-ચામિનગી મ પ્રોધસિતરી, મ સાગદવામ્બુતિ (મુદ્રિત), સરૂનાત્માનું ગાસન, મર્ત્યગતિસિદ્ધિ પ્રકરણ સગીક, રચાઈવાદકુનોઘપગિદાર—આ ઉપરાંત ૨૬ અથ સાથે મેળવના કુલ ૮૨ ની મંજ્યા થાય છે ૧૫૦ અનુવિધાનિ ગ્નિ સગીક, ન્યાયામૃતનરંગિણી, એ જે ગ્રંથો વળી

૧૫૮ ૫ હારિભદ્રસૂરિના હરિભદ્રચરિત્રમ્ (જૈન વિવિધસાહિત્ય સામ્રમ્ભના નં ૨) ૫ ૨૦ થી ૩૦ માંથી આ મથનામે લીધા છે તેમજ બુધો ૨૧૦ સાક્ષર મન મુખપાલ કિરન્યક મદેવાનો લેખ 'પદ્મદર્શનરેત' શ્લોકના હરિભદ્રસૂરિ' જૈન ધર્મપ્રકાશ સ ૧૬૧૫ અક ૫ ૫ બેદેચરારા 'જૈનદર્શન' (હરિભદ્રસૂરિ પદ્મદર્શન સમુચ્ચયમાના જૈનદર્શન પ્રકરણનો ટીકાકાર અનુસાર) મથમા આપેલ પ્રસ્તાવના

૨૧૯ જિનધર્મના પવિત્ર પુસ્તક કે જેને આગમ કહેવામા આવે છે તે પ્રાકૃત ભાષામા હોનાથી વિદ્વાનો તેમજ અપભ્રંશિવાળા મનુષ્યોને પણ સુમોઘક થાય તે માટે આ સૂત્રિએ સરકૃત દીઠાઓ રચી આ સમય સુધી પ્રાકૃત ભાષામા ચૂલિંઓ લખાતી હતી વર્તમાનમા આની પૂરે કોઈ પણ મન્દૃત દીઠા કોઈપણ સૂત્ર પરની મળતી નથી

૨૨૦ હાલના ચામેળી કહે છે કે 'આગમ ઋથો ઉપગના નૂતના દીઠામથો જેના કે નિયુક્તિઓ, ચૂલિંઓ અને ભાષ્યો એ બધા પ્રાકૃતમાજ છે ઉપરોક્ત નદીમુન પગની જિનદાસ ગણિની ચૂલિં ઈ મ ૬૭૭ મા પૂર્ણ થઈ તે પણ પ્રાકૃતમાજ છે પોતાના પૂર્વગામીના લખાપુનો ઉપયોગ કરી હરિભદ્રે એ જ ઋથો ઉપગ નરી દીઠા લખી, અને તે સરકૃતમા લખી તેમજ એમણે ખીજ સૂત્રો ઉપરની દીઠાના સબધમા પણ તેમજ ઋથુ ન્વેનામ્બર સાહિત્યમા આપણે એથી વધારે કોઈ જુની સરકૃત દીઠાના વિષયમા જાણતા નથી, એટલે કહી નકાય કે આ કેમ્કાર હરિભદ્રથીજ થયો હતો અને એવડે એટલુ તો ચોક્કસ છે જ કે આ નરી પદ્ધતિને એમણે વ્યવસ્થિત રૂપ આપ્યુ હતુ જોકે પાઞ્જથી તો એમા પણ પ્રગતિ થયેલી છે પ્રોં લોચમેનના કહેવા મુજબ હરિભદ્ર મૂળ ઋથ ઉપગ મન્દૃતમા રીઠા લખતા, પરંતુ કથાનકોને અને ચૂલિંના અમુક ઉતાગઓને મૂળ પ્રાકૃતમા જ રહેવા દેતા, બ્યારે રીયાઠ કે જે એમના પડી એક સદી બાદ થયા તે પોતાની દીઠામા આવા પ્રાકૃત અવતરણો ન આપતા તેમનો સરકૃત અનુવાદ જ આપે છે '૧૫૭

નિરોધુ પાર્યતે કેન સમરાદિત્યજન્મન ।

પ્રશમસ્ય વશીમૂત સમરાદિત્યજન્મન ॥

ધનપાલકૃત તિલકમન્દરી

વદે સિરિ હરિમદ્ સૂતિ વિઠસયણણિમ્મય પયાવ ।

જેણ ચ વહા પવઘો સમરાદિચ્ચો વિણિમ્મવિઓ ॥

—દેવચ દ્રક્ષત સાતિચરિયની આત્મિમાથી.

૧૫૭ 'સમરાઈચ્ચકહા' પરની પ્રસ્તાવના

કેવળનાથ મોઢી પામે છે મોટિકપ્રતિષેધ (પાટલુમુચિ ન ૬)

[આ પૈખી ક્ષેત્રમાસરૂતિ સં ૧૧૮૫ મા ગ્યાયેલી છે તે, મંત્રદર્શીરૂતિ, મુનિપતિ ચગિના ગ્યનાઝ અન્ય-મૃદદ્વગચ્છના માન-દેવમુગિ રિ જિનદેવ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હરિભદ્રચરિ વર્ણાય છે જુઓ જેસ પ્ર પૃ ૩૪, ૩૫]

૨૨૨ પ્રોઠ હમન યાકોખી સમરાદ્વચ્ચ ફહાની પ્રતાનનામા કહે છે કે- પાગિભાષિક અર્થમા નેધએ તો આપણે ખાસ વહેવું નેધએ કે હરિભદ્ર પ્રકરણોનાજ ઠનાં છે પદ્ધતિમગ રાખીય ડપમા જે ગોઠવાયેલુ હોય તે પ્રકરણ વહેવાય કે ગમેતેમ લખાયેના અને આઠી અનળી કથાઓનાજા એના આગમોથી આ તખ્ત નિગળી વગ્તુ છે આ પ્રમાણે નખનાની પદ્ધતિ મૂળ તો આત્મજોથી રૂઝ થઈ, અને એમનુ આડુ કેટલુક જૂનુ સાદિત્ય જોનામા આવે છે ઉમા-ગ્યાનિનું યા ઉમાગ્યામિનુ તત્ત્વાધ્યાયિગમ મૂન એ જૈન માલિત્યમા આ પ્રકારનો પહેલો દાખલો કે, અો સ્વેનાખર તેમજ દિગખર જને આ અથ પોતાનો ઠાનાનો નવો કહે કે નિગખરો કે જોઓ આગ-મને માનના નથી તેઓનું જૂનુ સાદિત્ય બહુધા મચ્છન તેમજ પ્રાકૃ-તમા લખાયેના પ્રકરણોનુજ બનેલુ છે, પરંતુ સ્વેતાખરોમા આપણે પ્રકરણોના પહેલા બેખક તરીકે સિદ્ધમેન દિવાડને નિ નકપણે ગાગુની શખીએ હરિભદ્ર તો સ્વેતાખરોના માલિત્યને પૂર્ણતાની ઉચી ટોએ પહોચાડયુ નેકે એમના અયોમાના કેટનાક પ્રાકૃતમા છે, પરંતુ ઘણા-ખરા સમ્પૂર્ણમાજ ઇ આમા જૈન મતપ્રાયના પદાર્થવર્ણન ઉપરાત વિરોધી મતનાજા આત્મજો તેમજ બૌદ્ધો ॥ સાપ્રદાયિક ધોરણો જામત એક ટુકો ખ્યાવ, અને કેટલીક ચચાં તથા એના ખડનો પણ છે આ જાતના અવામા હરિભદ્રની દિનાગના ન્યાયપ્રવેશ ઉપરની ટીકા જોકે તે એક પ્રકરણ નથી, બહુ ઉપયોગી અને મદત્ત્વની છે જૈનોને પ્રમાણનિરૂપણનો કોઈ અથ પૂરો પાડનાના હંતુથી સિદ્ધમેન દિવાકે ન્યાયાવતાર નામનો અથ રચ્યો હતો પ્રમાણની બાબતમા પણ જૈન

વસુખન્દુ, રાત્તરક્ષિત, અને ગુલગુપ્ત, અને (૩) જૈન-અનિત્ય ॥, ઉમાસ્વાતિ, જિનદાસ મદતર, જિનભદ્રગણિ ક્ષમાત્રમણ, દેવનાયક, ભદ્રબાહુ, મદનનાદી, મમન્તભદ્ર, સિધ્ધમેન દિનાકર અને મધદાસગણિ આ ઉપગત વામવદતા (મુખન્દુકૃત) અને ત્રિયદર્ગના (દર્પકૃત) એ બે ગ્રંથોનો પણ ઉત્તરેષ તેમજે કથો છે

૨૨૫ આ પૈળી ભર્તૃદર્ગિના મૃત્યુનો મમય સ ૭૦૬-૭ નિશ્ચિત છે જાણુકે ચીની યાત્રાગુ ઇતિસંગે પોતાના દિન્દના પ્રવાસમા તેમ જણાવ્યું છે કેમાગિન સ ૭૫૦ આસપાસ થયેલ ગણાય છે ધર્મપાત્ર સ ૬૫૬ વી ૬૯૧ ની વચ્ચે વિદ્યમાન હતા અને તેના શિષ્ય ધર્મકીર્તિ થયા તેનો સમય સ ૬૯૧ થી ૭૦૬ મુ'ગીનો દીક ગીતે માની ગણાય જિનદામે નન્દીચૂર્ણિ સ ૭૩૩ મા ગચ્છી કુનન-યમાવાની પ્રાકૃત વ્યા મ ૮૩૪-૩૫ મા ગચ્છનાગ ઉદ્યોતનસૂત્રિ ઉર્કે દાક્ષિણ્ય(ણ)ચિન્દ સૂત્રિ હરિભદ્રસૂત્રિના સાક્ષાત્ શિષ્ય હતા આ પરથી જણાય છે કે સ ૭૩૩ ની નદીચૂર્ણિ પછી લગભગ પચાસ વર્ષે એટલે મ ૮૨૦ મા પોતે નદી દીકા રચી હોની ઘટે તેથી તે સવત્ લગભગ હરિભદ્રસૂત્રિ વિદ્યમાન હતા [નિ સ ૫૮૫ મા સામાન્ય રીતે તેમનો અર્ગવાસ શ્રુતપગ પગએ થયેલો ગણવામા આવે છે તે સમય બધ બેસતો નથી] વિક્રમ મંવત્ ૭૫૭ થી ૮૨૭ મુધીનો હરિભદ્રસૂત્રિનો સમય લઈએ તો વાધો નથી

૨૨૬ હરિભદ્ર સૂત્રિએ જૈનશ્વેતાચ્ચ સાહિત્યમા એક યુગ-કાર છે તેમની બહુશ્રુતતા, સર્વતોમુખી પ્રતિભા, મધ્યમ્યતા અને સમન્વયશક્તિનો પરિચય તેમના ગ્રંથોપરથી યથાર્થ રીતે થાય છે તેમની શતમુખી પ્રતિભાનો જ્ઞાત તેમના રચેલા ૧૫૯ચાગ અનુચોમ-

૧૫૯ ૧ દ્રવ્યાનુયોગવિષયક-ધર્મસમ્બંધી આદિ, ૨ ગણિતાનુયોગ સબધી-ક્ષેત્રસમાસગીકા આદિ, ૩ ચરણકરણાનુયોગને લગતા-પ અવસ્તુ ધર્મ-ખિન્દુ આદિ અને ૪ ધર્મકયાનુયોગવિષયક-સમરાઈચ્ચકા, આદિ, અથ મુખ્ય છે

સિદ્ધાંત સ્થાપનાને બદલે હરિભક્તે દ્વિદ્વાગ ઉપર ટીકા લખીને જૈનોને બૌદ્ધ પ્રમાણુશાસ્ત્રીઓના અથોનુ અધ્યયન કરવાની પ્રેરણા કરી આ રીતે દેખાવમા તો એમણે એ લોકોની ભારે મહત્તા સ્વીકારી, પરંતુ પોતાના અનુદાતબ્યપતાકા અથમા ધર્મકીર્તિના પ્રમાણુ વિષેના કેટલાક સિદ્ધાંતોનુ સાર ખડન પણ કર્યું એમના પછી ઘણા વર્ષો સુધી જૈનોને બૌદ્ધોના પ્રમાણુનિરૂપણમા રસ રહ્યો હતો, અને એને લીધેજ અત્યારે આપણે ધર્મકીર્તિનુ ન્યાયબિન્દુ અને ધર્મોત્તરની ન્યાયબિન્દુટીકા ઉપનબ્ધ કરી શક્યા છીએ, કારણકે આ અથોની જૂનામા જૂની પ્રતો અને બીજા અથ ઉપગની ટીકાનો અમુક ભાગ જૈન ભડાગેમાથીજ મળેલ છે.

૨૨૩ તેમના ગ્વેતા આધ્યાત્મિક અને તાત્ત્વિક અથોનો સ્વાધ્યાય કરવાથી માનુષ પડે છે કે તેઓ પ્રકૃતિથી અતિ સરલ, આકૃતિથી અતિ સૌમ્ય અને વૃત્તિથી અતિ ઉદાર હતા તેમનો રનભાવ સર્વથા ગુણાનુરાગી હતો જૈનધર્મ ઉપગ અનન્ય શ્રદ્ધા છતા તથા તે ધર્મના પોતે મહાસમર્થક હોવા છતા તેમનુ હૃદય નિબ્બક્ષપાતપૂર્ણ હતુ મત્યનો આદર કરનામા સદૈન તત્પર હતા ધર્મ તથા તત્ત્વના નિચારોનો ઊદાપોહ કરની વખતે પોતાની મધ્યસ્થતા અને ગુણાનુરાગિનાની કલ્પિણ ઉપેક્ષા કરતા નહી હતા તાત્પર્ય કે તેઓ મોટા ઉગચિત્ત માધુપુરુષ હતા, સત્યના ઉપાસક હતા ભારતના સમુચિત ધર્માચાર્યોના પુણ્યપોક ઇનિદાસમા તેઓ એક ઉચ્ચ શ્રેણિમા વિગતમાન થતા યોગ્ય મવિગ હૃદયી જૈનાચાર્ય હતા.

૨૨૮, તેમના અથોમા જે દાર્યનિષે અને અથકારોના નામ નામ મળી આવે છે તે એ કે કે (૧) આહાણુધર્મના અવનુનાચાર્ય, આચુરિ ઇશ્વરકૃપ્પ કુમારિ મીમાસક, પનલ્લિખામ્યકાર, પાનલ્લ લોગાચાર્ય, પાણિનિ વૈયાકરણ ભગવદ્ગોષેન્ડ, ભર્તૃહરિ વૈયાકરણ, વ્યાસમર્ફિ, વિન્ધવર્મા, અગે ચિવમર્મોત્તર (૨) બૌદ્ધ-કુક્કાચાર્ય, રૈવક (૧), દિલ્લાચાર્ય, મમપા, ધર્મકીર્તિ, મર્મોત્તર, ભદ્રતદિઅ.

વમુખન્ધુ, શાન્તરક્ષિત, અને નુભગુપ્ત, અને (૩) જૈન-અગ્નિતયના, ઉમાત્યાતિ, જિનદાસ મદત્તર, જિનભદ્રગણિ ક્ષમાત્રમણ, દેવનાયક, ભદ્રબાહુ, મદનવાદી, અમન્તભદ્ર, સિધ્ધમેન દિનાકર અને મધદાસગણિ આ ઉપગત વામવદતા (મુખન્ધુકૃત) અને પ્રિયદર્શના (દર્પકૃત) એ બે ગ્રંથોનો પણ ઉપેક્ષ્ય તેમજો કથો છે

૨૨૫ આ પંચી ભર્તૃહરિના મૃત્યુનો સમય સ ૭૦૬-૭ નિશ્ચિત છે તારણકે ચીની યાત્રાગુપ્તસિંગે પોતાના દિનદના પ્રનામમાં તેમ જણાવ્યું છે કે આગિન સ ૭૫૦ આસપાસ થયેલ ગણાય છે ધર્મપાન સ ૬૫૬ થી ૬૯૧ ની વચ્ચે વિદ્યમાન હતા અને તેના શિષ્ય ધર્મકીર્તિ તથા તેજો સમય સ ૬૯૧ થી ૭૦૬ સુધીનો રીક રીતે માની નકાય જિનદામે નન્દીચૂર્ણિ સ ૭૩૩ મા રચી કુનન-યમાનાની પ્રાકૃત તથા મ ૮૩૪-૩૫ મા રચનાર ઉદ્દોત્તનસુગિ ઉર્કે દક્ષિણ્ય(ણ)ચિન્દ્ર સુગિ હરિભદ્રસુરિના સાક્ષાત્ શિષ્ય હતા આ પરથી જણાય છે કે સ ૭૩૩ ની નદીચૂર્ણિ પત્રી લગભગ પચાસ વર્ષ એટલે મ ૮૨૦ મા પોતે નદી રીકા રચી હોની ઘટે તેથી તે સવત્ લગભગ હરિભદ્રસુગિ વિદ્યમાન હતા [વિ સ ૫૮૫ મા સામાન્ય રીતે તેમનો સ્વર્ગવાસ શ્રુતપર પગએ થયેલો ગણવામાં આવે છે તે સમય બધ બેસતો નથી] વિક્રમ મંવત્ ૭૫૭ થી ૮૨૭ સુધીનો હરિભદ્રસુરિનો સમય લઈએ તો વાધો નથી

૨૨૬ હરિભદ્ર સુરિએ જૈનશ્વેતાચાર્ય સાહિત્યમાં એક યુગ-કાર છે તેમની બહુશ્રુતતા, સવતોમુખી પ્રતિભા, મધ્યસ્થતા અને સમન્વયશક્તિનો પરિચય તેમના ગ્રંથોપરથી ચતુર્થ ગીતે થાય જે તેમની શતમુખી પ્રતિભાનો સ્ત્રોત તેમના ગ્યેલા ૧૫૯વાનું અનુયોગ-

૧૫૯ ૧ દ્રવ્યાનુયોગવિષયક-ધર્મસંગ્રહણી આદિ, ૨ ગણિતાનુયોગ સબધી-ક્ષેત્રસમાસગીકા આદિ, ૩ ચરણકરણાનુયોગને લગતા-પચાસતુ ધર્મ-ખિન્દુ આદિ અને ૪ ધર્મકથાનુયોગવિષયક-સમરાઈચક્રા, આદિ, ગ્રંથ સુખ્ય છે

વિષયક અથોમાજ નહિ, જટકે જૈન ન્યાય તથા ભારતવર્ષીય તત્કા-
લીન સમગ્ર દાર્શનિક સિદ્ધાંતોની ૧૯૦૨ચર્યાવાળા અથોમા પણ વહેલો
છે આટલું કરીને તેમની પ્રતિભા મોન ચમ નહિ, તેમણે યોગમાર્ગ-
મા એક એની દિશા જનાની કે જે કેવલ જૈન યોગસાહિત્યમા
એક નવીન વસ્તુ છે જૈનશાસ્ત્રમા આધ્યાત્મિક વિકાસના ક્રમતુ
પ્રાચીન વર્ણુન ચોદ શુભ્રમ્થાનરૂપે, ચાગ ધ્યાનરૂપે અને જહિરાતમ
આદિ ત્રાપુ અવસ્થાઓ રૂપે મળે છે હુગિલદ્મરિએ તે આધ્યાત્મિક
વિકાસના ક્રમનું યોગરૂપે વર્ણુન કર્યું છે વળી તેમા તેમણે જે શૈલી
રાખી છે તે અત્યામુધીના ઉપનિષદ યોગવિષયક સાહિત્યમાના કોઈ
પણ અથમા જોરામા આવેન નથી તેઓ પોતાના અથોમા અનેક
યોગીઓને નામનિર્દેશ કરે છે, ૧૧૧ અને વળી યોગવિષયક અથોનો
ઉદ્દેશ્ય કહે છે ૧૧૨ કે જે હમણા પ્રાપ્તજ નથી મંલવ છે કે આ
અપ્રાપ્ય અથોમા તેમના વર્ણુન જેવી શૈલી મ્હી હોય, પરતુ હમણા
તો આ વર્ણુનશૈલી અને યોગવિષયક વસ્તુ તદન અપૂર્વ છે

૨૦૭ 'જૈન યોગસાહિત્યમા નવો યુગ આપિત કરનાર હરિ-
ભદ્રમ્' એ તે નમસ્તી તેમના પહેલા યોગમનધીની સ્થિતિ દુઃખમાં
હતી સંઘાય તે એ છે કે જૈનસંપ્રદાય નિવૃત્તિપ્રધાન છે તેના પ્રવર્તક
ભગવાન મહારાષ્ટ્રે બાળ વર્ષથી અધિક સમય સુધી મૌન ધારણ કરી
માન આત્મચિન્તનદ્વારા યોગાભ્યાસમાળા મુખ્યપણે જીવન ગાળ્યું
તેમના દર્શનને શિશ્ય શિષ્યા એના દત્તા કે જેમણે ધરનાર છોડી
યોગાભ્યાસના ૧ સાધુજીવન ગાળવાનું પમદ કર્યું હતું આગમોમા સાધુ-
ગણનું વર્ગન છે તે જોવાથી જણાશે કે પાંચ યમ, તપ, સ્વાધ્યાય

૧૧૦ અન્નેમન્તાનવપનાસા, પદ્મદશનસયુદ્ધય સામ્રવાર્તા સ્મુચ્યય

१११ तेषां (विमलिन्दु श्लोक २००), आवाहीत (विमलिन्दु श्लोक ३००) पञ्चविंशति अक्षराभिधानम्, अथर्व-संहितायां विमलहस्तमुद्रायाम्
श्लोक ११ मीमा)

૧૧૧ ૫ મનિમુલ્ય આદિ (લેખ.પ્રિ. ગ્રંથ : ૧ મીઠા)

વસુખન્ધુ, રાન્તગક્ષિત, અને ગુબગુપ્ત, અને (૩) જૈન-અગ્નિતપ ॥ ,
ઉમાસ્વાતિ, જિનદામ મદત્તર, જિનભદ્રગણિ કામાત્રમણુ, દેવનાયક,
ભદ્રબાહુ, મદનવાદી, મમન્તભદ્ર, સિધ્ધમેન દિનાકર અને મધદાસગણિ
આ ઉપગત વામવદતા (મુખન્ધુકૃત) અને ત્રિવર્ણના (દર્પકૃત) એ
એ ત્રયોનો પણ ઉત્તેજ તેમણે કર્યો છે

૨૨૫ આ પંખી ભર્તૃદગ્નિના મૃત્યુનો મમય સ ૭૦૬-૭
નિશ્ચિત છે ઢાગપુકે ચીની યાત્રાગુઘર્તિસે પોતાના દિન્દના પ્રવાસમાં
તેમ જાગાન્ધુ છે કુમાગિન મ ૭૫૦ આસપાસ થયેલ ગાળાય છે
ધર્મપાન સ ૬૫૬ વી ૬૯૧ ની વચ્ચે વિદ્યમાન હતા અને તેના
શિષ્ય ધર્મકીર્તિ થયા તેનો સમય સ ૬૯૧ થી ૭૦૬ સુધીનો મીક
ગીતે માની ગદાય જિનનામે નન્દીચૂર્ણિ સ ૭૩૩ મા ગચ્છી કુનન-
યમાક્ષાની પ્રાકૃત ટથા મ ૮૩૪-૩૫ મા ગચ્છનાર ઉદ્યોતનસુતિ ઉર્કે
દક્ષિણ્ય(ણ)ચિન્દ સુતિ હરિભદ્રસુતિના સાક્ષાત્ શિષ્ય હતા આ
પગથી જણાય છે કે સ ૭૩૩ ની નદીચૂર્ણિ પછી લગભગ પચાસ
વર્ષે એટલે મ ૮૨૦ મા પોતે નદી દીઠા રચી હોતી ઘટે તેથી તે
સવત્ લગભગ હરિભદ્રસુતિ વિદ્યમાન હતા [નિ સ ૫૮૫ મા
સામાન્ય ગીતે તેમનો ધ્વર્ગવાસ શ્રુતપર પગએ થયેલો ગણનામાં આવે
છે તે સમય બધ બેસતો નથી] વિક્રમ ભવત્ ૭૫૭ થી ૮૦૭ સુધીનો
હરિભદ્રસુતિના સમય લઘએ તો વાધો નથી

૨૨૬ હરિભદ્ર સુતિએ જૈનશ્વેતાચ્ચ સાહિત્યમાં એક યુગ-
કાર છે તેમની બહુશ્રુતતા, સર્વતોમુખી પ્રતિભા, મધ્યગચના અને
સમન્વયશક્તિનો પરિચય તેમના ત્રયોપગથી મથાર્થ ગીતે થાય છે
તેમની શતમુખી પ્રતિભાનો શ્રોત તેમના રચેના ૧૫૯યાન અનુયોગ-

૧૫૯ ૧ દ્રવ્યાનુયોગવિષયક-ધર્મસત્ત્વલ્પી આદિ, ૨ ગણિતાનુયોગ
સબધી-ક્ષેત્રસમાસગીકા આદિ ૩ ચરણ્ણરણાનુયોગને લગતા-૫ ચવસ્તુ ધર્મ-
ખિન્દુ આદિ અને ૪ ધર્મકયાનુયોગવિષયક-સમરાઈચ્ચ-હા, આદિ, અથ
મુખ્ય છે

વિષયક અથોમાજ નહિ, બાકે જૈન ન્યાય તથા ભારતવર્ષીય તત્કા-
લીન સમગ્ર દાર્શનિક સિદ્ધાંતોની ૧૯૦૨ચર્યાવાળા અથોમા પણ વહેલો
છે આટલુ કરીને તેમની પ્રતિભા મૌન યત્ર નહિ, તેમણે યોગમાર્ગ-
મા એક એની દિશા બતાવી કે જે કેવલ જૈન યોગસાહિત્યમા
એક નવીન વસ્તુ છે જૈનશાસ્ત્રમા આધ્યાત્મિક વિકાસના ક્રમનુ
પ્રાચીન વર્ણન ચોંદ ગુણુચ્ચાનરૂપે, ચાર ધ્યાનરૂપે અને બહિરાત્મ
આદિ ત્રણ અનુચ્ચાઓ રૂપે મળે છે હિંગિલદસુરિએ તે આધ્યાત્મિક
વિકાસના ક્રમનુ યોગરૂપે વર્ણન કર્યું છે વળી તેમા તેમણે જે શૈલી
ગખી છે તે અત્યાગ્રમુધીના ઉપનયધ યોગવિષયક સાહિત્યમાના કાંઈ
પણ અથમા જોનામા આવેન નથી તેઓ પોતાના અથોમા અનેક
યોગીઓને નામનિર્જન કરે છે, ૧૯૧ અને વળી યોગવિષયક અથોનો
ઉદ્દેશ કે જે ૧૯૨ કે જે હમણા પ્રાપ્ત નથી મંભર છે કે આ
અપ્રાપ્ય અથોમા તેમના વર્ણન જેની શૈલી ગહી હોય, પરતુ હમણા
તો આ વર્ણનશૈલી અને યોગવિષયક વગ્નુ તદન અપૂર્વ છે

૨૩૭ ‘જન યોગમાહિત્યમા નવો યુગ આપિત કરનાર હરિ-
ભક્તિ’ તે મનની તેમના પહેલા યોગમંત્રીની સ્થિતિ દુઃખમાં
હતી સંકાય તે એ છે કે જનસંપ્રદાય નિશ્ચિતપ્રધાન છે તેના પ્રવર્તક
ભગવાન મનની આગ વર્ષથી અધિક સમય સુધી મૌન ધારણ કરી
માન આત્મચિન્તનદ્વારા યોગાભ્યાસમાત્ર મુખ્યપણે જીવન ગાળ્યું
તેમના દર્શન સિદ્ધિ સિદ્ધિ એના દત્તા કે જેમણે ધરખાર છોડી
યોગાભ્યાસદ્વારા સાધુજીવન ગાળવા પમદ કર્યું હતું આગમોમા સાધુ-
વર્ણન વાંચે છે તે જોવાથી જણાશે કે પાંચ વમ, તપ, આધ્યાય

૧૧૦ અનેગાન્તાજયપનામ, પદ્મશૈલસપુત્રચય સાસ્રવાર્તા સમુચ્ચય

१११ मेघेन्द्र (विमलिनन्दु श्लोक २००), कविगीत (विमलिनन्दु श्लोक ३००) पत्रलिखित अद्वैतभास्करनन्दु, अमरवन्दित(त)गारी (विमल, हिसमुम्भय श्लोक ११ श्लोक)

૧૧૧ ૫ મુલેજીવ આદિ (વૈષ્ણવોશ્વેશ્વર ૧ મી.)

આદિ નિયમ, ઇન્દ્રિય-વ્યય ૩૫ પ્રત્યાહાર ઇત્યાદિ જે યોગના ખાસ અંગ છે તેને સાધુજીવનના એક માત્ર પ્રાણ માનેવ છે (લુઓ આચાર્ય, સૂત્રકૃતાંગ, ઉત્તરાધ્યયન, દર્શનકાન્દિક, મૃત્યાંગ વગેરે) જેન શાસ્ત્રમાં યોગપર ત્યામુધી ભાર આપ્યો છે કે પહેલાં તો તે મુમુક્ષુઓને આત્મચિન્તન સિવાયના બીજા જથ્થામાં પ્રવૃત્તિ કરવાની સમ-નિજ આપતુ નથી અને અનિવાર્યપણે પ્રવૃત્તિ કરવી આવશ્યક હોય તો તે નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહે છે આ નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિનું નામ તેમાં અષ્ટપ્રવચનમાં છે (પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ-લુઓ ઉત્તરાધ્યયન અં. ૨૪) સાધુજીવનની દૈનિક અને ગતિચર્યામાં બીજા પ્રકાર સિવાયના બીજા ત્રણે પ્રકારમાં મુખ્યપણે આધ્યાય અને ધ્યાન કરવાનું કહ્યું છે (ઉત્તરાધ્યયન અં. ૨૬) આ ખાસ લક્ષમાં લેવાનું છે કે જેન આગમોમાં યોગ અર્થમાં પ્રધાનપણે ધ્યાનશબ્દ લગાડ્યો છે ધ્યાનનું લક્ષણ, ભેદ પ્રભેદ આત્મજન આદિનું વિસ્તૃત વર્ણન અને આગમોમાં છે (સ્થાનાંગ અં. ૪ ઉદ્દેશ ૧, સમવાયાગ સં. ૪, ભગવતીશતક ૨૫ ઉ. ૭, ઉત્તરાધ્યયન અં. ૩૦ ગાથા ૩૫) આગમ પત્રી નિર્ધુક્તિ આવે છે તેમાં આગમગત ધ્યાનનુંજ સ્પષ્ટીકરણ છે (આવશ્યક નિર્ધુક્તિ કાર્યોત્સર્ગ અધ્યયન ગા. ૧૪૬૨ થી ૧૪૮૬) વાચક ઉમાત્યાતિકૃત તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં પણ ધ્યાનનું વર્ણન (અં. ૬ સૂ. ૨૭) છે, પરંતુ તેમાં આગમ અને નિર્ધુક્તિથી વિશેષ નથી જિનભદ્ર ગણિના ધ્યાનશતકમાં ઉક્ત આગમોમાં ગત ધ્યાનનું માત્ર સ્પષ્ટીકરણ છે

૨૨૮ ‘હવે હરિભદ્રસૂત્રિએ આ શૈલીને એકદમ બદલી તત્કાલીન પરિસ્થિતિ અને લોકરૂચિ અનુસાર નવીન પરિભાષા આપીને અને અપૂર્ણ વર્ણનશૈલી વાપરી જેન યોગસાહિત્યમાં નવો યુગ ઉપરિચિત કર્યો તેના પુરાવા તરીકે તેમના રચેલા યોગબિન્દુ, યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય, યોગવિશિક્ષા, યોગશતક અને યોગશક એ ત્રણે પ્રસિદ્ધ છે આ ત્રણેમાં તેમણે માત્ર જેનમાર્ગાનુસાર યોગનું વર્ણન કરીને સતોષ

માન્યો નથી પરંતુ પાતજન યોગસૂત્રમાં વર્ણવેલી યોગપ્રક્રિયા અને તેની ખાસ પગલાપાઓની સાથે જૈનસંકેતોને પણ સરખાવેલ છે યોગદષ્ટિ સમુચ્ચયમાં ૧૬૩આઠ દષ્ટિનું જે વર્ણન છે તે આખા યોગસાહિત્યમાં એક નવીન દિગા છે આ સુરિના યોગવિષયી ઉક્ત અથો તેમની યોગાભિરૂચિ અને યોગવિષયક વ્યાપક બુદ્ધિના ખાસ નમૂના છે' [પણિત સુખલાલજીનો યોગદર્શન પર નિબંધ]

૨૨૯ " હરિભદ્રસુરિ મહાન્ સિદ્ધાન્તકાર અને દાર્શનિક વિચારક તો હતાજ પણ તે ઉપરાંત મહાન્ કરિ પણ હતા, એમ જૈન પર-પગ જણાવે છે પોતાની કવિત્વ શક્તિનો પરિચય મળે એવા કથા ચરિતો આખ્યાનો વગેરે કેવા લખ્યા હશે તેતો ઉપલબ્ધ અથ નામાનણી પરથી વિગેપ જાણી શકાય તેમ નથી કથાકોષ, ધૂર્તાર્યાન, મુનિપતિ ચરિત્ર, યશોધરચરિત્ર, વીરાગદ કથા અને સમરાદિત્યકથા આટલી કથાસાહિત્યની કૃતિઓ એમના નામે નોંધેલી દેખાય છે, પણ તેમાં માન ધૂર્તાર્યાન અને સમરાદિત્યકથા એ જૈન કૃતિઓ અત્યારે ઉપ-લબ્ધ છે, અને એ નિર્નિરાદરૂપે એમનીજ બનાવેલી છે એમ માની શકાય છે સમરાદ્ય વદા એ હરિભદ્રસુરિની કવિકૃપનાની પ્રત્યક્ષ પ્રતિમા છે પ્રશમગ્ધસપ્રધૂર્ણ એની એક ઉત્તમ કથા તરીકે એની પ્રશસા પાળના ધણા નિદાનોએ કરી છે ૧૧૪ આને જૈનમુનિઓ

૧૧૭ આ આઠ દષ્ટિઓપર ૧૮ માં શતકમાં થયેલ યથોવિનયજીએ ૨૧ થી ૨૪ એમ ચાર દ્વાવિશિષ્ટ સંસ્કૃતમાં રચી છે અને સાથે સંસ્કૃત ન ભજનારા માટે આઠ દૃષ્ટિઓ ની સમજાય (સ્વાખ્યાય) ગૂજરાતી ભાષામાં બનાવી છે

૧૧૪ ક્ષોતન સુરિની કુવલ્યમતાની પ્રભાવના ધનપાલકૃત નિલમમજરી, દેવચ દ્રશ્યરિ કૃત ગાંધીનાયચરિય, અને બીજા ધણા નિદાનોએ અનેક રચણે એની સ્તુતિ કરી છે જુઓ કુટનોટ નં. ૧૫૧ દેવચ દ્રશ્યરિએ પોતાના કામ્યગુણગનમાં 'મહાકથા' ના નિર્ણય તરીકે સમરાદિત્યનો નામોદ્દેશ કર્યો છે [જુએ. ૧૦૫ તુલસીદાસ ૫ ૩૪૦ સમરાદ્યકથાનો ઉદ્ભવના સમરા-દિત્યના ગદ્યરૂપ]

આદિ નિયમ, ઇન્દ્રિય-અર્થ ૩૫ પ્રસાદાઃ ઇત્યાદિ જે યોગના ખાસ અંગ છે તેને સાધુશ્રવનના એક માત્ર પ્રાણ માનેય છે (ભુઓ આ-ચારાગ, સૂત્રકૃતાગ, ઉત્તગધ્યયન, દર્શનકાન્દિ, મૂલાચાર વગેરે) જેન શાસ્ત્રમા યોગપર ત્યામુધી ભાર આપ્યો છે કે પહેલા તો તે મુમુક્ષુ-ઓને આત્મચિન્તન સિનાયના ખીન જયોમા પ્રવૃત્તિ કરવાની સમ-નિજ આપતુ નથી અને અનિવાર્યપણે પ્રવૃત્તિ કરવી આવશ્યક હોય તો તે નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહે છે આ નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિનું નામ તેમા અષ્ટપ્રવચનમાના છે (પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ-ભુઓ ઉત્તગધ્યયન અં ૨૪) સાધુશ્રવનની દૈનિક અને ગત્રિચર્યામા નીચ પ્રદત્ત સિનાયના ખીન ત્રણે પ્રદત્તેમા મુખ્યપણે આધ્યાય અને વ્યાન કરવાનું કહ્યું છે (ઉત્તગધ્યયન અં ૨૬) આ ખાસ લક્ષમા લેવાનું છે કે જેન આગમોમા યોગ અર્થમા પ્રધાનપણે ધ્યાનશબ્દ લગાડ્યો છે ધ્યાનનું લક્ષણ, ભેદ પ્રભેદ આનંદન આદિનું વિસ્તૃત વર્ણન અનેક આગમોમા છે (સ્થાનાગ અં ૪ ઉદ્દેશ ૧, સમવાયાગ મં ૪, ભગવતીશતક ૨૫ ઉ ૭, ઉત્તરાધ્યયન અં ૩૦ ગાથા ૩૫) આગમ પત્રી નિર્મુક્તિ આવે છે તેમા આગમગત ધ્યાનનુંજ અપેક્ષી-કરણ છે (આવશ્યક નિર્મુક્તિ કાયોત્સર્ગ અધ્યયન ગા ૧૪૬૨ થી ૧૪૮૬) વાચક ઉમાત્પાતિકૃત તત્ત્વાર્થસૂત્રમા પણ ધ્યાનનું વર્ણન (અં ૯ મુ ૨૭) છે, પરંતુ તેમા આગમ અને નિર્મુક્તિથી વિશેષ નથી જિનભદ્ર ગણિના ધ્યાનશતકમા ઉક્ત આગમાદિ ગત ધ્યાનનું માન સ્પષ્ટીકરણ છે

૨૨૮ ‘હવે હરિભદ્રસૂરિએ આ ગૈલીને એકદમ બદલી તત્કા-લીન પરિગ્રિયતિ અને લોહરિય અનુસાર નવીન પરિભાષા આપીને અને અપૂર્વ વર્ણનસેલી વાપરી જેન યોગસાહિત્યમા નવો યુગ ઉપ-રિયત કર્યો તેના પુરાવા તરીકે તેમના રચેલા યોગખિન્દુ, યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય, યોગવિશિકા, યોગશતક અને યોગશક એ ત્રણે પ્રસિદ્ધ છે આ ત્રણેમા તેમણે માત્ર જેનમાર્ગાનુસાર યોગનું વર્ણન કરીને સતોષ

૨૩૨ તેમનો શ્રી મહાનીરમાર્ગમા—અનેકાન્તદર્શનમા અટલ વિશ્વાસ હતો પોતાના ‘લોકતત્ત્વનિર્ણય’ ગ્રંથમા જણાવ્યું છે કે—

યધુર્ન ન સ મગવાનરયોઽપિ નાન્યે

સાક્ષાન્નદૃષ્ટતર એકતમોઽપિ ચૈવા ।

શ્રુત્વા યચ સુચરિત ચ પૃથગ્ વિશેષ

વીર ગુણાતિશયલોલતયાંધિતા સ્મ ॥૩૨॥

✓ નાસ્માક સુગત પિતા ન રિપવસ્તીર્થ્યા ધન નૈવ તૈ

દંત નૈવ તયા જિનેન ન હૃત કિચિત્કળાદાદિભિ ।

કિંત્વેવાન્તજગદ્ધિત સ મગવાન્ વીરો યતશ્ચામલ

યાક્ય સર્વમલોપહર્તૃ ચ યતસ્તદ્ભક્તિમન્તો વયમ્ ॥૩૩॥

—તે (શ્રી વીર) ભગવાન અમારા બધું નથી, તેમ બીજા (દિવે) શત્રુ પણ નથી એ બધામા એકને પણ સારી રીતે સાક્ષાત્ જોડેલ નથી અમે જુદી જુદી જાતના વિરોધ પરમાર્થયુક્ત વચન અને ઉત્તમ ચરિત્રવાળા વીરને તેમના ગુણાતિશયપર લોકપતા પ્રેમ યવાથીજ તેમના આશ્રિત અમે થયા છીએ

શ્રુત-શ્રુદ્ધ અમારા કંઈ પિતા નથી, તેમ અન્ય તીર્થ-દર્શનવાળા અમારા શત્રુ નથી વળી તેઓએ તથા જિને અમને કંઈ ધન આપ્યું નથી તેમ કળાદ (નેરોપિક) આદિએ અમારું કંઈ દરી લીધું નથી પરંતુ કેવળ જનન્યુ કન્યાણુ કરનાર તે ભગવાન વીરનું વાક્ય નિર્મલ છે, સર્વ દોષને દૂર કરનાર છે માટે તેના અમે ભક્તિવાળા છીએ

વળા સ્વપૂર્વક સચ્ચતા અને આવકો ભાનપૂર્વક સાલગના એ પ્રથની પ્રતો લખાની માધુઓને અર્પણ કરનામા બહુ પુણ્ય માનવામા આવતું

૨૩૦ 'આમા દયા મુખી તે દાગ હરિભટ્ટે વૈનસિદ્ધાન પ્રમાણે કામ, ક્રોધ, મેલ, મોહ, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ આદિ દુર્ગુણોને વળીખૂત થએને આત્મા કેરી તીન દગા પામી જગતમા ગંગે છે, અને અદિસા, મયમ, તપ, કામા, દાન વગેરે સદ્ગુણોના આચરણથી જીવાત્મા કેરી રીતે આધ્યાત્મિક વિદ્યામ નાધે છે, તેના કાંપનિક ચગિત્રા વાળી ઉત્તમ ગીતે આરોપી બનાવ્યા છે

૨૩૧ 'આ ગમરાદ્યકદા મુખ્ય પ્રાકૃતભાષામા-જન મહાગાંધીમા ન ગયાયેલી છે પણ કનચિત્ કેટલાક પો ગૌરમેતીના પણ વાપરેલા છે દયા સામાન્ય ગીતે ગદ્યમા લખાયેલી છે, પણ વચ્ચે વચ્ચે મિત્ર પદો પણ વાપરેના છે પદભાગ ઘણો ખરો આર્યો ઈદોનો છે અને થોડાક બીજા છદો પણ-જેવાકે પ્રમાણી, દ્વિપદી, વિપુના વગેરે છે અનારાધી મગ્ધ અને સુમેધ છે પાદસિમ્પની તરંગવતી જેવી વળુનોથી અને અનદારોથી ભરેલી નથી વાક્યો બહુજ દૃઢ, લાખા સમામોથી ગદિત અને પ્રવાહબદ્ધ એક પછી એક ચાલ્યાં આવે છે અને કથાની વિગત વેગભરી રીતે આગળ વધે જાય છે જ્યાં પ્રસંગ આવે છે ત્યાં થોડાક અનકારો પણ નજરે પડે છે સદ્ગજ્યુરિત ઉપમાઓ અને અનાયાસ અચિત શબ્દાવલીની ઝમઝમ પણ ક્યાક ક્યાક મળી આવે છે, પણ મમુચ્ચય કથાપ્રનાદ ગગાના રાત પ્રવાહની માફક રિધર અને સૌમ્ય ભાવે પોતાના લક્ષ્ય તરફ વહો જાય છે પ્રાકૃત ભાષાનો સાધારણ અભ્યામી પણ એની ભાષા સમજી શકે છે અને એજ ઢાગણથી એ કથા આજસુધી સારી રીતે પ્રચારમા ગઈ રાખી છે "૧૧૫ (જિનવિજયનો કવચયમાવા પરનો લેખ)

૧૧૫ આના ઘણા પૈકી એક હાલરણુ તરીકે સ ૧૨૯૯ ની લખેલી તાડપત્રની પ્રત ખલાતના શાતિનાથના લકારમા છે પી ૩, ૧૮૩

૨૩૨ તેમનો શ્રી મહાવીરમાર્ગમા—અનેકાન્તદર્શનમા અટલ વિશ્વાસ હતો. પોતાના ‘લોઝતરવનિર્ણય’ ગ્રંથમા જણાવ્યું છે કે—

ઘણું ન સ મગવાનરયોડપિ નાન્યે

સાક્ષાન્નદૃષ્ટતર એકતમોડપિ ચૈયા ।

શ્રુત્વા ઘચ સુચરિત ચ પૃથક્ વિશેષ

વીરં ગુણાતિશયલોલતયાધિતા સ્મ ॥૩૨॥

નાસ્માક સુગત પિતા ન રિપવસ્તીર્થ્યા ધન નૈવ તૈ

દંત નૈવ તયા જિનેન ન દૃત કિંચિત્કળાદાદિભિ ।

કિંત્વેકાન્તજગદ્ધિત સ મગવાન્ વીરો યતશ્વામલ

યાન્ય સર્વમલોપહર્તૃ ચ યતસ્તદ્ભક્તિમન્તો વયમ્ ॥૩૩॥

—તે (શ્રી વીર) મગવાન્ અમારા બધું નથી, તેમ બીજા (દેવો) યત્ર પણ નથી એ બધામા એકને પણ સારી રીતે સાક્ષાત્ જોડેલ નથી અમે જુદી જુદી જાતના વિરોધ પરમાર્થયુક્ત વચન અને હત્તમ ચરિત્રવાળા વીરને તેમના ગુણાતિશયપર લોભપતા પ્રેમ ધવાથીજ તેમના આશ્રિત અમે થયા છીએ

સુગત—શુદ્ધ અમારા કંઈ પિતા નથી, તેમ અન્ય તીર્થ-દર્શનવાળા અમારા યત્ર નથી વળી તેઓએ તથા જિને અમને કંઈ ધન આપ્યું નથી તેમ કણાદ (વૈરેષિક) આદિએ અમારું કંઈ દરો લીધું નથી પરંતુ કેવળ જગત્તુ કલ્યાણ કરનાર તે મગવાન્ વીરનું વાક્ય નિર્મલ છે, સર્વ દોષને દૂર કરનાર તે માટે તેના અમે ભક્તિવાળા છીએ

પ્રકરણ ૭ મું.

ચાવડાનો સમય.

[વિ સ ૮૦૦ થી ૧૦૦૦]

ગૌર્જરાપ્રધિદં રાજ્ય વનરાજાત્ પ્રમૃત્યમૂત્ ।

સ્થાપિત જૈનમત્રાંધિસ્તદ્દેવી નૈવ નન્દતિ ॥

—પ્રબચિતામણી

અર્થાત્—‘ગૂજરાતનું આ રાજ્ય વનરાજાથી માડી જૈન મત્રીઓથી સ્થાપિત થયું છે, તેનો દેવી ઠકતો નથી—ચિરકાલ કન્યાશ્વસમૃદ્ધિ પામી શકેનો નથી [આ શ્લોક રત્નશેખરસુરિના પ્રબંધકાંપ પૈગી વસ્તુપાલ પ્રબંધમાં પણ મત્રી વસ્તુપાલ અને મત્રી નામક સાથેના વાર્તાલાપ પ્રસંગે મૂકાયો છે.]

૨૩૩ ગૂજરાતનું પાટણવન્ધુ નહોતું તે પહેલાં લિલ્લમાલ ૧૧૧

૧૧૧ ગૂજરાતના ચૌહાણ (સોલંકી) સામંત પુલકેશીના રેક્ટક (કવચિરિ) સવત્ ૪૬૦ (વિ સ ૭૬૫ ૬૧=ઈ સ ૭૩૮-૩૯) ના દાનપત્રથી માલમ પટે છે કે ‘ચાવડા (ચાવડા) અને ગુર્જરાને બિન્ન બિન્ન વરો હતા’ જોધપુરરાજ્યની ઉત્તર સીમાથી લઈને ભરૂચ મુધીનો બવો દેશ એક સમયે ગુર્જરાને અધીન હોવાથી ‘ગુર્જરા’ યા ગુજરાત કહેવાયો હતો તેથી પર ગુર્જરાને અધિકાર ક્યારે થયો એ હજી અનિશ્ચિત છે, તથાપિ એટલું તો નિશ્ચિત છે કે શક સ ૫૫૦ (વિ સ ૬૮૫=ઈ સ ૬૨૮) માં ગુર્જરા દેશની રાજધાની લીનમાલમાં ચાવ (ચાવડા) વસેનો રાજ વ્યાપ્ત મુખ્ય રાજ્ય કરતો હતો (લાલસ્કુટસિદ્ધાંતની પ્રશસ્તિ) તેની પહેલાં પણ ત્યાં ઉક્ત વસના રાજાઓનું રાજ્ય રહ્યું હોય હતું સવત્ની ધણી પૂર્વે ગુર્જરાનું રાજ્ય ત્યાંથી અસ્ત થઈ ચૂક્યું હતું અને તેમની સ્મૃતિના સૂચક દેશનું નામ ગુર્જરા (ગુજરાત) માત્ર અવશેષ રહી ગયું હોય આથી ગુર્જરાનું વિ સ ૪૦૦ થી પણ પૂર્વે યા તેની આસપાસ લીનમાલપર રાજ્ય રહેવાનો સંભવ હોય શકે છે—ઓઝાજી સ ૬ પ્રથમ ભાગ પૃ ૫૬

પ્રકરણ ૭ મું.

ચાવડનો મમય.

[વિ સ ૮૦૦ થી ૧૦૦૦]

ગૌર્વરાત્રિમિદ રાજ્ય વનરાજાત પ્રમૃત્યમૂત ।

સ્થાપિત જૈનમંત્રાંપેસ્તદ્દેવી નૈવ નન્દતિ ॥

—પ્રવધાચિતામણી

અર્થાન્—' જુનરાતનુ આ રાજ્ય વનરાજાથી માડી જૈન મંત્રીઓથી ગ્થાપિત થયુ છે, તેનો દેવી ટકતો નથી—ચિરકાલ કન્યાણુસમૃદ્ધિ પામી રાખે નથી [આ રાજ રત્નશેખરચુરિના પ્રબધકોષ પૈજી વસ્તુપાલ પ્રબ-
વમા પણ મંત્રી વસ્તુપાલ અને મંત્રી નામક માથેના વાર્તાલાપ પ્રસંગે
મૂકાયો છે]

૨૩૩ ગૂજરાતનું પાટણવચ્ચુ નહોતું તે પહેલાં લિલ્લમાય ૧૧૬

૧૧૬ ગૂજરાતના ચૌહાણ (સોલકી) સામત પુલકેશીના ટેક્ટર (કવ-
ચુરિ) સવત્ ૪૬૦ (વિ સ ૭૬૫ ૬૬=ઈ સ ૭૩૮-૩૯) ના દાનપત્રથી
માલમ પટે છે કે ' ચાવડક (ચાવડા) અને ગુર્જર બંને બિન્ન બિન્ન વરો
હતા ' જોધપુરરાજ્યની ઉત્તર સીમાથી લઈને ભરૂચ સુધીનો બચો દેશ એક
સમયે ગુર્જરોને અધીન હોવાથી ' ગુર્જરરા ' યા ગુજરાત કહેવાયો. ઉક્ત
દેશ પર ગુર્જરોનો અધિકાર ક્યારે થયો એ હજી અનિશ્ચિત છે, તથાપિ
એટલું તો નિશ્ચિત છે કે શક સ ૫૫૦ (વિ સ ૬૮૫=ઈ સ ૬૨૮) માં
ગુર્જર દેશની રાજધાની બીનમાલમા ચાપ (ચાવડા) વસેનો રાજ વ્યાપ-
મુખ રાજ્ય કરતો હતો (બ્રાહ્મસ્ફુટસિદ્ધાંતની પ્રશસ્તિ) તેની પહેલાં પણ
ત્યા ઉક્ત વસના રાજાઓનું રાજ્ય રહ્યું હોય હતા સવત્ની ધણી પૂર્વે
ગુર્જરોનું રાજ્ય ત્યાંથી અસ્ત થઈ ચૂક્યું હતું અને તેમની સ્મૃતિના સૂચક
દેશનું નામ ગુર્જરરા (ગુજરાત) માત્ર અવશેષ રહી ગયું હવે આથી ગુર્જ-
રોનું વિ સ ૪૦૦ થી પણ પૂર્વે યા તેની આસપાસ બીનમાલપર રાજ્ય
રહેવાનો સંભવ હોઈ શકે છે—જોગાજી રા ૪ પ્રથમ ભાગ પૃ ૫૬

સંગઠિત ડગના હરિભદ્ર વિદ્યાધર ગચ્છના જ હતા એટલે સ્થાવર છે કે એ જાતિ આ ગચ્છ તરફ કોઈક પ્રકારની વફાદારી ધરાવતી હોય ૧૧૮

૨૩૫ ચાવડા વસમા મહાપરાક્રમી રાજા વનરાજે પચાસરથી સ ૮૦૨ માં પાટણ-અણહિલપુર પાટણ સ્થાપ્યુ તે રાજાની બાલ્યાવસ્થામાં ચૈત્યવામી જૈન સાધુ ૧૧૯૨ની નગુણસુરિએ-બીજા મત પ્રમાણે દેવચંદ્ર સુરિએ ૧૭૦ આશ્રય આપી તેને પોષેન હતો, તે સુરિએ વનગજનો પચામરમાં રાત્ર્યાભિષેક કર્યો તે ઉપકારના બદલામાં વનગજે સપ્રદાયવિરોધના લયથી પાટણમાં ફક્ત ચૈત્યના સી-એએજ ગણેયુ અને બીજા સ્થેનાચ્ચર જૈન માધુઓએ ત્યાં રહેયુ નહીં એવો લેખ ઠરી આપ્યો હતો ૧૭૧ પચાસગ પાશ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરનાર વનગજ દનો બીજુ વનગજે પોતાના પ્રધાન-મંત્રીનું પદ ચાપા નામના જૈન વણિકને આપ્યુ હતુ આે તે ચાપા મંત્રીએ પાનાગડ પામેયુ પ્રખ્યાત ચાપાને વસાવ્યુ હતું વનગજને રાજ-નિલક કનાર શીડેલી પાળુ જૈન હતી, વનગજે શીમાનપુત્રથી ગાં-બૂમાં વમેન નીના જાને પાટણમાં ગાંતી તે ॥ પુ. લલિત નામ ॥ શ્રાવણે દડનાયક (મિનાપતિ) નીચે દતો, (આ નીના ગેડ તેજ ઉપરોક્ત નિમય ગેડ કે જેણે પાટણમાં સ્થાપન કર્યું હતું),

૧૧૮ સમરાદ્ય વફાડી પ્રત્ના ॥

૧૧૯ સરખેલો થી વારો

મ

વનરાજગુરુ

ધી જગેન્દ્રગણે ધર્મી નુગુણી

સિદ્ધાગેખ

ન. ૧૧૦ નિં ૨ નુમે તે

દ્રમરિનો

સ ૧૨૦૧ નો લેખ ન પા

૧૭૦ પુગ ધા વારાનો

મ વહે વર્દન

મનેદગજગુરુ

૧૨૧ મેદગજગુરુ

મને મુરિધિનાં

અને માનવાડમા લાએ સુધી પથગયેલો હતો આવી ત્યાના લોકો પોનાને માટે અભિમાનવાળા હોય તે ચાલાવિક્ક હતુ તેમા જોતો મુખ્યત્વે દના અને જોન ધર્મનો પ્રચાર પણ ઘણા જુના કાળથી હતો તા આદ્યજોએ, વાણીઆઓએ અને મોનીએ પોતપોતાનો જથો બાધો તે શ્રીમાળી આદ્યજો, શ્રીમાળી વાણીઆ અને શ્રીમાળી મોની કહેવાયા જોનાચારોએ તે લગલગમા ઘણા કુળ શ્રીમાળીના 'પ્રતિમો-ધ્યા' જોન કર્યા પૂર્વમાથી આવેના તે શ્રીમાળ નગની પાડોશમા આવી વચ્ચા, ને પોતાના મળ ચાનની ઓળખ પ્રમાણે પ્રાગ્વાટ-પૂર્વાટ-એટલે પોરઆડ-પોરવાડ કહેવાયા તેમનામા શ્રીમાળીઓ લખ્યા ને મંખ્યા વધી પાટણના ગજદરબાગમા શ્રીમાળીઓની સાથે માથેજ પોરઆડો કાગલા કગતા જણાય છે એટલે બને ગૂજરાતમા મારે આવ્યા એમ માનવાને અડચણ નથી ૧૧૭

૨૩૪ ડા હુર્મન યાકોબી જણાવે છે કે “ (ઉક્ત) કલ્યાણ-વિજયજીના કહેવા મુજબ હરિભદ્રે પોરવાલોની (પોરવાડ, પ્રાગ્વાટ) જાનિને મગદિત કરી, અને એમને જોન બનાવ્યા હવે નેમિનાહ ચરિય માથી આપણને એમ જાણુનાને મળે છે કે પોગવાન જાતિ પ્રથમ શ્રીમાનમા ઉત્પન્ન થઇ હતી અને એ જાતિના (શ્રીમાનપુરમા ઉત્પન્ન થયેન) નિમય નામના એક સૈનિક માણસને (ગાંજ ગામથી) વનગજે (ઈ સ ૭૪૬-૮૦૬) પોતાની નરી ગજધાની અણદિવ્ય પાટણમા વસવા માટે આમ જ્યો, અને ત્યા તેણે વિદ્યાધગગજ માટે ઝડપલહેવનુ મદિ બધાવ્યુ પોરવાલની જાતિને

૧૬૭ સ્વ મલિલાલ બડોનશાઈ બ્યાસકૃત 'શ્રીમાળી (વાણીઆ) જોના જાતિભેદ' પ્ર૦ ચીમનલાલ ખુશાલચંદ મોદી દરિપુરા જોન બધુમડળ સુરત સ ૧૯૭૭ મુનિ કલ્યાણવિજય જણાવે છે કે 'પ્રાગ્વાટો' ઉત્પત્તિ અગર એ નામ ગજાની ધાટીઓમા આવેલ પ્રાચીનકાલના 'પ્રાગ્વટ' પુરથી થઇ શકે એમ મ્હે કલ્પના કરેલી છે વધારે કઈ પુરાવો નથી દસા, વીસાના સબધમા વિચાર કરેલ નથી' -તેમનો પત્ર તા ૩૦-૧૧-૨૮

સંગઠિત કરનાર હરિભદ્ર વિદ્યાધર ગચ્છના જ હતા એટલે સભવ છે કે એ જાતિ આ ગચ્છ તરફ કોઈક પ્રકારની વફાદારી ધરાવતી હોય ૧૬૮

૨૩૫ ચાવડા વશમા મહાપરાક્રમી રાજા વનરાજે પચાસરથી સ ૮૦૨ માં પાટણ-અણહિલપુર પાટણ સ્થાપ્યુ તે રાજાની ખાસાવગ્યામા ચૈત્યવાસી જૈન સાધુ ૧૬૯શી નગુણસુરિએ-ખીજ મત પ્રમાણે દેવચંદ્ર સુરિએ ૧૭૦ આશ્રય આપી તેને પોષેય હતો, તે સુરિએ વનગજનો પચાસરમા રાજ્યાભિષેક કર્યો તે ઉપકારના ખાલામા વનગજે સપ્રદાયવિરોધના લયથી પાટણમા કુક્ત ચૈત્યવાસી-ઓએજ ગહેલુ અને ખીજ સ્વેનામ્મર જૈન સાધુઓએ ત્યાં રહેલુ નદી એવો લેખ કરી આપ્યો હતો ૧૭૧ પચાસરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરનાર વનરાજ હતો ખીજુ વનરાજે પોતાના પ્રધાન-મંત્રીનું પદ ચાપા નામના જૈન વણિજને આપ્યુ હતુ અને તે ચાપા મંત્રીએ પાનાગ પામેનુ પ્રખ્યાત ચાપાને વસાવ્યુ હતું વનરાજને રાજ-નિયત કરનાર શ્રીની પળ જૈન હતી, વનગજે શ્રીમાનુષ્યથી ગાં-ભૂમા વમેન નીના ગેહને પાટણમા લાવી તેના પુત્ર લલિત નામના શ્રાવણ દેવનાથક (મેનાપનિ) નીમ્યો હતો, (આ નીના ગેહ તેજ ઉપગેક્ત નિમય ગેહ કે જેણે પાટણમા નાપખજૈન મંદિર કંઠાયુ હતું),

૧૬૮ મમરાજ્ય વધાની પ્રખ્યાતના

૧૬૯ સરખાને ધી વાપોરવટવસોદ્ધમ મહારાજધી વનરાજગુરુ ધી મોદગજે ધીસીલગુમૂરિ શિવ ધી દેવવદગુરિમૂર્તિ-શિખોજ ન ૧૧૦ જિ. ૨ જુઓ તે શીવગુણસુરિ સતાનીય દેવચંદ્રસુરિન સ ૧૩૦૧ નો રોજ ન ૫૧૬ જિ ૨

૧૭૦ પુરા ધા વનરાજો મુચ્ચાગોચરવસાવદ ॥

જા થો વોદગ ધીમદેવદગ ગુરિના ॥

મોદગજમુદ્દારવસુવદોદગમદગ ॥ પ્ર. મ. ૫ ૨૬૫

૧૭૧ મોદગજમુદ્દારવસુવદોદગમદગ ॥

મોદગ મુનિવિનાયક વસાવદ તદગમદ ॥ પ્ર. મ. ૫ ૨૬૬

અને પોતાના અન્ય મત્રી જાળ (જામ અને ચાપામેઠ એક-
ત્રે ?) પણ શીમાળી જેન દતો ઉક્ત લલિત વનગજ પત્રીના ખીજા
તથા મનઓ થયા ત્યાં સુધી દડનાયક ગ્રહો અને તેનો પુત્ર
(? પગપરામા) વીર થયો (કે જેના પુત્ર વિમનમત્રી માટે આગળ
કહેવાશે)

૨૩૬ આ પૃથ્વી જણાવે કે પાટલુમા રાજઆતથી શ્રાવકો
કારભારીઓ-મત્રીઓ અને મેનાપનિ તરીકે આગળ પડતા દત્તા
અને શ્રાવકો કૃતા દાગવના દત્તા આના પગિણામેજ માગનાડમાથી
મખ્યામધ જેનો ગૃજગતમા આની વચ્ચા ને ગૃજગતમા વાણિયાની
વચ્ચી વધી ૧૭૨

દાક્ષિણ્યાદ્યશ્ચરિ-ઉચોતનશ્ચરિ

દક્ષિણદશ્ચરિ નમામિ ધરવગ્ગમાલિયા સગુણા ।

કુવલયમાલ ચ્વ મહાકુવલયમાલા કહા જસ્ય ॥

—દેવચંદ્રશ્ચરિ-શાતિનાલચરિય

—જેમની મોટી કૃત્યમાલા કયા કૃત્યમાલાની પેઠે ઉત્તમવર્ણ્યાપિત
થયુંવત્તી છે તે દાક્ષિણ્યદશ્ચરિને નમુ છું

૨૩૭ સ ૮૩૪ (૨૮ ૬૬૯)ના ડેના દિનમે ૧૭૩ ઉચોતન-
શ્ચરિ નામના જેનાચાચે પોતાનું દાક્ષિણ્યાદ્ય શ્ચરિ નામ રાખી કુવલય-

૧૭૨ કવિશ્રી જ્ઞાનાલાલે વચની જેન પરિપદ-પ્રતિષ્ઠાસર વખતે
જણાવ્યું હતું કે “પચાસરનું રાજ્ય વનરાજના હાથમા હતું તેને શીલ-
શુભશ્ચરિનો આશ્રય મુખ્ય હતો જે તેમ ન થયું હતું, તો પાટલુ તથા
સોલકી રાજ્ય હોત નહિ, એટલુંજ નહિ પણ શુભરાતના પાટનગર તરીકે
સાત સૈના સુધી (પાટલુ) રહ્યું તે જેનોનેજ જાણારી છે, કેમકે પાટલુમા
રહી જેનોએ શું કહ્યું, તે માટે સાત સૈનાના ઇતિહાસમાથી ધણ મળે છે
'જેન' ૨૭-૬-૨૫

૧૭૩ સગમલે વોલીને વરિસાળ સર્ણિ સત્તર્ણિ ગર્ણિ ।

અગદિનેજૂનેર્ણિ રદ્યા અવરણ્હવેલાણ ॥

માલા નામની પ્રસિદ્ધ કથા પ્રાકૃતમાં રચી 'આ કથા પ્રાકૃત સાહિત્યમાં એક અમૂલ્ય રત્ન સમાન છે તે ચ પૂના દબની છે તેની રચના-શૈલી બાણુની કાદબગી કે ત્રિવિક્રમ કવિની દમયંતીકથા જેવી છે. કાવ્યચમત્કૃતિ ઉત્તમ પ્રકારની અને ભાષા ઘણીજ મનોરમ છે પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ માટે તો આ એક અનુપમ ગ્રંથ છે એ કથામાં કવિએ કૌતુક અને વિનોદને વધીભૂત થઈ મુખ્ય પ્રાકૃત ભાષા મિનાય અપભ્રંશ અને પૈશાચી ભાષામાં પણ કેટલાએક વર્ણનો કરેલા છે કે જેમની ઉપયોગિતા ભાષાશાસ્ત્રીઓની દૃષ્ટિમાં ઘણીજ વધુ છે અપભ્રંશ ભાષામાં લખેલા આટલા જૂના વર્ણનો અદ્વાવધિ બીજે ક્યાએ પ્રાપ્ત થયા નથી ' તેમાં કર્તાએ અદ્વાર દેશના નામ આપી તેમાં બોલાતી ભાષાનો કેટલો આભાસ પણ આપેલ છે, વળી તેમાં પોતે પૂર્વ કવિઓ નામે પાદનિષ્ઠ, શાતવાહન, પટપર્ણક, ગુણાદ્ય, વ્યાસ-વામ્ભીકિ, બાણ, નિમનાક (પઉમચરિયના કર્તા), દિં રવિશેણ (વિગગચરિત આે પદ્મપુગણના કર્તા), દેવગુપ્ત, પ્રભજન, ભવવિરદ (દગ્ધિદ) ગોરેનું ગ્મરણ કર્યું છે

૨૩૮ તેમણે પોતાનો વિશેષ પરિચય આપતા આ ગ્રંથને આતે લખાવ્યું છે કે 'તેમણે દ્વીપીનીના દર્શનના પ્રનાયે આ કથા ગચી પેનાના સિદ્ધાન ગિખવનાગ ગુર વીગમદ નામના આચાર્ય છે, અને યુક્તિશાસ્ત્ર ગિખવનાગ ગુર દગ્ધિદ કે જેમણે બહુ શાસ્ત્ર અને પ્રથો નિનાગ દગી સત્તાથનો પ્રસાદ કર્યો તે છે ' સાસારિક આ રચનામાં કર્તા પેનાનો પૂર્વજ ગોરેનો પરિચય એમ આપે છે કે 'નિખમાનિગન એવો મનાદુવાગમાં પ્રસિદ્ધ ઉલોનન નામનો દાસિય ચપો કે જે ત્યાં તાત્કાલીન જમિપતિ દનો-તેનો પુત્ર પ્રનિ નામે થનો કે જે વડેસર પણ કહેવાતો (૧), (યા ઉલેનાના પુત્ર વડેસર જેમ! બી-નું નામ કદમિત્ર મપ્રનિ (૧) દોષ) તેના પુત્ર ઉલોનન તેજેજ આ કથની રચના જાનવિપુ નામના નગર કે ત્યાં (૩૧) વીગમદે ઝડાજનનું મરિ કરાવ્યું ત્યાં તે મરિમાં ગચીને

અને પોતાના અન્ય મંત્રી જાળ (જામ અને ચાપારોઁ એક જ દશે ?) પણ શીમાળા જેન દતો ઉક્ત લલિત વનગજ પત્રીના બાળ તથા રાત્રીઓ થયા ત્યાં સુધી દડનાયક ગ્રેહો અને તેનો પુત્ર (૧ પરપરામા) વીર થયો (કે જેના પુત્ર વિમનમંત્રી માટે આગળ કહેવાયે)

૨૩૬ આ પૃથ્વી જણારો કે પાટણુમા નડઆતથી ત્રાનકો કારભારીઓ-મંત્રીઓ અને મેનાપનિ તરીકે આગળ પડના દત્તા અને શ્રાવકો કૃતા દારવના દત્તા આના પશિણામેજ માગનાડમાથી મખ્યામધ જેનો ગૃન્ગતમા આની વખ્યા ને ગૃન્ગતમા વાણિયાની વખતી વધી ૧૭૨

દાક્ષિણ્યાકશ્ચિ-ઉચોતનશ્ચરિ

દક્ષિણદક્ષરિ નમામિ વરવળ્લભાસિયા સગુણા ।

કુવલયમાલ વ્ય મદાકુવલયમાલા કહા જસ્મ ॥

—દેવચન્દ્રસૂરિ-સાતિનાદયરિય

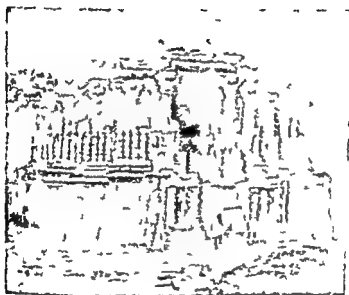
—જેમની મોટી કુવલયમાલા કયા કુવલયમાલા ની પેઠે ઉત્તમવર્ણુમાપિત શુભવન્તી છે તે દાક્ષિણ્યદ્રસૂરિને નમુ છું

૨૩૭ મ ૮૩૪ (સંક ૬૯૯)ના છે ના દિવસે ૧૭૩ ઉચોતન-શ્ચરિ નામના જેનાચાર્યે પોતાનું દાક્ષિણ્યાક શ્ચિ નામ રાખી કુવલય-

૧૭૨ કવિશ્રી ન્હાનાલાલે વધની જેન પરિષદ-પ્રતિષ્ઠાસવ વખતે જણાવ્યું હતું કે “પચાસરતુ રાજ્ય વનરાજના હાથમા હતું તેને શીવ-શુભસૂરિનો આશ્રય મુખ્ય હતો જે તેમ ન થયું હતું, તો પાટણ તથા સોલકી રાજ્ય હોત નહિ, એટલુંજ નહિ પણ ગુજરાતના પાટનગર તરીકે સાત સેન સુધી (પાટણ) રહ્યું તે જેનોનેજ આભારી છે, કેમકે પાટણમા રહી જેનોએ શું કર્યું, તે માટે સાત સેકાના ઇતિહાસમાથી થયું મળે છે ‘જેન’ ૨૭-૬-૨૫

૧૭૩ સગકાલે વોલીને વરિસાળ સણહિં સત્તહિં ગણહિં ।

અગદિનેજૂનેહિં રદ્યા અવરણ્હેલાણ ॥

અનુદા પામે લેન મિનિ હાઝ મડપ ૪ ૧૭૬

[ગેઠ ડિપાર્ટમેન્ટ માફગ્યદના મૌજન્યથા]

ઝાળખાતો રહ્યો હતો એ ગૂર્જરાજવંશનો વિશેષ પ્રભાવ વધારનાર વણુ કરીને સમ્રાટ વત્સરાજ હતો. લિંગમાલમા ઉદ્ભવેલો અને કનોજમા ઉત્કર્ષના શિખરે પહોંચેલો ગૂર્જર-પ્રતિહારવંશ એ અસ-લના ગૂર્જરાના પ્રતિનિધિરૂપે હતો આ વત્સરાજ તે તેજ કે જે ૧૭૫૨ સુધી સવત્ ૭૦૫મા જૈનહરિવંશ પુરાણના રચનાર જિનસેન નામના દિગંબરાચાર્યે ઉત્તેજિત પશ્ચિમમા રાજ્ય કરનાર વત્સરાજ છે વત્સ રાજની ગંજધાની જાખાણિપુર હતી ત્યાંથી વત્સરાજના પુત્ર નામ-ભટે કાયમને માટે જાખાણિપુરથી પોતાની રાજમાદી ખસેડી કનોજ જેવા મુદ્દરના પ્રદેશમા લઈ જઈને સ્થાપી

૨૪૧ જાખાણિપુરમા પ્રતિદાગ સમ્રાટ વત્સરાજ રાજ્ય કરતો હતો ગૌડ, બગાન માનવ વગેરે દૂર દૂરના મોટા પ્રદેશોનો દિગ્વિજય કરી ઉત્તરાપથમા મદાન સામાન્યની સ્થાપના કરવાનો ઉદ્યમ કરતો હતો તેજ સમયમા ઉપર આપણે જોઈ ગયા તેમ અણહિલપુર નામનું નાનું સરખુ નવું ગામ વસાવી તેનો નાનો સરખો કારભાર ચલાવતો વનરાજ આવડો પણ મારસ્વન મડળ, આનર્ત અને વાગડ વગેરે આસપાસના નાના નાના પ્રાંતોને કમળે કડી પશ્ચિમ ભારતમા એક નવું મોટું સામાન્ય સ્થાપવાનો મનોરથ કર્યા કરતો હતો એ વનગજ સબધી આ પ્રકરણને પ્રારંભ આપણે જોઈ ગયા

૧૭૫ શારેષ્વન્દગણેષુ સમગ્રુ દિશ પચોત્તરેપૂતરાં

વાર્તાશ્રાવણનામિ જુગ્મણજે ધી વામે દક્ષિણામ્ ।

પૂર્વો ધીમદશતિમૂર્તિ મુખે વસાધિરાજેડવરાં

મૈયાં (શ)જામધિમગ્ધે(મ) જયમુતે વીરે વરદેડવતિ ॥

અર્થ—૧—૦ સક સવત્ ૭૦૫ માં જ્યારે ઇન્દ્રાધિપ નામનો રાજા ઉત્તર દિશમા રાજ્ય કરતો હતો, શ્રી કૃષ્ણરાજનો પુત્ર શ્રી વાસુદેવ દક્ષિણ દિશમાં રાજ્ય કરતો હતો, તેમજ પૂર્વમાં અવનિરાજ, પશ્ચિમમાં વાસુદેવ અને સૌરાષ્ટ્રમા જયરાદ રાજ્ય કરતો હતો.

એન કૃપાપક્ષની ચતુર્દશીના દિવસે ભવ્યજ્ઞોને બોધ કરનારી કથા પૂર્ણ કરી ત્યાં તે વખતે શ્રી વત્સરાજ નામે ગણ રાજ્ય કરે છે કવિન્દના અભિમાને કે વાચ્યની શુદ્ધિએ નહિ, પણ ધર્મકથા કહેવાના આચારથી આ કથા નિબદ્ધ કરી છે. પોતે ચદ્રકવ્ય (જન)ના અવ-યવમૂળ-વગર દત્તા.

૨૩૯ કથાનાર પોતાને દીક્ષા આપનાર ગુરુ તત્ત્વાચાર્ય દેવા ઉપાન પોતા ॥ બે ત્રિગુણો જાગ્યા ૬-૧ વીગભદ્ર કે જેમણે જામાનિપુરમાં જામનિન-પ્રથમ તીર્થકર્તુ મન્ત્ર બધાનરાચ્ય હતુ, તેમની પામે જનમિદ્ધા-તોનો અભ્યાસ પોતે કર્યો હતો, અને બીજા ૨૩ હરિભદ્ર પામે તેમણે શુક્તિરાત્રોનો એટલે ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. આ હરિભદ્ર તેજ પ્રમિદ્ધ હરિભદ્રચરિત્ર કે જેના મધ્યે 'હરિભદ્રચુગ' નામક પ્રકરનામાં અગાઉ જણાવ્યું ગયું છે જામાનિપુર ૧૭૪ (દાવનું જનોર-જાઓર) તે વખતે એક જામદેવ રાજા હતુ ને ત્યાં જોનોની માગી વમતી હતી,

૨૪૦ તે વખતે ગાંધ્ય રાજા ઉપરોક્ત વત્સરાજ તે પ્રતિદાર વરાનો મદાન સત્રાદ, પોતાના પગક્રમથી ઉત્તરભાગતના કૌન્યકુળના માત્રાન્તરો ગ્રામી થયો હતો તેમ થના છતાં તત્કાલીન ભારતીય રાષ્ટ્રોમાં એ પ્રતિદાર વગ પોતાની મળ જન્મભૂમિ કે જે ગૂર્જર હતી તેના નામેજ એટલે કે 'ગૂર્જરગજ'ના નામેજ અનેક વર્ષો સુધી

૧૭૪ આ જોધપુર રાજ્યના દક્ષિણ ભાગનું એક જગત્તુ મુખ્ય સ્થાન છે. કનકદે પ્રમુખ અને બીજી વાર્તાઓથી આપણા સાહિત્યમાં એ સ્થાન સુપરિચિત થયેલું છે. જિતમાલ ભાગ્યા પછી એ તરફના પ્રદેશનું સુરક્ષિત સ્થાન જળાસિપુર મનાયું હતું અને તેથી અવાલદીનના જમાના સુધી મદ-ભૂમિની એક રાજવાની થવાનું અને સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું એ પુરની પાસે કોલ્હાને યોગ્ય એવા દુર્ગમ અને ભવ્ય પર્વત આવેલો છે કે જેનું નામ મુવર્ણગિરિ છે. અણહિલપુરના ચાલુક્યોના રાજ દરમ્યાન ગૂર્જરાતના સામ્રાજ્યના ઉત્તર ભાગનું એ એક મુખ્ય અને ઘણું મહત્વનું યાજ્ઞ હતું જિ. વિ.

સૂરિ બપ્પભટ્ટી, કનોજનો આમ, ગૌડનો ધર્મ. ૧૭૯

૨૪૨ આ ચાવડા રાજ્યકાલના અરમામાજ (વિ. સ ૮૦૨ થી વિ. સ ૮૯૬મા) બપ્પભટ્ટી સૂરિ (જન્મ સ ૮૦૦, સ્વ ૮૯૫) થયા કે જેમણે કાન્યકુબ્જ (કનોજ)ના ગજ આમને પ્રતિભોધી જૈન કથો દતો આમ ગજ તે કનોજના પ્રતિહાર વશનો નાગભટ બીન્તે-અપરનામ નાગાવરોહ, કે જેનો સ્વર્ગવાસ સ ૮૯૦ મા થએયો એમ પ્રબાનક ચગિતમા જણાવ્યુ છે ૧૭૧ તેણે અનેક દેશો છુત્યા દના એમ જ્વાલીઅગ્ની પ્રશન્તિ ૧૭૭ જણાવે છે તે ગજએ કનોજમા એ દાથ ઉચુ જિનાતથ બધાની અગર ભાર મુવર્ણ વજનની મદાવીગ પ્રતિમા તે ગુરુ પામે પ્રનિરિત કરાની તથા ગોપગિરિ (ગાલીઅર) ૫૨ પછુ ૨૩ દાથ ઉચી મદાનીર પ્રતિમા આપી વળી આ સૂરિજી ગૌડ (બગાથ) દેરાની ગજધાની લક્ષણાવતીમા આની ત્યાના ગજ નામે 'પ્રમંને ઉપેરા આખો અને તેનું અને આમ રાજ વચ્ચેનુ વેગ ૬૨ કરી બને વચ્ચે મેત્રી સ્થાપી ત્યા વર્ધનકુજ નામના બૌદ્ધવાદીને છતવાથી 'પ્રમગજએ 'વાદિકુજર કેસરી' એ નામનુ બિરૂદ તે મુનિ આપ્યુ પછી તે સૂરિએ મથુરાના રૌન વાકપતિ નામના યોગીને 'જન બનાવ્યો ત્યા બાદ આમ રાજએ આ સૂરિના ઉપેશથી વિ. મ ૮૨૬ ના અગસામા કનોજ, મથુરા, અણહિલપુર પાટણ, સનાઈ નગર તથા મોદેરા આદિ શહેરોમા જિનાતથ મધાવ્યા, ગાનુત્ય ને ગિરિના તીર્થયાના કરી ગિરિનારની યાત્રામા દિગબજ અને શ્વેતામરો વચ્ચે તે તીર્થના લક્ષ મળધી ઝડો થયો અને બપ્પભટ્ટીના પ્રભાવથી તે શ્વેતાખરતીર્થ જાહેર થયુ તેમના શિષ્ય નવસૂરિ તથા ગોવિન્દસૂરિના ઉપેશથી તે આમ રાજના યોત્ર ભોજરાજએ આમ ગજથી અધિક રીતે જૈન ધર્મની પ્રભાવના કરી છે આ ભોજ તે ભોજદેવ-અપરનામ મિહિર તથા

૧૭૬ જુઓ તેમા બપ્પભટ્ટી પ્રબંધ ૫ ૧૨૮-૧૮૦

૧૭૭ Arch. Survey of India 1903-4 Report ૫ ૨૮૦

૨૪૫ વીર સુરિ આ સમયમા વિદ્યમાન હતા તેમણે અગ-
વિદ્યાનો અભ્યાસ કર્યો હતો (જન્મ મ ૯૩૮, દીક્ષા ૯૮૦, સ્વર્ગ ૦
૯૯૧) ૧૮૨

સિદ્ધર્ષિસુરિ.

સિદ્ધવ્યાख्याતુરાख्याતુ મહિમાન હિ તસ્ય ક ।

સમસ્ત્યુપમિતિ નામ યસ્યાનુપમિતિ કથા ॥

પ્રઘુન્નસુરિ-સમરાદિત્ય મહેપ

—જેની ઉપમિતિ કથા સમસ્તની ઉપમિતિરૂપે છે તે સિદ્ધ વ્યાખ્યાતાનો
મહિમા કહેવાને કાણુ (સમર્થ) ॥ ?

૨૪૬ સિદ્ધર્ષિ એ મહાન જ્ઞાનાચાર્ય થયા છે તેમણે ઉપમિત
(ઉપમિતિ) બનપ્રપ આ કથા નામનો એક વિશાલ મહારૂપક ગ્રંથ
રચ્યો કે જે સમસ્ત ભાગતીય સાહિત્યના પહેલામા પહેલો રૂપક ગ્રંથ
છે એટલુંજ નહિ પણ અમે કહીએ છીએ કે સમસ્ત જગતના
સાહિત્યમા તે પ્રથમ રૂપક ગ્રંથ છે તેનું સાહિત્યક મૂલ્ય પણ મહાન
છે ૧૮૩ તે મ ૯૬૭ ના વર્ષના જોડ શુદ્ધ ૫ ગુરને પૂર્ણ થયો ૧૮૪

૨૪૭ તેમા પોતે જણાવે છે કે નિર્ટત્તિ કુળના અને લાટ દેશ
એટલે ગુજરાતમા મયેલા સૂર્યાચાર્ય (પ્રભાવક ચરિત પ્રમાણે ગુરા-

૧૮૨ જુઓ પ્રમાવકચરિતમા શ્રી વીરપ્રબંધ પૃ ૨૦૧-૨૧૧

૧૮૩ ડૉ. ચાકોળી ઉપમિતિ બનપ્રપ આ કથા (પ્ર. જિન્દગીમેયી
દિહા)ની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવનામા કહે છે કે 'I think find something
still more important the great literary value of the U.
Katha and the fact that it is the first *all-oriental* work
in Indian literature

૧૮૪ ગરગર લાલચકે દિવટિ મર્દિતેન્નિરપિતે વામ્યા ।

ગર્દે મિત્તામ્યાં પુત્રર્ણાં મુદ્ધ રિતે મર્તાતિમ્ભૂર ॥

અમા ૯૧૨ ના વર્ષને વિષમ સંવત્ થેના તેના જોડ શુદ્ધ ૫ ને રિતે
૨૬ પુર્વે, નરસિમા અને વાલ શ્રી મ ૨૭ એવન

—આચાર (આચારાગ)ની વિચારણા માટેની વચનચ દ્રિષ્ટી જોલે સકલસતાપ દલિત દ્યો છે એવા શીલાંક દર્શિલાક-ચ દ્રની પેડે કુમુદને વિકસાવે છે

ગુરુ ગુંજરરાજસ્ય ચાતુર્વિધૈરમ્પટિષ્ઠત્ ।

ત્રિપટિનરમદ્ગત્તરવિવાંચા ન મોચર ॥

—મુનિગતન-અમમચગિન

—આ (ગીતાચાચ) ગર્જરાજના ગુરુ ચાર વિદ્યામા સર્જનકાર દતા કે જેમો ત્રિપટિ ગનાકા પુરુષોના સદ્ગત રચી વાચાને અગોચર કવિ થયા છે

૨૪૪ મ ૯૨૫ મા શીલાચાર્યે (નિવૃત્તિગમ્જના માનદેવ-મુગ્ધિના રાધ્યે) દશ દગ્ગ પ્રાકૃત યોગ પ્રમાપુ મદાપુરુષચરિય ગઘમા રચ્યુ તેમા ૫૪ મદાપુરુષોના ચગિત છે તેનુ વગ્ગુ લઘ પ્રમિદ્ધ હેમચદ્રસૂત્રિએ ત્રિપટિલાવાઝા પુરુષ ચગિત મરકૃતમા રચ્યુ જણાય છે આજ આચાર્ય (શીલાચાર્ય-શીલાકાચાર્યે) મ ૯૩૩ મા (શક મ ૭૬૯) આચારાગ સૂત્ર અને વાદગિ ગણિની સદાયથી સૂત્રકૃતાગ સૂત્રપર મરકૃતમા વૃત્તિ ગચી તેમણે તે બે સૂત્ર સહિત અચારે અગોપર ટીકા રચી હતી, તેમાની ઉક્ત બે સૂત્રની ટીકાઓ સિવાયની નન ટીકાઓ વિચિન્ન થનાથી શ્રી અભયદેવે (જુઓ ૫૩૧નુ પ્રકરણ) નવે ટીકાઓને નની બનાવી ૧૮૦ વળા શીલાકાચાર્યે એલી જનસમાસપર વૃત્તિ પણ ઉપચન્ધ છે જિનભદ્રના વિશેષાવસ્યક લાખ ૫૨ ટીકા ગચના કોટયાચાર્ય ઉદે શીલાકાચાર્ય અને વનરાજના ગુરુ તરીકે પ્રમિદ્ધ થયેલા શીલગુણ કે શીલાંક નામના સૂરિ મળધીનો નિર્ણય અનિશ્ચિત છે ૧૮૧

૧૮૦ પ્રમાવરુચરિત મા અભયદેવસૂરિ પ્રબધ શ્લોક ૧૦૪-૧૦૫
૫ ૨૬૭

૧૮૧ જુઓ જિનવિજયની જ્ઞાતકલ્પ સૂત્ર પરની પ્રસ્તાવના

‘જે હરિભદ્રે પોતાની અચિન્ત્ય શક્તિથી મારામાથી કુર્વાસનામય ઝેરને દૂર કરીને દૂધા કરી સુવાસનારૂપ અમૃત મારા લાભ માટે રોધી નાદયુ છે તે હરિભદ્રસૂરિને મારા નમસ્કાર છે

‘કે જે (હરિભદ્રે) શુ બનવાનું છે તેની અગમચેતી કરી મારા માટે ચેત્યવદન ઉપર લલિતવિસ્તરા નામની ટીકા બનાવી હોય નહિ તેમ બનાવી હતી (શુભે પ્રશસ્તિ)

૨૫૦ આ પૃથ્વી, તેમજ આ પ્રથમા પ્રથમ પ્રસ્તાનની પીઠિ-
લામા નિપુણ્યક નામના ભિખારીના ચગિનના ઉપક્રમા રૂપમા સિદ્ધર્ષિ
મંસારી જીવને મત્ય ધર્મ પ્રાપ્ત થયાના વખતથી મપૂર્ણ મસાગ-ત્યાગ
કરના કેવુ ધીમે ધીમે હૈયે ચાલુ પડે છે તેનું વર્ણન આપે છે-પત્રી
આ નિપુણ્યક ભિખુકે તે બીજે કોઈ નહીં પણ ભગવત્ ધર્મ પ્રાપ્ત
થતા પહેલાંનો મારો પોતાનો જીવ (મદોયો જીવ શ્લોક ૪૬૨) છે
અને પત્રી પોતાના જાત અનુભવની (સ્વમચેદનસિદ્ધ) વાત કહે
છે અને જાણાવેછ કે ઉપક્રમા જે ધર્મબોધક જાણાવેલ છે તે મને
ધર્મ પ્રાપ્ત કરાવનાર સૂરિ (સૂરિ ચો મત્ત્રયોધક શ્લોક ૪૭૪)
અદત ઉપગેશ્વ મી હરિભદ્રસૂરિ છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે આ હરિ-
ભદ્રસૂરિ સિદ્ધર્ષિના સામાવ ગુરુ નથી પણ પરાશ ધર્મબોધકર દત્તા
કર્ણકે તેમની લલિતવિસ્તર ટીકા સિદ્ધર્ષિને ધર્મપ્રાપ્ત કરાવવામા
પત્રીથી નિમિત્તભૂત ધર્મ એમ ‘એવ શબ્દથી મિદ થાયછે (ભુએ
નિપજ ૬૮) એમ મી જિનસિત્તે મિદ કર્યુ છે

૨૫૧ કતાએ આ કથામા પોતાના વર્ણનો સર્વ સાધાગળ સાચ
પત્રી મક વ તેમ કરી ની બો પોતાની જાતે બને તેટલી દૂર રાખવાની
મત્તગ લીધી છે પણ તે ઉપગથી સામગ્રિક બંધપ આ જલિએ
દૂર કરવા નવ રી અક રી એક પ્રવૃત્તિનર આપ્તો આનદ
તથ માનજા ક મ મ મના નથી નીત મગ્ન મયકનાંએ ના
કરના મિદ રી અ નિક રાગમ । જિન સ આપજને પજો મો
છે તે રી અ રા મિદ રી મંપૂર્ણ રિખ જમપજા તથા તી ।
મોજ રી જ રે મ વ હો મે મક જેમ જેમ આ પુનક

ચાર્ય) યથા તેમના શિષ્ય ત્યોનિષ્ અને નિમિત્ત-શાસ્ત્રના ગાતા દેવમદત્તઃ યથા તેમના શિષ્ય દુર્ગમ્વામી યથા કે જેઓ મૂળ ધનવાન નીર્નિરાલી શ્રમગોત્ર નિબૂધણુ-ગ્રાહ્ય દત્તા અને પત્રી જેમણે જૈન માનુની દીક્ષા લીધી હતી તથા જેમણે લિ'ન્માન (દક્ષિણ માગવાના દાનના બીન્માળ)મા અર્ગવાસ કર્યો તેમના શિષ્ય સિદ્ધર્ષિ પોતે દત્તા

૨૪૮ દુર્ગમ્વામી સિદ્ધર્ષિના ગુરુ દત્તા અને મુખ્યત્વે કરીને તેમની અનુક્રમીય ધર્મવૃત્તિ માટે સિદ્ધાપ તેમની મૃતિ કરે છે તે ગુરુ અને શિષ્ય મનેને ગર્ગમ્વામીએ ૧૮૫ દીક્ષા આપી હતી ગર્ગમ્વામી મનની કંઈ દમીકત સિદ્ધર્ષિએ આપી નથી, પણ સિદ્ધર્ષિએ પૂત્યભાવ રૂપે ધારી મૃતિ આચાર્ય હરિભદ્રની કરી છે

૨૪૯ તે મૃતિ આ પ્રમાણે છે —

‘જે હરિભદ્ર ધર્મત્રયો રચવામા-સમ્રાટ કરવામા રત છે તથા સત્ વપત્રહમા જેની ભુદ્ધિ અખંડપણે લીન છે, તથા જે પોતાના અતુલ ગુણ-સમૂહથી પોતે ગણધર દોષ તેવા ભાસ આપે છે

‘જેમનું બહુવિધ મન શ્વેત કમલ અને ચંદ્ર જેવું વિરહ જોઈને હાલના જમાનાના નિર્મલભુદ્ધિ મનુષ્યો સત પુરોના ગુણોના વર્ણનની સત્યતા માને છે-કબલ કરે છે

‘આવા હરિભદ્રસૂત્રિના ચરણની રજા તુલ્ય હું સિદ્ધર્ષિએ મીઠેવી-સરસ્વતીની બનાવેલી આ ઉપમિતિભવપ્રપચા કથા સિદ્ધના નામથી કહી છે” અથવા

‘ધર્મમા મને પ્રવેશ કરાવનાર—ધર્મજોષકર આચાર્ય હરિભદ્ર છે અમનેના પ્રથમ પ્રતાવમા ધર્મજોષકરનું વર્ણન છે તે ધર્મજોષકર સત્ય રીતે આચાર્ય હરિભદ્ર

૧૮૫ પ્રાચીન છ કર્મત્રયો પૈકીના પહેલા કર્મત્રય નામે શતકના રચનાર ગર્ગર્ષિ આજ હશે (‘સગીક ચત્વાર પ્રાચીન કર્મત્રયા’ પ્ર૦ જેન આ. સમાની પ્રસ્તાવના)

ના વર્ષમાં એટલે ત્રિ સ ૯૭૪ માં વળી તેમણે ધર્મદાસ મણિકૃત પ્રાકૃત ઉપદેશમાળા પર સંસ્કૃત વિવરણ-ટીકા લખેલ છે આ અથ બે જાતનો છે—એક ઘણી ડથાઓ વાળો મોટો ૧૮૮ અને બીજો લલુવૃત્તિ નામનો નાનો અથ ૧૮૯ આ સંસ્કૃત વૃત્તિ અતિ ઉપયોગી છે ૧૯૦ વળી સિદ્ધસેન દ્વિવાકરકૃત ન્યાયાવનાગ્ર અથ ઉપર સિદ્ધ વ્યાખ્યાનિક કૃત વૃત્તિ પણ તેમની છે ૧૯૧ તત્ત્વાર્થોધિગમ મૂત્ર પર જ્ઞાના રચનાગ્ર સિદ્ધિર્ધિ (૧) બુદ્ધ છે ૧૯૨ અને તેજ મુળ્ય સિદ્ધ-

વસ્તુદ્વેષુ (૫૧૮) મિતે યૌં શ્રી સિદ્ધિર્ધિદ મહત્.

પ્રાક્ પ્રાટ્ટતચરિત્રાદ્ ધિ ચરિત્ર સંસ્કૃત વ્યધાત્.

આ શ્લોક ટાકી હાં મિશેનો (Mishra) સિદ્ધિર્ધિ પરના ૧૯૧૧ના એક નિબંધમાં જણાવે છે કે આ ૫૬૮નું વર્ષ ગુપ્ત સવત્તનું સમજવું પડે તેનો વિહમ સવત્ ૯૭૪ અને ઇ સ. ૯૧૭ થાય કે ને ઉપમિતિભવપ્રપચ કથાના રચ્યા સ ૯૧૨ સાથે બરાબર બંધ બેસે.

૧૮૮ પી રી ૩, ૧૭૨ ૧૮૬ પી રી ૩, ૧૭૦ ૧૯૦ ડા થાકોબી કહે છે કે 'હું આશા રાખું છું કે કોઈ વિદ્વાન કથાઓ સાથે તે વિવરણ પ્રસિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરશે અથકર્તાની કૃતિ અને અથનો સમય જોતાં તે વિવરણનો અથ અધારામાંથી બહાર લાવવા માટેના ખાસ કારણો છે'

કૃતિરિય જિનજૈમિનિકળયુક્તગૌતારિદર્શાવેદિન સક્લ-પ્રધાપનિપુનસ્ય શ્રી સિદ્ધર્થે મંહાચાર્યસ્યેનિ—એટલે કે જૈન, જૈમિનીય, ક્ષુદ્રા-સાખ્ય, સીતલ-બોદ્ધ આદિ દર્શન બસુનાર સકલ મંત્રોના અર્થથી નિપુણ બેતા શ્રી સિદ્ધર્થે મંહાચાર્યની આ કૃતિ છે, એમ અથને અતિ જણાવ્યું છે આ પર વર્ધમાનસુરિએ કથાનક યોજેલ છે પી ૫, પરિ. ૫ ૫૩ ૧ની આ સિદ્ધર્થની વૃત્તિ પરથીજ ગાથામાં લઈને શ્લોકપ્રત્યક્ષ રિમે સ ૧૨૭૮ માં ઉપદેશમાળા વૃત્તિ રચી છે કે જેની અતિ સિદ્ધિર્ધિને 'વ્યાખ્યાનમૂલમણિ' વધાવે પડે કહેલ છે.

૧૯૧ કાલજ કે સિદ્ધર્થિને ક્યમ્પ્યટ્ટનું જિરહ દત્ત (પ્રભાવત્યસિન કુલ ૧૪ મે. ૯૭ પી ૩ ૫ ૧૧૮) અને પાત્રના જનાનેતા બે અથના ૭૦ તેઓ ગાગતુમિ જાદ્દીમયિ ગાધનીય એ સંદેહ લખે છે ને તેકું ૭ ૧૧૪ આ જાદ્દીના અતિ ૫૫ છે.

૧૯૨ બુદ્ધો જૈન અથ ૧૩૧ ૫ ૭૨ દિપ્પલુ ૨ તેનું ખર્ષ નામ સિ

વાચનો જગે તેમ તેમ તે જાનનાની તેને વિગેષ ખાત્રી થતી જગે તેથી ભાગના ધર્મ અને નીતિના વખના અથકાગેમા સિદ્ધિ પ્રથમ દગ્ગનાના ધર્મ તથા નીતિના અથકતા છે એમ આપણે ખુલાથી કખૂન કગીએ ગીએ

૨૫૨ આ ૩૫૮ ધ્યાનો અથ તેમણે ભિન્નમાન નગમ્મા આવેના મુખ્ય નંન ગેમગ્મા પ્રમિદ્ધ કયા દતો, અને દુર્ગંવામીની ગાના નામની નિન્યાએ તે અથની પ્રથમ પ્રત વખી દતી આ અથ મસ્કૃતમા ના માટે વખ્યાને નમની ક્નો કટે છે કે -'ભાપામા પ્રાધાન્યો ગેાન્ય એ ભાપા નામે મસ્કૃત અને પ્રાકૃત છે તેમા મસ્કૃત વિવિદગ્વના હદ્યમા ગ્હેલી છે, ન્યાગે પ્રાકૃત તો જાનન્મામાન્ય ઉવોને સદ્મોધક અને ઢામિધુગ છે, છતા પ્રાકૃતમા ગ્યના નથી કરી, ઢાગ- પાકે મર્વેને-દુર્વિદગ્ધ તેમજ જાનના ચિત્તનુ ગ્જન કગ્વાનો ઉપાય દોય તો તે કગ્વો ધટે તેથી તે કારણે મસ્કૃતમા રચી ને તે મસ્કૃત પા. અતિ ગૂઠાર્થવાળુ નહિ, લાખા વામ્ય દડકોનાળુ નહિ, અપ્રસિદ્ધ શબ્દોવાળુ નહિ, તેથી સર્વજનને ઉચિત એવુ સમ્કૃત વાપર્યું છે ૧૮૧

૨૫૩ આ ઉપમિતિ અથ ઉપગત સિદ્ધિએ શ્રી ચદ્રકેવનિ ચરિત્ર ૧૮૭ કે જે મળ પ્રાકૃતમા હવુ તે મસ્કૃતમા કર્યું (ગુપ્ત) ૫૬૮

૧૮૬ સસ્કૃતા પ્રાકૃતા ચેતિ માપે પ્રાધાન્યમર્હત ।

તત્રાપિ સસ્કૃતા તાવદ્ દુર્વિદગ્ધહૃદિ સ્થિતા ॥૫૧॥

વાલાનામપિ સદ્વોધસારિણી કર્ણપેશલા ।

તયાપિ પ્રાકૃતા માયા ન તેપામપિ માસતે ॥૫૨॥

ઉપાયે સતિ કર્તવ્ય સવેપા ચિત્તરજનમ્ ।

અતસ્તદનુરોધેન સસ્કૃતેય કરિષ્યતે ॥૫૩॥

ન ચેય મતિગૂઢાર્થા ન દીર્ઘે વાન્યદણ્ડવૈ ।

ન ચાપ્રસિદ્ધપર્યાયસ્તેન સર્વજનોચિતા ॥૫૪॥ ઉ ભ કથા

૧૮૭ આની પ્રત વડોદરામા (છાણીમા) પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજ્ઞા ભ કારમા છે તેની પ્રશસ્તિમા એમ છે કે—

ભવિષ્યદત્ત એમ દશ જથ્થાને મૌલાગ્ય વગેરે દશ પ્રકારના કૃણ પ્રાપ્ત થયા તે ૧૦ કથાઓ આપી છે આની પ્રત મ ૧૦૦૯ની તાડપત્ર પર લખાયેલી જેસલમેર ભંડારમાં હતી એવો ઉલ્લેખ મળે છે (આ પૈકી ભવિષ્યદત્ત કથા પરથી ધર્કટ વણિક-ધનપાલે અપભ્રંશમાં ભગિન્સયત્ત કહા-પચમી કહા ગ્ચી જણાય છે) સુયમમ જરી નામનું અપભ્રંશમાં કાવ્ય રચનાર મહેશ્વર સુરિ પ્રાચ્ય આ કર્તા હોય

૨૫૯ 'વિ મ ની ૧૦ મી શતાબ્દી આસપાસથી કુટિન વિપિમાંથી ાગરી નિપિ બનવા લાગી કે જે હાલ પ્રચલિત છે ૧૯૪

૨૫૯ 'પ્રાકૃતના એક રૂપાન્તરથી 'અપભ્રંશ' બાપા બની, જેમાંથી હિંદી, ગૂજરાતી, તથા રજપૂતાનાની બાપાઓની ઉત્પત્તિ થઈ તે બાપાનું પ્રાચીન સાહિત્ય વિ મ ની દશમી શતાબ્દીની આસપાસથી મળે છે', ૧૯૫ પત્તા નગાડના જણાય છે કે તે અપભ્રંશ સાહિત્ય ૮મી સદી પૂર્વથી મળે છે કે જે 'અપભ્રંશ સાહિત્ય'નો પરિચય 'જૈન ગૂજર કવિઓ'ના પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનામાં બહુ વિગતોથી કરાવ્યો છે છતાં અત્યારે હુકમાં એટલું કહેવું પડે છે કે દેલી બાપાઓની જનની અપભ્રંશ બાપાના મૂળ પૂરા ન ખાઈ ગયા હતા તે બાપામાં પ્રથો નિ મ. ૮ માં સનકથી પૂર્વે રચાવા માડ્યા એટલે તે બાપા સાહિત્ય-બાપા થઈ ગઈ-અપભ્રંશ બાપાનો ખરો કાળ શરૂ થયો-તોફાની બોલીયાલીની તે બાપા પ્રૌ બની અને તે બદનાતા બદનાતા એવા સ્વરૂપમાં આવતી ગઈ કે જેમને આપણે આધુનિક બાપા કહેતા લાગ્યા છીએ તે ગૂજરાતી, હિન્દી, મગદી આદિ દેની બાપાઓ પરિભ્રમ થઈ આ બાપાઓના પ્રાચીનતમ પ્રથો આ સનક પત્રી પાળામાં મળે છે જુની ગૂજરાતી ૧૩ માં સનકથી પા તે પૂર્વે લી દલી સંકાપ

૨૬૦ ચાવડાઓ જૈન યનિઓ મ કરના ઓ ચાવડાવડના ૧૧૪૭ પત્ર ચૈત્યવર્મા જૈન માળુઓ દના એ મેનથી દુદો પત્ર છે કે -

શિવોત્તીયા મહેસગ, ચક્રવર્તિયા ચાવડા,
ચૈત્યવર્તિયા ચાવડા, કુમાર એવ વખાણ

યોગમાળા અને દ્વાદશાગ્ર નવચક્ર એ બંને પગના ઇત્તિકાગ સિદ્ધિર્ધિ આ મિદ્ધર્મથી ઘણ કઠી જુદા છે

૨૫૪ આ સિદ્ધર્મિ સખધીનો પ્રમથ પ્રલાનકચગિતમા (૫ ૧૬૭-૨૦૫) કે તેમા તેમના ગુરુપગ પગની તથા હુગિલમગિ સાવેના તેમના મનધની દખીકત તથા મારકવિ માથેના સગપણ વગેરેની દખીકત આવે છે ૧૯૩

૨૫૫ સ ૯૭૫ મા (મુ. દિ) નાઇ ૧ (નાગેદ) કુચના આચાર્ય મમુદમુગિના દમ્તદીક્ષિત નિખ્ય વિજ્યસિદ્ધમુગિએ પ્રાકૃત ભાષામા ૮૯૧૧ ગાથાખદ્ધ ભુનનમુદરી કથા ગ્ચી પી ૧, ૩૮

૨૫૬ પ્રાય આ દનામા ગતકમા મન્નન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય મદુશ્વમુગિએ પચમી-માહાત્મ્ય (જ્ઞાનપચમી કથા પા મુચિ ન ૪૦) પ્રાકૃતમા રચ્યુ પ્રાકૃતમા ગ્યવા માટેનો ઉદ્દેશ પોતે જણાવેછે કે —

“મદ ભુદિવાળા જીવો સરકૃત કાવ્યના અર્થને જાણી શકતા નથી તેથી મદ અને મેધાવી સર્વ કાષ્ટને સુખે જોધ યદ ચન્ એવુ આ પ્રાકૃત કાવ્ય રચ્યુ છે

“ગુ’ અર્થવાળા દેશી-પ્રાકૃત ચબ્દોથી રહિત સુલલિત-અત્યંત સુદર વર્ણોથી રચાયેલ રમણીય પ્રાકૃત કાવ્ય આ લોકમા સુખકર નથી યદુ ?

“પરોપકાર-પરાયણ પુરુષે આ લોકમા પ્રાકૃત ભાષા બહુની-જોલવી જોઈએ, કે જે ભાષાવડે સર્વ કાષ્ટ મન્દ ભુદિવાળા જીવોને પણ વિરોધ મોધ યદ શકે

૨૫૭ આમા અચકારે જ્યેઠ પચમી અને લઘુ પચમી એવા બે પ્રકાર, જ્ઞાનની આરાધના માટે જ્ઞાનપચમીના પાડો તે આરાધવાનો સમય, પચમી નત ગ્રહણ કરવાની વિધિ, નત પૂર્ણ થયે કરવાનુ ઉજમાણુ અને આ નત આરાધનાથી પહેલા જયસેન-કેદના

ધનેનગણિ છે પી ૩, ૮૩ કે જેમા તેમણે દિન્નગણિ-સિદ્ધસરિ-સાસ્વામીના શિષ્ય પોતે લોવાનુ જણાવ્યુ છે

૧૯૩ આ પ્રભાવક ચરિતની હકીકત ડા યાકોળી સાચી માનતા નથી જુઓ ડા યાકોળીની ઉપમિતિજવપ્રપચકથા (જિબ્ધિઓથેદા ઇંડિકાની આગુત્તિ) પરની પ્રસ્તાવના, કે જેમા આ સિદ્ધર્મિની ઘણી ખરી હકીકત મળશે ને તેના સારનો ઉપયોગ અહીં કરવામા આવ્યો છે

વિભાગ ત્રીજો.

સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ.

[વિ. મ. ૧૦૦૧ થી મ. ૧૨૩૭]

૨૬૨ ચદ્રગચ્છના જ જૂ (જ જૂનાગ) નામના સાધુ કે જેમણે વિદ્વત્સહદ્ધા ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેમણે સ ૧૦૦૫ માં મણિપતિ-ચરિત્ર ૧૯૭ રચ્યું ને તે ઉપરાંત જિનશતક કાવ્ય સ્તવનરૂપે રચ્યું કે જે કાવ્ય પર નાગેન્દ્રગચ્છના સામ્યમુનિએ સ ૧૦૨૫માં વિગણુ દીકા-પંજિકા (પી ૧, ૯૦) રચેલ છે વળી જ જૂએ ચદ્ર-દ્વતકાવ્ય (જેસ પ્ર ૮૦) પણ રચ્યું લાગે છે

૨૬૩ ચદ્ર-(પત્રીથી થયેલ રાજ) ગચ્છમાં પ્રણુમ્નસુરિ વૈદિક શાસ્ત્રમાં પારંગામી હતા તેમણે અત્યૂની ૧૯૮૨ાજસભામાં દિગ્વિજય-ખરોને પગાડિત કર્યા હતા અને સંપાદનક્ષ, ત્રિભુવનગિરિ આદિના ગમનને જૈન કર્યા હતા, અને તેઓ જન્મગ ગાદી હતા એમ તેમના પર પગમાં થયેલ માણિક્યચદ્રસુત્રિએ પોતાના પાર્શ્વનાથચરિત્રની

૧૯૭ પ્રં ૯૦મથ દ્ર મથમાક્ષા અમદાવાદ જુઓ તેની પ્રસ્તાવના

૧૯૮ પ્રભાવક ચરિત્રની પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું છે કે —

ગંગામગ્નૃતર્મૈર્યદૃષ્ય મુષર્માધીશા મવતિ મુખિય મુમનોમિરામા ॥

અત્યૂગમાયાં વિજિતે દિગ્વરે તરીયપક્ષ કલિસૌશરક્ષક ।

દાનુ પ્રમોરેકપટ સપાનગેતમેકપટ જગદે મુખીયુ ય ॥ ૩ ॥

આ પ્રભાવકચરિત્રના સંયોધક પ્રણુમ્નસુરિ પોતાના અમરાદિત્ય સંમ્પન્ની આદિમાં લખે છે કે —

વાદ જિનન્તુદ્દશાપગમાયાં તલપાટયે ।

આતકગગો મરત શ્રી પ્રણુમ્ન પૂર્વે રજુવે ॥

અ. અત્યૂ (અત્યૂટ) રાજ ને મેવાડની આસપાસ આવે (આવે રાવણ) સાથે મને છે તેના સ ૧૦૦૮-૧૦૧૦ ના સિંચાણખપરથી જન્માય છે કે તે મેવાડપર અત્યૂટ (અત્યૂટ)માં રાજ્ય કરેલા દત્તેા કાશ્ય મૂળ રાજાની નાચણથી નવી રાજ્યાની આદાદ કરી દેવા

આવળા પિના અર્ટપદ (નીલ)ને મેવાડના અટપુર (અટપર ગ્રામ) નજીક મન વ છે કે એ નામ પાથી જેને ને અર્ટપુરીવ, (અટપર) તથા

વિભાગ ત્રીજો.

સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ.

[વિ. મ ૧૦૦૧ થી ૧૨૩૦]

પ્રકરણ ૧ હું.

સોલ કી વશનો સમય-મૂલરાજધી કુર્ણ.

[વિ. સ ૧૦૦૧ થી ૧૧૫૦]

શિવદા સન્તુ તીર્થેશા વીમ્લસપાતપાતિન ।

મવકૂપોઽતૌ ચેષાં વાગ્વરત્રાયતે નૃણામ્ ॥

—સાન્ત્યાચાર્ય—ઉત્તરાધ્યયનવૃત્તિ

—જેમની વાણી મનુષ્યોને ભવકૃપમાથી રક્ષણરૂપ થાય છે એવા તીર્થેશ-
ના વિધ્નના સમૂહને ઠાળનાર શિવદાથી ચાઓ ।

૨૬૧ પાટણની ગાદી પર ચૌતુર્થ પ્રથમ રાજા મૂનરાજ કે
જેના ગજ્યાભિષેકના બે સવત્ —મ ૯૯૮ (અબ્દ ચિંતામણીમા)
અને સ ૧૦૧૭ ૧૯૧(વિચારત્રેણીમા) આપરામા આવ્યા છે, તે
પ્રતાપી રાજાએ સિદ્ધપુરમા કદમદાસમ (કદમાજો) નામના શિવાત્મ-
ની પ્રતિષ્ઠા માટે કનોજ આદિ ઉત્તર પ્રદેશોથી અનેક ગ્રાહ્યોને
ગૂજરાતમા બોનાની વસાવ્યા હતા કે જેઓ ‘ઓદિચ્ય’ (ઉદિચ્ય-
ઉદિચ્ય એટલે ઉત્તરમાથી આવેલા)-જહેવાયા તે રાજાનો વશ બન્યા
આવ્યા—સ ૧૨૯૯ સુધી તે વશમા સિદ્ધરાજ ને કુમારપાલ મહા
પ્રતાપી રાજાઓ થયા, કે જેમના સમયમા ગૂજરાત ઉન્નતિની ટોચે
પહોંચ્યુ તેમના સમય પહેલાની જૈન અને જૈનસાહિત્યની સ્થિતિ જોઈએ

૧૯૬ આ બીજો સ ૧૦૧૭ બરાબર છે જુઓ ‘ગૂજરાત અને માળ-
વાના પ્રાચીન ઇતિહાસપર નવો પ્રકાશ’ એ નામનો લેખ પુરાતત્ત્વ પુ ૨
પૃ ૪૭, તથા નાગરી પ્ર ૫ ભાગ ૧ પૃ ૨૧૪-૧૫

કૃત સન્મતિતર્ક પર તત્ત્વબોધવિધાયિની ટીકા ૨૦૧૩ જેને 'વા-
દમહાર્ણવ' પણ કહેવામા આવે છે તે સસ્કૃતમા રચી છે, તે પરથી
જણાય છે કે દાર્શનિક વિષયના તેઓ અસાધારણ વિદ્વાન હતા.
આમા અનેકાન્ત દષ્ટિનુ સ્વરૂપ, તેની વ્યાપ્તિ અને તેની ઉપયોગિતા
સિદ્ધ કરવામા આની છે તેથી તે ટીકા અનેકાન્તદષ્ટિનો દાર્શનિક
ગ્રંથ છે આ ટીકામા મૂલ કરતા બિલકુલ જુદી શૈલી છે તેમણે જે
જે વિષયના વાદો લખ્યા છે, તે વિષય ઉપર તે વખતે ભારતીય
સમગ્ર દર્શનોમા જેટલા મતમતાતરો અને પક્ષપ્રતિપક્ષો હતા, તે

તર્કપ્રથવિચારદુર્ગમવનીસચારપચાનન—

સ્તત્પદ્મેભયદેવસૂરિરજનિ શ્વેતામ્બરપ્રામણી ।

સદ્વાક્ય શ્રુતિલાલસા મધુકરીકોલાહલાશક્તિની

હિત્વા વિષ્ટરપકજ ધિતવતી બ્રાહ્મી ચઢીયાનનમ્ ॥

દૃઢનિમ્નગા સત્પથમેદમેતા ધ્રુવ કરિષ્યતિ જડૈ સમેતા

હતીવ રોવાય ચકાર તાસા પ્રન્થ નવ વાદમહાર્ણવ ચ ॥

—તેના સત્તાનીય માણિક્ય દ્રસ્યરિહૃત પાશ્વનાથચરિત પ્રશસ્તિ સ

૧૨૭૬ પી ૩, ૧૫૮-૫.

શિષ્યોઽસ્યાભયદેવસૂરિરમવજ્ઞાઢયાધકાર હરન્

ગોમિ ભાસ્કરવત્પરા વિરચયન્ મવ્યાપ્તવર્ગેચ્છદમ્ ।

પ્રથો વાદમહાર્ણવોઽસ્ય વિદિત પ્રૌટપ્રમેયોર્મિ(મૃ)ત્

દત્તેર્થ (?) જિનશાસનપ્રવહણ સાયાત્રિકાણા ધ્રુવમ્ ॥

—તેના અ ય સત્તાનીય પ્રભાચ દ્રક્ષૃત પ્રભાવકચરિત સ ૧૩૩૨

૨૦૧ મુદ્રિત પુરાતત્ત્વમદિર અમદાવાદ મિત્રનું પ્રયોગ ૧૦, પૃ ૩૬-૪૦

વાદમહાર્ણવ એ સન્મતિતર્કપરની ટીકા હશે એમ કહેલાક માને છે

કારણકે તે ટીકામા વિસ્તૃત વાદો છે સન્મતિતર્ક પ્રકરણ પ્રથમ ભાગ સ પા

દ્વિતીય નિવેદન પ્રં પુરાતત્ત્વમદિર અમદાવાદ આમ કહેવાનું કારણ એ છે

કે મસ્તિષ્ણેષુ, રાજ્યેષ્વર, ચરોવિજયછએ વાદમહાર્ણવનું નામ લખી

જે પાઠો આપ્યા છે તે ઉક્ત ટીકામા જરાબર ઉપલબ્ધ થાય છે

પ્રગતિમા ૨૫૪ જાણાવ્યું છે ૧૯૬

૨૧૪ ઉક્ત પ્રવૃત્તિસૂરિના નિબંધ ‘ન્યાયવનસિદ્ધ’ અથવા ‘તદ’
પચાનન’નું મિત્ર ધગનનાગ ૨૦૦ અભયદેવસૂરિએ મિદ્ધમેનદિવાકર

પ્રસિદ્ધ છે. મળવટની રાણી હરિયદેરી દણુ રાજની પુત્રી હતી અને તે
રાણીએ હર્ષપુર ગામ વસાવ્યું હતું (કે જે પરથી હર્ષપુરીય મન્ડ થયો છે)
એવો શિલાલેખ મળે છે એજાજી સ. ૪૨૬-૪૨૮

આ રાજની રાણીને યથેવ રવની દોષ બલિમદ્રસૂરિએ ટાળ્યા હતા.
આ રાજના મંત્રિએ આઘાટમા જિનમંત્રિ કરાવી તેમા પાશ્વનાથની
પ્રતિષ્ઠા થિનોડથી ચરોમદ્રસૂરિને ઠાવવી તેમની પાસે જાવી હતી તે
ચરોમદ્રસૂરિ સંકેત મળના હતા તે સ. ૧૦૨ માં સ્વે. મયા-બ રાસ
સમદ્ધ ભાગ ૧ આના મમયમા થિનોડમા હાવ જે પ્રસિદ્ધ જેન ક્રીતિ-
મામ છે તે બધારો એમ કહેવાય છે

૧૧૧ પુસા વિમ્બજ વિફારમગિલ નિર્મૂલસુન્દરલય-

ન્નશાય સમમૂદ્ ભવામયમિપક્ પ્રવૃત્તિસૂરિમું. ૧

સ્વેદયતા પ્રયુજય તરલા તમાજ્જવલા ભારતા

પ્રીતિન્દ્રા પ્રતિલાપિનો ઘનતર દર્પજ્જર ત્યાજિતા ॥૪॥

દિગમ્બરસમાવાન્તરેન્નપદ મમાદ્દે. ૧

ય પ્રયક્ષ તરેન્દ્રસ્ય જગતસ્તયશ પુન ॥૫॥

નીરાગતા નિધે રાજગન્ધર્ભગુણવારિધિ. ૧

સૂરિ પ્રવૃત્તિ સૂર્યામ્ય પૂર્વં ય પૂર્વજોડમવત્ ॥૭૮॥

સપાદલશ્ચગોપાલ ત્રિભુવનગિર્યાદિ દેશગોપાલાન્. ૧

યયુ ધતુરધિકાશીત્યા વાદજયૈરજયામાસ ॥૨૮॥

શ્રી અમયદેવસૂરિરસ્તચ્છિપ્યસ્તર્કમૂરમૂત્. ૧

મગ્નાસનાલિતુમુલાદ્ગીર્યદાસ્યમશિશ્રિયત્ ॥૨૯॥

—પાશ્વનાથચરિત પી ૩, ૧૫૮-૧૬૨.

૨૦૦ તાર્કિશ્વરસ્યવિસ્તારિ સત્પ્રનાચુલકૈશ્વરિ. ૧

વર્ધતે પીયમાનોડપિ ચેપા વાદમહર્ણવ ॥

—તેના સંતાનીય સિદ્ધમેન સૂરિદ્વ પ્રવચન સારોદ્ધાર વૃત્તિ સ. ૧૧૪૮.

આદિ પાછળની કૃતિઓમા આ સન્મતિની દીકાનું પ્રતિબિંબ છે '૨૦૨

૨૬૭ 'સન્મતિતક' મૂળ તે ૧૬૭ પ્રાકૃત આર્યોછદમા છે તેના પર પચ્ચીસ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ જેટલી પ્રસ્તુત દીકા છે દીકા મૂળ અથરપ નગરનું દ્વાર કહેવાય પણ પ્રસ્તુત દીકા મૂળ અથના દ્વાર થવા ઉપરાત મૂળ અથમા સ્પષ્ટ રીતે નહિ આવતા એવા અનેક નાના મોટા દાર્શનિક વિષયોની વિસ્તૃત અને સૂક્ષ્મચર્ચાથી ભરેલી છે તેથી એક સ્વતંત્ર અથ યની ગણેલ છે અભયદેવની દીકાનું સ્થાન તેમના ઉદ્દેશ પ્રમાણે બહુ ઉચ્ચ છે બૌદ્ધ દશન, લિન્ન લિન્ન વૈદિક દર્શનો અને દિગ્બર મપ્રદાયના નવમા સૈકા સુધીના જે મોટા મોટા આકૃત્ર યથો હતા તે બધાના મપૂર્ણ વિષયોનો મપ્રદ કરી તેના ઉપર જૈન દ્રષ્ટિએ ચર્ચા કરતી અને છેવટે અનેકાતવાદનું સ્થાપન કરવું એજ થી અભયદેવસૂત્રિનો ઉદ્દેશ તે દીકા રચવામા હતો અને પ્રો. હાપમન મોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે તે પ્રમાણુ એ ઉદ્દેશ ખરેખર અભયદેવસૂત્રિએ સિદ્ધ કર્યો છે ૨૦૩

૨૬૮ '૧૧ મા સૈકા પત્રી સ્વેતામ્બર સાહિત્યમા એવા પણ મન્થો રચાયા છે કે જે કદમા પ્રસ્તુત દીકા કરતા ત્રણગણા છે, છતાં એ મહાકાવ્ય યથો અભયદેવસૂત્રિના સર્વસમ્રદના કાણી છે, કારણકે પ્રસ્તુતદીકામા મપ્રદીત થયેન વિષયો તેમને મરણતાથી મળ્યા ગયા છે એક બીજી દ્રષ્ટિએ પણ પ્રસ્તુત દીકાનું મહત્ત્વ છે અને તે એકે દશમા સૈકા પત્રીના અથોની જેમ તેમા તખ્તાડબર નથી એમા ભાષાનો પ્રસન્ન પ્રવાહ સરદક્ષણના નદીપ્રવાહની જેમ વહેજ નાય છે ૨૦૩

૨૦૨ સન્મતિતક પ્રકરણ પ્રથમ ભાગ પ્ર૦ પુરાતત્ત્વમંદિર અમદાવાદમા સ્પાદકીય નિવેદન

૨૦૩ ૫ સુખલાલ તથા ૫ બહેચરદાસનો લેખ 'સન્મતિતક' અને તેનું મહત્ત્વ

મધાની વિમૃત નોધ કરી છે, તેથી આ દીકાને વિમ્મની દશમી શનાન્દી નુરીના દર્શનવિષયક વાગેનું સમદશ્યાન કહી શકાય

૨૬૫ 'આ દીકાકાગે નામપદ્ધતિ નિકૃતાપૂર્વક એવી ગોઠવી છે કે, જે વિષયમા વાદ નર કગ્વાનો હોય, તે વિષયમા મૌથી પહેલા સિદ્ધાન્તથી વધારે વેગજો એવો પહેલો પક્ષકાર આવી પોતાનો મન ગ્રાપે છે, ત્યાં નાદ સિદ્ધાન્તથી એટલો વેગજો એવો બીજો પક્ષકાર આવી પોતાના મનને ગ્રાપી પ્રથમ પક્ષની જ્ઞાન્તિઓ દૂર કરે છે, ત્યાંના સિદ્ધાન્તની કઈક સમીપે ગહેસો રીજો પક્ષકાર આવી ખીજ પક્ષની બૂલો સુધારે છે, અને એ ક્રમે આગળ વધના છેવટે અનેકાન્ત-નાદી મિદ્ધાન્તી આવી છે'ના પ્રતિપત્તિ મન્તવ્ય ગ્રાધી અનેકાન્ત દષ્ટિએ તે વિષય કેવો માનવો જોઈએ, તે બતાવે છે આવી વાદ-પદ્ધતિ ગોઠવેલી હોનાથી કોઈ પણ વિષયમા પ્રત્યેક પક્ષકારનું શુ માનવું છે, અને એક બીજા પક્ષકાર વચ્ચે ગો ગો મતભેદ છે, અને તેમા કેટકેટલું વર્તન છે એ બધું તુલનાત્મક દષ્ટિએ જાણી શકાય તેથી દીકાકાગની પ્રતિપાત્ન-સગળીને ઓક વાળીઓની ચર્ચા-પરિ-પદ સાથે મગ્જાની શકાય, કે જેમા કોઈ પણ વિષય ઉપર દરેક વાદી પોતપોતાનું પક્ષ મન્તવ્ય મન નનાપૂર્વક અનુક્રમે રજુ કરતા હોય, અને છેવટે જેમા એક મવનિષયગ્રાહી સભાપતિ દ્વારા સમન્વય ભરેલું છેવટ જવાતુ હોય

૨૬૬ 'જોકે દીકામા એકદો દાર્શનિક પ્રધોનુ દોદન જણાય છે, ખતા સામાન્ય રીતે મીમાસિક કુમાગિલદ્વનુ પ્રલોકનાર્તિક, ના-લન્દા વિશ્વવિદ્યાનયના આચાર્ય જ્ઞાતિગણિતકૃત તત્ત્વમગ્દ ઉપરની કમનરીનકૃત પગ્ગિકા, અને દિગમ્બગચાર્ય પ્રભાચદ્રના પ્રમેયકમલ-માર્તિક તથા ન્યાયકુમુદ્યદ્રોદય પિગેરે અન્થોનું પ્રતિબિમ્બ મુખ્યપણે આ દીકામા છે, તેની રીતે વાદિવસરિનો સ્થાદ્વાદરતાકર, મક્ષિ-યેલુસરિની સ્થાદ્વાદમજરી, ઉપાધ્યાય ચરોવિજયજીની નયોપદેશ ઉપગની નયામૃતતરગિણી દીકા અને શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચયની દીકા

આદિ પાછળની કૃતિઓમા આ સન્મતિની ટીકાનું પ્રતિબિમ્બ છે '૨૦૨

૨૬૭ 'સન્મતિતર્ક' મૂળ તે ૧૬૭ પ્રાકૃત આર્યોદ્દમા છે તેના પર પચ્ચીસ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ જેટલી પ્રસ્તુત ટીકા છે ટીકા મૂળ અથરપ નગરનું દાર કહેવાય પણ પ્રસ્તુત ટીકા મૂળ અથના દાર થવા ઉપરાંત મૂળ અથમા સ્પષ્ટ રીતે નહિ આવતા એવા અનેક નાના મોટા દાર્શનિક વિષયોની વિસ્તૃત અને સુદ્ધમયર્યાથી ભરેલી છે તેથી એક સ્વતંત્ર અથ જની ગયેલ છે અભયદેવની ટીકાનું સ્થાન તેમના ઉદ્દેશ પ્રમાણુ બહુ ઊંચુ છે બૌદ્ધ દર્શન, હિન્ન હિન્ન વૈદિક દર્શનો અને દિગ્બર મપ્રદાયના નવમા મૈકા સુધીના જે મોટા મોટા આકર ગ્રંથો હતા તે બધાના મપૂર્ણ વિષયોનો મગ્રહ કરી તેના ઉપર જૈન દૃષ્ટિએ ચર્ચા કરી અને છેવટે અનેકાનવાદનું સ્થાપન કરવું એજ શ્રી અભયદેવસુરિનો ઉદ્દેશ તે ટીકા રચવામા હતો અને ગ્રો. દ્વાયમન પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે તે પ્રમાણુ એ ઉદ્દેશ ખરેખર અભયદેવસુરિએ સિદ્ધ કયો છે ૨૦૩

૨૬૮ '૧૧ મા સૈદ્ધ પત્રી શ્વેતામ્બર માહિત્યમા એવા પણ મન્યો રચાયા છે કે જે કદમા પ્રસ્તુત ટીકા કરતા ત્રણગણા છે, છતાં એ મહાકાવ્ય ગ્રંથો અભયદેવસુરિના સર્વમગ્રહના ઝગડા છે, કારણકે પ્રસ્તુત ટીકામા મગ્રહીત થયેલ વિષયો તેમને મરજતાથી મળી ગયા છે એક બીજી દૃષ્ટિએ પણ પ્રસ્તુત ટીકાનું મહત્ત્વ છે અને તે એકે દ્વમા મૈદા પત્રીના ગ્રંથોની જેમ તેમા તખ્તાડખર નથી એમા બાપાનો પ્રસન્ન પ્રવાદ સરદઝગતના નદીપ્રનાદની જેમ વહેજ નય છે ૨૦૩

૨૦૨ સન્મતિતર્ક પ્રકરણ પ્રથમ માગ પ્ર. પુરાતત્ત્વમંદિર અમદાવાદમા સપાદગ્રીય નિવેદન

૨૦૩ ૫ સુખલાલ તથા ૫ બહેચરાસનો લેખ 'સન્મતિતર્ક' અને તેનું મહત્ત્વ

૨૬૯ જૈન ન્યાયગામ્નનો બીજો યુગ—‘નિક્કમ છઠાથી દસમા મેકા (૧૧ માના પૂર્વાદ) સુધીનો ગણના તે નામ ‘પદ્મવિત-કાળ’ ગણ્યુ કે, તેને અભિગ્રામ એટલો છે કે, મિદ્ધમેન અને સમતબદ્દ દ્વારા બો મપ્રાયોમા જે જૈનન્યાયનું બીજાગણ । થયુ, તેને- આ યુગમા પદ્મવિત દરવામા આન્યુ કે આ યુગમા દિગબ્જ મપ્રદાયમા અનુક્રમે અક્રુત, વિદ્યાનદ્ર ઓ પ્રભાચદ્ર એ ત્રણ પ્રધાન આચાર્યોએ (તેમ- માગિમ્મનદી અને અર્નનરીય) મુખ્યપણે જૈનન્યાયને વિગ્નાયો અને વિગદ કર્યો છે શ્વેનાબ્જ મપ્રદાયમા પણ પ્રધાનપણે ના આચાર્યોએ આ યુગમા જૈનન્યાયને વિગ્નત અને વિનદ મનાયો કે મનાદી, હુગિભદ્ર અને (ઉપર જણાવેના) રા-જગમ્મીય અમભયેવ એ ત્રણેએ અનુક્રમે દાઘી દાઘ વધારે વિરો-ધના અર્પા કે અક્રુત આદિ ત્રણે ત્રણે દિગબ્જ આચાર્યોએ જૈન ન્યાયના સ્વનત્ર મનાયે તખ્યા છે, ઓ મમન્તભદ્ર આદિ પૂર્વાચા-ર્યોની ન્યાયના બીને પદ્મવિત પણ કરી કે તેરીજ ગીતે મદ્નવાદી ત્રણે આ યુગના શ્વેનાબ્જ આચાર્યોએ જૈન ન્યાય ઉપર સ્વનત્ર ન્યાયના મથો તખ્યા છે અને પોતપોતાના પહેનાની તર્કવાણીને પદ્મ-વિત પણ કરી છે ઉક્ત દિગબ્જ ત્રણ આચાર્યો અને ઉક્ત શ્વેના-બ્જ ત્રણ આચાર્યોની કૃતિઓ બગબગ મામે ગણી નેવામા આવે તો એક બીજા ઉપર પડેનો પ્રભાવ પરમ્પરાનુ સાદૃશ્ય અને વિરોપત્ય ધ્યાનમા આવ્યા વિના ગહે તેમ નથી ૨૦૪ એટલે ઉક્ત અમભયેવ-સૂરિથી આ યુગ પૂગે થાય છે

૨૭૦ ઉક્ત અમભયેવમગ્નિના શિષ્ય ધનેશ્વરસૂરિ ધાગધીશ મુજગળની સભામા મિગ્ગેતા હતા અને તે રાગ્નના માનીના ગુરુ હતા ૨૦૫ પોતે મળ ત્રિભુવનગિરિના મ્વાગી કદમ્બ શૂપતિ હતા

૨૦૪ જુઓ ૫ મુખવાણનો ‘જૈન ન્યાયનો કમિક વિદ્યાર્થ’ એ નિબધ-ભાવનગર ગ્જસાલી સાહિત્ય પરિષદનો રીષાદ

૨૦૫ તદનુ ધનેશ્વરસૂરિર્જશે ચ ગ્રાપ પુહરીકાશ્ય ।

તેમણે રાજ્ય થઇ દીક્ષા લીધી અને તેઓ રાજાના માન્ય થયા, તેથી તેના ગચ્છનુ નામ રાજગચ્છ^{૨૦૬} પડ્યું મુજનુ મરણ સ ૧૦૫૦ ને ૧૦૫૪ ની વચ્ચે થયું ૨૦૭

૨૦૧ મૂલગજના પુત્ર ચામુડરાજે શ્રી વીરગણિ નામના સાધુનો આચાર્ય પદનો મહોત્સવ મોટા આડબરથી ઢર્યો, અને તે સૂગિયે વાસક્ષેપ મત્રી રાજાને આપ્યો હતો કે જે ગજાએ જલમા મેળાની રાણીઓને સ્નાન કરાવવાથી ગજાને જે વતનલગજ આદિ સતાનોની વૃદ્ધિ થઈ

૨૦૨ ધનપાલ ધારાધીશ મુજનો, અતિ માનીતો રાજસભા-પડિત અને કવિ હતો તેના રાજ્યમા 'સ ૧૦૨૬મા જ્યારે માળવાના રાજાની ધાડે મનખેડ નામનું ગામ પુટયું ત્યારે ધાગનગરીના પ્રતિષ્ઠિત (ધનપાલે) નિર્દોષ માર્ગ ઉપર રહેલી પોતાની મુદરી

નિર્મથ્ય વાદજલાર્ધિ જયધિય મુજનુપપુરત ॥

—સિદ્ધસેનકૃત પ્રવચનસારોધધારવૃત્તિ સ ૧૨૪૮

વિદ્વન્મહલમૌલિમદ્વનમણિ પ્રેક્ષતપોહર્મણિ ।

નિર્મન્યોડપિ ધનેશ્વર સમજનિ શ્રીમાસ્તત સદ્ગુરુ ॥

ય સ્ફુર્જદ્ગુણપુજમુજજગતી જિણ્ણો પુર પ્રશિલા-

ન્વાદે વાદિવરાન્વિજિત્ય વિજયશ્રીસમ્રહ સ વ્યધાત્ ॥

—માણિક્યચ દ્રષ્ટ પાર્શ્વચરિત સ ૧૨૭૬ (પી ૩, ૧૫૬)

૨૦૬ ત્રિમુવનગિરિસ્વામી શ્રીમાન્સ ફર્દમભૂપતિ-

સ્તદુપસમભૂત શિષ્ય શ્રીમદ્ ધનેશ્વરસત્તયા ।

અજનિ મુગુરુસ્તત્પટેડસ્માત્ પ્રમૃત્યવનિસ્તુત

તદનુ વિદિતો વિદે ગચ્છ સરાજપદોત્તર ॥

—પ્રભાચ દ્રષ્ટ પ્રભાચચરિત

૨૦૭ તેનું દાનપત્ર સ ૧૦૩૧ નું મળે છે તેમજ સ ૧૦૫૦ મા દિગંજરાચાર્ય અમિતચરિતે મુખાપિત રત્નસંહોધ નામનો યજ્ઞ તેના રાજ્યમા રચ્યો છે

૨૬૬ જૈન ન્યાયશાસ્ત્રનો બીજો યુગ—‘વિક્રમ જ્ઞાપી દરામા મેકા (૧૧ માના પૂર્વાદ)’ સુધીનો ગણના તે નામ ‘પદ્મવિત-કાળ’ ગણ્યુ છે, તેનો અભિપ્રાય એટલો છે કે, મિદ્ધમેન અને મમતભદ્ર દ્વારા જો મંત્રદાયોમા જે જૈન-ન્યાયનું બીજો પગ થયું, તેને જ આ યુગમા પદ્મવિત કથામા આવ્યું છે આ યુગમા ત્રિભંગ મંત્રનાયકા અનુક્રમે અકલ્પ, વિદ્યાનંદ અને પ્રભાવદ્ર એ ત્રણ પ્રધાન આચાર્યોએ (તેમજ માગિ-ન્યનદી અને અર્નવીપ) મુખ્યપણે જૈન-ન્યાયને નિરૂપ્યો અને વિગદ કયો છે એનામા મંત્રદાયમા પણ પ્રધાનપણે ત્રણ આચાર્યોએ આ યુગમા જૈન-ન્યાયો નિરૂપ્ત અને વિના બનાવ્યો. ૧ મ નાદી, દુર્ગિભદ્ર અને (ઉપર જણાવેલા) ગ-જગદ્ગ્રીય અભયદેવ એ ત્રણેએ અનુક્રમે કાષ્ઠને કાષ્ઠ વધારે વિરો-પના અર્પા છે અકલ્પ આદિ ત્રણે ત્રણે દિગ્ભંગ આચાર્યોએ જૈન-ન્યાયના સ્વતંત્ર માર્ગે લખ્યા છે, જો મમતભદ્ર આદિ પૂર્વીચા-ર્યોની ન્યાયવાણીને પદ્મવિત પણ દગી છે તેવીજ રીતે મ નવાદી વગેરે આ યુગના સ્વેનાબંગ આચાર્યોએ જૈન ન્યાય ઉપર સ્વતંત્ર ન્યાયના મથો લખ્યા છે અને પોતપોતાના પહેલાની તર્કવાણીને પદ્મ-વિત પણ કરી જે ઉક્ત ત્રિભંગ ત્રણ આચાર્યો અને ઉક્ત સ્વેના-બંગ ત્રણ આચાર્યોની કૃતિઓ બગબગ માથે ગળી જોવામા આવે તો એવે બીજા ઉપર પડેલા પ્રભાવ પરસ્પરનું સાદૃશ્ય અને વિગેષત્વ ધ્યાનમા આવ્યા વિના ગૃહ તેમ નથી. ૨૦૪ એટલે ઉક્ત અભયદેવ સુગ્રીહી આ યુગ પૂરો થાય છે.

૨૭૦ ઉક્ત અભય-મગ્નિના શિષ્ય ધનેશ્વરસૂરિ ધારાધીશ મુજગજની સલામા નિચેતા દના અને તે રાગના માનીતા શુર દતા ૨૦૫પોતે મુળ ત્રિભુવનગિરિના સ્વામી કર્દમ ભૂપતિ દના.

૨૦૪ જુઓ પ. મુખવાલનો ‘જૈન ન્યાયનો કમિક વિકાસ’ એ નિબંધ-લાવનગર ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનો સંપાદન.

૨૦૫ તદન ધનેશ્વરસૂરિજીએ જ પ્રાપ્ત પદ્મવિતના.

તેમણે રાજ્ય થઇ દીક્ષા લીધી અને તેઓ રાજાના માન્ય થયા, તેથી તેના ગચ્છનુ નામ રાજગચ્છ^{૨૦૬} પડ્યું મુજબ મરણ સ ૧૦૫૦ ને ૧૦૫૪ ની વચ્ચે થયું ૨૦૭

૨૦૧ મૂનગજના પુત્ર ચામુડરાજે શ્રી વીરગણિ નામના સાધુનો આચાર્ય પદનો મહોત્સવ મોટા આડબરથી કર્યો, અને તે સૂરિએ વાસક્ષેપ મત્રી રાજાને આપ્યો હતો કે જે રાજાએ જલમા મેળાની રાણીઓને સ્નાન કરાવવાથી ગજાને પેર વલ્લભગજ આદિ સતાનોની વૃદ્ધિ થઈ

૨૦૨ ધનપાલ ધારાધીરા મુજનો, અતિ માનીતો રાજસભા-પડિત અને કવિ હતો તેના રાજ્યમા 'સ ૧૦૨૯મા ન્યારે માળવાના રાજાની ધાડે મનખેડ નામનું જામ હુટ્યું ત્યારે ધારાનગરીના પ્રતિષ્ઠિત (ધનપાલે) નિર્દોષ માર્ગ ઉપર રહેલી પોતાની મુદ્દગી

નિર્મય્ય વાદજલધિં જયધ્રિય મુજનૃપપુરત્ત ॥

—સિદ્ધસેનકૃત પ્રવચનસારોપધારશતિ સ ૧૨૪૮

વિદ્વન્મહાલમૌલિમહાનમણિ પ્રેક્ષત્તપોદર્મણિ ।

નિર્ગ્ન્યોઽપિ ધનેશ્વર સમજનિ શ્રીમાસ્તત સદ્ગુરુ ॥

ય સ્ફુર્જદ્ગુણપુજમુંજજગતી જિણ્ણો પુર પ્રક્ષિલા—

ન્વાદે વાદિવરાન્વિજિત્ય વિજયશ્રીસપ્રદ સ વ્યધાત ॥

—માણિક્યચ દ્રક્ત પાર્શ્વમરિત સ ૧૨૭૧ (પી ૩, ૧૫૯)

૨૦૬ ત્રિમુવનગિરિસ્વામી શ્રીમાન્સ કર્દમમૂપતિ—

સ્તદુપસમમૂત્ શિષ્ય શ્રીમદ્ ધનેશ્વરસત્તયા ।

અજનિ મુગુદસ્તત્પદેઽસ્માત્ પ્રમૃત્યવનિસ્તુત

તદનુ વિદિતો વિદ્વે ગચ્છ સરાજપદોત્તર ॥

—પ્રભાચ દ્રક્ત પ્રભાચકચરિત

૨૦૭ તેનું દાનપત્ર સ ૧૦૩૧ નું મળે છે તેમજ ચ ૧૦૫૦ મા દિગબરાચાર્ય અમિત પ્રતિએ મુખપ્રિત રત્નસંદોષ નામનો મથ તેના રાજ્યમા રચ્યો છે

નામની નાની બેન માટે આ 'પાદધિવચ્છી નામમાલા' ૨૦૮ નામનો પ્રાકૃત શબ્દોનો) કોશ ગયો. તેમા મા. મન્દુતમમ, સન્દુતન્ય કે દેવી પ્રાકૃતમા પર્ણાય શબ્દોનુ સ્થાન છે તથા બરા ગળે મનિ-ભક્તિ આપેના દેવાથી કેટલેક અંગે તેઓના નિગનુ પણ જ્ઞાન થઈ શકે કે પોતાની બેનને માનુષ્યાણુ નાન સાર થાય તે કાળ-ભુધી તેણે કોશ ગયો. દેવાય તે પા. મનના નેગ કે તેણે મન્દુત નામમાલા ૨૦૮ ગા. ૧૫૫ તેણે મળવ કે મુજ પડી ધાગધીન બોજાનતમે 'સિદ્ધ માન્દુત કીન્દ્ર' દુયાન સગરસતી' એ નામનુ મિર્દ આપ્યુ હતુ અને તેના દેવાથી 'તિલકમન્દ્રી' નામની મુદ્ર આખ્યાયિકા મન્દુતમા ગયી હતી આ મન્દુમા વિન્નાયથી શ્રી નિનવિજયે ૨૧૦ લેખ વખ્યા છે તે પૃથ્વી દ્રુકમા નીચેનું જણાવ્યુ છે

૨૦૮ પડિત બહેચરદામે સરોધિત કરી પ્રકટ કરછ છે સ ૧૬૭૩
જેન મ્હે કાન્દરન્સ આદિસ, પાવધુની, મુખર્ષ પાનેથી મળી શકે છે

૨૦૯ ધનપાલકૃત નામમાલા શ્લોક ૧૮૦૦ એવી યાદી એક મીપ-માથી મળે છે તેમની રચેલી પાદધિવચ્છી નામે પ્રાકૃત નામમાલા ઉપલબ્ધ છે તેની શ્લોકસખ્યા આનાથી ઘણી ઓછી છે, તેથી પ્રાકૃત કરતા આ નામમાલા ભૂદીજ દેવી નેહએ, અને તે સન્દુત નામમાલા દેવાય એમ સ્પષ્ટ છે. ધનપાલે સન્દુતનો શબ્દકોષ રચ્યો હતો તેનો પુરાવો તો ખુદ હેમચન્દ્રાચાર્યના ત્રયિમાથી જ મળી આવે છે, કારણકે તેમણે પોતાના અભિધાન ચિતામણિ નામે સન્દુત કોષની દીકના પ્રારસમાજ વ્યુત્પત્તિ ધનપાલક એવો ઉલ્લેખ કરી શબ્દોની વ્યુત્પત્તિના વિષયમા ધનપાલના કોષને પ્રમાણભૂત માન્યો છે એવીજ રીતે દેશનામમાલાની મીઠમા પણ ધનપાલનો નામોલ્લેખ કરેલો મળી આવે છે આ કોષ દ્વાસમા વ્યાએ પણ મળી આવતો નથી -નિનવિજય (પુરાતત્ત્વ ૨, ૪૨૦)

૨૧૦ 'તિલકમન્દ્રી' -મદાકવિ શ્રી ધનપાલ રચિત જૈનકથા-એ નામનો લેખ જૈન મ્હે. કાન્દરન્સ હેરદડ જૈનધર્મિદામ-સાદિત્ય વિરોધક પુ. ૧૧-૭ થી ૧૦ જુલાર્ધ-અકટોબર ૧૯૧૫ (વીરાત્ ૨૪૪૧) તથા આત્માનદ્રપ્રકાશ પુ. ૧૩-૭ વીરાત્ ૨૪૪૨ માધ

મહાકવિ ધનપાલ.

ચૈત્રવદ્ધ ધનપાલો ન કસ્ય રાજપ્રિય પ્રિય ।

સકર્ણાભરણ યસ્માજ્ઞે તિલ્કમજરી ॥

—મુનિરત્નકૃત અમમયરિત્ર

—ચૈત્ર માસની પેઠે રાજપ્રિય ધનપાલ કેને પ્રિય નથી ? કે જેનાથી સ્વકર્ણ (કાનવાળા, ચિહ્ન)ને આલસચુબૂત તિલ્કમજરી (તે નામની કથા, તિલકચૂસકની મહોર) ઉત્પન્ન થઈ

સ્વાદુતા મધુના નીતા પઞ્ચનામપિ માનસમ્ ।

મદયન્તિ ન યદ્વાચ કિં તેડપિ કન્યો મુવિ ॥

કાવ્ય તદપિ કિં વાચ્યમવાચિ ન કરોતિ યત્ ।

શ્રતમાત્રમમિત્રાણા વજ્રાણિ ચ શિરાસિ ચ ॥

અર્થાત્—માધુર્ય ગુણદ્વારા સ્વાદુતાને પ્રાપ્ત થયે-ની જેમની વાણીઓ, પશુઓના મનને પણ જે હર્ષિત નહીં કરે તે શું તેઓ પણ પૃથ્વીમા કવિ કહેવડાવવા લાયક છે ?

અને તે પણ શું કાવ્ય કહી શકાય કે જેના અવશ્ય માત્રથીજ જે સત્તુઓના મુખ અને મસ્તક નીચા નહિ થઈ જાય ? ॥

વર્ણયુક્તિ દધાનાપિ સ્નિગ્ધોજનમનોહરાત્ ।

નાતિશ્લેષપના આઘા કૃતિર્લિપિરિચાન્નુતે ॥

અધ્રાન્તગદ્યસન્તાના શ્રોતૃણા નિર્વિદે કયા ।

જહાતિ પદ્યપ્રચુરા ચમ્પૂરપિ કથારસમ્ ॥

—જેનાના મનને હરણ કરનારા એવા મધુર વર્ણનો યુક્ત દોવા છતાં પણ (૧) અતિ શ્લેષવાળી કવિની કૃતિ પ્રસસા પામતી નથી, (૨) સતત ગદ્યવાળી કથા પણ શ્રાવ્યોને આનંદ આપી શકતી નથી (૩) તેમજ પ્રચુર પદ્યોવાળી ચમ્પૂકથા પણ રસ પોષી શકતી નથી

—ધનપાલ રચિત તિલકમજરી

‘વચન ધ્રી ધનપાલસ્ય ચૈદન મત્યમ્ય ચ ।

મરસં દૃદિ વિન્યસ્ય કોડમૂનામ ન નિશ્ણ ॥’

નામની નાની જાતે આ 'પ્રાકૃતિવચ્છી નામમાત્રા' ૨૦૮ નામનો પ્રાકૃત ગાળોનો) કોશ ગયો. તેમા માત્ર મન્દુતસમ, સન્દુતજન્ય કે દેવી પ્રાકૃતમા પર્વાય શબ્દોનું મૂલ્યન છે તથા બધા શબ્દો સર્વિ-ભક્તિ આપેલા દોવાથી કેટલેક અંગે તેઓના વિગત પળ જાન થઈ ગઈ છે પોતાની જાતે માત્રાવાપાત્ર માત્ર સાઈ થાય તે કાળ-ભૂતી તેજો કોશ ગયો હોય તે પાત્ર જનવા નેમ કે તેજો મન્દુત નામમાત્રા ૨૦૮ ગી હોય તેજો મન્દુત કે મુજ પત્રી પ્રાગ્ભીત બોજાગતએ 'સિદ્ધ સાગ્ગન કીર્ત્ત્વ' કૃત્તોન સગ્ગની' એ નામનું નિર્દેશ આપ્યું હતું અને તેના કદવાથી 'તિનકમજરી' નામની મુદર આખ્યાયિકા મન્દુતમા રચી હતી આ સમયમા વિનાગથી શ્રી જિનવિજયે ૨૧૦લેખ તખ્તો છ તે પ થી દૃઢમા નીચેનું જણાવ્યું કે

૨૦૮ પટિત બહેચરદાએ સરોધિત કરી પ્રકટ કરેલ છે સ ૧૮૭૩ નેન મ્વે કૉન્ડરન્સ ઓફિસ, પાયધુની, મુજઈ પામેથી મળી શકે છે

૨૦૯ ધનપાલકૃતિ નામમાત્રા મ્લોક ૧૮૦૦' એ રી યાદી એક દીપ-માથી મળે છે તેમની રચેલી પ્રાકૃતિવચ્છી નામે પ્રાકૃત નામમાત્રા ઉપલબ્ધ છે તેની શ્લોકસખ્યા આનાથી ઘણી ઓછી છે, તેથી પ્રાકૃત કરતા આ નામમાત્રા જૂદીજ દોવી જોઈએ, અને તે સસ્કૃત નામમાત્રા હોય એમ જાણવે. ધનપાલે સસ્કૃતનો શબ્દકોષ રચ્યો હતો તેનો પુરાવો તો ખુદ હેમચન્દ્રાચાર્યના ગ્રંથોમાથી જ મળી આવે છે, કારણકે તેમણે પોતાના અભિધાન ચિતામણિ નામે સસ્કૃત કોષની દીકાના પ્રારંભમા જ્યુત્પત્તિ ધનપાલક એવો ઉલ્લેખ કરી શબ્દોની જ્યુત્પત્તિના વિષયમા ધનપાવના કોષને પ્રમાણભૂત માન્યો છે એવીજ રીતે દેશીનામમાત્રાની પ્રીક્ષમા પણ ધનપાવનો નામોલ્લેખ કરેલો મળી આવે છે આ કોષ હાલમા ક્યાએ પણ મળી આવતો નથી '—જિનવિજય (પુરાતત્વ ૨, ૪૨૦)

૨૧૦ 'તિનકમજરી'—મહાકવિ શ્રી ધનપાલ રચિત નૈનકથા-એ નામનો લેખ નેન મ્વે કૉન્ડરન્સ હેરલ્ડ નૈનકતિહામ-સાહિત્ય વિરોધક પુ ૧૧-૭ થી ૧૦ જુલોઈ-અક્ટોબર ૧૯૧૫ (વીરાત્ ૨૪૪૧) તથા આત્માનંદપ્રકાશ પુ ૧૩-૭ વીરાત્ ૨૪૪૨ માં

૨૭૪ જોજરાજ મસ્કૃત સાહિત્યનો અત્યંત પ્રેમી હોવા ઉપ-
 નન વ્યય સારો કવિ હતો તેની સભામાં આર્યાવર્તના બધા ભાગો-
 માથી કવિઓ અને વિદ્વાનો આવતા રાજ્ય યોગ્ય પુરોને સત્કારતો
 અને નવાજતો તેના આશ્રય નીચે મખ્યાબધ પડિતો રહેતા અને
 સાહિત્યની સેવા-વૃદ્ધિ કરતા મહાકવિ ધનપાલ તેની પરિપક્વનો નિદ્ર-
 ન્માન્ય પ્રમુખ થઈ રાજાનો પ્રગાઠ મિત્ર હતો વાસ્તાવર્યાથીજ
 જોજ અને ધનપાલ પરસ્પર પરમસ્નેહીઓ હતા, કારણકે મુજરાજની
 પત્નિપક્વનો પ્રમુખ અને રાજમાન્ય વિદ્વાન ધનપાલજ હતો ધનપા-
 લના પાડિત્ય પર મુગ્ધ થઈ મુજરાજે તેને 'સગ્ગવતી' નું મહત્વ-
 સ્વયંક બિરુદ આપ્યું હતું આ રીતે મુજ અને જોજ બંનેનો તે
 બહુમાન્ય હતો ધનપાલ પ્રથમ વેદિક ધર્માવનબી હતો, પરંતુ પાછ-
 બથી પોતાના બહુ શૌભનમુનિના મસર્ગથી જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરી,
 મહેન્દ્રસૂરિ પાસે જૈન-ગાહપત્ય દીક્ષા અગીઝાર કરી હતી ને તેમની
 પામે સ્યાદવાદ સિદ્ધાંતનો વિશેષ અભ્યાસ કરી જૈનદર્શનનો પારદર્શ-
 તત્ત્વજ થયો આ ધર્મપરિવર્તનથી જોજ વિસ્મિત થયો અને ધનપાલ
 સાથે વિવાદ કરતો, પણ ધનપાલ દૃઢ રહી તેને નિવૃત્ત કરતો જોજ
 સ્વયં નિદ્વાન અને તત્ત્વજ હોવાથી સ્વધર્મ-વૈદિક દર્શનના તત્ત્વોમાં
 નિષ્ણાત હતો, પરંતુ જૈનધર્મના વિશેષ પરિચયના અભાવે તેના
 મનથી જાણુઝાર ન હતો ધનપાલના મસર્ગથી તેની ઇચ્છા જૈન
 દર્શનના સ્વરૂપને જાણનાની થઈ, અને તે ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે
 ધનપાલે જૈન સિદ્ધાંતોક્ત વિચારો અને સંસ્કારોને પ્રતિપાદન કર-
 નારી તિલકમજરી જેવી અદ્વિતીય અને અદ્ભૂત કથા ગવી

૨૭૫ આમાં ધનપાલે પ્રથમ સ્વમત તથા પરમનમા યત્ન ગયેલા

અદ્વુજ્ઞોઽપિ વિવિક્તસૂક્તિરચને ચ સર્વ વિદ્યાધિના

શ્રી મુજેન સરસ્વતીતિ સર્દાં કોળીનૃતા વ્યાહૃત ॥

નિ શેષવાદ્મયવિદોઽપિ જિનાગમોક્ષા શ્રોતુ યથા સમુપજાતપુત્રહલસ્ય ।

તસ્યાવદાતચરિતસ્ય વિનોદહેતો રાજ સ્ફુટામુતરસા રચિતા કથેય ॥

—ધનપાલનું વચન અને મલ્લયત્રિગિનું રસસંદિત ચદન જેના દૃઢયને
લાગ્યું તે શાન અને મુખી ન થાય એવો જાતમા કોણ છે ?

—પ્રણય ચિ બાધાતર

માલસાગ લક્ષણ મુન્છદયા મહરના મુવત્તરદ ।

વસ્ત્ર ન દાગદ હિયય વનુત્તમા પવરાગનીવ્ય ॥ ’

—અમ માગસંદિત, લક્ષણ અને સુદર ઉદયી મહાગસત્રાગી, મુવત્તર —સુદર
અમ થી પૂજ્ય ઉત્તમ કષા પ્રપર તગ્મીની પેઠે કૈના નદ્યને દરી ન લે ?—
સર્વના નદ્યને દરી લે

—નિલમચાયકૃત સમ્યક્ત-સમતિ મીમા

વચન રુદ્ધિપર ધનપાલચાની ગાથા ૨૭૭

૨૭૭ આ કવિ પોતે જાગાને કે કે —‘મધ્યદેગમા આનેના
સાંકાશ્ય નામા નિવેનમા (નયુખ પ્રાનમા મકાગ્ગાદ નિસામા મકિમ
નામનુ દાન ગામ કે ત્યા જુઓ છડિય । દિગ્દેગિકન કૌટલ્યા માર્ય
૧૯૦૯ પૃ ૧૪૨) દેનાર્પે નામનો દિજ દતો કે જેનો પુત્ર મર્પ-
શાન્તમા કુનળ અવબૂ એવો મનદેવ નામનો માગે પિતા છે માગ તે
પિતાના ચગ્લુકમળની મેનાથી વિદ્યાનરને પ્રાપ્ત થયેલા અને સર્વ
વિદ્યાના સમુદ્રરૂપ એના મુગ્ધગ્મએ મજાની અદર જેને ‘સરસ્વતી’
એવા મદત્વમુચક ઉપનામથી બોલાવેના એવા મે ધનપાલ વિપ્રે
લોગ્ગાળ કે જે મર્પ શાન્તોનો ગાતા હોવા છતાં પણ જૈનશાસ્ત્રોમા
વધુવેલી કથાઓ માલળવા માટે ઉત્પન્ન થયેના કુતૂહલવાળો અને
નિર્મળચગિતવાળો દતો તેના વિનોદમાટે આ તિનકમજરી નામની
૨૪૮ અને અદ્ભુત રસવાળી કથા ગ્મી ૨૧૧

૨૧૧ આસીદ દ્વિજન્માગિલમધ્યદેશે પ્રજાશ શમાશ્ય નિવેશજન્મા ।

અલબ્ધદેવર્ષિરિતિ પ્રસિદ્ધિ ચો દાનવર્ષિત્વ વિભૂષિતોડપિ ॥

શાસ્ત્રેષ્વધીતીકુશલ વન્ધાસુ વન્ધે ચ વોધે ચ મિરા પ્રહુટ ।

તસ્યાત્મનન્મા સમભૂન્મહાત્મા દેવ સ્વયમ્ભૂરિવ સર્વદેવ ॥

તજન્મા જનસાંધિપકજરજ સેવાસવિદ્યાલવો

વિપ્ર થી ધનપાલ હત્યવિશદામેતામવખ્નાત્કથા ।

અને કહિન આચાર પાળે છે તે જ શાસ્ત્રસમત છે એમ ખનાલી આધુ તેથી તે ગળાએ તેમને 'ખગત' એ નામનું ગિરદ આધુ અને ત્યારથી ચૈત્યવામીઓનું જોર નગમ પડતું ગયું, સુદ્ધ આચાર-વાળા જૈન મુનિઓનો પ્રવેશ વધતો ગયો અને તેમના પરથી 'ખગ-તર ગરજ'ની ગ્યાપના થઈ એમ તે ગમ્મળની પટ્ટાવલીમા જણાવ્યું છે

૨૮૪ ઉક્ત જિનેશ્વરસુરિના મહોદર અને મહદીક્ષિત યુદ્ધિસા-ગરસુરિ (કે જે જૈન સ્વેન સપ્રદાયમા આદ્ય વૈયાકગણ) છે એ પોતાના નામનું-'યુદ્ધિસાગર' અપગનામ પચઅથી વ્યાકગણ કે શબ્દ-લક્ષમતક્ષણ, પાણિનિ-અદ-જૈને-દ-વિત્રાન્તદુર્ગ દીકા જોધને મચ્છૂત પ્રાકૃત શબ્દની સિદ્ધિ માટે પદ્યગદ્યરૂપ ૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ જામાલિપુગમા સ ૧૦૮૦ મા રચ્યુ તે જિનેશ્વરસુરિએ હરિભદ્રના અષ્ટમે પગ સ વૃત્તિ (સ ૧૦૮૦), મમ્યમ્તવના ઉપશમાદિ પાચ તિગપગ પચર્નિગી પ્રકગણ, વીગચગિત્ર, નિર્વાણલીલાવતી કથા (આશાપલીમા મ ૧૦૮૨ ને ૧૦૮૫ ની વચમા-મ ૧૦૮૨ મા વેન ૧૬૨૩ જે પૃ ૪૩) કથાકોપ (પ્રાં), પ્રમાણુ લક્ષણુ^{૨૨૧} સવૃત્તિ, પદ્મગ્યાનકે પ્રકગણ વગેરે ગ્રંથો ગચ્યા આ સુરિના શિષ્યો જિનચદ્રસુરિ, અલભદેવસુરિ અને ધનેશ્વરસુરિ થયા ધનેશ્વરે સ ૧૦૮૫ મા ચક્રાનનિ (ચક્રાનતી)મા મુગ્ધુદરીકદા પ્રાકૃતમા ગચી^{૨૨૨}

૨૮૫ અગ્યાગમા શતકના ઉત્તરાર્ધમા ગાયરથ ઈવિ સેધુંજે ઉદયમુદરી કથા નામની મનોદર ગદ્યમય આખ્યાયિકા રચી તેમજ પોતાના મિત્રો તરીકે સુ-યાસ વાણી તગગના ક્ષીરસમુદ્ર

૨૨૧ જિનેશ્વરસુરિએ
કોઈ શબ્દલક્ષણુ (વ્યાક્રણુ)
ગોત છે-આ જાતનો અ-
નવુ વ્યાક્રણુ કયું, અને
પ્રમાલક્ષણુ રોડ મનમુ
૨૨૨ ૫૦ હરગોઈ
અથમાલા કે જે મુળમાં

અ તે જણાવે
યલક્ષણુ
જુલિ
(એ)
૧૬
૧૫૩
મમા

મદાકરિઓની-તેમની કૃતિઓની ઉદાર પ્રતિષ્ઠા માટે પ્રતિમા કરી કે
 હાથની ગાંધી, વાગ્મીક, વેદન્યામ, ગુણાદય (બૃહત્કથાદય),
 પ્રત્યક્ષ (મિત્રમણી), પાદમિત્ર તરંગની, શ્રવણમ્, કાવિ-
 નામ, બાણ ને બાની હૃદયમ્બુદ્ધિન મમગદિત્યર્થિન, ભવમ્બુદ્ધિ,
 વા-પતિગાનનો ગૌરવ, બાણબી-ભદ્રાપતિનગ્નિન તારંગા-
 નામનું લાભ, વાણીય મંત્રોષ્ઠા સ્તિ, અ. મંદુરુ, કૃદ્ધિની
 પ્રત્યક્ષનુગી નથા તેના પુત્ર કૃદ્ધિમગ્નની સ્તિઓની પ્રતિમા કરી
 પરી પોતે કહે કે 'કાવિવાચ્યમા, નામ માં રચાનમા એક પ્રમા-
 નાં ગુણોમા એક છે પણ એ જેનામાં હૃદય તેઓને તે લાભ કે'

૨૭ સમૃદ્ધ પદકાવ્ય સાદિત્ય વાગ્મી કાવિનામ
 આદિ અગણ્ય કવિઓથી મદતા પામ્યું કે પરંતુ ગદ્યકાવ્ય સાદિત્ય
 તે મુખ્ય, બાણ દલી, ત્રિવિક્રમભટ્ટ ને મોના જેવા પાત્રદય
 કવિઓની સુદૃષ્ટી વાસવદત્તા, કાદબરી, દન-માર ચગિન, નન-
 કથા અને ઉદયમુદરીની કથાથી પોતાનું અભિત્ય માયની રહ્યું છે,
 તેમાં વનપાનની તિલકમજરીનું અન્ય ધ્યાન છે, ને તેથી તેમાં
 શ્રદ્ધિ થઈ છે કવિ અને કાવ્ય સંબંધી તથા કથાકેરી દોની જોઈએ
 એ સંબંધીના ધનપાવના વિચાર આની મથાજેજ મુઝા છે કથામાં
 શ્લેષકાદિન્ય, ગદ્યપ્રાધાન્ય અને પદ્યપ્રાચુર્ય એ ત્રણ દોનો 'વર્ણુચ્ચિત્ત'
 એ શ્લોકમાં બનાવ્યા છે તે સુમધુની વામવદત્તા, બાણની કાદબરી,
 અને ત્રિવિક્રમભટ્ટની નલકથા ઉપર અનુક્રમે દેગલા આક્ષેપ લાગે
 છે ગદ્યમાં લાખા લાખા સમામોનાળા 'ડોકા અને અક્ષરોના પ્રાચુ-
 ર્યથી જનસમૂહ વિમુખ થાય છે એ પણ પોતે એક શ્લોકમાં ૨૧૨

૨૧૦ અરણ્યદળદારણ્યમાજ પ્રભુરવર્ણમાત્ ।

વ્યાગ્રાદિવ મયાગ્રાતો મયાદ્ વ્યાવર્તતે જન ॥

—અખડ એવા દડારણ્યનું સેવન કરનાર અને રંગબેરંગી એવા
 સિંહથી ભય પામી મનુષ્ય જેમ પાછો હઠી જાય છે તેમ (લાખા લાખા
 સમાસોવાળા દડાચુકા અને) બહુ અક્ષરોવાળા ગદ્યથી પણ જન વિમુખ
 થાય છે

જળાબ્ધુ છે આ સર્વ દોષ-આક્ષેપથી મુક્ત થઈ ધનપાત્રે જનમ-મૃદમા સર્વ રીતે પ્રિય થઈ પડે તેની પોતાની કૃતિ તિલકમજરી બનાવી છે તેમા નથી સઘન શ્લેષો કે નથી કઠિન પો, તેમજ નથી તેમા સતત ગદ્ય કે નથી પ્રચુર પદ્ય સમગ્ર ઢઠા મગ્ધ અને સુપ્રસિદ્ધ પદો દ્વારા પ્રસાદ ગુણ વડે અવકૃત થયેલી છે થોડા થોડા અતરે પ્રસંગોચિત ગ્યાને એકેક બખમે કે તેથી વધારે ભાવપ્રદર્શક પદો પણ આપેલા છે ગદ્યની માદક પદો પણ બહુ રમણીય અને પ્રૌઢ છે, રસ અને ધ્વનિથી પૂર્ણિત છે હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા વિદ્વાને પણ તિલકમજરીના પદો ઉચ્ચકોટિના માન્યા છે અને પોતાના ૨૧૩ કાવ્યાનુશાસનમા 'શ્લેષ'ના ઉદાહરણ તરીકે, તેમજ છદોનુશાસનમા 'માત્રા' નામક છદના ઉદાહરણમા તિલકમજરીમાથી કાવ્યો ચુટી ચૂક્યા છે

૨૭૭ આ કથા 'આખ્યાયિકા'ના ખરા લક્ષણવાળી નવરસ અને કાવ્યથી ભરપૂર છે આ કથા તેમા ઉત્સવ-પ્રરૂપણા ન થાય તેની દૃષ્ટિએ જૈનાચાર્ય શાંતિસ્રરિએ સંશોધિત કરી હતી એમ પ્રભાવક-ચરિતકાર જણાવે છે ૨૧૪ તિલકમજરીની તાડપત્રની પ્રત સ ૧૧૩૦મા લખાયેલી જેસતમેર ભ મા છે (જે ૫ ૪)

૨૭૮ ધનપાલના સહોદર શોભને મહેદ્રસરિ પાસે જૈન સાધુ દીક્ષા લીધી અને તેમણે યમકયુક્ત ૨૪ તીર્થકરોની જે સ્તુતિઓ સંસ્કૃતમા બનાવી હતી તે શોભનસ્તુતિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે તે સ્તુતિ પર ધનપાત્રે સંસ્કૃત ટીકા ગ્રાંથી તે ટીકામા ધનપાત્ર પોતે જણાવે છે કે 'પોતાના પિતા સર્વદેવને નામમાત્રથી જોભન નહિ, પરંતુ ગુણ

૨૧૩ અખ્યાય ૫ ૫ ૨૭૬, ૩ ૫ ૧૭૭

૨૧૪ 'મહેદ્રસરિખંધ' ૫ ૨૩૭

અન્નોપયદિમાં ચાસાનુત્સાહાણાં પ્રખ્પણાત્ ।

ચન્દ્રસાહિત્યદોષાણાં વિદ્યમારસ્વતેષુ કિમ્ ॥૨૦૨॥

વાંચી પુત્ર સગીચી પણ ગોલન એવો કમન જેની લાખી આખો-
વાળો, ગુપ્તી પુત્ર જેને મેળસી જે એવો ગોલન નામનો નાખ્ય
પુત્ર થયો તે કાનન, ચંદ્ર (વ્યાકરણ)થી ઉદય પામેન ત તે જ્ઞાન-
નામે, ઐશ્વર્ય અને આદર્શ દર્શનો ॥ તત્તોનો નળુનાર, નાદિન્ય-
વિદ્યાગી મમુદનો પાઠદર્શી અને કાન્યકનાઓ-કનિઓમા નિર્દન-
આગકપ થયો કામાગવચ્ચામા અગિષ્ઠનેમિની (નિમનાયની) એટા
ક વાની ઇચ્છાવાળો તેમ તેમ જેને માર-મદનની નામિ મત કરી
દતી તેના તેને સર્વમાનસની નિગતિથી (જનદીનાથી) ગાંધનાથી
એરી પ્રનિજા મત્યપ્રનિજ યદ્ય પાળી ધર્મના અભ્યાસ કરના જેને
દિમા જનારડે પળુ-કિચિત્પા કરીન નદિ નયાપિ જેના ગુપ્ત (ગુપ્ત,
મેખનાનો ગેગ) ના અન્ધી ચાગ માગનુ ચક જેની મેખનાપ કે
એરી પૂરી વ્યાપ્ત થઈ એ વિચિત્ર છે, તે નિજ અનુજનાના-
ભાઈની આ ઉજ્જવન દુનિને તેણેજ સ્વર્ગમા પ્રયાણ કરતી વખતે
અભ્યર્થના કરાયેના એવા માત્રન દિવિ નામે 'સનપાને યથામનિ
વિચારીને પોનાની કૃતિથી મારી ગીતે અનકૃત રૂગી' ૨૧૬

૨૧૫ તેની અંતે એમ છે 'તસ્યેવ જ્યેષ્ઠ ભ્રાતુ પઢિત ધનપાલસ્ય'

વી

૨૧૬ પદેલા જે શ્લોક પોતાના પિતામહ તે પિતા સબ ધમા તિલક-
મજરીમા આખ્યા પ્રમાણે આખ્યા છે (જુઓ, કુટનોટ ન ૨૧૧)

અન્નાયતાક્ષ મમજાયતાસ્ય આધ્યસ્તનૂજો ગુણલબ્ધપૂત્ર ।

ય શોમનત્વ શુભવર્ણમાજા ન નામ નામ્ના વપુષાડપ્યધત્ત ॥૩॥

રાતન્ત્રચન્દ્રોદિતતન્ત્રવેશી યો યુદ્ધચૌદાર્હતતત્ત્વતત્ત્વ ।

સાહિત્યવિચાર્ણવપારદર્શી નિદર્શન કાવ્યટૂતાં વમૂવ ॥૪॥

કૌમાર એવ ક્ષતમારવીર્યધેષ્ટા ચિકીર્ષન્નિવ સિષ્ટનેમે ।

ય સર્વસાવયનિશ્ચિત્તિગુર્વો સત્યપ્રતિજ્ઞો વિદધે પ્રતિજ્ઞામ્ ॥૫॥

અભ્યસ્યતા ધર્મમકારિ યેન જીવામિષાત કલયાડપિ નંવ ।

ચિત્ર ચતુ સાગરચક્રકાચિ સ્તથાપિ મવ્યર્પિ ગુણસ્વનેન ॥૬॥

૨૭૯ ધનપાત્રે પોને પ્રાદ્યુત્તમા ૨૦ ગાથામા આવડવિધિ (પા. સૂચિ નં ૫) તથા પ્રાદ્યુત્તમા ૫૦ ગાથામા ઋષભદેવની મુતિ ગ્ધી છે કે જે ઋષભપચાશિકા હેવાય છે ૨૧૭ વળી વિગેધાભામ અવકારવાળી શ્રી મદાવીર મુતિ ગ્ધી હતી ૨૧૮ અને સત્ય-પુત્રીય-શ્રી મદાવીર ઉત્સાદ ૨૧૮ નામનુ મુનિજન્ય અપભ્રંશ નાટકાનીન ભાષામા ગ્ધુ હતુ કે જે કેટલીક ઐતિહાસિક હતીન ગ્ધુ હરે છે

૨૮૦ ઉક્ત ગાંનિમુગ્ધિ ૨૧૯ પાટણમા ધનપાત્રે ધાગમા આવવા પ્રેગણા હરી હતી તેથી તેઓ ધાગનગરીમા આવી ગળ ભોજનો આદ્યસતકા પામ્યા અને તેમણે સભાના મર્વ પડિતોને ડતવાથી

एता यथामनि विमृश्य निजानुत्तस्य
तस्योच्चल कृतिमल्लनवान् स्ववृत्त्या ।
अन्यार्थतो निदधतो निदिवप्रयाण
तेनैव साम्प्रतकवि धनपालनामा ॥७॥

આ દીકા મૂલ અને તેના નુ અનુવાદસહિત તેમજ બીજી સંસ્કૃત અવચૂરીસહિત આં સમિતિ નં ૪૭મા મુદ્રિત થઈ છે

૨૧૭ ઋષભપચાશિકા (પી ૨, ૮૫-૮૨) પર પાદલિખ સ્પષ્ટિત તર-ગલ્લોલાનો સમ્પન્ન નરનાર હારિજ ગચ્છના વીરસદ્ગના સિધ્ધ નેમિચંદ્રે મિત્ત કરી હતી (કા. વગે.)

૨૧૮ આ બંને જૈનસાહિત્યસંશોધક ખંડ ૩ અક ૩ મા પૃ ૨૬૫ અને ૨૪૧ પૃષ્ઠ પર વિવેચન સહિત પ્રસિદ્ધ થયેલ છે જે નં ૧૮૦૨મા સ વીરસત્ત સાવચૂરિ નોંધેલ છે

૨૧૯ આ સૂચિએ ૭૦૦ શ્રીમાતી કુટુંબને જૈન ન્યાં તેમનો વડગૃહ હતો પછી તેમાથી આઠ સાખાનો વિસ્તારવાળો પિપ્પલગૃહ થયો સ ૧૨૨૨ (રદ્ર બાવીસ) તે વીરવીર્ય આનોર નગરમા દીપતો થયો (પુણ્યસાગરકૃત અજનામુદરી રાસ પ્રચલિત ૨ સ ૧૬૮૬, જુઓ જે ગૂ. કવિઓ ભાગ ૨. પૃ ૫૩૨.)

વર્ણથી પુત્ર સગીચી પણ ગોલ્ડન એવો કમન જેની લાગી આજો-
વાજો, ગાથી પુત્ર જેણે મેળી કે એવો ગોલ્ડન નામનો નાધ્ય
પુત્ર થયો તે કાનત્ર, ચંદ્ર (વ્યાકરણ)થી ઉદય પામેન ત અને જાણ-
નામે, જોદ અને આદત દર્શનોના તરનોના નળનાર, નાદિત્ય-
વિદ્યાથી સમુદનો પાદર્શી અને કાવ્યકર્તાઓ-કવિઓમા નિદર્શન-
આગકપ થયો કામાનગ્યામા અગિયોમિની (નિમળાચની) એટા
કગાની ઇચ્છાવાજો દોય તેમ જેણે માગ-મદનની રક્તિ દાત કરી
દતી તેના તેણે સર્વમાનવની નિગતિથી (જનદીયાથી) ગૌરવનાથી
એની પ્રનિના મત્યપ્રનિન થઈ પાળી ધર્મના અભ્યાસ કરના જેણે
દિમા કાનકે પણ-કિચિત્પા કરી નદિ તથાપિ જેના ગુણ (ગુણ,
મેખનાનો દોગ) ના સ્વથી આગ માગરનુ ચદ જેની મેખનાંપ છે
એની પૃથી વ્યાપ થઈ એ નિચિન છે, તે નિજ અનુજનાના-
ભાઈની આ ઉજવન કૃતિને તેણેજ સ્વર્ગમા પ્રયાણ કરતી વખતે
અભ્યર્થના કરાવેના એવા માત્રન કવિ નામે ધનપાત્રે યથામતિ
વિચારીને પોતાની કૃતિથી માગી ગીતે અનકૃત કરી ૨૧૬

૨૧૫ તેની અતે એમ છે કે 'તસ્યેવ જ્યેષ્ઠ ભ્રાતુ પદિત ધનપાત્રસ્ય'
લી

૨૧૬ પદેસા જે શ્લોક પોતાના પિતામહ તે પિતા સબ ધમા તિલક-
મજરીમા આપ્યા પ્રમાણે આપ્યા છે (શુભો, કુટનોટ ન ૨૧૧)

અન્નાયતાક્ષ સમજાયતાસ્ય શ્રાધ્યસ્તનૂજો ગુણલન્ધપૂજ ।

ય શોમનત્વ શુભવર્ણમાજા ન નામ નામ્ના વપુષાઽપ્યધત્ત ॥૩॥

કાતન્નચન્દ્રોદિત્તતન્નવેદી યો વુદ્ધયૌદ્ધાર્હતતત્ત્વતત્ત્વ ।

સાહિત્યવિવાર્ણવપારદર્શો નિદર્શન કાવ્યકૃતાં વમૂવ ॥૪॥

કામાર એવ ક્ષતમારવીર્યયેષ્ટા ચિકીપેત્રિવ રિષ્ટનેમે ।

ય સપ્તસાવધનિગૃત્તિશુર્વો સત્યપ્રતિજ્ઞો વિદધે પ્રતિજ્ઞામ્ ॥૫॥

અભ્યસ્યતા ધર્મમકારિ યેન જીવાભિષાત્ કલ્યાઽપિ નૈવ ।

ચિત્ત નર પાપાનુભવિ કલ્યાણિ નિવર્તિતે ॥૬॥

અને કઠિન આચાર પાળે છે તે જ શાસ્ત્રસમત છે એમ બતાવી આપ્યું તેથી તે રાજ્યએ તેમને 'ખગત' એ નામનું ગ્રિહ આપ્યું અને ત્યારથી ચેત્યવામીઓનું જોર નરમ પડતું ગયું, ગુદ્ધ આચાર-વાળા જૈન મુનિઓનો પ્રવેશ વધતો ગયો અને તેમના પરથી 'ખગ-તર ગરુ'ની સ્થાપના થઈ એમ તે ગરુની પટ્ટાવલીમાં જણાવ્યું છે.

૨૮૪ ઉક્ત જિનેશ્વરસૂત્રિના મહોદર અને મહદીક્ષિત બુદ્ધિસાગરસૂત્રિ (કે જે જૈન સ્વેં સપ્રદાયમાં આદ્ય વૈયાહરણ) છે એ પોતાના નામનું-બુદ્ધિસાગર' અપગનામ પચત્રથી વ્યાહરણ કે શબ્દ-લક્ષમનક્ષણ, પાણિનિ-ચદ્ર-જૈનેન્દ્ર-વિત્રાન્તદુર્ગ દીકા જોધને સન્કૃત પ્રાકૃત શબ્દની સિદ્ધિ માટે પદ્યગદ્યરૂપ ૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણે જાબાલિપુરમાં સ ૧૦૮૦ માં રચ્યું તે જિનેશ્વરસૂત્રિએ હરિભદ્રના અષ્ટમે પર સ વૃત્તિ (સ ૧૦૮૦), મમ્પકનના ઉપગમાદિ પાચ લિંગપર પચનિગી પ્રકરણ, વીગ્યગ્નિ, નિર્ણયલીલાવતી કથા (આશાપલ્લીમાં સ ૧૦૮૨ ને ૧૦૯૫ ની વચમાં-સ ૧૦૯૨ માં વે ૦ ન ૧૬૨૩ જે પૃ ૪૩) કથાકોષ (પ્રાં), પ્રમાણ લક્ષણ^{૨૨૧} સદૃષ્ટિ, પદ્યગદ્યનક પ્રકરણ વગેરે ત્રણે રચ્યા આ સૂત્રિના શિષ્યો જિનચંદ્રસૂત્રિ, અભયદેવસૂત્રિ અને 'જિનેશ્વરસૂત્રિ ચયા ધનેશ્વરે સ ૧૦૯૫ માં ચક્રાવર્તિ (ચંદ્રાવર્તી)માં મુગ્ધુદરીકલા પ્રાકૃતમાં રચી ૨૨૨

૨૮૫ અચારમાં શતકના ઉત્તરાર્ધમાં દાયગ્ય દવિ સોડેલે ઉદ્યમુદરી કથા નામની મનોહર ગદ્યમય આખ્યાયિકા રચી તેમાં પોતાના મિત્રો તરીકે સુનલિત ઉપન્યાસ વાણી તરંગના ક્ષીરસમુદ્ર

૨૨૧ જિનેશ્વરસૂત્રિએ પ્રમાણલક્ષણને અતે જણાવ્યું છે કે 'જૈન લોકોનું કોઈ શબ્દલક્ષણ (વ્યાખ્યા) નથી તેમ ન્યાયલક્ષણ નથી તેથી તેઓ અર્વાચીન છે-આ જાતનો આશય દ્વર કરવા માટે બુદ્ધિસાગરસૂત્રિએ પદ્યલક્ષણ નવું વ્યાકરણ કર્યું, અને અમે (જિનેશ્વરસૂત્રિએ) પ્રમાણલક્ષણ રચ્યું' આ પ્રમાણલક્ષણ ચોક્ક મનસુખમાંઈ લગુમાંઈ અમદાવાદ તરફથી પ્રકટ થયું છે

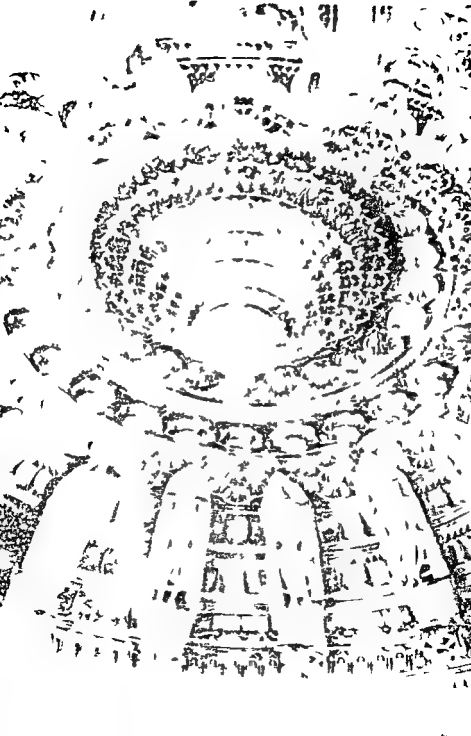
૨૨૨ ૫૦ હરગોવિન્દદાસ સરોધિત બહાર પડી છે-જૈન વિવિધ સાહિત્ય ત્રયમાલા કે જે મુંબઈ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ થયેલ છે

બો-જાનએ તેમને 'વાલ્લિનાય' એવું બિન્દ આપ્યું હતું તેઓ
ચક્રવર્તીના યાગપદ ગરૂડીય તના તેમણે ઉત્તગાધ્યયન ચૂકવ
મતોદગ દીક્ષા ગ્ધી હે કે જે દીક્ષા 'પાદ્મિ દીક્ષા' કહેવાય કે
(કાગ્ય) કે તેમા પ્રાકૃત અનિ વિગેય કે, પી ૩, ૬૩) તેમણે અગવિદ્યા
ગ્ધી-ઉદ્ધરી (કા વડે ન ૬, પી ૩, ૨૩૧, જેમ) તેમનો અર્ગવામ
મ ૧૦૬૧ મા થયો (પ્રાં) 'મગાન્ધના ગ્ધનાગ શાંતિસુત્રિ આ
દશે (પી ૨, ૬૦)

૨૮૧ મ ૧૦૫૫ મા ચક્રગરૂડના વર્ધમાનસુત્રિએ દગિન્દ
કૃત ઉપદેશપદ પગ દીક્ષા (જેમ) ગ્ધી, ૧મા તેમણે ઉપગિનિ ભવ
પ્રપચા નામ મમુચ્ચય (પી ૩, ૧), ઉપદેશમાના મુદદ્ધતિ એ
નામની કૃતિઓ ગ્ધી જાગાય કે (જેમ પ્ર ૫ ૩૭) તે મુનિો
૫૦ સ ૬૧૦ (પિ મ ૧૦૪૫) નો પ્રનિમારેષ કટિમામમા
ઉપનમ્ધ કે અવ સ ૧૦૮૮

૨૮૨ મ ૧૦૭૩ મા ઉદેવ ગરૂડના વલ્લસુત્રિ સિધ્ધ જિન
ચક્રગણિ (અપગ નામ કૃતચક્ર ગણિ, જો પડીથી થયેય દેવગુમા-
ચાર્ય) એ પત્તનમા પાશ્વનાયચે નવપદનધુરતિ (આવકાનદકાગિની
નામની દીક્ષા) ગ્ધી (પા મુચિ ન ૨) અને તે વાપમા નવનસ્ત
પ્રકગણુ ગ્ધુ ૨૨૦ જો મ ૧૦૭૮ મા વીર નામના આચાર્યે
આગાધનપનાકા ગ્ધી

૨૮૩ પાટણની ગાડીપગ ગજ દગના હુનભગજના મમયમા
એમ બન્યું કે વનગજના મમયથી પાટણમા ચૈત્યવાગી મુનિઓજ
ગેના, તેથી હિમ્ત ચક્રગરૂડના વર્ધમાનસુત્રિ સિધ્ધ જિનેશ્વર નામના
સુરિએ ગજમભામા જાજ તેજ ગજના સગ્ધ્વની ભગગમાનુ જન
મુનિઓના આચાર અરૂપ દાખવતુ દશવૈકાનિક સૂત્ર મગાની ચૈત્ય-
વામીઓનો આચાર તે શુદ્ધ મુનિ-આચાર નથી અને પોતે જે Cમ

આનુપમ વિમનના મંત્રીનું ફોટો - 'વિમલ વમહિ' પાના ૨૮૯ પૃ ૨૧૩
[જેમ 'ઉવણ્ય' માધ્યમના સૌન્દર્યથી]

કોટિમા મૂકી શકાય એવું ૧૧મી સદીનું ગૂજરાત-મરદેશમા-આણુ પર આવેલું વિમલમત્રીએ બધાવેલું મદિર લક્ષમા લીધા વગર છટકે નથી એના વર્ણન સાથે તેના બધાવનાર વિમલમત્રી મંબદી દુક પરિચય ૨૨૪ પણ કરવો થતે

૨૨૪ વિમલમત્રી સબધી હકીકતો આપણને સ ૧૪૯૭ મા જિન-હર્ષે રચેલા સ્કૃત વસ્તુપાલ ચરિત્રના ૮ મા પ્રસ્તાવમા, સ ૧૫૦૩ મા સોમધર્મે રચેલા સ્કૃત મય નામે હપદેશસમતિકાના ચતુર્થે હપદેશમા મળી આવે છે અને કંઈક વિસ્તારથી લાવણ્યસમયે સ ૧૫૧૮ મા તત્સ-મયની પ્રચલિત ગૂજરાતી ભાષા કે જે તે સમયની રાજસ્થાની ભાષા સાથે ઘણીખરી મળતી હતી તેમા રચેલા વિમલપ્રબધમા આપેલ છે કે જે સબધી આગળ લેઈશું

જિનહર્ષે આપેલ હકીકતનો સાર એ છે કે—ચ દ્રાવતીમા પ્રાગ્વાટ વશના વિમલ નામે હકપતિ થયા તે શ્રી લીમગુર્જરપતિના પરમ પ્રસાદરૂપ હતા સિધુરાજના દારણ્યુહમા તે રાજને ઝોડી સહાય આપી હતી પર-માર રાજ પણ તેના પરમવની રાક્ષથી પોતાની રાજધાની છોડી ગિરિ-દુર્ગમા જઈ રહ્યા હતા તેણે માવવીય રાજની સાથેના સગામત્રા લીમ રાજના સેનાપતિ પદને પામી વિજય મેળવ્યા હતા ત્રણ દિવસમા સ્થઈ નામના રાજને હરાવી બાધી લીધા હતા નદવ નગરના રાજએ તેને સુવ-ર્ણનું સિંહાસન આપ્યું હતું ને યોગિની (દીતી) પતિએ તેને છત્ર આપ્યું હતું વિમલાચલની યાત્રામા ચાર કોટિ સુવર્ણનો વ્યય કરી સુધપતિ થયા હતા સ્ત્રીનું નામ શ્રી હતું પુત્ર નહોતો અબિકાની આરાધના કરી અર્ધુ-દગિરિ પર ચૈત્ય ને વશની કિન્નતિરપ પુત્ર થવાના બે વર માગ્યા દેવીએ બેમાથી એક મળશે એમ કહેતા જિનચૈત્યની આગણી રાખી ને તે ફળ શૈવમતિઓનો વિરોધ થતા અબિકાની સહાયથી ત્યાથી ઋપસ પ્રતિમા નિર્માણી આખરે સ (૧૦૮૮) મા આદિનાથની દિવ્ય ધાતુમય પ્રતિમા કરાવી પોતાના કરેલા મદિરમા જુહાઈ ગચ્છના નાયક શ્રી રત્નસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી સ્થાપી, તેમા ૮ કોટિ સુવર્ણનો વ્યય થયો

સોમધર્મની હકીકત એ છે કે—૪૪૪ આર્કવ પ્રાસાદે અને ૯૯૯ શૈવ મદિરો વાળી ચ દ્રાવતીમા આવીને લીમરાજથી અપમાન પામેલો વિમલ ક્રોધાળ રાજ્ય કરતો હતો તેના અધિકારી પુરષો ૮૪ હતા પોતાના સૈન્યથી

૩૫ અગોહની નામની કથા રચનાર શ્રેતામઘશ્રી મદાકવિ ચંદના-
ચાપને અને નાગાર્જુન નામના કોકપુના ચાળામા ગત્ય કૃતા
ગતએ જેમના ખડ્ગ દાનથી પરિતુષ્ટ થઈ ‘ખડ્ગાચાર્ય’ નામનું
અપરનામ-ખિ૩૬ જેમને આપ્યું હતું એના દિશકરિ શ્રેતામઘશ્રી
વિનયમિદમ્બરિને ઓળખાવ્યા છે ૨૨૩

વિમલમત્રી અને તેની ‘વિમલવમતિ’.

શ્રીમાન્ ગર્જર મીમદેવ ઉપતેર્ધન્ય પ્રધાનામ્ણી
પ્રાગ્વાટાન્વયમગ્ન મ વિમલો મત્રિવરોડ્યસ્તૃદ્ધ ।
યોડગ્નાશીત્યધિકે સદ્ગ્રમણિતે સવન્ગરે વંશમે
પ્રાસાદ સમન્નીવરન્છશિગ્ધિ શ્રી અનિસદૈરાત ॥

—શ્રીમાન્ ૧૯૧૨જી બીમદેવ નૃપનો ધન્ય, પ્રધાનોમા અશ્વગીરૂપ,
પ્રાગ્વાટ હુલ્લમગ્ન, સ્પૃદારદિત એરો મત્રીવર વિમલ થયો કે જેને સ
૧૦૮૮ મા અખિહાદેવીના આદેશથી અંદ્રમન્તિ જેવો પ્રાસાદ કરાવ્યો
૨૮૧ સાહિત્યનો મિત્રા કૃત્ત્વા માથે ગ્યાપત્ય-શિપની અવ-
ગત્યુના નદિ થઈ શકે, અને તેમા ખામ કરી જગતમા એક ઉત્તમ

૨૨૩ વિવેશ ચાત્મનો ભવન પિલિનથ મિત્રાણામેરુથ તેપુ મુલ-
ન્નિતપદોપન્યાસવાળીતરગદુગધામ્બુધિરશોકરૂતીતિ રચાનિવન્ધસ્ય કર્તા
મહારત્નિચંદનાચાર્ય નામા શ્રેતામ્બરમૂરિ, શ્રેતામ્બરસૂરિરન્યથાશુરુપિતયા
પરમ પ્રરૂપમાપન્ન ગદ્ગવાવ્યપરિતુષ્ટેન મહીભુજા નાગાર્જુનરાજેન ગદ્ગાચાર્ય
હનિપ્રદતાપરનામધેયો વિનયમિદાચાર્ય કવિ । ૩૬૫સુદરી કથા—પ્ર ગા૦
એ સી ન. ૧૧ પૃ ૧૫૫ આ સાથે બીજા મિત્રોના નામો કર્તાએ
મૂક્યા છે ત્રણ બાપા જલ્પનાર દિગ્બરાચાર્ય મદ્દાકીતિ, ઈદ્ર નામનો
રત્નમજરી નામની ચપૂકથાનો રચનાર, મધુરસાહાર નામનો બટ વગેરે
કર્તા કોકલના રાજા હિતરાજ, નાગાર્જુન અને મુઘ્મુશિરાજનો તેમજ
લાટદેશના વત્સરાજનો પોતે સમક્ષવીન હતો એમ જણાવે છે, એથી
તેની આ કૃતિ સ ૧૦૭૬ અને ૧૧૦૬ ની વચ્ચે થયેલ હોવી ધટે, ને તે
બનતા સુધી જન્મરાતના લાટ દેશમા લાટદેશ આ વખતે સ્વતત્ર હતો એમ
સમજાય છે વિશેષ માટે જુઓ તેની પ્રસ્તાવના

તે વિમનમત્રી શ્રીમાલ કુલ (ગાત્ર)નો ૨૨૬ ગ્રામ્વાટ (પોરવાડ) વશ (ભતિ)નો જૈન વણિક હતો તે બહાદુર ચોધેા હતો.

દડાધિપતિ (દડનાયક) થયો કે જોણે તે મદિર (વિમવવસહી) બનાવ્યું-ત્યાર પછી નેદની વસાવધી છે

‘વિમલ પ્રબંધ’ જણાવે છે કે વિમલના પૂર્વજ નિધનતાના કારણે શ્રીમાલ નગર ઇાડી ગાભૂમા આવી વસ્યા. વનરાજે સ ૮૦૨ મા વસાવેલા અણુહિલપુરમા વિમલનો પૂર્વજ નિનગ (નીનૂ) થયો ને ત્યાં તેનો તે દડનાયક થયો. તેનો પુત્ર લહિર ધણો પ્રતાપી થયો ને તે દડનાયક નીમાયો. વનરાજ પછીના ત્રણ રાજાઓનો તે દડનાયક રહ્યો લહિરનો પુત્ર વીર થયો, તે રાજ્યનો કારભાર ઇાડી જ્યાં તથા અને ધમધ્યાનમા વળગ્યો હતો આ સળધી ઓઝાજી જણાવે છે કે-આ ક્યન (ઐતિહાસિક રીતે) નિર્મૂલ છે, કારણકે નિનગ વનરાજનો સમકાલીન નહોતો. વનરાજે સ ૮૦૨-૨૦ સુધી રાજ્ય કર્યું અને નિનગનો પૌત્ર વીર (વીરમ) ગજરાતના ચૌહુક્ય (સોલકી) રાજા મૂલરાજ (વિ સ ૧૧૧૭-૫૨) ના દરબારમા વિદ્યમાન હતો, એવું વિમલના મેઢાસાઈ નેદના પ્રપૌત્ર દસરથે સ ૧૨૦૨ ના વિમલે બતાવેલા આજીવનના પ્રસિદ્ધ આદિનાયના મદિરની ફરામી દેવકુલિકાની બહાર કાતરેલા શિલાલેખથી જણાય છે. વિમલના મદિરની હસ્તિગાલાવાળા લેખમા નિનગને મહામાત્ય લખ્યો છે. અત એવ સભવ છે કે તે પણ પ્રારભમાં મૂલરાજનો મત્રી હોય. વિમલના દાદા લહિરના સમયથી એ યોક સોલકી રાજાઓના બહુધા મહામાત્ય (મહામત્રી) તરીકે થયેલા માહ્યા આવતા હતા-જુઓ ઓઝાજીનો લેખ ‘વિમલ પ્રબંધ ઔર મત્રી વિમલ’-‘સુધા’

૨૨૬ ગ્રામ્વાટ (પોરવાડ) ની ઉત્પત્તિ માટે ‘વિમલ પ્રબંધ’ મા જણાવ્યું છે કે શ્રીમાલ નગરમા અવ્યવસ્થા થતા લૂટાચ તેને લૂટવા લાગ્યા એટલે ત્યાના વેપારીઓએ બલપુર (સતલપુર) ના ચક્રવર્તી રાજા પૌરવને રક્ષા માટે પ્રાર્થના કરી, તે તેણે સ્કારી દશહજાર ચોદાઓ મોકલ્યા ને તેથી શ્રીમાલ નગર નિભય બન્યું આ ચોદાઓ શ્રીમાલની પૂર્વ દિગ્ગામા રહ્યા તેથી ગ્રામ્વા (પોરવાડ) કહેવાયા આ સળધી ઓઝાજી કહે છે કે આ બધી વાત કલ્પિત છે. ગ્રામ્વાટ તો મેવાડના એક વિશાળનુ પ્રાચીન નામ હતું, કે જે પ્રમાણે શિલાલેખાદિથી જણાય છે, ત્યાના નિવાસી જૂદી જૂદી

૨૮૭ લીમદેવ પહેલાના ગન્ધમા તેનો વિશ્વામપાત્ર દડનાયક
એનાપતિ વિમલમત્રી દત્તો તેના પર્વતેમા મુખ્ય પુત્ર મદામાત્ય
નીનુ, તેનો પુત્ર મદામાત્ય લલર, તેનો પુત્ર મદામાત્ય વીર, તેના
એ પુત્રો નામે (મદામાત્ય) નેદ અને વિમલ-એ ક્રમ દત્તો ૨૨૫

બાર પાદશાદોને છત્રીને તેમની પામેથી તેટલા ૧૨ છત્રો લઈ લીધા હતા
અબાદેવીની આરાધના કરી અને તીર્થસ્થાપના અને પુત્રપ્રાપ્તિમાધી ઉપર
જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રાસાદનો માગતી સ્ત્રીમરાર્થ પ્રાસાદ મંગલના વાવિનાદ
નામનો નામરાજ વિપ્ન કરનો દત્તો તેને શાત કરી મેત્રપાલ તરીકે ન્યાયો
પ્રાસાદ ૮ ટાંગી મુત્તલના બ્યયે પૂર્ણ થતા દડનાયકે ૧૦૮૮ મા વડે યુગાદિ
જિનની પીતલની પ્રતિમા તેમા આપન કરી એવામા બીમદેવ રાજાએ
બહુ માનપૂર્વક વિમલમત્રીને શાત કર્યો પછી તેના વાદિલ બ્રાતાએ ત્યા
મહાપાદિક કરાવ્યા અને મોટા બચવારીઆએ દેવકુલિકાદિ કરાવ્યું

૨૨૫ આ પ્રમાણેનો ક્રમ આજુ પરની દસ્તિયાવામા સંગેમરમગના ૧૦
દાધીઓ-યા દાધાલીઓ પરના શિલાલેખો પરથી જણાય છે તેમા ૭ પર
સ ૧૨૦૪ ના લેખ છે તે પછી ચાર મદામાત્ય નીનુથી ને મુધીના
છ ને પછી ત્રણપર નેદના પુત્ર મદામાત્ય ધવલક, તેનો પુત્ર મદામાત્ય
આનદ, અને તેનો પુત્ર મદામાત્ય પૃથ્વીપાલ (કે જે કુમારપાલનો પ્રસિદ્ધ
મત્રી હતો) તેના છે આ સાતે પૃથ્વીપાલે કરાવેલ જણાય છે પછી ૮ મા
અને ૯ મા પર સ ૧૨૩૭ ના લેખ છે તેમા એ પર (પૃથ્વીપાલના એ
પુત્ર નામે) ૬ જગદેવનો અને બીજી પર (તેનો બીજો પુત્ર નામે) મદામાત્ય
ધનપાલનો છે તેથી તે બને તે તે પુત્રોએ કરાવી વાગે છે ૧૦ મા પર
શિલાલેખ તુડી ગયો છે તે આનદના પુત્ર નાનકના પુત્ર નાગપાલનો હશે
જિન ૨ ન ૨૪૭ પ ૧૪૭ મા આ લેખ ક્રમબદ્ધ ને યથાસ્થિત અપાયો
નથી વિરોધમા સ ૧૨૦૨ નો શિલાલેખ મળે છે તેમાથી એ જણવામા
આવે છે કે-શ્રીમાલકુલ અને પ્રાગ્વાટ વચમા ધર્માત્મા નિન્નક થયો, તેનો
પુત્ર લલર થયો કે જે નીતિજ્ઞ, દેવ અને સાધુઓનો ભક્ત, દાનશીલ, દયાલુ
અને જિનધર્મનો જ્ઞાતા હતો તેનો પુત્ર મહત્તમ વીર, મૂલ નરેન્દ્ર (આલુક્ય
રાજા મૂલરાજ)ની સેવામા રહેતો હતો તેજુદ્ધિમાન, ઉદાર અને દાની હતો
તેનો જૈન-ધર્મનિષ્ઠ જ્યેષ્ઠ પુત્ર નેદ મત્રી થયો, અને બીજો પુત્ર વિમલ

ચારે બાજુએ નાની નાની કેટલીક દેવકુલિકાઓ છે આ મદિરમાં મુખ્ય મૂર્તિ ઋષભદેવની છે, જેની બંને બાજુએ એક એક ઉભી મૂર્તિ પણ છે (વળા ત્યા ખીજી પીતલ તથા પાપાણની કેટલીક મૂર્તિઓ છે કે જે પાછળથી બની છે) આ મદિરની જેટલી પ્રમથા કરીએ તેટલી ઓછી છે સ્તંભ, તોરણ, ગુબળ, છત, દરવાજા આદિ પર જ્યાં જ્યાં નજર નાખીએ ત્યાં કારીગરીની સીમા-અવધિ જ માલૂમ પડે છે કર્નાલ દેડે ૨૨૯ આ મદિરના વિષે લખ્યું છે કે ભારતભરમાં આ મદિર સર્વોત્તમ છે અને તાજમહાલ સિવાય કોઈ બીજું ધ્યાન આની બગેબરી કરી શકે તેમ નથી ફ્રેન્ચિસને ૨૪૦ જણાવ્યું છે કે આ મદિર કે જે સગેમરમરનું બનેલું છે, તે અત્યંત પરિશ્રમ સહન કરનાર હિન્દુઓના ટાકણાથી શીત જેવી બારીકી સાથે એની મનોહર આકૃતિઓ બનાવવામાં આવી છે કે તેની નકલ કાગળપર કરવામાં કેટલાય સમય તથા પરિશ્રમથી પણ હું સમર્થ થઈ શક્યો નથી રાસમાલાના કર્તા ફ્રાન્સે લખ્યું છે કે આ મદિરની કોતરણીના કામમાં સ્વાભાવિક નિર્જીવ પદાર્થોના ચિત્ર બનાવ્યા છે એટલુંજ નહિ પણ પરંતુ સાસારિક જીવનના દૃશ્ય,

૨૨૮ Travels in Western India

૨૩૦ History of Indian Architecture વળી આમાં તેણે ૧૧ મી સદીની જૈનોની ચિત્રપદ્ધતિ સંબંધી લખ્યું છે કે —

‘ Architectural style is perfect and complete in all parts when we first practically meet with it in the early part of the 11th century at Abu or at Girnar. From that point it progresses during one or two centuries towards greater richness, but in doing so, it loses its purity and perfection it has attained in the earlier period and from that culminating point its downward progress can be traced through abundant examples to the present day.’

૨૮૮ આ ૫ખતે આણુનો ચક્રાનનીપુગીમા 'ધધુક' (ધધુગજ)
ગત્ય કર્તો હતો ને તે ભીમવનો આમન્ત હતો ભીમવ અને
ધધુક વચ્ચે વેમનગ્ય થતા ધધુક ધાગના ભોજ પગમાગ-ગતના
પતમા ગયો આથી ભીમવે વિમનો આણુનો-આણુનો દદાધિ-
પતિ નીચો અમિકાનીના આદેશથી આણુ ઉપર વિ. સ. ૧૦૮૮
મા મનોદરે માન્ય બનાવ્યું ૨૨૭

૨૮૯ આ મદિને 'વિમનમતિ'-'વિમનમસદિ' હોવામા આવે
છે ૨૨૮ તેની અદ્ભુત કાગીગરી માટે તે જનપ્રમિદ છે આખી દુનિ-
યામા આવુ મન્નિ-મકાન પહેલવહેલુ થયુ છે 'આ વિમનમ નીનો
કીર્તિભજ છે આ મદિ અને તેની પામેનુ વસ્તુપાનના બાઈ
તેજપાનનું નેમિનાથનું મદિ કાગીગરીની ઉત્તમનારો માટે મમાગ-
ભગમા અનુપમ છે તેમા પા. વિમનમત્રીનું મન્નિ ગિરિપતિ દટ્ટએ
અધિક ઉત્તમ છે મુખ્ય મદિની સામે નિશાન સભામંડપ અને

જગ્યાએ જઈ રજા કે જ્યા પોતાના મૂલ નિવાસસ્થાનના કારણે પ્રાગ્વાટ
કહેવડાવતા રજા વેગ્યાદિ જનિઓ સ્થલ પરથી થઈ છે-ઓસ યા ઓસિયા
નગરથી ઓસવાવ, પ્રાગ્વાટ દેશથી પ્રાગ્વાટ, લાડ દેશથી લાડ આદિ કહેવાઈ છે

૨૨૭ તુઓ સ. ૧૩૬૬ નો તે દેહરાની પ્રશસ્તિનો શિલાલેખ-૨૨૦૬
પ થી ૧૧, જિ. ૨, ન. ૧૩૭ પ. ૧૧૪-૧૧૫ વળી જિનપ્રતસૂદિએ તીર્થ-
કલ્પમા અર્ચુદિકલ્પમા જન્માવ્યુ છે કે જ્યારે ગુર્જદેશર (ભીમદેવ) રાજનક
(રાણા) ધાધુકપર કૃદ્ધ થયો ત્યાં તે (વિમને) ભક્તિથી ભીમદેવને પ્રસન્ન
કરી ધાધુકને ચિત્રકૂટ (ચિતોડ) થી લાવી વિ. સ. ૧૦૮૮ મા તે (ધાધુક)
ની આજ્ઞા લઈ મોટા ખર્ચથી વિમનમસતિ નામનું સુદર મદિ બધાવ્યું

વૈદ્યમે વસુ વસ્વાના ૧૦૮૮ મિતેન્દે મૂરિરૈવ્યયાત્ ।

સત્પ્રામાદ મ વિમલવમત્યાહ વ્યધાપયત્ ॥

૨૨૮ 'વસદિ' એટલે મદિર-જૈનમદિર, જૈન મદિરમા મદિર કરા-
વનાર સાથે વસતિ-વસદિ બોડવામા આવે છે 'વસદિ' એ સરૂત વસતિ
(વસથિ) ઉપરથી થયેલ છે કાત્રક રાજદ 'બસદી' અગર 'બસતી' એ 'વસતિ'
નો તદ્ભવ છે 'વસદિ' નું અપભ્રંશ 'વસી' થયુ છે જેમકે ખરતરવસી

જેનો આશય એવો છે કે 'મહ. ૦ વિમલાન્વયે' એટલે વિમલના વશજ અભયસીદના પુત્ર જગસીદ લખમગીદ અને ડુરમીદ થયા તથા જગમીદનો પુત્ર લાણુ થયો તે સવએ મળી વિમલવસહીમા અમા-
જની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી

૨૯૧ ભીમદેવ રાજાના 'વ્યયકરણપદમાત્ય' (નાણા વિપયક મત્રી) પ્રાગ્વાટ જૈન જાહિલ્ય હતો ૨૭૭

૨૯૨ ભીમદેવના સમયમા તેમના મામા દ્રાણાચાર્ય નામના જૈનાચાર્ય હતા તે નિવૃત્તિ કુતના હતા અને તેમણે પિંડનિયુક્તિ પર ટીકા રચી તથા અભયદેવસુરિ (જુઓ પાના ૨૯૩) એ ટરેલ નન અગોપરની ટીકા-વૃત્તિમા દ્રાણાચાર્યે મરોધનાદિમા સહાય કરી હતી એમ તે વૃત્તિકાર છેવટે જણાવે છે તેમણે આપનિયુક્તિ પર ટીકા રચી (પી ૪ ૭૯) તે દ્રાણાચાર્યના શિષ્ય તથા સસારપક્ષે ભત્રીજા સૂરાચાર્ય ૨૭૪ શબ્દશાસ્ત્ર, પ્રમાણશાસ્ત્ર, તથા સાહિત્યશાસ્ત્રાદિ-કમા પારગત હતા ભોજ રાજા તરફ ભીમદેવ પર આવેલી સમમ્યા સૂરાચાર્યે મુદર રીતે પૂરી હતી સૂરાચાર્યે ધારાનગરી જઈ ભોજને મુગ્ધ કર્યો હતો સર્વ દર્શનો એકઠા ન થઈ શકે તે યુક્તિથી સમ-જાવ્યું હતું, ને રાજાની સલાના પડિતોને જીત્યા હતા આ મહાન ન થવાથી સૂરાચાર્યને દેહકષ્ટ આપવાનો ભોજે વિચાર કરતા તે

૨૩૩ આસીતન વિચિત્રધીમજાહિલ્લસક્તયા જાત ।

વ્યયકરણપદમાત્યો વૃષ્ટે થી ભીમદેવસ્ય ॥

—જુઓ તેમના પ્રપૌત્ર દુર્લભરાજના સામુદ્રિક તિલકની પ્રશસ્તિ
વે ન ૪૦૨

૨૩૪ સૂરાચાર્યપ્રબંધ-પ્રભાવક ચરિત પૃ ૨૪૫-૨૬૧ કે જેમા જણાવ્યું છે કે—

યુગાદિનાયધીનેમિચરિતાદ્મુતકીર્તનાત ।

ઈતિવૃત્ત દ્વિસપાન વ્યઘાત સ કવિશેખર ॥ ૨૫૪ ॥

આપાગ, તથા નીકાશાન્ન મળથી વિષય તો શુ પણ રણુક્ષેત્રના
યુધ્ધોના ચિત્રો પણ કોતરવામા આવ્યા કે છતોમા જન ધર્મની
અનેક કથાઓના ચિત્ર પણ અદિત જે ૨૨૧

૨૬૦ વિમલ અપુન મગા પામ્યો એની કથા-આમાન્ય મા-
ન્યના છે ૨૩૨ તે મત્ત્ય દાય એમ પાકે પાગે કટી લકાતુ નથી
કાગળ કે વિમલના પત્રીની તલાવલી મળતી નથી કેવળ એક લેખ
તેના ઉક્ત મદિરમા અમાનની મુર્તિપર મ ૧૩૬૪ નો મળે છે કે

૨૩૧ ૨૧. ઓગ્રાછનો લેખ ' વિમલપ્રબધ અને વિમલ મર્તી '—'સુખા'
તથા શ્વેતાચર જૈન ૨૦-૧૨-૨૮ અને ૫-૧-૨૬ ૬ બા શુનિપ્રકાર
નન્યુ ૧૬૨૬ આ લેખમા ૨૧ ઓગ્રાછ ' વિમલપ્રબધ ' ના નીચેના વિધાનો
કારણે આપી સ્વીકારવા ના પારે છે —

(૧) વિમલને પાટણ ઊઠી સસેન્ય ચ દ્રાવતી જઈ ત્યાનો રાત્રો બન્યો
હતો, એ ખર નથી પણ ત્યા તે દડનાચક યહ બીમદેવ તરફથી રાસન
હરતો હતો.

(૨) બગાળાના રોમ નગરના મુલતાન પર ચઢાઈ કરી છત્યા હતા
એ ખર નથી કારણકે બગાલામા તે વખતે મુસલમાનોનો પ્રવેશ પણ
થયો નહોતો.

(૩) કંઠાના બાહ્ય રાત્રપર અ કમણ કરી તેને કેદ કર્યો એ વિશ્વ-
સનીય નથી કારણકે સિંધપર બાહ્ય રાત્રોનો અધિકાર તો કેટલીએ
સદી પહેલા નીકળી ગયો હતો.

(૪) વિમલે જે આણુપર પ્રસિદ્ધ મદિર બધાંયુ તે ધર્મધોષસૂરિના
ઉપદેસથી કર્યું તે પણ બરાબર નથી કારણકે તેજ મદિરમા મદામાત્ય
કવડિએ સ ૧૨૨૬ મા પોતાના માતાપિતાની મુર્તિઓ બનાવી રખાવી
તેની પ્રતિષ્ઠા ધમધોષસૂરિએ કરેલી તે તેના શિવાલેખથી નિશ્ચિત છે
(જુઓ જિ ૨, ન ૧૬૫ પૃ ૧૨૮)

૨૩૨ શાઘ્યતે સવિમલોડ્ડુદાવિપો, ચોડ્મ્બિકાવરમવાપ્ય સન્મતિ ।

માવિનીમવગળગ્ય સન્તતિ ત્વન્પિહારમિમમાશ્વચીકરત્ ॥

—મુનિસુદરકૃત અર્ણુદગિરિ શ્રી ઋષભ સ્તોત્ર.

૨૯૬ મ ૧૧૨૫ મા ચારાપદ્રપુરીય (ચરાદના) ગચ્છના (શાલિભદ્રસૂરિ શિષ્ય) નમિસાધુ કે જેમણે ૧૧૨૨ મા આવસ્યક વૃત્તિ-ચૈત્યવદનવૃત્તિ (કા વડો, જેસં, રચી, તેમણે રૂદ્રના કાવ્યાનુકાર નામના સાહિત્યત્રય પર મંસ્કૃત ટીપ્પણુ ગચ્છુ છે તેમા ગૂજરાતી ભાષાની જનની અપભ્રંશ ભાષા પર ટીકા કરતા પોતે જણાવ્યુ છે કે “ અપભ્રંશ પ્રાકૃતજ-પ્રાકૃતરૂપ યા પ્રાકૃતમાથી જન્મેલી છે તેને બીજાએ ત્રણ પ્રકારની કહી છે-(૧) ઉપનાગર (૨) આબીર અને (૩) ગ્રામ્ય, પણ તેનો નિરાસ કરવા અર્થે ૨૩૧૩૬ટે ‘ધણા ભેદ વાળા’ અપભ્રંશને કહી છે, કારણકે ધણા દેશો હોવાથી (ધણા પ્રકારની છે) તેનુ લક્ષણુ તો લોકો પાસેથી સમ્યક્ રીતે પ્રાપ્ત્ય છે ”

૨૯૭, સ ૧૧૨૬મા ધર્મોપદેશમાલા વિવરણુ પ્રાકૃતમા રચાયુ, અને તેજ વર્ષમા વડગચ્છના (ઉદ્ધોતનસૂરિ શિષ્ય અમૃત-આમ્રદેન-સૂરિના શિષ્ય) અને ‘સૈદ્ધાન્તિક શિરોમણિ’ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા નેમિચંદ્રસૂરિ-મૂળ અપર નામ દેવેન્દ્ર સાધુએ ગુરુધુ સુનિચંદ્રસૂરિના કહેવાથી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર સુખળોધા નામની વૃત્તિ (પી ૩, ૭૧, ૭૮, ૮૬, ભા ૧૮૮૩-૮૪, પૃ ૪૪૧, જે પ્ર ૨૩) રચી, તેલાગ પછી પ્રાકૃતમા-રત્નચૂડ કથા (પી ૩, ૬૬), આખ્યાનમણિકોષ (પી ૩, ૭૮) આદિ રચ્યા, તેમજ સ ૧૧૩૬મા (૧૧૪૧ મા) પાટણમા દોહદિ-શેઠની કરાવેલી વસતિમા રહી પ્રાકૃતમા મહાવીરચરિત્ર રચ્યુ ૨૩૮ આજ વર્ષમા (ખ જિનચંદ્રસૂરિ-પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ-સુમતિવાચક શિ૦) ગુણુ-ચંદ્રે પણ પ્રાકૃતમા વીરચરિત્ર (પી ૫, ૩૨) રચ્યુ અને ઉક્ત ચારા

૨૩૬ રૂદ્રના સમય મટિ જુઓ પુરાતત્ત્વ પુ ૪૫ ૧૧૫ ‘જે મહ ત્વના ગ્રથોની શોધ’ એ લેખ

૩૩૭ આ કથા જ્ઞાતાધર્મમા આવતા રત્નચૂડની છે તેની તાડપત્રની સ ૧૨૨૧ મા પાટણમા કુમારપાલના રાજ્યે અને વજ્રપલ્લીમા કુમારપાલના કૃપારૂપ ધારાવર્ધના રાજ્યમા ચક્રેશ્વર સૂરિ અને પરમાનન્દસૂરિના ઉપદેશથી લખાયેલી પ્રત પાટણમા છે પી ૩, ૬૬

૨૩૮ મુદ્રિત-પ્ર૦ આત્માનંદ સલા ભાવનગર

આચાર્ય કવિ ધનપાનની ગ્રેગણથી 'કુપા નીકળી પાટણ આની
પટોઆ દત્તા તેમણે ઝડપભવે અને નેમિનાથ એ અને તીર્થકેના
ચરિ ૧૩૫ ચામતકાગિક દ્વિમધાન નામે કાન્યકથ ગચ્છો દત્તો-
નેમિચરિત્ર મદાકાન્ય ગણપદમય ગચ્છુ-મ ૧૦૯૦

૨૯૩ મ ૧૦૮૮ મા માન મોળ વર્ષની વગે આચાર્યપદ
પામેના એવા ચદ્ર (પત્રીથી થયેલ ખગત) ગચ્છના ઉપયુક્ત
જિનેશ્વર તથા ભુદિમાગચ્છરિ રાખ્ય અભયદેવ સુચિએ ૨૩૫ જૈન આગમો
પંચી નન પર મચ્છન નીકાઓ ગચ્છ આને તેથી તે 'નરાગ-વૃત્તિકાર'
કહેનાય કે તે નન અગ નામે જાના ધર્મકથા (મં ૧૧૨૦ નિજ-
યાદશમી પાટણ, પી ૩, ૬૦, ૭૩, પી ૨, ૩૫) અથાનાગ, (મં ૧૧૨૦)
અમનાયાગ, (મ ૧૧૨૦), ભગવતી (સ ૧૧૨૮), ઉપાગકદના, અતદ્વદ
દશા, અનુત્તરોપપાનિક, પ્રત્ન-ચાકગણ, વિપાક, ઔપપાનિક તેમજ
પ્રણાપના તૃતીય પદ મંત્રદત્તી ગાથા ૧૩૩ ગચ્છે છે

આ ઉપગત ખીગ અનેક ગ્રંથો પર મચ્છત દીકા-જિનેશ્વર
કૃત પદ્મ આનક પર ભાખ્ય ('સુદ્ ૬, ન ૭૭૫), હુરિભદ્રના પ આ-
શક પર દત્તિ (મ ૧૨૦૭ અજમેગમા), તથા સ્વતત્ર ગ્રંથો નામે
આગધનાકુનક (પી ૨, ૮૪) ગચ્છે છે

૨૯૪ તેઓ મં ૧૧૩૫ મા કપડનજમા સ્વર્ગરથ થયા આ
સુચિની અભ્યર્થનાથી તેમના મોટા ગુરુભાઈ જિનચદ્રસૂરિએ સ વેગ-
રગશાલા નામનો ગ્રંથ ગચ્છો મ ૧૧૨૫, કે જેનું મગોધન પ્રસન્ન-
ચદ્ર, ગુણચદ્ર, અને જિનનલ્પભ ગણિઓએ કર્યું, (જેસ પૃ ૨૧)
અને તેનો પ્રથમાદર્શ જિનદત્તે લખ્યો (કા વડો ૦ ન ૯૧)

૨૯૫ સં ૧૧૨૦ મા કવિ સાધારણે સમગ્રાધ્યકદામાવી ઉદ્ધત
કરી વિલાસવતી નામની કથા અપભ્રંશ ભાષામા ૧૧ સંધિવાળી રચી,
તદુપરાત તેમણે અનેક શ્લોકિ સ્તોત્રો રચ્યા છે આ સાધારણ કવિ
તે પત્રી સિદ્ધસેનસૂરિ તરીકે પ્રતિષ્ઠિત થયા

૩૦૦ કૃષ્ણના ગાંધ્યમા વિક્રમાકદેવચરિતના કર્તા કાશ્મીર ૮ વિ
ખિલ્લે ચતુરકી નાટિકા નામે કૃષ્ણમુંદરી રચી હતી તેમા તે કૃષ્ણ-
દેવને કથાનાયક બનાવીને વિદ્યાધરેન્દ્ર કન્યા કૃષ્ણમુંદરી સાથે તેના
પરિણયનો વૃત્તાત વિસ્તારેલો છે મહામાત્ય સ પત્કરે શ્રી શાન્તયુત્સવ
ગૃહમા પ્રવતાવેલા શ્રી આદિનાથના યાત્રામહોત્સવ વખતે આનો
પ્રયોગ યોગ્ય હતો મહામાત્ય સ પત્કરે કૃષ્ણની રાણીનો ભાણેજ જે
કૃષ્ણમુંદરીનો સમાનવયરક હતો તેને પોતાની સાથે લાવીને અને તેને
કૃષ્ણમુંદરીનો વેપ પહેરાવીને તેનાજ આવાસમા કૃષ્ણમુંદરીને રાખીને
કૃષ્ણમુંદરી અને કૃષ્ણનો સયોગ સાધ્યો હતો મહામાત્ય સ પત્કર-
ની શુદ્ધ યોગન્ધરાયણાદિ મહામાત્યોની મતિને જીતે એવી હતી
મહામાત્ય સ પત્કરે તે પ્રબધચિંતામણિ વગેરે ગ્રંથોમા વર્ણવેના
સાન્તુ મત્રી કે ભીમદેવના વખતમા ગૂજરાતે સિન્ધુ દેશ પર
સ્વારી કરી હતી આ નાટિકામા ગર્જન ઉપર ગૂજરાતે ચઢાઈ
કરીને ત્યાના લશ્કરને હરાવ્યું એવો ઉલ્લેખ કરેલો છે, તે સબધમા એક
ધારી શકાય કે ગૂજર સૈન્યે ગીઝની વચના પાદશાહના લશ્કર સાથે
સુદ્ધ કર્યું હશે કવિએ નાન્દીમા પ્રથમ જિનેશ્વરનું આશીર્વાદાત્મક
મંગલાચ્છાંશુ કરેલું છે તેનું કારણ એ લાગે છે કે મહામાત્ય સ પ-
ત્કરે કે જે જૈન હતો તેના તરફથી તેને સારો આશ્રય મળેલો હશે
આ સબધમા જાણવું ઉપયોગી થઈ પડશે કે ખાટલુના ભડારમાથી
તાડપત્ર ઉપર કવિ ખિલ્લે રચિત પાર્શ્વનાથ જિનેશ્વરની સ્તુતિરૂપ
એક ખિલ્લેજાઈક મળા આવેલું છે (પી ૫, ૫૫) આ અષ્ટકનો
કર્તા ભદ્ર ખિલ્લે પોતેજ છે કે અન્ય કવિ છે તેનો નિશ્ચય કર-
વાને પુરતા સાધનો નથી '૨૪૪

૫૬ ગન્ધીય ગાનિભદ્ર મુદિ (શીવભદ્રમુદિ-પૂર્ણિયમુદિ શિખ્ય) એ મત્રદિગી વૃત્તિ ગ્ની (પી ૫, ૪૧ અને ૧૩૩, જેસ પ્ર. ૩૪)

૨૯૮ મ ૧૧૦૭-૧૧૩૭મા નિષુપવચના અભયવેવમુદિના શિખ્ય ચ દ્રપદ મદત્તે ચ શિખ્ય વીગદેવના દહેવચી વિલ્લયચ મુદિ પ્રાકૃતમા ગ્ન્યુ ૨૯૯ મ ૧૧૩૮મા તાડપન ૫૦ વિગેષાવચક ભાવ્યની પ્રત ખગત જિનવદનભગણિની માયેષ્ટાની લખાઈ ૨૪૦ ન ૧૧૪૫મા જિનદામ ગણિકૃત નિનીય ચત્ર ચુર્ણિ વિગેષ નામનો અથ તાડપન ૫૦ લખાયો ૨૪૧ મ ૧૧૪૬મા 'દર્શ'દેવના રાત્યમા મદામાત્ય મુળાની વમનિમા ની પાટણમા તાડપન ઉપર હુન્નિભદ્ર-મુદિત યોગદષ્ટિ-મમુચ્ચય મગીની પ્રત લખાઈ ૨૪૨

૨૯૯ નવાગવૃત્તિકાર અભયવેવમુદિના શિખ્ય વર્ધમાનાચાર્યે પ્રા મા મનોરમા ચગિત સ ૧૧૪૦ મા ગ્ન્યુ મલગાય છે તેમણે વિસ્તૃત અને પાચ અવમગમા પ્રાકૃતમા આદિનાથ ચગિત સ ૧૧૬૦ મા ખલાનમા (જેસ, પી ૫, ૮૧), અને ધર્મગ્લનકરક વૃત્તિ સ ૧૧૭૨મા ગ્નેના પ્રમિદ છે (જેમ ૦ પ્ર ૪૫) ચ દ્રપદમુદિએ પૌર્ણમિક ગચ્છ ગ્થાથો સ ૧૧૪૯ તેમણે દર્શનનુદ્ધિ તથા પ્રમેય-ગ્લનકોટા ૨૪૩ રચ્યા

૨૩૯ પી ૬, ૪૮, ૬૧ વડો ન ૨૦૮ માં 'મુલિ-મમદ્ર' એટલે સ ૧૧૮૭ રચ્યા સ છે

૨૪૦ તે ભા. ૬ પૂનામા વિદ્યમાન છે સને ૧૮૮૦-૮૧ રી ન ૫૭ ૨૪૧ પી રી ૧૮૮૦-૮૧ પૂ ૨૨, ૩૬ આ પ્રત ભા ૬ પૂનામા છે ૨૪૨ પી રી ૫-પરિશિષ્ટ ૧, પૂ ૨૦

૨૪૩ ૬૧ સ્વાલિકૃત સચોધિત જૈન ધ સમાધી મુદિત વે ન ૧૯૩૭-૩૮ આ ચ દ્રપદની શિખ્ય પર પરામા થયેલ મુનિરત્નસ્રરિ પોતાના સ ૧૨૨૫ મા રચેલા અમમચરિત્રમા જણાવે છે કે —

ગોમિર્દર્શનશુદ્ધિ ચ કપાયસ્વાદુભિ વ્યઘાત્ ।

સો પૂર્વોચ્ચુદય શ્રીમાન્નયાચ્ ચન્દ્રપ્રમ પ્રમુ ॥

દૃપ્યન્માલવભૂપચન્ધનવિધિત્રસ્તાપિલક્ષ્મપતિ—

ભક્ત્યાકૃષ્ટવિત્તીર્ણદર્શનશિવો મૂર્ત પ્રમાવોદય ।

સચ સિદ્ધરસાનૃણીકૃતજગદ્ગીતોપમાન (તાવદાન) સ્થિતિ—

ર્જકે શ્રી જયસિંહદેવનૃપતિ સિદ્ધાધિરાજસ્તત ॥

—શ્રીપાલકૃત વડનગરપ્રશાન્તિ

—ત્યાર પછી અભિમાની માલવાના રાજાને બાધનમાં નાખવાની કહેલી વિધિથી જોણે સર્વે રાજાઓમાં ત્રાસ વર્ત્યા હોતો, જોણે બક્ષિથી આન્ધાઈને શિવ પ્રત્યેના દર્શનનો વિસ્તાર કર્યો હોતો, જે મૂર્તિમાન પ્રભાવના ઉદયરૂપ હોતો અને જે તરતજ સિદ્ધરસથી ઋણમુક્ત કરાયેલા જગતના ગીતોમાં ગવાતો હોતો એવો જયસિંહદેવ-સિદ્ધાધિરાજ નૃપતિ થયો.

૩૦૧ ‘સિદ્ધરાજ’ જયસિંહના પ્રતાપ ભર્યા ગૌરવવન્તા રાજ્યમાં જૈનોએ મંત્રિપદેથી, દડનાયક (સેનાપતિ) વગેરે ઉચ્ચ અધિકાર પદેથી તેમજ સાક્ષર-સૂરિ વગેરે સ્થાનેથી સમસ્ત ભારતવર્ષની ઉન્નતિ અર્થે અમૂલ્ય અસાધારણ ચિરસ્મરણીય સેવા સમર્પા ગૂજરાતના વાહ્મય સાથે ગૂજરાતના યગોદેહને શોભાવ્યો હતો.

૩૦૨ કૃષ્ણદેવને કૃષ્ણાદેશના રાજા જયકેશીની રાજપુત્રી મયણુસ્વદેવીથી જયસિંહ પુત્ર થયો. તેની બાળવયમાં કૃષ્ણદેવ સ્વ-ગર્વે થતા પાટણનું રાજતત્ત્વ રાજમાતા મયણુસ્વદેવીએ ‘મલાબ્યુ જયસિંહ દેવ ન્હાનપણથી પ્રતાપી હોતો થય, પરાક્રમી હોઈ બખ્તર-કને જીતી ‘સિદ્ધરાજ’ બિરુદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેણે માલવા પર ચઢાઈ કરી ૧૨ વર્ષ સુધી લડાઈ ચાલુ રાખી તે લડાઈમાં, તેના રાજા ૪૪૫નરવર્માનો દેહાન્ત થયો ને પછી તેનો પુત્ર ચશોવર્મા હાર્યો, કેદ

૨૪૫ ‘નરવર્મા માલવાનો રાજા સ ૧૧૬૧ થી ૧૧૬૪ ના સમયમાં આવસ્ય હતો ધરણુકે તેના તે વર્ષના શિલાલેખ મળે છે તેનો દેહાન્ત ૧૧૬૦ માં થયો તે પણ વિદ્વાન્ રાજા હોતો અને તેની દુલ્હના વિધા અને દાનમાં ભોજ સાથે કરવામાં આવતી હતી. તેના સમયમાં પણ માલવા વિદ્યાપીઠ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતું અને જૈન તથા વેદ મતાવલંબીઓની વચ્ચે શાસ્ત્રાર્થ પણ થયા.

પ્રકરણ ૨ જી.

ગોલકી વગનો સમય-સિદ્ધાન્ત જયમિહ.

વિ. મં ૧૧૫૦ થી ૧૧૬૯

કુળ્લા ક્ષોભિમૃતામનેકચ્ચકા મમાડ્ય ધારા તત
કુળ્લ ઉદ્વપતે શૃપાણ ફિતિ રે મા મસત ક્ષત્રિયા ।

આરુઢપ્રચલપ્રતાપદદન સપ્રાસપારધિરા
પીવા માલવયોષિરધુમલિલ દન્તાયમેધિષ્યતે ॥

દ્વિપદ્પુરસ્કોદપિનોદહેતો ભવાદવામસ્ય ભયદ્ભુજસ્ય ।
અય વિશેષો ભુવનંકર્તાર । પર ન ચત્કામમપાકરોતિ ॥

મમ્યન્ નિપેષ્ય ચતુરધનુરોપ્યુપાયાન્
જિત્વોપમુજ્ય ચ ભુવ ચતુરન્ધિર્માર્ગામ્ ।

વિદ્યાચતુષ્ટયવિનીતમતિર્નિતાત્મા

કાષ્ઠામવાપ પુર્યાર્થચતુષ્ટયે ચ ॥

—સિદ્ધદેવ શબ્દાનુસામને

—મિહરાજના કૃપાત્મે (તરવારે) અનેક રાજાઓના કટકોને ભેદેલા છે, તેથી ધારા (અર્ણ) બમ થયેલી છે, માટે દે ક્ષત્રિયો । તમે એમ ન માનતા કે, મિહરાજનો એ કૃપાણ કટ (ચુકો) થયેલો છે, કારણકે એ તો પ્રબલ પ્રતાપના દહનથી માલવની નારીઓના અશ્રુસલિલ પીને અને ધારાને સપ્રાસ કરીને પાછો ચિરકાળ વધવાનો છે

—હે ભુવનેકર્તાર ! તારો જમણો હાથ અને મહાદેવનો જમણો હાથ એ બંને એક સરખા છે, પુરમેદ વિનોદના હેતુ છે, પણ તારો હાથ તો મહાદેવના હાથ કરતાં જરા વિશિષ્ટતા વાળો છે એ હાથ કામનો (યાચકોની વાછનાનો) અપમાર નથી કરતો, ત્યારે મહાદેવનો હાથ કામનો (કામદેવનો) અપમાર કરે છે

—એ સિદ્ધરાજે રાજનીતિના ચારે ઉપાયો (સામ, દામ, દંડ અને ભેદ)ને બમળર અજમાવીને ચારે ખંડ ધરતીનું રાજ્ય ભોગવ્યું, ચાર વિદ્યાઓ દ્વારા પોતાની શુદ્ધિને વિનીત કરી, અને છેવટે એ જિતાત્મા (જિતે દ્રિય) ચારે પુર્યાર્થ સાધીને દેવ થયા.

નાતી સાથે કર્યો કે જેથી સોમેશ્વરનો જન્મ થયો સિદ્ધગજ સોમેશ્વરને નાનપણથી જ પોતાને ત્યાં લઈ આવ્યો હતો અને તેના દેહાન્ત પછી કુમારપાલે તેનું પાલન કર્યું હતું [આ સોમેશ્વર તેજ કે જે શલાષ્ટીન સાથે લડાઈ કરનાર પ્રસિદ્ધ ધૃતીરાજનો પિતા થયો] સિદ્ધગજ ધણેજ લોકપ્રિય, ન્યાયી, વિદ્યાગ્રસિક અને જૈનોનું વિશેષ સન્માન કરનારો થયો પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન જૈન આચાર્ય હેમચંદ્ર (હિમાચાર્ય)નું તે ધણું સન્માન કરતો હતો તેના દરબારમાં કેટલાયે વિદ્વાનો રહેતા, જેવા કે 'વૈરાગ્યન પરાજય'ના કર્તા શ્રીપાલ, 'ઠવિ-શિક્ષા'નો કર્તા જયમગન, વાગ્લટ, 'ગણુરત્ન મહોદધિ'નો કર્તા વર્ધમાન તથા સાગરચંદ્ર આદિ વિ મ ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯ સુધી રાજ્ય કરી તે સ્વર્ગસ્થ થયો ' (ઓઝાજી રા ઈ ખડ ૧ પૃ ૨૧૮-૨૧૯)

૩૦૫ તેને પોતાના પિતાના સમયના મુજબ મંત્રી ઉપરાત બીજા મંત્રીઓ નામે શાંતુ, ઉદયન, મહામાલ્ય આશુક, વાગ્લટ, આનંદ અને ધૃતીપાલ જૈનો જ હતા ઉદયન મારવાડથી આવેલ શ્રીમાલી હતો (તેનું વૃત્તાંત ૨૪૬ રાસમાલા આવૃત્તિ ૨, ભાગ ૧ પૃ ૧૫૪-૫ ના દિપ્પણમાં તથા પૃ ૨૪૮-૨૮૪-૨૮૫માં સંગ્રહિત છે) અને સિદ્ધરાજના મામા-‘રાજમામા’ તરીકે ઓળખાતો હતો તે ખલાતનો સૂરો હતો ને તેણે ઝીંઝુવાડનો કિલ્લો બધાવ્યો હતો

૩૦૬ વનરાજના શ્રીમાળી મંત્રી જાળના વરાજ સનજનને સિદ્ધગજે મોરઠનો દડાધિપ (ઉપરી-સૂરો) નીમ્યો હતો કે જેણે સોગઠ દેરાની ઉપજ ખર્ચાને ગિરિનાર ઉપરના જૈન જીર્ણુધીર્ણુ કાઢ-

૨૪૬ રાસમાળાની તૃતીય આવૃત્તિ વધુ હકીકત સહિત ફર્જસ સમાજે પ્રસિદ્ધ કરી છે, પણ હવે તો ઓઝાજીએ ટોડ રાજસ્થાનની વર્ધિત આવૃત્તિ ઉપરાત રાજપૂતાનાકે ઇતિહાસ સ્વતંત્ર લખવા માડયા તેજ પ્રમાણે રાસ માળા પર અધીન ન રહેવા ગૂજરાતનો સ્વતંત્ર ઇતિહાસ સર્વમાહિતી પૂર્ણ સ્થાવાની જરૂર છે, કારણકે રાસમાળા રચાયે પછી અનેક નવીન અને પૂર્વ વાતોને ઉપલાવી પાડે એવી વિગતો મળી છે ને મળવી જાય છે

યથો અને માયના ગૃજ્ઞાનના રાત્ત્યમા અનર્ગત થયું તેની માથે મેવાડનો પ્રસિદ્ધ ચિતોડનો કિલ્લો તથા તેની આમપાસનો માયના સાથે મળેલો પ્રેન્ કે જે મુજના મમયથી માવવાના પગમાગેના ગત્યમા આલ્યો આવનો હતો તે જયસિંહને આધીન થયો, તેમજ વાગડ દેરા (દુગરપુર અને વાસવાડા) પણ તેના તાબામા આલ્યો (મ ૧૧૯૨ અને ૧૧૯૪ વચ્ચે)

૩૦૩ માનવા પગના જયની મિદ્ધિ કરી પાટણમા પધારના જયસિંહ માટે પ્રસિદ્ધ હેમચંદ્રાચાર્યે કહ્યું હતું કે —

ભૂમિં કામગયિ સ્વગોમચરં રામિ ચ રત્નાકરા
મુક્તાસ્વસ્તિકનાતપુષ્યમુદુપ ત્વ પૂર્ણકુમ્ભો ભવ ।
ધૃવા વચ્ચતરો દંભાનિ મરલં દિગ્વારણાસ્તોરણા
ન્યાધત્ત મ્વર્ત્તવિજિય જગતીં તન્વેતિ સિદ્ધાધિપ ॥

—હે દામયેનુ ! ભૂમિપર તારા ધ્વજનો છટકાવ કર, હે રત્નાકર ! મોતીનો સ્વસ્તિક પુર, હે ચંદ્ર ! પૂર્ણકલશરૂપ થઈ જા હે દિગ્ગજ ! કંપતરના સરથ પત્રોના તોગલુ ધરે ! પોતાને હાથે પૃથ્વીપર વિજય મેળવી શ્રી સિદ્ધરાજ પધારે છે

૩૦૪ ‘માનવાની’ ત્રીજી ‘સિદ્ધગઝ’ ઉપગત ‘અવતિનાથ,’નું મિદ્ધ જયસિંહે ધારણ કર્યું આણના પગમા તથા નાડોડના ચોદાણુ તો પહેલેથીજ ગૃજ્ઞાનના ગજાઓની અધીનતામા આલ્યા આવતા હતા જયસિંહે મહોબા (મહોબક)ના ચદેલ રાજા મદનવર્મા પર ચદાર્થ કરી વગી સોગર પર આક્રમણ કરી ગિગનાગના યાદવ (ચૂડા-સમા) રાજા ખેગાર (ખીજા)ને કેદ કર્યો, ખર્મર આદિ જગલી જ્વતિઓને પોતે વગ કરી અને અજમેરના ચોદાણુ રાજા (અ-જોરાજ, આનાક, આનહનર) પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો, પરંતુ પાછળથી સનાદ થનાથી તેણે પોતાની પુત્રી કાંચનદેવીનો વિવાહ તે આ-

હતા જેન વિદ્વાન સમુદ્રધોષ અને વલ્લભ (જિનવલ્લભ) સૂરિએ તેની પાસેથી સન્માન પ્રાપ્ત કર્યું હતું” આગ્રજી રા ઇ ખડ ૧ પૃ ૧૯૫

સંજ્ઞન મત્રીને નીચે હતા એથી શ્રીમાળીઓને સૌરઠમા (ઝાહિ-
યાવાડમા) વસવાટ કરવાને બહુ અનુકૂળ મધિ મળી હતી ત્યારથી
શ્રીમાય દેશથી-નગરથી આવેલ સર્વ શ્રીમાળી કુળના ગણાતા તે
શ્રીમાળીઓએ આવી સૌરાષ્ટ્રમા પોતાની વસ્તી વધારી હાટ દેશ
કે જે મેં ૧૧૦૦ ની લગલગમા ગૂજરાત સાથે જોડાયેા, તેમા
કણદેવના વખતથી અને ખાસ કરી સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના
મમયમા દડનાયક તરીકે શ્રીમાળી જૈન વાણીઆ જ નીમાઈને
આવતા વિસ ૧૧૯૩ મા પ્રાં મુનિમુનતચરિત ગ્યનાર શ્રીચંદ્રસૂરિ
પોતાની પૂર્વ અવસ્થામા હાટદેશની મત્રિમુદ્રા શોભાવતા હતા
આમ હાટમા જૈન શ્રીમાળીઓ ગયા તે હાડવા વાણીઆ કહેવામા
૩૦૯ વિદ્વત્પ્રિય સાહિત્યરસિક સિદ્ધરાજે ત્રણસો લલિયાઓ
એકઠા કરી સર્વ દર્શનના ગ્રંથો લખાવી રાજકીય પુસ્તકાલયની
સ્થાપના કર્યાંને તથા આચાર્ય હેમચંદ્ર કૃત સાંગોપાંગ સપાદલક્ષ
(મવાલાખ) વ્યાકરણ ગ્રંથની સેકડો પ્રતિઓ લખાની તેના અભ્યા-
સીઓને આપ્યાંને તેમજ અ ગ બ ગ આદિ લિન્ન લિન્ન દેશોમા
બેટ મોકલાવ્યાંને અને તે તે વિષયના અભ્યાસીઓને તે તે ગ્રંથો
પૂગ પાડ્યાંને ૯૮૫૫૨૪૮ પ્રભાવકચરિત તથા કુમારપાલપ્રબધમા છે

૨૪૮ રાજ પુર પુરોગૈશ્વ વિદ્વદ્ભિર્વાચિત તત ।
ચક્રે વર્ષત્રય વર્ષ (ચાવત) રાજા પુસ્તકકલેચને ॥૧૦૩॥
રાજાદેશાનિયુક્તૈશ્વ સર્વસ્થાનેભ્ય ઉચતૈ ।
તદા ચાહ્ય સચ્ચને લેક્ષકાના શતત્રયમ્ ॥૧૦૪॥
પુસ્તકા સમલેખ્યન્ત સર્વદર્શનિના તત ।
પ્રત્યેકમેવાદીયતા ધ્યેતૃનામુદમસ્ટશામ્ ॥૧૦૫॥
અગવગ કર્લિગેષુ ભાટકર્ણાટકુકળે ।
+ + + +
હ્યાદિ વિશ્વદેશેષુ શાશ્વ વ્યસ્તાર્યત સ્ફુટ ॥૧૦૬-૧૦૯॥
—પ્રમાવકચરિત હેમચંદ્રસૂરિપ્રવંધ પૃ ૨૦૨

મય દહેગનો ઉદ્ધાર કરી નવ પાકુ મજિ મધ્યાન્યુ હતુ મ ૧૧૮૫
(જુઓ ઉલ્લેખ તગિગિ ગમે તથા એવનકલ્પ બને મુદિન પ્રાચીન
ગુજરાત દાન્યમગ્રહ પગિષ્ટ ૫)

૩૦૭ મહામાત્ય આનુકેની મત્રગાથી આ જયમિહે થી
નવનુત્પ તીર્થની યાત્રા કરી તેની પૂન માટે આ ગામનુ શામન
કરી આપ્યુ હતુ ૨૪૭ અને પત્રી ગિનાગના નેમિનિનની યાત્રા
કરી હતી

૩૦૮ ગામના પ્રતાપથી ગલ્પની ઉત્તનિ નિખરે ચરી ચો-
કામા વંશવ અને સુખ વધ્યે જતા હતા આથી અન્ય પ્રતેગોમાથી
આની પાટણની વસ્તી ભગતી મધ મ. ૧૧૭૫ મા શ્રીમાનમા
દુકાળ પડ્યો હતો તેથી ત્યાં પત્રી મ ૧૨૦૦ ની લગભગમા
શ્રીમાન નગરની ધણી વસ્તી ગુજરાતમા આની લેકે એ પહેલા
પણ કૃષ્ણદેવના વખતમા લાટ (લાડ, ભડચ પામેના) દેનમા શ્રીમા-
ળીઓ આવતા થયા હતા મિદગને મોગના મુખ તરીકે શ્રીમાળી

૨૪૭ જુઓ પડિત લાલચદનો લેખ 'સિદ્ધરાજ અને જોનો', તેમા
નીચેના પ્રમાણે ટાંખ્યા છે -

સિદ્ધરાજની રાત્રીજય યાત્રાના વર્ષન માટે જુઓ હેમાચાર્યકૃત સસ્કૃત
દ્વાયત્રય કાવ્ય તેમના બારમામના શાસન માટે જુઓ લલ્લપ્રમસૂત્રિ પ્રાય
સ ૧૨૭૫ મા રચેલુ ધર્મલેખક કાવ્ય સંગ ૩ શ્લોક ૭૪, ૭૫, બાલ્ય-
દ્રસ્ટરિતુ પ્રાય સ ૧૩૦૦ મા રચેલુ વસતવિલાસકાવ્ય સર્ગ ૩ શ્લોક ૨૨,
પ્રભાચ દ્રસ્ટરિતુ સ ૧૩૩૪ મા રચેલુ પ્રભાવકચરિત્ર (હેમપ્રબંધ શ્લોક ૩૧૦-
૧૧-૨૩-૨૫), મેરુદ્વગ્નુ ૧૩૬૧ મા રચેલુ પ્રબંધચિતામણી (ભાષાતર
૫ ૧૬૦-૧૬૧), ૧૪૨૨ મા જયસિદ્ધસરિએ કરેલા કુમારપાલચરિત સર્ગ
૩ શ્લોક ૩૨-૩૩, ૧૪૬૨ મા જિનમહાનગણિકૃત કુમારપાલપ્રબંધ ૫ ૬,
૨૨, ૧૪૬૭ મા જિનલલ્લકૃત વસ્તુપાલચરિત સર્ગ ૧ શ્લોક ૮૪, સ ૧૬૫૦
પછીના દીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય સર્ગ ૧૭ શ્લોક ૧૬૫ ને તે પરની ટીકા
આ આશુક મત્રી સ ૧૧૭૬ અને સ ૧૧૮૧ મા મહામાત્યપદે અચુક
વિદ્યમાન હતો અને વાદિ દેવસરિ તથા કુમુદ્યદ વચ્ચેના વાદ વખતે
હાજર હતો

(સાલર-અજમેર પાસેના) ના રાજા પૃથ્વીરાજે (પૃથ્વીરાજ પહેલો તે રીસલદેવ-વિમલરાજ ત્રીજાનો પુત્ર) તેમના લેખથી-ઉપદેશથી અજમેર પાસેના રણુથભોરના જિનમદિર પર સોનાનો કુલ-કળશ આપ્યો હતો ૨૫૨ તેઓ વીરદેવ વિક્રાન્તથી પ્રાપ્ત થયેલી શ્રેષ્ઠ મત્ર- (સરિમત્ર) વિદ્યાનંદે અતિશય મહાન્ પ્રભાવક થયા (પી ૫, ૮૯) ગોપગિરિ (ગ્યાતિયર) ના શિખર પગના મહાસીર મદિરના દ્વારને ત્યાંના અધિકારીઓએ જે અવરોધ કર્યો હતો તે આ આચાર્યે જઈ ત્યાંના ભુવનપાલ નામના રાજાને કહી દૂર કરાવ્યો હતો ૨૫૩

જૈણ જયસિંહદેવો રાયા મણિરૂણ સયલદેસમ્મિ ।

નરાવિઓ અમારિં પજ્જોસવણાઈસુ તિહીસુ ॥

—શ્રીચ દ્રસરિ-મુનિસુમત ચરિત્ર (સ ૧૧૯૩ ૧) પી ૫ ૧૧

૨૫૨ यस्य सदेशकेनापि पृथ्वीराजेन भूभुजा ।

रणस्तमपुरे न्यस्त स्वर्णकुम्भो जितालये ॥

—વિજયમિહ-ધર્મો વિવરણ પી ૫, ૮૯

અને જુઓ રણુથભોરના જિનમદિરનો શિવાલેખ,

પુઠ્ઠરાણ સયમરીનરિંદેણ જસ્સ લેહેણ ।

રણસમતરજિણહરે ચઢાવિયા કળમકલસા ॥

—શ્રીચ દ્ર-મુનિસુમતચરિત્ર પી ૫, ૧૧

रणममपुरे आणालेहेण जस्स सन(भ)रिदिण ।

हेमधयदढमिसओ निच्च नच्चाविया कित्ती ॥

—ઉક્ત સદ્ગુરુપદ્ધતિ પી. ૫, ૯૬

૨૫૩ गोवगिरिसिहरसठिय चरमजिणाययणदारमवरुद्ध ।

पुनिवदिन्नसासणम (स) साव(ध)णिणहिं चिरकाल ॥

ગતૂણ નત્ય મણિરૂણ ભુવનપાલામિહાણભૂવાલ ।

અદસયપયત્તેણ મુક્તય કારિય જેણ ॥

—શ્રીચ દ્રસરિ-મુનિસુમત ચરિત્ર.

૩૧૦ દવે સિદ્ધગંગના સમયની ષ્ટલીક ઘટનાઓ દુઃખાળાનીએ તેણે મં ૧૧૫૨ માં સિદ્ધપુર વમાવ્યુ તથા રૂઢમદાનય (રૂઢમાન) નામનુ સિવાયય બધાવ્યુ, તેમજ મુનિધિનાથ (જનોના ૬ માં તીર્થકર) નો પ્રામાનિપત્તઓ (મદાનીગ જિનમદિ કગવ્યુ -ના ભ) સિદ્ધપુરમાં ચાગ જિનપડિમાયુક્ત સિદ્ધપુરનિદાગ અને પાટણમાં ગજવિદાગ કગવ્યો (૩ પ્રતિબોધ) નેના મમયમાં અનેક પ્રભાવક જનો થયા

૩૧૧ મલધારી અભયદેવસૂરિ—પ્રત્યક્ષાદન કુલના દર્શનુગીય ગચ્છના જયસિંહસૂરિના નિષ્પ અભયદેવસૂરિ થયા તેઓ વત્રમાં માત્ર એકજ 'ચોનપટ્ટો' (પટ્ટોવાનું વત્ર) અને એકજ પ્રજાન પટ્ટી (પટ્ટોરી-ઉપર ચોદનાનું વત્ર) ગખના તેમજ મનમલીન વત્ર અને દેદનાળા જેઠ સિદ્ધગંગે૨૪૯ (અન્યમન પ્રમાણે કુળુગે૨)૨૫૦ 'મલધારી' નામનુ મિત્રદ આપ્યુ હતુ આ અભયદેવસૂરિના ઉપદેશથી સિદ્ધગંગ જય-સિંહદેવે પોતાના સમગ્ર દેશમાં શામન આપના પધુપાળુ, (શ્રાવણ વ ૧૨ વી ભાદ્રના ચુદ ૪) એકાદની પ્રમુખ દિશોમાં 'અમાગિ' કગની હતી એટલે પનુન કરનાની મનાઈ કગી હતી ૨૫૧ શાહભરી

૨૪૯ અનયા સિરિ જયસિંહદેવનરિંદણ ગયતવાચ્છેણ રાયવા-ઢિયાગણ દિટ્ટો મલમલિણવત્થદેહો । રાયેણ ગયતથાઓ ઓસરિજ્ઞણ દુક્કરનારઓ તિ દિણ્ણ 'મલધારિ' તિ નામ ।

—જિનપ્રમસૂરિકૃત તીર્થકલ્પ (સ ૧૩૨૭-૮૬) પટ્ટી ૪૦ મો ૬૮૫

૨૫૦ જસ મલહારિનામ દિશ કજ્ઞણ નરવહ્ણા

—પ્રદેવસૂરિકૃત સદ્સુર પદ્ધતિ પી ૫, ૬૬

શ્રી ગૂર્જરેશ્વરો દટ્ટવા તીન મલપરીપદ ।

શ્રી કળા મિદ્ધ સસ્ય મલધારી વ્યધોપયત્ ॥

—સાજોજરકૃત પ્રાકૃત દ્વયાશ્રયર્જતિ (સ ૧૩૮૭) પ્રસસ્તિ

૨૫૧ યસ્યોપદેશાદપિલસ્વદેશે સિદ્ધાધિપ શ્રી જયસિંહદેવ ।

પ્રસાદશીમુખ્યદિનેષ્વમારીમનારયજ્ઞાસનદાનપૂર્વામ્ ॥

—વિજયસિદ્ધકૃત (સ ૧૧૯૧) ધર્મોપદેશમાલા વિવરણ પી ૫, ૮૬

ત્યાથી રાખ્ય ગ્રહણુ ઝગી-રાખનો અભાવ થતા ત્યાની માગી લીધી તે ત્યાસુધી કે ત્યા શરીરપ્રમાણુવાળી વિશાળ ખાડ ગદ્ય ૨૫૭ (મં ૧૧૬૮ આસપાસ)

૩૧૩ ૧૧ મા અને ૧૨ મા શતકની વચ્ચે થયેલ પૂર્ણતત્ત્વ ગચ્છના વર્ધમાનસૂરિ ગિધ્ય શાંતિસૂરિએ ધનપાલ કૃત તિવક્રમજરી પર દિપ્પન, જૈનતત્કર્વાર્તિવૃત્તિ, તથા ઘૃન્દાવન ઠાવ્ય-ઘટખપર ઠાવ્ય-એવાબુદ્ધ કાવ્ય-શિવભદ્ર કાવ્ય-ચન્દ્રદૂત કાવ્ય એ નામના પાંચ યમકમય કાવ્યોપર વૃત્તિઓ ગચ્છી (જે ૪૩, જે પ્રં ૫૮-૫૯)

૩૧૪ જિનવલ્લભસૂરિ—કર્ણના રાજ્યમા તેઓ ગણી તરીકે થયા ને ગ્રથકર્તા તરીકે અને છેવટે આચાર્ય તરીકે સિદ્ધગંજના સમયમા પ્રસિદ્ધ થયા તેમનું સ્થાન ખરતરગચ્છના આચાર્યોમા ધર્ણુ ઉચ્ચ છે 'તે મૂલ ચૈત્યવાસી આસિકા નામના દુર્ગવાસી કૂચપુરીય જિનેશ્વર નામના સૂરિ-મઠાધિપતિના શિષ્ય હતા અને તે ગુરુએ નવાગ વૃત્તિકાર અભયદેવસૂરિ પાસે પાટણમા તેને શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા મોકલતા અભ્યાસમા ચૈત્યવાસ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ આચાર રૂપે પ્રતીત થતા ચૈત્યવાસ ત્યજી શાસ્ત્રવિધિ અનુસારનેા આચાર સ્વીકાર્યો અને અભયદેવસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી જે ચૈત્યો બધાબ્યા તેને 'વિધિચૈત્ય' નામ આપી તેમા અમુક શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ કાર્યો નહિ થાય એવા શ્લોકો મૂકાબ્યા ૨૫૮

૨૫૭ જુઓ તેમના પ્રશિષ્ય શ્રાવ્યદ્રસૂરિકૃત મુનિસુવતચરિત્રની પ્રશસ્તિ કે જે પોતે સમકક્ષીન ■ અને જે પોતે નીણાવે છે કે ભક્તિથી વશ થઈ મે આમા કાઈ પણ—ચોડું પણ મુષા ભાષણુ કર્યું નથી પી ૫, ૧૩

૨૫૮ તે પૈકી જે શ્લોક એવા છે કે—

અત્રોત્સૂત્રજનકમો ન ચ ન ચ સ્નાત્ર રજન્યા સદા

માધૂના મમતાઽઽથયો ન ચ ન ચ છીણા પ્રવેશો નિશિ ।

જાતિ-જ્ઞાતિકદામ્રહો ન ચ ન ચ શ્રાદ્ધેષુ તામ્બૂલમિ—

ત્યાજ્યાઽન્નયમનિથિતે વિધિવૃત્તે થી જૈનચૈત્યાલયે ॥

—આ અનિશ્રાએ વિધિપૂર્વક થયેલ શ્રી જૈન ચૈત્યાલયમા એવી આજ્ઞા

૩૧૨ પિ. મ. ૧૧૪૭મા માસ ગુરુ ૫ ગિરિગે અનગી
પાર્શ્વનાથની મૂર્તિને આ મુર્તિએ પ્રતિગિન દગી અને નિન પત માટે
ગત એનગે ત્રીપુ (મિગપુ) નામનુ ગામ આપ્યુ અને ત્યાથી તે
પ્રતિમા નીકળી તે ગ્યાને જનનુડ મરાગ્યો આ અનગી પાર્શ્વના-
થનુ તીર્થ ત્યાગ્યી તે આનંદિન મુની પ્રસિદ્ધ છે ૨૫૪

૩૧૩ તેમજે વગલુગના પુત્ર મતુષ (માનુ-મતુલ-મપલ))
મરીને કદી ભક્ત્યમા મમનિકા નિદાગમા મોનાના દગો ચકાન્યા
દતા ૨૫૫ અપનામ કરીને તેમજ ધી મિનાયતી મરી વિનયની ચીને
નકને તપ તીન કડકાર્ધથી કરના દતા તેમજે દનગે આત્મજોગે
અને કડમડ યગને પ્રમોન આપી મેડનપુ (મેડના)મા વીગમનુડ
ચિત્ત દગન્યુ દતુ ૨૫૬ કેનગે ૪૭ નિમ મુરીડ અનગન પાત્યુ તે
વખને તેમના દર્શનાર્થે મિદ્દગજ ખામ ગયો દનો ત્યાગે અર્ગવામ
થયો ત્યાગે તેમના ગરીગનમો મિદ્દગજે કાદની પાડ્યી અટાગીએ
ગદી પોનાના પગિજન મમેન નેયુ દતુ, અને ચિના જુઝાતા લોગાએ

૨૫૪ ભાવવિજયમણિહૃત અતરીક્ષમાદ્યાભ્ય સ ૧૭૧૫

૨૫૫ ઘરણગમુય સતુય સચિવ મણિકુળ (જેણ) મદ્યન્ટે ।

મિરિ મલિયાવિદારે દેમમયા રોવિયા કદમા ॥

—શ્રીચદ્ર-મુનિમુક્તવચનિ પી ૫, ૧૦

૨૫૬ રત્નરોખરશુરિની પ્રાકૃત દ્રવાશયવૃત્તિ પ્રશન્નિ (સ ૧૩૮૭)

પર સદ્દત્ત્વન મૂલેવાન ચક્ષ કદમદ ચ ય ।

પ્રતોધ્ય મેઢતપુરે વીરચૈત્યમચીકરત્ ॥

તથા વિરોપમા ત્યા જણાન્યુ છે કે—

‘નાય મુરપ્તૂરાપ્તૂસ્ય ગગાર પ્રતિવોધ્ય ય ।

ઉજનયતતીર્થપથ સિગમૂતમધીવહત્ ॥

—એટલે કે મોરકના રાજા જેગારને પ્રતિજોધી ગિરનાર તીર્થના વિન-
બૂત યથેલા માગને વહેતો દર્યો હોતો આ કથન ખરી રીતે અભયદેવમૂર્તિને
નહિ, પરંતુ તેમના પ્રસિદ્ધ શિષ્ય દેમય દેમજિને લાગખરે છે

વિધિ પ્રકરણ, સધપટ્ટક (પ્ર જોડાવાલ દવસુખ), પ્રતિક્રમણ સામા
ચાગી, 'ધર્મ'શિક્ષા, ધર્મોપદેશમય દ્વાન્ગકુલકરૂપ પ્રકરણ, પ્રશ્નોત્તર શતક,
સંગારશતક, સ્વપ્રાજ્ઞક વિચાર, ચિત્રકાવ્ય, મો એક મુતિ સ્તોત્રાદિ
જેવાંકે અજિતશાંતિ મ્તન, ભાવાગ્નિવરણ મ્તોત્ર, જિનકલ્યાણક
સ્તોત્ર, જિનચરિત્રમય જિનસ્તોત્ર, મહાવીરચરિત્રમય વીરમ્તન
(બુદ્ધ ૪ ન ૩૫૧ બુદ્ધ ૫ ન ૬૦૯), 'સપલ-પાશ્વ'-નેમિ-શાંતિ-
મતાવીર સ્તોત્રાદિ છે

૩૧૬ એમ કહેવાય છે કે સ ૧૧૬૪મા આ જિનવ'નલ
ગણિએ પોતાની કૃતિઓ નામે અષ્ટસપ્તતિકા, સધપટ્ટક, ધર્મશિક્ષા
આદિ ચિત્રકૂટ, નરવર, નાગપુર, મરુપુર આદિમા સ્વપ્રતિષ્ઠિત વીર-
વિધિચેત્યોમા પ્રશન્તિરૂપે કોતરાવી આ બધી કૃતિઓમા ચેત્યવાસનો
નિરાસ અને વિધિમાર્ગનું પ્રતિપાદન કરેલ છે સધપટ્ટકમા ચેત્ય-
વામીના દશ દ્વારો-લક્ષણો ૨૬૦બતાવ્યા છે, તે પ્રમાણે ચાલવાથી
જદિ પણુ આત્મકલ્યાણુ નજ થઇ શકે, અને તે માટે તે દરેક લઇ
તેનું ખડન કરવામા આવ્યું છે

૨૬૦ અત્રોદ્દૈશિકમોજન જિનગૃહે ઘાસો વસત્યક્ષમા

સ્વીકારોડર્થગૃહસ્થચૈત્યસદનેષ્વપ્રેક્ષિતાચાસનમ્ ।

સાવચાચરિતાદર શ્રુતપથાવજ્ઞા ગુણિદ્વેષધી—

ધર્મ કર્મહરોડન ચેત્ પથિ મવેન્મેરુસ્તદાડન્ધૌ તરેત્ ॥૫॥

—(સાધુએ) (૧) પોતાને હૃદયેશને-નિમિત્તે થયેલ ભોજન જમવાથી,
(૨) જિનગૃહમા રહી વાસ કરવાથી, (૩) અન્યની વસતિ-ગૃહ પ્રત્યે અક્ષમા
રાખવાથી-તેમા જઇ રહેવામા તિરસ્કાર રાખવાથી, (૪) દ્રવ્યનો સ્વીકાર
કરવાથી, (૫) પોતપોતાના આવકો રાખવાથી, (૬) ચેત્ય એટલે દેવમદિરોને
પોતાના સદન-ઘર તરીકે રાખવાથી (૭) આસનાદિનું પ્રમાણન નહિ કર-
વાથી, (૮) પાપવાળા આવચરણનો આદર કરવાથી, (૯) શ્રુતમાર્ગની અવ-
જાથી, (૧૦) ગુણિઓ પ્રત્યે દ્વેષ શુદ્ધિથી કર્મહરણ કરનારો ધર્મ યતો હોય
તો તે પણ સમુદ્રમા મેરૂ તરે !

મેદપાટદેનાદિ પ્રાય ચૈત્યવાસી આચાર્યોથી વ્યાપ્ત દના ત્યા વિદાર
કર્થો ચિદ્દત્તમા ઓકને પોતાના ઉપગેગના ગગી અને ભદ્રત કર્થો,
ને એ વિધિચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી વાગ્ગ્ગ (વાગ્ગ)ના લોકોને પ્રતિષ્ઠાધ્યા
પત્રી ધાગનગરીમા જઈ નગ્ગર્મ ગતની મળામા અતિમાન મેગ્ગ્યુ ૨૫૮
નાગપુગ (નાગોગ)મા નેમિજિનાયની, નગ્ગરપુગમા વિધિચૈત્યની
પ્રતિષ્ઠા કરી મડકોદ્દમા વિદાર કરી ચૈત્યસમને નિવાર્યો અમયવ
સગ્ગિના આગેયથી દેવભદ્રાચાર્યે તેમને સુગિ પદ આપ્યુ નેથી અમય-
વેવના પદ્ધત થયા, પત્રી ૧ મામે મ ૧૧૬૭મા ગ્ગરથ થયા

૩૧૫ તેમણે મં ૧૧૭૫મા જિનચરિત્તરિ કૃત ગ્ગવેગ્ગગગાના
પોતે ગગિ (ઉપાધ્યાય) દના ત્યાગે ગોધી અને તેમના મથો -સૂત્રમાર્થ
સિદ્ધાન્ત વિચારમા (આર્ધાનનક-પી ૧, ૨૮ પ્ર જે ધ સભા), આગ-
મિક વસ્તુ વિચારમા (પદ્ધાનિ પી ૧, ૨૭ પ્ર આ સભા), પિદ-
વિનુદ્ધિ પ્રકરણ (પી ૧, ૬૩-૧૦૧, તાડપા ૧ પી ૨, ૩૦), પૌપધ-

છે કે તેમા ઉત્સુન જનકમ નથી, રાત્રે સ્નાન-સ્નાન નથી સાધુઓ માટે
સમતાપૂર્વક રહેવાનો આચર્ય નથી, રાત્રે સીઓનો પ્રવેશ નથી, ભતિજ્ઞાતિનો
કદામદ નથી (મને તેને આવવાની છૂટ છે), ત્યા આજ્ઞાને તાગલ આવતુ નથી

દ્વહ ન રાત્રુ નિષેધ વસ્ત્યચિત્ત વદનાદો

ધૃતવિધિ વહુમાની ત્વન સર્વાધિકારી ।

ત્રિચતુરજનદૃષ્ટ્યા ચાગ્ર ચૈત્યાર્યશુદ્ધિ—

વ્યયવિનિમયરક્ષા ચૈત્યશુદ્ધ્યાદિ કાર્ય ॥

—અહીં કાઠને પશુ દર્શન પૂજન કરવા માટે ના પાડવામા આવનાર
નથી વળા સૂત્રવિધિને માન આપનાર હરમેઘ માણસને અહીં અધિકારી
તરીકે ગણવામા આવશે તેમજ આ દેરાસરના દ્રવ્ય એ ત્રણ ચાર જણની
નજર નીચે વ્યાજે ધીરી વધારવા ખરચવા, લેવડદેવડ-વિનિમય કરવા
સંભાળી રાખવા તથા દેરાસરના કામકાજ કરવા ફરમાવવામા આવે છે

૨૫૯ યસ્ય થી નરવર્મભૂપતિશિર કોટીરરત્નાકુર—

જ્યોતિર્જાલજલરુપ્યત સદા પાદારવિન્દદ્વયી ॥

—તેમના સતાનીય અભયદેવદત્ત જયતવિજય કાવ્ય પ્રસસ્તિ સ ૧૨૭૮

શ્વદેવગણિ અને દેવયદ્રગણિ હતા તે તેમા આધારગ્રંથ હતા. આ વૃત્તિ નેમિચંદ્રસૂત્રિએ તથા જિનદત્તસૂત્રિએ અણુદિવનાડમા સંગ્રહી હતી (જા છાણી, તાડપત્ર કી ૨ ગા) કર્તા પોતાની પૂર્વાચ્છા એ પ્રમાણે આપે છે કે—લાટદેશના વટપદ્રકપુરમા ભિક્ષુવાવ અને ધર્મદેવ વશમા નિર્મલ એવા શ્રેષ્ઠ વર્ધમાન અને શ્રમિતિ (શ્રીમતિ) ના વસત નામે પુત્રે દીક્ષા લીધી, ને તે સમુદ્રોપસૂત્રિ થયા—અપગ્નામ વીગગણિ થયા.

૩૨૬ નવાગી વૃત્તિકાર અભયદેવસૂરિના શિષ્ય વર્ધમાનસૂત્રિએ ખલાતમા આદિનાથ—ત્ર્યુપલદેવ ચરિત્ર સ ૧૧૬૦ મા ૨૨યુ (પી ૫, ૮૧, કા છાણી) તથા ધર્મદેવડક નામનો ગ્રંથ મહત્તિ સ ૧૧૭૨ મા ૨૨યો કે જે પાર્શ્વચંદ્ર ઉપાધ્યાય અને અશોકચંદ્રગણિએ શોધ્યો તેમા નેમિચંદ્ર અને ધનેશ્વરનો ઉલ્લેખ છે (કા છાણી)

૩૨૭ સ ૧૧૬૦ મા પ્રખ્યાત હેમચંદ્રસૂરિના ગુરુ દેવચંદ્રસૂરિએ ખલાતમા શાંતિનાથ ચરિત્ર પ્રાકૃતમા ગદ્યપદ્યમય ગ્રંથ તેમા અપજ્ઞશ ભાષા પણ વપરાયેલી છે તેની તાડપત્રની પ્રત પાટણુ ભડારમા છે (પી ૫, ૭૩ તથા પી ૪, ૧૦) તે ઉપરાંત પોતાના પ્રગુરુ પ્રણુમ્ન સ્થરિકૃત મૂનગુદ્ધિ—અપગ્નામ સ્થાનકાનિ પર દીક્ષા—સ્થાનકવૃત્તિ ગ્ની (પી ૫, ૧૬૫) વીરાત ૧૬૩૧ (સ ૧૧૬૧) મા ચંદ્રવતના પુત્રદેવ ગચ્છના નેમિચંદ્ર શિષ્ય શાંતિ સૂરિએ સ્વશિષ્ય મુનિચંદ્ર માટે પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર ૨૨યુ (જા છાણી, જે પ્ર ૪૬) આ શાંતિસૂત્રિએ સિદ્ધતામના આવકે બધાવેલા નેમિ ચૈત્યમા પોતાની પાટે આઠ આચાર્યો નામે મહેન્દ્ર, વિજયસિંહ, કે વેન્દ્રચંદ્ર, યજ્ઞદેવ, પૂર્ણચંદ્ર, જયદેવ, હેમપ્રભ અને જિનેશ્વર સ્થાપ્યા અને પોતાનો ગચ્છ પિપ્પલગચ્છ પ્રસિદ્ધ કર્યો તે શાંતિ સૂરિની પૂજાને ચક્રેશ્વરી દેવીએ પોષી હતી—પુષ્ટ કરી અને જેની વાણીવડે સિદ્ધ (ઉક્ત આવક) નમસ્કાર કરવા યોગ્ય થયો હતો ૨૬૮

૨૬૯ ચક્રેશ્વરી યસ્ય પુષોપ પૂજા સિદ્ધોડમવદ્ યસ્ય ગિરા નમસ્ય ।
જુઓ તેની પરપરામા યથેષ્ઠ ધર્મપ્રભસૂરિકૃત ૧૮ શ્લોકની તાડપત્રપત્રની

સુભાષી ચંદ્ર (૧૯૩૨) ગાંધીજીનાં ચિત્રણ

જે બ તાડપન પુતકના કાલકનક પઠ ચિત્રિત નિનન નભ મુઠિ પાગ ૩૧૪-૬ ૫ ૨૩૨
 [ગાયકવાડ ગ્રો ગી ' અપખશ મન્યમી ' ઓગિનન ઇન્ડિયન, વોગગા મોનમી]

વિધિ પ્રકરણ, સંધપદ્ધતિ (પ્ર જોડાનાલ દયમુખ), પ્રતિક્રમણ સામા-
ચારી, ધર્મશિક્ષા, ધર્મોપદેશમય દ્વાદશકુલરૂપ પ્રકરણ, પ્રશ્નોત્તર શતક,
શુભારશતક, સ્વપ્રાપ્તક વિચાર, ચિત્રકાવ્ય, મો એક મુતિ સ્તોત્રાદિ
જેવાકે અનિતશાંતિ સ્તન, ભાવાગિવારણ મોત્ર, જિનકલ્યાણક,
મોત્ર, જિનચરિત્રમય જિનસ્તોત્ર, મહાવીરચરિત્રમય વીરમતલ
(બુદ્ધ ૪ ન ૨૫૧, બુદ્ધ ન ૬૦૬), ઋષભ-પાર્શ્વ-નેમિ-શાંતિ-
મા વીર મોત્રાદિ છે

૩૧૬ એમ કહેવાય છે કે મ ૧૧૬૪મા આ જિનવંશ
ગણિએ પોતાની કૃતિઓ નામે અષ્ટસમતિકા, સંધપદ્ધતિ, ધર્મશિક્ષા
આદિ ચિત્રરૂપ, નરવર, નાગપુર, મરપુર આદિમા સ્વપ્રતિષ્ઠિત વીર-
વિધિયોમા પ્રશન્તિરૂપે કોતરાની આ બધી કૃતિઓમા ચેત્યવાસનો
નિરાસ અને વિધિમાર્ગનું પ્રતિપાદન કરેલ છે સંધપદ્ધતિમા ચેત્ય-
વાસીના દશ દારો-લક્ષણો રૂપે બતાવ્યા છે, તે પ્રમાણે ચાલવાથી
ઘડિ પણ આત્મકલ્યાણ નજ થઈ શકે, અને તે માટે તે દરેક લઈ
તેનું ખડન કરવામા આવ્યું છે

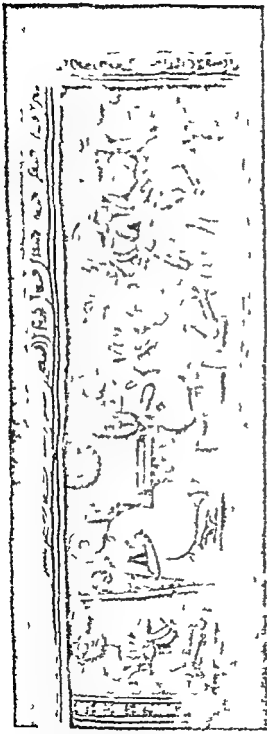
૨૬૦ અગ્રોવૃદ્ધશિક્ષામોજન જિનગૃહે વાસો વસત્યક્ષમા

સ્વીકારોઽર્થગૃહસ્યચૈત્યસદનેષ્વપ્રેક્ષિતાવાસનમ્ ।

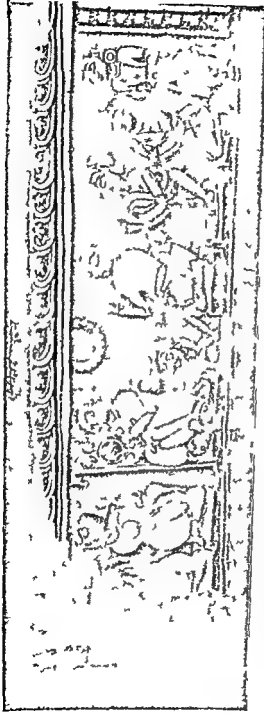
સાવચારિતાદર ધૃતપચાવજ્ઞા ગુણિદ્વેષધી—

ધર્મ કર્મહરોઽન ચેત્ પથિ મવેન્મેરુસ્તદાઽઘ્ધૌ તરેત્ ॥૫॥

—(સાધુએ) (૧) પોતાને ભદ્રેશીને-નિમિત્તે થયેલ જોનન જમવાથી,
(૨) જિનગૃહમા રહી વાસ કરવાથી (૩) અન્યની નસતિ-ગૃહ પ્રત્યે અક્ષમા
રાખવાથી-તેમા જઈ રહેવામા તિરસ્કાર રાખવાથી, (૪) દ્રવ્યનો સ્વીકાર
કરવાથી, (૫) પોતપોતાના અવધે રાખવાથી, (૬) ચેત્ય એટલે દેવમંદિરોને
પોતાના સદન-ઘર તરીકે રાખવાથી, (૭) આસનાદિનું પ્રમાણ નહિ કર-
વાથી, (૮) પાપવાળા આચરણનો આદર કરવાથી, (૯) શ્રુતમાર્ગની અવ-
જ્ઞાથી, (૧૦) ગુણિએ પ્રત્યે દ્વેષ બુદ્ધિથી કર્મહરણ કરનારો ધર્મ થતો હોય
તો તો પણ સમુદ્ધમા મેર તરે !

જે બ તાડપન પ્રસન્નતા કાંઈક પગ ચિહ્નિત નિમન તબ મહિ પાગ ૩૧૮-૬ ૫ ૨૩૨
 [ગાયકવાડ શ્રી મી 'અપભ્રંશ મન્થન' શ્રોતિગેહન ઇન્ડિયન, વૅગ્-૧૧ ॥ મૅનિન્યગી ']

ને ભ તાડપન પુસ્તકના કાષ્ઠક નક પર ચિત્રિત જિનના સુરિ પાસ ૩૧૭-૩૧૯ પૃ ૨૩૩
 [ગાયકવાડ ઓ સી 'અપભ્રંશ કાવ્યત્રયી' ઓરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, વડોદરાના સોનમયી]

૩૧૭ જિનવંદનભમ્મિના શિષ્ય અને પાંધર જિનદત્તસૂરિ થયા કે તેમણે ધાન્ય રૂપિયો પ્રતિભોધી નવા આનંદ દ્યા, તેમણે ખગતગ્ગન્દ્રીય એક પ્રભાવક પુરૂષ તરીકે 'દાદા' નામથી જોળણે છે (મુગ્ધિદ મ ૧૧૭૬ અને મા ૧૦૧૧ અલ્લભેગ્મા) તેમના પ્રધો ગાધ્યસાધનનક પ્રાકૃત ગાથા ૧૫૦ મા ૫૧ ગણ ગિ-આચાર્યોના દુઃ વાન જે (પ્ર૦ યુનિનાય પન્નાનાન ઝવેરી, મુખ્ય), મુદ્દે પેના-વલી, ગાધ્યગમમત્તિ, મવાધિદાયિ (ગમગ્મા) એના, મુગ્ધપાગત-ય, વિન વિનાસિએના, અવગ્યાદ્ર-૧૬, અત્યન-૧૬ (પી ૨, ન ૧૪૮), વિનિકા આદિ પ્રાંશા ગ્યા, ને અપવર્ગના નામ દાએનામે અર્ચકે જે ગુરુકે જિનવંદનભમ્મિની પ્રનમા કરુ ગ્યા જે, ઉપેગસાયન એ કૌતુક-૧૬ ગ્યા ૨૧૧ તેમણે દેવમુગ્ધિનુ જીનાનુસાસન મીકે ગોધ્યુ (પી ૫, ૨૨)

૩૧૮ જિનવંદનભમ્મિ શિષ્ય ગમદેવગણિએ પ્રાય મ ૧૧૭૩મા અગુરુગચિન પડીતિ પર દિપ્પનક અને સત્તરી પર દિપ્પનક ગ્યા (જે પ્ર ૩૩, ૩૪), જિનવંદન-જિનદત્તને મેનના તથા જિનપ્રિય (વંદન)ના શિષ્ય જિનભદ્રમુગ્ધિએ અપવર્ગનામાલા-૫ અગપગિદાગ્નામમાના નામનો ઇનગ્રથ ગ્યો (જે પ્ર ૬૪)

૩૧૯ જિનવંદનભમ્મિના ગાન ઉપેશથી 'પ્રન'ેવ નામના આનંદે નાગપુગ્મા (નાગોગ્મા) નેમિનાયનુ મદિ કરગ્યુ હતુ જિન-વંદનના શિષ્ય જિનદત્તસૂરિ સૂરિપદ સ્વીગર્થો પત્રી લગભગ મિ મ ૧૧૭૦મા નાગપુગ્મા વિચર્યા દના તે વખતે પ્રાય ઉપરોક્ત 'પ્રન-

૨૬૧ કે જે 'અપભ્રંશ કાવ્યચયી' એ નામથી ગા એ સી ન ૩૭ મા પ્રૃથ થયેલ છે અને તેમાની સંશોધક પડિત લાવચ દની સંસ્કૃત પ્રરતાવના જિનવંદનસૂરિ, જિનદત્તસૂરિ, આ ત્રણ કાવ્યો, તે પરના દીકાકારો અપભ્રંશ લાખા વગેરે પર ઘણા પ્રકાશ પાડે છે, તેમા પરિશિષ્ટ તરીકે જિનવંદનભદ્ર મૂળ સંધપદક, જિનદત્તકૃત ગણધર સાર્થસત્ત અને ગુરુ-પારત-ય, કવિ પદ્મકૃત પદાવલી (જિનદત્તસૂરિ સ્તુતિ) આપેલ છે

દેવ શ્રાવકે તેમને આયતન, અનાયતન, વિધિ, અવિધિ વિષયને ન ચર્ચવા સૂચના કરી હતી, કે જે સૂચના તેમણે મતભેદનુ સમર્થન કરી સ્વીકારી ન હતી એ ધનદેવ (જિનવત્સલના ભક્ત)ના પુત્ર પદ્માનન્દ થયા કે જેમણે વૈરાગ્યશતક રચ્યુ ૨૬૨

૩૨૦ સોમના પુત્ર વાગ્ભટ્ટે પાત્ર પરિચ્છેદમા વાગ્ભટ્ટાલકાર
આ જયસિંહના રાજ્યમા રચ્યો ૨૬૩ (પ્ર કા, મા ન ૪૮) તેમા તેણે
જયસિંહ રાજા સળધી પોતે રચેલા ગ્રંથોને અનેક અલકારોના
ઉદાહરણો રૂપે મૂક્યા છે ૨૬૪

૨૬૨ પ લાલચ્છ માધીનો દૂકો લેખ તામે 'કવિ પદ્માનન્દ' જૈન
૭-૮-૧૯૨૭ પૃ ૫૫૫ વૈરાગ્યશતક કાવ્યભાવા સાતમુ ગુચ્છ (નિ પ્રે)મા
પ્રકટ થયુ છે

૨૬૩ કાઈ ઉચ્ચતમત્રિના પુત્ર વાગ્ભટ્ટ (બાહક)ને આ ગ્રંથના રચનાર
માને છે વળી નેમિકુમારના પુત્ર વાગ્ભટ્ટ કે જેમણે કાવ્યાનુશાસન રચ્યુ
છે અને જેમણે તેમા ઉક્ત વાગ્ભટ્ટાલકારનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે તે જુદા
વાગ્ભટ્ટ છે તે ઉપરાંત એક ત્રીજા વાગ્ભટ્ટ છે કે જે નેમિનિર્વાણ કાવ્યના કર્તા છે

૨૬૪ इन्द्र स एष यदि किं न सहस्रमक्षणा

लक्ष्मीपति यदि कथं न चतुर्भुजीऽसौ ॥

आ स्यन्दनध्वजधृतोऽधुरतामचूट

श्री कर्णदेवनृपसूनुरय रणाम्ने ॥

—સ સયનિધયાવકાર ૨, ૪, શ્લો ૮૧

इन्द्रेण किं यदि स कर्णनरेन्द्रसूनु-

रैरावणेन किमहो यदि तद्द्विपेन्द्र ।

दम्भोलिनाप्यलमल यदि तत्प्रताप

स्वर्गोऽप्यय ननु मुघा यदि तत्परी सा ॥

—આણેપાલકાર ૫, ૪, શ્લો ૭૬

अणहिलपाटक पुरमवनिपति कर्णदेवनृपसूनु ।

श्री कलशनामधेय करी च रत्नानि जगतीह ॥

—અત્યુલ્લેખ સમુચ્ચયાવકાર ૫, ૪, શ્લો ૧૩૨

૩૧૭ જિનવંશભક્તિના નિયમ અને પદ્ધતિ જિનદત્તસૂત્રિ
યથા કે જેમણે ધર્મના અનુષ્ઠાનો પ્રતિબોધી નવા શ્રાવક કયાં, તેમણે
ખગતગગનીય એક પ્રભાવક પુણ્ય તરીકે 'દાદા' નામથી ઓળખાણે છે
(મુરિપદ મ ૧૧૭૬ અને મા ૧૨૧૧ અજ્ઞમેગમા) તેમના પ્રયો
ગાળધરસાધરણક પ્રાકૃત ગાથા ૧૫૦ મા પૂર્વ ગાળધર-આચાર્યના
કુલ જાનન છે (પ્રાં મુનિનાય પન્નાનાન ઝવેરી, મુખધ), મરદ પેના-
વધી, ગાળધરમક્ષતિ, ગમદિગમિ (અમગા) મ્તોન, મુગુરુપાત-ય,
વિનન નિનાગિમ્તોન, અવગથાકુલક, ચિત્તવનન કુલક (પી ૨ ન
૧૪૮), વિનિકા આદિ પ્રાંમ્મા ગમ્યા, ને અપમનમા નામ દાગ્યો
નામે અચરંગ કે જે ગુરુ જિનવંશભક્તિની પ્રતિમા કમળુ દાન્ય
કે, ઉપેનગમાયન અને કાનગમકુલક ગમ્યા ૨૧૧ તેમણે દેવસૂત્રિનું
શુભાનુશાસન સંગીક ગોધ્યુ (પી ૫, ૨૨)

૩૧૮ જિનવંશભક્તિ રિપ્ય ગમદેવગણિએ પ્રાય મ ૧૧૭૩મા
અનુરૂપિત પદ્ધતિ પદ્ધતિપનક અને મત્તગી પદ્ધતિપનક
ગમ્યા (જે પ્ર ૩૩, ૩૪), જિનવંશભ-જિનદત્તને મેવના? તથા
જિનપ્રિય (વંશભ)ના રિપ્ય જિનભક્તસૂત્રિએ અપવર્ગનામાના-પચ-
વગપદિદાગનામમાના નામનો અનગ્રથ ગમ્યો (જે પ્ર ૬૪)

૩૧૯ જિનવંશભ ગુરુના શાત ઉપેશથી ધનદેવ નામના
શ્રાવકે નાગપુગમા (નાગોગમા) નેમિનાયનુ મદિ કમળ્યુ હતુ જિન-
વંશભના રિપ્ય જિનદત્તસૂત્રિ મુરિપદ શ્રીકાર્યા પત્રી લગભગ નિ
મ ૧૧૭૦મા નાગપુગમા વિચર્યા હતા તે વખતે પ્રાય ઉપેશત ધન-

૨૬૧ કે જે 'અપભ્રશ લાભ્યવધી' એ નામથી ગા ઓ સી ન ૩૭
મા પ્રમ્ત થયેલ ■ અને તેમાની સંશોધક પકિત લાવ્ય હની સરકૃત પ્રતા-
વના જિનવંશભક્તિ, જિનદત્તસૂત્રિ, આ ત્રણ લાભ્યો, તે પરના દીકારો
અપભ્રશ લાખા વગેરે પર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે, તેમા પરિશિષ્ટ તરીકે
જિનવંશભક્ત મૂળ સંધપદક, જિનદત્તકૃત ગણધર સાર્ધશત- અને મુગુરુ-
પારત-ય, કવિ પદ્ધકૃત પદાવધી (જિનદત્તસૂત્રિ સ્તુતિ) આપેલ છે

૩૦૧ મિદ્ધગન્તો પોતો વિગ્રાગ્રેભી દતો-પડિનેને ગન્તમામા
 ધ્યાન આપી તેમની નિદ્રતા પીછાનનો ભાગના મર્વ પ્રેરોમાથી
 પ્રો પ્રો પડિને પોતાના પાડિત્યનુ પ્રદ્યન કગસવા ગૂન્તો ગન્ત-
 ધાનીમા અવમ્ય આપ્યા કન્તા દતા ગૂન્તગપનિની નિદ્રતમા પા
 ભાગના આદના ૥૥૥ની આની પ્રનિભાગાલી પગિદ્ધને પ્રમુખ
 સમ્ય-મભાપનિ દરિગન્ત શ્રીપાલ દતો તે જન પોનાડ વમ્ય દતો
 તે મિદ્ધગન્તો બાવમિન-‘પ્રનિપન ગુ’ દતો અને તેને તે ગન્તી
 ‘નાના’ દી મંમોધનો ૨૬૫ તે શ્રીપાલે એકન્ત દિવમમા એક મદા
 પ્રમધ-વેગચનપનાન્ય નામનો બનાવ્યો દતો તેને ‘કનિગન્ત’ યા
 ‘કનિચકન’ એ નામનુ મિદ્ધ તેની ચોકાતર કસિત નનિથી પ્રમત્ર
 થઈ નૃપનિએ આપ્યુ દનુ મૃદ્ધગચના મર્વદેમ્યગિ-યગોભદ્ર-
 મુનિચદ્રમ્યગિ-અનિનવમ્યગિ નિધ્ય હેમચદ્રમ્યગિએ નાભેપનેમિ
 નામનુ દિસધાન દાવ્ય એટલે નાભેપ-સપભનાથ અને તેમિ-

જગદાત્મકીર્તિપુત્ર જનયન્નુદામધામદો પરિપ ।

જયતિ પ્રતાપયૂષા જયસિંહ ક્ષમામૃદધિનાથ ॥

—અસધુતા રૂતિ વર્ણ્યમ પ ૪, શ્લો ૪૫.

અસ્તુ પારુપગુણાજયર્ગિહૃદેવ—

પૃથ્વીપતે મૃગપતેષ્વ સમાનભાવ ।

રિ ત્વેકત પ્રતિભટા સમર વિહાય

સયો વિશન્તિ વનમન્યમશન્માના ॥

—અતિગેહાલકાર પ ૪, શ્લો ૮૫

૨૬૫ તેના સમજાવીન સોમપ્રભાચાર્યે તેના પુત્ર મિદ્ધપાવની વસ-
 તિમા રવેવા કુમારપાલપ્રતિગોધમા પ્રચસ્તિમા નસ્યાબ્યુ છે કે —

પ્રાગ્વાટાન્વયસાગરેન્દુરસમગ્રજ કૃતજ્ઞ ક્ષમી

વાગ્મી સૂક્તિસુધાનિધાનમજનિ શ્રીપાલ નામા પુમાન ।

ય લોમોત્તરમાવ્યરજિતમતિ સાહિત્યવિદ્યારતિ

શ્રીસિદ્ધાધિપતિ ‘કચીન્દ્ર’ इति, च ‘भ्राते’ ति च व्याहरत् ॥

દેવ શ્રાવકે તેમને આયતન, અનાયતન, વિધિ, અવિધિ વિષયને ન ચર્ચવા સૂચના કરી હતી, કે જે સૂચના તેમણે મતભેદનું સમર્થન કરી સ્વીકારી ન હતી એ ધનદેવ (જિનવસ્ત્રધારના ભક્ત)ના પુત્ર પદ્માનન્દ થયા કે જેમણે વૈરાગ્યશતક રચ્યું ૨૬૨

૩૨૦ સોમના પુત્ર વાગ્ભટ્ટે પાંચ પરિચ્છેદમા વાગ્ભટ્ટાચાર આ જયસિંહના રાજ્યમા રચ્યો ૨૬૩ (પ્ર કા, મા ન ૪૮) તેમા તેણે જયસિંહ રાજા સખધી પોતે રચેલા કાવ્યોને અનેક અલકાગેના ઉદાહરણો ઉપે મૂક્યા છે ૨૬૪

૨૬૨ પ ભાલચંદ્ર ગાધીનો દેકો લેખ નામે 'કવિ પદ્માનન્દ' જૈન ૭-૮-૧૯૨૭ પૃ ૫૫૫. વૈરાગ્યશતક કાવ્યમાવા સાતમું ગુચ્છક (નિ પ્રે)મા પ્રકટ થયું છે

૨૬૩ કોઈ ઉદ્યતનમત્રિના પુત્ર વાગ્ભટ્ટ (બાહક)ને આ ગ્રંથના રચનાર માને છે વળી નેમિકુમારના પુત્ર વાગ્ભટ્ટ કે જેમણે કાવ્યાનુશાસન રચ્યું છે અને જેમણે તેમા ઉક્ત વાગ્ભટ્ટાચારનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે તે જુદા વાગ્ભટ્ટ છે તે ઉપરાંત એક ત્રીજા વાગ્ભટ્ટ છે કે જે નેમિનિર્વાણ કાવ્યના કર્તા છે

૨૬૪ इन्द्र स एष यदि किं न सहस्रमक्षणा

लक्ष्मीपति यदि कथं न चतुर्भुजोऽसौ ॥

आ स्यन्दनध्वजधृतोधुरताम्रचूड

श्री कर्णदेवनृपसूनु रणाग्रे ॥

—સ રાચનિર્વાણાચાર ૫ ૪, શ્લો ૮૧

इन्द्रेण किं यदि स कर्णनरेन्द्रसूनु-

रैरावणेन किमहो यदि तद्द्विपेन्द्र ।

दम्भोलिनाप्यलमल यदि तत्प्रताप

स्वर्गोऽप्यय ननु मुधा यदि तत्पुरी सा ॥

—આણેપાલકાર ૫ ૪, શ્લો ૭૬

अणहिल्पाटक पुरमवनिपति कर्णदेवनृपसूनु ।

श्री कलशनामधेय करी च रत्नानि जगतीह ॥

—આત્મસૂદૃષ્ટ સમુચ્ચયાચાર ૫ ૪, શ્લો ૧૩૨

૩૩૧ મિદ્ધગજ ધણો વિદ્યાગ્રેખી દત્તો-પડિતોને ગજનભામા
 ધ્યાન આપી તેમની નિદ્રતા પીઝાનતો ભાગનના મવ પ્રગેગોમાથી
 પ્રાં પ્રાં પડિતો પોનાના પાડિત્યનુ પ્રદર્શા કરાવ્યા ગૂજર ગજ-
 ધાનીમા આવસ્ય આવ્યા કરતા દત્તા ગૂજરપનિની નિદ્રત્વમા પા
 ભાગનમા આર્ગ ગણાતી આની પ્રનિભાનાથી પગિરતો પ્રમુખ
 સબ્ય-સભાપનિ કરિગજ શ્રીપાલ દત્તો તે જન પોનાડ વસ્ય દત્તો
 તે મિદ્ધગજનો બાનમિત-પ્રતિપના મુ' દત્તો અને તેને તે ગજની
 'બાના' કદી મંમેધનો ૨૧૫ તે શ્રીપાને એકજ દિવસમા એક મદા
 પ્રમથ-વિગેચનપગજ નામનો બનાવ્યા દત્તો તેને 'કવિગજ' યા
 'કવિચક્રના' એ નામનુ મિદ્ધ તેની લેખાતર કરિત્ય ગણિથી પ્રમત્ર
 થઈ નૃપતિએ આપ્યુ હતુ મુદ્ધગજના સર્વદેવમુગિ-યગોભદ્ર-
 મુનિચક્રમુગિ-અજિતવેવમુગિ નિધ્ય હેમચક્રમુગિએ નાભેયોમિ
 નામનું દ્વિસધાન કાન્ય એટલે નાભેય-સપ્તભનાથ અને નેમિ-

જગદાત્મકીર્તિશુભ્ર જનયન્નુહામધામદો પરિપ ।

જયતિ પ્રતાપયૂપા જયમિદ્ધ ક્ષમામૃદધિનાથ ॥

—અસમુતા શતિ વર્ણ્યમ્ પ ૪, શ્લો ૪૫

અસ્વસ્તુ પારુપણાજયસિંહદેવ—

પૃથ્વીપતે મૃગપતેષ્ઠ સમાનભાવ ।

નિ ત્વેક્ત પ્રતિમદા સમરં વિહાય

સયો વિશતિ વનમન્યમશક્માના ॥

—વ્યતિરક્ષાલક્ષર પ ૪, શ્લો ૮૫

૨૬૫ તેના સમજાવીન સોમપ્રભાચાર્યે તેના પુત્ર મિદ્ધપાવની વસ-
 તિમા રચેલા કુમારપાવપ્રતિબોધમા પ્રચસ્તિમા જણાવ્યુ છે કે —

પ્રાગ્વાદાન્વયસાગરેન્દુરસમગ્રજ કૃતજ્ઞ ક્ષમી

વાગ્મી સૂક્તિમુગાનિધાનમજનિ શ્રીપાલ નામા પુમાન્ ।

ય લોકોત્તરવાચ્યરજિતમતિ સાહિત્યવિદ્યારતિ

શ્રીસિદ્ધાધિપતિ 'કવીન્દ્ર' इति, च 'भ्राते' ति च व्याहरत् ॥

નેમિનાથ બનેને લાગુ પડતુ મહાકાવ્ય (પાટણુ લ, કા વડો ન ૧૪૧) બનાવ્યુ હતુ તેનુ મ શોધન કવિચક્રવર્તી શ્રીપાલે કર્યુ હતુ ૨૧૬ આ શ્રીપાલે સિદ્ધરાજના સહસ્રવિગ સરોવરની, દુર્લભસરોવરની તથા રૂપમાળાની પ્રશસ્તિઓ બનાવી હતી, અને કુમારપાલના રાજ્યમા મ ૧૨૦૮મા આનંદપુર (વડનગર)ની વપ્ર (ગ્રાકાર-ગઢ)ની પ્રશસ્તિ ૨૧૭ પણ રચી હતી આ શ્રીપાલ નેત્રશન્ય થયેન હતો

૩૨૨ ભાગવત મપ્રદાયના કાષ્ઠ દેવગોધી નામના વિક્ષાન પાટણુમા આવના નેની પાસે શ્રીપાલ સાથે સિદ્ધરાજ ગયો હતો અને શ્રીપાલની ચક્ષુહીનતા જોઇ તેણે મસ્કરી કરતા શ્રીપાલે તેનો ગર્વ પોનાતી વિક્ષતાથી ઉતાર્યો હતો આ દેવગોધીને દેવમૂરિએ વાદ-વિવાદમા જીત્યા હતા

૩૨૩ આ સમયમા પ્રાય મ ૧૧૬૦મા ચદ-(૫૪) ખડિ-નગરજના ભાવદેવસૂત્રિના શિષ્ય નિબળસિદ્ધસૂરિના શિષ્ય વીરાચાર્ય થયા તેની સાથે સિદ્ધરાજને મિત્રતા હતી તે રાજ્યએ નર્મવચનોમા કહ્યુ 'અમે રાજના આશ્રયથી આપનુ તેજ છે' સૂત્રિએ જણાવ્યુ 'રૂપમાળા ભાગ્યથી વિસ્તરે છે' રાજ્યએ વિગેષમા કહી નાખ્યુ 'મારી સભા છોડી વિદેશ ફરતા અન્ય ભિક્ષુની માફક અનાથના સમજાશે'

૨૬૬ દ્વાદશનિષ્પન્નમહાપ્રવચ્ચ શ્રીસિદ્ધરાજપ્રતિપન્નવચ્ચુ ।

શ્રીપાલ નામા કવિચક્રવર્તી સુધીરિમ શોધિતવાન પ્રવચ્ચમ્ ॥

—કેમચ દ્રક્ષત નાભેયનેમિ કાન્ત (કા વડો ન ૧૧૧)

૨૬૭ જુઓ નિર્ણયસાગર ગ્રેસ મુદ્રિત પ્રાનીન લેખમાવા પ્રથમ ભાગ (કાવ્યમાલા ન ૩૪) લેખ ન ૪૫ તેમા પોતાને માટે એટલુ જ જણાવે કે—

દ્વાદશનિષ્પન્નમહાપ્રવચ્ચ શ્રીસિદ્ધરાજપ્રતિપન્નવચ્ચુ ।

શ્રીપાલ નામા કવિચક્રવર્તી પ્રશસ્તિમેતામકરોત્પ્રશસ્તામ્ ॥

સવત ૧૨૦૮ વર્ષે આગ્રિન શુદિ (૨) ગુર્જા લિખિત નાગરદ્વાક્ષણ પઠિત વાલળેન ॥

આચાર્યે તેથી જાણી દીધું કે અમુક દિવસે પત્ની પોતે નિદાગ
હોને, એટલે મિદ્ધગતે પોતાના માળખોથી નગરના દરવાજા ગેધ્યા-
બલ કર્યા, પરંતુ આચાર્ય તો વિદ્યામળથી નિકળી પશ્ચીપુર પહોંચ્યા
ત્યાંથી નિદાગ કરી મદામોધ પુરમાં જોડેને જીતી ગોપારગિરિ (ગ્વા-
લિયન)માં આવના ત્યાં ગજગે પાંચ મહાન આધ્યુ, અને પગા-
દીઓના પર વિનય મેળવના ત્યાંના ભૂપતિએ જનયામર સુમાદિ ગજ-
ચિન્તે આપ્યા નાગપુર (નાગોર)માં પ્રભાવના કરી મિદ્ધગતે પોતા-
વ્યા એટલે પુનઃ પાટાળ આવના પ્રયાણ કર્યું ચાઉપ આવ્ય ત્યાં
પાટાળમાં માખ્યવાદી વાદિમિદ આગ્યો—આ વખતે કાગમદારાજના
બાનમિત્ર ગોવિંદચાર્ય કે જે વીગચાર્યના દયાગુરુ થાય તેમને સિદ્ધગતે
પૂછતા તેમણે જાણાવ્યું કે તેના પર તો વીગચાર્ય આની વિનય મેળવને
અને બીજે દિને આની ગોવિંદચરિત્ર મદિત ગજસભામાં વીગચાર્યે વિનય
મેળવ્યો આ વાદ વખતે શ્રીપાલ 'દર્શક' દત્તા જયપાત્રા કરી મિદ્ધ-
ગત આવના મમગ્યા પૂરી ગજગે જયપનાકા આપી તે ભાવાચાર્ય-
ચેત્યની પનાકા થઈ દિગજગચાર્ય કમવધીર્તિ નામના વાદી માથે શ્રી-
નિનાલુનિગેધનો વિગધ કરી તેના પર ગજસભામાં જય મેળવ્યો
(જુઓ પ્રભાવકચરિત્ર શ્રી વીગપ્રમથ પૃ ૨૭૩-૨૭૭) ૨૧૮

૩૨૪ પ્રખ્યાત નવાગીરત્તિકાર અભયદેવસુરિના શિષ્ય પ્રસન્ન-
ચદ્રસુરિના શિષ્ય દેવભદ્રસુરિ થયા તેમણે સવેગર ગણના, આગ-
દપુસાતથ (આરાધના ગાન્ધ), વીગચરિય અને કલ્યાણલોકેસ (કથા-
રત્નપ્રેશ) (સ ૧૧૫૮માં ભરચમા—પી ૩, ૧૩૪) ગ્યા તેમણે વળી
તે 'સુવર્ણદંડથી મહિન થયેલા મુનિમુનત અને વીર પ્રભુના મદિ-
રથી રમણીય એના ભરચમા' આત્રદત્તના મદિરમાં ગદી સ ૧૧૬૫
(વસુગસ ૩૬ વર્ષમાં) પ્રાકૃતમાં પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગચ્યુ, કે જેનો પ્રથ-
માદર્શ અમલચદ્ર ગણિએ લખ્યો (પી ૩, ૬૪)

૩૨૫ સ ૧૧૬૯માં ચદ્રગચ્છ યા સરવાલ ગચ્છના ઇશ્વર-
ગણિના શિષ્ય વીરગણિએ દ્વિપ્રદ (દાહોદ)માં ૭૬૯૧ શ્લોક પ્રમાણ
પિડનિયુક્તિ પરની રૂત્તિ રચી તેમના ગુરુભાઈઓ મહેન્દ્રસુરિ, પા-

શ્વદેવગણિ અને દેવચક્રગણિ હતા તે તેમા આધારભૂત હતા આ વૃત્તિ નેમિચંદ્રસૂરિએ તથા જિનદત્તસૂરિએ અણહિલવાડમા સંશોધી હતી (કા છાણી, તાડપત્ર કી ૨ ૨૧) કર્તા પોતાની પૂર્વાવસ્થા એ પ્રમાણે આપે છે કે—લાટદેશના વટપદકપુરમા ભિલનવાલ અને ધર્કટ વશમા નિર્મલ એવા શ્રેષ્ઠ વર્ધમાન અને શ્રમિતિ (શ્રીમતિ) ના વસત નામે પુત્રે દીક્ષા લીધી, ને તે સમુદ્રપ્રોવસૂતિ થયા—અપરનામ વીગણિ થયા.

૩૨૬ નવાગી વૃત્તિકાર અભયદેવસૂરિના શિષ્ય વર્ધમાનસૂરિએ ખભાતમા આદિનાથ—જેડપલદેવ ચરિત્ર સ ૧૧૬૦ મા ૨૨૫ (પી ૫, ૮૧, કા છાણી) તથા ધર્મકરડક નામનો અથ સવૃત્તિ સ ૧૧૭૨ મા ૨૨૫૦ કે જે પાશ્વર્યદ્ર ઉપાધ્યાય અને અશોકચક્રગણિએ શાધ્યો તેમા નેમિચંદ્ર અને ધનેશ્વરનો ઉલ્લેખ છે (કા છાણી)

૩૨૭ સ ૧૧૬૦ મા પ્રખ્યાત હેમચંદ્રસૂરિના ગુરુ દેવચંદ્રસૂરિએ ખભાતમા શાંતિનાથ ચરિત્ર પ્રાકૃતમા ગદ્યપદ્યમય ૨૨૫ તેમા અપભ્રંશ ભાષા પણ વપરાયેલી છે તેની તાડપત્રની પ્રત પાટણુ ભડારમા છે (પી ૫, ૭૩ તથા પી ૪, ૧૦) તે ઉપરાંત પોતાના પ્રગુરુ પ્રહમ્ન સંસ્કૃત મૂલશુદ્ધિ—અપરનામ સ્થાનકાનિ પર દીગ—સ્થાનકવૃત્તિ ગ્યી (પી ૫, ૧૬૫) વીરાત ૧૬૩૧ (સ ૧૧૬૧) મા ચંદ્રકલના ભૂલહ ગચ્છના નેમિચંદ્ર શિષ્ય શાન્તિસૂરિએ રવશિષ્ય મુનિચંદ્ર માટે પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર ૨૨૫ (કા છાણી, જે પ્ર ૪૬) આ શાન્તિસૂરિએ સિદ્ધનામના આવકે મધાવેલા નેમિચૈત્યમા પોતાની પાટે આદિ આચાર્યો નામે મહેન્દ્ર, વિજયસિદ્ધ, દેવેન્દ્રચંદ્ર, પદ્મદેવ, પૂર્ણચંદ્ર, જયદેવ, હેમપ્રભ અને જિનેશ્વર સ્થાપ્યા અને પોતાનો ગચ્છ પિપ્પલગચ્છ પ્રસિદ્ધ કર્યો તે શાન્તિસૂરિની પૂજાને ચક્રેશ્વરી દેવીએ પોષી હતી—પુષ્ટ કરી અને જેની વાણીવડે સિદ્ધ (ઉક્ત આવક) નમસ્કાર કરના યોગ્ય થયો હતો ૨૧૯

૨૬૧ ચક્રેશ્વરી યસ્ય પુષોપ પૂજા સિદ્ધોડમવદ્ યસ્ય ગિરા નમસ્ય ।
શુઓ તેની પરપરામા થયેલ ધર્મપ્રભસૂરિફલ, ૧૮ શ્લોકની તાડપત્રપરની

આચાર્ય તેથી જાણી દીધું કે અમુક દિનમાં પત્ની પોતે નિદાગ
કુળે, એટલે સિદ્ધગંતે પોતાના માણસોથી નગરના દરવાજા ગેધ્યા-
બંધ કર્યાં, પરંતુ આચાર્ય તો નિદાગથી નિકળી પટ્ટીપુર પોતાના
ત્યાગી નિદાગ દરી મદામોધ પુનઃમાર્ગદોને જીતી ગોપાસગિરિ (આ-
નિય)માં આવના ત્યાના ગજનએ પાત્ર મમાન આપ્યું, અને પગ-
દોઝોના પર નિજ્ય મેળનના ત્યાના બ્રૂપતિએ જ રચામર પુનઃમાદિ ગજ-
ચિન્દો આપ્યા નાગપુર (નાગોર)માં પ્રભાવના દરી સિદ્ધગંતે ભોના-
વ્યા એટલે પુન પાટા આનના પ્રયાણ કર્યું ચાઉપ આચ્ય ત્યા
પાટામાં માખ્યવાદી નાદિમિદ આજો-આ વખતે કુર્ગમદાગજના
બાનમિત્ર ગોવિંદાચાર્ય કે જે વીગચાર્યના દયાગુરુ થાય તેમને સિદ્ધગંતે
પૂછના તેમણે જાણવું કે તેના પર તો વીગચાર્ય આની વિન્ય મેળનને
અને બીજે દિને આની ગોવિંદાચાર્ય સદિત રાજસભામાં વીગચાર્યે વિન્ય
મેળન્યો આ વાદ વખતે શ્રીપાત 'દર્શિ' દના જ્યપાના દરી સિદ્ધ-
રાજ આનના મમગ્યા પૂરી ગજનએ જ્યપનાકા આપી તે ભાવાચાર્ય-
ચંત્યની પનાકા થઈ દિગજગચાર્ય કમનદીર્ઘિ નામના વાદી માથે બી-
નિવાળું નિરોધનો સિંગર દરી તેના પર ગજસભામાં જ્ય મેળન્યો
(ભુખો પ્રભાનકચગિત વી વીગચાર્ય ૫ ૨૭૩-૨૭૭) ૨૧૮

૩૨૪ પ્રખ્યાત નાગીદત્તિકાગ અભયેન્દ્રગિના શિષ્ય પ્રસન્ન-
ચદ્રચગિના શિષ્ય દેવભદ્રચરિ થયા તેમણે સ્વેગર મગાના, આગ-
દપાસત્ય (આરાધના નાજ), વીગચાર્ય અને કુદાગચલોકસ (કથા-
ગજનમેળ) (મ ૧૧૫૮માં ભૂગચમા-પી ૩, ૧૩૪) ગ્યા તેમણે વળી
તે 'મુવર્ણદકથી મહિત થયેલા મુનિમુનત અને વીર પ્રભુના મદિ-
રાથી રમણીય એના ભૂચમા' આમદતના મદિરમાં ગદી સ ૧૧૬૫
(વસુગસ ૩૬ વર્ષમાં) પ્રાકૃતમાં પાર્શ્વનાથ ચરિત ગ્યુ, કે જેનો પ્રય-
માદર્શ અમયચદ્ર ગણિએ લખ્યો (પી ૩, ૬૪)

૩૨૫ સ ૧૧૬૬માં ચદ્રગચ થા સ્વવાત ગચના ઇશ્વર-
ગણિના શિષ્ય વીરગણિએ દધિપ્રદ (દાહોદ)માં ૭૬૯૧ શ્લોક પ્રમાણ
પિડનિયુક્તિ પગની દત્તિ રચી તેમના ગુરુભાષ્યો મહેન્દ્રચરિ, પા-

નરવર્મરાજા, ગોહદ (ગોધરા) ના રાજા અને ગૂર્જરપુરમાં સિદ્ધ-
રાજાની રાજસભામાં પોતાની પ્રતિભા બતાવી હતી ૨૭૧

૩૩૦ ચદ્રગચ્છમાં વિજયસિંહસૂરિ થયા કે જ્યોત્સને ચદ્રા-
વતીમાં નવગૃહચૈત્યમાં રહી ઉપદેશમાલાની વૃત્તિની વ્યાખ્યા કરતા
ચૈત્યવાસનો વિગમ આવ્યો અને તેઓ ઉપયુક્ત ચદ્રપ્રભસૂરિ પાસે
રહી પૌર્ણમિક પક્ષના આશ્રિત થયા ૨૭૨

૩૩૧ ઉપકેશગચ્છના ચશોદેવસૂરિ થયા તે પછી વિદ્વાન્ ગ્રંથ
હતા તેઓ દેવગુપ્ત-કક્ક-સિદ્ધ-દેવગુપ્તસૂરિના શિષ્ય હતા
તેમનું પૂર્વનામ ધનદેવ હતું ઉપાધ્યાય પદ પ્રાપ્ત થતા ચશોદેવ
નામ થયું તેમણે સ. ૧૧૬૫ માં પાટણમાં ઉપકેશીય વીરજિન-
મદિરમાં દેવગુપ્તસૂરિકૃત નવપદ પ્રકરણ પરની વૃત્તિ પર બૃહદ્
વૃત્તિ (જે ન ૫૬, પી ૫, ૪૦) અને સ. ૧૧૭૪ માં પાટણમાં નરતત્વ
પ્રકરણ પર વૃત્તિ રચી અને આશાવસ્ત્રીપુરિમાં આરબી અણહિલ-
વાડમાં સ. ૧૧૭૮ માં પ્રાકૃતમાં ચદ્રપ્રભ ચરિત્ર પૂર્ણ કર્યું તેમણે
પોતાના ગુરુભાઈ સિદ્ધસૂરિ (સ. ૧૧૬૨ માં ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિના વર્તા)
ને પોતે શાસ્ત્રાર્થ શિખવ્યા હતા (જુઓ જે પ્ર પૂ ૩૯ અને ૪૮)
સ. ૧૧૬૬ માં વિનયચદ્ર નામના કર્તાએ કથાનક કૌશ રચ્યો
(પા સચિ ન ૫૪)

૨૭૧ યો માલવોપાત્તવિશિષ્ટતર્ક વિદ્યાનવદ્યો પ્રશમપ્રધાન ।

વિદ્વજ્જનાલિખિતપાદપદ્ય કેપા ન વિદ્યાગુરુતામધત્ત ॥

ધારાયા નરવર્મદેવનૃપતિં થ્રી ગોહૃદક્ષમાપતિં

થ્રીમત્ સિદ્ધપતિં ચ ગુર્જરપુરે વિદ્વજ્જને સાક્ષિણિ ।

સ્વૈર્યા રજયતિ સ્મ સદ્ગુણગણે વિદ્યામવિદ્યાશયો

લન્ધિ પ્રાક્તનર્ગાતમાદિગણમૃત્ સવાદિનીર્દારયન્ ॥

—મુનિરત્ન—અમમચરિત્ર પી ૩, ૬૫.

૨૭૨ જુઓ તેમની વરા પરપરામાં મધેષ અન્નિતપ્રભસૂરિએ સ.
૧૩૦૭ માં રચેલા આતિનાયવ્યસ્તિની પ્રશસ્તિ

ધર્મરત્નપુત્રિના ગ્યના ગાનિમુગિ પાળ પ્રાય આ દોષ નકે
(કે જેની સ ૧૦૭૧ ની તાડપની પ્રત મને છે પી ૫, ૧૩૨)-
જે પ્ર ૪૬

૩૦૮ મ ૧૧૬૦ મા વીગ્યમુગિ શિષ્ય દેવમુગિએ ૩૩૪
પ્રાકૃત ગાથામા શુવાનુદામન અને તે પઠ મ્લોપનુગતિ ગ્ય્યા કે જે
ગતિને નેમિય કે આદિ નાડમા જયસિદ ગન્યમા ગોધી (કા વડો
ન ૧૮૪) અને જે મૂન મયો 'મમગદનિનામી' નિનદતમુગિએ
ગોધી નિર્ગોપ કથું (પી ૫, ૨૦,)

૩૨૯ ચક્રમચના-પ્રાગ્ભિક ગચ્છ ગ્યાપક ચન્દ્રપ્રભમુગિના
શિષ્ય ધર્મધોપ મુગિની પ્રતમા ગૃજ્ઞેન જયમિદદેવે કરી હતી ૨૭૦
તેમણે ગામ્ભિદ્ધિ નામું વ્યાક્રમ ગ્યુ અને મદગિપિ કુવલ-મુપિ-
મડન મતવન ગ્યુ (પી ૧, ૬૩, પી ૩, ૨૮, જેમ પ્ર ૪૪, વે ન
૧૭૬૭) તેમના એક શિષ્ય સુમુદ્રધોપને પોતે પદ આપ્યુ કે જેમણે
માનવમા વિનિષ્ટ નક નિધાની નિપુણના બનારી હતી, તથા ધ્યાગમા

શુક્રમુગિ પી ૫, ૧૨૫-૨૭ કે જેમા પરપરા એ આપી છે કે ઉક્ત વિજય-
સિદ-દેવમદ્ર-ધર્મધોપ-મીવમદ્ર અને પરિપૂજ દેવ-વિજયમેન ધર્મદેવ-
ધર્મચદ્ર-ધર્મરત્ન-ધર્મતિવ-ધર્મસિદ-ધર્મપ્રભસુરિ

૨૭૦ મુરિ શ્રી ધર્મધોવોડમૂતપદે દેવતાદૃતિ ।

મિદરાજન્નુત વર્ત્તા સ્વમૂતે સુરિવિશતે ॥

નિષ્ઠામતીતત્રિપયામપિ વર્ત્તમાને વ્યુપાદયવિરચયન્ગુણરત્નુ વૃદ્ધિમ્ ।

સુનાર્થયુક્તિફલનામુ ત્રિશુદ્ધયુદ્ધિ ર્યં શબ્દમિદિમકરોદપરપ્રમાશ ॥

—સ ૧૨૨૫ મુનિરત્નસુરિ-અમમયરિત્ર પી ૩, ૬૫

શ્રી ચન્દ્રપ્રભમુરિપદનિર્મો નિર્ગન્યચૂડામણિ-

જેણે શ્રીજયસિદ્ધમૂપતિનુત શ્રી ધર્મધોપપ્રમુ ॥

—સ ૧૨૪૩ દેવપ્રભસુરિ-પ્રત્નોત્તરરત્નભાષાદૃતિ પ્રશસ્તિ.

યત્પાદપદ્યે કલહસત્વીલા દર્ધા નૃપ શ્રી જયસિદ્ધદેવ ॥

—સ ૧૨૬૯, તિલકચાર્ય-આવસ્થકલધુરતિ.

૫ળી જુઓ તેના સતાનીય કમલપ્રભસુરિના સ ૧૩૭૨ મા રચેલા

પુડરીક સરિત્રની પ્રશસ્તિ શ્લોક ૮૪

તથા વાદી હોવા ઉપરાંત ઉગ્ર તપશ્વી હતા અને સૌનીર (ગઝ) પીને જ રહેતા એટલે 'સૌવીરપાથી' કહેવાયા તેમની આગામી પાંચમો શ્રમણો હતા અને અનેક સાધ્વીઓ હતી તેમણે ગૂજરાત, લાટફેશ, નાગપુર આદિમાં વિહાર કર્યો હતો પાટણમાં મુખ્યપણે રહ્યા હશે ત્યાજ સ ૧૧૭૮માં સ્વર્ગવાસ કર્યો

૩૩૩ તેમણે (૧) મ ૧૧૬૮માં પાટણમાં સોલકની વસતિમાં ચિર-તનાચાર્યના રચેલા કહેવાતા દેવેન્દ્રનગ્રેન્દ્ર પ્રકરણ પર વૃત્તિ ગ્રંથી આ મૂળ પ્રકરણ નદીસૂત્રમાં ઉત્તેજેન વિમાન પ્રગમિ-નરક વિભક્તિ આદિ પ્રકીણુ કોના ઉદ્ધારરૂપે રચાયેલ છે આ વૃત્તિ ચક્રેશ્વરમૂરિઆદિ વિદ્વાનો દ્વારા વિશોધન કરી પ્રમાણિત કરાવી હતી (ભા ૪, ગી ૩ ન ૧૭૮ પ્ર જૈન આ સભા), (૨) મ ૧૧૭૦માં સૂક્ષ્માર્થ સાધર્શનક ચૂલ્હિ (સૂક્ષ્માર્થવિચારસાર ચૂલ્હિ), (૩) મ ૧૧૭૧માં હારિભદ્રીય અપનેકાત-જયપનાકાવૃત્તિ પર ટિપ્પન (જે ૩૬), (૪) સ ૧૧૭૪માં હારિભદ્રીય ઉપદેશપદ પર વૃત્તિ (કે જે નાગપુર-નાગોરમાં આરબી પાટણમાં પૂરી કરી અને જેમાં તેમના ગિળ રામચંદ્ર એટલે વાદિ દેવસૂરિએ સહાય આપી) તથા હરિભદ્રમૂરિના બીજા અથો નામે (૫) લલિત વિસ્તરા પગ ચંજિકા (તાડપત્ર કી ૨, ૨૧, વેન ૧૬૫૩), અને (૬) ધર્મબિદુ પર વૃત્તિ (કે જેની મ ૧૧૮૧ની તાડપત્રની પ્રત મળે છે પી ૩, ૫૪, ગૂ ભા સહિત પ્રં જૈન આ સભા) રચી છે-તદુપરાંત કર્મપ્રકૃતિ પર ટિપ્પન રચ્યું છે આમ કુલે ૭ રીકાઓ રચી

૩૩૪ તેમના અન્ય અથો લગભગ વીસેક ટુકા ટુકા છે તે મુખ્યત્વે જૈન તત્ત્વ-આચાર અને ઉપદેશને લગતા છે તેના નામ - ૧ અગ્રુનસમ્પતિ, ૨ આનસ્યક (પાક્ષિક)સમ્પતિ, ૩ વનમ્પતિ-સમ્પતિકા (વે નં ૧૬૫૪), ૪ ગાથાકોષ, ૫ અનુશાસનાકુશ કુલક, ૬-૭ ઉપદેશામૃત કુલક પહેલું અને બીજું, ૮ ઉપદેશપચાશિકા, ૯-૧૦ ધર્મોપદેશ કુલક પહેલું અને બીજું, ૧૧ પ્રાભાતિક ગ્તુનિ (અંશકૃત), ૧૨ મોક્ષોપદેશ પચાશિકા, ૧૩ રત્નનય કુલક, પ્રાં (પી ૧, ૬૦), ૧૪ શોનકરઉપદેશ કુલક, ૧૫ સમ્યક્ત્વોત્પાદવિધિ, ૧૬

પ્રકરણ ૩ જી.

મિદ્ધગજ જયમિલનો અમથ-[આ ૧]

૧ ૧૦૫૦-૧૦૬૬

ધ્રિવ દિગતુ ધો દેવ ધો નામેયજિન મગા ।

મોક્ષમાર્ગ મના ધૂતે યદાગનજગવર્તી ॥

—જેમના આગનની પાવણી મનપુ પાને મોક્ષમાર્ગ ક્યે કે
તે શ્રી નામેય (સપભગ્વત) નિનદેન અમને મદા શ્રીપ્રત્યે દાખવો

—ચાગભટ્ટા ૧૬૧

જિરિ ઝિદ્દરામ । તગ માદમરતિ તિ રિતિગ તુગ્ગ ।

વહમગ્ગદા મગ મદ પદન્તમગ્ગયમમગ્ગિ ॥

—એ શ્રી મિદ્ધગજ । તુ માદમગમિક કે એવુ ના. કીતન
સત્ય કે અન્યથા—તેમ ન હોય તો ન્યા મદનાએ પડ છે એના
માગ મનપગ દર્શીતે તુ આદમા દર્શી નકે ?—ચાગભટ્ટા ૧૬૧-
વૃત્તિ ૫ ૧૫

૩૩૨ મુનિયદ્રમ્મગિરિ૩૩—તેઓ ભૂદદ્ (૫૩) ગમ્મના મર્મ-
દેવસગ્ગિના ગિયો યગોભદ્ અને તેમિયદના નિખ્ય થાય એટલે પ્રાય
દીનાગુરુ યગોભદ્ દગે, ન્યાગે તેમિયદ્રમ્મગિએ તેમને આચાર્ય પદની
આપી હતી તેમના વિદ્યાગુરુ વિનયયદ્ પા ૮ દના, વગી તેમણે બાલ-
કમારપણે દીલા લખ આખડ અલયયર્ પાત્યુ હતુ તેઓ પડિન

૨૭૩ જુઓ ૫ બહેયરગસનો લેખ 'શ્રી મુનિયદ્રમ્મગિરિ' અને વાદિદેવ
ચરિત્ત 'શ્રી મુનિયદ્ર ગુરુસ્તુતિ' અપવ્રસમા પ્ર જ્ઞેન શ્વે કો દેરદ્ ૫
૧૩ અ ૬ થી ૧૧ ૫ ૩૨૪ થી ૩૩૫ દેવેન્દ્ર નરકેન્દ્ર પ્રકરણ વૃત્તિની
પ્રસ્તાવના પ્ર૦ જ્ઞેન આ૦ સમા મુનિમુદ્ગરચરિત્ત ગુર્વાવની, પ્રભાવ-
ચરિત્તમા વાદિદેવચરિ પ્રબધ વગેરે

વિધિ સિદ્ધાન્તમાથી ઉદ્ધરી છે, પ્ર દે લા) આદિ અનેક ગ્રંથો ગ્રંથો છે (જે પ્ર ૨૧) ભાદ્યાહુ કૃત ઉપસગહરસ્તોત્ર પૃ દીઠાના રચનાર દિજ પાશ્વદેવ ડહાય આ હોય (પી ૪, ૭૮), પણ પદ્માવત્ય-૪૮ અને તે પર વૃત્તિ (લ સ ૧૨૦૩ની પ્રત ઢ વડો ન ૮૬૭) ના રચનાર પાશ્વ દેવગણિ આ જ હશે

૩૩૬ સ ૧૧૬૯મા વિધિપદ-આંચલિન ગમ્હની સ્થાપના આમગક્ષિત સ્મરિએ કરી

૩૩૭ સ ૧૧૭૧ મા ઉપરોક્ત ધનેશ્વર મૂરિએ સુદમાથ વિચારસાર પૃ ૧૪૦૦૦ શ્લોકની વૃત્તિ ગ્રંથી કે જેમા તેમના શિષ્ય ઉપરોક્ત શ્રીચંદ્રસૂરિએ સહાય આપી હતી (જુઓ ઉપર પારા ૩૩૫)

૩૩૮ ચંદ્રકુવના વીરગણિના શિષ્ય શ્રીચંદ્રસૂરિ શિષ્ય ચરો-દેવસૂરિએ સ ૧૧૭૭ મા હુગિલદ્રના પ્રથમ પચાસક પર ચૃણિ, (કા છાપી) સ ૧૧૭૪ મા ધર્માપચિત્રી પર, ચૈત્યવદન પર અને વદનક પર ચૃણિઓ, સ ૧૧૭૬ મા જિનવંનલ-સૂરિના પિઠવિગુદ્ધિ ગ્રંથ પૃ લઘુવૃત્તિ, કે જે જિનચંદ્ર-આમદેવ શિષ્ય મુનિચંદ્રસૂરિએ શોધી, (સ ૧૩૦૦ ની તાડપ્રત કી ૨,૩૦), મ ૧૧૮૦ મા પાટણમા સિદ્ધરાજ રાજ્યે સોની નેમિચંદ્રની પૌપદશાળામા પાલિત સૂત્ર પર ૨૭૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ મુખ-વિખોધા નામની વૃત્તિ (કી ૨, ૨૬, પી ૩, ૧૨૮, પ્ર. દે લા) અને સ ૧૧૮૨ મા પચ્ચખાણુસરન (પ્રત્યાખ્યાન સ્વરૂપ) રચેલ છે જુઓ જેમ પ્ર ૩૫ જે ચરોદેવસૂરિએ વડાવલીમા 'પારહાસકિએ' ઉદ્ધર્યુ તે ઉદ્યોત સૂરિના શિષ્ય મુનિચંદ્રના ધર્મસહોદર અને પ્રહુમ્ન-સૂરિના ધર્મ નપ્તુ હતા (પી ૧, ૫-૯૦-૯૮)

૩૩૯ મનધારી અભયદેવસૂરિના શિષ્ય હેમચંદ્રસૂરિ ચયા (તે કુમાગપાળપ્રતિભોધક હેમચંદ્રાચાર્યથી લિન્ન સમજવા) તેઓ પડિત શ્વેનાગરાચાર્ય ભટ્ટાકક તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા તેના સખવમા રચની પર પ્રાના મનધારી રાજગેખર સ ૧૩૮૭ ની પ્રાકૃત દયા-

સામાન્યગુણોપેન ૩૧૬, ૧૭ દિનોપેન ૨૧૬, ૧૮ ડાનડાન, ૧૯ મહાનિચા ૨૧૬ અને ૨૦ હાન ૧૧ (૧૧) તેમજો નિર્ધારકાન્ય ૫૦ ૧૨૦૦ નોક પ્રમાણ દીકા ગ્વી હતી એવો ઉલ્લેખ આપડે છે ૨૭૪

૩૩૫ ચંદ્રના ઝીનચંદ્રમુગિના નિધ્ય 'રેશ્વરમુગિના નિધ્ય શ્રીચંદ્રમુગિ થવા આ મુગિ નામ સામાન્ય અરથામા પૂવ પાર્શ્વ-દેવગણિ હતુ તેમજો મ ૧૧૬૬ મા ઝાદાચાય દિનાગના ન્યાય-પ્રવેશક નામના ઝાદ ન્યાયમથ પગી દુગિચંદ્રમુગિ (પહેના)ની નિ પગ પનિદા ગ્વી (પી ૧, ૮૧, પ્ર ગા ઓ ગી) મ ૧૧૭૧ મા અગુક 'રેશ્વરમુગિએ ગ્વેલી જિનર નમમુગિના મુનમાર્થનિચાનાર-આર્થનનક પગી રતિમા મદાવતા આપી મ ૧૧૭૩મા જિનનાન મદતગની નિનીધયુગિ પગ 'નિગોદેશક વ્યાખ્યા' ગ્વી તેમજો દુમા-ગ્વાલના ગન્યમા મ ૧૨૦૦ના ચંદ્ર મુદ ૧૦ મીએ ૨૦૦૦ નોક પ્રમાણ ત્રાનકપ્રતિકમા મુન દત્તિ ૨૭૫ (જે ૬, પી, ૧, ૩, પી ૩, અગ્રેષ્ઠ પ્ર ૧૪) નન્દીદીકાદુગપ'વ્યાખ્યા (સ ૧૦૨૬ની પ્રન જે ભ મા છે જે ૬, પી ૫, ૨૦૦), મ ૧૦૨૭ મા ૧૧૦૦ નોક પ્રમાણ જીનક'પ મુદચ્ચુધિ વ્યાખ્યા, સ ૧૦૨૮ મા નિગ્યા-નથી (પાચે ઉપાગ) પગ દત્તિ અને તે ઉપગત ૫૫૦ નોક પ્રમાણ ચૈત્યનન્દનમુન દત્તિ, પ્રતિષ્ઠાક'પ, મર્સિદ્ધાન્તવિયમપદપયાય, મુખમોધા મામાચારી (કે જેમા ગુદરથો અને સાધુઓના અનુદાનોની

૨૭૪ આવો ઉલ્લેખ એક યાદીમા મળ્યો છે આવો ઉલ્લેખ કે મા ગીમ બીજે કયાય ઉપવબ્ધ નથી તેવધકાચના કર્તાના સમય પરત્વે વિદા-નોમા જે ધજા લામા સમયથી મનભેદ ચાલ્યો આવે છે, તેનો નિનય, નદચિત્ આ ગીકા ઉપવબ્ધ ચલાથી થઈ ગઈ —શ્રી જિનવિજય પુરાન ૨, ૫ ૪૨૦

૩૭૧ કરનયનસૂર્યવપ્રાત્ત પુષ્પાર્ક મધુસ્થિતદશમ્યામ્ ।

દૃતિયોગેનમવા ચમાર્થિતા પ્રટ્ટતદૃતિરિયમ્ ॥

—પી ૩ અગ્રેષ્ઠ પ્ર ૫ ૧૪

અને શત્રુજય એ અને તીર્થોની યાત્રા કરી ગિરનારમા અર્ધો લાખ પાર તથ્ય (તે વખતે અવણી નાણું) અને ગત્રુજયમા ત્રીસ હજારની ઉપજ થઈ હતી

અ તે સાત દિવસનું અનરાન લઈ રવર્ગસ્થ થયા ગમરાનયાત્રામા ગાન સિદ્ધરાજ પોતે કેટલાક માર્ગ મુધી ગયો હતો, અને એ રીતે પોતાનો હાનિ ઉચ્ચ પૂજ્યભાવ તે શુભવાન આચાર્ય પ્રત્યે વ્યક્ત કર્યો હતો

૪૪૦ ઉપરની હકીકતમા મલધારી રાજશેખરસૂરિ પોતાની સ ૧૩૮૫મા રચેલી શ્રીધર્મજ્ઞલીપનિઠામા અને ૧૩૮૭ મા રચેલી પ્રાજ્ઞ દયાત્રયપ્રતિમા એક નીતિ હકીકત એ મૂકે છે કે તે સૂરિએ સિદ્ધરાજ પાસે દરવર્ષે એમી દિવસનું અમાગ્નિત્ર-જીવગ્ધાને મોટે ત મપત્ર લખાવ્યું હતું

૩૪૧ તેમના અથો અનેક છે કે જેનું પૂર લગભગ એકલાખ શ્લોકનું ૨૭૬ છે તે તેની રચનાના ક્રમે (તેમની વિશ્વાવસ્થા બૃહ-દૃષ્ટિમા જણાવ્યા પ્રમાણે) અત્ર જણાવીશુ ૧ આવસ્થાક ટિપ્પનકે (પી ૬, ૪૯ પ્ર આ સમિતિ) અપરનામ આવસ્થાક પ્રદેશવ્યાખ્યા તે મૂળ આવસ્થાક સૂત્રની વૃત્તિ ઉપર વિષમસ્થાન સબધી જ્ઞાન કાનના ૫૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ ટિપ્પન છે ૨ શાતક નામના કર્મ-ગથ પર ૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ વિવરણુ-વૃત્તિ (તાડપત્ર કી ૨, ૪૧, પી ૪, ૧૩૦, પ્ર. વીરસમાજ અમદાવાદ), ૩ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૫ ૬૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ મન્ત્ર વૃત્તિ (પ્ર. ૬૦ લાં), ૫મી ૪ ઉપગમાના સૂત્ર-અપગનામ પુષ્પમાના તે તેમનો અનત્ર અથ છે

૨૭૨ યેનોપદેશમાલા ચક્રે મવમાવના ચ વૃત્તિયુતા ।

અનુયોગદ્વારાણા શતમ્સ્ય ચ વિરચિતા વૃત્તિ ॥

મૂલાવદ્યકટિપ્પનન નિશેષાવદ્યકીયવૃત્ત્યાદ્યમ્ ।

યેન પ્રચિત્તગ્રથસ્ય લક્ષમેવ માગ્તનમ્ ॥

આમ તેમના રાખ્ય વિજયસિદ્ધ ધર્મોપદેશમાલા ૫૭ પોતાની વૃત્તિની પ્રશન્તિમા જણાવે છે પી ૫, ૬૦

અથ પ્રતિમા જાણે કે કે તેઓ મળ પ્રવૃત્તિ નામે ગળમચિત્ર
દત્તા આ તેમજો પોતાની આગ્રી તથા અમયેન્દ્રગરિના ઉપરની
તેમની પામે દીમા લીધી દત્તા, તેમના સમકાલીન નિખ્ય શ્રીચંદ્રગરિ
પોતાના મુનિમુનનચગ્નિની પ્રગ્નિમા જાણે કે કે - (પી ૫, ૧૪-૧૬)

તેમના વ્યાખ્યાન મુજબ પ્રસિદ્ધિ સામળી મુળીજનોના મનમા ચમ-
ત્તર ઉપવત્તો જયનિદદેવ (સિદ્ધરાજ) નામનો જન્મન્દ્ર અથ જનન-
મદિરમા પગિચા સાથે યાદી લાખા વખત મુખી તેમની ધર્મકથાને સાર-
ધાન થિતે સામળનો અને સ્વારેક નગ્નિના દંતિથી ઉત્કલિત થઈ અથજ
વસતિમા-ઉપાશ્રયમા જાવનો તથા ધણા સમય મુખી સલાપ વરતો દત્તો

એ વખત તે નિજરાજે દુર્ગાદિ મપને આરતિ જેમ ત્રણવાર ભગાડી
સુરિના પગ આગળ પ્રતિષ્ઠા કરી ગરિને પચાગ પ્રણામ કર્યા દત્તા અને
થાળમા પીરસાઈ આવેલા માદારમાથી આગ્રી પ્રાપ્તો (અરાન, પાન ખાદિમ
સ્વાદિમ) આદાર તે સુગ્નિ આપ્યો દત્તો આમ કરી હૃતાય માની નત્તે
વીરનાથ-મદાનીર ભગવાન અથ માદે ગેર આળ્યા તેમ ગાનુ હું એમ તેરો
પ્રમદ કર્યું નવ

મિદ્ધરાજને કહી સમ્મ દેરામા જનિમદિરોપર વનકમથ કલરાચરાળ્યા,
ધધુકા આચાર વોરે ન્યાનોમાં અન્યનીથીઓ તરફથી જનિરાસનને થની
પીડા નિવારી, અને ને ન્યાનોમા રથપરિશ્રમભૂ પણ કરાળ્યુ કુત્સિત
અધિમરોઓથી જનિમદિગમા ભગાની દેવદાયો (દિવનિમિત્તે પૂર્વથી
પ્રચલિત આપાની આવડ)નુ જયસિદ્ધ નરેન્દ્રદાસ નિવારણ કરાળ્યુ-દેવદાય
ચાલુ રખાવી અને વ્યાક તે રાજભડારમા દાખલ થઈ ગઈ તે પણ જનિ-
ભવનોને પાછી અપાવરાની

પાટણથી ગયેલા મધમા આ ગરિને સાથે લીધેલા તેમા ૧૧૦૦ નેજન-
વલય લગરી પ્રમુખ તકટરથ (ગાકા) માથે ચાલ્યા દત્તા રોડા ઉટ બળદ
વાળન પાસ્યરની તો અખ્યાજ થઈ રાકડી નહોતી વામનસ્થલી (વલયથી)મા
મરે પડાવ નાખ્યો ઓઠનો રાજ એ માર દત્તો તેજુ મન દુષ્ઠ ધયુ ને
આ સધ પાસેથી લક્ષ્મી પડાવવા ધાર્યું ને સધને ત્યાથી ચાલવા ન દીરો
એ દિવસ મુખી મુખના મારપણને પોતાની મુલાનાત આપી નહિ અન્યદા
તેનો સ્વજન મૃત્યુ પામો એના શોકનિવારણ અર્થે હેમચંદ્રગરિ નઈ
પ્રતિજોધી ઋદ્ધિ સાથે મધને મુખ વરાળો સર્વે ઉજ્જવલ (ગિરિનાર)

અને શત્રુજય એ બંને તીર્થોની યાત્રા કરી ગિરનારમા અર્ધો લાખ પાર ત્યય (તે વખતનું ચલણી નાણું) અને ગત્રુજયમા ત્રીસ હજારની રૂપાંચક હતી

અ તે સાત દિવસનું અનરાત લઘુ સ્વર્ગસ્થ થયા રમશાનયાત્રામા ગાળ સિદ્ધરાજ પોતે કેટલાક માગ મુધી મથો હતો, અને એ રીતે પોતાનો હાદિત ઉચ્ચ પૂજ્યભાવ તે શુભવાન આચાર્ય પ્રત્યે વ્યક્ત કર્યો હતો'

૪૪૦ ઉપરની હકીકતમા મલધારી રાજગેખરસરિ પોતાની સ ૧૩૮૫મા રચેલી શ્રીધગ્ગ-દલીપજિહ્વામા અને ૧૩૮૭ મા રચેલી પ્રાદ્યુત્કયાત્રયગતિમા એક નીન હકીકત એ મુકે છે કે તે સુરિએ સિદ્ધગજ પામે દગ્ધર્થે એમી દિવસનું અમાગ્ધિન-શુવરક્ષાને માટે તામ્રપત્ર લખાવ્યું હતું

૪૪૧ તેમના અથો અનેક છે કે જેનું પૂર લગલગ એકલાખ શ્લોકનુ^{૨૭૯} છે તે તેની રચનાના ક્રમે (તેમની વિશવાવશ્યક બૃહદ્ વૃત્તિમા જણાવ્યા પ્રમાણે) અન જણાવીશુ ૧ આવશ્યક ટિપ્પનક (પી ૬, ૪૯ પ્ર આ સમિતિ) અપરનામ આદ્યશ્યક પ્રદેશવ્યાખ્યા તે મુળ આવશ્યક મૂત્રની વૃત્તિ ઉપર વિપમસ્થાન સબધી જ્ઞાન કાનાર ૫૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ ટિપ્પન છે ૨ શતક નામના કર્મ-ગથ પર ૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ વિવરણુ-વૃત્તિ (તાકપન કી ૨, ૪૧, પી ૪, ૧૩૦, પ્રં વીરસમાજ અમદાવાદ), ૩ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૫ ૬૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ મન્કૃત વૃત્તિ (પ્રં દેં લાં), પત્રી ૪ ઉપદેશમાના સૂત્ર-અપગનામ પુષ્પમાલા તે તેમનો ચ્વનત્ર અથ છે

૨૭૬ ચેનોપદેશમાલા ચક્રે મવભાવના ચ વૃત્તિયુતા ।

અનુયોગદ્વારાણા શતકસ્ય ચ વિરચિતા વૃત્તિ ॥

મૂલાવદ્યકટિપ્પનન વિશેષાવદ્યકીયવૃત્ત્યાલ્પમ્ ।

ચેન પ્રાયિતપ્રયસ્ય લક્ષમેવ મનાગતનમ્ ॥

આમ તેમના ગિ'થ ત્રિજયસિદ્ધ ધર્મોપદેશમાલા ૫૦ પોતાની વૃત્તિની પ્રસ્તિમા જણાવે છે પી ૫ ૬૦

ને તેના પર ૧૪૦૦૦ સ્તોત્રપ્રમાણ સ્તોત્રન વૃત્તિ સ્ત્રી છે (મનુષ્ય ૧
ગૂં ભાં મદિત પ્રં વૃન શ્રેં મહા) પત્રી ૫ મ ૧૧૬૪મા
પાટામા હનુમામ પા ૭૦૦૦ સ્તોત્રપ્રમાણ વિવર્ણ-વૃત્તિ,
(૩ જેની તેજ નામા કૃત્તિએ મદદને તા.પા. ૫૨ વખેલી પ્રત
ખભાન ગાનિ ૧૧૫ ભગરમા છે પી ૧, ૧૮) પત્રી ૬ મ ૧૧૭૦મા
મેડના અને છ ૧૫૫નીમા શ્રીમત શ્રાવણી વમનીમા સ્ત્રી સ્વત ૧
મથ નામે ભનુમાન ૥ મૂન ગ્યના ઉપાન તેના પર સ્તોત્રવૃત્તિ
૧૩૦૦૦ સ્તોત્રપ્રમાણ સ્ત્રી (૩ જેમા નેમિચરિત્ર પા. અનર્ગત
છે જે પ્ર. ૩૬, ૪૭), ૭ પત્રી નદીસૂ. ૫૨ દિપ્તનક અને
કેવડમા ૮ મ ૧૧૭૫મા વિગેપાનમ્યક સૂ. ૫૨ ૨૮૦૦૦ સ્તોત્ર
પ્રમાણ મદદવૃત્તિ (પી ૬, ૪૬ પ્રં ૫૦ મ અને ગૂં ભાપાત્ર
પ્રં આ મમિનિ) આ વિગેપાનમ્યક વિગળની વિનાશગ્યનામા
સાન મદાયકોના નામ પોતે આપ્યા છે ૩ જેઓ પ્રાય તેમના
નિધ્ય-નિધ્યાઓ જાગાય છે નામે —૧ અભયકુમારગણિ, ૨ ધન-
ગણિ ૩ જિનભગણિ ૪ લક્ષ્મણગણિ (લુઓ પત્રી) ૫ વિષ્ણુ-
ધર્યક મુનિ (નીજ પદધર લુઓ દને પત્રી), ૬-૭ જે માધ્વીઓ
નામે આનંદી મદતગ અને વીરમતી ગણિની

૩૪૨ મ ૧૧૭૬મા કળાનતીમા આશુકના મદામાત્મપદમા
ઉત્તગધ્યયન મૂનતી પ્રત તાડપનપર લખાઈ (પાટણ મુચિ)

૩૪૩ મ ૧૧૮૧મા ૨૭૭વેશાખ નુદ પૂર્ણિમાને દિને
સિદ્ધગજની ગજસભામા તેના અધ્યદાપણે જનધમની સ્વેતાશ્વર
અને ત્રિશ્વર નામની જે મુખ્ય ગાખાઓમા પગપગ એક ચિરમ્મ-
રાણીય પ્રચંદ વાદ થયો હતો આ નિવાદમા કુર્ણાટકીય દિગ્બર-

૨૭૭ ચદ્રાષ્ટ-શિવત્રવડન ૧૧૮૧ વૈશાખે પૂર્ણિમા દિને ।

આદૃતી વાદશાલાયા તૌ વાદિ-પ્રતિવાદિનાં ॥ ૧૬૨

—પ્રભાવક ચરિત વાદિદેવગુરિપ્રબંધ કે જે પ્રબંધમા (પૃ ૨૭૮-૨૬૬)

આ વાદનું સમગ્ર કથન ગુચેલું છે

ચાર્વક કુમુદચંદ્ર વાદી હતા અને ગૂર્જરીય ઉક્ત શ્વેતામ્બરાચાર્ય દેવસૂરિ પ્રતિવાદી હતા. મગત એ હતી કે જે હારે તેના પક્ષના દેશ-પાગ-ગૂર્જરાત બહાર થાય આમા ઉક્ત શ્રીપાલ ઋષિએ શ્વેતામ્બર મંથના એક પ્રમુખ નેતા તરીકે પ્રમુખ ભાગ લીધો હતો. તે દેવ-સૂત્રિના પક્ષનો પ્રતાપી સમર્થક હતો. ૩૬ વર્ષની ઉંમરના હેમાચાર્ય પણ તે સભામા હતા. વાદના પગિણામે દિગંબરાચાર્ય હારતા દિગંબરીઓને ગૂર્જરભૂમિ તજી પડી આ વાદનુ વર્ણન તે વખતમા થયેલા ધર્મદવાણિગ વગમા થયેલા ધર્મદેવના પૌત્ર અને પદ્મચંદ્રના પુત્ર ચંદ્ર ચન્દ્રે પાંચ સર્ગમા બનાવેલા સુદ્રિતકુમુદચંદ્ર નામના નાટકમા યથાગ્નિત વિસ્તૃત આપ્યું છે. ૨૭૮ આ જીનથી દેવસૂરિ વાદિ દેવસૂરિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા.

૩૪૪ સિદ્ધરાજે દેવસૂત્રિને જયપત્ર આપવા સાથે તુષ્ટિદાન તરીકે એક લાખ મોના મહેરો આપના માહી, પણ તે જૈનસાધુના આચાર્ય પ્રમાણે અસ્વીકાર્ય થતા આશુક મહામાત્રની સમનિધી તેમાથી સિદ્ધરાજે જિનપ્રાસાદ બવાલ્યો. ને તેમા સ. ૧૧૮૩ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૨ ને દિને ઋષ્યભદ્રેવની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરવામા આવી ૨૭૯.

૩૪૫ દેવસૂત્રિ મુનિચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા તેમનો પ્રાગ્વાદ વણિક કુલમા ગૂર્જર દેશે મદાહતમા મ. ૧૧૪૩ મા જન્મ થયો હતો, ને તેઓ જીવંચમા ૧૧ વર્ષની વયે સ. ૧૧૫૨ મા દીક્ષા લઇ સ. ૧૧૭૪ મા આચાર્યપદ પામ્યા હતા. તેમને અનેક શિષ્યો હતા, ને તે પૈકી અનેકને સૂત્રિપદ આપી આચાર્યો કર્યા હતા. તેમણે 'પ્રમાણનયનત્તવાલકાર' નામનો જૈન ન્યાયનો ગ્રંથ ૩૭૪ સૂત્રમા આક

૨૭૮ ઉક્ત ગ્રંથ મુદ્રિત યશોવિજય ૩૦, વે. ૦ ન. ૧૨૬૨

૨૭૯ પ્રમાણકચરિત-વાદિદેવસૂત્રિ પ્રબંધ-શ્લોક ૨૭૫ મા જણાવ્યું છે કે

અનલાઘરિવે ઘય ૧૧૮૩ વૈશાખ દ્વાદશી નિર્ધા. ૧

પ્રતિષ્ઠા વિદધે તત્ર ચતુર્થિ સૂરિમિસ્તદા ॥

તેના પર ૧૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ગ્રંથોપન હતિ ગ્ની છે (મનમૂન
૦ ભાં મદિન પ્રં ઈન શ્રેં મડગ) પત્રી ૫ મ ૧૧૬૪મા
૧૨૧મા છંદમમામ પર ૭૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ વિચાર-હતિ,
કે જેની તેજ નામા હતાંએ મદમ્ને તાડપન પર વખેલી પ્રન
૫ભાન ગાનિનાથ ભડગમા છે પી ૧, ૧૮) પત્રી ૬ ન ૧૧૭૦મા
૧૨ના અંશે ગ્રાપન્નીમા શ્રીમત ગ્રાવદની વમનીમા ગ્ની મ્વન ।
૧થ નામે ભવમારના મૂન ગ્વના ઉપનન તેા પર ગ્રોપનહતિ
૩૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ગ્ની (કે જેમા નેમિચગ્નિ પાા અનર્ગત
કે જે પ્ર ૩૬, ૪૭), ૭ પત્રી નદીમૂન પર દિપ્પનક અને
કનદમા ૮ મં ૧૧૭૫મા વિગેપાવચ્ચક મૂા પર ૩૮૦૦૦ શ્લોક
પ્રમાણ મુદ્દહતિ (પી ૬, ૪૬ પ્રં ૫૦ મ અંશે ગૂં ભાપાતર
પ્રં આ મમિનિ) આ વિગેપાવચ્ચક વિચારુની વિનાશગ્વનામા
માન મદાયકોના નામ પોતે આપ્યા છે કે જેઓ પ્રાય તેમના
રોધ્ય-રિધ્યાઓ નાપાય છે નામે —૧ અમયકુમારગણિ, ૨ 'ન
'નગણિ ૩ જિનભડગણિ ૪ હદમાગણિ (લુઓ પત્રી) ૫ વિષુ-
વચ્ચક મુનિ (નીળ પન્ધુ લુઓ દરે પત્રી), '—૭ જે માધ્નીઓ
નામે આનદગી મદતન અને વીગમતી ગણિની

૩૮૨ મ ૧૧૭૬મા ક્ષાંતનીમા આગુકના મદમાત્મપદમા
ઉત્તગધ્યપન મૂનની પ્રન તાપનપર વખાધ (પાટણ મુચિ)

૩૪૩ મ ૧૧૮૧મા ૨૭૭વૈશાખ ગુરુ પૂર્ણિમાને દિને
મિદ્દગજની ગામમામા તેના અધ્યક્ષપણે ઈનધમની સ્વેનામ્મ
અને ગિગમ્મ નામની જે મુખ્ય ગાખાઓમા પગપગ એક ચિગ્મ-
ગણિય પ્રચડ નાદ થયો હતો આ વિનાદમા કુર્ણાટકીય દિગબગ-

૦૭૭ ચદ્રાઈ-ચિત્રવડત્ર ૧૧૮૧ વશાએ પૂર્ણિમા દિને ।

આદ્યૌ વાદશાલાયા તૌ વાદિ-પ્રતિવાદિનૌ ॥ ૧૯૨

—પ્રભાવક ચરિત વાદિવચ્ચરિપ્રબધ કે જે પ્રબધમા (પૃ ૨૭૮-૨૬૬)

આ વાદનુ સમય ઠયન ગૂચેયુ છે

આ પૈકી અમરચંદ્રે સિદ્ધાન્તાલુપ નામનો મહાગ્રન્થ રચ્યો. કદચ હિન્દુ તાર્કિક ગણેશ ઉપાધ્યાય પોતાના તત્ત્વચિંતામણિમાં વ્યાપ્તિના સિદ્ધવ્યાધિ લક્ષણમાં આ બે તાર્કિકોનો ઉલ્લેખ કરતા હોય એમ ડા શતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણ જણાવે છે. ૨૮૩ ઉક્ત આનન્દસૂત્રિના પદ્ધતિ હરિભદ્રસૂત્રિએ 'કલિકાલગૌતમ' એ બિરુદ મેળવ્યું હતું. ૨૮૪ અને તત્ત્વપ્રબોધાદિ અનેક ગ્રન્થો રચ્યા હતા.

૩૪૭ બૃહદ્ગચ્છના ૨૮૫માનદેવસૂત્રિ-જિનદેવ ઉપાધ્યાય શિષ્ય હરિભદ્રસૂત્રિએ જયમિહ ગણ્યે સ. ૧૧૭૨ માં બુદ્ધસ્વામિત્વ-પડ-લીતિ આદિ ઈર્ષગ્રન્થ પર વૃત્તિ, (જે પૃ ૨૬, જે પ્ર૦ ૩૪, પ્ર૦ આંસલા નં ૫૨), પ્રાકૃતમાં મુનિપતિચરિત (પ્ર હેમચંદ્ર ગ્રં મા, વે નં ૧૭૪૭) અને શ્રેયાસચરિત રચ્યા. પડલીતિનું બીજું નામ આગમિકવિચારસાર પ્રકરણ છે તે પગની વૃત્તિ, આશાપુરની વસ-તિમાં ૧૧૭૨ માં રચી (બુદ્ધ ૬, નં ૭૭૬ પા સૂચિ નં ૧૯ (૩) પ્ર૦ આંસલા ભાવ૦), અને સ. ૧૧૮૫ માં ઉમાસ્વાતિકૃત પ્રશ-મગતિ પર વૃત્તિ (પ્ર જૈન ધ સલા ભાવ૦) અને ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિ (જે નં ૨૬૮ (૧), શ્રીધર ભા ૨, ૮૦) રચી (જે પ્ર૦ પૃ ૩૪-૩૫).

૩૪૮ જિનેશ્વરે સ. ૧૧૭૫ માં પ્રાકૃતમાં અદ્વિતનાથચરિત રચ્યું (બુ).

૩૪૯ સ. ૧૧૮૩ માં ચંદ્ર ગચ્છના સર્વદેવના પદ્ધતિ શાનિ-મગિ (બુઓ પારા ૩૨૭)ના શિષ્ય-બીજા પદ્ધતિ વિજયસિંહ આચાર્યે

૨૮૩ History of Mediaeval School of Indian Logic

પૃ ૪૭-૪૮

૨૮૪ સતુષ્ટ 'કલિકાલગૌતમ' इति ख्याति विंतेने गुणै ।

—ક્રા ધર્માવ્યુદય પ્રશસ્તિ પા ૩, ૧૮

૨૮૫ આ માનદેવસૂત્રિ તે વિરદાડ હરિભદ્રસૂત્રિકૃત આવકધર્મવિધિના વૃત્તિપર માનદેવસૂત્રિ હોય કી ૩, નં ૧૭૮ પ્ર. આ સ્થા ભાવ૦

પરિચેદમા ગચ્છે અને તેનાપર પોતે યોગી દીન નામે ‘આદ્યા-
સ્ત્રોત્રાક’ ગ્રંથ ૨૮૦ અને દગ્ધાઈ અભ્યાસીને જન ન્યાય માટે
તેમજ દર્શનિદ અનમન માટે બીજે વ્યાય ન જ્ઞાની
મગવડ કરી ત્રીસ ૧૦૦૮મા કૃતવર્ધાગ્રામમા (કોપીના)
પ્રાચીન્યની અને આરામામા નેમિનાથમિતની પ્રતિગ કરી તેઓ
કૃમાગ્વાનના મમયમા ન ૧૨૨ મા અમરચંદ્ર ચપા ૨૮૧

૩૪. નામેગ્ગ-૭મા મહા-દ્વ્યુગિ-ગાનિમુગિના શિખો આન-
ન્દમુનિ અને અમરચંદ્રમુનિ ચપા મિદગ-૭ તે આનન્દમુનિ અને
અમરચંદ્રમુનિને માધ્યાવધામા દોના ૭ના નાદીઓને ડાયા દોવાથી
અનુક્રમે ‘વ્યાપ્રશિશુક’ અને ‘મિદ-શિશુક’ એ મિત્રે આપ્યા દના ૨૮૨

૨૮૦ પ્ર૦ શેક મનમુખનાથ બુમાઈ અમરવાદ, તથા આદ્યતમત
પ્રમાદર પૂના, વે ન ૧૧૩૨

૨૮૧ જન્મ દીમા આચાર્યપ અને અર્ચવાસના વર્ષો પ્રભાવકચરિતમા
આપ્યા છે —

શિવિવેદશિવે જન્મ દીક્ષા યુગ્મગરેશ્વરે
વેદાશ્વગરે વપ સુરિત્તમમવત્ પ્રમો ॥
રમયુગ્મરયો વપ શ્રાવણેમાસિ સગતે ।
ટુળપક્ષસ્ય સત્તમ્યામપરાન્દે ગુરો દિને ॥
મર્ત્યલોકમિત લોક પ્રતિચોષ્ય પુરન્દર—
વોધમા કવ તે જગમુર્દિવ શ્રી દેવસૂરય ॥

૨૮૨ અરિસિદે મુદ્દત્તશ્રીર્ત્તન કાવ્યમા જાણાંયુ છે કે (૫ ૩૦,
શ્લોક ૨૦) —

શંકચેડપિ મદમત્તવાદવિદ્ વારણનિવારણક્ષમા ।

યો જગાદ જયસિદ્ધમૂપાતિ વ્યાગ્રસિદ્ધશિશુસાવિતિ સ્વયમ્ ॥

આની ૫૨૫૨મા થયેલ દર્શન-વિનયમેન-સદ્યપ્રમશુરિએ પોતાના
પ્રમાણ્યુદય મહાકાવ્યની પ્રસસ્તિમા (પી ૩, ૧૮) જાણાંયુ છે કે —

‘આનન્દમૂરિરિતિ તસ્ય ચમૂવ શિષ્ય પૂર્વાડપર શમચરોડમરચન્દ્રમૂરિ ।

વાચેડપિ નિર્દલિતવાદિગનો જગાદ યો ‘વ્યાગ્રસિદ્ધશિશુક’ મિતિ
સિદ્ધરાત ॥

પ્રથમાચાર્ય શિષ્ય રીતચરિત્રગણિએ લખ્યો આ કથામાં ૧૧૧૫
માહાત્મ્ય છે

૩૫૩ સ ૧૧૮૮ માં પત્તનમાં વાચક શિ સુમતિસૂત્રિએ
ગ્ધેલી દશવેદાનિક ટીકા તાડપત્રપર લખાઈ (પા મુચિ ન ૧૬,
જે પ્ર ૨૨) આ સુમતિસૂત્રિ સ ૧૧૩૯ માં વીરચરિત્ર રચનાર
ગુણચંદ્રના ગુરુ સુમતિવાચક હશે

૩૫૪ સ ૧૧૯૦ માં મૃદુદ્દ ગચ્છના જિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય
આત્રદેવસૂરિએ યજ્ઞોનાગરોડની વસતિમાં રહીને આરભેલી દેવેન્દ્ર
ગણિ=નેમિચંદ્ર સૂત્રિત આખ્યાનક મણિકાગ પરની વૃત્તિ ધવલક-
પુ (ધોલકા)માં અચ્છુતની વસતિમાં પૂર્ણ કરી, તેમાં નેમિચંદ્ર,
ગુણાકર અને પાર્શ્વદેવગણિએ લેખનશોધનાદિમાં અને આધાનો-
દ્વણમાં મહાય દરી આ વૃત્તિ રચતા સવાનવ માસ થયા (આની
તાડપત્રની પ્રત ખ શાતિનાથના લ મા છે પી ૩, ૭૮) આ
વર્ષમાં જયદેવના છંદ-શાસ્ત્રની પ્રત તાડપત્ર પર લખાઈ (જે ૩૦)
તથા નમસૂરિએ પ્રાંમાં ધર્મભવિહિ રચી (જે ૪૧) ધર્મભવિહિમાં દશદશાત
છે તેમજ જ્ઞાનદર્શન ગુણની સિદ્ધિ સમન્ત શાસ્ત્રને ઉદ્ધરી કરેલી છે

૩૫૫ યશોદેવ (જુઓ પારા ૩૩૧)ના ગુરુભાઈ અને ઉપકેશગચ્છના
દેવગુપ્તસૂત્રિના શિષ્ય સિદ્ધસૂરિએ સ ૧૧૯૨ માં દ્વેત્રસમાસ પર
વૃત્તિ રચી (જે ૨૮, જે પ્ર ૩૫, પા મુ ૨૫, પી ૩, ૧૯૩) આ
વર્ષમાં તાડપત્રપર જયકીર્તિએ રચેલ છ દોનુશાસનની પ્રત લખાઈ
તે માહત્ત્ય, પિંગન, જનાવ્રમ, સેતવ, પૂજ્યપાદ, જયદેવ આદિના છંદ-
ગાઓ તેમજ તેમણે રચેલ છે (જે ૩૦) અને તે જયકીર્તિના શિષ્ય
અમનકીર્તિએ આજ વર્ષમાં યોગસાગની પ્રત લખી (પી ૫, ૧૪૭)
વળી આ વર્ષમાં સિદ્ધગજના ગણ્યમાં મહ ગાગિનના મત્રીપદમાં
ખેટકાધાર મહત્તમાં ગજં સોમવેની પ્રતિપતિમાં ખેટક (ખેડા)
આનથી વિનિગ્રહ નામી ૫ આમુકે દેવશી ગણિની મારે પ્રાં
પુ પાનતી કથા તાડપત્રપર લખી

૩૫૬ સ ૧૧૯૩ માં વર્ધમાનસૂત્રિએ મ ૧૦૫૫ માં ગ્ધેલી

આવડે પ્રનિદ્રમાપ્તુન પઠ ૪૫૦૦ મોહપ્રમાણ ચરિત્ર ગ્ણી છે (પા
ભ, પી ૫, ૨૨)

૩૫૦ મ ૧૧૮૫ મા ચંદ્રપ્રભ મદતગૃહન વિભવચંદ્ર દેર્શન-
ચન્નિ અને હૃદયિનિદ્રમુદ્રિત ચૈત્યપદનગીદા-લલિતનિવિગતગીદા તાડ-
પત્રપર લખાયા (પા મુચિ ન ૪૫)

૩૫૧ મ ૧૧૮૬ મા ગન્ગગંગના રીતિભદ્રચરિત્ર નિમ્ન
ધ્રમથોપમુચિએ પ્રમથપદ્મમ મામો પ્રથ પ્રાકૃતમા ગ્ણો (પી ૫,
૧૦૭) આ મુચિએ ગાદભરી નૃપતિ (વિગ્રદગન્ગ-વીમન-
ગ્રી-તે) ને પ્રનિગોધિન ક્યાં દતો ૨૮૧ તેમણે મ ૧૧૮૧ મા ધ્યો-
ધીમા પાશ્વનાથચરિત્રે પ્રનિદા કરી (લિનપ્રભદ્રન ધ્યવધિ પાશ્વનાથ-
૪૮૫, પી ૪, ૧૦૦) તેમના નિમ્ન ચંગોભદ્રમુચિએ ગદ્યગોદાવરી
ગ્ણુ (જુઓ ઉદયપ્રભમુચિન પ્રચયનમાગલગની ત્રિપમવ્યાખ્યાની
પ્રનાગિત પી ૩, ૨૬૨)

૩૫૨ મ ૧૧૮૭ મા મહેન્દ્રચરિત્રે પોતાના નિમ્નની અબ્ધ-
ચનાથી પ્રાકૃતમા નમદામુદરી કથા ગ્ણી, (જે ૫૮) તેનો પ્રથમાદર્શ

૨૮૬ નુઓ આ ગરિના ત્રિભયશોભદ્રચરિત્ર-દેવગેનગણિ શિં ૫૨ની
ચંદ્રચરિત્રના રંગેવા પદ્યપણાક૮૫ દિપ્તનની પ્રથસ્તિ (પી ૩, ૧૫, ૫૧૦ ન
૪૮) કે જે સ ૧૩૮૪ ની તાડપત્રની પ્રત છે

અમવદ્ વાદિમદહર પટતસાંમોજગોધનદિનેશ ।

શ્રીવમવોપગૃરિવાધિતશાકમરીભૂષ ॥

ચારિત્રામોધિશક્તી ત્રિવર્ગપરિહારજનિતનુધર્ષ ।

દશિતવિધિ શમનિધિ મિદ્ધાન્તમહોદધિપ્રચર ॥

સરખાવો પાટણ્ણુચિ ન ૪૬ ની ક/પસૂત્રની પ્રતની પ્રશસ્તિમા
૦/ણાંયુ છે કે —

વાદિચદ્ર ગુણચદ્ર વિજેતા વિગ્રહક્ષિતિપયોધવિધાતા ।

વર્મમૂરિરિતિ નામ પુરાસીત વિશ્વવિશ્વવિદિતો મુનિરાજ ॥

તથા પી ૫, ૧૦૯ માની ૪૮૫ગૂત્ર અને કાલિદાસચાર્યની કથાનો ૨ કમ —

શ્રી રાજગન્ઠ મુકુટોપમ શીલમદ્રસૂરોર્વનેયતિલક મિલ્ વર્મમસૂરિ ।

દુર્વાદિગર્વભર સિધુરસિહનાદ શ્રી વિગ્રહક્ષિતિપતેર્દલિતપ્રમાદ ॥

૧૦૯૯૪ છે આની ૪૫૧ તાડના પાનાપર લખેલી પ્રત પાટણ ભડારમા છે, (પી ૫, ૭ થી ૧૮) તેમણે દેવ મનુષ્ય તિર્યચ નારદ ઝવેની ઉત્પત્તિ વગેરે વિષયોનો બોધ આપતો જગત્પત્ની બુગોળના સારરૂપે સમ્રાટહીરત્ન નામનો પ્રાકૃત ગ્રંથ જિનભદ્ર લમાત્રમણુકૃત મત્રદહ્મીના આધારે રચ્યો છે (પી ૧, ૭૫, પી ૫, ૬૫, વે ન ૧૬૭૩-૧૬૮૧) ત્રીજી કૃતિ ક્ષેત્રસમાસ છે કે જેનો પ્રારંભ નમિત્તુ ઘોર સયલ્લત્યમાસગ આવા પદોથી થાય છે તે મોટા ક્ષેત્રસમાસપદથી ઉદ્ધરી રચેન કે (આની તાડપત્રની પ્રત ખલાન ભડારમા છે (પી ૩, ૨૦)

૩૬૦ ઉક્ત મલધારી શ્રીચન્દ્રસૂરિની સમ્રાટહીપર તેમના ગિધ્ય દેવભદ્રસૂરિએ વૃત્તિ રચી, (વે ન ૧૬૮૨, પી ૧, ૩) તેમા તેમણે અનુયોગદારચૂલિ હરિભદ્રકૃત અનુયોગદ્વાર ટીકા, ગાન્ધહસ્તી, હરિભદ્રકૃત તત્ત્વાર્થટીકા, મનયગિરિની બૃહત્સમ્રાટહી વૃત્તિ, હરિભદ્રકૃત બૃહત્સમ્રાટહીવૃત્તિ, ભગવતી વિવચ્છુ, વિશેષણુવતી, સૂર્ય પ્રગમિ નિર્ધુક્તિ (કે જે ખોવાઈ ગયેલી મનાય છે તે પણ) માથી હિતાગ આપ્યા છે આ દેવભદ્રસૂરિ ઉપરોક્ત મુનિચન્દ્રસૂરિથી પ્રતિષ્ઠા પામ્યા હતા વળી તેમણે ન્યાયાવનારપર ટિપ્પન રચ્યું છે, (કા વડો ન ૬)

૩૬૧ સ ૧૧૯૭ મા ગોવિન્દસૂરિના ગિધ્ય વર્ધમાનસૂરિએ ગણુરત્નમહોદધિ નામનો વ્યાકરણનો ગ્રંથ સ્વોપગવૃત્તિ સહિત બનાવ્યો (જે એગ્ગનિગથી સંશોધિત થઈ પ્રસિદ્ધ થયો છે અને ૧૮૭૬-૮૧) તેમા શ્રી હેમચન્દ્રનો ઉલ્લેખ નથી તેમજ હેમચન્દ્રે પોતાના વ્યાકરણમા આનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી સમકાલીન સર્વ વિદ્વાનો નામોનો નિર્દેશ કરેજ એવો કંઈ નિયમ નથી તેથી આમા નવાઈ લાગવાનું ખાસ કારણ નથી આ ગણુરત્નમહોદધિમા નામોના ગણોને શ્લોક-બદ્ધ કર્યા છે અને પછી તે ગણના પ્રત્યેક પદની વ્યાખ્યા અને

લાગે છે બૃહત્ ટિપ્પનિકામા પણ સ ૧૧૯૩ ની સાથે છે - મુનિમુવત-ચરિત પ્રાં ૧૧૯૩ વર્ષ ચંદ્રસૂરિદય માયા ૧૦૯૬૪ જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ ૧ અ ૨

દિપંત્રપર દીકા નાડપનપર નખાઈ (જે ૭) જયમગન નામના
આચાર્યે કવિશિખા નામનો દાન્યપર વિવિધ અર્થની કવિશિખાઓના
મમદમાથી નિચોડે વળ એક અથ મિદગન જયમિદના મમયમા
ગ્યા જાણાય છે (પી ૧, ૮૦)

૩૫૭ મનધારી હેમચંદ્રશૂરના ૧૫ પદ્યોના દના ૧ વિનય-
નિદશૂરિ ૨ શ્રીચંદ્રશૂરિ અને ૩ વિશુચંદ્રશૂરિ વિનયનિદનશૂરિ
મ ૧૧૬૧ મા માનવ અને નિ ૧૮૪૭૧ નોડપ્રમાણુ ધર્મોપદેશમાના
વિવગનુ મિદગનના ગાન્ય સમયમા મમામ ક્યું મન વિગણુ પ્રાચીન
નલિમદતુ તે આ શૂરિએ વિન્નાયુ તેમા તેમના ગુણાઈ અભયદ્રમા
ગણિએ મદાયના કડી હતી, અને તેનું ગોરન તત્કાલીન મમીપવર્તી
નવ મુનીશ્વરેએ ક્યું હતુ (પી ૫, ૮૭)

૩૫૮ આ શ્રીચંદ્રશૂરિ મનની તેમના ગુણાઈ લલમણુગણિ પોતાના
મુપામનાહતી પ્રશન્નિમા જણાવે છે કે તેમણે માન લાટગેની
મુના (મત્રિમુદ્રા)નેજ નહિ પણુ શ્રમણુમુદ્રા (સાધુવર્મ)ને પાનન
હતા પણ નિન પ્રવચનની પ્રભાવના કડી છે આ પગથી જણાય
છે કે શ્રીચંદ્રશૂરિ પોતાની પૂર્વવચ્ચામા લાટદેગના મત્રિપદે મુદ્રા-
વ્યાપારમા નિયુન હોના જોઈએ અને સભવિન ગીતે તે સિદ્ધ-
ના ગાન્યસમયમાજ મુદ્રાધિકારી હોવા જોઈએ

૩૫૯ આ શ્રીચંદ્રશૂરિ ચોવડા જ્યાં 'ભગ્ય' નામનું જિનમ-
દિ હતુ કે જેમા મુનિમુનતની પ્રનિમા અધિષ્ઠિત હતી ત્યાં આજ્યા
ત્યાના પોગના ધનને મુનિમુનત ચરિત ગ્યવા પ્રાર્થના કરી તદનુ-
સાર શૂરિ ત્યાંથી નીકળી આચાર્યલીપુરી (આમાવળ-અમદાવાદ પામે)
આની ત્યાના શ્રીમાન નાગિનના પુત્રોની વસતિમા રહી મુનિમુનત
ચરિત ૨૮૭સ ૧૧૬૩ ની દીનાગીના દિવસે પૂર્ણ ક્યું તેની ગાથા

૨૮૭ વિદમજાલાઈ દગી (વા) સ સહસ્ત્રે સદ સાવળઠ (તિળવર્દેદ)
તવ્યવળતર દીવસ (વ) વરિણમિ દય પરિમમત્ત ॥ પી ૫, ૧૮
આમા કીસમા લખેલ તે પડિત લાલચ દે મુધારેલ છે ને તે બરાબર

૧૦૯૯૪ છે આની ૪૫૧ તાડના પાનાપર લખેલી પ્રત પાટણ ભડારમા છે, (પી ૫, ૭ થી ૧૮) તેમણે દેવ મનુષ્ય તિર્થંક નારદ જીવોની ઉત્પત્તિ વગેરે વિષયોનો બોધ આપતો જગતની જૂગોળના સાગરપે સગ્રહણીરત્ન નામનો પ્રાકૃત ગ્રંથ જિનભદ્ર હમાશ્રમશૂન સગ્રહણીના આધારે રચ્યો છે (પી ૧, ૭૫, પી ૫, ૯૫, વે. ન ૧૬૭૩-૧૬૮૧) ત્રીજી કૃતિ ક્ષેત્રમમામ છે કે જેનો પ્રારંભ નમિસ્તુ ઘોર સયલત્યમાસગ આવા પદોથી થાય છે તે મોટા ક્ષેત્રસમાસપદ્યો ઉદ્ધરી રચેલ છે (આની તાડપત્રની પ્રત ખલાસ ભડારમા છે (પી ૩, ૨૦)

૩૬૦ ઉક્ત મલધારી શ્રીચંદ્રસુરિની સગ્રહણીપર તેમના શિષ્ય દેવભદ્રસુરિએ વૃત્તિ રચી, (વે. ન ૧૬૮૨, પી ૧, ૩) તેમા તેમણે અનુયોગદ્વાર્યણિ હરિભદ્રકૃત અનુયોગદ્વાર ટીકા, ગન્ધહસ્તી, હરિ ભદ્રકૃત તત્ત્વાર્થટીકા, મનયગિરિની બૃહત્સગ્રહણી વૃત્તિ, હરિભદ્રકૃત બૃહત્સગ્રહણીવૃત્તિ, ભગવતી વિવરણ, વિશેષણુવતી, સૂર્ય પ્રશંભિ નિર્બુક્તિ (કે જે ખોવાઈ ગયેલી મનાય છે તે પણ) માથી ઉતારા આપ્યા છે આ દેવભદ્રસુરિ ઉપરોક્ત મુનિચંદ્રસુરિથી પ્રતિજ્ઞા પામ્યા હતા, વળી તેમણે ન્યાયાવતારપર ટિપ્પન રચ્યું છે, (કા વડો ન ૯)

૩૬૧ સ ૧૧૯૭ મા ગોવિન્દસુરિના શિષ્ય વધમાનસુરિએ ગણુરત્નમહોદધિ નામનો વ્યાકરણનો ગ્રંથ સ્વોપરવૃત્તિ સહિત બનાવ્યો (જે એગ્રર્થિગથી સંશોધિત થઈ પ્રસિદ્ધ થયો છે મને ૧૮૭૯-૮૧) તેમાં ત્રી હેમચંદ્રનો ઉલ્લેખ નથી તેમજ હેમચંદ્રે પોતાના વ્યાકરણમા આનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી સમકાલીન સર્વ વિદ્વાનો નામોનો નિદેશ દરેજ એવો ઈર્ષ નિયમ નથી તેથી આમા નવાઈ લાગવાનું ખાસ કારણ નથી આ ગણુરત્નમહોદધિમા નામોના ગણોને શ્લોક-બદ્ધ કર્યા છે અને પછી તે ગણના પ્રત્યેક પદની વ્યાખ્યા અને

દાખલ છે બૃહત્ ટિપ્પનિકામા પણ સ ૧૧૯૩ ની સાથે છે - 'મુનિસુત-ચરિત પ્રા. ૧૧૯૩ વર્ષે ચંદ્રસુરિદેવ યાયા ૧૦૯૯૪' જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખડ ૧ અ ૨

ઉદાદગ્ધા કે તેમા આઠ વૈષાદગ્ધોના મનોગો ઉત્તેષ છે ઉદાદગ-
ધોમા કેટલાક કવિઓની ગ્યનાઓ તેમના નામ મદિન, -પા, -યાઃ
નામ વગર-ઉધ્ધુન કુટી કે તેથી આ અથનુ ધામ મદસ્વ છે દાખના
તરીકે તદ્દિન પ્રત્યયોના ઉદાદગ્ધોમા ભદ્રિ કાવ્ય અને દ્વિયાત્રય
મદાદા-યી ગેલીપર ગ્યેના માનના પરમાર ગનઓના મનની
કોઇ કાવ્ય (નામ નથી આપ્યું) ના ધા|| શ્લોકો ઉધ્ધુન ક્યાં છે

૩૦ વળી તેમા કેટલાક શ્લોકખંડ મિદ્ધગજની પ્રમગ્નાના
કે તેથી જાણાય કે કે તે વર્ધમાનમુગ્ધિએ 'મિદ્ધગજ વણન' એ
નામો પ્રથમ ગ્યો દનો તે પછી એક શ્લોક 'મમૈષ સિદ્ધરાજ
ચર્ણને' એમ કહી તેના પ્રયાગ નમની એવો આપ્યો છે કે —

જાતે ચસ્ય પ્રયાણે તુરગગુરુપુટોત્તાતરેણુપ્રપન્ને
ત્રીત્ર પ્ધાન્તાયમાને પ્રગરનિ ચદતે સર્વતો રિષમસ્મિન્ ।

ભાસ્વન્નન્દાર્નિમ્વમ્મહાણરહિત વ્યોમ વીક્ષ્ય પ્રમુગ્ધા

સાન્ધ્ય કર્મારમન્તે શિશુમુનિવટ્તવે જાતમન્ધ્યાભિશરા ॥-૫ ૩૦૦

એક મુદર શ્લોક તે અથમા પૃ ૧૮૪ પર સાગગ્ય કૃત સિદ્ધગજ
સમની મુગ્ધો છે કે —

દ્રવ્યાથયા ધ્રી જયમિહદેવ ! ગુણા રણદેન મહાપિંગોક્તા ।
ત્વયા પુન પઢિતદાનદાણ્ટ ! ગુણાથય દ્રવ્યમપિ વ્યધાયિ ॥

૩૧૩ આ વર્ધમાનમુગ્ધિએ પોતાના ઉપ્પત મમ્મલીન પડિન આગ-
ગ્યના ૨૮૮ પણ કેટલાક શ્લોકો ઉધ્ધુન ક્યાં છે તે પછી જાણાય
કે કે તે આગગ્ય દ્રે પણ મિદ્ધગજના વણનપી કોઇ કાવ્ય લખ્યું
જો તેના શ્લોકો પૈકી એક પૃ ૩૦૪ નો અત્ર આપ્યો છે —

અકલ્પિતપ્રાણસમાસમાગમા મલીમસાગા ધૃતમૈક્ષરૂતય ।

નિર્ગ્ન્યતા ત્વત્પરિપથિનોગતા જગત્પતે કિં ત્વજિનાવલમ્બિન ॥

મ ૧૧૯૮ મા જયસિદ્ધ ગણ્યે લક્ષ્યમા બિલ્હલો વિમનમુગ્ધિત
પઉમચરિત નાડપત્રપર લખ્યું (જે ૧૭)

૨૮૮ મુનિરત્નસુરિના અમમચરિત્રની પ્રથમાદશ પ્રત લખનાર આગર-
ચ દ્ર તેજ આ હોય

મૂર્જરવશોચોતનપુત્રોદયરાજમત્રિતનુજન્મા ।

વિદ્વાન્સાગરચદ્ર પ્રથમાદર્શ શિલેયાસ્ય ॥ પી ૩, ૯૮

પ્રકરણ ૪ થું.

કુમારપાલનો સમય.

સં ૧૧૯૯ થી સ ૧૨૩૨

સ્વર્ગે ન ક્ષિતિમણ્ડલે ન વહનાવકત્રે ન લેમે સ્થિતિ

ત્રૈલોક્યૈકહિતપ્રવાડપિ વિધુરા દીના દયા યા ચિરમ્ ।

ચૌલુક્યેન કુમારપાલવિભુના પ્રત્યક્ષમાવાસિતા

નિર્માકા નિજમાનસૌકસિ વરે કેનોપમીયેત મ ॥

—ત્રિલોકમા જે એવી હિતપ્રદ હોય તો તે દયા છે એવી દયા પણ લાખા નળ મુરી વિધુર અને દીન બની સ્વર્ગમા કે ભૂમડલપર કે સમુદ્રના મુખમા સ્થિતિ કરી શકી નહિ—રહી નહિ તેને નિર્લોક બનાવી ચૌલુક્ય કુમારપાલ રાજાએ ખોતાના માનસરૂપી ઉત્તમ સ્થાનમા પ્રત્યક્ષ આવાસ આપ્યો. આ રાજાને કેની ઉપમા આપવી ?—અર્થાત્ તે અનુપમેય છે

एको य सकल कुतूहलितया बध्नाम भूमडल

प्रीत्या यत्र पतिवरा समभवत् सामाज्यलक्ष्मी स्वय ।

श्रीसिद्धाविपविप्रयोगविधुरामप्रीणयद्य प्रजा

कल्याणौ विदितो न गूर्नरपति चૌલુક્યવશધ્વજ ॥

—જેણે કુતૂહલી થઈ સર્વ ભૂમડલમા બ્રમણુ ધર્મ, જેનામા પ્રતિગોધતી સામ્રાજ્ય લક્ષ્મી ખોતાની મેળે પ્રીતિ વડે આની મળી, જેણે સિદ્ધરાજના વિયોગથી વિધુર બનેલી પ્રજાને પ્રસન્ન કરી, એવો એક જે ચૌલુક્ય વંશના ૧૧૭૩૫ ગૂર્જરપતિ કેનાથી અગ્રપ્રયો છે ? તે કુમારપાલ સર્વને વિદિત છે—યશપાતકૃત મોહપગાળ્ય ૧-૨૮

जिष्णुधेदिदशार्णमालवमहाराष्ट्रापरान्त कुरु

सिन्धुतान्यतमाद्य दुर्गविषयान्दो वीर्यसक्त्या हरि ।

चौलुक्य परमार्हतो विनयवान् धी मूलराजान्चयी

त नत्वेति कुमारपालपृथिवीपालोऽग्रवीदेकदा ॥

ઉદાદગ્જ છે તેમા અનેક વંષાકગ્જો ॥ મનોનો ઉ'યેષ છે ઉદાદગ-
ગ્જોમા કેટલાક દરિઓની ગ્યનાઓ તેમ ॥ નામ મદિત, -પાણુ -યાદ
નામ વગર-ઉષ્મન ટગી કે નેથી આ અથનુ ઘાડ મદત્ત કે દાખના
નગીદ તદ્દિન પ્રત્યયોના ઉદાદગ્જોમા ભાદિ દા-ય આે દયાત્રય
મદાનાન્યની મેલીપા ગ્યેના માનવના પરમા ગન્નઓના મનની
કાષ્ઠ દા-ય (નામ નથી આપ્યું) ના ઘણા મોટે ઉષ્મન કયા છે

૩૨ વગા તેમા કેટલાક 'યોદ્ધ' ગિદ્ધગજની પ્રમાના
કે નેથી જાણ્ય કે કે ને વદમાનશ્રુતિએ 'ગિદ્ધગજ નાગન' એ
નામનો અથ ગ્યો દનો તે પંખી એક 'યોદ્ધ' 'મર્મથ સિદ્ધરાજ
ચર્ણને' એમ કહી તેના પ્રમાણુ નમની એમો આપ્યો છે કે —

જાતે ચસ્ય પ્રયાણે તુરગતુરપુટોત્તાતરેણુપ્રપન્ને
ત્રીન ધ્યાન્નાયમાને પ્રગરતિ ચહરે સર્વતો દિશ્વમસ્મિન્ ।

મામ્બન્નન્દાર્નિમ્મપ્રહગ્ગરહિત વ્યંમ વીક્ષ્ય પ્રમુગ્ધા

સાન્ધ્ય કર્મારમન્તે તિગુમુનિચટ્ટે જાતગન્ધ્યાભિસરા ॥-૫ ૩૦૦

એક મુગ્ધ 'યોદ્ધ' ને અથમા પૃ ૧૮૪ પા સાગગ્ય કૃત ગિદ્ધગજ
સમની મળ્યો છે કે —

દ્રવ્યાધ્રયા ધ્રા જયમિદ્દેવ ! ગુગા ર્ણાદેન મહાપિંગોક્તા ।

ત્વયા પુન પઠિતદાનગાણ્ટ ! ગુગાધ્રય દ્રવ્યમપિ વ્યપામિ ॥

૩૩ આ વર્ધમાનશ્રુતિએ પોનાના ઉપા મમકાલીન પડિન આગ-
ગ્યકના ૨૮૮ પણ કેટલાક 'યોદ્ધ' ઉષ્મન કયા કે ને પગથી જાણ્ય
કે કે તે આગગ્યકે પણ સિદ્ધગજના વર્ણનગ્ધી કાષ્ઠ દા-ય લખ્યુ
દશે તેવા 'સોદ્ધ' પેદી એક પૃ ૩૦૪ નો અન આપ્યો છે —

અકત્પિતપ્રાણમમાસમાગમા મલીમસાગા ધૃતમૈશ્વરત્તય ।

નિર્ગ્ન્યતાં ત્વત્પરિપિધિનોગતા જગત્પતે નિ ત્વજિનાવલમ્બિન ॥

મ ૧૧૮૮ મા જ્યસિદ્ધ ગાળ્યે લક્ષ્યમા ગિદ્ધલે વિમનશ્રુતિ
પઉમચરિત્ર નાડપાપા લખ્યુ (૨ ૧૭)

૨૮૮ મુનિરત્નચરિત્રા અમમચરિત્રની પ્રથમાદશ પ્રત લખનાર આગર-
ચ દ તેજ આ દેવ

ગૂર્જરવશોદ્યોતનપુત્રોદયરાજમત્રિતનુજન્મા ।

વિદ્વાન્સાગરચદ્ર પ્રથમાદર્શ લિલેલાસ્ય ॥ મી ૩, ૯૮

ન્યાયી દયાળુ પરોપકારી પરાક્રમી અને ધર્માત્મા હતો. પૂર્વ થયેલ ગળ્લ ભીમદેવનો એક પુત્ર નામે ક્ષેમરાજ-તેનો પુત્ર દેવપ્રસાદ-તેનો પુત્ર ત્રિભુવનપાલ અને તેનો પુત્ર તે આ કુમારપાલ તેના મળધી શ્રી જિનવિજયના એક વેળ પૃથ્વી^{૨૯૦} નીચેની લકીકત દુકમા નોધવામા આવે છે

૩૬૫ વિ મ. ૧૧૪૯ મા તેનો જન્મ થયો હતો અને મ ૧૧૯૯ મા રાજ્યાભિષેક થયો હતો ૨૯૧ એક પુરાતન પદાવલીમા રાજ્યાભિષેકની તીથિ 'માર્ગશીર્ષ' ગુરુવ ચતુર્થી' લખી છે રાજ્ય-પ્રાપ્તિ પછી લગભગ ૧૦ વર્ષ સુધી રાજ્યની સુવ્યવસ્થા કરવામા અને તેની મીમા વધારવાનો પ્રયત્ન કરી દિગ્વિજય કરી પોતે અનેક મોટા મોટા રાજાઓને પોતાની પ્રથક આસાને આધીન કર્યા પોતે પોતાના સમયમા અઢિતીય વિજેતા અને નીર રાજા હતો ભારત વર્ષમા તે મમયે તેની બરોબરી કરનાર બીજો કોઈ રાજા નહોતો તેનું રાજ્ય ઘણું મોટું હતું શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે 'મહારાજ ચરિત'મા તેની આસાન પાલન 'ઉત્તર દિગામા પુરસ્થાન, પૂર્વમા ગંગા

મા તાડપત્રપર લખેલો ક્ષતાના નામર હિત કુમારપાલ પ્રબ ॥ (પા સૂ ન ૧૬, ૯ ચારિત્રમુદરકૃત કુમારપાલ ચરિત્ર સ ૧૪૮૪ થી ૧૫૦૭ વચ્ચે, ૯ હરિચંદ્રકૃત કુમારપાલ ચરિત્ર (પ્રાકૃત) ૧૧ જિનમહાનકૃત કુમારપાલ પ્રબ ધ સ ૧૪૬૨, અને ગૂ મા ૧૨ દેવપ્રભગણિકૃત કુમારપાલ રાસ (સ ૧૫૪૦ પહેલા) ૧૩ હીરકુશલ કૃત કુમારપાલ રામ સ ૧૬૪૦, ૧૪-૧૫ શ્રાવક નંધ-ભટ્ટાસકૃત કુમારપાલ રાસ સ ૧૬૭૦ અને તેજ કવિનો નાનો રાસ અને ૧૬ જિનલક્ષ્મીકૃત કુમારપાલ રાસ સ ૧૭૪૨ આ ઉપરાંત તીર્થંકરપ, ઉપદેશતરંગિણી તથા ઉપદેશપ્રસાદ આદિ અનેક અન્ય ગ્રંથોમા તેમનું વર્ણન મળે છે કુમારપાલ સળધમા ખુદ હેમચંદ્રાચાર્યે પ્રાકૃતમા ક્ષયાશ્રય લાગ્ય રહ્યું છે

૨૯૦ અધ્યાત્મગ્ઘાન પ્રસારક મહાવ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ દિદીમા કુમારપાલ ચરિતની દિદી પ્રસ્તાવના

૨૯૧ દ્વાદશસ્વય વર્ષાનાં શતેષુ નિરતેષુ ચ ।

एकोनेषु महीनाये सिद्धापीरो दिवगते ॥ પ્રભાવકચરિત્ર ૫ ૩૬૩

પાપદિંદુતમયપ્રવૃત્તિ મિમિષિ ચન્નારસાચુર્નિત
તત્ત્વમ્ નિર્નિમિત્તોપવૃત્તિરુપિયા પ્રાપ્ય પુષ્પાકમાણા ।
સ્વામિ-પુષ્પાં નિષિદ્ય ધનમમુનઃપ્રસ્યાધ મુષ્ક તથાદ-
ન્નૈવૈદત્તમિતા મૂરમગમિતિ મન મપ્રતે મપ્રતોદ ॥

—એવી દગાળ, માણવ, મદારાદ, કુરૂ મિ. મુ. અને બીજા દુઃખ
દેશોને પોતાના બુદ્ધિની સક્તિથી દગિની જેમ જીતનાર, પગમ આદત,
વિનયવાન અને ચીંકુચકુળના શ્રી નૃપરાજના નસમા યાત્રા શ્રી કુમારપાલ
રાજ્યે એક લખને (શ્રી દમયદ્રા) સૂરિને નમીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—
'હે ન્યામી ! નિષ્કામ કૃપા ૧૭ કૃપાની શુદ્ધિવાળા જે આપ તેમની આજ્ઞાને
પ્રાપ્ત કરીને નર્કમતિની આયુષ્યના નિમિત્ત થયે મૃત્યુ, છૂન અને મદિરા
વગેરે દુઃખોને મારી પૃથ્વીમાથી નિષિદ્ય કર્યા છે તથા પુત્રરહિત મૃત્યુ
પામેલાનું ધન લેવું પમુ મેં ઇંગ દીરેડું છે અને બધી પૃથ્વી અનતના
ચેત્યો વડે મુગોમિત કરી નીધી છે તો હવે હું સાપ્રતમગમા મે પ્રતિરાજ
જેવા થયો છું ' —હેમાચાર્યજી નિ ૫ સ પુ થ ૧૦મુ પન

મત્સ્યાનુસ્મૃતિ ન મહીધુત્તા સ્વાદિત્યેષ કૃત્તો મિતપ પ્રવાદ ।
જિનન્દ્રધર્મ પ્રતિપદ્ય ચેન જ્ઞાન્ય ન વેદ્યા ન જ્ઞાનપાલ ॥

—ગાંધીજીને પ્રાપ્તિપ્રત્યે કયા નથી દોની એવો લેખપ્રવાદ જેણે જેન
ધમનો સ્વીકાર કરી ખોટા પાડ્યો છે એવો કુમારપાલ મને સ્વામ્ય ન
લોય ? —સોમપ્રભાચાર્ય

૩૬૪ મિ.દગાળ જયસિદ્ધ પત્રી મદારાજ કુમારપાલ વેવ૨૮૬
ગાદી પર આવ્યો તે એક અદ્વિતીય અને આદર્શ નૃપતિ હતો

૨૮૮ કુમારપાલ અને તેની સાથે તેના ગુરૂ દેમયદ્રના ચરિત્ર સબધી
અને નૈન વિદ્વાનોએ વિવિધ ગ્રંથ લખ્યા છે ૧ સોમપ્રભાચાર્યજી કુમા-
રપાલ-પ્રતિગોષ્ઠ સ ૧૨૪૧ ૨ ચણપાન મત્રીકૃત મોહપરાજય નાટક
(અન્યપાલના સમયમા), ૩ પ્રભાચાર્યજી કૃત પ્રભાવક ચરિત્ર-સ ૧૩૩૪
૪ મેરુદગ સૂરિકૃત પ્રબંધ ચિતામળી સ ૧૩૬૧, ૫ રત્નશેખરસૂરિકૃત ચતુ
વિંશતિ પ્રબંધ સ ૧૪૦૫, ૬ જયસિદ્ધ સૂરિકૃત કુમારપાન ચરિત્ર, સ
૧૪૨૨, ૭ સોમતિલકસૂરિકૃત કુમારપાલ ચરિત્ર, સ ૧૪૨૪, ૮ સ ૧૪૭૫

ચઢીને સર્વ ગઢપતિઓને નમાવ્યા માલપુર (પંજાબ) મુદ્દાને પણ તેણે તે પ્રમાણે વગ કર્યું' (વેન્ટર્ન ઇન્ડિયા-ટ્રાડક્રૂલ) તેના મૈન્યે કોઈ છુના સિંહાર વગના ગળ મલિકાનું ને પણ જીત્યો હતો.

૩૬૮ આ સર્વ પ્રમાણોથી તેના રાજ્યના વિસ્તારનો ખ્યાલ આવે છે ભારતવર્ષમાં આટલું મોટું સામ્રાજ્ય ભોગવનાર રાજા નહીં જોવા થયા છે.

૩૬૯ પોતાની રાજધાની અણહિલવપુર-પાટણ, ભારતના તે સમયના સર્વોત્કૃષ્ટ નગરોમાંનું એક હતું વ્યાપાર અને કલાકૌશલથી ઘણું ચઢેલું હતું સમૃદ્ધિના શિખર પર પહોંચ્યું હતું ગળ અને પ્રજાના સુદૃઢ મહાલયોથી તથા ઉંચા મનોહર દેવભુવનોથી અધકૃત તે રાજધાની હતી હિમચલદ્રાચાર્યે દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યમાં તેનું વર્ણન કર્યું કે સાલગના પ્રમાણે તે સમયે આ નગરમાં ૧૮૦૦ તો કોઝાધિપતિઓ રહેતા હતા આ પ્રકારે મહારાજા કુમારપાલ એક મોટા ભારી મહારાજાના સ્વામી હતો.

૩૭૦ કુમારપાલ પ્રજાનું પાલન પુત્રવત્ કરતો હતો પોતાના ગળમાં એક પણ પ્રાણીને દુખી નહિ રાખવાનો મનોરથ રાખતો તેનું નામ ગમ-રામ હતું પ્રજાની અવસ્થા જાણવા માટે ગુપ્ત વેશમાં રાહરમાં બમણું કરતો હિમચલદ્રાચાર્ય કહે છે કે 'દરિદ્રતા, મૂર્ખતા, મલીનતા ઇત્યાદિથી જે લોક પીડિત થાય છે તે મારા નિમિત્તથી છે કે અન્યના ? આ પ્રકારે જીજ્ઞાસુ દુખોને જાણવા માટે ગળ રાહરમાં ફરતો ગ્હેતો હતો' આ રીતે જ્યારે ગુપ્ત ભ્રમણમાં મહારાજાને કોઈ દુખી દેખાતો તો તેનું દુખ દૂર કરવા તે પ્રયત્ન કરતો.

૩૭૧ દ્વયાશ્રય મહાકાવ્યના ૭૬ ૫ ૨૦માં સગમાં હિમચલદ્રાચાર્ય લખે છે કે 'મહારાજા કુમારપાલે એક દિને રત્નામાં એક ગરીબ માણસને દુલાના અને જમીન પર પડતા પાચ માન બકરાને ખેંચી લઈ જતો જોયો મહારાજા તે ખીયારા પામર પ્રાણીઓને કળ લઈ

ની, દિગ્વિજય વિધાયક અને પશ્ચિમમાં સમુદ્ર પર્વતના ગોમા થતુ જણાયું છે

૨૫ પ્રો. મળિયાન નનુભાઈ દ્વિવેગી રાજે જે કે 'ગુજરાત આયસ આદિદેવતાના ગાંધી ગીમા ઘણી વિનાન નામ પડે છે દિગ્વિજય કંઈ કેન્દ્રાપુરો ગાંધી તેની આના માનનો દનો અને બેટ મોદનો દનો ઉત્તરમાં દામીગથી પણ બેટ આનની દની પૂર્વમાં એવી જે નથા યમુના પાડ અને ગંગા પાડના મગધ રેશ સુધી આગ પડેથી દની અને પશ્ચિમમાં મારાજ નથા સિંધુ અને પશ્ચિમમાં પાડ કેટલોક ભાગ ગુજરાતના નાનામાં દનો' ૨૬૨

૨૬ ગજવિસ્તારના 'ધનિદામ'ના દર્શાવે દો. ના'માં વિનોડના દિનામાં ગાંગા લખાઈમિદના મળિયા એક ન ૧૦૦૭ નો રિનાલેષ મળ્યો દનો તેમાં મદાગજ કુમારપાલના મગધમાં લખ્યું છે કે 'મદાગજ કુમારપાલે પોતાના પ્રગત પગદમથી સર્વ નનુએને દગી નાખ્યા, તેની આગને પૃથ્વીપટના નર્વ ગાંધીએ પોતાને મગધ ચાલી. તેનો ગાંધીભગીના ગાંધી પોતાના ચગોમાં નમારો' ૨૬૩ તેણે ખુદ દધિયાં ધાગી હરી મરાત્ત (૧) પવન

૨૬૨ એજાઈ જણાવે છે કે 'કુમારપાલ ધણો પ્રતાપી અને નીતિનિ પુણ્ય દનો, તેના ગાંધીની ગીમા ૬૨ ૬૩ સુધી રૂઢાયરી હરી અને મહત્ત્વા તથા ગાંધીવાનાના દટલા મેકલાગે પણ તેને અરીનદના' (ગ ૬ ૧ ૨૧૬)

૨૬૩ કુમારપાલે એદાણ રાજ અલોરિજ પડ મ ૧૦૦૭ ના ચાઈ હરી તેને દરાંચો દતો, ને ત્યાંથી ચીનોડની રોમાં લેવા જતા ત્યાના લોજરાલ હર્દ ત્રિચુવનનારાયણાખ્ય ત્રિમૂર્તિવાળા ગિવના મદિગા દગત ક્યાં ને તે મદિ એક ગામ બેટ હરી તેનો શિવાલેષ કરાવો તે હાવ મોત્ત ઉ (એજાઈ ના. પ્ર. પત્રિકા ભાગ ૩-૧ પૃ ૧૭) આ મમયમાં વગમગ અલોરિજ-આનાના પુત્ર વિમલરાજ (એથા વીસલદેવે) તવરે-તોમારો પામેથી નિહી વીધુ ને ત્યાંથી દિલ્હીનુ રાજ્ય અજમેર રાજ્યનુ સુબા બન્યું (એજાઈ રા ૬ ૧, ૨૩૪)

૪૭૨ એક દિન એક સ્ત્રીને રાત્રે રોતા સાબળતા કુમારપાલે પથારીમાંથી ઉઠી તેની પાસે જઈ રોવાનું કારણ પૂછ્યું તેણી ધન દય ગૃહસ્થની સ્ત્રી હતી, તેનો પતિ અને પુત્ર બંને મગણ પામ્યા હતા, તેણીએ જણાવ્યું કે 'ગભ્યનો પૂર્વાલથી એ કૂર નિયમ આવ્યો આવે છે કે સતતિહીન મનુષ્યની મિત્રતાનો માજિદ રાખ્ય છે. આથી મારી સર્વ મપત્તિ રાખ્ય લઈ લેશે તો હું માનું છું કે મારા વિનાવીશ, આથી માર પછી આજે મરી જવું સાચું છે' મહા રાજા આ માબગી આશ્વાસન આપી જણાવ્યું કે 'તું મગ નહિ, રાજા તારું વન લેશે નહિ મુખપૂર્વક તું તારી જીવગીને ધર્મકૃત્ય કરવામાં ગાળ' રાજાએ પછી પ્રજાનો આ ત્રાસ દૂર કરવા અધિકારીઓને હુકમ આપ્યો કે 'નિષ્પુત્ર મનુષ્યના મગણ પછી તેની મપત્તિ રાખ લઈ લેજો એ નિયમ બધે જો તમા બંને એક બે લાખ શુ પછી એક બે કરોડ રૂપીઆનું નુકશાન થાય તોયે શુ? આ રીતે અપુત્રોનું ધન રાજાખાલસા થતું તે બધું ધૃતિ આ મનથી એક શ્લોક એકે કહેવો તે નોંધના યોગ્ય છે —

અપુત્રાણ ધન ગૃહ્ણન્ પુત્રો મવતિ પાર્થિવ ।

ત્વ તુ સતોપતો મુચન્ સચ રાજપિતામહ ॥

—અપુત્રોનું ધન મહણ કરનારો રાજા તેનો પુત્ર બને છે, પરંતુ આપ તો સતોપત્રુવક તેને જોડી દેવાથી રાજપિતામહ જ થયા છે।

કે આગા હિન્દુસ્તાનમાં એક કે બીજા પ્રકારે થોડું થયું માસ, કહેવાતું હિન્દુઓ વાપરે છે, છતાં ગુજરાતમાં તો તેની બધી આવે તોપણ નાહી નાખે એવી લોકોની રત્તિ તે સમયથી બધાયથી તે અગ્રાપિ છે—દયાશ્રય ભાષાતર પ્રસ્તાવના.

૨૯૦ કૃપામુન્દર્યા સવત્ ૧૦૧૬ માર્ગશુદ્ધિક્ષિત્રીયાદિને પાણિ જમાદ આ કુમારપાલમહીપાલ શામદર્દદ્વદવતાસમશ્મ—નિતમન્દન કૃત કુમારપાલ પ્રજન્ધ આ સબધમાં મોહપરાજય નામનો ૧૫૬ મન્ય યરા પાલ મત્રીએ ૧૨૨૯ ને ૧૨૩૩ વચ્ચે રચ્યો, તે પ્રકટ થયો છે ૦।

નય કે એમ પૂજા તે પામીને જવાન આપો કે કમાલને ત્યાં
વેચના, કે જેના દષ્ટિ પેમા આપને તેથી માગ ઉદ્ધનિવાદ કરીના
આ મામળા ગળને વાળ્યુ કે 'માગ વિવેચી ન આ ગીને લોક
દિનાના પ્રાપ્ત થાય છે તેથી માગ 'પ્રત્યક્ષ' એ કામને ધિદા
કે' પોતાના આત્મ કે દુષ્ટા આ ગીને આપી ગજમનમા આવી
અગ્નિગીઓ તેજે નખન આના કરી કે 'જે ની પ્રતિના દ
તો નિવા થશે, જે પન્થોનપદ નાય તેને વિગેર નિશા થો મને જે
જનદિમા કે તો મરથી નુ દ'ગ દુ મળને' આ પ્રક ની
આગાપરિદા આખા નાન્યમા મોડો કે અગ્નિગીઓએ તે વખતે
ઉદન કમાન મરન નહોત કરી નીકુ રદર આથી મના મદા-
ગાન્યમા-ત્રિ-દાચન (નદા) મુરીમા 'અમાગિ પોપાલ' કમામા ની
મદપાનો પ્રચાર પન મર નધ કગ-યો તેમા જે નુદના
પરોચ્યુ તો નખ ના ના નુરી અન આપ્યુ ૨ ૫ વનયાનમા
પણ પનુઓના મને અનનો દવન કમાનુ ગત થયુ'

૭૬૪ વિ સ ૧૨૦૯ માધ વદિ ૧૪ રાનિવારનો એક વિદ્યાલેખ
કિંગદી મરો છે તેમા લખ્યુ છે કે 'શક્તમરી (સામગ) ના વિજેતા
કુમારપાલના વિજય ગાળ્યમા આખીની કુપાથી જેને કિરાદૂ (કિરાદકપ)
રાદકડા (કાદકડ) અને રિવ (રિવા)નુ રાજ્ય પ્રાપ્ત કરેલ છે એવા રાજ
શ્રી આદ્યજીવેવ પોતાના રાજ્યમા પ્રત્યેક પક્ષની અદમી એકાદશી અને
અનુગીના દિને જનદિસા ન કરવાની આજ્ઞા કરે છે-નુઓ પટિન
વિચેશ્વરનાથ રક્ષત ભારત કે પ્રાચીન રાજ્યગ' પ્રથમ ભાગ પૃ ૨૮૫
આ આખો લેખ મોદ્દપરાજય (ગા ઓ મી) ના પરિશિષ્ટ ૩મા આપ્યો છે
આ ઉપરાંત મારવાડના માડલિક રત્નપુર ચતુરાગિકના ગાલ પૂનપાલવેવેના
અમારિદાનનો લેખ પણ ત્યાં આપેલ છે

૨૮૫ સદગત પ્રા મણિલાલ નબુભાઈ દિવેની લખે છે કે 'કુમારપાલે
ન્યારથી અમારિગોપાલ કરાવી ત્યારથી ચક્ષ્યાગમા પણ માસળાવિ અપાતો
બધ યદ ગયો, ને યવ નથા ડાગર હોમવાનો આન શર થયો લોકોને જન
ઉપર અત્યંત દયા વધી, અને માસજોનન એટલુ બધુ નિધિદ્ધ યદ ગયુ

મામન્ત ગજ્જ્યોના ગજ્જ્યમા અમાગિ પોપણા ડરી શ્રવહિંસા બધ
ડરી ૩૦૧ નાના મોટા ૧૪૦૦ મદિગે બધાવ્યા, તેથી ધર્મ સાધના

વવની ગઇ અને તેઓ ચૈત્યવાસીઓની શિવિવતા-આચારહીનતાને પ્રગ
ટપણે વિરોધ કરના ગયા તેમ તેમ બને વર્ગોમા પરસ્પર ભેદભાવની વૃદ્ધિ
થવા લાગી અને પરિણામે વાદનિવાદની વૃદ્ધિ થઈ રાત્રુભાવ જણાવા લાગ્યો.
ચૈત્યવાસીઓ કે જેમની સખ્યા અને આજમા લાગવગ ધણી પ્રબળ હતી
તેઓ આ નવીન ઉત્પન્ન થયેલા વિરોધી વર્ગનો દરેક રીતે બહિષ્કાર કરતા
જરાવતા, પોતાની સત્તા નીચે રહેવા જૈન મદિરોમા તેમને પ્રવેશતા અટકા-
વતા, અને વધાર જોર આણતુ ત્યાં ગામમા પણ રહેવા માટે કનડતા સિદ્ધ-
રાજ અને હમારપાલના રાજ્યકાલમા આ સ્થિતિમા ધણેક ફેરફાર થઇ ગયો
હતો તો પણ કેટલાક જૂના અને પ્રધાન મદિરોમા હજી પણ તેવીજ
સ્થિતિ આવતી હતી આજ કાળજીને લઇને હુમારપાને પોતાના બધાવેલા
આ જવાણિપુરના 'કુવરવિહાર' નામના મદિરને શુદ્ધાચારી દેવાચાર્યના
સમુદાયને સમર્પણ કર્યું હોય તેમ જણાય છે, કે જેથી વીતરાગભાવ પ્રાપ્ત
જરા-જરાવવા માટે બધાવેલા એ દેવસ્થાનનો ખીલ મદિરોની મારફત
જાગીર તરીકે ઉપભોગ ન થાય અને તે દ્વારા આચારહીનતાને ઉત્તેજન ન
મળે ભાણુક યતિવર્જને, ચૈત્યવાસીઓની સત્તા નીચે રહેવા દેવમદિરોમા
દેવદર્શન જવા માટે જે દરમતો અને કનડમનો થતી, તે દૂર કરવા માટે તે
વખતે નવીન ચૈત્યો ઠેકાણે ઠેકાણે તૈયાર થતા હતા, અને તેમને 'વિધિ
ચૈત્ય' કહેવામા આવતા હતા આ લેખમા વર્ણવેલું 'કુમારવિહાર' ચૈત્ય
પણ તેમાનુજ એક જણાણ જોઈએ" ૫ ૨૪૮-૪૯ વળી જુઓ સ
૧૨૩૦ના વિધિચૈત્યનો લેખ જિ ૨, ન ૩૭૮

૩૦૧ આજ્ઞાવર્તિયુ મણ્ડલેયુ વિપુલેષ્ટ્યાદશસ્વાદરા—

દન્દાન્યેવ ચતુર્દશ પ્રમુમરા મારી નિગયોજતા ।

કીર્તિસ્તમ્મનિમાધતુર્દશશતી સરયાં વદારસ્તયા—

ટવા નિમિત્તવાન્ કુમારપુત્રિ જૈનો નિર્જનોબ્યયમ્ ॥

—પોતાના વરણની અદાર માડલિકોના મોટા દેવોમા દેવાને રી દિ સાને
ચોઈ વર્ષ સુધી પોતાના આજસ-બધરડે નિયરીને-દૂર કરીને કીર્તિ-પ્રમ

૩૭૩ આ ગાનનું ધાર્મિક જીવન ધમપાયાના દત્ત પોતે નિતેદ્રિય અને જ્ઞાનનાનું દત્તો અને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો ત્યાગથી અપૂર્વ મમાગમ થયો ત્યાગથી તેની ચિત્તશક્તિ ધમ પ્રત્યે વધુ ને વધુ થતી ગઈ નિરંતર ધર્મોપદેશ માળખાના નાગો અને જનધર્મ પ્રત્યે પોતાની યજ્ઞ વસ્તી રાધતી ન થતી ગઈ કેરે નવત્ ૧૨૧૬ના માર્ગનીપતી નુકસિદ્ધિયાને નિ પ્રકટપણે જનધર્મની ગૃહસ્થ-ગીતા સીકારી-જનધર્મ અગિયાર - ૧૧ ને ૧૧ નમયમા તેની પ્રેમભાષી ઉપકેન ગરુડા કૃષ્ણચરિત્રે ક્રિયાતીન નિત્યનાગીને ગરુડાદાર દર્શાવતા તે ગાનએ છ વખત નામ સાથે અને નાનુ ત્યાગિ જન તીથની યાત્રા કરી હતી ૨૬૬ નવા ત્યાગી મહિર દત્ત ત્યાગે ઉદ્ધાર દ્યો ૧૬૦૦ સ્ત્રોતાર, ૧૪૪૪ ના નિનામનિગોપર જ્ઞાન ચળાવ્યા

૩૭૪ 'કાળે કાળે નિનામનિ' મધ્યાન્યા તેમા સાંધી પ્રથમ પાટણમા શીમાન મની ઉત્થનના પુત્ર મત્રી વાગખટે (બાદડે), વાયડ વશીય ગગનેના પુત્રા આદિની દેખરેખ નીચે 'કુમારવિદાર' નામે ૨૪ નિનનું મહિર મધ્યાન્યુ ૨૭૭ પત્રી પોતાના પિતા ત્રિભુ-

૨૬૬ કુમારપાળની યાત્રાનું વણન લીબડી બહારમાં એક છટક કથાની નંની પ્રતમા આશુ છે તેમા જણાવ્યું છે કે તે યાત્રામા રાણી બૂ (બો)પલ દેવી, પુત્રી લીજ, દોહિત્રીઓ, પ્રતાપમડ, ઉદયન સુત વાગખટ (બાદડ), પરમાર દપદિ રાજ, પાવણપુર વસાવનાર રાજ સણ ૧ (પાલકણ - પ્રકાદન), પડૂમાયા ચક્રવર્તી શ્રી રાજ રાય-નાગ રોક મુત આમડ, લન્નુ-લક્ષ્મણપતિ છાડા અને વણા કોટિવજ રોક સાથે હતા (પો ૨૪૭ બાદએ કરેલી લી બ ની ડીપ-જેનએ કોન્ડરન્સ એફિસ) ગિરનાર અને રાત્રીનયની એ યાત્રાનું વર્ણન કુમારપાલપ્રતિજોધમા છે

૨૬૭ જુઓ કુમારપાલ પ્રતિજોધમા તેનું ૬૬ વર્ણન-અષ્ટાપદ સમાન ૨૪ જિનાલયથી રમણીય, સુવર્ણ સ્વજ્ઞ ડોવાળુ, ચદ્રકાતમય પાશ ના-યતી મૂવ પ્રતિમાવાળુ ને તે ઉપરાત સોના રૂપા તથા પીતળની અન્ય અને પ્રતિમાવાળુ હવ વળી આ મહિરનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કુમારવિ હાર રાતકમા રામચંદ્ર ગણિએ કર્યું છે તે જુઓ

બ્રાહ્મણો હતા તેમણે પુરોહિતાઈ ઓડી નહોતી^{૩૦૨} કુમારપાન સાથે અન્ય ગભ્યનગોનો મમન પણ પૂર્વવત્ સારો રહ્યો હતો કુમારપાન પોતાના ગુરુ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના મૃત્યુ પછી છ મહિને સ ૧૨૩૦ માં ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી અર્ગથ થયો.

૩૮૧ તેના ગભ્યની કેટલીક ઘટનાઓ નોંધીએ—સ ૧૨૦૧ માં આશુપરની વિમલવસહીની ભમતીમાં તેના મુલસ્થાપક વિમન મત્રીના મોટા ભાઈ નેદના પુત્ર મત્રી લાલિગના પુત્ર મત્રી મહિન્દના પુત્ર મત્રી દશરથે નેમિનાથનાખિંજની પ્રતિષ્ઠા કરી સ ૧૨૦૪ માં તે વિમનમત્રીના મોટા ભાઈ નેદના બીજા પુત્ર ધનલના પુત્ર આનંદના પુત્ર પૃથ્વીપાલ મત્રીએ તે પ્રસિદ્ધ વિમનવસહી નામના મહિનો ઉદ્ઘાટ કર્યો^{૩૦૩} તે વખતે ધનેશ્વરમુનિશિષ્ય શ્રીચંદ્રમુનિ હાજર હતા.

૩૮૨ મેડતા પામેના કલવર્દિપુર (કલોધી)ના પારસ શ્રાવકે ત્યાં નીકળેલી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ માટે વાદિદેવસૂરિના કહેવાથી એક પ્રાસાદ કરાવ્યો અને તે આચાર્ય ઉક્ત વર્ષ સ ૧૨૦૪માં તે પ્રાસાદમાં તે મિત્રની પ્રતિષ્ઠા કરી^{૩૦૪}

૩૮૩ આ ઉપરોક્ત પૃથ્વીપાન અને દશરથ કુમારપાલના મનિઓ હતા ઉપગત તેના રાજ્યમાં સિદ્ધગજના નૈન મનિઓ કાયમ હતા ઉદયનમત્રીને તેણે મદામાત્ય બનાવ્યો, તેને સોગણ્ડ છતવા મોજીયો હતો અને ત્યાં સ ૧૨૦૫ કે ૧૨૦૮ માં તેનું અવમાન થયું તે મત્રીના પુત્ર અબડ દડનાયકે કોકણના કલ્પવૃક્ષીય ગજા મહિન-

૩૦૨ એમ ગુર્જરેશ્વર પુરોહિત સોમેશ્વર દેવના 'સુરમેલસવ' કાવ્ય પરથી જાણાય છે—ઓડા રાં ૬ પ્રથમ ભાગ પૃ ૧૧૪ દિપાવ

૩૦૩ ત્યાંનો સિદ્ધાર્જન-ગુઓ મુનિ વ્યાસવિજયનો 'આણના નૈન સિદ્ધાર્જન'ને લેખ 'નૈન' તા ૬-૧૦-૨૭ પૃ ૭૦૭

૩૦૪ ઉપદેશસમિતિ-સામ ઉપદેશ

નારે વિપ્રસારો વિદ્યમ નાધો ૨૧ ગાન-ગાન કન્યા લુઓ
પા ૩૮૮

૨૭૭ કુમારપાન વિવિધ દષ્ટિ ગાળી પોનાની ગાળી નિનાય નર
જો મા જા' મમજો મદાનાની ભોપા ની ૧૧ મત્યુ પરી આ
જન્મ પ્રમત્યુ પનનુ પાવન યુ ગાન્યોત્તમથી પગામુખ નો મમપાન
તથા મામ ને અમન્ય પાયાનુ ભગા ૮૦નો નહાનો જીન નાળી
અને અથનિ વિનન ના આપને નરીય અને અમમમ પ્રાવનના
નિર્મા માટે દન્ય નાજો રપિયા ખચનો જાળા પિયા ખચ દર્ગી
જન ગાઓનો ઉજા દગઓ

૨૭૮ કુમારપાને અનાથ અને અમમ પ્રાવન આદિ જોના
ભગાપોયાનુ અયે એક મનાગાઝ મધ્યાન્ય નેતી અગ નિરિ
વનના બાજો અને વન્ના નેના અર્થિઓ આપનામા આવના
તા તેમજ તે મનાગાઝની પામન એક પાપધ્યાના બધારી કે નેતી
અદર ગીને ધર્મધર્મ જોના રમધ્યાન કરીને પોનાનુ જન શાન ગીતે
વ્યતીન કરી શકે મનાગાઝ અો પાપધ્યાનાનો કાગળાઝ અનાવવા
માટે શ્રીમાન વળીય નેમિનાગના પ્રા અભય કુમારની યોજના
કરી દતી તે એકી બા' મત્યુત, દયાલીન, સગવડમાન અને
પરોપકારપગયાન દતો તેની આના પુખ્તદાયક કાય ઉપર થયેલી
યોગ્ય નિમલુકને ને' દિવિ સિદ્ધપાને ગાનની યોગ્ય પ્રગમા કરી
તની ('કુમારપાન પ્રતિગોધ')

૨૭૯ એક દે એક અગ્રેજ વિદ્વાન (દાઃ)ના ગાળોમા 'કુમા-
રપાને જન રમનુ ધાળી ઉત્કૃષ્ટનાથી પાવન યુ અને મમમ ગજ-
ગતો એક આદર્શ જૈન-ગાન્ય મનાવ્યુ'

૩૮૦ તેના જન ધમના મીડાગથી તેના પુગાદિતો કે જે નાગ
જવા થો સો મોટા વિહારો (જૈનમ દિગે) બનાવીને જન કુમારનુપતિએ
ચેતાના પાપનો નાશ કર્યો

મુગ્ધિના હાથે ૩૦૯ સ ૧૦૧૧મા ત્યા અનુપમ પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેમા એક ટુકડ અને સાડ લાખ ઉપિયાનો ખર્ચ કર્યો ૩૧૦

૩૮૫ તેજ પ્રમાણે દડનાયક અબડે ભર્યમા શકુનિગ-
વિદાર (મુનિસુનત આમિતુ ચૈત્ય) નામના પ્રસિદ્ધ અને પ્રાચીન
નીથનો ઉદાર કરી ભવ્ય જૈનમંદિર બધાવ્યુ ને તેમા હેમચદ્રમુગ્ધિએ
પ્રતિષ્ઠા કરી ૩૧૧

૩૮૬ ઉદયન મત્રીના ત્રીજા પુત્ર આહડને 'રાજવરદ'નુ બિરુદ
મળ્યુ હતુ, (પ્ર ચિ) અને ચોથા પુત્ર સોનાકને સનાગાર પર
નિયત રૂપામા આવ્યો હતો અને તેને 'સામતમહીસનાગાર' નુ
બિરુદ અપાયુ હતુ (જિનમહાકવિ પ્ર ૫ ૭૬) આહડ (૧ આહડ)
નો પુત્ર કુમારસિંહ કુમારપાલનો કોષાગારાધિપતિ-કોદારી હતો
(જુઓ જિ ૨, અન્યોત્તર ૫ ૮૪ થી ૯૬)

૩૦૯ જુઓ પ્રબંધચિતામણી, પણ પ્રમાવક ચરિતમા સ ૧૨૧૩નો
સવત્ આપ્યો છે —

શિલીન્દુરવિવેપે (૧૨૧૩) ચ ખજારોપે વ્યધાપયત્ ।

પ્રતિમા સપ્રતિષ્ઠા સ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિભિ ॥ ૫ ૩૩૬

૩૧૦ જુઓ શ્રી જિનવિજય સંપાદિત શનુજયતીયોદ્ધારપ્રવચ્ન-
નો ઉપોદ્ધાત ૫ ૨૮

૩૧૧ જુઓ સોમપ્રભૂત કુમારપાલ પ્રતિગોધ - 'વળી એક વાત જમ
પ્રસિદ્ધ છે કે પૂર્વે ભૃગુકન્થ (ભર્ય) નગરમા એક પશ્ચિમી મુરખે આપેલ
નમસ્કારનુ સ્મરણ કરીને મરણ પામી તે સિદ્ધલક્ષ્મીપના રાત્રી સુદર્શના
નામે પુત્રી થઈ, ત્યા કાલકે કહેવ નમસ્કાર સામળવા તે ભતિસ્મરણ પામી,
એટલે ભર્યમા આવી તેણે શ્રી મુનિસુનત આમિતુ 'શકુનિગ વિદાર'નામે
ઉન્નત ચૈત્ય કરાવ્યુ ત્યા મે (હેમચદ્રે) પૂજ્ય શ્રી મહારાજની સાથે જઈ,
તે જિનને વદન કરી જા બડ દડનાયકને આદેશ કર્યો, તેથી તે વિદારને
તેણે નવુ બધાવ્યુ - 'પુનરુદ્ધાર કર્યો' ૫ ૪૭૦, ભાગતર ૫ ૪૩૬ વળી
જુઓ પ્રભાવકચરિત હેમચદ્રચરિત પ્રબંધમા અબડની દર્શક ૫ ૩૩૬-૪૦
ગ્રંથક ૭૨૩ થી ૭૬૩, તથા પ્રબંધચિતામણી

જાનુન ૫૦ બીડ મવાગી કરી લય મેળવ્યો હતો અને તેથી દુભાર-
ગપાલે તેને 'ગન્ધપિનામદ'ની પદવી આપી હતી ૩૦૫ ઉદયનનો લયેટ
પુત્ર વાગ્મદે (આદર) ચોદા હતો, તેમજ તે માતિયનિપુણ હતો
એમ તેણે વાગ્મદાનના નામનો ગ્રંથ રચ્યો ગાળીએ ૨૦૬ તો અન-
ન્ય કરી મકાય તેને કુમારપાન 'મદન ગન્ધકાય વ્યાપાનમા અમાત્ય'
ખનાવ્યો હતો, ને ઉદયન પત્રી તેનું 'મદામાત્ય' ૫૦ વાગ્મદેને
આપ્યું હતું અને કુમારપાનના નામ સુધી તે એ ૫૦ પ્રતિષ્ઠિત
ગણા હતો ૨૦૭

૩૮૮ મદામાત્ય આદરે (સ વાગ્મદે) કુમારપાન ૥ ગન્ધમા
પોતાના પિતા ઉદયનમંત્રીની નિમજનુમાર ગાનુજ્યપગનું મુખ્યમદિ
૨૦૮૬ ને નાકડાનું હતું તે જાણ થનાથી તથા તે જાણી જાય તેવો
ભય ટાળનાના હેતુથી તેણે ઉદ્ધાર લેના તેનું પાછા પત્યગનું મદિ
મરાચ્યુ નમ નામા તે નવાર થયું, પત્રી તે મંત્રીએ પાટલાથી
મેળે સધ લાગી ધાગ દ્રવ્ય ખર્ચા મુપ્રસિદ્ધ આચાર્ય ની હિમચદ-

૩૦૫ પ્રબધચિતામળી, મુદ્દતસ કીર્તન, વસન્તવિલાસ જીઓ

૩૦૬ વાગ્મદાસ લગ્નો કર્તા વાગ્મદ તે એમનો પુત્ર હતો ને તેણે
જયસિદ્ધતા ગન્ધમા તે રચ્યો એમ કવચિત્ જણાય છે (જીઓ પાગ ૩૨૦)

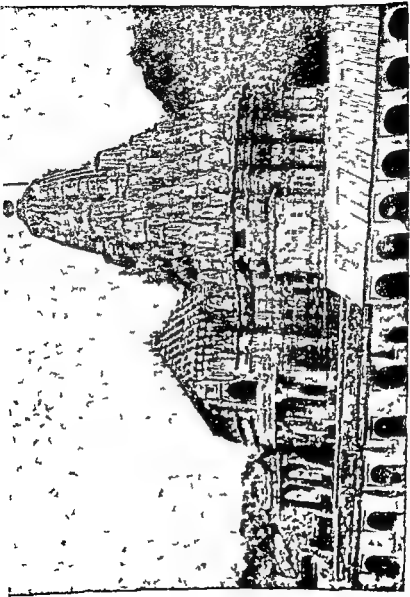
૩૦૭ જીઓ જયસિદ્ધતા દુભારપાલચરિત અને જિનમંડનન કુમાર-
પાલ પ્રબન્ધ શ્રીજિનવિજયનુ અવગ્રોહન પ્રાચીન લેખસમૂહ ભાગ ૨, પૃ ૮૬

૩૦૮ જ્ઞાતિમા પૂર્વકાવમા ધણ વરી લાકડાના મંડનો બવાતા
હતા આનો નિર્ણય આ મદિર સુબધી મેડવગે 'પ્રબધચિતામળી'મા
આપેલ વૃત્તાતથી સ્પષ્ટ થાય છે જ્ઞાતિમાની પ્રાચીન રાજધાની વલ્લભી
નગરીના ધ્વસાવગેયોમા પત્યરનું નામ જરાપણ ઉપવચ્ચ નથી તે પગથી
પુરાતત્વજ્ઞોણ એણે અનુમાન છે કે આ દેશમા પહેલા લાકડા અને હટનાજ
મકાન બવાવાતા હતા

લેખિતા । યોગશાસ્ત્ર વીતરાગસ્તવદ્વાનિશત્રપ્તકાશા મૌર્વર્ણાક્ષરા હસ્ત
પુસ્તિકાયા લેખિતા । સપ્તશતલેખના લિખતિ ॥ કુ પ્ર પૃ ૧૬-૧૭
ઉપદેશ તરંગિણીમા ૨૧ જ્ઞાનકોશ સ્થાપ્યાનુ જલ્પાન્યુ નથી, કિંતુ
જન આગમની સાત પ્રતિઓ તથા હેમચંદ્રકૃત ગ્રંથોની એકાદશ પ્રતિઓ
લખાયાનુ જલ્પાન્યુ છે —

શ્રી કુમારપાલેન સપ્તશતલેખકપાર્શ્વોત્ ૬ લક્ષ ૩૬ સહજાગમસ્ય
સપ્ત પ્રતય સૌવર્ણાક્ષરા શ્રા હેમાચાર્ય પ્રણીત વ્યાકરણ ચરિત્રાદિ પ્રયા
નામેકવિશતિ પ્રતયો લેખિતા ॥ પન ૧૪૦ ॥

સ્વ સાક્ષર શ્રી ચીમનલાલ ડાહ્યાલાલ દવાલે ‘પાપજીના બહારો’ એ
નામના લેખમા જલ્પાન્યુ હવે ‘ગુજરાતના મહારાજા કુમારપાલ કે સિદ્ધરાજના
સમય પહેલાં જૈન બહારો હતા કે નહિ હતા તે ક્યા હતા તેની માહિતી
મળી શકતી નથી, હતા જૈન ગ્રંથો તે વિક્રમની છઠી સદીમા લખાયા હતા
(દેવર્ધિગણિના સમયમા) એ નિર્વિવાદ છે અને તે હિંદુપર અનેક વિદેશી
કુમવાઓ થયા હતા તેથી છઠા, સાતમા આઠમા સેકામા બૌદ્ધોનુ ભેદ
કુમારિવ બદ અને ત્યારપછી શકરાચાર્યનો ઉદ્ભવ, આરમ્ભાનુ સને ૭૧૨મા
સિંચ દેશનુ છતી લેવુ વગેરે અનેક કારણોથી અગ્નિ, જન અને જનુઓને
વશ થઈ ધણે ભાગે નાશ પામ્યા હતા ત્યાર પછી “કુમારપાલે” ૨૧ બહારો
અને રાજ વીરધવનના પ્રસિદ્ધ મત્રી વસ્તુપાલે ૧૮ કોડના ખર્ચે મોટા
ત્રણ બહારો સ્થાપેલા હતા, પરંતુ અત્યંત દિવંગીરીની વાત છે કે આ મહત્ત્વના
બહારોનુ એક પણ પુસ્તક પાપજીના બહારોમા ભેવામા આવડુ નથી
આના કારણમા કારણ જાણાય છે કે કુમારપાલની આદીએ આવનાર અ-
ભયપાલ જૈનો અને જૈનધર્મનો એટલો બધો દેખી બન્યો હતો, કે જૈન
સાહિત્યનો નાશ કરનામા તેને પોતાની બધી કોશિષ કરી હતી આથી
ઉચ્ચ નામના જૈન મત્રી(ના પુત્ર અમ્ભત) તથા ખીલઓ તે સમયે પાપ-
જીના બહાર ખસેલી જોસલમીર લઈ ગયા હતા જોસલમીરમા તાડપત્રોની
નકલો મુખ્ય કરીને પાપજીમાની છે “— લાઈમેરી મિમેરેની”-ગુણા-અક
ટાબર સને ૧૯૧૫ પ ૨૫ આ દર્શકવના પુરાવા માટે જુઓ તેની તૈયાર
કરેલી ‘જોસલમેર ચાની’ (આ એ સીરીઝ)

કુમરવિહાર સ્થાપત્ય મંદિર-દિશાન પાસે ૩૦૪-૩૦૬ નં ૨૧૪-૫

[By Courtesy of B H & C I Ry]

લામ,) નન્દી ટીકા^{૩૧૪} (જે, પી ૩,૩૫ અને ૩૩ આં સમિતિ ન ૧૬ અને ન ૪૪), પિંડનિર્ણયકિત વૃત્તિ (જે, દે લા ન ૪૪) પ્રજાપનાવૃત્તિ, (જે, પી ૩,૧૦૦ આં સમિતિ ન ૧૯ અને ૨૦), બૃહત્કંઠ પીઠિકા (જે), ભગવતી દ્વિતીય શત-કવૃત્તિ, રાજપ્રશ્નીય વૃત્તિ (જે), વિરોપાવશ્યકવૃત્તિ, વ્યવહાર સૂત્ર વૃત્તિ (તાડપત્ર રીં ૧૮૭૨-૭૩ ન ૧૩૧-૩૨, તાડપત્ર રીં ૧૮૮૧-૮૨ ન એ ૧૦, જે૦, પી ૨,૧૩, પી ૩,૬૩ અને ૧૫૭), અને સૂર્યપ્રગ્લ્ભિવૃત્તિ (જે૦, પી ૩,૧૭૩ આં સમિતિ ન ૨૪) ૨મી, વળા આગમ સિવાયના ત્રયો-જિનભદ્રકામાશ્રમભુક્ત ઈત્રસમાસ પર ટીકા (જે૦ તાડપત્ર કી ૨,૧૬, વે૦ ન ૧૫૮૯-૯૧ પ્રં જૈન ધં સભા), કર્મપ્રકૃતિ એ શિવશર્મસૂરિકૃત ૪૧૫ ગ્રાયાના પ્રાચીન કર્મત્રય પર ટીકા-કે જેમા પચમગ્રહ અને ચદ્ર-મહત્તરની ટીકા, અનુયોગદ્વાર ચૂલ્લિ અને વિશપણુવતીનો પોતે ઉત્તેજ્ય ક્યો છે (પી ૩,૪૯, કી ૨, ન ૩૯૭ વે૦ ન ૧૫૮૭ પ્રં જૈન ધં મભા તથા દે૦ લાં ન ૧૭) 'કર્મમગ્રહણી ટીકા (દે લા ન ૩૯ અને ૪૨) ધર્મમાર ટીકા, ચદ્રપિંમહત્તરકૃત પચસગ્રહપગ્વૃત્તિ (જે૦), પદ્મગીતિ વૃત્તિ, (પાં સુચિ ન ૫૫) સમનિકા (ઢઠો કર્મત્રય) પર ટીકા (પી ૩, ૭૧, પી ૪, ૧૨૮, તાડપત્ર કી ૨, ૪૭) આદિ ટીકા ૨મી છે અને ત્ર અથમા મુદ્દિ વ્યાકરણ એ નામનું શાસ્ત્રાનુવાસન ૬૦૦૦ શ્લોક-પ્રમાણ (તાડપત્ર કી ૨, ૪૫, પા સુચિ ન ૫૪) ગ્રંથ છે (જે૦ સુચિ પ્રં ૫ ૨૦)

૩૧૪ નૂદી ટીકામા મણચિરિએ શાસ્ત્રધન સભા માં લલેખ ક્યો છે કે શાસ્ત્રધનનો ડવિ ચાપનીયયનિમામાપ્રતિ સ્વોપશચન્દ્રાનુસાસાવૃતાવાદો મગવત સ્તુતિમેવમાદ આ પચમી શાસ્ત્રધન અને તેના વ્યાકરણનો પત્તો લાગે છે ને તેમનો કાલનિર્ણય કરવામા સારણના મને છે શ્રી જિન-વિજયનો લેખ.

પ્રકરણ ૫ મું.

કુમારપાલનો સમય. (આ ૧)

મં. ૧૧૯૯-૧૨૩૦

પદ્મામણ ઉમારપાલપતિર્વિશે મ ચન્દ્રાન્વયી
 જન ધર્મમવાપ્ય પાપદામા મી દેમરદાર્ ગુરો ।
 નિર્વારાધનગુરુતા વિરખતા યાદિનિર્વાગન
 ચેનૈરેન મદેન મોદપતિ જિગયે જગન્નટર ॥

—> હકીમીનુ નિવાસસ્થાન છે એવો ચ દ્રવ્ય શી કુમારપાલ જાણ્યો કે જે એક જ વીર શી હેમચંદ્ર ગુરુ પામેથી પાપનુ શમન કરનારા જેનું ધર્મ પ્રાપ્ત કરીને અપુત્રનું વન છોડી દે છે અને છતાં હિને દેશવગે આપીને જમતૂના દહ- એવા મોદગાનને છલ્યો.

—યશ પાલકૃત મોદરાજપરાજય

૩૮૯ સાહિત્ય-પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે દૃષ્ટિ કે દત્તા થીમદ હેમચંદ્રા-
 આય આગ્રપદ બોગને છે, તેમના જીવન વગેરે મંમથમા પત્રીના બે
 પ્રકરણમા નેઈશું તેમના મમદાલીન સદવિદાગી મહાયગિગિ બદ્ધ
 જમગ મમ્કૃત દીકાકાર થયા મનયગિગિએ પોતાની અનેક કૃતિઓમા
 પોતાનો ટૂંક પણ પગિચય કે -આ મવત્ પણ આપેન નથી,
 પણ અમુકમા 'કુમારપાલ ગાલ્યે' એમ જણાવ્યાથી તેમજ પોતાના
 ગાંધાનુગાસન વ્યાકરણમા 'અરુણત્ કુમારપાલો ડરાતીન્' એ ઉદા-
 હરણ આપેન છે તેવી કુમારપાલના સમયમા મુખ્યપણે થયા એમ
 ગણી શકાય તેમણે મુખ્યપણે આગમો પર દીકા રચી તે આ
 પ્રમાણે—આવશ્યક બૃદ્ધવૃત્તિ (જે૦,), ઓવનિયુક્તિવૃત્તિ, ચંદ્રપ્રસન્નિ
 દીકા (જે૦, પી ૩, ૧૫૪), જીવાલિગમવૃત્તિ (જે, દે લા ન ૫૦)
 જ્યોતિષકર દીકા (જે, કી ૨, ન ૨૭૮ પ્ર૦ ૪૦ કે૦ ૨૮-

૩૯૭ કુમારપાલના રાજ્યમા અનેક ગ્રંથોની પ્રતો તાડપત્ર પર લખાઈ તે પૈકી નીચેની જેસલમેરના ભડારમા ઉપલબ્ધ છે —
 મ ૧૦૦૧મા ભુજકુટુંબમા હરિભદ્ર કૃત ન્યાયપ્રવેગટીકાની (જે ૮),
 ગાનિભદ્રકૃત સત્યલક્ષીવૃત્તિની (જે ૨૦), તથા પ્રમાલક્ષણી (જે ૧૭),
 મ ૧૦૦૨મા રામચંદ્ર અને ગુણચંદ્ર વિરચિત સ્વોપન દ્રવ્યાનકાર
 ટીકાની (જે ૧૧), મ ૧૨૦૫મા કાવ્યકંપલતાવિવેકની (જે ૨૨),
 મ ૧૨૦૬મા હૈમલધુવૃત્તિની (જે ૧૪), સ ૧૨૦૭મા રૂદ્રપદ્મીય
 સમનામમા ગોવિન્દચંદ્રના રાજ્યમા વાસવદત્તાની (જે ૫), સર્વધર
 કૃત સ્યામલક્ષ્મિક્રિયાની (જે ૫) તથા પલ્લી (પાલી)નો ભગ ચતા
 પુત્રિત નામ અલયલેખકૃત પચાસક વૃત્તિની અન્યથમેરમા (જે ૬),
 મ ૧૦૧૦મા વિમલચંદ્રિના રાષ્ટ્ર ચંદ્રકીર્તિગણિએ ધર્મવોપસરિના
 મન્નમાની પીઠજેના મિદાનના વિષયો જેમા એકઠા કર્યા છે એવા
 સિદ્ધાન્તિનાગ-મિદ્ધાતોદાગની (પી ૧, ૩૩) તથા અન્યથમેર (અન-
 મનામા નિરુપનાગના રાજ્યમા હરિભદ્રકૃત ઉપદેશપદ પરની વધ-
 મનસાન નીકાની (જે ૫), સ ૧૨૧૫મા રાજનક મન્નટ અને

૮૯૦ કુમારપાલના ગન્યાભિક્ષના રાશિ-૨ ૧૧૬૯ મા
મા ૧ ૧૦ ગુપ્તે મહાનિપુત્રિ (માંડી) મા કુમારપાલના ગન્યા
પ્રાગભમા ગ્રાહ-૧૨ ગ્રોહપ્રમા ૧ પ્રાદ્યન મુપાર્જનાયકુ ચગિ
લ-મા ૧ નિગિએ ગચ્ચુ (૫૦ દગોસિન્દદામ મનોસિન પ્ર નિનસિન
સાદિન્યાઅમાતા ઓ ગુ ભાયા આં મમા) તે પ્તો નન્યાગી
હિમચદ્મગિના મિધ્ય અને શ્રી-૧૨મ્મગિના ગુભાષ યાય

૩૯૧ મ ૧૨૦૪ મા જિનમટે ઉપનમાના કથા, મ
૧૨૦૭ મા ચદ્મકુના પ્રવુમ્મમ્મગિ નિધ્ય ચદ્મો ઉપા-મિદ્ધિ
નામ ૧ પ્રગા નગીઠ (ચાકગા મ મી પી ૩,૨૦૯), મ ૧૨૧૨ મા
નેમિચટે પ્રાદ્યતમા અનતનાયચગિ, ન ૧૨૨૬ મા કાકચટે (?)
પુરીચદ્મ પા ટિપાગ મ ૧૨૨૯ પા ગિપ્રને શીનમાના પ્તિ
એમ અનેકે અનેક ગ્રંથો ગચ્ચા

૩૯૨ પદ્મભાયા ચક્રવર્તી મદાકરિ શ્રીપાલ મ મી અગાઉ
આપલો નેજ ગયા (પાગ ૩૦૧) તેનો પુત્ર સિદ્ધપાલ ૫ મદાકરિ
દતો તેના વમનિચદ્મમા મોટા મોટા નિદાન નન માનુ-ગાનાયો
નિવામ દગ્ના દતો તે કુમારપાલ નનનો પ્રીનિપાલ ઓ શ્રેય
મુદ્દ દતો અને તેની પામેથી તે ગન નાનિદાયક ઓ નિપ્તિ-
નનક આખ્યાન કોઈ કાષ વખન નાભગનો દતો આનુ એક
આખ્યાન તેની રમનિમાન ગી મ ૧૨૪૧ મા મોમપ્રનમ્મગિએ
પૂગ દેના કુમારપાલ પ્રનિમોર નામના ૧થમા ૬ તે રિસિ-
ગન જયમિદ, કુમારપાલ અને મૂનગનની ગલમનામા એટનેમ
૧૨૧૧ થી ૧૨૫૦ સુરી નિવમાન દતો ૩૧૫

૩૧૫ જુઓ મોમપ્રભસુરિહૂત ચતાર્ય કાંવ ગ્રોહ ૯૮, વળી આ
કવિકુટુબના સળધમા જુઓ શ્રી જિનવિજયની દ્રોપદી નવચર નામે
સિદ્ધપાલના પુત્ર કવિ વિજયપાલ રચિત નાટકની પ્રગ્તાવના (પ્રં આં
સમા) સિદ્ધપાલ માટે સોમપ્રભ સુરિના સુમતિનાય ચરિત અને કુમારપાલ
પ્રતિભાવની પ્રાય એક પ્રકારની પ્રશસ્તિમા શ્રીપાલ સળધી ની પડી
જણાવ્યું છે કે —

સુસુલસ્ય સુમારપાલપતિપ્રીતે પદ ધીમતા—

સુતસ કવિચક્ષમન્તરમણિ શ્રી સિદ્ધપાલોડમવત્ ।

-પ્રધાન) ડરેલો હતો ૩૧૭ તે કવિ-મંત્રીએ સ ૧૨૧૬ માં સામુદ્રિક તિલક નામના સામુદ્રિક ૫૭ ગ્રંથની ગ્યના કરી કે તેમાં તેના પુત્ર જગદેવે સમર્થન કર્યું (વિ. ન ૪૦૧, લી. ૦ દા. ૨૭ ન ૬૭)

૩૯૬ ચદ્રગચ્છીય (રાજગચ્છીય) અભયદેવસૂરિ-ધનેશ્વર-અજિતસિંહ-વર્ધમાન-ચદ્રગચ્છ-ભદ્રેશ્વરસૂરિ શિષ્ય હરિભદ્રાચાર્યથી (આચાર્યપદને) પ્રાપ્ત થયેલા જિનચદ્રસૂરિના શિષ્ય વિજયસિંહસૂરિ થયા તેમણે ઉમાસ્વાતિ વાચકના રચેલા જ જુદીપ સમાસ પર વિનેયજનહિતા ટીકા (પ્ર. સત્યવિજય ગ્રંથમાલા નં ૨) સ ૧૨૧૫ માં ગરહ ઋતુમાં પાલીમાં સાહાર ઋષિના ધરમાં ગહીને રમી હતી, તેમાં પોતાના ગુરૂ તરીકે વર્ધમાનસૂરિ શિષ્ય જિનચદ્રગણિને પણ ઈર્ષ્યાએ ત્રીકાર્યા છે આ જિનચદ્રના શિષ્યો સર્વદેવ, પ્રધુન્ન અને ચશોદેવ સૂરિઓ હતા (કા. વડો નં ૧૧૬) જૈન-ગ્રંથાવલીમાં જણાવેલ જિનભદ્રગણિના ક્ષેત્રસમાસ પર વિ. સ. ૧૨૧૫ માં ત્રણ હજાર (૧) શ્લોક પ્રમાણુ ઇતિ રચનાર વિજયસિંહસૂરિ આ સૂરિથી ભિન્ન વ્યક્તિ હોય નહિ હોય ૩૧૮

૩૯૭ વડ-ગૃહદ્દ ગચ્છમાં થયેલા જિનચદ્રસૂરિના એ શિષ્ય નામે અખ (આત્ર)દેવસૂરિ (જુઓ પા. નં ૩૫૪) અને શ્રીચદ્રસૂરિ તે પૈકી શ્રીચદ્રસૂરિના શિષ્ય હરિભદ્રસૂરિ થયા તે ગૂર્જર રાજધાની પાટણમાં ઘણો કાલ રહ્યા જણાય છે, અને રાજમંત્રીઓ સાથે વિગેય પગિયય તેમનો હતો, એ પણ ગ્પ૪ છે સિદ્ધરાજ અને કુમારપાન બંને રાજનીના મહામાત્ય મંત્રી પૃથ્વીપાવની પ્રાર્થનાથી આ આચાર્યે ચોનીસે જૈન તીર્થંકરોના ચર્ચિત્ર પ્રાકૃત અપગ્રશાદિ ભાષામાં ગ્યના

૩૧૭ ધીમાન્ દુર્લભરાજસ્તદપત્ય શુદ્ધિધામ ગુરવિરમૂત્ ।

ચ શ્રી ડુમારપાલો મહત્તમ કિતિપતિ જ્ઞતવા ॥

—સામુદ્રિકતિલક

૩૧૮ પંડિત લાલચદ્રનો 'સિધ્ધરાજ અને જૈનો' એ નામનો લેખ

આચાર્ય શ્રીચંદ્ર, નેમિચંદ્ર, આવક કવિ દુર્લભરાજ. ૨૬૭

૩૬૩ ચંદ્રગંધમા મવન્મુગિના મતાનીય જ્યનિદમુગિના
 શિષ્ય દેવેન્દ્રમુગિના નિષ્ય શ્રીચંદ્રમુગિ યથા તેમજો આપદિવસાપુર
 (પાટા) મા કપૂર પદાધિપ પુત્ર ગોમેશ્વરના ઘરની ઉપરની બૃમિના
 નમનિગ્ધાન ગળી તેના કુટુંબીઓની પ્રાથનાથી મ ૧૨૧૮ મા
 આનો ૫ ૭ શુધરાત્રે મેનત્રમાચ્યગિત પ્રાદન આદ દન નોક-
 પ્રમાણમા ગચ્ચુ તેની પ્રથમ પ્રતિ હૃમચંદ્રમુગિએ લખી કર્તાંમે કેરટે
 પોતાના ગુરુભાઈઓ નામે ચગોભદ્રમુગિ, ચગોદેવમુગિ, શ્રીચંદ્રમુગિ
 અને ત્રિનેશ્વરમુગિના નામ આપેના છે (આની તાડપડની પ્રત
 પા ભ મા છે ૫ લાતચદો નિદગન અને લંનો એ
 ચેષ્ઠ લં ના ૨૦-૫-૨૮ ૫ ૩૭૬) આ પ્રથમા કર્તાંમે
 પ્રાગભમા કરિપ્રવમા કરના હૃગિભદ્રમુગિ, શિદ્ધમદાકવિ અભયવે-
 મુગિ, ધનપાન, દેવચંદ્રમુગિ, શાંતિમુગિ, દેવભદ્રમુગિ અને મનવારી
 હૃમચંદ્રમુગિની કૃતિઓનું ગમગા કરી તેમની ગુણગુણિ કરી છે

૩૬૪ આ મમયમા ગળગંધીય અભયદેવમુગિ-ધનેશ્વર-અ-
 નિતમિદ-નદ્ધમાન-લીનભદ્ર-ભગતેશ્વર-ગેશ્વામિના શિષ્ય નેમિચંદ્ર
 મુગિ યથા તેજો દિદુદાર્ણનિક કલ્યાદના મનનું-વેગેપિક મતનું ખડન
 વ્યુ હતુ ૩૧૬

૩૬૫ દુનભગજ નામનો પ્રાગ્યાદ વણિક તે મૂળ ભીમવેના
 ગજના 'વ્યયકરણ પદમાત્મ' જાલિયના પુત્ર મદત્તમ નગસિદનો પુત્ર
 હતો તે દુર્લભગજ કવિ હતો અને કૃમાગપાયે તેને મદત્તમ (મહેતો)

૩૧૬ પદ્મર્જીલલનાવિલાસવસન્તિ શ્વચત્તપોહર્ષન્તિ—

સ્તત્પ્રોદયચંદ્રમા સમજનિ શ્રી નેમિચંદ્ર પ્રમુ ।

નિ સામાન્યગુણર્ભુવિ પ્રસમરે પ્રાલેયશૈલોઞ્જવલે—

યં શ્વકે કળમોજિનો મુનિપતેર્વ્યર્થ મત સર્વેત ॥

—માણિક્યચ દ્રુત પાર્શ્વચરિત ને કાવ્યપ્રકાશ સંકેતની પ્રશસ્તિ પા
 ૧૬૦ અને ૩૨૧, ડા સતીશચંદ્રનો ન્યાયશાસ્ત્ર ઇતિ ૫ ૪૦

ન્યોતિપ્નો અથ રચ્યો કે જેનું બીજું નામ અહલાવપ્રકાશ છે

૪૦૦ ભદ્રેશ્વરસુરિના શિષ્ય શાન્તિસુરિના શિષ્ય અભયદેવસુરિના શિષ્ય પરમાનન્દસુરિએ પ્રાચીન છ કર્મત્રય પૈકી પહેલા કર્મત્રય નામે ગર્ગર્ષિકૃત કર્મવિપાક પર સંસ્કૃત વૃત્તિ ૯૨૨ શ્લોકપ્રમાણ રચી ૩૨૨ પરમાનન્દસુરિ અને ચક્રેશ્વરસુરિના સદુપદેશથી વર્ણવતિમા કુમારપાલ દેવરાજ્યે-શ્રી કુમારપાલ દેવ પ્રસાદસ્પદ શ્રી ધારાવર્ષ નરેન્દ્ર રાજ્યે જ્ઞાતા ધર્મકથાગ્રની રત્નચૂડ કહા (દેવેન્દ્રગણિકૃત) સ ૧૨૨૧ મા તાડપત્ર પર લખાઈ (પી ૩૫ ૬૯, ૭૦) કર્મવિપાકના વૃત્તિકાર જ આ પરમાનન્દસુરિ હશે, આથી તેમનો સમય નિશ્ચિત થાય છે તેજ વર્ષમા હેમાચાર્ય કૃત સિદ્ધહૈમલવુવૃત્તિની તાડપત્ર પર લખેલી પ્રત પાટણ બહારમા છે (પા સચિ ન ૨૭)

૪૦૧ આ સમયમા પ્રસિદ્ધ હેમચંદ્ર સુરિના શિષ્ય (ગુરૂ નહીં) દેવચન્દ્ર મુનિએ ચંદ્રલેખા વિજય પ્રકરણ નામનું પચાકી નાટક 'કુમારવિહારમા મૂલનાયક પાર્શ્વજિનની વામ બાજુએ રહેલા શ્રીમદ્ અંજિતનાથદેવના વસ તોતસવ પર કુમારપાલની પરિપક્વતા ચિત્તપરિ-તોષ માટે' રચ્યું હતું ને ત્યાં બળવાયુ પણ હશે અણોરાજનું મન્યન કરવામા કુમારપાલનું વીરત્વ સૂચવવા માટેનું આ પ્રથમ સાતમક નાટક છે આ કવિને તેમા શેષ બહારકે સાન્નિધ્ય-સહાય આપી હતી, (જો ૩૦ ૬૪) આ નાટિકામા નાયિકા ચંદ્રલેખા વિદ્યાધરી છે વળી આ દેવચન્દ્રગણિએ આનંદમુદ્રાબળ નામનું એક બીજું નાટક સન-તુમાચ ચક્રવર્તિ તથા વિવાસનીના સબંધ ઉપર રચેલું હતું પરંતુ તે હજી ઉપલબ્ધ નથી

અહીં પક્ષવધીમા જણાવ્યું છે તેના આ બુવનદીપક અથ માટે જુઓ ને ન ૩૭૨ અને તે પર સ ૧૩૨૬ મા સિદ્ધતિલકસુરિએ જણાવેલ રચી એક પદ્યપ્રસ સુરિએ સ ૧૨૬૪ મા મુનિમુગ્ધ ચરિત્ર રચ્યું છે પી ૩, ૩૦૨.

૩૨૨ આની તાડપત્રની પ્રત સ ૧૨૮૮ ની મળી આવે છે (ચાર ૧ પ્રાચીનકર્મત્રયની પ્રસ્તાવના, પા. સચિ ન ૧૬).

હતા-તેમાના ચન્દ્રપ્રભ ચરિત્ર, મનિનાથ ચરિત્ર અને નેમિનાથ ચરિત્ર એ ત્રણ દલુ સુધી પાટાપુમા ઉપરન્ધ થયા છે, કે જેટલાનું શ્લોકપ્રમાણ ૨૪૦૦૦ જે આ દિમાળે ચોનીમે જિનના ચરિત્રોનું શ્લોકપ્રમાણ ૧૧૭૫૦ જે તાપ્ત થાય નેમિનાથ ચરિત્ર અપરન્ધ ભાષામા જ રચાયેલું છે ને તે નં. ૧૨૧૬ ના કાર્તિક નું ૧૩ મેમે પાટાપુમા પૂર્ણ થયું છે, કે જેનું શ્લોકપ્રમાણ ૮૦૩૨ જે (૭૫ ૨૭-૨૮, પ્રં ૩૦ ડાં યાદોમી મપાદિત નર્મની) આમાના ચન્દ્રપ્રભ ચરિત્રની તાડપત્રની નં. ૧૨૨૩ની લખાયેલી પ્રત પાટાપુમા-ગદ્યીના પાડાના ભડારમા મોજુદ છે તથા કા વડો મા તેની પ્રત છે તેમા તથા મનિનાથ ચરિત્ર (દ. ભ વડોદરા)ની પ્રાને પૂરીપાન મત્રીની પ્રશસ્તિ આપી છે તે પછી ગૃજ્ઞાનના જન મત્રીનરની ધારી દખી-સ્ત મગી આવે છે ૩૧૯ મનિનાથ ચરિત્ર પ્રાકૃતમા છે ને તે ત્રણ પ્રસ્તાવમા છે ને તેમા સર્વદેવગણિએ કર્તાને સદાય આપી હતી (તેની પ્રત હમ્પ્રસાગર ભ લાવનગમા ૫૫ છે)

૩૯૮ તાડપત્ર પર મં. ૧૨૧૭ મા ચરોદેવ કૃત ચન્દ્રપ્રભચરિત્ર (દ. મં. ૧૧૭૮ જે ૩૩) લખાયું, અને મં. ૧૨૧૮ મા કુમારપાન ગાળ્યે યગોધવવના અમાત્યપાળુમા કપચુલિ અણુદિતપાટકમા જિન-ભદ્રાચાર્ય માટે તાડપત્ર પર લખાઈ (ભા. ઇ મા છે કી ૧૮૮૦-૮૧, ૧૦) મં. ૧૨૧૮ મા તાડપત્ર પર લખાયેલી દેવનાગના શિષ્ય શ્વેત-પદ્માચાર્ય ગોર્નિદકૃત કર્મસ્તન દીકાની પ્રત પાટણુ ભડારમા છે ૩૨૦

૩૯૯ ૧૨૨૧ (?) મા પદ્મપ્રભસુરિએ ૩૨૧ ભુનનદીપક નામનો

૩૧૯ એજન જન તા. ૨૮-૭-૨૮ ૫ પૃષ્ઠ, અને ૧૨-૮-૨૮ ૫ ૧૦૯ જુઓ તેમની જે પ્રસ્તાવના ૫ ૪૮

૩૨૦ ૧૨૧૮ ને બદલે સ. ૧૨૮૮ ની તાડપત્રની પ્રત 'સદીકા= ચત્વાર પ્રાચીના કર્મત્રયા' ની પ્રસ્તાવનામા બતાવી છે

(પી ૫, ૫૩)

૩૨૧ આ સુરિ વાહિ દેવસુરિના શિષ્ય દત્તા એમ નાગોરી તપાચ-

તેનું વર્ણન છે, અને મુનિસુવ્રત ચરિત્ર (પી ૩, ૧૪૪) પણ મન્કૃતમા રચ્યા છે

૪૦૫ ઉક્ત જગદેવ તે ઔતુક્ય રાજના વારાહી નામની નગરીમા વસતા કોશાધિપ (ખજનચી) નામે શ્રીમાલકુવના યશોધ વલ્લભો પુત્ર હતો તેને 'બાલકવિ' એ ખિરદ હેમચદ્રાચાર્યે આપ્યું હતું પહેલા જૈનધર્મથી વિરૂદ્ધ ચાલનારા આવકોને શિક્ષા આપવા માટે ધર્મધોષસૂરિએ (મુનિરત્નના પ્રગુર) મોળ આવકો નીમ્યા હતા તેમા આ જગદેવ મુખ્ય હતો ૩૨૪ તેણે કુમારપાલ જૂપતિના મહા મૌદર્તિજ શ્રી રૂદ્રના પુત્ર ભટ્ટ મૂદન કે જે વિપ્ર હતો છતાં પણ જૈનગુરુના બોધથી મુઆવડ જેવો થયો હતો તેની સાથે જિનશાસનની ઉન્નતિ અર્થે ધણું ધન ખર્ચ્યું હતું (પી ૩, ૬૬-૬૭)

૪૦૬ સ ૧૨૨૮ માં મિદ્ધાતિક યક્ષદેવ શિષ્ય પાર્શ્વનાગે ગજૂતમા જજૂ નામના આવકના જિનાલયમા તેની સહાયથી શકે ૮૨૬ માં રચેલી આવક પ્રતિકંભણ મૂત્રપર વૃત્તિ તાડપત્રપગ લખાઈ (પાટણ સૂચિ)

૪૦૭ સોમપ્રભસૂરિ-એ એક સુપ્રસિદ્ધ અને સુચિત જૈન વિદ્વાન થયા 'તેઓ ગૃહસ્થાવસ્થામા પ્રાગ્વાટ (પોરવાડ) જાતિના વૈસ્ય-વણિજ હતા પિતાનું નામ સર્વદેવ અને પિતામહનું નામ જિનદેવ હતું જિનદેવ કોઇક રાજાનો મંત્રી હતો અને તે પોતાના સમ-

૩૨૪ ચાલત્વે સ્વકવિત્વરજિતદ્વદ થી દેમસૂરેર્મુચાત

દ્વૈતીયીવમવાપ ચાલકવિરિયુદ્ધામ સન્નામ ચ ॥

પ્રાક્ ચક્રે કિલ ધર્મધોષગણમૃદ્ યાન્ પોટશ ધાવકાન્
ગચ્છે સ્વે પ્રતિના જિનાગમવિધિ વ્યાપુરતાં શાસના ॥

ધર્મસ્પીય વિશારદો નયપદ્ધિર્નિશાન્દિ પારંગમ—

સ્તેષ્વપ્યેવ યયાવરોષ વિબુધાનુક્રમ્ય યામુદ્યતાં ॥

—અમમચરિત્ર પી ૩, ૬૭

૪૦૨ સ. ૧૨૨૦ માં નાનાગી દેવમયમુનિની આવશ્યક પત્ની પ્રેમ-બાળ્યા પૃ તેમના ગિય શ્રીચંદ્રમુનિએ દિપ્પાનુ ગમ્યુ (પી ૨, ૩, પી ૩, ૫ ૧૪) [તેના અન્ય મયો માટે જુઓ અગાઉ પાના ૩૫૭-૩૫૮] સ ૧૨૨૮ માં મ. ૧ એટલે પીં ધર્મચોળમુનિના વિમલગિનિ, ત ગિય દર્શનનુદ્ધિ પ્રકાશ પત્ની રતિનો ઉદ્ધાર તે વિમલગિનિના શિષ્ય દેવમયમુનિએ મુદ્દદત્તિ ગી દગો કે જેમા પોનાના શિષ્ય શાંતિભદ્રે મદાય કરી ને જેનો પ્રથમાદર્શ મુનિ-પ્રભે લખ્યો તે મુદ્દદત્તિની પ્રત તાડપત્ર પર લખાઈ (પા મુચિ ન ૫ નથા ન ૩૦)

૪૦૩ પ્રસિદ્ધ વાદિ દેવમુનિ મા ૧૨૨૬ માં ભદ્રેશ્વરમુનિને ગરુડભાગ મોપી સ્વર્ગગ્રંથ થવા (પ્ર ૨)

૪૦૪ મુનિરતનમુનિ—તેઓ અદ્વ-પૌર્ણમિક ગરુડના અમુદ-ધોપમુનિ (જુઓ દિપ્પાલુ ન ૨૪૫)ના શિષ્ય હતા તેમણે ઉત્તરવિનીમા મદાકાનના દેવાનયમા નગ્નમાં ગજની મન્નામા વિદ્યાશિર વાદીને દગવ્યો હતો તેમણે 'આવકવિ' એ મિત્રદનાળા જગદેવમન્નીની વિનિધી ભવિષ્યમા થનાગ તીર્થકર અમમમ્યામીનુ ચરિત્ર સ ૧૨૨૫ માં (દ્વિપચ્છિનકૃત વર્ગ) પત્તનમા ગમ્યુ કે જેનો પ્રથમાદર્શ ગુર્જર વરના ઉદયરાજ મન્નીના વિદ્વાન પુત્ર સાગરચંદ્રે લખ્યો અને જે નૃપાક્ષ પટનાધ્યક્ષ૨૨૪ કુમાર દવિએ સંગ્રાધ્યુ પડી મુનિરતનમુનિએ તે પત્તનમાજ શાંતિનાથના મદિરમા સભા સમક્ષ તેને વાચી સભળાવ્યુ કે જેમા વેવાકરણુ શ્રી પૂર્ણપાન, ચણપાન, જગદેવ આવકવિ, આદિ હતા (પી ૩, ૬૦) તે સુરિએ અખડ ચરિત્ર કે જેમા અખડ ક્ષત્રિય તથા તેની બન્નીશ પુત્રીઓની ઉત્પત્તિ કેમ થઈ

૩૨૩ રાજ્યના આય-વ્યયના હિસાબ રાખનાર કાર્યાલય તે 'અક્ષપટલ' કહેવાય, અને તેનો અધિકારી 'અક્ષપટલિન, અક્ષપટલાધીશ' કહેવાતો જુઓ એકાદશી વાર્તાથી પ્રાચીનલિપિ-માતા પૃ ૧૫૨, દિપ્પાલુ ૭ અને ૮

જૂદા સો અથો કરવામા આવ્યા છે, ને તે પોતેજ દીકા કરી બનાવ્યા છે દીકાના પ્રારભમા પાત્ર શ્લોકોમા વિવક્ષિત સોએ અર્થોની અનુક્રમણિકા આપી પછી ૨૪ જૈન તીર્થંકરોના અર્થો લખી, વચ્ચે બ્રહ્મા, નારદ, વિષ્ણુ આદિ વૈદિક દેવો વગેરેના અર્થો પણ આજેખ્યા છે અને છેવટે પોતાના સમકાલીન એવા વાદી દેવસૂરિ અને હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા જૈન મહાન ધર્મગુરુઓના, જયસિંહદેવ, કુમારપાલ, અમળ્યદેવ અને મૂતરાજ જેવા ગૂજરાતના ક્રમિક ૪ ચૌકુચ રાજાઓના, ઠવિ સિદ્ધપાલ જેવા શ્રેષ્ઠ નાગરિકના અને અમળિતદેવ તથા વિજયસિંહ નામે પોતાના ગુરુઓના અર્થો પણ અવતાર્યા છે પછી પોતાનો અર્થ બેસાડ્યો છે ને છેવટે કાંઈ શિષ્યના મુખેથી પાત્ર પદોની પ્રશસ્તિ છે આમા અમળ્યપાલ અને મૂતરાજપર અર્થ બેસાડ્યો છે તે તેના સમયમા પાછળથી બેસાડ્યો હોય, યા તો આ આખી કૃતિ મૂતરાજના સમયમા થઈ હોય—એટલે તેની ગ્યના તેના ગાન્યકાવમા—સ ૧૨૩૩ થી ૧૨૩૫ ની વચ્ચમા થઈ હોય

૪૧૦ ચોથો અથ કુમારપાલ પ્રતિગોધ છે તે કુમારપાલના મળણ પછી નવવર્ષે એટલે સ ૧૨૪૧ મા પાટણમા ઠવિ સિદ્ધપાલની વસતિમા પૂર્ણ કર્યો છે તે પ્રસિદ્ધ હેમાચાર્યના શિષ્ય મહેન્દ્ર-સૂરિએ તથા વર્ધમાનગણિ અને ગુણચન્દ્ર ગણિએ સાલબ્યો હતો (કા જાણી પ્ર જિનવિજય સપાઠ્ઠિ ગા ઓ સી ન ૧૪)

યમા બદ પ્રતિલિપિ પુ પદતો મોમપ્રભે મોમપ્રભાના બેન દીક્ષા
લઈ ત્રીજી શુદ્ધિના પ્રભાવે મમમ્ન ચાએનો તરુપર્ણ અભ્યાસ કરી
આચાર્યપદની પ્રાપ્ત કરી હતી તેમની તકલાફમાં અદ્ભુત પદ્ધતિ,
કાવ્ય વિષયમાં ધારી ત્યગિનિતા અને વ્યાખ્યાન આપવામાં બહુ
સચ્ચતા હતી.

૪૦૮ ગુરુ પદ પગમાં તેઓ બુદ્ધિગ્નના મુદ્દેશશ્રુતિ-મગોબદ્ધ-
મુનિચન્દ્રશ્રુતિ (પાગ ૩૩૨ થી ૩૩૮) અને માનવ-અનિવર્ય-
વિવિધમિદશશ્રુતિના ગિધ્ય થાય.

૪૦૯ મોમપ્રભશ્રુતિની દૃષ્ટિએ આગળના ગુરુમાં છે ૧ મુમતિ-
નાથ ચગિત-એ જનધમના પાત્રમાં તીથક મુમતિનાથનું ચગિત
મુખ્યત્વે પ્રાકૃત ભાષામાં છે, અહીં તેમાં જન ધમના મિદાન્તોનો
મોમ આપતી પુગાપુ વ્યાખ્યા કરિપિત છે તેની નોંધ મધ્યા માહા-
નવદગ્ત ઉપર છે તેની ગ્યના કુમારપાત્ર ગાન્ધ્યમાં થયેલી પોતે
જાણી છે (પા ૭) ૨ સ્મૃતિમુક્તાવલી-૨૦૦ પદનો પ્રખ્યાત
સુભાષિત જેવો અથ તેનું પ્રથમ પદ, 'મિન્દુ પ્રકર' એના વાચ્યથી
શરૂ થતું દોવાથી તે નામ પણ તેમજ 'મોમચનદ' એ નામ પણ તેને
અપાય છે તે ભર્તૃદગ્નિના નીતિચત્રકની રૂપિમા ગ્યાગેસો છે અને
અદિમા, સત્ય, અગ્નેય, ચીન, મૌન્ય આદિ વિષયોપર મહિમ
પરુ હૃદયગમરીતે તેમાં વિવેચન કરેલું છે તેની ગ્યના મગ્ન, મગ્સ
અને મુખોધ છે તેના કેટલાક પદો તેમની દૃષ્ટિ નામે કુમારપાત્ર
પ્રતિમોધમાં પણ મૂકેલા છે આ અથ મુદ્રિત થયો છે ૩-ગીનાર્થ
કાવ્યરૂપ આ અથ વર્તમાન સમૃદ્ધ ભાષા સંબંધીનું પાણિય પ્રદ
કરે છે તે અથ માત્ર એક વસ્તુતિતરુ હૃદયે છે ૩૨૯ તેના જગદ

૩૨૫ જુઓ તેમના 'શતાય કાવ્ય'ની પ્રશસ્તિ-કુમારપાત્રપ્રતિમોધની
પ્રસ્તાવના પૃ ૧૪-૧૫ માં

૩૨૬ તે જગદ આ છે —

વ્યાપારસાર મયિતાનહરેક્ષમોહ, વાન્તારવારણ મમાનજયાચદેવ ।

ધર્માર્થકામમદમહોદયવીરધીર સોમપ્રભાવ પરમાગમસિદ્ધતુરે ॥

સિદ્ધરાજ જયસિંહના ઇતિહાસમાં હેમચન્દ્રનું છે '૩૨૭ વળી કુમાર-
પાલના ઇતિહાસમાં તો તેનું ધ્યાન ગુરુશિષ્ય જેવું હતું

૪૧૨ તેમનો જીવનકાલ સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલના રાજ્ય-
કાલમાં છે અનેમા પોતાનો પ્રભાવ તેમણે બતાવ્યો છે તે પરથી
હમયુગના જે ભાગ પાડવા હોય તો એક સિદ્ધહૈમ અને બીજો
કુમારહૈમ પાડી શકાય, પણ તેમના ત્રયોની રચના સાલ તેમજ બીજી
વટનાની સાલ ખરાબર મળી શકે તેમ નથી તેથી અત્યારે પહેલાં તે
પુરુષ-પુગનની દુક જીવની આપી પછી તેમની સાહિત્ય સેના મંબરી
ઢીંચી તેમની જીવની માટે ઘણા સાધન છે (જુઓ પુટનોટ ન ૨૮૬)
પગનું તે પૈકી તાત્કાલિક સાધન તેમના સમકાલીન સોમપ્રભસૂરિના
સ ૧૨૪૧માં રચેલા કુમારપાલ પ્રબોધ નામના ત્રયમાં મળી આ-
વતી કેટલીક છટી છવાઈ હકીકત છે તેનો સાર ૩૨૮ પ્રથમ આપણે
લઈશું, કારણ કે તે સૌથી વધારે વિશ્વસનીય સત્ય-યથાર્થ ગણાય

૪૧૩ ગુરુપરપરા-‘પૂર્વે પૂર્ણતલ્લ નામના ગરુડમાં શ્રીદત્તસૂરિ
નામે એક આચાર્ય થઈ ગયા તેઓ પરિભ્રમણ કરતા એક વખતે વાગડ
દેશના રમણપુર નામના ગામમાં ગયા ત્યાં તે વખતે ચશોભદ્ર કરીને એક
રાત્ર રાત્રી કરતો હતો, તે શ્રીદત્તસૂરિ પામે આની હમેશા ધર્મબોધ
સાબળવા લાગ્યો શ્રીદત્તસૂરિ ત્યાં કેટલોડ સમય રહી અન્યન આવી
ગયા પાછળથી તે રાત્રને સસાર ઉપર નિરક્તિ થઈ આની અને
તેથી તે બધો રાત્રીભાગ ડોડી શ્રીદત્તસૂરિ પાસે દીક્ષા લેવા નિકળી
પડ્યો સૂત્રિ તે સમયે ‘હિંદુઆણાપુર’ માં રહેતા હતા તેથી રાત્રી
ત્યાં ગયો તેની પામે એક બદ્ધમૂલ્ય મુક્તાદાગ હતો તેને વેચી તેના

૩૨૭ પડિનિચિદત્તચર્મનો શ્રી હેમચન્દ્રનામનો લેખ ના પ્ર પ ૬, ૪

૩૨૮ જુએ શ્રી જિનવિજયની તે ત્રય (પ્ર. ૩૦ ગા. ૩૦ સીરીઝ) ની
પ્રસ્તાવના અને તે પ્રસ્તાવનાનું જન્યની ભાષાવિર જૈન સાહિત્ય સંશોધક
ભાગ ૧ અ. ૨ પ. ૫૫-૫૬

પ્રકરણ ૬ હં.

હેમ-યુગ.

મ ૧૧૬૦ થી મ ૧૦૦૯

વદ્યત વ્યારણ નવ વિરચિત છન્દો તર દ્વાપદયા—
ડાન્દાગે પ્રથિના તવો પ્રકટિનો થી ગોમસાગર તપમ્ ।
તર્ક સજાતો તવો જિવરાર્જનાં ચરિત્ર તવ
પદ યેન ત વે [ન વે] વિધિના નોદ છનો દુરા ॥

—જો નવ બ્યામરણ, નવ ૧૬ સાત્ર, ૧૩ વ્યાશ્રય નવ ૧૧૬૦
સાત્ર, નવ યોગસાત્ર, નવ તકંગાત્ર, નવા જિનચરિત્રો ૨૨૬ છે નિમેષ
છે તેણે આ રીતે કરીને ૬૪ ૬૪ રીતે આપણે મોદ દૂર નથી કર્યા ?—
અર્થાત્ પાળી રીતે દૂર કર્યાં છે (સોમપ્રમસુરિત ગતાર્થકાચની રીકા ૨૬૦ ૬૩)

વિદ્યામોનિધિનયમદરગિરિ થી હેમચન્દ્રો ગુરુ ।

—શ્રી હેમચંદ્ર ગુરુ વિદ્યાદેવી સમુદ્રને મળવા માટેનો મહાગિરિ ૧૫
છે (તેમના શિષ્ય દેવચંદ્રકૃત અદ્વૈતના નાટક)

સમ્યક્સાત્તિધેર્ગુર્જરનવધે થી હેમચંદ્રપ્રભો—

પ્રંયે વ્યારૂતિર્નશલ વસતિ તત્ત્વ વર્વાસ્નાદશા તાદશ ॥

—સમ્યક્જ્ઞાનના નિધિ અને ગુણોપદે અવધિ વગરના એવા શ્રી હેમ-
ચંદ્ર પ્રમુખા મધમા જેવું વ્યાકૃતિગુ કીરાલ છે તેવું અમારા જેવામા કાપી
હોય ? (તેમના શિષ્ય મહેન્દ્રસુરિની અનેમથ કેરવકીમુદી)

નિસ્સીમપ્રતિભંકજીવિતધરો નિ શેષભૂમિસ્પૃશા

પુણ્યોધેન સરસ્વતીમુરગુન્ સ્વાગૈરુર્ણા દધત્ ।

ય સ્યાદ્વાદમસાધયન્ તિજવપુર્દૃષ્ટાન્તત સોડ્ધુ મે

સર્વદુષ્ટ્યમ્બુનિધિપ્રવોધવિધયે થી હેમચન્દ્ર પ્રમુ ॥

યે હેમચન્દ્ર મુનિમેતદુક્તપ્રન્યાર્થસેવામિપત થયન્તે ।

સપ્રાપ્ય તે ગૌરવમુજ્જ્વલાના પદ કલાનામુચિત્ત ભવતિ ॥

—મહિષેણ—સ્યાદ્વાદમજરી

દેવચંદ્ર

‘કલિદાસનસર્વજ્ઞ’ શ્રી હેમચંદ્રસ્યરિ

પરમાદત્ત ધી કમારના ન બ્રહ્મા ન

લેખ હેમચંદ્ર એવા નવીન નામની સાથે તેને આચાર્યપદ પ્રદાન કર્યું હેમચંદ્રાચાર્યની વિદ્વત્તાથી મુગ્ધ થઈ સિદ્ધરાજ જયમિદ દેવ તેમના ઉપર બહુ લક્ષિતાવ ધરાવતો હતો, અને દરેક શાસ્ત્રીય બાબતના તેમની પાસે ખુલાસા મેળવી સત્વૃષ્ટ થતો હતો તેમના ઉપદેશથી સિદ્ધરાજની જૈનધર્મ ઉપર પ્રીતિ થઈ હતી અને તેના ઉપનયનમાં સિદ્ધરાજે 'રાયવિહાર' નામે એક જૈનમંદિર પાટણમાં, 'સિદ્ધવિહાર' નામે એક ૨૪ જિનપ્રતિમાવાળું મંદિર સિદ્ધપુરમાં બંધાવ્યું હતું સિદ્ધરાજના કથનથી હેમચંદ્રાચાર્યે 'સિદ્ધહૃમિ વ્યાકરણ' નામે સર્વાંગપૂર્ણ ગ્રન્થશાસ્ત્ર બનાવ્યું હતું તેમનો અમૃતોપમ ઉપદેશ સાંભળ્યા વિના સિદ્ધરાજને જરા પણ ચેત પડતું ન હતું"

૮૧૫ હવે અન્ય સાધનોમાથી લેખએ —તેમનો જન્મ સ ૧૧૪૫ ની કાર્તિકી પૂર્ણિમાને દિને થયો જૈન સાધુ તરીકેની દીક્ષા નવ વર્ષની વયે દેવચંદ્રસુરિએ પોતાના જ્ઞાન બનથી આ વ્યક્તિદ્વારા જૈન ધર્મનો મહાન ઉદય જાણી આપી તેણે પૂર્વજન્મના સુસરકારથી ત્રીન રમરણશક્તિ અને ધારણશક્તિથી આપવગ્નિએ ગુરુ પ્રતાપે ૩૩૦ શાસ્ત્રજ્ઞાન સંપાદન કર્યું ઉત્કટ આત્મસંયમ-ઈન્દ્રિયદમન-વૈરાગ્યવૃત્તિથી આજન્મ નૈષ્ઠિક પ્રત્યક્ષ સેન્યુ ગુરુએ નાગપુર (માગવાડનું નાગોર)માં સ ૧૧૮૨ માં આચાર્યપદ આપી રોમચંદ્રને બદલે હેમચંદ્ર નામ આપ્યું વિધ વિધ ગ્રામાનુ ગ્રામ વિચરતા અનેકને ઉપદેશ આપી ગૂર્જર પાટનગર અણ્ણદિનપુર પાટણ પ્રવેશ કર્યો આ સમયે મહારાજ સિદ્ધરાજ જયમિદ ત્યાં પગક્રમી અને પ્રજાપ્રિય નૃપતિ હતો ત્યાં ધીમે ધીમે આખા શહેરમાં ખ્યાનિ થવા લાગી ગળના આમ નણથી રાત્ર્યસમાગા જઈ

૩૩૦ પેતે સ્વગુરુ પામેથી જ્ઞાન મેળવ્યું એમ હેમચંદ્ર જણાવે છે -
આચાર્યો હેમચંદ્રો મૂલપાળામોજવત્પદ ।

સત્ત્રગાદાદધિગતજ્ઞાત્યર્થમહોદય ॥

નિ. રા. પુ. ચરિત્ર પ્રસન્નિ મ્હો. ૧૫

દ્વયથી ત્યાં એક 'ચંડીસ નિખારણ' નામે મોટું જંગલ મહિ
ગવાંચુ ૩૨૯ અને પત્રી માધુપાજી ૧૪ શ્રીદત્તમુનિના શિષ્ય થયો.
નાનુનન લઈને તેણે અનેક પ્રકારના તપશ્ચર્યા કર્યા અને બ્રહ્મા
ચંદ્રાભ્યાસ કરી ચંદ્રોદયમુનિ નામે આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કર્યું. આચાર્ય
થયા પત્રી તેમણે લોકોને ધર્મોપદેશ આપના લુગ લુદા યજ્ઞોમા
પરિવ્રજા કર્યું. ત્યાર પછી વૈદ્યવ્યાસના મોઢે મુગી જઈ શિષ્ય અને
ક્ષીણપ્રાય થયું ત્યારે ઉગ્રજન (ગિરનાર) તીર્થ ઉપર જઈ તેમણે
અનંતજન ના અગીકાર કર્યું અને મહાધીપુત્રક અગ્રજ થયા તેમના
શિષ્ય પ્રવૃત્તમુનિ થયા કે તેમણે 'હાનુષ પગગલ' (અધાનક પ્રકરણ)
નામે ગ્રંથ રચ્યો તેમના શિષ્ય ગુણમેનમુનિ અને તેમના શિષ્ય
દેવચંદ્રમુનિ થયા. દેવચંદ્રમુનિએ ઉગ્ર પ્રવૃત્તમુનિ ગણિત હાનુષ પગ-
ગલ ૫ દીક્ષા રચી કે તથા ગાન્નિનિનચરિત્ર રચ્યું કે (લુઓ
પા. ૧૨૭)

૪૧૪ 'એ દેવચંદ્રમુનિ કરના કરના એક વખતે ધધુકા નામે
ગામમાં ગયા ત્યાં અચ્ચ અને ચાદિણી નામે મોટું જંગલ વહિ-
જદપતીનો અગર નામે એક પ્રતિભાવાન બાનક તેમની પામે
આવના નાગો અને ગિરતર તેમનો ધર્મબોધ માલગના લાગ્યો.
તેમના ઉપદેશથી પ્રભુદ થઈ બાનક અગર તેમનો શિષ્ય થવા
તૈયાર થયો, અને તેમની સાથેજ તે ગદેરા-કરના લાગ્યો કરના
કરના દેવચંદ્રમુનિ, ખુલાનમાં આન્યા, અને ત્યાં તે બાવકના મામા
નામે નેમિકાગ અચ્ચ અને ચાદિણીને સમજાવી-જુઝાવી, તેને દીક્ષા
આપી અને અગરેવના બદલે હોમચંદ્ર નામ આપ્યું. અતીતિક
શુદ્ધિશાળી બાળક સાધુ હોમચંદ્ર થોડાજ સમયમાં સદગ ગાત્રોનો
અભ્યાસ કરી સમર્થ નિદ્રાન થયો અને ગુરુએ તેની પૂર્ણ યોગ્યતા

૩૨૯ ગ્રંથનાર હોમપ્રભાચાર્ય આ ઠેકાણે જણાવે છે કે-તે ચંડીસ
નિખારણ' મહિર આજે પણ એટલે ગ્રંથરચના સ ૧૨૪૧ માં ત્યાં (ડિ. ૪
આણા પુરમાં) વિદ્યમાન છે.

હતા એ રક્ષકોએ 'લક્ષણ' મળંધીનુ એ લડારનુ એક પુસ્તક રાખતે ખતાવ્યુ રાખએ આચાર્યને પૂછ્યુ કે 'એ શુ છે?' આચાર્યે જણાવ્યુ કે " 'ભોજવ્યાકરણ' એ નામનુ એ શબ્દશાસ્ત્ર છે ", વળી કહ્યું કે " એ માલવનરેશ ભોજ વિદ્યવ્યક શિરોમણિ હતો એણે શબ્દશાસ્ત્ર, અલકારશાસ્ત્ર, ન્યેતિ શાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર, ચિકિત્સાશાસ્ત્ર, રાજસિદ્ધાંત, તરશાસ્ત્ર (વૃક્ષાયુર્વેદ), વાસ્તુલક્ષણ, અકગણિત, શકુન વિદ્યા, અધ્યાત્મશાસ્ત્ર, સ્વપ્નશાસ્ત્ર, સામુદ્રિક તથા મેઘમાત્રા વિગેરે અનેક ગ્રંથોનુ પ્રણયન કરેલુ છે " આ બધુ સાલળીને સિદ્ધરાજ બોલ્યો કે 'શુ અમારા લડારમા આવાં શાસ્ત્રો નથી? આખાય ગૂજરાતમા આવેલો કોઇ સર્વશાસ્ત્ર નિષ્ણાત પડિત નથી એનુ શુ કારણ?' આ સમયે ત્યા ઉપગ્રિયન રહેલા વિદ્વાનોની દષ્ટિ આચાર્ય હેમચંદ્ર તરફ જ વળી રાખએ હેમચંદ્રને વિનંતિ કરી કે 'આપ શબ્દવ્યુત્પત્તિકર શાસ્ત્રને રચીને અમારો મનોરથ પૂરો કરો આપના સિવાય ખીજે કોઇ પડિત એને રચી શકે તેમ નથી વર્તમાનમા આપણો દેશ કુનાપ (કાતત્ર) વ્યાઠ્ઠણને અધીન છે એ અધીનતા ભોગવતા છતાંય વિદ્વાદ્યનિ શબ્દ વ્યુત્પત્તિ તો ખરાખર થતી નથી વળી, એક વ્યાકરણ તરીકે પાણિનિનુ વ્યાકરણ હીન છે, પણ બ્રાહ્મણો અભિમાનથી તેને વેદમંત્રીને અભ્યાસીઓની અવગણના કરે છે એ લોકો સમયે સમયે એમ ટકોગ કર્યા કરે એ કગ્તા નરીનજ વ્યાકરણ રચવુ ઉત્તમ છે (શ્લોક ૭૦-૮૩) છેવટે સિદ્ધરાજે એમ કહ્યુ કે 'મારો દેશ અને ૬ ધન્ય છીએ, ન્યા આવા અનોકિક વિદ્વાનો નિવાસ છે (શ્લોક ૮૫) ગાજએ તેની પામે વિસ્મયકોપકાર તથા અગ્નિર્તિ માટે નૂતન વ્યાકરણ-સિદ્ધત્વવ્યાકરણ ગ્યાન્યુ આર્મનધમા વ્યાકરણના ૮ પુસ્તકો કારમીગથી મગાવરામા આવ્યા હતા ન્યારે મથ સમાપ્ત થઇ ગયો, ત્યારે રાજએ તે પોતાના દેશમા તેના અધ્યયન અધ્યાપનનો પ્રારંભ કરાવ્યો અને અગ વમ દર્નિગ લાટ કળાંટ આદિ દેશોમા તેના પ્રચાર કરાવ્યો અને તેની ૨૦ પ્રતિઓ કારમીર મોક્ષી રાજકોશમા

પેનાના જ્ઞાન અને ચાલિયો પગિય કાગ્યો તેના પાણિય,
ફરફિના અને મન ધર્મ પ્રત્યે ॥ મોદો કાગ્યો તેને પ્રભાવ મળ-
નખામા ઉત્તરેતર વધતો ગયો.

૪૧૬ મિદ્દગજને ધર્મચર્યાં માજગતનો ડોળો ગોખ દતો.
એનાર તેને ગાનખામા એવો પ્રશ્ન કયો કે 'જનતમા કયો ધર્મ'
મમાયી મુખ કનારે કે ?—આનો ઉત્તર દેનાચામે પુગામના
શખાખ્યાનનો અધિનાર નંબગાની—'નરવિની ન્યાય' ૧૧ ॥ ૧૧
મનાયુ કે

નિરોધીયત દર્શાવં ચંદા દિવ્યં તદાંધમ્ ।

તથાઽમુધિમર યુગે મનો ધના ધર્માન્તરંજૃપ ॥

પર મમમધર્માર્ગો મેવનાસ્ત્યલિર યચ્ચિર ।

નાયતે શુદ્ધધર્માતિ દમન્તરંજૃપાતિચર ॥

ભાવાર્થ—દે શાસ્ત્ર 'જેમ દર્શાવે શામે મળે જવાથી વિષ ઓર
ધીની પિગાન થતી નથી, તેમ આ યુગમા દેશના ધર્મોથી સત્ય ધર્મ
તિ હૂત રહ્યો છે, પરંતુ સમગ્ર ધર્મોના મેવનથી જેમ દિવ્યપદ્ધિ પ્રાપ્ત
થઈ તેમ કવચિત્ પુરુષને શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ નથી છે. દર્શના સર
ધર્મનો પરિચય લઈ મન્ય ધર્મનું મદલુ કરતુ રોગ્ય છે—ખરી જિજ્ઞાસા
જેને ભગી દોષ અને તે જિજ્ઞાસા પ્રમાણે તે પ્રયાગ નો નેની જિજ્ઞાસા
જોઈ પૂરી થાય

ધર્મ ગવેપણા માટે આવો નિષ્પક્ષપાત ભાવ પ્રમદ ચરેડો તે, રાત્ર
મુગ્ધ થશે.

૪૧૭ 'મદ્દગજ જયમિદ્દેવે માનસમન ઉપર નિજ્ય મેગ-
લ્યો, તેથી 'દાગની મમગ્ર સદ્ધિ પાટાપુમા આરી, એની માન બોજ-
ગજનનો પુગ્નક ભાગ પાલુ વાવવામા આવ્યો નિજ્યમન મિદ્દગજ
પાટલુમા આવ્યો તે વખતે આનીવચન કહેના અનેક પડિતો
ગજગ્રામારે આવ્યા હતા, તેમા આચાર્ય હેમચંદ પાલુ રના હવે
કોઈ સમયે હેમચંદ્રસુત્રિ મિદ્દગજને મળવા આવ્યા ત્યાં મિદ્દગજ-
ના પુત્રક સહારના ગ્હાકે અગતીના એ ભડાગનું નિગીયણ કરના

સોમપ્રભે જણાવેવો તે ઉપર કહેવાઈ ગયો છે, તેમજ બીજા પ્રાકૃત પ્રબંધમાં પણ આ વાતને પુષ્ટિ મળે છે ૩૩૩

૪૨૧ પ્ર ચિ મા મેરુગ કે જે પ્રભાચંદ્રના સમસમયી ગણાય તે જણાવે છે કે ‘સુરિએ સમગ્ર વ્યાકરણોનું અવગ્રહન કરી એક જ વર્ષમાં સર્વા લાખ શ્લોક પ્રમાણ એવું પચાગપૂર્ણ વ્યાકરણ રચ્યું અને ગણ તથા પોતાની સ્મૃતિમાં તેનું નામ ‘શ્રી સિદ્ધદેમ’ રાખ્યું વળી આ ત્રય રાજની સવારીના હાથી પર ગંધી રાજના દરબારમાં લાવવામાં આવ્યો હાથી પર જે ચામર ધારનારી સ્ત્રીઓ અને બાણ ચામર ઢાળતી હતી અને ત્રય પર શ્વેત છત્ર ધર્યું હતું ત્યારપછી તેનું પઠન રાજસભાના વિદ્વાનો પાસે કરવામાં આવ્યું અને રાજાએ સમુચિત પૂર્વોપચાર કર્યા પછી તેને ગજકીય સરસ્વતી કોષમાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું આ સમયે એક વિદ્વાને એક શ્લોકથી તે ત્રયની પ્રશંસા કરી તે અત્ર નોંધવા યોગ્ય છે

ઝાત સટ્ટણ પાણિનિપ્રલપિત કાતન્નકન્યા વૃથા
મા વાર્યાં કટુશાકટાયનવચ હુદેણ ચાન્દ્રેણ કિમ્ ।
કિ કણ્ઠામરણાદિર્મિઠરયસ્યાત્માનમન્યૈરપિ
ધૂયન્તે યદિ તાવદર્શમધુરા ધીમિદ્દદેમોક્તય ॥

— ‘હે ભાઈ ! જ્યાં સુધી શ્રી સિદ્ધદેમ-વ્યાકરણના અર્થમાં પૂર્વવાક્ષ્ય વચનોનું અવલું કરવામાં આવે ત્યાં સુધી પાણિનિ વ્યાકરણના પ્રશ્નાપને બંધ રાખવા કે (શિવરામ કૃત) કાતન્ન વ્યાકરણ રૂપી કથાને તથા સમજ, શાક-
ગાય વેવાકરણના કટુ વચનો કાટ નહિ બસા સુદ (ચંદ્રગોમિ નામના બોદાચાર્ય કૃત) ચાન્દ્ર વ્યાકરણથી શુ સરચાતું ? અને કઠામરણ આદિ અન્ય વ્યાકરણોથી પણ આત્માને શા મટિ ભર-હણિત કરે ? ૩૩૪

૩૩૩ નિનમડને તેનો ઉલ્લેખ ટાક્યા છે ૬

જયગિદ્દેવવચનાઠ નિમ્મિય ગિદ્દદેમવાગરણ ।

નીમેસસાલકા નિહાણમિમિણ મુખિદેવ ॥

૩૩૪ સમગ્ર આજ પ્રભાતેનું રત્ન આ શ્લોક દર્શને મિત્રવંશપણ

તેની પ્રત ગામી આ વ્યાકરણના અભ્યાસને ગત્યમા અટકાવે તેનું મનુષ્ય દત્ત કાકી કે કુકી નામના આદ્ય વ્યાકરણના વિદ્વાન કાવ્ય-રચને આ વ્યાકરણનો અધ્યાપક નીમવામા આગ્યો. જ્ઞાનપગમી આદિ દિનામા તેની પૂજા-અર્ચા થતી હતી વગેરે (સ્તોક ૯૬-૧૧૫ પ્રભાવકચગિત)

૪૧૮ મિદગાનની વિનિયો આચાર્ય દેવચંદ્રને નૂતન માટે નવીન સાહિત્ય નિર્માણ કરવાની-વ્યાકરણની રચનાની-પ્રેરણા મળી એ નિર્વિવાદ છે દેવચંદ્રે પોતે તે વાત સિદ્ધદેવ વ્યાકરણની પ્રશસ્તિમા જણાવે છે કે — ૩૩૧

‘અતિ વિશ્વત, દુર્મોહ અને વિપ્રજાતું વ્યાકરણના સમદર્શી કદર્શિન થયેના શ્રી મિદગાન નૃપતિદેવે મર્વાગપૂર્ણ એક જાન શબ્દાનુશાસન રચવાની આચાર્ય દેવચંદ્રને પ્રાર્થના કરી આગે તે મુજબ આચાર્ય દેવચંદ્રે આ વ્યાકરણને વિધિપૂર્વક (મર્વાગપૂર્ણ) બનાવ્યું’

૪૧૯ વળી ત્રિપદિશતાકા પુરુષચગિતની પ્રશસ્તિમા કુમારપાત્ર દેવચંદ્રનો ઉપકાર બાને છે તેવા શ્લોકમા બનાવ્યું છે કે — ૩૩૨

‘પૂર્વે (અમાગ) પૂર્વજ (પૂર્વાધિકારી) મિદગાન નૃપતિએ લક્ષિતી વગ થઈને કોલી માયના વડે આપે સાગ-મરોગ તેમજ સુશતિ વડે મુગમ એવું અગાઉ વ્યાકરણ રચ્યું’

૪૨૦ આ જતાતને મક્ષેપમા દેવચંદ્રના સમમમયી આચાર્ય

૩૩૧ તેનાતિ વિસ્તૃતદુરાગમવિપ્રતીર્ણશબ્દાનુશાસનસમૂહદર્શિતેન ।

અભ્યર્ષિતો નિરવમ વિધિવદ્ વ્યવત્ત શબ્દાનુશાસનમિદ મુનિદે-
મચદ ॥

૩૩૨ પૂર્વે પૂર્વજસિદ્ધરાજનૃપતે મર્કિસ્પૃશો યાચયા
સાગ વ્યાપરણ મુશતિમુગમ ચમ્મુ મંવન્ત પુરા ।

સોમપ્રભે જણાવેવો તે હિપ્ત કહેવાઈ ગયો છે, તેમજ ખીમ પ્રાપ્ત પ્રગથમા પણ આ વાતને પુષ્ટિ મળે છે ૩૩૩

૪૦૧ પ્ર ચિ મા મેરુગ કે જે પ્રભાચ દ્રના સમસમયી ગણાય તે જણાવે છે કે 'મરિએ સમસ્ત વ્યાકરણોનું અવગાહન કરી એક જ વય માં સના લાખ શ્લોક પ્રમાણુ એવું પચાગપૂર્ણ વ્યાકરણ રચ્યુ અને ગણ તથા પોતાની ન્મતિમા તેનું નામ 'શ્રી સિદ્ધહૈમ' રાખ્યું વળી આ ગ્રંથ રાજની સવારીના હાથી પર રાખી રાજના દરબારમાં લાવનામા આવ્યા હાથી પર બે ચામર ધારનારી સ્ત્રીઓ બને બાણ ચામર નાળતી હતી અને ગ્રંથ પર ન્વેન છત્ર ધર્યું હતું ત્યારપછી તેનું પદન રાજસલાના વિદ્વાનો પાસ કરવામા આવ્યું અને રાજએ સમુચિત પળેપચાર વ્યા પછી તેને ગજકીય સરસ્વતી કાષ્ઠમા સ્થાપિત કરવામા આવ્યું આ સમયે એક વિદ્વાને એક શ્લોકથી તે ગ્રંથની પ્રશંસા કીધી તે અત્ર નોધવા યોગ્ય છે

જાત સરુણ પાણિનિપ્રલપિત કાતન્નકન્યા શ્યા
મા કાપા કટુશાકટાયનવચ છુદેણ ચાન્દ્રેણ કિમ્ ।
કિ કણ્ઠામરણાદિમિર્વઠરયસ્યાત્માનમન્ચરયિ
ધયન્તે ચદિ તાવદર્શમધુરા શ્રમિદ્દહેમોક્તય ॥

— 'હે બાહ ! જ્યાં સુધી શ્રી સિદ્ધહૈમ-વ્યાકરણના અર્થમાધુર્યવાદા વચનોનું અવધુ કરવામા આવે ત્યાંસુધી બાણિનિ વ્યાકરણના પ્રશ્નાપને બંધ રાખવા દે (શિવગમ કૃત) કહત-ત્ર વ્યાકરણ રૂપી કલાને તથા સમજ, શાકે ગણના વ્યાકરણના કહુ વચનો કાન નહિ લગવા હુદ્ર (શ્રદ્ધાગોમિ નામના બીહાચાર્ય કૃત) ચાન્દ્ર વ્યાકરણથી શુ સરવાળું ? અને કહામરણ અદિ અને વ્યાકરણથી પણ આત્માને શા મટિ બહર-કલ્પિત કરે ॥ ૩૩૪

૩૩૩ જિનમંડને તેનો ઉદ્દેશ દાકયો છે કે

ત્રયમિન્દરયણાત નિમ્મિય મિદ્દહેમયાગરણ ।

નામમમદ્વચ્ચગણ નિહાણમિતિણ મુષિદેણ ॥

૩૩૪ સમજ અજ પ્રભાવેનું રજાત આ શ્લોક દર્શાવે મેરુવંપણ

૪૦૨ અન્ય ૧ બીજું કથન છે કે —

દિ સ્તુમ સન્દપાપોષે હમરદ્રત્તેમીમ્ ।

એવનારિ દિ મેનેદ્દ્ શ્ચ સન્દાગમમ્ ॥

—શબ્દો ૧૧ મમુ ૩૫ હૈમચન્દની મનિની ચુ મુનિ કીએ ? (કી શબ્દોએ), કા નુ કે તેજે એકનાએ આનુ શબ્દો આગળ મમુ ૩

૪૦૩ ' ગુજરાતમા વ્યાકરણ-પ્રથોમા પહેલું ગ્રંથન કાનાપદને અર્થે બીજું ગ્રંથન કાનાવને મળેલું હતું. ગુજરાતમા ગ્રંથોના પ્રથોમા પ્રમાણુ ૩૫ ન્યા વ્યાકરણના શ્રેણી મળી આવે છે ત્યાં મોટે ભાગે આ જ બે વ્યાકરણો ૧૧ દોષ છે પાણિનિના વ્યાકરણનું અધ્યાપન-અધ્યાપન ગુજરાતમા ઘણું જોખું થતું ગુજરાતની માફક મગાનમા પણ જૂના જમાનામા મોટે ભાગે આ જ વ્યાકરણોનો પ્રચાર નધારે હતો એ વાત બંગાલી વિદ્વાનોએ એ વ્યાકરણો ઉપર લખેલી મધ્યામધ દીક્ષા વગેરેથી જાણી શકાય છે જોનાર વિદ્વાનોની માફક જૈન વિદ્વાનોએ પણ આ પ્રથો ઉપર ઘણા દીક્ષા-ટિપ્પણ લખ્યા છે તે ઉપ-રથી પણ એ જ વ્યાકરણ ભણવા-ભણાવવાનો પ્રચાર હતો એ અપ-જણાય છે આચાર્ય હૈમચન્દના સર્વાંગપૂર્ણ સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન નામે વ્યાકરણના પ્રાદુર્ભાવ પછી જૈન સમાજમાથી પણ જૈન વિદ્વાનોએ વ્યાકરણ ઉપર અન્ય ગ્રંથનાઓ કરેલી છે, પરંતુ તેમાની કોઈને પણ હૈમચન્દની ગ્રંથના જેવું વિશેષ ગ્રંથન મળ્યું નથી હૈમ-ચન્દના ઉપરાંત ચાર અન્ય ૪ વ્યાકરણ પ્રથો જૈન વિદ્વાનોના નોધાય છે તે ૧ વિદ્યાનંદ (દિ), ૨ (મનમગિરિ કૃત) મુદિ વ્યાકરણ, ૩ જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણ [દિ] અને ૪ શાકટાયન વ્યાકરણ ૧૩૩૫

૮૦૪ મ ૧૧૮૧ મા વાદિ દેવસ્રગિ અને કુમુદચન્દ-એમ મ્વે-તાળ્ય અને દિગ્ગજર વચ્ચે ગજસભામા ચાલેના શાસ્ત્રાર્થ સમયે

યથેવા જિનમંદન ગણિએ કુમારપાલ પ્રજાધ (૫ ૧૮-૧૭) અને ચારિત્ર સુદરે કુમારપાલ ચારિત્ર (૫ ૮ શ્લોક ૨૬-૪૬) મા જણાવેલ

સોમપ્રભે જણાવેયો તે ઉપર કહેવાઈ ગયો છે, તેમજ ખીન્ન પ્રાકૃત પ્રબધમા પણ આ વાતને પુષ્ટિ મળે છે ૩૩૩

૪૨૧ પ્ર ચિ મા મેરુતુગ કે જે પ્રભાચદ્રના સમસમયી ગણાય તે જણાવે છે કે 'સૂરિએ સમન્ત વ્યાકરણોનું અવગાહન કરી એક જ વર્ષમા સવા લાખ શ્લોક પ્રમાણુ એવું પચાગપૂર્ણ વ્યાકરણ રચ્યું અને ગજ તથા પેતાની સ્મૃતિમા તેનું નામ 'શ્રી સિદ્ધદેમ' રાખ્યું વળી આ ત્રય રાજની સવારીના હાથી પર રાખી રાજના દરબારમા લાવનામા આવ્યો હાથી પર જે આમર ધાગ્નારી સ્ત્રીઓ અને બાણુ આમર દાળતી હતી અને ત્રય પર શ્વેત છત્ર ધર્મું હતું ત્યારપંજી તેનું પકન રાજસભાના વિદ્વાનો પાસે કરવામા આવ્યું અને રાજાએ સમુચિત પૂજેપચાર કર્યા પંજી તેને ગજકીય સરસ્વતી કોષમા રચા પિત કરવામા આવ્યું આ સમયે એક વિદ્વાને એક શ્લોકથી તે મથની પ્રશંસા કરીધી તે અત્ર નોધવા યોગ્ય છે

ઘ્રાત સરુણ પાણિનિપ્રલપિત કાતન્નકન્યા વૃથા
મા કાર્પી કટુશાકટાયનવચ હુદ્રેણ ચાન્દ્રેણ કિમ્ ।
કિ ક્ષઠામરણાદિમિર્વઠરયસ્યાત્માનમન્યૈરપિ
ધૂયન્તે યદિ તાવદર્થમધુરા શ્રીમિદ્ધદેમોક્તય ॥

—'દે ભાઈ ! જ્યાં સુધી શ્રી સિદ્ધદેમ-વ્યાકરણના અર્થમાધુર્યવાસા વચનોનું અવજ કરવામા આવે ત્યાંસુધી પાણિનિ વ્યાકરણના પ્રવાપને બધ રાખવા દે (સિવશર્મ કૃત) કાતન્ન વ્યાકરણ રૂપી કથાને 'વથા સમજ, શાક-ટાયન વેચાકરણના કટુ વચનો કાઢ નહિ ભલા હુદ્ર (અ દ્રગોમિ નામના બોદાચાર્ય કૃત) આન્દ્ર વ્યાકરણથી શુ સરવાળું ? અને ક્ષઠામરણ આદિ અન્ય વ્યાકરણથી પણ આત્માને શા માટે જાકર-કલ્પિત કરે છે ?' ૩૩૪

૩૩૩ નિતમડને તેનો ઉલ્લેખ ટાક્યો છે કે

જયસિદ્ધદેવવયનાત નિમ્મિય મિદ્ધદેમવાગરણ ।

નીસેસમહત્તરણ નિહાળમિમિણા મુણિદેણ ॥

૩૩૪ લગભગ આજ પ્રભાતેનું ૧૧૫૫ આ શ્લોક ટાંકીને મેરુતપંજી

૪૦૩ અન્યત્ર ખીન્તુ કથા કે કે —

તિ સ્તુતિ સન્દર્ભાયોરે દેમત્તદ્યયોમતિમ્ ।

અન્નાતિ દિ યોરેત્ત્વ્ શ્ચ સન્દર્ભાગ્રાસનર્ ॥

—શબ્દાના નમુન્નપ દેમત્તદ્યયની મનિની નુ મુનિ કરીએ ?
(કરી રાખીએ), કા ૧૧ કે તેને એક સાથે આપુ શબ્દાનુગ્રાસન ન્યુ કે

૪૦૩ ' ગુજરાતમા વ્યાકરણ-પ્રથામા પદ્ધતિ ધ્યાન કા સાપકને
અને ખીન્તુ ધ્યાન કાન નને મોડુ દતુ ગુજરાતમા ગ્યાગેના પ્રથામા
પ્રમાણુ કેપે ન્યા વ્યાકરણુ ॥ મૂલ મગી આવે છે ત્યા મોટે ભાગે
આ જ એ વ્યાકરણોના દોષ કે પાણિનિ ॥ વ્યાકરણુ અધ્યપન-
અધ્યાપન ગુજરાતમા ધાતું ઝોણુ થતું ૧-જાનની માફક મગાતમા
પણ જુના જમાનામા મોટે ભાગે આ અને વ્યાકરણોના પ્રચાર વધારે
હતો એ વાત મગાલી વિદ્વાનોએ એ વ્યાકરણો ઉપર લખેલી મંખ્યામધ
ટીકા વગેરેથી જાણી શકાય છે જાનેતર વિદ્વાનોની માફક જન વિદ્વા-
નોએ પણ આ પ્રથા ઉપર ધજા ટીકા-ટિપ્પણ લખ્યા છે તે ઉપ-
રથી પણ એજ વ્યાકરણુ ભજાવા-ભજાવરાનો પ્રચાર હતો એ અપદ
જણાય છે આચાર્ય હેમચંદ્રના સર્વાંગપૂર્ણ ગિદ્ધહેમ શબ્દાનુગ્રાસન
નામે વ્યાકરણુના પ્રાદુભાવ પત્રી જન સમાજમાથી પણ જન વિદ્વા-
નોએ વ્યાકરણ ઉપર અત્યંત ગચનાઓ કરેલી છે, પરંતુ તેમાની
દૃષ્ટિને પણ હેમચંદ્રની ગચના જેવું વિશેષ ધ્યાન મળ્યું નથી હેમ-
ચંદ્રના ઉપગત ચાર અવન વ્યાકરણુ પ્રથો જન વિદ્વાનોના નોંધાયા
છે તે ૧ વિદ્યાનદ (દિ૦), ૨ (મનપગિતિ કૃત) મુદિ વ્યાકરણુ, ૩
જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણુ [દિ] અને ૪ શાકટાયન વ્યાકરણુ ૧૩૩૫

૪૦૪ મ ૧૧૮૧ મા વાદિ દેવગ્રંથિ અને કુમુદચંદ્ર-એમ સ્વે-
તાબર અને દિગ્ગજર વચ્ચે ગજસભામા ચાલેના શાસ્ત્રાર્થ મમમે

યથેવા જિનમહન ગણિએ કુમારપાલ પ્રબધ (પૃ ૧૬-૧૭) અને ચારિત્ર
સુદરે કુમારપાલ ચારિત્ર (પૃ ૮ શ્લોક ૨૬-૪૬) મા જણાવેલ છે

૩૩૫ જિનવિજય-‘પુણવર્ણ’ ૨, ૪૧૬

હેમચંદ્રે ભાગ લીધો હતો સિદ્ધરાજ શૈવધર્મી હતો અને સાથે સાથે વિદ્યાનુરાગી અને ધાર્મિક ચર્ચા સાલજવાનો પ્રેમી હતો તેણે હેમચંદ્રના ઉપદેશથી પાટણમાં રાયવિહાર અને શિદ્ધપુરમાં સિદ્ધવિહાર નામના જૈનમંદિરો બાંધાવ્યા હતા એ અગાઉ કહેવાઈ ગયું છે સિદ્ધરાજે સ. ૧૧૫૧ થી ૧૧૬૯ સુધી રાજ્ય કર્યું પ્રાય તે રાજાના જીવનસુધી હેમચંદ્રે ગૂજરાત મિવાય અન્ય દેશમાં વિહાર કર્યો નહોતો, ^{૩૩૧} (એટલે મુખ્યત્વે પાટણમાં નિવાસ કર્યો હતો) જૈન શાસ્ત્રમાં મુનિ માટે ચિરકાલ સુધી એક સ્થાનમાં રહેવાનો નિષેધ કર્યો છે, છતાં આ આચાર્યે સયોગાનુસાર ધર્મ પ્રભાવનાનો લાભ સમજી રાજાના ઉપરોધથી અધિક સમય સુધી ગુરૂ અને સધની ઇચ્છાથી પાટણ-ગૂજરાતમાં જ રહેવાનું સ્વીકાર્યું હતું તે ગાળતું અવસાન થતા અન્ય પ્રદેશોમાં વિચરવા લાગ્યા તે સમયમાં તેમના ઉપદેશથી હજારો જૈન ધર્મમાં આવ્યા અવકાશ સમયે પ્રથોની રચના ચાલુ હતી

૪૨૫ પછી કુમારપાલ ૫૦ વર્ષની વયે ગૂર્જર દેશનો અધિપતિ થયો તેણે કેટલાક વર્ષો રાજ્યની મુખ્યવસ્થા કરવામાં તથા શત્રુઓને જીતવામાં ગાળ્યા રાજ્યની સીમા વધી, નિષ્કટક રાજ્ય થતા શાન્તિ સર્વત્ર ફેલાઈ ત્યારે હેમાચાર્ય શાસનોદ્ધારની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવાનો અવકાશ જાણી પાટણ આવ્યા

૩૩૬ જુઓ તત્કાલીન સોમપ્રભસૂરિના કુમારપાલ પ્રતિજ્ઞા તેમાં જણાવ્યું છે કે

“ હવે સ્વભાવ પ્રમાણે નિરંતર લોકોપકાર કરવાની બાવનાથી હેમચંદ્ર સૂરિ દેવીના કહેવાથી વિવિધ દેશમાં વિચરવા લાગ્યા એવામાં કાઠવાર દેવતાએ તેમને કહ્યું કે ‘ હે મહાનુભાવ ! ગૂર્જર દેશ મુખીને તમે ખીલ દેશોમાં વિહાર કર્યો નહિ કારણ કે અહીં રહેતા તમે મોટા ઉપકાર કરી શક્યો ’ આથી દેશાવરના વિદારથી નિવૃત્ત થઈ તે જાન્યજનોને પ્રતિજ્ઞા આપતા ગૂજરાતમાં જ રહેવા લાગ્યા ” અને જિનમંડન-કુમારપાલ પ્રબંધમાં લૂતા પ્રકૃત પ્રબંધમાંથી જ્ઞાતો ૫ ૧૭

૪૦૨ અન્યત્ર ખીન્તુ કથા જે કે —

સિ સ્તુમ સન્દપાથોપે હમચદ્રયતેમનિમ્ ।

એતપિ હિ ચેનેદક્ શ્ચ સન્દાપુગામન્ ॥

—શબ્દોના મધુરૂપ હેમચદ્રની મનિની શુ ગુણિ કીએ ? (કી રાખીએ), કાગળ કે તેજે એક નાએ આપુ શબ્દાનુગામન મધુ છે

૪૨૩ ' ગુજરાતમા વ્યાકરણ-પ્રથોમા પદેષુ ધ્યાન કાનાપકને અને ખીન્તુ ધ્યાન કાનત્રોમનેષુ દત્તુ ગુજરાતમા ગ્યાગેના પ્રથોમા પ્રમાપ ઉપે ત્યા વ્યાકરણના મૂલો મળી આવે છે ત્યાં મોટે ભાગે આ જ એ વ્યાકરણોના દોષ છે પાણિનિના વ્યાકરણનું અધ્યાપન-અધ્યાપન ગુજરાતમા ધણુ ઓપુ થતું ગુજરાતની માફક મગાનમા પપુ જુના જમાનામા મોટે ભાગે આ નો વ્યાકરણોનો પ્રચાર વધારે હતો એ વાત મગાલી વિદ્વાનોએ એ વ્યાકરણો ઉપર લખેલી મધ્યામધ ટીકા વગેરેથી જાણી શકાય છે જનેન્દ્ર વિદ્વાનોની માફક જૈન વિદ્વાનોએ પણ આ પ્રથો ઉપર ધણુ ટીકા-ટિપ્પણ લખ્યા છે તે ઉપરથી પણ એજ વ્યાકરણુ લખાવા-લખાવવાનો પ્રચાર હતો એ અપદ્ જણાય છે આચાર્ય હેમચદ્રના સર્વાંગપૂર્ણ મિદ્ધહેમ શબ્દાનુસાસન નામે વ્યાકરણના પ્રાદુર્ભાવ પત્રી જૈન સમાજમાથી પણ જૈન વિદ્વાનોએ વ્યાકરણુ ઉપર અન્યત્ર રચનાઓ કરેલી છે, પરંતુ તેમાની કોઈને પણ હેમચદ્રની ગ્યના જેવું વિગેષ ધ્યાન મળ્યું નથી હેમચદ્રના ઉપગત ચાર અન્યત્ર વ્યાકરણુ પ્રથો જૈન વિદ્વાનોના નોધાયા છે તે ૧ વિદ્યાનદ (દિં), ૨ (મનયગિરિ કૃત) મુદ્ધિ વ્યાકરણ, ૩ જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણ [દિ] અને ૪ શાકટાયન વ્યાકરણ ૩૩૫

૪૦૪ મ ૧૧૮૧ મા વાદિ દેવમુદિ અને કુમુદચદ્ર-એમ સ્વેતાન્તર અને દિગંતર વચ્ચે ગજસભામા આવેના ગાર્ગ્ય સમયે થયેના જિનમંડન મણિએ કુમારપાલ પ્રબંધ (પૃ ૧૮-૧૭) અને ચારિત્ર સુદરે કુમારપાલ ચારિત્ર (પૃ ૮ શ્લોક ૨૬-૪૬) મા જણાવેલ છે

૩૩૫ જિનવિજય-‘પુરાતત્ત્વ’ ૨, ૪૧૯

૪૨૭ 'શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય' લોકાનુગ્રહમા આત્મા અર્પણુ
 ઝ્યો, શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય મહાપ્રભાવક, બળવાન લયોપરામવાળા
 પુરૂષ હતા, તેઓ ધારત તો જુદો પય પ્રવર્તાની શકે એવા સામ-
 થ્યવાન હતા તેમણે ત્રીશ હજાર ધરને આવક કર્યો, ત્રીશ હજાર
 ધર એટલે સવાથી દોઢ લાખ માણસની સખ્યા થઈ શ્રી સહજન-
 નદજના સપ્રદાયમા હાલ એક લાખ માણસ હશે, એક લાખના
 સમહથી સહજનદજએ પોતાનો સપ્રદાય પ્રવર્તીવ્યો, તો દોઢ
 લાખ અનુયાયીઓનો એક જુદો સપ્રદાય શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય ધારત
 તો પ્રવર્તાવી શકત પણ શ્રી હેમચદ્રાચાર્યને લાગ્યું હતું કે 'મપૂર્ણ'
 વીતરાગ ભર્વંશ તીર્થંકર જ ધર્મપ્રવર્તક હોઈ શકે, અમે તો એ
 તીર્થંકરની આરાએ ચાલી તેમના પરમાર્થમાર્ગનું પ્રકાશન કરવા
 પ્રયત્ન કરનાર, વીતરાગમાર્ગનો પરમાર્થ પ્રકાશવા રૂપ લોકાનુગ્રહ
 શ્રી હેમચદ્રાચાર્યે કર્યો, તેમ કરવાની જરૂર હતી વીતરાગમાર્ગ
 પ્રતિ વિમુખતા અને અન્યમાર્ગ તરફથી વિષમતા, ઈર્ષ્યા આદિ
 શર થઈ ચુક્યા હતા આની વિષમતામા વીતરાગ માર્ગ લાણી
 લોકોને વાળવા માટે લોકોપકારની તથા તે માર્ગના રક્ષણની
 તેમને જરૂર જણાઈ 'અમારૂં ગમે તેમ ચાઓ, આ માર્ગનું રક્ષણ
 થવું જોઈએ' એ પ્રકારે તેમણે સ્વાર્પણ કર્યું, પણ આમ તેવાજ
 કરી શકે, તેવા ભામવાન-મદાત્મવાન-ક્ષયોપશમનાન જ કરી
 શકે જુદા જુદા દર્શનોનો યથાનજ તોન કરી અમુક દર્શન સપૂર્ણ
 સત્ય-સ્વરૂપ છે એવો નિર્ધાર કરી શકે એવા પુરૂષ જ લોકાનુગ્રહ,
 પરમાર્થપ્રદાશ, આત્માર્પણ કરી શકે' (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ૫ ૭૧૬)

૪૨૮ હેમાચાર્યની સત્ત્વ ગ્રેણ્યાથી કુમારપાસે જે જૈનધર્મની
 દિ અર્થે કાર્ય કર્યા તે કુકમા અગાધિના પ્રકરણમા કહેવાઈ ગયા
 હ કુમારપાસે જેવળી પત્તનમા એમનાથ મદાદેવના મદિનો પુનર-
 દ્વાર-પોદ્ધાર કર્યો અને તેના નિર્માણ મંનથી ત્યાના પચકુલનો
 પત આવના નિર્માણ સંનમા ન કરવું થટે એવું હેમચદ્રને પૂછના

૮૨૬ ગન્ન ગન્નપ્રાપ્તિ પદેના અનેક મકટોમાથી પોતાને ઉગારવા માટે આચાર્યનો ઉપકાર્યસ દતો પોતાનું ગન્ન મમર્ષી. કરના ગન્નને મુઝિએ કહ્યું કે નિપરિમદી અમો મુનિઓને એ સર્વ તુરુ છે પછી પોતાની ત્રણ આગાઓ પાસે કરના જણાવ્યું (૧) પ્રાણીમાનનો વધ બધ કરી સર્વ જીવોને અભયન આપો (૨) પ્રજાની અધોગતિના મુખ્ય કારણરૂપ દુર્વ્યસન-જન, મામ, મઘ, શિકાર આદિનો નાશ કરો, અને (૩) પરમાત્મા મદારીરની પવિત્ર આગાઓનું પાવન કરી તેના સત્ય ધર્મનો પ્રચાર કરો કુમારપાલે તેો સ્વીકાર કરી 'અમાગિ પશ્વ' વગણી મમગત ગન્ન-માથી દિસાને દેવનિકાય કરી, ગજકુચેરી કટકેશ્વરી જેનિ અપાની પણ બધ કરી, દુર્વ્યસનોનો બદિ'કાર કરાવ્યો, પોને ત્રાસક ધર્મ સ્વીકારી (મ ૧૨૧૬) 'પ માર્દત' બન્યો અને રીનગમ ધર્મની પ્રભાવના અનેક પ્રકારથી કરના લાગ્યો. હેમચંદ્ર સિદ્ધગજના સમયમા કેવન પોતાની વિગ્રાને લીધે દરમાગમા મલકાગબાજન થયા દતો અને કુમારપાલના સમયમા રાજાના ગુરુ બની તેમણે પોતાના પ્રભાવથી જન ધર્મને અતુલિત લાભ પહોચાડ્યો દતો તેણે ધાર્યું કે—

આપણ પર્ષ પ્રભુ હોઈએ કંઈ પ્રભુ કીજઈ હતિય,

કલ્પ કરિવા માપસદ બીજઈ માગુ ન અતિય

—યા તો મનુષ્યે પોતેજ સમર્થ થવુ ધટે, યા કોઈ સમર્થને પોતાના હાયમા સેવો ધટે મનુષ્યને કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે આ જે માર્ગ સિનાય અન્ય (ત્રીજે) માર્ગ નથી તેથીજ તે આચાર્યે કૃત-કૃત્ય થઈ પોતાના 'વીતગગતોત્ર'મા અપદ જણાવ્યું કે —

શ્રાદ્ધ ધોતા મુધી વૃક્ષા યુજ્યેયાતા યદીશ । તત્ ।

ત્વચ્છાસનસ્ય સામાજ્યમેવ્છત્ર વલાવપિ ॥

—હે દેવ । જો શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી નિર્મલ હૃદયવાળો-શ્રાદ્ધ ઓતા હોય અને શાસ્ત્રપારજ્ઞ તત્ત્વપારખી વક્તા હોય-તો એ બંનેના યોગથી કલિ-કાલમા પણ તારા સાસનનું એકચત્ર સામ્રાજ્ય થઈ શકે છે

પદ્ધર્શનપણુગ્રામ ચારયન્ જૈનગોચરે ॥

—તે ગોપાલ એવો છે કે જે છ દર્શનરૂપી પશુઓને જૈન ગોચર-તુલ્ય ક્ષેત્રમાં ચારતો રહ્યો છે

આની આવી અનેક ઘટનાઓ તેના જુદા જુદા પ્રબંધોમાં અસ્થિતોમાં મળી આવે તેમ છે તો ત્યાથી જોઈ લેવી

૪૩૦ જેમ સિદ્ધરાજની વિનતિથી સિદ્ધહેમ રચ્યુ, તેમ કુમારપાલના માટે યોગશાસ્ત્ર, વીતરાગસ્તોત્ર અને ત્રિપદ્ધિશાસ્ત્રાકા પુરૂષ ચરિત્ર રચ્યા ૩૩૭ અને ચોકોમાંટે દ્વયાશ્રય, છદોનુશાસન, અલ્પદાર, નામસમૂહ આદિ અન્ય ગ્રંથો રચ્યા

૪૩૧ હિંમાચાર્યના જીવનને જગત્માં શાશ્વત પ્રકાશિત રાખનાર અને અન્ય ધર્મીઓને પણ આશ્રય ઉત્પન્ન કરાવનાર-એ તેનો અગાધ જ્ઞાન ગુણ હતો તેના જેવો સકલ શાસ્ત્રોમાં પારગત અત્યંત જોધવા જતા પણ કોઈ મળશે નહિ આ અપરિમિત જ્ઞાનશક્તિને લીધે 'કનિકાન મર્વણ' એ ઉપાધિથી તે ઓળખાય છે પીટર્સન આદિ પાશ્ચિમાત્મ વિદ્વાનો પણ તેને જ્ઞાનનો સાગર (ocean of knowledge) કહે છે એમ કહેવાય છે કે તેણે સાઙગણ કરોડ શ્લોક પ્રમાણુ ગ્રંથો રચ્યા છે ઉપનિષદ થતા ગ્રંથોનું શ્લોકપ્રમાણુ તેટલું નથી, તેથી બીજા ગુપ્ત થયા હશે, છતાં જે મળી શકે છે તેનું પ્રમાણુ ઓછું નથી તેમનો સ્વગવાસ સ ૧૨૨૬ મા થયો

૩૩૭ હેમચંદ્રે ત્રિપદ્ધિશાસ્ત્રાકા પુરૂષ ચરિત્રમાં સભ્ય કુમારપાલ તેનો ઉપકાર માને છે તે શ્લોક પોતે મૂક્યો છે અને અર્ધો ભાગ અમારું દિપ્પણુ ૩૩૨ મા મૂક્યો છે ને બીજા અર્ધો ભાગ નીચે પ્રમાણુ છે —

મદ્ધેતોરય યોગશાસ્ત્રમમલ સોનાય ચ દ્વયાશ્રય—

નૃહન્દોડ્ડત્વતિનામસંપ્રદ મુસાન્યન્યાનિ સામ્રાજ્યયપિ ॥૧૮॥

લોકોપકારકરણે સ્વયમેવયૂય સજ્ઞા સ્વ યદ્યપિ તથાપ્યદમર્પયેડ્ડ ૧

માદરજનસ્ય પરિચોપદૃતે કાલાકા પુર્ણા પ્રદાશયત જ્ઞાતમપિ ત્રિપદ્ધે ॥૧૯॥

તે સ્ત્રિએ જાણ્યું કે 'આ મર્મભાવના નિર્વિધ નિર્મોહ અર્થે
તે આપે મહાગર્ભ નતનું પાતન કરીને પેશાગનમા વિશેષ ન રાખ
કેવું ઘટે, અથવા મદિરના પાતંગેપાતુ સુધી મલ મામના ત્યાગનું
નત રેવું ઘટે' ક્રમાન્વાસે નીચેના પદ જન ચક્રવ્યુ અને મલમામ-
ત્યાગનું નત લીધું એ વાત પછી ત્યાં મદિર પાતુ થયું અને
કેવન કેવન તથા પાતન ચલાવવાનું બાકી રહ્યું ત્યાં ગાત્રએ પૂર્વે
લીંબેલું નત પૂરું કર્યા ધર્યું ત્યાં દેમચક્રે જાણવું કે આપે
ભગવાન મોમનાથ ॥ મદિરમા પધારી તેની નમસ્કાર નતની નમામિ
કે સી ઘટે પછી બીજાના કહેવાથી સ્ત્રિએ પણ મોમેશ્વરની પાસમા
નાથે આવના હતું તે આમ ૧૧ પોતે સીકાર્યું એટલે ગાત્રએ તેને
સુખામન રાક્ષનાદિ વેરા જાણાવતા તેમણે પાદવિદાર કરવાની ઈચ્છા
પ્રગટ કરી જાણવું કે નીચ પ્રયાણ કરીને ગતુરુપ ઉત્પન્નનાદિ
મદા તીર્થોની યાત્રા કરી દેવપત્તન આસી મળુ છું ત્યાં ક્રમાન્વાસ
જાણા હેમચક્ર આસી મળ્યા ને શિવની શ્રુતિ કરવા જાણાવ્યું ત્યાં
તેમણે વીનગગમ્તોત્ર-મદાદેવસ્તોત્ર બનાવ્યું તેમા મદાદેવ કોપા કહેવાય
એને મારેના શુભો બનાની તેવા શુભોવાળા જે કોઈ દેવ હોય-પછી
શક્તિ, વિશ્વ કે મહેશ-શિવ કે શુદ્ધ કે જિન જે હોય તેને માગ
નમસ્કાર છે એની રીતે શ્રુતિ કરી આના થોડા શ્લોકો આ પ્રક-
રણને મથાળે મુકાયા છે-ચત્વાસ્તિથી શુદ્ધ વા વર્ધમાન કાતલનિલય
કેશવ વા શિવ વા ॥ સુધીના (પ્ર ચિ)

૮૨૬ એકવાર કાનીથી આવેના વિશ્વેશ્વર નામના કવિએ
ક્રમાન્વાસ સમક્ષ વિવ્રતસમિતિમા હેમચક્રની અર્ધ શ્લોકથી વ્યાજ-
શ્રુતિ કરી કે —

પાતુ વો હેમગોપાલ કમ્પલ દણ્ડમુદ્વહનર ।

—કામગો અને ૬૬ ધાગણુ કરતા એવા હેમ(ચક્ર) ગોપાત
(ગોવાળીઓ) તમારી રક્ષા કરે

હેમચક્રે મામો અર્ધો શ્લોક કરી તેનો પ્રત્યુત્તર તેજ પ્રમાણે આપ્યો —

૪૩૨ સાહિત્યસેવા-હવે તેમની સાહિત્યસેવા જગ વિસ્તારથી જોઈએ વ્યાકરણશાસ્ત્રના બધા અંગો ઉપર તેમણે વિસ્તારથી લખ્યું છે ઉક્ત સિદ્ધંત શખ્ખાનુશાસન (પી ૧, ૧૯, પી ૧, ૨૩, કી ૨, ૪૬ થી ૪૮) તે ૩૩૮ગૂજરાતનું પ્રધાન વ્યાકરણ છે તે ગ્રંથમાં કર્તાનો ઉદ્દેશ તેને સર્વગ્રાણ બનાવવાનો જણાય છે તેમ જરવા માટે અનેક વૈયાક-ગણો નામે આપિશયિ, પાણિનીની પૂર્વના બીજાઓ જેવા કે ચારક, શાક-ટાપન ગાગ્ય, વેદમિત્ર શાકલ વગેરે, ઈન્દ્ર, બૌદ્ધ ચંદ્રગોમિ(ચાંદ્રવ્યાકરણ કર્તા), ગોપલદાક-પત જમિ, પાણિની, દ્વિગ બર દેવનદિ (જૈને દ્રવ્યાક-ગણકર્તા), જયાદિત્ય અને વામન ઉર્ફે વિશ્રાન્ત વિદ્યાધર (કાશિનાના ઇતિહાર), વિશ્રાન્ત-ન્યાસકાર, જૈન શાકટાપન (શાકટાપનવ્યાકરણના કર્તા), દુર્ગસિંહ અને શ્રુતપાત (જાત ત્ર-કાવાપના ઇતિહાર), ભર્તૃહરિ-હરિ (વાક્યપદીયનો કર્તા), ક્ષીગ્રવામી (અમરકોશટીકાકાર), ભોજ (અગ્રમ્યનીક દાહગણનો કર્તા), નારાયણક દી, સારમમહકાર, દ્રમિત, શિ-ક્ષાકાર, ઉ પન, ન્યાસકાર, પાગયણકારના ઉ રેખો તેમા મળે છે, ૩૩૯ તેથી આ વ્યાકરણ અનેક વ્યાકરણોના નવનીતરૂપ છે વળી ઉદાહ-રણો પણ પ્રાચીન અને મન માધાગણ જેના મૂકેના છે, અને જે ઉદાહરણો જૈનધર્મને નમના છે તે માન ઇતિહાસ પૂરના છે પણ તેમા સાપદાયિકતાની ગંધ નથી ગ્રંથના એવી રીતે કરી છે કે પાઠ્ય

૩૩૮ 'જરાતનુ પ્રધાન વ્યાકરણ' એ નામથી પડિત બહેચરદાસે એક નિબંધ સુબંધની આકમી 'જરાતી સાહિત્યપરિપદ'માં રજૂ કરેલા હતા તે જુઓ પુરાતત્ત્વ પુ ૪, ૧-૨, પૃ ૧૧, જુજરાતી સાહિત્યપરિપદ-મહાળ પત્રિકા ત્રેમાસિક પુ ૧, ૨ પૃ ૫૧ આમાથી થળી દર્શાવત આ વ્યાકરણ સબંધે લેવામા આવી છે

૩-૬ સિદ્ધંતમની રચોપત્ત ઇતિમા દેમચદ્રે પાતે અનેક વૈયાકરણોના મતોને વિવેકપૂર્વક પ્રશ્નછા છે ને તે પૈકી કેટલાક મતોની સમાધાયના પણ કરી છે તેથી બ કરણોના મતોને લગતી દેમચદ્રની પ્રશ્નણા વ્યાકરણ-શાસ્ત્રના ઇતિહાસમા મોટા ફાળો આપે એવી છે

પ્રકરણ ૭ મું.

હેમયુગ-[આ.૧]

શબ્દ-પ્રમાણ-સાહિત્ય-છ-રો-સ્પર્શ-વિધાયિતાં ।

પો હેમતદવાદનાં પ્રગાદાય તમોતમ ॥

—શબ્દ, પ્રમણ, સાહિત્ય, ૭૬, વ્યાકરણના વિધાયક એવા પૂજ્ય
૧) હેમચંદ્રના પ્રસાદપ્રણેત્રે નમો નમ

—શબ્દ્ય દ્વ અને ગુણ્ય દ્વ કૃત નાટ્યરૂપેષુ વિરતિ પ્રાન્તે

તુલ્ય-નવનિર્જ-ત્રી સયવત્-ગવત્-નવન-રમનિર્જા ।

પદવિય-ત્રોય-ત્રોયન-દરિગ-પગરા સરીર-ત્રીરી ॥

તાલાલ્તાજો વિદુ ચારિત્ત જાનિય-જા-ચમકાર ।

ચાસાગ પર્ગમદ મહન-દુદર તિવ્વ તરપવર ॥

તુલિય વિગમત્થ સત્થા નિમિય વાયરણ વમુદ મથગણા ।

પરવાદપરાનયનાય-ત્રિત્તી મર્દ જયવગિદ્ધા ॥

ધમ્મ પદિવત્તિજનણ, અતુન્ન મિન્નલ્લ મુચ્છિત્થાણ પિ ।

મહુ તીરપમુદ મહુરત્ત નિમ્મિય ધમ્મવાગરણ ॥

દન્નાદ ગુણોદ હેમસુરિણો પેન્નિઠ્ઠુણ છેવજણો ।

વન્નદદ અદિદ્ધે વિ હુ નિત્થવર મળદરપ્પમુદ્દે ॥

—જેમની શરીરવસ્ત્રો તપનીય એટલે મુવર્ણની કાંતિ જેની, શતપત્ર એવે કમલ સમાન નયણથી રમીય, અને લોકના લોચનમાં ઉર્ધ્વના પ્રસારને પલ્લવિત કરનારી હોય, જેમનું બાહ્યપણથી ચારિત્ર જનોમાં ચમત્કાર કરનાર, બાવીશ પરિપક્વ સદન કરવાથી દુર્બલ, અને તીવ્ર તપવડે ઉત્તમ હોય, જેમની મતિ વિષમર્થ શાસ્ત્રના જ્ઞાનવાણી, વ્યાકરણ પ્રમુખ અથવા રચનારી અને પરવાદીનો પરાજય કરી કીર્તિ પ્રાપ્ત કરનારી વિજયિની હોય, જેમનું ધર્મવિવરણ-ધર્મકથન અતુન્ન અને મિથ્યાત્વથી મૂઢિત એવાઓને પણ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવનાર અને મધુ દ્વીપ પ્રમુખના માધુર્ય વાળું હર્ષ-ધૃત્યાદિ ગુણોવાળા હેમસુરિને જોઈને ચતુર-નિપુણનો અદ્ય એવા વીર્યકર ગણધર પ્રમુખને સદ્વહે છે-શ્રદ્ધે છે

—સોમપ્રભાકૃત ક્ર૦ પ્ર૦ ૧, ગાથા ૨૦ થી ૨૪.

સંસ્કૃત બૃહદ્ વ્યાકરણના મૂળની શ્લોક પ્રમાણુ સખ્યા ૧૧૦૦ છે, એટલે સર્વ સુત્ર મખ્યા ૩૫૬૬ અને પ્રાકૃત વ્યાકરણની સુત્ર સખ્યા ૧૧૧૯ છે આખું વ્યાકરણ પ્રસાદ ઉપજાવે તેવું છે તે ૫૭ બૃહદ્વૃત્તિ-તે અદ્વાર હજાર શ્લોક સખ્યાની વિસ્તૃત ટીકા પણ તેમણે રચી છે કે જેની અદ્વાર કોઈપણ શબ્દસિદ્ધિ બાકી નથી રહી, તેને ડુશામણસિદ્ધિ વિદ્યાર્થી રસપૂર્વક શીખી શકે છે મૂળ સુત્રો પર લઘુવૃત્તિ એ જ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ સૂત્રાર્થપ્રદર્શિકા સક્ષિપ્ત ટીકા છે કે જે પ્રથમાભ્યામીઓને તે સમજતા સુગમ પડે-એટલે કે મદમેધા વિદ્યાર્થી પણ વ્યાકરણના બોધથી વિમુખ ન રહે એ માટે લઘુવૃત્તિ છે લઘુવૃત્તિનો ક્રમ બૃહદ્વૃત્તિના જેવો છે ધાતુઓના રૂપો માટેનો રચેલો ધાતુપારાયણ પાંચ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ છે ઉણાદિ સુત્ર ગણ સવિવરણ છે ને તે ઉપરાંત લિંગચાન માટે રચેલો લિંગાનુશાસન નાના નાના પ્રકારના લલિત જ દોઢા મૂક્યો છે ને તેના પર ત્રણ હજાર શ્લોક પ્રમાણુની વિસ્તૃત ટીકા પણ કરી છે આ સંસ્કૃત વ્યાકરણ ઉપર બૃહદ્-ન્યાસ નામે અત્યંત વિસ્તૃત વિનયણ પોતે લખ્યું હતું કે જેની સખ્યા તેણે હજાર શ્લોક હતી એ વિનયણનો કેટલોક ભાગ નષ્ટ થઈ ગયો છે ને કેટલોક વિષમાન છે એક દરે બધાની સખ્યા એક લાખ પચીસ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ છે

૪૩૪ સંસ્કૃત વ્યાકરણની સાથે પ્રાકૃત, શૌરભેની વગેરેનું વ્યાકરણ લખવાની પ્રયાનો આદિ આવિર્ભાવક આચાર્ય હેમચંદ્ર છે આની પ્રયા કોઈ પણ અન્ય વ્યાકરણમા નથી વરચ્યાં અને ભામત્ર વગેરે પડિતોએ પ્રાકૃત વ્યાકરણો તો અનેક રચ્યા છે પણ તેમા અને ગૃજરાતના આ પ્રાકૃત વ્યાકરણમા નદી અને સમુદ્રની જેટલું અજાણ છે વરચ્યાં વગેરે લેખકોએ માત્ર નાટકોને સમજવા પૂરતાજ પ્રાકૃત વ્યાકરણો લખ્યાં છે પણ આ આચાર્યે તો પોતાના સમય સુધીના સમગ્ર પ્રાકૃત સાહિત્ય અને આર્થ પ્રાકૃતને લક્ષ્યમા રાખીને પ્રાકૃત વ્યાકરણ રચેલું છે અને સાથે નાટકોની ભાષાને પણ

વાર્નિષા રથાગ્રામી જરૂર પડી નથી, છતાં મુલમખ્યા વધી નથી, ને તેની સખ્યા માત્ર ૧૧૦૦ છે વ્યાકરણના પાંચ અંગો છે મૂળ, ગાણપદમદિત્તિ, ધાતુપાદ, ઉગાદિ, અને નિગાનુશાસન આ પાંચેય પોતે રચ્યા છે, આથી આ વ્યાકરણના વિદ્યાર્થિને કોઈ ગીતે પગન-વના બોગવસી પડતી નથી આ એકજ વ્યાકરણને લીધે ગૃન્થગતને શ્રીનંદ કાષ્ઠપાળ ગ્રંથમા માત્ર વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ ગુરૂપ મળી નકે તેમ છે સૂત્રો સંપૂર્ણ થાય ને અદ્ય પ્રમાણે અમૃતિદાગ તેજા ભાવ ત્રીવી ગમ્યા તેવા ઉદેગથી એક જીવનના મ કોડા રૂપે મક-ળાયેન નરીન કમમા ગોઠવેન કે અને એ સકલનાથી રચેના વ્યા-કરણના પ્રકરણોનો કમ વનમાન પરિનિના નાદેશ્વરની પેઠે ચોગેનો છે એમા (જન) શાકટાયન પ્રતિમિત છે છતાં આ વ્યાકરણ માત્ર નથી, એમા સૂત્રના કમની ચોગાનુ કૌશલ, ત્તિનું જાનન, ઉદાદ-ગ્ગો ધડનાનુ આતુય આ વ્યાકરણના ખાસ મિજાનતો ઉપર ચચો ક નાની પદ્ધતિ-એ મધામા હેમચન્દ્રની પ્રતિભા પડે પડે દેખાય છે

૪૦૩ ૧ મૂળ સૂત્રો, ૨ એ ઉપરની મદની અને લઘુ ત્તિ, ૩ સનિગત ત્તિવાગુ આ અનેક ધાતુપાગયણા દોદનનાગુ ધાતુ-પાગયણ, ૪ ઉગાદિમૂળ સત્તિ, ૫ નિગાનુશાસન ૫૫૫ ગૃદતી નીકા સાથે-સિદ્ધમના એ પાંચ અંગો છે હેમચન્દ્રનો સૂત્રોમા પ્રકરણોનો કમ એ છે કે મૂળ પ્રકરણ, અગસન્ધિ પ્ર૦, વ્યજનમધિ પ્ર૦, નામ પ્રકરણ, કાગક પ્ર૦, પત્રણત્વ પ્ર૦, ઓ પ્રત્યય પ્ર૦, સમાસ પ્ર૦, આખ્યાન પ્ર૦, કૃદન્ત પ્ર૦, તદ્ધિત પ્ર૦ પ્રાકૃત પ્રક્રિયા તેમા સાત અધ્યાયોમા મંકૃતનુ વ્યાકરણ છે આ ઉદ્દેશો ને એકથો આક્રમે અધ્યાય પ્રાકૃત, શૌરમેની, માગધી, પેશાચી, ચુનિકા પેશાચી અને અપમશને માટે છે-એટલે કે તે અધ્યાય પ્રાકૃત વ્યાકરણ છે ૩૪૦

૩૪૦ જમન વિદ્વાન્ ડા પિશયે આ આક્રમા અધ્યાયનુ તદન છેડી પંધતિએ સરસ સપાદન કરેલુ છે

પુરોગામી નમિસાધુ નામના જૈન આલકારિકે (જુઓ પાના ૨૯૬) અપબ્રશના પ્રકારો નોધ્યા છે, જ્યારે હેમાચાર્યે તે પ્રકારોનો નામો-લેખ પણ કર્યો નથી, કદાચ તેમણે મહારાષ્ટ્રી (અપબ્રશ) સાથે શૌરસેની અપબ્રશનું થોડું વિવરણ કરેલું હોય એમ તેના સૂત્રો અને ઉદાહરણો પરથી કાંઈને લાગે છે. ગમે તેમ પણ અપબ્રશ ભાષાનું હેમાચાર્યે કરેલું વિવરણ અતિ પૂર્ણ છે તેના વ્યાકરણનું મત્ત્વ પદ્ધતિ જે ઉદાહરણો મોટે ભાગે ઇ સ ૯મા ૧૦મા સૈકાના રચાયેલા અન્ય ગ્રંથોમાંથી અને જ્યાં સ્વરચિત મૂકેલા છે તેનાથી વિશેષ વૃદ્ધિગત થાય છે વળા ખરા દોહા ગૃગારરસના છે, પણ તેમાંના લગભગ ૧૮ પીરગસના, ૬૦ ઉપદેશમય, ૧૦ જૈન ધાર્મિક, ૫ દત્ત-કથા-પુગલુમાના, ૧ કૃષ્ણ રાધા સખધી, ૧ બલિ વામન વિષેનો, ૧ રામ અને રાવણને ઉદેલી અને ૨ મહાભારતને લગતા છે. ગૃગાર રસમાંના જે તો ઇ સ ૧૦ મી સદીના રાજા મુજ મમ્દે છે ૩૪૧ એટલે પ્રાકૃત વ્યાકરણ, ગૂજરાતી-હિંદી-મરાઠી આદિ દેશી ભાષાઓ માટે અતિ ઉપયોગી અને મૌલિક છે, કારણ કે બધા પ્રાકૃત વ્યાકરણકારોમાં જૈન ચરકે દેવક અપબ્રશ માટે કહ્યું ને પછી જનજ એવા હેમાચાર્યે અપબ્રશ ભાષા મંબધી ખીજ કરતા વળી કાળીક્રપા અને અતિ વિન્તાગથી વિવેચન કર્યું છે અને વિજે-પદ્ધતિ વધુ અગત્યનું તો એ છે કે તેણે તેના ઉદાહરણો તરીકે અપ-બ્રશ દોહા આપેલ છે આથી અપબ્રશ ભાષાની દૃષ્ટિએ હેમચરકે મૌલિક વળા મહત્ત્વનો છે ૩૪૨

૪૩૬ 'હેમચરકે પોતાના સમયના પ્રતિષ્ઠિત સંસ્કૃત પંડિત દત્તા, શ્રમણગ્રામના અગ્રણી દત્તા અને એક શિષ્ટ લોકનેના પાંડુ દત્તા તેથી એમણે પોતાના વ્યાકરણને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપ-બ્રશ ત્રિભાષીનું સમમથ્યાન બનાવ્યું છે અપબ્રશના ભાગમાં

૩૪૧-૨ ૨૫ શ્રી ગુણેની નવિસંપત્તિ કદાપરની અગ્રેષ્ઠ પ્રસ્તાવના (૩૧ એ સીરીઝ)

સ્થાન આપેલું છે પાણિનિએ ‘હામમ’ કહીને જેમ વેદની ભાષાનું વ્યાકરણ લખ્યું છે તેમ આ આચાર્ય ‘આપ’મ’ કહીને જેન આગમોની ભાષાનું પણ અનુસામન કરેલું છે ત્રિગોપ મદત્તનું તો એ છે કે બીજા કોઈ પણ પ્રાકૃત વ્યાકરણ કરના ગૃહગતના આ વ્યાકરણમાં પ્રાકૃત ભાષાને ઓ અપભ્રંશ ભાષાને મમ-નનનાનો આચાર્યનો ત્રિગિષ્ટ પ્રયત્ન કે ઓ ખામ કરીને અપભ્રંશ ભાષા માટે તો તે પહેલા કોઈ પણ પ્રાચીન વૈયાકરણે આટલું મવિશેષ લખ્યું હોય એમ કહેવાને કામ પ્રમાણ નથી આ પ્રાકૃત વ્યાકરણ માટે થોડું કહીએ તો હેમચંદ્ર દર્શકે ‘પ્રકૃતિ સમૃદ્ધ છે, ઓ તેમાથી ઉત્પન્ન થયેલું-આવેલું તે પ્રાકૃત’ (આ મન સમગ્રી કેટલોક મન-બેદ છે) પહેલા (મદાગબ્દી) પ્રાકૃતનું વ્યાકરણ લખી, પછી ગોગમેના ત્રિગોપ નિયમ લખી જગ્યાનું કે ‘ગોપ પ્રાકૃતનત’ પછી માગરીને ત્રિગોપ નિયમ કરી કહ્યું કે ‘ગોપ પ્રાકૃતનત’ અરંભાગ-ધીને ‘આપ’ માની તે ત્રિગોપ નહિ, પછી પૈનાચી ત્રિગોપ કરી લખ્યું કે ‘ગોપ ગોગમેનીનત’ એજ પ્રમાણે ચૂનિકા-પૈનાચી ત્રિગોપ નિયમ બનાવી જગ્યાનું કે ‘ગોપ પ્રાકૃત-એટલે કે પૈનાચીનત’ પછી અપભ્રંશના ત્રિગોપ નિયમ લખી લખ્યું કે ‘ગોગમેનીનત’, ઓ ઉપસદાગમા સન પ્રાકૃતોને લક્ષમાં રાખી કહ્યું કે ‘ગોપ મરુતનત મિદ’-આમા વસ્તુત મદાગબ્દી મિનાય બીજી બંધી પ્રાકૃત કરના અપભ્રંશને વધારે ન્યાય આપેલ છે.

૪૩૫ અપભ્રંશનું ત્રિગણ ૪-૩૦૬ થી ૪-૪૪૮ સુત્રોમા છે, ધાત્વાદેશ સુત્રો ૪-૨ થી ૪-૨૫૬ છે તેમાનો મોટો ભાગ પણ વાસ્તવિક રીતે અપભ્રંશ સુત્રોજ છે, કાગલ કે તેમાની ધાતુઓ મુખ્યત્વે અપભ્રંશમા મળી આવે છે-એટલે કુલ ૩૭૮ સુત્રમા અપભ્રંશની વાત છે, ત્યારે ગોગમેની ૨૭, માગરી ૧૬, પૈનાચી ૨૬ સુત્રોમા છે ધાત્વાદેશના સુત્રોને બાદ કરીએ તો પણ અપભ્રંશ સુત્રોની મજ્યા ૧૨૦ થાય છે હેમચંદ્રના એક ગતક પહેલાના

દ્વયાશ્રય કાવ્ય રચેલ છે કે જેનું નામ ‘કુમારપાલ ચરિત’ પણ છે, કારણકે તેમાં કુમારપાલનું ચરિત છે તે કાવ્ય અતિ વિચિત્ર અને કાવ્યચમત્કૃત્તિના નમુનારૂપ છે કારણકે હકીકત એમ છે કે ‘વિદ્યાર્થીઓ વ્યાકરણ દ્વારા જે જે પ્રયોગોને જાણ્યા હોય છે તેના તેજ પ્રયોગો કાંઈ સાહિત્યમાં નથી આવતા, એથી જો કોઈ કાવ્ય એનું હોય કે જેમાં એ સીખેનાજ પ્રયોગો બરાબર ક્રમપૂર્વક વપરાયા હોય તો એ કાવ્ય વિદ્યાર્થીઓને પ્રયોગ-વ્યવહારની ઈશા દર્શાવી શકે અને સાથે વ્યાકરણ પણ પરિપૂર્વ થાય, આ એ જ ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવાને સાર આચાર્યશ્રીએ મસ્કૃત દ્વા-શ્રય મહાકાવ્યની ૩૪૫ રચના કરી છે અને એમાં (સિદ્ધહૈમતા) મસ્કૃતના સાતે અધ્યાયના બધા એના એજ ઉદાહરણો વ્યાકરણનાજ ક્રમ પ્રમાણે મેળવ્યા છે અને એવું જ બીજું (ઉક્ત) પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રય મહાકાવ્ય ૩૪૬ એવું છે, એમાં પણ (અષ્ટમાધ્યાયના પ્રાકૃત વ્યાકરણના) પ્રાકૃત, સૌએની, માગધી, પૈશાચી, ચૂનિકાપૈશાચી અને અપભ્રંશના બધા એના એજ વ્યાકરણગત ઉદાહરણો આનુપૂર્વોપવર્ક મૂકેલા છે.

૪૩૬ ‘દ્વાયાશ્રય’નો અર્થ બે આશ્રયવાળું છે આ કાવ્યનું એ નામ ચરિતાર્થ છે આમાં એક તરફ જોતા આડે અધ્યાયના બધા ઉદાહરણો નગનિપૂર્વક મળી આવે છે અને બીજી તરફ જોતા મૂન-રાજથી તે કે’ કુમારપાલ સુગીનો ગૂજગતના મોનકી વશનો ઇતિ-હાસ ચીતગએલો છે એથી આ કાવ્ય વ્યાકરણ ૧૧ અભ્યાસીને તો ઉપયોગીજ છે પણ ગૂજગતના ઇતિહાસમાં એનું અસાધારણ ગ્યાન છે.

૩૪૫ મસ્કૃત દ્વાયાશ્રય કાવ્ય વે ન ૧૭૩૭-૪૦; અમયતિલકમણિની ટીકા સંદિત પ્ર. મુબઈ મસ્કૃત સીરીઝ સને ૧૯૧૫-૧૯૨૧,

૩૪૬ પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રય કાવ્ય-પૂર્ણકલમણિની ટીકા સંદિત-સ રાહર-પાટ્ટનપરિત પ્ર. જ્ઞા સીરીઝ સન ૧૯૦૦

એમણે જે પદ્યભાગ આપ્યો છે તે ભાષારાશ્ત્રના ઇતિહાસમા ખાન-
ગ્યાન જે એવો છે, અને એથીજ આપણે હિમચદ્રના મમયની નિષ્ઠ
માદિત્ય ભાષાને મેળવી જાણીએ ત્રીજે હિમચદ્રની પૂર્વે કેટલાય
મિદાથી માદિત્યમા સિદ્ધ થોકભાષા તરીકે અપભ્રંશભાષા જાણી ગયેલી
હતી જતાય એ પહેલાના કોઈ પણ વેપારરણે અપભ્રંશનું આવું
સંપર્ગ અનુભવે. કર્મ જાણાતું નથી સભર એ છે કે, આમ
થવામા નમણુપરપરાની અંગે આજ્ઞાપરપરાની વિરોધતાજ હેતુ-પ
હોય-આજ્ઞાનું પડિતો તોડેમા મર્મ અગ્નિની જેમ વદન ગયા છે
અને શ્રમાનું ગુરુઓ જનપદ નવધરના જનની પેડે મર્મ મળી
ગયા છે-આથીજ હદાય આજ્ઞાન પડિતો મરુદ્ધ ભાષાનોજ આગ્રહ
હોય અને શ્રમાગુરુઓ મરુદ્ધ, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ વગેરે
ભાષાઓ પ્રત્યે સમભાવ લેાય ૩૪૩

૪૦૭ 'ગુજરાત તો આ એકજ વ્યાકરણને વધને બંધી શાસ્ત્રીય
ભાષાઓ તરફની પોતાની મમતાને વ્યાપ્ત કરી છે અને એમ
પણ હકી ગકે છે કે, આ જનની ઉદારતા દર્શાવવાનું પ્રથમ માન
ગુજરાતનેજ છે નર્તમામા તો પ્રાકૃત વગેરે ભાષાઓને નીખવા
માટે કે પ્રાચીન ભાષાઓના અભ્યાસને માટે અગ્રપણ દેશના વિદ્વા-
ર્થની ગુજરાતના આ મુદ્દહવ્યાકરણ તરફજ એવાનું પડે છે-ગુજ-
રાતનું આ ગોવ દાઢ સાધાગણ ન હોવાય ૩૪૪ [આ વ્યાકરણ
વગેરે ગ્રંથો પર ગીઢ દિપ્ત વગેરે રૂપમા રૂપા નિર્માનોએ નખેલું
છે પણ તે અત્રે નમાણના ભયથી બતાવેન નથી]

૪૩૮ કાવ્યમા હિમચદ્ર સમૃદ્ધમા દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય નામે
અતિ મરુદ્ધ એનિદાસિક કાવ્ય રચ્યું છે તેમા મુખ્યવર્ણન યોનુ-
ક્યવગનું તથા સિદ્ધરાજ જયમિદના દિગ્વિજયનું છે અને સાથે
સાથે બીજી બાજુ સિદ્ધહેમ રામદાનુશાસનના મત્રોના પ્રતિપાદિત
ક્રમશઃ ઉદાહરણો નીચે છે, અને એનુંજ બીજું એક પ્રાકૃત

ઉપયોગી છે આ કારોનો ઉપયોગ પત્રીના અચારોએ 'इति हेम' એમ ઢીને બહુ કર્યો છે

૪૪૩ અનકાર માટે કાવ્યાનુશાસન નામનો ગદ્યન ગ્રંથ પણ શાખ્યાનશાસન પત્રી તેમણે રચ્યો છે એની રચના સુપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-પ્રદાશના જેવી છે સાહિત્યશાસ્ત્રના અગ્રણી વિવેચન માર્મિકતાથી ઢરતુ છે પ્રથમ મૂળ મહિમ સૂત્રો છે-તેના પર અવકારચૂડામણિ નામની અતિ પચ્છિત ગ્રીક-વ્યાખ્યા છે, અને તેના પર વિવેક નામનું મૂલમભાવપ્રદર્શક ટિપ્પણ-વિવરણ પણ પોતેજ કરેલું છે આ બંનેમાં મૂલની દૃષ્ટિ બાબતોનું સ્પષ્ટીકરણ, લખાણથી મમનની ઉદાહરણોથી પુરતું કરવામાં આવ્યું છે આ ગ્રંથમાં વ્યંગનાશક્તિ વગેરે અથવા ભિન્ન ભિન્ન કેટલાએક અચારોની અને શાન્તરસને રસ તરીકે ન માનનારાઓની આટલણી પણ બાગીક દૃષ્ટિથી સચોટ પુરાવા સાથે કરવામાં આવેલી છે સાહિત્યશાસ્ત્રમાં પણ તેમનું પાઠિત્ય કેટલી કદાએ પહોંચ્યું હતું તે આ ગ્રંથનું પર્યાલોચન કરવાથી જણાશે તેમાં પણ શાખ્યાનુશાસનમાં છે તેમ ૮ અધ્યાય છે ૧ લો પ્રસ્તાવનારૂપે છે પ્રયોજન, કાવ્યકારણ પ્રતિભા, તેના ભેદ, અને તેના મન્દાર નામે વ્યુત્પત્તિ, અભ્યાસ અને શિક્ષા, કાવ્યનું સ્વરૂપ નામે દોષગદિત, શુભ-અનકારસહિત શબ્દ અને અર્થ, તે શુભ, દોષ, અનકારના લક્ષણ, રમોપકારપ્રકાર, શબ્દાર્થનું સ્વરૂપ નામે મુખ્ય-ગૌણ-નત્ય-વ્યઅના ભેદથી મુખ્ય ગૌણ-નત્ય-વ્યઅનક તે શબ્દ, તે મુખ્ય-ગૌણ-નત્ય-વ્યઅ અર્થના લક્ષણ, વ્યઅર્થના ભેદ નામે શબ્દશક્તિમૂન અને અર્થશક્તિમૂન વ્યઅર્થ. રત્ને અધ્યાય ૨૨ મંમત્રી છે ૨૨નું વક્ષણ તેના નવ ભેદ-દ્વાર, દામ્ય, કઝણા, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક, બીમત્તમ, અદ્ભુત અને તાત અને તે દરેકના લક્ષણ, રચાણાવો, વ્યલિચારિભાવો, અો સાત્વિકભાવો તે દરેકના ભેદ સન્નિ, તે ગ્સાભાસ ઉન્ને દોષોને લગતો છે-કાવ્યના, ગ્મના, પદના, વામ્યના, પદવામ્યના અને અથના દો. જખ્યા દે, રચામાં ગુણ

૪૪૦ પાણિનિનુ વ્યાકરણ સમજના માટે ગજ્જાનના ભટ્ટિ
 ડિએ શ્રીધનગેનની વલ્લભીમા ગદીને ભટ્ટિદાસ્ય એવું કે એટલે
 એ કાવ્ય ગૂજ્જાતનું છે પણ એમા વ્યાકરણગત ઉદાહરણોનો ક્રમ
 નથી તેમ એમા કોઇ તાત્કાલિક અનિદામિત જ્ઞાનને નથી વર્ણ-
 વેતો, એથી એ ગજ્જાનના દાસ્યનુ મદરત ખીજ અનેક ગીતે હોના
 છતા વ્યાકરણ અને ધનિદાસ એ બોની દષ્ટિએ હિમચન્દ્ર દયા-
 શ્રય અસાધારણ છે '.

૪૪૧ એમ પણ દહેનાય છે કે પ્રેક્ષ-ગો-માનો નાનું પડે
 એવું મક્ષમધાનમદાકાવ્ય પણ હિમચન્દ્રે એવું હતું પણ તે
 ઉપનિષદ નથી

૪૪૨ ચાર કોપગ્રંથો ગ્રંથો કે પ્રથમકોપનું નામ અભિનાન-
 ચિનામણિ નામમાના છે તેના છ શ્લોક છે તે કોપ અમરકોગ માફ-
 કનો છે, પરંતુ તેમા શબ્દમંજ્યા અમર ક્રમના ગદી હશે તેનાપર
 પોતેજ દશ શ્લોક શ્લોકની વિમ્બુત દીકા રચી છે બીજા કોપનું નામ
 'હિમ અનેકાર્થ' મગ્ધ, (કી ૨, ૧૫) છે કે જેમા ૭ શ્લોકમા વિશ્વ-
 કોપ નામના કોલની પેઠે એકેક શબ્દોના કેદના બધા અર્થો થાય છે
 તે જણાવ્યું છે એના પર પણ પાત્રી ૭ શ્લોક શ્લોકની શ્લોકપદ
 દીકા છે ત્રીજેકોગ દેવીનામમાના-દેવી શબ્દમંગ્રહ(પ્ર૦ મુ મં મીરીઝ)
 છે તે દેવી શબ્દોનો કોશ છે સામાન્ય ગીતે જે મરુત નહિ, અને તેમાથી
 ઉદભવેન નહોતે 'દેવી' શબ્દ તે ૮ વર્ગમા છે તે પર અગચિત નાણુ
 શ્લોક શ્લોકપ્રમાણની ત્વગમિ છે રત્નાવનિ નામની દીકા છે આમા
 ધનપાતના પ્રાકૃતનક્ષત્રો પણ ઉપયોગ ગ્યો છે ઉપગના પ્રાકૃત
 વ્યાકરણની પેઠે આ કોપ પણ આપણી ગૂજ્જો ભાષા તેમજ અન્ય
 દેશી-ભાષા માટે અતિ ઉપયોગી-આવશ્યક છે અને ભાષાશાસ્ત્રના
 ઇતિહાસમા અતિ મહત્વનો છે ચોથા કોપનું નામ 'નિઘટ્ટુ શેષ'
 છે-તેમા વનસ્પતિના નામો, બેદો જણાવ્યા છે કે જે વૈદગ્યાશ્વમા

મહત્વનો અથ રચ્યો તે તેમણે સમ્પ્ર-કાવ્ય-છદના અનુશાસન રચ્યા પછી રચ્યો ૩૪૭ તે ૩૪૮પાય અધ્યાયમાં હતો. દરેક અધ્યાયમાં એક કરતા વધુ આન્હિક હતા અને તે પર સ્વોપસૃષ્ટિ રચી હતી હાલ ઇતિમહિત બે આન્હિકવાળો પ્રથમ અધ્યાય અને બીજા અધ્યાયનો પ્રથમ આન્હિક એટલા પૂરતોજ આ અથ મળી આવે છે અથ સૂત્રમદ્ધ છે અને સૂત્રો પણ એના સરન, અમદિગ્ધ અને સપૂર્ણ છે કે દરેક અધ્યાય ૧ માટે તે આનિ ઉપયોગી નીવડે

૪૪૭ જો કે ધર્મકીર્તિ, હુગ્લિદ્રસૂરિ, અઠત્તકદેવ વગેરે પ્રાચીન તાર્કિકોના પ્રાય બધા ન્યાય અથો પ્રકરણના રૂપમાં મુકાવા પામેના છે, ત્યારે હિમચદે આ અથને પણ સમ્પ્રાનુશાસન વગેરે માફક સૂત્ર રૂપેજ અથેલ છે અને તેમ કરવાનું કારણ તેની ઇતિના પ્રાર-ભમાંજ તેઓ જણાવે છે કે—'લોક લિખરચિવાના છે અને તેથી પ્રાચીન તાર્કિકોની જેમ પ્રકરણરૂપે પોતાના ન્યાય અથને ન કરતા સૂત્રરૂપે (પોને) બનાવે તો તેમાં એની કામ પણ પ્રકારની લૌકિક અથના રાજકીય આગા નથી કે જે પોતાની ઇચ્છાને તેમ કરતા અટકાવે' ૪૪૮ સૂત્રનું લક્ષણ પોતે ઇતિમાં ટાક્યું છે કે 'તે થોડા અક્ષરવાળું, મંદેદ-વિનાનું, સારવાળું, લોકપ્રકાશક, અધિકતાગદિત અને શાસ્ત્રીય દ્વપણ રહિત એવું સૂત્ર હોવું જોઈએ એમ સૂત્રને જાણવાવાળા

૩૪૭ જુઓ તેની ઇતિ "આનન્તાર્યાયા યાય શબ્દ શબ્દકા-વ્યચ્છદોડનુશાસનેભ્યોડનન્તરં પ્રમાણ મીમાસ્યત ફત્યયં "

૩૪૮ જુઓ તેની ઇતિ 'પામિરધ્યાયે શાસ્ત્રમેતદરચગદાતાર્યં ' ૫ ૩ (પ્ર આદતમનપ્રભાકર-પુના)

૩૪૯ યથેવ અવતકર્મકીર્ત્યાદિયૌ પ્રકરણમેવ ચિ નારભ્યતે તિમનયા મુપસારત્વાહોપુદયિકયા । મંથ ચોત । મિતરધિ દીપ્ત જનસ્તો તસ્ય સ્વેચ્છાપ્રતિબધે સૌદિક રાજકીયં વા સામાન્યનીતિ મતિનિદેશ ૧-ઇતિની પ્રમાણના, ૫ ૨

નામે માધુર્ય, ઓન્મ, પ્રમાદ અને તે દેવના વ્યવસ્થા તથા ગુણથી અન્યથાપણ બનાવેન છે પમે શબ્દાનકારેનો છે જેનાકે અનુપ્રામ, લાટાનુપ્રામ, યમક, ચિતકાવ્ય, ત્રેપ, વક્રકિત ને પુનઃપ્રતાભામ તદામા અર્થાનકારે નામે ઉપમા, હિત્રેનાથી માટી મકર મુડી ગદ બનાવ્યા છે ઉમામા નાયકાદિભજો-નાયક, તેના ગુણ, ઓ બેદ, નાયિકાનક્ષણ અને શ્રીઓના શ્વાભારિક અનકારે અને છે'નામા પ્રમન્ધાત્મક કાવ્યના બે' નામે પ્રેક્ષકાવ્ય ઓ વ્રત્યકાવ્ય ઓ તે દેવેદા બેદ નામે નાટકાદિ આપ્યા છે (પ્રં કાવ્યમાના ન. ૭૧ નિં ૫ પ્રેસ મુખ્ય)

૪૪૪ છંદો માટે 'છંદોનુનામન' નામની ઉપયોગી વિમ્બૃત ગ્રંથ લખ્યો છે તે પશુ આશ્ચર્યમાનિભવ્ય છે તેના જેવો બીજો કાંઈ છંદ ગ્રંથ નથી તે પર પણ એવોપણ ટીકા લખી છે દેવેદ પ્રકાશના છંદુ ઉત્તમ મીને જ્ઞાન મેળવવામા આ પરમ સાધન છે કેદારબદ્ધના જુતરત્નાકર, ગંગાદાસની છંદોમજરી ઓ પિંગવદ્ધન છંદશાસ્ત્ર કરના પશુ છંદ મંમની કેટલીક વિરોધ બામનો આ ગ્રંથમા જણાય છે પિંગવ વિગેરે કરના એની ગ્યના અને વ્યાખ્યા સગસ છે મમ્મૃત ઓ પ્રાકૃતના અનેક છંદોનું વર્ણન કરવા સાથે જુદા જુદા અનેક ગ્રંથોના નિર્વિધ મુલાપિનો ઉદાહરણ તરીકે ચુડી તેમા ઉધ્ધૂન કથા છે 'પ્રાકૃતપિંગવ'નો ગ્રંથ આથી વણો અર્વાચીન છે કાગણુકે તેમા આપેન ઉદાહરણ હુમ્મીર આદિ આની પડી થયેન વ્યક્તિઓના છે (પ્રં ગેક વેવકરપુ મૂળ, મુખ્ય મ ૧૯૬૮)

૪૪૫ આમ ચાર અનુશાસન નામે શબ્દાનુશાસન, લિંગ-નુશાસન, કાવ્યાનુશાસન અને છંદોનુશાસન રચ્યા છે તે ઉપરાત પાચમા અનુશાસનરૂપે વાદાનુશાસન નામે એક અન્ય ગ્રંથ ગ્યેન છે તે હાન અનુપનન્ધ છે તેમા નામ ઉપરથી વાદની ચર્ચા હોની જોઈએ

૪૪૬ ન્યાયશાસ્ત્રમા તેમણે પ્રમાણુમીમાસા નામનો અપૂર્વ

નામનો એવ વધુ અથ અગાઉ જણાવ્યું તેમ મળતો નથી.

૪૪૯ ન્યાયમા પ્રમાણભીમાસા ઉપરાત ન્યાય વિષય ગર્ભિત
‘અન્યયોગ વ્યવચ્છેદ’ અને ‘અયોગ વ્યવચ્છેદ’ નામની દરેક બીજી
શ્લોકમા-એમ બે બીજીશીઓ સસ્કૃતમા વર્ધમાનસ્તુતિ તરીકે રચી છે
કે જેમાની પહેલી ઉપર મરિતિયેણ સ્તુતિ નામના પ્રખર વિદ્વાને મ
૧૩૪૯ (સ. ૧૨૧૪)મા સ્વાદ્વાદમજગે નામની અદિતીય
બ્યાખ્યા સ્વાદ્વાદ એટલે જૈન દર્શનનું સ્વરૂપ બતાવતી રચી છે, એ પૃથ્વી
ખ્યાલ આવે તેમ છે કે બીજીશીનો વિષય અતિ ગહન અને મહત્તા-
વાળો છે તેનું નામ (અર્હન સિનાય) અન્ય (દેવોમા), (આપ્તપણા
નો) યોગ હોવાનો વ્યવચ્છેદ-ખડન ન્યાયપદ્ધતિથી આવેન છે તેથી
અન્યયોગ વ્યવચ્છેદ ગણનામા આવ્યું છે બીજી બીજીશીમા અર્હન
દેવમા આપ્તપણાનો અયોગ નથી (પણ યોગ જ છે) એ બતાવેન
હોવાથી તેનું નામ ‘અયોગ વ્યવચ્છેદ’ રાખેન છે.

૪૫૦ જૈન ન્યાયશાસ્ત્રનો ત્રીજો યુગ-વિ સંક્રા ૧૧ માથી
૧૩મા સુધીનો પડિત સુખલાલે પાડી તેનું નામ ‘પુષ્પિત કાળ’ આપ્યું
છે, અને તે જણાવે છે કે ‘પુષ્પો કાર્ધ સખ્યામા પદ્મત્વે જેટલા
નથી હોતા કદાચિત્ પુષ્પોનું પરિમાણ પદ્મત્વેથી નાનું પણ હોય
છે, છતાં પુષ્પ એ પદ્મની ઉત્તર અવસ્થા હોઈ તેમા એક જાતનો
વિશિષ્ટ પરિપાક હોય છે બીજા યુગમા જૈન ન્યાયનો જે વિસ્તાર
અને સ્પષ્ટીકરણ થયા તેને પરિણામે ત્રીજો યુગ જન્મ્યો આ યુગમા
અને આ પત્રીના ચોથા યુગમા દિગ્ગજર આચાર્યોએ ન્યાયરિપક
કેટલાક પ્રયોગ રચ્યા છે, પણ દળ સુધી મારી નજરે એવો એક
પ્રય નથી પડ્યો કે જેને ત્રીજો જૈન ન્યાયના વિકાસમા તો રચાત
આવી શકાય ત્રીજા યુગના શ્રેનામર સપ્રદાયમા વાદિ દેવમુરિ અને
હુમચદ્ર એ નેનું મુખ્યસ્થાન છે એ ખરૂં કે આચાર્ય હુમચદ્રની
પરિચિત્ કૃતિઓમા જૈન ન્યાયરિપક બદ્ધ કૃતિઓ નથી, તેમ પત્રિ
માણુમા મોની પણ નથી હતા તેઓની બે બીજીશીઓ અપ્રમા

વિદ્વાનો કહે છે ૪૫૦ આ લખાણ હેમચંદ્રના દેહે ચૂનમય પ્રયોગ છે તે પ્રમાણે આ ત્રયમા છે

૪૪૮ આ ત્રયમા જ્ઞાનમના ન્યાયસૂત્રો પ્રતિનિધિ છે પણ માત્ર અનુકરણ નથી મનેના સૂત્રો સંખ્યાનતા વૈનક્ષણ્ય-પ્રતીતિબેદ લખાય છે પ્રમાણમીમાંસાના બધા પાત્રે અધ્યાય મળતા નથી તેથી તેને ન્યાયસૂત્ર માથે મળગ મળખાની વચ્ચે તેમ નથી, ડના જેટલો ભાગ તેનો ઉપનમ્બ છે તેથી માથે મળખાવના માત્રમ પડે છે કે જ્ઞાનમે ન લીધેના એવા ઘણા વિષયો હેમચંદ્રે લીધા છે દા ત પ્રમાણ, અનધ્યયમાય, નિષર્થય, રમ્તુ, પ્રત્યક્ષિજ્ઞાન, વ્યાપ્તિ, પથ, દૃષ્ટાન્તાભામ, ફપણ, જપ, પગાજ્ય આદિ અન્યદ, ઈદા, અવાય, ધાગણા, અનધિ, મન પર્ણાપજ્ઞાન, દ્યોર્જન્ય આદિ જ્ઞાન પરિભાષાના વિષયો જ્ઞાનમસૂત્રમા જે નદિ-હોઈ વડે નદિ હેત્વાભામમા જ્ઞાનમ મને પાચ હેત્વાભામ છે, હેમચંદ્રમા ત્રણ છે ને તે ત્રણનો પાચમા અનભાવ થાય છે ત્રણ કેટલાક સૂત્રોમા બનેમા બેદ છે દા ત વાદ, તર્કના વક્ષણ આદિ દ્રવ્યમા આ પ્રમાણમીમાંસામા ન્યાય મળધી જ્ઞાન મિદ્ધાતોનો મમાવેશ દ્યો છે, તે ઉપગત ન્યાયને લગતી જેજે મામતોમા જૌદ, મીમાંસક, સાખ્ય, નૈયાયિક અને નાસ્તિક વગેરે દર્શનકાળે અનગ પડે છે તે દરેકનુ તેઓના મતવ્યને અનુસારે મહન કરી મુક્તિથી જ્ઞાનગૈલી પ્રમાણે તે સાથેનો બેદ જણાવ્યો છે પણ મહેનાઈથી થોડી મહેનતે વધારે જ્ઞાન આપનાર આવી ઉત્તમ પદ્ધતિનો જ્ઞાન ન્યાયનો ત્રય (વાદિદેવસૂત્રિ કૃત પ્રમાણનય-તત્ત્વાનુગ મિત્રાય) બીજે લાગતો નથી આ મળમે 'વાદાનુશામન'

૩૫૦ 'અત્તાક્ષરમસદિગ્ધ સારવદ્ વિશ્વતો મુતમ્ ।

અસ્તોમમનવચ ચ સૂત્ર સૂત્રવિદો મિદુ ॥

પ્રથમ અધ્યાયના બીજા આલ્પિ-ના ચોથા સૂત્રમા પ્રત્યક્ષિજ્ઞાનના પ્રામાણ્ય પ્રસંગે નૈયાયિકની સૂત્રના ઉપર દોષાપત્તિ સિદ્ધ કરતા વૃત્તિમા જણાવે છે ૫ પૃ ૫૩

ચાગ પ્રકારના ધ્યાન ઉપરાત ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનનું બેઠ સહિત સ્વરૂપ દાખવ્યું છે બારમાસી સામાન્ય ઉપમહાગ રૂપે મનનો જય, પરમાત્મ, અભ્યાસક્રમ, તત્ત્વજ્ઞાન, ઉન્નતીલાવ વગેરે જણાવી ઉપદેશનું ગૃહ્ય અને આત્મોપદેશ આપેલ છે

૪૫૨ યોગશાસ્ત્રમા પાતજલ-યોગશાસ્ત્રમા નિર્દિષ્ટ કરેલા આઠ યોગાગોના ક્રમથી સાધુ અને ગૃહસ્થના ડાવનતી આચાર પ્રક્રિયાનું જૈનશૈલી અનુસાર વર્ણન છે, તેમાં આસન તથા પ્રાણાયામ સાથે સબધ રાખનારી અનેક બાબતોનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ છે, કે જેના પરથી તાત્કાલીન ભોકામાં હડયોગ-પ્રક્રિયાનો કેટલો બધો પ્રચાર હતો તે જણાય છે હેમાચાર્યે આ ગ્રંથમાં હરિભદ્ર સૂરિના યોગ વિષયક ગ્રંથોની નવીન પરિભાષા અને રોચક શૈલીનો ક્યાય પણ ઉલ્લેખ કર્યો નથી, પરંતુ (દિગ) શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાનાર્થવમાના પદસ્થ, પિંડસ્થ, રૂપસ્થ, રૂપાતીત ધ્યાનનું વિસ્તૃત તથા સ્પષ્ટ વર્ણન કરેલું છે (જુઓ પ્રકાશ ૭ થી ૧૦) અતમા તેમણે સ્વાનુભવથી વિક્ષિપ્ત, ચાતાચાત, સ્તિષ્ઠ અને સુષીન એવા મનના ચાર ભેદોનું વર્ણન કરી નવીનતા લાવવાનું પણ ખાસ કૌશલ બતાવ્યું છે (૧૨ પ્રકાશ શ્લોક ૨ થી ૪) નિર્મલેહ યોગશાસ્ત્ર તે જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને જૈન આચાર્યનો એક પાઠ્ય ગ્રંથ છે ૪૫૩

૪૫૩ બીજા ગ્રંથ અર્હન દેનના જુદા જુદા ભોકાતર ગુણોને નહને પરમાત્માની શ્રુતિ રૂપે શ્રુતિ તરીકેના દરેક ગુણથી મુક્ત કુમારપાળ માટેજ વીનગગ સ્તોત્ર એ નામનો ભક્તિરસથી ભરપૂર ગ્રંથો છે (મુ૦) તે ઉપરાંત મદ્વાદેવ સ્તોત્ર ગ્રંથો છે (મુ૦) ધર્મકથાના નિધિરૂપે ૬૩ શ્લોક (ઉત્તમ મદ્વાદેવ) પુરોના જ્ઞાનચંદ્રિકા રૂપે ત્રિપદિ-નસાકા પૃષ્ઠ ચર્ચા નામનો મદ્વાકાવ્ય રૂપે ગ્રંથ ૧૦ પદ્યમાં (વે. ન ૧૭૨૪-૧૭૩૦ પ્ર જ ધ સ) કુમારપાળના કહેવાથી ગ્રંથો છે તેમાં ૨૪ જિનો, ૧૨ ચરિતો, ૬ બર્ણા ૬ પ્રતિવાસુર

હુમીમામા લેનાગને તેઓની વિગિષ્ણા ધ્યાનમા આ યા મિવાય નદિ
 નદે અરે એમ આપોઆપ જણાગે કે મોટા મોટા ને લાગાનાગા
 અથોધી કટાગેન અભ્યાગીઓ માટે સહોષમા ઇના વિગેષનાનાળી
 ગ્યનાઓ તેઓએ ટગી, અને ધ્રુવ મૌન્ય તેમા આખુ વાદિદેન
 મગિ કાઈ કટાગે એના ન દના, તેઓએ તો ગ્લનાડગી નપરી ટે
 એવો એક આદનાદગ્લનાડ અથ ગ્યો અને કાઈ અભ્યાગીને
 જનન્યાય માટે તેમજ દાનનિષ્ઠ ખડનમડન માટે ખીન્ને વ્યાય ન
 જવાની સગનઃ ટગી દીરી ૩૫૧

૪૫૧ સામિક માદિત્યમા કૃમત્પાગ નન માટે ૧૦૦૦ ન્યોડમા
 યોગગાત્ર અપગામ અધ્યાત્મોપનિષદ નામો. અથ બગબગ બાગ
 દગ્લગ્યોક પ્રમાણુ મોપર દીકા મદિનગ્યો છે ૩૫૨ તેમરન ઇના
 મદત્વો. અથ છે તેમા અદિદ અરે પાર્શ્વકિક ઇનનને પવિત્ર સી
 ગીતે કગ્લુ તે પગ નિમ્ન અરે હૃદયગમ વિવેચન કગ્લુ છે, ને યોગ
 અને અધ્યાત્મ જેવા ગૂં વિષયો મૈમરી પાનુદ્ધતાધી રાગી દમી-
 દ્તો જણુારી છે તેમા બાગ 'પ્રદાગ' છે ૧લામા શ્રી મદારીગની
 સમદષ્ટિ કરણા બનારી યોગનુ સામર્થ્ય દષ્ટાતો સહિત બનાવ્યુ છે,
 ને જ્ઞાનયોગ દર્શનયોગ અને ચાત્રિયોગ એ બેદ પાટી સમગ્લબ્યા
 છે બીજમા અને ત્રીજમા મમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વનુ સ્વરૂપ બનારી
 ગૃહગ્ય ધર્મના બાર નતોનુ વર્ણન કર્યુ છે ચોથામા ક્રોધાદિ વ્યાય,
 દ્રિયજલ્ય, મન દુદ્ધિ, સમભાવ પગ દ્વી ધ્યાનની મૈમરી આદિ ચાગ
 ભાવના, ધ્યાન માટેના ગ્યગ અને આગન મમધી જણુાગ્યુ છે
 પાચમા અને ઝઠામા પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર અને ધાગણુનુ સ્વરૂપ
 દષ્ટુ છે ૭ થી ૧૧મા પિડગ્ય, પદગ્ય, રૂપગ્ય અને રૂપાતીત એ

૩૫૧ 'જનન્યાયનો ઋમિકવિકાસ એ લેખ ભાવનગર ગૂ સા પરિષદ

૩૫૨ વે ન ૧૯૪૯-૧૯૫૨ પ્ર જિ ઇ ન ૧૭૨, મૂળ પ્ર જે
 ધ સમા ગૂં ભાષાતર સહિત પ્ર૦ લી મા, સુ મા જનસમા

ગ્નો અને બીજા પુત્ર અબડે ભર્યના શકુનિકા વિહારનો છલો-
દાર કર્યો, અને તે બનેમા હેમાચાર્યે પ્રતિષ્ઠા કરી તેમજ અન્ય
આરકોએ અનેક મંદિરો બધાવ્યા અબજપાલની અવકૃપાથી તેમજ
મુમલમાનોના આઠમણોથી હાથ પવતો ઉપગના મંદિરો સિવાયના
તે વખતના વિશાલ મંદિરો પૈકી કોઈ દસ્યમાન થના નથી

૪૫૭ હેમાચાર્યની જૈન ધર્મપર શ્રદ્ધા તાત્વિકપણે અટક
હતી પોતે મહારીગ ગુપ્તિમા જણાવ્યું છે કે —

ન શ્રદ્ધયૈવ ત્વયિ પક્ષપાતો ન દ્વેષમાત્રાદરચિ પરેષુ ।

યથાવદામાત્ પરિક્ષયાચ્ચ ત્વામેવ વીર ! પ્રમુમાથિતા સ્મ ॥

—હે વીર ! કેવળ શ્રદ્ધા-અથ શ્રદ્ધાથીજ તારામા (અમારો) પક્ષ
પાત છે તથા કેવળ દ્વેષ માત્રથીજ અન્યોમા (અમારી) અશ્રિય છે એમ નથી,
કિન્તુ પરીક્ષાપૂર્વક તને યથાતથ્યપત્તે આપ્ત ભણીનેજ તારો આશ્રય લીધો છે

इमा सम्यक् प्रतिपक्षसाक्षिणा सुदारघोषामवघोषणा मुवे ।

न वीतरागात्परमस्ति दैवत न चाप्यनेकान्तमृते नयस्तिथि ॥

—પ્રતિપક્ષીજોની સન્મુખ મોટી ઘોષણા કરીને કહ્યું છું કે, જગત્મા
વીતરાગના જેવો તો કોઈ અન્ય દેવ નથી અને અનેકાન્ત (સ્વાદ્વાદ-જૈન)
ધર્મની મિત્રાય કોઈ તત્ત્વ-શિષ્યસુદી નથી

૪૫૮ ૭ના પછી તેને અન્ય દર્શનો-અતો પર તિરસ્કાર ન
દતો દુમાપાન જૈન યથા પહેલા દેવપત્તનના-પ્રભાસપાટણની માત્રાએ
ગયો ને ત્યા હેમાચાર્યને આવવા આમત્રણ આપ્યું તેઓ ત્યા ગયા
હતા અને ત્યા ગિવની ગુપ્તિ ખરી જૈન શેલીથી કરી હતી તેમણે
એ મદારવગ્તો આ ઉવે કહ્યું છે કે —

गवपीजाङ्गुरपनता रागाद्या क्षयमुपागता यस्य ।

प्रज्ञा या विष्णुर्वा दगो जितो वा नमस्तस्मै ॥ ૪૦ ॥

—બરાબર જણના બીજા કુર સમાન રાગાદિક દોષ જેના ક્ષય થયા
દોષ તે ગમે તો પ્રજ્ઞા દોષ, ગમે તો વિષ્ણુ દોષ, ગમે તો મદારવ દોષ

એમ - ૧૬૩ ના ચર્ચિત્ર છે તેમા તેમની કપના, પ્રતિભા, ગનિકના અપૂર્વ ખીલી કે આ અથનુ ૧૧મુ પર્ણિષ્ઠપત્ર નામનુ ગ્રંથી તેમા મદારી-પત્રી થયેલ વસ્ત્રાભીની સુસીના આચાર્યોના ડ્રવનરત છે અને વસ્ત્રાભીના વસ્ત્ર વિસ્તાર વળન સુસીની દલીલના આપી તે પૂર્ણ થયો છે (પ્ર. ૬૮ થ મમા)

૮૫૮ નીનિ વિરો અદન્તીનિ નામનું પુસ્તક તેમના નામે ચહેલુ છે તેનું કૃત્વ તેમનું દોરા વિગે નકા ગટ કે ઉપગના ગ્રંથો મિત્રાપ ખીલ અનેક કૃતિઓ ગ્રંથી મલગાય છે, (જુઓ પ્રાચીન-ચર્ચિત્ર ૫ ૩૪., ગ્રંથો ૮૩૧-૮૩૬, એમ પ્ર. ૫ ૨૬) ડના જે વિવમાન-ઉપનિષદ જે તે પત્રી પણ તેમના ગાનની અગાડના નમ-ભય તેમ છે ને તેમની ‘કલિકાલ સવન’ની ઉપાધિ અગ્રથાને નરી-તેમા અનિનાયાકિ ભામની નથી

૮૫૫ આચાર્ય આનન્દકાક જણાવે છે કે “૮ ન ૧૦૮૬ થી ૧૧૭૩ એ વર્ષો ‘કલિકાલ મર્ચન’ હેમચંદના તેજથી દેદીપ્યમાન છે હેમચંદ્રાચાર્ય ર્મ અને તત્ત્વગાનના પથુ બેરક સાગ વિદ્યાન દના, અને તે વિષયના પા. દ્વાનિશિક્ષા વગેરે એમના ન્દનાદ ગ્રંથો છે, પરંતુ જન વાદમયો એમની ચિગ્રથાથી મેવ તો આ વિષય જ્ઞતા ભાષા અને સાહિત્યના વિષયમા વગર થઇ છે-એમા મન્ય નરી મગ્ન ભાષા ઉપર એમનો હાથ કેવો મદાર્થથી અને મગ્ન-તાથી જ્ઞનો, એમનું દવિત્વ કેનુ મનુ દત્તુ એ ત્રિપદિનાકા પુ-પ ચર્ચિત્ર વગેરે ગ્રંથોની ગલી અનકાર કપના નગે તેના જણાય છે” ૩૫૪

૪૫૬ અગાડિ હેવાયુ છે તેમ હેમાચાર્યના ઉપદેશથી મિદ-ગાગે ‘રાયનિદાર’ ને ‘ગિદ્ધવિદાર’ કુમાગપાયે ‘કુમાગવિદાર’, ‘ત્રિભુ-વન વિદાર’, ‘ત્રિવિદાર’ આદિ અનેક જનમદિગે, જરાચ્યા અને ઉદ્યન મદામાત્યના જ્યેષ્ઠ પુત્ર વાગ્બટ (બાહડે) ગતુગ્યના મદિ-

૩૫૪ જુઓ તેમનો લેખ ‘ગુજરાતનુ સસ્ત્ર સાહિત્ય એનુ રજા-દર્શન’-રાજકોટ ત્રીજી ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદનો અહેવાલ અને નિબંધસંગ્રહ

ઇતિહાસ આ (વિજયી) સમયના વિભાગ આ પ્રમાણે પાડી શકાય
૧લો વિમનશાહનો કે જ્યારે જૈન શેઠો વેપાર કરતા લદતા વધારે,
અને પેઢી સ્થાપવા પહેલા રાજ્ય અને શહેર ગ્રાપતા, રજે મીન
ળદેનીનો સમય કે જ્યારે બ્રાહ્મણ મત અને જૈન મતની રસાકસી
વધારે થતી અને ધીમે ધીમે બ્રાહ્મણ ધર્મની અસર ઓગી થતી,
૨જે હેમાચાર્યનો કે જે ગુજરાતના અગ્રગણ્ય ઐતિહાસિક પુરુષે
જૈન મત અને બ્રાહ્મણ મતનો વિરોધ પોતાના ડહાપણથી ઘણોખરો
લાઠી નાખ્યો; ૪ થો કુમારપાળનો કે જ્યારે જૈન મત પાટણના
મિદાસન પર ખીગળ્યો.

સમકાલીન સોમપ્રભસૂરિનો કુમારપાલ પ્રતિબોધમાથી ઉત્તે-
ખવા યોગ્ય શ્લોક આપીશું કે —

સ્તુમલ્લિસન્ધ્ય-પ્રભુ હેમસૂરેરનન્યતુલ્યામુપદેસશક્તિ ।

અતીન્દ્રિયજ્ઞાનવિવાર્જિતોઽપિ ય ક્ષોણિમર્તુર્વ્યધિત પ્રવોધ ॥

—પ્રભુ હેમસૂરિની અનન્યતુલ્ય-અનુપમેય ઉપદેશ શક્તિની દિનની
ત્રણ સંખ્યા વખતે-દિવસમાં ત્રણ વખત સ્તુતિ કરીએ છીએ હારણ કે
તેનામાં અતીન્દ્રિયજ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન ન હોવા છતાં તેણે એક ભૂપાવને
પ્રતોષ પમાડ્યો.

૪૬૨ હેમાચાર્યનું ગિધ્યમડળ—પણ જમરે હતું તે પૈકી
રામચંદ્રસૂરિનું મદાકવિ તરીકે ઉચ્ચ સ્થાન છે તે સિવાય ગુણચંદ્ર
ગણિ, મહેન્દ્રસૂરિ, વર્ધમાનગણિ, દેવચંદ્ર મુનિ, ચગમદ્ર, ઉપચંદ્ર,
બાલચંદ્ર આદિ અનેક હતા.

રામચંદ્રસૂરિ.

પ્રજ્ઞા કવિત્વ વિદ્યાતાં લાયક્યમિવ યોષિતા ।

ત્રિવિરવેરિનોઽપ્યર્શો તત્તો તિત્ય જ્ઞાનસ્પદા ॥

—નાટ્યદર્પણ વિરૂપિ પ્રારભે

પવપ્રવચનિપરાતુગાદેન તિદ્ધાનનમદતિ પ્રસવિ મલ્ય પીલિ ।

વિદ્યાપ્રદીપામપુશ્ચિનસન્દ્યતદ્ વરા ન વેદ ગુહ્યો મિત્ત રામચંદ્ર ॥

—૧૫૫૧ સ પ્રસ્તાવના પ્રસંગે.

૨ નમે નો જિન હોય--તેને માત્ર નમસ્કાર છે [આ અને બીજા પ્રકારે
આ પદોવાના : પ્રાચીનગુની સરઆવમા મૂખ્યા છે]

૪૫૬ તેજે અમુક અમુક વિષયમા જે જે મહાન વિનાશ
થયા તેમનું મુખકાંઠે અમુક વ્યુત્પન્ન છે--'ઉત્કૃષ્ટ મહાકવિ તો મિહમેન,
ઉત્કૃષ્ટ મહાનાટિકા મ'નગી, ઉત્કૃષ્ટ નમ્રદક્ષ ઉમાગ્નાતી, અગ્રે ઉત્કૃષ્ટ
વ્યાખ્યાના તે જિનભદ્ર ક્ષમાશ્રમણ બીજા તેમનાવી ઉત્તરતા છે ૪૫૫
આમ જાણી નાથે સાથે પોનાની નુના જનારી છે

૪૦૩ કન્યાનાન મુનરીએ એક વખત વ્યુત્પન્ન હતુ કે
"ગુજ્જાનના ધનિદામનો મને રસ છે એટલે તેના ઘોડા અવ્યામ
ઉપરથી હું કહીરા કે બાગી સદી સુધી 'દિદુ અને જૈન' જેના
બેદનું નામનિનાન પાડું નહોતું. પાટપુના મુજનેશ્વર મહાવિના મનિ-
ગ્નો ધનિદાસ એ વાતની મામી પુરે છે મહાગજ કુમારપાગ સાથે
શ્રીનંદ હેમચંદ્રાચાર્ય નિમમદિતે જાણ ત્યા બેદ કાને દેવો ? મો
એમ લાગે છે કે તે પત્ની એમી બેનો જન્મ ગજદાગી પુરેમાં
પેના વ્યો હોય "૪૫૬

૪૬૧ અને વિશેષમા જાણુ વ્યુત્પન્ન હતુ કે "જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મના
નમ્રાગે વડેન દિદુ સમૃત્તિ અને દિદુ ગાંધીયતાનુ ગોંધ આદલુ ઉચ્ચ
છે, અને ખામ દરીને ગુજ્જાનના ધનિદામના વિજયી દિવસોમા સત્તા,
પ્રજ્ઞાન અને વિવ્રતા જોમાજ દલી તે બેદ તેમની પાછથી ઢાગ-
નીર્મ મને જુગારસમી લાગે છે ગુજ્જાનનુ ગોંધ એટલે જૈનોનોજ

૩૫૭ ઉત્કૃષ્ટેડનુપેન ॥ ૭ ॥ ૩૬ ॥ ઉત્કૃષ્ટેડયે વર્તમાનાત્
અનૂપાખ્યા યુક્તાદ્ ગોણાન્ નામ્નો દ્વિતીયા મવતિ । અનુ સિદ્ધસેનકવચ ।
અનુ માલવાદિન તાર્કિકા । ઉપ ઉમાસ્વાતિ સમ્રહીતાર । ઉપ જિનમદ્ર
ક્ષમાશ્રમણ વ્યાખ્યાતાર । તસ્માદન્યે દ્વીજા--રાખ્દાનુશાસન બ્ધ ટીકા

૩૫૬ લાવનગરમા 'દિદુ કે જૈન એ વિષય પર તા. ૨૧-૧૨-૨૨
ને દિને આપેલ વ્યાખ્યાન : 'જૈન' ના ૨૪ ૬૨ ૨૨ જે ૨૪ ૬૨ ૨૨

સહિત દ્રવ્યાલકાર (જે. ૬૫) અને વિવૃત્તિ સહિત નાટ્યદર્પણ
 એવું છે. દ્રવ્યાલકારમાં ત્રણ પ્રકાર છે—પહેલામાં ૭૫ દ્રવ્યને,
 બીજામાં પુદ્ગલ દ્રવ્યને, અને ત્રીજા અડપ્રકારમાં ધર્મ અધર્મ
 અને આકાશ એ ત્રણ દ્રવ્યોને પ્રમાણથી પ્રતિષ્ઠિત—ચાપિત કર્યા
 છે. નાટ્યદર્પણની વિવૃત્તિમાં બે કર્તાએ નાટક, પ્રકરણ, નાટિકા,
 પ્રકરણી, વ્યાયોગ, સમવકાર, લાણુ, પ્રહસન, ડિમ, અક, ઇલામ્બગ
 અને વીથી એ નામના બાર રૂપકનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે અને તેના
 નિરૂપણમાં લગભગ પચાવન નાટકાદિ પ્રબંધો (પોતાના તેમજ
 બીજાના ઉદાહરણો આપ્યા છે [પ્ર ગા એ મી]

૪૬૫ રામચન્દ્રે 'પ્રબંધશતકર્તા મહાકવિ'—૪૫૭ 'પ્રબંધશત-

૩૫૭ 'પ્રબંધચિતામણિ' વગેરેમાં રામચન્દ્રને 'પ્રબંધગતકર્તા'નું ખાસ
 વિશેષણ લગાડેલું મળી આવે છે, તે ઉપરથી કેટલાક વિદ્વાનો એમ સમ-
 જતા હતા કે રામચન્દ્રે એક દર બધા મળીને ૧૦૦ પ્રબંધોની રચના કરી
 હશે અને તેના સીધે તેમને આ વિશેષણ પ્રાપ્ત થયું હશે, પરંતુ આ યાદીમાં
 (૫ રામચન્દ્ર કૃત પ્રબંધશત દ્વાદશરૂપક-૧૮૫૬ સ્વરૂપ શાપક ૫૦૦૦)
 એ પ્રમાણે લક્ષ્યે જ નેતા પ્રબંધશત એ સત્સંખ્યાપરિમિત પ્રબંધશૂચક
 નથી પણ એ નામનો ખાસ અર્થ તેમણે કરેલો હતો, અને તેના ને
 પરિચય ટૂંકા આવ્યો છે—બાર રૂપક અને નાટક આદિના સ્વરૂપને નિર્ણય-
 નાર—તે પરથી તે અર્થ ખાસ કરીને સાહિત્યની રચના વિષય દોરો જોઈએ.
 ધનન્યે દશરૂપક નામના અર્થમાં દશ રૂપક મળ્યાં છે આમાં રૂપકની સંખ્યા
 બાર છે પોતાના ગુરુ હેમચન્દ્રે પોતાના કૌશ્યાનુસાસનમાં જે બાર વસ્તુઓ
 રૂપક તરીકે આપી છે તેનેજ વધારે વિસ્તૃત રૂપમાં અને પ્રમાણરૂપમાં સ્થા-
 પિત કરવા માટે તે આ અર્થમાં પ્રયત્ન કરવામાં ન આવ્યો હોય? મનુ
 શ્લોક પ્રમાણ નેતા તે મંત્રો વિસ્તૃત અને વિશેષ વિવેચનવાળો હોવો જોઈએ
 એવા રૂપકનીજ ચર્ચા કરેલો આવ્યો મિત્રો મધ્ય સમૂહમાં બીજો સાંમ-
 ત્રામાં નથી—જિનવિજય-પુરાણ ૨ ૪૨૧

વગેરેમાં આ એ સી નાટ્યદર્પણ ઉપાધ છે તે અને જોઈએ તેમાં
 ઉપર લખેલ બાર રૂપક આદિનું વર્ણન છે અને ૫ વાતવર્ણન ૪૫૧

—જેમ સીએમા લાવવ્ય એ પ્રાણ-ખરી વસ્તુ છે તેમ વિદ્યાએમા
કવિત્વ એ પ્રાણ-ખરી વસ્તુ છે. (અમારા જેવા) ત્રેવિધવેદી-ત્રણ વિદ્યાએ
નણનાગએ પણ અમારા માટે દમેશા મૃદુલા રાખે છે

—પાય પ્રબધરૂપી પચમુખના મુખો વડે જેની દીપ્તિ વિદ્વાનોના મન
રૂપી સમામા નામે છે તેવા ખરેખર રામચંદ્ર કે જે ત્રણ વિદ્યામા વિદ્યા-
શક્તિ છે અને જેનો વદ્ધાએ કાવ્યમા ન્પર કથો નથી તેને કયો કાવ્યશાની
જાણતો નથી?—અર્થાત્ સર્વ જાણે છે

૮૬૩ રામચંદ્રચરિત્રે તે હેમાચાર્યના પ ધર દના (પ્રભાવદ
ચરિત્ર પૃ ૩૦૪ શ્લોક ૧૩૯-૧૩૭) અને મિદગજ જયમિદે
તેમને 'દિવિ દટાગમન' એ નામનું મિદ્દ આપ્યું હતું (પ્રં ચિ
ઉપદેશગિની) પોતે પોતાને માટે 'વિદ્યાત્રયીચણ' અને
'અચ્યુષ્મિન દાવ્યનન્દ', (સ્વુ-વિનામમા) 'વિનીર્ણદાવ્યનિર્માણનન્દ'
(કોમુદી-મિત્રાણુદમા) એ વિરોપણો આપ્યા છે તેમનામા
સમગ્ર પૂરવાની અદ્ભૂત શક્તિ હતી (પ્ર ચિ ચાગિ-
ત્રમુદગદન કુમારપાન ગચિન) 'ત્રેવિધવેદી'—ત્રણ વિદ્યા (શબ્દશાસ્ત્ર,
ન્યાયશાસ્ત્ર તે દાવ્યનાસ્ત્ર)ના જાણનાર દના, અને તેનું ન્પષ્ટ પોતાને
માટે તેમણે પોતાના ત્રય-(નાટ્યસ્પર્શ વિદ્યતિ)મા પણ જાણ્યાવ્યુ
છે, તદુપગત પોતે 'ત્રયગતન્તી' એ બિન્દ પોતાને માટે જાણ્યાવ્યુ
છે (કોમુદી-મિત્રાણુદ અને નિર્ભયબીમવ્યાયોગના પ્રસ્તાનમા)
તેમજ (પ્ર ચિ આદિમા) તે મિદ્દ પ્રમિદ્દ છે મહાકવિ શ્રીપાલ દ્વિત
મહાન્નિગ મંગલગતી પ્રશન્તિમા દાવ્યદષ્ટિએ દર્શન ન્પવન તેમણે
સિદ્ધગજને બતાવ્યાનો ઉલ્લેખ પ્રં ચિ મા છે રામચંદ્રની જન્મણી
આખ ગઈ હતી (એ વાન પ્ર ચ પૃ ૩૦૪ શ્લોક ૧૩૮-૧૪૦,
અને પ્ર. ચિ મા છે) હેમચંદ્ર ચ ૧૨૨૯ મા સ્વર્ગસ્થ થયા
તેનાથી કુમારપાનને થયેલા ચોડનું ગમન રામચંદ્રે ક્યું હતું (જય
સિદ્ધ કૃત કુમારપાલ ચરિત્ર)

૪૬૪ રામચંદ્રે અને ગુણચંદ્રે બંનેએ મળીને સ્વોપર વૃત્તિ

સ્વાતન્ત્ર્ય તરી આવે છે પોતે સ્વયં ઉત્પાદક છે, ખીમની વાણી ઉઠીની લેતો નથી-પાગડાના શબ્દાર્થ વગેરે પરથી પોતાના કાવ્યો રચતો નથી, જૂના ચીવે ચાવતો નથી પણ શાશ્વતી સ્વાતન્ત્ર્યનક્ષીને વહે છે-અનુભવે છે એમ પોતાના નાટકોમાં ખુલ્લી રીતે ખીમ જિવિઓની અવગણનાસૂચક જણાવે છે પોતાની સૂક્તિઓ માટે તે કહે છે કે—

સૂક્તયો રામચન્દ્રસ્ય વસન્ત કલગીતય ।

સ્વાતન્ત્ર્યમિષ્ટયોગદ્ય પચૈતે હર્ષંરુ(સ)ટ્ય ॥

૪૬૭ રામચંદ્ર મિરાયના ખીમ શિષ્યોમાં ગુણુચંદ્રે જે કૃતિઓ રામચંદ્ર સાથે રહી વરેલી તે કહેવાઈ ગયું છે મહેન્દ્રસુરિએ અને-કાર્થ દેરવાડગૌમુદી નામની હૈમ અનેકાર્થ સમ્રાટપત્ની ધીર પોતાના ગુરુના નામથીજ સ ૧૨૪૧ માં રચી હતી (પી ૧, ૨૩૩, ભા ૬, ૩૫૭) વર્ધમાનગણિએ કુમારવિહાર પ્રગમ્નિ કાવ્ય વ્યાખ્યાદિ ગ્રંથોના દત્તા ઉપાત્રો ગુણુચંદ્ર, મહેન્દ્ર અને વર્ધમાને સોમપ્રભ-સુગ્નિ કુમારપાન પ્રતિમોષ સાબલ્યો હતો વિગેષમાં દેવચંદ્રનામના શિષ્યે ચંદ્રેખાવિજય પ્રકરણ ગ્રંથુ તે અગાઉ કહેવાયું છે, ઉદય ચંદ્રનામના શિષ્યના ઉપદેશથી ચંદ્રગરુડના ધર્મસુરિ-રત્નસિંહ-વેન્દ્રસુન્નિ શિષ્ય કનકપ્રભે હૈમન્યાસસાગ્રનો ઉદ્ધાર કયો ચણ-ચંદ્ર ગુણિ નમને પણ એક શિષ્ય હતો તેનો ઉદ્દેશ્ય પ્ર મિ મા છે

૪૬૮ ૧મી એક બાલ્યક નામનો શિષ્ય થયો, તે રામચંદ્ર સૂત્રી પ્રતિનિધિ દત્તો ૩૨નો પ્રાદ કયો હતો તે કુમારપાનના અવસાન પછી અનુવંશ ૧ ગગનો મિત્ર બનીને તેણે મ મેદથી રામ-ચંદ્ર સૂત્રી મ પૂ ૫ રીતે નિપજાવ્યું હતું તેણે 'આનંદ્યા' નામની પ્રતિદ્વ ગુણ માં દત્તી એમ કહેવાય છે આમ ખીમ પણ અનેક શિષ્યો દેવચંદ્ર ન થયે નહવે છે

૨ અ મમયમ દેવસુગ્નિ સતાનીય જયપ્રભસુરિના શિષ્ય

વિધાનનિબંધાનશુદ્ધિ' એવા વિગતો પોતાના માટે આપ્યા છે એ વચ્ચે ૩૫૯ જાણ છે કે તેમણે એ પ્રથમ-પ્રથમ રચ્યા હશે, પણ કાર સંભળી કાવને લીધે તે સર્વ ઉપનયમ નથી તે જેને જે ઉપનયમ છે અને જેના નામે મળી આવે છે તે ઉપના ઉપગત નીચે પ્રમાણે છે —

મત્સ્યદગ્ધિ નાટક (પ્રં નિ મા પ્રેસ), કૌમુદી-મિત્રાણ (પ્ર. આ મલા ન પદ) નિર્ભયભીમવ્યાયોગ (પ્ર મ પ્ર), ગાયવાણ્યુદય, ચાદનાણ્યુદય, ચક્રવિનાસ, ચક્રવિનામ (શુદ્ધ ૬ ન ૭૬૦) નવવિનાસ નાટક (પ્ર ગા ઓ મી), મહિન્દ્રા-પ્રમુદ પ્રક-ગણ, એલિંગીમૃગાદ પ્રકગણ, વનમાતા નાટિકા આદિ નાટકો ગયા છે, તે ઉપગત કુમારવિદ્યાગ્રંથક (કે જેમા કુમારપારે બારેના 'કુમારવિદ્યા' નામના મંત્રિનું દર્શન છે પ્રં આ નબા), ગુરુ-વનના નામનો મુખાપિત કોષ (મુ દિ), હેમ મદદરૂપિ ન્યામ-ગમ-ચંદ્રકૃત ન્યામ ૫૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણનો (મુ દિ) અને એવાદિ જેવા કે યુગાદિન કાર્ત્ત્વિનિદા, વ્યનિદે કાર્ત્ત્વિનિદા રમાદ કાર્ત્ત્વિ-રિકા, આદિદેવમ્ભવ, મુનિમુનમ્ભવ, નેમિમ્ભવ, ને ૧ આધારણુ જિનમ્ભવ તથા જિનમ્ભોત્રો (આ સર્વ મ્ભોત્રો નેદાગના ઝવેરી, અમાનાનના ભહારમા છે) ગયા છે કૌમુદી મિત્રાણદ એ દશ આકેનુ ૩૫૮ નાટક છે તે કૌમુદી અને મિત્રાણદની કુતૂહલમયી રચનાને અનુભવી ગયેલું છે નવવિનામ એ મહાની નટક છે તે તેમા નવમયતીનું ચરિત્ર છે ૩૫૮

૪૬' તેના બરા નવ્યોમા તેનું કવિ નગીકેનું અનિમાન, તથા

વવારે થોડા લોક છે કે તેના પ્રથમ (પ્રથમ) નો લાન દના પોતાના પ્રથમે કવિ પોતે પ્રથમો કહે છે જુઓ નવવિનામની ૫ લાલચદની ભૂમિકા કે જેમાથી પ્રાય સર્વ, આ કવિ વિષયે અત્ર દેશમા લીધું

૩૫૮ જુઓ સાક્ષર શ્રી રામનારાયણ પાઠકનો લેખ જૈન સા સ ૫૩ ૩ અ ૨ ૫ ૨૧૮-૨૨૩ નવવિનાસ નાટ- એ- નવ પરિચય

૪૭૦ દ્વકમા હેમયુગ એ જનસાસન માટે, વાહ્મય માટે, અને વેલવ પ્રતાપ અને વિજયથી દેદીપ્યમાન હતો તેની અસર સમગ્ર ગૃજરાતના પર અનેક રીતે સ્મરણુમા રહે તેની ચર્ચા છે ૩૯૧ હેમચંદ્રના નામ પ્રમાણે તેનો યુગ પણ હેમમય—સુવર્ણમય હતો અને ચિગ્દાન સુધી તેનો પ્રભાવ ગ્રહેજે.

ગમભટ્ટે પ્રજુદ ગૈદિયેય નાટક ૭ અક્તું ૨૨ થી ચાલુમાનગ-
નના બ્રૂપણુ ૩૫ પાશ્વચક્રુના (તેના પુત્રો નામે) યગોની ૩૫૮
અને અન્યપાત્રો બધાવેના આદીશ્વરના ચત્યના યાત્રાત્મક પ્રમગે
આ નાટક લન્નવામા આચ્યું હતું મદારી તથા જુદના મમકા-
લીન એલિકના રાજ્યમા બનેના બનાવ ઉપર તે ગ્યાયુ કે ગૈદિ-
યેય ચોગ મન્નદમા એની ગીતે ચોરી કરે કે કે તે પકડાતો નથી
એલિકનો પુત્ર અભયકુમાર પોતાની જુદિના બને તેો પકડે કે,
પરંતુ તેણે કરેલી ચોગીઓ ઈશ્વર દગમરને માટે તેો એક યુક્તિ
કરી પડે કે એક ચોરકને ઈશ્વરન જેવો જાગારે કે તથા અ-
ખગઓને બને વેચ્યાઓ મટે છે ચોગો અદિયા ઉપમા મની દે
કે ગૈદિયેય જાગના, વેચ્યાઓ તેણે પૂર્વ જન્મમા દેના દામો કર્યા
હતા જેથી આ મર્ગ મચ્યુ છે તેવું પડે કે ગૈદિયેયના બાપે તેને
કોઈ પણ ગીતે મદારીનું વચન માલખડુ નહો તેવું કીરેલુ હતું
પરંતુ એક દિનમ પગમા દાટો વાગતા તે દાનના મદારીગી દેના
ત્રનજો પડી હતી તેમા દેવનાઓની આખો મીચાતી નથી તથા પગ
જોય પડતા નથી એવું વાન્ય સાલજ્યુ હતું આ વખતે આ માલ-
જેલુ દામમા આન્યુ આ જાળ્યુ કે આ કૃતિન મગભરન છે
મદારીનું એકજ વચન આટલું ઉપકારક માનમ પડનાથી તેણે પોતાની
ચોગીઓ ઈશ્વર કરીને દીક્ષા લઈ લીધી ૩૧૦ (૩ આ સલા ન ૬૦)

૩૫૮ આ યશોવીર તે સ ૧૨૨૧ના લેખ (જિ ૨, ન ૩૫૨) માં
જણાવેલ બા પામૂનો પુત્ર યશોવીર છે તે નખતે તે જલોરના જૈન સમા-
જનો એક મુખ્ય ત્રીમાન અને રાજમાન્ય સહેરી હોય તેમ જણાય છે તે
અને તેનો સવુમાઈ અન્યપાન બને, પોતાના રાજ્યકર્તા ચાલુમાન સમર-
સિહ દેવના અત્યંત પ્રીતિપાત્ર, સવજનના હિતચિન્ત, જૈન વર્મની
દન્નતિના અભિલાષી અને મહોટા દાનેશ્વરી હતા વિશેષ જાણના બે શિષ્ય-
સેજો ના ૧, ન (૯૯ તથા ૧૯૮) જુઓ

જયતિ તે મત્કવયો યદુત્યા ચાલા અપિ સ્યુ કવિતાપ્રવીણા ।
 શ્રીસખ્ડવાસેન કૃતાધિવાસા શ્રીસખ્ડતા ચાન્ત્યપરેડપિ શૃણુ ॥
 જયન્તુ સર્વડપિ કવીશ્વરાસ્તે યદીયસત્કાવ્યસુધાપ્રવાહ ।
 વિકૃણિતાક્ષેષ સુદૃજનેન નિપીયમાનોડપ્યતિપુખ્યતીવ ॥

—અમયદેવસૂરિશ્રુત જયન્તકાવ્યે સ ૧૨૭૮

—અદનવક્ષની વાસથી અધિવાસિત થયેલા બીજા પક્ષ વૃથા અદનમય
 અને છે તેમ જેની ઉક્તિથી બાલો (કાવ્યમા બાલકો) પણ કવિતામા પ્રવીણ
 થાય છે તે સત્-વિદ્યા નય પામે છે

જેમના સુદર કાવ્યોનો અમૃતપ્રનાદ સુદૃહજનો આજબાદ રાખી પીએ
 હતા અતિશય પુદ્ધ બને છે, તે બધાય કવીશ્વરોનો નય દો ।

વિભાગ ૪ થો.

‘ભાષા’ સાહિત્યનો ઉદય.

નો મગ્રહ મોટો છે, મહાભારત ભાગવત આદિ કાવ્યો તેમના સમયમા અથવા તે પહેલા રચાયલા હતા અને અપભ્રંશ સાહિત્ય એટલે કે પ્રાચીન ગૂજરાતી સાહિત્ય સારુ ખેડાયલું હતું, તેની એમના ઉતારામા આપણને ઝાંખી થાય છે ગૂજરાતી સાહિત્યના આરભનો અનધિ અગીઆગમા ચતકની પણ પૂર્વે જાય છે વિશેષમા તેમણે દર્શ્યુ કે જૈનભક્તોમા બારીક તપાસ વગરે તો ઘણા અમૂલ્ય રત્નો નીવળી આવનાનો મલમ છે અપભ્રંશ સાહિત્ય બહાર પડવાથી આપણી ભાષાની તેમજ જાણી, હિંદી, મરાઠી વગેરે બીજી પણ અપ્રાચીન ભાષાની ઉત્પત્તિ ઉપર અપર પ્રકાર પડશે (બીજી સા પ ના પ્રમુખ તરીકેનું ભાષણ સન ૧૯૦૭)

૪૭૩ ત્યાર પછી વિશેષ શોધખોળ કરતા અપભ્રંશ સાહિત્ય વિગેષ કરીને મુખ્યત્ત્વે જૈનો પામેથી મળી આવ્યું છે વિક્રમોર્વ શીપના ચતુર્થ અકમાંનું અને હેમાચાર્યના વ્યાકરણમા મંમહેન અપભ્રંશ સાહિત્ય સિવાય તેની પર્વનું વિશેષ નહોતું મળતું તે મળી આવ્યું છે અને હવે પણ વિશેષ મળના સપૂર્ણ સભવ છે પાટણના જૈન ભક્તોમાનું અપભ્રંશ સાહિત્ય રૂપરૂપારૂપે સ્વ સ્થિતનના દનાયે સુરતની સાહિત્ય પરિષદના મંમથે પોતાના લેખમા બનાવ્યું છે હેમાચાર્યે પોતાની પૂર્વના અપભ્રંશ સાહિત્યમાથી ઉતારા કર્યા છે તેથી તેમની પૂર્વે પણ અપભ્રંશ સાહિત્ય વિષમાન હતું તે નિર્ણય છે તેમની પવના અપભ્રંશ સાહિત્યનો અત્રે દિ દર્શનરૂપે નિર્દેશ કરીશું

૪૭૪ નિકમ આગ્રાથી દશમી સદી વચ્ચે કવિ ચંપૈયજી અને તેના પુત્ર ત્રિગુણચંપૈયજી યથા પિતાએ જો મયો-હરિશ્ચંદ્ર પાગલ અને પંડિતચંપૈય (નમાયમ) અપભ્રંશમા રી આવળું મહેતા તે પુત્ર પુત્ર દર્શો થાપા કવિગણમગ દસમી સદીમા થો કન્થે ભસ્મિયલ કતા નામગમા રી (આ કથા જ્ઞાતીમા ૬ માટે - જીએ ૧૮૧૮ મા પ્રમિલ કરી આ પછી ૧૧૫૪ - એગીએ-૨૧ નામગમા ૧ ૨૦ ૧ એ દર્શો સાર પા ૫૧ ૫૨ અને ૪ ગુની પ્રમ ૧ અને નિપ ૧ સ્મિત જ્ઞાતી પછી ૩ દર્શો ૫૦

પ્રકરણ ૧ છું.

અપભ્રંશ સાહિત્ય.

(નિ ૮ થી ૧૨ મી સદીનું)

ગદ્યરત્ન

જય નિ, આ ૧ વગ ૮૫૫-૩-અ જય નિ, ધન્નતતિ
 જય નિ, આ ૧-ક નાણુ-કોસ ગુરિઅ-કુરિ-કેમગિ,
 નિ, આણુ-અગુ-અનિ નધિ-આણુ બુવા તતય-મામિઅ,
 કણુનુ સુદાધ નિ, એમ પામ થ લાણુ-પુગ-ગિઅ ૧

—દે ત્રિભુવનવિષે એક કવચરસ । જય પામે, ધન્વતરીરૂપ નિન
 જયવતા રહે, ત્રિભુવનના કલ્યાણના ગગ-ભરાર, દુરિત રૂપી દાથીને
 કેસરી-સિદ્ધ એવાની જય દો । તેની આજ્ઞા ત્રિભુવનના લોકોએ ઉલ્લસી
 નથી એવા, ત્રાહણુવનના સ્વામી સ્થાનક નગરમા રહેલા પાર્શ્વજિનેશ્વર ।
 મુખો કરા-અમોને મુખી કરા [અમરવેવગુરિરૂપ જયતિ, અણુ રતોત્ર]

૪૭૧ હેમાચાર્ય અપભ્રંશભાષાના પાણિની છે, એટલે કે
 તેમણે પહેલમહેલુ અપભ્રંશનું વ્યાકરણ રચ્યું, એથી પૂરવાર થાય કે
 કે તેમની પહેલા અપભ્રંશ સાહિત્ય હતું

૪૭૨ ગૂજરાતી ભાષાની જનની અપભ્રંશ ભાષા છે ગૂજગતી
 સાહિત્યનો આગલ આજથી પાંચમ વર્ષ ઉપર થયો એમ મામાન્ય
 ગીતે મનાતું સાક્ષર શ્રી કેશવનાન પુત્રે ગૂજગતી ભાષાના ત્રણ પુગ
 પાડી ઇ મ ન્મમા અગીઆગમા શતકથી ચૈદમા શનક સુનીનો
 પહેલો પુગ દગચો, અને જણાવ્યું કે અપભ્રંશ કિંવા પ્રાચીન
 ગૂજગતીના વ્યાકરણના આર્તિ પ્રસ્તુત અને પ્રાકૃત બોલીઓના
 પાણિની તે હેમાચાર્ય-તે સમર્થ ગૂજર ગ્રંથકારનો સમય ઇ મ
 ૧૦૮૮-૧૧૭૨, એના અપભ્રંશ ખડમા સંગ્રહેલું સાહિત્ય અગી-
 આરમા અને બાગમા શતકની લોકભાષાના દૃષ્ટાંતરૂપે છે, હેમાચાર્ય-

૪૭૬ આરમી સદીમા નવાગવૃત્તિનાર અલયદેવસુરિએ જ્યોતિ-
 હુયણુ નામનું ૩૩ ગાથાનું સ્તોત્ર રચ્યું સ ૧૧૨૩ માં ઉપરોક્ત
 સાધાગણે વિલાસવધ કહ્યા રચી (જુઓ પાના ૨૬૫) હેમા-
 ચાર્યના ગુરુ દેવચંદ્રસુરિએ ૭ કાંડવામાં સુતસાખ્યાન રચ્યું
 આ દેવચંદ્રે મ ૧૧૬૦ માં ગ્યેક્ષા ગાંધિનાથ ચરિત્રમાં, તેજ
 નર્પમાં વર્ધમાનસુરિએ ગ્યેક્ષા ઋષભચંદ્રિત્રમાં તેમજ સ ૧૧૬૬માં
 લક્ષ્મણગણિએ ગ્યેક્ષા પ્રાકૃત મુપાસનાદ ચરિત્રમાં કેટલાક અપ-
 ભ્રાણ ભાગ મળી આવે છે આ રાતકમાં માણિક્યપ્રસ્તારિકા પ્રતિમદ્
 ગમ, મદેશસક રચાયા છે અને જિન-તસુરિએ ચચરી, ઉપરો-
 ક્તમાયન ગસ, અને કાનગ્વરપદુવદ ગ્યે. છે જેની પ્રત ૧૧૬૧
 ની લખાણેલી મળી છે તે 'સાહિત્યનું પડિમસિંગિ ચરિત્ર છે કે જેમાં
 ચાગ સધિમાં પદ્યમી મનીના નીનનું વર્ણન છે આ નાનકમાં મયેન
 મદાપ્રભાનક ઉપરોક્ત વાસ્તવસુરિએ પોતાના ગુરુ મુનિચંદ્રસુરિ
 ઉપર આવન રચ્યું છે ૨૧૩

૪૭૭ આ ગીતે આગમીથી આગમી સર્ગી મુખીમાં અપભ્રા-
 નની ગૂંચગાતીમાં વાદમય ગ્યાયેલું મળી આવે છે, અને આગમી
 મગીથી તે ભાષા બોલવાની હોની જોઈએ એમ અનુમાન કરવામાં
 આવે નથી આના મમયનમાં સ ૮૩૫ માં રચાયેલી કુવનપમા-
 નમાં મુખ્ય ૧૮ ગોનો અને તે દેગની ૧૮ દેગી ભાષાઓનો ઉલ્લેખ
 મળે, તેમાં મેઘગદ્ અને લાટ ગોનો ઉલ્લેખ કરી ઉપગત ગૂંચ
 ૧૬ ને તેમની ભાષાનો અર્થ ઉલ્લેખ છે —

પવજોલ (લિવપદ્) મે, મમપરે સધિચિત્રદ બિજલે,

મુર ન નવજી બજિરે અદ પદ્મ મુરિરે અપરે

— દી મુજર તે તને જોવા એ ગોનો પીધી જેટ પ્રધાન-પા. ૭૩

અ. ૧. જિન ૩ અથા મમપદવજી સધિચિત્રદમાં નિપૂણ અને 'મુર ૨
 નવજી અમ નવજી રોવ છે

૩૧૩ ૪ જેન '૪ ના ૧૧ સ દેરા પુ. ૧૩ અ. ૧ પી ૧૧ માં

૩૧૩ ની ને ૧૦૧૩ ન સુખા અ. ૧ માં પ્રસિદ્ધ વર્ણ છે

૧૮૦૦૦ શ્લોકમા હનિવશપુત્ર આ સદીમા રચ્યુ, તેમા મદારીર અને નેમિનાથ તીર્થકેના ચર્ચિ છે ને મદાભાગની કથા પણ છે આ મન કવિએ દિગ્બર લેખ છે

૪૭૫. અગીઆંમી નવીમા શ્વેનાચ્ચ મહેશ્વરમુનિએ મયમ-મલગી (પી ૪, ૧૨૧) ગ્ધી મુજ અને ભોળો ગાદિ વિ ધન-પાન, -તેણે મત્સ્યપુત્ર મડન મદારી સાદ નામનુ કંક લાવ્યુ ૧૨ શ્લુ દિગ્બર મદાકરિ પુષ્ટતે તે દગ્ગર શ્લોકપ્રમાણ મદાપુગા, અપ-ગ્નામ તિસદ્ધિ મદાપુગિમ ગુપ્તાલકાર, અને અનુક્રમે ચાર અને નવ સધિમા યગોધનચર્ચિ અને નાગકુમારચર્ચિ ગ્ધ્યા અપભ્રંશ લા-વ્યમા અધ્યાય, મર્ગ, પ્રવરણ કે પગિચેદને 'સધિ' એ નામ આપાયુ છે શ્રીચંદ્રમુનિએ કથાકોન પર મધિમા રચ્યો તેમા ગચક ઉપ-દેગપૃથ્વ કથાઓ લેલી છે આ મથ આ દનિએ અણુદિનપુર પાટામા મૂનગજ નૃપતિના સમયમા ગતના ગોષ્ઠિક (સનાદકા ૮ મત્રી) અને અણુદિનપુરના વનની પ્રાગ્વાટ ગાતિના સંસ્કૃતના પુલ-કૃષ્ણના કુટુંબ માટે રચ્યો જાણાવ્યો છે મં ૧૦૭૬ મા સારગ દત્તે જ બુદ્ધવામીચારિત્ર રચ્યુ તેમજ ધણુ કરી આજ સનમાં પદ્ય-કીર્તિએ પાર્શ્વપુગણ ૧૮ મધિમા, નવનન્દિએ મુદ્ધર્શનચર્ચિ ૧૨ સધિમા અને આરાધના ૧૧૪ સધિમા, અને કનકામરે લન્ડુ-ચર્ચિ ૧૦ પગિચેદમા રચેલ છે

૩૬૨ પ્ર લેખસાહિત્યસંશોધક બે ૩ અક ૩ તેમા ધનપાન લે છે - - તુરકોએ શ્રીમાનદેશ, અણુદિવવાડ, ચાવરિન (ચ દ્રાવળી), સેર૦, દેવવાડા અને સોમેશ્વર એ બવા ચાનોનો નાશ કર્યો છે, અને એ માન સાચેરના મલાવીરને (મદિને) તેઓ લાગી નથી શ-યા આ તુરગની ચલાઈ તે પોતાના સમયમાજ (સ ૧૦૮૦-૮૧ મા) ચૂજગત પર લઈ મહમુદ ગીઝનીની ચલાઈ છે વળી તેમા કવિએ જોનાના પ્રસિદ્ધસ્થાનો આ રીતે ગણાવ્યા છે ૨ દરિદ, શ્રીમાન, વાર, આલડ, નરાણા, અણુદિવના, વિજયકોટ અને પાલીતાણા એ બવા સ્થાનો કવિએ જોયા જણાવે છે ને સાચેરમા વધુ ચિત્તસંતોષ થયો હોય એમ લાગે છે

પ્રકરણ ૨ જી.

સોલ કી વશનો સમય [અનુમધાન]

[સ ૧૨૩૦ થી સ ૧૨૯૯]

“ વ્યાકરણાત્ પદસિદ્ધિ પદસિદ્ધેરર્થનિર્ણયો ભવતિ ।

અર્થાત્ સત્ત્વજ્ઞાન સત્ત્વજ્ઞાનાત્ પર ષેય ॥

સુકૃત જનયત્યાદાવસુરસુરસ્વામિતાં તત્ત્વ ક્રમશઃ ।

નિર્વૃત્તિવનિતાવાસિ ધાર્મિકગુણકીર્તન વિદુષામ્ ॥ ”

—પ્રા. ૧ દ્વાયાશ્વ ૫૨ દીક્ષા ૧, ૧

—વ્યાકરણથી શબ્દની સિદ્ધિ થાય છે, શબ્દસિદ્ધિથી અર્થનો નિર્ણય થાય છે, અર્થથી તત્ત્વજ્ઞાન થાય છે ને તત્ત્વજ્ઞાનથી પરમષેય પ્રાપ્ત થાય છે.

—વિદ્વાનોને ધાર્મિકગુણના કીર્તનથી પડેલા સુકૃત-પુણ્ય થાય છે, પણ ક્રમશઃ મુશમુશ્વ આધિપત્ય અને નિરુત્તિ-શાસરથી સુદરીની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૪૭૬ કુમારપાન પત્રી તેનો ભત્રીજો અનુભવપાત્ર જૈનદેવી નિષુદ્ધિ અને નિર્દય ગળ થયેલ તેના પૂર્વજોએ જૈનપર જોટથી બનાવ કરી દત્તી તેટલો આત્માચાર તેણે કર્યો હતો, કુમારપાને જે જે મદાન જૈનમંદિરો ચળાવ્યા હતા તેનો નાશ કરવા તેણે ચાકુ ગણ્યુ, હેમાચારના પંથક મદાકરિ ગમચક્ર-મુઠિ તેનાજ ગુમાર્દ આચાર્યની મિત્રાત્મી નાખવળીથી નપાવે નાચાની પાટ પર બેસાડી ઇત્ત ખંચી મારી નાખ્યા. (પ્ર વિ ૨૦ પ્ર. ૫૦૭) તેના રાજ્યમા ચગપા નામનો જૈન સચિવ હતો તેના જીવન જૈન અધિભરોએ અને આશ્રમપ્રેરિ જોના સુનાન્ય જોના દગો, પાનુ મોટે બોલે તે જૈનદેવી મહા ગા. જોના તેના માથાથી મેચળીએ ના ગળાળી આનનિયો પ્રગળ થયેલ મિત્ર નજરવસિદે ઇને અને કુલાચારી આવી ને માપા.]

૧૨૯૧-૧૨૯૫ અનુભવ ૧૧૫ ૧૨૩૩ માં આ ૨૧૫ ૧૩૫

વળી સાથે લાટપ્રેર (લગ્ય આમપામનો) કે તેનો દાન
ગૂંચાતમા મમાવેના થાય છે તેનો પણ ઉત્તેજ છે કે —

વદાવિતવિવિત્તે, ક્યમીમ તે સુસોદિયમુનતે,

આદમ્બ કાદ વુમ્બ મિન' ભણિરે અદ પેન્ડ લાટે

—પછી લાટના લોકોને જોયા એ લોકો સ્નાન અને લેપવિરોધ
કરનારા, (માથામા) જેથો પાડનારા, સુચોચિત શરીરભાગ અને 'આદમ્બ
કાદ વુમ્બ મિનુ' એમ બોલનારા હોય છે

૪૭૮ તેમજ શનકમા હુમાચાપના મમયનુ અપભ્રંશ નાદિય
મળી આવે છે યોગચ્છદ્રે યા યોગીન્દ્રેનના યોગમાગ (૧૦૫ દોદામા)
અને પુમાત્મપ્રજ્ઞત્રય છે આ બીની ભાષા ધાની મન્ગ, પ્રવાહી
અને સુદ છે માધન ધરતે દેસેનના દર્શનમાગને દોદામા મુદ્રે
છે મ ૧૨૧૬ મા હુમ્બિન્દ્રમિનુ નેમિનાદચગિય કુમાગપાનના
ગત્યમા પ્રાકૃત અપભ્રંશ ભાષામા ૮૦૩૦ ગાથામા મ પૂર્ણ થયુ-
તેના પહેલા ભાગમા અગિષ્ઠેમિ અને ગજમતિના નવ પર્વભવોનુ
વળુન છે, અને બીજા ભાગમા તે તીર્થકનુ ચગિય છે કે જેમા
દુ'ન અને પાંડવોના ચગિત્રો આતપ્રેર છે વગ્દતનુ બે મધિનુ
વગ્દસ્વામીચગિય અને ગ્લપ્રભની ૯ દ્વન્દ્વામા—અધિકારમા અતન્ગ
સરિ તેમજ તે ગ્લપ્રભના કેટલીક નીકા સ ૧૨૩૦ મા ને કુમા-
ગપાનના ગત્યમા ગ્યાયેના આ શનકના મળી આવે છે

[આ અપભ્રંશ માહિત્યનો આગ્રમીથી તે દેહ મોળમી નદી
સુરિનો વિગેષ વિગ્નાગ માગ 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' પ્રથમ ભાગ એ
નામના પુસ્તકમા 'જૂની ગૂર્જરાતી ભાષાનો સક્ષિત ધનિદાસ' એ
માગ નિમ્નરૂપે પ્રસ્તાવના પ્રકટ થઈ કે તેમાથી નેહ લેવો અપ-
ભ્રંશાદિ ભાષા મળી વિગેષમા ૫ અદેચરદમની તેમના 'પ્રાકૃત-
વ્યાકરણ'ની પ્રસ્તાવના, ૫ લાલચદની 'અપભ્રંશકાવ્ય ત્રયી'ની મમ્કૃત
પ્રસ્તાવના ૫ ૭ થી ૧૧૨ અને ૫ હુમ્બોવિદ્દાસની તેમના
'પાઈચ-મદમદળુવો' નામના પ્રાકૃતભાષાના કોશમા તેમના ઉપો-
દ્ધવાતમાથી પુષ્કળ સામગ્રી મળશે]

તીર્થમાલા, જિનવલ્લભ કૃત સંવપદ્મ પર ટીકા^{૩૬૪}-મૃદ્ધવૃત્તિ, જિનેશ્વર કૃત પચરિંગિ પર વિવરણ (વિ. નં. ૧૬૨૩) ઇત્યાદિ સુપ્રસિદ્ધ છે તે સુગ્રંથે ચૈલવાસીઓને વધુ ખોખરા કર્યાં

૪૮૩ સ. ૧૨૩૩ માં 'વાદિદેવસુગ્રિ શિષ્ય રત્નપ્રભસુરિએ પ્રાકૃતમાં નેમિનાથ ચરિત્ર (જેસ પ્ર ૪૦) અને સ. ૧૨૩૮ માં ભૃગુપુત્ર-ભરૂચમાં અશ્વાવમોહ તીર્થમાં ધર્મદાસ કૃત ઉપદેશમાળા પર વૃત્તિ (દોષદી) રચી કે જે વૃત્તિ ભરૂચેશ્વરસુરિ આદિએ સશોધિત કરી હતી^{૩૬૫} અને તેમની પ્રતિમાચાલી ન્યાયશાસ્ત્રની કૃતિ નામે રત્નાવતાગ્રંથ કે જે સ્વયં વાદિ દેવસુગ્રિ કૃત સ્વાદ્વાદરત્નાકર પર લગુ ટીકા છે તે સુપ્રસિદ્ધ છે કે જેમાં બૌદ્ધ તાર્કિકો અચર્ય અને ધર્મોત્તમો ઉચ્ચેષ છે

૪૮૪ વાદિ દેવસુરિના શિષ્ય મહેશ્વર સુરિએ પાશિક સપ્તતિ પર સુખપ્રમોદિની નામની વૃત્તિ રચી કે જેમાં વજ્રમેન^{૩૬૬} ગણિએ સદાય કરી હતી (દાં વડો ૦ નં ૧૦)

૩૬૪ આ દ્વાય સ ૧૨૬૦ આસપાસ લયે આ વૃત્તિપરથી લખુ વૃત્તિ ખ જિનનદ્રસુરિ-સિદ્ધાન્તરચિ-અમયસોમ ચિ. ૮૫૧ના જે રચી છે (પી ૫ ૨૧૫)

૩૬૫ પી ૩, ૧૯૧, પી ૫, ૧૨૩, વે ન ૧૫૩, જેસ-આમ સિદ્ધિપ્રકૃત ઉપદેશમાલામાંનો ઉલેખ છે

૩૬૬ એ જન્મસેનભિના શિષ્ય દરિ મયા છે કે જેમને કપૂરપ્રાણ (મ. ૧૦ પ્ર ૬૪ માં) નામનો સુમાપિનોએ મય-મુખાત પિ તથા નેમિચરિત્ર રચેલ છે, અને જેઓ પેતના સુર જન્મસેનને ત્રિરજિવા પ્રબંધના કર્તા તરીકે ઓળખાવે છે આ જન્મસેનને ઉચ્ચેષ નામપુરીવ તત્ત્વચંદના સુવૃ ૧૪ માં સરીખા વિષમન દોષનો નામપુરીવ તત્ત્વચંદના પદાવતીમાં છે (જુઓ જેસ પ્ર ૫ ૫૩ ત્રિરજિવાના પ્રાચરિત મય) આ જન્મસેન સમય નિમિત્ત કાલ ચેત્ય છે

મત્રી યગ પાલ ને નરપતિ, પ્રધુમ્ન ને જિનપતિ સુરિ ૩૩૫

૪૮૦ અન્યપાનના મમયમા તેના જૈનમત્રી નામે યજ્ઞપાત્રે (મોઢ વરના મન્ત્રિ ધનૈવ અને કુદિમાત્રીના પુત્ર) મોદપગજ્ય નાટક ધારાપદપુર (ધગદ) મા ત્યાના કુમારવિદાગદોદાનકાર શ્રી વીર જિનેશ્વર યાના મહોત્સવ પ્રમગે ગચ્ચુ-નેમા આનદાગિર રીને કુમારપાન ગન્ન સાથે ધર્મરાજ અને વિગિતિ દેરીની પુત્રી કૃપામુન્દરીનું પાણિપ્રદણ કરી મદારીર અને હિમાચાર્ય સમક્ષ કગ-વ્યુ છે જૈન ધર્મના આ મદાન વિજયની મિનિ નં. ૧૦૧૬ ના માર્ગગીર્ષ નામની ગુકવ દ્વિતીયા બનાવી છે-તે દિવમે કુમારપાને પ્રકટ રૂપે જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો આ ગ્રંથ ન ૧૨૦૯ થી ૧૨૩૨ વચ્ચે ગચ્ચાયુ જણાય છે

૪૮૧ મ. ૧૨૩૧ મા મનસાદી આચાર્ય કૃત ધર્મોત્તર દિપ્પ-નક તાલપત્ર ૫૦ લખાયુ છે કે જે પ્રત પાટણ ભણગમા છે (પી ૫, ૩) મ ૧૨૩૨ મા ધારાનગરીના આમત્રેના પુત્ર નગપતિએ અન્યપાન દેવ ગન્થે અભાદિવનગરે નગપતિજયચર્ચા (અગેદ્ય) ગચ્ચો તેમા અગે પગથી ગુકન જોના ને ખાસ કરી માનિક યત્રો વડે યુદ્ધમા જ્ય મેળવના માટે શકુન જોવાની વાત છે (વેન ન ૧૭૪૪ વે ન ૩૮૦ થી ૩૮૪, જા ૮૨-૮૩ ૫ ૩૫, ૨૨૦) બ

૪૮૨ વાદિન સુરિ ગિધ્ય મહેન્દ્ર સુરિ ગિધ્ય પ્રધુમ્ન સુરિએ વાદ્યન નામનો એક ગ્રન્થ ગચ્ચો હતો તેમા આગાનશીના ઉદયન નિદાગમા ન્વેનામ્મર થલિવી પ્રતિષ્ઠિત થયેલા જિનમિત્રો પૂજનીય નથી એવો વાદ ખગત જિનપતિ સુરિના મતાનુયાયીઓ કરના હતા તેનુ ખડન છે (જેસ પ્ર ૨૭) તે ગ્રંથના મામે ખં જિનપતિ સુરિએ [વિધિ] પ્રમોધ્યવાદ્યન એ નામનો ગ્રંથ ગચ્ચો કે જેમા પોતાના મનુ પ્રતિપાદન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે (જેમ પ્ર ૨૮) મ ૧૨૩૩ મા આ જિનપતિ સુરિએ કચ્ચાલ નગમમા મહારીર-પ્રતિમા પ્રતિલિન કરી (જિનપ્રલ કૃત તીર્થકલ્પ) તેમણે ગચ્ચે

૪૮૯ સ ૧૨૪૮ માં (કરિ સાગર ૨વિ-૧૨૭૮ ?) ચક્ર-
ચક્રના-રાજગચક્રના (વાદ મહાલુવના કતા અભયદેવસરિ-ધનેશ્વર-
અનિતસિંહ-વર્ધમાન-દેવચક્ર-ચક્રપ્રભ-ભદ્રેશ્વર-અનિતસિંહ-દેવલક
મુગિ કે જેમણે પ્રમાણપ્રકાશ અને શ્રેયાસચક્રિત રચ્યા તેના શિખ)
સિદ્ધમેન સરિએ નેમિચક્ર કૃત પ્રવચન સારોદ્ધાર પર તત્ત્વજ્ઞાન
વિકાશિની નામની ઇતિ રચી (પી ૨, ૮૮, વે. ન ૧૬૪૦-૪૧,
પ્ર. ૦ દે. ૦ લા. ૦ ન ૫૮, અને ૬૪) તેમાં તે સિદ્ધમેન સરિ પોતાના
અન્ય ત્રયો નામે-સ્તુતિઓ, પદ્યપ્રભ ચક્રિત અને સામાચારીનો
પણ ઉદ્યેષ્ય કરે છે (પ્ર મા. ૦ ઇતિ પૃ ૧૮૭, ૪૪૦ અને ૪૪૨)
સ ૧૨૫૧ માં ભીમદેવના રાજ્યમાં લાટદેશના દર્ભાવતી-(ડોહા)
માં શ્રીમાલી શ્રાવકે વટપટક (વડોદરા) ના ૫ વૈશસરિ પામે તાડ-
પત્ર પર યોગશાસ્ત્રની ઇતિ લખાવી (પી ૩, ૭૭)

૪૬૦ આસડ—આ નામનો શ્રાવક મહાકવિ થયો તે ભિ-
લમાય (શ્રીમાન) વરના કંટુકરાજનો આનન્દદેવીથી થયેલ પુત્ર
હતો. કંટુકરાજને જનદર્શનમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી ગૂર્જરવગમાં મ-
ડલી (માડવ) નગરમાં મદારી ગયેલી પ્રતિષ્ઠા કરનારા અને શ્રી
દેવેન્દ્રમુનિના અવસ્થાથી મુગિપ્રાપ્ત કરનારા એના ભદ્રેશ્વર મુગિ
થયા કે જેના પદ્યો ‘કવિકાવ ગાનમ અભયદેવ મુનિના ઉપદેશથી
આમડે જન સિદ્ધાન્તનો આગ તથા લીધો હતો. આસડને ‘કવિસભા
ગૃહા’ નામનું ગિરિદ મન્થુ હતું ૩૧૭ તેને કાલીગસના એપદન પર

૩૧૭ આગર કવિદામન્ય મ પિરીયમીપમ્મ ।

તેવન્નમદાવન્ને રીચ્છરોદમિવેવા ૨ ॥

પુત્રા ગવરમાન્નર મિરોદ્ધમ્ય કવિગ ૩ ॥

રાગમન્ન કવિમમ્મ ગુર દર્શિ મ ગુ ૪ ॥

પિત્તને વસુધી વડાવડાંરાકન ।

વક મ વચ્છરોદિત્તેવુ દેવમનિન ॥

૪૮૫ અગત્યપાત્ર પત્રી તેનો જાનક પુત્ર મૂનરાજ (જા'ત મૂનરાજ) ગૂજરાતના ગત્યમિદામન પર જે વર્ષ ૧૯૩૫ માં ૧૦૩૫ પત્રી તેનો નાનો ભાઈ લીમદેવ બીજો જાત્યાવરથામા ગાદીએ આવ્યો, ત્યાંથી જ ગૂજરાતના ગત્યની દના બગડતી ગઈ અને માન-તો ઘન ન થતા ગયા.

૪૮૬ મ ૧૦૩૬ મા નાડપત્ર પર ગિરિધિપ્રિય ઉપેશભાત્રા વિનગતની પ્રત લખાઈ (પા. સુચિ નં ૬૪) મ ૧૦૩૭ મા આશુ ઉપર પ્રમિદ મત્રી પૂરીપાત્ર (પાગ ૩૮૧) ના પુત્ર મત્રી વનપાલે પોતાના મોટાભાઈ જગદેવના અંગે પોતાના નામથી જે દાથીએ હસ્તિનાગ્રામા ઠગવ્યા અંગે ત્રીજે દાથી પા. તેજે જ ઠગવ્યો દગે આ વનપાલે પોતાના પિતાના પગલે ચાલેને આશુના વિમનવમદિ મદિની કેટલીક દેગીઓનો ડોહોદાગ ન ૧૦૪૫ મા ઠગવ્યો છે.

ન ૧૨૮૧ મા મોમપ્રભસુગિએ ત્રીપાત્ર રવિ ॥ પુત્ર મિદપાત્રની વમનિમા ત્રી હુમારપાત્રપ્રનિમેષ ન્યા એ અગાઉ દોડવાઈ ગયું છે.

૮૮૭ મ ૧૦૪૩ મા પૌ. મિદ અદ્રપ્રભ સુગિના ગિખ્ય અને જયમિદ નૃપતિએ સન્માનોના નમ્રોપસુગિ પામેથી જેમણે સુગિપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું એના યોગોપસુગિ ॥ નિખ્ય હેમપ્રભસુગિએ હુગિપાત્ર મત્રીની નિગમિથી વિમનસુગિટ પ્રનોત્તરગતમાના પર વૃત્તિ રચી (જે નં ૮૦, જે ૦ પ્ર ૮૦) ગત્યગતના (નીતબદ્-માણિય-ભગ-તેશ્વ-વૈગ્યામી-નેમિયદ-માગચેચ-દ નિખ્ય) માણિયચદ સુગિએ મ ૧૦૪૬ મા (અવધન પ્રદાસીત વર્ષ-૧૦૧ મા ?) મમ્મદ દત્ત કાવ્યપ્રદાન પર કાવ્યપ્રદાગમદેત નામની દીક્ષા રચી આ દીક્ષા તે અથ પર પટેનામા પટેલી છે (પ્ર. આનદાશ્રમ અવમાત્રા પૂના, મ ૧૦૭૧ ની પ્રત જે ૦, પા. સુચિ નં ૬૭) આ સમયમા વાદિ દેવસુગિ નિ ભદ્રસુગિ નિ પગમાનદ સુગિએ અડનમડન દિપાન રચ્યુ (કેશવિજય ભ વદનાણુ)

૪૮૮ સ ૧૨૪૭ મા લીમદેવના રાજ્યમા લાટદેરો દડનાયક સોભનદેવ, અને મુદ્રાધિદારી ગત્યમિદ દના (પી ૩, ૫૧)

આસદ કવિ, ઉદયપ્રભ, પૃથ્વીચંદ્ર અને ઉદયમિહ. ૩૩૬

ટીકા, અોક નિનમ્તોત્તરુનિઓ અને ઉપદેશકદલી નામનુ પ્રકરણ (પી ૫, ૪૮) ની રચના કરી વળી પોનાના 'આનમચ્ચતી' નામની પ્રખ્યાતિ પામેના રાજાનામના પુત્ર ॥ તરણ વયમાજ થયેના મત્યુવી પોતાને થયેના ગોકમાથી અભયવશુગિએ બોધ આપી જાગૃત કર્યો હતો અને તેમના વાધ્યોથી વિવેકમજ્જી નામનુ પ્રકરણ પોને નિન કર્યું. (પી ૨, ૫૬, પી ૩, ૧૨ તથા ૧૦૦)

૪૯૧ અપાદનમ (શાકભગી) ગજ સમગ વાદીઓને ૭૧ ॥૨ ધર્મધોપ મુગિ થયા, તેમના પદ્ધત ગદ્યગોદાનગીના કતા યગોભદ્ર મુગિ થયા, તેમના પત્રી રવિપ્રમ મુગિ થયા ને તેમના શિષ્ય ઉપ પ્રભમુગિએ નેમિચંદ્ર મુગિના પ્રચયનમાગેદાર પગ વિપમપદ વ્યાખ્યા નામની ટીકા ગ્યી (પી ૩, ૧૨૬ ને ૨૬૨) તેમજ શિવતામચ્ચરિ કૃત પાચમા પ્રાચીન કર્મ ત્રય નામે નાનક પગ, અને બીજા પ્રાચીન કર્મ ત્રય નામે કર્મજ્ઞાન પગ પાણુ દિષ્ટને ગ્યી (પ્રાચીન કર્મ ત્રયોની પ્રખ્યાતના આઠ સલા ન પગ) ઉપગોક્ત (મોધિનતાકભ-ગીબૂપ એવા) ધર્મધોપ મુગિ-યગોભદ્ર મુગિ-દેવમેન ગણિુ શિ પૃથ્વીચંદ્ર મુગિએ કપટિષ્પન ગ્યુ (પી ૩ ન ૧૬૩, પી ૨, ૧૩-૬૯ પી ૩, ૧૫, ૩૬૭, જોસ, ૫૧૦)

૪૯૨ સ ૧૨૫૩ મા (૧૨૮૬ ?) શ્રીપ્રમમુગિ કૃત નર્મનિધિ પર તેમના શિષ્ય ઉદયસિંહે ટીકા ગ્યી અને સ ૧૨૫૪ મા કામ-દ્રદ ગચ્છની સાચેજ અપાયેના જાનિહર ગચ્છના ૩૧૮ [આનચદ્ર-

યેનોપદેશકદગ્યાજ્ઞાનપ્રચરણચ્છલાત્ ।

કૃત મોક્ષાચ્ચતી નેમ્ય પાયેયાતિવ્યમક્ષય ॥

—વિવેકમજ્જીવત્તિ પ્રગસ્તિ પી ૩, ૧૦૦

૩૧૮ કાસદ્રદ અને જાનિહર ગચ્છ જન એક સાથે નીચળા એમ તેજ ચરિતાના અતે જણાંચુ છે —

વિપાહરસાદાણ ગચ્છા ગુચ્છવ્યસુમણમણહરણા ।

જાગિહર-કાસદરયા મુણિમદુરપરિગયા દોત્રિ ॥૪૯॥

પરોપકાગપરાયણ પુરુષ હશે એમ સોમેશ્વરના એક વચનથી જણાય છે ૩૭૨

૫૦૨ આ રીતે અજ્યપાવથી ત્રિભુવનપાલ સુધીનું જન સાહિત્ય જોયું બીજી બાલુ વસ્તુપાલયુગમા સાહિત્યપ્રવાહ બહુ જોસથી વહેતો હતો અને તે આ પૃથ્વીના પ્રકરણમા બતાવવામા આવેલ છે

૫૦૩ અપભ્રંશ સાહિત્ય—આ દરમ્યાન અપભ્રંશ ભાષામા જૈન ઋષિઓએ જે માહિત્ય રચ્યું તે પૈકી જે અત્યારસુધીમા દગ્ગો ચર થયું છે તે એ છે કે—સ ૧૨૭૮ મા રત્નપ્રભસૂત્રિએ ગ્ઝેલી ઉપદેશમાવાપરની દોષદ્રી વૃત્તિમા અને સ ૧૨૪૧મા સોમપ્રભાચાર્યે ગ્ઝેલ કુંભારપાલપ્રતિબોધમા કેટલોડ અપભ્રંશ ભાગ આવે છે મ ૧૨૪૭ (૧૨૭૪) મા મહાકવિ અમરગીર્તિએ ગોધગમા કલ્પ (કાન્હ?) ગાન્યમા ગૃહસ્થોના પટ કર્મોના ઉપદેશ મળધીનો અથ નામે છક-મુવએમો પ્રાય અટ્ટી હજાર ગાથા પ્રમાણુ અપભ્રંશમા એક મહિનામા રચી નાખ્યો હતો, અને તે તેમણે નાગરકુલ અને કંપ્પકર (કલ્પપુ?) વશના ગુણપાલના અશ્વિણીથી ચયેલા પુત્ર મહાભવ્ય નામે અવપસાય (અબાપ્રસાદ)ની પ્રાર્થનાથી રચ્યો અને તે અબાપ્રસાદને તે ઋષિ ખોતાના લઘુમવુ કહે છે તેથી તે ઋષિ જાનિએ નાગર બ્રાહ્મણ જણાય છે, છતાં તેમણે દિગંબરી જૈન દીક્ષા લીધી હતી તેઓ મુજ અને લોજના સમયમા ચયેલ અમિતગતિ નામના દિગંબર આચાર્યના પ્રશિષ્યના પ્રશિષ્ય હતા તેમણે બીજા સાત ગ્રંથો ગ્ઝેલા જણાવ્યા છે—નેમિનાથચરિત્ર, મહારીગચરિત્ર, ચશોધગચરિત્ર (પદ્ધિયામદ), વર્મચરિત્ર ટિપ્પન, મુલાપિન રત્નનિધિ, સુડામણિ અને ધ્યાનોપદેશ, આ સિવાય લોકેને આનન્દાયક સન્કૃત પ્રાકૃત દાન્યો તેમણે વણા રચ્યા હતા આ પરથી તેમનું મન્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષામા કેટલું પ્રાણીય હશે તે વળી

૩૭૨ વૃદ્ધ્ય વિગતાથય ત્રિતવતિ થી દેનચન્દ્રે રિય

શ્રી પ્રત્નલદાનન્તરેણ વિરત વિદ્યોચકારમામ્ ॥

નામેય ચત્યમા પાર્શ્વનાથની તથા ચંદ્રપ્રભત્વામિ સ્ત્રીમધ્ય યુગધર્મી
અને અમિકા ભારતીની મુર્તિ ગ્યાપિત કરી આ પ્રજ્ઞાદાનની
પ્રાર્થનાથી સ ૧૨૯૯ મા અભાદિદન નગરમા નાગેન્દ્રગઢના
વીરમુર્તિ-પરમાવગીય વર્ધમાન-ગમ-ચંદ્ર-દેવ-અભયદેવ-ધનેશ્વર-
વિજયમિદમુર્તિ ગિપ્ય વર્ધમાનમુર્તિએ ૫૪૯૪ શ્લોક પ્રમાણ વામુ-
પ્રભય ચગિત ગચ્ચુ (વિ ન ૧૭૭૭, પ્ર૦ જ્ઞ ૫ મમા ન ૧૮)

૫૦૦ આ મમયમા તાડપત્ત ૫ મ ૧૨૪૭ મા ૮૫મુત્રની
(પી ૩, ૫૧), ૧૨૫૧ મા હેમચંદ્રન યોગશાસ્ત્રની (પી ૩, ૪૫)
પ્રત લખાઈ ૧૨૬૧ મા ભીમચંદ્રન્યે માનતુગદ્ધન સિદ્ધજયતીની
પ્રત પ્રાપ્તાદ હ નાઉ શ્રાવિદાએ મુકુલિકાગ્યાનમા લખારી અન્નિત-
દેવ મુર્તિ અર્પણ કરેલી (પી ૩, ૪૫), મ ૧૨૦૪ (૧૨૮૮) મા
શુભપાત્રન પ્રાદ્ધન ઋષિદત્તા ચગિનની પ્રત અભુદિનવાટકે ભીમ-
દેવના ગાન્યમા (કી ૨, ૬) લખાઈ અને સ ૧૨૯૫ મા
ખગત નિનપતિ-જિનેશ્વરમુર્તિ વિ વીગ-કેવલ ગણિએ આવચ્ચ-
દત્તિ (કા છાત્રી) અને સ ૧૨૯૬ મા ઉપદેશદેવીદત્તિ પુસ્તકની
તાડપત્ત પ્રતો લખાઈ (પી ૫, ૪૨)

૫૦૧ વગી ગૃન્ગાનના સામત-આણુના રાત્ર દ્વાગનર્પ (કુમા-
ગ્યાનના મદા મામન્ત ચમોત્તવનો પુત્ર)ના લાઈ પ્રજ્ઞાદાનદેવે પાર્થ-
પગદમ વ્યાયોગ ગચ્ચુ (પ્ર ગા એ સી) ને પોતાના નામથી
પ્રજ્ઞાદાનપુ (પાનણપુ) વચ્ચાચ્ચુ ને ત્યા પાર્શ્વરિદાગ નામનું જન
મદિં ડગચ્ચુ અજ્યપાન મેનાડના ગન્ત મામતમિદ નાચેના યુદ્ધમા
જાલ વવાયો દનો, યાગ ગાન્ય જો પ્રાણોની ગતિ આ પ્રજ્ઞાદાનદેવે
(પાનનસી)એ પોતાની રીગનાથી કરી દત્તી પ્રજ્ઞાદાનદેવે ની ભોજ
અને મુજ મજાની એક દડળમ પ્રાન ન્યા ગચ્ચાનુ મોમેશ્વર દે
છે ૫૨૭ તે ય્યા પ્રજ્ઞાદાનદેવના બીજા પ્રમે દ્વાય લાગના નથી
પણ આ પત્તિ(રાત્ર) દેવે મોમેશ્વરના પિતાના ગર ગાય ને અચ્ચાન

प्रकरण ३ शुभं.

वस्तु-तेज-युग. [स १२७५ थी १३०३]

वस्तुपालतु आत्मवृत्तात्

तस्यानुज पितृपदाम्बुजचचरीक धीमातृभक्तिसरसीरसकेलिहस ।
गाक्षाजिनाधिपति धर्मनृपागरक्षो जागर्ति नर्तितमना मुदि वस्तुपाल ॥
न गन्द्रगच्छमुकुरामरचन्द्रसूरि-पादाब्जभृगहरिभद्रमुनीन्द्रशिष्यात् ।
व्याख्यावचो विजयमेनगुरो मुधाभ मास्याद्य धर्मपयि सत्पथिको भवद्य ॥
तुर्वन्सुहृ विमलरवतकादि तीक्ष्णयात्रा स्वकीय पितृपुण्यकृते मुदा य ।
सर्धाऽसघपदरेणुभरेण चित्र सद्दर्शन जगति निर्मलयावभूव ॥
य स्वीयमातृपितृवन्धुकलत्रपुत्रमित्रादिपुण्यजनये जनयाचकार ।
सद्दर्शनग्रजविनामकृते च धर्मस्वाभावनी बलशिनीमवनीमशेषा ॥

—वस्तुपालकृत नृनागप्राप्तान्दकाव्य भग १६ श्लोक ३१ थी

—, ५७

—तेना (भट्टदेवना) न्हानो भाई ते (५) वस्तुपाल के ने पिताना
अश्वत्थमना सेवक भातृश्रीनी अश्वत्थी सरोवरभा रसभय रमत रमते।
असे जिनेश्वरना धमइपी राजनो साक्षात् अ गरीक तरीके प्रेमभा नाथता
अनजाले ल । छ,

ગદ્યાય નેમ છે (જુઓ લેન ૧૪૦ કવિઓ પ્રથમ ભાગની પ્રત્યાપના પૃ ૭-૭૮)

૫૦૪ આ સિવાય ચંદ્રગસધિ, જયવેગગિફૂન ભાવનાસ વિ આ સનકમા મળી ગદ્યાય તેમ છે આ પછી અપભ્રંશ ભાષા માહિત્ય-ભાષા થઈ હતી તે અપભ્રંશ જાણ્ય છે

૫૦૫ જૂની ગૂજરાતીનું માહિત્ય—અપભ્રંશ ભાષા જોડાતી ગઈ તેમા રૂપાન્તર થતુ ગયુ અને તેના પગિણામે જૂની ગૂજરાતી, જૂની દિન્દી, વગેરે ભાષાઓ આધુનિક ગૂજરાતી દિન્દી આદિ રંગ-ભાષાઓના મળ-જૂના સ્વરૂપમા-પગિણી હતી આ જૂની ગૂજરાતીમા ગમ આદિ ઓક કૃતિઓ થતી ગઈ તેમા સનકમા ગારિ-ભદ્રસુગિએ લેન મદાપુરો નામે ભગનેશ્વર આદુમવિપર ગમ સ ૧૨૪૧ મા ગયો તેનો એક નાનો છુદ્ધિગસ છે કે જેમા મામાન્ય ઉપદેશ છે જિનેશ્વરસુગિના પિતા નેમિચંદ્ર ભાંડગારિકનું સ ૧૦૪૫ નુ જિનવ નભસુગિ ગીત છે, મહેદ્રસુગિ ગિધ્ય ધર્મે શી મહારીગના દાખ્ય શુધર્મા આમિના નાખ્ય-પદ્ધત જમ્વામી ચગિત ગ્યેલુ છે અને વસ્તુપાનના કુનગુર નાગેદ ગરગના વિજયસેનસુગિએ કેવલ-ગિરિ ગમો સ ૧૦૮૭ આસપાસ ગ્યો છે મદદગરગના રામચંદ્ર સુગિ ગિધ્ય મગતસુગિએ મહારીગ જમ્વામિયેદ દાખ્ય પ્રાચીન ગૂજરાતીમા વ્યુ છે [જુઓ લેનગૂજરાત કવિઓ પ્રથમ ભાગ પૃ ૧ થી ૪]

તસ્યાગુજો વિજયતે વિજિતેન્દ્રિયસ્ય સારસ્વતાસ્તરતાદ્ભુતહર્ષવર્ષે ।
શ્રી વસ્તુપાલ इति भास्वतलरिषतानि दांस्याक्षराणि मुकुतीं इतिना
विलुपन् ॥

અન્યથેન વિનયેન વિશયા વિવ્રમેણ મુરતવ્રમેણ ચ ।

કથાપિ કોઽપિ ન પુમાર્પવતિ મે વસ્તુપાલસદ્દશો દશો પથિ ॥

—સોમેશ્વરકૃત આશુપ્રચરિત સ ૧૨૮૭

‘તે દંદ્રિયજ્ઞથીને લગુળધુ નામે થી વસ્તુપાલ સારસ્વત અમૃતથી અદ્ભુત હર્ષરૂપિ કરનાર-અમૃતવર્ષી કવિ અને વિદ્વાનોના ભાણતલપર લખાયેલા દુરક્ષણને બુ સી નાખનાર તરીકે વિજ્ઞથી છે

‘વયા, વિનય, વિત્રા, વિક્રમ અને મુકુત-એ ક્રમમા વસ્તુપાલ સમાન અન્ય કોઈ પુરુષ ક્યાઈ પણ મારી દષ્ટિએ આવતા નથી

૫૦૬ “મહામાત્ય વસ્તુપાલ-તેજપાલ-ગૃજરાતના આ બે વપિગ બધુઓએ પોતાના સદ્ગુણો અને મુકુત્યોથી જે કીર્તિ મેળવી ગયા, તેની કીર્તિ મેળવનાગ પુરુષો ભારતના અંતિદામિક મધ્યકાલમા ઘણા થોડા થયા છે

‘એ બંને ભાઈઓ-જન્મથી હતા તો પુનર્વિનાશિત માતાના પુત્ર, પણ ગૌરવ અને મમ્માનની દષ્ટિએ આદર્શ ક્ષત્રિયગવોથી પણ પૂન્ય તેના થયા, જનિથી હતા તો વૈશ્ય, પણ ચોર્ય અર્થે ઔદાર્યના ગુણે ઢગી મહાન લત્રિયોથી પણ ચઢી જાય તેના થયા, પદથી જતા તો મહા માત્ય, પણ મત્તા અને સામર્થ્યના યોગે ઢરી મોટા સમ્રાટોથી પણ વડી જાય તેના થયા ‘પ્રમર્થથી હતા તો જૈન, પણ સહિષ્ણુતા અને મમદશિનાના મર્માને લોડમાન્ય મહાત્માથી પણ જ્ઞતાય તેવા થયા, વ્યવમાયથી હતા તો ગજ્ઞમેવડ પણ ઢળા અને ધર્મના અનાંકિડ પ્રેમપ્રભાવે યોગી પુરુષોથી પણ વદાય તેવા થયા, અને વેપથી હતા તો વૈલવશાલી શુભ્ય, પણ ત્યાગ અને ત્રિગગની વાસનાએ મુનિજનોથી પણ અલિવાદાય તેવા થયા

૭૨ વિદ્વાનો-કવિઓને તેજે પોખ્યા દના-સન્માન્યા દના-કદ
 ૮૨ નવાલ્યા દના તેઓએ વસ્તુપાનની પ્રતિમાના મધો ૨૨
 દના આ મધો વસ્તુપાનના સમયમાજ ન્યાયેલા દોઈ મામાન્ય
 ૨૩ ગીને આપણા કવિઓ ૥ કાઓમા ગદેની અનિચયોનિચાની પ્રતિ-
 સાત્મક શાંદર્યના બાદ કળના વિશેષ વિગમનીય અને અનિદામિક
 વિગતોનો સત્ય પ્રકાશ પાડનાર ગાળી નકાચ તે પછી દુદમા દાચ
 ૭૫ જે અને કદક નોનીતુ તે ૥ સમય પડીના મધોમાથી પણ
 ઉપયોગી થાવી દખીકતો મળે છે પણ વિનાશભયથી તેને આ પામ
 અર્થવાનુ યોગ્ય નથી ગળ્યુ ૨૭૪

૩૭૪ વસ્તુપાલ સળધી સમકાલીન સાહિત્ય ૧-૩ આદ્યપદ્યકવિ
 સોમેશ્વર ૧ કીર્તિદોમુદી (સ ૧૨૮૨ આસપાસ), અને તેના બીજા મધ
 નામે સુરથોત્તમવનો છેલ્લો સમ, તથા ઉદવાપગધરના દરેક સર્ગનો છેલ્લો
 ૨૬ ૬-૫ સોમેશ્વરકૃત ગિગનારના તેમજ આશ્રુના મહિમા મતરેની
 નેમ જે વસ્તુપાલ પ્રસસ્તિનો ૩ ૧૨૮, ૬ અર્ધિમિલિત સુકૃતકીર્તન,
 (મ ૧૨૮૫ આસપાસ), ૭-૮ લયલિલકૃત હમીરમદમદન નાટ્ય-તથા
 વસ્તુપાલ પ્રગમ્તિકાવ્ય, ૯-૧૦ ઉચ્ચપ્રમશ્નકૃત ધર્મબુદ્ધિ નામનુ ૧૬
 સમગ્ર મદામવ્ય તથા સુકૃતકીર્તિદોમુદીનિ કાવ્ય આ બધા મત્રીની સત્તા
 અને કીર્તિનો સૂર મંદાન્ડે તપતો હોય તે સમયે મેટરે સ ૧૨૮૬-૮૮
 પહેલા ન્યાયા છે ત્યાગપછીના તેના જીવનનો અર્ધરાજ હર્ષ આખા નથી
 ૧૧ બાવચ દ્રશ્ય ન સ ૧૨૮૬ પછી વસતિવાસ ૨૦૫ ૨૨૫ ગતા તેમા
 પણ પડીના તેના જીવનનો વૃત્તાત નથી વસ્તુપાલ થઈ ૧૫૫ પડીનુ સા-
 હિત્ય ૧૨ મેરુગૃત પ્રળધચિતામામી મ ૧૩૬૧, ૧૩ જિનપ્રમકૃત તીય-
 ૩૮૫ સ ૧૪ રાશેખરકૃત અનુવિસતિ પ્રળધ સ ૧૪૦૫ ૧૫ જિનહરકૃત
 વસ્તુપાનચરિત્ર સ ૧૪૬૭ કે જે ન ૧ ને ૧૪ ને અનુસરે છે છતા તેમા
 ધાળી નથી અને ઉપયોગી માળિની ૬ બાધાની કૃતિઓ -૪૬ વસ્તુપાલ રાત
 હીરાન દસરકૃત સ ૧૪૮૮ ૧૭ લક્ષ્મીસાગરસુરકૃત (પ્રાય સ ૧૫૪૮),
 ૧૮ પાશ્વ-વદ્રકૃત પ્રાય સ ૧૫૫૫, ૧૯ સમયસુદરકૃત સ ૧૬૮૨ (૬),
 ૨૦ મેરુવિજયકૃત સ ૧૭૨૧ વસ્તુપાલ સળધીના લેખોમા સુકૃત સ કી-
 તન, વસતિવાસ, હમીરમદમદન, નરનાચયજ્ઞાન ૬ એ ચારે પર ૨૧૦

અશ્વગજ નામનો પુત્ર થયો તે માનુષ્ય દત્તો ને તે મત્રીદાયમા પ્રવીણ દત્તો એટલુજ નહિ પરંતુ વ્યવમાયમા બહુ ઉદ્યોગી દોષથી તેણે ન્યાય માર્ગે ધન સાંઠે ઉપાર્જી ધર્મદાયોમા અર્ચ્યુ ગન્તમા મોટા દોષા પર ગદી ચૌકુચ ગજની પ્રીતિ સપાદિત કરી તેણે પોતાની માતાની સાથે માન નીર્યાયાત્રા-ગાનુજ્ય અને ગિરનાર પર કરી ૩૭૧ દડપતિ આશ્રુની ૨૭૭ પુત્રી કુમારેરી માથે તે પરગ્યો કુમારેરી વિધવા દત્તી ૨૭૮ તે વાન દિપ્પણ ૩૭૪ મા નોખેલા ૧થી

૩૭૧ નરનારાયણાનકમા ને વસતિલાસમા ૭ યાત્રાનો ઉદ્દેશ ઉ નિરનાર પ્રથસ્તિમા ને યાત્રાનો ઉદ્દેશ કરી તેને 'સમપતિ કહેલ ઉ

૩૭૩ પ્રાગ્વાટ વસમા સામતસિદ્ધ-સાતિ-પદ્મનાભ-નામક પુત્ર આબુ તે ચૌકુચ રાજ્યનો દડપતિ-(નિનદર્પણુ ૧૦ ચૈ)

૩૭૮ માત્ર ન ૧૨ એટલે સ ૧૩૬૧મા મેરનો રચેલા અબધ-ચિતામતી પૃ ૨૫૧-૫૨ મા કુમારદેવી વિધવા હતી એ વાત આવી છે અને તે આ રીતે કે - મત્રીઓની જન્મચર્ચા એવી છે કે-કયારેક શ્રી પાટણમા બદારક દશિમદ્રુરિના વ્યાખ્યાનમા કુમારદેવી નામની એક ૩૫-વડી વિધવા શ્રી આવેરી તેના સામુ આચાર્ય વારવાર જોવા લાગ્યા, તેથી ત્યાં બેઠેલા મત્રી આગરાજનું મન તેના પર આકર્ષાયું તેના ગયા પછી મત્રીએ ગુને તેની સામુ જોવાનું આમદપૂર્વક કારણ પૂછ્યું ત્યારે ગુએ વધુ કે ઇધ દેવતાએ અમન ને શ્રીની કુખમા સૂચ અને ચંદ્રમાનો લાવી અવતાર કહેલો તેથી તે બાગતમા સામુદ્રિક લક્ષ્મીને બમે કરી જોતા હતા આ રીતે સુરિ પાસેથી તત્ત્વ જ્ઞાપીને તેણે તે શ્રીનુ અપદગણ વધુ અને પોતાની પ્રિયા બનાવી ક્રમથી તેના પેટ જ્યોતિરિદ્રો જેવા તે વસ્તુ-પાલ તેજપાલ નામના મહામત્રીઓ થયા —આ વાત ન ૧૩ થી ૧૫ એટલે જિનપ્રબે, રાજરોખે કે જિનદર્પે પણ પોતાના અથમા જણાવી નથી પણ ન ૧૭, ૧૮, અને ૨૦ ના વસ્તુપાલના રાગ્નામા સ્પષ્ટપણે જણાવી છે તેથી તે રાસ-નરો મેરગુને અનુસર્યા છે એમ મગજય છે સ્વ મણિમાર્ગ વાસ જણાવે છે કે મેરગુન વસ્તુપાલ તેજપાળથી લગતગ ૫૭ વર્ષે-નચન્કા-ગમા થયો તે વખતે બને મત્રીઓના વસજો દયાત હોવા જોઈએ, લોકોને પણ ૧૨ ૧૨ એ વાત જ્ઞાપીતી હોવી જોઈએ એ વખતે મિને વિચસનીય

વસતવિવાસ અને પ્રજાધ ચિનામાળીમા એમ જાણાવેલું છે કે વસ્તુ-
પાલ-તેજપાત્ર બે બાઈઓ ધોજકે ગયા દના અને વીરધનને પોતે
તેમને અધિકાર આપી નીચા, પરંતુ મુદ્દનસંકીર્ત્તિ, વસ્તુપાત્ર-
પ્રચાલિત અને મુદ્દન કીર્ત્તિ દર્શાવિનીમા એમ જાણાવ્યું છે કે જાને
બાઈઓ ચૌતુર્ય રાત્ર લીમનેની નોકરીમા પડેના બેઠાઈ ગયા
દના અને વીરધનના કહેવાથી લીમે તેમને વીરધનનો મોખ્યા દતા
લીમના પ્રધાન તરીકેની પગથના પોતે ગીકારી એક વસ્તુપાત્ર
પોતાનું કથન આ બીજી વાતને ટેકા આપે છે ૩૭

૫૧૧ લીમને (લીમે) નજર અને લપટ દતો તે લોજા
નીમ એ નામથી પ્રસિદ્ધ થયો તેને ન્દાનપાત્રમા ગત્ય મળ્યું હતું
તેથી તેના મ-રીઓ તથા સામતોએ તેનું ઘણું ખર્ચ રાત્ય દનાવ્યું
પદાગના દુઃખનોના હુમતામાથી પોતાના રાત્યનું રમણ કરવાને
તે સમિતમા ન દતો પ્રજાધીન અંગે મ ૧૨૫૩મા ગૂજરાતને
૧૮૫૫ હતું આથી તે નામમાન ગત્ય ગ્લો અને ગૂજરાતના ગત્યના
હુમાવેના વંશન અને પ્રાનિદાને પાછી મેજનના માટે કુમારપાલની
માગીના પુત્ર અગોગાગના પુત્ર લાવણ્યપ્રસાદ (લવણપ્રસાદ)ને પોતાનો
મદામહાશ્વર-સવેશ્વર (racer-egent) બનાવ્યો આ પ્રમાણે
લીમ કક્ષા નામનો રાત્ર દતો આ લવણપ્રસાદ અને તેનો યુવ-
જી વીરધન ગૂજરાતના ખરા ગત્ય જેવા દતા હતા તે પિતા-
ન અણુલિલપુત્રની ગાદીને વક્ષાદર રથા અને ગાદી પચાવી પાડી
યુ નહિ-પોતાને મદારાજાધિરાજ તરીકે કહેવડાવ્યા નહિ, પણ કક્ષા
દામહાશ્વરના પદથી સતુષ્ટ રથા રાજો લવણપ્રસાદ અણુલિલ-
દગ્ધારમા રથો હોય એમ લાગે છે અને પોતાની માતાના

૩૭૬ માસ્વત્રપ્રમાવમધુરાય નિરન્તરાયધર્માત્સવવ્યતિકરાય નિરન્તરાય ।

મો ગૂર્જરાવનિશિરોમણિમીમમૂપમન્ત્રીન્દ્રતાપરવશત્વમપિ પ્રપેદે ॥

ચડાઈમાં જ્ય થયો નથી દેખાતો ખલાત તો અમારી કુલકમાગત સંપત્તિ છે, માટે અમને ખલાતમાં પ્રવેશ કરવા દઈ પછી તમે સુખેથી રાજ્ય કરો વીરધવજે તમને એક શહેર આપ્યું ત્યારે શંખ-રાજા તમારા ગુણોની વધારે કદર કરશે અને તમને એક આખા દેશનો આગેવાન બનાવશે આ શંખરાજાએ જોણે બાર માહલિક રાજ્યની મૂર્તિઓને પગમાં સોનાની સાકળેથી બાંધેલી છે, અને જોણે એક બાળુ અર્જુનરાજના પુત્રાએ માલવાના રાજાને વચમાં ગંધી દુહ્યો કર્યો અને બીજા બાળુ યાદવ રાજા સિંહનું લશ્કર સામું આવ્યું ત્યારે, યાદવરાજાના આખા સૈન્યને નસાડ્યું તેની સામે તમે વાણિયા નહિ ટકી રોકો, વાણિયાને નાશવાથી શરમ નથી " આના ઉત્તરમાં વસ્તુપાલે ફતને જણાવ્યું કે ' દુર્ભાગ્યવશ તારા સ્વામીની બુદ્ધિ ન્યાયમાર્ગનું અવલંબન કરવામાં ધૂણા કરતી હોય તો તું જઈને તેને સ્પર્શ કરી દે કે અમે પણ તેના અખડ ઉદ્ધોગનું ખડન ખડગ દારૂ કરવા માટે સંપર્શ તૈયાર છીએ (કી કૌ) શંખરાજા જે પ્રમાણે મને મળવા માગે છે તે પ્રમાણે તેને મળવા ખુશી છીએ ભલે તે આવે આખો દેશ તે આપશે એ તેનું કથન મારે સુકન છે માહલિક રાજાઓની મૂર્તિઓ પગે બાંધી તે ઠીક છે, પણ યાદવરાજાના કેદખાનામાં તેના પગમાં બેડીઓ પડી હતી તેથી મને દુઃખ થાય છે ૩૮૨૬ક્ત ક્ષત્રિયોજ યુદ્ધ કળાના રહસ્યને જાણે છે અને વાણિ-

બાર માહલિકની મૂર્તિઓ તેના પગે સુવર્ણની સાકળથી બાંધાતી હતી એમ વસંતવિલાસમાં જણાવ્યું છે ખલાત પડેલા ભાટદેરાના રાજાના તાબામાં હવે, પણ તે રાજા પાસેથી વીરધવજે ખુચવી લીધું હતું એક બાળુ સિંહ-નની ચડાઈ અને બીજા બાળુ મારવાડના રાજાઓને જળવે-દ્રોહ રે સ્થિતિનો ભાગ લઈ ખલાતપર તેણે દુમનો કર્યો પણ વસ્તુપાલે તેને હરાવ્યા નામુ માટે જુઓ હમ્મીરમદમદન (મા. એ. સી.)

૩૮૨ ક્ષત્રિયા સમરવેન્નિરહસ્ય જાતે ન યતિજો ધ્રમ એવ
અમ્બહો યતિગપિ પ્રપો ॥ મહિદામ્બનનુર ન જપાત ॥

અમને ગત આપી અમારૂં સર્વદેવ દગી જેવું નહિ ' ગતએ આ
ખામન તેમને ખાતરી આપી અને બને ભાઈઓને ગતમુદ્રા આપી
મનીષ ૫૦ નિયુક્ત કર્યાં (ખી કી) આ ઘટના મ ૧૨૭૬મા બની

૫૧૩ આ મંત્રીઓ નિમાયાથી વીંધનગા રાત્રીનો ઘણો
ઉદય થયો લાટનેના નાભેનું ખભાન બધું તેજો સ્વામીન ક્યું
હતું તે ગતગતનું સમૃદ્ધિવાન મોટું મદ્ય હતું અને સત્તા તથા
સમૃદ્ધિનું મોટું મયદ હતું વસ્તુપાળને ગતએ ખભાન મોકલ્યો
ત્યાં જઈ પ્રભને કષ્ટ દેનારા પૂર્વ અધિકારીઓને કમન દૂર કર્યાં
દુર્જનોને રામ ૧ ક્યું તેથી સન્નનો આ વ્યાપારીઓ નિગતે
રહેના-વ્યાપાર કરવા નામ્યા ગૃજરેરા નર્મ ૧ નુખ અને નાતિ
ભોગવનો દનો ત્યાં દમિપુના ગત ગિદનનો નાપ થયો તેણે
અચાનક આક્રમણ કરી મોકલેથી મેના ભર્ય નુધી આની,
લાવણ્યપ્રસાદ અને વીંધવન બને પિતાપુત્ર મામે ગયા આ નાની
ગોદદ (ગોધગ) અને લાટ (ગૃજરાનનો દમિપુ રેલ)ના ગત કે
જે સાથે ગયા દના તે મારનાડના ચાર ગતઓ સાથે મળી ગયા ને
બને પિતાપુત્રો ગમબગમે ડોલી દીધા, ગા તે જોએ ધીગજ ન
છોડના યાદેવાની મેના મામે તૂટી તેને દરારી પત્રી તે ઝમે રાજતઓએ
આ બને પિતા-પુત્ર માથે સધિ કરી પત્રી માળનાના રાત્રીઓની
મામે થઈ તે કાર્ય મલાળ્યુ

૫૧૪ અમી બ્યારે ઉક્ત પિતા-પુત્ર સગ્રામમા આમત્ત દના
ત્યાં ખીજ ખાત્રુ વસ્તુપાનની શુદ્ધિ આ નીગતાની પરીક્ષાનો અન-
સર ઉપગ્રિયન થયો ખભાનમા વસ્તુપાન પર ભર્યના ગત
રાખેટલ દૂત મોલ્લી દલા-યુ 'વીંધનગનો મારનાડના ગતઓએ કરેલી

૩૮૧ રાખ તે લાટદેગના ચાદમાણ રાજ ગિદના ભાઈ મિધુરા-
નનો પુત્ર હતો તે એક થોડો દનો અને ચાદવ રાજ ગિદાણના સેન્યને
તો નર્મદાના તીરે પાણી કાઢ્યું હઈ એક વખત તે ચાદવરાજથી મેદ થયે
અને તેની સમક્ષ જતા તેણે તેના વ્યક્તિત્વથી અભય છોડી દીધો હતો

યાઓ તે જાણના નથી એ વાત છે અર્થાત્ તે કે વાણિયો હતો તોપણ તેણે કોંઈકના ગજા મદિનકાર્જુનને લગાધમા દાગી નાખ્યો નોતો ? હું વાણિયો છું પણ અમિરૂપી ત્રાન્વાથી ગણુપી દાટમાં કેમ કામ લેવું તે માટે પ્રખ્યાત થયેલો છું તનુઓના મગતક રૂપી માન ખરીદું છું અને તેની દિમનમા તેમને સ્વર્ગ આપું છું તો તારો શાખ મિધુગજનો ખગે પુત્ર હોય તો તે તુગન આદી આની શુદ્ધતુ ગ્યમ પમંદ ક વા કહેજે' (૧૦ વિ.)

૫૧૫ ત્યાં પછી પ્રચલ શુદ્ધ થયું શખના યોદ્ધાઓ અને વસ્તુપાનના યોદ્ધાઓ મરાયા અને શખની મામે મત્રીએ પણ પોતાની નવવાર આનથી બદાગ કરી, અને ચોને મૈન્ય સાથે ચડ્યો શખ આ નવા સૈન્યને જોઈ વસ્તુપાનને અજ્ઞેય માની ભરૂચ તરફ નાખી ગયો (મે ૧૨૭૬ મા વસ્તુપાનના પુત્ર જ્યન્તસિંદને ખ આતનો અધિપતિ (મુગો) નીચો તે પહેલા શખ સાથેનું આ શુદ્ધ થયેલું હોય જોઈએ)

૫૧૬ તે બંને મત્રીઓનું ગ્યાન વળી કઈક અજમજ હતું વીગધવનો બંને ભાઈઓ ઉપર મંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો અને તેમની વિરૂદ્ધની આદીચુગલી પર તે જગ પણ લક્ષ આપનો નહોતો વીરધન લતા સમસ્ત રાજ્યનું સર્વશ્રેષ્ઠ મદામાલ વસ્તુપાન પાસે હતું, અને રાજાનો સમસ્ત મુદ્રાગ્યાપાર મત્રી તેજપાનના હાથમા હતો આ સર્તા અને વિશ્વાસ અયોગ્ય સ્થાને મૂકાયા નહોતા આ બંને ભાઈઓ કે જોઓ મોટા યોદ્ધા હતા અને જેમનામા વાળીજ ઉચ્ચ પ્રકારની રાજ્યદ્રાગી દક્ષતા અને ગજનીતિચતા હતી, તેઓએ રાજ્ય અને રાજ્યસત્તા વધારનામા આપેલો કાસો ધણો વિસ્તાર છે વાધેવાઓનું

દૂત । રે વણિગહ રણદેદે વિશ્રુતોઽસિતુલયા કલયામિ ।

મૌલિભાણ્ડપટલાનિ સિપૂણા સ્વર્ગવેતનમથો વિત્તરામિ ॥

કાકા તેજપાલના મૃત્યુ પછી તેના આરક તરીકે - ચદોન્માનપુર (ચાણુસમા ?) મા એક જિનમદિર, સરોવર, ધર્મશાળા, સત્રાલય કરાવ્યા (જનહર્ષ-વસ્તુપાલ ચરિત્ર ૮-૫૯૨-૫૯૩) જૈનસિંહને જ્ય તલદેવી, જમ્મણ દેવી અને રૂપાદેવી નામની ત્રણ સ્ત્રી હતી લાવણ્યસિંહ સ ૧૨૯૬ મા લગ્નનો હાકેમ હતો, તેને ચણુદેવી અને લખમાદેવી નામની બે સ્ત્રીઓ અને ગહિરદેવી નામની એક પુત્રી હતી તેજપાલને સુહડદેવીથી સુહડસિંહ નામનો બીજો પુત્ર હતો, વળા બહિલકે નામની પુત્રી હતી સુહડસિંહની બે સ્ત્રીના નામ સુહડદેવી અને સુલખણદેવી હતા.

૧૨૧ સ ૧૨૭૫ વર્ષમાં મત્રી વસ્તુપાલ અને તેજપાલથી પ્રાગ્વાટ લઘુ શાખા પ્રગટ થઈ, ૩૮૫ એટલે તેમના સમયમાં પોતાની ચોરવાડ જ્ઞાતિમાં 'દશા' અને 'વીસા' એ બે ભેદ પડ્યા વીસ વસાના-ઉત્તમ-પૂરી યોગ્યતા વાળા તે 'વીસા', અને તેથી ઓછી યોગ્યતા વાળા તે 'દશા' [આ દશા વીસાના ભેદ અન્ય વણિક જ્ઞાતિઓમાં અને તે ગૂજરાતમાં ધીમે ધીમે દેખા દેતા ગયા, અને સ ૧૫૧૨ મા તે આ ભેદ જાણીતા થઈ ગયા.] ૩૮૬

૧૨૨ ધનસાગર અને તેનો સુદૃઢ્યોમાં ઉપયોગ—વસ્તુપાલના પૂર્વજો મત્રિઓના અધિકાર પર નિયુક્ત રહ્યા હતા અને

૩૮૫ જુઓ જૈન કો હેરેહના સન ૧૬૧૧ના ખાસ અકમાં મે આપેલી 'તપાગચ પદ્માવલી' અને જૈન સા સરોધકના ખડ ૧ અક ૩ મા આપેલી 'વીરવચાવલી'

૩૮૬ સ ૧૩૬૧ નું મેરુવગુ પ્રબધવિવામણી, સ ૧૫૭૮ ડ સાભાગ્યનદી કૃત વિમલચરિત્ર, સ ૧૭૨૧ મા મેરુવિજય રચેલ વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ, સ ૧૮૮૧ મા દીપવિજય બનાવેલા 'સોહમ કુલરતનપદાવલીરાસ', કાન્હડકે પ્રબધ આદિ પરથી સ્વ મણિલાલ બકારસાઈ બ્યાસનો નિષ્કૃય જુઓ તેનો મથ નામે 'શ્રીમાળા (વાણીઆ)ઓના જ્ઞાતિભેદ' સ. ૧૯૭૭

ત્રી પડ્યો યવન તોળા તોળા દરી અર્દી તર્દી ભાગવા લાગ્યો. પરંતુ માર્ગ રોકાઈ ગયા હતા. આથી ધાત્રી ખગમ ગીતે તેનું લશ્કર મરાયુ અને વસ્તુપાત્રે તેના (તચ્છીવંત્કં શસ્ત્રાતિ રૂત્વા) લાખો મુડ-માથા ગાડામા ભરીને ધોતકામા લાડી વીંધાયને બનાવ્યા [ગન્ગેખર ચં. પ્રં.] ૩૮૨

૫૧૬ મોગના-(૬૨૮) ભદ્રેશ્વરના ગન્ગ ભીમમેન (ભીમમિદ)નું મંત્ર એક વખત ચંદી આવ્યું ને ઘોર યુદ્ધ થયું તેમા બે મત્રીઓ ભાગે વીંગતાથી લડ્યા અને મંદિ થના યુદ્ધનો અંત થયો.

૫૨૦ વસ્તુપાત્રને દીના (લનિના) દેવી અને વેજનદેવી નામે બે પત્ની હતી. લનિના દેવી ગુપ્તરાત્રી અને શુદ્ધિનાળા હોવાના કારણે વસ્તુપાત્ર તેની ખાસ સનાદ લેના, અને તેનાથી જયન્તસિંહ (જૈત્રસિંહ) નામનો પુત્ર થયો હતો અને તેજપાત્રને બે સ્ત્રી નામે અનુપમા દેવી અને મુદડા દેવી પેટી અનુપમા દેવીથી લાવડ્યસિંહ (લણસિંહ) નામનો પુત્ર થયો હતો. જયન્તસિંહ ૩૮૪સ ૧૨૭૬ થી ખલાતનો સૂબો હતો (ગિગનાગ પ્રશસ્તિ) અને તેની પ્રાર્થનાથી ખાલચદ્ર સુગ્રીએ 'વમત વિવાસ' મહાકાવ્ય રચ્યું અને તેની આરાધાથી (ખલાતના) ભીમેશ્વર ભગવાનની યાનાના ઉત્સવ પ્રસંગે ખલાતમા પહેલવહેલું જયસિંહ સ્થરિનું હુમ્મીરમદમદન નામનું નાટક ભજવાયું હતું. વસ્તુપાત્રના મૃત્યુ પછી વીંગળદેવે જૈત્રસિંહને તેના શૌર્યથી આકર્ષાઈ પેટલાદનો સૂબો નીમ્યો હતો અને તેણે પોતાના

૩૮૩ આ હુમ્મીરમદમદન તેના ઐતિહાસિક સત્ય સંબંધે શ્રી રસિકલાલ ઠાકરાલાલ પરીખે 'એક ઐતિહાસિક શ્રુતપરપરા અને તેની પરીક્ષા' એ નામના લેખમા યોગ્યવિચારણા કરી છે જે સા.સં. ૩, ૧ પૃ. ૧૫૩ થી ૧૬૦.

૩૮૪ જુઓ ગિરનાર પ્રશસ્તિ જયન્તસિંહને બે પુત્ર નામે પ્રતાપસિંહ અને બીજો હતા તે બંનેના શ્રેય માટે વસ્તુપાત્રે ખલાતના કુમાર-વિહારમા બે દેવકુલિકાઓ બધાવી હતી.

ધર્મપગથળ દના તેના પિના મત્રી અશ્વગજ સમધી મોમેશ્વર
લખ્યુ છે કે —

આનીત ન્યાયનો વિષ વ્યયિત પર્વતનંગુ ।

વરાસુ જનતિ સ્તુત્યં કેરલ વરય નિઠતિ ॥ કીં કીં ૩, ૧૧

—જનમા તેનો યય ફેલાય છે કે જેને ન્યાયથી ધનનો સમદ્ર ક્યો
દોષ અને જે ધનને ધાર્મિક કાર્યોમાં વાપરુ દોષ

૫૨૩ વમ્બુપાન તેજપાન અને મત્રીઓ થયા તેમજ ન્યાય

ધન મેળવ્યુ અને તે ઉપગત ખીલ કા જો પાડુ ધનમદદના મત્રી

(૧) એક સમય તેઓ પોતાના ધનને હુણવક (દડાવા-કાચિવાડા)

મા એક રથાનપર દાટવા જતા ત્યાં ખોદના ભાગે ખનનો મ પે

(૨) ત્યારે વમ્બુપાન સ્તભનીયમા મત્રી યદ ગયો ત્યાં એ

મુનદમાન મોદાગર નામે મૈયદ (મિદિક) અતિ ધનવાન ગુરુતો હતો

તે વમ્બુપાનની આજ્ઞા ન માનતા માત્રો થયો ને ભૂગુપુર (ભરમ)

શ અને પોતાની મદદે ખોદાવ્યો અને તેને વમ્બુપાનની સામે યુ

દગ્ધાને તત્પર ક્યો. વમ્બુપાને ગા અને પગલિત કરી મૈયદને

કરી તેની સપત્તિનું અપદગા કર્યુ ત્યારે આ બામનની મુશ

લવથપ્રમાદને કગ્ધામા આવી ત્યારે તેણે આજ્ઞા કરી કે જે કઈ બ

મૂલ્ય દોષ તે ગજમા જમા કરી દેવુ વમ્બુપાને વિગાપન કર્યુ

તે મોદાગર એટલો બો શ્રીમત છે કે તેના ધનની ધૂળ પણ

નૂલ્ય છે ગજએ ધરની ધૂળ મત્રીને સમર્પણ કરી દેવયોગે તે

કાલે મૈયદના કેટલાક વદાણોમા આગ લાગી અને ઘણો બહુ

ધાતુમય મામાન ધૂળ યદ ગયો કે જે ગજની આગાતુસાર વ

પાનનું નિજ દ્રવ્ય બન્યુ

૫૨૪ આ બને મત્રીશ્વરોના દાનનો લાભ એકજા જૈન ધ

ઓને મળે અથવા તેનો વિચાર એકવા ગૂજરાતમાજ હતો એ

ન હતું 'દક્ષિણમા શ્રી શેત (શ્રી પર્વત-કાચીની પામે), પશ્ચિમ

પ્રભાસ દિગ્ગજા તેના જે ગર્ભમા ના પાડાયા-દોષ પણ

૧૯૦૦ લાથીઓ, ૨૧૦૦ મ્વેતાબગે, ૧૧૦૦ દિગબગે, ૪૫૦ જન
ગાયકો, ૩૩૦૦ બદિજનો દત્તા ૮૪ તળાવો બધાવ્યા, ૪૬૮ થી
અધિક વાપિ-વાન, ૩૨ પાપામય દુગ-કિનાઓ, ૨૪ દતમય જન-
ઓ, ૨૦૦૦ શાકધટિત-સાગના બનાવેના (ગ્યો) કમવ્યા વસ્તુપાવને
સગ્ગવતી કદાબગા આદિ ૨૪ મિત્રો દત્તા ૬૪ મગીન (મગ્ગદ-મુસ-
લમાનોના ધર્મગ્યાનો) બધારી દક્ષિણા શ્રી પર્વત સુધી, પશ્ચિમમા
પ્રભાત સુધી, ઉત્તરમા કેદાર સુધી, પર્વમા વાનાબગી સુધી તેના કીર્તનો
થના મર્મ મગી ૩૦૦ દાડ ૧૪ લાખ ૧૮ સદમ્બ ૧૮ મો લાંબિક
નિનયોનાનિ દ્રવ્ય વ્યય કર્યો ૬૩ વાર મગ્ગમમા જનપત મેગગ્યુ
(આજ પ્રમાણે ચં પ્ર મા છે) તેના ૨૮ મિત્રદત્તી આવતી એ છે કે
પ્રાગ્ગાદ ગાતિ અનકગ્લ, સગ્ગવતી કદાબરણ, મચિવ ચુકામણિ,
કુચાંત સગ્ગવતી, સગ્ગવતિ ધર્મપુત્ર, લધુ બોજગાજ, ખડેરા, દાતાગ-
ચકર્તિ, શુદ્ધિ અભયકુમાર, રૂપે કદપ, ચતુરીમા ચાપ્પામ્મ, ગાતિ-
ગોવાય, સર્વધર્મશક્ષયકાળ, રાખનગયમાનમર્દન, મગ્ગત જન,
ગબીર, ધીર, ઉદાર, નિર્વિકાર, ઉત્તમજનમાનનીય સર્વજનનાધનીય,
શાત, ઋષિપુત્ર, પગ્નારીસદોદર

૫૨૬ લૂણિગવસહિ-લૂણનસહિ.—તેજપાવે પોતાના પુત્ર
લૂણ (લાવણ્ય) સિંહ અને શ્રી અનુપમાદેવીના પુણ્યાર્થે ૩૮૭ બીમદેવ
(બીજા) ના મહામહેશ્વર આજના પગ્માગ રાગ સોમસિંહ (ઉક્ત-

૩૮૭ અમૂદનુપમા પત્ની તેજ પાલસ્ય મત્રિણ ।

લાવણ્યસિંહ નામાયમાયુષ્માનેતયો મુત ॥૫૧॥

તેજ પાલેન પુણ્યાર્થ તયો પુત્રક્લત્રયો ।

હર્મ્ય શ્રી નેમિનાથસ્ય તેને તેનેદમર્વુદે ॥૬૦॥

—સોમેશ્વરકૃત તે મહિરનો પ્રશસ્તિ લેખ જિ ૨, ૮૩

૫૨૮ મેરુતંગ પ્ર ચિ મા તથા રાજશેખર ચ પ્ર૦ મા જણાવે છે
કે તેમના પૂર્વના સ્વર્ગસ્થ ભાઈ લૂણિગના એય માટે તે કરાવ્યુ તે ઉકીકત
ઉપરની મૂલ પ્રશસ્તિ બોના યથાર્થ નથી

(પાન ૫૦૧મા ઉક્ત ધાગવર્તના પુત્ર) પગમાગ્ગજ મોમનિહે બાગક પગણાનું ડાબાની ગામ ઉક્તમંદિરને બેટ હતું એ ઇ વો ૮ ૫ ૨૨૨ (આગ્રા નં ઇ ૧-૧૭૯) વર્ગી મંત્રીએ તેની વિગેષ સુચ્યવત્થા હજી ૩૮૯આ મંદિર ગ્થાપત્યના અદ્વનુત કૌલના નમુના ઉપે જગતમા પકાયેન છે 'મધ્યયુગમા લાગનનું સિલ્પ જૈનસથે જાગચ્યુ' એ કથન આ બંને લાઇઓ તથા પૂર્વે વિમરનાદના આબૂપગના જૈન મંદિરના પ્રતાપેજ મત્ય થયુ છે ૩૯૦ આ મંદિરને દાન લોકો 'તેજ-પાલનુ મંદિર' પણ કહે છે અને અંગ્રેજે Delwara Temples કહે છે

૩૮૮ આ મંદિરની રક્ષા માટે તથા વાર્ષિક પર્વાને દિવસે પૂજા-મંદોત્સવ વગેરે કાયમ ચાલુ રહે તે માટે કાલજમરી સુચ્યવત્થા તેજપાલે કરી હતી તે તેના સિલ્લાએ પશ્ચી જણાય છે, પોતાના વારમો તથા બાક વેવાઇઓના વચવારસો સર્વ પ્રકારની કેખરેખ રાખે તથા પૂજાદિ હમેશા કર કરાવે ચાલુ રાખે, મંદિરની વપમાક પ્રસંગે આઠ દિનના—ફાં ૦ વડ ૩ થી તે ફાં ૦ વડ ૧૦ અમુક અમુક ગામના મહાજનજનો ઉત્સવ કરે અને નેમિનાથ બં ૦ ના પાચે કલ્યાણકના દિને દેવલવાડાના શ્રાવકો મંદોત્સવ કરે એમ કરાચુ હતુ આ મંદિરના પ્રતિષ્ઠા મંદોત્સવ વખતે ઉક્ત ચ દ્રાવતીના રાજ સોમસિદ્ધ તેના યુવગાજ કાન્દક (ફૂલસાજ) તથા ખીજ કુમારા, રાજ્યના અધિકારીઓ, ચ દ્રાવતીના સ્થાનપતિ બદારક આદિ, રાની બ્રાહ્મણ, સમસ્ત મહાજન, તથા આખુ ઉપરના બધા ગામેમા રહેનારા સ્થાનપતિ, તપોધન, ગૂઝવી બ્રાહ્મણ શકિય આદિ તમામ લોકો અને ખીજ ગામના પ્રતિદાર-વશી રાજપૂતો હાજર હતા તે વખતે ઉક્ત વ્યવસ્થા કરવામા આવી, અને તે પ્રસંગે તે રાજ સોમસિદ્ધે બારક પરજણાનુ ડાબણી ગામ ભગવાનની પૂજા આદિને માટે ઉક્ત મંદિરને અર્પણુ હતું અને તે હમેશા કનલ રાખવા માટે પરમારવ શના રાજ્યોને વિનવિપૂર્વક તેમણે ફરમાન હતું હતુ

૩૯૦ આ લક્ષુવસહિના સબધે ભારતીય સિલ્પના પ્રસિદ્ધ જ્ઞાતા મિ ફર્ગ્યુસને પોતાના 'Pictures and Illustrations of Ancient Architecture in Hindustan' નામના ગ્રંથમા લખ્યુ છે કે 'આ મંદિર કે જે સંગેમરમરનું બનેલુ છે, તેમા અત્યંત પરિશ્રમ સદન કરનાર

બધાવ્યા રેત બનમા (ઉમરેઠ પાસેના ચામણામા) પાર્શ્વનાથનું મંદિર સમરાબ્ધુ અને તેની પાસે બે પરબ બધાવી, ડોઝાઈમાં વૈદનાથના શૈવમંદિર ઉપરથી માલવાનારાજાએ જૂના સુવર્ણના શિખરો ઉપાડી જવાથી નવા સુવર્ણ શિખર ચડાવ્યા અને સૂર્યદેવની નવી મૂર્તિ પધરાની આશુ પર્વત પર પોતાના મોટાભાઈ મહાદેવના ધર્મકલ્યાણ માટે મલ્લીદેવનો ગોખલો બધાવ્યો [આ સુકૃત સદીર્ઘનાથી લખ્યું છે વિશેષ જિનપ્રભના તીર્થકલ્પમાથી અને વધુ વિસ્તારમા જિનહર્ષના વસ્તુ પાલ ચરિતમાથી જોઈ લેવું] જીવો ના ૨, ન ૧૭૮૮-૧૭૯૨

૫૨૮ ભરચમા ત્યાના પ્રસિદ્ધ શકુનિકા વિહારનામના મુનિ-સુપ્રત સ્વામીના મંદિરની યાત્રાએ એક વખત તેજપાલ ગયો ત્યારે તે મંદિરના આચાર્ય વીરસૂરિના શિષ્ય જયસિંહસૂરિએ તેની રતુતિ કરી આખડના (પારા ૩૮૫) ઉદરેલા શકુનિકા વિહારમાની પચીસ દેવકુલિકા માટે સુવર્ણધ્વજ બનાવરાવના કહેતા વસ્તુપાલની સમતિથી તેજપાલે પચીસ સુવર્ણધ્વજ દડ કરાવી આપ્યા તેથી તે દાન માટે ઉક્ત જયસિંહસૂરિએ એક સુદર લાણુ પ્રશસ્તિકાવ્ય રચ્યુ અને તે મંદિરની બીતમા કોતરવામા આવ્યું (જોકે તે શકુનિકા વિહારની મસ્જિદ પછી મુસનમાનોએ બનાવી, છતાં તેની નકલ હમ્મીરમદ મદનકાવ્યની પ્રતને અતે સચવાઈ રહેલી મળેલી છે જીઓ પારા ૫૫૨)

૫૨૯ મહાયાત્રા—સર્વ મળી વસ્તુપાલે ૧૩ યાત્રા કરી પોતાના પિતા સઘપતિ આશરાજ સાથે સં ૧૨૪૯ અને મ ૧૨૫૦ માં શત્રુજય અને ગિરિનારની યાત્રા કરી પોતે સઘપતિ બની અપરિવાર તે બનેની યાત્રા સ ૧૨૭૭, ૧૨૯૦, ૧૨૯૧, ૧૨૯૨ અને ૧૨૯૩ માં કરી અને તે ઉપરાંત એકવા શત્રુજયની સાત યાત્રા સપરિવાર સ ૧૨૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, અને ૮૯ માં કરી પોતાના મરણ પહેલાં જે શત્રુજયની મહાયાત્રા કરી તેનું વર્ણન વસતવિનાસના ૧૩મા સર્ગમા કરેલું છે ને છેવટની ૧૩ મી યાત્રા—પ્રયાણનું ટુંક વર્ણન તેના છેલ્લા સર્ગમા આપ્યું છે, માર્ગમા સં.

મદિમા ગ્લાદેરીની એ પ્રતિમાઓની સ્થાપના (ના ૨, ન ૧૭૧૩-૪) અને સ ૧૦૯૭ મા આણુ પર તેજપાત્રે એ દેવકુનિકાઓ બધાની (આ મર્વ શિનાલેખો મળવાથી સાતવાર મુખ્યત્વે જનધર્મના નુદૃત્યો છે, (નમનવિનાસ પ્રસ્તાવના)

પરંતુ તે સિવાયના તેધર્મના તેમજ અન્ય ધર્મના ગ્રંથના નુદૃત્યો આ પ્રમાણે છે—અમ્બુદિનવાડ પાટણમા વનગજના પચાસના પાર્શ્વનાથના મદિનો પુનઃદ્વાર બાતમા બીજેવના મદિમા સુવર્ણ દડ તથા કળાન ચડાવ્યા, ભદ્રદિત્ય પામે ઉત્તાનપત્તુ ઉબુ કગવુ ઓ તેના મન્નકે સુવર્ણદાર ચડાવ્યો, ભગર્વદક નામે વનમદિમા દ્વેષોદાવ્યો, સૂર્યદેવ બડવના મદિ પાને મડપ કગવ્યો, વેદનાથના મદિ અને તેના મડપને સમગવ્યા, છાન તથા દર્દીના વિકલગથે તેમા શવજતુ પડતા બમે તે સાડ ઉંચા દિનાની વાડો બાધી આપી, એ ઉપાશ્રય, તથા ગવાલો સદિન પાળીની પન્ન બધાવ્યા થોડાનામા આદિનાથનું મદિ, એ ઉપાશ્રય, વાન ને પાળીની પરબ એટલા બધાવ્યા ઓ ભદ્રાર્ક ગાન નામે મદિનો સમગવ્યુ શત્રુજય પર્વતપર, આદિનાથના મદિ આગળ ઇંદ્રમડપ, નેમિનાથ ને સ્તભા પાર્શ્વનાથના મદિ બધાવ્યા તથા સમ્બતી દેરીની પોતાના બાપદાદાઓની તથા દાથી ઉપગની પોતે એ ભાઈઓ તથા શિવનગની મર્તિઓ કગની, વળી ત્યાં ગિરનારના આગળ ગિરગે નામે અવનોકન અળા, શાળ, અને પ્રજ્ઞાની ગિરપમય ગ્યનાઓ, આદિનાથ મદિર પામે તોરણ તથા આદિનાથની મર્તિ આગળ સુવર્ણ અને ગ્લમય પૂર્વપદ અને સુવર્ણ તોરણ બનાવ્યા, તથા ત્યાં ભડચના સુનનખામી અને સાચોગના વીર મદિના અનનાગડપે મદિરો ચળાવ્યા પાલી-તાણાની નજીકમા એક મોટું તળાવ, (વસ્તુપાલનું લલિત સરોવર) અને બીજું (તેજપાલનું), અનુપમા સરોવર), એક ઉપાશ્રય અને એક પાળીની પરબ ઢરાવ્યો અ કેવાલીયા ગામમા એક તળાવ કગવ્યુ ગિરનાર પર્વતપર સ્તભન પાર્શ્વ અને શત્રુજયના આદીશ્વરના મદિર

૧૨૯૬ ના માધ માનની પચમી નિધિ ગવિવારે સ્વગગમન કર્યું
યાત્રાનું સન્નિધિ વપુન ઉત્પ્રભસુગ્ધિના મમાશ્વિન્ય કાવ્ય અપર-
નામ સધપનિ ચગિનમા મળગે

૫૩૦ એમ કહેવાય છે કે એક મમ્મે બને ભાષ્યો એવું
વિચારી ગયા દના કે આપણા ધનનો તુ ઉપયોગ કરીએ ? ત્યારે
તેમને એક માધુ કવિએ અન્યોક્તિરૂપે નીચેનો શ્લોક મળાવ્યો -

કૌશ વિકાશય પુરંશય સંત્રિતાલૌ

પ્રીતિ રુરુવ્ય ચદય દિવસસ્તવાસ્તે ।

દોષોદયે નિમિત્તરાજવરપ્રતાપે

ધ્વાન્તોદયે તવ સમેપ્યતિ ચ તમીવમ્ ॥

આશય—હે કમલ ! અત્યારે દિવસ છે, તો તુ તારી કળીને ખીલવ
અને તારો આશય લેનાર બમર પર પ્રેમ કર. અર ! ન્યાર રાત થઇ જશે
અને અધાર ફેલાઇ જશે અથવા અદ્રમાના કિરણો તને દુઃખદાયી કરશે
ત્યારે બધા તારી પાસે ફાણ આવશે ?

એટલે કે, તુ તારા કોશ-ખલનાને પ્રકાશિત કર, તારા આશ્રિતોમા
ધનને વહે ચ, અત્યારે તારા સમૃદ્ધ દિવસ છે ન્યારે તારા દોષનો ઉદય
થશે અને રાતની કૂર દૃષ્ટિ થશે ત્યારે ફાણ તારી પાસે આવશે ?

ચાચના કરે છે કે અલપભતિજ્ઞાનથી પણ એકદમ મે ઠપેલા આ પ્રબ-
ધમા આપ વારવાર દષ્ટિરૂપ કરી દેખને દૂર કર્યો.

૫૩૩ તેનામા ટીકાકારની-સમાલોચનની, કાવ્યના ગુણ તેષ
પારખવાની અને ધીજ્ઞાના કાવ્યોની ભૂયો શોધી કાઢવાની વિવેચ-
શક્તિ હતી સુદર કાવ્યકલાને તે હમેશા પ્રથમતો, જ્ઞાનના પ્રચાર
અને ઉદ્ધાર માટે બહુ ચીવટ રાખતો. અદાર ડ્રૌઢ કપીઆના મોઢ
ખર્ચે ત્રણ પુસ્તકાલયો (લઢાર) કરાવ્યા હતા ૩૯૨

૫૩૪ તે કવિઓનો આશ્રયદાતા હતો રાજપુરોહિત સોમેશ્વર
આદિ કવિઓને ભૂમિ આદિ દાનથી પુષ્કળ આજીવિકા કરી આપી
હતી તે કૃતઘતા પ્રકાશવા માટે સોમેશ્વરે એક સ્થાન કલો હતો કે-

સૂત્રે વૃત્તિ કૃતા પૂર્વ દુર્ગસિદ્ધેન ધીમતા ।

વિસૂત્રે તુ કૃતા તેષા વસ્તુપાલેન મત્રિણા ॥

આશય-પૂર્વકાવમા શુદ્ધિમાન દુર્ગસિદ્ધે સૂત્રોમા (વ્યાકરણના
સૂત્રોમા) વૃત્તિ (વ્યાખ્યા) કરી, પરંતુ અદ્યુત તો એ છે કે વસ્તુ-
પાલે વિસૂત્રોમા (સૂત્રોની રચના ય્યાં વગર પણ) વૃત્તિ (આજીવિકા)
કરી આપી

૫૩૫ સોમેશ્વર-પોતાના મુરચોત્સવ કાવ્યમા પોતાનો
પરિચય આપતો દવિપ્રશસ્તિવર્ણન નામનો સર્ગ છે તે પરથી જણાય
છે કે તેના પર્વને ચૌલુક્ય મૂવરાજથી રાજપુરોહિત તરીકે કામ કરતા

૩૯૨ અષ્ટાદશ કોટિસુવર્ણવ્યયેન સરસ્વતીભાળડાગારાણા સ્થાનત્રયે
મરણ કૃતમ્ ।—નિનપ્રભસરિના તીર્થેકલપમાના વસ્તુપાલ સહીર્ષનમાધી-
સ્વં ચીં ૬લાલે પાટણના બ ડારો નામના લેખમા જણાવ્યું છે કે 'વસ્તુ-
પાલતા રચાપેવા બ ડારોનો નાશ સુસલમાનોના હાથે થયો જણાય છે એ
હાલાકાદના તાડપત્રના સ પ્રદમા શ્રી ચ દ્રસરિની બનાવેલી છત્રકલ્પવૃત્તિની
સવત્ ૧૨૮૪મા હવારેની પ્રત મળી આવે છે તેને છેવટે વસ્તુપાલની સ્તુ-
તિમા બનાવેલ શ્લોકો મળી આવે છે, તેથી આ વસ્તુપાલના લ ડારમાની
એક પ્રત હોય એમ ખારી થાય છે '

કવિ, કાવ્યપરીક્ષક અને કવિઓનો બોજ વસ્તુપાલ, ૩૬૨

અમિકાન્નવન ગચ્ચુ (ભુઓ લેનમ્તોત્ર મમુચ્ચય ૫ ૧૪૩) તેણે અનેક મુશ્મિઓ બનાવી દત્તી કે જે પેળા કેટલીકના અવનગા યાદવ રાન કૃષ્ણના મન્યના અને દાથીઓના ઉપરી જડનપે પોતાના મુશ્મિમુક્તાવધી નામના ગ્રંથ કે જેમા હેનચદ, ગિદગન, શ્રીપાન, મોમપ્રભ, અગમિ (અગિસિદ) હક્કર, વિન્યપાન વગેરે વળા કવિઓના કાવ્યોને ગ્ધાન મ યુ કે તેમા, પ્રત્યક્ષિનામગિ, અનુર્પિનાનિ પ્રમ્થ, માગગંધ પદ્ધતિમા લેનાયા છે મોમેશ્વરના ઉદનામગાન-પગ્થી૪૬૧ જાણાય કે કે વસ્તુપાનો મુશ્મિઓ ગ્ધાનો ગોખ દતો, અને મિગેપમા વસ્તુપાની કવિતગિકેની ખ્યાનિ ધ્મ નૂત્તગાનમાન નર્દો પાા ચાગે દિશાએ પ્રમગ્ના પામી દતી તેના મિગે પાન તે વાન મિદ્દ દે કે પોને પોનાનો મગ્ધવીપુન-વાગેરીમુનુ (મગ્ધાનો ગાગા પ્રતિપનાપત્ય-ગિનાગપ્રગ્ગિન), જાણાવે છે બીન બિરેા કાન્યેરી પુત્ર (ગિનાગ પ્રગ્ગિન) 'કવિદુલ્લ' 'કવિચક્રવર્તિ' 'મદાકવિ વગેરે નતા અને આ મૃતી પ્રશન્તિમા મોમેશ્વરે તો 'ત્રે'ક કવિ' વળાવેરો કે એક કવિએ વીચૂદાદપિ પેશલા એ શ્લોકથી તેની મુશ્મિઓનુ વાર્જન કર્યુ કે તે આ પ્રગ્ગણની આદિમા નૂરેન કે

૫૩૭ વસ્તુપાન મદાકવિ દતો છના તેનામા ને માટે અભિમાન નેરોતુ, એ વાન પોતાના નગ્નાગયાથાનમા કેવટે આપેન નમ્રતાભયાં નોકપગ્થી ૨૫૬ જાણાય કે

હદ્માસ્વદ્ વિશ્વવિશાલયમયમનમ કીવિદેન્દ્રા વિત્તન્દ્રા
મન્ત્રી વદ્ધાજલિ વા વિનયનતસિરા ચાચતે વસ્તુપાલ ।

જતપ્રત્યાપ્રગોદાદપિ મપદિ મયા કલ્પિતેડસ્મિન્પ્રવચ્ચે
મૂયો મૂયોડપિ ચૂચ જનયત નયનક્ષેપતો દોષમોષમ્ ।

—પ્રકાશવન્તા વિશ્વવિદ્યાના સ્થાનરૂપ જેના મન એવા હે વિતન્દ્ર કાવિદો ! આપને હસ્તાન્તરિ જેમી વિનયથી શિર નમાવી વસ્તુપાલ મન્ત્રી

૩૬૧ અમોજસમવસુના વસ્ત્રામોજેડરિત વસ્તુપાલસ્ય ।

મદવીજાવલિવર્તિ આપને મલિત્તેરો " કિ- ૩૫૬ ૬ નો ૩૫૬

છે વિશેષમાં મૂલરાજથી લઈ વીરધવજ સુધીનું વૃત્તાંત છે આથી આ એક ઐતિહાસિક કાવ્ય છે તે લગભગ સ. ૧૨૮૨ માં રચાયું હાશે છે (ગુ. ભા. સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્યકૃત ગુ. વ. સો. એ પ્રકટ કર્યું છે)

૫૮૬ આ ઉપરાંત સ. ૧૨૮૭ માં આજૂના ' લૂણવસલી ' મહિરમાં લગાવેલી પ્રશસ્તિ, સ. ૧૨૮૮ માં ગિરિનાર પર્વતપર વસ્તુપાલ તેજપાલે ળ્ણોદ્ધૃત મહિરપર લગાવેલી ગદ્યપદ્ય પ્રશસ્તિ, સોમેશ્વરે રચી છે વળી વીરનારાયણ નામનો આસાદ વીરધવજે પાટ-ણુમાં કરાવ્યો હતો તેમાં સોમેશ્વરે ૧૦૮ શ્લોકની પ્રશસ્તિ રચી હતી એમ અતુર્વિશતિ ગ્રંથમાં હરિહર ગ્રંથ પરથી જણાય છે પણ તે હાલ ઉપનબ્ધ નથી સોમેશ્વરે પોતાની કવિતાની પ્રશંસા કરતાં સુરથોત્સવમાં જણાવ્યું છે કે વસ્તુપાલ, હરિહર, મુખટ આદિ ઈવિપ્રથમે પોતાની ઈવિતાની ઘણી પ્રશંસા કર્યા કરતા હતા.

૫૩૭ હરિહર—ગોંડદેશી પડિત હતો તેણે ગૂજરાતમાં આવી સોમેશ્વરનો દ્વેષ છતાં રાજસભામાં આદર પામ્યો પછી તેને અને સોમેશ્વર વચ્ચે સારો મેળ થયો હતો હરિહરની ' નૈવધીય ' ની પ્રત પોતે અતુરાધી ઉતારી વસ્તુપાલે પોતાના પુસ્તકાલયમાં રાખી હતી [વધુ માટે જુઓ અતુર્વિશતિ ગ્રંથમાં હરિહર ગ્રંથ]

૫૩૮ મુલક—' તેમનું રચેલું દૂતાગદ નામે એક અતિ લઘુ નાટક છે દેવશ્રી કુમારપાવદેવના મેળામાં મહારાજાધિરાજ ત્રિભુવન-પાવની પરિપદની આજ્ઞાથી આ નાટક લજવાય છે એમ આરભમાં સૂત્રધાર જાહેર કરે છે માત્ર એકજ અક્તનું આ નાટક છે, અને તેમાં પણ રાજશેખર ભરૂંદરિ આદિ પૂર્વના ઈવિઓમાંથી કાઢકે કાઢકે લીધું છે—છતાં આ કવિ માટે સોમેશ્વર કહે છે કે—

‘ સુમટેન પદન્યાસ સ કોડપિ મમિતાં કૃત ।

ચેતાધુનાડપિ ધીરાણા રોમાચો નાપચીયતે ॥ ’

વરાપર પગ ચાલ્યા આ-આ કે મૂળ પુષ્પ એના તે જુવેલા દત્તેના
 શાસ્ત્રણ, તે દિવેના 'નગર' (આન-પુર-રત્ન) મા ગળેના તે મૂન-
 ગળેના પુગેદિન થયો તેનો પુન લ'નામાં ચામુડગાળો, અને તેનો
 પુન મુજ દુર્ભગાળો પુગેદિન દત્તે તો પુન એમ-નેનો પુન
 આમશર્મા કાપુનો પુગેદિન દત્તે તેનો પુન કુમાર ગિદગાળો
 પુગેદિન દત્તે અને તેનો પુન વિજયનો ઉપાનદ મરદેવ (૧)-નો
 અભિગ ને તેનો મરદેવ (૨-૩) એ કુમારપાનના દૂત ગમાશ્મા
 નાખ્યા મરદેવ (૨) ના નાનાભાઈ કુમાર (બીન) એ રાણેન
 અન્યપાનની વ્યથા દુઃખી તે ગાદદ વનના પ્રનાપમ'નો
 પ્રાન બન્યો ને પડી ચીનુમ્મ ગળેના મેનાપનિ પાન થયો દત્તે
 તેને લ'ની નામની શ્રીથી રાજ પુન નામે મદાદેવ, એમશ્વર અને
 વિજય થયા તે પેટી એમશ્વરે ચામર્ધ (દાદ કનાક) મા એક
 નાટક અને એક મુજ ભાવપૂર્ણ કાવ્યની રચના કરીને બીમ (બોળા-
 બીમ) ની મહાના મળ્યોને પ્રમત્ત કયાં (આ કાવ્યનું નુ નામ હતું ને
 જાણું નથી) ત્યાર પડી તે વીંધનનો ગજપુગેદિન થયો ને
 વસ્તુપાનનો આગ્રિન કવિ દત્તે વસ્તુપાત્રે અનેક વખત નગીર
 રંગે બજીમ તેને આપી દત્તે તેના પ્રથો ૧ મુગ્યોત્તમ-૧૫ મર્ગનું
 ૧૧૮૭ શ્લોકનું લગ્ય આનો વિષય માર્કડેય પુગળના દેવીમાદાત્મ્ય
 આ મમ્મતની ચટ્ટી આખ્યાનમાથી લીધો છે અને તેની શૈલીપર
 લખાયુ છે (પ્ર૦ કાવ્યમાતા નિ પ્રેસ) ૨ ગમનનક-તિની ૩ ભાગર-
 કરને ૧૨ પદની પ્રતિ પ્રાપ્ત થઈ છે) ૩ ઉદનામગાન-નાટક કે
 જેના દરેક અંકને અને એક શ્લોક વસ્તુપાનની પ્રમાણે લખ્યો છે
 ૪ કીર્તિકૌમુદી-૬ મગનુ ૭૨૨ શ્લોકનું મદાકાવ્ય તેમા વસ્તુપાનની
 કીર્તિકૌમુદીનું પ્રધાનત વર્ણન છે અને તે આપતા આદિના શ્લો-
 કોમા વાલ્મીકિ, વ્યાસ, હનિદાસ, માર, ભાગવિ, બાણ, ધનપાવ,
 મિલ્લણ, હેમચરિ, નીનકઠ, પ્રદાદનદેવ, નરચદ્ર, વિજયસિદ્ધ,
 સુભટ, યગોનીર અને વસ્તુપાનની પ્રમાણે ચમત્કૃત શ્લોક લખ્યા

દૂતાગદમાના કેટલાક શ્લોકને આ પ્રથમા લાગુ પાડી શકાય એવી કે ખરી, પરંતુ અત્રે તેમજ અન્ય પા. 'કનિષ્ઠ' મા એમની ગાનુના થઈ છે તે માટે તો આ લઘુ નાટક કંઠના કાષ્ઠિક વધારે મદત્વની દૃષ્ટિ તેજે એવી તેની વેદ્યએ એમ લાગે છે

૫૩૯ નાનાકપદિત—તે પા. તેજ મમયના ખીન એક નમૃત દ્રવિ દત્તા વડનગર પામેના એક ગામમા દરિદ્ર ગોત્રના એક ગુણમા એ જન્મ્યા દત્તા એ દ્રવિપદિત જ્ઞાનિએ નાગર, શ્રીમાન અને વેદ ગમાપા. ભગ્ન નાટક અનકાર આદિ વિષયોમા ધણા નિપુ. દત્તા એમનુ એકે કા. ૫ ઉપનયન થતુ નથી

૫૪૦ આ સર્વ એમશ્વર્યો માલી નાનાક પદિત સુધીના સર્વ દ્રવિઓ જનનગ દત્તા અગિસિદ જન દત્તા કે સંવ તે ખાનીથી કહી નકાતુ નથી એમશ્વરના પોતાના મમયમા કેટલાક નીન દ્રવિ-ઓની કદર થવા માલી દની એમ તેજે તેની યાદી પોતાના મથમા આપેલી છે તે પૃથ્વી જગ્યાય છે જન-બ્રાહ્મણુ વચ્ચેનો બેદ ભૂતાર્થ જન હેમચક્રની વાણી કેવી લોકપ્રિય થઈ દશે એ પા. એમના વિના શ્લોક થકી જગ્યાય છે વળી જન મન્ત્રી પણ બ્રાહ્મણોને દાન આપના એવો એ બે ધર્મના અનુયાયીઓનો પગપગ પ્રીનિભર્યો મંત્ર દત્તા એમ દેખાય છે

૫૪૧ “ગૃજગતમા જનવર્મની માથે બ્રાહ્મણુધર્મનો રાનમપ્ર-દાય પ્રચલિત દત્તા અને વિખ્યુલકિત પણ અચાન ન દત્તા એમ-શ્વની કીર્તિકેમુદીમા વસ્તુપાન મળવે શ્લોક આ પણ છે કે—

(૧) નાનર્ચ મક્ષિમાન્નેમાં નેમાં શકરકેશવૌ ।

જૈનોડપિ ય સવેદાના દાનામ્મ કુરુતે કરે ॥

—નેમિ ભગવાનમા ભક્તિવાળા આ વસ્તુપાદે શકર અને કેશવનુ પૂજન ન કર્યું એમ ન સમજવું, જૈન છતાં વેદધર્મીઓના હાથમા પણ એ દાનનુ પાણી આપે છે

ચાર ગિધ્ય નામે વીરભદ્ર, દેવસૂરિ, દેવપ્રભ અને દેવેન્દ્રસૂરિ થયા, તે પૈકી છેલ્લા દેવેન્દ્રસૂરિએ જિન પ્રાસાદો ન્યાયુષ્કળ હતા એવી મઠલી (માડલી) નામની નગરીમા મદાવીર ચાલતી પ્રતિષ્ઠા કરી તેના ભદ્રેશ્વર સૂરિ અને તેના અભયદેવસૂરિ થયા કે જેનું ધર્મોપદેશામૃત પીને આસડે પોતાની વિવેકમજરી અને ઉપદેશક દલી રચી તેના શિષ્ય હુરિભદ્ર સૂરિ પડ્ધર્શનો અને સાહિત્યમા નિષ્ણાત થયા, અને તેના શિષ્ય તે આલયદ્ર સમરાદિત્યસક્ષેપાદિના કર્ત્તા અને અનેક ગ્રંથોના સંશોધક પ્રસિદ્ધ પ્રદ્યુમ્નસૂરિને પદ્મપ્રતિષ્ઠાપ્રાપ્તિ આ સુકવિ આલયદ્ર દ્વારા ચર્ચાહતી.

૫૫૧ આ આલયદ્રસૂરિએ કર્ણાવજાયુધ (પ્ર. આ સભા) એ નામનું પચાસી નાટક રચ્યું, તે વીરગદ્યના મત્રી વસ્તુપાલની આગાથી શત્રુજયમડન પ્રથમ તીર્થંકર (નપભદ્રેવ) ના ઉત્સવમા ભજવાયું હતું તે પરથી જણાય છે કે તે મત્રી શત્રુજયની યાત્રાએ ગયા (સ. ૧૨૭૭) ત્યારે રચ્યું તેમા વજાયુધ ચક્રવર્તિએ પોતાના પ્રાણના ભોગે પણ પારેવાનું ગ્દ્યાણ કર્યું તે પ્રસિદ્ધ વસ્તુને અવન-ખીને આ નાટક રચાયેલું છે પોતાના સમકાલીન મહાકવિ આસડે રચેલા ગ્રંથો નામે વિવેકમજરી અને ઉપદેશક દલી ઉપર ટીકાઓ તેણે રચી, વિવેકમજરી ટીકા સ. ૧૨૪(૭)૮ મા રચી (કી. ૨, ૫, પી ૩, ૧૦૦), કે જે નાગેશ ગચ્છના વિજયસેનસૂરિએ અને બૃહદ્ગચ્છના શ્રી પદ્મસૂરિએ શોધી તથા તેમા દેવાનદગચ્છના કનકપ્રભસૂરિ શિષ્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ સંદાય કરી, અને ઉપદેશક દલી પર ટિપ્તિ રચી કે જેની તાડપત્રની સ. ૧૨૬૬ની પ્રત પાટણના ભડા-મા છે (પી, ૫, ૪૨) અને તે ઉપરાંત વસન્તવિનાસ નામનું મહાકાવ્ય (ગા. ઓ. સી. ન. ૭) બનાવ્યું છે, તેમા કીર્તિકૌમુદીની પેઠે વસ્તુપાલના પરાક્રમો વર્ણવેલા છે વસ્તુપાલ સોમશર્મા અને હરહરાદિ કવિઓથી વસન્તપાલ કહેવાતો હતો તેથી તે નામ પરથી કાવ્યનું નામ વસન્તવિનાસ રાખ્યું છે આમા વસ્તુપાલના મૃત્યુનો ઉલ્લેખ હોવાથી તે મૃત્યુ સંવત્ર ૧૨૬૬ પછી અને તે વસ્તુપાલના

નવનૃપરદ્યામામામણિ પ્રતિષ્ઠિતામ્ ।

અગ્નિતિચયગ્રાન્તઘ્રાત્યા મુદુર્મુદુરદિધપ-

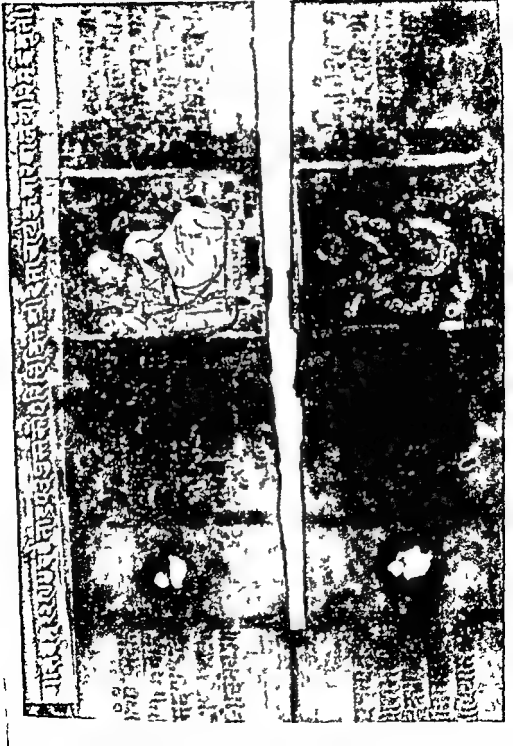
ગ્નયનિ જાતિત્રીઢાદામ પ્રિયાદમિતો દરિ ॥

—“બા, કૃષ્ણ રમવા ગયો હતો ત્યાં એણે દમણા ન દાવે તેટલી મારી ખાધી, ‘કૃષ્ણ, ખરી વાત કે?’ ‘પણે હતું?’ ‘બળદેવે કહ્યું,’ ‘બા, એ ખોટું કહે છે-તે મારું મો.’ ‘હા, એ-’ મેમ કહેતા વેત બાળકે મો હાડ્યું અને એ મોમા સમસ્ત જમનું લેઈ એની મા વિશ્વમય પામી-એ કૃષ્ણ તમારું રક્ષણ કરે।

—નનકાશ જેવા સ્વચ્છ રાધાના સ્તનમંડળમા કૃષ્ણની નવનૃપર જેવી ગ્યામ કાન્તિનું પ્રતિબિમ્બ પડ્યું એને કાણુ લુગડું સમજી કૃષ્ણ વારવાર ખમેડવા ભય છે । એ લેઈ રાધા દસી અને કૃષ્ણ પણ એ વિશ્વમય-નરક બૂલ મારે શરમાયા અને દસ્યા-એ કૃષ્ણને જય દો ।

આટલા ઉતાગઓથી ગ્રપટ જાગૃઈ આવશે કે સિદ્ધગજ કુમારપાળથી મારી લવણપ્રમાદ વીરધન અને વસ્તુપાતના સમય મુધીમા પણ શ્રીમદ્ ભાગવત તેમજ ગમાયણ મદાભાગત અને હરિવંશ ગૂજગતમા જાણીતા દના, એટલુંજ નહીં પણ કૃષ્ણ અને રાધાની લીના પણ પ્રસિદ્ધ હતી ”-વમન્ત ભાદ્રપદ ૧૯૬૧

૫૪૨ અરિસિહ—તેના પિતાનું નામ લવણસિંહ હતું તે પણ વસ્તુપાતનો આશ્રિત હતો તેણે મુકૂતમંદીર્તન નામનું ૧૧ સર્ગનું ૫૫૫ શ્લોકનું મહાકાવ્ય વસ્તુપાતે કહેવા મુકૂત્યોના વર્ણન રૂપે બનાવ્યું (વે. ન. ૧૭૮૬, વિષયવર્ણન ૬ એ ૨૩, ૫ ૪૭૭-૪૮૫, પ્ર૦ આ. સભા ન ૫૧) તેમા વનગજથી સામતસિંહ આવડાની વરાવથી તથા મળરાજથી ભીમદેવ અને અલોરાજથી વીરધનનો મંદિર વૃત્તાત આપી વસ્તુપાળનું વિગૃત ચરિત્ર આપેલું છે તેના દરેક સર્ગની અંતે અમર પડિતે બનાવેલા પાચ પાચ શ્લોકો લગાડેલા છે, તે પાચ શ્લોકો પેકી પ્રથમના ત્રણ વસ્તુપાતની પ્રમાના, ચોથો અરિસિંહ અને તેની કવિયાતુરીની પ્રશસનો છે અને પાચમો શ્લોક ઉપરના ચાર શ્લોક અમર પડિતે રચેલ છે તે જણાવે છે

પુનઃ દેવમિદા ॥ વિનોદ માટે ગ્વાયુ તેથી તે ગ્રથનો ગ્વનામમય
વિક્રમ તેના મંકાની આખરનો અથવા ચાલમા મંકાની રાગચાતના
આગરનો છે એ ચોક્કસ છે તેમા ૧૪ સર્ગ છે અને તેમા ગૂઝ-
ગનના દનિદામ માટે કેટલીક સામગ્રી મળી આવે છે ૨૯૭

પપૃ જયમિહસૂત્રિ—તે વીંમ્બિના નિઘ્ય ઓ ભગ્યના
મુનિશુનન ગ્રામીના મદિના આચાર્ય તના તેજપાત મ રી એકદા
મદિની યાત્રાએ આવના તે આચાર્યે કવ્યથી તેની ગુનિ કરી
ઓ અગત્યના મકુનિકાવિદાગમા રી ગપ દેવકુનિકા માટે સુરાર્ગ-
૧૩૪૬૦ બનારી આપવા દેવુ વસ્તુપાતની સમનિધી તેજપાતે
કગરી આપ્યા તે રી મુનિમા આ મુનિએ મો ભાઈઓ ॥ આ દાન
માટે એક નુદર વાણુ પ્રગલ્ભિકાન્ય ગ્વાયુ, કે જેમા મળગતથી
વીંમ્બવન સુરીના ગગ્ગઓની વસાવતીએ દુક વાર્તન પાળ આવેત
છે ઓ તે ઉક્ત મદિની બીનના પથ્યગમા ક્રોનગમા આચ્યુ
હતું તેમ લાગે છે જે કે મકુનિકા વિદાગની મગ્ગદ બનાવનામા
આરી છે, બના તે તેના અન્ય નાટક ગ્રથ હુમ્મીગમદમર્દનકાવ્યની
પ્રનતી અને નખારેવ મળી આચ્યુ છે (જુઓ પાગ પર ૮) બીજે ગ્રથ
નામે ઉક્ત હુમ્મીગમ મદન (ગા ઓ મી ન ૧૦)ને ગૂઝગત ઉપર
મુસપમારોએ દગ્યો હુમનો બન ભાઈઓએ પાઠો દાદ્યો એ ગૂઝગ-
તના ઇતિહાસમાના એક અગત્યના બનાવને નાટકના રૂપમા ગ્લુ
દગ્તું દાવ્ય છે, અને તે નાટક વસ્તુપાતના પુન જયન્તસિંહની
આગ્રાથી (ખ ખાતના) લીંગેશ્વર ૨૯૮ બગનાતની યાત્રાના ઉત્સવ

૩૬૭ જુઓ તેના પર ૨૫૦ સાક્ષર ચિમનલાલ દલાલની અગ્રેષ્ઠ
પ્રસ્તાવના, કે જેના મૂળ ભાષાન્તર માટે જુઓ વૈનયુગ સ ૧૯૮૩ ભાદ્રે
આશ્વિન ને સ ૧૯૮૪ ના અંકો

૩૬૮ આ લીંગેશ—લીંગેશ્વરના ખખાતના મદિરમા સોનાના કવરા
અને ધ્વજદંડ વસ્તુપાલે કરાવ્યા હતા—જુઓ જિનહર્ષકૃત વસ્તુપાલચરિત
૪-૭૨૦, અને સુકૃતસ કીર્તન ૧-૩

નદ માટે નરેન્દ્રપ્રભો આદ્ય પ્રકરણમાં અલકારમહોદધિ નામનો
અથ રચ્યો.

૫૫૭ નરચંદ્રસૂરિએ વળી ૩૯૯ મુગાગિહૃત અનર્ધરાધવ પર
૨૩૫૦ શ્લોક પ્રમાણુ ટિપ્પન (જે ન ૨૨૦), શ્રીધરકૃત ન્યાય-
કદલી પર ટીકા (કે જેમાં વિમલસૂરિએ સહાય આપી હતી જે,
૪), જ્યોતિસાર (વે ન ૩૧૧, પી ૩, ૨૭૫) કે જે નારચંદ્ર
જ્યોતિષ સાર કહેવાય છે, પ્રાકૃત દીપિકા-પ્રબોધ કે જેમાં હેમા
ચાયાના અષ્ટમાધ્યાયના આખ્યાનોની રૂપસિદ્ધિ છે (બુદ્ધ ૭ ન
૮, પા. ૭), ચતુર્વિંશતિજિન સ્તોત્ર (પી ૫, ૯૬) ઇત્યાદિ અનેક
ગ્રંથો ગચ્યા કે ૪૦૦ તેમજ સ્વચ્છર દેવપ્રભસૂરિનું પાંડવચરિત અને ઉદ્ય
પ્રભસૂરિનું ધર્મોબુદ્ધ્ય કાવ્ય સંશોધ્યા છે તેમના આદેશથી ગુણ-
વત્તને વ્યાકરણ ચતુષ્કાવચરિ મ, ૧૨૭૧ મા રચી સ ૧૨૮૮ મા
તેમણે ગચેતા વરતુપાતની પ્રશસ્તિરૂપ સ્તુતિકાવ્યો ગિરનાર પ
શિવાયેખમાં મેળવે છે (જે ૫ ૩૨ અને ૬૫) તેમણે સમરાદ્ય-
સંક્ષેપના ઇત્યા પ્રધુન્નસૂરિને ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની વાચના આપી હતી ૪૦૨

૩૯૯ મુગાગિહૃત અનર્ધરાધવ ગજરાતમાં ધણ પ્રિય થએલું માન્ય
પડે છે, જાણુ કે તેના કપર મલધારી દેવપ્રભાચાર્યનો અનર્ધરાધવ રહસ્યા-
દર્શ (અથ ૭૫૦૦), તેમના શિષ્ય નરચંદ્રાચાર્યનું મુરારિ ટિપ્પન (અથ
૨૫૦૦) અને તપાગચ્છના જયચંદ્રસૂરિના ગિય જિનધર્મની અનર્ધરાધવ
રૂપિ એમ ત્રણ મીઠાઓ છે '—૨૫૦ દલાવ

૪૦૦ આ નરચંદ્રસૂરિના વસમાં પદ્યદેવસૂરિ-શ્રીતિવકસૂરિશિષ્ય માર-
શખરસૂરિએ શ્રીધરકૃત ન્યાયકદલી પર પાલિકા (પી ૩, ૨૭૨-૨૭૫) રચી
છે તેમાં નરચંદ્રસૂરિના ગ્રંથો જણાવેલા છે કે —

ટિપ્પનમનર્ધરાધવશાસ્ત્રે ફિલ ટિપ્પન ચ કદત્યા
સામ જ્યોતિષમદમથ પ્રાકૃતદીપિકામપિ ચ ॥૧૫॥

૧૦૧ શ્રીમતે નરચંદ્રાય નમોઽસ્તુ મલધારિણે ।

દદે મેઽનુત્તરા ચેનોત્તરાધ્યયનવાચના ॥૨૩॥

૫૫૪ વસ્તુપાત્રો પોતાનો પુત્રકર્મગ્રહગણ જાણે. દત્તો અને તેમાં સર્વ જનના કિમતી અને અનન્ય ગ્રથોનો અપૂર્વ મગ્ન એકત્રિત કર્યો દત્તો (દન્દિય પ્રમુખ) પ્રમિદ્ધ આનંદગિદ્ધ માણિયદ્રમ્ભિ કાવ્યપ્રકાશ પગની પીકા નામે કાવ્યપ્રકાશ મહેત ગચ્છામા વ્યગ્ર લેવાથી વસ્તુપાત્રે તથયાત્રામા માથ આપના બોનાવ્યા છતાં આની શકયા નહોતા, તેમને પોતાના પુત્રકર્મગણની સર્વ ધાર્મિક ગ્રથોની પ્રતો અપવાની આજ્ઞા કરી હતી તે સુગિએ તે મંત્રીને 'અર્વ ધર્મશાસ્ત્રોના એક આનંદ' એવું મિશ્ર આપ્યું હતું (જિનદાસકૃત ૫ ચ)

૫૫૫ વસ્તુપાત્ર કાવ્યગમ્ભિની દન્દિય દત્તો એટલું જ નહિ પણ ગ્રથકર્મગણે 'ધાર્મિક તેમજ સાદિત્ય ॥ ગ્રથો રચના પોતાના બોલ આં આનંદ માટે વિનવતો-પ્રેરતો તેના ઉદારગણ તર્કિક નીચે જણાવનામા આવ્યું છે

૫૫૬ નવ્યદસુરિ કે જે દાસપૃગીય ગચ્છના જયમિદસુરિ-અભય દસુરિ (મનધાગી)-કેમચ દ ગુણિ-ત્રીચદ્રમ્ભિ-મુનિચદ્ર ગુણિના ગિધ્યો દેનાનંદ અને યશોભદ્ર, નેમ ॥ નિધ્ય દેવપ્રભસુરિના ગિધ્ય દત્તા તે વસ્તુપાત્રની સંચાત્રામા ગયા દત્તા ને તેની માથે ધણો પચિય ધરાવતા દત્તા તેમને એકદા વસ્તુપાત્રે વિનમિ કરી કે 'આપે મારા નિર પર દાથ મુકનાથી નૃ મધાનિપત્ય પાઓ, મેં કરેા ધર્મગ્રથોનો અને દાનવિધિઓ લઈ, અને દરે જેનરાસનદયાઓ સાબળના માઃ ચિત્ત ઉત્કંઠ છે' તેથી તેમણે ૧૫ તરંગોમા કથાગ્નસાગર ન્ચો (મ ૧૩૧૩ની તાડપત્રની પ્રત પા સુચિ) વિગ્રેપમા એક વિનમિ કરી કે 'અતિ વિસ્તૃત અને અતિ સક્ષિપ્ત એના ગ્રથો છે તે કહેવાથી સમજાય છે અને કાવ્યગદ્યનો નિર્ણય તેથી થઈ શકતો નથી તો અતિ વિસ્તૃત નહિ પણ કવિ વ્યાનું સર્વેવ જેમા આની જાય આં દુર્મેધને પણ બોધક થાય એવું અનન્યસદૃશ શાસ્ત્ર કહેા,' આથી તે સુરિએ પોતાના શિષ્ય નરેન્દ્રપ્રભ સુરિને તેવા ગ્રથ રચનાની આજ્ઞા કરતા વસ્તુપાત્રના આ-

૫૬૦ આ મમયે અનેક પુસ્તકોની તાડપત્ર પર પ્રતિઓ લખાઈ હતી તે પૈકી કેટલીકનો ઉલ્લેખ ઉપનિષદ થાય છે તે આ પ્રમાણે - સ ૧૨૭૪મા સિદ્ધસૂરિએ જિનભદ્ર ગણિકૃત ક્ષેત્રસમાસ પર રચેલી દીકાની (પા સૂચિ નં ૪૪) સ ૧૨૭૫મા તાડપત્ર પર કર્મવિપાક દીકાની (પા સૂચિ નં ૨૦), સ ૧૨૮૪મા તાડપત્ર પર શ્રીચંદ્રસૂરિૃત જીવનવૃત્તિ (પા ભ પી ૫, ૧૨૯), ની પ્રતો લખાઈ, તથા આ-ધાટદુર્ગમા જૈનસિંહના રાજ્યમા ને જગતસિંહના મહામાત્યપણામા હેમચંદ્ર નામના શ્રાવકે સમસ્ત સિદ્ધાંતોનો ઉદ્ધાર કર્યો એટલે કે સર્વ સૂત્રો તેણે તાડપત્ર પર લખ્યા-લખાવ્યા આ પૈકી દશવૈકલિક, પાશ્વિન સૂત્ર અને ઐશ્વર્યનિર્ણયોક્તિની પ્રતો ખજાત શાતિનાથના ભ મા વિદ્યમાન છે (પી ૩, ૫૨) સ ૧૨૮૬મા જયસિંહ સૂરિૃત હંમીર મદમદર્શનની તાડપત્ર પર લખાયેલી પ્રત હાલ જે ભ મા છે સ ૧૨૮૮મા ગોવિન્દ ગણિકૃત કર્મસ્તવ દીકાની પ્રત ગુરુ દેવનાગની આગાથી શ્રીલય દ્રે જિનસુદરી નામની ગણિનીને માટે તાડપત્ર પર લખી (પા ભ , કી ૩ નં ૧૪૮) ગર્ગ ઋષિૃત

ત્યાના બે શિષ્યાઓ ત ૧૨૮૮ના 'જૈન' તા ૧૩-૧૨-૨૭ પૃ ૭૮૭ મા પ્રકટ થયા છે તે પરથી જણાય છે કે તે વર્ષમા ખંડેરક ગચ્છાચાર્યોના ચરણોના ઉપાસક શુદ્ધવશી સમસ્ત રાજઓમા જગત યશવાલા અને હદયસિંહનાં પુત્ર યશોવીર મંત્રીએ સ્વમાતા હદયશ્રીના કલ્યાણાર્થે ચોતે કરાવેલા ચૈત્યમા જેક શુદ્ધ ૧૩ બુદ્ધે શાતિનાથનું બિંબ તથા જિનચુગવની કાર્યોત્સર્ગસ્થ મૂર્તિઓ શાતિસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરી, અને સ ૧૨૯૦ના લેખ માટે જુઓ. જિ. ૨ નં ૧૦૮-૦૯-તેમા જણાવેલ છે કે તેના પિતાનું નામ મંત્રી શ્રી હદયસિંહ હણ કે જે વિપુલ ધનઢૂં ધાન કરવાથી ધાનવીર, ગિરનાર આદિ તીર્થોની મહાન આડબર સાદે યાત્રા વગેરે ધર્મકૃત્યો કરવાથી ધર્મ-વીર અને રાજ-મહારાજઓનું પણ આનંદન કરવાથી યુદ્ધવીર-એમ ત્રિવિધીયૂગમણી શ્રેવાતો હતો તે પિતાના પુણ્યાર્થે આ યશોવીર કે જેને મરચવી અને લક્ષ્મીએ એડીસાચે અગીયાર કર્ષો છે તેણે સુમતિના થની પ્રતિમાયુગ્મ અન્ન, અને ચોતાની માતા અથે પદપ્રથની પ્રતિમાવાની બીજી એમ બે દેવકુવિન્યા કરાવી

૫૫૮ નગચંદ્રમુગિના ગુરુ દેવપ્રભમુગિએ મં ૧૨૭૦ વગભગ
 ‘૭૬ આગોપનિપદ-ગાના ધમ કથા આ નિર્ણયના કા પુરૂષચરિ ।
 કલ્યાદિ જોજને કૌતુહલથી પાડવેના ચરિ । ૩૫’ ૧૮ સગનુ ૮૦૦૦
 મોક પ્રમાણ પાંડવ ચરિ । મદાકાન્ય ચ્યુ તેનુ યજ્ઞોભદ્રમુગિ યજ્ઞ-
 ચંદ્રમુગિ અને નગચંદ્રમુગિએ સંગોધન કર્યુ હતુ (પી ૩, ૧૩૨,
 વે ૦ ન ૧૭૪૮ પ્ર-કાન્યમા ૧૧ મ ૧૯૧૧ તે ૩ ભા બી.
 મા તરૂંથી મુદ્રિત), વગા દેવપ્રભે ધ્રમસારગાન્ય ૪૦૨-અપર ૧૧મ
 મુગાવની ચરિ-૧ પાચ વિશ્રામમા (જેમ ૫ પર) તથા મુગાગિના
 અનર્ધગાવન પર અનર્ધગાવકાન્યાદર્શ (મથ ૭૫૦૦) ન્યા-
 ઉપન નગેદ્રપ્રભે અનકાર મહોદધિ ઉપગત કૌતુહલચરિ નામનો
 મથ ચ્યો દનો ૪૦૩

૫૫૯ આ મથે ‘કરીન્દ્રમ-પુ’ નામનુ ગિરદ ધરાનના યજ્ઞો
 વીર તે જાપાનિપુમા આદમાન ગન ઉદ્યમિદનો મની દનો એ
 બદુશ્રુત વિકાન અને ગજનીતિનિપુણ પ્રધાન હતો મદામાત્ય વસ્તુ-
 પાત્ર તથા તેજપાનની સાથે આની ગાદ મેરી હતી તેજપાનના બના-
 વેના આણુ પરના નેમિનાથ ચૈત્યના શિષ્યકામમા એણે કેટલાક દોષો
 બતાવ્યા હતા (લુઓ જિનદર્પનું વ ૦ ચ ૦) તેણે માદ્રીમા સ
 ૧૦૮૮મા બિમ પ્રતિષ્ઠા તથા મં ૧૨૬૧મા આણુ પર દેવકુનિકા
 કગવી હતી ૪૦૪

૪૦૨ તત્ત્વમિત્તો દેવપ્રભમુગિ ફિલ પાટવાયનચરિત્ર ।

શ્રી ધર્મસારશાસ્ત્ર ચ નિર્મમે સુકવિબુલનિલસ ॥૧૩॥

—રાજરોખરકૃત ન્યાયકદશિષ્યજિકા પી ૩, ૨૭૫

૪૦૩ તસ્ય ગુરો પ્રિયગિષ્ય પ્રમુ નરેન્દ્રપ્રભ પ્રમાવાદ્ય ।

ચોડલસારમહોદધિમકરોન્વાસુત્થકેલિ ચ ॥૧૬॥

—એજન

૪૦૪ માદ્રી તે હાલનુ માદ્રી કે જે એરનપુરાજીકથી ૩૦ મેવ પશ્ચિમ
 જોધપુર રાજ્યમા આવેલુ નાનુ ગામ છે, તે તે વખતે મોટુ શહેર હતો

૫૬૧ આ સમયમા (સ ૧૨૬૦ પછી) વિશેષાવશ્યક પર શિષ્યહિતા નામની ટીકાની તાડપત્ર પરની પ્રત આશાદિત્ય નામના દિને લખી તે લેખકે ખં. જિનપતિસુગિના પરમભક્ત મોદવશીય શાંતિ નામના આવકને યશોભતિ નામની ભાર્યાથી થયેલ પ્રધુમ્ન નામના પુત્રની ભાર્યા લક્ષ્મી માટે પ્રશરિત રચી પ્રાતે મૂકી છે તે લક્ષ્મીએ વર્ધમાન (વટવાણ) નામના પુરમા દેવભદ્રસુરિના વ્યાખ્યાન સાભળ્યા આ પ્રત લખાવી તેજ સુરિને અર્પણ કરી તે ભા ઇ મા મોજૂદ છે

૫૬૨ આ વસ્તુ-તેજ-યુગમા બીજા વણા અચકારો થયા - મ ૧૨૭૬મા રાજગચ્છના અભયદેવસુરિ (સ મતિ ટીકાના) -ધનેશ્વર -અન્નિતસિહ-વર્ધમાન-શાંતિભદ્ર-ભરતેશ્વર-વૈરસ્વામી-નેમિચદ્ર-સાગ રેન્દુસુરિ શિષ્ય) આશુકયચદ્રસુરિ કે જેમણે સ ૧૨૧ (૪) ૬ મા કાવ્યપ્રકાશસંકેત રચ્યો હતો તેમણે પાશ્વચરિત (પી ૩, ૧૫૭, જે ૫) લિલ્લમાલવશીય શ્રેષ્ઠિ દેહડની પ્રાર્થનાથી સ ૧૨૭૬મા દિવાળી દિને વેલાકૂલ શ્રીદેવકૃપકમા પૂર્ણ કર્યું, અને શાંતિનાથ ચરિતાદિ (જે પ્ર ૪૯) અથો રચ્યા સં ૧૨૭૭મા મૂલ ચદ્રમ્ભ સુરિકૃત પ્રાકૃત સમ્યક્ત્વપ્રકરણ-દર્શનશુદ્ધિ પર ચક્રેશ્વરસુરિએ અધૂરી ટીકા મૂકી રવગે જતા તેના પ્રશિષ્ય પૂર્વોક્ત તિવકાચાચે પૂરી કરી, (કા વડો ન ૧૬૯) અને તેમણે સ ૧૨૮૬મા આવશ્યક નિયુક્તિ-લઘુવૃત્તિ (પી ૨, ૬ પી, ૪, ૭૪) તેમજ દશવૈકલિક ટીકા (પી ૫, ૬-૫૨) તથા બીજા સામાચારી-જૈન સાધુ આવકોના આચાર-મનથી મ ૧૩૦૪મા અનેક અથો પર વૃત્તિઓ જેવી કે આવક પ્રાય-શ્રિત સામાચારી-પૌષાધિક પ્રાયશ્રિત સામાચારી-ચૈત્યવદના વદનક-પ્રત્યાખ્યાન લઘુવૃત્તિ-આવક પ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિ-સાધુ પ્રતિક્રમણસૂત્ર લઘુવૃત્તિ (પી ૪, ૧૦૮) પાશ્વિકમૂલ-પાશ્વિકક્ષામણુકાનચુરિ આદિ રમી (જેસ. પ્ર ૨૦, ૩૬) તેઓ મ ૧૩૦૪ સુધી વિદ્યમાન હતા

૫૬૩ વળી મ ૧૨૭૮મા ચદ્રકલના વર્ધમાનસુરિ-નિતેશ્વર-

ક્રમવિપાક પગની પગમાં નંદ સુગિદ્ધ દીકા અને જુદા ગરીબ
 હુલિદ સુગિદ્ધ આગમિકનુવિચારગાગતિ લખાઈ (પા
 સુચિ ન ૧૬) ન ૧૦૮૬માં દેશાગાર્ય કૃત ઓપનિયુક્તિ હતિ,
 મનયગિગિદ્ધ પિડનિયુક્તિ, દર્શનકારિક, તે પગની નિયુક્તિ તથા
 દગિદ્ધસુગિદ્ધ દીકા તાડપત્ર પર લખાઈ (જે ૪૧) મ ૧૦૮૧માં
 લખાયેલા એક તાડપત્ર પુસ્તકમાં (પા બ) ગિદ્ધમેન, પાદનિષ્ઠ,
 મનવાનિ અને અપ્પભાદિના પ્રાકૃત પદમાં અગિરો છે અપ્પભદિ
 અગિરમાં ગોડવદોના કર્તા અપ્પભગવો અપ્પભાએ લેત બાબો
 એ નાન વાંચેલી છે આ પ્રાકૃતઅગિરો પ્રાચીન હોનાથી મગ્ધન
 કૃતના વધારે નિશ્ચયનીય છે (અ દનાન) મ. ૧૦૮૭માં રીજનપુગમાં
 દેવભદ્રગણિ, ૫ મનયપીતિ, ૫ અનિતપ્રજાગણિ વગેરેના વ્યા-
 ખ્યાનથી સમગ્ર આવકએ મધના પદન-વાચનાથે મનયગિગિદ્ધ
 નદીદીકા તાડપત્ર પર લખાની (પી ૩, ૩૬) મ ૧૦૮૪માં સ્તભ-
 તીર્થવાગી શ્રીમાનનગીય દ માદામુન ૬૦ કુમ્ભસંહિ નિનીયચૂર્ણિની
 પ્રત તાડપત્ર પર લખી (કી ન ૩૮) મ ૧૦૮૫માં શ્રીમન્નલકમાં
 મદાગાન જયપુગિદેવના ગાન્ધમા મદાપ્રધાન ધર્મદેવના સમયમાં
 ઉપકેશ વચના ચિત્રદૃશવાસી સાં સાસ્ત્રિકે કર્મન્તવ તથા કર્મ-
 વિપાકની દીકાની તાડપત્ર પર પ્રત લખી (જે ૫ ૨૬) અને તેજ
 વપમાં વીમલદેવરાન્ને દકાધિપતિ વિજસિદના વાગમાં અ ડેરગરીય
 ગણિ આસચ દ્વિ પડિત ગુણકરે પૂનિધાનસ્થક વિવરણ (યોગ
 ગાત્રમાથી) ની તાડપત્ર પર પ્રત લખી (પા સુચિ ન ૩૭) મ
 ૧૦૮૬માં ત દેવેન્દ્રસુગિ, વિન્યયદ્રસુગિ, ઉપા દેવભદ્રગણિના વ્યાખ્યા-
 નની અમગ્ધી વીજનપુગમાં નાગપુરીય આવકાએ પાક્ષિક પ્રતિકમણની
 ચૂર્ણિ અને હતિ તાડપત્ર પર લખાની (પી ૧, ૩૫, બ ગાતિ
 બ) અને તે વપમાં મદાગાન લીમનેના ગાન્ધમા મદામડેધ
 રાલુક વીરમદેવની રાજધાનીમાં વિદ્યુતપુ (વીજનપુ)માં રહીને મન-
 યગિરિકૃત મગ્ધિણી દીકા તાડપત્ર પર લખાઈ (જે ૩૫)

નવાગીરત્તિકાર અભયે-ન-નિનવ-ન-નિનગેખ-પદે-નુ રાખ્ય
અભયે-વચ્ચિ (ખી-ન) એ 'ની' એ રાખ્યો અક્ષિત જય-તરિ-ત્ય
કાવ્ય (પ્ર કાવ્યમાના ન ૭૫), મેં ૧૦૮૦મા શ્રીપ્રભશ્નિએ હેમ-
ચંદના કાવ્યમમુચ્ચયોધિગારવમાથી પાના એ અધિકાર પગ રતિ,
મ ૧૦૮૧મા લક્ષ્મીધરે તિ-દમજગીર્યામા, ન ૧૦૮૨મા (ખ૦
નિનપતિશ્ચિ નિ૦) ઉક્ત પૂર્ણભદ્ર ગણિએ ગ્યાનામ-ભગવતી-
અપિગવમાથી ઉદ્ધરી અનિમુખ્યચિ પાયાપુ-મા, અને તેજે-
મે ૧૦૮૫મા જેમ-મે-મા ૭ પદિ-હેવાયુ 'અન્યદારિભદ્રચગિતેમ-
જેમ-મે-મા મેં ૧૦૦૫ (જાણ્યન્યાન-ર્જા?) કૃતપુખ્યચરિ (મોગી
ટોલી ભ પાલીનામ્) આદિ ગ્યા આ ધન્યનાયિભદ્રચગિતમા ગર્વ-
દેવશ્ચિએ મદાય આપી છે અને તેના મગોધક સુગ્રભવાચક દત્તા
કે જેમણે વાદિ ચમદક નામના દિગજને ખભાતમા ઝુલ્યો દત્તો,
કાવ્યપદ્યક રતિ ગ્યા દત્તી અને જેમણે ચંદનિક ઉપા-
ધ્યાય અને વિદ્યાનદને અભ્યામ કગલ્યો દત્તો

૫૬૪ મ ૧૨૮૫ના અગ્રમા પાર્શ્વનાથ ચગિનાદિ વિનતિ
(૨૦) પ્રમથના કર્તા આચાર્ય વિનયચદ્ર વિદ્યમાન દત્તા તેમનો
કવિશિક્ષા નામનો કાવ્યસાદિત્ય પગ રચે-ન (વિનયાક) અથ તાડપન
પગ પાટણ ભગામા વિદ્યમાન છે (પા સ્થિ ન ૫૬) તે રનિ
તેમા કહે છે કે અપ્પભદ્રી ગુરૂની વાણીમા કવિશિક્ષા કલીન (નત્યાધી
ભારતી દેવી ચપ્પમદ્દિગુરોગિરા । કાવ્યશિક્ષા પ્રવક્ષ્યામિ
નાનાશાસ્ત્રનિરોક્ષણાત્ ।) અપ્પભદ્રી કાવ્યશિક્ષ કહેરાતા દત્તા,
અને તેમની ગ્યેલી કાવ્યશિક્ષાનો વિનયચદ્રેષોતાના અથમા ઉપયોગ
રચે દત્તો પ્રવૃત્ત નિક્ષામા તે વખતના ૮૪ દેશોની ૪૫૦માદિતી

૪૦૫. ચોરાશા દેશોના નામ નીચે પ્રમાણે નજાવેલા છે —
'ચતુરશીનિદેશા મૌલકન્યકુન્જ કૌગમ્ કલિમ અગ વગ કુરગ આવા-
ત્ય કામાશ્વ ઓષ્ટ પુટ્ટલીશ માલવલોકિત પથિમ કાલવાલમ સૌરાષ્ટ્ર
કુમ્ભ લાટ શ્રીમાલ અર્જુનદેવપાટ મરુવરેન્દ્ર યમુનાગગાતીરજતવદિ

થી ૧૩૦૯ સુધી જૈ મિદ નામે ગન્ત દતો ન ૧૨૭૬ સુધી મેવા-
ની ગન્ધાની નાગદ-દ્વન્ના ૧૬૬-દાનુ નાગદા મહેન દત, તે તપ્યા
પત્ની ચિતોડ ગન્ધાની યદ આધાટ તે ઉદયપુર પાનેનુ આદાડ
કે જે મેનાડુ એક પ્રાચીન નાગ દતુ) આ તપા જગન્નંદસુરિ
અને તેના વિષયક અને વસ્તુપાત્રે ૪૦૬-નૃગનના અતિ નાન આપ્યું
અને તેથી ગૃહગનના તપાગચ્છો પ્રભાવ અન્યાન સુધી જાયો.
આયો આયો છે આ જગન્નંદસુરિના નિષ્ઠ વિજયગદસુરિ તે
નૃગ વસ્તુપાત્રના ગૃહમા લેખ્ય કમ દના મિતિ-દિમાર્થી મહેના
દના અો તેો આચાર્યપદ અપાવરામા પા વસ્તુપાત્રની મામે નીરી
દતી (મુનિગુરુત ગુર્જાવલી નો ૧૨૦-૧૨૫) આ વિજયગદસુરિથી
'વૃદ્ધ પોશાનિક તપાગચ્છ' ન્યપાયો.

૫૬૬ મ ૧૦૮૬મા નાગોગના ગીગ દેલ્લાના પુ ૧ પૂનડ
કે જેને મ ૧૦૭૩મા બિભેગપુત્રી વનુત્યની પ્રથમ પાત્રા કડી દતી
તેને ગેનુત્યની પાના માટે સદ્ય દાદયો અને વસ્તુપાત્રે ભક્તિ માગી
કડી માથે ગદી પાના કડી દતી (અ પ્ર) સ ૧૨૮૭મા સર્વદેવ-
સુરિએ જેસલમેરમા અધ્યપ્તસમ્પત્તિકાવૃત્તિ રચી (કા જાણી)

૫૬૭ ખ૦ જિનપતિસુરિ શિષ્ય જિનપાવ ઉપાધ્યાયે (કે જેમણે
મ ૧૨૬૦મા પદ્મધાનક વૃત્તિ અને પત્રી સનતકુમારચક્રિયગિત મદાકાવ્ય
સદીક રચેન છે) મ ૧૨૯૨મા જિનદત્તસુરિકૃત ઉપદેશ ગમાયત

૪૦૬ તદાદિયાણદ્વિપમાતુ વપ ૧૦૮૫ શ્રી વિવમાત્ર પ્રાપ

તદીય ગચ્છ ।

વૃહદ્ ગણાહોડપિ તપેતિ તામ શ્રીવસ્તુપાલાદિમિરચ્યમાન ॥

—મુનિગુરુ ગુર્જાવલી શ્લો ૮૬

આ ગુર્જાવલીમા જણાવ્યું છે કે આધાટપુરમા નૃપસભામા ૨૨ દિગ-
બર વાદીને જીતવાથી શનએ જયચ્છ દ્રને 'હીરલા' એવું બિરદ આપ્યું
શ્લો ૧૦૬

શુભતિગણિ, ગુણાકર, દેવેન્દ્રચરિ. વસ્તુતેજનો સ્વર્ગવાસ ઉદ્ધ

ક તા હેવટે મહાપદ્મ-આવગમ્મા પૂરી કરી, અને તેને જેન વિદ્યા
જન્મલો લખી, આ તેનો પ્રથમાદર્શ ખ નિતેશ્વરમુગિ શિષ્ય કનક
ચદ્રે લખ્યો (જેમ ૨૯, જે પ્ર ૫૦, ભાગ ૩ી. ૧૮૮૭-૮૩ ૫ ૪૮)
આજ વર્ષમા ઉદયસિદ્ધમુગિએ જિનવદનભની પિંડવિશુદ્ધિ પગ મુ
સદિન ૭૦૩ મોક પ્રમાણ દીપિકા ગ્ચી (પા મુગિ)

પૃષ્ઠ ૧૨૯૬મા ગુણાકરમુગિએ નાગાર્જુન કૃત ચોગત્ત
માના પગ જતિ કરી, મ ૧૨૯૮મા ચદ્રમહા (ભક્ષેશ્વ મુગિ-
દગિભદ્ર-શાન્તિમુગિ-અભયવ-પ્રમન્નચદ્ર-મુનિગત્ત-ત્રીચદ્રમુગિશિષ્ય)
દેવેન્દ્રમુગિએ ૫૭૩૦ મોક પ્રમાણ ઉપમિનિભવપ્રપચ્ચયા સારોદ્ધાર
(પા ૬, ૪૦) ગ્ચો જે સંગોધન પ્રમિદ સંગોધક પ્રદુમ્નમુગિએ
કર્ણુ હતુ, આ દેવેન્દ્રમુગિ મુગિપદ તેના ગુ શ્રીચદ્રમુગિના પદવ
યગોદેવમુગિએ આપ્યુ હતુ

પૃષ્ઠ ૧૨૯૭મા લીમટે અને મહાગણા વીન્ધવનના મહા
માત્ય, ગૃજગતના ગોગરો વિગ્નાન્નાર, પ્રોદપ્રતિલામપન્ન, લક્ષ્મી
અને સગ્ચનીના લાટીના ધર્મપુત્ર, તેજપાના લ્યેષ ખતુ, પોનાના
પ્રચ્ચ બાજુનથી ધંગીઓના વિક્રમને પગમ્મ દગ્નાર મુદ્ધરી, દિલીના
સુનનાન મોગ્ગદીન પાદમાલને વિચક્ષણનાથી ગૃજગેશ્વમિ સાથે મધિ
દગવનાર, મહાનાથા વીન્ધવન દાગ શત્રુન્યની પૂજા માટે અ કેવા-
વાલિય ગામ તાસનમા અપારનાર, શત્રુન્ય-ગિગનાર-આણુ વગેરે
અને તીર્થસ્થાનોમા-દેવમદિરોમા-સઘયા મ મહોત્સવોમા તથા મેકડો
અન્ય ધર્મસ્થાનકોમા દ્રોડો અને અખ્જોની સખ્યામા લક્ષ્મીનો સદ-
વ્યય કરનાર ધર્મધીર, ચતુરતાપૂર્વક નિદોષધર્મોચરણો આચરી કનિ-
યુગમા પણ કૃતયુગને ઉતારનાર સર્વ દર્શનોને સન્માન અને સમ-
લાવથી જોનાર, કવિઓના આશ્રયદાતા, સુવર્ણધારાધર વરસાની
સમસ્ત યાચકોને સતુષ્ટ કરનાર દાનવીર, નરનારાયણાન દ મહાકાવ્ય
આદીશ્વર મોરચમય સ્તોત્ર સુક્તિઓ વગેરે રચનાર, વિચારચતુર,

પ્રકરણ ૫ મું.

વાઘેલા વશનો સમય.

[મ ૧૩૦૦ થી ૧૩૫૬]

જાણ પસાયાહ નરા સુકર્ણસરસત્યવટ્ટહા હુતિ ।

સા સરસર્ઈ ચ પઝમાવર્ઈ ચ મૈ દિન્તુ સુચરિદ્ધિમ્ ॥

—જેના પ્રસાદથી મહુધ્યા સુકર્ણ અને સરસાર્થવા વદનભંયાય છે તે સરસ્વતી અને પંનાવતી મને શ્રુતની ઋદ્ધિ આપે.

—જિનપ્રભસૂરિકૃત વિધિપ્રપા

૫૭૬ વસ્તુપાલ-તેજપાલે ગૂજરાત નવેસર રચ્યુ સર્વજાતિની પ્રજ્ઞના હિતના કાર્યે કરી તેઓમા એકતા સાધી જૈન શામનને ઉત્તમલ અને ૬૬ બનાવ્યુ વિગલદેવે મ ૧૩૦૦મા સોલકી ત્રિભુવનપાલ પામેથી ગૂજરાતનુ રાજ્ય લઈ સ ૧૩૧૮ સુધી રાજ્ય કર્યું.

આ સમયમા કૃષ્ણપિંના સત્તાનીય જયસિંહસૂરિ થયા તેમણે સ ૧૩૦૧મા મ નાસિતજલથી મહૂભિમા સ વને જીવાડ્યો હતો ૪૧૧

૫૭૭ આ સમયમા નપાગચ્છના દેવેન્દ્રસૂરિ અને તેમના શુરજાતા વિજયચંદ્ર સૂરિ વચ્ચે મતભેદ થયો હતો, ખલાતમા વિજયચંદ્રે એમી સાથે ધણા યોમાસા વૃદ્ધશાખામા-મોટા ઉપાશ્રયમા ગાળ્યા, અને તેથી ત્યાગપત્રી તેમના અનુયાયીઓનો પક્ષ 'વૃદ્ધશાલિક' કહેવાયો ને દેવેન્દ્રસૂરિનો પક્ષ તેઓને વિદાર કરી આવતા લઘુશાખામા ગહેવુ પડતુ.

૪૧૧ તસ્માદ્ વિસ્મયનીયચારુચરિતે શ્રીસૂરિચક્રે ક્રમા-

જ્ઞાતે શ્રી જયસિંહસૂરિરદભૂર્જિર્ગ્રન્થચૂડામણિ ।

મવદ્ વિક્રમતસ્રયોદશશતેધ્વેસોત્તરેષ્વ(૧૩૦૧) વર્ષક

સ્લાન્ત સપ્તમજીજિવજ્જલમરેયા મયકૃષ્ટૈ મરો ॥

—જયસિંહસૂરિ (ઉક્ત જયસિંહસૂરિના સત્તાનીય)કૃત કુમારપાલ ચરિત પ્રશન્નિ સ ૧૪૨૭

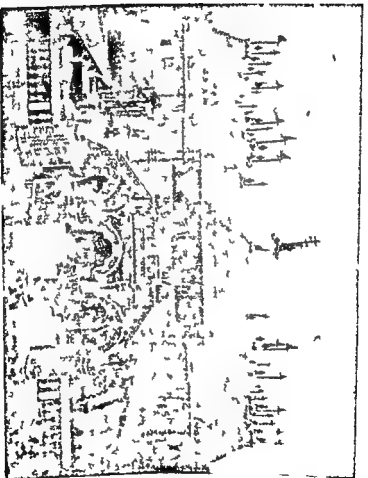
કરના, અને ત્યાં કવિના અટગત દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરનારું માધન હતુ ત્યાં 'કાવ્યર્યાગનો અભાવ ન હોય તે સ્વાભાવિક છે' ૪૦'

૫૭૫ 'પાટા... ગૃજગત ગત્યની ગ્યાપના જિનોથી થયેલી છે, અને વનગતના મમયથી પાટા... જિનોના મધ્યમિન્દુ તરીકે પ્રમિદ્ધ થયેલ છે જન ધર્મ તથા તેના આચારોને મળના ગત્યાત્રયથી ૧૦ થી ૧૩ માં સનક ગુણીમા જન આચારોએ ગૃજગતના પાટન-ગરમા તથા અન્ય રથગોએ ગદીને વણા અગત્યના ગ્રન્થો ગીતે ગૃજગતનું સાદિત્ય ઉત્પન્ન કરેલુ છે જન આચારોએ ગ્રન્થેલુ સાદિત્ય બાદ કરીએ તો ગૃજગતનું સાદિત્ય અત્યન નુદ દેખાગે સાદિત્યની પ્રવૃત્તિ પુનઃગેના મમદ વગર અગ્રજ્ય છે અને તેથી જિનોએ પોનાના ધાર્મિક સાદિત્ય ઉપગન્ત બાદ તથા શાસ્ત્રાગ્રથો પાટણ, ખભાત વગેરેના ગ્યજોના ભગેમા મમદેના દના, અને આ ભગેના લીરેજ બાદો તથા શાસ્ત્રોના પ્રાચીન ગ્રથો જે કાષ્ઠ પથ્થુ રેકાણેથી મળે નહીં તેના આદિયા ઉપનમ્ધ થયેના છે' ૪૧૦

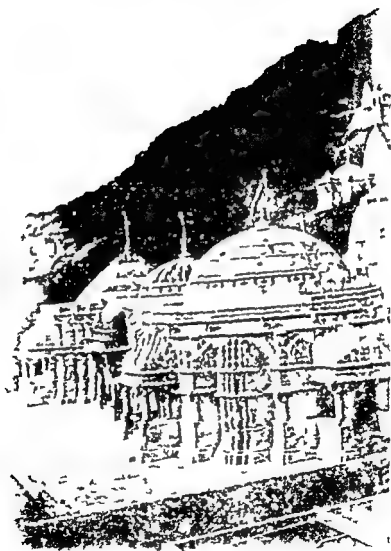
૪૦૬ પ્રાંત આનન્દશકરનો લેખ ગુજરાતનુ સંસ્કૃત સાહિત્ય એ વિષયનુ ચોક્કસ રેખાદર્શન' (ત્રીજી ગૃ સા પરિપદ્ધનો અહેવાલ)

૪૧૦ સ્વ ચીમનલાલ દલાલનો લેખ 'પાટણના બહારો અને ખાસ રીને તેમા રહેલુ અપજ્ઞ સ તથા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય' (સુરત ગૃ સા પરિપદ્ધનો અહેવાલ) તેમજ તેમનો લેખ નામે 'પાટણના બહારો' - લાઇબ્રેરી મિસેલેની-જુલાઈથી અક્ટોબર સને ૧૯૧૫.

કુન્ડ-ભાડચરણ નિસદ્ધ મર્મ (૧)

[જોન સંગીત સંપાદન ૧૧ ૧૨ ૧૩]

મહાભારત વસ્તુપાલ તેજપાવતુ મ દિર-ગિરનાર પારા પર ૭
 [જેન મગ્ની ત્યતમાતા માત્ર્યથી]

પાછા ઉદયન મંત્રીના પુત્ર ચાહડના પુત્ર પદ્મસિંહના પુત્ર સલક્ષ (સલખણ) ને વીસલદેવે પ્રથમ સૈરાષ્ટ્ર (કાઠિયાવાડનો મોટો ભાગ)નો અધિકારી કર્યો હતો, અને પછી લાટ (ભરૂચ આદિ) દેશનો અધિકારી બનાવ્યો હતો કે બધા નર્મદા તીરે તેનો દેહાન્ત થયો હતો (સ ૧૩૨૦ પૂર્વે) તેના શ્રેય સાર તેના ભાઈ સામત (સિંહ) મંત્રીએ 'સલક્ષનારાયણ' નામે હરિ (વિષ્ણુ)ની પ્રતિમા સ્થાપી ઉક્ત સામતસિંહ સચિવ (મંત્રી)ને વીસલદેવે સુગઢૂનો અધિકાર સોંપ્યો હતો, તેમજ અર્જુન (દેવ) રાજાએ પણ સોંપ્યો તેણે સમુદ્રતીરે દારકાપતિના માર્ગમાં જજી (જીર્ણ) થયેલા રેવતીકુંડને પોતાની માતાના શ્રેય સાર નવા પથરના પગથીઆથી (બધાની) વાવ સમાન કર્યો ને ત્યાં ગણેશ, ક્ષેત્રપાલ, સૂર્ય અને ચંદ્રિકાદિ માતાઓ સહિત મહાદેવ અને જલશાયી (વિષ્ણુ) કુળબા ને રેવતી તથા

શાગ્ય ધણા બિન્દુઓ મળી આવે છે જગડશાહના વૃત્તાવની સાથે સબધ રાખતા બીજા બનાવોને નોખતા સર્વાનંદમૂરિએ આ કાવ્ય-પુસ્તકમાં પણ અતિહાસિક બિન્દુ લક્ષમાં લીધેલા હોય એમ લાગે છે લોકની રીતમાત, દેરાની સ્થિતિ અને નાયકના વૃત્તાવનુ વર્ણન તે કાળનુ વાચકને યથાર્થ દર્શન કરાવે છે કથકોટ, ભદ્રેશ્વર વગેરે નગરોના વર્ણનો તે તે સ્થાનની વિભૂતિથી તે ગળે, તે કેવા સમૃદ્ધિવાન હતા તે સ્પષ્ટ દેખાડે છે * જૂનરાત, સિંધ, યરપારકર, કચ્છ, કાઠિયાવાડ વગેરેમાં રાજ્ય કરતા રાજાઓના સબધમાં પણ કેટલાક પ્રસંગ જાણીતા જેવા આવે છે પારકર-યરપારકરના રાજા પીઠદેવના સબધમાં જગડશાહે જૂનરાતના રાજાની મદદ મેળવી હતી મોટા રાજાઓની સાથે પણ તે કાળના વ્યાપારીઓ કેવા મમતાથી કામ લેતા હતા તે તથા દરબારમાં જગડશાહ જેવા માતબર વ્યાપારીઓનું કેવું માન હવે વગેરે બીના જગડશાહ જૂનરાતના રાજદરબારમાં ગયા તે વખતે તેને મળેલા માનપરથી જણાઈ આવે છે તે કાળે જૂનરાત અને કચ્છ કાઠિયાવાડના વેપારીઓ સમુદ્ર માર્ગે વેપાર ચલાવતા હતા અને ખસાવતા હતા તેમનું રાજ્ય હવે વગેરે બીના જેવસી નામના જગડશાહના એક વહાણવટે ગયેલા શુમાસ્તાના વૃત્તાવ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે * જૂનરાતી. ૧૪-૧-૧૮૬૧ પૃ ૧૪૫

તેથી 'નયુથિન' કહેવ પેલ વિજયપદ મુદ્રિત ૧૩૩૮ અ માનમાં મેળે
 ધર્મો શિથિલ માર્ગ દાખલ થયો કે 'નીનાયો (નુનિઓ) ૧૫ની
 પેટલીઓ ગળી ગયે, દમોશા પી ગયે વગેરે ખાતર થયે, ૧૫૨ મેળ
 થયે, ૧૫ અને શાક લઈ થયે, માણીઓને અંગે ૧ બે ૧૧ જળી
 થયે, અને આવકોને પ્રનન ગણતા તેઓની સમે મેલી પ્રતિભાવ
 પાત્ર કરી થયે' (ધર્મમાનગદન પદ્યની)

૫૭૮ વીમરવના રાજાના ૧૩૧૮ થી ૧૩૧૯માં જન્મે
 દુકાળ પડ્યો, તે વખતે ૧૩૧૮ બેટકા ૧૧ મીમા ૧૧ જેન જાણ્યો
 મિથ, કાલી, નુનના વગેરે દેશમાં ૫૭૮ અ માન આપી દાનશ ગાઓ
 બોલી અને ૧૫ વર્ના દુકાળ ૫૭૮ વિનયુ તેજે આંધ્ર
 (એક) નુની વેપર બેટકો દતો આન આપાનિપુણ, અને
 ધનાદ્ય દોના ઉપાન સાદા વીન, મનાદ અને દી ૧૫૫ અને
 ધની મદાય આપાત તે દતો નાનુન અને ગિગિના ૧૧ સમકાની
 જેનમદિગે જાતી, આ મદિગો ઉદાત્ત કરી જેનમમની નેના
 કરી જેન રોવા હતા બીન મર્મો ૫૭૮ જાણ્યો દેવ ન દતો,
 તેથી તેજે શિવ અને વિજયના મદિગો ૭૭૮ દગવો અને
 મુસનમાનોને માટે મસજી જાતી દતી તેના વિચાર સુધારક દના
 તેજે પોતાની વિચાર પુત્રીનું પુત્રન અ કરાનો વિચાર કરી તે માટે
 પોતાની જાતની આગા પળ તે પ્રાપ્ત કરી ચુક્યો દતો પાનુ પોતાના
 કુટુંબની બે ૧૬ ઓઓના વિગેધથી તે તેમ કરના અટક્યો દતો ૪૧૯

૪૧૨. નુઓ ધનપ્રમસરિ ગિ૦ સર્વાનન્દસરિત જગદ્ધરિત મૂળ
 તેમજ ૧૦ આપાતર દીદાસદિત રા મગનલાલ દલપતરામ ખખખરે પ્રકટ
 કર્યું છે (પુલ ૨ ન ૨૮૪) નાગરી પ્રચારિની પત્રિકામાં લેખ તથા
 વસંતમાં આવેલ રા હૃષ્ણલાલ મોદનલાલ જવેરીનો લેખ 'સર્વાનન્દ-
 સરિત્રી શ્રી જગદ્ધરિત એક કાવ્ય-ચરિત્ર પુસ્તક ૧ આ કાવ્યમય
 ૧ એટલે તેમાં અલ્પકાર અને અવિશ્વેશિ દોષ તે સાદબજાર છે,
 પરંતુ એ અવિશ્વેશિ અને અલ્પકાર છતાં પણ તેમાંથી ઇતિહાસને

૫૮૦ સં ૧૩૨૦ આસપાસ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ માંડવગદના પેથડકુમારે લિન્ન લિન્ન ૮૦ સ્થળોમા જિનમદિરો બધાવ્યા

આ પેથડકુમારનો ઇતિહાસ જાણવા જોવો છે —અવન્તિ દેશના એક ભાગ નમ્યાટ નામના દેશમા નાન્દુરી નામની પુરીમા ઊકેશ વશનો દેદ નામના દરિદ્ર વાણીઆને એકદા યોગીએ સુવર્ણરસસિદ્ધિ કરી તેને તે આપતા તે શ્રીમત થયો રાજાને કોઈએ તેને નિધિ પ્રાપ્ત થયો છે એવી આડી ઢરતા રાજાએ તેને કેદમા નાખ્યો ત્યાથી રત્નભન પાર્શ્વનાથની પ્રાર્થનાથી છૂટી તેને છોડી વિદ્યાપુર (વીળપુર) જઈ ત્યાં વાસ કર્યો, ત્યાંથી ખલાત જઈ તે પાર્શ્વનાથની પૂજા કરી સુવર્ણદાન કરતા લોકોમા ‘કનકગિરિ’ નું બિરુદ મેળવ્યું પછી ત્યાંથી કાર્મવશાત્ દેવગિરિ જઈ ત્યાં મહા વિશાલ ધર્મશાલા-પૌષધશાલા બધાની ત્યારપછી પેથડ (પૃથ્વીધર) નામનો પુત્ર થયો તે પેથડને ઝાઝણુ નામનો પુત્ર થયો, ને દેદ સ્વર્ગસ્થ થયો પેથડના સમયમા તપાગ્નના ધર્મધોપસુરિ હતા ગૂર્જરાધીશ તેમનો મિત્ર હતો, અને તેમણે દેવપત્તનમા કપર્દિયક્ષને પ્રતિજોધી જિનજિનનો અધિષ્ઠાયક કર્યો હતો, ઉલ્લજ્યતમા મોહનવેલીથી ભ્રમિત થયેલ શિષ્યને મગ્ધો કર્યો, ઉલ્લખિનીમા કોઈ યોગીને મત્રથી વશ કર્યો અને સર્વ વિકૃતિનો ત્યાગ કરી જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ કરી હતી તે વિદ્યાપુરમા આતુર્ભાસ કરવા આવ્યા તેના ઉપદેશથી પેથડે પરિવ્રજ્યમાણુ વ્રત લીધું માલવદેશમા ભાગ્યોદય છે એમ ગુરુપાસેથી જાણી લઈ તે મડપદુર્ગમા ગયો ત્યાં પરમાર જયસિંહના રાજ્યમા લવણુ વેચનારની દુકાન માડી, ત્યાં એક આભીરી ઘી વેચવા આવી ને તેના ઘડાની નીચેથી ચિત્રકવેલી સાપડી, ગજની કૃપા થઈ જન્મરો વેપારી થયો ઝાઝણુની માથે દિલ્લીના શ્રાદ્ધી બીમે પોતાની સૌભાગ્યદેવી નામની પુત્રી પરણાવી ત્યાંના રાજાનો માડલીક શાકભરીનો રાજા આદમાન ગોગાદે હતો તેની શિખળાથી પેથડને જોતાની તેની પાસેથી ચિત્રવેલી માગી તે તેણે રાજાને આપી, પણ તે તેની પાસેથી ચાલી ગઈ રાજાએ

અન્યની એ મત્તિ ગ્યાપી તે ૮૩ મત્રીના નેષની પ્રવૃત્તિ મામત
મત્રીના ગોત્રે (૬૨-૧૦) પૂજનગેયા એના બુદ્ધિમાન મોક્ષાદ (ગો-
ક્ષાન્તિ)ના પુત્ર હુગિદર કવિએ રચી દનીને તેની પ્રતિષ્ઠા ન ૧૮૨૦
-૧૯૧૬ નુદિ ૪ શુધે ચર્ચ ૪૧૦ અને નિનાયનના ગિખા ઉપર નેમિ-
નાયના મત્તિ પામે એક ઉચ્ચ પ્રાના અને પાર્શ્વનાયનું મિત્ર
(પ્રતિમા) ગ્યાપ્યા

૪૧૩ જુઓ આ સબધીનો ' શ્રી પોરબદર ગાંધીમા કાટિલા ગામમા
મદ્દામગેશ્વર મહિનો સ ૧૩૨૦ નો શિલ્પરેખ ' - રેખ-૨૧ શ્રી તનસુખરામ
મન નુપગમ ત્રિપાઠી બુદ્ધિપ્રકાશ સન ૧૯૧૫ પુ ૬૨ પૃ ૮ થી ૧૮,
૨૫ થી ૪૬, અને ૭૮ થી ૮૨ પાશ્વનાય જિજ રથાપ્રાણુ વર્ષ
સ ૧૩૦૫ છે ગિરનાર પર વસ્તુપાલના મહિનોમા મય મહિનોમા
એક પાશ્વનાય જિજ છે તેના તરે આ પ્રતે લેખ છે- ' સન
૧૩૦૫ વર્ષે વેદાખ શુદ્ધિ ૩ રાનો શ્રી પત્રનામનાય શ્રીમાલ્લ દાનીય
૬૦ વા (ચા ?) દડ મુત મદ પત્રસિદ્ધ પુત્ર ૬૦ પથિમિદેરી અમલ
(મદ્દામસિદ્ધ) મુત મદ શ્રી સામતસિદ્ધ તથા મદ્દામાન્ય શ્રી સ્વ-
ખસિદ્ધાબ્યા શ્રીપાર્શ્વનાય જિજ પિત્રો એકનેકર કારિત તનો બુદ્ધ
અરે શ્રી પ્રદુમ્નચરિ પટોદ્ધરણ શ્રીમાનદેવચરિ નિય શ્રી ન્યાન વિચરિભિ)
પ્રતિષ્ઠિતના - આ વખતે સ્વખખુ જરનો નો એમ જણાય છે સામત-
સિદ્ધ મુત નૈન દતો : તા તેજે વિષ્ણુપ્રતિમા ગ્યાપી એ સબધમા ઉક્ત
સાક્ષર શ્રી ત્રિપાઠી જણાવે છે કે ' જૈનો-પા. ગિવ, વિ જી, અબા આદિના
મહિરો બધાવતા પૂર્વકાલમા ધર્મબેદ દોવા હતા તવના કાલમા જણાય
છે તેજે દેવદેવ ન હતા એવી રીતિએ વસ્તુપાલ હેમચદ્ર આદિ ધણુ
જૈનોએ શિવાદિ દેવો પ્રતિ પોતાનો અવિધ દર્શાવ્યા છે ગમેતે ૩૫મા
પરમામાજ પૂજ્ય છે એમ તેઓની શુભ અને સત્ય મતિ હતી
પૂજના જૈનો બદલા અપરદેવદેરી ન હતા વસ્તુપાન સબધમા પણ એમે-
શ્વર (કી કી. ૪-૪૦) લખે છે-- નાનર્વ મક્તિમાત્રેર્મા જૈર્મા શાસ્ત્રકેશર્વી ।
નેમિ જિનમા ભક્તિમાન એ વસ્તુપાલ ચકર અને કેશવની પૂજા કરતો ન
હતો એમ ન હવ વસ્તુપાલે પુન ખલાવમા શ્રી વેદનાયનું રિત્તલય
બધાબુ હવ (સુ સ ૧૧-૭) "

પેથડને બહુ માન આપી જાયોગ આદિ ગન્યાધિગાર ચિન્દો
આપ્યા પત્રી અર્જુદ (આણુ) ની યાત્રા કરવા પેથડ ચાલ્યો. જીગ-
પત્ની પાર્શ્વનાથના દર્શા કર્યાં ને પત્રી આણુ ની યાત્રા કરી

૫૮૧ ધર્મગોપમુનિ મહાપદ્મર્મમા આવ્યા ચૈત્યનિર્માણના ૬૫
બનાવના પેથડે લુદા લુદા મથજે એમ ૮૪ પ્રામાદ કરાવ્યા મહાપ-
દ્મર્મમા ૭૨ જિનાયકગણો આઘ તીર્થકર્મો રાનુજયાવના નામનો
પ્રાસાદ શુવર્ણદંડ કનકવાળો ૧૮ ૧૫ દ્રમ્મ ખર્ચા કરાવ્યો મનુજ
થમા શાન્તિનાથ ચૈત્ય, મધ્યાચ્યુ બીજા મથજોના નામ નીચે પ્રમાણે ૩ -
ભારતીપત્તને તારાપુરે ર્મણીતીપુરે । મોમેગપત્તને વાંશિમાધાતુરભારયો ॥
નાગહરે તાગપુરે તાગિયગરપદયો । સોતારે રતપુરે સોરટે પરદેદરે ॥
ચદ્રાવતી નિમ્નટ્ટ ચારુર્ણદ્રીપુ ચિત્તગરે । વિહારામાસ્યત્વં યદાપુરો-
ત્તમિતિપુરો ॥

જાલન્ધરે સેતુમન્ધે દેમે ચ પશુગાગરે । પ્રતિષ્ઠાને વર્ષમાપુર વર્ણવિહારયો ॥
હરિતનાપુર દેશાલપુર મોગપુરેપુ ન । જયગિહપુરે નિમ્નસ્થૂરાદ્રાં સદધોમુખિ ॥
સલક્ષણપુરે જીર્ણદુર્ગ ચ ધરલક્ષ્મી । મલુદ્ગા વિષ્ણુપુરે દુર્ગ મગલત્ત પુરે ॥
ફલ્યાચનેક સ્થાનેપુ રૈદદત્તલક્ષાધિતા । ચતુર્લક્ષાધિષ્ઠાસીતિ પ્રાગાદાસ્તેન
વારિતા ॥

દેવગિમિમા શ્રી રામ નામનો ગણ દતો તેને હેમાડિ (દિ)
નામનો સચિવ દતો દ્વિજેનું ત્યા સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હતું ત્યા પણ
તે પ્રધાનના નામેથી સદાનત કાઢી તેને પ્રસન્ન કર્યો અને પત્રી
પેથડે મોટું જનચૈત્ય કગવ્યુ તે મં ૧૩૩૫ મા પૂર્ણ થયુ ત્યા
વીરગિમ પ્રતિષ્ઠિત થયુ તેનું નામ 'અમૃત્યપ્રામાદ' પાડનામા આવ્યુ
એકાગ્રગરમા સત્રાગાર (સદાનતગ્યાન) મધ્યાચ્યુ

ધર્મોક્તિમુખ ચદ્ર જેનુજ્ય અને રૈવતક પર્વતની યાત્રા કરી
રૈવતકમા (ગિરિનાગમા) યોગિનીપુર (દિલ્હી) વાસી અગરનાન પૂર્ણ
નામનો દિગંબર શ્રીમત સધનધને આવેન દતો તે અનાનદીન

આવકદિનકૃત્ય સવૃત્તિ (જે પ્ર ૩૬, પી ૨, ૪૧, કા વડો) કે જેની વૃત્તિ તેમના ગુરુબ્રાતા વિજયવદ્રસૂરિએ સુધારી, ધર્મરત્નટીકા, દાનાદિકુલક તેમજ અનેક ગ્રંથન પ્રકરણાદિ રચ્યા તેઓ મ ૧૩૨૭ મા ગ્વર્ગરથ થયા (જુઓ મુનિસુદરકૃત ગુર્વાવલિ શ્લો ૧૦૮ થી ૧૨૦-૧૬૮ ચ ગ્ર)

૫૮૪ સં ૧૩૦૧ મા વીજપુરમા ઉપાસકાદિ વિપાકાન્ત પાત્ર સૂત્રો અભયદેવસૂરિની દીઠા સહિત ઠ અરસીહે તાડપત્રપર લખ્યા અને તે ઉક્ત દેવેદ્રસૂરિ, વિજયવદ્રસૂરિ, ઉં દેવભદ્રગણિના વ્યાખ્યાનથી પ્રહલાદનપુરમા નાગપુરીય આવક આદિએ ચતુર્વિધ સધ પઠ નાર્થે વાચનાર્થે આત્મશ્રેયાર્થે લખાવ્યા (પી ૩, ૭૩), અને તેજ વર્ષમા અનુયોગદ્વારસૂત્ર તાડપત્રપર લખાવ્યું (પી ૩, ૭૭) સં ૧૩૦૩ મા અણહિલપાટકે વીસનદેવ રાજ્યે મદામાત્ય શ્રી તેજ પાલના સમયમા શ્રીવાક આચારાગવૃત્તિ તાડપત્રપર લખાઈ તે ખલાત શા ભ મા છે (પી ૧, ૪૦)

૫૮૫ આ સિવાય બીજા અનેક પ્રતિઓ તાડપત્ર લખાઈ તેમાની ઉપનબ્ધ થયેલી અને નિર્દિષ્ટ સવતવાળી નીચે પ્રમાણે છે -

સ ૧૩૦૬ મા (ભલોરના) ગળા ઉદયસિંહરાજ્યે રામચદ્રસૂરિકૃત નીર્ભય ભીમઆયોગની (પી ૧, ૮૧), સ ૧૩૦૯ મા મેવાડના આઘાટ (આહાડ) મા જયતસિંહરાજ્યે પાશિકવૃત્તિની (પી ૩, ૧૩૦), ધવનક (ધોલકા) મા શ્રેં સદજનના હાથથી શાતિસૂરિ વિરચિત ધર્મરત્ન લઘુવૃત્તિની (જે ૫૨), અને વ્યવહારસૂત્રપર મનયગિગિૃત દીકાની (પી ૧, ૧૩), સ ૧૩૧૩ મા વીસનદેવરાજ્યે તન્નિયુક્ત નાગડના મદામાત્યપણામા મહેશ્વરસૂરિકૃત જ્ઞાનપત્રમા કદાની (પા સૂચિ નં ૪૦ સઘની ભડાર), સ ૧૩૧૭મા મેવાડના આહાડમા તેજસિંહ રાજ્યે સમુદરના મદામાત્યપણામા વિજય સિંહસૂરિકૃત આવકપ્રતિકમણસૂત્ર ચૂલ્હિની (પી ૫, ૨૩), સ ૧૩૧૮ મા હેમાચાર્યકૃત ત્રિં શ પુ ચગિના સાતમા પર્વની (પી

તિમા દેવેન્દ્ર અને વિજયચન્દ્રસૂરિની સદ્દેશનાથી અનેક શ્રાવકો-ધવચક્ર દ્વીપ મધુમતિ દિવાણુક દેવપત્તનના વામી-શ્રાવકોએ મળી સર્વશાગમ મુત્ર ચૂર્ણિ નિર્યુક્તિ લાખ્ય દિપ્પનક ચારિત્ર પ્રકરણુ આદિ વસુવેલ હિંદિ પ્રભૃતિ સમસ્ત કથા લક્ષણુ માહિત્ય તર્કોદિ સમસ્ત ત્રય લખવા માટે પ્રારબેલા પુસ્તકોમા પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિ તૃતીયખંડ પુસ્તક તાડપત્રપર લખાયુ (પાં સૂચિ નં ૬૩) સ ૧૩૦૭ મા પૌં ચદ્રસગ્નિ-દેવ-તિલકપ્રભ-નીરપ્રભ શિષ્ય અનિતપ્રભસૂરિએ જ્ઞાતિનાથ ચરિત રચ્યુ (પી ૫, ૧૨૧, વેં નં ૧૭૭૮, પ્ર. જૈ ધ સભા સ ૧૯૭૩ અને બિં. છ) આ સૂરિએ લાવનાસાર નામનો ત્રય પશ્ચુ ઉક્ત ચરિતની પહેલા ગ્યો હતો.

૫૮૮ સ ૧૩૦૭મા ખ જિનેશ્વરસૂરિ શિષ્ય પૂર્ણકલશે હેમ ચદ્રકૃત પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય પર વૃત્તિ રચી (પ્રં મુળપ્ર સંસ્કૃત મીરીઝ સને ૧૯૦૦) કે જે તેમના ગુરુભાઈ લક્ષ્મીતિલકે મશાધી તે લક્ષ્મી-તિલકે સ ૧૩૧૧મા ૧૭ સર્ગવાળુ પ્રત્યેકશુદ્ધ ચરિત્ર નામનુ સંસ્કૃતમા 'જિનલક્ષ્મી' અકવાળુ મહાકાવ્ય રચ્યુ આ ચરિતમા કરકકું, દ્વિમુખ, નમિ અને નગ્ગતિ એ નામના ચાર પ્રત્યેકશુદ્ધ મહારાજર્ણિઓના ચરિત્ર છે (જે પ્ર ૫૧), લક્ષ્મીતિલકના વિદ્યાગુરુ જિનરત્નસૂરિ હતા.

૫૮૯ આ લક્ષ્મીતિલક પાસે અભયતિલક ઉપાધ્યાયે ન્યાય-શાસ્ત્રનુ અધ્યયન કર્યું હતુ તે અભયતિલકે મં ૧૩૧૨મા હેમચદ્રના ૨૦ સર્ગાત્મક સંસ્કૃત દ્વયાશ્રય કાવ્ય પર વૃત્તિ રચીને પાનશુપુરમા પૂર્ણ કરી (તે દશસર્ગ સુધીની પ્રસિદ્ધ થઇ છે, અને એનુ ગૂર્જ-ગતી લાપાનગ સ્વ મણિલાલ નળલાલએ કરેલું પ્રસિદ્ધ થયુ છે, ગાયકનાડ કેળવણી ખાતા તરફથી જેસં પ્ર ૬૦), વળી તેમણે ન્યાયાનકાર દિપ્પન અપરનામ પચમગ્ય-ન્યાયતર્કવ્યાખ્યા રચી, (જેસં પ્ર ૩૧) તે વ્યાખ્યાના મંરોધક ઉપરોક્ત લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાય પોતાના વિદ્યાગુરુ હતા અને પોતાના દીક્ષાગુરુ જિનેશ્વરસૂરિ હતા અક્ષપાદનુ ન્યાયતર્ક સૂત્ર, તે પર વાતસાયનનું ભાષ્ય,

૧, ૨૪), ન્યાયાવનાગ્રજિતિ દિગ્ધનની (પી ૧, ૮૧), હુગ્મિદ્રુત
 ન્યાયપ્રવેશ દીકા ૫૦ પાશ્વદેવગણિની પન્નિકાની (પી ૧, ૮૨),
 સ ૧૦૨૪ ના ઉત્તરિનીમા હેમાચાર્યદ્રુત ત્રિ સ પુ ચગ્નિની
 (પી ૧, ૩૫), મ ૧૩૨૭ મા વીનપુગમા શીવાકમ્બદ્રુત સૂય-
 ગઢાગવૃતિ નિયુક્તિ નદિનની (પી ૧, ૩૮), સ ૧૩૩૦ મા ઉત્ત-
 ગધ્યપન સૂત્રની (પી ૨, ૨), મ ૧૩૩૪ મા દેવપત્તનમા સાન
 ગ્રથો નામે ધર્મદામ દ્રુત ઉપદેશમાના, મન્યાની હેમચાર્યદ્રુત ઉપદેશ-
 માના-ભવભાવ ॥ મમદની, હેમાચાર્યદ્રુત યોગશાસ્ત્ર, નગ્નદ્રુત
 ચતુર્વિનાનિસ્તોત્ર અને મન્યાની ચદ્રુતદ્રુત મમદાગતની (પી ૫,
 ૬૬), મ ૧૩૩૬ મા આગ્નગણ્યે પર્ણપાત્ર દ્રુતની (પી ૫,
 ૫૩), મ ૧૩૩૮ મા મુનિદેવદ્રુત ગાંનિનાથ ચગ્નિની (પી ૧,
 ૬), મ ૧૩૪૦ મા પદ્મચરે લખેલી ધધુકપુ ૧ મદાદેવદ્રુત દુર્ગમિદની
 કાન ન દીકા પગની ગમ્મિદિ દ્રુતની (ભા ૪), મ ૧૩૪૨ મા
 ઉત્તગધ્યપન સૂત્ર પગની મુખગોધા વૃત્તિની, મ ૧૩૮૩ મા મારગ
 દેવરાણ્યે તન્નિયુક્ત મદામાત્ય શ્રી મધુસૂદો સનિ તેજે નીમેના મદ
 મોમની પ્રતિપત્તિમા વીજપુગમા ઉત્તરાધ્યપનસૂત્ર, તે પરની નિયુક્તિ,
 તથા તે ૫૦ ગાત્યાચાર્યની દીકાની (પી ૫, ૫૦), અને સ
 ૧૦૪૪ મા કપસૂત્ર અને કાનિકાચાર્ય ધ્યાની (પી ૫, ૧૧૦) પ્રતો
 તાલપત્ર ૫૦ લખાઈ

૫૮૬ મ ૧૩૦૨ મા મર્વાનદે મંસ્કૃતમા ચદ્રુતમચરિત ગ્ન્યુ
 મં ૧૩૦૪ મા (જુ ૦ દિ) નવાગી વૃત્તિકાર અભયદેવસુગિ શિ
 દેવબદ્રસુગિ શિષ્ય પરમાનન્દસુગિએ હિનોપદેશમાવાવૃત્તિ-હિનોપ-
 દેશમાના પ્રકરણ (જે ૩૭, જે પ્ર ૪૧) રચ્યુ (કે જેની તાલપત્રની
 મ ૧૩૧૦ ની આ વિશ્વનદેવના ગણ્યમા નાગડના મદામાત્યપણામા
 લખાયેલી પ્રત જે ભ મા છે, (જે ન ૩૦૧) ૧૩૦૫ મા યજ્ઞોદેવે
 મન પ્રાકૃત ધર્મોપદેશ પ્રકરણ-ખલુકયાસગ્રદવાણ ગ્ન્યુ

૫૮૭ મ ૧૩૦૬ મા 'વાગ્દેવતા ભાડાગાર' કરવા માટે મધુમ-

૫૯૨ સ ૧૩૧૩મા ઉપરોક્ત ખ જિનેશ્વરસૂરિએ (સૂરિપદ સં ૧૨૭૮ સ્વ ૧૩૩૧) શ્રાવકધર્મવિધિ મસ્કૃતમા ખાલણપુરમા રચી (જે સ પ્ર. ૩૬) અને તેના પર બૃહદ્ વૃત્તિ મ ૧૩૧૭મા પોતે જાવાલીપુરમા (જાલોરમા) રચી મલળાય છે જ્યારે તેમના શિષ્ય ઉપરોક્ત લક્ષ્મીતિલકે પણ વૃત્તિ રચી (કા વડો ન ૨૧૪) મ ૧૩૧૯ મા વાહિદેવસૂરિના શિષ્ય રામચંદ્રસૂરિના શિષ્ય જયમંગલસૂરિએ સુધા પહાડ પરના ચ્યાચિગદેવના લેખની પ્રશસ્તિ રચી (એ ધ સને ૧૯૦૭, જૈન સાહિત્ય સંમેલન વિવગ્ધુ) તેમણે કવિશિક્ષા રચી (પી ૧, ૮૦) આ ચ્યાચિગદેવે ૧૩૨૦મા કુગહેડા ગામના પાર્શ્વનાથની પૂજા અર્થે દાનલેખ કરી આપ્યો હતો ૪૧૫

૫૯૩ (વરકર શિખિરૂપ મિતે) સ ૧૩૨(૦)૧મા (ખ૦ જિનપતિસૂરિ-જિનેશ્વરસૂરિ શિષ્ય) પ્રબોધચંદ્ર ગણિએ સ દેહફોલાવલી ૫૦ બૃહદ્ વૃત્તિ રચી તે કર્તા પોતે લક્ષણ અને સાહિત્ય પદ્મદેવ ગણિ પાસેથી, કાતત્રપણિકા જિનચંદ્રસૂરિ શિષ્ય ગુણભદ્ર વાચનાચાર્ય પાસેથી, તર્કશાસ્ત્ર વિજયદેવસૂરિ પાસેથી અને આગમ જિનપાલ ઉપાધ્યાય પાસેથી શીખ્યા હતા આ વૃત્તિ ઉપરોક્ત લક્ષ્મીતિલક ઉ૦, જિનગ્ન, અને અપ્રતિવક ઉ એ સોધી હતી (લી, કા વડો ન ૨૫૦)

૫૯૪ સ ૧૩૨૨મા ખ જિનેશ્વરસૂરિ શિ ધર્મતિલકે ઉલ્લાસિક રમરણુટીકા-અનિતશાંતિ જિન સ્તવ ટીકા (કે જે મૂળ સ્તવન જિનવદનભસૂરિકૃત છે) રચી ને તેને ઉપરોક્ત લક્ષ્મીતિલક ઉપાધ્યાયે ગોધી (વિખર ન ૧૯૬૫, વિવેક ઉદે, કા જાણી) આ વર્ષમા વાહિદેવસૂરિ વશે મદનચંદ્રસૂરિ શિષ્ય મુનિદેવસૂરિએ ૪૧૬ સસ્કૃતમા શાન્તિનાથ

૪૧૫ શિલાલેખ ન ૩૩૦ પ્રાચીન જૈનોએ સમૃદ્ધ ભાગ ૨ જિન વિજયજી સપાદિત

૪૧૬ આ મુનિદેવસૂરિએ પ્રભુમસૂરિની પ્રવચ્ચાવિધાન વૃત્તિનો પ્રથમ માદશ લખ્યો હતો (જુદ ૩ ન ૧૦૭)

ભાગદાનું વાર્તિક, વાગ્ધનિની તાત્પર્ય દીક્ષા, દિધ્યનની તે તાત્પર્ય દીક્ષા પા-તત્પરિગૃહિ-ન્યાયનાત્પર્ય પરિગૃહિ અને તેપર શ્રીકૃષ્ણી ન્યાયાનકાગૃહિ અને તે કૃદ્ધાતિપર આ અભયનિરકે ધ્યયપ્રત્ય-ન્યાયનક નામની વ્યાખ્યા ગઈ.

પૃષ્ઠ ૩ ૧૩૧૨મા ખ નિનેશ સુત્રિધ્ય ચંદ્રનિરક ઉપા-ધ્યાયે ૬૦૩ નોકે પ્રમાણ અભયકના ચર્ચિ વાગ્ધનિરક (આદક-મેર)મા નરકની દવાગી દિો વીનયેના ગત્યમા ખ ભાનમા ગઈ પૂર્ણ વ્યુ તે ઉપગેષ લક્ષ્મીનિરકે તેમજ અભયનિરક મગોધિન વ્યુ (પ્ર લી ૬, ૨ ૪) તેમા કતાં પોનાના વિગાથુએના નામ જણાવે કે કે તપની નેમિચક ગણીએ તેને મામાયિક ધુનાદિ ભાગની પાળો, ગિદ્યમે। મુનિએ 'પ્રમાણિ' નીખવ્યા, જિનચંદ્રમુનિના મોટા શિષ્ય અને વાચનાચાર્ય ગુણમદ્રમુનિએ 'પચિકા' ભણાવી, (જિનપનિસુગિના શિષ્ય) મુગ્ધપ્રભ કે જેણે અભતીર્યમા પોનાના જરૂપ-વાગ્ધિને દિગમવાદિ યમકને ઇત્યેા દતો અને જેણે શ્રદ્ધકપ કવિનામારચ્યેા દતો તેણે 'વિદ્યાનંદ' (નામનું વ્યાકરણ) ભણાવ્યું, ત્રિવિદ્ય એવા વિજયદેવમુનિએ પ્રમાણ સાદિત્ય રીખવ્યું, જિનપાન ઉપાધ્યાયે નવાદિ મુલાગમની અગવાચના આપી આ અથયેખનની પ્રશન્તિ જિનેશ્વરમુનિના શિષ્ય કુમાર કવિએ ગઈ (પ્ર વીજપુત્ર વૃત્તાત) આ રીતે ખ જિનેશ્વરમુનિના શિષ્યે ઉપગેષક પૂર્ણ વલ્લભ, લક્ષ્મીનિરક, અભયતિલક અને ચંદ્રનિરક બધા અમર્થ વિકાનો દતા, ને ખીજા શિષ્યેા નામે જિનપ્રમોદમુનિ-જિનગત્તમુનિ, દેવમૂર્તિઉ, ચિવેકમમુદ ગણિ, અર્વ-રાજગણિ આદિ અનેક વિદ્વાન અથકારો દતા.

પૃષ્ઠ ૧ આ સમય લગભગ વિદ્યાનંદમુનિ કે જે મન ઉત્તરધિનિના જિનચંદ્રના પુત્ર નીરધનજી દતા ને જેમણે લક્ષ્મીનકૃતા તપા દેવેદ્ર-મુનિ પામે પોનાના બધું સહિત સ, ૧૩૦૨મા દીક્ષા લીધી તેમણે 'વિદ્યાનંદ' નામનું નવું વ્યાકરણ બનાવ્યું (ગુર્જાવલી ૨૧૦ ૧૫૨-૧૭૨)-

ચરિત્ર રચ્યુ ૪૧૭ (જેમ પ્ર. ૫૨, પી ૧, ૪, છંદ, ૩, ન, ૧૭૪) આ ચરિત્રના સંશોધક પ્રસિદ્ધ પ્રધુમ્નમુરિ દ્વારા તે મુનિદેવમુરિએ (દ્વારણિ શિષ્ય જ્ઞાપિદમુરિન) ધર્મોપદેશમાનાપર રતિ ગ્યેન છે, કે જે પણ ઉક્ત પ્રધુમ્નમુરિએ સંશોધી છે (પુના ગાનરિન્ધમુનિ ભ) મ ૧૩૨૨ માં જોયોદેવમુરિ શિષ્ય વિશુદ્ધચક્રમુરિના શિષ્ય મિદનિન-કમુરિએ લીનાવતી નામની રતિ મદિન મત્રગજગદગ્ય નામનો મત્રનો પ્રથમ રચ્યો, (જે ૫૮, જે પ્ર ૬૬) તે ઉપગત વર્ધમાન-વિદ્યા ક્રમ, ગણિતનિવકરતિ, તથા મ ૧૩૨૬મા (અમુગ ગુર્ણોદ્ધ) પદ્યપ્રભમુરિન ભુવનદીપકપર રતિ (નુનીઝ ભ કાળી) ગ્યેન છે સં ૧૩૨૪મા કામદ્ર ગચ્છના (ઉદ્ધોનનમુરિ-મિદમુરિ શિ) નગ્યદ્ર ઉપાધ્યાયે પ્રશ્નચત્રક પ્રથમ (કો ૨, ન ૩૮૮) ગ્યો, અને જન્મ-સમુદ્ર સદીક (ત્રિનયના ઘોષેત્રવર્ષતયા ?) ગ્યો (કા ૮૧૧)

૫૮૫ આ મમયમા ચક્રગચ્છના [ચક્રપ્રભ-ધર્મેન્દ્ર-શાતિમુરિ-દેવભદ્ર-૪૧૮ દેવાનંદ (શબ્દાનુશાસનના કર્તા)-તેના ત્રણ શિષ્ય ગત્ત-પ્રભ, પગ્માનંદ અને કનકપ્રભ પૈકી કનકપ્રભના શિષ્ય] પ્રધુમ્ન-મુરિ થયા, તેમણે હરિભદ્રમુરિની પ્રાકૃત અમગાધર્ય કદાનો સંક્ષેપ કરી સમૂત્તમા અમગાદિત્યસંક્ષેપ સ ૧૩૨૪મા રચ્યો (પ્ર જૈન-ગાન પ્રચારકમ-૧ ડા ચાકોળી સંશોધિત) તે પ્રધુમ્નમુરિ ॥ જ્યેષ્ઠ ગુરુજાતા જ્ઞાપિદ અને નાના ગુરુભાષ્ટ ધર્માન્યદ્ર દ્વારા ત્યાં પડી તે પ્રધુમ્નમુરિએ સ ૧૩૩૮મા પ્રનળ્યાવિધાન-મૂનનૃસિ પ્રગણ્ય

૪૧૭ આ ચરિત્રમા દેમાચાર્યના ગુરુ દેવચન્દ્રસુરિકૃત જૃદત પ્રાકૃત શાતિનાથ ચરિત્રને સંમેષી આ રચ્યુ છે જેમ કર્તાએ જણાવ્યું છે તેની સ ૧૩૩૮ ની પ્રત ખ સા. ભ મા છે પી ૧ ૬ આ ચરિત્ર પરથી સ ૧૪૧૦ મા મુનિભદ્રસુરિએ નવ શાતિનાથ ચરિત્ર રચ્યુ હર્ષ (પ્ર યશો. ૩)

૪૧૮ શ્રીદેવાનન્દસુરિભ્યો નમસ્તેભ્ય પ્રશસિત ।

સિદ્ધસારસ્વતારવ્ય ચૈ નિજ શબ્દાનુસાસન ॥

—મુનિદેવકૃત શાતિનાથ ચરિત્ર સ ૧૩૨૨ પી ૧, ૪

પ્રાજ્ઞાની સભામાં જય મેળવ્યો હતો એ અપૂર્વ સાહિત્યમાન્ત્રી
દત્તાત્રેય-આગમોના પાત્ર એ અગાધ અભ્યાસી દત્તા લીમપત્તીનો
ચનામે ભગ, મીથી પહેલા જ્ઞાનાનિશયથી એમણે જનવ્યો દત્તો

(ભુઓ કલ્યાણવિશ્વય મુનિનો લેખ 'જનયુગ' ભાષ્યપદ્ધતી-ભાગ ૨
સ ૧૯૮૫-૮૬ નામે 'જનતીર્થ' ભીમપત્તી અને ગમગૈ-૫')

૫૬૮ દક્ષિણાગચ્છના રથાપક વિજયચંદ્રમુનિ થયા તેના નામ
શિષ્યો-આચાર્યો નામે વલ્લભેન, પદ્મચંદ્ર અને ક્ષેમકીર્તિ થયા તે
પ્રમુખ ક્ષેમકીર્તિએ સ ૧૩૩૨ મા ભદ્રાચાર્ય (બૃહત્) કલ્પસૂત્ર
પર તે પરના ભાષ્ય અને ચૂંટિને ધ્યાનમાં રાખી વિજય ચિન્તન
કના માટે વિરક્તિ-રક્તિ ગ્રંથો કે જેનો પ્રથમાદર્શ નવપ્રભ આદિ
મુનિઓએ રચ્યો (પી ૫, ૧૦૧, લી) અને માનતુગાચાર્યે તે
મા ત્રેયામચરિત્ર ગ્રંથુ મ ૧૩૩૪માં નામેકકુના હેમપ્રભ-ધર્મ-
મોપ-મોમપ્રભ-વિષ્ણુપ્રભના નિષ્ઠ ધર્મકુમારે, માન પ્રતાવમાં જ્ઞાન
ભદ્રચરિત્ર ગ્રંથુ કે જેમાં ઉક્ત પ્રવૃત્તિ મુનિએ અને પ્રભાચંદ્રમુનિએ
સંગોધન લેખ માં સદાય આપી (વે ન ૧૭૭૬) તથા ખં
જિનેશ્વરમુનિ નિષ્ઠ વિવેકમાગરે પુણ્યમાર કથા કે જેસતમેરમાં
ગ્રંથુ કે જે ઉક્ત જિનપ્રગોધમુનિએ ગોધુ-તેમાં સાધર્મિક વાત્મ-
લ્યના રૂપે પુણ્યમારની કથા છે (જેસ પ્ર ૫૩, કા વડો ૦)
વિવેકમાગર સમ્યક્તાનકાર (જે ૮, જે પ્ર ૩૭) નામનો પણ
ગ્રંથ ગ્રંથો છે

૫૬૯ આજ વર્ષ એટલે સ ૧૩૩૪માં રાજગચ્છીય ધને-
શ્વરમુનિ-અનિલમિદ-શાલિભદ્ર-શ્રીચંદ્ર-જિનેશ્વરદિ-પૂર્ણભદ્ર-ચંદ્રપ્ર-
ભમુનિ શિષ્ય પ્રભાચંદ્રમુનિએ પ્રભાનકચરિત્ર મમ્કૃત કાવ્યમાં રચ્યુ
(પ્ર નિર્ણયસાગર ગ્રેસ સન ૧૯૦૯, વે ન ૧૭૫૫) કે જેમાં
જેનોના પ્રભાનક-મહાન પુરોના પ્રમથો-ચરિત્રો છે તેમાં વજ્ર,
આયર્શક્ષિત, આયર્શનન્દિન, કાનકાચાર્ય, પાદનિષ્ઠ, વિજયસિંહ,
શુવસુરિ, વૃદ્ધવાદિ, હરિભદ્ર, મહાવાદિ, અપ્પભદ્રિ, માનતુગ,

ગુચ્છક ઇ ૫ ૮૬) તે પૈકી ગૌતમસ્તોત્ર (વે ન ૧૮૦૪), ૨૪ જિનસ્તુતિ, જિનરાજસ્તવ પ્રાં, દ્વિઅક્ષરનેમિસ્તવ, ૫ ચપરમેષિસ્તવ, પાર્શ્વસ્તવ, વીરસ્તવ, શારદસ્તોત્ર, સર્વગુણકિસ્તવ, સિદ્ધાન્તસ્તવ આદિ ઉપબન્ધ છે વળી સ ૧૩૫૨ મા કાયમ્ય ખેતવની અભ્યર્થનાથી કૌત્ર વ્યાકરણ પર વિષ્ણમટ્ટીકા ૨૬૧ શ્લોકપ્રમાણુની ચોગિનીપુર (દિલ્હી)મા રચી (જેસ પ્ર ૫૮) સ ૧૩૫૬ મા દ્વિયાશ્રય મહાકાવ્ય (શ્રેણિકચરિત) બનાવ્યુ સ ૧૩૬૩ મા વિજયદશમીને દિને કૌસનાનગરમા વિધિપ્રમા નામનો સમાચારી ગ્રંથ રચ્યો, કે જેનો પ્રથમાદર્શ તેમના ગિધ્ય વાચનાચાર્ય ઉદ્યાકરે લખ્યો (પી ૪, ૧૧૪ વેઅર ન ૧૯૪૮) અને જેમાથી ઓક શાસ્ત્રીય હકીકતો મળી આવે છે સ ૧૩૬૪ મા અયોધ્યામા સંદેહ વિપૌપધિ નામની કલ્પસૂત્ર પર વૃત્તિ (વેઅર ન ૧૮૮૭) રચી છે કે જે અપ્રસિદ્ધ છે પણ અતિ મહત્વની છે કારણ કે તેનો આધાર ચારપત્રીના સર્વ વૃત્તિકારોએ લીધો છે, અને તે વર્ષમા સાધુ પ્રતિક્રમણસૂત્ર વૃત્તિ રચી છે સ ૧૩૬૫ મા દશરથપુરિ-અયોધ્યામા ૪૧૯ અનિતશાન્તિસ્તવ પર વૃત્તિ અને ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર પર વૃત્તિ (વિવેક ૦ ઉદે), માનતુગદૃત લેખકર સ્તોત્ર પર સ ૧૩૬૫

૪૧૯ અનિતશાન્તિ સ્તવના કર્તા ન દિધેલુ પણ પ્રાચીન જ્ઞાન દત્તમા તો તેને ખુદ શ્રીમદ્વાનીરના સિખ્ય માને છે । તેમા ૩૭ થી ૪૦ છંદ છે તે સ્તવ અનિતનાથ અને શાન્તિનાથ એ જ ને જિન લીધેકરને લાગુ પડે છે તેમા અપરાન્તમ, અલિગતક, કિસવધમાવા, કુસુમલતા, કિસક, ખિદ્ધ તક, માયા, ચિત્રનેખા, ચિત્રાક્ષરા, દીપક, નન્દિતક, નારાયક ભાસુરક, બુદ્ધગપરિરિગિત, માર્ગધિકા રત્નમાવા, શસાનન્દિતક, શસલુબ્ધક, લલિતક, વાનવાસિમ, ત્રિલુદ્ધવિનસિત, વેદક, શ્લોક, સગતક, સુમુખ અને રોપાનક એ નામના ૭૬૦ વપરાયા છે આ પૈકી કેટલાક દેમય દ્રુત ૭ દોનુશાસનમા નથી તેથી તેમને પ્રાકૃતમા લખેલા કવિદર્પણ નામના ખીન્ન વ્દના ૭૬૩ થી આધાર લઈ જિનપદો સમજાવ્યા છે ને ખીન્ન ૭૬૦ને સમજાવવા દેમય દ્રુત ૭૬૩માં મહિનો વપયોગ કર્યો છે આથી આ રીકા અતિ ઉપયોગી છે તેનુ ખીન્ન નામ બાધવીપિકા છે (પી ૩, ૨૩૦; પી ૪, ૬૭; વે ન. ૧૭૬૩-૬૪)

પી ૪, ૯૧ પ્ર ગિજિન ઈ દત્તકતા) તેમા કુવ પદ દર્શો છે -
 તે તીર્થાની લુ? લુ? સમરે પોતે યાના કરી છે અને તેના કર્ષો
 ગમ્યા છે, જેમકે અપાપા મુદત્કલ્પ સ ૧૩૨૭ મા દેવગિરિ (દાસના
 દોનાનામાદ)મા ગમ્યો. ગુપ્ત્ય કલ્પ સ ૧૩૮૪ મા, ચેદનાગુ
 પાર્શ્વનાથ કલ્પ સ ૧૩૮૬ મા આરો આપો અથ ત ૧૩૮૯ મા
 પૂરો કર્યો તે દર્શોની યાત્રી ખાગ ઉદ્દેશના મોખ્ય છે - દાગુપ્ત્ય,
 ઉત્તરપત-વેતક પર કલ્પ, ઉત્તરપત ગતન, અગિકા દેવી, કપર્દિ-
 યક્ષ, પાર્શ્વનાથ, અદિગુણ, અર્જુન, મયુગ, અશ્વાત્થામા, વૈભાગ-
 ગિરિ, કૌંત્રાળી, અગોધ્યા, અપાપા, કનિકુ કેશર, દગ્ગિન ૧૧ પુર, સત્યપુર,
 અષ્ટાપદ, ગિચિના, ગતપુર-એ અવપર કર્યો, અપાપા મુદત્કલ્પ-
 દીપોત્સવ કલ્પ, (વિ. ન ૧૭૩૫-૩૬) શ્રી કાલ્યાણનીય મદારીગ-
 કલ્યાણપુર, પ્રતિષ્ઠાનપત્તન, નદીશ્વર કાપીલપુર, અગિટનેગિ, રાખપુર,
 નાસિકપુર, દગ્ગિકળી નગરની વમતી ૧૧ પાર્શ્વનાથ, કપર્દિયક્ષ, નુદ-
 દતી પાર્શ્વનાથ, અભિદા, પ્રતિષ્ઠાપત્ત. (શાનવાદન ગાનની
 ઉત્પત્તિ), ચપાપુર, પાટલીપુત્ર, અવન્તી, રાગળગી, મદારીગ ગણુ-
 ધર, કોક્ષપાર્શ્વનાથ, કોટિશિના, વગુપાન-તેજપાન, ચેદનાગુપાર્શ્વ-
 નાથ, તીર્થ નામગ્રેય સમ્રાટ, મમનમગજમના, કુકુલેશ્વર, યુગ દિવે,
 વ્યાધી, અષ્ટાપદ પર કર્યો, દગ્ગિત ૧૧ પુરગતન, કાલ્યાણનીય મદારીગ,
 આરામકુ. પદ્માવતી દેવી, માગિમ્યેન, અનગિન પાર્શ્વનાથ, ગન-
 લનકલ્પ નિલોઠ, કનિકુ કુકુલેશ્વર, કનર્દિ પાર્શ્વનાથ, કોલ્લદીયેન,
 અગિયેની-કલ્પો

૬૦૩ આ દર્શો અનેક અનિદામિક દખીકતો પૂરી પાડે છે,
 આ તેમાની કોઈ એક તો પોતાના સમયમા જનેલી અને કોઈએ
 નદિ નોખેલી એની ઘટનાઓ મળે છે તેણે શત્રુજય, ગિગનાર,
 ક્ષેત્રી વગેરે તીર્થાને મુમલમાની રાજ્યકાનમા નિર્ભય જનાવ્યા હતા

૬૦૪ તે સુરિનો પ્રતિદિન નવુ સ્તન ૧ રચનાનો નિયમ હતો
 અને નિરનઘ આદારચક્રણોના અભિગ્રહ (પ્રતિષ્ઠાવિગેય) હતો તેમણે
 યમક-શ્લેષ-ચિત્ર-ઠદોવિગેય નવ નવ જ્ઞાતના સાતમો સ્તનન તપા-
 ગરુના સોમનિવકસુરિ માટે જનાવ્યા સજ્જાય છે (કાવ્યમાલા

મા માકેતપુગમા ટતિ (પી ૧, ૫૨, વેમર નં ૧૬૬૫), (મમગમળ ?)
 ૫૨ ટતિઓ ૨૨ી અનેક પ્રબધ-અનુગોમ ચતુષ્કોષેન ગાયા,
 ધર્માધર્મ પ્રકગ્મ મા (પી ૫, ૧૧૧), આતમ્યકમુત્રાનચૂરિ
 (પદાનમ્યક ટીકા), ચતુર્વિધભાવનાકુવક, તપોમનકુદન, સૂમિત્રપ્રવેશ
 વિવગ્યાદિ પ્રથ રમ્યા છે સ ૧૩૮૦ મા પાદનિમ્નસુગિત ૨૫૫-
 સિદ્ધિ ગર્ભગદાની જિનમ્નવ ૫૨ અવચૂરિ (શુદ્ ૨, ન ૩૨૬)
 ૨૨ી આ સુગિએ વાધેના વમો આન-ગૃજગતનું મુસનમાનોના
 દાથમા જલુ-દિલ્હીમા મુસનમાનોનું ગત્ય એ સર્વ પોતાની જન્મ-
 ગીમા જ્નેયુ છે, અને તેથી તેો દુક મામટો પગિચય આન કયો
 છે તેમજો દિલ્હીમા માદિ મદમ્મદો પ્રતિગોધ્યો દતો ૪૨૦ તેની
 પામેથી ન્યાયકદવી નીખીને સ ૧૪૦૫ મા પ્રબધોપકતાં ગજ-
 શેખરે ન્યાયકદનીનિદિતિ ૨૨ી (પી ૩, ૨૭૩) અને તેઓ (૧૪૨૨મા
 સમ્યક્ત્વ સમનિકા ગ્યનાગ) મધનિતકસુગિના પળુ નિદ્યાગુરુ દતો
 (જે પ્ર ૫૮)

૧૦૫ એમ કહેનામા આવે કે કે ગૃજગતમા પહેનનદેના કાગ-
 જોતો પ્રવેગ કુમાગપાનના મમયમા થયો, પગ્તુ તેના એટલે ૧૦મા
 નકામા લખાપના કાગળ ઉપગના પુસ્તકો પાટણના ભડારામા નથી
 માન એક એ તે સમય ॥ જ્નેનામા આવે છે, પણ તેની નિપિ ઉપગથી
 તેો મમય જોટો લાગે કે જ્ને કે સ ૧૩૩૬નું એક પુસ્તક જ્નેનામા
 આવે છે છતા ભડારામા જૂનામા જૂના પુસ્તકો સ ૧૩૫૬-૫૭
 મા લખાપનાની નકન કરાયયા છે આના કાગળ ઉપગના પુસ્તકોમા
 સોતરી ગગવી ચિત્રો ચીનગવામા આવતા અને તેવા ચિત્રવાળા
 પુસ્તકોની સખ્યા પાટણ ॥ ભડારામા જોએક વધુ નીકળે છે ૪૨૧

૪૨૦ દિલ્હીમાં સાહિમહમ્મદ શાફુલ્હમાપાલ્ચૂઝમણિ

મેં જ્ઞાનવલ્લાપમુદિત નિર્માય પટદશની ।

પ્રાકાશ્ય મમિતા નિજેં યશસા સાવ ન સર્વાગમ-

મયજો જયતાજ્ જિનપ્રમગુરુ વિવાગુર્ન સદા ॥

૪૨૧ સ્વ. સાક્ષર શ્રી ચિમનલાલ ડાલાલાઈ દલાલનો ' પાટણના
 બ'ડારો ' એ નામનો લેખ-લાયબ્રેરી મિસેલેની જુલાઈ-અક્ટોબર ૧૯૧૫.

પ્રકરણ ૬ કું.

ગૂજરાતમાં મુસલમાનો

(સ ૧૩૫૬ થી ૧૪૦૦)

જય જિનેસર ! જય જણાનન્દ !

જય જીવરક્ષણ પરમ ! જય સમત્થ તિહુયણ દિવાયર !

જય મીસણભવગ્રહણ ! જય અપારકારુનસાયર !

જય સિવકારણ ! સિવનિલય ! વદ્ધમાણ ! જિણન્દ !

તિહુયણપતિથયકમ્પતરુ, ' જયજય પળયસુરિન્દ !

—જનને આણુ દકરનાર જિનેશ્વર ! જય યાઓ, જય યાઓ, જીવરક્ષામર્મ મહાન અને ત્રિભુવનને સમર્થ પ્રકાશ પાડનાર સૂર્ય ! જયવ તો રહો, બીપજી ભવને હણનાર ! જય યાઓ, અપાર કરણતા સાગર ! જય યાઓ, શિવના કારણ ! શિવના સ્થાન ! વર્ધમાન જિનેદ્ર ! હું ત્રિભુવનમાં પ્રસરેલા કલ્પ-તરુ છો અને સુરેન્દ્ર તારા પગે પડે છે, તરો જય જય હો !

—નેમિચંદ્રસચિત મહાવીરચરિત

૬૧૨ ગૂર્જર ભૂમિને મુસલમાનોનો અલાઉદ્દીન ખીલજીના હરતક રૂપથી થયો ત્યારથી ગૂજરાત નવા જગતમાં દાખલ થયું સર્વ પ્રાચીનતાઓ મૂળમાંથી ખળભળી ઊઠી સર્વને આઘાત થયો—પૂર્વે કદિ નહીં થયેલો એવો પ્રમુખ આઘાત થયો જીવન બદલાયુ—જીવનના માર્ગ બદલાયા સાહિત્ય બદલાયુ—ભાષા બદલાઈ આ બધું આ કાળમાં થયું પરાધીન જીવનનો આરભકાળ તે આ જ ઉનગખાન (અનુખાન નહિ)ના ૪૨૪ પગનાની સાથેજ આ નવા અનુભવનો

૪૨૪ જિનપ્રમચરિતીર્થકલ્પમાં જણાવે છે કે જિ સ ૧૨૫૬ માં સુરતાજી અસ્થાનગીજી (મુસ્તાન અમરાઉદ્દીન) ના નાનાભાઈ ઉલુખાન (ફલગખા) દિલ્લિઠ (દિલ્લી) નગરથી ગૂજરાત પર ચડ્યો 'ચિતકૂટ (ચિત્રકૂટ-ચિત્તોડ)ના અધિપતિ સમરસીદે તેને દંડ આપી મેવાડ દેશની રક્ષા કરી અલખખાન તો પછી સૂણા તરીકે ગૂજરાતમાં આવ્યો હતો જુઓ જિનવિ-જયનો લેખ ઉલુખખાન અને અલખખાન' પુરાતત્ત્વ-પૃ ૪-અ. ૩ અને ૪

જિય જગદુએ મમ્યત્વમાઈ મડિપઈ ગા તેમા મમ્યત્વ-મમ્યત્વ-
શનનો વિષય મમ્યો છે મ ૧૩૫૮મા લખાયેન પ્રતમા ઉપરોક્ત
નેમિનાથ મતુષ્પદિમા ઉપરાંત પદ્યકૃત ગાનિમદ્ર નામના મદાનદિ-
માન આરકે મદાની પામે દીક્ષા લીધી હતી તેમ ગુજની વર્ણના
રૂપે કક્ષાવાગી-ગાનિમદ્રકક્ષ, તેજ પદ્ય રૂપેન માતૃકા એટલે બાગ-
ખડીના દરેક વળુ વર્ષ તે પગ ઉપરેશ આપના દુઃખો-દુઃખમાતૃકા
ઉપનમ્ય થાય છે (જૈનગૂ-ગૂ કવિઓ પ્રથમ ભાગ પૃ ૧ થી ૧૨)

૬૦૮ સ ૧૩૩૦, ન ૧૩૪૦, મ ૧૩૫૮મા ગૂજગતી
ગદના નમુનાઓ 'પ્રાગી' ગૂજગ કાવ્યમમદ' (ગ' ઓ સિગીજ
તરૂથી પ્રકાશિત)માં પ્રસિદ્ધ થયેના છે

૬૦૯ વળી મ ૧૩૩૬મા મીમાન હ કમિદના પુ. ૧ ગંગા-
મસિદે બાનરિમા નામનો પ્રય રૂપો છે તે ગૂજગતી પંથી મ
કાન ન વ્યાકરણુ ગાન કમવના છે (જે ૪૫ લુઓ પ લાનચ દનો
લેખ પુગતત્વ પુ ૩, અક ૧ પ ૪૮-૫૩) કતાં જોનર વાગે છે

૬૧૦ મ ૧૩૫૬ મા વારેના કરણુયેનાના નાગર પ્રધાન મા
ધવે ૪૨૨ગૂ-ગૂ દેશમા અનાઉદોન બાદ્યાદની મેનાનો પાટણમા
પ્રવેશ કરાવ્યો ગૂજગતમા દિન્દુ ગાન્યનો અત આગ્યો પ્રાચીન
ગૂજગતની જાહેરાતની અો લખ્યનાનુ ડેલ્લુ પ્રકરણ પૃકે થયુ

૬૧૧ 'વનબી નગર બાઆ પહેલા તથા ચાપોતકટ (ચાવડા)
વશથી મારીને અતે વારેના વશનો નાન થયો ત્યા સુધીમા ગૂજ-
ગતની જાહેરાતની મનોપરી હતી તે વખતમાજ ઘણાખગ કવિઓ
વિકાનો થઇ ગયા છે અને તેમા પણ જૈન પડિતોએ તો સગ્ગતીની
અપૂર્વ મેવા બચવી છે ૪૨૩

૪૨૨ મેરૂતમ ગુઝિની ત્રિચારત્રિ-સ્થિરાવનીમા જલ્લાબ્યુ છે ૨ (મ)
૧૩૬૦ ચવના માધવનગરવિગ્રેણ આનીવા । ના ૧૧ કવિ પત્રનામ સ
૧૫૧૨ ના રચેલા કાન્દકદે પ્રબધમા કહે છે કે -

માધવ મહિતલ દ્યુ અધર્મ, નવિ છદીલ જેઅ આમિલ્યા કર્મ,

* * * * *

નવખડે અપકીરતી રતી, માધવિ રોચ્છ આલિયા સહી

૪૨૩ સ્વ શ્રી મણિલાલ ન દિવેગી-પ્રિયવદા' જુલાઈ સન ૧૮૮૭

લગીના મુખ્ય ત્રણ સ્વરૂપ થયા છે સં ૧૩૫૬ થી તે મ. ૧૬૫૬ સુધીનું એક, મં ૧૬૫૬ થી તે ૧૮૫૬ સુધી બીજું તે પછી ત્રીજું પહેલું તે ચોખ્ખું તે બીજું તે બધું થઈ રૂપાંતર પામેલું છે એ બે મળીને જે સામાન્ય સ્વરૂપ તે જુની ગુજરાતી ભાષાનું "

૬૧૬ પ્રાકૃત સંસ્કૃત ગ્રંથોને લોકભાષામાં અવગત કરવા માટે તે પર ભાષામાં ગદ્યગ્રંથો-આવાવમોદ્ધ આ શતકમાજ રચાયા

૬૧૭ આ નીચે અને ક્રાંતિકારક પરિસ્થિતિમાં પણ જૈનોએ પોતાના મંદિરો, વ્યાપાર અને સાહિત્યરક્ષણ-સાહિત્યસેવા અને તેટલી આખડપણે યા પુનરુદ્ધાર રૂપે આગાદ જાળવવા પ્રયત્ન કર્યો છે જૈનોનું-ખાસ કરી ભાષાસાહિત્ય પૂર્વ શતકો કરતા આ શતકમાં વધારે થયું છે આ હકીકત વિશેષપણે હવે પછી વિચારીશું

૬૧૮ સં ૧૩૫૬ માં અલાઉદ્દીન ખીલજીના હસ્કરથી તેના ભાઈ ઉત્તમખાન તથા નસરતખાને ગૂજરાત સર કર્યું પછીના વર્ષમાં અલાઉદ્દીને રણથંભોરનો કિલ્લો રાજા હમીર પાસેથી લઈ તેના ચોદાણના રાજ્યને ખતમ કર્યું (સં ૧૩૫૭ માં) પછી મં ૧૩૬૦ માં ચીતોડ પર ફત્તેહ કરી સં ૧૩૬૬-૬૮ માં તેણે જાનોરના ચોદાણ રાજા કાન્હડદેવ (કાન્હડદે પ્રમથ વાળા) પર ચડાઈ કરી તે રાજા લઈ લીધું (ઓગ્રા રા. ઇ. ૫ ૨૨૪, ૨૭૨)

૬૧૯ ગૂજરાતમાં પાતશાહી સુલતાનના પ્રતિનિધિ (સુબા) તરીકે પાટણમાં અનુપખાન આવ્યો તેના સમયમાં સં ૧૩૬૬ માં (શ્રી શત્રુજ્યાદિની યાત્રા કરનાર) શાહ જેસલે ખલાતમાં પૌષ્પશાલા સહિત અખિતનાથનું વિધિચૈત્ય મધ્યાહ્ન ૪૨૫૫૦ તુ મં ૧૩૬૯ (એક પદ્માવલીના આધારે)માં (અને અચૂક ઉદાર વર્ષ મં ૧૩૭૮ પહેલાં) આણું પરના બે પ્રસિદ્ધ મંદિરો નામે વિમલમત્રીકૃત વિમલવસંતિ અને તેજપાનમત્રીકૃત દૂણગવસંતિ-એનો એકજોએ ભગ કર્યો-

આરભ થયો હતો અને દિનપ્રતિદિન તે વિગ્નાગ પામતું ગયું

૧૧૮ જૈન-શૈવ કે વૈષ્ણવ મંદિરો જમીનદોષત થયા-તેની જગાઓ મગદિઓ લેવા માલી-તેના ગુદ પથ્થરો-કારીગીરીના નમુનાઓ મગદિ બાધવામાં વપરાયા ગન્ય-અવગ્યા બદલાના ગૂર્જર દેશના ભાગના પડ્યા-ગૂર્જરાતની સ્થિતિ જિનનિનન થઈ ગઈ જનમાની સનામનીને માટે લોકોને પગે પગે ભય મંદેવા લાગ્યો. વેપારમાં એક ગ્યેથી બીજે ગ્યે માવ લઈ જવામાં કે મગાવવામાં છુટાઓના નાસથી અનેક પ્રતિનયો આવ્યા

૧૧૪ આંત્રી પશ્ચિમાને નંગૂન અને પ્રાકૂન આદિ પ્રાચીન ભાષાઓને જે મદત્ત અપાતું હતું તે ગયું તેના ઉત્તેજકો દિંદુ રાજાઓ અને દિંદુ મંત્રીઓ જતા તેના કવિ પંતિનો લય થયો શાસ્ત્રવર્ગનું દેશભાષાનું માદિત્ય આ કાળમાં મડાયું, આગળ પણ લૌકિક સાદિત્ય લોકભાષામાં ગ્યાતું હતું, પણ આ સમયમાં તે ધાર્મિક કથાનકો અને જ્યોતિષ, કર્મકાંડ વગેરે સર્વ દેશભાષામાં ઉતરવા માડ્યું પ્રાચીન પદનપાન બધું થયું તામપત્રો પૂગ થઈ ગયા મથમકારો ભોયગમાં પૂગ્યા

૧૧૫ ગૂર્જરદેશ અટુલો પડ્યો-રાજપુતાના-માવવા આદિ દેશ સાથેનો મસર્ગ છુટી ગયો, એટલે ભાષા અપભ્રંશ ભાષા તે સર્વ દેશોમાં લગભગ એકસરખી વપરાતી હતી અને સર્વગમ્ય હતી તે ભાષાના તે તે દેશમાં અનગ અનગ રૂપાતરો થયા, અને આ સમયથી આ સર્વગત ભાષા આ ગૂર્જર દેશમાં રહી ગૂર્જરાતી દેશી ભાષાનું રૂપ લેવા લાગી નર્મદ કવિ ગૂર્જરાતી ભાષાનો પ્રથમ યુગ આ સમયથીજ પાડે છે તે જણાવે છે કે “સંવત્ ૧૦૫૬ પછી મુમનાની હાકમીમાં ગુજરાતની તે ગુજરાતી-એની રીતે ગુજરાતી ભાષા પ્રસિદ્ધિમાં આવી બ્રાહ્મણ કે ગોરજી (જૈન સાધુઓ) એમણે મંરકૃત ટાળી ગુજરાતીમાં આખ્યાન તથા વાર્તા અને ગસા લખ્યા -વિશેષે પદ્ય-અને ગદ્ય પણ ખરું એ ગુજરાતી ભાષાના આજ

પણ જૈનધર્મે પ્રત્યે દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા ત્રિસગમપુરમાં રાજ્યકર્તા રાણા મહિપાલદેવ (દાના રાજ્યના પૂર્વજ) પાસેથી તે ખાણમાંથી સરસ ફલહી-પાપાણની લાખી પાટો મેળવી તેમાંથી પ્રતિમા ધડાવી સ ૧૩૭૧ માં પોતાના પિતા દેસવને સધાધિપતિ કરી સમરાશાહે પોતાના બધુઓ આદિ સહિત સધ કાઢી ત્યાં ઉપકેશ ગચ્છના (યક્ષદેવ-કક્ક-સિદ્ધ-દેવગુપ્તસુરિ શિષ્ય સિદ્ધસુરિ) પાસે આદીશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યાંથી ગિરિનારની યાત્રા કરી કે જ્યાં તેમને ત્યાંના રાજા મહીપે (મહિપાલદેવ) માન આપ્યું દેવપદ્મજીમાં સુગંધરાજ રાજાએ, દીવમાં તેના સ્વામી મૂલરાજે સન્માન કર્યું લાચી રાત્રીજય પુન આવી પાટણ સંધસહિત આવ્યા ફેરાલશાહે સ ૧૩૭૫માં પુન મહાયાત્રા કરી સમરસિંહ દિલ્લી સુલતાનના આમંત્રણથી જતા ત્યાં કુતુબુદ્દીન ખાદશાહે માન આપ્યું, તે પછી તેના પુત્ર સુવતાન ગ્યાસુદ્દીને શાહના કહેવાથી ત્યાં બહી તરીકે રાજેન પાકુદેશના સ્વામી વીરવંશ (વીરમય)ને મુક્ત

૪૨૮ છતાં સ ૧૪૬૪ માં રચાયેલ ગિરનારપરના વિમલનાથ પ્રાસાદની પ્રશસ્તિમાં, ૫ વિવેકધાર ગણિએ સ ૧૫૮૭ માં રચેલા રાત્રીજય તીર્થધાર પ્રબંધમાં, નયસુદરના સ ૧૧૩૮ ના રાત્રીજય રાસમાં અને એને અનુસરતા પાશ્ચાત્ય લેખકોએ રત્નાકરસુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરનાર જણાવ્યા છે, કક્કસુરિએ ના. પ્રબંધમાં સધમાં જૃહદ્ગચ્છના રત્નાકરસુરિ આખ્યા હતા, એમ જણાવ્યું છે તે રત્નાકરસુરિ અને જૃહદપાત્રજીમાં થયેલ રત્નાકરગચ્છના પ્રવર્તક રત્નાકરસુરિ એ બંને એક હોય તો પણ સ ૧૩૭૧ માં રાત્રીજય તીર્થના મૂલનાયક આદીશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરનાર ઉપકેશ ગચ્છના સિદ્ધસુરિ જણાય છે બાકી આ પ્રસંગમાં રત્નાકરસુરિએ અન્ય પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હોય એમ સંભવી શકે પંડિત લાલચંદ જૈનયુગ ૧ ૨૫૪ વિવિધ તીર્થકંપમાં રાત્રીજય ૬૬૫ (૧૨મ્માં સ ૧૩૮૫) માં જિનપ્રમસુરિએ આ ઉદ્ધારનો સ ૧૩૭૧ આપ્યો છે —

લેકમે ઘસરે ત્રદ્વયાગ્નીન્દુમિતે સપિ ।

ધીમૂલનાયકોદ્ધાર સાધુ થી સમરો વ્યપાર ॥

મુક્તિઓ તોટી દતી, તેમજ તે વર્ષ એટલે મેં ૧૩૬૯ માં
ગાનુજય પર્વત પગના અધિગજ આદીશ્વરની પ્રતિમાનો ભગ કર્યો
દતો (મમરસિદ્ધની નિનપ્રભવન શુભવક્રમ ગગના મમય મેં ૧૩૮૫)

૧૨૦ 'દેવે તો નરી-વાન છે કે જે દોદિના નિમોમા દાણો
ખડ્ગ લેષ શકના નથી, સાદમિતેના સાદમ ગગી જય છે તેના
વિકટ સમયમા જિનધર્મગી વનમા મમરસિદ્ધે દેખાવ દીધો' ૪૨૧
તે મમરસિદ્ધ ઓસરાજા જન દતો તો પૂર્વજ મનશાળ પાદા-
પુત્રો વાગી દતો મનશાળનો પૌત્ર દેવય પાદાનાગી થયો તેના
ત્રણ પુત્રો નામે સદજપાય, માદજ, અને ઉચ્ચ સમરસિદ્ધ, મદ-
જપાયે દશિગુમા દેવગિરિ (ગિરતામાદ) મા ચોરીય જિનાવયમા
પાર્શ્વજિનને મૂલ નાયક તરીકે ગ્યાખ્યા માદજ ખલાતમા ગીને
પૂર્વજેની કીર્તિ વિગતગતો દતો, જ્યારે મમરસિદ્ધ પાદજમા પિના
મદિત રહેતો દતો, અને અનપખાનની મેના (ઉચ્ચ અધિકારી
તરીકે) કર્યો દતો ગાનુજય પગની દુધટના માલગી તેના ઉદ્ધારની
પ્રતિષ્ઠા કરી અનપખા પામે જઈ જણાવ્યું 'અમારી આનાના
આધાનૂત ગ્યામી' દિદુઓની દજ લાગી નાખી છે, એથી દુનિયા
નિગમ થઈ છે વગેરે' ૪૨૭ખાને તેને માન આપી તીર્થ માદવાનું
ફરમાન કરી આપ્યું, ને તે માટે માલેક અદિદરો આદેશ કર્યો

૧૨૧ સમરસિદ્ધે આગમણની ખાળુના સ્વામી માદેશ્વર છતા

૪૨૬ દિવ પુણ્ય નવીયજ વાત જિણિ દીદાડઈ દોદિલઇ,
ખતિય ખગ્ગુ ન સિ તિ, સાદસિયદ સાદસુ ગવઇ,
તિણિ દિણિ દિન દિકખાક, સમરસીદ્ધિ જિણધમ્મજણિ,
તસુ ગુણ કરકં ઉછોલ, જિમ અધારઇ ફટિકમણિ

—અ બદેવસુરિનો સમરા રાસો સ ૧૩૭૧

૪૨૭ સામિય! એ નિસુણિ અડદાસિ આસાલબણ અમ્મદતણક એ,
બધની એ દુનિય નિરાસ, હજ સામીય દીદુઆ તણી એ

—એજન

વર્ષના બીજા લેખમાં તે રાજ્યે આણુની યાત્રાએ આવનાર યાત્રીઓ ઉપરનો ૨૨ બાધશ્રી નામલહેનીના પુણ્યાર્થે માફ કર્યાની હકીકત છે અને ત્રીજા સ. ૧૩૭૩ ના લેખમાં દેલવાડાના જૈન મંદિરોના પૂજારીઓ પરનો કર માફ કર્યાની હકીકત છે વળી આ લેખોમાં આ આગાઓ પોતાના પછીના સ્વવશજ વા પરવશજ રાજ્યો પાસે એવી તેમાં પ્રાર્થના કરેલી છે

૬૨૪ આણુ પરના ઉક્ત બંને મંદિરોનો સ. ૧૩૭૮ માં ઉદ્ધાર થયો—વિમલવસહિનો ઉદ્ધાર મહાજીસિંહ પુત્ર શા લત્ત (અલિંગ) અને શા ધનસિંહના પુત્ર શા વીજડ—આ બંને પિત્રાર્થ ભાધઓએ કરાવ્યો, અને લલિંગવસહિનો ઇર્ણોદ્ધાર ચંડસિંહ પુત્ર મંધપતિ પીયડે કરાવ્યો ૪૩૦ વળી ત્યાં એક સ. ૧૩૭૮ નો લેખ છે તેમાં જણાવ્યું છે કે 'શ્રીમાળી શાતીમ ખેતલે ભગાન તર આ મહાવીર બિંબ કરાવ્યું' તેમજ બીજાઓએ જુદા જુદા મંદિરો—દેવકુતિકાઓ કરાવી આમ મુમત્તમાનોએ પોતાના મહા-મહા તીર્થોને કરેલું તુલશાન પાછળથી જૈનોએ સમારકામ કરાવી—પુનરુદ્ધાર કરી દાવ્યું, તો પણ પાટણ આદિ શહેરોના હોંદુ જૈન મંદિરો ભગાવગેપ થયા

૪૩૦ જુઓ જિનપ્રભસૂરિના તીર્થાર્થમાંનો અર્પુદ ૬૬૫ —

તીર્થદ્વયેડપિ મમેડરિમન્ દૈવાગ્લેચ્છૈ પ્રચક્તુ ।

અસ્યોદ્ધારં દ્વૌ શકાન્દે વદિવેદાર્કસમિતે (૧૨૪૧) ॥

તત્રાય તીર્થસ્યોદ્ધર્તા લજો મહણસિદ્ધમ્ ।

વીયઠરિત્વતરસ્યામૃદ્ધ ધ્યવદ્ધન્ ચઠસિદ્ધજ ॥

હાલિંગ અને વીજડે કરાવેલા ઇર્ણોદ્ધાર સળધીની એક વિસ્તૃત પ્રશસ્તિ ત્યાં કેતરી કાઢેલી હજી મળે છે તેમાં તે બંને પિત્રાર્થોને વિસ્તૃત ઇતિહાસ મળે છે લલિંગવસહિના નવ ચોક્કિયાન્ય અમિતોષ્ઠ તરફના સ્થાન ઉપર એક સંસ્કૃત પદ્ય છે તેમાં સમપતિ જેમડે પોતાનું ધન ખર્ચાને લલિંગવસહિનો ઉદ્ધાર કરાવેલો હતો એવું જણાયું છે—અભ્યાણવિન્યયનો લેખ નારે 'આણુના જૈન સિદ્ધાથેજો' તા ૧૧-૨૦-૨૭ ત્રું જૈન'

કર્મો બાદશાદના મગ્ધાનથી ધર્મવીર સમયે મથુરા અને હર્મિનાપુરમાં સઘપતિ થઈ જિનપ્રભસુરિ (ભુઓ પાગ ૬૦૨) સાથે તીર્થયાત્રા કરી

૬૨૨ પત્રી મમગશાદ તિ ૧૪ દેશમાં આમદીનના પુ ૧ ઉદ્ધ-
ખાનના આશ્રિત થયા. ખાતે પાત્ર મમરને વિશ્વાસપાત્ર પોતાના ભાઈ
તરીકે ગીકારી તિ ૧૪ દેશનો ગ્વામી (ગુઓ) ખના-ગો દત્તો ત્યા
તુકોથી બદી તરીકે પદ્મગે ૧ પુ ૬૪ મનુગેને તેણે મુકાવ્યા, આવ-
કોના કુટુંબોને ત્યા ગ્વામી ઉગવપુગમાં જિ ૧૧૧ગો કરારી ધર્મપ્રભા-
વના કરી સમગમિદ મં ૧૩૬૩ પદ્મના તે લગમમ અવગમ્ય થયા,
કે જે વર્ષમાં કલ્પગેટપુગમાં ગદી ઉપપુદ્ધ ગિદ્ધગ્ગિના ગિમ્પ પદ્મર
કલ્પગ્ગિએ તે મમગમિદનો અગ્નિાત્મક મથ નામે નામિનદનોદ્ધાર
પ્રબધ પૂરા કર્યો ૪૨૯

૬૨૩ આબૃત્ત 'લગ' થયો ત્યાં પત્રી મં ૧૩૭૨ અને ૭૪
ની, વિમવસદિ, મદાનીગમદિ અને વિમવસદિગાળા-આ ત્રણેની
વચ્ચે જે મોટો મડપ આવેલો છે તેમાં કેટલાક ગજકીય શાસન
લેખોવાળા મુગદિઓ (મુગભિઓ-ગાઓ) છે, કે જેમાં અદ્રાવતીના
ગજઓએ અવાગનવાગ આબૃત્તના જૈન દેવરાઓના ગદાધુની અને
યાત્રિકો પામે યાત્રાકર જેવા કેાઈ પણ લાગા નદિ લેવાની પ્રતિજ્ઞાઓના
લેખો કેાતરાવેના છે આમાં ૩ લેખો અદ્રાવતીના મદાગજ દેવડા
લૂ ૬૦ (લાવના સિરોહીના 'મદારાવ'ના પૂર્વજ) ના છે, તેમાં સં
૧૦૭૨ ના એક લેખમાં આદિનાથ (વિમવસદિ) અને નેમિનાથ
(લૂણિગવસદિ) ઉપગના અમુક લાગા માક કયાંની કમ્પીકત છે તેજ

૪૨૯ નૂઓ "અ બદેવસુરિકૃત સમસારારો (પ્ર પ્રા ગૂ કા સ, જે.
એ ગૂ સ ચય) અને કલ્પસુરિકૃત નામિનદનોદ્ધાર પ્રબધ (પ્ર હે પ્ર) અને તે
બંને પરથી અનેક એ દિપ્પત્તો સહિત ધર્મી કાળજી અને પરિશ્રમથી પડિતથી
લાલચદ ભગવાનદાસ આધીનો લખેલો લેખ નામે 'શ્રી સત્તુજ્ય તીર્થનો
ઉદ્ધારક સમરસિદ્ધ (તિલગ દેશનો સ્વામી)' જૈનયુગ વર્ષ ૧ ૫ ૧૦૨,
૧૮૩, ૨૫૫, ૪૦૩

૧૨૫ એક ગાંધ્ય પાવલીની પાંચાડે નિ નં ૧૩૭૧, ૭૭ મા દુર્લભિયોએ ગૂર્જર જાતીય મા લીએ (અનિ દાન) આપ્યુ એમ જણાવ્યુ છે આજુ પાડું ને લીમાચાદનું નેદ-લીમનિદપ્રામાદ કહેવાય છે તે કમવનાર આ સા લીમ દોષ તેમ નબરે છે

૧૩૧ મ ૧૩૬૪ મા મની વિમના નચમા થયેના મની અબખમિદના પુત્ર મની જગસિદ અને તેના પુત્ર મની ભાગુકે વિમનવમદિની અદ્ય અમિકા દેવીની મુર્તિ કમી

૧૩૭ દો માદિત્ય પ્રવૃત્તિ નેષ્ટએ - ન ૧૩૬૧ મા નાગેન્દ્રમંડીય ચંદ્રપ્રભ શિષ્ય મેરુતુગદ્દતિએ વદમાપુર (વદવાળ) મા પાચસર્ગમા-પ્રબંધ ચિંતામણી પ્રથમ ગ્યો (પી ૨, ૮૬, વે ૦ નં ૧૭૫૩ ગૂં ભા ૦ મદિન ગમચંદ દીનાનાથ, અગ્રેષ્ઠ ભા ૦ મિ ૦ ૪૦ સન ૧૯૦૭) જેમા ધનિદામના નત્ત્વ દોષ છે તેમા પ્રબંધ નખવાનો પ્રાગભ હેમાચાર્યથી ન થઇ ગયો હતો “હેન પ્રથકાગએ ચગિત્રો લખવાની પદ્ધતિ વિશેષ પ્રચલિત કરી છે લગભગ પોતાના સમયના ભોજ કુમારપાન જેના નામગ્યો, વગ્નુપાન તેજપાન જગદશા જેના શ્રીમતો અને માધ વગેરે દરિઓના ચગિત્રોમા તેઓએ સાગે રમ લીધો છે-અો હેમચંદ્રાચાર્યના મમયથી ઉત્ભવેલી આ પ્રવૃત્તિના ઉદાદગ્યોમા ગાંધમા નેકાના ‘પ્રબંધ ચિંતામણીકાર મેરુતુગાચાર્ય’ વગેરે ગણાવી રાકાય” “હેનચંદ્રે દયાત્રય મચ્છતમા મૂન-ગાંધી મિદગજ જયમિદ મુનીનો ધનિદાસ, અો પ્રાકૃત દયાત્રયમા કુમારપાનનો ધનિદાસ આપ્યો, -તેમજ પગિવિષ્ટ પર્વમા શ્રી મદાની ૭ પત્રી થયેલ મુદ્ધર્મથી વજરનામી પર્વનના આચાર્યો તથા ચંદ્રગુપ્ત મપ્રતિ વગેરે જન ગમ્યોનો ધનિદાસ આપ્યો ત્યાર પત્રી અંતિ-દામિક ચગિત્ર-પ્રબંધ ગ્યનાની પ્રવૃત્તિ ચાતુ થઇ વગ્નુપાન (અને તેજપાન) સજધી લખાયેલા વસન્તવિનાસ આનિ અનેક પ્રથો અગાઉ જણાવાયા છે, તેમા રાનકમા કુમારપાન પ્રતિગોધ, કુમાર-વિદ્યાર પ્રચગિત, કુમારવિદ્યાર રાતક, કુમારપાન ચરિત ગ્યાયા, ને

અૈ૦ અધવિગવલી કેડનાં વાસ્તુમાર્ગ, જ્યોતિશાગદિ ૪૩૨

સેવપાળ વગેરે આમા મુખ્ય ગ્રંથ અને વચ્ચે વચ્ચે પત્ર છે તેમા શ્રી
ધર્મદેવે જ્ઞાત-જ્ઞાતી મદાય કરી હતી અને તેનો પ્રથમાદર્શ ગુણવદ્ર
ગણિએ લખ્યો હતો 'રાજનગમિનીના દગ પર લખાયે છે આધુનિક
પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ આ ગ્રંથને વિશ્વમનીય માન્યો છે ગૃન્ગનના
ધનિદાસને માટે તો કેવલ આ એક આધારબુદ્ધ ગ્રંથ મળી ૪૩૧
ક્રોડે રાસમાળામા તેનો પુરૂષ ઉપયોગ કર્યો છે'

૧૨૯ મેડનુ ને ગ્યેવા બીજા ગ્રંથમા ઐનિદાસિક વિગત પૂરી
પાડતો વિચારગ્રંથિ-અધવિગવલી છે, તેમા ગૃન્ગનના ગણઓના
રાજત્વકાળો પત્રો મળે છે તથા વિક્રમાદિત્ય અને મદાનીર વચ્ચે
૪૭૦ વર્ષનું અંતર છે તેનો નિશ્ચય કર્યો છે-૧ગી દાયકાઆર્ધ,
હુગિમદ અને જિનબના પળ આમા પ્તાત છે (વે૦ ૬ ૧૬૫૬
પ્ર૦ ૧ સા મંગોધક ખડ ૨ અક ૩-૪) ૧ગી તે ઉપરાત
મદાપુરપચ્ચિત (અપગનામ ઉપદેગસતી) ગ્યેવ છે (પી ૩, ૨૬૬,
પી ૬, ૪૩, વેપર ૨, ૧૦૦૪ ન ૧૯૮૬) તેમા ઋષભ, ગાતિનાથ,
નેમિનાથ, પાર્શ્વનાથ અને વધમા ૧ એ જ્ઞાન તીર્થકરોના તેમા
પૂર્વજનો સાથેના, તેમજ બીજાના ચરિત્રો છે

૬૩૦ સ ૧૩૬૫ મા તાડપત્ર પર લખાયેલ પુણીવાન ગરુડના
મહેશ્વરસુગિદ્ધન દાનિકાગાર્ય દયા (પ્રા) તથા નાઇનગરુડના સમુદ્ર-
સરિના હરતદીક્ષિત દિવ્ય વિજયસિદ્ધસુગિની રચેન પ્રા ભુનામુદરી
દયા ખ નાતિનાથના લગ્નમા છે (પી ૧, ૨૬, પી ૧, ૩૬)
સ ૧૦૧૮મા વાદિ દેવસુગિ મતાને વિજયચદ્રસુગિ પદ્મધર માનભદ્ર
સુગિ મિ વિદ્યાકર ગણિએ વિજયચદ્રસુગિની તેમજ વિદ્યાગુર હરિ-
ભદ્રસુગિની કૃપાથી હૈમવ્યાકરણ બૃહદ્દટ્તિની દીપિકા ઉદરી (જેડા
સઘ લ) સ ૧૩૭૨ મા ધધના દુલમા પરમજ્ઞેન ચદ્ર દકડુગના
પુન કેર્યે પ્રા મા ત્રણ લાગમા કારિકાવાળો વાસ્તુસાર નામનો
ગ્રંથ રચ્યો (કા વડો ન ૬૮) આ ગ્રંથકારે જ્યોતિષસાર, દ્રવ્યપ-

૪૩૧ જિનવિજયનો લેખ હિંદી 'કુમારપાલ ચરિત'ની હિંદી પ્રસ્તાવના

૬૩૬ આ શતકમાં ધનપ્રભસૂરિ શિષ્ય સર્વાનન્દસૂરિએ જગદ્ધરિત રચ્યું (બુદ્ધ ૨ ન ૨૮૪ મુદ્રિત બુદ્ધો ટિપ્પણ ન. ૪૧૨) અચલગચ્છીય ભુવનતુલસૂરિએ ત્ર્યમિતકલપર વૃત્તિ (સ ૧૩૮૦ પહેલા જે ૧૨૬, જે પ્ર ૫૪) આતુરપ્રત્યાખ્યાન અને ચતુશરણ પર વૃત્તિઓ રચી જિનપ્રભસૂરિ કે જેમણે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત તેમજ અપભ્રંશ એમ ત્રણે ભાષામાં મળીને અનેક મંથ રચ્યા તેમના સબધી અગાઉ કહેવાઈ ગયું છે (પારા ૬૦૨ થી ૬૦૪)

૬૩૭ જૂની ગૂજરાતીનું સાહિત્ય - સ ૧૩૫૮માં લખાયેલ કાગળની પ્રતમાં નવકાર વ્યાખ્યાન તથા સ ૧૩૬૬ માં લિખિત તાડપત્રની પ્રતમાં અતિચારના સબધી ગૂજરાતી ગદ્યમાં લખેલ પ્રતો પટણના ભડાગમાં છે (મુદ્રિત પ્રા. ગૂ. કા. સંગ્રહ)

૬૩૮ સ ૧૩૬૩ માં કૌરટામાં પ્રગાતિલકસૂરિ (શિષ્ય ?) એ કન્હલી ગમ રચ્યો છે કન્હલી નામ આણુ પામે ગામ છે તેનું વર્ણન છે તેમાં કેટલીક ઐતિહાસિક મિનાઓ છે વિધિ માર્ગના શ્રીપ્રભસૂરિ (ધર્મવિધિપ્રકરણના કર્તા) થયા તેના શિષ્ય માણિક્યપ્રભસૂરિએ કણ્હિમાં પાર્શ્વજિન ભુવનની પ્રતિષ્ઠા કરી માણિક્યપ્રભસૂરિએ પોતાની પાટપર ઉદયસિંહસૂરિને સ્થાપ્યા તે ઉદયસિંહે અગુર્વાન (અદ્રાવતી)ના રાહિય ધધતો દેવની સમક્ષ મંત્રનાદિ મંત્રથી દરાવ્યો તેણે પિંડવિશુદ્ધિવિચરણ, ધર્મવિધિ (વૃત્તિ) અને ચૈત્યવદન દીપિકા રચી અને તે સ ૧૩૧૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા પછી કમન સૂરિ, પ્રગાસૂરિ, પ્રગાતિનકસૂરિ થયા વગેરે

૬૩૯ સ ૧૩૬૫ માં તાડપત્રપર લખાયેલી ભુવનસુંદરી કથાની પ્રતો છારે દેવી ભાષામાં લખવામાં આવ્યું છે કે 'સવત્ ૧૩૬૫ રતના દેવીએ મદન લેખ સાધુને ઓગરી' (પી ૧, ૩૬) સ ૧૩૬૮માં વસિતગ નામના કવિએ વિદગ્ધાન વીરા તીર્થકર આવ રચ્યું સ ૧૩૭૧ લગભગ નિવૃત્તિ ગચ્છના પાસડસૂરિ શિષ્ય અજેવસૂરિએ સગરારાગો રચ્યો,

સ ૧૩૬૩ મા રત્નવ્રજમુખે જુદજુદ ૧૧ (માનભગ્યગિ-નિમિત્તમુરિ
શિષ્ય) ધર્મચક્ર ૧૧ હૃદયથી મોનારુપ જયવદનભૂત પ્રાકૃત વચ્ચે ૧૫
(વિગ્રાવય જુદ ૧, ૧ ૭૮૪) ૫૦ રીકા (જુદ ૮ ન ૪૦૦) ગ્ની.

૧૩૪ આ ૧૪મા સનકના ઉત્તગર્ભમા તાડપત્રપદ અનેક
પુનઃમી પ્રતો લખાઈ કે તેમાંથી ઉપાધ્યય મની એ છે કે —

૧૩૬૫મા પશ્વી (૧) ૧ ગચ્છના મહામુખિ શિશ્યના કાનિકા-
ચાર્ય કથા (પી ૧, ૩૬) અને ભુવાનુરી કથા (પી ૧, ૩૬),
૧૩૬૮મા હેમાચાર્યકૃત મહારી ચર્ચિ કોશપુત્રીમા (પી ૫, ૬૧)
૧૩૭૦મા ગતભનીયમા રત્નાક મુખિ ૧૧ ઉપદેશથી હેમાચાર્યકૃત
ગાદાનુનામન વૃત્તિ (પી ૫, ૧૧૦), ૧૩૭૮મા જિજ્ઞાસુચર્યગિના
ઉપદેશથી ખગીદાયે નૈષધનાય (જે ૧૪) તથા જ જુદીપત્રગુપ્તિ ને તે
પગની ચૂલિ (જે ૩૩), આ મ. યગિગિદૃત જુદકરુપ પીઠિકા (જે ૨૨)
૧૩૮૪મા અજિતપ્રભમુરિકૃત ગાનિભયચરિત (પી ૫, ૧૦૩),
૧૮૮૯મા કલચૂર્ણિ (જે ૩૭), ૧૩૯૦મા રત્નભાગીયમા હેમાચાર્ય-
કૃત છદોનુનામન વૃત્તિ અને કાચ્યાનુનાસનવૃત્તિ (પી ૫, ૧૩૫),
૧૩૯૧મા મનયગિગિદૃત વ્યસદાસુત્ર ગીકા જિનપદસુગિના કહેનાથી
સોમ જ્ઞાનક તરુથી (ભા ૪), ૧૩૯૨મા રત્નપ્રભકૃત અપગમમા
અતરગસધિ (પી ૫, ૧૨૭), ૧૩૯૪મા જ્ઞાનપ્રભકૃત ઉપદેશમાના
વૃત્તિ (પી ૫, ૧૦૫), આ ૧૩૯૮મા પ્રા પ્રત્યેકજુદ ચરિત (પી.
૫, ૧૩૫) વગેરે

૧૩૫ આ મૈકાના ઉત્તગર્ભમા રૂપપત્નીય ગચ્છના સ્થાપક
અભયદેવસુરિના શિષ્ય દેવભદ્રસુરિ શિષ્ય શ્રી તિનક ઉપાધ્યાયે દેવ-
ભદ્રસુરિના પદધર પ્રભાનદસુરિના પદધર શ્રીચદ્રસુરિ રાજ્યે ગૌતમ-
પૃથ્વી પર વૃત્તિ ગ્ની આ શ્રીચદ્રસુરિએ ચારુચક્ર, જિનભદ્ર અને
શુભરોષ્ઠ એ ત્રણને સુરિપદની આપી હતી અને તે ત્રણેએ શ્રી
તિલકને ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું હતું (વે ન ૧૬૦૦)

પ્રકરણ ૭ મું.

ગૂજરાતમાં મુસલમાનો.

સ ૧૪૦૧ થી સ. ૧૪૫૧ -

મુકરૂંહિ સનિવદ્ધા જહુત્તનાયગા પસચપયા ।
 વસ્સ ન હરન્તિ હિયય વરપ્પચન્ધા મિયચ્છિવ્વ ॥
 ય દિદ્દુ મુકરૂંહિ સારસરસ છેયાણ પીરૂપ્પગ
 યોવ જેવ હવેદિ ચિદ્દુદિ ચિર વ્વ રસાલવ્વ ત ।
 જ ગીયાહ પુણો હવિજ્જ મુચ્છુ ચિદ્દુજ્જ યોવપિ ત
 વાલ ચિન્મહિયાકલ્લવ્વ મુરર લોણિ સન્વેહિ વિ ॥

—મુકવિ એટલે દ્વિતિઓથી રચેલ યથાર્થ ગુણવાળા નાયકનો પોતાના સ્વેચ્છિતવરમા પ્રબધ થયેન છે એવી મજાક્ષીઓ કેતુ ચિત્ત હરતી નથી તેવીજ રીતે મુકવિઓએ રચેલ યથાર્થ ગુણવાળા નાયકોમાં છે એવા કલ્પ પ્રબધો કેતુ ચિત્ત હરતા નથી ?—સર્વતુ હરે છે (આ જયવલ્લભકૃત પ્રાકૃત સુશાષિતાવરીમા પણ છે)

—જે કાવ્ય મુન્વિઓથી સારરૂપ અને સરસ રચાયું છે અને નાગ નિકાને પ્રીતિપદ છે તે થોડું પણ જો દોષ તોયે લાખા કાલ સુધી રસાલ (આત્મ)ની પેઠે રહે છે, જ્યારે જે ગીત વગેરે ધણા હોય છતાં થોડા કાલ સુધી સર્વ લોકમાં સુલભ એવા ચીમડાના ફવની પેઠે રહે છે—તેનો આત્માદ થોડા કાલ સુધી લેવાય ॥

—નયથ દ્રસ્યરિક્ત રુઆમ જરીનાટિકા

૧૪૧ અતિહાસિક જનાવોમા —સ ૧૪૪૪ મા ખ. ૦ (જન-ગ. ૧) મુન્વિએ ચિતોડમા આદિનાયની પ્રતિષ્ઠા કરી સ ૧૪૪૬ મા ખ. ૦ ૧૧ માં શ્રીમાલી હરપતિશાહે ગિન્નારના નેમિનાથ પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર કર્યો એ જનાન નોધી સાહિત્યપ્રવૃત્તિ તરફ વળાએ

૧૪૨ સ ૧૪૦૧ મા ઉત્તગખ્યવન ચૂન રત્તિની ખ. ૦ જિન લખિયમુગિને જોટ થયેલ તાડપત્તી પ્રતિષ્ઠા થી છે સ ૧૪૦૫

તેમા સ ૧૩૭૧ મા ઉપગમન સમગ્રાણે દગવેલા ગુરુત્વપૂર્ણ મુખ્ય નામક આદિભાષની ગુણિના ઉદ્ધારું સમકાલીન વર્ણન છે આમા ગૃન્થાની ભાષાનો પ્રયોગ પણ જણાય છે ગૂઢગતી-ગૃન્થાની-દિદી ભાષાનું સામ્ય આ સમય મુખી ધર્મજન દનુ તે આમાથી પગખાય છે ખ જિનપદ્યમુગિએ અધુનિભદ્ર ભગ ગમેા કે જે ગુગિ સ ૧૮૦૦ મા સ્વર્ગગ્ય થયા તે ફાગ ૨૭ દુકનુ દુકે દાન્ય છે

૬૪૦ આ રાનકમા મોવણુ નામના દવિએ અર્ચગિકા (ગુનિ-દાવ્ય) ગ્યેલું છે વગા અનાયિકુલક, અને ધના સધિએ જે દાવ્યો પાટખુના ભદ્રગમા છે કે જે અપ ૧૮ સાથે મળતી જૂની ગૃન્થાલીમા છે

[આ ગૃન્થ સાહિત્ય માટે લુગો નૈનગુર્જર દવિએ પ્રથમ ભાગ ૫ ૮ થી ૧૨, પ્રા ગૃ દા મમદ]

પહેલા ઉક્ત પ્રસિદ્ધ જિનપ્રભસૂરિએ તે ગ્રૂણ ત્રય આ સૂરિને શીખવ્યો હતો.

૧૪૩ મ ૧૪૦૬ મા ખં. જિનચંદ્રસૂરિની શિષ્યા ગુણસમૃદ્ધિ મહત્તરાએ અજણાસુન્દરી ચરિત્ર પ્રા મા ૫૦૪ શ્લોક પ્રમાણ જેસલમેરમાં રચ્યુ (જે ૪૯, જે, પ્ર ૫૪, આ ચરિત્ર માટે જુઓ શીલોપદેશમાલાવૃત્તિ પૃ ૨૮૧-૨૮૯) મેરુતુગે સ ૧૪૦૯ મા કામ દેવચરિત્ર (કા પડો) અને સ ૧૪૧૩માં સભવનાથ ચરિત્ર રચ્યા.

૧૪૪ સ ૧૪૧૦ મા બૃહદ્ગમચના (પ્રસિદ્ધ વાદિ દેવસૂરિ-ભદ્રેશ્વર-વિજયેન્દ્ર-માનભદ્ર-ગુણભદ્ર કે જેણે મહામુદ્રશાહ સુલતાનને ન્શોકના વિવેચનથી રંજિત કરતા તેણે આપવા માગેલા 'સુવર્ણ-કાચુત' ને રંગીકારેલ નહીં અને જે વ્યાકરણ, હદસૂ, નાટક, તર્ક, સાહિત્ય એ સર્વમાં નિષ્ણાત હતા તેના શિષ્ય) મુનિભદ્રસૂરિએ મુનિ-દેવસૂરિના રચેલા શાંતિનાથચરિત્રને અવલોકી પોતાનું નવું શાંતિનાથ ચરિત્ર રચ્યુ રચનાના કારણમાં કવિ કહે છે કે જૈનેતરોએ રચેલા પદ્ય મહાકાવ્યોને જૈનાચાર્યો પ્રથમાભ્યાસીઓ માટે વ્યુત્પત્તિની પ્રાપ્તિ અર્થે સતત લખાવે છે તો સમ્યક્ત્વની વાસનાથી રચાયેલું જૈન-

નવવા માટે સૂત્રો રચ્યા સૂત્રોપર અરાસ્તકરદેવે લાખ્ય રચ્યુ તે લાખ્ય પર ચાર વૃત્તિ યદ્ય ઓમમયિવાચાર્ય ઓમમવતી નામની, શ્રીધરાચાર્ય ન્યાયકદંડી એ નામની ઉદયનાચાર્ય કિરણાવતી નામની અને શ્રી વત્સા-ચાર્ય લીલાવતી નામની રચી તે પછી ન્યાયકદંડી પર પંચિકા રચવાનો આ જૈનાચાર્ય પ્રારબ્ધ કર્યો આ ત્રય તેમજ તેના બીજા ત્રયો રચી તેમને બનાવી આખ્યુ કે દ્વાનચંદ્ર રતનાવતારિકા દિપ્પનમાં તેમને માટે જે વિરોધજો નીચેના આખ્યા તે ચર્ચા છે.

મી રાજશેઠરગુરુ મંરિમાડવિધાન તર્જાગમાખ્યુધિમદાર્પજલામિવેલી.

ન્યાયકદંડી એ જૈનેતર ત્રય દોષા કર્તાતેનું પાનપાકનજેન શુ ખુઓ કરતા હતા અને તેથી આ સૂરિએ તેપર પંચિકા રચી હતી એમ ૨૫૯ નંબાય છે.

મા મનનાગી મિદધાગી અભયેયમ્ નિનાનીય (નગ્રપ્રત્યક્ષ-પદ-
દેવ-પ્રાનિયકમ્ ગિ'ય) રત્નગોખરકૃતિએ 'મુદ્ગલપત્રી મુનિ'નાં
માટે' પ્રત્યક્ષગ (અનુવિગિનિ પ્રત્યક્ષ) દિલીમા (મદમદમાદત્રી ગાંધ્ય
પામેનાં અને મુનિમાનાં મુખ દળનાં એનાં જગતમિદનાં મુખ પદ-
દર્શન પોપાનું એનાં) મદમ્મિદત્રી વસનિમા ગીને ન્મો તેમા ગ
અનિદામિક પ્રત્યક્ષ કે-ભદ્રમાદ અને વસાદમિદિ, આર્થ નિનિ, ૧,
છત્રેયમ્, આય અપગચાર્વ, પાદનિમ, વૃદ્ધવદિ અને મિદ્ધેનમ્મિ,
મત્તનાદી, હુનિમ, અપ્પમ્મી, દેમચ-એ આગાઓ, તેમજ
હુર્ધવિ, હુન્દિઠ દિ, અમ-મ્મિ, મનમ્મિ, માનવદા, વદ્મુન,
વિક્રમાદિત્ય, નામાર્જુન, વસગજ ઉદય, લન્મામે ૧ માટે ૧,
મદનવર્મા, રત્નગ્રાનક, આમઃ અને વગ્નુપા-ઉપગ્ર પ્રત્યક્ષ છે [૧
ન ૧૭૧૭-૧૮, પ્ર૦ પાટા ૬૦ મ ન ૨૦) વળી કૈતુકકથા
(અનરકથા મમદ) એન છે (ભુદ્ ૪, ન ૨૫ મ ૭૦ ને ૫)
રત્નગોખરકૃત કથાસાદિત્ય ઉપગન બીજા પ્રત્યક્ષ છે નામે અધા
યાદિત્ત-સ્થાદવાદ દીપિકા (ભુદ્ ૪ ન ૨૭૮), રત્નાવનાગિકા
પત્રિકા (વે ન ૧૬૩૪), શ્રીધરકૃત ન્યાયકદલી પર પત્રિકા (પી
૩, ૨૭૨) પદ્મદર્શન સમુચ્ચય (પ્ર૦ ૫૦ મ ૦ ન ૧૭, જુઓ
તેની પ્રગ્નાના) કે જેમા પદમા ૭ દગનો નામે જન, સાખ્ય, જ-
મિનીય, યોગ, વૈજેષિક અને સૌમત બૌદ્ધનું સંલેપમા માન ૧૮૦
શ્લોકમા વર્ણન કર્યું છે આ મુગ્ધિના નિર્દેશથી માધુ પુર્ણિમા ગૃહ ૧૧
મુખ્યદ્રશ્ચરિ શિ૦ પડિત જ્ઞાનચક્રે રત્નાવનાગિકા દિપ્પન (વે ન
૧૬૩૫) રચ્યુ ને તેમા તે મુગ્ધિએ સદાય કરી તે ૧૧ દૃષ્ય કાઢી નેને
સંગોધ્યુ, તેમજ સ ૧૪૧૦ મા મુનિભદ્રનું ઐતિહાસ્યગિત પણ
સંગોધ્યુ ઉપયુક્ત શ્રીધરકૃત ન્યાયકદલી પર પત્રિકા ૪૩૨, ૨૫૫

૪૩૨ આમા સુરિ આરભમા જણાવે છે કે પૂર્વનાં દણ્ડ મુનિએ
દ્રૌપ, શુભ કર્મ, સામાન્ય, વિરોધ અને સમવાય એ ૪ પદાર્થ ઉપદેશ્યા,
પણ તે મદ્યર્થએ લોકપર અનુક પા લાગી છે પદાર્થનાં રહસ્યદ્વ તત્ત્વ સમ-

‘મહાત્મા’ તરીકે વખાણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા ૪૩૪ આ ચરિતનો પ્રથમ-દર્શ પ્રમાણનિષ્ણાત અને ઠંદિ મુનિ નયચક્રે લખ્યો હતો. આ ઉપરાંત જયસિંહે ભાસર્વજ્ઞ કૃત ન્યાયસાર (પ્રં વિશ્વનાથ પ્ર પૃ ૩ સને ૧૯૨૧) કે જેમા વૈશેષિક નૈયાયિક વેદાન્તી આદિ અમુક અમુક પ્રમાણો માને છે તેની ચર્ચા છે તથા પચાવવદે હેત્વાભાસો-તથા પદાર્થોનું નિરૂપણ છે તે પર ટીકા નામે ન્યાયતાત્પર્ય દીપિકા રચી (પ્ર શનીચયદ્ર વિદ્યાભૂષણથી સંશોધિત રાં એ જે મન ૧૯૧૦), વિશેષમા નવુ વ્યાકરણ રચ્યુ હતુ અને સારગપડિતને વૃદ્ધમા જીવ્યો હતો એમ ઉક્ત નયચક્ર પોતાના હુમ્મીર મહાકાવ્યના ૧૪મા સર્ગમા જણાવે છે ૮૩૫ આ સારગપડિત તે શાકભરનો રાજા હુમ્મીરરાજનો પડિત, શાર્ગધર પદ્ધતિ (વે ન ૧૨૨૮) નામનો સાહિત્યપ્રથમ રચનારે જણાવે છે કે જેની સ ૧૪૧૯ ની જાણેથી પ્રત મળે છે, સ ૧૪૨૪ મા ઉક્ત સ્તોમસિલકસરિએ પણ કુમારપાન ચરિત્ર (૫ ડાણી) રચેલ છે તે કહેવાઈ ગયુ છે (જુઓ પાના ૬૩૩).

૬૪૭ સ ૧૪૨૬ મા રૂપવલીય ગચ્છના અભયદેવસરિ રાજા, તે ગચ્છના (ગુણશેખર-ગુણચક્ર સિં) ગુણાકરે ભક્તામર સ્તોમ પૂરે જતિ રચી (લીં બુદ ૨ ન ૩૦૨, પી ૫, ૨૦૭, વે ન ૧૮૧૭) સ ૧૪૨૭ મા મદનસરિના શિષ્ય અને દિલ્હીના ફિરોઝ

૪૩૪ પ્રત્યન્દ દીનદુ સ્થોષ્ટિસુકૃતકૃતે દીયમાન સમાન
સાક્ષાદ્ દીનારલ્લ તૃણમિવ વટતિ પ્રોજ્ઞય નિલોમમાયાલ્
एक सोऽयं महात्मा न पर इति उपधीमदम्भदसाहे
स्तोत्र प्रापन् ॥ ताप क्षपयतु भगवांर धीमहेद्रप्रभुर्न ॥

૪૩૫ પટ્ટમાયા કવિચક્રરામમરિણપ્રામાણિપ્રાપેસરં
સારગ સદસા વિરગમતનોગો વાદવિગાપિપો ॥૨૨॥
પ્રી ન્યાયસારટીકાં નમ્ય દ્યાવરણમય ચ મ કામ્ય ।
કૃતા કુમારદયતે રપાત્રાભિચવેદિચનીતિ ॥૨૪॥

દામ્ય કેમ ધર્મિજન ન થાય તે માટે આ ચગિન ગચ્છુ છે દિવિ એટલુ બધુ અભિમાન નેવે કે કે જે વિદ્વાનો દ્વારિયામની ઉમ્મિયા, ભાગ-વિ, માયપડિના જે મદાદા-ગોમા, દુર્ગના અમૂન મુક્તિવાળા ને ૧૫ મદાદા-ન્યમા પળ દોનોનું પ્રતિપાદા કરે છે તેઓ આ ભગવાન શાન્તિના ચગિનમા જતના વિવર્ણન વડે કેવળ ગુણોનું પ્રતિપાદન કરશે' દરિએ પીંગેન્યાદ નુતનાની ગત્યમમામા પ્રતિપાદા પ્રાપ્ત કરી દતી ઓ ઉપ રત્નગેખગમુગિએ આ ચગિને ગોખુ હતું ભુઓ તેની પ્રથમિ (પ્ર ૫ મ ન ૩૦) આ દામ્ય મોદર છે આ મુનિભદ્રે દેવે-દ્રમુગિની (મ ૧૪૨૯ ની) પ્રશ્નોત્તર ગત્યમામાનું સમોધન વ્યુ દતું

૬૪૫ મ ૧૪૧૧ મા ખ નિનેશ્વરમુગિ શિંપ ગોમખતિએ આબુદિદ્દનપુરપતને કાનત્રગતિપત્રિકા લખી-૧ખાની (જે ૧૨) સ ૧૪૧૨ (ગિનિશ્વરો) મા ખડિન ગચ્છના કાનિકાચાર્ય મના-નીય (ભાવદેવ-વિજયસિદ-નિનનીગ-નિનવેશ્વરિ સિં) ભાવદેવમુ-ગિએ પાર્શ્વનાથ ચગિન૪૩૩ (પી ૪, ૧૦૬, કા વડો પ્ર ૫. મ સને ૧૯૧૨) ગચ્છુ, વળી તેના મથો પ્રાં મા ચનિદિનચર્ચા (કા વડો) અને અવકા સાગ આઠ પ્રકરણમા (કા વડો) છે કાનિ-કાચાર્ય કથાના ગચ્છનાર ભાવદેવમુગિ (પી ૧, ૩૦) પ્રાપ આ દશે.

૬૪૬ સ ૧૪૨૨ મા કૃષ્ણર્ષિ ગચ્છના મહેદ્રસુતિ સિં જય-સિદ્ધસુરિએ ૬૩૦૭ શ્લોક પ્રમાણુ પદમા કુમારપાવ ચરિત્ર ગચ્છુ (વેં ન ૧૭ ૭ પ્ર હી ૬ સો ૧૯૧૫, ને મુગધ ગોડીજ જેન ઉપાશ્રય સ. ૧૯૨૬) કે જેની તાડપાપરની પ્રત ભા ધ મા છે તેના ગુર મહેદ્રસુરિએ મદમ્મદશાદ પાસેથી નિર્વોલ ભાવ માટે

વિદ્વાન કવિ થયા તેમણે સ ૧૪૩૬ માં ઉપદેશચિંતામણિ સાવચૂરિ (પ્ર હી હ, વેં ન ૧૫૬૫), જ ૧૪૬૨ માં ખલાતમા પ્રમોધચિંતામણિ (પ્રં જૈ ધ સભા) તથા ધૃમ્મિલચરિત્ર કાવ્ય (લીં પ્ર હી હ) એ બને, જૈનકુમારસલન (પ્ર બી મા, વે ન ૧૫૬૫ અને ૧૭૨૧) આ ચાર મોટા ગ્રંથો અને શત્રુજય ગિરનાર મહાવીર એમ ત્રણ પર સંસ્કૃત બત્રીશીઓ (પ્ર આ મલા) આત્મમોધકુલક (પ્રાં), ધર્મ મર્વન્વ, ઉપદેશમાલાપર અનચૂરિ (વેબર ન ૨૦૦૩ અને પુષ્પમાલા પર અનચૂરિ, નવતત્ત્વ ગાથામા (વિવેક ઉદ્દે), ૧૭ શ્લોકમા સં. અજિત શાંતિસ્તવ (પી ૧, ન ૩૧૬), સ્વબોધ સમતિકા (વે. ન ૧૬૯૦-૯૧ પ્ર ગૃ ભા સહિત આં સભા સને ૧૯૨૨) આદિ અનેક ગ્રંથો રચ્યા આ ઉપરાંત નવદમયતી ચપૂ, કૃષ્ણસૂત્ર પર સુખાવમોધ નામનું નિવરણ અને ન્યાયમજરી નામના ગ્રંથો રચ્યાનું હી હ જણાવે છે તેણે ગૂં ભાષામા પણ કાવ્યો રચ્યા છે તે હવે પછી જોઈશું.

૬૫૧ ઉક્ત આચાર્યિક મહેદ્રપ્રબસૂરિના જિબ્બ પદ્ધર મેરતુંગ સુજિએ સ ૧૪૪૪ માં કાતન્ત્ર વ્યાકરણપર સંસ્કૃત બાલાવમોધ વૃત્તિ રચી (વે ન ૨૨) તથા પદ્ધર્શન નિર્ણય કે જેમા છ દર્શન નામે બોદ્ધ, મીમામક સાખ્ય, નૈયાયિક, વૈશેષિક અને જૈનની તપાસ - નિર્ણય કરેલ ૬ તે રચ્યા (વે ન ૧૬૬૬) તદુપરાંત સ ૧૪૪૯ માં સમનિમાય પર ટીકા બતાવી તેમા મુનિશેખરસૂરિએ રચવામા ઉત્તેજન આપેલ હતું અને તેની અગતી પ્રશસ્તિમા કર્તા પોતાના ગ્રંથનામ મેધન સમ્પત્તિ, ઉક્ત પદ્ધર્શનસમુચ્ચય ને ઉક્ત બાલાવમધર્મન શત્રુજયપણ રંગેગો ઉદ્દેખ કરે છે (ડી. જ ભાવ) તે ઉપરાંત બીજા ન પ્રક્રિયા ગ્રંથકેબાખ્ય, નમુત્યુજ પર ટીકા, મુરુદ્ધય ઉપગમ નાં ટીકાઓ જેમાજી પ્રત્ય રચેલ છે એમ તો હ મ માં જ નમજી પ્રત્યમા ઉમરકોટના જેસાજીએ ત્યાં મુનિ ઉપગયા ગાતાં માં ૭૨ દંડક્રિયાવાગો પ્રાસાદ

શીલ તથા પિના મુખ્ય જ્યોતિષી મહેન્દ્રપ્રભસૂરિએ ચાગર નામનો
મથ (અમુક સિદ્ધિ થાય તે મારેના યત્રો રૂપ કહેવા તે પર) પાસ
અધ્યાપકો ૨૨૦ અને તેના પર તેના જિય મનમેન્દુ સૂરિએ નીકા
ચી વિ નં ૨૫૫-૨૫૭, પ્રાં બના મ નં ૧૮૮૩, પં આ
ન ૨૬૦૫-૬, ધીર્જા ૫ ૬૧, દીગિત ૫ ૩૫૦)

૧૪૮ મ. ૧૪૭૮ મા જુદદ ગઝના (પાટી ચામે ૧ નાગોરી
નપામઝા ૥) વત્તમેનસૂરિ દેમનિ નકસૂરિ ગિં ગત્તોખર સૂરિએ પ્રા-
કૃતમા ગિરિવાન કદા-ચત્રિ (કીપાત ચત્રિ ૧) ચુ (પી ૪, ૧૧૮,
પી, ૩, ૨૦૩ પ્ર. ૨૦ વા ન ૬૩) કે જે તે ૥ ગિય હુગચક્રે
લખ્યુ તે ઉપરાત તે ગત્તોખર પ્રાકૃતમા હદીગ ચચો, તેમા
પ્રાકૃત હદો કદવાક મુપ્રમિદ છે અને તેમા તે હદો ૥ તપ્તો-
માનુમાત્રાનિ આખ્યા કે ૪૩૯મ ૧૪૪૭ મા ચેન ગુણધાનક કમા-
ગદ મરુતિ (જુદ્ ૮ ન ૩૭૬, વે. ન ૧૭૮૩, પ્ર નેન આ મમા,
ની ૬, દે ૦ લા ન ૩૮), ગુરુ ગુણપદ્મિયત્ પદ્મિરિશિકા, સજોય
મત્તરી (મુ), લઘુ ક્ષેત્રમમાસ ચોપત વિવગ્ન સદિન કે જે મત
ગિરિની નીકાનો આધાર લઈ કહેવ છે (પ્ર જ આ સમા ન.
૪૬, મૂળ બી માં ના પ્રકરણ ગાકર લાગ ૮, વે. ન ૧૫૬૨.
૬૩, જુદ્ ૨, ન ૪૦૨), મિદ્ધચત્રકોદાર (મુનીજી ભ દાગી)
આદિ મથો છે

૧૪૯ સ ૧૪૭૯ મા રૂપસ્થીય ગઝના સધતિ નકસૂરિના
પદ્ધત દેવેન્દ્રસૂરિએ વિમલચંદ્રસૂરિન પ્રત્યોત્તરરત્નમાના પર વૃત્તિ
(પી ૪, ૧૦૮ વે. ન ૨૦૨૧) રચી કે જેમા શીતોપદેગમાળા
વૃત્તિકાર સોમનિ નકને કર્તો પોતાના જોડ ગુરુમધુ જણાવે છે, તે તે
ઉપરાત પ્રાં મા દાનોપદેગમાળા સરકૃત નીકાસદિન રચી (કા છા ૥)

૧૫૦ આચારિક મહેન્દ્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય જયગોખરસૂરિ એક

કથાઓ, ચતુન્વ્યાદિ તીર્થાની યાત્રા કરી વગેરેનું વર્ણન છે. આ મંદેદ્રપ્રજા (મંદેદ્ર) કે જેનો રત્નનાસસ ૧૪૪૪મા મળે તેણે તીર્થયાત્રા પ્રકરણ ગ્રંથ કે જેમા ચતુન્વ્યા, સુપાર્શ્વનાથ ગ્રંથ મગુગ, ભર્ય, ચલપુર-ખભાત, પાવકજિરિ, સાતપુર (સાચોગ), જામન-વાડ, નાગ્યાધામ, તાગખજિરિ (તાગમા), મિન્નમા ૧ તથા આનદપુર (વડનગર) વગેરે તીર્થોંકુ ઐતિહાસિકે દર્શાવે છે, પ્રાય તેમણે જ નિચાગમપ્રતિષ્ઠા પ્રાં મા ગંગી તપામગ્રંથ ॥ ગોમતિનંદચરિત્ર ગિ'ય જવાનદચરિ (આચાર્યપદ સ ૧૪૨૦ થી ૧૪૪૧) એ ચતુર્વિંશત ચરિત્ર (પી ૫, ૨૧૬, વે ન ૧૦૯૦, પ્ર. લી. ૬, દે લા) ૨૨૫.

૬૫૨ તત્ત્વ દેવમુંદરચરિત્ર મદાપ્રભાવિક આચાર્ય થયા તેમણે અનેક પુસ્તકો તાડપન પર દના તેને કામગપર લખાની તેનો ઉદ્ધાર કર્યો જણાય છે તેમની આગાથી સ ૧૪૪૪ મા એક શ્રાવિકાએ જ્યોતિષકો ડવિટ્તિ, તીર્થકલ્પ, ચૈત્યવદન ચૂર્ણિ આદિ તાડપ ૧૫૨ લખાન્યાની નોંધ છે (જુઓ કા જાગી ભ માની એક વૃત્તિની પ્રતની પ્રચરિત) તેમને અનેક વિદ્વાન આચાર્ય ગિ'યો દના-જ્ઞાનસાગર, કુન્દમંડન, ગુણરત્ન, સાધુરત્ન, અને સોમમુંદર

૬૫૩ આ પૈખી જ્ઞાનમાગરચરિત્રે સ ૧૪૪૦મા આવરચક પર અવચૂર્ણિ, સ ૧૨૪૧ મા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રપર અવચૂર્ણિ (પી ૨, ન ૨૮૪), તથા ઓધનિયુક્તિ પર અવચૂર્ણિ (જુદ્ ૭ ન. ન ૧૮), અને ગતવો-મુનિસુતતસ્તવ, ધનોર નવખડ પાર્શ્વનાથસ્તવ આદિ રચે છે કુન્દમંડને સ ૧૪૪૩ (ગમાધિશક) મા વિચારામૃત સમ્રદ (કા વડો), પ્રવચન પાક્ષિકાદિ ૨૫ અધિકારવાળા આલાપક નામે સિદ્ધાન્તાલાપકોદ્ધાર, તેમજ પ્રગાપનાસુત્ર તથા પ્રતિકમણ્ડુસૂત્ર પર અવચૂર્ણિઓ, કલ્પસુત્રપર અવચૂર્ણિ (કા ભાવ), પ્રા કાવ્યરિચ-નિરતોત્રપર અવચૂર્ણિ (વે ન ૧૮૦૨, પ્ર આં સભા સ ૧૯૬૮) તથા નાના સ્તવનો-વિશ્વશ્રીધરેત્યાદ્યાદિશાસ્ત્રચક્રબંધ સ્તવ, ગરિયો-હારમધસ્તવ વગેરેની રચના કરી સોમમુંદરચરિત્રના શિષ્ય મુનિમુંદરે

તો આ કથાઓ ઘડાઈ નહોતી તેથી પૃથ્વીરાજરાસાનું પૃથ્વીરાજે કનોજ જઈ જયચંદ સાથે બીપણુ યુદ્ધ કર્યાનું કથન માનવાયોગ્ય નથી ૪૩૬

૬૫૫ આ સમયમા તાડપત્રપર પ્રતો લખાઈ તે પૈકી જે જણાઈ તે એ છે કે —સ ૧૪૦૪મા ધર્મુપણાકલ્પ અને કાનિકા આર્ય કથાનક (જે ૩૪), ૧૪૦૯મા કનાવા ગ્રામે તિનકાચાર્યકૃત સામાચારી (જે ૨૨), ૧૪૧૨મા સિદ્ધપ્રાભૂતવૃત્તિ અને નિર્યાવલી શ્રુતચક્ર (જે ૩૩), ૧૪૧૮મા બીબાગ્રામમા ઉદ્યસિંહાચાર્યકૃત ધર્મવિધિવૃત્તિ, ૧૪૨૩મા શતકચરિત્રિ (જે ૩૬), ૧૪૨૫મા મય ધારી હેમચંદ્રકૃત ઉપદેશમાલા-પુષ્પમાલા પર વૃત્તિ (પી ૫, ૬૬), ૧૪૪૫મા સ્તભતીર્થમા આવશ્યકનિયુક્તિ સહિત તિલકાચાર્યની ટીકા (પી ૧, ૯), ૧૪૫૪મા સ્તભતીર્થમા શ્રીનાચાર્યકૃત શ્રુત કૃતાંગ ટીકા (પી ૫, ૭૨) અને ઉત્તરાધ્યયન બૃહદ્વૃત્તિ (જે ૪૩) વગેરે

૬૫૬ જૂની ગુજરાતીનું સાહિત્ય —સ ૧૪૧૧ દીપોત્સવ દિવસ અણહિતપત્તનમા પાતશાહ ખીરાજસાહિ રાજ્યે ચંદ્રગઢના ખન્ટરગઢ ગણિપતિ જિનચંદ્રસુરિના શિષ્ય તરણપ્રભસુરિએ હકકુર બની જાતા અબ્યથનાથી ઘડાવસ્મક વૃત્તિ પર બા રાવભોધ-આવક પ્રતિક્રમગમ્ય નિવરણ ગમ્ય આ સગિના વિદ્યાગુરુ યશકીર્તિ અને રાજેન્દ્રચંદ્રસુરિ દ્વારા પ્રચલિત લોક ભાષામા ગદ્યમય અર્થ પૂરનાર નથી બાનારભોધ નાનુક (દમો), 'વાર્તિક' દહેનામા આવે છે ૫૬ મા ગતકમા આ રીતે ગદ્યમય ભાષામા વિશેષ લખવાનો આરંભ થતા અત્રે તેવો પાતો મથ આ જણાય છે

૫ ૧૪૨૫ની કાવ્યમાહિત્ય —પણુ જેનોના દાથે આ નમરમા નવ ૧ ૧ જાનતો આ રખતો નેમજ આ ૫૬૨મા ગતકમા ૧૬ ૧ ૧ ભાગ ૧ મા મથ મળતો નથી જેનોરચિત કાવ્ય નવ ૧ ૧ મા ૧૧ ૧ ૧ ને —ઉપયુક્ત મનધારી રાજશેખર-

૧૩૬ અ. ૧ ૧ લેખ અનંદ ચિકમ સંવત્સરી ૧૬૫૧ ના પ્ર.

વ્યતો નાયક ગજચત્રપુર (ગાજબાગ) નો દુર્ગા-ચોલાન છે અને તે દિલી ગીતોમાં પ્રસિદ્ધ છે જેને ગાંધી પુસ્તકો મુજબનાં સાથે નવચારી મુદ્દાની પોતાની નવચરનાની ગદ્યા અર્થે પ્રાણ આપ્યા તે પછી એક આ દુર્ગા છે અલાહાબાદના ગાંધી-ચોલાન વર્ષ ૧૯૧૫ ત્યાં એક અંગીરુ તેજે અપમાદ સાથે તે અંગીરુ દુર્ગા-ચોલાન ગંગા લીધું તે વખતે દુર્ગા-ચોલાન દિલ્હી દિવાન મજબૂત દિલ્હીઓમાંનો એક હતો તે ગંગા-ચોલાન અંગીરુ પાડે ગોપરાનું દુર્ગા-ચોલાન હતું. દુર્ગા-ચોલાન પાડી અને ગદ્યા થતા તે, બચાવ કરતા મગરો અને તેના કુટુંબની જોડો તેની પાછળ સતી થઈ એ રીતના બગી ગાંધી-ચોલાન એક પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિ છે (પ્ર નીતકદ જનાર્દન કીર્તને મન ૧૮૭૮) તે ગાંધી-ચોલાન જાણે છે કે-આ કૃતિ એક લાલ્ય નરી પુસ્તક ગુણો ધરાવે છે અને મગરુ માલિકના પ્રયોગો બાળ્યે મગી આવના અનિદાનિક કાવ્યો પછીનું એક છે નાયકના મમયમાં કવિ નથી થયો, હતા તે સમકાલીન કવિ કરતા ઓછી અનિદાનિક મદત્તાનાનું નથી કવિ ધર્મથી જન હતા દિલ્હી દેવોમાંના મુખ્ય ગાંધી-ચોલાન આચાર્ય લેના માટે તેજે પ્રોફ ગદ્યા છે કે જે દિલ્હી દેવો અને જનોના કેટલાક તીર્થકર્તા એમ જોને લાગુ પડે છે તેમજ એ છે કે કવિના મમયમાં વિચારસ્વાતંત્ર્યનો જમાનો હતો અથવા કવિ દિવ્યર્થના પ્રોફ ગદ્યામાં કુશળ હતા કે જન તેમજ અન્ય દિલ્હી-ચોલાને લાગુ પડે ૧૮૩૮ આ કાવ્યમાં પ્રસિદ્ધ પૃથ્વી-ગાંધી-ચોલાનું પણ પ્રવૃત્તિ જ્ઞાત છે ૨ લામજી નાટિકાનો નાયક જય-ચંદ્રને (જેનચંદ્રને) બનાવ્યો છે આ બનેલા કથા પૃથ્વીરાજ અને જયચંદ્ર વચ્ચેની લડાઈ, જયચંદ્રનો ગજચત્ર થઈ કે મંયોગતાના સ્વયંવરનો ઉત્તેજ કયો નથી તેથી જણાય છે કે આ સમય સુધી

૪૩૮ જુઓ તા કીર્તનેની અગ્રણ્ય પ્રસ્તાવનાનો સાર અને કરી 'નયચન્દ્રચરિત્ર દુર્ગા-ચોલાન મદાકાવ્ય' એ નામે પ્રકટ કરેલ- 'જેનચુગ' સ ૧૯૮૪ આપાદ-આવણનો અર્થ

મુગિના મં ૧૪૦૫ લગભગનો નેમિનાથ કામ, આગમ૪૨૫ ૥ દેગ-
વિમલમુગિ-નાવજ્યગના શિષ્ય વિન્નપમદકૃત કમ ગતીગમ, કૃપાની
મનીનો રાસ, ઓ મં ૧૪૧૧ નો દમગ-ન્યગજ, વિનમદમનો
સ ૧૪૧૨ મા ખભાનમા મુગમ-ન્ય૩૫ ગ્યેયો ગીતમગરામીનો રાસ,
દુગ્યેવકનો સ ૧૪૧૩ (૧) મા કુદદી ગામમા મવપુદાનો રાસ,
ખ નિનોદપમુગિનો સ ૧૪૧૫ નો વિરિકમગસ ઓ તેજ વર
લગભગ ગ્યાપેન ગા.૧૬૧૩૫ નિનોદપમુગિપદાગિતેક રામ, મ
૧૪૨૩ મા ખ નિનોદિત્યમુગિના શિષ્ય તથા ૬ માન્દ ૥ પુન વિદ-
થએ મમદમા વિદાર કૃતી વખતે ગ્યેલી ગા.૧૫૨૫૫ ચોપધ, સ
૧૫૩૨ ની આસપાસ મેરનને પોના ૥ ગુર ખ નિનોદપ મુગિનો
વિવાદનો ઓ અગિતશાનિ ગતવા, ચદમગ ૥ મોગનિ ૧૫મુગિ
શિષ્ય દેવમુદમુગિન ઉત્તમગિમિમયમગજા ચતુ પદી, કે નેમા
૬૯ દુકમા તીર્થમ, ગાળધર ઓ અન્ય સાપુઓ ૥ ગાગજ છે તે,
ને દેવમુદમુગિના નિન્ય (કૃતમદનમુગિ ૧) એ કામદ્ય ચોપધ-
ધર્મકક્ષ મ ૧૪૪૦ આસપામ, મુગિમુદમુગિનો સ ૧૪૪૫ (૧)
લગભગ જાનગસ, મ ૧૪૪૮ પદેના ગ્યાગેલ વગિનગકૃત ચિદુગતિ,
ચોપધ, તં નિનનેખમુગિ-નિનગતામુગિ શિં માધુદસે સ ૧૪૫૫
મા ગ્યેન ગાનિભદ્રગસ અને તે આસપામ ગીતમપૃગ ચોપધ,
આદિ કૃતિઓ મગી આવે છે

૬૫૮ સ ૧૪૫૦ મા નપાગગના ઉપધુન્ત કૃતમદનમુગિએ
મુન્ધાવમોધ ઐકિતક (લી) રચ્યુ આ પગથી તતકાલીન-મધ્યકાલીન
ગૃન્ગતી ભાષાપર ધણો પ્રકાશ પડે છે ને તે ઠી હુગિવાલ હુપદ
ધ્રુવ મદાશયે પ્રકટ કરાવેલુ છે મ ૧૪૫૬ મા રેતલતીર્થમા ખુદત
પાંપધશાનામા ખુદતપા જ્યનિનક મુરિએ અનુયોગદારચુપિનો ઉદ્ધાર
કરાવ્યો (પી ૫, ૫૧) અને તેજ ગ્યજે તેમના ઉપેશથી કુમારપાત્ર
પ્રતિજોધની પ્રત તાડપન પર લખાઇ (પી ૫ ૩૯૬)-એ જ ને પ્રતો
ચાટણ ભ મા મોખૂદ છે

વિરલા જાણંતિ ગુણા વિરલા વિરયતિ સ્થિતકથ્વાદ ।
 વિરલા સાહસવળા પરદુષ્ટે દુક્ષિભા વિરલા ॥
 ગાદાણ રસા જુવઈણ વિન્નમા કવિઅણસ વયણાદ ।
 ફસ ન હરતિ દિયય વાલાણ ચ મમ્મણુલાવા ? ॥

પાંખ અ કબ્જ સુસીન ધણુ, અગહ ઉદિઅ ગેઉ,
 ગોટ્ટી સરિમી સભાણુઈ, ગ્યણુચઉછઉ એઉ

—ગુણોની કદર કરનારા કોઈ વિરના હોય છે, લનિત કાવ્યો
 કોઈ વિરલા રચે છે, સાહસ રૂપી ધનવાળા કોઈ વિરતા છે, ખીખના
 દુખમાં દુખીઆ કોઈ વિરના થાય છે

ગાયાના રસો, જીવનીના વિભ્રમો-વિનામો, કવિજનના વચનો,
 અને માનકોના મનમન આનાપો—અવ્યક્ત વચનો કેનું હૃદય હરતા નથી ?

પ્રાકૃત કાવ્ય, સુસીન ભાષા, અગમ્ય ઉત્પન્ન થતા ગીત, અને
 સભાજન માથેની ગોળી એ ચાર રત્નો છે—રત્નચતુષ્ટક—રત્નચોકડી છે

—સુધનમુક્તાવલી. કવિસૂત્રો ૪૯.

વિભાગ ૫ મો

‘ભાષા’ સાહિત્યનો મધ્યકાલ.

પ્રકરણ ૧ સું.

સોમસુન્દર-યુગ. [મં ૧૮૫૬ થી ૧૫૦૦]

સોમસુન્દર મુનિનું પૃત્તાન.

જયતિ જિનાર્દનનો તો રતિ તિરકેવગલોક ।

અવદાનોયોગતિ મનમરોમા મગડ મુરિત ॥

—એને ૧૫૭ (કિવજ્ઞાનથી, માત્ર) આગ્રો નિવડે છે, જેની દેવની વત્પતિ વિનાય પામી છે, જે સુર તમસ-અધકાર દર યાદ છે, જે મહા વિદ્યે રહિત છે જેવા નાન-અપૂર્વ સુર તે વપ માન નિવ જાત છે

—સુખગલ હરિન કિયારન મુખ્યથ સ ૧૪૬૬

ધીર્યો મુદ્ધ મુરમુદ્ધ પ્રતિમાપ્રસં, ધી મોમસુન્દરમુદ્ધ મુનિમાત્રે તમ્ ।

યો મોતસ્ય મગદ્ પ્રસરમ્ય મમ્ય કમ્ય મ્યં, મશ્ચિનુડ્ પ્ર યુગપ્રધાન ॥

આ કલિયુગો વિરે 'યુગપ્રધાન' જેવા જે સુર, ૧૫૫૦મા એક એવા મોતમની તુલના-સમાનતાને ધારણ કરના હતા તે મર્તિવરે ૧૩૩૫ થી ભુદિના ઉત્કર્ષથી જ અપતિરે જેવા થી સોમસુન્દર હરિની ૮ સુતે ૨૩ થું (સોમસુમાળ્ય કૃત્ય ૧-૮)

અસ્મિન્ પિસ્મરકર્ચો શુભી ચ મગ્દેડ્ પ્યુન્દમાદામ્ય ।

નાનાપન્નપ્રતિષ્ઠા મદા મરિષ્ઠા અકારંય ॥

—આ પ્રમાણે મોટા માત્રાઅવધાના તે ગુરૂને વિશ્વરૂપક કાવિવાળા પવિત્ર ૫૨૭ (તપામ૨૭) ને વિષે હમેશા અતિ મોડે વિવિર પદનીઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી (સો. સી. ૯, ૧૬)

ઈદ્ પ્રોટ્તમપ્રતાપવિતતિ મોમાગ્યમાગ્યોગતિ

કીતિસ્ફુર્તિરુત્તરા તિરુમા મૂર્તિંગ સામ્યમ્બદ્ ।

વ્યાહ્યાસ્ય કલા ત્રિયા ચ મમ્ય મમારતા ધીરતા

દટ્ટા શ્રીયુત્તમસુન્દરમુન્નમાર વિનાડ્-યત્ર નો ॥

—એની અતિ પ્રોટ્ પ્રતાપની વિમ્બતિ એવી મોમાગ્યમાગ્યનો ઉત્તિ, એની કીર્તિની અનુન । સુતિ, જેવી નિરૂપમ સામ્ય મૂર્તિ, એવી વ્યાહ્યા-નની હતા, એવી સમગ્ર ક્રિયા, એવી મમારતા, અને એવી ધીરતા શ્રીમત્ સોમસુન્દર સુર વિના અન્યન જેવામા આવી નથી (સો. સી. ૯, ૧૦૭)

ધર્મસિદ્ધ એ નામ જાણે જીમન આસો દન, દેશને જાણે જોની નમનિથી દેશ ઉત્તમપૂર્વક ૪૪૦ જોનનુદ્ધર્મિને મુનિમદ વાચકો મુનિપદ અપુ, પત્રી દેશને નામનિ મદને મુનિમદ અગિયારે શતુ- જ્ય નો જિનિનારી પાસા કરી ઈશ્વર (ઈશ્વર)મા ગતન અમુદ્ધર્મના પુત્ર પુત્રનારને (૨૮ મ ૧૮૮૪) પીર પિરી ના નુનિ દ પ્રામ દ્યુ દ્યુ, તે ગતો ગત્ય ૪૪૧ ૪૪૨ નુન મોસિદ સામી સાધુ (શાદ, વનિ) દનો દ જેજે તા ૫ (નાર ૧) મિતિપર ગત ૧૧ કુમા- રપાત્રના દરેગ મિદગો ઉદાર દર્શા અને નેમા ૧૧ જાનપદ (બાવાડ) અગત્યા અને રતજો દગ પા દના તેજે દેશ ઉત્તમ- પૂર્વક ૪૪૨-૪૪ નાનના વાચકો જોમનુ- મુનિપદ આપુ પત્રી તે જોસિ સાધુને નામનિ મદ શતુ-જ્ય અને જિનના ની, તથા જોપારક

૪૪૦ જોમનુદ્ધર્મિ મદ જુના મુનિપદરૂપ ગુર્વતી સ ૧૪૫૫, ચારિત્રસનનિષ્ઠા ચિત્રરૂપ મહાશિખાસાદપ્રચલિત સં ૧૪૬૫, પ્રતિષ- સોમકૃત નામગ્રીમા ૬ સ ૧૫૨૪, જોમચારિત્ર ગર્ભકૃત ૩૧-૫૨૨નાદર સ ૧૫૨૧, જોમનુદ્ધર્મિ મે નામનો મુનિ ચતુરવિનયનો મેખ વીર- સાસનનો પદુપામુ અ ૫ ૧૬૮૧, દેરકુલપાટક (૫ મ) વગેરે

૪૪૧ ઈશ્વરના રમુનદ્ધર્મનૂપના રાજ્યમા વસરાજ તે ડોરા (જોસુવાલ) કુલનો સધાધિપ અને રાજ્યમા રાજ જેવા માનવાજો કુમેર જેવો મનવાન, અન્ય સ્ત્રીનો ત્યાગી ગીલવાન, દુઃખજમા મત્રા ૧૨ દરવનાર દતો અને તેને રાજી નામથી ચાર પુત્રો થયા ૧ જોવિદ સધાધિપ ૨ જેજે આદિનાથનો ૩ જો પ્રાસાદ ઇશ્વરમા કાળો ૪ વીસલ, ૩ કુરસિદ, ૪ દીગ તે પેટી વીસલ દેહવાટકમા વસી મેવાડના શ્રી લક્ષ્મ (લાખા) રાજનો માન્ય પુણ્યથાવી સધાધિપ થયો તે યાના અને જિનવિનાર કરી દરારી દુર્નિષ્ઠને છતનારો, અન્ય સ્ત્રીથી વિરક્ત દતો અને મેવાડના સચિવ રામદેવની મેલા પત્નીથી થયેલ પુત્રી ગીલવાની ખીમાઈ નામની સ્ત્રી પરવેયો દતો તેનાથી બે પુત્ર નાથે ધીર અને ચપક અને એક પુત્રી નાથે ધર્મજિ થયેલ દના (કિયા- રલસમુચ્ચયના સ ૧૪૬૮ ના લેખન સમયની પ્રચલિત પી ૬, ૧૭, ૧૯) આ વીસરે કિયારલસમુચ્ચયની દગ ઉત્તમ પ્રતો લખાવી દતી એમ તેના કંઠો ગણરત્નમગિ તેની મમલિમા જણાવે છે

ગુણરાજ સંધપતિ યદ્ય અહિમ્મદ પાતમાહ પામેથી ધણા માણુમે સો થેનો કબાહિ વિગેરે ગજપોશાક મેળની દારગતિ(ગવની), સુભટો અને ઘોડેસ્વારો લઈ તીર્થયાત્રા કરવા માટેનું બાદશાહનું કરમાન વધ વિ મગામ, ધધુકા, વલભીપુર યદ્ય શત્રુજયની યાત્રા સુરિ સાથે કરી

૧૬૫ મધુમતિ (મહુવા) આવી સુરિ પાસે જિનસુદર વાચકને સુરિપદ અપાવ્યુ સાથી દેવપત્તન (પ્રભાસપાટણ), મ ગવપુર (માગરોળ), જીર્ણદુર્ગ (જુનાગઢ) આવી ગિરનારની યાત્રા કરી ગુણરાજ પાછો સ્વનગર કણીવતી આવ્યો. પછી દેવકુવપાટકમા પુન સોમસુદરસુરિ (ત્રીજી વખત) આવ્યા ત્યા લાખા રાજ (સ ૧૪૩૬-સ ૧૪૭૫) ના માન્ય એવા વીસતને ખીમાઇ નામની સ્ત્રીથી ધીર અને અપઃ નામના પુત્રો હતા આચાર્યે વિશાવરાજને વાચક પદ આપ્યુ ને તેનો ઉત્સવ વીસવે કર્યો ચિત્રકુટ (ચિતોડ)મા વીસવે પ્રયાસનાથનો વિહાર કરાવ્યો હતો વીસનના સ્વર્ગવાસ પછી તેની સ્ત્રી અને રામ દેવની પુત્રી ખીતિ-ખીમાઈએ અને પુત્ર અ પકે ૯૩ આગળ પ્રમાણ અહર્તખિખ (પાર્શ્વનાથનું-‘ગુર ગુણરત્નાકર’ પૃ ૧૨) ધડાવી ખીમ ખે કાર્યોત્સર્ગસ્થ ખિખ સહિત ચૈત્યમા સ્થાપિત કર્યુ અને તેનું ‘મનો-રથ કલ્પદ્રુમ’ એવું નામ આપ્યુ, તેમા સોમસુદર આચાર્યે પ્રતિષ્ઠા કરી ૪૪૫ વળા અ પકે કરેના ઉત્સવપૂર્વક જિનપ્રીતિ વાચકો સુરિ-પદ અને ખીમ કેટલાક મુનિઓને પડિતપદ અો કેટલાકને મુનિ-દીક્ષા આપી રાણપુરના ધરણ નામના સંધપતિના આગ્રહથી આચાર્યે રાણપુર (રાણકપુર-સાદલી પાસે, અમદાવાદથી ૩૦ માઉ દૂર) ગયા ને ત્યા ૮૪ સ્તંભવાળી ધગ્ગે બધાવેલી પૌવધયાળામા ઉતર્પા ધરણ કે

૪૪૫ આ મંદિર વર્તમાનમા વિદ્યમાન નથી દેવકુવપાટકમા સ ૧૪૮૫ મા વજ્ર ખીમાઈએ પોતાના પુત્ર સા ધીરા દીપા હાસા આદિ સાથે નદી સુરપદ કરાવેલો તે સોમસુદરસુરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરીને તપાથી યુગાદિદેવ પ્રાસા-દમા સ્થાપિત કર્યો, અને સ ૧૪૬૪ મા વજ્ર ધીરા પત્ની સાં રાજ રત્નાદે પુત્રી માદતીદેએ કરાવેલ આદિખિખની તે સુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી એના બે લેખો હાલમા મળી આવે D જુઓ-‘દેવકુવપાટક’ પૃ ૧૨

જે નવદેસે આને તે ગુપ્તગણ જાઈ આવે તો... પત્રો તે
 આ અને તેમને મુનિમુખ પામે એ ૧૪૧૫માં પાક પદ આપ્યું સ
 ૧૪૧૮ ના દુનમાં ગુપ્તગણે ત્રણ રૂ ૧ થી ૧૧ લોકોનું મુદ્દાન કર્યું સ.
 ૧૪૨૦ માં ગોપાલની નીચવવા કરી, ૧૪૨૨ માં કરી, અને અગ્રુદ (આગ્રુ)
 ની રૂપવાસ કરી પાળી દમ દવાનવ મદિન ગોમમુદર દુનિને માટે લા
 ૧૪૨૩માં દુનમાં ગુપ્તગણે ૧૦૦૦૦ રૂપિયા સમના રી નીકે રીછ વિમલા-
 મરની રાવા એ ૧૪૩૭ માં કરી મામુની પુત્રી (મદુર) માં આ સપ
 પત્રોએ લેસપૂર્વક મિત્ર, દુનની પુત્રિવિધા કરી, પાળી રેવન પર્વતની
 વરા કરી અને બળિયાનાને પોદવા ગુપ્તગણની ગોમમુદરદરિ પ્રતે
 અનિલમિ દની, તેને પાંચ પુત્રો નારે મળે, મદિરાલ, બાલ માન અને
 દેવર તથા મત્રા જેવી મનારેવી નામની બાઈ દની મદિરાલ યોજનમાં
 મમુ પામે છે બાહે બપરમાય નંદુને મિત્રવટમાં નામ કરી અને ત્યાં તે
 મોલક ગામથી બદુમન પામે છે પોતાના માપ આમાંને મનાક તથા
 જયગાને નિતગાન નામના પુત્ર મોલક દના દેમાનાયને કુમરપાત તેમ
 ગોમમુદરને ગુપ્તગણ હોય આ ગુપ્તગણે ચિત્રપૂ પર મોલક રામના આદે-
 સથી તે રામનો મત્રા પ્રસાદ પામી બીર્તિસ્થલ પામેના પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર
 કર્યો કે જે ઉચા મદુરો તથા દેવકુલિકાઓથી વાળુ શોભા પામતો દનો
 આમાં તેના પુત્ર ઉપર્યુક્ત બાલને તેના માર્ગમાં દેખરખ રાખવા રાક્યો હતો
 તે ઉપર થયા પછી ગુપ્તગણના પામે પુત્રોએ લર્મમાન નિતની નવીન
 પ્રતિમા આપી અને તેની ગોમમુદરદરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી એ ૧૪૮૫ માં
 (પ્રતિષ્ઠા પડેલા ગુપ્તગણનો રત્ન વાસ મયો લાગે છે) જે બીર્તિસ્થલ ઉપર
 જન્માઓ છે તે બીર્તિસ્થલ પ્રાગ્વરા (પારનાક) સંઘર્ષ કુમારગામે આ
 પ્રાસાદની દક્ષિણે બધાઓ દનો, (આજાછ કહે એ કે સાત બૂમિયાઓ
 જેન મિતિસ્થલ દિન બર મ પ્રદાયના બધેરવાલ મદાનન સા નાયના પુત્ર
 છછએ નિ સ આદમી સરીના ઉત્તમદ મા બનાઓ દનો રાંઈ ૧, ૫
 ૩૫૨ આ વાત બરાબર લાગતી નથી, કારણ કે ને સપ્રમાણ નથી) અને
 આ પ્રાસાદ મૂળ ચિત્રકૂટમાં વસતા ઉકેરા (આસવાલ) વરાના તેનના
 પુત્ર ચાચાએ બીર્તિસ્થમની ઉપર બધાઓ હતો ચિત્રકૂટના આ મદા-
 વીરપ્રાસાદની પ્રસન્નિ ચારિત્રરત્ન બળિએ એ ૧૪૮૫ માં રવી, કે જેમાંથી
 ઉપરનું લીધું છે તે આખી પ્રસન્નિ રો એ જ પુ ૩૩ ન ૬૩ સન ૧૬૦૮
 પુ ૪૨ થી ૬૦ માં આ દેવધર બહારકરે પ્રકટ કરાવી છે

તે પહેલાં નવ દેવ તથા મનિવ પુત્ર પુત્રી સમય તમા મો
 રો નેરે અનવના ઉપેક્ષથી મિત્રપૂર્ણ જીવન તમા સિદ્ધ
 તે સંભવ નવચુને પ્રામદ થો નવજે નવજે પીતૃતરતો,
 મનુષ્યમિત્રો, મહોપાધી મર્તિ નવમ તનસ, પુત્રતો અરિ
 રિતો નો ના પાત્રુ જ પ્રત્યક્ષિ રિતોયા મો ને નાન
 'મિત્રાવીપ' આપ્ય તેમા નવનવી મર પ્રતિ નીમખ
 ખરી ને ને મોમ નવચુએ પ્રતિ, મી (ને ૧૮) ૧૮૧ ને
 વખત નો ૧૮૧ નવમ અનાવ પદ આપ્ય

૧૪૬ સ ૧૪૬૬ રાણપુત્રના નેર મહિનો ગિર્જા-ખ-આવનનર
 દનમિત્રા મ' પૂ ૧૪૪, લેખા ૩૦૭ નિ ૨, તેમા નવમ નેર છે ૧૪૬૬
 ૧૪૬૬ શ્રીલક્ષ્મી (દેવાદના મલ્લોની વધારી) ના ૧૪૬૬ દિ ૬ મુર તાજુ
 પુત્રન મર્મીમાર પ્રત્યાલક દિવાન રાણા કુમલના વિલ્લમાન રાજ્યો
 તેના પ્રસાદપાત્ર મમદાક કે નેરે અદમ્ય મુરત્રાખના આપેશ કુમારજીના
 સપુત્રી મુખરાજ સ પતિનું આદયર્થ સ્ત્રી આયર્થકારી દેવતાના આદયર
 પુત્રસર શ્રી સત્તુજ્યાદિ તીર્થની ગાયા કરી હતી અભદરી (અભરી) પોંડ-
 રાદક (પોંડવાડા-ખને ગિર્જાશાલ્યમા) માતેરા (ઉદેશપુર રાજ્યમા) આદિ
 બદ્ધ રાજાના નવીન જનવિદાર અને જ્યોત્ષ્ણ પદમ્યાના વિષમસમયે
 સત્રામાર (જેવા) નાના પ્રમાણના પદોપકારથી શ્રી અપના સત્રાર આદિ
 અમર્ય પુત્રના મર્થ સ્ત્રી મનુષ્યજન્મ સદૃશ કરેલ હતો અને ને પ્રાગ્ગાદ સ
 માત્રમુ મુત સ કુરપાલો બાર્યા હામલદેથી થયેલ પુત્ર હતો, તેને મોટામાઇ
 ગ્લા તેની બાર્યા રત્નાદેમો થયેલ પુત્ર સ લાખા મલ મોના સાપિગ તેમજ
 પોતની બાર્યા સ ધારલદેથી થયેલ પુત્ર જનલ જલપદ આદિ વદ્ધમાન સતા-
 નપુત્ર થઈ વદ્ધ રાણા કુમલના વસાનેલા રાણપુર નગરમા તેનાજ સુપ્ર-
 સા અને આદેશથી 'ત્રેલોકવદીપક' નામનો શ્રી ચતુર્મુખ મુગાદીશ્વર વિહાર
 કરાવેલો અને જુદતપામચ્છે શ્રી સોમસુંદરચરિત્રે તેમા પ્રતિષ્ઠા કરી તેમા
 સત્રધાર દેપાક હતો આ મહિરના વિરોધ વર્ણન માટે જુઓ ડી આર
 મહારકરનો લેખ આર્ચી સર્વે છંદિયા સન ૧૬૦૭-૦૮ નો વાર્ષિક રીપોર્ટ જન
 ધરજાકના ન્યેષપ્રાતા રત્નસિદ્ધના પુત્ર સાલિખના પુત્ર સસા કે નેરે માલ-
 વાના વ્યાસદીને ધર્માધિક ધીસખાઓમા (મત્રીઓમા) અમળી કથી હતો
 તેણે સુમતિસુંદરચરિત્રે ઉપદેશ ધારી લક્ષ (૧) નામના રાજની અનુમતિ

થયો હતો પાટણ અને ખલાતના ગ્રંથોનું કાગળોપરનું સરકરણ ગૂજરાતમાં તપાગચ્છના આચાર્ય દેવસુદન અને સોમસુદન સુરિની મહાળાએ કર્યું, અને રાજપુતાનામાં જેસલમેરના શાસ્ત્રીનો સમુદ્ધાર ખરતરગચ્છના અધિપતિ જિનભદ્રસુરિની મહાળાએ કર્યો હતો. ઐતિહાસિક ઉલ્લેખોથી જણાય છે કે આ સમયમાં પુસ્તકોદ્ધારના કાર્યનો પ્રસાદ અતિ તીવ્રવેગથી વહેવા લાગ્યો હતો. આ ૧૫ મી સતાબ્દીના મધ્ય અને અંતમાં કંઈ લાખો પ્રતિઓ લખાઈ હશે તેવા ઉલ્લેખો પૈકીમાં ૧૪૭૨માં ખલાતના મોઢ શાંતિના પર્વત ૪૪૮ નામના શેડે જૈનોના ૧૧ મુખ્ય અગ્રો-આગમો મોટા ખર્ચ કરી સોમસુદન સુરિદ્વારા લખાવ્યા હતા. મહાલિક નામના સાહેબના રહેવાડી પોરવાડ જૈને જમાનદસુરિના ઉપદેશથી અનેક પુસ્તકોનું લેખન કરાવ્યું ૪૪૬

૬૭૦ આ સમયમાં તાડપત્રપર લખાયેલી પૈકી ઉપવબ્ધ પ્રતો નીચેની છે-સ ૧૪૫૮માં સોમપ્રભાચાર્યકૃત કુમારપાન પ્રતિમોધ-

૪૪૮ પર્વત અને તેના મોઢામાં ૪૪૬ સ ૧૪૬૮ અને તે પછીના જે વર્ષોમાં પડેલા દુઃકાળમાં પોતાના ધનથી જથ્થા મંથન અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ પ્રકારના સત્રાગાર-દાનશાળા માંડી હતી તથા શત્રુજય ચિરનાર આણુ છરાપટિવપાશ્વનાથ (છરાકલા) આદિ અનેક તીર્થસ્થાનોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં ધણુ દ્રવ્ય ખર્ચું હજુ જુઓ જૈન મ્હે હો હેરહઠ આગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૩ નો સંયુક્ત અંક ૫ ૪૨૮-૪૩૨ 'એક ઐતિહાસિક પ્રશસ્તિ.'

૪૪૬ પેષડ(જુઓ પાસ ૬૨૪)ના પ્રપીત્ર મહાલિકે ચિરનાર આણુ આદિ તીર્થોમાં ચેત્યોનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો તથા અનેક ગામોમાં ધર્મશાળાઓ કરાવી તે અનેક રાજાઓને માનીતો હતો. વિ સ ૧૪૬૮ના દુઃકાળ વખતે લોકોને અન્નાદિ આપી મદદ કરી સ ૧૪૭૭માં શત્રુજય આદિ મદાતીર્થોની યાત્રા કરી અને જમાનદસુરિના ઉપદેશથી મયડેખન સંયમક્તિ આદિ ધર્મકૃત્યો કર્યા-જુઓ મુનિ પુણ્યનિજયનો લેખ 'એક ઐતિહાસિક જૈન પ્રશસ્તિ'-પુરાતત્ત્વ પુ ૧-૧

પ્રસિદ્ધ મોગનુદ્ય મુગિ ॥ ઉપદેશથી પ્રતિભા પામી ત્યાં ઉચ્ચ શિક્ષણથી વીંટાયેલો જનપ્રામાદ બતાવ્યો કે તેમાં ની નાદ વિશુદ્ધે (ઉપાધ્યાયે) પ્રતિષ્ઠા કરી આમ મુગિ ॥ અનેક વિદ્યાનું સમૃદ્ધ ત્રાવેલ દત્તા આના મુગિ મં ૧૮૯૯ માં અવગમ્ય થયા ”

૬૧૭ વિશેષમાં આ યુગમાં ખામ લભ્ય અને કલા કૌશલ્ય ॥ મદિરા માટે ॥ ગ્યગો ગૃન્નાનની મીમાપાઝ અર્થે આનપામ પામી મોધાયા જેમનગેન્ના મં ૧૪૭૩ માં ત્યાંના ધર્મ પ્રેમી નામ લેખ ॥ ॥ નામથી ‘લક્ષ્મણસિદ્ધાંત’ નામનું પાશ્વરિના ૧૫ ખંડ નિર્દેશ મુગિએ પ્રતિ-
ષ્ઠિત કર્યું ગાપુરનું મદિરા મં ૧૮૯૬ માં મુગાનાએ કરેલુ તે ઉપર કહેવાઈ ગયું છે

૬૧૮ આજ સમયમાં અદમદનાદ બીજાએ અમદાવાદમાં લુભામગીદ બધારી કે જે ત્યાં અધ્યાપત્યની દૃષ્ટિએ મુખ્ય પ્યા ॥ જેએ એરી છે ‘આ મો મકાનો (આ મગી) અને ઉચ્ચ ગાજુકપુર મદિરા) સમઢાલીન ટોના છતાં એ જ જાનદિ આ મગીદના કરતા વધારે સાદાં અર્થે લભ્ય લાગે છે, કાગળો તેમાં ખરેખરી કળા છે’ ૪૪૭

૬૧૯ જન માધુઓએ પુનઃકોનું વખાવવું અને સમઢવું ખાસ આવશ્યક ગાળે તે માટે બહુ લગીગ્ય પ્રયાસ મેળ્યો છે પહેલા ધણુ કરી તાડપત્રો પગલ થયો લખનાની પ્રથા હતી, પરંતુ આ સમયમાં તે પ્રથામાં ધણો મોટો ફેરફાર થયો આ વખતે કાનો તાડ-
પત્રોની પ્રાપ્તિ દુર્લભ થઈ ગઈ હોય, યાતો કાગળોની પ્રતિષ્ઠિ વિશેષ વધી ગઈ હોય-ગમેતે હો, પરંતુ આ અરમામાં તાડપત્રોપર લખવું એકદમ પ્રાય બધ થયું અને તેનું સ્થાન કાગળોએ લીધું તાડપત્ર પર જોટલા જૂના અથ લખાયા હતા તે સર્વની નડન આ સમયમાં કાગળ પર કરનામાં આવી હતી ગૃન્નાત અને ગજપૂતાનાના પ્રસિદ્ધ લકારોની તાડપત્રોનો આ એકજ સમયમાં એકી સાથે જોઈદાર

૪૪૭ રા ગજનન પાઠકનો લેખ નામે ‘ગૃન્નાતનું સ્થાપત્ય-સુરત ગૂ સા પરિપદ્ધતો અહેવાલ

હેમક્રમાગ્નિ અભનીયમા (પા ભ), મં ૧૪૮૬મા સ્વાભાગ
પત્ની અભયેવતી રતિ (ને ૪૦), ૧૪૮૭ના આભયકચૂર્ણિ
(ને ૩૬), નં ૧૪૮૮મા વિગેશાભયક રતિનો પ્રથમ ખંડ (ને ૩૭),
લયુક્તસ્પર્શ (ને ૪૧), આપપતિક અને નાટ્યપ્રતીય પત્ની
રતિઓ (ને ૪૩), અભયગિરિન નદિગીમા (ને ૧૩), અગવિદ્યા
(ને ૧૫), અભયેવન લગમતી રતિ (ને ૪૮), ચંદ્રપ્રતિગીકા
અભનીયમા (ને ૩૩), નં ૧૪૮૯મા હાગિતરી શ્રાગિગમ લયુ-
રતિ-જ ખરીપ પ્રતિ આ તે પત્ની ચૂર્ણિ (ને ૩૩), ઉત્તરાધ્ય-
યન ચૂર્ણિ (ને ૩૪), દશરેકાધિક ચૂર્ણિ (ને ૩૪), પિંડાધ્યુમ્નિ-
લયુરતિ આ તે પત્ની અભયગિરિ રતિ (ને ૩૬), શ્રાગિગમ-
રતિ, ધૃતલક્ષ્યરતિનો તૃતીયખંડ (ને ૪૦), અભનીયમા આભ-
યક પત્ની હાગિતરી દીકા (ને ૬), ન્યાયાવતારરતિ દિપ્તિ
(ને ૪), સૂરિપ્રતિગીકા અભનીયમા (ને ૩૪), મં ૧૪૯૦
મા ખ જિભદ્રસૂરિના ઉપેગથી હેમચંદ્ર કૃત છદોનુસારરતિ
(ને ૮), વ્યસદાગ્નિ (ને ૧૯), વ્યસદાર પત્ અભયગિરિની
રતિનો ત્રીતીયખંડ (ને ૩૬), ધૃતલક્ષ્યરતિનો દ્વિતીય ખંડ (ને
૪૨), દશાશ્રુતકથ ચૂર્ણિ નિયુમ્નિ, પચકલ્પભાષ્ય ચૂર્ણિ (ને ૪૦)
વ્યસદાગ્નિ આ દશાશ્રુતકથ નિયુમ્નિ રતિ (૧) (ને ૪૩),
ન્યાયપ્રવેશપત્રિકા (ને ૩૧), ૧૪૯૧મા મ્તલતીથે જિનભદ્રસૂરિના
કેશ માટે ઉત્તરાધ્યયન રીકા (ને ૧૦), ગાંત્યાચાર્યકૃત ઉત્તરા-
ધ્યયન રતિ (ને ૩૮), મં ૧૪૯૨મા ગાંત્યાચાર્યકૃત આચારાગ
રતિ (ને ૪૨) અને મં ૧૪૯૩મા મ્તલતીથે જિનભદ્રસૂરિના કેશ
માટે સર્વસિદ્ધાત વિષમપર પર્વાય (ને ૨૩), વગેરે

૬૭૧ ગ્રામ આ સૌમ્યુદના સમયમા ઇડરમા દિગબરી
ભદ્રાગેહની ગાદી મ્થપાઇ અને ત્યાર પછી સૌજનામા પણ થઇ

ઉત્તમકુમારચરિત્ર (પી ૧, નં ૨૪૪), શીલપર શ્રીપાવગોપાલકથા (વિ નં ૧૭૬૧ પ્ર આત્માનંદ જય પ્ર કબોઈ), ચંપક શ્રેષ્ઠી કથા, પચ્ચન્નિનસ્તવ, સં ૧૪૬૭ માં ધન્યકુમારચરિત્ર-દાનકલ્પ દ્રુમ ૪૫૧ (ગુ નં ૧૪-૬), સં ૧૪૬૮ (મનુનદાશ્રક વર્ષે ?) માં આદ્યુલ્કસત્રા (બુહ્ ૬ નં ૬૭૫) રચ્યા.

૬૭૬ પાત્રમા શિષ્ય રત્નશેખરસૂરિએ 'બાલપણમા પણ દક્ષિણ દિશાના (મેદગપુર આદિના-ગુરુગુણ રત્નાકર કાવ્ય પૃ ૧૭) વાદીઓને જીત્યા. તા' અને ષડાવસ્થકવૃત્તિ, આદ્યપ્રતિક્રમણ સૂત્રપર વૃત્તિ નામે અથદીપિકા સં ૧૪૬૬ માં કે જેને લક્ષ્મીલક્ષ્મણિએ શોધી હતી (ભા ૪, ૪૬૪ પ્ર દે લા નં ૪૮), આદ્યવિધિવૃત્તિ-વિધિ કૌમુદી નામની વૃત્તિ સં ૧૫૦૬ માં (પ્ર આ સભા નં ૪૮ ગૂ ભા 'જૈન'ગ્રંથ નથી નં ૩), આચારપ્રદીપ ૪૦૬૫ શ્લોક પ્રમાણ સં ૧૫૧૬ માં (ભા ૬, ૪૦ પ્ર દે વા નં ૭૧) કે જેમાં જિન મં ગણિએ ગોવત્ત લેખનાદિમા સહાય કરી હતી, તે અત્ત ધર્મના ડોના પ્રમાણે હૈમન્યાકરણ પર અનચૂરિ, પ્રમોદ ચનાય વૃત્તિ અદિ તથા રચ્યા તેને સ્તલતીર્થમા બામી નામના જિન-ભે 'આનસન્નતી નામનુ મિત્ર આપ્યું હતું (ધર્મસાગર ૧ ની ભાગ ૫) પેતે પાતાને નુનનુદર સૂરિના પણ શિષ્ય તાત્ત્વ (૧૬૪૧ નં ૧૬૪૧ નં ૧૬૪૧ માં)

૬૮ મોમના નામના શિષ્ય પ્રગિષ્યાદિના સમુદાયમાં નિન નં ૪ ઉત્તરિ લે નામ ગુણવન્ત, સોમદેવ, સોમજય, ૧૧ મનવત્ જિનમં આદિ રત્ન સત્યગેખર, હૈમદસ, પુણ્ય- નિન મં ૧૦ રીત ગજનન અને ચારિત્રાજ કે જેમણે હિ ૧૧૧૧ ૫ નં ૧૧ અનગેખર, વી-ગેખર, સોમગેખર, જાત ૧૧ નિનનનિ હૈનનિ હૈનનિ હૈનનિ હૈનનિ, હૈનવીર,

૪૧૧ નં ૧૨૬૧ ૧૧ મધારથી ૧૨૬૧ મધમા તં જ્ઞાનસાગર ૩૧ ૧૫૧ દિ ૧૬ ૧૫૨૧ ૨૨૫ (વિ નં ૧૩૬૨).

મળિની રીકા પર આધાર મળી અર-નિર્ણિ (ડાં ભાર), તથા તે વર્ષમાં દેવેન્દ્રશ્રુતિ કૃત કર્મોપદેશોપર અવશ્યુગ્મિઓ, આનુગ્રહપ્રત્યાખ્યાન, ચતુરશ્રી, મન્નારક અને ભક્તપતિના એ ચાર પદ્યના-પ્રતીર્ણકો પર અવશ્યુગ્મિઓ તેમજ મોમતિપદના દેવભાસ પર (પી ૬, ૪૨) અવશ્યુગ્મિ, નવનત્વ પર અવશ્યુગ્મિ (વે ન ૧૬૩૨) ગ્મી અને વા-ગોનિકાદિ પ્રમગા-અર્ચયમન વિરાટગ્મ (જુદ્ ૮, નં ૩૬૮) ગ્મી વગી શોધ નિર્ણુમ્મિતો ઉદ્ધાર કર્યો વગી તેમના એ મદાન્ મથો એક વ્યાકરણ પર અને બીજા દર્શન મથ પર છે તેના નામ ક્રિયાગત્તમ મુચ્ચય (પી ૬, ૧૭ ને ૧૯, પ્ર ૫ મ નં ૧૦) અને દ્વિગિભદ્રકૃત પદ્ધર્નાનમુચ્ચય પર તર્કદગ્ય દીપિકા નામની રીકા છે ક્રિયાગત-સમુચ્ચય તે શિલ્લેખ વ્યાકરણમાથી બહુ ઉપયોગી ધાતુઓ લઈ તેના દનગણના ગાગુનાર કોષો મદદ ન મળે તેવી રીતે આપીને મ. ૧૪૬૬ માં ચતુર દેવમુચ્ચયિ ૥ નિર્ણુમ્મી ગ્મો ૩૪૫૦ અને પદ્ધર્શન સમુચ્ચય પરની રીકામાં મૌદ્ધ નાર્કિકો નામે મૌધો-નિ, મગોત્તગચાર્ય, ધમકીર્તિ, પ્રગાદર, દિદ્નાગ આદિ, નથા પુ કળ આદિના અચકારો જેવા કે અમ્મપાદ, વાત્માય ૧, ઉદ્ધોનકર, વાયમ્પનિ, ઉદ્ધ ૧, શ્રીમદ્, અભયતિનકોપાધ્યાય, જયન્ત આદિનો ઉદ્ધેષ કર્યો છે (પ્ર ૬ રસાનિમગોધિત ગિં ૪ મા, તથા જ આ સમા, વે ન ૧૬૬૭ ૬૯)

૬૭૩ મેશમમુચ્ચુતિના વિદ્વાન્ ગિયોતો પગિનાર મોટો દત્તો પોતાના તેમજ પોતા ૥ ગુરના શિષ્યો પૈમી અનેકને તેમજો પોતે આચાર્યપદ આપ્યા દત્તા તેમના શિષ્યો જમગ વેખકો, ઉપદેશકો, વાદીઓ અને અચકારો દત્તા

૪૫૦ આ અથની પ્રસસ્તિમાં જળાબ્ધ છે કે ઇયદર (ઇકર)ના રાજના મા ય એવા વાગ નામના સપરતિના પુત્ર સાધુ વીમો આની પ્રથમની દશ પ્રતિઓ લખવરાસી (જુઓ ટિપ્પણ ૪૪૧) આ અચકારોના પતિષા-લેખો સ ૧૪૬૬ના મોટે જુઓ જુ ૧, ૧૨૦૧, જુ ૨, ૧૨૦

નામ-વિક્રમાદિત્યની ઉત્પત્તિ, રાજ્યપ્રાપ્તિ, સુવર્ણપુરુષલાભ, પચ-
દશબ્રતપ્રાપ્તિ, દાદશાવર્તવન્દનકંકલસૂચક કૌતુક નયવીક્ષિ, દેવ-
પૂજાકલમૃત્યક સ્ત્રી રાજ્યગમન, વિક્રમપ્રતિબોધ, જિનધર્મપ્રભાવ-
સૂચક હમાવલી વિવાહ, વિનયપ્રભાવ, નમસ્કારપ્રભાવ, સત્વાધિક
કથા કોશ, દાન ધર્મપ્રભાવ, સ્વર્ગારોહણ અને છેલ્લો સર્ગ સિંહાસન
દ્વાત્રિશતકથા (બીજી પુનલીઓની કથા) થી યુક્ત છે લોકકથા-
સાહિત્યમાં વિક્રમાદિત્ય રાજા પ્રધાનપદ ભોગવે છે તેથી આ તે
સાહિત્યનો વિશાલ ગ્રંથ છે ૪૫૨

૬૮૪ સ ૧૪૭૪ માં પૌર્ણભિક ગચ્છના (ગુણસાગરસૂરિ શિ.)
ગુણસમુદ્રસૂરિએ ૪૭૩ સંવત્સરિ ગણિના આગ્રહથી જિનદત્તકથા (વિ
ન ૧૭૨૦), સં ૧૪૭૫ માં તાડપત્રપર અસાતકર્તાકૃત કુમારપાપપ્રમથ
લખાવે (પા સૂચિ ન ૧૬)

૬૮૫ સ ૧૪૮૦ માં ત (મુનિસુદરસૂરિ-હર્ષસેન શિ.)
હર્ષભૂષણે શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચય (કા વડો ન ૧૦૧૬), અને
અચલમતદનન (કી, ૨, ન ૩૬૦), તથા સ ૧૪૮૬ માં
પ્રયુષણાવિચાર રચ્યા પોતાના ગુરુ તરીકે હર્ષસેન જણાવવા ઉપ-
રાત સોમસુદરસૂરિ અને મુનિસુદરસૂરિ તેમજ મહિમચંદ્ર, જયચંદ્ર,
ભુવનસુદર અને જિનસુદરસૂરિને પણ જણાવે છે (કા વડો ન
૨૬૪૯) તે જિનસુદર (સોમસુદરસૂરિ શિષ્યે) મં ૧૪૮૩ માં
દીપાલિકા ૪૫ (કા વડો ન ૧૦૧૫, લી) રચ્યો

૪૫૨ આ ગ્રંથની કર્તાના સમય લગભગ લખાયેલી બે પ્રતો મળે
છે — એ- તે સ ૧૮૮૨ માં મેદપાટ-મેવાડમાં રાજા કુલકર્ણના રાજ્યમાં
જેસામમાં દાસદત્ત ગચ્છના દેવચંદ્રસૂરિ (કર્તાના ગુરુ) ના શિષ્ય ઉદ્ધોતન
સૂરિના પૃથ્વીર શિષ્ય સિદ્ધસૂરિએ પોતાના વાચનાર્થે વાચનાચાલ શીલ
સુદર પાસે લખાવી તે (વે. ન ૧૭૭૩) અને બીજી તેજ સિદ્ધસૂરિએ
તેજ ગચ્છના સમયમાં મઢીવિલક પાસે સ ૧૪૬૬ માં લખાવી તે (લટ.)
૪૫૩ આ સૂરિના સ. ૧૫૧૧ આદિના પ્રતિબ્ધ લેખ માટે જુઓ
સુ ૨, ૧૩૮ અને ૩૭૭, પા ૧, ૪૨૫-૭૨૮ અને ૧૦૧૭

વિનયરોખર, અમરનુદર, લક્ષ્મીભદ્ર, ગિદગેવ, ગ્લપ્રખ, શીલભદ્ર, નદિધર્મ, ગાંતિયદ્ર, કે જેમણે ગાંતિનાથનું અમરણ કરી વીરપ્રભુએ કરેલા તપ જેવું ઉમનમ કર્યું હતું, તપની વિનયસેન, લપમેન, લપસિદ આદિ વાચક-ઉપાધ્યાયો પડિતો દત્તા

૬૮૧ ઉમન આ લ્યગેખ-મુગિના-ગેરુનુમયુગિના સિધ્ધ માણિહ્યમુદરે અનુપરી ચમ્પૂ, ગ્રીધરચારિત્ર મં ૧૪૬૩ મા (કા જાણી), શુકગાન કથા (ભા ૧, ન ૮૩ પ્ર દસવિનય જૈન કી અથમાતા ન. ૨૦), (ચદ્રધરન) ધમદત્ત કથાનક (શુદ્ધ ૩, ન ૧૬૦ કા જાણી, ગીર્ણા, ૧૮૭૨-૭૩ ન ૧૬૦, વે ૦ ન ૧૭૪૪), અને ગુણવર્મ ચરિત્ર મ ૧૪૮૪ મા (કા જાણી, શુદ્ધ ૪ ન ૨૪૧, ખેડા ભ) ગચ્છા તે ઉપગન નૂજગાના ગાન ગાખતી મહામા (સગખાવો તે િ પ્રશન્નિ રાગસ્ય નરેશ્વરસ્ય પુરતોડપ્યૂચે) ૪ મર્ગમા મદાનન મનયમુગી ચરિત્ર (કા જાણી, પી ૧ ૧ ૩૧૩) ગચ્છુ હતું ગૂજગતી ગદ્યમા તેણે ગચ્છેના જુદીયદ્ર ચરિત્ર મંખરી દવે પડી જણાનાગે

૬૮૨ આ મેરુતુગમુગિના ખીજા ગિધ્ય નામે માણિહ્યગેખર-ચરિત્ર થયા તેમણે કલ્પાનિયુક્તિ પર અન્યુગિ (શુદ્ધ ૭ ન ૧૯) અને આનંદ્યક નિર્ધુક્તિ દીપિકા (શુદ્ધ ૮ ન ૩૭૩) ગચ્છી આ ખીજા અથમા પોતાના અન્ય કવોના નાન આપ્યા છે કે પિડ-નિર્ધુક્તિ દીપિકા, (શુદ્ધ ૮ ન ૩૮૯), ઓપનિર્ધુક્તિ દીપિકા, દશરેકાવિક દીપિકા, ઉત્તગધ્યનન દીપિકા, આચારાગ દીપિકા અને નવતરત્તવિરગળ ને જણાવ્યું છે કે એકકર્તૃત્વથી આ સર્વે સહોદર ૩૫ છે (દર્શકર્તૃત્વ પ્રવા જમી અસ્યા સહોદરા)

૬૮૩ સ ૧૪૭૧ મા તાડપત્રપર વખાયેલી નમિસાધુકૃત રૂદ્રાવકાટ દિપ્પન અને તાત્પર્યપરિગુહિની પ્રતો લા ધી મા છે આ વર્ષ આસપાસ કાસદ્રદ ગચ્છના દેવચદ્રસુગિ શિષ્ય દેવમૂર્તિ ઉપાધ્યાયે વિક્રમચરિત્ર નામનો અથ રચ્યો તેમા ૧૪ સર્ગ છે તેના

મગનલાલ હડીસિંગ સન ૧૯૦૯) અને સ ૧૫૧૮ માં શત્રુજય
 ૮૮૫૪૩૧ની રચના કરી વળી તેમણે અભિધાન ચિંતામણીને
 અનુસરી ઊણાદિનામમાલા (સાગર ભ પાટણ) બનાવી પ્રલા-
 વક ડયામા પોતાના ગુરુબ્રાતાઓ-મુનિસુદરસૂરિના શિષ્યોના નામ
 આપે છે કે-વિશાલરાજ, રત્નશેખર, હિદયનન્દિ, ચારિત્રરાત્ન, લક્ષ્મી
 સાગર અને સોમદેવ ઐતિહાસિક ગ્રંથોમા પ્રબંધની ગરજ સારે એવા
 ગ્રંથો આ યુગમા મુનિસુદરકૃત ગુર્વાવલી ઉપરાત રચાયા છે

૧૮૯૯ ઐતિહાસિક ગ્રંથોમા સ ૧૪૯૨ માં મોમસુદરસૂરિ શિં
 જિનમહાને કુમારપાલપ્રબંધ રચ્યો તેમા તેણે કુમારપાલ આદિની
 હકીકતો બહુ કાળજી ગખી એકઠી કરી છે (વે ન ૧૭૦૮-૯,
 પી ૧ ૧૨, કી ૧૭૭ પ્ર આ સભા ન ૩૪ સને ૧૯૭૧) આ
 કવિએ સ. ૧૪૯૮મા વળી શ્રાદ્ધગુણસંગ્રહ-વિનય (મિન ૮, ૨૩૩
 પ્ર આ સભા) અને ધર્મપરીક્ષા (પ્ર. આ સભા ન ૬૭) પણ
 રચેલ છે સ ૧૪૯૫મા જિનસુદરસૂરિના શિષ્ય ચારિત્રરાત્ન ગણિએ
 ચિત્રકૂટ (ચિતોડ)ના મહાવીરસ્વામીના મંદિરની પ્રશસ્તિ તરીકે મહા
 વીર પ્રશસ્તિ-ચિત્રકૂટ પ્રશસ્તિ (કાથવટે ગી૦, જુઓ ટિપ્પણ ન ૪૪૦
 અને ૪૪૪) રચી તેમાથી મળતી ઐતિહાસિક વિગતો પ્રકરણ પહે
 લાની ટિપ્પણમા આપેલી છે અને સ ૧૪૯૬મા દાનપ્રદીપ નામનો
 ગ્રંથ રચી ચિતોડમાજ પૂરો કર્યો છે, ને તેમા ૧૨ પ્રકાશ અને કુલ
 ૬૬૭૫ શ્લોકપ્રમાણ છે દાનના પ્રકારો સમજાવી દરેક પર કથાઓ
 આપી છે (પ્ર૦ આ૦ સભા ન ૬૬ ગૂ ભા આ સભા ન ૫૦)
 સ ૧૪૯૭મા ઉક્ત જમ્યદસજિ શિષ્ય જિનહર્ષ ગણિએ ચિતોડમા
 વસ્તુપાન ચરિત્ર કાવ્ય ગચ્છુ કે જેમા વસ્તુપાનના ચરિત્રવિગે અનેક
 નિગનવાગ દર્શકને છે ને વીરધવનના પૂર્વજોનું દર્શાવ છે (ગૂ૦ ભા
 પ્ર૦ ન ૬, ભા ન ન ૧૭૧ ૧૮૭૧)

[આ જિનદર્શ પ્ર. મા રત્નશેખર કથા ચિતોડમા (પી ૪,
 ૧૧૧), સ૦ પ્રા મા વિચારિ સ્થાનક વિચારગ્રંથ સમદ વીરમગામમા

ચાગ્નિમુદર, રામચંદ્ર, શુભશીલકૃત કથાસાહિત્ય. ૪૬૬

૧૮૬ બ્રહ્મ (૮૬) તપાગ્નિના (ગ્નાહમગ્નિની પૃ પગએ અત્યમિદમગ્નિ-વર્ણન ૧૬-ગ્નાસિદમગ્નિના શિષ્ય) ચાગ્નિમુદર ગણિએ સ્તુતીય (ખજાન)મા સ ૧૪૮૪ (૭) મા ગ્નીહત નામનુ ૧૩૧ શ્લોકમા નુદર દાન્ય રમ્યુ (શુદ્ધ ૨ ન ૩૧ પ્ર૦ ૫ મા ન ૧૮) કે જે ૥ ચુરિભટે દામનામનાને છતી લીડી તેનું વર્ણન મેધદૂતના દેકે શ્લોક ૩ ચોથુ ચગા તે દાવ્યના દેકે શ્લોક ૩ પણ ચોથા ચગા તરીકે આવે એ ગીતની પટ ૥ પૂર્વક-નનમ્યામય દાવ્ય દ્યુ છે. વગી તેમજે દુભાગ્યાન ચગિત મદાદાન્ય દ્યમર્ગમા ચુમન્ન દમગ્નિની અમ્યથનાથી ૨૦૩૭ શ્લોકમા ગ્યુ (પ્ર૦ આ સભા ન ૫૭) તેમા પોનાના નિશ્ચાયક તરીકે જમ્યુતિ પાદને જાણે છે આ ઉપરાત મીપાનચગિત, આચારોપદેશ આદિ મથો આ છે

૧૮૭ સ ૧૪૯૦મા પુર્ણિમાગ્નિ ૥ (અભવચદ્રમુરિના શિષ્ય) રામચંદ્રમુગ્નિએ દ્વિગામ (કમોષ)મા સમ્પૂર્ણ પદ્યમથ ૩૨ કથા રૂપે વિક્રમચગિત ગ્યુ તેમા પોતે દ્વેષકરમગ્નિએ સમ્પૂર્ણ અધમા ગ્વેલી ગિદામન દાનિચિકા પગથી પોતે તે જનાવે છે એમ સ્વીકાર્યું છે. આમા પણ ૩૨ પુતલીની કથા છે (પ્ર૦ ગૂં ભા ૨૨. મણિવાવ નજુભાષનું લેણુ વડોદરા દેવી કેળવણી ખાના નરકથી સ ૧૯૫૧), અને આ જ વર્ષમા માધ શુદ્ધિ ૧૪ ને દિને તે મગ્નિએ મસૂત ગદ્ય-પદ્યમા ૨૨૫૦ શ્લોકપ્રમાણુ પચદગતપન ૭૧ પ્રમથ ખજાતમા ગ્યો કે જેમા પચદગતી કથા છે (વે ન ૧૭૪૬, પ્ર૦ લીં લ. સન ૧૯૧૭, વેગ ન ૧૫૦ બર્નિન સન ૧૮૭૭)

૧૮૮ આ વર્ષમા ત મુનિનુદરમુગ્નિ નિં શુભશીલ ગણિએ પણ વિક્રમચગિત (પ્ર૦ લેં પ્ર૦ અમદાવાદ) ગ્યુ કે જેમા વિક્રમ સખીની અનેક હમીનો આવે છે તે ઉપરાત તે કર્તાએ ખીજુ દયાસાહિત્ય પણ જનાયુ—સ ૧૫૦૪ મા પ્રભાવક કથા (ડો ભાન), ૧૫૦૬ મા કથાકોત-અપરનામ ભરતેશ્વર આનુમતિ દત્તિ (પી ૪, ૧૧૦, મિન ૮, ૧૬૩ પ્ર૦ ગૂં ભાં

સ ૧૫૦૦ માં (પી ૧, ૧૧૨ દે લા. નં ૬૦), પ્રતિક્રમણ વિધિ
સ ૧૫૦૫ માં, ગ્રામ આગમગોલા ચર્ચા ૪૫૧ શ્લોકમાં (ખેડા,
ભ) આદિ રચ્યા દના તેમના મર્યો 'દર્શક' એટલે 'દર્પ' થી
અકિત દના]

૧૬૦ મ ૧૪૯૫ માં શ્રે કીર્તિરાજ ઉપાધ્યાયે કાન્ધાવ્યાસ
નિમિત્તે ૧૨ મર્ગોમાં રચેન નેમિનાથ મદાદાન્યની પ્રત મળે છે (મુદ્રિત
ય મ) મેં ૧૫૦૦ લગભગ ત (સોમગુહર ગુરિ-અમરગુહર રાં))
ધી ગુહર ગણિએ દર્શક દેમચર અને જ્ઞાનમાગર-સરિએ વિચિત
ચૂર્ણિએ પર આધાર ગળી આવ્યાનક નિર્ધારિત પર અવચૂર્ણિ જનાની
(મોટી ટોળીમાં ભ પાલીનાળા)

૧૬૧ સોમગુહર શ્રિએ પોને ચક્રિતરાજ પચન્ના પર મંરુ-
તમાં અવચૂર્ણિ (વેચ નં ૧૮૬૨), અને કલ્યાણાદિ વિવિધ સ્તવો
રચ્યા મ ૧૪૯૭ માં અષ્ટાદશ સ્તરી (યુષ્મદમત) રચે તેમાં
તેમણે મંરુત સર્વનામ નામે 'યુષ્મત' અને અરમતના જુદા જુદા
રૂપો ખીજા શબ્દો સાથે જાડુનીદિ સમાસ કરે છે તે ૧૮ સ્તોત્રમાં
(પ્ર જૈન સ્તોત્ર મંમદ ય મ સને ૧૯૦૬) જણાવ્યા છે, તેના
પર તેમના શિષ્ય સોમદેવે અવચૂર્ણિ (વે. નં ૧૭૯૫) રચી વગી
તેમણે સમતિ પર અવચૂર્ણિ અને આતુરપ્રસાધ્યાન પર અવચૂર્ણિ,
ભુવનતુંગ સરિ (આ મહંદ્રસરિ શિષ્ય)ની વૃત્તિ-ચૂર્ણિ (કા વડો,
સુદ્ ૪ નં ૧૨૪) પરથી, રચી (વિવેક ઉદે) આ ઉપરાંત ગૃજ-
રાની લાપામાં જાળાવમોધ રચ્યા છે તેનો ઉચ્ચેષ દલે પછી થશે.

—જિનાગ, ચિ ૧૬૮ (ચિનોડગદ), માડવ્યપુર (મડોવગ) આદિ અનેક
અતોમા તેમ ૥ ઉપગ્રથી શ્રાવકોએ મોટા મોટા જિનભવનો જાપા-
વ્યા દના અમુદિદનપુર પાટાનુ આદિ યાનોમા વિશાલ પુસ્તક-
ભંડાર અપાવ્યા દના મડપ ૧ (માડવગદ), પ્રદ્વાદનપુર (પાટાનુ-
પુર), તનપાટક આદિ નગરોમા અનેક જિનમિત્રોની પ્રતિષ્ઠા કરી
દની પોતાની જુદીથી આલોકાન્તજ્ય પનાકા જેવા પ્રખર તર્ક ૥
અથ અને વિગેશવચ્ચક ભાખ્ય જેવા મદાન સિદ્ધાન અથ તેમજો
અનેક મુનિઓને ઝીખ-યા અને તેઓ કર્મ પ્રકૃતિ તથા કર્મઅથ જેવા
ગદા મથો ૥ ૨૬૨૪ પગ વિવેચન કરતા મહિનથી વૈગસિદ (જેત-
લમેગનો ગામ કે જેજો મં ૧૪૯૫ મા જેસભેગમા પચાવનન-
પ્રાસાદ લક્ષ્મીકાત પ્રીત્યર્થ જધાવ્યુ કે જેને દાન લક્ષ્મીનાગયાગનું
મદિર કહેવામા આવે છે) અને અજકદાસ જેવા નૃપતિ તેમના
અરણ્યમા પડના દતા તેમના ઉપગ્રથી સાગિવા આદિ ચાર ભાઇ-
ઓએ જેસલમેગમા મં ૧૪૯૪ મા મોટુ ભવ્ય જિનમદિર જધાવ્યુ
અને તેમા મ ૧૪૯૭ મા આ મુરિએ મભવનાથ પ્રમુખ ૩૦૦
જિનમિત્ર પ્રતિષ્ઠિત કર્યા (જુઓ તે સજધીના ચિનાલેખની પ્રત-
સ્થિત કે જેમાથી આ પારાની અદરના તથા શ્લોક મૂક્યા છે ભા
૨, ૫ ૯૬-૯૭, જે પરિશિષ્ટ)

૬૯૩ આ આચાર્યે સર્વથી અધિક મદત્વનું-વિશિષ્ટ કાર્ય
જુદા જુદા સ્થતે (જેસનમેર, જાખાલિપુર (જાવોર), દેવગિરિ, અહિ-
પુર-નાગોર અને પત્તન-પાટણમા ૪૫૪ વિશાલ પુસ્તકાલયો સ્થાપિત
ક્યાં તે છે આ ઉપગત મડપદુર્ગ (માડવગદ), આશાપલ્લી-કર્ણાવતી

૪૫૪ શ્રીમજ્જેસલમેરદુર્ગ નગરે જાવાલપુર્યા તથા

શ્રીમદ્ દેવગિરૌ તથા અહિપુરે શ્રીપત્તને પત્તને ।

માણ્ડાગારમનીમરદ્ વરતરે નાનાવિધે પુસ્તકૈ

ન શ્રીમજ્જિનમદ્ર સૂરિ મુગુરુ મોગ્યાદ્મુતોડમદ્મુચિ ॥

—સમયમુદ્ધરકૃત અષ્ટાક્ષી પ્રશન્તિ (પી ૪, ૧૨)

ઉત્તેષ છે, ઉપમત્તદ એવાનિ, જિનત્તમુગિના ગુરુ પાત્ર ૧૬
સત્તે ૫૦ જિન-જિનમુનિન ના ૧૪૫૫ જિન (જિન ૬૦
૬ ૭૫), બાવગિના ૫૫ જિન, ૧ ૧૪૫૫ જિનમુનિન
મહેદ દેવ રતીપર ગાયુરતિ (પ્ર જિનમુનિ ૧૫૦ મમા ૧ ૫૦
૧ ૬) અદિ મમા ગમા (૭૦ પ્ર ૫૬)

૧૬ ઉપ્પ આચાર્યસિ ૧૫૦ માં ને ૧૪૫૫ ૧૬ ૧૬ ૧૬
ઉ ન જયમાનગણિગે પેના ૧૬ ઉપેય ૬ ૧૫ ૧૬ પ્રતિ ૫ આવી
દત્તે પુનમે ૫ ૧૫ ૧૫ ૧ ૧૪૫૫-૧૫૦ ૧૬ ૧૬ ૧૬ ૧૬
૧૪૫૫ માં મરત્ત (૧૫૦) ૫૦ ૧૬ ઉપેય નામમા ૧૫૦ ગુપ્તિ,
૧૪૫૫ માં પત્તમા ગેક ચત્તી પ્રત નેમજે ૧૫૦ ૧૬ ને પાટ્તમા
બડા માં રિત્તમા ૬ (જયમાન ગણિ માં ૧૫૦ ગુપ્તિ રિત્તિ
રિત્તે ૧૫ જિનરિત્તે ૧૫ પ્રત્તારના)

૧૬૭ ૫૦ (જિનવરનમુનિ-જિનમુનિ શિષ્ય) જિનમાન મુનિ
(સમય સ ૧૪૮૮-૧૫૦૫) એ દેવ-આકાશ પાંડુકા-દેવ ગાયુ-
રતિના ૪ આધ્યાયની દીપિકા (ખેડા સમય ૧૫), તથા કપૂરપ્રકર ૪૫૫
પાંડુકા-અધુગીકા કે જેનો પ્રથમાદ્ય શિષ્ય મર્મચદ્રે લખ્યો
તે ગ્રંથી (વે ન ૧૭૮૮ પ્ર ૦ દી ૬, જે. ધ મમા સ ૧૬૭૫)
આ 'મર્મચદ્રે જેને ૧૬ કરિ ગા-જોખાનુ કપૂરમજી પાંડુકા ગ્રંથી
છે (વે ન ૧૨૮૧, બા ૩ ન ૪૧૮-૧૬)

મત્રી મહન અને તેના પ્રથો.

જાગ્રદ્ વ્યાસરણ્ય તાટચતુમાલ્યાર વિદ્ય સ્વાયા
સંગીતાનુલ્લસોગિદ પ્રવિલ્ગદ્ ગમીરસાગ્રાપિત ।

૪૫૫ મુજ કપૂરપ્રકર ૧૭૨ સુમાપિત ગ્રંથોના સમય છે તેના કતા
નિપદિસારના રચનાર વજ્જસેનના શિષ્ય હરિ છે તે હરિએ નેમિચરિત
૨૨૫ છે (ખેડ ન ૧૪૬૮ અને વમર ૨ ૧૧૦૨) તેમનો સમય નિર્ણયિત
મધ્યમકાલનો નથી

૧૯૮ ગૂજરાતમા અન્યપાવના મમયમા મત્રી ચત્રપાને મોદપગળ્ય નાટક, પ્રસિદ્ધ મત્રીવર્ષ વસ્તુપાને નગ્નાગયણાનન્દ કાવ્ય આદિ રચ્યાના ઉદ્દેશ્ય કરી ગયા છીએ ત્વે માલવાના મહ-પદ્મર્ગ (માહુ)ના મત્રી મહન કે જે ચૌદમી સદીના અને અને પદ-રમીના પ્રાગજમા થયેન તેમનું દુકચરિઃ અને તેમની કૃતિઓની નોધ લેવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે મત્રી મહનના સમકાલીન આશ્રિત મહેશ્વર નામના પડિને 'વિદ્વાન મહનેદ્રને કહેવા-સભાગાયત્રા માટે ગ્યેના' 'કાવ્યમનોદર' ૪૫૬નામના ગ્રંથમા મહનની વસાવટી વગેરે આપેન છે તે નીચે કહેવામા આવે છે

૪૫૬ કાવ્યમનોદર (પ્ર દે મ ન ૭ થી ૧૧ મહનમત્રસમદ) મા મત્રી મહનના જન્મ વિવાદ છે નતુગ્ને વિવાસ આદિનું વર્ણન કરી છેવટના ૭ મા સર્ગમા મહનને દીર્ઘાયુષ્ય થવાની પ્રાર્થના કરી તેના વતનનું વર્ણન કર્યું છે, તે પરથી સિદ્ધ થાય છે કે તે કવિ મહેશ્વર સમકાલીન હતો અને તેણે આ કાવ્ય મહનની ઉવાત્રીમાજ પૂર કર્યું છે આમા તેના રાજ્યસભાથી કાર્યો કે તેના રચેલા ગ્રંથો સભાથી કંઈ પણ ઉલ્લેખ કર્યો નથી એ પરથી મત્રી એટલે મુખ્ય દિવાન નહિ પણ એક રાજ્યાધિકારી એવા અર્થ વ્યવરે યુક્ત લાગે છે આ કાવ્ય પરથી તેમજ વિજ્ઞાપિત્રિ-ત્રીની પ્રસ્તાવના અને મહનના ગ્રંથો પરથી ઉદયપુરના પડિત શોભાલાલ શાસ્ત્રીએ 'મત્રી મહન આગે હસકે ગ્રંથ' એ નામનો લેખ લખ્યો છે (ના પ્ર પ ૪, ૧) તેો તેમા અનુમાન કર્યા છે કે —

‘સોમેશ્વર—અજમેગ્ને ગાલ અને ભાગતના સુપ્રસિદ્ધ છેલ્લા હિંદુ સમ્રાટ પૃથ્વીરાજનો પિતા સોમેશ્વર દેવ કારણ કે તે તે સમયે જર્ણીર નાગોર આદિ પ્રદેશ તેને વાગે હતા કારણકે બીજોલિવાના સોમેશ્વર સમ-યના સ ૧૨૨૮ ના એક શિવાલેખ (જ એ સો જ સન ૧૮૮૩) મા સોમેશ્વરના પૂર્વજ વિમલરાજે જળાલિપુર (જલોર), પલિવકા (પાલી), નડવલ (નાડોલ) છવી લીધા આનંદ—તેણે ગૂજરાતના રાજને છલ્યાહતો તે આનંદ કાણ હતો તેની પાછી માહિતી નથી મળતી સલાવ છે કે તે આનંદ સોમે-શ્વરનો પિતા અર્જોરાજ (અપરનામ આનંદલદેન, આનંદ કે આનાંક) હતો પૃથ્વીરાજવિજયમા લખ્યું છે કે અર્જોરાજને બે રાણી હતી—એક મારવાડની

૭૦૧ 'આ ઝંઝ સઘવી મડપ (માડૂ)મા આવ્યો ને ત્યાં તેને
 છ વિજયી પુત્રો નામે આહડ સઘની, બાહડ, દેહડ સઘની, પદ્મ, સઘની,
 આહ્લા સઘની અને પાહુ સઘની થયા આહડના બે પુત્રો નામે
 ચંદ્ર અને દ્વેષરાજ થયા આહડે જીરાવસ્લી (આશુની પાસેના જીરા-
 વના) તીર્થની તથા અમ્બુદગિરિ (આશુ)ની યાત્રા કરી સઘવીની
 પદ્મી લીધી બાહડ સઘનીને બે પુત્રો નામે સમુદ્ર (સમધર) સઘની
 અને મડન સઘવી (તે મડનમત્રી) થયા બાહડે રૈવત (ગિરનાર)ની યાત્રા
 સઘ લઈને કરી તેથી તે સઘની બન્યા દેહડે પણ સઘપતિ બની
 અમ્બુદ પર નેમિનાથની યાત્રા સઘ સાથે કરી તેણે રાજા કેશિરાજ,
 રાજા હરિરાજ અને રાજા અમરદાસને ત્યાં રહેલા કેદીઓને છોડાવ્યા
 હતા દેહડનો પુત્ર નામે ધન્યરાજ (ધનરાજ, ધનદ, ધનેશ) હતો
 પદ્મ સઘવીએ પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી હતી અને વ્યાપારથી પાત-
 શાહને પ્રસન્ન કર્યો હતો આહ્લા સઘનીએ મગલ નામના નગરની
 યાત્રા કરી તથા જીગપસ્લી (જીરાવલા)મા મોટો વિશાલ સ્તંભ અને
 હંચા દરવાજાવાળો મડપ બધાવ્યો અને તેને માટે વિતાન (ચંદ્રવો)
 પણ બધાવ્યો પાહુ સઘનીએ અગુરુ જિનભદ્રસૂરિ સાથે જીરાવસ્લી
 અને અમ્બુદની યાત્રા સઘ સહિત કરી હતી ઝંઝલુના આ છએ
 પુત્રો આનંદ (શાહ)ના ૪૫૮ સચિવો હતા આ કુલમા પૂજ્ય ગુરુઓ

દ્રવ કરેતા હતા સંભવિત છે કે શક્તિશાહ એ અહમદશાહ યા તેના કાંઈ
 રોનાપતિનું નામાવર હશે, કે જેણે સપાદયક્ષ પ્રદેશને કબજે કરી લીધો
 હોય અને વીકાએ તેનાથી તે પ્રદેશને મુક્ત કર્યો હોય નાદ્રીય દેશ-નાદોદ કે
 જે ૧૪૨૮માં છે તે પ્રહલાદનપુર-કુમારપાલના સમકાલીન અને આશુના ગળ
 મારાત્તના નાનાભાઈ પ્રહલાદને (જુઓ પાના ૫૦૧) વસાવેલું હોયનું પાલણુપુર
 ૪૫૬ આસમ (શાહ)—અલમ્બાશાહ—એટલે દિલાવરખાનનો પુત્ર અલ્પખા
 અને પછી યોગ દોશ્ય મ ધોરી તેમણે દીલ્હી લટક્યું અને ઉત્તર હિંદ જત્યુ
 ત્યાર પછી દિલ્હીની છિન્નબિન્નતામા ધોર ગામના પકાણુ દિલાવરખાન કે
 જે મારમા મુખ્યપત્રે રહેતા હતા તેણે માલવાનુ આધિપત્ય બદલે ક્યું
 (સ ૧૪૫૭) દિલાવરખાન મરણ સ ૧૪૬૧ મા થતા તેના પુત્ર ઉક્ત

અને દેવનક તીર્થની યાત્રા કરી

૭૦૦ 'તેનો પુત્ર દુસાણુ ચડગઢિના રાજ્યમા મુખ્ય પ્રવાન થયો, ને તે દુસાણુને તુગનક શાહે આદ્યપૂર્વક બોનારી 'મેરતમાન' દેશ આપ્યો. દનો તેના પુત્ર વીકાએ શાન્તિશાહ કે જેણે પાદનશાદિ (મપાદનશ પર્વત-સાબરની આસપાસનો પ્રેશ) ભાગવના માન રાજ્યોને કેદ કરી રાખ્યા હતા તેનો અધિકાર છીનવી લીધો. આ કાર્યને ઉચ્ચિન મમજી તેને પાતશાહે ખુલીથી અતિમાન આપ્યું ને ત્યાં ગાન્ડિને અધિકારમા ગ્યાપિન કર્યો તે વીકાએ દુકાન સમયે ચિત્રદૂટ (ચિનોડ)મા દુકાતપીડિન જતોને અનેકવાર અન્ન વહેંચ્યું હતું તે વીકાનો પુત્ર ઝંઝણ (નદિ કે મંડન) દેવગુરુભક્ત થયો કે જે નાંદ્રીય દેવના ગોપિનાથ ગજનો મુખ્ય મત્રી હતો તેણે પ્રહ્લાદન (પાનનપુર)મા ગાનિનાથના મિત્રની પ્રતિષ્ઠા કરાવી, વળી અંધાધિપ બની યાત્રા કરી મધને વસ્ત્ર દ્રવ્ય મોડા આદિ આપી ઉત્રાપનના કાર્ય કર્યા, પુણ્યસ્નાના-ધર્મશાનાઓ તથા ગુરુઓને રહેના માટેના તેના ગ્યાનો અને દેવમંદિરો બનાવ્યા (આ પાગમા કેટલાક વિગેય નામો માટે લુઓ દિપ્પન ૪૫૮)

લાગે છે તેજે દીક્ષા જતોરમા સ ૧૩૩૨ મા લીધી આચાર્યપદનો ઉત્સવ પણ જતોરમા સ ૧૩૪૧ મા ત્યાના માદુગોત્રીય શાહ ખીમખીએ કર્યો તેમજે ચાર રાજ્યોને જૈન ત્યાં અને તેઓ 'વિકિવથી' નામના બિરહથી પ્રસિદ્ધ થયા ૨૧૦ સ ૧૩૫૬

૪૫૮ ચડરાગઢ કયાનો હતો તે જણાયું નથી મેરતમાન-મેવાડ દેશ હશે? તુમલશાહ-ગ્યાસુદીન તથાનખ કે જેણે નામ માછમેગ પણ હતું તેણે સ ૧૩૭૭ મા ખીલજ મરીક ખુશ કે જેણે ઉપનામ નસીર દીન પણ હતું તેણે રાજ્ય છીનવી લીધું અને ૪ વર્ષ રાજ્ય કર્યું શાન્તિ-શાહ-ગોડ મુમવમાન પાદશાહ લાગે છે એરિન્ડન લમે છે કે-ગુજરાતના પાદશાહ અહમદશાહે ઈડર, જતોર અને ખાનદેગ પર હુમલા કર્યા હતા અને એક વખતે તે મારવાડના ઉત્તરમા આવેલ નાગોર સુધી તે ચઢી આંચો હતો, કે જ્યાં તેનો કાકા દીલ્લીના સૈયદ ખીજરખાની વિરહ ઉપ-

અન્ય શાસ્ત્રોમા મહા વિદ્વાન હતા. વિદ્વાનો પર તેની ઘણી પ્રીતિ હતી તેને ત્યાં પડિતોની સભા થતી હતી કે જેમા ઉત્તમ કવિઓ સુકાવ્યો અને પ્રમોદી અને પ્રાકૃત ભાષાના કવિઓ ઉદાર ગાથાઓથી તેની સ્તુતિ કરતા હતા અને નૈયાયિક વૈશેષિક ભાટ્ટ વેદાન્તી સામ્ય પ્રાભાકર બૌદ્ધ મતના મહા વિદ્વાનો ઉપસ્થિત થઈ તેની પ્રશંસા કરતા ગણિત ભૂગોલ શકુન પ્રજ્ઞપ્રબેદ મુદ્દર્ત પાટી અને મૃદુલ જાતકમા પ્રવિણ, દેશ ઋતુકાલ પ્રકૃતિ ગેગ વય ચિકિત્સા આદિ લક્ષણ જાણનાર, અસાધ્ય સાધ્યાદિ ગ્સક્રિયામા કુશલ વૈદો, સાહિત્યવિદો, નામક નાયિકાના બેદ જાણનાર, સમામા તેની સેવામા ઉપસ્થિત થના ઉત્તમ ઉત્તમ ગાયક ગાયિકાઓ અને નર્તકીઓ તેને ત્યાં આવ્યા કરતી હતી અને તેની સંગીતશાસ્ત્રમા અનુપમ યોગ્યતા જોઈ અવાક થતી હતી આ સર્વને જૂમિ, વન્ન, આભરણ, દ્રવ્ય આદિ બક્ષીસ આપતો માચકોને પુષ્કળ દાન કરતો' (જુઓ કાવ્યમનોહર સર્ગ ૧ અને ૨)

૭૦૩ મંડન જેવો વિદ્વાન હતો તેવો ધની હતો પોતેજ જણાવ્યું છે કે 'એક બીજા પ્રત્યે શોક હોવાના કારણે પરસ્પર વૈર છે તેથી મહાનક્રમી અને સરસ્વતી એકે બીજાથી વધી જવાની આ (મંડન)ના ધરમા ગ્પદ્ધો કરે છે'

૭૦૪ મંડનના પ્રથો—તેણે પોતાના પ્રથોમા પોતાનું નામ જોડ્યું છે ને તેમા 'મંડન'નો અર્થ જૂપણ પણ લઈ શકાય ૧ સારસ્વતમંડન—આ સારસ્વત વ્યાકરણ પરનો પ્રથ છે (પાટણ વાડી-પાર્શ્વનાથ ભ) ૨-૩ ત્યાર પછી મોટો કાવ્યમંડન અને ચ પૂમંડન રમ્યા, કારણકે તે બંને સારસ્વતમંડનના અનુજ કહેવા છે કાવ્યમંડનમા ૧૨ સર્ગમા ૧૨૫૦ શ્લોક પ્રમાણ કૈારવ અને પાંડવોની કથા છે, અને ચ પૂમંડનમા ગદ્ય તથા પદ્યમય છ પટલમા નેમિનાથનું ચરિત્ર વર્ણવેલ છે આ ઉપરાંત ૪ કાદંબરી મંડન—માનવાના બાદશાહનો મંડન ૫૦ બદ્ધ પ્રેમ હતો આવા વિદ્વાનોની મંત્રિતિથી બાદશાહનો પણ મંત્રીન સાહિત્યનો અનુરાગ થયો હતો એકદા સામકાલે બાદશાહ

જિનનમ્નમ્નિ (પાગ ૩૧૪) પછી જિનદત્તમ્નિ (પાગ ૩૧૦),
અનુક્રમે તપસ્વી સુપર્વસરિ (?) જિનચન્દ્રમ્નિ (જુઓ ટિપ્પણ ન
૪૫૭)—અનુક્રમે જિનપદ્મ, જિનનમ્નિ, પત્રી (અનુક્રમે) જિનગન્ધ-
મ્નિ થયા તેના જિનમ્નમ્નિ (પાગ ૬૯૨-૩) થયા, જેઓ આ
સમયે વિવ્રમાન હતા.

આટલું કાવ્યમનોદગ્ધમાથી ઉપનન્ધ થાય છે મહન મત્રીએ
વિગ્રેષ્ઠમા પોતાના કાવ્યમહનની પ્રશન્નિમા જણાવ્યું છે કે 'જાણના
છએ ધાર્મિક પુત્રોએ કોનામશ્વ નૃપ પામેથી લોકોને હોશવ્યા'

૭૦૨ મહન—ઉપર જણાવ્યું તેમ તે જાણ સધરીના ખીન
પુત્ર બાદકો નાનો પુત્ર હતો તે વ્યાકરણ અનકાગ સગીન તથા

અદ્યખાએ ગાદી લઇ માલવાની રાજધાની ધારથી બદલી માફ કરી તેણે
સ ૧૪૮૬ સુધી રાજ્ય કર્યું જેમ્સ કૅમ્પબેલ લખે છે કે Though
their temples were turned into mosques, the Jains conti-
nued to prosper under Ghorns —જે તેમના મંદિરોની મસીદો
રવામાં આવી હતા જેનો પોરીના સમયમાં આબાદ થતા આદરા શાગીના
લક્ષિતપુરના દેવનંદ ગામમાં સ ૧૪૮૧ નો એક શિલાલેખ મળ્યો છે (બાબ એ
નો જ ભાગ ૫૨૫ ૭૦, આ ૦ સ ૬ નીનવે ૨, ૧૨૦) તેમાં તે જિનની
પ્રતિષ્ઠાનો ઉલ્લેખ છે, તેમાં શ્રીમં-માલવપાલકે શરૂઆતે મૌર્યકલોચોતરે
નિશ્ચિન્તે વિચવાય મહવપુરાન્દ્રી સાહિ આલમ્મન ॥ મા ૬૮૦ખેલ
સાદિ આલમ્મ તે આ આવમશાહ (દોશગ વારી) તેના મરણ પછી તેનો
પુત્ર ધત્રનીખાન, સુલ્તાન મદમ પોરી એ નામ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો
ને તેણે ત્રણ વર્ષ રાજ્ય કર્યું, પછી સ ૧૪૮૦ મા તેના દીવાનનો પુત્ર મદમદ
ખીલજ, દોશમનો શાહી ખીલાળ ધારણ કરી ગાદી પર બેઠો તે સ
૧૫૨૫ સુધી રાજ કરી મરણ પામતાનેનો પુત્ર અને દીવાન ગ્યાસુદીન ગાદી
પર આવ્યો તે ધોળા ધાર્મિક વૃત્તિનો હતો તેણે સોનાના સિક્કા પાડ્યા તે
ન્યાય બરાબર આપતો તેણે સ ૧૫૫૬ સુધી પોતાના પુત્રને રાજકારોબાર
સોંપી ખુદાની બદલીમાં જીવન પૂર કર્યું (જુઓ જેમ્સ કૅમ્પબેલનો 'માફ'
પરનો લેખ મુજબ જે સો જ વો ૧૬ અક ૫૨)

ભડારમા વિદ્યમાન છે તે પરથી પ્રતીત થાય છે તે પૈકી ૧,૮ અને ૯ સિવાયના સર્વ હે અ મા મુદ્રિત થયા છે આ નવ કૃતિઓ ઉપરાત ૧૦ મી કૃતિ નામે કવિકલ્પદ્રુમ રકથ કે જેનો ઉલ્લેખ ઉક્ત નવ કૃતિઓ સાથે Catalogus Catalogarum મા કરેલ છે, પણ તે કૃતિ ઉપલબ્ધ નથી

૭૦૫ મહાનની પેઠે તેના કાકા દેહડનો પુત્ર ધન્યરાજ-ધનરાજ-ધનદ પણ એક નામી વિદ્વાન હતો તેણે ભર્તૃહરિ શતક ત્રયની પેઠે ગુગાઝ ધનદ, નીતિ ધનદ, અને વૈરાગ્ય ધનદ નામના ત્રણ શતક-ધનદત્રિશતી રચેલ છે તે પૈકી નીતિધનદની પ્રશસ્તિ પરથી જણાય છે કે તે તેણે મહાપદ્મમા સ ૧૪૯૦ મા રચેલ છે, વળી તેમા પોતાનો પરિચય આપ્યો છે અને તત્કાલે વિદ્યમાન આચાર્યશ્રી જિન-ભદ્રસરિનું ગ્રંથરણ કરેલ છે કે —

‘જિનવર પદ પૂજમા દત્તચિત્ત, સારા વિત્તવાળો, ખરતર મુનિની શિક્ષાથી જેણે વિશ્વાપકાર શાપેવ છે, તે દેહડના એક વીર એવો ધનરાજ નયવતો છે કે જેના નામથી આ નયધનદ-નીતિધનદ રોકે છે ૨

‘સ પ્રતિ ભક્તોના ચિંતામણિ રૂપ તપશ્ચર્યાથી જેમણે છદ્મને ત્રાસ આપ્યો છે, જે દયાના ઉદયવાળા, સર્વ લોકને પ્રસન્ન રાખનાર, સિદ્ધ અને ગુરૂવર્ય જિનમદ્વસરિ સપ્રતિ વર્તે છે ૬૪

‘જગતમા પ્રસિદ્ધ નામવાળા ધર્મકર્માધિપરી કુલમા ગૂર્ધ રૂપ બુદ્ધેશ્વ (હજણ) નામના મત્રી થયા કે જેની કીર્તિ અદ્ધ જેવી નિર્મલ હતી તેને બાધુત્વ અને વિનયવાળા છ પુત્રો થયા તેમા આજુડ પછી ખાડડ સધપાલ, ધીર દેહડ, પદ્માકર, આલડ અને ગુણી ખાડુ નયા ૯૫-૯૭

‘મહાપદ્મમા ગુર્જર પાતસાહનો ગર્વ તોડનાર ગોરી વરાનો યવન નરપતિ શ્રીમદ્ આલમસાહ રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે તેનો મત્રી દેહડ કે જે સત્પુરોના દિનમણિનું બિરદા ધરાવતો સર્વ તીર્થકરોના ચરિત્રો ખરતર મુનિઓની પારોથી સામળી તરવોપદેશ પ્રાપ્ત કરતો હતો તેને સાધ્વી ગાગા-દેવીથી ધનેસ નામનો પુત્ર થયો કે જેણે ત્રિશતિ-શબ્દ નીતિ વૈરાગ્ય રાગ-ગમ રચ્યા મહાપદ્મમા દેહડના પુત્ર ધનપતિએ સ ૧૪૯૦ ના વૈશાખ શુક્લપદે જુદરપતિવારે આ ગ્રંથની પ્રતિષ્ઠા કરી’ ૮૮-૧૦૧

પામે વિદ્વજોષી યમ ગ્દી દની ત્યાગે બાદશાહે મહનને કહ્યું કે
 'મે કાદબરીની ધાત્રી પ્રગમા સાબળા છે તો તેની કયા સાબળાનાં
 અને ખડુ મન થયું છે પરંતુ ગજકાર્યમા પ્રવૃત્ત ગ્દેવાથી એ મોટા
 પુસ્તકને સાબળવા જેટલો મમય નથી તો તમે ખડુ મોટા વિદ્વાન
 છો તો, તેનો મરોપ ગ્ગી સભળાવો તો સાગ' આ હૃદયની તૃપ્તિ
 અર્થે મહને આ અથ મરોપમા અનુ'ટપ્ સ્તોકમા ૪ પરિચ્છેદમા ગ્ગ્યો
 ૫ ચ્દ્રવિજય-એક વાગ પર્ણિમાદિને સાયકાયે મહન પદાને આગણે
 એમ દતો સાદિત્યનાનાં ચાલી ગ્દી દની ત્યા ચ્દ્રો'ય થયો ચ્દ્રમા
 કવિઓ પગમપ્રિય વિષય એટલે મહને કેટલાયે સ્તોક તેના વર્ણનના
 ગ્ગ્યા ને તેમા ચ્દ્રના ઉદયથી તે અસ્ત સુધીની લુદી લુદી ડગાઓનું
 લલિત પદમા વર્ણન કર્યું અસ્ત વખતે ઉદય ખિન્ન થતા બોલી ઉઠ્યો
 'સૂર્યની પેઠે બમાણુ કરતા ચ્દ્રનો પાંચ અધ પાત થયો' સૂર્યના
 કિરણોથી તાડિત યમ ચ્દ્રમા બાગતો દતો ને સૂર્યે તે કાતિલીન
 કરી સમુદ્રમા નાખી દીધો એમ વિચારતા સૂર્ય પર પોતાને ક્રોધ
 આવ્યો પોતાના પ્રીતિ પાત્ર ચ્દ્રમાના વિજયને માટે તેણે આ ચ્દ્ર-
 વિજય નામનો એક પ્રમથ બે પદનમા-૧૪૧ પદ ૩૫૧ લલિત કાવ્યમા
 ગ્ગ્યો કે જેમા ચ્દ્રમાનું સૂર્ય માથે સુદ્ધ વગની તેને દગની પત્રી
 ઉદયાચલપર ઉદય થવાનું વર્ણન કર્યું છે તેમા ચ્દ્રમાની ઉત્પત્તિ,
 તેનું સૂર્ય સાથે વેર-તેની માથે સુદ્ધ, ચ્દ્રમાનો વિજય અને નારાઓ
 સાથે તેનો વિદાગ મનાવેલ છે ૬ અવલકારમહન-માદિત્ય ગાસ્ત્રનો
 પાત્ર પરિચ્છેદમા અથ છે કાવ્યના લક્ષણ, તેના ભેદ અને રીતિઓ,
 કાવ્યના દોષો તથા ગુણો, ગ્ગસ અને અવકારોનું તેમા વર્ણન છે ૭
 શૃંગારમહન-શૃંગારસના પરચુટણ ૧૦૮ શ્લોક છે, ૮ સંગીતમહન
 અને ૯ ઉપસર્ગમહન એ બેના નામ પરથી તેમા અનુક્રમે સંગીત
 અને ઉપસર્ગોનું વર્ણન હોવાનું પ્રતીત થાય છે આ બધા મહને
 પોતેજ લખાવેલા હોય તેમ સ ૧૫૦૪ મા કાયસ્થ વિનાયકદાસના
 હાથની તાડપત્ર પરની પ્રતો પાટણ વાડીનાથ પાર્શ્વનાથ મદિરના

ભગવતીમૂત્રપુસ્તક નિજ પુણ્યાર્થ લિખાપિત ' આ પત્રી મડનની પ્રશરિત સારસ્વત મડનમા પહેલા ત્રણ પદ (છેલ્લા પાદ સિવાય)મા મૂકી છે ને પછી ચોથુ પદ ઉમેરેલું છે પત્રી ગદ્યમા જણાવ્યું છે કે ' શ્રીમાલિદ્વાતિમડનેન મનેશ્વર શ્રી મડનેન સં શ્રી ધનરાજ મ ખીમરાજ મ ઉદયરાજ । સ મડનપુત્ર સ પૂજા મ શ્રી મ મગ્રામ મ શ્રીમાલ પ્રમુખપરિવારપરિવૃત્તેન સકલસિદ્ધાન્તપુસ્તકાનિ લેખયાચક્રાણાનિ ॥ શ્રી '—આ પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બધા સિદ્ધાંતો લખાયા હતા અને મડનને ચાર પુત્રો થયા હતા.

૭૦૭ અપભ્રંશ સાહિત્ય—મા જયશંખરસૂરિના શિષ્યકૃત શીનમંધિ, હેમસાગૃત ઉપદેશમંધિ, સોમસુન્દર શિષ્ય વિશાલરાજ-સૂરિના શિષ્ય કૃત તપમંધિ તેમજ કેશી-ગોવત્તમમંધિ અને અન્ય નાની નાની કૃતિઓ નામે મહાવીરચરિત્ર, મૃગાપુત્ર કુલક, ઋષભ-ધવન, ઋષભ પચકસ્થાણુક અને સ્તુતિસ્તોત્રાદિ મળી આવે છે અત્યારસુનીના દુર્લભથી અપભ્રંશ સાહિત્ય અગાત હતું પણ હવે લક્ષ જતા થોડાધોડા થાય આવ્યું છે અને વિશેષ પણ હસ્તગત થશે જે ઉપન્યાસ છે તેમા વપરાયેલા છદો તથા વ્યાકરણોના પ્રયોગો વિશે ભાષાશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ઘણું લખી-મેળની શકાય.

૭૦૮ ગૂજરાતી ભાષા સાહિત્ય—પર આવતા ગૂજરાતી ગદ્યમાં મ ૧૪૭૮ મા ઉક્ત માણિક્ય (ચદ્ર) સૂરિએ પૃતીચદ્ર ચરિત્ર (વાઝિનાસ) ધણી સુદર, હૃદયગમ અને રસભરી ખાનીમા રચ્યું (મુદ્રિત-પ્રાં ૭ કા. મં.) આ યુગકાર સોમસુન્દરસૂરિએ તો અનેક જૈન ગ્રંથો પર 'જાણાવમોર્ધ'—ગદ્યાનુવાદ લખ્યા —ઉપદેશમાલા પર (મં ૧૪૮૫), યોગશાસ્ત્ર પર, પડાવસ્મક પર, આરાધના પતાકા પર નવનત્વ પર, નેમિચંદ્ર ભઝારીકૃત પદીચતક પર (મં ૧૪૮૬ મા) જાણાવમોર્ધ ગ્યા ઉક્ત મુનિમુદ્ગ સૂરિએ યોગશાસ્ત્ર-ચતુર્થપ્રકાશ પર મ ૧૪૮૭ મા, તથા તે વર્ષમા ખ જિનસાગર સૂરિએ ઉક્ત ચક્રીનતક પર, ૮૬ તપા રત્નસિદ્ધ સૂરિશિષ્ય દયાસિદ્ધ ગણિએ સમદલી

વૈગ્ય ધન નામના તૃતીય ગનકના બીજા શ્લોકમા પોતે
કહેવું છે કે —

શ્રીમાલ શ્રીવિશલ ચરતરુનિગોડધીનધમાપચાર

પારાવારાન્યતીરગ્રપુરદુરચરા દાનમાનવન્તુ ।

નાનાવિદ્યાવિનોસ્તુરદનલગ્નમ પામરૂપાનિગાગો

જીયાન્ પયો ધોગ ગમગામિદ વસ્તુ ગામ્ના વિભાતિ ॥

—શ્રીમાલ (કુશળ), શ્રીધી વિશાલ, ખરતરુનિ પારોળી ધર્મોપચાર જેલે
શ્રીમેલ છે એવો, જેનો વગ સુમુદ્રના બીજા તીરથી ધને દૂર દેવારો છે, જે
દાનના સત્તાનોનો બાધુ છે, જે વિવિધ વિદ્યાના વિનોન્મા મુશ્કેલી નિર્મલ
શ્રાંતિ ધરાવે છે, જે તમોદેવના અપથી મુશ્કેલી છે એવો ધન્ય ધનેય જીવો, કે
જેના નામથી આ શમગત્ત થોડો છે

આ ત્રણે ચત્રકેને અને એમાં જણાવેલું છે કે 'તથ તિદ્ધતર
ચરતરામ્નાય મોન વજાવનસ શ્રીમાલ કુન્ન નિલ્લ સપપાલ ધીમદ્ દેહ-
હાત્મજ વિવિધ વિરદરાજી વિરાજમાન સપપતિ શ્રી ધનદરાજ વિરચિતે'—
આ ત્રણે ચત્રકે કાન્યમાલા ગુરુક ૧૩ માં મુદ્રિત છે

૭૦૬ આ ભાષ્યોએ જિનભદ્રસૂત્રિના ઉપદેશથી એક વિશાલ
મિદ્ધાન્ત-કોશ બનાવ્યો હતો આજે તે સિદ્ધાન્ત-કોશ વિદ્યમાન
નથી પાટણનો એક ભાગ કે જે સાગગગ્ગના ઉપાશ્રયમાં રક્ષિત
છે તેમાં ભગવતીમૂત્ર (મૂલમાત્ર)ની પ્રતિ છે કે જે મડનના સિદ્ધા-
ન્તકોશની છે તેમાં જણાવ્યું છે કે —

‘મં ૧૫૦૩ વૈતાળ મુદિ ૧ પ્રતિપત્તિયૌ રવિ દિને અગ્રેહ શ્રી
મધ્યભતીર્થ ૪૯૦ શ્રી ખરનગગગ્ગે શ્રી જિનગજસૂત્રિ પદે શ્રી જિન-
ભદ્રસૂત્રીશ્વગણામુપગેન શ્રી શ્રીમાત્રચાતીય સં માડણ મં ધનરાજ

૪૯૦ મડનનો નિવાસ માડવગડમાં દોવાથી પુસ્તકભંડાર પણ ત્યાં
સ્થાપિત કર્યો હોવો જોઈએ આ પુસ્તક ખલાતમાં લખાવાનું કારણ એ
જણાય છે કે સર્વ પુસ્તકો જિનભદ્રસૂત્રિની દેખરેખ નીચે લખાતા હતા અને
આ સૂત્રિનો તે જખતે ખલાતમાં વાસ દોવાથી આ પુસ્તક ત્યાં લખાયું

તેજવર્ધન કૃત ભરતબાહુબલી રાસ, મહાલિક કૃત પેયડરાસ (કે જેમા ઐતિહાસિક પૃથ્વીધર-પેયડ નામના સંઘપતિના સુકૃત્યોનું વર્ણન છે), સર્વાનન્દસુરિ કૃત મગલકલશ રાસ, ઉક્ત માણિક્યમુદર સુરિ શિષ્ય જયવલ્લભ કૃત સ્થૂનભદ્ર બાસરીઓ, ને ધન્તા અણુગારનો રાસ, અને સોમસુન્દરસુરિના શિષ્ય રત્નમહાનગણિ કૃત નેમિનાથ નવરમ કાગ અને નારી નિરાસ રાસ આ પૈકી ઐતિહાસિક પ્રમંથની ગરજ સારે એવા-ગસો વસ્તુપાલતેજપાત્ર રાસ અને પેયડ રાસ છે

૭૧૦ અત્યારસુધીની શોધ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ નરસિંહ મહેતાનો હાગપ્રમગ મ ૧૫૧૨ નો છે અને તેથી તે નાગર કવિનો જન્મ મ ૧૪૭૦ માં મૂકાય છે તેમના કાવ્યોનો ઉદ્ભવ ૧૫૦૦ પછી ગતી રાકાય તો તેના યુગ પહેલાં જૈન કવિઓએ બાપા કાવ્યસાહિત્ય એકધુ હતું તેમના જૂના કાવ્યો ઉપર જણાવ્યા છે અને તેની જૂની પ્રતિઓ પણ લભ્ય થાય છે નરસિંહ મહેતાના જે કાવ્યો હાલ છપાયા છે તે મરકારેલી-નાળીખુડી સાકસુદ કરેલી વર્તમાન બાપામા છે મૂળ બાપાનું નામનિશાન મળવું દુર્લભ છે નરસિંહ મહેતાને ગૂજરાતી આઘ કવિ લગભગ હમણાં સુધી કહેવામાં આવતા હતા, પણ હાલમાં તે પહેલાં થયેલા સાગ સરકારી અને મોટી કૃતિઓ ગ્યનારા જૈન કવિઓ મળી આવેલા છે તેથી હવે નરસિંહ મહેતાનું ગૂજરાતી બાપાના 'આઘકવિ'નું પદ ધ્રુવ રહી શકે તેમ નથી

૭૧૧ રા કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી જણાવે છે કે "ગુજરાતી સાહિત્યના મધ્ય યુગ અને તેની પણ પૂર્વના યુગ માટે આજથી પચ્ચીસ વર્ષ પર જે જે અભિપ્રાયો બંધાયેલા તે, નવા નવા પુસ્તકો દ્વારા લાગવાથી કામકામે બદલાતા ગયા છે દાખલા તરીકે નરસિંહ મહેતાને આદિ કવિનું સ્થાન આપવામાં આવતું, અને સાથે સાથે એવા પણ અભિપ્રાય આપવામાં આવતા કે નરસિંહ મહેતાના સમય પહેલાં ગુજરાતી સાહિત્ય હતુંજ નહીં, તેનો આગલ નરસિંહ મહેતાથીજ થયો-એ અભિપ્રાય બુદ્ધભરેલો માધ્યમ પડ્યો છેધબા

પર ન ૧૪૯૭ માં અને ક્ષેત્રમમામ પર મં ૧૫૨૯ માં, ત જ્ય-
ચંદ્ર મુગિ શિ હેમદસ ગણિએ પડાવમ્યક પર મં ૧૫૦૧ માં,
અને તેજ વર્ષમા ૧૬ તપા ગલમિદમુગિ શિષ્ય માણિકમુંદર ગણિએ
મનારી હેમચંદ્રમુગિ કૃત ભવભાવના મુત્ર પર દેવકુલ પાટકમા-
ખાનાવમેધ ગમ્યા આ મર્વે પદમા શતકમા વખગતી ભાગા પર
ખગે પ્રકાશ નાખે તેમ છે

૭૦૯ ગૂજરાતી કાવ્ય માહિત્ય-પર આવના જણાય છે
કે પદમા શતકમા મયેના જન કવિઓ પૈમના મોટા ભાગે દૃક
કાવ્યો ગમ્યા જણાયા છે-નેમા કેટલાક તો મનવનો-મુનિ (દેવ-રન-
ગુની) રૂપે છે, અને તેના પ્રથમાધમા ગમાયેલી કૃતિઓ જણાવી
ગયા હીએ, અને ઉત્તરાર્ધમા-આ યુગમા ખામ પ્રધાન અને ધ્યાન
ખેચે તેવી નીચે પ્રમાણે છે —

ઉક્ત આ જયમેખમુગિકૃત ત્રિનુનદીપક પ્રગધ-(પરમદસ
પ્રગધ-પ્રભોધચિતામણિ ચોપર્ધ, અતઃ મ ચોપર્ધ), ૫૮ કહીનો નેમિ-
નાય ફાગ તથા કેટલાય સ્તવનો, સોમનુદકૃત આરાધના રાસ અને
સ્થંભિભદ્ર ફાગ મ. ૧૪૮૧, પિપનગચ્છના નીરપ્રજમુરિશિ હીંગ
નદ મુગિના વમ્ભુપાવ તેજપાવ ગસ મ ૧૮૮૪, વિદ્યાવિનાસ પવાડો
મ ૧૪૮૫, દશાર્જુભદ્ર રામ, જખ્ખ્યામી નિવાહયો માચોરમા મં ૧૪૯૫,
કલિદાળ રાસ વગેરે, ઉક્ત ખ જયસાગરમુગિ કૃત જિનકુશતમુગિ-
ચતુષ્પદી મં ૧૪૮૧, ચૈત્યપગિપાટી મં ૧૪૮૭, નગકોટ તીર્થ
પગિપાટિ, અને વજ્રમ્યામી ગુર ગમ મ ૧૪૮૯ જનાગદમા, માંડણશ્રાવક
કૃત સિદ્ધચક્ર-શ્રીપાત્ર ગસ મં ૧૮૯૮, ચ પા કૃત નનચરિત્ર, મેના
કૃત તીર્થમાળા સ્તવન, તથા રાણકપુર સ્તવન મં ૧૪૯૯,
તેજ વર્ષમા દેવગ્લનમુરિ ફાગ તેના એક શિષ્ય કૃત, તથા
વડતપ ગચ્છના સાધુકીર્તિ કૃત મત્સ્યોદ્ધકુમાર રાસ, વિક્રમચરિત્ર
કુમાર રાસ મં ૧૪૯૯, તથા ગુણમ્યાનક વિચાર ચોપર્ધ,

૭૧૭ 'આ કાવ્યમા પહેલ વહેલા પદ મળે છે પદનુંજ ખીચુ નામ દેશી છે માર્ગ અને દેશી એ બે નામો અનુક્રમે પિંગળને અનુસરીને લખાયેલી કવિતાને અને લોકરાહોને અનુસરીને લખાયેલી કવિતાને આપવામા આવ્યા છે તેનો આરભ ચૌધમા સૈકાથી થયેનો જેવામા આવે છે દેશીનુ આપણે સ્થૂન પૃથક્કરણ કરીએ પદમા નગસિંહના ત્રણ કાવ્યો લખાએના છે ગોવિંદગમન, સુરતમગ્રામ, અને મુદામાચરિત્ર નગસિંહ મહેતાના 'પ્રભાતિયા' જહેવાય છે તે રાગનું નામ નથી પણ પ્રભાતમા એ પદ ગાવામા આવતા હોવાથી તે નામ અપાયુ છે એને આપણે હાન બૂલણા છદ એવુ નાન આપીએ છીએ એથે બૂધ છે દેશીને માર્ગનું નામ આપી શકીએ નહિ. '૪૯૪.

આ પદ-દેશી રાગો જયજેખરસગિ પહેલા પણ (એટલે અનન્ય નરસિંહ મહેતા પહેલા) જૈન કવિઓએ વાપર્યા છે ને ત્યાર પછી વાપર્યજ ગયા છે તે દાખવાથી ખતાવી શકાય તેમ છે

૭૧૮ આ યુગના ગૂજરાતી જૈન કવિઓની કૃતિઓમાથી કાવ્યના નમુના અત્રે સ્વલ્પમંકાચને લીધે આપી નથી શકાયા જેમને થોડા નમુના જેવા હોય તે મારા લેખ નામે 'વિક્રમ ૧૫ મા સૈકાના કેટલાંક જૈન કવિઓની કાવ્ય પ્રમાદી'માથી ૪૯૫મેજની શકશે દરેક યુગના કવિઓના નમુના હવે પછી જૈન ગૂર્જર પદસાહિત્ય મંમંધી નિમ્તારથી નિમધ લખાનાર છે તેમા અપાગે

૪૯૪ વસ્ત સાક્ષરશ્રી દુવનાજ બાપણનો સાર 'બુદ્ધિપ્રકાશ' ફેલુ ૧૮૨૬ 'પદ્મધની કરોતી અને બીજા પ્રગો' વિશેષ માટે જુઓ અમારા મિત્ર રા મનુષાવનો લેખ 'આપણી દેગીએ અને પ્રાચીન લોકસંગીત' -ગુણ-સુન્દરી, મે ૧૯૩૦

૪૯૫ 'સારસા'નો ત્રીજો અકબને ૧૯૨૭ પ ૧૦૦૩ 'જૈનયુગ' કાર્તિક -માસવાર સ ૧૯૮૩ પ ૧૯૬

પ્રાચીન કાવ્યો જે અપ્રમિદ પદી રહેવા તે પ્રમિદિમા આવવાથી
 લુપ્તા અભિપ્રાય ફેરવી નવા બાનવામા આન્યા છે, અને દાન જે
 અભિપ્રાય મધાયા છે તે પગુ ગ્યાયી નથી, કાવ્ય દલ્લુ જૈન બકા-
 રોમા અને જૈનેનું વ્યક્તિઓના કમળમા એટલા બધા અપ્રમિદ
 લેખો પદી રહેવા છે કે તે જેમ જેમ પ્રસિદ્ધ થના જશે તેમ તેમ
 દાસ બાધેના અભિપ્રાય પણ ફેરવના પડશે આપના લુપ્તા સાદિત્ય
 મનને દાનનો જમાનો અનિશ્ચિનપણો-transitional period
 નો-છે .." ૧૯૧

૭૧૨ જયજોષને મગધનમા પ્રમોધચિનામતી એક રૂપક
 (allegory) તરીકે સ ૧૪૬૨મા ગ્યેતો જણાવી ગયા છીએ તેનું
 વિષયનો પણ અનુદાન કૃતિ તરીકે તેમણે ત્રિભુવનદીપક પ્રમુદ અથવા
 પરમદસ પ્રમુદ-પ્રમોધચિનામતી ચોપડી એ નામનો પ્રથમ ગ્યેન છે કે જે
 વિદ્યમંત્રી પદ્મી ગનાધીના ઉત્તરાર્ધના પ્રાગ્બની ગુજગતી ભાષાનો અવિકલ
 નમુનો પુરો પાડે છે જે કે તે પોતાના સમૃદ્ધ મથ નામે 'પ્રમો
 ધચિનામલિ' નાજ વિષયનું પ્રતિપાદન કરે છે, જના ભાષાનો પ્રવાદ
 અનુદાન અખંડિત અને સ્વાભાવિકપણે રહે છે તેમજ પ્રમોધચિનામદય
 જેવા પરમવાદીઓના વાક્યપ્રદાશના પ્રતિકારરૂપ, લોકપ્રચલિત પાખડ
 અને લોકોત્તર ધર્મના સત્ય અવરૂપને પ્રકાશિત કરવા માટે રચાયેલો છે
 આ ઉપગ્રથી ધર્મશુદ્ધિ-પાપશુદ્ધિ ગતિ આદિ કૃતિઓ પત્રીના સમ-
 યમા થઈ છે આ પ્રમુદની પ્રાચીન ગુદ્ધ ભાષા જોના તે ૧૫ મા
 મૈકામા થયેલ માનવામા આનના નગસિદ્ધ મહેતા, ભાનુજી, મીગ-
 બાઈ આદિની ગુજગતી ભાષા અર્વાચીન જણાઈ આવે છે આમા
 જુની ગુજગતી છે અને અનેક જગે જોના કે દૂદા, દૂપદ, એકતાલી
 ચોપડી, વસ્તુ, સરસ્વતી ધડિત, હપય, ગુજરી વગેરેમા, પ્રાસગિક
 વ્યાવહારિક પ્રમોધ સાથે પરમદસ અથવા આત્મગજનું ચરિત્ર પ્રકટ

૭૧૭ 'આ કાવ્યમા પહેલ વહેલા પદ મળે છે પદનું જ ખીન્ન નામ દેશી છે માર્ગ અને દેશી એ બે નામો અનુક્રમે પિંગળને અનુમગીને લખાયેલી કવિનાને અને લોકરાહોને અનુસરીને લખાયેલી કવિનાને આપનામા આવ્યા છે તેનો આરભ ચૌદમા સૈકાથી થયેનો જોવામા આવે છે દેશીનું આપણે સ્થૂલ પૃથક્કરણ કરીએ પ"મા નગસિંહના ત્રણ કાવ્યો લખાએના છે ગોવિંદગમન, સુરતસપ્તમ, અને મુદામાચરિત્ર નગસિંહ મહેતાના 'પ્રભાતિયા' જહેવાય છે તે રાગનું નામ નથી પણ પ્રભાતમા એ પદ ગાવામા આવતા હોવાથી તે નામ અપાયુ છે એને આપણે હાય જૂલણા છદ એવું નાન આપીએ છીએ એથે જૂલ છે દેશીને માર્ગનું નામ આપી શકીએ નહિ, '૪૯૪.

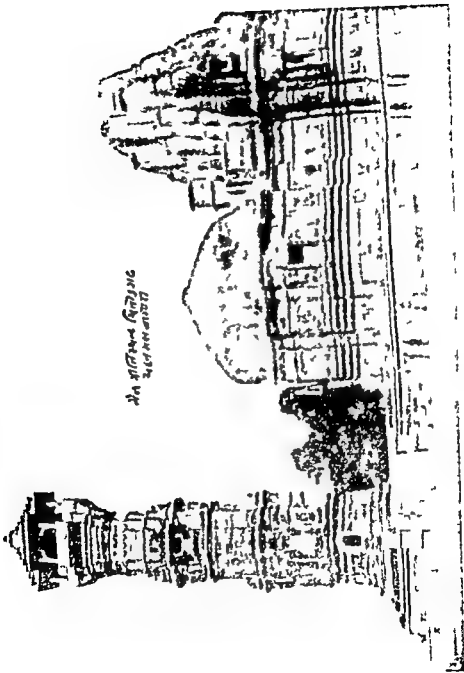
આ પદ-દેશી રાગો જયશંખરમુગ્ધિ પહેલા પછી (એટલે અન્ય નગસિંહ મહેતા પહેલા) જૈન કવિઓએ વાપર્યાં છે ને ત્યાર પછી વાપર્યજ ગયા છે તે દાખવાથી ખતારી શકાય તેમ છે

૭૧૮ આ યુગના ગૂજરાતી જૈન કવિઓની કૃતિઓમાથી કાવ્યના નમુના અને સ્વલ્પમંકાચને લીધે આપી નથી શકાયા જેમને થોડા નમુના જેવા હોય તે મારા લેખ નામે 'નિકમ ૧૫ મા સૈકાના કેટલાક જૈન કવિઓની કાવ્ય પ્રમાદી'માથી ૪૯૫મેળવી શકશે દરેક યુગના કવિઓના નમુના હવે પછી જૈન ગૂર્જર પદસાહિત્ય સંબંધી વિસ્તારથી નિર્મધ લખાનાર છે તેમા અપાજ

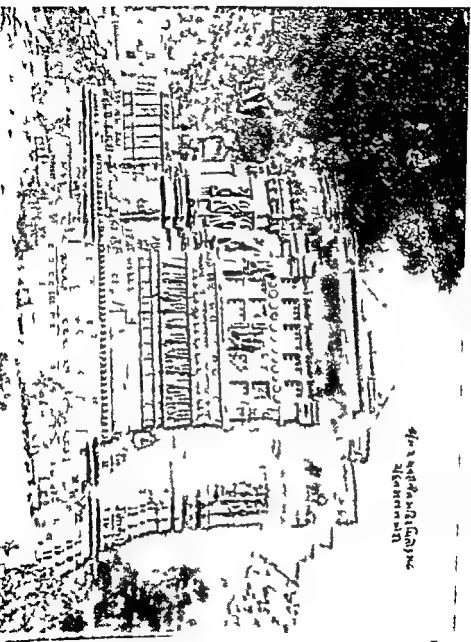
૪૬૪ ઉક્ત સાક્ષરશી કુવનાજ બાપજીનો સાર 'બુદ્ધિપ્રકાશ' ફેબ્રુ ૧૯૨૬ 'પદ્યબંધની ઠસોગી અને બીજા પ્રશ્નો' વિશેષ માટે જુઓ અમારા મિત્ર શા મનુલાલનો લેખ 'આપણી દેશીએ' અને પ્રાચીન લોકસંગીત - ગુણ-સુન્દરી, મે ૧૯૩૦

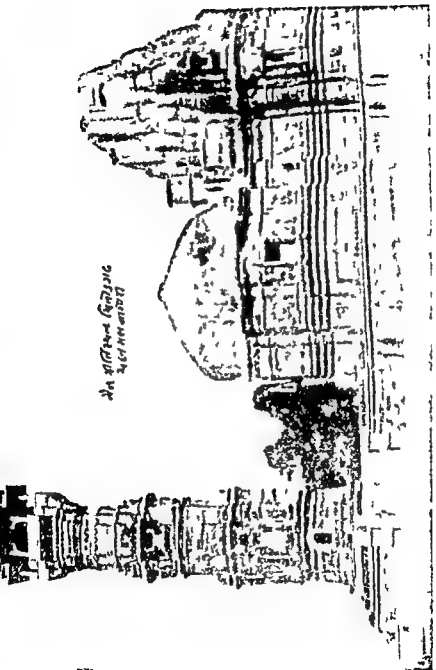
૪૯૫ 'સારસ'નો ત્રીજો અંક બને. ૧૯૨૭ પ. ૧૯૦૩ 'જૈનયુગ' દાર્શિક - માગસર સ ૧૯૮૩ પ ૧૬૬

המבנה החדש
המבנה החדש

श्री २ अक्षरानिर्दिष्टम्
अक्षरानिर्दिष्टम्

પ્રકરણ ૪ થું.

વિક્રમ મોળામુ ગતક [મ. ૧૫૦૨ ધી ૧૬૦૦]
ઐતિહાસિક ઘટનાઓ.

ધ્રેય ધીર્ધર્મબીજ વિમલમનિશ્વરમારતક્ષેત્રપાત્ર્યાં

યેનોત્ત યદ્ યુગાદાં તદતુ વિજલમદ ગોરગૈ સિદ્ધમેતત્ ।

પ્રાદિં ચ પ્રાપિ તગૈ મુશ્નમુદગૈ રતાધિતેડયાપિ દયા—

દાધિવ્યાધિવ્યપાય પરમમુગ્ધફલ નાનિત્ સ્નાત્ સ ઝિઘ્યૈ ॥

—જેલે વિમલમતિ જુદનુ ભારતગ્ન બુધિમા યુગની આદિમા ક'યા-
લુશીનુ ધર્મબીજ વાગ્યુ અને ત્યાર પછી તે બીજ પોતાના જન્મલત ગોરસ
(ભૂમિરસ, વાણીરસ) વડે તેના કાતા મુક્તિનુશોના સમુદાયથી સંપાદિ પ્રીતી
પામ્યુ તે નામિતજન-ત્રકપત્તદેવ આધિગાધિના નામ રૂપ પરમમુખ કૃષ્ણ
અ પો અને આપણી સિદ્ધિ અર્થ થાઓ.

(મોમચારિત્રચક્રિત ગુરુચરનામ્ ૬૦૫ સ ૧૫૪૧)

૭૧૯ સ ૧૫૦૫ મા ગા. કુબા (કુબાકર્ણ) ના ભડારી
(કાનાધ્યક્ષ) વેનાકે ગાતિનાથ તીર્થકરનું અષ્ટાપદ નામક જૈનમંદિર
ચિતોડમા બધાવ્યુ કે જેની પ્રતિષ્ઠા ખ જિનમેન(?)સગિએ કરી હતી
કે જેને હાથ 'શુભાગ આવડી-સિંગાગ્યોગી' કહેવામા આવે છે ૪૧૧
તેને પ્રથમ ચાર દાગ હતા તેમા બે દાર નુદર કોટેલી જાળાઓ બેસાડી
૮ વામા આવ્યા છે સ ૧૫૦૬ ના વર્ષમા મહાગણા કુબાકર્ણ
અ ખુના જૈન યાનિકો પામેથી મુકડ વનાવુ વગેરે ન લેના અને
તેનનુ મહાપુ કુવા મમધી વખી આપેલુ વ્યવસ્થાપત્ર લૂણિગવસહિના

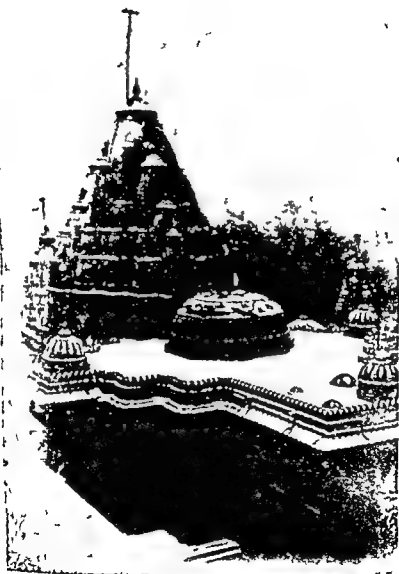
૪૬૬ લોકો દહે છે કે અહીં રાણા કુબાની રાજકુમારીનો વિવાહ થયો
હોતો તેની આ ચોરી છે, પણ તે ખૂલ છે, કારણકે તેનો શિલાલેખ હજી
જૈનમંદિરની સાક્ષી પૂરે છે આજીજી રા ઇ પહવા ખડ પૂ ૩૫૬ અને
બીજો ખડ પૂ ૬૨૫ દિપ્પણ રાજપુતાના મ્યુઝિયમ રીપોર્ટ સન ૧૯૨૦-
૨૧ પૂ. ૫ લેખસખ્યા ૧૦

માર (અમિન) સમગી દિને ગુરવારે જૂનાગઢના ગઝ માંડલિકે રત્ન (મિદ)મુગિના પગલિયેકના અવમરે પચમી અષ્ટમી ચતુર્દશી દિનેમા સર્વ જીવની અમારિ કમી, તેની પદેના એકાદવી અને અમાના-સ્થામા તેનું પાવન થનું દનું 'વસ્તે' ગઝના સમયમા મં ૧૫૦૯

નામના અધિમરીના હડેવાથી, તેના પર કૃપા-કૃપ-ર દરીને જિડો-તે તિદિર-તેનું મુમતુ-નુમંતુ, જોડાંતુ પચે-પાલ્યુ નય માગવાન લલિ-મામી ન સ' ડપગિ-કપર નેમની વ્યાખ્યા જુઓ ગયા ઉધારા-મયા ધારણ કરી, 'દયા મયા' કરી, કૃપા કરી મુમતી-મુમિ, ૧૨ કીધી-કરી યાપુ-યાપુ, સ્થાપુ આપાટ-નિયમ. નુરિદિ-દારમી નરદ (૧) નિયમનો લેખ રોપાવી-રોપી, હમી કરી (સ રોપિયા, પ્રાકૃત સસ્કૃત રોપાપિતા) લોપિસિ-લોપરો નિ-તેને (કર્મદારક) બા ધર-નોડવાના લાગિસિ-લાગરો અનિ-અને (સ અન્યત્) સહ-સહ, યાત્રિકોનો સમૂહ અવિસદ-આવરો સસ્કૃત સમ-આવિધ્યતિ (૧) સ-તે કંધુ (સસ્કૃત પદિઃ)-કંદીક, જે આનાની લગભગ હિ મતનો ચાદીનો સિકકો અથલેથરિ, ભદારિ, સનિધાનિ-એમા 'હ' અધિકરણ દારક છે ડુમાગ (સ ડિમગિલી) એ પદિના પાથ (કપિયાના ૪૦) એવા એક તાખાનો સિકકો મુમિયઈ-મૂકરો (મરખાવો મુમતુ, અવિસઈ) દુએ-દુત-શિલાવેજો અને તામપરોમા ને અધિ-મરી દ્વારા રાજસા અપાઈ હોય તેનું નામ 'દુત' હવે એમ કહીને લખાતુ હતુ તેનો અપભ્રંસ દુએ, દુવે યા દુમે પ્રત, પળીના લેખો પદો આદિમા આવે છે આ લેખના દુએ યા દુતક સ્વય રાજા કુમાજ છે દોસી મજુ-આ લેખનો લેખક હરો ઓઝાછનો લેખ અનંદ નિકમ સ નતૂકી કલપના' ના પ્ર પ્ર ૧, પૃ ૪૫૦-૪૫૨

૧૬૮ આ સળધીનો મોગિ શિલાવેજ જૂનાગઢના ઉપરકોટમા ગઢમા એક શિલાપદ છે તેમા છે કે ને મારી ગિરનાર યાત્રાના અવસર તા ૩૦-૬-૨૯ ને દિને ગે ભાગ્યે જુઓ હવારી લીધો તેમાથી નીચેનું પ્રસ્તુત નેટલું મૂકલ છે

'સ્વસ્તિ શ્રી સવત્ ૧૫૦૭ વર્ષ માધ સપ્તમી દિને ગુરવારે શ્રી રાજાશ્રી મેલમદે સુત રાજલશ્રી મહિપાલદે સુત શ્રી મહાવિજ પ્રભુજી સંવર્ણવકરજીકરણતપરેજી ઓદાર્ય ગામીર્ય ચાતુર્ય ચોર્યાદિ ગુણરત્ન રત્ન(સિદ્ધ) સૂરીજી પદ્માભિષેકાવસરે સ્તભતીર્ય વારતવ્ય સાં દેવા સુત હોસા સુત રાજકુલીન સમસ્તજીવઅસયદાનકરણ કારકેજી પચમી અષ્ટમી ચતુર્દશીદિનેષુ સંવર્ણવ અમારિ દારિતા । રાજ નવર સિદ્ધાસનો

ગિરનારપરની સગ્રામ મોનીની ઢુક
[જેન મરતી વાચનમાળાના મોજન્યથી]

ગિરનારપરની સગ્રામ સોનીની દૃષ્ટ

માવ શુદ્ધ ૫ ને દિને, વિમલનાથનો પ્રાસાદ સ્તબતીર્થવાસી બ્ર-
 શાણુરાજે બધાવેલો તેમા ઉક્ત બૃહત્ તપાગચ્છના રત્નસિંહસૂરિએ
 પ્રતિષ્ઠા કરી (જૈન ગૂ કવિઓ ભાગ ૨ પૃ ૭૩૮ આ સમ્બંધીનો
 પ્રથમનો અર્ધો મોટો સિનાવેળ માડલિકના રાજવશનું વર્ણનવાળો
 અને પછી શાણુરાજના વર્ણનના બે શ્લોક જણાવી અટકતો અત્યારે
 ગિરનાર પર મેળુદ છે) આ શાણુરાજ તે હરપતિ સઘપતિ કે જેણે
 સ ૧૪૫૨ મા ૭ દેવાલયો સાથે શત્રુજય વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી
 હતી અને જેણે ત્યાં રત્નસિંહસૂરિના અને રત્નચૂના સાધ્વીના પગથા
 પધરાવ્યા હતા તેના નામલહે પત્નીથી થયેલ પુત્ર સનજનસિંહનો
 કૌતુકદેની નામની સ્ત્રીથી થયેલ પુત્ર હતો તેણે મં ૧૫૧૭મા શત્રુજય
 તથા ગિરનાર તીર્થની ૨૪ દેવાલયો સહિત યાત્રા કરી હતી અને
 તેજ વર્ષમા તેના આમહથી જ્ઞાનસાગરમુરિએ ખભાતમા વિમલના-
 થચરિત્ર રચી પૂર્ણ કર્યું હતું (જુઓ તે ચરિત્રનું ભાષાતર પ્ર૦
 આ૦ સભા ભાવ)

૭૨૦ મ ૧૫૧૨મા વાણીઆમા દસા વીસા એવા બેદ
 જાણીના થઇ ગયા હતા અને તેમા આવક અને મૈત્રી (વૈષ્ણવ) બને
 હતા એ તે વર્ષમા રચાયેલા કાન્દક પ્રગથપરથી જણાય છે —

‘વીસા દસા વિગતિ વિસ્તરી, એ આવક નિ એક મહેસરી’

હતા તે બને ખગીદતુ, વેચતુ, પગેશ સાથે જળ અને રથગથી
 વ્યવમાય કરેલો વગેરે અગ્રપરસ વ્યવદાર રાખી સાથેજ કરતા

૭૨૧ તપાગચ્છમા લક્ષ્મીસાગર ચુગિે ગચ્છનાયક પદ સ
 ૧૫૧૭ મા મંયુ તેમનું ચગિત્ર ગુચ્છાણુરત્નાકર કાવ્યમા આપેલું
 છે તેનો સાર અત્રે મૂકવામા આવે છે ‘તેમજે મૂળ મુનિમુંદરસૂરિ

પ્રવિષ્ટેત શ્રી મહાલિક રામધિષેત શ્રી અમારિ પ્રાગ્ તિખિત રવદસ્ત
 લિખિત શ્રી હરિ (૩) સદિત સમચિત । પુરાપિ એકાદશી અમાવાસ્યે પાલ્ય-
 ગાનેસ્ત । સપ્રતિ એતેડ પચમી અષ્ટમી એકાદશી ચતુર્દશી અમાવાસ્યા
 દિનેડ રામધિરાજ શ્રી મહાલિકેલુ સર્વ એવાકયાજુમરિજી સર્વ દુરિત
 દુર્ગોપસર્ગનિર્વારિણી સર્વલ્પઅમારિ કાવ્ય જી મિર વિજયતાં ॥ વગેરે

ગિરનારપરની સત્યામ સોનીની દુક

[સત્યામ સોનીની દુકાન, ગિરનાર, ગુજરાત]

સાથે સત્ર લઈ સિદ્ધાચલ આદિની યાત્રાએ નીકળી ઉપરહટ ગામમાં આવી શુભરત્નવાચકને સ્થરિપદ અપાવ્યું ને પછી પાતશાહનું કર્મમાં લઈ એક લાખ કરતા વધારે દ્રવ્ય ખર્ચી ઉક્ત સિદ્ધાચલની યાત્રા કરી

૭૨૨ દક્ષિણના દેવગિરિના મ ધન્યરાજ અને નગરાજ બંને ભાઈઓએ ગૂજરાત આવી મહિમ્મદ નામના રાજ્યકર્તાનું માન મેળવી વિમનાચલની યાત્રા કરી પાટણુ આતુર્ભાસમાં આવી ત્યાંના સંધને અનેક રીતે સેવા કરી તુબ્ત કર્યો ને સોમજ્ય વાચકને સ્થરિપદ અને તેના શિષ્ય જિનમોમ પડિતને ઉપાધ્યાયપદ પાટણુમાં અપાવ્યા ઉપર્યુક્ત ગૂર્જર રાતિના વણિક સુનતાનના મત્રી મંધરી ગદાએ ૧૨૦ મણુ પીત્તવનું ઋપમદેવનું મિમ કગવી આગૂતા ભીમવિહારમાં ૪૬૯ પ્રતિષ્ઠિત કરાવવા મંધ લઈ ભાનુ (છડરનો ભાણુ) અને લક્ષ (મેવાડનો ભાણુ) ના સત્કાર મેળવી આખૂ જઈ ત્યાં સોમજ્ય સ્થરિપાસે સ. ૧૫૨૫ માં તે અને બીજી મૂર્તિઓ ભીમપ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠિત કરાવી પછી તેના આમદથી સુધાનદનસ્થરિએ જિનમોમ વાચકને સ્વદસ્તે આચાર્યપદવી આપી વળી ત્યાં પાટણુથી સાધારણુ સા. ના પુત્ર હુગરે આવીને જિનહસને વાચક પદ અપાવ્યું અને આખૂલાની સા સહાયે મુમતિસુદરને ઉપાધ્યાયપદ અપાવ્યું પછી ગદરાજ હુગર અને સહકે શરાપક્ષી પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી

૭૨૩ અદમ્મદાવાદના સુસતાનના મત્રી પ્રાગ્નાટ કર્મણુ મંધરી, દશજિનાલપ વડે પૌત્રી કપૂરી સદિત ચતુર્જયની યાત્રા કરનાર ગુજરાજ મધપનિ, દો મદિરાજ. અને દો દેમાં એ ચાર જગ્યાએ

૪૬૬ આ ભીમવિહાર તે આગપરનું ભીમાશાહવાળું ઋપમદેવનું મદિર કે જે પૂર્વે સ. ૧૩૭૩ પછી બનેલું ને 'પીતલદર' એ નામથી ઓળખાતું હતું અને જેનો ઉદ્ધાર સોમશુદરસ્થરિના સમયમાં સુવે કર્યો હતો તેમાં મત્રી સુદરના પુત્ર ઉકલ મદાએ નવી પ્રતિમા બેસાડી તે આજે વિદ્યમાન છે મુનિ કલ્યાણવિજયનો લેખ 'આગૂના જૈન શિષ્યાઓ' - 'જૈન' વા

ગિરનારપરની સત્રામ સોનીની દુક

[જેન ચરતી વાચનમાળાના મોજન્યથી]

સાથે મન વધ સિદ્ધાચન આદિની યાત્રાએ નીડળા ઉબગહદ ગામમાં આવી શુભરત્નવાચકને સૂરિપદ અપાવ્યું ને પછી પાતશાહનું ફરમાન લઈ એક લાખ કરના વધારે દ્રવ્ય ખર્ચા ઉક્ત સિદ્ધાચલની યાત્રા કરી

૭૨૨ દક્ષિણના દેવગિરિના મં ધન્યરાજ અને નગરાજ બંને ભાષ્યોએ ગૃજરાત આવી મહિમ્મદ નામના રાજ્યકર્તાનું માન મેળવી વિમનાચનની યાત્રા કરી પાટણુ ચાતુર્માસમાં આવી ત્યાંના સંધને અનેક રીતે સેવા કરી તુષ્ટ કર્યો ને સોમજ્ય વાચકને સૂરિપદ અને તેના શિષ્ય જિનમોમ પડિતને હિપાધ્યાયપદ પાટણુમાં અપાવ્યા ઉપયુક્ત ગૃજર રાતિના વણિક સુનતાન ॥ મત્રી મધરી ગદાએ ૧૨૦ મણુ પીત્તનનું ઋપભદેવનું મિત્ર કરાવી આપ્યું તાલીમવિહારમાં ૪૬૯ પ્રતિષ્ઠિત કરાવના મધ વર્ષ ભાદ્ર (ઇડરનો ભાણુ) અને લક્ષ (મેવાડનો ભાણુ) ના મહાર મેળવી આજુ જલ ત્યાં સોમજ્ય સૂરિપાસે સ ૧૫૨૫ માં તે અને ખીજી મતિઓ બીમપ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠિત કરાવી પછી તેના આગ્રહથી નુધાનદનસૂરિએ જિનમોમ વાચકને સ્વદરેતે અચાપ રફની આપી નણી ત્યાં પાટણુથી સાધારણ સા ના પુત્ર ગડે આરીતે જિનદસરે નાયક પદ અપાવ્યું અને આજુવામી સા મહારે નુમતિ રાગને હિપાધ્યાયપદ અપાવ્યું પછી મદરાજ હુંગર અને મહારાજાની પાંચનાથની યાત્રા કરી

૭૨૩ અમરમત્રી ના નુનતાનના મત્રી પ્રાગનાદ કર્મણુ સંધરી, (૭૪૧ ૧૧ ૧) રાત્રી કરાવી મદિત શુભજયની યાત્રા કરનાર ગુણુ-જા મહારાજાના મિત્રાજ અને તે હિમા એ ચાર જગ્યાએ

૧ ૫ નામોના ન આગપરનું નીમાસાદવાળું ઋપભદેવનું મ ૧૫ ૨૧ ૧૩૬૩ પછી બનકુ ને પીતલદર એ નામથી જાળ મ આજુના ઉદર મોમમુદર મૂરના સમરમાં સુધે કર્યા હતાં ૭૨૪ ૧૧ ૧૨૫૧ મદા ન ના પીતલમાં બેસાડી તે આજુ વિદ્યમાન ૭ માં ૧૧ ૧૨૫૧ મદા ન ના આજુના જૈન શિષ્યાદેખા 'જૈન' ત્યાં

અદભુતવાચી આવના મોમજ્યસગિને આમદ કરના દરેકના તર-
ફથી અગુરુને મીમમુદ્ર, લમ્બિસમુદ્ર, અમગ્નદિ અને જિનમાણિ
મયો વાગકપ અપાયા ગીગદી ॥ ખીમા નામના મંધપતિએ જિન-
દમનાચક્રો સુગિષ્ણ અપાયા નુકાકના કૃતા નામના સધરીએ
સીરોદીના મોમદેરસગિના શિષ્ય મુગનિ ડુગ્ગને આચાર્યપદ અપાવ્યું

૭૨૪ અકમી(પુર)ના ઉકશવંતીય મોની ઈશ્વર અને પના એ
એ ભાગ્યોએ ઈડગના બાણ રાગ્નના દુર્ગ ઉપગના પ્રાસાદ કરના
વડો પ્રાસાદ કરી તેમા પળા મિમો સાચ અગ્નિનનાથના મિમની
લક્ષ્મીસાગરમુગિ પામે પ્રતિષ્ઠા કરી (મં ૧૫૩૩૧) આ ભાગ્યરાગ્નના
મની કોદાગી ઉદ્દેગવશના શ્રીપાવે નુમનિમાવુને આચાર્યપદરી અપાવી
(અમનાદના) અકમી(પુર)ના ઉકા ઉકેશ નાતીય આ પ પ્રતિષ્ઠા
કરનાર ઈશ્વરના લધુમાધ પના આ પૂર લુગિગ કરેતા ઉત્સવથી
ગજપ્રિય આ ઈડનદિને સુગિષ્ણ અપાયા અદભુતવાદ ॥ મિપમંત્રીએ
'મદમ આ દિદસો નાચકપ' અપાયા પ્રદાન (પાતણપુર)
વાગી ઉકેન ગાનિના ખીમાના પૂર મા ગ્રાએ આગમમદારો વાચ-
કપ અપાવ્યું (મીડર ૧) ભાગ્ય નાગ ॥ મનીકોદારી સાયરે ગ્રાગ્મો-
મો, દગર માના કરાગ દમના સ ધનાએ અનતદમરો આ
આનાપસ્વી ॥ ૫૦ જૂદા મહિડાએ દસર્ન ને વાગકપદ અપાવ્યું આગ
ઈસદુગ-ઈરમા ગળુને સુગિષ્ણ, અને વાગકપદ, આ આદને પ્રવ
તિનીપદ જૂદા જૂદા અપાયા

૭૨૫ ગીગદીમા નક્ષ (લાખા) ગળાના અમાત્યો ને સધ લઈ
સનુત્યની યાના કરી થયેન સધપતિઓ પ્રાં દાં ઉજત અને દાગ્નએ
મોમદેરસગિ માથે શુગપસ્વી પાર્શ્વનાથની સાનદિન સુધી યાના કરી
અને ગીરોદીમાં ૮૪ આયદ પની સદિન મોમજ્યસગિની રેશના માંભાગી

૧ આ સળધી સુધાનદનસગિના શિષ્યે તે સમયે રચેલી 'ઈદરગદ મીત્ય
મરિપાગી' મઠે જુઓ જેનયુગ સ ૧૯૮૫ આદથી ચેનને અઠ ૫ ૩૪૧

અહનત સ્વીકાર્યું મેવાડના કુલઘર્ણુ રાજથી સત્કારિત એવા સંવપતિ જે ધરણાએ રાણપુરમાં ચોમુખ ચૈલ બધાબધુ તેના પ્રથમ ભાઈ રત્ન-સિંહનો સ આલિંગ નામનો પુત્ર થયો તેનો પુત્ર સ સહસા થયો કે જેને માલવાધીશ વ્યાસદીને ધર્મના ભાઈથી અધિક મિત્ર કર્યો હતો તેણે સુમતિસુદર સુરિના ઉપદેશથી લક્ષ(લાખા) રાણાની અનુમતિ લઈ આજૂના અચલદુર્ગ શિખરપર મોટો ચોમુખ પ્રાસાદ કરાવી તેમાં ૧૨૦ મણુ પીતળનું જિનર્જિત કરાવી પ્રતિષ્ઠિત કર્યું

૭૨૬ મઠ ૫ (માડવગઢ) ના સ વેલાએ સુમતિસુદરસુરિના ઉપ-દેશથી જિનયાત્રા માટે સુનતાનનું ફરમાન લઈ સઘ કાઢ્યો ત્યાંથી રતવામ આવના અનેક (૫૨) સઘો મળ્યા પછી ઈલાદુર્ગ (ઈડર) આવતા ગુરૂને વઢી ૭૨૫૬૧૫૨ની યાત્રા કરી ગુણરાજ સઘવીએ ઇદ્રમાલા પહેરી હતી તેવી રીતે વેલાએ અર્જુદતીર્થમાં નર હનર ટકથી ઇદ્રમાલા પહેરી વેનાક અને ધર્મસિંહ આદિએ રાણપુરના ચતુર્મુખ ચૈલમાં દેનકુલિકાઓ કરાવી પછી સિદ્ધક્ષેત્રની યાત્રા કરી ફરી ઇડરમાં આવી ગુરૂને મોનાનાણાથી વધાવ્યા ને ત્રણસો સાધુઓને વઝો આપ્યા ને સોમસાગરને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું પછી પાનાપુરમાં મંલવનાથને વઢી માડવગઢ પાછા આવ્યા

૭૨૭ પિંપલીવપુરના સ. ધર્મસિંહે ઉઘાપન ઉત્સવ કરી વર્ણુ દ્રવ્ય ખર્ચું દેનાસના મ ભાદ તથા વ્યાનાએ જિનપ્રતિષ્ઠા ઉઘાપન આદિ કરી માતુઓને વઝો આપ્યા ત્યાજ પ્રાગ્વાટ ગાનિના તથા માફરમાલિકના મત્રી મ દેવમીએ ૨૪ દેનારપો, અને પિત્તનમ્પ ચતુર્વિંશતિ જિનપદો બનાવરાવી આગમમઠન વાયક પામે પ્રતિષ્ઠા કરાવી

૭૨૮ મઠ ૫ (માડવગઢ) વાગી શીમાલી અને માનરાધિપતિના મિત્ર તથા 'માફરમાલિક' એ નામ ધારણ કરના મેવમત્રી દના તેની માતૃથી આદિ કુટુંબ પૂરે સોમનું રસરિડ રાગી દનું તે દમણા પણ પગિકા સર્જિન તેમનું ગગી દનું તેણે ગુવર્જંટક સદિન દશશેરના મોદક આપ્યા માડવગઢના સર્વ જનનિના વસીઓને આપ્યા. આ

અદમ્મદાવાદથી આવના મોમન્વસુગિને આગદ કરના દરેકના તગ-
કથી અનુક્રમે મલીમમુદ્ર, લમ્બિસમુદ્ર, અમર્નદિ અને જિનમાણિ-
અને વાયકપ આપ્યા ગીરાહીના ખીમા નામના ગંધપતિએ જિન-
દમવાચકને મુગિપણ અપાવ્યું મુકાકના કુતા નામના સઘનીએ
ગીરાહીના મોમદેવમુગિના શિષ્ય મુમનિમુદ્રને આચાર્યપદ અપાવ્યું

૭૨૪ અકમી(પુ)ના ઉદેશવન્નીય મોતી ઈશ્વર અને પના એ
એ ભાગ્યોએ ઈડગના ભાણુ રાજના દુર્ગ ઉપગના પ્રાસાદ કરના
ઉચ્ચે પ્રાસાદ કરાની તેમા ધણા મિત્રો સાથે અજિનનાથના મિત્રની
લક્ષ્મીસાગમુગિ પામે પ્રતિષ્ઠા કરાની (મ ૧૫૩૩) આ ભાણુરાજના
મત્રી-કોહારી ઉદેશવરાના શ્રીપાને મુમનિમાધુને આચાર્યપદથી અપાવી
(અમદાવાદના) અકમી(પુ)ના ઉક્ત ઉદેશ ગાત્રીય અને પદ્મપ્રતિષ્ઠા
કરના ઈશ્વરના લઘુભાષ પના અને પુન દ્વિગિરિ કરેના ઉત્સવથી
ગજપ્રિય અને ઈન્દ્રદિને મુગિપદ અપાયા અદમ્મનાદના મેવમ ત્રીએ
ધર્મદસ અને ઈન્દ્રસને વાયકપ અપાવ્યા પ્રદ્ધાન (પાવણપુર)
વાગી ઉદેશ ગાનિના ખીમાના પુન સા ગ્રાએ આગમમકનને વાય-
કપદ અપાવ્યું (ઇડરના) ભાણુ રાજના મત્રીકોહારી સાથે ગુણમો-
મને, દરનં યાના કરના હેમના સ ધનાએ અનતદમને અને
આનાપદ્મીના પ૦ નૃદા મહિાએ દસનનને વાયકપદ અપાવ્યું આમ
ઈક્ષદુર્ગ-ઈડરમા ત્રણને મુગિપદ, અને વાયકપદ, અને આઠને પ્રવ-
ર્તિનીપદ જૂદા જૂદા અપાયા

૭૨૫ ગીરાહીમા લક્ષ (લાખા) ગણના અમાત્યો ને સવ લઈ
શત્રુજયની યાના કરી થયેન સવપતિઓ પ્રા૦ કો૦ ઉજત અને કાગળએ
સોમદેવસુરિ સાથે જગપદ્મી પાર્શ્વનાથની સાનદિન મુદ્દી યાત્રા કરી
અને ગીરાહીમા ૮૪ આર્યપત્રી સદિન સોમજ્યસુરિની દેશના સાલગા

૧ આ સબધી મુધાનદનસુરિના શિષ્યે તે સમયે રચેલી 'ઈડરગઢ ચેત્ય
પરિપાત્રી' મદિ જુઓ જૈનયુગ સ ૧૯૮૫ માંથી ચેત્રનો અક ૫ ૩૪૧

વિહારથી આગર નગરમાં વસ્યો તેના ત્રણ પુત્રો રત્નો, મુજેસ અને મેયો થયા તેમણે અનેક પુણ્યકાર્યો કર્યા. રત્નાએ બહુ નામ કાઢ્યું રત્નાને શ્રાવસ્વીનાથની સઘ કાઢી યાત્રા કરવા ઇચ્છા થઈ તેની સાથે તેના ભાઈઓ જોડાયા સારંગપુરવાસી જેસગ સા જોડાયો મીશ્વરકદ્રગ સિંદુરપુર તથા સારંગપુરના વાસી આવ્યા મધ આગર પુરથી ચાલી પર્ણવિહાર ને ત્યાંથી રતલામ આવ્યો ત્યાં મહાપરાજ્ઞના મીબલીયના સઘવાળા મત્રી જાહર અને સદામ ત્યાં આવ્યા ધારા, ઉજ્જયિની આદિના, મહેદ્રીતટ વાગડના એમ મળી આ માનવીય સઘ રાજદેશના ઈડરમાં આવ્યો ને ત્યાં કુમારપાત્રે કરાવેલ પ્રાસાદમાં દર્શન કર્યો ભાણુરામજીએ રત્ના અને જેસગ સઘવીને માન આપ્યું લલ્લિસમુદ્ર વાચક ત્યાં હતા ત્યાં બધા મળી ૮૪ સઘપતિઓ એકઠા થયા ત્યાંથી આખૂની તળેટીમાં આવેલા શ્રગિકાપદ્મિના આવી ત્યાંના પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી, પત્રી અર્જુદતીર્થની યાત્રા કરી પત્રી સીરાહી આવ્યા ત્યાં લક્ષ (લાખા) રામજી બહુ માન કર્યું દેવવદન કરી ત્યાં મિગજતા ત્રણ સ્તરિઓ અને અનેક ઉપાધ્યાયોને વદન કર્યું રત્નાકે ગરૂપરિધાપનિકાનો ઉત્સવ કર્યો પોતાના ગોત્રમાથીજયેના સોમસુંદરસરિના પરપરાના સાધુઓને શુભાવધી અમળદાન કર્યું લાખોરાવ પણ પૂજ્યપાદ ગુરુને નમ્યો ૩૦૦ સાધુને વેપાર્ણ્ય કર્યું અન્યપક્ષી સાધુઓને પણ વસ્ત્રદાન કર્યું દરેક દેશમાં વમના સાધુઓને તે પ્રમાણે કર્યું પત્રી રાણપુરની યાત્રા કરી સીરાહી થઈ માલવભૂમિમાં આગરપુરમાં સઘપતિ રત્ના અને ગેધા પાઠા ર્થો આ પરિધાપનિકા સ ૧૫૨૮ માં તેમણે આરબી લખાગચ્છના ઉપરાત ૭૬ગાંધી, અગર, અચય, આગમ, વટ (વડ), પૂર્ણિમા, નાણા, નાખવાન આદિ સર્વ ગચ્છના સાધુઓને પુષ્ટિ વસ્ત્રનું દાન કર્યું આ રત્ના મેયપતિની વિનતિથી, જે વર્ષમાં નુભિમનો ઉદ્ભવ થયો તે સ ૧૫૪૧ માં લક્ષ્મીમાગચ્છિના રાજ્યમાંજ આ શુભગુણ-રત્નાકે કાન્ય સોમદેવસરિ શિષ્ય મગિજન સના શિષ્ય સોમચારિત્રે રચ્યું" સ ૧૫૪૭માં તે શ્રુતિ સ્વર્ગરથ થયા.

મેથે પોનાના નાનાનાઈ છતાં ૪૭૦ તદિન ગીને સત્રાગાથી મંત્રને
સનોપ કવમા થાઓ દક ખમ્યા આ ગીને વિવિધ આવેશના
વળુનો ગ્રીન મનમા પૂન થાય કે

૭૨૬ ચોથા સર્ગમા મ ગ્લા મેરા આ જોમિનની યાનાનું
વર્ણન છે ગ્લો તે નોમનુ મુગિના પિનાતો મ્વનન થાય તેના
પૂર્વજ નયરી દોન છે કે મામનિજા નામની ગૃજાનની એક નમ-
ગીમા પ્રાન્વાટ વનો જો નિદ તે નોમનુ મુગિનો પિનુર્વન થયો.
પત્રી જુદડ-કાતો ને તેના ૭ પુન પંખી મામનના આ પુત્રો પંખી
લ્યેષ્ટ પુન સન્જને માન્વે પ્રમા જઈ પાનુવિદાર નામમા વામ દ્યો,
તેને પાથુદેરીથી ઘર્મો નામનો પુન થયો કે જે (અગિ નનગીશ
અનગમાક વર્ધમા) મિદમેનની યાના કડી નધપનિ થયો તે પા-

૪૭૦ આ જીવનના પુત્ર પુનરાજે સારસ્વત વ્યાકરાનુ પર દીપ (પી
૫, ૧૬૬) રચી છે તેની પ્રથમિમા જણાવ્યું છે કે શ્રીમાલ મહેપાલનો પુત્ર
કારો તેનો પુત્ર પામે ને તેનો પુત્ર મોવા આ રામચ દ્રમા પ્રીતિવાનો થયો
તેનો પુત્ર પથ સા ને તેની શ્રી મગીથી બે પુત્રો થયા તે આ જીવન અને
મેથ તે બનેએ મહાપુત્રમા અશ્વિ સાદિગયાસ (ખીલજ વ્યાસુદ્ધિ) ના
મત્રી થઈ પરાપકાર વડે બાગ ખ્યાની મેજરી જીવને મત્રિનો બારનાનાનાઈ
મેપને (૬૫૨ મોટાનાઈ જણાવ્યું છે) મોખી બલવિદ્યામા સમય મળ્યો
મેથમત્રીએ શ્રી મવાય પાસે 'મફરથી મલિક' નામનું નામ પ્રેમ કર્યું જીવ-
નની મફ નામની પતિનથી થયેલ પુત્ર પુનરાજે પોતાના સુત્રોથી સારસ્વત
પર દીપ ગી આ પરથી જણાય છે કે મેથમત્રીની લેન ધમ પ્રત્યે પ્રીતિ
દત્તી અને ખાત્ર કરી સ્ત્રીમડળની તો જરૂર હતી, જ્યારે જીવનમત્રીની મદદ
વિદ્યા-જગદીશ્વરની પૂજામા પ્રીતિ દત્તી ને તેનો પુત્ર પુનરાજ પછુ લેનેતર
ધર્માનુયાયી દનો તેજુ મમલાચરણ દ્વિરદાનન-જાનુપતિનું કર્યું છે વળી
પુર્યો એક ધમ પાળે ને સ્ત્રીઓ બીજો ધર્મ પાળે એમ પણ હાલ શ્રીમા-
લીમા જોવામા આવે છે તેમ પહેલા બનણ પણ સાચે પુર્યો સ્ત્રીઓના
ધર્મ પ્રત્યે પણ અનુરાગ બતાવતા એક બાઈ એક ધર્મમા આસ્થા રાખે
અને બીજો બીજામા એમ પણ હદારમાવ એક દુદ્દેખમા રહેતો

૭૩૦ સ ૧૫૨૪ મા ખ કમલમંચમ ઉપાધ્યાયે રાજગૃહીના વંશાગિરિપર જિનભદ્રસુરિની પાદુકા પ્રતિષ્ઠિત કરી કે જે દાવ વિગ્રમાન છે મ ૧૫૨૬ મા તે ઉપાધ્યાયના ઉપદેશથી યનનપુરમાં (નેનપુર ? મા) શ્રીમાલી મહારાજે સર્વ મિદ્ધાનો વખાવ્યા (તે પછી ભગવતીની પ્રતિ ગુ ન ૩૬૮ મા વિગ્રમાન છે) સ ૧૫૩૬ મા ખ૦ જિનસમુદ્રસુરિએ જોમનમેશ્વર દેવકર્ણુ ગંગે અષ્ટાપદ પ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠા કરી મ ૧૫૩૮ મા ત લક્ષ્મીસાગરમુનિ અને સોમનંદ-સુરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના શ્રીમાન દેરાએ ૪૭૧ ગાદશા વખાવ્યો તે પછી પદ્મવલ્લામુનની પ્રતિ (ગુ પોથી ૧૦) વિગ્રમાન છે

૭૩૧ મદમદ બેગડાના મમયમાં (મં ૧૫૦૨ થી ૧૫૬૮) જૈન ગેડ જેમાં હુડાલીઆએ દુકાળ વખતે ગૂજરાતે પુષ્કળ અનાજ પૂર પાડી ‘એક વાણિયો શાહ, અને બીજે શાહ પાદશાહ’-એ કહેવનને જન્મ આપ્યો હતો (લગભગ સ ૧૫૩૬)-જુઓ જેમાં હુડાલીઆનો રાસ(એ રાસમંચદ ભાગ ૧ લો) સ ૧૫૮૨માં દુકાળ પડ્યો હતો ત્યારે જૈન ઓસવાવ મંત્રી નગરાજે સદાનત આતુ રાખીને ત્રણ કરોડ પીરોજી સિદ્ધાનો ખર્ચ કર્યો હતો (જુઓ કર્મચંદ્ર પ્રમથ)

૭૩૨ સ ૧૫૮૭ મા રોક કર્મશાહે વૈશાખ (ગૂજરાતી ચિત્ર) વદ ૬ ને દિને શત્રુજયનો સોળમો ઉદ્ધાર કર્યો તેના દૃકમાં ઇતિહાસ એ છે કે ચિત્રોડમાં ઓમવશ (ઓસનાન શાંતિ)ની દહ શાખામાં (નીસા) સારણદેવ નામનો પુરુષ થયો તે જન આમ રાગનો વશજ હતો તેના રામદેવ-તદ્મીસિદ્ધ-ભુવનપાન-મોજરાજ-કકરસિદ્ધ-ખેતા

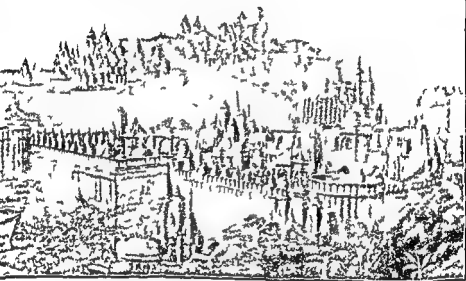
૪૭૧ આ દેવાના સબધમાં તે પ્રતને અતે જણાવ્યું છે કે મૂલ પાટણમાં શ્રીમાલી મદન-દેવસિદ્ધ-સવળણ તેને એક સ્ત્રીથી સદા અને હેમા નામના બે પુત્ર થયા, ને બીજી સ્ત્રીથી આ દેવો થયો સદાએ પુણ્યકાર્યો ધણ કર્યા, તે પાતશાહ મહામૂલનો સમાન્ય હતો, અને પછી અહમ્મદશાહનો પણ માનીતો થયો તેના રાજ્યમાં સ ૧૫૦૮ મા સત્રાજાર સદાએ માડ્યું દેવો અમદાવાદમાં રહેતો

૭૩૦ સ ૧૫૨૪ મા ખ કુમલમંથમ ઉપાધ્યાયે રાજગૃહીના વૈભાગિગિપર જિનભદ્રસુરિની પાદુકા પ્રતિષ્ઠિત કરી કે જે દાન વિવ્રમાન છે મ ૧૫૨૬ મા તે ઉપાધ્યાયના ઉપગૃથી ચવનપુરમાં (તેનપુર ? મા) શ્રીમાલી મંદિરાજે સર્વ મિદાનો વખાવ્યા (તે પેળી ભગવતીની પ્રત ગુ ન ૩૬૮ મા વિવ્રમા છે) મ ૧૫૩૬ મા ખ૦ જિનસમુદ્ધરજીએ નેમનમેન્મા દેવકર્ણ ગન્થે અષ્ટાપ્ર પ્રમાદમા પ્રતિષ્ઠા કરી મ ૧૫૩૮ મા ત લક્ષ્મીમાગમુતિ અને ઓમન્ય-મુતિના ઉપગૃથી અમવાવના શ્રીમાન દેરાએ ૪૭૧ ગા કોના વખાવ્યો તે પળી પલવણાસુતની પ્રત (ગુ પોથી ૧૦) વિવ્રમાન છે

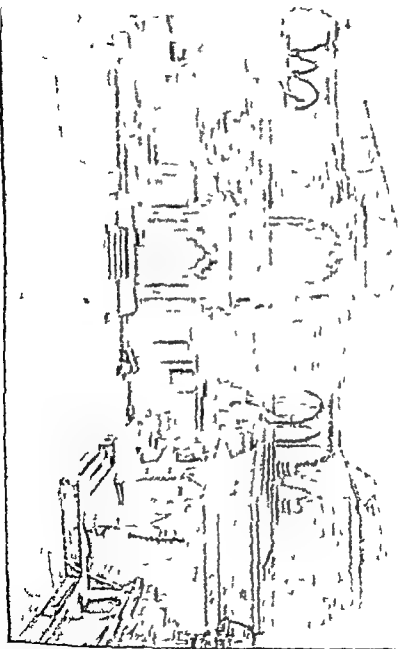
૭૩૧ મદમદ એગડાના મમથમા (મ ૧૫૨૨ થી ૧૫૬૮) જૈન ગેઠ એમા હડાલીઆએ દુકાળ વખતે ગૂજરાતને પુષ્કળ અનાજ પૂર પાડી ‘એક વાણિયો શાહ, અને બીજો શાહ પાદશાહ’-એ કહેવતને જન્મ આપ્યો હતો (લગભગ મ ૧૫૩૬)-જુઓ એમા હડાલીઆનો રાસ(એ રાસમંથદ ભાગ ૧ ભો) મ ૧૫૮૨મા દુકાળ પડ્યો હતો ત્યારે જૈન ઓસવાલ મ ની નગરાજે સદાનત ચાતુ રાખીને ત્રણ કરોડ પીરોજી સિદ્ધાનો ખર્ચ કર્યો હતો (જુઓ કર્મચંદ્ર પ્રમથ)

૭૩૨ સ ૧૫૮૭ મા રોક કર્મશાહે વૈશાખ (ગૂજરાતી ચૈત્ર) વદ ૬ ને દિને શનુજયનો મોળમો ઉદાર કર્યો તેનો ટૂંકમા ઇનિદાસ એ છે કે ચિત્રોડમા ઓમવશ (ઓમવાન ગાતિ)ની જુદ વાખામા (વીમા) સાગણુદેવ નામનો પૂરપ થયો તે જન આપ ગમ્મનો વરાજ હતો તેના ગમવેવ-નક્ષત્રમિદ-નુનપાન-મોળગજ-દક્ષગસિદ-ખેતા

૪૩૧ આ દેવાના સબધમા તે પ્રતને અતિ જણાવ્યું છે કે મૂલ પાટણુમા શ્રીમાલી મંદિર-દેવસિદ્ધ-સવળણુ તેને એક સ્ત્રીથી સદા અને હેમા નામના બે પુત્ર થયા, ને બીજી સ્ત્રીથી આ દેવો થયો સદાએ પુત્ર્યકાર્યો થણા કર્યા, તે પાતશાહ મહમૂદનો સમાન્ય હતો, અને પછી અહમ્મદશાહનો પણ માનીતો થયો તેના રાજ્યમા સ ૧૫૦૮ મા સત્રાગાર સદાએ માડ્યું દેવો અમદાવાદમા રહેતો

શનુજય પન્ના નંન મદિરોનુ વિહગાવયોકન
ગેક ભવણયદ માડગ્ય ના મૌજન્યથા]

પ્રકરણ ૫ મું.

સોળમા શતકમા સ પ્રદાયની છિન્નચિન્નતા.

કેચિત્કાવ્યકલાકલાપકુસલા કેચિચ્ચ સહસ્રણા

કેચિત્તર્કવિતર્કતત્ત્વનિપુણા કેચિચ્ચ સૈદ્ધાન્તિકા ।

કેચિચ્ચિસ્તુપવીજશાસ્ત્રનિરતા જ્યોતિર્વિદો ભૂરય

ચારિત્રૈકવિલાસવાસમ્ભવના સ્વલ્પા પુન સૂરય ॥

—કેટલાયે કાવ્યકલાનો કલાપ કરવામા કુશલ હોય છે, કેટલાક લક્ષણ એટલે વ્યાકરણમા સારા-દક્ષ હોય છે, કેટલાક તર્ક વિતર્કના તત્ત્વમા નિપુણ હોય છે, કેટલાક સૈદ્ધાન્તિક-સિદ્ધાન્તમા હુશિયાર હોય છે, કેટલાક ખાલી અક્ષરશાસ્ત્રમા પારંગત હોય છે, જ્યોતિષના જ્ઞાતાઓ તો પુણ્ય હોય છે પરંતુ માત્ર ચારિત્રમાજ જેમણે વિલાસનું વસતિસ્થાન કયું હોય એવા આચાર્યો ૨૧૮૫-થોડા છે [સ્મૃતિ મુક્તાવલી ૫૦ મુ ક્રિયાસ્મૃતિ]

જહા સ્વરો ચદનમારવાહી, મારસ્સ માગી ન હુ ચદનસ્સ ।

એવ સુ નાળી ચરણેણ હીણો, નાળસ્સ માગી નહુ સુગર્હૈ ॥

—જેમ ચદનનો બાર વહનાર મર્દખ ભારનો ભાગી છે પણ ચદનનો ભાગી નથી તેમ જ્ઞાની ચારિત્રથી હીન હોય તો તે જ્ઞાનનો ભાગી છે પણ સુગતિનો ભાગી નથી [સ્મૃતિ મુક્તાવલી]

૭૪૬ મ ૧૫૦૮ મા (વીરાત ૧૯૪૫ પછી) અમદાવાદમા લોંકાશાહ નામના લઘીઆને સાધુ પ્રત્યે અણુરાગ થતા અને મં ૧૫૩૦ મા લંખમમી નામના શિષ્ય મળતા-બનેએ આતુ પરપરામા કેટલોક વિરોધ દાખવ્યો. જિનપૂજ-જિનપ્રતિમાનો નિષેધ કર્યો 'સાથે જૈનોની આવશ્યક ક્રિયાઓ (પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાન) કરવામા તથા દાન દેવામા માન્યતા ન રાખી દયા એ ધર્મ છે અને હિંસામા અધર્મ છે એવો પોકાર કરી જે જે ક્રિયા કરવામા કોઇપણ અશે હિંસા થાય તે, અસ્વીકાર્ય છે અને ઉપરની બામતો કરવામા દિંમા થાય છે એ જાતની પ્રરેપણા કરી, જણાવ્યું કે મૂલ સત્ત

કેલપના પ્રતિભા ન હો તેનું જ્ઞાન કરી આપ્યું આ લક્ષ કર્મો-
 શાદે ગુરુત્વ તરૂં પ્રમાણ હવું મનમાં આવના દેક જૈન ચૈત્યમા
 આન નરોત્તમ અને પદ્મજેષ્ઠા કર્તા, દરક ઉપાશ્રયમા સાંકુના
 દડન કરી વચ્ચ-પાંચદિનું દન કરના, ઈ. સોદને યથાગોચર દ્રવ્ય
 અદાય આપના અને ચીડીના-અન્નક્રીમા આદિ દિનને તે પાપક-
 મર્ધી મુક્ત કરના કર્માનાદ અભનીય (ખાતાન) પડોઆ ત્યા
 નિનયમકન પાકો વદન હવું પાચ ૭ દિનમા ગુરુત્વનિગિ દેખાયો
 ને પડી હેટ્ટી વચ્ચ મુનિ કરી તરેગીના ત્રણ પડોઆ આ વખતે
 નૌગાંધ્રનો મુખો મયાદખ ન (તુરુદિખાન) દનો ને આરી મનમા
 બજનો દનો ઠના બદાદુશાદનું કર્મોન એટલે કલ વિગદ કરી ન
 શયો. નૌગંધના ગિગાન અને તુમિદે (૩ ને મને તે મુખાના
 મત્રી દના) કર્માનાદને ધર્મ નદાય આપી પડી ખાતાનથી નિન-
 યમકન પાક પાડ સાડુ નાખીનો પગિતાર તથા આરી પડોઆ
 અદામાત્ય વસ્તુપાતે તારી ગખેલી મરમાળી ખાખુના પાયાપુખડો
 બૂમિગદમાથી કદાવી તેની પ્રતિમા વસ્તુશાસ્ત્રમા વિદ્યુ વાયક વિવે-
 કમકન અને પડિન વિવેકીયારી અરેખ નીચે બનાવગવી પડી
 મર્વ મોતે આમત્રણ મોકલી બોવાની મ ૧૫૮૭ ના વૈશાખ વદિ
 (ગજગાનની ગણનાએ ચૈત્ર વદિ) ૬ ગિગાને દિને ધર્મરત્નમુગિ
 શિષ્ય-પદ્મક વિદ્યામકનમુગિ પામે પ્રતિદા કરારી આ ગીતે ગુરુત્વ
 ની ખડિન પ્રતિમાનો ઉદ્ધાર કર્માનાદે જ્યો અને તેની પ્રચરિત ઉક્ત
 મુગિના શિષ્ય વિવેકધીરે મનારી, અને તે ઉપરાત તેમણે તે સખની
 ગુરુત્વ તીર્થોદ્ધાર પ્રમથ સમ્મૃતમા રચ્યો ૧૭૩

૧૭૩ આ કર્માનાદ અને તેમના ઉદ્ધાર સબધી વિશેષ માહિતી માટે
 જુઓ શ્રી નિનવિનય સપાદિત તે પ્રબંધ (પ્ર કા જૈન ઇતિહાસમાલા તૃતીય
 પુષ્પ પ્ર૦ આ૦ સમા ભાવનગર), તથા ગિદ્યાવેષ નિ વ ન ૧ થી ૩

પ્રકરણ ૫ મું.

મોળમા શતકમા સપ્રદાયની છિન્નસિન્નતા.

કેચિત્કાવ્યકલાકલાપકુશલા કેચિન્ન સહજ્ઞા

કેચિત્તર્કવિતર્કતત્ત્વનિપુણા કેચિન્ન સૈદ્ધાન્તિકા ।

કેચિન્નિસ્તુપવીજશાસ્ત્રનિરતા જ્યોતિર્વિદો મૂરય

ચારિત્રૈકવિલાસયાસમવના સ્વલ્પા પુન સૂરય ॥

—કેટલાયે કાવ્યકલાનો કલાપ કરવામાં કુશલ હોય છે, કેટલાક લક્ષણ એટલે વ્યાકરણમાં સારા-દક્ષ હોય છે, કેટલાક તર્ક વિતર્કના તત્ત્વમાં નિપુણ હોય છે, કેટલાક સૈદ્ધાન્તિક-સિદ્ધાન્તમાં હુશિયાર હોય છે, કેટલાક ખાલી અક્ષરશાસ્ત્રમાં પારંગત હોય છે, જ્યોતિષના જ્ઞાતાઓ તો પુરુષ હોય પણ પરંતુ માત્ર ચારિત્રમાજ જેમણે વિલાસનું વસતિસ્થાન કયું હોય એવા આચાર્યો ૨૧૮૫-થોડા છે [સૂક્તિ મુક્તાવલી ૫૦ મું ક્રિયાસૂક્ત]

જહા સરો ચદનમારવાહી, મારસ્સ માગી ન હુ ચદનસ્સ ।

એવ હુ નાળી ચરણેણ હીણો, નાળસ્સ માગી નહુ સુમ્મઈએ ॥

—જેમ ચંદનનો બાર વહનાર મહલ બારનો બાગી છે પણ ચંદનનો બાગી નથી તેમ જ્ઞાની ચારિત્રથી હીન હોય તો તે જ્ઞાનનો બાગી છે પણ સુગતિનો બાગી નથી [સૂક્તિ મુક્તાવલી]

૭૪૬ સ ૧૫૦૮ માં (વીરાટ ૧૯૪૫ પછી) અમદાવાદમાં લોંકાશાહ નામના લઢીઆને સાધુ પ્રત્યે અણુરાગ થતા અને સ ૧૫૩૦ માં લખમસી નામના શિષ્ય મળતા-બનેએ આનું પરપરામાં કેટલોક વિરોધ દાખવ્યો. જિનપૂજન-જિનપ્રતિમાનો નિષેધ કર્યો 'સાથે જૈનોની આવશ્યક ક્રિયાઓ (પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાન) કરવામાં તથા દાન દેવામાં માન્યતા ન રાખી દયા એ ધર્મ છે અને હિંસામાં અધર્મ છે એવો પોકાર કરી જે જે ક્રિયા કરવામાં ઠાઠપણુ અશે હિંસા થાય તે, અસ્વીકાર્ય છે અને ઉપરની બામતો કરવામાં હિંસા થાય છે એ જાતની પ્રશ્નણા કરી, જણાવ્યું કે મૂલ્ય ૨૨

માનવા પણ તેમા પ્રતિમાપૂજા દહી નથી એવા સમયમા પીંગા-
જ્ઞાન નામનો પાનશાદનો માનીનો દેદગ ને પોશાજો તોટી જિન-
મનને પીડતો અને તે મંગોગ ગેગરી લોકાન્નાદે પોનાના મનની
પ્રરૂપણા કરી અનેક તોક તેના વિચારમા જાણ્યા આવી વાન તે
મમયના ગ્યાયેના મથોમા છે ૭૪ લોકાન્નાદે દીના લીધી નદિ, પણ
તેમના ઉપદેશથી જીનજો દીમા વધને 'મુનિ' દેદેરાયા

૭૭૪ તપમજ્જના મુનિ લાગળ્યસમય દરિને સિદ્ધાત ચોપઈ સ
૧૫૪૩ મા (તે સમયમાજ) રમી તેમા આ લોકાન્નાદની માન્યતાએ આપી
તેની પ્રમે ઉત્તર રૂપે ગ્યાઈ દરી છે તેમા નીને પ્રમાણેનુ છે —

સુલિ ભરિયાનુ નિલુ વીરજિલુ, પામીજ રિનપુર દાડ ૨
મઈઉ ૧૦૫૦ વરિસ થયા, પળુયાદીન પ્રસિદ્ધ
લ્યાર પછી હુકુ દુક, અસમજસ તિલુઈ દિદ ૩
હુકઈ વાન પ્રકામી દસી, તેદનુ મીસ દુક લખમગી,
વીજુઈ જોલ લપાખ્યા પણા તે સપલા જિનસાસન તણા ૧૧

* * , મદિયલિ વડ ન માને દાન
પોસદ પડિકમણુ પચ્ચખાણુ, નવિ માને એ ઈસ્યા * * ૧૩
જિનપૂલ કરિયા મતિ દયી, અખાપદ બદુ વીરય વલી,
નવિ માને પ્રતિમા પ્રાસાદ, * * ૧૪

અને ખરતર ગચ્છના કમલસ યમ ઉપાધ્યાય કે જેમણે સ ૧૫૪૪ અને
સ ૧૫૪૬ મા ગચ્છરચના કરી એટલે જેઓ તે સમયમા થયા તેમણે ગૂજરાતી
ગ્રન્થમા આ લોકાન્નાદની પ્રરૂપણાના પ્રત્યુત્તર રૂપે સિદ્ધાત સારોદ્ધાર સમ્ય-
ત્વોદ્ધાસ ટિપ્પણુક રચ્યુ તેમા પ્રથમ ૧૩ કાની ચોપઈ આપી છે તેમાથી
પ્રસ્તુત વાત જેટલુ ઉત્તરવામા આવે છે

સિવત પનર અઠોત્તરઉ નલિ, હુકુ લેડ મૂલિ નિખાણિ

* * *
તેધને રિખ્ય મિલિડ લખમગી, * *
દાલઈ જિન પ્રતિમાનઈ માન, દયા દયા કરી દાલઈ દાન ૩
દાલઈ વિનય વિવેક વિચાર દાલઈ સામાયિક ઉચ્ચાર
પડિકમણુનઈ દાલઈ નૂમ, લામઈ પડિયા ધણા પ્રિણિ ગામ ૪,૦ ૯

માનવા પાત્ર તેમા પ્રતિમાપૂજન કરી નથી એવા સમયમા પીંગા-
જાન નામનો પાનથાદનો માનીને દેવગ ને પોથાગે તે ડી જિત-
મને પીડનો અને તે સગોન એગરી ગાદાથાદે પેનાના નાની
પ્રગપ્પા કરી અનેકે પોક નેના વિગતના જાણાં એ રી રત ને
સમયના ગ્યાયેલા મધે ના કેરકર નાક પુદ ગાગ તી રી નાનિ, પાત્ર
તેમના ઉપદેશથી બીજાએ દીગા અને સ્તુતિ કરેલા.

૧૭૪ વપનપૂજા મુનિ લાગ વસ્ત્રમત કિંમલ મિદાન કે રી,
૧૫૪૩ મા (તે સમયનાજ) મ્હો દેખા એ રી રી નાક પુદ ગાગ તી રી નાનિ,
તેની ગામે કનક રી ગર્ભા રી રી નાક પુદ ગાગ તી રી નાનિ.

સુખિ ભવિષ્યુ નિત્ય પીંગાનિત્ય, ૫-૨૩ મિદાન કે રી,
મધ્યકાલગીન પરિસ થયા, પાત્રપાદાન કરી
લાર પળી છુકુ દુઃ, અતમભગ્ન નિત્ય મિદાન કે રી,
છુકુઈ વાત પ્રમાગી કરી, તેમજ દંડક દુઃ જાગરુ
લીલુઈ જાલ દિશાધ્યા પાત્ર, તે સમય મિદાન કે રી,
* * * મિદાન કે રી,

પોસદ પડિકમધુ પચ્ચખાલ, નરિ મને કે રી,
નિત્યપૂજ દરિવા મતિ કરી, અપાપદ બદ દીગ નરિ,
નરિ માને પ્રતિમા પ્રાસાદ, * * *

નહિ-નજરે દેખાતા નથી બાકી તેની મૂર્તિપૂજામાં માન્યતા હતી તેની ઉત્પત્તિ મ ૧૫૬૨ માં થઈ એમ ધર્મસાગરકૃત પદાવલી જણાવે છે

૭૩૯ મ ૧૫૭૨ માં પાર્શ્વચંદ્રે નાગોરી તપાગચ્છના સાધુ-રાત્ન નામના સાધુ પામે દીક્ષા લીધા પછી તેણે પ્રરૂપેલી કેટલીક જુદી સામાચારીને પરિણામે તેના માનનાર પાર્શ્વચંદ્ર ગચ્છના કહેવાયા તેઓ નાગપુરીય તપાગચ્છના પોતાને ઓળખાવે છે આ પાર્શ્વચંદ્રની માન્યતા મૂર્તિપૂજામાં તો હતીજ

૭૪૦ આમ એક બાજુ પ્રતિમાનિષેધ, બીજી બાજુ સાધુજન-નિષેધ અને સામાન્ય રીતે અન્ય સામાચારી પ્રરૂપણા ચાલુ થઈ ગઈ હતી વળી સંપ્રદાયમાં ક્રિયાશિથિલતા હતી જ્યારે સામા બાજુ ક્રિયામાં કડકતાનો ખેતર થયો બોદેની માન્યતામાં ભારે ઉચ્ચતપાથન થઈ વળી પૃથ્વીમાર્ગ નામના વૈજ્ઞાન સંપ્રદાયનો ગૂજરાતમાં પ્રવેશ થયો કે જે મંત્રની નીચેના પદમાં મંત્રારીએ છીએ

૭૪૧ ગજગતમાં ઇ સ ૧૦માંથી ૧૫ માં શતક સુધી પૌરાણિક વૈજ્ઞાન વમગો-ભાગવત ધર્મનો પ્રભાવ વહેતો હતો કે જેની નિશાનીના દટાવે જુદા સુધી દ્વારકા અને કાંકો એ બે વૈજ્ઞાન તીર્થ-સ્થળોના મંદિરો પણ પાડે છે સ ૧૫૩૫ માં જન્મ પામી વદન-નાચાર્ય મ ૧૫૪૬ પછી નિશ્ચિના નિવાસગરમાં અનેક પડિતોને હતી આચાર્ય પદ મળી ગમેશ્વર સુધી યાત્રા કરી ફરતા ફરતા પછીની ગાંધીમાં કેટલોક કાળ ગાળી પુષ્કરજી થઈને સિદ્ધપુર, પટણ, નન્નગર, તિસનગર, કાંકો, ભાચ, મુરત વગેરે ગૂજરાતના મોટા નહેરમાં તથા કાશ્યાનાડ અને સિંધમાં ફરી છેવટ ઉત્તર તર-ની યાત્રા કરી મં ૧૫૫૬ માં નજમાં શ્રીનાથજીની મૂર્તિની સ્થાપના કરી મ ૧૫૮૭ માં ભગવંત્ત્વમાં પધાર્યા તેમણે 'પૃથ્વીમાર્ગ'—સુદ્ધા-ન સિદ્ધાન્ત સ્થાપ્યો 'પૃથ્વી એટલે પોપણ અને પોપણ એટલે (પ્રીદગને) અનમદ, પ્રતુના અનુમદ પણ પ્રજાના માહાત્મ્યનું માન

ઉમ-૬૬ આચાર પાળવા લાગ્યા દત્તા ૪૭૫ તેથી, લોકોપર નિગ્રહ
છાપ પારી રાખ્યા તેઓ ધીમે ધીમે 'ચોક્કા' 'દૃઢિયા' માથી દવે
'ન્યાનકનાની' એ નામથી પોનારો ઓળખાવે છે તેમ પ્રદાયને માનનાગ
નૃન્ગત કાશ્યાનાડ મા વાડ માળવા પગ્ગન અને ભાગ્ગના બીજા
ભાગોમા ગ્દે છે ન્યાપક ચોકાવાદ મૂળ નૃન્ગતી દત્તા અને તેમનો
મંપ્રદાય ૬૬૬ આચાર પર અરો મદિત્યના મુખ્યત્વે રાત્રોના કટેના
ગૂજગતી આવાવઓ' પર ટપ્પો. શ્રેનામ્મગેમા અત્યારે તેમની સખ્યા
લગભગ મુત્તિપૂર્વકે જેટની છે

૭૩૮ હડવા નામે નકુવાઈમા નાગગનાતિનો વણિક જન્મ્યો
તે પત્રી જન થયો તે ૧૯ વર્ષની ઉમરે મં ૧૫૧૪ મા અમદાવાદ
આવતા ત્યાં તેનો આગમીઆ પન્વાસ હુગ્ગિર્તિ એકામી ક્રિયાપૂર્વક
રહેતા દત્તા તેની સાથે સમાગમ થયો નાઆધ્યયન કરી દીના લેવાનું
મન થતા તે હુગ્ગિર્તિએ શાન્તે ભાળેના ચુદ્ધ ગુરુ આ કાનમા
દેખાના નથી અને રાત્રોમા દીક્ષા પર તેમ નથી એમ સમજાવ્યું,
તેથી માધુધ્યાને ત્રાવક વેરે મંચગી ભાવમાધુપરો વર્તવું ઇષ્ટ ધારી
'સવગી' નરીકે છુદે છુદે ગ્યરે નિદાગ કયો અનેકને ઉપદેશ આપી
પોતાના મનમા લીધા તેમનું મગ્ધ મં ૧૫૬૪ મા થયું ૪૭૯ આ
હડવામનની મુખ્ય માન્યતા એ દત્તી કે વર્તમાનકાળે સાધુઓ છે

૪૭૫ સ ૧૬૦૨ પછી રચેલી સુધર્મ ગ્રન્થ પરીક્ષામા પાર્શ્વચંદ્ર
શિષ્ય બ્રહ્મમુનિ પ્રાય આ લોખચાહના મત સંબધી જણાવે છે —

સવત પદર પચાશીએ, ક્રિયા તણી મતિ આણી હિયે,
યથા ઋષીસર મિરિયાવત, વૈરાગી દેખીતા સત
ગુરુ લોખી સદુ કહે, તો કા છાડી અવગા રહે
સદુનુ માયા શિર પે પાલ, તે છાડી કા પડયા જનલ
વધી પ્રતિષ્ઠા પ્રતિમા જાણુ, નવિ માને આદેશ પ્રમાણુ

૪૭૬ આ સર્વ મારી પાસેની હસ્તલિખિત કડવા મતની પદાવર્ધમાથી
જણાવ્યું છે

૭૪૩ એક દરે દરેક દર્શનમા—સ પ્રદાયમા ભાગતોડ—ભિન્નતા—
 વિગ્નિન્નતા થયેલ છે મુસનમાની કાળ હતો લોકમા અતેક જાતના
 ખળભળાટ વધુ વધુ થયા કરતા રાજસ્થિતિ, વ્યાપાર, રહેણી કરણી
 વગેરે બદલાયા મહમદ બેગડાના જીલ્લો વધ્યા તેણે સ ૧૫૨૭ મા
 જૂનાગઢના હિંદુ રાજા રા'માડયિક પર ખીજી વાર હુમલો કરી તેને
 વટલાવી મુસલમાન કર્યો, અને ત્યાના દહેરાની સોનાની મૂર્તિઓ
 લૂટી ગયો દારકાના દહેરાઓનો નાશ કર્યો, ને ત્યાના હિંદુ રાજા
 બીમને તેના શરીરના કંકડા કરી એકએક કંકડો દરેક દરવાજે ચોટા-
 ડવાના હુકમ સાથે અમદાવાદ મોકલ્યો સ ૧૫૫૦ મા આપાનેર કમજો
 લઈ તેના ધવાયેલ હિંદુ રાજા રાવળ તથા પ્રધાન કુગરસીને મુસનમાન
 થવા નાકજૂન થતા મારી નાખ્યા જૂનાગઢ ને આપાનેર એ બે ગઢ
 જીતવાથી તે 'બેગડો' કહેવાયો તે સ ૧૫૭૦ મા મરણ પામ્યો,
 લાવણસમયે પોતાના સ ૧૫૬૮ મા રચેલા વિમલપ્રમદમા મૂકેલી
 કઠીઓ યથાર્થ આ કાલમાટે લાગુ પડતી હતી કે —

“ જિહા જિહા જાણુષ હીંદુ નામ, તિહા તિહા દેશ ઉગડધ ગામ,
 હીંદુનુ અવતરીઉ કાલ, જી ચાલિ તુ કરિ સલાલ.”

યતુ નથી માટે સાધન-૫ અને ભક્તને પ્રજુકૃપા સિવાય બીજી કાઈ
જેતુ નથી માટે દુઃખ, શ્રીદગ્ધિના અનુગ્રહજ આ માર્ગનું સર્વસ્વ
જણાય છે આ વૈષ્ણવ નીતિ મંપ્રદાયે ગૃજરાતના બીજા મંપ્રદાયો
પર અમર હતી [જુઓ ગ દુર્ગોદ્ધર કૃત વૈષ્ણવધર્મના મંદિર
સ્તિતાસ દા મ ન ૪] જેનધર્મોત્સાહી મોદ, ખડાવના, નાગર
વાણિયાઓ દના તે સર્વ આત્માએ આ મંપ્રદાયનાજ જણાય છે, ઓ-
સવાળ, પોગવાડ, શ્રીમાલી, લાડ વાણિયામા જેન અને વૈષ્ણવ બને
ધર્મ પળાય છે ને સામાન્ય રીતે અનુક્રમે શ્રાવક અને મહેમગી
(મહેશ્વરી) એ નામથી ઓળખાય છે

૭૪૦ આવી પગિચિતિમા તપાગચ્છના આનન્દવિમલ સૂરિએ
સ ૧૫૮૦ મા ધર્મશિધિનતા દૂર કરવા માટે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો પોતે
૧૪ વર્ષ લગી ઉમ તપશ્ચર્યા આદરી હતી અને સ્થગે સ્થગે વિચરી
ઉમ વિદાર કર્યો હતો તેથી લોકોપર તેમની મારી છાપ પડી સાધુઓ
માટે ૩૫ બોનના નિયમોનો લેખ પાટણમાથી સ ૧૫૮૩ મા બદાર
પાડ્યો (જેન મા મ ખડ ૩ આં ૪ ૫ ૩૫૬) તેમા ગુરની
આગાથી વિદાર કરવો, વણિક મિનાયના બીજને દીક્ષા ન દેવી,
પગીના કરી ગુર પામે નિધિપૂર્વક દીક્ષા દેવી, અમુક તપ અમુક
વખતે અવસ્થ કરવા, દ્રવ્ય અપારી કોષએ ભટની પામે ન ભણવુ,
એક દબાર શ્લોક કરના વધુ લીઆ પામે ન લખાવવુ (પોતે લખવુ)
વગેરે છે તે પરથી તે નખતની સાધુસઘની ચિતિ પર પ્રકાર પડે
છે જેસનમેરમા પૂર્વે ઓમપ્રભસૂરિએ જલના અભાવને લીધે
દુષ્કર ક્ષેત્ર જાળી ત્યા વિદાર કરના માટે સાધુને માટે પ્રતિષેધ કર્યો
હતો તે આનન્દવિમલસૂરિએ દૂર કર્યો અને ત્યા તેમના શિષ્ય
વિદ્યાસાગર ઉપાધ્યાયે (ધર્મસાગરના ગુર) ખરતરગચ્છવાળા
સાથે વાદ કર્યો તથા અન્ય સ્થળોએ બીજા પક્ષીઓ સાથે વાદ કર્યો.
(ધર્મસાગરકૃત પદાવલી)

॥ श्री लोचनानगरी श्री वृ हत्वरत रगढाधीश्वर ॥

॥ सं १६७५ मार्गशीर्ष सुदि १२ तिथौ गुरोनां मङ्गला निकासा ० श्री मनसा ० चांपनाद
पुत्र २ त्रयादू क्कणनाया मनकाद पुत्र २ रराज मघराजादियुजा श्री चित्तमणिपार्श्वना
पविर्बेका ० ५० चैद्युगप्रधान श्री किनसिंद सुदि ५ दृष्टनाकरन ० श्री किनराऊ वृरनिःप्रतिष्ठिता

प्रसिद्ध थादशहाली प्रशस्ति लेखका भदिर सं १६७५ पू ५७६

[श्री पूर्वोच्यत्र नक्षत्रना सोनन्यथी]

શ્રી નુમતિનાથની ધાતુ-મૂર્તિ સ. ૧૫૧૨-રાજપૂટ.

[શ્રી પૂણ્ય ચક્ર નદારના સૌજન્યથી]

૫ ૫૧૨

વેમર ન ૨૦૧૫, વે ન ૧૭૦૫) આ સોમદેવગણિત જિનપ્ર-
ભસગિના મિદ્ધાતરતવપરની ટીકા ઉપલબ્ધ છે (લખ્યા સં ૧૫૧૪
કી ૩, ન ૧૮૮) મ ૧૫૦૪ મા ચેત્ર ગચ્છના ગુણાકરસરિએ
સમ્યક્ત્વ કૌમુદી કથા રચી (વૃદ્ધિચદ્રજી જા ભાવ), ગુણાકરનો
ખીન્ને અથ વિદ્યાસાગર કથા છે (પી ૧, ન ૩૨૮)

૭૪૮ સ ૧૫૦૫ મા ખ૦ જિનપ્રભસરિ-જિનદેવ-જિનમેર-
જિનહિતસરિ-કલ્યાણરાજ શિ ચારિત્રવર્ધને સિન્દુરપ્રકરટીકા લી-
યણકકુન્ડની વિનનિથી રચી (કાં ભાવ૦ તેજ સ ૧૫૦૫ ની, લખ્યા
પ્રત કા નંડે ન ૧૮૭૨ છે) આ ચારિત્રવર્ધને શ્રીમાલ સાલિ-
ગના પુત્ર અગ્નિકેતુમત્તના કહારાથી કાવિદાસ કવિના રઘુવંશ કાવ્ય
પર શિંગુહિતૈપિણી નામની ટીકા રચી (પી ૩, ૨૧૦)

૭૮૯ સ ૧૫૦૭ મા મ ન જ્ઞાનસિંહસરિ શિ ઉદયધર્મે
સિદ્ધપુરમા વાક્યપ્રકાશ નામનું ઔકિતક રચ્યું (ગુ ન ૪૬૦૫
મ ૪૧ પ્રેસરકર મકન) (આ ઈર્તાએ 'સનમત્ત ત્રિદશ' સ્તોત્ર
પણ મનાવું હતું પ્રના રાજવિજયસચ્ચદ) સ ૧૫૧૦ મા મલ્લધારી
ગચ્છના વિદ્યાસાગર-ગુણમુખ-શિ સર્વસિન્દુરમ્પરિએ પાંચ પ્રકરણુમા
હુસગજનગ્ગજ ચર્ગિ દેવપાદણુમા (કા નંડે ની) રચ્યું અને
મેર ને લીન ન નો ૧ પર અનચૂરિ રચી

૭૫૦ ન ૧૫૧૨ મા ખ૦ જિભદ્રમ્પરિ-સિદ્ધાન્તશ્ચિ ઉ
(કે નો ૧) જીનાલી પાંચ પ્રભુ પાસેથી પ્રસાદ મેળવ્યો હતો અને
માડવગના આસદીન સાલની મદાસભામા વાદીઓ પર જય મેળ-
વ્યો હતા તે) ॥ જિય સાધુમેમે પુણ્યમાલા પર વૃત્તિ, અને તે

ગણત્વ ૧૫ અપાયુ હઈ તેમની નવીન કાવ્યશાધી મેવાડપતિ કુભકર્ણ
રાજા રાજ ગયા હતા તેમને પૂરેલી સમસ્યાથી છર્ણુદુર્મના રાજા મહાસિક
(ત્રીજો ઈ સ ૧૪૫૧ થી ૧૪૭૩) અમલાર પામ્યા હતા અને તેમના વચ-
નોથી પવાપુર અપનેર (આપાનેર) નો રાજા જયસિંહ પ્રસન્ન થઈ નચ્યો
હતા અને તેમને સ્થરપદ રાણપુરમા ધણુ સધપનિએ કરેલા ઉત્સવ પૂર્વક
રત્નસીખરસરિએ આખું હર્ણ (સોમસોભાગ્ય સર્ગ ૧૦ શ્લોક ૩૨ થી ૪૩,
ગુરુભારતીકર કાવ્ય ૫ ૧૯-૨૦)

પ્રકરણ ૬ હું.

ગોળમા ગતકમાં સાહિત્ય-પ્રવૃત્તિ

ધી શારદા શારદીરદામા સમગ્રનામગ્નજનાન્યદયી ।

કયી ચિદાનન્દમહોદયસ્વ સ્પુરતાહોરાગમિય મમાન્ત ॥

—શરદ્ જાતુના વાદળા જેવી કાલિનાગી, ભગત જનોની સમગ્ર જગ-
તાને દરનારી, શાનાનન્દના મદાન ઉદયને કરનારી એવી ધી શારદા મારા
અત કરમ્મા અદોરાન રુદ્રે । —આરિત્રવર્ધનૃત રમુવ રાગી

૭૪૪ સ ૧૫૦૧ મા ખ આધુનદાના સિધો તથોગત અને
ગુપ્તને નેમિચંદ્ર બહારીકૃત પશ્ચિમનક પગ દીક્ષા ગ્વી (વિવેક
ઉદે, લી, કા વડો; વે ન ૧૬૭૦-૭૧) કે જેને ખ૦ જિનભદ્રમુ-
ગિએ ગોધી કર્તોના દીક્ષાગુરુ જિનોદય, વિનાગુરુ વિનયપ્રભા-વિજ-
યતિનક-સાધુનદન અને મુનિનેખગ તથા નતગુરુ ક્ષેમખર્તિ ગણિ દના.
આ પંખી તથોગતને ઉત્તરાધ્યયન લઘુવૃત્તિ પણ ગ્વી હતી કે જેને તેમના
ગિય તેજોરાજે ગાનુશસ્ત્રના ગાળે સ ૧૫૫૦ મા રોપી હતી લી)

૭૪૫ મ ૧૫૦૨ મા ત જયચંદ્રમુગિના ઉપદેશથી અણ્ણિ
દનપાદધુના શ્રીમાલી પર્વતે એક લક્ષ પ્રમાણુ ગ્રથો લખાવ્યા જેમાંની
મનયગિરિકૃત પિઠનિર્મુક્તિ વૃત્તિ પી પ્રત મજે છે (તીરગગાગ ભ)

૭૪૬ સ ૧૫૦૩ મોમગુરુમુગિ શિ૦ આરિત્રવર્તનગગિના ખીખ
સિધ્ય સોમધર્મગણિએ ઉપદેશસપ્તનિકા નામનો ગ્રથ પાચ અધિ-
કારમા રચ્યો (પી ૧, ૭૭, શુદ્ ૪ ન ૧૩૮) તેમા અનેક
તીર્થો અને અતિદામિક વ્યક્તિઓની કથાઓ પણ છે (ગૂ૦ ભા-
પાત૦ પ્ર આ સભા ન ૪૨)

૭૪૭ મ ૧૫૦૪ મા ત રત્નશેખરસરિ શિ સોમદેવ૪૭૭
કથામહોદધિ નામનો કથાગ્રથ ગણપલમા રચ્યો તેમા હુગિયેલુકૃત
કર્પૂરપ્રકરમા સૂચિત ૧૫૭ કથાઓ છે (કા વડો, પી ૩, ૩૧૬)

૭૪૭ સોમદેવ પ્રખર વાહી હતા તેમને વાચકપદ મન્ત્રી ગદાએ કરેલ

યતિ ભ ડારી) અને સ ૧૫૨૦ મા કવિ સ આમસિંહે બુદ્ધિસા-
ગર નામનો સર્વમાન્ય અત્યુપયોગી ગ્રંથ (દા વડો, શુદ્ધ ૨, ન ૨૯૬)
એમ ગ્રંથો ગ્યાયા ઉક્ત સ આમસિંહ માડવગદના પ્રસિદ્ધ એસવાય
અને માલવાના મહમદ ખીલજીના માનીતા વિશ્વાસપાત્ર બહારી હતા.

૭૫૩ સ ૧૫૨૪ મા પ્રતિષ્ઠામોમે સોમસૌભાગ્ય નામનું
કાવ્ય શ્રી સોમસુદરસુરિના ચરિત્રરૂપે રચ્યુ તેમાંથી અનેક ઐતિ-
હાસિક રચણો અને વ્યક્તિઓ સખધી દુકીકતો મળે છે ને તેનો દુકસાર
આ વિભાગના પ્રથમ પ્રકરણમાં આપ્યો છે (ગૂ ભાષાતર સહિત મુદ્રિત)
આ વર્ષમાં ધર્મધોષ ગચ્છના ધર્મસુરિના અનુક્રમમાં મહિયન્દ્રસુરિ શિ
રાજવંશને ધડાવશ્યકવૃત્તિના વાર્તિકમાંની કથા નામે શીલ ઉપરની
ચિત્રસેન પદ્માવતી કથા શ્લોકબદ્ધ રચી (ચુનીજી ભ ડારી સ-
ક્રો ૧૦, ૫૮, જિનવિજયનો પ્રચસ્તિ સમ્રહ, પી ૩, ૨૧,
વે૦ ન ૧૭) સ ૧૫૩૦ મા ધડાવશ્યક વૃત્તિ (વાર્તિક) રચ્યુ-
તથા પ્રાપ્ત તેજ કર્તાએ ભોજપ્રબલ નામનો ગ્રંથ પણ ગ્રંથો છે;
કે જેમાં ૮ પ્રકરણ છે (મુજભોજની ઉત્પત્તિ, ધનપાલ પ્રતિબોધ
સ્વર્ગગમન વગેરે પ્રકરણના નામ છે જુઓ વે૦ ન૦ ૧૭૬૬) સ
૧૫૨૬માં તંસોમસુદરસુરિ-સુધાન દનગણિ સિષ્યે જલ્પમ જરી બનાવી
(ભા ૬ ન ૧૩૬૮) સ ૧૫૩૨ મા ખ૦ સિદ્ધાન્તરશ્મિ ઉ૦ ના
શિષ્ય વિજયમોમની સહાયતાથી માડવગદના જ્ઞાનભંડાર માટે ત્યાંના
સધવી મડને (કે જેણે જિનપ્રતિમા આચાર્યપદ આદિની પ્રતિષ્ઠા,
તીર્થયાત્રા, સત્રાગાર આદિ પુણ્યકાર્ય કર્યા હતા, અને જે મડન-
મત્રીથી જિન હતો) ભગવતીચત્રની પ્રત લખાવી (દા ભ પાટણ)

૭૫૪ સ ૧૫૩૧ મા ધર્મસુદરસુરિ અપર નામ સિદ્ધસુ-
રિએ શ્રીપાલનાટકગત રસવતી વર્ણન, અને સ ૧૫૩૫ મા
સાત્યરાજે પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર ગદ્ય-પદ્ય-ભગ-શ્લેષમય રચ્યુ સ ૧૫૩૫માં
પૂર્ણિમા ગચ્છના જયચંદ્રસુરિ શિષ્યભાવચંદ્રસુરિએ ૭૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ
સ ગદ્યમાં શાન્તિનાથ ચરિત્ર (ગ્રુ ન ૬૧-૩) રચ્યુ ઉદ્દેશગચ્છના

૪૫૧ લગભગ આ જ્યોતિર્મુર્તિ તિ મુર્તિવર્ધન મુર્તિએ જિનેન્દ્ર-
નિશય પચાસિકા ગ્થી (૩૦મા ભાવ) ત ૧૫૧૩ મા વીગદાસના
પુત્ર દમીંગના પુત્ર લક્ષ્મીચેને ૧૬ વર્ષની ઉંમરે નિધનક્રમ ટીકા (ગુ
ન ૭-૧) અને ખ જિનસાગરમુર્તિ ગિમ્ય પુનર્નયદ્રગણિએ તેાત રાગ્નની
અભ્યર્ચનાથી મિત્રપ્રકર કાવ્ય પગ ટીકા (ગુ ન ૪૮-૨) રગી

૭૫૧ સ ૧૫૧૪ મા પૌ ગુણસાગરમુર્તિ-ગુણમુખ સિ
સત્યગજગણિએ પ્રાદુનમાથી નમ્દુનમા શ્રીપાન્યગિ ૧ કૃષ્ણ (ખેડા જ)
અને તં ગ્લનગેષ્ઠમુર્તિના ગન્ધમા તેમના ગિમ્ય ચાગિત્રરત્નગણિના
શિષ્ય વાચનાચાર્ય હેમદસગણિએ તે વર્ષમા ગુર્જર આશાપુત્રીમા
ઉત્પ્રભમુરિદ્ધન આગ લસિદ્ધિ પગ રત્તિ અને પત્રીના વર્ષ-સ
૧૫૧૫ મા હેમલ્યાકગણમા આપેત ૫૭ ન્યાયેમા ખીત્ત ૮૪ ન્યાયે
ઉમેરી-એ ગીતે ૧૪૧ ન્યાયની પગિભાપાતો મગદ કરી, તે પગ
ત્યારપત્રી સ ૧૫૧૬ મા ન્યાયાર્યમન્નપા નામની ન્યાયમુદદૃષ્ટિ
અમ્મનાદમા ગ્થી (પી ૪, ૧૭, વેં ન ૭) તથા તે વૃત્તિપગ
ન્યાસ પાણુ ગ્થો ૧ ૧૫૧૫મા ગાન્યાચાર્યદ્ધન પુત્રીચદ્ર મદપિ
ચરિતની પ્રત નાડપત્ર પગ વખાઇ (પી ૫, ૧૨૫) મ ૧૫૧૭
(મુર્તિનિધિ નમરે) મુ ન ગ્લનમિદમુર્તિ અને ઉદ્ધવદ્ધનમુર્તિ શિ
જ્ઞાનસાગરમુર્તિએ વિમનનાથચરિત (કા વરો,) રમ્પુ (ગૂ ભાપાતગ
પ્ર આ સમા લુઓ પાગ ૭૧૯)

૭૫૨ મ ૧૫૧૭ મા ત ગ્લનગેષ્ઠમુર્તિ-નદિરત્ન ગિ રત્ન-
મડનગણિએ ભોજપ્રમથ અપગ્નામ પ્રમથગજ (શુદ્ધ ૬ ન ૭૨૩,
વેં ન ૧૭૫૪, પ્રં પડિન લગનાનદમ અમ્મવાદ સ ૧૯૭૮
ગૂ ભાપાતગ પ્ર જ્ઞન ધ સભા ભાન) તથા તે ચારસામા ઉપદેશ-
તર ગિગી ગ્થી કે જેમા કેટલીક ઔનિદ્ધામિક દમીકનો મગી આવે છે
(પ્ર ય ૩, ગૂ ભાપા પ્ર બી મા) સ ૧૫૧૮ મા તં મુનિમુન્દરમુર્તિના
શિષ્ય શુભનીતગણિએ ગુણજય કલ્પ કથા, અમગ્ય કે ઉપદેશમાના પર
અવચૂરિ, મં ૧૫૧૯મા ઉક્ત સાધુસેવે જિનવલ્લભમુર્તિના મહાનીરચરિય
પર વૃત્તિ-ચારિત્રપચક વૃત્તિ અને નન્દીશ્વરસ્તન વૃત્તિ (બાતચદ્ર

ચક્રયતિ ભ કાશી, પ્રેમચદ શેઠ ભ ભાવ હા ભ જુઓ
ટિપ્પણુ ન ૪૬૩) સ ૧૫૪૬ મા આચં ઉદયસાગરે ઉત્તરાધ્યયન
સૂત્ર પર દીપિકા રચી

૭૫૭ સ ૧૫૫૨ મા આ સિદ્ધાંતસાગર સુરિના રાજ્યે
તેમના શિષ્ય કીર્તિવલ્લભ ગણિએ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર પૂર્વાચા-
ર્યોએ રચેલ દીપિકા આદિ વૃત્તિઓને અનુસરી ૨૫૪ વ્યાકરણની
ઉક્તિ વાળી વૃત્તિ રચી અમદાવાદમાં દીપોત્સવી દિને નૃણું કરી
(પી ૪,૭૬) સ ૧૫૫૪ મા ત લક્ષ્મીસાગરસુરિ-સોમદેવ-રત્ન-
મહન-સોમજય-ધંદ્રનદિ-ધર્મહંસ શિષ્ય ઇદ્રહંસ ગણિએ ભુવનભાતું
ચરિત્ર (સ ગદ્ય), સ ૧૫૫૫ મા આવકના કૃત્યની 'મણહ જિ-
ણાણુ' વાળી પાચ ગાથાની સ્વાધ્યાય પર ઉપદેશ કટપવક્ત્રી નામની
ટીકા (ગૂ ભાષાતર પ્રં જે ધ સભા ભાવં) તથા સ ૧૫૫૭
મા ખલિનરેદ્ર કથા (ગા છાણી) રચ્યા આ સ ૧૫૫૭ ના વર્ષમાં
વૃદ્ધ તં લખિંધસાગરસુરિએ શ્રીપાલકથા સંસ્કૃતમાં રચી

૭૫૮ મ ૧૫૬૯ મા ખ જિનચક્રના કહેવાથી તિલકગણિએ
રચેત (પ્રાકૃત વૃત્તિમાથી શબ્દસંગ્રહ તરીકે) પ્રાકૃત શબ્દ સમુચ્ચય
ખ ભાતમાં રચાયો ને લખાયો (ધાધા ભ) સં ૧૫૭૦ મા ત સોમજયસુરિ
શિં ઇદ્રનદિસુરિ શિષ્ય સિદ્ધાંતસારે દર્શનરત્નાકર નામનો પ્રાખ્યાનવ્યો-
(જે પ્ર) ૧૫૭૧ મા જિનમાણિક્ય કે જેને શતાર્થી સોમપ્રભના મિત્ર
કહેવામાં આવ્યા છે ૪૭૯ તેના શિષ્ય અનંતહંસ ગણિએ હેમવિ-
મલમુરિ રાજ્યે દશકૃષ્ટાન્ત ચરિત્ર રચ્યું (આ ઠ પાલીતાણા) સં
૧૫૭૨ મા આ મદિમરત્ન વાચકના શિ વિનયહંસ કે જેમણે ઉત્ત-
રાધ્યયનસૂત્ર પર ટુકી વૃત્તિ રચી છે (વે નં ૧૪૧૬) તેમણે દશ
વૈકાલિક સૂત્રપર વૃત્તિ રચી એ ૧૫૭૩ મા આગમમંજીના સિદ્ધાંત-
સુરિના શિષ્ય સોમદેવસુરિએ અમ્યક્તવકીમુદી રચી (કા છાણી)
અને તે વર્ષમાં મહેશ્વરે વિચારરમાયન પ્રકરણ રચ્યું સં ૧૫૭૫ મા

૪૭૯ તેણે નિજયરાજ્યે શતાર્થિસોમપ્રમપ્રમો સંજુપાં ।

જિનમાણિક્યગુરુનાં પ્રસાદત પ્રાપ્તવિશેષ ॥

અનિસાગર ઉં શિષ્ય વિનયશ્રુતો ભાવકા ગચ્છના ઐભવેવમુનિની
વિનયિથી ગ્વેલી વ્યાદિગ્રન્થમુચ્ચય પઠીદાની સ ૧૫૩૬ મા
તપાએલી પ્રત કેન્દ્રવિજય ભ. વન્દાળમા છે મ ૧૫૪૦ મા ઉક્ત
શુભનીન ગણિએ ગાયિવાદન ચરિત ગ્વ્યુ ન ૧૫૪૧ મા સિદ્ધા-
નસાગરે ચતુર્વિંશતિ નિનરતુનિ મનારી, અને ઐમનુદ્યગ્નિ-૧૦મવ-
ચાગ્નિદમ નિષ્ય ઐમચારિઃ ગણિએ ગુરુગુણગ્લાહક લાન્ય (પ્ર મ
અ ન ૨૪) ગ્વ્યુ કે જેમા મુખ્યપણે ન ગ્લગેખન્યગ્નિના પદ્ધર
લગ્નીસાગરગ્નિનું જ્ઞતાન કેને પાગ ૭૦૧થી ૭૨૬મા દ્ર કમા અપાયુ છે

૭૫૫ તં નુમતિમાધુના ગન્યે (ન ૧૫૪૫-૧૫૫૧) જિન-
દર્પે શિષ્ય સાધુવિજયે વાવિજય પ્રકાશ (કા વડો) તથા હેતુ-
ખડન પ્રકાશ (કેન્દ્રવિજય ભ ૧૬૧૫) ગ્વ્યા નુમતિ સાધુના
પ્રમભક્ત નીમાનબૂપાન-નુનાનિબદ્ધ એ મિત્ર વાગા માયવે-
શ્વર ખનચી ગયાસદીનના ગતધિકારી વ્યવદારી સધપનિ જાવ-
ડની અભ્યર્થનાથી અવવિજયે આનદનુદ્ય (દન ગ્રાનક ચરિત્ર)
નામનો અથ રચ્યો (કા વડો તેની સ ૧૫૫૧ ની પ્રત ભક્તિ-
વિજય ભ ભાવ૦ મા છે, પી ૫, ૧૬૬) ઉક્ત સાધુવિજયના શિષ્ય
શુભવર્દને પ્રાં હગત્રાવક ચગ્નિ ગ્વ્યુ (કા જાણી) અને હેમવિ-
મન્યગ્નિના ગત્યમા સ ૧૫૫૨ મા પ્રાં મા વર્દમાનદેશના (ખેડા
ભ) રચી, તેમજ તે સ્ત્રિના ગત્યમા ઋષિમકન પર દત્તિ કરી
(પી ૪, ૭૮, વે૦ ન ૧૭૬૭) તે હેમવિમન્યગ્નિના શિષ્ય જિન-
માણિક્યે પ્રા મા કૂમાપુત્ર ચરિત ગ્વ્યુ (પી ૩ ન ૫૮૮)

૭૫૬ જૂ ખં જિનસાગરગ્નિ શિષ્ય કમનસયમ ઉપાધ્યાયે
સ ૧૫૪૪ મા ઉત્તરાધ્યયન મુ. ૪૭૮ પઠ અનાર્થમિદ્ધિ નામની
દત્તિ, અને મ ૧૫૪૬ મા કમજીત નિગળુ રચ્યા, તે ઉપરાંત તેમણે
સિદ્ધાનસારોદાર મમ્યકલોનાસ દિષ્પન (ગૃ ગણમા) રચ્યુ (જાન-

૪૭૮ આ કમલસયમ હ૦ ના હપદેગથી આણુહિ નપુર પત્તનમા સ્થાનાગ
દત્તિ સ ૧૫૭૦ મા જિનદપ સ્ત્રિના પદ્ધર જિનચ દ્રસસ્ત્રિના રાજ્યે લખાઈ
(સધનો ભ પાગણુ)

૭૬૧ લઘુ ત સૌભાગ્યહર્ષના રાજ્યમા (સ ૧૫૮૩ થી ૧૫૯૭)
ત રત્નમંડનસુરિ-આગમમંડન-હર્ષકલ્પોત્પન્ના શિષ્ય લક્ષ્મીકલ્પોત્પન્ને
સ ૧૫૦ (ગુહમુખ્ય ૩૭ કિરણમિતે શરચદ્ર વર્ષે) આચારાગમસૂત્ર
પર અવચૂર્ણિ નામે તત્ત્વાવગમા રચી (વે ન. ૧૩૯૭) અને તેમણે
સૌભાગ્યમલમગ્નિ ગણ્યે (મ ૧૫૯૭-૧૬૩૭) જ્ઞાતાસૂત્રપદ લઘુવૃત્તિ
નામે મુખ્યાવબોધા રચી (વે. ન ૧૪૭૩)

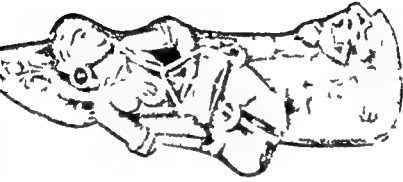
૭૬૨ સ ૧૫૯૧ મા ગૂજરાતના ખલ્લાદુરશાહ (સ ૧૫૮૧
-૯૨) ના ગણ્યમા ખલ્લાતમા ઉક્ત સૂત્રકૃતાગ દીપિકાકાર લં તં
હર્ષકલ્પ ગણિ પાસે હેમપ્રાકૃત વ્યાકરણ શીખીને ૪૦ તં સૌભાગ્ય-
સાગમસૂત્રિ ગિષ્ય હૃદયસૌભાગ્યે હેમપ્રાકૃતવૃત્તિ નામે કુલિકામા
ચ્યુત્પત્તિદીપિકા નામની વૃત્તિ રચી (વે. ન ૭૨)

૭૬૩ અપભ્રંશ સાહિત્ય—ઉક્ત (પાસ ૭૫૨) રત્નમંદિરના
ઉપદેશ તરંગિણીમા કેટલાક અપભ્રંશ અનંતરણો જૂની ગૂજરાતીના
અવનંણો સહિત આવેલા છે યશ કીર્તિનું ચંદ્રપદ (ચંદ્રપ્રભ) ચરિત્ર
આખું અપભ્રંશ કાવ્ય છે તેનો સમય સ ૧૫૨૧ મા મૂકી શકાય તેમ
છે સિંહસેન અપરનામ રધધુએ મહેસરચરિત્ર, આદિપુરાણ, શ્રીપા-
લચરિત્ર અને સમ્મતગુણનિહાણ અપભ્રંશમા રચેલ છે તેમજ તેના
પ્રધુમ્નચરિત્ર, ઘનસાર, કરકકુચરિત્ર, ભવિષ્યદત્ત ચરિત્ર, કારણ-
ગુણપ્રોડલી, રત્નત્રયી પદ્ધર્મોપદેશ, રત્નમાલા આદિ અથ અપભ્રંશના
સભવે છે જયમિત્રકૃત ઐણિકચરિત્ર અને તે ઉપરાંત દેવનન્દિ
મુનિકૃત રોહિણીનિધાન કથા, અને કર્તોના નામ વગરના મુખ્ય
દસમી કલા, પાશપદ કલા, જિનપુરદર કથા વગેરે જિગ્મરકૃત મળી
આવે છે આ રીતે મોજમી સદી સુધી અપભ્રંશ સાહિત્ય ચાલ્યું
આવું છે ૪૮૦

કુમારપાન પ્રતિબોધ ગ્યાયો (જૂ ટિ) મં ૧૫૭૬ મા કુતુમપુરા
ત ઈન્દ્રદિ મુગ્ધિના પદ્ધર ગોભાગ્યનદિ મુગ્ધિએ હુમ્મીરપુરમા રહી માન
એકાદની કથા રચી (મુનીજી બ કાલી) મં ૧૫૭૭ મા પૌ ચદ્રપ્રભ-
ધપાય-મુમતિભદ્ર-અય્યદ-ભાનયદ-આગિ રયદ-મુનિચદ્રના શિષ્ય
વિદ્યાગને કુમારપુત્રચગિન ગ્યુતે તે હુર્પકુનગણિએ ગોપ્યુ (નિવેદક
ઉદે, કા હાળી) મં ૧૫૭૮ મા લાવવપસમય કૃત ગૃન્ગતી વિમ-
લપ્રમથ પન્થી વિમનચરિત્ર ગંત્રમા ગ્યાયુ (મુદ્રિત લી ૬)
મ ૧૫૭૯ મા પાટાગુના ખન્ મનિમાગર-ધવનચદ્ર ॥ શિષ્ય ગજસાઠે
જિનદસમ્પરિ ગાળે વિચાગપટ્ટનિગિદા-(દડક ચતુર્વિંગનિ) ને તે
પન્ ન્વોપનુ દીકા ગ્યી (પ્રન્ મગો પાદ મદેમા ૧૧, જન આ સમા,
વેન્ ન ૧૬૦૦ ને ૧૬૫૭-૫૮)

૭૫૬ પેથક (પાન ૬૨૪) ઓ મડનિક (પાગ ૬૬૯ ગને
ટિપ્પણ ૪૪૯) ના વનજ પર્વતે દક્ષમુદી પ્રતો લખાની તથા
અથ ભડાગાર સ ૧૫૭૧ મા ગ્યાયો કે જેની નિદાથ ચર્ણિની
પ્રત વિદ્યમાન છે (પુગતત્ત્વ ૧-૨ એક ઐતિહાસિક પ્રશસ્તિ)
મં ૧૫૮૨ મા જખૂવાગી શ્રીમાલી અરસિદ રાણાએ ૧૧ અગોની
પ્રતો લખાની કે જે પેળી વિપાકમુત્રની પ્રત (ગુ ન ૨૭૮) લખ્ધ છે

૭૬૦ મ ૧૫૮૨ મા જુદત ખન્ જિનસમુદ્રસરિના પદ્ધર
જિનદસમ્પરિએ 'શ્રીનાગાચાર્યકૃત સવિસ્તર વૃત્તિને દુર્વિગાદ સમજ
સજ્યોના અનુગ્રહ માટે વ્યાખ્યાતાઓ માટે સુખાવદ એવી' આચા-
રાગ સનપર દીપિકા રચી (પી ૪, ૭૩) અને સદજમુદરે રત્નત્રાવક
પ્રમથ ગ્યો સન્ ૧૫૮૩ મા ત હેમવિમનસુગ્ધિના શિષ્ય હુર્પકુન-
ગણિએ મૂત્રકૃતાગમત્ર પર દીપિકા નામની દીગ રચી (વેમર ન
૧૭૭૭ વેન્ ન ૧૫૫૦-૫૨ છુ ૩, ૧ ૧૪૫), તેમણે બધ
દેવવ્ય ત્રિભગી (કર્મત્રયનો એક ભાગ) તથા હેમવિમન મુગ્ધિના
રાળે વાક્યપ્રકાશ દીગ (લી) પણ રચી છે આ સ ૧૫૮૩ ના
વર્ષમા પ્રસિદ્ધ હીરવિજયસુગ્ધિનો જન્મ પાલ્હણપુરમા થયો

સિ પદમી નમ્નો-પદમી મિતિએ નેમ મેઝ મ ૧૪૮૩

[૫૪ ૮૫૯ ॥ ૫૪ ૮૫૯ ॥]

શિં વિશાલરાજે (તેમજ વિશાલરાજ-સુધાજીપણના શિષ્ય જિનસૂરે) ગૌતમપૃચ્છા પર, સ ૧૫૧૩ મા તં સોમસુદર-રત્નશેખર શિં સવેગદેવે પિંડવિશુદ્ધિ પર, અને સ ૧૫૧૪ મા તેમજેજ આવશ્યકની પીઠિકા પર, સ ૧૫૧૫મા કીર્તિરત્ન-ક્ષાતિરત્ન શિં ધર્મ-દેવગણિએ તપોરત્ન ઉપાધ્યાય કૃત ટીકા પર આધાર રાખી ધબ્બી શતકપર, સ ૧૫૧૭ મા મહાહડ ગચ્છના કમલપ્રભ શિં અમર-ચદ્રે ઝંપસૂત્ર પર (કે જેની તેજ વર્ષમા લખેલી પ્રત લીં દા ૧૨ પ્રત ન ૪૨ મોજુદ છે), સ ૧૫૨૫ મા ખ જિનભદ્રસૂરિ-રત્ન-મૂર્તિ શિ મેરસુન્દર ઉપાધ્યાયે તરુણપ્રભાચાર્યના બાલાવબોધને અનુ-સરીને ધડાવશ્યક પર માડવગદમા, તેમજ ત્યાજ શ્રીયોપદેશમાળા પર, પુષ્પમાલા પ્રવરણ, કેતપ્રવરણ, પચનિર્ગથી, કપૂરપ્રકર, ધબ્બીશ તકે અને યોગશાસ્ત્રપર, સ ૧૫૨૯ મા વૃદ્ધ તપાગચ્છના જ્યોતિ-લકસૂરિના શિ દયાસિંહગણિએ ક્ષેત્રસમાસ ૫૦ ગૂજરાતી ભાષામા બાળાવબોધ રચ્યા વળી પાડવચરિત્રની ગૂજરાતીગદ્યમા સ ૧૫૯૧ મા લખેલી પ્રત ખાટણસધના લઢારમા છે

૭૬૫ આ ઉપરાંત પાર્શ્વચંદ્ર અને તેમની શિષ્યપરપરાએ ભાષામા રચેલી બાળાવબોધ પર પોતાના સપ્રદાયનો મોટો આધાર રાખ્યો છે. પાર્શ્વચંદ્રે તદુલલેખાલી પચના, આચારાગ પ્રથમરકથ, પ્રશ્નબાકરણ, ઔપપાતિક (ઉવવાધ), સૂત્રકૃતાગ-એ સૂત્રોપર, જળ-ચગ્રિત્રપર અને ભાષાના ૪૨ ભેદ પર બાળાવબોધ રચ્યા છે અને પ્રતિમા-સમાચારી આદિ ૫૦ ચર્ચા, લોકાઓ સાથે ૧૨૨ બોલી ચર્ચા કરેલી લખી છે. પાર્શ્વચંદ્ર શિં સમરચદ્રસૂરિએ સસ્તારક પ્રતીર્ણક ૫૦, ધડાવશ્યક પર અને ઉત્તમ ચમન પર બાળાવબોધ રચેલ છે.

૭૬૬ ગૂજરાતી જૈન કવિઓમા—મોળમા સનકમા આદિ કવિ શ્રાવક દેવાય (દિપા)ને ગણી સકાય તેની કવિતાઓ ૧૫૦૧ થી ૧૫૩૪ સુધીની મળી આવે છે તે સમયમા થયેલા નરસિંહ મહે-

પ્રકરણ ૭ મું.

ગોળામી ગદીનું ગૂજગતી ગાહિત્ય

(સાદું)

દેવ દેવી નવી દીવાર તખી વાળી - આસાગળી,
વિદ્યાસાયરત પો મલ પળી ન માસાળી સાગિળી,
વદા હી તિ છપનિ મગસનિ નદ વીનવી વીનવી,
મોડ નેમિ-માર મલિની ને નામિદ દરી નાની

—ધનંતર જિજ્ઞાસુ ગુનામિપાત ગેમિદા. સ. ૧૫૦૨

(દોહા)

માતા મરમતિ દેવિ દન્દર્થ, એક સુવચન ગાયુ,
જે હવિશ / ગામડે દુઆએ, તેદ ચરણે લાયુ

—મધેનગુદરકૃત મારસિખાગળી રામ સ. ૧૫૪૮

(વગ્તુ)

આદિ જિજ્ઞાસુ આદિ જિજ્ઞાસુ પમુદ ચક્રીસ
તિત્ય દર પમુમેવિ સવિ, ધરિય ચિત્તિ મરસતિ ગામિજિ,
તિદુઆજીજીમુખમડળી, વામવાણિ વરદસગામિજિ,
તાસ તણુધ સુપસાડવર્ધ, કરસિડે કવિત રસાવ,
વ હચૂલ રાય પાલીઆ, નીમ આરિ મુવિગાત

—અજ્ઞાત હવિહૃત વચ્ચૂલ રામ (૧૬ મી સદી)

જ ૮ ગૂજગતી ગૂજ ગાહિત્ય—પ્રત્યે પ્રથમ આનીશુ
મ ૧૫૦૧ મા દેવદુનપાટકમા (મેવાડના દેવનાડામા) દેવ તપાગ-
ચળના ભટ્ટારક શ્રી રત્નમિદ સુરિના શિષ્ય પ આણિદુનુદગણિએ
મવધારિ શ્રી હેમચદ્રસુરિ વિગચિત ભવભાનના સુન પગ, અને તેજ
વર્ષમા તં ગોમનુદગમુરિ-મુનિમુદગ-જયચદ્રસુરિ શિં હેમદસગ
ણિએ પડાવસ્યક પગ, સ. ૧૫૦૫ ની આસપાસ તં મુનિમુદગમુરિ

શિં વિગાલરાજે (તિમળ વિગાલરાજ-સુધાભૂષણના શિષ્ય જિનસૂરે) જૌતમપૃચ્છા પર, સ ૧૫૧૩ મા તં સોમસુદર-રત્નશેખર શિં સંવેગદેવે પિંડવિશુદ્ધિ પર, અને સ ૧૫૧૪ મા તેમણેજ આવ સ્યકની પીઠિકા પર, સ. ૧૫૧૫મા કીર્તિગ્ન-ક્ષાતિરત્ન શિં ધર્મ દેવગણિએ તપોરત્ન ઉપાધ્યાય કૃત ટીકા પર આધાર રાખી ૫૫૧ શતકપર, સ ૧૫૧૭ મા મહાહડ ગચ્છના કમલપ્રભ શિં અમર ચદ્રે કલ્પમૂત્ર પર (કે જેની તેજ વર્ષમા લખેરી પ્રત લી ઘા ૧૨ પ્રત ન ૪૨ મોનુદ છે), સ ૧૫૨૫ મા ખ જિનભદ્રસૂત્રિ-રત્ન મૂર્તિ શિ મેરુસુન્દર ઉપાધ્યાયે તરણપ્રભાચાર્યના બાલાવમોધને અંતુ સરીને ષડાવસ્યક પર માડવગદમા, તેમજ ત્યાજ શીયોપદેશમાળા પર, પુષ્પમાલા પ્રકરણ, કલ્પપ્રકરણ, પ ચનિર્ઐથી, કપૂરપ્રકર, ધબ્બીશ તક અને ચોગશાસ્ત્રપર, સ ૧૫૨૬ મા વૃદ્ધ તપાગચ્છના જ્યતિ લકસુરિના શિ દયાસિંહગણિએ ક્ષેત્રસમાસ પર ગૂજરાતી ભાષામા બાળાવમોધ રચ્યા વળી પાડવચરિત્રની ગૂજરાતીગદ્યમા સ ૧૫૬૧ મા લખેલી પ્રત ખટણસઘના ભડારમા છે

૭૬૫ આ ઉપરાંત પાર્શ્વચદ્ર અને તેમની શિષ્યપરપરાએ ભાષામા રચેલી બાળાવમોધ પર પોતાના સપ્રદાયનો મોટો આધાર રાખ્યો છે પાર્શ્વચદ્રે તદુલવેચાલી પયત્રા, આચારાગ પ્રથમરકધ, પ્રશ્નવ્યાકરણ, ઔપપાતિક (ઊવવાધ), સૂકૃતાગ-એ સૂત્રોપર, જંજૂ-ચરિત્રપર અને ભાષાના ૪૨ બેદ પર બાળાવમોધ રચ્યા છે અને પ્રતિમા-સમાચારી આદિ ૫૦ ચર્ચા, લોનાઓ સાથે ૧૨૨ બોતની ચર્ચા કરેલી લખી છે પાર્શ્વચદ્ર શિં સમરચદ્રસૂત્રિએ સગ્તારક પ્રકીર્ણક પર, પડાવસ્યક પર અને ઉત્તરાધ્યયન પર બાળાવમોધ રચેલ છે

૭૬૬ ગૂજરાતી જૈન કવિઓમા-સોળમા શતકમા આદિ કવિ આવક દેપાલ (દિપા)ને ગણી શકાય તેની કવિનાઓ ૧૫૦૧ થી ૧૫૩૪ સુધીની મળી આવે છે તે સમયમા થયેલા નગસિંદ મદે-

તાનો તે સમકાલીન દનો તેની મોળી કૃતિઓ જનક ભાવક
(વિક્રમગાનના વખતના રાજાના ઉદ્ધાર કરનાર) નો ગસ, શીમદાસી
સમયમા થવેના એદિશેષ ચોગનો ગમ, અદનખાલાની ચોપાછ, તથા
એપિક ગાનનો ગમ (૧૫૫૬ સ ૧૫૨૬ પહેલાં), જાજ્ઞના ૧૫૫૫
ભવ વર્ણન (સ ૧૫૨૦), આનંદમાર ધનન, સમ્યક્ત્વ આગ નન
કનક ચોપછ (ન. ૧૫૩૪) ૬ અને નાની કૃતિઓમા સ્તુતિભર
કકકા વાળી, અનુચિત દાગ, ધારાવ્યા કુમાર ભાન, હુગિયાળી જે
ને તે ૧૧ ગ્રંથોની સ્નાત્કાન્ત પ્રમિદ છે

૭૫૭ મુનિશુન્દ સુતિ સિધ્ધ મધવિમરે(૧) મુદ્દર્ભા શ્રેયી ગાનનથા
આગમ ગરુડ ભગ્નમુનિ આગુભેએ પુણ્યમાર ગમ (ન ૧૫૦૧),
ધનદેવગણિએ મુરગાભિયા નેમિમાગ (ન ૧૫૦૨), ત રત્નગેખમ્મુ-
દદ્યનદિ શિં મ ૧૬૧૨ જણિએ તત્ત્વાકામા અદ્વૈતાપામા સમ્ય-
ક્ત્વગમ (મ ૧૫૦૫), ઉપદેશગરુડના આનંદમુનિએ વર્મલદમી
મદત્તરા ભાસ (મ ૧૫૦૭), મ તં રત્નમિદમુતિ શિષ્યે રત્નચૂડ ગસ
(સ ૧૫૦૬) અને મ ૧૫૧૬મા જાજ્ઞવાળી ગમ ગ્રંથ છે સ.
૧૫૧૩ મા તખાથેન આમાયનકૃત હસવત્ત કથા ચોપછ મગે છે
આ મમયમા રત્નાકરે આદિનાથ જન્માભિગેક અને આગમગરુડીય
ગુણરત્નસુતિ શિષ્ય દેવરત્ને ગજસિદ્ધકુમાર રાસ રચેન છે

૭૫૮ આ જયપ્રીતિશ્રુતિ ગિ ઋષિનર્દને ચિતોડમા સ.
૧૫૧૨ મા નૃસંવદતિ ગસ, અને ઉં નીનમુદ્ધર સિં મતિગેખરે
મ ૧૫૧૪ મા ધનારામ, મ ૧૫૩૭ મા કૃંગકુ (કૃષ્ણક) મદર્પિ
ગસ, અને તે વર્ષમા મયાગુદ્ધા ગમ વળી તે ઉપનાત નેમિનાથ-
વમતકુલકા, ઈનાપુત્ર ચત્રિ જનાવેન છે ખ જિનવર્ણનસુતિ સિં
આગાનુ મ ૧૫૧૬ મા વિદ્યાવિનામનરે ચાં, પોં માધુરત્નસુરિ
નિં મનયચ્છે સ ૧૫૧૬ મા તણુ કૃતિઓ નામે મિદાસન
જત્રીની ચાં, મિદુવસિદ્ધકુમાર ચાં—અપગનામ ધનદેવ કથા, તથા
દેવરાજવત્સરાજ પ્રમથ અને દિગમર બલ જિનદાસે સ.

તાનો તે સમકાલીન હતો તેની ગોગી કૃતિઓ જ્ઞાન ભાસ (વિક્રમગચ્છના વખતના ચતુર્થાદિ ઉદ્ધાર કૃતિઓ) નો ગણ, શ્રીમદ્ભાગવત મહાપ્રભા થયેલા એકાદિગ્રંથ ગોગનો ગણ, ચંદનગાથાની ગોપાલ, તથા શ્રેણિક ગાનનો ગણ (૧૫૫૫ મ ૧૫૨૬ પદ ૧), જાગૃત્તાની પદ્ય ભવ વર્ણન (સ ૧૫૨૨), આદિકૃત ૫૧૧, ગાનકલ્પ ગાન ૫૧૨ ગોપાલ (સ ૧૫૨૬) છે અને નારી કૃતિઓમાં અનુક્રમિક કૃતિ વાળી, અનુક્રમિક કૃતિ, કાવ્યના કૃતિ ભાગ, કૃતિ વાળી ૭૨ નેની ગોગી કૃતિના પ્રમાણ છે.

૭૬૭ મુનિશુદ્ધિ કૃતિ વિષયમાં વિષય ૧(૬) મુદ્દા નંબર ૧૧ મનના આગમ ગરુડેશ્વરભક્તિ ગાગોગેશ્વરે પુણ્યમાં ગમ (સ ૧૫૦૧), ધનદેવગણિએ મુરગાભિક્ષા નેમિનાથ (સ ૧૫૨), ત રત્નગેષ્વરભક્તિ - ઉપનિષદિ શિવ મધ્યકાલ ગણિએ નવવાકમાં આદિકાવ્યમાં ગમ્ય-કલ્પગમ (સ ૧૫૦૫), ઉપદેશગરુડના આનંદમુનિએ શ્રમવદ્ધી મદત્તરા ભાસ (સ ૧૫૦૭), ત રત્નગણિકા ગણિએ ગલગુરુ ગમ (સ ૧૫૦૬) અને સ ૧૫૧૬ મા જાગૃત્તાની ગમ ગોગ છે મ. ૧૫૧૩ મા તખાવેલ આમાયનકૃત હસવત્ત કથા ગોપાલ મને છે આ સમયમાં રત્નાકર આદિનાથ જન્મભાગિએકે અને આગમગચ્છીય ગુણરત્નકૃતિ શિષ્ય દેવગને ગગસિદ્ધમાં ગમ ગોગ છે.

૭૬૮ આ જાગૃત્તિકૃતિ નિ. ગ્રંથપિતૃને વિતોડમાં સ ૧૫૧૨ મા નવદર્શન ગણ, અને ઉં નીનકુદ્ધ શિવ મનિગેષ્વરે મ ૧૫૧૪ મા ધનનાથ, ન ૧૫૨૭ મા કૃગકૃ (કૃગકૃ) મદગિ રાસ, અને તે વર્ષમાં મગાગેદા ગમ વળી તે ઉપનાથ નેમિનાથ-વમતકૃતક, કૃતિપુત્ર ગણિ મનાવેલ છે જ જિનવર્તનકૃતિ શિવ આગાનુ મ ૧૫૧૬ મા વિદ્યારિનામને કૃતિ, પાંચ નાધુનનકૃતિ શિવ મનવચ્ચે સ ૧૫૨૬ મા ગાગી કૃતિઓ નામે મિદાસન જતીલી ગોગ, મિદલસિદ્ધમાં ગોગ-આપનામ પુનઃવ કથા, તથા દેવરાજવત્સરાજ પ્રમુખ અને દિગ્ગજ પ્રજા જિનદાને સ

ચોસઠીનું હુકું કાવ્ય સં ૧૫૪૪ માં અને વડતપ ગચ્છના જિનરતનસૂરિ
-જયસુદર શિં સવેગસુદરે સાગરિખામણ રાસ નામની મોટી
કૃતિ સં ૧૫૪૮ માં રચી છે વાર્તા રૂપે ઉપકેશ ગચ્છના રતનસુદર
શિં સહજસુદરે ૧૫૮૨ આસપાસ શુકરાજ સાહેલી રચી છે

૭૭૫ જૈન પૌરાણિક સાહિત્યમાથી તથા રૂપે અનેક કાવ્ય
કૃતિઓ મૂકાઈ છે ગિવદણિક ગચ્છના દેવગુપ્તિસુરિ શિં સિદ્ધલે
૧૫૫૦ માં મુનિપતિ રાજપિંચો, અને તે આસપાસ સાડેર ગચ્છના
સુમતિસુરિ શિં શાંતિસુરિએ સાગરદત્ત રાસ, કલ્પસુરિ શિં કીર્તિ-
હર્ષે ૧૫૫૧ માં સનતકુમાર ચો, તે અગર કોઈ બીજા કલ્પસુરિ
ના શિષ્યે કુવંદજીકુમાર રાસ, આગમ ગચ્છના કલ્યાણુરાજ શિં
ક્ષમાકલજે તેજ વર્ષમાં સુદર રાજનો રાસ, અને સં ૧૫૫૩ માં
તેમણે ઉદયપુરમાં લલિતાગકુમાર રાસ, મૂનપ્રભે ગજસુકુમાર મંધિ,
તથા પૌં મુનિચંદ્રસુરિ શિં જયરાજે મત્સ્યોદર રાસ, સં ૧૫૫૪
માં પૌં મૈલાઅરતનસુરિ શિં ધર્મદેવે હરિશ્ચંદ્ર રાસ, સં ૧૫૫૫
માં તં હેમવિમનસુરિના પ્રશિષ્ય કુશલસયમે હરિખળનો રાસ, મં
૧૫૫૬ માં નેમિદુર્જે ગજસિંહરાય રાસ, ૧૫૫૭ લગભગ વડતં
લખિંધસાગરે દેવજબુજગ કુમાર ચોપાઈ, મ ૧૫૫૭ માં તં
હેમવિમનસુરિના પ્રશિષ્ય હર્ષકલેલાસમાં વસુદેવચોપાઈની રચના કરી

૭૭૬ સં ૧૫૬૧ માં ઉપકેશગચ્છના કલ્પસુરિના પ્રશિષ્ય
ધર્મરૂચિએ અજપુત ચો, ઉપર્યુક્ત ધર્મદેવે પણ તેજ વર્ષમાં
સીણીજમાં અજપુત રાસ, અને સાડેરગચ્છના ઉક્ત શાનિ સુરિ શિં
ધંશ્વરસુરિએ દત્તપુર-મદ્મોરમાં લલિતાગચરિત્ર, સં ૧૫૬૩ માં
મમ્માદડ ગચ્છના મુનિસુદરસુરિ શિં પદ્મસાગરે કથવના ચો, સં
૧૫૬૫ માં મગપુર (માગરોળ)માં શાને વક્યસૂતો રાસ, સં.
૧૫૬૭ માં ખં જિનચંદ્રસુરિ પ્રશિષ્ય ધર્મસમુદે મુનિનકુમાર રાસ,
સં. ૧૫૬૮ માં લખાણેવ લક્ષ્મણ કૃત ગાતિભદ્ર વિવાદનો, સં.
૧૫૬૯ માં ઉપકેશગચ્છના દેવકલ્પેય ચિ દેવકવશે અપિદતા ચો,

૭૭૧ તેમની કૃતિઓ-સિદ્ધાન્ત ચોપાઈ કે જેમાં લોકા મનનું ખડન કર્યું છે સ ૧૫૪૩ (મુદ્રિત જૈનયુગ વૈશાખ-જેઠ મં. ૧૯૮૬ નો મંયુખ અક), અધુનિભદ્ર એકરીગો નામનું એક દેક રસિક કાવ્ય સ ૧૫૫૨, ગીનમ પૃથ્વા ચોપાઈ સ ૧૫૫૪ મા ગ્ચી. નાની કૃતિઓમાં નવપદ્મવ પાર્શ્વનાથ સ્ત સ. ૧૫૫૮, અને મ ૧૫૬૨ મા વામનમા આતોયણ વિનનિ, એરીમા પાર્શ્વસ્તવ, નેમિનાથ હમચડી, ગવણ મદોદરી સવાદ, વૈરાગ્ય વિનતિ રચી મ. ૧૫૬૪ મા અગરનાકર નેમિનાથ પ્રમથ વિવિધ છદ્ધા અને સ. ૧૫૬૭ મા શુગ્રપ્રિય કેરવી ગમ ગ્ચા

૭૭૨ અનિદાસિક પ્રમથમા ન ૧૫૬૮ મા વિમન મત્રીના પ વિમન પ્રમથ (શ્રી મણિનાન બ વ્યામે સપાદિત કરી પ્રકટ કર્યો છે), મુમનિ સાધુ મંત્રિ વિનાલો (તેમની દીક્ષાના વર્ણન રૂપ) અને સ ૧૫૮૯ મા ત્રણ પ્રમથ જેવા ગસ નામે ખિમ ઝપિ, અનિભદ્ર અને ચગોભદ્રચુરિ ગસ ગ્ચી અમદાવાદમાં પુર્ણ કર્યા (મુદ્રિત એ ગસ મંમદ.)

૭૭૩ દેવગજ વચ્છરાજ ચોપાઈ કતપુ (કુલુનપરા) મા ગ્ચી, તેની સ ૧૫૭૫ મા લખેલી પ્રન મળે છે ૧૫૭૫ મા કર્મસવાદ, ૧૫૮૫ (૮૬) અતદ્વિ પાર્શ્વસ્તવ આદિ પુસ્તક નાની કૃતિઓ મળે છે ૪૮૨ આ ઉચ્ચ પ્રતિના સરકારી ઢવિનુ વિમ્નૃત વર્ણન સ્વ મણિનાન બકારભાષ વ્યામે દરેક સાહિત્ય મસદ તરફથી પ્રમિદ્ધ થનાર છે એટલે વિરોધ અત્ર વિવેચન કર્યું નથી તેમણે આ સમયમાં જેટલી મુદ્ર કૃતિઓ ગ્ચી છે તેટલી કૃતિઓ કાષ જૈન કવિઓ રચી નવી તેથી આ સમયને 'લાવણ્યસમય યુગ' એ નામ આપીશુ તો અગ્ચાને નહીં ગણાય

૭૭૪ આ સમય દરમ્યાન અન્ય કવિઓ કૃત લાપાકાવ્યકૃતિઓ જોઈએ -ઉપદેશ રૂપે કારટગચ્છના સર્વદેવમુનિ શિ નન્નસુરિએ વિચાર-

૭૭૮ નેમિનાથના અને સ્થૂલિભદ્રના રસિક ચરિત્રોએ સોમ-
સુદરસુરિના શિષ્ય પરપરાના રત્નમંડન ગણિને તથા ધનદેવગણિને,
અને સોમસુદરસુરિને રસિક કાવ્ય રચવાની પ્રેરણા કરી હતી તેજ પ્રમાણે
ત્યાર પછી-અને ખાસ કરી વલ્લભીસપ્રદાયના ઉલ્ભવ અને પ્રચાર
પછી અનેક જૈન કવિઓને તે બંનેની વસ્તુ લઈ તે પર કાવ્ય
રચવાની પ્રેરણા થઈ છે આ સમયમા નેમિનાથ સબધે ઉક્ત લાવ
ણ્યસમયે વિધ વિધ છદ્મા રગરત્નાકર નેમિનાથ પ્રબધ નામનું કાવ્ય
સ ૧૫૬૪ મા રચ્યું, તેજ પ્રમાણે ઉક્ત સહજસુદરે વિધવિધ
છદ્મા ગુણરત્નાકરછદ મ ૧૫૭૨ મા સ્થૂલિભદ્રના ચરિત્ર રૂપે સુદર
કાવ્ય રચ્યું, વળી સ ૧૫૭૭ આસપાસ મુનિચક્રે રચેત રસાઉયો
નામનું પ્રાકૃત કાવ્ય પ્રાપ્ત આ સબધે છે લાવણ્યસમયે નેમિનાથ
દમચડી રચી, અને સ્થૂલિભદ્રના સબધમા સ્થૂલિભદ્ર એકવીસો રચ્યો
સ ૧૫૯૬ પહેલા આ ગજસાગરસુરિશિષ્ય પુણ્યપરતને નેમિરાસ-ચાદવ
રાસ, અને ૧૬૦૦ લગભગ ઉક્ત બ્રહ્મે નેમિનાથનો વિવાહયો ૪૪
લાલમા રચેલ છે ઉક્ત પદ્મસાગરે આચરે ૧૫૬૩ મા સ્થૂલિભદ્ર
અઠાવીસો અને શુભવર્દન શિષ્યે સ્થૂલિભદ્રરાસ સ ૧૫૭૫ મા
-ચેલ છે-પ્રધરાળે ૧૫૮૬ મા મદનરાસ રચેલ છે

૭૭૯ જૈન દર્શનના નવતત્ત્વો પર રાસ લાવસાગરસુરિ શિષ્યે
પાટણમા સ ૧૫૭૫ મા, જૈન ધર્મના ચાર પર્વોપર ચતુર્પર્વી રાસ
આ ચદ્રનામે સ ૧૫૭૨ મા, અને દીવાગી પવપર રાસ ધર્મસિંહે
મં ૧૫૯૬ પહેલા, રાત્રિભોજન ત્યાગના નત ઉપર ધર્મસમુદે સં-
૧૫૮૪ આસપાસ, બાર નતપર ચોપષ ગજલાભે સં ૧૫૯૭ મા,
આરાધનાપર પાંચ ચદ્રસુરિએ ૧૫૮૨ મા અને ત સૌભાગ્યહર્ષ સુરિ
રાત્ર્યે જમકસ્યાણના શિષ્યે કૃતકર્મ રાગધિકાર રાસ ગધારમા મં ૧૫૯૪મા,
તેમજ લાવણ્યદેવે કર્મનિવરણરાસ રચેત છે જૈન વિશ્વવિદ્યા સબધી લઘુ
ક્ષેત્ર સમાસ પર આગમ ગ્રન્થના ગુણમેર શિષ્ય મનિસાગરે પાટણમાં
સ ૧૫૮૪ મા ચોપષ ગચી છે જૈનના ઉપદેશાત્મક ઉત્તરાવયન

મ ૧૫૭૧ મા ત દેવનિમગ્નિના પ્રતિધ્ય મુદસ સિ લાવવ્ય-
ગ્ને દેવગિમિ વત્સગજ દેવગજરામ, સ ૧૫૭૨ મા અમીપાન
આવે મદીપાવનો રામ અને ઉપકેશગ્નના ગ્લમમુદ ગિમ મદ-
મુદે મુપિદતા ગસ, અને તે મદ-મુદના ગ્લસાગમ, (મ ૧૫૮૨) તથા
આત્મગગમ સ ૧૫૮૩ અને પુરેગી ગગનો રામ, ઉપા 'ધર્મ'
સમુદે સ ૧૫૭૩ મા પ્રમાદ ગુગ્ગા ગો, વગનપગગ્નના મીમા-
વ્યસાગમગિ શિગે અ પકમાના ગસ સ ૧૫૭૮ મા, અને આશરે
મ ૧૫૭૬ મા માધુગ્લમગિદૂન ક્યવનાગસ, સ. ૧૫૮૦ મા કોગ-
દગગ્નના દક્ષમગિ શિગ ભુવનગીર્તિએ કનાવનિયગિમ ૧૫૮૩ ॥,
ઉપકેશગગ્નના સિદ્ધગિ પ્રનિધ્ય વિનયમમુદે વિદાનેગમા આગમ-
ગામા ચો, સ ૧૫૮૪મા ગવક નામે અમગગ્ત ગસ અરે ઉપા
ધર્મસમુદે દુન-વગ ગસ, આ સમયમા ગાનિમગિ શિગ નગગેખરે
પાર્વનાથ પત્ની પ્રમાનનીદગા, ન ૧૫૮૭ સાડેગગ્નના ગ્લ
ગ્લમગિના સિ ધર્મમાગે આગમનદા ચો, સ ૧૫૮૮ લગ-
લગ પાન્વચદ્મગિ નિ મમગચદ્ એગિદગમ, મ ૧૫૯૦ પદેના
મેવદ દૂન મુપામગેવનનપ્રગમ, મ ૧૫૯૧ મા આગદપ્રમોદ દૂન
આનિનિન નિસાદનો, અને ત મીમા પદધમગિ શિ મોમવિમન-
મગિએ પ્રમિનગમ, આદિ બનાવેન છે

૭૭૭ ૧ ૧૫૯૩ મા પાન્વચદ્મગિ સિ અન્ને (વિનયગમગિએ)
મુસા ચોપપ્ર, સ ૧૫૯૪ મા નધાગમા ન સોમાગમદપ મુગિ ગન્ને
જયકલ્યાણના ગિબે દુનકમ ગન્નધિદાગ ગમ અને ખ૦ માધુદર્પ ગિ
રાજગીરે અમગમેન વયગમેન ચો, ન ૧૫૯૫ મા આગમગગ્નના
કવિયણે ગાનજ ગામમા તેનવી મત્રી રાસ, સ ૧૫૯૭ પદેના અગાન
કવિએ પુરીચદ્ ગુણસાગગસ, સ ૧૫૯૭ મા ઉક્ત અન્ને આગ
પ્રત્યેન્શુદ ચો, સ ૧૫૯૬ મા ઉપા વિનયસમુદે તિમગમા અખડ
ચો તેમજ ખ વિવેકગ્લ મુગિ પ્રશિય રાજગ્લમગિએ હુગિખન
માગી ચો તથા ૧૬૦૦ લગભગમા અન્નાણુ ગગ્નના વિમનમગિના
પ્રશિધ્ય લાવ ઉપાધ્યાયે હુગિશ્ચદ ગમ ગ્ગેન છે

જૈનકૃત મળી આવે છે તે તે શતકમા જણાવીશુ વળી આ જૈનેતર કવિઓ પોતાની વસ્તુ પોતાથી પૂર્વગામી જૈનકૃતિઓ પરથી પણ લેતા હોય, થા જૈન કે જૈનેતરનો સામાન્ય આશ્રય સસ્કૃત ગ્રંથોનો પણ હોય- એ એક ખીજને સરખાવવાથી સમજી શકાશે

૭૮૩ જૈનો પોતાના આચાર્ય, મહાપુરુષો, મદિરો, તીર્થો આદિનો ઇતિહાસ પણ કવિતામા મૂકતા શ્રી મહાવીરના પ્રશિષ્ય જ જૂ સ્વામી માટે ઉક્ત રત્નસિંહસૂરિ શિષ્યે સં ૧૫૧૬ મા જ જૂ સ્વામી રાસ, ઉક્ત સહજસુદરે સ ૧૫૭૨ મા જ જૂ અતરગરાસ (વિવાહસો), તે જ જૂ સ્વામીની પાટપર થયેલા વજ્રસ્વામીનો રાસ ઉક્ત ધર્મદેવે સ ૧૫૬૩ મા રચેલ છે તે પ્રાચીન પુરુષોની વાત એક બાજુએ રાખીએ, પણ ખીજ બાજુ તપાગચ્છના હિમવિમનસૂરિ સંજ્ઞી ક્ષાગ તેમના પ્રશિષ્ય હસધીરે સ ૧૫૫૪ મા, અને તેમના ખીજ પ્રશિષ્ય હસ- એએ પૂર્વ દિશામા આવેના જૈન તીર્થો અને મદિરો સંબંધે પૂર્વ દેશ ચૈત્યરાસ સં ૧૫૬૫ મા, તેમના નીજ શિષ્ય અર્નતહસે ઇડરગઢના ચૈત્યોના વર્ણન રૂપે ઇના પ્રાકાર ચૈત્યપરિપાટી સં ૧૫૭૦ લગભગ, ખીમાએ શત્રુજયના મદિરોની શત્રુજય ચૈત્યપરિપાટી, આં ભાવ- સાગરસૂરિ શિં ભાભમકને ધનસાર પચસાનિનો રાસ સં ૧૫૮૩ મા, પાર્શ્વચક્રે વસ્તુપાવ-તેજપાવ રાસ સં ૧૫૯૭ મા અને તેજ વર્ષમા તં આનંદનિમનસૂરિનો રાસ તં વિજયદાનસૂરિ શિં વાસણે રચેલ છે ઉક્ત બ્રહ્મ મુનિએ મુધર્મગચ્છ પરીક્ષા ચોપર્ષ મં ૧૬૦૦ લગભગમા રચી છે તેમા આચાર્યોનો દુક ઉદ્દેશ્ય રૂપે પરપરાગત વૃત્તાત છે લાનબ્ધસમયના વિગત-ગ્રંથ મંત્રે અગાઉ કહે- વાઇ નયુ છે

૭૮૪ એક મુદ્દા બાપાનંદ અત્રે નોંધવા યોગ્ય છે જૈનેતર મિદ્ધલુમ્બિ કૃત મંમૃત બિન્દુ પચાસિકા ઓ શશિકલા પચા- સિકા મોળમા શનકના પ્રાગ્ને લગભગ થયેલ જ્ઞાનાચાર્ય નામના જૈન સાધુએ હૃદયગા ભાષામા અવતારી છે

સૂતા ૩૬ અંધમન પર ઉપાધ્યાય અજ્ઞાતે જાણે વાસ અને
સ ૧૬૦૦ લગભગમા અન્નમુનિએ ૩૬ મઝાંચ ગી છે

૭૮૦ લાવણ્યસમયે જોમ કુમંવાદ ગ્યો છે તેમ મદનમુદ્દે
ચૌવનનગ મવાદ ગ્યો છે

૭૮૧ લોકકથાનું સાહિત્ય-આપામા વિગેષ થનું નેવામા આવે
છે જ્ઞાનેનર દરિ નગપનિએ સ ૧૫૪૫ મા મો કટીની નદમનીની
ગ્યો નેતેના પર જગ વિનાર કરીત હેમસિમનમુનિના પ્રશિષ્ય મિદ
(મધ)કુતે મં ૧૫૬૦ મા તેજ સ્વરૂપમા તે કથા ૧૭૭ કટીમા મૂખી
લાવણ્ય(સમય) મુનિએ મ ૧૫૪૮ મા ૧૪૮ કટીમા રમેવી નદ-
ખીની દમણા પ્રાપ્ત થા છે અને પ્રવત્તો તરીકે જ્ઞાનદરે
વિક્રમ પચદડ રાસ ગ્યો છે જે ગામજમદની પચદડની
વાત સાથે સરખાની શકાય મં ૧૫૬૩ મા ઉક્ત રાજવીન
ઉપાધ્યાયે ચિત્રદૂટમા વિક્રમાન્તિ આપરા રાસ રચ્યો પૌ
વિનયતિનકમુગિ શિં ઉદ્યમાનુએ મં ૧૫૬૫ મા વિક્રમમેન રાસ
રચ્યો તે મં ૧૫૬૨ મા મચિનાન વ્યાગે લખ્યું છે કે “તે પદ્મ દુકનો
પ્રમદ છે તે દરેક રીતે ગામજમદ ની વાતો સાથે દરીદ્રાઈ કરે તેવો
છે, અથાત્ આ પ્રમદ ની ગ્યના ગામજમદની વાતોથી ઉતરતા
પ્રકારની નથી” મં ૧૫૬૬ મા સર્ગવાસ પામેના તં આનંદવિમલ
સુરિના શિષ્ય ધર્મસિંહે પણ વિક્રમ રાસ રચ્યો નોધાયો છે આશરે
મં ૧૫૬૨ મા કડનાએ અને મં ૧૫૬૩ મા ઉક્ત પદસાગરે લીલા-
વતી સુમતિવિનાસ રાસ ગ્યો છે અહાણુ ગચ્છના ઉક્ત લાન
ઉપાધ્યાયે મુનિગત સુરિનામ અગડ્યગિ પરથી અગડરાસ રચ્યો છે

૭૮૨ આ લોકકથાસાહિત્યો જૈનો મૂળથી જોડના આવ્યા છે
ઐતિહાસિક પ્રમો ગ્યવાની પ્રણાનિકા તેમજ પાટી હતી અને તે
શ્રી હેમચદ્રાચાર્યના દ્વાયત્રય કાવ્ય પત્રી શર થયેલી છે આ પગથી
તેમજ સત્તરમા સેકામા જૈનોએ વિગેષ જોડેન લોગસાહિત્યપરથી અઠા-
રમા શતકમા થયેલ શામજળદ લોકકથાનો આદિ પ્રવર્તક છે એમ
હવે કહી નહિ શકાય સત્તરમા શતકમા પણ આનુ વાણુ સાહિત્ય

છે અર્થાત્ જમાનાને બદલી નાખવામા રાજા એ પ્રબળ નિમિત્તભૂત છે, આના દષ્ટાંતમા શ્રીમન્ મહાવીર ભગવાને મગધરાજ શ્રેણિકને પ્રતિબોધ્યા હતા, તથા તેમની પરપરામા અનેક આચાર્યોએ અનેક નૃપોને ધર્મમુખ કર્યા. તે સર્વમા છેલ્લે પ્રસિદ્ધ દાખલો શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે પ્રાપ્ત સિદ્ધરાજ જયસિંહને અને પૂર્ણ રીતે કુમારપાલ રાજાને પ્રતિબોધ્યાનો છે ત્યાર પછી જૈન ધર્મની અહિંસાની હાડી છાપ અકબર બાદશાહ ઉપર પાડવામા હીરવિજયસુરિએ મુખ્ય-પણે ભારે ભાગ ભજવ્યો છે અને તેમના શિષ્યોએ પણ તેમા પુર્તિ કરી છે આથી આ પછીના એક શતકના યુગને તે મૂર્ગિના નામપરથી 'હૈરક યુગ' કહેવામા આવ્યો છે.

૭૮૫ આ યનકમા જૈનેતર ગૂજરાતી કવિઓમા નગસિદ્ધ મહેતા (કાવ્યકાવ ૧૫૧૨ થી ૧૫૩૭ લગભગ), ભાવપુ (કાવ્યકાવ મં ૧૫૧૫ થી ૧૫૩૦ લગભગ), કેના ૧૫૨૬, ભીમ ૧૫૫૦, નાક (લગભગ ૧૫૫૦-૧૬૩૨) થોવા ઉપનિષદ યાવ છે, જ્યારે જૈન ગૂર્જર કવિઓ વર્ણનક્રમે ઉપર જનાવ્યા પ્રમાણે દેટના બધા થયા છે તે ગ્રંથપરો લેખક સકાય તેમ છે અવગો આદિ તેમજ બીજી નાની-ટૂટી કૃતિઓ તો પાર્શ્વચંદ્ર આદિ જ્ઞાન અજ્ઞાન ધાત્રીઓએ ધર્મી ગયા છે કે જેનો ઉદ્દેશ્ય અરે જગતમા આજો નથી ૧૮૩

૭૮૬ 'ઓમનાથમા ભારી જૈન જનાવનાનો ઉદ્દેશમા ઉત્તરો જનાવ મં ૧૬૦૦ મા જન્મો એ પડી એ પ્રથા મધ પડી ગર્ભ-કારણ એમ થયુ કે જૈન ધર્મમા અદ્ય અદ્યનો વિગેધ બહુ પ્રચલ થઇ પડ્યો ખગતગગર અને તપાગગર વચ્ચે વેગનચ અને ધુણા હના સામાન્ય રીતે ખગતગગરીય સાધુઓ માગનાડ મેનાડમા વિદગતા અને તપાગગરીય ગૂર્જરાનમા વિદગતા વળી અમનાનાદમા લોકાચારો આપેવો મંપ્રદાય મૂર્નિપૂન અને તે ॥ ઉપરોક્ત સાધુઓનો પ્રચલ હરીદ થઈ પડ્યો અદ્ય અદ્યના નિષ્પવાદથી ધર્માચારોનું મહત્ત્વ ઘટયુ અને તેમના હાથ નિર્જળ થઇ ગયા ૧૮૪ આના સમયે તે સર્વનું નિવારણ કરવા આે ધર્મગ્થિતિનું પુન ગ્યાપન કરના અર્થજ હીરવિજયસૂરિ થયા હોય નહીં એમ લાગી આવે છે તેમ ॥ મંજારી હવે વિવેચન કરીશુ

૭૮૭ ધર્મનો ઉદ્ધોત મહાન નૃપોને પ્રતિગોધી ધર્મસંમુખ જગાથી ધરો યાવ છે કારણ કે 'યથા રાજા તથા પ્રજા'—જેવો રાજા તેની પ્રજા યાવ છે, અને 'રાજા કાલમ્ય વારણ'—રાજા કાલનું કારણુ

૧૮૩ જુઓ સોળમી સદીના જૈન કવિઓ માટે 'જૈન નર્તક કવિઓ પ્રથમ ભાગ પૃ ૩૭ થી ૧૮૦

૧૮૪ સ્વ મણિલાલ જા બ્યાસ કૃત 'શ્રીમાળી (વાળીઆ)ઓના શાંતિભેદ' પૃ ૮૧

દષ્ટિપૂત ન્યસેત્પાદ વસ્રપૂત પિબેજલમ્ ।

સત્યપૂત વદેદ્વાક્ય મન પૂત સમાચરેત્ ॥

—બરાબર નજરે રાખી ડગલું ભરણુ, વસ્રગાળ જાળ પીણુ, સત્યથી પવિત્ર થયેલું વાક્ય વદણુ અને મનની પવિત્રતાપૂર્વક આચરણુ કરણુ

[નીતિશાસ્ત્ર-મનુસ્મૃતિ હીરસૌભાગ્ય ટીકા પૃ ૬૫૦]

કવિતા વનિતા ગીતિ સ્વયમેવાગતા વરમ્ ।

ચલાદાકૃષ્યમાણાપિ સરસા વિરસા મહેત્ ॥

—કવિતા, વનિતા, સંગીત (ગાન) રમ્ય એવે તેા સારા, બધાથી બેચવામા આવે તેા રસવાળા હોય તે પણ નિરસ બને છે

[સૂત્ર હીરસૌભાગ્ય ટીકા પૃ ૬૮૧]

દેવવિમલ નામના સ્વદેશાભિમાની કવિ ગૂજરાતના વર્ણુનમા (પોતાના હીરસૌભાગ્ય કાવ્યના પ્રથમ સર્ગમા) કહે છે કે—

તદ્દક્ષિણાર્થે સુરગેહગર્વસર્વરૂપો ગૂર્જરનીરૂદાસ્તે ।

શ્રિયેવ રન્તુ પુરુષોત્તમેન જગત્કૃતાકારિ વિલાસવેદમ્ ॥૨૩॥

અશેષદેશેષુ વિશેષિતથી યો મજિમાન વહતે સ્મ દેશ ।

આક્રાન્તદિષ્વચક હવાસ્થિતેષુ વધુધરામર્તૃષુ સાર્વભૌમ ॥૨૪॥

—તે (ભરતજીવ)ના દક્ષિણ અર્ધભાગમા સ્વર્ગના ગર્વણુ સર્વ રીતે અપહરણુ કરનાર ગૂર્જર દેશ એવો છે કે બહો પુરુષોત્તમ-વિધ્યુ સાથે લક્ષ્મીને કીડા કરવા માટે જન્મલક્ષ્મી બનાવેલું વિલાસલવન જેમ સર્વ ભૂમિતા ધન-સાર્વભૌમ ચક્રવર્તી આક્રાન્ત-સ્વબળથી દ્વિચક્ર જીતેલ હોવાથી સર્વ ભૂપાલોમા વિશેષ શ્રીમાન હોય ॥ તેમ સર્વ દેશોમા આ (ગૂર્જરમંડલ) દેશ પોતાના મહત્વથી દિશાઓના ચક્ર-મંડલને આક્રાન્ત-બ્યાપ્ત કરેલ હોવાથી સાર્વભૌમ-એટલે વિશેષ શ્રીમાન-મનધાન્યાદિકથી સપત્તિમાન દેશ તરીકે આશ્વતા-સુદરતા વડે છે

આચાર્યશ્રી આનંદશંકર કહે છે કે " ગૂજરાતની ગીર્વાણુ વા ઝેલીની મેઝા અસ્પષ્ટ નથી અને તેથી આપણે પણ દેવવિમલગણિના રાખ્દોમા સદા દેરફાર કરીને સાબિમાન આનંદપૂર્વક કહીશુ કે આપણે દેશ તે—

ગીર્વાણવા પુરુષોત્તમેન જગત્કૃતાકારિ વિલાસવેદમ્ ।

=' જન્મલક્ષ્મી પરમાત્માએ આ દેશો ગીર્વાણુવાઝેરી] વિલાસ-ભવન બનાવેલ છે—'

વિભાગ ૬ઠ્ઠો.

દ્વિતીયુગ [મં ૧૬૦૧ થી ૧૭૦૦]

‘ભાષા’ સાહિત્યનો મધ્યકાલ.

વિભાગ ૬ ઠેા.

હૈરકયુગ

સ ૧૬૦૧ થી ૧૭૦૦

પ્રકરણ ૧ હું.

હીરનિઝયમ્મરિનુ વૃત્તાંત.

મન્હેડરિમસમ ચાર્દીરવિજયા મદારકા ગતા
તિર્મચાર દ્વિગદ્વસમાગનિતાર સચિશયન્ન્યાદતા ।
વાક્યં દૃશુનિ મિતે દિત્તર્ રેનરિત્તવકશ-
ધારિપ્રોપટનિપ્રદાનવિધિના સત્તોપયતિ પ્રમાત્ ॥૧૮॥
દેશે યત્ર પુરેષુ યેષુ વિદ્વતિ ચમ્પુસ્તિતમે સૂરય
સત્તક્ષેનધનવ્યયો ધનિટ્તસ્ત્રાડભવત્તેપુ યા ।
જીવાડમારિરહર્નિશ પ્રતટ્તિ દીગોપટનિર્માવિતા
પ્રાસાદોદ્ધરણ ચ મચિનરણ સાધર્મિકાણા પુન ॥૧૯॥

x

x

x

x

દેહ્ન દેવ ક્હાડરિત નિમ્મરચનાધ્યેયોડધુતા સિદ્ધિદ-
ધિતે મે સુગુરુસ્તુ સયમધન સ્વાન્યાત્મતત્ત્વાશય ।
મિત્રે શત્રુચયે સમોડરમનિ મર્ણા સ્ત્રેણે તૃણોષે પુન-
ર્નામ્ના સામ્પ્રતમરિત હીરવિજયાચાય મુનાધૂતમ ॥૨૦॥

—પદ્મસાગર—જગદ્ગુરુમહાય સ ૧૬૪૬

—આ ગરુડા સુન્દર એવા હીરવિજય સદારકપણને પામ્યા કે નેઓ
આદર પામીને જે હંભર નેટવા નિર્મન્ય-સાધુઓને સશિદાણ આપે અને
ક્રમે હૃદયશિવ મિત્ર હિતકર અને જિનની પેઠે અર્કશ વાક્યોથી ચારિ ।
એટલે દીક્ષા રૂપી ઉપકારના પ્રદાનની વિધિવડે સતોપ પ્રમાટે છે

હિંસાનો નિષેધ કર્યો પછી બને આચાર્યો પાટણ જતા ત્યાં રાજ અમલ કરતા પદાણુ યવન શૈરખાન (અહમદશાહ ખીજના વખતમાં પાટણનો સુમેદાર) ના સચિવ સમરથ લણુશાહીએ ગઝ્ઝાનુરા મહોત્સવ કર્યો મુરત અને પત્રી વડલી જતા ત્યાં સ ૧૬૨૧માં વિજયદાનસૂરિ સ્વર્ગસ્થ થતા હીરવિજયસૂરિ તપાગઝ્ઝના નાયક થયા હીમા, અને અનુક્રમે વિહાર કરતા અમદાવાદ આવી સં ૧૬૨૮નાં વિજયસેનને આચાર્યપદ આપ્યું અને હુપાક (સોઠા) ગઝ્ઝના મેધજી ઋષિએ પોતાનો મૂર્તિનિષેધક ગઝ્ઝ તથા હીરવિજયસૂરિનો પોતાના ૩૦ (૨૫) સાધુઓ સહિત શિષ્ય બની ઉઘોનવિજય નામ રાખ્યું આનો ઉત્સવ અકબર બાદશાહના માન્ય (આગ્રાથી અકબર બાદશાહ સાથે આવેલ રાજમાન્ય) સ્થાનસિંહે કર્યો [સ ૧૬૨૮-૨૯માં અકબર બાદશાહે ગૂજરાત માન્યને મપૂર્ણ સર કર્યો ને ત્યારથી મરાઠાઓએ અમદાવાદ સ ૧૮૧૪માં કબજે લીધું ત્યાં સુધી મોગન બાદશાહો જેને સૂમાં તરીકે ઓકલતા તેનું રાજ્ય આવડું]

૭૯૦ ત્યાર પછીના દશ વર્ષમાં જે કંઈ બન્યું તેનો કંઈક ખ્યાલ હીરસૌભાગ્ય સિવાયના ખીજ સાધનો (ઋષ્યમદાસકૃત રાસ આદિ) આપે છે — આઠ વર્ષનાં દીક્ષા આપવાની ખબરના શિતામખાનને ક્યાદ થતા હીરવિજયસૂરિને ૨૩ દિવસ ગુમરહેવું પડ્યું સ ૧૬૩૦માં બોરસદમાં તેઓ દત્તા ત્યારે કર્ણુ-ઋષિના શિષ્ય જગન્નાથ ઋષિને ગવજ બદાર કરતા ત્યાંના દોકેમને ક્યાદ કરતા સૂરિજીને બોરસદ છોડવું પડ્યું પાછળ ઘોડેસ્વાર આ-યા આખરે ઘોડેસ્વાર સમજી જઈને પાછા ગયા પત્રી ખબરના આવ્યા સ ૧૬૩૧માં ખંભાતમાં ૧૨ નજીને અને અમદાવાદમાં ૧૮ જળીને ઝોળી સાથે દીક્ષા આપી અમદાવાદના દીક્ષિતોમાં સોમવિજય, દીર્ઘવિજય (વિનયવિજય ઉ ના ગુરુ), ધનવિજય આદિ ૮ના ત્યાંથી પાટણ ચર્ચ કુંજગેર આવતા ત્યાં ઝોભાગું રહેલ અન્ય ગઝ્ઝના કે ધનિઓના ઝોમમુર નામના આચાર્યને વદન કરવાનું નાકનૃપ કરતા તેજે પાટણના કમાખાનને

તેના માટે એક મોટું પુતક લખી શકાય અહીં તે હુકમા તે સર્વ
પગથી-મુખ્યપણે હીરસૌખ્યવ્યાધી સાગર એ જળાશય

૭૮૯ પાનપુપુરમા કુંગ નામના ઓસવાવને ત્યા માતા ના-
થીઆધી મ ૧૫૮૩મા જન્મ પામી હીર તેર વર્ષનો થયો ત્યા
માતપિતા જે પુત્ર ને જે પુત્રી મળી સન્મન થયા દત્તા તેજે પાટણ
પોતાની બહેનો ત્યા જતા તપાગજના નિગમ નિશ્ચિને ઉપરના
નામગી મમાગત્યાગ કરાવે નિગમ કર્યો તે પી બહેને ઘણું સમ-
જવવા છતા નિગમ ન કર્યો એટલે તે પિએ તથા અન્ય સગાએ
આગા આપી આે તે ચરિ પામે તેજે સાધુ દીક્ષા લીધી સ. ૧૫૯૬
(જમદગુરુ દાન્ય કહે છે કે આ વખતે પિતા વિવ્રમા દેવ બહેને તેને
કુટુમ્બદિન પાટણ જોનાવ્યા પુત્રે પિતા બહેન વા માતાને પ્રમોદી
અનુમતિ લઈ દીક્ષા લીધી) મુનિ હીરદર્શી ગુરુ પામે સમગ્ર વાદ્યમ-
શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો ગુરુએ પત્રી ધર્મસાગર મુનિ સાથે દગિણના
દેવગિરિમા નૈવાયિક યાત્રા પામેથી ન્યાય રીખવા જતા આગા
આપી ત્યા વિધવિધ પ્રમાણુવાઓ-તર્પણિભાષા, મિનલાપિત્રી,
ગાયત્રી, મણિકૃત, વરદદાન, પ્રદાનપદભાષ્ય, વર્ધમાન, વર્ધમાનેન્દ્ર,
કિરણાવલી પ્રમુખનું અધ્યયન કરી આદ્ય પડિતને સાઈ પાગિનો-
યિક અપાવ્યુ તે પડિને ચિતામણિ નામનો મથ આપ્યો લક્ષણ
(આકરણ), સામુદ્રિક, જ્યોતિષ અને રઘુવંશદિ ઠાગ્યોમા પળ નિ
પુણના મેળની આ અભ્યાસનું ખર્ચ તાના સથે અને ગેક દેવમી
તથા તેની પત્નીએ આપ્યુ પત્રી મરદેવમા ગુરુ પામે જતા ગુરુએ
તેમને નકુલાઈ (નાગપુર)મા સ ૧૬૦૭ મા પડિતનું પદ આપ્યુ,
અને ત્યાજ બાદ ત્યા મ ૧૬૦૮મા વાયક-ઉપાધ્યાય પદ આપ્યુ,
જે વર્ષ પછી-સ ૧૬૧૦મા મિરોદીમા આચાર્ય પદે સ્થાપી નામ
હીરવિજયમૂર્તિ આપ્યું તેનો ઉત્સવ દૂદા રાજના જૈન મંત્રી ચાંગા
નામના સઘનીએ કર્યો કે જે ચાંગો રાણપુરના પ્રસિદ્ધ પ્રાસાદના ઠરના
સ પ્રણાકનો વગજ હોતો રાજાએ પોતાના રાજ્યમા પ્રાણીઓની

કરતો હતો ‘મારા મહામહત્તમા સર્વ દર્શનોમા એવો કોઇ પ્રસિદ્ધ સાધુ મહાત્મા છે કે જે નિષ્પાપ માર્ગની પ્રરૂપણા કરતો હોય ?’ એવા તેના પ્રશ્નના ઉત્તરમા એક સભાજને જૈનોમા હીરવિજયસૂરિ છે એમ જણાવ્યું

૭૬૦ બીજી વાત એ છે કે—એક દિવસે અકબર ખાદશાહે એક શ્રાવિકા કે જેણે છમામી તપ કર્યો હતો તેનું સરખસ બેધુ સુખાસનમા તે આપાખાઈ (ચાનસિંહની મા) બેઠી હતી તે વાદ વાજતા હતા છ માસનું અનાજ વગર ઉપવાસ કરવાનું તપ—એ કેમ અને તેનું કુતૂહલ થતા આપાખાઈને પૂછના જણાવ્યું કે દેવગુરના મહિમાથી તેમ બન્યું છે દેવ તે સપભદેવ અને ગુર તે હીરવિજય સૂરિ છે આપાને પોતાને ત્યા બોલાવી તેના તપની ખાત્રી કરી જોઈ અકબરશાહને હવે હીરવિજયસૂરિના દર્શન કરવા ઉત્તર પ્રગ્ઠા થઈ (જગદ્ગુર કાવ્ય, સપભદાસ કૃત રાસ, વિદ્યાલુદ્ધ કૃત રાયોકો વગેરે)

૭૬૩ આ વખતે હીરવિજયસૂરિએ પાટણમા વિજયસેનસૂરિને ગંગુભાર મોપી લાટ દેશના ગધાર બં રમા ચોમાસું કર્યું હતું, તેથી તેમને રાજપુત્રીથી મોકલવા ખાદશાહે ગૂજરાતના સુમા સાદિખખાન (શિઆમખાન—શિયાણુદિન અદમદખાન) પર પોતાનું ફરમાન દ્વેતોદારા અમદાવાદ (અકમિપુર) મોકલ્યું સાદિખખાને અમદાવાદના મુખ્ય આવકોને બોલાવી જણાવના તે આવકોએ ગધાર જઈ આચાર્યને અકબર ખાદશાહના આમત્રણની વાત કરી વાટાઘાટ થઈ (કોઈએ કહ્યું કે એ એવે સુતતાન પામે જવામા બપ છે

મન રાત નદિ ધાય’ અને બનીય છત્ર તેસાર કરવામા મમં જેડ અન્ય એક પક્ષ ઉપરો ની સાધન નથી, એમ્મા માટે તેણે રજનીતિને આગ કરી, ગફિનો સમય કરવાની ભાવનાપૂર્વક દિન તથા મુસમ્મતોને એક પ્રમંદારા સમિલિત કરવાનો બનીય પાલ કરી દેનો—નુઓ બકિમયદ્ર સાદિગફન અને સુગીલ અનુદિન ‘સમા’ આખર’ ના પ્રસ્તાવ ‘પમંનીતિ’ એ નામક પ્રમ્મ

વિજયે વસાદ અટકાવ્યાની વાત કરી ઉત્તરો નરિ ગતોરાન ચાલી
વડાવણી આપ્યા, ત્યાં એક ધનના બોધરામા બસાયા પાછા દોડા-
વેલા ઘોડેરવાગેને પતો ન મળતા તે પાછા ગયા આમ નખ માસ
ગુપ્ત ગદેવ પડ્યું (સં ૧૬૩૪) આજ ગીને સ ૧૬૩૬માં તેઓ
અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે તેમને વ નાદ રોક્યો છે એમ દલીલ છે
ત્યાના હાકેમ ગિદાખખાનને લાગેયો ને એક માવડે તે ગમણા ફર
કરી, ત્યાં તે આવક અને એક અમરદાન વચ્ચે જરૂર થતા હીરવિ-
જયમૂર્તિને ઉધાડા કરીને નાસવું પડ્યું પણ દિવસો મુડી તેમને
પહોંચ્યા માટે ધમાચકડી થઈ આખરે તેનો જાન આપ્યા પડી
શાંતિપૂર્વક વિદાગ કરવાની વાગી આવી સ ૧૬૩૭ના બે નામા
આપ્યા તે સ ૧૬૩૮માં ખુલાસામાં સધી ઉપકરણે અમરદાનની
પ્રતિષ્ઠા તેમને હાથે કરાવી અને આખું ગિતોડ વગેરેની યાના માટે
સધ કાઢ્યો આચાર્ય ખલાનથી સ ૧૬૩૮માં લાટ (લાડ) દેશના
ગધાર નામના બરમા પધાર્યા

૭૬૧ ગૂર્જર જનપદની પૂર્વ મેનાનમકલ-દિલ્હીમાં રાજ-
ધાની દિલ્હીમાં સર્વ પ્રતિપક્ષોને હતી અકમળ નામનો મુદ્દગચેદ
(ભોગતોમાં શ્રેષ્ઠ) બાદશાહ એકચક્રે ગજ કરતો હતો ત્યાંથી તેણે
આગરામાં કેટલાક વર્ગોથી રિથતિ કરી હતી આગરા પાસે શિલ્પી
પામે પોનાની આગાથી બાર ગાઉમાં હાજર નામનું સંગેવર બોદાવી
તેની પાસે શ્રીકરી (સીકરી) નામનું નગર વસાવી ત્યાં રહેવા લાગ્યો
પોતે સર્વત્ર વિજય કર્યો તે ખાતર તેનું નામ ફત્તેપુર મીકરી આપ્યું
એ સમ્રાટ અકમળ મોક્ષસાધક માર્ગ એવા ધર્મનો વિગેય પરિચય
લેવાની ઇચ્છાથી ૪૮૬ રાજસભામાં પિત્રોને બોનારી શાસ્ત્રગોષ્ઠી

૪૮૬ સમ્રાટ વિવિધ ધર્મોના રહસ્યો સમજાવઈ ઈ સ ૧૫૩૮ (ગ
૧૬૩૫) માં 'હીને ઈલાહી' (ઈશ્વરનો ધર્મ) એ નામનો નવન ધર્મ
પ્રચલિત કર્યો હતો આ ધર્મ એક પ્રકારનો નુધરલો હિંદુ ધર્મજ હતો
'ન્યા સુધી ભારતમાં અનેક ભવિષ્યો તથા ધર્મો રહેશે ત્યાં સુધી માત્ર

કરતો હતો ‘મારા મહામહામા સર્વ દર્શનોમા એવો કોઇ પ્રસિદ્ધ સાધુ મહાત્મા છે કે જે નિષ્પાપ માર્ગની પ્રરૂપણા કરતો હોય ?’ એવા તેના પ્રશ્નના ઉત્તરમા એક સભાજને જૈનોમા હીરવિજયસૂરિ છે એમ જણાવ્યું.

૭૬૨ ખીજી વાત એ છે કે—એક દિવસે અકબર બાદશાહે એક વ્રાવિકા કે જેણે છમાસી તપ કર્યો હતો તેનું સરવસ જોયું સુખાસનમા તે આંખાખાઇ (ચાનસિંહની મા) ગેડી હતી ને વાગ વાજતા હતા છ માસનું અનાજ વગર ઉપવાસ કરવાનું તપ—એ કેમ અને તેનું કુતૂહલ થતા આપાખાઈને પૂછના જણાયું કે દેવગુરુના મહિમાથી તેમ બન્યું છે દેવ તે ઋષભદેવ અને ગુરુ તે હીરવિજય સૂરિ છે આપાને પોતાને ત્યાં બોલાવી તેના તપની ખાત્રી કરી જોઈ અકબરશાહને હવે હીરવિજયસૂરિના દર્શન કરવા ઉત્કટ ઇચ્છા થઈ (જગદગુરુ કાવ્ય, ઋષભદાસ કૃત રાસ, વિદ્યાજીવ કૃત રાયોકો વગેરે)

૭૬૩ આ વખતે હીરવિજયસૂરિએ પાટણમા વિજયસેનસૂરિને ગચ્છભાર સોંપી લાટ દેશના ગધાર બંરમા ચોમાસું કર્યું હતું, તેથી તેમને રાજપુત્રીથી મોકનવા બાદશાહે ગૂજરાતના સૂના સાહિબખાન (શિઆમખાન—શિયાણુદિન અહમદખાન) પર પોતાનું ફરમાન દૂતોદ્વારા અમદાવાદ (અકમિપુર) મોકલ્યું સાહિબખાને અમદાવાદના મુખ્ય શ્રાવકોને બોલાવી જણાવતા તે શ્રાવકોએ ગધાર જઈ આચાર્યને અકબર બાદશાહના આમત્રણની વાત કરી વાટાઘાટ થઈ (કોઈએ કહ્યું કે એ એટલું સુવર્તાન પાસે જવામા ભય છે

મત સાત નહિ થાય’ અને જનીય જીવન તેમને કરવામા મર્મ જેડુ અન્ય એક પક્ષ ઉપરોગી સાધન નથી, જેવા માટે તેણે ચળ્લીતિને આગળ કરી, શક્તિનો સચ્ચ કરવાની બાવનાપૂર્વક વિદુ તથા મુસલમાનોને એક ધર્મ દ્વારા સમિલિત કરવાનો મનરથ પ્રયત્ન કરી દતો—જુઓ બહિમયદ્દ લાદિગૃહ અને સુગૃહ અગ્રહિન ‘સમ્રા’ અકબર’ ન મના પુસ્તકનું ‘ધર્મ-નીતિ’ એ નામક પ્રકરણ

માટે વદાપ્તમા જેથી દીવ ચાલ્યા જવું, વળી ફેટવાક ત્રારકાએ જ-
પાવ્યું કે 'પાતશાદો પ્રતિભોધવો ધટે, સતપુત્રો ગુન્હાનથીજ સર્વ-
નાપર ઉપદ્રાવ કરે છે જે કાળે પાતશાદ શ્રીમદ્ માટે સમુત્ક્રં છે
તે કાલે શ્રીમદે તેની પામે જઈ તેનાપર ઉપદ્રાવ કરવો ધટે, આપની
દેવતાની સાદના રક્ષા પ્રતિષ્ઠા થશે ' આપણે વિચાર્યું કે પોતાના
જવાથી ઉપદેશને કાળે જનસાસનને ઉદય થશે અને દિસક પ્રચલ
આવવાવાળા દડ આપના એવા અકળગના હૃદયમા દયા મૂકી રાકાને-
જનધર્માભિમુખ તેને દરી રાકાને તેથી જણાવ્યું 'અકળ બાદશાહે
મને ખાસ જોવાવેલ છે, મારે પણ પ્રાપ્ત્ય જેવાના જિજ્ઞાસા દર્શન
કરવાના છે તેથી મારા જવાથી ધર્મશક્તિ થશે માટે મારા જવામા
નિગેધ દર્શાવતી ના દાખએ લખવી નહિ '

૭૯૪ આચાર્ય વિહાર કરી મળી નદી ઉતરી વડલું ગામ થઈ
અમદાવાદ આન્ધ્રા મિતાબખાને માનપૂર્વક જોવાની આદરથી વાત
કરી 'સરિ જે કંઈ માગે તે આપી ફત્તુર મારી સમીપે મોકલો એમ
બાદનાદનું આગમન છે તો દ્રવ્ય, રત્ન, દાંતી, અશ્વ, પાંખી વગેરે
આપને માટે તૈયાર છે', ત્યારે આચાર્ય ઉત્તર આપ્યો ' મોક્ષકામી
જન સાધુઓ તેનો દ્વિચિન્માત્ર સ્પર્શ ન કરે-તજે, માટે અમારા
કાળે લાવેલી દાઈપણ સ્ત્રી-મોક્ષદેવ ન હોવાથી અમારે માટે નકામી
છે ' પછી ત્યાંથી ફત્તુર જવા પ્રસ્થાન કર્યું, આગળ બાદનાદના
હૃતો-મેવાડા મોદી અને કમાલ ચાલતા હતા વિશ્વનપુર (વીસનપુર),
મહાશાનક (મહેસાણા) આદિને વટાવી ખાટણ, વડલી, સિદ્ધપુર ને
ત્યાંથી શિરોત્તરા (સરોતર-સરોવા) આવ્યા, કે જ્યાં બિલ્લોના મુખી-
અર્જુન (સદસાઅર્જુન) પોતાને ત્યાં લઈ જઈ તેમનો ઉપદેશ પામ્યો
એટલે તેણે તથા બીજા બિલ્લોએ અહિંસા આદિ નિયમો લીધા
(ત્યાં પશુપણ કર્યા) પછી આજુપગના દહેરામા દર્શન કરી ગિવ-
પુરી (શીરોદી) આવ્યા ત્યાંના દેવડા રાજ સુરત્રાણે (જુઓ
આપની અકળગરી ભાગ ૧ પૃ ૩૫૭, ૩૫૮, ૪૧૯) ધામધૂમથી

કરતો હતો ‘ મારા મહામહત્ત્વમા સર્વ દર્શનોમા એવો કોઈ પ્રસિદ્ધ સાધુ મહાત્મા છે કે જે નિષ્પાપ માર્ગની પ્રરૂપણા કરતો હોય ? ’ એવા તેના પ્રશ્નના ઉત્તરમા એક સલાજને જૈનોમા હીરવિજયસૂરિ છે એમ જણાવ્યું.

૭૬૨ બીજી વાત એ છે કે—એક દિવસે અકબર ખાદશાહે એક શ્રાવિકા કે જેણે જમામી તપ કર્યો હતો તેનું સરવસ જોયું સુખાસનમા તે આંખાબાઈ (ચાનસિંહની મા) બેઠી હતી તે વાળ વાળતા હતા છ માસનું અનાજ વગર ઉપવાસ કરવાનું તપ—એ કેમ બને તેનું કુતૂહલ થતા આંખાબાઈને પૂછના જણાવ્યું કે દેવગુરના મહિમાથી તેમ બન્યું છે દેન તે ઋષભદેવ અને ગુરુ તે હીરવિજય સૂરિ છે આપાને પોતાને ત્યાં બોલાવી તેના તપની ખાત્રી કરી જોઈ અકબરશાહને હવે હીરવિજયસૂરિના દર્શન કરવા ઉત્કટ પ્રયત્ન થઈ (જગદ્ગુર કાવ્ય, ઋષભદાસ કૃત રાસ, વિદ્યાણુદ કૃત શયોકો વગેરે)

૭૬૩ આ વખતે હીરવિજયસૂરિએ પાટણમા વિજયસેનસૂરિને ગમ્મલાર સોપી લાટ દેશના ગધાર બંદરમા ચોમાસું કર્યું હતું, તેથી તેમને રાજપુત્રીથી મોકલવા ખાદશાહે ગૂજરાતના મૂળા સાહિબખાન (શિયામખાન—શિયાણુદિન અહમદખાન) પર પોતાનું ફરમાન દ્રુતોદ્વારા અમદાવાદ (અકમિપુર) મોકલ્યું સાહિબખાને અમદાવાદના મુખ્ય શ્રાવકોને બોલાવી જણાવના તે શ્રાવકોએ ગધાર જઈ આચાર્યને અકબર ખાદશાહના આમત્રણની વાત કરી વાટાપાટ થઈ (કોઈએ કહ્યું કે એ એટલું સુનતાન પામે જવામા બધા છે

મન શાંત નહિ થાય’ અને બનીય જીવન તેમને કરવામા મર્મ જેડ અન્ય એક પણ ઉપરો ની સાવન નથી, એવા માટે તેને રજનીતિને આજ્ઞા કરી, ગફિનો સચય કરવાની ભાવનાપૂર્વક વિદુ તથા મુસલમાનોને એક ધર્મ-દારા સમિલિત કરવાનો મનીસ પાવન કરી હતો—જુઓ બકિમચંદ્ર સાહિબજી અને મુગીલ અનુવાદિત ‘સમા’ અકબર’ માં મના પ્રમુખ ‘ધર્મ-નીતિ’ એ નામક પ્રશ્ન

માટે વદાશ્વમા બેઠી દીવ ચાલ્યા જવા, વળી ફેટવાક શ્રાવણે જ-
પાવ્યું કે 'પાનચાદો પ્રતિજોષવો ધરે, સતપુરનો ગવમાવથીજ સર્વ-
નાપ' ઉપકાર કરે છે જે કાળે પાતચાદ શ્રીમદ્ માટે સમુદ્ધે છે
તે કાળે મીમદે તેની પાને જઈ તેનાપર ઉપકાર કરવો ધરે, આપની
દેવનાની નાદના હલમા પ્રતિજ્ઞા યને 'આગામે વિચાર્યું કે પોતાના
જવાથી ઉપદેશને કાળે જનચાસનને હલ યને અને દિસક પ્રયત્ન
આશયવાળા દડ આપના એવા અકબરના હલમા દયા મૂકી શકાને-
જનધર્મોભિમુખ તેને કરી ચકાને તેથી જળાવ્યું 'અકબ બાદશાહે
મને ખાસ જોડાવેલ છે, મારે પણ પ્રાચ્ય ગેરમાના જિનોના દર્શન
કરવાના છે તેથી મારા જવાથી ધર્મશુદ્ધિ યને માટે મારા જવામા
નિરોધ દર્શાવતી ના કાઢએ ભણવી નહિ '

૭૬૪ આચાર્ય વિદ્યાર કરી મળી નદી ઉતરી વડલુ ગામ થઈ
અમદાવાદ આવ્યા મિતાજખાને માનપૂર્વક જોનારી આવરથી વાન
કરી 'સુરિ જે કંઈ માગે તે આપી ફત્તુર મારી સગીપે મોકલ્યો એમ
બાદશાહનું આમ નાજ છે તો દ્રવ્ય, રથ, દાથી, અશ્વ, પાણી વગેરે
આપને માટે તૈયાર છે', ત્યારે આચાર્યે હસત આપ્યો 'મોક્ષકામી
જન સાધુઓ તેનો કિમિન્માન સ્પર્શ ન કરે-તજે, માટે અમારા
કાળે લાવેલી દોષપણ ચીજ મોક્ષદેવ ન હોવાથી અમારે માટે નકામી
છે ' ૫મી ત્યાથી ફત્તેપુર જવા પ્રરથાન વ્યુ, આગળ બાદશાહના
હતો-મેવાડા મોદી અને કમાલ ચાલતા હતા વિશ્વલપુર (વીસનપુર),
મદીયાનક (મહેસાણા) આદિને વટાવી પાટણ, વડલી, સિદ્ધપુર ને
ત્યાથી શિરોત્તરા (સરોતર-સરોત્રા) આવ્યા, કે જ્યાં ભિલોના મુખી-
અર્જુન (સદસાઅર્જુન) પોતાને ત્યાં લઈ જઈ તેમનો ઉપદેશ પામ્યો
એટલે તેણે તથા ખીજા ભિલોએ અહિંસા આદિ નિયમો લીધા
(ત્યાં પર્વપણ કર્યા) ૫મી આખૂપગના દહેરામા દર્શન કરી ગિવ-
પુરી (શિરોહી) આવ્યા ત્યાંના દેવડા રાજ મુરનાણે (જુઓ
આમની અકબરી લાગ ૧ ૫ ૩૫૭, ૩૫૮, ૪૧૬) ધામધૂમથી

માટે વહાણમાં બેગી દીવ ચાલ્યા જવ,) વગી દેવ'નાક આસીએ જ-
ણા-યુ કે 'પાનચાદને પ્રતિજોષિને પટે, સતપુત્રો ગંગાતીર્થ સર્વ-
નાથ ઉપકાર કરે છે જે કાળે પાનચાદ શ્રીમદ માટે સમુદ્ધેદ ૧
તે કાળે શ્રીમદે તેની પામે જઈ તેનાપર ઉપકાર કરેલા પટે, આપની
દેવનાની સાદના દયમા પ્રતિષ્ઠા થશે. 'આચાર્ય વિચાર્યું કે પોતાના
જવાબી ઉપદેશો કાળે જનસાસનનો ઉદય થશે અને વિસેક પ્રગટ
આચપવાળા દેવ આપના એવા અકબરના દયમા દયા મળી શકશે-
જનધર્માભિમુખ તેને દરી સકાને તેથી જણાવ્યું 'અકબરનાદશાને
અને ખામ જોવાયેલ છે, મારે પણ પ્રાન્થ ગેરમાના નિતોના દર્શન
કરવાના છે તેથી માગ જવાથી ધર્મદર્શિ અને માટે મારા જવામા
નિર્ગમ દર્શાવતી ના દોષએ લજીવી નદિ '

૭૯૪ આચાર્ય વિદાર દરી મળી નદી ઉતરી વડદલુ ગામ થઈ
અમદાવાદ આવ્યા મિતાબખાને માનપૂર્વક જોવાની આદરથી વાન
દરી 'શરિ જે દેવ માગે તે આપી ફત્તુર મારી સગીપે મોકલે એમ
ખાદલાનું આમ જણ છે તો દ્રવ્ય, ય, દાથી, અશ્વ, પાડખી વગેરે
આપને માટે તૈયાર છે', ત્યારે આચાર્ય ઉત્તર આપ્યો 'મોક્ષકામી
જન સાધુઓ તેને કિચિન્માન સ્પર્શ ન કરે-તન્ને, માટે અમારા
કાળે લાવેલી દોષપણ ચીજ મોક્ષદેવ ન દોવાવી અમારે માટે નકામી
છે ' પછી ત્યાંથી ફત્તેપુર જના પ્રરથાન વર્ણુ, આગળ ખાદલાદના
ફતો-ગેવાડા ગોળી અને કમાલ ચાલતા હતા વિશ્વલપુર (વીસનપુર),
મદીશાનક (મહેસાણા) આદિને વટાવી પાટણ, વડલી, સિદ્ધપુર ને
ત્યાંથી ગિરોત્તરા (સરોતગ-સરોના) આવ્યા, કે જ્યાં ભિલોના મુખી-
અર્જુન (સદસાઅર્જુન) પોતાને ત્યાં લઈ જઈ તેમનો ઉપદેશ પામ્યો
એટલે તેણે તથા ખીમ્મ ભિલોએ અદિમા આદિ નિયમો લીધા
(ત્યાં પર્ણપણુ કર્યા) પછી આજીવનના દહેરામા દર્શન કરી ગિવ-
પુરી (શીરોદી) આવ્યા ત્યાંના દેવડા રામ મુરનાણે (જુઓ
આમની અકમરી ભાગ ૧ પૃ ૩૫૭, ૩૫૮, ૪૧૬) ધામધૂમથી

—તમામ રાજાઓના શિરે જોની આજ્ઞાઓ માળાની માફક ધારણ કરવામાં આવતી એવા શ્રીમાન અકબરશાહે તે (હીરવિજય)સૂરિના વાક્યાવર્યથી રજીત થઈને છ મહિના સુધીનો અમારિનો ખડક વગવાની સમસ્ત દેશમાં પાપનો નાશ કરનારી ઉદ્ધોષણા કરાવી

તેમના ઉપદેશને વગ થઈ હૃદય ધરીને બાદશાહ અકબરે પોતાના સમસ્ત મડળના વાસી જનોમાં નિર્વશ મરી જાય તેનું ધન તથા જાજીઆ વેશે માફ કર્યા

તેમની કૃતકચૂર્ણ જેવી વાણીવડે નિર્મળ થયું છે અતઃકરણરૂપ સરોવર જેવું એવા કૃપાપૂર્ણ બાદશાહે પવિત્ર નીતિરૂપ સ્ત્રી ધારણ કરીને લોકપ્રીતિ સ્થાપન કરવા સાથે, બીજા રાજાઓ માફ ન કરી શકે એવા કદો માફ કર્યા અને વળી ધણા પક્ષી તથા બદીવાનોને છોડી મૂક્યા,

સુધાને પણ કોરે મૂકે એવી તેમની વાણીથી આહ્વાદ અને સતોષ પ્રાપ્તિ થઈ અકબર બાદશાહે તેમના મનની પ્રીતિ ખાતર પૈસા સાથેનો કર વિરોધ લેવાતો હતો તે માફ કરીને મહાતીર્થ શત્રુજય પર્યટ જોનોને આખી દીર્ઘા

તેમની વાણીથી મુદિત થયેલા તેણે (શાહે) કશ્ચાવતા હૃદયથી જાણે કે સરસ્વતીનું ગૃહ હોય નહિ એવું અપાર વાદ્મયવાણુ પુસ્તકાલય બતાવ્યું, તેમના મોક્ષાભિવાધના પુજ્યથી આવનાવાળી બુદ્ધિવાળો, પવિત્રાત્મા અને રૂડા દરાનવાળો શાહ તે મહાત્માના દર્શનને હૃદયેશ બહુમાન તરીકે ગણ્યો

૭૬૬ બાદશાહની તીજ આખ જેવો, તુરબક (મુરિનમ) શાન્નોના સાતા ગેખ અણુનફજત ૪૮૭ હીરવિજયસૂરિ પોતાને ત્યાં લઈ ખુદા (દિવ) કુરાન (શાઅ) અને ધર્મ સર્જની કરેલા પ્રજોના ઉત્તર (વિગન માટે જુઓ હીરસૌભાગ્ય સર્ગ ૧૩, પ્રોક ૧૩૭-૧૫૦)

૪૮૭ આખને-આકબરનો કર્તા તેમાં તેને બીજા ધર્મોની અપેક્ષાએ તેમ ધર્મનો લાભ તથા વચાઈ જણાવ અપો છે અને તેને તેમ મુનિઓ-હીરવિજયસૂરિ, વિજયસેનસૂરિ, સાતિયદ્ર આદિ સાથે સારો પરિચય હતો એમ પણ તેમાં જણાવે છે અતુલકૃત્ય આકબરની યશ તરીકે વખતવખત આવેલ છે આકબરની ધર્મિક નીતિ તેને વચાવેલી હતી અને ધર્મ રાજાની રૂપરેખા તે સર્વેર હતો

પ્રકરણ ૨ જી.

અકબરના દરબારમાં હીન્દીવિજયસૂરિ અને ખીનઓ.

[અ ૧૬૬-૧૬૬૩]

હીન્દીવિજયસૂરિના મહાગમથી અકબર માદ્યાદે ન કૃપુ એ
દુષામા તેમના સમયમા ચતુર્થ પગના આદિનાથ મળિના હેમવિ-
વયગણિએ રચેનાસ ૧૬૫૦ ના પ્રસન્ન લેખમા લખાવ્યુ છે કે —

દામેવાગિલભૂપમૂંદંસુ નિવમાણાં સદા ધારવર

શ્રીમાન્ શાહિ અરવ્યરો તરંગે [દિગેશ] કોષેષ્વરિ ।

પળ્લાસામયદાનપુષ્પટહોરુષોષાપષ્પજિત

કામ ફારયતિ સ્મ દૃષ્ટદર્યો ચત્વારુન્નરજિત ॥૧૭॥

ચતુષ્કેશવમેન મુદ દષર ગિરિગગલ્લાગિતને ગિરે ।

નૃત્યધન ચ દર ચ મુખીજિજ્ઞા મિધમસ્વર નૃપનિરજત ॥૧૮॥

ચત્વાચા વનરામયા ગિગન્તિસ્વાગાવુપ્ત શ્વા-

પૂર્ણ શાહિરનિન્દીનિવનિતા શ્રોતીટનાત્માયજર ।

શુન્ક ત્વચુમસાસ્યમન્યધરણીરાનાં જાગ્રીતયે

તત્વાર નીડજપુત્રપૂરપગધામૂમુચદ્ભૂગિજ ॥૧૯॥

ચત્વાચાં નિચયૈર્મુધાટનમુધા સ્વાદૈરમદં ટતા-

ત્વાદ શ્રીમદકુટ્યર શિનિપતિ સતુટિપુણશય ।

ત્યક્તના તત્ત્વમર્વસાર્વમતુલ ચેષા મન પ્રીતયે

જોષ્ય પ્રદદૌ ચ તીથતિલક જાનુજયોર્ધીધરમ્ ॥૨૦॥

ચત્વાગિમમુદિતશ્વજાર કરુણાસ્ફૂર્જમના પૌસ્તર

માળાગારમપારવામયમય વેશ્મેવ વાગ્દેવતમ્ ।

ચત્વરેગમરેણ ભાવિતમતિ શાહિ પુન પ્રત્યહ

પૂતાત્મા વહુ મન્યતે મગવતાં સદ્દર્શનો દર્શનમ્ ॥૨૧॥

—તમામ રાજાઓના શિરે જેની આજ્ઞાઓ માનના
વાગ્દા આપતી એવા શ્રીમાન્ આકબરશાહે તે (હીરવિ
ર્યથી ૨૭૧ યઈને ॥ મહિના સુધીનો અમારિનો ૫૩૬ ૫
દેશમાં પાપનો નાશ કરનારી હૃદયોપલ્લા કરાવી

તેમના હપદેશને વશ યઈ હૃદય ધરીને બાદશાહ આકબરે
સ્વત મહાજના વાસી જનોગા નિર્વશ મરી જાય તેનું ધન તથા
ગાર કર્યા

તેમની કતકચૂર્ણ જેવી વાણીવડે નિર્મળ યથુ ॥ અતઃ
જેનું એવા કૃપાપૂર્ણ બાદશાહે પવિત્ર નીતિરૂપ સ્ત્રી ધારણ કરી
સ પાઈન કરવા સાર, બીજા રાજાઓ માફ ન કરી શકે એવા કૌ
અને વળી ધણા પદો તથા બીજાઓને છોડી મૂક્યા,

સુધાને પણ કારે મૂકે એવી તેમની વાણીથી આહ્વાસ અરે
પામેલા આકબર બાદશાહે તેમના મનની પોતિ ખાતર પૈસા સાથે
લેવાતો હતો તે માફ કરીને મહાવીર્ય શત્રુજય પર્વત જોનોને આપી

તેમની વાણીથી મુદિત થયેલા તેણે (શાહે) કરણાવતા
નાણે કે સરસ્વતીનું ગૃહ હોય નહિ એવું અપાર વાડમયવાણ
કાલય બનાવ્યું, તેમના મોક્ષાભિલાષના પુજ્ય બાવનાવાળા મુદિ
પવિત્રાત્મા અને રૂડા દશનવાળો શાહ તે મહાત્માના દર્શનને હમેશ
તરીકે ગણતો

૭૬૬ બાદશાહની ત્રીજી આખ જેવો, ૧૬૭૬ (મુરિદમ) કાલે
ગાંતા શેખ અમુન-૧૬૭૮-૪૮૭ હીરવિજયસરિને પોતાને ત્યાં
ખુદા (દેવ) કુરાન (શાસ્ત્ર) અને ધર્મ સર્જની કરેલા પ્રતોના ઉપર
(વિગત ગાટે જુઓ હીરસૌભાગ્ય સર્ગ ૧૩, ૨૧૦ ૧૩૭-૧૪૦)

૪૮૭ આધને-આકબરનો કર્વા તેમણે તેણે બીજા ધર્મોની અવેશ
જૈન ધર્મનો લાગે તથા યથાર્થ ખ્યાલ આપે છે અને તેને જૈન મુનિઓ-
હીરવિજયસરિ, વિજયસેનસરિ, શાલિય દ્વ આદિ સાથે ગારો પરિચર હતો
એમ પણ તેમણે જાણ્યું છે અમુકકાલ આકબરની રૂબ તરીકે વર્ણવવામાં
આવેલ છે આકબરની ધાર્મિક નીતિ તેણે ઉત્તરમાં લખી અને ધર્મ રાજધી
સવારોમાં તે સર્વે દતો

સલા સમક્ષ જીવે હોતો તે વિદ્વાન સ્વર્ગસ્થ થતા પોતાનું સર્વ લિખિત પુસ્તક મને આપ્યું હતું આ સર્વ આપને અર્પું છું' સૂરિએ કહ્યું 'અમારે તેની જરૂર નથી, કારણકે અમારી પાસે ખપપૂરતું છે વિશેષની મૂર્છા શા માટે ?' બાદશાહે શેખ અમનફૈજ તથા થાન સિંહને બોલાવી તેઓદ્વારા ગમે તે પ્રકારે સમજાવી સૂરિ તે પુસ્તકને ગ્રહણ કરે તેમ ઇચ્છ્યું બંનેની અત્યંત વિચ્છિન્ન સૂરિએ તે ગ્રહણ કરવાનું સ્વીકાર્યું ઉક્ત પુસ્તકો માટે કોશ-અડાર સ્થાપી તેને થાન સિંહની અધીનતામાં રાખ્યો પછી આગામાં જઈ ચોમાસુ ગાળ્યું (સં ૧૬૩૯)

૭૬૮ ત્યાર પછી ત્યાથી યમુનાને હોડીથી ઓળંગી (માનસર માસમાં) ફૌરીપુર કે જે નેમિનાથની જન્મભૂમિ ત્યાં જઈ બે પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી આગા પુનઃ આવી ત્યાં ચિતામણી પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી પછી ફત્તેપુર સીકરી જઈ જેળ અબ્બન ફૈજે બોલાવતા તેને લાં ગયા

બીજા પદ્મસુદર દિગંબર સપ્રદાયમાં બદ્ધરક થયેલ છે, કે જેઓ આનન્દમેદ સિંહ પદ્મમેદના શિષ્ય હતા અને જેમણે સ. ૧૬૧૫ (શર કલામત તર્કબૂ)માં રાયમઘાબુદયકાવ્ય (પી ૩, ૨૫૫) રચ્યું ને તેમાં જપમાદિ ૨૪ તીર્થંકરના ચરિત છે અને રાયમઘા નામના સુચરિત આવકના નામ ઉપરથી તે કાવ્યનું નામ આપ્યું છે તેમાં દિગંબર આચાર્ય પછી પોતાની ગુરુપર પરાનો ક્રમ આપ્યો છે તે દિગંબર લાગે છે, પરંતુ પોતાના ઉક્ત ગુરુ પ્રગુરના નામ આપી પદ્મસુદરે રચેલા પ્રમાણસુદર નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે (મ વડો) તેમાં 'ગરુડે ધ્રીમત્તપાલ્યે-તપામઘમા' એમ પાત્ર લેવાય છે ને આપેલો રચ્યા સવન 'વરાગિનજલ્પીન્દુ' (૧૭૩૨ ? ૧૪૩૨ ?) બધ બેસતો નથી જલ્પિને ૭, કે ૪ ને બદલે ૬ લેવમાં આવે તો ૧૬૩૨ બધ બેસે સ. ૧૬૬૨માં લખાયેલ પદ્મસુદરનું પાર્શ્વનાથ કાવ્ય (બોરેક્ટ કૉટ ૫ ૩૬૨, બોર ન ૧૪૦૩) લખ્યું છે કે જેમાં ઉક્ત રાયમઘાબુદય પ્રમાણેજ પોતાના ગુરુઓનો ક્રમ આપ્યો છે એક પદ્મસુદરનું પ્રાકૃતમાં જ જરવામી કથાનક મળે છે (વિબર ૨, ૧૦૧૬; બેટા બ) ૫ થી પદ્મસુદરનું બારની-સ્તવનો ઉલ્લેખ હીરણ્યકાવ્ય શીર્ષામાં (૧૪, ૩૦૨) આવે છે

સામગ્રી ખુલી ગયો. પછી અકબર બાદશાહે દરબાર બરી ત્યાં સૂરિને બોલાવી તેઓ ગદ્યાથી દેહ મીકરી સુધી પગે ચાલીને આવ્યા. ને જન મુનિ પોતાના આચાર પ્રમાણે પગે જ ચાલીને નિદાગ કરે, એકવાર જગે ને તે પશુ નિર્દોષ આદાર, જમિયાં મૂએ, ઉપવાસાદિ તપ કરી સગીર ગોપી રાગદ્વેષને છોડે, સસાગની અનિત્ય ભાવના ભાવે, એ જાણ્યું ત્યારે તેને આમર્ષ થયું પછી ચિનચાનામા સૂરિને લઈ ગયા. ત્યાં ગલીઓ દનો તે પગ ન ચલાય, ગળેને તેની નીચે શ્વેા દોષ તે ચપાઈ નય ગાલીઓ ઉપાડ્યો ત્યાં સાચે નીચે કાઢીઓ દેખાઈ એટલે બાદશાહ વિસ્મય થયો. આચાર્યે ધર્મદેશનાથી મેસાગ અને લક્ષ્મીની અગ્નિચરતા, દેવ ગુરુ ધર્મનું સ્વરૂપ, મુનિના અદિસા સત્ય અગ્નેય જ્ઞાનચર્ચા અને અપગ્નિદ એ પાંચ મનો, છઠું રાત્રિ-ભોજન વિગમ્ય અને માનમું નિમિત્તાદિનું અકથન એમ સાત મનો-નું નિરૂપણ કયુ શાહે પરીક્ષા કરવા પોતાના અમુક જન્મમડોનું ફળ જાણવા માગતા 'એ ફળ મોક્ષપથે જનાર કદિ કહેના નથી' એમ આચાર્યે જણાવ્યું. તેથી શાહ મુગ્ધ થયો. શિષ્યમખ્યા પૂછના એ વાત જણાવવી એ આત્મમોગ્ધ કરવા જેવું છે એમ સૂરિએ કહ્યું શાહે ભોક્ષ્ત્રુતિ પ્રમાણે તેમના બેદજગ શિષ્યો જાણી સેનોપ બનાવ્યો. ૭૯૭ તેના મોઠા પુત્ર ગેખુચ (મવીમ-જહાંગીર)એ પેટી-માથી પુસ્તકો કાઢી મોકલ્યા 'આવો જન અજૈન પુસ્તકોનો મોટો જથ્થો શાહ પામે કયાથી?' એમ આચાર્યે પૂછના શાહે જણાવ્યું, 'પદ્મસુન્દર' નામના તેના મિત્ર દના, તેજે વારાણસીના વિપ્રને

૪૮૮ પદ્મસુન્દર—જન સાધુ દના એ નિશ્ચિત છે કારણ કે જન મયો જ્ઞેતર પાસે ન દોષ વળી તેણે નામ જન મુનિમા ઉપવચ્ચ થાય છે કોઈ કહે છે કે નાગોરી તપાગચ્ચના તે હતા, (સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ ૫ ૧૧૮-૨૦) અને વળી આ ગચ્ચમા થયેલ ચક્રપ્રીતિ સૂરિના શિષ્ય દયપ્રીતિ પોતાના ધાતુપાઠની પ્રશસ્તિમા જણાવે છે કે—

સાહે સસદિ પદ્મસુન્દરગણિ જિત્વા મહાપઠિત

કૌમગ્રામસુલાસનાચક્રવર્થીસાહિતો લઘ્વવાન્ । બા ૩ ૫. ૨૨૭.

બધ થયા હતા તે વગાડવા ચાલુ કરાવ્યા—જુઓ તેના શિષ્ય ગુણવિજય શિષ્યરામવિજયની વિશેષાવશ્યકની પ્રતની લેખકપ્રશસ્તિ ગો નં)

૮૦૦ પછી થાનસિંહે કરેલા ઉત્સવ પૂર્વક અનેક જિનર્ષિ બની પ્રતિષ્ઠા કરી ને શાંતિયદ્રને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું વળી બાદ શાહના માન્ય ઝવેરી દુર્જનમલ્લે સુરિપાસે જિનર્ષિઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ને આચાર્યે ૧૬૪૦ નું ચોમાસુ ત્યાં ગાળ્યું પછી મથુરાની તથા ગોપાલશૈવ-ગ્વાલેરના બાવનગજ ઋપલનાથની યાત્રા કરી સં. ૧૬૪૧ નું અભિરામાબાદમા અને સં. ૧૬૪૨ નું આગ્રામા આની ચોમાસુ કર્યું પછી ગૂજરાતથી વિજયસેનસુરિ આદિ સઘના આગ્રહથી ગૂજરાત પ્રત્યે પ્રયાણ કરતા બાદશાહ પાસે શાંતિયદ્ર ઉપાધ્યાયને રાખી ગયા [આ દિલીશના વિહારમા શ્રીમદ્ગુરને બાદશાહે આપેન બહુમાનથી તેમજ તેમના અનેક ગુણો તથા દર્શન અને ઉપદેશથી અનેક મે મહાદિ જાતિનાઓ પણ દુરત માસ મઘના ખાનપાનનો અને જીવહિંસાનો ત્યાગ કરી સદ્ધર્મના કાર્ય કરવાની મતિવાળા થયા—ધર્મસાગરકૃત ગુર્વાવલી] મેડતા માર્ગે વિહાર કરતા નાગપુર (નાગોર)મા ચોમાસું રહ્યા (મં. ૧૬૪૩) ત્યાંના રાજા જગમોહના વણિકમત્રી મેદાજને સુરિની અતિ સેવા કરી તથા જેસનમેરથી સઘ સહિત આવેન કોહાડી માડણે ત્યાં સુરિને મોનૈયાથી પૂજા વિવિધ દાન કર્યું, અનેક દેશના સઘો સુરિના વદનાર્થે આપ્યા ત્યાંથી પીંપાડ આની વૈરાટથી પ્રતિષ્ઠા માટે આમત્રણ થતા તે કાર્યસાર ઉપાધ્યાય કૃત્યાણવિજયને મોકલી, પોતે સિરોહી આવ્યા (કૃત્યાણવિજયે વૈરાટમા શ્રીમાલી ઇદરાજે કરેલા ઇદ્રવિહારની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૬૪૪ માં કરી જિ. ૨, ૭૭૮) સીંગદીમા નરીન ચતુર્મુખ પ્રાસાદમા અશ્વદિનાથ આદિ મિત્રોની, અજિત જિનપ્રાસાદમા અજિતનાથ આદિ મિત્રોની એમ બે પ્રતિષ્ઠા કરી આગ્રા માં ગયું તથા મિંગદી રાજાનો અતિ આગ્રહ થતા તેઓ ચોમાસુ કરે તો કરથી અતિ પીડિત લોકો પીડા નદિ કડ અને માર્ગિનવારજી—અમારિ આપ્યા રાજ્યમાં રહેશે એવો બોલ આપતા ત્યાં હીરવિજયસુરિએ ચોમાસું કર્યું (સં. ૧૬૪૪) ને રાજાએ

૭૬ બાદશાહે ત્યાં આવી અમ્મ દાથી વગેરેની બેટ લેવા જણાવ્યું, પણ પોને નિઃશૂદ્ધ જૈનમુનિ દોષ રીકારી નજર શકે તેમ આચાર્યે ઉત્તર આપના કહ્યું બેટતો ગ્રીકાગેજ એવો આમદ કર્યો આચાર્યે બદિનાનો કેદમાંથી મુક્ત કરવા, અને પિત્રમા પૂજા પમીઓને ઊડી મૂકવા કર્યું પોના માટે કહ્યું માનનું કહેતા અમારા પુરુષણના આઠ દિન દિસા ન થાય એમ કરના જણાવ્યું બાદશાહે તેમા પોનાના પુરુષાર્થે ચાર દિન ઉમેરી બાર દિન સમસ્ત ગજ્યમા 'અમારિ' પ્રવર્તે એમ પોનાની સતી અને મદોગવાળા ૭ દુરમાન લખી આપ્યા ૧ શુ ગુજરાતે સૌગંધ મહા માટે, ૨ શુ ક્ષેત્ર ગજધાનીવાળું મેવાનમકલ (જેમા દિનીની પામેનો ભાગ અતર્ગત હતો) માટે, ૩ શુ અજમેર દેશ (જેમા મરશ્વલી નાગોરાદિ દેશ સમાતા) માટે, ૪ શુ માનવમકલ-અવન્તિદેશ (જેમા દક્ષિણનો સર્વભાગ આની જતો હતો) માટે, ૫ શુ લાલપુર (લાહોર) દેશવાળા પત્તપ (પત્તન) મહા માટે, ૬ શુ સુરિ પામે રાખના માટે પત્રી શાંતિચક્ર મહિએ (પત્તેપુ ગીકાપામેના) હામગજાનના માછલા પિનનિ કરતા હોય નહિ એવા નોંધે કહેવાથી ને આપ્યું તળાવ હીરવિજયસુરિને આર્પણ કર્યું એટલે ત્યાં માછલાનો થનો વધ મધ કર્યો વગી દવેથી કદિપણ શિકાર નહિ કરે એવી તાકે પ્રતિજ્ઞા લીધી ૪૮૯ મર્વ પુત્રાણિ મારા રાજ્યમા મારી સમાન સુખપૂરક રહે એવું કરીરા એમ જણાવ્યું નવરોજ નામના પર્વને દિને 'અમારિ'નું પ્રદાન કર્યું તે આવસરે હીરવિજયસુરિને 'જગદ્ગુરુ' એ નામનું ખિરદ આપ્યું (સ. ૧૬૪૦) આ વખતે બદીવાનોને ઊડી મૂક્યા, સુરિસચિવ ધનવિજયને સાથે ૧૪ જર્મ કામર તળાવે જઈ ત્યાંના પાજરામા પૂરેના પક્ષિઓને મુક્ત કર્યા [આ ધનવિજયે સુરિ માથે રહીને મેડ-તામા જૈનવિદારોને મેચ-વરથી મુક્ત કરાવ્યા અને વાળ અગાઉ

૪૮૯ અકબરની કહેવતો-વક્તવ્યો આદિને અકબરી પુ. ૩, ૫, ૫ ૩૩૦-૪૦૦ માં મૂકી છે તેમાની નીચેની પણ છે —
'રાજ્યનો નિયમાનુકૂલ યદ્યપિ શિકાર ખેતવો છુરો નથી તથાપિ પહેલાં જીવરક્ષાનો ખ્યાલ રાખવો ધણેજ આવશ્યક છે.'

૮૦૨ સ્નાનુચ્ચય પોતે બાદશાહ કાશ્મીર જતા ત્યાં ગયા, ત્યાંના રાજા જયનલે બધાવેલા જયનલલકા નામના ૪૦ કોશના સરોવર પર તેમણે બાદશાહને અગ્નિ કરીકે શત્રુજય તીર્થમાં જતા યાત્રાળુ પરનો લેવાતો કર માફ કરવો, એટલે તે પવિત્ર પરંતને કરચી મુક્ત કરી હીરવિજયસૂરિને અર્પણ કરી દીધાનું કરમાન બાદશાહે પોતાની મહોરવાળું કરી સરિ પ્રત્યે મોકલી આપ્યું

"In these days (991-1583 A D) new orders were given. The killing of animals on certain days was forbidden, as on Sundays because this day is sacred to the Sun, during the first 18 days of the month of Farwardin, the whole month of Abein (the month in which His Majesty was born) and several other days to please the Hindoos. This order was extended over the whole realm and capital punishment was inflicted on every one who acted against the command"—Badaoni p 321

—“આ દિનોમાં (૯૯૧ હીજરી-સન ૧૫૮૩) નવા હુકમ કરવામાં આવ્યા. કેટલાક દિવસોમાં જેવા કે રવિવાર સૂર્યનો દિન હોવાથી સર્વ રવિવારના દિવસોમાં, ફરેશરદિન માસના પ્રથમના ૧૮ દિનોમાં, અનેન માસ ૪ જેમાં બાદશાહનો જન્મ થયો હતો તે આખા માસમાં જીવહિંસાનો નિયેષ ‘દિદુઓને’ ખુશ કરવા માટે કરવામાં આવ્યો. આનું ફરમાન આખા રાજ્યમાં વ્યાપ્ત કરવામાં આવ્યું અને જે કોઈ તેની વિરૂદ્ધ પત્તે-તો તેને ગદન મારવાની સિક્કા અપાતી હતી.” આમાં ‘દિદુઓ’ શબ્દ છે તેથી જૈન સમજવા કારણ જૈન લોકો આ વાતનો (જીવવધનો) નિયેષ કરાવવામાં સદા પ્રયત્ન કરી શકે છે તેઓ હમખા પણ બારતીય રાજ મદારાજનો વગેરે પાસે દલની અછે મોકલે છે ને તે માટે થયો. ખર્ચ ૪૭ છે આનું ૧૫ બાબતરકાર ૯૯૧ હીજરી મુક છે માટે કોસમાં તેને મુકેલ છે તે બરાબર નથી તે ૧૫ ૯૯૧ હીજરી એઈએ જાતે આદને આબરી ૩ ૩૩૧ માં લખ્યું છે કે ‘રવિવારે વધ તહેવારોના દિવસે પશુની દયા નહિ કરવાના ખાસ હુકમો પણ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા’

પોતાનો બેન પાળ્યો [અર્થ વિજયમેનમ્નિ મત્ત્યા ને તેઓ દીરઘ-
ગિની આગાથી ખભાન જઈ મુગમધાના વામી શીમાલી પરીખ
વન્નિયા રાન્નિયા એ બે ભાઈઓએ બધાવેલા ચિનામણિ પાર્શ્વનાથ
ચેત્યમા ચિનામાલી પાર્શ્વનાથ અને મદાલીંગી જન્ય પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા
કરી. મ ૧૬૪૪-૭૬ ગ્રહિ ૧૨ ગ્રામ ૪૯૦]

૮૦૧ દીરઘગિએ પત્ની ગેદસદે નગ માગે વિદાર કરી પાટણમા
આરી ત્યાં ચોમાસું કર્યું (મં ૧૬૪૫) આ દરમ્યાં ગાનિયદ્ર ઉપા
ધ્યાય કે જેઓ મુગિની આગાથી બાદશાહ પામે ગી તેની પ્રગસિત
રૂપે ગ્યેન 'કૃપાગ્ન કોશ' નામનું કાન્ય મંભગાવના દના, તેમણે
આચાર્યને મળવાની ઇચ્છા થતા પોતાને રથાને ભાગ્યદ્ર વિષુધને
રાખીને જવાની રજા બાદશાહ પામે માગી, ત્યારે બાદશાહે પોતાના
તરફથી મુગિને બેટ કરવા અર્થે જજ્યા નામનો દણુ પણ ગૂજરા-
તમા કો લેવાનો તે કાઢી નાખનારૂં ફરમાન અમુગાકિત આપ્યું
વિગેયમા દયાળુ થઈ અમારિ માટે અગાઉ પધુપણાદિ માર દિવસો
મુગિના ઉપરો સર્વ દેશમા જાહેર ક્યાં દના તેમા બીજા દિવસો
ઉમેર્યા કે -સર્વ રખિનાદે, મોરીયાન દિવસો-સૂરી લોકોના દિવસો, ઇદના
દિનો, મંકાતિની સર્વ તિથિઓ, પોતાનો જન્મ જે માસમા થયો તે
આખો માસ, મિદિના દિવસો, નવરોજના દિનો, પોતાના (તથા)
પુત્રોના જન્મમાસો, ગજમ (મોદરમ) મદિનાના રોજ એટલે કે ન
મળા એક વર્ષમા ૭ માસ ને ૭ દિન થયા તેમા કોઇપણ જીવની
દિસા કોઇપણ ન કરે એવા હુકમ બાદશાહે કાઢ્યા આ હીરવિજ-
યસરિ આદિના ઉપરેશનું પરિણામ ૪૯૧

૪૯૦ જુઓ તેનો ૬૨ શ્લોકનો સસ્કૃત શિલાલેખ જુ ૨ ન ૫૨૯,
વિજયપ્રસન્નિકાવ્ય સર્ગ ૧૧ શ્લો ૧૭ થી ૭૭, તપસદાસ હૃદ દીરવિજય-
સૂરિ રાસ પૃ ૧૫૨ થી ૧૫૪ કે જેમા વજ્રઆ રાજ્યાનો વિસ્તારથી જ્ઞાત
છે વળી કમાકુચવ દૃત ચિતામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવન

૪૯૧ અકબરે મદિનાઓ સુધી જીવવધ બધ કરવાનો હુકમ કર્યો હતો
એ વાત બહાડની નામનો દરેક મુસ્લિમ ઇતિહાસ-લેખક પણ જણાવે છે કે -

સલાસમક્ષ જિતવાદિવૃદ્ધ,--ગોળલીવર્દ મહિષ મહિષીવધ તિરુતિ
સ્કુરન્માનકારક ભદ્રારક' મૂકેલ છે.) ૪૯૨

૮૦૫ વિજયસેનસુરિએ અકબરને પ્રસન્ન કર્યા, અને ભાતુ-
ચદ્રના ઉપાધ્યાય પદ્મો નન્દિવિધિ કર્યો તે મહોત્સવમાં શેખ અમન-
ફ્રેન્ડે ૬૦૦ રૂપૈયા અશ્વદાનપૂર્વક યાત્રકોને આપ્યા (હી સૌ સ ૧૪
શ્લો. ૨૯૨) વિજયસેને અકબરની પરિપદ્-રાજસભામાં ૩૬૬ ખાલ
જુવાદીઓને જીત્યા તેથી અકબરે તેમને 'સવાઇ વિજયસેન સુરિ'
(હીરસુરિથી પણ અડધા એ બતાવતુ) બિરુદ આપ્યું આ જણી
હીરસુરિ આનંદ પામ્યા (હી સૌ સર્ગ ૧૪) હીરસુરિના સ્વર્ગ
વાસ પહેલા અકબરે ઉપરનું છ બાળતનું ફરમાન વિજયસેનસુરિને
આપી તેમને સુરિ પાસે જવા મોકલ્યા હતા (હી સૌ ૧૭, ૨૦૦)

૮૦૬ આ બાળુ હીરવિજયસુરિ પાટણ ચોમાસુ કરી શત્રુજય
તીર્થની યાત્રા કરવાની ઇચ્છા ચતા ત્યાથી ૧૬૪૯ ના શીતકાલમાં
નીકળ્યા (અમદાવાદ આની સૂચા શાહજહાં મુરાદનું માન પામી-
વિવેકદર્પકૃત હીરવિજય રાસ) વિહાર કરતા પાલિતાણે આવ્યા ત્યા
સુરે બાળુથી આવેલા સંઘો (પાટણ, અમદાવાદ, ખભાત, માવવ,
લાહોર, મારવાડ, દીવ, સુરત, ભરૂચ, વીજપુર, દક્ષિણ કાનડા આદિ
નાના મોટા ૨૦૦ સંઘના લાખો યાત્રાજીઓ) એકઠા થયા (સં
૧૬૫૦)ની ચૈત્રી પુનમે મોટી યાત્રા કરી ત્યા ૧ શાહ તેજપાવ,
૨ શાહ રામજી ૩ જશુ દહર ૪ શાહ કુઅરજી અને ૫ શેઠ મૂના
શાહ આ પાંચ ધનિકોએ બનાવેલા વિશાળ અને ઉન્નત જિનમંદિ-
રમાં મહોત્સવપૂર્વક સુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી (જિ ૨, નં. ૧૨) ત્યાથી
ઉનામાં ચોમાસુ કર્યું દીવમાં પારેખ મેપજી અને તેની સ્ત્રી લાડકી
બાઇએ સુરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. મકકે દળ કરી પાછા ફરેલ
(ગૂજરાતના સૂચા) આજમખાને ઉનામાં આવી સુરિ પાસે દળર
મહેર ધરી નમન કર્યું ને સુરિએ તે દ્રવ્યનો આસ્તીકાર કર્યો, વગા

૪૯૨. હી ૯૯૯ (સન ૧૫૯૦)માં જગદ, ભેસ, જાણાં, પાદા અને
ઉત્તા માસનો નિષેધ કર્યામાં આગો (બહાડિ ૫ ૩૭૫)

૮૦૩ વિજયમેનસુરિ ખલાનથી ગધારમા ચોમાનું કરી લીર-
સુરિને પાટણ મળ્યા બનેએ ત્યાથી ખલાનમા મેં ૧૬૪૬ મા ૮૪
સોની તેજપાતે કરાવે ૧૭-૫ મહિની પ્રતિષ્ઠા કરી, સ ૧૬૪૭-૪૮
મા અમવાવાદ ગદી ૧૬૪૮ મા ગાધનપુર ચોમાનું કર્યું ત્યાં ચતુર્થ
કચ્છી મુખ્ય કથાનું અને તેના દાનનું ફરમાન બાદશાહે મોઢ્યુ તે
મળવાથી સત્પટ ધર્મ ત્યાંથી વામગેષ મોકલી બાદશાહમા ભાનુચંદ્રને
ઉપાધ્યાય પદ અપાવ્યુ આ જળવા પત્રી અકબરને વિજયમેન
સુરિના દર્શનની ઈચ્છા થતા તેમને જોનાવરા લાદોગથી ફરમાન
આવના આચાર્યે વિજયમેનસુરિને લાદોર મોકલ્યા

૮૦૪ વિજયમેનસુરિ લાદોર જતા નુમિઆબા આમના ગેખ
૫૭ સામે આરી મળેો તેની પમે સુનિશ્ચિત નદિવિજયે અષ્ટ
અવધાનો કર્યા આ વાનનો ખમર પડના બાદશાહે તે જોવા માટે
જોવાવના નદિવિજયે આરી રાજસભામા મડોવર ગત મદવેવના
પુત્ર ઉદયમિદ, કચ્છવાદના છ દલગી મેન્ચેશ્વર માનસિદ, ગેખ
અશુભદેવત, આજમખાન, જાતેરના ગજનીખાન, બાહાજો, કાશ,
કાપરથ સમક્ષ અષ્ટ અવધાન કર્યા સુરિએ પત્રી લાદોરમા જોક
મુદ ૧૨ ને દિને પ્રવેશ કર્યો. અકબરને મળ્યા પુનઃ અષ્ટ અવધાન
નદિવિજયે કરતા તેને 'પ્રુચ-કદમ' (સુમતિ) નામનું બિરુદ
આપ્યુ (મ ૧૬૫૦) ઇશ્વરને જૈનો માનના નથી એવુ અકબરને સમ-
જાવના તે મબધીનો વાદ જગ સભામા બાહાજો સમક્ષ કર્યો તે
'ઇશ્વરસિદ્ધિ' કરી બાહાજોને ચૂપ કર્યો એકદા સુરિએ અકબર પાસે
છ કાર્યોની ઉપયોગિતા સમજાવી ૧-૪ ગાય, બગદ જેસ ને પાડાની
દિસા યોગ્ય નથી, ૫ મરણ પામેનાનું દ્રવ્ય સરકાર લે છે તે, તથા
૬ બદિવાનેને પકડનાએ પ્રતિદાવાળુ નથી આથી આ છ ગાયન આખા
દેશમા બન કરવાનું ફરમાન આખા દેશમા શાહે મોકલી આપ્યુ આમ
ધણુ લાલ થતા સુરિએ લાદોરમા જો ચોમાસા કર્યા (વિજયપ્રશન્તિ
મર્ગ ૧૨ છુ ૨ ન ૧૧૨૧ ના સ. ૧૬૬૧ ના વિજયમેનસુ-
રિના પ્રતિદા લેખમા પોતાને માટે વિરોધણુ 'પાતિશાદિ શ્રી અકબર-

દિથી અનેક વૃષ્ટિઓનો સહભાવ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

૮૦૮ શાંતિચંદ્ર અકબરની રમ્મ લઈ ગયા ને તેના દરબારમાં ભાનુચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર એ બે ગુરુ શિષ્ય રહ્યા તે પછી તેમની માધક બાદશાહથી સન્માનિત થયા. ઉપાધ્યાય ભાનુચંદ્રે અકબર પામે સરકૂતમાં 'સૂર્ય સદ્ભવનામ' બોલતા એટલે અકબર તેના મુખેથી દર ગવિવારે સૂર્યના સદ્ભવ નામો શ્રવણ કરતો. ૪૯૫ સિદ્ધિચંદ્ર પછી બાદશાહને ગજિત કરેલ અને બાદશાહે પગી સિદ્ધાચન પર મદિગે બધાવવાનો જે નિર્ગેધ કર્યો હતો તે તેની પામેથી દૂર કરાવ્યો હતો, યાવની એટલે કારમી બાધાના ધણા મયો પ્રતિભા ગુણથી અધિક જાળીને બાદશાહને બણાવ્યા હતા વગી સિદ્ધિચંદ્ર શાંતિચંદ્ર સમાન યનાવરાની પછી હતા, ને તેના પ્રયોગ જોઈ તેમને પાળ માનશાહે 'બુદ્ધાદેમ'ની માનપદ પદવી આપી હતી. એકનાર બદશાહે બહુ ગેનથી, એમનો હાથ પકડીને કહ્યું 'હું આપને પાચદશાઘોડાના મનમનવાળા મોટી પદવી અને જાગીર આપુ છું તો રીકાર કરીને તમે રાજા બો. અને આ સાધુવેપનો ત્યાગ કરો એ પોતે મહુ નુદર રૂપવાળા હતા, પદ્મચાઓના ચાંતા,

જન પ્રત્યક્ષ મહામહારાજ પુર પત્રાલયનપુર તરે કાવળક મહારક ગુણચંદ્રગિના દય પ્રકારક પ્રમાણના સમુત્સર્પણ વિધિવેદતાં મહોત્સવ યય પ્રી થી જાનિ રદ ગણિપદાનાં ચરણામ્બુજ ભૂગામમાળ ગણિ જલદાનગિના । મુનિ ભામચંદ પઠનાર્થ ॥ ૭૩૦ ॥ મ રા લેખ 'ઈડરનો

૧૧૬ મ ૧૧૧૧ પુ ૧, ૪ ૫ ૧૪૩-૧૫૧

તેમના નામ ઇ ૫ અમરમદ સ ૧૧૩ મા રચલ કુલખજાસાની ૧૨ મા ૫૧ ૨૧૫ ની ઉપરની આ વાત જાણી છે કે —

૧ નામ ૧૫ જસમાઈ ૬૨ ૧૫૨ મદરિદે

વા ૧૧૧૧ ૬૧૫૬ ૫ ૧ જયજયચરે (જે ૧૦ ૧૧ ૧૧૫૦)

૧૧ મ ૧ ૧૦૩)

૧૧૫ ૧૬૫ ૧ મરક સમ / ૫૫ પ્રાપ્ત મારે પૂર્વદિશ તામ મુખ રાખી

૨૦ રહેને અને રૂપની અ રૂપના કરેને તેમજ તેના સદ્ભવનામો નો ૫૫૨ ૨૦૨૨ ૨ કરેને. જાગરિ ૬ ૩૩૩

તા જામનગરના જામ સાહેબ સાથે (૧૮૭) અજન્મ ભજ્યાલીએ
ગુણી અમપૂન અગરને મદોગથી કરી ઉતારે ખાન મદમખાન
દિન દનો તેની પામે દિસા હોઝારી ને તેજે લાડળી બાદને પોતાની
જદેન કરી વામા રેશાખમા પ્રતિષ્ઠા કરી આપુ-ચ પૂર્ક કરી ઉતારા
મેં ૧૬૫૨ ભાડવા મુદ ૧૧ ના દિો અર્ગવાસ કર્યો

૮૦૭ ગાંતિયકે અદજના ગુણમામ કરનાઈ 'કૃપામહેશ'
નામનું કા પ ગ્ગી તેો દમેશા મ બગારી તે બાદયાદના પર ભારે
અમર કરી દતી અને ને એવે નુપી કે ઉવધાના, જગ્યા આદિ
કર કાદી નાખવાના તેજે જે જે મત્ કર્યો કર્યો તે એો આભારી છે
એમ તે કાવ્યમા મૂકે ૥ હેના બે મોદથી જગ્યાનુ છે ૪૬૩ તેમની
કાગીદ જાળવા જેરી છે —તેઓ વિદ્વાન સાથે વાદવિવાદકુશલ
પણ દના કુટુંબદના મતગાયત્રી નાગવળ (ગીત)ની મગામા
(સ ૧૬૩૩ પછી) ત્યાના દિગજર ભદ્રાગઢ વાદિમૂળ (શુ ૧,
ન ૧૪૫૧ લેખ સવત્ ૧૬૬૦) માથે વિવાદ કરી તેમને પગરન
કેરેન દતા વાગડેશના ઘાટશિન નમગમા ત્યાના અધિપતિ અને
તેધપુરના મદારાજ શ્રી મદનદેવ (મ ૧૫૮૮-૧૬૧૯)ના બીજા
રાન મદસમદની સમુખ શુભચક્ર નામના દિગજગાયારને પણ
હસા દના ૪૬૪ આ રીતે શાસ્ત્રાર્થમા કુશલના તેમજ શાનાધાના-

૪૬૩ તેના ૧૨૬-૭ પદમા સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે “આ બાદશાહે
જગ્યાનો કર જે માફ કર્યો, ઉદ્ધત મોનકોથી મદિનેને જે મુક્તિ મળી,
કેદમા પડેલા કેદીઓ બધનરદિત થયા, સાધારણ રાજગા પણ મુનિઓનો
સહાર કરવા લાગ્યો, એક વર્ષમા હ માસ સુધી હવોને જે અમયદાન
મળ્યું અને વિશેષે ગાય લેસ, બજા અને પાક આદિ-મુરશીસમૂદ
(કસાર્થની ધરીથી) નિર્ભય થયો—ઈત્યાદિ (નંન) શાસનની સમુન્નતિના
કારણોમા આ મયજ પરમ નિમિત્ત થયો છે”

૪૬૪ શાંતિયકના ચિખ્ય લાલ્યકે શબ્દરૂપવાક્યની અતે પ્રશન્તિ
લખી છે તેમા જણાવ્યું છે કે —

ઈંદરપુરાધિપ મહારાય શ્રી નારાયણમમાસમક્ષવાદિમૂળ કપ-
ળ નિરાકરિણુના, વાગડેશે ઘાટશિલ નગરે ચોધપુરપતિ રાયમાલ-

ગવ્ય, દયાકુશલે સ ૧૬૪૬ મા આગ્રામાં રચેલો લાભોદય રામ,
પ્રકાશક (કૃતિઓ)

૮૧૦ આની રીતે હીરવિનયસૂરિએ પોતે તેમજ તેમના ઉપ
 યુક્ત શિષ્ય પ્રશિષ્યોએ તેમજ અરતર ગચ્છના જિનચદ્રસૂરિ આદિએ
 સત્રાદ અકમર-પર ધીમે ધીમે ઉત્તરોત્તર વિશેષ પ્રમાણમા પ્રભાવ
 પાડી તેને ડવઘ્યાના પૂરા રગવાળો બ્યો હતો તેમા કિચિન્માત્ર
 ગક નથી એ નાતની સાહી તે બાદશાહે બહાન પાડેલ ફરમાનો (કે
 જે પળી કટલાક અત્યારે પણ મળી આવે છે તે) પરથી, તેમજ
 અણુવક્રજતની આધને અકપરી, બદાઉતીના અયમદાઉતિ, અકમર
 નામા વગેરે મુખતમાન લેખકોએ તખ્તેના મથોપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે

૮૧૧ સમ્રાટ અકબર એક વિચારશીલ તથા અદ્ભુતતૃપ્તિ પુરુષ હતો. તે વાલીવાર કહેતો કે “ જ્યાં સુધી ભારતમાં અનેક જાતિઓ તથા ધર્મો રહેશે ત્યાં સુધી મારું મન શાંતિ નહિ થાય ” (અહીંને અં. ૩, ૭૮૬) વળી ‘ ધર્મો ગમે તેટલા હોય અને ગમે તેટલી મિન્નતાવાળા હોય તોપણ જો તેમને સત્યના સુદૃઢ મૂળ ઉપર પ્રતિબિંબ કરવામાં આવે તો તેમની વચ્ચે એકવાક્યતા કિંવા યથાયોગ્ય મહેલન થયા વગર રહે નહિ ’ (આ અ. ૧, પૃ. ૧૨) સર્વ ધર્મોની જાહેરમાં સમાવોચના થઈ શકે એટલા માટે ફતેહપુર સીક્રી ખાતે ‘ અમા નખાના ’ (પ્રાચનાશુદ્ધ) ની સ્થાપના કરી હતી ઉક્ત મર્મ માં (સન ૧૫૪૮-માં ૧૬૭૫) તથા ધર્મના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચા ચતુર્તા સુધી દરનિકો, રક્તોઓ, કાયદાશાસ્ત્રી, સુન્નો, શીઅ, ર. જાળ, જતી, સિહીરા ચારાક (નામનિકો), નાઝરેન ખ્રિસ્તીઓ, જુદા જુદા (ગનર) મોરદ્વીઅન (પારસીઓ) અને ૧૫૧૫ અર્ધિ ઉમ્મ અનર મોગરન (અશુભરૂપ આધી અમરો) પ્રકળ કરી ૩૬૫ મીરજોઓ અનુસાર આમાં ૧૫૪૮ માં ભા. (અમર) અરેનાઅર જોરો મેમો અમર ૧૫૪૮ નવરે ને. અય નખ એ ‘ જોરો ’ કરેલ છે ૧૫૪૮ માં ૧૫૪૮ અ આ. મયો કરી નાશી, જોર ૧૫૪૮ માં ૧૫૪૮ અ (રિનરટ રિમય)

ચરિત્રના અતિ બહુત દત્તા (લુઓ કાદબરીપર તેની પોતાની ટીકાની ઇલેવી પ્રશન્તિ) ૪૯૧

૮૦૯ વિજયસેન ચરિત્રો પરિચય ચોડો ઠગીએ — સ. ૧૬૩૩
મા ચ તમા ચિનામની મિથ વગેરે પડિતોની મમા મમશ બૂઝા
નામના દિગ્બગચાર્ય માથે શાઆર્ય ઠગી તેમને નિરત્તર કર્યા દત્તા,
(વિજયપ્રશન્તિ સર્ગ ૮, ૨૭૧ ૪૨ થી ૪૯) અમદાવાદ ॥ ચૂના
ખાનખાના (સં ૧૬૩૯-૧૬૪૬) ૩ ઉપદેશથી પ્રસન્ન થયો દત્તો
અને મોગશાખ ॥ પ્રથમ સ્તોત્રના તેમણે ૭૦૦ અથ કર્યા દત્તા
કહેવાય છે કે તેમણે પોતે કાની, મધાર, અમદાવાદ, ખજાન,
પાટણ વગેરે રથરોમા લગભગ ચાર લાખ જિનનિ મોની પ્રનિદા ઠગી
દત્તી. તેમના ઉપદેશથી તાગમા, શબેશ્વર, સિદ્ધાચન, પચામર,
મણુપુર, આગસણ, અને વીનપુર વગેરેના મદિરોના ઉદાર થયા
દત્તા. ૨૫ સ. ૧૬૭૨ (તેમના ચરિત્ર માટે લુઓ વિજયપ્રશન્તિ

૪૯૬ દ્વિતી પાત્રગાદ્રી અચ્ચર જાગલદિન સૂર્યસહસ્રનામા-
ધ્યાપક, ધીશનુજયતીર્થકરમોચાચનેવચુટતવિધાયક મહોપાધ્યાય
શ્રીમાનુચદ્રગણિવિરચિતાયો તસ્મિષ્ઠપ્યાટોત્તર કાતાવધાન સાધક પ્રમુદિત
વાદગાહ શ્રીઅચ્ચર પ્રદત્ત ગુણપદમપરામિધાન ધીસિદ્ધિચદ્ર ગણિરચિતાયા
વાદમ્બરી ટીકાયામુત્તરચાણ્ડ ટીકા સમાપ્તા । એવુ અતિમ કથન બાણુની
કાદબરી પર પૂર્વખડની બાણુય દ્રે અને ઉત્તરખડની ટીકા સિદ્ધિચ દ્રે કરેની
ટીકામા છે તેજ પ્રમાણે બાણુય દ્રેશ્વર અને સિદ્ધિચ દ્રેશ્વરોધિત વસતરાજ
નીકામા પાણુ છે વળા સિદ્ધિચ દ્રે પોતાના સબધે લખામર સ્તોત્રની પોતાની
ટીકાની આદિમા જણાવ્યુ છે કે —

વર્ત્તા કાતાવધાનાના વિજેતોન્મત્તનાદિના ।

વેત્તા પદપિશાછાણામધ્યેતા ફારસીમપિ ॥

અચ્ચરચુરનાણહદયાલુજપટ્ટપદ ।

દધાન ગુણપદમિતિ ચિરુદ કાહિનાર્પિત ॥

તેન વાચકચન્દ્રેણ સિદ્ધિચન્દ્રેણ તન્યતે ।

મક્કામરસ્ય વાલાના વૃત્તિર્વ્યુત્પત્તિહેતવે ॥

કાવ્ય, દયાકુશલે સ ૧૬૪૯ મા આત્રામા રૂચેવો લાભોદય રાસ,
પ્રકીર્ણ કૃતિઓ)

૮૧૦ આની રીતે હીરવિજયસુરિએ પોતે તેમજ તેમના ઉપ
યુક્ત શિષ્ય પ્રશિષ્યોએ તેમજ ખરતર ગચ્છના જિનચંદ્રસુરિ આદિએ
સત્રાદ્ અકબર-પર ધીમે ધીમે ઉત્તરોત્તર વિશેષ પ્રમાણમા પ્રભાવ
પાડી તેને હવથાના પૂરા રગવાળો કયો હતો તેમા કિચિન્માત્ર
શક નથી એ વાતની સાક્ષી તે બાદશાહે બહાર પાડેલ ફરમાનો (કે
જે પૈકી કેટલાક અત્યારે પણ મળી આવે છે તે) પરથી, તેમજ
અણુલક્ષ્મણની આધને અકબરી, બદાઉનીના અનુબદાઉનિ, અકબર
નામા વગેરે મુસલમાન લેખકોએ લખેલા ગ્રંથોપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે

૮૧૧ સત્રાદ્ અકબર એક વિચારશીલ તથા અવેક્ષકહિતૈષી
પુરુષ હતો તે ધણીવાર કહેતો કે “ જ્યાં સુધી હિન્દુસ્તાનમા અનેક
જાતિઓ તથા ધર્મો રહેશે ત્યાં સુધી મારે મન શાંતિ નહિ થાય ”
(આધને અ. ૩, ૩૮૬) વળી ‘ ધર્મો ગમે તેટલા હોય અને ગમે
તેટલી બિન્નતાવાળા હોય તોપણ જો તેમને સત્યના સુદૃઢ મૂળ ઉપર
પ્રતિષ્ઠિત કરવામા આવે તો તેમની વચ્ચે એકવાક્યતા કિંવા યથાયોગ્ય
સંમેલન થયા વગર રહે નહિ ’ (આ અ ૧, પૃ ૧૨) સર્વ
ધર્મોની જાહેરમા સમાલોચના થઈ શકે એટલા માટે ફતેહપુર સીક્રી
ખાતે ‘ એબાદતખાના ’ (પ્રાર્થનાગૃહ)ની સ્થાપના કરી હતી ઉક્ત
મંદિરમા (સન ૧૫૭૮-સં ૧૬૩૫) ઘણા ધર્મના પ્રતિનિધિઓ
અર્થાં અલાવતા ‘ સુફી, દાર્શનિકો, વક્તાઓ, કાયદાશાસ્ત્રી, સુન્ની,
શીઆ, બ્રાહ્મણ, જતી, સિઝીરા, ચાવોંક (નાસ્તિકો), નાઝરેન
ખ્રિસ્તીઓ, જથુ, શાવૃ (શવન) ઝોરોસ્ત્રીઅન (પારસીઓ) અને
ખીજઓ અતિ ઉમદા આનંદ મેળવના ’ (અણુનક્ષત્ર આધને
અકબરી પુ ૩, પ્રકરણ ૪૫ પૃ ૩૬૫ ખીવરેજનો અનુવાદ) આમા
જણાવેન જતી અને સિઝીરા (શ્રમણો) એ સ્વેતાશ્વર જૈનો મંમંદે
અચૂક વપરાયા છે, જ્યારે તેનો અર્થ બધાએ ‘ બૌદ્ધો ’ કહેન છે
તે તદ્દન ખોટું છે, કદિ પણ બૌદ્ધોએ આની ચર્ચા કરી નથી, બૌદ્ધ
મંદિરો દિંદમા તે સમયે હતાજ નહિ (વિન્સેટ રિમય)

૮૧૨ રા. C (ચિમનવાય કાળખાઈ દવાય) પોતાના લેખમાં લખાવે છે કે — 'સત્ય વાન એ છે કે અકબરના ચારિત્રી ધર્મિક બાલુપર અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત પ્રમાણમાં આપુ લક્ષ અપાયુ છે, બના પાત્ર એ જાણુ પાણુ ગમપ્રદ મગે કે એ મદાનુ વ્યક્તિએ વિધવિધ મંત્રદાયો અને ધર્મો પાત્રની પોતાની પ્રજાને મંતોપનાનુ તદ્દન મદાભાગન કાપં સિદ્ધ કર્યુ હતુ એટલુંજ નહિ પણ તેનામાં એવી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી હતી કે તે પોતાના ધર્મને માનતો હતો. શ્રિમ્તીઓ માનના કે તે શ્રિમ્તી હતો, પાગ્ગીઓ સમન્વતા કે તે પાગ્ગી હતો. ત્યારે હિન્દુ ધાર્મિક કે તે હિન્દુ હતો તેની ધર્મ-વિષયક નીતિ આ ગીતે આપાત વિશેષ આદરને પાત્ર બને છે

૮૧૩ 'અકબરનો ધર્મ Eclectic હતો કારણકે તે સત્યો સદૃષ્ટિથી ધર્મિક હતો. ત્યાથી મળે ત્યાથી તે સત્ય સ્વીકારતો જૈનધર્મમાંથી તેણે પ્રાણીઓના વધો ત્યામ, જીવના પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા, ૪૯૭ માસાદારથી અમુક અંગે અન્ય રહેવું, પુનર્જન્મની માન્યતા, અને ધર્મનો સિદ્ધાન્ત-એ વસ્તુઓ સ્વીકારી આ તે જૈન ધર્મ પર તેના તીથાને તેના અનુયાયીઓને મોખી તથા તેના વિદ્વાન પડિ તેને માન આપી કૃપા બતાવી

૮૧૪ આઈને અકબરી (પૃ ૧૫૫ ૫૩૮ અને ૫૪૭)માં આપેલ અકબરના હુમારના વિદ્વાનોની ટીપ પર દર્શિ ફકતા આપ

૪૬૭ માસાદાર—પહેલા અકબર કરતો, પણ ધીમે ધીમે તેણે તજ દીધો હતો ને વનસ્પતિ આદાર કરતો તેણે જાણ્યું છે : ' (૧) મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં પશુઓની કબર કરે અર્થાત્ પશુઓને મારી ખાય તે ઉચિત નથી. (૨) મારા જીવનના પ્રારભમાં ત્યારે મારે માટે કદિ માસ ખનણ ત્યારે મને સાત નદોણ લાગણ, તેમાં અને કઈ સ્વાદ ન્હોતો આવતો, અને તેથી મે તે ખાવાની પરવા ધણી ઓછી કરી હતી અને મત્તમ પડ્યું કે જીવ-હિંસાને રોકવી ધણી જરૂરી છે અને તેથી મે માસ ખાણ છોડી દીધું (૩) લોકોએ દર વર્ષે માસ રાજ્યાભિષેકના દિને માસ ખાણ ન ધટે (૪) કસાઈ, મસ્જીદમાં અને એના ધધાવાળા-મારી માસ વેચનારાને અવગ મહોલ્લામાં રાખવા કે ખીલ સાથે લેજલેજા ન કરે કરેતો સજા કરવી આઈને અકબરી ૩, ૫ ૫ ૩૩૦-૪૦૦

કાવ્ય, દયાકુશલે સં ૧૬૪૯ મા આગ્રામાં રચેલો લાભોદય રસ, પ્રખ્યાત કૃતિઓ.)

૮૧૦ આની રીતે હીરવિજયમગ્નિએ પોતે તેમજ તેમના ઉપર પુરુષ શિષ્ય પ્રશિષ્યોએ તેમજ ખરતર ગચ્છના જિનચંદ્રસૂરિ અગ્નિ સત્રાદ્ અકબર-પર ધીમે ધીમે ઉત્તરોત્તર વિશેષ પ્રમાણમાં પ્રખ્યાત પાઠી તેને સ્વધ્યાના પૂરા રગવાળો કયો હતો તેમાં કિંચિન્માત્ર શક નથી એ વાતની સાક્ષી તે બાદશાહે બહાર પાડેલ ફરમાનો (કે જે પૈકી દેવલાક અત્યારે પણ મળી આવે છે તે) પરથી, તેમજ અબુલફઝલની આધારે અકબરી, બદાઉનીના અનબદાઉનિ, અકબર નામા વગેરે મુસલમાન લેખકોએ લખેલા ઐતિહાસિક સ્પષ્ટ જણાવે છે.

૮૧૧ સત્રાદ્ અકબર એક વિચારની તથા સ્વેચ્છાકૃતિની પુરૂષ હતો. તે ધણીવાર કહેતો કે “ત્યા સુધી ભારતમાં અનેક જાતિઓ તથા ધર્મો રહેશે ત્યા સુધી મારું મન શાંતિ નહિ થાય.” (આધારે અ. ૩, ૩૮૬) વળી ‘ધર્મો જમે તેટલા હોય અને જમે તેટલી ભિન્નતાવાળા હોય તોપણ જે તેમને સત્યના સ્પર્શ મૂળ ઉપર પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવે તો તેમની વચ્ચે એકવાક્યતા કિંવા મથાઓ અમલન થયા વગર રહે નહિ’ (આ અ. ૧, ૫ ૧૨) સર્વ ધર્મોની જાહેરમાં સમાલોચના થઈ શકે એટલા માટે કુતેલપુર સીકી ખાતે ‘એબાદતખાના’ (પ્રાર્થનાગૃહ)ની સ્થાપના કરી હતી ઉપર મદિરમાં (સન ૧૫૭૮-સ ૧૬૩૫) વળી ધર્મના પ્રતિનિધિઓ અર્થાં અનાવતા ‘સુફી, દાર્શનિકો, વક્તાઓ, કાવ્યદાયાઓ, સુન્ની, શીઆ, બ્રાહ્મણ, જતી, સિહીરા, ચાર્વાક (નાસ્તિકો), નાઝરન ખ્રિસ્તીઓ, જયુ, શાવ (ચત્રન) ઝોરોસ્ટ્રીઅન (પારસીઓ) અને બીજાઓ અનિ ઉમદા આનંદ મેળવતા’ (અબુલફઝલ આધારે અકબરી પુ. ૩, પ્રકરણ ૪૫ ૫ ૩૬૫ બીજાએ આનુવાદ) આમાં જણાવેલ જતી અને સિહીરા (શ્રમણો) એ સ્વેનાશ્વર જેનો મંત્રો અચૂક વપરાયા છે, બધારે તેનો અર્થ બધાએ ‘બૌદ્ધ’ કરેલ છે તે તદ્દન ખોટું છે, કદિ પણ બૌદ્ધોએ આવી ચર્ચા કરી નથી, બૌદ્ધ પડિતો દિલ્હી તે સમયે હજાર નહિ (વિન્સેટ રિમથ).

૮૧૨ રા. C (ચિમતપાત્ર કાળાભાઈ દલાલ) પોતાના

લેખમાં લખાવે છે કે — ‘સત્ય વાન એ છે કે અકબરના ચારિત્રી
ધર્મિક બાલુપત્ર અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત પ્રમાણમાં જોણું લક્ષ અપાય છે,
છતાં પણ એ લખણુ પાસે અમરદ થયે કે એ મદાનુ વ્યક્તિએ
વિધવિદ નેપ્રદાણો અને ધર્મો પાળતી પોતાની પ્રજાને મંત્રાપવાનુ
તરત મદાભાગન કાર્ય સિદ્ધ કર્યું હતું એટલું નહિ પણ તેનામાં
એવી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી હતી કે તે પોતાના ધર્મને માનતો હતો.
ખ્રિસ્તીઓ માનતા કે તે ખ્રિસ્તી હતો, પાગલીઓ સમજતા કે તે
પાગલી હતો. જ્યારે હિન્દુ ધર્મના કે તે હિન્દુ હતો તેની ધર્મ-
વિષયક નીતિ આ રીતે આપણા વિશેષ આજ્ઞાને પાલ બને છે

૮૧૩ ‘અકબરનો ધર્મ Eclectic હતો કારણકે તે સત્યનો
સર્વ ધર્મોક્ષક હતો. જ્યારે મને ત્યારે તે સત્ય સ્વીકારતો જૈનધર્મમાંથી
તેણે પ્રાણીઓના વધનો ત્યાગ, જીવના પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા,
૪૯૭ મામાદાન્થી અમુક અને અન્ય રહેતું, પુનર્જન્મની માન્યતા,
અને ક્રમનો સિદ્ધાન્ત-એ વસ્તુઓ સ્વીકારી આી તે જૈન ધર્મ પર
તેના તીથેાને તેના અનુયાયીઓને મોખીને તથા તેના વિદ્વાન પડિ-
તોને માન આપી કૃપા બતાવી

૮૧૪ આઈને અકબરી (પુ ૧ પૃ ૫૩૮ અને ૫૪૭)માં
આપેલ અકબરના દરબારના વિદ્વાનોની ટીપ પણ દર્શિ કે કતા આપ-

૪૯૭ માસાદાર—પદેવા અકબર કરતો, પણ ધીમે ધીમે તેણે તથ
દીવો હતો ને વનરૂપિતિ આદાર કરતો તેણે લખાવ્યું છે કે ‘(૧) મનુષ્ય
પોતાના હરમા પશુઓની કબર કરે અર્થાત્ પશુઓને મારી ખાય તે ઉચિત
નથી. (૨) મારા જીવનના પ્રારંભમાં જ્યારે મારે માટે કદિ માસ બનતું ત્યારે
મને સારૂ નહોતું લાગતું તેમાં મને કંઈ સ્વાદ નહોતો આવતો, અને તેથી
મે તે ખાવાની પરવા ધારી જોઈ કરી હતી અને મનુષ્ય પશુ કે જીવ-
હિ સાને રોકતી ધળી જરૂરી છે અને તેથી મે માસ ખાવું છોડી દીધું (૩)
લોકોએ દર વર્ષે મારા રાજ્યાભિષેકના દિને માસ ખાવું નહતું (૪) કસાઈ,
મસ્જીદમાર અને એવા ધ ધાવાળા-મારી માસ વેચનારાને અવગ મહોલ્લામાં
રાખવા કે ખીજ સાથે બેગબેળા ન કરે કરેતો સજા કરવી આઈને
અકબરી ૩, ૫ પૃ ૩૩૦-૪૦૦

ણુને તથા નામો-હરિહર, વિજયમેનસુર અને ભાનુચંદ્ર મળી આવે છે આ ત્રણ નામો આપણે તુરંતજ ઓળખીને કહી શકીએ કે તે હીંગવિજયસૂત્રિ, વિજયમેનસૂત્રિ અને ભાનુચંદ્ર ઉપાધ્યાયના નામો છે અકમરના દરબારના વિદ્વાનો પાંચ વર્ગમાં વિભક્ત કર્યા હતા (કે જે બધાની મધ્યા ૧૪૦ હતી)

“સમ્રાટ -> પોતે ભૌતિક અને અધિભૌતિક જગતનો નાયક, અને બહારની તેમજ આંતરિક જાતે હંપર સાર્વભૌમ સત્તા ચલાવે છે તે પણ ખાસ લક્ષમાં લેવા યોગ્ય પાંચ પ્રકારના સતોને માન આપે છે પ્રથમ પાંચ પોતાના સીતારાના પ્રકારમાં બાહ્ય તેમજ અંદરની વસ્તુઓના શુભ ભેદો-રહસ્યો જોઈ શકે છે અને પોતાની સમજ તથા પોતાની દૃષ્ટિવિશાળતા વડે વિચારના બંને રાજ્યો-પ્રદેશો પૂર્ણ રીતે જાણી શકે છે ” (આઈને અકમરી પુ. ૧ પૃ. ૫૭૭)

૮૧૫ ‘હીંગવિજયસૂત્રિને આ પહેલા વર્ગમાં મૂકવામાં આવ્યા છે અને ઉપાધ્યાય મે (વિજયમેન અને ભાનુચંદ્ર) ને પાંચમા વર્ગમાં મૂકે છે (કે જે વગ નકન (પુગવા) પર આધાર રાખતા પિતાનોને સમજાવવાનો છે)

૮૧૬ ‘અકમરે ચાલી છતો મેળવી અને હવે કોઈ શત્રુ બાકી નહોતો રહ્યો કે જેને છતરાનું ગદ્દે (બદાહિની) તેથી તેનું મન ધાર્મિક પ્રત્નોમાં મેચાયુ ચુગત મુસનમાન ન હોવાથી તે એમ માનતો કે સર્વે રમેમાં એની ધર્મીયોને જાણવાની છે અને એવા ઘણા વિદ્વાનો ડ - જેમની પાસે વિખવાનું છે તે પોતાના દરબારમાં દેશના ના વિદ્વાનોને આમ તો અને તેમની પાસે ધાર્મિક પ્રત્નોની ચર્ચા કરાવતો (અન) આ રીતે નખે છે કે —

‘ સમ્રાટ સિદ્ધાંત રમતો પરિત્યાગ કર્યા હતા તેમાં અનેક કારણો હતા મુખ્ય ત્રણ હતા ત્રણ દેશોમાં જુદા જુદા ધર્મવાળા ધર્મી સમ્મતિ ના સમન્ના રબારમાં મુઠથી આવજન કરી શકતા, અને સમ્રાટ માથે પ્રવાસ વર્નાકૃષ્ણ સંવત્સરકે કરી શકતા ચતુર્દિન ધર્મ સંબંધી વિચાર કર્યા કરવા અને તેનું વધુ મૂળ સોધી શકે તે સિવાય તે નીતિ નીકળ નવ મુલકસત્તજ આપતો નહોતો સમ્રાટ દરેક પાસેથી ખાસ કરીને નીતિન-મુઝિમ દોષ તેઓના મતો સમારો ને ને વાત

(૧૨ રા. C (ચિમન ૧૧ ૩૧ જાઈ ૧૯૧૧) પેનાના
અમા જાણો છે કે— મેં વન એ છે કે અકમળના મિત્રો
મિત્ર જલુપર અપેમાએ પ્રાપ્ત પ્રમાણના મોટા ભાગ અપાય છે.
૧૧ પળ એ જાણુ વાતું અમર મો કે એ જાણુ અમિતે
વિધવિધ અપ્રદાઓ અને ધર્મો પાળી પેનાની પ્રાપ્તો નવો, ૧૧
તરત મદાજાગર દાષ મિદ્દ હ્યુ રનુ એટલુંજ નહિ. પણ તેનામા
એરી પ્રદા ઉત્પન્ન કરી દતી કે તે પેનાના ધનને માનવો દને.
ધિનીઓ માનના કે તે નિમ્ની દનો, ૫ ધિઓ સમજના કે તે
પાળી દનો. ત્યારે દિન્દુ પાળના કે તે દિન્દુ દનો તેની જા-
વિરક્ત નીતિ આ રીતે આપના વિરોધ આદરન પાલ જો છે

૧૧૪ 'અકમળનો ધર્મ' Ecclesiastes દનો કાળજીને સમ્યો
સદ વને ૧૨ દનો. ત્યાથી મને ત્યાથી તે સમ્ય ૩ ધિઓનો જનધર્મ માળી
તેજે પ્રાપ્તિઓના વંશનો ત્યાજ, ૩૨ના પ્રાપ્તિઓ પ્રતે ૧૫,
૪૯૭ મામાદા થી અમુક અમર અવર મન, પુણ્યમની મન્યના,
અને કમનો નિદાન-એ ૪૨૭૭૦ ૩ ધિઓ જો તે ૧૨૧ ધર્મ પદ
તેના તીથિને તેના અનુયાયીઓ મોપીને તથા તેના વિદ્યા પદિ-
તેને માન આપી કૃપા બનાવી.

૧૧૫ આઈને અકમળી (પુ ૧ ૫ ૫૩૮ અને ૫૪૭)મા
આપેન અકમળના દગમળના વિદ્યાનોની રીપ પદ દિદિ ૨૬૨ના આપ-

૪૬૭ માસાદાર—પટેલા અકમળ કરતો, પણ ધીને ધીમે તેજે તર
દીરો દનો ને વનઅપનિ આદાર કરતો. તેજે જાણુ છે (૧) મનુષ્ય
પેવાના હરમા પગુઓની કમર કરે અર્થાત્ પગુઓને મરી આવ તે હચિન
નથી. (૨) માસ જનના પ્રારબમા જ્યારે મારે માટે મિ માસ બનતુ ત્યાર
મને સાત નદોડ લાનડ, તેમા મને કઈ મ્યાદ ન્દેતો આવતો, અને તેથી
મે તે ખાવાની પરવા થવી જોઈ કરી દતી અને મજૂમ પડ્યુ ૨ જર-
દિઆને રોકડી થવી જરૂરી છે અને તેથી મે માસ ખાવુ ઠાગ દીધુ (૩)
લોગએ દર વરે માસ રાજ્યાભિષેકના દિને માસ ખાવુ ન મટે (૪) કસાઈ,
મઝીમાર અને એવા ધધાવાળા-મારી માસ વેચનારાને અવર મદોલ્લામાં
રાખવા કે બીજા સાથે ભેજભેજા ન કરે કરેતો સજ્જ કરી આધને
અમ્બરી ૩, પ. ૫ ૩૩૦-૬૦૦

૮૧૮ મ ૧૬૩૫ મા ઇમાદતખાનામાં જૈનો આવી ચર્ચા કરતા અને ભાનુચંદ્ર હિપાધ્યાય પ્રાય અકમળના મળ્યું સુધી (મં ૧૬૬૧) તેના ઇગ્બારમાં રહ્યા હતા, અગર સ ૧૬૩૬ થી ૧૬૬૦ તો અવશ્ય અકમળનો જૈનો સાથેનો સહવાસ-પરિચય આ રીતે ઓછામાં ઓછો વીસ વર્ષ કરતા વધુ ચાલ્યો બધા ધર્મો પૈકી જૈન અને જરથોસ્તી ધર્મ એ બેની અસર અકમળના મન પર ઘણી યથા હતી (વિ. ત્રિમથ) સૂર્યના નામ ગણવા, અમારિના દિવસોમાં પારસીના તહેવારો નવરોઝાદિ મૂકવા એ જરથોસ્તી ધર્મની અસર છે સ ૧૬૩૬ મા દીનેષનાહી (ઈશ્વરનો ધર્મ) નામનો નવો ધર્મ પ્રચલિત કરી તેમાં નિનિધ ધર્મોના રહસ્યો સમગ્ર લગ્ન તેની પસંદ પડતી વિધિઓ અને સિદ્ધાંતો પોતાના ધર્મમાં આમેજ કર્યે જતો હતો 'માત્ર ૫-૬ વર્ષમાં જ ઇસ્લામ ધર્મનું નામ નિગાન પણ ભુસાઈ ગયું હતું અને મુસ્લિમ એક પ્રકારનું નિયંત્ર દસ્યજ નજરે પડતું હતું' (બદાઉનિ ૨, ૨૬૨) અકમળે ઘણે અંશે કીધેનો અહિંસનો સ્વીકાર તે મંબરી તેના ફરમાનો એ હીરનિગમશ્રી અને તેમના શિષ્યો આદિ શ્વેતામર જૈનાના પ્રમાસને આભારી છે દિગ્બરી જૈન પડિત એકપણ અકમળને મતેન નથી તેથી અભુવકજને જે જૈન ધર્મસંમતી લખ્યું છે તે શ્વેતામરોના પગિઅથથી લખ્યું છે ને દિગ્બર વિનક્ષણતાઓનું વળુન 'અંધકાન્માં નહીં-શાન વગર લખેન છે એમ પોતે જણાવે છે (અંધને અકમળી જેરેટનો અનુનાદ વાં ૩ ૫ ૨૧૦)

તેમણે ૮ નો અમલ લેખ નામે Hiraajaya Suti or the Jainas at the Court of Akbar ૫ ૧૧૩ થી ૧૧૫ આખો લેખ ૫ ૧૨૦ સુધી છે આ લેખ ૩૫૨થી મિ. વિન્સેન્ટ એ મિથે The Jain Teacher of Akbar નામનો બે-લેખ લખેન છે ૬ ને સર રા. ગો. મા રજના દમારક પુસ્તક (Commemoration Volume) સને ૧૯૧૭ ના ૩ નંબર થી ૨ નંબર પાછો છે અને ત્યાર પછી તે સિમથે પોતાના Akbar (અકબર) ના મન પ્રમાણે અ સખ લેખ જાણ્યું છે-જુઓ ૫ ૧૧૬ અને વળી તેમાં ૬ ૧૬ મા ૧ નામ સદરી નામ પિન્હેરો (Pinheiro) નો તા ૩ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ તેમાં જણાવ્યું છે ૬ He follows the ૫ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ (Vartak)-અટ્ટે તે અકબર જૈનો (વતી) ના સપ્ર- ૫ ૧૧૩ આ ૫૧૧ નામ સદરી ૭૧ સિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ છે

તેને પ્રોત્સાહન થતી તે તેનો અભાર કરતો, અને જે વાત તેના સ્વભાવથી વિરુદ્ધ અને પોતાની દૈનિકની વિરુદ્ધી લાગતી તેને રદ કરતો. આ પ્રમાણે મેલિક પ્રાથમિક મૂળ સિદ્ધાંતોના પાયા પર થયેલી શ્રદ્ધા તેના હૃદયની અરસીપર અસ્થિ થતી અને સાત્ત્વપર જે સર્વ અમરો દૃષ્ટાન્તે ઘડે તેના પરિણામે તેના હૃદયમાં ઘિળાપર કરેલા દેખાદર્શનની જોમ ધોમે ધોમે એવી પ્રતીતિ થતી કે સુખના પામિક સપ્રદાયોમાં મુન-વિદ્વાન મનુષ્યો દોષ છે અને સર્વ પ્રબલ છે. જનસા વિચારો અને અધર્મકારી શક્તિઓવાળા મનુષ્યો દોષ છે.

“વિદ્યોમાં મુદ્રા” અન્ય સમ્પ્રદાયના વિદ્વાનો કરતા મુમનિઓ (શ્રમજ્ઞો-જેન મુનિઓ) અને જાદુઓ તેની ત્રાણે એકાતમા જેમી વિદ્યોવાર વાર્તાવાપ-મેળાપ કરી શકતા તેઓ પોતાના ધર્મદત્ત અને નીતિશાસ્ત્રોમાં અને સારીરિક તથા ધાર્મિક વિજ્ઞાનેમાં ખૂબ (ધર્મના) વિદ્વાનોથી થઈ ભય છે અને નિષ્પ્રાણ માનમાં આધિક શક્તિમાં અને મુખ્ય તરીકેની પૂજામાં ધારી હતી કક્ષાએ પદોએલા દોષ છે, તેથી તેઓ પોતાના અભિપ્રાયને પ્રામાણિક કરાવવા તથા અન્ય ધર્મોના દોષો સિદ્ધ કરવા યુક્તિ અને પ્રમાણ દર્શાવવારે સાતીનીઓ રજુ કરતા અને પોતાના (ધર્મના) સિદ્ધાંતોને એવી રીતે તો દર્શાવતી તેનામાં દસાવના અને એટલી બધી શુદ્ધિમત્તાથી ચાનમાં લીધા વાર મુજબ નહિ એવી તદ્દન સ્વતંત્રપદ્ધતિ લખાય એવી રીતે વાતોને દાખરતા કે મર્યાદા મનુષ્ય પોતાની મનમાં ભરે કરી સમ્રાટના હૃદયમાં નહિ દેલ્લ લખવા કરી ગતો નહોતો, પણી શહે પર્વતના ચૂરા થઈ ધુળ થાય થા આકાશમાં ચીરાઓ પડી ભય.

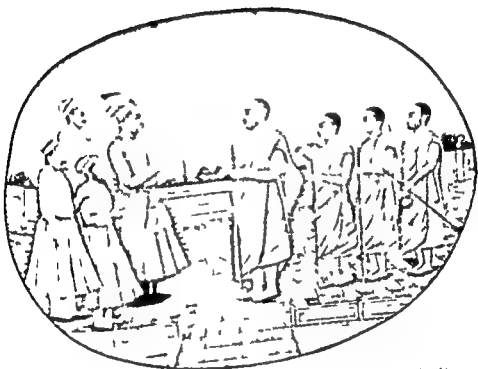
“આથી સમ્રાટ દિવ્યમ ધર્મના પુનરુદ્ધતર સજાધીના ખ્યાલો, ક્યા-મતના દિવસ અને તેને લાગી વિગતો તેમજ અમાગ પથ ભરની દત્તકા પગ ચાલેલા બધા દુઃખોમાં શ્રદ્ધા મળી નાખી ખાસ કરીને આત્માઓના પુનર્જન્મના શિક્ષાતે તેના ચિત્તમાં દૈ મૂળ નાખ્યું, અને તેણે એ કહેવત સ્વીકારી કે “એવો કોઈ પણ ધર્મ નથી કે જેમાં પુનર્જન્મના શિક્ષાતે હતા મૂળ પાલ્યા ન દોષ” અલ-ખદિરનિ ૨, ૨૬૩-૨૬૪

૮૧૭ “ઉપરના વખાણથી એ સ્પષ્ટ છે કે સમ્રાટ સત્યનો જનરો ગોધક હતો તેણે પોતાના અધિકારીઓ પામેથી હીંગવિજય-સગિના તદ્દન સતતનીવ ચાલિત અને જીજ્ઞાસુ સહસ્રણોની વાત સાંભળીને પોતાની પામે બોલાવ્યા હતા” ૪૪૮

૪૪૮ જુઓ જેન સાગનનો વીરાત ૨૪૩૭ નો હીવાળોનો ખાસ અક

૮૧૮ સં ૧૬૩૫ માં ઇમાદતખાનામાં જૈનો આવી ચર્ચા કે અને ભાનુચંદ્ર હિપાધ્યાય પ્રાય અકબરના મરણ સુધી (મં ૧૬૬) તેના દરબારમાં રહ્યા હતા, અગર સ ૧૬૩૯ થી ૧૬૬૦ તો અ અકબરનો જૈનો સાથેનો સહવાસ-પરિચય આ રીતે ઓછામાં ઓ વીસ વર્ષ કરતા વધુ ચાલ્યો. બધા ધર્મો પૈકી જૈન અને જરથોસ્થ ધર્મ એ બેની અસર અકબરના મન પર ઘણી થઈ હતી (સ્મિથ) સૂર્યના નામ ગણવા, અમારિના દિવસોમાં પારસીના તહેવા નવરોઝાદિ મૂકવા એ જરથોસ્થી ધર્મની અસર છે સ ૧૬૩૬ દીનેશનાહી (ઇશ્વરનો ધર્મ) નામનો નવો ધર્મ પ્રચલિત કરી તે વિવિધ ધર્મોના રહસ્યો સમજી લઈ તેની પસંદ પડતી વિધિઓ અ સિદ્ધાંતો પોતાના ધર્મમાં આમેજ કર્યે જતો હતો. ' માત્ર ૫-૬ વર્ષમાં જ ઇસ્લામ ધર્મનું નામ નિશાન પણ હુસાઈ ગયું હતું અને સર્વત્ર એક પ્રકારનું વિચિત્ર દૃશ્યજ નજરે પડતું હતું ' (બ્રહ્મચરિ ૨, ૨૬૨) અકબરે ઘણે અંશે કીધેલો અહિંસાનો રીકાર તે સંખી તેના કરમાનો એ હીરવિજયસૂરિ અને તેમના શિષ્યો આદિ શ્વેતામર જૈનાના પ્રયાસને આભારી છે દિગંબરી જૈન પડિત એકપણ અક બરને મળેલ નથી તેથી અણુવક્ષજલે જે જૈન ધર્મસંમતી લખ્યું છે તે શ્વેતામરોના પરિચયથી લખ્યું છે તે દિગંબર વિનક્ષણતાઓનું વર્ણન ' અધિકારમાં રહીને-ચાન વગર લખેલ છે ' એમ પોતે જણાવે છે (આપને અકબરી જેરેટનો અનુવાદ વૉ ૩ પૃ ૨૧૦)

તેમણે C નો અંગ્રેજ લેખ નામે ' Hiravijaya Suri or the Jainas at the Court of Akbar ' પૃ ૧૧૩ થી ૧૧૫ આપ્યો લેખ પૃ ૧૨૦ સુધી છે આ લેખ ઉપરથી મિ વિન્સેન્ટ એ સ્મિથે ' The Jain Teachers of Akbar ' એ નામનો અંગ્રેજ લેખ લખેલ છે કે જે સર રા ગો ભાડારકરના હૈમારક પુસ્તક (Commemoration Volume) સને ૧૯૧૭ માં પૃ ૨૬૫ થી ૨-૬ છપાયો છે અને ત્યાર પછી તે સ્મિથે પોતાના Akbar (અકબર) નામના ગ્રંથમાં આ સ બ ઘે જણાવ્યું છે-જુઓ પૃ ૧૬૬ અને વળી તેમાં પૃ ૨૬૨ માં પોર્ટુગીઝ પાઈરી નામે પિન્હેરો (Pinheiro) નો તા ૩-૮-૧૫૬૫ પત્ર ટાંક્યો છે તેમાં જણાવ્યું છે કે He follows the sect of the Jainas (Vertue)-એટલે તે અકબર જૈનો (મતી) ના સ પ્ર- દાયને પાળે છે આ પછી તેમાં કેટલાક જૈન સિદ્ધાંતોનો ઉલ્લેખ છે

શ્રી લી વિજય મળિતો અકમલ આ ગાત્રે કહેતો મહાર ૫ ૫૪૫
 [ગેઝેટરના ના નં ૫૬-૧૧ માગન્યથી]

॥ कृ० ॥ छविधरदत्ताञ्जलम् ॥ नृगवत उमस्वरितिवारवारतानुवृत्तानि ॥ नटकव्यारउडि ॥ १० ॥ अणपकु
निमुपरावततज्जनी ॥ कीर्धिरानकीर्दि ॥ जयणनकरतीवजनी ॥ देवदयापरबोदि ॥ ११ ॥ कृण ॥ ववनदोषव्याक
नस्तज्जनी ॥ दाम्पान्नरधदम् ॥ ऊरुनक्षत्रबहुक ॥ वीज्जी ॥ वतकी ॥ धउसतषम् ॥ २० ॥ कृण ॥ अणद ॥ कलोजश्रि
एज्जी ॥ तवरहिअदनादान ॥ तेषणलनागघणत्त ॥ गिरणानावटगना ॥ २१ ॥ कृण ॥ वचत्तनीवररुदनलजी ॥
रान्वरभरणकप ॥ कामविटवणमीकज्जनी ॥ बुजाराणतसकप ॥ २२ ॥ कृण ॥ मायाभमतीमटपम्पज्जी ॥ कीर्ध
उअधिकजलोनापरिणहमेत्थउकारिमज्जनी ॥ नचनसमयममन्ति ॥ २३ ॥ कृण ॥ लणकुम्भर ॥ गालवट
जी ॥ गानोभनदोष ॥ मटमनम्पउमोकोलज्जनी ॥ नधत्तोधरममतीधो ॥ २४ ॥ कृण ॥ दणत्तविपरनविठर
वपज्जी ॥ पववरासीसाप ॥ तेधुनमिठामिडकभज्जनी ॥ तगवतनोरोसावि ॥ २५ ॥ कृण ॥ करमादानपन
रकलपज्जी ॥ धगटयाररुपाप ॥ नेमइसेव्यातेवठज्जी ॥ वणसिरमायवाप ॥ २६ ॥ कृण ॥ छुअआधरबटय
तत्तज्जनी ॥ सरदरणावटस ॥ जिनधर्ममावउममिगमज्जनी ॥ निमसाकरुडध ॥ २७ ॥ कृण ॥ रिपेदेवउरान्ना
यज्जनी ॥ मेज्जेनेगिरिसिणमार ॥ पापअन्नोअत्तपणज्जी ॥ करिप्रुमोरासारा ॥ २८ ॥ कृण ॥ भमरिणत्तजिनध
भज्जनी ॥ पापअन्नोयज्जना ॥ मनसुमिठामिडकभज्जनी ॥ देताडरिपुलाचार ॥ २९ ॥ कृण ॥ ज्जगतिउमत्तिउध
णज्जी ॥ मासिदेव ॥ आणधत्तसिरिताहरज्जी ॥ तवित्तोरासेव ॥ ३० ॥ कृण ॥ कलस ॥ इमवलिप्ये
बुत्तवरणनेयानतिनदनेतणा ॥ करजोदिआदिज्जिणदआगटपापअन्नोयात्तपणज्जी ॥ निणवटसर
मरामसडुत्तप्रचमसिणसुजसघणत्त ॥ गलिमकलवटसुसिवाचकुसमयसुदरुणत्तणज्जी ॥ ३१ ॥
॥ इतिआमसुत्तयमणअन्नादिनाधमवत ॥ समभा ॥ समवत्तसाल ॥ एवेष ॥ नाडवासुदि ॥ वदिनेनिबित्ति ॥
एवमपमेव ॥

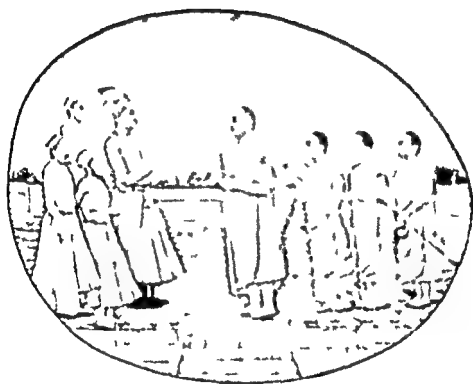
पुस्तकालय

11

श्री देवयदवा नी पु इना मौनव्यथा]

श्री गुरुभ्यो नमः । श्री गुरुभ्यो नमः । श्री गुरुभ्यो नमः ।

647

શ્રી દી સિદ્ધિ મુનિના અમમ માનસાલ રૂના માર્ગે । ૫૮૫
[ગોવિન્દના ૮ પૃ ૬ ના માનસાલથી]

પાસે પોતાના નાનામધુ સહિત દીક્ષા લીધી વિજયદાનસૂરિ પાસે શ્રુતનો અભ્યાસ સારી રીતે કરી હીરહર્ષમુનિ (પંજીથી થયેન હીર વિજયસૂરિ) સાથે દેવગિરિ જઈ ન્યાયાદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી હીરહર્ષ સાથેજ ને સૂરિ પાસેથી ઉપાધ્યાય પદ મેળવી ગામેગામ નિચરવા લાગ્યા તેઓ ઘણા વિદ્વાન પણ અતિ ઉમરવંશી અને દલામગી હતા.

૮૨૦ શ્વેતાશ્વર મૂર્તિપૂજકમાથી જુદા પડી હું કામત, તથા બીજા મન નીકળ્યા પછી તેમની સાથેના નિરોધ પ્રમળ થઇ પડ્યો હતો, ને ખુદ શ્વેતાશ્વર મૂર્તિપૂજકના ખરતર અને તપાગચ્છ વચ્ચેની મનામતી થના લાગી હતી. ધર્મસાગરે તપાગચ્છ સાથે ને બીજા ગચ્છો ખાટા જણાવી તેમનાપર ઘણા પ્રહારો હિત્ર લાયામા પ્રયોનામે તન્વન ગિળી, પ્રત્યન પરીક્ષા-ક્રમતિમતકુદાય ગચ્છી કયા ખરતરો સાથે પાટણમા સ ૧૬૧૭ મા 'અભયદેવસૂરિ ખરતર ગચ્છના નહોતા' એવો પ્રમળનાદ કર્યો તે વર્ષે તેમને શ્વેતાશ્વર સ પ્રદાયના જુદા જુદા ગચ્છના આચાર્યોએ હિત્રપ્રતપણના કારણે જિનશાસનથી બહિષ્કૃત કયા તપાગચ્છના નાયક નિજ્ઞદાનસૂરિએ ક્રમતિમતકુદાયને જનગણ કગલ્યો અને જાદરનામુ કાઢી 'માતમોલ'ની આગા કાઢી એક બીજા મનરાજાને વાદ વિવાદની અથડામણ કરતા અટકાવ્યા અને 'જેમ ચાને કે તેમ ચનાવના'ની આગા કરી ધર્મસાગરે મૂર્તિ રીતે ચતુર્વિધ સપ્તમદા 'મિત્રામિદુલ્લક' આપ્યો-તેમની માથી માગી મ ૧૬૨૧

૮૨૧. ૧મ મ ગરે પત્રી નિદાઃ કળ્પા અનેક સ્થળે વાદવિદા કરતા
જેસનમેઝ જર્જ પાના મળત હુરરાજ (સ ૧૧૧૮ થી સં ૧૬૩૪)ની
રાજસનામા નિમ્નો સથતા નદમા જ્ય પ્રામ કર્યો અને તેઓ હીરરિ
જ્યમી હી અ ન મ જા પગુ તે અ ચાર્ય અકમર પાદમાદ પામે
જ્યા ન દ ન્ય ૧ ૧૧૩ ૧ ૧૧૧ પાઠ મુજગનમા આન્યા પત્રી અમદા
પા ૧ નિજમમિએ નિજરા સન જોતપર વિવરણ અને વધારો

મકરણ ૩ જી.

કેટલીક ઈતિહાસિક વ્યક્તિઓ અને ઘટનાઓ.

તત્સાગરે ગદનાર્યનાછપટાગ્રીવામિયોગા રાધા

સુચ્છોસૂત્રમર્દાવિદારણહૃતપ્રમુદા મુમયાગિન ।

દુર્દાન્તપ્રતિવારિપાદદમનમ્થેય પ્રતિજ્ઞામૃત

ધીમન્વાચપર્મમાગરગુર્ભના અમૂરર ગુમા ॥

—ધર્મસાગર—ધ્રુવસાગર—શાન્તિસાગર (ક્રમક્રીમુનીના ચેખક)ની પ્રચરિત

—તેમના (લીરચિન્મયસુરિના) રત્નમ્ભા મદન અર્થે વાળી શાસ્ત્ર-
પત્રનામા પ્રીત અનિરોધ-વિદ્વન્નાવાળા, તુરુજ હસ્યુર રૂપી પૃથ્વીને તોડવામા
દલ જેવા સ્પર્શ સયોગવાળા, દુર્દાન્ત પ્રતિવારીઓના વાદને દમનમા રથપી
પ્રતિજ્ઞાવાળા એવા શુભ અને શુરમા આબૂષણરૂપ ધર્મસાગર હપાધાય થયા.

કેચિદ્ દિન્દુટપા ચલધ્રવણતસ્તસ્ય સ્વપુત્રીગણ

ગાઢાભ્યર્થનયા દદત્યવિકલા રાજ્ય નિજ રશિતુ ।

કેચિત્પ્રાનૃતમિન્દુકાન્તરત્ન મુદત્તયા ગુર પાદયો

પેતુ કેચિદિવાગુગા પરમિમે સર્વેઽપિ ત સેવિન ॥

—મં ૧૬૪૬ પદ્યસાગર કૃત જમહસુર કાવ્ય ૮૮

—કેટલાક દિન્દુ રાજાઓ તેના (અકબરના) બલને સાતળી પોતાના
રાજ્યને બચાવવા સ્વપુત્રીના સમુદાયને ધાળી બિનતિ કરી આપે છે, કેટલાક
શશિક ન્તાદિ જવાહિર મૂળીને તેના પગે પડે છે અને કેટલાક તેના અનુયાયી
થાય છે પરંતુ આ સર્વે ધાળુ અકબરના સેવકો છે (એક મેદપાટનો પતિ
સમસ્ત દિલ્હના ક્વચરૂપ પ્રતાપસિદ્ધ અણુનમ છે)

અય સાગરપક્ષીય શાન્તિદાસો મહાર્દિક ।

આવત્ર આવકાધીશો નરેશ દ્વ શામતે ॥૧॥

—સાગરપક્ષી શાન્તિદામ નામના મહા ઋદ્ધિવત્ર આવક આવિકોના
અધીશ રતી નરેશ માર્કક શોકે છે —વિજયદેવસુરિ-માહાત્મ્ય સમ ૧૧, ૧

૮૧૯ ધર્મસાગર—મૂળ લાડોલના ઓસનાવ તેમણે સ
૧૫૬૫ મા ૧૬ વર્ષની ઉંમરે મોસાળ મહેસાણામા જીવરાજ પડિત

ઋષિપત્ની સહિત ઋષિપત્નિના આઠ મળી નવે દિવસોમાં, શ્રાદ્ધપક્ષમાં, સર્વ એકાદશીઓ, રવિવારો, અમાવાસ્યાઓના દિનોમાં તથા મહારાજના જન્મદિવસ અને રાજ્યદિને સર્વ જીવોની હિંસા ન થાય 'વળી તે રાજ્યએ જુજનગરમાં 'રાજવિહાર' નામનું નૃપભનાથનું જૈન મંદિર કરાવ્યું સ. ૧૬૫૮ ને તપગચ્છના સંઘને સ્વાધીન કર્યું કે જે હાલ મોઝૂં છે. આ મુનિએ કચ્છના ગામ ખાખરમાં ઓશવાયોને પ્રતિભાધી શ્રાવકક્રિયાઓ સમજાવી ને ત્યાં સ. ૧૬૫૭ માં ત્રણ મોટી પ્રતિમાની અજ્ઞાનશલાકા કરી સ. ૧૬૫૯ માં ત્યાં શેત્રુજ્યાવતાર નામના તૈયાર થયેલા ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી (જિ ૨ ન ૪૪૬)

૮૨૪ તેમણે પરમાનંદ, મહાનંદ, (સ્વશિષ્ય) ઉદયહર્ષ સાથે મળી જહાગીર બાદશાહને વિનંતિ કરી લખ મેળગ્યો કે બાદશા પશુસત્ત્વના બાર દિવસોમાં દર વર્ષે હિંસા કરનારી જગ્યાઓમાં આખા રાજ્યમાં પ્રાણીઓને મારનામાં આવે નહિ (જુઓ તે લેખ પરિશિષ્ટ નં 'સૂરીશ્વર અને સત્રાદ')

૮૨૫ મહારાજા પ્રતાપસિંહે ઉદયપુરના ઇતિહાસમાં અકબર બાદશાહને સિસોદિયા વંશની પુત્રી તેને કે તેના પુત્રાદિકને નહિ આપી અણુનમ રહી લડાઇ લડીને ગિરિવાસ મેરીને પોતાનો જિન્દગ પ્રતાપ બતાવતું ગૌરવશાલી સ્થાન અવિચળ રાખ્યું છે તેનો પ્રધાન મંત્રી પ્રસિદ્ધ ભામાશાહ જૈન ઓસવાય હતો તેણે રાજાના સુખદુખમાં ભારે આત્મભોગ સાથે સાથ આપ્યો હતો. રાજાના સ્વર્ગવાસ પછી ગાદીપર આવેલ રાજા અમરસિંહના પહેલા ત્રણ વર્ષ સુધી પ્રધાનપદે રહી સ. ૧૬૫૬ માં ભામાશાહ સ્વર્ગસ્થ થયો, ત્યાર પછી તેના પુત્ર જીવાશાહને પ્રધાનપદ મળતા તેણે પોતાના પિતાની લખેલી વહી અનુસાર જુદે જુદે સ્થલેથી ખમ્મનો કાઢી રાજ્યનું ખર્ચ ચલાવ્યા કર્યું જહાગીર બાદશાહ સાથે સુમેદ થતા કુવર કર્ણસિંહ બાદશાહ પામે અજમેર ગયો ત્યારે રાજમંત્ર પ્રધાન જીવાશાહ તેની સાથે હતો તેનો દેહાન્ત થતા મહારાજા કર્ણસિંહે

હી 'બાગેશ' પી આગાઓ જાહેર કરી સ ૧૬૪૧, એમાં ધર્મ-
માત્ર અભિએ પા. મતુ માર્યુ આથી જૈન સમાજમાં ધર્મી ગાનિત
આવી ધર્મસાગર ખબરમાં સ. ૧૬૫૩ ના દાર્શિક શુદ્ધ ને દિને
સ્વર્ગવાસ પામ્યા ૪૯૯

૮૨૨ વિવેકહર્ષ-નામના ઉપાધ્યાય પ્રતાપી પ્રભાવક થયા
તે ત આજીવિમયમરિ-દર્પણદના શિષ્ય દત્તા તેમજે આહથી મો
નુરી અવધાન હીને મદાગણ દોકળના ગજ જીવો શાદિ, મદા-
રાજશ્રી રામરાજ, ખાખાના, તથા નવરગખાન આદિ અનેક
જાગ્યો પાનેલી લીંગના જીવો માટેના અમાગિપદ્ધ તથા ધાર્યા કેદી
ઓના હુદકાગ આદિ સુકરો કર્યા છે મનકાપુરમાં મુના નાગના
મુનિને વાદમાં જીત્યા, પ્રતિજ્ઞા (પેળ) પુર્માં યવનોને મોટે જૈન
ધર્મની રતુનિ દગરી, તથા આજાજી ભટ્ટાને સુક્તિવડે જીત્યા, અને
જોગિકપુર્માં દેવનામ વાદીને જીત્યો વળી જૈન ન્યાયથી દક્ષિ-
જીના જાનજી નગરમાં દિગજગ્યાર્થી દગરી કાદી મૂખાવ્યા ગમ
ગજની સમાગા આત્મારામ નામના વાગીને જીત્યો

૮૨૩ આ ઉપાધ્યાયે કચ્છદેશમાં સ ૧૬૫૮ ને ૫૭ મા
વિદ્યા હી ત્યાના ગજ ભારમજને (મ ૧૬૪૨-૧૬૮૮) પ્રતિ-
જોધ્યો ને તેના પરિણામે તેજે લેખ કરી આપી પોતાના દેશમાં
જીવદિસાનો નિર્ગેધ કર્યો કે 'દમેશા ગાયત્રી બિનકુલ દિસા થાય નહિ,

૪૯૯ ધર્મસાગરની વિશેષ લગીકત માટે જીવો 'ધર્મસાગરગણિ રાસ'-
કે જે અમને પ્ર શ્રી કાતિવિજય પાસેથી પ્રાપ્ત થયો છે તે હવે પછી પ્રકટ કરાશે,
વિજયતિલકમરિ રાસ-પ્ર જો રાસ સમ્રાટ મા ૪ (પ્ર ય. ૩) શ્રી જિન-
વિજયનો લેખ નામે 'મદોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિ' પ્ર આત્માનંદ પ્રકાશ
વીરાત્ ૨૪૪૮ કાતિંકનો અ. ૬ પુ. ૧૫-૪ પૃ ૭૮ થી ૮૯) તેમના શિષ્ય શ્રુત-
સાગરે લખેલી સ ૧૬૮૩ ની અતુ રાસ પ્રકીર્ણકાવચૂરિની અતે અનેક વિશે-
પણોમાં એક વિશેષપુ 'શ્રી જ્ઞેસવમેર દુગ રાજધિરાજ રાજવ શ્રી હરરાજ
રાજમમાં લખવજયવાદ' પણ ધર્મસાગરને આપ્યું છે (જિનવિજય પ્રસન્નિ
સમ્રાટ) ધર્મસાગરની કૃતિઓ માટે જીવો પાગ ૮૫૩

૮૨૭ સ. ૧૬૫૯ માં આનંદવિમલસૂરિ-વાનરગણિ શિષ્ય આનંદવિજયે જેસલમેરમાં તપાગચ્છનો શાનકાષ સ્થાપ્યો. તે તેમાં હીરવિજયસૂત્રીની મૂર્તિ જેસાહી કે જે હજી ત્યાં છે. સ. ૧૬૬૧માં બપોરે દુબકાલ પડ્યો હતો, તે વર્ષમાં ખંભાતમાં સોની તેજપાએ બધાવેલા મોટા જિનબુવનમાં વિજયદેવસૂરિએ ઋષભદેવના બિંમની પ્રતિષ્ઠાકરી (તેનો લેખ જુઓ 'સુરીશ્વર અને સમ્રાટ' નોંધ પૃ ૨૫૬) ૧૬૬૨ માં બહારીજીએ શત્રુજય પર ચંદ્રપ્રભુને દેહરે બધાવ્યું. સ. ૧૬૭૧ માં આમ્રાના વતની જહાગીરના અમાત્ય ધનિક જૈન કૌન પાલ અને સોનપાલ જેમણે સઘ સભાપતિ બની સમેતશિખર, શત્રુજય આગળ ગિરનારાદિ તીર્થોની યાત્રા કરી હતી તેમણે આમ્રામાં શ્રેયાસનાથનું બધ્ય મંદિર બાંધ્યું. તેની તથા ૪૫૦ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠાઓ અં. કલ્યાણસાગરસૂરિ પાસે કરાવી (જે સાંસેશાધક પુ ૨ પૃ ૨૫-૩૫ તથા પુ ૩ પૃ ૮૬૩-૩૬૬)

૮૨૮ સ. ૧૬૭૫ માં જમનગરના મત્રી ઓસવાલ લાલન ગોત્રના વર્ધમાન અને પદ્મસિંહ એ જે બાઈઓએ ૨૦૪ પ્રતિમાઓ બરાવી અને પ્રતિષ્ઠિત કરાવી પત્રીના વર્ષમાં શત્રુજયનો સઘ કાઢ્યો. તે જમનગરમાં પોતે કરાવેના મુંદર મંદિરમાં અ. કલ્યાણસાગરસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સ. ૧૬૭૮ માં ઉક્ત વર્ધમાનશાહે શત્રુજયપર દેહરે બધાવી શાંતિનાથની પ્રતિમા સ્થાપી તથા 'જમનગરમાં બીજી પ્રતિષ્ઠા કરી' (જિ ૨, નં ૨૧, ૪૫૫)

૮૨૯ તપાગચ્છમાં વિજયસેનસૂરિના પદ્મજી વિજયદેવસૂરિ ૫૦૨ થયા. સ. ૧૬૭૪ માં જહાગીર બાદશાહે માડવગઢમાં 'જહાગીરી મદા-તપા' નામનું મિશ્ર તેમની લપઅર્પાથી મુગ્ધ થઈ તેમને આપ્યું. ૨ તે

૫૦૨ તેમના ચારિત્ર સંબંધે બહુવા મારેના સાધન — સસ્ત્રીમાં સ. ૧૬૬૮ માં દીક્ષ સદિત પૂર્ણ થયેલ શ્રી વિજયદેવસૂરિ મહાત્મ્ય-ખરતર શ્રી વશુમપાકક દ્વિ અને શ્રી જિભવિજય સંપાદિત મહિ પ્રાં. જૈન સાહિત્ય નં. ૨૧૪૩ સંગ્રહિત અગત્યના ગુણવિજયના વિજયદેવસૂરિ પ્રમથ

તેના પુત્ર અમયગજને મત્રી તરીકે નીમ્યો. આ પ્રકારે ૧૫૫ પેઢી સુધી આમીમજા ભામાશાદના કુટુંબમાં પ્રધાનપદ રહ્યું, ૫૦૦ (ઓઝાજીન ગ ઇનિદાસ તીસરા ખડ પૃ. ૭૮૭).

૮૨૬ એમ કહેવાય છે કે આ ભામાશાદનો ભાઈ તાગચદ ગોડવાડની લાકમી મળના સાદગીમાં ગદી છુમ પડ્યો ગયો. ને તે કે સાથે મૂર્તિપૂજા સાચવી ગળી, પગ મૂર્તિપૂજામાં પુરુષાદિથી થતી પૂજામાં અનુચિત દિમા છે એમ જણાવી પોતાની સત્તાથી અનેકને છુમગરોમાં લાવી ને ન ભળ્યા તેવા મૂર્તિપૂજકો પગ તેજે ધણા જીનમ ક્યાં તેના મગ્ન બાદ સાદગીમાં વાવ છે ત્યાં તેની તથા તેની સ્ત્રી આદિની મૂર્તિની પ્રતિદા મ ૧૬૮૮ વે વદ ૯ કાવાઈ છે તે ત્યાં દગ્ન સુધી છુમવાળા ને મૂર્તિઓની કેશચદનાદિથી પૂજા કરે છે ૫૦૧

૫૦૦ આ હટ્ટ બના સર્વે પુરુષ ચાલ્યના શુભચિતક રથા ભામાશાદની દેવેરી ચિન્નાડમાં તોષખાનાના મગાનની સામેના ક્વાયતના મેદાનના પશ્ચિમ કિનારાની મ યમા હતી કે જેને મદગાલા સજ્જનસિદે ક્વાયતનુ મેદાન તૈયાર કરાવના તોડાવી નાખી ભામાશાદનુ નામ મેવાડમાં એટલુ બધુ પ્રસિદ્ધ છે કે જેલુ મૂજાવમાં વસ્તુપાલ તેજપાલનુ છે તેના વશમાં હાલ કોઈ પ્રસિદ્ધ પુરુષ નથી રહ્યો, તે પછુ તેના મુખ્ય વશધરની એ પ્રતિદા આવી આવી હતી કે ન્યારે મદાજનોમાં સમરન જાતિ સમુપનુ ભોજન વગેરે થઈ, ત્યારે પદેલા પ્રથમ તેને તિવક કરવામાં આવતુ પાગળથી આ પ્રથા બધ થઈ હતી તે મદારાણુ સ્વર્ગપસિદે સ ૧૬૧૨ ના પરવાનાથી પુત્ર ચાલુ કરી તે આજ્ઞાનુ વળી પાલન ન થયુ ત્યાર હમણાજ સ્વર્ગસ્થ થયેલ મદારાણુએ સ ૧૬૫૨ મા ફરી આજ્ઞા આપી ચાલુ કરી - ઓઝજી પૃ. ૭.૭ ની નોંધ

૫૦૧ 'શ્રી જૈન રવેઠ મુર્તિપૂજક-ગોડવાડ જોર સદગ-કુંભમતિયોકે મનમેદક દિગ્ગજાન' નામની ગોષળ શ્રી રત્નપ્રસન્ન જ્ઞાનપુષ્પમાલા પુષ્પ ન ૮૫, ૭૭૦ ઓઝાજીનો રા ઈ ખડ ૩૫ ૭૪૩, અરજતી પુ ૧૮ ૫ ૬૭

આપી તે બધાનો પોતા પ્રત્યે આદરભાવ તેમણે આકર્ષ્યો હતો તેમના પરિવાર અઢીહજાર સાધુનો હતો તેમણે સેકડો પ્રતિષ્ઠા કરી હજારો જનમિત્રો ભરાવ્યા હતા ગૂજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, મરઘલ, મેદપાટ આણુ આરાસણમાજ માત્ર વિહાર કરી તેમ કર્યું એમજ નહિ પણ દક્ષિણમાં કનઢી વીજપુરમાં તથા કચ્છદેશમાં પણ જઘ પ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી (જુઓ વિજયપ્રશસ્તિની આતિમ પ્રશસ્તિ)

૮૩૧ તેમના વારામાં સાગરવાળાનો તેમણે પક્ષ લીધો તેથી ભાર ખળભળાટ થયો હતો, અને તેથી તેની બદલીમાં બીજા આચાર્ય-પટ્ટધર નીમવાનો વિજયમેનસૂત્રને તેમની ઈચ્છા સહમત આમ્રક થયો હતો વિજયમેન સં ૧૬૭૨ માં સ્વર્ગ ચતા વાત વધી પડતા સોમવિજય ભાનુચંદ્ર સિદ્ધિચંદ્ર આદિ અન્ય સાધુઓએ એક રામ વિજયને નાઆચાર્યપદ આપી સ્વર્ગચતા પટ્ટધર બનાવ્યા ને તેમનું નામ વિજયપ્રતિનકસરિ આપ્યું સં ૧૬૭૩ જહાગીર પાસે વિજય દેવસરિ જતા તેજ ખરા પટ્ટધર છે એમ તેણે મત આપ્યો હતો મં ૧૬૭૪ પછી વિજયપ્રતિનકનો દેહાન્ત (સં ૧૬૭૬) થતા વિજય ચાણુદસરિ થયા વિજયદેવ અને વિજયાણુદ એ બંને વચ્ચે મેળ થયો અને તેમાં ખીરોહીના દીવાન મોતી તેજપાળે અમદાવાદમાં ગચ્છમેદનિવારણુ તિનક અને મંધપતિ તિનક મેળખું મં ૧૬૮૧ પછી તે મેળ તુટી ગયો અને વિજયદેવસરિ અને વિજયાણુદસરિ એ બે આચાર્યો પરથી 'દેવસર' અને 'આણુદસર' એમ બે પક્ષો પડી ગયા કે જેના તણુખા હણુ સુધી કાવમ છે બંને મૂરિઓ અનુક્રમે સં ૧૭૧૩ અને ૧૭૧૧ માં સ્વર્ગપાસી થયા

૮૩૨ મં ૧૬૮૩ માં દીવના થીમાળી સંધે-સિંધણ મેપણએ ત્રિરનારની પૂર્વની પાજનો ઉદાર કરાવ્યો (જિ ૨, ન ૬૧), ૧૬૮૫માં શત્રુજય પર ભરત રાજના ચરણોની સ્થાપના થઈ, મં. ૧૬૮૬ માં ગત્રજય પર શા ધરમદાસજીએ અદ્યદજ (અદ્યુતજ) નું દેવ

આમાર્પનું શ્રવન તપસવી ઉપગત તેજસવી હતું. માદરીમા લુંકા નમ્નાએ ચેત્યપૂજા આદિ વિષયની નિંદા કરતા ત્યાના લોકોની વિનયિતી ત્યા આવી વિજયદેવે પોતાના આપુએને ત્યા મોકલ્યા તેમણે ત્યા જઈ છેવટે ઉદયપુરમા ગળા કણ્ઠમિતની મન્મુખ ગજ-સમામા સાન્માર્ય કર્યો ગણાએ બાજા આકૃતિ યુક્ત 'સતી' કઠી દુઃખાન આપ્યું કે 'તપા સાચા છે અને સુખકો જુદા છે'

૮૩૦. ઉદયપુરના મહારાજા જગતસિંહ (ગન્ધ સ ૧૬૮૪ થી સ ૧૭૦૬) પર વિજયદેવે અને તેમના સિદ્ધ વિજયસિંહસૂત્રિએ બાંધે પ્રભાવ પાડ્યો હતો વિજયદેવના ઉપદેશથી તે ગણાગ્રીએ વગ-દાજા તીર્થમા પાંચ દશમીના દિને આરતી યાનાશુઓ પામેથી મુકો કર લેવામા આવેતો તે બધ કર્યો તેના મિનાતેજ તે મહિમા કંવામા આવ્યો (દલુ પણ તે પત્ય મોતુદ છે) તેમ તામપત્ર પળુ કરી આપ્યું હતું પત્રી ગણાએ પોતાના પ્રધાન જાના કમ્પાણુશ-દારા મોકલેન આમ નણથી તેમણે ઉદયપુરમા ચેતમાનુ કર્યું અને ઉપ-દેશ કરતા રાજાએ—(૧) પીછોવા અને ઉદયસાગર એ બે તળાવોમા માઠના પકડવા જાજો નાખવા દેની નહિ (૨) પોતાના રાજપાલિકેક નિન-શુરવાટે અમાગિ પળાવરી-કોઇ શ્રી મારે નહિ (૩) પોતાના જન્મમાસ-ભાદ્રપદ માગમા દિસાનું નિવાળુ કરવું-કોઇ શ્રીદિસા કરે નહિ, (૪) અચિન્દ નામના દુર્ગમા કુબલવિહાર-કુવારાણાએ કરાવેન જેન ચેત્યનો ઉદ્ધાર કરવો-આ ચાર બાળનો રનીકારી હતી (મિ મહાત્મ્ય સર્ગ ૨૧) આ ઉપરાંત દાવાગના નવાનગના લાખા રાજા, ધડરના કલ્યાણમદન અને દીરના કિંગીઓને પણ ઉપદેશ

(કે જેનો અજ્ઞાતી સાર શ્રી જિનવિજયે પુરાતત્ત્વ પુ ૨૫ ૪૬૦-૪૮૩મા આપેલછે)મારી સ પાદિત જેન અતિદાસિક રાસમાળામા પ્રગટ થયેન વિજયદેવ સૂત્રિની સંજો, નેમિસાગર રાસ વગેરે તથા તેમના સ્વર્ગચાલ પત્રી રચાવેન-મેરવિજયે સ ૧૭૦૭ મા રંચેલ મારમગરથા પૂર્તિ તરીકે દેવાન-દાનુ ૫ કાચ અને દિર્ઘે ત્થ અજ્ઞાતિ.

ગેદ નાતિનમ અને શ્રી ગજભાગર સુનિ
 પારા ૮૩૩-૪ પૃ ૫૬૯
 [ગૂજરાત સાહિત્ય સભા અમદાવાદ ॥ મોજન્યથી]

કે 'મહેરાઓ કાઢી નાખી તે મદિર શાંતિદાસને હવાલે કરવું, તે તેને બક્ષવું અને તેનો તે કળજો રાખે ને પોતાના ધર્મ પ્રમાણે ભજન કરે તેમા કોઈ આડે ન આવે, તેમા રહેવા ફકીરોને કાઢી મૂકવા ને વોરા લોકો પાસેથી સામાન લઈ પાછો આપવો' યા સામાનનો ખર્ચ લઈ પહોંચાડવો ' -

૮૩૪ આ શાંતિદાસે સાગરપક્ષથી થયેલા ઝવડામા આગેનાની બર્થે ભાગ લીધો હતો. ઉક્ત મુક્તિસાગરને સુરિપદ સં ૧૬૮૬ મા અમ દાવાદમા અપાવ્યું, ને તેમનું નામ રાજસાગરસુરિ રચાવ્યું શેકનો સ્વર્ગવાસ સં ૧૭૧૫ મા થયો. આજે એમના વંશજોના હાથમા અમદાવાદની નગરશેઠાઈ ચાલી આવે છે એક ઐતિહાસિક કુટુંબ તરીકે હિંદના ઇતિહાસમા અને ખાસ કરી ગૂજરાતના ઇતિહાસમા શાંતિદાસના કુટુંબનું સ્થાન હિંચુ છે.

૮૩૫ હીરવિજયસુરિ એ એક જળરા જૈન પ્રભાવક થયા, આખા યુગ અને શતક પર તેમનો અને તેમના શિષ્યોનો જનરો પ્રભાવ છે તેમના માટે તેમના જ સમયમા અનેક સંસ્કૃત અને ગૂજરાતી કાવ્યો રચાયા છે વળી સંસ્કૃત અને ગૂજરાતી સાહિત્યમા તેમના ગિણ્યોએ મોટો ફાજો આપ્યો છે તેમનો શિષ્યપરિવાર-એક આચાર્ય નામે વિજયસેનસુરિ, છ ઉપાધ્યાયો, ૧૫૨ પડિતો-પન્થાસ (પ્રતાપ) પદધારી, ૨૦૦૦ સાધુઓ અને ૩૦૦ સાધ્વીઓ-એ પ્રમાણે હતો તેમણે, તેમના પદધર વિજયસેનસુરિ અને તેમના પદધર વિજયદેવસુરિએ યદને લાખો જિનજિગોની હમરો મદિરોમા પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને અકબર, જહાંગીર અને શાહજહા એ ત્રણે બાદસાહો (મં ૧૬૧૩ થી મં ૧૭૧૩) ની બારનની શાંતિ ની સનવર્ષીમાં ગત્યનો પૂર્વ આદર મેળવી સર્વન વિદાર કરી જાધર્મની મદાન ઉન્નતિનો કામ ચાલ્યો હતો. અત્યાગ મુખી જે તપાગચ્છના જે. માધુએ ગૂજરાતમા વિ ૧૭૩૭ તે હીરવિજયમુનિની પરપના છે.

અંનાચું ને ત્યા આદિનાથની મર્તિ દુગ્ગમાથી કેળવણી. ૧૬૮૭ મા (મત્યાગીઓ) જમરો દુકાળ પડ્યો.

૮૩૩ શાંતિદાસ રોહ ૫૦૩-આ સમયમા એક ગાજમાન્ય ઝવેરી અને પ્રતિષ્ઠિત આગેવાન થયા એ અને શ્રીમત સાદસિક વેપારી દના તેની મગાથી વેદીઓ ગુગ્ગાદિ અનેક સ્થળે ચાનતી. તેઓ ગોસવાળા હતા અને માગર પગમા દના ગાજમા થી લાગ-વગ દતી તેમણે જલ્દાગીગના નાત્યમા ને ૧૬૭૮ મા ખીમીપુર (પાપ અમાગના અપત મગમપુર વચ્ચે) શિનામણિ-પાશ્વનાથનું મુદ્દ મ પ મદિર બંધાવના માગ્ય આ તેમા મુક્તિસાગરને દાયે મં. ૧૬૮૨ મા પ્રતિષ્ઠા થઇ ૫૦૬ ને સ્થાપત્યના કૃત્યા પ્રકાગના નમુના રૂપ હતુ મ દજ્જદાના અમતમા તેના ધર્માધ પુત્ર ઔર મજ્જેમને અમ-દાવાદની મુનાગિન આપ ના તેણે મદિરમા મદેગમ કરી (વટાળ કરી) એની મજ્જદ કરી હતી (મં ૧૭૦૦) વોગ લોકો એનો સામાન વધ ગયા હતા આથી આખા ગુજરાતમા દિદુ અને મુમતમાનનું નંક થયુ હતું શાનિગમે શાદજ્જદો અગજ કરના શાદજ્જદા દાગશિકોદના દાયનું એક કગમાન મેળ-યુ (લીઝગી ૧૦૫૮ મં ૧૭૦૧) તેમા જણાવ્યુ હતું

૫૦૩ આના સળધે જુઓ મારી સપાદિત 'જેન એં ૦ રાસમાળા'મા પ્રકટ થયેલ શાંતિદાસનો રાસ ને તે પર પ્રસ્તાવના, શ્રી જિનવિજય સપા-દિત જેન એં ૦ ૧૦૨ કાવ્ય સમયમા પ્રકટ થયેલ રાજસાગરસુરિ-નિવાલુ રાસ (સ ૧૭૨૨), વિજયદેવસુરિ માદ્દાલ્ય સર્ગ ૧૧, વિજયતિલકસુરિ રાસ, ગુજરાતનુ પાટનગર, Some Firmans of Shah Jehan નામનો મોડર્ન રીયુ જુલાઈ ૧૬૩૦ મા પ્રકટ થયેલો દિ બ કૃષ્ણનાથ ઝવેરીનો લેખ

૫૦૪ આ મદિરની પ્રસ્થિતિની નકલ શ્રી જિનવિજય પામે છે કે જે સ ૧૬૬૭ મા લખાઈ છે અને એક અશુદ્ધ નકલ મુબઈની રેં એ સોસાયટીમા છે વેં ન ૧૭૨૬ મા પ્રતિષ્ઠા ગાયે બીજા જિનબિબોની પ્રતિષ્ઠા થઇ તેના લેખો છુ ૧ ન ૩ અને ૧૨૮ મા પ્રકટ થયા છે તે સાદો પ્રમસ પાડે છે

કે 'મહેરાણો કાઠી નાખી તે મદિર શાતિદાસને હવાલે કરવું, તે તેને બક્ષવું અને તેનો તે કબજો રાખે ને પોતાના ધર્મ પ્રમાણે ભજન કરે તેમા કોઈ આડે ન આવે, તેમા રહેલા ફકીરોને કાઠી મૂકવા ને વોરા લોકો પાસેથી સામાન લઈ પાછો આવવો યા સામાનનો ખર્ચ લઈ પહોંચાડવો '

૮૩૪ આ શાતિદાસે સાગરપક્ષથી થયેલા ઝવડામા આગેવાની બર્ણો ભાગ લીધો હતો ઉક્ત મુક્તિસાગરને સ્ક્રિપ્ટ સં. ૧૬૮૬ મા અમદાવાદમા અપાવ્યું, ને તેમનું નામ રાજસાગરસૂરિ રથાખુ શેઠનો સ્વર્ગવાસ સં ૧૭૧૫ મા થયો આજે એમના વશજોના હાથમા અમદાવાદની નગરશેઠાઈ ચાલી આવે છે એક ઐતિહાસિક કુટુંબ તરીકે હિંદના ઇતિહાસમા અને ખાસ કરી ગૂજરાતના ઇતિહાસમા શાતિદાસના કુટુંબનું સ્થાન ઉચ્ચ છે

૮૩૫ હીરવિજયસૂરિ એ એક જન્મરા જૈન પ્રભાવક થયા આખા યુગ અને શતક પર તેમનો અને તેમના શિષ્યોનો જન્મરો પ્રભાવ છે તેમના માટે તેમના જ સમયમા અનેક સંસ્કૃત અને ગૂજરાતી કાવ્યો રચાયા છે વળી સંસ્કૃત અને ગૂજરાતી સાહિત્યમા તેમના શિષ્યોએ મોટો ફાળો આપ્યો છે તેમનો શિષ્યપરિવાર-એક આચાર્ય નામે વિજયસેનસૂરિ, ૭ ઉપાધ્યાયો, ૧૫૧૫ કિતો-પંચાસ (પ્રગાસ) પદધારી, ૨૦૦૦ સાધુઓ અને ૩૦૦ સાધ્વીઓ-એ પ્રમાણે હતો તેમણે, તેમના પદધર વિજયસેનસૂરિ અને તેમના પદધર વિજયદેવસૂરિએ યદને લાખો જિનજિગોની દમ્મરો મંદિરોમાં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને અકબર, જહાંગીર અને શાહજહાં એ ત્રણે બાદસાહેબો (ગ ૧૬૧૩ થી મં ૧૭૧૩) ની ભાગનની શાનિ ની શનવર્ષમાં ગણતનો પૂર્ણ આદર મેળવી સર્વ વિદાર કરી જે ભૂમિ મહાન ઉન્નતિનો કળશ ચળવો નો આત્માર સુખી જે તપામજના જે સાધુએ ગૂજરાતમા વિશેષ છે તે હીરવિજયમુનિની પાંચમ છે

પ્રકરણ ૪ તું.

ખગ નિનયદ્રશ્યુઃ અને ખરતગેની ગેવા.

યુગપ્રધાનપદપ્રદાતા, જગત્કર્માદિગ્ણ સત્ત્વ ।

પ્રેમપ્રતાપો જિત્વત્કમ્ભિ વિંગતો સન્નિવિધા મર્ત્યો ॥૫૦૩॥

શ્રી જૈનશાસ્ત્રજ્ઞો પદ્મનાથ ધુર્ધ્વ નગર પ્રવરમાણ્યુગપ્રધાનો ।

મયેડન્યનોડપિ ગુર્ભાદિર્ધા તમય

ધીમાદિન્ના ઉપદિતો નિર્માદિર્ધરિ ॥૫૦૪॥

દેવમર્ત્યો ગુરોર્ભગ મયમર્ત્યોડિનિપ્રિય ।

વિરવાયામહામત્રા વમવદ્ર મયન્નતિ ॥૫૦૫॥

—જયમોમગતિવૃત્ત ગીરમવન્દ્ય વદાવર્ગપ્રવધ

—જેનો ૮/વાણીન-અખગ પાતસાદે 'યુગપ્રધાન'પણાનુ પદ આપીને સત્કાર કર્યો છે એવા પ્રેમ પ્રતાપી વિંગતો જિનય દ્રશ્યુઃ મહીતને વિરાગે છે

શ્રી જૈનશાસ્ત્રજ્ઞની યુગને વહવા ધુર્ધ્વ-જગદ નગર આ જિનય દ્રશ્યુઃ પ્રબલ યુગપ્રધાન એવો દોવા છતાં ૮ ધાર ધુ કે અન્યમા યુગનુ બાલ ધરવાને શમયે એવા જિનયદ્રશ્યુઃને અકબળ બાદશાહે સુરદિત સ્વીકાર્યો-જિનય દ્રશ્યુઃ મરિતા તે મિથ્યને માયાય પ આધુ

દેવબળ, ગુરુબળ, મયમળ અને અતિથિને વામ એવો મહામર્ત્યો કમચદ્ર સતતિ સદિત વિરજન રહે।

૮૩૬ અકબળના સમયમા રજપૂતાના (માગનાડના પીઠનેગમા) કર્મચદ્ર મર્ત્યો કરીને ઓમવાવ વલિક નાનિમા રાગી, બુદ્ધિશાલી, દાની પુરય થયો તે યુગ જન અને કુશલ રાજદારી નરપુગત હતો તેની કીર્તિ આખા રાજપૂતાનામા અને યુગ આપ્રાપ્તમા ધારીજ પ્રસરેલી હતી તેનું કુલ પ્રાચીનકાવયી રાજ પ્રખ્યાત અને ગૌરવશાલી હતું (તે માટે જુઓ જયસોમકૃત મરુત મર્ત્યો કર્મચદ્ર પ્રમથ અને જયસોમના ગિય શુલ્કનિયમે ગૃજરાણી પત્રમા એન તેનો અનુવાદ કે જેમાથી નીચેની હપ્કન વીડી છે)

પ્રકરણ ૪ મું.

અગ્નિનિવદ્યુતિ યાને અગ્નિનિવદ્યુતિ મેલા.

સુવર્ણનિવદ્યુતિ, સુવર્ણનિવદ્યુતિ મેલા.

મોદકનિવદ્યુતિ, મોદકનિવદ્યુતિ મેલા.

ધાતુનિવદ્યુતિ, ધાતુનિવદ્યુતિ મેલા.

મનુષ્યનિવદ્યુતિ, મનુષ્યનિવદ્યુતિ મેલા.

ધાતુનિવદ્યુતિ, ધાતુનિવદ્યુતિ મેલા.

દેવનિવદ્યુતિ, દેવનિવદ્યુતિ મેલા.

શિશુનિવદ્યુતિ, શિશુનિવદ્યુતિ મેલા.

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

———

૮૪૧ એક દિવસે અડધર બાદશાહે જિનદર્શનમાં કોણ મારા
ગુરુ છે તે પૂછતા કોઈ એ ખરતર ગચ્છના આચાર્ય જિનચંદ્રસૂરિનું
નામ આપ્યું, પછી તેમના શિષ્ય કર્મચંદ્ર છે એમ જાણી તેમને બોલાવી
પોતાની પાસે સૂઝિને વર્ષ આપના તેને ફરમાન દીધું આચાર્ય ગૂજરાતના
ખજાતમાં રહ્યા, તે શાકી હુકમ તોઈ અમદાવાદ-સીરોહી થઈ સુવર્ણ-
ગિરિ (જયોગ) કામે આવી ત્યાં ચામાચું કર્યું માગમર માસમાં
નિહાર કરી મેડના, નાગોર, વીકાનેર, બાપેઉ, રાજકોટસર, માનસર,
રિણપુર થઈને મગધનિપત્તન (સરમાં)માં આવી ફાગણ સુદ ૧૨
(ઈ. ૧) ને નાહોરમાં આપ્યા બાદશાહે જોખમાં આવી સૂરિનું
મન્મથન કર્યું અને તેના આગ્રહથી આચાર્ય લાહોરમાં ચાતુર્માસ કર્યું
આ રખતે જયભોગ, રત્નનિધાન, ગુણવિનય અને સમયમુદ્ગ સાથે રહ્યા

૮૪૨ જિનચંદ્રસૂરિ આરો અડધર બાદશાહ—એ જે વચ્ચે
વત્તાનાપ થયો તે સૂઝિએ જાગાચું કે બાગમાં બધા જૈન જૈનેતર
દેવ-દેવમંત્રી નવરગખાને રિલાગ કરો છે તો જિનમંત્રિની
જ્ઞા થઈ ગઈ મા તાહે તારા ઉત્તરમાં કર્યું કે શત્રુજ્યાપિ સર્વ જૈન
તીરા આ કર્મચંદ્ર મંત્રીને તારા ને હુ તે સખધીનું પ્રમાણ
પેત ની મંત્રી અગ્નિ પછી આજમખાનો આપ્યું કે સર્વ તીર્થ
કર્મચંદ્રે મંત્રી કર તો તેની જ્ઞા થઈ આવી શત્રુજ્યાપર મેરડે
પેત ની મંત્રી રિલાગ થઈ

૮૪૩ આ મંત્રી નાગ જરુ થઈ તે પહેલા તેણે મંત્રી પાસે
રિલાગ કરી તારા નામ 'મંત્રી' લીધા આરો તે વખતે તે
તારા નામ 'મંત્રી' મંત્રી રિલાગ કરી આખા
મંત્રી નામ 'મંત્રી' નામ 'મંત્રી' થઈ એક માત્ર કાઠી
તારા નામ 'મંત્રી' નામ 'મંત્રી' આ કર્મ મામળા સાદને

મંત્રી મંત્રી મંત્રી ૧૯૧૬

૧૯૧૬ ૧૯૧૬ ૧૯૧૬ ૧૯૧૬

ચિંતામણિના મદિરના બોયગમા રાખેલી છે તે આ ૧૯૮૭ ના વર્ષના કાર્તિક સુદિ ૩ ને દિને ઉત્સવપૂર્વક બદાર દાની વદી ૪ ને દિને પુન બોયરામા મૂળી દીધી છે.)

૮૩૯ કર્મચંદ્ર વલ્લભજી (૧૫૭૧-૧૬૦૫)નો વંશજ દેવાધી બચ્છા-
વન કહેનાનો તેનું મદત્ત વવારવા માટે અકબરે એવો પ્રસાદ કયો
કે તેના નવમરાજના વસંતેની શ્રીઓનાજ પગે મોનાના આમ્રપલો
પહેરી શકાય (ત્યાગથી તેમ થાય છે) તુરગમખાને શુભર વિપવ
(નૂજગન)માથી આણેલા વચિક મદિવાનોને વગર દબો છોડાવ્યા
અધર્મો બધુઓને અને પ્રકારનું દાન દઈ સતુષ્ટ કર્યો શત્રુજય અને
મયુગના સુખ ચિન્તોનો ઉદ્ધાર કર્યો અને કાશુન સુરીના પ્રેશમા
દરક રથસે દ્વાપી કરી ખરતજ જયમોમ ઉપાધ્યાય પામેથી ૧૧ અંગનું
અવજી વીકાનેગમા કર્યું અને સેખકો પામે પવિત્ર આગમે લખાવ-
વામા ધણ દ્રવ્ય અર્ચ્યુ શત્રુજય અને ગિરિનાર પર નવા જિનમદિરો
કરવા ધન મોકલ્યુ આર પર્વ (આદ્ય, ચૈદ્ય, પશ્ચિમ, અમાવા-
સ્યા) પોતે પાળી, રાજપાદેશથી કાર લોક-કુલાગ આદિ પાસે પળારી,
અને આપુ આતુમાંસ તે લોકો પામે પળાવ્યુ ગજ રાજસિંહ પામે
આખા મરમડવમા વૃક્ષના છેદનનો નિર્બેધ કગવ્યો, તથા સતયજ,
ડેક અગે રાની એ નજી નદીઓમા માછલાની દિસા બધ કગરી
મેના લઈ દડકામા રહેતા બનોથી (બતુચી)ઓને હરાસી તેમના બદિ-
ઓને છોડાવ્યા જિનમદિરમા સ્નાન પૂજ્યો કરારી, ક્ષેત્રધિમા રહી
અં જિનદત્તસુરિ અને જિનકુમનસુરિના સ્તૂપ કરાવ્યા

૮૪૦ પછી પોતાના રાજનું કનુપ ચિત્ત બાળી પોતે મેડનામા
વાસ કર્યો અકબર બાદશાહનું ફરમાન કર્મચંદ્રને મોકતવાનુ રાજ
રાયસિંહ પર આવતા રાજ્યએ મંત્રીને મોકલ્યુ આથી કર્મચંદ્ર
અજમેર આની જિનદત્તસુરિના સ્તૂપની યાત્રા કરી ત્યાથી લાહોર
આવી અકબર બાદશાહને મળ્યો શાહે રાજની અવકૃપા વગેરે બાણી
મંત્રીને પોતાની પામે રાખ્યો, સારો હાથી પછી શિકારી ઘોડા બક્ષી
તેને ગજધિકારી-અકારી બનાવ્યો

અને તે વર્ષમાં અમદાવાદના ચોરવાડ સોમજી પુત્ર રૂપજીએ શત્રુજયપર કરાવેલ ચતુર્દાર વિહારમાં ઝપલનાથની અને ૫૦૧ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા આ સૂત્રિ હાથે કરાવી ઉક્ત થીરશાહે સ ૧૬૮૨માં શત્રુજયનો સવ ઝાઢી ત્યા ગણધરોની પાદુકા કગની (એપી ઈ ૨, ૬૮) અને સ ૧૬૯૪માં લોદ્રવામાં અનેક દેહગૃહો બધાબ્યા (જે પરીશિષ્ટો) આ થીરશાહનો પુસ્તકબહાર જેસલમેરમાં છે

૮૪૭ સમયસુદર૫૦૭—મૂળ સાચોરના ચોગવાડ એક સારા નિદાન થયા સમૃત અને દેશી ભાષામાં અનેક કૃતિઓ કરવા ઉપરાંત તેમણે જેસનમેરના રાજિવ લીમ પાસે સાઠ માગવાનું બંધ કરાવ્યું, લાહોરમાં અષ્ટલક્ષી નામનો ગ્રંથ રચી (એક વાક્યના આઠ લાખ અર્થ બનાવી) અકમર બાદશાહને રજિત કર્યો અને જિનચંદ્રસૂરિ પાસે વાચક પદવી લીધી શીનપુર-મિંધુ વિહારમાં મખ નૂમ મહમદ રોખને સમજાવી જીવદયાનો પડો વજડાવ્યો—પચનક (પળખ) નો પ્રદેશ જીવદયાવાળો કર્યો ને તેમાં ગાયત્રી વિશેષના કરાવી તેમને મેડતા અને મડોવરના રાજકર્તા પજુ માન આપતા હતા.

૮૪૮ સત્તરમી સદીમાં બનારસીદાસ નામના ગ્રાનક દિંદી ભાષાના શ્રેષ્ઠ જૈન કવિ થયા દિંદી ભાષામાં જૈનોમાં આના કગતા સારા પ્રતિભાશાલી કવિ કોઈ થયો નથી એમ અમને લાગે છે તેઓ આગરાના રહેવાસી શીમાન વેસ્ય હતા તેમનો જન્મ સ ૧૬૪૩ મા જૈનપુરમાં થયો પિના ખરમસેનને બનારસ (કાશી) માના પાર્શ્વનાથપર બડગ્રી ખીનિ દત્તી અને બનારમ જતા ત્યાના પૂજારીના કહેવાથી તેનું નામ તેણે બનારસી-

૫૦૭ વિદ્યોત મારે જુઓ મારો નિબંધ 'કવિાર સમયમુંદર'—ત્રાવન-નગર જ્ઞાની સાહિત્ય પરિષદનો અદેશથી જૈન સાહિત્ય સરોધક ખડ ૨-૫૬ ૩-૪ અને આનંદ કાવ્યમહેદેશિ પ્રાકૃતિક ૭ માની પ્રસ્તાવના સરદેવ કૃતિઓ મારે જુઓ આમજ, અને નજની કૃતિઓ મારે જુઓ મારો જૈન કવિઓ પ્રથમ ભાગ ૫ ૩૩૧-૩૩૧

જિનચંદ્રસૂરિ-અકથન અને જહાંગીર પાદશાહ, પૃષ્ઠ

રજવા તાખાના ગજનઓએ પોતપોતાના દેશમાં કાઈએ ૧૫, ૨૦, ૨૫, કાઈએ ૨૫, કાઈએ એક માસ તો કાઈએ બે માસ સુધીની 'અમાગિ' પાળવાના દુકમ કર્યો મુગિ લાદોગ રહે પણ તેમના નિયમ માનસિદને દારૂગીર મોકલવા મારે કહેવરાવ્યું માનસિદ દારૂગીર ગયા અને તેમના કહેવાથી શાહે ત્યાંના સગવરના જનચરને દિમાથી મુક્ત કર્યો શાહે દારૂગીર સગવરને પડી તે લાદોગ આવ્યો.

૮૪૪ અકથનશાહે લાદોગમાં જિનચંદ્રસૂરિને 'યુગપ્રધાન' પદ ને તેમના શિષ્ય માનસિદને આચાર્ય પદ આપ્યું ને નામ જિનમિદસૂરિ રાખ્યું (મં. ૧૬૪૯ શમળ નુદ બીજ) તે વખતે જયમોમને તથા રત્નનિધાનને પાસે પદ અને ગુણુરિય તથા મમયમુગને વાચક પદ આપવામાં આવ્યું કર્મમંત્ર મંત્રીની રિનનિથી આ અમરે બાદ-શાહે અમાગિ પોષણ કરી, રત્નનિધી (ખલાલ) ના સમુદ્રમાં એક વર્ષ સુધી દિમા ન થાય તેમ કર્યું અને લાદોગમાં એક દિવસ માટે સર્વ જનની ગણા કરી કર્મચક્રે મૂળ ગ્વામી ગજન ગજસિદ પામે જઈ તેને નમી આગા લઈ આ મહોત્સવ અતિશય દાનપૂર્વક કર્યો [આ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મંત્રી કર્મચક્ર પ્રમુખમાંથી લીધું છે તે મૂલ મંત્રકૃતમાં હોમશાખામાં પ્રમોદમાળિકમ શિષ્ય જયમોમ ઉપાધ્યાયે સ. ૧૬૫૦ના વિજયાદશમી દિને લાદોગમાં ગયો ને તે પર સરકૃત વ્યાખ્યા તેના શિષ્ય ગુણુવિનયે સ. ૧૬૫૫ માં રચી અને તે વખતે તે ગુણુવિનયે ગૃજગતી પદમાં અનુવાદ રચ્યો.]

૮૪૫ સ. ૧૬૬૯માં જહાંગીર પાતસાહે એવો દુકમ કર્યો હતો કે મર્દ દર્શનના સાધુઓને દેશ બહાર કઢવા, આથી જૈનમુનિમંડળમાં સર્વજ્ઞ બીતિ ઉત્પન્ન થઈ જિનચંદ્રસૂરિએ પાટણથી આગ્રા આવી બાદશાહને સમજાવ્યો ને આગળનો દુકમ રદ કરાવ્યો.

૮૪૬ જિનસિદસૂરિ ॥ પદ્મજ જિનગજસૂરિએ લોદ્રવપત્તનમાં જોસનમેરવાસી થીરશાહે ઉદ્ધાર કરાવેના વિદાર યુગાર ચિતામણિ પાર્શ્વનાથના ચિત્તની પ્રતિષ્ઠા કરી સ. ૧૬૭૫માં (જો પરિ ૬)

મીઠાસને નિશ્ચયનય જ સર્વત્ર સૂજવા લાગ્યો. વ્યવહાર નય પરથી
 શ્રદ્ધાજ ઉડી ગઈ અને જ્ઞાનપચ્ચીસી, દયાનખતીસી, અધ્યાત્મ
 ખતીસી, શિવમન્દિર આદિ કેવલ નિશ્ચયનયને પોષતી અધ્યાત્મ-
 કૃતિઓ ખનાવી બાહ્ય ક્રિયાઓ પર શ્રદ્ધા ચાલી ગઈ, ભગવાન પર
 ચઢેલ નૈવેદ્ય (નિમાલ્ય) પણ ખાવા લાગ્યા ચંદ્રભાણુ, ઉદયકરણુ,
 શ્યામભવજી આદિ મિત્રોની એજ દગા હતી અધ્યાત્મચર્યામા ફૂળી
 જતા છેવટે તો ચારે જણુ એક ઓરડીમા નગ્ન બની પોતાને
 પાંગ્રહ રહિત (દિગ્ગજર) મુનિ માની ફરતા. આથી આવકો બનાર-
 રમીદાસે 'ખોસગમતી' કહેવા લાગ્યા આ એકાન્તદશા સ ૧૬૬૨
 મુ'ની રહી ૫૦૮

૫૦૮ ૧૮ મી સદીમા થયેલ શ્વેં શ્રી ચરોવિજયને આશ્રમા બના
 રસીદાસના જ અનુયાયી કુમારપાદ અને અમરચંદ આદિ પોતાને આધ્યા
 ત્મિકો કહેરાવતા હતા તેમનો માક્ષાત્ પરિચય થયા હતા અને તે મતનું
 ખડન કરવા તેમણે બે ગ્રંથ નામે આ ચાત્રમ મત ખડન ૧૮ શ્લોકમા રચી
 તે પર સ્વોપન ગતિ રચી તથા અધ્યાત્મ મત પરીક્ષા ૧૧૮ પ્રાં ગાથામા
 રચી તે પર પા. સવિસ્તાર સ દીકા કરી છે વળી તેજ સદીમા થયેલ
 શ્વેતામ્બર મેરવિજય ઉપાચાર ચુન્નિપ્રમોદ નાટક મૂળ પ્રાકૃત
 ગાથામા અને તેના પર સ્વોપન સંસ્કૃત મીકા સંહિત રચ્યું છે
 તેમા તેમ ૧ સ ૧૮૮૦ મા બનાવી રાસની આ દશાને બનારસીમત-
 અવતર મત જાણી તેણ ખડન કયુ છે તેમા એમ કહ્યુ છે
 તેજે ૧ / મા પોતાન મત ૧૮૧ તે વારખાસીય મત એવો હતો
 ૧ સ ૧ / ને ૧૪૬૦ આવારોમા પળા અતિચાર-દાષ લાગે છે એવું
 ૧૩૫૧ ન ૧૪૧૧ / ૧ અમા છે ૧૦૦ રીતે કોઈ સાધુ કે આચક વર્તેતો
 નથી આ ૧૩૧૧ કલ મ ૧૩૧૩ કે ચારકપણુ છે નહિ ને દ્રવ્યક્રિયાઓ
 કરીમા ૧૪૧૧ ન બા ૧૩૬૫મા મ. ૧૪ છે તેથી કઈ ફળ નીકળવાનું
 નહ ૧૪૧૩ આ ૧ / ૧મા લીન થયુ બ મ. ૧૪ થ ને ૧૪ આમ જખા ૦
 મ ૧૪ ૧ / ૧ અને સ. ૧૪ ને દિગ્ગજરોમા શ્વેતામ્બરીઓની ને ૮૪
 ૧ / ૧ ન દિગ્ગજરોમા મ ૧૪ પળ ખડન કયુ છે
 ૧ / ૧ ન ૧૪ ના ખડન થ ન તેની દસ ૧૪૧-૧૪૬ જૈન

દામ ગણ્યુ (મૂન નામ વિક્રમાન્ન દત્ત) સ ૧૬૫૪ મા વિવાહ થયો સ ૧૬૫૭ મા ઇસ્કાન્નમા પડી ગયા ત્યારે જ્ઞેન-પુત્રમા (લઘુ)અગતઃ ગરૂપ મુનિ લાનુચદ્ર (અભયધર્મ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય) આવતા બનારસીમાંને પિતા સાથે જતા તેમનો અભાગમ થયો મુનિ સદાચારી અને વિદ્વાન્ દોષાત્રી બનારસીદામ પાપવચાલામા મુનિ પામે-૪ ગ્દેના લાન્ના કેન ગરૂપે પ્રેર આવતા સાધુશ્રીની પામે આમાયિક પ્રતિક્રમણાદિ જન ક્રિયાઓના મુત્રો, ઇદરાન્ન, શુભમોધ, કોપ અને અનેક મુદ્રા સ્ત્રોક આદિ કંઠસ્થ કર્યાં પણ ઇસ્કાન્ન છૂટી નદિ એક લગારી ત્રય ગયો ગોળમે વર્ષે કુષ્ટગ્રાગ થયો તે એક વૈદે મટાડયો ૧૬૬૦ મા અબ્યાસ છોડયો ૧૬૬૧ મા એક સન્ધ્યા-મીએ મોનામહોર મેળવનાનો મ ૧ આપી પૈસા દલાવ્યા પણ એક વર્ષની મુદ્દને પણ મુદ્રાપ્રાપ્તિ ન થઈ આ વાત લાનુચદ્રને કહેતા ભગમ નીકળ્યો ૧૬૬૪ મા પોતાની નુગારપોથી ગોમતી નદીમા પધગતી ત્યારવી ઇસ્કાન્ન અને પાપકર્મને વેસરાવ્યા ધર્મવૃત્તિ જગી વિનશ્વર કેન્દ્ર-કાંતિ થનાથી નત નિયમ પૂજા પાઠ આદિ કરવા લાન્ના સ ૧૬૬૭ મા પિતાએ મર્વ જવેરાત અને મિલકત પુત્રને મોપી દીવા એ લઘુ કનિ આગરે જવેરીનો વેપાર કરવા આવ્યા પણ તેમા નુકશાન થયુ જ્ઞેનપુર આવી રજા પિતા સ્વર્ગસ્થ થયા એટલે પુન આગ્રા મ ૧૬૭૪ મા આવ્યા ત્યાં મરખી (દાન જ્ઞેને પેગ-ગાડીઓ તાન કહે છે તે રોગ) થના લોકોની નામભાગ થઇ પોતે ભાગી પડી અદિચત્ર પાર્શ્વનાથ, હસ્તિનાપુર, દિલ્લી, મીરત આદિ સ્થાને યાત્રા કરી આગ્રા મહકુટુમ આવ્યા સ ૧૬૭૬ થી ૧૬૮૦ મા પોતાની કૌટુંબિક સ્થિતિમા ફેરફાર થયા

૮૪૯ સ ૧૬૮૦મા એક કવિનું ભારે પરિનર્શન થયુ આગ્રામા અર્થમદનજી નામના એક અધ્યાત્મગતિક સન્નિધાની સાથે પરિચય થતા તે તેમના બોલથી ગયમદા કૃત જ્ઞાનાવમોધ દીકા સંપિન દિગ-ખરે ઉદ્દાહર્યાર્થકૃત સમયસાર નાટક મનનપૂર્વક વાચના બનાર-

ધણો અપૂર્વ છે. તેનો પ્રચાર અને આદર શ્વેતામ્બર અને દ્વિમ્બર અને સપ્રદાયોમા ખૂબ છે આ વેદાન્તીઓને પણ આનંદ આપે તેના છે તેની ભાષા ઉચ્ચશ્રેણીની છે) સ ૧૬૯૬મા એકનો એક પુત્ર મૃત્યુ પામતા અતિશય શોક થયો જે વર્ષ પછી તે મોઢ ઉપશાન્ત થયો —એટલું જણાવી સ ૧૬૯૮મા પોતાના કથાનકના પૂર્વાધ્વને (અર્ધકથાનકને) ૬૭૩ દુહામા પૂર્ણ કરેલ છે. આ આત્મજીવન દોષને છૂપાવ્યા વગર ખુલ્લે ખુલ્લું કહેનાર એક અપૂર્વ ચરિત છે, કે જેણે આત્મચરિત ભારતી સાહિત્યમા મુસલમાન બાદશાહોના આત્મચરિતો સિવાય એકજ છે કે જે આધુનિક સમયના આત્મચરિતોની પદ્ધતિ પર લખાયું છે ૫૦૯

૫૦૯ આ અર્ધકથાનક માસા મિત્ર શીયુત નાથુચમ પ્રેમાર્જિ સ્થપાદિત કરેલા જન્યારસીવિદ્યાસ (પ્રિ જેન મય રત્નાકર કથાવિય)ની પ્રસ્તાવનામાં સારસદિન મુખ્યતઃ લખાયું છે વિશેષમાં જુઓ જેન મયે હૈન્દુસ્ત હેરેન્દ્ર જુલાઈ-અગેબર ૧૮૧૫ના સુચિત અર્કમાં તેની મૂલ પ્રત પરથી મરો લખેલ 'મંચિર જન્યારસીદાસ' એ લેખ અને પ્રેમાર્જિનો 'હિન્દી જેનસાલિલ ઇતિહાસ' એ નિબંધ

૮૫૦ કવિવરને આ અસગની અવસ્થા પર પાછળથી અત્યત ખેદ થયો. 'પૂર્વ' કર્મના ઉદયમયોગથી અમાતાનો ઉદય થયો હતો, પણ તે કુમનિના ઉત્પાદનું મધ્યાર્થ કારણ હતું આથી બુદ્ધિમાનો અને ગુરુજનોની શિક્ષાઓ પણ કંઈ અસર ન કરી રાખી ન્યામુધી કર્મવાસના હતી ત્યાં સુધી દુર્ણુદ્ધિને રોકવામાં કોણ સમર્થ થઈ શક્યો છે? પરંતુ જ્યારે અનુભવના ઉદયનો અન્ત આવ્યો એટલે સદજ સર્વ ખેન મળી ગયો અને જ્ઞાનનો મધ્યાર્થ પ્રકાશ સમક્ષ થયો.' આ પ્રકારે સ ૧૬૯૨માં નેન ખુલ્લા-હૃદયપલટો થયો, અને તે પડિન રૂપચંદનો સમાગમ આગ્રામાં થયો ને તેના કહેનાથી દિગ-ખર કર્મત્રય નામે ગોમદમાગ્રાથી ગુણુગ્રાનો આદિ જાણવા પડી ત્યારે 'સ્વાહવાદ પરિણુતિ પરિણુમી, અને પોતે દૃઢ જૈન થયો હૃદયની કાવિમાં ગઈ, ને મમતા આની' આ દરમ્યાન એટલે ૧૬૯૨ પહેલાં સોમપ્રમચ્ચરિની સુમ્તિમુક્તાવલી (સિદ્ધર પ્રકર)નો અનુવાદ, અધ્યાત્મમત્તીમી વગેરે કૃતિઓ રચી તેમાં મોટા ભાગમાં એકાન્ત નિશ્ચયનયની વાત છે સ ૧૬૯૩માં સમયસાર નાટક નામનો ત્રય દિદીપદમાં રચ્યો. (ઉક્ત અદ્વિતીય અનુપમ કુદકુદકૃત સમયસાર નાટક અને તે પર અમૃતચંદ્રાચાર્ય કૃત મંરકૃત વ્યાખ્યાનનો આધાર લઈ તેના મર્મને પોતાના રંગથી રંગી પોતાના રાખ્દોમાં કવિએ રચ્યો તે હીંદી ત્રય

થયા એ વાત પર કંઈ જણાવ્યું નથી, કારણકે તેમણે આગ્રામાં ગયા પછી પોતાની નજરે જોયું હર્ષ કે બનારસીદાસ નિરપત્ય સ્વગ સ્થયતા તેની ગાદીએ તેના મિત્ર કુવરપાલ આવ્યા અને તેના અનુયાયીઓનો મત ચાલતો હતો અને તેઓ બનારસીદાસના વાક્યોને 'ગુરુ મહારાજે આમ કહ્યું છે' એમ કહેતા હતા એમણે કેવલ નિશ્ચયનું અવલગન તે અનુયાયીઓએ લીધું ને એ રીતે બનારસીદાસનો મત સ્થપાવો, એથી તેના ખડન તરીકે યુક્તિપ્રબોધ નાટક મેઘવિજયજીએ રચ્યું મૂળ પુરૂષની પોતાની ઈચ્છા ન હોય છતાંયે પાછળના તેની ગાદી સ્થાપે ને તેના નામથી મત ચલાવે એ પ્રયા હિંદમાં ઘણા વખતથી ચાલુ છે (જુઓ ૨૪-૧૨-૨૩નો 'જૈન શામન'નો અક ૫ ૩૩૭ લેખ નામે 'શ્રી મેઘવિજય હપ્પા'ચાચનુ યુક્તિપ્રબોધ નાટક')

ધરે અર્ધા છે તે પ્રવચને આજ સુધીના અને ત્રિવિધ
 નો સમયે ને ૫૪ છે આ વેદાન્તીઓને પણ અનંદ આવે તે
 છે તેથી તેમને હિંમતીયોની છે) ત ૧૬૬૬ના એકાદીએ એક દુર
 નામના અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એ જાણી તે પ્રેમ હિંમત
 અને એકાદી ગણના ત ૧૬૬૮ના એવાના કાળના પૂર્ણિમા
 (અવકાશકાળે) ૧૭૦૬ના સુર્યકાંતે આ આશિષના દેવને
 દુરનામના પુત્રને એકાદી કહેના એક અર્ધા અર્થિ છે, કે તેણે
 આ અર્ધાના દુરનામના અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એક દુરનામના
 એકાદીએ એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે
 એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે
 એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે

૧. આ અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે
 ૨. આ અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે
 ૩. આ અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે
 ૪. આ અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે
 ૫. આ અભિજ્ઞાને એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે એક વર્ષે

પ્રકરણ ૫ મું.

સત્તરમા ગતકની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ

સસ્કૃત પ્રાકૃત સાહિત્ય.

હીરવિજયસુરિ તથા વિજયમેનસુરિના શિષ્યો પૈકી.—

સ્તંભનાળેવંપારીણ મનિયંમયધારિણ ।

કેચિત્ કેચિત્કર્ણશાસ્ત્ર યાગ્નાકપત્યગુફારિણ ॥૫૦॥

કેચિત્ પુનર્નર્મ્યકાવ્યવલ્લકૌશલદ્વારિણ ।

કેચિચ્ચ વૈતુષાઢીર્ણારમ્યાનમ્યારમ્યાનકારિણ ॥૫૧॥

કેચિત્ સક્લ સૂત્રાર્થ પ્રશ્નપ્રતિવચ પ્રદા ।

અગણ્યગણિતજ્યોતિ શાસ્ત્રવિશાલ કેચા ॥૫૨॥

કેચિત્ સાહિત્યશાસ્ત્રાધિમયને મન્દરાદ્રય ।

કેચિચ્ચ રુચિરાચ રવિચારચતુરાશયા ॥૫૩॥

વિજયપ્રશસ્તિ સર્ગ ૨૧

—કેટલાક વ્યાકરણ ૩૫ી સમુદ્રના પારગ્રામી મતિવૈભવવાળા, કેટલાક તર્ક-
શાસ્ત્રમાં બૃહસ્પતિ જેવા, કેટલાક નવા કાવ્ય રચવાના કૌશલવાળા, કેટલાક
કૌતુકવાળા આખ્યાનોના વ્યાખ્યાન કરનારા, કેટલાક સક્લ સૂત્રોના અર્થ
સળધી પ્રશ્નોના ઉત્તર દેનારા, કેટલાક ન ગણાય તેવા ગણિત અને
જ્યોતિશાસ્ત્રના નાણુકાર, કેટલાક સાહિત્યશાસ્ત્ર-કાવ્યશાસ્ત્ર ૩૫ી સાગરનું
મથન કરવામાં મેરૂ પર્વત જેવા અને કેટલાક રચિર આચાર અને વિચારમાં
ચતુર આશયવાળા હતા

૫૧ સ ૧૬૦૧માં વિવેકકીર્તિગણિએ હરિપ્રસાદ કૃત પિંગ-
લસાર વૃત્તિની પ્રત લખી (ખાલસદ્ર ભ. કાશી) સં ૧૬૦૫ મા
ત લાવણ્યધર્મના શિ ઉદ્યધર્મગણિએ વિજયદાનસુરિ રાજ્યે ઉપ-
દેશમાલાની ૫૧ મી પ્રાકૃત ગાથાના સો અર્થ કરનારી શતાર્થવૃત્તિ
રચી (કા વડો, હાલા પાટણ) સ ૧૬૧૦માં સલીમશાહના

ગાંધીજી આ. જિનભદ્રસુરિ-ભાનુપ્રભ-તેના ૪ શિષ્ય નામે મતિમેન, મદિમાવાભ, કુશલમિંહ અને ચંદ્રવર્ધન-તે ૪ ના ૩ શિષ્ય મેવ નદન, દયાનદન અને જયવિજય તે પૈકી મેધનમ્નના શિષ્ય રત્ના-દેવ પાદકે ગાતિસુગ્ના પ્રાં છવવિચાર પર સરકૃત વૃત્તિ રચી (કા વડો પ્ર૦ યજ્ઞ૦ પાદશાળા મહેસાણા) સ ૧૬૧૭ મા ખ૦ જિનમણિકમસુરિના પદધર જિનચંદ્રસુગ્નિએ જિનવદ્વજ કૃત પોષ-ધવિધિ પર વૃત્તિ અણુહિલવાડ પાટણમા ગચ્છી કે જેતુ સગોધન પ્રુષ્યસાગર ઉ૦, ધનગજ પાદક અને માધુકીર્તિગણિએ કથુ ને તેમા જયમોમ ઉપાધ્યાયે સદાય કરી (કા વડો) સ ૧૬૧૯મા ખ૦ જિનભદ્રસુરિ શાખાના પદ્મમેર-મતિવર્ધન-મેરતિવક-દયાકેશ અને અમગમાણિક્યના શિષ્ય સાધુકીર્તિ ગણિએ સવપદક પર અવચુરિ કરી (આ ક પાલી૦) સ ૧૬૨૧ મા જ્ઞાનપ્રભોદે વાળ-દાવકા પર વૃત્તિ રચી તથા તેજ વર્ષમા નાગોગમા ખ હીરકલશે આ મા જોષસહી (જ્યોતિષસાર) ઉદગી રચ્યો (સુદ્રિત)

૮૫૨ આ સમયમા ધર્મમાગા ઉપાધ્યાય-એક પ્રખર સ્વસ-પ્રદાયવાદી થયા, અને તે તરીકે ખીજા મપ્રદાયોના ખડનાત્મક મથો તેમણે જનાવ્યા તેમના હસ્તાક્ષરે હેમચંદ્રના ઉચ્ચાદિગણસૂત્રોદ્ધારની સ. ૧૬૦૪ મા લખેલી પ્રત લખ્ધ છે (વિખર ન ૧૬૬૫) સ ૧૬૧૭ મા ઐયાદિકમતોત્સુત્ર દીપિકા ખરતગચ્છના ખડન રૂપે જનાવી, કે જેમા પોતાને હીરવિજયસુગ્ના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવેન છે (કા જાણી), અને તત્ત્વતરંગિણી વૃત્તિ ગચ્છી ૧૨૦ (બુદ્. ૮ ન ૩૮૪) સ ૧૬૨૬ મા પ્રવચન પરીક્ષા અપગનામ કૃપક્ષકૌશિકા-દિય સર્વત્તિ (ભા ૩, ૫ ૧૪૪-૧૫૫), કે જેમા ધણા જૈન સપ્ર-દાયોતુ ખડન છે, તથા તે વર્ષમા ધર્મોપનિષદ ધર્મનિષિકા (કો ૨

૫૧૦ આ તત્ત્વતરંગિણી વૃત્તિની સ ૧૬૧૭ની વિખિત પ્રત પાટણના વાણી પાર્શ્વતાય બહાર દાં ૧૫ મા છે તેમા જણાવ્યું છે કે 'આ ગ્રંથનો કર્તા સર્વજ્ઞસુરિઓથી જિનશાસનમાથી ઉત્સવપ્રાપ્ત કરવા માટે બદિ પૂત કરેલ ધર્મસાગર છે'

પ્રકરણ ૫ મું.

સત્તરમા શતકની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ

સમૃદ્ધ પ્રાકૃત સાહિત્ય.

હીરવિજયમ્ભિ તથા વિજયમેનસુરિના શિષ્યો પૈકી —

લક્ષણાનંબરીણ મતિવંમયધારિણ ।

કેચિત્ કેચિશકુંસાગ્ર યાગરાકપત્યજુકારિન્ ॥૫૦॥

કેચિત્ પુનર્નમ્યકાવ્યકલાદોગત્ત્વારિણ ।

કેચિચ્ચ કૈતુકાકીર્ણરમ્યાનમ્યારમ્યાનકારિણ ॥૫૧॥

કેચિત્ સકલ સૂત્રાર્યં પ્રશ્નપ્રતિવચ્ચં પ્રદા ।

અગમ્યગણિતજ્યોતિ શાસ્ત્રવિજ્ઞાન કેચન ॥૫૨॥

કેચિત્ સાહિત્યશાસ્ત્રાન્ધિમયને મન્દરાદય ।

કેચિચ્ચ રુચિરાચરવિચારચતુરાદયા ॥૫૩॥

વિજયપ્રશસ્તિ સર્ગ ૨૧

—કેટલાક બ્યાકરણ રૂપી સમુદ્રના પારગ્રામી મતિવંમયવાળા, કેટલાક તર્ક-
શાસ્ત્રમાં બૃહસ્પતિ જેવા, કેટલાક નવા કાવ્ય રચવાના કોસલવાળા, કેટલાક
કૈતુકવાળા આખ્યાનોના આખ્યાન કરનારા, કેટલાક સકલ સૂત્રોના અર્થ
સબધી પ્રશ્નોના ઉત્તર દેનારા, કેટલાક ન ગણાય તેવા ગણિત અને
જ્યોતિશશાસ્ત્રના ભણુકાર, કેટલાક સાહિત્યશાસ્ત્ર-કાવ્યશાસ્ત્ર રૂપી સાગરનું
મયન કરવામાં મેરૂ પર્વત જેવા અને કેટલાક રૂચિર આચાર અને વિચારમાં
ચતુર આશયવાળા હતા.

૫૧ સ ૧૬૦૧માં વિવેકકીર્તિગણિએ હરિપ્રસાદ કૃત પિંગ-
લસાર વૃત્તિની પ્રત લખી (બાવચ્છ લ. કાશી) સ ૧૬૦૫ મા
ત. લાવણ્યધર્મના શિ. ઉદયધર્મગણિએ વિજયદાનસુરિ રાજ્યે ઉપ
દેશમાંલાલી ૫૧ મી પ્રાકૃત ગાથાના સો અર્થ કરનારી શતાર્થવૃત્તિ
રચી (કા વડો, દાવા. પાટણ) સ ૧૬૧૦માં સલીમશાહન

૮૫૫ વાનગ્રન્થ—વિજયવિમલ—એક વિદ્વાન મુનિ હતા તેઓ ત આનદવિમનસુરિના શિષ્ય હતા તેમણે વિજયદાનસુરિના શાળ્યે (મ ૧૬૨૨ પહેલા) ગરુડાચાર પચન્નાપર ટીકા લખી (પ્ર આ સમિતિ ન ૩૬) તેમણે કર્મપર પ્રકરણો નામે ભાવપ્રકરણ ગ્રંથ ગ્રંથિતે તે પર સ્વોપચરુ વૃત્તિ-અવચૂરિ (મુદ્રિત) મં. ૧૬૨૩માં તથા ધ્મવોદ્ય સત્તા પ્રકરણ ગ્રંથિતે તે પર સ્વોપચરુ અવચૂરિ રચી છે ગરુડાચાર પચન્નાપર ઉક્ત ટીકા લખી હતી તે પરથી વિસ્તાર કરીને મોટી ટીકા મ ૧૬૩૪માં ગ્રંથ કે જેમાં પિષાવિમલ, વિવેકવિમલ અને આનદવિજય મણિઓએ જોડાવેલાં સહાય આપી હતી (પી ૫, ૧૬૧, કા વડા છુદ ૬ ન ૮૩૫ પ્રં દયાવિમલ ગ્રંથમાંથી ન ૨૫) ખીજી અવચૂરિઓ નામે તદુલ વૈયાક્ષિય પચન્નાપર (પ્રં દે લા ન ૫૬) કે જેના પરથી તેના શિષ્ય (૧) વિશાલસુદર નાગપુત્ર (નાગોગ)માં મ ૧૬૫૫માં મલેષ કર્યો છે (પ્ર, કા), જિનેદ્ર અનિદ્ગાગિકા પર (વિવેકં ઉં), જયાનદસુરિકૃત સાધારણજિન સ્તવ પર (પી ૪, ન ૧૩૬૬) અવચૂરિઓ રચવા ઉપરાંત સ ૧૬૬૨માં હુવે-કુનગણિકૃત ધ્મધહેનદ્ય ત્રિભગીપર અવચૂરિ (લા ૬ નં ૧૧૬૫) ગ્રંથી (પ્રાચીન ૪ કર્મગ્રંથોની પ્રસ્તાવના), પ્રતિજ્ઞેષનાકુચક ૨૮ પ્રાં માથ મા રચ્યુ (કા વડા)

૮૫૬ ખં જિનભદ્રસૂત્ર—સમયધ્વજ-ગાનમદિર-ચુલુગેખરવાચક શિ નપગે અમુર્તનમાનાકે (લા ૬ ન ૧૪૭૬) અને સ ૧૬૭૪માં તેમણે ન નપનાકાપુત્રીમાં પરમહસ મમોધ ચરિત (કથાવશ્તુ જયગેષ ન પ્રમે ૧ ચિનામણિ જેવુ જે પાળ), અને સ ૧૬૨૪માં નરદિ (પ્રે ની)માં ખં જિનેશ્વરસૂત્રિકૃત ઉચિતદક્કરુતિ પર ખં જિનન મસુરિ-પાયમ ગર ઉંના શિષ્ય પદ્મગને વૃત્તિ-વ્યાખ્યા રચી (પી ૬, ન) સ ૧ ૨૫ના ખ જિનચદ્રસૂરિ ગાળ્યે ચારિત્રમિદ મિ (પ્રે કાન ત્ર વિમમપર અવ ચૂરિ ગ્રંથી (વિગર ન ૧૬૩૨) સ. ૧૬૨૬ અ સ ૧ ન ૫૧૧ખં જિનદન સૂત્રિ શિ દયારતને ન્યાયરત્નાવલી રની

૫૧૧ કાલકે તે વર્ષમાં આચાર્ય સૂત્રની પ્રત તેમણે લખેલી ૭૫-

નં ૨૬૮ પ્ર૦ આ૦ સમિતિ નં ૪૯) ગ્રી સ ૧૬૨૮ મા
ગણનપુગ્મા કલ્પનુત્ર પર કિન્હાવલી નામની દીકા (પ્ર૦ આ૦
સમા નં. ૭૧) અને મ ૧૬૨૯ મા જન્મરોપ પ્રગપ્તિ પર વૃત્તિ
ગ્રી હતી આ હેતુથી વૃત્તિની એક પ્રચલિતિ (વિ નં ૧૪૫૯) મા
એમ જણાવ્યું છે કે તે તં હીંગવિન્યમ્નિએ દીવાળીને દિને ગ્રી
અને તેમા કલ્પકિન્હાવલીકા ધર્મસાગર ઉ૦, તેમજ વાનગ અપિ
(વિન્યવિમત) એ મદાય આપી તેમજ તેનું સંગોધન પાટણમા
તં વિન્યવેનમ્નિ, કલ્પાલુવિન્ય ગણિ, કલ્પાલુકુશલ અને
લખિસાગરે કૃપું દનું અને તેની આ પ્રચલિતિ હેમવિન્યે ગ્રી
(આ પગથી કલ્પના થાય છે કે મુગિના નામે ધર્મસાગરે મૂળમા
વૃત્તિ રચી પાનુ તે ધર્મસાગર ખડન ચેલીવાળા દોચાથી ગળેને તેના
ખીનનું ખડન હોય તેથી તેનું સંગોધન ઉકા વિદ્વાનો પામે
કગવ્યુ હોય.)

૮૫૪ ધર્મમાગરનાખીનમયો -ગુર્વાવલી-પદાવલી સદૃષ્ટિ, પધું
પણાશનક સદૃષ્ટિ (વિ૦ નં ૧૮૪૭), અર્વગશનક નવૃત્તિ, વર્દમાન
દ્વાત્રિશિકા (નવ ગસાગસાજ વો ૧ ૧૬૬૯ મા ૧-કા વડો), પોડશ-
ચોદી-ગુતત્ત્વપ્રદીપદીપિકા મવિવલ્લ (ભદ્ ૮ નં. ૨૬૯) વગેરે
છે આ પૈમે ગુર્વાવલીમા તપાગચના આચાર્યોની હીંગવિન્યમ્નિ
મુધીની પાપગ આપી છે તેની એક પ્રતની અંતે જણાવેનું છે કે
હીંગવિન્યમ્નિની આચાર્ય વિમનદર્પ, કલ્પાલુવિન્ય, મોમવિ-
ન્ય અને લખિસાગર ગણિઓએ મુનિમુદ્ર કૃત ગુર્વાવલી, હર્ણ
પદાવલી, કુન્દમાસધ્મોત્તરવત્ર વગેરે સાથે સગખાવી આને મ
૧૬૫૮ ના વર્ષમા અમદાવાદમા તપામી હતી. કી. ૧ (ભુઓ
પાગ ૮૧૯ થી ૮૨૧)

૮૫૪ પાર્શ્વચદ્ર ગરૂગીય બ્રહ્મ મુનિ (વિનયદેવ મુનિ) એ
દશાશ્વતરકષ પગ જિનદિના નામની દીકા (ભા ૪ નં ૧૦૮૯
મન ૧૮૯૧-૯૫), જન્મરોપ પ્રગપ્તિ પર અલ્પદિલવાડમા વૃત્તિગ્રી
કે જે તે ગચ્છના વિન્યદેવમ્નિએ સરોધી હતી (કા, વડો.)

૮૫૫ વાનરઋષિ—વિજયવિમલ—એક વિદ્વાન મુનિ હતા તેઓ ત આનંદવિમનસુરિના શિષ્ય હતા તેમણે વિજયદાનસુરિના રાજ્યે (સં ૧૬૨૨ પહેલા) ગચ્છાચાર પયન્નાપર ટીકા લખી (પ્ર. આ સમિતિ ન ૩૬) તેમણે કર્મપર પ્રકરણો નામે ભાવપ્રકરણ રચીને તે પર સ્વોપચ વૃત્તિ-અવચૂરિ (મુદ્રિત) સં. ૧૬૨૩માં, તથા બ્રહ્મોદય સત્તા પ્રકરણ રચીને તે પર સ્વોપચ અવચૂરિ રચી છે ગચ્છાચાર પયન્નાપર ઉક્ત ટીકા લખી હતી તે પરથી વિસ્તાર કરીને મોટી ટીકા સં ૧૬૩૪માં રચી કે જેમાં વિદ્યાવિમલ, વિવેકવિમલ અને આનંદવિજય ગણિઓએ શોધનગોખનમાં સહાય આપી હતી (પી ૫, ૧૬૧, કા વડો, છુદ્દ ૬ ન ૮૩૫ પ્ર૦ દયાવિમલ અથમાલા ન ૨૫) બીજી અવચૂરિઓ નામે તદુલ વૈમાલિય પયન્નાપર (પ્ર૦ ૬ લા ન ૫૬) કે જેના પરથી તેના શિષ્ય (૧) વિશાલસુંદરે નાગપુર (નાગોર)માં સ ૧૬૫૫માં સંક્ષેપ કર્યો છે (પ્ર, કા), જિનેદ્ર અનિદ્ધારિકા પર (વિવેક૦ ઉદ્દે૦), જ્યાનદસુરિકૃત સાધારણજિન રતવ પર (પી ૪, ન ૧૩૬૬) અવચૂરિઓ રચવા ઉપરાંત સ ૧૬૬૨માં હુધૈ-કુલગણિકૃત બ્રહ્મોદય ત્રિભગીપર અવચૂરિ (ભા ૬ ન ૧૧૬૫) રચી (પ્રાચીન ૪ કર્મઅથોની પ્રસ્તાવના) પ્રતિજ્ઞેખનાકુલક ૨૮ પ્રા૦ ગાથામાં રચ્યુ (કા વડો)

૮૫૬ ખ૦ જિનભદ્રસુરિ—સમયધ્વજ—દાનમદિર—ગુણુશેખરવાચકે શિ નયરગે અર્જુનમાલાકર (ભા ૬ ન ૧૪૭૬) અને સં ૧૬૨૪માં તેમણે બાલપતાકાપુરીમાં પરમહસ મંબોધ ચરિત (કથાવસ્તુ જયશેખરના પ્રબોધ ચિતામણિ જેવુ જે ૫૭), અને સ ૧૬૨૪માં જ્ઞાનવર્દિ (ફલોધી)માં ખ૦ જિનેશ્વરસુરિકૃત રચિતદડકરતુતિ પર ખ૦ જિનહસસુરિ-પુણ્યમાગર ઉ૦ના શિષ્ય પદ્મરાગે વૃત્તિ-વ્યાખ્યા રચી (પી ૬, ૪૮) સ ૧૬૨૫માં ખ૦ જિનચદ્રસુરિ રાજ્યે ચારિત્રસિદ્ધ ગણિએ કાત્ર વિઘ્નમપર અવચૂરિ રચી (વિગર ન ૧૬૩૨) સ ૧૬૨૬ આસપાસ ૫૧૧ખ૦ જિનદર્પસુરિ શિ દયાગને ન્યાયરત્નાવધી રચી

૫૧૧ કારણકે તે વર્ષમાં આચારાગ સૂત્રની પ્રત તેમણે લખેલી ૯૫ લખ્ય છે.

(વિવેક-ક્રિદે) અને સ ૧૬૨૭મા અનિતવે પિડનિગૃહિ પર દી-
પિકાની ગ્યના કરી મ ૧૬૨૮મા અગ્રગચ્છ (પત્રી પત્રીવાન)ગચ્છ-
ના મદેશ્વરમુગિ (મદાવીન્યી ૬૦ મો પાટે)ના પદ્ધત ઉક્ત અ-
નિતવે મુગિએ ઉત્તિગધ્યનમૂન પર આનાવમોધિની નામની દીકા
રચી વળી તેમણે આપ્યાના પર દીપિકા નામની વૃત્તિ, તથા આ-
રાધના રચી છે (પાં ૭)

૮૫૭ સ ૧૬૩૦ આસપામ દાગોરી તથા ૧૨૭ના ગ્લગેખર
મુગિ-પૂર્ણચક્ર--દેમદમ--દેમમમુદ--મોમત્ત--ગત્તલમુગિના પદ્ધત
અડકીર્તિમુગિએ પોનાના પૂર્વજ ગ્લગેખરમુગિના પ્રાકૃત ૭૬ કાલ પર
સમ્પૂર્ણ દીકા રચી (શુદ્ધ ૪, ન ૭૫, પી ૫, ૧૯૩, કા વડો)
વળી તેજ ગ્લગેખરમુગિન ગિદ્ય-નચકોધાર પર દીકા રચી (યુની-
૭ ૭ કા કાલી) તે અડકીર્તિમુગિએ પદ્યચક્ર ઉપાધ્યાયની અભ્યર્થ-
નાથી માગ્યન વ્યાકરણ પર મુખ્યોધિકા-દીપિકા-અડકીર્તિ નામની
દીકા રચી કે જેનો પ્રથમાદર્શ તેમના ગ્રાધ્ય હૃદયકીર્તિએ લખ્યો
(શુ. ન ૫૧-૩, વે. ૫૦ ન ૧૬૨૯)

૮૫૮ ત વિજયદાનમુગિ રિ મકનચક્રમુગિએ મ ૧૬૨૧મા
ધ્યાનદીપિકા (કેશરવિજયગણિદૃત ગૃ ભા સદિત મુદિત), ધર્મશિક્ષા
(કા વડો), પ્રાં મા હિનાચગણ હીરવિજયમુગિગ્લયે સ ૧૬૩૦
મા, ધુનારવાદ શિક્ષાદાર (કેશરવિજય ૭ વડવાથ) અને સ ૧૬૬૦
મા પ્રતિષ્ઠાકર રચ્યા

૮૫૯ ત૦ મુનિમુદગ્ગશાસ્ત્રમા થયેના લક્ષ્મીભદ્રની શાખામા ગુલ-
વિમલ-અમગવિજય-કમનવિજયના શિ હેમવિજય એક સારા
દિ અને અચાર દતા તેમણે સ ૧૬૩૨મા પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર,
(પ્ર. મોદનનાવજી જ અથમાના ન ૧), સ ૧૬૫૬મા ખલાતમા
ઋષભરાતક કે જેને લાભવિજય ગણિએ સંગોધ્યુ (કાય ૧૮૯૧-
૯૫રીપોર્ટ), અને સ ૧૬૫૭મા અમદાવાદમા દશતરંગમા ૨૫૦ કથા
વાળો કથાગ્લનાકર (કા વડો) રચ્યા તેમના ખીજા ગ્રંથો-અન્યો-
ક્ત મુક્તામદોદધિ, કીર્તિકદંતોતિની (વિજયએનમુગિની પ્રશ્નસાગર),
સૂક્તાગ્લનાવલી, સદ્ભાવશાનક, અર્ણવિશિન ગુણિ, સ્મૃતિ ત્રિદશતરંગિ,

કસ્તૂરી પ્રકર, વિજયસ્તુતિ, અને મેકડો સ્તોત્રો છે અને તે ઉપરાંત મહાકાવ્ય તરીકે વિજયપ્રગસ્તિ કાવ્ય રચેલ છે તેમા ૧૬ મર્ગ કરી પોતે સ્વર્ગસ્થ થતા તે પછીના પાંચ મર્ગો તેમના ગુરુભાઈ વિદ્યા-વિજયના શિષ્ય ગુણવિજયે સર્વસર્ગ પૂરની ચોતાની ટીકા નામે વિજયદીપિકા સહિત પૂરા કર્યા ૫૧૨ સં ૧૬૮૮ માં આ કાવ્યમા મુખ્યપણે વિજયસેન સૂરિનું વૃત્તાંત છે છતાં તેમા હીરવિજયસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિના વૃત્તાંતો અને ઘણા ઐતિહાસિક હકીકતો મળે છે (પ્રં ૫ અ ન ૨૩) ગુણવિજયે આ ટીકા દક્ષિણ (ઇડર) માં આરબી, કેટલીક ચોધપુર દુર્ગ (જોધપુર), શ્રીમાલમા રચી, છેવટે શ્રીરોહિણી (શીરોહી) માં પૂરી કરી અને તે ચારિત્રવિજય વાચકે શોધી (જુઓ વિજયપ્રગસ્તિની છેવટની પ્રગસ્તિ)

૮૬૦ સં ૧૬૩૩મા વીરભદ્રે કદર્પચૂડામણિ રચ્યો તેજ વર્ષમા ઉપયુક્ત ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયના (ગુરુભાઈ વિમલસાગરના) શિં ૫૩સાગરે સ્વોપચ ટીકા સહિત નવપ્રકાશાષ્ટક (પી ૪, ૧૦૨ પ્રં હેં ૩ પાટણ), સં ૧૬૩૪મા શ્રીનપ્રકાશ (સ્થૂલિભદ્ર ચરિત્ર), સં ૧૬૪૫ માં ધર્મ પરીક્ષા ૫૧૩ વેરાવળમા (પ્ર દે.

૫૧૨ તેમા પ્રગસ્તિમા ગુણવિજયે હેમવિજય સખ ધી નળ્યાંબુ છે કે —

શ્રીહેમ સુજ્ઞે સ્તસ્ય હેમસૂરેરિકાઽભવત્ ।

વાગ્લાલિત્ય તથા દેવે ગુરૌ મક્તિથ મૂયસી ॥

યદીયા કવિતાકાન્તા ન કેપા કૌતુકાવહા ? ।

વિનાપિ હિ રજો યસ્માદ્ મશ્નસુતમસુત યા ॥

૫૧૩ આ અ ય દિગ્ગજર અભિવ્રતિ નામના આચાર્યના સં ૧૦૭૭ માં રચેલા તેજ નામના-ધર્મપરીક્ષા પરથી પ્રાય નકલ કરીનેજ પત્રસાગરે રચેલ છે અને તેના પ્રતિપાદ વિષય એક છે અનેમા મનોવેમ અને પવનવેગની પ્રધાન કથા અને તેની અતર્ગત અન્ય અનેક ઉપકથાઓનું સમાન રૂપથી વર્ણન જોવામાં આવે છે ક્યાક ક્યાક શ્વેતાંજર સપ્રદાયને માન્ય એવો દેવકાર દેવ છે પણ યાને સ્થળે મૂળ દિગ્ગજરમાન્ય વસ્તુએ રહી ગઇ છે અભિવ્રતિના અર્થની પણ સખ્યા ૧૬૪૧ છે તેમાંથી ૧૨૫૦

(વિવેક-કિરે) અને સ ૧૬૨૭મા અનિતરેવે પિઠવિનુદ્ધિ પઞ્ચ દી-
પિકાની રચના કરી સ ૧૬૨૮મા ચક્રગચ્છ (પંત્રી પદ્મીવાન)ગચ્છ-
ના મહેશ્વરસુગિ (મદાવીચી ૬૦ મો પાટ્ટે)ના પદ્મજી ઉક્ત અ-
નિતરેવે સુરિએ ઉત્તગધ્યાયનમુત્ર પર ઘાનાવમોધિની નામની દીકા
રચી વળી તેમણે આચાર્ય પઞ્ચ દીપિકા નામની વૃત્તિ, તથા આ-
રાધના ગચ્છી છે (પાં ૭)

૮૫૭ સ ૧૬૩૦ આસપાસ ઠાગોત્રી તપાગચ્છના રત્નજેખર
સુરિ-પૂર્ણચક્ર--હેમદમ--હેમમુદ્ર--મોમરત્ન- ગજગત્નસુગિના પદ્મજી
ચક્રગીર્તિસુગિએ પોતાના પૂર્વજ રત્નજેખરસુગિના પ્રાકૃત છ દ કારા પઞ્ચ
સમૂહની દીકા રચી (શુદ્ધ ૪, ન ૭૫, પી ૫, ૧૯૩, કા વડો)
વળી તેજ રત્નજેખરસુગિન મિદ્ય-ચક્રોધ્યાય પઞ્ચ દીકા ગચ્છી (ચુની-
છ ૭ કાળી) તે ચક્રગીર્તિસુગિએ પદ્મચક્ર ઉપાધ્યાયની અભ્યર્થ-
નાથી સાગ્ગવન વ્યાકરણ પઞ્ચમોધિકા-દીપિકા-ચક્રકીર્તિ નામની
દીકા રચી કે જેનો પ્રથમાદર્શ તેમના શિષ્ય હૃષીકીર્તિએ લખ્યો
(શુ ન ૫૧-૩, વેપ ૧ ૧૬૨૯)

૮૫૮ ત વિજયદાનસુગિ ત્રિ મહાચક્રગણિએ મં ૧૬૨૧મા
ધ્યાનદીપિકા (કેશરવિજયગણિકૃત ગૃ ભા સદિત મુદ્રિત), ધર્મશિક્ષા
(કા વડો), પ્રાં મા હિતાચરણ હૃદયવિજયસુરિરાજ્યે સ ૧૬૩૦
મા, શ્રીનારવાદ શિક્ષાદાર (કેશરવિજય ભ વડનાથ) અને સ ૧૬૬૦
મા પ્રતિષ્ઠાકલ્પ રચ્યા

૮૫૯ તં મુનિમુદરરાજ્યમા થયેના લક્ષ્મીભદ્રની શાખામા શુભ-
વિમલ-અમરવિજય-કમલવિજયના શિ હેમવિજય એક સારા
ઠવિ અને પ્રથકાર દત્તા તેમણે સ ૧૬૩૨મા પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર,
(પ્ર મોહનનાતજી જે અચમાના ન ૧), સ ૧૬૫૬મા ખભાતમા
મુદ્ગલશતક કે જેને લાખવિજય ગણિએ સંગ્રહ્યુ (કાથ ૧૮૯૧-
૯૫ રીપોર્ટ), અને સ ૧૬૫૭મા અમદાવાદમા દશ તરંગમા ૨૫૦ કથા
વાળો કથાગત્નાકર (કા વડો) રચ્યા તેમના ખીજા ગ્રંથો-અન્યો-
ક્ત મુક્તામહોદધિ, કીર્તિકલ્પલોચની (વિજયસેનસુગિની પ્રશસાઉપે),
સૂક્તારનાવલી, સદ્બાવશતક, ચતુર્વિંશતિ સ્તુતિ, સ્તુતિ ત્રિદશતરંગિણી,

અને સ ૧૬૪૫મા જિનચંદ્રસૂરિ રાજ્યે પોષધપ્રકરણ સદીક રચ્યાં (કા. વડો.) તેમા પોતાને ખ ક્ષેમરાજ-પ્રમોદમાણિક્યના શિષ્ય જણાવે છે જયસોમે અકબરશાહની સલામા જય મેળવ્યો હતો એમ તેમના શિષ્ય ગુણવિનય, પોતાના ખડપ્રશસ્તિ કાવ્યનો પ્રશસ્તિમા જણાવે છે.

૮૬૪ સમયસુદર ગણિ (જુઓ પારા ૮૪૭)-ખરતરમ-મ્હના જિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય સકલચંદ્રના શિષ્ય થાય તેમણે દીર્ઘાંકુ ભોગની અનેક કૃતિઓ ગૂજરાતી અને સંસ્કૃતમા રચેલ છે સ. ૧૬૪૧ મા ભાવશનક રચ્યુ, ૧૬૪૬ લગભગમા અમૃતલક્ષી રચવી શરૂ કરી, તેમા રાજાનો દદત્તે સૌરઘ્ય એ વાક્યના આઠ લાખ અર્થો ક્યાં છે આ કૃતિ તેની અર્થરત્નાવલી વૃત્તિ સહિત લાભપુર (લાહોર)મા સ ૧૬૭૬ મા સંપૂર્ણ થઈ (પી ૧,૬૮) પણ તેનો કેટલોક ભાગ ૧૬૪૯ મા તૈયાર કર્યો હતો ને તે વર્ષમા અકબરની રાજસભામા સભળાવતા અકબરે સ્વહસ્તે તે પુસ્તકને લઈ કવિના હાથમા આપી પ્રમાણગ્રાત કર્યો હતો વિશેષમા સ. ૧૬૬૩ મા રૂપકમાતા પર વૃત્તિ કે જે જિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય રત્ન-નિધાનગણિએ શોધી હતી (ભા ૫ ન ૧૨૧૯), સ ૧૬૬૫ મા આતુર્ભાસિક પર્વ કથા (ઝા વડો), સ ૧૬૬૬ મા મહાપદ વાર્તા ઉપે કાલિકાચાર્ય કથા (નિવેક ઉદે, બાલચંદ્ર યતિ કાશી, સ કા. વા. ૧૦ ન ૫૭), સ ૧૬૭૨મા મેડતામા સામાચારી શતક, અને ૫૧૪વિરોપશનક (વિવેક ઉદે), સ ૧૬૭૪ મા વિચાર શનક (નિવેક ઉદે), સ ૧૬૮૫મા વિસનાદ શતક અને લૂણક-ભમગમા નિરોપસત્રદ (નિવેક ઉદે), કલ્પસૂત્ર પર કલ્પવતા નમી રત્ન ખ જિનજી સુગ્ધિના ગદ્યમા અને જિનસાગરસૂરિના યાત્રા નામા કે જે જિનમાગરે સ ૧૬૮૬ મા જુદી શાખા કાઢી તેની ૨ પ'ના (પા ૨,૩૩૨ વે ન ૧૪૪૦-૪૧, ભા ૩, ૫ ૧૩૮) સ ૧૮ મા ગાયાસદઓ (પી ૩,૨૮૮, કા. ૧૬), સ ૧૮૮૭ મા ૫૮૫મા જયનિદુમથ રતોત્ર પર વૃત્તિ

લા) અને સ ૧૬૪૬ મા સોગાદ્રગાદ્રગિયન મગનપુર-મંગ-
રોળમા રહીને રીગવિજયમુગિના વૃત્તાન રૂપે ૨૨૩ શ્લોકમા જગદ્ગુર
કાવ્ય (પ્ર મ અ નં ૧૪), અને ન ૧૬૫૭મા ઉત્તરાધ્યયનમુત્રની
બૃહદ્ વૃત્તિમાથી પ્રાકૃત કથાએને સમૂહનમા મૂળી પીપાડ ગામમા
ઉત્તરાધ્યયન કથા મમદ (વે ન ૧૭૦૨) ની ગ્યના દગી તેમના
બીજા ગ્રંથો — સુક્રિપ્રકાર અને તે પર દીકા, પ્રમાણપ્રકાશ અને
તે પર વૃત્તિ, તિનકમજગી વૃત્તિ, યગાધ્યયન, આદિ છે

૮૬૧ સ ૧૬૩૬ મા ત દર્પસાગર-નાજસાગર શિ ઈવિ-
સાગરે ઉપમેન ચગિત્ર (કા છાપા), સ ૧૬૪૫મા માહનમા બેગાર
ગાળ્યે ૭૦૦ શ્લોક પ્રમાણ પ્રશ્નગચિત્ર (કા વડો, હાના પાટણ
પ્ર દી ૬) અને તે વર્ષમા (શર સાગર રમશગિ) ઉન્નત (ગિના) નગમ
મૈન એકાદની કથા (બુદ ૨, ન ૨૨૬, હાના પાટણ) રચ્યા

૮૬૨ સ ૧૬૪૦ મા જુ ખ જિનદસમુગિ (આચારાગ
દીપિકાના કર્તા) ના ગિધ્ય પુણ્યસાગરે જિનવદનમુગિ કૃત પ્રશ્નોત્તર
કાવ્યની વૃત્તિ અને સ ૧૬૪૫મા જેસનમેગમા લીમ ગઢિન ગાળ્યે
જ બૃહદીપપ્રગ્નિ પર વૃત્તિ રચી (શુ પોથી ન ૧૨, જેસ પ્ર ૧૬)
કે જેમા તેના શિષ્ય પદ્મરાજે સદાય આપી ને જેની પ્રથમાદર્શ
પ્રતિ પદ્મગજશિષ્ય જ્ઞાનતિલકે લખી આ પદ્મરાજે સ ૧૬૪૪
(૧૬૪૪૧)મા ખ૦ ભુવનહિનાચાર્ય કૃત ઉચિત દડકે જિનરત્નુતિ પર
વૃત્તિ રચી (જેમ પ્ર, ૧૬, વિવેક ઉ૦)

૮૬૩ ખગતર દોમગાખાના દોમરાજ (-પ્રમોદમાણિધ્ય) ગિધ્ય
જયમોમે સ ૧૬૪૦ મા ઈગિયાવદિકા ત્રિશિકા ગ્રોપર દીકા
મહિત (કા વડો) (કે જેમા પોતાને જિનચદ્રસુરિ ગિધ્ય કહે છે),

પદ્મ એમને એમ ઉતારી લીધા છે, ૨૧૪ પછ કઈક અદીનર્દી દેરદાર કરી
મૂકેવ છે પદ્મસાગરના ગ્રંથમા કુલ પદ્મ ૧૪૭૪ છે જુઓ પ જુગવકિ-
ગોર મુખત્યારનો 'ધર્મ' પરીક્ષાકી પરીક્ષા' એ નામનો લેખ-તેમના ગ્રંથ
નામે ગ્રંથપરીક્ષા વૃત્તીય ભાગમા (પ્ર૦ જૈન અ ૨ કાર્યાલય હીરાબાગ
ગિરગામ, મુબઈ)

ભ કાશી) નો આધાર લઈને કરેલી ટીકા (વે ન ૧૨૪૮), સ ૧૬૪૭ માં વૈરાગ્યશતક પર ટીકા (કા વડો), મ ૧૬૫૧ માં જય શેખરકૃત અબોધ સમતિકા પર વૃત્તિ પદ્ધિપુરમા (વે ન ૧૬૯૨) સં ૧૬૫૬ માં લઘુશાંતિ સ્તવ પર ટીકા (કા છાણી), સ ૧૬૬૪ માં હૃદય પરાજય શતક પર ટીકા (વિવેક ઉદે, કા વડો), સ ૧૬૬૫ માં ત ધર્મસાગરના ઉત્સવખડનના પ્રત્યુત્તર રૂપે અ જિનચંદ્રસિંહ રાજ્યે જિનસિંહસરિના કહેવાયી ઉત્સવોદ્વાદન કુલક નવાનગરમાં (ખુલ ૪ ન ૧૭૬, કા વડો, જેસ) ની રચના કરી તેમના બીજા થયો - જિનવલ્લભીય અજિતશાંતિ સ્તોત્ર પર વૃત્તિ, મિતલાધિણી વૃત્તિ, સ્વપ્ત્ય શબ્દાર્થ સમુચ્ચય વગેરે છે (જેસ પ્ર ૫ ૨૯) તેઓ સ ૧૬૭૫ ની પ્રતિષ્ઠા વખતે હાજર હતા (જિ ૨, ન ૧૭, ૧૯)

૮૬૬ સ ૧૬૪૫ માં ઉદયસિંહે આદ્યપ્રતિકમણ વૃત્તિ પર લાખ્ય રચ્યું સં ૧૬૪૬ માં છરાહિલા ગચ્છના હેમરત્નસૂરિ શિ. કલ્યાણ રતને મેવાડના રાણા પ્રતાપસિંહના રાજ્યમાં મેવાડમાં યોગિનિપુરમાં લખેલી એક પ્રત મોઘા ભ મા છે

૮૬૭ હીરવિજયસૂરિ રાજ્યે તં સુમતિવિજય શિ. ગુણવિજયે મિતલાધિણી (નામની) જાતિવિવૃત્તિ રચી તેમાં કર્તા પોતાના વિદ્યા-ગુરુ તરીકે સૂચ્યદ્ર જણાવે છે (વદનાથ શહેર ભ રીપોર્ટ ૧૮૯૨-૯૯ નં ૪૨) તથા હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય કીર્તિવિજય ગણિએ તે સૂત્રને તિબ્બો તરફથી પૂછાયેલા જૈનશાસ્ત્રો મનની શકાના પ્રશ્નો અને અપાયેન ઉત્તરો એકત્રિત કરી પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય અપરનામ હીરપ્રશ્ન (મુદ્રિત) તથા સ ૧૬૯૦ માં વિચારગરનાકર અથ સ કલિન કર્યો (પ્ર ૭ ૬, દે લા ન ૭૩, વે ન ૧૬૪૬-૪૭)

૮૬૮ ત સકનચંદ્રસિંહ શાંતિચંદ્રગણિકે જેનાર્મમધમાં અગાઉ પાગ ૮૦૭માં કહેનાર્મગણુ છે તેજે કૃપારમકોશ નામનું ૧૨૮ પ્રોત્કનું કાવ્ય

શ્રી પ્રાગ્વાટ કુલામૃતાન્વિયશશમૃત્તુ ધીમાન્ ચણોરાજ દ-
ત્યાચાર્યસ્ય પતા પ્રચ્છાનુરવિ શ્રી ચંદ્રપાતામજ ॥

મા સારસ્વતિ તિદ્રય ગુરુરપે શ્રી હર્ષિન શુદ્ધધી
હો કર્પાંત રમય-મુદારવિદ્યતે શ્રી ચંદ્રપાલ ગુપ્તી ॥

(વિવેક ઉરે), સ ૧૬૯૧ મા અબાનમા દર્શનકાવિદ મૂન પર
સમ્બાધિ' વૃત્તિ (પ્ર૦ મોદનનાવજી અ મુગી), સ ૧૬૯૪મા ગંગોત્રમા
વૃત્તરતનાકર પર વૃત્તિ (ચુનિજી ભ દાની), કાનિદાસના રૂપવચ પર
વૃત્તિ, મવાદમુદર, અને મ ૧૬૯૪ (૫) મા કલ્યાણમદિરે સ્તોત્ર
પર વૃત્તિ, 'કુચિગચમમીર' નામના જિનવદનના મદાનીચૂચિ
સ્તોત્ર પર વૃત્તિ (બુદ ૬ ન ૬૧૫)ની ગ્યના કગી (જે પ્ર
૫ ૬૦-૬૧) હેવટમા સ ૧૬૯૮ મા લગભગ રચેલી નળ દીકા
નામે શ્રવણિયા, નવનરવ અને દડક પગની અમદાવાદમા લાગ-
પટેનની પોળમા ગદીને રચી હતી (ભક્તિવિનય ભ ભાવ૦).

૮૬૫ ખરતર ક્ષેમરાખાના ક્ષેમગાન-ગ્યમોમના નિધ્ય ગુણ-
વિનય ઉપાધ્યાયે મં ૧૬૪૧ મા હનુમાન કવિદન ખડપ્રસન્ન
કાવ્ય પર મુમોધિકા નામની વૃત્તિ (વે ન ૧૧૮૨, રીપોર્ટ ૧૮૮૭-
૯૧ ન ૩૮૨), મ ૧૬૪૬ મા ચુવન પર દીકા (ગી૦ ૧૮૮૭-
૯૧ ન ૪૪૮) અને તેજ વર્ષમા ૫૧૫ત્રિવિક્રમ ભટ્ટ કૃત દમયન્તી
કથા (નનચમ્પૂ) પર તે પગની ૫૧૯ચ ડપાલે કરેલી વૃત્તિ (ચુનીજી

૫૧૪ સમયમુદરે શિષ્ય મેધવિનય આટ પોતાના સ ૧૬૭૨ મા
રચેલ વિશેષ શાકની પ્રત સ ૧૬૮૭ મા સ્વદમ્તે લખી હતી તેમા તે
વર્ષે પડેલા બચાર દુઃખાળુ વર્ણન પોતે આપેલ છે કે —

મુનિ યમુપોદ્દશ વંષે ગુર્જરદેશે ચ મહતિ દુઃખલે ।

મૃતકૈરિયમામે જાતે શ્રી પત્તને નગરે ॥

મિથુમયાનમ્નાટે જટિલે વ્યવહારિમિ ભૃંશં બહુમિ ।

મુદપર્માને ચુકે સીદતિ સતિ સાધુવર્ગડપિ ॥

જાતે ચ પચરજતૈ ધાન્ય મળે મસ્તવસ્તુનિ મહધ્યે ।

પરદેશગતે તોકે મુક્તા પિતૃમાતૃન્યુજનાન્ ॥

દાદાકારે જાતે મારિકૃતાનેમ્લેખહારે ।

પેનાપ્યદષ્ટપૂર્વ નિશિ નેલિકલુટિતે નગરે ॥

૫૧૫ ત્રિવિક્રમ ઈસ ૯૧૫ મા વિગ્રમાન

૫૧૬ ચ ડપાલ તે પોરવાડ વાણક ચગોરાજનો પુત્ર તથા લલિંગનો
શિષ્ય હોનો —

કથા (ગુ ન ૪૯૩), આધારણુ જિનગતવન પર અવચૂગિ (વિવેક ઉપેં), રત્નાકર પચવિશતિકા પર ટીકા (કા વડા), સ ૧૬૫૬ મા સુરપ્રિય મુનિ કથા (મોં જા સુરત), સ ૧૬૫૭ મા રૈહિણેય યથાનકની રચના કરી આ છેલ્લા કથાનકમાં પોતાના વિદ્યાગુર તરીકે ઉક્ત શાંતિયદ્રવાચક જણાવ્યા છે (પી ૧, ૩૧૯)

૮૭૨ સ ૧૬૫૪ મા ખં જયસાગર ઉં (પારા ૬૯૫)-
રત્નચદ્ર-ભક્તિલાલ^{૫૧૭}-ચારિત્રસાર-ભાતુમેશ શિં જ્ઞાનવિમલે મહે-
શ્વરકૃત શબ્દપ્રબોધ નામના વ્યાકરણના ગ્રંથ પર વૃત્તિ વીકાનેરમાં
રાજસિંહ રાજ્યે રચી (પી ૨, ૧૨૪) તેમાં પાણિની, કાત્યાયન,
કલાપ, ઈદ્ર, હેમ, ઘોષદેવ, શાકટાયન આદિ વૈયાકરણોના ઉલ્લેખ
છે આજ વર્ષમાં આ જ્ઞાનવિમલના શિષ્ય વૃદ્ધનભ ઉપાધ્યાયે જિને
શ્વરસુરિ (યા જિનદેવ ?) કૃત શિયોછ નામકોશ પર ટીકા કરી
અને વર્ષા સ ૧૬૬૧ મા જોધપુરમાં સુરસિંહના રાજ્યમાં હેમાચા-
ર્યકૃત લિંગાનુશાસનપરની દુર્ગપ્રબોધ નામની વૃત્તિ (કા છાણી,
વેબર ન ૧૬૯૨) અને સ ૧૬૬૭ મા અભિધાનનામમાંના
પર સારોદ્યા નામની વૃત્તિ રચી વિશેષ ધ્યાન ખેંચે તેવી વાત એ
છે કે પોતે ખરતરગચ્છના હોવા છતાં અને તપાગચ્છ અને તે ગચ્છ
વચ્ચેના કંઈકા આવતા હોવા છતાં તપાગચ્છના વિજયદેવસુરિના
ચરિત્રપે ૧૯ સર્ગમાં સ ૧૬૯૯ મા પૂર કરેલું વિજયદેવ માહાત્મ્ય
દુકી ટીકા સહિત રચ્યુ (શુદ્ધ ૩ ન ૧૫૬ પ્રં જૈન સા. સ
સમિતિ) તેમનું હુંક કાવ્યનામે અપરનાથ સ્તુતિ સંગ્રહિત ખં જિન
માણિક્યસુરિ ગણ્યે રચેલી ઉપનબ્ધ છે (શુદ્ધ ૪, નં. ૨૨૬)

રચી તેમા અકમળઆદલાદના શોભ ઓગર્થ ચાતુર્થ આદિગુણોનું મંત્રેપ-
મા પાતુ મામિદનાથી વર્ણન કર્યું છે શ્રી જિનવિજય સપાદિત મુદ્રિત
તેમણે કવિમત્પદિદાર સ્વોપન વૃત્તિ સદિત દીગવિજયસૂત્રિ ગાન્યે ગચ્ચો
(કા વડા) તેમણે મં. ૧૬૫૦ મા જાણીપ પ્રગુપ્તિ પર પ્રમેયગત્ત મ જૂપા
નામની વૃત્તિ (વેમર ન ૧૮૪૭) અને મ ૧૬૫૧ મા અગ્નિતશાતિનું
સ્તવ (પી ૧,૭૩) ગચ્ચુ મં ૧૬૫૦ મા ત વિજયમેનસુત્રિ-અવરાજ-
આનદકુશલ શિ ગજકુશલે ખીમ યા ખેમગજ નામના મત્રી
મંત્રથી ખીમસૌભાઆબુદ્ધ નામનો અંતિદામિક પ્રથ ગચ્ચો (વિવેક
ઉદે) તેજ વર્ષમા સ્કિતકાત્રિવિદા પર વિવગ્ન જ્ઞમાનિપુર (જાતોગ)
મા 'ગજની યવનાધીસ' ના ગાન્યમા ગચ્ચાયુ (પી ૫, ૧૬૬) મ
૧૬૫૧ મા વિજયમેનસુત્રિ-ધર્મમિદ-જયવિમન શિ પ્રીતિ- વિમને
૪૭૬ શ્લોકમા ચ પકથેરી કથા ગચ્ચી (કા ૭ાળી)

૮૬૬ મ ૧૬૫૨ મા દીગવિજયસૂત્રિનો ઉનામા ગર્ગવાસ
થયો સ ૧૬૫૨મા અકમળ રાગ્યે ત વિજયદાનસૂત્રિ-રાજવિજય-
સૂત્રિ શિ દેવવિજયે મરુચલિના શ્રીમાનપુર નગમ્મા દેમાચાર્યના ત્રિપ-
દિશનાકા પુરુષ ચગ્નિનો આધાર નઈ મ ગદ્યમા રાગચગ્નિ (પદ્મચ-
ગ્નિ) એટલે જૈનગમાયણ ગચ્ચુ કે જે પદ્યસાગરે ગોધ્યુ (કો ૩,
ન ૧૬૬, ભા ૩,૨૨૬, અને મ ૧૬૬૦ મા સ ગદ્યમાજ પાડવ-
ચરિત્ર ગચ્ચુ સ ૧૬૫૨ મા ત વિજયમેનસૂરિ શિષ્ય વિનયકુશલે
મડવપ્રકરણ સ્વોપન વૃત્તિ સદિત ગચ્ચુ ને તે મુનનાનમા લાભ
વિજય ગણિએ ગોધ્યુ (આ ૩ પાલીનાથા) અને સ ૧૬૭૫ મા
તે વિનયકુશલે વિજયવેનસૂત્રિની આગાથી વિચારસપ્તનિકા વૃત્તિ
ગચ્ચી (ખેડા ભ) મ ૧૬૫૩ મા ખ જિનચદ્રસૂરિના ઉપદેશથી
અમદાવાદના પ્રાચ્યાટ મંત્રપતિ સોમશ્યે ગાનભાગ માટે સિદ્ધાતની
પ્રત લખાનીતે પૈમી રાજપ્રશ્નીય દીકાની પ્રત ચુ ન ૧૬૨૭ મળે છે

૮૭૦ સ ૧૬૫૨ મા દીગવિજયસૂરિ નિ વિજયમેનસૂરિ શિ.
કનકકુશલે કે જોણે સ ૧૬૪૧ મા જિનસ્તુતિ ગચ્ચી હતી તેણે
કલ્યાણમદિ સ્તોત્ર પર દીકા (વેમર ૨,૬૩૮, વે ન ૧૮૦૦)
અને સ ૧૬૫૩ મા માદદીમા 'નિશાચરોચન' સ્તોત્ર પર સુનવૃત્તિ
(સાગર ભ પાટણ), સ ૧૬૫૫ મા મેડતામા સોભાગ્યપચમી

૮૭૩ સં ૧૬૫૭ મા ત કુશલવર્ધન શિં નગર્પિ ગણિએ
સ્થાનાગ દીપિકા (ગોં ઉદેપુર), તથા પ્રાં મા કલ્પાન્તર્વામ્ય રમ્ય
(કર્તાની સ્વહસ્તલિખિત પ્રત સાગર બ પાટણમાં છે) સ ૧૬૫૮
મા ત કલ્યાણવિજય અને મુનિવિજય શિ દેવવિજય ગણિએ જિન
સહસ્ત્રનામ વિજયાનદસૂરિના રાજ્યમા રમ્ય અને તેના પર
સ્તુતિધિકાનામની વૃત્તિ સ ૧૬૬૮ મા પોતે રચી કે જે લાભવિજય
ગણિએ શોધી હતી અને પછી કીર્તિવિજય શિં વિનયવિજયે
સ ૧૬૬૯ મા શોધી (કા જાણી)

૮૭૪ સ ૧૬૬૦ મા ઉક્ત પુણ્યસાગરના પદ્મરાજના શિં
જ્ઞાનતિલકે દિવાલીને દિને ગૌતમકુવક પર વૃત્તિ (જેસ પ્ર. ૧૯;
ગુ ન ૪૮-૩૫) અને તં વિજયદાનસૂરિ-જગ-મદ્ધ (જગમાધ)
શિં બુદ્ધિનિજયે ચિત્રસેન-પદ્માવતી કથા (વિવેક ઉદે) રચી
સ ૧૬૬૨ મા ખ જિનકુશલસૂરિની શાખામા મોદરાજ-ભાવમદિર-
નદિજય (કેજે ૬૦ વર્ષ જીવ્યા), સાધુવર્ધન-મહિમમેશ-નેજ સાર-
હર્ષવ્યવ્રના શિષ્ય હસપ્રમોદે સારગસાર વૃત્તિ [જે ૫૩], તં
આનદવિમનસૂરિ-વિજયનિમન ગણિ-શિષ્ય આનદવિજયે હર્ષકુવે
રચેલા ત્રિભગીસૂત્ર પર ટીકા કરી (ન ૧૧૬૫ સન ૧૮૮૭-૯૧
બા ઈ) તથા તં આનદવિજય શિ મેશ્વિજયે ત્રિજયસેનસૂરિ
રાજ્યે વીરજિનરત્નતિ સ્વોપચ અવચૂરિ સહિત (કેશરવિજય બ
વદવાણ) રચી

૮૭૫ સ ૧૬૬૧ મા ત હીરવિજયસૂરિ શિં શુભદિજયે
હૈમીનામમાલા ખીજક (વિવેક ઉદે), સ ૧૬૬૩ મા તર્કભાષા
વાર્તિક કે જે પદસાગરે શોધ્યું (કા વડો) અને સં ૧૬૬૫ મા
રાજનગરમા વિજયદેવસૂરિની આગાથી કાવ્યકલ્પવૃત્તિમકરંદ (જે.
૫૭, પી ૬, ૨૬, ખેડા બ) કે જે કલ્યાણવિજય ઉ શિષ્ય ધર્મ-
વિજયે તથા મેશ્વિજય શિં લાવણ્યવિજયે સરોધેલ, સ ૧૬૬૭
મા સ્વાદવાદ ભાષા (કા વડો પ્રં દે સા ન ૩) અં તે

પ્રકરણ ૬ છું.

મન્દુત-પ્રાકૃત માહિત્ય. (અનુસંધાન)

પ્રીણાતિ યા પ્રાક્તદ્વજધરોરી, વિભાવગી કામમદન્યાવ ।

તમસ્તિતરસ્કારચરી મુરી તાં, મષ્ઠેર્નતે ગર્જરયામિ વાચમ્ ॥

કવિત્વગિષ્ઠ કવિતુ કવીજા વેષા મનીષા કવ્યપદિરેત ।

સત પ્રમના મયિ સતુ શુદ્ધાશયા પ્રવાહા દ્ય જાદ્વીયા ॥

—જેમ શત્રીના પતિ ચદ્રની સપૂર્ણ મટલી (પૂર્ણગિજ) તમસ્ને
વિનાશ કરી પ્રાણ એટલે વિદગ્ધ જ્ઞાનોની દૃષ્ટિને આનંદ આપે છે તેમ
તમમ એટલે અજ્ઞાનનો ક્ષય કરનારી વાગ્દેવી પ્રાણ એટલે વિદ્વાનોની દૃષ્ટિને
આનંદ આપે છે (એટલે) તે સરસ્વતી દેવીને બક્ષિતવશ થઈ દુ પ્રથુમ
થુ જે સંતોની ઈચ્છા જ્ઞાનને કરોગીથી કસવામાં આવે તેમ કવિજ્ઞાના
કવિત્વરૂપ (કર્તાજ્ઞાની હૃતિ રૂપ) જ્ઞાનને કસવાની ઇચ્છા દેય તેજો
શુદ્ધ ચિત્તવાળા રહી ગગાના પ્રવાહની પેઠે મારા પર (સર્વ કવિજ્ઞો-
અથાગે પર) પ્રસન્ન રહો—હીરનોભાગ્ય ૧, ૨ અને ૪

૮૭૨ સ ૧૬૫૫ મા ઉક્ત ચદ્રગીર્તિ ગિઃ હૃદયગીર્તિસૂરિએ
બૃહસ્પતિ સ્તોત્ર પર ટીકા (ચુનીજી ભા કાલી, કા વડો),
દેવસુદર ઉં ના કહેવાથી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર પર ટીકા
(ભ પ્રત મ ૧૬૩૫ બુદ્ધ ૫, ૧, ૪૨, વે ન ૧૮૦૧,
વાયં ૧૮૯૧-૯૫), સિદ્ધ પ્રકરણ પર ટીકા (ચુ ન ૪૬-૨૩)
સારસ્વત દીપિકા (ખેડા ભા), સેદ્ અનિદ્ કારિકા વિવરણ સ
૧૬૬૯ મા (રામ નવુરસમૂ) (ચુ ન ૫૯-૮) ધ્રાતુપાઠ તર-
ગિણી-ધ્રાતુપાઠ વિગણ, શારદીય નામ માના, (વેમ ન ૧૭૦૪)
શ્રુતમોધ પર વૃત્તિ, યોગ ચિતામણિ (વૈવક અથ ચુ ન ૩૭-૧,
૬૦-૧૧), વૈવકસારોદાર (વૈવક અથ) વગેરેની રચના કરી. સ
૧૬૫૭માં ત રાજસાગર શિઃ ગવિસાગરે ઉનામા જોઈને એકાદશી
માહાત્મ્ય (ચુ ૧. ૪૮-૨૨) રચ્યું

૮૦૮)-તેમણે રત્નપાવકયાનક (લ સ ૧૬૬૨ વિવેક ઉદે,) સં ૧૬૭૧મા વિવેકવિવાસ પર ટીકા^{૫૨૯} વિજયસેનસૂરિરાજ્યે (ભ કિત વિજય ભ ભાવ, લ સં. ૧૬૭૮ કા વડો નં ૫૫) રચ્યા તેમના ખીજા ગ્રંથો -આણુકૃત કાદમ્બરી પૂર્વ ભાગ પર પ્રસિદ્ધ ટીકા (મુ), સારસ્વત વ્યાકરણ વૃત્તિ, શિરોહીમા અક્ષત (અખયરાજ) રાજ્યે વમતરાજ શકુન પર ટીકા કે જે તેમના શિ સિદ્ધિચક્રે સશોધી, (મુ), સ્વર્ચ સહસ્વનામ કે જે તેમણે અકમર બાદશાહને શીખવ્યું હતું, આદિ છે

૮૭૮ ઉજા ભાનુચક્રના શિષ્ય સિદ્ધિચક્ર^{૫૨૦} પણ જળરા વિકાન હતા ૧૦૦ થી ૧૦૮ અવધાન કરતા યાવતી (કારસી) ભાપામા પણ કુશલ હતા અકબરે તેમને 'ખુશહુમ' નામનું બિરદ આપ્યું હતું (તે સખધમા જુઓ અગાઉ પાના ૮૦૮) તે બાદ શાહને અધ્યયન કરાવતા, ગુરના ગ્રંથકાર્યના સંશોધનાદિમા સહાય આપવા ઉપરાંત કાદમ્બરીના ઉત્તર ભાગની ટીકા (પ્ર નિ સા, વે

૫૧૯ આ વિવેકવિવાસ ટીકાની ત ક'યાણુવિજય શિ લાભવિજયે વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યે ત્રિદિવ્ય દ્ર વાચકની સમતિ લઈ સ ૧૬૭૮મા લખેલી હસ્તપ્રત નં વડો ભ કારમા છે

૫૨૦ તચ્છિન્ન સુટતેકભૂર્મનિમતામગ્રેસર કેસરી
શાહિસ્તાત વિગોદનૈસ્સરસિક ની સ્તિદ્ધિચક્રાભિધ ।
પૂર્વે ત્રીઘ્નિમલાદ્રિચૈત્યરચનાં દૂરીકૃતાં શાહિના
વિદ્યર્પ્યં મુદુમુદુસ્તમધિય યોડનારયસા પુન ॥
યાવન્યા શિલ માપયા પ્રગુણિતાર પ્રમાણેષાંધ તાન્
વિનાય પ્રતિભાગુનામધિય યોડપાપય શાહિરાદ્ ।
દુષ્ટસાર વિધાનવંભરુલાં પેતધમવારિણી
વસ્તુ દુસ્તમેતિ સર્વવિદિત મોત્ર યરીય દિ સ ॥

—વસ તરાજ શકુન ટીકા-મગલાગરાજ

તે પર વૃત્તિ, અને સ ૧૬૭૧મા દ્વિપચૂનપર દીકા કે જે દીર્ઘ
વિમલે ગોધી, આદિ અથો ગ્યા વિગેષમા તેમણે વિજયમેનશુગિના
રાન્યમા તે શુગિને પૂછાયેના પ્રશ્ને ના ઉત્તરેના મમદ રૂપે ૪ ભાગમા
એનપ્રશ્ન સહતિત કરેલ છે તેમા પોનાના ઉપા સર્વ અથોનો દ્વિપચૂન
દીકા સિનાયનો ઉલ્લેખ કરેલ છે, તેથી તે (મ ૧૬૫૭ ને ૧૬૭૧
ની વચમા મમદિત કર્યો છે) અને પ્રશ્નોત્તર સમદ (ગ્લનાકર) એવ
છે જેસ પ્ર ૬૩

૮૭૬ મે ૧૬૬૬મા ઉપયુક્ત દેવવિજયે (પારા ૮૬૯)
દેવેદ્રકૃત દાનાદિ ચાર નક પર વૃત્તિ નામે ધર્મગતમનૂયા ગ્યા
કે જે તેના ગિધ્ય જયવિજયે અને દ્વિપચૂનવિજયના શિષ્યો નામે મય-
વિજય અને ધર્મવિજયે સગોધી (શુદ્ ૩, ૧૦૮, શુદ્ ૪, ૧૫૫)
મ ૧૬૬૮મા ગુણવિજયે નેમિનાથ ચત્રિ, મ ૧૬૭૦મા ઉપા દેવ
વિજયે મમ્મતિશનરથાનક વૃત્તિ કે જેમા અગ્નિય જયવિજયે સદાય
કરી અને તે જયવિજયે મે ૧૬૭૧મા (ઈદુ રમા-રોદુ) ગોલનગુતિ
પર વૃત્તિ રચી કે જેમા જયવિજયે પોનાના વિત્રાગુરુ દ્વિપચૂનવિજય
અને દેવવિજય ગણાવ્યા છે (ભા ૩, ન ૨૮૪, કા ૭૫૧, દા ભ ,
ત્રિ પ્રશરિત સમદ, જેમ પ્ર ૬૭)

૮૭૭ આ મમયમા ત વિજયદાનશુરિ-સકનચદ્ર-શુચદ્ર ગિધ્ય
ભાનુચંદ્ર નામના મદાનિદાન 'મહોપાધ્યાય' થયા ૫૧૮ (શુગો પારા

૫૧૮ જામરજ્યોતિરસ્ત્રચરક્ષિતિપતેરભ્યર્ણમાતરિયવાન
સ્તિદાદે કરમોચનાદિસુટન ગોડનારયત્સાદિના ।
જીવાનામમયપ્રધાનમધિક સર્વેન દેશે સ્ફુટ
શ્રીમદ્ વાચકપુગય સ જયતાચ્છ્રી ભાનુચદ્રામિધ ॥
અસ્તિ શ્રીમદુદારવાચક સમાલ્કારદારોપમ
પ્રણ્યાતો ભુવિ દેમસૂરિસદશ શ્રીભાનુચદ્રો ગુરુ ।
શ્રીશુ જયતીર્થશુ નિવહ પ્રયાનોચયશા
ગાદિ શ્રીમદ્સ્ત્રવરાર્પિત મહોપાધ્યાય દશ્યત્વદ ॥

ઉલ્લેખ છે આ સર્વનો ઉલ્લેખ સમ્યક્ત્વસમ્પત્તિકા પર પોતે ગૂં
ખાલાવખોધ સ. ૧૬૭૬ મા રચ્યો તેમા કરેલ છે, વળી સં ૧૬૭૬મા
ધર્મસાગરના મતના ખડન રૂપે કુમતાહિવિષ જાગુલિ નામનો
મથ રચ્યો.

૮૮૧ એ ૧૬૭૦ ને ૧૬૭૪ ની વચ્ચે ખં ઉક્ત સાધુકીર્તિ
કે જેમણે યવનપતિ અકબરની સલામા તેની પાસેથી વાઈદ્યુ
ખિરદ મેળવી ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી હતી, તેમના દીક્ષિત અને શીક્ષિત
શિષ્ય સાધુસુદરે ખં જિનહસસુરિ રાજ્યે કવિઓના વચનો રૂપ-
પ્રાકૃત શબ્દોના સમમસ્કૃત શબ્દોના સમૂહ રૂપ ઉક્તિરતનાકર નામનો
અથ (પી ૩, ન ૫૭૮, પી ૪ પૃ ૧૪, વેં ન. ૧૦૩), અને
સ ૧૬૮૦ મા ધાતુપાઠ પં ધાતુરતનાકર તે પર સ્વોપન ટીકા
નામે ક્રિયાકલ્પલતા સહિતની (પા ૫, ૧૫૬-૧૬૦) રચના કરી
(જુઓ મારો અથ જૈન ગૂં કવિઓ ભાગ ૧ પૃ ૨૧૯)

૮૮૨ એ ૧૬૭૧ મા મુખમોધન (૧) ગમ્મના જિનહાસ શિં
તેજપાલે દીપાલિકાકલ્પ પર અવચૂરિ લખી (કા છાણી) સ
૧૬૭૪ મા ત વિજયદેવસુરિગણ્યે વિજયસેનસુરિ શિં સધવિજય
ગણિએ કલ્પસૂત્ર પર દીપિકા રચી ને તે કલ્યાણવિજયગણિ શિં
ધનવિજયગણિએ સ ૧૬૮૧મા શોધી ને તેનો પ્રથમાદર્શ દેવવિજય
ગણિએ લખ્યો (લી) સં ૧૬૭૫ (ખાણાસ્વપિડિ) મા ખં મતિ
ભદ્ર શિં ચારિત્રસિંહે જિનમાણિક્યસુરિરાજ્યે કાલત્રવિજય પર
અવચૂરિ રચી (જુલ ૩, ન ૩૬) અને તે વર્ષમા (સરખાંગનિ
રોસવર્ષ) ત બાનુચદ્ર-ઉદયચદ્ર શિ રૂપચદ્રે સ્વમોધ અર્થે પઠક
મોક પ્રમાણ વિચારપટ્ટનિગિકા વૃત્તિ એટલે ગજસાર કૃત દકક
પર વૃત્તિ રચી (કા વડો, પ્ર યશો પાઠરાણા મહેસાણા)
સ ૧૬૭૨ અને ૧૬૮૫ ની વચ્ચે વિજયદેવસુરિના રાજ્યમા
દેવવિજયગણિએ હીરમીમા ય નામનું મદાકાવ્ય તેની સ્વોપન ટીકા
નામે મુખવમોધાવૃત્તિ સદિન ગ્યોને પૂર્ણ કર્યું (આનો આધાર

નં ૧૨૫૫), ભક્તામરુતો ૧૫૦ વૃત્તિ (પ્ર બી મા), ધ્રાતુમ-
જરી, વાસવદત્તા ૫૦ વૃત્તિ, અનેકાર્થ નામમાના-મમદ પર વૃત્તિ
(કા છાણી), ગોબનસ્તુતિ પર દીકા મ્તો ૨૨૦૦ (વીગ્નાર્ધ પાદ ૦
પાલી), વૃદ્ધ પ્રગ્તાવોમિતિ ગ્લાક, ભાનુચંદ્ર ચગિતિ (ચવશુરતું
ચરિત્ર-વીકાનેર ભ) આદિ ગ્થેન છે

૮૭૬ ત વિજયએનચુરિ ગાળ્યે (સ ૧૬૫૦-૧૬૭૧) બુદ્ધિ-
સાગર શિ માનમાગ્થે ગનાર્થ પર વૃત્તિ ગ્થી (કા ૦ વડો, લી)
વિજયએનચુરિ શિ નવવિજય ગણિએ પુદ્ગલભગ વિવૃત્તિ પ્રકાશ
રચ્યુ (બુદ્ધ ૨, ન ૨૧૫) ઉક્ત ખ અમયચુગ્ના શિષ્ય હૃદય
નંદન ગણિએ જેસનમેગમા લીમગઢન અને કસ્યાણુમનના ગાળ્યમા
આચારદિનકર પુસ્તક ૫૦ સ ૧૬૬૬ મા પ્રશગિત ગ્થી (વિવેક
ઉદે) અને મં ૧૬૭૮ મા અણુદિવવાડ પાટણમા અધ્યાન્ન વ્યાખ્યાન
રચ્યુ (કા છાણી) તેમજે તથા મુમનિકદ્દોરે બને યધી આજ-
યદેનચુગિની અથાનાગમુનની ગથામય વૃત્તિ ૫૦—અનાગ વૃત્તિ ગાથા
વિવગણુ રચ્યુ સ ૧૭૦૫ મા (કા છાણી) હૃદયનંદને ગદ્યમા
આદિનાથ વ્યાખ્યાન ગ્થેલું તેની પ્રત મં ૧૬૮૩ ની ઉપનંધ
છે (ભા ૪, નં ૧૨૬૦) તથા ઋષિમકલસન પર વૃત્તિ ગ્થી
હતી (ભા ૪)

૮૮૦ પ્રસિદ્ધ શાનિચંદ્ર (કૃપારસકોચના કર્તા)ના ગિધ્ય
રત્નચંદ્રે સં ૧૬૭૧ મા પ્રણમ્ન ચગિત મહાકાવ્ય રચ્યુ (પી ૫,
૧૬૩) અને મં ૧૬૭૬ પહેના અનેક પર વૃત્તિઓ ગ્થી જેની કે —
ભક્તમગ-કસ્યાણુમદિર-શ્રીમતધર્મરતવ દેવા પ્રભોરતન નકપભરીતવ
એ રતોત્રો ૫૦, તેમજ રવશુરગચિત કૃપારસકોચ ૫૦, મ
૧૬૭૪ મા સુગતમા મુનિમુદર કૃત અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ પર કલ્પતતા
નામની દીકા (કી ૨, ન ૮૬૧ ભા ૬ ન ૧૮૭૩, કેશર ૦
વદન, પ્ર મ ૦ ભા ૦), નૈપધકાવ્ય ૫૦ દીકા અને રઘુવશ મહાકાવ્ય પર
દીકા (રી ૧૮૮૭-૮૧ ન ૪૪) કે જેમા પોતાની નૈપધકાવ્યદીકાનો

૮૮૪ સં ૧૬૮૧મા ખં રત્નસાર-હેમનદન અને રત્નહર્ષ શિં
સહજકીર્તિ ગણિએ સારસ્વત વ્યાકરણ પર દીકા રચી અને તેમા ખ
સહજીકીર્તિ ગણિએ સહાય આપી (પી ૧, નં ૩૫૪, ગુ, રી ૧૮૮૭-૬૧
નં ૫૫૬), તથા ઉક્ત સાધુકીર્તિના શિ સાધુસુંદરે સં ૧૬૮૩ મા
જેસલમેર દુર્ગરથ પાર્શ્વનાયની સ્તુતિ (વિવેક ઉદે,) રચી વળી સહજ
કીર્તિએ સમદ્રીપિ-શબ્દાર્થ વ્યાકરણ-ઋણુપ્રાણ વ્યાકરણ પ્રક્રિયા
રચેલ છે (વિવેક ઉદે, કા વડો), વળી ખં જિનરાજસૂરિ રાજ્યે ને
જિનસાગર મરિના યૌવરાજ્યે સં ૧૬૮૫મા કલ્પમંજરી રચી તેમા ખ.
કનકતિલક-નક્ષત્રવિનય શિ રત્નસારગણિએ ઘણી સહાય આપી આ
સહજકીર્તિના ગુરુબાપ ઓસાર આમા સહકર્તા હતા, કે જેમણે
ગૂજગતીમા કૃતિઓ કરી છે (ભા ૨, નં ૪૨૧, પી ૨, નં ૨૮૮),
સં ૧૬૮૬મા મહાનીરસ્તુતિ વૃત્તિ, તથા ખીજી કૃતિઓ -અનેકશાસ્ત્ર
સારસમુચ્ચ, એકાદિશતપર્યંત શબ્દસાધનિકા, છ કાડમા નામકોશ
(જે ૬૮) ઇત્યાદિ છે (જેસ પ્ર. ૬૪)

૮૮૫ સં ૧૬૮૧મા ઉક્ત સાધુસુંદર શિ ઉદ્યકીર્તિએ વિમ
લકીર્તિકૃત પદ યવગ્થા પર દીકા રચી (પી ૫, નં. ૧૨૨) સં ૧૬૮૪
ત ધર્મસાગર શિ શ્રુતસાગરે ચતુર્દશી પાક્ષિક વિચાર રચ્યો (કા
વડો) પદ્મસાગર શિં રાજસુંદરે વટપદ્ર (વડોદરા)ના દાદા પાર્શ્વપર
૪૫ શ્લોકમા એવા રતવનની રચના કરી કે જેના દરેક શ્લોકનું ચોથું
ચરણ ભક્તામરસ્તોત્રના દરેક શ્લોકનું પ્રથમચરણ તરીકે આવે
(વે નં ૧૮૦૬)

૮૮૬ સં ૧૬૮૬મા આ મણિકચક્ર-વિનયચક્ર-રવિચક્ર શિ
દેવસાગર ગણિએ કલ્યાણસાગરસૂરિ રાજ્યે હૈમીનામમાયા-અભિધાન
ચિતામણીની વ્યાખ્યારૂપે દાદ્યાર દેશમા નવાનગરમાં લખાના રાજ્યે
વ્યુત્પત્તિરત્નાકર નામની કૃતિ રચી (પી ૧, ૧૩૦, વેબર નં. ૧૭૦૦,
જે ૬૧ કા વડો) સં ૧૬૮૮મા ગુણવિજયે હેમવિજયકૃત વિજ
પ્રશન્તિનો અપૂર્ણ ભાગ પૂરો કર્યો અને તે સર્વપર પોતાની શક્તિ

લઈ નાપભદ્રાસ દવિએ ગૂજગતીમા મં. ૧૬૮૫ મા હીગવિજયમુગિ રાસ રચ્યો છે) દેવવિમલે આ ગ્યનાનો આરંભ તો હીગવિજયમુગિના સમયમા જ કર્યો હતો (એમ ધર્મસાગર પદાવિમાથી નિર્ણીત થાય છે). આ દેવવિમલગણિ શ્રીપતિ-જગાનપિ કે જેમણે છ વિકૃતિ (વિગય) નો સાગ કર્યો હતો અને લોકાગચ્છથી વ્યાપ્ત થયેલ સૌરાષ્ટ્ર દેશને પ્રતિભોધ્યો હતો-તેમના શિષ્ય મીદવિમન કે જેમણે માહનિક ચદ્રબાણ નામના કાપરથને પોતાનો ભત્રા ગિધ્ય કર્યો હતો અને અજૈન સ્થાનસિદ્ધને જેન બનાવ્યો હતો અને જેમણે જિનવૃષભસમ વસણુ પ્રકર અને ભવિક પ્રકર રચ્યા હતા તેમના શિષ્ય હતા આ આ આખુ કાવ્ય ઉપાધ્યાય કેમ્બાણવિજયના ગિધ્ય ધનવિજય વાચકે સશોધુ હતુ ૫૨૧

૮૮૭ આ ઉદયરાજગણિ શિષ્ય દર્પરત્નના શિં મુમતિદર્પ ગણિએ સ ૧૬૭૭ મા શ્રીપતિકૃત જાનકકર્મપદ્ધતિ નામના જ્યોતિષ ત્રય પગ ટીકા, તે લગભગ બ્રહ્મ પર્વમાના, સ ૧૬૭૭ મા દક્ષિણમા વિજયદાસના રાજ્યમા હરિભદ્ર (કવચિત હરિભદ્ર) કૃત તાજિકસાર પર ટીકા (વે ન ૩૦૭, ઈ આ ન. ૩૦૫૮-૫૯), અને ચાલુખ્યવચના હેમાદ્રિના રાજ્યમા સ ૧૬૭૮ મા ભારકર કૃત કેર્ણુકુતુહલ નામના જ્યોતિષ ત્રય પગ ગણિકકુમુદ કૌમુદી નામની ટીકા રચી સ. ૧૬૭૭ મા ત વિજયદાનસૂરિ-વિમલદર્પ શિં જયવિજયે સ્વશિષ્ય વૃદ્ધિવિજયની પ્રાર્થનાથી વિજયાણુદસૂરિ રાજ્યે કેલ્પસૂત્ર પર કેલ્પદીપિકા નામની ટીકા રચી કે જે ભાવવિજયગણિએ શોધી (વે ન. ૧૪૪૨, કા વડો બુદ ૧) સ ૧૬૭૮ મા પાર્શ્વચંદ્ર-સમરચંદ્ર-રાજચંદ્રસૂરિએ દશવૈકાતિકસૂત્ર પર વાર્તિક રચ્યુ (મુનિ જયવિજય સગ્રહ)

૫૨૧ આ મળ્યેનો ઉદયેષ આચાર્યશ્રી આનંદચંદ્રે પોતાના લેખ નામે 'જનસતત્ત્વ સરૂત સાહિત્ય' મા કર્યો છે જુઓ રાજદોષની ત્રીજી ગૂજગતી સાહિત્ય પરિષદનો અહેવાલ

૧૮૮૪-૮૭ ન ૩૭૫) સ ૧૬૯૪મા ત કીર્તિવિજયવાચક શિ
જિનવિજયે વાક્યપ્રકાશ સાવચૂરિ વાર્તામા રચી (બુહ્ ૪, ન. ૨૮૦)
સ ૧૬૯૬મા ત હીરવિજયસૂરિ-કીર્તિવિજય શિ વિનયવિજયે
ઉપયુક્ત શ્રીવિજયની અભ્યર્થનાથી કલ્પસૂત્ર પર સુખોદિકા નામની
ટીકા રચી કે જે ઉક્ત ભાવવિજયે ગોધી (વે ન ૧૪૪૩-૪૪ પ્ર
જૈન આ સભા અને આં સમિતિ)

૮૯૦ સ ૧૬૯૭મા ત વિજયસિંહસૂરિ-ઉદયગચિ શિ હિત
રચિએ પંડાવચ્ચક સૂત્ર પર વ્યાખ્યા (વિવેક ઉદે), આ સમય લગભગ
ઉક્ત રત્નચંદ્રના શિષ્ય મણિકચંદ્રે કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર પર દીપિકા
(કા વડો), અને તેના શિષ્ય દાનચંદ્રે ત વિજયસિંહસૂરિ રાજ્યે સ. ૧૭૦૦
મા જ્ઞાનપત્રની કથા (વરદત્ત ગુણમંજરી કથા) રચી સ ૧૬૯૯મા
કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય ધનવિજયે રાજનમરના ઉભા (ઉસમા)
પુરમા ધર્મોપદેશ લેશ નામનું આભાણુશતક ૧૦૮ શ્લોકમા રચ્યુ.
(પ્રાં આં સમિતિ ન ૪૯) ૧૭૦૦ના વર્ષમા આ ઉદયસાગર
શિ પદ્મસાગર જીનાભિગમ સૂત્ર પર ટીકા રચી (મુનિ કર્પૂવિજય
જ પાલીનાણુ) આ શતકના અતમા ખં જિનરાજસૂરિના શિષ્ય
નયકુન્જર ઉપાધ્યાયે જાવડ અને તેના પુત્ર હીરના કહેવાથી
પ્રવચનસાર રચ્યો (કા જાણી)

ભાવવિનય તથા દાસિદામનાં કાવ્યોના દીકાકોરો, ૬૦૨

નામે વિનયદીપિકા ગ્રંથી એ અગાઉ પાગ ૮૫૯ માં દહેવાઈ ગયું છે, તે
વૃત્તિ ચારિત્ર-વિનયગણિએ રોધી વળી તેમણે કૃષ્ણકૃષ્ણના ગીદા ગ્રંથી
(ભક્તિવિનય ભ ભાવ)

૮૮૭ ત વિનયદાનમૂરિ-વિમલદર્પ ઉ૦-મુનિવિમલના શિ૦
ભાવવિનયે મં ૧૬૮૯ (નિધિવન્તુ ગ્લસવમુદ્રા)મા એદિગીપુરમા ઉત્ત-
ગમ્યયનમૂર પર વૃત્તિ ગ્રંથી કે જેમા તેમના ગુરુમાઈ વિનયદર્પગ-
ણિએ મદાય આપી છે (વે ન ૧૪૧૪-૧૫ પ્ર. જન આ સગા)
તેમા ઘયાઓ પદમધ્ય કંગી પોને મૂળી છે. તેમણે મ ૧૬૭૯મા
પદનિશાનગ્રંથ વિચાર તે સમયની રિયતિ દાખવેના ગ્રંથો દતો
(નિવેક ઉદે, કા વડો) તેઓ વિદ્વાન સગોધક દના અને તે તરીકે
મ ૧૬૭૭ની જ્યવિનયકૃત કૃષ્ણમૂળીપિકા અને વિનયવિનયકૃત
સ ૧૬૯૬ની કૃષ્ણમૂળ મુખોધિકા અને સ ૧૭૦૮નો લોકપ્રકાશ
સગોધ્યા હતા તેમણે મ ૧૭૦૮મા વિદ્યાપુર-વીજાપુરમા ચ પક-
માદા કયા ગ્રંથી (પ્ર આ સમા, ભા ૬, ન ૧૩૦૪)

૮૮૮ સ. ૧૬૯૨મા (માગ્વાડના) પદ્માવતીપત્તનમા ગોડોડ ગજ-
સિંહ ગળયે આ કૃષ્ણાણસાગરમૂરિ-ભોજદેવ શિ પ. ધનરાજે મદા-
દેવે રાકે ૧૨૮૮મા ગ્યેલી મદાદેની-સાગળી નામની ન્યોતિપત્તી કૃતિ
પર મદાદેની દીપિકા નામની દીકા ગ્રંથી

૮૮૯ સ ૧૬૯૪મા ખ શિવનિધાન ગણિ શિ મહિમસિંહ
ગણિએ સ્વશિષ્ય દર્પવિનયાદિ માટે એઘદૂત પર દીકા ગ્રંથી (ભા
૪ ન ૨૮૦, પ્રત ભા ઈ ન ૨૮૦) ત રામવિનય ગણિ શિ
શ્રીવિનયપર ગણિએ રઘુવંશ પર દીકા (ગુ ન ૧૫-૩), કુમાર-
સભવપર દીકા (પ્રાય આ સમયમા) ગ્રંથી (પ્રત સ ૧૭૧૩ રી

પરર શ્રીવિનયગણિ માટે સ ૧૬૭૨મા દેવવિનય શિ જ્યવિનયે
ઋષિમહા મૂત્રની પ્રત લખી હતી, અને તેણે વિનયવિનયને સ ૧૬૯૬મા
૬૮૫ મુખોધિકા તથા અલ્પચંના કરી હતી તે શ્રીવિનયનો સમય તે બને
વર્ષની વચ્ચેમા અચૂક સમજવાનો છે.

સૌભવિમલમુરિએ સ ૧૬૨૫મા કલ્પસૂત્ર પર અને તે ઉપગત દશવૈગલિકસૂત્ર પર, પાર્શ્વચંદ્ર શિષ્ય સમરચંદ્રે સસ્તાર પ્રકીર્ણક-પચન્ના પર (પ્રત લઁ સ ૧૬૪૯ ન ૮૮૪ સન ૧૮૯૨-૯૫ ભા ૬), ૫ કુશનવધન શિં નગર્ષિ ગણિએ સ. ૧૬૫૩મા સ્વત્રિણી પર, ત કનકકુશલે સ ૧૬૫૫ મા વરદત્તગુણ મંજરી કથા, સૌભાગ્યપત્રમી કથા અને જ્ઞાનપત્રમી કથા પર (હીં પાટણ), પાર્શ્વચંદ્રની ૫૦ પરામા ત્રણ શિં એધરાજે સ ૧૬૫૯ આસપામ સમવાયાગ, રાયપમેલી, ઐપપાતિક, ઉત્તરાધ્યયન એ સૂત્રો પર અને ૧૬૬૧ મા નનતરવ પ્રકરણ પર (વીરમગામ લાયએરી) અને ૧૬૭૦ આસપાસ ક્ષેનસમાસપર, ૬૦ શ્રીપાળઋષિએ સ. ૧૬૬૪ મા ક્ષેલા દશવૈગલિક સૂત્ર પર (હીં), ૪૦ ત૦ વિદ્યારત્નગણિ શિં કનકનુદરગણિએ ૫૫ સં. ૧૬૬૬મા તેજ મૂત્ર નામે દશવૈગલિક પર, ધમસાગર ઉપાયાય શિષ્ય શ્રુનસાગરે ૧૬૭૦ મા ઋષિ-મહન પર, પ્રમિદ્ધ શાનિચંદ્ર ગણિના શિષ્ય રત્નચંદ્રગણિએ સ. ૧૬૭૬ ના પોશ ગુદ ૧૩ ને દિને સુરતમા રચેલો સ્મરકલ્પ રત્ન-પ્રકાશ નામનો સ્મરકલ્પ સમતિ પર (કા વડો), ખ૦ હર્ષતિલક ગણિશિષ્ય રાજદમોપાધ્યાયે ખ૦ જિનરાજસરિ રાજયે (સ ૧૬૭૪ ને ૧૬૮૯ રચે) દશવૈગલિક સૂત્ર પર (હા બ), સ ૧૬૭૮મા શ્રીસારે ગુણચંદ્ર ન કમારોદ પર (પાટણ બ), ખ૦ હર્ષનવમ નામકે રાજનગરમા સ ૧૬૯૨ મા ઉપાસકદશા સૂત્ર પર (હા બ), ૩ યાજ્ઞનિજ્ય ઉપાધ્યાય શિષ્ય ધનવિજયે સ ૧૭૦૦ મા સ્મરનિક ૧ મના કમચય પર એમ યાનાવમોધો રચ્યા છે

૮૯૨ મ ૧ ૬૫ મા લોકારાદના પપમા ગિરાજ ઋષિને અમ ૧ મા તે ૧૮૦૧.૫૩૩ ૫૬ અપાયુ અને ધર્મસિદ્ધે નૂની રાખ ૬ ૧ ૨ ૦ ન ખ હિયાપગી સમુનામ-મંપાડો એ નામથી એ ૧૫૫૦ ન ૧ માન ૦૧૨એ ૦૭ સુના ગૂઢરાત્રી મઘમા દશ-
 ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા ૧૦૦૦ મા

પ્રકરણ ૭ મું.

મધ્યકાલીન (૧૬મા ગાતક)નું ગૂજર સાહિત્ય.

વસ્તુ છંદ ગોળી રાગ—ભરૂચાણેન નીયતે
 દેવ નિર્મિત દેવ નિર્મિત, નરને અતિ ઉત્તુ ૧,
 ધર્મધ્વજ નન મનદરણ, કનકદંડવત સદગ્ધસ જ્યેષ્ઠ,
 રણજીત કિ કિલીનિકર, લયપતાકયુત નયનમૂરણ,
 નિમ નિન આગલ સુર વદે, તિમ નિજ ધન અનુસાર
 નવમી પૂળ પવનતાળી, કદે પ્રસુ ૧ ૭ અમદ તાર

—મધ્યકાલીન સત્તરમેરી પૂળ.

ઈં નિનવદનકમલિની દેવી, ઈં અરસતિ સુરનરપતિ સેવી,
 ઈં કવિજનભાતા સુઅદેવી, દિઈ મુચ નિર્મલ પ્રતિભા દેવી

વસ્તુ

—મધ્યકાલીન દ્રવિડ આધુન દના

દેવિ અરસતિ દેવિ અરસતિ સુમતિરાતાર,
 કાસમીર મુખમડાળી મદ્યપુત્રિ કરિ વીણ સોદધ,
 મોદન તરવર મજરી મુખ મયક ત્રિભોવન મોદધ,
 પયપકા પ્રણમી કરી આલી મન આણુદ
 સરસ ચરિત્ર ગૂગાર રસ પમણિસુ પરમાણુદ

—કુશલલાભદ્રત માધવાનલ કથા

નિર્મલ જલ ગંગાવણુદ, રાગદસિ નિણિ પિણુ રે
 તે લલલ જલિ કિમ પીયઈ, મલ સેવાલ અગુણરે
 ધર્મપ્રસાદઈ દિનિ દિનઈ

—ગુણવિનયદ્રવિત કર્મચ દ્રવિજન ધ

૮૯૧ ગૂજરાતી ગદ્યસાહિત્ય—આ સત્તરમા શતકમા
 સર્જિત પ્રાકૃત ગદ્યના અનુનાદ એટલે બાળાવબોધ-ટબા થયા છે
 જેમકે—તં કુશલજીવન ગણિએ સમતિકા નામના કર્મચય પર
 સ. ૧૬૦૧ માં (તેજ વર્ષમા લખેલી પ્રત વે. નં. ૧૫૮૫),

પદ્ધતે નો દરારો વચ્ચેને આપુ છું તે સત્ત્વી જે સવિનય કહે-
વાનું છે તે હવે પત્રી પ્રકટ થનાર જૈન ગૂર્જર કવિઓના ત્રીજા
ભાગની પ્રમાણનામા આપવાની ધારણા છે અને પ્રથમ માત્ર કવિ-
ઓના નામ તેમના કવિત્વગણના વર્ગો સહિત અભ્યાસક્રમની એક
પ્રમાણે ગણાવીએ,—

૮૯૬ સોમવિમલસૂરિ—કાવ્યકાવ્ય નં. ૧૫૬૧ થી ૧૬૩૩
વિનયસમુદ્ર ૧૫૬૬-૧૬૦૫, મુનિમુનિ તેમજ દર્શનકવિ ૧૬૦૧,
હેમગ્નસૂરિ ૧૬૦૨-૧૬૪૭, શુભવિમલ ૧૬૦૩, પુણ્યસાગર ૧૬૦૪,
વિમલચારિત્ર ૧૬૦૫, મનિનાથર ૧૬૦૫-૧૬૧૬, સિદ્ધિમુરિ ૧૬૦૬-
૧૬૨૩, હીંગકવચ ૧૬૦૭-૧૬૩૬, હેમગજ તેમજ શુભચંદ્રાચાર્ય
૧૬૦૬, દેવીદાસ દ્વિતી ૧૬૧૧, પ્રીતિવિજયચેતનજ ભાનુકમાદિત્ય
૧૬૧૨, નયમુદર ૧૬૧૨-૧૬૬૬, હર્ષચંદ્ર ૧૬૧૩, નયવતસૂરિ
૧૬૧૪-૧૬૪૩, કૃગણલાલ ૧૬૧૬-૧૬૨૫, નભસૂરિ, ભાવલ-
ક્ષિતિ તેમજ વિનયસાગર ૧૬૧૭, આધુનીતિ ૧૬૧૮-૧૬૨૪,
મહાદાસ તેમજ દેવવીર ૧૬૧૬, આલંકાર ૧૬૧૬-૧૬૨૨,
રંગવિમલ ૧૬૨૧, ભીન ભાવસાર ૧૬૨૧ પત્રીથી ભીમશંકર
૧૬૨૨-૧૬૩૬, ગ્લમસૂરિ ૧૬૨૨-૧૬૩૮, જ્ઞાનદાસ ૧૬૨૩,
ગ્લમપ્રસાદિત્ય ૧૬૨૪, મુનિનિર્ણયસૂરિ ૧૬૨૫-૧૬૩૭, હર્ષ
૧૬૨૫-૧૬૪૧, ભવન ૧૬૨૬, કુમાર ૧૬૨૬, મહેશ્વરસૂરિ સિધ્ધ
૧૬૨૭, પુણ્યગ્લમસૂરિ ૧૬૨૭-૧૬૪૦, હર્ષસાગર, વિવેકચંદ્ર,
દેવેન્દ્ર, મનમહાલિખ ૧૬૩૮, કનકગોમ ૧૬૩૮-૧૬૪૮, સારંગ
૧૬૩૯-૧૬૫૧, કમલદર્શ ૧૬૪૦, પદ્મસૂરિ ૧૬૪૦-૧૬૪૨, વર્મ-
ન્ત, વિજયવીર ૧૬૪૧, વચ્ચર ૧૬૪૨-૧૬૪૮, કલ્યાણદેવ
૧૬૪૩, સકલચંદ ૧૬૪૩ આસપાસ, વિજયગેષ્ઠ ૧૬૪૩-૧૬૬૪,
વિનયગેષ્ઠ ૧૬૪૩-૪૪, હેમશ્રી સાધવી, દરદસાગર ૧૬૪૪,
મનશંકર ૧૬૪૬, હેમલુદ ૧૬૪૬-૧૬૫૪, ગાજસાગર ૧૬૪૭,
પદ્મસૂરિ ૧૬૪૮, પ્રીતિવિજય ૧૬૪૮-૧૬૫૦, સમિધકલોત,

વાયાગ મુન-વ્યવહાર મુન તથા મુનમધાધિની દૃઢીઓ, ભગવતી-
પત્રવપ્તા-ઠાળાગ-રાયપમે-શિવાભિગમ-જળદીપ પત્રતિચ્છેદપત્રતિ-
અને સૂર્યપત્રતિના યત્રો, દ્રીપદી તથા સામાયિકની ચર્યા, આધુસમા-
ચારી, ચદનપત્રતિની ટીપ લખ્યા (જુઓ ગ વાટીનાવતી એ નોંધ)

૮૬૩ ઉપરના સિવાય કતોના નામ વગરના જુદા જુદા વર્ષમા
લખાયેલા અનેક ખાળાવળોધો ઉપલબ્ધ થાય છે

૮૬૪ રવન ત્ર ગદ્ય વિવરણ કે અખડ ચર્યારૂપે પણ રચાયેલી
કૃતિઓ જોવામા આવે છે મતિમાગે લઘુજ્જતક નામના ન્યોતિપ
અથનું વિવરણ ગૂજરાતી ગદ્યમા વચ્ચનિકા રૂે મ ૧૬૦૫ આસ-
પાસ કરેલું છે (મુનિ જનવિજય મંત્રદ) કુનાનમાણિક્યના શિષ્ય
સદજનુશતે સિદ્ધાન શ્રુત દૃઢિકા નામનો અથ ગદ્યમા કરેલો છે તેમા
હૃદયક મતનું ખડન પ્રમાણો આપી કરેલું છે (ખેડા અને લો લકાર
જશ મંત્રદ) ધર્મસાગર ઉઠ ના શિષ્ય લલિતમાગે ખરતરગચ્છ
વાળા માથે ચર્યા કરવા માટેના પ્રત્યેનો નિમધ લખ્યો છે (પુરા-
તત્ત્વ પુ ૩ અંક ૪ લેખ નામે 'જૂની ગૂજરાતીમા એક ઐતિહાસિક
ચર્યા' પ્રસિદ્ધ જાનુચ્છ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય સિદ્ધિચંદ્રે ગૂજરાતી
ગદ્યમા સક્ષિપ્ત કાદબરી કથાનક રચ્યું છે- 'નવનવ રસ સમુક્ત
કાદબરીની કથા ધારી કદજુ હોઈ તે માટે મદજુદિને પ્રોજનાને
અર્થ સક્ષેપે લોકલાપમા આ પ્રબધ કર્યો છે' (વ મ ૧૭૪૭ ની
પ્રત પૃથ્વી પ્રકાશિત પુરાતત્ત્વ પુઠ ૫ અંક ૪) આ પ્રબધની 'લાપા
સરવ અને જુદ છે વાક્યન્યના વ્યવચિત અને પ્રનાદબદ્ધ છે તેથી
આને અકબરના સમયની ગૂજરાતી લાપાના એક સુદર નમુના
તરીકે ગણી શકાય' (શ્રી જિનવિજય)

૧૮૮ ગૂજરાતી કાવ્યસાહિત્ય—આ શતકમા જોવાના
હાથથી રચાયેલા ગૂજરાતી કાવ્યો એટલા પુષ્કળ છે કે તે સર્વનો
નામનિર્દેશ પણ ચલસ કોચને લીધે અત્રે કરી શકાય તેમ નથી,
તે માટે મારે 'જૈન ગ્રંથર કવિઓ-પ્રથમ ભાગ' પૃ. ૧૮૧ થી

ભાવવિજય ૧૬૯૧-૧૭૩૫, વિવેકચંદ્ર, મતિકીર્તિ, કનકમુદ્ર, કેશવ ૧૬૯૭, દેવગત ૧૬૯૮, ત્રિકમ ૧૬૯૮-૧૭૦૬, અને તેજ્યદ ૧૭૦૦ આ પેળી નયનુદ્ધ માટે, કુશલલાલ, જયવિજય અને મમયનુદ્ધ માટે, તથા મુદ્ધભાસ માટે વિસ્તારથી લખેના મારા નિબંધો આનંદકાવ્યમહોદયિ મૌકિક ૧, ૭ અને ૮ માં અનુક્રમે જુઓ.

૮૯૭ ભક્તિમાર્ગનો ઉદય આ જનકમાં વિશેષ થયો. વર્તમાન મંદિરાયનો પ્રવેશ ગૂજગતમાં થઈ ચૂકો હતો. ભક્તિની અસરથી એક વિશિષ્ટ સાહિત્ય આ જનકમાં જૈનોમાં ઉદ્ભવ્યું. તે 'પૂજા'-સાહિત્ય છે. ખંડ સાધુનીર્મિત એ મ ૧૬૧૮ માં અને તે અરસામાં ત સકનચંદે સત્તરબેદી પૂજા રચી મહિમા પ્રાપ્તી પૂજા કરવાના ૧૭ પ્રકાર--હનણ, ચંદનવિવેપન, ચમુચુમન, ગદ્ય-નાસ (સુવામ), પુષ્પ, પુષ્પમાન, કુમુદ અગરચના (કુમુદઅગી), ચૂર્ય, ધ્વજ, આભૂષણ, કુસુમગૃહ, કુસુમગેર, અષ્ટમ ગનિક, વૃષ્ટીપક, ગીત, નૃત્ય, અને વાદ્ય-એમ દરેકની રાગ કરવાના ગતિ-ગીતો, ભક્તિપ્રેરક ઉમિગીતો. પાયા આની પહેલાં પદ્યમાં શતકમાં પ્રતિમાને સ્નાન કરી થતી રાગ-સ્નાનપૂજા નાવકર્કશ દેવલે રચી છે કે જેમાં વનજમડારી કૃત પાર્શ્વનાથ કળશ અને સ્નાનકર સ્પરિકૃત આદિનાથ જન્મભિરાક રળા ન મરી કૃતિઓ મિશ્રિત થઈ છે, અને ૧૩ માં શતકમાં જૂની-અપવશ જાણાના જયમગનસ્પરિકૃત મહાવીર જન્મભિરાક વચ્ચે ૬ આમ જન્મભિરાક, સ્નાનપૂજા, અને પછી સત્તરમ ૧ પૂજા ઉત્તરોત્તર બપોસાહિત્યમાં આપ્યા પછી ૧૮ માં શતકમાં યજ્ઞાવલ્ક્યકૃત નવપદપૂજા ને દેવચંદ્રકૃત સ્નાનપૂજા અને ૧૯ માં શતકમાં વી વિજય ૬૮ પ્રકારી, ૯૯ પ્રકારી વગેરે જનજાતની પૂજાઓ આની છે કે જે મગધમાં દરેક પછી ને તે શતકમાં કહવામાં આવશે.

૮૯૮ સોકકવા સાહિત્ય-આ શતકમાં પૂર્વના શતકો કરતા વિશેષ થકુ ૬ મતિનાર મિદગજના રત્નમાંની પુતળી કેપૂરમજરીનો નામ મ ૧ ૧ માં, આ નામ કે ના વિવિધ રિત્તારથી સિદ્ધગજ,

૧૬૪૯, કંથ્યાણ્યદ્ર ૧૬૪૯, દયાકુશલ ૧૬૪૯-૧૬૮૫, માતાવશ
 ૧૬૫૦ લગભગ, માયરેવ ૧૬૫૨ પદેત્રા, ધર્મદાસ, નરેન્દ્રીતિ,
 ઉજ્જવનશ્રાવક, પુત્રમુખિ, વિવેકદર્પ, પરમાણુદ ૧૬૫૨, જયવિ-
 જય ૧૬૫૨-૧૬૬૧, નયવિજય, જયચંદ્ર, વરતુપાન બ્રહ્મ
 ૧૬૫૪, જ્ઞાનસાગર બીભ ૧૬૫૫-૧૬૬૪, ગુણુવિનય ૧૬૫૫-
 ૧૬૭૫, લલિતપ્રભ ૧૬૫૫, નર્મદાચાર્ય ૧૬૫૬, દ્વેષકુશલ, કુવરશ
 ૧૬૫૭, સમયચુન્દર ૧૬૫૮-૧૭૦૦, મુનિલીન ૧૬૫૮, પદ્મરાજ
 ૧૬૫૯-૧૬૬૭, પ્રેમવિજય ૧૬૫૯-૧૬૭૭, જયવિજય ૧૬૬૦,
 દ્વેષવિજય ૧૬૬૧, મેધરાજ ૧૬૬૧-૧૬૬૭, સદજીતિ ૧૬૬૧-
 ૧૬૮૪, સમયરાજ, હર્ષવંદન ૧૬૬૨, કનકચંદ્ર ૧૬૬૨-૧૬૬૭,
 વિમનચારિત્ર, શ્રવણ ૧૬૬૩, હીરોશ્રાવક ૧૬૬૪, દયાલીન
 ૧૬૬૪-૧૬૬૭, વિજયસાગર ૧૬૬૪-૧૬૬૯, દામોદર અપરનામ
 દયાસાગર ૧૬૬૫-૧૬૬૯, વિમનજીતિ ૧૬૬૫, પુણ્યજીતિ ૧૬૬૬-
 ૮૧, ચુદર ૧૬૬૬, ઋષભદાસ ૧૬૬૬-૧૬૮૭, ભુવનજીતિ ૧૬૬૭-
 ૧૭૦૬, શાંતિકુશલ ૧૬૬૭-૧૬૭૭, સઘવિજય ૧૬૬૯-૧૬૭૯,
 વિજયમેર ૧૬૬૯-૧૬૮૯, માન સ ૧૬૭૦-૭૫, ગમદાસ ૧૬૭૧,
 સિદ્ધપ્રભેદ, કૃપાસાગર ૧૬૭૨, વિદ્યાજીતિ ૧૬૭૨-૧૬૭૫, વિદ્યા-
 સાગર ૧૬૭૩, વિવેકવિજય, રત્નસાર શિષ્ય ૧૬૭૫, જયસોમ
 ૧૬૭૬, ગુણસાગરસુરિ, જયમોમ ૧૬૭૬, સુધનદર્પ ૧૬૭૭, પુણ્ય-
 સાગર ૧૬૭૭-૧૬૮૯, આણુદવદન, કર્મસિદ્ધ ૧૬૭૮, જિનરા-
 જસુરિ ૧૬૭૮-૧૬૯૨, અમરચંદ્ર ૧૬૭૮-૧૬૭૯, ગુણવિજય
 ૧૬૭૮-૧૬૮૩, લલિતજીતિ, લાનચંદ્ર ૧૬૭૯, રાજસિદ્ધ ૧૬૭૯-
 ૧૬૮૭, જિનોદયસુરિ ૧૬૮૦, નારાયણ ૧૬૮૨-૧૬૮૪, કેશરાજ
 ૧૬૮૩, શ્રીસાર ૧૬૮૪-૧૬૮૯, કંથ્યાણુ ૧૬૮૫-૧૬૯૭, રેથાન-
 સાગર ૧૬૮૫, મુમતિદાસ, વાનો શ્રાવક ૧૬૮૬, રામચંદ્ર ૧૬૮૭,
 ભુણસાગર, ચંદ્રજીતિ ૧૬૮૯, દર્શનવિજય ૧૬૮૯-૧૬૯૭, પ્રેમ-
 મુનિ ૧૬૯૧-૯૨, લલિધવિજય, કમલવિજય, કનકજીતિ, ધર્મસિદ્ધ
 ૧૬૯૨, રામદાસ ૧૬૯૩, રાજરત્ન ૧૬૯૫, દેવચંદ્ર ૧૬૯૫-૯૬

[illegible]

ਭਿੰਨਭਿੰਨਾਂ ਛਿੱਤੀਆਂ ਤਕੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

૮૮૯ પારા ૭૮૧ માં અને ઉપન્યા પારામાં અનુક્રમે સોળમાં શતક-
ના લોક-સાહિત્યની કૃતિઓ જેમ અઢારમાં મકાની તે કરતા વધુ
મખ્યામાં ૬ તે ૫૫ પછી જેમણે લોક-સાહિત્ય અ લોક-શિક્ષણનું
પરન છતાં સચોટ અગ છે તે દ્વારા ધર્મ અને નીતિનું જ્ઞાન વાર્તાના
રસ સંયે આપી શકાય છે તેવી મામાન્ય રીતે તેની અસર શિષ્ટ
ગભીર સાહિત્યથી અનભિચર એવી જનતાના હૃદય પર ન છુસાય
તેવી થાય છે. આ તેલુએ પ્રાકૃત અને સમૃત્તમાં જૈન વિદ્વાનો—
મસારીયા અસગ જન ગાળનાર જતા સસારીને ધર્મનીતિ પ્રત્યે
નાજન તેઓપર સતત વ્યાખ્યાન પ્રસાદ અલાભ્યે જનાર સાધુઓએ
અનેક કથા-ત્રથાની રચના કરી જનોના ૬૩ શવાકા પુરુષ (આગ-
જીઓર નામી મહાજનો) ચરિત કે જેમાં રામચરિત્ર (પદ્યચરિત))
અને પાંડવ ચરિત્ર અંગન થાય છે તેમના કથાનકોથી ૫૨૩ વાર્તા
પ્રેમ તેમજો પોખ્યા છે એટલુજ નહિ, પરંતુ તે પુરાણ જનોની—
લોકાત્મજેની કથા મિનાયતી સ્વત્ર થા ઇતિહાસચિત્રિત લોકકથાઓ ૫૨૪
—પ્રમ કથાઓ, રીઝ વાર્તાઓ, લોકકથાના નાયક-વત્સરાજ, ઉદયન
અને પછી પગલમી (લોકમો-પરુ ખલજન લોકમાહિત્યના ચરિત્ર સાથે
જુલોને—સ્વત્ર ન વા ૬ નીને અનેક પૂરી પાડી છે

૧૦૩૬ ઇ ત નિ સ ૬૦ માં વિમનાકચરિત્ર કૃત પ્રા પદ્યચરિત્ર
(પારા ૧૭૦) રમયદ્રુ ચરિત્ર ૬૩ પાડે છે, જિનભદ્ર દાણિ કામાશ્રમણની
પહુના વનન ન્ધ ધામ ગાંધી ૮૧ કૃષ્ણના પિતા વસુદેવના પ્રવાસરૂપી વસુ
દેવ હિ મને. ત્રયન ખ. અને ધર્મસેન ગણિ મહત્તર કૃત બાળે ખડ પહુ
પ્રા તમા છે વજ રીનાગચરિત્ર અહય ન મહાપુરિસ ચરિત્ર પ્રાકૃતમાં રચી
તેમાં ૨૬ તીકરા, ૧૨ અકવત્તિઆ ૯ વાસુદેવો (૯ પ્રતિવાસુદેવોને ગોણ
સ્થ ને મૂખને) તમા ૮ બરહેવોના ચારન બાખ્યા છે (પારા ૨૪૪), હેમા-
ના સતમા ત્રિવિધી સલાકા પુ પ ચરિત્ર રચીને ઉક્ત ૫૪ સાથે ૯
પ્રતિવાસુદેવોના જ્ઞાતા બાપી ૬૩ મહા જ્ઞોના ચરિત્ર પૂરા પાડ્યા છે
અને પછી તે બધા પછી પુછા રચનામાં સમૃત્ત અને પ્રાકૃતમાં થઈ છે
૫૨૪ વાર ચાના જાહરણ—પાદવિભાચાર્યની તરગવતી-તર-
મલોલા કના (પારા ૧૧૦), દામિગચિન્દ ચરિત્રી કેવલયમાલ (પારા ૧૮૨)

હેમચંદ્ર આદિની કથાથી અનર્ગત એવો કૃષ્ણમજરીનો રામ કનક-
 મુંદરે મ ૧૬૬૨ મા ગચ્છો મં ૧૬૧૬ મા મિદ્ધિમુગ્ધિએ મંરકૃત-
 પરથી મિદાસનજત્રીલી ગ્ગી ભ્યારે હ્રીગકલમે મ ૧૬૩૬ મા અને
 સધ (મિદ) વિગ્ધે પજુ સ ૧૬૭૮ મા મિદાસનમત્રીની વિન્ના-
 ગ્ધી ખનારી, કૃષ્ણતનામે મ ૧૬૧૬ મા માધવાનત કથા અને ૧૬૧૭
 મા માર્દોવાની ચોપાઈ, મ ૧૬૧૯ મા દેવશીનની-મ ૧૬૪૬ મા
 હેમાલુદની, અને મ ૧૬૭૭ સિદ્ધપ્રભોની વેનામપચરીમી, મ
 મ ૧૬૨૨ મા રત્નમુદ્ર કૃત અને મ ૧૬૪૯ મા વચ્છરાજે ગચ્છેલી
 પચોપાખ્યાન (પચનન) ચોપાઈ આે મ ૧૬૨૩ આસપાસ જ્ઞાન-
 દાસનો સ્ત્રીચરિત્રગસ, મ ૧૬૩૮ મા ઉક્ત રત્નનુગ્ગની ગુકમદોતરી
 (જુઓ માગે લેખ નામે 'ગુપ્તસમ્પત્તિ આે ગુપ્તમદોતરી'
 જૈનયુગ પુ ૩ ૫ ૧૫૧) અને મગનમાણિક્યનો ચિકમગમ
 અને આપરાચોરનો રામ, માનગૃત ચિકમચરિત્ર પચદકથા, મ
 ૧૬૪૧ મા હુરગ્ગની વિનોદચોત્રીની કથા (૩૪ કથા) કે જે માટે
 કવિ કહે છે કે 'તે ગુકમદોતરી, નીતિચાત્ર (પચનન), વેનાનકથાદિ
 કરતા જુદી જાનવાળી અપૂર્વ મુખતર કથા છે', મ ૧૬૪૭ મા
 હેમચંદ્રની ચાગ્ગી ઇતિદાસ-કથા જેની જોગમાદન કથા (પદમળી
 ચો), મ ૧૬૫૧ મા ઉક્ત માર્દગની જોજપ્રમથ ચો અને ૧૬૫૪
 મા ઉક્ત હેમાલુ કૃત જોજચરિત્રગસ (જોજપ્રમથ પગ્ગી) મ ૧૬૬૭
 મા કનકમુદ્રનો મગાતશાહગસ, ન ૧૬૭૫ આસપાસ ભદ્રસેનકૃત
 ચ'દનમન્યાગિરિનો રાસ, ન ૧૬૭૮ મા રાજસિંહે કરેતો વિદ્યા-
 વિનાસ રામ, મ ૧૬૮૩ મા ગુણુવિજયકૃત જયચંદ્રરાસ, સ ૧૬૮૮(?)
 મા ઉક્ત સધવિજયે રચેલ ચિકમમેન-ચનિશ્વરરાસ, સ ૧૬૯૭ મા
 કેશવમુનિકૃત સદેવત સાવનિગારાસ આદિ છે આ સર્વ કવિઓ,
 ૧૮ મા શતકમા થયેલા મુઝાબહોતરી, સિદ્ધાસનમત્રીથી એટલે ખત્રીય
 પુતળીની વાત્તાં, મઝાપચીલી આદિ અનેક વાર્તાના રચનાર ગામજ-
 ભટ્ટના પુરોગામી છે

રીઓને પણ દુલી જાય એવા ઉંડા પ્રકારનું બતાવે છે કુશલનાભની શૂગારરસની જમાનત એ માહિતીની એક સાખીતી છે ' (આનંદ-કાવ્ય મહોદધિ મો. ૭ નો ઉપોદ્ધવાત) છતાં તેમનો શૂગાર મર્યાદિત અને સબ્ય હોય કે-એટલો અમર્યાદિત નથી હોતો કે-જેમ નર્મદ જેવાને પણ શામળભટ્ટ માટે કહેવું પડ્યું કે 'શામળભટ્ટ કેટલીક વાર્તાઓ ન લખી હોત તો સાફ' તેમ-જૈન સાધુઓ માટે કોઇને કહેવું પડે કથાઓને આવેખતા જૈન મુનિઓ તે દરેકમા અમુક સદ્ ગુણનો મહિમા દર્શાવે છે શ્રી હરગોવિન્દ કાટાવાળા કહે છે કે 'વિગેનમા જૈન સાધુઓ જેમ અમુક સદ્ગુણનું પ્રતિપાદન કરે છે, તેમ આ (કુશલનાભની મારવાનજ કથાના) અથમા શીળનો મહિમા બન્યો છે, એટલે તે બાબતમા તે (જૈન કવિ) શામળભટ્ટ કરતા ચ' છે ' (સાહિત્ય સને ૧૯૧૪ અને ૧૫) જ્યવતમૂરિએ શ્રીલ-વતીના ચરિત્ર રૂપે (અભિનન) શૂગારમજરી એ નામની સ ૧૬૧૪ મા કચેરી કૃતિ છટાદાર સગસ રચના છે કવિ બિસ્મલ્યુની પચાશિકા નામની પ્રમકથા વર્ણવના સ્થાને સ ૧૬૩૬ મા તે પર ચોપાઠ કરી છે કોકશાસ્ત્ર (કામગાન્ધ) પર પણ નણદાચાર્યે સ ૧૬૫૬ મા ચોપાઠ બનતી છે

૬૦૧ રા મજુવાન મજમુદાર કહે છે કે "ગુજરાતી સાહિત્યમા પદ્યાત્મક લોકનાટ્યોનું Metrical Romances નું સાહિત્ય નિર્માણ છે એમાનું મોટા ભાગનું સાહિત્ય વિરક્ત અને અસંગ જીવન ગાળનારા જૈન સાધુઓને આભારી છે ધર્મલાભને માટે રાજ્યાત્રય મેળવનાના ગાણ હેતુથી કેટલાક જૈન યતિઓએ રાજદારી પુરૂષોના ચિત્ત વિરોધન માટે (ઉદા. મા કુશલનાભને કર્યું તેમ) આવી વાર્તાઓ રચ્યું જણાય છે વળી બાંને ઉદ્દેશ એ જણાય છે કે વાતાના રસવાગ શૂગાર અને પ્રેમની ભૂમિકા બીજી કરી, મનુષ્યને વિનાસમાધી પાછા વળના અને તેની નિ સાગતાનું, મનને આઘાત ન થાય તેવી રીતે, બન કગનના આરી લોકનાટ્યો જૈન યતિઓએ

૯૦૦ આ પ્રાદ્ય મગ્ન કથામાહિત્ય પૃથી દેવી બપામા

અનેક કવિઓએ અનુદાદરે, માન્દરે યા તે. એ- ગામી મિત્ર પ્રનિમિત્ત ૩૦ ધર્મ વાર્તાઓ લોકના શિખરોએ ઉતરી છે કે જેઓ કોઈ ગાજુમાની પ્રમનના ખાતર ગી છે ન ત નજગતીમા કથનનામની માનવનામ કથા અને કોના માગીની કથા બન 'ધાન્વ ગરુડ શ્રી હુ ગજ, જેડી નાસ કુટુબ કાર્તિક'—એટલે જેમ-લમેગના ગાજુમાને પત્રી થયેલ ગાજુ હુગાજ માટે ગ્યાધ છે, તે બને શિષ્ટગીની તોલવાર્તાઓ છે તે પેળી 'માનવના કથા નામ જમદની તેજ સમિત કથા માયે સગ્ગાવના ગામગમકી ઝાઝા માત વગગી જાગ્યા છે' (અ. ચીમનનાર દનાર), જ્યારે શ્રી કૃષ્ણનાર ઝવેરી તે કારીની તે કથાઓ મગ્ન જે જાગ્યા છે કે 'જેન તાપુઓ માધુર મપણ અને પાળના જના મસાગુ નાન સસા-

હરીમદ્વચીની મમગ વ્ય ટા (પારા ૧૬૮) એ તમે પ્રાદ્યમા, ધન નાલની તિ-લામજી સમ્પદમા (પારા ૨૭૩-૭૭), અને સ ૧૧૨૩મા પ્ર ન સુમગઈવ્ય કદા પરથી આધારન-પગથી પ્રસિદ્ધ થયેલ નિઃસેનચરિત્રે ૧૧ અવિમા વિલાસવઈ મદા અપમ સમા (પારા ૨૬૫ અને ૪૭) રી છે વો- ઈતિહાસિક પ્રબલ જેવા કે પ્રભાચ દનુ પ્રભાવકચરિત (પારા ૫૮૮) વો-ને એ-ળા હુગામી-ઈતિહાસમિશ્રિત લોખ્યાઓ મેરુગદત પ્રબલનિતામા (પારા ૬૨૭), રાજોખર-ન અનુર્વિગત પ્રમથ (પારા ૬૪૨) આદિમા સાપડે છે વિદ્ય મના ચરિત સાયે ગુચેની લોખ્યાઓના ઉદાહરણોમા સ ૧૦૦ ગાયવા ૧૨૬૪ મા એક જોન કર્તાએ પચ-હાતમ વિક્રમચરિત્ર (પ્ર હી હ, વો-દશ ઓરી ઈન્ડ્રીટયુટ), ત દેવગુદરચરિતના સિધ્ધ ક્રેમકર કૃતિએ પ્રાચીન મહારાષ્ટ્રી પ્રાદ્યમા રચારેની નિદાસન ઇતિહાસિક પરથી સ ૧૪૫૦ આગ્રપાસ સર-તમા ગરુડચુમ્ન રચેની તે નામની -યા કે જેમા 'નિદાસન જત્રીશ'ની વાર્તાઓમાની ધારીકના મૂળ છે, મ ૧૮૭૨ અર-સામા દેવમૂર્તિદત વિક્રમચરિત (પારા ૬૮૨) અને મેમકગની દમ કથા પૃથી સ ૧૪૬૦ મા રામચ દ્રચરિતે રચિત હોમધમા વિક્રમચરિત, તથા તેનનો બીજો પ્રથ નામે પચદ હાતપત્ર જા પ્રબલ (પારા ૬૮૭) વોરે છે આપેની સ ૧૨૬૦-૬૪ માળનેની ઉપરની કૃતિ પરથી શામળમટે પોતાની મ ૧૭૭૭ થી ૧૭૮૫ મા રચેની નિદાસન જત્રીશીમાની પાયમી 'પચ-હ'ની કથા લીની જાગ્યા છે

મા કૃષ્ણદામે દિવીમા કરેલ હીરવિજયસૂરિના એક શ્રીમત આવકે
 દુર્ગનશાય પઠ્યાનની, મ ૧૬૫૦મા ધર્મસિંહનો જયનતમુનિનો
 રાસ, મ ૧૬૫૩મા વનહપકૃત તીર્થમાલા રતોત્ર, અને ધર્મસાગરનો
 નિરાળ રાસ તેના એક શિષ્ય પઠાવે સ ૧૬૫૪મા જયચંદ્ર રૂત
 રસરતન રાસ (પાર્થવ્યદ્રીય રાયચંદ્રસૂરિ મખડી) રાયચંદ્રસૂરિ બારમાસ,
 તથા પાંચચંદ્ર ૧૧૮૭ દુહા, સ ૧૬૫૫મા જયવિજયકૃત કંઠમાણવિજય
 ગણિનો રાસ, ને ૧૬૬૪મા તેમનો સુમેતશિખર રાસ, મ ૧૬૫૫મા
 ગુણવિનયનો કંઠચંદ્ર વરાવલી પ્રમથ (સ્વગુરુ જયમોમના સંગૃહીત
 પ્રમથ પરલી), મ ૧૬૬૧મા હેમનિજયકૃત કંઠલવિજય રાસ, મ ૧૬૬૨
 નુ સમયન રટન ઘવાળી તીર્થસ્તોત્ર, ૧૬૮૨ નો વસ્તુપાલ તેજ-
 પાનનો નાનો રામ અને ૧૬૮૬નો શત્રુજય રાસ, સ ૧૬૬૪ આસ
 પાસ વિજયમાગગ્ન સુમેતશિખર તીર્થમાયા રતવન, મ ૧૬૭૦
 પડી સમયપ્રમોદનો જિનચંદ્રસૂરિ નિર્મણ રાસ, પ્રસિદ્ધ ઋષભદાસ
 આનંદ ધનિએ પેતાના વતન ખભાતમા ગયેલ મ ૧૬૭૦મા કુંભાર-
 પાનનો મોટો રાસ તથા નાનો રામ, મ ૧૬૮૪ના હીરવિજયસૂરિના
 આનંદોવતે રામ, તથા મ ૧૬૮૫મા હીરવિજયસૂરિ રાસ, મ ૧૬૭૨મા
 કૃપાસાગરનો નેમિસાગર ઉં નિર્મણ રાસ, સ ૧૬૮૧મા ધર્મકીર્તિ
 કૃત જિનસાગરસૂરિ રાસ, મ ૧૬૮૩મા ગુણવિજયે કરેલ જયચંદ્ર
 રાસ, અને કોચર વ્યવહારી રાસ, ૧૬૮૨મા ધર્મસિંહ કૃત શિવજી
 આચાર્ય રાસ, મ ૧૬૮૫મા દ્યારત્નનો રૂપકહેડો તીર્થ રાસ, અને
 દેવચંદ્રકૃત શત્રુજયતીર્થ પગિપારી દુર્ગનનિજયે ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયની
 નિર્મિત પ્રકેપણા અને અન્ય ગરુડો પ્રત્યેકી અસહારીનતાથી ઉદ્ધ-
 ભવેન ઝગડાઓનું પ્રાન આપનાર વિજયતિનકસૂરિ રાસ બે અધિ-
 કાનમા રચ્યો-પહેલા અધિકર મ ૧૬૭૬મા ને બીજો સ ૧૬૮૭મા
 પૂણ્ય કલાને, ત્રિ-મકૃત રૂપચંદ્રકપિનો રાસ મ ૧૬૮૬ આદિ છે.
 આ પૃથ્વીએ પણુ જળાને કે પથમા પોતાના ગુરુ ઐતિહાસિક
 જન પ્રભાવક પુરુષ, તીર્થ આદિનો યતિકચિત્ ધનિદામ લખનારા-
 Chroniclers ઘોડા રધતા અશે જનો દના

રચી છે જંનેતરોએ લોકવાર્તા રચવાના છૂટક છૂટક પ્રયામ કર્યા છે ખરા, પરંતુ એ પ્રયામોમા મોટો ફાળો જૈનોનો છે x x આમ અનેક જૈન તેમજ જૈનેતર કવિઓએ લોકમાન્ય લોકવાર્તાઓને મેકે મેકે જન્માવી છે, અને તે દ્વારા લોકદૃષ્ટિને ગ્સાળા બનાવ્યા છે લોકવાર્તાના માદિલમા ખાસ આગળ પડેનો ફાળો જૈનોનો છે "

('પચ્છડ અને બીજા કાવ્યો'ની પ્રસ્તાવના પૃ ૯૫-૯૮, ૧૦૭)

૯૦૨ Lyrics (ઉર્મિગીતો) તરીકે નેમિનાથ અને સ્થૂત-ભદ્રના ચરિત યોગ્ય મામમી પૂરી પાડે તેમ છે આ ગનકમા જય-વતસુગિએ સ્થૂતભદ્ર પ્રેમવિનામ ફાગ અને માનગ્વે સ્થૂતભદ્રફાગની કરેલી ગ્યના મુંદર અને કાવ્યત્વવાળી છે

૯૦૩ મારો ભાવાનુવાદ પદમધ શિષ્ટ ગ્રંથીમા નયમુદરે મા-શિષ્યમુંદર સુગિત સમ્કૃત કાવ્ય નામે નનાયન અથવા કુમેગપુગ-થુને ડુશગનાથી અનુસરીને રચી પૂરો પાડ્યો છે મુનિરત્નસુરિએ સમ્કૃતમા વીરકથા નામે અબડચરિત ગ્યેન તેનો ભાવાર્થ લખને વિનયસમુદે અબડચોપધ સ ૧૫૬૯ મા અને મગયમાણેકે સ. ૧૬૭૯ મા અબડકથાનક ચોપધ મનાવી છે

૯૦૪ ઐતિહાસિક સાહિત્યમા આ યુગના ધારક હીર-વિજયસુરિ, વિજયસેનસુરિ, વિજયદેવસુરિ મંમધી અનેક સ્વાધ્યાયો, ગીતો, વગેરે નાનીમોટી-મોટો ભાગે દૂધી કૃતિઓ મળી આવે છે તે શિવાય મં ૧૬૧૬ મા કોષએ બનાવેન માનની સ્પિની સગઝાય, મં ૧૬૧૯મા આણુદસોમકૃત મોમવિમનસુરિ રાસ, સ ૧૬૨૦ આમ-પાસધર્મદ સમ્કૃત સયમરત્ન સુરિ સ્તુતિ, મં ૧૬૩૮મા નયમુંદરકૃત ગનુ-જયઉદ્ધાર રાસ તથા ગિરનારઉદ્ધાર રાસ, મં ૧૬૪૦મા હીરકુશલ કૃત કુમારપાલ રાસ, ૧૬૪૬મા મનગ્નો વિનયદેવસુગિ ગમ, મ ૧૬૪૮ મા દયાકુશને કરેલ તીર્થમાલા સ્તવન, ૧૬૪૯ મા કરેલ લાભો-દય રાસ (વિજયસેનસુરિનું વૃત્તાત), અને સં ૧૬૮૫ મા કરેલા હીર-વિજયસુરિના પદમહોત્સવ રાસ અને વિજયસિંહસુરિ રાસ, સં. ૧૬૫૧

જ્ઞાનસાગરે સ ૧૬૫૫ મા જૂનાગઢમાં અને તે આસપાસ હેમવિ-
જયે નેમિજન ચદાઉના ૭૩ અને ૪૪ કઠીમાં રચેન છે

૯૦૭ ટૂંકી કૃતિઓ-૨૪ જિનો (ઋષભદેવથી મહાવીર સુધીના)
ની ૨૪ સ્તુતિઓ અને (સીમધરાદિ) ૨૦ વિરહમાન જિનોની ૨૦
સ્તુતિઓના અનુક્રમે ટુકા નામ 'ચોવીમી' અને 'વીસી' અપાયેલ છે
એની ચોવીમીઓ અને વીસીઓ આ શતકમાં પૂર્વના કરતા વધુ
કવિઓએ કરેલી મળે છે વળા કઠીઓની મધ્યા પરથી (૧) કર્તાના,
(૨) નામના યા (૩) વિષયના નામ સાથે કૃતિઓના નામ પડતા
હતા, જેમકે (૧) બાલચંદ બત્રીશી, (૨) દુર્જનશાલ બાવની, (૩)
અખ્યાત્મ-બાવની, પ્રીતિ છત્રીશી, ક્ષમા ક્ષત્રીશી, સવાહશતક વગેરે
આ શતકમાં નિભાયેલ છે

૯૦૮ આ શતકમાં ગચ્છ ગચ્છવચ્ચના વિગેવ અને ઝવડા થયા
તેના પગિણામે ખડનાત્મક કૃતિઓ ચોટીધણી ઉદ્ભવી છે દાં તં
ખડનશૈલીના અગ્રણી તં ધર્મસાગરના શિષ્ય લલ્લિધસાગરે ચારખોલ
ચચાની ચોપદ, ખં ગુણવિનયે સ ૧૬૭૪ મા અચલમત સ્વરૂપ
વર્ણન અને સ ૧૬૭૫માં લોંકા સપ્રદાયના ખડન રૂપે લુપ્તક મત-
તમોદિનકર ચોપાઈ અને તેજ સપ્રદાય પર આક્ષેપાત્મક કૃતિ ખં
હીરકવશે સ ૧૬૭૭માં કૃમનિવિધ્વસ ચોપાઈ ઉપજાવી છે આનો
ચેપ અત્યારસુધી આવુ રહ્યો છે

૯૦૯ જેમ સોળમી સદીમાં સહજસુદરે જુદા જુદા રાજ ને
છદમાં સ ૧૫૭૨માં ગુણરત્નાકર છદ નામની કૃતિ સ્થૂનમદ્રના
ચરિતની વસ્તુ પર રચી, તેનીજ રીતે આ ચનકમાં દિં હેમચંદ્રે
નેમનાથના ચરિત પર ગુણરત્નાકર છદ, તથા સકલચંદ્રે વાસુપૂજ્યની
વાત પર વાસુપૂજ્ય જિનપુણ્ય પ્રકાશ, સાધુઓના ટૂંકા ઉદ્દેશ કર-
નારી માધુવદના-મુનિવર સુત્રવેળી અને સત્તરબેદી પૂજા, વિધવિધ
ગંગો અને છદમાં બનાવેલ છે દાં તં સકલચંદ્રના વાસુપૂજ્ય
અવનમાં કેદારો, અસાઉરી, માલવી ગોડી, સિંધુઓ, વૈરાડી, દેશાખ,

૯૦૫ Romance અને Ballad (રોમાન્સકારી રીગ્સકાવ્ય) તરીકે કાવિયાદિ વીગ પુરોગે અનિશ્ચય વસ્થાપુરોગે કથાનાયક બનાવી તેઓની પામે અનેક રીગચિત્ર કાવ્યો દર્શાવતી કૃતિઓ પાગ ઉપનયથ યાપ છે દર્શાવ તરીકે મેં ૧૪૮૫મા હીગર્ન મુગિએ વિનયચદ્ર કૃત મધિનાથ કાન્ધમાના એક કથાનક (સગ ૨ મો ૩૨૨ થી ૫૬૪) પન્વી રચેતો વિગ્રાનિનામ પગડો એક એક Romance છે તેજ કથાનક પર મેં ૧૫૭૨મા આન દોદો વિગ્રાનિનામ ચા. મેં ૧૬૭૬ મા ગાન્મિડે વિનયચદ્ર-વિગ્રાનિયાસ ગમ બનાવેન જે તે સિવાય વસ્થા નાયકો વાગી કૃતિઓ દા ત. વનદ ચોપાઇ, સાગગ્રેદિ ગસ વોગે અનેક માપડે છે

૯૦૬ રૂપક કાન્ધ (allegory) પદ્યમા ચનકમા જ્યનેખગૃત પગમદસ પ્રમદ-પ્રયોધચિનામગી ચોપાઈ છે તે અગાઉ જગાવ્યુ છે તેનુજ યા તો લગનુ વગુ લધને તં વિજયમેન મુગિના એક શ્રાવક નામે હીગચે મેં ૧૬૬૪મા રમભુદિ ગસ, વિગ્રાગીર્તિએ મેં ૧૬૭૨ મા અને મનિગીર્તિએ મેં ૧૬૯૭મા ધર્મભુદિ મત્રી ચોપાઈ ગ્યેન હિ મેંવાદોના દાખના જયવતમુરિકૃત લોચનકાજવ મેંવાદ, સ ૧૬૬૨ નો સમયમુદરૃત દાનનીન તપભાવના સવાદ-મવાદચનક અને સ ૧૬૮૯મા શ્રીસાગે ગ્યેન એની કપાગીયા મગધ સવાદ મળે છે ‘બાગમામ’ નામની કૃતિઓની પણ રચના આ શતકમા થઇ છે તેમા મુખ્ય ભાગે નેમિનાથ રાજુનના બારમાસ છે, કે જેમા રાજુન દરેક માસના મન્ત્રેગ પ્રમાણે વિગદપ્રનાપ કરી અને મનના માનેવા પતિ-દેવ નેમિનાથ પામે દીક્ષા લઇ મોક્ષ મેળવે છે એટલે શૃંગારનો અન વેગગરમા આવે જે એમ જણાવેલુ છે આના ઉદાદગચુમા આ શનકના દ્વિતીયપાદમા થયેન જયવતમુરિના નેમિનાથ બારમાસ-વેલિપ્રમથ કહી ૭૭ એક ખગી કનિવવાળી કૃતિ છે બીજા ઉદા-દરણુ મેં ૧૬૮૦ આસપાસ લાવવિજયકૃત અને મેં ૧૬૮૯ મા લાભોદયકૃત નેમિરાજિમતિ બારમાસ છે ચદ્રાઉલા છદમા પણ

થી ૧૬૫૬) ને પ્રાય નિર્વંશ જણાવે છે કારણ કે સમયમા જૈનેતર કવિઓ ત્રણજ-નામે વગ્તો, વજરાજ અને તુનમી થયા એવુ તેઓ જણાવે છે પણ પગી વિશેષ શોધ કરતા તે સૈમમા નાકર તથા વિષ્ણુદાસ સ્થાન લે છે હજુ પણ થોડા મજા આવે, પણ ઉપરની જૈન કવિઓ પગથી જણાયુ હશે કે જૈન સાધુ-કવિઓની ભાષા 'તેમના અસંગ જીવનના બધે શુદ્ધ અને સરતરૂપે સાહિત્યમા સ્પુરે છે ૫૨૫ અને તેમની સખ્યા પુષ્કળ છે, એટલે મધ્યયુગમા ખાસ કરી જૈનોમા 'કવિ-તાના અર્ગર્થિ જ્ઞાનનો ધ્વનિ છેક મદ પડી ગયો' એવુ તો નથી, એટલુજ નહીં પણ સહેજ પણ મદ નથી પડયો.

૯૧૨ આ મકો જૈનો માટે વચ્ચે પ્રતાપી હતો તે સદીમા અકબર, જહાંગીર, ને શાહજહા (સ ૧૬૧૨ થી ૧૭૧૪)—એ ત્રણેની શહેનશાહતમા ભારતમા શાન્તિની શતવર્ષો રહી જૈન સાધુઓ ફિંહીના દરમાગના નિકટ સસર્ગમા આવ્યા—તે આસપાસના પ્રે-ગોમા પણ અખડ વિહાર તેમણે કર્યો ને ત્યારથી (નિશ્ચિન રીતે સ ૧૬૩૮ થી) ઉર્દુ-ફારસીનું બરણ ભાષામા થોડુ ઘણુ પણ પ્રવેશ પામ્યુ જૈન મુનિઓએ શહેનશાહો પાસેથી ફરમાનો, પરવાના તથા ખિરકો મેળવ્યા તેઓ તેમના અધ્યાપકો-ઉપદેશકો બન્યા વળી તેમણે જુદે જુદે સ્થળોએ રાજસન્માન પ્રાપ્ત કર્યુ. અન્ય ભાષા અને ધર્મોમા પણ ઘણી જાગૃતિ અને સાહિત્યવૃદ્ધિ પરિણમી હાલુ અમ-દાવાદમા થયો હિંદી ભાષાના કવિઓ ગોસ્વામી તુનમીદાસ, વિહારી, અને કેશવદાસ, મરાઠી ભાષાના કવિઓ વિષ્ણુદાસ, મુકતેશ્વર અને મહારાષ્ટ્રના સત કવિઓ એકનાથ, તુકારામ, સમર્થ રામદાસ આ શતકમા થયા અનેક ધર્મવીર, કર્મવીર, સાહિત્યનીર આદિથી આ શતક તેજોમય બન્યુ છે ધન્ય તે શતકને !

૫૨૫ વિદેહ સાક્ષર શ્રી ગોવર્ધનરામભાઈનુ પ્રથમ ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ તરીકેનુ ભાષણ

પરજીઓ, કલ્યાણ, મલ્હાર, ગમખી, મન્યાથી, કેદારો, કાન્દડો, સામેરી, માર્ણી જેવામાં આવે છે ને વળી અનેક 'દેગીઓ' પણ મૂળી છે.

૯૧૦ શ્રી ન્હાનાનાથ કવિએ એ અર્થનું કહેલું છે કે "ગુર્જર સાદિત્યમાં કવિ પ્રેમાનંદે ગુર્જર જમિનાજ 'વૃત્તમંત્રાનો'—ગુજરાતી ગગો જેવા કે માર્, સામેરી, ગમખી આદિ દેગી રાગોનો બહુ છુટથી ઉપયોગ કર્યો છે," (વમત મં ૧૯૬૦ ના કાગળના અક્ષમાં 'ગુજરાતી કવિના અને સંગીત' એ લેખ) આ કથન મંમથે કહેવાનું કે ગગોનો ઉપયોગ તો ગમે તે દેગી માટે—અરે, દોલગને માટે પણ કરી શકાય આ કથનનો મૂળ આશય 'દેગીઓ'—'વલણ'—પિંગળના છંદોના માપને—માત્રાદિને નેવે મુખીને ચત્રી લોક રાહોને—પ્રેમાનંદે બહુ છુટથી વાપરી છે એવો હોવો ધરે તે સામે જણાવવાનું કે પ્રેમાનંદના પૂર્વગામી જૈન કવિઓએ—નમલગ બનાએ દેશીઓનો અતિ છુટથી ઉપયોગ કર્યો છે તેને 'દેગી' ઉપગત 'દાળ', 'ચાલિ' (ચાલ) કવચિત્ 'તલધુ' કવચિન્ 'ભાસ' એ ખાસ નામ જૈન કવિઓએ વાપરેલ છે સમયમુદરે પુષ્કળ કૃતિઓ—ન્હાની મ્હોની રચી છે અને ગીતો તો અમરખ્ય બનાવ્યા છે તેમના મંમથમાં એવી કહેવન છે કે 'સમયમુદરના ગીનડા, ભીંતના ચીનડા' એમણે તો ગૂજરાતી, સિંધી, મારવાડી, મેવાડી, ડુંદારી (મારવાડ પામેના પ્રેશના), દિલ્હી વગેરે અનેક રચનાના ગીતો તથા દેગીઓ લખ તેની લયમાં પોતાની ઢાળો બનાવી કુચળનાથી રસને ખીંચી કાવ્યચાતુરી બતાવી છે, અને તે લોકપ્રિય થઈ છે એટલુંજ નહિ પરંતુ કવિપ્રિય પણ થઈ છે (વિસ્તારથી 'દેશીઓ' માટે જેવા ઈચ્છનારને માટે મારો 'કવિવર સમયમુદર' પર નિબંધ-૫ ૪૨, ૫૫ થી ૬૪ આઠ કા. મ મૌક્તિક ૭ મુ.)

શાસ્ત્ર સુભાષિત કાવ્યરસ, વીણા નાદ વિનોદ	
ચતુર મલે જો ચતુરને, તો જીવજો પ્રમોદ.	૬
ડહરો ગાય તણે ગલે, ખટકે જેમ કુકઠ	
મૂગમ સગસી ગોઠડી પગપગ હિયડે હઠ	૧૦
જો રૂઠો ગુણવતને, તો દેજો દુખ પોઠિ	
દેવ! ન દેજો એક તું, સાથ ગમારા ગોઠિ	૧૧
રસિયાથુ વાસો નહોં, તે રસિયા ધક તાલ	
ઝૂરીને ઝાખર હુએ, જિમ વિછડી તર કાલ	૧૨
ઉકિત યુકિત સમજો નહોં, ચૂઝે નહોં જસ સોજ	
ધત ઉત જોધ જગવી, જાણે આવ્યુ રોઝ	૧૩
રોઝતણુ મન રીઝની, ન શકે કોઈ સુગણુ,	
નદીમાહિ નિશિકિન વસે, પલલે નહિં પાપાણુ	૧૪
મરમ ન જાણે માહિલો, ચિત્ત નહોં ધક ઠોર	
જિહા તિહા માયુ ધાલતો, ફરે હરાયુ ઠોર	૧૫
વલી ચતુર થુ જોવતા, જોલી ધક દો વાર	
તે સહેલી સસારમા, અવર અકજ અવતાર	૧૬
રસિયાને રસિયા મલે, કેલવતા ગુણુ-ગોઠ	
હિયે ન માયે રીઝ રસ, કહેણી નાવે હોઠ	૧૭

—વિનયવિનય અને ચરણવિનયકૃત શ્રીપાવરાસ
ખડ ૩ ઠાલ ૪ થી પછી

વિભાગ ૭મો.

યસોવિજય યુગ. [અ ૧૭૦૧ થી ૧૭૪૩]

‘ભાષા’ સાહિત્યનો અર્વાચીન કાલ.

૯૧૩ આનંદન—યજોવિજયના મમકાલીન પણ તેમના કરતા ને જાણના નામના સ્વેતાનર સાડુ થયા, તેઓ મહાન અધ્યાત્મી સાગી પુત્ર આનંદન એ નામથી ઓળખાયા ‘શ્રી હેમાચાર્ય’ વાકાનુવ્રતમા આત્મા અપણ કયો શ્રી આનંદનજીએ આનંદિત સાધનપ્રવૃત્તિને મુખ્ય ની x x શ્રી હેમચાર્યાર્યે વણુ કર્યું, ની આનંદનજી તેમના પત્ની છનો વરમે થયા એ છતો વરસના અતઃગામમાં ખીજત તેવા હેમચાર્યાર્ય ની જરૂર હતી વિષમતા વ્યાપતી જતી હતી ગળ કિત સ્વરૂપ તેતો જતો હતો, શ્રી વૃદ્ધમાચાર્યે ન ગાગ્યુક્ત ધન પ્રરૂપો, ગગાગ્યુક્ત વમ ભારી લોકો વળ્યા, આકર્ષણ રીતગમરમિમુખતા નરતી ચાલી, અનાદિથી જીવ ગુમાર આદિ વિચારના તો મનના પામી ન્હો જો, તેને વેગવ્ય મનુષ્ય થવું નરૂં ન હો ત્યા તેની પામે ગુમારજ વર્મરૂપે મુકાય તો તે વૈરાગ્ય ભારી કેમ રળા ગરૂ? આમ રીતગમમાગવિમુખતા વંડી ત્યા પ્રતિમાપ્રતિપક્ષ મદાઈ લેનમાજ હિલો થયો ખ્યાનનું કાર્ય, સ્વરૂપનું કારણ એની વિરગતિનાપ્રતિ નાખો દટિવિમુખ થયા વીતગમ-નાન્ય દટિપત અથ ની નિગ્રહાયા, કેટલાક તો સમૂળમાં ખડાયા આમ આ જો નરૂમના અનગામમાં વીતગમ-માર્ગરૂક્ષક ખીજત હેમચાર્યાર્યની જગત ની અન્ય રળા અચાર્યે થયા, પણ તે ની હેમચાર્ય થયેલા પ્રમાણગાલી નહીં એટલે વિષમતા સામે રૂની ન નનાકુ વિષમતા રૂની ચાલી, ત્યા શ્રી આનંદનજી ખમો નરસ રૂને થયા

૯૧૪ 'તો આન નનજીએ સ્વપ્ન દિતજુદિથી લોકાપકા-
ર્થન ન હજી આ મુખ્ય પ્રગતિમા આત્મદિન ગૌણ કર્યું, પણ
સીન ગરમનિમુમતા, સિપમતા એટલી મધી વ્યાપી મઠ હતી કે
તા નનને કે આન નનજીને પિજાળી ન શક્યા, ઓળખી ન
નમ્યા પાનિજામે સી આન નનજીને વાગ્યુ કે પ્રમળ વ્યાપી ગયેલી
સિપમતા રો નો પમાર, પન્માય પ્રકાશ કારગર થતો નથી, અને

પ્રકરણ ૧૬ યથાવિજય-યુગ

આત્મવૃત્તાત

તૈંકારજાપવરમાપ્ય કવિત્વવિત્ત્વ-વાછામુરદ્ધુમુપગમમમરંગમ્ ।

મૂર્કે વિરાગિજુમુનસ્તવ વીર । ઘન્મોરન્મોજયોધરણયોરિતનોનિ પૂનામ્ ॥

—ન્યાયખંડનખાણ-મદ્દાવીરસ્તવન શ્લોક ૧.

—કવિત્વ અને વિદ્વાની વાળાને પૂરી પાડનાર ૬'૫૪૬૩૫ અમમ-
રમવાળો તૈંકારના ભપનો વર ગ આલટે પામીને વિકલિન કુમુભોરપી સુત્રો
વડે દે વીર । આપ શણના ચરણકમડોની પૂલ ૨૩ ૩

અર્ગી જૈન કાલીવિયુધવિજયપ્રાપ્તવિરુદ્ધો
મુદો ચચ્છચચ્છ સમયનવર્માર્માંગિતજુપામ્ ॥
ય શ્રીમદ્ ગુરુમિર્નયાદિવિજયે રાન્વીક્ષિકી પ્રાહિત
પ્રેમ્ણા યસ્ય ચ સુચ પદ્યવિજયો જાત મુધી સોદર ।
યસ્ય ન્યાયવિશારદત્વવિરુદ્ધ કાદ્યા પ્રદત મુર્ધ
સ્તસ્યૈષા વૃત્તિરાતનોતુ વૃત્તિનામાનન્દમમ મન ॥

—ન્યાયખંડનખાણ-મદ્દાવીરસ્તવન શ્લોક ૧૦૮-૧૧૦

—આ (અયકાર) ભલો લેન કે લેતે કાશીના પડિતોમા વિજય કરી
ખિરદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, જે સમય એટલે સિદ્ધાન્ત-સાસોની નય-દષ્ટિખિન્ન-
ઓપી મીમાસા કરનારા એવાને (વિદ્વાનોને) પ્રમોદ આપે છે, જેને શ્રીમદ્
ગુરુ નામે નયવિજયે આન્વીક્ષિકી વિદ્યા-તર્કવિદ્યા પ્રાપ્ત કરાવી છે અને
જેનો પ્રેમપાત્ર વિદ્વાન્ સદોદર નામે પદ્યવિજય છે, જેને કાશીમા પડિતોએ
'ન્યાયવિશારદ'નું ખિરદ આપ્યું છે તેની આ કૃતિ ધન્યપુરોના મનને
આનંદમગ્ન કરે

સાચરદ ! સાર દયા કરો આપે પચન મુરજ

તૂ વૂઠી મુઠ લપરે નાપ કરત લપગ ગ ૧

તર્ક કાબ્યનો તે તદ્દા દીધો વર અભિરામ

શાપા પલ્લિ દરિ ક'પતર શાખા સમ પરિણામ ૨

—પોતાનો જાણુસ્નામી શસ સં ૧૭૩૯

૯૧૬ યશોવિજય—તેમણે એક અતિ-પ્રખર નૈયાયિક-તાર્કિક શિરોમણી, મહાન શાસ્ત્ર, જળરા સાહિત્યસ્રષ્ટા, પ્રતિભાશાલી સમન્વયકાર, આચારવાન મુનિ અને સુધારક તથા પ્રભાવક સાધુ તરીકે જૈન શાસનની અનેકવિધ સેવા બજાવી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ખીજા હેમચદ્રાચાર્યની ગરજ સારી છે હેમાચાર્ય પછી સર્વશાસ્ત્ર-પારગત, સૂક્ષ્મદષ્ટા અને બુદ્ધિનિધાન યશોવિજય જેવા જૈન શાસનમાં કોઈ થયેલ નથી વળી શ્રી હરિભદ્રસૂરિ જેવા તલરૂપશી વિદ્વાન જૈન શાસનમાં એકજ છે, અને તેમની પછી લગભગ એક હજાર વર્ષે આ યશોવિજય થયા તેમનું દૂર જીવન તેમના સમકાલીન સાધુ કાન્તિવિજયે ‘સુજશવેલી’ નામની ગૂજરાતી કાવ્યકૃતિમાં આપેલું સુભાગ્યે પ્રાપ્ત થયું છે તેનો સાર અત્ર આપું છું —

૯૧૭ ‘તે મુનિના જ્ઞાનપ્રકાશને ધન્ય છે’ તેમનું જીવન સુરમણિ સમાન હતું, વાદીઓના વચનની કસોટી પર ચઢીને બોધિની વૃદ્ધિના હેતુરૂપ હોઈ બુધજનો તેનો આશ્રય લેતા હતા સકલ મુની-શ્વરોમાં શિખરરૂપ તેઓ આગમના અનુપમ જ્ઞાના હતા, કુમતિના ઉત્થાપક, વાચક એટલે ઉપાધ્યાયના કુવંદમાં સૂરૂપ તેઓશ્રીનો જય

જૈન સ્વે કા હેરેદ્દ સપ્તે અક્ટો. ૧૯૧૨ પૃ ૩૪૩) પરંતુ પ્રથમ એટલું સ્વીકારીને કે —

આશય અહન દવન તણો, અતિ મહીર ઉદાર,
બાલક બાહુ પસારિ નિમ, કહે ઉદ્ધિ વિસ્તાર

ઉક્ત ૨૨ સ્તં તેના પર જ્ઞાનસારરૂપ બાલાં સહિત લીમસી માણેકદારા પ્રકરણ રતનાકર ભગ ૧માં છપાયેલ છે તે પછીના બે સ્તં આનંદધનજીએ રચેલા જણાતા હસ્તગત થતા જૈનયુગ સ ૧૯૮૨ ભાદ્રં આશ્વિનના અક ૫ ૬૬ પર મે આપેલ છે, તેના પર બાબાં કોઈએ નથી રચ્યો તેનું કારણ એ હસ્તગત ન થવાના કારણે, યા તેને સાસ્ત્રની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરનાર જણી શાસનદષ્ટિથી હશે. (જુઓ જૈનયુગ સ ૧૯૮૩ કાં ભાગ ૦ અક ૫ ૧૪૬ પર તે સબધી મારી નોંધ.) તેનાપર વિવેચન વર્તમાન રોચીમાં સ્વ માણેકલાલ ઘેલાભાઈએ કરી છપાવેલ છે આનંદધનના પદો ઉપર વિવેચન સ્વ શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિએ અને શ્રી મોતીચંદ જિંઞ કાપડીઆએ કરેલ છે

આત્મદિન ગૌણ થઈ તેમા બાધા આવે છે, માટે આત્મદિનને મુખ્ય કરી તેમા પ્રવર્તનુ ચોગ્ય છે. આવી વિચારખાંડે પશ્ચિમે તે લોકમંગ તથા દધ વનમા ચાલી નિબળ્યા વનમા વિચરતા હતા અપ્રગટપણે ગદી ચોરીની, પદ આદિ વડે લોકોપકાર નો કરી જ ગયા નિબળ-ગણુ લોકોપકાર એ મદાપુ-તોનો ધર્મ છે પ્રગટપણે લોકો આનંદન-નજીને ઓળખી ન શક્યા પણ આનંદધનશુ અપ્રગટ ગદી તેમનું દિન કરતા ગયા.

૯૧૫ 'શ્રી આનંદધનજીને સિદ્ધાન્તમોધ ત્રીન દનો તેઓ શ્વેનામર મંપ્રદાયમા દના 'ભાષ્ય ચૂષ્ટિ નિયુક્તિ દત્તિ પર પગ અનુભવજે' ઈત્યાદિ પચાગીનું નામ તેમના શ્રી નમિનાથજીના સ્તવન-મા ન આવ્યું હતું તો ખમર ન પડન કે તેઓ શ્વેનામર મંપ્રદા-યના દતા કે દિગબર મંપ્રદાયના' (શ્રીમદ્ ગજચંદ્ર ૫ ૭૧૬-૧૭) તેમણે મિથ્ર દિગ-ગૂજગતીમા ૨૪ જિનો પર ૨૪ અનનો ગ્યા કે જેમા ઉઠી માર્મિક શાસ્ત્ર દષ્ટિ અને અનુભવયોગ ભરેલ છે તેની ઉત્તમ કક્ષાની ચોરીની^{૫૦૬} દજુ સુરી કોષએ ગ્યા નથી આ ઉપરાંત ભક્તિ-વંગઅપ્રેરિત અનેક પદો બનાવ્યા છે કે જે 'આનંદધન બહોનરી' નામે ઓળખાય છે તેમા આધ્યાત્મિક રૂપકો, અંતઃકર્મોની નો આવિર્ભાવ, ગ્રેગણામય ભાવના અને ભક્તિનો ઉદાસ વ્યાપ્ત થયેલ નિગમવામા આવે છે.

પરંતુ આના પ્રથમ ૨૨ સ્તવનપર ચગોવિજય ઉપગત જ્ઞાનવિમલ-સુરિએ બાળાવમોધ રચ્યો છે ને છેવટે જ્ઞાનવિમલસુરિએ જણાવ્યું છે કે 'લાભાનંદજીવ તવન એતવા ૨૨ દિસે છે, યદ્યપિ (બીજા જે) હમ્યે તોહી આપણે હમ્યે નથી આવ્યા', ત્યારપછીના ૧૬મા સતકમા આ યાત્રામસ્ત જ્ઞાનસારજીએ પણ ૨૨ સ્તવનોપર બાળાવમોચ રચ્યો, તેની રચના કર્યા પહેલા તેના પર વિચારણા સ ૧૮૨૫ થી કરવા માઠી સ ૧૮૬૬ સુરી પણ વિચારતા-વાચતા-અનુભવતા એ ચોવીશી ચચાર્થ ન સમજઈ શકી, છેવટે હવે તો દેહ પડશે, નાટ જોઈલું જેમ સમજાયુ છે તેમ તો લખુ એમ કરી સ ૧૮૬૮ મા બાલાવમોધ પૂર્ણ કર્યો (જુઓ 'શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજી' એ લેખ-

ખતાવે નેમ છે ગુરૂએ આ વચન સાભળી જણાવ્યું 'આ ગર્વ ધનને આંસીન છે, નિના સ્વાર્થે અન્યમતિઓ નિજ શાસ્ત્રોનું શાન ન આપે '

૯૧૯. ગુપ્તી આવક શાહ ધનજી સૂરાએ મનના ઉત્સાહપૂર્વકે કી દીધું કે 'રૂપાનાણાના બે હજાર દીનારનો ખર્ચ પોતે કરવા અને પડિતને નારવાર-વખનો-વખન તથાવિધિ અર્ચવા-પ્રશ કરવા પોતે તયાર છે, માટે મારે ઇચ્છા એની છે કે તેને બાણાવવાનું કરો ' આ સાભળી ગુરૂએ કારી પ્રયે વિદ્વાઝ કર્યો ગુરૂએ ઉક્ત આવકની ભજિત બાળી હડી કરાની ને તે આનંદે પાછગયી સહાય અર્થે નાણા મોકલ્યા

૯૨૦ કાળીશની વાણુગમી પુરી એ તો ગુણીજનોનું ક્ષેત્ર અને સરખવતીનું નિરામરયાન ત્યા તાર્કિકકુલમાર્તડ અને પડશર્શનના અખડ નાના એક બનાચાર્ હતા કે જેની પામે સાતસો શિષ્ય મીમાસાઆદિનો અભ્યાસ જ્ઞાનમ્પૂર્વકે કરતા હતા ત્યા અજોવિજય પ્રકગો ભણવા જોહનાયા ન્યાય મીમાસા બૌદ્ધ જૈમિની વૈશેષિક અનિના સિદ્ધાન્તો, ચિનામળી ન્યાયચ્યેતો અભ્યાસ કરી વાદિવ-ટામા દદાન્ત વિબુધચક્રમણિ થયા સાખન, પ્રમાકરબદ્ધતા મહાદુર્ધટ સુત્ર-મતાનગો જગી જિનાગમ સાથેનો સમન્વય કરી લીધો અધ્યા પક પડિતજીને દમ્ભેશનો રૂપેસ અપાનો-એમ ત્રણ વર્ષ સુધી લાગ-લાગત સનન અભ્યાસ કરા એવામા ત્યા મોટા ઠાઠથી આવેલા એક સન્યાસી માથે તા કરી અજોવિજયે સર્વજન સમક્ષ તેનાપર જીત પ્રેરના ને ચાની ગરા અન તેમનો ભાગે સત્કાર કરવામા આવ્યો. ૫૨૮ નિજનન આવી વાગાગની પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરી 'ન્યાયવિ-

૫૨૮ આ વાત સમ સીન મોર્તિજન્ય યુનિ પણ પોતાના ધર્મસ મદની પ્રમાનિમા જાણાવે —

મનમ્પરગરિયાગિત્ત્વદશનેષુ મૂધયતામધિગતાસ્તપમચ્છપુર્યા ।

વાર્યા વિતિય પરચૂષિત્ત્વપદાડગ્યા વિસ્તારિતપ્રષરજૈનમતપ્રભાવા ॥૧૦૫

દેા ! પૂર્વે જ શ્રુતકેવલી પ્રભવાદિ યથા, અને કનિયુગમા જેતાં તેઓ પણ તેની ગીતે શ્રુતધર દત્તા ૫૨૭ સ્વ મમય-ચાત્રમા અને પરમતમા દક્ષ એવા તેઓ તાસનની યગોત્તર કરનાર દત્તા, એમના સદ્ગુણો ચતુરદશ હોઈ કોઈ તેમને પહોંચી શકે તેમ હતુ નદિ સુવિદિત એવા 'કૃત્યોલી ચાત્ર' (મૃજાગી સગ્સ્વતી)ના નિરૂદ્ધને ધાગણ કરનાર તેમણે બાલપણથીજ આનાપમા નિદશગુરુ—શૃદ્ધપ-તિને જીતી લીધા દત્તા—એટલે તેઓ બાલ્યવયથીજ મહાવિદ્વાન્દત્તા.

૯૧૮ ગૂર્જરધગના કું-હોડુ-કુંહોડુ ગામમા નાગપણ વ્યવ-વહારી (વણિક) ને ત્યા તેની ગદિા સૌમાચર્યથી યથેન જશવત નામનો ડુમાર લઘુવયે પણ જુદિમાન્ દત્તા મેં ૧૬૮૮ મા પડિનયન નયનવિજય કૃષ્ણગે ચોમાસુ ગદી કુંહોડે આવના માતા પુત્રમદિત તે ગુરના ધર્મ ઉપદેશથી વૈગચવાન્ થના અણુદિવપુર પાટણ જઈ ગુર પામે 'ચગ્નિ'—દીક્ષા ગ્રીહન કરતા જશવતનું નામ યગોવિ-જય રાખ્યુ તેનો બીજે ભાગ પદ્મસિદ્ધ પણ પ્રેરિત થઈ નતવત થયો—દીક્ષા લીની, તેનું નામ પદ્મવિજય આ બનેને વડી દીક્ષા નપા-ગચ્છના આચાર્ય વિજયવેંમુરિએ સ્વદગ્ને આપી ગુર પામે શ્રુતા-બ્યાસ કયો મ ૧૬૯૯ મા રાજનગર—અમદાનાદમા સધ સમક્ષ યગોવિજયે અષ્ટ અવધાન કર્યા મંત્રમા એક અમણી નામે શાહ ધનજી મુગએ ગુરને વિનંતિ કરી કે આ વિદ્યા માટે યોગ્ય પાત્ર હોઈ તે મળતા બીજે હેમાચાર્ય થાય તેમ છે તો કારી જઈ જાએ દર્શનના અથ અબ્યામે તો કામ પડયે જિનમાર્ગને ઉજ્જવન કરી

૫૨૭ આજ પ્રમાણે ધર્મસમ્રાટ નામનો અથ કે જને યશોવિજયજીએ સશોધો—સુધાર્યો હતો તેના સ ૧૭૩૮ મા સમગનીન કર્તા માન-વિજય તેની પ્રશન્તિમા તે વાત જણાવતા તેમને 'શ્રુતકેવલી' તરીકે જણાવે છે —

તત્પ્રમાણનયમુખ્યવિવેચનેન પ્રોદ્બોધિતાદિમુનિશ્રુતવેવલિત્વા ।

ચકુર્યશોવિજયવાચકરાજિમુખ્યાગ્રન્થેડન મય્યુપકૃતિં પરિશોધનાયે ॥૧૧॥

ઝોળીનો તપ આદ્યો, શુદ્ધ સંવેગ સાથે સયમની શુદ્ધિ વધારી-તે વખતે જયસોમઆદિ પડિત-મડલીએ તેમના 'અદોષચરણ' સેવ્યા વિધિ-પૂર્વક તપ આગધ્યા પછી ફલ તરીકે (વિજયદેવસુગ્નિ પદ્ધતિ) વિજયપ્રભસુગ્નિએ સં ૧૭૧૮ માં વાચક-ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું.

૯૨૪ 'ઉંચશોવિજયના ગુણનો વિન્નાર પમાય તેમ નથી. તેના ઉપકારો મગાજલથી વિશેષ છે વેદની ગભીર રચના જેમ ઉપનિષદો છે તેમ સ્યાદ્વાદના નય નિગમ આગમથી ગભીર તેમની વચનગચના-કૃતિઓ છે, કે જેનું રહસ્ય ધીર જનો પણ પામી ન શકે એમની ગચનાઓ ચદ્રિંગ જેવી શીતલ, પરમાનંદ આપનારી, શુચિ, વિમલમ્બરૂપ, સાચી છે અને તેને રસિજનનો હોશથી-આનંદ પૂનઃ સેવે છે હરિભદ્રસૂરિનો આ લઘુબાધન એટલે કવિયુગમાં એક બીજો હરિભદ્ર થયો.

૯૨૫ 'સં ૧૭૪૩ માં હમોધમાં પાઠક હતા ત્યાં અનશન કરી સ્વર્ગસ્થ થયા ત્યાં સમાધિસ્વરૂપ કરવામાં આવ્યો કે જેમાંથી તેમના દિવસે ન્યાયની ધ્વનિ પ્રકટે છે સંવેગીશિંગેમણી જ્ઞાનગ્નન સમુદ્ર અને કુમતિતિમિર ઉચ્છેદવા માટે બાલાચલુદિતકર ગુરૂ અદશ્ય થયો."પરં (પછી સં. ૧૭૪૫ માં તે સ્વરૂપમાં તેમની પાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત થઈ)

૯૨૬ આમના સળધી અનેક કિંવદન્તીઓ ચાલતી હતી. મહાન પુરૂષો સળધી એમ બને છે તે પરથી એક કાવ્ય મે રચેલ

પરં આ પ્રમાણે ઉપાધ્યાયના સમકાલીન કાલિવિજયે તેમના ગુણ-ગણ પરિચય ૩૫ સુન્સવેલિ નામની ભાસ પાઠણના સંઘના આમ્રદ્ધી રચી તે પરથી સાર આપ્યો છે તેનો ઉત્તરાર્ધ શ્રી જિનવિજયને દાય લાગતા આત્માનંદપ્રમયના પુ. ૧૩ અને ૬ માં અપાયો છે (સં ૧૯૭૨) પણ જે પૂર્વાર્ધ ૧૩ વર્ષ સુધીમાં ન મળ્યો તે સુધાયે મને તે આખી કૃતિ અમદાવાદમાં સં ૧૮૮૪ માં મળતા પ્રાપ્ત થયો.

ગારહ' નામની મદાપદવી અપાઠ, તેમની મદાકીર્તિ થઈ આમ તથા
વર્ષ ક્રાશીમા ગદી થાથી તાર્કિક તરીકે આપ્રમા આગ્યા

૬૨૧ આપ્રમાના એક ન્યાયાચાર્ય પામે આ પડિને 'રી
વિગ્રેષ આદ્યથી કર્કશ તર્ક' સિદ્ધાન્ત અને પ્રમાણના રાત્રો અવગાહી
તર્કશાત્રનો ચાર વર્ષ મુખી અભ્યાસ કર્યો ત્યાના મંત્રે પડિત
પામે માતસો કેપેષા ધર્ષો, કે જેનો ઉચ્ચોગ પુસ્તક પાઠમા અને
છાત્રોને આપવામા કર્યો આ રીને દુર્દમ્ય વાદી બની ગ્યને રથને
વાદમા જીત મેળવના વિચારે દીપના પડિન અદમદાવાદ આગ્યા

૬૨૨ ક્રાશીથી 'ન્યાયવિગ્રહ' પ' લક્ષવાદેમા વિજય મેળવી
ક્રાશીથી ધણા વર્ષે પધારેના આ શાસનદીપક પડિનર્પને જેના તર-
સતા એવા અનેક વિદ્વાનો-ભટ્ટ, વાદી, (જયગીન ગાનારા) માચક-
ભોજક આગણુ આદિના રોળાથી અને સકનસધ સમુદાયથી વીંટાયેના
તેઓ અમદાવાદ નાગપુરી મગદ દાન જેને નાગોરી મગદ કહે છે
ત્યા પ્રધાર્યા ચાગે બાજુ કીર્તિ પ્રસરતા તેમની પ્રથસા ગૃન્ત્યપતિ
(સુમા) મહોબનખાન પામે રાજસભામા થના તેને તેમની વિદ્યા જેના
હોશ થતી અને તેના કથનથી ચરોવિજયે અષ્ટાદશ (૧૮) અનવાન
ધરી બતાવ્યા. ખાને ખુશ થઈ શુદ્ધિના વખાણુ કર્યા અને તેમને
આડબરથી વાજતે ગાજતે સગ્ય નકે લઈ જવામા આગ્યા

૬૨૩ આથી જૈન શાસનની ઉન્નતિ થઈ અને તપાગચ્છના
આ યતિ અક્ષોભ પડિત છે એમ સર્વે ગચ્છનાએ સ્વીકાર્યું મંત્રે
ગચ્છનાયક વિજયદેવચરિત્રે આ અન્નેડ-અગ્નેય-અનુપમ બદ્ધશુન
પડિત 'ઉપાધ્યાય' પદને યોગ્ય છે માટે તે પદ આપ્રમાની વિનનિ
કરતા તેમણે તે વાત ધારી ગખી પડિતજીએ સ્થાનક-રીસસ્થાનકની

—તે તપગચ્છના બોરીએ હયા તર્કની કર્કશશુદ્ધિવડે સર્વ દર્શનોમા
મુખીપદ પ્રાપ્ત કરી પરમતની પરિપક્વને ક્રાશીમા જીને અમણી તરીકે હયા
જૈનમતનો પ્રભાવ વિસ્તાર્યો હતો.

જોગીનો તપ આદ્યો, શુદ્ધ મંત્રેગ માથે મંથમની શુદ્ધિ વવારી-તે વખતે જયગોમઆદિ પડિત-મડલીએ તેમના 'અદોપચરણ' સે-મા વિધિ-પૂર્વક તપ આગધ્યા પત્રી કલ્પ તરીકે (વિજયદેવમુનિના પદ્મર) વિજયપ્રભમુરિએ મં ૧૭૧૮ મા વાચક-ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું.

૯૨૪ 'ઉ૦ યશોવિજયના ગુણનો વિન્નાગ પમાય તેમ નથી. તેના ઉપકારે ગંગાજલથી વિરોધ છે વેદની ગભીર રચના જેમ ઉપનિષદો છે તેમ રચાદવાદના નથ નિગમ આગમથી ગભીર તેમની વચનગચના-કૃતિઓ છે, કે જેનું રહસ્ય ધીર જનો પણ પામી ન શકે એમની ગચનાઓ ચદ્રિકા જેવી શીતલ, પરમાનંદ આપનારી, શુચિ, વિમલચરણ, સાચી છે અને તેને રસિદજનો હોગથી-આનંદ પૂરવ મેવે છે હરિભદ્રમુનિના આ લઘુમાધવ એટલે કનિયુગમા એક બીજે હરિભદ્ર થયો.

૯૨૫ 'સ ૧૭૪૩ મા ડોહામા પાઠક હતા ત્યા અનશન કરી સ્વર્ગરથ થયા ત્યા સમાધિરતૂપ કરવામા આવ્યો કે જેમાથી તેમના દિવમે ન્યાયની ધ્વનિ પ્રકટે છે સવેગીશિરોમણી જ્ઞાનરાત્ર સમુદ્ર અને કુમતિતિમિર ઉચ્છેદવા માટે બાલારણદિનકર ગુરુ અદસ્ય થયો."૫૨૯ (પત્રી સ ૧૭૪૫ મા તે સ્તૂપમા તેમની પાદુકાઓ પ્રતિષ્ઠિત થઇ)

૯૨૬ આમના સબધી અનેક કિંવદન્તીઓ ચાલતી હતી. મહાન પુરુષો સબધી એમ બને છે તે પરથી એક કાવ્ય ને રચેન

૫૨૯ આ પ્રમાણે ઉપાધ્યાયના સમકાલીન કાવિવિજયે તેમના ગુણ-ગણ પરિચય ૩૫ સુજસવેલિ નામની લાસ પાટલુના સઘના આમહથી રચી તે પરથી સાર આપ્યો છે તેનો ઉત્તરાર્ધ શ્રી નિનવિજયને હાથ લાગતા આત્માનંદપ્રકારના પુ૦ ૧૩ અંક ૬ મા આપ્યો છે (સ ૧૬૭૨) પણ જે પૂર્વાર્ધ ૧૩ વર્ષ સુધીમા ન મળ્યો તે સુભાગ્યે મને તે આખી કૃતિ અમદાવાદમા સ ૧૯૮૪ મા મળતા પ્રાપ્ત થયો.

ને ત્યારપછી આ દુક ચરિત્ર પ્રાપ્ત થતા તેને સગત ગી દેશ
કરેલ^{૫૩૦} તે અન આપવામા આવે છે —

(બીમપલ્લવી)

શ્રી જ્ઞાનપુત્ર ! યરોવિજય ! પ્રણામ ત્વ મહાત્મને-
ત્રિવર્ષ દુઃશીના અભ્યાસ 'ન્યાયવિશારદ' ખાસ
વાદી કહેગ જીને 'ત્વલ ચગવી ધર્મ'ને—શ્રી૦
ગુરુ આનેક શાસ્ત્રમય ન્યાય-ધ્યાત્મ યોગ પય
ચેતના જ્યોતિ જગાવી જૈન સનાતનને—શ્રી૦
શાસ્ત્રમાત્ર દાખવી પ્રમાણ સદુ નયે ભરી
મુકુરાવી શાન્તિ ને પ્રવેગી ભવ્યતા મુશામને—શ્રી૦
ભવ્યતા ગાસનકાજ અ ધ્યાત્મનુ નદિ દૃશ્યાણ
ભેગી અર્પી 'અષ્ટપદી' થોડી આનંદવનને—શ્રી૦
સાઠ અધિક વર્ષ જીવી પુણ્ય આત્મા સચર્યા
કીર્તિ'કોટ બાધી કરી સદા વિખૂટા અમને—શ્રી૦
નિશ્ચયે અમાસ પ્રાણ સર્વિ સધિ આપની
પ્રાપ્તતા 'રદો સદા અપૂર્વ શાન્તિ આપને'—શ્રી૦
સ્મરીએ ગુણ સસ્તવી પૂજ્યપાદ ! ત્વ નામ
હૃદયપ્રેમ-પુષ્પથી વધાવી ધર્મવર્ત્તને—શ્રી૦

—

પ્રકરણ ૨ જી.

(અનુસધાન)

સમયશ મુ'તારક, ન્યાયશાસ્ત્રી, અને યોગવેત્તા યોગાવિજય,

જ્ઞાત્વા કર્મપ્રપચ વિગ્નિલતનુમૃતા હુ દાસદોહમીજ

તદ્ વિધ્વસાય રત્નત્રયમયસમય યા હિતાર્થી વિદેશ ।

ઘાત સમ્પ્રાન્તવિશ્વવ્યતિફરવિલસતૈર્નલૈકાત્મદર્શ

સ શ્રીમાન્ વિશ્વરૂપ પ્રતિહતકુમત પાતુ ધો વર્દ્ધમાન ॥

યશોવિજયકૃત કર્મપ્રકૃતિ દીકા પ્રશસ્તિ શ્લોક ૧

વિપચાનુવચવધુર મન્દ્યજ્ઞ મિમ્પ્યત ફલં યાચે ।

દુઃશામ્યેર્ જન્મનિ જિનમત્તરાગ પરત્તપિ ॥

અસ્માદશા પ્રમાદપ્રસ્તાના ચરણસ્પર્શહીનાના ।

અર્ચ્યા પોત હવેહ પ્રવચનરાગ શુભોપાય ॥

—સ્વકૃત ન્યાયાલોક પ્રશસ્તિ ૪, ૧

—સર્વ દેહવારીઓના હુ ખોના સમુદાયના ખીજ એરા કર્મપ્રપચને જાણીને તેનો આત્મતિક નાશ કરવા માટે જોખણે હિતના અર્થી થઈ તણુ રત્નવાળા સમયને-સિદ્ધાંતને ઉપદેશ્યો અને જોખણે વિશ્વના વ્યતિકરમા વિલસતા કેવલ એક આત્મદર્શનને અતરમા સકાત કરેલ ॥ એવા વિશ્વરૂપ કુમતિના હઠકાડનાર શ્રીમાન્ વર્દ્ધમાન અમારૂં રક્ષણ કરે ।

આપની પાસે વિષયોમા અનુભવવાળું એક કોઈપણ ખીજી ક્ષેત્ર ચાચતો નથી, આ જન્મમા અને પરજન્મમા પણ આત્મ જિનમત્તરાગ ઈચ્છુ હુ અમારા જેવા પ્રમાદગત અને ચરણકરણથી દીનને આ જન્મમા પ્રવચન-રાગજ જોમ સાગરમા નાવ છે તેમ તરવાનો શુભ ઉપાય છે

સ્વાગમ રાગમાત્રેણ દ્વેપમાત્રાત્પરાગમમ્ ।

ન ત્રયામસ્ત્યજામો ના કિંતુ મધ્યસ્થયા દશા ॥

ને ત્યારપછી આ હુક અગ્નિ પ્રાપ્ત થના તેને સગત ગી દેશા
કરેલપર તે અત્ર આપવામા આવે છે —

(ભીમપદ્યની)

શ્રી દાનપુત્ર ' યરોવિજય । પ્રજામ તુ મદાત્મને-
ત્રિવર્ષે દારીના અભ્યાસ ' ન્યાયવિશાલ ' ખાસ
સદી કહેગ છીને ' વલ ' રાત્રી ધર્મને—શ્રી૦
ગુરુ આને સાશ્વત્ર ય ન્યાય પ્યાત્મ યો । પ ય
ચેતના ન્યોતિ જગા રી જૈન સનાતનને—શ્રી૦
સાત્રમાર્ગ દાખતી પ્રમાણ સદુ નયે ભી
મુશાત્રી રાત્રિ ને પ્રવેગી ભવ્યના મુગ્ધમને—શ્રી૦
ભવ્યતા સાસનમજ અ યાત્મતુ નદિ દેશ્યાપ
ભેગી અર્પી ' અદ્યપદી ' યો ॥ આનદવનને—શ્રી૦
સાઠ અધિક વર્ષે છવી પુણ્ય આત્મા સચરો
કીર્તિદેશ બાધી કરી સના વિખૂલ અમને—શ્રી૦
નિશ્ચયે અમારા પ્રાણ સાર સધિ આપની
પ્રાર્થતા ' રો સદા અપૂર્વ શાંતિ આપને '—શ્રી૦
રમરીએ ગુણ સસ્ત્રી પૂજ્યપાદ । દુન નામ
હૃદયપ્રેમ-પુષ્પથી વધાવી ધર્મવર્ત્તને—શ્રી૦

ધ્યાનમાં આવેલ નથી પાઠક અગ્રણ્યમાં રાખે કે આ અત્યુક્તિ નથી આમે ઉપાધ્યાયજીના અને બીજા વિદ્વાનોના અથોનું અત્યાર સુધી જે કે અસ્પનાન અવલોકન કર્યું છે તેના આધારે તોળી જોખીને ઉક્ત વાક્ય લખ્યા છે નિસદેદ મ્વેનાગર અને દિગબજ સમાજમાં અનેક બહુશ્રુત વિદ્વાન યર્ષ ગયા છે, રૈફિક તથા બૌદ્ધ સપ્રદાયમાં પણ પ્રચલિત વિદ્વાનની કમી રહી નથી, ખાસ કરીને વૈદિક વિદ્વાન તો હમેશાંથી ઉચ્ચ સ્થાન લેતા આવ્યા છે, વિદ્યા તો માનો કે તેમના ખાપની છે પરંતુ એમાં ચક્ર નથી કે કોઈ બૌદ્ધ યા કોઈ વૈદિક વિદ્વાન આજસુધી એવો થયો નથી કે જેના અથના અવલોકનથી એવું જાણવામાં આવે કે તે વૈદિક યા બૌદ્ધ શાસ્ત્ર ઉપરાંત જૈનશાસ્ત્ર નું પણ વાસ્તવિક ઉકું અને સર્વવ્યાપી જાણપણ રાખતો હોય આથી ઉપર ઉપાધ્યાયજીના અથોને ધ્યાનપૂર્વક જોનાર કોઈ પણ બહુશ્રુત દાર્શનિક વિદ્વાન એવું કહ્યા વગર નહિ રહેશે કે ઉપાધ્યાયજી જૈન હતા તેથી જૈનશાસ્ત્રનું ઉકું જ્ઞાન તો તેમને માટે સહજ હતું પરંતુ ઉપનિષદ, દર્શન આદિ વૈદિક અથોનું તથા બૌદ્ધ અથોનું આટલું વાસ્તવિક, પરિપૂર્ણ અને સ્પષ્ટ જ્ઞાન તેમની અપૂર્વ પ્રતિભા અને કાશીસેવનનુંજ પરિણામ છે '૫૩૧

૬૨૮ 'તેઓ જન્મસંસ્કારસંપન્ન શ્રુતયોગસંપન્ન અને આ-જન્મ ક્ષણચારી ધુરધર આચાર્ય હતા સામાન્ય રીતે પોતાના બધા ટીકાઅથોમાં તેમણે જે જે કહ્યું છે તે બધાનું ઉપપાદન પ્રાચીન અને પ્રામાણિક અથોની સમ્મતિદ્વારા કર્યું છે, કયાંયે કોઈ અથનો અથ કાઢવામાં ખેચતાણું નથી કરી તર્ક અને સિદ્ધાન્ત બનેનું સમતોલપણ સચવી પોતાના વક્તવ્યની પુષ્ટિ કરી છે, + + માત્ર અમારીજ દષ્ટિએ નહિ પણ હરકોઈ તટસ્થ વિદ્વાનની દષ્ટિએ

૫૩૧ પ્રશ્નચક્ર ૫ કિલશી મુખલલનો 'યોગદર્શન તથા યોગવિશિષ્ટ' માં હિદીમાં આવેલ 'પરિચય'માંથી અનુવાદ

—અમે માન રાનથી સ્વ એટલે જેન આ મનો આશ્રય કે માન દેવ-
વટે પર એટલે જેનેતર આશ્રમનો ત્યાં કરના નથી, પરંતુ મન્યથ દૃષ્ટી
અવલોખન કરી થયે ચિન કરીએ હીએ—અદ્વૈત જ્ઞાનસાર ૧૬મુ અટક

પૂર્વ ન્યાયવિજારણ્ય નિરુદ્ધ કાન્યાં પ્રદત્ત કું.

ન્યાયાચાવપદ તા દુનતતપ્રમન્ય તસ્યાઽપિનમ્ ।

—જેને મશીના વિદ્યાનેએ પૂર્વે ‘ન્યાયવિજારણ્ય’ એ બિરુદ આપ્યું
દરુ અને પછી જેને એ મયમા કત્ત એવા તેને ‘ન્યાયાચાર્ય’ તુ પદ
અર્પિત થયું હતું (અદ્વૈત જ્ઞાનતર્કપરિનાયની પ્રશન્નિમા તથા પ્રતિમા-
ગતની એવમ્ દીકાની આદિમા.)

૬૨૭ આ જીવન-રૂપ પગથી જાણાય કે જે ન્દાની વયે દીકા લીધી
હતી તેથી જન્મ સ ૧૬૮૦ વગમગ મૂળી વકાશ પડ વયનું આયુષ્ય
એ ગણનાએ થયું તે દરમ્યાન ૮ વર્ષની શિશુ અવસ્થા પછી નય-
વિજય શુર પામે ૧૧ વર્ષ અભ્યાસ કરી શુર માથે કારી જઈ ત્રણ
વર્ષ ત્યાં ને પછી આગ્રામા ૪ વર્ષ અખડ ઉચ્ચો અભ્યાસ કરી—એમ
૧૭૦૬-૭ સુધી ૧૮ વર્ષ વિદ્યા-વ્યાયામમા ગાળી જીવન પર્યંત એ
રચવાનું આતુ રાખ્યું ભાષા દૃષ્ટિએ પ્રાકૃત, સમૃદ્ધ અને ગૂજરાતી
માં પુષ્કળ કૃતિઓ ગ્રંથી વિષયો પરત્વે ન્યાય, યોગ, અધ્યાત્મ,
દર્શન, ધર્મનાતિ, ખડનાત્મક ધર્મસિદ્ધાન્ત, કથાચરિત, મૂન તેમજ
દીકા રૂપે ગ્યનાઓ કરી “તેમના જેવી મનન્વયશક્તિ રાખનાર,
જેન જેનેતર મૌલિક ગ્રંથોનું ઉકુ દોહન કરનાર, પ્રત્યેક વિષયના
અર્થ સુધી પહોંચી તેના પર સમભાવપૂર્વક પોતાના સ્પષ્ટ મતવ્ય
પ્રકાશનાર, શાસ્ત્રીય અને લૌકિક ભાષામા વિવિધ સાહિત્ય ગ્રંથી
પોતાના સગન અને કઠિન વિચારોને સર્વ જિજ્ઞાસુ પામે પહોંચાડ-
વાની એટા ઢરનાર અને સપ્રદાયમા રહીને પણ મપ્રદાયના જીવનની
પરવા નહિ કરીને જે કંઈ ઉચિત જણાય તેના પર નિર્ભયતાપૂર્વક
લખનાર, કેવન શ્વેતાચર-દિગ્ગજ સમાજમાજ નહી બદકે જેનેતર
સમાજમા પણ તેમના જેવો કોઈ વિશિષ્ટ વિદ્યાન અત્યાર સુધી અમારા

પ્રસિદ્ધ છે* (અધ્યાત્મસારનો અનુભવાધિકાર શ્લો. ૩૧, ૩૨) આ દર્શનપદ્ય અને પ્રવચનભક્તિને પરિણામે આવા અથો રચ્યા અને તેમા પોતાની નક શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો તેજતકશક્તિને પાતજલ, સામ્પ્રાદિ સર્વે દર્શનોનો સ્વદર્શન સાથે યુક્તિમાન સમન્વય દરવામા પણ કામે ચગાડી એ રીતે યોગ અને અધ્યાત્મમા ઉતરી આત્માનુભવ પણ પોને પ્રાપ્ત કરી શક્યા

૯૩૦ ન્યાયનો ચોથો નામે ફલ-કાળ—આ યુગમા જે નાદિત્ય રચ્યા, તે ફળપ છે ફળમા ખીજથી ધ્રુવ સુધીના ઉત્તરોત્તર પરિપાતનો સાર આવી જાય છે, તેવી રીતે આ યુગના સાહિત્યમા પડના શ્લો યુગના સાહિત્યમા ચયેયો પરિપાદ એક માથે આવી જાય કે આ યુગમા જે જૈન ન્યાયસાહિત્ય રચ્યા છે તેજ જૈન ન્યાયના વિજાસનુ હેતુ પગથિયુ છે, કારણકે ત્યારબાદ તેમા કોઇએ જરાયે ઉમેરો કર્યો નથી મહિનપેણની સ્થાદવાદમજરી બાદ કરીને આ યુગના ફલાયમાન ન્યાયવિષયક ઉચ્ચ સાહિત્ય તરફ નજર કરીએ તો જણાશે કે તે અનેક વ્યક્તિઓના હાથે લખાયુ નથી, તેના લેખક ફક્ત એક જ છે અને તે સત્તરમા અદ્વારમા નકામા થયેલા, લગભગ સો (?) સાઠ) શરદો સુધી મુખ્યપણે શાસ્ત્ર-યોગ મિદ્ધ કરનાર, સરકૃત પ્રાકૃત ગૂજરાતી અને મારવાડી એ ચારે બાપાઓમા વિવિધ વિષયોની ચર્ચા કરનાર ઉપાધ્યાય ચુશોવિજયજી છે ઉપાધ્યાયજીના, જૈન તત્ત્વજ્ઞાન, આચાર, અલકાર, છદ વગેરે, અન્ય વિષયોના અથોરો બાદ કરી માત્ર જૈન ન્યાયવિષયક અથો ઉપર નજર નાખીએ તો એમ કહેવુ પડે છે કે, સિદ્ધસેન ને સમ-તલદ્રથી વાદિદવસુરિ અને હેમચન્દ્ર સુધીમા જૈન ન્યાયનો આત્મા, જેટલા વિકસિત થયો હતો, તે પૂરેપૂરો ઉપાધ્યાયજીના તકઅથોમા, મૂર્તિમાન થાય કે, અને વધારામા તે ઉપર એક કુશળ ચિત્રકારની પેટ તેઓએ એવા સૂક્ષ્મતાના, સ્પષ્ટતાના અને સમન્વયના રંગો પૂયા છે, કે જેનાથી મુદ્દિતમના ચર્ષ આપોઆપ એમ કહેવર્ષ જાય.

જેન સપ્રદાયમા ઉપાધ્યાયજીનું ગ્યાન, વૈદિક સપ્રદાયમા શાકગાયત્રી જેવું છે. ૫૪૨

૯૨૯ પોતે શ્વેનામગ તપાગમમા દના અને શ્રી અદ્વૈત-
પ્રતિભોધક હીંગવિજયમુનિના શિષ્ય પૂતળીવિદ્યાવિચારદ પ્રસિદ્ધ
ઉપાધ્યાય કૃષ્ણાજીવિજય, તેમના શિષ્ય સકલ શબ્દાનુયામનનિષ્ણાન
લાભવિજય, તેમના શિષ્ય પટિન જીનવિજય, અને તેમના ગુરુભાઈ
નવવિજયના શિષ્ય રના તેમનું ન્યાય-નર્કનું ગાન અદ્વૈત દનું ને
પોતે જન્મગ વાદી દના પોતાના સમયમા ચાલના અન્ય સપ્રદાયો
નામે દિગમગમન, અને અ શ્વેનામગમાથી નિકળેન મૂર્તિપૂજા-
નિગેવક લોંકા સપ્રદાય તથા બીજી જુની જુની વિધિ અને માન્ય-
તામા જુની પડના એવા નાની શાખાઓ ડાળી ગમ્મો નામે પાર્શ્વ
ચદ્ર ગમ્મ, કંકવાનો મન અને વીજનો મન દના તદ્દુપરાંત 'ધર્મ-
સાગરે અનેક પ્રરૂપણાઓ કરી આખા શ્વે. ગમ્મના તત્ત્વને દલાવી મૂક્યું
દનું અને પછી તેમના શિષ્યવર્ગે તે પ્રરૂપણા ચાતુ ગમ્મી હતી આ
સર્વના મનોનો નિરાસ કરવા માટે પ્રમાણે આપવા ઉપગત તેમની
કંઠોગ શબ્દોમા ઝાટકલી કરી છે દિગમગ સામે ખાસ અથો અ-
ધ્યાત્મમત પરીક્ષા, જ્ઞાનાર્થવ (અનુપતબ્ધ) એ સમૃતમા, અને
દિલીમા દિશ્પટ યોગમી બોલ, લોહા-હૂદીઆ સામે સસ્કૃતગદ્ય
અથ નામે દેવધર્મપરીક્ષા, સ દાવ્યમા પ્રતિમાશનકના ૬૯ શ્લોકો અને
તે પછી રચેલી તે પગ મ્વોપન ટીકા, ગૂ. મા મદારીર સ્તવન અને ગીમ-
ધર સ્તવનાદિ, ધર્મસાગર સામે ઉક્ત પ્રતિમાશનકમાના ૯ શ્લોક, પ્રા
ધર્મપરીક્ષા અને તે પગ સસ્કૃત ટીકા ગચેલ છે આ ખડનાત્મક
અથો રચવામા પ્રેગ્ણાત્મક વસ્તુ પોતાનો દદ 'દર્શનપક્ષ' છે અને
વળા 'દહે છે કે, 'વિધિનું કહેનું, વિધિ પરની પ્રીતિ,
વિધિની ધમ્મગ ગમ્મનાર પુરોનો વિધિમાગમા પ્રવર્તવાવા તથા
અવિધિનો નિગેધ કરવો એ મર્વ અમાગી જિનપ્રવચન પરની ભક્તિ

૫૩૨ જગ્ન મુખવાલ પસિછનો 'ગુરુત્તર વિનિશ્ચય' એ નામના યગો-
વિજયજીવ અથર્મા 'અથ અને કંતાનો પરિચય'

ઉદ્દેષ-નિર્દેશ અન્યથોચોચા સ્પષ્ટ છે એવા 'રદસ્ય' અકિત મો
અથ કરવાની પોતાની ઇચ્છા હાપારદસ્યમા વ્યક્ત કરી છે 'આ
'રદસ્ય' શબ્દથી અકિત કરવાની સ્પુરણા પ્રસિદ્ધ નૈયાયિક મથુરા-
નાથના તત્ત્વગદ્ય અને તત્ત્વાલોકરદસ્ય નામના ટીકાત્રયો પરથી
થત લાગે છે તેમના મગનનાદ અને વિધિવાદ નામના હાલ અનુપ-
લબ્ધ ત્રયોના નામમા 'વાદ' શબ્દ વાપરવાની સ્પુરણા તેમના સમકાલીન
નવ્ય-ન્યાયના નિદાન ગદાધરે રચેલ વ્યુપત્તિવાદ, શક્તિવાદ આદિ
ન્યાયત્રય પૃથ્વી થત લાગે છે યશોવિજયજી નવ્ય-ન્યાય પીને પચારી
ગયા હતા અને તેથીજ નરીન તત્ત્વો તેમણે જૈન દર્શનમા આણ્યા,
તેમજ નવ્ય ન્યાયના તત્ત્વોનું પણ જૈન દષ્ટિએ ખડન કર્યું આજ
યશોવિજયજીની વિશિષ્ટતા છે કે સ ૧૨૫૦ થી માંડી તેમના
અમય સુધી જે અન્ય જૈનાચાર્યો ન કરી શક્યા તે તેમણે કર્યું
તેમની શધી જગદીશ બદાચાર્યના જેવી શબ્દમાહુલ્ય વગરની
ગભીર ચર્ચા કરનારી છે મથુરાનાથનો એમણે ધણે સ્થળે ઉપયોગ
અને નામોત્તેખ પણ કયો છે હૈમચદ્રાચાર્યે જેમ પોતાના સમ-
કાલીન મનયગિરિ અને વાલ્દેવ સૂરિનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો, તેમ
યશોવિજયે પોતાના સમકાલીન જગદીશનો નથી કર્યો પરંતુ જગ-
દીશના અથથી તેઓ જાણીતા હતા એમ અનુમાન થાય છે' (૨
મોહનલાલ ઝવેરીનો અભિપ્રાય)

૯૩૩ જૈનોના 'યોગ સાહિત્ય સંબંધમા હરિભદ્રસૂરિના યોગ
વિષયક ત્રય અને ત્યારબાદ હૈમચદ્રાચાર્યનું યોગસાત્ત્વ આપણે જોઈ
ગયા '૫મી આ ઉપાધ્યાય યશોવિજયકૃત યોગત્રયો પર નજર
કરે છે તે ઉપાધ્યાયના શાસ્ત્રજ્ઞાન, તર્કકૌશલ અને યોગાનુભવ ધણા,
ગભીર હતા તેથી તેમણે અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષદ તથા
સૃષ્ટિક બત્રીશ બત્રીશીઓ યોગ સંબંધી વિષયો પર લખેલ છે તેમા
જૈન મત યોતી સૂક્ષ્મ અને રાચક મીમાસા કરવા ઉપરાંત અન્ય
દર્શન અને જૈનદર્શનની સરખામણી પણ કરી છે દાનંત, અધ્યા-
ત્મસારના યોગાધિકાર અને ધ્યાનાધિકારમા પ્રધાનપણે ભગવદ્ગીતા

છે કે, પહેલા ત્રણ યુગનું જને (દિગ્ગજ અને સ્વેતામઃ) મેં પ્રદાનું
જેન ન્યાયવિષયક સાદિત્ય દેદામ ન હોય અને માત્ર ઉપાધ્યાયનું
જેન ન્યાયવિષયક મૂર્ખા માદિત્ય ઉપનબ્ધ હોય તોયે જેન વાદ-
મય દુનૃત્ય છે

૯૩૧ 'ઉપાધ્યાય'એ અધિકારીને પ્યાનમા મળી, વિષ
યોની વહે ચાલી કરી તે ઉપર નાના મોટા અનેક જેન ન્યાયના
અથો લખ્યા તેઓએ જેન તર્કપગિભાષા જેવો જેન ન્યાયપ્રવેશ
મોટે લઘુ અથ રચી, જેન સાદિત્યમા તર્કમંત્રદ અને તર્કભાષાની
ખોટ પૂરી પાટી 'ગદ્ય' પનાકિત એકમો આક્રમ્યો કે તેમાના
કેટલાક રચી જેન ન્યાયનાદ્યમયમા ન્યાયિક પ્રવગ ગદાધર ભટ્ટાચાર્ય
ના અયોની ગરજ સારી, નયપ્રદીપ, નયગદ્ય, ન્યામનનરગિણી
સદિન નયોપદેશ, અચારાદકરણના, ન્યાયારોહ, ખડનખડખાદ્ય,
અદ્યસદ્ગ્રંથી ટીકા આદિ અથો રચી જેન ન્યાયનાદ્યમયને ઉદ્યના-
ચાર્ય, ગમેશ ઉપાધ્યાય, અધુનાથ શિરોમણિ અને જગીશની
પ્રતિભાનું નૈવેદ્ય ધર્મ અધ્યાત્મસાગ, અધ્યાત્મોપનિષદ જેના અથોથી
જેન ન્યાયવાદ્યમયનો ગીતા, યોગનાશિષ્ઠ આદિ વેદિક અથો સાથે
સમવ જોડયો થોડામા એટલું જ કહેવું જમ છે કે, વેદિક અને
બૌદ્ધ સાદિત્યે દાર્શનિક પ્રશ્નમા સત્તરમા મૈકા સુધીમા જે ઉત્કર્ષ
સાધ્યો હતો, લગભગ તે બધા ઉત્કર્ષનો આસ્વાદ જેન વાદ્યમયને
આપવા ઉપાધ્યાય'એ પ્રામાણિકપણે આખું જીવન વ્યતિત કર્યું
અને તેથી તેઓના એક તેજમા જેન ન્યાયના બીજા બધા તેજો
લગભગ સમાર્પ જાય છે, એમ કહેવું પડે છે ૧૫૩૩

૯૩૨ 'રહસ્ય' થી અક્ષિત પ્રમારહસ્ય, સ્વાદ્વાદ રહસ્ય, (કે વા
અને) વાદ્યહસ્ય, ભાષારહસ્ય, નયરહસ્ય અને ઉપદેશરહસ્ય તેમણે
રચ્યા છે તે નિર્વિવાદ છે પ્રથમના ત્રણ અનુપવબ્ધ છે પણ તેમનો

૫૩૩ પડિત મુખવાલનો ભાવનગરની સાતમી ગૂજરાતી સાદિત્ય
પરિષદ માટેનો નિબંધ નામે 'જેન ન્યાયનો ક્રમિક વિકાસ'

વાનો સાચો માર્ગ બતાવ્યો. આ દષ્ટિવિશાલમાની અસર અન્ય ગુણગ્રાહી આચાર્યો પર પણ પડી તેવા આચાર્યોમા હરિભદ્રસુરિ અને યશોવિજયનું ખાસ સ્થાન છે (દા० ત० હરિભદ્રે યોગમિદુ શ્લો ૧૬-૨૦ મા મર્વ દેવોની ઉપાસના લાભદાયક બતાવી તે પર 'ચારિ સંવની ચાર' એ ન્યાયો ઉપયોગ કર્યો છે અને એજ ગીતે યશોવિજયે પોતાની પૂર્વમેવાદાત્રિશિકા, આઠ દષ્ટિઓની સંગ્રામ આદિ પ્રથોમા અનુક્રમણ કરેલ છે) જૈન દર્શન સાથે પાતળત યોગદર્શનનું સાદસ્ય અન્ય સર્વ દર્શનોની અપેક્ષાએ અધિક છે તે સાદસ્ય (૧) શબ્દનુ, (૨) વિષયનું અને (૩) પ્રક્રિયાનું એમ મુખ્ય ત્રણ પ્રકારનું છે (૧) મૂલ યોગસૂત્રમાજ નહિ પરંતુ તેના ભાષ્ય સુદામા એવા અનેક શબ્દ છે કે જે જૈનેતર દર્શનોમા પ્રસિદ્ધ નથી યાનો ઓછા પ્રસિદ્ધ છે, જ્યારે જૈનશાસ્ત્રમા ખાસ પ્રસિદ્ધ છે જેના કે ભવપ્રત્યય, સવિતર્ક સંચિત્તાર નિર્વિચિત્તાર, મહા-નત, કૃત કારિત અનુભોદિત, પ્રકાશાવરણ, સોપકમ નિરૂપકમ, વજ્રસહનન, કેનવી, કુશન, યોનાવરણીય કર્મ, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્ય-ગ્દર્શન, સવ ન, ક્ષીણકનેશ, ચરમજ્ઞ આદિ (સરખાવો યોગસૂત્ર અને નરનાર્થ) (૨) વિષયોમા પ્રમુખ તત્ત્વ આદિ જ્ઞેશાવસ્થાઓ, પાચ યમ, યોગજન્ય વિબુતિ, સોપકમ નિરૂપકમ કર્મનું સ્વરૂપ તથા તેના દર્શન, અનેક કાર્યોનું નિર્માણ આદિ (૩) પ્રક્રિયામા—પરિણામિ—નિત્યતા અર્થાત્ ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રોવ્ય રૂપે ત્રિરૂપ વસ્તુ માની તત્ત્વસાર ધર્મધર્મોનું વિવેચન આ રીતે જણાતી વિચારસમતાના કારણે હરિભદ્ર જેવા જૈનાચાર્યે મહર્ષિ પતંજલિ પ્રતિ હાર્દિક આદર પ્રકટ કરી પોતાના યોગપ્રથોમા ગુણ-ગ્રાહકતાનો નિર્ભારક પરિચય આપ્યો છે (જુઓ યોગમિદુ શ્લો ૬૬ ઉપર અને યોગ દષ્ટિ સમુચ્ચય શ્લો ૧૦ ઉપર ટીકા) અને સ્થળે સ્થળે પતંજલિના યોગશાસ્ત્રગત ખાસ સાકેતિક શબ્દોને જૈન-શાસ્ત્રો સાથે સરખાવી સકીર્ણ દષ્ટિવાળાને માટે એકતાનો માર્ગ

તથા પાનજલસૂત્રનો ઉપયોગ કરી અનેક જૈનપ્રક્રિયાપ્રમિદ ધ્યાન-
વિષયોનો ઉક્ત બને પ્રયોગી માટે સમન્વય કર્યો છે અધ્યાત્મો-
પનિપદના શાન્ત, ગ્ધાન, ક્રિયા અને સામ્ય એ ચાર યોગોના પ્રધા-
નપણે યોગવાસિષ્ઠ તથા તૈત્તિરીય ઉપનિષદના વાગ્યોના અવનગ્ણ
આપી તાર્ત્વિક એક જ બનાવ્યું છે, યોગાવનાર દ્વારિચક્રના ખાસ
કરી પાનજલ યોગના પદ્યોનું જૈનપ્રક્રિયાની અનુમાર ગ્રહીતરણ
કર્યું છે આ ઉપરાંત તેમણે દુર્ગ્ગિલદ્રમુદ્ગિત યોગવિનિષ્ઠ તથા વેદ-
વદ પદ ગ્રીકાઓ લખી પ્રાચીન ગુપ્ત તત્ત્વોનું ગ્રહ્ય ઉદ્ધારણ પણ
કર્યું છે આટલું જ કરીને સત્ગુણ ન હોના તેમણે મદાપ પત-
ર્જિત દૂત યોગસૂત્રોના ઉપર એક નાનીરી રીતિ પણ લખી છે
આ રીતિ જૈનપ્રક્રિયાનુસાર લખાયેલી દાવાથી તેમા થયાસભર યોગ-
દર્શનની બીજાં ૩૫ માખ્ય પ્રક્રિયાની જન પ્રક્રિયા સાથે મરખામણી
પણ કરી છે ઉપાધ્યાયજીની પોતાની વિવેચનામા જેની મધ્યસ્થતા,
ગુણ્યપ્રાદકતા, મુદ્દમ મમન્વયશક્તિ અને ગ્રહ્યભાષિના દેખાઈ છે
તેની બીજાં આચાર્યોમા ધર્મા ઓડી નજરે પડે છે (દાવતં ભુએ
તેમની શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચયરૂતિ અને પાનજલસૂત્ર રૂતિ)

૯૩૪ 'મદર્પિ' પતર્જનિએ પોતાનું યોગદર્શન સાખ્ય સિદ્ધાંત
અને પ્રક્રિયા પર ગ્રંથ્ય છે તો પણ તેમની દષ્ટિવિશાલતાથી તે
મર્વ દર્શનોના સમન્વય ૩૫ બન્યું છે, દાવ તં સાખ્યનો નિરીશ્વર-
વાદ વૈગેયિક નેવાયિક આદિ દર્શનો દ્વારા કીક નિરગ્ત થયો અને
સાધારણ લોકગ્રંથભાવનો મુકાર ઇશ્વરોપાસના પર વિશેષ જણાયો
ત્યારે અધિકારીભેદ તથા રૂચિવિચિત્રનાનો વિચાર કરી તેમણે
ઇશ્વરોપાસનાને પણ સ્થાન આપ્યું (સૂ. ૧-૩૩) અને ઇશ્વરના
સ્વરૂપનું નિષ્પક્ષભાવથી એવું નિરૂપણ કર્યું કે જે સર્વને માન્ય થઈ
સકે (સૂ. ૧-૨૪, ૨૫, ૨૬) પમદ આવે તે પ્રતીકની ઉપાસના
કરો પણ કોઈ પણ રીતે મન-એકાગ્ર-ગ્રિય કરો અને તે દ્વારા
પરમાત્મચિંતનના સાચા પાત્ર બુનો આથી ધર્મને નામે કવલ ટાળ-

પ્રકરણ ૩ જી

(અનુમધાન)

અપાત્રી યોગવિજય અને તેમના ગ્રંથો.

વાદિવચન-કર્તાણી ચક્રોજી, તુજ કુત-સુરમણી ખાસ
 બોધિ ગદ્ય હેતે કરેજી, શુદ્ધ જન તસ અસાસ
 મકલ મુનિસર સેદરા જી, અનુપમ આગમનો જાણ
 કુમત ઉત્થાપન એ જયોજી, વાચકકુલમા રે બાણ,
 અભવાદિક શ્રુતકેવની જી, આગે હુઆ પટ જેમ,
 મલિમાહે જોતા થકા જી એ પણ શ્રુતધર તેમ
 જરા પિદ્ધાપક સાસને જી, સ્વસમય પગમત દક્ષ,
 પોહચે નહિ કોઈ એહને જી, સુગુણ અનેરા સતવક્ષ
 'દુર્ગાની સારક' તણો જી બિરદાવે સુવિદિત
 બાલપણે અવવે જિણે જી લીલો ત્રિદશગુર જીત

X

X

X

શ્રી યશોવિજય વાચકતણા, હું તો ન લાડુ ગુણવિસ્તારો રે
 ગગાજન્ય કલિકા થકી એહના અધિક અણે ઉપમારો રે
 ૧૨૧ રચન સ્વાદવાદના નથ નિગમ આગમ ગ બીરો રે
 ઉપનિષદા જિમ વેદના, જસ કવિ ન લહે કોઈ ધીરો રે
 ગીતલ પગમાનદિની શુચિ વિમલસ્વરૂપા સાચી રે
 જોની રચના-અદિકા રસિયા જાણુ સેવે રાચી રે
 લવુ બાધવો હરિભદ્રનો કલિયુગમા એ થયો ખીન્ને રે
 ગ્તા યથારથ ગુણ સુણી કવિયણુ શુદ્ધ કો મત ખીન્ને રે
 સ વેગી-મિરમેહરો ગુર જ્ઞાનરથજીનો દરિયો રે
 કુમત-ભિમિર ઉચ્છેદિવા એતો બાલકજી દિનકરિયો રે

—કાન્તિવિજય કૃત સુજસવેલિમાસ

વાણી વાચક જરા તણી-કોઈ નથે ન અધૂરી રે

—સ્વકૃત શ્રીપાલસર્ક ખડ ૪ દાલ ૧૨ /

જોલ્યો છે (લુઓ યોગમિત્ર શ્લો ૪૧૮, ૪૨૦) યગોવિજયે
પતન્જલિ પ્રત્યે આદ્ય બનાવી (લુઓ યોગાવતાર દ્વાત્રિશિક્ષા)
હુમિત્રમુગ્ધિના મુચિત એકનાના માગને વિગેષ વિજ્ઞાન બનાવી
પતન્જલિના યોગમુનને જૈન પ્રક્રિયાની અનુસાર સમગ્રવચ્ચાને
ચોડે પણ માર્મિક પ્રયામ કર્યો છે (લુઓ પાતન્જલ સૂત્ર ૭ત્તિ)
એટલુજ નદિ બદ્ધે પોનાની દ્વાત્રિશિક્ષાઓ (બત્તીલીઓ) મા તેમજો
પતન્જલિના યોગમુનગત કેટલાક વિષયો પર ખાસ બત્તીલીઓ
(નામે પાતન્જલયોગવશજીવિચાર, ઇશાનુમદવિચાર, યોગાવતાર,
કેતેશદાનોપાય અને યોગમદાત્મ્ય દ્વાત્રિશિક્ષાઓ) ગ્યો છે '૫૩૪

૯૩૫ ઉપર જણાવેલ (પારા ૯૧૩-૧૫) આનંદવન

‘ માગ્ગ ચલત ચલત ગાન આનંદન પ્યારે, રદત આનંદ બરપૂર ’
એરી મસ્ત દયામા વિદગતા હતો લોકોત્તર કાનિવાળા, મુમતિ મખીનો
સગ દદિ પણ ન તજનારા-એવા તેઓમા લોકો છિદ્ર દેખના પગુ
તેમના ઉચા યોગની અતન્થોનની ખ્યાનિ ઘણી હતી આનંદદયામા
ફરના આ આનંદધનનો યગોવિજયને પરિચય થયો હતો અને
તેમના ગુણાનુવાદ રૂપે-સ્તુતિ રૂપે પોતે દિનીમા રચેલ અષ્ટપદીમા
તે વાન રપદ કરી છે —

‘ જસવિજય કહે મુન દો આનંદધન । દમ તુમ મિલે દલાર

X X X X

જસવિજય કહે મુનત દિ દેખો, મુખ પાથો બોલ અમગ,

X X X X

જસ કહે મોહી આનંદધન પાવત અતર જ્યોત જગાવે

X X X X

કોઇ આનંદધન છિદ્ર હી પેખત જસરાયસગ ચડી આયા

આનંદધન આનંદરસ ઝીવત દેખતહી જસ ગુલ ગાયા

એટલુજ નદિ પરતુ તેમનો પોતાના ઉપર પડેલ પ્રભાવ પણ
તેમા બનાવેન છે

એરી આજ આનંદ ભયો મેરે, તેરો મુખ નિરખ નિરખ

રોમ રોમ શીતલ ભયો અ ગોઅગ

શુદ્ધ સમજણ સમતારસ ઝીવત, આનંદધન ભયો અનત રગ-એરી

એરી આનંદ-શા પ્રમગી ચિત અતર, તાકો પ્રભાવ ચલત નિરમલ ગગ,

વાહી ગગ સમતા દોલ મિલ રહે, જસવિજય ઝીવત તાકે સગ-એરી

X X X X

૯૩૬ આ સાક્ષાત્ અનુભવસ પન્ન મસ્ત યોગીને સહજ સંતોષ-
સહજનંદ ગુણ પ્રકટયો હતો, બધી દુવિધા (દ્વિતભાવ) મરી ગયેલ
છે જેની એવા આનંદરસ ઝીનતા આનંદવનના (જુઓ અષ્ટપદી
પદ ૩) દર્શન-સમાગમ-સગથી પોતે આનંદ ગગા પ્રવાહ અને
સમતા ઝીનતા રહ્યા અને

માનમતાત્રના જ્ઞાનપૂર્વક નિરૂપણ કરવા ઉપગત લેનર્ગનનિર્દિત
ગુણરથાનની ટ્રેણીઓ સાથે અધ્યાત્મનો સંબંધ ઘટાઓ છે પોતે
જણાવે છે કે 'જ્ઞાનહૃદયવળાને ગોક, મદ, કામ, માસર, દંડ,
દદામદ, નિપાદ અને વેગ એ સર્વે લીધુ થાય કે અને એ બામનમા
અમારો અનુભવ સાદી છે' (અનુભવાધિકાર મ્નો ૧૮) તે
અધિકારના ૨૬ માં મ્નોકમા 'મહાતાનીના વચનથી પણ અમે પ્રાપ્તના
વિનામને અનુભવીએ છીએ' એટલે અમે અમારી શ્રદ્ધિવડે તેને સાક્ષાત્
જાણીએ છીએ એમ પોતે કહ્યું છે દુકામા પોતાને અનુભવના અમ-
કાર થયા હતા એમ તે અધ્યાત્મસાગના ઘણા મ્નોમાં પઠ્યો જણાય છે

૯૪૦ છતાં પોતે સંપૂર્ણ આચાર પાળવામા અમમર્થ છે એમ
પણ જણાવે કે 'પૂર્ણ આચારને પાળવામા અસમર્થ એવા અમે ઈશ્વર-
મોગનું અનન્યન કરીને પગ મુનિઓની ભક્તિવડે તેમની પદરી-
માર્ગને અનુસરીએ છીએ' (અધ્યાત્મમાર અનુભવાધિકાર મ્નો ૨૬),
અને છેવટે પોતે મ. ૧૭૩૮ માં શ્રીપાળગમની છેલ્લી ટાળમા
પોતાને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ ગયાનું સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે

માહદે તો શુચરણપસાથે અનુભવ દિલમાદિ પેરા

ઋદ્ધિ શક્તિ પ્રગતી ધટમાદે આતમચિત્તિ દુષ્ઠ બેઠો ૨

મુઠ સાદિખ લગનો વૂઠો ૧૦

આ અનુભવ થયા પછી ભક્તિપૂર્વક પૂણ આચાર પાળી પરમ-
માધ્મ-મોક્ષનો પૂર્ણ અભિનાય પૂર્ણ થતા બાક વાગ લાગતી નથી

ખીર નીર ને મિલ રહે, આનંદ, લગ્ન સુમતિ સખી કે સગ

ભયો દે એ રસ,

ભવ ખરાઈ સુજસ વિલાસ, ભવે સિદ્ધ સ્વરૂપ લીધે વસમસ

આનંદધનકે સગ સુજસ હી મિતે જગ, તમ આનંદસમ

ભયો સુજસ

૯૪૧ તેમના ઋથો—વણા મુદ્રિત થયા છે, થોડા અમુદ્રિત
છે, ને લખ્યું થતા અમુદ્રિત ઋથો કરતા વિશેષ ઋથો અનુપનબ્ધ

૮૪૫ ઉપર મન ત્રણ પાળી એકમા પછા ગયતા મંવત્ આપેન
 નરી તરી ના નિમાળકાન આગરે નિશ્ચિન કરના માટે જોટવા ત્રણે
 પ્રમિદ્ધ વય ૬૦ સહ નથા અપ્રસિદ્ધ પંખી અનેજાતવ્યવસ્થા અને
 વિચારાગમ પ્રત કરી તમા ઉદ્દેશના પોતાના સર્વ ત્રણેનું કોઈક
 કરી ન મન પાન પયન્મ (દયા પત્રી કયો ગ્યાયો તેનો ક્રમ) અને
 તેના નિગમ ન કરી ગયા. છ પાત્રુ તે અન અનકાશાભાવને
 વ્યક્ત નામા અર્થ મનાના નથી આ મદ્દાપુરુષ મોટા ભાગે
 પાનાની રચના પ્રગભમા ૮૨ ગ્રન્થ મૂકતા, તે શબ્દનો પહેલો
 અનગ ૧ મ મન નિગમતરથી સરસ્વતીદેવીએ તેમને ગગાનદીને
 કોને તુલ્ય થઈ ન અને કાવ્યનો વગ આપ્યો હતો એમ પોતેજ
 જણાવે ૭

અર્ધી ૩૦ વૈગવ્યક્રમ્યતા, ન ૧ નું અધ્યાત્મસાર તથા ઉક્ત
 ન ૨૦ નું પ્રતિમાયતક ગૃ ભાષાનગ સદિન, દે૦ ૩ દાગ
 ૩૧ ધર્મપરીક્ષા સદતિ ગતલામની ઝક દે ની સરથા તગ્દ્યી ૩૨
 અતુવિચિતિ જિન-એદ ગુતય, મુકિનકમય જૈન મોદનમાના વડોદરા
 તરદ્યી ૩૩ પરમજ્યોતિ પમ્નિચતિકા ૩૪ પગ્માત્મ ન્યોતિ પચ-
 વિચતિકા (કે જે બે પ લાવનકૃત ગૂ ભા સદિન મેદગ દિગ-
 જ્યે પશુ છપાવી દતી), ૩૫ પ્રતિમા ગ્યાપન ન્યાય, ૩૬ પ્રતિમા
 શનક પગ સ્વોપન શતિ, ૩૭ માર્ગપરિગૃહિ છપાયેલ છે

૬૪૩ ઉપલખ્ધ પશુ અપ્રકટ કૃતિઓ - ૧ અનેકાનમન વ્યવસ્થા
 (વિજયવર્ણભસૂરિ દસ્તકનો પળખનો ભડાગ), ૨ સમન્તમદ્ગુન આત્મ
 પરીક્ષા ઉપગ દિ૦ અક્ષલક દેવના ૮૦૦ શ્લોકના ભાષ્ય પર દિ૦
 વિદ્યાનદસ્વામીની આઠ દગ્ગર શ્લોકની ટીકા નામે અષ્ટસહસ્રી પગ
 વિવરણ (ભા ઈ પી ૬ પૃ ૩૮) આમા કેટલાક ઝ સ્વાહવાદમજરી
 પગ શતિ નામે સ્વાહવાદમજૂપા, ૪ શ્લોકાશ્વિ-શ્લોકાવનિ, ૫ શ્લોક
 પરિગા પદ્ધતિ ઉમેરે છે

૬૪૪ અનુપવખ્ધ કૃતિઓ - ૧ આકર, ૨ મગવનાદ, ૩
 વિધિનાદ, ૪ વાદમાલા, ૫ ત્રિસૂઆતોક, ૬ દ્રવ્યાલોક, ૭
 પ્રમાગદ્ય, ૮ 'સ્વાહવાદ રદસ્ય-અથવા યા અને-વાદરદ્ય, ૯
 જ્ઞાનાર્ણવ, ૧૦ કૂપદટાતવિશદીકગણુ ૧૧ અક્ષકારચૂડામણિ
 ટીકા, તત્ત્વાર્થ ટીકામા અથમાખ્યાય સિવાયના બીજા અધ્યાયો
 પરની ટીકા, ૧૨ આત્મખ્યાતિ આ સર્વેનો પોતાના ઉપનખ્ધ
 ઝથોમા ઉક્તેષ મળે છે તેથી તે ઝથો તેમના રચેલા
 હોવાનું સુનિશ્ચિત છે આ ઉપરાત કેટલાક બીજા ઝથો ઉમેરે છે કે
 ૧ અધ્યાત્મખિદુ, ૨ કાવ્યપ્રકાશ ટીકા, ૩ છદચૂડામણિ ટીકા,
 ૪ તત્ત્વાલોક વિવરણ, ૫ વેદાન્ત નિર્ણય, ૬ વૈરાગ્યરતિ, ૭ શક
 પ્રકરણ, ૮ સિદ્ધાન્ત તર્ક પરિષ્કાર, ૯ સિદ્ધાતમજરી ટીકા વગેરે.

પણ કઠિન અને ભયપ્રદ હતું-આ વાત ઉપરના મેધવિજયના પદ્યથી સ્પષ્ટ જણાય છે)

૯૪૬ વિનયવિજય નામના યરોવિજયના સમકાલીન અને વિશ્વાસભાજન ઉપાધ્યાય એક પ્રતિભાશાલી નામાકિત વિદ્વાન થયા માતાનું નામ ગજગી-રાજ્યાર્ધ અને પિતાનું નામ તેજપાળ હોઈ (જુઓ તેમના 'લોકપ્રકાશ' ગ્રંથની અંતની પ્રશસ્તિ) મૂળ વશિક હતા મુનિ તરીકે હીરવિજય સૂરિના શિષ્ય હીર્તિવિજયના શિષ્ય હતા તેમણે નૈપથકાવ્ય મહાકાવ્યોનો અભ્યાસ કર્યો હતો ને તેમની પોતાની હાથની સ. ૧૬૮૪ ના ચૈત્ર વદિ ૧૦ શુક્રને દિને ૧૨ મા સર્ગ સુધીની નૈપથકાવ્ય પરની રામચંદ્ર વિરચિત શ્રી શેધી નામની ટીકાની પ્રત ઉપનબ્ધ છે (જે એ ઈડિયા ન ૧૨૦૬) સ્વર્ગસ્થ રાદેરમા સ. ૧૭૩૮ (જુઓ તેમના શ્રીપાળરાસની યશોવિજય કૃત પ્રશસ્તિ)

૯૪૭ તેમના રચેલા સરકૃત પુસ્તકો -કંથસૂત્ર પર ૬૫૮૦ શ્લોક પ્રમાણુ કંથસુમોધિકા નામની ટીકા વિજયાનંદ સૂરિના રાજ્યમા સ. ૧૬૯૬મા રામવિજય પડિતના શિષ્ય શ્રીવિજય ગણિની અભ્યર્થનાથી રચી અને તે વિમલહર્ષ શિષ્ય ભાવવિજય ગણિએ શોધી (પ્ર દે લા ન ૬, અને ૬૧, આં સભા ન ૩૧, બી મા,) પછીના વર્ષમા પારેજથી ખજાત વિરાજતા ઉક્ત વિજયાનંદસૂરિને લખેલ વિગ્નસિ લેખ નામે આનંદ લેખ (જૈનયુગ પુ પ અક ૪-૫), દીવમા વિજયસિંહસૂરિની વિદ્યમાનતામા રૂઝ શ્લોકની નયકર્ણિકા (પ્ર જૈનસ્તોત્ર સંગ્રહમા ય ૩ ન ૭, ગૂ લા સહિત ૫ લાલન તથા લેખક, અને લેખકે અગ્રેજી ભાષાતર કરેલ તે પ્ર. સેટલ જૈન પબ્લિશિંગહાઉસ આરાહ), વિજય-પ્રભસૂરિના આચાર્યપદના વર્ષમા સ -૧૭૦૮ મા જૂનાગઢમા મહાનંદ ગ્રંથ નામે લોકપ્રકાશ (પ્ર હીં ૬, દે લા ન ૬૫ અને ૭૪ તે પૈકી દ્રવ્યલોક ગૂં ભાષાતર સહિત આ સ ન ૫૭ વે ન ૧૭૭૧, મિત્ર ૮, ૬૪) પદ્યબદ્ધ, વીસહજાર શ્લોક પ્રમાણુ રચ્યો તેમા જૈનદષ્ટિએ આખા

પ્રકરણ ૪થું.

વિનયવિજય, મેઘવિજય અને બીજાઓનું ગાહિત્ય.

નટરાજેન ગીયતે મહારાજ મેરો તાલ્લા એ દેશી
 શ્રવમવાદ્મય ડુમ્મરંગરાતિ મુરમચીત્તપ્યગાય ।
 ચેતામુપલક્ષ્ય શૂલ્કાગ્નિ જ્ઞાતરણ ગુણવર્ચસ ॥
 વદનમલ્લુદ પાવનરમા જિનારિત ગાય ગાય ।
 સવિનય જ્ઞાનિમુખારમમે । તિરં નદ પાવ પાવ ॥

—સયમના પ્રતિષાદક જેન વાદ્યવદ્ધી પુષ્પના ગ્રસરહે પોતાના
 અધ્યવસાયને-પગ્નિતિને-મનોરૂતિને અતિ મુગ્ધિ-મુગ્ધિત કર, જ્ઞાનચગ્ન
 ગુણ પર્વાયદ્ધ લક્ષણુ કળાએ એવું જે તાર એતન છે તેને ૩ બોળખ.
 જ્ઞાને પાવન-પવિત્ર કરનારા પ્રભુના ચગ્નિને ગ્રાહ ગાઈને દે વિનયવાળા
 આત્મનું । આ શાન્તિમુખારસને પી પીને લાળા કાળમુધી આનન્દમા મગ્ન
 રહે (વિનયવિજયદ્ધ શાન્તમુખારસ ગૈયકાવ્યમા સવરભાવના વિશ્વાવન
 નામનો અદ્ધમ પ્રકાર-છેલ્લા બે શ્લોક)

જહો ભૂમાવતિ વિપમતાડન્યોન્યસામ્રાજ્યદાસ્ય્યાત
 કાશ્ચિન્મા નો નયતિ યતિનામીશિતુ યાંતવાર્તામ ।
 તસ્વા યાચે સ્વવશમવશા સૃષ્ટિવિશ્વોપકારં
 યાચા મોઘા વરમયિગુણે નાધમે લબ્ધકામા ॥

—પરસ્પરની સામ્રાજ્યની દુ સ્થિતિ થતા પૃથ્વીપર અતિ વિપમતા
 થઈ, તેથી કોઈપણ, યતિઓના ઈશ્વર-આચાર્યની કુરાલવાર્તા મને પહોંચાડવું
 નથી, તેથી સ્વાધીન અને પરવશ થયા વગર વિશ્વનો ઉપકાર જે કરી રહેવ
 છે એવા તને યાચના કરે છે કારણ કે મહાગુણવાન પ્રત્યે કરેલી યાચના
 ત્યા જાય તેણે ઇષ્ટ છે, પણ અધમને કરેલી યાચના મનોરથ પૂરે તો પણ
 ઇષ્ટ નથી (મેઘવિજય દ્ધ મેઘદ્ધ સમસ્યાલેખ શ્લોક ૬)

(આ જમાનો ઔરંગઝેબનો હતો-ભારતમા સર્વત્ર અરાજકતા અને
 અશાંતિ ફેલાઈ ગઈ હતી મનુષ્યોને એક પ્રદેશથી બીજા પ્રદેશમા જવાનું

ખ ડગ મકાન કે જો મુજરાતમા 'દુદ' કહે છે તેમા વામ કગતારણા તેથી
 (યા તે ૧૧૭ નાટક ગોવત્તા અથમા) દુદીયા^{૧૫૩૫} કહેનાયા લવજનો
 [૫ સોમજી નામના અમલવાદ કાતુપુરનો ઓસનાલ (દશા પોરવાડ)
 ચાલ-થરા તાજ મુયની આનાપના બગુજ કરી 'પ્રથમ સાધ લવજી બપે,
 દ્વિતીય એમ ૧ બાય, એમ તેનનામા બોનાય છે એક મુજરાતવામી
 (અમલવાદ પાના ૧૧ મ મજ ગામના) ધમદાસ છીયા (ભાવસાર)
 પોતાની મજે-મને દીના લઈ મુખ ઉપર પટ્ટી બાવી દુદીયાના

૧૩૧ દીયા એ ગળદ ચરોવિજયના યુગમા-૧૮ મી સદીમા પ્રથ-
 વિન હતો ૪ નિશઠ છે ખરતર ગચ્છમા થયેલ ધર્મવર્ધન-ધર્મસિંહે
 (મ ૧૭૧૭-૫૭) તે નામના સાતુઓ પર તિરસ્કારસૂચક કવિતો ગચ્છા છે
 તેમારી બે નીચે પ્રમાણે છે

આયા ને ઉપદેસ પ્રથમ પ્રતિમા મત પૂજે
 વાદો મત અમ વિના દરસણી જતી દ્વંજે
 દીન વસિ નહી દાન ભવે ખીજે ભોગવના
 આગમ કઈ કલપે લોહમુ જડીયા લવણા
 સીખ દો સીખ ન દુવે સમા ખોગી જડ રાખુ દીયા
 ખારખી નિદા કરતા પ્રગટ ધર્મી કિહાથી દુદીયા ?
 હુઠાથી નિકલે મતિહીન મવધારી

* * * *

પૂનદાન કયાપિ મૂળ મને હુઆ સુહાણા
 દઢ પથ સોહિલો નિપટ દુખ ખરચત નાણા
 શ્રાવક પથ તજ મુબડા, મુનિ રઢ માડે મૂઢિયા
 પથ બિન્દે છડિ ઉજડ પડયા દંડસ ગાને દંડિયા

વળી પીઠ ભાવપ્રમસૂરિ (મ ૧૭૬૯-૮૯) એ એક સરેયામા ગાળોનક
 વરસાદથી લખ્યુ છે તે ગાળો કારીને એ છે કે —

* * * * *

પૂજ પ્રતિમા ઉવેખી દ્વંજે બપે ગુરદેરી * * ન ગુહી ન મુઠીયે
 ચરોવિજયજીએ પોતે તે પ્રતિમાગતકમા 'હુપક રાજદ કદાશમા વાપર્યા છે.

વિશ્વ-લોકનું વર્ણન (Cosmology) છે, તેનું સંશોધન ઉત્તરગાંધ્યપત્ર-
વૃત્તિકાંડ ઉક્ત ભાવવિજયગણિએ કર્યું ને પ્રથમાર્દ્ધ જિનવિજય
ગણિએ લખ્યો. મ. ૧૭૧૦ માં ગાંધ્યપુર (રાધનપુર) માં હૈમવધુ
પ્રક્રિયા મૂલ(પ્ર જૈન સભા) અને તે પછી સ્વોપન દીક્ષા ૩૪૦૦૦
શ્રદ્ધાકર્તા પૂરવાળા અપ્રસિદ્ધ છે, સુગત વિગતોના વિજયપ્રમશ્ચરિ
પર લખેલ વિગતિ લેખ નામે ઇદ્રિદ્ધ (પ્ર કાવ્યમાતા નિ ગ્રે) કે
જેમા આશુ, સિદ્ધપુર, અમદાવાદ, વડોદરા, ભરૂચ અને પાટી સુગતના
મુદ્ર વર્ણન કરેલા છે, મોળ ભાવના પર ગાતિસુધારસ મ. ૧૭૨૩ માં
ગાંધ્યપુર-ગાંધ્યારમા (પ્ર પ્રકરણ રત્નાકર ભા. ૩, ગાંધ્યવિજય) કૃત
દીક્ષા મહિત જ. ૫) કે જેમા લુદા લુદા ગંગોમા ભાવવાદી મંરકૃત
પદો છે, સ. ૧૭૩૧ માં અર્દ્ધનમરકાર સ્તોત્ર (વિવેક ૦ ઉદે) તથા
તે વર્ષમા જિનસદ્ગુણામ (કા જાળી) ગમ્યા આ ઉપરાંત ઉક્ત
ભાવવિજયગણિકૃત પદ ત્રિશતજન્યના સંલેપ તરીકે પદત્રિશત જન્ય
સ ગદ્યમા રચેલ છે (કા જાળી)

૬૪૮ તેઓ યશોવિજયના કારીમા સદાધ્યાયી હતા એ વાત
નિર્મૂળ હરે છે, યશોવિજય માથે તેમના ગુરુ નયવિજય કારીએ
ગયેલા તે પરથી નયવિજયને બદલે વિનયવિજય સમગ્રજાતિ બ્રમ
થયેલો જણાય છે તેમની અનેક ગૂજરાતી કૃતિઓ માટે જુઓ
જૈન ગૂર્જર કવિઓ ભાગ ૨ તે પૈમી શ્રીપાળગસ અતિ પ્રસિદ્ધ
છે ને તપાગચના જૈન સમુદાયમા ઘેર ઘેર વચ્ચાય છે, ગવાય છે
તે રાસ અપૂર્ણ મૂખી સ્વર્ગસ્થ થયેલા, એટલે તે યશોવિજયે પૂરો
કર્ચો [ચરિત્ર માટે જુઓ અમારી નયકર્ણિકા ગૂજરાતી તેમજ
અગ્રેજની પ્રસ્તાવના]

૬૪૯ આ સમયમા સુરતના દયાત્રીમાળી વણિક લવજીએ લોકા
સપ્રદાયમા દીક્ષા લીધી ગુરુને તજીને બીજા બે નામે ભાણેજી અને
સુખેજીને લઈ ઉગ્ર શાસ્ત્રોક્ત ક્રિયા પાળી શકાય એમ બતાવવા જુદા
પડ્યા (સ. ૧૬૬૨ કે ૧૭૦૫) મુખ પર લુગડાની પટીમુદ્રપત્તિ બાધી

સાધુ તરીકે જદાર પડ્યા-અમદાવાદમા સ ૧૭૧૬ મા [આ માટે જુઓ આત્મારામ-કૃત 'જૈન તત્ત્વાદ્ય' ૧૨ મો પાનિ-૩૬ વિજય-પ્રભશ્લોકો સમય, તથા ૩ વાલીના કૃત 'સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મોત્તુ-યાયોએ જાણવા જોગ કેટલીક અનિદામિક નોંધ' પૃ ૮૪ થી ૯૦]

૯૫૦ મત્યવિજય નામના તંત્રિજ્ઞસિદ્ધશ્લોકોના ગિધ્ય થયા તેમણે ક્રિયાઉદ્ધાર કરના ગુરુની અનુગતિ માગી ગુરુએ 'સુખ થાય તેમ કરો' એ પ્રમાણે કહેતા તેઓ એકાગ્રીપણે જુદાજુદા તપ પૂર્વક આખા ગેવાડ અને માન્વાડમા નિદાગ થયો ક્રિયાઉદ્ધાર એટલે આકર્ષક તપ, આકરી ક્રિયા અને આક્રમ પગિપદ-એ દ્વારા બોકોમા ધર્મની ઉત્તમ છાપ પાડી તેમને ધર્મમા દૃઢ શ્રદ્ધાનાળા કરવા અને અવિત ન થવા દેવા અમૂર્તિપૂજકોનું જોગ પોતાની આકરી ક્રિયાથી મેવાડ-માન્વાડમા વિશેષ થતું ચાલ્યું હતું તેથી આ મુનિના ક્રિયા-દ્ધારથી પ્રતિષ્ઠાત થયો સ ૧૭૨૯ મા વિજયપ્રભશ્લોક પાસેથી પન્થાસપદ સોજતમા મળ્યું ને ૮૨ વર્ષની વયે સ ૧૭૫૬ મા પાટણમા સ્વર્ગવાસ થયો કહે છે કે તેમણે ૨ગીન (પીળા) વસ્ત્ર પ્રતિમાઉત્થાપક પદ્મથી અનગ તરીકે ઓળખાવા મહત્ત્વ કર્યા હતા અને ત્યારથી અત્યારસુધી તપાગચ્છમા તેવા વસ્ત્રો મુનિઓથી પહેરાતા ચાલ્યા આવ્યા લાગે છે [વિશેષમાટે જુઓ મારો ગ્રંથ 'જૈન ઐઠ રાસમાળા'મા પ્રસ્તાવના પૃ ૨૭ થી ૪૪, ને નિર્વાણરાસ પૃ ૧૦૮-૧૧૭]

૯૫૧ મેઘવિજય-યજ્ઞોવિજયના સમસમયે હીરવિજયશ્લોક-નીજ પરપગમા (હીરવિજય-કનકવિજય-શીતવિજય-સિદ્ધિવિજય, કમલવિજય અને ચારિત્રવિજય એ ત્રણ પખી કમલવિજય-કૃપાવિજયના શિષ્ય) મેઘવિજય ઉપાધ્યાય થયા તેઓ વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્યના વિપયો ઉપરાંત આધ્યાત્મિક અને જ્યોતિર્વિદ્યામા પ્રવીણ હતા તેઓ પોતાના દરેક ગ્રંથનો આરંભ 'ૐ હ્રોં ઘ્રોં કલોં અર્હ પેં નમ ' એ મંત્રથી કરતા

વાયુનો નિચાર, વરમાદ લાવનાના અને બંધ કરવાના મંત્રપત્ર, સાંક
સવત્સરોના કન ગ્રહોની રાશિઓ પર ઉદય અસ્ત મા વધીતું ફર,
અયન માસપત્ર અને દિનનો નિચાર, મંદાનિ ફર, વર્ષના ગળ મંત્રિ
આદિનો, વગસાદના ગળનો, નિશ્ચાનો, આય અને વ્યયનો વિચાર,
મન તાબા ચક્ર અને વરસાદ જાણવાના ચક્રન આદિ વિષયોનો સમા
વેશ જે પોતાના શિષ્ય મેશ્વિજ્યનું તેમા છેનટે ગ્રમરણ કર્યું છે
વિજયરત્નમંત્રના સમયમા તે ગ્યો છે (હિંદી ભાષાતર સંદિત પ્ર૦ ૫
ભગવાનદાસ જેન) રમનશાસ્ત્ર પણ શિષ્ય મેશ્વિજ્ય માટે રચ્યું છે
ને તેનો ઉદ્દેશ્ય ઉક્ત મેરોદયમા કયો છે વિજયપ્રકાસરિના સમયમા
હુગ્તસંજનન નામના અધિકારમા પરપ શ્લોકના પુસ્તકમા સામુદ્રિક
નિયમ છે-દરનરેખાપગથી ભવિષ્યન ગુલાશુભ ક્વાદેશ બતાવેય છે
તેનુ બીજુ નામ સિદ્ધાન્ત છે તેના પગ પોતે સ્વોપચ વૃત્તિ રચી છે
(વૃત્તિ સંદિત પ્ર૦ મોદનનાવજી ગ્રથમાના ન ૮), મંત્ર પર વીસા-
ય ન નિધિ નામનો ગ્રથ કયો છે કે જે પદ્માવતી રનોત્રના અર્નર્ગત
કાવ્યપદ નિચરણ-વૃત્તિ સમાન છે, તેમા અર્જુનપનાકા-વિજયપત્રને
વાપરનાની નિનિ છે

૮૫૭ અધ્યાત્મ વિષયમા માતૃમગ્રસાદ નામનો ગ્રથ સ
૧૭૮૭ મા વમનગરમા બનાવ્યો તેમા ઘણા પ્રકરણો છે મુખ્યતાએ
ૐ નમ સિદ્ધમ ને વર્ણનાયની વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા આપી ૐ
ગ્રન્થમાથી જે જે રસર્યો નીકળે છે તે ગ્રુટ કરી બતાવ્યા છે તેમા
ઉદ્દેષ્યેન તાત્પર્યીતા-અહહર્યીતા પોતે ૐ અધ્યાયમા રચી છે તેમા
જેનદર્શનનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે (પત્ર ૪૨ ની પ્રત મુનિ વિચક્ષણ-
વિજય પાસે છે) એક બ્રહ્મમોધ નામનો ગ્રથ તેમણે રચેયો કહેવાય
છે કે જે નામ પરથી અધ્યાત્મિક વિષય પગ હોવો જોઈએ આ
ઉપરના સર્વ ગ્રથો સસ્કૃતમા છે પણ મૂળ પ્રાકૃત ગાથામા તેની
મમૃત ટીકા સંહિત શુક્તિપ્રમોધ નાટક સાત અકમા ને ૪૩૦૦
શ્લોકમા બનાવ્યું છે તેમા બનાગ્રમીદાસ (જુઓ પાસ ૮૪૮-૫૦)ના

૬૪૩ તે નવ સર્ગમાં વિખ્યાત છે તેમાં પ્રતિષ્ઠાક ઋષભદેવ, શાંતિનાથ, નેમનાથ, પાર્શ્વનાથ, મદાવીર એ પાંચ તીર્થંકરો તથા રામચંદ્ર ને કૃષ્ણરામુદેવ એમ સાતના જીવનને લાગુ પડે છે, એટલે કે એકજ સ્તોત્ર આ સાતે મદાપુરો મેળવી એકજ જાનના શબ્દથી જુદી જુદી દેખીતી વર્ણવે છે (પ્રાં જન વિવિધ સાદિત્ય ગાત્રમાલા ન ૩) આ કાવ્ય પદ્ય પોતે દીકા પણ ગી છે (અમુદ્રિત) વળી પોતે શિષ્ય મેઘવિજય અર્થે બનાવેલી પદ્યનીષ્ઠાનુભૂતિમાં એક એકના પાંચ અર્થ થાય છે (મુનિ વિચક્ષણવિજય પામે) કે જે ઋષભનાથ, શાંતિનાથ, મેલવનાથ, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથને લાગુ પડે છે સાથે વૃત્તિ પણ આપી છે માનતુંમચ્છરિ વિરચિત ભક્તામર સ્તોત્ર પર તેમણે નીકા કરી છે

૬૫૪ લોક-સાદિત્યમાં પદ્યાખ્યાન (પદ્યન ૪) પોતાની ભાષામાં ગ્રંથ છે અને કથાચરિત્રમાં લઘુત્રિપદ્ધિચરિત્ર ૫૦૦૦ સ્તોત્ર પ્રમાણ હેમાચાર્યના વિરત્તન ચરિત્ર પરથી ગ્રંથ કે જેમાં ૬૩ શ્લોકા પુરોના દુક ચરિત્ર છે પદ્યમાં કથા રચી છે (૫ દસવિજય)

૬૫૫ વ્યાકરણના વિષયમાં ચંદ્રપ્રભા (કૌમુદી) નામનું વ્યાકરણ મં ૧૭૫૭ મા આગરામાં રચી પોતે શાબ્દિક પણ હતા તે પૂરવાર કહ્યું છે તેમાં કૌમુદી માફક ક્રમ રાખી સિદ્ધ હેમાનુસાર રચના કરી છે એટલે પાણિનીની જેમ કૌમુદી છે તે પ્રમાણે આ સિદ્ધહેમની કૌમુદી છે આ ચંદ્રપ્રભા કૌમુદીની માફક લલુ, મધ્યમ અને ઉત્તમ એમ ત્રણ જાતની છે ઉત્તમ ચંદ્રપ્રભામાં ૮૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ છે તેમણે પદ્યાસ વદનભવિજય ગણિનારચેલા વિજયદેવ-માહાત્મ્ય પર વિવરણ કર્યું છે તેમાં તેના કેટલાક પ્રયોગોનો પરિસ્ફેટ કર્યો છે

૬૫૬ જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં તેમણે ઉદયદીપિકા સં ૧૭૫૨ મા આવક મદનસિંહના પ્રશ્નોત્તર રૂપે રચી તેમાં પ્રશ્ન કાઢવાની વિધિ છે (મુનિ વિચક્ષણવિજયપાસે) વર્ષપ્રમોદ અથવા મેઘમહોદય નામના ગ્રંથમાં ૧૩ અધિકારમાં ૩૫૦૦ શ્લોકમાં ઉત્પાત પ્રકરણ, કપૂરચક્ર, પદ્મિનીચક્ર મહાપ્રકરણ, સુર્ય અને ચંદ્રના ગ્રહણનું ફલ, પ્રત્યેક માસમાં

વાયુનો વિચાર, વરસાદ લાવવાના અને બંધ કરવાના મત્રયત્ર, સાડ સપ્તસરોના કન ગ્રહોની ગણિતો પર ઉદય અસ્ત યા વહીનું કન, અયન માસપક્ષ અને દિનનો વિચાર, મંદાનિકન, વર્ષના ગળ મત્રિ આદિનો, વરસાદના ગર્ભનો, નિશ્ચાનો, આય અને વ્યયનો વિચાર, અર્વાતોભદ્ર ચક્ર અને વરસાદ જાણવાના રાકુન આદિ વિષયોનો સમાવેશ છે. પોતાના શિષ્ય મેશ્વિજ્યનું તેમાં છેડે સ્મરણ કર્યું છે. વિજયરત્નસૂત્રિના સમયમાં તે ગ્યો છે (હિંદી ભાષાતર સહિત પ્ર૦ ૫ ભગવાનદાસ જૈન) સ્મરણાત્મક પણ શિષ્ય મેશ્વિજ્ય માટે રચ્યું છે ને તેનો ઉદ્દેશ્ય ઉક્ત મેધોદયમાં કયો છે. વિજયપ્રકાસરિના સમયમાં હસ્તસંપ્રવન નામના અધિકારમાં પરપ શ્લોકના પુસ્તકમાં સામુદ્રિક વિષય છે-હસ્તરેખાપગ્થી ભવિષ્યના ગુહાશુભ ફલાદેશ બતાવેલ છે તેનું બીજું નામ સિદ્ધતાન છે તેના પર પોતે સ્વાપચ વૃત્તિ રચી છે (વૃત્તિ સહિત પ્ર૦ મોહનલાલજી અયમાના ન ૮), મત્ર પર વીસા યત્ર વિધિ નામનો અથ કયો છે કે જે પદ્માવતી સ્તોત્રના અનર્ગત કાવ્યપર વિવરણ-વૃત્તિ સમાન છે, તેમાં અર્ચુનપનાદા-વિજયયત્રને વાપરવાની વિધિ છે.

૬૫૭ અધ્યાત્મ વિષયમાં માતૃકાપ્રસાદ નામનો અથ સ ૧૭૪૭ માં ધર્મનગરમાં બનાવ્યો તેમાં ઘણા પ્રકરણો છે. મુખ્યતાએ ઓં નમ્ર સિદ્ધમ્ તે વર્ણુભનાયની વિસ્તીર્ણુ વ્યાખ્યા આપી ઓં શબ્દમાંથી જે જે રહસ્યો નીકળે છે તે સ્ફુટ કરી બતાવ્યા છે તેમાં ઉદ્યેખેલ તત્ત્વગીતા-અર્હદ્ગીતા પોતે ૩૬ અધ્યાયમાં ગ્યી છે તેમાં જૈનદર્શનનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે (પત્ર ૪૨ ની પ્રત મુનિ વિચક્ષણુ વિજય પાસે છે) એક ધ્રુવમોધ નામનો અથ તેમણે રચેલો કહેવાય છે કે જે નામ પરથી અધ્યાત્મિક વિષય પર હોવો જોઈએ આ હિપરના સર્વ અથો સસ્કૃતમાં છે પણ મૂળ આકૃત ગાયામાં તેની મસ્કૃત રીકા સહિત શુક્તિપ્રમોધ નાટક સાત અકમાં ને ૪૩૦૦ શ્લોકમાં બનાવ્યું છે તેમાં બનારસીદાસ (જુઓ પારા ૮૪૮-૫૦)ના

અધ્યાત્મ મનના બેદનું પ્રદર્શન કરી તેનું ખડન કર્યું કે ને સાથે સાથે દિગ્બગેની શ્વેનાશ્રે સાથે ૮૪ બોનની ને બિન્નના છે તે બનાવી શ્વેનાશ્રેની માન્યતાનું મડન કર્યું છે (જુઓ ટિપ્પણી નં ૫૦૮) એક બીજે વર્મમંજૂષા નાનનો ગ્રથ બનાવ્યો છે (અમુદ્રિત) તેમા દુદકોના મતગેાનું ખડન કર્યું છે-નૂત્તગની ભાષામા પણ આ મેધવિનયે નાની કૃતિઓ ગયી છે ૫૨૭

૯૫૮ યગોવિનયયુગમા યગોવિનય, વિનયવિનય અને મેધવિનય એ ત્રણ ઉપાધ્યાયોની સમૂહન કૃતિઓ ઉપગન બીજાઓની જુગ છે, તે નીચે ટાપીએ છીએ સમર્થ વિદ્વાન યગોવિનયના યુગ પત્રી જનોના હજુ મુધી એક પણ ખાસ ધ્યાન ખેચે એવી સમૂહન કૃતિ કોઈએ કરી નથી એટલે કે ત્યાં પત્રી સંસ્કૃતમા લેનસાહિત્ય નદિવત્ થયુ

૯૫૯ ૧૭૦૨મા દ્યારચિ શિં હિનગચિએ નનચગિ (બાનચદ્રપતિ બ કાની), મ ૧૭૦૫મા સમયમુદ્ ગિં હુર્પ- નદન તથા મુમતિકદનોત્રે અધાનાગટતિ ગન ગાયાટતિ મં ૧૭૦૭ મા ત ધર્મસાગર ઉં-શ્રુનસાગર શિં ગ્લાનિમાગરગણિએ રાજસાગર ચૂગિગળે કદ્દપકૌમુદી (કા ઝાળી, બુદ્ ૬ ન ૮૩૩), મં ૧૭૦૮ મા ઉક્ત ભાવવિનયે વીજપુરમા ચ પકમાલાચગિત, તં વિનયસિદ્ધ-

૫૩૭ આ મેધવિનય તે વિનયપ્રશસ્તિ ૫ ૫૬૭-૬૮ મા હવેએલ્લ મ ૧૬૫૬ માં ઉપાધ્યાય ૫૬ મેળવનાર મેધવિનયથી જુદા છે આ મિના અવદન્તલિખિત કેટલાક ગ્રંથો અને પત્રો કિસનગદના રજુજીતમદ્દ નાદયએ વિનયધર્મસૂત્રિને આપી દીધેલ પુન્તકસ મદમા ઉપલબ્ધ છે (જુઓ લેનગા-સન' નો ચેત્ર વદિ ૦)) વીરાત્ ૨૪૩૬ નો અક ૫ ૪૨૧ થી ૪૬ મા) કેટલાક ગ્રંથ વિનયવલ્લભસૂત્રિના શિષ્ય વિચક્ષણવિનય પાસે અને જોયાછે મેધ-વિનયની રચનાઓ માટે-જુઓ લેનશાસનના વીરાત્ ૨૪૩૬ ચેત્ર વદિ અમા-સના અકમા પડિલ બહેચરદાસનો લેખ નામે 'મહોપાધ્યાય શ્રીમેધવિનય વાચક' તે પરથી દુકમા મે ત ત્રી તરીકે તારવેલ લેખ 'લેન શ્વે કો હેરદ્દ' જુલ ઇ-અક્ટોબર ૧૯૧૫ નો અક ૫ ૪૩૦-૩૨, પડિલ હરગોવિન્દદાસની સ્પેષધાન કાવ્યની પ્રસ્તાવના

સૂરિ-વિમલદર્પ-દાનચંદ્રે મૌનએકાદશી કથા (કા વડો), અને સં-
૧૭૧૦મા ત. દેવવિજય શિં જિનવિજયે કલ્યાણમંદિરે સ્તોત્રપર
અવચૂરિ (હા. પાટણ)ની રચના કરી

૯૬૦ આ કલ્યાણસાગરસૂરિએ (મં ૧૬૭૦-૧૭૧૮) પોતાના
શિષ્ય વિનયસાગર માટે મિત્રનિગકોશ-લિંગનિર્ણય (કા જાણી,
પ્રુહ ૬, નં. ૭૬૨) અને તે વિનયસાગરે કચ્છના ભારમથ
રાજના કુવર ભોજરાજના વારામા તેના નામથી શ્લોક તથા કાવ્યમા
ભોજવ્યાકગણ (વેમર નં. ૧૬૩૬ પૃ ૨૦૩-૪) રચ્યું કે જેની
સ ૧૭૬૩ની પ્રત મળે છે, અને વળી તેણે સારસ્વત વ્યાકરણના
સૂત્રોને પદ-છંદમા મૂકી વૃદ્ધચિંતામણી નામના અથમા (વિવેકં
ઉદે૦) ગૂંથ્યા

૯૬૧ સં ૧૭૨૨ લગભગ ખ જિનમાણિક્યસૂરિશાખાના
વિનયસમુદ્ર-રત્નવિશાલ-લખિવિજયના શિષ્ય મહિમોદયે જ્યોતિષ-
રત્નાકર નામનો જ્યોતિષગ્રંથ રચ્યો (ગુ ન ૬૩-૨૪)

૯૬૨ તં આરિત્રસાગર-કલ્યાણસાગર-પદ સાગરશિષ્ય ચણરત્ન-
સાગર (જસવતસાગર) થયા તે પણ વિદ્વાન હતા તેમણે વિચાર-
પટ્ટનિશિકા પર અવચૂરિ સં, ૧૭૨૧ (૧૭૧૨ ?), ભાવસમતિકા
સ ૧૭૪૦ મા, જૈનસમપદાર્થો સ ૧૭૫૭મા, સ પ્રામપુરમા જય-
સિંહના રાજ્યમા પ્રમાણવાદાર્થ સ ૧૭૫૯મા, ગણેશકૃત બ્રહ્મવાધવ
નામના જ્યોતિષના ગ્રંથપર વાર્તિક સં ૧૭૬૦ મા, જ-મકુડકીપર
ચણરાજ રાજપદ્ધતિ (સ્વલિખિત સ ૧૭૬૨), રત્નાકરાવતારિકા
પંજિકામાથી વાદાર્થનિરૂપણ, રત્નવનરત્ન રચ્યા આ સર્વેની પ્રતો
ઉદયપુરના વિવેકવિજય ચતિના ભંડારમા હિપલબ્ધ છે તેમણે રચ્યાદવાદ
મુક્તાવલી પણ રચેલ છે તે મુદ્રિત થયેલ છે

૯૬૩ સ ૧૭૨૬મા તં પ્રમોદયરચિ-હિતરચિ શિં હસ્તિ
રચિએ વૈદ્યક ઉપર એક ગ્રંથ નામ વૈદ્યવદનજ (જનર, સ્ત્રીરોગ,
કાસક્ષયાદિ રોગ, ધાતુરોગ, અતિસારાદિ રોગ, કુષ્ઠાદિ રોગ, શિર
કણ્ઠોદિરોગના પ્રતિકાર તથા સ્તબન પર મુરાર્દિસાહિ ગુટિકા-એ)

આઠ અધ્યાયમા ગ્યો (વે ન ૨૦૪, પી ૪ ન ૧૦૯૫) સ ૧૭૩૦ મા તં ધી-વિજય-વામવિજય શિં વૃદ્ધિવિજયે ૩૮ ગાથામા ગેષ્વર પાર્શ્વનાથ મનવન ગ્યુ (લાં પાં) સ ૧૭૩૧મા તં વિજયાનદ સ્તુતિ-શાંતિવિજય શિં માનવિજયે અમદાવાદમા ત્યાના એક પ્રમિદ્ધ આગેવાન ગાંનિદાસ (પ્રસિદ્ધ એસનાજ ઝવેરી ગાંતિદાસથી ભિન્ન)ની પ્રાર્થનાથી વૃત્તિસદિત ત્રણ અધિકારમા ધર્મસમ્રાટ નામનો મોટો ગ્રંથ સમ્પૂર્ણમા ગ્યો તેમા શ્રાવક અને સાધુ-ધર્મ સબધી ધાર્મિક બાબતોનો મંત્રદ કરવામા આવ્યો છે (ચોડો ભાગ ગૂં લાં સાદિન પ્રં જેન વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ, મૂળ આવ્યો જે ભાગમા પ્રં દેં લાં ન ૨૬ અને ૪૫) આ ગ્રંથનું મંશોધન શ્રી યગોરિજય ઉપાધ્યાયે કર્યું ને તેનો પ્રથમાદર્શ કાંતિ વિજય ગણિએ લખ્યો ઉક્ત ગાંતિદાસના પિતા શ્રીમાલી વણિક નામે મતિઆ દના કે જેમણે દમેશા ગૃદને દાનશાયા બનાવી તીર્થ-રાજ આદિની યાત્રા કરી સાતે ક્ષેત્રમા વિત્ત વાપર્યું હતું, અને આ ગાંતિદાસ પોતે પણ ઉદાર દના અને તેમણે ગૂંજગતમા પડેલા દુકાળમા ૨ કોને અન્ન વસ્ત્ર ઔષધ આપી જગજુલા જેવી ખ્યાતિ મેળવી હતી, વળી સાધર્મિકોમા બહુદાન કરી છેવટે પુત્રને પોતાના ઘર ને કારભાર સોંપી નિવૃત્ત થઇને મિદ્ધાતત્રનજાદિ ધર્મ કરવામા પ્રવૃત્ત થયા હતા તે સમયે આ ગ્રંથ રચવાની પ્રાર્થના કરી હતી.

૯૬૪ મં ૧૭૩૧મા હિંદવચ દે મહેશના અનૂપસિદ્ધગમ્મની આગા થી મનંજ આદિ પંડિતના મતને તોડી પોતાના મતની પ્રમાણથી પુષ્ટિ કરતો પાંડિત્યદર્પણ નામનો ગ્રંથ, સ ૧૭૩૮ મા ખં જિનદર્પસૂરિ-સુમતિદસ શિં મતિવર્ધને જગતારિણી નગરીમા ગૌરમપૃષ્ઠાપર સુગમવૃત્તિ (કી ૨ ન ૩૭૬, વે ન ૧૫૯૮)ની રચના કરી. સ ૧૭૪૫ મા ખં લક્ષ્મીકીર્તિ શિં લક્ષ્મીવદનમે ધર્મોપદેશપર વૃત્તિ (જેં) રચી તથા તેમણે ઉત્તરાધ્યયન પર વૃત્તિ અને કલ્પ સૂત્રપદ કલ્પદ્રુમકવિકા નામની રચેલી વૃત્તિઓ પ્રસિદ્ધ છે (જેસ. પ્ર ૫. ૪૨)

૯૬૫ ત વિજયવિમલ-ધીરવિમલ-નયવિમલે (પંચીથી મયેન જ્ઞાનવિમલસુરિ)એ પ્રાકૃત અને ગૃ ભાષામાં સ. ૧૭૪૮માં રચાયેલ વિનયવિજયકૃત શ્રીપાતરાસ પરથી સંસ્કૃતમાં શ્રીપાલચરિત્ર (કા વડો) અને વિજયપ્રભસુરિના રાજ્યે (સ ૧૭૧૦ થી ૧૭૪૭) પ્રથમ વ્યાકરણ પર ટીકા (કા વડો) તથા તે સુરિના રાજ્યે ત જન્મવિજય શિં ભાનવિજયે પોતાના શિષ્ય દેવવિજય માટે ધર્મપરીક્ષા (કા. વડો)ની રચના કરી. સ ૧૭૫૧માં પાઠક ચાંદદત્ત-કલ્યાણનિધાન શિં લક્ષ્મિ-ચંદ્રગણિએ જન્મપત્રી પદ્ધતિ (કા ૩, ન. ૧૫૬), સ. ૧૭૬૫ મા રંગવિજયે ગૂર્જરદેશભૂપાવલી ૯૪ શ્લોકમાં રચી

૯૬૬ સ ૧૭૫૦ મા ત વિજયરાજસુરિ શિં દ્વાનવિજયે પોતાના શિષ્ય દર્શનવિજય માટે કેટપસૂત્રપગ દ્વાનદીપિકા નામની ટીકા ૫૩૮ (કા. જાણી), અને સ ૧૭૭૦ ની આસપાસ ગૂર્જર-ધરામાં વિખ્યાત એવા શેખ ફતેના પુત્ર ખડેમિયાને શીખવા માટે રાખદભૂપણ નામનું એક સંસ્કૃત પદ્યમાં વ્યાકરણ (વે નં. ૮૫, ભા ૧૮૮૨-૮૩ નં. ૪૫૭)ની રચના કરી

૯૬૭ સ ૧૭૮૧ મા ત સુમતિવિજય શિ રામવિજયે ઉપ-દેશભાષા પર ઇતિ (સી ગૂં ભાષાં પ્રં જે ધં સભા) અને તપાગચ્છની રત્નશાખામાં અને ન્યાયરત્ન શિં હંસરત્ને ધનેશ્વરકૃત શત્રુજય માહાત્મ્ય પરથી શત્રુજય માહાત્મ્યોદ્દેશ નામનો ૧૫ સર્ગમાં સાદા સંસ્કૃત ગદ્યમાં સાર રચ્યો (વે નં ૧૭૭૬)

૯૬૮ પૌર્ણમિકગચ્છના ભાવપ્રભસુરિ પાટણના ઢંદેરાડામાં થયા તેઓ વિદ્યાપ્રભ-નિતપ્રભ-વિનયપ્રભ મહિમપ્રભના શિષ્ય હતા સ ૧૭૮૪ મા ભક્તભામર સમગ્ર પૂર્તિ (નેમિભક્તભામર)

૫૩૮ પુલ્લ ૨ મા આ સળધી એમ છે કે કર્તા તે હીરવિજયસુરિ-ગીર્તિવિજય-સુરવિજયગણિના શિષ્ય હતા તે તે ઇતિ સ ૧૭૨૨ મા તેજ-વિજયગણિના કહેવાથી વિજયરાજસુરિ (સ્વ ૧૭૪૨)ના રાજ્યમાં રચવામાં આવી હતી

આઠ અધ્યાયમા ગ્યો (વે ન ૨૦૪, પી ૪ ન ૧૦૬૫) સ ૧૭૩૦ મા તં ધી-વિજ્ય-નામવિજ્ય શિં વૃદ્ધિવિજ્યે ૩૮ ગાયામા ગ ખેચ પાર્થનાથ મનન ગ્યુ (લાં પાં) મ ૧૭૩૧મા તં વિજ્યાનદ સૂત્રિ-શાનિવિજ્ય શિં માનવિજ્યે અમદાવાદમા ત્યાના એક પ્રમિદ આગેનાન ગાનિદાસ (પ્રમિદ આમવાળ ઝવેરી ગાનિદાસથી બિન)ની પ્રાર્થનાથી વૃત્તિસદિત ત્રણ અધિકારમા ધર્મસગ્રદ નામનો મોટો અથ સમૂહમા ગ્યો તેમા શ્રાવક અને સાધુ-ધર્મ સખ્તી ધર્મી જામનોનો મંત્રદ કરવામા આવ્યો છે (ચાડો ભાગ ગૂં ભાં સાદિન પ્રં જંન વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ, મૂળ આખો બે ભાગમા પ્રં દેં લાં ન ૨૬ અને ૪૫) આ અથનું મંજોવન શ્રી યગોવિજ્ય ઉપાધ્યાયે કર્યું ને તેનો પ્રથમાદર્ગ કાંતિ-વિજ્ય ગણિએ લખ્યો. ઉક્ત ગાંતિદાસના પિતા શ્રીમાલી વણિક નામે મતિઆ દત્તા કે જેમણે દમેશા ગૃદને દાનશાયા બનાવી તીર્થ-ગજ આદિની યાત્રા કરી સાને ક્ષેત્રમા નિત વાપર્યું હતું, અને આ ગાંતિદાસ પોતે પણ ઉદાર દત્તા અને તેમણે ગૂજગતમા પડેલા દુકાળમા ૨ કોને અન્ન વસ્ત્ર આપવ આપી જગદુશા જેવી ખ્યાતિ મેળવી હતી, વળી સાધર્મિકામા બહુતન કરી છેવટે પુત્રને પોતાના ઘર ને દારભાગ સોંપી નિવૃત્ત થકને મિદ્ધાતશ્રવણાદિ ધર્મ કરવામા પ્રવૃત્ત થયા હતા તે મમયે આ અથ ગ્યવાની પ્રાર્થના કરી હતી.

૯૬૪ મં ૧૭૩૧મા ઉદ્યય દે મંત્રેશના અનૂપસિદ્ધગજની આજ્ઞા-થી મનઃ આત્મિ પડિના મનને તોટી પોતાના મતની પ્રમાણથી પુષ્ટિ કરતો પાડિત્યદષણ નામનો અથ, સં ૧૭૩૮ મા ખં જિનદર્પસૂત્રિ-સુમતિદસ શિં મતિવર્તને જગનાગિની નગરીમા જોનમપૃષ્ઠાપર સુગમવૃત્તિ (કી ૨ ન ૩૭૬, વે ન ૧૫૬૮)ની રચના કરી. સ ૧૭૪૫ મા ખં લક્ષ્મીકીર્તિ શિં લક્ષ્મીનંદને 'પ્રમોપદેશપર વૃત્તિ (જેં) રચી તથા તેમણે ઉત્તરાધ્યય ૧૫ વૃત્તિ આે કલ્પ સૂત્રપર કલ્પદ્રુમકનિકા નામની રચેલી વૃત્તિઓ પ્રસિદ્ધ છે (જેસ. પ્ર ૫. ૪૨)

પ્રકરણ પમું.

અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય.

વિક્રમ ૧૮મુ શતક.

કાળવશિષ્ઠ વર્ષે ૧૫ નિહાવશુ રે એ આશા અવલંબ
એ જન હવેરે જિનજી ! જાણનેરે આનંદન મત-અબ-પ'થડો ૦ X
જ્ઞાનાન હે હો પૂરણ પાવનો વર્જિત સકય ઉપાધિ, સુજ્ઞાની
અર્તોદ્વિગ્ધ શુભમણિ-આગર ઈમ પરમાત્મ સાધ, સુજ્ઞાની, X
૮ ખ-સુખરૂપ કરમકન જાગો, નિશ્ચય એક આનંદાન
ચેતનતા પરિણામ ન ચૂરે, ચેતન કહે જિનચ દોરે-વાસુ ૦ X
આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે ખીજ તેા દ્રવ્યલિંગી રે
પરેનુમતે જે નરુ પકાને આનંદધન-મત-સ ગીરે-વાસુ ૦ X
નર-ના બેઠ ખા નયણ નિહાલતા તત્ત્વની વાત કરતા ન લાગે
ઉત્તરભરણાદિ નિજ કાજ કરતા થકા મેહ નરિયા કલિકળરાજે-ધાર ૦ X
પ્રત્યક્ત-અજન ને સદગુરુ કરે જે પરમ નિધાન જિનેશ્વર !
હ યનયન નિહાળ જગવણી મહિમા મેર સમાન જિનેશ્વર !-ધર્મ ૦ X
અહો અહો હ મુજને કહુ, નમો મુજ નમો મુજ ન
અમિત રૂપ દાન દાતારની, જહની બેટ થઈ લુજ રે-શાંતિ ૦ X
પૂ દનન જિન-અમ ભાગીજ, ન્યાય પડમ ને સાધે રે
નમિ જિનવરના બરણ ઉપાસક, પૂ દર્શન આરાવે રે-૫૬૦

—આનંદધનકૃત સ્તવનોમાથી

૯૭૨ આ તાતકમા પૂર્વના જનકો કરતા અધિક પૂરમા ગદ્ય
અને પદ્ય ગુજરાતી સાહિત્ય જેનો તરફથી ગ્યાયુ છે પદ્ય સાહિ
ત્યથી 'જનન' કવિઓ ખીજે ભાગ આપો નગભગ હમે પાનાથી
ભ ૧ ૩ ગ્રંથસાદિ પો નામનિદેશ ત્યા ૫ પદ્મ ૦ થી પદ્મ મા
કા ૭ નેમાથી આ ખીજેથી નામનિદેશ અન કરીશુ

સ્તવન શ્રોતૃ ગીકા સદિન (કા. ૭૩. ૧૧. પ્ર. આ. સમિતિ) અને સ. ૧૯૯૧ માં ત્યાં કૃષ્ણાણુમદિ શ્રોતૃની સમન્ધા પૂર્તિ સ્તવન (જૈનધર્મવગ્ન સસ્તવ) શ્રોતૃનું વૃત્તિ સદિન (૧૧. ૫, ૧૭૦) ગ્રન્થા તે દરેકમાં મૂન જે શ્રોતૃની સમન્ધા પૂર્તિ કરી કે તે એવી રીતે કે તે દરેક શ્રોતૃનું છેલ્લું ૫૦ તે અગત્યન સ્તવનોના દરેક શ્રોતૃના ચોથા પદ તરીકે આવે તેમજે યજ્ઞોચિત્તવના નોપરેય પર તથુ વૃત્તિ (પ્ર. જૈ. ૫) તથા પ્રતિમાશનક પર લગુ ટીકા (પ્ર. આ. સમા) પણ રચો છે.

૯૧૯ સ. ૧૭૯૨ માં પુસ્તિકાનાકા નામનો ગ્રંથ ગ્રન્થા (કા. વડો), સ. ૧૭૯૩ માં ત. વિમનગીર્તિ શિ. વિમન સૂચિએ ઉપરેયશનક (યજ્ઞોચિત્તવ લ. વડવાણુ) અને સ. ૧૭૯૭ માં ગ્લ. ચદ્રે નાનત્વ પ્રકરણ પગ ગિપ્પન (યુ. ૧૧. ૭ લ. કાલી), (નો) તેજ-સિદ્ધે સ. ૧૭૯૮ માં સિદ્ધાન્તશનક (૧ કા.) તથા દૃષ્ટાન્તશનક (૧ જૈન કથા રાતકોષ ભાગ ૫ માં) રચ્યા.

૯૭૦ આ શનકના અનમા યા ૧૯ માં નનકના પ્રારંભમા-તપાગરના વિજયદયા સુરિના રાજ્યમા (મ. ૧૭૯૧-૧૮૦૯) ભાવ સાગર શિ. વિનીતસાગરના ગિ. સોજસાગરે જૈનદ્વિનમુશીનો કૃષ્ણાણુયોગનકેણા નામનો ગ્રંથ શ્રોતૃનું ટીકા માહિત રચ્યો (દિ. અનુ-વાદ સદિન પ્ર. પરમશ્રુત પ્રમાવ. મડગ) તેમા ૧૫ અધ્યાયોમા ક્વચ ગુણ, પર્યાયનું સ્વરૂપ તથા પ્રમાણ અને નય પર વિચારણા પ્રાચીન આગમ અને સન્મનિ આદિ ગ્રંથોની પુષ્ટિ પ્રમાણ સદિન ખનાવેન છે. આમા કિચિત્ ગ્રન્થના યજ્ઞોચિત્તવના પોતાના ગૂઝરાતી દ્રવ્યગુણ પર્યાયરાસ પર લખેન ભાષાવિવગણ પરથી કરી છે. યજ્ઞોચિત્તવે મધુવાદીના નયચક્રને ખગમર ગોઠી કરેલ નયચક્રતુંમ સ. ૧૭૧૪નો લખેવો પાટણના જાનાભાઈ લડાગના દા. પદ મા વિષમાન છે.

૯૭૩ ૧૭૦૭મા તં દેવવિજય-શાનિવિજય શિ. ખીમાવિજયે મહમ્મદવાદમા જ્યવિજય શિ મેરવિજયની સહાયથી કંપસૂત્ર પર (ખેડા બ.), ૧૭૦૯મા કેશવજી ઝપિએ દશાશ્રુત રક ધ પર, સં ૧૭ ૧૧મા ખ રત્નસાર ગણિ-હેમનદન શિષ્ય ચતીન્હે દશવૈકલિક પર (વિ. નં. ૧૪૮૧), તથા બુ. તં દેવરત્નસરિ-રાજસુંદર શિષ્ય પદ્મસુંદર ગણિએ રત્નકીર્તિસૂરિના રાત્રમે (મં ૧૭૧૧ થી ૧૭૩૪ વચ્ચેમા) ઉત્તમ અને સુંદર ટપાચી ભાગવતી સૂત્ર પર (હા. પા. પ્ર કા), ૧૭૧૪મા કુંવરવિજયે અને શૃંગવિજય શિ કનકવિજયે સં. ૧૭૩૨મા શાહિપુરમા રત્નાકર પચવિંશતિ પગ, ૧૭૧૬મા તં ચોમવિમલસૂરિ-હય-સોમ-જયસોમ શિષ્ય જયસોમે ૭ કર્મ ગ્રંથ પર (પ્રં પ્રકરણરત્નાકર ભાગ ૪), ૧૭૨૨મા દાનવિજયે સ્વકૃત કંપ સૂત્ર રતવન પર, સં ૧૭૨૪મા બાનુવિજય શિ લાવણ્યવિજયે સુધારેલો કંપસૂત્ર પર, સં ૧૭૨૮ પહેલા ભોલાગજીના રત્નસિંહ-દેવજી શિષ્ય ધર્મસિંહે ૨૭ સૂત્ર પર, ૧૭૨૯મા ખં માનવિજય-કમલહર્ષ શિ વિદ્યાવિલાસે કંપસૂત્ર પર, કનકસુંદરે જ્ઞાતાધર્મ કથાગ પર (લ સં ૧૭૩૧), માનવિજયે નવ તત્ત્વ પર, ૧૭૪૪મા જીતવિમ્બે ઋષભ પચાશિકા પર, ૧૭૪૬મા ધર્મસાગર-ગુરુસાગર-શાંતિસાગર-અમૃતસાગર શિં અમૃતસાગરે ધર્મસાગર કૃત સર્વગણતક પર બાળાવબોધની રચના કરી

૯૭૪ સં ૧૭૩૬થી ૭૩ સુધીમા જ્ઞાનવિમલ સૂરિએ (સ ૧૭૫૮મા) પચ્ચખાણુ બાળ્ય આદિ નણુ ભાષ્ય, આનંદધનકૃત ચો વીશી પૈકી ૨૨ રતવનો (૧૭૬૯), ચશોવિજયકૃત ચોમદંડિની સત્રાય તથા ૩૫૦ ગાથાનું રતવન, (૧૭૭૩મા) પાક્ષિકસૂત્ર, લોકનાલ પર, ૧૭૬૩ મા દીપસાગર શિ શુભસાગરે કંપપ્રકાશ નામનો જિનસુંદર સૂરિકૃત દ્વીપાનિકા કંપ સૂત્ર પર, ૧૭૬૬ પહેલા નવતત્ત્વ અને ૧૮૭૩મા પાક્ષિકસૂત્ર પગ, મં ૧૭૭૬મા ખં પદ્યચંદ્રના શિષ્યે નવતત્ત્વ પર તથા તે આસપાસ ત વિજયમાનસૂરિ શિં આનંદવિજયે દ્યેત્ર સમાસ પર, ૧૭૬૩મા જિનહર્ષે દ્વીપાલી કંપ પર, અને શકશીવ

૬૭૨ ગદ્યસાહિત્ય—યોગી મદાત્મા આનંદધનની ચોવીથી
 પેળી ૨૨ સ્તવનો પણ યશોવિજયે બાલાવબોધ ક્યો હતો
 પરંતુ દુર્ભાગ્યે તે દલુ ગ્રામ યથો નથી તે ઉપરાંત તેમણે
 પચનિર્મયી (પ્રા) પણ (લ નં. ૧૭૨૩) અને ચોતાના મય
 નામે અધ્યાત્મમત યગીશ અને જ્ઞાનસાગર પણ બાલાવબોધ ક્યો છે
 એટલુજ નહિ પરંતુ ચોતાની ગૃન્ગાતી પણ કૃતિઓ નામે દ્રવ્ય ગુણ-
 પર્વાય રામ, ૩૫૦ ગાથાના શ્રીમધ્વ સ્તવન, ૧૫૦ ગાથાના મદાવીર
 સ્તવન (મં ૧૭૩૩), મમ્યકત્વના છ રથાનમ્વરૂપ ચોપઈ (મં. ૧૭૩૩)
 પર પણ બાલાવબોધ ગમ્યા છે વિચારજિદ્ધ એ ચોતાના ધર્મ-
 પરીક્ષાના વાર્તિક તરીકે પ્રતોક્ત રૂપે ગદ્યમા રચેલ છે સત્યવિજય
 શિ વૃદ્ધિવિજયે ઉપદેશમાયાનો બાલાવબોધ (સ ૧૭૧૦ કે ૧૭૩૩)
 રચ્યો તેમા યશોવિજયે મદાય આપી છે સ ૧૬૬૫ મા વિજયદેવ
 સુરિના રાજ્યે 'લોકનાલ'નો બાલાવબોધ કરનાર જયવિજય તે
 વિમલદર્પના શિષ્ય હોઈ આ યશોવિજયથી ભિન્ન છે, પાલીનાણામા
 મુનિ કપૂરવિજયના લગરમા એક યશોવિજયની સ ૧૬૬૫ ની
 ધાતુપાઠની લખેલી પ્રત છે તે પણ આ યશોવિજય નહિ, પણ ઉક્ત
 વિમલદર્પ શિષ્ય હોવા ધટે છતાં તે 'ત્રેઈ' નક્કી કરવાની જરૂર ગ્રહે
 છે તત્ત્વાર્થસૂત્ર પર એક યશોવિજયગતિએ ગૂજરાતી ટબો (પ્ર
 કા) ક્યો છે તે તો આપણા આ નૈયામિક યશોવિજય હોવા ધટે
 કારણ કે તેમણે સરકૃતમા તે સૂત્રના ભાષ્ય પર વૃત્તિ કરી છે, પણ
 પ સુખલાલજી તેને તેથી ભિન્ન માને છે તે દબાવે તત્ત્વાર્થના
 દિગ્ગજરી સર્વાર્થસિદ્ધિ નામની વૃત્તિને માન્ય સૂત્રપાઠને લઈ તેના
 પર માત્ર સૂત્રના અર્થ પૂરતો ટબો લખ્યો છે અને ટબો લખતા
 તેમણે જ્યાં જ્યાં શ્વેતાખર અને દિગ્ગજનો મતભેદ કે મતવિરોધ
 આવે છે ત્યાં સર્વત્ર શ્વેતાખર પરપરાને અનુસરીનેજ સૂત્રનો અર્થ
 ક્યો છે આમ સૂત્રપાઠ દિગ્ગજરીય છતાં અર્થ શ્વેતાખરીય છે,—
 જુઓ પ સુખલાલજીની તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર ગૂજરાતી વ્યાખ્યા ભાગ
 ખીમની પ્રસ્તાવના પૃ. ૪૮-૫૦.

વિષે આગાઉ કહેવ ઇ ગયું છે), જયરગ કાવ્યકાલ, ૧૭૦૦-૨૧, જ્ઞાનસાગર ૧૭૦૧-૧૭૩૦, વિનયશીલ, ભુવનસોમ ૧૭૦૧, લખ્ધિ વિજય ૧૭૦૧-૩, આણંદ ૧૭૦૨-૪, વિનયસાગર ૧૭૦૨, પુણ્ય-નિધાન તથા સૂરસૌભાગ્ય ૧૭૦૩, આનાવિજય, રાજસાર ૧૭૦૪, જિનહર્ષ ૧૭૦૪-૧૭૬૨, મેરલાલ (માહાવજી) ૧૭૦૫, કેશરકુશલ ૧૭૦૬, જ્ઞાનકુશલ, લખ્વોદય ૧૭૦૭, વીરવિજય ૧૭૦૮, પદ્મ, રાજવિજય ૧૭૦૯, પુણ્યહર્ષ ૧૭૦૯-૩૫, ધનદેવ ૧૭૧૦ પહેલાં, સુમતિહસ ૧૭૧૧-૨૩, તેજસિંહ ૧૭૧૧-૪૮, અલયસોમ ૧૭૧૧-૨૬, વિદ્યારથિ ૧૭૧૧-૧૭, આણંદવર્દન, ધ્રુવસૌભાગ્ય, ઉત્તમ-સાગર ૧૭૧૨, વૃદ્ધિવિજય ૧૭૧૨-૧૩, મેઘવિજય ૧૭૧૩-૨૧, નયપ્રમોદ, શુભવિજય અને સિદ્ધિવિજય ૧૭૧૩, ઉદયવિજય, ગજ કુશલ અને પદ્મચંદ્ર ૧૭૧૪, પદ્મવિજય ૧૭૧૫, તિલકસાગર ૧૭૧૫ પછી આનાવિજય ૧૭૧૬-૨૨, હસ્તિરથિ ૧૭૧૭-૩૬, ઉદય-સુરિ, જિનદાસ ૧૭૧૯, ધર્મવર્દન (ધર્મસિંહ) ૧૭૧૯-૫૭, સુમ તિવલ્લભ ૧૭૨૦, હેમસૌભાગ્ય ૧૭૧૫ પછી અને ૧૭૨૧ પહેલાં પદ્મચંદ્રસુરિ, સુરજી ૧૭૨૧, મેરવિજય ૧૭૨૧-૨૨, મહિમાઉદય, મહિમાસુરિ, વીરવિમલ ૧૭૨૨, સુમતિરગ ૧૭૨૨-૨૭, લાભવર્દન (લાલચંદ) ૧૭૨૩-૧૭૭૦, આનસાગર ૧૭૨૪-૪૬, ગુણસા-ગર, તત્ત્વવિજય, પરમસાગર ૧૭૨૪, સમયકીર્તિ ૧૭૨૫, ધર્મમંદિર ૧૭૨૫-૪૨, લક્ષ્મીવલ્લભ ૧૭૨૫-૩૮, છત્રવિજય, ચરોતદ ૧૭૨૬, ધીરવિજય ૧૭૨૭ પહેલાં, પ્રીતિવિજય, લક્ષ્મીવિજય ૧૭૨૭, આન-વિજય ૧૭૨૮-૩૧, હીરાણુદ (હીરમુનિ) ૧૭૨૭-૪૪, ઉદયવિજય, આનાવિજય (૨), વીરજી ૧૭૨૮, કુશલધીર ૧૭૨૮-૯, ઉદયસમુદ્ર, કનકનિધાન, મતિકુશલ, ૧૭૨૮, જ્ઞાનવિમલ સુરિ (પૂર્વનામ નયવિમલ) ૧૭૨૮-૧૭૭૪, હર્ષવિજય ૧૭૨૯, અમૃતસાગર, કૃમસિંહ, વિનયનાભ, વિવેકવિજય, વૃદ્ધિવિજય ૧૭૩૦, દેવવિજય ૧૭૩૦-૪, જ્ઞાનવિજય ૧૭૩૦-૭૨, તત્ત્વહસ, નિત્યસૌભાગ્ય,

કૃત પૂજા પંચાસિકા પર, ૧૭૬૭મા તં રવિકુશન શિ દેવકુશલે
 શત્રુજય માદાત્મ્ય પર, ૧૭૭૨ મા જિનવિજયે જીવાભિગમ પર,
 ૧૭૭૪ મા ગજનગરમા તં ઉત્તમસાગર શિ ન્યાયસાગરે સ્વકૃત
 ગજરાતી સમ્યક્ત્વ વિચાર ગર્ભિન મદાધીર જિનગ્ન પર (પ્ર પ્રકરણ
 રત્નાકર ભા ૩), ૧૭૮૪ મા ત વિજયાનદ્યુરિ-દમવિજય શિ.
 ધીરવિજયે મૈત્રેયકાદશીકથા પર, દેવચ દે ગુરુ પદ્મત્રિશિકા પર, ૧૭૮૮મા
 ભોજમાગરે ગ્નગેખરસૂરિ કૃત આચાર પ્રદીપ પર, મં ૧૭૯૮
 પહેલા હુંસરત્ને અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ પર (પ્રં પ્રકરણ રત્નાકર ભાગ ૩),
 ૧૭૯૯ મા તં વિજયદાનસૂરિ-ગગવિજય-મેધવિજય-ભાણુવિજય
 શિં લક્ષ્મીવિજયે અજિતપ્રભસૂરિકૃત ગાનિનાથ ચરિત્ર પર, ૧૭૯૯
 (૫ સં) દેવચન્દ્ર સ્વકૃત ચોવીસી પર, સ ૧૮૦૦ પહેલા તં વિજ-
 યસિંહ-ગજવિજય-ગુણવિજય-ગ્નવિજય શિ બુધવિજયે યોગશાસ્ત્ર
 પર (ખેડા ભ), ૧૮૦૦ મા ભાનુવિજયે ભાવદેવકૃત પાર્શ્વનાથ-
 ચરિત્ર પર ખાળાવખોધ રચ્યા છે તે સિવાય, ધર્મસિંહે સમવાયાગ
 ટુંડી વગેરે, ખં જિનહર્ષે ત જિનમુંદર સૂરિકૃત દીવાળી કલ્પ પર ગૂં
 વાર્તિક, જ્ઞાનવિમલસૂરિએ સમનયપર વિવરણ, અને દેવચ દ્રે ૧૭૭૬મા
 આગમસાર અને સ ૧૭૯૬ મા નવાનગરમા વિચારસાર, ગણમા રચેલ
 છે કર્તાના નામ વગર જુદે જુદે સમયે લખાગેલા ખાળાવખોધ ધણા
 મળી આવે છે કે જેનો ઉદ્દેશ્ય અત્ર કયો નથી

૯૭૫ કાંચ સાહિત્ય—'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' ખીજા ભાગમા
 ઉદ્દેષ્યેલા કવિઓની મંજ્યા ૧૮૦ લગભગ અને કૃતિઓની ૪૦૦
 ઉપરાત છે અત્ર અવકાશભાવે તે સર્વેના તેમજ ખીજા સાપડેલા
 કવિઓ અને કૃતિઓના વિવેચનમા ઉતર્યા વગર માત્ર તે કવિઓનો
 નામનિર્દેશ કરી સતોપ લખ્યું, અને વિસ્તારથી વિવરણ કરવાનું તે
 મથના ત્રીજા ભાગની પ્રસ્તાવના માટે રાખીશું —

૯૭૬ આનંદદાન મં ૧૭૦૦ થી ૧૭૧૩ લગભગ, વિનય
 વિજય ૧૬૯૬-૧૭૩૮, ચરોત્રવિજય ૧૭૦૦-૧૭૪૩ (કે જે ત્રણ

વિષ્ણુવિજય ૧૭૩૧, આણંદમુનિ ૧૭૩૧-૮, ખેનો, જયસાગર,
શાંતિદાસ શ્રાં, મુગવિજય ૧૭૩૨, અમરસાગર, ચંદ્રવિજય ૧૭૩૨
થી ૪૯ વચ્ચે, રત્નવર્દન ૧૭૩૩, ચંદ્રવિજય (૨), જિનવિજય,
પદ્મનાભ ૧૭૩૪, દીપાવિજય ૧૭૩૫-૮૪, તેજપાવ ૧૭૩૫-૪૫,
અનુત્તર, આણંદચિ, કેશવદાસ, દયાતિનક, નયનરોષર ૧૭૩૬,
અભયકુશલ, જ્ઞાનપ્રીતિ ૧૭૩૭, કનકવિદ્યામ ૧૭૩૮, મેઘવિજય,
સુમતિવિજય ૧૭૩૯, દીપસૌભાગ્ય ૧૭૩૯-૪૭, આણંદસુરિ,
હરખચંદ ૧૭૪૦, તિલકચંદ, પ્રાગજી, લક્ષ્મીગત્ન ૧૭૪૧, કીર્તિ-
સાગરસુરિ શિષ્ય, જીવરાજ, માણિમ્પવિજય ૧૭૪૨, જ્ઞાનસાગર
નિં ૧૭૪૩, નયવિજય ૧૭૪૪, અમરચંદ, કુશલસાગર (કેશવ),
ખેનો ૧૭૪૫, શીતવિજય ૧૭૪૬, ચતોવર્દન ૧૭૪૭, કુશલલાભ
(૨) ૧૭૪૮, ઋષભસાગર ૧૭૪૮ (૧), વિનીતવિમલ ૧૭૪૯ પહેલા,
આ સર્વે ૧૮ મા શતકના પ્રથમાર્ધમાં થયા.

૯૭૭ ઉદયરત્ન ૧૭૪૯-૧૭૬૯, કમલદર્પ, જિનવજ્રિધ,
સૌભાગ્યવિજય ૧૭૫૦, નેમવિજય ૧૭૫૦-૧૭૮૭, જિનવિજય
(૨), ખાવ ૧૭૫૧, પ્રીતિસાગર ૧૭૫૨, વિનયચંદ ૧૭૫૨-૫૫,
એમરાજ ૧૭૫૩ પહેલા, કેસરવિમલ ૧૭૫૪-૬, ઋદ્ધિવિજય ૧૭
૫૪-૭૦, ગોઠીદામ ૧૭૫૫, હુસરત્ન ૧૭૫૫-૮૬, મોહનવિજય
૧૭૫૫-૧૭૮૩, જસવતસાગર, મોહનવિમલ, લક્ષ્મણ ૧૭૫૮, દેવવિ-
જય (૩) ૧૭૬૦-૯૫, રામવિજય (૨) ૧૭૬૦-૮૮, ગગનમુનિ, લક્ષ્મી-
વિનય, લખિધવિજય (૨) ૧૭૬૧, જિનસુદરસુરિ, એમવિજય, રામ-
વિમલ ૧૭૬૨, લાધાશાહ ૧૭૬૪-૯૫, નેમિદાસ આવક ૧૭૬૫-૬,
તેજસિંહ ૧૭૬૬, દેવચંદ ૧૭૬૬-૧૭૮૮, ન્યાયસાગર ૧૭૬૬-
૮૪, દાનિવિમલ ૧૭૬૭, જીવસાગર ૧૭૬૮, લાયમલસુરિ
(પૂર્વનામ-ભાવરત્ન) ૧૭૬૯-૧૭૯૯, મુખસાગર ૧૭૬૯, લખિધ-
સાગર (૨) ૧૭૭૦, ચતુર, જિનમુખસુરિ ૧૭૭૧, રામવિજય (૧)
૧૭૭૧-૭૩, ગગનવિજય ૧૭૭૨-૭૭, ચતુરસાગર ૧૭૭૨, લાયરત્ન

નવરસો વગેરે આ શતકમાર્યાયા છે આસ વૈરાગ્યસૂચક રૂપક પ્રબોધ-
ચિંતામણી ચો. જયશેખરસૂરિકૃત પદરમા સૈકામા રચાયું તેનો આ
સ્વાદ આ શતકના કવિઓને થતા અનેક કાવ્યો ઉદ્ભવ્યા ॥ ત.
સુમતિરગ કૃત ના ૧૭૨૨મા અને ધર્મમંદિરકૃત સ ૧૭૪૧મા
પ્રબોધચિંતામણી ગસ લાભવર્ધને ૧૭૪૨મા, કુશલલાભ, (૨) એ
સ ૧૭૪૮મા અને ઉદયરત્ને તેમજ નેમિવિજયે કરેલા ધર્મશુદ્ધિ
પાપશુદ્ધિ રાસ.

૯૮૨ ઐતિહાસિક સાહિત્ય—લખ્મીદાસે સ ૧૭૦૭મા
પદ્મિનીચરિત્ર, ૧૭૧૧મા ભાણુવિજયકૃત વિજયાણુ દસુરિનિર્વાણસંગ્રહ,
કૈસરકુશલે સ ૧૭૧૬મા જગદુ પ્રબધ રાસ, સ. ૧૭૨૦મા ખ
જિનસાગર સૂરિ પર સુમતિવલ્લભનો શ્રીનિર્વાણ રાસ, મેઘવિજયે સ
૧૭૨૧મા અને અભયસોમે ૧૭૨૯મા વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ, તે
વર્ષ પછી મુરજીએ લીલાધર રાસ, ૧૭૨૧ પહેલા હિમસૌભાગ્યે
અને ૧૭૨૫ પછી તિલકસાગરે રાજસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ,
મેઘવિજયકૃત વિજયદેવનિર્વાણ રાસ ૧૭૨૯મા, ૧૭૩૭મા જ્ઞાન
કીર્તિનો શુશ્રાસ, ૧૭૩૯મા સુમતિવિજયની રત્નકીર્તિ ચો., સ
૧૭૪૧મા લક્ષ્મીરત્નકૃત ખેમાહડાલીઆનો રાસ, સ ૧૭૪૨મા જિન
હર્ષકૃત કુમારપાલ રાસ અને કીર્તિસાગરસૂરિના શિષ્ય કૃત ભીમજી
ચો., ૧૭૪૭ આસપાસ દ્વીપસૌભાગ્યકૃત વૃદ્ધિસાગરસૂરિ રાસ, ૧૭૫૬મા
જિનહર્ષકૃત સત્યવિજય નિર્વાણ રાસ, ૧૭૬૨મા રામવિમલકૃત સૌ-
ભાગ્યવિજય નિર્વાણરાસ, ૧૭૬૯મા મુખસાગરનો વૃદ્ધિવિજય રાસ,
સં ૧૭૭૩મા જિનવિજય (૩) કૃત કંપૂરવિજય રાસ, ૧૭૭૩ પછી
રામવિજય (૧) કૃત વિજયરત્નસૂરિ રાસ, જિનેન્દ્રસાગરકૃત વિજય-
ક્ષમાસૂરિનો શલોકો, ૧૭૮૨મા ભાવપ્રબસૂરિકૃત મહિમાપ્રબ રાસ,
૧૭૮૬ પછી જિનવિજય (૩) કૃત ક્ષમાવિજય રાસ, ૧૭૮૮ પછી
રામવિજય (૨) કૃત લક્ષ્મીમાગરસૂરિ રાસ, મં ૧૭૯૩મા વનભકુ
શક્તકૃત હિમચદ્રગણિ રાસ, ૧૭૯૫મા ઉદયરત્ન કૃત વિમલમેતાનો

વિક્રમાદિત્ય રાસ અને માનમાગરે વિક્રમાદિત્ય સુત વિક્રમસેન રાસ સ. ૧૭૨૪મા, લક્ષ્મીવર્ધને વિક્રમાદિત્ય પચ્છડ રાસ ૧૭૨૭, લીલાવતી રાસ ઉક્ત લાભવર્ધને તેમજ કુશલધીરે ૧૭૨૮મા, અને ઉદયરત્ને મં ૧૭૬૭મા, તે કુશલધીરે લોજયરિ ૧ ચો ૧૭૨૯ મા, નિત્યસૌભાગ્યે નદનનીથી સ ૧૭૩૧ મા, ધર્મવર્ધને શનિશ્વર વિક્રમ ચો ૧૭૩૬ લગભગ, કાન્તિવિમલે વિક્રમકનકાવતી રામ ૧૭૬૭મા, નિત્યલાભે સરવત સાવનિમા રાસ ૧૭૮૨મા રચેત છે. આ ઉપરાંત જનકયાનાપદો-નાપિકાઓ પર, સતીઓ પર અનેક રચનાઓ થઈ છે તેનો ઉદ્દેશ વિખ્યાતબધી અને કરવામા આવ્યો નથી વિદ્યાવિનાસની કથાની ખ્યાતિ આ ગતકમા પણ દતી, અને તેના પર જનદર્શ સં ૧૭૧૧મા અને અમરચંદ્ર મં. ૧૭૪૫મા રાસ રચેલ છે

૯૮૦ પદો એટલે બકિત-વૈરાગ્યપ્રેરિત દુકા ગીતો લીંદો કવિઓ નામે કમીર, મીરાબાઈ, પછી મુઘદાસ આદિએ પુષ્કળ ગાયા છે ગૂર્જરસાહિત્યમા નરસિંહ મહેતાએ તેની પહેલ કરી છે જૈન ગૂર્જર સાહિત્યમા સમયસુંદરે ૧૭મા શતકમા રચ્યાત કરેલી જણાય છે, ને તે વખતે તેને ગીતો-અધ્યાત્મ ગીતો કહેવામા આવતા ખરા વૈરાગ્ય ને બાવપ્રેરક રૂપકમય અને બકિતપ્રધાન પદો રચવામા આ સૈકાના આનંદધન ચઢી જાય છે, તેમનું જોધને તેમના સમકાલીન વિનયવિજય અને યશોવિજયે સુંદર પદો પોતાના હૃદયની ઉત્કટ લાગણીના ઉદ્દગાર રૂપે રચ્યા લાખા લહેકાથી ગવાતા 'શ્લોકો'ની રચના પણ આ શતકમા પ્રથમ થઈ જણાય છે દા ત ૧૭૪૯ પહેલાં વિનીત-વિમલકૃત આદિનાથ શ્લોકો, ઉદયરત્નકૃત નેમિનાથ શ્લોકો, શાલિ બદ્ર શ્લોકો (મં ૧૭૭૦) અને ભરતબાહુમવિનો શ્લોકો સ ૧૭૯૫, દેવવિજયનો શંખેશ્વર શ્લોકો સ ૧૭૮૪, મોતીબાહુકૃત નેમિ શ્લોકો સ ૧૭૮૮

૯૮૧ શુભારની છાટવાળા નેમ રાજુવના ખારમાસ, રચલભદ્ર

ચતોકો અને લાધારાદ કૃત ગિવચદ ગસ, ૧૭૬૭મા પ્રુપગત (૨) કૃત ન્યાયસાગર નિર્વાણ ગસ, ૧૭૬૮મા નિત્યનામકૃત વિદ્યાસાગર સુરિ ગસ તથા હરખચદ કૃત માણેકદેવીનો ગમ તથા ૧૭૬૯ પંચી ઉત્તમવિજયકૃત જિનવિજય નિર્વાણ રાસ.

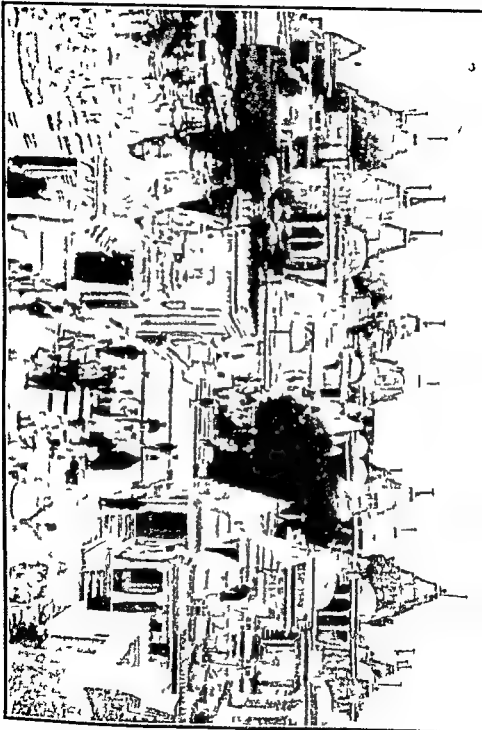
૯૮૩ દાર્શનિક વિષયપગ-દ્રમ્યાનુયોગ પગ રચવાની પહેલ યજ્ઞોવિજય ઉપાધ્યાયે દ્ર-યગ્રજીવર્ણય ગસ ગચી કરી 'ગસ' સામાન્યતઃ કથા ઉપગ નાયકના યજ્ઞોગાન કરવા અર્થે રચાતો-એ શબ્દ ત્યા વપરાતો તે સિવાયના વિષય પગત્વે રામ એટલે ગમમય શબ્દોમા પદ ઘટના એ અર્થમા હવે વપરાયો. એવામા માનવિજયકૃત નય-વિચાર-સાન નયનો રાસ, હેમગજકૃત સ ૧૭૨૬ મા નયચક રાસ ગ્યાપા ઉપદેશ અને અધ્યાત્મ વિષયે અનુવાદ રૂપે હીરમુનિએ સ ૧૭૨૭ મા ઉપદેશ ગતકોશ ચો અને દેવચક્રે ૧૭૬૬ મા ધ્યાન-દીપિકા ચો અને મ ૧૭૭૭ મા ગગવિનાયે અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ ચો ની રચના કરી દેવચક્રે તો ખરેખર અધ્યાત્મગતિક પડિન હતા તેથી તેમની પ્રાય સર્વ કૃતિમા અધ્યાત્મ ગ્રંથકે છે નેમિદામ શ્રાવકની સ ૧૭૬૬ ની ધ્યાનમાલા ગ્વન ૧ કૃત છે

૯૮૪ વેદકના નિષયપગ અત્યાગ્ર મુખી ગૂજરાતી ભાષામા કોષ્ટએ પદમય રચના કરી નહોતી તે આ શનકમા નયનશેખરે મં ૧૭૩૬ મા યોગરતનાકર ચો ગચીને કરી

૯૮૫ તીથોના, તીર્થયાત્રાઓના પ્રતિદાસ અને બનાવો નોધવાની પણ જૈન મુનિઓએ કાળગ રાખી છે આ શતકમા તેના દાખલા તરીકે ૧૭૭૨ મા મદિમાસુરિ કૃત ચૈત્ય પરિપાટી અને વિની-તકુગવ કૃત ગનુજય તીર્થમાતા, ૧૭૪૬ મા શ્રીવનિજયકૃત તીર્થમાતા, સં. ૧૭૫૦ મા સૌભાગ્યવિજય (૨) કૃત તીર્થમાતા સ્તવ, ૧૭૫૫ મા જ્ઞાનવિમેય કૃત તીર્થમાતા, ૧૭૭૧ મા જિનમુખ કૃત જ્ઞેસવ-મેર ચૈત્યપાટી વગેરે આ શનકના ગ્રંથમા-સ ૧૭૯૧મા શનુજય પર છીપાવસહી નામની દુક છીપા (ભાવસાગ) લોકોએ બનાવી

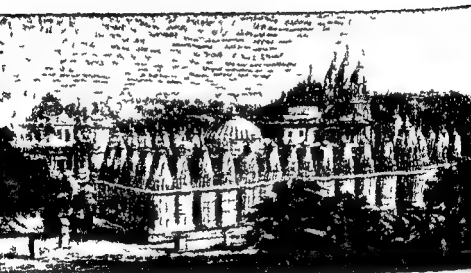
નામાકિત થયેલુ તેથી તેના મુખીને મળ્યા વેપારીઓએ મળાને નમસ્કારનું માન આપેલું તે પ્રમંચે પ્રમંચે સહેજના લોકના મુખી છે અને જૈન સંપના તે દમેશ વડા છે તે અત્યાર સુધી વચપર પગ ચાલુ છે ગાયકવાડોએ પણ પાલખી, છત્રી, મસાલ ને વર્ષે ૩ એક દમ્મર એટલો દક દરી આપેા (ગુજરાત સર્વ મંત્રદ) ખુશાલ્યદના નયુશા, જ્ઞેમય અને વખતચદ એ નવુ પુત્રો વખતચદ ગેક પ્રતાપી દના સ ૧૮૨૨મા દામાજીએ પાટણ મુસતમાનો પામેથી લઈ લીધુ ને ત્યાગથી ગાયકવાડના તામામા છે તેમના મમયમા ગુજરાતમા ગાયકવાડ, પેશ્વા અને અંગ્રેજ કંપની એ ત્રણેનું રાજ્ય થયુ હતું દીમ્દીના પાતચદનું તો માન નામજ હતું સ. ૧૮૬૪ મા પોને શનુજ્યનો મંથ કાઢો કેટલીક પ્રતિષ્ઠા કરી ૧૮૬૮ મા આ નગરમેશના મુખીપણા નીચે અમદાવાદના સહેજીઓએ અરજ કરના એવો સગદારી દુકમ થયો કે માન કન્યા ખૂટી કાઢપણુ ગુજરી જાય, તો તેની મિલ્કતમા કખત ન કરતા તે તેની કન્યાને લ્યાસુધી તેને મંતાન થાય ત્યાસુધી વારસદાર ગણુની આ બાબતનો ગુજરાતી ભાપામા કહેલો દુકમ અમદાવાદના ત્રણ દરવાજા પરના શિનાતેખમા કે તરેવો છે ૫૩૯ વખતચદ શેઠને ગાયકવાડ સાથે ધણો ગાઢ મનથ હતો ૧૮૭૦ સ ૧૮૭૦ તેના પુત્ર હેમાભાઈ થયા સં ૧૮૭૪ મા અમદાવાદ અંગ્રેજ સરકારના હાથમા મંપૂર્ણ આવ્યુ હેમાભાઈએ ધણી સાર્વજનિક સંખાવનો કરી અમદાવાદમા અંગ્રેજી

૫૩૯ જુઓ મુળઈ રો એ સો નું જર્નલ પૌ ૧૬ અ ૫૩ સને ૧૮૮૭ પ ૩૪૮-લેખ નામે Inscription on the 'Three Gateways'-Alimedabad તેમા આ લેખ અંગ્રેજી ભાષાતર સહિત આપેલ છે, ને તે ઉપરાંત તેમા ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓની ઓળખાણ અને શાંતિદાસ શેઠનું વસતશ તથા વસન્તેના ટક વત્તાન પણ આપેલ છે આ બધા વસન્તેના વિશેષ વત્તાત માટે જુઓ મારો 'જૈન ઐતિહાસિક શસમાળા' ગ્રન્થમા મારી લખેલ સંમલોચના તથા નિવેદન, ધણી જુઓ 'ગુજરાતનું પાટનગર-અમદાવાદ'

ગેર દર્શીમિત્ર કેમડીમિત્ર અમનરાજ ગ્વ મ ૧૯૦૧ પાગ ૯૮૧ પૃ ૧૭૪
 [ગજગત સાહિત્ય મલા અમ ૧૧૧ના મૌજન-પત્રી]

હઝીરેસિદ્દીકુ દેહલેર - અમદાવાદ સ ૧૯૦૩ પારા ૯૯૧ ૫ ૬૭૪

[શેઠ જીવજીવ્યદ સાકરચંદ ના સૌજન્યથી]

ગે ૮૩૧મિદ ન્યગીમિદ અમતના ચ્વ મ ૧૯૦૧ પાગ ૯૯૧ ૫ ૧૯
 [ગજનત માદિય મભા અમતનાના મૌતન્યવી]

મુગિ પ્રથમાના ન ૧), સ ૧૮૦૪ મા મયાયદ્રે પોરબદરમા જ્ઞાનક્રિયા
વા (વે ન ૧૬૦૭), સ ૧૮૧૪ (૭) મા ઉક્ત ખ૦ રામવિજય ગણિએ
જિનલાભ મુગિની આરાથી ગુણમાલા પ્રકરણ [પી ૨ ન ૨૬૦,
મુદ્રિત, રિવેક હેટ), સ ૧૮૨૨ મા ત૦ વિનીતસાગર ગણિ-ધીરસા
ગ૦ ગિય રુત્નેન્દ્રસાગર ગણિએ ૧૩૬ શ્લોકમા હોલીગજ પર્વ કથા
(વ ન ૧૭૬૨), અને સ ૧૮૩૩ મા ખ જિનલાભસુરિએ આ
ત્મપ્રમોદ કે જેનો પ્રથમાદર્શ ક્ષમાકલ્યાણે લખ્યો (ગુહ ૪, ન
૧૨૮ પ્ર આ સભા) ની રચના કરી

૯૯૪ આ શતકમા ચયેલા તપાગચ્છના વિજયલક્ષ્મીસુરિએ ઉપ-
દેશપ્રામાદ નામનો પ્રથ ૩૬૦ વ્યાખ્યાનમા રચ્યો છે (પ્ર જૈ ધ-
સભા ગુહ ૨) પદ્મવિજય ગણિએ જ્ઞયાનદ ચરિત્રને સમ્પૂર્ણ ગદ્યમા
અનત થું છે (ખેડા લ) અને ખગતગચ્છના ક્ષમાકલ્યાણે ઉપાધ્યાય
થયા કે જે ખ જિનલાભસુરિના શિષ્ય અમૃતધર્મના શિષ્ય હતા
તેમણે સ ૧૮૨૬ થી ૧૮૬૬ ના ગાળામા અનેક ગ્રંથોના દોહનરૂપે
સાંતી ભાષામા વિનરણ કરેલ છે તેમના ગ્રંથો એ છે કે ઐતમીપકાવ્ય
વ્યાખ્યા, મ ૧૮૩૦ મા ખરતગચ્છ પદાવલી, સં ૧૮૩૫ મા ચાતુ-
માસિક-હોલિકા આદિ દશ પર્વ કથા (વે ન ૧૭૩૪), સ ૧૮૩૬
મા જેમલમેરમા યરોધર ચરિત (ગુ પોલી ૧૦), ૧૮૪૭ મા મકસુદા-
નામા સૂક્ત મુક્તાવલી વૃત્તિ, મ ૧૮૫૦ મા વીકાનેરમા જીવ વિચાર
પર મતિ (વે ન ૧૬૨૨), મ ૧૮૫૧ મા પ્રત્યોત્તર સાધ્વ શતક
(ડા ૧૩), સ ૧૮૫૪ મા તર્કસંગ્રહ મંથિકા, સ ૧૮૬૦ મા જેમલ-
મ મા અનયતનીયા અને ધર્મુષણ અદ્યાન્દિકા વ્યાખ્યાન (ગુ) અને
તેજ નામા વીકાનેરમા મેરુવયોદશી વ્યાખ્યા અને મં ૧૮૬૬ મા
શ્રીપાનચરિત્ર વ્યાખ્યા યાજેલ છે તે અરસામા યોગ્યથેલા તેમના
અન્ય ગ્રંથો નાને ખુસમમસાર વિચાર મગદ વિચાર શતક બીજક,
સુમ તિત ચરિત સૂક્ત રતનાવલી દર્શિ આદિ છે (ગુઓ જેસ૦ પ્ર૦
૮૨, ૫૫) બપા સાહિત્યમા તેમણે જૂની યૂજરાતીમા મદ્ય રૂપે શ્રી-
વર્ણવિત નામનો પ્રથ ગુરો છે, કે જમા જિનપ્રભકૃત વિધિ-

થવાખ ૩ ખર્ચ થયો મ ૧૯૦૮ મા ઉક્ત હરકો ગેદાનીએ પ્રત્યુત્તરનો સપ અમદાવાદથી દાઢ્યો

૯૯૨ મે ૧૯૦૫ મા ૬૨૭ જર્મામા ત્રા જીવગજ રત્નમિદે ખજુ લાખદોરી ખર્ચો પુનકોનો બડાઢ કગવ્યો મ ૧૯૦૦ મા ૬૨૭ નલીઆના દલા ઓસનાળ ગાતિના ગેડ નગમિદ નાયા નાગડાએ શુનુ-યનો મંધ કાઢી ત્યા અદ્રમનુ ચેત્ય કગવ્યુ ને પાલીનાણામા એક મોટી ધર્મશાળા બધાવી. મુબર્નુ અનતનાયજનું દર્દે તથા મદાજનનાડી પજુ તેમનેજ આભારી છે (જુઓ વિગેપમા ૬૨૭ી દ ઓ પ્રકાશ પુ ૪ ભાદ્રપદ ૧૯૮૪ના અકમા 'નાગડા ગોડની ઉત્પત્તિ' એ લેખ) આજ ગાતિના ૬૨૭ કોઠાગના ગેડ કેશવજી નાપકે મુબખમા ધળી દોલન વેપાગમા મેળની અજનશનાકા કઠી રાનુત્તરનો મંધ કાઢી ત્યા મે ૧૯૨૧મા પ્રનિદા કરાવી (જિ ૨ ન ૩૨ અ) તે ઉપગત સ ૧૯૨૯ થી ૩૨-એ સાડા ત્રણ વર્ષમા જિગિનાઢ તીર્થ પરના દેરા-મરો વગેરે જીર્ણ થયા દના તેને સમરાડી ઉદ્ધાઢ કયો ને તેમા ૪૫ દળર ૩ ખર્ચો (જુઓ ત્યા વસ્તુપાલ તેજપાલના દેરામરના વડાના દગવાળ પામેની બીનમા દાવ ચોડેતો લેખ) આ ગેડે શા લીમથી માણેકના ધર્મપુનકો મુદ્રિત કગની પ્રકટ કગવાના પ્રયત્નમા ઘણી દ્રવ્યસદાપ કઠી દત્તી સ ૧૯૩૦-૩૨ મા બોયળી તીર્થની સ્થાપના થઈ જે ગેડ પ્રેમચદ ગૃપચદે જમાનો સમજી પાશ્ચાત્ય કેળવળી માટે તેમજ અન્ય વર્મોદાય કાયો માટે લગભગ કરોડ રૂની સખાનન કરી તેમનું દુક વર્ણુન દવે પત્રી આનનાઢ છે

૧૯મા ગતકનુ સાહિત્ય.

૯૯૩૧૯ સદીમાં અસ્કૃત સાહિત્યમા ખડુ ત્ર થો રચાયા નથી જે કછ ગ્યાયા છે તેની નોધ લખયુ સ ૧૮૦૪ મા આ ઉદ્યસાગર સુરિએ સ્નાન પચાસિકા (કા વડો), સ ૧૮૦૭મા ખ દેમકીર્તિ-શાખાના શાનિદર્પ-નિનદર્પ-સુખવર્ધન અને દયાસિદ્ધ-અભયસિદ્ધના શિષ્ય રૂપચદ અપરનામ રામવિજયે નિનવાલસુરિ ગળ્યે નેધપુગમા રામસિદ્ધના રાન્યમા ગૈાતમીય મહાકાવ્ય ૧૧ સર્ગમા (પ્ર૦ ચંદ્રસિદ્ધ

સાગર ૧૮૨૪, ક્ષેમદર્પ ૧૮૨૫ પહેલા, રઘુપતિ તથા કવિયણ ૧૮૨૫, ફેનીફાસ ૧૮૨૭, વિજયલક્ષ્મીસૂરિ ૧૮૨૭-૩૪, લાણુવિજય ૧૮૩૦, રતનનિજ ૧૮૩૨-૩૬, રામચંદ ૧૮૩૩-૪૧, ઉત્તમવિજય ૧૮૩૪, કાનિનિજ તથા માવસિંહ ૧૮૩૫, લાવચદ્ર બીજા ૧૮૩૭, ઐમનિજ ૧૮૩૬, અમ્બતનિજ ૧૮૩૬-૪૦, દીપમુનિ તથા મકન (મુદ્દ મોનાણી) ગ્રાનક ૧૮૪૦-૪૮, ઋષભસાગર ૧૮૪૦ (?) ઉત્તમ સુધિ ૧૮૪૧, ગુનાનિજ ૧૮૪૬, લમાકલાણુ ૧૮૪૮-૫૬, રંગનિજ ૧૮૪૮-૫૦, કુતેદ્રસાગર ૧૮૫૦, લાખમીવિજય ૧૮૫૧ બીજા, રૂપમુનિ ૧૮૫૬-૮૦, માનવિજય (૪) ૧૮૫૭, વીરવિજય ૧૮૫૭-૧૮૦૮, ઐમમુનિ (૨) ૧૮૫૮, દીપવિજય (કવિરાજબહાદુર) ૧/૫૬-૧૮૮૬, રામનિજ તથા રામચંદ્ર ૧૮૬૦, જ્ઞાનસાર ૧૮૮૧, રૂપવિજય ૧૮૬૧-૧૯૦૦, હરજશ ૧૮૬૪, અવિચલ ૧૮૬૬ પહેલા, તેજાનિજ ૧૮૭૦, ક્ષેમવર્દન ૧૮૭૦-૭૬, વિવેક વિજય ૧૮૭૨, સૌભાગ્યસાગર ૧૮૭૩, ઋષભવિજય ૧૮૭૭-૮૬, ઉત્તનનિજ (૨) ૧૮૭૮-૭૯, લાલવિજય (૨) ૧૮૮૧, કૃષ્ણવિજય શિં ૧૮૮૫, અમ્બાનિજ ૧૮૮૬, ક્ષેમવિજય અને સવરાજ ૧૮૯૨, શ્રમચંદ્ર ૧૮૯૬, ઉદયમામ ૧૮૯૮ સાપડે છે

૮૯૭ ગૂ કવિઓ ૧૮મા શતક કરતા આ શતકમા ધણી ઓછી મળ્યામા છે આ ૫/૧ પદ્યનિજના વૃત્તાત માટે જુઓ તેમના સંમધી ૨૨૨ (પ્રં ભારે જેન ઐ રાસમાળા નામનો અથ), વિજયલક્ષ્મીનિ માટે જુઓ તેમના મળની સગાય (પ્રં ત્યાજ), વીરવિજય માટે જાગે તેમના પળનો રાસ (જેન ઐં ગૂર્જર કાવ્ય મંચય) તથા ૨ ગિરનારનાથે પાતિ રીગવિજયજનો દુઝે પ્રબધ (જેન યુગ, ૧ / ૫ ૧-૨), અને જ્ઞાનસાર માટે જુઓ તેના પર લેખ જે મે ૩/૧ ૧૩૬૩ સને ૧૯૧૦ પૂ ૬-૧૦ ૧ ૩૪૩ તથા સને ૧૯૧૩નું ૫ ૧૦ ૧ ૨૦૬) વારનિજ તે જોનો દયારામ છે દયારામે શૂળા-૧૨ કનિતા ૧ મીમા ગાઈ છે જ્યારે મરણી જેવા ગીતો, પૂજા ૧૫ મ વી વિજય ૨૨૨ના ૭ વિગમમા વીરવિજયે મોટા મોટા ૫ ૧ ૨૫ ૬ ક નીન ૨ મની મળી ૬ એવી ચીજ સાલ-

પ્રપા, ખ તરુપ્રમનો પદાવશ્યક બાધાવબોધ, મામાચારી શનક, રુન્દાકૃત્તિ, આચાર દિનકર, જિનપતિમુગ્ધિના મામાચારી પત્ર, શિવનિધાન ઉપાધ્યાય કૃત વધુ વિધિપ્રપા વગેરે ગ્રંથોની સદાય લીની છે (આનંદ યનિ બ કાચી)

૯૯૫ સમ્પૂર્ણ સાહિત્યમા ખીજ ગ્રંથોમા મેં ૧૮૮૮મા જેસલમેરમા મૂલરાજ ગલ્લે ખ જિનખીર્તિએ મૂલપ્રાકૃતમાથી મન્દૂત ગ્રંથમા ૪ પ્રત્યાવમા ચોરેન શ્રીપાનચરિત્ર (ગુ પોથી ન ૧૫, વે ન ૧૭૮૨), મ ૧૮૭૭મા બજાનના વાવૂચરમા લુ દરચદ-૩૫ શિખ્ય દેશવે ગ્રંથમા શ્રીપાલચરિત્ર (ગુ ન ૬૧-૧), ૧૮૮૧મા ઉક્ત ક્ષમાકલ્યાણના શિખ્ય ઉમેદચક્રકૃત પ્રત્યોત્તર ચનક (વિવેક ઉત્તે), સ ૧૮૮૨મા ઉક્ત પદ્મવિજયના શિખ્ય રૂપવિજયકૃત પૃથ્વીચક્ર ચરિત્ર (મોદનં સુગત), મ ૧૮૯૭મા ભદારક પદ પ્રાપ્ત કરનાર ખગત જિનદેમમુગ્ધિના શિખ્ય ગ્ધેન મિદાન્ત રત્નાવલી (પી ૪ ૧૨૫) અને મ ૧૮૯૯મા ખ સમયસુન્દર ગણિતા સનાનીય કીર્તિવર્ણન-અમરગવિમન-અમનચક્ર-ભક્તિવિનામ-જયગ્ન શિખ્ય કરુણચક્રે જયપુગમા જિનદેમમુરિ ગલ્લે જ્ઞાનામૃત પદ કરેલી ટીકા (કા વડો) છે ત્યાં પત્રી સ ૧૯૩૦મા આનંદ પાઠક અને મહદ્વિસાગરે ખ જિનમુખિમુગ્ધિ ગલ્લે નિર્ણય પ્રજાકર નામનો ગ્રંથ મેં મા ગ્ધેન મગે છે (કા વડો)

૯૯૬ ગૂજરાતી કવિઓમા—ઉત્તમવિજય (૧૭૬૯ ૧૮૧૩), ઉદયમાગર ૧૮૦૨, ભક્તિવિજય ૧૮૦૩, મતિગ્ન ૧૮૦૪, ચેનન-વિજય ૧૮૦૫, લેમન ૧૮૦૭, નેમવિજય ખીજ ૧૮૦૭-૧૮૨૧, રત્નવિજય ૧૮૦૮, મદાનદ ૧૮૦૯-૧૮૪૬, વૃદ્ધિવિજય ૧૮૦૯, રત્નસાગર તથા લલિતવિજય ૧૮૧૦, મૌજ-વસુદેવ ૧૮૧૧, ગમ મવિજય ત્રીજા ૧૮૧૪, દેવગ્ન ખીજ તથા મયાચદ ૧૮૧૫, મા-શિખ્યસાગર તથા અમૃતસાગર ૧૮૧૭, ભૂધર ૧૮૧૭-૨૦ પદ્મવિજય ૧૮૧૭-૧૮૫૮, મયાગમ ૧૮૧૮, કૃત્તેચદ ૧૮૧૯, ઉદયકમલ અને વાનોશ્રાવક ૧૮૨૦, સુમતિપ્રભ સુરિ, સુગ્ધાનસાગર, સુગ્ધાન તથા દેવવિજય ૧૮૨૧, આલમચદ તથા સોભાચદ ૧૮૨૨, દર્શન-

દાનસાગર શિ૦) રત્નધીરે ભુવનદીપકપર, સ ૧૮૧૩માં વિશુધવિ-
મનસૂત્રિએ ગગનિત સમ્યક્ત્વ પરીક્ષાના સરકૃત પદમય ગ્રંથપર
ગ્રંથોપન, સ ૧૮૩૩માં ગગનિત્ય શિ૦ રામવિજયે વિજયધર્મસુરિ
રાજ્યે જિનકીર્તિસુરિ કૃત 'વન્યચરિત્ર-દાનકલ્પદ્રુમ પર (જશ૦), સ
૧૮૩૪માં ત્રા મહાન ૨ કલ્પસૂત્રપર, પદ્મવિજયે સ ૧૮૩૦માં
યજોગવિજય ત ૩૫૦ ગાથાના સ્તીમધર સ્ત૦ પર, સ ૧૮૪૬માં
ગોતમ-નક પર, તથા સ ૧૮૪૯માં રાધનપુરમાં યજોગવિજયકૃત વીર
હી ગ્ત૦ પર, (ત૦ ભાવગત-સાનિરત્ન-હરિતરત્ન-કનઠરાત્ન-સુશુધિ
ગ્ત (શિ) ૧મરાત્રી સ ૧૮૪૯માં 'વન્યચરિત્રપર, સ ૧૮૬૬માં
ગોતમસાગરે આનન્દનન્દ ૨૨ જિનગતવનોપર (પ્ર૦ પ્રકરણ રત્નાકર
ભા ૧), ઉત્ત પ્રસિદ્ધ કવિ વીરવિજયે સ ૧૮૮૧માં યજોગવિજય
ત્ત અધ્યાત્મસાગર પર (પ્ર૦ પ્રકરણ રત્નાકર ભાગ ૧), ત૦ સુમતિ
વિજય જિ૦ ગમવિજયે સ ૧૮૭૮ (૨ ચક્રગ્નદ્રિલ પ્રભુ મિતે)
ઉપદેશનાનાપર અને સ ૧૮૮૪માં હેમાચાર્યકૃત નેમિનાથ ચરિત્ર
પર (પ્ર ગા ૧૩૦), (ત૦ જિનવિજય-ઉત્તમવિજય-અમીવિજય શિ)
કુવરવિજય મ ૧૮૮૨માં પાલીમાં ખ૦ દેવચક્રકૃત અધ્યાત્મ
ગીતા નામની ભાષાકૃતિ પર, ઉક્ત પ્રસિદ્ધ શ્રી યજોગવિજય ઉપાધ્યાયના
ગુણવિજય-સુમતિવિજય શિ૦ ઉત્તમવિજયે વિજયજિનેદ્ર સુરિ ગાથે
(સ ૧૮૪૧ થી ૧૮૮૪ વ-ચ) રત્નરોખરસુરિકૃત શ્રાદ્ધવિધિવૃત્તિપર,
ભાગાનમોવતી ન્યના કરી ખ૦ ક્ષમાકલ્યાણે સ ૧૮૩૮માં પા-
લિકાદિ પાંચમણુ વિવિ ગદ્યમાં સંગ્રહિત કરી તથા પત્રી પ્રત્નોત્તર
માનસનક ભાષામાં રચ્યુ 'કવિ મહાદુર' દીપવિજયે સ ૧૮૭૬ પત્રી
નવ મોનતી ચચા લખી અને સ ૧૮૮૬માં સુરતમાં પ્રત્નોત્તર-
મમુચ્ચય ભાષામાં રચ્યુ (ખંડા લ, પ્ર કા)

નિકમ ૨૦મુ ગાતક [મ. ૧૯૦૨ થી ૧૯૬૦].

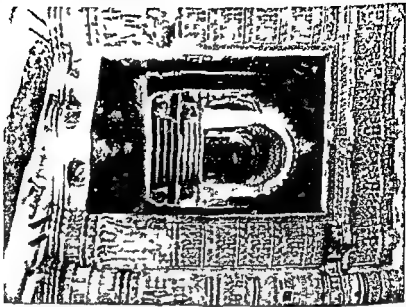
૧૦૦૦ આ શતકમાં ખામ નોધવા જેવી સરકૃત કે પ્રાકૃત
તિ નેનામાં આત્રી નથી જુતી પદ્ધતિપર કવિના રચનારા થોડા
ભાષા-વિષ્ણો નીચના પ્રાપ્ત થાય છે -ચિદાનંદ (મુદ્ધ કપૂરવિજય)

જના એટલે તે ગદ્યમાં પોતે સાહિત્યમય કાવ્યો રચના તેમાંથી અનેક ઉર્મોગીનો (lyrics) મળે.

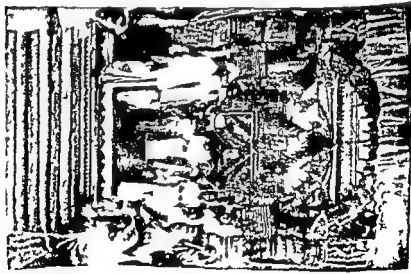
૯૯૮ આ રાત્રીમાં લોકકથા સાહિત્યમાં ગૂજરાતી ભાષામાં ૧૮૨૫ પહેલાં દેવદાસે ચંદનમયગિરિ ચોં, ભાણુવિજયે ૧૮૩૦માં વિક્રમ પચ્છડ ગસ, ઋષભમાગ ગીતએ ૧૮૪૦ માં (વિદ્યાવિનાસ પચાડ પચ્છી) વિનયચંદ ગસ, લા રૂપમુનિએ ૧૮૮૦માં વિક્રમગજના સમયમાં મૂકેના અંબેડકાર પર ગસ (કે જેમાં વિક્રમના પચાડ પચ્છડ વગેરેની અદ્ભુત વાતો છે) મળી આવે છે એતિહાસિક સાહિત્યમાં ૧૮૦૨માં ઉદયસાગર અને ૧૮૧૭માં માણિક્યસાગરે આ કથાભૂમિમાં ગુરુરામ, વાના-શ્રાવકે સ ૧૮૨૦માં વિષ્ણુવિમલમુરિ રામ, કવિવરે સ ૧૮૨૫માં દેવચંદ્ર પર દેવવિનાસ, પદ્મવિજયે સ ૧૮૨૮માં ઉત્તમવિજય નિર્વાણ રામ, રંગવિજયે સ ૧૮૪૬માં પ્રતિષ્ઠાકલ્પ સ્તવન, લખ-મીવિજયે સ ૧૮૫૧ પત્રી કુન્ડિયા ઉત્પત્તિ, રૂપવિજયે સ ૧૮૬૨ માં પદ્મવિજય નિર્વાણ રામ તથા સ ૧૯૦૦માં વિમલમની રાસ, અવિચલે સ ૧૮૬૯ પહેલાં કુલક ગસ, તેજવિજયે સ ૧૮૭૦ માં હુતેવા કેમરીઆજનો રાસ, દેવવર્દને સ ૧૮૭૦માં શાંતિદાસ અને વખતચંદ્રોનો રાસ, ઉત્તમવિજયે સ ૧૮૭૮માં કુલક રામ, 'કવિ બકાદુર' દીપવિજયે મુરત ખભાત જખૂસર ઉત્તરપુર ચિતોડ (?) એ પાંચ શહેરપર ગજતો સ ૧૮૭૭માં તથા તે વર્ષમાં મોટો સોદમકુલ પટ્ટાવની રામ, અને વીરવિજયે સ ૧૮૬૦માં રવગુરુ શુભ-વિજય પર શુભવેલી, સ ૧૮૬૩માં મોતીશા ગેડના ઢાળીયા, સ. ૧૯૦૩ માં હુકુસિદની અજનસતાકાના ઢાળીયા, સ ૧૯૦૫માં સિદ્ધાચન ગિરિનાં સધ રત્ન, તથા ચ ૧૯૦૮માં હરકુઅર સિદ્ધસેત્ર સધ રત્ન, વગેરે કરેલી રચનાઓ ઉપવખ્ધ થાય છે.

૯૯૯ ગૂંગચ સાહિત્યમાં સ ૧૮૦૧માં તત્ત્વસે ભુવનભાતુ ચરિત્રપર, સ ૧૮૦૩માં (વિજયસિદ્ધસરિ-ગજવિજય-ગુણવિજય અને દિનવિજય-ગાનવિજય સિં) જીવવિજયે (જીવવિજયે) કર્મ ત્રય પર, સ ૧૮૦૫માં (ખં હર્ષવિશાલ-ગાનસમુદ્ર-ગાનરાજ-અખોદય-

11 41 11 41 11 41

1 41 11 41 11 41

આવેલા તરફથી ઘણું જાણી શકાય પણ દુભાગ્યે કંઈ મળ્યું નથી તેમના વચનો પરથી અને જે કંઈ કિંવદન્તી સાબળી છે તે પરથી કંઈ શકાય કે ' જૈન મુનિ યથા પત્રી પોતાની પરમ નિર્વિકલ્પ દશા યદ્ય હતી અને મધ્યમ અપ્રમત્ત દશામા પ્રાયે હતા આ કાળમા એવી દશાએ પહોચેલા બહુજ થોડા મનુષ્યની પ્રાપ્તિ પણ દુર્લભ છે એ આત્માનુભવી હતા તેમની કૃતિ નામે સ્વરોદયની ભાષા અર્ધ હિંદી અને અર્ધ ગૂજરાતી આપણે જોઈ શકીશું, જે ભાષામા એકેકે ભાષા સપ્રદાયપૂર્વક બણ્યા હોય એવું કંઈ જણાતું નથી, એથી એમની આત્મશક્તિ કે યોગદશાને કંઈ બાધ નથી તેમ ભાષાશાસ્ત્રી યવાની તેમની કંઈ ઇચ્છા પણ રહી હોય એમ નહીં હોવાથી, પોતાને જે કંઈ અનુભવગમ્ય થયું છે તેમાનો કંઈ પણ બોધ લોકોને મર્માદાપૂર્વક જણાવી દેવો એ તેમની જિજ્ઞાસાથી એ અથની ઉત્પત્તિ છે, અને એમ હોવાથીજ ભાષા કે છંદની ટાપટીપ, અથવા યુક્તિ પ્રયુક્તિનું વધારે દર્શન આ અથમા આપણે જોઈ શકતા નથી' (શ્રી મહ રાજ્ય ૬)

૧૦૦૩ હુકમ મુનિ—આ પણ એક અધ્યાત્મી મુનિ યથા રાધનપુરના વીશાશ્રીમાળી વણિક જન્મ સં ૧૮૭૦ પિતા લાલચંદ માતા અચરત સ્વત દીક્ષા સ ૧૯૦૩ ઘણી તપશ્ચર્યા ને ગ્રામનુગ્રામ વિહાર છેવટે સુરતમા વધુ વર્ષ રહ્યા સ્વ. સ ૧૯૪૮ તેમણે દ્રવ્યાનુયોગ અને અધ્યાત્મને લક્ષીને અનેક કૃતિઓ ગદ્યપદ્યમા ગૂજર્ ભાષામા રચી—સમ્યક્ત્વ સારોદ્ધાર, યાનવિલાસ તત્ત્વસારોદ્ધાર, યાન ભૂપણ, હુકમવિલાસ, આત્મચિંતામણી, પ્રકૃતિપ્રકાશ, પદ સમ્રાટ, ધ્યાનવિલાસ, મિથ્યાત્વવિધિસણ, અભાન પ્રકરણ, અનુભવ પ્રકાશ, અધ્યાત્મસારોદ્ધાર, બોધદિનકર વગેરે. (જુઓ અનુભવ જૈન હુકમ પ્રકાશની પ્રસ્તાવના)

વિજયરાજેન્દ્ર સૂરિ આ સમયમા યથા ભરતપુરમા ઓશવાન વણિક નપબદાસ અને કેસરી બાપથી જન્મ સં ૧૮૮૩ નામ રતનરાજ યતિ દીક્ષા રતનવિજય નામ રાખ્યું સં ૧૯૦૩ ધરજેન્દ્ર

સ. ૧૯૦૦-૧૯૦૭, અમૃતવિજય ૧૯૦૨, બાલચંદ ૧૯૦૭ જશ-
વિજય ૧૯૧૦, અવિજય ૧૯૧૧, દયાવિજય ૧૯૧૨, ઝડિમી
(સાધ્વી) ૧૯૧૬, ગુલપરીખ ૧૯૧૮, ખોરીદાસ ૧૯૧૯-૨૮ રવ-
ચંદ ૧૯૨૭, જિનદામ ૧૯૩૦, મયાગમ બોજક ૧૯૩૦ આસપાસ,
મહિચંદ ગોગ્ર, હુવામચંદ ૧૯૪૭

૧૦૦૧ અર્વાચીન ગુદ અને ગિદ ગૃજરાતીમા કવનાગ અને
લખનાગ પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓ તો હાતાબાધ ધોગચાગ નાટકકાર અને
રાયચંદ કવિ અધ્યાત્મી શિલ્પુર ચિદાનંદજી મન્નઅધ્યાત્મી દત્તા-
તેમજો મિત્ર બાપામા દિગી પ્રત્યેજ જગતી બાપામા અધ્યાત્મકૃતિઓ
પદમા ગ્ધી છે પ્રસિદ્ધ જનાચાર્ય અમરમાગમજીએ દિદીમા પૂજા
ગ્ધી છે આ દૃકમા મ ૧૯૫૮-૫૫ મુધીનો કાવ્ય સાહિત્યનો
કૃતિદાસ છે ત્યા મુધીમા ચયેલ ઉપરુપ્ત ચારે પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓ
તથા વીરચંદ રાધવજી ગાંધી કે જોમણે અગ્રેજીમા જૈનધર્મ સજની
વ્યાખ્યાનો અમેરિકા, ઈંગ્લંડ, દિદમા આપી ખ્યાતી મેજની-તેઓના
દુક વૃત્તાત હવે પગી આપવામા આવે છે

ચિદાનંદજી

મતિ મત વિચારે રે મત મનીયનકા ભાવ, મતિ૦
વસ્તુમતે વસ્તુ લડોરે વાદવિવાદ ન કોય
રૂર તિદા પરકારા પિયારે ! અધકાર નવિ દોય—મતિ૦
રૂપ રેખ તિદા નવિ ધરેરે મુદ્રા ભેખ ન દોય
ભેદજ્ઞાન દષ્ટિ કરી ખ્યારે ! દેખો અતર ભેય—મતિ૦
તનતા મનતા વચનતારે પર પરિણુતિ પરિવાર
તનમનવચનાતીત પીયારે ! નિજ સત્તા સુખકાર—મતિ૦
અતર શુદ્ધ સ્વભાવમે રે નહીં વિભાવ લવચેસ
બ્રમ આરેપિત લક્ષથી ખ્યારે ! હસા સહત કરેસ—મતિ૦
અતર્ગત નિર્થે મહી રે કાયાથી વ્યવહાર
ચિદાનંદ તવ પામીયે ખ્યારે ! લવસાયરકા પાર—મતિ૦

૧૦૦૨ ચિદાનંદ—પૂર્વનામ કૃપૂરવિજય હતું તેઓ આત્મન
હતા આ સંક્રામાજ ચયેલા એટલે તેમના સબધી તેમના સમાગમમા

પ્રકરણ ૭ મું.

૨૦ મું શતક અનુસધાન

આત્મારામણ [વિજયાનંદ સૂરિ]

કુરાપ્રહધ્વાન્તવિમેદમાનો । હિતોપદેશામૃતસિન્ધુચિત્ત ।
મન્દેહસન્દોહનિરાસકારિન્ । જિનોક્ષર્મસ્ય ધુરધરોઽસિ ॥
અજ્ઞાનતિમિરભાસ્કરમજ્ઞાનનિવૃત્તયે સહદયાનામ્ ।
આર્હસત્ત્વાદર્શં ગ્રન્થમપરમાપિ મવાનકૃત ॥
આનન્દવિજય' શ્રીમન્નાત્મારામ' મહામુને । ।
મદીયનિશ્ચિલપ્રશ્ન વ્યાખ્યાત શાસ્ત્રપારગ । ॥
કૃતદૃતાચિન્હમિદ ગ્રન્થસસ્કરણ કૃતિન્ । ।
યત્નસમ્પાદિત તુમ્ય શ્રદ્ધયોત્સૃજ્યતે મયા ॥

—ડૉ. હૈન્રીકની ઉવાસગ દસાઓ સુત્રમા અર્પણપત્રિકા

—હે કુરામહ રૂપી અધિકારને તોડવામા સૂર્યસમાન । હિતોપદેશ રૂપી
અમૃતના સાગર જેવા ચિત્તવાળા । મન્દેહના સમૂહનો નિરાસ કરનારા । તમે
જિનોએ પ્રરૂપેલા ધર્મની ધોસરીને ધરનાર-ધુરધર છે । સહદયાના અજ્ઞાનને
દૂર કરવા આપે અજ્ઞાનતિમિરભાસ્કર તેમ જૈન તત્ત્વાદર્શ નામનો બીજો
અથ પણ રચેલ છે આનંદવિજય । શ્રીમન્ આત્મારામ । મહા મુનિ ।
શાસ્ત્રની પાર જનારા । આપે મારા બધા પ્રશ્નોની વ્યાખ્યા કરી આપી હે
ધન્ય । આ અર્ચનું યત્નથી સંપાદિત કરેલું સસ્કરણ કૃતદૃતાના ચિન્હ રૂપે
આપને હું શ્રદ્ધાપૂર્વક અર્પણું કરું છું

(બીમપવાસી)

વિસમી સર્જીના પરમ સાધુ, આત્મારામણ અહો ।
કુરાવી ધર્મની પતાકા, સાધુ હો તો એવા હો ।—
પ્રથમ તેજ દાનિય વીર્ય, પ્રખરતા હૃદય-આદાય'
દાખબુ મહીર ધૈર્ય, સાધુ હો તો એવા હો—વિસમીં
ધર્મસંદિત જડ પ્રદેશ, પલળને ક્યો વિરોધ

સુરિ સાથે જયડો થતા આદોગમા મં ૧૯૨૩મા આચાર્ય પદ લઈ
 વિજયરાજેન્દ્ર સુરિ નામ ગણ્યુ મં. ૧૯૪૩મા જલોરના કુમારપાલ
 રાજ્યએ કગવેલ મહિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો ને કુલ જોડના ચોમુખ-
 જીના મહિરમા પ્રતિષ્ઠા કરી ૭૦૦ રથાનકવાગી ધર મહિંગાર્ગી
 કર્યા મં ૧૯૪૧મા અમદાવાદ ચોમામું કરી આત્માગમજ સાથે ૫૧
 દ્વારા ચર્ચા વાર્તા કરી ન ૧૯૪૬મા મિયાળામા 'અભિધાન રાજેન્દ્ર
 કોપ'નો આરભ કર્યો ૧૯૫૭મા સિયાણામા કુમારપાલ રાજ્યએ
 કરાવેલ મુવિધિનાયના જિનમહિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો ૧૯૫૯મા
 આદોગમા મોટો જાનબડાર કરાવ્યો તેમા અગણિત દસ્તલિખિત
 તેમજ મુદ્રિત ગ્રંથોનો આગસપદાણની આવમારીમા ગખારી મંગદ
 કર્યો સ્વર્ગસ્થ રાજગમા મં ૧૯૬૩ તેમજે લુદે લુદે રથજે મગી
 બારીસ અજનશનાકા કરી અનેક મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.
 તેમનું મદાનમા મદાન દાય 'અભિધાન રાજેન્દ્ર કોપ' નામનો મંગદ
 ગ્રંથ તેના લગભગ આઠમોથી દજાર પાનાવાળુ એક એમ આઠ વૉલ્યુમે
 અત્યાર સુધી મુદ્રિત થયા તેમા અકારાદિ વર્ણાનુક્રમે પ્રાકૃત શબ્દ,
 તેનો મંસ્કૃત શબ્દ, વ્યુત્પત્તિ, સિંગ અને અર્થ જે પ્રમાણે જૈનાગ-
 મોમા મળે છે તે પ્રમાણે તેમજ અન્ન ગ્રંથોમા આવે છે તે પ્રમાણે
 તે હોના ઉતારા ટાકી આ કોપને અને તેટલો પ્રમાણિક-પ્રમાણ
 સહિત કરવા મદાભારત પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો છે જૈનાગમોનો
 એવો કોષ પણ વિષય નથી કે જે આ મદાકોશમા ન આવ્યો
 હોય કુલ સાઠ દજાર શબ્દો, ને આખા ગ્રંથનું પ્રમાણ સાડાચાર
 લાખ શ્લોક પ્રમાણ થશે અન્યગ્રંથો-શબ્દામ્બુધિકોશ-તેમા માત્ર
 પ્રાકૃત શબ્દનો મંસ્કૃત અને હિંદીમા અર્થ છે, સકલૈશ્વર્ય સ્તોત્ર
 સંગીત, ખાપરિયાતરકર ગ્રંથ-ધ, શબ્દકૌમુદી શ્લોકગદ્ય, કલ્યાણસ્તોત્ર
 પ્રક્રિયા ટીકા, ધાતુપાઠ શ્લોક બદ્ધ, ઉપદેશ સ્તનસાર ગદ્ય, દીપાવલી
 કલ્પસાર ગદ્ય, સર્વ સંગ્રહ પ્રકરણ (પ્રાકૃત ગાથા બદ્ધ), પ્રાકૃત
 વ્યાકરણ વિવિધ ભાષામા પણ પદ તેમજ ગદ્ય રચના કરી
 (અભિધાન રાજેન્દ્ર કોપ ભાગ ૧ પ્રતાવના)

ગાખ્યુ અને સાથેના ૧૫ મુનિઓ પોતાના શિષ્ય યથા મં ૧૯૩૨

૧૦૦૫ ગૂજરાત સૌરાષ્ટ્રમાં ફરી ત્યાંમાં સર્વ જૈન તીર્થોની યાત્રા કરી મારવાડમાં જોધપુર ચોમાંસુ કરી જયપુર દિંની થઈ પળખમાં આવ્યા મ ૧૯૩૫ મતપલટથી કાર્યાપલટ થવાથી ત્યાં દૂઢીઆ જૈનો સામે ભારે સામનો કર્યો અનેકને દીક્ષા આપી અથોની રચના કરી ૧૯૩૭ મા ગુજરાવાલામાં ચોમાંસુ રહી જૈન તત્ત્વાદર્શ શરૂ કર્યો ને બીજે વર્ષે હોશિયારપુરમાં પૂરો કર્યો ૧૯૩૯ મા અમાલામાં અગ્નિનિમિત્તભારકર લખવો શરૂ કર્યો ને સત્તરમેદી પૂજા રચી પાંચ વર્ષ પળખમાં ગાળી ૧૯૪૦ મા વીકાનેર ચોમાંસુ કર્યું ત્યાં વીસરથાનક પૂજા બનાવી ૧૯૪૧ મા અમદાવાદ ચોમાંસુ કર્યું ત્યાંથી શ્રાવકોએ પળખ માટે ધાતુ પાપાણીની અનેક જૈન મૂર્તિઓ જૂદા જૂદા શહેરોમાં મોકલી અને ત્યાં આચાર્યે રથાનકવાસી જેઠમન સાધુકૃત સમ્યક્ત્વસારમાં કરેલા આક્ષેપોના પ્રતિકાર રૂપે સમ્યક્ત્વ શબ્દોદ્ધાર નામનું ખડનાત્મક પુસ્તક રચ્યું પંડી ખુલાતમાં જઈ ત્યાંના પ્રાચીન તાડપત્રો પરના ધર્મપુસ્તકો વાંચ્યા ને અગ્નિનિમિત્તભારકરનો અથ પૂરો કર્યો તેમાં વેદાદિશાસ્ત્રોમાં યગાદિ ધર્મનો જેવો વિચાર છે તેવો સપ્રમાણ મતાબે તથા જૈનધર્મનું સક્ષિપ્ત વર્ણન આપ્યું ૧૯૪૨ મા સુરત ચોમાંસુ કરી ત્યાં જૈનમતવૃક્ષ નામનો ઐતિહાસિક અથ લખ્યો, ને ત્યાં રહેતા હુકમ મુનિના અધ્યાત્મસાર નામના અથમાંથી ૧૪ પ્રશ્ન કાઢી તેના ઉત્તર તેની પાસેથી માગી પ્રશ્ન તથા ઉત્તર સર્વત્ર મોકલી ઉત્તર અને તે અથ શાસ્ત્રરૌચી અનુસાર નથી એવી ઘોષણા કરાવી ૧૯૪૩ મા પાલીતાણામાં ચોમાંસુ કર્યું અને ત્યાં મળેના મેરે કાર્તિક વદી ૫ ને દિને સુગ્રિહ આપી તેમનું નામ વિજયાનદસરિ રચાપ્યું ત્યાં અષ્ટપ્રકારી પૂજા રચી પાટણ આવી ત્યાંના પ્રાચીન બકારોમાંથી અનેક અથોના ઉતારા કરાવરાની તેમનું દોહન કર્યું, ને ૧૯૪૪ મા રાધનપુરના ચોમાંસામાં ચતુર્થ સ્તુતિ નિર્ણય (ભાગ ૧) રચ્યો કે જે રાજેન્દ્રસરિના ત્રિસ્તુતિના વાદનું ખડન કરે છે

ચુસ્ત જૈન હા ઉપદેશ, સાધુ દો તો એવા દો—
 વીતરાજના સદેશ, પાઠવ્યા રૂઠા વિશેષ
 દિપાવ્યો જૈન મુનિ વેષ, સાધુ દો તો એવા દો—
 દુનિંચર શિષિલાચાર, નિચારી આત્મશીલાધાર
 વિપક્ષીને દીધા પડ્યાર, સાધુ દો તો એવા દો—
 તત્ત્વાદ્ય આદિ ગ્રંથ, રચ્યા અનેક સાત્રપથ
 આદર્શ જોયો છે નિર્ગ્રંથ, સાધુ દો તો એવા દો—

૧૦૦૪ વીસમી સદીના આ પગમ સાધુનો જન્મ બ્રહ્મક્ષત્રિપ્ત
 જાતિમાં સ ૧૮૯૩ એ ચુ ૧ ગુરુવારે પંજાબ દિરોજપુરના લેદરા
 ગામમાં થયો પિતાનું નામ ગોવિન્દચંદ્ર ને માતાનું રૂપાદેવી પિતાએ
 પોતાના વૈશ્ય ઓસવાન મિત્ર જોદ્દામ અને સ્વપુત્ર મોપના તે મિત્ર
 પોતાના ઊરા ગામમાં આ બાલકને શાનાનું શિક્ષણ અપાવ્યું પિતાને
 દેહાન્ત થયો ઊરામાં બધા દુઢીઆ મનના (ગ્યાનકવાસી) દના ધર્મ-
 ક્રિયા શીખી લઈ નવનત્વાદિ જૈન દર્શનના પ્રાથમિક મૂળતત્ત્વો
 અભ્યાસ કરી લીધો મ ૧૯૧૦માં તે મનના સાધુ જીવનગમ પામે
 માતાની અનુચા લઈ દીક્ષા લીધી ૩૨ સૂત્રો ઉપરાંત અનેક ધર્મ-
 ગ્રંથોને--ન્યાય ગ્રંથોને અવગત કર્યા સાથે સરકૂતાદિ બ્યાકરણ અને
 સાહિત્યને પડિત પામે શીખી લીધા શાસ્ત્રવિચાર દ્વારા જૈન ધર્મના
 તત્ત્વને હૃદયગત કર્યા પછી ઘણે સ્થળે વિદાર કર્યા પછી મૂર્તિપૂજા
 એ આવશ્યક અવનબન છે, સૂત્રોમાં તેનો નિર્દેશ છે તે જાણતા
 મૂર્તિઓ રથગે ગથને ઘણા કાળથી ચાલી આવી છે તે નિગમના
 અમૂર્તિપૂજક એવા પોતાના સ્વીકારેલા મતનો ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય
 કરી પંજાબથી ૧૫ સાધુઓને લઈ આખૂ અને ચતુર્જય તીર્થની
 યાત્રા કરી મં ૧૯૩૨ મા અમદાવાદ આવ્યા ત્યાં મુનિ બુદ્ધિવિજય
 (ખૂદરાયજી કે જેમણે પણ પહેલાં ૬૬૩ દીક્ષા લીધી હતી અને પછી
 તેનો ત્યાગ કરી મહિવિજય પાસે શ્વેં મૂં તપાગચ્છની દીક્ષા લીધી)
 પાસે ૨૯ વર્ષની વયે તપાગચ્છની દીક્ષા લીધી, નામ આનંદવિજય

તેઓ જૈન કોમના આચાર્યવર્ધ છે, અને પોતાં પડિતો—‘સ્કૉલર’ એ તેમને જૈનધર્મ અને સાહિત્યપર વિદ્યમાન હયામાં ઉચ્ચ પ્રમાણભૂત તરીકે સ્વીકારેલ છે ૫૪૨

૧૦૦૭ સ ૧૯૫૧ ના ચોમાસામાં જીરામાં તત્ત્વનિર્ણય પ્રાસાદ નામનો મ્રથ પૂર્ણ કર્યો તેમણે ઋગ્વેદાદિ વેદો મહાભારત પુરાણો વગેરેનો સ્વાધ્યાય સારી રીતે અનુક્રમે કર્યો હતો કે જે તેમના પુસ્તકોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે પંજળમાં હજુ સુધી સાધ્વીઓ નહોતી તે જીરામાં આવી ને ત્યાં એકમાધને સુરિએ દીક્ષા આપી પંડીમાં માધમાસમાં મનમોહન પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી ૧૯૫૨ માં અમાલા ચોમાસામાં ચીકગોથી આનીને વીરચંદ ગાધી મળ્યા ને ત્યાંના ધર્મ-સમાજની કાર્યવાહી જણાવી એથી આચાર્યને ઘણો હર્ષ થયો ત્યાં સુપાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હુધિયાનામાં સંધનો કવેશ કાઢી નાખ્યો સનખતરામાં સ ૧૯૫૩ માં ૧૭૫ બિંબની અજનશલાકા કરી ને ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરી, છેવટે સ ૧૯૫૩ જેઠ શુ ૮ ને દિને દેહત્યાગ કર્યો (આ વૃત્તાંતમાં મારૂ સવત આપ્યા છે)

૧૦૦૮ સત્યવિજય મણિની પરપરામાં પદ્મવિજય-રૂપવિજય-કીર્તિવિજય-કરતૂરવિજય-મણિવિજય-બુદ્ધિવિજયના પોતે શિષ્ય થયા અને તેમના અનેક શિષ્યોનું ૨૬ ગૂજરાતમાં વિચરે છે પંજળમાં જે જિનમદિરો છે તે સર્વ તેમના ઉપદેશનું કૃત્ય છે તેમના નામથી

૫૪૨. ‘No man has so peculiarly identified himself with the interests of the Jain Community as “Muni Atmaramji. He is one of the noble band sworn from the day of initiation to the end of life to work day and night for the high mission they have undertaken. He is the high priest of the Jain Community and is recognized as the highest living “Authority” on Jain religion and literature’

૧૦૦૬ મ ૧૯૪૫ ના મહેસાણાના આતુર્મામમા ડૉ. હોર્નલ (Hornell) નામના વિજ્ઞાને શા મતનસાવ દવપનગમ દ્વાગ એક પત્રથી જૈનધર્મ મંત્રી કેટનાક પ્રત્યે પૂછના આચાર્યશ્રીએ આપેના ઉત્તરોએ તેનું નિતોષપૂર્વક સમાધાન કર્યું અને તે માટે તેણે દાર્દિક ધન્યવાદ આપ્યો. (આ ઉત્તરો 'જૈનધર્મ' પ્રકાશનમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે) તે વિજ્ઞાન મહાશયે ઉપાસગ દશાઓ (ઉપાસક દશાગ)નું મપાદન લખમગ કરી લીડુ દનું, તે પ્રકટ કર્યું ત્યારે તેમાં આત્મારામજીને અર્પણપત્રિકા અરચિત મંરૂન પદમાં આપી છે કે જે આ વૃત્તાનને મોખરે મૂકવામાં આવેલ છે, તે ઉપરથી તેમજ તેના ઉપોદ્ધાનમાં કરેલા ઉદ્દેશથી સમન્વય તેમ છે કે તે વિજ્ઞાન પર મહારાજશ્રીએ કેટલો બધો પ્રભાવ પાડ્યો હોય. પત્રી બીજી વખત ગૂજરાત કારિયાવાડ મારવાડ આદિ દેગમાં વિચરી દિલ્લી થઈ પુન પંજાબમાં પધાર્યા ત્યાં હુધિયાનામાં આર્ષસનાજ વગેરે લોક સાથે ચર્ચા કરી સ ૧૯૪૮ માં અમૃતસરમાં અગ્નાય જિન પ્રતિષ્ઠા કરી અને જૈનમત-વૃક્ષનું પુન સરકગણ કર્યું પત્રીમાં ચતુર્થસ્તુનિ નિર્ણયનો બીજો ભાગ અને નવપદ પૂજની રચના કરી તે વર્ષમાં જગમાં ચિનામણિ પાર્શ્વ નાથની અને દુલીવારપુરમાં વાસુપૂજ્યની પ્રતિષ્ઠા કરી ૧૯૫૦ ના ચીકાગોની વિશ્વધર્મ પરિપદ તરફથી ત્યાં આવવા નિમત્રણ થયું પરંતુ પોતાની સાધુવૃત્તિમાં ખરેખર આવે તેથી ત્યાં જવાની અશક્યતાને કારણે જૈન એન્યુએટ વીગ્યદ ગાધવજી ગાધીને ત્યાં મોકલવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું વીરચદે મહાગજ પાસે આવી જૈનધર્મ સંમતીનું ખ્યાન પ્રત્યેકદારા લીધું અને તે ચીકાગો પ્રશ્નોત્તર એ નામના પુસ્તક રૂપે પ્રમિદ્ધ થયેલ છે તે ધર્મસમાજના અહેવાલમાં આ આચાર્યના ફોટા નીચે જણાવવામાં આવ્યું કે —

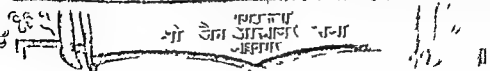
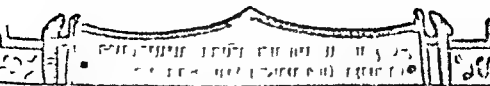
‘જેટની વિરોધતાથી મુનિ આત્મારામજી’એ પોતાની જાતને જૈન લાલો સાથે તાદાત્મ્યવાળી કરી છે તેવી રીતે કોઈએ દરેક નથી દીક્ષામદલના દિવસથી તે જીવન પર્યંત જે ઉદારચિત્ત મહાશયોએ સ્વીકૃત હવ્ય ‘મિશન’ માટે અહોરાત્ર કાર્ય કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તે પેઢીના તેઓ એક છે

તેઓ જૈન ક્રમના આચાર્યવર્ચ છે, અને પૌર્વાત્ય પડિતો—‘સ્કૉલર’ એ તેમને જૈનધર્મ અને સાહિત્યપર વિદ્યમાન હોવામા ઉંચા પ્રમાણભૂત તરીકે સ્વીકારેલ છે ૫૪૨

૧૦૦૭ સ ૧૯૫૧ ના ચોમાસામા જીરામા તત્ત્વનિર્ણય પ્રાસાદ નામનો ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો તેમણે ઋગ્વેદાદિ વેદો મહાભારત પુરાણો વગેરેનો સ્વાધ્યાય સારી રીતે અનુક્રમે કર્યો હતો કે જે તેમના પુસ્તકોમા પ્રતિબિંબિત થાય છે પંજબમા હજુ સુધી સાધ્વીઓ નહોતી તે જીરામા આવી ને ત્યાં એકમાધને સરિએ દીક્ષા આપી પત્રીમાં માધમાસમા મનમોહન પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી ૧૯૫૨ મા અમાલા ચોમાસામા ચીકાગોથી આરીને વીરચંદ ગાધી મળ્યા ને ત્યાંના ધર્મ-સમાજની કાર્યવાહી જણાવી એથી આચાર્યને વણો હર્ષ થયો ત્યાં સુપાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હુધિયાનામા મધનો ક્વેશ કાઢી નાખ્યો સનખતરામા સ ૧૯૫૩ મા ૧૭૫ બિંબની અજનશલાકા કરી ને ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરી, છેવટે સ ૧૯૫૩ જેઠ શુ ૮ ને દિને દેહત્યાગ કર્યો (આ વૃત્તાંતમા માર સવત આપ્યા છે)

૧૦૦૮ સત્યવિજય મણિની પરપરામા પદ્મવિજય-ઉપવિજય-કીર્તિવિજય-કરતૂરવિજય-મણિવિજય-શુદ્ધિવિજયના પોતે શિષ્ય થયા અને તેમના અનેક શિષ્યોનું વૃદ્ધ ગૂંજરાતમા વિચરે છે. પંજબમા જે જિનમંદિરો છે તે સર્વ તેમના ઉપદેશનું ફલ છે તેમના નામથી

૫૪૨. ‘No man has so peculiarly identified himself with the interests of the Jain Community as “Muni Atmaramji.” He is one of the noble band sworn from the day of initiation to the end of life to work day and night for the high mission they have undertaken. He is the high priest of the Jain Community and is recognized as the highest living “Authority” on Jain religion and literature’

શ્રી હીરચંદ ગધવણ ગાંધી B A પાસા ૧૦૧૪-૧૮
[આગમોત્તમ મહિતિ ॥ મૌજન્યથી]

તેણે તેમને મહત્તા અર્પી છે આ તત્ત્વ તે તત્ત્વપરીક્ષક શક્તિનું અગર તો ક્રાંતિકારિતાનું વણા વર્ષ અપાર પૂજના બાર નીચે એક સપ્રદાયમા બદ્ધ થયા પછી તેને કાચળીની માફક ફેંકી દેવાનું સાહસ એ એમની ક્રાંતિકારિણી શક્તિ સૂચવે છે એમના આત્મામા કોઈ એવી સત્યશોધક શક્તિ હોવી જોઈએ કે જેણે તેમને રૂઢિના ચીવા ઉપર સતુષ્ટ રહેવા ન દીધા, એમનું જીવન બીજા ત્રીશેક વર્ષ લબાણુ હત તો તેમની ક્ષત્રિયોચિત ક્રાંતિકારિણી પ્રકૃતિએ તેમને કંઈ ભૂમિકાએ પહોંચાડ્યા હતા એની કલ્પના કરવી એ કઠણ છે પણ એટલું તો એમના તરવરતા જીવનમાથી ચોખ્ખું દેખાય છે કે તેઓ એકવાર પોતાને જે સાચું લાગે તેને કહેવા અને આચરવામા કોઈ મોટા ખાનખાનાની પરવા કરે કે પ્રતિષ્ઠાથી લલચાઈ જાય તેવા ન હતા.

૧૦૧૧ 'જૈનશ્રુતનો જે વારસો મળ્યો તેજ વારસો સભાળી એસી રહ્યા હોત અને બહુશ્રુત કહેવાયા હોત તો પણ તેમનું આ સ્થાન નહોત એમણે દેશકાળની વિદ્યારમ્યદ્ધિ જોઈ, નવા સાધનો જોયા અને બાવિની જોખમદારી જોઈ, અને આત્મા તનમની ઉઠ્યો તે સાથેજ તે માટે જેટલું પોતાથી થઈ શકે તે કરવા મડ્યા એમણે વેદો વાંચ્યા, ઉપનિષદો જોયા, શ્રૌતસૂત્રો સ્મૃતિઓ અને પુરાણોનું પારાયણ કર્યું, સામયિક નવું ઉદ્ભવતું સાહિત્ય જોયું, શ્રુત અને જીવતી બધી જૈન શાખાઓનું સાહિત્ય, તેમનો ઇતિહાસ અને તેમની પરપરાઓ જાણી, અને ત્યારબાદ પોતાને જે કહેવું હતું કે કંઈ એમના કથનમા શાસ્ત્રનો પ્રચંડ મગ્ગ છે, વ્યવસ્થાની પ્રતિભા છે અને અભ્યાસની જાગૃતિ છે એમણે મળેલ વારસામા આટલો ઉમેરો કર્યો દરેક આચાર્ય પદે આવનારે તેમ કરવું ધટે x x x

૧૦૧૨ 'મહારાજથીએ જે બહુશ્રુતપણાની ગજા શરૂ કરી છે તે નવી પરિચિતિ જોતા માત્ર ગજોત્રી છે અને મંપ્રદાયની ભૂમિકા ઉપર ઉભા રહી તેમણે જે મંપ્રદાયનૃત્તિ તેમજ ઐતિહાસિક

સ ૧૯૨૦ માં (૨૫-૮-૧૯૧૪ દિને) ગરીબ પણ કુલીન ગૃહમાં થયો પિતાનું નામ રાધવજી ભાવનગરમાં અભ્યાસ કરી સોળમે વર્ષે મેટ્રિક ને મુળધર્મમાં એલ્ફિન્સ્ટન કોલેજમાં ભણી વીસ વર્ષની વયે બી. એ. થયા સ ૧૯૩૮-૩૯ માં સ્થપાયેલ જૈન એસોસિયેશન ઓફ ઇન્ડિયાનું મંત્રીપદ પોતાને' સ ૧૯૪૧ માં મળતા સામાજિક ધાર્મિક અને રાજકીય સુધારા-અનેક વિષયો પર થતી ભાષણશ્રેણીમાં ભાષણો આપ્યા ૧૯૪૨ માં હુકમમુનિ સર્વજી વિચાર થયો શત્રુજ્ય પર ક્રોધએ ખોદી નાખેલી જૈન પાદુકા સર્જની વિવેક પાથીતાણના ઠાકોર સુરસિંહજી સાથે થતા તેમાં વીરચંદ્રભાઈએ પુષ્કળ મહેનત લીધી આખરે સુરસિંહજી મરણ પામતા તેની ગાદીએ આવેના માન-સિંહજી સાથે મ ૧૯૪૩ (૧૮૮૬) માં ૩ ૧૫ હજારની ઉચક રકમ ૪૦ વર્ષ સુધી આપવાનો કરાર થયો તે વર્ષમાં સોનિસિટર થયો અભ્યાસ શરૂ કર્યો સ ૧૯૪૮ (સને ૧૮૯૧) માં એક અગ્રેજ પવિત્ર સમ્મેતશિખરપર' ચરબી બનાવવાનું કારખાનું ઉઠાડતા જૈન સમાજની થયેલી કુબ્ધ લાગણીને અગે તેની સામેના મડાએના કેસમાં આખરે અપીલમાં મહા મહેનત લઈ વીરચંદ્રભાઈએ વિજય મેળવ્યો ને તીર્થ પરનો અત્યાચાર દૂર કરાવ્યો.

૧૦૧૫ સ ૧૯૫૦ (સને ૧૮૯૩) માં ચીકગોમાં ભરાનારી વિશ્વધર્મ પરિષદ (Parliament of Religions) માં જૈનધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે આચાર્યશ્રી આત્મારામજી પર આમત્રણ આપતા, જૈનસાનું સમુદાયન ધન અપવાદ સિવાય ન કરી શકે એમ માન્યતા હોવાને કારણે તેઓ જઈ શકે તેમ નહોતું વીરચંદ્રભાઈને પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલવાનું કરતા તેમણે આત્મારામ સુરિ પાસે જૈન તત્ત્વ જ્ઞાનનું ઉંડું અધ્યયન કરી લીધું અને પોતે પરિષદમાં જતા ઉપડી ગયા ત્યાં હિન્દુ ધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે પ્રસિદ્ધ વિવેકાનંદ આદિ આવ્યા હતા અનેએ સારી ળાપ ત્યાંના લોકપ્રિય પાડી વીરચંદ્રે જૈનધર્મનું સ્વરૂપ-નીતિ અને તત્ત્વજ્ઞાન બંને એવી ઉત્તમ રીતે પરિ-

રૂપિ દાખવી છે તે ભાવી સંગોધકો અને ઐનિદાસિકોને દનિદાસનો મહેલ બાધવા માટે પાયામાં મૂકાના એક પત્રચત્રની ગરજ પૂરી પાડે છે સંગોધનો, ઐનિદાસિક ગવેષણાઓ અને વિદ્યાઓ ક્યા પૂરી થાય છે તે કોઈ નજ દલી શકે તેથી તે દિશામાં સમગ્ર પ્રયત્ન દાખવી પગલુ ભરનારનો નાનકડો ગો મારો પળુ બદલ કિમતી મણાવો લેઈએ આ દૃષ્ટિએ 'અગાન નિમિત્ત ભારત' ઉપર વિશેષ ધ્યાન કરવા ઈચ્છનાર ઔદ સંગોધક અને ઐનિદાસિકને પ્રેરણા અવકાશ છે "૫૪૩

૧૦૧૩ દવે આપણે આત્માગમનની બદલીમાં ચીકાગો વિશ્વ-ધર્મ પંચિપદમાં જૈનધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે તેમની પામથી ધર્મગાન મેળવી જનાર અને ત્યાં આદર મેળવનાર જૈન ગ્રંથપુસ્તક વીરચંદ રાધવજી ગાંધીનો પરિચય કરીશ

વીરચંદ રાધવજી ગાંધી.

(ગોટક)

પરમાર્થિક તારક મ ધમખી, વળી દુર્જન પૂઅડ દિનમાં
વાચ્ય દ્ર સુધાર્મિક ચદ્રમાં, જય રાધવજીસુત રત્નમાં
વિચરી ધીર વીર વિદેશખળી, પરાની કીરતિ કમળા રમાં
રમાંગિક પ્રભાવિક પૂજ્ય વાળી, જય રાધવજી સુત ગ્લમદગી
કરિયાણુઃ તર્ક વિતર્ક તણા, મતિમાત્રથી ભેગમસેજ ધણા
દર્ગી ગુણ વર્ણા ખુબી ગારી તગી, જય રાધવજી સુત રત્નમાં

—૨૨ હાલાલાઈ ધો. ઝવેરી

૧૦૧૪ જન્મ કાલિયાવાડના ભાનનગર પામેના મુડા ગ મમાં

૫૪૩ સુવિચારક પતિ શ્રી મુખણાવજીના 'શ્રી આત્માગમન જયતી પ્રસંગે કઈક વખાણ' એ નામના સ ૧૯૮૫ ના જન્મકાન્દા લેખકના અક પૃ ૩૬૭-૮ માં પ્રસિદ્ધ થયેલા લેખમાંથી

જિજ્ઞાસુ પૈકી એક નામે હર્મટ વૉરન૫૪૫ હજુ પણ જીવે છે ને જૈનધર્મ પાળે છે

૧૦૧૭. સમુદ્રગમન કરી પરદેશ જવા માટે જૈનોનો વિરોધ હતો તે તેમને માન આપવાની સલાહા ખુરશીઓ ઉઠાવી હતી તે પરથી આખા જણાયો મુલાગ્યે તે વિરોધ લામા કાળ સુધી ટક્યો નહિ સ ૧૯૫૧ (સને ૧૮૯૫ જુન) મા મુખર્ષ આવીને 'હિમચ-દ્રાચાર્ય' અભ્યાસવર્ગ સ્થાપી જૈનદર્શનનું શિક્ષણ આપવાની યોજના કરી, ને તે સખધી વ્યાખ્યાનમાળા થઈ બીજી સંસ્થાઓમા જઈ પોતે જૈનધર્મ પર વ્યાખ્યાનો આપ્યા અમેરિકાથી આમત્રણ આવતા પુન (સને ૧૮૯૨ મા) ત્યા જઈ થોડા મહિના રહી પછી ઇંગ્લાંડમા થોડા માસ પોતાની વ્યાખ્યાનમાળા આપી વિદ્યાવતમા સાથે સાથે બારિસ્ટરનો અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો જૈન સમાજના હિતની એક અપીલ વિદ્યાવત થતા તેની ખાસ માહિતી મેળવવા હિંદમા આવી બેત્રણ અઠવાડીઆ રહી વિદ્યાવત જઈ અપીલમા વિજય મળતા હિંદ પાછા ફર્યા ત્રીજી વખત સને ૧૮૮૯ મા અમેરિકા ગયા ને પછી વિદ્યાવત થઈ હિંદમા આવ્યે બે અઠવાડીઆ થયા ત્યાં સ ૧૯૫૭ ના પ્ર૦ આ વ. ૮ (૭-૮-૧૯૦૧) ને દિને મુખર્ષમા સ્વર્ગસ્થ થયા

૧૦૧૮ આ પૂર્વે જૈન ધર્મનો પ્રસાર અમેરિકા-ઇંગ્લાંડ-પરદેશ કરવા માટે કોઈ નહોતું ગયું તેથી વિદેશમા જૈનધર્મનો પરિચય કરાવનારનું પ્રથમ માન આ મુગમા ચયેલ આ વિદ્વાન

૫૪૫ આ અંગ્રેજ માસાદારનો સર્વેયા ત્યામ, જૈન પ્રતોનું મર્યાદાથી મદલ કરીને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમા શ્રદ્ધા ચ પૂર્ણ ને વિચારપૂર્વક રાખી જૈનધર્મને પાળે છે, વીરચંદ્રભાઈના તે દસ્તદીક્ષિત શિષ્ય છે તેમણે તેમના ભાષાનો નોંધ લઈ રાખી હતી તે હજુ પોતાની પાસે છે, જૈનધર્મ પર Jyotishના નામનું અંગ્રેજીમા તેમણે પુસ્તક રચ્યું છે (મુદ્રિત) તે પરથી તે સાચ વિચારક એ સ્પષ્ટ જણાય છે

૫૨ સમક્ષ નૃત્ય કે અમેરિકાના તે રખતના એક વજનદાર પત્રે લખાવ્યું કે —

— ‘પાલમેટ’માં પ્રતિષ્ઠિત દિદુ વિદ્વાનો, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અને ધર્મોપદેશકોએ દાનજી મઠી બપોળે આપ્યા દના તેમાના ક્રવાક તે એવા દના કે જેમને વિદ્વા, વાનુત્ત્વજ્ઞા અને ધર્મબલિમા મઠીપણ પ્રભની ઉચ્ચમા ઉચ્ચ બ્યમ્નિઓ સાથે સમાનપદ પર મૂકાય તેમ છે, પરંતુ એટલું તો નિર્ભયનાથી કહી શકાય તેમ છે કે પૌર્ણત્ય પડિતોમાથી જન સમજાવના યુવક નૃદ્યમે ચોતાના વર્ગની નીતિ અને તત્ત્વજ્ઞાન સજીવી આપેલ ભાષણ શ્રોતાઓએ જે રસથી સામજ્ય દગુ તે કરતા વધારે રસથી કાઠીપણ પોર્ણત્ય પડિતનું તેમણે સામજ્ય નદોણું ૫૪૪

૧૦૧૬ આને ત્રીજે તેમને તે પરિપક્વના ઉત્પાદક અને એક-ત્રિન નિદ્વન્મડમે ગૈય પદક અર્પણ કયો ૫૩ અમેરિકાના મોટા શહેરો નામે બ્રોક્લિન, ન્યૂયૉર્ક, ડૉલિસિગ્ટન વગેરેમાં જૈનધર્મ ૫૦ વ્યાખ્યાનો આપી તેનું ગદ્ય, તેની વ્યાપમ્તા—સુદગ્ના સમજાવ્યા ક્રાનાડોગા શહેરના નામગિએએ તો સુવર્ણપદક સમપ્તે તદુપરાન ત્યા ‘ગાંધી ફિયોર્મોદિકિત મોસાયટી’ મ્યાપી કે જે દ્વારા જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો પગિચય અમેરિકાને મળ્યા કરે ત્યા કેટલોક દાન રતી એ રીતે કાય દરી ઉગિનાડમા આની વ્યાખ્યાનમાના આપરી શરૂ કરી, અને તેના પરિણામે ધારાએ જૈનધર્મ સજીવી જિજ્ઞાસા ખતાની, તેથી તેમના માટે એક શિક્ષણવર્ગ ખોલ્યો આવા તે વર્ગના નિઘાર્થી

૫૪૪ A number of distinguished Hindoo Scholars, Philosophers, and Religious Teachers attended and addressed the Parliament, some of them taking rank with the highest of any race for learning, eloquence, and piety. But it is safe to say that no one of the Oriental Scholars was listened to with greater interest than was the young layman of the Jain community as he declared the Ethics and Philosophy of his people.

જન ગૃહસ્થને-આવકને ઘટે છે ગ્રામી વીરચદાસ જે ધર્મ પરિપક્વ
મા ચીકાનો ગયા ત્યા વિવેકાનંદ પણ પહેલા પ્રથમ આર્ય વેદાત
તત્ત્વજ્ઞાન સમન્વયવા આપ્યા હતા તેઓ માસાનાગી હતા ત્યાં
વીરચદ ધર્મચુસ્ત જનનું જીવન ગાળનાર નિર્ભય અન્નાદાગી હતા
અને ભાગના ગતો, લોકપ્રિય વ્યાખ્યાનકાર અને અગ્રેગિકાના
શ્રોતાઓને આકર્ષનાર, તથા પોતાના વિચારોની છાપ પાડનાર
હતા અને અંગ્રેજમાં દુકા જીવન ગાળી વિદેશ યાત્રા-વિવેકાનંદ ૪૦
વર્ષની વયે સને ૧૯૨૦ માં જોડુગના મઠમાં મને વીરચદ તેમની
પહેલા એક વર્ષે ૧૯૦૧ માં ૩૭ વર્ષની ઉંમરે મુંબઈમાં એકના
વિચારોની પ્રથમ અસર નિજ લિખ્ય મઠને ગમકૂપ્પા મોસાયાગી
આદિ અનેક મંથાઓ રચાવી લખત અને ચિત્રરચાવી રાખી,
ત્યારે આ વીરચદના વિચારોની અમર કોઈ પણ જૈન તરફથી
જાગી પડી નથી તેમના અગ્રેજ વ્યાખ્યાનોનો મંથદ મુલાકાએ 'જૈન'
પત્રના આઘ તત્રી (૩૨) ભગુભાઈ દત્તેદચદ કાગળારીએ સંપાદિત
કરેન ત્રણ પુસ્તકો-Jaina Philosophy, અને દેવલાં ને ખીજી
આગતિ આ સ તરફથી પ્રકટ થયેલ Yoga Philosophy અને
Karma Philosophy એ નામના ત્રણ પુસ્તકોમાં ધણોખરો
જળવાયો જે ૫૪૬

૧

૫૪૬ વિશેષ માટે વાચો મારા લેખ નામે 'શ્રીયુત સ્વૈય વીરચ દશાર્ધનું
જીવન અને કાર્ય' - જૈન સ્વે કૉન્ફરન્સ હેરેલ્ડ અક્ટોબર નવેબર ૧૯૧૪ નો
શ્રીમત મહાવીર સચિન દીવાળી ખાસ અંક પૃ ૫૪૫-૫૬૬]

કોઈ ચ માણ ચ તહેવ માય લોભ ચત્તય અજ્ઞત્યદોષા ।

एआणि वता अरहा महेसी ण कुब्बई पाव ण कारवेई ॥

—ક્રોધ, માન, માયા તથા લોભ એમ ચાર પ્રકારના આત્મદોષ છે, તેઓનો ત્યાગ કરીને અહર્નિ અથવા મહુર્નિ (યવાય છે) કે જે પાપ (સાવધ અનુધ્યાન) કરતા નથી તેમ (અન્ય પાસે) કંગાવતા નથી —સૂયમદાગ શ્રુ ૧, અ. ૬

—ક્રોધને દાબી દેવો એટલી એક અગત્યની વાત હું કહવા અતુલ લાગી ૩૦ વરસમા શીખ્યો છું દાબી રાખેલી હિમતામાથી જેમ શક્તિ પેદા થાય છે તેમ સમયમા રાખેલ ક્રોધમાથી પણ એવું બળ પેદા કરી શકાય કે જે સારા જગતને હથમચાવી નાખે X X આપત્તિ હોય, જેખમો હોય તે ખેડવા ને પોતાનું કામ કરવું એ વીરતાની નિશાની છે વલ્લિવૃત્તિ કરતા વીરતાનો ભાવ યુદ્ધમા વવારે હોય છે શાન્તિને સમયે વલ્લિવૃત્તિનો ખપ પડે છે, અશાન્તિને સમયે વીરતાનો ગુજરાત વલ્લિવૃત્તિને સાર પ્રખ્યાત છે, અને એ યોગ્ય જ લાગે છે કે વલ્લિવૃત્તિવાળામા વીરતા આવે જ નહિ આ ખ્યાલ ખરાબર નથી જેમ પ્રભુનું પોષણ એક જ વૃત્તિથી થાય નહિ તેમ વ્યક્તિનું પોષણ પણ એક જ વૃત્તિથી નથી થવું તેથી દરેક વ્યક્તિમા વીરતાનો ગુણ તો હોય જ માત્ર તેનો ઉપયોગ નથી કરવાનો હોતો ત્યારે આપણામા તે ન હોય એવું આપણને લાગી આવે છે ગુજરાતનો સમય આખા ભારતવર્ષનો સમય અત્યારે વીજતા બતાવવાનો આવ્યો ૭

ગાંધીજી ૨૧ ૧૯૭૬

सच्चस्ताणाए उवट्टिए मेहावी मार तरइ

—સત્યની આજ્ઞાથી હલો ચયેડો બુદ્ધિવાન પુરુષ મૃત્યુને તરી નય છે

—નિર્મન્ય મહાત્મા મહાવીર

વિભાગ ૮ મો.

વિક્રમ વીસમી સદી અને સામાન્ય હકીકત.
જૈનયુગ.

પાશ્ચાત્ય દેશવાસીના હિંદુ-ત્રીસમી સદી.

I regard English as the language of inter-national commerce and diplomacy, and therefore consider its knowledge on the part of the some of us is essential. As it contains some of the richest treasures of thought and literature I would certainly encourage its careful study among those who have linguistic talents and expect them to translate those treasures for the nation in its vernaculars — *Mahatma Gandhi*

—૬ અ એકને આત્મપ્રત્યક્ષ વ્યાપાર અને કુનેદની ભાષા ગણુ છું અને તેથી આપણામાના કેટલાક માટે તેનું જ્ઞાન આવશ્યક ગણુ છું તેનામા વિચાર અને વાદ્મયના અતિશય સમૃદ્ધ કેટલાક ખલનાઓ છે તેથી જોએ-
||વિષયક બુદ્ધિ છે તેઓમા તેનો કળજીપૂર્વક અભ્યાસ થાય એવું
જન આપુ અને માથે ઈશુ કે તેઓ પ્રતને આ ખલનાઓનું
લેખના

૧ જૈનયુગ-નવીનયુગ

(ગરબો)

કોઈ પ્રેમી દેવાશી સહારણે કારણે, વારણે જઈએ વારવાર
દેવતાઈ દેખીયે દેદાર સસારમા સાર, ઓહો ધન્ય અવતાર
સસારમા પારસમણી ચિન્તામણી છે નામના
કામધેણુ કલ્પતરૂ રસકુ પી સૌ ના કામના
અનળ કાન્તિ અવખ શાન્તિ વેદ કરતા વાચના
છે પ્રેમ નિર્મળ રત્ન જેની નવે ખડે નામના

—સ્વ કાલાભાષ ધોળશાહ ,

મા ! તે તો રંગ રાખ્યો

પ્રથમ વખત તે મુક્તિનો સ્વાદ ચાખ્યો,

‘બટીના ! બટીના !’ પુકારી

નિજ શિશુજાને લબ્ય પેગામ લાખ્યો

‘તે સાધ્યું કાઈ થે ના !’

કહી કદિ અર્ધોરો આપશે ફર મેણુ,

દેને પ્રત્યુત્તરે કે

‘અભય બની પ્રભ લઈશ હું સર્વ લેણુ

જાણ્યો મારો વિરાટ,

અમીભર નયનો ઉઘડયા, લોક જાણ્યો,

પૃથ્વીનું ઝેર પીને

અમર બની જતો ને ત્રિપુરારિ જાણ્યો

ને એની ભક્તિને

સકળ જન્મ-પ્રભ લબ્ય સન્માન આપે,

ને એના વેરીઓની

વિકલ શ્રમદશા, બટીકપી ગાત્ર કાપે

—ઝવેરચંદ મેઘાણી.

પાશ્ચાત્ય દેશવાસીનો હૃદય-વીસમી સદી.

I regard English as the language of inter-national commerce and diplomacy, and therefore consider its knowledge on the part of the some of us as essential. As it contains some of the richest treasures of thought and literature, I would certainly encourage its careful study among those who have linguistic talents and expect them to translate those treasures for the nation in its vernaculars — *Mahatma Gandhi*

—હું અંગ્રેજીને આત્મ-પ્રભવીય વ્યાપાર અને કુનેદની ભાષા ગણું છું અને તેથી આપણામાના ઇશ્વાર માટે તેનું સ્થાન આવશ્યક ગણું છું. તેનામા વિચાર અને વાદ્મયના અતિસૂચક સમૃદ્ધ ઇશ્વારક ખજાનાઓ છે તેથી જેઓમા ભાષાવિષયક બુદ્ધિ છે તેઓમા તેનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ થાય એવું શ્રોત્રસ હતાજેન આપુ અને સાથે ઈશ્વર કે તેઓ પ્રભુને આ ખજાનાઓનું ભાષાતર તેની લેખમાપાઓમા કરે

હાનવીનું પ્રેમચક્ર ગયચક્ર.

The gentle mind by gentle deeds is known,
For a man by nothing is so well betrayed,
As by his manners in which plain is shewn
Of what degree and what race he is grown

—આર્ય-સભ્ય હૃદય સભ્ય કાર્યોથી જાણાય છે, કારણ કે મનુષ્યમા જે તત્ત્વ ગુણ રહ્યું છે તે તેની રીત્રતાત પરથી જે સ્પષ્ટપણે પ્રકટ થાય તે પરથી ઝટ પકડાઈ આવે છે, અને તે કેવા દરજ્જાનો અને કેવી જાતિનો વિકસેલ છે, તે જાણાઈ આવે છે

જેનયુગ-નવીનયુગ

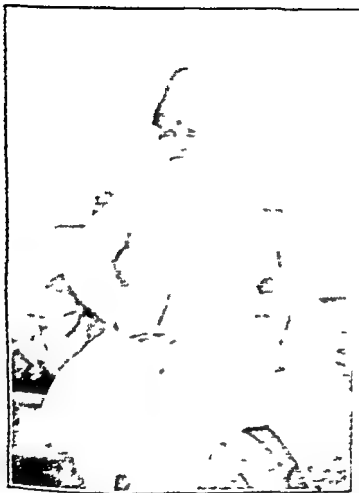
(ગરબો)

કોઈ પ્રેમી દેવાળી સહારણે કારણે, વારણે જઈએ વારવાર
દેવતાઈ દેખીએ દેદાર સસારમા સાર, જોહો ધન્ય અવતાર
સસાગમા પારસમણી ચિન્તામણી છે નામના
કામરેણુ ધ'પતર રસુ પી સા ના કામના
અજબ ગાન્તિ અનખ સાન્તિ વેદ જરતા વાયના
ઠે પ્રેમ નિર્મળ રત્ન જેની નવે ખડે નામના
—સ્વ કાલાસાધ ધોળશાજી,

મા ! તે તો રગ રાખ્યો
પ્રથમ વખત તે મુક્તિનો સ્વાદ ચાખ્યો,
‘જીતીના ! બહીના !’ પુકારી
નિજ શિશુજનને લવ્ય ચેગામ લાખ્યો
‘તે સા યુ કોઈ ચે ના !’
કહી કદિ અર્ધોરે આપરો નર મેણુ,
‘પ્રત્યુત્તર કે
‘અલવ બની પ્રભ લઈશ હ સર્વ લેણુ
નન્યા મારો વિરાટ,
અમીભર નયનો ઉધડયા, લોક નાખ્યો,
પૃથ્વીનું ઝેર પીને
અમર બની જતો જો ત્રિપુરાદિ નાખ્યો
‘તે એની નમ્રતિને
સમજ જન્મ-પ્રભ લવ્ય સન્માન આપે,
તે એના પરીઓની
વિક્રમ ભ્રમ ગા, બીકથી ગાત કાપે
—અવેરચદ મેધાણી

‘નનિગ ગે પ્રેમચ’ ગયચ ૫ ૬૮૯ ૧૦૨

$$Z_{\text{eff}} = Z - \sigma$$

મુખર્ષી યુનિવર્સિટીને પ્રેમચંદ ગેલની બાંધીત-ગાજખાઈ ટાવર.

અનલવાદ અંગે જીજ્ઞાસુ થઈ રહેલો વિચારો અને કન્યા પ્રાપ્તિઓ ઉત્તરી
 ઝી આવી જોઈને મન દરવા પાટે અંગે ખાસ પુર પાડ્યા
 પેનાના પિતાના નામની રીતો મુજબના બોલી તેમા પાચ લાખ,
 સુવમા સ્વામીવત્સલ્ય માટે દસ હજાર, ગિરિના તીર્થની ધર્મગાળાને
 જના માટે ચાલીસ હજાર આપ્યા અમદાવાદ ટ્રેનિંગ મેરેજ તેમના
 નાની આંગે ૬ તેમા ગેસો હજાર, નૃજગન સ્નાયુ ૧૦ ગોમાયગીને
 વીસ હજાર, સુવમા મમલાગા માટે પાચ હજાર, કીચર મેચર
 કન્યાગાળા માટે હજાર, રજીસ્ટર આર્થનેજને પચાસ હજાર, ગુરુત
 ગાયદ દીપદ કન્યાગાળામા રીમ હજાર, એરેક્ટાકા કન્યાગાળામા
 હજાર, જાગની ગાયદ દીપદ લાયગીમા પાચ હજાર,
 આખરમા ધર્મગાળા મા રીમ હજાર-આમ પેનાની દયાતી દરમ્યાન
 જેલી નખારોની સત્તાવાર જાણની સખારનો રૂબે ૬૦ લાખ રૂની
 થાય છે તે ઉપરાંત મુજબના જે એન પીટિટ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, જે
 એ ગોમાયગી, જેની જનર લાયસેન્સીમા, તાગાની ધર્મગાળામા
 ફેટરી રૂબે આગી, નૃજગન અંગે કાઠિયાનાડ મા ૭૫ ગામેમા
 મેમલાગાઓ, કુવાઓ, તાગેના ઇજોદાર રી અંગે લગભગ ૭ લાખ,
 જન ગેમગેના ઇજોદારમા દ થી ૧૦ લાખ, વિદ્યાર્થીઓને ભજુવા
 માટે તથા નાની નાની નાળાઓ તથા લાયસેન્સીઓને પેસા તથા
 પુનરોત્થાન મંત્રા અંગે લાખ આપ્યા હતા ગરીબ ગુરુમાને દમેગની
 એગન-આગ નખતમા દરમાએ આઠ હજારની અને પાછળથી એગમા
 એગી ત્રણ હજારની દી એમની ખાતગી સખાવતને લાખ આપ્યા હતા

નમા પાચ હજાર, એરેક્ટાકા ગલ રૂબે પાચ હજાર, અમદાવાદ કોલેજને
 એલરગિપો માટે ત્રીસ હજાર, જગલા સાઈકલોન રી-ફી ફડમા પચીસ
 હજાર, અમદાવાદ ગિટોફ ફડમા પાચ હજાર, મુબઈની જ્યોગફિક સોસા-
 થીને પાચ હજાર આપતા ઉપરાંત અમેરિકન મિશન, ઇટો-સિટિસ ઇન્સ્ટિ-
 ટ્યુશન, હેમાલક ઇન્સ્ટિટ્યુટ, નેટિવ જનરલ લાયસેન્સી, એસિયાટિક લાય-
 સેન્સી તથા જીજ્ઞાસુ સંસ્થાઓને પાંચ પોતાની સખાવતને લાખ આપ્યા હતા

ખીઓથી કરી શકાય તેવી ગણતરીથી ૪૦ લાખ રૂની થાય છે કુલ એક કરોડ કરતા તેમની સખાવત વધી જાય છે પ્રેમચંદ શેઠ પોતાના ધર્માદાય કાર્યો વિષે કહેતા 'હું એવા કાર્યો કરતા જૂલ્યો નથી, પણ તે વિષે સૂચના કરનારાઓ જૂલ્યા હશે મને સૂચવેલા માર્ગે મેં યથા શક્તિ ધર્માદા કરેલું છે + + મારા સુભાગી વખતમા જેઓ મને સત્કર્મ કરવાની સૂચના કરે છે એજ મારા ખરા મિત્ર છે હું જે આપુ છું તેજ માત્ર છે ને રાખુ છું તેના માલિક તો ખીજાજ છે' તેમની મહાન્ ઉદારતાનો સ્મરણસ્ત જ તો પોતાની માતૃશ્રી રાજબાઈના નામથી 'રાજબાઈ ટ્રસ્ટ' હાલ મુબઈની યુનિવર્સિટીના મકાન સાથે ઝંકળે દરિયાનું અવલોકન કરતો ઉભેલો છે તે માટે જે લાખ રૂ. આપતા કોઈપણ જાતની સરત કરી નહિ જૈન ધર્મમા તેમજ ન્યાત જાતના તકાવત વગરના સાર્વજનિક ધર્માદા કાર્યોમા તેમણે છુટે હાથે નાણાની રકમો ભરી આપી પોતાની સમૃદ્ધિનું સાર્થક કરેલું છે એમ કોઈ પણ વ્યક્તિ પ્રસન્ન અત કરણે વિનામંદાએ કહેશેજ આ છતાં એક પણ સરકારી ટાઈટલ તેમણે સ્વીકારેલ-ગ્રાપ્ત કરેલ નથી, અને કીર્તિની કે નામની ઈચ્છા રાખી નથી મહાન્ કુશળ વ્યાપારી પુષ્કળ સપતિ મેળવી તેનો સદુપયોગ કર્યોજ કરી સ્વભાવે ને વર્તને સાદા અને શાત રહીને ૭૬ વર્ષનું લાંબુ આયુષ્ય ભોગવી મેં ૧૯૬૨ના ભાદ્ર શુ ૧૨ શુક્ર દિને સ્વર્ગસ્થ થયા ધન્ય છે એ મુજબ જૈન દાતાને ૫૪૮

૧૦૨૦ સ ૧૯૨૦ થી મુબઈથી અમદાવાદ સુધી રેલ્વે વ્યાપતી ૧૯૨૬ ને ૨૮ વચ્ચે અમદાવાદથી વડવાણ સુધી, ૧૯૨૯થી વીરમ ગામથી ખાગધોડા સુધી, ૧૯૩૬મા વડવાણથી બાવનગર સુધીને ૧૯૩૫મા અમદાવાદથી ઉત્તરમા રાજપૂતસ્થાન તરફ આગમણી ચાલવા માડી ૩ ।

૫૪૮ જુઓ 'મુજસાની'નો સ ૧૯૬૮નો દીવાળીનો ખાસ અક ૫ ૮૭-૮૮; (સર) દિનશા એડવલ્સ વાળાનું Premchand Roychand જે નામનું સને ૧૯૧૩મા બદાર પડેલું અંગ્રેજ પુસ્તક)

નાટકકાર ડાહ્યાભાઈ ધોળગાથ.

- ૧ રાકર । રાવકર । ચિન્તા ઇ પરિદર
બુલાદિનાય । જાનાય । દે જિનવર !—ગકર ।
ચિન્તામણિ ચરણ મરણ ઉ ચિત્ત વિષે
ત્રાણ ! નિવાર તાપત્રય બચકર—રાકર ।—રાકર !
પટપટ પ્રેમટ ॥ પોતે મદા રહે
કેવલ્યશ્ચલો બચ્ચે સુદિન બર—રાકર ।
—તેમના વીણાવેલી નાટ્યનુ મજલાચરણ
- ૨ ડમલે ડમલે ડમરા, વિકટ પ્રેમનો પય,
કૃપા કરે શ્રી રામ તો, સુત પામતા અત
—વીણાવેલી
- ૩ ગોયા ખાય ઉ શિદને હજુ જાનાયને સજને
X X X
ડા'પણ દરિયો વાત વિસામો માલિક મિત્ર । ક્યા મળશે રે
જને જહાનમમા રાજ્ય જમતલુ વાતવિસામો ન ટળતે—હજુ
X X X
પતિત પાવન ! અધમ ઉધારણ । નવીન પાતકી ત્હારે રે
નાય । કૃપા કરી પાપ-પાણીથી પીણતો ઉધારે રે—હજુ
- ૪ ડા'પણ ત્હારે જાણુરે ડાલ । ડાહ્યો તુ યામા
સાન સુધારસ મુકી આખર માયા વિષા મ્હામા—
રે મરાગથી રીઝે ધડીમા ધડી વેરાગે મુઝે
તાણાતાણીથી પાપી ચેતન ! રેનવાયા ઇ યામા—ડા'પણ
X X X
મનજ મિત્ર । ધડી માદ રાખને ભાપ । પગે પડી વિનવુ
છાડય નાડયને હવે અનાડી પાતક-પારો પામા—ડા'પણ
X X X
અલખ નિરજન ચિદ્ધનસગી ચેતન આતમરામી રે
પાપે ફળી મગા મૂકી વેતરણીમા ન્હામા—ડા'પણ
—ડાહ્યાભાઈ એ મરણ ધડીએ બનાવેલ સજનો

‘શીખામણીઆ’ લખાણ (didactic writings) વધારે અસર કરે છે. ડાહ્યાભાઈના નાટકોમાં આ તત્ત્વોનો જેટલો વિસ્તૃત ઉપયોગ થઈ શકે તેટલો કરવામાં આવ્યો હતો. સરળ પણ સચોટ ભાષામાં કહેવાતો સરકૃત અને ગુજરાતી ગ્રંથોના અભ્યાસે હાથ લાગેના અલકારો જેમના કંટલાક, વર્ષો થયા હીન્દુ સમાજને પરિચિત હતા તેમનો ઉપયોગ કરી પોતાને કહેવાનું રા ડાહ્યાભાઈ કહેતા એમના નાટક પર આ પ્રમાણે નીતિના પટા ઉજાવવડ અને વિશાળ પડયા છે. પરોક્ષ ઉપદેશ જે કલાવિધાનનો પ્રધાન ઉદ્દેશ છે તે આજના અશિક્ષિત કે અલ્પ શિક્ષણવાળા શ્રોતાઓને માટે હિતાવહ નથી એમ માની પ્રત્યક્ષ ઉપદેશ એમણે ઉચ્ચનાદે કર્યો છે.”

૧૦૨૫ ગાયનોના સંગીત વિષે શ્રી રણજીતભાઈનાજ મિત શબ્દોમાં કહીશું - ‘તેમના ગરમા યોગ્ય લોકાદર પામ્યા છે કાઠીઆ વાડના રાસડા રા રા વાધજી આશારામ ઓઝાએ નાટકોમાં દાખલ કર્યા રા રા ડાહ્યાભાઈની રસિકતા આ રાસડાઓની રસનિષ્પાદન શક્તિ, પ્રેક્ષ [scene] તરીકે અને મગીત પરત્વેની ખુબી પાખી શકી દરેક ખેતમાં અકેકો ગરમો સ્થાન પામ્યો. આ દેશના આલ-કારિકાએ નાનાવિધની નામિકા વર્ણવી છે તેવી નામિકાના પ્રસંગો આજા પ્રકૃતિવર્ણનોથી રંગી ગરમામાં રા ડાહ્યાભાઈએ આપ્યા છે. લય લલિત, સુરાવટ મધુર અને ભાષા કોમળ છે, અલકાર રચિત છે, શૈલી સરળ અને સાદી છે, વચ્ચે વચ્ચે ગ્રામીન કાવ્યોની ભાષા, કે અનકારો કે વિચારો સૌસ્થથી ગોઠવ્યા છે. ગોપીગીતો અથવા કવગીતોરાની છંદન મરતી કે અનીતિ છેડી નાખી તેમની મનોહરતા, શ્રુતિપ્રિયતા, સુગમ્યતા, લાલિત્ય, માધુર્ય અને પ્રવાહીત્વ પોતાના ગીતોમાં રા ડાહ્યાભાઈ લાવ્યા છે. આજના ઘણા નાટકી ગાયનોમાં અસબદતા, શિથિલતા, નિરર્થકતા, અવિચલતા, પ્રયોજનહીન શબ્દ પ્રાચુર્ય વગેરે જે અરચિતર તત્ત્વો હોય છે તે દૂરજો રા ડાહ્યાભાઈના લગભગ બધા ગીતોમાં નથી, બેશક સપૂર્ણ અરો શુદ્ધ તો બધાં નથીજ હનકા બેડકણાને બદલે રસભર્યા ગીતો એમણે રચ્યા છે. ગરમા અને નામિકાને ગાવાના મનોના ભાવ સારા આલેખવા

પ્રપત્ન કરવામા આગ્યા છે. કચનીઓના ગીતો પણ ઉઘાદી મગી-
તની પ્રસાદી પામ્યા છે અતઃકારો વર્ણવનાર ધારેતો જ્યાર ઉદોપન
કરે-અર્થાત્ આજના પ્રેક્ષકવર્ગને સહેજ પણ આવાસ વગર તે જાન
સમજાય એવા પસંદ કરવામા આગ્યા છે x x ભાષા અમુક અંગે
સરકારી રા દાદાબાઈએ વાપરી છે વર્ણસંગ્રાહ પર ચોક્ક જમ્પરો છે
બેશક ગુજરાતમા જે જનની કવિના આજદિન લગી પ્રચારમા છે-
જે કવિના લોકો હોયથી વાચે છે તેના કેટલાક ગુણો પોતાના
ગાયનોમા આપ્યાથી ગ. દાદાબાઈએ ચોક્કપ્રિયના મેળરી એ સ્વા-
ભાવિક છે x x અભિનય પરત્વે બોવના x 'દેખતો' ના અભિ-
નયની ખુશી પીછાની તેને રંગભૂમિ પર રથાન આપવા માટે પ્રેક્ષકો
ગ દાદાબાઈના અતીવ આભારી છે અમુક રત્તિ કે સવેગ મૂક
અને નીચ રીતે પ્રકૃષ્ટ સ્વરૂપમા દાખવનાર અભિનયની કિંમત
આકવા લેખિની અમમર્થ છે x x પોતાના પ્રેક્ષકોને ધીરે ધીરે
સરકારી કરવા, તેમની સન્મુખ તેમને પચે એવા આદર્શો મૂકવા,
બને તેટલી ભાજક ઓઠી રાખી સગીન ઉપર આપવો એવા
કાષ્ટક એમના હેતુ હને પોતાની શક્તિના પ્રમાણમા તેઓથી મન્ય
એટલું એમને કહ્યું છે-જના એમની વિદ્યા જેના વધારેની અપેક્ષા
ગદે છે કોતેજનું શિક્ષણ લેનાર ગ દાદાબાઈએ પોતાના નાટકો
દ્વારા ગાન્ય, સમાર, ગૃહ અને ધર્મના પ્રશ્નો અર્થા શ્રોતાઓમા
અનોકિક પ્રમદ એવન જગાત્યુ હોત તો જે જે એવાઓ એમણે
કરી છે તે વધુ પ્રેમકર અને ચિરજીવ થઇ હોત-ભારતના આધુ-
નિક ધનિદાસ ધડનાગની કક્ષામા તેઓ ગ્યાન પામ્યા હોત રા.
દાદાબાઈ વધારે જીવ્યા હોત તો એમનું કનારિધાન હજુ વિકસત
અને આવી (જણાવેલી) ખામીઓ જતી રહી હોત" ૫૪૯

૧૦૨૬ તેમના નાટકો આખા છપાયેલા નથી એ ખેદનો
વિષય છે તેમ થવાની આતિ જરૂર છે કે જેથી તેમના પર વિદ્વાનો
સપ્રમાણ અભિપ્રાય આપી શકે

૫૪૯ વધુ વિસ્તાર માટે જુઓ જનયુગ સ ૧૯૮૩ નો ઇસ્ટિક-
આગશર અ ક પૃ ૧૭૪ થી ૧૮૩ મા 'દાદાબાઈ ઘોળશાજી' એ નામનો લેખ.

પ્રકરણ ૨ જી.

અધ્યાત્મી ફિલસુફ રાયચ દ કવિ.

હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શુ કહું, દીનાનાથ દયાળ !

હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન હું કરણીય.

X X X X

અધમાધમ અધિકો પતિત, સકળ જગતમા હુય,

એ નિશ્ચય આજ્યા વિના, સાધન કરશે શુંય ?

X X X X

જહા રાગ અને વર્ણી દેખ, તહા સર્વદા માનો કલેશ,

હૃદાસીનતાનો જ્યા વાસ, સકળ દુ ખનો છે ત્યા નાશ

સર્વજાણતું છે ત્યા જ્ઞાન, દેહ છતા ત્યા છે નિર્વાણ

ભવ છેવટેની છે એ દશા, રામ ધામ આવીને વસ્યા

X X X X

જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુ ખ અનંત

સમજાવું તે પદ નમુ, શ્રીસદગુરુ ભગવત

X X X X

સુખધામ અનંત સુસત અહિ, દિન રાત રહે તદ ધ્યાન મહિ

પ્રશાંતિ અનંત સુધામય જે, પ્રભુશુ પદ તે વરતે જય તે

—શ્રીમદ્ રાજચ દ્ર

૧૦૨૭ કાઠિઆવાડના મોરબી રાજ્યના વવાણીઆ ગામમા દશા શ્રીમાળી વણિક કુળમા 'સ. ૧૯૨૪ ના કાર્તિક સુદ ૧૫ રવિએ જન્મ થયો X સાત વર્ષ સુધી એકાંત બાળવયની રમત ગમત સેવી હતી. એ નિરપરાધિ દશા પછી સાતથી અગિયાર વર્ષ સુધીનો કાળ કેળવણી લેવામા હતો તે વખતે ખ્યાતિનો હેતુ ન હોવાથી રમ્પતિ નિરપ-ગધી હતી તેની રમ્પતિ હોવાથી એકજ વાર પાકનું અનંતોકન કરવું પડતું હતું તે રમ્પતિ એની જળનત્ત હતી કે જેની રમ્પતિ બદલ

થોડા મનુષ્યોમાં આ કાળે, આ દોરે દરો આઠમા વર્ષમાં કવિના
 કરી હતી મારા પિતામહ કૃષ્ણની ભક્તિ કરના દના, તેમની પામે
 તે વયમાં કૃષ્ણ કીર્તનના પદો મેં માળખ્યા દના, તેમજ જુના જુના
 અવતારો મંમથી ચમત્કારો સાબળ્યા દના, જેથી મને ભક્તિની સાથે
 તે અવતારોમાં પ્રીતિ થઈ હતી, અને ગમદાસજી નામના સાધુની
 સમીપે મેં બાળવીતામાં કદી બહારી હતી x પ્રતિજ્ઞાગર નામનો
 મથ તેવામાં મેં વાચ્યો દનો x ગુજરાતી ભાષાની વાચનમાળામાં
 જગત્કર્તા મનની કેટલેક ગ્યને બોધ કર્યો કે તે મને દસ થઈ ગયો
 દનો, જેથી જૈન લોકો ભાતી મારી બહુ જુગુપ્સા હતી, બનાવ્યા
 વગર કોઈ પદાર્થ બને નહીં માટે જૈન લોકો મૂર્ખ છે, તેને ખમર
 નથી. તેમજ તે વેળા પ્રતિમાના અશ્રદ્ધાળુ લોકોની ક્રિયા મારા
 જોવામાં આવી હતી, જેથી તે ક્રિયાઓ મનિન લાગવાથી હું તેથી
 બીતો હતો, એટલે કે તેમને પ્રિય નહોતી જન્મભૂમિકામાં જેટલા
 વાણિયાઓ રહે છે, તે બધાની કુળશ્રદ્ધા ભિન્ન ભિન્ન હતા, કાર્ષ્ક
 પ્રતિમાના અશ્રદ્ધાળુનેજ લગતી હતી, એથી મને તે લોકોનોજ પનારો
 હતો. x પણ દળવે દળવે મને તેમના પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ઈત્યાદિક
 પુસ્તકો વાચવા મળ્યા, તેમાં બહુ વિનયપૂર્વક સર્વ જગતને શુભથી
 મિત્રતા ઈચ્છી છે તેથી, મારી પ્રીતિ તેમાં થઈ, અને પેનામાં પણ
 રહી, દળવે દળવે આ પ્રસંગ વધ્યો, જના સ્વચ્છ રહેવાના તેમજ
 બીજા આચાર વિચાર મને વૈષ્ણવના પ્રિય હતા, અને જગત્કર્તાની
 શ્રદ્ધા હતી તેવામાં કદી તુટી ગઈ, એટલે ફરીથી મેં બાધી નહીં,
 તે વેળા બાધવાન બાધવાનું કંઈ કારણ મેં જોધ્યું નહોતું આ
 મારી તેર વર્ષની વયની ચર્ચા છે. પછી હું મારા પિતાની દુકાને બેસતો x
 દુકાને મેં નાના પ્રકારની લીનાદંડે કરી છે, અનેક પુસ્તકો વાંચ્યા
 છે રામ ઈત્યાદિકના ચરિત્રો પર કવિતાઓ રચી છે, સસારી
 તૃષ્ણાઓ કરી છે જતા કોઈને મેં જોછો અધિકો ભાવ કહ્યો નથી,
 કે કોઈને મેં જોછું અધિકુ તોળા દીધું નથી, એ મને ચોક્કસ

સાબરે છે' (શ્રીમદ્ રાજવ્યદ્ર લેખાક ૬૩ બીજી આવૃત્તિ, ૬૪ છેલ્લી આવૃત્તિમાથી)]

૧૦૨૮ ૧૪-૧૫ વર્ષ વયે અષ્ટઅવધાન, પછી સોળ વ્યાવન અને અતે સો અવધાન ૧૯ વર્ષની વયે મુખ્યમા કર્યા (કે જે કર્યા પહેલા તુરતમાજ 'સાક્ષાત્ સરસ્વતિ' એ નામની ૩૮ પાનાની ચોપડી બહાર પડી કે જે પૃથ્વી અવધાનોમા જ્યાતિનો હેતુ સ્પષ્ટ બાસે છે) આ શતાવધાન જોઇ સ્વં મનજારી જેવા વિદ્વાન્ સુધારક નેતાએ તેમને 'શુદ્ધિ અને રમરણુ શક્તિ અદ્ભુત રીતે ધરાવનાર (prodigy of intellect and memory) કહ્યા આ કવિએ ૧૬ વરસ અને પાંચ માસની ઉમ્મરે ત્રણ દિવસમા (શ્રીં ૨૦ પૃ ૭૧૪) જૈન દર્શનમા પ્રાથમિક અચ્યુપ્રવેશ કરાવનાર શિક્ષાપાઠોની વાચનમાળા-વીતરાગ માર્ગપ્રવેશિકા એવી મોક્ષમાળા રચી હતી 'જૈનમાર્ગમા યથાર્થ સમજાવવા તેમા પ્રયાસ કર્યો છે જિનોક્ત માર્ગથી કાઇ પણ ન્યૂના ધિક તેમા કહ્યું નથી વીતરાગમાર્ગ પર આબાલવૃદ્ધની રૂચિ થાય, તેનું સ્વરૂપ સમજાય, તેનું બીજ હૃદયમા રોપાય તેવા હેતુએ બાહ્ય-વર્માધ રૂપ યોજના તેની કરી છે તે શૈલી તથા તે બોધને અનુસરવા પણ એ નમુનો આપેલ છે' (શ્રીં ૨૦ પૃ ૭૧૫) 'એ છપાતા વિલબ થયેલ તેથી ગ્રાહકોની આકૃષ્ટતા ટાળવા લેખનામોધ ત્યાર પછી (૧૭મા વર્ષે) રચી ઉપહારરૂપે ગ્રાહકોને આપ્યો હતો સ ૧૯૫૨માં પછમા નડીઆદ મુકામે આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર ૫૫૦ એ નામની કૃતિ રચી તે સર્વે કૃતિઓ તેમજ તેમણે જુદા જુદા પ્રશ્નકરોને અને જિજ્ઞાસુઓને લખેલા ઉપયોગી પત્રાકો શ્રીમદ્ રાજવ્યદ્ર એ નામના

૫૫૦ આનું અંગ્રેજી ભાષાતર મદાતમા ગાંધીજીએ દક્ષિણ આફ્રિકાથી કરી સ્વ. મનસુખજીવ રવજીપર મોકલી આપ્યું હતું, પણ તે દરમિયાન અમારે ગુમાઈ ગયું ઇશ્વર દાર્દરકોટના જન્મ રાય જન્મદિવસને નેની બેરિસ્ટરે તેનું અંગ્રેજી ભાષાતર કરેલું તે તેની પ્રસ્તાવના સહિત The Self Rectification એ નામથી સને ૧૯૨૩મા પ્રસિદ્ધ થયું છે

પુત્રકમા તેમના ભાઈ મનમુખનાલે ૫૫૧ સમગ્રીન કરી પ્રકટ કરા-
વેન છે તેમા અનુભવ, પ્રેરણા, ઉપયોગ, રાજયોગ આદિથી હિંમતના
હિંમતો જાણાય છે. દેહોત્તમ માત્ર ૩૩ વર્ષની વયે ગાંધીકોટમા
સ ૧૯૫૭ ચેન વ ૫ દિને થયો.

૧૦૨૬ પોતે 'કવિ' તરીકે ઓળખાયા પણ ખરી રીતે પ્રા-
નપણે કવિ નહિ, પણ ફિલસૂફ હતા તેમણે જાણાવ્યું છે કે 'કવિના
કવિનાર્યે આગધવા યોગ્ય નથી. સમાગર્યે આરાધવા યોગ્ય નથી
ભગવદ્ભજનાર્યે-આત્મકલ્યાણાર્યે જો તેનું પ્રયોજન થાય, તો
જીવને તે ગુણની ક્ષયોપશમનાનું ફળ છે જે વિદ્યાથી ઉપશમ ગુણ
પ્રગટયો નહો, વિવેક આવ્યો નહો, કે સમાધિ થઈ નહો, તે
વિદ્યાને વિશે રૂઝા જીવે આત્મક કરવો યોગ્ય નથી' (પત્રાક ૩૯૬)
'કાન્ય સાદિત્ય કે સગીન આદિ કળા ને આત્માર્યે ન હોય તો
કલ્પિત છે કલ્પિત એટલે નિર્થક, આર્યક નહિ તે, જીવની કલ્પના
માત્ર ભક્તિપ્રયોજનરૂપ કે આત્માર્યે ન હોય તે બધું કલ્પિતજ'
(૫ ૭૨૫ પત્ર ૮૦૫) ખરૂં જ્ઞાન પ્રથેમા ભાષામા કે કવિ-ચાતુ-
રીમા નથી પરંતુ જ્ઞાનીઓ-આત્મનોમા રહ્યું છે —

૫૫૧ મનમુખલાલ સ ૧૯૮૦મા સ્વર્ગસ્થ થયા, ત્યારે ગાંધીજીએ
લખ્યું કે 'ભાઈ મનમુખલાલને હું નાનપણથી ઓળખતો અને ત્યારથીજ
એની ચચળ બુદ્ધિને પણ હું ઓળખતો થયો હતો. ભાઈ મનમુખલાલ
અત્યંત ઉત્સાહી હોઈ તેણે અનેક પ્રવૃત્તિઓમા હાથ ધાર્યો હતો. પણ મારી
એવી માન્યતા છે કે શ્રીમદ્ રાયચંદ્રશાસ્ત્રીના લખાણોનો સમૂહ કરવાનો અને
આ ઉતાવળીયા યુગમા ઉતાવળીયા માણસોને રૂચી શકે તેમ તેમના વચનો
ગોઠવી પ્રગટ કરવાનો ઉદ્દેશ કરવાને સાર તેનું અમરણ લાખા કાળ મુવી
રહેશે. X X' આ સ્ટ ૧૯૦૫મા 'સનાતન જૈન' નામનું માસિક કાઢી
ચારેક વર્ષ ચલાવ્યું તેમા સ્વતંત્ર અને નિઃકલેશ લખતા તેમા તેમનું
ધ્યેય એ હતું કે જેનો મતમતાતર-પ્રત્યેક મતભેદ દૂર કરી એકતાપૂર્વક સના-
તન જૈન આશ્વાસથી વર્તવાની અગત્ય સિદ્ધિ કરવી ૧૯૦૭ના માર્ચ માસથી
હું તેમની સાથે લપસ પાદક તરીકે જોડાયો હતો.

નહિ અથમાહિ જ્ઞાન લાખ્યુ, જ્ઞાન નહિ કવિ-ચાતુરી
 નહિ મત્ર તત્રો જ્ઞાન દાખ્યા, જ્ઞાન નહિ લાખા ઠરી
 નહિ અન્યસ્થાને જ્ઞાન લાખ્યુ, જ્ઞાન જ્ઞાનીમા કળો
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ લખ્યો સામજો

૧૦૩૦ જૈન ધર્મમા પડેલા મતમતાતરોથી રહિત અથો
 ગુથવાનો વિચાર કર્યો 'એવા સાત અથો રચવાનો વિચાર હતો
 લાલિત્યયુક્ત પ્રેરણાવાળા ઉપદેશ તરગથી છલકાતી મોક્ષમાળા રચ્યા
 ઉપરાત નિમિરાજ નામે એક સંસ્કૃત મહાકાવ્યના નિયમાનુસારે
 શાંતિરસ પ્રાધાન્ય રાખીને નવરસાત્મક પાત્ર હજાર શ્લોકના પુરનો
 અથ છ દિવસમા રચ્યો હતો, કે જેમા ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ
 એ અતુર્વર્ગ સંબધી ઉપદેશ કરી ફળમા મોક્ષમાર્ગ મૂકી દીધો છે
 તેમા કવિવશકિતના લાલિત્યનુ જ્ઞાન થાય છે એક, સાર્વજનિક
 સાહિત્યનો એક હજાર શ્લોકનો અથ એક દિવસમા રચ્યો છે,
 (સાક્ષાત્ સરસ્વતી નામનું ચોપાનિયુ) આ છેલ્લા બે અથો અતુપ
 લખ્ય છે

૧૦૪૧ જૈન ધર્મનો-માર્ગનો ઉદ્ધાર કરવા સંબધી નાની વથે
 જિજ્ઞાસા વર્તતી હતી (જુઓ હાથનોધ ૧૪ અને ૧૫ પત્રાક ૪૬૪
 બીજી આવૃત્તિ અને તે પણ સર્વસંગપરિત્યાગ કરીને બીજી
 આવૃત્તિ ૫ ૬૨૨ મા) પણ ઉદ્યમકાળ તેવો ન આવ્યો તેમજ
 સત્સંગ, ગુરુ-જ્ઞાનીનો પરિચય એ પર બહુ બાર મૂક્યો છે પોતાની
 આત્મદશા માટે જણાવે છે કે દશ વર્ષે ધારા ઉદ્ભવસી, સ ૧૯૪૧
 મા અપૂર્વનો અણુસાર આવ્યો, ૧૯૪૨મા સમ્યક્ત્વ થયું સત્ય
 ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાનો નિર્ધાર થયો વગેરે' પોતાને લાગ્યું કે 'વર્ત-
 માનમા જૈનદર્શન એટલું બધું અવ્યવસ્થિત અથવા વિપરીત સ્થિતિમા
 જોવામા આવે છે x જૈન માર્ગમા પ્રજા પણ થોડી રહી છે અને
 તેમા સેકડો બેદ વર્ને છે, એટલુંજ નહિ પણ મૂળમાર્ગ (૫ ૫૫૧)
 ની સન્મુખની વાત પાત્ર તેમને કાને નથી પડતી x x સર્વસંગ
 પરિત્યાગ થયે તે દાર્શની પ્રવૃત્તિ સદજ વ્યભાવે ઉદ્યમા આવે તો

મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી

[દિનિય પ્રિ વર્કસ ॥ મૌન યત્ર]

કચ્છી એવી માત્ર દેખના છે' (પૃ. ૪૮૫) આવો 'હૃદય' આપ્યો નહિ અને તે 'માર દેખના' તે દેખના માન ગતી

૧૦૩૨ મહાત્મા મોદનદાસ ગાંધી પર ગજગદનો પ્રભાવ પડ્યો છે અને તેને લીધે જૈન ધર્મની ચોખ્ખી અને મુરખ અસર તેમના અત્તગત્યા પર અદિસા અને મત્સ્યી ઉદી ગ્રીષ્મવૃત્તપૂર્વક યર્ષ છે તેથી ગાંધીજીએ ગજગદ વિશે જે વ્યવસ્થા કર્યું છે તે આ આપડું પ્રસ્તુત મળ્યો

૧૦૩૩ સન ૧૮૯૭ ના જૂનાઈમાં વિનાયકથી પાછા ફરી પોતે મુખર્ષ પદોઆ તેજ દિવસે ગાંધીજીને ગાયત્રદર્શન સાથે ઓળખાણ થઈ પોતાની આત્મકથાના પદોમાં જાગમા જણાવે છે કે -

'એક (ઓળખાણ) નોખ્યા વિના નજ આવે તે તો કવિ ગાયત્રદ અથવા રાજગદની તેમની ઉમ્મગ તે વેળા ૨૫ વર્ષ ઉપરની નહોતી છતાં તે આગ્રિવાન અને જાતી દના એતો હું પહેલી જ મુલાકાતે જોઈ શક્યો તે સનાવધાની મળ્યાતા દના. સતાવધાનની વાનગી જોવા દા મહેતાએ મને મુચ્ચુ મે મારા ભાપાગાનનો બડોળ ખાલી કર્યો ને કવિએ મે કહેલા શબ્દો જે નિયમમા કદા દતા તેજ નિયમમા કદી મંમળાન્યા । (હું રાજ થયો ચક્રિન થયો અને કવિની અમરણશક્તિ વિશે મારો ઉચ્ચો અભિપ્રાય બધાયો- 'રાય-ચક્રદર્શના સમજો') આ શક્તિની મને અદેખાર્ષ યર્ષ પણ હું તે ઉપર મુગ્ધ ન થયો જેના ઉપર હું મુગ્ધ થયો તે વસ્તુનો પરિચય મને પાછળથી થયો એ હતું તેમનું બડોળ શાસ્ત્રગાન, તેમનું ગુદ્ય ચારિત્ર અને તેમની આત્મદર્શન કરવાની ભારે ધરણ આત્મદર્શનને જ ખાતર તે પોતાનું જીવન વ્યતીત કરતા દતા એમ મે પાછળથી જોયું

હસતા સમતા પ્રગટ હરિ દેખુ રે, માર જીવ્ય સફળ તવ લેખુ રે,
સુખાનદનો નાથ વિહારીરે, ઓધા । જીવનદોરી આમરી રે

એ સુખાનદનું વચન તેમને મોટે તો હતું જ પણ તે તેમના હૃદયમાયે અંકિત હતું (સમરણ શક્તિ વણાની લીન હોય, તેથી અંગ-

વાની કશી જરૂર નથી શાસ્ત્રજ્ઞાન પણ ધણાને જોવામાં આવે છે પણ જો તે સંસ્કારી ન હોય તો તેમની પાસેથી કુળ બદામ પણ નથી મળતી. સંસ્કાર સારા હોય ત્યાજ સ્મરણશક્તિ અને શાસ્ત્ર જ્ઞાનનો મેળાપ શોભે અને જગતને શોભાવે કવિ સંસ્કારી જ્ઞાની હતા (સ્મરણો જે સા મં ૩,૧ પૃ ૫૧)

૧૦૩૪ ' પોતે હજારોના વેપાર ખેડતા, હીરા મોતીની પારખ કરતા, વેપારના કાયદા ઉકેલતા પણ એ વસ્તુ તેમનો વિષય ન હતી તેમનો વિષય તેમનો પુરૂષાર્થ-તો આત્મઓળખ-હરિદર્શન હતો પોતાની પેઢી ઉપર ખીજ વસ્તુ હોય યા ન હોય પણ કોઈને કોઈ ધર્મપુસ્તક અને રાજનિશી હોયજ વેપારની વાત પૂરી થઈ કે ધર્મ પુસ્તક ઉઘડે અથવા પેલી નોંધપોથી ઉઠે તેમના લેખોનો જે મંત્રક પ્રગટ થયો છે તેમાનો ધણો (કેટલોક) ભાગ તો આ નોંધપોથી માથી લેવાયયો છે જે મનુષ્ય લાખોના સોદાની વાત કરી લખને તુરત આત્મજ્ઞાનની ગૂઢ વાતો લખવા બેસી જાય તેની જાત વેપારીની નહિ પણ શુદ્ધ જ્ઞાનીની છે. તેમનો આવી જાતનો અનુભવ મને એક વેળા નહિ પણ અનેક વેળા થયેલો મે તેમને કહી મૂર્છિત સ્થિતિ માં નથી જોયા મારી જોડેતેમને કશો સ્વાર્થ ન હતો તેમના અતિ નિકટ મંબંધમા હું રહ્યો છું હું તે વેળા લિખારી બારીસ્ટર હતો પણ બ્યારે હું તેમની દુકાને પહોંચ્યું ત્યારે મારી સાથે ધર્મવાર્તા સિવાય ખીજ વાર્તા નજ કરે આ વેળા જો કે મે મારી દિશા જોઈ ન હતી, મને સામાન્ય રીતે ધર્મવાર્તામાં રસ હતો એમ ન કહી શકાય, છતાં રાયચ દલાઈની ધર્મવાર્તામાં મને રસ આવ્યો ધણા ધર્મચાર્યોના પ્રમંથમાં હું ત્યાર પછી આવ્યો છું, દરેક ધર્મના આ ચાર્યોને મજાનો પ્રપાત્ર મે કર્યો છે, પણ જે છાપ માગ ઉપર ગાયચ દલાઈએ પાઠી તે ખીજ કાંઈ નથી પાઠી શક્યા તેમના ધણા વચનો મને સોમરા ઉતરી જતા તેમની શુદ્ધિને વિરોધે મને માન હતું તેમની પ્રામાણિકતા વિરોધે તેટલુંજ હતું તેથી હું બચતો હતો કે

તેઓ મને ધરાદાપૂર્વક આડે રસ્તે નદિ દોરે ને પોતાના મનમાદરો એવુજ દેહે એ આથી મારી આધ્યાત્મિક બીડમાં હું તેમનો આશ્રય લેતો " (ગાંધીજીની આત્મકથા-ખંડ ૧ પૃ ૧૩૯-૧૪૨)

૧૦૩૫ આવી ગીતે આશ્રય લેવાનો પ્રમંથ ધર્મશોભન અર્થ થયેના હૃદયમથન વખતે ગાંધીજીએ લીધો હતો ' જેમ ખ્રિસ્તી મિત્રો મારા ઉપર અસર કરવા મથી રળા હતા તેમ મુસલમાન મિત્રોનો પણ પ્રયત્ન હતો x મેં મારી મુમીમનો રાયચંદભાઈ આગળ મૂખી હિંદુસ્તાનના ખીજા ધર્મનાત્મીઓ સાથે પણ પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો તેમના જવાબ ફરી વળ્યા રાયચંદભાઈના પત્રથી મને કંઈક શાંતિ થઈ તેમણે મને ધીંગળ ગખવા ને હિંદુધર્મનો ઊંડો અભ્યાસ કરવા ભલામણ કરી તેમના એક વાક્યનો ભાવાર્થ આ હતો, ' હિંદુધર્મમાં જે સૂક્ષ્મ અને ગૂંધ વિચારો છે, આત્માનું નિરીક્ષણ છે, દયા છે, તેવું ખીજા ધર્મમાં નથી એવી નિષ્પક્ષપાનપણે વિચારતા મને પ્રતીતિ થઈ છે ' x કવિની સાથે તો છેવટ સુધી પત્રવ્યવહાર રહ્યો તેમણે કેટલાક પુસ્તકો મોકલ્યા તે પણ મેં વાંચ્યા તેમાં પચીકરણ, મણિ-ગનમાળા, યોગવશિષ્ઠનું ' મુમુતુપ્રકરણ ', હરિભદ્રસૂરિનું ' પદ્ધર્શન સમુચ્ચય ' ઇત્યાદિ હતા ' (આત્મકથા ખંડ ૧ પૃ ૨૧૪-૨૧૫)

૧૦૩૬ આ મંબધમાં વિશેષ સ્પષ્ટતાથી અન્ય પ્રમંથે ગાંધીજી જણાવે છે કે ' હિંદુ ધર્મમાં મને શકા પેદા થઈ તે સમયે તેના નિવારણમાં મદદ કરનાર રાયચંદભાઈ હતા સને ૧૮૯૩ (સં ૧૯૪૯) ની સાલમાં દક્ષિણ આફ્રિકામાં હું કેટલાક ખ્રિસ્તી સંજ્ઞાઓના ખાસ મંબધમાં આવેલો તેમનું જીવન સ્વચ્છ હતું તે ધર્મચુસ્ત હતા ખીજા ધર્મવાળાને ખ્રિસ્તી થવા સમજાવવા એ તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય હતો જોકે મારો તેમની સાથે મંબધ વ્યાનહારિક કાર્યનેજ અગે થયેલો તોપણ તેમણે મારા આત્માના કલ્યાણ અર્થે ચિંતા કરવા માઠી-માર એક કર્તવ્ય હું સમજી શક્યો જ્યાસુધી હિંદુ ધર્મનું રહસ્ય હું પૂરું ન જાણી શકું અને તેનાથી મારા આત્માને અમંતોપ ન થાય ત્યાં સુધી મારા જન્મનો ધર્મ મારે નજ તજવો જોઈએ તેથી મેં

હિંદુ અને બીજા ધર્મપુસ્તકો વાચવા શરૂ કર્યા. ખ્રિસ્તી, મુસનમાની પુસ્તકો વાંચ્યા લગ્નમાં થયેલા ઇંગ્રેજ મિત્રોની સાથે પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો તેમની આગળ મારી શકાઓ મૂકી, તેમજ હિંદુસ્થાનમાં જેઓ ઉપર મારી કંઈપણ આસ્થા હતી તેમની સાથે પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો તેમાં રામચંદ્રભાઈ મુખ્ય હતા તેમની સાથેતો મને સરસ સંમધ બધાં યૂક્યો હતા તેમના પ્રત્યે માન હતું, તેથી તેમની મારફતે જે મળી શકે તે મેળવવા વિચાર કર્યો તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે હું શાંતિ પામ્યો હિંદુધર્મમાં મને જે જોઈએ તે મળે એમ છે, એવો મનને વિશ્વાસ આવ્યો આ સ્થિતિને સારૂ રામચંદ્ર ભાઈ જવાબદાર થયા એટલે સારૂ માન તેમના પ્રત્યે કેટલું વધુ હોવું જોઈએ તેનો ખ્યાલ વાચનારને કંઈક આવશે (રામચંદ્રભાઈના કેટલાક સ્મરણો જૈ સા સ ૩, ૧, ૫ ૫૦ તથા શ્રીમદ્ રાજ્ય-દ્રની ત્રીજી આવૃત્તિની ભૂમિકા) x x સ્વસ્તી પ્રત્યે પણ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું એ મને દક્ષિણ આફ્રિકામાં ૨૫૪ સમગ્રયુ x એટલું સ્મરણ છે કે એમાં રામચંદ્રભાઈની અસરનું પ્રાધાન્ય હતું ' (આ બે પ્રમંગ માટે જુઓ ગાંધીજીની આત્મકથા ખંડ ૧ પૃ ૨૧૪ અને ૩૧૭) આ ઉપરાંત ચંદા વગેરેનું સમાધાન આદિ અર્થે કવિએ ગાંધીજી પર લખેલ પત્રો (શ્રીમદ્ રાજ્યદ્ર પત્રાક ૪૪૭, ૪૧૨, ૬૪૭) નોંધવા ચોગ્ય છે

૧૦૩૭ વર્ષી પોતાના સ્મરણોમાં ગાંધીજીએ વિશેષ કરી જણાવ્યું છે કે - 'તેમના લખાણોની એક અસાધારણતા એ છે કે પોતે જે અનુભવ્યુ તેજ લખ્યું એ તેમાં ક્યાયે કૃત્રિમતા નથી બીજાની ઉપર ડાપ પાડવા સારૂ એક લીંડી સરખી પણ લખી હોય એમ એ નથી જાણે તેમની પાસે દગેશા કંઈક ધર્મપુસ્તક અને એક કોરી ચોપડી પડેલા જ હોય એ ચોપડીમાં પોતાના મનમાં જે વિચાર આવે તે લખી નાખે કોઈ વેળા ત્યાર ને કોઈ વેળા પછ એવી રીતેજ 'અપૂર્વ અવસર' પણ લખાએલું હોવું જોઈએ. (તેનાં પ્રથમ બે પદ ટાકાં છે કે)

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યાં આવશે, ક્યાં યદ્યપિ બાહ્યાન્તર નિર્મન્ય ને,
સર્વ સબધનુ બધન તીક્ષ્ણ છેડીને, વિચારશુ કવ મદત્પુરુષને પડ્યો ? ૧
સર્વ ભાવથી ઓદામીન્ય રૂત્તિ કરી, માન દેદ તે સયમદેતુ દોષ ને,
અન્ય મરણે અન્ય કશુ કલ્પે નદિ, દેદે પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ જોયલે. ૨

ખાતા, ખેસના, સુતા, પ્રત્યેક ક્રિયા કરતા તેમનામા વૈરાગ્ય તો
હોયજ કોઈ વખત આ જગતના કોઈ પણ વૈભવને વિશે તેમને
મોહ થયો હોય એમ મેં નથી જોયું

૧૦૩૮ ' X X લાપા એટલી પરિપૂર્ણ હતી કે તેમને પોતાના
વિચારો બનાવના કોઈ દિવસ શબ્દ ગોતવો પડ્યો છે એમ મને યાદ
નથી કામળ લખવા બેમે ત્યારે ભાગ્યેજ શબ્દ બદલના મેં તેમને
જોયા હશે, છતાં વાંચનારને એમ નદિ લાગે કે ક્યાંએ વિચાર અ-
પૂર્ણ છે કે વાક્યરચના તુટેલી છે, અથવા શબ્દની પર્મદગીમા
ખોડ છે ૫૫૨ આ વર્ણન મંથમીને વિશે મંથવે બાલાડબરથી મનુ-
ષ્ય વીતરાગી નથી થઈ શકે તો વીતરાગતા એ આત્માની પ્રસાદી છે

૫૫૨ ગુજરાતી માતૃભાષાદ્વારાજ કેળવણી લેવીજ જોઈએ એ વિશે
મહાત્માજીએ ખીજી ગુજરાત કેળવણી પરિષદના પ્રમુખ તરીકે જે નીચેના
શબ્દો કહ્યા હતા તેમા પણ રાયચ દ કવિની ભાષા સબધીના મિત શબ્દો
નોંધવા જેવા છે —

નરસિંહ મહેતાની જે ભાષા છે, જેમા નહરાકરે પોતાનો કરણપેલો
લખ્યો, જેમા નવલરામ, નર્મદાસકર, મણિલાલ, મલબારી વગેરે લેખકો
લખી ગયા છે, જે બોલીમા મરહુમ રાજ્યદ્ર કવિએ અમૃતવાણી સભળાવી
છે, જે ભાષાની સેવા કરી રાષ્ટ્ર એની હિંદુ, મુસલમાન ને પારસી જાતિઓ
છે, જેના બોલનારામા પવિત્ર સાધુ થઈ ગયા છે, જે વાપરનારામા ધનાઢયો
છે, જેમા પરદેશ ખેડનારા વહાણવટીઓ થઈ ગયા છે, જેમા મુશુ માલેક
ને જેમા માલેકના શરાતનના પડયા આજ પણ ખરડા હુ ગરમા સભળાય
છે તે ભાષાની મારફતે ગુજરાતીઓ કેળવણી ન લેય તો તેઓ ખીજી શું
હલજશે ? આ પ્રશ્નને વિચારવો પડે છે એજ ખેદ છે ' (વસંત કાન્તિક
સ. ૧૯૭૪ પૃ ૫૮૭)

મારો આચાર વિચારવાનું જ તેમજે મને હતું. પુસ્તકો દયા વાચવા એ પ્રથમ કામના માફ વાળું ને મારા જયપાળના સરકાર વિચારી તેમજે મને ગીતાજી વાચના તેમા ઉત્તેજન આપેલું, અને બીજા પુસ્તકોમા પગીકરણ, અગ્નિરત્નમાના, યોગવામિદનું વેગવપ્રક-
ગણ, હાન્યગદન પદેતો ભાગ અને પોતાની મોગમાળા વાચવાનું મુચ્ચુ હતું

૧૦૪૧ 'રાયચદલાઇ ધારી વેળા કહેતા કે જુદા જુદા ધર્મ એ તો વાડાઓ છે તેમા મનુષ્ય પુરાઇ જાય છે જેજે મોગ મેજ-
વલો એજ પુરુષાર્થ માન્યો છે તેને કોઇ ધર્મનું તિલક પોતાને કપાળે લગાડવાની આવશ્યકતા નથી

મુતર આવે ત્યમ પું રહે, જયમ ત્યમ કરિને દરીને લહે

—એ જેમ અખાનું તેમ રાયચદલાઇનું પણ મુતર હતું ધર્મના જગડાથી તેમને દમેશા કટાળો આવતો, તેમા ભાગ્યે જ પડતા જ્યાં 'પ્રમોની ખૂમીઓ પૂગી જોઈ જતા ને તે તે ધર્મની પામે મૂકતા દક્ષિણ આફ્રિકાના માગ પદવ્યવદાગમા પણ મે તેમની પામેથી એજ વગ્તુ મેજારી હતી (જં સા, મ ખડ ૩ અક ૧ ૫ પર થી ૫૫)

૧૦૪૨ '૪ પણ શ્રીમદ્ ગણચદ્ર અસાધારણ વ્યક્તિ હતા તેમના લખાણ એ તેમના અનુભવના મિદુ સમા છે તે વાચનાગ વિચારનાગ અને તે પ્રમાણે વાચનાગને મોલ મુનબ થાય, તેના કપાળો મોળા પડે, તેને સસાગ વિરો ઉદાગીનતા આવે, તે દેદનો મોલ ડોટી આત્માર્થા અને x શ્રીમદના લખાણ અધિકારીને સાર છે બધા વાચનાગ તેમા ગમ નહિ લઇ રહે ટીકાકારને તેની ગીતાનું કાગળ મળને પણ શ્રદ્ધાવાનું તો તેમાથી રમ જ લૂટરો તેમના લખા-
ળોમા મત્ નીનરી ગ્લુ છે એવો મને દમેશા ભાગ આવ્યો છે તેમજે પોતાનું જ્ઞાન જનાવવા સાર એક પણ અક્ષર નથી લખ્યો લખનાગનો હેતુ વાચનારને પોતાના આત્માનકમા ભાગીદાર જનાવવાનો હતો જેને આત્મકતેશ ટાળવો છે, જે પોતાનું કર્તવ્ય જાણુવા ઉત્સુક

અનેક જન્મના પ્રયત્ને મળી શકે છે એમ હરકોઈ માણસ અનુભવી શકે છે રાગોને કહાડવાનો પ્રયત્ન કરનાર જાણે છે કે રાગરહિત થવું કેવું કઠિન છે એ રાગરહિત દશા કવિને સ્વાભાવિક હતી એમ મારી ઉપર છાપ પડી હતી આમ અપવાદો છતાં વ્યવહારકુશળતા અને ધર્મપરાયણતાનો સુંદર મેળ જોટલો મેં કવિને વિશે જોયો એટલો ખીજમા નથી અનુભવ્યો.

૧૦૩૯ ‘અમુક હદ પડી શાસ્ત્રો મદદ નથી કરતા, અનુભવ મદદ કરે છે તેથી રાયચદમાઈએ ગાયુ છે —

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીકું જ્ઞાનમા, કહી શક્યા નહિ તે પદ શ્રી ભગવતને,
એહ પરમપદ પ્રાપ્તિનું કયું ધ્યાન મેં, ગભ વગર પણ હાલ મનોરથરૂપને

એટલે છેવટે તો આત્માનો મોક્ષ દેનાગ આત્માજ છે આ શુદ્ધ સત્યનું અપૂર્વ નિરૂપણ રાયચદમાઈએ ધણી રીતે પોતાના લખાણોમા કર્યું છે રાયચદમાઈએ ધણા ધર્મપુસ્તકોનો સંગ્રહ અભ્યાસ કર્યો હતો તેમને સંસ્કૃત માગધી ભાષા સમજતા જરાએ મુશ્કેલી નહોતી આવતી. વેદાંતનો અભ્યાસ તેમણે કરેલો, તેમજ ભાગવતનો અને ગીતાશ્રનો જૈન પુસ્તકો તો જોટલા તેમને હાથ આવતા તે વાચી જતા તેમની તે ગ્રંથજ્ઞ કરવાની શક્તિ અથાગ હતી એક વખતનું વાચન તે તે પુસ્તકોનું રદગ્ય જાળી લેવાને સાર તેમને પુરતું હતું કુરાન, ઝંદ અવરતા ઇ નું વાચન પણ અનુવાદો મારફતે તેમણે કરી લીધું હતું

૧૦૪૦ ‘તેમનો પક્ષપાત જૈન દર્શન તરફ હતો એમ તેઓ મને કહેતા તેમની માન્યતા હતી કે જિનાગમમા આત્મજ્ઞાનની પરા કાષ્ટા છે પણ રાયચદમાઈને ખીજા ધર્મ પ્રત્યે અનાદર ન હતો. વેદાંત પ્રત્યે પક્ષપાત પણ હતો વેદાંતીને તો કવિ વેદાંતી જ જણાય મારી સાથે ચર્ચા કરના મને કોઈ દિવસે તેમણે એવું તો કહ્યું જ નહિ કે મારે મોક્ષ મેળવવા સાર અમુક ધર્મને અવલમ્બવો નેપછે.

મારો આચાર વિચારવાનું જ તેમણે મને દંતુ. પુસ્તકો દયા વાચવા એ પ્રથમ ઉના માર્ક વનજી ને મારા જયપણના સરકાર વિચારી તેમણે મને ગીતાજી વાચના તેમા ઉત્તેજન આપેલું, અને બીજા પુસ્તકોમા પગીકરણ, મણિગ્લખાના, યોગવાગિષ્ઠનું વૈગવ્યપ્રકરણ, કાવ્યગદ્ય પદ્યો ભાગ અને પોતાની મોક્ષમાળા વાચવાનું મુચ્ચુ દતુ

૧૦૪૧ 'રાયચદલાઇ' ધર્મી વેળા કહેતા કે જુના નૂદા ધર્મ એ તો વાડાઓ છે તેમા મનુષ્ય પુરાણ જાય છે જેણે મોક્ષ મેળવે એજ પુરુષાર્થ માન્યો છે તેને કોઈ ધર્મનું તિલક પોતાને કપાળે લગાડવાની આરમ્ભકના નથી

ચતુર આવે ત્યમ તુ રહે, જયમ ત્યમ કરિને દરીને લહે

—એ જેમ અખાનું તેમ રાયચદલાઇનું પણ ચતુર ધર્મના ઝરડાથી તેમને દમેશા કટાગો આવતો, તેમા ભાગ્યે જ પડતા બંધા ધર્મોની ખૂમીઓ પૂરી નેઈ જતા ને તે તે ધર્મોની પામે મૂકતા દર્શણ આક્રિષ્ઠાના માગ પદવ્યવદારમા પણ એ તેમની પામેથી એજ વસ્તુ મેળવી દતી (જે સા, મ ખડ ૩ અક ૧ ૫ પર થી ૫૫)

૧૦૪૨ '૪' પણ શ્રીમદ્ ગોવિંદ અસાધારણ વ્યક્તિ દના તેમના લખાણ એ તેમના અનુભવના મિદુ સમા છે તે વાચનાર વિચારનાર અને તે પ્રમાણે ચાનનાગને મોક્ષ મુનજ થાય, તેના કપાયો મોળા પડે, તેને સસાર વિરો હિદામીનતા આવે, તે દેદનો મોક્ષ ઝોટી આત્માર્થા અને x શ્રીમદ્ના લખાણ અધિકારીને સાર છે બધા વાચનાર તેમા ગમ નહિ લઈ શકે દીક્ષાકારને તેની દીક્ષાનું કાગળ મળજે પણ અદ્વાવાન તો તેમાથી રમ જ લૂટરો તેમના લખાણોમા સત્ નીતરી રહ્યું છે એવો મને દમેશા ભામ આવ્યો છે તેમણે પોતાનું જ્ઞાન બતાવવા સાડ એક પણ અક્ષર નથી લખ્યો લખનારનો હેતુ વાચનારને પોતાના આત્માનુકૂળ ભાગીદાર બનાવવાનો હતો જેને આત્મકલેશ ટાળવો છે, જે પોતાનું કર્તવ્ય જાણવા ઉત્સુક

૧૦૪૫ આચાર્ય આનંદચંદ્ર દ્વેષે વેદાની તરીકે કહેવાય તેટલું ઠેકતા જણાવ્યું હતું કે ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વેદાત તરફ વળેલ હતા એમ તેમના પત્રો વાચવાથી કોઈ કોઈને લાગે છે પણ જૈનધર્મ તરફ તેમણે વધારે મહત્ત્વ મૂક્યું હતું * તેમણે પોતાના ધર્મમાં રિચર ગહી અન્ય ધર્મના ખરા તત્ત્વો શોધી કાઢ્યા છે * આપણો ભવ્ય ધર્મ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર જેવા સમર્થ પુરુષોના પ્રતાપે હજી પણ ટકી રહ્યો છે * મગધમ રાજચંદ્રનું જીવન એક યથાર્થ મહાત્માનું જીવન હતું * ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ના ગ્રંથને એક આદર્શરૂપે રાખવામાં આવે તો તેથી તેના ઉપાસકને અત્યંત લાભ થયા વગર રહે નહીં, એ મથમાં તત્ત્વજ્ઞાનના ઝરણો વહ્યા કરે છે, એ ગ્રંથ કોઈ ધર્મનો વિરોધી નથી, કારણકે તેની શૈલી બહુ ગભીર પ્રકારની છે’ (વદનાણુ રાજચંદ્ર જયંતી વખતે પ્રમુખ તરીકેના ભાષણમાંથી)

૧૦૪૬ મહાત્મા ગાંધીજી પર રાજચંદ્રના સમાગમ, વિચારોની જખરી અસર થઈ છે તે ઉપરાંત તેમની યુજગતી ભાષાની શૈલીપર પણ પ્રભાવ પડ્યો છે આચાર્ય આનંદચંદ્રના શબ્દોમાં ‘ગાંધીજી * * એક સાદા પત્રકાર છે પણ પત્રકાર તરીકે એમણે ગૂજરાતી ભાષામાં સાદી મીની અને સચોટ, છતાં તળપદી નહિં કિંતુ આત્મ મંરકાગની સાદી શોભા ધરાવતી એવી, કોષ્ઠક અવર્ણનીય શૈલી દાખલ કરી છે, જે વિદ્વાન અને અવિદ્વાન સર્વને સરખી રીતે મુગ્ધ કરી મૂકે છે’ એની ગાંધીજીની શૈલી કગ્તા રામચંદ્રભાઈની શૈલી વધુ પ્રૌઢ, મંરકૃત, મિત અને સચોટ-અનુભવના અમૃતમય છે-કોઈ અપૂર્વ શૈલી છે

પ્રકરણ ૩ જી

માહિત્યપ્રકાશકો-સંસ્થાઓ

૧૧ લીમસિદ્ધ માણેક

આર્થા નીતિગુત

પ્રકરણ રત્નાકર આ, પુસ્તક સારત પૂર્ણ કરી લીધું,
અર્ધપ્રસાદ પામી, વિનરદિન એક કામ શુભ મી. ૧

નિનવર પૂર્ણ વદનમય, મગલ અવસાનરૂપ કડ પ્રેમે
ધમ નિર્વિપ્રણયી, અન્ય કૃતી પામ યજ્ઞે પૂર્ણ નેમે ૨

નિનવર આજી ગભિત, નાના વિદ્યાભ્યાસભિરગિત ગિરા
નર પદ્મ વા સરવા, પ્રસિદ્ધિ પામે અખડ સકન ધરા ૩

શાંત વિગીરિત ગુત

દે શી નીર નુનીર ઈસ અજ ને દેવાધિદેવ પ્રનુ
વડુ પુત ભમિભાવ ધરિને ચાલે નહાએ વિનુ
આરા કૃત્ય મનેજ તે કરિ શકુ રડા દયા તેડવી
ગીતે માણક પુન લીમસિદ્ધિ શિન ગેયે તથા નેહરી ૪

—પ્રક ૧૧ રત્નાકર ભાગ ૮ ચાની પોતાની પ્રગાવના મ ૧૮૦૭

૧૦૪૭ તાકપત્ર પત્રી લૂમકાપત્ર ને કાગળપત્ર દાથેથી લખવાની
કળા અગદમા શનક મુધી કાયમ રી ઓગાપીસમી સનીમા શિના
જાપનો પ્રચાર થના તેમા લોહા-ગમ ચોપર્ણ પૂજા આદિ છપાયા
પત્રી રીસમી સદીમા મુદ્રણકવાનો ત્રિજેષ આનિષ્કાર થયો ૫૫૫ ને
તે જનાનો આત્રવ લઈ 'પ્રમ'પુસ્તકો છપાવવામા પહેલ કરનાર કચ્છી
ખડુ શા લીમની (લીમસિદ્ધ) માણેક હતા તેમણે એક લાખ ૩ ના

૫૫૫ શુજરાની મુદ્રણકજાની આપનાનુ વર્ષ સ ૧૮૬૮ છે તે પૂર્વ
દીવ બદના બીમજ પારેજ નામના વાણિયાએ સ ૧૭૩૪ મા નાગરી

ખર્ચે પ્રકરણરતનાકર ચાર ભાગમાં છાપવાની યોજના કરી તેનો પ્રથમ ભાગ સ. ૧૯૩૨ જેઠ સુદ ૨ ગુરૂએ 'નિર્ણયસાગર' નામના મુબઈના પ્રસિદ્ધ મુદ્રાયત્રમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો. પ્રસ્તાવનામાં એ પણ જણાવ્યું કે 'એવા વખતમાં (કાલાતરે લખવાની મહેનતને લીધે ત્રણે લખવાનો વ્યાપાર ઓછો થવા લાગ્યો તે સમયમાં) વર્તમાન-કાલાગ્રિત યુક્તિપૂર્વક જ્ઞાનરક્ષા અથવા વૃદ્ધિના જે જે સાધનો હોય, તેઓનું ગ્રહણ કરીને તેના ઉપયોગ વડે એ શુભ કૃત્ય કરવામાં કાંઈપણ પ્રમાદ કરવો નહીં. ચાલતા સમયમાં જ્ઞાનવૃદ્ધિનું સર્વોત્કૃષ્ટ

અને માથા બાધેલા વાણિયાસાથ અક્ષરોના 'પચો' અને 'એત્રિસો' કરાવેલ હશે એમ ધારવામાં આવે છે સ ૧૮૬૮ માં ફરફુનનું મર્ઝબાને 'સમાચાર' નામનું છાપખાનું મુબઈમાં કાઢ્યું ને તેમાંથી 'મુબઈસમાચાર' નું પચાગ ને આજે નીકળે છે તેનો પ્રારંભ સ. ૧૮૭૦ માં થયો સ ૧૮૭૬ માં 'મુબઈસમાચાર' એ નામનું વારિક પત્ર તેમાંથી કાઢવામાં આવ્યું આ રીતે નાગરી અને ગુજરાતી બીબાનો ઉત્પાદક અનુક્રમે એક વાણિયો અને એ પારસી છે સ ૧૮૮૬ માં મુબઈ સરકાર તરફથી મુદ્રાલય નીકળ્યું સુરતમાં રસ્તમજાએ સીસાના બીબાનું મુદ્રાલય સ. ૧૮૮૮ માં અને અમેજન મિરા-નરીઓએ સુરત મિશનપ્રેસ સ ૧૯૦૧ માં કાઢ્યું. સ ૧૯૨૩ માં મુબઈમાં પચીસેક મુદ્રાલયો હતા તેમાં કેશીઓ હસ્તક ચાલતા મુખ્ય મુદ્રાલ-યોમાં મણુપત કૃષ્ણાણુ, એરીથેન્ડલુ, 'ઈન્દુપ્રકાશ'નું, 'નમેજમરોડ' નું વગેરે હતા સીધી મોટી અને ન્હાની યંત્રપંક્તિ હરી (બીબા બનાવવાઈ કારખાનું) સ્વ બવજી દાદાજીએ નિર્ણયસાગર નામની કાઢેલી ૧૬૪૨ માં સુરતના પેલાભાઈ અને પ્રીકાભાઈએ ટાઈપ ફાઉ હરી કાઢી

સીસાનાં બીબા ઓટી અક્ષર બનાવી છાપવાનું આ રીતે કયં સર થયું તે પૂરે સિદ્ધાંતપથી છાપવાનું કામ ચાલતું હતું મુબઈમાં બાપુ દર્બે દેવલેકરનું સિદ્ધાંતપનું મોટું છાપખાનું હતું મણુપત કૃષ્ણાણુ પ્રેસ પણ સિદ્ધાંતપમાં વખખાનું હતું સુરતમાં જુદરાયનું અને અમદાવાદમાં બાલભાઈ ગમીચાનું સ ૧૮૮૮ માં સિદ્ધાંતપનું છાપખાનું સ્થપાયું (જુઓ 'ગુજરાતી'ના સ ૧૯૦૮ ના દીવાળી ખાસ અકમાં પટેલો દેખ 'ગુજરાતી મુદ્ર-પત્રની સંવર્ધન')

સાધન મુદાય ત્રકા છે એ કાતા મૂલ પામે ને પણ (કે) યુરોપ દેશમાં અન્ય ધર્માઓના દાયથી પડ્યો છે, તોપણ તે સર્વ થોડોને અતિ ઉપયોગી હોવાથી તેનો નિરુદ્ધા ન કરતા, સર્વ જ્ઞાનની વૃદ્ધિની ઇચ્છા કરનાર મનુષ્યોએ અગ્નિદાન કરવો જોઈએ દરેક સર્વોપયોગી વસ્તુની ઉત્પત્તિ ગમે ત્યાં થઈ હોય, તોપણ તેને નિર્પક્ષપાનથી પ્રદણ કરી લેવી એ નીતિ છે માટે પુસ્તક મુદ્રિત કરવાની અનિ ઉત્કૃષ્ટ અને સદુષ્ટી મહેલ રીતને ન પ્રદણ કરવાને લીધે જ્ઞાનની ન્યૂનતાએ મદા દાની કરી લેવી નહીં પણ જેમ બને તેમ જ્ઞાનની વૃદ્ધિના સારને તે ઉપયોગમાં આણીને તે ઉદ્યોગનો આરભ કરવો, તેમાં કાંઈ દોષ નથી પણ મહોદો યુગ્ધાતુનની યુગ્ધ છે કેમકે સદમ દષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો એથી જ્ઞાનનો વિનય થાય છે, દાગણકે મહોદા ગમેથી પગે પગાં બુદ્ધિથી પૂર્વચારોએ જે પ્રયો કરેલા છે, તેને અપમાન આપી કોષને ઉપયોગમાં પણ ન આવે એવી રીતે જાના રાખી મૂકવા કરના તે પ્રયો પ્રસિદ્ધ કરી તેનો લાભ દરેક પ્રાણીને આપવો એ કરતા બીજું વધારે ઠંડું કામ કોષપણ જણાતું નથી માગ વિચાર પ્રમાણે તો જે તે પ્રકારે પ્રયો છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવા જોઈએ, જેથી અનેક બન્યો જો જ્ઞાનને પામે અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય કેમકે એક વખત છપાઈ ગયે તો પ્રય દમેશ કાયમ રહે છે, તેનો પણ કાલસુવી વિચાર થતો નથી, દાગણકે જે પ્રયની વળી પ્રતો પ્રસિદ્ધ થઈ હોય, તે બંધી પણ કાળ મુડી નાશ થાય નહીં તેમ જતા જે અસ્પષ્ટબુદ્ધિવાલા, અવિ ચારિઓ એ કૃત્યનો ધિક્કાર કરે છે તેઓ મૂર્ખ, જ્ઞાનના દેવી, અને અજ્ઞાની જાણવા એવા મનુષ્યોની કોષપણ પરવા ન કરતા મે આ મોટું પુસ્તક છપવાનો આરભ કરીને તેનો પહેલો ભાગ સમાપ્ત કર્યો છે, અને બાકીના ત્રણ ભાગ પણ જ્ઞાનીની કૃપાથી કોષ વિન ન પડતા સમાપ્ત થાઓ તથાસ્તુ

૧૦૪૮. આ છપાવવામાં શેઠ કેશનજી નાયકે મુખ્યપણે અને ગવમહાદુર લક્ષ્મીપતિસિંહજીએ તથા અન્ય સહાયતા આપી હતી

ને આ મુનિ મહિસાસાગરે અને વિવેકસાગરસૂરિએ તથા સુરતના મુનિ હુઝમચ દે, શાતિસાગરજીએ, વિજયવરણે દ્રમૂરિએ ઉત્તેજના આપી આત્રય અપાવ્યો હતો.

૧૦૪૯ સીમલીએ ૧૯૩૩ ના પોપમા અને ૧૯૩૪ ના પોપમા પ્રકરણ રતનાકર બીજે અને ત્રીજે ભાગ અનુક્રમે 'નિર્ણયસાગર' માજ છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યાં. તેનો ચોથો ભાગ ૨ ૧૯૩૭ મા પ્રગટ કર્યો પણ તે પહેલા પાડવ ચરિત્રનો બાલાવબોધ, સાચું પ્રતિક્રમણ સૂત્ર, વિવિધ પૂજનમગ્નહ, સમ્યક્ત્વમૂલ બારનતની ટીપ તથા રાયધ-નર્પતિસિદ્ધજી તગ્ધરી સૂચકગણ સૂત્ર મૂલ તથા દીપિકા ટીકા અને ટપા મહિત છપાવી નાખ્યા પુસ્તક છપાવવામા જ્ઞાનની આશાતના થાય છે એ જાતનો વિચાર સાડુ અને ગ્રાવકેના ખોટા સમૂદમાં પ્રવર્તતો હતો તેવા કાળે છપાવવાની પહેલ કચ્છી એ સાદસ હતુ, છતા તેમ ઠરવામા ખોતાનો નમ્રભાવ અને ખોતાનો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ ખોતે ળીએના જે રૂપમા પ્રકટ કર્યો તે ધ્યાન ખેચે તેવા છે —

‘ હાલના સમયમા ગ્રંથોનો છર્ણોદ્ધાર કરવાના જેવા સાધનો મળી આવે છે તેવા આગળ કોઈ વખતે પણ નહોતા પહેલા પ્રથમ ગ્રંથોનો છર્ણોદ્ધાર તાલપત્ર ઉપર થએલો દેખાય છે, ને ત્યાર પછી કાગળ ઉપર થયો છે તે અઘાપિ સિદ્ધ છે પરંતુ તે હસ્તક્રિયા વિના ચ લાદિની સદ્ધાયતાથી થએલો નથી. ને હાલ તો મુદ્રાયત્રની અતિ ઉત્કૃષ્ટ સદ્ધાયતા મળી આવે છે, તેનો ઉપયોગ કરવાનું મૂકી દઈને આગસ કરી બેગી રહેતું તો ગ્રંથો કેમ કાયમ રહેશે ? હાલ વિગ્રાભ્યાસ કરીને નવા નવા ગ્રંથોની રચના કરવી તો એક કોરે રહી, પણ જી સંસ્કૃતિયે પુરાતન ગ્રંથોની રક્ષા કરવાનો ચલ નહી કરતું તો આપણે જ જ્ઞાનના વિરોધી કરતુ કેમકે જે જેની રક્ષા કરે નહી તે તેનો વિરોધી નયવા અદિનમ્મર હોય છે એ સામારણ નિયમ આપની ઉપર લાગુ પડશે.

‘ગ્રાવક બાહ્યે પુરાતન ગ્રંથોનો છર્ણોદ્ધાર કર્યાથી તે ગ્રંથોનું અવ લેખન થશે, પ્રચાર વિના કેટલાએક વિષ્ણુભ્યાસ થશે, રસ ઉત્પન્ન થઈને જ્ઞાનસંપાદન કરવાની અવકાશમા ઉત્ક્રાંત થશે મુખ્ય ધમ ઉપર પ્રીતિ

વધરો, અમિરિયો એટલે પુન પુન જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા થશે, અને
 હવેન પ્રમુખ અવ જ્ઞાનના સાધનોતો (તો) સદૃશ પ્રાપ્ત થશે ઉદ્યા । એ સર્વ
 પદાર્થ મેળવવાનું અથવા રૂદ્ધિ ઇચ્છાનું મુખ્ય સંવન છે, પરંતુ અમરતા
 ઉદયમથી જ કાઈ કંઈ સકડત નથી નેની સાથે દ્રવ્યની પણ સદાયતા જોયે
 છે દ્રવ્ય જે છે તે સર્વોપયોગી પદાર્થ છે માટે દ્રવ્યવન પુરોષેએ અવગમ્ય
 એ કામ ઉપર લક્ષ દેવો જો છે ક્રમકે તેઓની એ દૃશ છે કે, જમ બને
 તેમ જ્ઞાનની રૂદ્ધિ કરવી જોયે છે તે આ પ્રમલ્લે -સારા સારા પદ્ધતોની
 માર્ગતે પ્રાચીન મથો નુધારી લખાવી અથવા પાળને પ્રસિદ્ધ કરવા તેનો
 ભાવિક લેકેને અભ્યાસ કરાવને ઇત્યાદિક સાક્ષાત્ત મળા પ્રમાણે સવ
 પ્રકારે જ્ઞાનની રૂદ્ધિ કરવી એવા હેતુથી / મે આ મધ્ય પાવવાનું કામ
 હાથમા લીધું છે' (અમરજ રત્નાકર બા. ૧, પ્રમાણવાન)

૧૦૫૦ વિગેયમા છપાવેલા મથો વિગેય લોકપ્રિય બને તે
 માટે ગામ્રી લિપિ ગમ્પી નુદ્ધમા મુદ્ધ ટાઇપમા મોટા મુવાચ્ય
 વર્ણોમા પાછા પુરા વાળા જગદગ આકારમા પ્રકટણ રત્નાકરના આગ
 ભાગ, સૂયગદગ આદિ આગમો પણ, જૈનકથારત્નકોપના કવવા
 ધારેલા પદ્ધ ભાગો પેઢી આદ ભાગ-એ મર્વ લોકો સમજી શકે
 તેની ભાષામા કરેલા અનુવાદ સદિન બદાગ પાડયે ગયા પગિણામ
 ધારેલુ આવ્યુ બહેલો પ્રચાર થયો, ધર્મજ્ઞાન લોકોમા વનતુ ગયુ
 આ રીતે આ પ્રાવક ભાષાએ માહિત્યરૂદ્ધિ કરી લોકોપકાર કયો છે
 કારણકે વર્તમાન, જૈનોમા કાષ્ઠક પણ જનગુણિ-મોધ આપવાની
 સરઆત કરનાર એમના છપાવેલા મથો ગામ્રી શકાય તેઓ મ
 ૧૯૪૭ ના જેઠ વદ ૫ ગુરને રોજ અવગમ્ય થયા એ ભાષને
 આયુષ્યે વિગેય ચારી આપી હન, તો તે ખચીન જૈન કોમ ઉપર
 વિરોધ ઉપકાર કરી શકત તેઓનો દેહ કુટયા પડી પણ તેમની
 પેઢી તરફથી યોગસાચ, હરિભદ્રાષ્ટકાદિ પુસ્તકો મૂળ અને અનુવાદ
 સહિત બદાગ પડયા છે વગી તેમણે ગૂજગતી ગસ ચોપાઈઆદિ
 પણ પ્રકટ કર્યા છે

૧૦૫૧ રાય ધનપતિસિંહ બહાદુર—દુગડગોત્રી વૃદ્ધ શાખા વીરદાસ સ ૧૮૦૨મા પૂર્વ દેશમા ગયા તેના પુત્ર છુલસિંહ ને તેના પ્રતાપસિંહ પ્રતાપસિંહે અને તેમની ધર્મપત્નિ મહતાબકુવરે સતતિ થયા પંઝી ચતુર્થ વ્રત સ્ત્રીકાર્ય હર્તુ ને મહતાબકુવરે ખાર વ્રત ધાર્યા હતા તેમનાથી બે પુત્ર થયા—એક લક્ષ્મીપતિસિંહ અને બીજા ધનપતિસિંહ બગાલ—અજમગજના—મકસુદાબાદના આ ધનપતિસિંહને ૪૫ આગમોને છપાવી બહાર પાડવાનો વિચાર થયો સ ૧૯૩૩ મા એ વિચારાનુસારે છપાવેલ પ્રશ્ન વ્યાકરણની ટુક પ્રસ્તાવનામા બાબુહિંદીમા જણાવ્યું છે કે —

‘યે પુસ્તક છપાવણેના કારણે જે હે કે સર્વ જૈન ધર્માવલંબિ સાધવી શ્રાવક શ્રાવિકા કે પઠણે સે જ્ઞાનકી વધી હોગા ઈસ ખાતર ૪૫ આગમસૂત્ર ઔર દીકા ઔર બાલાવબોધ સહિત ૫૦૦ પુસ્તક છપાકે ૫૦૦ દીકાને બહાર કીયા ઈસે મહાન જ્ઞાનકા વૃદ્ધી હોગા ઔર પડત જનોસે એહી પ્રાર્થના હે કે અમ્હી તરેસે પડે પડાવે શુણે શુણાવે જયણા કરે ઔર વિનય કરે રકબે ઔર ચહશ્રી સિદ્ધાન્ત પચાગી પ્રમાણુ સ મહ કીયા ઔર ઈસમે ચરમ ચમુ કરે ભવચુક રહ ગયા હોય તો મિગમિદુકક દેતા હુ ઔર શ્રીસધકા ચહ વિનતિ હે ાી છસ વખત વાગે હસ વખત ને છુલચુક નીકસે તો પડત જનોસે સસોધન કરાય લેવે મેરે પર કૃપા કરે ઈંદ પ્રાર્થના અબીધાર કરના ઔર બહાર કરી કાઈ પુસ્તક કાઈ વેચના નહિ કાઈ ખરીદ કરે નહી કરે તો ૨૪ (તીર્થંકર) કા ગુનેગાર સધકા ગુનાગાર હોગા બડા પરિશ્રમસે સસોધન કરાયા હે ઔર શ્રી (બુદ્ધચરણ સિં) બગવાનનાજીને સસોધન કરા.’

૧૦૫૨ આમ ૪૫ આગમ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાના ઉદ્દેશ માનુ કરવા માટે ધનપતિસિંહ બહાદુરને ધન્યવાદ છે ૧૯૩૩મા અભયવૃંદાવનની દીક્ષાઓ સદિન ઉક્ત પ્રશ્નવ્યાકરણ અને જ્ઞાનાધર્મ-કથા, મ ૧૯૩૬મા ઉવચાર્ધસૂત્ર (અભયવૃંદાવનની દીક્ષા ને મોકાત

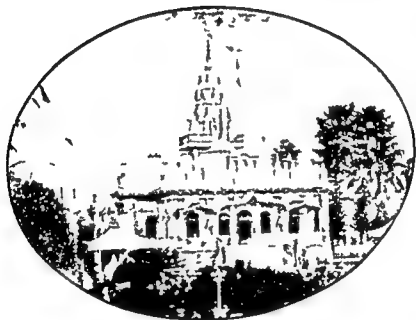
અના અમૃતચંદ્રગિના ખાતાવમોષ મદિન), અનુયોગ દ્વાર (મન-
ધારી હેમચંદ્રમુનિ કૃત ટીકા અને જીવાત્મપિ સિંહ ગોલા ત્રપિના
સિંહ મોદનકૃત ખાતાં સહિત), નદીમુદ (મનચગિગિની ટીકા અને
તેના પર ખાતાં સહિત), આચાર્યગમમુદ (સીનાગમગિની ટીકા,
નિનદમસુરિની દીપિકા, ને પાર્શ્વચંદ્રમુનિના ખાતાં સહિત), સૂચ-
ગગમમુદ (સીનાગમગિની ટીકા, હેમચિમનસુરિની સ ૧૫૮૩ની
દીપિકા ને પાર્શ્વચંદ્રમુનિના ખાતાં સહિત) છપાવ્યા હેલુ બીમગી
માજેક દ્વાર નિર્ણયસાગરમા છપાવ્યુ અન્ય સર્વ કવકતાના પ્રેસમા
ખાણનાગરી નિપિમા છપાવેલ છે ૫૪ી સ ૧૯૩૭મા ઠાણાગ અને
અમવાયાગ (અભયદેવસુરિ કૃત ટીકા અને મેઘરાજ ગણિના ખાતાં
સહિત), ૧૯૩૮મા ભગવતી (અભયદેવસુરિની ટીકા, રામચંદ્રગણિનો
મ અનુવાદ અને મેઘરાજના ખાતાં સહિત), ૧૯૪૦મા પન્નવણા
(મલયાગરિની ટીકા અને ત્રપિ પરમાણુદના ખાતાં સહિત), ૧૯૪૬મા
જાહ્નવીપ્ર પ્રગમિ (શાંતિચંદ્ર કૃત ટીકા ને ત્રપિ ચંદ્રભાણુજના ખાતાં
સહિત) અને સ ૧૯૪૭મા અણુત્તરોપપાતિક દ્વાર (અભયદેવસુરિની
ટીકા અને ત્રપિ કૃષ્ણલાલના સ અનુવાદ તથા ખાતાં સહિત)
પ્રકટ કરવામા આવ્યા અજમજની જૈન શુદ્ધ મોસાયટી માટે
તેના સ ૧૯૩૩ના પત્રથી દામથી વેચવા માટે પાચમો નકલ વધુ
લાદવામા આવતી હતી ને તેથી ૫૪ીથી દરેક ૫૦ કિમત આચાર્ય-
ગમમુદથી મૂકવાનું ગણ્યુ હતું

૧૦૫૩ જૈન 'ધર્મ' પ્રસારક સભા-ના મૂળ ભારતનગરમા સ
૧૯૩૯મા સમવ્યસન ત્યાગાદિ પાચ નિયમો ધારી બનેલા ૧૧
સભ્યોએ જૈન ધર્મ પ્રાં મડળી સ્થાપી નાખ્યા સ ૧૯૪૦મા નિબંધો
લખી છપાવવાની યોજના ચંદ્ર અને તેને અંગે સ ૧૯૪૧ ચૈત્રમા
'જૈન ધર્મ' પ્રકાશ' એ માસિકનો ઉદ્ભવ થયો ૧૯૪૨મા સંસ્કૃત
પાઠશાળા સ્થાપી ને ત્યાર પછી ધર્મ પુસ્તકોના ભાષાતર શાસ્ત્રી
પામે કરવાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ ચંદ્ર પુસ્તકાલય ઉભુ કર્યું અને મૂલ

સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિ પુસ્તકોતા પણ પ્રકાશનનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. આસિક અને પુસ્તકપ્રકાશનનું કાર્ય હજુ સુધી ચાલુ છે અને તેથી અનેક લેખો, નિબંધો, પુસ્તકો પ્રગટ થયા છે જે પૈકી મળી શક્યા તેની નોંધ આ ઇતિહાસમાં લેવાઈ છે [વિશેષ દર્શાવેલ માટે જુઓ તે સભાના ગ્જેન્ટોલ્સવનો ખાસ એક જૈન સાહિત્ય સંશોધક પુ ૩, એક ૧ પૃ ૬૮-૭૮].

૧૦૫૪ 'જૈન ધર્મ પ્રગણ' એ આસિક પહેલા નીકળેલ મ ૧૯૩૩માં રા ઇગ્નલાલ ઉમેદ્યદની કાર્યવાહી નીચે અમદાવાદમાં 'જૈન દિવાકર' થોડા વર્ષ સુધી અને સ ૧૯૩૩માં રા દેશવનાન શિવગમ તરફથી નીકળેલું 'જૈન સુધાગ્રંથ' આસિક એક વર્ષ સુધી ચાલ્યું સ ૧૯૪૧ના માવમાસમાં અમદાવાદમાં જૈન નાટકકાર ડાહ્યાભાઈ ધોળશાહની કાર્યવાહી તળે જૈન ધર્મ પ્રવર્તક સભા તરફથી એ વર્ષ સુધી 'ગ્યાદવાદ સુધા' પ્રગટ થયું હતું અને તેના પછી ૧૯૪૧ના વૈશાખમાં ભાનનગરમાં જૈન હિતેચ્છુ સભા તરફથી પ્રગટેલું 'જૈન હિતેચ્છુ' એક વરસ ચાલ્યું સ ૧૯૪૫માં સ્થાનકવાસીઓ તરફથી અમદાવાદના નિસલપુરના રા મોતીલાલ મનસુખલાલના અને તેમના પછી તેમના પિત્રાન વિચારક પુન ગ વાહીલાલ મોતીલાલ શાહના તરફ પાળા નીચે ઘણા વર્ષો સુધી 'જૈન હિતેચ્છુ' નામનું આસિક ચાલ્યું ૧૯૪૬-૪૭માં હાંબડીમાં સ્થાનકવાસી ભાઈઓ તરફથી શરૂ થયેલું 'જૈન ધર્મોદય' એ પણ વરસનું આયુષ્ય ભોગવી આવ્યું.

૧૦૫૫ સ ૧૯૪૮ માં સુમત્રમાં શ્રી માંગરોળ જૈન સંગીન મંળાની સ્થાપના થયા પછી તેણે મંગીન સાથે પ્રજા ભક્તિના પદો-ગાયનેની તાલીમ આપના ઉપરાંત જ્ઞાનચાળા ખોલી ધાર્મિક જ્ઞાન જૈન જાગરોને આપ્યું ને વકતૃત્વ શક્તિ ખીનતા અર્થે ભાવજીવેલીઓ શરૂ કરી, જે જે હજુ સુધી ચાલુ રહી. સ. ૧૯૫૩ માં તેનું નામ શ્રી માંગરોળ જૈન સભા પડ્યું તેણે અનેક સભા જિંદ કાર્યો ઉપા.માં ને સાહિત્યમાં પણ થોડો ફાવો આપ્યો. મંળ-

રાન બદ્રિનામે ડરોનેન લે । મહિ, કલના

[શ્રી પ્રભુચંદ્ર ભાગના મોગન્યથી]

ચલાવ્યું તે પછીથી એક દેનચદ દામજી કુડલાકર અભારસુધી ભાવ-
નગરમાં ચલાવી રહ્યા છે તે પત્રે સમાજની અનેકવિધ સેવા કરી
છે આ પત્ર સાથે અંગ્રેજી અકવાડિક નામે 'Patriot' પણ કાઢી
કેટલાક વર્ષ સુધી ચલાવી બધું કર્યું હતું તેઓ જેવા સારા પ્રયોજક
હતા તેવા સારા વ્યવસ્થાપક નહોતા, આથી તેમના કેટલાક મુદ્ર
પુસ્તકોનો લાભ શુક્રમેત્રગેને મળ્યો 'જૈન' પત્ર ચલાવવામાં અનેક
મુશ્કેલીઓ આવી હતી પરંતુ તે તેમણે સર્વભોગે ચલાવ્યે રાખ્યું
તે માટે તેમને ધન્યવાદ છે તેમણે જૈન શ્વે કોન્ફરન્સને તેની ઉત્પત્તિથી
તે પોતાના સ્વર્ગવાસ સુધી જોડે, ઉત્તેજના અર્પેલ હતા

૧૦૫૮ જૈન શ્વે૦ કોન્ફરન્સ—સ ૧૯૫૮ માં કલોધીમાં
શ્રી ગુલામચદ દા M A ના પ્રયાસથી જૈન શ્વે૦ કોન્ફરન્સનો
જન્મ થયો, બીજે વર્ષે સ ૧૯૫૯માં મુખર્ષિમાં મોટા દબ્બાસદિન
તેનું બીજું અધિવેશન થતા તેના દરૂ મૂળ નંબાયા અને અભાર
સુધી તેના ૧૩ અધિવેશન જુદા જુદા સ્થળોએ ભગવા - (૩) વડોદરા
સ ૧૯૬૧ (૪) પાટણ મં. ૧૯૬૨ (૫) અમદાવાદ મં ૧૯૬૩ (૬) ભાવ-
નગર સ. ૧૯૬૪ (૭) પૂના સ ૧૯૬૫, (૮) મુક્તતાન સ ૧૯૬૬
(૯) સુમનગઢ સ ૧૯૭૧ (૧૦) મુખર્ષિ સ ૧૯૭૨ (૧૧) કલકત્તા
સ. ૧૯૭૪ (૧૨) સાદલી સ. ૧૯૭૬ (૧૩) જૂવગ સ ૧૯૮૬
પરિણામે શ્વે. સમાજમાં વિદ્યા-જ્ઞાનનો પ્રચાર, સાહિત્યનું પ્રકા-
શન, જૂના સાહિત્યનો ચિનાલેખોનો અને મદિરોનો ઉદ્ધાર, સામા-
જિક કુપ્રચારોનો નાશ, નવીન વિચારોનું પ્રમથ આદોષન, સુશિ-
ક્ષિત અને શીમતોનો સુયોગ, ધાર્મિક ખાનાઓની તપાસની વગેરે
અનેક કાર્યો થઈ સમાજમાં પ્રમથ જાગૃતિ આવી છે મં ૧૯૫૮માં
પોતાના મુખપત્ર તરીકે જૈનશ્વે૦ કોન્ફરન્સ દેઈદેઝ એ નામનું
માસિક ૧૪ વર્ષ સુધી કાઢ્યું, કે જેના માનદત્તની તરીકે આ પ્રમથ
લેખકે તે ૥ છેલ્લા સાતેક વર્ષ સુધી કાર્ય કર્યું હતું, તે પછી સુ. ૧૯૮૧

સ ૧૯૮૧ ના ભાદ્રપદથી 'જૈનયુગ' નામનું માસિક પાચવર્ષ સુધી પ્રસ્તુત લેખકનાજ તત્ત્વોપણા નીચે પ્રકટ કર્યું ને આગવર્ષ મં ૧૯૮૭મા પામિક તરીકે શરૂ થયું છે આ પત્રકાગ અનેક અનિદાસિક બાબતો પર પ્રકાશ પડ્યો છે ને વિધવિધ વિષયોની છણાવટ કરવામાં આવી કે મ. ૧૯૬૫ મા મંચૂન પ્રાકૃતાદિ ગ્રંથોના-જ્ઞનાગમ, ન્યાય, દ્વિદામોદિ, ઔપદેસિક, ભાષાસાહિત્ય અને વિજ્ઞાન-એ વિષયો પગલે ભાગ પાડી અથ ને અચકારના નામો ઉપગત તે કયા ભડા-ગમા મગે છે તે પ્રાપ્તિસ્થાન સદિન વિગત આપનો જૈનમથાવલી નામનો સૂચિઅથ ખદાર પાડેલ છે આ ઉપગત નેસનમેગ, પાટણ અને લોમરી એ ત્રણેના મોટા જ્ઞાનભડાગેમાના ગ્રંથોની ટીપો કરાવી છે, જૈનશ્વે. મદિગવલી, જૈનડિરેક્ટરી બે ભાગ તૈયાર કરાવી ખદાર પાડી છે માગ તગ્ધથી તૈયાર થયેન ગૂજરાતી ભાષાના કવિઓ અને તેમની કૃતિઓની વિસ્તૃત સૂચી રૂપ મહાભારત પુસ્તક નામે જૈનગૂર્જર કવિઓના બે ભાગ તથા આ અથને આ મહા-મર્યાદાએ મદાર પાડી ગૂજરાતી ભાષાની અને જૈનસાહિત્યની મહાન મેવા ખગારી છે

૧૦૫૬ ઉપર્યુક્ત મંર્યાદાઓ પોતપોતાનું કાર્ય યથાશક્તિ અને યથાસયોગે કર્યે જાય છે દરેકમા મદતા સ્તબ્ધતા કે ગદિચુસ્તતા વત્તાઓછા પ્રમાણમા સમાજમા રહેલા જૂના જડ વાલેના વિચારોની અસરથી રહેલા પામી છે, છતાં હવે વર્તમાન યુગના વાતાવરણના જોસથી તે મવપગ ઉત્તમ પ્રભાવ પડ્યો છે તોપણ તે દરેક પોતાની ગ્યાપનાથી અત્યાગ્રુહી પોતાથી બનતી સેવા અર્પતી ગમ છે 'આવુ કાર્યસાનત્ય છતાં, આવી પ્રગતિશાલિતા છતાં, આવી સેવા-નિષ્ઠા છતાં, આવા નીતિગમ છતાં, આવી વ્યાવહારિકતા છતાં આ દરેક મગ્યાને-દાન્દરન્સ જેની મહાસર્યાને જૈન જેની ધનાદ્ય જાતિ તર-ધથી ધનનો જે વિપુલ આશ્રય મળવો જોઈએ તે નથી મળ્યો એ અત્યંત નિરાશાજનક છે નિરાશાનું કારણ જૈનોની સામાજિક સ્થિતિ

છે વેપાર ઉદ્યોગથી એમનો નિર્વાહ હતો. મુસલમાનો કે મરાઠાની આક્રમક રાજસત્તાથી નહીં અગ્રેજી ગત્ય જનમતા અને અગ્રેજી કેળવણી પ્રસંગતા મુગલમાનો કે મરાઠા કે ધાત્તણીની સંવાઓથી ગ્રિય ગ્રહેલી ગિથિતિને જેવો આવાન લાગ્યો તેવો જૈનોને લાગ્યો નથી ઉલટું એમને માટે વેપારઉદ્યોગના અનેક નવા પ્રદેશ ઉદ્ભવ્યા અને એ દિશામાંથી આસતો ધનનો પ્રવાહ સૂકાવાને બદલે રેલાતો રહ્યો આવ કને અથવા આમાજિક પ્રતિષ્ઠાને જ્યાં ધક્કો લાગ્યો નથી ત્યાં નવા જમાનાની સામગ્રીઓથી સપન્ન થવાની જગ સમજાતી નથી આમ હોવાથી જૈનોમાં કેળવણીનો કેલાવો થયો નહીં-ભણતર વગર લાગ્યો રૂપીઆ કમાઈ શકાતા હોય તો પછી ભણતરની દરકાર કરવામાં આવતી નથી કેળવણી વિના નવી અભિનાયા, નવી વાજના, નવા આદર્શ, સાર્વજનિક એવાની આવશ્યકતા જન્મ્યા નહીં અને આમ થતા હજુ બહુ વાર લાગશે પરિસ્થિતિને લીધે જૈનોમાં જે નવું ચેતન આવવું જોઈએ તે ન આવવાથી એ નવું ચેતન રાષ્ટ્રનારી મગ્યાને ઉદાર મદદ મળી ન શકી

૧૦૬૦ 'ધનાડ્યો તરફથી મદદ નથી મળી શકતી તે મબધમાં એક બીજી વાત પ્રત્યે નજર નાખવા જેવું છે જૈનો ધનપ્રાપ્તિમાં રમ્યા પમ્યા રહે છે છતાં વૈરાગ્ય અને દાનની ભાવનાને અતિશય પોષણ આપે છે સાધુઓ પ્રત્યે એમનો પૂજ્યભાવ ગાઢ હોય છે આની વસ્તુસ્થિતિ છતાં સુસિક્ષિત જૈનોમાંથી કોઈ વિરક્ત અર્ધ સાધુ ન થયો અને પોતાના વૈરાગ્યથી, તપથી, ચારિ-યથી, જ્ઞાનથી સાધુઓમાં અને આવકોમાં પૂજ્ય લેખાઈ પોતાનો પ્રભાવ તેણે જૈનો પર પાડ્યો નહીં જૈનોમાં કોઈ વિવેકાનંદ કે રામકૃષ્ણ (૧ ગમતીય) થયો હોત તો દાનનો માર્ગ ફેરવાયો હોત એમને નવા યુગનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થયો હોત તેમાંથી કોઈએ ઔદિક સુખનો ભોગ આપ્યો હોત તો જૈનોનું ભાગ્ય વહેંચુ કર્યું હોત હજુ પણ આવો પ્રમગ ગયો નથી, વેળા વીતી નથી ગઈ

૧૦૬૧ 'હુ નમ ભાવે કેટલાક દર્શિજિદુ ગ્લુ કંઠે છુ (૧)
જૈનો કોઇ કોપમા વસ્તુતા નથી વમસાટના પ્રેશમા અથવા તેની
બદાઝ જૈનેનગ લોઢા માથે તત્ત્વન સ ગવજ ન હોય એવુ નરી વર્તમાન
અનગપણાનો નથી તેમ જૂતકાળ પાણુ નહોનો અને ભગિય પાણુ
નર્દી રહે દિન્દ, મુમવમાન, પાગ્મીની માપ્ક જૈનો પાણુ દિન્દુગતા-
નમા વમે કે નેઓ જૈનો છે તે ઉપગન દિદીઓ છે જૈનો નગી-
કેના ધર્મો છે તો દીદી તનીકેના ધર્મ પાણુ તેમજો પાગવાના છે
જૈનોના ઉત્કપ માટે જે જે પ્રયામો, દિવચાન ચાપ તે તે સર્વે
એવી પાણુ સાથે સાથે હોવી જોઈએ જેથી તેમનું દિદીપણુ પણુ
વિકાસ પામે તેમના દિદીપણુને અણુકિરણુ ગમે અથવા નાશ
કરે એની દિવચાવને કોઈપણુ ગીતે ઉત્તજન ન મળવુ જોઈએ.
x x હાન જેટલી જેટલી કામી દિનેચારો ચારે છે તેમા પોતાનુ
પોતાનાજ માટે નદિ પણુ ખીજાને માટે પાણુ ચોડુડ વાપરવુ વટે
એ) ભાવનાનો અભાવ હોવાથી એની કામોતી નીતિને મુઠસાન
થવાનો મંભવ છે કામના વસ્યાણુ માટે થએલા પ્રત્યેક દાનનો અમુક
ભાગ સાર્વજનિક વસ્યાણુનો ગણવાનો મત્રાય હરે (જૈન કે
જૈનેનગ કોમે) નાઝ કરવાની જરૂર છે

૧૦૬૨ 'પોતાની કામની કિન્નનિ વરની કે પણુ તે દેગમા
મહતા ખીજા લોકોના મ્નેદ, અભાન, સદકાર્ય, વદ્ગ, એખવાસ આદિ
વગર વદી ટડગે નદિ એ પણુ લક્ષમા રાખવા જેવુ છે ખીજા કામોથી
તદન અવાહિદા જીવન ગાળવાનો જે પનન વાયો કે, તે દેશને હાનિ-
ગારક છે એથી અસ્થિમાન જન્મજે, ખીજાઓની અનગણુતા, તિરસ્કાર
ગવાની વૃત્તિ થરો, પોતાના દાપથી વાકેફ ગહેવાશે નર્દી, ગેગસમજ
થરો, સખ્યના-નિવેક-મુજનના આદિ સદ્ગુણોનો પ્રાસ થજે, અને
પ્રગતિ થવા કગતા શિથિલતા અને મ્તખ્ધતા આનવાનો સભન થશે
જીદગીના વ્યવહારમા અનેક પરકામો સાથે (સખ્ધમા) આવ્યા વિના
હૂટકો નથી ત્યારે ઉછેગ અવગ કગવો એ કેની ગીતે ઐયુકગ નીનડશે ?

છે. વેપાર ઉદ્યોગથી એમનો નિર્બોધ હતો. મુસનમાનો કે મરાઠાની માફ રાજસત્તાથી નહીં અગ્રેજી ગભ્ય જામતા અને અગ્રેજી કેળવણી પ્રસંગતા મુમતમાનો કે મરાઠા કે ધ્યાલજોની સંદાઓથી ચિંતિત રહેતી રિથિનિતિ જેવો આધાર લાગ્યો તેવો જનોને લાગ્યો નથી. ઉત્કૃષ્ટ એમને માટે વેપારઉદ્યોગના અનેક નવા પ્રદેશ ઉદ્ઘડ્યા અને એ દિશામાંથી આવતો ધનનો પ્રવાહ સકાવાને બદલે રેલાતો રહ્યો. આવકને અથવા મામાજિક પ્રતિષ્ઠાને જ્યાં ધકકો લાગ્યો નથી ત્યાં ના જમાનાની સામગ્રીઓથી સંપન્ન થવાની જરૂર સમજાતી નથી. આમ હોનાથી જૈનોમા કેળવણીનો ફેલાવો થયો નહીં—ભણતર વગર લાખો રૂપિયા કમાઈ શકાતા હોય તો પછી ભણતરની દરગર કરવામાં આવતી નથી કેળવણી વિના નવી અભિનાયા, નવી વાછના, નવા આદર્શ, સાર્વજનિક સેવાની આવશ્યકતા જન્મ્યા નહીં અને આમ ચતા હજુ બહુ વાર લાગશે. પગિરિથિનિતિ લીધે જૈનોમા જે નવું ચેતન આવવું જોઈએ તે ન આવનાથી એ નવું ચેતન રોપનારી મરથાને ઉદ્ધાર મદદ મળી ન શકી.

૧૦૬૦ 'ધનાદ્યો તરમ્થી મદદ નથી મળી શકતી તે મબધમા એક બીજી વાત પ્રત્યે નજર નાખના જેવું છે જૈનો. ધનપ્રાપ્તિમાં રમ્યા પમ્યા રહે છે છતાં વૈરાગ્ય અને દાનની ભાવનાને અતિશય પોપણુ આપે છે સાધુઓ પ્રત્યે એમનો પૂજ્યભાવ માર્ગ હોય છે આની વસ્તુસ્થિતિ છતાં મુશિક્ષિત જૈનોમાંથી કોઈ વિરક્ત થઈ સાધુ ન થયો અને પોતાના વૈરાગ્યથી, તપથી, ચારિયથી, માનથી સાધુઓમા અને આવકોમા પૂજ્ય લેખાઈ પોતાનો પ્રભાવ તેણે જૈનો પર પાડ્યો નહીં જૈનોમા કોઈ વિવેકાનંદ કે રામકૃષ્ણ (૧ ગમતીય) થયો હોત તો દાનનો માર્ગ ફેરવાયો હોત જેમને નવા યુગનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થયો હતો તેમાંથી કોઈએ ઔદિક સુખનો ભોગ આપ્યો હોત તો જૈનોનું ભાગ્ય વહેલું ફર્યું હોત હજુ પણ આવો પ્રમગ ગયો નથી, વેળા વીતી નથી ગઈ.

૧૦૬૧ 'હુ નમ ભાવે કેટલાક દ્રષ્ટિબિદુ ગ્લુ કઃ '૩ (૧)
જૈનો કોઈ કોપમા વસ્તુતા નથી વમનાટના પ્રદેશમા અથવા તેની
બહાર જૈનેનગ સોત્રે માથે તન્ન સ ગવજ ન હોય એવું નરી વર્તમાન
અનગપણાતો નથી તેમ જૂનકાળ પાળુ નહોતો. અને ભવિષ્ય પાળુ
નહીં રહે દિન, મુસવમાન, પાગસીની માધ્ય જૈનો પાળુ દિન-દુગ્તા-
નમા વમે જે નેઓ જૈનો છે તે ઉપગન દિદીઓ જે જૈનો નગી-
કેના ધર્મો કે તો દીદી તરીકેના ધર્મ પાળુ તેમજ પાગમાના છે
જૈનોના ઉત્કથ માટે જે જે પ્રયામો, દિવચાન ચાય તે તે સર્વે
એવી પણ સાથે સાથે દોવી જોઈએ જેથી તેમનું દિદીપણું પણ
વિકાસ પામે તેમના દિદીપણાને આલુકરહયુ ગમે અથવા નાશ
કરે એવી દિવચાનને કાર્ષણ ગીતે ઉત્તજન ન મળવું જોઈએ.
x x દાન જેટલી જેટલી કોમી દિવેચાને ચાને કે તેમા પિનાનું
પોતાનાજ માટે નહિ પણ બીજાને માટે પાળુ ગોહુલ વાપરવું થટે
એ) ભાવનાનો અભાવ હોવાથી એવી કોમોની નીતિને નુકસાન
થવાનો મંભવ છે કોમના કલ્યાણ માટે થયેના પ્રત્યેક દાનનો અમુક
ભાગ સાર્વજનિક કલ્યાણનો ગણવાનો મત્રાય દને (જૈન કે
જૈનેનગ કોમે) નાક કરવાની જરૂર છે

૧૦૬૨ 'પોતાની કોમની કિન્નતિ કરવી છે પણ તે દેશમા
નહીં બીજા લોકોના ગ્રેહ, ગ્વભાન, સદકાય, વદ, એખવાસ આદિ
વગર જી દોને નહિ એ પણ લક્ષમા રાખવા જેવું છે બીજી કોમોથી
નહન અવાહિદા જીવન ગાળવાનો જે પવન વાયો છે, તે દેશને દાનિ
કારક છે એથી અભિમાન જન્મજે, બીજાઓની અનમણના, તિરસ્કાર
કવનાના વૃત્તિ થશે, પોતાના દોષથી નાકેફ રહેવાશે નહીં, ગેરસમજ
થશે, સખ્યના-વિવેક-મુજનના આદિ સદ્ગુણોનો ખાસ યોગ, અને
પ્રગતિ થવા કગ્તા શિથિલતા અને મતબ્ધના આનનાનો સભવ થશે
જીદગીના વ્યવહારમા અનેક પરકોમો સાથે (સખ્યમા) આવ્યા વિના
જીદકો નથી ત્યારે ઉછેર અલગ કવો એ કેવી ગીતે શ્રેયસ્ક નીવડશે ?

કોમી હિલચાલને દેશહિત અને પરકોમના સહકારની આવશ્યકતાના દષ્ટિબિન્દુથી વિમુખ ન રાખના મારો એવી (જૈન કે જૈનેતર) હિલ ચાલોના મુત્તધારોને આગ્રહ છે

૧૦૬૩ 'ખીજી જૈનની વસ્તી આખા હિન્દુસ્તાનમાં છૂટક છૂટક પુષ્કળ છે આપણા ગુજરાતમાં વસ્તી સારા પ્રમાણમાં છે એક દર રિયતિ દ્રવ્ય સંબંધે સારી છે વિદ્યાર્તુ પ્રસારણ એાછું હોવાથી સાર્વજનિક મેળાના પ્રદેશમાં જોઇએ તેટલી પ્રતિષ્ઠા-દ્રવ્ય અને સંખ્યાના પ્રમાણમાં હોની જોઇએ તેટલી નથી. ગુજરાતના ઇતિહાસ ઉપર અને વર્તમાન જીવન ઉપર જૈન સંસ્કૃતિનો સખળ પ્રભાવ છે ખીજા પ્રાંતોમાં વિદ્યાનુરાગી ધ્યાણીઓનો જે પ્રભાવ છે તેવો પ્રભાવ ગુજરાતમાં ગુજરાતી બ્રાહ્મણોનો નથી ખીજા પ્રાંતોમાં બ્રાહ્મણો અને બ્રાહ્મણેતરો (શુદ્ધો) શિવાય ખીજા વર્ણો નથી હોતા પરંતુ ગુજરાતમાં બ્રાહ્મણો, વૈશ્યો અને શુદ્ધો એ ત્રણ વર્ણો છે બ્રાહ્મણો અને શુદ્ધો વચ્ચે મોટું અંતર ખીજા પ્રાંતોમાં છે તે આપણા પ્રાંતમાં નથી. બ્રાહ્મણો અને બ્રાહ્મણેતરો વચ્ચે તીખાશ મહારાષ્ટ્ર કે મદ્રાસ ઇલાકામાં છે તેવી આપણે ત્યાં નથી ગુજરાતમાં સમાજના ઘર અન્યોન્ય સાથે ગાઠ સંબધવાળા છે, તેમની વચ્ચે વિશાળ અવકાશ નથી એક ધરમાંથી ખીજા ધરમાં જવાની અમુક રીતે સુગમતા છે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, શૂદ્ર અનુકૂળતાએ વૈશ્ય થઈ શકે છે ધર વર વચ્ચે અણુ રાગ, વિરોધ કે શત્રુતા નથી આ સર્વ શુભ સ્થિતિનું કારણ કેટલેક અંશે જૈન વેપારી કામ (વૈજ્ઞેય વેપારી કામોમાંની પણ ઘણી પૂર્વે જૈન હોવાનો મહત્વ લાગે છે એટલે તેમની અજાદિદી ગણવી નથી કરી) નું અસ્તિત્વ છે આમ વૈશ્યોનો જે પ્રભાવ ગુજરાતના જીવન ઉપર છે તેથી જેમ લાભ થયા છે તેમ ગેરલાભ પણ થયા છે હવે જે લાભ છે તેથી ગુજરાતનું સાર્વજનિક જીવન વધારે ખીલે અને ગેરલાભો દૂર થાય એવી વાકના પ્રગટની જોઇએ જૈન કામે પોતાને પ્રશ્ન કરવો જોઇએ કે ગુજરાતની પ્રગતિ માટે એમણે શું

શુ કંઈ જોઈએ ? ગ્રા. બ. ક. ઠાકોર કહે છે- 'કેળવણીવાળા મને પ્રાતોમા ગુજરાત પાછા છે'—ગુજરાતમા કેળવણીનો પ્રચાર જોવો તેવો નથી પણ કેળવણીના પ્રમાણમા સાર્વજનિક જીવન જોઈએ તેવું ઉજવણ નથી મદારાજી, ખગાળ, પત્રમની જેવી પ્રતિષ્ઠા દિન્દુઆનમા અને દિન્દુસ્તાન જદાર છે તેવી આપણા ગુજરાત પ્રાનની અને આપણા ગુજરાતી લોકોની છે ? નથી તો તી રીતે લાગી શકાય ? જે પ્રાતોની પ્રતિષ્ઠા છે તે પ્રતિષ્ઠાના કારણે વિચારી તે આપણે ત્યા પ્રવર્તમાન થાય એવા મંત્રેગો ઉભા કરવા આપણે કટિબદ્ધ થવું જોઈએ x x ત્રીન્તુ જનો ગજદારી કાર્યોમા રસ લેતા થાય અને પોતાના શક્તિ, અનુભવ અને માધનોથી એ પ્રદેશમા ગુજરાતની દીર્ઘિ વવારે એવો પ્રમંથ વાવવા દવે શરૂઆત થવી જોઈએ દુકમા જૈન મઠાઓનું ત્રણ દૃષ્ટિમિન્દુ પ્રત્યે લક્ષ્ય એમ્બુ છે '૫૫૬' આપણી ધર્મીયગી બની મંથાઓને વિશે આપણે વણિકવૃત્તિ વિગેરે જોઈએ ત્રીયે આ વૃત્તિને ગોણું રાખી ક્ષત્રિય (સાદસિક) વૃત્તિને બ્રાહ્મણ (દીર્ઘદૃષ્ટિની) વૃત્તિને અને મુખ્યત્વે કઠીને શુદ્ધ (મેવા) વૃત્તિને પ્રધાનપદ આપનાની આવશ્યકતા છે '૫૫૭

• એમનો "ગાડી ગુજરાત"વાળો લેખ વાચવા સર્વે ગુજરાતીઓને મારી ખાસ ભલામણ છે —૨ મહેતા

૫૫૬ મારી વિનવિધી આશર વિવેચક સ્વ શ્રી સ્ફુજતરામ વાવા-ભાઈ મહેતાએ લખેલો લેખ 'શ્રી મુળધ મામરોજ જૈન સમાના રજત મહોત્સવ પ્રસંગે ૨૫ વર્ષના કાર્યવત્તાત વાચવાથી લખજેલા વિચાર'—જુઓ તે સમાનો રજત મહોત્સવનો વિરોધક સ ૧-૭૩ પૃ ૬૮થી ૭૩—જૈન શ્વ. કૉ હેરેલ્ડ આવણુ સ ૧૮૭૩નો અક પૃ ૨૪૭થી ૨૫૧

૫૫૭ મહાત્મા ગાંધીજીનો 'અનાય આશ્રમ વિષે જે જોલ' એ લેખ જૈન શ્વ. કૉ હેરેલ્ડ—આવણુ સ ૧૮૭૩નો અક પૃ ૨૪૭નો છેલ્લો પારા.

પ્રકરણ ૪ થું

જૈનધર્મ-સાહિત્ય-ઇતિહાસ-મુખ્ય સિદ્ધાન્તો

૧

સર્વવ્યવયનનાર મૂલ સસારદુઃખમુક્તયસ્મદ્ ।

સમત્ત મહલિતા તે દુઃખદ્વંદ્વયા હુતિ ॥ —

સર્વ પ્રવચનનો સાર સસારના દુઃખથી મોક્ષનું મૂલ એક સમ્યક્ત્વ છે-સમ્યક્ દર્શન છે તે સમ્યક્ત્વને મહીન કરનારા દુર્ગતિના વધાર્ક થાય છે

-ભાષ્યવચન

૨

પ્રાકૃત સસ્કૃતો વાપિ પાઠ સર્વોપ્યકારણમ્ ।

યતો વૈરાગ્યસવેગૌ તદેવ પરમ રહ ॥ —

—પ્રાકૃત હોય વા સસ્કૃત બધુએ બાપણ અપ્રયોજક અર્થાત્ નકામું છે, કારણકે વૈરાગ્ય અને સવેગ તેજ પરમ રહસ્ય અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ છે

-રત્નસિંહ સૂરિ દ્વારા આત્માનુશાસ્ત્રસાધના પ્રકરણ

૩

શાસ્ત્ર ધણા મતિ થોડની, શિષ્ટ જોડે તે પ્રમાણ-ચરોવિનયજી

૧૦૬૪ બાપા એ વિચારોને સમજાવવાનું વાહન છે, જોકે તે સપૂર્ણ રીતે બાપાએ સમજાવી શકે છે એટલે કે બાપા હંમેશા વિચારોને મર્યાદિત કરે છે, છતાં વિચારોને જાણાવવા બાપાનો ઉપયોગ કયાં વગર છટકો નથી રહેતો બાપામા 'સાહિત્ય' એ શબ્દના બે ત્રણ અર્થ સૂચવાય છે ૧ ઉપકરણ કે સાધન, ૨ રસશાસ્ત્ર (કાવ્યપ્રકાશ, કાવ્યાનુશાસન, સાહિત્ય-દર્પણ આદિ) ૩ કોઈ પણ પ્રકારનું શાસ્ત્ર (વૈદિક-સાહિત્ય, સાપ્ત સાહિત્ય, જૈન સાહિત્ય) પ્રસ્તુત ઇતિહાસમા તેના આ છેલ્લા અર્થને આપણી નવીન રૂઢિને અનુસરી સમસ્ત વાહનના (લાક્ષણિક) અર્થમા વિશેષ રચાત આવેલ છે જૈન સાહિત્યમા કોઈ પણ પ્રકારનું શાસ્ત્ર-પછી તે ધર્મશાસ્ત્ર, આચાર-

વિધિશાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર, અલંકાર, કાવ્ય, જ્યોતિષ, ભૂગોળ, ખગોળ, શિલ્પ, મંગીત, આદિ હોય તે સર્વનો અભાવેશ કરીને આ પુસ્તક પ્રયોજવામાં આવ્યું છે વિચારાત્મક અને રાષ્ટ્રાત્મક એમ બંને રૂપે સાહિત્ય હોઈ શકે તે ત્યાં સુધી મનોગત હોય, પ્રકાશમાં ન આવ્યું હોય ત્યાં સુધી તેને વિચારાત્મક સાહિત્ય કહેવું હોય તો કહી શકાય જ્યારે તે મુખ્યદાગ રાષ્ટ્રના જુદા જુદા રૂપમાં, કલ્પનાના, અતિશયના કે ઉત્પ્રેક્ષા આદિ અલંકારોમાં મનજ ચમ્પ બદાગ આવે તે રાષ્ટ્રાત્મક સાહિત્ય લેખાય આ રાષ્ટ્રાત્મક સાહિત્ય જ્યારે કામજો ઉપર લિપિ-બદ્ધ થાય છે ત્યારે એનું બીજું નામ શાસ્ત્ર-પુસ્તક-અથ દેવામાં આવે છે

૧૦૬૫ ‘લિપિનો અર્થ’ પુસ્તક આદિમાં અક્ષરવિન્યાસ કરવામાં આવ્યો છે તે અંગ પ્રકારની આદિતીર્થકર શ્રી ઋષ્યભદ્રેવે ગ્રન્થના બ્રાહ્મીને બનાવી તેથી તે લિપિને બ્રાહ્મી કહેવામાં આવી છે, અને તેને ખુદ આગમમાં આ રીતે નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે કે ‘નમો વમીષ લિવી’ વગી કત્યુ છે કે ‘લેહ લિવીવિદ્યાન જિજેણ વમીહ દાહિણકરેણ’ એટલે લેખ તે જિને દક્ષિણ દાયથી બ્રાહ્મી વડે કરેલ લિપિનિધાન છે (જુઓ ભગવતી સૂત્ર પ્રથમ ઉદ્દેશક) લિપિને નમસ્કાર કરવાથી સમગ્ર સાહિત્ય-વાર્ધમય પ્રત્યે પૂજ્યભાવ બતાવવામાં આવ્યો છે આ પરથી એવો ભાવાર્થ આગ્યાર્યો કરે છે કે ભગવતીસૂત્રના આરભ કરતા પૂજ્યપાદ ગણધરોએ પણ લિપિને-લિખિત પુસ્તકને પૂજ્યતમ હોવાના કારણે નમસ્કાર કરેલ છે તેથી કામજો લિખિત પુસ્તકાદિની પાદસ્પર્શઆદિથી આશાતના-અવગણના કરી નહિ, તેમ કરવું મંસારકારણ બને છે [કીર્તિવિજયકૃત વિચારરત્નાકર પત્ર ૪૪]

૧૦૬૬ જૈન શ્રુતનો બહુ મોટો ભાગ નાશ પામ્યો છે તે નાશના અનેક કારણો છે પણ આજે તેનો જેટલો અને જે ભાગ સચવાઈ રહ્યો છે તેનું ફક્ત એકજ કારણ છે અને તે જૈનસંઘની

શ્રુતભક્તિ જૈન જનતા જ્ઞાન માત્રને પૂજે છે, પણ શ્રુત પ્રત્યે એની ભક્તિ એટલી જમરક છે કે નહિ તે વિષે લખવા જતા તેનો મતોરમ ઇતિહાસ તૈયાર થાય માત્ર મોટી વયના સ્ત્રી-પુરુષો જ નહિ પણ નાના કુમાર-કુમારિકાઓ સુદ્ધા શાસ્ત્રજ્ઞાન આરાધવા તપ કરે છે, એના નજેવા સાધનોની આદરપૂર્વક પૂજા કરે છે અને એ મારે પોતાનું સર્વસ્વ આપી દેવા તૈયાર રહે છે. ચારિત્ર પૂજનું જૈનમધ્યમા મોટું સ્થાન છે પણ તે જ્ઞાનના એક ભાગ તરીકે ચારિત્ર એ જ્ઞાનનો હિસ્સો ને પરિપક્વ અંશ જ છે તીર્થપૂજા હોય કે ગુરુ પૂજા હોય એ બધી વિવિધ પૂજાઓની પાછળ જ્ઞાનભક્તિ જ રહેલી છે એ બધામા સત્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો એકજ હેતુ મુખ્ય છે આજે વિશિષ્ટ રીતે જૈન દર્શન જીવિત હોય તો તે એક શ્રુતને આભારી છે, અને શ્રુત જીવિત હોય તો તે જ્ઞાનભક્તિને આભારી છે આગમ ત્રયોની પ્રતિષ્ઠા ભગવાનની પ્રતિષ્ઠાનો એક ભાગ જ છે ૫૮૮

૧૦૬૭ જિનના વાક્યોને લખાવનાર કદિ પણ દુર્ગતિ પામતો નથી, મુગાપણ કે જડસ્વભાવ, અધપણ તેમજ બુદ્ધિહીનપણ પ્રાપ્ત કરતો નથી એ વાત નીચેના શ્લોકથી આચાર્યોએ જણાવી અને તેથી શ્રુતભક્તિ જીવત રહી —

ન તે નરા દુર્ગતિમાણુવતિ ન મૂક્તા નૈવ જડસ્વભાવમ્ ।

ન ચાન્ધતા બુદ્ધિવિહીનતા ચ યે હેતયન્તીહ જિનસ્ય વાક્યમ્ ॥

૧૦૬૮ જૈનધર્મ અહિંસા-દયા, સયમ-ત્યાગ, તપ, વીતરાગતા પર રચાયો છે, તેના ધર્મશાસ્ત્રો એ તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન કરે છે કોઈ પણ ધર્મશાસ્ત્ર વાચવાની-સમજના િ ચાવી એ છે કે જે શાસ્ત્ર-વચન સત્યનું, અહિંસાનું, અહમ્યર્થનું વિરોધી હોય તે ગમે ત્યાંથી મળ્યું હોય છતાં તે અપ્રમાણ્ય છે શાસ્ત્ર બુદ્ધિથી પર નથી બધા શાસ્ત્રોનું તાત્પર્ય એ છે કે ઈશ્વર ભક્તિ કરી જ્ઞાન મેળવવું અને તે

૫૮૮ ૫ મુખલાલ અને ૫ બેદરશનો દેવ 'સન્મતિ તક' અને તેનું મહત્વ-જૈન' નો સૌથ મહોત્સવ અઠ ૫ ૧૦૮

વડે મોક્ષ મેળવવો જે શાસ્ત્ર મદિગપાન, માસબક્ષણ, પાખડ ઇત્યાદિ શીખવે તે શાસ્ત્ર ન કહેવાય.

૧૦૬૬ સર્વ પ્રવચનના સાર રૂપ સમ્યક્ત્વ-સમ્યગ્દર્શન મેળવી સસાગના દુઃખથી મોક્ષ મેળવવાનો છે એવી અગાઉ ગાથા કહી છે બીજી ગીતે કહીએ તો જ્ઞાન કે વિદ્યા તેજ કે જેનાથી મુક્તિ મળે-સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે મુક્તિ એ પ્રકારની છે એક મુક્તિ દેશને પગલીનતામાંથી છૂટેા કચ્છાની છે એ ચોક્કસ વખતને માટે હોય બીજી મુક્તિ મદાને સાડ છે મોગ કે જેને પરમધર્મ કહીયે તે મેળવવો હોય તો દુઃખથી મુક્તિ પણ હોવી જોઈએ જ અનેક ભયમા ગ્રહેતો માણસ નિગતગ્નો મોક્ષ નથી પ્રાપ્ત કરી શકેતો નિગતગ્નો મોક્ષ મેળવવો હોય, પગમ પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરવો હોય તો નજીકનો મોક્ષ પ્રાપ્ત જ્યેજ દુટકો છે જે વિદ્યાથી આપણી મુક્તિ દૂર થાય છે તે વિદ્યા લાભ્ય છે, અવધર્મ છે.

૧૦૭૦ ‘ગુરુ વિના જ્ઞાન ન હોય’ એ સુવર્ણ વાક્ય છે પણ ગુરુ મળવા જ દોહેના છે, ને સદગુરુને અભાવે મને તેને ગુરુ કરી બેઠીને આપણે સસારસાગરની વચ્ચેવચ્ચ પૂનવુ થોડા નહિ ગણાય ગુરુ તે કે જે તારે પોતે તરી ન જાયે તો બીજાને શું તારે ? એવા તારા આજકાલ હોય તોપણ તે એકાએક જોવામા આવતા નથી.’ (ગાધીજી) આચાર્ય આનન્દશ કર વિશેષ સંકુટતાથી સમજાવે છે કે ‘આટલું ખરૂ છે કે ગુરુદ્વારા પ્રાપ્ત થએલું જ્ઞાન કદાચ વિગેષ પરિપૂત અને મનવાહી હોવા મંભવ છે, કેમકે મનુષ્ય-આત્મામા એવું સામર્થ્ય રહેલું છે કે આત્મા આત્માની સમીપ આવતા માત્ર મુખાકૃતિ, દર્શિ કે વાણીથી એ એવી વિનક્ષણ અસર ઉત્પન્ન કરી શકે છે કે જે સદૃશ અન્યથી પણ થઈ શકતી નથી પણ આ જ્ઞાત અસાધારણ આત્મા પરત્વે જ ખરી છે દાલના સમયમા થોડા ગુરુ મળવો કઠિન છે એમ ગોકાદમાર જે કે વાણી-વાર સાલળવામા આવે છે, છતાં આમ ખેદ દર્શાવનારા, પામ જનો-

માથી જ કેટલાક ગમે તેવા મિથ્યા સન્યાસી યોગી કે શાસ્ત્રીને ગુરુ કરી માને છે તથા એવા પુરુષો પાસે જ વેદાન્તનું અને અન્ય શાસ્ત્રનું રહસ્ય હોય છે એમ અન્ધ શ્રદ્ધા રાખી વૃથા બ્રાન્તિમાં ભમે છે પણ ખરૂં જોતાં તો વર્તમાન સમયમાં આવા અતૈકિક પુરુષો મળના અશક્ય છે એટલું જ નહિ, પણ ઇતિહાસમાં પણ આવા જનોનો આવિભાવ વિગ્લકાળે અને વિરલ સ્થળે જ દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે. ત્યારે આ જોતા, આપણે હાલમાં નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન એ રહે છે કે કેવળ સાધારણ વર્ગના પુરુષ પાસેથી પ્રત્યક્ષ ઉપદેશ લેવો એ ઠીક, કે અસાધારણ પુરુષ પાસેથી એના ગ્રંથોદ્ધારા જે પરાક્ષ ઉપદેશ મળે એ ઠીક ? આ પ્રશ્નનો એક જ ઉત્તર ધટે છે અસાધારણ પુરુષો પોતાના અનુપમ આત્માને પોતાના ગ્રંથમાં કેવી સારી રીતે અકાન્ત કરી શકે છે એ વાન જો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો સહજ સમજાય એમ છે કે આ બીજો માર્ગ જ ઉત્તમ છે ' ('આપણો ધર્મ' પૃ ૧૫ અને ૧૬)

૧૦૭૨ 'ધર્મ'નો વિષય વિશાળ છે, અને તદનુરૂપ અસખ્ય ગ્રંથોમાં જ્ઞાન આવિર્ભૂત થાય છે, પરંતુ એનો વિષયવિભાગ માઠી અભ્યાસવામાં આવે તો માર્ગ સરલ થઈ શકે એમ છે વિષય વિભાગ કાર્ષક આ રીતે કરી શકાય —

(ક) તત્ત્વચિન્તન (Philosophy), એટલે પદાર્થના બાસ-માન સ્વરૂપથી પર તત્ત્વભૂત સ્વરૂપ થુ છે, અને એ તત્ત્વની દૃષ્ટિએ બાસમાન સ્વરૂપનો ગો ખુલાસો છે—એનો શુદ્ધિદારા વિચાર આ વિચારની ત્રણ શાખાઓ પડે છે—(૧) સત્-વિષયક (બાલ અને આન્તર સત્ વિષયક Metaphysics પદાર્થવિજ્ઞાન-and-Psychology-માનસશાસ્ત્ર), (૨) કર્તવ્ય વિષયક [ethics-નીતિશાસ્ત્ર] અને (૩) સૌન્દર્યવિષયક (Æsthetics-સૌન્દર્યશાસ્ત્ર), જેમાંથી પ્રથમ બે પ્રકૃત વિષયમાં સવિશેષ ઉપયોગી છે

ધર્મસાહિત્યનો વિષયવિભાગ, અભ્યાસની પદ્ધતિઓ ૭૪૩.

(ખ) કવિતા (Poetry), એટલે પૂર્વોક્ત વિષયનું હૃદયદાગ મમાનોચન, પ્રકૃતિ અને મનુષ્ય આત્માના વિવિધ સ્વભાવચાર્યુનમા કવિપ્રતિભા જે પણ તત્ત્વનું દર્શન કરાવે છે તે

(ગ) ધર્મવિદ્યા તથા વિશેષ અર્થમા ધર્મ-આચાર (Theology Universal and Particular-સર્વવ્યાપી અને વૈષ-ક્રિતક,) એટલે જગતના મદાનુ ધર્મ પ્રવર્તકો અને ધર્મવેત્તાઓ (તાર્કિકો કે શબ્દાર્થભીમાસકો નહિ)-તેમણે પ્રકૃત વિષયમા આચાર અને વિચાર દાગ પ્રકટ કરેલા પગમ સત્ય, તથા એ સત્યના પ્રાદુ-ર્ભાવના વિશેષ સ્વરૂપો

આ ત્રણે વિષયનો મપૂર્ણ અભ્યાસ એક મનુષ્યજીવનમા પ્રાપ્ત કરવો અશક્ય છે એ તો ખરું જ તથાપિ ક્રમે ક્રમે શાન્તિથી, દૃઢતાથી, અને પદ્ધતિ અનુસાર ચાલતા વણ મંપાદન થઈ શકે એમ છે જગતના પ્રથમ વર્ગના મદાતમાઓની-એટલે કે ઉપરનો વિષય વિભાગ લેતા, પગમ કોટિના તત્ત્વચિન્તકો, કવિઓ, ધર્મપ્રવર્તકો અને ધર્મવેત્તાઓ-આત્મવેત્તાઓની-મંજ્યા ધરતી નથી, અને ફક્ત તેમના, તેમજ તેમને લગના, મુખ્ય ગ્રન્થોનો જ અભ્યાસ કરવામા આવે તો તેથી પ્રકૃત માગમા ધણુ સિદ્ધ થઈ શકે એમ છે

૧૮૭૨ 'એ અભ્યાસ કેવી પદ્ધતિથી કરવો જોઈએ કે જેથી તેનું યોગ્ય રીતે પ્રદણ-મનન અને નિદિધ્યાસન થઈ શકે-તેનો મપૂર્ણ સ્વાધ્યાય થઈ શકે તે મંમધે દહેવાનું કે નીચેની ત્રણ પદ્ધતિઓને અનુસરી અધ્યયન થવું જોઈએ —

(૧) ઐતિહાસિક પદ્ધતિ (Historical Method)-એટલે તત્ત્વચિન્તનનો તથા ધર્મવિદ્યા (આત્મજ્ઞાન-ધર્મ) નો કે સાહિત્યનો પ્રવાહ ભિન્ન ભિન્ન દેશમા-સમાજમા, કાળમા અને અવાન્તર વિષય-પરત્વે કેવી કેવી રીતે પ્રવર્ત્યો છે એ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિમિન્દુથી, કારણ સહિત સમજવા યત્ન કરવો

(૨) તોલન-પદ્ધતિ (Comparative Method) વિવિધ દેશના-ધર્મના અને વિવિધકાલના વિચારસ્વરૂપો સરખાવી જોયા, જેમાથી પ'ગી મનન કરતા સામાન્ય અને વિરોધ તત્ત્વો તારની કટાય

(૩) નિયમન-પદ્ધતિ (Deductive Method)-એટલે સ્વતંત્ર રીતે વસ્તુના મૂલ્ય સ્વરૂપમાથીજ પ્રગ્તુન વિષયમા સિદ્ધાન્તો ઉપજાવી કાઢવાની પદ્ધતિ, જેને અનુસંગવાથી તાર્ત્વિક અને આકસ્મિક અશ્વનો બેદ પાઠી શકાય છે

આમ યોગ્ય અધિકાર મેળની સમસ્ત વિષયોનો ઉપર બતાવેલી પદ્ધતિએ અભ્યાસ કરતા કરતા ગતવ્ય સ્થાને પહોંચાય છે' (આપણો ધર્મ પૃ ૧૮-૧૯)

૧૦૭૩ ઇતિહાસ એ ગ્રામીન શબ્દ છે તેનો વ્યુત્પત્તિ અર્થ પર પરાનો ઉપદેશ જેમા છે તે, અથવા નિર્બુકિત અર્થ ઇતિ એટલે એ રીતે હ એટલે નિશ્ચય-એ રીતે નિશ્ચયવાળું ઇતિહ=પૂર્વજૂત જેમા છે તે જૈનસૂત્રો નામે કલ્પસૂત્ર ઐતિહાસિક અને ભગવતી સૂત્રમા પૂર્વજૂતાત, અતીત કાલની ઘટનાઓનું વિવરણ, પુરાજૂત એ અર્થમા, -પુરાણના -પુરાણશાસ્ત્રના અર્થમા ઇતિહાસ શબ્દ વપરાયો છે. ઇતિહાસ પુરાણ પચ્ચમે યેષા તે સથેતિ-ઇતિહાસ પુરાણમુચ્યતે પુરપની ૭૨ કળામા એઠ કળાવિશેષ તરીકે પણ કલ્પસૂત્રમા ગણાવેલ છે વાચસ્પત્ય બૃહદભિધાનમા તે મબધી એક શ્લોક ટાકેલો છે કે -

ધર્મોર્થકામમોક્ષાણા મુપદેશસમન્વિત ।

પૂર્વજૂતકથાયુક્તમિતિહાસ પ્રવક્સતે ॥

—ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ (એ ચાર પુરુષાર્થ)ના ઉપદેશથી યુક્ત જે હોય તેને ઇતિહાસ કહે છે

૧૦૭૪ ખરી ઐતિહાસિક દષ્ટિ થુ છે ? તે દષ્ટિથી દરેક વસ્તુને તપાસતા કેટલો ખર્ચ પ્રકાશ પડે છે એ બાબતમા વિદેશી પડિતો પાસેથી આપણે ઘણું શિખ્યા છીએ તો તે દષ્ટિનો વિચાર કરીએ તે પહેલાં વિદેશી પડિતોની સેવાનું દિગ્દર્શન કરી લઈએ.

૧૦૭૫ વિદેશી વિદ્વાનોની જૈન સાહિત્ય સેવા—૪૩૨

અડિયા કપનીના અધિકારીઓ અને કચેરીઓએ સૌથી પ્રથમ જૈનો મંમરીની માદિનીમા વિગતવાગ તપાસ કરવા માટે જૈનધર્મ મંમરી નિમ્નિત્ત અને સર્વગ્રાંટી દખીકન કોલબ્રુક (Colebrooke સન ૧૭૬૫-૧૮૩૭) આપીને પોતાના મૌલિક ગ્રંથમા પ્રસિદ્ધ કરી બા ગ્નવિદ્યાના અનેક વિષયમા પ્રથમ પ્રવેશ કરનાર એ પડિત દતો તેના વાગુનને વિલ્સને (Wilson સન ૧૭૮૪-૧૮૬૦) વિરતાયી ને પુરા કર્યા આ બે વિદ્વાનો ઘણા વખત મુંડી-ઈસુ ૧૯ મી મટીના પૂર્વાર્ધ મુંધી-કોઈ ન હોવા ॥ દારણે પ્રમાણબૂન મનાયા તેમના કેટલાક અનુમાનો અપૂર્ણ માદિતીથી અને ગોધખોળના અભાવે બૂન ભરેલા દતા જૈન ગ્રંથનો સૌથી પ્રથમ અનુવાદ કરનાર મંરકુત કોઈય ગળ્દકોપના મંપાદક ઓટો બોટલિંગ (Otto Bothlingk) છે, તેણે રિયુ (Rieu) સાથે મળીને હુમયદ્ર કૃત અભિધાન ચિતામણિનો જર્મન અનુવાદ સન ૧૮૪૭મા કર્યો રેવ સ્ટીવન્સને (Rev Stevenson) સન ૧૮૪૮મા કલ્પસૂત્ર અને નવતત્ત્વને અંગ્રેજીમા ઉતાર્યા ત્યારપછી મંરકુત ભાષાના આચાર્ય વેમરે મન ૧૮૫૮મા ગાત્રુંજ્ય માદાત્યમાથી અને ૧૮૬૬મા ભગવતી સૂત્રમાથી મુંદર ભાગો વીણી દાટી તેના અનુવાદ કર્યા એજ પડિતે શ્વેતામ્બર મંપ્રદાયના ગ્રંથો-આગમોમા પ્રવેશ કર્યો અને જૈન-મંશોધનના વિવિધ પ્રદેશોના દાર પોતાના મશોધનની અને લેખોની ચાવીઓથી બોલ્યા તેણે આગમો મંમરી પુષ્કળ લખ્યું છે જેનો અંગ્રેજી અનુવાદ ઈડિયન ઍન્ટિક્વરીના વૉલ્યુમ ૧૭ થી ૨૧મા પ્રગટ થએલ છે એમનાથી પ્રેરાઈને હર્મન યાકોબી (Herman Jacobi), લૅયમાન (Leymann), ક્લાટ (Klatt), બુહ્લર (Buhler), હોર્નલે (Hoernle), અને વિન્ડિશ (Windisch) એમણે વિવિધ પ્રકારના જૈન ગ્રંથો વિશે મંશોધન કરવા માડ્યું અને રાઈસ (Rice), હુલ્મ્સ (Hultmgch), કીલ્હોર્ન (Kielhorn), પીટર્સન (Peterson), ફર્ગ્યુસન (Ferg-

usson) અને બર્જેસ (Burgess)-એમણે જૈન સપ્રદાયના હસ્ત-
લિખિત ગ્રંથોના, શિલાલેખોના અને મંદિરોના સંશોધન કરવા માડ્યા.

૧૦૭૬ શરૂઆતથીજ સંશોધકોએ સાહિત્યો એટલા કરવામાં
અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં માત્ર સંતોષ માન્યો નહિ, પણ જૈન
ધર્મના ઐતિહાસિક સ્થાનનો નિર્ણય કરવાના પ્રયત્નો કર્યા એ વિષે
પ્રથમ કંગેલા નિર્ણય માત્ર કલ્પનાજનિત અને ભૂલ ભરેલા હતા.
અને એ રીતે, રોમન્ટિક જનુસ (Jants) અથવા તો યાહુદી પુરાણ-
પ્રસિદ્ધ મિસરી જાદુગર જાન્નસ (Jannes)ના નામ સાથે જૈન શબ્દને
સંયોજવાની કલ્પના થઈ, મહા પ્રખ્યાત જૈન તીર્થ પાલીતાણાના
નામને પેલેસ્ટાઈન નામ સાથે મળે છે એવી પણ કલ્પના થઈ,
અને એવી એવી વિચિત્ર અનેક કલ્પનાઓ થઈ વળી એ પડિતોએ
જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મનો સમય ઠીક વધારે સંભવનીય દેખાવાથી
અન્ડરપરસ જોડવાના પ્રયત્ન કર્યા આ દિશામાં કંઈક પ્રબળ પ્રયત્નો
પણ થયા (કોલસૂક જેવા) કેટલાકે એમ માન્યું કે બૌદ્ધ ધર્મનો
જન્મ જૈન ધર્મમાંથી થયો છે, અને ત્યારે વિસ્તર, લાંસર અને
વેપર જેવા અનેકે એમ માન્યું કે બૌદ્ધ ધર્મમાંથી જૈન ધર્મનો
જન્મ થયો છે પણ અતે સન ૧૮૭૬માં ચાકોળીએ બતાવી આપ્યું
કે 'આ હેવટની કલ્પના તો માત્ર નિરર્થક દેખાવ ઉપરથી અને આ
કરિમક સમાનતા ઉપરથીજ કરી લેવામાં આવી છે' ચાકોળીએ
નિશ્ચિત સાબિત કરી દીધું છે કે 'જૈન અને બૌદ્ધ એ બે એક
બોળથી સંપૂર્ણ રીતે સ્વતંત્ર ધર્મોંએ છે અને મહાવીર તથા
ગાતમણીએ એ બે સમકાલિન વિન્ન મહાપુરો હતા.'

૧૦૭૭ અનેક પડિતોના સમર્થ પ્રયત્નને પરિણામે જૈનધર્મના
ઇતિહાસ અને પુસ્તકો વિશેનું જ્ઞાન તો ખૂબ વિસ્તાર પામ્યું, પણ
જતાયે એ ધર્મના હૃદય-તેના સિદ્ધાન્તો-સંબધનું જ્ઞાન તેના શુદ્ધ
સ્વરૂપમાં થણા વખતસુધી યુરોપમાં પ્રકટ થયું નહિ આનું મુખ્ય
કારણ એ કે ઘણાખરા સંશોધકોનો ઓક તત્ત્વજ્ઞાન અને મંત્રકૃતિ

તે ક્રિસ્તા પુગતત્વ અને બાપ્તિસ્મ પ્રત્યે વધારે દત્તો, અને વળી
વધારે સમગ્ર ક્રાઇસ્ટ એ કે ચરિત્રાનના સંગ્રામકાળે જૈન ધર્મના
સિદ્ધાન્તોનું ગાન પ્રતિરૂપણી પાળા. ધર્મના પુનરુદ્ધેશમાથી દર્શક અશે
અને જૈન ધર્મના અ-વોમાથી દષ્ટક અરો પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્ન કર્યા,
પણ સાબાળ પ્રયોગ અગ્રપટ અને જૈન પ્રયોગ અવ્યવસ્થિત દર્શ-
કનો હોવાથી એ પ્રયત્નો મદ્ય નિવરેવા નહિ તથાપિ મન ૧૯૦૬
માં આ અનિશ્ચિત રિયલિટો અન આગ્યો. તે વર્ષમાં યાકોબીએ
પત્રીના કાળના જૈન મિદ્ધાનના વ્યવસ્થિત પ્રયોગ-ઉમા
સ્વચાલિના તત્ત્વાધ્યાયિગમ સૂત્રનો-અનુવાદ કર્યો અને નિશ્ચિત ગાન-
ક્ષેત્રમાં એક પગલું આગળ ભર્યું આ પુનરુદ્ધેશ પ્રથમજ વાર જૈન
સિદ્ધાન્તોના સમગ્ર ક્ષેત્ર ઉપર સ્વચ્છ અગ્ર મૂલ્ય દર્શિ આપી અને
ત્યામુની અધારામાં રહેવા ધણા મદસ્તવના પ્રદેશો વિગેના ગાનની
ગાઠ ખોલી આપી યાકોબીના સિધ્ધોએ પોતાના ગુરુને માર્ગે ચાલી
અનેક દિશાઓમાં પ્રયાણ કર્યું છે, જેવા કે દાક્ષિણ ક્રિસ્તી, ગ્લાસ્નાપ
છે તે ઉપરાંત ગુલિગ, હર્ટલ, ગેરિનો આદિ બીજા અનેક મ્હાલરો
વિધવિધ રીતે કાર્ય કરી રહ્યા છે ભારતવર્ષમાં ભગવાનલાલ ધર્મજી,
ભાઉદાજી, ભાગરકર, મતીરાયદ્ર વિદ્યાભૂપણ, ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ
દલાલ વગેરેએ જૈન ધર્મને સાહિત્ય મગની રોધખોળ કરી સારો
ફાળો આપ્યો.

૧૦૭૮ 'જૈન ધર્મના વર્તમાન સ્વરૂપને મંપૂર્ણ રીતે સમજવા
અને વિશ્વાસપાત્ર રૂપે આકર્ષક માટે પૂર્ન અને પશ્ચિમ પોતાના શ્રમમાં
સદકારે જોડાને ત્યારેજ જાણ્યામાથી ધીરે ધીરે અજાણ્યામાં પ્રવેશતે
પ્રવેશતે, પ્રાચીનથી અનુક્રમે જે જે પગથિયે ચઢીને એ ધર્મ અર્વા-
ચીનમાં ઉતરી આવ્યો તે સૌ પગથિયાના દર્શન થશે અને એ
ધર્મના દૂરના પ્રનાદમૂળથી તે આજસુધીના જીવન ઉપર દર્શિ નાખી
શકાશે' (ગ્લાસ્નાપના જૈન ધર્મમાથી પ્ર૦ જૈન ધ૦ પ્ર૦ સભા)

૧૦૭૯ હર્મન યાકોબી-ની જે સેના છે તે જતો બહુ શકે

તેમ નથી, તેથી તેમનું દુક જીવન અત્ર કહીએ—જન્મનીના ડાંચો-
નમા જન્મ ૧૬-૨-૧૮૫૦ જલિંન અને જ્ઞાનના વિદ્યાપીઠામા
૧૮૬૮ થી ૭૨ સુધીમા સંસ્કૃત અને ગુરુનાત્મક ભાષાશાસ્ત્રનો
વેખર અને ગોલ્ડમીસ્ટર જેવા પ્રોફેસરો નીચે અભ્યાસ કર્યો ૧૮૭૨
મા ભારતીય જ્યોતિષશાસ્ત્ર સમઘી નિર્બંધ લખી ‘ડોક્ટર ઓફ
ફિલોસોફી’ ની ડીગ્રી મેળવી લડનમા બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ તથા
ઇડિયા ઓફિસમાના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંગ્રહની મદદથી પ્રાચીન
શોધખોળમા એક વર્ષ ગાળ્યું ૧૮૭૪ મા હિંદમા આવ્યા, તે રજ-
પૂતાનાની અદર પ્રવાસ કરતી વખતે જેસલમેરના પ્રખ્યાત જૈન
ભડારના શોધખોળના કાર્યમા ડૉ. છુહલરને મદદ કરી તે વિદ્વાન
દ્વારા જૈનધર્મ અને સાહિત્ય વિષે વિશેષરૂ થયા તે વખતે યુરોપિ
યન સંસ્કૃત રેકોલેક્ટરને તેનું જ્ઞાન ધાણું અપૂર્ણ હતું તેમને તેના
અભ્યાસની તક મળી તેથી તેમણે તે સાહિત્યની સંપૂર્ણ શોધ
કરવા માટે નિશ્ચય કર્યો જ્ઞાન પાછા ફર્યા ૫જી ૧૮૭૫ મા ત્યા
‘પ્રાઈવેટ ડોમેટ’ તરીકે એક વર્ષ કામ કરી મસ્તગની પાઠશાળામા
સંસ્કૃત અને ગુરુનાત્મક ભાષાશાસ્ત્રના અસામાન્ય પ્રોફેસર ની પદવી
પર ચઢ્યા ૧૮૮૫ મા કીનમા સંસ્કૃતના સામાન્ય પ્રોફેસર, અને
૧૮૭૯ મા જ્ઞાનમા પણ તેના પ્રોફેસર થયા જૈનધર્મનો અભ્યાસ
શરૂ કર્યો તે પહેલા કલ્પસૂત્રની રોમન લિપિમા સશોધિત મૂલની
આવૃત્તિ તૈયાર કરી તેની પ્રસ્તાવનામા તેમણે સિદ્ધ કર્યું કે તે
વખતે સામાન્ય રીતે મનાતું તેમ જૈનધર્મ તે બૌદ્ધધર્મની શાખા
નથી પણ એક સ્વતંત્ર ધર્મ છે અને શ્રી મહાવીર શ્રીબુદ્ધના સમ-
કાલીન હતા તે ૧૮૭૯ મા પ્રકટ થતા તે હકીકત સામે રકોલેક્ટરોએ
થોડો વિરોધ પ્રકટ કર્યો પણ અતે તેમા ખતાવેલ અભિપ્રાયો
સામાન્ય રીતે સર્વત્ર સ્વીકારાયા ૫જી ‘નિખિલઓચેકા ઇડિકા’મા
શ્રી હેમચંદ્ર કૃત પરિશિષ્ટ પર્વ પ્રકટ કર્યું અને ‘ધ સંકેડ બુક્સ
ઓફ ધ ઇસ્ટ’ મા વૉલ્યુમ ૨૨ મા આચાર્ય અને કલ્પસૂત્રના અને

દસ વર્ષે વૉ ૪૫ મા ઉત્તરાધ્યયન અને સૂતકૃનાગના અગ્રેષ્ઠ અનુવાદ પ્રકટ કર્યો આ જે વૉદ્યુમની વિદ્વાજરી પ્રસ્તાવનાઓમા જૈન-ધર્મના ઇતિહાસના મામાન્ય પ્રશ્નો ચચ્યો જૈનધર્મ ઉપરાત ભારતીય ભાષાશાસ્ત્રની વિધવિધ શાખાઓમા છદ શાસ્ત્ર, દ્વિતમુરી, સાલવારી બનાવનો સમદ-કાનકમનો ઇતિહાસ, દિદી પચાગ, વીગ્ગસ કાવ્ય, અનકાગ આદિમા અભ્યાસપ્રવૃત્તિ કરી જર્મન વિદ્યાર્થીઓ માટે ૧૮૮૬ મા એક પ્રાકૃત માર્ગોપદેશિકાની રચના કરી અને 'ઈડિયન ઍન્ટિકવરી' અને 'એપિગ્રાફિઆ ઇડિકા'મા દિદુ નિયિઓના કોષ્ટ-કોનું પ્રકાશન કર્યું, રામાયણ અને મદાભારતનું પૃથક્કરણ ૧૮૮૩ અને ૧૯૦૩ મા કર્યું, દન-યાત્રોક અને રૂપ્યકના અનકાગ-સર્વસ્વ વગેરે વગેરેના અનુવાદ કર્યો સન ૧૮૯૩ મા તેમજે યુરોપીય સ્કોલરે જ્યાસુની માનતા દના તે કરના પશુ વધારે પ્રાચીન વૈદિક સરકારિતા છે તેવુ સિદ્ધ કરનારી મગજૂત દવીલો નામાકિત વિદ્વાન-લોકમાન્ય તિનકથી સ્વતત્ર રીને ગોધી કાદી નિનિત પશ્ચિમ વગગની લાખી ચચ્યો ચાલી પરતુ વૈદિક સરકૃતિના ઉદયની વડુ પ્રાચીનતા ચ્વીકાગ્વામા સામાન્ય મત બધાયો 'મિન્ડિનઓથેકા ઇડિકા' મા સિદ્ધર્પિ કૃત 'ઉપમિત ભવ પ્રપચા કથા' તથા હરિભાસુરિ ચચિત પ્રાકૃત સમરાષ્ટ્રચ્ચ દદા (જે જોના સક્ષેપરૂપે પ્રદુમ્ન સુરિએ સમ્કૃતમા ગ્વેલા સમરાદિત્યસક્ષેપને ૧૯૦૬ મા તેમજે સગોધી પ્રકટ કરાવ્યો હતો) સરોધિત કરી પૂર્ણ કરી, અને જૈનધર્મ પ્રમારક મહાદ્વાગ પ્રસિદ્ધ થતી અથમાળામા વિમનસુરિએ પ્રાકૃતમા રચેના 'પકચગ્ચિમ' ની આવૃત્તિ સરોધિત કરી પ્રકટ કરાવી (જૈનશાસન ૧૦-૧૨-૧૯૧૩ નો અક), ને ૧૯૧૩ ના ડિએબરમા હિદમા આઘ્યા કલકત્તાની યુનિવર્સિટિમા અનકારશાસ્ત્રપર વ્યાખ્યાનમાળા આપી તે વખતના પ્રવાસ વખતે હિદમા જૈનધર્મ વિષે આપેલ વ્યાખ્યાનો જૈન સ્વેં કૉ હેરેદ્સમા મે પ્રકટ કરેલા છે પંડી જર્મની ગયા મહાયુદ્ધ થયુ, જર્મનીની રિથિત આખરે વિપરીત થઇ, છતા આ વિદ્વાને અખડ સાહિત્યમેવા ચાલુ રાખી અપભ્રશ

કાવ્યો નામે પચમી કહા અને હરિભદ્રસંસ્કૃત નેમિનાથચરિત્રને સંશોધિત કરી ટિપ્પણ મહિત પકટ કર્યા હજુ તે વયોવૃદ્ધ વિદ્વાન્ વિદ્યમાન છે અને બે તેટલો અભ્યાસ આનું રાખી નિવૃત્તિ નિવાસ આનંદથી ભોગવે છે આ વિદ્વાને જૈન ધર્મના ઇતિહાસને છણીને વૈદિક-બ્રાહ્મણધર્મ તેમજ બૌદ્ધ ધર્મ સાથે તુલના કરીને જૈન ધર્મ સબધી જે ભ્રમણાઓ હતી તે અકાટ્ય પ્રમાણે આપી દૂર કરી છે તે માટે આખી જૈનસમાજ તેમની અત્યંત ઋણી છે.

૧૦૮૦ આ સર્વ વિદેશી પડિતોએ જૈનધર્મ અને સાહિત્ય માટે જે કંઈ કર્યું છે તેનો ખ્યાલ તેમના લખાણો અગ્રેજી ભાષામાં પ્રાપ્ત થતા આવી શક્યો છે અગ્રેજીમાં સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ જેવા અનેક ઇતિહાસ પ્રકટ થયા છે, અગ્રેજી શિક્ષણને લઈને આવેલ ઇતિહાસ આ સ્વરૂપે આવેખવાની આ લેખકને પ્રેરણા મળી છે અને તે પ્રેરણાને પ્રતાપે સમગ્ર કાલપર દૃષ્ટિ ફેંકી સર્વ સામગ્રી એકઠી કરી કાલાનુક્રમે તેને યથાસ્થિત યથામતિ બન્યો તેટલો અને તેવો ગોઠની પ્રજા સમક્ષ તે ધરી શકાયો છે

૧૦૮૧ ઇતિહાસ રચવા જતા ઇતિહાસકારને રનાભાવિક કલ્પના એ સુઝે કે પ્રાચીન ગ્રંથ લેવા, એને કાલક્રમમાં ગોઠવવા અને એ ગ્રંથોના પૌર્વાપર્થ પ્રમાણે એમાં વર્ણવેલી વસ્તુસ્થિતિનું પૌર્વાપર્થ માનવું આ પ્રમાણે આ પુસ્તકમાં કાવક્રમે ગ્રંથોને ગોઠવેલ છે, અને તે ઉપરથી વસ્તુસ્થિતિના પૌર્વાપર્થ માનવામાં સગવડ મળે છે, છતાં એ યાદ રાખવાનું કે કેટલીક વખત પ્રાચીન ભારતના ઇતિહાસકારને આ સરલ માર્ગ પણ ખોટા અનુમાન ઉપર પણ ઉતારે એ ઇતિહાસકારની ગોટી વિષમતા એ છે કે-કેટલીક વાર પાછળના ગ્રંથોમાં વર્ણવેલી સ્થિતિ પૂર્વના ગ્રંથો કરતાં પણ પૂર્વ તરફ હોય છે, અમુક ગ્રંથમાં અસમબળનું ચિત્ર પણ કેટલીક વાર હોતું નથી, અમુક રિવાજ મધ્ય યુગ ગયા છતાં પણ પુસ્તકમાં રહે છે, એકજ ગ્રંથમાં એક બીજાથી ઉલટા પ્રતિપાદનો પણ જોવામાં

આવે છે આ વિષમતા નીપજવાના ધમ્મા કારણો છે દિન્દુરયાન મોટા દેરા હોઈ એમા હંચી નીચી જૂમિકાનો મુધારો એથી વખતે જુદા જુદા ભાગમા પ્રવર્ત્યો છે દાં તં આર્ય અને અનાર્ય અને લોકોને એક જનનામા મંમદનાની જરૂર પડના, એકજ મૃતિ ત્રયમા બનેના રીત રિવાજને મંમદવા પડ્યા છે આટલી મુશીબન છતા, ઇતિહાસકાર શાન્તિથી, ધીરજથી, વિશાળ અવલોકનથી, અને નિષ્પક્ષપાત-મત્સૈનિષ્ઠ-દષ્ટિથી નિર્ણય ઉપર આવવા યત્ન કરે તો તે યત્ન થોડો ધણો પણ સફલ થાય એવો છે

૧૦૮૨ ‘પ્રાચીનકાળથી આસ્થા આપના ધર્મ તરફ જોવાની અનેક દષ્ટિઓ હોય છે આજના જમાનામા ઐતિહાસિક દષ્ટિ પ્રધાનપદ ભોગવે છે તે પ્રમાણે અમુક ધર્મ ક્યાં પ્રચારમા આવ્યો, કેવા સંજોગમા પ્રચારમા આવ્યો, તે કેના સ્વરૂપમા આગળ ચાલ્યો, તેમા કેના કેવા ફેરફારો ક્યા ક્યા કારણોથી થયા ઇત્યાદિ બાબોનો વિચાર કરવામા આવે છે, પણ એ સાથે એ પણ કબૂલ કરવું જોઈએ કે ધર્મને જોનાની આ ધાર્મિક દષ્ટિ નથી ધાર્મિક દષ્ટિમા આદ્યની મર્યાદાથી વિચાર કરવામા આવે છે, જ્યારે ઐતિહાસિક દષ્ટિ આદ્ય અનાદ્યને બાજુ ગળી વસ્તુસ્થિતિ તપાસના ઈચ્છે છે’ (બંને દષ્ટિઓ જરૂરની છે અને તે મનેનું મિશ્રણ થાય એટલે ઇતિહાસને આદ્ય ની મર્યાદા અપાય તો વધારે યોગ્ય, અને મુદર પરિણામ લાની શકાય)

૧૦૮૩ ‘ભગવાન મદાનીં મસારમા સુખ અને શાન્તિને સ્થિર કરવા અને જનતાના વિકાસ સિદ્ધ કરવા માટે ચાર મહાસિદ્ધાંતોની—ચાર મહામત્યોની ઘોષણા કરી છે—(૧) અહિંસાનાદ (૨) સામ્યનાદ (૩) અનેકાન્તનાદ (સ્માદ્વાદ) અને (૪) કર્મવાદ, અને આ ચાર દ્વારા જનતાને નીચેની બાબતોની શિક્ષા આપી છે—

(૧) નિર્ભય—નિર્વેર રહી પોતે જીવવું અને બીજાને જીવવા દેવું.

(૨) રાગ-દ્વેષ-અહંકાર તથા અન્યાય પર વિજય મેળવવો અને અનુચિત ભેદભાવને તજવો

(૩) સર્વતોમુખી વિશાલ દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરીને અથવા નય પ્રમાણુનો આશ્રય લઈ સત્યનો નિર્ણય અને વિરોધનો પરિહાર કરવો

(૪) પોતાનું ઉત્થાન અને પતન પોતાના હાથમાં છે એમ સમજતા થઈ ને સ્વાવલંબી બની પોતાનું હિત અને ઉત્કર્ષ સાધવા તથા બીજાનું હિત સાધવામાં સહાય કરી

૧૦૮૪ ‘આ સાથેજ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રને-એ ત્રણેના સમુચ્ચયને, મોક્ષની પ્રાપ્તિનો એક ઉપાય અથવા માર્ગ બતાવ્યો છે આ સર્વે સિદ્ધાન્ત એટલા ઉડા, વિશાલ અને મહાન છે અને તેની વિસ્તૃત વ્યાખ્યાઓ તથા ગંભીર વિવેચનાઓથી એટલા બધા જૈન ગ્રંથો ભરેલા છે કે તેના સ્વરૂપાદિ સંમધે મોટા નિબંધો લખાવાની જરૂર છે અહીં તો આગળ જતા આ મંમથી દુઃકમાજ કહેવામાં આવશે સ્વામી સમન્તભદ્રે શુદ્ધ યતુશાસનમાં જિનમતની અદ્વિતીયતા-વિશેષતા નીચેના શ્લોકમાં ગાઠ છે —

દયા-દમ ત્યાગ-સમાધિનિષ્ઠ નયપ્રમાણ પ્રજ્ઞાજસાર્ય ।

અવૃણ્યમન્યં રચિલ પ્રવાદૈર્જિન ! ત્વદીય મતમદ્વિતીયમ્ ॥

—એટલે જિનશાસન નય-પ્રમાણુદ્વારા વસ્તુતત્ત્વને તદ્દન સ્પષ્ટ કરનાર, સંપૂર્ણ પ્રવાદીઓ દ્વારા અખા યહોના સાથે દયા (અહિંસા), દમ (મંયમ), ત્યાગ અને સમાધિ (અશસ્ત્ર ધ્યાન) એ ચારથી ભરેલું છે તેથી-આ વિશેષતાઓથી તે અદ્વિતીય છે

૧૦૮૫ (૧) અહિંસાવાદ—ઉક્ત શ્લોકમાં ‘દયા’ ને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે તે યોગ્ય જ છે જ્યાં સુધી દયા અથવા અહિંસાની બાવના ન હોય ત્યાં સુધી સયમમાં પ્રવૃત્તિ નથી થતી, જ્યાં સુધી સયમમાં પ્રવૃત્તિ ન હોય ત્યાં સુધી ત્યાગ થઈ શકતો નથી, જ્યાં સુધી ત્યાગ ન હોય ત્યાં સુધી સમાધિ થઈ શકતી નથી આમ પૂર્વ પૂર્વના ધર્મ ઉત્તરોત્તર ધર્મના નિમિત્ત કારણ છે તે

માટે ધર્મમાં દયાને પહેલું સ્થાન છે તેથી 'ધર્મસ્ય મૂલદયા' 'અહિંસા પરમો ધર્મ' આદિ વાક્યો દ્વારા દયાને ધર્મનું મૂલ, અહિંસાને 'પરમ ધર્મ' કહેવા છે અહિંસા પરમ ધર્મ છે એટલું જ નહિ, પણ તે પરમશક્તિ છે એમ શ્રી મમન્તભદ્રે ભૃદત્વપજ્ઞ સ્તોત્રમાં નેમિન્નિત્ત અવનમાં પ્રકટ કર્યું છે — અહિંસા મૂલનાં જગતિ ચિરિત વ્રત્ત પરમ । આ પરથી જે પરમશક્તિની આગધના કરવા ઇચ્છે છે તેણે અહિંસાની ઉપાસના કરી નેમ્મિએ, ગંગા દેવની નિશ્ચિતિ, દયા, પરા-પક્ષી અથવા લોકભેવાના કામોમાં મરી પડતું નેમ્મિએ મનુષ્યમાં જ્યાં સુધી દિસક જ્ઞાતિ રહે છે ત્યાં સુધી આત્મગુણોનો ધ્યાન થવા ની સાથે વાપા સર્વત્ર શક્તિ પાપ સર્વત્ર શક્તિ હોય છે એ નીતિ અનુસાર તેનામાં ભયની યા પ્રતિદિમાંની આશંકાનો સફળાન રક્ષા કરે છે જ્યાં ભયનો સફળાવ, ત્યાં વીરત્વ ન હોય, જ્યાં વીરત્વ નથી ત્યાં સમ્પત્તિ નથી, અને જ્યાં વીરત્વ નથી તેમજ સમ્પત્તિ નથી ત્યાં આત્મોદાર લેશમાન થતો નથી જીવન શુદ્ધિમાં કદીએ તો ભયમાં મદાય ગયે છે, અને સકાચ વિકાસને રોકે છે તેથી આત્મોદાર કે આત્મવિકાસને માટે અહિંસાની ધણી જ જરૂર છે અને તે વીરતાનું ચિન્હ છે, કાયરતાનું નહિ કાયરતાનો આધાર પ્રાય ભય પર છે, તેથી કાયર મનુષ્ય અહિંસા ધર્મનો પાત્ર નથી તેનામાં અહિંસા સ્થિર રહી શકતી નથી અને વીરતાને જ માટે અહિંસા છે, અને તેથી બં મદાનીરના ધર્મમાં તેને પ્રધાન સ્થાન પ્રાપ્ત થયું છે જે લોક અહિંસા ઉપર કાયરતાનું કનક ચઢાવે છે તેઓ ખરી રીતે અહિંસાનું રહસ્ય સમજ્યા નથી તેઓ પોતાની નિર્ભયતા અને આત્મવિશ્વત્તિના કારણ એવા કપાયોથી વશ થઈ કાયરતાને વીરતા અને આત્માના ક્રોધાદિ રૂપ પાનને તેના ઉત્થાન સમજી બેઠા છે ૫૫૯

૫૫૯ 'વીરશાસનકી વિશેષતા' એ નામનો ૫ જુલલદિશોરજનો લેખ આત્માનંદ' જન્યુ ફેબ્રુ ૧૯૩૧ પૃ ૨૮

૧૦૮૬ દરેક વસ્તુનો વિચાર કરતા તેના ઇતિહાસમા ઉતરતા તે સંબંધી બારે પ્રકાશ પડે છે અને તે દ્વારા સત્ય નિર્ધાર પર આવી શકાય છે. આવી 'ઇતિહાસ-દ્રષ્ટિ' આસ કેળવવાની છે દા.ત. અહિંસાનોજ સિદ્ધાંત લઈએ "શોકની વાત છે, પણ તે આશ્ચર્યની વાત નથી કે 'સર્વજીતાનુકમ્પા' એ મનુષ્યનો અસાધારણ ધર્મ-મનુષ્યનો મનુષ્યત્વમાથી ઉત્પન્ન થતો ધર્મ-હોવા છતાં, મનુષ્ય એના આદિકાળથી એ ધર્મનું દર્શન પામી શક્યો નથી મનુષ્ય જેમ જેમ સુધારાની ઊંચી ભૂમિકાએ ચડે તેમ જાય છે તેમ તેમ એ પોતાના અન્તરના પડ ઉઠેલો જાય છે, અને પોતાનું મનુષ્યત્વ વધારે ને વધારે અનુભવતો જાય છે-civilisation (જનસંસ્કૃતિ) નો વિકાસ એ psychology-(માનસદ્રષ્ટિ)ના વિજ્ઞાનની સાથે સાથેજ ચાલે છે સુધારાના આદિયુગમા સર્વ પ્રજામા માસાહાર અને માંસ વડે દેવારાધન થતા એ સુપ્રસિદ્ધ છે આપણા દેશમા આ વિષયમા પૂર્વે શી સ્થિતિ હતી અને એમાથી વર્તમાન સ્થિતિ શી રીતે નિષ્પન્ન થઈ એ જાણવા જેવું છે એ યથાર્થ રીતે જાણવા-સમજવાથી પ્રાપ્તિ અને જૈનો વચ્ચે કહેવાતો મતભેદ અને આચાર ભેદ યથાર્થ સ્વરૂપે સમજવામા આવશે, અને દુરાગ્રહ અને મિથ્યામત મટી આખી હિન્દુ પ્રજા એકરસ જીવન-દાવ ધણી રીતે એ એક રસ છે, પણ સર્વથા એકરસ-જીવન અનુભવશે, અને પાજરાપોળ વગેરે કેટલીક મંસ્થાઓ જે અત્યારે જૈનોને ધણે ભાગે એક હાથે ચકાવની પડે છે તે ચલાવવામા સમસ્ત 'હિન્દુ પ્રજા ટેકા દેશે'

૧૦૮૭ (આમ કહી અહિંસાધર્મની ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ વેદના પ્રાપ્તિ, ઉપનિષદ, મહાભારત, ભાગવત સુધીના અનુક્રમે પ્રમાણ લઈ આચાર્ય આનંદરા કર કહે છે કે -) 'વેદવિહીત-યજ્ઞીય દિસાને તોડી ઔપનિષદ, ભાગવત અને પચમગાનુષ્ઠાનના ધર્મે અહિંસા ધર્મને વિસ્તારો પણ આ અહિંસાના માર્ગમા જહેતું સૌથી મોટામા મોટું જહેતું મહાવીર સ્વામી અને ઝાતક મુખે પ્રવર્તા-

વેના ઉપદેશ રૂપી છે જૈનમ બુધો દિસા કરતા પાત્ર વિગાળ
અનર્થકેપ જે વામના યા અદબુદ્ધિ ('આત્મવાદ')-જેમાથી સ્વર્ગની
લાનસા અને સ્વર્ગાર્થે યત્ન ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉપર-મૂળમાન-
ક્રુદાડો માર્યો-અને પ્રાચીન ઔપનિષદનો વંગગ્ધ ધર્મ ચાજે વાપરમા
વિગ્નાયો, આમ 'આત્મવાદ' અને વાસના સાથે દિમા પણ દાટી
મદાવીર સ્વામીએ મંમાર અને કર્મના બન્ધા તોડના માટે તપનો
મદિમા દેવો, પણ એમના આખા ધર્મને મોખજે-પચનનમા મુખ્ય
ત્રન-અદિમાને મૂખી આ નતનો ગ્રીહાર એમના પહેનાથી ચાનનો
આવેશો દતો, પણ એમણે એનો એવો સમર્થ ઉપદેશ કર્યો કે ઔપ-
નિષદ અને ભાગવત ધર્મની બદાર-મનુષ્યમૃતિમા વર્ણવી છે તેની-
જે દૈધીગાનની સ્થિતિ પ્રવર્તતી હતી તેમાથી દેશના મ્હોટા ભાગને
તાર્યો, દળરો શ્રી-પુરુષોએ 'અહિંસા પરમો ધર્મ' એ સિદ્ધાન્તને
ઝવનનો મદામન દેવો, અને આજ દિન્દુરયાન અહિસા ધર્મના
આચાર વડેજ પૃથ્વીના સર્વ દેગોથી જે જુદો અકાર્ષ આવે કે એ
મદિમા ધણે ભાગે મદાવીર સ્વામીનો છે x x આ અનસોકનનો હેતુ
અહિસા પરત્વે આપણા દેશની ખરી ઐતિહાસિક સ્થિતિ વર્ણવ-
વાનો છે એ સ્થિતિ બદુધા અહિસાપ્રધાન છે-અને એને પરિણામે
મગાન, પજન, કાશ્મીર અને સિન્ધ બાદ કરતા દિન્દુરયાનના
મ્હોટા ભાગે-ખાસ કરી એના દિગ્ગજર્ણે (ખાત્તાણુ વણિકાદિએ)-હિસા
ત્યજ દીધી છે એ સ્થિતિ સાધવામા ઔપનિષદ અને ભાગવત
ધર્મ તેમજ પચ મહાયતુના અનુષ્ઠાન રૂપ રમાર્ત ધર્મ (ખાત્તાણુ
કાળથી ચાનતો આવેશો)-એઓએ ધણો ભાગ લીધો છે, અને
એજ દિશામા સૌથી માનવતું કાર્ય જૈન ધર્મે કર્યું છે એ ધર્મે
અહિસાને આપેલું પ્રાધાન્ય સુપ્રસિદ્ધ છે એટલે જૈન પ્રથોમાથી હું
એ સંમતી વચન ટાકીને તમારો વખત લેવા માગતો નથી x આ
અહિસા ધર્મનો આપણા દેશનો ઇતિહાસ આપવામા મારો મુખ્ય
હેતુ કેવળ વ્યાવહારિકજ છે, અને તે એ સૂચવનાનો કે એ ધર્મ

બ્રાહ્મણ અને જૈન બનેનો છે-જૈનોએ એ મંપૂર્ણ જીવનમાં ભિતાર્યો છે, તો બ્રાહ્મણોએ એને ધર્મભાવના તરીકે માન્ય કર્યો છે, જોકે તેઓ એને મંપૂર્ણ અમલમાં લાવી શક્યા નથી તો હવે બ્રાહ્મણોની ફરજ છે કે તેઓએ જૈનો સાથે મળી એ ધર્મનો જીવનમાં મંપૂર્ણ સ્વીકાર કરવો જોઈએ' (ખીજી જીવદયા કૅન્ફરન્સના પ્રમુખ તરીકે 'અહિસા ધર્મ' પર ભાષણ કાર્તિક સં ૧૯૭૪નું 'વર્ણન')

૧૦૮૮ જૈનોની અહિસા નિરપવાદ કાયદો જેવી છે મહાપુરુષ ગાંધીજી કહે છે કે—અહિસાનો અપવાદ વિનાનો કાયદો શોધનારા ઋષિમુનિઓ પોતે મહાન યોદ્ધા હતા જ્યારે તેમણે આયુધમળની તુચ્છતાને જોઈ લીધી, મનુષ્ય-સ્વભાવનો સાક્ષાત્કાર કર્યો ત્યારે તેઓ હિસામય જગતમાં અહિસાનો નિયમ જોઈ શક્યા આત્મા આખા જગતને જીતી શકે છે, આત્માનો મોટામાં મોટો શત્રુ આત્માજ છે, તેને જીત્યો એટલે, જગતને જીતવાનું જોર આવ્યું એવું શિક્ષણ તેઓએ આપ્યુંને બતાવ્યું એ કાયદો ઋષિઓએ રોધ્યો તેથી તેઓજ પાળી શકે એવું કંઈ તેઓએ જાણ્યું, જણાવ્યું કે શીખવ્યું નથી, તેઓએ જણાવ્યું કે બાળકને સારું પણ કાયદો તો એજ છે અને તે તેને પાળી પણ શકે છે એ સાધુ મંન્થાસીજ પાળે છે એમ નથી, બધા થોડે ધણે અશે તો પાળેજ છે અને થોડે ધણે અશે પાળી શકાય તે સર્વાંશે પણ પાળાય x x અહિસાનો, શાન્તિનો અર્થ નામદી નથી, તેનો અર્થ શુદ્ધ મર્દાનગી છે અહિસાનો અર્થ પરાધીનતા-દુર્બળતા નથી સૌય ત્યાજ ક્ષમા હોઈ શકે x ક્ષમા વીરતાનો ગુણ છે જેનામાં વેર વાળવાની શક્તિ છે તે પ્રેમ કરી જાણે x' યયા વિંદે તયા વ્રદ્ધાદે જે વ્યક્તિને માટે ખરૂં છે તે સમાજ દેશ ને છેવટમાં સમસ્ત વિશ્વ માટે ખરૂં છે આ અહિસાનો ધર્મ રાજપ્રકરણી બાળતોમાં પણ સત્યાગ્રહ-અસહકારની શાત-અહિસામય શુદ્ધ-ચળવળના પિતા બની ગાંધીજીએ દાખલ કર્યો છે તેઓ જણાવે છે કે 'રાજપ્રકરણી વિષયો સાથે ધર્મને કે સંસાર-

મુધારાને મંમથ નથી એ વિચાર અયોગ્ય છે ધાર્મિક વૃત્તિથી ગત્ય-
પ્રકરણી વિષયનું છેવટ આપણે એક પ્રકારે લાની રાકશું ધર્મવૃત્તિને
છોડીને આવેલું પરિણામ બીજા પ્રકારનું દગે x ધર્મમાં કોઈપણ
અંગે અત્યંત ન હોય, કટોરતા ન હોય, દિસા ન હોય ધર્મનું માપ
પ્રેમથી, દયાથી, સત્યથી થાય છે તેા ત્યાગથી મળેનું સ્વર્ગ પણ
નિષ્ઠ છે મત્યનો ત્યાગ દરવાથી દિદુરનાનને સ્વગત્ય મળતું હોય
તો તે નકામું છે તેમાં છેવટે પ્રજનો નાશજ છે જ ગાતિના
પ્રયોગથી તો આપણે દુર્મળને પણ બનારીયે છીએ કે તેના શરીરમાં
જે આત્મા છે તેનું બળ ચક્રવર્તીના આત્મા જેટલુંજ તે ધારે તો
બનારી શકે છે x આપણે તો શાન્તિે દુર્મળનુંજ રાત્ર ગાી એ
રાત્રની કિમતને પારખતા નથી ને તેને લાન્રીયે છીએ એ તો
મહોરને કોઈ અધેલી ગાી વાપરી નાખે એવી મૂખાંઈ યઈ શાન્તિ
એ બલિષ્ઠનું રાત્ર છે ને તેના લાયમાજ તે શોભે છે શાન્તિ
એટલે ક્ષમા અને એ વીગનું જૂપણ છે '

૧૦૮૯ (૨) સામ્યવાદ—ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી અવલોકન
કરીશું તો ભગવાન મહાતીરે સામ્યવાદના સિદ્ધાંતપર વર્ણુનનનો
છેદ ઉઠાડી મૂક્યો અને ત્યાગના દૃષ્ટિગિદ્ધ ઉપર પોતાના શાસનની
વ્યવસ્થા કરી 'મંમ' ની સ્થાપના કરી, તેથી જનો બૌદ્ધો અને બીજા
આજીવક જેવા શ્રમણ-પથોની પેડે વર્ણુવ્યવસ્થામાં નથી માનતા,
એટલે એમને વર્ણોના નામ સામે કે વિભાગ સામે વાવો નથી, પણ
એ વર્ણુવિભાગો તેઓ વ્યાવહારિક કે આધ્યાત્મિક વિગતમાં બધન-
રૂપ માનવાને ના પાડે છે બ્રાહ્મણ મંત્રદાય વર્ણુવિભાગમાં બેચા-
યલો અને બધાયલો છે એમાં જ્યારે વર્ણુવિભાગે વ્યાવહારિક અને
આધ્યાત્મિક વિગત સાધનામાં બધન ઉભું કર્યું અને આર્ય માનવોના
માનસિક વિકાસમાં આડ ઉભી કરી ત્યારે ભગવાન મહાતીરે એ
આડ ફેકી દેવા અને સામ્યવાદ સ્થાપવા યુદ્ધના જેટલોજ પ્રયત્ન
કર્યો તેમના અનુયાયી વર્ણુબધન તોડતા કે સિથિન કરતા ગયા છતા

પોતાના પૂર્વજોના અને પોતાના જમાનાના આહ્વાણપથી પડોસીઓના કડક વર્ણબધનોના મસ્કારોથી છેકજ અલિપ્ત રહી ન શક્યા, એટલે વળી આહ્વાણ પથે જ્યારે જ્યારે જોર પકડ્યું, ત્યારે ત્યારે જૈનો એ વર્ણબધનના સંસ્કારોથી કાર્ષક રીતે અને કાર્ષક લેપાયા એક બાળુ જૈનોએ આહ્વાણપથપર વર્ણબધન ઢીલા કરવાની અસર કરી ત્યારે બીજી બાળુ આહ્વાણ પથે તે વિષેના દઢ આગ્રહે જૈન પથ ઉપર અસર પાડી, જેને લીધે એક યા બીજા રૂપે ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ જૈન લોકોમાં વર્ણસંસ્કારોનું કાર્ષક વાતાવરણ આવ્યું (૫ મુખલાલજી)

૧૦૬૦ તાર્ત્તિક દષ્ટિએ વિચાર કરતા બધું રા. રસિકવાલ જણાવે છે કે - 'કલ્પસૂત્રમાં જણાવ્યું છે કે જો સ્વસ્થમદ તત્ત્વ અતિથ આરાહણા, જો ન સ્વસ્થમદ તત્ત્વ નતિથ આરાહણા, સ્વસ્થમસાર છુ સામન્ન-જે ઉપશમ પામે છે તેને આરાધના થાય છે, જે ઉપશમ નથી પામતો તેને આરાધના થતી નથી એટલે કે ઉપશમ એ શ્રામ ધ્યનું-શ્રમણધર્મનું-જૈનધર્મનું પરમ ધ્યેય છે અહીં ઉપશમ એટલે રાગદ્વેષની મદતા, મનના વિકારોનો ઉપશમ-ક્રોધ માન માયા લોભ આદિ વિકારોનો ઉપશમ આ ઉપશમને ધ્યાનમાં રાખી દેશકાય પ્રમાણે જૈન મુનિઓએ પોતા માટે તેમજ શ્રાવકો માટે આચાર ઘડ્યા છે મુનિના પચમહાવ્રતો અને શ્રાવકના બાર અણુવ્રતોનું ધ્યેય પણ આ ઉપશમ સાધવાનું જ છે તે નતોની પાછળ પ્રધાનવૃત્તિ અહિંસા છે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો અહિંસા એ ઉપશમ સાધવાનું પરમ સાધન છે અને માનસિક સૃષ્ટિમાં સાધન અને સાધ્ય એકજ પ્રકિયાના અંશો હોવાથી એમ કહી શકીએ કે અહિંસા એજ ઉપશમ છે, બીજાને ખડિત કરી પોતાના આત્માને ખડિત ન થવા દેવો-હિંસા કરવાથી પોતાની હિંસા થાય છે-એ સર્વજ્ઞ શુદ્ધિને થએલું ઉકામાં ઉકું દર્શન તે અહિંસાવૃત્તિ, કારણકે ઉપરની દષ્ટિએ રાગદ્વેષ-ચી-ક્રોધાદિથી પ્રેરાઈને જ્યારે આપણે બીજાને ખડિત કરીએ છીએ ત્યારે આપણને એમ લાગે છે કે આપણે સમૃદ્ધ થયા, આપણે

અર્થ સગો, પણ આમ થતા આપણો આત્મા ખડિત થયો, આપણા આત્માની દિસા થઈ, એની આપણને ખબર નથી પડતી, ન પડે એ સ્વાભાવિક છે, કાગળ આપણા આવડણો જાડુ ધન હોય છે, તેકે આપણને આપણા કપાયના પ્રમાણમાં અદિમાનું આ વિનશળ સ્વરૂપ-પગની દિસા કરતા સ્વની દિમા થઈ જાય છે એ-મગમગ મમજતુ નથી આ રીતે દિમા નદિ કરવાના આગ્રહથી કોધાદિ કબજિનાના થઈ જાય છે, અને એમ થતા ચિત્તમાં ઉપશમ પેદા થાય છે પણ એક બાલુ એમ ઉપશમનો અભાવ, જેમ કોધાદિએ કગવેલી દિસાથી હોય છે, તેમ બીજી બાલુ શુદ્ધિ જે અનેક પ્રકારના જ્ઞાન-જુ કહે છે તેથી ઉત્પન્ન થતી મુજવળને લઈને પણ ઉપશમનો અભાવ થાય છે તે વાત આગળ કરીએ તે પહેલાં એક બીજી દૃષ્ટિએ ઉપશમની વાતને જોઈએ

૧૦૯૧ ઉપશમ વગર મધ્યગ્યના આવની નથી અને મધ્ય-રથના વગર ધર્મોદ્ભવ-ધર્મગોચ્યના પ્રાપ્ત થતી નથી શ્રી હરિવાદસુત્રિ કહે કે કે —

રત્નો દુટ્ટો મૂટો પુલ્લિ વુગાહિઓ અ નત્તારિ ।

ए ए घग्माणरिहा धम्मे जरिहो उ मज्झत्यो ॥

—(૧) રાગવાળો-રાગી, (૨) દુષ્ટ, (૩) મૂઠ-મૂર્ખ-બુદ્ધિહીન, (૪) પૂર્વ વ્યુદ્ધાહિત-પૂર્વ અભિનિવેશ (prejudice) વાળો-એ ચાર, ધર્મને માટે થોડું નથી ધર્મમાં થોડાતાવાળા મનસ્થ છે

એટલે કદાચકથી જે અરુન હોય તે તો ધર્મ પામતો નથી આનો તાત્પર્ય એ છે કે જેઓ વિપરીત દૃષ્ટિવાળા છે તેનામાં પોતાના પક્ષથી બાધી દીવેના મતને લઈને પ્રજન મોહના કારણે રાગદ્વેષની મદતા રૂપી લક્ષણવાળો ઉપશમ આવનો નથી જિજ્ઞાસાદિ ગુણનો યોગ હોય તો મોહના અપકયથી રાગદ્વેષશક્તિના પ્રતિધાત રૂપ ઉપશમ થાય અને તેથી સત્પ્રવૃત્તિ થાય, આગ્રહની નિવૃત્તિ થાય, અને સદર્શનો પક્ષપાત થાય

૧૦૯૨ ‘વળા ઇન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થતા જ્ઞાનોમા જે દોષો આવી જાય છે તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યા પછી અને તર્કસાધ્ય જ્ઞાનના દોષો દૂર કર્યા પછી પણ શુદ્ધિ આગળ અનેક સામસામા વિરૂદ્ધ જ્ઞાનો ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, જેમાના એકને સ્વીકારતા બીજાનો ત્યાગ કરવો પડે છે, પણ એ ત્યાગ કરતી વખતે આપણને એમ લાગે છે કે આપણે કેટલાક સાચા અનુભવોને જતા કરવા પડે છે ઉદાહરણ તરીકે જગતમા જે વિવિધ ફેરફાર થતા દેખાય છે તે ઉપરથી આપણે એવી દૃષ્ટિ બાધીએ કે બધું વિકારી છે, ઝથુ સ્થિર નથી, બધું ક્ષણિક છે પણ બીજી રીતે વિચાર કરતા એમ લાગે છે કે મારા જ્ઞાનમા ફેરફાર થયા કરે છે પણ હું જ્ઞાતા તો એક છું—એનો એ છું, અને એ જ્ઞાતાની એકતાથી આગળ વની જ્ઞેય પદાર્થોમા પણ એવતા—સ્થિરતા દેખાય છે, નાનો છોડ મોટો થઈ ઝાડ થાય તોપણ તેનામા એકતાનો આરોપ ઠરીએ છીએ હવે પ્રશ્ન થાય છે કે જગતને વિકારી કહેવું કે અવિકારી ? જે વિકારી છે તેને અવિકારી ગણતા શુદ્ધિ હસે છે, અને છતાં એક પક્ષનો ત્યાગ કરતા આપણી દૃષ્ટિ અધૂરી લાગ્યા કરે છે, અમુક સાચા અનુભવોને ખોટા ગણી નાખી દેવા પડે છે આ મુજબજ્ઞમાથી શુદ્ધિ એક એવો રસ્તો કાઢે છે કે બન્ને ખોટા છે, આપણે સત્ય જાણી શકતા જ નથી, તત્ત્વોપચવનો લેખક જમરાશિ ભાદ્ર કહે છે તે પ્રમાણે અવિચારિતરમણીયા સર્વ વ્યવહારા માસન્તે—મધી દૃષ્ટિઓ વિચાર ન કરવાથી જ રમણીય લાગે છે, એ જાતનો અસ્રેયવાદ જન્મે છે, અને અસ્રેયવાદમાથી તો કાઠપિથ જાતનો ધર્મ ન જ જન્મી શકેને ? જ્યારે કાઈ સાચુ નથી ત્યારે આપણે જે ઠરીએ તે બધું સરખું છે—અથવા એવું કહેવું પણ યોગ્ય નથી અસ્રેયવાદીને સર્વત્ર મૂક રહેવુંજ ઘટે

૧૦૯૩ (૩) અનેકાતવાદ—‘ઉપરની મુજબજ્ઞ દૂર કરવાનો જે બીજો માર્ગ છે તે દૃષ્ટિઓને સમજીને તેમા ભેદ સાથી ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ શોધીને, બધી દૃષ્ટિઓનો સમન્વય કરી લેવો,

એ છે પ્રત્યેક જીવાત્મા એ બિન્ન બિન્ન વ્યક્તિ છે, તેનામાં મંદાર-
ની, રૂચિની, પગપગની અને ઢગવળીની જિન્નતા હોય છે તેથી
નિવાર્ય બુદ્ધિદોષોને દૂર કર્યા પછી પણ વ્યક્તિઓના જ્ઞાનમદ્યમા
બેદ દેખાય છે તે આપણે વ્યક્તિત્વની મર્યાદા ઓળખી સામા
માણસની દૃષ્ટિ સમજવા એટલી ઉચ્ચતા કેળવી શકીએ તો તેની
વાત બરાબર મમજાય, અને એ સાચો લાગે, એટલે તેને બધી
દૃષ્ટિઓ-મધ્ય જાનો, છેવટે એકજ્ઞાન-એકદૃષ્ટિમય ધર્મ જાય છે
તો પણ જ્યાં મુખી માણસને માણસ તરફે બવવાદ દેખાતો હોય
છે ત્યાં મુખી અનેક દૃષ્ટિઓથી બવવાદ કરવો પડે છે આ રિચિતિ
ગ્રીહાગી લઈ એક દૃષ્ટિનો, એકાન્તનો આગ્રહ છોડી દેવો તેનું
નામ અનેકાન્ત આ અનેકાન્ત માણસને મંદાય અને અન્યવાદ-
માથી મુક્ત કરી બુદ્ધિમાં એવી ગમના-મધ્યમ્યતા કેળવી શકે છે
કે જેવી ઉપશમ શક્ય થાય. ઉપશમમાં જે તરવો દેખાય છે, એક
કામદોષાદિનો અભાવ, અને બીજી જગત્ તરફ સર્વગ્રાહી અનેમન્ન
દૃષ્ટિથી ઉત્પન્ન થતી પ્રજાની સમતા વાગ્નનિક રીતે આ જે તરવો
નથી-સમજવા માટે કરેલું પૃથક્ક થયું છે આત્માની ઉપશમ સ્થિતિમાં
આ બંને ઉપશમના પ્રમાણમાં હોય છે એક બાણુ સ્યાદવાદ
અથવા અનેકાન્તવાદ, બીજી બાણુ અહિંસા અને આતે ઉપશમ
આ જૈન ધર્મના મુખ્ય ત્રણ તરવો છે, અથવા એને ત્રણ તરવો
ઠહેવા કરતા એક આધ્યાત્મિક તરવના ત્રણ પાસા ઢહીએ આપણે
બધાને એક અહિંસા નામથી મર્યાદી શકીએ, કારણ જ્ઞાનની અનેક
દૃષ્ટિઓમાં અહિંસા તે સ્યાદવાદ, અને ઉપશમ એટલે વિકારોને
અહિંસામય કરી નાખવા તે, અથવા ત્રણેને ઉપશમ કહી શકીએ
જ્ઞાનમાં ઉપશમ-વ્યક્તિની મર્યાદાથી ઉત્પન્ન થતા એકાન્ત આગ્રહ-
નો ઉપશમ તે સ્યાદવાદ, અને વિકારોનો ઉપશમ એજ અહિંસા,
અથવા આપણે એમ કહીએ કે જ્ઞાનના પ્રદેશમાં જે મધ્યસ્થતાને
અનેકાન્ત કહીએ છીએ, તેને બાવનાના પ્રદેશમાં અહિંસા કહીએ,
અને તેને ચારિત્રના પ્રદેશમાં ઉપશમસાધક ચારિત્ર કહીએ આ

પ્રમાણે વિચાર કરતા જૈન ધર્મના આ ત્રણ મુખ્યતત્ત્વો મને સમજાયા છે, આ ત્રણ તત્ત્વો આજે આપણને કામના છે કે નહિ એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જૈન ધર્મ આજે કામનો છે કે નહિ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આવી જશે આજે આપણને કામ ક્રોધાદિને વશ કરવાની જરૂર લાગે છે કે પોષવાની ? આજે જગતમાં જે અનેક જાતનું, માણુ સની છુદ્ધિને ગાડી બનાવી રે એટલે વિવિધતાવાળું જ્ઞાન પ્રકટ થતું જાય છે તેનો સમન્વય કરવાની આપણને જરૂર છે ? અને આ બધાથી મોટો પ્રશ્ન એ કે આ જમાનામાં આપણને આપણો આત્મા અખંડિત, અહિંમિત રાખનાતી ગરજ છે ? જો ઉત્તર હા આનશે, તો જૈનધર્મની જરૂર છે જો ના આવશે તો નથી ૧૫૧૦

૧૦૮૪ ઉપરિચિત થતા પ્રશ્નોનો સમન્વય અનેકાતવાદથી ઉત્તમ રીતે થઈ શકે છે કોઈ પણ જાગૃત્યો તો ઢાળને જે બાણુ હોય તેમ તેના ઓછામાં ઓછા બે પક્ષો સામે આવે છે મહાત્મા ગાંધીજી એક રથને કહે છે કે ‘જૈન દર્શનમાંથી હું ઘણું જાણુવા જેવું રીખ્યો છું તેમાંનો એક અનેકાન્તવાદ છે એકાન્તે એકે વાત બરોમર નથી હોતી દરેક વસ્તુને બે પક્ષ છે ૧૫૧૧

૧૦૮૫ (૪) કર્મવાદ—આતુ મતવ્ય એ છે કે સુખ દુઃખ, મૃત્યુ વિપત્તિ, ઉચ્ચ નીચ આદિ અનેક અવસ્થાઓ કે જે નજરે પડે છે તે થવામાં કાન, સ્વભાવ, પુરુષાર્થ આદિ કારણોની પેઠે કર્મ પણ એક કારણ છે પરંતુ અન્ય દર્શનોની પેઠે કર્મવાદપ્રધાન જૈનદર્શન ઇશ્વરને હિંમત અવસ્થાઓના યા સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના કારણ

૫૧૦ ‘જૈનધર્મ’નું રહસ્ય એ નામનો રા રસિકલાલ છાયાલાલ પારેખ બા એ નો લેખ—‘સુધોષા’ નો સ ૧૯૮૪ ના ફીવાળીનો અંક તથા ‘જૈનયુગ’ સ ૧૯૮૪ ના આસોનો અંક પૃ ૪૭

૫૧૧ ‘ગાંધીજીનું નવજીવન’ પૃ ૬૭૧ અનેકાન્તવાદ સબધે વધુ જુઓ ૫ સુખલાલજીનો ‘અનેકાન્તની મર્યાદા’ એ લેખ તથા તેમના ન્યાયાવતાર-વત્સલ્ય સૂત્ર અને સન્મતિ તર્ક પર વિવેચન ૫ જીમલકિરોર સપાદિત ‘અનેકાન્ત’ પત્ર

માનતું નથી. બ્રીજ દર્શનોમા અમુક સમયે સૃષ્ટિનું ઉત્પન્ન થતું માનેલું છે તેની તેઓમા સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ સાચે કોઈ ને કોઈ પ્રકારે ધ્વજનો મનધ લેટી દીધો છે પણ જીવોને ફન બોગવામા માટે જૈન દર્શન ધ્વજનો કર્મનો ગ્રેગ્ર માનતું નથી કારણકે કર્મવાદ એમ માને છે કે જોગ જીવ કર્મ કરવામા સ્વનત્ર છે તેમજ તેના ફળને બોગવામા પણ સ્વનત્ર છે આ રીતે જાદર્યા ધ્વજને સૃષ્ટિનો અવિષ્કારના નથી માનતું, કારણકે તેા મને નરિત બનાદિ-અનન્ન હોવાથી તે કનિ પગ પૂર્વે ઉત્પન્ન થઈ નથી તથા તે સય જ પરિણમન-નીન કે તેથી ધ્વજના અધિધાનની અપેક્ષા રાખતી નથી ફનકૃત્ય ધ્વજ પ્રયોજન વિના સૃષ્ટિમા દરતક્ષેપ કરે નદિ, આત્માનું ગ્વાન ય પોતાના વિકાસક્રમમા અમાધિન છે, કર્મની શક્તિ કાર્ય કરી ની છે કર્મશક્તિ એટલે કાર્યકારણની પડપડા-કારણગત કાર્ય અને જ નદિ-એ કર્મનો કાર્યદો અચલિન છે ગાધીજી કહે છે કે 'જગતમા અમતકાર જેની વસ્તુ નથી, અથવા તે જગત એજ એવ અમતકૃતિ છે કારણ વિના કાર્ય બનતું નથી એ અપવાદ વિનાનો સિદ્ધાંત છે ' આ સિદ્ધાંતમા કોઈની ગ્રેગ્રાની જરૂર નથી

૧૦૯૬ વેદિક સાહિત્ય તથા બૌદ્ધ સાહિત્યમા કર્મમનની વિચાર છે, પણ તે એટલો અસ્પષ્ટ કે તેના માટે કોઈ ખાસ અથ તે સાહિત્યમા નથી, જ્યારે જૈનદર્શનમા કર્મમબધી વિચાર સ્ક્રમ વ્યવસ્થિત અને વિસ્તૃત છે તેથી તે વિચારોના પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર કે જેને 'કર્મશાસ્ત્ર' આ 'કર્મ-વિષયક સાહિત્ય' (કર્મઅથ) કહેવામા આવે છે તેણે જૈનસાહિત્યનો ઘણો મોટો ભાગ રોક્યો છે ૫૬૨

૫૬૨ જુઓ શેઠ કુવરજી આચાર્યજીનો 'કર્મસબધી જૈનસાહિત્ય' એ પર નિબંધ-ભાવનગરની સાતમી ગજાતી સાહિત્ય પરિષદનો અહેવાલ, પડિત સુખલાલજીના 'મહેવા કર્મઅથ' ના હિન્દી અનુવાદનું પરિશિષ્ટ પૃ ૧૨૫-૨૦૨

૧૦૯૭ આ પ્રમાણે અહિંસાવાદ, સામ્યવાદ, અનેકાતવાદ અને ઈર્મવાદ એ ચારનું સ્વરૂપ અતિ દ્રુકમા અત્ર જણાવ્યું છે જોકે જૈન ધર્મ અને દર્શનને તે તરીકે ચર્ચનારા પુસ્તકમા અતિ વિશિષ્ટ અને વિગેષ સ્થાન તેનું હોઈ શકે, છતાં આ દ્રુક નિરૂપણ કે વાતી જરૂર એ હતી કે-સાહિત્યને ધર્મ સાથે ધનિષ્ઠ મંબધ છે અમુક ધર્મના સાહિત્યને સમજવા-પિછાનવા માટે તે ધર્મના પ્રધાન મૂળ-તત્ત્વોનો ટુકો પણ ચોખ્ખો ખ્યાલ હોવો જોઈએ તેમજ તેમ થવાથી તે ધર્મ પર ભ્રમણાત્મક ખોટા આક્ષેપો થાય છે અને તે મગજમા ધુસી ગયા હોય છે તે દૂર થાય છે

૧૦૯૮ જૈન ધર્મ આત્માનું અસ્તિત્વ, પુનર્જન્મ, કર્મવાદ, આત્મા સર્વ ઈર્મથી મુક્ત થઈ પરમાત્મા બને છે, -એ સર્વ વાતને સ્વીકારે છે નિશ્ચયમા જગત અનાદિથી છે ને અનતકાળ સુદી રહેશે, તેનો રચનાર ઇશ્વર જેની કોઈ મહાબ્યક્તિ નથી, પરમાત્માના સર્વ ગુણ વાળો ઇશ્વર અનતાર લઈ શકે નહિ વેદ તે અપૌરુષેય નથી એમ ખોતે દાર્શનિક પ્રમાણથી જણાવે છે-આ કારણે જૈનોને 'નાસ્તિક' કહેવામા આવે છે નાસ્તિકનો અર્થ 'વેદનિન્દક' અથવા વેદમા ન માનનાર એવો કોઈ કરે તો તે અર્થમા જૈન દર્શન વેદમા ન માનવું હોવાથી નાસ્તિક દર્શન ગણાય ઇશ્વર એટલે શાસક, જગતકર્તા એવો અર્થ કોઈ કરે તો જૈન દર્શન અીશ્વરવાદી છે. સામ્યદર્શનની પેઠે જૈન પણ પ્રકૃતિવાદી છે સામ્ય કહે છે કે 'ઇશ્વરાસિદ્ધિ પ્રમાણાભાવાત્' એટલે કે ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી કારણ કે તેને માટે કોઈ પ્રમાણ નથી, તેજ પ્રમાણે જૈન દર્શન કહે છે જે આત્માઓ મુક્ત બને તેમને સિદ્ધ-પરમાત્મા-ઇશ્વર જૈન દર્શન ગણે છે એટલે એ રીતે તે એકેશ્વરવાદી નથી આ મુક્તાત્મા-ઇશ્વર સસાર સાથે કોઈ સબધ રાખતા નથી, સૃષ્ટિના સંચાનનમા તેનો કંઈ પણ હાથ નથી, તે કોઈનું બહુ કે ઓછું કરતા નથી, ન કોઈ પર કદિ પ્રસન્ન કે અપ્રસન્ન થાય છે

તેની પામે કોઈ માસાગ્રિક એવી વસ્તુ નથી કે જેને લીધે તે સસાર પર મત્તા બોગવે અને જેને એની સત્તા બતાવનાર અશ્વર્થ, વંશન કે અધિકાર આપણે કહી શકીએ તે કોઈનો ન્યાય કરતા નથી કે અપગ્રાહની શિક્ષા કરતા નથી જૈન મિદ્ધાન અનુસાર મૃદ્ધિ ગ્રવ-સિદ્ધ છે અને છન પોતાના કર્મો અનુસાર પોતેજ સુખ દુઃખ પામે છે

૧૦૯૯ દુનિયાના દુ ખોથી હેગન થતા આત્માઓ માટે તે દુ ખથી છટવા ભિન્ન વિન્ન દિલસુરીઓ ઉત્પન્ન થઈ છે કોઈએ એવી ગોધી કે સુખદુઃખ ઈશ્વરજ આપે છે, અને તેની કૃપા વગર દુ ખ દૂર થવાનું જ નથી, કોઈએ એમ માન્યુ કે દુનિયામા દુ ખ એવી કોઈ ચીજ જ નથી-એ તો મગજની ભમણા છે (તે કે એમ માનવા છતાં દુ ખ પડે છે છોડવું નથી) જેને દુ ખના અસ્તિત્વનો સીકાર કરી દિશ્મતથી કલ્પુ કે દુ ખ બને ગમે તેનુ ભય કર હો પણ તેને જન્મ આપનાર આપણે પોતે જીએ અને એટલા માટે તેનો નાશ કરવાને પણ આપણે પ્રતી રીતે શક્તિમાન છીએ-તે માટે કોઈ સૃષ્ટિકર્તા ના આધારની જરૂર નથી, પરંતુ કેવન પોતાના પુરુષાત્તન-આત્મગનની જરૂર છે આત્મા આત્માનો ઉદ્ધાર કે છે-ને ઉદ્ધાર અત્મમનથીજ થશે

૧૧૦૦ આની-નિગજન નિગકાર જેની જૈનની ઈશ્વર મંમની દિલસુરી છતાં વીતરાગ એવા જિનની મૂર્તિનો તેણે સીકાર કર્યો છે, કારણ કે જૈન ધર્મમા મૂર્તિપૂજા પ્રાચીનકાલથી પ્રચલિત છે નિરાકારને એ રીતે સાકાર સ્વરૂપ આપી તે દ્વારા ભક્તિ, સ્તનન, પૂજા, પ્રાર્થનાને પણ સ્થાન આપ્યું છે અને એ રીતે પોતાનો અનેકાતનાદ બતાવ્યો છે પૂર્વે મૂર્તિપૂજા જે સ્વરૂપમા હતી અને હાલ જે રીતે છે તે બનેમા ફેર છે કે નહિ અને ફેર હોય તો તેમા અન્ય ધર્મોની ઈશ્વરપૂજના અન્ય તત્ત્વોનું મિલન કરવાનો પ્રયત્ન થયો છે કે નહિ એ આખો પ્રશ્ન વિચારવામા અત્ર સ્થાન નથી ૫૧૭ અત્ર

કહેલા તેમજ બીજા સિદ્ધાંતોને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી ચર્ચવા માટે જુદોજ અથ જોઈએ

૧૧૦૧ આવા સિદ્ધાંતો જે ધર્મના મુખ્ય છે તે જૈન ધર્મ એક બાલુ પશ્ચિમ હિન્દમાં-ગૂજરાત મારવાડ આદિમાં શ્વેતામ્બરોના પ્રભાવથી ૧૨ મા સૈકા સુધી પ્રધાનસ્થાન ભોગવતો હતો તેજ પ્રમાણે બીજી બાલુએ દક્ષિણ હિન્દમાં પણ તે સમય સુધી દ્વિગમ્બરોના પ્રભાવથી પ્રધાનસ્થાન ભોગવતો હતો. દક્ષિણમાં દ્વિગમ્બરોનો જાજવ-લ્યમાન ઇતિહાસ કમળદ્વ લખાવાની જરૂર છે અને શ્વેતામ્બરોનો ઇતિહાસ લિપિમદ્ કયો છે, કે જેઓ ૧૨મા સૈકા પછી પણ સારૂં સ્થાન ગૂજરાતમાં ભોગવતા રહ્યા. મુસલમાનના કાળમાં રાજકીય આન તૂટ્યું છતાં તેઓ ગૂજરાત મારવાડમાં પોતાનું વતન રાખી સમસ્ત ભારતમાં વિસ્તરી પોતાના સરકારથી, સામાજિક દરજ્જાથી અને ધનમંપત્તિથી એક વિશિષ્ટ ને નજરે ચડે તેની સત્તા ભોગવે છે

૫૬૩ જૈન ધર્મના અનીશ્વરવાદ સંબંધે એક વિચારણીય લેખ શ્રીયુદ્ધ નાથરામ પ્રેમીએ 'જૈનધર્મ' અનીશ્વરવાદી હૈં એ નામનો હિંદીમાં લખેલો 'જૈન જગત્'ના ૧૫-૫-૧૯૩૧ના અકર્માં પ્રકટ થયો છે તે વિશેષ વિચારણ્ય અર્થે જોઈ જવાની બલામણૂ વિચારોને કરવામાં આવે છે

પ્રકરણ ૫ મું

જૈન મધ્યસ્થા-જૈન સમ્માઓ.

सम्प्रदायपरवद्वदुक्तगोपनीयतया ।

धन्वतरयण नडिय-गङ्गीयर, हलागसम ॥

नियमनियमनय- प्रसादज्जुलनलनयित्तदृष्टस्य ।

नक्षत्रयणमण्डर-सुरभिशीलमधुपुनायस्त ॥

जीवदयामुदरधरहरिय मुनियरमदग्न्नस्य ।

हेडसयधाठप १८१ रयगदिनो उहिगुत्स्य ॥

हं प्रत्यक्षं ज्ञानं गच्छिष्ये - उत्तरपारिवायनाद्विहारम् ।

सामग जणपठररवन-भोरत्तचनदुहरस्म ॥

विणयनयपवरमुणिवरपुरंनविन्नुज्जत्तविहरस्म ।

विबिद्गुणरूपरुच्यगकलभरदुमुमादलरणस्त ।

नाणयरखणदिप्रतर्नत येरुग्नियक्षिमलचूलस्य ।

५६॥ वदामि विणयपण ॥ सद्य महाभट्टरगिरिस्त ॥

—हेववायक क्षमाग्रभणु नदीमुत्र

—સપ્ત સ્વરૂપ મહા મહારજિ (મેં પવંત)ને વિનયપૂર્વક વદન કરી
 યુ (દિવો તે સપ્ત-મહારજિ છે ૧) સમ્યગ્દર્શન એજ એટ વજ બનેલુ,
 દુઃ, રૂઢ માઢ અને અવમાઢ એલુ તેનું ખીઠ છે, ધર્મ એજ તેના ઉચા
 શિલ્પતવોથી શોભનારા અને ચમકનારા ચિત્ર-વિચિત્ર ફટો (શિખરો) છે,
 સદ્ભાવયુક્ત (સુરશિ) સીલ એજ, તેનું સુમધથી મહેકવું નદનવન છે,
 જીવદયા રૂપી તેની સુદર કદશઓ છે અને તે હત્તાહપૂર્ણ એવા સુનિવર
 રૂપી મૃગેદ્રોથી બરાચેલી છે, કુતર્કનો હચ્છેદ કરનાર એવા સેકડો હેતુઓ
 એજ તેના ધાતુ છે, સમ્યગ્દર્શન એજ તેમા રત્નો છે, લખિધઓ એજ ઔ-
 પધીઓવાળી શુદ્ધિઓ છે, સવર રૂપી ટ્રેબ્ઠ જલનો વહેતો અખડ પ્રવાહ
 એજ તેનો શોભાયમાન હાર છે; આવકર્જન એજ પ્રચુર સખ્દ કરનાર મોર
 હોઈ તેમનાથી તેની ખીલો ગાજી રહી છે, વિનયથી વિનમ્ર એવા પ્રવર
 સુનિવરો એજ સ્ફુરાયમાન વિજળીઓથી ચમકતાં એવા તેનાં શિખરો છે

વિવિધ પ્રકારના સદ્ગુણો એજ રૂપો અને પુષ્પોથી લયલા ક'પટ્કોનાં તેના વનો છે, અને જ્ઞાન એજ એજ રત્નોથી દેદીધ્માન અને કમનીય એવી વૈભવથી બનેલી તેની વિભવ ચૂલિકા છે

૧૧૦૨ સઘસરથા—ભગવાન્ મહાવીરે વર્ણબધનને ઉઠાડી ત્યાગના સિદ્ધાંત પર પોતાની મંસ્થાના મુખ્ય બે વર્ગ પાડ્યા એક ધગબાર અને કુટુંબકબીલા વિનાનો ફરતો અનગાર વર્ગ અને બીજો કુટુંબ કબીલામા રાચનાર સ્થાનબદ્ધ અગારી વર્ગ પહેલો વર્ગ પૂર્ણ ત્યાગી એમા સ્ત્રી અને પુરુષો બન્ને આવે અને તે સાધુ સાધ્વી કહેવાય બીજો વર્ગ પૂર્ણ ત્યાગનો ઉમેદવાર, એમા પણ સ્ત્રી અને પુરુષો બન્ને આવે તે શ્રાવક શ્રાવકા કહેવાય આ રીતે ચતુર્વિધ મધ્ય-વ્યવસ્થા અથવા બ્રાહ્મણ પંથના પ્રાચીન શબ્દનો નવેસર ઉપયોગ કરી ચતુર્વિધ વર્ણ-વ્યવસ્થા શરૂ થઈ સાધુ સંધની વ્યવસ્થા સાધુઓ કરે, એના નિયમો એ સંવમા અત્યારે પણ છે, અને શાસ્ત્રમા પણ બહુ સુદર અને વ્યવસ્થિત રીતે મૂકાયલા છે સાધુ-ઉપર શ્રાવક સંધનો, અને શ્રાવક સંધના પર સાધુસંધનો અકુશ છે પરસ્પરના સહકારથી એ બને સઘો એક દર હિતકાર્ય કરતા આખા છે.

૧૧૦૩ શ્રમણસઘ-સાધુસઘ—આ સરથા બી મહાવીર ભગવાનના કરેલા વ્યવસ્થિત બધારણથી આજસુધી ટકી રહી છે પણ એ સરથા તો એથીયે જૂની છે ભગવતી જેવા આગમોમા અને બીજા જૂના મંથોમા પાર્શ્વોપત્ય એટલે પાર્શ્વનાથના શિષ્યોની વાતો આવે છે કેટલાક ભગવાન્ મહાવીર પાસે જતા ખચકાય છે, કેટલાક પ્રત્નો કરે છે અને છેવટે એ પરપરા તેમની શિષ્ય પરપરામા સમાઈ જાય છે એક દરે પાછો ભગવાનનો સાધુસઘ નવે રૂપેજ ઉભો થાય છે અને એક સરથામા ગોઠવાય છે, સાધુના આચારના, અરસપરસના વ્યવહારના અને કર્તવ્યોના નિયમો આગમોમા જેવામા આવે છે તે ઉપરાંત તે નિયમોના કડક પાલનનો જો ભગવાય તો તે માટેના પ્રાપ્તિ દરરૂપે ફરમાવવામા આવેલ છે (વિશેષ વિસ્તાર માટે જુઓ

મુનિ કુલ્યાણવિજયનો લેખ 'મી શ્રમણ-મધમી ચામ। પદતિ કા
ધતિદાસ'—'અહ્માનંદ'ના એ આજીવન ૧૯૩૧ ના આદ્ય) આ મર્વ
રાજતત્ર જેની વ્યવસ્થા નેતા તે બધારણ બાધનાની દીર્ઘદષ્ટિ અને
ચતુર્ગત વિશે અતિ આદર ઉત્પન્ન થાય છે મી વીગ્રમચુના સમયમા
ચોદ દત્તર ભિનુ આજીવન દત્તર ભિનુની વિદ્યમાન હોવાનું
કથન છે તેમના નિર્વાણ પછી તે મંથ્યામા ફેટતો ઘટાડો કે વધારો
થયો તેની ચોક્કસ વિમન મળતી નથી છતાં એમ લાગે છે કે ભગવાન
પછીની અમુક સદીઓ સુધી ઘટાડો તો નહીં પણ વધારો થયો હશે

૧૧૦૪ સાધુસંઘમા સ્ત્રીઓને સ્થાન કાર્ષ ભગવાન મદારીરે
જ પહેલા નથી આપ્યું તેમના પહેલા એ ભિનુ ઈઓ જૈન સાધુ-
મંથમા હતી અને બીજા પગિનાજક પયોમા પણ સ્ત્રીઓ હતી, છતાં
એટલું તો ખરું જ કે મદારીર પ્રભુએ પોતાના માધુમંથમા સ્ત્રીઓને
ખૂબ અવકાશ આપ્યો, અને એની વ્યવસ્થા વધારે મજબૂત કરી
એનું પરિણામ બોદ સાધુમંથ ઉપર પાંચ થયું છુદ્ધ ભગવાન સાધુ-
મંથમા સ્ત્રીઓને સ્થાન આપવા ઈચ્છતા ન હતા, છતાં પણ તેમને
છેવટે આપવું પડ્યું

૧૧૦૫ કાર્ષપણ મર્યાદા વિદ્યુતિઓ પ્રવેશે છે, પાછી તેને દૂર
કરવાના પ્રયત્નો થતા મંરકૃતિ આવે છે અને એમ અવાગનવાગ થયા કરે
છે આ માધુમર્યાદા પણ એમ થયું મૂળ એક છતાં પછી દ્વિગબર
અને ત્રેતામર એમ બે બેદમા-નવત્રા કે વસ્ત્રસંહિત ગ્રંથો એ બેદના
કારણે વહેંચાઈ તે દરેકમા જુદા જુદા નાનામોટા ફાટા-ગરુડો થતા
આત્મા જૈનસમાજ વધતો ગયો—નવી નવી ભાતના લોકો દાખલ થતા
ગયા, તેમ તેમ આ સંસ્થા પણ ફાટતી ગઈ એ મર્યાદા જેમ
અસાધારણ ત્યાગી અને અભ્યાસી થયા છે, તેમ હમેશાં ઓછો વત્તો
શિથિલાચારીનો વર્ગ પણ થતો આવ્યો છે પાસંથ્યા, કુસીલ, જહાગરુદ
વગેરેના જે અતિ જૂના વર્ણનો છે તે શિથિલાચારનો પુગવો છે ચ્યારેક
એકરૂપમા તો ક્યારેક બીજારૂપમા પણ હમેશાં આચારવિચારમા મોળા

અને ધ્યેયશૂન્ય શિથિલ વર્ગ પણ સાધુસરથામાં ચતોજ આબો છે
 ન્યારે ન્યારે શિથિલતા વધી ત્યારે ત્યારે વળી કેઈ તેજસ્વી આત્માએ
 પોતાના જીવનદ્વારા એમાં સુધારો પણ કર્યો છે ચૈલવાસીઓ થયા
 અને તેમનું સ્થાન ગયું પણ ખરૂં વળી જતીઓ જોરમાં આવ્યા
 અને તેઓ આજે નામશેષ જેવા છે [શ્વેં સાધુસમાજમાં અમુક સમૂહો
 અમુક ગચ્છથી ઓળખાયા આ ગચ્છની મળ્યા ૮૪ કહેવાય છે
 (તેના નામ માટે જુઓ જૈન સા સ ખડ ૩ અક ૧ પૃ ૩૦
 થી ૩૪) તેમાં કેટલાક સ્થાપના II સ્થળ પરથી, કેટલાક સ્થાપકના
 ગુણ પરથી યા નામ પરથી એમ વિવિધ રીતિએ સ્થપાયા હાલ
 મુખ્યત્વે શ્વેં મૂર્તિપૂજકમાં તપાગચ્છ, ખૂરતરગચ્છ, અને અ ચલ
 ગચ્છ વિદ્યમાન છે તે દરેકનું પરિણામ અનુક્રમે ગૂજરાતમાં, મારવાડમાં
 અને કચ્છમાં સવિશેષ છે આ સર્વ પરિવર્તનોનો મોટો ઇતિહાસ
 થાય તેમ છે]

૧૧૦૬ સાધુઓની રહેણીકરણીમાં પણ ફેરફાર થતો ગયો
 જ ગયો, ટેકરીઓ, શહેરની બહારના ભાગોમાંથી સાધુગણ લોક-
 વસતિમાં આવતો ગયો આથી લોકસંસર્ગમાંથી નિપજતા કેટલાક
 દોષો આવ્યા, સાથે તે સરથાએ લોકોમાં કેટલાક ખાસ ગુણો પણ
 દાખલ કર્યા એકવારના ધરોધર માસભોજ અને મઘ પીતી જન-
 સમાજમાં જે માસ અને મઘ તરફની અરુચિ અથવા તેના સેનનમાં
 અધર્મશુદ્ધિ હિતવન્ન થઈ છે, તેનું એમ કાંઈ સાધુસરથાને ભાગે
 ઓછું નથી લોકમાન્ય તિલકે કહેલું કે ‘ગૂજરાતની જનપ્રકૃતિની
 અહિંસા એ જૈનધર્મને આભારી છે’ અને આપણે જાણીએ તો
 કે જૈનધર્મ એ સાધુ-સરથાને આભારી છે તે સરથાનું અહોનિશ
 એક કામ તો ચાલ્યાજ કરતું કે તેઓ ન્યા જન્ય ત્યા સાત વ્યસન
 (દુન, માસ, સુરા, વેસ્થા, સિકાર, ચોરી, પરદારસેવા)ના ત્યાગનો
 શુદ્ધથી અને જીવનથી પદાર્થપાઠ શીખવે માસનો તિગ્રહાર,
 દારૂની ધૂણી અને વ્યભિચારની અપ્રતિષ્ઠા તેમજ બ્રહ્મચર્યનું બદ્ધ

માન—આટલું વાતાવરણ લોકમાનસમાં ઉતારવામાં જેન સાધુમંથાને
અસાધારણ ક્ષણો છે જેન પર પગએ અને ખાંદ પગએ—એ
બે શ્રમણ—સરથાએ પેદા કરેલ અદિસાનું વાતાવરણ મદાત્માજીને
પ્રાપ્ત થયું ન હોત તો તેમનો અદિમાનો આ પ્રયોગ શરૂ થાત કે
નહિ, અને શરૂ થાત તો કેટલી દદ મુખી મદ્દાગી નિવડત એ એક
વિચારનીય પ્રશ્ન છે સાન વ્યસન છોડવાનું કામ અવિચિત્તનપણે
સાધુમંથા ચલાવે જતી, એની અસર જનુની અને દિસા પ્રકૃતિના
આગવુંક મુમનમાનો પગ પણ ચલેલી છે, અને તે બાબતનો જાણીતો
દાખલો હિંગવિજયસૂરિ, જિનચંદ્રશ્રી આદિ જેન સાધુઓના ઉપ-
દેશના પગિણાએ અકમળ જદાગી આદિના કુમાનો છે એટલુંજ
નહિ પણ અત્યાર મુખી જોઈશું તો ઘણા અદિસાના કાર્યોમાં
હિંદુઓ સાથે અને જેનો સાથે મુસલમાનો પણ ઉભા રહે છે.
કેટલાક મુસલમાની રાન્યો અત્યારે પણ એવા છે કે ન્યા દયાની-
ભૂતદયાની લાગણી બહુજ મુંદર છે

૧૧૦૭ જેન સાધુઓએ માન પોતાના વસતિસ્થાનમાં જીતે
નહિ પરંતુ તેની બદલ જમને અનેક કાર્યો કર્યા છે ખરા પરાક્રમી
અને શક્તિવાળા તો ગજસલાઓમાં પહોંચ્યા છે, રાજમહેલોમાં
ગયા છે, મોટા મોટા મેનાધિપતિ અને બીજા અમલદારોને વેર
તથા લશ્કરોની છાવણીઓમાં ગયા છે, અને મેકડો સાધુઓ વ્યમન
અમ્લ લોકોની વચ્ચે પહોંચ્યા છે, અને એમણે એમ કરીનેજ
પોતાનો ધર્મ વિસ્તાર્યો છે આની દબારો વર્ષની મદતવની અને
શક્તિસંપન્ન સાધુમંથાને પોતાનું અગ્નિત્વ ટકાવી રાખવા ખાતર
અને લોકોમાં માનભરે રહેવા ખાતર પણ આજની ચાતુ પ્રવૃત્તિમાં
પોતાનો વિશેષ ઉપયોગ વિચાર્યોજ છુટકો છે, પોતાના ધર્મનું
વામનરૂપ બદલી તેમણે વ્યાપકરૂપ કરીને જોઈએ, નહિતો એ
વામનપણું પણ મરણને શરણ છે ૫૬૪

૫૬૪ પડિતવર્થ મુખલાલનું વ્યાખ્યાન ‘સાધુસંઘ અને વીર્યસંઘ’—
પર્યંતલ પર્વના વ્યાખ્યાનો સ ૧૯૮૭

૧૧૦૮ શ્વેતામ્બર સાધુઓના ચિન્હ ‘રજ્જેહરણુ’, ‘મુખવસ્ત્રિકા’, ‘લોચ’ આદિ છે તેમનો વેષ ‘ચોલપદ’, ઓઢવાનુ વસ્ત્ર, કબલ આદિ છે જુઓ—સ્વાધ્વાદમજરી, પ્રવચનસારોદ્ધાર ૬૦ અને ૬૧ દ્વાર [આ વસ્ત્રો સફેદજ હોય છે તે તેથી આખો મંત્રદાય શ્વેતામ્બર કહેવાય છે કેટલાક સાધુઓ પીળા પહેરે છે તે રીવાજ અમૂર્તિપૂજક શ્વેતામ્બર સાધુઓથી ભિન્ન ઓળખાવા માટે વિક્રમ અઢારમી સદીના સત્યવિજય પંચાસ કે તેમના શિષ્યથી પડેલો લાગે છે] તેમનો આચાર પાત્ર સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ કે જે આઠ ‘પ્રવચનમાતા’ ગણાય છે તે છે અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અને અપરિગ્રહ એ પાત્ર મહાનતવાળા કોષાદિનો વિજય કરનાર દાનતેદ્રિય નિર્ગ્રંથ ગુરુ બને છે તેઓ હમેશ આહાર માધુકરી વૃત્તિથી લેછે તેઓ વસ્ત્ર અને પાત્ર રાખે છે તે સચમના નિર્વાહ અર્થેજ છે તેમને વદન કરવામા આવતા ‘ધર્મલાભ’ એમ બોલે છે દ્વિગ્બર સાધુઓ તદ્દન નખાવરચામા રહે છે, મોરની કે એવી પીછી ચિન્હ તરીકે રાખે છે ૫૬૫ આજના જમાનામા નગ્નપણે વિચરવું મહા

૫૬૫ આ પારામાના ખારિભાષિક રાખ્દનો અર્થ સમજાવે—રજ્જેહરણુ એટલે રજનુ હરણુ કરનાર પૃથ્વીની રજ, જીવજનુ આદિ ફર કરવા માટે કપડાથી વીટેલી લાકડાની દાડીને છેડે લેનનો ગુચ્છો રાખેલ હોય છે તેડુ ઉપકરણ તેને ‘એણો’ (ગુચ્છો) પણ કહેવામા આવે છે આવડો સામાયિક આદિ ક્રિયામા કપડાથી વીટ્યા વગરની દાડીવાળો લેનનો ગુચ્છો રાખે છે તેને ‘અરવણો’ કહેવામા આવે છે મુખવસ્ત્રિકા-મુખપોતિકા એટલે મુખે રાખવાનું નાનું કપડું—તેને ‘ચુહપત્તી’ ગ્રાહ્યમા કહેવામા આવે છે તેનો ઉપયોગ ઉપદેશ દેતા કે બોલતા મોઢા આચળ રાખવામા કરવામા આવે છે અમૂર્તિપૂજક સધુઓ તો કાન સાથે દોરાથી બાધી મોઢા ઉપર સ્થાયી રાખે છે ‘ચોલ પદ-ચોલપદો’-કટિવસ્ત્ર-કેડે વીટવાનુ ટુંક વસ્ત્ર કબલ એ લેનનુ ઓઢવાનુ વસ્ત્ર છે, કે જે ન ઓઢવાનુ હોય ત્યારે ખભે રાખવામા આવે છે સમિતિ એટલે સમતોલપણે જેમા ગતિ કરાય છે તેવી વિવેકપૂર્વક પ્રવૃત્તિ ધર્મા એટલે નવમા-આલવામા, ભાષા એટલે બોલવામા, એણા એટલે આહાર-

દમિન હોઈ તેવા સાધુઓ કવચિતજ જોવામા આવે છે તે નગ્ન સાધુઓ—કપલુકો દિને દિને ઉગ્ર વિદ્વા અને ક્રિયાની વિદ્વતનાથી તેમજ જગતે કપાઈ જવાથી અવિતમાન થતા ગયા પણ તેને બદલે શિથિલાચારી ‘બદારકો’ થયા તેમના ગમ્મ વેશને લઈને તેમને ‘ગમ્મામરો’ને અજાણિ કહેવામા આવના તે બદારકોએ પોતાની ગાદીઓ જમાવી અને તેવી ઈડગમા દની અને તે દણુ પણ ગિરમાન છે તેમના ઉપરેસને લીધે ગૃજગાનમા દિગ્બરોની વસ્ત્રી કે પણ તે શ્વેનાબરોની અગેશાએ અનિ અદ્ય છે શ્વેનામર નાનુ-ઓમા પણ હીરવિજયમુદિ પત્રીની તેમની ત્રણ ચાર પેટી પત્રી થયેલ પટધરો ‘શીપૂત્ય’ કહેવાયા ને તેમણે પગુ જુને જુને થયે ગાદીઓ રથાપી

૧૧૦૯ જ્ઞાનમંથા—‘આમણ અો શ્રમણ સપ્રદાયની ગગા-ધાગઓ માત્ર જિયાજ જ્ઞાનના પટ ઉપગ્ન વહેતી આવી છે, અને વહે જાય છે ભગવાન મદાવીગુ તપ એટલે બીજુ કાઈજ નદિ પણ જ્ઞાનની ઉટી ગોધ જે ગોધ માટે એમણે તન તોડ્યુ, રાત દિવસ ન ગણ્યા અને તેમની જે ઉટી ગોધ જાણવા—સાભગવા હમરો માણુમેની મેદની તેમની સામે ઉભરાતી, તે શોધ એજ જ્ઞાન, અને એના ઉપગ્ન ભગવાનના પથનું મડાણ છે

૧૧૧૦ ભગવાનના નિર્વાણ પત્રી, એમના અનુભવ જ્ઞાનનો આસ્વાદ લેવા એકત્ર થયેલ, અથવા એકત્ર થનાર, હમરો માણુમે એ જ્ઞાન પાછળ પ્રાણ પાથરતા એ જ્ઞાને શ્રુત અને આગમ નામ ધારણ કર્યુ, એમા ઉમેરો પણ થયો, અને સ્પષ્ટતાઓ પણ થતી ચાલી જેમ જેમ એ શ્રુત અને આગમના માનસરોવરને કિનારે

પાત કરવામા, આદાનનિગેષ એટલે કોઈપણ વસ્તુને લેવામા અને તજવામા, ઉત્સર્ગ એટલે મહમૂતનો ઉત્સર્ગ કરવામા સમિતિ રાખવી એમ પાંચ જાતની સમિતિ લઈ છે શુસિ એટલે રક્ષણ, રોક્ષુ—નિમ્મલ કરવો તે તે ત્રણ યોગ નામે મન, વચન અને કાયને રોક્ષવા રૂપે ત્રણ પ્રકારની છે

જિજ્ઞાસુ હસો વધારે અને વધારે આવતા ગયા, તેમ તેમ એ જ્ઞાનનો મહિમા વધતો ચાલ્યો એ મહિમાની સાથેજ એ જ્ઞાનને મૂર્ત કરનાર એના સ્થૂળ સાધનોનો પણ મહિમા વધતો ચાલ્યો, સીધી રીતે જ્ઞાન સાચવવામા મદદ કરનાર પુસ્તક પાનાજ નહિ પણ તેના કામમા આવનાર તાડપત્ર, લેખણ, શાહીનો પણ જ્ઞાનના જેટલોજ આદર થવા લાગ્યો, એટલુજ નહિ પણ એ પોથી પાનાના બધનો, તેને રાખવા મૂકવા અને બાંધવાના ઉપકરણો બહુજ સત્કારાવા લાગ્યા જ્ઞાન આપવા અને મેળવવામા જેટલુ પુણ્ય કાર્ય, તેટલુજ જ્ઞાનના સ્થૂળ ઉપકરણોને આપવા અને લેવામા પુણ્યકાર્ય મનાવા લાગ્યું વળી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે અનેક તપો યોગ્યતા જ્ઞાનતપના ઉત્સવો અને ઉજમણાઓ યોગ્યતા-ઉજનાયા, તેની અનેક જાતની પૂજાઓ રચાઈ, ગવાઈ અને તેને લીધે એવું વાતાવરણ બની ગયું કે, જૈનનો એકે એક બુદ્ધો એમ વગર બણે સમજવા મઠી ગયો કે 'કરોડો ભવના પાપ એકજ પદના કે એક અક્ષરના જ્ઞાનથી બળી શકે છે'

૧૧૧૧ જ્ઞાન-ભંડારો—જે એકવારના વ્યક્તિગત અને જાતે ઉપાડી ચકાય એટલાજ સાધુઓના ખભે અને પીઠે ભંડારો લટકતા તે, ખીજા કારણો ઉપસ્થિત થતા મોટા બન્યા અને ગામ તથા શહેરમા દરમિયાન થયા એક બાજુ શાસ્ત્રસંગ્રહ અને લખાણનો વધતો જતો મહિમા, અને બીજી બાજુ સપ્રદાયોની જ્ઞાનવિષેની હરીફાઈઓ—આ બે કારણોને લીધે પહેલાની એકવારની મોઢે ચાલી આવતી—મૌખિક જ્ઞાનમંથના ભંડારરૂપમા દેખા દેવા લાગી દરેક ગામ અને શહેરના મંથને એમ લાગેજ કે અમારે તમા જ્ઞાનભંડાર હોવોજ જોઈએ પરિણામે આખા દેશમા જૈન જ્ઞાનસંસ્થા ભંડારરૂપે વ્યવસ્થિત થઈ મંથના ભંડારો સાધુના ભંડારો અને વ્યક્તિગત માલિકીના પણ ભંડારો થયા વ્યક્તિના આખરે મંથના કબજામા આવે છે, તેથી જૈન મંથપ્રદાયના ભંડારો મંથની મંપત્તિજ માધ્ય છે ભંડારોની સાથેજ મોટો લેખકવર્ગ (લેખીઆનો વર્ગ) ઉભો થયો,

લેખનકળા નિકાસ પાત્રી અને અભ્યાસી વર્ગ પણ ભારે વધ્યો. છાપાની કળા અહીં આવી ન હતી, ત્યારે પણ કોઈ એક નવો અથવા ગયાળો કે તરનજ તેની એકડો નકતો થઈ જતી અને દેશના બધે ખૂબે વિદ્વાનોમાં બહેચાઈ જતી આ ગીતે જૈનમંત્રદાયમાં જ્ઞાન મંરથાની ગંગા અવિચ્છિન્નપણે વહેતી આતી છે. વ્યાપાર અને અર્થપ્રિય શ્રાવકોએ માત્ર પૈસાનો મંત્રદ નથી કર્યો. કિન્તુ એમણે જ્ઞાનસગદ દરવામાં પણ જંગમે પાત્રી પાત્રી નથી કરી. દક્ષિણ, પૂર્વ અને ઉત્તર દિગ્ગુજાનમાં એવા અનેક મોટા મોટા જૈનભઠારો છે, તે આન અત્રસ્તુત છે પણ ગૂજરાતમાં-કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગૂજરાતના નાના મોટા દરેક જાણીતા શહેરોમાં એક કે વધારે જૈનભઠાર હોય છેજ કેટલાક શહેરો તો જૈનભઠારોને લીધેજ જાણીતા છે. પાટણ, ખલાત, લીમટી, કેડાવ, વગેરેનું નામ સાભળનાજ વિદ્વાનોના મનમાં ખીશ વગ્તુ પહેલાં જઠારોજ આવે છે. આવા એકડો જઠારો ગૂજરાતે સાચવ્યા છે અને તેમાં લાખો વિવિધ પુસ્તકો સચવાયેલા છે.

૧૧૧૨ જૈનભઠારો એ કાષ્ઠ માત્ર જૈન પુસ્તકોનાજ સમ્રદ-રથાનો નથી એના રથાપકો અને રક્ષકોએ દરેક વિષય તેમજ દરેક સમ્રદાયના પુસ્તકો સમ્રદવાંતો પ્રશસનીય પ્રયત્ન કર્યો છે. આજે કેટલાક એવા બહુ જૂના અને મહત્ત્વના બૌદ્ધ તેમજ બ્રાહ્મણ સમ્રદાયના પુસ્તકો જૈનભઠારોમાં મળી આવે છે, જે ખીજે કયાય લબ્ય નથી. પુસ્તકો માત્ર કાગળ ઉપરજ લખાયેલા નહિ પણ તાડપત્રના પણ હજારો પુસ્તકો અને તેના આખે આખા જઠારો સાચવી રાખવાનું પુણ્યકર્મ ગૂજરાતના જૈનોએ કર્યું છે.

૧૧૧૩ વદા, ઉધર્ અને ઉદરો તેમજ ભેજ, શરદી અને ખીજા કુદરતી વિદ્નો જ નહિ, પણ ધર્માધ વવનો સુદ્ધાએ આ જઠારો ઉપર પોતાનો નાશકારક પળે ફેરવ્યો. હજારો અથો તદ્દન

નાશ પામ્યા, હજારો ખવાઈ ગયા, હજારો રક્ષકો અને ખીજઓની બેપરવાઈથી નષ્ટ બ્રહ્મ થઈ ગયા, છતાં જ્ઞાનતરંગની જીવતી જૈન ભક્તિને પરિણામે આજે પણ એ ભડારો એટલા બધા છે, અને તેમાં એટલું બધું વિવિધ તેમજ જૂનું સાહિત્ય છે કે તેનો અભ્યાસ કરવા માટે સેકડો વિદ્વાનો પણ જોઈ જા છે પરદેશના અને આ દેશના (પીટર્સન, ભડાર્ડર આદિ) ટ્રાડીશન શોધકો અને વિદ્વાનોએ આ ભડારોની પાછળ વર્ષો ગાળ્યા છે, અને એમાની વસ્તુ તથા એનો પ્રાચીન રક્ષાગ્રબધ જોઈ તેઓ ચકિત થયા છે વર્ષો થયા ટ્રાડીશન છાપખાનાઓને જૈનભડારો પૂરતો ખોરાક આપી રહ્યા છે, અને હજી પણ વર્ષો સુધી તેથી વધારે ખોરાક પૂરો પાડશે.

૧૧૧૪ બ્રાહ્મણ સપ્રદાયના અને જૈન સપ્રદાયના ભડારો વચ્ચે એક ફેર છે, અને તે એ કે બ્રાહ્મણના ભડારો વ્યક્તિની માલિકીના હોય છે, જ્યારે જૈનભડારો બહુધા સઘની માલિકીના જ હોય છે બ્રાહ્મણો આસો મહિનામાં પુસ્તકોમાંથી ચોમાસાનો બેજ ઉડાડવા અને પુસ્તકોની સારસલાખ લેવા, નજી દિવસનું એક સરસ્વતીશયન નામનું પર્વ ઉજવે છે, જ્યારે જૈનો કાર્તિક શુદ્ધિ પચમીને જ્ઞાનપચમી કહી તે વખતે પુસ્તકો અને ભડારોને પૂજે છે અને એ નિમિત્તે ચોમાસામાંથી સંભવતો જગાડ ભડારોમાંથી દૂર કરે છે આ રીતે મૌખિક જ્ઞાનસંસ્થા ધીમે ધીમે મૂર્તરૂપે ભડારોમાં પરિણમી, એથી પુસ્તકાલય (લાયબ્રેરી)ની પ્રથા આ દેશ માટે નવી નથી તેના નામ જ્ઞાનકોશ, ચિત્રકોશ, સરસ્વતીકોશ, પુસ્તકભાડાગાર આદિ વિધવિધ પણ એટલજ અર્થના હતા, તેણે હવે પુસ્તકાલયો, લાયબ્રેરીઓ, જ્ઞાનમંદિરો, સરસ્વતીમંદિરો એ નામ ધારણ કર્યા.

૧૧૧૫ અત્યારે ભડારોનો વારમો છતાં જમાનાને પહોંચી વળે તેવો અભ્યાસીવર્ગ ઉભો થયો નથી પ્રાચીન અને મધ્યકાળમાં જે ભડારોએ સિદ્ધસેન અને સમતભદ્ર, હરિભદ્ર અને અઠવક,

સુમત્રા અને યુગોવિજયને જન્માયા, તેજ ભડારો અને તેથીજે
 મોટા ભડારો વધારે મગવા સાથે આજે હોવા છતાં, અત્યારે
 વિશિષ્ટ અભ્યાસીને નામે મીઠું છે ખાસ કરી ત્યાગીવર્ગ પોતાની
 જવામદગી આ માટેની સમજે, અને જે જ્ઞાનની રચના પૂર્ણ થઈ
 રહી છે તે દેવે અભ્યાસનું ઉપધાન કરે તો ગદગદો પણ એ
 દિશામાં પ્રેમ અને આપણો વારસો બધે મુવાસ ફેલાવે બીજી જે
 અત્યારે કેટલાક ખડ-ભડારો છે, એકજ ગામ કે રાજ્યમાં અનેક
 ભડારો છે, એકજ રચને એકજ વિષયના અનેક પુસ્તકો છતાં,
 પાછા વળી તેમાં અનેક પુસ્તકો લખાયેજ નવાય છે, અથવા મધ્ય-
 મેજ નવાય છે, તે બધાનો ઉપયોગની દૃષ્ટિએ વિચાર કરી એક
 કેન્દ્રીય (central) ભડાર તે તે ગ્રાંથને બનવો જોઈએ અને
 દરેક ગામ કે રાજ્યના કેન્દ્રીય ભડાર ઉપરથી, એક મદાન મરસ્તી
 મંદિર ઉભું થવું જોઈએ, કે જ્યાં કેમ પણ દેશ-પરદેશનો વિદ્વાન
 આવી અભ્યાસ કરી શકે, અને તે તરફ આવવા લગતીય લડન
 કે બલિનની લામચેતીનું ગોગવ એ મુખ્ય મરસ્તીમંદિરને મળે અને
 તેની અદ્ય અનેક જાનની ઉપયોગી કાર્યશાખાઓ આને, જેના દ્વારા
 ભરોલ્લ અભ્યાસ-સમગ્ર જનતામાં એ જ્ઞાનગાના છાટા અને પ્રવાહો
 પહોંચે ' આ સાથે પ્રશ્ન (museum)—અભ્યાસી જેવું ગ્રાંથી
 રખાય કે જેમાં વિધિવિધ પ્રાચીનકલાઓના નમુના-ચિત્રો, નકશા,
 પુસ્તકો પાટલી વગેરે વસ્તુઓ મૂકનામાં આવે, તો પૂર્વના જાતોનો
 કલાપ્રત્યેનો પ્રેમ પારખી શકાય અને તેમાંથી મુદ્દ તરવાનું અનુકરણ
 પણ કરી શકાય

૧૧૧૬ પર્વો—ધાર્મિક પર્વોની ઉત્પત્તિમાં ભક્તિ અને આનંદ
 એ બે કારણો અગ્રપદ છે, તેથી તેને લોકોત્તર પર્વો કહીએ લૌકિક
 પર્વો બધા લાલચ અને અદ્યુતતાની લાવનાથી જન્મ્યા છે જેન
 પર્વો સૌ ધર્મના તહેવારો કરતા જુદા એ રીતે પડે છે કે જેનોનું
 નાનું કે મોટું પર્વ એકે નથી કે જેમાં અર્થ અને કામની લાવના હોય

અથવા તો ભય, લાલચ અને વિરમયની ભાવના હોય, કે એમાં પાછળથી સેળભેળ થયેલી એની ભાવનાનું શાસ્ત્રથી સમર્થન કરવામાં આવતું હોય દરેક તીર્થંકરના અવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન અને નિવાણુ એ પાત્રના દિવસ 'કલ્યાણુક' દિન ઠહેવાય છે પર્વ પાળવામાં નિમિત્ત તીર્થંકરોના કોઈપણ કલ્યાણુકનું હોય અગર ખીજું કાંઈ હોય પણ એ નિમિત્તે ચાલતા પર્વ કે તહેવારનો ઉદ્દેશ માત્ર જ્ઞાન અને ચારિત્રની શુદ્ધિ તેમજ પુષ્ટિ કરવાનોજ રાખનામાં આવેલો છે જ્ઞાનનું એક ખાસ પર્વ-જ્ઞાન પચમી (કાં ૦ શુ ૫)નો ઉત્સવ અગાઉ થઈ ગયો છે

૧૧૧૭ આપણા ધર્મનિષ્ઠ પૂર્વજોએ પ્રજાની ધાર્મિક પિપાસાને શમાવવા અને આત્મજાગૃતિને તાજી રાખવા વર્ષની એક આખી ઋતુનેજ યોજેલી છે ગ્રામીન સમયમાં આપણા દેશનો વેપાર રથજી અને જળ વાટે હતો ચોમાસાની ઋતુમાં આ બંને માર્ગો લગભગ બંધ જેવા રહેતા વણજારાઓ કે જોઓ પોઠો ઉપર કરીયાણા વગેરે માલ લાદીને દેશના ચારે ખૂણે-નગરે અને ગામે ગામે ફરતા તેઓ આ ઋતુમાં પ્રનાસ ન કરી શકતા, વહાણવટીઓથી સમુદ્રપ્રવાણ થતું નહિ, ક્ષત્રિયો પણ આ ઋતુમાં ભાગ્યેજ લડવા જતા એક દર આ નિવૃત્તિનો કાળ હતો તેથી બ્રાહ્મણ અને શ્રમણની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિને યોગ્ય આ ઋતુ હોઈ પોતપોતાના ઉપદેશકોને રિચર રહેવાના નિયમો ધર્મપ્રવર્તકોએ વ્યાં છે વેદધર્મી સન્માનીઓ દેવ-શયની એકાદશીથી દેવ ઉડી એકાદશી સુધી રિચર રહે છે, બૌદ્ધ શ્રમણો આપાદી પૂર્ણિમાથી આશ્વિન પૂર્ણિમા સુધી અથવા શ્રાવણ પૂર્ણિમાથી કાર્તિકી પૂર્ણિમા સુધી નિયત રહે છે અને જૈન શ્રમણોનો આપાદી પૂર્ણિમાથી કાર્તિકી પૂર્ણિમા સુધીનો રિચરવાસ તો જ્ઞાતીનો છે આ રિચરવાસનું જૈન નામ 'પર્યુપણા કલ્પ' છે બૌદ્ધ નામ 'વરસ કે વસાવામો' (વર્ષા, કે વર્ષાવાસ) છે આ રીતે બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ એ બંને શાખાઓના આ રિચરવાસ માં પર્યુપણા

કલ્પનો ખૂન મહિમા છે અને તે કાઈ નવોસવો નથી, પણ ઘણા પ્રાચીન સમયથી આવ્યો આવે છે ભગવાન મહાવીર અને બુદ્ધની પૂર્વે એક દગ્ગર વર્ષ પહેલાથી આ સ્થિતિમાંની પદ્ધતિ ચાલી આવે છે એમ તો ઇતિહાસ-૪ કહે છે ૫૬૬

૧૧૧૮ સાધુઓ માટે દગ પ્રકાના કલ્પ એટલે આચાર કલા છે તેમા એક ‘પર્યુપણ’ છે પરિ એટલે સમસ્તપણે, ઉપણા એટલે વચન-વચનુ, એટલે ગિયગામ જાનુ દિનમાન નળ જનનુ છે જોજામા જોણુ ૭૦ દિવસ, મધ્યમ ૪ ગાસ અને વધારેમા વધારે ૭ મામ વર્તમાનમા આ પેળી મધ્યમ માન એટલે ૪ માસનું પ્રચલિત છે જોજામા જોજા ૭૦ દિવસનું માને છે તેને આગળ ભાદ્રપદ શુદ્ધિ પાચમથી થાય છે આ પાચમની પરપરા બ્રાહ્મણ સપ્રદાયમા પણ છે અને જૈનોમા પણ પહેલા પાચમની પરપરા હતી પણ કાલિકાચાર્યે જોશની પરપરા કરી તે અગાઉ (જુઓ પારા ૨૦૨) કહેવાઈ ગયુ છે ૫૬૭ તે દિન તે માવત્સરિક (મંવજરી) પર્વ કહેવાય છે સાવત્સરિક પર્વ એટલે ત્યાગી સાધુઓને વર્ષાવાસ નહીં કરવાનો દિવસ, અને અતર્મુખ થઈ જીવનમા ડોકિયુ મારી તેમાથી મેન કેટી દેવાનો અને તેની શુદ્ધિ સાચવવાના નિર્ધારનો દિવસ સાવત્સરિક પર્વને કેદ્રજૂત માની તેની સાથે તેની પહેલાના બીજા માત દિવસો ગોઠવવામા આવ્યા છે અને એ આઠે દિવસ (અષ્ટાન્દક) આજે ‘પણસણ’ કહેવાય છે શ્વેતાશ્વરના

૫૬૬ જુઓ બ્રાહ્મણ ધર્મનો ચતિધર્મસત્રહ નામનો ગ્રંથ (૫ ૮૬-૮૮)મા સ્થિરવાસ સબધે જુદી જુદી સ્મૃતિઓના વચન-૫ બહેચરદાસનું ‘પર્યુપણ કલ્પ’ સબધી વ્યાખ્યાન-સુધોપાનો ખાસ અક સ ૧૯૮૪ની દીવાળી બાબ માટે જુઓ વિનયપિટ- નામના મહાવગ્ગ ૧૦, ૧૩૭-૧૯૪, આર્યોના તહેવારનો ઇતિહાસ ૫ ૨૦૪ અને ૫ ૨૩૬

૫૬૭ જુઓ ૫ બહેચરદાસનો ‘પર્યુપણ કલ્પ’ નામનું વ્યાખ્યાન- ‘સુધોપા’નો ખાસ અક ૧૯૮૪ની દીવાળી

મૂર્તિપૂજક ને અમૂર્તિપૂજક બંને દિરકામાં એ પ્રમાણે માન્ય છે, જ્યારે દિગંબર સંપ્રદાયમાં આદ્યને બદલે દશ દિવસો મનાય છે અને તેથી તેને ‘દશલક્ષણી પર્વ’ કહેવામાં આવે છે, અને તેનો સમય શ્વેતામ્બરના પશુસણ પૂરા થયા કે બીજા દિવસથીજ શરૂ થાય છે આ પશુસણ પર્વોમાં એક ધાર્મિક વાતાવરણ ઉત્પન્ન થતા તેમાં નીચેની બાબતો સર્વત્ર જોવામાં આવે છે (૧) ધર્માલ્પ આછી કરીને બને તેટલી નિવૃત્તિ અને પુરસદ મેળવવાનો પ્રયત્ન, (૨) ખાનપાન અને બીજા કંટલાક બોગો ઉપર ઓછો વંચતો અદુર-ઉપવાસાદિ તપ, (૩) શાસ્ત્રશ્રવણ અને આત્મચિંતનનું વ્યથ, (૪) તપસ્વી અને ત્યાગીઓની તેમજ સાધર્મિકોની યોગ્ય પ્રતિપત્તિ-ભક્તિ, (૫) જીવોને અભયદાન આપવાનો પ્રયત્ન, (૬) વેરઝેર વિસારી સહુ સાથે સાચી મૈત્રી સાધવાની બાવના સાનત્સરિક પર્વમાં સૌ સાથે ગત વર્ષમાં જે કંઈ દોષાદિ એક બીજા પ્રત્યે થયા હોય તેના માટે ‘મિચ્છામિદુકકુક’ (‘મિચ્છામે દુષ્કૃત’-માઝ તે દુષ્કૃત મિચ્છા થાઓ) એમ કહી ‘ખમાવે છે’-અને ‘ખમે’ છે એટલે ક્ષમાપના માગે છે અને આપે છે આથી અનેકના ઝેરવેર શમી જઈ પુનઃ મૈત્રીભાવ પ્રકટે છે

૧૧૧૯ તીર્થ—શ્વેતામ્બર જૈનો બગાલમાં સમેતશિખર નામના ગિરિસ્થાનને પોતાના ૨૦ તીર્થકરોની નિર્વાણભૂમિ તરીકે દિગંબરોની પેઠે તીર્થ સ્વીકારે છે, તે ઉપરાંત મેવાડમાં ઉદયપુર પાસે ધુલેવ-કેસરીયાજી છે, વળી સૌરાષ્ટ્રમાંના પાલીતાણાના શત્રુજયગિરિ, અને જૂનાગઢના ગિરિનાગ પર્વત, ગૂજરાતમાં આજુગિરિ, તાંગગાગિરિ, શંખેશ્વર, દક્ષિણમાં અતરીક્ષજી, મક્ષીજી વગેરેને મુખ્ય તીર્થો માને છે ને તેમાં પણ મનુજયને પરમ હિમ્મત સ્થાન આપ્યું છે વળી ગિરિનાર તે મેમિનાથ તીર્થકરની દીક્ષા-જ્ઞાન-નિર્વાણભૂમિ હોવાથી તેનું માદાત્મ્ય પણ પ્રાચીનકાળથી છે આજુપર વિમલમત્રીએ ૧૦૮૮માં અને વત્સપાલ અને તેજપાલે મં. ૧૨૮૮માં મુંદર કારી-ગરીના નમુનારૂપ મહાપ્રસાદો બધાવ્યા ત્યારથી, તારખાપર કુમાર-

પાલ રાજ્યએ લાઘ્યમંદિર બનાવ્યું ત્યારથી ને જને તીર્થો તરીકે સ્વીકાર્યા છે આ સિવાય ખીજા તીર્થો મેંકડોની મંથ્યામા છે

૧૧૦૦ ‘ત્યા ધાર્મિક આત્માઓનો કષ્ટ પશ્ય મન્મથ રજો હોય, અગર ત્યા કુદરતી મુદરતા દોષ અથવા એ ભેમાથી ગટે ન છતા ત્યા કોઈ ધનવાને પુષ્ટિ નાણું ખ ચી ધમાગતી, સ્થાપત્યની, મૂર્તિની કે એની કાંઈ વિગેપના આપી દોષ ત્યા ધણે ભાગે તીર્થ ઉભા થઈ જાય છે ગામ અને શહેરો ઉપગત મમુક્ષતટ-નદી-કાંઠા-ખીજા જળાશયો અને નાના મોટા પર્વતો કે ત્યા એકાન્ત અને કુદરતી મુદરતા વિગેષ પ્રાપ્ત થાય છે તેજ મોટે ભાગે તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે

૧૧૨૧ તીર્થોનું બધું તેજ અને મદસ્ત્ર મૂર્તિપૂજા ઉપર અવનમિત છે, મૂર્તિની માન્યતા અને પૂજા આ દેશમાં બહુ જ જૂની છે દેવોની અને ગ્રાંથીઓની પૂજા પત્રી, મનુષ્યપૂજાએ ક્યારે સ્થાન લીધું એ ચોક્કસપણે કહેવું કઠણ છે, જના ભગવાન મદાનીગ અને બુદ્ધના તપસ્વીજીવન સારેજ મનુષ્યપૂજા વિશેષ પ્રતિષ્ઠા પામી અને એ જ મદાન પુરોના નયોના પ્રચારકાર્યના નિકાસની સાથે સાથેજ મનુષ્યપૂજા અને મૂર્તિપ્રચાર વિકાસ પામતા ગયા મૂર્તિ-પ્રચારની માથેજ મૂર્તિનિર્માણકળા અને સ્થાપત્યકળા મકળાયના છે આપણા દેશના સ્થાપત્યમાં જે વિગેપનાઓ છે, અને જે મોદબતાઓ છે તે તીર્થસ્થાનો અને મૂર્તિપૂજાનેજ મુખ્યપણે આભારી છે ભોગસ્થાનોમાં સ્થાપત્ય આપ્યું છે ખરૂં તેનું મૂળ ધર્મસ્થાનો અને તીર્થસ્થાનોમાં જ છે

૧૧૨૨ મૂર્તિ—એતામ્મર આગમોમાં મૂર્તિનો, તેની પૂજાનો ઉદ્દેશ્યસ્પષ્ટ છે મૂર્તિનું વિધાન ચદ્રકાન્ત, સૂર્યકાન્ત, આરસપદાણુ આદિ પાપાણુ, પરવાળા નીનમ આદિ મણિરત્ન, સુવર્ણ રૂપ પીતળ આદિ ધાતુ, ચન્દનાદિ કાંઠ, વેળુ આદિ માટીના દ્રવ્યથી થઈ શકે છે તેની

રીતે નિર્માણ કરેલી પ્રતિમાનું પ્રતિષ્ઠાપન થાય છે. તેમા પ્રાણપ્રતિષ્ઠા વિધિ અનુસાર કરવામા આવે છે, તેનું ગંધ, માળા, ધૂપ દીપાદિથી અર્ચન થાય છે, તેને વસ્ત્ર અલકારો આદિથી શ્વેતાબરો ભૂષિત કરે છે આ પ્રતિમા રાખના માટે શુદ્ધ ભૂમિ પર કાઢ પાયાણુ આદિના ભવનો-મંદિરો કરવામા આવે છે તેમા પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા થાય છે તેની પૂજા આદિ માટે પૂજારી રખાય છે ને ત્યાં શ્રાવક શ્રાવિકાઓ આવી નિત્યકર્મ તરીકે જિનપૂજા જુદા જુદા પ્રકારે કરે છે પ્રતિમાપૂજન સારી રીતે થયા કરે તે માટે તેના માટે દ્રવ્યની યોજના તે તે ગામનો મધ કરી લે છે કેટલાક તેના માટે અનેક જાતના દાન કરે છે, દરેકમા રહેતા 'ભડાર'મા સઘજનો કંઈને કંઈ નાખ્યા કરે છે

૧૧૨૩ જ્યાં જુઓ ત્યાં દેવાલયો જૈનોના દેખાય છે એજ એક વખતના જૈન સમાજના વિસ્તારનો પુરાવો છે તેની એક ખાસ સરથા છે કે જેની પાછળ પુષ્કળ દ્રવ્ય વપરાય છે, દેવપૂજાની સામગ્રી, પૂજારીઓ, વગેરે પાછળ થતા ખર્ચ અને તે નીભવવા માટેની જૈન મંત્રે-શ્રાવક સમુદાયે કરેલી વ્યવસ્થામા હિતરતા જણાશે કે એ મન્યાની પાછળ કેટલીક જગોએ જમીનદારી છે બીજી પણ રથાવર જગમ મિલકત છે, આ રોકડ નાણુ, સોનું આદી તેમજ અવેરાત પણુ છે ઘર-મંદિરો અને તદ્દન ખાનગી માલિકીના મંદિરોને બાજુએ મૂકીએ તો પણુ જેના ઉપર નાના મોટા મધની માલિકી હોય, દેખરેખ હોય એવા સઘમાલિકીના મંદિરોના નાના મોટા ભડારો હોય છે એનું દ્રવ્ય 'દેવદ્રવ્ય' કહેવાય છે કે જે જૈનને માટે પોતાને માટે વાપરવું એ મદાન પાપ ગણેલું છે આથી આ દેવદ્રવ્ય એટલું કરવામા, તેની સારસભાળ લેવામા અને તે ભરખાઈ ન જાય તે માટે ચાપના ઇલાજેમા જૈન સઘે ખૂબ ચાતુરી અને ઇમાનદારી રાખી છે દિદુરયાનમાના બીજા કોઈપણ સપ્રદાયના દેવદ્રવ્યમા જૈન સપ્રદાયના દેવદ્રવ્ય જેટલી

ચોખવટ તમે ભાગ્યેજ લેજો છતાં એકદમ ગહેતી વ્યવસ્થાના દરનાં પોતાની નગ્ન ગિયતિ ચતા તેમાં પોતાની નજી નાખી વાપરી નાખવાના-ખાઈ જવાના દાખના બનતા જણાય છે કેટલેક રથજો અવ્યવસ્થા અને ગળક, ધાનમેન પણ જોવામાં આવે છે, તો તેવું ન બનતા તેનો ચોખ્ખો અને ઉપયોગી વધીવટ થાય એમ સમાજ માગે છે

૧૧૨૪ આખા દિદમાં જનતીર્થ તો એવું એકે નથી કે ન્યા વિદ્યાધામ હોય, વિદ્વાનોની પાંપદ્દ હોય, વિચારકોની ગોષ્ઠી હોય અને એમની ગમીગ પ્રાણપૂરક વિદ્યાના આકર્ષણથીજ ભડો અને વિદ્યાગસિકો આકર્ષાઈ આવતા હોય વધારેની આગા તો બાળુએ રહી પણ કાંઈ એક તીર્થમાં એક પણ એવું જન વિદ્યાલય નથી, જન વિદ્યાપીઠ નથી કે એવાક પણ એવો મમર્થ વિદ્યાશ્રી વિદ્વાન નથી કે જેને હીવે ત્યાં માત્રીઓ અને જિજ્ઞાસુઓ આકર્ષાઈ આવતા હોય, અને પોતાના વિવિધ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરતા હોય તીર્થોની પ્રાકૃતિક જડતા અને નસર્ગિક ગમણીયતામાં કાતો તપ અને કાતો વિદ્યા અને કાતો બન્ને ચેતના પૂરે છે ન્યારે આજના આપણા તીર્થોમાં તપ અને વિદ્યાને નામે કાંઈપણ આકર્ષે તેવું નથી ગામ અને શહેરના દેરાસરોમાં પહેલાં ક્યાક ક્યાક ધાર્મિકનાજાઓ ગહેતી તે પણ જોવામાં નથી આવતી દરેક તીર્થમાં મોટા મોટા દેરાસરોના ભડારમાં ગાનનિમિત્તેનું દ્રવ્ય હોય છે તેનો ઉપયોગ પણ ચતો નથી ને તે એકદુ ચલા કરે છે એવા મોટા ભડારોના વાર્ષિક કે ત્રિવાર્ષિક કાર્યવૃત્તાત-ગાહેવાલ પણ બહાર પડતા નથી આ દુ ખદ સ્થિતિ છે

૧૧૨૫ યાત્રા-સઘો-નજીકના કે દૂરના તીર્થોની યાત્રાએ નાના મોટા-હજરો અને લાખો માણસોના સઘો પગે ચાલી જતા તે લક જનાં 'સઘપતિ' મધની વ્યવસ્થા કરતો, સઘના સ્ત્રી પુરુષો છ 'રી' પાળતા (એટલે એકાહારી, દર્શનધારી, ભૂશયનકારી,

કરતા તેમા અનેક મોટા મોટા રોડીઆઓ હોઈ શરાફનું કામકાજ કરતા અને જુદે જુદે સ્થલે પેઢીઓ રાખતા. હજુ પણ દલાલી, શગરી, ગાધી, મોદી, ઝવેરી, મિલમાલેક આદિના અનેક ધધા તેઓ કરે છે. લોર્ડ કેઝન કહી ગયો હતો કે ‘હિંદુ અર્ચુ નાણુ જૈનોના હાથમાથી પસાર થાય છે’ એ વસ્તુસ્થિતિ હાલ રહી નથી, છતાં સાહસ અને દીર્ઘદષ્ટિથી વેપાર ખેડનારા જૈનો જેમ દરેક યુગમા હતા તેમ અલ્પ સંખ્યામા પણ રજુ છે.

૧૧૩૦ તેમણે જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટે પૂર્વે હજારો અને લાખો રૂપિયા ખર્ચા હસ્તલિખિત પ્રતો ડરાવી સાધુ-મુનિરાજોને વહોરાવી છે, અભ્યાસીઓને તથા મુમુક્ષુઓને દાનમા આપી છે અને લોકોપયોગી અથલકારોમા સ્થાપી છે આજે પણ અનેક ધર્મગ્રંથો વિનામૂલ્યે પ્રસિદ્ધ થઇને પ્રચારમા મૂકાઈ રહ્યા છે અને કેટલાક સ્વલ્પ મૂલ્યથી વેચાઈ રહ્યા છે એ જ્ઞાનપ્રચાર ઉદારદષ્ટિથી ખર્ચ કરનાર ધનવાન જૈનોની જ્ઞાનપ્રીતિનું ફળ છે તેમણે સાધુસંસ્થાને પોથી તેમની પાસેથી ધર્મોપદેશનો લાભ લીધો છે, અને તીર્થમંથાને પણ કળાથી શણગારી તેનું સરક્ષણ અને ઉદ્ધરણ કરેલ છે પૂર્વના જૈનોનું અનુકરણ કરીને મોટા મોટા શેડીઆ અને શરાફોએ મોટા મોટા દાન આપીને પોતાના ઇષ્ટદેવ તીર્થંકરો પ્રત્યે અદ્વાભાવ પ્રદર્શિત કરવામા અને દ્વાધર્મ કરીને સત્કર્મ સચી લેવામા કરી પાની કરી નથી શેઠ હુડીસિંહે મં ૧૯૦૧-૩ મા અમદાવાદમા જે મુદર દેવાનય શ્વેતમર્મરનું બવાબુ તે સુપ્રસિદ્ધ છે તેમજ ખીમ અતિ મૂલ્યવાન મકાનો અને દેવાલયો હેના સૈકામા બધાયા છે તે એ મંથની ધન-શાલિતા અને દાનવૃત્તિનું પ્રમાણ છે પરંતુ આ સાથે જીણાવવાનું કે જૈનોએ પ્રાચીન સાહિત્ય અને તીર્થોનો વારસો મંભાળ્યો છે—જનગી રાખ્યો છે, તેથી તે પ્રત્યેની સર્વ ફરજમાથી તેઓથી મુક્ત થવાનું નથી, પરંતુ તે વારસાનો ઉપયોગ જૈનોએ એવી રીતે કરવો જોઈએ કે જેથી એ વારસો જીવત રહે અને અનેક મનુષ્યોના આકર્ષણ તથા ઉદ્ધારનું સાધન બને આ માટેની સૂચનાઓ દેવે પછી કરવામા આવી છે.

૧૧૨૧ અદિમાના પાનન અને પ્રચાગના એક મચોટ પુગવા તરીકે મુખ્યત્વે શ્રાવણ તરફથી ચાલતી પાંજરાપોળની મંથા ચાલી આવી છે ક્યાંથી તે ઉદ્ભવી તે કદી શકાતું નથી, છતાં નૃસિંહગન- મા એનો પ્રચાગ અને એની પ્રતિષ્ઠા લેતા તેને વ્યાપક રીતે વામા દેવાય કૃમાગપાન અને તેના ધર્મગુણ આચાર્ય હેમચંદ્રનો મુખ્ય હાથ હોય એમ માનવાનું મન ધર્મ જાય છે આખાએ કમળ, કાદિ યાવાડ અને ગૂંજરાતનું તેમજ રજપૂતાનાના અમુક ભાગનું કોષ એવું જાણીતું શહેર કે સારી અખાદીવાળો દરબો નદિ મળે કે ત્યાં પાંજરા- પોળ ન હોય વિશેષી મુસાફરોએ આના વાગુન આપ્યા છે આ બંધી પાંજરાપોળ મુખ્યપણે પશુઓને અને અશ્વન પખીઓને પણ બચાવવાનું અને તેની સાગર્ભભાગ ગળવાનું કામ કરે છે તેની પાછળ દરવેળે જોતો લગભગ પચાસ લાખ રૂા ખર્ચતા દગે, ને તેથી લાખેક રૂવોની સભાગ થતી દગે દેશમાં ફેટતેક અથગે ગોશાળાઓ પણ છે આ પાંજરાપોળ ને ગોશાળાની તરયા-એ બંધી પશુગણતરી પ્રવૃત્તિ અદિસાપ્રચાગક સધના પુરુષાર્થનેજ આભારી છે એમ કોઈપણ વિચારકે કદા વિના ભાગ્યેજ રહી શકે આ ઉપરાંત કીડી આનની પ્રયા, જળચરોને લોટની ગોળાઓ ખવડાવવાની પ્રયા, નિકારો અને દેનીના ભોગો બવ કગવવાની પ્રયા-એ બધું અદિસાની ભાવ- નાનું જ પરિણામ છે

૧૧૩૨ મનુષ્યો પ્રત્યેની દયાપદ નજર કરતા ઇતિહાસ જણાવે છે કે પ્રચડ અને વ્યાપક લાભા દુકાળોમાં જગદુશા જેવા અનેક સખી ગૃહસ્થોએ પોતાના અન્નભંડારો અને ખજાનાઓ ખુદના મૂંઝા છે છેલ્લા મો વર્ષના ગાળામાં પણ દુકાળ તેમજ જળની રેત, અગ્નિ આદિ અનેક કુદરતી આફતો વખતે અન્નકષ્ટથી પીડાતા માનવો માટે અદિસાપોષક મંથ તરફથી પુષ્કળ પૈમા આપવામાં આવ્યા છે, અન્ન વહેચવામાં આવ્યું છે, ઓસડ કપડા માટે પણ ઘણું કમવામાં આવ્યું છે આપણા દેશમાં અર્ધા કરોડ જેટલા બાવા

ફકીર સાધુઓ પોષાય છે તે આ આતિથ્ય-મનુષ્ય પ્રત્યેની પ્રીતિનું પરિણામ છે-હાડમજ્જમા રહેલી દાનધર્મની ભાવનાનું પરિણામ છે આ દાનધર્મની રીતિ હવે ઘણા ફેરફાર માગે છે તેને વ્યવસ્થિત, સંગઠિત કરીને તેનો લાભ વધુ ઉપયોગી રીતે-વધુમા વધુ માનવસંખ્યા લઈ શકે અને તેમ થતા ભવિષ્યમા તેવા લાભ લેનારની સંખ્યા ઓછીજ થતી જાય એમ કરવાની જરૂર છે અહિંસા અને અમારિ ના તત્ત્વો હાલના સમયમા કેવી રીતે સાચા પાળી શકાય તે સબધ મા ૫ સુખલાલજીએ ‘અહિંસા અને અમારિ’ પર કરેલ વ્યાખ્યાન પર ધ્યાન ખેંચી અત્ર વિશેષ કહેતા વિરમવું પડે છે

૧૧૩૩ તેમની ધાર્મિક ક્રિયા વિશે ટુકમા કહેતા મુખ્યપણે દરેક નવકાર (નમસ્કાર) એટલે પાત્ર જાતના મહા ઉત્તમોને નમસ્કાર કરવારૂપ-પત્ર પરમેષ્ઠી મત્રનું સ્મરણ કરે છે મૂર્તિપૂજકો જિન-પ્રતિમાને વદન, તેમનું પૂજન અર્ચનાદિ ‘ચૈત્યવદન-સ્તવનાદિ’થી તેમજ વિશિષ્ટ પૂજા (પૂજાનિમિત્તનાજ કાવ્યો)થી કરે છે, આત્મ-ધ્યાન અને સ્વાધ્યાય માટે સમતાના પોષક એવી સામાયિક’ અને કરેલા પાપો કે દોષોના પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે ‘પ્રતિક્રમણ’ (કે જે દૈવસિક, રાત્રિક, પાક્ષિક, આતુર્માસિક અને સાવત્સરિક એમ પાત્ર પ્રકારનું છે) નામની ક્રિયા તેના ખાસ આવશ્યક સૂત્રો બોલી કરે છે, પોષધ નત કરે છે એટલે-પર્વતગુહ્ય અર્થાત્ આહમ, ચૌદશ, પૂર્ણિમા અને અમા વાસ્થાને દિને આહાર, શરીરસત્કાર એટલે સ્નાનાદિ, અશ્વજ્ઞ અને સાવધ કર્મનો ત્યાગ કરી ધર્મની પુષ્ટિ અર્થે પોષધશાલામા ૩૦ મુદ્દર્તના એક અહોરાત્ર સુધી રહેવા રૂપ પોષધ-નતમા રહે છે, તે દરેક માસમાં બે બીજ, પાત્રમ, ચૌદશ, -એમ છ દિવસોએ લીંગોતરી કે એવો આહાર નથી લેના દમેશ સૂર્યાસ્ત પહેલા બોજનાદિયો પરવારી ‘ઓવિદાર’ કરે છે-અગુર્વિધ આહાર (અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય) ના ત્યાગરૂપી બાધા લે છે એમાસામા પર્યુષણના આઠ કે દશ દિવસો માન ધર્મ-ક્રિયામા-ઉપવાસમા-ઉપવેશત્રવણમા ગાળે છે ને છેલ્લા દિને ગનવર્ષમાં

બીજા સાથે જે દર્શન વચન કાયાથી જાણે અજાણે પોતાના દોષ થયા હોય તેને માટે તેને 'અમાવના'-મારી માગવા ત્ય છે અને પોતે પણ 'અમે છે'-મારી આપે છે-ત્યાગે 'મિત્તામિ દુકક' (મિત્થા મે દુષ્કૃત) કરીને ક્ષમા માગે છે ને આપે છે આને 'અમત-ખામપ્પા' (ક્ષમા-ક્ષમાપના) કહે છે તે મળીને કે પાદારા અપાય છે તે ઉપગત ધર્મી બાળનોના 'પચ્ચખાણુ' (પ્રત્યાખ્યાન)-અમુક ન કંવાની બાધા-પ્રતિજ્ઞાના નન લે છે કેટલાક જે બાગ અપુનન શ્રાવકના કહ્યા છે તે દ્રેક નતની ગીમા નહો કરી નતધારી અને છે પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય રૂપ 'ચોથુમત' લેનાર દુપનિઓ પણ નિકળી આવે છે કેટલાક અમુક 'નિયમ' ધારે છે, કેટલાક સમ-યસનના ત્યાગના નત આદરે છે આ સર્વ ક્રિયાઓમા ઉત્તરના ત્યાગ, સયમ, દેહદમન, વૈગચ આદિ નિવૃત્તિપ્રધાન ભાવનાજ તરી આવે છે આરી ક્રિયાઓ ભાવ પૂર્વક પાળનારાઓ જોનોમા છે, તેના કરતા પરપરાથી શ્રદ્ધાબળે આચરનાર વિરોધ છે તો પણ સામાન્ય રીતે જથ્થાને કે જોનોમા શુન્દાઓનું પ્રમાણ બીજી કામો કરતા ઘણું ઓછુ આવે છે તેનું કારણ જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો અને આચારોની શુભ અસર છે

૧૧૩૪ પૂર્વના જોનોએ પોતાના પ્રતાપની ઘણી અસર કરી છે છતાં સધનું સંખ્યાબળ ધીરે ધીરે ઘટતું જાય છે વસ્તીપત્રકમા ભારતમા બધા સપ્રદાયના જોનોની સંખ્યા ઈ સ ૧૮૯૧ (મં ૧૯૪૭) મા ૧૪૧૬૬૩૮, ૧૯૦૧ (સ ૧૯૫૭) મા ૧૩૩૪૧૪૮, ૧૯૧૧ (સ ૧૯૬૭) મા ૧૨૪૮૧૮૨ અને ૧૯૨૧ (સ ૧૯૭૭) મા ૧૧૭૮૫૯૬ છે પહેલવહેલી ભારતીય મનુષ્યગણના સન ૧૮૭૨મા ચર્ધ, તે વખતના જોનોની સંખ્યાના આકડા મળતા નથી, તેમજ છેલ્લી ચાલુ વર્ષ સન ૧૯૩૧ મા ગણના ચર્ધ પણ તેના વિગતવાર આડા ઢંણુ બહાર પડ્યા નથી તેથી તે અન મૂંઝી નથી શકાયા

૧૧૩૫ પશ્ચિમ ભારતમા શ્વેતાચર જૈનધર્મના અનુયાયીઓમા મુખ્યત્વે વપિક સાત્તિના છે, અને તેની સાથે ભોજક બ્રાહ્મણ,

ભાવમાર, ભણુશાલી, પાટીદાર આદિની યાતિના પણ જૈનધર્મ પાળતા જોવામા આવે છે વણિક યાતિમા મુખ્યત્વે ઝોશનાળ, પોરવાડ, અને શ્રીમાળી વણિક યાતિ છે અને તેમા દશા અને વીસા એવા ભેદ છે

૧૧૩૬ પૂર્વે એટલે સ ૧૬૦૦ પહેલા જૈનધર્મના અનુયાયી તે આવડ, અને બીજા મહેશ્વર-મહાદેવ-શિવને માનનાર મહેશ્વરી (કાલ જેને મેસરી)-‘મિત્રી’ કહેવામા આવે છે) કહેવાતા. કોઈ કોઈ રામાનુજ કે ભાગવતધર્મ પ્રમાણે વિષ્ણુના ઉપાસક હતા, પણ પત્રીથી ન્યારે વિક્રમ સત્તરમી સદીમા વર્તનભાગ્યાર્થનો ધર્મ વિષ્ણુની ઉપાસના તરીકેનો ગુજરાનમા ફેલાયો ત્યારે આવડ ને મહેશ્વરીમાથી તે વિષ્ણુધર્મને માનનારા થયા તે વૈષ્ણુવ કહેવાયા જે વાણિયા યાતિઓ અત્યારે કેવળ વૈષ્ણુવ ધર્મ માનનારી થઈ ગઈ છે, તે યાતિઓ પણ પહેલા જૈનધર્મ માનતી હતી એમ બનાવનારા કેટલાક લેખ મળે છે દાખલા તરીકે નાગર, કપોળ, મોઢ, ગૂર્જર, વાયડા, ખડામના, પક્ષીવાલ, ડીસાવાવ વગેરે આ લેખો પરથી એમ ન કહી શકાય કે એ યાતિના સર્વ લોકો તે કાલે જૈનધર્મી હતા શ્રીમાળી પોરવાડ અને ઝોશવાળ યાતિના જૈનોના બરાવેલા બિંબો અને પાપાણુની પ્રતિમાઓ જેટલા પ્રમાણુમા મળે છે તેટલા પ્રમાણુમા નાગર, કપોળ કે બીજા અત્યારે વૈષ્ણુવ ધર્મ પાળતી યાતિઓની બરાવેલી પ્રતિમા મળતી નથી, એથી એમ સમજાય છે કે નાગર, કપોળ વગેરે યાતિના બધા લોકો પહેલા જૈન ધર્મ પાળતા નહિ હોય, પણ જૈન ધર્મ પાળવામા તે તે યાતિઓ કંઈ પ્રતિજ્ઞ માનતી હોવી ન જોઈએ અને તેમનામાના કેટલાક લોકો વૈષ્ણુવ ધર્મના (રામાનુજ વૈષ્ણુવ અથવા સામાન્ય ભાગવત ધર્મના-વર્તનભાગ્યાર્થનો વૈષ્ણુવ માર્ગ તે કાલે ચાલતો થયો નહોતો મં ૧૬૦૦ પત્રી ઘણે વર્ષે વર્તનથી મંપ્રદાય ગુજરાનમા દાખલ થયો) તેમજ કેટલાક લોકો શૈવી અને કેટલાક જન એ પ્રમાણે હોવા જોઈએ જૈન નહિ તે બધા ‘માદેશ્વરી’ એ નામે ઓળખાના. માદેશ્વરીઓ અને જૈનો વચ્ચે ખાસ પીડના વહે-

વાગ્મા કોઈપણ પ્રકારનો પ્રતિપદ્ધિ દોષો ન લેખ્યો ' (૨) મળિનાન બકોગ્માઈ વ્યામ- ' જૈન પ્રતિમાઓ ઉપરના વેષ ' - જે કો દેવદેવો જૈન ઇતિદાસ સાદિત્ય અંક રીગત્ ૨૪૪૧) ગાનિ જાતિના બેદભાવ જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ દોષો હતા જૈનોમા યાજ્ઞયુ ધર્મની અસ રથી-સ્વગતણ્યે યયા લાગે છે એનો તથા આ સર્વ ગાનિઓનો લાભો મતિદાસ છે કે જેના પર ઉક્ત સ્વ મળિલાનનો વ્યાસનો ' શ્રીમાળી (વાળીઆ)ઓના ગાનિભેદ ' એ નામનો ગ્રંથ ધર્મો પ્રકાશ પાડે છે

૧૧૩૭ જૈનોની મંખ્યા ઘટતી જાય છે તેના કારણો માં જો, દૂષ્કર્મો એ ગણાવી શકાય છે -

(૧) પુષ્કળ ગ્જપૂતોને અને બીજી જાતિવાળાને જૈનાચાર્યોએ પૂર્વે પોતાના અમ કારોથી, ઉપદેશથી અને મમાગમથી જૈન જનાવ્યા, પણ પડીથી તેવા પ્રકારની શક્તિ અને રિયતિ ધણાકાજથી લેવામા આવી નથી (૨) કૃમાગિન અને ગૃહસ્થાચાર્યે યાજ્ઞયુ ધર્મનું પુન સરથાપન-અરુદ્ધ કરી વેદાન્ત દ્વિધમુરી પ્રરૂપી અને તેના અતુ-યાયીઓ સમગ્ર દેશમા ફરી શ્રમણ સપ્રદાયનો નિગેલાવ કરવા માટે પ્રયત્નરીન ગયા સાગ્ગરી અનેક અન્યધર્મી મદા-ઉપદેશકો અને મતપ્રવર્તકો થયા કોઈ મૂર્તિનિષેધક, કોઈ ભક્તિપ્રધાન, કોઈ રૂંગારવિનામ ને ભોગોપભોગમા ગુપ્ત, તો કોઈ અનધુત આ સર્વની અસર તે સર્વના મધ્યમા-સમાગમમા ગહેનાર જૈનધર્મપર પણ પડી (૪) વ્યાપાર અને ગરીમાધ આદિ બીજા કારણથી સ્વજન્મ-ભૂમિનો ત્યાગ કરી ન્યા જૈનધર્મનો પ્રચાર સવિશેષ ન હોય અને ધર્મોનુદૂળ મેનેગો ન હોય ત્યા જનાની ફરજ પડી ને તેથી ત્યા મૂળ ધર્મ છોડાવા લાગ્યો (૩) જૈનસંધનું બધારણ અગ્યવરિયત અને છિન્નભિન્ન થઈ અનેક ગચ્છો, તડો, મતભેદો ઉત્પન્ન થતા ન્યા પોતાનો સ્વાર્થ યા વૃત્તિ ઢળના પામ્યા લા લોકો ગયા (૫) લક્ષ-મબધમા એટલી બધી મકુચિતતા થઈ કે ધણાને અવિનાહિત રહેવું

પડયુ દાખલા તરીકે ગૂજરાતના શ્રીમાળીઓમા વીસા બધા જૈન છે, પણ દશામા કેટલાક જૈન તો કેટલાક વૈષ્ણવ આદિ છે દશા શ્રીમાળી આવડ અને દશાશ્રીમાળી વૈષ્ણવ એકમેકમા લગ્ન કરી શકે, પણ દશાશ્રીમાળી આવડ અને વીસાશ્રીમાળી આવડ ન ઠરી શકે એટલે ધર્મબંધન કરતા યાત્રિબંધન વધારે મહત્ત્વ ભોગવે છે (૬) હમણા હેન્દા સૈકામા શ્રી દયાનંદ સ્થાપિત આર્યસમાજની પ્રખરતામા અગતતા કેટલાક તેમા ભળ્યા, કોઈ બીજી સમાજમા ગયા કોઈ ધર્મમા ન જ માનતા ધર્મના ચિન્હ વગરના રહ્યા (૭) આ સર્વ સાથે જ્ઞાનપ્રધાન જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનુ સાચુ અને સર્વ-સાધારણ સ્વરૂપ લોકો બહુ ઓછુ જાણે, અને ધર્મના તાત્ત્વિક ગ્રંથો તથા બીજા પ્રમાણશૂત્ર ગ્રંથનુ વાચન અને મનન તો તેથીય ઓછુ એથી બીજા ધર્મો સાથે સમન્વય કરવાનુ તો દૂર રહ્યું પણ મૂળ ભૂમિકાપર ટકવુ કેટલાકોને અશક્ય થઈ પડયુ આ અને આવા બીજા કારણોથી પૂર્વે જૈન થયેલ આખી યાત્રિઓએ જૈનધર્મનો ત્યાગ કરીને સગવડ અને મજોગ પ્રમાણે ધર્મગ્રહણ કર્યો જણાય છે

[આ પ્રકરણ લખવામા ‘પર્યુપણ પર્વના વ્યાખ્યાનો’ એ નામના પુસ્તકમાથી પડિત સુખલાલજીના વ્યાખ્યાનોની મુખ્ય સહાય લીધી છે]

પ્રકરણ ૬૬

તૈનસમૃતિ-કલાઓ

સાદિત્ય અને ધ્યાના હૃદયે 'માટે-ગુજરાતના નવજીવન' એ બનેલું યોગ્ય ધ્યાન આપવા માટે જેનો અનેક રીતે પ્રયત્ન કરી રાખે એમ છે. પશ્ચિમનું વીર્યવાન સાદિત્ય એન્ડુએટો, સાધુઓ વગેરે દ્વારા જૂનઝાનીમાં હતાશવે અને તેનો પ્રચાર કરાવે, મદિરા બાધતા બાધકામ, ચિત્ર અને મૂર્તિવિધાનની વગેરે વિશેષ ખીલવવા જમાનાને થોથ તેમા જીવનરૂપાતર કરવા ધ્યાન આપે, અને આ ધ્યાન યથાર્થ આપી રાખાય માટે ગ્રીપુરોમાં કલાસિરચિ નાને કલાના રસિક સમુદાયે બિન્નબિન્ન રીતે ફેલાવે તદિરોમા યદા સંગીત અથવા ધનાદ્યતાને લીધે મજાની નવરાગ અને તેમા મલાલી મોજને પ્રસંગે યદા સંગીતને પાત્ર કલા, પ્રભુજીવન આદિને હૃદયે આપે એક કરવા પ્રયત્ન કરે, અમને સારામા સારૂ જ રચગે-અમારૂ જ પાલ તે તેઈ એ-ખીલનું અનુકરણ રૂપ અદરથી હલકું પણ ઉપરથી દેખાવડું નહીં જ પાલવે નરમું અમારી પામે ઠકનાર નથી એવી ભાવના રોજગમા ભરાય તેજ ખરૂં

—અ રણજિતરામ ત્રાજાભાઈનો લેખ 'જેનો અને ગુજરાતનું નવજીવન' (જેન એ કો હેરેકડનો પર્યુપલ અક અગષ્ટ-સપ્ટે ૧૯૧૩)

૧૧૩૮ કલા—'વિશાલભારત'ના ક્યામખીનીના ૧૯૩૧ ના જાન્યુ ના ખામ અઠમા કહેલ છે કે—કલા, આ એક રાખદથી 'સત્ય શિવ સુન્દર' એ ત્રણ રાખદોનો પ્રતિર્વાન હૃદયમા ગુજ્યા કરે છે આ વિશ્વમા જે સત્ય છે, જે કલ્યાણકર છે, જે સુન્દર છે તેનું અધિક સુખોધરપમા પ્રદર્શન તેનું નામ કલા—સાચી કલા ગાંધીજી કહે છે કે—'કલાવિદીન મનુષ્ય પશુ સમાન છે, કર્મમા કુશલતા તેનું નામ કલા—'કલા કર્મસુ કૌશલ' ગીતામા કર્મમા કૌશલને યોગ કહેલ છે તે મેપૂર્ણ કલા છે આ વાત બાલ કલા પર લાગુ પડે છે જેને કરોડો ગ્રહણ ન કરી શકે તે કલા નથી, પણ સ્વ-ચન્દ છે, જેને કરોડો ગ્રહણ કરી શકે તે કલા છે, યોગ છે,

પત્રી ભલે આ કવા કઠની હોય, યા કપડાની હોય કે પાપાણની હોય ઝરોડો લોકોના એકે અવાજથી રામધુન લગાવવી તે કલા છે અને આવશ્યક છે ઘણા મંદિરો કલામય છે અને તે કલા એવી છે કે તેને કરોડો ગ્રંથો કરી શકે છે મંદિરોમાં પૂજા-પાઠાદિક આવરકતા અનુસાર શ્રદ્ધાપૂર્વક થવા એ કલાનો નમૂનો છે તેવી રીતે જ્યાં સમય, ક્ષેત્ર, મયોગનું પ્રમાણ-પ્રમાણ રખાય છે ત્યાં કલા છે વિચારપૂર્વક કામ કરવાથી તેમાં રસ જરૂર પેદા થાય છે વિચારપૂર્વક કરેલું કામ કલામય બને છે અને સાચી કલા સદા રસમય છે કલા જ રસ છે એમ પણ કહી શકાય કે ભોગનું પરિણામ નાશ છે, ત્યાગનું ફલ અમરતા છે રસ સ્વનત્ર વસ્તુ નથી રસ આપણી વૃત્તિમાં છે એકને નાટકના પડખમાં મળી આવશે, બીજાને આકાશમાં નિલ નવા પરિવર્તન થતા જાય છે તેમાં મળી આવશે-અર્થાત્ રસ તાલીમ યા અભ્યાસનો વિષય છે '

૧૧૩૯ શૂર્તિકાર, ચિત્રકાર, ગાયક, વાદક અને કવિ-એતો આશ્રય મય વિશ્વના હિંબોધક જ છે તેથી તે સર્વે કલાકાર છે બીજા શિલ્પીઓ પણ કલાકાર છે કારણ કે તેમનો હિંદેશ પણ તેવો છે દેશકાન અનુસાર કલા પણ પોતાના જુદા જુદા રૂપો પ્રકટ કરે કે કલાના નિમાણમાં ભાવના અને આદર્શ મુખ્ય છે તે જોડના વડુ સત્ય, કત્યાણુકર અને સુદર તેડના પ્રમાણમાં કલા વધુ સ્વાભાવિક અને હિંચ

૧૧૪૦ શિલ્પ શબ્દનો અર્થ વૈદિક કાલમાં વૃત્ય, ગીત અને વાદ યનો હતો, પરંતુ સમયના પરિવર્તનથી તે વૃત્ય, ગીત અને વાદનો સમાવેશ કલા એ શબ્દમાં થયો અને શિલ્પનો અર્થ સડક બનાવવા વગેરેમાં પરિણમ્યો. શિલ્પીઓમાં અનેક કારીગરોની ગણના થવા લાગી 'વાસ્તુવિદ્યા' માં રથપતિ (ભાવન-નિર્માના), સૂત્રમાલી (સુતાગ), તક્ષક (શૂર્તિકાર), અને શ્રુતકર્મચ (કુભાર) નો સમાવેશ શિલ્પીઓમાંકર્યો છે મહાવૈવર્ત પુરાણમાં ગાદાકાર (માળી), કર્મકાર

(નુદાગ), રાખકાગ (રાખ જનાવનાગ), કુવિન્દક (વપુકાગ), કુભનાગ (કુભાગ), કામકાગ (કમાગ), ચાનાગ (હનાગ), ચિત્રકાગ અને ચર્ણકાગ (ગેની) એ ગવેને વિદ્યારી કરે છે એટલે કે શિક્ષણના વિમ્ન અર્થમાં પ્રાપ્ત મેવે મુખ્ય કારીગર આની જામ કે 'વામ્નુતામ્' શિક્ષણ-અનો એક વિભાગ છે તેના લેખકો પૈની વિશ્વકર્માએ અપાગિત વામ્નુતામ્ રમ્યુ દેનાય કે તેમા જિનમૂર્તિ મજધી મોકો છે

૧૧૪૧ 'એક પાશ્ચિમાત્મ વિદ્વાને ૧૯૯ સમૂહનિ civilization અને મસ્કાગિના (civilized)નું સ્વરૂપ આલેખના તેની સાથે કળાનો સજધ જાણા-યો છે તે લેખએ મનુષ્યના જીવનમા અમર્યાન જાનનું જે જગતમા આની એ વમે છે અને પોતાની ઇદ્રિયોદાગ જગતનો જે પરિચય એ મેળવે જે તે જ્ઞાન છે પણ જાન માટે એ ક્રિયાનો વ્યાપાર આવશ્યક છે આસપાસના જગતના અરો અવનો પરિચય મેળવવા તે અગોની જોડ કરી જોડએ જોડથી પ્રાપ્ત અગોનું પૂર્ણ જાન મેળવવા-મનુષ્યના ઉપયોગમા એ અગો આવી શકે એવુ એમના વિશે જાન મેળવવા જે વ્યાપાર ચાને તેને આપણે વિજ્ઞાન કહીએ જગતના અગોના સ્વરૂપ, નિયમો વગેરે જાણ્યા પછી મનુષ્યના મુખ્ય માટે તે અગોનું પ્રયોજન કરવું તે ઉદ્યોગ (ઉદ્યોગ) હલત આકર્ષિક ગીતે જે મુખ્ય આપે તે ગીકારી મંતોન માનનાગ મનુષ્યો હલતને પોતાની સત્તામા લાવી તેની મારફત મુખ્ય મેળવના ઉદ્યોગ કરે ત્યારે તેમના જીવનમા મોટો ફેરફાર થાય છે હલતની વસ્તુઓ લઈ પોતાના ઉપયોગ માટે નરી વસ્તુઓ જનાવવામા મજૂરી, મૂડી વગેરેનો ખર્ચ પડે છે એટલી જીવન ગાળવાને બદલે ખીજા મનુષ્યોના મંગમા જીવન ગાળવું પડે છે આથી એમના જીવનવ્યવહારની નવી વ્યવસ્થા થાય છે આ વ્યવસ્થા થયા પછી

તેનું નિરૂપણ કરવું તેજ ગૂજરાતીઓના ગાગરનું મગોગાન ગાનાનું છે (રણજિતગમ ભાષનો 'જૈન સંસ્કૃતિ' પત્રો લેખ ૬૪ દ્વારા જોવા નો જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય અને વીરાત ૨૪૪૧)

૧૧૪૨ જૈનોના આપત્યેજ ગૂજરાતની ગોલા વચારી છે એ પ્રસિદ્ધ વાત છે કે જૈનદના અને આપત્ય હવત વિદ્યમાન ન દન તો વિમવાદી મુસલીમ કળાવી દિંદુકના રૂપિન ચર્ચ જન પ્રભાસ પાટણના પ્રસિદ્ધ મોમનાયના ચિત્રમદિર નિમે મી કુચુસન પોતાના સ્થાપત્યપગના પ્રથમા જણાવે છે કે જો કે તે આજાગુ ધર્મનું મદિર છે, જના તે બાગી સદીમા ગૂજરાતમા જૈનોએ વાપરેલી ગેલીનું ઉદાહરણ દાખવે છે રાણકપુગના જૈન મદિરના અનેક સ્થભો નેમ્તે તે કનાસિક વિજ્ઞાન મુગ્ધ થાય છે, તેનો એક પણ મ્થલ ખીજ મ્થલ નેમો નથી, દરેક મ્થલમા વિવિધના છે, તેની ગોઠવણમા પ્રાસા (gavac) કે, જુદી જુદી ઉચ્ચાર્ણના ધુમટોનો ખૂબીપૂર્વક સમૂદ્ધરેલો છે, અને તે જતા પ્રકાન આજુગાની યુક્તિ સફળરીતે વાપરી છે—આ મર્વ ઉત્તમ પ્રભાવ પાડે છે દેનાકા મદિરે મંમધી-વિનવ મત્રીના બધાવેન મદિર માટે તે લખે છે કે તે મુકચિ જેટલુ કરવા આપે તેટલું બહુમમસિદ્ધ છે, જના વધુ સંવ અને વધુ વિગ્મયકારક છે તેનો આગસનો ધુમટ તેના અનિ મૂલ્યનાન કાતગીના કામથી મદા સૌદર્યવાજો છે તેજપાલનું આખપરનું શ્વેત આરસનું આખુ મદિર વિગતની સૂક્ષ્મતા અને આજુપણોની સમુચિતતાથી એટલાબધા પ્રમાણમા નિર્માયલુ છે કે તેની જોડી તેવા પ્રકાર ૥ ઉદાહરણથી ક્યામ પણ પ્રાય મળે તેમ નથી આ આપત્યના અતિ મુદર જનના જગતા નમુનાઓએ-જૈન કનાએ દિંદુ કજાપરજ નહિ, પરંતુ વિદેસથી આવેલી મુસલમાનોની કલાપર પણ પ્રભાવ પાડ્યો છે અમલવાદની મુસલીમ કનામય ઈમારતો પરથી તે સ્પષ્ટ દિસે છે ૫૭૦

૧૧૪૩ મૂર્તિવિધાન—પ્રાચીન ભારતીય કલાકારોએ મૂર્તિઓ બનાવવામાં તેના આતરિક ભાવ અને પરિચિન્તનનું પ્રદર્શન કરવાની યેષ્ટા કરી છે આ યેષ્ટામાં તેમણે મૂર્તિની મુખાકૃતિ જ વિશેષ સુંદર બનાવવાની અને તેમાં યોગ અને શાન્તિનો ભાવ બતાવવાની વિશેષ કાળજી રાખી છે, ભારતીય કલાતુ સર્વોત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ બુદ્ધ અને જિનની મૂર્તિઓમાં મળે છે તે મૂર્તિઓ નિમદેહ અતિ સુંદર છે ને તે જોતા તેમની શાન્તપ્રકૃતિ અને ધ્યાનમુદ્રા એવદમ પ્રસક્ત થાય છે તેમને જોઈને ધનપાલ કવિએ કહેવું છે તેવા ઉદ્દગાર સહેજે નીકળી પડે છે કે —

પ્રશમરસનિમગ્ન દૃષ્ટિયુગ્મ પ્રસન્ન
વદનકમલમક કામિનીભગશૂન્ય ।
વરયુગનપિ યત્તે શત્રુવધવચ્ચ
તદધિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ ॥

—જેના નયનયુગલ પ્રશમરસમાં નિમગ્ન છે અને પ્રસન્ન છે, તેનું વદનકમલ કામિનીના સંગથી શૂન્ય અને નિષ્કલક છે, જેના હરયુગલ શત્રુના સબધથી મુક્ત છે, તેવા તુ તે કારણે વીતરાગ હોઈ જગતમાં ખરે દેવ છે

કથયતિ કથાયમુકિલક્ષ્મીં યસ્યા શાન્તતયા મયાન્તકાના ।

પ્રણમામિ વિશ્વદયે જિનાના પ્રતિરૂપાણ્યમિરુપમૂર્તિમતિ ॥

—સ સ્વાસ્થી મુક્ત શ્રી જિનેન્દ્ર દેવોની તેમના તદાકારરૂપ સુદર મૂર્તિઓ કે જેઓ પોતાની પરમ શાન્તતાદારા સ્વાસ્થી જીવોના કપાયોની મુક્તિરૂપા લક્ષ્મીને કહે છે—કપરો છે તેમને ૮ આત્મશુદ્ધિ માટે પ્રણામ કરે છે

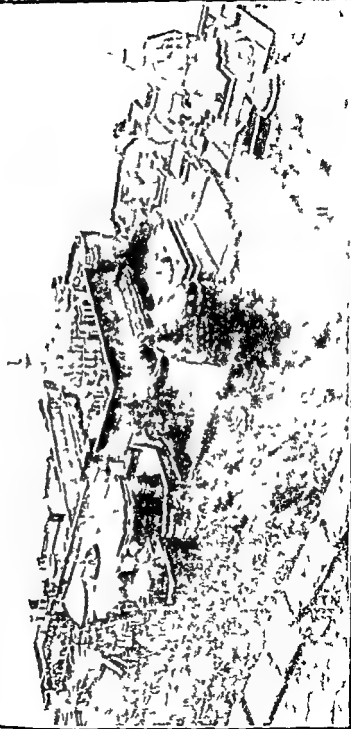
કેટલાક અમાન્ય કવિઓએ આશ મિત્ર શ મોદનલાલ બચવાનદાસ કવેરીએ લખેલ ઉત્તર કે જે જૈન એસોસિયેશન ઓફ ઇન્ડિયા, મુંબઈ તરફથી સન ૧૯૨૫ માં Historical Facts about Jainism નામથી પ્રાટ થયેલ છે તેમાંથી

૧૧૪૪ અથવા 'શાન્ત સિવ મુન્દર' એમ સ્વાભાવિક કહેવું પડે છે ત્યારે કાર્ધ પૂજાર્થી આ મૂર્તિઓ પ્રત્યે જુએ છે ત્યારે તેના વિચાર આ મસારમાથી નીકળી આધ્યાત્મિક સસારમા જઈ પડે છે આ માટે શુદ્ધચાર્યે શુદ્ધનીતિમા જણાવ્યું છે કે 'પ્રતિમાની વિરોધના એ દોની જોઈએ કે તે યોગ અને પરિચિતનની પ્રત્યે લઈ જવામા સદાય આપે ' મૂર્તિ જનાવવામા મૂર્તિકાગ્ને હૃદય ચર્મ-ચમુઓને માટે આનન્દ ઉત્પન્ન કરવાનો નહોતો પણ પૂજાર્થીના હૃદયમા યોગના ભાવ ઉત્પન્ન કરવાનો હતો તેથી મૂર્તિઓ ધ્યાનાવસ્થિત, શાન્તસ્વભાવની તથા શાન્ત સિવમુન્દરના આદર્શવાલી દોની જોઈએ શુદ્ધનીતિમા એ પણ કહ્યું છે કે મૂર્તિઓનો જનાવનારો મનુષ્ય પણ ધ્યાનગ્રાહી પ્રકૃતિનો હોવો ધરે, અન્યથા તેને આ પ્રકારની મૂર્તિઓ રચવાનો નભવ નથી

૧૧૪૫ ભારતીય ચિત્રકળાના મમર્થ અભ્યાસી શ્રીયુત નાનાલાલ મહેતા જૈન પ્રતિમાવિધાન વિશે લખે છે કે - 'નદ્વયના ગત્યનાજથી લગભગ ઇસ ૫૬૨મા મેકા મુખીના આપણી શિષ્ય કળાના નમૂના વિદ્યમાન છે જૂના વખતમા મૂર્તિવિધાન અને ચિત્રાલેખન, સ્થાપત્યને અંગે એના આજુબાજુ રૂપે વિકાસ પામ્યા હતા. લખિત કલામા, આપણું સ્થાપત્ય ને પ્રતિમાનિર્માણ, આમ કલાની તવારીખમા વિરોધ મહત્ત્વના છે એમાયે ખાસ કરીને મૂર્તિવિધાન તો આપણી સંસ્કૃતિનું, આપણી ધર્મભાવનાનું અને વિચારપરંપરાનું મૂર્તિ સ્વરૂપ છે આરભથી લઈ મધ્યકાલીન યુગના અત સુધી આપણા શિષ્યકારોએ એમની ધાર્મિક ને પૌરાણિક કલ્પનાનું અને હૃદયની પ્રાકૃત ભાવનાનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે જૈન ધર્મ નિવૃત્તિ-પ્રધાન ધર્મ છે ને એનું પ્રતિબિંબ, એના મૂર્તિવિધાનમા આદિકાળથી લઈ છેવટ સુધી એકજ ગીતે પડેલું મળી આવે છે ઈસ ૫૬૨ ના આરભની કુશાલ રાજ્યકાળની જે જૈન પ્રતિમાઓ મળી આવે છે તેમા અને મેકેડો વર્ષ ૫૬૨ પછી જોવા મળેલ મૂર્તિઓમા બાલ દૃષ્ટિએ બહુ જ થોડો

ભેદ જણાગે જન અહંતાની ઠપનામાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના વખતથી
 મારીને શ્રી હ્રી નિગ્ધસૂત્રિના કળ સુધીમાં કોઈ ઉંડો ફેરફાર થયો
 જ નહિ એવી જેમ બૌદ્ધકલાની તમાગીખમાં, મહાયાનવાદના પ્રાકુ-
 ભાનથી જેમ વર્ષેનું અને એને લઈ તમામ મળ્યતાનું રૂપજ બદલાઈ
 ગય તેમ જૈન નિનિવડનાના ઇતિહાસમાં જનમાં ન પામ્યું, અને
 તેથી જા મૂર્તિવિધનમાં નિનિવડતા-અનેકરૂપતા ન આવી મદિરો
 ન મૂર્તિઓના વિગ્તાગે નો ઘણોજ વધ્યો, પણ વિસ્તારની સાથે
 વનિધમાં કે ગ મીનતામાં વધારો ન થયો પ્રતિમાના લાક્ષણિક અંગો
 લગભગ મે તો રૂપ નુધી એકજ રૂપમાં કાયમ રહ્યા ને જૈન
 કેમલીની કિમી કે આ માં મૂર્તિમાં લામા કાળના અતરે પણ વિશેષ
 ડપન થતા ન પડ્યા જૈન મૂર્તિઓ ઘડનારા સદા ઘણાભાગે હિંદુ-
 વામ્નીજ હતા, જ જન મી રૂડેનશાહનન વખતમાં આપણા કારી
 ગરે પે હી મા મન ગ ઈમારનો માની, તેમજ પ્રાચીન શિલ્પીઓએ
 પા ૧૧ જન મોડ પ્રતિમાઓમાં ને તે રૂમની ભાવનાઓને અનુસરી

ભેદ જણાશે જૈન અર્હતની કલ્પનામાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના વખતથી માંડીને શ્રી હીરવિજયસુરિના કાળ સુધીમાં કોઈ ઉંડો ફેરફાર થયો જ નહિ એથી જેમ બૌદ્ધકલાની તવારીખમાં, મહાયાનવાદના પ્રાદુર્ભાવથી જેમ ધર્મનું અને એને લઈ તમામ સભ્યતાનું રૂપ જ બદલાઈ ગયું, તેમ જૈન લલિતકલાના ઇતિહાસમાં જનવા ન પામ્યું. અને તેથી જૈન મૂર્તિવિધાનમાં વિવિધતા-અનેકરૂપતા ન આવી મંદિરો ને મૂર્તિઓનો વિસ્તાર તો ઘણોજ વધ્યો, પણ વિસ્તારની સાથે વૈવિધ્યમાં કે ગંભીરતામાં વધારો ન થયો પ્રતિમાના લાક્ષણિક અંગો લગભગ બેહજાર વર્ષ સુધી એકજ રૂપમાં કાયમ રહ્યા ને જૈન કેવલીની ઉભી કે આસીન મૂર્તિમાં લાખો ઢાળના અતરે પણ વિશેષ રૂપભેદ થવા ન પામ્યો જૈન મૂર્તિઓ ધડનારા સદા ધણાભાગે હિંદ-વાસીજ હતા, પણ જેમ ઇસ્લામી સહેનશાહતના વખતમાં આપણા કારીગરોએ ઇસ્લામને અનુકૂળ ઈમારતો બનાવી, તેમજ પ્રાચીન શિસ્તીઓએ પણ જૈન અને બૌદ્ધ પ્રતિમાઓમાં તે તે ધર્મની લાવનાઓને અનુસરી પ્રાણ કુક્યો જૈન તીર્થંકરની મૂર્તિ વિરક્ત, શાત, ને પ્રસન્ન હોવી જોઈએ એમાં મનુષ્ય હૃદયના નિરતર વિગ્રહને માટે-એની અસ્થાયી લાગણીઓ માટે, સ્થાન હોયજ નહિ જૈન કેવલીને આપણે નિર્ગુણ કહીએ તો પણ ખોટું નહિ એ નિર્ગુણતાને મૂર્તિ શરીર આપતા સૌમ્ય ને શાંતિની મૂર્તિજ ઉદ્ભવે પણ એમાં સ્થૂન આકર્ષણ કે લાવનાની પ્રધાનતા ન હોય. એથી જૈન પ્રતિમા એની મુખમુદ્રા ઉપરથી તરતજ ઓળખી શકાય છે જોની મૂર્તિઓના મુખ ઉપર પ્રસન્નભાવ અને હાથ શિથિલ-લગભગ ચેનનરહિત ગ્રીધા લટકતા હોય છે નગ્ન ને વસ્ત્રાચ્છાદિન પ્રતિમાઓમાં વિશેષ ફરક દોનો નથી પ્રાચીન શ્વેનાજી મૂર્તિઓમાં પ્રાપ્ત એક કટિવસ્ત્ર નજરે પડે છે આખીન પ્રતિમા સાધારણ રીતે ધ્યાનમુદ્રામાં ને વજ્રસનમાં મગી આવે છે. તેઓના જને હાથ બોજામાં દીધી રીતે ગોઠવાયેલા હોય છે દમ્ભમુદ્રા સિવાય બીજી બધી બાજનો લગભગ બૌદ્ધમૂર્તિઓને મળતી આવે છે ૨૪ તીર્થંકરોનાં પ્રતિમા-

વિધાનમા વ્યખિભેદ ન દોવાથી લક્ષણાનગ્ને લક્ષિને જ આપણે નૂત્તિઓને જુદા જુદા તીર્થકર્તાના નામે ઓળખી રહીએ. આસન ઉપર સાધાનથી રીતે તીર્થકર્તાનું લાક્ષણિક ચિન્હ કે વાદન ચિત્રિત હોય છે.

૧૧૪૬ દેવનાગ્રિત કથાનો પ્રધાન ગુણ એના અનર્થત ઉદ્દામ-મા કે ભાવનાતેજનના નથી એની મદત્તા, એની કારીગરીની ઝીણવટમા, ઉદાર શુદ્ધિમા, એક પ્રકારની જાલ સાદાર્થમા ગ્રહેલી છે જૈનકલા વેગપ્રધાન નદિ, પણ શાનિમય છે સૌમ્યતાને. પગ્મિન, જૈન મદિગેના પ્રમિદ સુગધિત દ્રવ્યોની પેડે, મરંત્ર મુકે છે એમની સમૃદ્ધિમા પણ વ્યાગની શાન ઝગક દીપે છે અમદાવાદના હુગીસિંહની વાદીના (૪ સ) ૧૬મી સદીના મદિગેના મડપોમા મુદ્ર નર્તકીઓના પુનઃજા નેષ મે ત્યા મગેલા ભાવિક જનોને એ વિનાસિતાના ચિત્રાતેજનનું પ્રયોજન પૂછયુ ત્યારે મુથી મનોપકારક ઉત્તર એક નવયુવક તરફથી એવો મળ્યો કે બદારના મડપોમા નદિ અને સિદ્ધિ મૂર્તિમત આગેખવાનું પ્રયોજન એટલુજ હતું કે ત્યાગીને એ સદુ વસ્તુઓ શક્ય હતા ત્યાજ્ય હોઈ બદારજ અવર્તે છે આ જ ઉદ્દેશને અનુસરી જૈન ગ્યાપત્યના અનુપમ વૈમવમા પણ ત્યાગની અનન્ય શાન છુપાયેલી છે (જૈન સા સંગ્રહક ૩, ૧, ૫૮ થી ૬૧)

૧૧૪૭ વળી પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રીયુત રવિરાજ ગવન જણાવે છે કે 'દિદી કળાનો અભ્યાસી જૈન ધર્મને જરાય ઉવેખી શકે નદિ જૈન ધર્મ તેને મન કળાનો મહાન્ આશ્રયદાતા, ઉદારક અને સ રક્ષક લાગે છે વેદનાળથી માઠી ઢેઠ મધ્યનાળ સુધી દેવવેનાઓની કનાસુટિના ચણુગારથી હિંદુ ધર્મ લદાઈ રહ્યો હતો. કાળ જતા કળા ધીમે ધીમે ઉપાસનાના ગ્યાનેથી પતિત થઈ ઈન્દ્રિયવિનાસનું સાધન બની રહી તે વખતે જાણે દેવતેજ વક્રદષ્ટિ કરી હોય તેમ મુસનમાની આક્રમણોએ તેની એ ગિયતિ છિન્નલિન્ન કરી નાખી, હિંદુ ધર્મે દારિદ્ર્ય તથા નિર્જળતા સ્વીકારી લીધા સોમનાથ ખડેર બની ઉભુ તે વખતે દેશની કળાલક્ષ્મીને પૂજ્ય અને પવિત્ર ભાવથી આચરો આપનાર

જૈન ગણકર્તાઓ તથા જૈન ધનાઢ્યોના નામ અને કીર્તિ અમર રાખી કળાએ પોતાની સાર્થકતા સિદ્ધ કરી છે. મહામુદની સહાર-વૃષ્ટિ પુરી થતાજ ગિરનાર, શત્રુજ્ય અને આજૂતા શિખરો પર કારીગરોના ટાકણા ગાજી ઉઠ્યા અને જગત માત્ર વિરમયમા ઠરી ન્યમ એવી દેવનગરીઓ ઝગઝગી ઉઠી દેશના કુમેરોએ આત્માની રસ-તૃપ્તિ દેવને ચરણે શોધી—સુગંધ, રૂપ, સમૃદ્ધિ, સર્વ ધર્મમા પ્રગટાવ્યા, અને જળાનિર્મોહનું સાચુ ફળ શાંતિ અને પવિત્રતા અનુભવ્યા પરિણામે કળા થોડાએજ વિનાસી જીવોના એવાંતી આનંદનો વિષય નહિ પણ દરેક ધર્મપરાયણ મુમુક્ષુ માટે સર્વદાળ પ્રપ્રુદ્ધિત સુવાર્તિત પુષ્પ બની રહી દરેક ધર્મસાધક એ કલાસૃષ્ટિમા આવી એકાગ્રતા, પવિત્રતા અને મનની સમાધાની મેળવને થયો ધર્મ દષ્ટિએ દેવાયતનો શ્રીમાનોને માટે દ્રવ્યાર્પણની યોગ્ય ભૂમિ બન્યા એ પૈસાથી તેમના પરિવાર વિનાસથી બચી તેઓ ખાન-દાની બચો ત્યાગ અને કુવગૌરવ સમન્વ્યા એ ધનિકોના નિસ્વાર્થ અને ઉદાર દ્રવ્યત્યાગથી દેશમા કારીગરો અને ગ્રથપતિઓના કુસો પુલ્યા કાલ્યા અસખ્ય સિંધીઓમાથી કાઢી ઇશ્વરી બક્ષિસવાળા હતા તે અહ્ભુત મૂર્તિવિધાયક યથા સ્થાપત્ય કે મૂર્તિ, વેન કે પૂતળા,—દરેકના વિધાનની પાછળ એમની અતિશય ઉચ્ચ માનસવાળી આધ્યાત્મિક જીવનદષ્ટિનું જ્ઞાન યથા વિના રહેતું નથી આજુ ઉપરની દેવ મહેલાતો, ગિરનાર પરના મોટા ઉઠાવના દહેરા, કે શત્રુ-જ્ય પરના વિવિધ ધાટના વિમાનો જોનારને આપણા આ યુગની કૃતિઓ માટે શરમજ આવે છે જૈનધર્મને કળાએ જે કીર્તિ અને પ્રસિદ્ધિ અપાવી તેથી દિદ આજુ મગરર છે અને એ દરેક ભારત-વાસીનો અમર વારસો છે” (‘દિદી કલા અને જૈન ધર્મ’ એ નામનો લેખ જૈન સા સંશોધક ડ, ૧, પૃ. ૭૬)

૧૧૪૮ ચિત્રકલા—પ્રાચીન સંસ્કૃત સાહિત્ય પરથી જ્ઞાન છે કે પ્રાચીન ભારતમા ચિત્રકલા મૂળ અવસ્થામા નહોતી સમાજમાં

તેનો મતોપજનક આદર અને પ્રચાર હતો લોક ચિત્રવિદ્યાને પ્રમુખતાથી નીખના ચિત્રકલા ધણા નિરનામ પ્રચલિત હતી શ્રી-પુરો ગજદુમા ગજદુમાગીઓ વગેરેનો તેના પ્રત્યે અનુગમ હતો એટલુ નદિપણ વ્યવહાર રૂપમા પણ આ કલાની શિખા તેઓ પ્રાપ્ત કરતા ગત્યો અને નીમતો મોટી ચિત્રલાવાઓ સ્થાપતા હતા પ્રાચીન ભારતની ચિત્રકલાનું ઝરતું ભગતું ઉદાહરણ અજતા અને વાધની ગુણઓમા મળે છે

૧૧૪૯ 'અજન્તાના ચિત્રોથી ગજપૂત-ચિત્રકલાની ઉત્પત્તિ થઈ છે અજન્તાની ચિત્રકલા પત્રી દિન્દુ-ચિત્રકલા એકાએક યુક્ત થાય છે મધ્યયુગની ભાતીય ચિત્રકલાના ચિન્દ દાવ ધણા ઓછા મળે છે, પણ એ નિશ્ચિત છે કે ભારતમા ને કલા બરાબર ચાલુ રહી અજન્તાની ચિત્રાવધી પત્રી દિન્દુ ચિત્રકલા ઉત્તરોત્તર વિકસિત થઈ બે સગી પત્રી પૂર્ણ વિકાસ પર પહોંચી હશે તેમા ડેરફાર ધીમે ધીમે થયા તેથી તેનો કાનિર્ણય કરવો બહુ કઠણ છે એટલુ કહી શકાય કે દિન્દુ અને બાંદકનાનો સપૂર્ણ વિકાસ બે હજાર વર્ષનો છે (તેમા જૈન કલાનો સમાવેશ થાય છે) રાજપૂત ચિત્રકલા દિન્દુ કલામાથી જન્મી પણ તેનો સમયનિર્ણય કરવો મુશ્કેલ છે મુગલ ચિત્રકલા અકબરના સમયથી-હમુની મોલમી સદીથી ઉદ્ભવી ૧૯મી સુધી રહી રાજપૂત ચિત્રકલા એક બાલુ ધરાની ચિત્રકલા ને બીજી બાલુ દિન્દુ ચિત્રકલાએ બે વચ્ચેની ખીણ-ખાધ સમાન છે અમુન-ફજલે કથુ છે કે 'દિન્દુ ચિત્રકલા અમારી સાધારણ કલ્પનાથી કંઈ વધારે આગળ વધેલી છે' તેમા વિષયોની પ્રચુરતા અને ભાવનાઓની ઉડાણ છે દિન્દુ ધર્મના આત્મસંયમ, ત્યાગ, પવિત્રતા, અતિશયોક્તિ, કામલતા અને પ્રચુરતા-સર્વે તેની ચિત્રકલામા પ્રત્યક્ષ થઈ જાય છે આ કલા મહાકાવ્ય જેવી છે તેની ઇતિ ધાર્મિક અને રૌલી આદર્શવાદી છે તેમા સુદર વ્યક્તિગત ચિત્ર અપેક્ષાકૃત ઓછા મળે છે રાજપૂત ચિત્રકલાની સર્વોત્તમ કૃતિઓના કાવ્ય અને કાલ્પનિક કામલ

તાને અતિરંજિત કરવા અથવા તેની બનાવટની વિશેષ પ્રશ્ન સા કરવી બહુ મુશ્કેલ છે બીજી બાજુ પૌરાણિક ચિત્રો ધણા મળે છે તેમાં કૃષ્ણના ચિત્રોનું બાહુલ્ય છે રાગ રાગણીઓના ચિત્ર વિશુદ્ધ ભારતીય કલાના ઉદાહરણ છે. કેટલાકમાં સામાન્ય ચીજો પણ પક્ષી વૃક્ષ અને તીર્થસ્થાન આદિ વિશેષતાપૂર્ણ છે. રાજપૂત શૈલીના ચિત્ર પ્રાય સમસ્ત ઉત્તર ભારતમાં-રાજપૂતાના, પંજાબ અને હિમાલય પ્રદેશમાં બનતા તેમાં વિદેશી પ્રભાવ બહુ ઓછો આવતો બૌદ્ધ કલાના અવધવો મોબૂદ હતા ચિનીનું પણ મિશ્રણ થયેલું તેના દૃશ્ય પર કેવલ ભારતીય છે

૧૧૫૦ મુગલ ચિત્રકલા સત્તરમી સદીમાં-જહાંગીરના શાસનના આરંભના કાલ સુધી સંરક્ષિત થઈ વિકસિત બની ત્યાર પછી તેનો શિખરો ધ્રુવ થયો તે માત્ર મોટા મોટા શહેરો જેવા કે આગ્રા, દિલ્હી, લખનઉ, લાહોર આદિ-સુધીજ પરિમિત હતી તેનામાં ઇરાની ચિત્રકલાના અંશો દાખલ થયા વિદેશી પ્રભાવ ધુર્યો આ વિદેશી મિશ્રણથી એક નવીન કલા થઈ પડી

૧૧૫૧ ગૂજરાત મારવાડ અને રાજપૂતાના વચ્ચે ધણા સૈદ્ધાંત સુધી ગાદો વ્યવહાર-રાજકીય સામાજિક અને ધાર્મિક એમ ત્રણે પ્રકારનો સંબંધ રહ્યો ઓરિયાથી ઓસવાળો ને શ્રીમાલથી શ્રીમા લીઓ ગૂજરાતમાં આવ્યા જૈન વણિકોનો ઇતિહાસ આ પારસ્પરિક સંબંધ પ્રાચીન કાલથી જણાવે છે કલ્યાણ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાલ આદિના મંચના તાડપત્રના જૈન પુસ્તકો મળે છે ને તેમાં ચિત્રો ક્યાંક ક્યાંક મૂકેલા મળે છે સ ૧૨૬૪ની તાડપત્રની પ્રતમાં હેમ ચંદ્રસિંહ અને કુમારપાલના દોરના ચિત્રો આ પુસ્તકમાં મૂકે છે

૧૫૬૧ આનંદ કે કુમારસ્વામી-વિશેષ મારે જુઓ ઇન્ડિયન આર્ટ એન્ડ ઇસ્ટરિનના જન્યુઆરી ૧૯૨૫ પૃષ્ઠ ૧૬૧૪નો આ 'જૈન આર્ટ' ૫૧ સંવિત્ર પ્રકર થયો છે તેમાં તેની નોંધ.

વળી કૃષ્ણમૂર્તિ કે જે દરેક ચાતુર્માસમાં પર્વપણ પર્વમાં વ્યાખ્યાન સમયે વચ્ચાતું આવ્યું છે તેની દમ્ભગે ચિત્રિત દસ્તનિખિત પ્રતો નુવર્ણ, ગંધ આદિની શાદીઓ વતી પુષ્કળ દ્રવ્યના ખર્ચે લખા-વેલી પદરમાં મેકા નુધીની પ્રાચીન મળે છે ડા કુમારસ્વામી આ કૃષ્ણમૂર્તિની અમુક પ્રત પઠ્યા મળેના ઈ સ ૧૫મા સનકના ચિત્રો Journal of Indian Art and Industry વૉ ૧૬ જુનાઈ ૧૯૧૪ના અકમાં પ્રકટ થયેલ તે પઠ્યા જૈન કલા સંબંધી જણાવે છે કે 'જૈન મૂર્તિવિધાન અને પુરાતત્ત્વના અભ્યાગીને, આ જૈન ચિત્રો પહેલેથી, રીનખાત અને કાયોના ઉદાદગ્ય રૂપે અતિ ઉપયોગી છે એટલુજ નહિ પરંતુ કાગળ પરના જૂનામાં જૂના દિદી ચિત્રો તરીકે તેમજ જૂની પગ પગ પગ રાજપૂત ચિત્રકલાની માફક આવાર ગણતી દિદી ચિત્રકલાની અત્યાગ સુની લગલગ અગાત રહેલી એક વિશિષ્ટ ચિત્રકલાના દર્શક તરીકે સમાન બરેકે અતિ નિરોપ ગ્રસ આપનાગ છે વળી તેઓ ગજપૂત ચિત્રોના જૂનામાં જૂના મળના ચિત્રો કગતા ઓઝામાં ઓછા દોડ મેકા કરતા તે જૂના છે એ ખરેખર સહવિન છે કે પર્વમહિદના જૈન લાકારો વિશેષ બદાગ આવશે ત્યારે ઈ સ ૧૫મા મેકા કરના પણ વધુ જૂની દમ્ભપ્રતો પર ચિત્રાયેલા ચિત્રો મળ્યા આવશે' બારમાથી પદરમાં સૈદાના જૈન ચિત્રો મળ્યા આવ્યા છે તે પઠ્યા જૈન ચિત્રકલા કગતા અતિ જૂની છે એ નિ સંદેહ રીતે સ્પષ્ટ છે 'આ ઉપરાંત જૈન શિપકના ગૂજગતમાં છે ત્યા પણ ઘણા ચિત્રો દિનાલો, છત વગેરેમાં દોરેલા ઉપલબ્ધ છે ૧૫મા સૈદાના જૈન ચિત્રો ચિત્રાયા ત્યારે મુગન ચિત્રકલા અસ્તિત્વમાં આવીજ નહોતી'

૧૧૫૨ સંગીતકલા—જૈન ધર્મની નિવૃત્તિના ધોરણે આ કલામાં જે જાતનો સંગીતનો નાટકી દેખાવ અત્યારે જોવામાં આવે છે તેને સ્થાન નથી સંગીતને દેવમંદિરોમાં જૈનપૂજા નિમિત્તે રચા-યેલા કાવ્યો કદથી ગાના રૂપે અને સાથે વાદ્ય બજાવવા રૂપે સ્થાન

તાને અતિરંજિત કરવા અથવા તેની બનાવટની વિશેષ પ્રશંસા કરવી બહુ મુશ્કેલ છે બીજી બાજુ પૌરાણિક ચિત્રો ધણા મળે છે તેમાં કૃષ્ણના ચિત્રોનું બાહુલ્ય છે રાગ રાગણીઓના ચિત્ર વિશુદ્ધ ભારતીય કલાના ઉદાહરણ છે કેટલાકમાં સામાન્ય ચીજો પશુ પક્ષી વૃક્ષ અને તીર્થસ્થાન આદિ વિશેષતાપૂર્ણ છે રાજપૂત શૈલીના ચિત્ર પ્રાય સમસ્ત ઉત્તર ભારતમાં-રાજપૂતાના, પંજાબ અને હિમાલય પ્રદેશમાં બનતા તેમાં વિદેશી પ્રભાવ બહુ ઓછો આવતો બૌદ્ધ કલાના અવયવો મોજૂદ હતા ચિનીનું પણ મિશ્રણ થયેલું તેના દરમ પટ કેવલ ભારતીય છે

૧૧૫૦ મુગલ ચિત્રકલા સત્તરમી સદીમાં-જહાંગીરના શાસનના આરંભના કાલ સુધી સંરક્ષિત થઈ વિકસિત બની ત્યાર પછી તેનો શિથિતાથી હ્રાસ થયો તે માત્ર મોટા મોટા શહેરો જેવા કે આગ્રા, દિલ્હી, લખનઉ, લાહોર આદિ-મુધીજ પરિમિત હતી તેનામાં ધરાની ચિત્રકલાના અંશો દાખલ થયા વિદેશી પ્રભાવ ધુરંધો આ વિદેશી મિશ્રણથી એક નવીન કલા થઈ ૫૭૧

૧૧૫૧ ગૂજરાત મારવાડ અને રાજપૂતાના વચ્ચે ધણા સૈદ્ધાંતો મુધી ગાઠો વ્યવહાર-રાજકીય સામાજિક અને ધાર્મિક એમ ત્રણે પ્રકારનો સળધ રહ્યો ઓસીયાથી ઓસવાળો ને શ્રીમાલથી શ્રીમા લીઓ ગૂજરાતમાં આવ્યા જૈન વલ્લુકોનો ઇતિહાસ આ પારસ્પરિક સળધ પ્રાચીન કાલથી જણાવે છે કેર્ણુ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાલ આદિના સમયના તાડપત્રના જૈન પુસ્તકો મળે છે ને તેમાં ચિત્રો કયાક કયાક મૂકેલા મળે છે સ ૧૨૯૪ની તાડપત્રની પ્રતમાં હેમચંદ્રસૂરિ અને કુમારપાલના દોરેલા ચિત્રો આ પુસ્તકમાં મૂકેલ છે

૫૭૧ ડા આનંદ કે કુમારસ્વામી-વિશેષ માટે જુઓ 'ઇડિયન આર્ટ એન્ડ હિસ્ટ્રીના જર્નલ'નું ૧૯મું વૉલ્યુમમાં સન ૧૯૧૪નો અંક 'જૈન આર્ટ' પર સચિત્ર પ્રકટ થયો છે તેમાં તેની મોઢ

વળી કંઈપણ જે જે દરેક ચાતુર્માંસમા પર્યાપ્ત પર્વમા આખ્યાન
મમયે વચ્ચાનું આચ્ચુ છે તેની દનગે ચિત્રિન દસ્તનિખિન પ્રતો
નુવર્ણ, ગંધ આદિની ચાલીઓ વની પુષ્કળ દ્રવ્યના ખાચે લખા-
વેલી પદરમા મેકા મુધીની પ્રાચીન મગે છે હા કુમારમા આ
કંઈપણની અમુક પ્રત પગથી મળેના ઈ સ ૧૫મા સનકના ચિત્રો
Journal of Indian Art and Industry વૉ ૧૬ જુનાઈ
૧૯૧૪ના અકમા પ્રકટ થયેન તે પગથી જન કલા સભાની જણાવે
છે કે 'જન મૂર્તિવિજ્ઞાન અને પુરાતત્ત્વના અભ્યાસીને, આ જન
ચિત્રો પદ્મવેલ, રીનમાન અને કાયોના દાદાપુ રૂપે અનિ ઉપયોગી
કે એટલુંજ નહિ પણ કામગી પગના જૂનામા જૂના દિદી ચિત્રો
તરીકે તેમજ જૂની પગ પગ પગ ગજપૂત ચિત્રકલાની માફક આધાર
ગખતી દિદી ચિત્રકલાની અત્યાગ મુ'રી લગભગ અગ્નત ગટેલી એક
વિશિષ્ટ ચિત્રકલાના દર્શક તરીકે મમાન બનકે અતિ વિગેષ મ
આપનાગ કે વળી તેઓ ગજપૂત ચિત્રોના જૂનામા જૂના મળના
ચિત્રો કરના ઓઠામા ઓઠા દોઢ મેકા કરતા તે જૂના છે એ
ખરેખર સભવિન છે કે પતિમદિદના જન બહારો વિગેષ મદાર
આવગે ત્યારે ઈ સ ૧૫મા મેકા કરના પણ વડુ જૂની હગ્નપ્રતો
પગ ચિત્રાયેલા ચિત્રો મળી આવગે' બાગમાથી પદરમા મેકાના જન
ચિત્રો મળી આન્યા છે તે પગથી જન ચિત્રકલા કરતા અનિ જૂની
છે એ નિસદેહ ગીતે ગ્પષ્ટ છે 'આ ઉપગત જન ચિત્રકલા
ગૂઠગતમા છે ત્યા પણ ઘણા ચિત્રો દિવાલો, છન વગેરેમા દોરેના
ઉપલબ્ધ છે ૧૫મા મેકાના જન ચિત્રો ચિત્રાયા ત્યારે મુગન ચિત્રકલા
અગ્નિત્વમા આવીજ નહોતી'

૧૧૫૨ મગીતકલા—જન 'ધર્મ'ની નિષ્ક્રિયા ધોરણે આ
કલામા જે જનનો સગીતનો નાટકી દેખાવ અત્યારે જોવામા આવે
છે તેને સ્થાન નથી સગીતને દેવમદિરોમા જનપૂજા નિમિત્તે ગ્યા-
યેલા કાન્યો કંઈની ગાવા રૂપે અને સાથે વાદ્ય બજાવવા રૂપે સ્થાન

અપાયુ છે, પરંતુ તદુપરાત તેનો ઇદ્રિયવિલાસના સાધનરૂપે ઉપયોગ કરવાનો નથી હૃદયના ઉદ્ધાસ પ્રભુચ્છોત્કીર્તનમા જાગે એ તેનો ઉદ્દેશ છે 'સંગીતશાનથી ચન્ન મનુષ્ય તે યોગી ન હોય તો પશુવત્ છે સાચુ કહીએ તો યોગી પણ સંગીત વિના પોતાનું કામ ચનાવતો નથી તેનું સંગીત હૃદયવીણામાથી નીકળે છે, તેથી આપણને તે સાબળવાનું મળતું નથી યોગી હૃદયદ્વારા ભગવાનનું ભજન કરે છે કેાંઈ કેાંઈદ્વારા તેનું ભજન કરે અને ખીજા તેને ભજન કરતા સાબળે આમ કરતા આપણે પોતાના હૃદયમા નિરતર ગુજરવ કરનાર સંગીતને સાબળતા યમ્મથુ x x ભક્તિપરાયણતા થાય તેટલા પુરતો તેનો પરિચય-આવશ્યક છે' (ગાંધીજી)

૧૧૫૩ કલકત્તામા કલાનું સમ્રાજ્ય શ્રી પૂરણચંદ્રજી નાહર M A B L નું 'કુમારસિંહ ભવન' છે તે ભારતીયકલાનું પ્રતિનિધિ છે તેમા ભારતીય ચિત્રોનો એક સુદર મંચ છે તેના જૈન શૈલિના ચિત્રો ઉપરાત રાજપૂત રાજસ્થાની, રાજપૂત-પહાડી, મુગલ, ફારસી આદિ શૈલિઓના અને આધુનિક ભારતીય કલાના પ્રતિનિધિ ચિત્રો પ્રદર્શિત કરવામા આવ્યા છે વિશુદ્ધ રાજપૂત શૈલીના રાગિણી-ચિત્રોનો પણ સારો સમ્રહ છે ચિત્રો સિવાય હાથી દાતની કારીગરીની ચીજો અને પુરાણી મૂર્તિઓનો સમ્રહ છે અને મહત્વપૂર્ણ ભાગ તો ગ્રામીન સિક્કાઓ અને હસ્તલિખિત પ્રતોનો છે તેની પ્રતો પ્રાચ પાચ હજાર છે, કે જે બધી જૈન પ્રતો છે તેમાની કેટલીક તો બહુ જૂની અને મૂલ્યવાન છે આવો કલાસમ્રહ કરવામા પૂરણચંદ્રજીએ પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચી અતિ કલાપ્રેમ દાખવ્યો છે તે માટે તેમને ખાસ ધન્યવાદ ઘટે છે એ પ્રમાણે અન્ય રિચિતિ-સપન્ન સન્નજનોમા પણ કલા અને વિદ્યાપ્રેમ ઉત્પન્ન થાઓ !

૧૧૫૪ 'જૈનોએ સાહિત્ય અને કલા માટે ઘણું કર્યું છે અને તે સર્વેના સમ્રહ, પ્રકાશન અને કદરની જરૂર છે આ સબધમા થોડીક સૂચના કરૂં છું -

(૧) જેટલા જૈન ભડારો હોય તેમાના અથો, ચિત્રો વગેરેની કાગડની અને વિદ્વાન પામે તે અથો તપાસાવી તેમના વિશેષ ગીયોટ તૈયાર કરાવવો

(૨) ભડારોમા કપડા, ચિત્રો વગેરે જે જે પ્રાચીન અને વારે અપ્રાપ્ય ચીને હોય તેમા અહેવાલ પ્રગટ કરવા અને એક હુમ્મયાન રચાવી ત્યાં તે ચીને મુદ્રિત ગળી તેમને પ્રમિદિ-લાવવી.

(૩) જૈન મંદિરો, પ્રતિમાઓ વગેરે પર લેખો હોય તે વાગ પ્રગટ કરાવવા

(૪) મંદિરો પ્રતિમાઓની છબીઓ, નકશા વગેરે પ્રગટ

(૫) મંદિરોની વિધિઓ, ઉત્સવો, વગેરેના મચિત્ર વર્ણન

(૬) જે જે જૈન વેપાગીઓના જૂના નિવાસસ્થાન હોય ત્યાંથી જૂના ચોપડાઓ, દસ્તાવેજો વગેરે મેળવી તેમાથી પ્રાચીન વેપાગીની વિગતો પ્રગટ કરવી

આ પ્રમાણે થયા પછી વિજ્ઞાન, ઉદ્યોગ, સનાતનવ્યવસ્થા, વ્યવસ્થા, ધર્મવ્યવસ્થા, ચિંતન અને કલાના પ્રદેશમા જૈનોએ શુ કયુ તેમનું સ્વરૂપ નિરૂપવાના સાધનો અને અનુકૂળના પ્રાપ્ત (રજીસ્ટરગમભાગનો 'જૈન સમૃતિ' પર લેખ જૈન કોલેજ હૈદરાબાદ સાહિત્ય અકાદમી પીરાત ૨૪૪૧)

૧૯૫૫ મંચ જાતની કળાઓના-નક્ષિતકળાના વિસ્તાર અને તે માટે પૂર્વના જૈનોએ ઉચ્ચ જ્ઞાનના અને દીર્ઘદષ્ટિ રાખી જે છે તેમા અનેક વિકૃતિઓ થઈ છે અને જૈનોમા હાલ કેવું વિલીન જીવન થયું છે અને તે કેમ સુધારી શકાય તે ખાસ મહત્વ છે (આ માટે જુઓ રા. પરમાણુદ કુવરજીની લેખમાળા 'આધુનિક જૈનોનું કળાવિહીન ધાર્મિક જીવન' મ. ૧૯૭૬ નાથી ૭૮ ના ફાગણ સુધીના માળામા જૈનધર્મપ્રકાશમા કે જે પાકારે સ. ૧૯૮૫ મા 'સુધોપા' કાર્યાલય તરફથી છપાયેલ છે)

પ્રકરણ ૭ મું.

ભારતી-પૂજામાં ગૂજરાતનો ફાળો અને ગૂજરાતમાં જૈન-
પ્રતાપ, સમયધર્મની વિચારણા

‘આજનો પ્રયત્ન બધા ધર્મની એકતા કરવાનો નથી પણ ધર્મની
ચિન્નતા છતાં દિલની એકતા કરવાનો છે કૃષ્ણર અને નાનકે હિન્દુ મુસલમાન
બન્નેને એક કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો—તે પ્રયત્ન ધર્મમાં એકતા બતાવીને
બન્નેને એક બનાવવાનો હતો તેમાં તેઓ બહુ સરળ ન થયા આજનો
પ્રયત્ન તેનાથી જુદો એટલે ધર્મ જુદા છતાં દિલની એકતા કરવા રૂપ
તિતિક્ષાનો છે એક ધર્મનો અનુયાયી પોતાના ધર્મમાં ચુસ્ત રહે છતાં
બીજા ધર્મના ચુસ્ત અનુયાયીને માન આપે, તેની સાચા દિલથી ઉન્નાત
ઈચ્છે એ પ્રયત્ન છે આ પ્રયત્ન નવોજ છે અને તેથી નવો યુગ શરૂ થયો
છે, છતાં આપણા ધર્મના મૂળમાં જે વાવળા રહેલી છે તેનાથી તે નવીન
નથી આવી એકતા વૃદ્ધીજ નથી, ને વૃદ્ધ છે તે પ્રેમ એ તોડનારને પણ
એથી રાખે અહિંસામાં એવો પ્રેમ સમાયલો છે પ્રેમની પરીક્ષા અસિધારા
પર ચાલવું એ છે આપણે જો આપણા ધર્મની રક્ષા કરવા ઇચ્છીએ તો
અસિધારાપર ચાલી જોઈ ધટે —મહાત્મા ગાંધીજી

૧૧૫૬ ‘સાહિત્યના સર્જન, રક્ષણ અને વિસ્તારમાં ભારત
દેશના બીજા ભાગોને મુકાબલે ગૂજરાતનું સ્થાન કયા છે એનું સ્પષ્ટ
અને વિસ્તૃત જ્ઞાન તો ગૂજરાતીઓને ગૂજરાત પ્રત્યે બહુ માનનીય
કરે તેવું અવશ્ય છે એ વિષેની કંઈક માહિતી આ (જૈન સાહિત્યના
સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ) પરથી મળશે, અને તે પરથી સ્પષ્ટ થશે કે ભારતી
મદિરમાં સાહિત્યોપાસનાનું નૈવેદ્ય ધરવામાં પોતપોતાની ઢમે બીજા
પ્રાન્તોએ જે શ્રદ્ધાપૂર્વક ભાગ લીધો છે તેવો ભાગ લેવામાં વૈશ્વવૃત્તિ
પ્રધાન ગૂજરાત જ્યારે પાછું નથી રહ્યું, બદલે ઘણા અંશમાં તો તેનું
વ્યક્તિત્વ માત્ર નિરાગુજ નહિ પણ બીજા પ્રાન્તો કરતાં ચઢીયાતું છે

૧૧૫૭ જાના યુગને બાદ કરી ઐતિહાસિક યુગ તરફ આવી

પૂર્વ અને ઉત્તર દિગ્દુશાનના વિદ્વાનોને જોઈએ જીએ તો તેઓ
 વ્યાકરણ, કૌટીલ્ય, કાન્ધારી, નાટક, અનુશાસન, દર્શન, અર્થશાસ્ત્ર, કામશાસ્ત્ર,
 ધર્મશાસ્ત્ર, મળીન, શિલ્પ, લઘુનિપ, ચિકિત્સા આદિ અનેક
 નાદિત્યની શાખાઓના મૌલિક તથા શીકાત્મક ગ્રન્થો ગગી વિશ્વ-
 માગનીને જોઈ કળા નજરે પડે છે દક્ષિણ દિગ્દુશાનના બ્રાહ્મણ
 વિદ્વાનો પૂર્વ મીમાંસા અને ઉત્તર મીમાંસાના જગદાકર્ષક ભાષ્ય
 અને શીકાગ્રન્થો ગગીને મગ્ધનીની આગધના કળા નજરે પડે છે,
 તેમજ તે જ્ઞાના દિગ્ધાન જૈન વિદ્વાનો આત્મિક અને લાભનાદને
 તાર્કિક પદ્ધતિને વિદ્યા કળા ગ્રન્થોને ગગી જુની જીતે સગ્ધનીની
 મેવા કળા નજરે પડે છે, કામ્બીરના વિદ્વાનો વળી તત્ત્વ જ્ઞાન અને
 પાનુપન દર્શન વિશે અનુપમ સાદિત્ય નિર્માણ કરી કાવ્ય અને
 અનુશાસન પ્રવેશમાં અભુત પ્રતિભાદર્શક કૃતિઓ મગ્ધ રાજાને
 પ્રસન્ન કરી ગયા છે, ત્યારે ગૂજરાતના સુપુત્રો પણ લગભગ સાદિત્ય
 અને કળાની પ્રાચીન મીમાંસાઓમાં ગાંધવ પ્રાપ્ત કરે તેવી કૃતિઓ
 બનાવી વાગ્ધેવીની અભ્યર્ચના કરતા દેખાય છે

૧૧૫૮ માદિત્યના તર્જન, સમ્રાટ અને રક્ષણમાં ગૂજરાતના
 બ્રાહ્મણ સમ્રાટો કે શ્રમણ સમ્રાટમાં જોઈ શુ ક્ષણો આપ્યો તેનો
 વિશિષ્ટ પરિચય અમને નથી પરંતુ શ્રમણ સમ્રાટમાં જૈને અને
 તેમાં પણ સ્વેતાષ્ટોત્ર જૈને કેટલો ભાગ આપ્યો છે તેનો અત્ર પથા-
 શક્તિ દુષ્કમાં પરિચય કરાવ્યો છે અને તે સ્વેતાષ્ટોત્ર જૈનોએ આપેલો
 અષ્ટો ક્ષણો ગૂજરાતે આપેલો ક્ષણો જ છે અને તેમાં જ ગૂજરાતનું
 વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વ અને ઉદારત્વ છે

૧૧૫૯ ત્યારે પૂર્વ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિગ્દુશાનના બ્રાહ્મણ
 વિદ્વાનો જ મુખ્ય ભાગે પોતાની પ્રતિભા અને વિદ્યાવ્યાસ ગુણ અદ્ભુત
 નિદર્શન દર્શનિક અને તાર્કિક ગ્રંથો મારફત કરાવી ગયા છે, ત્યારે
 ગૂજરાતના જૈન શ્રમણો જ દર્શનિક અને તાર્કિક પ્રદેશમાં પોતાની
 ગંભીર વિચારણાનું પ્રદર્શન કરાવે છે

અવગેષો છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી એક માત્ર સપ્રદાયમોહની ખાતર અન્ય સપ્રદાયોને ઉતારી પાડવા અથવા તો અધ્યત્રદ્વાની દૃષ્ટિએ અન્ય સૌને તુચ્છવત્ લેખવા એ એક જૂઠી વાત છે, પણ તેને યથાર્થ દર્શનના નામથી ન ઝાળખી શકાય કોઈપણ તટસ્થ વિચારક ગૂંજરાતના જૂના જૂઠા મત-પથો અને તેમના પ્રવર્તકોના જીવનતુ પૃથક્કરણ કરે તો ઝોછા યા વધતા અશે જૈન સંસ્કારિતાનો પ્રતાપ તે જરૂર જોઈ શકે તેમ છે

૧૧૬૫ જેમણે કેવળ કરણાવશ બની સ્પષ્ટપણે ધર્મના રહસ્યો સસારીઓ આગળ પ્રકટ કર્યા, લોકાપવાદથી નિર્ભય રહી જેમણે શ્રીમતો અને ગરીબો, વિદ્વાનો અને પ્રાકૃત જનોને વસ્તુસ્વરૂપ બતાવી આપ્યું, તેમના પ્રતાપે જ જોઈએ અને અજ્ઞાનમાંથી જનતાએ છુટકાગનો છેલ્લો દમ જેઓ વખત જતા એ સ્થિતિમાં પકડેલાં આવીને અને થી મહેતાના ઉપરના કથન પ્રમાણે ધર્મ-અર્થ-કામના ઉનટા ગજેશ મકાયા એ અવળી પ્રવૃત્તિના દુષ્પરિણામ આજે પણ આપણે ભોગનીએ છીએ આપણા કામીય વિગ્રહો અને સ્વાર્થમાંથી જન્મતા દ્વેશ-વિષ્ણવાદમાં પણ એનીજ કાળજીરેરી છાયા આપણે પ્રત્યક્ષ અનુભવીએ છીએ, પરંતુ એ અધારી રાતનો પણ એક નખતે અત આપવો જોઈએ અને આશાવાદીઓ એમ શ્રદ્ધા પૂર્વક માને કે જ્યારે આ દેશના ધર્મોપદેશકો પોતાની શિથિલતાઓને તિલાંજલી આપી, ક્ષુદ્ર રાગદ્વેષોથી પોતાની જાતને યથા શક્તિ નિર્મળ બનાવી પુનઃ ભારતવર્ષની પ્રાચીન ધર્મભાવનાનો વોષ વર્તમાન સ્થિતિ સંજોગ અને ભવિષ્યપર સુદૃઢ દૃષ્ટિ રાખી જગવશે ત્યારે અહિંસા, પ્રેમ અને ચારિત્રશુદ્ધિની આધાર પાત્રી આ પ્રદેશ ઉપર ઉતરશે અને એ નવયુગમાં જૈન દર્શનની મદદતા તથા પવિત્રતાના મૂલ્ય વિશેષ અને વિશેષ અંકારો ૧૫૭૪

લાગશે પરંતુ વિચાર કરના સમજાશે કે ભાગવતની ધર્મભાવના આવા ઝપટા દેગવનારી નથી ભાગવતની ધર્મભાવનાએ દિન્દુ ઝોના દિન્દુધર્મના, ખૌધોના ખૌદ ધર્મના અને લેનોના આદર્શ ધર્મના મૂર્તિ રૂપે ધડા છે, અને ત્રણે ધર્મના પ્રવર્તકોએ તેને આ લોક અને પગથોડના દિનને અર્થે, વ્યક્તિની અને સમાજની ચોપ ધાગણ અથવા વ્યવસ્થા કરવાને અર્થે, પ્રયોધ્યો છે ઝડા- ડાઓના મૂલ દાગણ ખરી રીતે અર્થવામના અને દામવામનાને અનિયતિન વહેવા દેવામા સમાયેલ છે ધર્મભાવનાને વગ નહિ વનનારી ધનની અને વિષયભોગની લોપુપના એજ દેશેનુ અને ઝડાનુ દાગણ છે જે ભારતવર્ષમા ધર્મ પહેલો, અર્થખીતે અને દામ ત્રીતે એની ત્રિવર્ગની વ્યવસ્થા મદપિઓએ સમજાવી છે, તે ભાગવતમા હાથ આપણે અથ પહેલો, દામ ખીતે અને ધર્મ ત્રીતે એની અવગા પુરપાથની પદ્ધતિ ગ્વી બેડા છીએ ગમે તે રીતે ધનવાન થવુ છે પાપપુણ્યનો ખીનકુલ વિચાર કરવો નથી તેના ધન વડે અર્થપુરપાર્થ સાધી ગમે ત્યાના ગમે તેવા ભોગ્ય પદાર્થો ભોગવવા છે, અને આ પ્રમાણે ધનમદ અને દામમદથી ઉન્મત્ત થવુ છે, અને દોમીય ઝડાનું પાપ બિચારા ધર્મને માથે નાખવુ છે ?” ૫૭૩ ગૂજરાત પરની મધ્યકાલીન ઈતિહાસકારો-જના ચાપોને વગોવનાગઓને પણ આજ જવામ સમયોચિત થઇ પડશે જે અદિમા અને ચારિત્રશુદ્ધિ જૈનધર્મના ગદસપરષ છે તે પણ વસ્તુત ભાગવતની વાભાવિઠ ધર્મભાવનાની જ ચોપક હોઇ તેની અવમાનના એક રીતે પોતાની જ ધર્મભાવનાની અવમાનના છે

૧૧૬૪ આજે પણ ગૂજરાતની જનતા અદિસા, સદિધ્યુતા અને બધુભાવના જે સરકારોને દીપાવે છે તે જૈનધર્મ અને જૈનનીતિના

૫૭૩ ‘ગુજરાતમા ધાર્મિક અને અને તત્ત્વજ્ઞાનના સાહિત્યની પરિસ્થિતિ’ એ પર સ ૧૯૮૪ની નડિયાદ ગૂં સાહિત્ય પરિષદના તત્ત્વજ્ઞાન વિભાગના પ્રમુખ તરીકેનું બ્યાખ્યાન.

વાતાવરણને અયથાર્થ રૂપમાં ચિતરવામાં આવે છે, અને ગૂજરાતમાં જતોએ જે અહિંસક અસર પાડી હતી તેને લીધેજ પરાધીનતા વહુલી આવવા પામી એવો આક્ષેપ મૂકવામાં આવે છે તેના એક દબ્બાન તરીકે એમ કોઈ કહે છે કે ‘શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યની રાજનીતિને પરિણામે કુમારપાળ અહિંસાધર્મનો આટલો એકનિષ્ઠ ઉપાસક ન થયો હોત તો ગૂજરાતે હિંદના ઇતિહાસમાં એ વખતે કંઈક જૂદો જ રંગ બતાવ્યો હોત’ આ ભ્રમણા છે ઇતિહાસ એ વાતની સાક્ષી નથી પુરવું કુમારપાળ લડવૈયો હતો તેમજ ત્યારપછી વસ્તુપાળ તેજપાળ પણ લડવૈયા હતા અહિંસાને એક પ્રકારની નબળાઈ માની લેવાથી આની ભ્રમણાના ભોગ થવાય છે દાલિક અહિંસાને તો દેશવટોજ દેવા જોઈએ, તેની જરાપણ તરફદારી કરવી એ સ્વત્વ ગુમાવવા જેવું છે, એટલે કે ન્યા ભય, કાયરતા અને સ્વાર્થ ધરમી ધરમીને ભર્યા હોય અને ઉપર જતા આ બધાને દયા કે અહિંસાના આવરણ વડે છૂપાવવામાં આવે એ કોઈકાળે વાસ્તવિક અહિંસા ન હોઈ શકે અહિંસાના ઉપાસકો પણ વખત આવ્યે યુદ્ધ કરી શકે છે એના ઉદાહરણો ઇતિહાસમાં જોઈએ તેટલા મળ્યા આવે છે તાત્પર્ય કે ગૂજરાતને કે ભારત વખતે જૈનોની અહિંસાએ નબળું બનાવ્યું એ આક્ષેપ અર્થ વગરનો છે અહિંસાના ઉપદેશો કે સિદ્ધાંતના ઝગડાએ આપણને દુર્મળ બનાવ્યા હોય તે કરના આપણી અદરના કુસપ-કેનેશો, મિથ્યાભિમાને અને વિનાસલાલમાંએ આપણને ભીર જેવા બનાવી મૂક્યા હોય એ વડુ સભવિત લાગે છે

૧૧૬૩ આર્ય તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસી શ્રી નર્મદાસ કર મહેતા કહે છે કે ‘આ જમાનામાં હિંદુ-મુસલમાન વચ્ચેના ઝગડાઓ જોઈ સામાન્ય જનો ધમની વાત સાલળના બડકે છે હિન્દુસ્થાનનું સ્વરાજ્ય ધર્મની બાળગડોમાં ગયું છે, અને ધર્મના પ્રશ્નોને દૂર રાખવામાં આવે તો આપણા સ્વરાજ્યના પ્રશ્નોનો સત્તર ઉકેલ થઈ શકે તેમ છે આ આક્ષેપ પ્રથમ દર્શને સામાન્ય મનુષ્યોને બનવાનું

લાગે પરંતુ વિચાર દગ્તા સમજાને કે ભાગ્યવર્ષની ધર્મભાવના આવા અપડા દગવનારી નથી ભારતવર્ષની ધર્મભાવનાએ દિન્દુ ઓના દિન્દુધર્મના, ખૌદોના ખૌદ ધર્મના અને જૈનોના આદર્શ ધર્મના મૂર્ત રૂપો ધડ્યા છે, અને નજો ધર્મના પ્રવર્તકોએ તેને આ લોક અને પગલોદના દિનને અર્થે, વ્યક્તિની અને સમાજની યોગ્ય ધાગણા અથવા વ્યવસ્થા કરવાને અર્થ, પ્રયોગો છે અપડા-દાઓના મૂલ કાગળ ખરી રીતે અર્થવામના અને કામવામનાને અનિયતિન વહેવા દેવામા સમાયેલ છે ધર્મભાવનાને વન નહિ વનનાગી ધનની અને વિપયભોગની લોપુપતા એજ કોશનુ અને અપડાનુ કાગળ છે. જે ભારતવર્ષમા ધર્મ પહેલો, અર્થખીન્ને અને કામ ત્રીન્ને એની ત્રિવગની વ્યવસ્થા મદપિઓએ સમજાવી છે, તે ભાગ્યવર્ષમા હાલ આપણે અર્થ પહેલો, કામ ખીન્ને અને ધર્મ ત્રીન્ને એની અવગા પુરુષાર્થની પદ્ધતિ ગ્ચી બેદા છીએ ગમે તે રીતે ધનવાન થવુ છે પાપપુખ્તનો ખીનકુલ વિચાર કરવો નથી તેવા ધન વડે અર્થપુરુષાર્થ સાધી ગમે ત્યાના ગમે તેવા ભોગ્ય પદાર્થો ભોગવવા છે, અને આ પ્રમાણે ધનમદ અને કામમદથી ઉન્મત્ત થવુ છે, અને ક્રોધીય અપડાનું પાપ ખિચારા ધર્મને માથે નાખવુ છે ૧૧" ૫૭૩ ગૂજરાત પરની મધ્યકાલીન જૈનસત્તાને-જૈના-ચાયેતે વગોવનાગઓને પણ આજ જવાગ સમયોચિત થઇ પડશે જે અદિમા અને ચારિત્રશુદ્ધિ જૈનધર્મના રદસ્વરૂપ છે તે પણ વરતુન ભારતવર્ષની ગ્વાભાવિઠ ધર્મભાવનાની જ પોષક હોઇ તેની અવમાનના એક રીતે પોતાની જ ધર્મભાવનાની અવમાનના છે

૧૧૬૪ આજે પણ ગૂજરાતની જનતા અદિસા, સદિબ્ધુતા અને ખધુભાવના જે સસ્કારોને દીપાવે છે તે જૈનધર્મ અને જૈનનીતિના

૫૭૩ 'ગૂજરાતમા ધાર્મિક અને અને તત્ત્વજ્ઞાનના સાહિત્યની પરિસ્થિતિ' એ પર સ. ૧૯૮૪ની નડિયાદ ગ્રૂં સાહિત્ય પરિષદના તત્ત્વજ્ઞાન વિભાગના પ્રમુખ તરીકેનું વ્યાખ્યાન.

અવગેષો છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી એક માત્ર સપ્રદાયમોહની ખાતર અન્ય સપ્રદાયોને ઢિતારી પાડવા અથવા તો અધ્યક્ષદ્વાની દૃષ્ટિએ અન્ય સૌને તુચ્છવત્ લેખવા એ એક જૂદી વાત છે, પણ તેને યથાર્થ દર્શનના નામથી ન ઓળખી શકાય કોઈપણ તટસ્થ વિચારક ગૂંજરાતના જૂ. ૧ જૂદા મત-પથો અને તેમના પ્રવર્તકોના જીવનનું પૃથક્કરણ કરે તો ઓછા યા વધતા અશે જૈન સંસ્કારિતાનો પ્રતાપ તે જરૂર જોઈ શકે તેમ છે

૧૧૬૫ જેમણે કેવળ કર્ણાવશ બની સ્પષ્ટપણે ધર્મના રહસ્યો સસારીઓ આગળ પ્રકટ કર્યા, લોકાપવાદથી નિર્ભય રહી જેમણે શ્રીમતો અને ગરીબો, વિદ્વાનો અને પ્રાકૃત જનોને વસ્તુસ્વરૂપ ખતાવી આપ્યું, તેમના પ્રતાપે જ જોઈએ અને અજ્ઞાનમાંથી જનતાએ છુટકારાનો છેલ્લો દમ જેઓ વખત જતા એ સ્થિતિમાં પહોંચી આવ્યો અને શ્રી મહેતાના ઉપરના કથન પ્રમાણે ધર્મ-અર્થ-કામના ઉલટા ગણેશ મહાયા એ અવળી પ્રવૃત્તિના દુષ્પરિણામ આપે પણ આપણે ભોગરીએ છીએ આપણા કામીય નિમ્મહો અને સ્વાર્થમાંથી જન્મતા કલેશ-વિખવાદમાં પણ એનીજ કાળજીરેરી છાયા આપણે પ્રત્યક્ષ અનુભવીએ છીએ પરંતુ એ અધારી રાતનો પણ એક વખતે અત આવવો જોઈએ અને આશાવાદીઓ એમ શ્રદ્ધા પૂર્વક માને છે કે ન્યારે આ દેશના ધર્મોપદેશકો પોતાની શિથિલતાઓને તિલાંજલી આપી, ક્ષુદ્ર રાગદોષોથી પોતાની જાતને યથા-શક્તિ નિર્મળ બનાવી પુનઃ ભારતવર્ષની પ્રાચીન ધર્મભાવનાને વોષ વર્તમાન સ્થિતિ સંજોગ અને ભવિષ્યપર સુદૂર દૃષ્ટિ રાખી જગવશે ત્યારે અદ્વિસા, પ્રેમ અને ચારિત્રશુદ્ધિની અમીધાર પાછી આ પ્રદેશ ઉપર ઉતરશે અને એ નવયુગમાં જૈન દર્શનની મદદતા તથા પવિત્રતાના મૂલ્ય વિશેષ અને વિશેષ અંકાશે ૧૫૭૪

૫૫૪ ડા. સુસિલનો 'શુજ્ઞાતમાં જૈન પ્રતાપ' એ નામનો અમરેષ 'જૈન' ૬૧૦ ૧૦ ૧૩ સ. ૧૯૮૫.

૧૧૬૬ ૨૮ મનમુખ્યાલ અવગ્રહે મં ૧૬૭૩ મા એમ લાગ્યું હતું કે “જે સતોએ જગતના કલ્યાણાર્થે કોઈ મદદમૂલ ‘વિજ્ઞાન’ ગોષ્ઠી ધાટ્યું હતું તે મંતોના અનુયાયીઓમાંથી તે વિજ્ઞાનની ભાવિ સ્થિતિ કેવી ગ્હેજે, અથવા ભવિષ્યમાં તે વિજ્ઞાનના ભક્તો રહેશે કે નહિ તે મેં મનીનો દોષ લાખી નજરે વિચાર-મૂલ વિચાર-origina-
 idēa-દગી રાકના દેખાતા નથી x x જૈન સપ્રદાયની ગ્રિયતિ સયો-
 ગોના આકર્ષિક પરિવર્તનોના કારણે સિવાય, ખીજ કોઈ રીતે બહુ લાભો કાળ દકી શકે નહીં x જૈન સમાજે વહેવા મોડા દિદના થના જતા ‘ગણ્ડીય ધર્મ’-વેદાન્તમા-ભણી જનાનો જરૂર મભવ છે, કારણકે તેનું સખ્યામળ ધણું વધારે છે, વિદ્યા તેના ધર્મી છે તે વિદ્યા તેણે આ ડેકા ૬૦ વર્ષમાં બહુ ખીનરી છે, અને તેને પરિપુમેજ વિશ્વવ્યાપક જ્ઞાનના ઉત્પન્ન કળનાઈ ‘સમાજવાત્ત’-
 sociology વેદાન્તના આખ્યાત્મિક મિદ્ધાતોમાં ધટારી શકે એવા સગ રવીન્દ્રનાથ ઠંકુર-કાગોર, કે વેદાન્તની ભાવનાઓ આગ્રિમા ધટાવી શકે એના ગમતીય, કે તે અખ્યાત્મમા ‘કમયોગ’ ધટારી નકે એવા અગવિન્દ ઘોપ અથવા કમયોગ ને તત્ત્વજ્ઞાનના આમ-
 ત્કારિક સિદ્ધિ કરી આપે એવા બુદ્ધિસામર્થના ધારક લો. તિનક, કે દતકયા શાસ્ત્ર પર ગ્યાયેલા સાહિત્યમાંથી દદ ‘ઇતિહાસ’ ઉપ-
 જાવી શકે એવા પાકિમ બાણુ જેવા સત્તાનો વેદાન્ત સપ્રદાય ઉપ-
 જાવી શકે છે ગણ્ડીય દષ્ટિએ આ વાત જોકે ગૌરવવાળી હોવાનું હું માનું છું, પણ જ્યારે પૃથક્ત્વની દષ્ટિએ ગણના થવી જોઇએ ત્યારે તે થવાનો મને સભવ જણાતો નથી-અને સભવ ન હોવાનું કારણ જૈન સાહિત્યની ખીલવણી ૬૦ વર્ષમાં ન થઈ તે છે આથી જૈન સપ્રદાયનું ભાવિ નિર્જળ મને ભાસ્યા કરે છે, અને એથીજ હું તેને માટે એમ કહું છું કે જૈનના સત્તાનો વહેવા મોડા વેદાન્તના વિચાર-વિશ્વમા ભણી જશે અને તેમ થતા જૈનનું વ્યક્તિત્વ નહીં રહે

૧૧૬૭ ‘અત્યારે એમને નજર કરતા જૈનમાં મને એક પણ

વ્યક્તિ એની જણાતી નથી કે જેને સત્યરીત્યા 'મૂળ વિચારક' - Original thinkerનું વિશેષણ મળી શકે જે આવા વિચારકો તેમા હોતો ૧૦૦ વર્ષ સુધીમા જૈનનું અસ્તિત્વ-સ્થિતિ કેવી નિર્ગળ થવા યોગ્ય છે એનો અવશ્ય વિચાર કરી શકત મારી આ વાત અત્યારે મળે નહીં કિતરે-કેમકે તેતો અનુભવનો વિષય છે કેટલાક મને pessimist-નિરાશાવાદી (લો મા તિલકના ખરન્યથા પ્રમાણે દુર્મુખેલ થયેલ) પણ કહેશે, કેમકે આ વાતની યથાર્થતા તો કાળે કરીને જ દેખાય તેમ છે. આથી આખી જૈન સૃષ્ટિને એક તાત્ત્વ-યત્ન આપુ છું -x

" જૈન પ્રભાએ ૫મીશ, ૫માશ અને બહુતો સો વર્ષ સુધીમા દેશના રાષ્ટ્રીય સમૂહમા ભળી જવુ જોઈશે, અને તે રાષ્ટ્રીય સમૂહના માનેલા સ્વી કારેલા ધર્મ (religion) નો આદર કરવો પડશે-અથવા તેની છાયામા રહેવુ પડશે, અને અનેક તપપૂર્વક શોધેલ જૈન વિજ્ઞાનો માત્ર પ્રાચીન શોધ-ખોળના વિષય (antiquarian subjects) તરીકે જોવામા આવશે, જે કોઈ અસાધારણ આકર્ષક પરિવર્તનો નહી આવે અને આ ચાલુ રીત્યા પ્રવૃત્તિઓ રહેશે તો આ જ ઉવટની દશા છે " ૫૭૫

૧૧૬૮ આ વિચાર ખાસ ધ્યાનમા લેવા જેવો છે-નાખી દેવા જેવો નથી આના જેવો વિચાર કીર્તિવિજયકૃત વિચારરત્નાકર ૫ ૫૬ મા જોવામા આવે છે જિન પ્રતિમાનિષેધક એમ કહે છે કે ' કેટલાક કાળ સુધી ખરા સાધુઓ થયા નહિ અને જે થયા તે સાધ્વાભાસ થયા કે જોઓ સ્વમતિથી કલ્પેન જિનાનય અને જિન પ્રતિમા પાસે અર્પણેન ધાન્યાદિ પર ઉપજનિકા કરતા હતા વીરાત્ બેદનગર વર્ષે (સુ ૧૫૩૦ આ) અષ્ટે જિનશાસનનો હિદાર કરવા અર્થે સુવિદિત-સામ્યા સાધુઓ ઉત્પન્ન થયા ' આના ઉત્તરમા તે ત્રયકાર કહે છે કે ' આ પ્રવાય છે, જૂતમસ્ત ગાવિપ્રદાન છે '.

૫૭૫ 'આરુ તા અપત્ર' એ નામનો લેખ-જૈન ગ્રંથ કો દેવેન્દ્ર સને ૧૯૧૭ સપ્ટે-નવે નો અક્.

કારણકે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે એકનીગ દમ્બર વર્ષ મુવી શ્રીમદ્ વર્ધમાન-મદારીગ ચાગિનું તીર્થ-સાધુસાધ્વી આવક શ્રાવિકા ૩૫ તીર્થ અવ્યવસ્થિત્ર ગેગે. જુઓ ભાવતીચુનનું ૨૦ મુ રાનક ૮ મો ઉદ્દેશ-શ્રીમદ્વાવી ગૌતમ ગણુધને કહે છે કે 'મોયમા' જબુદીવે કીવે મારહે વાશે મમ દ્વીતે ઓમવિષ્ણીંદ્ર ઇન્દ્રવીસ વાગમદ્દમ્માદ તિયે અણુવચ્ચિસ્તદ્ ।' આવો જવામ દમ્બા પાગ આગમના જાણુનાગ આપણા સાધુઓ આવે છે અને આપને દુ પણ આપવા જઉં, પણ તે કાર્ષપણ વિચારક અથવા અત્યારના મન ત્રાનાના યુગમાં ઉછળનારા એવું કથન એટલાજ પ્રમાણથી કદાચ ન સ્વીકારે અને જૈનેતર તો નજ સ્વીકારે, તો તેમને મારે નીચેનો ઉત્તર છે

૧૧૬૯ જૈનો કરતા જૈનેતરો-સાક્ષણુધર્માવિની મંખ્યા અનેક ગણી છે પૂર્વકાનથી પ્રાક્ષણોનો વિદ્યાવ્યામગ સનત્ વાદ્યો આવે છે છતાં ઉક્ત મારાશયે ગણાવેના મમર્થ વિચારકો પેળી બે પ્રાક્ષણો છે ને ખીજ પ્રાક્ષણોતરોજ છે તે સિવાય અનેક છે અને તે સર્વના વિચારોનો લાભ લેવો જોઈએ તેઓની જાનિતી આવડી મોટી જનમંખ્યાના પ્રમાણમાં બહુ થોડાઓ ઉદ્ભવ્યા છે કે જે સમર્થ વિચારકની કાટિમાં આવે તેના કારણમાં પણ ઉડાણથી જોતા દેશની પગાનીનના નજરે તરે છે ત્યારે દરેક દિંદીને પોતાની શક્તિ, શુદ્ધિ અને કનાકુશલતાને ખીનવવા ને બદાર પાડવા કાર્ય-ક્ષેત્ર તેમજ દરેક જાતની સગવડતા-તક અને ઉત્તેજના મળે એની સ્વાધીનતા દેશ પ્રાપ્ત કરશે ત્યારે દરેક કામ દરેક ધર્મ અને દરેક જાતિમાંથી મહાન નરો અને નારીઓ પાકશે અને તે દરેકમાં રહેલ મતિમાન ઓપુરુષ પોતાની કામ, જાતિ અને ધર્મના ઉજ્જવળ ભાવિનો વિચાર કરતા થઈ જશે-જનડા અને કલેશમાં રાચતા હાલના ગણના નાપકો કાતો નાજૂદ યશે અને કાતો શાનમાં સમજી જઈ કવેશ કરતા અટકી જઈ મુધરી જશે સાહિત્યની ખીનવણી આપોઆપ યશે પ્રાચીન સાહિત્ય જૈનો પાસે એટલું બધું છે કે

તેનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રત્યે બધો પુરુષાર્થ મેવવામાં આવે, તો તેમાંથી ખરા સાહિત્યમાં અપવાને યોગ્ય અને સર્વ લોકને ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રકટ થશે.

૧૧૭૦ અત્યારે મહાત્મા ગાંધીજીએ અહિંસાનો મહાન સિદ્ધાન્ત કે જેના પર મુખ્યપણે જૈન ધર્મ રચાયો છે, તેની ઘોષણા અને તેના અમલ વ્યક્તિગત તથા સામાજિક બાબતોમાં નહિ પણ રાજકીય બાબતમાં પણ સામુદાયિકપણે કરીને આખા વિશ્વમાં તે સિદ્ધાન્તને તેમણે વ્યાપક કરી દીધો છે તેથી જૈન ધર્મમાં શ્રદ્ધાથી વ્યુત થતા શિક્ષિત જનો પણ તે ધર્મમાં વધુ સ્થિર બન્યા છે અને જૈન આગેવાનો અને ધર્મોપદેશકો એટલીને ખરા જ્ઞાનદાનનો-જ્ઞાનવિસ્તારનો ઉપાય લેશે તો જૈન ધર્મમાંથી કોઈપણ અનુચાથી અપસરશે નહિ અને અન્ય બુદ્ધિશાળીને પોતાના ધર્મ પ્રત્યે આકર્ષી શકશે જૈન શ્રે. કોન્કર-સના પ્રયત્નોને પરિણામે મુખર્ધની તેમજ બીજી યુનિવર્સિટીની ઉચ્ચ પરીક્ષામાં જૈન પુસ્તકો નિયત થયા છે અને કારીની હિન્દુ યુનિવર્સિટીમાં જૈન સાહિત્ય માટે એક જ્ઞાનપીઠ (Chair)ની તેમજ કવિ સમ્રાટ રવીન્દ્રનાથ સ્થાપિત વિશ્વભારતી-શાંતિનિકેતનમાં પણ સિવી જૈન જ્ઞાનપીઠ (Chair) ની યોજના પણ થઈ છે, ને તેથી ઘણો લાભ થશે પણ તેટલું પૂરતું નથી માત્ર આશાવાદ રાખી વર્તમાન સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈ સમયાનુકૂળ પ્રવૃત્તિ નહિ થાય તો જે છે તે બોઈ બેસવાનો મંભવ પણ છે.

૧૧૭૧ જૈન ધર્મ આજે ભારતના જૈનેતરોની અને પાશ્ચાત્ય દેશોની પ્રજા વચ્ચે માનવત્વ સ્થાન ધરાવતો હોય તો તે તેના મૂલ્યવાન પ્રાચીન સાહિત્યથી અને તેના જીવંત તીર્થોની બાવનામયતા તથા કળા-લઠાગથી આ બેઉ વારસા જો જોનો પામે ન હોત તો ઠીક કરોડની ભારતની પ્રજા સમક્ષ આશરે ૫૬૨ લાખની જૈન વસ્તી અને જૈન સંસ્કૃતિનો કોઈપણ લાભ પણ ન પૂછત ' જે વારસાથી આપણે ઉન્નતા છીએ તે વારસો જાળવી રાખવાથીજ આપણે તેની

તરફની ફજ્જમાથી મુન થના નથી, પરંતુ તે વાગ્દાનો ઉપયોગ આપણે એની ગતિ દરેક જોઈએ કે જેથી એ વાગ્દો યથા રહે અને અનેક નનુષ્ઠાના આકર્ષણ તથા ઉદ્ધારનું સાધન બને

૧૧૭૨ કોઈ પ્રજા પોતાની જૂનકાળની ગોભાને યાદ કરીને આગળ વધી શકતી નથી જૂનકાળની ગોભા જો યાદ કરીએ તો તે એટલાજ અર્થે દરની જોઈએ કે જેથી આપણે એ ગોભામા વધારે કરી શકીએ આજે રામાયણ આદિ મહાકાવ્યના લખનાર કયા છે? આજે પ્રાચીન મનવની નીતિ કયા છે? તે વેળાની કાયદશાસ્ત્ર કયા છે? કર્તવ્યપગયણતા કયા છે? જો પ્રાચીન સમયમા જે વિમૂનિઓ આપણામા દત્તી એમ આપણે માનીએ તો તેજ વિમૂનિઓ ફરી પાછી બતાવવાની આપણી શક્તિ દોની જોઈએ આપણે બહાદુર પ્રજાના વારસ છીએ, પણ એ વારસાને ગોભાવવાની આપણામા અત્યારે તાકાત નથી એ પશુ કમન દરીએ તો આપણે કશોયે નુકસાર વાળવાના નથી તેજની જૂનકાળ જોઈ વર્તમાન તેજની દલામા જડતા અને પ્રમાદ રાખી સમજ્યા કરીએ તો પછી તેવા તેજની જૂનકાળ ન હોત તો માફ થાત એની દરખાસ કેટલાય ને થાય છે આપકર્મી વાગ્દોની પેડે ગદ્યગુજરી મંભાગી તેના ગુણ ગાન ગાયા કરીએ તેની સાથે આત્મ અધમ ગિયતિમાર્ગ મુકિત મેળવવાનો પુરુષાર્થ કરી આપકર્મી બની આપણે આપણા વારસો માટે લખ્ય વારસો મૂકી જઈએ એ ઉત્કૃષ્ટ છે નહિતો જૂનકાળની બહામ મારી કુલણસી બનવાનો મહાદોષ વહોરી લેવારો x આપણો ઇતિહાસ ગોવવાળો છે પરંતુ આપણે આપણા પ્રાચીન વાગ્દો ઉપજી શકીશું તો હારીશું આપણા પૂર્વજો જેવા દત્તા તેવા આપણે યદને બનાવવું જોઈએ આપણા ઋષિમુનિઓએ આપણા ધર્મને બચાવવા સાર પોતાના અંગે અગતા દુકડા થવા દીધેલા છે દોડ કહે છે કે 'યુરોપમા તો એક થમોપિલી છે, પરંતુ હિંદમા તો કળિયે કળિયે શયોપિલી જોવામા આવે છે' આ ગાગીન વીરના

શાન્ત અને અહિંસામય માર્ગે જગવીએ તો આપણા પૂર્વજોના આપણે સતાન છીએ તે સિદ્ધ થશે

૧૧૭૩ મારા કાલેજના સમયથી મિત્ર સાક્ષરશ્રી રામનારાયણ પાઠક લખે છે કે—‘હિન્દુસ્તાનમાં અને ખાસ કરીને ગૂજરાતમાં જૈનો દાનવીરતા માટે સુપ્રસિદ્ધ છે જૈનધર્મમાં દાનના અનેક પ્રકારમાં જ્ઞાનદાન પણ સ્વીકારાયું છે, તેથી જોકે (હાલના) જૈન ગૃહસ્થોએ ગૂજરાત—હિંદની વિદ્વત્તામાં ઘણો ઓછો ફાળો આપ્યો છે, છતાં સાહિત્યના સંરક્ષણ અને વિસ્તારને માટે અનન્ય સેના કરી છે જૈનોના જ્ઞાનદાનથી જ ગૂજરાતી (તેમજ સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને અન્ય) ભાષાના અનેક દુર્લભ ગ્રંથો તેમના લઝારોમાં સંવરાય છે અને નકલો થઈ થઈને દૂર દૂરના પ્રદેશોમાં ગયા છે, પણ જમાનો બદલાતા જ્ઞાનદાનનો પ્રકાર પણ બદલાવો જોઈએ લઝારોમાં દાખલામાં ઉધેઈ ખાધ જમ, કાગળો એની મેજે નાશ પામે ત્યાં સુધી પુસ્તકો કોઈને બતાવના જ નહિ એ હવે પુસ્તકસંરક્ષણની સાચી રીત નથી અંગ્રેજ અમલદારો ગ્રંથ માગીને લઈ જતા અને પગી પાછા આપતા જ નહિ એથી બહીને હવે આપણા વિદ્વાનોને પણ ન આપવા એ યોગ્ય નથી ગ્રંથોને છપાવવા એ પણ એક જ્ઞાનસંરક્ષણનો પ્રકાર છે એટલું સમજતા પણ જૈનોને ઘણો સમય લાગ્યો હતો પણ દુનિયાનો વેગ અને હિંદનો પ્રગતિનો વેગ હવે ઘણો વધ્યો છે તેમાં જૈનો પણ આગળ વધશે તોજ તેઓ જ્ઞાનને માટે જે ચીવટ રાખે છે તેના પ્રમાણમાં ઠીક પણ ફળ જોઈ શકશે

૧૧૭૪ ‘અત્યારે ઘણા જૈનો પોતાના ધર્મના પુસ્તકો છપાવે તેટલાથી જ મંત્રાપ માનીને બેઠી રહે છે પ્રસિદ્ધ થતા ઘણા ધર્મપુસ્તકો તો સાહિત્યમાં અપવાને પણ યોગ્ય હોતા નથી, પણ માત્ર ધર્મ થશે તેમ માનીને ગ્રંથાનુ જૈનો તે છપાવે છે અને તેમની ગ્રંથાના ગ્રેરક સાધુ-આચાર્યો તે ગ્રંથાને કોઈ વધારે સારે રસ્તે દોરતા નથી અત્યારે જમાનો જુદો છે ગ્રંથાનું પણ જો જુદીથી પગિ-શોધન થશે તોજ તે ટકી શકશે

૧૧૭૫ ‘અત્યાગના જમાના પ્રમાણે જૈનોએ જ્ઞાનને માટે, જૈન ધર્મના જે તત્ત્વજ્ઞાનના અન્યો દોષ તેનું તત્ત્વજ્ઞાન નવીન રીતે વિકાસ પામે અને દુનિયાના તત્ત્વજ્ઞાનમાં અગ્રસ્થાન લે તે માટે સતત પ્રયત્ન કર્યો લેઈ એ આ દિશા જૈનોથી અગત નથી જર્મનીના પ્રો. યાકોબી વગેરેએ જૈનધર્મના પુગ્નકો આધુનિક દૃષ્ટિએ નરકગણો કરી બહાર મૂક્યા છે પણ એ દામ માત્ર જન્મનો જ કે અગ્નિને જ કરી શકે એમ દાખ નથી ગૃજગન પુગતરન મંદિરે સન્નતિતર્કનું (જૈન પડિનો-મુખ્યાન અને અદેયગદમના દાવે) મંપાદન દાવમાં જ કર્યું છે જે પશ્ચિમના ઉત્તરોત્તમ પડિનોની પણ પ્રશંસા પામ્યું છે જૈનો અને જૈનેનગ વિદ્વાનો એવા ધણા નીકળે કે જેઓ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના અધોનું નરક-શુ, તેની દિવ્યમુક્ટીનું મોટાટન વગેરે આ પન્દેરીય વિદ્વાનો કગતા વધારે સાદ કરી શકે દિંદની વિદ્વાતામાં જૈનોનો ફાગો ઓછો છે, તેમ મે ઉપર લખ્યું ત્યારે ધણા જૈનભાષ્યોને માત્ર લાગ્યું દશે, પણ હું માનું છું કે એ ખગ કે ખોટા આલેખમાંથી બચવું હોય તો ખરો ઉપાય એ છે કે દિન્દના જ શુદ્ધિશાળી, વિશાળ અને આધુનિક દૃષ્ટિવાળા વિદ્વાનો આગળ પોતાની દિવ્યમુક્ટીનું મોટાટન દરાવવું એમ નહિ થાય તો, હવે એટલો શુદ્ધિનો જમાનો આવ્યો છે કે નવીન શુદ્ધિશાળી શિક્ષિતોમાંથી તો જૈન ધર્મ નવા અનુયાયીઓ નહી મેળવી શકે, પણ જૈન ધર્મના અનુયાયીઓમાંથી પણ ભુવાન પ્રગતિશાળી વર્ગ અપમગતો જશે (દમણા મુની) જૈન ભુવાનો પોતે કેટલા ધર્મમાં શિયિન થતા જાય છે તેનો કોઈએ વિચાર કર્યો? અને અદી હું માત્ર બાહ્ય ક્રિયાની વાત નથી કરતો માત્ર બાહ્યક્રિયાને હું ધર્મ ગણતો નથી, પણ તત્ત્વજ્ઞાનના ખગ પિપાસુઓને ચાતુ ધર્મજ્ઞાનમાંથી તૃપ્તિ નહિ ઝીપતી હોવાથી તેઓ ધર્મપગ્ન મુખ થયે જ અને થાય છે એ મારે કહેવું છે એથી ઉલટું જે જૈનધર્મ પોતાના જ્ઞાનને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં બહાર મૂકે, તો હવે પ્રજા અહિંસાની દિશા તરફ

વળી છે, ત્યારે જૈન સિદ્ધાન્તો સર્વત્ર સ્વીકારવાની આ અનન્ય તક છે.

૧૧૭૬ ‘મુખર્ષિ યુનિર્વાસીની ઉચ્ચ પરીક્ષામા જૈન પુસ્તકો નીમાયા છે, પણ તેમા શુ વળ્યુ ? x x પણ આ ગ્રંથોને શીખવ નાર ક્યા છે ? જૈન સાધુઓમાથી પણ આના કેટલા ખરા અભ્યાસી નીકળે ? અને તેઓ પણ આધુનિક દષ્ટિએ આ ગ્રંથો રીખવી તો નજ શકે x આનો ખરો ઉપાય શિક્ષણનો પ્રબધ કરવો એ છે એ કામ સાધુઓ ઉપર છોડી શકાશે નહિ તેમને આધુનિક દષ્ટિ નથી, આધુનિક દષ્ટિ હોય તો પણ એ સંસ્થા લોકનિયત નથી હવે આપણે આપણા ધ્યેયો લોકનિયત સંસ્થા દ્વારાજ સાધવા જોઈએ એવી સંસ્થાઓ જ જમાનાની જરૂરિયાત પ્રમાણે ફેરવી શકાશે x જ્યાં એવી સંસ્થાઓ હોય ત્યાં તેનો લાભ લેવો જોઈએ અને જ્યાં ન હોય ત્યાં નવી કરવી જોઈએ

૧૧૭૭ ‘જ્ઞાનપ્રચાર પ્રાન્ત બાપામાજ કરવો જોઈએ ત્યારે જ જ્ઞાન સમાજના દૂરના દૂર ક્યારા સુધી પહોંચે અગ્રેજી મારફત કરેલા વિચારો કે મેળવેલું જ્ઞાન સમાજમા પ્રસરી શકતું નથી અને ધર્મનું જ્ઞાન, કાઈ અમુક થોડી સંખ્યા માટેજ નથી, પણ દરેક માણસ માટે છે અગ્રેજી બાપાના નડતરને લીધે જ આપણા શિક્ષિતોની અસર જોઈએ તેટલી પ્રસરતી નથી અમલ્યધર્મોનું તો એ વિશેષ લક્ષણ છે કે તેણે હમેશા પ્રાકૃત એટલે બેલાતી બાપામા જ ઉપદેશ આપ્યો છે

૧૧૭૮ ‘આ રીતે પ્રાત બાપાઓ જોના મારવાડ-ગજપૂનાના માટે એક કેન્દ્ર ત્યાંનાજ જૈનોએ રચ્યું જોઈએ અને તે દ્વારા અધ્યયન-અભ્યાસ અને પ્રકાશનની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ તેવું જ ખીન્ડુ કેન્દ્ર દક્ષિણ માટે પૂના અને મદ્રાસ માટે અટીવાર કે એવું કાઈ કરવું જોઈએ પંજાબ માટે પણ એક મિન્ન કેન્દ્ર

જોઈ એ. ગૂજરાત માટે એ ગીતે ગૂજરાતના કેન્દ્રરૂપ અમદાવાદમાં એની વ્યવસ્થા થતી જોઈ એ x

૧૧૭૬ ‘ ગૂજરાત આ બાબતમાં પહેલ કરી શકે એમ હું માનું છું ગૂજરાતના કળા-કોમળના અને સમાજની ઉન્નતિમાં જૈનોનો ફાળો નાનોચૂનો નથી. જૈનોનું પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞાન આજે દૃષ્ટિએ વધુ વર્ગોથી વિચાગય છે, પણ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન તેમાં પાછળ રહી ગયું છે પૂનામાં ભાડારકર ઇન્સ્ટિટ્યૂટમાં જૈનોએ મદદ કરી છે, પણ ત્યાંના અધ્યાપીઓ ખવા આજે હોય તેમને આજે તત્ત્વજ્ઞાન તરફ પક્ષપાત દોષ અને તે જ દિશાનું કામ વેગથી ચાલે એ સ્વાભાવિક છે પણ અમદાવાદમાં ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના પુરાતત્ત્વ મંદિરમાં તેનું નથી x તેમાં જૈન અને ઇતિહાસ પુસ્તકોનો સારો મંત્રદ છે એ કેન્દ્ર જૈન અભ્યાસ માટે સ્વાભાવિક રીતે અનુકૂળ છે તેના વિદ્વાનોના હાથમાં પોતપોતાનું કામ પૂરતું હશે તોપણ તેમની સહાયથી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન માટે એક વ્યાસપીઠ ઉભું કરવું એ જૈન ધનિક વર્ગ ધારે તો સહેલ છે

૧૧૮૦ આ (અને આવા) વ્યાસપીઠ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ તેમજ જિજ્ઞાસુઓને જૈન તત્ત્વજ્ઞાન પશ્ચિમની શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી મળી શકશે તેના અધ્યાપક દ્વારા પુસ્તકોનું આધુનિક ગીતે સંગ્રહ કરાવી પ્રસિદ્ધ કરાવી શકાશે જેથી આખા જૈનસમાજને નવીનરૂપે પોતાનું તત્ત્વજ્ઞાન મળી શકશે પશ્ચિમના શુદ્ધિપ્રકાશથી અને વ્યવહારથી દૂર રહેવા સાધુ-આચાર્ય વર્ગને પણ નવી દૃષ્ટિએ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન જોવાનો પ્રસંગ મળશે અને તેમના દ્વારા તે તત્ત્વજ્ઞાન અજ્ઞાનવર્ગમાં પણ વધારે સુગ્રાહ્ય રૂપમાં પ્રસરશે વ્યાસપીઠ સાથે વિદ્યાર્થીઓને માટે છાત્રવૃત્તિની ગોઠવણ થશે તો જૈનદર્શનના અભ્યાસને વળી ઓરજ ઉત્સાહ મળશે હુકમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન માત્ર ‘વખાણ’ કે પોથીમાં નહીં પડી રહેતા જમાનાને અનુકૂળ અવતાર પામશે અને શુદ્ધિની વેગીધી પ્રગતિમાં પોતાનું સ્વાભાવિક સ્થાન

પામશે જૈન ધર્મોલિમાની ધનિકો આનો વિચાર અત્યારે નહિ કરે તો પછી ક્યારે કરશે ? ” ૫૭૬

૧૧૮૧ આ પ્રમાણે સાહિત્યના અન્ય અગ્રો સબધી કરવાનું રહે છે તે સમજી લેવાનું છે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની લોકનિયત સરચાઓ ન્યા રથાપિત ન હોય અને નવી ઉપાડી શકાય તેવી સ્થિતિ ન હોય ત્યા સરકારી યુનિવર્સિટીના આગ્રય નીચેની સરચામાં એટલે એની મોટી કોલેજોમાં ચાનપીઠ (chair)ની યોજના કરી શિક્ષણપ્રબધ કરવો ધટે

૧૧૮૨ હવે શું કરવા યોગ્ય છે તે સબધી નીચેના પારાઓમાં હુકમો કેટલીક સૂચનાઓ કરવામાં આવે છે તે પ્રત્યે જૈનસંઘ ખાસ લક્ષ રાખી કાર્ય કરશે તો જૈન સમાજને અને તે દ્વારા સમસ્ત ભારતની જનતાને લાભદાયક થશે

૧૧૮૩ (૧) જૈન સાહિત્યનો પ્રાચીન વારસો મૂલ્યવાન છે તેનો ઉદ્ધાર કરવામાં નિયમિત વ્યવસ્થા કરવી — (ક) પ્રત્યેક પ્રાચીન ગ્રંથના ઓછા વધતા ગુણ મૂકીને વધારે આવશ્યક ગ્રંથોને પહેલા હાથ ધરવા (૨) એક જ પ્રકારના દષ્ટિમિદુથી જૂદા જૂદા આચાર્યોએ લખેલા જૂદા જૂદા ગ્રંથ રચેલા હોય તેમાં કેઈમાં અભ્યાસ માટેની વિશેષ ઉપયોગિતા ન હોય છતા પ્રાચીનતાજ તેની વિશિષ્ટતા હોય, કેઈ કથા-વાર્તાના ગ્રંથો એવા હોય કે તે અપ્રસિદ્ધ છતા તેના પ્રસિદ્ધ કરવાથી કરો નવો અને વિશિષ્ટ હેતુ સરતો ન હોય, તો તેવા માટે દ્રવ્ય, સમય અને શક્તિનો વ્યય ન કરવો, પરંતુ જેના સરકરણની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય તે પ્રકટ કરવા (ગ) જૂની જૂની વિદ્યાપીઠો (યુનિવર્સિટીઓ) ના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ થયેલાને તથા તેવા અભ્યાસક્રમમાં ખાસ સ્થાન લે એવા વિશિષ્ટ અને ઉપયોગી ગ્રંથોને પ્રધાનપદ આપવું

૧૧૮૪ (૨) એનું કેદ્રગ્ય જન પુનઃજનન ગ્રાપનું કે જેમાં પૂર્વગાથોના અપ્રમિદ દસ્તલાખન ગ્રંથોને મુંદર અને વ્યવસ્થિત રીતે મૂકવામાં આવે તે તેનો ઉપયોગ દેકે જન કે જનનેતર વિદ્યાન લખ શકે એવી ગોઠવણ રાખવી, તેમજ અન્યાર મુદી પ્રસિદ્ધ થયે તમામ જન પુનઃજનના સમદ વાળી લાયકેરી મુખ્ય મુખ્ય નદેરોમાં ગ્રાપિત કરવી.

૧૧૮૫ (૩) જૂની જૂની વિગ્રાપીકો (યુનિવર્સિટી) અને વિદ્યાલયો (કોલેજો) માં જન 'ચેર' (વ્યાખ્યાન) ગ્રાપી જન સાહિત્યમાં નિષ્ણાન અધ્યાપકો- 'પ્રોફેસરોને' ગણવા.

૧૧૮૬ (૪) પ્રાચીન સાહિત્યની પ્રેરણા ઝીલી, પચાની તેના રસમાંથી નવું સાહિત્ય સર્જવાની જગત કે આત્મા કેદનાક એવા પુસ્તકો બદાગ પડે છે કે જે નવનુ ઉપદાગક દોતા નથી-પ્રસિદ્ધી ખાતર પ્રમિદ થાય છે અને સાગ પુત્રનેના પ્રદાશનો ગુગળાવી મારે છે તેથી તે દિશા ઉપર અકુચ મૂકાઈ સગીન અવાચીન પુસ્તકો ગચારીને બદાગ પાડવા નેમએ.

૧૧૮૭ (૫) જન તત્ત્વજ્ઞાનને વહેવાર રીતે જીવનમાં ઉતાગીને જીવન જીવવાની દિશા બતાવનારા સાહિત્યને આજે જન સમાજને મોટી જરૂર છે 'જેમ સાહિત્યમાં માત્ર જૂના સાહિત્યના પાનથી મંદુષ્ટ થવાનું નથી, પણ નવું સાહિત્ય ગચવાનું છે, તેજ રીતે તત્ત્વજ્ઞાનમાં પણ આપણે આગળ પ્રગતિ કરવાની છે આપણા પ્રાચીન પૂર્વજોએ જેમ ધર્મદાસ તેમ તત્ત્વજ્ઞાન સાહિત્ય સાથે ગૂઢ્યુ હતું, પરંતુ એ કાર્ય મહાન ઈવિઓજ કરી શકે આપણે તો, એજ કાર્યની સામગ્રી તરીકે, તત્ત્વજ્ઞાનને એક ગ્વનત્ર શાખા ઉપે કેળવી પોપી સવધી શકીએ તત્ત્વજ્ઞાન એ મંસાગને વિતોડવાની એક દૃષ્ટિ છે, અને તે જેમ જ્ઞાનીને સિદ્ધ છે તેમ આપણા સહુને સાધ્ય છે અને આવશ્યક છે તત્ત્વજ્ઞાન એ જ્ઞાનની અન્ય શાખાઓની સમાન કક્ષાનું એક શાખ છે એ સમઝયુ પણ જૂલ ભરેલી છે જ્ઞાનની સર્વ શાખામાં તત્ત્વજ્ઞાન પ્રવેશ દરે છે, ઘરણુ કે એ સર્વના મૂળ-

રૂપે એનું સ્થાન છે તેથી જીવ જગત અને પરમાત્માના સ્વરૂપનું, જ્ઞાનની એક સ્વતંત્ર શાખારૂપે ચિન્તન-એટલામાજ તત્ત્વજ્ઞાન સમાપ્ત થતું નથી ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાનના મૂળ શોધવા તથા એનો અર્થ કરવામા પણ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રવર્તે છે આ દષ્ટિએ મનુષ્યનું બધા-રણુ, એનો આ પરિદરશ્યમાન વિશ્વ સાથે સંબંધ, એની સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની ભાવનાઓ-ઇત્યાદિ સર્વ વિચાર તત્ત્વજ્ઞાનના પેટામા પડે છે એ વિચારનું બહોળું પણ સુચિન્તિત સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે એજ ભવિષ્યના કાવ્યસાહિત્યમા ઉચ્ચતા અને ગંભીરતા, એ સાહિત્યના પ્રાણ રૂપે પ્રેરી શકશે, અને એ વિના આપણુ સાહિત્ય રંગમેર ગી પરપોટા જેવુંજ રહેશે' (આનંદશ કરભાઈ)

૧૧૮૮ (૮) જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમા કર્મવાદ, અનેકાત દ્વિલસુરી, નયવાદ, સામ્યવાદ, અહિંસાદિ નતો, ચુલુસ્થાનક્રમ, યોગ, મતિજ્ઞાનાદિના સૂક્ષ્મભેદો, પ્રમાણુમીમાસા આદિ અનેક વિશિષ્ટ તત્ત્વોનો સમાવેશ થાય છે તો તે દરેક પર સ્વતંત્ર વિચારકોએ તે તે પરના મિત્ર પ્રાચીન ગ્રંથોમાથી તારવી બિદાપોદ અને પરિશીલન-પૂર્વક નિમ્નો, લેખો, પુસ્તકો અલગ અલગ રચવા ઘટે જૈનધર્મની અનેકાત-રચાદવાદની દિલોસોષીનો અર્થ એ છે કે એક વસ્તુને અનેક દષ્ટિકોણથી જોઈ શકાય છે જે એ વાત સૌ સમજી લે તો જગતમા સાચો પ્રેમ, શાંતિ અને અભેદનીતિ પ્રવર્તે અને એ સમજવાથીજ જૈનો શી મહાવીર પ્રભુના સાચા અનુયાયીઓ થવાને અધિકારી બને ભગવાન મહાવીરનો કલ્યાણકારક સંદેશ જે જગતમા ફેલાવવો હોય તો સૌથી પહેલા જૈન સમાજના વિખરાયલા તંતુઓને એકઠા કરવા જોઈએ અને બધા મંપ્રદાયોને એક સત્રથી બાંધી માહોમાહેના ભેદભાવ અને પક્ષ પાતનો નાશ કરવો જોઈએ એ કરવા માટે અનાવસ્થક રૂઢીઓ પર ભાર ન મૂકતા જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનેજ ધર્મના આધારરૂપ સમજવામાં આવે, તોજ સામ્રદાયિકતાની મંકુચિન દષ્ટિને આપોઆપ લોપ થશે, અને તેથી આજે જૈન સમાજની જે સક્રિય વિખરાયેલી

અને વરે ચાલતી છે તે સગર્ભિ યગે એ મંગલન સમગ્ર જન નતિ માટે કન્યાણુક નિવડગે ત્યારે જન સમાજ પ્રત્યેક ધર્મ અને મંપ્રદાય તરફ આતી અનેકાત દષ્ટિથી નેના ગીખગે ત્યારે તેનામાથી માપ્રદાયિકતા પાળના છના માપ્રદાયિકનાનું દંદ મમતન છૂટગે, અને તેવા ઉદાગચિતિ જંતો મમતન ભાગના એકતીકગા અને મંગલનમા સક્રિય ભાગ લેગે .

૧૧૮૯ (૭) ભાષા મ મગે અને વિશિષ્ટ રીતે પ્રાકૃત ભાષા માટે જંતોચાર્યોએ ઘણુ કયુ કે તેથી તત્તમ મતી સર્વ પુત્રપ્રે પ્રકટ કરવા આવશ્યક છે પ્રાકૃત ભાષાના ઉદ્દાગ (revival)ની અતિ જગ્ગ છે કાગણુકે તે જંતોની શાસ્ત્રભાષા છે તેથી તે મ મગે તેની ઉત્પત્તિ, આગમોની ભાષા-તેની સાચે પ્રાકૃતનો સ મગ, આગમો પત્રીના પ્રાકૃત અથોની ભાષા, પત્રી મસ્કૃત દીકાઓ અને અથોનો ઉદ્ભવ-તેના કાગણુ વગેરે મ મગી ગોધખોળ થના ઘણો પ્રકાન પાડી શકગે એટલુંજ નહિ પણ પ્રાકૃત ભાષાનો ઉદ્દાર તે દ્વાગ ચર્ધ શકગે આ ઉદ્દાગ કગવામા-તેનો શાસ્ત્રીય અગ્યામ કગવામા પહેલા જે મુશ્કેલીઓ દત્તી તે દવે તેના ગખ્દાર્યકોષ, વ્યાકગણુ વ્યનગ્ચિત આકારમા પ્રસિદ્ધ થયેન હોવાથી ઘણે અગે દૂર ચર્ધ છે ત્રી અભિધાન ગાગેન્દ્રે તે મોટા મોટા સાત પુસ્તકમા આગમાદિના પ્રાકૃત શબ્દો લર્ધ તે પર જૂના જૂના અથોમા જે વખતવ્ય હોય તે દાકી એક નિશ્ચકોષ (encyclopoedia) જેની સામગ્રી પૂરી પાડી છે, પડિત બહેચગ્દસે પ્રાકૃત માર્ગોપદેશિકા, પાર્ધઅલ્લગીનામમાલા પ્રાકૃત વ્યાકરણ, પ્રાકૃત પાકાવલી આદિ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી મંપાદિત ટ્રેલા તે પ્રકટ થયેન છે, પડિત હરગોવિન્દદાસે પ્રાકૃત ભાષાના પ્રકટ અને અપ્રકટ અથોના પ્રાકૃત શબ્દો લધ તેના મંસ્કૃત શબ્દો સહિત હિંદી ભાષામા અથો મૂકી પોતાની વિજ્યપ્રશન્તિરૂપે એક જૂકલ પ્રાકૃત કોશ નામે પાષઅ-સદ મહણુવો (પ્રાકૃત શબ્દ મહાણુવ) બદાર પાડયો છે અને

વાળો કોષ સંગ્રહેલો પ્રકટ થયો છે, આ ઉપરાંત ચક્રકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણ વરરચિ કૃત પ્રાકૃત પ્રજ્ઞાશ, પ્રાકૃત ભાષાના પાણિની હેમાચાર્યના સિદ્ધ હેમનો અષ્ટમ અધ્યાય, માર્કંડેય કૃત પ્રાકૃત સર્વસ્વ અને લક્ષ્મી-ધરકૃત પદ્મભાષાચક્રિકા એ પ્રાચીન વ્યાકરણો પ્રસિદ્ધ થયા છે, અને પ ધનપાલકૃત ઉક્ત પાર્શ્વ-લક્ષ્મીનામમાલા અને હેમાચાર્યકૃત દેશી-નામમાલા એ કોષ ઉપલબ્ધ છે આ સર્વ સામગ્રીથી અપ્રકટ પ્રાકૃત ગ્રંથો પ્રકાશમાં આવતા તેનો અભ્યાસ વિશેષ સારી રીતે થઈ શકશે.

૧૧૬૦ પ્રાકૃત ભાષામાં પણ અપભ્રંશ કે જે હાલની દેશી ભાષાઓની જનની છે અને જેનું વ્યાકરણ શ્રી હેનરિક્સરિએ ધરી આપ્યું છે તે અત્યાર સુધી એક સ્થિર અને અવિકારી ભાષા મનાતી હતી, તેને બદલે હવે એનો એક જીવંત અને વિકારી ભાષા તરીકે અભ્યાસ થવો ઘટે કારણકે આ અપભ્રંશ મળે છે 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' નામના પુસ્તકના પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનામાં આ લેખકથી બન્યું તેટલું વક્તવ્ય પ્રકટ થયું છે, તે પૃથ્વી એ જીવંત અને કાળક્રમે બદલાતી ભાષા સિદ્ધ થઈ છે અને તેનું સાહિત્ય પણ ઠીક પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ છે એ જણાયું છે તો જેટલું અપભ્રંશ સાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે એટલું પ્રકાશમાં મૂકી-તેનો અભ્યાસ શરૂ કરી દેવો નેઈ એ.

૧૧૬૧ (૮) દેવી ભાષામાં-ગૂર્જરાતી ભાષામાં પણ શ્રી નર-સિદ્ધ મહેતાના ટાળ પહેનાની કાવ્યકૃતિઓ અને ગદ્યકૃતિઓ જૈનોની ગ્યેથી મળી આવે છે તે સર્વ પ્રસિદ્ધ કરી અતિ આવશ્યક છે, કારણકે તેથી તે ભાષાના મૂળ વિક્રમ તોરમોથી આપણને મળી આવે છે એ વાત સ્પષ્ટ થવા ઉપરાંત ત્યારથી રચાયેલી કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થતા ભાષાના ક્રમવાર વિકાસ અને વિસ્તાર પર સારો પ્રભાવ પડશે તે ઉપરાંત લોકકથા પરની કાવ્યકૃતિઓ શામળમટ કરના ધણા પૂવના જૈન કવિઓએ કરી છે તે પ્રકટ થતા તેનું સાહિત્ય ભાષા-દૃષ્ટિએ તેમજ વાર્તાનિરૂપણની દૃષ્ટિએ આદરણીય થશે.

૧૧૯૨ (૯) દેની ભાપામા ઉપરનું માદિત્ય ભાપાના ઇતિદામ માટે ઉપયોગી છે, તે ઉપગન મંદ્રૂતિ અને દેની ભાપામા ઐતિદામિક પ્રત્યે આદિ માદિત્ય છે તે ગુજરાતના ઇતિદાસ પૃ સારો પ્રકાશ નાખે છે, તેથી તે સાદિત્યનું પ્રસિધ્ધિકરણ અને આવશ્યક છે

૧૧૯૩ ગુજરાતનું ગૌરવ કેમ વધે તે જિનેનું સદૈન ચિતન કરનાર એ રાજગીતગમભાષ્યે સ ૧૮૭૧મા જણાવ્યું હતું કે 'ગુજરાતની મુખ્યત્વે વળી દિંદુઓની છે, ગુજરાતની મંદ્રૂતિ ધડનાર પણ તેઓજ છે દિંદુઓના બે વિભાગ છે વેદધર્મી અને જૈન ગુજરાતી મંદ્રૂતિના પોપણ અર્થે યજ્ઞેના વેદધર્મીઓના કૃત્યો વિગે લખવાનું મોકુફ ગણી જૈનીઓના કૃત્યો તરફ અગુનિને દા કરીશું જૈન ધર્મનો જન્મ ગુજરાતમા થયો નથી છતાં ગુજરાત અને ગુજરાતના પાડોરી પ્રદેશો-રાજસ્થાન અને માળવામા એ ધર્મના આવકોની મહોટી વળી છે શુભ્ર અને ગિરનાર જેવા એનના મહોટા તીર્થો ગુજરાતમા છે સિદ્ધગજ, કુમારપાળ અને વસ્તુપાળ તેજપાળે જૈ. સાદિત્ય અને લલિત કળાઓ (ગ્યાપત્ય, મૂર્તિવિધાન, ચિત્રવિદ્યા) ને ઉત્તેજન, પોપણ અને આશ્રય આપ્યા હતા એના કી-ઓની મત્તા દગ્ધ્યાન એમણે રાજદાગધાર ચલાવ્યા હતા અને ગુ-ક્ષેત્રમા વિજય મેળવ્યા હતા પૂર્વે વેપાર ખેડના અને આજે પણ ખેડે છે વેપારથી મળતી લક્ષ્મી મદિરો બાધવામા, મૂર્તિઓની ગ્યાપના કરનામા, ગ્રથલકાર સ્થાપવામા, ગ્રથોની નકલો કરની પ્રચાર કરનામા-વગેરેમા વધગતી સર્વ ધર્મનું ગદસ જાણવા અદ્ય-બાદશાહને શ્રદ્ધામા થઇ ત્યારે જૈન ધર્મનો પ્રભાવકરવા હીરવિજય-સુગિ ગુજરાતમાવીજ ગયા હતા ન્યા ન્યા જૈનોની વસિત હશે ત્યા ત્યા સાધુઓ અને સાધ્વીઓને રહેના અપાસરા હોય છે આવાં સ્થળોમા તેઓ ચાતુર્માસ ગાળે છે અને ઉપર આપી આવકોના જ્ઞાન અને ધર્મની જ્યોત સળગતી રાખે છે ગુજરાતના સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, ગુજરાતી અને હિન્દી સાદિત્યના અનેક ગ્રંથો

જૈનોએ લખ્યા છે એ છુદ્ધર, ભાંડારકર (પિતા અને પુત્ર), પીટર્સન, કીન્ડોર્ન, કાચવટે, દલાલ, વેળર, જેકોબી આદિના રીપોર્ટો, અથો પરથી સુપ્રસિદ્ધ છે સાહિત્યના અગ્રો-કાવ્ય, કથા, નાટક-એમણે ખીલવ્યા છે વ્યાકરણના અથો લખ્યા છે જૈન તત્ત્વચિંતન અને ન્યાય તથા યોગ વિશે પણ એમણે ઉત્તમ અથો રચ્યા છે, ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતી નાનાવિધની માહિતી ચરિત્ર રૂપે, કથા રૂપે, કાવ્ય રૂપે, અથોની સમાપ્તિની નોંધ રૂપે, મૂર્તિઓની સ્થાપનાના લેખ રૂપે, મંદિરોના શિક્ષાલેખ રૂપે, ચિત્રોરૂપે એમણે સાચવી રાખી છે ગુજરાતની એમણે ઘણી ઘણી સેવા કરી છે અફસોસ છે કે વેદધર્મીઓ હજુ જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં એ મેવાનું મહત્ત્વ સમજતા નથી પહેલી જૈન સાહિત્ય પરિષદ મળી તેના પ્રમુખપદે મહા મહોપાધ્યાય સતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણ-એક બગાળી વેદધર્મી વિદ્વાન બિરાજ્યા હતા ગુજરાતી વેદધર્મી કે જૈન વિદ્વાન નહીં પણ ગુજરાતના વેદધર્મીઓ કાંઈક અતડા છે અને જ્ઞાનના જ્ઞાન ખાતર અનુરાગી નથી જૈનોની જ ઉપેક્ષા કરે છે એમ નથી-પારમીઓ, અસનમાનોની પણ ઉપેક્ષા કરે છે કોઈ ગુજરાતી વેદધર્મી અવરતા પહેલવીમા પ્રતીછુ છે ? મંદુતમા ધણા પારસીઓ પ્રતીછુ છે ધરિની સંસ્કૃતિનો ચાતા કોઈ ગુજરાતી હિંદુ છે ? અરમી સાહિત્યનો વિદ્વાન કોઈ ગુજરાતી હિંદુ છે ? નથી જ્ઞાનની તૃષ્ણા નથી તૃષ્ણા હોય તો તેની પરિવૃત્તિ માટે સાધનો, અનુકૂળતા નથી ૧૫૭૭

૧૧૯૪ શ્રીયુત કૃષ્ણનાવભાષ મં ૧૯૮૧માં જણાવે છે કે 'જુના ગુજરાતી સાહિત્યના બવાગણ તથા તેના વિકાસમાં યાદગણ, વાલીઆ, ચાવક અને જૈન સાધુઓએ મુખ્ય ભાગ લીધો છે, એટલે કે જૈનેત્વ તેમજ જૈન એ બને કોમોએ સાહિત્યને ખીલવવામાં મદદ કરી છે એ બેમાથી એકજ કોમે એવો દાવો કરવો કે એ સાહિત્ય

૫૭૭ 'જૈન સંસ્કૃતિ' પર લેખ તા ૩-૭-૧૯૧૫ જૈનગ્રંથ કો ટેરેકડને જૈન ઇતિહાસ સાહિત્ય અંક વીશમ્ ૨૪૪૧

અમાગ વડે જ જીવતું રહ્યું છે તે દેવગ પ્રમાદ છે જુના ગુજરાતી (કે અન્ય ભાષાના) સાહિત્યનો સી નસીલાબધ, સબદ્ધ (connected) ઇતિહાસ લખવો હોય તો જૈનોથી જૈનેતરની કૃતિ તરફ અને જૈનેતરથી જૈનોની કૃતિ તરફ દુર્લભ ચર્ચ શકે નહીં અમુક વિષયો સબધે બને કોગોએ એક નદીના મૂળમાંથી પાણી લીધેલું એટલે કે સંસ્કૃત ગ્રંથ પર આધાર રાખેલો, અમુક બાજનમાં નિચારની પરંપરા આપ લે થયેલી (they acted and reacted on each other) - એટલે ખરા ઇતિહાસની રચનામાં તો એ બંને કોમની કૃતિની આલોચના થવી જોઈએ ખરું જોના તો વખત એવો આવી લાગ્યો છે કે જુના ગુજરાતી (કે અન્ય ભાષાના) સાહિત્યનું ખરું જ્ઞાન કરાવવા માટે સાહિત્યમાં ગ્રંથ લેના અભ્યાસીને જેટલું જૈનેતર વર્ગના આચાર, વિચાર અને ધર્મનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ તેટલું જ જૈનોના આચાર, વિચાર અને ધર્મનું હોવું જોઈએ એ પરિચય આવશ્યક છે, એ ન હોય તો દષ્ટિબિદુ ખોટું રહેવાનું (the perspective would be false) અને સાહિત્યના ચિત્ર પર પડતું તેજ (light), અથવા તેને ઢાંકતી, આંખ દેખાડતી તેજહીનતા (shade) બરાબર સમજાવાના નહીં હોયની એક બાજુ આત્માર સુધી જોવામાં આવતી, હવે એ બાજુ જોવી પડે છે ને પડશે (આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌ ૭ માનો ઉપોદ્ધાત તા ૨૪-૧૦-૧૯૨૫)

૧૧૯૫ કોષપણુ દેશ બીજા દેશની સંસ્કારિતા કે સંસ્કૃતિને તિલાંજલિ આપે તો તે પોતાના આત્મિકત્વને-પ્રગતિને અટકાવે છે. પૂર્વની સંસ્કૃતિમાં પણ બ્રાહ્મણ સંપ્રદાય અને શ્રમણ સંપ્રદાય-એ બંનેની સંસ્કૃતિનું સ્થાન છે-જૈન અને જૈનેતર, બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણોત્તર-એ બંનેના સાહિત્ય અને ધર્મચિંતનના ક્ષણને જુદા-એક બીજાથી તદ્દન નોખા રાખી રાકારો નહિ, એટલું જ નહિ, પરંતુ પૂર્વે પણ પશ્ચિમની અને પશ્ચિમે પૂર્વની સંસ્કૃતિને આદર આપી સારા તત્ત્વો ન્યા ન્યા જણાય ત્યા ત્યાથી લઈને તેમને અપનાવવા પડશે-આમેજ કરવા

પડશે-મિલાવી લેવા પડશે આના જ્વલત દષ્ટાત રૂપે કવિસમ્રાટ
ડો રવીન્દ્રનાથે 'વિશ્વભારતી' નામની મહાસ રચના પોતાના શાંતિનિકેતન-
મા રચાવી છે આજનો યુગ કોમકોમનુ, પ્રજા પ્રજાનુ સંગઠન માગે છે-
સર્વની સંસ્કૃતિનો સહકાર ધરે છે તો તે પ્રત્યે આ પશ્ચિમ ભારત-
ના-ગૂજરાતના શ્વેતાશ્વર જૈન સાહિત્યનો ઇતિહાસ પણ યત્કિંચિત્ દિશા
બતાવશે અને જૈન સંસ્કૃતિ પ્રત્યે આદર કેળવવામાં તે નિમિત્તભૂત
થશે-એવી મપૂણું આશા છે જ્ઞાન અને શક્તિથી દેશનું પુનરુત્થાન છે
તો તે બંને આપણને પ્રાપ્ત થાય તે માટે સહુ પ્રાર્થના કરીએ કે -

સહ વીર્યં કરવામહૈ । તેજસ્વિનોઽપ્યધીતમસ્તુ મા વિદ્વિષામહૈ
મા વિદ્વિષામહૈ
મા વિદ્વિષામહૈ ॥

જ્ઞાતિરસ્તુ પુષ્ટિરસ્તુ આત્મકલાસમૃદ્ધિરસ્તુ ॥
સર્વે મેઘાવિન સન્તુ સર્વે સન્તુ નિરામયા ।
આત્મજ્યોતિઃ ક્વ પશ્યન્તુ મા કથિત્તમ આપ્નુયાત્ ॥

અને એ પ્રાર્થના સિદ્ધ થતા કવિ ન્હાનાવાહના શબ્દોમાં
આપણે ભારતના યરોગાન ગામ્રથ કે -

જીવનસાધ્યવન્તી, સંજનહેતુસિદ્ધિવન્તી,
વિરાટને કિરીટ તિલકદીલકી સગ દો ।
ઇતિહાસની અનસ્ત પરમ પૂર્ણિમા અમ દો ।
મનુષ્યકૃતની પ્રકૃતિ નિત્યવસન્ત દો ।
અમ ભારતભૂમિ દો ।

સામે એ કલ્યાણમત્ર, ભાગ્યજનની દો ।
મામે એ મહાકથા મનુષ્યમોદિની, અદો ભારતકૃત ।

જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ.

વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા.

આ ગ્રંથમાં આઠ વિભાગ છે અને તે દરેકના માત્ર પ્રકરણ છે. આ રીતે થયેલા કુલ ૫૬ પ્રકરણમાં મળતી મુખ્યમા ૧૧૯૫ 'પાગ'ઓ છે, ૫૭૭ ટિપ્પણ (ફૂટનોટ) છે અને તે માટે ૮૩૨ પૃષ્ઠ છે. મુખ્યત્વે ઠગી તે પાગ અને ટિપ્પણના આકડા પછી આ આખી અનુક્રમણિકા તૈયાર કરી છે જેમાં કાગ આકડા મૂકેલ છે તેમાં તે 'ધારા'ની મુખ્ય મમજવી ને આકડા પામે દિ મૂકેલ છે તે ટિપ્પણથી અઠ મુખ્ય મમજવી, ને જે આકડા પામે ૫ મૂકેલ છે તે પૃષ્ઠની અઠ મુખ્ય મમજવી આખી અનુક્રમણિકાના વિવિધવાગ ૨૩ ભાગ પાડ્યા છે, તે દરેક ભાગનું નામ કાગા જાડા ટાઈપમાં અગ્ર મૂકેલું છે ખીજા દુઠા અક્ષરો માટે આગળમાં આપેલ માટે-તિક અક્ષરોની સમજ જુઓ.

૧. શ્રી મહાવીર ભગવાન સખંધી

મહાવીર ભગવાન (વર્ધમાન સ્વામી) ૨, ૪-૬, ૯, ૧૧, ૨૦૭, ૨૩૨, ૪૬૯, ૪૭૪, ૫૦૫, ૬૭૫, ૭૮૩, ૯૫૩, ૫ ૬૯૬, ૧૦૭૬, ૧૦૭૯, ૧૦૮૩, ૧૦૮૭, ૧૦૮૯, ૧૧૦૨-૪, ૧૧૦૯, ૧૧૧૮, ૧૧-૨૧, ૧૧૪૫

મહાવીર અને જુદાના મુકાબલો ૧૩૦

મહાવીર-તપગની અને દર્શનકાગ ૩૮

મહાવીર ભગવાનના અનુયાયી ગણઓ ૧૦

મહાવીર ભગવાનના મુખ્ય તત્ત્વોટ મહાવીર ભગવાનનું કમ વિજ્ઞાન-ગાન્ધ ૧૩૭

મહાવીર ભગવાનનો સમય ૧૬
મહાવીર સ્તુતિ ૫ ૩૯, ૫ ૫૯, ૫ ૯૨, ૫ ૬૭૦

મહાવીર સ્તુતિ (વિગેવાલાસ) ૨૯૭
વર્ધમાન ૨ જુઓ મહાવીર ભગવાન
,, પ્રતિમા દિ ૪૪૪
,, સ્તુતિ ૪૪૯, ૬૦૨

૨ જૈન અથકારો, લેખકો,
સૂરિઓ આદિ

અકલક ૯ અકલક દેવ (દિં))

૧૬૫, ૨૬૯, ૯૪૩, ૧૧૪૫

અનિતદેવ (પલ્લિવાલ ગ) ૮૫૬

અનિતદેવસૂરિ (પૂ ગ) ૩૨૧,

૪૦૮-૯

અનિતપ્રભગણિ ૫૬૦

અનિતપ્રભસૂરિ ૪૯૪, ૫૦૦

અનિતપ્રભસૂરિ (પૌ) ટિ ૨૭૨,

૫૮૭, ૬૩૪, ૯૭૪

અનિતમિહ (રાજ ગ) ૩૯૪, ૩૯૬,

૪૮૯, ૫૬૨

અનિતચદ (ઉપ ગ) ૯૭૬, ૯૭૯

અનિતદેવ ૪૯૭

અન તવીર્થ (દિ) ૧૬૫, ૨૬૯

અન તહસ ગણિ (ત) ૭૨૪,

૭૫૮, ૭૮૩

અભયકુમાર ગણિ [મનધારી ગ)

૩૪૧, ૩૫૭

અભયકુમર (ખ) ૯૭૬

અભયચદ્ર સૂરિ (પૌ) ૬૮૭

અભયતિવદ્ધગણિ (ખ) ટિ ૧૬૬,

ટિ ૩૪૫, ૫૮૯-૯૦

અભયદેવ (ચદ્ર ગ) ૫૭૧

અભયદેવ સૂરિ ૪૦૦

અભયદેવ સૂરિ- કલિદાસ ગૌતમ

(ચદ્ર ગ) ૪૯૦, ૫૫૦

અભયદેવ સૂરિ-નવાગી વૃત્તિકાર.

(ચદ્ર ગૃહ) ટિ ૪૨ થી ૫૧,

૨૪૪, ૨૯૩-૪, ૩૯૨ ૬,

૫ ૩૨૯, ૪૭૬, ૫૬૩, ૫૮૪,

૫૮૬, ૬૭૦, ૮૭૯, ૧૦૫૨

અભયદેવ સૂરિ ખીન (ચદ્રગૃહ

ખ) ટિ ૨૫૯, ૫ ૩૨૮,

૫૬૩

અભયદેવ સૂરિ (હર્ષપુરીય ગૃહ-

મલધારી ગ) ૩૧૧-૩,

૩૩૯, ૩૯૪, ૩૯૬, ૫૫૬

અભય (દિવ) સૂરિ (નાગેન્દ્ર ગ)

૪૯૫, ૪૯૯

અભયદેવ સૂરિ (રાજગૃહ) ૧૬૬,

૧૮૮, ૨૬૪-૨૬૯, ૩૯૩,

૪૮૯, ૧૧૬૦

અભયદેવ સૂરિ (રૂપવલીય ગૃહ

આપક) ૬૩૫

,, ખીન (રૂપ ગ) ૬૪૭

અભયધમ (ખ) ૮૪૮

અભયપ્રભ (પૌ) ૬૩૦

અભયસિદ્ધ (ખ) ૯૯૩

અભયસિદ્ધ સૂરિ (પૂ ત) ૬૮૬

અભયસોમ (ખ) ટિ ૩૬૪, ૯૭૬,

૯૭૯, ૯૮૨

અંગદેવ સૂરિ (નિર્ણતિ ગ) ટિ

૪૨૬

અમર (ખ) ૮૭૭

અમરગીતિ (દિં) ૫૦૩
 અમરચદ (આ) ૯૭૬, ૯૭૮
 અમરચદ્ર (મહાદેવ ગં) ૭૬૪
 અમરચદ્ર સૂત્રિ (નાગેદ ગરુડ)
 ૩૪૬, ૫૨૬, ૫ ૩૪૬
 અમરચદ્ર સૂત્રિ-અમર પદિન (વાપડ
 ગં) ૫૪૨-૩, ૫૪૪-૬,
 ૫૭૪, દિ ૪૩૭
 અમર પદિત જુઓ અમરચદ્રસૂત્રિ
 ૫૪૨-૩
 અમરચદ્ર (તં) દિ ૪૬૪, ૮૬૬
 અમરચદ્ર ૭૫૭
 અમરનદિ (તં) ૭૭૩
 અમરવિજય (તં) ૮૫૬
 અમરવિમલ (ખં) ૯૬૫
 અમરમાગર (તં) ૯૭૬
 અમરનકીર્તિ (જયગીર્તિ શિ) ૩૫૫
 અમરચદ્ર ગણિ (ખં) ૩૨૪
 અમરચદ્ર (ખં) ૯૬૫
 અમિતગતિ (દિં) દિ ૨૦૭,
 ૫૦૩, દિ ૫૧૩
 અમીવિજય (તં) ૯૬૬
 અમીવિજય (તં) ૯૬૯
 અમૃત-આત્રેવ સૂત્રિ (વડગ) ૨૬૭
 અમૃતચદ્રસૂરિ (લો) ૧૦૫૨
 અમૃતચદ્રાચાર્ય (દિં) ૮૫૦
 અમરમાણિય (ખં) ૮૫૧
 અમરમુદ્ર (તં) ૬૮૦, ૬૯૦

અમૃતધર્મ (ખં) ૯૬૪
 અમૃતવિજય (તં) ૯૬૬
 અમૃતમાગર (ખાં) ૯૭૬
 અમૃતસાગર (તં) ૯૭૩
 અમૃતમાગર (તં) ૯૬૬
 અગમીદ દં જુઓ અરિમિદ
 અગિમિદ (અગમિદકુર) દિ ૨૮૨,
 દિ ૩૭૮, ૫૩૧, ૫૪૦,
 ૫૪૨-૩, ૫૪૫, ૫૪૭,
 ૫૭૮, ૫૮૪
 અવિચય ૯૬૬, ૯૬૮
 અગોષ્ટચદ્ર ગણિ ૩૨૬
 આગમમકન (તં) ૭૨૪, ૭૨૭,
 ૭૬૧
 આચાર્યમુદ્ર (ખં) ૭૬૮
 આણુદ-આણુદવર્ધન (ખં) ૯૭૬
 આણુદમુનિ (લો) ૯૭૬
 આણુદશ્વિ (તં) ૯૭૬
 આણુદવર્ધન (ખં) ૮૬૬
 આણુદવર્ધન-આણુદ (ખં)
 ૯૭૬
 આણુદ સૂત્રિ ૯૭૬
 આણુદસોમ (તં) ૮૬૬, ૯૦૪
 આત્મારામજી-વિજયાનંદ સૂત્રિ
 (તં) ૮૭, ૯૪૬, ૧૦૦૧,
 ૫ ૬૮૪, ૧૦૦૪-૧૦૧૩,
 ૧૦૧૫, ૧૦૫૬

આનંદુરાલ (ત૦) ૮૬૮

આનંદધન ૯૧૩-૫, ટિ ૫૨૬,

૯૨૬ ૯૩૫-૮, ૯૭૬, ૯૮૦

આનંદપ્રભોદ (ત૦) ૭૭૬

આનંદ મુનિ (વિપ૦) ૭૬૭

આનંદવિજય (ત૦) ૮૨૭, ૮૫૫

૮૭૪

આનંદવિજય (ત૦) ૯૭૪

આનંદવિજય (ત૦) ૧૦૦૪ જુઓ

આત્મારામજી

આનંદવિમલ સૂત્રિ (ત૦) ૭૪૨,

૭૮૧, ૮૨૦, ૮૨૭, ૮૫૫,

૮૭૪

આનંદશ્રી મહત્તરા (મલધારી ગ)

૩૪૧

આનંદ સૂરિ (નાગેન્દ્ર ગચ્છ)

૩૪૬, ૫૨૬

આનંદોદય ૯૦૫

આનંદેવસૂરિ ૩૩૮

આમ (અ.મ.) દેવસૂરિ (જૂ. ગ.)

૩૫૪, ૩૯૭

આર્યરક્ષિત સૂત્રિ ૩૧ જુઓ રક્ષિત

આર્યગક્ષિત સૂરિ (આ.) ૩૩૬

આર્યસુદસ્તિ સૂરિ ૩૦ જુઓ

સુદસ્તિ

આનંદમયદ (ખ.) ૮૯૬

આશાધર (દિ.) ૫૬૮

આમચન્દ્ર ગણિ (મંડે ગ.) ૫૬૦

આસડ મહાકવિ શ્રીમાલ ૪૯૦,

૫૫૦-૧

આસાયત ૭૬૭

ઈન્દ્રનદિ (કુલુબપુરા ત૦) ૭૨૪,

૭૫૭-૮)

ઇન્દ્રભૂતિ ગણુધર ૨૭૫ જુઓ ગૌતમ

ઇન્દ્રસૌભાગ્ય (ત૦) ૯૭૬

ઇન્દ્રહસ (ત૦) ૭૨૪, ૭૫૭

ઈશ્વર ગણિ (ચન્દ્ર-સરવાલ ગ.)

૩૨૫

ઈશ્વર સૂરિ (સાડે ગ.) ૭૭૬

ઉત્તમવિજય (ત૦) ૯૮૨, ૯૯૬,

૯૯૮-૯

ઉત્તમવિજય ખીમ (ત.) ૯૯૬

ઉત્તમસાગર (ત.) ૯૭૪, ૯૭૬

ઉદ્યોતન સૂરિ (દક્ષિણચિન્ત) ૧૮૨,

ટિ ૧૧૬, ટિ ૧૨૧, ટિ

૧૫૩, ટિ ૧૫૬, ૨૨૫, ટિ

૧૬૪, ૨૩૭-૪૧

ઉદ્યોતન સૂરિ (દાસદ્રહ ગ.) ૫૯૪,

ટિ ૪૫૨

ઉદ્યોતન સૂરિ (વઃ ગ.) ૨૯૭

ઉદ્યોતનસૂત્રિ ૩૩૮

ઉદ્યોતવિજય (ત.) ૭૮૯

ઉદ્ય નાગિ ૯૯૬

ઉદ્યપદમ ૧ (ખ.) ૯૯૬

ઉદ્યપ્રીતિ (ખ.) ૮૮૫

ઉદ્યચન્દ્ર (ત.) ૮૮૨

ઉદયચંદ્ર ૬૬૪

ઉદયચંદ્ર ગણિ (પૂર્ણતત્ત્વ ગ)

૮૬૦, ૪૬૭

ઉદયચંદ્ર મુગ્ધિ ૬૦૮

ઉદયધર્મ (આગમ ગ) ૭ ૯

ઉદયધર્મ (ત) ૮૫૧

ઉદયધર્મ (મૃ ત) ૭૪૯, ૭ ૯

ઉદયનદિ મુગ્ધિ (ત) ૬૮૦, ૮૮, ૭૬૭

ઉદયપ્રભ મુગ્ધિ (નાગેશ ગ) ટિ
૩૭૮, ૫૦૯, ૫૫૩, ૫૫૭,
૫૬૫, ૬૦૧, ૭૫૧

ઉદયપ્રભ મુગ્ધિ (રાજ ગ) ટિ ૨૪૭,
ટિ ૨૮૦, ૩૫૧, ૪૯૧

ઉદયભાનુ (પૌ) ૭૮૧

ઉદયગત (ત) ૯૭૭, ૯૭૬-૮૦

ઉદયરાજ (આ) ૮૮૩

ઉદયરશ્મિ (ત) ૮૯૦

ઉદયવદ્નભ મુગ્ધિ (મૃ ત) ૭૫૧

ઉદયવિજય (ત) ૯૭૬

ઉદયમમુદ્ર (ખ) ૯૭૬

ઉદયસાગર (આ) ૭૫૬,

” ” ૮૯૦

ઉદયસાગર મુગ્ધિ-જ્ઞાનમાગર (આ)
૯૭૭

ઉદયસાગર (આ) ૯૯૩, ૯૯૬,
૯૯૮

ઉદયસિદ્ધ ૮૬૬

ઉદયમિદ મુગ્ધિ (ખ) ૫૭૦

ઉદયમિદ મુગ્ધિ (ચંદ્ર ગ વિધિ
માગ) ૫ ૧૮, ૮૯૨,

૬૩૮, ૬૫૫

ઉદય મુગ્ધિ (વાર્ધિ મુગ્ધિ ગ૦)
૫૮૯

ઉદયમુગ્ધિ (ખ૦ વેગશાખા) ૯૭૬

ઉદયમોમ (ય ત) ૯૯૬

ઉદયદર્શિ (ત) ૮૨૮

ઉદયાદ્ય (ખ) ૬૦૪

ઉદ્યા આતિ(મિ) વાચ ૧૪૬—
૮૯, ૧૫૫, ૨૦૨, ૨૨૪,
૩૯૬, ૮૫૯

ઉદયેચંદ્ર (ખ) ૯૯૫

અદિવિજય (ત) ૯૭૭

અદિશ્રી માધ્વી ૧૦૦૦

અદિમાગર (ખ) ૯૯૫

અપભ્રંશ આવડ કવિ (ત) ટિ
૨૮૯, ટિ ૪૮૫, ૭૯૦,
૭૯૨, ૮૮૦, ૮૯૬, ૯૦૪,
૧૦૦૩

અપભ્રંશવિજય (ત) ૯૯૬

અપભ્રંશસાગર (ત૦) ૯૭૬, ૯૯૬,
૯૯૮

અપિવર્ધન સ્તો (આ) ૭૫૦,
૭૬૮

ક્ષમાકલ્યાણ (ખ) ૯૯૩-૬, ૯૯૯

ક્ષમાકલગ (આગમ ગ) ૭૭૫

દ્વાતિરત્ન ૭૬૪
 દ્વેષકીર્તિ ગણિ (ખ) ૭૪૪
 દ્વેષકીર્તિ સૂરિ (બૃ ત) ૫ ૩૩,
 ૫૯૮
 દ્વેષકુશલ (નં) ટિ ૪૯૦, ૮૯૬
 દ્વેષ કર ગણિ-સૂરિ (ત) ૬૫૩,
 ૬૮૭, ટિ ૫૨૪
 દ્વેષરાજ (ખ) ૮૬૩, ૮૬૫
 દ્વેષવર્ધન (ત) ૮૯૬, ૮૯૮
 દ્વેષવિજય (ત) ૮૯૬
 દ્વેષહર્ષ ૮૯૬, ૮૯૮
 દ્વંઙ સૂરિ (ઉપ ગ) ૨૭૩, ૨૮૨,
 ૩૩૧, ૬૨૧
 દ્વંઙ સૂત્રિ (ઉપ ગ) ટિ ૪૨૮, ૬૨૨
 દ્વંઙ સૂરિ (ઉપ) ૭૭૬
 દ્વંઙ સૂરિ ૭૭૫
 દ્વંઙ સૂરિ (કોટ ગ) ૭૭૬
 દ્વંધ્વા-ઘડવો ૭૩૮
 દ્વંધ્વો ૭૮૧
 દ્વનકીર્તિ (ખ) ૮૯૬
 દ્વનકકુશલ (ત) ૮૭૦, ૮૯૧
 દ્વનકચદ્ર (ઈ) ૩૯૧
 દ્વનકચદ્ર (ખ) ૫૭૦
 દ્વનકતિનક (ખ) ૮૮૪
 દ્વનકનિધાન (ખ૦) ૮૭૧
 દ્વનકપ્રભ (ચદ્ર ગ) ૪૬૭
 દ્વનકપ્રભ સૂત્રિ (ચદ્ર-દેવાનક ગ
 ૫૫૧, ૫૬૫

દ્વનકરત્ન (ત) ૮૯૯
 દ્વનકવિજય (ત) ૮૫૧, ૮૭૩
 દ્વનકવિલાસ (ખ) ૮૭૬
 દ્વનકસુદર ૮૭૩
 દ્વનકસુદર ગણિ (બૃ ત) ૮૯૧,
 ૮૯૬
 દ્વનકસુદર (ભાવક ગ) ૮૯૬-૭
 દ્વનકસોમ (ખ) ૮૯૬
 દ્વનકામર ૪૭૫
 દ્વનકકીર્તિ (દિ) ૩૨૩
 દ્વનકપ્રભ (મહાહક ગ.) ૭૬૪
 દ્વનકપ્રભ સૂરિ (પૌ) ટિ ૨૭૦,
 ૬૩૦
 દ્વનકવિજય (ત) ૮૫૬, ૮૬૬,
 ૮૫૧
 દ્વનકસંયમ ઉ૦ (ખ૦) ટિ ૬૦,
 ૭૩૦, ટિ ૪૭૪, ૭૫૬, ટિ
 ૪૭૮
 દ્વનકસૂરિ (વિધિમાર્ગ) ૬૩૮
 દ્વનકહર્ષ () ૮૯૬
 દ્વનકહર્ષ (ખ) ૮૭૩, ૮૭૭
 દ્વનકસૂત્રિ ૭૬૦
 દ્વનકસિદ્ધ (ઉપકેશ ગ.) ૮૬૬
 દ્વનકમિદ (પામ્ય) ૮૭૬
 દ્વનકચદ્ર (ખ૦) ૮૯૬
 દ્વનકાણ (કડવા ગ) ૮૮૬
 દ્વનકાણકુશલ (ત) ૮૫૨
 દ્વનકાણચદ્ર () ૮૯૬

નૈન અધિકારો, લેખકો સૂરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૩૯

કલ્યાણુવ (ખ) ૮૯૬

કલ્યાણુનધાન ૯૬૫

કલ્યાણુત્ત (અગ્રિયાગ) ૮૬૬

કલ્યાણુગન (આગમ ગ) ૭૭૫

કલ્યાણુગન (ખ) ૭૪૮

કલ્યાણુવિજય મુનિ (માત્રત) ટિ

૧૨૦, ૧૯૫, ટિ ૧૬૬,

૨૩૪, ટિ ૨૯૯, ટિ ૩૦૩,

૫૬૭ ટિ ૪૩૦, ૧૧૦૩

કલ્યાણુવિજય (ત) ૮૦૦, ૮૫૨-

૩, ૮૭૩, ૮૭૫-૬, ૮૮૨,

૮૯૦-૧, ૯૨૯

કલ્યાણુમાગર (ત) ૯૬૨

કલ્યાણુસાગર મુનિ (આ) ૮૨૭-૮,

૮૮૬, ૮૮૮, ૯૬૦

કવિયણુ (આગમ ગ) ૭૭૭

કવિયણુ (ખ) ૯૯૬, ૯૯૮

કસ્તૂરચંદ (ખ) ૯૯૫

કાતિવિજય ૯૯૬

કાન્તિવિજય (ત) ૯૧૬, ટિ ૫૨૯

કાતિવિજય (ત) ૯૬૩

કાતિવિજય ખીખ (ત) ૯૭૭

કાતિવિમન (ત) ૯૭૭, ૯૭૯

કાવકાચાર્ય ૧૪૪, ટિ ૮૬, ટિ

૧૪૦, ૬૨૯, ૬૪૫, ૧૧૧૮

કાલિકસૂરિ ખીખ ૨૦૨

કીર્તિરત્ન ૭૬૪

કીર્તિરાજ ઉ૦ (શ્વે) ૬૯૦

કીર્તિવર્દન (ખ) ૯૯૫

કીર્તિવર્દન ગણિ (આ) ૭૫૭

કીર્તિવિજય ગણિ (ત) ૭૯૦,

૮૬૭, ૮૭૩, ૮૮૯, ૧૦૬૫,

૧૧૬૮

કીર્તિવિમન (ત) ૮૭૫

કીર્તિમાગર સૂરિ નિ ૯૭૬, ૯૮૨

કીર્તિદર્શ (ઉ ગ) ૭૭૫

કુદકુદચાર્ય (દિ) ૧૭, ૮૪૯

કુમુદચંદ્ર (મિદમેન દિવાકર) ૧૭૦

કુમુદચંદ્ર (દિ) ટિ ૨૪૭, ૩૪૩,

૬૨૮

કુલચંદ્ર (જિનચંદ્ર) ગણિ (ઉ

ગ) ૨૮૨

કુવમડન સૂરિ (ત) ટિ ૧૪૦,

૬૫૨-૩

કુવગવિજય (ત) ટિ ૪૮૫

કુવરવિજય (ત) ૯૯૯

કુસલધીર (ખ) ૯૭૬, ૯૭૯

કુસલભુવન ગણિ (ત) ૮૯૧

કુસલમાણિક્ય ૯૯૪

કુસલલાલ (ખ) ૫ ૬૦૩, ૮૯૬-

૭, ૯૦૦-૧

કુસલલાલ ખીખ (ખ) ૯૭૬,

૯૮૧

કુસલવર્દન (ત) ૮૭૩, ૮૯૧

કુસલસયમ (ત) ૭૭૫

કુસલસાગર (ત) ૮૯૬

કુશલસિંહ (ખ) ૮૫૧
 કુવરજી (ત) ૮૬૬
 કુવરવિજય ૯૭૩
 કૃપાવિજય ૯૫૧
 કૃપાસાગર (ત) ૮૬૬, ૯૦૪
 કૃષ્ણદાસ શ્રાવક ટિ ૪૮૫, ૯૦૪
 કૃષ્ણર્ષિ (કૃષ્ણર્ષિ ગ) ૨૪૩, ૫૦૪
 કૃષ્ણલાલ ઋષિ ૧૦૫૨
 કૃષ્ણવિજય શિખ (ત) ૯૬૬
 કેશરકુશલ (ત) ૯૭૬, ૯૮૨
 કેશરાજ (ખીજા-વિજય ગ) ૮૬૬
 કેશવ (ખ) ૮૬૬-૭
 કેશવ (સો) ૯૬૫
 કેશવજી ઋષિ ૯૭૩
 કેશવદાસ (ખ૦) ૯૭૬
 કેશવનાથ શિવરામ (ભોજક)
 ૧૦૨૩, ૧૦૫૪
 કેસર ૯૭૭, ૯૭૯
 કેસરવિમન (ત) ૯૭૭
 કેદયાચાર્ય ટિ ૭૬, ૨૧૦, ટિ
 ૧૪૭, ૨૪૪
 ખપુટાચાર્ય ૧૪૫, ટિ ૮૭,
 ૧૯૯, ટિ ૩૧૨
 ખીમાવિજય-દામાવિજય (ત)
 ૯૭૩
 ખીમો દવિ ૭૮૩
 ખેનો (સો) ૯૭૬
 ખેમવિજય ૮૬૬

ખેમો (નાગોરી સો) ૯૭૬
 ખોશીદાસ-ખોડાજી (સો) ૧૦૦૦
 ગગદાસ (ખ) ૮૬૬
 ગગાદાસ ૪૪૪
 ગગ ઝુનિ (સો) ૯૭૭
 ગગવિજય (ત) ૯૭૪
 ગગવિજય (ત) ૯૭૭
 ગજકુશલ (ત) ૯૭૬
 ગજલાલ ૭૭૯
 ગજવિજય (ત) ૯૭૪
 ગજવિજય (ત) ૯૬૯
 ગજસાર (ખ) ૭૫૮, ૮૮૨
 ગણા સાખી ૨૫૨
 ગભીરવિજય (ત) ૯૪૧, ૯૪૭
 ગર્ગર્ષિ ૪૦૦, ૫૬૦
 ગિરધરલાલ શ્રા ૯૬૭
 ગુણચંદ્ર ગણિ (ખ) ૨૯૪
 ગુણચંદ્ર (વાદિ) ટિ ૨૮૬
 ગુણચંદ્ર (દિ) ૮૦૭, ટિ ૪૬૪
 ગુણચંદ્ર ગણિ (હિમાચાર્ય યિ)
 ૩૯૨ ઈ, ૪૧૦, ૪૬૨, ૪૬૪
 ૪૬૭
 ગુણચંદ્ર ગણિ ૬૨૮
 ગુણચંદ્ર સુરિ (સાધુ પૂર્ણમાત્ર)
 ૬૪૨
 ગુણચંદ્ર સુરિ (૩૬૫ નીચ મ) ૬૪૭
 ગુણદેવ સુરિ (નાગેન્દ્ર ગ) ૭૧૯
 ગુણપાત્ર ૫૦૦

ગુણભદ્ર (નનિદર ગ) ૮૯૦
 ગુણભદ્ર સૂત્રિ (ખ) ૫૬૦, ૫૬૩
 ગુણભદ્ર સૂત્રિ (ગુ) ગ દેવસૂત્રિ-
 તાન) ૬૮૪
 ગુણમેઝ (આગમ ગ) ૫૭૬
 ગુણગત (ખ) ૭૪૪
 ગુણગત સૂત્રિ (આગમ ગ) ૭૬૭
 ગુણગત સૂત્રિ (ત) ૧૫૨, ૫૮૫, ૮૪૧, ૧૧૬૦
 ગુણવસ્ત્રામ ૪૯૭, ૫૫૭
 ગુણવિજય (ત) ૪૮૫, ૮૫૬, ૮૮૬
 " ૫૬૯
 " ૮૬૭
 " ૮૭૬
 ગુણવિજય (ત) ૮૮૬-૭, ૯૦૪
 ગુણવિજય (ત) ૯૭૪
 ગુણવિજય (ત) ૯૯૯
 ગુણવિનય (ખ) ૮૩, ૮૪૧, ૮૪૪, ૮૬૩ ૫ ૬૦૩, ૯૯૬, ૯૦૮
 ગુણવિમલ (ત) ૮૯૬
 ગુણવિલામ () ૯૭૭
 ગુણરોખા (ખ) ૮૫૬
 ગુણરોખર સૂત્રિ (ઉદયત્રીય ગ) ૬૩૫, ૬૪૭
 ગુણસમુદ્ર ચરિ (પૌ) ૬૮૪, ૮૪૫, ૭૫૧

ગુણમમદિ માધ્વી (ખ) ૬૪૩
 ગુણમાગ ૯૭૬
 ગુણમાગ સૂત્રિ (પૌ) ૬૮૪, ૭૫૧
 ગુણમાગ સૂત્રિ (બીજા મન-
 વિજય ગ) ૮૯૬
 ગુણમુદ્ર (મનવાગી ગ) ૭૪૬
 ગુણમેન સૂત્રિ (પૂર્ણત ૧ ગ) ૮૧૩
 ગુણમોમ (ત) ૭૨૪
 ગુણાદર (ઉદયત્રીય ગ) ૬૪૭
 ગુણાદર (નરેગ ગ) ૫૬૦
 ગુણાદર ગણિ ૩૫૪
 ગુણાદર સૂત્રિ ૫૭૧
 ગુણાદર સૂત્રિ (ન ૧ ગ) ૭૪૭
 ગુણવત્રીય આચાર્ય ૧૧૬, ૧૮૩
 ગુણાખવિજય (ત) ૯૯૬
 ગુણાલ (મો) ૯૯૬
 ગોટીદાસ ગ્રાવક (ત) ૯૭૭
 ગોવિં ગણિ-સૂત્રિ ૩૯૮, ૫૬૦
 ગોવિન્દ સૂત્રિ ૨૪૨
 ગોવિન્દાચાર્ય ૩૨૩
 " ૩૯૮
 ગૌતમ ઇદ્રભૂતિ ૧૭, ૨૪
 ઘોષનદિ સુનિ ૧૪૬
 અદ્વેશ્વર સૂત્રિ ૨૩૭, ૪૦૦
 " (પૌ) ૫૬૨, ૬૩૦
 અડ ૨૦૫, ૪૩૫

ચંડપાલ પોગ્યાડ વણિક ઈવિ

૮૬૫, ટિ ૫૧૬

ચતુર (સો) ૯૭૭, ૯૭૯

ચતુરવિજય ટિ ૪૪૦

ચતુરસાગર (ત) ૯૭૭

ચંદ્રકીર્તિ ગણિ ૩૯૨૬

ચંદ્રકીર્તિ (ખ) ૮૯૬

ચંદ્રકીર્તિ સુરિ (નાગોરી ત) ટિ

૪૩૬, ૮૫૭, ૮૭૨

ચંદ્રતિલક ટિ ૫૬૩

ચંદ્રતિલક ઉં (ખ) ૫૯૦,

૫૯૩

ચંદ્રપ્રભ (ચંદ્ર ગચ્છ) ૫૯૫

ચંદ્રપ્રભ (નાગેદ્ર ગ) ૬૨૭

ચંદ્રપ્રભ (રાજ ગ) ૩૯૬, ૪૮૯

ચંદ્રપ્રભ (વટે ગ) ૪૯૪

ચંદ્રપ્રભ મહત્તર ૨૯૮, ૩૫૦

ચંદ્રપ્રભ સુરિ (ચંદ્ર ગ) ૫૫૦

ચંદ્રપ્રભ સુરિ (પૌ) ૨૯૯, ટિ

૨૪૩, ૩૨૯, ૩૩૦, ૪૮૭,

૪૯૫, ૫૬૨, ૫૮૭, ૭૫૮,

૧૧૬૦

ચંદ્રપ્રભ સુરિ (રાજ ગ) ૫૯૯

ચંદ્રભાણુજી ઝાપિ ૧૦૫૨

ચંદ્રપિ મદત્તર ૧૯૩, ૩૮૯

ચંદ્રલાભ (આ) ૭૭૯

ચંદ્રવર્ધન (ખ) ૮૫૧

ચંદ્રવિજય (ત) ૯૭૬

ચંદ્રવિજય બીજા (ત) ૯૭૬

ચંદ્રસિંહ (પૌ) ૬૫૩

ચંદ્ર સુરિ (નાગેદ્ર ગ) ૪૯૫,

૪૯૯

ચંદ્રસેન ૩૯૧

ચંદ્રેશ્વર (પૌ) ૪૯૫

ચારિત્રચંદ્ર (પૌ) ૭૫૮

ચારિત્રરત્ન (ત) ૬૮૦, ૬૮૮-૯,

૭૫૧

ચારિત્રરત્ન ગણિ (ત) ટિ ૪૪૦,

ટિ. ૪૪૪, ૭૪૬

ચારિત્રરાજ ૬૮૦

ચારિત્રવર્ધન ગણિ (ખ) ૫

૫૧૩, ૭૪૮

ચારિત્રવિજય, (ત) ૮૫૯, ૮૮૬

ચારિત્રવિજય (ત) ૯૫૧

ચારિત્રસાગર (ત) ૯૬૨

ચારિત્રસાર (ખ) ૮૭૧

ચારિત્રસિંહ (ખ) ૮૫૬, ૮૮૨

ચારિત્રસુદર ટિ ૧૦૬, ટિ ૨૮૯,

ટિ ૩૩૪

ચારિત્રસુદર ગણિ (મૂ ત) ૬૮૬

ચારિત્રહંમ (ત) ૭૨૯

ચારિત્રચંદ્ર (ખ) ટિ ૫૧૭

ચારિત્રચંદ્ર સુરિ (રૂપા લિય જ) ૬૩૫

ચારિત્ર પારક ૯૬૫

ચિદાનંદ-કૃષ્ણવિજય ૧૦૦૦-૨

ચિમનલાલ દસા ટિ ૨૪૪,

ટિ ૩૧૩, ટિ ૩૬૦, ૪૭૩,
ટિ ૩૭૪, ટિ ૩૯૨, ટિ
૩૯૭, ટિ ૩૯૯, ૫૧૦,
ટિ ૪૦૫, ટિ ૪૧૦, ટિ
૪૧૯, ૮૧૨, ૧૦૭૭

ચિત્રતન ૬૭૭

ચિરંતન મુનિ ટિ ૯૦

ચેતનવિજય ૯૯૬

જ્ઞાન ૭૭૬

જ્ઞાનકવચ (ખ) ૬૫૭

જ્ઞાનકીર્તિ (ત) ૬૮૦

જ્ઞાનકીર્તિ (પાર્શ્વ ષષ્ઠમતાનીય)
૯૭૬, ૯૮૨

જ્ઞાનકુશલ (ત) ૯૭૬

જ્ઞાનચક્ર (પૌ) ૬૪૨, ટિ ૪૩૭

જ્ઞાનતિલક (ખ) ૮૬૨

જ્ઞાનદાસ (સો) ૮૯૬-૭

જ્ઞાનપ્રભોદ ૮૫૧

જ્ઞાનગજ (ખ) ૯૯૯

જ્ઞાનવિજય (ત) ૯૭૪, ૯૭૦

જ્ઞાનવિજય (ત) ૯૯૯

જ્ઞાનવિમલ (ખ) ૮૭૧, ૮૭૪

જ્ઞાનવિમલ સૂરિ (ત) ટિ ૫૨૬,
૯૬૫, ૯૭૪, ૯૭૬, ૯૭૮,
૯૮૫,

જ્ઞાનસમુદ્ર (ખ) ૯૯૯

જ્ઞાનસાગર (આ) ૯૭૬

જ્ઞાનસાગર (ત) ૮૯૬, ૯૦૬

જ્ઞાનમાગર શિષ્ય (ત) ટિ ૪૫૧

જ્ઞાનમાગર શિષ્ય ૯૭૬

જ્ઞાનમાગર-ઉદયમાગર સૂરિ (આ,
૯૭૭

જ્ઞાનમાગર સૂરિ (ત) ૬૫૨-૩

જ્ઞાનમાગર સૂરિ (જી ત) ૭૧૯,
૭૫૧, ૭૬૯

જ્ઞાનમાગર (ખ) ટિ ૫૨૬,
૯૯૬, ૯૯૯

જ્ઞાનમુદ્ર (આપ્રત) ટિ ૫૭,
ટિ ૬૫

જ્ઞાનાચાર્ય ૭૮૪

જગન્નથ સૂરિ (તપા) ૫૬૫, ટિ
૪૦૬, ૫૮૩

જગદેવમત્રી કવિ ૪૦૪-૫, ટિ
૩૨૪, ૪૮૬

જગમદિરજાય જૈની (દિ) ટિ ૫૫૦

જગમાલ ઋષિ ૭૯૦

જગમાલ-જગન્મન (ત) ૮૭૪

જગા ઋષિ (ત) ૮૮૨

જગૃત્વામી ૨૪, પૃ ૪૬, ૧૪૨

જયકલ્યાણ શિષ્ય (લ ત) ૭૭૭, ૭૭૯

જયકીર્તિ સૂરિ (આ) ૭૫૦, ૭૬૮

જયચક્ર (પાર્શ્વ) ૮૯૬, ૯૦૪

જયચક્ર સૂરિ (ત) ટિ ૩૯૯

જયચક્ર સૂરિ (ત) ૬૭૪, ૬૭૬,
૬૮૫, ૬૮૯, ૭૦૮, ૭૪૫,

૭૬૪, ટિ ૫૦૨-૪
 જયચંદ્ર સૂરિ (પૌ) ૭૫૪, ૭૫૮
 જયતિલક સૂરિ ટિ ૧૪૯
 જયતિલક સૂરિ (જૂ ત) ૬૫૮
 જયતિલક સૂરિ (જૂ ત) ૬૮૬,
 ૭૬૪,
 જયદેવ ગણિ ૫૦૪
 જયપ્રભ સૂરિ (વાદિદેવ સ) ૪૬૯
 જયમંગલ સૂરિ (વાદિદેવ મ)
 ૫૯૭, ૫૯૬
 જયમંગલ સૂરિ ૮૯૭
 જયમિત્ર (દિ) ૭૬૩
 જયમૂર્તિ પાઠક (મ ત) ૬૮૬
 જયગંગા-જેતસી (ખ) ૯૭૬
 જયરત્ન (ખ) ૯૯૫
 જયવત સૂરિ (જૂ ત) ૮૯૬,
 ૯૦૦, ૯૦૨, ૯૦૬
 જયવલ્લભ (શ્વે) ૬૩૩, પૃ ૪૩૬
 જયવલ્લભ (આ) ૭૦૯
 જયવિજય (ખ) ૮૫૧
 જયવિજય (ત) ટિ ૪૮૫
 જયવિજય (ત) ૮૭૬, ટિ ૫૦૦
 જયવિજય (ત) ૮૯૬
 જયવિજય ખીમ (ત) ૮૯૬
 જયવિજય (ત) ૯૬૫
 જયવિજય (ત) ૯૭૩
 જયચિમ્ત (ત) ૮૬૮

જયજેખર સૂરિ (આ) ૬૫૦, ૬૮૧,
 ૭૦૯, ૭૧૨-૫, ૭૧૭,
 ૮૬૫, ૯૦૬, ૯૮૧
 જયસાગર (દિ) ૯૭૬
 જયસાગર ગણિ (ખ) ૬૯૫-૬,
 ૭૦૯, ૮૭૧
 જયસિંહ (પ્રદ્યુમ્નસૂરિબ્રાતા) ૫૯૫
 જયસિંહ (વડ મ) ૪૯૪
 જયસિંહ સૂરિ પૃ ૧૫૫
 જયસિંહ સૂરિ (કૃષ્ણપિં શિ) ૨૪૩, ટિ ૨૪૭, ટિ ૨૮૯,
 ટિ ૩૦૭
 જયસિંહ સૂરિ (હર્ષપુરીય મ) ૩૧૧, ૫૫૬
 જયસિંહ સૂરિ (આ) ૪૯૫
 જયસિંહ સૂરિ (કૃષ્ણપિં મ) ૫૭૬,
 ટિ ૪૧૧
 જયસિંહ સૂરિ (કૃષ્ણપિં મ) (ખીમ) ટિ ૪૧૧, ૫૯૪, ૬૪૬,
 ૬૫૪
 જયસિંહ સૂરિ (મ મ) ૩૮૩
 જયસિંહ સૂરિ (વીર સૂરિ શિ) ટિ ૩૭૪, ૫૨૦, ૫૨૮,
 ૫૫૨, ૫૬૦
 જયમુંદર (૧)-જયચંદ્ર સૂરિ (ત) ૬૭૬
 જયમુંદર (જૂ ત) ૭૭૮
 જયમોમ (ખ) ૫ ૫૭૧, ૮૩૬

જૈન ગ્રંથકારો, લેખકો સૂરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૪૫

૮૩૯, ૮૪૪, ૮૫૧, ૮૬૩,
૮૬૫, ૮૬૬

જયમોમ (ત) ૯૨૩, ૯૭૩

જયાનદ સુતિ (ત) ૬૫૧, ૬૬૯,
૮૫૫

જયાનદ સુતિ (મૃ ગ.) ૬૧૩
જયવત ૯૧૮

જમવતમાગર-યજ્ઞસ્વતમાગર (ત)
૯૬૨, ૯૭૭

જશવિજય-યમોવિજય (ત)
૯૭૭ જુઓ યમોવિજય

જયવિજય ૧૦૦૦

જયમોમ (વધુ ત) ૮૯૬

જયમોમ (ત) ૯૭૩

જદ્નણુ કવિ ૫૩૧, ૫૪૩

■ વિદ્વાન શ્રાવક ૫૭૦

જિનકીર્તિ (ખ) ૯૯૫

જિનકીર્તિ સુતિ (ત) ૬૬૫-

જિનકીર્તિ સુતિ (ત) ૯૯૯

જિનકુશલ સુતિ (ખ) ૬૩૦, ૬૩૪

જિનચંદ્ર ૩૩૮

જિનચંદ્ર ૫૯૧

જિનચંદ્ર ગણિ ૨૮૨

જિનચંદ્ર સૂરિ ૩૫૮, ૩૯૭

" ૨૮૪, ૨૯૪

" (ખ) ૫૯૦-૧,
૬૪૩, ૬૫૭

જિનચંદ્ર સુતિ (ખ) ૪૭૮,
૭૫૮

જિનચંદ્ર સુતિ (ખ) ૮૧૦, ૫
૫૭૧, ૮૪૧-૪૫, ૮૫૧,
૮૫૬, ૮૬૩-૫, ૮૬૯

જિનચંદ્ર સુતિ (પિપ્પ ખ) ૬૯૭,
૬૬૭, ૭૦૧

જિનચંદ્ર સુતિ (સા-ગ ગ) ૩૯૬

જિનદત્ત ૨૧૮, ૬૧૪

જિનદત્ત સુતિ (ખ) ૩૧૦, ૬૯૩,
૬૯૫

" (વાયક ગ) ૪૯૬,
૫૪૫, ૬૬૩

જિનદત્ત સૂરિ „(૨) ૫ ૧૦૧, ૫

૧૮૦, ૨૯૪, ૩૧૭-૯, ૬૬

૨૬૧, ૩૨૫, ૩૨૮, ૮૭૬,

૫૬૭, ૫૭૦, ૬૩૨

જિનદાસ (આ) ૧૦૦૦

જિનદામ (મુખગોધન ? ગ)

૮૮૦

જિનદામ શ્લોક (દિ.) ૭૬૮

જિનદામ મહત્તા ૬૬, ૨૧૧,

૬૬ ૧૪૮, ૨૨૦, ૨૨૪-૫,

૨૯૮

જિનદામ શ્રાવક કવિ (આ) ૯૭૬

જિનદેવ ૬ ૨૨૧

જિનદેવ ૬૦ (જૂ ગ) ૩૪૭

જિનદેવ સુતિ (ખ.) ૭૪૮

„ (ખ ડિલ ગ) ૬૪૫

જિનપ્રબોધ સુરિ (ખ) ૫૯૦,

૫૯૬, ૫૯૮

જિનપ્રભ ૪૮૨

જિનપ્રભ સુગિ (આગમ ગ) ૬૦૬,

૬૩૬

જિનપ્રભ સુરિ (ખ) ટિ ૧૩૭,

૨૦૦, ટિ ૧૪૦, ટિ ૨૨૭,

ટિ. ૨૪૯, ૩૫૧, ટિ ૩૭૪,

ટિ ૩૭૮, ટિ ૩૮૮, ૫૨૭

કે, ટિ ૩૯૨, ૫ ૪૦૦,

૬૦૧, ૬૦૨-૪, ટિ ૪૧૯

ટિ. ૪૨૪, ૬૧૯, ૬૨૧, ટિ

૪૩૦, ૬૪૨, ૭૪૭, ૭૪૮

જિનપ્રિય સુરિ ? (ખ) ૬૯૩

જિનપદ્મ (ખ) ૭૦૧

જિનપદ્મ સુરિ (ખ) ૬૩૪, ૬૩૯

જિનપતિ સુરિ (ખ) ૪૮૨, ૪૯૨-

૩, ૪૯૫, ૫૦૦, ૫૬૧,

૫૬૩, ૫૬૭, ૫૭૦, ૫૯૦

જિનપાત્ર (ખ) ૪૯૫, ૫૯૦,

૫૯૩

જિનપાત્ર ઉપાં (ખ) ૫૬૭

જિનમટ ૨૧૪, ૨૧૮, ટિ ૧૫૮

જિનમદ્ર ૩૯૧

જિનમદ્ર દામાત્રમણ ટિ ૨૦,

૧૧૮-૯, ૧૧૪, ૨૦૬-૨૧૦

ટિ ૧૧૪, ૨૨૭, ૩૫૯,

૩૮૯, ૩૯૬, ૪૫૯, ૬૨૯,

ટિ ૫૨૩, ૧૧૬૦

„ સ્તુતિ ૫ ૧૨૯, ૨૦૮

જિનભદ્ર ગણિ (મનધારી ગ)

૩૪૧

જિનભદ્ર સુરિ (ખ૦) ટિ ૩૬૪

૬૬૯-૭૦, ૬૯૨, ૬૯૫,

૭૦૫-૬, ૭૩૦, ૭૪૪, ૭૫૦,

૭૬૪, ૮૫૧, ૮૫૬

જિનભદ્ર સુરિ (શ્રદ્ધ નીયમ) ૬૩૫

જિનભદ્રાચાર્ય ૩૯૮

જિનમહન ગણિ (ત૦) ટિ ૨૪૭,

ટિ ૨૮૯, ટિ ૨૯૫, ટિ

૩૦૭, ૫ ૨૮૬, ટિ ૩૩૪,

૬૬૪, ૬૮૦, ૬૮૯

જિનમાણિક્ય (ત૦) ૭૨૩, ૭૫૫

જિનમાણિક્ય સુરિ (ખ૦) ૮૫૧,

૮૭૧, ૮૮૨

જિનમુક્તિ સુરિ (ખ૦) ૯૯૫

જિનમેરૂ સુગિ (ખ૦) ૭૪૮

જિનગ્લ સુરિ (ખ૦) ૫૮૮, ૫૯૦

૫૯૩

જિનરત્ન સુરિ (ત૦) ૬૫૭

જિનરત્ન સુગિ (મુ ત) ૭૭૪

જિનગા-૪ સુગિ (ખ૦) ૬૬૪-૫,

૭૦૧, ૮૪૬, ૮૬૪, ૮૮૪,

૮૯૦-૧, ૮૯૬

જૈન ગ્રંથકાંગે, લેખકો સૂચિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૪૭

જિનલખિધ (ખ) ૭૦૧
 જિનલખિધ (ખ) ૯૭૭
 જિનલખિધ સુરિ (ખ) ૬૪૭
 જિનલાલ સુરિ (ખ) ૫ ૬૭૦,
 ૯૯૩-૪
 જિનવર્દન સુરિ (ખ) ૬૬૭, ૬૯૭,
 ૬૯૪-૫, ૬૯૭, ૭૬૮
 „ (પિપ્પાં ખાં) ૬૯૪
 જિનવલ્લભ સુરિ (ચદ્ર=ખાં) ૨૯૪
 ૨૯૮, ટિ ૨૪૫, ૩૧૪-૯,
 ૪૮૨, ૫૬૩, ૫૬૭, ૫૭૦,
 ૫૯૪, ૬૯૩, ૭૦૧, ૭૫૨,
 ૮૫૧, ૮૬૨
 જિનવિજય ગણિ (તં) ૯૪૭
 જિનવિજય-૧ (તં કીર્તિવિજય
 શિં) ૮૮૯, ૯૭૬
 જિનવિજય-૨ (તં દેવવિજય
 શિં) ૯૫૯, ૯૭૭
 જિનવિજય-ત્રીજા (તં ક્ષમાવિ-
 જય શિં) ૯૭૪, ૯૭૭-૮,
 ૯૮૨, ૯૯૯
 જિનવિજય-ચોથા (તં ભાણુવિ-
 જય શિં) ૯૭૭
 જિનવિજય (સાગ્રત) ટિ ૮૫,
 ટિ ૯૩, ટિ ૧૦૭, ટિ ૧૧૮
 -૨૧, ટિ ૧૪૪-૫, ૫
 ૧૫૫, ટિ ૧૬૫, -૭૨, ટિ
 ૧૮૧, ૩૬૪, ટિ ૨૭૪, ટિ

૩૦૦, ટિ ૩૦૭, ટિ ૩૧૦,
 ટિ ૩૧૪-૫, ૪૧૦, ટિ.
 ૩૨૮, ટિ ૩૩૫, ટિ ૩૫૭,
 ટિ ૩૬૧, ટિ ૩૭૦, ૫૦૭,
 ટિ ૩૭૮, ટિ ૪૧૫, ૬૯૩,
 ૬૯૬, ટિ ૪૯૯, ૮૬૮,
 ૮૯૪, ટિ ૫૨૯
 જિનવીર (ખડિલ ગ) ૬૪૫
 જિનરોખા (ચદ્ર-ખાં ગાં) ૫૬૩
 જિનગેખા સુરિ (તં) ૬૫૭
 જિનમમુદ્ર સુરિ (ખાં) ૭૩૦
 જિનમાગર સુરિ (ખાં ખાં) ૬૯૭,
 ૭૦૮, ૭૫૦
 જિનમાગર સુરિ (ખાં) ૮૬૪, ૮૮૮
 જિનમાગર સુરિ (ખાં) ૯૮૨
 જિનમિદ સુરિ (સા ખાં ગાં
 ગ્રાપક) ૭૦૨
 જિનમિદ સુરિ (ખાં) ૫ ૫૭૧,
 ૮૪૪, ૮૪૬, ૮૬૫
 જિનસુખ સુરિ (ખાં) ૯૭૭, ૯૮૫
 જિનમુદ્ર સુરિ (ખાં વેગડ) ૯૭૪,
 ૯૭૭
 જિનમુદ્ર સુરિ (તં) ટિ ૪૪૪,
 ૬૬૫, ૬૮૫
 જિનમુદ્રી ગણિની ૫૬૦
 જિનસુ (તં) ટિ ૩૩, ૭૬૪
 જિનસેન (૧) સુરિ (ખાં) ૭૧૯
 જિનસેન સુરિ (દિં) ૧૬૫, ૨૪૦

જિનમોમ (ત૦) ૭૨૭
 જિનહર્ષ (ત૦) ટિ ૨૨૪, ટિ
 ૨૪૭, ટિ ૩૭૪, ટિ ૩૭૬,
 ૫૦૬, ૫૨૦, ટિ ૩૬૦,
 ૫૨૭૬, ૫ ૩૭૦, ૬૮૬
 જિનહર્ષ (ખ૦) ટિ ૨૮૬, ૬૭૪,
 ૬૭૬, ૬૭૬, ૬૮૨, ૬૯૩
 જિનહર્ષ સૂરિ (ખ૦) ટિ ૪૭૮,
 ૮૫૬, ૮૬૪
 જિનહર ૭૮૧
 જિનહમ ગણિ (ત૦) ૬૭૬,
 ૭૨૨-૩
 જિનહસ સૂરિ (ખ૦) ૭૫૮, ૭૬૦,
 ૮૫૬, ૮૬૨, ૮૮૧, ૧૦૫૨
 જિનહિત સૂરિ (ખ૦) ૭૪૮
 જિનહેમ સૂરિ શિષ્ય (ખ૦) ૬૬૫
 જિનેદ્રસાગર (ત૦) ૬૮૨
 જિનેશ્વર (બૃ ગ) ૩૨૭
 જિનેશ્વર ૩૪૮
 જિનેશ્વર (રાજ ગ) ૫૬૬
 જિનેશ્વર સૂરિ (ખ૦) ૮૫૬
 જિનેશ્વર સૂરિ (સદ્ર ગ ૫૧ી ખ૦)
 ૧૫૪, ૨૮૩-૪, ટિ ૨૨૧,
 ૨૯૩, ૪૮૨, ૫૬૩, ૧૧૬૦
 જિનેશ્વર સૂરિ (સ ગ) ૩૬૩
 જિનેશ્વર સૂરિ (ચિત્તવાસી) ૩૧૪
 જિનેશ્વર સૂરિ (ખ૦) ૪૬૩, ૪૬૫,
 ૫૦૦, ૫૦૫, ૫૩૦, ૫૮૮-

૬, ૫૬૦, ૫૬૨-૪, ૫૬૮,
 ૬૦૭, ૬૪૫
 જિનોદય (ખ૦) ૭૪૪
 જિનોદય સૂરિ (ખ૦) ૬૫૭
 જિનોદય સૂરિ (ખ૦) ૮૬૬
 જીતવિજય (ત૦) ૬૨૬
 જીતવિજય (ત૦) ૬૭૬
 જીતવિજય-જીવવિજય (ત૦) ૬૬૬
 જીતવિમન ૬૭૩
 જીવદેવ સૂરિ ૨૭૫
 જીવદેવ સૂરિ (વાયડ ગ) ૪૬૬,
 ટિ ૩૬૬, ટિ ૩૬૩
 જીવતરામ સાધુ (શિ૦) ૧૮૦૪
 જીવરાજ (ખ૦) ૮૬૬
 જીવરાજ (શિ) ૬૭૬
 જીવરાજ પડિત (ત૦) ૮૧૬, ૮૬૮
 જીવમાગર (ત૦) ૬૭૭
 જીવા ઋષિ ૧૦૫૨
 જીવાઋષિ (શિ) ૭૩૭
 જીવતદિશોઃ મુખત્યાર ૫ (દિ.
 માપ્રત) ટિ ૫૧૩, ટિ ૫૫૬,
 ટિ ૫૬૧
 જોમન ઋષિ (શિ) ૮૬૬
 જોહમલ (રથા૦) ૧૦૦૫
 જવેરચંદ મેઘાણી (મુદ્રાન) ૫
 '૬૮
 ઝાલાભાઈ ધે ગદગા ૧૦૦૧,

૫ ૬૯૧, ૧૦૨૧-૬, ૫

૬૯૮, ૧૦૫૪

કુંગ (આ) ૮૯૬

ત્રિકમ (નાગોરી લો) ૮૯૬, ૯૦૪

ત્રિદશપ્રભ (પૌ) ૬૩૦

ત્રિભુવન ગ્રંથબૂ (દિં) ૪૭૪

ત્રિતાકમિદ (લો) ૯૭૭

તત્ત્વવિજય (તં) ૯૭૬

તત્ત્વદમ (તં) ૯૭૬, ૯૯૯

તપોગત (ખં) ૬૯૩, ૭૪૪, ૭૬૪

તરણુકીર્તિ (ખં) ૬૩૨

તરણુપ્રભાચાર્ય (ખં) ૬૫૬, ૭૬૪

તિલકગણિ (ખં) ૭૫૮

તિનકચદ (ખં) ૯૭૬

તિલકપ્રભ સૂત્રિ (પૌ) ૫૮૭, ૬૩૦

તિવકમાગ (સાગ તં) ૯૭૬,
૯૮૨

તિનક સૂત્રિ (વીજ-પિજયગમ્) ૯૭૭

તિનકાચાર્ય (પૌ) ટિ ૩૧, ટિ
૩,૩ ૫ ૫૯, ૫ ૭૪, ૫
૧૨૯, ટિ ૧૪૪, ૪૯૫,
૪૯૭, ૫૬૨

તેજચદ (તં) ૯૯૬

તેજપાલ (લો) ૯૭૬

તેજવર્ધન ૭૦૯

તેજવિજય (તં) ૯૯૬, ૯૯૮

તેજ સાર (ખં) ૧૦૫૪

તેજમિદ ૯૬૯

તેજમિદ (આગમિક) ૯૭૭

તેજમિદ (લો) ૯૭૬

તેજેગ-જ (ખં) ૭૪૪

દ્રોણાચાર્ય (નિરૂતિ કુ-૧) ટિ ૬,૨
૨૯૭, ૫૬૦

દયાકૃત (ખં) ૮૫૧

દયાકૃત (તં) ટિ ૪૮૫, ૮૧૦,
૮૧૦, ૮૯૬, ૯૦૪

દયાતિનક (ખં) ૯૭૬

દયાનદન (ખં) ૮૫૧

દયાગત (ખં) ૮૫૬, ૯૦૪

દયાશિષિ ૯૫૯

દયાવિજય (તં) ૧૦૦૦

દયાસી (આ) ૮૯૬

દયામિદ (ખ) ૯૯૩

દયાસિદ ગણિ (મૂ ત) ૭૦૮,
૭૬૪

દર્શનકવિ ૮૯૬

દર્શનવિજય (તં) ૮૯૬, ૯૦૪

દર્શનવિજય (તં) ૯૬૬

દર્શનસાગ (આ) ૯૯૬

દલાલ જુઓ ચિમનલાલ દલાલ

દાક્ષિણ્યાક-દાક્ષિણ્યચિન્હ સૂત્રિ ટિ

૧૧૬, ૨૨૫, ૫૯૬, ટિ ૫૨૩

" સ્તુતિ ૫ ૧૭૫

દાનચદ્ર (તં) ૯૯૦

દાનચદ્ર (તં) ૯૫૯

દાનવિજય (ત૦) ૯૬૬, ૯૭૩,
૯૭૬

દાનસાગર (ખ૦) ૯૯૯

દામોદર-દયાસાગર (આ) ૮૯૬

દાર્શનિક મિદ્ધસેન ૧૬૩

દિગબર વાની ૫૬૩, ટિ ૪૦૬

■ વિદ્વાનો ૧૬૫

દિન્ન ગણિ ૧૯૭, ટિ. ૧૯૨

દિન્ન સુરિ ૧૪૭

દીપમુનિ (સા) ૯૯૬

દીપવિજય (ત૦) ૯૭૬

દીપવિજય-કવિરાજ બહાદુર (ત૦)
ટિ ૩૮૬, ૮૯૬, ૯૯૮

દીપસાગર (ત૦) ૯૭૪

દીપસૌભાગ્ય (સાગર ત૦) ૯૭૬,
૯૮૨

દુર્ગસ્વામી (નિશ્ચિતિ કૃત) ૨૪૭-૮

દુર્ગલિકા પુષ્પ ૫ ૪૬

દુનભરાજ વણિક મત્રી કવિ ટિ
૨૩૩, ૩૯૫, ટિ ૩૧૭

દુષ્ય ગણિ ટિ ૧૧૧

દેપાલ (દેવો) કવિ ૭૬૬, ૮૯૭

દેવ મદતર (નિશ્ચિતિ કૃત) ૨૪૭

દેવકવચ (ઉપ૦) ૭૩૦

દેવકલોલ (ઉપ૦) ૭૩૬

દેવપ્રીતિ ૭૬૯

દેવકુચ (ત૦) ૯૭૪

દેવગુપ્ત ૨૩૭

દેવગુપ્ત-તત્ત્વચંદીદાદાર ટિ. ૮૦

દેવગુપ્ત-મહાકવિ ટિ. ૧૧૬, ૧૮૩
-૪, ટિ ૧૧૮

દેવગુપ્ત સુરિ (ઉપકેશ ગ) ૩૩૧,
૩૫૫

દેવગુપ્ત સુરિ (ઉપકેશ ગ) ૬૨૧

દેવગુપ્ત સુરિ (ખિવદણીક ગ) ૭૭૫

દેવગુપ્તાર્ય-કુલચંદ્ર ગણિ (ઉપ૦)
૨૮૨, ૩૩૧

દેવચંદ્ર (ખ૦) ૮૯૭, ૯૪૧, ૯૭૪,
૯૭૭-૮, ૯૮૩

દેવચંદ્ર (ત૦) ૮૯૬, ૯૦૪

દેવચંદ્ર દામજી કુડલાકર (સામ્રાત)
૧૦૫૭

દેવચંદ્ર (રાજ ગ) ૪૮૯

દેવચંદ્ર ગણિ (ચંદ્ર-સગવાલ ગ)
૩૨૫

દેવચંદ્ર મુનિ (હિમચંદ્ર શિ૦)

૪૦૧, ૪૬૨, ૪૬૭

દેવચંદ્ર સુરિ ૩૯૩

દેવચંદ્ર સુરિ (દામદસ ગ) ૬૮૩

દેવચંદ્ર સુરિ (નાગેન્દ્ર ગ) ૨૩૫,
ટિ ૧૬૮

દેવચંદ્ર સુરિ (પૂર્ણનન્દ ગ) ૨૬,
ટિ ૧૫૬, ટિ ૧૬૫, ૩૧૭,

૪૧૩-૪, ૪૭૬, ટિ ૪૧૭

દેવજી (સા) ૮૭૩

દેવનદિ (દિ૦ વે) ૪૩૭

દેવનન્દિ (દિ) ૭૬૩

૨ જૈન મ થકારો, લેખકો સૂરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૧

દેવનાગ ગુરુ ૫૬૦

દેવપ્રભ ગણિ દિ ૨૮૯

દેવપ્રભ સૂરિ (ચદ્રગ) ૫૫૦

દેવપ્રભ સૂરિ (પૌ) ૫૮૭

દેવપ્રભ સૂરિ (દર્શનુગીય-મલધારી
ગ) ૫૫૬-૮

દેવભદ્ર (પિપ્પલ ગ) દિ. ૨૬૯

દેવભદ્ર (ચદ્ર ગ) ૫૬૫

દેવભદ્ર ગણિ (ત) ૫૬૦, ૫૮૪

દેવભદ્ર સૂરિ (ખ) ૫૮૬

દેવભદ્ર સૂરિ (પૌ) ૪૦૩

” ” (મલધારી-ગજ ગ)

૩૬૦, ૩૯૩, ૪૮૯

દેવભદ્ર સૂરિ (ઝડપનીય ગ) ૬૩૫

દેવભદ્રાચાર્ય ૩૧૪

દેવભૂતિ (દામદ્રહ ગ) ૬૮૩, દિ
૫૨૩

દેવભૂતિ ઉં (ખ) ૫૬૦

દેવદિ ક્ષમાશ્રમણ ૩૨, ૩૮, ૫
૪૬, ૧૯૪, દિ ૧૩૦-૧,
દિ ૩૧૩

દેવગત (આગમ ગ) ૭૬૭

દેવગત (ખ) ૮૯૬

દેવગત (લ ત) ૯૯૬

દેવગત સૂરિ (જૂ ત) ૯૭૩

દેવગત સૂરિ શિં (આગમ ગ)
૭૦૯

દેવ વાચક ક્ષમાશ્રમણ ૩૩-૩ ૬૭

દિ ૧૧૧, ૧૯૬, ૨૦૪
૫ ૭૬૫

દેવવિજય (ત ગજવિજય શિ
૮૬૯, ૮૭૬, ૮૮૨, દિ ૫

દેવવિજય (ત૦) ૯૫૬

દેવવિજય (ત મુનિવિજય શિ
૮૭૩

દેવવિજય (ત માનવિજય શિ
૯૬૧

દેવવિજય (ત) ૯૭૩

દેવવિજય (ત ઉદયવિજય શિ
૯૭૬

દેવવિજય (ત દીપવિજય શિ
૯૭૭, ૯૮૦

દેવવિજય (ત વિનીતવિજય શિ
૯૯૬

દેવવિમન (ત) ૫ ૫૩૪, દિ
૪૮૫, ૮૮૨

દેવશ્રી ગણિની ૩૫૫

દેવલીન (ત) ૮૬૬-૭

દેવમાગર ગણિ (આ) ૮૮૬

દેવમિલ (પૌ) ૬૫૩

દેવસુદ્ધ ઉં ૮૭૨

દેવસુદ્ધસૂરિ (ચદ્ર ગ) ૬૫૭

દેવસુદ્ધસૂરિ (ત) ૬૫૨, ૬૫૭
દિ ૫૨૩, ૬૬૨, દિ ૪૪૪

૬૬૯, ૬૭૨, ૬૭૫

દેવ સૂરિ ૨૩૭

દેવ સૂરિ ૩૨૮

દેવ સૂરિ જુઓ વાદિદેવસૂરિ

દેવ સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૫૫૦

દેવ સૂરિ (મ૦ ગ) ૪૯૨

દેવ સૂરિ (નાગેન્દ્ર ગ.) ૪૯૫, ૪૯૬

દેવસેન (દિ.) ૪૭૮

દેવસેન ગણિ (ગજગ) ૪૯૧

દેવાનન્દ (ચંદ્ર ગ) ૫૯૫

દેવાનન્દ-દેવમૂર્તિ (પૌ) ૬૫૩

દેવાનન્દ સૂરિ (હર્ષપુરોય-મલધારી
ગ) ૪૫૬

દેવીદાસ (પાશ્વૈં) ૯૯૬

દેવીદાસ દ્વિજ ૯૯૬

દેવેન્દ્ર (દિ) ૯૯૬

દેવેન્દ્ર ગણિ ૬૭૨

દેવેન્દ્ર માધુ-ગણિ (નેમિચંદ્ર સૂરિ)
૨૯૭, ૩૫૪, ૪૦૦

દેવેન્દ્ર સૂરિ ટિ ૫૮

દેવેન્દ્ર સૂરિ ૯૯૦, ૪૯૨

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૩૯૩

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૪૬૭

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૫૭૧, ૫૯૫

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ત) ટિ ૫, ૫૬૦,

૫૭૭, ૫૮૩-૪, ટિ ૪૧૪,

૫૮૭, ૫૯૦, ૫૯૭, ૬૭૭,

૯૭૬

દેવેન્દ્ર સૂરિ (નાગેન્દ્ર ગ) ૪૯૫

દેવેન્દ્ર સૂરિ (કદમ ગીય ગ) ૬૪૪,

૬૪૯

દેવેન્દ્રચંદ્ર સૂરિ ૩૨૭

ધનજય ટિ ૩૫૭

ધનદેવ (જૂ. ત) ૯૭૬, ૯૭૯

ધનદેવ (ઉ ગ) ૩૩૧

ધનદેવ ગણિ ૫ ૫૨૧,

૭૬૭, ૭૭૮

ધનદેવ ગણિ (મલધારી ગ.) ૩૪૧

ધનપ્રભ સૂરિ ટિ ૪૧૨

ધનપાલ કવિ ટિ ૧૫૬, ટિ. ૧૬૫,

૫ ૧૯૦, ૨૭૨-૨૮૦, ટિ.

૨૯૨, ૩૧૩, ૩૯૩, ૪૪૨,

૪૭૫, ૫૩૫, ૬૨૬, ટિ ૫૨૪,

૧૧૪૩

„ મળધી સ્મૃતિ ૫ ૨૦૦-૧

ધનપાલ (અપ૦ કવિ) ૪૭૪

ધનરાજ (આ) ૯૯૮

ધનગજ પાદક (ત) ૯૫૧

ધનવિજય (ત) ૭૯૦, ૭૯૬,

૯૯૨, ૯૯૦-૧

ધનદર્પ-મુધનદર્પ ૯૯૬, ૯૦૪

ધનેશ્વર ૩૨૬

ધનેશ્વર (ચ. ગ) ૫૯૫

ધોશ્વર (નાગેન્દ્ર ગ) ૪૯૫, ૪૯૬

ધનેશ્વર સૂરિ ૧૮૬, ટિ ૧૩૮, ૨૦૧,

૯૬૭

ધોશ્વર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૨૮૪

ધનેશ્વર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૩૩૫, ૩૮૧

ધોશ્વર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૫૫૦

૨ જૈન ં યદાગે. લેખકો સુગિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૫૩

ધર્મચર સુગિ (મતધારી-ગા-૧ ગ) ૧૦૦

૨૭૦, ટિ. ૨૦૫, ૩૬૪, ૩૬૬,

૪૮૬, ૫૬૨

ધર્મ (મદેદસુગિ શિ) ૫૦૫

ધર્મપ્રતિ લુગો ધર્મધોયસુગિ

ધર્મપ્રતિ (ખ) ૬૦૪

ધર્મ-માગ (નાગેદ ગ) ૫૬૫, ૫૬૮

ધર્મચદ (પિપ્પન ગ) ટિ ૨૬૬

ધર્મચદ (ત) ૬૬૬

ધર્મચદ (પ્ર ગ) ૬૩૩

ધર્મતિલક ઉં (ખ) ૫૬૪

ધર્મદામ (વિદગવમુખમડન ંતી)

ટિ ૩૦

ધર્મદાસ (સો) ૮૬૬

ધર્મદામ ગાથુ (ઉપદેશમાતાશા)

૨૩, ટિ ૩૦, ૨૫૩, ૪૮૩,

૫૮૫

ધર્મદેવ (પિપ્પન ગ) ટિ ૨૬૬

ધર્મદેવ (પૌ) ૭૭૫-૬, ૭૮૩

ધર્મધોય (પિપ્પન ગ) ટિ ૨૬૬

ધર્મધોય (જાં ગ) ૪૬૨

ધર્મધોય (નાગેદ ગ) ૫૬૮

ધર્મધોય (પૌ) ૭૫૮

ધર્મધોય (વટ-વડ ગ) ૪૬૪

ધર્મધોય સુગિ ૮૬૨ ૦

ધર્મધોય સુગિ (વિમલવમલીના ં

તિદાતા) ટિ ૨૩૧

ધર્મધોય સુગિ (આ) ૪૬૫, ૫૬૬

ધર્મધોય સુગિ-ધર્મપ્રતિ (ત) ૧૦૦

૫૮૦, ૫૮૩

ધર્મધોય સુગિ (પૌ) ૮૦૬, ટિ ૨૬૬,

૪૦૨, ૪૦૫, ૮૮૭, ૬૫૩

ધર્મધોય સુગિ (ગા-૧ ગ) ૩૫૧,

ટિ ૨૮ ૪૬૧

ધર્મતિલક (પિપ્પન ગ) ટિ ૨૬૬

ધર્મપ્રભ સુગિ (પિપ્પન ગ) ટિ

૨૬૬

ધર્મમદિ (ખ) ૬૭, ૬૮૧

ધર્મગ્ન (પિપ્પન ગ) ટિ ૨૬૬

ધર્મગ્ન (ખ) ૮૬૬

ધર્મગ્ન (ત) ૬૬૬

ધર્મશયિ (ઉપ) ૭૭૬

ધર્મવર્ધન-ધર્મમિદ (ખ) ટિ.

૫૩૫, ૬૭૬, ૬૭૬

ધર્મવિજય (ત) ૮૭૫-૬

ધર્મમુદ્ર (ખ) ૭૭૬, ૭૭૬

ધર્મમાગ (માગેદ ગ) ૭૭૬

ધર્મમાગ ઉં (ત) ટિ ૬૬,

૬૦૮, ૬૫૬, ૬૭૩

ધર્મમિદ ૭૭૬

ધર્મમિદ (ત) ૭૮૧, ૮૬૮

ધર્મમિદ (પિપ્પન ગ) ટિ ૨૬૬

ધર્મમિદ (સો) ૮૬૨, ૬૦૪

ધર્મમિદ-ટખાગ (સો) ૬૭૩

ધર્મમિદ ૮૬૬

ધર્મસુદ સુરિ (મિદ સુગિ) ૭૫૪

દેવ સૂરિ ૩૨૮

દેવ સૂરિ ભુઆ વાગ્વિસૂરિ

દેવ સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૫૫૦

દેવ સૂરિ (મં ૦ ગ) ૪૯૨

દેવ સૂરિ (નાગેદ્ર ગ) ૪૯૫, ૪૯૯

દેવસેન (િ) ૪૭૮

દેવસેન ગણિ (ગંગા ગ) ૪૯૧

દેવાનંદ (ચંદ્ર ગ) ૫૬૫

દેવાનંદ-વમતિ (પો) ૬૫૩

દેવાનંદ સૂરિ (પાર્શ્વગીય-મલધારી ગ) ૫૫૬

દેવીદાસ (પાર્શ્વ) ૯૯૬

દેવીદાસ ત્રિજ ૯૯૬

દેવેન્દ્ર (િ) ૯૯૬

દેવેન્દ્ર ગણિ ૬૭૨

દેવેન્દ્ર માનુ-ગણિ (નિમિચંદ્ર સૂરિ)
૨૯૭, ૫૫૬, ૪૦૦

દેવેન્દ્ર સૂરિ ટિ ૫૮

દેવેન્દ્ર સૂરિ ૧૯૦, ૪૯૦

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૨૯૩

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૪૬૭

દેવેન્દ્ર ગણિ (ચંદ્ર ગ) ૫૭૧, ૫૯૫

દેવેન્દ્ર સૂરિ (ત) ટિ ૫, ૫૬૦,

૫૭૫ ૫૮૩-૮, ટિ ૪૧૪,

૫૮૭, ૫૯૦, ૫૯૭, ૬૭૨,

૯૭૬

દેવેન્દ્ર સૂરિ (નાગેદ્ર ગ) ૪૯૫

દેવેન્દ્ર સૂરિ (રૂપ-સીય ગ) ૬૪૮,

૬૪૯

દેવેન્દ્રચંદ્ર સૂરિ ૩૨૭

ધનંજય ટિ. ૩૫૭

ધનદેવ (જૂ ત) ૯૭૬, ૯૭૯

ધનદેવ (દિ ગ) ૩૩૧

ધનદેવ ગણિ પૃ ૫૨૧,

૭૬૭, ૭૭૮

ધનદેવ ગણિ (મલધારી ગ) ૩૪૧

વનગ્રહ સૂરિ ટિ ૪૧૨

ધનપાલ ઠવિ ટિ ૧૫૬, ટિ ૧૬૫,

પૃ ૧૯૦, ૨૭૨-૨૮૦, ટિ.

૨૯૨, ૩૧૩, ૩૯૩, ૪૪૨,

૪૭૫, ૫૩૫, ૬૨૬, ટિ ૫૨૪,

૧૧૬૩

■ સખધી સ્તુતિ પૃ ૨૦૦-૧

ધનપાલ (અપં કવિ) ૪૭૪

ધનગજ (આ) ૮૮૮

ધનગજ પાઠક (ત) ૮૫૧

વનવિજય (ત) ૭૯૦, ૭૯૯,

૮૮૨, ૮૯૦-૧

ધનહર્ષ-મુધનહર્ષ ૮૯૬, ૯૦૪

ધનેશ્વર ૩૨૬

ધનેશ્વર (ચ ગ) ૫૯૫

ધનેશ્વર (નાગેદ્ર ગ) ૪૯૫, ૪૯૯

ધનેશ્વર સૂરિ ૧૮૬, ટિ ૧૩૮, ૨૦૧,

૯૬૭

ધનેશ્વર સૂરિ (ચંદ્ર કુળ) ૨૮૪

ધનેશ્વર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૩૩૫, ૩૮૧

ધનેશ્વર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૫૫૦

૨ જૈન ં ઘડાગે, લેખકો સૂરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૫૩

ધનેશ્વર સૂરિ (મયધારી-ગાજ ગ૦)

૨૭૦, ટિ. ૨૦૫, ૨૯૪, ૩૯૬,

૪૮૯, ૫૬૭

ધર્મ (મહેદ્રસૂરિ શિ) ૫૦૫

ધર્મપ્રીતિ જુઓ ધર્મધોષસૂરિ

ધર્મપ્રીતિ (ખ) ૯૦૪

ધર્મક્રમાગ (નાગેદ્ર ગ) ૫૯૫, ૫૯૮

ધર્મચક્ર (પિપ્પય ગ) ટિ ૨૬૯

ધર્મચક્ર (ત) ૯૯૬

ધર્મચક્ર (મુ ગ) ૬૩૩

ધર્મતિલક ઉ૦ (ખ) ૫૯૪

ધર્મદાસ (વિદ્યધનુખમડન દેવો)

ટિ ૩૦

ધર્મદાસ (લો) ૮૯૬

ધર્મદામ ગણિ (ઉપદેશમાલાકાગ)

૨૩, ટિ ૩૦, ૨૫૩, ૪૮૩,

૫૮૫

ધર્મદેવ (પિપ્પય ગ) ટિ ૨૬૯

ધર્મદેવ (પૌ) ૭૭૫-૬, ૭૮૩

ધર્મધોષ (પિપ્પય ગ) ટિ ૨૬૯

ધર્મધોષ (ગ૦ ગ) ૪૯૨

ધર્મધોષ (નાગેદ્ર ગ) ૫૯૮

ધર્મધોષ (પૌ) ૭૫૮

ધર્મધોષ (વટ-વડ ગ) ૪૯૪

ધર્મધોષ સૂરિ ૩૯૨ ૩

ધર્મધોષ સૂરિ (વિમલવસહીના ં

તિથાતા) ટિ ૨૩૧

ધર્મધોષ સૂરિ (આ) ૪૯૫, ૫૬૯

ધર્મધોષ સૂરિ-ધર્મપ્રીતિ (ત૦)

૫૮૦, ૫૮૭

ધર્મધોષ સૂરિ (પૌ) ૩૭૯, ટિ ૨૬૯

૪૦૨, ૪૦૫, ૮૮૭, ૬૫૩

ધર્મધોષ સૂરિ (ગાજ ગ) ૩૫૧,

ટિ ૨૮૬ ૪૯૧

ધર્મતિલક (પિપ્પય ગ) ટિ ૨૬૯

ધર્મપ્રભ સૂરિ (પિપ્પય ગ) ટિ

૨૬૯

ધર્મમહિ (ખ) ૯૭, ૯૮૧

ધર્મગ્ન (પિપ્પય ગ) ટિ ૨૬૯

ધર્મગ્ન (ખ) ૮૯૬

ધર્મગ્ન (ત) ૯૯૯

ધર્મશિય (ઉપ૦) ૭૭૬

ધર્મવર્ધન-ધર્મમિહ (ખ) ટિ

૫૩૫, ૯૭૬, ૯૭૯

ધર્મવિજય (ત) ૮૭૫-૬

ધર્મસમુદ્ર (ખ) ૭૭૬, ૭૭૯

ધર્મસાગર (સાગર ગ) ૭૭૬

ધર્મસાગર ઉ૦ (ત) ટિ ૬૯,

૯૦૮, ૯૫૯, ૯૭૩

ધર્મસિંહ ૭૭૯

ધર્મસિંહ (ત) ૭૮૧, ૮૬૮

ધર્મસિંહ (પિપ્પય ગ) ટિ ૨૬૯

ધર્મસિંહ (લો) ૮૯૨, ૯૦૪

ધર્મસિંહ-ટળાકાગ (લો) ૯૭૩

ધર્મસિંહ ૮૯૬

ધર્મસુંદર સૂરિ (સિદ્ધ સૂરિ) ૭૫૪

ધર્મ સૂરિ પૃ ૪૬
 ધર્મ સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૪૬૭
 ધર્મસેન ગણિ મહત્તર ૨૦૩, ટિ
 ૫૨૩
 ધર્મહસ (આગમ ગ) ૮૦૪
 ધવલચદ્ર (ખ) ૭૫૮
 ધવલ મહાજ્ઞિ ૪૭૪
 ધીરવિજય (ત) ૬૬૩, ૬૭૪
 ધીરવિજય (ત) ૬૭૧
 ધીરવિમલ (ત) ૬૬૫
 ધીરસાગર (ત) ૬૬૩
 ન્યાયરત્ન ૬૬૭
 ન્યાયસાગર (ત) ૬૭૪, ૬૭૭
 નગર્ણિ ગણિ (ત) ૮૭૩, ૮૬૧
 નદિજય (ખ) ૮૭૪
 નદિધર્મ ૬૮૦
 નદિરત્ન (ત) ૭૫૨
 નદિવિજય (ત) ૮૦૪
 નજ સૂરિ (ખાપભટ્ટી શિ) ૨૪૨
 નન્ન સૂરિ ૩૫૪
 નન્ન સૂરિ (કોરટ ગ) ૭૭૪
 નન્ન સૂરિ (કોરટ ગ) ૮૬૬
 નમિ માધુ (ચારાપદ્રીય ગ) ૨૬૬,
 ૪૩૫, ૬૮૩
 નમકુજર ઉ૦ (ખ) ૮૮૦
 નમચદ્ર સૂરિ (કૃષ્ણર્ણિ ગ) ૪૩૬,
 ૬૪૬, ૬૫૪, ટિ ૪૩૭
 નમનન્દિ (અપ૦ કવિ) ૪૭૫

નયનશેખર (આ) ૬૭૬, ૬૮૪
 નયપ્રભ મુનિ (ખૃ ત) ૫૬૮
 નયપ્રમોદ (ખ) ૬૭૬
 નયરગ (ખ) ૮૫૬
 નયવિજય ગણિ (ત) ૮૭૬
 નયવિજય (ત યશોવિજયના ગુરુ)
 પૃ ૬૨૧, ૬૧૮, ૬૨૬, ૬૪૮
 નયવિજય (ત) ૮૬૬
 નયવિજય (ત) ૬૭૬
 નયવિમલ (ભુઓ જ્ઞાનવિમલસૂરિ)
 ૬૬૫
 નયસુદર (ખૃ ત) ૮૬૬, ૬૦૩-૪
 નર્મદાચાર્ય (ત) ૮૬૬, ૬૦૦
 નરચદ્ર ૪૬૭
 નરચદ્ર ઉ (કાસદ્રહ ગ૦) ૫૬૪
 નરચદ્ર સૂરિ કવિ ૫૩૫
 નરચદ્ર સૂરિ (મલધાર ગ) ૫૧૦,
 ૫૩૫, ૫૫૩, ૫૫૬-૭, ટિ-
 ૩૬૬-૪૦૧, ૫૮૫, ૧૧૬૦
 નરપતિ આવકે ૪૮૧
 નરશેખર ૭૭૩
 નરેન્દ્રજીતિ (દિ૦) ૮૬૬
 નરેન્દ્રપ્રભ સૂરિ (હર્ષપુરીય-મય-
 ધારી ગ) ૫૫૬-૬૭, ટિ-
 ૪૦૩, ૬૪૨
 નાગાર્જુન ૫૭૧
 નાગાર્જુન ટિ ૧૧૧
 „ ની વાચના ૧૬૫

નાયુગમ પ્રેમી-આપ્રત (દિ) દિ
૨૪૪, દિ ૫૬૩

નાગયણુ ૮૯૬
નિત્યયાત્ર (આ) ૯૭૭, ૯૭૮,
૯૮૦

નિત્યમૌભાગ્ય (ત) ૯૭૬, ૯૭૮
નેમવિજય (ત) ૯૭૭, ૯૮૧

નેમવિજય (ત) ૯૮૬
નેમિકુળ ૭૭૫
નેમિચદ્ર (દારિજ ગ) દિ ૯૩, દિ
૨૧૭

નેમિચદ્ર ૩૯૧
નેમિચદ્ર (મૃ ગ) ૩૨૭, ૩૩૨

નેમિચદ્ર ગણિ ૩૫૪
નેમિચદ્ર ગણિ (ખ) ૫૯૦

નેમિચદ્ર ઐષિ ભાગાગિક (ખ)
૪૯૩, ૫૦૫, ૭૦૮

નેમિચદ્ર સૂરિ (રાજ ગ) ૩૯૪,
દિ ૩૧૬, ૪૮૭, ૫૬૨

પ્રચાતિક સૂરિ (શિષ્ય ૧) ૬૩૮
પ્રચા સૂરિ (વિધિમાર્ગ) ૬૩૮

પ્રમોદયશ્ચિ (ત) ૯૬૩
પ્રતિઠાસોમ ગણિ (ત) દિ
૪૪૦, ૭૫૩

પ્રણુમ્ન સૂરિ (ચદ્ર-રાજ ગ)
૨૬૩, ૩૯૬

પ્રણુમ્ન સૂરિ (પૂર્ણતણ ગ) ૩૨૭,
૪૧૩

પ્રણુમ્ન સૂરિ ૩૩૮
પ્રણુમ્ન સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૩૯૧

પ્રણુમ્ન સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૫૫૦
પ્રણુમ્ન સૂરિ (દિવાનદ ગ) ૫ ૧૦૮,

દિ ૧૩૪, ૫ ૧૫૫, ૫
૩૮૨, ૫૫૦-૧, ૫૫૭, ૫૭૧,

૫૯૪-૬, ૫૯૮-૯,
પ્રણુમ્ન સૂરિ (મૃ ગ) દિ ૪૧૩

પ્રણુમ્ન સૂરિ (વાદિવ પ્રશિષ્ય)
૪૮૨, ૧૦૭૮

પ્રબોધચદ્ર ગણિ ૫૯૩
પ્રબોધમૂર્તિ (નિનપ્રબોધ સૂરિ
ખ૦) ૫૯૬

પ્રભવ ૨૫, ૫ ૪૬
પ્રભાચદ્ર (દિ) ૨૬૪, ૨૬૯

પ્રભાચદ્ર સૂરિ (રાજ ગ) ૨૨
શુઓ તેની કૃતિ પ્રભાવક-

ચરિત
પ્રભાચદ્ર સૂરિ (રૂપદિનય ગ)
૬૩૫

પ્રમોદમાણિક્ય (ખ) ૮૬૩
પ્રસન્નચદ્ર ગણિ (ચદ્ર-ખ૦ ગ)

૨૯૪, ૩૨૪
પ્રસન્નચદ્ર (ચદ્ર ગ) ૫૭૧

પ્રસન્નચદ્ર સૂરિ (કૃષ્ણપિ ગ)
૬૫૪

પ્રાગજી (લો) ૯૭૬
પ્રીતિવિજય (ત) ૮૯૬, ૯૭૬

પ્રીતિરિમલ (ત) ૮૬૮, ૮૬૬
 પ્રીતિમાગર (ખ) ૯૭૭
 પ્રેમ મુનિ (લો) ૮૯૨
 પ્રેમ મુનિ (લો) ૯૯૧
 પ્રેમગણ ૯૭૭
 પ્રેમવિજય (ત) ૮૯, ૯૭૭
 પદ્ય ૬૦૭
 પદ્ય ૯૭૬
 પદ્યકીર્તિ (દિ) ૪૭૫
 પદ્યચંદ્ર (ખ) ૯૭૪, ૯૭૨
 પદ્યચંદ્ર ઉં (નાગોરી ત) ૮૫૭
 પદ્યચંદ્ર મગિ (પાર્શ્વ) ૯૭૬
 પદ્યચંદ્ર મગિ (મૃ ત) ૫૯૮
 પદ્યતિલક (પૌ) ૬૫૩
 પદ્યવેવ ૨૭
 પદ્યદેવ (દર્પપુરીય-મલધારી ગ) ૬૪૨
 પદ્યદેવ ગણિ (ખ) ૫૯૩
 પદ્યદેવ મગિ (દર્પપુરીય-મલધારી ગ) ૪૦૦
 પદ્યનિવાન ૯૭૬
 પદ્યપ્રભ મગિ (વાલિય મગિ સિ) ૩૯૯, દિ ૩૦૧, ૫૯૪
 પદ્યપ્રભ મગિ (ચંદ્ર ગ) ૫૬૯
 પદ્યપ્રભ મગિ (પૌ) ૬૫૩
 પદ્યમહિ દિ ૩૧ ક, દિ ૩૬
 પદ્યમેર (ખ) ૮૫૧
 પદ્યમેર દિ ૪૮૮

પદ્યગણ (ખ) ૮૫૬, ૮૬૨, ૯૭૪, ૪૯૬
 પદ્યવિજય (ત) યશોવિજયના લાઘ) ૯૧૮
 પદ્યવિજય (ત) શુભવિજય શિ) ૯૭૬
 પદ્યવિજય ગણિ (તં ઉત્તમવિજય શિ) ૯૯૪-૯૯૮, ૧૦૦૮
 પદ્યસાગર (આ) ૮૯૦
 પદ્યસાગર (તં સાગર) પૃ ૫૩૫, દિ ૪૮૫, પૃ ૫૬૧, ૮૬૦, દિ ૫૧૩, ૮૭૫, ૮૮૫
 પદ્યમાગર (મમ્માહડ ગ) ૭૭૬, ૭૭૮, ૭૮૧, ૮૬૯
 પદ્યમુદર (અકબર મિત્ર) ૭૯૭, દિ ૪૮૮
 પદ્યમુદર (દિ) દિ ૪૮૮
 પદ્યમુદર (બિવદલિક ગ) ૮૬૬ (મૃ ત) ૯૭૩
 પદ્ય સૂરિ (ખ ગ) ૫૫૧
 પદ્યાનંદ શ્રાવક કવિ ૩૧૯, ૨૬૧
 પદ્યોન્ન (ચંદ્ર-ખ) ૫૬૩
 પરમસાગર (ત) ૯૭૬, ૯૭૯
 પરમહસ (દરિલક શિ) ૨૧૧, દિ ૧
 પરમાણુદ (ત) ૮૯૬
 પરમાણુદ કવરજી-સામ્રત ૧
 પરમાણુદ મગિ ૧૦૫૨

પરમાનંદ (દિવાનંદ ગિ) ૫૬૫
 પરમાનંદ (ત) ૮૨૪
 પરમાનંદ સૂત્રિ ૪૦૦, ૫૬૦
 પરમાનંદ સૂત્રિ ૫૬૦
 પરમાનંદ સૂત્રિ (ખ) ૫૮૬
 પરમાનંદ સૂત્રિ (૧૨ સૂત્રિ મ)
 ટિ ૨૩૭, ૪૮૭
 પરમા સુનિ (સા) ૮૬૬
 પરિપૂર્ણવેદ સૂત્રિ (પિપ્પા મ) ટિ
 ૨૬૮
 પદ્મ દેવિ ટિ ૨૬૧
 પાદલિખ્ત સૂત્રિ ૧૫૦, ૨૩૧, ૨૩૭,
 ૨૭૫, ૫૬૦, ૬૦૪, ટિ
 ૫૨૩
 પાર્શ્વચંદ્ર ઉં ૩૨૬
 પાર્શ્વચંદ્ર સૂત્રિ ટિ ૩૭૪, ટિ
 ૪૭૫, ૭૮૯, ૭૬૫, ૭૭૬-
 ૭, ૮૭૯, ૭૮૩, ૭૮૫,
 ૮૮૩, ૮૯૧, ૧૦૫૨
 પાર્શ્વેવ ગણિ (ચંદ્ર-મરવાલ ગ)
 ૩૨૫
 પાર્શ્વેવ ગણિ (નુ ગ) ૩૫૪
 પાર્શ્વદેવ ગણિ (શ્રીચંદ્ર સૂત્રિ)
 ૩૩૫, ૫૮૫,
 પાસડ સૂત્રિ (નિવૃત્તિ ગ) ૬૩૯
 પુનઃ આપિ (પાર્શ્વ) ૮૯૬
 પુણ્ય કીર્તિ (ખ) ૮૯૬
 પુણ્યનિધાન ૯૭૬

પુણ્યગત્ત (આ) ૭૭૮
 પુણ્યગત્ત (પૌ) ૯૭૭, ૯૮૨
 પુણ્યગત્ત (ત) ૬૮૦
 પુણ્યવિજય સૂત્રિ (આપ્રત) ટિ
 ૪૪૯
 પુણ્યવિનાય ૯૭૭
 પુણ્યગત્ત સૂત્રિ (આ) ૮૯૬
 પુણ્યમાગઝ (પૌપાન ગ) ટિ ૨૧૯,
 ૮૯૬
 પુણ્યમાગઝ (ખ) ૮૫૧, ૮૫૬,
 ૮૬૨, ૮૭૪
 પુણ્યદર્શ (ખ) ૯૭૬
 પુષ્પ (દુર્ભક્ષિકા પુષ્પ) ૫ ૪૬
 પુષ્પદત્ત મદ્દાદેવિ (દિ) ૪૭૫
 પૂજ્યપાદ (દિ) ૩૫૫
 પૂર્ણચંદ્ર ગણિ (ખ) ટિ ૩૪૬,
 ૫૮૮-૯
 પૂર્ણચંદ્ર ૩૨૭
 પૂર્ણચંદ્ર (નાગોરી ત) ૮૫૭
 પૂર્ણચંદ્રાચાર્ય ટિ ૩૩
 પૂર્ણભદ્ર (રાજ ગ) ૫૬૯
 પૂર્ણભદ્ર સૂત્રિ (ખ) ૪૯૨, ૪૯૭
 પૂર્ણચંદ્ર નાદર (આપ્રત)
 ૧૧૫૩
 પૃથ્વીચંદ્ર સૂત્રિ (ગજ ગ) ૪૯૧
 કૃત્તેચંદ્ર ૯૯૬
 કૃત્તેન્દ્રસાગર (ત) ૯૯૨, ૯૯૬
 દેર આવક ૬૩૦

અક્ષમુનિ (પાર્શ્વ) ટિ ૪૭૫,
 ૭૭૭-૯ ૭૮૩, ૮૫૪
 ખનારસીદાસ ૪૮-૫૦ ટિ ૫૦૮,
 ૯૫૭
 અપ્પભટ્ટિ સૂરિ ટિ ૧૩૪, ૨૪૨,
 ૨૭૫, ૫૬૦, ૫૬૪
 અલિ ૪૩૫
 અલિભદ્ર સૂરિ ૨૪૩, ટિ ૧૯૮
 અલિરસહ ૧૪૭
 અહુલ ૧૪૭
 અહ્યેયરદાસ પડિત-સામ્રત ટિ
 ૪૧, ટિ ૪૪, ટિ ૮૦, ટિ
 ૯૯, ટિ ૧૦૪, ટિ ૧૨૩,
 ટિ ૨૦૩, ટિ ૨૦૮, ટિ.
 ટિ ૨૭૩, ટિ ૩૩૮, ટિ
 ૩૪૩-૪, ૪૭૮, ૫૩૭, ટિ.
 ૫૫૮, ટિ ૫૬૬-૭, ટિ
 ૫૭૨
 બાલ ૯૭૭
 બાલચંદ્ર (હિમાચાર્ય સિ) ૪૬૨,
 ૪૬૮, ૪૭૯
 બાલચંદ્ર (બલ ૦ ગ) ૪૯૨
 બાલચંદ્ર (અણ્મન સૂરિ બ્રાતા)
 ૫૯૪
 બાલચંદ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ટિ
 ૨૪૭, ટિ ૩૭૪, ૫૨૦,
 ૫૩૧, ૫ ૩૮૨, ૫૪૮-
 ૫૫૧, ૫૬૫

બાલચંદ્ર (ખ) ૧૦૦૦
 બાલચંદ્ર પાઠક ૯૯૫
 બિજ્ઞસેન-વિજયસેન સૂરિ (ત)
 ૮૧૫
 બીજો-વિજય ૭૩૭
 બુધવિજય (ત) ૯૭૪
 બુદ્ધિવિજય (ત) ૮૭૪
 બુદ્ધિવિજય-બુદ્ધેરાયજી (ત) ૧૦૦૪
 બુદ્ધિસાગર (ત) ૮૭૯
 બુદ્ધિસાગર સૂરિ (ચંદ્ર-ખ)
 ૨૮૪, ૨૯૩
 બુદ્ધિસાગર સૂરિ (સ્વં સામ્રત ત)
 ટિ ૫૨૬
 ભક્તિવિજય (ત) ૯૯૬
 ભક્તિવિલાસ (ખ) ૯૯૫
 ભક્તિવાલ (ખ) ૮૭૧
 ભગુભાર્ષ કૃત્તેલચંદ્ર કારભારી (સ્વ
 સામ્રત) ૧૦-૧૮, ૧૦૫૭
 ભદ્રચૂષ ૫ ૪૬
 ભદ્રબાહુ ૫ ૧૭, ૨૬, ૮૯, ૯૩,
 ૧૨૦-૫, ૧૨૮, ૧૩૩, ૨૨૪,
 ૫૬૮
 ભદ્રબાહુ કૃત નિયુક્તિઓ ૧૨૯
 „ સબધી સ્તુતિ ૫ ૩૩,
 ૫ ૪૬
 ભદ્રસેન (ખ) ૮૯૭
 ભદ્રેશ્વર (પા) ૬૫૩
 ભદ્રેશ્વર સૂરિ (દયાવરીકાગ) ટિ.

૧૦૬

ભદ્રેશ્વર મુગિ ૪૦૦
ભદ્રેશ્વર મુગિ (ચંદ્ર ગ) ૪૯૦,
૫૫૦
ભદ્રેશ્વર મુગિ (ગજ ગ) ૩૯૬,
૪૮૯
ભદ્રેશ્વર મુગિ (વાદિવરિ) ૪૦૩,
૪૮૩, ૪૮૭, ૬૪૪
ભરતેશ્વર (ગજ ગ) ૩૯૪, ૪૮૭
'ભવવિગ્દાક' - હરિભદ્ર ૨૩૭ જુઓ
હરિભદ્ર સૂરિ (૧)
ભવાન (ત) ૮૯૬
ભાણુવિજય (ત) ૯૭૪, ૯૮૭
ભાણુવિજય (ત૦) ૯૯૬, ૯૯૮
ભાણી (સા) ૯૪૯
ભાનુચંદ્ર (ખ) ૮૪૮
ભાનુચંદ્ર ઉ૦ (ત) ૮૦૧-૩, ૮૦૫,
૮૦૮, દિ ૪૯૬, ૮૧૪-૫,
૮૧૮, ૮૩૧ ૮૭૭, ૮૮૨, દિ
૫૧૮, ૮૯૪
ભાનુપ્રભ (ખ) ૮૫૧
ભાનુમંદિર શિષ્ય (નયમુદર ૧-જી
ત) ૮૯૬
ભાનુમેર (ખ) ૮૭૧ દિ ૫૧૭
ભાનુવિજય ૯૭૩
ભાનુવિજય ૯૭૪
ભાવ ઉ૦ (અહાણુ ગ) ૭૭૭,
૭૮૧
ભાવચંદ્ર સૂરિ (પૌ) ૭૫૪, ૭૫૮

ભાવદેવ ૯૭૪
ભાવેવ મુગિ (ખ દિવ ગ) દિ
૪૬, ૬૪૫
ભાવપ્રભ મુગિ (પૌ) ૯૪૧, દિ.
૫૩૫, ૯૬૮, ૯૭૭, ૯૮૨
ભાવમંદિર (ખ) ૮૭૪
ભાવગત્ન (જુઓ ભાવપ્રભ મુગિ)
ભાવગત્ન (ત) ૯૯૯
ભાવવિજય ગણિ દિ ૨૫૪
ભાવવિજય ગણિ (ત) દિ ૬૦,
૮૮૩, ૮૮૭, ૮૮૯, ૮૯૬,
૯૪૭, ૯૫૯
ભાવમાગર (ત) ૯૭૦
ભાવસાગર સૂરિ (આચ) ૭૮૩
" શિષ્ય ૭૭૯
ભીમ ભાવમાર (ભીમજી ઋપિ)
૮૯૬
ભીમ આવક કવિ ૭૭૬
ભુવન ૧૪૫
ભુવનકીર્તિ (કોરક ગ) ૭૭૬
ભુવનકીર્તિ (ખ) ૮૯૬
ભુવનતુંગ સૂરિ (આ) ૫૬૯, ૬૩૬
૬૯૧
ભુવનસુદર સૂરિ (ત) ૬૬૪
" ના ગ્રંથો ૬૬૭, ૬૭૯,
૬૮૫
ભુવનહિતાચાર્ય (ખ) ૮૬૨
ભૂતદિન દિ. ૧૧૧

ભૂધર (ભા.) ૯૯૬
 ભૂપણ (દિ.) ૮૦૯
 ભોજદેવ (આ.) ૮૮૮
 ભોજસાગર (ત.) ૯૭૦, ૯૭૪
 મકન-મુકુદ મોનાણી આવક (ત.) ૯૯૬
 મગલમાણિક્ય (આગમ-ખિડા-લખ ગ.) ૮૯૬-૭, ૯૦૩
 મગલમાણે ૯૦૩
 મગુ-આચાર્ય મગુ પૃ ૪૬, ૧૫૦
 મડન મત્રી ૭૦૧-૩, ૭૫૩
 મડન મત્રી અને તેના ગ્રંથો ૬૯૮-૭૦૪
 મડનમત્રીના ગ્રંથો ૭૯૪
 „ ની વચાવળી ૬૦૮-૭૦૧
 „ નો આત્મવૃત્તાત પૃ ૪૭૬
 મડનમત્રી સબધી સ્તુતિ પૃ ૪૭૫
 મણિચંદ્ર ગોરજી ૧૦૦૦
 મણિવિજય (ત.) ૧૦૦૪, ૧૦૦૮
 મતિકીર્તિ ૮૯૬, ૯૦૬
 મતિદુશલ (ખ.) ૯૭૬
 મતિભદ્ર (ખ.) ૮૮૨
 મતિગન (ખ.) ૯૯૬
 મતિવર્ધન ૯૬૪
 મતિવર્ધન (ખ.) ૮૫૧
 મતિરોખર ૭૬૮

મતિસાગર ૮૯૪
 મતિસાગર (આગમ ગ.) ૭૬૯, ૭૭૯
 મતિસાગર (આગમ ગ.) ૮૬૬
 મતિસાગર (ઉપા.) ૭૫૪
 મતિસાગર (ખ.) ૭૫૮
 મતિસાર ૮૯૮
 મતિસેન (ખ.) ૮૫૧
 મદન સૂરિ ૬૪૭
 મદનચંદ્ર સૂરિ (વાદિદેવ શિ.) ૫૯૪
 મનકે મુનિ ૨૫
 મનજી ઋષિ (પાર્શ્વ.) ૮૯૬, ૯૦૪
 મનસુખલાલ કિ મહેતા (સ્વ. સામ્રત) દિ ૩૦, દિ ૩૬૧
 મનસુખલાલ રવજી (સ્વ. સામ્રત) દિ ૫૫૦, ૧૦૨૮, દિ ૫૫૧
 મયાચંદ્ર ૯૯૩
 મયાચંદ્ર (ભા.) ૯૯૬
 મયાગમ ૯૯૬
 મયારામ ભોજકે ૧૦૦૦
 મહાવાદી ૧૮૬-૯, ૨૨૪, ૨૬૬, ૪૫૯, ૮૮૧, ૫૬૦, ૬૨૮, ૯૭૦, ૧૧૬૦
 મહાવાદી (સ્તુતિ) પૃ ૧૨૯
 મહાવાદસ (ખીજા-વિજય ગ.) ૮૬૬
 મદિનપેશુ સૂરિ (નાગેશ ગ.) ૨૬૬, ૨૮૫, ૪૪૯, ૬૦૧, ૯૩૦, ૧૧૬૦

મનયગિરિ ટિ ૩૩, ૫ ૩૩, ટિ
 ૫૦-૫, ટિ ૬૧, ટિ ૬૩,
 ૫ ૧૦૯, ટિ ૧૨૮, ટિ.
 ૧૩૦, ૫ ૧૫૪, ૩૬૦,
 ૩૮૯, ૪૨૩, ૪૯૩, ૫૬૦,
 ૫૮૩, ૫૮૫, ૬૩૪, ૬૪૮,
 ૬૭૦, ૭૪૫, ૯૩૨, ૧૧૬૦
 મનયયદ્ર ૪૯૩ જુઓ મનયગિરિ
 મનયયદ્ર (પૌ) ૭૬૮
 મનયપ્રભ (વટ ગ) ૪૯૪
 મનયેન્દુ મુગિ ૬૪૭
 મહાકીર્તિ (દિ) ટિ, ૨૨૩
 મહાગિરિ-આર્ય મહાગિરિ ૫ ૪૬,
 ૧૪૨, ૧૪૭
 મહાનદ (ત) ૮૨૪
 મહાનદ (સો) ૯૯૬, ૯૯૯
 મહિયદ્ર મુગિ (ધર્મધોષ ગ) ૭૫૩
 મહિમયદ્ર (ત) ૬૮૫
 મહિમપ્રભ (પૌ) ૯૬૮
 મહિમમેરૂ (ખ) ૮૭૪
 મહિમગત વાયવ (આ) ૭૫૮
 મહિમમિહ (ખ) ૮૮૯
 મહિમાવાલ (ખ) ૮૫૧
 મહિમાવર્દન ૯૭૭
 મહિમાસાગર (આ) ૧૦૪૮
 મહિમા મુગિ (આગમ ગ) ૯૭૬,
 ૯૮૫
 મહિમોદય (ખ) ૯૬૧, ૯૭૬

મદીતિલક (કામ) ટિ ૪૫૨
 મદીમમુદ્ર (ત) ૭૨૩
 મહેન્દ્ર (ગ ગ) ૩૨૭
 મહેન્દ્રપ્રભ મુગિ ૬૪૭
 મહેન્દ્રપ્રભ મુગિ (આ) ૬૫૦-૧
 મહેન્દ્ર મુગિ (ગોબન મુગિ ગુરુ)
 ૨૭૫, ૨૭૮
 મહેન્દ્ર મુગિ ૩૫૨
 મહેન્દ્ર મુગિ ૫૦૫
 મહેન્દ્ર મુરિ (આ) ૬૯૧
 મહેન્દ્ર મુગિ (કૃષ્ણચંદ્ર ગ) ૬૪૬,
 ટિ ૪૩૫
 મહેન્દ્ર મુગિ (નાગેન્દ્ર ગ) ૫૨૬
 મહેન્દ્ર મુગિ (પૂર્ણતલ મહેમાચાર્ય
 શિ) ૪૧૦, ૪૬૨, ૪૬૭
 મહેન્દ્ર મુગિ (વાદિદેવ શિ) ૪૮૭
 મહેન્દ્ર મુરિ (મગવાદ ગ) ૩૨૫
 મહેશ્વર ૭૫૮
 મહેશ્વર મુગિ ૨૫૬, ૨૫૮, ૪૭૫,
 ૫૮૫
 મહેશ્વર મુગિ (પલ્લિવાલ ગ)
 ૬૩૦, ૬૩૪
 મહેશ્વર મુરિ (વાદિ દેવ શિ)
 ૪૮૪
 મહેશ્વર મુરિ (પલ્લિવાલ ગ)
 મહેશ્વર મુગિ શિષ્ય (દેવાનદ ગૃહ)
 ૮૯૬
 માર્કન્દેય ધવન ૪૭૮

માણિક્ય (રાજ ગ) ૪૮૭

માણિક્યદ્ર (આ) ૮૮૬

માણિક્યચદ્ર (ત) ૮૯૦

માણિક્યચદ્ર સૂરિ ૨૬૩, ટિ
૨૦૦

માણિક્યચદ્ર સૂરિ ૯૦૩

માણિક્યચદ્ર સૂરિ (રાજગચ્છ)
ટિ ૩૧૬, ૪૮૭, ૫૫૪,
૫૬૨, ૯૦૩

માણિક્યનદી (દિં) ૨૬૯

માણિક્યપ્રભ સૂરિ (ચદ્ર ગ વિધિ
માર્ગ) ૬૩૮

માણિક્યવિજય (ત) ૯૭૬

માણિક્યશેખર સૂરિ (આ) ૬૮૨

" ગ્રંથો ૬૮૨

માણિક્યસાગર (આ) ૯૯૬, ૯૯૮

માણિક્યસુદર સૂરિ (આ) ૬૮૧,
૭૦૮, ૭૧૫

માણિક્ય સૂરિ ૬૦૦

માણિક્યસુદર ગણિ (બૃ ત) ૭૦૮,
૭૬૪

માણિક્યલાલ ધેનાભાઈ (રત સાપ્રત)
ટિ ૫૨૬

માન (ખ૦) ૮૯૬

માનતુગ આચાર્ય ૨૦૪, ટિ ૧૪૨

માનતુગ સૂરિ ૫૬૫, ૫૬૮

માનતુગ સૂરિ (વટ ગ) ૪૯૪,
૫૮૦

માનદેવ સૂરિ (નિવૃત્તિ ગ) ૨૪૪

માનદેવ સૂરિ (બૃ ગ) ૨૨૧,

૩૪૭, ટિ ૨૮૫

માનદેવ સૂરિ (બૃ ગ) ટિ ૪૧૩

માનભદ્ર સૂરિ (બૃ ગ વાદિદેવ
સૂરિ સ) ૬૩૦, ૬૩૩

માનવિજય (ખ૦) ૯૭૩, ૯૭૬

માનવિજય (ત શાંતિવિજય શિ)
ટિ ૫૨૭-૮, ૯૭૬, ૯૮૩

માનવિજય (ત જયવિજય શિ)
૯૬૫, ૯૭૬

માનવિજય (ત) ૯૭૩

માનવિજય (ત રત્નવિજય શિ)
૯૭૬, ૯૭૯

માનવિજય (ખ૦) ૯૭૬

માનવિજય (ત કપૂરવિજય શિ)
૯૬૬

માનસાગર (ત બુદ્ધિસાગર શિ)
૯૭૯

માનસાગર (ત જીતસાગર શિ)
૯૭૬, ૯૭૯

માનસિંહ (ખ) ૮૪૩-૪

માલચદ્ર ૬૦૦

માલદેવ (વટ ગચ્છ) ૮૯૬-૭, ૯૦૨

માલમિહ (લો) ૯૯૬

માદાવજી (કડવા ગ) ૮૯૬

મુક્તિસાગર (ત) ૮૩૩-૪

મુનિચદ્ર ૩૨૭

મુનિચદ્ર ૩૨૮

મુનિચદ્ર ૪૯૭

મુનિચદ્ર ૭૭૮

મુનિચદ્ર (પૌ) ૭૫૮

મુનિચદ્ર મુગિ ૩૩૮

મુનિચદ્રમુગિ મૈદાન્તિક (મુ ગ)

૨૯૭, ૩૨૧, ૩૩૨-૪, ૩૪૫

૩૬૦, ૪૦૮, ૫૬૬, ૧૧૬૦

મુનિચદ્ર મુગિ (પૌ) ૭૭૫

મુનિચદ્રમુગિ (દર્પપુરીય-મલધારી ગ) ૫૫૬

મુનિદેવ મુગિ (વાદિદેવ મુરિ મ)

૫૮૫, ૫૬૪, ટિ ૪૧૬,
૫૬૫, ૬૪૪

મુનિપ્રભ (પૌ) ૪૦૨

મુનિપ્રભ (પૌ) ૬૫૩

મુનિભદ્ર મુગિ (ભુ ગ દેવ મુરિ

મ) ટિ ૪૧૭, ૬૪૦, ૬૪૪

મુનિગ્ન મુગિ (ચદ્ર ગ) ૫૭૧

મુનિગ્ન મુગિ (અમડ ચગિત્ર કર્તા)
૭૮૧

મુનિગ્ન મુગિ (પૌ) ૫ ૧૮, ટિ

૩૧, ૫ ૩૩, ૫ ૧૦૧, ૫

૧૦૭, ૫ ૧૨૯, ૫ ૧૮૧

૫ ૧૯૦, ટિ ૨૪૩, ટિ

૨૮૮, ૪૦૪, ૯૦૩

મુનિવિજય (ત) ૮૭૩

મુનિવિમલ (ત) ૮૮૭

મુનિશીલ (આ) ૮૯૬

મુનિશેખર (ખ) ૭૪૪

મુનિશેખર મુગિ (આ) ૬૫૧

મુનિમુદર મુગિ (ત) ટિ ૨૩૦,

ટિ. ૨૭૩, ૫૬૫, ટિ ૪૦૬,

૫૮૩, ૬૫૩, ૬૫૭, ૬૬૪,

ટિ ૪૪૦, ટિ ૪૪૪, ૫ ૪૬૨,

૬૭૪, ૭૫૨, ૭૬૪, ૭૬૭,

૮૫૩, ૮૫૬, ૮૮૦

મુનિમુદર મુગિના મયો ૬૭૫, ૬૮૫,

૬૮૮, ૭૦૮, ૭૬૧

મુનિમું મુગિ (મમ્માદડ ગ)

૭૭૬

મુન્ના મુનિ ૮૨૨

મૂલપ્રભ ૭૭૫

મેધજી ઋપિ (સો) ૭૮૯

મેધનદન (ખ) ૮૫૧

મેધગાજ (આ) ૮૯૬

મેધરાજ (પાર્શ્વ) ૮૯૧

મેધરાજ ગણિ ૧૦૫૨

મેધવિજય (ખ) ટિ ૫૧૪

મેધવિજય (ત) ૯૭૪, ૯૭૬

મેધવિજય ઉ (ત) ટિ ૫૦૨, ટિ

૫૦૮, ૫ ૬૪૭, ૯૫૧-૮

મેરતિવક્ર (ખ) ૮૫૧

મેરતુગ ૬૪૩

મેરતુગ મુગિ (નાગેદ્ર ગ) ટિ ૨૮૯,

ટિ ૩૭૪, ટિ ૩૮૬-૭, ટિ

૪૨૨, ૬૨૭ શ્રુઓ તેની

યગોભદ્ર મૂરિ (ચક્ર ગ) ૩૯૩
 યગોભદ્ર મૂરિ (ગન્ ગ) ૩૫૧,
 ૪૯૧
 યશોવર્ધન (ખ) ૮૭૬, ૯૭૯
 યગોવિન્ન્ય ઉ૦ (ત) ટિ ૯૦,
 ૧૬૬, ૧૬૯, ૧૮૮, ૪ ૧૫૫,
 ૨૬૬, ટિ ૫૦૮, ૮૯૭,
 ૯૧૬-૯૪૫, ૯૭૭, ૯૭૬,
 ૯૮૦, ૯૯૯, ૧૦૦૯, ટિ
 ૫૫૫, ૧૧૧૫, ૧૧૬૦
 યગોવિન્ન્ય-યુગ વિ ૭ ગ્ર ૧થી
 ૫ ૪ ૬૧૯-૬૬૯
 યાકિની મહત્તમ ૪ ૧૫૫, ૨૧૪,
 ટિ ૧૫૨, ૨૧૮, ટિ ૧૫૪
 યોગચક્ર જુઓ યોગી-દ્રદેવ
 યોગી-દ્રદેવ-યોગચક્ર (દિ.) ૪૭૮
 રક્ષિ (દિ.) ૭૬૩
 રક્ષિત-આયર્ગક્ષિત મૂરિ ૩૧,
 ૪ ૪૬
 રઘુનાથ ૯૮૯
 રઘુપતિ (ખ) ૯૮૬
 રગવિજય (ત) ૯૬૫, ૯૭૭
 રગવિજય (ત) ૯૯૬, ૯૯૮
 રગવિજય (ત.) ૯૯૯
 રગવિજય (ત) ૧૦૦૦
 રગવિમલ (ત) ૮૯૬
 રગવિલાસ (ખ) ૯૭૭, ૯૮૩
 રત્નકીર્તિ મૂરિ (ખૂ ત) ૯૭૩
 રત્નચક્ર ૯૬૯

ગતચક્ર (ખ) ૮૭૧
 ગતચક્ર (ત) ૮૮૦, ૮૮૦-૧
 ગતચક્ર ગણિ (ખ) ૬૯૫
 ગતચક્ર મૂરિ ૫૫૮
 ગતચૂતા માધ્વી ૭૧૯
 રત્નચક્ર ગણિ ૬૩૦
 ગતધીર (ખ) ૯૯૯
 ગતનિધાન (ખ) ૮૪૧, ૮૪૪,
 ૮૬૪
 ગતપ્રભ (ત) ૬૮૦
 ગતપ્રભ (દિવાનંદ શિ) ૫૯૫
 ગતપ્રભ ૪૭૮, ૬૩૪
 ગતપ્રભ (પૌ) ૬૫૩
 ગતપ્રભ રાધ્ય (આ) ૮૯૬
 ગતપ્રભ મૂરિ (પગ્માનંદ શિ)
 ૫૯૫-૬
 ગતપ્રભ મૂરિ (પૌ) ૬૩૦
 ગતપ્રભ મૂરિ (વાદિદેવ ગિ) ૪૮૩,
 ૫૦૩, ૬૩૪
 રત્નપરીખ (આ) ૧૦૦૦
 રત્નમડન ગણિ (ત) ૫૮૨, ૭૦૯,
 ૭૨૧, ૭૫૨, ૭૫૭, ૭૬૧,
 ૭૬૩, ૭૭૮
 રત્નમૂર્તિ (ખ.) ૭૬૪
 ગતરાજ ૧૦૦૩
 ગતવર્ધન (ખ) ૯૭૬
 રત્નવિજય (ત) ૯૯૬
 રત્નવિમલ (ખ) ૯૯૬

રત્નવિમલ (ત) ૬૭૭
 રત્નવિશાલ (ખ) ૬૬૧
 રત્નશ્રી ગણિતી ૫૪૯
 રત્નશેખર સુરિ (ત) ૬૬૬, ૬૭૭,
 ૬૮૮, ૭૪૭, ૭૫૧-૨,
 ૭૬૪, ૭૬૭, ૮૭૪, ૮૮૬
 રત્નશેખર સુરિ (નાગોરી તં) ૮૫૭
 રત્નશેખર સ્માર (બૃ ગ) ૬૨૮
 રત્નસમુદ્ર (ઉપં) ૭૭૬
 રત્નસાગર ૬૯૬
 રત્નમાર (ખ) ૮૮૬
 રત્નસાર ગણિ (ખ) ૬૭૩
 રત્નસાર શિષ્ય (ખ) ૮૮૬
 રત્નસિંહ ૭૨૫
 રત્નસિંહ (ચ દ્ર ગ) ૪૬૭
 રત્નસિંહ (લો) ૬૭૩
 રત્નસિંહ સુરિ ૫ ૭૩૮
 રત્નસિંહ સુરિ (બૃ ત) ૫૬૬,
 ૬૦૭, ૬૮૬, ૭૦૮, ૭૧૯,
 ટિ ૪૬૮, ૭૪૯, ૭૫૧,
 ૭૬૪, ૭૬૭
 રત્નસિંહ સુરિ શિષ્ય ૭૬૭, ૭૮૩
 રત્ન સુરિ ટિ ૨૨૪
 રત્નહર્ષ (ખ) ૮૮૪
 રત્નાકર ૭૬૭
 રત્નાકર પાઠક (ખ) ૮૫૧
 રત્નાકર સુરિ (બૃ ત રત્નાકરગચ્છ
 રચાપક) ટિ ૪૨૮, ૬૩૪, ૮૯૭

રવચંદ ૧૦૦૦
 રવજી દેવરાજ (સ્વ સાપ્રત) ટિ
 ૪૦, ટિ ૨૬૬
 રવિકુશલ (ત) ૬૭૪
 રવિચંદ્ર (આ) ૮૮૬
 રવિપ્રભ ૩૯૧
 રવિપ્રભ સુરિ (રાજ ગ) ૪૬૧
 રવિભેણ (દિ) ૨૩૭
 રવિસાગર (ત) ૮૬૧, ૮૭૨
 રસિકલાલ છો પરીખ-સાપ્રત
 ૧૦૬૦, ટિ. ૫૬૦
 રાધવજી ૧૦૧૪
 રાજકુશલ (ત) ૮૬૮
 રાજડ-‘બાલ સરસ્વતી’ ૪૬૦
 રાજચંદ્ર સુરિ (નાગોરી તં-પાર્શ્વ)
 ૮૮૩
 રાજરત્ન (ત) ૬૭૭
 રાજરત્ન સુરિ (ખ) ૭૭૭
 રાજરત્ન સુરિ (નાગોરી તં) ૮૫૭
 રાજવર્ધન (ત) ૬૮૦
 રાજવિજય (ત) ૮૬૯
 રાજવલ્લભ (ધર્મધોષ જ) ૭૫૩
 રાજાવજય (ત) ૬૭૬
 રાજશીલ (ખ.) ૭૭૭, ૭૭૮
 રાજશેખર સુરિ (મયધારી-કર્ણ-
 પુરીય ગ) ટિ ૨૨, ટિ ૧૦૬,
 ટિ ૧૪૦, ટિ ૧૭૧, ટિ
 ૨૫૦, ૩૩૬-૪૦, ૩૭૪, ટિ

૨ જૈન ત્રયકારો, લેખકો સૂરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૬૭

૩૭૮, ટિ ૩૮૭, પૃ ૩૭૦,
૫૪૫, ટિ ૩૯૫, ટિ ૪૦૦,
ટિ ૪૦૨, ૫૭૩, ૬૪૨,
૧૧૬૦

ગાનસાગર (ત) ૮૬૧, ૮૭૩

ગાનસાગર ૮૬૬

ગાનસાગર સૂત્રિ (ત ગાગર) ૮૩૪
૯૫૯

ગાનમાર (ખ) ૯૭૬

રાજમિદ (ખ) ૮૬૬-૭, ૯૦૫

રાજસુદ (ત) ૮૮૫

ગાનસુદ (ખ૦ ત) ૯૭૩

ગાનદમ ઉ૦ (ખ) ૮૯૧

રાજેન્દ્રચંદ્ર સૂત્રિ (ખ) ૬૩૦, ૬૫૬

રામચંદ્ર ટિ ૫૨૩

રામચંદ્ર ૯૫૩

રામચંદ્ર (લો) ૯૬૬

રામચંદ્ર ગણિ ટિ ૨૯૭, ૩૯૨ &

રામચંદ્ર સૂરિ (પૌ) ટિ ૧૦૫-૬,
૬૮૭, ટિ, ૫૨૩

રામચંદ્ર સૂરિ (ખ૦ ગ) ૫૦૫

રામચંદ્ર સૂત્રિ (વાદિદેવ શિ) ૫૯૨

રામચંદ્ર સૂરિ (હિમાચાર્ય શિ)

૪૬૨-૭, ૪૭૯, ૫૮૫, ૬૨૮

,, આત્મચરિત્તિ પૃ ૩૨૦-૧

રામચંદ્ર-વાદિદેવસૂરિ ૩૩૩

રામદાસ (ખ૦ લો) ૮૬૬

ગમન ગણિ ૨૧૮

ગમભદ્ર (વાદિદેવ ગ) ૪૬૯

ગમવિજય (ખ) ૯૬૬

ગમવિજય (ત) ૭૬૯

,, ,, ૮૮૯, ૯૪૭

ગમવિજય (ત) ૨૩, ૯૬૭,

૯૭૭, ૯૮૨

ગમવિજય (ત) ૮૭૭, ૯૮૨

ગમવિજય (ત) ૯૬૯

ગમવિજય (ત) ૯૭૭, ૯૮૨

રામ સૂરિ (નાગેન્દ્ર ગ,) ૪૯૫, ૪૯૪

રામચંદ્ર (લો) ૯૭૭, ૯૬૬

રામચંદ્ર કવિ પૃ ૭૦૮, ૧૦૨૭-
૧૦૪૬

રાસિક-૧ સૂત્રિ (વાયડ ગ) ટિ ૮૬૩

ગાહ્ય આચાર્ય ટિ ૧૦૭ &

રૂપચંદ્ર (ત) ૮૮૨

રૂપચંદ્ર-રામવિજય (ખ) ૯૬૩

રૂપચંદ્ર પડિત ૮૫૦

રૂપજી ૮૪૬

રૂપ મુનિ (લો) ૯૬૫-૬, ૯૬૮

રૂપવિજય (ત) ૯૬૫-૬, ૯૬૮,
૧૦૦૮

લક્ષ્મણ (મલધાર ગ) ૯૭૭

લક્ષ્મણ ગણિ (મલધારી ગ)

પૃ ૧૫૪, ૩૪૧, ૩૫૮,

૩૬૦, ૪૭૬

વાદિદેવ સુરિ (બૃ ગ) ટિ ૯૧,
 પૃ ૧૦૭, પૃ ૧૫૪, ૧૬૬,
 ૨૬૬, ટિ ૨૪૭, ૩૨૨, ટિ
 ૨૭૩, ૩૪૩-૫, ૩૭૬, ટિ
 ૩૦૦, ૩૮૨, ટિ ૩૨૧,
 ૪૦૩, ૪૦૬, ૪૫૦, ૪૮૨-૪,
 ૫૬૨, ૫૬૪, ૬૨૮, ૬૩૦,
 ૬૪૪, ૬૩૦, ૧૧૬૦

વાદિભૂનલુ (દ) ૮૦૭, ટિ ૪૬૪
 વાદિરાજ સુરિ ૧૬૫

વાનર ઋષિ-વિજયવિમલ (ત)
 ૮૫૧, ૮૫૫

વાનો આવક કવિ (ત) ૮૬૬,
 ૮૬૬, ૮૬૮

વામલુ (ત) ૭૮૩

વાહરિ ગણિ ૨૪૪

વિકલ કવિ ૫૪૭

વિજયચંદ્ર-વિજયેન્દ્રસુરિ (દિવસુરિ
 મ) ૬૩૦, ૬૪૪

વિજયચંદ્ર સુરિ (બૃ ત) ૫૬૦,
 ૫૬૫, ૫૭૭, ૫૮૩, ૫૮૭,
 ૫૯૮

વિજયનિનેદ્ર સુરિ (ત) ૯૯૯

વિજયતિલક (ખ) ૭૪૪

વિજયતિલક સુરિ (ત) ૮૩૧

વિજયદયા સુરિ (ત) ૯૭૦

વિજયદાન સુરિ (ત) ૭૮૩, ૭૮૯,
 ૮૧૯-૨૦, ૮૫૧, ૮૫

૮૫૮, ૮૬૯, ૮૭૪, ૮૮૩

૮૮૭, ૯૭૪

વિજયદેવ સુરિ ત્રિવિધ (ખ) ૫૭૦,
 ૫૭૩

વિજયદેવ સુરિ (ત) ટિ ૪૮૫
 ૮૨૭, ૮૨૯, ટિ ૫૦૨,
 ૮૩૦-૧, ૮૩૫, ૮૫૬, ૮૭૧,
 ૮૭૫, ૮૮૨, ૯૧૮, ૯૨૩,
 ૯૫૨

વિજયદેવ સુરિ (પાર્શ્વ) ૮૫૪
 વિજયધર્મ સુરિ (ત) ૯૬૯

” (ગ્રંથ સામ્રાત) ટિ ૫૧૭
 વિજયધરજીન્દ્ર સુરિ ૧૦૦૩, ૧૦૦૪
 વિજયપ્રભ સુરિ (ત) ૯૨૩, ૯૪૭,
 ૯૫૦, ૯૫૨, ૯૫૬, ૯૬૫

વિજયપાલ મહાકવિ ટિ ૩૧૫,
 ૪૬૮, ૫૩૧

વિજયભદ્ર (આગમ ગ) ૬૫૭
 વિજયમંડન ઉ (રત્નાકર મ)
 ૭૩૩, ૭૩૫

વિજયમાન સુરિ (ત) ૯૭૪

વિજયમેર (ખ) ૮૬૬

વિજયરાત સુરિ (રત્નાકર મ) ૭૩૩

વિજયરાજ સુરિ (ત) ૯૬૬

વિજયરાજેન્દ્ર સુરિ ૧૦૦૩, ૧૦૦૪

વિજયવદ્ધી સુરિ (ત) ૮૯૪,
 ૮૯૬-૭

વિજયવદ્ધલ સુરિ (મામ્રાત) ટિ ૫૨૨

૨ જૈન મ થકારો, લેખકો સૂરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૬૯

૨૬૧, ટિ ૩૫૭, ૪૭૮,
ટિ ૪૦૭

લાલગત (આ) ૯૭૭

લાલવિનય () ૯૦૬

લાલવિનય-ખીન (ત) ૯૯૬

લાલવ્યખીતિ (ખ) ૯૯૬

લાલવ્યવે ૭૭૯

લાલવ્યધર્મ (ત) ૮૫૧

લાલવ્યગત (આગમ ગ) ૬૫૭

લાલવ્યગત (ત) ૭૭૬

લાલવ્યવિનય (ત) ૮૭૫

લાલવ્યવિનય ૯૭૩

લાલવ્યસમય (ત) ટિ ૨૦૪,

ટિ ૪૭૪, ૭૪૩, ૭૫૮,

૭૭૦-૭૩, ૭૭૮-૮૧, ૭૮૩

લુણુમાગ ૯૯૬

લોકાશાહ ૭૩૬, ટિ ૪૭૪, ટિ

૪૭૫, ૭૮૬

લોહિત્ય ટિ ૧૧૧

વચ્ચ ભકારી ૯૯૭

વચ્ચરાજ (પાત્ર) ૯૯૬-૭

વચ્ચ આવકકવિ ૭૬૯

વજ્રમુનિ પૃ ૪૬

વજ્રસ્વામી ટિ ૩૦, ૩૧, પૃ ૪૬,

૧૭૩, ૪૫૩

વજ્રમેન ટિ ૪૫૫

વજ્રસેન ગણિ ૪૮૩, ટિ ૩૬૬

વજ્રસેન સૂત્રિ (બૃહત્ ગચ્છ) ૬૪૮

વજ્રસેન સૂત્રિ (મૃ ત) ૫૮૮

વર્ધમાન (ગા-ગ) ૩૬૪, ૩૯૬,

૪૮૯, ૫૬૨

વર્ધમાન ગણિ ૪૧૦, ૪૬૨, ૪૬૭

વર્ધમાન સૂત્રિ ટિ ૨૨

વર્ધમાન સૂત્રિ ટિ ૧૮૯-૧૯૦

વર્ધમાન સૂત્રિ ૩૧૩

વર્ધમાન સૂત્રિ ૩૨૬, ૪૭૬

વર્ધમાન સૂત્રિ (ચદ્ર ગ) ૨૮૧,

૩૫૬

વર્ધમાન સૂત્રિ (ચદ્ર કુન) ૨૮૩, ૫૬૩

વર્ધમાન સૂત્રિ (નાગેદ્ર ગ) ૪૯૯

વર્ધમાન સૂત્રિ (ગોવિન્દ સૂત્રિ શિ)

૩૦૪, ૩૬૧-૨

વર્ધમાનાચાર્ય ૨૯૯

વગદત ૪૭૮

વરસિવજી ૭૩૭

વધલકુશન (ત) ૯૭૭, ૯૮૨

વધલ પાંકટ (ખ) ટિ ૫૦૨, ૭૮૧,

૯૫૫

વસ્તુપાલ જુઓ જૈન આવકોમા

વસ્તુપાલ

વસ્તુપાલ બ્રહ્મ (દિ) ૮૯૬

વાગ્લાટ ૩૦૪, ૩૨૦

વાહીલાવ મોતીલાવ શાહ (સ્વ-

સામ્રત) ૯૪૯, ૧૦૫૪

વાદિચદ્ર ટિ ૨૮૬

લક્ષ્મીકલ્પલ (ત) ૭૬૧
 લક્ષ્મીકીર્તિ (ખ) ૯૬૪
 લક્ષ્મીકીર્તિ ગણિ (ખ) ૮૮૪
 લક્ષ્મીતિલક ઉ૦ (ખ) ૫૮૮-
 ૯, ૫૯૨-૪
 લક્ષ્મીભદ્ર મુનિ (ત) ૬૭૫, ૬૭૯
 લક્ષ્મીગત્ ૯૭૬, ૯૮૨
 લક્ષ્મીવલ્લભ દિ ૬૦, દિ ૬૯
 લક્ષ્મીનન્દન (ખ) ૯૬૪, ૯૭૬,
 ૯૭૯
 લક્ષ્મીવિજય (ત) ૯૭૪, ૯૭૬
 લક્ષ્મીવિનય (ખ) ૮૮૪
 લક્ષ્મીવિનય (ખ) ૯૭૭
 લક્ષ્મીસાગર સ્તુતિ દિ ૩૭૪
 લક્ષ્મીસાગર સૂરિ (ત) ૬૬૬,
 ૬૮૦, ૬૮૮, ૭૨૧, ૭૨૪,
 ૭૨૯-૩૦, ૭૫૪, ૭૫૭, ૭૭૦
 લખમણુ આવક-કવિ ૭૬૯, ૭૭૬
 લખમસી ૭૩૬, દિ ૪૭૪
 લખમીવિજય () ૯૯૬, ૯૯૮
 લખ્મિકલ્પલ (ખ) ૮૯૬
 લખ્મિયદ્ર ગણિ ૯૬૫
 લખ્મિનિધાન ગણિ (ખ) ૬૩૨
 લખ્મિવિજય (ખ) ૯૬૧
 લખ્મિવિજય (ત૦) ૮૯૬
 લખ્મિવિજય (ત) ૯૭૬
 લખ્મિવિજય () ૯૯૬
 લખ્મિવિજય (પૌ) ૯૭૭

લખ્મિસમુદ્ર (ત) ૭૨૩, ૭૨૯
 લખ્મિસાગર ૮૫૨
 લખ્મિસાગર (ખ) ૯૭૭
 લખ્મિસાગર (ત સાગર ગ
 ૮૯૪, ૯૦૧
 લખ્મિસાગર સૂરિ (ખ ત) ૭૫૭
 ૭૭૧
 લખ્મોદય (ખ) ૯૭૬, ૯૮૨
 લખ્મોદય (ખ) ૯૯૯
 લખિતકીર્તિ (ખ) ૮૯૬
 લાલિતપ્રભ (પૌ) ૮૯૬, ૯૬૮
 લાધાશાહ (કેડવા ગમ્મ) ૯૭૭
 ૯૮૨
 લાભમડન (આ) ૭૮૩
 લાભવર્દન-લાલયદ (ખ) ૯૭૬,
 ૯૭૯, ૯૮૧
 લાભવિજય (ત) ૮૫૯, ૮૬૯,
 ૮૭૩, દિ ૫૧૯
 લાભવિજય (ત) ૯૨૯, ૯૬૩
 લાભાનદ ૯૧૩, દિ ૫૨૬
 લાભોદય () ૯૦૬
 લાલયદ ૧૦૦૩
 લાલયદ (ખ) ૮૯૬
 લાલયદ જુઓ લાભવર્દન
 લાલયદ્ર (ખ) ૯૯૬
 લાલયદ્ર (ત) દિ ૪૯૪
 લાલયદ્ર પદિત-સાપ્રત દિ ૭,
 દિ. ૧૨૫, દિ. ૧૬૬, દિ

૨૬૧, ટિ ૩૫૭, ૪૭૮,
ટિ ૪૦૭

લાલગન (આ) ૯૭૭

લાલવિજય () ૯૦૬

લાલવિજય-શ્રીમત (ત) ૯૯૬

લાલવિજય-શ્રીમત (ખ) ૯૯૬

લાલવિજય ૭૭૯

લાલવિજય (ત) ૮૫૧

લાલવિજય (આગમ ગ) ૬૫૭

લાલવિજય (ત) ૭૭૬

લાલવિજય (ત) ૮૭૫

લાલવિજય ૯૭૩

લાલવિજય (ત) ટિ ૨૨૪,
ટિ ૪૭૪, ૭૪૩, ૭૫૮,

૭૭૦-૭૩, ૭૭૮-૮૧, ૭૮૩

લાલવિજય ૮૯૬

લાલવિજય ૭૩૬, ટિ ૪૭૪, ટિ
૪૭૫, ૭૮૬

લાલવિજય ટિ ૧૧૧

લાલવિજય ૮૯૭

લાલવિજય (પાર્શ્વ) ૮૯૬-૭

લાલવિજય આવકકવિ ૭૬૯

લાલવિજય પૃ ૪૬

લાલવિજય ટિ ૩૦, ૩૧, પૃ ૪૬,
૧૭૩, ૪૫૩

લાલવિજય ટિ ૪૫૫

લાલવિજય ગણિ ૪૮૩, ટિ ૩૬૬

લાલવિજય સૂરિ (બૃહત્પગ્ધ) ૬૪૮

લાલવિજય સૂરિ (પૃ ત) ૫૯૮

લાલવિજય (ગાંધી ગ) ૩૬૪, ૩૬૬,
૪૮૯, ૫૬૨

લાલવિજય ગણિ ૪૧૦, ૪૬૨, ૪૬૭

લાલવિજય સૂરિ ટિ ૨૨

લાલવિજય સૂરિ ટિ ૧૮૯-૧૯૦

લાલવિજય સૂરિ ૩૧૩

લાલવિજય સૂરિ ૩૨૬, ૪૭૬

લાલવિજય સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૨૮૧,
૨૫૬

લાલવિજય સૂરિ (ચંદ્ર કુન) ૨૮૩, ૫૬૩

લાલવિજય સૂરિ (નાગેશ ગ) ૪૯૯

લાલવિજય સૂરિ (ગોવિન્દ સૂરિ શિ)
૩૦૪, ૩૬૧-૨

લાલવિજયાચાર્ય ૨૯૯

લાલવિજય ૪૭૮

લાલવિજય ૭૩૭

લાલવિજય (ત) ૯૭૭, ૯૮૨

લાલવિજય પાંકે (ખ) ટિ ૫૦૨, ૭૮૧,
૯૫૫

લાલવિજય લુઓ જૈન આવકોમા
લાલવિજય

લાલવિજય બ્રહ્મ (દિ) ૮૯૬

લાલવિજય ૩૦૪, ૩૨૦

લાલવિજય મોતીલાલ શાહ (સ્વ-
સામ્રત) ૯૪૯, ૧૦૫૪

લાલવિજય ટિ ૨૮૬

વાદિદેવ સૂરિ (ખ ગ) ટિ ૯૧,
 પૃ ૧૦૭, પૃ ૧૫૪, ૧૬૬,
 ૨૬૬, ટિ ૨૪૭, ૩૨૨, ટિ
 ૨૭૩, ૩૪૩-૫, ૩૭૬, ટિ
 ૩૦૦, ૩૮૨, ટિ ૩૨૧,
 ૪૦૩, ૪૦૯, ૪૫૦, ૪૮૨-૪,
 ૫૯૨, ૫૯૪, ૬૨૮, ૬૩૦,
 ૬૪૪, ૬૩૦, ૧૧૬૦

વાદિભૂપણ્ય (દ) ૮૦૭, ટિ ૪૯૪
 વાદિરાજ સૂરિ ૧૬૫

વાનર ઋષિ-વિજયવિમલ (ત)
 ૮૫૧, ૮૫૫

વાનો આવક કવિ (ત) ૮૯૬,
 ૯૯૬, ૯૯૮

વાસણ્ય (ત) ૭૮૩

વાહરિ ગણિ ૨૪૪

વિકલ કવિ ૫૪૭

વિજયચંદ્ર-વિજયેન્દ્રસૂરિ (દિવસૂરિ
 સ) ૬૩૦, ૬૪૪

વિજયચંદ્ર સૂરિ (ખ ત) ૫૬૦,
 ૫૬૫, ૫૭૭, ૫૮૩, ૫૮૭,
 ૫૯૮

વિજયજિનેન્દ્ર સૂરિ (ત) ૯૯૯

વિજયતિલક (ખ) ૭૪૪

વિજયતિલક સૂરિ (ત) ૮૩૧

વિજયદયા સૂરિ (ત) ૯૭૦

વિજયતાન સૂરિ (ત) ૭૮૩, ૭૮૯,
 ૮૧૯-૨૦, ૮૫૧, ૮૫૫,

૮૫૮, ૮૬૯, ૮૭૪, ૮૮૩
 ૮૮૭, ૯૭૪

વિજયદેવ સૂરિ ત્રિવિધ (ખ) ૫૯૦,
 ૫૯૩

વિજયદેવ સૂરિ (ત) ટિ ૪૮૫,
 ૮૨૭, ૮૨૯, ટિ ૫૦૨,
 ૮૩૦-૧, ૮૩૫, ૮૫૯, ૮૭૧,
 ૮૭૫, ૮૮૨, ૯૧૮, ૯૨૩,
 ૯૫૨

વિજયદેવ સૂરિ (પાર્શ્વ) ૮૫૪

વિજયધર્મ સૂરિ (ત) ૯૯૯

„ (સ્વ સાપ્રત) ટિ ૫૩૭

વિજયધરણ્દ્ર સૂરિ ૧૦૦૩, ૧૦૪૮

વિજયપ્રભ સૂરિ (ત) ૯૨૩, ૯૪૭,
 ૯૫૦, ૯૫૨, ૯૫૬, ૯૬૫

વિજયપાલ મહાકવિ ટિ ૩૧૫,
 ૪૯૮, ૫૩૧

વિજયભદ્ર (આગમ ગ) ૬૫૭

વિજયમંડન ઉ (રતનાકર ગ)
 ૭૩૩, ૭૩૫

વિજયમાન સૂરિ (ત) ૯૭૪

વિજયમેર (ખ) ૮૯૬

વિજયરતન સૂરિ (રતનાકર ગ) ૭૩૩

વિજયરાજ સૂરિ (ત) ૯૬૬

વિજયરાજેન્દ્ર સૂરિ ૧૦૦૩, ૧૦૦૫

વિજયનક્ષત્રી સૂરિ (ત) ૯૯૪,
 ૯૯૬-૭

વિજયવલ્લભ સૂરિ (માપ્રત) ટિ ૫૩૭

વિજયવિમલ (ત) ૯૬૫
વિજયવિમલ-વાનગ્રહપિટિ ૧૩૦,
૮૫૨, ૮૫૫

વિજયગીત ૮૯૬
વિજયગેખર (આ) ૮૯૬
વિજયગેખર (ત) ૬૮૦
વિજયમાગર (ત) ૮૯૬, ૯૦૪
વિજયમિદ ૩૩૭, ટિ ૨૬૯
વિજયસિદ ઠવિ ૫૩૫
વિજયમિદ (ખ ડિલ ગ) ૬૪૫
વિજયમિદ સુરિ(ખ ડિલ ગ) ૩૨૩
વિજયમિદ સુરિ(ચ દ્ર-પૌ ગ) ૩૩૦
વિજયમિદ સુરિ(ચ દ્ર ગ) ટિ ૭૨,
૩૪૯, ૫૮૫

વિજયમિદ સુરિ (ત) ૮૩૦, ૮૬૦,
૯૪૭, ૯૫૦, ૯૫૬, ૯૭૪
વિજયસિદ સુરિ(નાગદ્ર-૧ ગ) ૬૩૦
વિજયસિદ સુરિ(નાગદ્રકુલ) ૨૫૫
વિજયસિદ સુરિ(નાગદ્ર ગ) ૪૯૫,
૪૯૯

વિજયમિદ સુરિ (બૃ ગ) ૪૦૮
વિજયસિદ સુરિ(મનધારી ગ) ૩૫૭
વિજયસિદ સુરિ (ગજ ગ) ૩૯૬
વિજયસિદ સુરિ (શ્વે) ૨૮૫, ટિ
૨૩૩, ટિ ૨૫૧
વિજય સુરિ (પિચ્છ ગ) ટિ ૩૧૨
વિજય સુરિ(નાગિલ કુલ) ટિ ૧૦૭
વિજયસેન ટિ ૨૬૯

વિજયસેન સુરિ (ત) ૭૮૯, ટિ.
૪૮૭, ૮૦૦, ૮૦૮-૫, ૮૦૯,
૮૨૯, ૮૩૧, ૮૩૫, ૫
૫૮૧, ૮૫૨, ૮૫૬, ૮૬૮-૯,
૮૭૪, ૮૭૬, ૮૮૨, ૯૫૨
વિજયસેનસુરિ(નાગદ્ર ગ) ટિ ૨૮૨,
૫૦૫, ૫ ૩૪૬, ૫૨૬, ૫૫૧, ૬૦૧,
વિજયસેન (ખ) ૭૫૩
વિજયદર્પ (ત) ૮૮૭
વિજયાણુદ સુરિ (ત) ૮૩૧, ૮૭૩,
૮૮૩, ૯૪૭, ૯૬૩, ૯૭૪
વિજયાનદ સુરિ-આત્મારામ ૫
૬૮૪, ૧૦૦૪-૧૩
વિદ્યાકર ગણિ (દિવસુરિ સ) ૬૩૦
વિદ્યાભીર્તિ (ખ) ૮૯૬, ૯૦૬
વિદ્યાણુદ (ત) ટિ ૪૮૫, ૭૬૨
વિદ્યાતિલક (શ્રદ્ધપત્નીય ગ મોમ
તિલક સુરિ શિ) ૬૩૩
વિદ્યાનદ (દિ) ૨૬૯, ૪૨૩, ૬૪૩,
વિદ્યાનદ સુરિ (ત) ૫૬૩, ૫૮૩,
૫૯૧, ૫૯૭
વિદ્યાપ્રભ (પૌ) ૯૬૮
વિદ્યામકન સુરિ(રતનાકર ગ) ૭૩૫
વિદ્યારત્ન (પૌ.) ૭૫૮
વિદ્યારત્ન ગણિ (બૃ ત) ૮૯૧
વિદ્યારત્નિ (ત) ૯૭૬
વિદ્યાવિજય ૮૫૬
વિદ્યાવિમલ (ત) ૮૫૫

વિદ્યાવિલાસ (ખ) ૯૭૩
 વિદ્યાસાગર (મલધારી ગ) ૭૪૯
 વિદ્યાસાગર ઉ ૭૪૨
 વિદ્યાસાગર (ખ) ૮૯૬
 વિદ્યુત (ખ) ૬૫૭
 વિનયકુશલ (ત) ૮૬૯
 વિનયકુશલ (ત) ૮૯૬
 વિનયચંદ્ર ૩૩૧
 વિનયચંદ્ર (આ) ૮૮૬
 વિનયચંદ્ર (ખ) ૯૭૭
 વિનયચંદ્ર પાઠક ૩૩૨
 વિનયચંદ્ર સૂરિ દિ ૧૪૦
 વિનયચંદ્ર સૂરિ ૫૬૪
 વિનયચંદ્ર સૂરિ (જૂ ત.) ૫૬૫-૬,
 ૬૦૭
 વિનયતિલક સૂરિ (પૌ) ૭૮૧
 વિનયદેવ સૂરિ-જ્ઞાન સુનિ (પાર્શ્વ)
 ૭૭૩
 વિનયપ્રભ ૬૫૭
 વિનયપ્રભ (ખ) ૭૪૪
 વિનયપ્રભ (પૌ) ૯૬૮
 વિનયભૂપણ (ઉપ) ૭૫૪
 વિનયલાલ (ખ) ૯૭૬
 વિનયવિજય (ત) ૫. ૭૪, દિ
 ૬૯, દિ ૧૩૦-૧, ૭૯૦,
 ૮૭૩, ૮૮૭, દિ ૫૨૨, ૮૮૯
 ૫૬૨૦, ૫૬૪૭, ૯૪૬-૮,
 ૯૫૮, ૯૭૬, ૯૯૦

વિનયશીલ ૯૭૬
 વિનયશેખર (આ) ૮૯૬
 વિનયસમુદ્ર (ઉપ) ૭૭૬-૭
 વિનયસમુદ્ર (ખ) ૯૬૧
 વિનયસમુદ્ર ૯૦૩
 વિનયસાગર (આ) ૯૬૦, ૯૬૭
 વિનયસાગર (ખ) ૮૯૬
 વિનયસેન (ત) ૬૮૦
 વિનયહંસ (આ) ૭૫૮
 વિનીતકુશલ (ત) ૯૮૫
 વિનીતવિમલ (ત) ૯૭૬, ૯૮૦
 વિનીતસાગર (ત) ૯૭૦
 વિશુધચંદ્ર સૂરિ ૫૯૪
 વિશુધચંદ્ર સૂરિ (મલધારી ગ)
 ૩૪૧, ૩૫૭
 વિશુધપ્રભ (નાગેદ્ર ગ) ૫૯૮
 વિશુધપ્રભ સૂરિ (ચંદ્ર ગ.) ૫૬૯
 વિશુધવિજય (ત) ૯૭૬
 વિશુધવિમલ સૂરિ ૯૯૯
 વિમનકીર્તિ ૮૮૫
 વિમલકીર્તિ (ખ) ૮૯૬
 વિમલકીર્તિ (ત) ૯૬૯
 વિમલમણિ (પૌ) ૪૦૨
 વિમલચારિત્ર (નાગોરી ત. પાર્શ્વ)
 ૮૬૬
 વિમનસાગર ૮૬૦
 વિમન સૂરિ (નાગિય કુલ) ૫
 ૧૨૩, ૧૭૩, દિ ૧૦૭ ક,
 ૩૬૩, ૧૦૭૯

વિમન સૂરિ ૩૯૨ ક
 વિમન સૂરિ ૫૫૭
 વિમન સૂરિ (ત) ૯૬૯
 વિમન સૂરિ (પ્રશોતગ્ગલમાનાના
 કર્તા) ૪૮૭
 વિમનસૂરિ (મહાથુ ગ) ૭૭૭
 વિમનસૂરિ (ત) ૭૬૪, ૮૫૩, ૮૮૩,
 ૮૮૭
 વિમનસૂરિ (ત) ૯૪૭, ૯૫૬, ૯૭૨
 'વિમનાદ'-વિમનસૂરિ ૫ ૧૨૩,
 ટિ ૧૦૭, ૧૭૩, ૨૩૭, ૩૬૩
 વિમનાકસૂરિ ટિ ૫૨૩
 'વિદ્'અક ૨૧૫, ટિ ૧૫૨,
 ટિ ૨૮૫ જુઓ 'લવવિદ્'—
 હરિભદ્ર સૂરિ (૧)
 વિવેકપ્રીતિ ૮૫૧
 વિવેચક (આ) ૮૬૬
 વિવેકધીર ગણિ ટિ ૪૨૮
 વિવેકધીર ગણિ (ગ્લનાકર ગ)
 ૭૩૫
 વિવેકગ્લનસૂરિ (ખ) ૭૭૭
 વિવેકવિજય (ત) ૮૬૬, ૯૭૬
 વિવેકવિજય (ત) ૯૬૬
 વિવેકવિમન (ત) ૮૫૫
 વિવેકસમુદ્ર ગણિ (ખ) ૫૬૦, ૬૩૨
 વિવેકસાગર (ખ) ૫૬૮
 વિવેકસાગર (ત) ૬૮૦
 વિવેકસાગરસૂરિ (આ) ૧૦૪૮

વિવેકદર્પ (ત) ટિ ૪૮૫, ૮૦૬,
 ૮૨૨-૨૪.
 વિવેકદર્પ (ત) ૮૬૬
 વિશાવગજ સૂરિ (ત) ૬૬૫, ૬૮૦,
 ૬૮૮, ૭૬૪
 વિશાનસુદ (ત) ૮૫૫
 વીરનના ગણિ (ખ) ૫૦૦
 વીર ગણિ ૨૭૧
 વીર ગણિ (ચક્ર કુલ) ૩૩૮
 વીર ગણિ—અમુદ્રધોય સૂરિ ૩૨૫
 વીરચંદ ગદ્યવજ્ર ગાધી ૧૦૦૧,
 ૧૦૦૬-૭, ૧૦૧૩-૧૮.
 વીરચંદ્રસૂરિ ૩૨૮
 વીરજી (પાર્શ્વ) ૯૭૬
 વીરદેવ ૨૬૮
 વીરદેવ ૩૧૧
 વીરપ્રભ (પૌ.) ૫૮૭
 વીરપ્રભ સૂરિ (પિપ્પલ ગ) ૭૦૯
 વીરભદ્ર—વીરભદ્ર ટિ ૯૩, ૨૩૮-૯
 વીરભદ્ર ૮૬૦
 વીરભદ્ર ગણિ ૨૩
 વીરભદ્ર સૂરિ ૨૩૮
 વીરભદ્ર સૂરિ (ચક્ર ગ) ૫૫૦
 વીરમતિ ગણિની (મનધારી ગ)
 ૩૪૧
 વીરવિજય (ત) ૮૬૭
 વીરવિજય (ત) ૯૭૬
 વીરવિજય (ત) ૯૬૧, ૯૬૬-૮

વીરવિભવ (ત) ૯૭૬, ૯૭૯
 વીરશેખર (ત) ૬૮૦
 વીર સૂરિ ૨૪૫
 વીર સૂરિ ૫૨૭ ૬
 વીરાચાર્ય ૨૮૨
 વીરાચાર્ય (ખડિલ ગ) ૩૨૩
 વૃદ્ધવાદી ૧૫૦-૧, ૧૬૮, ૧૭૦
 વૃદ્ધિવિજય (ત) ૮૮૩
 વૃદ્ધિવિજય (ત) ૯૬૩, ૯૭૨, ૯૭૬
 વૃદ્ધિવિજય ખીન્ન (ત) ૯૭૬
 વૃદ્ધિવિજય ત્રીન્ન (ત) ૯૯૬
 વૈર સ્વામિ (રાજ ગ) ૩૯૪, ૪૮૭, ૫૬૨
 વોસરિ પડિત ૪૮૯
 ચામાચ ૫ ૪૬, ૧૪૭
 અવણુ (પાર્શ્વ) ૮૯૧
 શ્રીચદ્ર (રાજ ગ) ૫૯૯
 શ્રીચદ્ર મુનિ ૪૭૫
 શ્રીચદ્ર સૂરિ ટિ ૫૭
 શ્રીચદ્ર સૂરિ ૩૩૮
 શ્રીચદ્ર સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૩૯૩
 શ્રીચદ્ર સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૫૭૧
 શ્રીચદ્ર સૂરિ-પાર્શ્વદેવ (ચદ્ર ગ) ૩૩૫-૭, ૩૮૧, ૩૯૨ ૬, ટિ ૩૯૬, ૫૬૦
 શ્રીચદ્ર સુગિ (ખ ગ) ૩૬૭
 શ્રીચદ્ર સુગિ (મદધારી ગ) ૩૦૮,

ટિ ૨૫૧-૩, ટિ ૨૫૫, ટિ- ૨૫૭, ૩૩૯, ૩૫૭-૩૬૦, ૨૯૦, ૪૦૨, ૫૫૬, ૫૯૯
 શ્રીચદ્ર સૂરિ (રૂપલ્લીવ ગ) ૬૩૫
 શ્રીતિલક (પો) ૬૫૩
 શ્રીતિલક (રૂપલ્લીવ ગ) ૬૩૫
 શ્રીતિલક સૂરિ (હર્ષપુરીય-મન ધારી ગ) ટિ ૪૦૦, ૬૪૨
 શ્રીદત્ત સૂરિ (પૂર્ણતલ્લ ગ) ૪૧૩
 શ્રીપ્રભ સૂરિ ૫૬૩
 શ્રીપ્રભ સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૪૯૨, ૬૩૮
 શ્રીપતિ (ત) ૮૮૨-૩
 શ્રીપાલ (આવક) મહાકવિ ૫ ૨૨૨, ૩૦૪, ૩૨૧, ટિ ૨૬૫, ૩૨૨-૩, ટિ ૨૬૬, ૩૪૪, ટિ ૨૯૬, ૪૬૩, ૪૮૬, ૪૯૮, ૫૩૧
 શ્રીપાળ ઋષિ ૮૯૧
 શ્રીવિજય ગણિ (ત) ૮૮૯, ટિ ૫૨૨, ૬૪૭
 શ્રીશ્રીચદ્ર સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૩૯૩
 શ્રીસાર (ખ) ૮૮૪, ૮૯૧, ૮૯૬
 શ્રુતરોખર ૬૮૦
 શ્રુતમાગર (ત સાગર) ૫ ૫૬૧, ટિ ૪૯૯, ૮૮૫, ૮૯૧, ૯૫૯, ૯૭૩
 સમ્યક્તત્ત્વરિ ૨૫-૬,
 „ સ્તુતિ ટિ ૩૧, ૫ ૪૬

ચાક્રાચન (૧) ટિ ૩૧૮, ૪૨૩,
૪૩૭, ૮૫૧

ચાન્તિભદ્ર (પૌ) ૪૦૨

ચાસાચાર્ય ૭૫૧, ૧૧૬૦

ચાસાચાર્ય (વા વિતાલ) ટિ ૬૦,
૬૧૬, ૫ ૧૯૧, ૨૭૭,
૨૮૦, ટિ ૨૧૯, ૫૮૫, ૬૭૦

ચાતમૌભાગ્ય (ત માગર) ૬૭૭

ચાતિકુશલ (ત) ૮૬૬

ચાતિચદ્ર (મોમચુદ્ર મં ત) ૬૮૦

ચાતિચદ્ર (ત) ટિ ૫૬ ટિ ૪૮૫,
ટિ ૪૮૭, ૭૬૯-૮૦૧, ૮૦૭,
ટિ ૪૯૪, ૮૦૦, ૮૬૮, ૮૭૦,
૮૮૦, ૮૯૧, ૧૦૫૭

ચાતિદાસ આવક કવિ ૬૭૬

ચાતિરત્ન (ત) ૬૯૯

ચાતિવિજય (ત) ૬૬૩, ૬૭૩

ચાતિત્રેણિક ૧૪૭

ચાતિસાગર-(સાગર ત) ૫ ૫૬૧,
૬૫૬, ૬૭૩

ચાતિસાગર ૧૦૪૮

ચાન્તિ સુરિ ૩૯૩

” ૪૦૦

ચાતિ સુરિ ૭૭૬

ચાતિ સુરિ-‘વાદિ વેતાલ’ ટિ. ૬ =
બુચો ચાત્યાચાર્ય

ચાન્તિ સુરિ (ખડેરક ગ) ટિ ૪૦૪

ચાન્તિ સુરિ (ચદ્ર ગ) ૫૭૧

ચાતિ સુરિ (ચદ્ર ગ) ૫૮૫

ચાતિ સુરિ (અન વિચાર કર્તા) ૮૫૧

ચાતિ સુરિ (નાગેદ્ર ગ) ૩૪૬

ચાન્તિ સુરિ (નાગેદ્ર ગ) ૫૨૬

ચાન્તિ સુરિ (પૂર્ણતન ગ) ૩૧૩

ચાતિ સુરિ (બુ ગ) ૩૦૭, ૩૪૯,
૩૯૦ ક, ૫૮૫

ચાતિ સુરિ (માડેર ગ) ૭૭૫-૬

ચાતિદર્શ (અ) ૬૯૩

ચાલિભદ્ર ૩૯૨ ક

ચાલિભદ્ર સુરિ ૫૦૫

ચાલિભદ્ર સુરિ (ચારાપદ્રીય ગ)
૨૯૬-૭

ચિવકેટિ ૧૬૫

ચીવચદ્ર ગણિ ૩૫૨

ચિવચદ્ર મહત્તર ટિ ૧૧૬, ૧૮૪

ચિવજી ઋષિ (સો) ૮૯૨

ચિવનિધાન ઉં ૬૯૪

ચિવનિધાન ગણિ (ખ) ૮૮૯

ચિવગ્રભ સુરિ (ચદ્ર-પૌ ગ) ૪૯૫

ચિવભૂતિ ટિ ૧૧૪

ચિવશ્રી ૧૪૬

ચિવશર્મ સુરિ ૧૯૨, ૩૮૬, ટિ
૪૧૪, ૪૯૧

ચીલગુણ સુરિ ૨૩૫, ટિ ૧૬૬,
ટિ ૧૭૨, ૨૪૪

ચીલગુણ સુરિ (વટ ગ) ૪૯૪

શીલચંદ્ર પદ્ય ૦

શીલભદ્ર ૬૮૦

શીલભદ્ર ઉં ૬૬૬

શીલભદ્ર સૂરિ (ચંદ્ર ગ) ૩૩૫

શીલભદ્ર સૂરિ (ચારાપ્રદીપ ગચ્છ)
૨૯૭

શીલભદ્ર સૂરિ (રાજ ગ) ૩૫૧,

દિ ૨૮૬, ૩૯૪, ૪૮૭

શીલભદ્ર સૂરિ (રાજ ગ) ૩૯૪,

૫૬૨, ૫૯૯

શીલવિજય (ત) ૬૫૧, ૬૭૬,

૬૮૫

શીલમુદર ઉં ૭૬૮

શીલમુદર ગણિ (કાસદ્રહ ગ)

દિ ૪૫૨

શીલાકાચાર્ય-શીલાચાર્ય દિ ૪૦-

૧, દિ ૭૬, ૧૩૪, દિ ૧૨૧,

૧૯૨, ૨, ૨૨૦, ૨૪૪, ૬૫૫,

દિ ૫૨૩, ૧૦૫૨

„ સ્તુતિ પૃ ૧૮૦-૧

શુભચંદ્ર ગણિ (ખૂ ત) ૬૮૬

શુભચંદ્રાચાર્ય (દિ) ૪૫૨

શુભચંદ્રાચાર્ય ૮૯૬

શુભગ્નસૂરિ ૬૮૦

શુભગ્નસૂરિ ૭૨૧

શુભવર્દન શિં ૭૭૮

શુભવિજય (ત) ૮૭૫

શુભવિજય (ત) ૮૭૬

શુભવિમલ (ત) ૮૫૯

શુભશીલ ગણિ (ત) દિ. ૩૬, દિ

૧૦૬, ૬૮૮, ૭૫૨, ૭૫૪

શુભશીલ (ત) ૮૭૪

શોભનમુનિ ૨૭૦

શોભા ઝપિ ૧૦૫૨

શોભાચંદ્ર ૯૯૬

સ્કન્દિલાચાર્ય ૩૧, પૃ ૪૬, ૧૪૭,

૧૬૮, ૧૭૦, ૧૭૫, દિ ૧૩૦

„ સ્તુતિ પૃ ૧૨૫

સ્થાનસાગર (આ) ૮૯૬

સ્થૂલભદ્ર-સ્થૂલભદ્ર ૨૬, ૨૮, પૃ

૪૬, ૬૮૬

સ્વયં ભૂ દેવ (અપં કવિ) ૪૭૪

સકલચંદ્ર (ખ) ૮૬૪

સકલચંદ્ર (ત) પૃ ૬૦૩, ૮૬૬,

૮૯૭, ૯૦૯

સકલચંદ્ર (ત) ૮૫૮, ૮૬૮, ૮૭૭

સગમસિંહ સૂરિ પૃ ૧૫૫

સમકલગ ગણિ (ત) ૭૬૭

મધ(સિંહ)કુલ (ત) ૭૮૧

સમતિવક સૂરિ (શ્રદ્ધાપ્રીય ગ)

૬૦૪, ૬૩૩, ૬૪૬

સમલસ પૃ ૧૮, પૃ ૩૩, ૨૦૩,

૨૨૪, દિ ૫૨૩

મધવિજય (ત) ૮૭૬, ૮૮૨,

૮૮૬-૭

સઘવિમય ૧ (ત) ૭૬૭
 સત્ત્વન ઉં ૨૫૬
 સત્યગજ ગણિ (પૌ) ૭૫૧, ૭૫૪
 સત્યરૂચિ (ખ) ૬૯૫
 સત્યવિજય પન્નામ (ત) ૯૫૦,
 ૯૭૨, ૧૦૦૮, ૧૧૦૮
 સત્યમાગર (ત) ૯૭૭
 સભૂતિવિજય ગં
 સમતભદ્ર (દિં) દિ ૯૦, ૧૫૨,
 ૧૭૬-૭, ૧૮૦, ૨૨૪, ૨૬૯,
 ૯૩૦, ૯૮૩, ૧૦૮૪-૫,
 ૧૧૧૫
 સમયપીત્તિ (ખ) ૯૭૬
 સમયધ્વજ (ખ) ૮૫૬
 સમયપ્રભોદ (ખ) ૯૦૪
 સમયરાજ (ખ) ૮૯૬
 સમયમુર (ખ) દિ ૫૯, દિ
 ૧૩૦, દિ ૧૩૪, દિ ૧૪૯,
 દિ ૩૭૪, ૮૪૧, ૮૪૪,
 ૮૪૭, દિ ૫૦૭, ૮૬૪,
 ૮૭૯, ૮૯૪, ૯૦૪, ૯૦૬,
 ૯૧૦, ૯૫૯, ૯૮૦, ૯૯૫
 સમરચદ્ર સૂરિ (પાર્શ્વે) ૭૬૫,
 ૭૭૬, ૮૮૩, ૮૯૧
 સમુદ્ર પૃ ૪૬
 સમુદ્રવોપ દિ ૨૪૫, ૩૨૯, ૪૦૪
 સમુદ્રવોપ સૂરિ-વીરગણિ ૩૨૫
 સમુદ્ર સૂરિ ૨૫૫

મયમસિદ ગણિ (પૌ) ૬૮૪
 મર્વેવ (પૌ) ૬૫૩
 મર્વેવ ગણિ ૩૯૭
 મર્વેવ સૂરિ ૫૬૩, ૫૬૬
 મર્વેવ સૂરિ (કોટ ગ) ૭૭૪
 મર્વેવ સૂરિ (ચદ્ર ગ) ૩૯૩
 મર્વેવ સૂરિ (મૃ ગ) ૩૨૧, ૩૩૨,
 ૩૪૯, ૪૦૮
 મર્વેવ સૂરિ (રાજ ગ) ૩૯૬
 મર્વેવ સૂરિ (વટ-વડ ગ) ૪૯૪
 મર્વગજ ગણિ (ખ) ૫૯૦
 મર્મુન્દર સૂરિ (મયધારી ગ) ૭૪૯
 મર્વાનન્દ ૫૮૬
 મર્વાનન્દ (જાનક ગ) ૪૯૨
 મર્વાનન્દ સૂરિ દિ ૪૧૨ ૬૩૬
 મર્વાનન્દસૂરિ ૭૦૯
 સગ્ધતી માધ્વી ૧૪૪
 સવેગદેવ (ત) ૭૬૪
 સવેગસુદર (પૃ ત) પૃ ૫૨૧,
 ૭૭૪
 'સવાઈ' વિજયમેન સૂરિ (ત) ૮૦૫
 સહજપીત્તિ (ખ) ૮૮૪, ૮૯૬
 સહજકુશલ ૮૯૪
 સહજમુદર (ચિપકેશ ગ) ૭૬૦,
 ૭૭૪, ૭૭૬, ૭૭૮, ૭૮૦,
 ૭૮૩, ૯૦૯
 સાગરચદ્ર ૩૦૪
 સાગરચદ્ર ૩૬૨-૩, દિ ૨૮૮

સાગરદત્ત કવિ ૪૭૫

સાગરેન્દુ-સાગરચંદ્ર (રાજ ગ)

૪૮૭, ૫૬૨

સાધારણ કવિ-સિદ્ધસેન સુરિ ૨૬૫,

૪૭૬, ટિ ૫૨૩

સાધુકીર્તિ (ખ) ૮૫૧, ૮૮૧,

૮૮૪, ૮૯૬-૭

સાધુકીર્તિ (બૃ ત) ૭૦૯

સાધુનંદન (ખ) ૭૪૪

સાધુમેર (આગમ ગ) ૭૬૭

સાધુરત્ન સુરિ ૭૭૬

સાધુરત્ન સુરિ (ત) ૬૫૨-૩

સાધુરત્ન સુરિ (પૌ) ૭૬૮

સાધુવર્ધન (ખ) ૮૭૪

સાધુવિજય (ત) ૭૫૫

સાધુસુદર (ખ) ૮૮૧, ૮૮૪-૫

સાધુસોમ (ખ) ૭૫૦, ૭૫૨

સાધુલક્ષ ૬૫૭

સાધુલય (ખ) ૭૭૭

સાખ મુનિ ૨૬૨

સારંગ (મહાલક ગ) ૮૯૬-૭,

૯૦૦

સિદ્ધ (ઉપકેશ ગ) ૬૨૧

સિદ્ધપાન કવિ (આવક) ટિ ૨૬૫,

૩૭૮, ૩૯૨, ટિ ૩૧૫, ૪૮૯, ૪૯૮

‘મિદ્ધમહાકવિ’-સિદ્ધમેન દિવાકર

૩૬૩

સિદ્ધિ ૨૪, ટિ ૧૩૫, ૧૯૮,

પૃ ૧૫૪, ૨૪૬-૨૫૪, ટિ

૩૬૫, ૪૮૬, ૧૦૭૯

સિદ્ધ સુરિ (ધર્મસુદર સુરિ) ૭૫૪

સિદ્ધ સુરિ (ઉપકેશ ગ) ૩૩૧,

૩૫૫, ૫૬૦

સિદ્ધ સુરિ (ઉપકેશ ગ) ૬૨૧

ટિ ૪૨૮, ૬૨૨

સિદ્ધ સુરિ (ઉપકેશ ગ) ૭૭૬

સિદ્ધસેન ગણિ ટિ ૯૦, ૧૬૪,

૧૯૭, ટિ ૧૯૨

સિદ્ધસેન મુનિ (ખ) ૫૬૦

સિદ્ધસેન સુરિ ૨૦૮

સિદ્ધસેન સુરિ (રાજ ગ) ટિ ૨૦૦

સિદ્ધસેન દિવાકર ૧૩૮, પૃ ૯૨-૩,

ટિ ૯૦, ૧૫૦-૧, ૨૦૯,

પૃ ૧૫૪, ૨૨૨, ૨૨૪, ૨૫૩,

૨૬૯, ૩૯૩, ૪૫૯, ૫૬૦,

૯૩૦, ૧૧૧૫, ૧૧૬૦

જુઓ ‘સિદ્ધમહાકવિ’

” ” વચનો પૃ ૧૦૮-૯

” ” સ્તુતિ પૃ ૧૦૭-૮

સિદ્ધસેન યુગ પૃ ૧૦૭-૧૨૨

”-(જૈન)પ્રમાણશાસ્ત્રના મૂળ

પ્રતિષ્ઠાપક ૧૫૨

”-પ્રતિભાવાન ૧૫૯

સિદ્ધમેન સુરિ-માધાગજી કવિ ૨૬૫,

ટિ ૫૨૩

સિદ્ધમેન સુરિ (ગાજ ગ) ૪૮૯

૨ જૈન મંથકાગે, લેખકો સુરિઓ આદિની અનુક્રમણિકા. ૮૯૯

મિદાન્તરમિ (ખ) ટિ ૩૬૪, ૭૫૦

મિદાતમાગર ૭૫૪

મિદાતમાગર સુરિ (આ) ૭૫૭

મિદાતમાગ (ત) ૭૫૮

મિદિચદ્ર (ત) ૮૦૮, ટિ ૪૯૬,

૮૩૧, ૮૭૩, ટિ ૫૧૬,

૮૭૮, ટિ ૫૨૦

મિદિવિજય (ત) ૯૫૧

મિદિવિજય (ત) ૯૭૬

મિદિ સુરિ (મિનદણિક ગ) ૮૯૬ ૭

મિદ ક્ષમાત્રમણ ૧૮૮, ૧૧૬૦

મિદકુપ (મિનદણિક ગ) ૭૭૫

મિદગિરિ ટિ ૩૦, પૃ ૪૬, ૧૯૭

મિદતિનક સુરિ ટિ ૩૨૧, ૫૬૪

મિદત સુરિ (આગમ ગ) ૭૫૮

મિદવ (ત) ૬૮૦

મિદપ્રભોદ (ત) ૮૯૬-૭

મિદ સુરિ ટિ ૧૯૨

મિદ સુરિ (કામદ્ર ગ) ૫૬૪,

ટિ ૪૫૭

મિદમેન (દિ) ૭૬૩

મીનભદ્ર ટિ ૨૬૯

મીદવિમન (ત) ૭૯૪, ૮૮૨

મુખનાથ પડિત-સાપ્રત ટિ ૮૦,

ટિ ૯૯, ટિ ૧૦૦, ટિ ૧૦૩-

૪, ટિ ૧૧૫, ટિ ૧૨૩,

૨૨૮, ટિ ૨૦૨-૪, ટિ

૩૫૧, ટિ ૩૫૩, ટિ

૫૩૧-૪, ૯૪૧, ૯૭૨, ટિ

૫૫૮, ૧૦૮૯, ટિ ૫૬૧-

૨, ટિ ૫૬૪, ૧૧૩૨, ૧૧૩૭,

ટિ ૫૭૨

મુખવર્ધન (ખ) ૯૯૩

મુખમાગ (ત) ૯૭૪, ૯૭૭, ૯૮૨

મુખોગ્ર (લો) ૯૪૯

મુગ્ધાનમાગ (ત) ૯૯૬

મુધનદર્પ-ધનદર્પ (ત) ૮૯૬, ૯૦૮

મુધાદલય (મનધારી ગ) ૬૩૧

મુધાનદન સુરિ (ત) ૭૨૧, ૭૫૩

„ સિખ પૃ ૪૯૯નું ટિપ્પન

મુધાભૂષણ (ત) ૭૬૪

મુધર્મા આમી ૧૭, ૨૩-૪

મુર (ખ) ૮૦૬

મુપર્વ આર ? (ખ) ૭૦૧

મુષ્ઠિરત્ન (ત) ૯૯૯

મુમતિકલ્પોન (ખ) ૮૭૬, ૯૫૯

મુમતિપ્રીતિ સુરિ (દિ) ૮૯૬

મુમતિ ગણિ ૫૭૦

મુમતિપ્રભ સુરિ (વડ ગ) ૯૯૬

મુમતિભદ્ર (પૌ) ૭૫૮

મુમતિ મુનિ (ત) ૮૯૬

મુમતિરગ (ખ) ૯૭૬, ૯૮૧

મુમતિવલ્લભ (ખ) ૯૭૬, ૯૮૨

મુમતિ વાયક ૨૯૭, ૩૫૩

મુમતિવિજય (ત) ૮૬૭

સુમતિવિજય (ત.) ૯૬૭
 સુમતિવિજય (ત.) ૯૯૯
 સુમતિવિજય (ખૂ ત.) ૯૭૬, ૯૮૨
 સુમતિસાધુ સૂરિ (ત.) ૭૨૪, ૭૫૫
 સુમતિસિંહ મુનિ ૪૯૨
 સુમતિસુદ (ત.) ૭૨૨-૩, ૭૨૫-૬
 સુમતિસુદ સૂરિ ટિ ૪૪૬
 સુમતિ સૂરિ ૩૫૩
 સુમતિ સૂરિ (સાડેર ગ.) ૭૭૫
 સુમતિહસ (ખ) ૮૯૬
 સુમતિહસ (ખ) ૯૬૪, ૯૭૬, ૯૭૯
 સુમતિહર્ષ (આ) ૮૮૩
 સુરજી (આ) ૯૭૬, ૯૮૨
 સુરપ્રભ વચ્ચક (ખ) ૫૬૩, ૫૯૦
 સુરવિજય (ત.) ૯૭૬
 સુરહસ (ત.) ૭૭૬
 સુરાચાર્ય-સૂર્યાચાર્ય ૨૪૭, ૨૯૨
 'સુરીલ'-સાગ્રત ટિ ૪૮૧,
 ટિ ૫૭૪
 સુહરિત-આચાર્યસુહરિત સૂરિ ૩૦,
 પૃ ૨૫૭
 સુરચક્ર (ત.) ૮૬૭, ૮૭૭
 સુગમીલાગ્ય (ત.) ૯૭૬
 સેવક ૭૭૬
 સોમગીર્તિ (ખ) ૬૪૫
 સોમચક્ર ૫૯૬
 સોમચક્ર-હેમચક્રાચાર્ય ૪૧૪
 જુઓ હેમચક્રાચાર્ય (પૂર્ણ)

સોમચારિત્ર ગણિ (ત.) ટિ ૪૪૦,
 પૃ ૪૯૩, ૭૨૯, ૭૫૪
 સોમજય સૂરિ (ત.) ૬૮૦, ૭૨૨-૩,
 ૭૨૫, ૭૩૦, ૭૫૭-૮
 સોમજી (ચો) ૯૪૯
 સોમતિલક ૬૭૨
 સોમતિલક સૂરિ (ત.) ૬૦૪, ૬૩૦,
 ૬૫૧
 સોમતિલક સૂરિ (ચક્ર ગ.) ૬૫૭
 સોમતિલક સૂરિ (શ્રદ્ધપક્ષીય ગ.)
 ટિ ૨૮૯, ૬૩૩, ૬૪૬, ૬૪૯
 સોમદેવ મુનિ (ભાવકાર ગ.) ૭૫૪
 સોમદેવ સૂરિ (આગમ ગ.) ૭૫૮
 સોમદેવ સૂરિ (ત.) ૬૬૫-૬, ૬૮૦,
 ૬૮૮, ૬૯૧, ૭૨૧, ૭૨૩,
 ૭૨૫, ૭૨૯, ૭૪૭, ૭૫૪,
 ૭૫૭
 સોમધર્મ ગણિ (ત.) ટિ ૨૨૪,
 ૭૪૬
 સોમધીર ગણિ (રત્નાકર ગ.) ૭૩૫
 સોમપ્રભ (નાગેશ ગ.) ૫૯૮
 સોમપ્રભ (પૌ) ૬૫૩
 સોમપ્રભસૂરિ (ત.) ૫૯૭, ૬૩૦,
 ૮૫૦
 સોમપ્રભાચાર્ય (ચતુર્થી) ટિ
 ૨૬૫, ૩૯૨, ટિ ૩૧૫,
 ૪૧૨, ૪૬૭, ૫૦૩, ૫૩૧,
 પૃ. ૨૬૭, ટિ ૨૮૯, ટિ
 ૩૧૧-૨, ૪૦૭, ૪૮૬, ૭૫૮

२ नंत अथशे, लेखने अरिओ आदिनी अमुकं भाषा. ८८१

सोमभूति १०७
 सोमभूत (नागोरी त) ८५७
 सोमवर्धन गणिनी ७२१
 सोमविजय (त) ७२०, ८३१, ८५३
 सोमविमनसुति (लघु त) ७६१, ७७१, ८६१, ८६६, ८७३
 सोमशेखर (त) १८०
 सोमभाषा (त) ७०६
 सोमभूत ७२०
 सोमभूत सुति (त) ६५२-२, ६८६, ७०८-६, ७२१ टि ४६६, ७०८-६ ७४६, ७५३, ७७८
 „ नी भूति ४५१-५२, ५ ४६०
 „ तु वृत्तात ६६१-६
 सोमभूत-युग ५ ४५१-४६१
 „ भा साहित्य प्रवृत्ति ४६२-४६०
 सोमभूतसुतिना शिष्य पण्डित ६७३-६८०
 सोमलघु ६४०
 सोमलग्नन द्विभूति (त) टि ३८६, ७५८
 सोमलग्नरत्न सुति (पां) ७७५
 सोमलग्नविजय (त) ६७७, ६८५
 सोमलग्नभाषा ६६६
 सोमलग्नभाषा सुति (पृ त) ७६२, ७७६
 सोमलग्नसुत (उपदेश ग.) ६६६

सोमलग्नदय सुति (वधु त) ७६१, ७७६-७
 दयद्वेष्टो १ (त) ७६१
 दयशक्ति (त) ६८०
 दयशक्ति सुति (नागोरी त) टि ४८८, ८५७, ८७२
 दयकुल गणि (नधु त) ७५८, ७६०, ७६०, ७७५, ८५५, ८७४
 दयसूत्र (अ) ८७४
 दयतिवृत्त (अ) ८६१
 दयनदन (अ) ८७६, ८५६
 दयभूषण (त) ६८०, ६८५
 दयभूति (त) ६८०
 दयराज (अ) टि ३६४
 दयराज (पां) ८६६
 दयवर्धन ७० (अ) ८६१, ८६६
 दयविजय (अ) ८८६
 दयविजय (त) ६७६
 दयविशाय (अ) ६६६
 दयवीर (त) ६८०
 दयभाषा (त) ८६१
 दयभाषा (पां) ८६६
 दयसिद्ध (त) ६८०
 दयसिन (त) ६८०
 दयसोम (त) ६७३
 दयलघु (त) ८२२
 दयभयद ६७६
 दयभयद-दयसूत्र (पार्श्व) ६७७, ६८२

હરગોવિન્દદાસ પડિત-સામ્રત
દિ ૨૨૨, ૩૯૦, ૪૭૮, દિ
૩૬૧, દિ. ૫૩૭

હરચંદ (સો) ૯૯૫

હરજય ૯૯૬

હરજી (ખિવદણિક ગ) ૮૯૬-૭

હરસેવક ૬૫૭

હરિ દિ ૩૬૬ દિ ૪૫૫

હરિપ્રતિ (આગમીય) ૭૩૮

‘હરિજી સૂર’ (હીરપિજમ સૂરિ)
૮૧૪

હરિભટ્ટ (હરિભદ્ર ૧) ૮૮૩

હરિભદ્ર સૂરિ ૩૯૬

હરિભદ્ર સૂરિ ૬૩૦

હરિભદ્ર સૂરિ દિ ૯૦, ૨૨૧

” ” ૪૯૨, ૪૯૭

હરિભદ્ર સૂરિ પૃ ૧૮, દિ ૩૧,

દિ ૩૬, દિ ૫૮-૯, દિ

૬૪, દિ ૧૧૧, દિ ૧૧૪, દિ

૧૧૬, ૧૯૧, ૧૯૮, દિ ૧૩૪,

૨૦૬, ૨૧૧, પૃ ૧૫૫, ૨૧૩

-૩૨, દિ ૧૫૩, ૨૩૭-૯,

૨૪૮, ૨૫૦, ૨૫૪, ૨૬૯,

૨૭૫, ૨૯૩, ૨૯૮, ૩૫૦,

૩૬૦, ૩૯૨ ક, ૪૪૭, ૪૫૨,

૫૮૩, ૬૨૮, દિ ૫૨૩, ૬૭૦,

૬૭૨, ૯૧૬, ૯૨૪, ૯૩૩

-૪, ૯૪૨, ૧૦૭૯, ૧૦૯૧,
૧૧૧૫, ૧૧૬૦

” ” વચનો) પૃ ૧૫૩

” ” (સ્તુતિ) પૃ ૧૦૭,

દિ ૧૩૫, પૃ ૧૫૪-૫,

૨૪૯, ૩૯૩

હરિભદ્ર-યુગ ૧૯૮ ૨૧૩-૨૩૨

=પૃ ૧૫૩-૧૭૦

હરિભદ્ર સૂરિ (અમરકુલ-વડગમ્)

શ્રીઅમર સૂરિ શિ) ૨૩૪,

૨૯૭, ૪૭૮

હરિભદ્ર સૂરિ (અમર ગ અભયદેવ

સૂરિ શિ) ૫૪૯-૫૦

હરિભદ્ર સૂરિ (અમર ગ ભદ્રેશ્વર

સૂરિ શિ) ૫૭૧

હરિભદ્ર સૂરિ (નાગેશ ગ) દિ

૨૮૨, ૩૪૬, પૃ ૩૪૬, ૫૦૯,

દિ ૩૭૫, દિ ૩૭૮

હરિભદ્ર સૂરિ (બુ. ગ જિનદેવ શિ)

૨૨૧, ૩૪૭, ૫૬૦

હરિભદ્ર સૂરિ (બુ. ગ માનભદ્ર

શિ) ૬૩૩

હરિપેણ ૭૪૭

હસ્તિગ્લા (ત) ૯૯૯

હસ્તિરચિ (ત) ૯૬૩, ૯૭૬

હસ ૨૧૪, દિ ૧૫૨

હસધીર (ત) ૭૮૩

હમનદન (ત) ૭૨૪

હમપ્રમોદ (ખ) ૮૭૪

હસરત (ત) ૯૬૭, ૯૭૪, ૯૭૭

દસવિનય (ત) ૮૭૪
 દમયોમ (ત) ૭૮૩
 દિતરચિ (ત) ૮૯૦, ૯૫૬, ૯૬૩
 દિતવિનય (ત) ૯૯૯
 દિમવત્ દિ ૧૧૧
 દીગકવચ (ખ) ૮૫૧, ૮૯૬, ૯૦૮
 દીગકુચન (ત) દિ. ૨૮૯, ૯૦૪
 દીરવિનય સુતિ (ત) ૭૬૦, ૭૮૬
 -૭, ૭૮૯-૮૧૯, ૯૨૯, ૯૫૧,
 ૧૧૦૬, ૧૧૦૮, ૧૧૪૫
 દીગદર્પ મુનિ (ત) ૭૮૯, ૮૧૯
 દીગણ્ઠ-દીગમુનિ (સો) ૯૭૬,
 ૯૮૩
 દીગનદ મુનિ (પિં) દિ ૩૭૪,
 ૭૦૯, ૯૦૫
 દીગે ત્રાયક (ત) ૮૯૬, ૯૦૬
 દુકમ-દુભયદ મુનિ ૧૦૦૩,
 ૧૦૦૫, ૧૦૧૪, ૧૦૪૮
 દુનામચ (નાગોરી સો) ૧૦૦૦
 દુદયમૌભાગ્ય (ખ ત) ૭૬૨
 દેમચદ્ર (દિ) ૯૦૯
 દેમચદ્ર ગણિ ૨૯૩
 દેમચદ્ર સુતિ (મૃદ્દ ગચ્છીય) ૩૨૧
 દેમચદ્ર (ખ ગ નાગોરી ત) ૬૪૮
 દેમચદ્ર સુતિ (મનધારી ગ) ૫ ૧૮,
 દિ ૨૨, દિ ૬૪, દિ ૭૬,
 દિ ૨૫૬, ૩૨૯-૪૧, ૩૯૦,
 ૩૯૩, ૫૫૬, ૬૫૫, ૭૦૮,
 ૭૬૪, ૧૦૫૨

દેમચદ્રાચાર્ય (પૃથ્વીતત્ત્વ ગ) દિ.
 ૨૮, દિ ૩૮, ૧૪૯, ૧૬૧,
 ૧૬૬, ૧૬૯, ૧૮૯, ૨૦૯,
 દિ ૧૬૫, દિ ૨૦૯, ૨૭૧,
 ૩૦૩-૪, ૩૪૩, ૩૮૦, ૩૮૪
 -૬, ૪૦૫, ૪૦૯-૧૦, ૪૮૦,
 ૫૦૦, ૫૩૧, ૫૩૫, ૫૪૦,
 ૫૬૩, દિ ૪૧૩, ૫૮૫,
 ૫૮૯, દિ ૪૧૭, ૬૦૧,
 ૭૭-૮, ૬૩૪, ૬૭૦, ૭૮૨,
 ૭૮૭, ૮૫૨, દિ ૫૧૮,
 દિ ૫૨૩, ૬૧૩, ૬૧૬,
 ૬૧૮, ૬૩૦, ૬૩૨-૩, ૬૯૯,
 ૧૦૭૫, ૧૦૭૬, ૧૧૧૫,
 ૧૧૫૧, ૧૧૬૦, ૧૧૬૨-
 જુઓ દેમયુગ.
 દેમચદ્રાચાર્યની મૃતુતિ ૫ ૨૮૫
 -૬, ૫ ૩૦૧
 „ ના વચનો ૫ ૨૮૮૬-૭
 દેમચદ્રાચાર્યનું શિષ્યમ ડાળ ૪૬૨
 -૮૬૮
 „ આટેના લેખો દિ ૩૬૧
 દેમયુગ ૫ ૨૮૫-૩૨૬=૪૧૧-
 ૪૭૦
 દેમતિવક સુરિ (જી ગ) ૬૪૮
 દેમનદન (ખ) ૮૮૪, ૯૭૩
 દેમપ્રભ ૩૨૭

હેમપ્રભ (નાગેદ્ર ગ) ૫૯૮
 હેમપ્રભ સુતિ (પૌ) ટિ ૨૭૦,
 ૪૮૭

હેમરત્ન સુરિ (આગમ ગ) ૭૬૭
 હેમરત્ન સુરિ (અરાઉલા ગ) ૮૬૬
 હેમરત્ન સુરિ (પૌ) ૮૬૬-૭
 હેમરાજ ૯૮૩
 હેમરાજ (સો) ૮૬૬

હેમવિજય (ત૦) ૮૬૬, ૯૦૪
 હેમવિમલ સુતિ (આગમ ગ) ૬૫૭
 હેમવિમલ સુરિ (ત) ૭૫૫, ૭૫૮,
 ૭૬૦, ૭૭૫-૬, ૭૮૧, ૭૮૩,
 ૧૦૫૨

હેમશ્રી સાધ્વી (બુ ત) ૮૬૬
 હેમમુદ્ર (નાગોરી ત) ૮૫૭
 હેમમોખાગ્ય (ત) ૯૭૬, ૯૮૨
 હેમદસ (ત) ૬૮૦
 હેમદસ (નાગોરી ત) ૮૫૭
 હેમદસ ગણિ (ત) ૭૦૮, ૭૫૧
 ૭૬૪

હેમાચાર્ય ૯૯૯ જુઓ હેમચંદ્ર-
 ચાર્ય (પૂર્ણ ગ)

હેમાણદ (ખ) ૮૬૬-૭
 રંગદ (દીરવિજય સુતિનો) યુગ
 વિ-૬ ૫ ૫૩૩-૬૧૮,
 ૭૮૮-૯૧૨

૩ જૈનકૃત સ સ્કૃત-પ્રાકૃત
 અથ-કૃતિની અતુલમણિકા

અક્ષયતૃતીયા અને પર્વપણ
 અષ્ટાન્દિકા વ્યાખ્યાન ૯૯૪

અગ્રાયણી પૂર્વ ૨૧

અગ ચૂલિકા-૩૫, ૧૨૬

અગપ્રવિષ્ટ ૩૩

અગબાણ ૩૩

અગરૂપ શ્રુત ૫ ૭૫

અગવિદ્યા ૧૨૬, ટિ ૭૫, ૨૪૫,
 ૨૮૦, ૬૭૦

અગુલસતરી ૬૭૫ જુઓ
 અગુલસપ્રતિ

અગુલસપ્રતિ ૩૩૪ જુઓ
 અગુલસતરી

અગો ૧૮, ૨૮

અનિત-સાતિ સ્તવ ૮૬૮

અનિતસાતિ સ્તવ ૩૧૫, ટિ
 ૪૧૯, ૬૫૦

„ „ ટીકા ૫૯૪

„ „ શ્રુતિ (બોધતપિકા) ૬૦૪

„ „ શ્રુતિ ૮૬૫

અજીવકલ્પ ૧૨૬

અચલમતદનન ૬૮૫

અચલમતનિગદરણ ૬૭૨

અજીવ્યામુંદરી અગ્નિ (પ્રા) ૬૪૩

અણુતરોપપાતિદ દશા સંગીક અને
 બાવા૦ સહિત ૧૦૫૨

અતિમુક્ત ચરિત્ર ૫૬૩
 અધ્યાત્મક પદ્મ ૬૭૫
 " ૫૭ ટીકા ૮૮૦
 અધ્યાત્મચિદ્ ૯૪૪
 અધ્યાત્મનમનખડન ટિ ૫૦૮
 અધ્યાત્મનમનપરીમા ટિ ૫૦૮
 અધ્યાત્મનમનપરીમા મટીક
 ૯૦૯, ૯૪૦
 અધ્યાત્મમા ૯૦૯, ૯૩૧, ૯૩૩,
 ૯૩૮-૪૦
 અધ્યાત્મોપનિષદ (યોગનામ) ૪૫૧
 અધ્યાત્મોપનિષદ ૯૩૧, ૯૩૩, ૯૪૧
 અનદૃદ દયાના વિરથો ૦૦ (૮),
 ૫૫, ટિ ૪૭
 " ની વૃત્તિ ૦૯૩
 અનગ ગદ્યા મમદ ૬૪૨
 અનરીક્ષ પાર્શ્વનાથ માહાત્મ્ય
 ટિ ૨૫૪
 અન્યયોગવ્યવસ્થા દ્વાત્રિચિકા
 ૪૪૯-૫૦, ૬૦૧
 અન્યોક્તિમુક્તામહોદધિ ૮૫૯
 અનગાત્મક શ્રુત ૫ ૭૫
 અનતનાથ ચરિત્ર (પ્રા) ૩૯૧
 અનર્થગાવ કાવ્ય ટિપ્પન ૫૫૭,
 ટિ ૪૦૦
 " વૃત્તિ ટિ ૩૯૯
 અનર્થગાવ કાવ્યાર્થ-અર્થાર્થ
 ટિ ૩૯૯, ૫૮૮
 અનાયિકુનક ૬૪૦

અનુત્તરોપપાતિકમૂત્ર ગુઓ આન-
 તોપપાતિક દ્વા ૫૬, ટિ ૪૮
 " વૃત્તિ ૦૯૩
 અનુત્તરોપપાતિકમૂત્રના વિરથો
 ૦૦ (૬)
 અનુયોગ ૨૧
 અનુયોગમા ૨૧, ૦૪, ૯૦,
 ૫૮૪
 " ચર્ચિ ૦૧૧, ટિ ૧૫૦, ૩૬૦,
 ૩૮૯
 " ટીકા ટિ ૬૪, ૩૬૦
 " વૃત્તિ ટિ ૬૪, ૦૧૭
 અનુયોગમા મટીક અંતે બાલા
 મહિત ૧૦૫૨
 અનુયોગમા ચૂલિનો ઉદ્ધાર ૬૫૮
 અનુચાસનાકુલ કુલક ૩૩૪
 અનેક પ્રમથ-અનુયોગ ચતુષ્કોષેન
 ગાથા ૬૦૪
 અનેકગામ્રમા મમુચ્ચય ૮૮૪
 અનેકાન્તજયપતાકા ૫ ૧૫૫,
 ૨૧૭, ટિ ૧૬૦, ૬૯૨
 " સ્વોપગવૃત્તિસહિત ૨૧૭, ૦૨૨
 " વૃત્તિ પર ટિપ્પન ૩૩૩
 અનેકાત પ્રથદ (આવસ્થા નિર્ણુક્તિ
 પર લઘુ ટીકા) ૨૨૧
 અનેકાતમત વ્યવસ્થા ૯૪૩, ૯૪૫
 અનેકાતવાદ પ્રવેશ ૨૧૭
 'અનેકાર્થ કૈરવ કૌમુદી' નામની
 ટીકા ૫ ૨૮૫, ૪૬૭

અનેકાર્થનામમાતા મગ્ધ પર વૃત્તિ
૮૭૮

અનેકાય સગ્રહ ટિ ૧

„ મટીક ૪૪૨

અપવગનામમાતા ૩૧૮, ૬૯૩

અભયકુમાર ચરિત ૫૯૦

અભાવ પ્રદરણ ૧૦૦૩

અભિધાનચિંતામણી ટિ ૨, ટિ

૨૫, ટિ ૨૦૯, પૃ ૧૦૪-

૧૦૭, ૪૩૦, ૬૮૮, ૧૦૭૬

અભિધાનચિંતામણી પર વૃત્તિ

૮૭૧, ૮૮૬

અભિધાનચિંતામણી સટીક ૪૪૨

અભિધાનરાજેન્દ્ર કોપ ૧૦૦૩

અખડ ચરિત્ર ૪૦૪, ૯૦૩

અખડ ચરિત્ર (સ) ૭૮૧

અખિકા રતવન ૫૩૧

અમમ ચરિત્ર પૃ ૧૮, ટિ ૩૧,

પૃ ૩૩, પૃ ૧૦૧, પૃ ૧૨૯,

પૃ ૧૮૧, પૃ ૧૯૦, પૃ ૨૦૦,

ટિ ૨૪૩, ટિ ૨૭૦-૧, ટિ

૨૮૮, ૪૦૪

અયોગઅવગટેદ્ધાન્નિશિકા

૪૪૯-૫૦, ૬૦૧

અશુનમાનાકર ૮૫૬

‘અર્થદીપિકા’ નામની ગતિ

ટિ ૭૨, ૬૭૬

‘અર્થ ગ્લનાવતી નામની ગતિ ૮૬૪

અર્ણુદગિરિ ઋષભસ્તોત્ર ટિ ૨૩૨

અર્હદ ગીતા-તત્ત્વગીતા ૯૫૭

અર્હનમસ્કાર સ્તોત્ર ૯૪૭

અર્હન નીતિ ૮૫૪

અરનાથ સ્તુતિ સટીક ૮૭૧

અરણ્યોપપાત ૩૫

અવકારચૂડામણી ટીકા ૪૩૦,

૪૪૩, ૯૮૪

અલકારપ્રબોધ ૫૪૪

અવકારમડન ૭૦૪

અલકાર મહોદધિ ૫૫૮, ટિ ૪૦૩

અલકારસર્વસ્વ ૧૦૭૬

અલકારસાર ૬૪૫

અવન્ધ્ય કલ્યાણ પૂર્વ ૨૧

અવન્ધ્યા કુલક (પ્રા) ૩૧૭

અશોકવતી કથા ૨૮૫, ટિ. ૨૨૩

અષ્ટક (હારિભદ્રીય) ૩૧૭

„ પર વૃત્તિ પૃ ૧૫૪, ૨૮૪

અષ્ટસહસ્રો ટીકા ૯૩૧, ૯૪૩

અષ્ટલક્ષી ૮૪૭, ૮૬૪

અષ્ટસમતિકા ૩૧૬

અષ્ટાદશસ્તવી ૬૯૧

„ અવચૂર્ણિ ૬૯૧

અષ્ટાષ્ટક ૬૬૫ ૬૦૦

અસ્તિનાસ્તિપ્રવાદ પૂર્વ ૨૧

અમ્પ્રસદ્ ગતિવાદ મગીક ૯૪૧

આકર ૮૪૪

આખ્યાનગણિ કોપ ૨૯૭

૩ જેનદૃત મંદૃત-પ્રાદૃત મધ-દૃતિનો અનુક્રમણિકા ૮૮૭

“ વૃત્તિ ૩૫૮

આગમિક વસ્તુનિચાર માગ (૫૨-
રીતિ) ૩૧૫

“ “ વૃત્તિ ૩૪૭, ૫૦૦

આગમો (૮૪), ૧૦૯

આચારદિનકર ટિ ૨૨, ૯૮૮

આચારદિનકર ૫૨ પ્રશ્ન ૮૭૯

આચારપ્રતીપ ૬૭૯

આચારગ ટિ ૮, ૧૧, ૧૪, ૧૬,

૧૮, ૧૮૫, ૨૨૭, ૫ ૧૮૧

આચારગ ચૂનિકા ૨૬

આચારગના વિષયો ૨૦ (૧),

૩૯ થી ૪૨, ટિ ૪૦

આચારગ નિર્ધુક્તિ ૨૬

આચારગની ભાષા ૧૩૦

આચારગ વૃત્તિ (સ) ટિ ૪૦,

૨૪૪, ૫૮૪

આચારગ વૃત્તિ (શાસ્ત્રાચાર્યની) ૬૭૦

આચારગ સૂત્ર દીકા, દીપિકા,

ભાષા ૦ મદિત ૧૦૫૨

આચારગ સૂત્ર પર અવચૂર્ણિ ૭૬૧

આચારગ સૂત્ર પર દીપિકા ૬૮૨,

૭૬૦

આચારગ ૫૨ દીપિકા વૃત્તિ ૮૫૬, ૮

આચારગપદેન ૬૮૬

આત્મખ્યાતિ ૯૪૪

આત્મપ્રમોદ ૫ ૬૭૦, ૯૯૩

આત્મપ્રનાદ પૂર્વ ૨૧

આત્મપ્રમોદ કુવદ (પ્રા) ૬૫૦

આત્મવિભક્તિ (આય વિભક્તિ) ૩૪

આત્મવિનુદિ ૩૮

આત્માનુભાસિન ભાવના પ્રકરણ

૫ ૭૩૮

આત્મપ્રત્યાખ્યાન ૨૩, ૩૮, ૧૦૫

આત્મપ્રત્યાખ્યા ૧૫૨ અવચૂર્ણિ ૬૭૨

આત્મપ્રત્યાખ્યાન ૫૨ અવચૂર્ણિ

૬૯૧

આત્મપ્રત્યાખ્યાન-વૃત્તિ ૬૩૬

આદિ જિનેશ્વર મનોગથમય સ્તોત્ર

૫૩૧, ૫૭૨

આદિદેવ સ્તવ ૪૬૫

આદિનાથ ચરિત્ર (પ્રા) ૨૯૯

આદિનાથ ચરિત્ર ૩૨૬

આદિનાથ વ્યાખ્યાન (સ ગદ્ય)

૮૭૯

આધ્યાત્મિક મત ખડન સદીક ૯૪૧

આનંદતેજ (વિગ્નપિ લેખ) ૯૪૭

આનંદમુંદ ૭૫૫

આનંદદિ દશ ઉપાસક કથા ૪૯૭

આત્મગીતાસા (દિ) ૧૫૨, ૧૭૭, ૧૮૦

આભાલુચતક ૮૯૦

આર્થેશ-નિચાર ટિ ૧૧૩

આગ ભમિક્ષિ (જ્યોત) ૫૫૩

આરભસિક્ષિ પર વૃત્તિ ૭૫૧

આરાધક વિગધક ચતુર્ભંગી પ્રકરણ

૯૪૧

અનેકાર્થનામમાલા મગ્ધ પર વૃત્તિ
૮૭૮

અનેકાર્થ સગ્રહ ટિ ૧

„ મટીઠ ૪૪૨

અપવર્ગનામમાલા ૩૧૮, ૬૬૩

અભયકુમાર ચરિત ૫૯૦

અભાવ પ્રવરણ ૧૦૦૩

અભિધાનચિંતામણી ટિ ૨, ટિ
૨૫, ટિ ૨૦૯, પૃ ૧૦૪—

૧૦૭, ૪૩૦, ૬૮૮, ૧૦૭૯

અભિધાનચિંતામણી પર મતિ
૮૭૧, ૮૮૬

અભિધાનચિંતામણી સટીક ૪૪૨

અભિધાનગણેન્દ્ર કોષ ૧૦૦૩

અખડ ચરિત્ર ૪૦૪, ૬૦૩

અખડ ચરિત્ર (સ) ૭૮૧

અખિકા રત્નવન ૫૩૧

અમમ ચરિત્ર પૃ ૧૮, ટિ ૩૧,

પૃ ૩૩, પૃ ૧૦૧, પૃ. ૧૨૯,

પૃ. ૧૮૧, પૃ ૧૯૦, પૃ ૨૦૦,

ટિ ૨૪૩, ટિ ૨૭૦-૧, ટિ

૨૮૮, ૪૦૪

અયોગવ્યવસ્થેદ્દર્શનશિકા

૪૪૯-૫૦, ૬૦૧

અગ્નુ નમાનાદર ૮૫૬

‘અર્થદીપિકા’ નામની ઇતિ

ટિ ૭૨, ૬૭૯

‘અર્થ રત્નાવલી’ નામની વૃત્તિ ૮૬૪

અર્જુનગિરિ નયનસ્તોત્ર ટિ ૨૩૨

અર્હદ ગીતા-તત્ત્વગીતા ૬૫૭

અર્હનમસ્કાર સ્તોત્ર ૬૪૭

અર્હન નીતિ ૪૫૪

અરનાથ સ્તુતિ સટીક ૮૭૧

અરણ્યોપપાત ૩૫

અનકારચૂડામણી ટીકા ૪૩૦,
૪૪૩, ૬૬૪

અલકારપ્રબોધ ૫૪૪

અનંતારમડન ૭૦૪

અલકાર મહોદધિ ૫૫૮, ટિ ૪૦૩

અલકારસર્ગ ૧૦૭૯

અલકારસાર ૬૪૫

અવન્ય કલ્યાણ પૂર્વ ૨૧

અવસ્થા કુલક (પ્રા) ૩૧૭

અશોકવતી કથા ૨૮૫, ટિ ૨૨૩

અષ્ટક (હારિભદ્રીય) ૩૧૭

„ પર વૃત્તિ પૃ ૧૫૪, ૨૮૪

અષ્ટસહસ્રી ટીકા ૬૩૧, ૬૪૩

અષ્ટતક્ષી ૮૪૭, ૮૬૪

અષ્ટસમ્પત્તિકા ૩૧૬

અષ્ટાદશસ્તવી ૬૯૧

„ અવચૂળિ ૬૯૧

અષ્ટાપદ કલ્પ ૬૦૭

અસ્તિનામ્તિપ્રવાદ પૂર્વ ૨૧

અગ્રપ્રવાદ મતિવાદ મીક ૬૪૧

આદર ૬૪૪

આખ્યાનમણિ કોષ ૨૬૭

” વૃત્તિ ૩૫૪

આગમિદ્ધ વસ્તુનિચ્ચાગ માગ (પદ-
લીતિ) ૩૧૫

” ” વૃત્તિ ૩૪૭, ૫૬૦

આગમો (૮૪), ૧૦૯

આચારદિનકર દિ ૨૦, ૯૯૪

આચારદિનકર પગ પ્રથમ્નિ ૮૭૯

આચારપ્રદીપ ૬૭૯

આચારગ દિ ૮, ૧૧, ૧૪, ૧૬,

૧૮, ૧૮૫, ૨૨૭, ૫ ૧૮૧

આચારગ ચૂલિકા ૨૯

આચારગના વિષયો ૨૦ (૧),

૩૯ થી ૪૦, દિ ૪૦

આચારગ નિર્બુક્તિ ૨૬

આચારગની ભાષા ૧૩૨

આચારગ વૃત્તિ (મ) દિ ૪૦,
૨૪૪, ૫૮૪

આચારગ વૃત્તિ (શાસ્ત્રાચાર્યની) ૬૭૦

આચારગ સૂત્ર દીકા, દીપિકા,

ખાસાં સહિત ૧૦૫૨

આચારગ સૂત્ર પર અવચૂર્ણ ૭૬૧

આચારગ સૂત્ર પર દીપિકા ૬૮૨,
૭૬૦

આચારગ પગ દીપિકા વૃત્તિ ૮૫૬, ૮

આચારોપદેશ ૬૮૬

આત્મજ્ઞાતિ ૯૪૪

આત્મપ્રમોદ પૃ ૬૭૦, ૯૯૩

આત્મપ્રવાદ પૂર્વ ૨૧

આત્મપ્રમોદ કુલક (પ્રા) ૬૫૦

આત્મનિમજ્જિત (આય વિમજ્જિત) ૩૪

આત્મવિશુદ્ધિ ૩૮

આત્માનુનાસિન ભાવના પ્રકરણ

પૃ ૭૩૮

આત્મપ્રસાધ્યાન ૨૩, ૩૪, ૧૦૫

આત્મપ્રસાધ્યાન પર અવચૂર્ણ ૬૭૨

આત્મપ્રસાધ્યાન પગ અવચૂર્ણ

૬૯૧

આત્મપ્રસાધ્યાન-વૃત્તિ ૬૩૬

આદિ જિનેશ્વર મનોગ્ધમય સ્તોત્ર

૫૩૧, ૫૭૨

આદિદેવ સ્તવ ૪૬૫

આદિનાથ ચરિત્ર (પ્રા) ૨૯૯

આદિનાથ ચરિત્ર ૩૨૬

આદિનાથ વ્યાખ્યાન (સ ગદ્ય)
૮૭૯

આધ્યાત્મિક મત ખડન સદીક ૯૪૧

આનદતેષ્ઠ (વિરમિ લેખ) ૯૪૭

આનદમુદર ૭૫૫

આનદાદિ દશ ઉપામક કથા ૪૯૭

આત્મશીખાસા (દિ) ૧૫૨, ૧૭૭, ૧૮૦

આભાલુચતક ૮૯૦

આર્યેશ-વિચાર દિ ૧૧૩

આગ ભમિદ્ધિ (ન્યો) ૫૫૩

આરભસિદ્ધિ પર વૃત્તિ ૭૫૧

આરાધક વિગ્રહક ચતુર્ભંગી પ્રકરણ
૯૪૧

આરાધના ૮૫૬
 આરાધના કુલકે ૨૯૩
 આરાધનાપતાડા ૧૨૬, ૨૮૨
 આરામશોભા ચરિત્ર ૬૮૯
 આરાહણાસત્ય (આરાધના શાસ્ત્ર)
 ૩૨૪
 આવશ્યક (સૂત્ર) ૩૩
 આવશ્યક ચૂલિં ૬૭૦
 આવશ્યક સૂત્રાવચૂરિ (પડાવશ્યક-
 ટીકા) ૬૦૪
 આવશ્યક પર અવચૂલિં ૬૫૩
 આવશ્યક ટિપ્પનક (આવશ્યક
 પ્રદેશ વ્યાખ્યા) ૩૪૧
 આવશ્યક ટીકા અને ટિપ્પણુ ટિ
 ૫૮, ૨૧૮, ૪૦૨
 આવશ્યક ટીકા (હારિભદ્રીય) ૬૭૦
 આવશ્યક નિર્ધુક્તિ ૫ ૧૭-૨૬,
 ટિ ૩૧, ટિ ૫૮, ૨૨૭
 આવશ્યક નિર્ધુક્તિ ૫૦ અવચૂલિં
 ૬૯૦
 આવશ્યક નિર્ધુક્તિ દીપિકા ૬૮૨
 આવશ્યક નિર્ધુક્તિ લઘુવૃત્તિ ૫૬૨,
 ૬૫૫
 આવશ્યક બૃહદ્ વૃત્તિ ટિ ૧૧૪
 ૨૧૭, ૩૮૯
 આવશ્યક લઘુવૃત્તિ ૫ ૩૩, ૫
 ૧૨૮, ૧૫૨, ટિ ૨૭૦
 આવશ્યક વૃત્તિ ૨૦૬

આવશ્યક વ્યતિરિક્ત ૩૭, ૩૫
 આવશ્યક (પાક્ષિઝ) સમ્પતિ ૩૩૪
 આગ્નીવિષ ભાવના ૩૬
 ઇન્દ્રિય પરાજય શતઢપગ ટીકા ૮૬૫
 ઇન્દુદત (વિગ્નમિ લેખ) ૯૪૭
 ઇર્ષ્યાપથિકા પટ્ટનિરિકા ૮૫૨
 ઇર્ષ્યાપથિકી ૫૦ ચૂલિં ૩૩૮
 ઇન્દ્રિયાવહિકાત્રિશિકા સદીઝ ૮૬૩
 ઉક્તિરત્નાકર ૮૮૧
 ઉજ્જયત સ્તન ૬૦૨
 ઉત્કાલિક સૂત્ર ૩૩, ટિ ૩૯, ૩૪
 ઉત્તમચરિત્ર કથા ૮૭૧
 ઉત્તરાધ્યયન (સૂત્ર) ૪, ટિ ૬, ૯,
 ૩૫, ૮૫-૮૭, ૩૪૩, ૫૫૭
 ટિ ૪૦૧, ૫૮૫
 ઉત્તરાધ્યયન અવચૂલિં ૬૫૩
 " ટીકા ટિ ૬૦,
 " નિર્ધુક્તિ ૨૬, ૫૮૫
 ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર કથા સમઢ (મં)
 ૮૬૦
 ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર ચૂલિં ૬૭૦
 " ટીકા ૬૭૦, ૮૮૭
 " દીપિકા ૬૮૭, ૭૫૬
 ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર બૃહદ્ વૃત્તિ ૨૮૧,
 ૬૫૫
 " વૃત્તિ ટિ ૧૬૬, ૫
 ૧૯૧, ૨૮૦, ૫૮૫
 ૬૭૦, ૭૫૭, ૮૮૭,
 ૯૬૪

૩ જૈનદૃત મ મ્હત-પ્રાદૃત મ થ-દૃતિની અનુક્રમણિકા. ૮૮૯

“ દત્તિની વ્યાખ્યા
૩૩૦

૪૮૩, ૫૫૩, ૬૩૪, ‘૫૧,
૯૬૭

ઉત્થાનશ્રુત ૩૫

ઉત્પાદ પૂર્વ ૨૧

ઉત્પાદ મિદિ મટીક વ્યાખ્યા ૩૯૧

ઉત્પ્રોદધાટન કુચક ૮૬૫

ઉત્પ્રોદધાટન (વ્યાખ્યા) ૯૫૬

ઉપદેશકદથી ૮૯૦, ટિ ૩૭૧,
૫૫૦

“ યત્તિ ૫૦૭, ૫૫૧

‘ઉપદેશક-પવ-તી’ નામની ટીકા
૭૫૭

ઉપદેશચિનામણિ સાવચૂકિ ૬૫૦

ઉપદેશતરંગિણી ટિ ૨૮૯, ૪૬૩,
૫ ૩૭૦, ટિ ૩૯૫, ૫૮૧
-૨, ૭૫૨

ઉપદેશપ્રામાદ ટિ ૨૮૯, ૯૯૪

ઉપદેશપચાસિકા ૩૩૪

ઉપદેશપદ ૫ ૧૮, ટિ ૩૬, ૨૧૭

“ ટીકા ૨૮૧

“ યત્તિ ૨૩૩, ૩૫૫,
૩૯૨ ક

ઉપદેશમાલા ૨૩, ટિ ૩૦, ૨૨૭,
૨૫૩, ૪૮૩, ૫૮૫

ઉપદેશમાલા અવચૂકિ ૬૫૦, ૭૫૨

ઉપદેશમાલા યત્તિ (દિલ્લી) ૪૮૩,
૫૦૩

ઉપદેશમાલા યત્તિ ટિ ૧૮૯-૯૦

ઉપદેશમાલા મરદન વિવરણ ૫૩,

ટિ ૧૮૮, ટિ ૩૬૫, ૪૮૬

‘ઉપદેશમાલા-કર્ણિમ’ નામની
ટીકા ૫૫૩

ઉપદેશમાલાની ૫૧ મી ગાથા ૫૨

યત્તિ (નિત્યાર્થ યત્તિ) ૮૫૧

ઉપદેશમાલા-પુષ્પમાલા ૩૪૧,
૫.૫

ઉપદેશમાલા-યત્તિ ૬૫૫

ઉપદેશગતનમાર (મદ્ય) ૧૦૦૩

ઉપદેશગતનાક મટીક ૬૭૫

ઉપદેશગદ્ય મટીક ૯૩૦, ૯૪૨

ઉપદેશશતક ૯૬૯

ઉપદેશગતી ૬૨૯

ઉપદેશસમ્પત્તિકા ટિ ૨૨૪, ટિ
૩૦૪

ઉપદેશામૃત કુચક બે ૩૩૪

ઉપમિતિભવપ્રપચા કથા ૧૯૮,

ટિ ૧૩૫, ટિ ૧૬૬, ટિ

૧૮૩, ટિ ૧૮૬, ૨૪૬-૫૨,

ટિ ૧૮૭, ટિ ૧૯૩, ૧૦૭૯

ઉપમિતિભવપ્રપચા નામમમુ-
ચ્ચ ૨૮૧

ઉપમિતિભવપ્રપચા સારોદ્ધાર
૫૭૧

ઉપસર્ગમંડન ૭૦૪

ઉપસર્ગદ્વરસ્તોત્ર વૃત્તિ ૬૯૫ જીઓ

ઉપસંગ્ગદ્વર સ્તોત્ર

ઉપાગો-આર ૬૦થી ૭૫

ઉપાગોનો અગો સાથે મળે ૭૬

ઉપાસક દશા-વિષયો ૨૦ (૭),

„ ૫૪, ટિ ૪૬, ૧૦૦૬

ઉપાસક દશા-વૃત્તિ ૨૯૩

ઉપાસકાદિ વિપાકાન્ત સૂત્રો ૫૮૪

ઉલ્લાસિન્દ્રમરણ્ય સ્તોત્ર ટીકા ૫૯૪

ઉવવાઈ સૂત્ર મટીક અને બાલા

સહિત ૧૦૫૨

‘ઉત્તમગ્ગદ્વર’ સ્તોત્ર ૨૬

„ „ લઘુ વૃત્તિ ટિ
૩૩, ૩૩૫

ઉત્તમગ્ગદ્વર સ્તોત્ર વૃત્તિ ૬૦૪,
૬૯૫

જિજ્ઞાસિ નામ માલા (બ્યા૦) ૬૮૮

ઋણુ પ્રાચ વ્યાકરણ પ્રક્રિયા ૮૮૪

ઋપભ ચરિત્ર ૩૨૬, ૪૭૬, ૬૨૯

ઋપભપ ચાસિકા ૫ ૧૬૦, ૨૭૬,

ટિ ૨૧૭

ઋપભ-પાર્શ્વ-જોમિ-શાતિ-મદા

વીર સ્તોત્રો ૩૧૫

ઋપભ-નીચ સ્તવ વૃત્તિ ૮૮૦

ઋપભચતક ૮૫૮

ઋપભા ચરિત્ર (પ્રા) ૫૦૦

ઋપભાસિત ૩૫, ૧૦૦-૧૦૫

નિયમિત ૨૬

ઋપિમડલ પ્રકરણ ટીકા ટિ ૩૧

ટિ ૩૬

ઋપિમડલ પ્રકરણ વૃત્તિ ૬૩૬

ઋપિમડલ પર વૃત્તિ ૭૫૫, ૮૭૯,

ટિ ૫૨૨

ઋપિસ્તવ ૫૬૩

એકાદિશત પર્યંત શબ્દસાધનિકા

૮૮૪

એકાતમડન ૧૬૫

એકાક્ષર નામમાલા ૬૩૧

આધનિયુક્તિ ૨૬, ૬૦, ૫૬૦

„ અવચૂરિ ૬૫૩

„ ટીકા ટિ ૬૨, ૨૯૨

„ વૃત્તિ ૩૮૯, ૫૬૦

આધનિયુક્તિનો ઉદ્ધાર ૬૭૨

આધનિયુક્તિ પર દીપિકા ૬૮૨

ઔપપાતિક સૂત્ર ટિ ૩૯ ૩૪,

૬૦, ૧૦૭૭

ઔપપાતિક સૂત્ર ટીકા ટિ ૫૧,

૨૯૩

ઔપપાતિક સૂત્રપદ વૃત્તિ ૬૭૦

ઔપ્પિકમનોત્સુન દીપિકા ૮૫૧

‘ક્રિયાકલ્પવતા’ નામની ટીકા

૮૮૧

ક્રિયાગ્નમમુચ્ચય (બ્યા) ૫ ૪૫૧,

ટિ ૪૮૧, ૬૭૨

પૂર્વ ૨૧

૨૨૧

શામળા ચૂન ૧૦૦-૫

મુ'પક ૬'૫ ૩૪

મુદ્દનક વિમાન પ્રતિબંધિત ૩૫

લેત્રવિચાર ૧૮૯

ક્ષેત્રમગામ ૨૦૬, ૫૬૦

" (૫ધુ) ૨૦૧, ૩૫૬

" અવચૂરિ ૬૭

" દીક્ષા ૫ ૧૦૮, ૨િ ૧૫૬

" વૃત્તિ ૨૦૧, ૩૩૧, ૩૪૭, ૩૫૫, ૩૬૬, ૫૬૦, ૬૫૩

કદર્પચૂડામણિ ૮૬૦

દયાકોચ ૨૦૧, ૨૨૯, ૨૮૪, ૬૮૮

દયાનક કોગ ૩૩૧

દયામહોદધિ ૭૪૭

દયાગતનાકર ૮૫૬

કપૂરપ્રકર-અન્નાવની ૨િ ૩૬૬, ૨િ ૪૫૫, ૭૪૭

કપૂર પ્રવગ્ધ ૫૨ અવચૂરિ ૬૬૭

કર્ણકુલદય (નયો) ૮૮૩

કર્મઅથો ૬૬૨

કર્મઅથો ૫૨ અવચૂરિઓ ૬૭૨

કર્મઅથ વૃત્તિ ૩૪૭

કર્મપ્રકૃતિ ૧૯૨-૩, ૬૬૦

" દિપ્પન ૩૩૩

" દીક્ષા ૨િ ૧૯૨, ૩૮૯, ૫ ૬૩૦, ૯૪૧

કર્મવિપાક ૪૦૦, ૫૬૦

" વૃત્તિ ૮૦૦, ૨િ ૩૨૨, ૫૬૦

કર્મવિપાક (નવ્ય) મટીક ૫૮૩

કર્મગતવ (બીન્ને કર્મ અથ) વૃત્તિ

૨૦૧, ૩૮૮, ૨િ ૩૨૦,

૪૬૧, ૫૬૦

કર્મગત (નવ્ય) મટીક ૫૮૩

કર્મગતન વિગ્ધ ૭૫૬

દરણાવ-રામુધ નાટક ૫૫૧

કદ્ધ્યાકદ્ધ્યા ૩૪

કદ્ધ્ય-કદ્ધ્યમૂન ૩૫, ૧૭૮, ૨િ-

૧૩૬, ૨૦૧, ૫૦૦, ૫૮૫,

૧૦૭૩, ૧૦૭૬, ૧૧૫૧

જુઓ બદતકદ્ધ્ય, ૫ધુપણા-કદ્ધ્ય

કદ્ધ્ય-અવચૂરિ ૬૫૪

" -ચૂરિ ૩૮૮, ૬૩૪

" -દિપ્પન ૪૬૧

ક'પ નિર્મુક્ત ૫૮૬

" નિર્મુક્તિ ૩૬

" " ૫૨ અવચૂરિ ૬૮૨

કદ્ધ્યમૂન ૫૨ દીક્ષા ૮૫૨, ૮૭૫,

૮૮૭, ૨િ ૫૨૨, ૯૪૭,

૯૬૬

કદ્ધ્યમૂન ૫૨ દીપિકા ૮૮૨

" " " નામની દીક્ષા

૮૮૩, ૮૮૭

કદ્ધ્યમૂન-વિવરણ ૬૫૦

ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર વૃત્તિ ૬૬૫ બુઓ

ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર

ઉપાગો-આર ૬૦થી ૭૫

ઉપાગોનો અગો સાથે મળે ૭૬

ઉપાસક દશા-વિષયો ૨૦ (૭),

„ ૫૪, ટિ ૪૬, ૧૦૦૬

ઉપાસક દશા-વૃત્તિ ૨૯૩

ઉપામકાદિ વિપાકાન્ત સૂત્રો ૫૮૪

ઉક્ષાસિદ્ધમરણ્ય સ્તોત્ર ટીકા ૫૯૪

ઉવવાઈ સૂત્ર સદીક અને બાલા

સહિત ૧૦૫૨

‘ઉવસગ્ગહર’ સ્તોત્ર ૨૬

„ „ લઘુ વૃત્તિ ટિ
૩૩, ૩૩૫

ઉવસગ્ગહર સ્તોત્ર વૃત્તિ ૬૦૪,

૬૬૫

ઉચ્ચાદિ નામ માલા (બ્યા૦) ૬૮૮

ઋણુ પ્રાચ બ્યાકરણ્ય પ્રક્રિયા ૮૮૪

ઋપભ ચરિત્ર ૩૨૬, ૪૭૬, ૬૨૯

ઋપભપ આશિકા ૫ ૧૯૦, ૨૭૯,

ટિ ૨૧૭

ઋપમ-પાર્શ્વ-નેમિ-ચાતિ-મદા-

વીર સ્તોત્રો ૩૧૫

ઋપભ-વીર મતવ વૃત્તિ ૮૮૦

ઋપમચતક ૮૫૬

ઋપિતા ચરિત્ર (પ્રા) ૫૦૦

ઋપિમાલિન ૩૫, ૧૨૦-૧૨૫

„ નિર્ધુમ્નિ ૨૬

ઋપિમડલ પ્રકરણ ટીકા ટિ ૩૧

ટિ ૩૬

ઋપિમડલ પ્રકરણ વૃત્તિ ૬૩૬

ઋપિમડલ પર વૃત્તિ ૭૫૫, ૮૭૯,

ટિ ૫૨૨

ઋપિસ્તવ ૫૬૩

એકાદિશત પચેત શબ્દસાધનિકા

૮૮૪

એકાતમડન ૧૬૫

એકાદશ નામમાલા ૬૩૧

આધનિર્ધુક્તિ ૨૬, ૯૦, ૫૬૦

„ અવચૂરિ ૬૫૩

„ ટીકા ટિ ૬૨, ૨૯૨

„ વૃત્તિ ૩૮૯, ૫૬૦

આધનિર્ધુક્તિનો ઉદ્ધાર ૬૭૨

આધનિર્ધુક્તિ પર દીપિકા ૬૮૨

ઔપપાતિક સૂત્ર ટિ ૩૯ ૩૪,

૬૦, ૧૦૭૭

ઔપપાતિક સૂત્ર ટીકા ટિ ૫૧,

૨૯૩

ઔપપાતિક સૂત્રપર વૃત્તિ ૬૭૦

ઔષ્ટિકમતોત્સુન દીપિકા ૮૫૧

‘ક્રિયાકલ્પનતા’ નામની ટીકા

૮૮૧

ક્રિયાગત્નમમુચ્ચય (બ્યા) ૫ ૪૫૧,

ટિ ૪૮૧, ૬૭૨

ક્રિયાવિચાર પૂર્વ ૨૧

દશમાવર્ગી બીજ ૨૨૧

ક્ષામણી સૂત્ર ૧૦૦-૫

સુત્રક ૬૫ ૩૪

સુત્રક વિમાન પ્રવિભક્તિ ૨૫

ક્ષેત્રવિચાર ૧૮૯

ક્ષેત્રમમામ ૨૦૦, ૫૬૦

" (૫૫) ૨૨૧, ૩૫૯

" અવચૂરિ ૬૭

" ટીકા ૫ ૧૦૮, ૬ ૧૫૬

" વૃત્તિ ૨૦૧, ૩૩૧, ૩૪૭, ૩૫૫, ૩૬૬, ૫૬૦, ૬૫૩

કદર્પચૂકામણિ ૮૬૦

કથાકોશ ૨૨૧, ૨૦૯, ૨૮૪, ૬૮૮

કથાનક કોશ ૨૩૧

કથામહોદધિ ૭૪૭

કથારતનાકર ૮૫૬

કપૂરપ્રકર-મુક્તાવલી ટિ ૩૬૬, ટિ ૪૫૫, ૭૪૭

કપૂર પ્રકરણ પર અવચૂરિ ૬૯૭

કર્ણકુલ્લસ (નયો) ૮૮૩

કર્મત્રયો ૬૯૨

કર્મત્રયો પર અવચૂરિઓ ૬૭૨

કર્મત્રય વૃત્તિ ૩૪૭

કર્મત્રવૃત્તિ ૧૯૨-૩, ૬૯૦

" ટિપ્પન ૩૩૩

" ટીકા ટિ ૧૯૨, ૩૮૯, ૫ ૬૩૦, ૯૪૧

કર્મવિપાક ૪૦૦, ૫૬૦

" વૃત્તિ ૪૦૦, ટિ ૩૨૦, ૫૬૦

કર્મવિપાક (નવ્ય) મટીક ૫૮૩

કર્મત્રવ (બીજે કર્મ ત્રય) વૃત્તિ ૨૦૧, ૩૬૮, ટિ ૩૨૦, ૪૯૧, ૫૬૦

કમન્ન (નવ્ય) મટીક ૫૮૩

કર્મત્રવ વિચાર ૭૫૬

કરણાવગમુત્ર નાટક ૫૫૧

કલ્યાણકાંધ ૩૪

કપ-કલ્પસૂત્ર ૩૫, ૧૭૪, ટિ ૧૩૬, ૨૦૧, ૫૦૦, ૫૮૫, ૧૦૭૩, ૧૦૭૬, ૧૧૫૧

ગુઓ બાદતકલ્પ, પર્ણપણા-કલ્પ

કલ્પ-અવચૂરિ ૬૫૪

" -ચૂરિ ૩૯૮, ૬૩૪

" -ટિપ્પન ૪૯૧

કપ નિર્મુક્ત ૫૯૬

" નિર્મુક્તિ ૩૯

" " પર અવચૂરિ ૬૮૨

કલ્પસૂત્ર પર ટીકા ૮૫૨, ૮૭૫, ૮૮૭, ટિ ૫૨૨, ૯૪૭, ૯૬૬

કપસૂત્ર પર દીપિકા ૮૮૦

" " નામની ટીકા ૮૮૩, ૮૮૭

કલ્પસૂત્ર-વિવરણ ૬૫૦

કંપસૂત્ર પર વૃત્તિ ૫૯૮, ૬૦૪,
૮૬૪, ૯૬૪ નીચેની આઠ
ટીકા, વૃત્તિ જુઓ
'કંપકલ્પનતા' ટીકા ૮૮૬
'કલ્પકિરણાવલી' ટીકા ૮૫૨
કંપમૌમુદી પૃ ૫૬૧, ૯૫૯
કંપદ્રુમ કલિદાસ નામની વૃત્તિ ૯૬૪
કલ્પપ્રદીપ ૬૦૨
કલ્પમજરી ૮૮૪
'કલ્પવત્તા' નામની વૃત્તિ ૮૬૪,
૮૮૦
કલ્પસુખોદિકા નામની ટીકા
૮૮૭, ટિ ૫૨૨, ૯૪૭
કલ્પાતર્વાચ્ય ૮૭૩
કલ્પાવતસિકા ૩૫, ૭૧
,, ટીકા ટિ ૫૭
કલ્પિકા ૩૫, ૭૦
કલ્પાણુ પૂર્વ ૨૧
કલ્પાણુમદિર સ્તોત્ર ૧૬૭
કલ્પાણુમદિર સ્તોત્ર પર આવ-
ચૂરિ ૯૫૯
કલ્પાણુમદિર સ્તોત્ર પર દીપિકા
૮૯૦
કલ્પાણુમદિર સ્તોત્ર વૃત્તિ ૮૬૮,
૮૭૦, ૮૭૨, ૮૮૦
કલ્પાણુમદિર સ્તોત્ર અમર્યા પૂર્તિ
સ્ત (જૈન ધર્મવર મંસ્તવન)
૮૬૮
કલ્પાણુ સ્તોત્ર પ્રક્રિયા ટીકા ૧૦૦૩

કલ્પાણુદિ સ્તવો ૬૯૧
કલાહલાપ ૫૪૪
કવચ પ્રકરણ ૧૨૬
કવિકલ્પદ્રુમ સ્કંધ ૭૦૪
કવિકલ્પવત્તા સત્રીક ૫૪૪, ટિ
૩૯૪
કવિતાગ્રંથસ્ય ૫૪૫, ટિ ૩૯૪
કવિમદ્ધપગિહાર સત્રીક ૮૬૮
કવિશિક્ષા ૩૦૪, ૩૫૬, ૫૬૪,
૫૯૨
'કવિશિક્ષાવૃત્તિ' નામની ટીકા
૫૪૪
કસ્તૂર પ્રકર ૮૫૯
કહારમણુ કોસ (પ્રા) ૩૨૪
કાકુલચકેતિ ૫૫૮, ટિ ૪૯૩
કાતત્ર ટીકા (વિભમ ટીકા વ્યા)
૬૦૪
,, વૃત્તિ ૬૫૧
,, ,, પંચિકા (વ્યા) ૬૪૫
કાતત્રવિભમ (વ્યા) ૫૨ આવ
ચૂરિ ૮૫૬, ૮૮૨
કાદબરી ટીકા ૮૦૮, ટિ ૪૯૬,
૮૭૭-૮
કાદબરીમંડન પૃ ૪૭૬, ૭૦૪
કામવે ચરિત ૬૪૩
કાયગ્ધિતિ સ્તોત્ર પર આવચૂરિ
૬૫૩
કાગ્ધમુચ્ચયોદિકાર વૃત્તિ ૫૬૩
કાવચનક ૩૩૪

કાલસ્વરૂપવિચાર ૫૯૭
 કાલમત્તિ ટિ ૧૪૦
 „ માવચૂકિ ૫૯૭
 કાલિક મુ ૧ ૩૩
 કાવ્યક-પલતાપરિમલ મટીક ૫૪૪
 કાવ્યક-પલતાવિવેક ૩૯૨ ક
 કાવ્યક-પલતા-વૃત્તિ-મકર ૬ ૮૭૫
 કાવ્યપ્રકાશ ટીકા ૯૪૪
 કાવ્યપ્રકાશ મકેત ટીકા ટિ ૩૧૬,
 ૪૮૭, ૫૫૪, ૫૬૨
 કાવ્યમંડન ૪ ૪૭૬, ૭૦૧, ૭૦૪
 કાવ્યરત્નસ્ય વૃત્તિ ૩૯૨ ક
 કાવ્યાનુશાસન (વાગ્ભટીય) ટિ
 ૨૬૩
 કાવ્યાનુશાસન (દેમ) ટિ ૧૬૪,
 ૨૭૬, ૪૪૩, ૪૪૫, ટિ
 ૩૫૭, ૫૪૧, ૧૦૬૪
 „ વૃત્તિ ૬૩૪
 ‘કિરણાવલી’ નામની વૃત્તિ ટિ ૪૩૨
 કથુ ચરિત ૫૬૯
 કુપક્ષકૌશિકાન્તિય મટ્ટિ ૮૫૨
 કુખેર પુરાણ (નતાયન) ૯૦૩
 કુમતાહિવિપજા ગુલિ ૮૮૦
 કુમતિમતકુદાલ ૮૨૦
 કુમારવિહાર શતક ટિ ૨૯૭,
 ૪૬૫, ૬૨૭
 કુમારમલન (જૈન) ૬૫૦
 કુમારમલન પર ટીકા ૮૮૯

કુવલયમાલા (પ્રા) ૪ ૧૦૩,
 ૧૮૨, ટિ ૧૧૬, ટિ. ૧૫૬,
 ટિ ૧૬૪, ટિ ૧૬૬, ૨૩૭,
 ૪૭૭, ટિ ૫૨૩
 કુવલયમાલા (મં) ૫૮૬
 કુપદ્ધાતવિચારીકગણ ૯૪૪
 કુર્માપુત્ર ચગિત્ર (પ્રા) ૭૫૫
 કુર્માપુત્ર ચરિત ૭૫૮
 કૃતપુણ્ય ચગિત્ર ૫૬૩
 કૌતુક કથા ૬૪૨
 કૌમુદીમિત્રાણુદ નાટક ૮૬૩,
 ૪૬૫
 ખડનમડન ટિપ્પન ૪૮૭
 ખડમગમિત્ર કાવ્ય વૃત્તિ, ૮૬૩,
 ૮૬૫
 ખાપરિયા તરકર પ્રમથ ૧૦૦૩
 અહલાધવ પઞ્ચ વાર્તિક (નયો) ૯૬૬
 ગચ્છાચાર પદ્યના ૧૧૪ ૫, ૧૨૬ ૭
 „ „ વૃત્તિ ટિ ૧૩૦
 ગચ્છાચાર પદ્યના પર બે ટીકા
 ૮૫૫
 ‘ગણક-કુમુદ-કૌમુદી’ નામની ટીકા
 ૮૮૩
 ગણધરસમ્પત્તિ ૩૧૭
 ગણધર્મ સાર્વજનિક (પ્રા) ૪ ૧૦૧,
 ૪ ૧૮૦, ૩૧૭, ટિ ૨૬૧,
 ૫૭૦
 „ „ બૃહદ્વૃત્તિ ૫૭૦

ગણુરત્નમહોદધિ સવૃત્તિ (વ્યા)

૩૦૪, ૩૬૧

ગણિતતિલક વૃત્તિ ૫૯૪

ગણિ વિદ્યા ૩૪, ૧૧૧

ગધહસ્તી ૧૬૭, ૩૬૦

„ મહાભાષ્ય ૧૮૦

„ વિવરણ ૧૬૭

‘ગણિયોહારબધ’ સ્તવ ૬૫૩

ગરૂડાપાતા ૩૫

ગાથાકોશ ૩૩૪

ગાથાસહસ્રી ૧૩૭

ગિરનાર-દ્વાત્રિશિકા ૬૫૦

ગુણમાલા પ્રકરણ ૯૯૩

ગુણવર્મ ચરિત્ર ૬૮૧

ગુણસ્થાનકકમારોહ સવૃત્તિ ૬૪૮

ગુરુગુણપદનિશ્ચત પદત્રિશિકા ૬૪૮

ગુરુતત્ત્વપ્રદીપ દીપિકા ૮૫૩

ગુરુતત્ત્વવિનિશ્ચય (પ્રા) મટીક

ટિ ૫૩૨, ૬૪૧

ગુરુપારતત્યાદિસ્તવો પરવૃત્તિ ૬૯૫

ગુરુવદન ભાષ્ય ૫૮૩

ગોમટમાર (દિં ૪૩૩૫) ૮૫૦

ગૌતમકુતક પરવૃત્તિ ૮૭૪

ગૌતમ સ્તોત્ર ૬૦૪

ગૌતમીય મહાભાષ્ય ૯૯૩

„ વ્યાખ્યા ૯૯૪

ચટખર્પક કાવ્ય ટિપ્પણ ૩૧૩

ધનૌધ (વોધા) નવખંડ પાર્શ્વનાથ

સ્તવ ૬૫૩

ચક્રપન્ન મહાપુરિસ ચરિત્ર (પ્રા)

ટિ ૫૨૩

ચતુ પત્રી ચમ્પૂ ૬૮૧

ચતુર્દશી પાક્ષિક વિચાર ૮૮૫

ચતુર્વિધ ભાવના કુલક ૬૦૪

ચતુર્વિંશતિ જિનચરિત્ર ૫૪૪

ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિ ૫૯૭, ૬૦૪,

૭૫૪, ૮૫૯

„ સટીક ૨૨૧

ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તોત્ર ૫૫૭, ૫૮૫

ચતુ શરણ ૨૩, ૧૦૪

ચતુ શરણ (ચક્રશરણ) પર આવ

ચૂંકિ ૫૬૯, ૬૭૨, ટિ ૪૯૯,

૬૯૧

„ વૃત્તિ ૬૩૬

‘ચદ્રકીર્તિ’ ટીકા (વ્યા) ૮૫૭

ચદ્ર કેરતિ ચરિત્ર ૨૫૩

ચદ્રદૂત કાવ્ય ૨૬૨

„ „ વૃત્તિ ૩૧૫

ચદ્રધવન-ધર્મદત્ત કથાનક ૬૮૧

ચદ્રપ્રગ્ભિ ૩૫, ૬૮

„ ટીકા ૩૮૯, ૬૭૦

ચદ્રપ્રભ ચરિત્ર (પ્રા) ૩૩૧

„ ૨૬૭

ચદ્રપ્રભ ચરિત્ર (મં) ૪૯૫, ૫૮૬

ચદ્રપ્રભા (દેવી કૌમુદી-વ્યા) ૯૫૪

૩ જૈનદૃત મ મૃત-પ્રાદૃત મ થ-દૃતિની અનુક્રમણિકા. ૮૯૫

અદ્રસેખાવિનય પ્રકરણ નાટક,
૪૦૧, ૫ ૨૮૫, ૪૬૭

અદ્રવિનય કાવ્ય ૭૦૪
અદ્રાવેધ્યક ૩૪, દિ ૩૬, ૧૦૯
અપદમાયા કથા ૮૮૭
અપદમાયા અગ્નિ ૯૫૯
અપદ્રેષી કથા ૮૬૮
અપૂમકન ૭૦૪
અણુવિધિ ૩૪
આતુર્ભામિક પર્વ કથા ૮૬૩
આતુર્ભામિક ટોલિકા આદિ દશ
પર્વ કથા ૯૯૪

આગમ ભાવના ૩૬
આગિ ૧૫અક દત્તિ ૭૫૨
ચિનમેન પદ્માવતી કથા ૭૫૩,
૮૭૮
ચિનામળી પાર્શ્વનાથ ન્તવ દિ
૪૯૮

ચૂના-ચૂનિદા ૨૧
ચૈત્યપગિપાટી ૭૦૯

ચૈત્યવદન કવક (પ્રા) ૮૧૭
ચૈત્યવદન દીપિકા ૬૩૮
ચૈત્યવદન-દેવવદન કવકપર દત્તિ
૬૩૨

” ” ” ૫૨ દિપ્પન ૬૩૨

ચૈત્યવદન પર ચૂર્ણ ૩૩૮ ૬૫૨
ચૈત્યવદન ભાષ્ય ૨૧૧

ચૈત્યવદન ભાષ્ય વિવગમ ૫૬૭
ચૈત્યવદન દત્તિ ૨૯૬, ૩૩૫

‘ચૈત્યવદન-અતવનાદિ’ ૧૧૩૩

ચૈત્યવદના-વદનક-પ્રત્યાખ્યાન
લઘુદત્તિ ૫૬૨

કદકોત્ર (પ્રા) ૬૪૮

કદચૂડમણિ ટીકા ૯૮૪

કદોતુલામન (કદચૂડમળી)

૨૭૬, ૩૫૫, ૪૩૦, દિ

૩-૭, ૪૪૪-૫, દિ ૪૬૨

” દત્તિ ૬૩૪, ૬૭૦

કદોમળરી ૮૮૪

કદોતુલાવરી ૫૪૪

ગાતાધર્મકથા મૂત્ર દિ ૨૪, દિ

૨૭, ૫૩, દિ ૪૫, ૪૦૦, ૫૫૮

” ના વિષયો ૨૦ (૬), ૫૨-૫૩

” દત્તિ ૨૯૩

ગાતા મૂત્ર ૫૨ ટીકા ૯૯૫

ગાતા મૂત્ર ૫૨ લઘુદત્તિ ૭૬૧

ગાતાધર્મકથા મટીઠ અને બાયા
મહિત ૧૦૫૨

ગાનક્રિયાનાદ ૯૯૩

ગાનપ્રવાદ પૂર્વ ૨૧

ગાનપચક વિવગમ ૨૨૧

ગાનપચમી કથા (પ્રા) ૨૫૬-૭,
૫૮૫

ગાનપચમી કથા ૮૯૦

ગાનગિદ્ધ ૯૪૧

'જ્ઞાનમજરી' નામની ટીકા ૯૪૧
 જ્ઞાનસાર પૃ ૬૩૧, ૯૮૮, ૯૪૧
 જ્ઞાનાદિત્ય પ્રકરણ ૨૨૧
 જ્ઞાનાર્ણવ ૪૫૨, ૯૨૯, ૯૪૪
 જ્યોતિષરત્નાવર (જ્યો) ૯૬૧
 જ્યોતિસાર (જ્યો) ૫૫૭, ટિ.
 ૪૦૦, ૬૩૦
 જ્યોતિષકર ૩ ૧૨૬-૭, ૧૫૦
 " ટીકા ટિ ૭૪, ૧૫૯,
 ટિ. ૧૩૦, ૩૮૯
 " વિવૃત્તિ ૩૫૨
 જન્મપત્રી પદ્ધતિ (જ્યો) ૯૬૫
 જન્મમુદ્ર સદીક (જ્યો) ૫૯૪
 જબ્બુ પચન્ના ૧૨૬
 જબ્બુપ્રપ્રમિ ૩૫, ૬૭, ૬૭૦
 " ચૂર્ણિ ૬૩૪, ૬૭૦
 જબ્બુપ્રપ્રમિ ૫૨ ટીકા ટિ
 ૫૬, ૨૨૧, ૮૫૨, ૮૫૪,
 ૮૬૨, ૮૬૮
 જબ્બુપ્રપ્રમિ ટીકા અને બાલા
 મહિત ૧૦૫૨
 જબ્બુપ્રપ્રમિ મમહિત ૨૨૧
 જબ્બુપ્રપ્રમિ સમામ પ્રકરણ ૧૪૯,
 ૩૯૬
 " " ટીકા ૩૯૬
 જબ્બુપ્રપ્રમિ કથાનક (પ્રા) ટિ.
 ૪૮૮
 જય-તિલ્કણ રતોત્ર ૫ ૩૦૯
 " ૫૨ વૃત્તિ ૮૬૪

જયતકાવ્ય પૃ ૩૨૮
 જયન્તવિજય કાવ્ય ટિ ૨૫૯, ૫૬૩
 જયન્તી પ્રમોત્તરમગ્રહ ૪૯૩
 " " વૃત્તિ ૪૯૩
 જયાનદ ચરિત્ર ૬૭૫
 " " (સ ગદ્ય) ૯૯૪
 જયપમજરી ૭૫૩
 જાતક-કર્મપદ્ધતિ (જ્યો) ૫૨
 ટીકા ૮૮૩
 જાતિવિવૃત્તિ ૮૬૭
 જિનકલ્યાણુક રતોત્ર ૩૧૫
 જિનચરિત્ર (૨૪ જિનના પ્રા
 અપ મા) ૩૬૭
 જિનચરિત્રમય જિનસ્તોત્ર ૩૧૫
 જિનદત્ત કથા ૬૮૪
 જિનપ્રાભાતિક સ્તુતિ ૫૫૦
 જિનપતિ સ્તુતિ (ખ) ના સામા-
 ચારી પત્ર ૯૯૪
 'જિનલક્ષ્મી' ચંદ્ર કાવ્ય ૫૮૮
 જિનદ્રુપ સમવચરણ પ્રકર ૮૮૩,
 ૮૮૭
 જિનસતક ૨૬૨
 જિનસ્તોત્રરત્નકોષ ૬૭૫
 જિનસ્તોત્ર-ગુણિઓ ૪૯૦
 જિનસ્તોત્રો ૪૬૫
 જિનસતરી પ્રકરણ (પ્રા) ૬૯૩
 જિનમહાત્માનામ ૯૪૭
 'જિનદિના' નામની ટીકા ૮૫૪

૩ જૈનકૃત ગરુડકૃત-પ્રાકૃત મધ્ય-કૃતિની અનુક્રમણિકા. ૮૯૭

જિતેન્દ્ર અનિદ્ધાગિકા (બ્યા) ૮૫૫

જિતેન્દ્રચરિત્ર ટિ ૮, ૫૪૪
જિતેન્દ્રાતિગય પચાગિકા ૭૫૦
જીતકંપચુર ૧૧૮, ૨૦૬, ૨૦૮,
ટિ ૧૮૧

“ ચૂર્ણ ૨૦૮

“ બૃહચૂર્ણ બ્યાખ્યા ૩૩૫, ૫૬૦

“ ભાષ્ય ટિ ૧૪૪

“ શ્રુતિ ૫ ૭૪, ટિ ૭૦, ટિ ૧૪૪, ૪૯૭

જીરાવહી પાશ્વનાથસ્તોત્ર ૫૬૯

જીવિચાર પર મ શ્રુતિ ૮૫૧, ૮૬૪, ૯૯૪

જીવવિભક્તિ ૧૨૬

જીવસમાસ બૃહદ્દશરુતિ ૩૪૧

જીવસમાસ શ્રુતિ ૨૪૪

જીવાનુશામન સદીક ૩૧૭

“ સ્વોપચ શ્રુતિ ૨૨૮

જીનાભિગમ સૂત્ર ૩૩, ૬૨

“ દીકા ટિ ૫૩, ૮૯૦

“ લઘુશ્રુતિ ૨૨૧, ૬૭૦

“ શ્રુતિ ૩૮૯

જેસલમેર કુર્ગરથ પાશ્વનાથ સ્તુતિ ૮૮૪

નકુમાર મહાન ૬૫૦

જૈનતર્ક પરિભાષા ૫ ૬૩૧, ૯૪૧

“ વાર્તિક શ્રુતિ ૩૧૩

જૈન ગમાયણ ૧૭૩, ૮૬૯

જૈન સ્તોત્ર મમુચ્ચય ૫૩૧

જૈન મત્ત પાર્થી ૯૬૨

જ્ઞેન્દ્ર (દિ બ્યા) ૨૮૪, ૪૨૩

જ્ઞેષ્ઠમ દીક-જ્યોતિષમાત્ર (જ્યો) ૮૫૧

કાણ્યક પ્રકરણ ૮૧૩

“ શ્રુતિ ૪૧૩

કાળાગ સૂત્ર મદીક અને બાના ૦

મદિત ૧૦૫૨

‘કુટિકા’ નામની શ્રુતિ ૬૯૭

“ “ ૫૨ દીકા ૭૬૨

ત્રિભગી સૂત્ર ૫૨ દીકા ૮૭૪

ત્રિસુઆયોક ૯૪૪

ત્રિપણ્ડિ શનાકા પુરુષ ચરિત ૨૪૪,

૫ ૨૫૭ ટિ ૩૩૦, ૪૧૯

૪૩૦, ટિ ૩૮૭, ૪૫૩, ૪૫૫,

૫૫૮, ૫૮૫, ટિ ૫૨૩, ૮૬૯

ત્રિપણ્ડિ સ્મૃતિ (દિ) ૫૬૮

ત્રિપણ્ડિમાર ટિ ૪૫૫

ત્રિપણ્ડિ સાર પ્રગથ ટિ ૩૬૬

ત્રિયોગ્યમુદ્રી ૨૭૫

ત્રિવિઘ્નગોપ્ત્રી ૬૫૩, ૬૭૫

તત્ત્વગીતા-અર્હુદગીતા ૯૫૭

‘તત્ત્વજ્ઞાનવિકાશિની’ નામની શ્રુતિ ૪૮૯

તત્ત્વ તરંગિણી વૃત્તિ ૮૨૦, ૮૫૨
 તત્ત્વબોધવિધાયિની ટીકા ૨૬૪
 તત્ત્વરહસ્ય ૯૩૨
 તત્ત્વાર્થોધિગમ સૂત્ર ટિ ૧૨, ૧૪૬,
 ૧૫૫, ૨૧૭
 ,, ,, ટીકાઓ ટિ
 ૯૦
 ,, ,, બૃહદ્વ્યાખ્યા
 ૧૬૪
 ,, ,, ભાષ્ય ૧૪૭,
 ૧૬૭, ૩૬૦
 તત્ત્વાર્થ સૂત્ર ૫૨ (દિ.) વૃત્તિ ૬૭૨
 તત્ત્વાર્થવૃત્તિ ૬૪૨, ૬૪૪
 'તત્ત્વાવગમા' નામની અવયૂષ્ણિ
 ૭૧૧
 તદુલ વૈયાગ્રિક ૩૪, ટિ ૩૯, ૧૦૮
 તર્કપરિભાષા ૭૮૯
 તર્કભાષા વાર્તિક ૮૭૫
 'તર્કરહસ્ય દીપિકા' નામની ટીકા
 ૬૭૨
 તરંગવતી (તરંગતોના) કથા (પ્રા)
 ૧૫૦, ટિ ૯૩, ૨૦૬, ૨૧૦,
 ૨૩૧, ૨૭૫, ટિ ૫૨૩
 ,, મંદોપ (પ્રા) ટિ ૯૩
 તાજિહસાર ૫૨ ટીકા (ન્યો.)
 ૮૮૩
 તિથિ-પ્રકીર્ણ ૧૨૬
 તિથોગ્રાલી (તીર્થોદ્યાર) ૫૫-ના

૧૨૬, ટિ ૧૩૬, ટિ ૧૪૦
 તિલકમજરી ટિ ૧૫૬, ટિ ૧૬૪,
 ૨૭૨, ટિ ૨૧૦, પૃ ૨૦૦,
 ૨૭૩-૬, ૪૯૨, ટિ ૫૨૩
 તિલકમજરી કથાસાર ૫૬૩
 તિલકમજરી ટિપ્પન ૩૧૩
 તિલકમજરી વૃત્તિ ૮૬૦
 તૈજસ નિસર્ગી ૩૬
 દ્રવ્યપરીક્ષા ૬૩૦
 દ્રવ્યાનુયોગતર્કેષુ ૬૭૦
 દ્રવ્યાનકાર ૪૬૪
 દ્રવ્યાવકાર ટીકા, ૩૯૨૬, ૪૬૪
 દ્રવ્યાલોક ૬૪૪
 દ્રૌપદી ગ્રંથ વર નાટક ૪૯૮
 દયાશ્રય (પ્રા)-કુમારપાવચરિત
 ટિ ૨૮૯ ૩૧૧, ૪૩૮,
 ટિ ૩૪૬, ૬૨૭, ૭૮૨
 દયાશ્રય વૃત્તિ, ટિ ૨૨, ૨૫૦,
 ટિ ૨૫૬, ૩૩૯-૪૦, ૫૮૮
 દયાશ્રય કાવ્ય (મ) ટિ ૧૬૬,
 ટિ ૨૪૭, ૩૬૧, ૩૬૯,
 ૪૩૦, ટિ ૩૩૭, ૪૩૮,
 ટિ ૩૪૫
 ,, વ્યાખ્યા ટિ ૧૬૬
 ,, વૃત્તિ ૫૮૯
 દયાશ્રય મદાકાવ્ય-એખિકચરિત
 ૬૦૪

દાનિવદ્ધ દાનિવિકા (૩૦ જાતીવી)	૯૩૮
દાનિવિકા-એ (દિમચક્રકૃત) ૪૫૫	
„ (યગોવિજયકૃત) ટિ ૧૬૩	
„ (મિદ્ધમેનકૃત) ૧૦૮, ૫	
૯૨-૩, ૫ ૧૦૮, ૧૬૦	
દાદશ કુલક વિચારણ ૫૬૭	
દાદશવર્ગ ૩૩૪	
દાદશાગ્નયચક્ર ૧૮૬-૯, ૨૫૩	
દ્વિઅક્ષરનેમિ મતવ ૬૦૪	
દ્વિજ્વલનચપેટા-વેળાકુચ ૨૦૧	
દ્વિધાન કાવ્ય ૨૯૨, ટિ ૨૩૪,	૩૦૧
દ્વીપમાગઝ પ્રવૃત્તિ ૩૫, ૧૨૬	
દડક પર ાતિ ૮૬૪, ૮૮૨	
દર્શનગ્તનાકઝ ૭૫૮	
દર્શનશુદ્ધિ ૨૦૧, ૨૯૯, ૫૬૨	
„ બુદ્ધદૃષ્ટિ ૪૦૨	
દર્શનસાગ ૪૭૮	
દશદશાત ચગિન ૭૫૮	
દશરેકાચિક સૂત્રગ્રંથ, ટિ ૧૫, ૩૮,	
૮૦-૮૪, ૨૨૩, ૨૮૩, ૫૬૦	
„ અવચૂગિ ૨૨૧	
દશવૈમલિકસૂત્ર ચૂર્ણિ ૬૭૦	
„ ચૂલિકા ૨૯	
„ ટીકા ૧૬, ટિ ૩૧, ૩૫૩,	૫૬૨
„ દીપિકા ૬૮૨	

„ નિયુક્તિ ૨૬, ટિ ૫૬,	૮૯, ૫૬૦
„ પર વાર્તિક ૮૮૩	
„ વૃત્તિ ટિ ૩૧, ૨૧૭, ૭૫૮	
„ રાજદાર્યવૃત્તિ ૮૬૪	
દશઆવકચગિન (ગં) ૭૫૫	
„ નિયુક્તિ ૨૬	
દશાશ્રુત (સૂત્ર) ૨૬	
„ ચૂર્ણિ ૫ ૩૩	
„ ગ્રંથ ૫૦ ચૂર્ણિ ૬૭૦	
„ નિયુક્તિ વૃત્તિ ૬૭૦	
„ વૃત્તિ ૮૫૪	
દમા-કૃષ્ણ-વવદાગ (સૂત્ર) ૯૫	
દાદા પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ (મમસ્થા	૫૦ વૃત્તિ) ૮૮૫
‘દાનદીપિકા’ નામની ટીકા ૯૬૬	
દાનપ્રદીપ ૬૮૯	
દાનાદિ કુલક ૫૮૩	
„ પર વૃત્તિ ૮૭૬	
દાનોપ્દેશમાલા (પ્રા) મટલિ ૬૪૯	
દીપાલિકા ક્રમ-દીવાળીક્રમ ટિ	૧૪૦, ૫૬૬, ૬૮૫
દીપાલિકા ક્રમપર અવચૂગિ ૮૮૨	
„ કૃષ્ણસાર (ગદ્ય) ૧૦૦૩	
દીપિકા વૃત્તિ (વ્યા) ૮૫૭	
દીપોત્સવ ક્રમ ૬૦૨	
‘દુર્ગપ્રબોધ’ નામની ટીકા (વ્યા)	૫૯૬, ૮૭૧
‘દુર્ગિચરમખીર’ સ્તોત્ર પર વૃત્તિ	૮૬૪

દષ્ટાન્તશતક ૯૬૯

દષ્ટિવાદ ૧૮, ૧૯૨

„ ના વિષયો ૨૦ (૧૨)

„ તુ વર્ણન ૨૧

„ નો નાશ ૨૮

દષ્ટિવિપલાવના ૩૬

દેવધર્મપરીક્ષા ૬૨૯, ૬૪૧

દેવવદનભાષ્ય-ચૈલવદનભાષ્ય
૫૮૩

દેવાગમ સ્તોત્ર ૧૮૦

દેવાગ્રભો સ્તવ વૃત્તિ ૮૮૦

દેવેન્દ્રસ્તવ ૩૪, ટિ ૩૯, ૧૧૦

દેવેન્દ્ર નરેન્દ્ર પ્રકરણ ૨૨૧

„ „ વૃત્તિ ટિ
૨૭૨, ૩૩૩

દેવેન્દ્રોપપાત ૩૫

દેશીનામમાલા-દેશીશબ્દમગ્ધ
૪૪૨

„ ટીકા ટિ ૨૦૯

ધ્યાનદીપિકા ૮૫૮

ધ્યાનવિભક્તિ ૩૪

ધ્યાનશતક ૨૦૬, ૨૨૭

ધન્ય-શાનિભદ્ર ચરિત ૫૬૩

ધનજય નામમાલા ટિ ૯૯

ધમ્મિન ચરિત કાવ્ય ૬૫૦

ધમ્મિનદિટી ૨૦૩

ધર્મકૃદ્ સત્તિ ૩૨૬

ધર્મકલ્પદ્રુમ (પ્રા) ૩૫૧

ધર્મપરીક્ષા ૮૬૦, ટિ ૫૧૩, ૬૬૫

„ સટીક ૯૪૨

ધર્મખંડુ ૨૧૭, ટિ ૧૫૬

„ વૃત્તિ ૧૬, ૩૩૩

ધર્મમજ્જુલા ૬૫૭

ધર્મરત્ન કર્ણવૃત્તિ ૨૯૯

ધર્મરત્ન ટીકા ૫૮૩

‘ધર્મગ્નમજ્જુલા’ નામની વૃત્તિ ૮૭૬

ધર્મરત્ન લઘુવૃત્તિ ૩૨૭, ૫૮૫

ધર્મલાભમિદિ ૨૨૧

ધર્મવિધિ ૪૯૨, ૬૩૮

„ વૃત્તિ ૫ ૧૮, ૪૯૨,
૬૩૮, ૬૫૫

ધર્મવિદિ (પ્રા) -ધર્મવિધિ ૩૫૪

ધર્મશિક્ષા, ૩૧૬, ૮૫૮

ધર્મસમ્બદ્ધ ટિ ૫૨૭-૮, ૯૬૩

ધર્મસમ્બદ્ધી ૨૧૭, ટિ ૧૫૯

„ ટીકા ૫ ૧૫૪, ૩૮૯

ધર્મસર્વસ્વ ૬૫૦

ધર્મસાર મૂલ ટીકા ૨૨૧

ધર્મસાર ટીકા ૩૮૯

ધર્મસાર શાસ્ત્ર-મૃગાવતીચરિત

૫૫૮, ટિ ૪૦૨

ધર્માધર્મ પ્રકરણ (પ્રા) ૬૦૪

ધર્મામૃતશાસ્ત્ર (દિ) ૫૬૮

ધર્મોત્તર ટિપ્પન ૧૮૯, ટિ ૧૨૫,
૪૮૧

ધર્મોપદેશક કૃત્ત જે ૩૩૪

૩ જેનકૃત મ મ્કૃત-પ્રાકૃત મ થ-કૃતિની અનુક્રમણિકા. ૯૦૨

ધર્મોપદેશ પ્રકરણ ૫૮૬
 ધર્મોપદેશ પર વૃત્તિ ૯૬૪
 ધર્મોપદેશમાયા (પ્રા) ૫ ૧૮
 " નિમરણ ૩૫૭,
 " " (પ્રા) ૨૯૭, ટિ ૨૫૧
 " વૃત્તિ ૨૪૩, ટિ. ૧૭૯,
 ૫૯૪
 ધર્મોપદેશ લેલ ૮૯૦
 ધર્મોપપાત ૩૫
 ધાતુપાઠ ટિ ૪૮૮, ૯૭૭
 ધાતુપાઠ તરંગિણી ૮૮૨
 ધાતુપાઠ વિવરણ ૮૭૨
 ધાતુપાઠ શ્લોકમદ્ ૧૦૦૩
 ધાતુપાગયણ ૬૫૧
 ધાતુપાશયણ મટીક ૪૩૪
 ધાતુમજરી ૮૭૮
 ધાતુરતનાકર ૮૮૧
 ધૃતીપ્થાન ૨૨૧, ૨૨૯
 ન્યાયકદલિ-ત્રીધરકદલિ પર ટીકા
 ૫૫૭, ટિ ૪૦૦, ટિ ૪૩૨
 ન્યાયકદલિ પંજિકા ટિ, ૪૦૦,
 ટિ ૪૦૨
 ન્યાયકદલિ વૃત્તિ ૬૦૪
 ન્યાયકુમુદ ચક્રોય (દિ) ૨૬૬
 ન્યાય ખડન ખાણ (મહાવીર સ્ત) ૫ ૬૧૧, ૯૩૧, ૯૪૨
 'ન્યાય તાત્પર્ય દીપિકા' નામની
 ટીકા ૬૪૬

ન્યાયપ્રવેશ મુન ૫૦ પંજિકા ૩૩૫,
 ૫૮૫, ૬૭૦
 " " ૫૦ વૃત્તિ ૨૧૭,
 ૨૨૦, ૨૯૦ ૬, ૫૮૫
 ન્યાય જદદ વૃત્તિ ૭૫૧
 " " ૫૦ ન્યાય ૭૫૧
 ન્યાયમજરી ૬૫૦
 ન્યાયગત્નાવલી ૮૫૬
 ન્યાયવિનિયમ ૨૨૧
 ન્યાયમાઝ ટીકા ૬૪૬, ટિ ૪૩૫
 ન્યાયામૃતતરંગિણી ૨૨૧
 'ન્યાયાર્થમજૂલા' નામની ટીકા
 ૭૫૧
 ન્યાયાલકાર ટિપ્પન-પચપ્રસ્થ
 ન્યાયતર્ક વ્યાખ્યા ૫૮૯
 ન્યાયાલોક ગિ ૬૩૦, ૯૩૧, ૯૪૨
 ન્યાયાવતાર ૧૫૫, ૨૨૨
 " ટિપ્પન ૩૬૦, ૫૮૫
 " ટીકા ૧૬૬
 " વૃત્તિ ૨૦૧, ૨૫૩
 નદીશ્વર કલ્પ ૬૦૨
 નદી સુત ૨૦, ટિ ૨૫, ૩૨,
 ૩૪, ટિ ૩૯, ૯૧, ૫ ૭૬૭
 નદી સુત ચૂલ્કિ ટિ ૧૧૧, ૨૧૬
 ટિ ૧૪૮, ૨૨૫
 નદીસુત ટીકા ટિ ૨૬, ટિ ૬૩,
 ૫ ૧૨૫, ટિ ૧૧૨, ૨૨૫,
 ૫૬૦

નદી સૂત્ર ટીકા દુર્ગપદ વ્યાખ્યા
 ૩૩૫, ૩૯૨ક
 નદિ સૂત્ર પર ટીકા (મયયગિરી-
 ય) ૬૭૦
 નદીસૂત્ર વૃત્તિ ટિ ૨૩, ૩૮૯,
 ટિ ૩૧૪, ૫૮૩
 નદીસૂત્ર લઘુવૃત્તિ ૨૧૭
 નમસ્કાર રતવ સદીક ૬૭૮
 'નમ્સ્તુભ્ય' પર ટીકા ૬૫૧
 નયકણ્ઠિકા ૬૪૭-૮
 નયચક્ર ૬૭૦
 નયચક્ર તુળ ૬૭૦
 નયચક્રવાલ ૧૮૬-૯, ૨૫૩
 નયપ્રકાશાદિક ૮૬૦
 નયપ્રકાશાદિક ૮૬૦
 નયપ્રદીપ ૬૩૧, ૬૪૧
 નયરહસ્ય ૬૩૧-૨, ૬૪૧
 નયામૃતતરંગિણી ટીકા ૨૬૬,
 ૬૩૧, ૬૪૧
 નયોપદેશ ૨૬૬
 નયોપદેશ સદીક ૬૩૧, ૬૪૧
 નયોપદેશ પર લઘુ વૃત્તિ ૬૬૮
 નર્મભાંડુરી કથા (પ્રા) ૩૫૨
 નરનારાયણાનંદ કાવ્ય ૫ ૩૪૬,
 ટિ ૪૩૩, ટિ ૪૭૫, ટિ
 ૩૭૯, ૫૩૧-૨, ૫૭૨, ૬૯૮
 નરપતિજયચર્યા (સ્વચર્યા) ૪૮૧
 નસય પૂ (દમયતી કથા) વૃત્તિ ૮૬૫

નલવિલાસ નાટક ટિ ૩૫૭-૮,
 ૪૬૫
 નલાયન (કુબેરપુરાણ) ૯૦૩
 નવ્યકર્મ અથ ૫૮૩
 નવ્યક્ષેત્ર સમાસ ૬૩૦
 નવતત્ત્વ (ગાથામા) ૬૫૦
 „ પ્રકરણ ૨૮૨
 નવતત્ત્વ પ્રકરણ પર અવચરિ
 ૬૫૩, ૬૭૨
 નવતત્ત્વ પ્રકરણ પર ટિપ્પણ ૬૬૯
 „ વિવરણ ૬૮૨
 „ વૃત્તિ ૩૩૧, ૮૬૪
 નવપદ બૃહદ્ વૃત્તિ ૩૩૧
 નવપદ લઘુવૃત્તિ ૨૮૨, ૩૩૧
 નાગપરિણા ૩૫
 નાટ્યદર્પણ ૪૬૪, ટિ ૩૫૭
 નાટ્યદર્પણ વિવૃત્તિ ૫ ૩૨૦,
 ૪૬૩-૪
 નાભેય નેમિદિસધાન કાવ્ય ૩૨૧
 નામકોશ ૮૮૪
 નારાયણ જ્યોતિષ સાર (જ્યો)
 ૫૫૭
 નિષદ્ ટિ ૧૩૩
 નિષદ્ ગેય ૪૪૨
 નિમિત્તાલ કાવ્ય ૧૦૨૦
 નિર્ણયપ્રભાકર (સ. ગદ્ય) ૯૯૫
 નિર્ણયબીજ વ્યાયોગ ૪૬૩, ૪૬૫,
 ૫૮૫

નિર્મોલુકલિકા ૧૫૦
 નિર્મોલુ લીલાવતી ટ્યા ૨૮૪
 નિર્યવિમોહી-નગદિનુદ્ધિ ૩૪
 નિર્વાવનિકા ૩૫, ૭૦
 " દીકા ટિ ૫૭
 " સુત્રો ૮૫, ૬૫૫
 " " ૫૨ રૂતિ ૩૩૫
 નિરૂપા ટિ ૧૩૩
 નિરીય સૂત્ર ૩૫, ૬૩, ૬૬, ૬૭
 નિરીય સૂત્ર ચૂલ્લિ ટિ ૨૭,
 ૨૧૧, ટિ ૧૬૬, ૨૬૮, ૫૬૦,
 ૭૫૯
 નિગીય સૂત્ર ચૂલ્લિ ૫૨ વિનોદેશક
 વ્યાખ્યા ૩૩૫
 નીતિધનદ-નીતિગતક ૭૦૫
 નેમિચરિત્ર ૩૪૧, ટિ ૩૬૬
 નેમિચરિત્ર મહાકાવ્ય ૨૬૨
 નેમિનાથ ચરિત્ર (પ્રા) ૮૮૩
 નેમિનાથ ચરિત્ર (સ) ૫૫૩
 નેમિ ચરિત્ર ટિ ૪૫૫
 નેમિનાથનું ચરિત્ર ૫૫૩, ૬૦૯
 ૭૦૪, ૭૭૮, ૮૭૬
 નેમિનાથ મહાકાવ્ય ૬૬૦
 નેમિનિર્વાણ કાન્થ ટિ ૨૬૩
 નેમિન્તવ ૪૬૫
 નેપથકાવ્ય ૫૨ દીકા ૩૩૪, ટિ
 ૨૭૪, ૬૨૪, ૮૮૦
 પ્રકરણો ૫ ૭૫

પ્રતિભા-પયના ૩૫, ૧૦૩-૧૭,
 ૧૨૬-૭ લુઓ ૫૫ના
 પ્રત્યાપના સુ. ટિ ૨૭, ૩૩
 ૬૪-૫, ૧૪૭, ટિ ૧૧૩
 " " અન્યૂર્ણિ ૬૫૩
 " " દીકા ટિ ૫૪, ૫ ૭૪,
 ૧૪૭
 " " પ્રત્યેગ વ્યાખ્યા ૨૧૭
 " " રૂતિ ૨૬૩, ૩૮૯
 પ્રત્યાખ્યાન શાખ્ય ૫૮૩
 પ્રત્યાખ્યાનવાદ પૂર્વ ૨૧
 પ્રત્યાખ્યાન વિવગમ ૬૭૬
 પ્રત્યેકશુપ ચરિત્ર (પ્રા) ૬૩૪
 " (મ) ૫૮૮
 " ૪૬૫
 પ્રતિક્રમણ સુ. ૫૨ અવચૂલ્લિ
 ૬૫૩
 પ્રતિક્રમણ સૂત્ર વિધિ ૬૭૬, ૬૮૯
 પ્રતિમાશતક લઘુ દીકા ૬૪૧,
 ૬૬૮
 પ્રતિમા શતક સત્રીક ૫ ૬૩૧,
 ૬૨૬, ૬૪૨, ટિ ૫૩૫
 " ચૂ ભા સહિત ૬૪૨
 પ્રતિભાસ્થાપન ન્યાય ૬૪૨
 પ્રતિલેખના કુલક ૮૫૫
 પ્રતિષ્ઠા કલ્પ ૨૨૧, ૩૩૫
 પ્રતિષ્ઠા કલ્પ ૮૫૮
 પ્રત્યક્ષ અગિત કાન્થ ૮૮૦

પ્રણમન ચરિત્ર ૮૬૧	પ્રવચનસાર ૮૯૦
પ્રણુદ રૌદ્રિણેય નાટક ૪૬૯	પ્રવચનસારોદ્ધાર ટિ ૪, ૧૧૦૮
પ્રબોધ્ય વાદસ્થલ ૪૮૨	„ ટીકા-વૃત્તિ ટિ
પ્રબોધ્ય દ્રોહ્ય વૃત્તિ ૭૭૯	૨૫, ૪૨૯, ટિ
પ્રબોધચિંતામણી (મ) ૭૧૨,	૨૦૦, ટિ ૨૦૬
૮૫૬	„ વિષમ વ્યાખ્યા
પ્રમાણનયતત્ત્વાલોકાર, ૩૪૫, ૪૪૮	૩૫૧, ૪૯૧
„ ટીકા (સ્વાદ્વાદરનાકર)	પ્રશ્નપદ્ધતિ ટિ ૧૩૨
૩૪૪	પ્રશ્નવ્યાકરણ (વિષયો) ૨૦(૧૦)
પ્રમાણપ્રકાશ ૪૮૯	„ ૫૭, ટિ ૪૯
પ્રમાણપ્રકાશ સવૃત્તિ ૮૬૦	પ્રશ્નવ્યાકરણ પર ટીકા ૯૬૫
પ્રમાણભીમાસા ૪૪૬, ૪૫૦	„ વૃત્તિ ૨૯૩
„ વૃત્તિ ૪૪૬, ટિ	પ્રશ્નવ્યાકરણ સદીક અને બાલા.
૩૪૭-૯	સહિત ૧૦૫૧-૨
પ્રમાણલક્ષણ સવૃત્તિ ૨૮૪, ટિ	પ્રશ્નશતક ૫૯૪
૨૨૧	પ્રશ્નોત્તર કાવ્યની વૃત્તિ ૮૬૨
પ્રમાણ સુદર ટિ. ૪૮૮	‘પ્રશ્નોત્તરરત્નમાલા’ વૃત્તિ ટિ
પ્રમારહસ્ય ૯૩૨, ૯૪૪	૨૭૦, ૪૮૭, ૬૪૪, ૬૪૯
પ્રમાદાપ્રમાદ ૩૨	પ્રશ્નોત્તર શતક ૯૯૫
પ્રમેયકમલ ભાર્તક (દિ ન્યાય મથ)	પ્રશ્નોત્તર સમ્રદ-રનાકર ૮૭૫
૨૬૪	પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય ૮૬૭
પ્રમેયરવકોશ ૨૯૯, ટિ ૨૪૩	પ્રશ્નમરતિ ૧૪૯
‘પ્રમેયરવમળૂલા’ નામની વૃત્તિ	„ ટીકા પૃ ૧૦૦, ટિ
૮૬૮	૯૧
પ્રવન્યાવિધાન પ્રકરણ ૫૯૫, ટિ	„ વૃત્તિ ૩૪૭
૪૧૬	પ્રાકૃત ચુલ્લિઓ ૨૧૯
પ્રવચનપરીક્ષા ૭૩૭, ૮૨૦, ૮૫૨	પ્રાકૃત ૭૬ કોશપર મ ટીકા
	૮૫૭

૩ જૈનદૃત મન્દૃત-પ્રાદૃત મધ-દૃતિનો અનુક્રમણિકા ૯૦૫

પ્રાદૃતદીપિકા-પ્રાદૃતપ્રગોષ ૫૫૭,
ટિ ૪૦૦

પ્રાદૃતનક્ષત્ર ૨૦૫

પ્રાદૃત વ્યાકરણ ૪૩૩, ટિ ૩૪૦,
૪૩૪-૯, ૪૭૮

પ્રાદૃત વ્યાકરણ વિરૂતિ ૧૦૦૩

પ્રાદૃત નાદ મુચ્ચય ૭૫૮

પ્રાણાયુ પૂર્વ ૨૧

પ્રાભાતિક સ્તુતિ ૩૩૪

પ્રાભુનો ૨૭, ટિ ૩૫

પ્રિયકર નૃપકથા ટિ ૩૩

પરિમ અગ્નિ (પ્રા) ૫ ૧૨૩,
૧૭૩, ટિ ૧૦૭૫, ૩૬૩,
૧૦૭૮

પક્તિપતાકા ૯૬૯

પદ્યખાણ મરૂપ (પ્રત્યાખ્યાન
સ્વરૂપ) ૩૩૮

પદ્યકૃપ ૯૩, ૧૦૧

„ ચૂર્ણ ૬૭૦

„ ભાષ્ય ૫ ૩૩, ૬૭૦

„ મહાભાષ્ય ૨૦૩

પદ્યપ્રથી વ્યાકરણ ૨૮૪

પદ્યતત્ર (પદ્યાખ્યાન) ૪૯૨,
૯૫૪

પદ્ય તીર્થ સ્તુતિ ૯૫૩

પદ્યહાત્મક વિક્રમ અગ્નિ ટિ
૫૨૩

પદ્યહાતપત્ર છત્ર પ્રગણ ૬૮૭,
ટિ ૫૨૩

પદ્ય નિયતી-પદ્યનિર્મથી ૨૨૧

પદ્યપ્રગથ-વાચનક વ્યાખ્યા-

ન્યાયાતકાર ટિપ્પન ૫૮૯

પદ્ય પામેદિ અન ૬૦૪

પદ્યમી કથા ૯૫૪

પદ્યમી-માદાત્મ્ય (જ્ઞાન પદ્યમી
કદા પ્રાં) ૨૫૬

પદ્યગન ટિ ૯૭

પદ્યવિગી ૨૨૧

પદ્યવિગી પ્રકરણ ૨૮૪

„ „ પદ્ય વિવગણ ૪૮૨,
૫૬૭

પદ્યવર્ગપદ્ધિના નામમાળા (કાદા)
૩૧૮

પદ્યવસ્તુક ૫ ૧૦૭, ૨૧૭, ટિ.
૧૫૬

પદ્યસ્થાનક ૨૨૧

પદ્યસંપ્રદ ૧૯૩, ૨૨૧, ૩૮૯

„ દીકા ટિ ૧૨૯

„ શ્લોક ૩૮૯

પદ્યાખ્યાન (પદ્યતત્ર) ૪૯૨,
૯૫૪

પદ્યાશક ૨૧૭

„ ચૂર્ણ ૩૩૮

„ શ્લોક ૨૯૩, ૩૯૨૬

પદ્યચરિય (પ્રા) ટિ ૫૨૩ જુઓ
પરિમ અગ્નિ

પદ્યચરિત (રામ ચરિત) ૮૯૯

પદ્યપ્રભ ચરિત્ર ૪૮૯
 પદ્યપ્રભ ચરિત્ર (પ્રા) ૪૯૨
 પદ્યપુરાણ (દિ) ૨૨૭
 પદ્માનંદ કાવ્ય ૫૪૪, ટિ ૩૯૩
 પદ્માવત્યષ્ટક સૃષ્ટિ ૩૩૫
 પદ્માવતી સ્તોત્રાતર્ગત કાવ્ય વૃત્તિ ૯૫૬

પદ્મવ્યવસ્થા ૮૮૫
 પદ્મવ્યવસ્થા પર ટીકા ૮૮૫
 પન્નવણા (પ્રસાપના) ટીકા અને
 બાબા સહિત ૧૦૫૨
 પયના જુઓ પ્રાણીકો
 પર્યતારાધના ૧૨૬
 પયુષણા કદમ ટિ ૬૯, ૧૧૮,
 ૫૮૫, ૬૫૫

પયુષણા શતક સૃષ્ટિ ૮૫૩
 પર્વરનાવતી કથા ૬૯૫
 પરબ્રહ્મોત્થાપન સ્થન ૬૭૬
 પરમ જ્યોતિ પચવિંશતિકા ૯૪૨
 પરમહ સસબોધ ચરિત ૮૫૬
 પરમાત્મ જ્યોતિ પચવિંશતિકા ૯૪૨

પરબોકસિદ્ધિ ૨૨૧
 પર સમયસાર વિચાર સમહ ૯૯૪
 પરિકર્મ ૨૧
 પાષ્ઠ્ય-મદ્-મદ્વણુવો (આકૃત
 શબ્દ મદાર્જવ) ૪૭૮, ૧૧૮૯
 'પાષ્ઠ્ય' (આકૃતમા) ટીકા ૨૮૦
 પાષ્ઠ્ય લગ્ની નામભાષા (આકૃત
 કોશ) ૨૭૨, ટિ ૨૦૮

પાક્ષિક સમ્પતિ પર ટીકા ૪૮૪
 પાક્ષિક પ્રતિક્રમણની ચૂંટણી ૫૬૦
 " વૃત્તિ ૫૬૦

પાક્ષિક વૃત્તિ ૫૮૪
 પાક્ષિકસત્તરી (પ્રા) ૬૭૫
 પાક્ષિક સૂત્ર ૫ ૩૯, ૧૨૦-૫, ૫૬૦
 " અવચૂરિ ૫૬૨
 " ટીકા ટિ ૭૧
 " વૃત્તિ ૩૩૮

પાડવ ચરિત્ર ૮૬૯, ૮૯૯
 પાડિસદર્પણ ૯૬૪
 પાર્શ્વચરિત ૪૯૨ ટિ ૩૧૬, ૫૬૨
 પાર્શ્વનાથ કાવ્ય ટિ ૪૮૮
 પાર્શ્વનાથ ચરિત ૧૬૫, ૨૬૩, ટિ
 ૨૦૦, ટિ ૨૦૫, ૮૫૯

પાર્શ્વનાથ ચરિત (પ્રા) ૩૨૪
 પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ભાવદેવતુ) ૬૪૫
 પાર્શ્વનાથચરિત્રાદિ ૨૦ પ્રબધ ૫૬૪
 પાર્શ્વસ્તવ ૫૬૯, ૬૦૪
 પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ ૩૦૦
 પિંગલસાર વૃત્તિ ૮૫૧
 પિંડનિર્ણય ૨૬

" ટીકા ૫ ૩૩, ૮૯, ટિ ૬૧, ૨૯૨
 " વૃત્તિ ૨૨૧, ૩૨૫, ૩૮૯
 પિંડ નિર્ણય દીપિકા ૬૮૨
 " લઘુવૃત્તિ ૬૭૦
 " વૃત્તિ (મનપગિરીય) ૬૭૦
 " " ૭૪૫

પૈવિનુદિ ૧૨૬

„ „ પ્રકગ્ન ૨૧૫, ૬૩૮

„ „ વૃત્તિ ૩૩૮

„ „ દીપિકા ૫૭૦, ૮૫૬

પુત્રીક ચરિત્ર ટિ ૨૭૦, ૬૩૦

પુણ્યમાગર કથાનક ૫૬૮

પુદ્ગલ ભગ વિરત્તિ ૮૭૯

પુષ્પચૂડા-પુષ્પચૂનિકા ૩૫, ૭૩

„ „ દીકા ટિ ૫૭

પુષ્પમાલા ૫૦ અવચૂરિ ૬૫૦

પુષ્પમાલા પર વૃત્તિ ૭૫૦

પુષ્પાવતી કથા (પ્રા) ૩૫૫

પુષ્પિતા-પુષ્પિકા ૩૫, ૭૨

„ „ દીકા ટિ ૫૭

પૂજાપ્રકરણ ૧૪૯

પૂર્વ ૨૧

„ ની ભાષા ૨૨, ટિ ૨૯

પૃથ્વીચદ્ર ચરિત્ર (પ્રા) ૩૨૭, ૩૯૨ક

„ પર ટિપ્પણ ૩૯૧

પૃથ્વીચદ્ર ચરિત્ર (સં) ૯૯૫

પૃથ્વીચદ્રમહર્ષિ ચરિત્ર ૭૫૧, ૭૫૪

પૌપધ પ્રકરણ સટ્રીક ૮૬૩

પૌપધવિધિ પ્રકરણ ૩૧૫

પૌરપી મડલ ૩૪

પ્રહ્લભોધ ૯૫૭

બધસ્વામિત્વ (નવ્ય) સટ્રીક ૫૮૩

બધહેતુત્તમ ત્રિભગી (કર્મગ્રંથીય) ૭૬૦

બધોદય સત્તા પ્રકરણ સાવચૂરિ ૮૫૫

બચિનદેવ કથા ૭૫૭

બાનભાગત મદાકાવ્ય ૫૪૪

બાલનિદ્રા ૬૦૯

‘બાલાનમોધ’ વૃત્તિ ૬૫૧

‘બાનાનમોધિની’ નામની દીકા ૮૫૬

ગિન્દુમાગ પૂર્વ ૨૧

‘શુદ્ધિમાગ’ (વ્યા) ૨૮૪, ૨૯૩

શુદ્ધિમાગર મથ ૭૫૨

શુદ્ધચાન્તિ મો ૧૫૦ દીકા ૮૭૦

શુદ્ધત ક્ષેત્ર મગામ ૨૦૬, ૫૬૦

શુદ્ધતકષ્પ ૨૬, ૯૩, ૯૮-૯

„ દીકા પૃ ૩૩, ૩૮૯

„ વૃત્તિ ૫૬૮, ૬૭૦

શુદ્ધતકષ્પ પીઠિકા ૬૩૪

શુદ્ધતપરમાવા ૮૮૩

શુદ્ધત્સ્વયં શૂ સ્તોત્ર ૧૦૮૫

શુદ્ધત મંમહત્તી ૨૦૬

„ „ વૃત્તિ ૩૬૦

શુદ્ધન્ન્યાસ (વ્યા) ૪૩૩

શુદ્ધન્મિથ્યાત્વ મડલ ૨૨૧

ભૌતિક પ્રતિષેધ ૨૨૧

ભોધ દીપિકા ટિ ૪૧૯

ભક્ત પરિચા ૧૦૬

ભક્તપરિચા પર અવચૂરિ ૬૭૨

ભક્તામરસ્તોત્ર ૨૦૪, ૮૮૫

ભક્તામર સ્તોત્ર દીકા ટિ ૪૯૬,

૮૭૮, ૮૮૦, ૯૫૪

„ વૃત્તિ ૬૪૭

પદ્મપ્રભ ચરિત્ર ૪૮૯
 પદ્મપ્રભ ચરિત્ર (પ્રા) ૪૯૨
 પદ્મપુરાણ (દિ) ૨૩૭
 પદ્માનંદ કાવ્ય ૫૪૪, ટિ ૩૯૩
 પદ્માવત્યજી સત્તિ ૩૩૫
 પદ્માવતી રત્નોત્પત્તિ કાવ્ય વૃત્તિ ૯૫૬
 પદ્મવરચા ૮૮૫
 પદ્મવરચા પર ટીકા ૮૮૫
 પન્નવણી (પ્રજ્ઞાપના) ટીકા અને બાબા સહિત ૧૦૫૨
 પયના જુઓ પ્રખ્યાત ટીકા
 પર્યતારાધના ૧૨૬
 પદ્યપણા કથા ટિ ૬૯, ૧૧૮, ૫૮૫, ૬૫૫
 પદ્યપણા શતક સત્તિ ૮૫૩
 પર્વતનાવતી કથા ૬૯૫
 પદ્મજોત્યાપન સ્થન ૬૭૬
 પરમ જ્યોતિ પચવિંશતિકા ૯૪૨
 પરમહ સમબોધ ચરિત ૮૫૬
 પરમાત્મ જ્યોતિ પચવિંશતિકા ૯૪૨
 પરલોકસિદ્ધિ ૨૨૧
 પર મમયસાર વિચાર સમ્રહ ૯૯૪
 પરિકર્મ ૨૧
 પાષ્ટ્ય-સદ-મહાજ્ઞાનો (પ્રાકૃત રાજ મહાર્જી) ૪૭૮, ૧૧૮૯
 'પાષ્ટ્ય' (પ્રાકૃતમા) ટીકા ૨૮૦
 પાષ્ટ્ય લગ્ન નામમાલા (પ્રાકૃત કાશ) ૨૭૨, ટિ ૨૦૮

પાક્ષિક સમ્પતિ પર ટીકા ૪૮૪
 પાક્ષિક પ્રતિકમણી ચૂંટણી ૫૬૦
 " વૃત્તિ ૫૬૦
 પાક્ષિક વૃત્તિ ૫૮૪
 પાક્ષિકસતરી (પ્રા) ૬૭૫
 પાક્ષિક સૂત્ર ૫ ૩૯, ૧૨૦-૫, ૫૬૦
 " અવચૂંટિ ૫૬૨
 " ટીકા ટિ ૭૧
 " વૃત્તિ ૩૩૮
 પાડવ ચરિત્ર ૮૬૯, ૮૯૯
 પાડિસદર્પણ ૯૬૪
 પાર્શ્વચરિત્ર ૪૯૨ ટિ ૩૧૬, ૫૬૨
 પાર્શ્વનાથ કાવ્ય ટિ ૪૮૮
 પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ૧૬૫, ૨૬૩, ટિ. ૨૦૦, ટિ. ૨૦૫, ૮૫૯
 પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર (પ્રા) ૩૨૪
 પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ભાવદેવનું) ૬૪૫
 પાર્શ્વનાથચરિત્રાદિ ૨૦ પ્રબંધ ૫૬૪
 પાર્શ્વસ્તવ ૫૬૯, ૬૦૪
 પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ ૩૦૦
 પિત્રવસાર વૃત્તિ ૮૫૧
 પિંડનિર્મુક્તિ ૨૬
 " ટીકા ૫ ૩૩, ૮૯, ટિ ૬૧, ૨૯૨
 " વૃત્તિ ૨૨૧, ૩૨૫, ૩૮૯
 પિંડ નિર્મુક્તિ દીપિકા ૬૮૨
 " લઘુવૃત્તિ ૬૭૦
 " વૃત્તિ (મનપગિરીય) ૬૭૦
 " " ૭૪૫

પિંડવિશુદ્ધિ ૧૨૬

„ „ પ્રકરણ ૩૧૫, ૬૩૮

„ „ જ્ઞતિ ૩૩૮

„ „ દીપિકા ૫૭૦, ૮૫૬

પુણ્યકથા ચરિત્ર ટિ ૨૭૦, ૬૩૦

પુણ્યમાત્ર કથાનક ૫૬૮

પુણ્યભક્ત ભગ વિજ્ઞાપિ ૮૭૬

પુણ્યચૂડા-પુણ્યચૂડિકા ૩૫, ૭૩

„ „ દીકા ટિ ૫૭

પુણ્યમાત્ર ૫૨ અવચૂરિ ૬૫૦

પુણ્યમાત્ર ૫૨ જ્ઞતિ ૭૫૦

પુણ્યાવતી કથા (પ્રા) ૩૫૫

પુણ્યિતા-પુણ્યિકા ૩૫, ૭૨

„ „ દીકા ટિ ૫૭

પૂજાપ્રકરણ ૧૪૯

પૂર્વ ૨૧

„ ની ભાષા ૨૨, ટિ ૨૯

પૃથ્વીચક્ર ચરિત્ર (પ્રા) ૩૨૭, ૩૯૨૬

„ ૫૨ ટિપ્પણ ૩૯૧

પૃથ્વીચક્ર ચરિત્ર (મં) ૬૯૫

પૃથ્વીચક્રમહર્ષિ ચરિત્ર ૭૫૧, ૭૫૪

પૌષધ પ્રકરણ મટીક ૮૬૩

પૌષધવિધિ પ્રકરણ ૩૧૫

પૌરુષી મહલ ૩૪

પ્રહ્લભોધ ૯૫૭

બધસ્વામિત્વ (નવ્ય) સટીક ૫૮૩

બધહેતુત્થ ત્રિભગી (કર્મચયીય) ૭૬૦

બધોદય સપ્તા પ્રકરણ સાવચરિ ૮૫૫

બંધનદ્ર કથા ૭૫૭

બાલભાગત મદાદાવ્ય ૫૪૪

બાલચિક્ષા ૬૦૯

‘બાવાનમોધ’ જ્ઞતિ ૬૫૧

‘બાવાનમોધિ’ નામની દીકા ૮૫૬

ગિન્દુમાત્ર પૂર્વ ૨૧

‘શુદ્ધિમાત્ર’ (વ્યા) ૨૮૪, ૨૯૩

શુદ્ધિમાત્ર મથ ૭૫૨

શુદ્ધિજ્ઞાનિત મો (પા) દીકા ૮૭૦

શુદ્ધિ ક્ષેત્ર મમામ ૨૦૬, ૫૧૦

શુદ્ધિતત્ત્વ ૨૬, ૯૩, ૯૮-૯૯

„ દીકા ૫ ૩૩, ૩૮૯

„ જ્ઞતિ ૫૬૮, ૬૭૦

શુદ્ધિતત્ત્વ પીઠિકા ૬૩૪

શુદ્ધિતત્ત્વમાત્ર ૮૮૩

શુદ્ધિતત્ત્વ ભૂ સ્તોત્ર ૧૦૮૫

શુદ્ધિ મંત્રહરિ ૨૦૬

„ „ જ્ઞતિ ૩૬૦

શુદ્ધિ-આસ (વ્યા) ૪૩૩

શુદ્ધિ-આત્મ મહન ૨૨૧

જોટિક પ્રતિષેધ ૨૨૧

જોધ દીપિકા ટિ ૪૧૯

ભક્ત પત્રિત્ર ૧૦૬

ભક્તપરિચા ૫૨ અવચૂરિ ૬૭૨

ભક્તમાત્ર સ્તોત્ર ૨૦૪, ૮૮૫

ભક્તમાત્ર સ્તોત્ર દીકા ટિ ૪૯૬,

૮૭૮, ૮૮૦, ૮૫૪

ભક્તામર સમસ્યા પૂર્તિ (નેમિ
 ભક્તામર) સ્ત સટીક ૬૬૮
 ભગવતી આરાધના (દિ) ૧૬૫
 ભગવતી દ્વિતીય શતક વૃત્તિ ૩૮૯
 ભગવતી સૂત્ર ટિ ૨૭, ૫૦-૧,
 ટિ ૪૪, ૨૨૭, ૫૬૩, ૫૮૧,
 ૭૦૬, ૭૫૩, ૧૦૬૫, ૧૦૭૩
 „ ના વિષયો ૨૦ (પ)
 „ વિવરણ ૩૬૦
 „ વૃત્તિ ૨૬૩, ૬૭૦
 ભયહરસ્તોત્ર પર વૃત્તિ ૬૦૪
 ભરતેશ્વર બાહુબલી વૃત્તિ ટિ ૩૬,
 ૬૮૮
 ભવભાવના સૂત્ર ૩૪૧, ૫૮૫
 ભવિક પ્રકર ૮૮૨
 ભવિષ્યદત્ત કથા (પ્રા) ૨૫૮
 ભારતી સ્તવ ટિ ૪૮૮
 ભાવકર્મ પ્રક્રિયા ૬૫૧
 ભાવનાસાર ૫૮૭
 ભાવપ્રકરણ સાવચૂરિ ૮૫૫
 ભાવશતક ૮૬૪
 ભાવમક્ષતિકા ૯૬૨
 ભાવારિવાગ્ણસ્તોત્ર ૩૧૫
 „ „ પર વૃત્તિ ૬૯૫
 ભાપારદસ્ય સટીક ૯૩૨, ૯૪૧
 ભુવનદીપક (જ્યોત) ૩૯૯, ૫૬૯
 ભુવનદીપક દત્તિ ટિ ૩૨૧, ૫૬૪
 ભુવનજાનુ ચરિત્ર (મ. ગઘ) ૭૫૭

ભુવનમુદરી કથા ૨૫૫
 ભુવનમુદરી કથા (પ્રા) ૬૩૦,
 ૬૩૪, ૬૩૯
 ભોજપ્રબંધ ૭૫૨, ૭૫૩
 ભોજ વ્યાકરણ ૯૬૦
 મગધવાદ ૯૩૨, ૯૪૪
 મગલાદ્વક ૫ ૪૬
 ‘મજરી’ નામની ટીકા ૫૪૪
 મહાપ્રકરણ સૃષ્ટિ ૮૬૯
 મહાપ્રવેશ ૩૪
 મહાવિચારક કુલક ૩૩૪
 ‘મણ્ડ જિજ્ઞાસુ’ની પાંચ ગાથા
 પર ટીકા ૭૫૭
 મણિપતિ ચરિત્ર ૨૬૨ જુઓ
 મુનિપતિ ચરિત્ર
 મધ્યાહ્ન વ્યાખ્યાન ૮૭૯
 મત્રગળ રહસ્ય ૫૯૪
 મત્રીઓ કૃત ગ્રંથો ૬૯૮
 મનોરમા ચરિત્ર (પ્રા) ૨૯૯
 મરણ વિભક્તિ ૩૪
 મરણ વિશુદ્ધિ ૩૪
 મરણ સમાધ ૧૧૪, ૧૧૬, ૧૨૬-૭
 મધિકામકરન્દ પ્રકરણ ૪૬૫
 મધિનાય ચરિત્ર (પ્રા) ૩૪૮, ૩૯૭
 મધિનાય ચરિત્ર ૫૬૪
 મદ્દા ૬૬૫ ૩૪
 મદ્દાદેવ સ્તોત્ર ૪૫૩
 મદ્દાદેવી-મારણી ટીકા ૮૮૮

૩ જૈનકૃત ચ મૃત-પ્રાકૃત મથ-કૃતિની અનુક્રમણિકા. ૯૦૬

મહાનિર્વાય (મુન) ૩૫, ૯૩, ૧૦૨

મહા પ્રજાપતિ ૩૪

મહા પ્રસાખ્યાન ૩૪, ૧૧૦

મહાપુરુષ ચરિત ૬૨૯

મહાપુરુષ ચરિત (પ્રા) ૨૮૮

મહામન મન્યમુદ્ગી ચરિત ૬૮૧

મહાગિયિ કૃષ્ક ૩૦૯

મહા વિદ્યા ૬૭૭

„ વૃત્તિ „

„ „ ૫૨ વિદ્યતિ અને તે ૫૨
ટિપ્પન ૬૭૭

મહાવીર ગણધર કલ્પ ૬૦૨

મહાવીર ચરિત ૩૬૫, ૬૩૪

મહાવીરચરિત (પ્રા) ૨૯૭, ટિ
૨૩૮, ૩૫૩

મહાવીરચરિત મ્તોન વૃત્તિ ૮૬૪

મહાવીર દ્વાત્રિચિકા ૬૫૦

મહાવીરરત્નવૃત્તિ ટિ ૮૮૪

મહાવીરતોત્ર-રત્નવૃત્તિ ૪૫૭-૮

મહાસ્વપ્ન ભાવના ૩૬

મહિપાલ ચરિત ૬૮૬

માતૃકા પ્રમાદ ૯૫૭

માનમુદ્રાલજન નાટક ૪૦૧

માગપરિગુદ્ધિ ૯૪૨

મિત્ર ચતુષ્ક કથા ૬૭૫

મિતભાષિણી વૃત્તિ ૮૬૫

‘મિતભાષિણી’ નામની વૃત્તિ ૮૬૭

મુક્તાવગ્ધોષ ઔકિતક ૬૫૮

‘મુન્યાવગ્ધોષ’ નામની વૃત્તિ ૭૬૧

મુનિપતિ ચરિત ૨૦૧, ૨૦૯

ભુઓ મળિપતિ ચરિત

મુનિપતિચરિત (પ્રા) ૩૪૭, ૪૯૭

મુનિમુનન ચરિત ટિ ૩૨૧, ૪૦૪

મુનિમુનન ચરિત (પ્રા) ૩૦૮, ટિ
૨૫૧, ટિ ૨૫૭, ૩૩૯,

૩૫૯, ટિ ૨૮૭

મુનિમુનન ચરિત (મં) ૫૬૯

મુનિમુનન મતવ ૪૬૫, ૬૫૩

મુદ્ધિ વ્યાકરણ ૩૮૯, ૪૦૩

મૂલ ગુદ્ધિ પ્રકાગ ૫૬૫

„ દીકા ૩૨૭

મૂલાચાર (દિ) ૨૨૭

મૃગાવતી ચરિત-ધર્મમારવાન ૫૫૦

મેધદૂત દીકા ૮૯૦, ૬૫૧, ૮૮૯

મેધદૂત મમમ્યાલેખ ૫ ૬૪૭, ૬૫૨

મેધમહોદય-વર્ણપ્રમોદ (ભ્યો) ૯૫૦

મેવાબુદ્ય કાવ્ય વૃત્તિ ૩૧૩

મેરુચોદરી વ્યાખ્યા ૯૯૪

મેક્ષોપદેશ ૫ આશિકા ૩૩૪

મૌન એકાદરી કથા ૭૫૮, ૮૬૧,
૮૭૨, ૯૫૯

યતિજીવ કલ્પ ૧૨૦-૫, ૫૬૭

„ „ વૃત્તિ ૬૫૩

યતિદિનકૃત ૨૨૧

યતિદિનચર્ચા ૬૪૫

યતિલક્ષણ સમુચ્ચય ૯૪૧

ચદુવિલાસ નાટક ૪૬૫

ચત્રરાજ ૬૪૭

„ ટીકા ૬૪૭

ચમકમય કાવ્યો ૩૧૩

ચમક રત્નતિઓ (અઠાવીમ) ૫૬૭

„ „ વૃત્તિ ૬૩૦

ચશોધર ચરિત્ર ૨૨૧, ૨૨૬

ચશોધર ચરિત ૮૬૦, ૯૯૪

ચજોરાજી રાજપદ્ધતિ (જ્યો.) ૯૬૨

ચાદવાબુદ્ધય નાટક ૪૬૫

ચુકત્યનુશાસન ૧૮૦, ૧૦૮૪

ચુકિતપ્રકાશ સદીક ૮૬૦

ચુકિતપ્રબોધ નાટક (પ્રા.) ટિ
૫૦૮, ૯૫૭

„ ટીકા ટિ ૫૦૮, ૯૫૭

ચુગાદિ દેવ દ્વાત્રિશિકા ૪૬૫

યોગચિંતામણિ (વૈદ્યક) ૮૭૨

‘યોગ દર્શન તથા યોગનિશિકા’
ટિ ૫૩૧, ટિ ૫૩૪

‘યોગદીપિકા’ નામની ટીકા ૯૪૨

યોગદષ્ટિસમુચ્ચય ૨૨૭, ૨૨૮,
૨૯૮, ૯૩૪

યોગનિર્ણય ટિ ૧૬૨

યોગગિદ્ધુ પૃ ૧૫૩, ૨૧૭ ટિ
૧૬૧, ૨૨૮, ૯૩૪

યોગરત્નમાલા પર વૃત્તિ ૫૭૧

યોગવિધિ ૪૯૭

યોગવિચિતિ-વિશિકા ૨૨૧, ૨૮૮,
ટિ ૩૫૩

યોગવિશિકા ટીકા ૯૩૩, ૯૪૧

યોગચતક ૨૨૧, ૨૨૮

યોગશાસ્ત્ર ૩૮૮, ૪૩૦, ૪૫૧-૨,
૫૦૦, ૮૦૯, ૧૦૫૦

યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિ ૪૮૯, ૫૮૫

યોગસાર ૩૫૫

યોગ સાહિત્ય ૨૨૮

યોનિ પ્રાભુત ૧૨૬

રઘુવંશ ટીકા ટિ ૫૧૩, ૭૪૮,
૮૬૪-૫ ૮૮૦, ૮૮૯

રઘુવિલાસ નાટક પૃ ૩૨૦, ૪૬૩,
૪૬૫

રત્નચૂડ કથા (પ્રા.) ૨૯૭, ટિ
૨૩૭, ૪૦૦

રત્નચક્રકુલક ૩૩૪

રત્નપરીક્ષા ૬૩૦

રત્નમંજરી ચ પૂરકથા ટિ ૨૨૩

રત્નમાલા ૧૬૫

રત્નશ્રાવક પ્રબોધ ૬૪૨, ૭૬૦

રત્નશેખર કથા (પ્રા.) ૬૮૯

ગ્લાકર પચવિંશતિકા પર ટીકા
૮૭૦

‘ગ્લાકરાવતારિકા’ નામની ટીકા
૩૯૨૬, ૪૮૩

„ પર ટિપ્પન
૬૪૨, ટિ ૪૩૨

„ પર પંજિકા
૬૪૨ ૬૬૨

૩ જૈનકૃત સમૃત-પ્રાકૃત તથા-કૃતિની અનુક્રમણિકા, ૯૨૨

‘ગ્નાવધિ’ નામની દીકા ૪૪૨
 રભામન્જરી નાટિકા પૃ ૪૩૬,
 ટિ ૪૩૭, ૬૫૪, ટિ ૪૩૭
 ગમલશાસ્ત્ર ૯૫૬
 ગજપ્રશ્રીય-રાયપમેળી સૂત્રપદ દીકા
 ૮૬૯ જુઓ રાયપમેળી
 ” વૃત્તિ ૬૭૦
 ગજવાર્તિક (દિ) ૧૬૫
 રાધવાબ્યુત્પ નાટક ૪૬૫
 ગમચગિત્ર ૮૬૯
 રામચરિત્ર (પદ્ય ચગિત્ર) ૮૯૯
 રામશતક ૫૩૫
 રાયપમેળી-ગજપ્રશ્રીય સૂત્ર ૩૪,
 ટિ ૩૯, ૬૧
 ” દીકા ટિ ૫૦,
 ૩૮૯
 ગયમહાબ્યુદય કાવ્ય ટિ ૪૮૮
 રચિત ૬૩૬ જિનગુતિ પર વૃત્તિ
 ૮૫૬, ૮૬૨
 ગદ્યાલંકાર ટિપ્પન ૬૮૩
 રૂપકમાળા પર વૃત્તિ ૮૬૪
 રૂપમેન ચરિત્ર ૮૬૧
 રૌદ્રિણીમૃગાક પ્રકરણ ૪૬૫
 રૌદ્રિણીય કથાનક ૮૭૦
 ‘લક્ષ્મ્યક’ કાવ્ય ૫૫૩
 લગ્નશુદ્ધિ (જ્યો) ૨૨૧
 લઘુ ક્ષેત્રસમાસ ૨૨૧
 ” સવિવરણ ૬૪૮

લઘુ કલ્પ ભાષ્ય ૬૭૦
 લઘુ ત્રિપદિ ચરિત્ર ૯૫૪
 લઘુ મહાવિદ્યા વિડબન ૬૭૭
 લઘુ વિધિપ્રપા ૯૯૪
 લઘુ શાન્તિગત ૫૦ દીકા ૮૬૫
 લઘુ રત્નવ દીકા ૬૩૩
 ‘લક્ષિત વિમ્તરા’ નામની દીકા
 ૧૧૮
 ” ” ૫૦ વૃત્તિ ૧૯૮, ૨૧૭,
 ૨૫૦, ૨૫૦
 ” ” ” વૃત્તિ ૫૦ પંક્તિકા
 ૩૩૩
 વિગાનુશામન ૪૩૩, ૪૪૫
 વિગાનુશામન પર વૃત્તિ ૮૭૧
 ‘લીલાવતી’ નામની વૃત્તિ ૫૬૪
 લોકતત્ત્વ નિર્ણય પૃ ૧૫૩, ૨૧૭,
 ૨૩૨
 લોકપ્રકાશ પૃ. ૭૪, ટિ ૧૩૦,
 ૮૮૭, ૯૪૬-૭
 લોકચિન્દુ ૨૨૧
 ભ્યતિગદ્ય દ્વાત્રિશિકા ૪૬૫
 વ્યવહારકલ્પ ૨૨૧
 વ્યવહાર સૂત્ર ૨૬, ૯૩, ૧૦૦
 વ્યવહાર સૂત્ર ચૂર્ણિ ૬૭૦, ૬૯૬
 ” ” દીકા ટિ ૬૫, ૩૮૯,
 ૫૮૫
 ” ” નિર્ણય ૨૬
 ” ” ભાષ્ય ટિ ૬૫, ૬૭૦
 ” ” વૃત્તિ ૬૭૦

વ્યાકરણ ૧૯૬, ટિ ૧૩૩
 વ્યાકરણ ચતુષ્કાવચૂરિ (વ્યા)
 ૪૯૭, ૫૫૭
 વ્યાખ્યાનદીપિકા ૬૭૭
 વ્યાખ્યાપ્રમુખિ-ભગવતી સૂત્ર,
 ૫૮, ટિ ૫૦ જુઓ ભગવતી
 „ વિષયો ૨૦ (૧૧)
 „ વૃત્તિ ૨૯૩
 ‘બ્યુત્પત્તિ દીપિકા’ નામ વૃત્તિ ૭૬૨
 ‘બ્યુત્પત્તિ રતનાકર’ નામની વૃત્તિ
 ૮૮૬
 બ્યુત્પત્તિનાદ ૯૩૨
 વગ્ગચૂલિકા-વર્ગ ચૂલિકા ૩૫,
 ૧૨૬
 વકચૂલ પ્રબંધ ૬૪૨
 વળ્લખય (પ્રા) ૬૩૩
 વદનક પર ચૂલિ ૩૩૮
 ‘વદાર’ વૃત્તિ ટિ ૫૮
 ‘વદિતુ’ સૂત્ર ૧૨૦-૫
 „ „ ચૂલિ ટિ ૭૨, ૫૮૫
 વનમાના નાટિકા ૪૬૫
 વનરપતિ સમ્પતિકા ૩૩૪
 વર્ધમાન ક્ષપ (મત્ર) ૫૬૪
 વર્ધમાન દ્વાત્રિસિકા ૮૫૩
 વર્ધમાન દેશના ૭૫૫
 વર્ધમાન સ્વામી ચરિત્ર ૬૨૯
 વર્ધપ્રબોધ-મેધમહોદય (ન્યો)
 ૯૫૬

વરદત ગુણમજરી કથા ૮૯૦
 વરણોપપાત ૩૫
 વસતરાજ શકુન પર ટીકા ટિ.
 ૪૯૬, ૮૭૭, ટિ ૫૨૦
 વસુદેવ ચરિત (પ્રા) ૨૬
 વસુદેવહિંદી (પ્રા) ૨૦૩, ૫૮૭,
 ટિ ૫૨૩
 વાક્યપ્રકાશ ઔકિતક ૭૪૯
 „ ટીકા ૭૬૦
 „ સાવચૂરિ ૮૮૯
 વાગ્ભટાલ ઝરે ૩૨૦, ટિ ૨૬૩,
 ૫ ૨૪૧, ૩૮૩, ટિ ૩૦૬
 „ વૃત્તિ ૫ ૨૪૧, ૬૯૪, ૮૫૧
 ‘વાદમહાલુ’-સમ્પતિ ટીકા
 ૨૬૪, ટિ ૨૦૧, ૪૮૯
 વાદમાલા ૯૪૪
 વાદવિજય પ્રકરણ ૭૫૫
 વાદાનુશાસન ૪૪૫
 વાદાર્થનિરૂપણ ૯૬૨
 વારુસાર ૬૩૦
 વાસવદત્તાપર વૃત્તિ ૮૭૮
 વાસુપૂજ્ય ચરિત ૪૯૯
 વાસોતિકાદિ પ્રકરણ ૬૭૨
 વિક્રમચરિત્ર પચદશકથા ૮૯૮
 વિક્રમચરિત ૬૮૩, ટિ ૪૫૨,
 ટિ ૫૨૩
 „ ટિ ૧૦૫, ૬૮૭-૮,
 ટિ. ૫૨૩

વિક્રમાદેવ ચરિત્ર ૩૦૦
 વિક્રમાદિત્ય ચરિત્ર ટિ ૧૦૬
 વિદ્યવિનાયક ચોડ (પ્રા) ૩૧૭
 વિચારગ્નાનક ૮૬૭, ૧૦૬૫, ૧૧૬૮
 વિચારગ્માયન પ્રકરણ ૭૫૮
 વિચારશતક ૮૬૪
 વિચારગ્નનક બીજક ૯૯૮
 વિચારપદ્ધતિરિક્ષા (દેવક ચતુરિ
 રતિ) મટીક ૭૫૮
 વિચારપદ્ધતિરિક્ષા પર અવચુકિ ૯૬૨
 વિચારપદ્ધતિરિક્ષા વૃત્તિ ૮૮૨
 વિચારમહત્તિકા ૬૫૧
 વિચારમહત્તિકા વૃત્તિ ૮૬૯
 વિચારમાગ પ્રકરણ ટિ ૧૩૪
 વિચાર સન ૬૩૦
 વિચારામૃતમગ્ધ ટિ ૧૪૦, ૬૫૩
 વિજયચંદ્ર ચરિત્ર (પ્રા) ૭૯૮, ૩૫૦
 'વિજયદીપિકા' નામની ટીકા
 ૮૧૯, ૮૮૬
 વિજયચરણવિનિશ્ચય ૩૪
 વિદ્યાનંદ વ્યાકરણ ૫૯૦-૧
 વિદ્યાનુપવાદ પૂર્વ ૨૧
 વિદ્યામાગ કથા ૭૪૭
 વિદ્યમુખ્યમકન ટિ ૩૦
 'વિધિ કૌમુદી' વૃત્તિ ૬૭૬
 વિધિપ્રપા ૫ ૪૦૦, ૬૦૪, ૯૯૪
 વિધિવાદ ૯૩૨, ૯૪૪
 'વિનયજનહિતા' ટીકા ૩૯૬

'વિનયાક' - કનિશિષ્યા ૫૬૪
 વિપાકમૂળ ૫૮, ૭૫૬
 'વિભાગ' નામની ટીકા (વ્યા) ૬૦૪
 વિભાગનાથ ચરિત્ર ૭૧૯, ૭૫૧
 વિનામવતી ૪૦૧
 વિનાદ ચૂનિકા ૩૫
 વિનાદ પ્રગમિ-ભગવતી
 ૭૨૧ લુઓ ભગવતીમૂળ
 વિવેકમજરી ૪૯૦, ૫૫૦
 ,, વૃત્તિ ટિ ૩૬૭, ૫૫૧
 'વિવેક' નામનું ટિપ્પણ ૪૪૩
 વિવેકવિનામ ૪૯૬, ૫૪૫
 વિવેકવિનામ ૫૨ ટીકા ૮૭૭,
 ટિ ૫૧૯
 વિશ્વ શ્રીધરેત્યાદ્યાદ્યાદગાર અકમધ-
 સત્ત્વ ૬૫૩
 'વિશાલ લોચન' ચોડ વૃત્તિ ૫૭૦
 વિશેષણવતી ૨૦૬ ૩૬૦, ૩૮૩
 'વિરોધ' નામની ચૂર્ણ ૨૧૧
 વિરોધશતક ૮૬૪, ટિ ૫૧૮
 વિરોધાવરમક ભાષ્ય ૫ ૧૮, ૧૨૮,
 ૨૦૬, ૨૦૮, ૨૪૪,
 ૨૯૮, ૩૪૧, ૬૯૨
 ,, ,, વૃત્તિ ટિ ૮૭, ૨૦૬, ૬૭૦
 નિશંતિ સ્થાનક વિચારમત સમ્રાટ
 ૬૮૯
 વિશિક્ષા (પ્રા) ૨૧૭
 વિષયવિનિગ્રહ કુલકપર વૃત્તિ ૬૦૦

વિસવાદ શતક ૮૬૪

વિહારકવ્ય ૩૪

વીતરાગ શ્રુત ૩૪

વીતરાગ રતવ ૩૮૮

વીતરાગ સ્તોત્ર ૪૫૩

„ „સ્તુતિ ૫ ૨૮૭,

૪૨૬, ૪૨૮, ૪૩૦

વીતરાગ સ્તોત્ર પર અવચૂઠિ ૭૪૯

વીર્યપ્રનાદ પૂર્વ ૨૧

વીરકવ્ય ૬૩૩

વીરચરિત્ર-મહાવીર ચરિત્ર ૨૮૪

વીરચરિત્ર (પ્રા) ૨૯૭, ૩૨૪,
૩૫૩

વીરજિનસ્તુતિ સાવચૂરિ ૮૭૪

વીરસ્તવ ૧૧૩-૪, ૨૨૧

‘વીરાક’ કાવ્ય ૫૪૪, ૬૫૪

વીગગ ચરિત (દિ) ૨૩૭

વીરાગદ વ્યા ૨૨૧, ૨૨૯

વીસા યત્ર વિધિ ૯૫૬

વૃત્તરત્નાકર ટીકા ૫૬૬

વૃત્તરત્નાકર પર વૃત્તિ ૮૬૪

વૃદ્ધ ચતુ શગધુ ૧૨૬

વૃદ્ધ ચિંતામણી (વ્યા) ૯૬૦

વૃદ્ધ પ્રસ્તાવોક્તિ રત્નાકર ૮૭૮

‘વૃન્દાવ’વૃત્તિ ૯૯૪

વૃન્દાવન કાવ્યપર વૃત્તિ ૩૧૩

વૃષ્ણિ દસા ૩૫, ૭૪

„ „ ટીકા ટિ ૫૭

વેદ બાણતા નિરાકરણ ૨૨૧

વેદવાદ ૧૬૦

વેદકુશ ૨૨૧

વેદાન્ત નિર્ણય ૯૪૪

વેલધરોપપાત ૩૫

વૈદ્યક સારોદ્ધાર (વૈદ્યક) ૮૭૨

વૈદ્યવસ્તુલ (વૈદ્યક) ૯૬૩

વૈરાગ્ય કલ્પલતા ૯૪૨

વૈરાગ્ય ધનદ (વૈરાગ્ય શતક) ૭૦૫

વૈરાગ્યરતિ ૯૪૪

વૈરાગ્ય શતક પર ટીકા ૮૬૫

વૈરાગ્યન પરાજય-મહાપ્રબધ ૩૦૪,
૩૧૭

વૈશ્રમણોપપાત ૩૫

આદ્યશુભમગ્રહ ૬૭૮

„ વિવરણ ૬૮૯

આદ્ય જીતકલ્પ ૧૨૦-૫, ૫૯૭

આદ્ય પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ૧૨૦-૧૨૫

„ „ ચૂર્ણિ ટિ
૭૨, ૫૮૫

આદ્ય પ્રતિક્રમણ સૂત્ર વૃત્તિ ૬૭૭,

૬૭૯ જુઓ આવક પ્રતિક્રમણ

સૂત્ર વૃત્તિ

આદ્ય પ્રતિક્રમણ સૂત્ર વૃત્તિ પર

બાધ્ય ૮૬૬

આદ્યવિધિ ટિ ૧૪૦

આદ્યવિધિવિનિગમ ૬૮૫

આદ્યવિધિ સટ્ટિ ૬૭૯

આવક-દિનકૃત્ય સટ્ટિ ૫૮૩

આવકધર્મતત્ર ૨૨૧
 આવકધર્મવિધિ ૨૧૭, ટિ ૧૫૫
 „ વૃત્તિ ટિ ૨૮૫
 આવક ધર્મવિધિ (મ) મત્તિ ૫૬૨
 આવક પ્રગમિ ૧૪૯, ૩૧૭
 „ „ વૃત્તિ ૨૨૧
 આવક પ્રતિક્રમણુ મુત્રવૃત્તિ ૩૩૫,
 ટિ ૨૭૫, ૩૪૯, ૪૦૬, ૫૬૦
 જુઓ આદ્ય પ્રતિક્રમણુ મુત્ર
 વૃત્તિ
 આવક પ્રાયશ્ચિત્ત મામાચારી વૃત્તિ ૫૬૦
 આવક વિધિ (પ્રા) ૨૭૯
 'આવકાનદગાગિણી' દીકા ૨૮૨
 આવકાનુષ્ઠાન વિધિ ટિ ૫૮
 'શ્રી' અક કાવ્ય ૫૬૩
 શ્રીધરકદની પનિદા ૩૪૦, ૪૦૦,
 ૬૪૧, ટિ ૪૩૨
 શ્રીધર આગ્નિ ૬૮૧
 શ્રીપાતકથા (પ્રા) ૬૪૮ જુઓ
 મિગિવાન કદા
 શ્રીપાતકથા (મ) ૭૫૭
 શ્રીપાત ગોપાલ કથા ૬૭૮
 શ્રીપાત ચરિત્ર (મ) ૭૫૧, ૯૬૫
 શ્રીપાત ચરિત્ર ૯૯૪
 „ (મ ગણ) ૯૯૫
 શ્રીપાત નાટકગત ગસવતી વર્ણન ૭૫૪
 શ્રીમત ધર્મમતવ વૃત્તિ ૮૮૦

'શ્રુત' ૧૯, ૧૧૧૦
 શ્રુત સાદિત્ય ૩૩-૩૮
 શ્રુતામ્વાદ ચિદ્શાક્ષ ૮૫૮
 શ્રેણિકચરિત-દયાશ્રય કા-ન્ય ૬૦૪
 શ્રેયામ ચરિત ૪૮૯, ૫૯૮
 શ્રેયામનાથ ચરિત (પ્રા) ૩૪૭
 શકુન આગેદાગ ૬૦૦
 શખેશ્વર પાર્શ્વનાથ મન (મ) ૯૬૩
 શક પ્રકરણ ૯૮૪
 શત્રુજય ક્રમ કથા ૭૫૨
 „ વૃત્તિ ૬૮૮
 શત્રુજય દ્વાર્નિરિક્ષકા ૬૫૦
 શત્રુજય માહાત્મ્ય ૧૮૬, ટિ ૧૩૮,
 ૯૬૭, ૧૦૭૫
 શત્રુજય માહાત્મ્યોદ્દેશ્ય (મ ગણ) ૯૬૭
 શતલ ચૂર્ણિ ૬૫૫
 શતલ ભાષ્ય ૬૫૧
 શનક-પાત્રમો કર્મશ્રય ૧૯૦-૩,
 ૪૯૧, ટિ ૪૧૪
 „ „ પગ ચૂર્ણિ ૫૮૩
 „ „ પગ વૃત્તિ ૩૪૧, ૪૯૧
 શતલ (નવ્ય) મટીક ૫૮૩
 શતપદી-પ્રશ્નોત્તર પદ્ધતિ ૪૯૫,
 ૫૬૯
 શતાર્થકાવ્ય ટિ ૮૧૫, ૪૦૯,
 ૫ ૨૮૫
 શતાર્થ વૃત્તિ ૮૫૧

વિમવાદ શતક ૮૬૪

વિહારકથા ૩૪

વીતરાગ શ્રુત ૩૪

વીતરાગ સ્તવ ૩૮૮

વીતરાગ સ્તોત્ર ૪૫૩

„ „-સ્તુતિ પૃ ૨૮૭,
૪૨૬, ૪૨૮, ૪૩૦

વીતરાગ સ્તોત્ર પર અવચૂરિ ૭૪૯

વીર્યપ્રનાદ પૂર્વ ૨૧

વીરકથા ૬૩૩

વીરચરિત્ર-મહાવીર ચરિત્ર ૨૮૪

વીરચરિત્ર (પ્રા) ૩૯૭, ૩૨૪,
૩૫૩

વીરજિનસ્તુતિ સાવચૂરિ ૮૭૪

વીરસ્તવ ૧૧૩-૪, ૨૨૧

‘વીરાક’ કાવ્ય ૫૪૪, ૬૫૪

વીરાગ ચરિત (દિં) ૨૩૭

વીરાગદ કથા ૨૨૧, ૨૨૯

વીમા યત્ર વિધિ ૯૫૬

વૃત્તરત્નાકર ટીકા ૫૬૬

વૃત્તરત્નાકર પર વૃત્તિ ૮૬૪

વૃદ્ધ ચતુ શ્લોક ૧૨૬

વૃદ્ધ ચિંતામણી (બ્યા) ૯૬૦

વૃદ્ધ પ્રસ્તાવોક્તિ રત્નાકર ૮૭૮

‘વૃન્દાવન’વૃત્તિ ૯૯૪

વૃન્દાવન કાવ્યપર ટિપ્તિ ૩૧૩

વૃષ્ણ દશા ૩૫, ૭૪

„ „ ટીકા ટિ ૫૭

વેદ બાહ્યતા નિરાકરણ ૨૨૧

વેદવાદ ૧૬૦

વેદાકુશ ૨૨૧

વેદાન્ત નિર્ણય ૯૪૪

વેદ ધરોપપાત ૩૫

વેદક સારોદ્ધાર (વેદક) ૮૭૨

વેદવલ્લભ (વેદક) ૯૬૩

વૈરાગ્ય કલ્પલતા ૯૪૭

વૈરાગ્ય ધનદ (વૈરાગ્ય શતક) ૭૦૫

વૈરાગ્યરતિ ૯૪૪

વૈરાગ્ય શતક પર ટીકા ૮૬૫

વૈરાગ્યન પરાજય-મહાપ્રબધ ૩૦૪,
૩૧૭

વૈશ્રમણ્યોપપાત ૩૫

આદ્યુલ્કરમંત્ર ૬૭૮

„ વિવરણ ૬૮૯

આદ્ય શતકકથા ૧૨૦-૫, ૫૯૭

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂત્ર ૧૨૦-૧૨૫

„ „ ચર્ચિ દિ.
૭૨, ૫૮૫

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આદ્ય પ્રતિકમણ્ય સૂ. ૧૩૭, ૬૭૬

આવધધર્મતત્ર ૨૨૧
 આવધધર્મવિધિ ૨૧૭, ટિ ૧૫૫
 „ વૃત્તિ ટિ ૨૮૫
 આવધ ધર્મવિધિ (મ) મહત્તિ ૫૬૨
 આવધ પ્રવૃત્તિ ૧૪૯, ૩૧૭
 „ „ વૃત્તિ ૨૨૧
 આવધ પ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિ ૩૩૫,
 ટિ ૨૭૫, ૩૪૯, ૮૦૬, ૫૬૭
 જુઓ આદ્ય પ્રતિક્રમણ ચા
 વૃત્તિ
 આનક પ્રાપ્તિ આમાચારી વૃત્તિ ૫૬૨
 આવધ વિધિ (પ્રા) ૨૭૬
 'આવધાનદશાગિણી' ટીકા ૨૮૨
 આવધાનુષ્ઠાન વિધિ ટિ ૫૮
 'શ્રી' ચંક કાવ્ય ૫૬૩
 ત્રીધગદની પત્રિકા ૩૪૦, ૪૦૦,
 ૬૪૧, ટિ ૪૩૨
 શ્રીધગ ચાગિ ૬૮૧
 શ્રીપાલકથા (પ્રા) ૬૪૮ જુઓ
 સિગિપાલ કહા
 શ્રીપાલકથા (મ) ૭૫૭
 શ્રીપાલ ગોપાલ કથા ૬૭૮
 શ્રીપાત ચરિત્ર (મ) ૭૫૧, ૬૬૫
 શ્રીપાત ચરિત્ર ૬૬૪
 „ (મ ગદ્ય) ૬૬૫
 શ્રીપાત નાટકગત ગસવતી વર્ણન ૭૫૪
 શ્રીમત ધર્મસ્તવ વૃત્તિ ૮૮૦

'શ્રુત' ૧૯, ૧૧૧૦
 શ્રુત સાદિત્ય ૩૩-૩૮
 શ્રુતામ્વાદ નિશાદ્વા ૮૫૮
 શ્રેણિકચગિત-દયાશ્રય કા-ચ ૧૦૪
 શ્રેયામ ચગિત ૪૮૯, ૫૬૮
 શ્રેયામનાથ ચગિત (પ્રા) ૩૪૭
 શકુન માગેદાર ૬૦૦
 શખેશ્વર પાર્શ્વનાથ મન (મ) ૬૬૩
 ગક પ્રમગ્ન ૬૮૮
 શત્રુજય કલ્પ કથા ૭૫૨
 „ વૃત્તિ ૬૮૮
 શત્રુજય દ્વાનિશિકા ૬૫૦
 શત્રુજય માહાત્મ્ય ૧૮૬, ટિ ૧૩૮,
 ૬૬૭, ૧૦૭૫
 શત્રુજય માહાત્મ્યોત્તેજ (મ ગદ્ય) ૬૬૭
 શતક ચૂર્ણિ ૬૫૫
 શતક ભાષ્ય ૬૫૧
 શતક-પાયમો કર્મત્રય ૧૯૭-૩,
 ૪૯૧, ટિ ૪૧૪
 „ „ ૫૭ ચૂર્ણિ ૫૮૩
 „ „ ૫૭ વૃત્તિ ૩૪૧, ૪૯૧
 શતક (નવ્ય) સટીક ૫૮૩
 શતપદી-પ્રશ્નોત્તર પદ્ધતિ ૪૬૫,
 ૫૬૯
 ગતાર્થકાવ્ય ટિ ૩૧૫, ૪૦૯,
 ૫ ૨૮૫
 શતાર્થ વૃત્તિ ૮૫૧

ચતુર્થી પર વૃત્તિ ૮૭૯
 ચમ્પકૌમુદી શ્લોકબદ્ધ ૧૦૦૩
 ચમ્પક્રમેદ (વ્યા૦) પર વૃત્તિ ૮૭૨
 ચમ્પદ૨૫ વાક્ય દિ ૪૯૪
 ચમ્પતદ્વમ લક્ષણ ૨૮૪
 ચમ્પદસિદ્ધિ વ્યાકરણ ૩૨૯
 " " વૃત્તિ ૫૮૫
 ચમ્પદાનુશાસન (દેવાનદીય) ૫૯૫,
 દિ ૪૧૮
 નામ્પદાનુશાસન (મુદિ વ્યા) ૩૮૯
 ચમ્પદાનુશાસન (દ્વિમ) ૪૪૩-૫
 જુઓ અભિધાન ચિતામણી
 ચમ્પદાનુશાસન (દ્વિમ) વૃત્તિ ૬૩૪
 ચન્ન પરિજ્ઞા ૪૦, ૧૬૭
 " " નિરરણ ૧૬૭
 નાતગમભાનના ૬૭૫
 ગાતિક૨ સ્તવ-સ્તોત્ર ૬૭૪-૫
 ગાતિનાથચરિત્ર (મુનિભદ્રીય) દિ
 ૪૧૭, ૬૪૨
 ગાતિનાથ ચરિત્ર (સ) દિ ૨૭૨,
 ૫૮૫, ૫૮૭, ૫૯૪, દિ ૪૧૮,
 ૬૩૪
 ગાતિનાથ ચરિત્ર ૫૬૨
 ગાતિનાથ ચરિત્ર ૭૫૪
 ગાન્તિનાથ ચરિત્ર-નૈય'નીય
 સમસ્યા ૯૫૩
 ગાતિનાથ ચરિત્ર (પ્રા૦) દિ પર,
 ૩૨૭, ૪૧૩, ૪૭૬
 ચારદા ર્નો. ૧ ૬૦૪

ચારદીય નામમાલા ૮૭૨
 ચાલિભદ્ર ચરિત્ર ૫૯૭
 ચાલિવાહન ચરિત્ર ૭૫૪
 ચાચવાર્તા સમુચ્ચય ૨૧૭, દિ
 ૧૬૦
 " " દીકા ૨૬૬
 " " વૃત્તિ ૫ ૧૫૫,
 ૨૧૭, ૯૪૨
 ગિવભદ્ર કાવ્યપર વૃત્તિ ૩૧૩
 શિલોજ નામ કોશ પર દીકા ૮૭૧
 'ગિશુ હિતૈષિણી' નામની દીકા ૭૪૮
 'શિષ્યહિતા' નામની દીકા દિ
 ૫૮, ૫૬૧
 'શીયતગ ગિણી' નામની વૃત્તિ ૬૩૩
 ચીલદૂત કાવ્ય ૬૮૬
 શીલપ્રકાશ-અધૂલભદ્રચરિત્ર ૮૬૦
 ચીનભાવના વૃત્તિ ૩૯૧
 શીલોપદેગમાલા દીકા ૬૩૩
 " " વૃત્તિ ૬૪૩, ૬૪૯
 ગુકરાજ કથા ૬૮૧
 શૃંગાર ધનદ (ચતક) ૭૦૫
 શૃંગાર મંડન ૭૦૪
 શોદદગ ઉપદેગકુચક ૩૩૪
 શોભનસ્તુતિ ૨૭૮
 " દીકા ૨૭૮, દિ ૨૧૫-૬
 શોભનસ્તુતિ પર વૃત્તિ ૮૭૬, ૮૭૮
 ૫૨ નિવલ્લ'પ વિચાર ૮૮૭
 પદ્મિત્રવ નન્ય (મ ગ્ર) ૮૪૭

પદ્ધાનઃ પ્રકરણ ૨૮૪

„ ભાષ્ય ૨૯૩

„ „ દૃતિ ૪૯૫, ૫૬૭

પદ્ધર્નાન નિર્ણય ૬૫૧

પદ્ધર્નાન મમુચ્ચય ૧૬૧, ૨૧૭,

દિ ૨૬૦, ૬૮૭, ૧૦૩૫

પદ્ધર્નાન મમુચ્ચય પગ દીકા ૬૭૨

પદ્ધર્નાન મૂળ દીકા ૬૩૩

પદ્ધર્નાની ૨૦૧

પદ્ધિવાચક પ્રિવગણુ લુઓ આ
વચક

પડનીતિ ૨૧૫ લુઓ આગમિક
વિચ આગ પ્રકરણ

„ પગ દિધ્પનઃ ૩૧૮, ૫૫૩

„ „ દૃતિ ૩૪૭, ૩૮૯, ૮૯૩

પડનીતિ (નચ્ચ) મટીઃ ૫૮૩

પડાવચક દૃતિ ૬૭૬

„ વાર્તિક ૭૫૩

„ વ્યાખ્યા ૮૯૦

પરિશતક (પ્રા) ૮૯૩

પરિશતક પગ દૃતિ ૬૯૮, ૭૮૪,
૭૫૩

પોડશઃ ૨૧૭, ૨૧૮

પોડશક પગ દીકા ૯૩૩, ૯૪૨

પોડશ શ્લોકી મવિવગણુ ૮૫૩

ગવન રતન ૯૬૨

ગતવપરિણા પદ્ધતિ ૯૮૩

સ્તુતિઓ ૪૮૯

સ્તુતિ પ્રિગ તગ ગિણી ૮૫૬

સ્તોનાગિ-સ્તોનાવચિ ૯૪૩

સ્તોનાવચિગિકા ૯૬૩

‘સ્તોતમ્યા’ સ્તુતિ ૮૬૮

સ્થાનક (દાણુય) પ્રકરણ (પ્રા) ૮૧૩

„ દૃતિ ૨૦૭, ૪૧૩

સ્થાનાગ-દાણુગ ૨૦, દિ ૨૫,

દિ ૨૭, ૩૨, ૪૭-૮,

દિ ૪૦, ૨૦૭, ૫૬૩

„ „ ના વિષયો ૨૦ (૨)

„ „ પગ દીપિકા ૮૭૩

„ „ પગ દૃતિ ૨૯૩, ૬૭૦,

દિ ૪૭, ૮૭૬

સ્થાનાગ દૃતિગન ગાથાદૃતિ ૯૫૬

સ્થનમદ્ર ચાગિ દિ ૨૬, ૬૫૧,

૮૬૦

અગણુસ્તવ પગ દૃતિ ૬૬૫

આઘાન્ત ક્રિયા ૩૬૦ ૬

‘સ્થાદ્વાદ દ્વિપનતા’ નામની દીકા

૯૪૨

આદનાદ વનિકા-સ્થાદ્વાદ દીપિકા

૬૪૨

આદ્વાદ દુયોદ્ય પરિણા ૨૨૧

આદનાદ ભાષા ૮૭૫

આદ્વાદ મજરી ૨૬૬, ૫ ૨૮૫,

૪૪૯, ૯૩૦, ૧૧૦૮

આદનાદ મજરી પગ દૃતિ ૯૪૩

સ્થાવ દમજૂના નામની દીકા ૯૪૩

સ્યાદવાદ મુક્તાવલી ૯૬૨
 સ્યાદવાદગ્નાકર ટિ ૯૧, પૃ ૧૦૭,
 પૃ ૧૫૪, ૨૬૬, ૪૫૦, ૪૮૩
 ,, ટીકા ૪૯૩
 સ્યાદવાદ ગ્રહ્ય(વાદ રહ્ય) ૯૩૨,
 ૯૪૪
 સ્યાદિશબ્દ સમુચ્ચય પર ટીકા ૭૫૪
 સ્યાદિ સમુચ્ચય (વ્યા) ૫૪૪
 સ્વપ્ન વિચાર ભાષ્ય ૫૬૭
 સ્વપ્ન સમ્પતિકા વૃત્તિ ૫૬૬
 સ્વપ્નાદિક વિચાર ૩૧૫
 સ્વભૂ સ્તોત્ર ૧૮૦
 સ્વર્ણસિદ્ધિ ગર્ભ મહાવીર જિન-
 સ્તવ પર અવચૂરિ ૬૦૪
 સ્વગૌદય-નરપતિજયચર્યા ૪૮૧
 સંકલ્પશ્રવ્ય સ્તોત્ર સટીક ૧૦૦૩
 સન્નિત પત્નીમી (?) ૨૨૧
 સમ્રહણી ૫૮૫
 ,, વૃત્તિ ૨૨૧, ૩૯૨ ક
 સમ્રહણીરાત્ર (પ્રા) ૩૫૬, ૫૮૫
 ,, ,, વૃત્તિ ૩૭૦, ૫૬૦
 સમ્રહણી વૃત્તિ ૨૯૭
 સગીનમકન ૭૦૪
 સગીતોપનિષત્ ૬૩૧
 ,, માગ ૬૩૧
 સપ્તપદક ૩૧૫-૬, ટિ ૨૬૦
 ,, ટીકા-બૃહદ્ વૃત્તિ ૪૮૨
 સપ્ત ૫૨ અનચૂરિ ૮૫૧

સપ્તપદક પર ટીકા ૭૫૦, ૭૫૩
 સધાચાર ભાષ્ય ૫૯૭
 સટીકા ચત્વાર પ્રાચીના કર્મત્રયાઃ
 ટિ ૧૨૯
 સદ્વિસય પ્રકરણ (પ્રા) ૪૯૩
 સત્કર્મ ૧૯૩
 સત્તરી પર ટિપ્પનક ૩૧૮
 સત્યપ્રવાદ પૂર્વ ૨૧
 સત્ય હરિશ્ચંદ્ર નાટક ૪૬૫
 સદ્ગુરુ પદ્ધતિ ટિ ૨૫૦
 સદ્ભાવ ચતક ૮૫૯
 સદેહ દોનાવલી (પ્રા) ૩૧૭
 સદેહ દોલાવલી પર લઘુવૃત્તિ ૬૯૫
 સદેહ દોલાવલી વૃત્તિ ૫૯૩
 'સદેહ વિપોદધિ'-કલ્પસૂત્ર ટીકા
 ટિ ૧૪૭, ૬૦૪
 સનમત્ ત્રિદશસ્તોત્ર ૭૪૯
 સન્મતિ તર્ક સૂ. ૫ ૧૦૯, ૧૫૬
 ૧૮૦, ૨૬૭, ૬૭૬,
 ૯૭૦
 ,, ટીકા ૧૬૬, ૧૮૮,
 ૨૬૪, ૨૬૭
 ,, વૃત્તિ ૧૮૯
 સનત્ કુમાર ચક્રિયરિત ગદાકાવ્ય
 ૫૬૭
 સનત્કુમાર ચરિત્ર (પ્રા) ૩૯૩
 સમ્પતિકા ૧૯૩, ટિ ૪૧૪
 સમ્પતિકા અનચૂરિ ૬૭૨

„ દીકા ૩૮૯, ૫૮૩, ૬૭૨
 સમતિભાષ્ય ૫૭ દીકા ૬૫૧
 સમતિનાત ધ્યાનક ૬૩૦
 સમતિ ધ્યાનક ગતિ ૮૭૬
 સમત્રીપિ-રાખ્દાણ્વ વ્યાક્રગ્નુ ૮૮૪
 સમપનાર્થી ૫૭ દીકા ૬૯૪
 સમ 'અગણ્ય' (૧) વૃત્તિ ૬૦૪
 સમમધાન દાવ્ય ૪૪૧
 સમમધાન મદાકાન્વ મરીક ૯૫૩
 સપાદ્યદા વ્યાક્રગ્નુ ૩૦૯
 'સખ્વત્ય' રાખ્દાર્થ અમુચ્યય ૮૬૫
 સપચા મિતરી ૩૦૧
 સબોધ પ્રકરણ ૧૯૧, દિ ૧૨૭,
 દિ ૧૫૧, ૩૧૭
 સબોધ-મતરી-સમતિકા દિ ૧૩,
 ૨૧૭, ૩૨૧, ૬૪૮, ૬૫૦
 સબોધ સમતિકા જુઓ મબોધ
 મતરી ૬૪૮, ૬૫૦
 સલવનાથ ચરિત ૬૪૩
 સમ્યકત્વ કૌમુદી ૬૭૬, ૭૫૮
 સમ્યકત્વ કૌમુદી કથા ૭૮૩
 સમ્યકત્વ સમતિકા ૬૦૪
 સમ્યકત્વ સમતિ વૃત્તિ દિ ૮૮,
 ૧૮૯, ૫ ૨૦૧
 સમ્યકત્વાલ દાર ૫૯૮
 સમ્યકત્વોત્પાદ ત્રિધિ ૩૩૪
 સમયમાર નાટક (પ્રા દિ૦)
 ૮૪૯-૫૦

મમગાઈચ્ય દદા (પ્રા) ૧૯૮,
 ૨૧૫, ૨૧૭, દિ ૧૫૬-૭,
 દિ ૧૫૯, ૨૨૯, દિ. ૧૬૪,
 ૨૩૧, ૨૭૫, ૨૯૫, ૫૯૫,
 દિ ૫૨૩, ૯૯૮, ૧૦૭૯
 મમરાદિત્ય ચગિત ૨૭૫ જુઓ
 મમરાઈચ્ય દદા
 મમરાદિત્ય નરોપ ૫ ૧૦૮, ૫
 ૧૫૫, ૫ ૩૮૨, ૫૫૦, ૫૫૭,
 ૫૯૫, ૧૦૭૯
 મમવમાળુ ગચના દ'પ ૬૦૨
 મમવાયાગ ૪૯, દિ ૪૩, ૨૨૭
 „ વિષયો ૨૦ (૪)
 „ વૃત્તિ દિ ૨૬, ૧૪૦, ૨૯૩
 મમવાયાગ દીકા અને જાલાંસ દત
 ૧૦૫૨
 મમુત્યાન શ્રુત ૩૫
 મર્વશ ભક્તિ સ્તવ ૬૦૪
 સર્વશતક સવૃત્તિ ૮૫૩
 સર્વશમિદ્ધિ પ્રકરણ ૨૨૧
 સર્વસત્રદ પ્રકરણ (પ્રા) ૧૦૦૩
 સર્વમિદ્ધાત વિષમપ' પર્થોમ ૩૩૫,
 ૬૭૦
 'સર્વોધિષ્ઠાયિ' (સ્મરણ) સ્તોત્ર
 (પ્રા) ૩૧૭
 'સર્વોર્થસિદ્ધિ' નામની વૃત્તિ ૭૫૬,
 ૯૭૨
 મરેખના શ્રુત ૩૪

સવાદસુદર ૮૬૪
 સવેગરગણાલા ૨૯૪, ૩૨૪
 સસ્કૃત ટીકાઓ ૨૧૯
 સસ્કૃત નામમાલા ૨૭૨, ટિ ૨૦૯
 સસ્કૃતાત્માનુશાસન ૨૨૧
 સન્તારક પ્રકીર્ણક ૧૦૭
 સન્તારક પ્રકીર્ણક પર અવચૂરિ ૬૭૨
 સંમક્ત નિર્ધુક્તિ ૨૬
 'સસાર દાવા' સ્તુતિ ૨૨૧
 સાધારણ જિનસ્તવ-સોળ ૪, ૫
 સાધારણ જિનસ્તવ પર અવચૂરિ ૮૫૫, ૮૭૦
 સાધુ પ્રતિક્રમણ સત્ર વૃત્તિ ૫૬૨, ૬૦૪
 સામાચારી (તિલકાચાર્યકૃત) ૬૫૫
 સામાચારી અથ ૪૮૯
 સામાચારી પ્રકરણ સત્રીક ૯૪૧
 સામાચારી શતક ટિ ૧૩૦, ટિ ૧૪૦, ૮૬૪, ૯૯૪
 સામાન્ય ગુણોપદેશ કુવક ૩૩૪
 સામુદ્રિક તિવક ટિ ૨૩૩, ૩૯૫
 મારમ્બન વ્યાં ૫૨ ટીકા ટિ ૪૭૦, ૮૭૭, ૮૮૪
 સારસ્વન દીપિકા (ન્યા) ૮૭૨
 સાગ્ધનમડન (ન્યા) ૭૦૪
 સારગમાગ વૃત્તિ ૮૭૪
 'માગેદાર' નામની વૃત્તિ ૮૭૧

સિદ્ધશાન-હસ્ત સજીવન સત્રીક ૯૫૬
 સિદ્ધજયતી ૪૯૩, ૫૦૦
 „ વૃત્તિ ૪૯૩
 સિદ્ધ પ્રાણુત ૧૨૬
 „ વૃત્તિ ૬૫૫
 સિદ્ધ પચાશિકા ૫૮૩
 સિદ્ધયત્ર ચક્રોદ્ધાર ૬૪૮
 સિદ્ધયત્ર ચક્રોદ્ધાર ટીકા ૮૫૭
 સિદ્ધયોગ માયા ૨૫૩
 'સિદ્ધરાજવર્ણન' ૩૬૨
 સિદ્ધસારસ્વત મત્ર ૫૪૫, ૫૪૯
 સિદ્ધહૈમ વ્યાકરણની ઉત્પત્તિ ૬૨૮
 સિદ્ધહૈમ રાખ્ધાનુશાસન-સિદ્ધહૈમ (વ્યા) ૧૬૬, ટિ ૧૨૪, ૧૮૯, ૫ ૨૨૧, ૪૧૪, ૪૧૭, ૪૨૩, ટિ ૩૩૧-૩, ૪૩૦, ૪૩૨, ૬૭૨, ૯૫૫
 સિદ્ધહૈમ-પાત્ર અગો ૧ મૂળ મૂત્રો, ૨ જુદા અને લઘુ વૃત્તિ, ૩ ધાતુ પારાયણવૃત્તિ, ૪ જિણાદિ સૂત્ર સત્રવૃત્તિ, ૫ ૫ નિગાનુશાસન સત્રીક ૪૩૩
 સિદ્ધહૈમવૃત્તિ ટિ ૩૩૯
 મિદ્ધાન્તતર્ક ધર્મિકાર ૯૪૪
 મિદ્ધાન્તમજરી ટીકા ૯૪૪
 મિદ્ધાન ગ્લનારી ૮૯૫
 મિદ્ધાનાવચાર-મિદ્ધાનોદ્ધાર ૩૯૨ ક

મિદાન્તરાનક ૯૬૯

મિદાન્ત મતવ ૬૦૮, ૭૪૭

“ ” દીકા ૭૪૭

મિદાતાળવ ૩૪૬

મિદાતાનાપમેદા ૬૫૩

મિદિવિનિશ્ચય ૧૬૫

મિન્દુ પ્રકર દીકા ૭૪૮, ૭૫૦,
૮૭૨

મિગિવાય વદા-ત્રીપાવકયા (પ્રા)
૬૪૮

મિદામન ક્ષાત્રિગિકા ૬૮૭, ટિ
૫૨૩

સીમધર મુતિ ૬૭૫

‘મુખ્યોધા’ નામની વૃત્તિ ૫૮૫

મુખ્યોધા સામાચારી ૩૩૫

‘મુખ્યવિઓધા’ વૃત્તિ ૨૯૭, ૩૩૮

‘મુખ્યાવઓધ’ નામનું વિવરણ ૬૫૦

‘મુખ્યાવઓધા’ નામની વૃત્તિ ૮૮૨

મુગુર પાગતમ (પ્રા) ૩૧૭, ટિ
૨૬૧

મુદર્શના ચરિત્ર (પ્રા) ૫૮૩

મુધાકલત-મુલાપિત કોશ ૪૬૫

મુપામનાદ ચરિત્ર (પ્રા) ૫ ૧૫૪,
૩૫૮, ૪૭૬

‘મુઓધિકા’-દ્વ્યસુત્ર દીકા ટિ

૧૩૧ જુઓ દ્વ્યસુઓધિકા

‘મુઓધિકા’ નામની દીકા (વ્યા)
૮૫૭

‘મુઓધિકા’ નામની વૃત્તિ ૮૬૫

મુભાગિતગ્નમદોદ (નિ) ટિ ૨૦૭

મુમતિનાથ ચરિત્ર ટિ ૩૧૫

મુમતિનાથ ચરિત્ર (પ્રા) ૪૦૯

મુમુખાનિ ચરિત્ર ૬૭૫

મુ પ્રિય મુનિ વ્યા ૮૭૦

મુ મુ ગી વદા (પ્રા) ૨૮૪

મુત્રાદ કયા ૬૫૨

મુખ્ય મુક્તાવની ૫ ૪૫૦, ટિ
૫૦૬, ૮૫૬

મુખ્ય ગ્નનાવની વૃત્તિ ૯૯૪

મુક્તાવની ૫૪૪

મુક્તિદ્વાત્રિસિમ ૫૨ ત્રિગણ ૮૬૮

મુક્તિમુક્તાવની ૫૩૧

મુક્તિમુખ્યાવનીઓમશનક મિન્દુ-
પ્રકર ૪૦૯, ૮૫૦

મુદ્ધમાર્થ માર્ધશતક-મુદ્ધમાર્થ

વિચારમાર ચૃણિ ૮૩૩

મુદ્ધમાર્થસિદ્ધાન્તવિચારમાર-માર્ધ-
શતક ૩૧૫

” ” ” વૃત્તિ ૩૩૫,
૩૩૭

સા ૨૧

—ચોગમી ૧૨૯,

—તણ પ્રકારનું ૫ ૭૮

સૂત્રકૃતાગ-સૂચકાગ મૂન ૪૩-૬,
ટિ ૪૧

” ”ના વિષયો ૨૦ (૨)

„ પર નિર્ધુક્તિ ૨૬

„ „ વૃત્તિ ૨૪૪, ૫૮૫,
૬૫૪

સૂત્રકૃતાગ સૂત્ર પર દીપિકા ૭૬૦,
૭૬૨

સૂયગડાગ શ્રુત ૫ ૬૯૬

સૂયગડાગ-દીપિકા અને ટીકા સહિત
૧૦૪૯-૫૦

સૂયગડાગ સૂત્ર ટીકા, દીપિકા,
બાલા સહિત ૧૦૫૨

સૂર્પાગ્રહણિ ૩૪, ૬૬, ૩૬૦

„ પર નિર્ધુક્તિ ૨૬

„ „ ટીકા ટિ ૫૫,
૩૮૯, ૬૭૦

‘સૂર્પ’ સદસ્ય નામ’ ૮૦૮, ટિ
૪૯૬, ૮૭૭

સૂરિ મત્ર પ્રદેશ વિચરણ ૬૦૪

સેટ્ અનિદ્ધારિકા વિવરણ (વ્યા)
૮૭૨

સેનપ્રશ્ન ૮૭૫

સૌભાગ્ય પચમી કથા ૮૭૦

‘હર્ષાક’ મથો ૬૮૯

રસિમદ્ર ચરિના ૧૪૪૪ પ્રકરણો
૨૧૫, ૨૧૭

„ „ મથો ૨૧૭

રસિલદ્રાદક ૧૦૫૦ જુઓ અદક

રવિશયરિય ટિ ૧૦૭

રવિશય પુગાળ (ટિ) ૨૪૦

હસ્ત સજીવન-સિદ્ધાન્ત સટીક
૯૫૬

હસ્તિનાપુર સ્ત ૬૦૨

હસરાજ વત્સરાજ ચરિત્ર ૭૪૯

હિતોપદેશ કુલક ૩૩૪

હિતોપદેશમાલા વૃત્તિ-હિતોપદેશ-
માલા પ્રકરણ ૫૮૬

હિતાચરણ (પ્રા) ૮૫૮

હીરપ્રશ્ન ૮૬૭

હેતુખડન પ્રકરણ ૭૫૫

હેમ અનેકાર્ય સમ્રહ ૪૪૨

હેમ પ્રાકૃત વૃત્તિ ૭૬૨

હેમી કૌમુદી (ચંદ્રપ્રભા વ્યા) ૯૫૫

હેમન્યાસ સારનો ઉદ્ધાર ૪૬૭

હેમી નામમાલા ખીજક ૮૭૫

„ „ વૃત્તિ ૮૮૬

હેમ બૃહદ્ વૃત્તિ ન્યાસ ૪૬૫

„ „ „ ટીકા ૬૩૦

હેમ લઘુ પ્રક્રિયા સટીક ૯૪૭

હેમ લઘુવૃત્તિ ૩૯૨ ક, ૪૦૦

„ વ્યાકરણ પર આવચૂરિ ૬૭૯,
૭૫૧

„ „ „ વૃત્તિ (કુદિકા)
૬૯૭

હોળી ગ્લ પરકથા ૯૯૩

૪. જૈનકૃત આપમ્ન ગ મથ-
કૃતિની અનુક્રમણિકા.

જાનરગ મંથિ ૮૭૮, ૬૩૮

અપભ્રંશ ભાષા ૨૦૫, ૨૫૬, ૨૯૬,
૪૩૩-૬

અપભ્રંશ કાવ્યત્રયી ટિ ૨૬૧,
૪૭૮, ૫૬૭

અપભ્રંશ ભાષાના પાણિની
૪૭૦-૨

નું માલિત્ય ૫ ૩૦૯
-૩૩૩, ૭૬૩

આદિપુગપ્ ૭૬૩

આગધના ૪૭૫

ઉપદેશમાયન કાવ્ય ૩૧૭, ટિ
૨૬૧, ૪૭૬, ૫૬૭

વિવરણ ૫૬૭

ઉપદેશ મધિ ૭૦૭

અપભ્રંશ ધવન ૭૦૭

અપભ્રંશ પચ કસ્યાણુક ૭૦૭

કથાકોશ ૪૭૫

કરકકુ ચરિત ૪૭૫

કરકકુ ચરિત ૭૬૩

કારણ ગુણ ગોડશી ૭૬૩

કાલરનરપ કુલક ૩૧૭, ૪૭૬

કેશી ગાયમ સધિ ૭૦૭

ગૌનમ સ્વામી ચરિત ૬૦૬

ચદપ્પલ (ચદ્રપ્પલ) ચરિત ૭૬૩

ચર્ચરી કાવ્ય ૩૧૭, ટિ ૨૬૧, ૪૭૬

વિવરણ ૫૬૮

ચૂડામણિ ૫૦૩

ચરિત્ર સધિ ૫૦૪

ચિત્ત પગિપાટી ૬૦૬

છકમ્મુનગેમો ૫૦૩

જ્ઞાનપ્રકાશ ૬૦૬

જળ આગી ચરિત ૮૦૫

જિહ્વાદર કથા ૭૬૩

નિમલિ મદાપુરિમ ગુણાનકાર
૮૭૫

ધ્યાનોપદેશ ૫૦૩

ધર્મચરિત ટિપ્પન ૫૦૩

ધર્મધર્મ વિચાર કુલક ૬૦૬

નર્મદામુંડરી મધિ ૬૦૬

નાગકુમાર ચરિત ૪૭૫

નેમિનાથ ચરિત ૩૬૭, ૫૦૩,
૧૦૬૯

નેમિનાથ ચરિત ૨૩૪, ૪૭૮

નેમિનાથ રાસ ૬૦૬

પ્રભુમ્ન ચરિત ૭૬૩

પતિમ ચરિત-રામાયણ ૪૭૮

પતિમસિરિ ચરિત ૪૭૬

પચમી કહા ૧૦૭૯

પરમાત્મ પ્રકાશ ૪૭૮

પાર્થપુરાણ ૪૭૫

પાગપદ કહા ૭૬૩

ભવિષ્યદત્ત ચરિત ૭૬૩

ભવિસ્સયત કહા ટિ ૧૮૩, ૨૫૮,
ટિ ૩૪૧-૨, ૪૭૪

ભાવના સધિ ૫૦૪

મદનરેખા સધિ ૬૦૬

મતિચરિત્ર ૬૦૬
 મહાભારત ૪૭૨, ૪૭૪, ૫૩૧
 મહાવીર ઉત્સાહ ૨૭૯, ૪૭૫
 મહાવીર ચરિત્ર ૫૦૩, ૭૦૮
 મહેમર ચરિય ૭૬૩
 માણિક્ય પ્રસ્તારિકા પ્રતિમદ્વાસ ૪૭૬
 મુનિચદ્ર ગુરુ સ્તુતિ ટિ ૨૭૩, ૪૭૬
 મુનિસુવત જન્મભણિષેક ૬૦૬
 મૃગાપુત્ર કુનક ૭૦૮
 મશોધગ ચરિત્ર ૪૭૫, ૫૦૩
 યુગાદિ જિન ચરિત્ર કુલક ૬૦૪
 યોગસાર ૪૭૮
 રતનત્રયી ૭૬૩
 રતનપ્રભકૃત કુલકો ૪૭૮
 રતનમાલા ૭૬૩
 ગૌહિણી વિધાન કથા ૭૬૩
 મતમાગ ૭૬૩
 વજ્ર આમિ ચરિત્ર ૪૭૮
 વયગ સ્વામી ચરિત્ર ૬૦૬
 વિનાસવ કથા ૨૯૫, ૪૭૬, ટિ ૫૨૩
 આવક વિધિ પ્રકરણ ૬૦૬
 શ્રીપાતચરિત્ર ૭૬૩
 શ્રેણિક ચરિત ૭૬૩
 શીન મધિ ૭૦૭
 ૧૨૫ આગદ દિકકુમારિકા આમિ ગેક ૬૦૬

પદ્ધતિપદ્ધેશ ૭૬૩
 સ્થૂલભદ્ર કાગ ૬૦૬
 સદેશ રાસક ૪૭૬
 સમ્મત ગુણ નિહાણ ૭૬૩
 સયમમજરી ૨૫૮, ૪૭૫
 સુઅધ દસમી કંકા ૭૬૩
 સુદર્શન ચરિત ૪૭૫
 સુભાષિત ગ્લનિધિ ૫૦૩
 સુનસા આખ્યાન ૪૭૬
 હરિવશ પુરાણ ૪૭૪
 ૫ જૈનકૃત ગૂજરાતી-દેશી ભાષામા અથ-કૃતિઓ
 વગેરેની અનુક્રમણિકા
 અગડદત રાસ ૭૭૬
 અખપુત્ર ચો ૭૭૬
 " રાસ ૭૭૬
 અગ્નિ તિમિર ભારકર (દિ.) ૫ ૬૮૪, ૧૦૦૫
 અજિત શાંતિ રતન (જૂ. ગૂ.) ૬૫૭
 અંચનમત સ્વરૂપ વર્ણન (ગ.) ૯૦૮
 અજના મુદરી ગમ ટિ ૨૧૯
 અતિચાર (ગૂ. ગદ્ય) ૬૩૭
 અધ્યાત્મ દેવપદ્મ ચો ૯૮૪
 અધ્યાત્મ દેવપદ્મ ૫૨ બાળા

અધ્યાત્મગીતા ૫૦ બાબા ૮૬૯
 અધ્યાત્મ બતીંગી ૮૪૯-૫૦
 અધ્યાત્મ માનની ૯૦૭
 અધ્યાત્મગત પરીક્ષા પર બાબા ૦
 ૮૭૨
 'અધ્યાત્મ નિમિષ પાનિ દેવચક્ર' (લેખ) ૯૭૮
 અધ્યાત્મમા ૫૦ બાબા ૯૬૯
 અધ્યાત્મ મ.ગોદા-અધ્યાત્મમા ૧૦૦૩, ૧૦૦૫
 અતરીક્ષ પાશ્વર્નવ (ગૂં) ૭૭૩
 અનુભવ પ્રકાશ ૧૦૦૩
 'અનેકાન્તની મર્યાદા' (લેખ) ૮૬
 ૫૬૧
 અગડ કથાનક ચો ૯૦૩
 અગડ ચો ૭૭૭, ૯૦૩
 અખડ ગમ ૭૮૧, ૯૮૮
 અગરમેન વયસેન ચો ૭૭૭
 અર્ધકથાનક (દિ.) ૮૫૦, ૮૬
 ૫૦૯
 અશ્રુમતી નાટક ૧૦૨૩
 અષ્ટપદી ૯૨૬, ૯૩૫-૬
 'અલ્હિસા અને અમાગિ' (લેખ) ૧૧૩૨
 આગમમાર (ગૂ ગઘ) ૯૭૮
 આચારપ્રદીપ ૫૦ બાબા ૯૭૪
 આચારાગ પ્રથમ સ્કંધ ૫૦ બાબા ૦
 ૭૬૫
 આત્મ ચિંતામાળી ૧૦૦૩

આત્મરાજ રામ ૭૭૬
 આત્મમિદિનાસ ૧૦૦૮
 આદિનાય જન્માભિગેક (નૂ કા) ૭૬૭
 આદિનાય જન્માભિગેક કળા ૮૬૭
 આદિનાય ગમ ૭૬૮
 આદિનાય સંગોદો ૯૮૦
 'આધુનિક જૈનોનું ઈતિહાસિક નિધાન' (લેખમાળા) ૧૧૫૫
 આનંદકાવ્ય મહોદધિ ૮૬૧, ૮૬૬, ૮૬૭
 આનંદન ચોવીંગી (ગૃં જિનસ્ત) ૯૧૫, ૫ ૬૬૦
 " " બાબા ૦ ૮૬૧, ૮૮૭, ૮૭૭, ૮૭૪, ૮૮૬
 આનંદમધિ (જૂં ગૂં) ૬૦૭
 આર્દ્રકુમાર ધનન (ગૂં ઘા) ૭૬૬
 આગધના પનાકા ૫૦ બાબા ૭૦૮
 આગધના રામ ૭૦૯, ૭૭૯
 આગમનદન ચો ૭૭૬
 આરામગોલા ચો ૭૭૬
 આલોચણ વિનતિ (ગૂં કા) ૭૭૧
 આવસ્થક પીઠિકા પર બાબા ૭૬૪
 ઇન્દ્રાણુ ચરિત્ર (ગૂં) ૭૬૮
 ઇન્દ્રા પ્રકાર (ઇન્દ્ર) ચૈત્યપગિપાટી (ઐ ગૂં) ૭૮૩
 જિતમ ગિયિ સઘ સ્મરણા ચતુષ્પદી (જૂં ગૂં) ૬૫૭

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર બાળાં ૭૬૬,
 ૮૯૧
 ઉત્તરાધ્યયન ૩૬ અધ્યયન ભાસ
 (ગૂં કાં) ૭૭૬
 ઉદયભાણુ નાટક ૧૦૨૩
 હિપદેશ માલા પર બાલાં ૭૦૮,
 ૯૭૨, ૯૯૯
 હિપદેશ રત્નકોશ ચો ૯૮૩
 ઉપાસકદશા સૂત્ર પર બાળાં ૮૯૧
 ઉમા દેવડી નાટક ૧૦૨૩
 ઋષિમંડપ પર બાળાં ૮૯૧
 ઋષભ પચાશિકા પર બાલાં ૯૭૩
 ઋષભદેવ ધવલ પ્રમથ ૭૭૭
 ઋષિદત્તા ચો ૭૭૬
 ઋષિદત્તા રાસ ૭૭૬
 ઐતિહાસિક સાહિત્ય ૭૦૯, ૭૭૨,
 ૭૮૩, ૯૦૪, ૯૮૨, ૯૯૮
 ઔપપાતિક સૂત્ર પર બાળાં
 ૭૮૫, ૮૯૧
 દ્વેન સમામ પા બાલાં ૭૦૮,
 ૭૬૪, ૮૯૧, ૯૭૪
 દ્વેનની ગમ (જૂં ગૂં) ૬૩૮
 કથામતીસી ૭૬૯
 કમનાવતી ગમ (જૂં ગૂં) ૬૫૭
 કમવન્ના ચો ૮૭૬
 " રામ ૮૭૬
 કપૂર પ્રકરણ પર બાલાં ૭૬૪
 કપૂર મન્દી રામ (જો) ૮૯૮
 કર્મમય ૭ પર બાલાં ૯૭૩, ૮૯૯
 કર્મયોગ (વિવેકાનંદ)નું ગૂં
 ભાષાત ૧૦૫૭

કર્મવિવરણ રાસ ૭૭૮
 'કર્મસબધી જૈન સાહિત્ય' (સિખ)
 ટિ ૫૬૨
 કરકકુ રાસ ૭૬૮
 કરસવાદ (ગૂં) ૭૭૩, ૭૭૬
 કટપ પ્રકરણ પર બાલાં ૭૬૪
 કટપસૂત્ર પર બાલાં ૭૬૪, ૮૯૧,
 (ત્રણ) ૯૭૩, ૯૯૯
 કર્મપસૂત્ર રત્ન પર બાલાં ૯૭૩
 કર્મપ્રકાશ નામનો બાલાં ૯૭૪
 કલાવતી અગ્નિ (ગૂં) ૭૭૬
 કલિકાળ રાસ ૭૦૯
 કલાવતી રાસ (જૂં ગૂં) ૬૫૭
 કાકબધ ચો (જૂં ગૂં) ૬૫૭
 કુમતિ વિશ્વસ ચો ૯૦૮
 કુમુદા ૧૦૫૭
 કુરગુ (કુરુદ) મહર્ષિરાસ ૭૬૮
 કુવંચન કુમાર રાસ ૭૭૫
 કુવંચન રાસ ટિ ૪૯૪, ૭૭૬
 કૃતકર્મ રામધિકાર રામ ૭૭૭, ૭૭૯
 કંસરહિરોગ નાટક ૧૦૨૩
 દોહશાસ્ત્ર (કામશાસ્ત્ર) ચો ૯૦૦
 ખરતરગચ્છ સાથે ચર્ચા (ગૂંગણ)
 ૮૮૪
 ગજસિંહ કુમાર રામ ૭૬૭
 ગજસિંહ રામ રામ ૭૭૫
 ગુણરત્નાકર ૭૬ (ગૂં) ૭૭૮
 ગુણરત્નાકર ૭૬-એ કર્તાના ૯૦૯
 ગુણરથાન કમાગદ પા બાળાં ૮૯૧

ગુણસ્થાનક વિચાર ચો ૭૦૯
 'ગુજરાતમા જૈન પ્રતાપ' (લેખ)
 ટિ ૫૭૪
 સુરપદત્રિગિદા ૫૦ બાબાં ૮૫૪
 ગુજરાતી અંગ્રેજી શિક્ષકેરી ૧૦૫૭
 'ગૂજરાતનું પ્રધાન વ્યાકરણ' (લેખ)
 ટિ ૩૩૮, ૭૪૩-૪
 'ગૂજરાતનું મહત્ત્વ નાટક માદિત્ય'
 (લેખ) ટિ ૨૪૪, ટિ ૩૬૦
 ગૂજરાતી ગદ્ય માદિત્ય ૬૫૬, ૭૦૮,
 ૭૬૪-૫, ૮૯૧ ૮૯૪, ૯૫૨-૪,
 ૯૯૯
 ગૂજરાતી પદ્ય માદિત્ય ૬૫૭, ૭૦૯
 -૭૧૮, ૭૬૬ ૭૮૫, ૮૯૫-
 ૯૧૧, ૯૫૫-૯૮૫, ૯૯૬-૮
 ગોગબાદન કથા (પદ્યમાળી ચો) ૮૯૮
 ગૌતમ કુનક પા બાનાં ૯૯૯
 ગૌતમમૃચ્છા ચોપઈ (જૂંંગૂં) ૬૫૭
 ગૌતમમૃચ્છા ચો ૭૭૧
 ગૌતમમૃચ્છા પા બાબાં ૭૬૪
 ગૌતમમૃચ્છા પા સુગમ વૃત્તિ ૯૬૪
 ગૌતમમ્વામીનો રામ (જૂંંગૂં) ૬૫૭
 ચતુ પર્ણી ગસ ૭૭૮
 ચતુર્થ મૃતિ નિર્ણય ૧૦૦૬
 ચદન બાબા ચો ૭૬૬
 ચદન મવયાગિરિ ચો ૯૯૮
 ચદનમલયાગિરિનો રાસ ૮૯૮, ૯૭૬
 ચદ પત્રતિની ટીપ (જૂંંગૂં) ૮૯૨
 ચ પકમાલા રાસ ૭૭૬
 ચર્ચરિકા મૃતિકાવ્ય (જૂંંગૂં) ૬૩૯

ચાર બોય ચર્ચાની ચો ૯૦૮
 ચિદ્ ગતિ ચો (જૂંંગૂં) ૬૫૭
 ચિદ્ ગતિની વેરી ૭૬૭
 ચીકગો પ્રમોત્તર (દિ) ૧૦૦૬
 ચૈત્ય પગિપાટી (ગૂં કા) ૯૮૫
 ચોમઠ પ્રધારી પૂજા ૮૯૭
 'ચોરીગી'ઓ ૮૦૭
 ચાનાધર્મ કથાગ પા બાબા ૯૭૩
 ચાનપચમી પા બાબાં ૮૯૧
 ચાનપચમી ચો (જૂંંગૂં) ૬૫૭
 ચાનભૂપણ ૧૦૦૩
 ચાનરિવામ તત્ત્વ આગેદાર ૧૦૦૩
 ચાનમા પા બાબાં ૯૭૨
 જ ખૂ અંતર ગ ગમ (વિનાદનો) ૭૮૩
 જ ખૂ ચરિત્ર પા બાબાં ૭૬૫
 „ આગી ચરિત (જૂંંગૂં) ૫૦૫
 જ ખૂત્રામી પ ચલવ વણુન (જૂંંગૂં)
 ૭૬૬
 „ રાસ પૂ ૬૨૧, ૭૧૭, ૭૮૩
 જ ખૂત્રામી વિવાદસો (જૂંંગૂં) ૭૦૯
 જાવડ ભાવડ ગસ ૭૬૬
 જિનકુવસુગિ ચતુષ્પદી (જૂંંગૂં
 ઓ) ૭૦૯
 જિનવલ્લભસુરિ ગીત (જૂંંગૂં) ૫૦૫
 જિનોદયસુગિ પટ્ટાભિષેક રાસ
 (જૂંંગૂં) ૬૫૭
 જિનોદય સુરિનો વિવાદસો
 (જૂંંગૂં) ૬૫૭

છત્રાલિગમ પર ખાલા૦ ૯૭૪
 'જૂની ગૂજરાતીનો ઇતિહાસ'
 (નિબંધ) ૪૭૮, ટિ ૪૮૦
 'જૂની ગૂજરાતીમાં એક ઐવ્યર્થા'
 (લેખ) ૮૯૪
 'જેસલમેરકે પટવોકે સઘકા વર્ણન
 (હિં લેખ) ૯૯૦
 જેસલમેર ચૈત્યપાટી (ગૂઠકા) ૯૮૫
 જૈન એ૦ ગૂર્જર કાવ્ય સચય ટિ
 ૫૦૩, ૯૯૭
 જૈન એ૦ રાસમાળા ટિ ૫૦૨-૩,
 ૯૫૦, ૯૭૮, ટિ ૫૩૯, ૯૯૭
 જૈન કથારત્ન કોપ ૧૦૫૦
 જૈન પ્રથાવર્તી ટિ ૬૬, ૧૦૫૮
 જૈન ગૂર્જર કવિઓ-પ્રથમ ભાગ
 ટિ ૪૮૦-૪, ટિ ૪૯૪, ટિ
 ૫૦૭, ૮૮૧, ૮૯૫, ૧૦૫૮
 જૈન ગૂર્જર કવિઓ ભાગ બીજો
 ૯૪૮, ૯૭૨, ૯૭૫, ૧૦૫૮
 જૈન હિરેકટરી ૧૦૫૮
 જૈન તત્ત્વાદર્શ (હિં) ટિ ૧૦૬,
 ૯૪૯, ૫ ૬૮૪-૫, ૧૦૦૫
 'જૈન ધર્મ અનીશ્વર વાદી હૈ'
 (હિં) લેખ ટિ ૫૬૩
 જૈન ધર્મકી મહત્તા (હિંદી નિબંધ)
 ટિ ૧૬૬
 'જૈન ધર્મનું ગદ્ય' (લેખ) ટિ ૫૬૦
 જૈન ધર્મ વિષયક પ્રશ્નોત્તર (હિં) ૮૭

જન શ્વે૦ મદિરાવલી ૧૦૫૮
 દૂઢક મતનુ ખડન (ગૂઠગઘ) ૮૯૪
 ત્રણુ ભાષ્ય (પચ્ચખાણાદિ) પર
 ખાલા૦ ૯૭૪
 ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ (ગૂ) ૭૦૯,
 ૭૧૨
 ત્રિવિક્રમ રાસ (જૂઠગૂ) ૬૫૭
 ત્રિસ્તુતિવાદ ૧૦૦૫
 તત્ત્વનિર્ણય પ્રાસાદ (હિં) ટિ ૨૨,
 ૧૦૦૭-૮
 તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર ગૂજરાતી વ્યાખ્યા
 ૯૭૨
 તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર ખાલા૦ ૯૭૨
 તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર વિવેચન ટિ ૫૬૧
 ત કુલવેમાલી પચન્ના પર ખાલા ૭૬૫
 'તીર્થયાત્રાકે લિયે નિકલને વાલે
 મધોકા વર્ણન' (હિં લેખ)
 ટિ ૫૬૮
 તેતથી રાસ ૭૭૭
 ચાવચ્યા કુમાર ભામ (ગ) ૭૬૬
 દ્રવ્યગુણ પર્થાય રામ ૯૭૦, ૯૮૩
 દ્રવ્યગુણ પર્થાય રાસ ખાલા૦ ૯૭૨
 દ્રૌપદી તથા સામાયિકની ચર્ચા
 (ગૂ, ગઘ) ૮૯૨
 દશવૈકાલિક પર ખાલા૦ (ગાર)
 ૮૯૧, ૮૭૩
 દશાર્જુન રામ ૭૦૯
 દશાશ્વન રકષે પગ ખાલા૦ ૮૭૩

પ જૈનકૃત ગૃજરાતી આદિ મ થ-કૃતિની અનુક્રમણિકા ૯૨૯

દાન સીન તપ ભાવના મવાદ
(મવાદ-અનક) ૯૦૬

દિક્ષપટ યોગગી બોવ (દિ કાવ્ય)
૯૨૯

દીપાવિકા કલ્પસુત્ર પર બે બાલાં
૯૭૪

દીવાળી પર્વ પર ગમ ૭૭૯
દુદા માતૃકા (જૂં ગૂં) ૬૦૭
દેવચંદ્ર ચોવીગી પર ચોપસ
બાલાં ૯૭૪

દેવગણ વસગણ ચો ૭૭૩
" પ્રમથ (ગૂ કા) ૭૬૮

ધ્યાનદીપિકા ચો ૯૮૩

ધ્યાનમત્તીમી ૮૪૯

ધ્યાનમાલા (ગૂ કા) ૯૮૪

ધ્યાનવિનામ ૧૦૦૩

ધ્વજસુજગ કુમાર ચો ૭૭૫

ધન્યચરિત્ર-દાનકલ્પદ્રુમ પર
બાલાં ૯૯૯

ધનક ચો ૯૦૫

ધનદેવકથા (જૂંકાં) ૭૬૮

ધના મધિ (જૂંગૂં) ૬૪૦

ધના રામ ૭૬૮

ધના શાલિભદ્ર રામ ૭૬૯

ધર્મિભલ રાસ ૭૭૬

ધર્મકંઠક (જૂંગૂં) ૬૫૭

ધર્મશુદ્ધિ ચો (બે કર્તાની) ૯૦૬

ધર્મશુદ્ધિ રામ ૯૦૬

ધર્મશુદ્ધિ પાપશુદ્ધિ ગમ ૯૭૯
ન્યાયાવતાગ પર વિવેચન દિ ૫૬૧

નદ બનીગી ૭૮૧, ૯૭૯

નમિનાથ-જનું રત ૯૧૫

નયચંદ્ર ગમ ૯૮૩

'નયચંદ્ર સુકૃત હમીર મદાકાવ્ય'
(તેખ) દિ ૪૩૮

નલચંદ્રિ (ગૂ) ૭૦૯

નતદવદતિ ગમ ૭ ૮

નવકાગ વ્યાખ્યાન (ગૂ ગ) ૬૩૭

નવનરવપર બાનાવગોધો ૭૦૮,
૯૯૧, ૯૭૩-૪

નવબોલની ચર્ચા (ગૂ ગઘ) ૯૯૯

નવપદ પૂજા ૮૯૭

નવપ'નવ પાર્શ્વનાથ મત ૭૭૧

નવાણુ પ્રકારી પૂજા ૮૯૭

નારી નિરામ ગમ ૭૦૯

નેમિજિન ચંદ્રાઉના (બે કર્તાના)
૯૦૬

નેમિનાથ ચતુષ્પદી (જૂ ગૂ) ૬૦૭

નેમિનાથ ચરિત્ર પર બાવા ૯૯૯

નેમિનાથ નવગસ ફાગ ૭૦૯

નેમિનાથ પ્રમવ (છટોમય) ૭૭૧

નેમિનાથ ફાગ (જૂંગૂં) ૬૫૭

નેમિનાથ ફાગ ૭૦૯, ૭૪૪

નેમિનાથ બારમાસ-વેલિ પ્રબધ
૯૦૬

નેમિનાથ રાજુલ બાર માસ ૯૮૧

નેમિનાથ વર્મતફૂલડા ૭૬૮

નેમિનાથ વિવાહલો ૭૭૮

નેમિનાથ શલોકો ૯૮૦

નેમિનાથ હમચરી ૭૭૧, ૭૭૮

નેમિ ક્ષાગ ૭૬૭

નેમિરાસ યાદવ રાસ ૭૭૮

નેમિ શલોકો ૯૮૦

અકરણ રતનાકર પૃ ૭૨૩, ૧૦૪૭-૪૯

અકૃતિપ્રકાશ ૧૦૦૩

અખોધ ચિંતામણિ ચો. ૭૦૯,
૭૧૨-૫, ૯૦૬, ૯૮૧ જુઓ
પરમહમ્મ અખધ

અભાકર ગુણાકર ચો ૭૭૬

અવચનસાર રાસ ૭૬૯

અશ્વન વ્યાકરણ પગ બાલા ૭૬૫

અશ્વનોત્તર અમુચ્ચય (ગૃ ગઘ)

અશ્વનોત્તર માર્ધશતકે (ગઁ) ૯૯૪,
૯૯૯

પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય મગ્ધ ૬૦૮,
૬૩૭

,, સ્તવન રતનમગ્ધ ભા ૧
૯૭૮

પચ્છડની કથા ટિ ૫૨૩

પચ્ચ નિર્ગથી (પ્રા)નો બાના ૦
૭૧૪, ૯૭૨

પચ્ચાખ્યાન વિશે કર્મરેખા ભા
વિની ગમ ૯૭૯

પચોપાખ્યાન (પચન-૧) ચો
(બે કતાંની) ૮૯૮

‘પ વીરવિજયજીનો કુકો પ્રબધ’
(લેખ) ૯૯૭

પદસગ્રહ ૧૦૦૩

પયુષણ કથ્ય (વ્યાખ્યાન) ટિ
૫૬૬-૭

પયુષણ પર્વના વ્યાખ્યાનો ‘ટિ’
૫૬૪, ૧૧૩૭

પરદેશી રાજનો રાસ ૭૭૬

પરમહસ પ્રબધ ૭૦૯, ૭૧૨,
૯૦૬, ૯૮૧ જુઓ પ્રબોધ
ચિંતામણી ચો ૦

પવિત્ર લીલાવતી નાટક ૧૦૨૩

પહલા દર્મગ્રંથનો હિન્દી અનુ
વાદ ટિ. ૫૬૨

પાક્ષિક સૂત્ર પર બાધા ૯૭૪

પાક્ષિકાદિ પડિકમણુ વિધિ (ગૃ
ગઘ) ૯૯૯

‘પાટણના ભડારો અને ખામ
કરી તેમાનુ અપમશ તથા
પ્રાચીન ગૂર્જરાતી સાહિત્ય’
(લેખ-નિબધ) ટિ ૪૦૫,
ટિ ૪૧૦

‘પાટણના ભડારો’ (લેખ) ટિ
૩૧૩, ટિ ૩૬૨, ટિ ૪૧૦,
ટિ ૪૨૧

પાડવ ચરિત્ર (ગૃ ગઘ) ૭૬૪

પાડવચરિત્રનો બાલાવગોળ ૧૦૪૬

પાશ્વનાથ કથા ૮૯૭

પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર પર બાલા ૯૭૪
 પાર્શ્વનાથ દશભવ વિવાદસો ૭૬૯
 પાર્શ્વનાથ પત્ની પ્રભાવતી દગણ
 ૭૭૬
 પિંડવિશુદ્ધિ પર બાના ૭૬૪
 પુણ્યમાળ ગમ ૭૬૭
 પુષ્પમાલા પ્રકરણ પર બાલા ૭૬૪
 પૂજાપદ્યાશિકા પર બાના ૯૭૪
 પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર (ગૃ મઘ) ૬૮૧,
 ૭૦૮, ૭૧૫
 પૃથ્વીચંદ્ર ગુણમાળા ગમ ૭૭૭
 પૃથ્વીચંદ્ર મર્જાપિં ચો ૬૯૫
 'બાગમામ' નામની કૃતિઓ ૯૦૬
 બાગરત પર ચો ૭૭૬
 બાલચંદ બનીરી ૯૦૭
 બિન્દુલુપ્ત પદ્યાગિતા (ગૃ કા) ૭૮૪,
 ૯૦૦
 બુદ્ધિરામ (જૂ ગૃ) ૫૦૫
 બોધલિનદર ૧૦૦૩
 ભગવતી આદિ સૂત્રોના યત્રો ૮૯૦
 ભગવતી સૂત્ર પર બાના ૯૭૩
 ભરત બાહુબલિનો શ્લોકો ૯૮૦
 ભરત બાહુમની ગમ ૭૦૦
 ભગતેશ્વર બાહુબલિ રામ (જૂ ગૃ)
 ૫૦૫
 ભવભાવના સૂત્ર પર બાલા ૭૦૮
 ભાવનાબોધ ૧૦૨૮
 ભાપાના ૪૨ ભેદ પર બાળા ૭૬૫

બુદ્ધિરામ પર બાના ૯૯૯
 બુદ્ધિભાનુ ચરિત્ર પર બાના ૯૯૯
 બોજ-માળ નાટક ૧૦૨૩
 બોજ-ચરિત્ર ચો ૯૭૬
 બોજપ્રમથ ચો (બે કર્તાની) ૮૯૮
 મુનિમિપાલ ઈતેકચાન નાટક ૧૦૨૩
 મગનકનક ગમ ૭૦૯, ૭૬૯
 મત્સ્યોદય રામ ૭૦૯, ૭૭૫
 મનમન્દરી નાટક ૧૦૦૩
 મન ગમ ૭૭૮
 મધુજેદાનો ગમ ૬૫૭, ૭૬૮
 મનયમુદરી ગમ ૭૬૯
 મદાવી જન્મભાગિણેક (નૃંગૂં) ૫૦૫
 મદાવી જન્મભાગિણેક ૮૯૭
 મદાની રત ૭૬૯, ૯૦૯
 મદાવી રત પર બાના ૯૭૨
 મટીપાવનો ગમ ૭૭૬
 'મટ્ટોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગર ગણિ'
 (લેખ) ટિ ૪૯૯
 'મટ્ટોપાધ્યાય શ્રી મેઘવિજય' (લેખ)
 ટિ ૫૩૭
 માધવાનવ કથા (નૃંગૂં કાં) ૫
 ૬૦૩, ૮૯૭, ૯૦૦
 માઝ ટોલાની (ઢાલા મારણી કથા)
 ચોપઈ ૮૯૮, ૯૦૦
 'મા-તાત્રપત્ર' (લેખ) ટિ ૫૭૫
 મિથ્યાત્વ વિધસણ ૧૦૦૩

મુનિપતિ રાજર્ષિ ચો ૭૭૫
 'મુખ્ય' માગરોલ જૈન સભાના
 રજત મહોત્સવ પ્રસંગે
 વિચાર (લેખ) ટિ ૫૫૬
 , સભાનો રજત મહોત્સવ
 વિશેષાક ટિ ૫૫૬

મૃગાકલેખા ગસ ૭૬૯
 મોક્ષમાળા ૧૦૨૮, ૧૦૩૦, ૧૦૪૦
 મોતી કપાસીઆ સખધ સવાદ
 ૯૦૬
 મોહિનીચંદ્ર નાટક ૧૦૨૩
 મૌન એકાદશી કથા પર ખાલા૦
 ૯૭૪

મશેાધર રાસ ૭૬૯
 ચાદવગસ-નેમિનાથ રાસ ૭૭૮
 યોગદર્શન પર નિમધ ૨૨૮
 યોગદષ્ટિ સત્સાધ ટિ ૧૬૩
 યોગદષ્ટિની સત્સાધ પર ખાલા
 ૯૭૪

યોગરતનાકર ચો (વિષક) ૯૮૯
 યોગસાત્રપર ખાળા ૭૬૪, ૯૭૪
 યોગસાત્રના ચતુર્થપ્રકાશ પર
 ખાલા ૭૦૮
 યૌવનજ્ઞા મંવાદ (ગૂં કા૦) ૭૮૦
 રગ રત્નાકર નેમિનાથ પ્રબધ (ગૂં)
 ૭૭૧, ૭૭૮

રત્નચૂડ રાસ ૭૬૭
 રત્નમાર રામ ૭૭૬

રત્નાકર પચવિશતિ પર ખાલા
 ૯૭૩

રસાહિલો (ગૂં કા૦) ૭૭૮
 રાણુકપુર રત ૭૦૯
 રાત્રિ ભોજન ત્યાગવત રાસ ૭૭૯
 રામવિયોગ નાટક ૧૦૨૩
 રાયપસેણી પર ખાળા ૮૬૧-૨
 રાવણ મદોદરી સવાદ ૭૭૧
 રાહિણેય ચોરનો રાસ ૭૬૬
 લગડો જરવાસ ૧૦૫૭
 લઘુ ક્ષેત્ર સમાસ ચો ૭૭૯
 લઘુ જાતક (જ્યો) પર વિવરણ
 (ગૂં ગદ્ય) ૮૬૪

લડન રાજરહસ્ય ૧૦૫૭
 લલિતાગ કુમાર રાસ ૭૭૫
 લલિતાગ ચરિત્ર ૭૭૬
 લીનાવતી સુમતિવિયાસ રાસ
 ૭૮૧, ૧૦૨૩

લીલાવતી રામ ૯૭૯
 લુપક તમોદિનકર ચો ૯૦૮
 લોક-કથાનું ગૂં સાહિત્ય ૭૮૧-
 ૨, ૮૯૮-૯૦૧, ૯૭૯
 લોકનાથ પર ખાલા ૮૭૨, ૯૭૪
 લોચન કાજલ મંવાદ ૯૦૬
 ભવહાર સૂત્રની દુટી (ગૂં ગદ્ય)
 ૮૬૨

વક્રચૂડ રામ ૫ ૫૨૧, ૭૭૧
 વજ્રસ્વામી ગુરુ રામ ૭૦૬, ૭૮૩

વત્સગજ દેવગજ ગમ ૭૭૬
વગદત ગુણમ જગી કથા ૫૭ ખાળા
૮૯૧

વસુવ ચો ૭૭૫
વાસુપૂત્ય નિન પુણ્યપ્રકાશ (ગૂ
કાં) ૯૦૯

વિક્રમ વનકાવતી ગમ ૯૭૯
વિક્રમચરિત્ર કુમાર ગમ ૭૦૯
વિક્રમચરિત્ર આપગ ચો ૯૭૯
વિક્રમચરિત્ર લીનાવતી ચો ૯૭૯
વિક્રમ ચો ૯૭૯

વિક્રમપદ્ય ૬૩ ગમ ૭૮૧
વિક્રમ ગજ અને આપરા ચોગનો
ગસ ૮૯૮

વિક્રમરામ ૭૮૧
વિક્રમમેન રામ ૭૮૧
વિક્રમમેન સનિશ્વર રામ ૮૯૮
વિક્રમાદિત્ય આપગ ચોર રામ
૭૮૧

વિક્રમાદિત્ય ચરિત્ર (ગૂ કા) ૯૭૯
વિક્રમાદિત્ય પદ્ય ૬૩ રામ ૯૭૯,
૯૯૮

વિક્રમાદિત્ય ગમ ૯૭૯
વિક્રમાદિત્ય મુત વિક્રમમેન રાસ
૯૭૯

વિચાર ચોસડી ૭૭૪
વિચારગિદ્ધ (ગૂ ગ) ૯૪૫, ૯૭૨
વિચારમાગ (ગૂ ગઘ) ૯૭૪

વિજયકથા નાટક ૧૦૨૩

વિદ્યાવિનામ કથા ૯૭૯

વિદ્યાવિનામ ચો ૯૦૫

,, ગમ ૯૭૯

વિદ્યાવિનામ નરેન્દ્ર ચો ૭૬૮

વિદ્યાવિનામ પનાડો ૭૦૯, ૯૦૫

વિદ્યાવિનામ ગમ ૮૯૮

વિદ્યગ્નનારા (દિ દિ) દિ ૨૪૪

વિનયચટ્ટ-વિદ્યાવિનામ ગમ ૯૦૫,
૯૯૮

વિનોદ ચોરીની કથા ૮૯૮

વિદગ્ધમાન વીર તીથક મન
(જી ગૂ) ૬૩૯

વીણાવેલી નાટક ૫ ૭૦૩, ૧૦૨૩

વીર વિક્રમાદિત્ય નાટક ૧૦૨૩

‘વીરગામનકી વિગેપતા’ (દિ લેખ)
દિ ૫૫૯

વીર દુહી મત ૫૭ ખાલા ૯૯૯

વીર મ્યાનક પૂજા ૧૦૦૫

‘વીસી’ઓ ૯૦૭

વેતાલ પદ્યકીમી (૪ કતાની
ચાગ) ૮૯૮

વૈરાગ્ય વિનતિ (ગૂ કા) ૭૭૧

‘વ્રમપુ મઝી શામન પદ્ધતિકા

કતિલામ (દિ લેખ) ૧૧૦૩

આદ્ય વિધિવૃત્તિ ૫૭ ખાલા ૯૯૯

આવકનિધિ પ્રકાશ (ગૂ ગઘ) ૯૯૪

શીપાળ ગમ ૭૬૯, ૫ ૬૨૦,

૫ ૬૪૦, ૬૪૦, ૬૪૬, ૬૪૮,
૧૦૨૩

‘શ્રીમદ્ જ્ઞાનસાગર’ (લિખ) દિ

પરફ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ૪૨૭, ૯૧૫,

૧૦૦૨, ૫ ૭૦૮, ૧૦૦૭-૮,

૧૦૩૬

‘શ્રીયુત્તમ વીરચંદ્રભાઈનું જીવન

અને કાર્ય’ (લિખ) દિ ૫૪૬

‘શ્રી રાત્રુજય તીર્થનો ઉદ્ધારક

સમરસિદ્ધ (ત્રિનગ દેવનો

સ્વામી) (લિખમાળા) દિ ૪૨૯

શ્રેણિકરાજનો રાસ ૭૬૬, ૭૭૬

શ ખેશ્વર રાસોડો ૬૮૦

શત્રુજય માહાત્મ્ય પર ખાલા ૬૭૪

શનિશ્વર વિક્રમ ચો ૬૭૯

શશિકલા પચાસિકા (ગૂ કા)

૭૮૪

શાતરાસ (જૂ, ગૂ) ૬૫૭

શાત સુધાગમ કાવ્ય ૫, ૬૪૭,

૬૪૭

શાંતિનાથ ચરિત્ર પર ખાલા ૬૭૪

શાંતિભદ્ર કકક (જૂ, ગૂ) ૬૮૭

શાંતિભદ્ર વિવાદનો ૭૭૬

શાંતિભદ્ર રામ (નૂ ગૂ) ૬૫૭

શાંતિભન રાસોડો ૮૮૦

શીલેષ્વર માળા પર ખાલા ૭ ૪

શુક બદે તરી ૮૮૮

શુકગાન મદેરી (નૂ કા) ૭૩૮

‘શુક મહાનિ અંશે શુક બદે તરી’

(લિખ) ૮૯૭

શુભારમજરી (ગૂ કા) ૯૦૦

પકાવચક પર ખાલા ૭૦૮, ૭૬૪

-૫, ૬૬૪

પકાવચક શ્રુતિ પર ખાલા ૬૫૬

પદ્ધિશતક પર ખાલા ૭૦૮, ૭૬૪

સ્નાન પૂજા ૭૬૬, ૮૬૭

શ્રી ચરિત્ર રાસ ૮૮૮, ૯૭૯

સ્થૂનિભદ્ર અઠાનીસો ૭૭૮

સ્થૂલિભદ્ર એકવીસો ૭૭૧, ૭૭૮

સ્થૂલિભદ્ર કકકાવાળી ૭૬૬

સ્થૂલભદ્ર નવ રસો ૬૮૧

સ્થૂલભદ્ર પ્રેમ વિનાસ ફાગ ૬૦૨

સ્થૂલભદ્ર ફાગ ૬૩૯, ૭૦૬, ૭૬૬,

૬૦૨

સ્થૂલભદ્ર ખાસડીઓ ૭૦૬

” રામ ૭૭૮

સ્વામી વિવેકાનંદ વ્યાખ્યાનમાળા

૧૦૫૭

મગલશાહનો રાસ ૮૮૮

મક્ષિત કાદબરી કથાનક (ગ મલ)

૮૮૪

મગ્ધણી પર ખાલા ૭૦૮, ૮૬૧

સત્તબેદી પૂજા ૫ ૬૦૩, ૮૬૭,

૮૦૮, ૧૦૦૫

સતી પદ્મિની નાટક ૧૦૨૩

સતી પાર્વતી નાટક ૧૦૨૩

સતી ગંધુખા નાટક ૧૦૨૩

મંવેત માનગિરા રામ ૬૬૮, ૮૭૮

‘સન્મનિ તક’ અંશે તે | મદદા

(લિખ) દિ ૫૭૨

સનતકુમાર ચો ૭૭૫
 સપ્ત ક્ષેત્રિ ગણ (જૂ ગૃ) ૬૦૭
 સમ્પતિકાકર્મત્રયપદ બે બાલા ૮૯૧
 મમ નય પર ગૂં વિવગ્ન ૯૭૪
 મમ્યશ્વના ૬ રથાન અવરૂપ ચો
 પર બાળા ૯૭૨
 સમ્યક્ત્વ પરીક્ષા પર ઓપન
 બાનાં ૯૯૯
 સમ્યક્ત્વ બાગ્નત કુનક ચો ૭૬૬
 સમ્યક્ત્વ માર્છ ચો (જૂ ગૃ) ૬૦૭
 'સમ્યક્ત્વ ગત પ્રકાશ' નામનો
 બાનાં ૮૯૧
 સમ્યક્ત્વ વિચાર ગર્ભિત મદાવીગ
 ગ્તં પર બાલાં ૯૭૪
 સમ્યક્ત્વ રામ ૭૬૭
 સમ્યક્ત્વ રાધ્યોદ્ધાર ૧૦૦૫
 સમ્યક્ત્વ સમ્પતિકા પર બાલાં
 ૮૮૦, ૮૯૧
 સમ્યક્ત્વ માર ૧૦૦૫
 " મારોદ્ધાર ૧૦૦૩
 સમ્પતિ માર ગમ ૭૬૮
 સમપવાયાગ નૂતની દુંદી (ગૃ
 ગદ્ય ૮૯૨, ૯૭૪
 સમવાયાગ મૂન પર બાલાં ૮૯૧ ૨
 સર્વશ્વંતક પર બાલાં ૯૭૩
 સગદાર્યા નાટક ૧૦૨૩
 મરેતારક પયત્રા (પ્રકીર્ણક) પર
 બાલાં ૮૯૧

માક્ષાત મગ્ધ્યતિ ૧૦૨૮, ૧૦૩૦
 માગદત્ત ગમ ૭૭૫
 માગ્ર શ્રેષ્ઠિ ગમ ૯૦૫
 માત નયનો ગમ ૯૮૩
 માધુમાર્ગી જૈનોની ઝા નોધ ૯૪૯
 માધુવદના પૃ ૬૦૩, ૯૦૯
 'માધુ મગ્ધ્યા અને તીર્થમગ્ધ્યા'
 (આખ્યાન) ટિ ૫૬૪
 માધુ મમાચારી (ગૃ ગદ્ય) ૮૯૨
 માગ નિખામાગ ગમ પૃ ૫૨૧,
 ૭૭૮
 મિદ્યક ગમ ૭૦૬, ૭૬૯
 'મિદ્ગળ અને જૈનો' (લેખમાળા)
 ટિ ૧૬૬, ટિ ૨૪૭, ૩૯૩,
 ટિ ૩૧૮-૯, ટિ ૪૦૭
 મિદ્ધાત ચો ટિ ૪૭૪
 મિદ્ધાત શ્રુત દુંડિકા (ગૃ ગદ્ય) ૮૯૪
 મિદ્ધાત માગ ગમ ૭૬૯
 મિદ્ધાન્ત મારોદ્ધાર મમ્યક્ત્વોદ્ધારસ
 ટિપ્પન (ગૃ, ગદ્ય) ૭૫૬
 મિદ્ધાત કુમાર ચો ૭૬૮
 મિદ્ધામન જત્રીલી ચો ૭૬૮,
 ૮૯૮, ટિ ૫૨૩
 મીમંષા ગ્તં ૯૦૯
 મીમંષા ગ્તં પર બાલાં ૯૭૨,
 ૯૯૯
 મુર્ગન શ્રેષ્ઠી ગમ ૭૬૭
 મુર્ગ રાગનો રાસ ૭૭૫
 મુલદ્રાહરણ નાટક ૧૦૨૩

સુમિત્રકુમાર રાસ ૭૭૬
સુરગાભિધાન નેમિકાગ ૫ ૫૨૧
સુરપ્રિય કેવલી રાસ ૭૭૧
સુમદ ચો ૭૭૭

સૂત્ર ૨૭ ઉપગ બાળાં ૯૭૩
સૂત્રસમાધિની હુંડી પાશ્વસ્તવ (ગૂ
ગલ) ૮૯૨

સેરીસા પાશ્વસ્તવ ૭૭૧
'સોમમુદર સુરિ' (લેખ) ટિ ૪૪૦
સૌભાગ્ય પચમી કથા પર બાતાં
૮૯૧

હનુમત રામ ૭૬૮
હરિબળનો રામ ૭૭૫
હરિબળ માત્રી ચો ૭૭૭
હરિવંશ રાસ ૭૬૮
હરિવંશ રાસ ૭૭૫, ૭૭૭
હમગાજ વચ્છરાજ રાસ (બી
ચૂ) ૬૫૭

૮ સવત્ત્વ કથા ચો ૭૬૭
હુકમ રિનામ ૧૦૦૩
૬ જૈનકૃત અગ્રેશ્વમા અ ઘો
રિગેડે

Karim Philosophy ૧૦૧૮
Juna Philosophy ૧૦૧૮
Yoga Philosophy ૧૦૧૮
Self Realisation ટિ ૫૫૦

'Hiravijaya Sun or the
Jainas at the Court
of Akbar' (લેખ) ટિ ૪૯૮

Historical Facts about
Jainism ટિ ૫૭૦

'સંકેડ લિટરેચર ઓફ જનામ' ટિ
૨૯, ૧૩૭

૭ (જૈન) ઐતિહાસિક સાધનો
-કૃતિઓ આદિ.

અચરમત દયન (ખડનાત્મક)
૬૮૫

અચરમતનિરાકરણ (,,)
૬૭૨

'અધ્યાત્મરસિક પડિત દેવચ દ્રશ્ય'
(લેખ) ૯૭૮

અપાપા કલ્પ ૬૦૨

અપાપા બૃહત્કલ્પ ૬૦૨

અભયવસુરિ પ્રબધ ટિ- ૧૮૦,
૨૮૪, ૨૯૩, ટિ ૨૩૫,
૩૧૪, ૩૨૪, ૩૨૬, ૫૪૬

અભિનદન કલ્પ ૬૦૨

અભિકા દેવી કલ્પ ૬૦૨

અભિયદેવી કલ્પ ૬૦૨

અભયસુરિ પ્રબોધ ૬૪૧

અપોખ્યા કલ્પ ૬૦૩

અર્ધ કથા ૧૬ (જિ) ૮૫૦, ટિ.

અર્ધદ દંપ દિ ૨૭૭, દિ ૩૮૮,
૬૦૨

અગ્નિનેમિ દંપ ૬૦૨

અશ્વાવમોધ દંપ ૬૦૨

અદિરૂત્રા દંપ ૬૦૨

આનદ વિમન મુગિ ગમ ૭૮૩

આણના જૈન નિનાલેખો' (લેખ) દિ

૨૯૯, દિ ૩૦૩, દિ ૪૬૯

આખ પ્રશસ્તિ પૃ ૩૪૧, ૫

૫૩૧, ૫૩૬

આલક પ્રમથ ૬૪૦

આમનનો લેખ દિ ૧૬૬

આય' અપુટાચાર્ય' પ્રમથ ૬૪૨

આય' નન્દિય પ્રમથ પૃ ૬૬, ૬૪૨

આય' ક્ષિત પ્રમથ પૃ ૬૬

આરામકુક દંપ ૬૦૨

ઇડગદ ચૈત્ય પરિપાટી પૃ ૮૬૬નું

દિ ૧

ઈડગનો મક્ષિત ઈતિહાસ' ૪૯૪

Inscription on the Three

Gates-Ahmedabad

દિ ૫૩૬

ઉત્તરયત-(ગેવતક) કંપ ૬૦૨

ઉત્તરયત ગિરિ રાસો (ગૃ.) ૨૦૬

ઉત્તમવિનય નિર્વાણ રામ ૯૯૮

ઉદયન-વત્સગજ પ્રમથ ૬૪૨

ઉદયપુર ગઝન ૯૯૮

ઉપેશ સમતિકા ૭૪૬

એક એન જૈન પ્રશસ્તિ' દિ. ૪૪૯

એક એતિહાસિક પ્રશસ્તિ' (લેખ)

દિ. ૪૪૮, ૭૫૬

એક એન યુન પં પગ અને તેની

પગીમાં' (લેખ) દિ ૩૮૩

એતિહાસિક ગુન્ગતી કૃતિઓ

૬૦૭, ૬૩૯, ૬૫૭, ૭૦૯

૭૮૩, ૯૦૪, ૯૮૦, ૯૯૮

એતિહાસિક ઘટનાઓ (વીગત

ખીન આ રીત મહા

વચ્ચેની) ૧૪૧

એતિહાસિક ગમ મમદ દિ ૧૯૮

ક્ષમાવિનય રામ ૯૮૦

કડવામની પદાવની દિ ૪૭૬

કથાવતી દિ ૮૮, ૧૪૪, દિ ૧૦૬,

૧૯૫

કર્પદિયક્ષ કંપ ૬૦૨

કમલવિનય રામ ૯૦૮

કપૂરવિનય ગમ ૯૮૨

કર્મચક્ર પ્રમથ (સ) ૭૩૧, ૫

૫૭૦, ૮૩૬, ૮૪૪

કર્મચક્ર પ્રમથ (ગૃ) ૫ ૬૦૩,

૯૦૪

કર્મચક્ર પ્રમથ વ્યાખ્યા ૮૮૪

'કર્મ' સળધી જૈન સાહિત્ય'

(ગિળધ) દિ ૫૬૨

કલ્યાણપુ કંપ ૬૦૨

કલ્યાણસાગરચરિ રાસ બે ૯૦૪,

૯૯૮

કલિકુડ કુકેશ્વર કંપ ૬૦૨
 કલિ કુકેશ્વર કંપ ૬૦૨
 'કવિવર સમયસુદર' (નિબંધ) ટિ
 ૫૦૭, ૯૧૦
 કાલ્યાણનીય મહાવીર કંપ ૬૦૨
 કાપડહેડા તીર્થ રાસ ૯૦૪
 કાપિલ્યપુર કંપ ૬૦૨
 કાલિકાચાર્ય કથા ૧૪૪ ટિ ૮૬,
 ૫૫, ૬૪૫, ૮૬૪
 " (પ્રા) ૬૩૦, ૬૩૪
 " કથાનક ૬૫૫
 " પ્રબંધ ૫૯૯
 કાવ્યમનોહર ૫ ૪૭૨, ૫ ૪૭૩,
 ૬૯૮, ટિ ૪૫૬, ૭૦૨
 કિરાડૂનો શિનાલેખ ટિ ૨૯૪
 કીર્તિકન્તોસિની ૮૫૯
 કુમારપાન ચરિત્ર (સ) ટિ ૧૦૬,
 ટિ ૨૪૭, ૨૮૯, ૩૦૭, ટિ
 ૪૧૧, ૬૨૭, ૬૪૬, ટિ
 ૪૩૫, ૬૫૪
 " (પ્રાકૃત) ટિ ૨૮૯
 કુમારપાલ ચરિત્ર કાવ્ય ૬૮૬
 કુમારપાન પ્રતિબોધ ટિ ૮૮,
 ૩૦૯, ટિ ૨૬૫, ટિ
 ૨૮૯, ટિ ૨૯૬-૭,
 ૩૭૫, ૩૭૮, ટિ ૩૧૧-૨,
 ટિ ૩૧૫, ટિ ૩૩૫, ૪૧૦,
 ૪૧૨, ટિ ૩૩૬, ૪૬૧,
 ૪૬૭, ૮૮૬, ૫૦૩, ૬૨૭,
 ૬૫૮, ૬૭૦, ૭૫૮

કુમારપાલ પ્રબંધ (અગ્રાત કર્તા)
 ૬૮૪
 " (જિનમડન કૃત) ટિ ૨૪૭,
 ૩૦૯, ટિ ૨૮૯, ટિ ૩૦૭,
 ટિ ૩૩૪, ૬૮૯
 " (સોમતિલક સુરિ કૃત) ૬૩૩
 કુમારપાલ રાસ ટિ ૨૮૯, ૬૦૪,
 ૯૮૨
 કુમાર વિહાર પ્રસરિત કાવ્ય ૪૬૭
 કુપારસકોશ ટિ ૪૮૫, ૮૦૧, ૮૦૭
 ૮૬૮, ૮૮૦
 " વૃત્તિ ૮૮૦
 કોકા પાર્શ્વનાથ કંપ ૬૦૨
 કોચર વ્યવહારી રાસ ૯૦૪
 કોટિસિયા કંપ ૬૦૨
 કોહડીય દેવ કંપ ૬૦૨
 કૌશામ્બી કંપ ૬૦૦
 ખભાત ગચ્છન ૯૯૮
 ખગતર ગચ્છ પદાવલી ૯૬૪
 ખિમ કાપિ રાસ ૭૭૨
 ખીમ સૌભાગ્યાબુદ્ધ કાવ્ય ૮૬૮
 ખેમા દડાલીઆનો રામ ૭૩૧,
 ૮૮૨
 ગજધર માદંગનક (પ્રા) ૫
 ૧૦૧, ૫ ૧૮૦, ૩૧૭, ટિ
 ૨૬૧, ૫૩૦
 " જુનદરનિ ૫૭૦
 જિરનાર ગદ્ય રામ ૮૦૮

ગિરનાર-ગિરનાર પ્રવ્રગ્તિ દિ
૮૭૬, ૫૨૦, દિ ૩૮૮, ૫૨૪,
૫૩૧, ૫૩૬
ગિરનાર-(ઉત્તરગથત-ગૈવનક) ૫
૬૦૩
ગુર્વાવલી દિ ૨૭૩, ૫૬૫, દિ
૪૦૬, ૫૮૩, ૫૯૧, ૫ ૪૬૨,
૬૭૫, ૮૫૩
ગુર્વાવલી મહત્તિ ૮૫૩
ગુરુગુણગ્નાકર દિ ૪૪૦, ૬૬૫,
દિ ૪૪૬, ૬૭૬, ૫ ૪૬૩,
૭૨૧, દિ ૪૭૭, ૭૫૪
ગુરુ રામ ૯૮૨
ગૂર્જર દેશ બ્રુપાવલી ૬૬૫
ધ ધાણી તીર્થ ગ્નોન (ગ્ર.) ૯૦૪
ચ પાપુર કપ ૬૦૨
ચ દ્રગ્ધ સપ્રતિ આદિ સળનો
ધતિહામ ૬૨૭
ચતુર્વિંશતિ પ્રબધ (પ્રબધ કોત) દિ ૮૮, દિ ૧૦૫, ૧૮૬,
દિ ૧૦૦, દિ ૧૫૨, દિ
૨૮૬, દિ ૩૭૪, ૫૧૮, દિ
૨૮૬, ૫૨૬, દિ ૩૮૭,
૫૩૧, ૫૩૬, દિ ૨૬૫, દિ
૪૦૮, દિ ૫૨૩
ચિનકૃત દુર્ગ મહાવીર પ્રાસાદ
પ્રશસ્તિ દિ ૪૪૦, દિ
૪૪૪, ૬૮૬

ચિનોડ મઝન ૯૯૮
ચેલખા પાર્શ્વનાથ ૬૬૧ ૬૦૨
જગદુ મરિત દિ ૪૧૨, ૬૦૭,
૬૩૬
જગદુ પ્રબધ ગમ ૯૮૨
જગદુગુરુ કાન્ધ ૫ ૫૩૫, દિ
૪૮૫, ૭૮૬, ૭૬૨, ૭૬૪
જળમુગ મઝન ૯૯૮
જલચદ્ર ગમ ૯૯૮, ૯૦૪
જલચત મુનિનો ગમ ૯૦૮
જિનચદ મુનિ નિર્વાણ ગમ ૯૦૪
જિનચિન્મય નિર્વાણ ગમ ૯૮૨
જિનમાગ મુરિ ગમ ૯૦૪
જલ્પ પદાવલી ૮૫૩
જલમુરિ પ્રબધ ૫૬૬, ૬૪૨
જૂની ગૂજરાતીનો ઇતિહાસ
(નિબધ) ૪૭૮, દિ ૪૮૦
'જૂની ગૂજરાતીમા ઓક ઓ
ચર્ચો' (લેખ) ૮૯૪
'જેસનમેરકે પટવોકે મંધકા
વર્ણન (લિં લેખ) ૯૯૦
જેમાજી પ્રબધ ૬૫૧
જૈન ઓ ગૂર્જર કાન્ધ સચય
દિ ૫૦૩, ૯૯૭
જૈન ઐતિહાસિક ગમમાળા દિ
૫૦૨-૩, ૬૫૦, ૯૭૮, દિ
૫૩૬, ૯૯૭
જૈન ગ્રંથાવલી દિ ૬૬, ૧૦૫૮

જૈન ગૂર્જર કવિઓ-અથમભાગ
 ૪૭૮, ૫ ૩૩૩, ૫૦૩, ૫૦૫,
 ૬૦૬-૭, ૬૪૦, ટિ ૪૮૦
 -૪, ટિ ૪૯૪, ટિ ૫૦૭,
 ૮૮૧, ૮૯૫, ૧૦૫૮
 ,, ખીખેભાગ ૯૪૮, ૯૭૧,
 ૯૭૫, ૧૦૫૮

જૈન ડિરેક્ટરી ૧૦૫૮

જૈનમતવૃક્ષ ૧૦૦૫-૬

જૈન સ્વેચ્છા મહિમાવલી ૧૦૫૮

હુલ્ક રામ બે ૯૯૮

હુલ્કિયા ઉત્પત્તિ (ગૂ. કા.) ૯૯૮

ત્રિદશ તરંગિણી (વિમલિ પત્ર) ૬૭૫

તપોમત કુન્દ (ખડનાત્મક) ૬૦૨

તીર્થકલ્પ ટિ ૮૨, ટિ ૮૬, ટિ

૯૧, ટિ ૧૩૭, ટિ ૨૪૯,

ટિ ૨૮૯, ટિ ૩૭૪, ૫૨૫,

૫૨૭ ક, ટિ ૪૨૪, ૬૫૨

ભુખો વિવિધ તીર્થકલ્પ

તીર્થનામધેય સમ્રાટ ૬૦૨

તીર્થમાલા (ગ.) ૯૮૫

તીર્થમાળા પ્રકરણ ૬૫૧

તીર્થમાળા ૨૧૦ (ગૂ.) ૭૦૬,

૯૦૪, ૯૮૫

તીર્થમાળા મોડ (ગૂ.) ૯૦૪

તીર્થમાળાના સ્તોત્ર-અનિમાનુનિ

(પ્રા.) મગીક પાંદ

તીર્થરાશ્ત્ર ૨૧૦ ૬૮૫

‘તીર્થયાત્રા કે લિયે નિકળને વાયે

સઘકા વર્ણન’ (લેખ) ટિ ૫૬૮

દ્વયાશ્રય-કુમારપાલ ચરિત

(પ્રા.) ટિ ૨૮૯, ૩૧૧,

૪૩૮, ટિ ૩૪૬, ૬૨૭, ૭૮૨

દ્વયાશ્રય (સ.) ટિ ૧૬૬, ટિ

૨૪૭, ૩૬૧, ૩૬૯, ૪૩૦, ટિ

૩૩૭ ૪૩૮, ટિ. ૩૪૫

દ્વિગિજ્ય મહાકાવ્ય ટિ ૫૦૨,

૯૫૨

દુર્જનશાલ બાવની (હિંદી) ટિ

૪૮૫, ૯૦૪, ૯૦૭

દુર્લભ સરોવર પ્રચરિત ૩૨૧

દુ પમકાલ સ ધ સ્તોત્ર ૫૯૭

‘દેવકુન્ડપાટક’ ટિ ૪૪૦, ટિ ૪૪૩

દેવગઢ સિંચાલેખ ટિ ૪૫૯

દેવરત્નમુરિ કાગ (ગૂ.) ૭૦૯

દેવવિહાસ (ગૂ.) ૯૯૮

દેવાન દાબુદ્ય કાવ્ય (સ.) ટિ

૫૦૨, ૮૫૨

ધનસાર પચશાલીનો રામ ૭૮૩

ધર્મલક્ષ્મી મદતરા ભામ ૭૬૭

ધર્મસાગર ગ્લિ ગમ ટિ ૪૮૬,

૯૦૪

ધર્મસાગર પદાવલી ટિ. ૮૮, ટિ

૧૨૬, ૫૭૭

ધર્મબુદ્ધ કાવ્ય ટિ ૨૪૭, ટિ.

૨૮૭, ટિ ૨૮૪, ટિ ૩૪૪,

૫૨૯, ૫૫૩, ૫૫૭, ૬૦૧
 ધુનેવા કેમરીઆહનો ગમ ૯૯૮
 ન્યાયમાજા નિર્વાણુ ગમ ૯૯૨
 નમરગટ તીર્થપગિપાટી ૭૦૯
 નયચક્ર સુગિહત દમ્ભીગ મદાદા-
 વ્ય' (સેખ) દિ ૮૩૮
 નામપુરીય તપામરજી પદાવલી દિ
 ૩૬૬

નાગાણુન પ્રમધ ૬૪૭
 નાલિનદનોદાર પ્રમધ ૪૬૫,
 દિ ૪૨૮, ૬૨૭, દિ ૪૨૬
 નાસિકપુર કલ્પ ૬૦૨
 નેમિમાગર રામ દિ ૫૦૭ ૯૦૮
 પ્રતિષ્ઠા કલ્પ ગતવન ૯૯૮
 પ્રતિષ્ઠાનપુર કલ્પ દિ ૧૪૦
 પ્રતિષ્ઠાનપતન કલ્પ ૬૦૨
 પ્રમધોના ૧૮૯, ૫ ૧૭૧, ૫૮૪-
 ૫, ૬૦૪, ૬૩૧, ૬૪૨ લુઓ
 અતુવિસતિ પ્રમધ
 પ્રમધ ચિતામણી ૧૮૯, દિ
 ૧૩૬, ૫ ૧૭૧, દિ ૧૬૬,
 ૫ ૨૦૧, ૩૦૦, દિ ૨૪૭,
 દિ ૨૦૯, દિ ૩૦૫, દિ
 ૩૦૮-૯, દિ ૩૧૧, ૩૮૬,
 ૪૨૧, ૪૨૮, ૪૬૩, ૪૬૭,
 દિ ૩૭૪, ૫૧૦, દિ ૩૮૭,
 ૫૪૫, ૫૪૮, દિ ૫૨૩,
 ૬૫૦

પ્રમધગાજી ૭૫૨

પ્રખાવક કયા ૬૮૮

પ્રજાનક ચરિત્ર ૨૧, દિ. ૭૯,
 દિ. ૮૭-૮૮, ૫ ૧૦૮,
 ૧૭૦, ૫ ૧૨૯, દિ ૧૨૩,
 ૧૮૯, દિ ૧૩૭, દિ.
 ૧૫૨, દિ ૧૬૬ ૨૮૨,
 દિ ૧૮૦, ૨૫૪, દિ ૧૯૩,
 દિ ૧૯૮, દિ ૨૦૦, દિ.
 દિ ૨૦૬, ૨૭૭, દિ ૨૩૪
 -૫, દિ ૨૪૭, ૩૦૯, દિ
 ૩૮૮, દિ ૩૭૩, દિ ૩૭૭,
 દિ ૨૭૬. દિ ૩૮૧, દિ.
 ૩૮૯, દિ ૩૯૧, દિ ૩૦૯,
 દિ ૩૧૧-૨ ૮૫૪, ૪૬૩,
 ૫૬૯, ૬૭૭, દિ ૫૨૩
 પદાવલી (જિનદત્તમુર્તિ ગુપ્તિ)
 દિ ૨૧૧

પદાવલી અર્ધા ૮૫૩

પદ્મવિજય નિર્વાણુ રામ ૯૯૮

પદ્માવતીદેરી કલ્પ ૬૦૭

પદ્મિની ચરિત્ર ૯૮૭

પ વીગવિજયજનો દુઝા પ્રમધ'
 (સેખ) ૯૯૭

પગિવિષ્ટ પંદિ ૩૪, ૭૯, દિ.
 ૮૨, ૪૫૩, ૬૭૭, ૧૦૭૯
 પાટણના બાગો' (સેખ) દિ
 ૩૧૩, દિ ૨૯૨, દિ ૪૧૦,
 દિ ૪૨૧

‘પાટણના બહારો અને ખાસ
કરી તેમાનુ અપભ્રંશ તથા
પ્રા ગૂ સાહિત્ય’ (નિબંધ)
ટિ ૪૦૫, ટિ ૪૧૦

પાટલીપુત્ર ૪/૫ ૬૦૨

પાદલિપ્ત પ્રબંધ પૃષ્ઠ

” ” ૧૪૨

પાર્શ્વચંદ્રના ૯૭ દુહા ૯૦૪

પાર્શ્વજિનાલય પ્રશન્તિ ૬૯૫

પાર્શ્વનાથ ૪/૫ ૬૦૨

પૂર્વદેશ ચૈત્ય રામ ૭૮૩

પેથડ રાસ ૭૦૯

ફલવર્ધી પાર્શ્વનાથ ૪/૫ ૩૫૧,
૬૦૨

પાપભટ્ટિ પ્રબંધ ટિ ૧૭૬, ટિ ૧૭૮

” ” ” પૃષ્ઠ,
૬૪૭

અનિબદ્ધ રામ ૭૭૨

અદત્ત ટિપ્પનિકા ટિ ૨૮૭

ભદ્રબાહુ પ્રબંધ ૬૪૨

ભાગ્યુદ્ધ ચંદ્રિ ૮૭૮

ભીમશ્ચ ચો ૯૮૨

મદનપ્રીતિ પ્રબંધ ૬૪૨

મદનવર્મા પ્રબંધ ૬૪૨

મયુગ કાવ્ય ૬૦૨

મહાવાદિ પ્રબંધ પૃષ્ઠ, ૬૪૨

મનાસી પ્રશસ્તિ ૬૮૮

મદિમાપ્રભ રામ ૯૮૨

મહેન્દ્રસુરિ પ્રબંધ ટિ ૨૧૪,

પૃષ્ઠ
‘મહોપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગર ગણિ’
(લેખ) ટિ ૪૯૯

‘મહોપાધ્યાય શ્રી મેઘ વિજય’
(લેખ) ટિ ૫૩૭

માણિક્યદેવ કાવ્ય ૬૦૨

માણિક્યદેવીનો રાસ ૯૮૨

માનતુગ પ્રબંધ પૃષ્ઠ

માનદેવ પ્રબંધ પૃષ્ઠ

માલવી ઋષિની સત્તમાય ૯૦૪

મિથિના કાવ્ય ૬૦૨

મુદ્રિત કુમુદચંદ્ર નાટક ૩૪૩

મૂલગજથી સિદ્ધરાજ નયમિલ
સુધીનો ઇતિહાસ ૬૨૭

મૂલરાજથી વીગ્ધનનો વૃત્તાત
૫૩૫, ૫૪૨

મોતીસાના નાગીઆ ૯૯૧, ૯૯૮

મોહપગજય નાટક ૫ ૨૫૬,

ટિ ૨૮૯, ટિ ૨૯૫, ટિ ૨૯૮,

૫ ૨૭૩, ૪૮૦, ૬૬૮

મજોબદ્ધ સુરિ રામ ૭૭૨

મુગાદિ દેવ કાવ્ય ૬૦૨

મત્તપ્રીતિ ચો ૯૮૨

મત્તપુર કાવ્ય ૬૦૨

મમત્તન ગમ ૯૦૬

રાજમામર સુરિ નિર્માણ ગમ ટિ.
૫૦૩, ૬૮૨

રામચંદ્ર સુરિ બારમાસ ૯૦૪

રૂપચંદ્ર મુનિનો ગમ ૬૦૪
 રેવનકલ્પ ૩૦૫, ટિ ૩૧૨
 રેવનગિરિ ગમો (જી ગુ) ૫૦૫
 લક્ષ્મણમેન કુમારેવ પ્રમુખ ૬૪૭
 લક્ષ્મીમાગર મુરિ ગમ ૬૮૨
 લાભોદય ગમ ટિ ૪૮૫, ૮૦૯,
 ૬૦૪
 લીલાધર ગમ ૬૮૨
 વ્યાધી દંડ ૬૦૨
 વજ્રવામી પ્રમુખ ૫૬૬
 વડનગર પ્રવચિત ૫ ૨૨૨, ૩૨૧
 વત્સનાગર ઉદયન પ્રમુખ ૬૪૭
 વનગજાનિ પ્રમુખ ૬૨૮
 વગદભિદિગ પ્રમુખ ૬૪૭
 વસ્તુપાન ચર્ચિત (મ) ટિ ૨૨૪,
 ટિ ૨૪૭, ટિ ૨૭૪, ટિ
 ૨૭૬, ટિ ૩૬૦, ૫૨૭૩,
 ટિ ૩૬૫, ૫૫૮, ૬૮૯
 વસ્તુપાન-તેજપાન દંડ ૬૦૨
 વસ્તુપાન તેજપાન પ્રમુખ ૬૨૮
 " " ૫૦ એ. મામગ્રી-
 લેખો ટિ ૨૭૪
 વસ્તુપાલ તેજપાલ ગમ ૭૦૯,
 ૭૮૩, ૬૦૪, ૬૮૨
 વસ્તુપાલના સ્તુતિનાવ્યો ૫૫૭
 વસ્તુપાલ પ્રમુખ ૬૪૨
 વસ્તુપાલ પ્રચસ્તિઓ ટિ ૩૭૪,
 ૫૧૦

વસ્તુપાન પ્રચસ્તિ દાખ્ય ટિ ૮૭૮
 વસ્તુપાન ગમ ટિ ૩૭૮, ટિ ૩૮૬
 વસ્તુપાન ગદ્યોત્તમ ૧૨૪, ટિ
 ૩૬૨
 વમનવિનામ દાખ્ય (મ) ટિ
 ૨૮૭, ટિ ૨૦૫, ટિ ૩૭૪-
 ૬, ૫૧૦, ટિ ૩૮૨, ૫૧૪,
 ૫૨૮, ૫૨૯, ટિ ૩૬૬, ૫૪૯,
 ૫૫૧, ૬૨૭
 વાદિવ મુરિ પ્રમુખ ટિ ૨૭૩,
 ટિ ૨૭૭
 વાગમળી દંડ ૬૦૨
 વિક્રમાર્ક પ્રમુખ ૩૨૮
 વિક્રમાદિત્ય પ્રમુખ ૬૪૭
 વિચારોગ્રી ટિ ૨૬-૮, ટિ ૮૨
 ટિ ૧૦૯-૧૦, ૨૬૧, ટિ
 ૪૨૨, ૬૨૯
 વિગુપ્તિ ત્રિવેળી ૬૬૩, ૬૬૫
 વિજયક્ષમા મુનિનો નાતો ૬૮૨
 વિજયતિલક મુરિ ગમ ટિ ૪૬૯,
 ટિ ૫૦૩, ૬૦૪
 વિજયદેવ નિર્નાળ ગમ ૬૮૨
 વિજયદેવ માદાત્મ્ય પર વિવરણ
 ૬૫૧
 વિજયદેવમુનિની સજાયો ૧૮ ૫
 વિજયદેવમુરિ પ્રમુખ ટિ ૫૦૨-

વિજયદેવસૂરિ માહાત્મ્ય ૫ ૫૬૧,

ટિ ૫૦૨, ૮૩૦, ૮૭૧

વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય ટિ ૪૮૫,

ટિ ૪૯૦, ટિ ૫૩૭, ૮૦૪,

૮૦૬, ૮૩૦, ૫ ૫૮૧, ૮૫૬,

૮૮૬

વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય ટીકા ટિ

૪૮૫, ૮૮૬

વિજય રત્નસૂરિ રાસ ૯૮૨

વિજયસિદ્ધ પ્રબંધ ૫૬૬

વિજયસિદ્ધ સૂરિ ગસ ૯૦૪

વિજયાણુદ સૂરિ નિર્વાણુ સત્રાય

૯૮૨

વિદ્યાસાગર સૂરિ રાસ ૯૮૨

વિદ્ધ રત્નમાના (દિ. હિંદી) ટિ.

૨૪૪

વિજયદેવ સૂરિ રાસ ૯૦૪

વિષુધવિમન સૂરિ રાસ ૬૯૮

વિમન ચરિત્ર (મં) ટિ ૩૮૬,

૭૫૮

વિમન પ્રબંધ (ગુ) ટિ ૨૨૪,

ટિ ૨૩૧ ૭૪૩, ૭૫૮, ૭૭૦,

૭૭૨, ૭૮૩

વિમલમત્રી રામ ૬૬૮

વિમલમહેતાનો ચતોર્થો ૬૮૨

વિનિર્ણય તીર્થ કથા ૧૦૨, ટિ

૪૨૮

વીરસૂરિ (પદોગા) પ્રબંધ ૫૬૬

વીરસૂરિ (બીજા) પ્રબંધ ૫૬૬

વીરસૂરિ પ્રબંધ ટિ ૧૮૨

વીરાચાર્ય પ્રબંધ ૩૨૩, ટિ ૨૬૮

વૃદ્ધાવાદી પ્રબંધ ૧૭૦, ૫૬૬, ૬૪૨

વૃદ્ધિવિજય ગણિ રાસ ૯૮૨

વૃદ્ધિસાગર સૂરિ રામ ૯૮૨

વૈભાર ગિરિ કથા ૬૦૨

‘અમણુ સઘડી શાસનપદ્ધતિકા

ઇતિહાસ’ (હિ. ભેખ) ૧૧૦૩

આવરતી કથા ૬૦૨

શ્રી નિર્વાણુ રાસ ૯૮૨

‘શ્રીમદ્ જ્ઞાનસાર’ (ભેખ) ટિ

૫૨૬

શ્રીયુત સ્વ વીરચંદ્રભાઈનું જીવન

અને કાર્ય’ (ભેખ) ટિ ૫૪૬

‘શ્રી શત્રુજય તીર્થનો ઉદ્ધારક સમ-

સિદ્ધ (તિ. ગ. દેશનો સ્વામી)

(ભેખમાળા) ટિ ૪૨૬

રાખપુર કથા ૬૦૨

શત્રુજય ઉદ્ધાર રામ ૯૦૪

શત્રુજય કથા ૬૦૨

શત્રુજય જૈન પરિપાત્રી ૭૮૩

શત્રુજય તીર્થ પરિપાત્રી ૯૦૪

શત્રુજય તીર્થમાળા ૮૮૫

શત્રુજય તીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ ૭૩૫,

ટિ ૪૭૩

શત્રુજય ॥ મુખ્ય (આરિનામ)

મરિનો પ્રશ્નનોખ ૫ ૫૪૩

ચતુર્જય રામ દિ ૪૨૮, ૯૦૪
 ચતુર્જય રામ (બે) ૯૦૪
 ચતુર્જયોદ્યાર પ્રબધ દિ ૪૨૮
 શાંતિ જિનાલય પ્રશસ્તિ ૬૬૫
 શાંતિદામ અને વખતચદ ગેરનો
 રામ દિ ૫૦૩, ૮૯૮

શાંતિચરિ પ્રબધ ૫૯૯
 શાંતિવાદન ચરિત ૭૫૪
 શિવચદ ગસ ૯૮૨
 શિવજી આચાર્ય ગમ ૯૦૪
 શુદ્ધદત્તી પાર્શ્વનાથ ૬૬૫ ૬૦૨
 રતનન ૬૬૫ શિલોછ ૬૦૨
 રથવીગવની દિ ૪૨૨, ૬૨૯
 સદાધિપતિ ચગ્નિમદાકાવ્ય ૫૫૩
 સત્યપુત્ર ૬૬૫ ૨૦૦, ૬૦૨
 સત્યવિજય નિર્વાણ ગમ ૬૫૦,
 ૯૮૨

સમરા રાસો (જૂ. ગૂ.) દિ
 ૪૨૬-૭, દિ ૪૨૯, ૬૩૯
 સમેતશિખર તીર્થમાલા રત (ગૂ.)
 ૯૦૪

સમેતશિખર રામ ૯૦૪
 સદસ્વલિંગ સરોવર પ્રશસ્તિ
 ૩૨૧, ૪૬૩
 સયમરત્ન ચરિ ગૃતિ (ગૂ.) ૯૦૪
 સાક્ષાત્ સગ્દરવતિ ૧૦૨૮, ૧૦૩૦
 સાતવાહન પ્રબધ ૬૪૨

માધુમાર્ગી જેનોની ઐતિહાસિક
 નોષ ૯૪૯
 મિત્તિ પ્રબધ ૫૮૯
 'સિદ્ધરાજ અને દેવો' (લેખમાળા)
 દિ ૧૬૬, દિ ૨૪૭, ૩૯૩
 દિ ૩૧૮ અને ૩૧૮, દિ
 ૪૦૭

મિદરાજ પ્રબધ ૬૦૮
 મિદરાજ-વાર્તા ૩૬૨
 મિદસેન પ્રબધ ૬૪૨
 મિદાચય મિત્તિના મધ ૨૧૦
 ૯૯૮
 મુદ્રતખતિદેવોલિનિ કાવ્ય ૩૭૪,
 ૫૧૦, ૫૫૩
 મુદ્રતખતિન કાવ્ય દિ ૨૮૨,
 દિ ૩૦૫, ૪૬૬, દિ ૩૭૪,
 ૫૧૦, ૫૨૭૬, ૫૪૨, ૫૪૫,
 ૫૫૩

મુદ્રતમાગર કાવ્ય ૫૮૨
 મુજસવેલી બામ દિ ૫૨૯, ૫
 ૬૩૦, ૯૪૬
 મુખર્મગજ પરીક્ષા (ગૂ. કા.) દિ
 ૪૭૫, ૭૮૩

મુખર્મોથી વજસ્વામીનો ઇતિહાસ
 ૬૨૯
 મુખતિસાધુ ચરિ વિવાદલો (ગૂ.)
 ૭૭૨

મુગ્ધ ગમ ૯૯૮
 મુગ્ધાચાર્ય પ્રબધ દિ ૨૩૪, દિ
 ૫૯૯

‘સૂરીશ્વર અને મંત્રાટ’ ૮૨૪, ૮૨૭
સોમવિમન સૂરિ રાસ ૯૦૪

‘સોમસુદર સૂરિ’ (લેખ) ટિ ૪૪૦
સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય પૃ ૪૫૧,

૬૬૨, ટિ ૪૪૦, ૭૫૩, ટિ
૪૭૭

સોહમકુલ રતન પદાવની રાસ (ગૂ.)
ટિ. ૩૮૬

સોહમકુલ પદાવની રાસ ૯૯૮
સૌભાગ્યવિજય નિર્વાણુરાસ ૯૮૨

હટ્ટીચિદની અજનશલાકાના લા
ળાયા ૯૯૮

હમ્મી, મદમન કાવ્ય ટિ ૩૭૪
ટિ ૩૮૧, ૫૨૦, ૫૨૮,

૫૫૨, ૫૬૦

હમ્મી મદાકાવ્ય ૬૪૭, ૬૫૪
દર્શકવિ પ્રમથ ૬૪૨

દગ્ધુઅર મિદ્ધેત્ર મથ રતન
૯૯૮

દગ્ધિખીના પાશ્વનાથ કલ્પ ૬૦૨
દગ્ધિદ્રમુરિ પ્રમથ ટિ ૧૫૨,

૫૬૯, ૬૪૨

દગ્ધિદ્ર પ્રમથ ૫૩૬-૭, ૫૫૮,
૬૪૨

દસિનાપુર કલ્પ ૬૦૨
Historical Facts about

Jainism ટિ ૫૭૦

દીરવિજયપદ મદો મવ ગમ ૯૦૪
દીરવિજય મુગી ૧૧૦ ગમ ટિ

૪૮૫, ૮૦૬

„ ચલોકો ટિ ૪૮૫, ૭૬૨

„ પુણ્યખાનિ ટિ ૪૮૫

„ રામ ટિ ૪૮૫, ૭૬૨,
ટિ ૪૯૦, ૮૮૨, ૯૦૩

‘Hirvijaya Suni or the
Jainas at the Court
of Akbar’ (લેખ) ટિ ૪૯૮

હીરસૌભાગ્ય મદાકાવ્ય સટીક ટિ
૨૪૭, ૬૭૫, ૬૭૯, પૃ ૫૩૪,

ટિ ૪૮૫, ૭૮૮, ૭૯૦,
૭૯૬, ૮૦૫, પૃ ૫૬૩, ૮૮૨,

ટિ ૫૨૧

હેમકુમાર ચરિત (પ્રા) ૬૭૦

હેમચ દગ્ધિ રામ ૯૮૨

હેમચ દ્ર સુરિ પ્રમથ ટિ ૨૪૭-
૮, ટિ ૩૧૧, ૫૬૯, ૬૪૨

હેમવિમન સૂરિ શાગ (ગૂ) ૭૮૩

૮ જૈન પારિભાષિક ગાળદો,
ખિરદો આદિ.

અક્ષપટલ ટિ ૩૭૩

અક્ષપટલિક-પટલાળીય ટિ ૩૭૩

‘અમગોનરો’ દુકાળ ૮૮૭

અમુચિન કાવ્યનન્દ ૮૬૩

અચેતકતા ૧૩૬

‘અદમદ’ (અદમન) ૮૩૨

‘અમાગિ’ ૩૧૧, ૩૩૧, ટિ ૩૦૧,
૪૨૬, ૫૬૮, ૭૧૮ ટિ. ૪૧૮

૭૯૯, ૮૦૦-૧, ૮૨૨-૨૩,

૮૩૦, ૮૪૩-૪

‘અમાગિદાન’ દિ ૨૯૪

‘અમારિ મોખણ’ ૩૭૧, દિ ૨૯૫

‘અમાગિ પત્ર’ ૩૪૦

‘અમૂલ્ય પ્રામાદ’ ૫૮૦

અર્ધત ૧

અષ્ટાન્દક ૧૧૧૮

‘અષ્ટાપદ’ નામનું મહિ ૭૧૯

અદિત્ય માલેક ૬૨૦

આર્દત ૧

આખ્યાયિકા ૨૭૭

આગમ ૧૧૧૦

આર્થ દિ ૨૦,

આર્થ ૪૩૪

ઇતિદામ દિ ૧૩૩

ઇન્દ્રવિદા ૮૦૦

ઉત્થાપક ૭૩૭

ઉત્તમજન માનનીય ૫૨૫

ઉદયન વિદા ૪૮૦

ઉર્મા ગીતો ૯૦૨, ૯૯૭

ઋષિ ૭૩૬

ઋષિપુત્ર ૫૨૫

એવાદતખાના ૮૧૧, ૮૧૮

એધો (ગુરુઓ) દિ ૫૬૫

ક્ષપણુકો દિ ૯૭, ૧૫૪, ૧૧૦૮

કબલ ૧૧૦૮, દિ ૫૬૫

કર્મકાં ૧૧૪૦

‘કત્યાવૃક્ષ’ દિ ૧૧૧૬

કલિકાલ ઝૌનમ ૪૯૦

કલિકાલ મર્વત ૪૩૧, ૪૫૪-૫, ૧૧૬૨

કલિ દેવલી દિ ૪૫૭

કલિ દટાગમન ૪૬૩

કલિ કુલ ૫૩૧

કલિ ચકવર્તિ ૫૩૧

કલિ પ્રવ ૫૩૮

કલિ ૧૦૨ ૩૦૧

કલિગન ચકવર્તિ ૩૦૧

કલિગન બદાદુર ૮૬૬, ૯૯૮

કલિગન ૫૬૪

કલિ મના મૃગા ૮૯૦

કવીન્દ્ર દિ ૨૬૫

કવીન્દ્ર બધુ ૫૫૯

કાવ્યદેવી પુત્ર ૫૩૧

કારમપ ધર્મ ૧૦

કામકા ૧૧૪૦

કુબનવિદા ૪૩૦

કુરિન્દક ૧૧૪૦

કુર્યાવ મગ્ગવતી ૨૭૨, ૫૨૫

કુર્યાલી નાગ ૯૧૭, ૫ ૬૩૦

કૃષ્ણ વાગ્દેવના ૬૭૬

કૃષ્ણ મગ્ગવતી ૬૭૬

અમતખામણા ૧૧૩૩

અમલુ ૧૧૧૮

અમાવલુ ૧૧૧૮

ખરતર વસી ટિ ૨૨૮
 'ખુશ-ફહમ' ૮૦૪, ૮૦૮, ૮૭૮
 'ગમધિકારી' ૭૫૫, ૮૪૦
 ગણુ ૧૩૪
 ગણુધ ૧૭
 ગમ્મમેહ નિવારણુ તિનક ૮૩૧
 'ગીતો'—'અધ્યાત્મ ગીતો' ૯૮૦
 'શુભિ' ત્રણ ટિ ૫૬૫
 'અતુર્વિધ મંત્ર' ૧૧૦૨
 'અતુરીમા આણ્યાક્ય' ૫૨૫
 'આતુર્પામ મવરવાદ' ૩, ટિ ૫, ૬
 'આનિ' (આલ) ૯૧૦
 'અિલોશ' ૧૧૧૪
 'ઓધુ નત'—'અલયય' ૧૧૩૩
 'ઓપપદ' (ઓપપદો) ૧૧૦૮, ટિ ૫૬૫
 'ઓવિદાર' ૧૧૩૩
 ૭ 'રી' ૧૧૨૫
 'બાત્મ' ૪૩૪
 'બીપાયમદી ૯૮૫
 'બાતિગોવાન' ૫૨૫
 'બાનકોલ' ૧૧૧૪
 'બાનપચમી ૮૪૬, ૧૧૧૪
 'બાત'ગીરી મહાતપા' ૮૨૯
 'બિ' ૧, ટિ ૧
 'બરતરવામી ૬૧૪
 'બેન' 'બેનપમ' ૧, ૧૮૬-૮૦
 'બેનો' ૬૫૫

'હકકુર' ૫૪૩
 'દાળ' ૯૨૦
 'દુઢીયા' ૭૩૭, ૮૪૬, ટિ ૫૩૫, ૧૦૦૪
 'ત્રિભુવનદીપક', મદિર ૬૬૫
 'ત્રિભુવનવિહાર' ૩૭૪, ટિ ૨૯૮, ૪૫૬
 'ત્રિવિધ વીરચુક્રમણિ' ટિ ૪૦૪
 'ત્રિવિહાર' ૩૭૪, ૪૫૬
 'ત્રૈવિધવેદી' ૪૬૩
 'તક્ક' ૧૧૪૦
 'તપા' ૫૬૫
 'તર્કપ આનન' ૨૬૪
 'તિલોતરો' દુકાળ ૯૮૭
 'તીર્થકર' ૧-ઓવીમ ૨
 'તેજપાલનું મદિર' ૫૨૬
 'તેજત વમદિ' ટિ ૪૬૭
 'દ્વાદશાગ ગણિ પિટક' ૨૧, ૩૩
 'દશન પક્ષ' ૯૨૯
 'દશ લક્ષણી ૫૧ ૧૧૧૮
 'દશા' વણિક માતિ ૫૨૧
 'દાતાર' ચક્રવર્તિ' ૫૨૫
 'દાદા' ૩૧૭
 'દિરાણી જોશણીના ગોખણા' ૫૨૬
 Delwara Temples ૫૨૬,
 ૧૧૪૨ જુઓ આજી
 દેવગી એકાદશી ૧૧૧૭
 'દેવદધ્ય' ૧૧૨૩
 દેવચવની એકાદશી ૧૧૧૭

‘દશીઓ’ ૯૦૯-૧૦

‘ધર્મલાભ’ ૧૧૦૮

‘ધર્મકથાનુયોગ’ દિ ૨૪

‘ધર્મોદિત્ય’ ૫ ૧૩૪ ની દિ

‘ન્યાયવનમિદ’ ૨૧૪

‘ન્યાયવિશાદ’ ૫ ૬૨૧, ૬૨૦,
૬૨૨, ૬૨૬

‘નવકાર’—નમઃકાર ૧૧૩૩

‘નવગૃહ્યેય’ ૩૩૦

‘નવાગ વૃત્તિકાર’ ૨૯૩

‘નિર્ગ્રંથ-નિઝગ્રંથ’ ૧૪૧, ૧૫૪

‘નિર્ગ્રંથ નમિત’ ૧૪૫

‘પૃથ્વિકા’ ૫૬૦

‘પ્રતિક્રમણ’ ૧૧૩૩

‘પ્રતિપન્નમધુ’ (મિદ્ધરાજનો) ૩૨૧

પ્રથમાનુયોગ (ધર્મકથાનુયોગ) ૨૧,
દિ ૮૬

‘પ્રબંધ શત કત્તો’ ૪૬૩, ૪૫૬, દિ
૩૫૭

‘પ્રબંધશત વિધાન નિષ્ણાતભુદિ’
૪૬૫

‘પ્રવચન માતા’ ૧૧૦૮, દિ. ૫૬૫

‘પ્રાગ્વાદ શાંતિ અવકરણ’ ૫૨૫

‘પરમ્યાણુ’—પ્રત્યાખ્યાન ૧૧૩૩

‘પણુમણુ’ ૧૧૧૮

પચ પરમેષી મત્ર ૧૧૩૩

‘પદો’ ૯૮૦

‘પર્યુપણા’ ૧૧૧૮

‘પર્યુપણાકથ’ ૧૧૧૭, દિ ૫૧૬-૭

‘પગનારી મટોદર’ ૫૨૫

‘પગમાદત’ ૪૨૬

‘પાશ્વોપત્ય’ ૧૧૦૩

પાદ, મિદાર ૫૦૧

‘પીતલદગ’ મદિ દિ ૮૬૯

‘પીગા વન માગી’ ૯૫૦

‘પુગ્નક ભાગાગ’ ૧૧૧૪

પૌરુષ મત ૧૧૩૩

‘બગ્તિ’—‘બમતી’ (વમતિ) દિ ૨૨૮

બારમા’ મુત્ર ૧૧૮

‘બાવ દવિ’ ૪૦૮-૫, દિ, ૩૨૪

‘બાલ મગ્નતી’ ૪૯૦, ૬૭૯

બાલાવબોધ ૬૯૧

‘ભુદિ અભયક્રમાગ’ ૫૨૫

‘ભદ્રાક’ રાણુક’ નામનું મદિર
૫૨૭૬

ભદ્રાક’ વદ, ક (વનમદિ) ૫૨૭૬

‘ભદ્રારોકો’ ૧૧૦૮

‘ભર્ય’—ગિનમદિ ૩૫૯ ૫૫૨

‘ભામ’ ૯૧૦

‘ભીમવિદાર’ ૭૨૮, દિ ૪૬૯

‘મન્નન જૈન’ ૫૨૫

‘મનોરથ કત્પદ્રુમ’ મદિ ૬૬૫

‘મવધારી’ ૩૧૧, દિ ૨૮૯

‘મદતમ’ ૩૯૫

‘મદાકવિ’ ૫૩૧

‘મદામડલેશ્વર’ ૫૧૧

'મહારાવ' ૬૨૩
 'મહાત્મા' ૬૪૬
 'મહોપાધ્યાય' ૮૭૭
 'માફ' માનિક'-'મફરલી મવીક
 ૭૨૭-૮, ટિ ૪૭૦
 'માયાકાગ' ૧૧૪૦
 મહેશ્વરી-મેશી-મેમરી ૧૧૩૬
 'મિત્તામિ દુકકડ' ૧૧૧૮, ૧૧૩૩
 'મિથ્યા મે દુષ્ટત' ૧૧૧૮, ૧૧૩૩
 'મુખપોતિઝા' ટિ ૫૬૫
 'મુખનસ્તિકા' ૧૧૦૮, ટિ ૫૬૫
 'મુદપતી' ટિ. ૫૬૫
 'મૂલસૂત્ર'-'આર ૭૭-૯૦
 'મૃતકર્મણ' ૧૧૪૦
 'યુગપ્રધાન' ૨૦૭
 'યુગપ્રધાન' ૫૬ ૮૪૪
 'રત્નેદગ્ધ' ૧૧૦૮, ટિ ૫૬૫
 'રાગધર્મ' ૩૮૬
 'રાગપિતામહ' ૩૮૩
 'રાગમામા' ૩૦૫
 રાગવિદાર-રાગવિદાર ૩૦૯, ૪૧૪,
 ૪૨૪, ૪૫૬, ૮૨૩
 'રાગ ૮૮૩
 ૨૫૬ કાવ્ય (all-gory) ૯૦૬
 Romance & Ballad (રામા
 નાગી ટી મ કાવ્ય) ૮૦૫
 'રામાયણ વિદાર' ૬૬૭
 'સદ્ગ' ૮૧૦

'લઘુ ભોજરાજ' ૫૪૭
 'લઘુ શાલિભદ્ર' ૭૫૫
 Luvacs (હિમિંગીતો) ૯૦૨, ૯૯૭
 'લુપક' ૭૩૭, ટિ ૫૩૫
 લોકાયત-આર્વાક ૧૯૬, ટિ ૧૩૩
 'લોચ' ૧૧૦૮
 'લ્યયકરણ પદમાત્મ' ૨૯૧
 'લ્યરથાપત્ર' (આખૂપરતુ) ૭૧૯,
 ટિ ૪૬૭
 'લ્યાખ્યાત ચૂડામણિ' ટિ ૧૮૬-
 ૧૯૦
 'લ્યામ-શિશુક' ૩૪૬, ટિ ૨૮૨
 'લ્યાખ્યાનિક'-'લ્યાખ્યાતા' ૨૫૩,
 ટિ ૧૯૧
 'લલથ' ૯૧૦
 'લક્ષ'-'લક્ષાવાસો' ૧૧૧૭
 'લક્ષ-તપાપ' ૫૩૧, ૫૫૧
 'લમદિ'-'લમતિ'-'લમી' ટિ ૨૨૮
 'લાગેવી પ્રતિપત્ત સુત્ર' ૫૪૬
 'લાગેવી સુત્ર' ૫૩૧
 'લાગેવના ભાગાર' ૫૮૭ ભુઓ
 પુરતક ભાગાર
 'લાગિતમ' ૭૦૮, ૭૧૫
 'લાચક' ૧૩૪
 'લાદિકુલર કેમરી ૨૪૨
 'લાદિ નેકા મંકટ' ૬૭૫
 'લાદિ નેના'-'શનિમુગિ ૨૮૦
 'લાદિ' ૮૮૧

'વાર્તિક' ૬૫૬
 'વારુવિદ્યા'—'વારુચાત્ર' ૧૧૪૦
 'વિક્રમાદિત્ય' ૫ ૧૩૮ ની દિ
 'વિદ્યાત્રયીચા' ૪૬૩
 'વિધિ ચંપ' ૩૧૮, દિ ૩૦૦
 'વિગીર્ણાદ્યનિર્માણનંદ' ૪૬૩
 'વીગધિવીગ' ૬૬૪
 'વીગના'—'મા' નામનો ગ્રામા' ૫૩૬
 'વીમા' વણિક ગુણિ ૫૩૧
 'વિનાયકપાણી' ૫૮૫, દિ ૪૩૭
 'વેદિક' ૭૩૭
 'આવક' ૧૧૦૨, ૧૧૦૬
 'ત્રીપૂત્ય' ૧૧૦૮
 'શ્રીમાલ બૂપાલ' ૭૫૫
 'શ્રીમાલી' ૧૧૫૧
 'શ્રુતકેવલી'—'શ્રુતધ' ૯૧૭, દિ ૫૨૭
 'શ્રુતિ' ૧૬
 'શ્રેષ્ઠ કવિ' ૫૩૧
 'શબલગય માનમદન' ૫૨૫
 'શતાવધાની' ૮૦૮, ૮૦૦
 'શ્લોકા' ૯૮૦
 'શાગ' પ્રતિપન્નાપત્ય' ૫૩૧
 'ગિદન' ૧૧૮૦
 'શીનાદિત્ય' ૫ ૧૩૪ની દિ
 'શૂગાર આવટી' ૭૧૯
 'મહદર્શન પોપણ' ૬૪૨

'પદ્મ ભાષા ચક્રવર્તી' ૩૨૧, દિ.
 ૩૯૬, ૩૯૨
 'અનુક્ર' ૬૫૬
 'અપતિ' ૧૧૪૦
 'અનિવામ ૧૧૧૭ ૮
 'મહત્ત કથા' દિ ૧૬૪
 'મ'—'નન—લપકાળ' ૫૦૫
 'મ'—'અપા' ૧૧
 'મ'—'પતિ' ૧૧૨૫
 'મયિવ ચૂડામણિ' ૫૦૫
 'મજ્જની ન્યાય' ૪૧૬
 'મત્યાગીઓ' દુષ્ટાળ ૮૩૦
 'મ'—'ગાર' ૮૭૮
 'મધિ' ૪૭૫
 'મન્મતિ'—'મદાનીર દિ ૯૯
 'મમ શુદ્ધવામી' ૩૨૮
 'મમિતિ' પાચ દિ ૫૬૫
 'સર્વજન મનાધનીય' ૫૨૫
 'મગ્ધવતીકોશ' ૧૧૧૪
 'મગ્ધની કદાબરણ' ૫૨૫
 'મરમ્વતિ ધર્મપુત્ર' ૫૨૫
 'મગ્ધવતી પુત્ર' ૫૩૧
 'મનક્ષનાગયણ' પ્રતિમા ૫૭૬
 'મવરી' ૭૩૮
 'મવા' ૯૦૬
 'સદ્આવધાની' ૬૭૩
 'સામતમડલી મત્રાગાર' ૩૮૬
 'સામાયિક' ૧૧૩૩

સાવત્સરિક પર્વ ૧૧૧૮
 'સિદ્ધિ'-(મેવડા, શ્રમણ) ૮૧૧
 'મિંગાઝ યૌગી'-શુભાર આવડી
 ૭૧૯

'સિદ્ધરાજ' ૩૦૨, ૩૦૪
 'સિદ્ધ સારસ્વત' કવિ ૬૭૫
 'સિદ્ધ સારસ્વત કવીશ્વર' ૨૭૨
 સિદ્ધવિહાર ૩૧૦, ૪૧૪, ૪૨૪,
 ૪૫૬

'સિદ્ધાંતિક' ૪૦૬
 'સિદ્ધ-શિશુક' ૩૪૬, ટિ ૨૮૨
 'મુડતાળો' દુકાળ ૯૮૭
 'મુત્રમાહી' ૧૧૪૦
 'મુત્રમાર' ૧૧૪૦
 'મુમનિઓ' (શ્રમણો) ૮૧૬
 'મહાન્તિક' ૫૬૬
 'સૈદાન્તિક ચિદોમણિ' ૨૯૭
 'સૌવીગપાથી' ૩૩૨
 'હરિયાળા' ૭૬૬
 'હિંદુ' ૧૨, ટિ ૨૦
 હીરલા' ટિ ૪૦૬

૯ જૈન તીર્થંકરો, તીર્થો,
 મંદિરો આદિ.

અજિતનાથનું મંદિર ૩૭૪, ૩૭૬,
 ૫૨૭

અજિતનાથનું વિધિ ચૈત્ય ૬૧૯
 અજિતનાથનો વમ-તોત્સવ ૪૦૧
 અજિતનાથ ધિંબ ૬૬૪, ૭૨૪
 અદ્યપદ્ય (અદ્યુત્પત્ત)ની પ્રતિમા
 ૯૮૯

અતરીક્ષણ (પાર્શ્વનાથ) તીર્થ
 ૩૧૨, ૬૦૨, ૧૧૧૯

અનુપમા સરોવર ૫૨૭ ક
 અળા શિખર ૫૨૭ ક
 અળિકા-અળા ૫ ૨૦૯, ટિ
 ૨૨૪, ૨૮૮, ૨૯૦

અળિકા-ભારતીની મૂર્તિ ૪૬૯,
 ૬૨૬

અમૂલ્ય પ્રાસાદ ૫૮૨
 અર્જુદ જુઓ આખું
 અરિષ્ટનેમિ ૪૭૮ જુઓ નેમિનાથ
 અર્વસોકન શિખર ૫૨૭ ક
 અશ્વાવબોધ તીર્થ (સમધિકો
 વિહાર) ૪૮૩

અષ્ટાપદ નામનું મંદિર ૭૧૯
 અદિચત્ર પાર્શ્વનાથ ૮૪૮
 આદિનાથની મૂર્તિ ૮૩૨ જુઓ
 ઋષભદેવ

આદિનાથનો યાત્રામહોત્સવ ૩૦૦
 " મંદિર ૫૨૭ ક

આદિનાથ પ્રામાદ ટિ ૪૪૧
 આદીશ્વર ચૈત્ય ૪૬૯

આદીશ્વરની મૂર્તિ ૬૨૧, ૬૪૧

આખૂ (અખુંદ) ગિરિ-નીચે ૩૮૮,
૩૭૬, ૪૮૬, ૫૧૮, ૫૨૪-
૫, દિ ૩૯૦, ૫૨૭-૫૨૭૬,
૫૫૮, ૫૭૨, ૫૮૦-૨, ૬૧૯,
દિ ૪૪૪, દિ ૪૪૬, દિ ૪૮૮
-૯, ૭૦૧, ૭૧૯, ૭૨૨,
દિ ૪૬૯, ૭૨૫, ૭૨૯,
૭૬૦, ૮૦૦, ૮૩૦, ૮૩૮,
૯૪૭, ૯૯૦, ૧૦૦૪, ૧૧૧૯,
૧૧૪૭, ૧૧૮૭.

આખૂ ૫૦ 'ભગ' ૬૧૯, ૬૨૩
આરામણ તીર્થ ૩૪૫, ૫૮૨,
૬૨૧, ૬૬૪, ૮૦૯, ૮૩૦
ઉદવિહાર ૮૦૦

ઉત્તમપત (ગિરિનાગ) ૩૩૯, ૪૧૩,
૪૨૮, ૫૮૦ જુઓ ગિરિનાર

ઉર્જમખાઈની કુદ ૯૮૬

ઉદ્યન વિહાર ૪૮૨

ઋષભેવ ૨, ૯૫૩, ૧૦૬૫

ઋષભદેવ ઉત્તમ ૫૫૧

ઋષભનાથની પ્રતિષ્ઠા ૮૪૬

ઋષભેવ પ્રતિમા દિ ૨૨૪, ૨૮૯

ઋષભેવ મંદિર ૨૩૪-૫, ૨૩૮,
૪૯૯

કડમડ યક્ષ ૩૧૩, દિ ૨૫૬

કળ્પદિ યક્ષ ૫૮૦

કરદેડા (કરદેડક) ૫૮૧-૨, ૫૯૨

કુંભલ વિહાર ૮૩૦

કુમારપાલ પ્રામાદ (મંદિર) ૭૨૯

કુમારવિહાર (કુમારપ્રામાદ, કુવર

વિદ્યાર) ૩૭૪, દિ ૨૯૭,

૩૭૫, દિ ૩૦૦, ૪૫૬,

૪૬૫, ૪૮૦, ૫૮૩, દિ ૩૮૪

કેમગીયાજી (ધુલેવા) ૯૯૦, ૧૧૧૯

ખગતગ્વમી દિ ૨૨૮

ગણપતની સ્તુતિ ૫ ૧૭

ગિરિનાર (ઉત્તમપત, નેનક,

કેવન)-૨, ૧૯૯, ૨૪૨-૩,

૨૦૪, દિ ૨૫૬, ૩૩૯, દિ

૨૯૭, ૩૮૭, દિ ૩૧૨, ૪૧૩,

૫૨૫, ૫૨૭૬, ૫૩૧, ૫૫૭,

૫૭૨, ૫૭૮, ૫૮૧-૨, ૬૦૩,

૬૨૧, દિ ૪૨૮, ૬૪૧, ૬૬૪

-૬, દિ ૪૪૮-૯, ૬૯૨,

૮૩૯, ૯૯૦, ૯૯૨, ૧૦૧૯,

૧૧૧૯, ૧૧૪૭

ગિરિનાર તીર્થનો ઉદ્ધાર ૬૨૮

ગિરિનારની પૂર્વ પાજનો ઉદ્ધાર

૮૩૨

ગિરિનારની યાત્રા ૫૦૯, દિ ૩૭૬,

૫૨૭, ૬૨૧, ૭૧૯, ૮૨૭,

૮૩૭

ગૌનમાદિની સ્તુતિ ૫ ૧૮

'અલ્પીમ જિજ્ઞાસુ' ૪૧૩, દિ

૩૨૯

અદ્વેશરી દેવી ૩૨૭, દિ ૨૬૯

'અતુલાર વિહાર' ૮૪૬

ચતુર્મુખ (ચામુખ) પ્રાસાદ ૬૬૫,

દિ ૪૪૬, ૮૦૦

ચદ્રપ્રભનુ દેહર ૮૨૭

, મૂર્તિ ૪૯૯

ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ(આગ્રા)૭૯૮

„ „ (ખભાત) ૮૦૦

„ „ નુ મદિર (અમદાવાદ) ૮૩૩

„ „ „ (વીકાનેર) ૮૩૮

„ „ „ (ભોદ્રવા) ૮૪૬

છીપાવસહી ૯૮૫

જિનકુશલ સૂરિનો સ્તૂપ ૮૩૯

જિનદત્તસૂરિના સ્તૂપ ૮૩૯-૪૦

શરાવક્ષા (શરાવક્ષી) તીર્થ ૫૮૦,

૫૮૨, દિ ૪૪૪, દિ

૪૪૮, ૭૦૧, ૭૨૫-૬, ૭૨૯,

૭૫૦, ૯૯૦

„ „ ની યાત્રા ૭૨૫-૬,

૭૨૯

શરાવક્ષી પાર્શ્વનાથ ૫૮૦ જીઓ

શરાવના તીર્થ

અવતરવામી ૬૬૪

જૈન કીર્તિસ્થળ દિ ૧૯૮, દિ ૪૪૪

ત્રિભુવનદીપક મદિર ૬૬૫

ત્રિભુવન વિહાર ૩૭૪, દિ ૨૯૮,

૪૫૬

ત્રિવિહાર ૩૭૪ ૪૫૬

તારગા (તારણગિરિ) પર્વત ૩૭૪,

૩૭૬, ૫૮૨, ૬૫૧, ૬૬૪,

૮૦૯, ૯૯૦, ૧૦૧૯

તારગા-તારાપુર દિ ૮૭

તારાપુર જીઓ તારગા

„ (તારગા ૧) ૫૮૧

તીર્થકર ૧, ૨

તીર્થકરની સ્તુતિ ૫ ૧૭

તીર્થો ૧૧૧૯

તેજપાલનુ મદિર ૫૨૬

તેજલવસદિ દિ ૪૬૭

દેલવાડા મદિર (Delwara

Temples) ૧૧૪૨ જીઓ

આખૂ

ધુલેવ કેસરીયાજી તીર્થ ૯૯૦,

૧૧૧૯ જીઓ કેસરીયાજી

નદીશ્વરની દુક ૯૮૬

નવગૃહ ચેલ ૩૩૦

નેમિનાથ ૨, ૩, ૧૯૯, ૨૭૮,

૩૦૭, ૪૭૪, ૯૫૩

નેમિનાથની જન્મભૂમિ ૭૯૮

નેમિનાથનું મદિર ૩૧૯, ૩૨૭,

૩૪૫, ૫૨૬, દિ ૩૮૮

નેમિનાથ પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર ૬૪૧

ગ્રેમચદ મોદીની દુક (શત્રુજય) ૯૮૯

પચાસરા પાર્શ્વનાથ ૨૩૫, ૫૨૭૬

પદ્મશ્રી મતિ ૪૭૬

પદ્માવતી દેવી ૬૭૪

પદ્માવતીની મૂર્તિ ૫૨૭

પાડવો ૪૭૮

પાલ્લવિહાર ૫૦૧

પાર્શ્વનાથ ૨-૪, દિ ૫-૬, ૯૫૩
 પાર્શ્વનાથ મિત્ર દિ ૪૧૩
 પાર્શ્વનાથ ગ્રંથ ૨૮૨
 પાર્શ્વનાથના ગિરિના દિ ૮૦
 પાર્શ્વનાથ પ્રતિમા દિ ૧૮૮-૯,
 ૪૯૯
 પાલીતાણા (પાતિનિપુર) ૧૫૦,
 દિ ૩૬૭, ૫૭૭, ૮૦૬,
 ૧૦૭૬, ૧૧૧૯ જુઓ નાનુ-૪૫
 પાવાપુરી ૫
 પીનવદ્ધ મંદિર દિ ૮૬૯
 ફલવર્ધી જુઓ ફલોધી
 ફલોધી (ફલવર્ધી) ૩૪૫, ૩૫૧,
 ૩૮૨, ૬૦૩, ૭૯૪, ૮૩૯,
 ૮૫૬
 બબનવાડ-આબાબુવાડ ૬૫૧, ૯૯૦
 આબાબુવાડ-બબનવાડ ૬૫૧, ૯૯૦
 બાનાભાઈ દુક ૯૯૧
 બાવનગઝ નપબનાથ ૮૦૦
 બદ્રેશ્વર (સોઠ ? કચ્છનું) ૫૧૯,
 ૫૭૮, દિ ૪૧૨
 બરતના ચરણોની સ્થાપના ૮૩૨
 'ભરૂચ' જિનમંદિર ૩૫૯, ૫૫૨
 બાયખનાનું મંદિર ૯૯૧
 ભારતીની મૂર્તિ ૮૯૯
 ભીમમંદિર પ્રાસાદ ૬૨૫
 ભીમવિહાર ૭૨૨, દિ ૪૬૯
 મક્ષીજી તીર્થ ૧૧૧૯

મયુગ કદાવી ટીપાના જેન મૂપ
 ૧૭૪
 'મનોગ્ય કલ્પદ્રુમ' મંદિર ૬૬૫
 મળિાથો ગોખનો ૫૨૭
 મળાસીનું મંદિર-આંત્ય ૩૦૯, ૩૧૧,
 ૩૧૩, ૪૯૦, ૮૯૯, ૫૫૦,
 ૬૨૩, ૬૬૪
 નાદાસી પ્રતિમા ગિત ૨૮૨,
 ૮૮૨, ૬૨૪
 મુનિમુક્તનું મંદિર ૩૨૪, ૩૮૫,
 દિ ૩૧૧, ૫૨૭ ક, ૫૨૮,
 ૫૫૨
 મૂર્તિ ૧૧૨૨
 મૂર્તિવિધાન ૧૧૪૩
 મોતીશાની દુક ૯૯૧
 મજીમતી રાજેમતી ૪૭૮, ૬૦૭
 મણિકપુરનું મંદિર ૬૬૫, ૬૬૭,
 ૭૨૫-૬, દિ ૪૭૭, ૭૮૯,
 ૮૦૯, ૧૧૪૨
 રાપુકપુર મંદિરો શિલાલેખ
 દિ ૪૪૬
 રાજવિહાર-રાયવિહાર ૩૦૯, ૪૧૪
 ૪૨૪, ૪૫૬, ૮૨૩
 રાયવિહાર જુઓ રાજવિહાર
 રેવત રેવત ગિરિના જુઓ ગિરિના
 રેવત ક્ષેત્રપાળ ૬૨૮
 રેવતાચન-ગિરિનાર દિ ૪૪૧
 જુઓ ગિરિનાર

લક્ષ્મણવિહાર ૬૬૭
 લખણસિંહનું મદિર ૩૬૭
 લલિતા સરોવર ૫૨૭ ક
 લૂણિગ-વસતિ (લૂણવસહિ) ૫૨૫ ક,
 ટિ ૩૮૯, ૬૧૯, ૬૨૩, ટિ
 ૪૩૦, ૭૧૯
 „ નો ઉદ્ધાર ૬૨૪
 લૂણિગવસહિ ૭૧૯ જુઓ લૂણિગ
 વસતિ
 વર્ધમાન-પ્રતિમા ટિ ૪૪૪
 વરકાણા તીર્થ ૮૩૦
 વસ્તુપાલ પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર ૬૬૬
 વાણુરસી પાર્શ્વનાથ ૯૨૦
 વિધિચૈત્ય ૩૧૪, ટિ ૩૦૦
 વિમલનાથ પ્રાસાદ ટિ ૪૨૮
 „ „ (ગિરનાર) ૭૧૯
 વિમલવસતિ-વિમલવસહિ ૪૮૬,
 ૫૨૬-૭, ૬૨૩, ૬૨૬, ટિ
 ૪૬૭ જુઓ વિમલમત્રી
 વિમલવસહી ૪૮૬, ૫૨૬-૭, ટિ
 ૪૬૭ જુઓ વિમલવસતિ
 વિમલવસહીનો ઉદ્ધાર ૬૨૪
 વિમલ દસ્તિશાળા ૬૨૩
 વિમલાચન ચતુર્જય ટિ ૨૨૪
 જુઓ ચતુર્જય
 વીર તીર્થ ટિ ૨૧૯
 વીરનારાયણ નામનો પ્રાસાદ ૫૩૬
 વીરપ્રાસાદ જુઓ મહાવીર ભ નું
 માદર

વીરબિંબ ૫૮૧ જુઓ મહાવીર-
 પ્રતિમા
 શ્રેયાસનાથનું મદિર ૮૨૭
 શ્રેયાસનાથનો વિહાર ૬૬૫
 શકુનિકા વિહાર ૧૪૫, ૩૧૩,
 ટિ ૨૫૫, ૩૮૫, ટિ ૩૧૧ ૨,
 ૪૫૬, ૫૨૮, ૫૫૨ જુઓ
 સમલિકા વિહાર
 શંખેશ્વર તીર્થ ૮૦૯, ૯૯૦, ૧૧૧૯
 શત્રુજય ગિરિ ૧૯૯, ૨૪૨, ૩૦૭,
 ટિ ૨૪૭, ૩૭૩, ૩૮૪, ૪૨૮,
 ૪૫૬, ૫૨૫, ૫૨૭ ક ૬૦૨ ૩,
 ૬૦૬, ૬૧૯, ૬૫૧, ૮૨૭,
 ૮૩૨, ૮૩૯, ૮૪૨, ૮૪૬,
 ટિ ૫૧૮, ટિ ૫૨૦,
 ૯૮૫-૬, ૯૮૯-૯૧, ૧૦૦૪,
 ૧૦૧૯, ૧૧૪૭
 શત્રુજયની યાત્રા ૫૨૭, ૫૫૧,
 ૫૬૬, ૫૭૨, ૫૮૨, ૬૧૯,
 ૬૨૧, ૬૫૧, ૬૬૧, ૬૬૩,
 ટિ ૪૪૪, ૬૬૪, ટિ ૪૪૬,
 ૬૬૬, ટિ ૪૪૮-૯, ૭૧૯,
 ૭૨૧, ૭૨૩, ૭૨૫-૬, ૭૨૯,
 ૭૩૫, ૮૦૬, ૮૨૭ ૮, ૮૩૭
 શત્રુજયની યાત્રા-(કુમારપાલની)
 ૩૭૩, ટિ ૨૯૬, ૪૨૮, ૪૯૬,
 ૫ ૩૪૬, ૫૦૯
 શત્રુજયની યાત્રાના કરની માણી
 ૮૦૨-૩, ટિ ૪૯૬, ટિ ૫૧૮

૯ જૈન મંદિરો, ૧૦ ગરુડ આદિની અનુક્રમણિકા. ૯૫૭

ચતુર્થનો ઉદાર ૧૭૩
ચતુર્થનો ઉદાર ૬૦નાર ૭૬૬
ચતુર્થનો ૧૬ મો ઉદાર ૭૩૩
ચતુર્થના ગણપતી, ૯૮૬, ૯૮૯-૨
ચતુર્થ મંડન ૫૫૧
ચતુર્થ મુખ્ય મંદિરો ઉદાર ૩૮૪
ચાતિનાથ દિ ૪૧૯, ૬૨૯, ૬૮૦,
૯૫૩

ચાતિનાથની પ્રતિમા ૮૨૮
ચાતિનાથની પ્રતિષ્ઠા ૬૬૬
" નું જિજ્ઞ ૭૦૦
ચાતિનાથનું મંદિર ૪૦૪, ૫૮૧,
૭૧૯

ચાતિનાથનો પ્રાસાદ ૬૫૧
ચાગ શિખર ૫૨૭ ૬
ચાન્દા પ્રાર્થના ૫ ૫૧૩
ચામનપત્ર જાગ ગામનુ ૩૦૭,
દિ ૨૪૭

ચીલવતી મતી ૯૦૦
ચોરીપુ ૭૯૮
ચનભન પાર્શ્વનાથ ૫૨૭ ૬, દિ
૩૯૫, ૫૮૦

સસપુર જુઓ માયોગ
સભવનાથ ૭૨૬, ૯૫૩
સમ્મેતશિખર ૮૨૭, ૧૦૧૪, ૧૧૧૯
સમલિકા વિદાર ૩૧૩, દિ ૨૫૫
જુઓ ચકુનિકા વિદાર
સરસ્વતી દેવી ૫૪૪, ૫૪૯

મગ્ધવતીની મૂર્તિ ૫૨૭ ૬
માદગ્યદની દુક ૯૯૧
માયોર (મનપુ) દિ ૧૩૭, ૩૩૯,
૪૭૫, દિ ૩૬૨, ૪૯૯,
૫૨૭ ૬, ૭૦૯, ૮૪૭
મિદ વિદાર ૩૧૦, ૮૧૪, ૪૨૪,
૪૫૬

મિદાચ ૧ જુઓ ચતુર્થ
સીમખની મૂર્તિ ૪૯૯
મુપાચનાથ આપ ૬૫૧
મુવિધિનાથ પ્રામાદ ૩૧૦
મેગીમા ૫૨૭
મેરીમા તીર્થની ઉત્પત્તિ ૪૯૫
મ્હી દેવી ૨૩૮
દક્ષિણેનું જન મંદિર ૯૯૧, દિ-
૫૪૧, ૧૧૩૦, ૧૧૪૧
દગિય દેવી દિ ૧૯૮
દીગવિજયમુગિની મૂર્તિ ૮૨૭

૧૦ જૈન ગરુડ, ગખુ, મપ્રદાયાદિ.

અચલગરુડ ૭૨૯, ૧૧૦૫
" " ની સ્થાપના ૩૩૬
'અધ્યાત્મ મત' દિ ૫૦૮
આગમ ગરુડ ૬૫૭, ૭૨૯
'આણુદ મુગ' પક્ષ ૮૩૧
ઉકેગ (ઓસવાલ) વચ દિ ૪૪૧
દિ ૪૪૪ જુઓ ઉપકેશ ગરુડ

ઉપકેશ-ઉકેશ ગ્રન્થ ૨૮૨, ૩૩૧,
૩૫૫, ૩૭૩, ૬૨૧, જુઓ
ઉકેશ ગ્રન્થ

ક્ષેમકીર્તિ શાખા (ખ) ૯૯૩
ક્ષેમ શાખા (ખ) ૮૬૩, ૮૬૫
કડવાનો મત ૭૩૮, ૯૨૯

કાસદ્રહ ગ્રન્થ ટિ ૩૬૮, ૬૮૩
કૃષ્ણચરિત્ર ગ્રન્થ ૫૭૬, ૬૪૬
ખડિલ ગ્રન્થ ૩૨૩, ૬૪૫
ખડેરક ગ્રન્થ ટિ ૪૦૪

ખરતર ગ્રન્થ ૨૮૩, ૨૯૩, ૩૧૪,
૩૧૭, ૪૯૨-૩, ૭૨૯, ૭૮૬,
૧૧૦૫
,, ગન્ધીયની ખાસ સેવા ૬૯૨-
૭૦૬

‘ખોમરામતી’ ૮૪૯
ચદ્રકુલ (ગ્રન્થ) ૨૬૨-૩, ૨૮૩,
૨૯૩, ૩૨૩, ૩૨૫, ૩૨૭,
૩૩૦, ૩૯૧, ૩૯૩, ૪૬૭,
૪૯૫, ૫૬૯, ૫૭૧

ચૈત્યવાસ ૧૮૪, ટિ ૧૨૬, ૨૧૩,
૨૩૦

ચૈત્યવાસી ૧૯૦-૧, ૨૦૫, ૨૬૦
૨૮૩, ૩૧૪, ૩૭૩, ટિ ૩૦૦,
૪૮૨

,, દનાદારો ૩૧૬, ટિ ૨૬૦
ચૈત્યગ્રન્થ ૭૪૭

બલહર ગ્રન્થ ૪૯૨, ટિ ૩૬૮
જિનકુશલસૂરિ શાખા (ખ) ૮૭૪
જિનમાણિક્યસૂરિ શાખા (ખ૦)
૯૬૧

હૃદિયા (સ્થાનકવાસી) ૭૩૭,
૯૪૯, ટિ ૫૩૫, ૧૦૦૪

તપાગ્રન્થ ૧૧૦૫

,, ,, અને ખરતર ગ્રન્થ વચ્ચે
વૈમનસ્ય ૭૮૩

તપાગ્રન્થ સ્થાપના ૫૬૫-૫૮૩
તેરા પથ ૯૮૯

ચારાગ્રહ ગ્રન્થ ૭૮૦, ૨૯૬-૭
દરિયાપરી સમુદાય-સંધાડો ૮૯૨
દિગ્ગજર ટિ ૪૪, ટિ ૧૧૪

દિગ્ગજર અને શ્વેતાખરના બેઠ
૧૩૧, ૧૩૩, ૧૭૬, ૨૬૩

દિગ્ગજરોની ઉત્પત્તિ ટિ ૧૧૪
દિગ્ગજર ભદ્રારકોની ગાદી ૬૭૦
દિગ્ગજરો શ્વેત-માન્ય સૂત્રને માનતા
નથી ટિ ૬૮

‘દેવસૂર પક્ષ’ ૮૩૧

નાગપુરીય તપાગ્રન્થ ટિ ૩૬૬

નાગરી શાખા ૧૪૬

નાગિય કુલ ટિ ૧૦૭

નાગેદ્ર (નાગદ્ર) ગ્રન્થ ૨૫૫,
૫૯૮, ૬૨૭

નાગેદ્ર ગ્રન્થ ૪૯૫, ૪૯૯, ૫
૩૪૬

નાણા ગ્રન્થ ૭૨૯

નાણાવાન ગ્રંથ ૭૭૯

નિર્ણય કૃત્ય ૨૪૭, ૨૯૨

નિર્ણય ગ્રંથ ૨૪૪

પ્રતિવાદન કૃત્ય ૩૧૧

પદ્ધતિ ગ્રંથ ૬૩૦

પાપમદ-પાપમદ ગ્રંથ ૭૩૯,
૮૨૯

" " રથાપક જુઓ
પાર્થિવશ્રુતિ (જૈન મંથકાગ)
પિપ્પલ અગત્ય શાખા રથાપક
૬૯૪

પિપ્પલ ગ્રંથ દિ ૨૧૯, ૨૭૭,
૭૦૬

પૂર્ણતંત્ર ગ્રંથ ૩૧૩, ૪૧૩

પૂર્ણિમા ગ્રંથ ૭૭૯, ૭૫૪,

પૂર્ણિમા ગ્રંથ રથાપના ૨૯૯,

૩૦૯-૩૦, ૪૦૪, ૪૯૯

'અનારમી મત' દિ ૫૦૮

ખીમમન (વિજય ગ્રંથ) ૭૩૭,

૮૨૦

" " રથાપક-ખીમજી ૭૩૭

પૂર્ણ ગ્રંથ-૧૩ ગ્રંથ ૨૨૧, દિ

૨૨૪ ૩૨૧, ૩૨૭, ૨૩૨, ૩૪૭,

૩૫૪, દિ ૪૧૩, દિ ૪૨૮,

૬૪૮

ખોટિક-દિગ્ધ ગ્રંથ દિ ૪૪, દિ ૧૧૪

ભવપુરીય (ભટ્ટવરા) ગ્રંથ દિ
૧૯૮

બીખમજી (તિગપથ રથાપક) ૯૮૯

ભૂતક્રમણીય શાખા (ગત્તાકા
ગ્રંથની) ૭૩૩

મતમા ગ્રંથ ૫૧૦

'ગત્તાખર્ગ' ૧૧૦૮

ગત્તાકરગ્રંથ દિ ૪૨૮, ૭૩૩, ૭૬૯

ગત્તાગ્રંથ ૨૬૩, ૨૭૦, દિ ૨૦૬,

૩૫૧, ૩૯૪ ૪૮૭, ૪૮૯, ૫૬૯

શ્વપદ્ધતિ ગ્રંથ ૩૬૨૬, ૬૩૩,

૬૩૫, ૬૪૭

લક્ષ્મીનાથ માખા (ત) ૮૫૯

'લક્ષ્મી-શાસિક' તપાગ્રંથ ૫૭૭

'લોકા'-'લુકા' દિ, ૫૩૫, ૭૩૭,

૮૨૦, ૮૨૬, ૮૮૨, ૮૯૧

લોકા મત ૭૧૧, ૬૨૯

વટ (વડ) ગ્રંથ ૭૨૯ જુઓ

વડગ્રંથ દિ ૨૧૯, ૨૬૭, ૩૬૭,

૪૬૪, ૭૨૯ જુઓ પૂર્ણ

ગ્રંથ, વટ ગ્રંથ

વાયક વાયકીય ગ્રંથ ૪૬૬, ૫૪૫,

દિ ૩૬૩

'વારાણસીય મત' દિ ૫૦૮

વિદ્યાધર ગ્રંથ ૨૧૮, દિ ૧૫૪,

૨૩૪

વિધિપદ્ધતિ-આચારિક ગ્રંથ જુઓ

અંચલ ગ્રંથ

વિજય (ખીમ) ગ્રંથ જુઓ ખીમ
મત

વીળનો મત ૭૩૮, ૯૨૯
 વૃદ્ધ પોશાલિક-શાલિક તપા ગચ્છ
 ૫૬૫ ૫૭૭, ૭૨૯
 શ્વેતામ્બર ૧૩૧
 શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બરના ભેદ
 ૧૩૧, ૧૩૩
 શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજકો ૪૫
 " " આગમ માને છે
 ૧૧૭
 સ્થાનકવાસી ૭૩૭, ૧૦૦૩ જૂઓ
 હુ ઢિયા
 " ૩૨ સૂત્રો માને છે ટિ ૬૮
 સડેર ગચ્છીય ૫૬૦
 સરવાલ ગચ્છ ૩૨૫
 હર્ષપુરીય ગચ્છ-મલધારી ગચ્છ ટિ
 ૧૯૮, ૩૧૧, ૫૫૬
 હારિજ ગચ્છ ટિ ૨૧૭
 ૧૧ જૈન આપકો, મત્રીઓ
 વગેરે
 અક્ષરસિંહ ઓસવાલ ટિ ૪૪૧
 અક્ષયરાજ મત્રી ઓસવાલ ૮૨૫
 અચરત-વીસાશ્રીમાલી ૧૦૦૩
 અચ્છુમ ૩૫૪
 અજયપાળ ૪૬૯, ટિ ૩૫૯
 અનુપમા દેવી ૫૨૦, ૫૨૬, ટિ
 ૩૮૭
 અમજી ભણુશાલી વજ્ર (ભામનો)
 ૮૦૬

અભયકુમાર (શ્રેણિક રાજાનો
 પુત્ર ને મત્રી) ૪૬૯
 અભયકુમાર શ્રેણિકપુત્ર ૩૭૮
 અભય દડાધિપ ૩૭૪
 અભયદ શ્રીમાલ ૬૯૯
 અભયસિંહ મત્રી પોરવાડ (વિમ-
 લમત્રી વશજ, ૬૨૬
 અભયસીંહ (પો. વિમલ મત્રી
 વશજ) ૨૬૦
 અખડ દડનાયક (આમલટ) શ્રી-
 માલ ૩૮૩ ૩૮૫, ટિ ૩૧૧,
 ટિ ૩૧૩, ૪૫૬, ૫૧૪, ૫૨૮
 અખડ (આમદેવ) મત્રી (ગદનક
 કુલ) ૪૯૯, ટિ ૩૭૧
 અખડ શ્રીમાલ ૬૯૯
 અમરચદ (બનારસીદાસનો અનુ-
 યાથી) ટિ ૫૦૮
 અમીપાલ આવક કવિ ૭૭૬
 અર્થમદનજી ૮૪૯
 અરકમદ શ્રીમાલ ૭૪૮
 અરસિંહ રાણા શ્રીમાથી ૭૫૮
 અશ્વરાજ (આશરાજ)-વસ્તુપાત્રના
 પિતા-પોરવાડ ૫૦૯, ટિ
 ૩૭૮, ૫૨૨, ૫૨૭, ૫૨૯
 અવપસાય (અખામસાદ) નાગર
 ૫૦૩
 આનંદ મત્રી-પોરવાડ (વિમલ
 વશજ) ટિ ૨૨૫, ૩૦૫, ૩૮૧

આનંદ આવક (મદાસી) પ્રજા ॥
 દસ ઉપામક પૈસા ૬૦૭
 આનંદેવી (ત્રીનાલ) ૮૮૦
 આના નવરી ૭૭૭
 આભડ દિ ૨૬૬
 આમડ શ્રેણિ ૪૭૬
 આમડ ચા ૬૨૮
 આબૂ દડપતિ પોન્ના ૫૦૬, દિ
 ૨૭૭
 આબૂ શીમાન ૫૮૦
 " " ૬૯૬
 આમ-આમાક (આમ.) ૬૬૪,
 દિ ૮૪૪
 આમ ત ૩૦૪
 આમ્રેવ-આમાક-આમડ દડના
 ચક (શ્રીમાલી) ૩૮૭, દિ ૩૧૦
 જુઓ આમ-ડનાચક
 આમ્રેવ ૪૮૧, ૪૯૯
 આન્દાદન દડનાચક ૮૮૯
 આન્દ-આન્દ નવરી (શ્રીમાલી)
 ૭૦૧, ૭૦૫
 આનિગ ૬૨૮
 આનગન જુઓ અશ્વરાજ
 આશુક મદામાત્ય ૩૦૫, ૩૦૭,
 દિ ૨૪૭, ૨૪૨, ૩૮૪
 ધર્મિયાભાષ રોક (સુગતી) ૯૮૯
 ધરરાજ શ્રીમાલી ૮૦૦
 ધશ્વર દિ ૪૪૪

ધશ્વર મોની ઓમરાય ૭૨૪
 ઉજય ડામગી પોગવાડ ૭૨૫
 ઉદયદગળ (બનાગમી નના અનુ-
 યાથી) ૮૪૯
 ઉત્પદ જુ ગમવી (ઓમ) ૭૬૦
 ઉત્પનમ તી (શ્રીમાલી) ૩૦૫, ૩૭૪,
 દિ ૨૬૬, ૩૮૩, ૫૭૬, ૬૨૮
 ઉ પગન મ તી (નવરી) ૪૦૪
 ઉ પમી (પગેવીઝ મ તોના માતા)
 દિ ૪૦૪
 ઉત્પમિદ મ તી (પગેવીઝ મ તીના
 પિતા) દિ ૪૦૪
 ઉત્પન આવક દવિ (ત) ૮૯૬
 એકરાજ ૬૬૪
 કુમીદ પિા વિમયમ ત્રીનાવશન)
 ૨૯૦
 કુરમિદ દકકુઝ (શ્રીમાલી) ૬૦૯
 લેમગન (શ્રીમાલી) ૭૦૧
 કટુકગન નીમા ૪૯૦
 કપ્પદિ (કાપટી) ૪૯૯
 કપ્પદિ મ ત્રી (કુમાગપાલના) ૬૨૮
 કપૂર પદાધિપ ૩૯૩
 કપૂરી ૭૦૩
 કર્મચદ્ર મ ત્રી (ઓમ) ૫ ૫૭૧,
 ૮૩૬-૪૫
 કર્મણ મંધરી મ ત્રી (પોગ) ૭૨૩
 કર્મોશાદ (ઓમ) ૭૩૨-૫
 કર્મો પોગવાડ ૭૨૯

કલ્યાણજી ઝાલા પ્રધાન ૮૩૦
 કરતુરભાઈ મણિભાઈ (ઓસ) ૯૮૬
 કાળે સધવી પોરવાડ ૭૨૫
 કાલાક સોની ૬૬૬
 કાલો પોરવાડ ૭૨૯
 કુલ શેઠ ૧૦૦૩
 કુમરસિંહ ઠ શ્રીમાલી ૫૬૦
 કુમરસિંહ મહામાત્ય ૩૯૨૬
 કુમારદેવી (વસ્તુપાલના માતા)
 ૫૦૯, ટિ ૩૭૮, ૫૧૦
 કુમારપાલ સંધવી-પોરવાડ ટિ
 ૪૪૪
 કુમારસિંહ કોઠારી (શ્રીમાલી) ૩૮૬
 કુઅરજી શાહ ૮૦૬
 કુવરપાલ (બનારસીદાસના અનુ
 માથી) ટિ ૫૦૮
 કુરા ઓસવાલ ૭૮૯
 કુવરજી આણુદજી (વી શ્રી) ટિ
 ૫૬૨
 કૃષ્ણ પ્રાગ્વાટ-પોરવાડ ૪૭૫-
 કેશવજી નાયક (દ ઓ) ૯૯૨,
 ૧૦૪૮
 કેસરીબાઈ ૧૦૦૩
 કેનપાલ (અને) સોનપાલ
 (ઓસ) ૮૨૭
 કેરો શ્રીમાલ ટિ ૪૭૦
 કૌતુકદેવી ૭૧૯
 ખરગમેન શ્રીમાલ ૮૪૮
 ખીમ-ખીમરાજ મત્રી ૮૬૮

ખીમરાજ સંધવી (શ્રી) ૭૦૬
 ખીમા (ઓસ) ૭૨૪
 ખીમાઈ ટિ ૪૪૧, ૬૬૫, ટિ
 ૪૪૫
 ખીમા સધવી ૭૨૩
 ખુશાલચંદ (ઓસ) ૯૮૬
 ખેતલ શ્રીમાલી ૬૨૪
 ખેતો ઓસવાલ ૭૩૨
 ખેમો હડાલીઓ ૭૩૧
 ગગાદેવી ૭૦૫
 ગણેશચંદજી ૧૦૦૪
 ગદરાજ (ગદા) મત્રી ૭૨૧-૨,
 ટિ ૪૭૭
 ગર્ગશેઠ વાયડ ૩૭૪
 ગાગિવ મત્રી ૩૫૫
 ગુણરાજ, (ઓસ) ૬૬૪, ટિ
 ૪૪૪ ૬૬૫, ટિ ૪૪૬, ૬૬૬,
 ૭૨૭, ૭૨૬
 ગુમાનચંદ શેઠ ૯૯૦
 ગોવાસા શ્રીમાલ ટિ ૪૭૦
 ગોવિંદશાહ (ઓસ) ૬૬૪, ટિ
 ૪૪૧-૨
 ઘટસિંહ ૬૬૪
 ચગદેવ મોઢ ૪૧૪
 ચચ્ય મોઢ ૪૧૪
 ચચ્ચિણી (નાગર કુલ) ૫૦૩
 ચડપ્રસાદ મત્રી (પાર.) ૫૦૯
 ચડપ સચિવ (પાર.) ૫૦૯

૧૧ નૈન ધાવડો, મત્રીઓ આદિની અનુક્રમણિકા, ૯૬૩

અડપાલ પોરવાડ વણિક દવિ
૮૬૫, દિ ૫૧૬

અડમિદ ૬૨૪

અદ દકુર ૬૩૦

અદભાણુ ૮૪૯

અદસાધુ (આદાવાદ) મંધવી ૭૦૧

અપક દિ ૪૪૧, ૬૬૫

અપાખાઈ પૃ ૫૩૬, ૭૯૨

અપો ૭૦૯

આગો નંધવી-મત્રી ૭૮૯

આગો દિ ૪૪૧, દિ ૪૪૪

આપા મત્રી ૨૩૫

આલિગ મધવી ૭૨૫

આદડ ૩૮૬, ૫૭૯, દિ. ૪૧૩

આદડ નધવી ૭૦૧, ૭૦૫

આદિની ૪૧૪

મીમનભાઈ લાલભાઈ ૯૮૬

ચુડ ૬૬૧

છગનપાલ ઉમેત્યદ ૧૦૫૪

છાડાક લક્ષપતિ દિ ૨૯૬

જગતમિદ ૬૪૨

જગતસિદ મહામાત્ય ૫૬૦

જગદુ ૬૦૭

જગદુસા ૫૭૮, દિ ૪૧૨, ૬૦૭,
૯૬૩, ૧૧૩૦

જગદેવ ૨૯૫

જગદેવ દિ ૨૨૫

જગદેવ ૬૨૮

જગદેવ મત્રી દવિ ૪૦૪-૫, દિ
૩૦૪, ૪૮૬

જગમિદ, મત્રી ૬૨૬

જગમીદ, ૨૯૦

જગુગય દિ. ૫૫૫

જગુ (જગુનાગ) ૨૬૨

જગુ આવક ૪૦૬

જગમળવી ૫૨૦

જગતો દિ ૮૪૪

જગદેવ ૩૦૭

જગદેવ ૩૫૪

જગ-નમિદ-જાનમિદ ૫૦૦, દિ.

૩૮૮, દિ ૩૯૬, ૫૫૧-૨

જગુ કણ ૮૦૬

જગદેવ ૩૭૪

જગુયણ ૪૯૯

જગુ મત્રી ૨૩૫, ૩૦૬

જગદમા (જગદ) ૫૧૦

જગડગા ૧૭૩

જગડ ૮૯૦

જગડ મંદપતિ ૭૫૫

જગદિવ મત્રી (પો) ૨૯૧, દિ

૨૩૩, ૩૯૫

જિનદેવ મત્રી પોરવાડ ૪૦૭

જી (જીજી) દિ ૪૪૪

જીજી મંધવી ૭૦૬

જીવણુયદ ઝવેરી દિ ૩૭૪

જીવણુ શીખાણી ૧૭૨૮, દિ ૪૭૦

જીવરાજ રત્નસિંહ ૯૯૨
 જીવાશાહ પ્રધાન ૮૨૫
 જીવાસા ઓમવાલ ૭૨૪
 જૂઠા મહિલા પરીખ ૭૨૪
 જોઠમલ ૯૮૬
 જોતમી દિ ૪૫૩ ?
 જોમલશાહ ૬૧૯
 જોસાજી ૬૫૧
 જોસિંગ ૭૦૯
 જૈત્રસિંહ પોરવાડ ૭૨૯
 જૈન મત્રીઓ પૃ ૧૭૧, ૫
 ૨૬૮-૯, ૩૯૭
 જોદ્ધામય ૧૦૦૪
 ઝઝણુ ૭૦૦-૧
 ઝાઝણુ ૫૮૦, ૫૮૨
 ઠક્કરસિંહ ઓસવાલ ૭૩૨
 તારાચંદ હાકમ (ઓસ) ૮૨૬
 તેજપાલ ૯૪૬
 તેજપાલ મત્રી-મહામાત્ય પોર
 ૨૮૯, ૫૮૪, ૬૧૯, દિ ૫૦૦,
 ૧૧૪૨ જીઓ વસ્તુપાલ મત્રી
 તેજપાલ સોની ૮૦૩, ૮૦૬,
 ૮૨૭
 તોતારાશાહ ઓમવાન ૭૩૨-૩
 ચાનમલજી ૮૪૯
 ચાનમિદ-ચાનસિંહ ૭૮૯, ૭૯૨,
 ૭૯૭, ૮૦૦, ૮૮૨

થીરશાહ ૮૪૬
 દશરથ મત્રી દિ ૨૨૫, ૩૮૧
 દુર્જનમલ્લ ઝવેરી (અકબરના) ૮૦૦
 દુસાણુ ૭૦૦
 દેદ વણિક ૫૮૦
 દેદો દિ ૪૪૪
 દેપાક સૂત્રધાર દિ ૪૪૬
 દેહા આવક ૫૬૬
 દેવચંદ આવક ૪૯૯
 દેવનાગ ૩૯૮
 દેવરાજ ૬૬૪
 દેવશ્રી (દિ-સિકા) ૧૭૦
 દેવશી શેઠ ૭૮૯
 દેવસિંહ શ્રીમાલ દિ ૪૭૧
 દેવસી સંઘવી પોરવાડ ૭૨૭
 દેવો દિ ૪૬૮
 દેવો શ્રીમાલ ૭૩૦, દિ ૪૭૧
 દેશલશા ૬૨૦-૧
 દેહડ ઐષિ શ્રીમાલ ૫૬૨
 દેહડ સંઘવી ૭૦૧, ૭૦૫
 દોહટ્ટી શેઠ ૨૯૭
 ધનજી સુરા શાહ ૯૧૮-૯
 ધનદેવ મત્રી મોઢ ૪૮૦
 ધનદેવ આવક ૩૧૯
 ધનપતિસિંહજી ૧૦૪૯, ૧૦૫૧-૨
 ધનપાલ વણિક ૨૫૮
 ધનપાલ મહામાત્ય દિ ૨૨૫,
 ૪૮૬

ધર્મદામ છીપા (સો) ૯૮૯
 ધર્મદામ ચા ૯૮૯
 ધર્મદેવ ૬૨૮
 ધર્મદેવ મદાપ્રધાન ૫૬૦
 ધર્મદામગ ૯૩૭
 ધર્મદામદામાત્ય ટિ ૨૨૫, ૩૮૧
 ધર્મદામ પોગવાડ ૩૫૯
 ધર્મદામ શ્રીમાતી ૪૯૨
 ધારિલ ૪૭
 નમગન મત્રી ઓમનાય ૭૩૧
 નમગન મધવી ૭૨૨
 નથુચા ૯૮૬
 નર્મદ મધપતિ ૬૬૬
 નર્મદ ઓમવાલ ૭૩૨
 નર્મદ નાથા ૯૯૨
 નર્મદ મદત્તમ ૬૯૫
 નર્મદ ગેડ ૬૬૨
 નાહિઆવિકા પ્રાગ્વાટ ૪૯૪, ૫૦૦
 નાગપાલ ટિ ૨૨૫
 નાગિય શ્રીમાલ ૭૫૯
 નામનદેવી ૬૨૩
 નામવદે ૭૧૯
 નારાયણ વણિ ૯૧૮
 નિખ મધપતિ ૬૯૪
 નિમય ૨૩૪
 નીનાશેઠ ૨૩૫
 નીન-નિનાદ મદામાત્ય ૨૮૭,
 ટિ ૨૨૫

નર્મદ (ચુખાનો મ તી) ૭૩૫
 નેદમ તી ૨૮૭, ટિ ૨૨૫, ૩૮૧
 નેમિકુમાર ટિ ૨૬૩
 નેમિચંદ્ર ગોતી ૩૩૮
 નેમિદામ આનંદ (ત) ૯૭૭, ૯૮૩
 નેમિનાથ ચંદિ ૩૭૮
 નેમિ ગોદ ૪૧૪
 નૈ ૬૯૯
 પ્રભુમંગળ મચિવ ૩૩૬
 પ્રભુમંગળાવદ ગો ૫૬૧
 પ્રતાપગી ૫૧૦
 પ્રતાપમી ટિ ૨૯૫ ૬
 પ્રતાપમિદ ટિ ૩૮૪, ૧૦૫૧
 પ્રતાપદા આવક ૪૯૯
 પ્રેમચંદ મધચંદ ૯૯૭, ૫ ૬૯૯,
 ૧૦૧૯, ટિ ૫૪૭
 પ્રેમાલાલ શેઠ ૯૮૬
 પચમા શ્રીમાત્ય ટિ ૮૭૦
 પતા ઓમનાય ૭૨૪
 પદ્મ કોહારી ૫૪૪
 પદ્મચંદ આવક ૩૪૩
 પદ્મ-પદ્મક મધની ૭૦૧, ૭૦૫
 પદ્મમિદ પૃથ્વી, ટિ ૪૧૩
 પદ્મસિદ ૯૧૮
 પચિમિદેવી (શ્રીમાત્ય) ટિ ૪૧૩
 પર્વત ૬૬૬
 પર્વત પોરવાડ ૭૫૯

પર્વત મોઢ ૬૬૯, ટિ ૪૪૮

|| શ્રીમાલી ૭૪૫

પરમર્દિ ૬૨૮

પરમલદેવી ૫૧૦

પામો શ્રીમાલ ટિ ૪૭૦

પાર્શ્વચંદ્ર (પાસ) ૪૬૯, ટિ ૩૫૯

પાર્શ્વનાગ ૪૦૭

પારસ આવક ૩૮૨

પાહ સવવી ૭૦૧, ૭૦૫

પીયઝ મધવી ૬૨૪, ટિ ૪૩૦

પૂજા મધવી ૭૦૬

પૂનઝ આનક ૫૬૫

પૂનો ટિ ૪૪૪

પૂર્ણચંદ્ર ઠોઠારી ૬૬૬

પૂર્ણદેવી ૭૨૯

પૂર્ણસિંહ ૫૧૦

પૂરણચંદ્ર નાહર ૧૧૫૩

પૃથ્વીધર જુઓ પેયઝ

પૃથ્વીપાલ મહામાત્ય ટિ ૨૨૫||
૩૦૫, ૩૮૧, ૩૯૭, ૪૮૬

પેયઝ ૫૧૦

પેયઝ-પૃથ્વીધર ૫૮૦-૨

પેયઝ ૬૨૪, ટિ ૪૪૯, ૭૫૯

પેયો શ્રીમાન ૭૬૯

કુનચંદ (દિ) ૬૨૮

બયિરાજ ઠકકુર ૬૫૬

બહાદરમઃ ૯૯૦

બાન ટિ ૪૪૪

બાલાલાઇ (દીપચંદ કલ્યાણજી)
૯૬૧

બાહઝ મત્રી જુઓ વાગ્બદ

બાહઝ ૭૦૧-૨, ૭૦૫

બુધસિંહ ૧૦૫૧

બુદ્ધ પોરવાઝ ૭૨૯

લહારીજી ૮૨૭

ભણુસાલી સમરથ ૭૮૯

ભાદ સધવી ૭૨૭

ભાણુ ૨૯૦

ભાણુક મત્રી ૬૨૬

ભાણો પોરવાઝ ૭૩૭

ભામાશાહ (ઝોસ) મત્રી ૮૨૫-૬,
ટિ ૫૦૦

ભામાશાહની હવેલી ટિ. ૫૦૦

ભાવડયા ૧૫૧, ૧૭૩

ભીમ ઐઠિ ૫૮૦

ભીમજી પારેખ ટિ. ૫૫૫

ભીમશી માણેક ટિ ૪૧, ૬૬૨,

૫ ૭૨૩, ૧૦૪૭-૫૦, ૧૦૫૨

ભીમ મંધવો ૭૨૧

ભીમશાહ ટિ ૪૬૯

ભીમાશાહ ૬૨૫

ભીવણ ઠકકુર ૭૪૮

ભુવનપાલ ઝોસવાલ ૭૩૨

ભોજરાજ ઝોસવાલ ૭૩૨

મડનમત્રી શ્રીમાન ૬૯૮-૭૦૧

જુઓ જૈન મથકારમા

મગન શ્રેણી ૭૨૧
 મગન મધપતિ ૬૬૬
 મગન મંપવી ૭૫૪
 મગસિક ૭૦૯
 મગસિક પેગવાડ ૬૬૯, દિ
 ૪૪૯, ૭૫૯
 મહિબાઈ શેઠ (જોસ) ૮૮૬
 મનિઆ (દ. શ્રી) ૯૬૩
 મદન શ્રીમાલી દિ ૪૭૧
 મનસિંહ આવક ૯૫૬
 મન મોની ૬૬૬
 મરી દિ ૪૭૦
 મનજી પડિન ૯૬૪
 મનમુખલાલ રવજી (દ. શ્રી) ૧૧૬૬
 મન્નદેવ પ ૩૪૬, ૫૧૦, ૫૨૭
 મન્નરાજ શ્રીમાલી ૭૩૦
 મદલુમિદ ૬૨૪
 મદલુમિદ ૬૪૨
 મદતાબકુવર ૧૦૫૧
 મદાદેવ આવક ૬૬૬, ૭૨૧
 મદિદુક મત્રી ૩૮૧
 મદિરાજ દોરી ૭૨૩
 મદલુસિદ મધપતિ ૬૬૬
 માઉ ૫૧૦
 માડલુ આવક ૭૦૯
 માડલુ સધવી ૮૦૦

માલ્દા આવક ૬૯૫
 માલ્દે દુક ૬૫૭
 માલ્દે ૬૬૬
 મુક્તાદેવી દિ ૪૪૪
 મુન્નલ મ તી ૨૯૮, ૩૦૫
 મૂટ એન્ડી ૬૬૯
 મુલાયાદ ૮૦૬
 મેપજ પાઠેખ ૮૦૬
 મેપ મ તી ૭૨૪
 મેપગજ ૭૪૯
 મેપમ તી શ્રીમાલી ૭૨૮, દિ ૪૭૦
 મેગો ૭૦૯
 મેગો પોગવાડ ૭૦૯
 મેલાદે દિ ૪૪૧
 મેદાજલમત્રી ૮૦૦
 મોતી તેજપાલ મંપવી ૮૩૧
 મોતીશા શેઠ ૯૨૧
 મરા પાલ ૪૦૪
 મરા પાલ મત્રી ૬૯૮
 મગોધવત કોશાધપ ૪૦૫
 મગોધવલ મત્રી ૩૯૮, ૫૦૧
 મગોનાગ શેઠ ૩૫૪
 મગોમતિ આવિકા મોદ ૫૬૧
 મગોરાજ પોરવાડ દિ ૫૧૬
 મગોવીર મત્રી ૪૬૯, દિ ૩૫૯,
 ૫૩૫, ૫૫૯, દિ ૪૦૪
 રત્નાદેવી ૫૨૭
 રત્નાદેવી આવિકા ૬૩૯

રત્ના સધવી ૭૨૯
 રથણા દેવી ૫૨૦
 રત્નસિંહ મુદ્રાધિકારી ૪૮૮
 રાજશ્રી-રાજબાઈ ૯૪૬
 રાજિયા વનિયા આવકો ૮૦૦,
 ૧૮ ૪૯૦
 રાણિગ શ્રીમાલી ૩૮૭
 રાણી દિ ૪૪૧
 રામ મોઢ દિ ૪૪૮
 રામજી શાહ ૮૦૬
 રામદેવ ઓસવાલ ૭૩૨
 રામદેવ મત્રી ૬૬૨, દિ ૪૪૧
 રામનાગ શેઠ દિ ૨૯૬
 રાયમલ ૮૪૯
 રાયમલ આવક (દિ.) દિ ૪૮૮
 રૂકિમણી-મોઢ ૪૮૦
 " શ્રીમાલી ૪૯૨
 રૂપાદેવી ૫૨૦
 રૂપાદેવી ૧૦૦૪
 લક્ષ્મીપતિસિંહજી ૧૦૪૮, ૧૦૫૧
 લક્ષ્મી આવકા મોઢ ૫૬૧
 લક્ષ્મીસિંહ ઓસવાલ ૭૩૨
 લક્ષ્મીસેન (મ યકાર) ૭૫૦
 લખમસીંહ ૨૯૦
 લખમીચંદ શેઠ (ઓસ) ૯૮૬
 લલ-લાલિમ ૬૨૪, દિ ૪૩૦
 લલિતા-લીલાદેવી ૫૨૦
 લવજી (સો.) દયાશ્રીમાળા ૯૪૯
 લદર ૨૮૭, દિ ૨૨૫

લહિર દડનાયક ૨૩૫
 લાડકીબાઈ ૮૦૬
 લાહી દિ ૪૪૪
 લાલિગ મત્રી ૩૮૧
 લાવણ્યાગ જૂઓ લૂણિગ
 લીલાદેવી ૫૧૦
 લીંબાક દિ ૪૪૪
 - લૂણસિંહ-લાવણ્યસિંહ ૫૨૦, ૫૨૪,
 દિ ૩૮૭
 લૂણિગ દિ ૫૧૬
 લૂણિગ-લાવણ્યાગ ૫૧૦, દિ ૩૮૭
 વખતચંદ શેઠ (ઓસ) ૯૮૬
 વચ્છ ૬૬૬
 વચ્છરાજ (વાછો)-ઓસ ૬૬૪, દિ
 ૪૪૧, દિ ૪૫૦
 વનિયા રાજિયા બે શ્રીમાલી ૮૦૦,
 દિ જુઓ રાજિયા વનિયા
 વત્સરાજ-વચ્છરાજ ૮૩૯
 વધ માનશા (જામનગરના) ૮૨૮
 વયજીકા ૫૧૦
 વર્ધમાન શ્રેષ્ઠિ ૩૨૫
 વરણુગ ૩૧૩, દિ ૨૫૫
 વસિતગ ૬૫૭
 વસિતગ ૬૩૯
 વસ્તુતેજયુગ-વસ્તુપાલ તેજપાલનો
 યુગ ૫ ૩૪૬-૩૬૯=૫૦૬ થી
 ૫૩૦, ૫૭૬

વસ્તુતેજયુગમા સાદિત્યપ્રવૃત્તિ
 ૫ ૩૭૦-૩૯૯=૫૩૧ થી
 ૫૭૫
 વસ્તુપાત્રમત્રી (ધોર) ૨૮૯, ટિ
 ૮૧૩, ૪૯૬, ૫૦૫, ટિ ૪૧૩,
 ૫૦૨, ૫૮૩, ૭૩૫, ટિ ૫૦૦,
 ૧૧૧૯ જુઓ વસ્તુ-તેજયુગ,
 તેજપાલ મત્રી
 " " ની ગુણિત ૫ ૩૪૭
 " " નું આત્મજ્ઞતાત ૫
 ૩૪૬
 વસ્તુપાત્ર યુગ ૫૦૦
 વર્મત આવક ૩૨૫
 વાજમટ-બાહક મત્રી ૩૦૫, ૩૨૦,
 ટિ ૨૯૬, ૩૮૩-૪, ટિ ૩૦૭,
 ૪૫૬ જુઓ બાહક મત્રી
 વાધૂયક મત્રી ૩૯૨૬
 વાધૂ આવક ૪૯૯
 વાહિલ ટિ ૨૨૪
 વિક્રમાશ્રીત-બનારમીદાસ શ્રીમાલ
 ૮૪૮
 વિજસિદ્ધ દડાવિપતિ ૫૬૦
 વિદ્યુત-વીજળી ૫૪૯
 વિમનમત્રી ધોર ૫ ૨૦૯, ૨૮૬-
 ૨૯૦, ટિ ૨૨૪, ૩૮૧, ૪૬૧,
 ૬૧૯, ૬૨૬, ૧૧૧૯
 વિમનભાષ મયાભાષ (ઓસ) ૬૮૬
 વીકા ૭૦૦, ટિ ૪૫૮

વીજડ ૬૨૪, ટિ ૪૩૦
 વીજડ ટિ ૪૪૧
 વીજ ૬૬૬
 વીગ મોત્રી ૬૬૬
 વીરચદ ગધવજ ગાધી (વીગા મી)
 ૧૦૦૬-૭, ૧૦૧૩-૧૮
 વીગદામ ૭૫૦, ૧૦૫૧
 વીગ ધોગવાડ ૭૨૧
 વીમન ટિ ૪૪૧, ૬૬૫, ટિ ૪૫૦
 વેળવેવી ૫૨૦
 વેવાક ભડારી ૭૧૯
 વેલા ગંધની ૭૨૬
 શ્રીવી ૭૩૫
 શ્રીનાથ વણિક ૬૬૬
 શ્રીપાલ ઓમવાલ મત્રી ૭૨૪
 શકા-દડા મેળી ૬૬૪
 શાશુરાજ ૭૧૯
 શાતિદાસ ગેક (ઓસ) ૫ ૫૬૧,
 ૮૩૩-૪, ટિ ૫૦૩, ૬૮૬
 શાતિદાસ રોક (દ શ્રી) ૬૬૩
 શાતિ આવક મોડ ૫૬૧
 શાતુ ૩૦૫ જુઓ સાતુ
 શિવાસાહ આદિ ભાષઓ ૬૯૨
 શસ (ધોગવાડ) ૫૦૯
 યાનમિદ (યાનસિદ) ૭૮૯, ૭૯૨,
 ૭૯૫ જુઓ યાનસિદ
 મંત્રામ સધવી ૭૦૬
 સળજન ૬૬૧

સનજન (પોરવાડ) મત્રી ૪૭૫
 સનજન પોરવાડ ૭૨૯
 સનજન શ્રીમાળી મત્રી ૩૦૬,
 ૩૦૮, ૬૨૮
 સનજનસિંહ ૭૧૯
 સડાસા ૭૨૨
 સદેપાલ શ્રીમાલ દિ ૪૭૦
 સદો શ્રીમાલ દિ ૪૭૧
 મતુય જુઓ સાવુ મત્રી, સપત્કર
 મપત્કર-સાવુ મત્રી ૩૦૦, ૩૧૩
 સમરથ લણુશાળી ૭૮૯
 સમરસિંહ-સમરાશાહ ઓસવાલ
 ૬૨૦-૨, દિ ૪૨૬, ૬૩૯
 સમરસિંહ સોની ૬૬૬
 સમરાશાહ ૭૩૩
 સમરો દિ ૪૪૪
 સમુદ્ર-સમધર ૭૦૧
 સમુદ્ર મહામાત્ય ૫૮૫
 સર્વદેવ પોરવાડ ૪૦૭
 સર્વધર ૩૯૨૪
 મનક્ષ-સલખણુ ૫૭૯, દિ ૪૧૩
 મનક્ષણુ ૬૨૦
 સલખણુ શ્રીમાલ દિ ૪૭૧
 સવરાજ આવક (લો) ૯૯૬
 સદણુપાત ૬૯૯, દિ ૪૫૬
 સદજપાલ ૬૨૦
 સદજલ શ્રેષ્ઠિ ૫૮૫
 સદગ્ન ૭૨૯

સહસા દિ ૪૪૬
 સહસા સધવી ૭૨૫
 સાહિ ૫૧૦
 સાકરચદ પ્રેમચદ ૯૯૧
 સાગરચદ્ર આવક ૪૦૪
 સાગણુ દિ ૪૪૪
 સાડા ઠંકુર શ્રીમાલી ૫૬૦
 સાધારણુ સા ૭૨૨
 સાવુ-મપત્કર મત્રી ૩૦૦, ૩૧૩,
 ૬૨૮
 મામતસિંહ પ્રાગ્વાદ દિ ૩૭૭
 મામત(સિંહ) મત્રી ૫૭૯, દિ.
 ૪૧૩
 સામલ દિ ૪૪૪
 સામલ પોરવાડ ૭૨૯
 સામરમત્રી ૭૨૪
 સારણુદેવ ઓસવાલ ૭૩૨
 સાલ્હ ઓસવાલ ૭૨૧
 સાલ્હાક સા ઓસવાલ ૫૬૦
 સાલિમ શ્રીમાલ ૭૪૮
 સાલેરા દિ ૪૪૬
 સાહણુ ૬૨૦
 સાહાર શ્રેષ્ઠિ ૩૯૬
 સિદ્ધ આવક ૩૨૭, દિ ૨૬૯
 સિંધજી મેધજી ૮૩૧
 સીરેમલજી બાફણા ૯૯૦
 સુન્નેસ પોરવાડ ૭૨૯
 મુલ્લી ૨૭૨

સુવખજાદેવી ૫૨૦
 સુદાસિદ ૫૦૦
 સુદાદેવી ૫૦૦, ૫૨૬
 સુગ નપરી પોરવાડ ૭૨૧
 મોનપાત કોનપાલ ૮૦૭
 મોખનવ દુનાયક ૪૮૯
 સોમ ૩૦૦, દિ ૩૦૬
 સોમ ૫૦૯
 સોમ ૬૬૧
 સોમ ૭ પોરવાડ ૮૪૭, ૮૬૯
 સોમ આવક ૬૩૪
 સોમેશ્વર આવક ૩૯૩
 સોલાક ૩૮૬
 સોલક આવક ૩૩૩
 સોદગા ૫૧૦
 સૌભાગ્યદે ૯૧૮
 સૌભાગ્યદેવી ૫૮૦
 દરીમિદ કેશરીમિદ ૯૯૧
 દમીર ૭૫૦
 દર્જાટ ધોરન ૧૦૧૬, દિ ૫૪૫
 દરકોર રોહાણી ૯૯૧
 દરપતિશાહ શ્રીમાલી ૬૪૧
 દરપતિ મધવો ૭૧૯
 દરિશ્વર આમવાલ ૭૨૪
 દરિપાલ મ ની ૪૮૭
 દાસા દિ ૪૬૮
 દીર આવક ૮૯૦
 દીરા દિ ૪૪૧

દીરા આમવાલ ૭૮૯
 દેમ ૭૨૪
 દેમચ દ આવક ૫૬૦
 દેમ ૧૮ ૬૬૪
 દેમાદિ (દિમાદિ) મ ની ૫૮૧
 દેમા દોમી ૭૦૩
 દેમાભાષ મો (ઓમ) ૯૮૧
 દેમો શીમાલ દિ ૪૭૧
 ૧૨ વાળિયા-આમજાદિ
 નતિ કૃત ગોત્રાદિ
 અમગવાલ ૫૮૧
 આમવાલ દિ ૨૨૬, ૬૨૦, ૧૧૫૧
 આમવાલ વાળિયા ૭૪૧, ૭૮૬
 આમો આમવાલ, ઉકેરા વરા-
 આદિત્ય ખાલજો ૨૬૧
 કબદકર (કર્ણપુર) વરા ૫૦૩
 કદબવનીય ૩૮૩
 કપિધલ ગોત્ર ૫૩૯
 કપોળ વાળિયા ૧૧૩૬
 કાત્યાયન ગોત્ર ૧૭૦
 કાયરથ ૨૮૫, ૬૦૬, ૭૦૪, ૮૦૪
 ખડાયતા ૭૪૧
 ખડાયતા વાળિયા ૧૧૩૬
 'ખડેરા' ૫૨૫
 ગતનક કુળ (ધા) ૫૩૫
 ગૂગલી ખાલજો દિ ૩૮૯
 ગૂજર વરા ૪૦૪
 ગૂજર વાળિયા ૧૧૩૬

ચઉદશિયા ૨૬૦

છીપા-ભાવસાર ૯૮૫

ડીસાવાલ વાણિયા ૧૧૩૬

દુગડ ગોત્ર ૧૦૫૧

ધધનુ કુલ ૬૩૦

ધર્કટ વણિક ૨૫૮, ૩૨૫, ૩૪૩

નાગર બ્રાહ્મણુ ટિ ૨૬૭, ૫૦૩,
૫૩૯

નાગર વણિક-વાણિયા ૭૩૮,
૭૪૨, ૧૧૩૬

‘નાગડા’ ગોત્રની ઉત્પત્તિ ૯૯૨

નિષ્કુય વશ ૨૯૮

બ્રાગ્વાટ (પોરવાડ)ની ઉત્પત્તિ ટિ
૨૨૬

બ્રાગ્વાટ લઘુસાખા ૫૨૧

બ્રાગ્વાટ વશ (જાતિ) ટિ ૨૨૪,
૨૮૭

બ્રાગ્વાટ (પોરવાડ) વણિક ૩૨૧,
૩૪૫, ૩૫૯, ૩૯૫, ૪૦૭,

૫૦૮, ટિ ૪૪૪, ૭૪૧

પત્રીવાલ વાણિયા ૧૧૩૬

પોરવાડ-બ્રાગ્વાટ જુઓ બ્રાગ્વાટ
૩૨૧

બમ્બાવન ૮૩૯

બધેગવાય મહાજન ટિ ૪૪૪

બાફણા ગોત્ર ૯૯૦

મો’ ૪૯૦, ૭૪૧

મોદ બ્રાહ્મણુ ૫૪૯

મોદ વાણિયા ૧૧૩૬

લાડ વાણિયા ટિ ૨૨૬, ૭૪૧

લાડવા વાણિયા ૩૮૮

લાલન ગોત્ર ૮૨૮

વાણિયાના વીસા દસા ભેદ ૭૨૦

વાયડ વશ ૩૭૪

વાયડા બ્રાહ્મણુ ૪૯૬

વાયડા વાણિયા ૪૯૬, ૫૪૪,
૧૧૩૬

શ્રીમાલ-ભિલ્લમાલ વશીય ૩૭૪,
૩૭૮, ૫૬૨

શ્રીમાલ કુલ ૨૮૭, ટિ ૨૨૫

શ્રીમાલ વશજ ૪૯૦

શ્રીમાલી ૨૩૩, ૩૦૫, ૩૦૮, ૪૮૯,
ટિ ૩૬૨

શ્રીમાલી વાણિયા ૭૪૧

સોનગરા (સ્વર્ણગિરીયક) ગોત્ર
૫ ૪૭૬, ૬૯૯

૧૩ યુરોપીય સ્કૉલરો આદિ
ઓટો બોટલિંગ (Otto Bot-
hlingk) ૧૦૭૫

કર્ઝન (Curzon) લૉર્ડ ૧૧૨૯

ક્લાટ (Klatt) ૧૦૭૫

કાર્પેન્ટિયર (Carpentier) ટિ ૬૦

કિર્ફલ (Kierfel) ૧૦૭૭

કીલ્હોર્ન (Kielhorn) ૧૦૭૫

કેમ્પબેલ જેમ્સ (Campbell
James) ૪૫૯

કોલબ્રુક (Colebrooke) ૧૦૭૫
-૬
ગ્લાસનાપ (Glasnapp) ૧૦૭૭ ૮
ગેરિનો (Guernot) ૧૦૭૭
ચેમ્બરલેન (Chamberlain) ૧૦૭૭
દિ ૫૬૬
જેકોબી જુઓ યાકોબી (Jacobi) ૧૦૭૭
ટોડ (Tod) દિ ૧૨૮, ૨૮૬,
દિ ૩૪૬, ૩૬૭, ૩૭૬, દિ
૩૭૪
ટોલસ્ટોય (Tolstoy) ૧૦૪૩, દિ
૫૫૩
પાર્ગિટર (Pargiter) દિ ૮૨
પિન્હેરો (Pienhero) દિ ૪૬૮
પિશ્ચેલ (Pischel) દિ ૩૪૦
પીટર્સન (Peterson) ૪૩૧,
૧૦૭૫
ફર્ગુસન [Fergusson] દિ
૨૩૦, દિ ૩૬૦, ૧૦૫૫, ૧૧૪૨
ફોર્બેસ-ફોર્બેસ (Forbes) ૨૮૬,
દિ ૨૪૬, ૬૨૮
બ્લુમફીલ્ડ (Bloomfield) દિ
૪૩૩
બર્ગેસ (Burgess) દિ ૧૦૮,
૧૦૭૫
બાર્નેટ (Barnet) દિ ૪૭
બીરેન્જ ૮૧૧
બુહ્લર (Buhler) દિ ૧૦૮,
દિ ૩૬૧, ૧૦૭૫, ૧૦૭૬

મિરોનો (Mironow) દિ ૧૮૭
યાકોબી-જેકોબી (Jacobi) દિ
૪૦-૧, દિ ૬૦, દિ ૬૬,
૧૩૬, દિ ૧૦૭, દિ ૧૩૬,
દિ ૧૫૨, ૨૨૦, ૨૨૨,
૨૩૪, દિ ૧૮૩, દિ ૧૮૮,
દિ ૧૯૩, ૩૬૭, ૫૬૫,
૧૦૭૫ ૭, ૧૦૭૬
રુશ્કિન (Rushin) ૧૦૪૩
રાઇસ (Rice) ૧૦૭૫
રિયુ (Reau) ૧૦૭૫
લાસન (Lassen) ૧૦૭૫
લોયમાન (Leumann) દિ ૫૬,
દિ ૬૩, ૧૫૮, ૨૨૦, ૧૦૭૫
વિન્ટરનિટ્ઝ (Winternitz) ૪૩,
૪૬, ૪૮, ૬૧, ૬૬,
૭૧, ૮૫, ૮૬, ૧૧૮, ૧૩૦,
દિ ૭૭
વિન્ડિશ (Windisch) ૧૦૭૫
વિલ્સન (Wilson) ૧૦૭૫-૬
વિન્સેન્ટ સ્મિથ (Vincent Smith) જુઓ સ્મિથ
વેબર (Weber) દિ ૨૬, ૫૧,
૫૩, દિ ૪૦ થી ૬૫, ૫૬,
૧૩૭, દિ ૧૩૪, ૧૦૭૫, ૧૦૭૬
સુબ્રિંગ (Subring) દિ, ૬૫, ૧૦૭૫
સ્મિથ (Smith Vincent) દિ
૧૦૮, ૮૧૧, દિ ૪૬૭-૮,
૮૧૮

સ્ટીવન્સન રેવ (Rev Steven-
son) ૧૦૭૫

સ્વાલી (Suali) ૨૧૭, ૬૭૨

સેનાર્ટ (Senart) દિ ૮૧

હેર્ટલ (Hertel) ૪૬૨, ૧૦૭૭

હર્મન જેકોબી (Herman Ja-
cobi) જુઓ યાકોબી

હુલ્સે (Hultmgch) ૧૦૭૫

હોર્નલ (Hoernle) દિ ૪૬,
૧૬૧-૨, ૨૦૫, ૫ ૬૮૪,
૧૦૦૬, ૧૦૭૫

૧૪ યુરોપીયનની કૃતિઓ

અધ્યતરોપવાર્ધનું અંગ્રેજી ભાષાતર
દિ ૪૮

આત્મકૃતસૂત્રનું અંગ્રેજી ભા દિ ૪૭

આચારાગ સૂત્રનું અંગ્રેજી ભાષાતર
દિ ૪૦, ૧૦૭૬

ઉત્તરાખ્યન સૂત્રનું અંગ્રેજી ભા
દિ ૬૦, ૧૦૭૬

ઉવાસગદસા સૂત્રનું અંગ્રેજી ભા
દિ ૪૬

કલ્પસૂત્ર અને નવનત્તનું અંગ્રેજી
ભા ૧૦૭૫

„ નું અંગ્રેજી ભા દિ
૬૯, ૧૦૭૬

પ્રાકૃત માર્ગોપદેશિકા (જર્મનમાં)
૧૦૭૬

Pictures and Illustrations
of Ancient Archite-
cture in Hindustan

દિ ૩૯૦

Foundations of 19th
Century Civilisation

દિ ૫૬૯

‘જૈનધર્મ’-Jainism ૧૦૭૮

રાજસ્થાન (ટોડનું) દિ ૨૪૬,
૩૪૭

રાસમાલા (ફોર્બ્સ કૃત) ૨૮૬,
૩૦૫, દિ ૨૪૬, દિ ૩૭૪,
૬૨૮

Life and Stories of the
Jain Saviour Parsva-

nath દિ ૪૩૩

‘વૈકુંઠ તારા હૃદયમાં છે’ ૧૦૪૩

સૂત્રકૃતાગનું અંગ્રેજી ભાષાતર દિ
૪૧, ૧૦૭૬

‘સર્વોદય’ (Unto this Last)
૧૦૪૩

૧૫ જૈનેતર હિન્દુ મથકારો-
લેખકો અર્ધિ

અક્ષપાદ ૫૮૬, ૬૭૨

અખો ૧૦૩૯

અગિયમો દિ ૧૧૬

૧૫ જૈનેશ્વર હિન્દુ મથકારો આદિની અનુક્રમણિકા. ૯૭૫

અનિતયશા ૨૦૪
અભયતિયક ઉં ૬૭૨
અમરમેશ દીકાદાગ (વે.) ૪૩૨
અમિગ પુરોહિત ૫૩૫
અચાર્ય (બૌ) ૪૮૩
અચાર્યન ૫૩૧
અરવિન્દ ઘોષ ૧૧૬૬
અવધૂતાચાર્ય ૨૨૪
અનક ૩૬૨ ક
આત્મારામ વાદી ૮૨૨
આનંદ કે. કુમારસ્વામી દિ ૫૭૧,
૧૧૫૧
આનંદચક્ર પ્રુવ ૧૨, ૪૫૫,
દિ ૩૫૪, દિ. ૪૦૬, દિ
૫૨૧, ૧૦૪૫, ૧૦૭૦,
૧૦૮૭
આપિશસિ (વે) ૪૩૨
આમશર્મા પુરોહિત ૫૩૬
આચાર્યકૃષ્ણ આચાર્ય દિ. ૧૧૪
આચાર્યદિત્ય દ્વિજ ૫૬૧
ઈદ્ર દિ ૨૨૩
ઈદ્ર (વે) ૪૩૨, ૮૭૧
ઈદ્રાચુક દિ ૧૭૫
ઈતપલ (વે) ૪૩૨
ઉદ્યોતકર ૬૭૨
ઉદ્યન ૬૭૨
ઉદ્યન (નૈયા) ૫૮૬
ઉદ્યનાચાર્ય દિ ૪૩૨, ૬૩૧

એકનાથ (મગદી મત કવિ) ૬૧૨
ઓઝાજી ગૌરીચક્ર દિ ૮૨, દિ
૬૬, દિ. ૧૩૮, દિ ૧૬૬, દિ
દિ ૨૨૫-૬, ૩૦૫, દિ ૨૪૬,
દિ ૨૬૨, દિ ૩૦૩, દિ ૩૮૬,
દિ ૪૬૭, ૮૦૫, દિ ૫૦૦-૧,
૫૦૫ જુઓ ગાળપૂતાનાકા
વતિદામ
ક્ષીરસ્વામી (વે) ૪૩૦
ક્ષેમેન્દ્ર ૧૧૬૦
કથાદ ૨૨૨, દિ ૧૮૬-૬૦ દિ
૪૩૨
કનૈયાલાલ મુનગી ૪૬૦
કાપામિયા ૧૬૬
કળીંગ પ્રુ ૮૦૬, ૬૮૦
કમલગીચ (બૌ) ૨૬૬
કમલાદિત્ય પાંડત ૫૪૬-૭
કર્દમરાજ (રૂઢકવિ પુત્ર) ૨૭૫
કનાપ (વે) ૮૭૧
કાત્યાયન (વે) ૮૭૧
કાતન-કાલાપના વૃત્તિકાર (વે)
૪૩૨
કાલાતીત યોગી દિ ૧૬૧
કાવિદામ મહાકવિ ૨૭૫-૬, ૪૧૧,
૫૪૬, ૬૪૪, ૭૪૮
કિશોરલાલ મશરવાલા દિ ૫૪૦
કીર્તને ૬૫૪, દિ ૪૩૮
કુસ્માચાર્ય (બૌ) ૨૨૪

કુમારકવિ ૪૦૪, ૫૯૦

કુમાર પુરોહિત બે ૫૩૫

કુમારિલ ભટ્ટ ૧૨, ૨૨૪-૫, ૨૬૬,

ટિ ૩૧૩

કુલાર્ક યોગાચાર્ય ૬૭૭

કૃષ્ણનાથ ઝવેરી ટિ ૪૧૨, ૭૧૧,

ટિ ૫૦૩, ૬૦૦, ૬૧૧

કૃષ્ણસિંહ ૫૪૭

કેદારભટ્ટ ૪૪૪

કેશવ ૭૮૫

કેશવદાસ (હિન્દી કવિ) ૯૧૨

કેશવલાલ ધ્રુવ ટિ ૮૫, ૪૭૨,

૭૧૩, ટિ ૪૬૨-૪

કૌટિલ્ય ૯૨, ૧૯૬

ખડ્ગાચાર્ય ૨૮૫, ટિ ૨૨૩

ખોડમુખ (?) ૧૯૬

મગેશ ઉં તાર્કિક ૩૪૬, ૬૩૧

મગ્નનન પાઠક-સામ્રત ટિ ૪૪૭

મણેરા ૯૬૨

મદાધર ભટ્ટાચાર્ય ૯૩૧-૨

માર્ગ (વૈ) ૪૩૨

મુણાદય ટિ ૬૫, ૨૩૭, ૨૭૫

મુરો ટિ ૧૪૩, ટિ ૩૪૧-૨

ગોપેન્દ્ર ૨૨૪, ટિ ૧૬૧

ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી ટિ ૫૨૫

ગૌનમણિ ૧૦૭૬, ૧૦૭૮, ૧૦૮૭,

૧૦૮૯

ગૌનમ (ન્યાયમુત્તકાર) ૧૫૩, ૪૪૮

ઘોટકમુખ ૯૨, ૧૯૬, ટિ ૧૩૩

ચન્દ્ર ૭૦૧

ચન્દ્રગોમિ (બૌ.) ૪૨૧, ૪૩૨

ચાણાક્ય (કૌટિલ્ય) અર્થશાસ્ત્ર-

કાર ૧૯૬

ચામુક પડિત ૩૫૫

જગદીશ ૯૩૧-૨

જનાશ્રય ૩૫૫

જયકીર્તિ ટિ ૬૦, ૩૫૫-૬, ૬૩૩

જયદેવકવિ ૫૪૭

જયન્ત ૬૭૨

જયમગલ ૩૦૪, ૩૫૬, ૬૨૮

જયરાશિ ભટ્ટ ૧૦૯૨

જયાદિત્ય (વૈ) ૪૩૨

જયસવાય ટિ ૮૪-૫

જવજી દાદાજી ટિ ૫૫૫

જૈમિની ટિ ૧૮૬-૯૦

કાકોરભાષ કાકોર ૧૦૫૭

ત્રિવિક્રમ કવિ ૨૩૭, ૨૭૬

ત્રિવિક્રમ ભટ્ટ ૮૬૫, ટિ ૫૧૫

તત્ત્વાચાર્ય ૧૮૫, ટિ ૧૨૧

તત્ત્વાદિત્ય ટિ ૧૨૧

તનમુખરામ ત્રિપાઠી ટિ ૪૦૮,

ટિ ૪૧૩

તિલક (લોકમાન્ય) ૫, ૧૩, ૧૦૭૮,

૧૧૦૬, ૧૧૬૬-૭

તુકારામ (મરાઠી સતકવિ) ૯૧૨

તુંમસુભટ ૬૨૮

વૃક્ષમી ૯૧૧
 વૃક્ષસીદામ ગોસ્વામી ૯૧૨
 તૈરામિય (ત્રિંગશિક્ષી) ૧૯૬
 દ્રમિન (વિ) ૪૩૨
 દયાનંદ ૧૧૩૭
 દયારામ ૯૯૭
 દામોદર કવિ ૫૪૭
 દેવબોધી ૩૨૨
 દેવર્ષિ દ્વિજ ૧૭૦, ૨૭૩
 દિવાકર (શ્રી) ૨૨૪
 દહી કવિ ૨૭૬
 દિહનાગ (શ્રી) દિ ૧૨૫, ૨૧૭,
 ૨૨૨, ૨૨૪, ૩૩૫, ૬૭૨
 દુર્ગ દિ ૧૧૬
 દુર્ગમિલ (વિ) ૪૩૨, ૫૩૪, ૫૮૫
 દુર્ગાશકર ૭૪૧
 દેવધર ભાટારકર દિ ૪૪૪
 ધધુક ૫૮૫
 ધર્મકીર્તિ (શ્રી) ૧૮૯, ૨૨૨,
 ૨૨૪, ૪૪૭, દિ ૩૪૯
 ધર્મપાલ (શ્રી) ૨૨૪
 ધર્મોત્તર (શ્રી) ૧૮૯, ૨૨૨, ૨૨૪,
 ૪૮૩
 ધરાદેવ મોહ બ્રાહ્મણ ૫૪૯
 ન્યાસકાર (વિ) ૪૩૨
 ન્હાનાલાલ કવિ દિ ૧૭૨, ૯૧૦
 નદરાકર દિ ૫૫૨
 નર્મદ કવિ ૬૧૫

નર્મદામકર મહેતા ૧૦૪૪, દિ
 ૫૫૨, ૧૧૬૩-૪
 નગદત્તિ પરીખ દિ ૩૬૧, દિ.
 ૩૭૪
 નન્દગીર્ણાધ પટેલ દિ ૯૩
 નગપતિ ૭૮૧
 નરમિત, મહેતા ૭૧૦-૧૨, ૭૧૭,
 ૭૬૬, ૭૮૫, દિ ૫૫૨
 નવયગમ દિ ૫૫૨
 નાકર ૭૮૫, ૯૧૧
 નાગડ મદામાત્મ ૫૮૫-૬
 નાગસુભ (નાગમુદ્રમ) ૧૯૬,
 દિ ૧૩૩
 નાગાર્જુન (શ્રી) ૧૫૩
 નાગેન્દ્રનાથ વસુ દિ ૧૭૮
 નાનક દિ ૨૨૫ પૃ ૮૦૯
 નાનાક પડિત ૫૩૯, ૫૪૬-૭,
 ૫૭૪
 નાનાલાલ મહેતા ૧૧૪૫
 નારાયણ કહી (વિ) ૪૩૨
 નીલકંઠ કવિ ૫૩૫
 અભજન ૨૩૭
 અભાકર (શ્રી) ૬૭૨
 અભાકર ભટ્ટ ૯૨૦
 અલ્લાદન દેવ ૫૦૧
 અવરસેન (સેતુબધકાર) ૨૭૫
 અશસ્તકર દેવ દિ ૪૩૨
 એમાનદ કવિ ૭૧૪, ૯૧૦

પતંજલિ (ભાષ્યકાર વૈ) ૨૨૪,
 ટિ ૧૬૧, ૪૩૨
 પદ્મનાભ નાગરકવિ ટિ ૪૨૨
 પદ્માદિત્ય (ચૌલુક્ય રાજગુરુ) ૫૪૯
 પાણિનિ (વૈ) ૨૨૪, ૨૮૪, ૪૨૧,
 ૪૨૩, ૪૩૨, ૪૩૪, ૪૩૯,
 ૮૭૧

પાતંજલ ૯૨૯, ૯૩૪
 પારામણ્યકાર (વૈ) ૪૩૨
 પિંગલ ૩૫૫, ૪૪૪
 પુનરાજ શ્રીમાલ (વૈ) ટિ ૪૭૦
 પૂર્ણપાલ (વૈ) ૪૦૪
 બકિમચદ્ર લાહિરી ટિ ૪૮૧
 બકિમ બાપુ ૧૧૬૬
 બપ્પધરાય (ગૌડવહો કર્તા) ૫૬૦
 બલવતરાય ઠાકોર સામ્રત ૧૦૬૩
 બાજીભાઈ અમીચદ ટિ ૫૫૫
 બાણ કવિ ટિ ૧૧૬, ૨૦૪, ૨૩૭,
 ૨૭૫-૬, ૪૧૧, ૫૩૫, ૬૨૮,
 ટિ ૪૯૬, ૮૭૭
 બાપુ હર્ષદ દેવલેકર ટિ ૫૫૫
 બાબી (બા) ૬૭૯
 બિન્દણ ૨૬૩
 મિન્દણ કવિ ૩૦૦, ૫૩૫
 ભુદ ૬, ૭, ૧૧, ૨૩૨, ૧૧૧૮,
 ૧૧૨૧, ૧૧૪૩ જુઓ મુગત
 બદરપતિ ૬૨૮
 બોપેવ (વૈ) ૮૭૧

ભગવદ્ ગોપેન્દ્ર ૨૨૪ જુઓ ગોપેન્દ્ર
 ભગવદન્ત (ત) વાદી ટિ ૧૬૧
 ભગવાનલાલ ધંધજી ટિ ૧૦૮,
 ૧૦૭૮
 ભટ્ટાદિત્ય ૫૨૭ ક
 ભટ્ટિ કવિ ૪૪૦
 ભદન્ત ભારકર બધુ ટિ ૧૬૧
 ભર્તૃહરિ કવિ ૫૩૮
 ભર્તૃહરિ ૬૨૮
 ભર્તૃહરિ (વૈ) ૨૨૪-૫, ૪૩૨
 ભરત ૫૩૯
 ભવભૂતિ કવિ ૨૭૫
 ભાઉ દાજી ૧૦૭૭
 ભાગરકર ૩, ૧૦૭૭
 ભામહ (વૈ) ૪૩૪
 ભારવી કવિ ૨૭૫, ૫૩૫, ૬૪૪
 ભાલજી ૭૧૨, ૭૮૫
 'ભાષ્યકાર' ૨૦૬
 ભારકર ૮૮૩
 ભારવામિ ૧૯૭, ટિ ૧૯૨
 ભાસર્વજ ૬૪૬
 ભીમ ૭૮૫
 મગનવાય દલપતરામ ૧૦૦૬
 મજુનાન મજમુદાર ટિ ૪૬૪,
 ૯૦૧
 મણિકંઠ (તાકિંક) ૭૮૯
 મણિલાલ નમુભાઈ ૩૬૬ ટિ
 ૨૯૫, ૫૮૯, ટિ ૪૨૩,
 ૬૮૭, ૭૧૨, ટિ ૫૫૨

મણિલાલ બા. વ્યામ દિ. ૧૬૭,
દિ. ૩૭૮, દિ ૨૮૬, ૭૭૨,
૭૮૧, દિ ૪૮૪, ૧૧૩૬
મયુરાનાથ ૯૩૨
મદન કવિ ૫૪૭
મધુ રમાદાસ બટ દિ ૨૨૩
મધુસૂદન મદામાલ્ય ૫૮૫
મમ્મટ દિ ૧૧૬, ૩૯૨ ક, ૪૬૭
મયૂર પડિત ૨૦૪, ૬૨૮
મનમોહન પડિત ૫૬૦
મદાદેવ ૮૮૮
મદાદેવ (બા.) ૫૩૫, ૫૮૫
મહેશ્વર કવિ ૫ ૪૭૨, ૬૬૮
મહેશ્વર (વૈ) ૮૭૧
માધ કવિ ૨૫૪, ૫૩૧, ૫૩૫,
૬૨૭-૮, ૬૪૪, ૬૫૨
માદર (વ્યામ) ૧૬૬, દિ ૧૩૩
માડબ ૩૫૫
માધવ નાગરમત્રી ૬૧૦, દિ ૪૨૨
માધવાચાર્ય ૧૬૧
મીંગમાધ ૭૧૨, ૯૮૦
મુક્તાનંદ ૧૦૩૩
મુક્તેશ્વર (મરાઠી કવિ) ૯૧૨
મુજ પુરોહિત ૫૦૫
મુજલ પડિત ૪૬૪
મુજલ બિસ્લ ૫૮૨
મુજલ (મોદ બા.) ૫૬૯
મુડપાદ ૧૪૬
મુરાગિ ૫૫૭, દિ ૩૬૬, ૫૫૮

મૂળ ૧૪૬
મોક્ષાર્થ-મોક્ષાદિત્ય ૫૭૬
મદાતમાજ ગાંધીજી જુઓ મોદન-
દામ ગાંધી
મોદનદામ ગાંધી ૫ ૬૬૬, ૫
૬૬૯, ૫ ૫૫૦-૧, ૧૦૩૨-
૧૦૬૩, દિ ૫૫૨, ૧૦૮૬,
દિ ૫૫૭, ૧૦૭૦, ૧૦૮૮,
૧૧૦૧, ૧૧૩૮, ૧૧૫૨,
૫ ૮૦૮
,, ગાંધીજીની આત્મકથા ૧૦૩૩-૬
૧૦૪૩
યાયાવર ગજગેખર ૨૭૫ જુઓ
ગજગેખર કવિ
યારક ૪૩૨
યોગેશ્વરાચાર્ય મ રી ૩૦૦
ગજગજતરાગ વાનાભાઈ મહેતા,
૨૧૨, ૬૬૦, દિ ૫૫૬, ૫
૭૬૩, ૧૦૨૪, ૧૧૪૧, ૧૧૫૫
રઘુનાથ ગિરોમણિ ૯૩૧
સ્વીન્દ્રનાથ દકકુર (ટાગોર) ૧૧૬૬
રાજરોખર કવિ દિ ૧૭૮, ૩૯૨
ક, ૫૩૮ જુઓ યાયાવર
રાજરોખર કવિ ૬૬૭
રામચંદ્ર ૯૪૬
રામતીર્થ ૧૦૬૦

રામદાસજી સાધુ ૧૦૨૭
 રામનારાયણ પાઠક-સામ્રત ટિ
 ૩૫૮
 રૂદ્ર કવિ ૨૭૫
 રૂદ્ર-શ્રીરૂદ્ર (વિપ્ર) ૪૦૫
 રૂદ્રદ ૨૯૬, ટિ ૨૩૬
 રૂઘ્યક ૧૦૭૯
 લક્ષ્મીધર ૫૬૩
 લલ્લશર્મા પુરોહિત ૫૩૫
 લાલા લજ્જપતરાય ટિ ૫૭૦
 વ્યાઘ્રમુખ ટિ ૧૬૬
 વ્યાસ-માઠર ૧૯૬, ટિ ૧૩૩,
 ૨૨૪, ૨૩૭, ૫૩૫ જીઓ વેદ-
 વ્યાસ, માઠર
 વ્યોમ શિવાચાર્ય ટિ ૪૩૨
 વછરાજ ૯૧૧
 વર્દનકુજર (ખૌ) ૨૪૨
 વર્ધમાન ૭૮૯
 વર્ધમાનેન્દુ ૭૮૯
 વરરત્નિ (વૈ) ૪૩૪
 વરાહમિહિર ટિ ૩૩, ૬૨૮
 વસ્તભજી આચાર્ય ટિ ૩૭૪,
 ૫૩૫
 વસ્તભાચાર્ય ૭૪૧, ૧૧૩૬
 વસ્તો ૯૧૧
 વસુખન્ધુ (ખૌ) ૨૨૪
 વાકપતિ કવિ (ગૌડવડો કતો) ટિ
 ૧૭૮, ૨૭૫

વાકપતિ યોગી ૨૪૨
 વાગ્ભટ્ટ વૈદ ૬૨૮
 વાઘજી આશારામ ઝોઝા ૧૦૨૫
 વાયસ્પતિ (નૈ) ૫૮૯
 વાત્સાયન (નૈ) ૫૮૯, ૬૭૨
 વાદિસિંહ (સાખ્યવાદી) ૩૨૩
 વામન (વૈ) ૪૩૨
 વામન ૪૩૫
 વામરાશિ વિપ્ર ૬૨૮
 વાલ્મીકિ ૨૩૭, ૨૭૫-૬, ૫૩૫
 વાલણુ પડિત ટિ ૨૬૬
 વિદ્યાશીલવાદી ૪૦૨
 વિનાયકદાસ કાયસ્થ ૭૦૪
 વિવેકાનંદ ૧૦૧૫, ૧૦૧૮, ૧૦૬૦
 વિશ્રાન્ત ન્યાસકાર (વૈ) ૪૩૨
 વિશ્રાન્ત વિદ્યાધર (વૈ) ૪૩૨
 વિશ્વશર્મા ૧૧૪૦
 વિશ્વેશ્વર કવિ ૪૨૯
 વિશ્વેશ્વરનાથ રેઠિ ટિ ૨૯૪
 વિષ્ણુદાસ (જૂ કવિ) ૯૧૧
 વિષ્ણુદાસ (મરાઠી કવિ) ૯૧૨
 વિહારી (હિન્દી કવિ) ૯૧૨
 વીર ૨૩૫
 વીર ૨૮૭, ટિ ૨૨૫
 વેદમિત્ર (વૈ) ૪૩૨
 વેદ વ્યામ ૨૭૫
 વેલજીકર પ્રો. ટિ ૧૪૩
 શ્રીકક (નૈ) ૫૮૯, ૬૭૨

ગ્રીધર ટિ ૪૦૦,૬૪૧, ટિ ૪૩૦
 ગ્રીવસાચાર્ય ટિ ૪૩૨
 શ્રુતપાત્ર (વૈ) ૪૩૦
 ચક્રનરત ૧૯૬
 ગદર ટિ ૪૧૩
 ચક્ર ગ્રામી કવિ ૫૪૭
 ચક્રસાચાર્ય ૧૦, ટિ ૩૧૩,૬૦૮,
 ૬૦૮
 ચતુર્ધ ૭૮૯
 ચાકલ (વૈ) ૪૩૦
 ચાતનક્ષિત (ખા.) ૨૦૪,૨૬૬
 ચામળભટ્ટ (ગૂ. કવિ) ૭૮૧-૨, ૮૯૮,
 ટિ ૫૨૩ ૬૦૦
 ,, ની વાર્તાઓ ૭૮૧
 શિક્ષાકાર (વૈ) ૪૩૨
 શિવદત્તચર્મા ટિ ૩૦૭, ટિ ૩૬૧
 શિવધર્મોત્તર ૨૨૪
 શિવગમ ચર્મા ટિ, ૩૭૪
 શિવચર્મા ૪૨૧
 શિવાદિત્ય ૬૯૪
 શુકાચાર્ય ૧૧૪૪
 શુભગુપ્ત (ખા.) ૨૨૪
 સોપનદાગ્ધ ૪૦૧
 સોભાલાલ પડિત-સામ્રત ટિ
 ૪૫૬
 પદ્મપુર્ણ ૨૩૭
 સગ્રામચંદ્ર ૬૦૯
 સગ્રામચંદ્ર ઓસવાલ કવિ ૭૫૨
 સતીશયદ્ર વિગ્રાજીપણુ ટિ ૮૯,

૧૫૩, ટિ ૮૭, ટિ ૧૦૫,
 ૩૪૬,૬૪૧,૧૦૭૩
 અમર્ય ગમ્દામ (મગી નંનકવિ)
 ૯૧૨
 અરવિંદ દિલ ૨૭૩, ટિ ૨૧૧
 અરવિંદ પદ્યો (વિગ્ર) ૫૩૫
 ,, ખીલ ,, ૫૩૫
 આગમ મહિન ૬૪૬, ટિ ૪૩૫
 આગમપદ્યો (આ) ૪૦૦
 અગમ-અર્ધ ૨૨૮ અગમ અર્ધ
 અગમ-અર્ધ ૨૨૮, ૨૭૬
 અર્ધ કવિ ૫૩૫-૬, ૫૩૮, ૫૮૧,
 ૫૭૪
 અર્ધગમ ૬૮૦
 અર્ધ ભટ્ટ (વિગ્ર) ૪૦૫
 સેતવ ૩૫૫
 મોદન ૨૭૬, ૨૮૫
 સોલ (આજીવ) ૫૩૫
 મોમ (વિગ્ર) ૫૩૫
 સોમાદિત્ય પડિત ૫૪૬-૭
 મોમેશ્વર-મોમચર્મા પુગદિત ટિ
 ૩૦૨, ૫૦૧, ૫ ૩૪૭, ટિ
 ૩૭૪, ૫૩૧, ૫૩૮ ૩૮, ૫૪૦
 -૨, ૫૮૬-૭, ૫૫૧, ૫૭૪
 મૌગત ટિ ૧૮૯-૯૦
 મૌદો નિ (ખા.) ૬૭૨
 દનુમાન કવિ ૮૬૪
 દર્પ કવિ ૬૪૪, ટિ ૪૩૭, ૬૫૩

હરગોવિન્દ કાટાવાળા ૯૦૦

હરિપ્રસાદ ૮૫૧

હરિહર કવિ ૫૩૧, ૫૩૬-૭, ૫૪૭,
૫૫૧, ૫૭૯

હરિલાલ હર્ષદ ધ્રુવ ૬૫૮

૧૬ જૈનેતર હિન્દુ કૃત
અથા, લેખો આદિ.

અમદવિષ્ટિ નાટક (દ્વિતાગદ) ૫૪૧

અનંત વિક્રમ સવત્તી કલ્પના
(હિ લેખ) ટિ ૪૩૯ ટિ
૪૬૭

અનર્ગરાધન કાવ્ય ૫૫૭, ટિ ૩૯૯
'અનાથ આશ્રમ વિષે બે બોલ'
(લેખ) ટિ ૫૫૭

અથર્વ વેદ ટિ ૧૩૩

અપરાજિત વારણશાસ્ત્ર ૧૧૪૦

અમરકોશ ટિ ૧

અર્થશાસ્ત્ર ૧૯૬

આવદાનકલ્પનતા ટિ ૯૭

'અદિસા ધર્મ' (વ્યાખ્યાન) ૧૦૮૭

'આપણી દેશીઓ અને પ્રાચીન
લોક સંગીત' ટિ ૪૬૪

આપણો ધર્મ ૧૦૭૦, ૧૦૭૨

આર્યોના તહેવારનો ઇતિહાસ ટિ
૫૬૬

ઉદયમુદ્રી ૨૭૬, ૨૮૫

ઉદ્યાધરાધવ ટિ ૩૭૪, ૫૩૧,
ટિ ૩૯૧, ૫૩૫

ઋગ્વેદ ટિ ૨, ટિ ૧૩૩

ઐતરેય ૧૪

કંઠ વૃત્તિ ૫૮૯

કંઠાભરણુ-સરસ્વતી કંઠાભરણુ
(બ્યા) ૪૨૧

કણુગ સત્તરી (કણુદસત્તરી) ૧૯૬

કથારત્નસાગર ૫૫૬

કર્ણસુધરી નાટિકા ૩૦૦

'કરણુધેસો' ટિ ૫૫૨

કવિદર્પણુ (જદ અથ) ટિ ૪૧૯
કાત્ર (બ્યા) ૨૭૮, ૪૨૧, ૪૨૩,
૫૮૫

કાદબરી ૨૩૭, ૨૭૬

કાન્હડે પ્રબધ (પવાડો) ટિ ૩૮૬,
ટિ ૪૨૨, ૬૧૮, ૭૨૦

કાપિલિક (કપિયશાસ્ત્ર) ૧૯૬

કાવ્યદોહન પહેલો ભાગ ૧૦૪૦

કાવ્યપ્રકાશ ૩૯૨ ક, ૪૮૭

કાવ્યપ્રકાશ ૬૭૬, ૧૦૬૪

કાવ્યમીમાસા ૩૯૨ ક

કાવ્યાલકાર ૨૯૬

કિરણાવળી (તર્ક) ૭૮૯

કીર્તિકીમુદી (ઐ) ટિ ૨૭૪,

૫૧૨, ૫૧૪, ૫૨૨, ૫૩૫

૫૪૧-૨, ૫૫૧

અરુ કાવ્ય ૨૮૫, ટિ ૨૦૩

૧૬ જૈનેતર હિન્દુ આદિત્ત મ ધોની અનુક્રમણિકા ૯૮૩

મદભાવ પ્રકાગ (લ્યો) ૩૯૯
 ગઘ ગોદાવરી ૩૧૧
 'ગાદી ગૃન્દરાત' (લેખ) ૧૦૫૮નુ
 દિપ્પણ
 ગાથા મતમધ ૧૫૦
 ગીતા (શુઓ લગનદ ગીના) ૬૩૧,
 ૬૩૩, ૬૩૬, ૧૦૩૮-૯
 'ગુન્દરાતનું ગ્યાપલ' દિ ૪૪૭
 'ગુન્દરાતનું મમ્દન માદિત્ય એ
 વિષયનું યોદ્ધાદેવ' (નિનધ) દિ ૪૦૬, દિ ૫૦૧
 ગુન્દરાતનું પાટનગર દિ ૫૦૩,
 દિ ૫૩૬
 ગુન્દરાતમા ધાર્મિક અને તત્ત્વગ્રા-
 નના સાદિત્યની પરિસ્થિતિ
 (વ્યાખ્યાન) દિ ૫૭૩
 ગુન્દરાત સર્વસમદલદે, દિ. ૫૪૧
 'ગુન્દરાતી કવિતા અને મગીત'
 (લેખ) ૬૧૦
 'ગુન્દરાતી મુદ્રણકાળની સતવર્ણિ'
 (લેખ) દિ. ૫૫૫
 'ગુન્દરાતી માદિત્ય પગિદ્-આવ
 નગરનો અહેવાલ દિ ૫૦૭
 " " " રાજકોટ
 દિ ૫૨૧
 ગોવિન્દગમન ૭૧૭
 ગૌડનહો-ગૌડવધ (પ્રા) દિ ૧૭૮,
 ૨૭૫ ૫૬૦

ચદ વ્યાકરણ ૨૭૮, ૨૮૮, ૪૨૧,
 ૪૩૩
 ગિતામતી (ન્યાય મથ) ૭૮૯, ૬૨૦
 ૭૬ નામ ૩૫૪, ૪૪૪
 'જૈન પ્રતિમાઓ ઉપગના લેખ'
 (લેખ) ૧૧૩૬
 'જૈન મરુદ્ધિ' (લેખ) ૧૧૪૧,
 ૧૧૫૮
 જૈનેતર ગુન ૧૮૬
 તત્ત્વલોક વિન ૧૧ ૬૪૪
 તત્ત્વગિતામતી ૩૮૬
 તત્ત્વપ્રમોદ ૩૪૬
 તર્કભાષા ૬૩૧
 તર્કમમદ ૬૩૧
 તત્ત્વમમદ (ખો) ૨૬૪
 " પગિકા ૨૬૪
 તત્ત્વલોક ૨૬૨૫ ૬૩૨
 તત્ત્વોપખ્યવ ૧૦૬૨
 તાત્પર્ય દીકા ૫૮૯
 તાત્પર્ય પરિશુદ્ધિ ૬૮૩
 તારાગણ કાવ્ય ૨૭૫
 તૈત્તરીય ઉપનિષદ ૬૩૩
 દ્વાયત્રય ભાષાતર (ગ.) દિ ૨૬૪
 દમયતી કથા ૨૩૭
 દમયતીકથા (નવઅમ્પ) વૃત્તિ ૮૬૫
 દનકુમાર ચગિત ૨૭૬
 દશરૂપક દિ ૩૫૭
 દિગ્ગજવિજય

દીર્ઘનિકાય ૪

દૂતાગદ નાટક—અગદ વિષ્ટિ ૫૩૮,
૫૪૧

ધ્વન્યાલોક ૧૦૭૯

ધર્મપદ દિ ૯, ૧૪, ૮૪, ૮૮

ધર્મશાસ્ત્ર ૨૮૦

ન્યાયતર્કસૂત્ર ૫૮૯

ન્યાયતર્ક સૂત્ર ટીકા ૫૮૯

ન્યાયતર્ક સૂત્ર-ભાષ્ય ૫૮૯

ન્યાયતર્કસૂત્ર વાર્તિક ૫૮૯

ન્યાયતાત્પર્ય શુદ્ધિ ટીકા ૫૮૯

ન્યાયાલકાર વૃત્તિ ૫૮૯

ન્યાયબિંદુ ૧૮૯, ટિ ૧૨૫ ૨૨૨

„ ટીકા દિ ૧૨૫, ૨૨૨

ન્યાયસાર ૬૪૬

ન્યાયસૂત્ર ૧૫૩, ૪૪૮

નલકથા ૨૭૬

નલદમયતી ચ પૂ ૬૫૦

‘નલવિલાસ નાટક એક મથ-
પરિચય’ (લેખ) દિ ૩૫૮

નાગાનંદ નાટક ૪૯૭

નૈપથ કાવ્ય ૫૩૭, ૬૪૪, ૯૪૬,
૯૫૩

મળધ્વયદ્રોહ્ય ૭૧૨

‘મલાણિ’ પદ ૦

મમાણુવાદાર્થ ૯૬૨

મવિષ્ણુસાગર ૧૦૨૭

મયરન પાદભાષ્ય ૭૮૯

મૌર્ય પિંગલ ૪૪૪

‘મૌર્યીન ગુર્જર કાવ્ય’ દિ ૪૬૩

મિત્રદર્શના ૨૨૪

‘મિત્રદર્શન અને ખીજા કાવ્યો’ ૯૦૧

મચ્છીકરણ ૧૦૩૫, ૧૦૪૦

‘મધ્યમધની કસોટી અને ખીજા
પ્રશ્નો’ (લેખ) દિ ૪૬૪

પાતળલ (યોગ સૂત્ર-શાસ્ત્ર-દર્શન)

૧૯૬, દિ ૧૩૩, ૨૨૪,

૨૨૮, ૪૫૨, ૯૨૯, ૯૩૪,

૯૩૯

પાતળલના ચતુર્થપાદ પર વૃત્તિ

૯૩૩, ૯૪૧

પાર્થપરાક્રમ વ્યાયોગ ૫૦૧

પુરાણ ૧૯૬, દિ ૧૩૩

પુસ્તકવેદ (પુષ્પદેવ-કામસૂત્ર ૧)
૧૯૬

પૃથ્વીરાજ રાસો ૬૫૪, દિ. ૪૫૬

પૃથ્વીરાજ વિજય દિ ૪૫૬

બ્રહ્મકેષ ૫૯૦

બ્રહ્મ વૈવર્ત પુરાણ ૧૧૪૦

બ્રહ્મરુદ્ર સિદ્ધાન્ત દિ ૧૬૬

બત્રીશપુત્રીની વાર્તા ૮૯૮

બિદ્ધણાદિક ૩૦૦

શુદ્ધ અને મદાવીર (ગૂ. ભાષા)
દિ ૭ અને ૨૧

જૂદાકથા દિ ૯૫

ભગવદ્ગીતા દિ ૧૪ ભુજો ગીત

અદિકાવ્ય ૩૬૧, ૪૮૦	
ભર્તૃહરી ચતુષ્તય ૭૦૫	
ભાગવત-શ્રીમદ્ ભાગવત ૧૯૬, દિ ૧૩૩, ૪૭૨, ૫૪૧, ૧૦૩૯	
ભાગત ૯૨, ૧૯૬, દિ ૧૩૩	
‘ભાગત કે પ્રાચીન ગરુડચંદિ. ૨૬૮	
‘ભારતવર્ષકા ઇતિહાસ’ દિ ૫૭૦	
ભારતીય પ્રાચીન નિષિમાલા દિ ૩૨૩	
ભાષ્ય (કથાદ મૂત્રો ૫૨) દિ ૪૩૦	
ભીમા સુકથ (૧) ૧૯૬, દિ ૧૩૩	
ભોજ વ્યાકરણ-મરખતી કક્ષા- ભરણ ૪૧૭	
મહાપ્રચીની ૮૯૮	
મણિગનમાળા ૧૦૩૫, ૧૦૪૦	
મરુત પુગણ દિ ૮૨	
‘મત્રી મહન ઓર ભિક્ષુ મથ’ (દિ લેખ) દિ ૪૫૬	
મધ્યમાવનાગ ૧૫૩	
મધપૂડો ૫૦૮, દિ ૩૭૪, ૫૨૪	
મહાદેવી-સારણી ૮૮૮	
મહાભારત ૧૯૬, ૫૪૧, ૧૦૭૯ શુભો ભાગત	
Milestones of Gujarati Literature ૯૧૧	

માધ્ય કાવ્ય ૯૫૨, દિ ૫૩૬	
માર્કેટ પુગણ ૫૩૫	
મિત્રાભિની (તર્ક) ૭૮૯	
મેધકૃત કાવ્ય ૮૯૦, ૬૮૬, ૮૫૨, દિ ૫૩૬	
મજ્જિમ્મંદ દિ ૧૩૩	
મતિધમ નામદ દિ ૫૬૬	
યોગ ચંન દિ ૩૫૪	
યોગ વાશિષ્ઠ દિ ૧, દિ ૧૫૩ ની દિ, ૯૩૧, ૯૩૩, ૯૩૯	
યોગવાશિષ્ઠી મુમુક્ષુ ભ્રમ ૧૦૩૫ " વૈગય પ્રકરણ ૧૦૪૦	
રઘુવંશ ૭૮૯	
ગરુડપૂતાનેકા ઇતિહાસ દિ ૮૨, દિ ૯૬, દિ ૧૩૮, દિ ૧૪૨, દિ ૧૪૮, દિ ૧૯૮- ૫, દિ ૧૯૮, દિ ૨૪૪, દિ ૩૦૨, ૮૨૫, દિ ૫૦૦-૧	
ગમાયણ ૯૨, ૫૩૯, ૫૪૧, ૧૦૭૯	
‘ાય્યદભાષના કેટલાક સમગ્રો’ (લેખ) ૧૦૩૩, ૧૦૩૬-૪૨	
‘લીલાવતી’ નામની ટીકા (શ્રીવત્સ- કૃત) દિ ૪૩૨	
‘વ્યોમવતી’ ટીકા દિ ૪૩૨	

વરદરાજી ૭૮૯

વરાહ સહિતા (બ્યો) ટિ ૩૩

વાક્યપદીય (બ્યા) ૪૩૨

વાચસ્પત્ય બૃહદભિધાન ૧૦૭૩

વાયુપુરાણુ ટિ ૮૨

વાસવદત્તા ૨૦૬, ૨૧૦, ૨૨૪,

૨૭૬, ૩૯૨૬

વિક્રમોર્વશીય નાટક ૪૭૩

વિનય પિટક ટિ ૫૬૬

‘વિમન પ્રમથ ઔર વિમલમત્રી’

(દિ લેખ) ટિ. ૨૨૫, ટિ

૨૩૧

વિશ્રાન્ત દુર્ગ ટીકા (બ્યા) ૨૮૪

વૃત્તરત્નાકર ૪૪૪

વેદો ૧૬

વૈશેષિક ૧૬૦, ૧૯૬

‘વૈષ્ણવ ધર્મનો સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’

૭૪૧

શ્રીમાળા (વાલીઆ)ઓના યાતિ-

ભેદ ટિ ૧૬૭, ટિ ૩૭૮,

ટિ ૩૮૬, ટિ ૪૮૪, ૧૧૩૬

શ્રીશેષી નામની ટીકા ૯૪૬

શક્તિવાદ ૯૩૨

શખાખ્યાન (પુગણુનું) ૪૧૬

ગૃહ્યસૂત્ર (બ્યા) ૯૬૬

શાર્ંગધર પદ્ધતિ ૬૪૬

સિદ્ધાન્ત ટિ ૧૩૩

સિગુપાનવધ કાવ્ય ૫૩૧

શુક્રનીતિ ૧૧૪૪

મંહિતા ૨૬

સમ્પ્રતીય ટી આખ્યાન ૫૩૫

સયાજી ત્રયમાલા ટિ ૮૧

સત્રાદ્ અકબર ટિ ૪૮૧

સર્વદર્શન સત્રહ ૧૬૧

સરસ્વતી ઠાભરણુ (બ્યા) ૪૩૨

જુઓ ભોજ બ્યાકરણુ

સહજાનંદ રનામી અથવા રવામી

નારાયણુ સ પ્રદાય ટિ ૫૪૦

સાખ્ય ૯૨૯, ૯૩૪

સાખ્ય પ્રબોધ ૧૬૦

સારગધર પદ્ધતિ ૫૩૧ જુઓ

શાર્ંગધર પદ્ધતિ

સાચૂ સ્પષ્ટ ટિ ૮૫

સામવેદ ટિ ૧૩૩

સારસ્વત બ્યાકરણુ ૯૬૦

સારાવલ્લિ ૧૨૬

સાહિત્યદર્પણુ ૧૦૬૪

સુત્રનિપાત (બો) ૮૮

સુભા અરિત્ર ૭૧૭

સુરતમંત્રામ ૭૧૭

સુરયાત્મવકાવ્ય ટિ ૩૦૨, ટિ

૩૭૪, ૫૩૫-૬, ૫૪૧

સૂર્યશનક ૨૦૪

‘સોમેશ્વરદેવ ઔ કીર્તિકોમુદી’

(દિ લેખ) ટિ ૩૭૮, ટિ

૩૮૭

૧૮ જૈનેતર હિન્દુ દેવ-મંદિર આદિની અનુક્રમણિકા, ૬૯૭

દર્શચન્દ્રિય ટિ ૧૧૮
 દરિયથ ૫૪૧
 દિગ્દરી આદિ મિટીવન આદિ
 દિગ્દરિય લોન્દિક ટિ ૨૮૩,
 ટિ ૩૧૬
 'દિદી દના અને જૈન ધર્મ'
 (લિખ) ૧૧૬૭
 'દિન્દુ અને જૈન' (આખ્યાન)
 ૪૬૦

૧૭ મુગલમાનોની ઐતિહાસિક
 કૃતિઓ-કિતાબો

અકબરનામા ૮૧૦, ટિ ૫૦૫
 અલખલિનિ ૮૧૦, ૮૧૬
 આખને અકબરી ટિ ૪૮૭, ટિ
 ૪૮૬, ટિ ૪૮૧, ૮૧૦-૧૧
 ટિ ૪૮૭, ૮૧૪, ૮૧૮
 કુગન ૧૦૩૯

૧૮ જૈનેતર હિન્દુ દેવ-મંદિર
 મ પ્રદાય આદિ.

અચ્યેશ્વર ટિ ૪૬૭
 અચ્યેશ્વર મદાદેવ ૫૨૪
 આગવેતાય ૬૨૮
 આગવક ૧૦૮૯
 આર્યમાળા ૧૧૩૭
 કૃષ્ણ ૪૭૮, ૫૩૧
 કૃષ્ણ રાધા ૪૩૫, ૫૪૧

કૃષ્ણ વનુવ ૮૫૩
 દેશવ-વિષ્ણુ ટિ ૪૧૩
 તાગદેવી ટિ ૮૭
 ત્રિપુરાવ ૪૯૯
 દાગદાનું મંદિર ૫૨૪
 દાગદા પતિ ૫૩૯
 નાગદ ૪૦૯
 પચાપનન પ્રાગ ૬૮૧
 પુટીમાર્ગ (૧-૧૧) ૭૮૦-૧,
 યાત્રા ૮૦૬
 ભદ્રાકે ગાળક નાગનું મંદિર
 ૫૨૭ ક
 ભદ્રાકે વદક (વનમંદિર) ૫૨૭ ક
 ભાગવન મ પ્રદાય ૪૨૨
 બીમેશ્વર ભગવાન (ખલાન),
 ૫૨૦, ૫૨૭ ક, ૬૫૨, ટિ
 ૩૯૮
 બૃગ્મ મદાદેવનું મંદિર ૫૨૪
 મદાદાલ દેવાલય ૪૦૪
 મુગલેશ્વર મદાદેવ ૪૬૦
 ગધા (કૃષ્ણ) ૪૩૫, ૫૪૧
 રૂદ્ર મદાલય-રૂદ્રમાળા ૨૬૧, ૩૧૦
 ૩૨૧, ૬૨૮
 રૂદ્રમાળા લુઓ રૂદ્ર મદાલય
 રેવતી કુંડ ૫૭૮
 વ નબી મ પ્રદાય ૭૭૮ લુઓ
 પુટીમાર્ગ
 વસુદેવ ૨૦૩
 વસુદેવ (કૃષ્ણના પિતા) ટિ ૫૨૩

વિશ્વેશ્વર (કાશી) મંદિર પર ૪
 વિષ્ણુ ૪૦૯, ૫૩૫
 વિષ્ણુ ભક્તિ ૫૪૧
 વૈદનાથનું મંદિર (ખલાત) પર ૭ ક
 શ્રી ટિ ૨૨૪
 શ્રીનાથજીની મૂર્તિ ૭૪૧
 શિવમંદિર ૮૪૯
 શિવમૂર્તિ ૬૮૦
 શૈવ સપ્રદાય ૫૪૧
 સ્વામીનારાયણ સપ્રદાય ૯૮૮
 'સલક્ષ નારાયણ' નામની વિષ્ણુ
 પ્રતિમા ૫૭૯
 સહજાન દજી સ્વામી ૪૨૭, ૯૮૮
 સહઅલિંગ સરોવરનું નિર્માણ
 ૬૨૮
 સુર્યદેવની મૂર્તિ પર ૭ ક
 સોમન્દ્ર ૩૫૫ જુઓ સોમનાથ
 સોમનાથ-સોમેશ્વર ૩૭૩, ૪૨૮,
 ટિ ૦૬૨, ૫૨૪, ૬૨૮,
 ૧૧૪૨, ૧૧૪૭

૧૯ સ્થળો-સ્થાનાલિ.

અકમીપુર ૭૨૪, ૭૬૩
 અકિવાલીઆ પર ૭ ક, ૫૭૨
 અંગદેશ ૩૦૯
 અચલગઢ-અચલદુર્ગ ટિ ૨૯૯,
 ટિ ૪૪૬, ૭૨૫
 અજતાની ગુફા ૧૧૪૮ ૯

અજમેર (અજયમેર) ૨૯૩, ૩૦૪,
 ૩૧૧, ટિ ૨૯૩, ૩૯૨ ક,
 ૮૨૫, ૮૪૦

અજમેર દેશ ૭૯૯
 અજમરી (અજમરી) તીર્થ ટિ
 ૪૪૬

અજમગજ ૧૦૫૧
 અજુહિલપુર (વાડ) ૨૪૧-૨,
 ૩૨૫, ૩૯૨ ક જુઓ પાટણ
 અતરીક્ષણ તીર્થ જુઓ જૈનતીર્થમા
 અનુપમા સરોવર પર ૭ક
 અભિરામાખાદ ૭૯૫, ૮૦૦

અમદાવાદ (રાજનગર) ૬૬૮,
 ૬૯૩, ૭૨૧, ૭૨૩-૪, ટિ
 ૪૭૧, ૭૩૬, ૭૩૮, ૭૪૩,
 ૭૫૧, ૭૭૦, ૭૮૬, ૭૮૯ ૦,
 ૭૯૩, ૮૦૩, ૮૦૬, ૮૦૯,
 ૮૨૧, ૮૩૩-૪, ૮૪૧, ૮૪૬,
 ૮૫૩, ૮૫૬, ૮૬૪, ૮૬૯
 ૮૭૫, ૮૯૦-૨, ૯૧૮, ૯૨૧
 -૨, ટિ ૫૨૯, ૯૪૭, ૯૪૯,
 ૯૭૪, ૧૦૦૩-૫, ૧૦૧૯-૨૨,
 ૧૦૪૩, ટિ ૫૫૫, ૧૦૫૪,
 ૧૦૫૭-૮, ૧૧૩૦, ૧૧૪૨

અમદાવાદ સ્થાપના ૬૫૯, ૬૬૨
 અમૃતસર ૧૦૦૬
 અમેરિકા ૧૦૧૫-૮
 અયોધ્યા (ફરરથપુર) ૬૦૪

મધુદ જુઓ જૈનતીર્થ નીચે આજી
 બરધપાટક ૭૨૬
 અમાગવા ૮૩૩
 અવતી ૧૭૦, ૫૮૦
 અદિત્ય ૮૪૮
 આલિઆ ૭૬૪
 આશાચવત્ર દિ. ૧૧૬, ૧૮૫,
 દિ ૧૨૦
 આગર નગર ૭૭૯
 આગર (આગ્રા) ૭૮૯, ૭૯૧, ૭૯૭-
 ૯૮, ૮૦૦, ૮૦૭, ૮૪૮-૯, દિ
 ૫૦૮, ૮૫૦, ૯૨૦-૧, ૯૫૫
 આધાર (આદાર) દુર્ગ દિ ૧૯૮,
 દિ. ૩૬૨ ૫૬૦, ૫૬૫, દિ
 ૪૦૬, ૫૮૨, ૫૮૫
 આણુદ (ગામ) ૧૦૧૯
 આદ્ર દેવ ૧૪૩
 આનંદપુર દિ ૧૨૦, ૨૦૧, ૩૨૧,
 ૫૩૫, ૬૫૧ જુઓ વડનગર
 આદ્રંકર (એડન) ૫૭૮
 આશાસણ જુઓ જૈનતીર્થ નીચે
 આશાવલ્લી (આશાવલ્લી, આસા
 વન) ૨૮૪, ૩૩૧, ૩૪૭, ૩૫૯,
 ૪૮૨, દિ ૪૪૪, ૬૬૩, ૭૨૧,
 ૭૫૧
 આસિકા દુર્ગ ૩૧૪
 આલોર ૧૦૦૩
 ઇન્દ્રા કુડ ૯૮૯

ઈડ (ઈન્ડિયન, દેવદગ) ૨૦૦,
 ૬૬૪, દિ ૮૮૧ ૭૭૧, ૮૫૯,
 દિ ૮૫૦, ૭૭૨-૨૪, ૭૦૬,
 ૭૭૬, ૭૮૩, ૮૦૭, દિ ૮૮૪,
 ૧૧૦૮
 ઉત્તમત (મિતિ ન. ૨) જુઓ જૈન-
 તીર્થ નીચે
 ઉત્તરપિની ૧૦, ૧૮૨, ૧૫૧, ૧૬૮,
 ૪૦૪, ૫૮૦-૮૧, ૫૮૫, ૭૨૯
 ઉટક નગર ૬૬૪
 ઉત્તપુર ૨૦૦, ૬૬૮, દિ ૮૪૬,
 ૭૩૫, ૮૨૫, ૮૩૦, ૮૮૦, ૧૧૧૯
 ઉત્તમાગર તમાવ ૮૩૦
 ઉના (ઉત્તપુર) ૮૦૬, ૮૧૧, ૮૬૯,
 ૮૭૨
 ઉદરેપુર ૬૬૧
 ઉબરકા ગામ ૭૭૧
 ઉમરકોટ ૬૫૧
 ઉમરક ૫૨૮
 ઉરગતપુર ૬૮૨
 ઉદોર ૯૯૦
 ઉમમાપુર (અમદાવાદનું) ૮૯૦
 એડન (આદ્રંપુર) ૫૭૮
 ઓકાર નગર ૫૮૧
 ઓરીઆ-ઓગિઆ ગામ દિ ૨૯૯
 ઓગિઆ ગ્રાત દિ ૮૩
 ઓમિયા-ઓમ નગર દિ ૨૨૬,
 ૧૧૫૧

કવાવા ગ્રામ ૬૫૫
 કચ્છ દેશ ૫૭૮, ટિ ૪૧૨, ૮૨૩,
 ૮૩૦, ૬૬૦ જુઓ કચ્છપત્ર
 કચ્છપ ત્ર્યંચ (કચ્છ ૧) ૬૯૯
 કચ્છવાહ ૮૦૪
 કચ્છલી ગામ ૬૩૮
 કજરોટપુ ૬૨૨
 કટિગ્રામ ૨૮૧
 કઠી ૫૪૯
 કથકોટ ટિ ૪૧૨
 કન્હોડુ-કન્હોડુ ગામ ૯૧૮
 'કનકગિરિ' ૫૮૦
 કનોજ (કાન્યકુબજ) ૨૪૦, ૨૪૭,
 ૨૬૧, ૬૫૪
 કપડવજ (કર્પાટવાણિજય) ૨૯૪
 કપિતપાટકપુ ૬૬૬
 કર્ણાટક (કર્ણાટ) દેશ ૩૦૨, ટિ
 ૨૪૮
 કર્ણાટકીય ૩૪૩
 કર્ણાવતી ૫૮૭, ૬૬૭, ટિ ૪૪૪,
 ૬૬૫, ૬૯૩
 કાહેડા જુઓ જૈનતીર્થ નીચે
 કાયાણનગર ૪૮૨
 કવકતા ૧૦૫૮
 કવિગ-ઉદીમા દેશ ૧૪૩, ટિ
 ૨૪૮
 કલિત્રમા જૈનધર્મ પ્રમા ટિ. ૮૪
 કાચનગિરિ ૩૭૬, ટિ ૩૦૦

કાચી ૫૨૪
 કાકીઆવાડ ૧૭૬, ટિ ૪૧૭,
 ૧૦૨૭
 કાટેલા ગામ ટિ ૪૧૩
 કાનડા (દક્ષિણ) ૮૦૬
 કાણુલ ૮૩૯
 કાવી ૮૦૯
 કાસ્મી ૩૬૬, ૮૦૨, ૮૪૩
 કાચી (વાણગચી-વાગણુસી) ૨,
 ૫૨૪, ૫૭૮, ૭૬૭, ૫ ૬૨૧,
 ૬૧૮-૨૦, ટિ ૫૨૮, ૬૨૨,
 ૬૪૮
 કિગડુ (કિગટ કુપ) ટિ ૨૯૪
 કુકડી ગામ ૬૫૭
 કુંભુગ ગામ, ૭૯૦, ૬૧૮
 કુતુબપુરા (કતપુરા) ૭૭૩
 કુરુક્ષ ૫ ૨૫૭
 કુસુમપુરા (પાટલિપુત્ર) ૧૪૬
 કુર્ચપુરીય ૩૧૪
 કુલ્લુનગર ૫૪૬
 કુદાગ ૫૨૪
 કેસરીમાજી જુઓ જૈનતીર્થ નીચે
 કુકલુ (કુકલુ) દેશ ટિ ૨૨૩,
 ટિ ૭૪૮, ૩૧૭, ૩૮૩, ૫૧૪,
 ૬૨૮, ૮૨૨
 કોડાય (કચ્છ) ૧૧૧૧
 કોર્ગિટ-કોગટ ટિ ૩૬૨, ૫૮૧
 કોદાપુર ૩૬૬
 કોનાપુરી ૬૩૪

કોસોન ૧૦૭૯

કોમલાનગ ૬૦૪

કૌશામ્બી ૧૦

અગ્નિગિ ૧૪૪, દિ ૮૮

અભાત-રથભતીર્થ-અભપુર-

અભપુરદિ ૩૨૧, ૩૬૯, ૩૦૫,

૩૩૬, ૪૧૪, ૫ ૩૦૯, ૫૧૩,

૫૨૦, દિ ૩૮૪, ૫૨૩, ૫૨૬,

દિ ૨૮૮, ૫૨૭, ૫૨૭૩,

દિ ૨૬૫, ૫૫૨, દિ ૨૬૮,

૫૬૦, ૫૬૩, ૫૭૦, દિ ૪૧૨,

૫૬૦, ૬૧૯-૨૦, ૬૨૮, ૬૩૪,

૬૪૧, ૬૫૦-૧, ૬૫૫, ૬૫૭-૮,

૬૬૬, ૬૬૯-૭, ૬૭૫, ૬૭૬,

૬૮૭, ૬૯૩ ૭૦૬, દિ ૪૬૮,

૭૧૬-૨૧, ૭૫૮, ૭૨૦, દિ

૪૮૫, ૭૯૦ ૮૦૦, ૮૦૩, ૮૦૬,

૮૦૯, ૮૨૦, ૮૨૭, ૮૪૧, ૮૪૪,

૮૬૪, ૮૪૭, ૧૧૧૧

આખર (૬૨૭) ૮૨૩

આગદરી ગામ ૬૬૪

આગધોડા ૧૦૦૦

ખેટનાધાર મઠન ૩૫૫

ખેડા (ખેટક) ૩૫૫

આવીઆ (ગોપગિરિ-ગોપાલગિરિ-

ગોપાલશૈવ-આલેગ) ૨૪૨,

૩૧૧, દિ ૨૫૩, ૩૨૩, ૩૫૪,

૮૦૦

આવીઆની પ્રથગિન ૨૪૨

અગાનીર્થ ૫૨૪

અગા નદી ૩૬૫-૬, ૫ ૬૨૧,

૮૪૫

અગા ૮૮૮

અધાર (અધપુર) ૬૬૬, ૭૭૭,

૭૭૯, ૭૮૦, ૭૮૩, ૮૦૦,

૮૦૩, ૮૦૬, ૮૪૭

અર્જન-ગીર્જની ૩૦૦

ગાનુ (અબુના) ગામ ૨૩૪-૫, ૪૦૬

ગિરિદુર્ગ દિ ૨૨૪ શુઓ ૩ મરપુર

ગિરિનાર શુઓ જૈનતીર્થ નીચે

ગુર્જરા દિ ૧૬૬ શુઓ ગુર્જ-

ગાન, ગુર્જરા

ગુર્જરાવાયા ૧૦૦૫

ગુર્મથ-ગુર્મથ દિ ૮૭

ગુર્જાન (ગુર્જરા) ૧૭૬, ૨૧૦,

દિ ૧૬૬, ૩૩૦, ૫૭૮, દિ

૪૧૦, ૬૧૦-૫, ૮૩૦, ૧૧૧૬,

૧૧૩૧

ગુર્જરાના (ગુર્જાન) ૭૨૧ શુઓ

ગુર્જરાન

ગુર્જરાપુર-પાટણ ૩૦૯, દિ ૨૭૧

ગોમપુર ૫૮૧

ગોડવાડ ૮૨૬

ગોદદ-ગોહદ શુઓ ગોધરા

ગોધરા (ગોદદ-ગોદદ) ૩૨૯, દિ

૨૭૧, ૫૦૩, ૫૧૨, ૫૧૭

ગૌડ દેશ ૨૪૧-૨

„ દેવી ૫૩૭

ઘાટશિન ૮૦૭, ટિ ૪૯૪

ધોધા ૬૬૬

અરુવલી જુઓ અદ્રાવતી

અદ્રભાગા નદી ટિ ૧૧૬, ૧૮૪,
ટિ ૧૧૯

અદ્રાવતી (અરુવલી) ૨૮૪, ટિ
૩૨૪, ૨૮૮, ૩૩૦, ટિ ૩૬૨,
ટિ ૩૮૬, ૫૮૧-૨, ૬૨૩,
૬૩૮

અદ્રો-માનપુર (આણસમા ?) ૫૨૦
આપાનેર (અપકનેર, પાવાપુર,
પાવાગઢ) ૨૩૫, ૭૨૬, ૭૪૩,
ટિ ૪૭૭,

આર્ય ગામ ૩૨૩, ૫૮૧

અિકખલ ૫૮૧

અિતોડ (અિત્રકૂટ) ટિ ૧૩૭, ૨૧૪

-૫, ટિ ૧૯૮, ટિ ૨૨૭,

૩૦૨, ૩૧૪, ૩૧૬, ૩૬૭,

ટિ ૨૯૩, ૫૬૦, ૫૬૫,

૫૮૧-૨, ૫૯૭, ટિ ૪૨૪,

૬૧૮, ૬૪૧, ટિ ૪૪૪,

૬૬૫-૬, ૬૮૬, ૬૯૨,

૭૦૦, ૭૧૯, ૭૩૨-૩,

૭૬૮, ૭૮૧, ૭૯૦, ટિ ૫૦૦

અીકાગો (અમેરિકા) ૧૦૦૬, ૧૦૧૫

એદિ દેશ ૫ ૨૫૭, ૩૫૬

છત્રાપત્ની ૩૪૧

જખો (કચ્છમા) ૯૯૨

જગતારિણી નગરી ૯૬૪

જયનલ લડા સરોવર ૮૦૨

જયપુર ૭૯૫, ૯૯૫

જયમિહપુર ૫૮૧

જયાપુર ૫૮૧

જર્મની ૧૦૭૯

જાખૂ ૭૫૯, ૭૬૯

જામનગર (જુઓ નવાનગર)

જાલજા ૮૨૨

જાલધર ૫૮૧

જાસોર (જાખાલિપુર) ૨૩૮-૯,

ટિ ૧૭૬, ૨૪૦-૧, ૨૮૪,

૩૭૬, ટિ ૩૦૦, ટિ ૩૫૯,

૫૫૯, ૫૮૪, ૫૯૨, ૬૧૮,

૬૬૩, ટિ ૪૫૪, ટિ ૪૫૬-૭,

૬૬૯, ૮૦૪, ૮૩૮, ૮૬૪,

૮૬૮, ૧૦૦૩ જુઓ રવણુ

ગિરિ, સુવર્ણગિરિ

જાવા ૧૧૨૯

જાવાલિપુર-જાખાલિપુર જુઓ

જાસોર

જરા ગામ ૧૦૦૪, ૧૦૦૬-૭,

જરાવના જુઓ જૈન તીર્થ નીચે

જૂનાગઢ (જાણુકુંગ) ૫૮૧, ૬૬૫,

૭૦૯, ૭૧૯, ટિ ૪૬૮, ૭૨૧,

૭૪૩, ટિ ૪૭૭, ૯૦૬, ૯૪૭,

૧૧૧૯

બૃન્નર ૧૦૫૮
 ભેમડમેર દિ ૧૬૬, દિ ૧૭૪,
 દિ ૪૦૪, ૬૬૭, ૬૬૯,
 ૬૬૨-૩, દિ ૪૫૪, ૬૮૫,
 ૭૩૦, ૭૪૨, ૮૦૦, ૮૨૧,
 દિ ૪૮૯, ૮૨૭, ૮૪૬-૭,
 ૮૬૨, ૮૭૬, ૮૮૦, ૮૮૬-૫
 નેધપુર (ગામપુર) દિ ૧૬૬, દિ
 ૧૭૮, દિ ૮૦૮, ૮૦૭, ૮
 ૪૯૪, ૮૫૯, ૯૯૩, ૧૦૦૫
 નનપુર ૮૮૮
 ઝિંજીવાડા ૩૦૫
 ઇલાલુક (ગામ) ૫૮૭
 હઠા (સ્થાન) દિ. ૨૩૧
 હમાણી ગામ ૫૦૬, દિ ૩૮૯
 હમોઈ (હમાની-અંકિઆમ)
 ૪૮૯, ૫૦૭, ૫૮૧, ૬૮૭,
 દિ ૫૨૩, ૬૦૫
 હિંદુઆણાપુર ૮૧૩, દિ ૨૨૯
 હુમરપુર (ગિરિપુર) ૩૦૨, ૭૨૧
 હેક નદી ૮૩૯
 હિન્દી જુઓ હિન્દી
 ત્રિભુવનગિરિ ૨૬૩, ૨૭૦, દિ ૨૦૬
 ત્રિભુવનપુર ૬૨૧
 તલવાડા (તલપાટક) ૫૫૦, ૬૯૨,
 ૭૬૭
 તારંગા જુઓ જૈનતીર્થ નીચે.
 તિમગ ૭૭૭
 ૬૩

નિલમ દેશ ૬૨૨
 નુકઠ્યાન ૩૬૫
 શપાગર દિ. ૪૧૦
 યાદ યાગપદ્મ ૪૮૦, ૪૮૯,
 ૫૮૨
 યાજ્ઞેશ્વર ૨૦૪
 હાગા ૭૪૧, ૭૪૨, ૮૪૨
 દર્ભાવની જુઓ હમોઈ
 દર્ભાઆમ જુઓ હમોઈ
 દેવપુર (મદમોર) ૭૨૧
 દેવપુર (અમોરવા) ૬૦૪
 દેવાર્જ દેશ ૫ ૨૫૭
 દાના ૬૨૧
 દાદોદ (દધિપદ) ૩૦૫
 દિંદી (દિંદી, યોગિનીપુર) દિ
 ૨૯૩, ૫૮૦-૧, ૬૦૪, દિ.
 ૪૦૦, દિ ૪૦૪, ૬૨૧,
 ૭૬૧, ૮૩૮, ૮૪૮, ૧૦૦૬,
 ૧૧૫૦
 દીન (દીપ) ૫૮૭, ૬૦૧, ૭૬૩,
 ૮૦૬, ૮૩૦, ૮૩૨, ૯૮૭,
 દિ ૫૫૫
 દેવાલપુર ૫૦૧
 દેવવાડા-દેવિવાડા દિ ૩૬૨, ૫૦૬,
 દિ ૩૮૯
 દેવળીપાટણ જુઓ પ્રભાતપાટણ,
 દેવપત્તન, દેવપાટણ
 દેવકલપાટક દેવિવાડા, દેવિ

વાડા-મેવાડ) ૬૬૧, ટિ ૪૪૧,
 ૬૬૪, ટિ ૪૪૩, ૬૬૫, ટિ
 ૪૪૫, ૬૬૬, ૭૦૮, ૭૬૪
 દેવકૂપક (દેવપત્તન ?) ૫૬૨
 દેવગિરિ (દોલતાબાદ) ૫૮૦-૧,
 ૬૦૨, ૬૨૦, ૬૬૬, ૬૯૩,
 ૭૨૧-૨, ૭૭૬, ૭૮૯, ૮૧૯
 દેવપત્તન-દેવકીપત્તન-દેવકી પાટણ
 દેવ પટ્ટણ-દેવ પાટણ પ્રભાસ
 પાટણ-સોમેશ પત્તન ૪૨૮,
 ૪૫૮, ૫૮૦-૧, ૫૮૫-૬,
 ૬૦૧ જુઓ દેવપાટણ
 દેવ પાટણ (દેવપત્તન) ૬૬૫, ૭૪૯,
 ૯૨૨
 દેવાસ ૭૨૭
 દેશ-ચોરાસી ૫૬૪, ટિ ૪૦૫
 ધધુકા ૪૧૪
 ધર્મનગર ૯૫૭
 ધારાનગરી-ધારાપુરી-ધારા ૨૭૨,
 ૨૮૦, ૨૯૨, ૩૨૯, ટિ
 ૨૬૧, ૪૧૭, ટિ ૩૬૨,
 ૪૮૧, ૫૭૦, ૫૮૧, ૫૯૯
 યોતકા (ધવનકપુર) ૩૫૪, ૩૫૯,
 ૫૧૦-૧, ૫૧૮, ૫૨૭, ૫૪૪,
 ૫૫૩, ૫૮૧, ૫૮૫-૬
 -યગ્રોધિકા (ગામ) ૧૪૬
 નગરા (ગામ) ૫૨૭
 -ડિયાદ ૧૦૨૮

નકુનાઈ (નારદપુર) ૭૩૮, ૭૮૯
 નક્લ નગર ટિ ૨૨૪
 નમ્યાટદેશ ૫૮૦
 નર્મદા નદી પાછલ
 નરવરપુર ૩૧૪, ૩૧૬
 નરાણા ટિ ૩૬૨
 નલક (ગામ) ૫૬૦
 નલકચક (ગામ) ૫૭૦
 નલીઆ (ઝઝ) ૯૯૨
 નાનનગર (જામનગર) ૮૦૬, ૮૨૮,
 ૮૩૦, ૮૬૫, ૮૮૬, ૯૭૪
 નાગદા (નાગદ્રહ-નાગદ્રહ) ટિ.
 ૧૯૮, ૫૬૫, ૫૮૧-૨
 નાગપુર જુઓ નાગોર
 નાગપુરીય ૫૮૪
 નાગોર (નાગપુર અહિપુર) ૫
 ૧૫૫, ૨૪૩, ટિ ૧૭૯,
 ૩૧૪, ૩૧૬, ૩૧૯, ૩૨૩,
 ૩૩૨-૩, ૪૧૫, ૫૬૦, ૫૬૬,
 ૫૮૧, ૬૯૩, ટિ ૪૫૪, ૮૦૦,
 ૮૩૮, ૮૪૧, ૮૫૧, ૮૫૫
 નાગોરી (નાગપુરી) સરાહ ૯૨૨
 નાડોલ (નડવન) ૩૦૪, ટિ ૪૫૬
 નાણાગ્રામ ૬૫૧
 નાદ્રીય દેશ (નાદોદ) ૭૦૦, ટિ
 ૪૫૮
 ના-કુરી (ગામ) ૫૮૦
 નાસિક (નાસિક) ૫૮૧

રાનગરા રકગદિ ૫૮૧
 •પૂર્ણાંક ૧૦૧૬
 પ્રતિદાન (પિંજી) ૫૮૧, ૮૦૨
 પ્રમુખ શિખર ૫૦૭ ક
 પ્રખ્યાત પાટણ ૫૮૦, ૧૧૪૦
 જુઓ દેવળી પાટણ
 પ્રમાણગત ૫૦૪
 પચવાક દેવ ૬૬.
 પચામ ૨૩૫, દિ ૧૭૨, ૮૦૬,
 ૯૯૦
 પનમ (પચાપ, પનપ-પચનદ)
 મહત્ત ૭૬૯, ૮૮૭, ૧ ૬૮૪,
 ૧૦૦૪-૪
 પદી ગામ ૧૦૦૬
 પદાવતી પતન ૮૮૮
 પદ્મવિદા ગામ ૫૮૧, ૭૦૦
 પચ્ચકા (પાવતિકા) નમગી દિ
 ૧૧૬
 પનુમાગ ૫૮૧
 પાટણ (પતન-અજીદિયવાડ)
 ૨૩૮, ૨૮૨-૩, ૨૯૩, દિ
 ૨૮૭, ૨૯૭-૮, ૩૦૦, ૩૦૬,
 ૩૨૩, ૩૦૧-૩, ૩૩૮-૯,
 ૩૪૧, ૩૬૯, ૩૬૦ ક, ૩૯૩,
 ૩૯૭-૮, ૪૦૪, ૪૧૦,
 ૪૧૪-૫, ૪૭૫, ૮૬૯, ૫૦૦,
 ૫૦૮-૯, ૫૧૧, ૫૨૭, ૫૩૫,
 દિ ૪૨૩, ૫૮૦, ૫૮૪,

૬૧૦, ૬૨૦, ૬૨૬, ૬૪૫
 ૬૫૦, ૬૫૮, ૬૬૩, ૬૬૦,
 ૬૮૨-૩, દિ ૬૫૪, ૬૮૫-
 ૬, ૭૦૬, દિ, ૮૦૧, ૭૪૧-
 ૨, ૭૪૫, દિ ૪૩૦, ૭૫૮,
 ૭૭૦, ૭૭૬, ૭૮૯ ૯૦,
 ૮૮૪, ૮૦૦, ૮૦૬, ૮૦૮,
 ૮૩૦, ૮૫૨-૩, ૮૫૬, ૮૧૮,
 દિ ૫૨૮, ૯૬૬, ૯૮૬,
 ૧૦૫૮, ૧૧૧૧
 પાણ (પનન, અજીદિયવાડ
 પનન)ની ગણપના ૨૩૫
 પાટણિપુત્ર (પટના) ૧૪૬
 પાદમાદિ-નપાદમ્ય દેશ ૭૦૦
 પાદમ ગ્રામ ૧૪૩
 પદ્મ દેશ ૬૨૧
 પાગક (ચપાગક) દિ ૪૧૨
 પાલજીપુ (પ્રદાનપુ) દિ ૨૬૬
 ૫૦૧, ૫ ૩, ૫૮૦, ૫૮૪,
 ૫૮૯, ૫૯૦, ૬૦૦, ૬૧૧,
 ૬૯૦, ૬૯૫, ૭૦૦, દિ ૪૫૦,
 ૭૨૪, ૭૬૦, ૭૮૯
 પાતાલિક (ગામ) ૨૬૦ ક
 પાની (પણિકા, પનિપુ) ૩૦૩,
 ૨૬૨ ક, ૨૬૬, દિ ૪૫૬,
 ૮૬૫, ૯૯૯
 પાલીનાણા જુઓ જનનીય નીચે
 પાવક ગિરિ ૬૫૧

પાવાપુર જુઓ ચાપાનેર
 પાવાપુરી ૫
 પિંપલીયપુર ૭૨૭
 પીંછોલા તળાવ ૮૩૦
 પીંડવાડા (પીંડરવાટક) ટિ ૪૪૬
 પીપાડ ૮૬૦
 પુષ્કરજી ૭૪૧
 પૂના ૧૦૫૮
 પેટલાદ ૫૨૦
 પેઠણ (પ્રતિધાન) પુર ૫૮૧, ૮૨૨
 પેથાપુર ૧૦૫૭
 પેલેરટાઈન ૧૦૭૬
 પોતનપુર ૧૦
 પોરબર ટિ ૪૧૩, ૬૬૩
 રૂતેપુર સીકરી ૭૬૧, ૭૬૪-૫,
 ૭૬૮-૯, ૮૧૧
 રૂલોધી જુઓ જૈન તીર્થ નીચે
 રૂરોજપુર ૧૦૦૪
 ભગદેશ ૬૦૬, ટિ ૨૪૮ જુઓ
 વગ દેશ
 ભગલ દેશ-ભગલા ૨૪૧, ટિ
 ૨૩૧, ૪૨૩
 બદામી નગર ૨૧૨
 બરડા ડુગર ટિ ૫૫૨
 બર્લિન ૧૦૭૬, ૧૧૧૫
 બવિ દિપ ૧૧૨૬
 બાંપેડ ૮૪૧
 બાભણવાડ જુઓ જૈન તીર્થ નીચે

બારઠ પરગણુ પરફ, ટિ. ૩
 બારેજ ૬૪૭
 બાલપતાકા પુરી ૮૫૬
 બાલપુર ૫૮૨
 બાહડમેર-વાગભટ્ટમેર ૫૬૦
 બીઆ ગ્રામ ૬૫૫
 બિબિપુર ૮૩૩
 બીજેલિયા ટિ ૪૫૬
 બેદરપુર ૬૭૬
 બૈન ૧૦૭૬
 બોરસદ ૭૬૦
 બોરિકપુર ૮૨૨
 બોરન ૧૦૧૬
 ભટેવર જુઓ ભર્તૃપુર
 ભદ્રેશ્વર (જુઓ જૈન તીર્થ નીચે)
 ભર્તૃપુર (ભટેવર ગામ) ટિ ૧૬૬
 ભરતપુર ૧૦૦૩
 ભરૂચ (ભૃગુ ક્ષેત્ર, ભૃગુપુર) ૧૪૫
 ૧૭૦, ટિ ૧૩૭, ટિ ૧૬૬
 ૧૬૬, ૨૩૩, ૩૧૩, ટિ
 ૨૫૫, ૩૨૪, ૩૪૫, ૩૬૩,
 ૩૮૫, ટિ ૩૧૧, ૩૬૨ ક,
 ૪૮૩, ૫૧૪, ૫૨૦, ૫૨૪,
 ૫૨૭ ક, ૫૨૮, ૫૭૬,
 ૫૮૧, ૮૦૬, ૬૪૭, ૧૦૧૬
 બારતીપતન ૫૮૧
 બાવનગ ૧૦૨૦
 બિહવાલ-બિનમાલ-શ્રીમા

દિ. ૧૧૬, દિ ૧૧૬, ૧૮૪,	મરોદ ૩૧૪
૨૦૦, ૨૨૩, દિ. ૧૭૮,	મલમપુ ૮૩૨
૨૪૦, ૨૪૭, ૨૫૨, ૪૬૦,	મલિચદાપુ ૬૬૫
૬૫૧ લુઓ ગીમાલ	નદમલવદ ૬૭૩
બીમપરી ૫૬૮	મદાદુર ૨૨૮
ભુવ ૮૩૩	મદાને, મપુ ૩૩૩
ભુવુવુ લુઓ ભરમ	મદાગદ ૧૮૩, ૧ ૨૫૧
ભુવુપુ લુઓ ભરમ	મદીશગી-મીનટ ૫૧૭
મતીંગ લુઓ નેન તીર્થ નીને	મદી નદી ૬૬૪
મહા ૮૦૬	મદુવા-મપુમનિ ૫૮૭, દિ ૮૮૮
મહમુદાબદ ૬૬૪, ૧૦૫૧	મદેદીનટ ૭૭૬
મદુદી ૫૮૧	મદેમુનુ (૩ દિશાનક) ૭૪૮,
મગધ ૧૦, ૩૬૬, ૬૫૭	૮૧૬, ૧૦૦૬
મગલપુર (માગરોળ) ૫૮૧, ૬૬૫,	મદોબા-મદોબદ દેગ ૨૦૪
૭૭૬, દિ ૪૮૫, ૮૧૦	માગોવ-મગમપુ ૫૮૧, ૮૧૦
મમિન્દ દુર્ગ ૮૩૦	લુઓ મગમપુ
મગદ-મદાદુત (ગામ) ૩૪૫	માદવ (મદલિપુગિ) ૩૮૦, ૩૬૩
મડોવ (માદવપુ) ૬૮૨, ૮૦૪,	૬, ૫૦૬-૧૦, ૫૫૦, ૮૧૧
૮૪૭	માદવમદ (મદપદુર્ગ, માદુ) ૫૭૦,
મથુરા ૨૪૩, ૬૭૧, ૮૩૬	૫૮૦-૧, ૬૬૩-૩, ૬૬૮,
મહમતી (મહુવા) પુગી ૫૮૭, દિ	૭૦૧, ૭૦૫, ૭૨૧, ૭૨૬-૮,
૪૪૪	દિ ૪૭૦, ૭૫૦, ૮૫૨-૩,
મદ્યોર ૭૭૬ લુઓ દસપુ	૭૬૪, ૮૨૬
મન્નખેડ-માનખેડ (ગામ) ૨૭૩	માદી-માદી (ગામ) ૫૫૬, દિ
મરૂમિ ૫૭૬	૮૦૪
મર દેરા (માગવાડ) ૭૨૧, ૭૮૬,	માધાતાપુર ૫૮૧
૮૦૬, ૮૩૦	માન્વાડ ૨૩૩, ૨૩૫, દિ ૨૬૪,
મરપુર ૮૧૬	૫૧૩, ૬૫૦ લુઓ મરદેશ

માલવદેશ (માલવા) ૨૪૧, ૨૭૨,
 પૃ ૨૨૧-૨, ૩૦૨, ટિ ૨૪૫,
 ૩૦૩, ૩૧૬, ૩૬૦, પૃ ૨૫૭,
 ટિ ૨૯૨, ૪૧૭, ૪૭૯, ૫૧૩
 -૪, ૬૧૫, પૃ ૪૭૬, ૬૯૮,
 ૭૨૧, ૭૬૯, ૮૦૬

માલસા ૮૪૧

મીરત ૮૪૮

મુકુશિકા સ્થાન ૪૯૪, ૫૦૦

મૂળિગનગર ૬૬૬

મુડસથલ ૭૨૧

મુબઈ ૮૯૧, ૧૦૧૮, ૧૦૧૭,
 ૧૦૧૯-૨૦, ટિ ૫૫૫, ૧૦૫૮

મુલતાન ૮૬૯

મૃળા ૯૮૮

મેડતા (મેદિનીપુર-મેડતપુર) ૩૧૩,
 ટિ ૨૫૫, ૩૪૧, ૭૬૪, ૭૬૯,
 ૮૪૧, ૮૪૭, ૮૬૪

મેરૂતમાન (મેવાડ ?) ટિ ૪૫૮

મેવાડ (મેદપાટ) દેશ ટિ ૧૯૮,
 ૩૧૪, ૫૬૫, ૫૮૪, ટિ ૪૨૪
 ટિ ૪૪૧, ટિ ૪૫૨, ૭૨૫,
 ૮૩૦, ૯૫૦

મેવાતમડલ (દિલ્લી દેશ) ૭૬૧,
 ૭૬૯

મેઢરા-મેઢરક ૨૪૨, ૫૪૯

મેરખી ૧૦૨૭

યમુના ૩૬૬

યવનપુ (જોનપુર ?) ૭૩૦

યોગિનીપુર (દિલ્લી) ટિ ૨૨૪,
 ૫૮૧, ૬૦૪, ૮૬૬

રણુથભોર-રણુથભપુર ૩૧૧, ટિ
 ૨૫૨, ૬૧૮, ૬૫૪

રણુથભપુર જુઓ રણુથભો

રત્નપુર ૫૮૧

રત્નપુર ચતુરાશિક ટિ ૨૯૪

રતલામ ૭૨૬, ૭૨૯

રથવીરપુર ટિ ૧૧૪

રથણપુર ૪૧૩

રાજગ્રહી ૭૩૦

રાજગઢ ૧૦૦૩

રાજદેશ ૭૨૯

રાજપૂતાના ૧૭૬, ટિ ૨૯૭,
 ૬૧૫, ૬૬૯, ૧૧૩૧

રાજલદે સર ૮૪૧

રાચરડા ગામ ૯૮૬

રાડધડા-લાટહુદ (ગામ) ટિ ૨૯૪

રાણપુર-રાણકપુર ૬૬૫ જુઓ
 રાણકપુરનું મંદિર

રાધનપુર(રાજધન્યપુર) ૮૦૩, ૮૫૦
 ૯૪૭, ૯૯૯, ૧૦૦૩

રામસેન-રામસૈન્ય ૫૬૭

ગવી નદી ૮૩૯

રિણુપુર ૮૪૧

ચૌમનગર દિ ૨૪૧
 રોહ મરોતરા ૮૦૧
 રોદિણીપુર (મીરોલી) ૮૮૭
 લક્ષ્મણવતી નગરી જુઓ લખનઉ
 લખનઉ (લક્ષ્મણવતી નગરી)
 દિ ૧૭૮, ૧૧૫૦
 'લખનઉની ઉત્પત્તિ' દિ. ૧૭૮
 'દ્યુ કાશ્મીર' ૫૮૨
 લાટદેશ ૨૮૭, દિ ૨૨૩, દિ
 ૨૨૬, ૩૦૮, દિ ૨૪૮,
 ૨૨૫, ૩૩૨, ૨૫૮, ૪૭૭,
 ૪૮૯, ૫૧૩, દિ ૩૮૧,
 ૫૬૪, ૫૭૯
 લાડોલ (નાટપદ્ધિ) ૭૨૧, ૮૧૯
 લાસ ૭૭૧
 લાહોર (લાખપુર) ૭૬૯, ૮૦૩-૪,
 ૮૦૬, ૮૪૧, ૮૮૩-૪, ૧૧૫૦
 લોખંડી ૧૧૧૧
 લુધિયા ૥ ૮૦૮, ૧૦૦૭
 લૂણકર્ણમર ૮૬૮
 લેહરા ગામ ૧૦૦૪
 લોદવા (લોદવપ્રતન) ૮૪૬
 વગ દેશ દિ ૨૮૮
 વડસર (ગામ) ૪૪૯
 વડાપદની-વડાવલી દિ ૨૩૭,
 ૩૩૮, ૬૦૦ જુઓ વડલી
 વડતાલ ૬૮૮

વાલ ૭૮૮
 વાનગર-૧૬નગર-૧૧ ૧૮૫૨ દિ
 ૧૦૦, ૨૦૧, ૨૩૨, ૫૩૫,
 ૫૩૬, ૫૫૧, ૬૬૪, ૭૮૧
 વડલી ૭૮૯, ૭૨૪ જુઓ વડલી
 વડલી ૫૮૧
 વડોદરા વડોદરા દિ ૧૧૧, ૧૮૫,
 ૨૩૮
 વોદના (વડપદ-વડપદકપુર) ૨૫,
 ૩૬૨૬, ૮૮૬, ૧૮૧, ૮૮૫,
 ૮૮૭
 વાગાણ-૧૬૩ ૧૫૧, ૫૧૧,
 ૬૨૭
 વજીયાની-(લામ ૧૭૫ની) ૩૩૬, ૫૪૬,
 ૫૮૧-૨
 વગાણા જુઓ જે ૧ તીથ નીચે
 વાળી ૮૪૦
 વાળીપુર ૧૮૬, ૧૯૮, દિ ૧૩૦-૧,
 ૨૩૩, ૬૧૧, ૬૬૪
 ,, ભાગ ૨૦૦, દિ ૧૩
 -૭, ૬૨૮
 વગાળીઆ ૧૦૨૭
 વાગમદગેર જુઓ બાદગેર
 વાગડ દેશ (વાગમડ દેશ) ૨૮૧,
 ૩૦૨, ૩૧૪, ૮૧૩, ૭૨૯,
 ૮૦૭, દિ ૪૬૪
 વાધી ગુફા ૧૧૪૮

વાઢિ (ગામ) ૫૮૧
 વાણુગ્રામી જુઓ કાશી
 વામજ ૭૭૨
 વાયડ (વાયટ) ગામ ૪૯૬
 વારાણસી જુઓ કાશી
 વારાહી નગરી ૪૦૫
 વાલુચર (બગાલ) ૯૬૫
 વાસવાડા ૩૦૨
 વિક્રમપુર ૫૮૧
 વિજયકોટ ટિ ૩૬૨
 વિદ્યાનગર (દક્ષિણ) ૭૪૧
 વિદ્યુત્તેશ ૧૪૩
 વિંધ્યાચલ પર્વત ૩૬૫
 વિશાલા નગરી ૧૭૦
 વિષય દડાજય પથક ૫૬૨૬
 વીકાનેર ૭૭૬, ૮૭૬-૩૬, ૮૪૧,
 ૯૬૪, ૧૦૦૫
 વીળપુર (કનહી) ૮૩૦
 વીળપુર-વિદ્યાપુર-વિદ્યુત્પુર (ગૃન્-
 રાત) ૫૬૦, ૫૮૦, ૫૮૪-૫,
 ૮૦૬, ૮૦૯, ૮૮૭, ૯૫૯,
 વીતલય પત્તન ૧૦
 વીરમગામ ૬૬૪, ૬૮૯, ૧૦૨૦
 વીસનનયર (વિશ્વતપુર વીસવપુર
 મહાનગર) ૫૪૬, ૭૬૪
 વૃદ ટિ ૧૧૬
 વેરાવળ (વિવાહુવ) ૮૬૦
 વેમગામ ટિ ૪૫૨

વૈભારગિરિ ૭૩૦
 વૈરાટ ૮૦૦
 વૈશાની ૧૦, ટિ. ૧૭
 વૌશિગ્રામ ૧૦૧૬
 વ્રજ ૭૪૧
 શ્રીપુર (સિરપુર) ૩૧૨
 શ્રીમાલ-ભિદનમાલ-ભિ-નમાલ
 ૨૩૩-૫, ટિ ૨૨૬, ૩૦૮
 ટિ ૩૬૨, ૫૫૫, ૮૫૬
 ૮૬૯, ૧૧૫
 શ્રીરોહિણી (સીરોહી) ૮૫૯
 શ્રીરૈત-શ્રીપર્વત ૫૨૪
 શંખેશ્વર જુઓ જૈ. તીર્થ નીચે
 રાત્રુજય " "
 શાકભરી-સાભર ૭૧૧ ૭૫૧
 ૩૬૭, ટિ ૨૬૩-૮, ૪૬૧,
 ૫૮૦, ૬૪૬
 શાતજ ગામ ૭૭૭
 શાહિપુર ૯૭૩
 શિરોહી (રોહિણી) ૬૨૩, ૬૭૪
 જુઓ શ્રીરોહિણી, મિરોહી
 શિરોહી રાજ્ય ટિ ૪૪૬
 શિવ-શિવા (ગામ) ટિ ૨૯૪
 ચરસેન દેશ ૬૧
 ચોરીપુર ૭૬૮
 ચતલતીર્થ જુઓ ખલાત
 ચતલન (ચામણા) ૫૨૭ ક

ત્રિશુપદ-થગા ૫૮૭ જુઓ થગા
રત્નગિરિ નુવખાંગિ જુઓ જન

લોગ, જનજાનિપુર ૬૯૯

મકિમ (ગામ) ૨૭૩

મખામપુર ૯૧૭

નમમખેટક ૪૮૯

મહેમગ ૭૬૦

સાનનગ નદી ૮૩૯

મનાગક નગર ૭૪૨

મનખત ૧ ગામ ૧૦૦૭

મપાદવક્ષ (મખગ) દેશ ૨૬૩, ૨૬૭,

૪૯૧, ૭૦૦ જુઓ નાકભરી,

સવાસક્ષ

મખેત શિખજુઓ જનતીર્થનીચે

સમયુ નગર ૫૫૦

સમીયાખા ૮૩૮

સમેક્ષા તમાવ ૬૬૪

સગખેજ ૯૪૯

મગમપુર ૮૩૩

મરમા (સગમવતી પતન) ૮૮૧

મરોતગ-સરોના (શિંગેતગ) ૭૬૮

મનક્ષણપુર ૫૮૧

મનાવક્ષ-મપાદવક્ષ-નાકભરી દેશ

૩૬૭, ૪૯૧

સાકેતપુર ૬૦૮

સાચોર (મત્યપુર) જુઓ જૈન

તીર્થ નીચે

સાઝારથ (ગામ) ૭૭૩

માનોનેર ૭૬૪

મહોગ ગામ ૬૬૯

મહાદી ૭૬૪, ૮૨૬, ૮૭૦, ૧૦૫૮

માજરમની ૬૬૭

મજગ શાકભરી ૩૧૧ જુઓ

શાકભરી, મપાદવક્ષ

મામદિકા નજરી ૭૨૯

માગમપુર ૭૨૯

માગમવન મહા ૭૬૧

માલપુર (પતન) ૩૬૭

સિદ્ધપુર ૨૧૧, ૩૧૦, ૪૧૬,

૮૦૮, ૬૬૫, ૭૬૧, ૭૬૯,

૭૬૮, ૮૪૭

મિદુપુર ૭૭૯

મિધ દિ ૨૩૧, દિ ૩૧૩, ૫૭૮,

દિ ૪૧૨

મિધુ દેશ ૫ ૭૫૭, ૭૬૬, ૬૬૫

મિયાખા ગામ ૧૦૦૩

સિદ્ધવક્ષીપ દિ ૩૧૧

મિરોદી ૬૨૩ જુઓ શિરોદી,

મીરોદી

નુવખાંગિ દિ ૧૭૪ જુઓ

જનોગ-જનજાનિપુર, સ્વખાંગિ

જિગિ

સીકરી ૭૬૧ જુઓ દુતેદપુર મીદી

સીલીજ ૭૭૬

સીલોગક દ્રગ ૭૨૯

મીમલીય (મીમલાજી) ૧૦૩૮

સીરાહી (શ્રીરોહણી, શિવપુરી,
શિરોહી) ૬૨૩, ૬૭૪, ૭૨૩
૭૨૫, ૭૨૬, ૭૩૭, ૭૮૬,
૭૬૪, ૮૦૦, ૮૩૧, ૮૩૮,
૮૫૬, ૮૭૭

સુડાક ૭૨૩

સુમાત્રા ૧૧૨૬

સુરત ૭૪૧, ૭૮૬, ૮૦૬, ૮૮૦,
૮૯૧, ૯૮૭-૮, ૧૦૦૩,
૧૦૦૫, ૧૧૬૦

સુંહાલકપુર ૫૦૬

સૂધા ગહાડ ૫૬૨

સેતુબંધ દેશ ૫૮૧

સેરીસા જુઓ જૈન તીર્થ નીચે

સોજત ૮૩૮, ૯૫૦

સોઝીતરા (સોઝીત્રક) ૬૭૧, ૭૨૧

સોપારક ૫૮૧, ૬૬૪, ટિ ૪૪૪

સોમેશ્વરપુર સોમેશ્વરપત્તન-સોમનાથ

-દેડકીપત્તન ૪૬૫, ૫૮૧

જુઓ દેવપત્તન

સોરઠ ૩૦૪, ૩૦૬, ૩૦૮ જુઓ

સૌરાષ્ટ્ર

સૌર્વમડન ટિ ૧૭૫

સૌરાષ્ટ્ર-સૌરાષ્ટ્ર મડવ ૨, ૧૭૬-

૭, ૧૮૬, ૧૯૬, ૩૦૮,

૩૬૬, ૩૮૩, ૪૭૭, ૫૬૪,

ટિ ૪૦૫, ૭૩૫, ૭૬૬,

૮૨૦, ૮૬૦, ૧૧૧૯

હડકા ૮૩૯

હડાલા-હડાલક ૫૨૩

હમ્મીરપુર ૭૫૮

હર્ષપુર ટિ ૧૯૮

હસ્તિનાપુર ૫૮૧ ૬૨૧, ૮૪૮

હાડાવતી માલવદેશ ૭૨૧

હાલાર ૮૩૦, ૮૮૬

હોશિયારપુર ૧૦૦૫-૬

૨૦ હિન્દુ રાજકર્તાઓ,
રાજવ શ જાતિ આદિ

અખયરાજ રાજા (સીરાહી) ૮૭૭

અજયપાલ રાજા (ગૂજરાત) ૩૭૬,

ટિ ૩૧૩, ૪૦૬, ૪૫૬,

૪૬૮, ૪૭૬-૮૦, ૪૮૫,

૪૯૬, ૫૦૦, ૫૦૨, ૫૩૫

૬૨૮

અમત સત્રુ ગળા (મગધ) ૧૦

અનૂપસિંહ રાજા (મેવાડ) ૯૬૮

‘અભિનવ સિદ્ધરાજ’-ભોજાભીમ

(ગૂજરાત) ૪૬૮

અમરદસ રાજા ૭૦૧

અમરસિંહ રાજા (ઉદયપુર) ૮૨૫

અર્જુન બિલ્લ ૭૬૪

અણોરાજ-આનાક-આનલ દેવ

(સાભગ) ૩૦૪, ટિ ૨૯૩,

૪૦૧, ટિ ૪૫૬, ૫૧૧,

૫૪૨

અનિ(અનિ) રાગ (મિષક)
૨૬૩, દિ ૧૯૮

અનિતનાથ ૩૦૪
અનિત-૪ દિ ૧૭૪

અગોકના ધર્મશામનો ૧૪૧, દિ
૮૧

આદિ વાદ ગાન (કોનો) ૨૪૨
આનદ ગાન (મનો) ૬૬૬, દિ.
૮૫૬

આદિદેવ (આનક, આનાક)
ગાન દિ ૪૫૬ લુઓ ના-
ગોરા

આમ ગાન (કોનો) ૨૪૨, દિ.
૧૭૮, ૭૩૨ લુઓ નાગમદ

આદિદેવ ગાન (મામર અન
મત) દિ. ૨૬૪

ઉચ્ચમિદ ગાન (નતોર) ૫૫૮,
૫૮૫

ઉચ્ચમિદ ગાન (મોવર) ૮૦૪
ઉચ્ચનગાન (વીતભયપદન) ૧૦
ઉચ્ચી ઉચ્ચન ગાન (મગધ) ૧૦
શેમગાન (ગૂજરાતના બીમદેવનો
પુત્ર) ૩૬૪

કર્ણ (વાદ ?) ગાન (ગોધરા)
૫૦૩

કર્ણદેવ ગાન (ગૂજરાત) ૨૬૮,
૩૦૦, ૩૦૨, ૩૦૮, ૩૧૧,

દિ. ૩૫૦, ૩૧૬, ૩૩૩,
૧૧૫૧

કર્ણમિદ ગાન (ઉચ્ચપુ) ૮૩૫
કર્ણમ જૂપનિ (નિનુરાગિ))
૩૭૦, દિ. ૩૦૧

કર્ણમો (કર્ણ) ૬૧૦
કર્ણમુખ ગાન (કર્ણ) ૮૩૦
કર્ણમુખ ગાન (જોમોમો)
૮૭૮

કર્ણમુખ ગાન (વીકોર) ૮૩૭
કર્ણ દેવી (મિદાનની પુત્રી)
૩૦૪, દિ ૪૫૬

કર્ણદેવ (કર્ણ) પુત્રાન(મકા-
વતી) દિ ૩૮૮

કર્ણદેવ ગાન (નતોર) ૬૧૮
કુખાસ (અગોકો પુત્ર) ૧૪૨,
દિ ૮૨

કુખો (કુખાસ) ગોખો-ગોસા
દિ ૮૪૧, દિ ૪૫૨, ૭૧૬,
દિ ૪૬૧-૭, ૭૨૫, દિ
૮૭૭

કુખાસ ગાન (ગૂજરાત) દિ
૧૩૮, ૨૬૧, દિ ૨૩૭,
૩૦૮, ૩૨૧, ૩૪૫, ૩૬૧
થપા ૩૭૧, દિ ૭૮૫, ૪૦૮
૪૫૩, ૮૫૬, ૪૬૧, ૪૭૮,
૫૩૫, ૫૪૧, ૫૪૩, ૫૭૪,
૬૦૫, ૬૨૭, ૬૬૪. ૭૮૧.

૧૦૦૩, ૧૧૧૯, ૧૧૩૧,
૧૧૫૧

૧ નો મેળો ૫૩૮ તેની યાત્રા

૧ માટે જીઓ શત્રુજ્ઞની યાત્રા

૨ નો સમય ૪૬૪-૪૧૦

કૃષ્ણ યાદવ રાજા (દેવગિરિ) ૫૩૧

કૃષ્ણરાજ રાજા (દક્ષિણ) ટિ ૧૭૫

કેશિરાજ રાજા ૭૦૧

કૌશિક રાજા (મગધ) ૧૦

‘કૌલાલક્ષ’ નૃપ ૭૦૧

ખારવેલ સમ્રાટ (કલિંગ) ૧૪૩

ખેગાર ખીજો (જૂનાગઢ) ૩૦૪,

ટિ ૨૫૬, ૩૩૯

ખેગાર રાજા (આહલ) ૮૬૧

મહવર્મા (કનોજ) ટિ ૧૧૮

ગજમિહ રાજા (પદ્માવતી) ૮૮૭

ગર્દભિક્ષ (ઉજ્જૈણી) ૧૮૪

શુભ અને વલ્લભી સમય ૫ ૧૨૯

-૧૫૨

શુભકાલમા જૈનધર્મની સ્થિતિ

૧૮૧

શુભ મંવત ટિ ૧૮૭

શુભસેન (ગોહિલ) વરાજ ૨૦૦

શૂનૃ-શૂનૃ ટિ ૧૬૬, ૩૪૫,

૫૬૪, ૫૭૫

શૂનૃદો ૪૭૭

શૂનૃરાજ ૨૪૦

ગોગાદે રાજા (માલગ) ૫૮૦

ગોપિનાથ રાજા (નાદ્રીય દેશ)

૭૦૦

ગોવર્ધન રાજા ૬૨૮

ગેમિન્દ ચંદ્ર રાજા ૩૯૨ ક

ચંદ્રપ્રહોત રાજા (અનતી) ૧૦

ચંદ્ર રાહલ ૭૦૦, ટિ ૪૫૮

ચંદ્રશુભ રાજા (મગધ) ૨૬, ૧૩૩

ચંદ્રલાણુ કાયસ્થ માગલિક ૮૮૨

ચંદેલ રાજા-મહનવર્મા (મહોબા)

૩૦૪

ચાચિગદેવ ગામ (માગવાડ) ૫૬૨

ચામુડરાજ રાજા (ગૂજરાત) ૨૭૧,

૫૩૫

ચાવડા (ચાપોતકટ) ટિ ૧૬૬,

૨૬૦, ૫૫૩, ૬૨૮

ચાવડાનો સમય ૫ ૧૭૧-૧૮૮

=૨૩૩-૨૬૦

ચૂડાસમા (ગિરનારના યાદવ) ૩૦૪

ચેટક રાજા (વૈશાલી) ૧૦

ચોહાણુ (ચાહમાન) ૨૬૦, ૩૦૪,

૪૬૯, ટિ ૩૮૧, ૫૫૬,

૫૮૮, ૬૧૮

ચૌકુચ ૪૦૫, ૫૫૩

ચૌકુચો (દક્ષિણના) ૨૧૨

છિત્તરાજ (કોકણ) ટિ ૨૨૩

જગમાલ રાજા (નાગોર) ૮૦૦

જગમાલ જગ-મલ કચવાદ ૭૬૫

જયકેશી રાજા (કર્ણાટક) ૩૦૨

જયચંદ ગાન (કનોજ) ૧૨૮,
૧૫૪ જુઓ જૈનચંદ
જયનુમિદેવ રાજ (નલક) ૫૬૦
" " જયમિદગાન (માલવા)
૫૬૮
જયનય ગાન (કાશી) ૮૦૨
જયચંદ (મીર્ઝા મહમદ) ૬૧૭૫
જયમિદ જુઓ મિદગાન જય
મિદ, ૩૦૨
જયમિદ ગાન (આપાને) ૬૬૭
જયમિદ ગાન (મંથામપુર) ૬૬૨
જનમ માદેન (જનમનગર) ૮૦,
જૈનચંદ ગાન-જયચંદ (કનોજ)
૬૫૪
જૈનમિદ-જયનમિદરાજ (મેવાડ)
૫૬૦, ૫૬૫, ૫૮૫
અબકદામ રાજ (જેમચમેર)
૬૬૨
ત્રિભુવનપાલ (કુમારપાલના પિતા)
૩૬૪, ૩૭૪, ૫૩૮, ૫૭૬
ત્રિભુવનપાલ ગાન (ગૃજગત)
૫૦૦
તવરા-તોમરો (દિલ્હીના) ૬૬૩
તેજમિદ રાજ (મેવાડ) ૫૮૫
તોમર (તવર) વસી (ગ્વાલીઅર)
૬૫૪

તોમર-તોમરાન (પાર્શ્વનિહા)
૬૬૬, ૧૮૩
તોલ ગાન ૭૫૦
દામાજી ગાયકવાડ (વડોદરા) ૮૮૬
કુર્બાનરાજ ગાન (નૂનગાન) ૨૮૩,
૫૫૫
દૂદા ગાન (ચિંતોલી) ૭૮૮
દેવકાંઈ ગાન (જેમચમેર) ૭૩૦
દેવડા ગાન (અદ્રાવતી) ૬૨૩
દેવપાલ ગાન (મીર્ઝા) ૫૬૮
દેવપ્રમાદ (કુમારપાલ ગાનના
પિતામહ) ૩૬૬
ધુવમે (આનંદપુર) ૨૦૧
ધધમે દેવ ગાન (અદ્રાવતી)
૬૩૮
ધધુક-ધધુગાન ગાન (અદ્રાવતી)
૨૮૮, ૬૧૭
ધર્મરાજ-ધર્મપાન (મીર્ઝા) ગાન
૨૪૨, ૬૧૭
ધાગવર્ધ ગાન (અદ્રાવતી-આણ)
૬૩૭, ૪૦૦, ૫૦૧,
૫૧૮, ૫૨૬
ધુધુલ ગાન (મલીકાડા) ૫૧૭
નદરાજ-નદગાન (મગધ) ૧૪૩
૬૨૮
નરવર્મા ગાન (માલવા) ૩૦૨,
૬૨૪, ૩૧૪, ૬૨૫, ૬૨૬,
૩૦૬, ૬૨૭

નવધણુ રાજ (જૂનાગઢ) ૨૪૩,
૬૨૮

નાગભટ્ટ-નાગવલ્લોકરાજ (કનોજ)
૨૪૦, ૨૪૨

નાગાશુન રાજ (કોઠણ) ૨૮૫,
ટિ ૨૨૩

નારાયણ રાજ (ધર) ૮૦૭, ટિ
૪૬૪

પ્રતાપમથ રાઠોડ પૃથ

પ્રતાપસિંહ રાણો (મેવાડ) પૃ
૫૬૧, ૮૨૫, ૮૬૬

પ્રતિહાર વશ (કનોજ) ૨૪૨

પ્રતિહાર વશ (ગુજર) ૨૪૦

પ્રહ્લાદન ગજ કવિ (પાલણપુર
સ્થાપક, ચંદ્રાવતી) ટિ ૨૬૬,
૫૦૧, ૫૩૧

પ્રસન્નચંદ્ર રાજ (પાતનપુર) ૧૦

પરમાર ૩૬૧, ટિ ૨૬૬, ૪૬૬

પરમાર રાજ ટિ ૨૨૪, ૩૦૨,
૩૦૪, ૫૨૬, ૮૮ ૩૮૬

‘પશ્ચિમ માહલિક’ ૫૮૨

પાલનસી જુઓ પ્રહ્લાદન રાજ
પીઠદેવ રાજ (ચરપારકર) ટિ
૪૧૨

પુજરાજ (ધર) ૬૬૪

પુણ્યસાર રાજ ૬૨૮

પુનકેશી રાજ (ગૂજરાતના સોલકી
સામત) ટિ ૧૬૬

પૂનમાક્ષદેવ (ગતપુર ચોરાલી) ટિ
૨૬૪

પૃથ્વીરાજ (૧) શાકભરી ૩૧૧

,, (૨) દિલ્હી ૩૦૪, ૬૨૮,
૬૫૪, ટિ ૪૫૬

પૌરવ રાજ (સ્તભપુર) ટિ ૨૨૬

ખખ રાવલ (મેવાડ) ટિ ૪૪૬

ખર્ચક ૩૦૨, ૩૦૪

ખલમિત્ર રાજ (ભરૂચ) ટિ ૮૭

ખિખિસાર-ભભાસાર (ત્રેણિક)
રાજ (મગધ) ૧૦

ખિહારીમલ રાજ (જયપુર) ૭૬૬

ખીરખલ રાજ ૬૨૧

ભર્તૃપટ (ખીજો) મેવાડ ટિ ૧૬૮

ભાણુ (ભાનુ) રાજ (ધર) ૭૨૨
-૪, ૭૨૬

ભારમલ રાજ (કચ્છ) ૮૨૩,
૬૬૦

ભીમદેવ રાજ (૧) (ગૂજરાત)
ટિ ૨૨૪, ૨૮૭, ટિ ૨૨૭,
૨૬૨, ૮૬૫

ભીમદેવ ખીજો-ભોજોખીમ (ગૂજ-
રાત) રાજ ૪૮૫, ૪૮૮-
૯, ૪૬૭, ૪૬૮, ૫૦૦,
૫૧૦-૧, ૫૨૬, ૫૬૦, ૫૭૨
૫૭૪, ૬૨૮

ભીમ રાણલ (જેસલમેર) ૮૮૭,
૮૬૨, ૮૭૬

બીમ રાજ (હાગડા) ૭૪૩
 બીનમેન-બીમસિદ ગાન (હાગ-
 મોહા) ૫૧૯
 ભૂપદેવી-ભોપદેવી ગણી (કુમાર
 પાસની) દિ ૨૯૬
 ભુવનપાલ ગાન (ગાલી-અગ-ગો-
 પત્રિગિ) ૩૧૧, દિ ૨૫૩
 ભોન-ભોનદેવ (દેનોન) ૨૪૨,
 દિ ૧૭૮, ૨૮૩, દિ ૧૭૮,
 ૨૯૨
 ભોજ રાજ (ધાનો) ૨૭૭-૪,
 ૨૮૮, દિ ૨૯૩, ૪૧૭,
 ૪૭૫, ૫૦૧, ૫૦૩, ૫૩૬,
 ૬૨૭-૮
 ભોજગજ કુવર (દેન) ૬૬૦
 મહાલિક ગાન (ભૂનાગડ) દિ
 ૪૬૮
 મહનવર્મ રાજ (મહોબા) ૩૦૪
 મપલુદેવી જુઓ મીનદેવી
 મતાદાઓ ૬૮૬
 મત (માન) દેવ ગાન (લેધપુર)
 ૮૦૭, દિ ૪૯૪
 મહદેવ રાજ (મટાવર) ૮૦૪
 મલ્લિગાજીન રાજ (કાદણ) ૩૬૭,
 ૩૮૩, ૫૧૪, દિ ૩૮૨
 મહિપાલદેવ ગણા (ત્રિમગમપુર-
 ઘાતા રાજ્યના પૂર્વગ) ૬૨૧
 મહિપાલ દેવ (મહીપ) રાજ્ય

(ભૂનાગડ) ૬૨૧, દિ ૪૬૮,
 ૭૨૧
 મહાલિક ગાન-મહાલિક (ભૂના-
 ગડ) ૭૧૯, દિ ૪૬૮, ૭૪૨,
 દિ. ૪૩૭
 મગમિદ રાજ (દેન) આગર
 ૮૦૪
 માલવાના પગાર ૫૬૮
 માલવીય ગાન દિ ૨૦૪
 મિદિ ગાન-ભોનદેવ (દેનોન)
 ૨૪૨
 મીનાદેવી-નવજાદવી (મિદરા-
 જના માના) ૨૦૨, ૪૬૧,
 ૬૨૮
 મુખગાજ ગાન (નિપદણ) ૬૦૧
 મુજ ભોનની ઉત્પત્તિ ૭૫૩
 મુજગાજ (ધારાનગરીનો) ૨૭૦,
 દિ ૨૦૫, ૨૭૭, ૩૦૨, ૪૩૫,
 ૫૦૧, ૬૨૮
 મુમુક્ષિગાજ રાજ (કાદણ) દિ.
 ૨૨૩
 મુ-રાજ ગાન (દીવ) ૬૨૧
 મુલરાજ ગાન (ગેમનગેર) ૬૬૫
 મુલગાજ મોલંદી (૧) ગૂજરાત-
 નો રાજ) ૨૬૨, દિ ૨૨૫,
 ૪૩૬, ૪૭૫, ૫૩૫, ૬૨૮
 મુલરાજ બીલો-ગાત મુલરાજ
 (મુજગાજનો રાજ) ૨૬૨,
 ૪૦૯, ૪૮૫, ૬૨૮

મેઘનાદન ખારવેલ રાજા (ઝોરીસા) ૧૪૩

મેલગદે રાણા (જૂનાગઢ) ટિ ૪૬૮

મૈત્રકો (વલ્લી) ૨૧૨

મગોલદ્ર રાજા (ચણુપુર) ૪૧૩

મશોવર્મ ગણ (માલવા) ૩૦૨,
ટિ ૨૪૫

માદવ (ગિરનાર) ૩૦૪

માદવ રાજા-સિંહણુ ટિ ૩૮૧,
૫૧૪

મણુમલ્લ રાજા (ધડર) ૬૬૪, ટિ
, ૪૪૧

મણુસિંહ ૨૩

મવિરાજ (ગૂજર વશ) ૭૭૫

મખેગાર રાજા (જૂનાગઢ) ૨૪૩

મજસિંહ રાજા (વીકાનેર) ૮૩૯,
૮૪૪, ૮૭૧

મમ રાજા (દેવગિરિ) ૫૮૧

મમ રાજા (દક્ષિણ) ૮૨૨

મમસિંહ રાજા (જેઠપુર) ૯૯૩

મમ કવ્યાણુ (વીકાનેર) ૮૩૭

મવળ રાજા (ચાપાનેર) ૭૪૩

મણુકૂટ વશ ૫૩૫

લક્ષમણુ રાજા (જેસલમેર) ૬૬૭

લક્ષમણુસેન રાજા ૬૨૮

લાખો રાજા (જામનગર) ૮૩૦,
૮૮૬

લાખો (લક્ષ) રાણો (મેવાડ) ૬૬૧,
ટિ ૪૪૧, ૬૬૫, ટિ ૪૪૬,

૭૨૨

લાખો (લક્ષ) રાણો (સીરોહી)
૭૨૫-૨૯

લાવણ્યપ્રસાદ-લવણ્યપ્રસાદ (વીર
ધવનના પિતા) ૫૧૧,
૫૧૩, ૫૨૩, ૫૪૧, ૫૭૪

લીપુ રાજપુત્રી ૧૮ ૨૯૬

લૂલાક ગણ (અદ્રાનતી) ૬૨૩

વત્સરાજ ઉદયન (વત્સદેશ કૌશાળી)
૮૯૯ જુઓ ઉદયન

વત્સરાજ સમ્રાટ (કનોજ) ૨૩૮,
૨૪૦-૧, ટિ ૧૭૫, ટિ.
૧૭૫, ટિ ૨૨૩

વનરાજ (ગૂજરાતનો રાજા, પાટ-
ણુનો સ્થાપક) ૫ ૧૭૧,
૨૩૪-૫, ટિ ૧૭૨, ૨૪૧,
૨૮૩, ટિ ૨૨૫, ૩૦૬,
૫૨૭ ક, ૫૪૨, ૫૭૫

વલ્લભરાજ રાજા (ગૂજરાત) ૨૭૧

વલ્લભરાજા (દક્ષિણ) ટિ ૧૭૫

વનબીના મૈત્રકો ૨૧૨

વાધેયા વચનો સમય ૫ ૪૦૦-
૪૨૦=૫૭૬-૬૧૧

વિક્રમગણ-વિક્રમાદિત્ય રાજા (ઉ
જાગિની માલવા) ૧૫૦,

૧૯૯, ૪૧૧, ૫૭૪, ૬૨૮, ૬૮૩, ૮૮૬	
વિમલગજ (આમર-અ-રમે)	૨૯૨ ક
વિમલરાજ-સીમર-સીને(આમર)	૩૧૧, ૩૫૧, દિ ૨૮૬, દિ ૨૯૩
વિમલગજ-વિમલ : ગજ દિ	૪૫૬, ૬૯૬
" ચોથો-સીમર-વ (આમર)	દિ ૮૫૬
વિષ્ણુ ભ ગજ (દક્ષિણ) ૮૮૩	
વીંધવન (જ) ગજ (ગજરાત)	૫૧૦-૮, દિ ૨૮૧, ૫૧૬ -૮, ૫-૫-૩, ૫૬૧, ૫૭૩, ૫૭૪, ૫૮૧, ૬૯૯
" " ની મુક્તિ ૫૭૭	
વીરમ-ગજો (સીનપુર) ૫૦	
વીરમ ગજ (ગ્વાલીયર) ૬૫૪	
વીરવર ગજ (પાકુ રેશ) ૬૦૧	
વીરવર ગજ-વિમલરાજ સીને (આમર) ૩૧૧, ૩૫૧, દિ ૨૮૬	
" " ચોથો-વિમલગજ દિ	૨૯૩
" " (ગુજરાત-ધોળકા) ૫૨૦, ૫૪૪-૬, ૫૭૪, ૫૭૯-૯, ૫૮૪-૬, ૫૯૦	

વિગિ ૧૯૭૧-૧૨ ગજ (અમર- અ-અમર) દિ. ૮૭	
વૈ મિદ ગજ (જોગપુર) ૬૮૦	
ગીધર નાન (સાંબી) ૬૪૦	
ગિરિ-મેળિય ગજ (ગામ) ૧૦, ૪૬૯	
ગજગજ (ગાદ) ૫૧૪, દિ ૨૮૧, ૫૧૫, ૫૭૩, ૬૮૧	
ગજાનીક ગજ (કોમ્પાની) ૧૦	
ગુગલ ગજ ૭૪૮	
ગાતરાદન ગજ ની ગુપ્તિ ૬૦૦	
ગાતરાદન ગજ (પેંજા) દિ. ૧૮૦	
ગાતરાદન ગજ (વડલીપુર) ૧૮૬, ૨૬૬, ૩૦૦, દિ ૨૩૮, ૬૩૮	
ગાતરાદી ગા ૨૦૦, ૨૬૦	
ગાતરાદન ગજો (ઉદયપુર) દિ ૫૦૦	
ગાતરાદન ગજો (પૂરીગજની ગાત્રી) ૬૫૪	
ગાતરાદન ગજો (ઉદયપુર) દિ. ૫૦૦	
ગાતરાદન ગજ (અગાદનો પોત- ઉદયપુર) ૩૦, ૧૮૨, દિ ૮૨-૩ ૪ ૨૫૭	
ગાતરાદન (૨)-વડેમ (મહાદુવાર) ૨૩૮	

સમરસિંહ રાજા (ચિતોડ-મેવાડ)
દિ ૪૨૪

સમરસિંહ ચોહાણુ (જલોર) દિ ૩૫૯

સહસમલ્લ રાજા (જોધપુર) ૮૦૭,
દિ ૪૯૪

સાગો રાણો (મેવાડ) ૭૩૨-૩

સાતવાહન (હાલ) રાજા (મહારાષ્ટ્ર)
૧૫૦, દિ ૯૫, ૨૮૭

સામતસિંહ આવડા (ગૂજરાત)
૫૪૨

સામતસિંહ રાજા (મેવાડના) ૫૦૧
સારગદેવ રાજા (ગૂજરાત) ૫૮૨,
૫૮૫

સાલાહણુ-સાલિવાહન રાજા (મ-
હારાષ્ટ્ર) દિ ૧૪૦

સિદ્ધરાજ જયસિંહ (ગૂજરાત-
પાટણ) ૨૬૧, ૫ ૨૨૧-

૨૫૫=૩૦૧-૩૬૩, ૫ ૨૨૧

-૨ ૩૦૩, ૮૯૨, ૩૯૬,
૪૧૧ ૨, ૪૧૪-૮, ૪૬૩,

૫૦૫, દિ ૩૭૫, ૫૩૧,
૫૩૧, દિ ૪૫૬, ૭૮૭,

૧૧૫૧

મિદ્ધરાજ જયસિંહનો દિગ્વિજય
૪૩૮

„ „ મળધી કાવ્યો
૧૮ ૨૬૪

મિધુરાજ (લાટ) દિ ૩૮૧, ૫૧૪

સિંધુ રાજા દિ ૨૨૪

સિંધુલ (ધારાપતિ ભોજના પિતા)
૬૨૮

સિંહારવશ ૩૬૭

સિંહ રાજા (લાટ) દિ ૩૮૧

સિંહન ગજા-ચાદવ રાજા ૫૧૩,
દિ ૩૮૧, ૫૧૪

સીથીઅન જાતિ ૨૦૦

સુરનાથ રાજા (સિરૌહીના) ૭૬૪

સુરસિંહ રાજા (જોધપુર) ૮૭૧

સુરસિંહજી રાજા (પાલીતાણા)
૧૦૧૪

મૂર્ધવશી ૨૦૦

સેણિય-ત્રેણિય રાજા (મગધ) ૧૦

સોમદાસ રાજા (કુગરપુર) ૭૨૧

સોમસિંહ રાજા (આખૂ) ૫૨૬,
દિ ૩૮૯

સોમેશ્વર (પૃથ્વીરાજના પિતા)
૩૦૪, ૬૯૯, દિ ૪૫૬

સોમેશ્વર રાજા (જલોર) ૬૯૯,
દિ ૪૫૬

સોતકી વશનો સમય-મૂલરાજ-
થી કણ્ઠ ૨૬૧-૩૦૦ સિદ્ધ-

રાજા જયસિંહ ૩૦૧-૩૬૩,
-કુમારપાલ ૩૬૪-૪૩૧

હમ્મીર (ગિજની પતિ) દિ ૧૩૭
હમ્મીર ૪૪૪

કુલ્લુદીન બાદશાહ ૬૨૧
ખાનખાના (અમદાવાદનો સૂબો)
૮૦૯, ૮૨૨
ગ્યાસદીન દિ ૪૮૬, દિ ૪૫૮
ગ્યાસુદીન ખીલજી (માહુ) દિ
૪૫૯, ૭૨૧, ૭૨૫, દિ ૪૭૦,
૭૫૫
ગ્યાસુદીન શાહ ૬૨૧
'ગળ-જલુવધ' ગિજનીપતિ (ગિજ-
નીનો બાદશાહ) દિ ૧૩૭
ગળનીખાન (બલોર) ૮૦૪
'ગળની યવનાધીશ' ૮૬૮
ગાજબેગ દિ, ૪૫૮
ગીઝની વશનો બાદશાહ ૩૦૦
ઘઝનીખાન (ગળનીખાન) દિ
૪૫૯, ૮૦૪
જફરખા ૬૭૫
જલાલુદ્દીન ૬૯૯, દિ ૪૫૬
જહાંગીર બાદશાહ (શુઓ સખીમ)
૮૨૪, ૮૨૭, ૮૨૯, ૮૩૧-૩,
૮૩૫, ૮૪૫, ૯૧૨, ૧૧૦૬,
૧૧૫૦
હુગલકશાહ દિ ૪૫૮
હુરકો દિ ૩૬૨
હુરમખાન ૮૩૮, દિ ૫૦૫,
૮૩૯
હુરુક ૧૩૭
દફરખાન ૬૭૫

દારા શિકોહ દિ ૫૦૩
દિલાવરખાન દિ ૪૫૯
'દીને ઇનાહી' દિ ૪૮૬, ૮૧૮
નવરગખાન ૮૨૨, ૮૪૨
નસરતખાન ૬૧૮
નસીરુદ્દીન દિ ૪૫૮
પીરોજખાન ૭૩૬, દિ ૪૭૪
પીરોજશાહ તત્તલખ ૬૪૭, દિ
૪૩૪
પીરોજશાહ સુલતાન ૬૪૪, ૬૫૬
ફયજી શેખ ૮૦૪
બડે મિયા ૯૬૬
બદાઉની (મુઝિલમ ઇતિહાસકાર)
દિ ૪૯૧-૨, દિ ૪૯૫,
૮૧૦, ૮૧૬, ૮૧૮
બલોચી (બલુચી) ૮૩૯
બહાદુરખાન-મહાદુરશાહ ૭૩૪-
૫, ૭૬૨
બુહાનશાહિ ૮૨૨
મખનૂમ મહમદ શેખ ૮૪૭
મયાદખાન-મુઝાહિદખાન ૭૩૫
મરિજદ ૫૨૫, ૫૨૮, ૫૭૮
મહમદ (તત્તલખ) ૧૧૪૭
મહમદઘોરી સુનતાન (માહુ) દિ
૪૫૯, ૭૫૨
મહમદખાન (કિનાનો ખાન) ૮૦૬
મહમદ દુસેન મીર્જા ૮૩૮

મદમદલાલ સુલતાન ૧૮૪, દિ
૪૨૦

મદમ ગાદ સુલતાન ૧૪૦, ૧૪૧,
૧૪૨, દિ ૮૩૮

મદમ ગીઝની દિ ૩૬૦

મદમદ બેગમ (મુન્શી) ૩૨૦,
૩૩૧, ૩૪૩

મદમનખાન (અમદાવાદનો મુખો)
૮૨૦

મુસ્લિમ શાહજાદા ૮૦૬

મુમનખાનો ૫૫૦, ૫૭૮ જુઓ
મુસ્લિમના મુમનખાનો

મુમનખાનોનો સુલતાન ભાગ ૩૨૩

મોહમુદીન દેકાબાદ દિ ૮૫૬

મોહમુદીન બહામ દિ ૪૫૬

મોહમુદીન ૬૬૬, દિ ૪૫૬

મોહમુદીન મુસ્લિમ ૫૧૮, ૫૭૦

મોહી મેનાડા ૭૬૮

વોગ લોક દિ ૫૦૩

શી ૧૧૦૭

શહાબુદીન ૩૦૪

શાહજાદાન બાદશાહ ૮૩૩, ૮૩૫,
૮૩૭

શિનાખખાન (ખખાનનો મુખો)
૭૬૦

શિયાબુદિન અદમદખાન ૭૬૩

શિહાખખાન (અમદાવાદનો મુખો)
૭૬૦, ૭૬૩

મોખ દેવ ૮૬૬

મોખ ૬૫૭ ૮૦૪

મોખુડ (મુખો નખીમ, જલ્લા ૧૦
ખખાન) ૭૬૧

મોખાન (પાટાનો મુખો) ૭૬૬

'Some Firmans of Shah
Jehan' દિ, ૫૦૩

મોખ (મોખુડ, જલ્લા ૧૦) ૭૬૧,
૭૬૨, ૮૫૧

મોખી સુલતાન (મોખાનો) ૭૬૮

મોહમુદખાન ૭૬૩ મુખો મિન -
ખખાન

મુન્શી ૮૧૧

મુન્શી ૮૧૧

મુન્શી (મિદિ) ૫૦૩

દુખો ૧૧૦૭

દોલત મોરી દિ ૮૫૬

૨૩ મામયિક પત્રો, અધ્યાત્મ,
ગ્રેસ આદિ.

અનેકાન્ત (દિદી) દિ ૫૬૧

આત્માનદ (દિ) દિ ૫૫૬,
૧૧૦૩

આત્માનદ પ્રકાશ દિ ૨૧૦, દિ.
૫૨૬, ૧૦૦૮, ૧૦૫૫

ઇન્ડિયન ઍન્ટિક્વરી (Indian
Antiquary) ૧૦૦૮

'ઇન્ડિયન ઍન્ટિક્વરી' ગ્રેસ દિ ૧૫૫

એપિગ્રાફિકા ઇન્ડિકા (Epigraphica Indica) ૧૦૭૬

ઓરિયેન્ટલનુ પ્રેસ ટિ ૧૫૫

કચ્છી દ ઓ પ્રકાશ દ્વર

‘ગાધીયનુ નવજીવન’ ટિ ૫૬૧

ગુણસુધરી ટિ ૪૬૪

ગુજગતી ટિ ૫૪૮, ટિ ૫૫૫

‘જનલ ઓફ ઇન્ડિયન આર્ટ ઓફ

ઇસ્ટ્રી’ (અ) ટિ ૫૭૧,

૧૧૫૧

‘જામે જમરોફ’ નુ પ્રેમ ટિ ૫૫૫

જન ટિ ૩૫૬, ટિ ૪૩૦, ૧૦૧૮,

૧૦૫૭, ટિ ૫૭૨, ટિ ૫૭૪

જૈન જગત્ (હિં) ટિ ૫૬૩

જૈન દિવાકર ૧૦૫૪

જૈન ધર્મપ્રકાશ ટિ ૩૦, ટિ

૧૫૦, ટિ ૫૩૦ ૧૦૦૬,

૧૦૫૩-૪, ૧૧૫૫

જન ધર્મોદય ૧૦૫૪

જૈન પતાકા ટિ ૩૬૧

જૈનયુગ ટિ ૩૫-૬, ૧૨૮, ટિ

૩-૧ ટિ ૩૯૭, ૫૯૭, ટિ

૪૦૮-૯, ટિ ૪૩૮, ટિ

૮૬૧, ટિ ૮૬૩, ટિ ૪૬૫,

૫ ૪૯૯ નું ટિ ૧, ટિ

૫૨૬, ટિ ૫૩૦, ૬૭૮, ટિ

૫૮૯, ૧૦૪૩, ૧૦૫૮, ટિ ૫૬૦

જૈન શ્વેતામ્બર ડાન્કરન્સ હેરેફ્સ

૧૮ ૨૧૦, ટિ ૨૭૩, ટિ.

૩૬૩, ટિ ૩૮૫, કિ ૪૪૮,

ટિ ૫૦૯, ટિ ૫૩૭, ૧૦૦૮,

ટિ ૫૪૬, ૧૦૫૮, ટિ ૫૫૬

-૭, ૧૦૭૯, ૧૧૪૧, ૧૧૫૪, ટિ

૫૭૫

જૈનશાસન ટિ ૪૯૮, ટિ ૫૦૮,

ટિ ૫૩૭, ૧૦૭૬

જૈન સાહિત્ય સંશોધક ટિ ૧૭,

ટિ ૩૭-૩૮, ટિ ૮૫, ટિ

૧૦૭, ટિ ૧૫૨, ટિ ૨૧૮

ટિ ૩૨૮, ટિ ૩૫૮, ટિ

૩૭૮, ટિ ૩૮૫, ૮૨૭, ટિ

૫૦૭, ૧૦૩૩, ૧૦૩૬, ૧૦૪૨,

૧૦૫૩, ૧૧૦૫, ટિ ૫૬૮,

૧૧૪૬-૭

જૈન સુધારસ ૧૦૫૪

જૈનહિતેચ્છુ-બે પત્ર ૧૦૫૪

નાગરી પ્રચારિણી પત્રિકા (હિં)

ટિ ૧૯૬, ટિ ૨૯૩, ટિ.

૩૨૭, ટિ ૩૭૪, ટિ ૪૧૨

ટિ ૪૫૬, ટિ ૪૬૭

નિર્ણયસાગર પ્રેમ ટિ ૫૫૫,

૧૦૪૭, ૧૦૪૯, ૧૦૫૨

‘પ્રજાપતિ’ જાપાનાનું તથા ૫૧

૧૦૫૭

પેટ્રિયટ (Patriot) ૧૦૫૭
 પ્રિયવૃત્તિ દિ ૪૦૦
 પાટલીપુત્ર (દિ.) દિ ૪૭૮
 પુત્રાનુસાર દિ ૪૧, દિ ૧૮૬, દિ
 ૨૭૪, દિ ૩૩૫, ૬૦૬, ૭૫૮,
 દિ ૫૦૦, ૮૮૮
 પુત્રકાવ્ય ૧૧૧૮
 વિજિત-મોચેકા દિશિકા ૧૦૭૮
 સુદિપ્રકાશ દિ ૨૨૧, દિ ૮૧૩,
 દિ ૮૮૮
 મુખ્યમમાચાર દિ ૫૫૫
 મોડર્ન-રિવ્યુ (Modern Review)
 દિ ૫૦૩ ૧૦૪૩
 લાયકેગી મિમેટેની દિ ૩૧૩, દિ
 ૪૧૦, દિ ૪૨૧
 વચન દિ ૩, ૩૬, દિ ૧૮૧,
 દિ ૨૮૪, ૫૮૧, ૮૧૦ દિ
 ૫૫૨ ૧૦૮૭
 વિલાસ ભાગત (દિ.) ૧૧૩૮
 ચાર દિ ૪૬૫
 આદ્ય-નુધા ૧૦૫૮
 મનાતન દેવ દિ ૫૫૨
 'સમાચાર' પાપખાનુ દિ ૫૫૫
 સમાચાર ૧૦૫૭
 સરસ્વતી (દિ.) ૨૭૩-૪
 'મેકેડ સુકસ ઓફ ધર્મ' (ન)
 દિ ૪૧, દિ ૬૦

સુપ્રેમા દિ. ૫૬૦, દિ ૫૬૧-૭,
 ૧૧૫૫
 ૨૩. પ્રતીક્ષા
 -મોક્ષનારત્ન ગ્રંથાવન ૧૫૬
 -અપભ્રંશ ભાગ ૨૦૫, ૨૫૮,
 ૩૮૧, ૮૩૨-૬
 -અર્ધગ્રંથ ભાગ ૨૦, દિ ૩૧૫,
 ૧૩૦
 -અર્ધગ્રંથ પુનઃ ૧૧૩૦ ૮૧૩
 -અર્ધગ્રંથ ૧૬૮૫ ૩૩૫
 -આર્ધગ્રંથ-૧૧ ગ્રંથાવન ૧
 -આગમગ્રંથ ૧ દિશિકા ૧૦૮
 -આનુદત્ત દેવપાત્રની પેગલ, ૮
 -આચાર્ય ભાગ ૧૮૬, ૭૨૮
 -આર્ધ પ્રાકૃત ૪૩૮
 -આગમોદાર માટે દિશિકા મમા
 ૧૪૩
 -આર્ધ પ્રાકૃત ભાગ ૨૨, દિ ૨૮
 -ઈમેશ-મુન્નાની દિશિકા ૧૦૫૭
 -ઈમેશ (ગ્રીની યાત્રી) ૨૨૫
 -ઉચ્ચભાગ દેવપાત્રના ભાગનગર
 ૧૦૫૬
 -લમાત્રમજોને નમકાર ૫ ૨૮
 -લખના મનુષ્ય ૩૬૪
 -દેવતા મુનિરમિતી ૧૦૧૮, દિ
 ૫૮૭
 -દેવચરિત્ર મેવલ દિ. ૧૬૬

કલા ૧૧૩૮

કલાઓ-ખોતેર ૧૯૬, ટિ ૧૩૩

Catalogus Catalogarum

૭૦૪

કેદરસ્થ ભડાર ૧૧૧૫

Chronicles ૯૦૪

ખ્રિસ્તીઓ-નાઝરેન ૮૧૧-૨

ખેતલ કાયસ્થ ૬૦૪

ગણપત કૃષ્ણાજી ટિ ૫૫૫

ગણિત ૧૯૬, ટિ ૧૩૩

ગાધી ફિલોસોફિકલ સોસાયટી

૧૦૧૬

ગાય આદિનો વધ બધ ૮૦૪

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી

૯૮૬

ગુજરાતી મુદ્રણકલા ટિ ૫૫૫

ગુણપાલ નાગર ૫૦૪

ગુરુસ્તુતિ ૫ ૭૪, ટિ ૨૬૯

ગૂજરાતનું વર્ણન ૫ ૫૩૪

ગૂજરાતમા કાગળોનો પ્રવેશ ૬૦૫

ગૂજરાતમા મુસલમાનો ૫ ૪૦૨-

૪૪૮=૬૧૨-૬૬૦

ગૂજરાતી ભાષા ૨૫૯

ગૂજરાતી ભાષાની જનની-અપ-

બ્રશ ૪૭૨

ગૂજરાતી માહિત્ય પરિષદ ખીનો

અહેવાલ ટિ ૫૬૨

ચિત્રકલા ૧૧૪૮

ચૃષ્ટિઓનો સમય ૧૮૧

ચૃવિકા પૈશાચી ૪૩૩-૪, ૪૩૮

ચિત્રિત કાગળના પુસ્તકો ૬૦૫

૭૬ ટિ ૧૩૩

છ હો (સિદ્ધસેન વાપરેલા) ૧૬૨

જ્ઞાનની ચર્ચા ૧૫૬

જ્ઞાનપત્રમી ૧૧૧૬

જ્ઞાનભડારો જ્ઞાનકોશ-(કુમારપા

ળના) ૩૭૬, ૩૮૮, ટિ ૩૧૩,

(વસ્તુપાળના) ૫૫૪, (પિથડના)

૫૮૧, ૬૯૩, ૬૯૬, ૭૩૦,

૭૫૩, ૭૯૭, ૮૨૭, ૮૪૬,

૮૪૯, ૧૦૦૩, ૧૧૧૧-૫,

જ્યુઓ આશાવતીકોશ, પાટ-

લ્યુકોશ, પુસ્તક ભડાર, પુસ્ત

કલેખન, મહાપદુર્ગનો જ્ઞાન-

ભડાર, સિદ્ધાંતકોશ

જ્ઞાનસંસ્થા ૧૧૦૯-૧૦

જશઆ કર ૨૬ ૮૦૧, ૮૦૭

જનસ (Jannes) ૧૦૭૬

જનુમદેવ (Janus) ૧૦૭૬

જયધોષ ૧૨

જરથોસ્તી (પારગી) ધર્મ ૮૧૧,

૮૧૮ જ્યુઓ ઝોરોસ્ટ્રીઅન

જિનકલ્પનો ચિત્રોદ્ ૧૪૨

જ્યોર્જીદાર ૩૭૩

જીતમર્્યાદના દગના ૧૪૭
 જીવદિસાનો નિર્ગેષ (દૃઢમા) ૮૭૩
 જુમા મની-અમદાવાદ ૬૬૮
 જોધા મારોદ દિ ૫૫૨
 જૈન આત્માનદ સભા-ભાવનગર
 ૧૦૦૮, ૧૦૫૬
 'જૈન આર્ટ' દિ ૫૭૧
 જૈન એમોમિયેશન ઑફ ઈન્ડિયા
 ૧૦૧૪, દિ ૫૭૦
 જૈન તર્કશાસ્ત્રના પ્રથમ ગ્રંથ
 ૧૫૫
 'જૈન તીર્થ' ભીમપદની અને ગમ-
 મેન્થ' ૫૬૭
 જૈનધર્મ પ્રવર્તક મહા અમદાવાદ
 ૧૦૫૬
 જૈનધર્મ પ્રમાણક મહાગી ૧૦૫૩
 જૈનધર્મ પ્રમાણક મહા-ભાવનગર
 ૧૦૫૩
 " નો રજતોત્તમ ખામ આદ
 ૧૦૫૩
 જૈન ન્યાયનો ક્રમિક નિકાસ દિ
 ૧૧૫, દિ ૩૫૧
 જૈન ન્યાયનો ક્રમિક ધનિદાસ
 દિ ૫૩૩
 જૈન ન્યાયશાસ્ત્રના ચાર યુગો-
 જુઓ ન્યાયશાસ્ત્રના ચારયુગ
 જૈન પ્રતિમાવિધાન ૧૧૪૫-૭

જૈન શુદ્ધ મોમાયટી-અશ્રમગજ
 ૧૦૫૨
 'Jain Teachers of Akbar'
 દિ ૮૯૮
 જૈન દિનેન્દ્ર મહા ભાવનગર
 ૧૦૫૪
 જૈન સ્વેં કો-કર-મ ૧૦૫૭-૮
 જૈન ગ્રંથાપન ૧૧૪૨
 જૈન નમ્કૃત-કલાઓ વિં ૮ પ્ર ૬
 જૈનીવાણી ગુણિ ૫ ૧૮, ૫ ૫૬
 જૈનોની અ પ્રમથો ગ્રંથાની પદ્ધતિ
 ૬૭૭
 જૈનોની રાષ્ટ્રપદ્ધતિ દિ ૨૩૦
 જદ અવસ્થા ૧૦૩૬
 જોરાસ્ટ્રીઅન (પારસી) ૮૧૧, ૮૧૮
 જુઓ જદધોમ્તી
 જૈનદેવ (દેવચૂગિ) મવત્ત દિ ૧૬૬
 તર્કપ્રધા નિકાસો ૨૦૬
 તાજમદાસ ૨૮૯
 તાજપત્રની પ્રતો ૩૪૧-૭, ૩૫૩
 -૮ ૩૫૬, ૩૬૩, ૩૬૨ ક,
 ૩૬૭-૮, ૪૦૦, દિ ૩૨૭,
 ૪૦૨, ૪૦૫, ૪૬૨-૩, ૫૦૦,
 ૫૬૦-૧, ૫૮૪-૬, ૬૩૦,
 ૬૩૪, ૬૩૭, ૬૩૯, ૬૪૨,
 ૬૫૨, ૬૫૫ ૬૬૯, ૬૭૦,
 ૬૮૩, ૭૫૧

દશા ૩૫

દુકાળ-(બારવર્ષી ૨૮, ૩૦, ૩૧,
૧૯૪, ટિ. ૧૩૦, ૩૦૮, ૫૭૮,
૬૨૫, ટિ ૪૪૮-૯, ૭૦૦,
૭૩૧, ૮૨૭, ૮૩૨, ૮૩૮,
ટિ ૫૧૪, ૯૬૩, ૯૮૭

નયવાદનુ નિરૂપણ ૧૫૬

ન્યાયશાસ્ત્ર(જૈન)નો પ્રથમયુગ ૧૮૦

" બીજોયુગ ૨૬૯

" ત્રીજોયુગ ૪૫૦

" ચોથોયુગ ૯૩૦

નાટકો ૧૯૬, ટિ ૧૩૩

નાગરી લિપિ ૨૫૬

નાગ ટિ ૧૧૬

'નાઝરેન'-ખ્રિસ્તીઓ ૮૧૧

નાલદા વિશ્વવિદ્યાલય ૨૬૬

પ્રદર્શન(museum) ૧૧૧૫

પ્રાકૃત ભાષા ૧૬, ૧૭૯, ૨૨૦,
૪૩૩-૭

" નુ પઠન ટિ. ૬૬

પ્રેમાભાઈ હોન અમદાવાદ ૯૮૬

Premchand Roychand

ટિ ૫૪૮

પ્રેમચંદ રામચંદ મેઈલ ટ્રેડિંગ

કોટેજ (અમદાવાદ) ટિ ૫૪૭

૧૦૧૯

પદ્મગી સતિ ૪૭૬

પર્યુપણ ૨૦૧-૨, ટિ ૧૪૦, ૨૦૨

પર્યુપણ દિનોમા છવ્વધ બધ ૮૦૧

પર્યુપણ પચમીનું ચોથનુ પર્વ ટિ ૮૬

પર્વ ચતુષ્ઠય ૧૧૩૩

પર્વો ૧૧૧૬

પાજરાપોળની સરયા ૧૧૩૧

પાટણ કોશ ૬૬૬

પાટલિપુત્ર પરિપદ્ ૨૮, ટિ ૩૬,

૧૩૩-૪

Parliament of Religions

જુઓ વિશ્વધર્મ પરિપદ્

પારસીઓ ૮૧૧-૨

પાલીભાષા ૧૬

પુસ્તક ભંડાર-ભાડાગાર, જ્ઞાન

ભંડાર ૪૧૭, ૫૩૩, ટિ ૩૯૨,

૯૯૨ જુઓ જ્ઞાનભંડાર

પુસ્તક લેખન ૩૦૯, ટિ ૨૪૮,

૬૬૬, ૬૬૬, ૭૪૫, ૭૫૯

જુઓ પુસ્તકભંડાર, જ્ઞાનભંડાર

પૈશાચી ભાષા ૪૩૩-૫

પોષધશાળાની સ્થાપના ૧૭૩

ફરફુનનું મર્જબાન ટિ ૫૫૫

દારમીના અધ્યેતા-કુશન ૮૦૮,

ટિ ૪૬૬, ૮૭૮

ફિરંગીઓ ૮૩૦

ચાલજો ને કુમારપા ૧૩૮૦, ટિ

૩૦૨

ચાલી ૧૦૬૫

શુદ્ધચંદ્ર ૧૯૬, ટિ ૧૩૩
 બૌદ્ધ દેના ૧૧૪૫, ૧૧૪૯
 બૌદ્ધ ધર્મ ૧
 બૌદ્ધ અમલો ૧૮૧-૨
 બૌદ્ધ આદિત્યની જૈન આદિત્ય
 ૫૭ અમર ૧૭૮
 ભાડાગે-મદિના ૧૧૨૩
 ભાષ્યવચન ૫ ૭૩૮
 'ભાયા' આદિત્યનો ઉ ૫૫ ૩૩૭
 બીમજી પાગેખ ટિ ૫૫૫
 મગધ મન ૨૮, ટિ ૬૬
 મહાપદ્મર્ગનો જ્ઞાનભાડા ૭૫૩
 મથુરા પરિપદ લુઓ માથુરી
 વાચના
 મરાઠી ભાયા ૨૫૯
 મનબારી ટિ ૫૫૨
 મદારા'ટ્ટી (ભાયા) ૧૬, ૧૬૨
 „ અપચર ૪૩૫
 „ પ્રાકૃત ૪૩૪
 મામધી ભાયા ૧૬, ૧૩૨, ૪૩૩-૪
 માથુરી વાચના-મથુરા પરિપદ ૩૧,
 ૧૭૫, ટિ ૧૧૧, ટિ ૧૩૦
 માગરોજ જૈન મગીનમહા ૧૦૫૫
 માગરોજ જૈન મહા ૧૦૫૫
 મુગન ચિત્રવા ૧૧૫૦-૧
 મુળર્ષ માગરોજ જૈનમહા ૧૦૫૫
 મુળર્ષ મુનિવર્મિટી ૧૦૧૯, ૧૮
 ૫૪૭

મુગુ માળેક ટિ ૫૫૨
 મન યાગાદિર્મા દિગા ૧૮
 મમદડ વાદી (દિ) ૫૬૩, ૫૬૦
 મા ૧૧ ૬૭ જાધ ૮૦૨, ૮૩૦
 માના-ગંગો ૧૧૨૫
 મોગ દદિઓ-આ ૨૨૮, ટિ
 ૧૬૩
 મોગવિદ્યાના આ-પાપ ૪૯
 -પૂન ચિત્ર ૧૧ ૧૧૮૯, ૧૧૫૧
 મજપૂના ૧૧ની ભાયા ૧૧ ૨૫૯
 -પૂનો ૧૧ પ્રનિઓમક ૩૧૭
 મજ પુત્રના ૧૫ ૩૦૯
 મજગાર્ષ ટાવર ૧૦૧૯
 મયચ દીપચ દ વામગેરી ભાચ
 ૧૦૧૯
 રત્નમજ ટિ ૫૫૫
 રેલ્વેનો વ્યવહાર ૧૦૨૦
 રોહિણેય ૪૬૯
 લક્ષ્મણા ૬૬૬
 લીલા લેષ ૬૨૮
 લેખ્ય-લેખનનામ્ર ૧૯૬
 વ્યાકરણના પાચ અગો ૪૩૨
 વજ્રમુદ્ર ચક્રવર્તિ ૫૫૧
 વનબી વાચ ૧૧-નવબીપુર પરિપદ
 ૩૨, ૩૮, ૧૯૪
 વાહા (દિનગા એદ્યજી) ટિ ૫૪૭
 -૮
 વાદકલા ૧૬૦

વામનનો શિલાલેખ ટિ. ૧૬૬
 વિજય ધોપ ૧૨
 વિક્રમરાજના નવરત્નો ૧૫૩, ટિ
 ૯૭
 વિદ્વાનો-એ પ્રકારના ૨૦૯
 વિન્યવાસી ૨૨૪
 વિવાદનુ ચિત્ર ૧૬૦
 વિશ્વધર્મ પરિપદ-ચીકાગો ૧૦૦૬,
 ૧૦૧૩, ૧૦૧૫
 વેદાત ૧૦૩૯
 વૈદિક ધર્મ-બ્રાહ્મણ ધર્મ ૧, ૧૪
 વૈદિક સાહિત્યની જૈન સાહિત્ય
 પર અસર ૧૭૮
 શ્રમણ સઘ-સાધુ સરથા ૧૧૦૩-૮
 આવક સરથા ૧૧૭૯
 શાસ્ત્રોદ્ધાર-(કુમારપાલનો) ૩૭૭
 શૌભનદેવ સૂત્રકાર ૫૨૬
 શૌરસેની ભાષા ૩૧, ૪૩૩-૫
 સ્થૂલભદ્રના ચરિત્રની અસર ૭૭૮
 સ્વતંત્રકથાના ઉદાહરણ ટિ ૫૨૪
 સંગીતકલા ૧૧૫૨

સઘ સરથા ૧૧૦૨
 સસ્કૃત ભાષા ૧૬, ૧૭૯, ૪૩૩
 -૪૩૬
 " " -પૂર્વોની ભાષા
 ૨૨, ટિ ૨૯
 સાહિત્ય સ સદ ૭૭૩
 સિદ્ધાન્ત કોશ ૭૦૬
 સિદ્ધાંતોનુ લિખાપન ૭૩૦
 સીતા ૫૦૯
 સુદર્શના ટિ ૩૧૧
 સુરત મિશન પ્રેસ ટિ ૫૫૫
 હીસિંગ-પ્રેમાભાઈ હોસ્પિટલ
 (અમદાવાદ) ૯૮૬
 હરિશ્ચંદ્ર ટિ ૧૩૨
 " ટિ ૨૮૯
 હિંદી ભાષા ૨૫૯
 હિન્દુ ચિત્રકના ૧૧૪૯
 હુએન્સન (ચીની યાત્રી) ટિ ૧૩૮
 હેમચંદ્ર અમ્યાસવર્મા ૧૦૧૭
 હેમાભાઈ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ૯૮૬

શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ પત્રક.

[દરેક પાત્ર અને ગિરિપાત્રીમા નુ ઉમેરવાનુ કે સુધારવાનુ
હે તે અત્ર જણાવ્યુ છે.]

૨૮ 'અધુ અગ્નિ દ્યુ' પત્રી ઉમેરો, (સી ૧૧ ૧૬૦-૧ ૧૫ ૧)
તથા 'મન'-(પારલિપ્ત) પત્રી ઉમેરો-પારલિપ્તની
વાચના ને ઉપરે ઉમેરો. (મા મ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧
નવમા જણાવ્યુ છે તે માટે જુઓ. 'સી' નિર્ણય ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧
કાવચાના' નામનો મુદ્દા કલ્યાણનિર્ણયો નિર્ણય ૫ ૬૮
થી ૧૦૮)

ટિ ૩ 'દલિભુમ્બિ' ઉપર ૩૫ ની ની 'દલિભુમ્બિ'
સુના ઉપર ૩૫ ઉપર મુનિમ્બુમ્બિ કૃત મીમા' ને. ૩૫ ની
વાચો, તેની ગાથામા સર્વો ને જલે સવા, સર્વમિ ને જલ
અત્યિસિ ની ઘણામ્ય ને જલે ઘણામ્ય એમ નુપત્રી ૧૧૦,
તથા વિશેષમા જુઓ દુર્લભમ્બુમ્બિ કૃત મિન્નિના ના 'સી' નવમપત્ર
અન પર જતિ ૫ ૬૬૭-૮ (મા મિનિ)

૩૧ 'નિનામ સી' વિરોધથી જાનિમાન આપથી અનિર્ણય
અને વજ્ર અમિની નિષ્કટના મમયમા એટલા ગુણો જાનિમાની
એમ વાચો કે વીગત ૮૭૭ થી ૮૮૦ ની રૂએ આપે અનિર્ણયના
સમયમા, 'માયુત્રી વાચના' પત્રી ઉમેરો-અનિર્ણય વાચના

ટિ ૩૭-૨૮ ઉમેરો, મેરુતંગ સુગિની નિચાનરજિના એમ
લખ્યુ છે કે 'શ્રી વિદ્યામા ૧૧૮ વર્ષ વર્ણવવાની, ન ૩ ૨૩૬ વર્ષ
સ્કન્દિન' એટલે કે વિદ્યાથી ૧૧૮ વર્ષ વર્ણવવાની (તર્કવા સી થયા)
અને તેની પત્રી ૨૩૬ વર્ષ વ્યતીત થતા સ્કન્દિવાચાય થયા આમા
૨૩૬ વર્ષમા રતો ઉમેરો થયો નેરોએ એટલે ૨૮૨ થતા ન ૩૫૬
વર્ષ પત્રી આચાર્ય સ્કન્દિવિનો યુગપ્રધાન-પર્યાય ત્રૃથયો મેરુતંગો

આ ગણનામા આર્ય વજ્જના પત્રી વજ્જસેનના અસ્તિત્વના ૩૩ વર્ષ ગણ્યા છે તેને બદલે ૩૬ વર્ષ જોઈએ, કારણ કે વજ્જ પત્રી ૧૩ વર્ષ આર્ય રક્ષિત, ૨૦ વર્ષ યુષ્મમિત્ર અને તેના પત્રી ૩ વર્ષ સુધી વજ્જસેન યુગપ્રધાન રહ્યા હતા આથી વજ્જ પત્રી વજ્જસેન ૩૬ વર્ષ સુધી જીવિત રહ્યા તેની પત્રી નાગહસ્તિ ૬૯, રૈવતિમિત્ર ૫૯ અને અલ્લક્ષીપક સિંહ ૭૮ વર્ષ સુધી યુગપ્રધાન રહ્યા કુલ વિક્રમવર્ષ ૩૫૬ (૧૧૪+૩૬+૬૯+૫૯+૭૮=૩૫૬), સિંહસૂરિના સ્વર્ગવાસ સુધી થયા, ત્યાર પછી આચાર્ય દેક દિવનો યુગ પ્રધાનત્વ પ્રમાણ શરૂ થયો (મુનિ કેલ્યાણવિજય)

૩૨ આ પારાની શરૂઆતમા ઉમેરો કે ‘જે કાલે માધુરી વાચના થઈ તેજ કાલમા વલ્લભી નગરીમા નાગાર્જુન સૂરિએ પણ શ્રમણ સધ એકઠો કર્યો ને નષ્ટાવશેષ આગમ સિદ્ધાંતોનો ઉદ્ધાર શરૂ કર્યો આગમ, તેના અનુયોગો, તથા પ્રકરણ ત્રય જે યાદ હતા તે લખવામા આવ્યા અને તેમને વિસ્તૃત રચણોના પૂર્વાપર સળધ અનુસાર ખરાખર કરી તે અનુસાર વાચના આપવામા આવી આને ‘વાલભી વાચના’ કહે છે અને તેને ‘નાગાર્જુની વાચના’ પણ કહી શકાય આચાર્ય દેક દિલ અને નાગાર્જુન બંને સમકાલીન રચવિરો હોવા છતાં દુર્ભાંયે આપસમા મિલન ન થવાથી બંને વાચનાઓમા ચત્રતત્ર કંઈક ભિન્નતા ગ્રહી ગઈ કે જેના ઉત્તરેષ હજી સુધી ટીકા-ઓમા જોવાય છે જુઓ ભદ્રેશ્વરકૃત કથાવધી જુઓ મુનિ કેલ્યાણવિજયનો હિંદી નિબંધ ‘વીર નિર્વાણ સંવત ૫ ૧૧૦-૧૧૧ (પારા ૧૯૫)

ઉપરમા ઉમેરો કે ‘દિર્ઘદિગણિ ક્ષણાશ્રમણની અધ્યક્ષતામા એકલા થયેલા શ્રમણ મને પૂર્વોક્ત બંને વાચના સમયે લખાયેલા સિદ્ધાંતો ઉપરાંત જે જે ત્રય, પ્રકરણ મોજૂદ હતા તે સર્વને લખાવી સુરક્ષિત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો ને તે શ્રમણ-સમવમગણમા બંને વાચનાઓના સિદ્ધાંતોના પરસ્પર સમન્વય કરવામા આવ્યો અને ત્યાં સુધી બંની રાક્યુ ત્યાં સુધી બેદ-ભાવ મટાટી તેને એકરૂપ કરી દીધુ

અને જે જે મહત્ત્વપૂર્ણ બોદ દતા તેને પાઠાત્મના રૂપમા દીકા-
ચૂંછિઓમા મગ્નરીત ક્યુ કેટવાક પ્રખીર્ણક્રમ્ય જે કેનન એકજ
વાચનામા દતા તે તેવાજરૂપે પ્રમાણુ માનનામા આન્યા આ વ્યવસ્થા
પછી ૨૬ દિનની માયુરી વાચના અનુમાગ મર્વ મિદ્ધાત લખવામા
આવ્યા ત્યા ત્યા નાગાર્ણુની વાચનાનો મતભેદ કે પાદભેદ દતો
તે દીકામા લખી દેવામા આવ્યો, પરંતુ જે પાઠાત્મને નાગાર્ણુના-
નુયાયી કોઇ રીતે તજ દેવા તૈયાગ ન દતા, તેને તેના મૂલ સૂત્રમા પણ
'ઘાયણતરે પુણ'—એ ગમ્દો મદિત ઉ તેખનામા આવ્યા (ગુઓટિ
૧૩૬) આથી આ દેવર્ધિગણિની વાચના નહિ પણ 'પુન્નતક લેખન'
કટેવામા આવે છે, ને વર્તમાન જન આગમોનો મુખ્ય ભાગ માયુરી
વાચનાનુગત છે, પરંતુ તેમા કોઈ કોઈ સૂત્ર વાચની વાચનાનુગત
પણ દોવા જોઈએ સૂત્રોમા ક્યાક ક્યાક વિગતદ અને વિરોધ તથા
વિરોધાભાસ સૂચક જે ઉત્તેખ મળે છે તેનું કાગણુ પણ વાચનાઓનો
બેદજ સમજવો જોઈએ (એજન ૫ ૧૧૨-૧૧૭)

૪૪ પક્તિ આ તગશરીરવાદી ને બદને તગશરીરવાદી વાચો
ટિ ૪૧ હેનટની પક્તિમા ઈ ઑ ને બને છે ઑ વાચો
ટિ ૪૩ બીજી હેનટની પક્તિમા ઈ ઑ ને બદલે છે ઑ વાચો
ટિ ૫૬ Z M M G ને બદલે Z D M G વાચો

૧૪૪ ઉમેગા-મિન્ધુના નહિ તેમ શાખિરે (પ્રભાવક ચગિત)ના
પણ નહિ પરંતુ ધગિનના-પાગમફલ (નિરીયચૂંછિ)—રાકફલ (પ્રાકૃત
કાલકકથા)ના ૯૬ સામન્ત ગજા-માડવિગ્ર કાલકની પ્રેરણાથી દિદમા
આવેલા તે જાતિના 'શક' અને 'શાક' ઉપાધિ ધારી ધગિનના
મડવિકો દતા તેઓએ પહેનવહેલી કાઠિયાવાડમા પોતાની સત્તા
જમાવી અને તે પછી ઉજાળેલી ઉપર જઈને ગર્દભિનને પદબ્રષ્ટ કરી
ત્યાનો કબજો તે શકોએ લીધો હતો (વ્યવહાર ચૂંછિ), કથાવલિમા
લાટના રાજ બલભિત્રને બેસાડ્યાનો ઉત્તેખ છે તો તેનું સમાધાન
એ છે કે લડાઈ શૂન્યા પછી શકજ બેઠો, પણ તે ત્યા બહુ ટક્યો

લાગતો નથી, લગભગ ૪ વર્ષ રાજ્ય કર્યા પછી બલમિત્ર-ભાનુમિત્રે શકોને ઉજ્જૈણીમાંથી કાઢીને પોતાનો કબ્જો કર્યો હતો. કાવકા આર્યે ઉજ્જૈણીમાં ચોમાસુ કર્યું અને ત્યાંથી તેઓ પ્રતિષ્ઠાનપુર ગયા. ને ત્યાં સાતવાહનના ઝહેવાથી ચતુર્થીના દિવસે પર્યુષણ પર્વનું આરાધન કર્યું હતું. બલમિત્ર-ભાનુમિત્રે ભાર્યમાં ૫૨ વર્ષ રાજ્યપદ ભોગવ્યું ને ૮ વર્ષ સુધી ઉજ્જૈણીમાં રાજ્ય કર્યું.

કાલકનો સમય પણ સયમપ્રધાન હતો. તેમના સમયમાં દેવતીમિત્ર, આર્ય મગૂ અને આર્ય સમુદ્ર જેવા અનુયોગધરો વિચરતા હતા. મધ્ય હિન્દ અને દેશકણ્ય વગેરેમાં જૈન ધર્મનું વિશેષ પ્રાબલ્ય હતું, છતાં રાજ્યકાન્તિના કારણે દેશમાં કંઈક અશાંતિજેવું હશે. પશ્ચિમ ભારતથી લઇને માલવા સુધીમાં શકોના ટોળા ફેલાઇ ગયા હતા અને આ સર્વ આપત્તિનું મૂલ કારણ ગર્દભિ'ન દ્વારા માધ્વી મારવતીનું અપહરણ હતું. જો ગર્દભિ'ન કાલકના ઉપદેશથી સમજી ગયો હોત અથવા અન્ય કોઈ પણ ભારતીય રાજાએ કાલકની ક્યોઈ સાબળી હોત તો તેઓ પારસકૂલ સુધી જઈને શકોને નહિ લાવ્યા હોત.

કાલકાચાર્ય જખરદરત યુગપ્રવર્તક પુરુષ હતા. તેમણે રાજ્ય-કાન્તિજ કરાવી હતી એટલુંજ નહિ પણ ધર્મમાર્ગમાં પણ તેમણે સૂત્રોના પદબદ્ધ પ્રકરણોના અનુવાદ કરીને ગડિકાનુયોગની પ્રવૃત્તિ ચલાવી હતી અને પ્રથમાનુયોગ નામથી એક કથાવિષયક આગર સિદ્ધાન્ત ગ્રંથની રચના કરી હતી. તે ઉપરાંત તેમણે લોકાનુયોગમાં કાલકસંહિતા નામની નિમિત્ત વિષયની સંહિતા બનાવી હતી. પરંપરાથી લાદવા શુદ્ધ પાત્રમને દિનસે પર્યુષણપર્વ થતું હતું તે એમણે ચતુર્થીને દિનને કર્યું અને જૂળી એ હતી કે પોતાના આ સર્વ અભિનવ કાર્યો જૈન સંઘની પાસે તેમણે 'પ્રામાણિક' તરીકે મન્નુર કર્યા હતા. આ ઉપરથી કાલકનો જૈન મંથમાં કેવો (મિત્રો) પ્રતાપ દશે તે વાચકો સ્વયં જાણી શકશે, કાવકની નિદાગ્રમિ

પણ ધણી વિસ્તૃત હતી પૂર્વમાં પાદવિપુત્ર (પટના)માં તે મધને પોતાના કર્તવ્યનું દિગ્દર્શન કરાવે છે, દક્ષિણમાં પ્રતિષ્ઠાનમાં પચ્ચ-મીથી ચતુર્થામાં આવતમગિક પર્વ કરે છે, પશ્ચિમમાં તે તેઓ પારમ-કલ-કારસની ખાડી મુધી રાહિત્તાનમાં પડોચી જાય છે અને ઉપરાત મુર્ચ્છામુખી મુધી તે પોતાનો વિદાર લખાવે છે આથી કાનકે કયા મુધી પોતાનો વિદાર લખાવ્યો હતો તે જણાશે તેમનો મર્ગવાસ ક્યારે થયો તે ચોક્કસ નથી, પણ ધણે જાણે રીગત્ ૪૬૫ (વિ મ ૫ પૂર્વે) પગોકવામી થયા હશે એમ હું માનું છું (મુનિરી કલ્યાણ-વિજયની પ્રભાવક ચરિત્ર લાપાતગની પ્રગ્તાવના)

ટિ ૮૭ '(વિક્રમની ખીજમદીમાં ?)'—આટલા સખ્તો કાઢી નાખી ઉમેરો—૫ ૫ પ્રભાવક ચ મા પાદવિપ્ર પ્રમથમાં વીગત્ ૪૮૪માં આર્ય અપટ થયા એમ લખ્યું છે, પણ ખરે જોતા આ વર્ષ તેમના મર્ગ-વાસનું હોય જોઈએ જો તે મવત્ અને અમારી કલ્પના સત્યહોય તો આર્ય અપટનો મમય ભરચના ખચમિ । ભાનુભિત્રના પાછતા સમયમાં અને નભમ્મેનના પ્રાથમિક મમયમાં આવે છે ભરચ ઉપર પ્રતિષ્ઠાનના સાતવાહનની ચદાઈ વિષ ઉક્ત પ્રમથમાં જે વર્ણન આપ્યું છે તેનો સખ ૫ પણ પાદવિપ્રના મમયની સાથે નહિ, પણ આર્ય અપટની સાથેજ મગત થાય છે, કાગણ કે ખલભિત્રના મમ-યમાં આર્ય અપટનું અસ્તિત્વ હતું એટલુંજ નહિ પણ આર્ય અપટ-નું મુખ્ય મ્યાન પણ ભરચજ હતું સાતવાહનના મત્રીને પાદ વિપ્રનો શિષ્ય કહેવા કરતા આર્ય અપટનો શિષ્ય કહેવો વધારે સગત છે (મુનિ કલ્યાણવિજય, પ્ર ચ પ્ર)

૧૪૫ પકિત ૪માં 'વીરાત્ ૪૮૪ મા' એ પર ૮૭ એ આક ટિ નો ઉઠી ગયો છે તે મૂકો, ને તે પારાની છેતરે ઉમેરો—આર્ય અપટનો વિદ્યામિદ્ધ તરીકે નિરીય ચુર્ણિમાં જે સ્થલે નિર્દેશ છે, તેમ ખીજ પણ પ્રાચીન સાહિત્યમાં તેમનું પૂર્વોચાર્ય તરીકે વર્ણન હોવાથી એમાં ગત્રા નથી કે એ મહાપુરુષ ધણા જૂના છે એમના સમયમાં

પાટલિપુત્રમાં દાહડ નામનો મિથ્યાદષ્ટિ રાજા હોવાનું અને તેણે બ્રાહ્મણને પ્રણામ કરવા જૈન શ્રમણોને આજ્ઞા કર્યાનું વર્ણન પ્ર. ૨. ના પાદલિખ પ્રબંધમાં આવે છે—આ હકીકત પણ ઐતિહાસિક સત્યનું પ્રતિપાદન કરનારી જણાય છે એ સમયમાં પાટલિપુત્રમાં શુ ગ વસતું રાજ્ય હતું, તે વસના રાજાઓએ જૈન અને યૌદ્ધ ધર્મનો નાશ કરી વૈદિક ધર્મની ઉન્નતિ કરવાને અનેક ઉપાયો કર્યા હતા અને તેમાં તેઓને સફળતા પણ મળી હતી સેકડો વયોથી મગધમાં દહમૂલ થયેલ જન અને યૌદ્ધ ધર્મની જડો એ વખતે ઢીલી થઇ હતી અને બ્રાહ્મણોનું પ્રાબલ્ય વધુ હતું આશ્ચર્ય નથી કે ‘દાહડ’ તે આ વસનો હતોયો રાજા ‘દેવભૂતિ’ હોય અને પોતાના પૂર્વજોની કરણીનું અનુકરણ કરવા એણે બ્રાહ્મણને પ્રણામ કરવાનો જૈન શ્રમણોને હુકમ કર્યો હોય શુ ગ દેવભૂતિ જે સમયે પાટલિ પુત્રમાં રાજ્ય કરતો હતો તેજ સમયે ભરૂચમાં બલમિત્રનું રાજ્ય હતું અને આર્ય અપટ અને તેમના શિષ્ય મહેન્દ્ર ત્યા વિચરતા હતા આ ઉપરથી જણાશે કે આર્ય અપટ અને મહેન્દ્રની વિદ્યમાનતા વિક્રમના પહેલા સૈકામાં અને એનાથી પણ ઠીક પૂર્વના સમયમાં હતી ભરૂચ, આર્ય અપટના સમયથી વિદ્યાધર કુલના ક્ષેત્ર તરીકે સાહ્યુ આબ્યુ હતું અને પ્રભાવક ચરિત્રજર વિજયદેવસૂરિ-પ્રબંધમાં કહે છે તેમ તેમના વખતમાં (સ ૧૩૩૪માં) પણ એ પરમપગના આચાર્યો આ ક્ષેત્રમાં વિદ્યમાન હતા (મુનિ કેત્યાણુવિજય પ્ર. ૨ પ્ર.)

૧૪૬ પ ૨ તત્ત્વાર્થધિગમ ને જદતે તત્ત્વાર્થધિગમ, સુધારો.

પ ૬ નાગરી ને જદતે નાગર સુધારો

૧૪૭ અને ઉમેરો —તે માન્યતા યોગ્ય નથી, કારણ કે ન દી મનની મ્વર્તિગતિમાં ગ્યામાર્થને તથા તેના ગુરુ સ્નાનિનો હારિજ ગોસ્તા જમાવેન છે, જ્યારે આ સ્નાતિ ઠાબીપણ ગોસ્તા છે તેથી અને સ્નાતિ બિન્ન છે વળી આ ઉમા સ્નાતિ, ‘વાચક’ નામનો

એક વિશિષ્ટ વિલાપિય વર્ગ તટસ્થપણે ચાલ્યો આવતો તેજ વશમાં
શયા છે અને તે ૥ ગોન વગેરે પરથી તેઓ જાણણુ જાતિના હોવાનું
સૂચન થાય છે (૫ સુખવાલની તત્ત્વાર્થ પર પ્રસ્તાવના)

૧૪૯ ૫ ૭મા 'અભાય છે' પત્રી ઉમેરો —તેમના નાચ પ્રકરણ
નામના અથવા ઉપેક્ષા સિદ્ધસેનની તત્ત્વાર્થ રૂતિમાં છે જે અત્યારે
ઉપવચ્છ નથી (એન)

ટિ ૯૦ અતે ઉમેરો —ગાદસ્તી નામની દીકા અમતભદ્રે
લખી હતી એવું દિગ્ગજી અથો અને શિક્ષાલેખો પરથી જણાય છે
પણુ તે તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર ન હતી, પણ બીજા દિગ્ગજીય મિદ્ધાત
અથો પરથી હતી એવું જુગવકિગોગ્ગે 'સ્વામી અમતભદ્ર-અથ
પરિચય'માં પૂરવાર કર્યું છે (એન)

૧૫૦ ઉપર ઉમેરો —મુનિ કલ્યાણવિજય પાદલિપ્તમૂરિના પ્રબધપર
પર્યાયોચના કરતા જણાવે છે કે —પાદલિપ્ત પ્ર અ માના પ્રબધ પ્રમાણે
મૂલ અયોધ્યાના વિજયદ્રજ ગજના ગજ્યમાં કું ન ચેષ્ટીના પુત્ર વિદ્યા-
ધગ ગરુડ-કુલના આર્ય નાગદસ્તીની પામે આઠ વર્ષની વયે માતાએ
દીક્ષા અપાવી દસમા વર્ષે ગુરુએ પટધગ ગ્રાપી મયુરા મોકલ્યા
ત્યા રહીને પાદલિપ્ત સુરિએ પાટલિપુત્ર જઈ ત્યાના મુરુડ ગજનો
સહસાર પ્રાપ્ત કર્યો આ રીતે આ આચાર્યના ગુરુ અયોધ્યા અને
મથુરા તરફ આધક રહેતા હતા આથી જણાય છે કે ઉત્તર હિન્દમાં
જનોની જાહોજલાલીના સમયમાં તેમનો જન્મ થયો હતો એટલે
વિક્રમની પાચમી સદીની પહેલાનાએ આચાર્ય હતા એ નિશ્ચિન છે
હવે કેટલા પૂર્વે તેનો વિચાર કરતા જણાય છે કે ઉક્ત પ્રબધ તેમજ
અનેક ચૃષ્ટિ આદિ પ્રાચીન અથોમાં લખ્યા પ્રમાણે પાદલિપ્ત મૂરિ
પાટલિપુત્રના મુરુડ રાજના માનીતા વિક્રાન હતા 'મુરુડ'—એ
શકલાપાનો શબ્દ છે ને તેનો અર્થ 'સ્વામી' થાય છે કુશાન વંશી
રાજા કૈનિક અને એના વંશનાનાઓને અત્રેના લોકો 'મુરુડ'ના
નામથી ઓળખતા હતા ભારત વર્ષમાં કુશાન વંશનું રાજ્ય વિ

સ ૬૭ થી ૨૮૩ સુધી રહ્યું, પણ પાટલિપુત્રપર એમની સત્તા કનિષ્કના સમયમા-વિ સ ૧૭૭ પછી અને ૨૧૬ ની વચ્ચે થઇ, કનિષ્ક પેશાવરને રાજધાની કરી ત્યાં રહેતો હતો તેથી તેના સમયમા પાટલિપુત્રમા તેનીજ જાતનો તેનો સૂબો રહેતો હતો પુરાણોમા મગધના રાજા તરીકે વિશ્વસ્કટિક, વિશ્વસ્કરણી, વિશ્વસ્કૂર્જિ ઇત્યાદિ નામોથી જે બલિષ્ઠ વ્યક્તિનું વર્ણન કર્યું છે તે સુરેષ્ઠના નામથી ઝોળખાતા કનિષ્કના આ સૂબાનુજ હોવું જોઈએ એમ અમારૂં માનવું છે જયસવાલ આનું શુદ્ધ નામ 'વિનસ્કર્ણિ' હતું એમ કહે છે તો આ રીતે પાટલિપુત્ર અસ્તિત્વ વિક્રમના બીજા સૈકાના અંતમા અને ત્રીજા સૈકાના પૂર્વાર્ધમા હોવાનું સિદ્ધ થઈ શકે બીજી રીતે જોઈએ તો પાટલિપુત્રના દીક્ષા ગુરૂ આર્ય નાગહસ્તિ તે નદીની અધિવાસી અને યુગપ્રધાન-પદાવલીમા ૨૨મા નાગહસ્તિ છે તેજ છે એમ મારૂં માનવું છે ને તેમનો અસ્તિત્વ-સમય વિ સ ૧૫૧ થી ૨૧૬ સુધીનો બતાવ્યો છે તે આ સમયને સગત થાય છે આર્ય નાગહસ્તિ અને કનિષ્કે સ ૨૧૬મા આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું તે વખતે પાટલિપુત્ર યુવાવસ્થામા હશે આથી તેઓ આર્ય જાપટના સમ દાવીન થઈ શકના નથી તેમજ કૃષ્ણરાજના સમયમા માન્યખેટ ગયા હશે એ વાત સબવિત નથી લાગતી ત્યાં જનાર પાટલિપુત્ર જૂદા હોવા ધટે

પાટલિપુત્ર પ્રતિષ્ઠાનપુર ગયા હતા એમા શકા જેવું નથી આ સમયે પ્રતિષ્ઠાનમા સાતવાહનના વરજ્યેનું રાજ્ય હતું, અને સભર પ્રમાણે તે કાળમા ત્યાં ગૌતમીપુત્ર ચરમ્પી શાતકર્ણિ અથવા શાત કર્ણિ ત્રીજાનું રાજ્ય હશે બરચમા પણ ગયા હતા. આર્ય નાગહસ્તિ, વજ્રસેન શિખ્ય વિદ્યાધર (પદ્ધર સ ૧૫૦મા) થી પ્રસિદ્ધ થયેલા વિદ્યાધર કુલના હોવા સબવના નથી, પરંતુ તેમને વિદ્યાધર ગોપાલ (આર્ય સુહરતીના શિખ્યયુગલ સુરિયત અને સુપ્રતિષ્ઠના શિખ્ય)થી પ્રકટ થયેલ વિદ્યાધરી શાખાનાજ સ્થળે જણા સુક્તિયુક્ત છે.

પ્રાચીન મમયની કેટલીક રાખાઓ કાલાતરે 'કુવ'ના નામથી પ્રમિદ્ધ થઈ અને પાંત્રીના મમયમા કુલો 'ગરુડો'ના નામથી પ્રમિદ્ધ થયા. એજ દખીકત આર્ય નાગદગ્નિના 'વિદ્યાધર ગરુડ'ના મળધમા પણ બનવા પામી લાગે છે. ઘણા જૂના કાનમા એ 'વિદ્યાધરી' શાખા દમે અને કાવાન્તરે તે નાખા મટીને 'કુવ'ના નામથી પણ પ્રકાશમા આવી દરો, અને હેરટે કુવનું પણ નામ છોટીને 'ગરુડ'નું નામ ધાગણ કર્યું. દમે એમ લાગે છે. આ ઉપરથી પાનિનિ સૂત્રિને વિદ્યાધર કુવના અથવા વરના કદીએ તો કદપણ દક્ષિણ નથી પ્ર. ચ મા જણાવ્યું છે કે પાદનિપ્ત સૂત્રિએ દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠાવિધિ વિષયક નિર્વાણકલિકા ઉપગત જ્યોતિષ વિષયમા પ્રશ્નપ્રકાશ મંથ રચ્યો. આ મિત્રાય સૂત્રોની ચૂંટિઓમા પાદલિપ્ત કૃત કાનગાન નામના અથનો અનેક રચતે ઉત્તેષ આવે છે. પાદલિપ્તના ગૃદરથ શિષ્ય નાગાર્જુના અથો વિશે અર્ધો ઉત્તેષ નથી, પણ યોગગત્નાવથી, યોગરત્નમાતા, કલ્પપુટી આદિ અથો નાગાર્જુન કૃત મનાય છે. (મુનિ કલ્યાણવિજય પ્ર ચ પ્ર)

૧૬૭ અતે ઉમેરો — ૫ મુખલાલજી જણાવે છે કે આ સિદ્ધસેન દિવાકરનું ખીન્તુ નામ ગધદમ્તી હતું એ કિંવદન્તી યથાર્થ નથી, વાસ્તવમા 'ગધદમ્તી' એ નામ જે મિદ્ધમેનને આપાયુ હતું તે મિદ્ધસેન તે પાગ ૧૬૭ને ટિ ૧૬૨મા જણાવેલા-તત્ત્વાર્થ ભાષ્યની ઉપનબ્ધ મોટી વૃત્તિ રચનાગ મિદ્ધમેન ગણિ (ભારવામી ગિપ) હતા. (૫ મુખલાલની તત્ત્વાર્થ પ્રતાપના)

૧૭૨ અતે ઉમેરો — પ્રભાવક ચરિતમાના વૃદ્ધવાદી સૂરિના પ્રમથ પરથી મુનિશ્રી કલ્યાણવિજય તે સૂત્રિના શિષ્ય સિદ્ધમેન દિવાકરનો સમય વિચારતા જણાવે છે કે 'વૃદ્ધવાદી પ્રમિદ્ધ અનુયોગધર આર્ય સ્કન્દિલના શિષ્ય હોવાનું પ્રમથકારે લખ્યું છે, અને તે સ્કન્દિવાચાર્યનો સુમપ્રધાનત્વ-સમય અમારી ગણના પ્રમાણે વીર સવત્ ૮૨૭ થી ૮૪૦ (વિ મ ૩૫૭ થી ૩૭૦) સુધીમા આવે છે તે દમ્ભાન

વૃદ્ધવાદીની દીક્ષા થઈ માનીએ તો તેમના શિષ્ય [સિદ્ધસેનનો મમય વિ० ચોથા સૈકાના અતિમ ચરણ અને પાચમાના પૂર્વાર્ધમા આવે, વળી સિદ્ધસેન ચોથી પાચમી સદી પછીના તો નહીજ હોઈ શકે કારણ કે તેમના યુગપદ્ધત્યોગદય વાદ'નું જૈન આગમોની પ્રાચીન ચૂલિઓમા નિગદ્ય છે, અને વિક્રમ સાતમી સદીના ટીકા ગ્રંથ નિશીથ ચૂલિમા એનો 'સિદ્ધસેણ ખમાસમણ-સિદ્ધસેણાયરિય' એ નામથી આઠ દશ સ્થળે ઉલ્લેખો છે કે જે ઉત્તરેખો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે એમણે નિગીથસૂત્ર પર લઘુ અથવા તે જાતના ગાથાબદ્ધ વિવરણ ગ્રંથની રચના કરી હતી, અને નિશીથ ચૂલિમા સિદ્ધસેને ચોનિપ્રાભૂતના પ્રયોગથી ઘોડા બનાવ્યાનો પણ ઉલ્લેખ છે આથી સિદ્ધસેન દિવાકરનો સત્તાસમય ચોથા અને પાચમા સૈકામા મૂકવાનું યુક્તિયુક્ત છે આવી પરિસ્થિતિમા તેમને પ્રસિદ્ધ સવત્સર પ્રવર્તક વિક્રમાદિત્યના નહિ પણ ગુપ્તવંશી રાજા દ્વિતીય ચંદ્રગુપ્તના સહવાસી માની લઈએ તો હરકત જેવું નથી, કેમકે આ રાજા પણ ઘણો પ્રસિદ્ધ અને 'વિક્રમાદિત્ય'—આવી ઉપાધિ ધારણ કરનારો હતો વિશેષમા મુનિશ્રી જણાવે છે કે નિશીથ ચૂલિના ઉત્તરેખો પ્રમાણે સિદ્ધસેને જૈન આગમો ઉપર પણ ટીકા લખ્ય વગેરે લખ્યા હશે, પણ આજે તે ક્યાઈ પણ અસ્તિત્વ ધરાવના નથી— (પ્ર ચ પ્રત્તાવના)

૧૭૩ અતે ઉમેરો —વજ્રસ્વામીનો જન્મ માલવ દેશમા વૈરમકુલમા જૈન કુલુબમા થયો હતો પૂર્વ જન્મના ચોાથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતા તેમને ત્રણ વર્ષની વયમા દીક્ષા આપી, માધ્વીઓના ઉપાશ્રયમા જ રાખ્યા હતા ને આઠ વર્ષના થતા સાધુઓએ પોતાના મમદમા લીધા ને તેમની સાથે વિચરવા લાગ્યા એટલે ગૃહસ્થાવસ્થામા ૮ વર્ષ તેમના ગળેન છે ૪૪ વર્ષ થમણ તરીકે રહી ૩૬ વર્ષ યુગ-પ્રધાનપદે ગયા ને ૮૮ વર્ષે સ્વર્ગસ્થ થયા યુગપ્રધાનપદ આ રીતે વીગત ૫૮૮ (વિ સ ૭૮) III ૫૪ (વિ સ ૧૧૪) સુધી રમું

તેમનો મમય મમમપ્રધાન હતો. દુષ્કાંતના સમયમા વિદ્યાપિંડભોગ-
વવાને બદલે અનંગો મદ્યપુ કઠવાં તેમના શિષ્યોએ પમદ દર્શ્ય
હતુ એ જળાવે છે કે તે કાવમા મમમધર્મમા થોડો પાત્ર અપવાદ
લગાડવાો માધુઓ ખુસી ન હતા, માથેજ તે મમયમા જે. મમા-
જમા મુક્તિપૂર્ણનો મદિમા છે.ની ૧૬ પડોએતો જળામ છે અન્ય
ધર્મિઓના પ્રતિગઢ સામે મમમીગિમગિ વજ્રસ્વામી જેના જન
એત્યો માટે પુષ્પ નિમિત્તે કમર કમે છે અને બધુ દૂર પ્રદેશથી પુષ્પો
લાનીો ત્રાસક વર્ગની દરજા પૂર્ણ કમે છે-એ બધુ બનાવે છે કે
તે લાલમા એત્ય પૂર્ણ કાર્ય એક મદાન ધર્મનુ અગ મનાવા
લાગી ચૂધુ હતું આ જો લોક ઉતરી જોઈએ તો વજ્રની આ
પ્રવૃત્તિનુ અનનબન લઈનેજ પાઠળના આચાર્યો ધીમે ધીમે એત્ય
મબધી માવઘ કાયોમા પ્રદત્ત થયા હતા આસરયક નિયુક્તિ-
ભાષ્ય પછી ૨૫૯ જળાય છે કે એત્યસામીઓ વજ્ર ૧૧ આ દૃષ્ટાન્તથી
મમમધારીઓને પણ દ્રવ્ય પૂર્ણ વરવાનો ઉપદેશ કમતા હતા અને
પોતાના માવઘ કર્તવ્યોનો બચાવ કમતા હતા વજ્રસ્વામીના સમય
સુધી માધુઓ પ્રાય વનમા રહેતા અને ગૃહસ્થોના પરિચયથી દૂર
રહેતા હતા તેમના સમયની ગ્નિયતિ બહુ સારી નહિ ગળાય ઉપરા
ઉપરી બધે બાર દુકાળી પડવાથી દેગની-ખાસ કરીને ઉત્તર હિન્દની
બ્રજ અસ્તબ્ધસ્ત થઈ ગઈ હતી ઉત્તર અને મધ્ય ભારતનાની
ધારી વસતિ તે મમયમા દક્ષિણ ભાગત તરફ વળી હતી જન
સઘની દશા પણ વધુ સારી ન હતી દુષ્કાંતની અસરોથી શ્રુતની
પકન-પાહન-પ્રવૃત્તિ મદ થઈ રહી હતી ખર જોતા સઘની રિયતિ
અસ્તાભિમુખ હતી વજ્રસ્વામીનુ મુખ્ય નિદાગ્નેન માનન, મગધ,
મધ્ય હિન્દ, અને વરાડ હતું ઉપરાત એનાર દુષ્કાંતના સમયમા
સઘની માથે તેઓ પુરી (જગન્નાથપુરી) સુધી પણ ગયા હતા
તેમની મુખ્ય પ્રવૃત્તિ ધર્મોપદેગ અને શ્રુતપકન-પાહન હતુ તેમણે
આચારાગ સૂત્રના મહાપગ્નિધ્યયનમાથી આકાશગમિની વિદ્યાનો

ઉદ્ધાર કર્યો હતો. પચમગન મહાત્મત સ્કંધ (પચ નમસ્કાર) કે જે પૂર્વે પૃથક્ સૂત્ર હતું એની ઉપર ઘણી નિર્યુક્તિઓ, ઘણા ભાષ્યો અને ઘણી ચૂર્ણિયો હતી પણ કાલદોષથી તેનો હાસ થતો ગયો, એ પછી વજ્રસ્વામીએ તેને મૂલસૂત્રોમાં લખ્યું અને સૂત્રોના આરભમાં ગોઠવ્યું (જુઓ મહાનિશીથસૂત્ર ત્રીજી અધ્યયન) ને ત્યાર પછી આજ સુધી તે સૂત્રોના આરભ-મગળ તરીકે સૂત્રોની સાથે જ જોડાયેલ છે. વજ્રસ્વામીનું ચરિત્ર હેમચન્દ્રસંસ્કૃત પરિશિષ્ટ પર્વમાં, પ્રભાવક ચરિતના વજ્ર પ્રબંધ પરથી મળે છે (મુનિશ્રી કંપાણ-વિજય પ્ર ચ પ્ર૦)

૧૭૩ ક-વજ્ર પછી ૧૯માં યુગપ્રધાન આર્ય રક્ષિત (પારા ૩૧ અને ૬૨) થયા (તેમના સળધે જુઓ પરિશિષ્ટ પર્વ તથા પ્રભાવક ચરિત) જન્મ માલવા દશપુરમાં પુરોહિત સોમદેવના પુત્ર તરીકે થયો. માતા રૂપસોમાં જૈનધર્મની ઉપાસિકા હતી તેથી જણાય છે કે તે સમયમાં ગમે તે જાતિના મનુષ્યો પોતાની જાતિમાં રહીને જૈનધર્મનું પાલન કરી શકતા હતા. પાટલીપુત્રમાં બ્રાહ્મણ ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી ઘેર આવતા માતાએ જૈનશાસ્ત્રો પણ બાણીને આવે તો ખુશી થાય એમ જણાવતા દુરત તોસનિપુત્ર આઆર્ય પાસે તેમ કરવા જતા જૈનદીક્ષા સિવાય અભ્યયન ન થઈ શકે એમ બાણી આર્ય રક્ષિતે તે માટે ૨૨માં વર્ષની વયે દીક્ષા ગ્રહણ કરીને તેમની પાસે શ્રુતગાન હતું તેટલું બાણી સીધું, (આમ કરતા માતાપિતાની આજ્ઞા ન લેવાઈ તેથી તે સિધ્ધનિષ્ઠેટિકા-સિધ્ધચેરી મહાવીરશાસનમાં પહેલી યથ) પછી તેમણે વજ્રસ્વામી પાસે ઉજ્જયિની જઈ સાડા નવ 'પૂર્વ'નો અભ્યાસ કર્યો તે દરમ્યાં તેમના નાનાભાઈ રૂપચુરસિતે તેમની પાસે દીક્ષા લીધી. પછી દશપુર જઈ માતાપિતા તથા અન્ય કુટુંબી જનોને પણ જૈનધર્મમાં દીક્ષિત કર્યા પોતાની ૪૦ વર્ષના શ્રામણ્ય પછી વીરાટ પૃષ્ઠ (વિ સ ૭૪) માં યુગપ્રધાન રણા ને વીરાટ પૃષ્ઠ (વિ સ ૧૨૭) માં

સ્વર્ગગ્રંથ થયા આ વાવળી યુગપ્રધાન-પાવલી અનુભાગ છે, ત્યારે માધુરી વાચના અનુભાગ તેમનો સ્વર્ગવાગ વીગત્ ૫૮૪ મા મિદ્ર થાય છે આમ ૧૩ વર્ષનો ફેર માધુરી અને વાવળી એ બે વાચના વચ્ચેના ૧૩ વર્ષના મનભેદને પગિણાગે છે

‘આર્થિકશિતના મમય મુધી મયમપ્રદક્ષિતિ નિગ્ધવાદ દત્તી માધુઓમા વચ્ચ-પાવનો પગિમદ પરિમિત દનો, ચોવપદાદિ જરૂરી ઉપકરણો જરૂરના મમયમાજ ઉપયોગમા લેવાતા દના એ વાન આર્થિકશિતના પિતા એમભેવના મભાવનો પચ્ચી ૨૫૯ છે એમભેવ બીજા ગાદગ્રંથ ચિન્દો છોડાને તૈયાર થઈ જાય છે પણ નીચેનું વચ્ચ બદલવાને તે તૈયાર થના નથી ને કહે છે કે ‘નમ્રે શક્યં કિમુચ્ચાનુ મ્યોચાન્મજ્જ સુનાપર’-‘પોતાના પુત્ર પુત્રીઓ આગળ નગ્ન કેમ ગહેવાય’, વળી આપકના છાકગઓ તેમનો આ ગૃહગ્યોચિત વેષ જોઈ વદન કગતા નથી તે પર તે કહે છે કે ‘નગ્નો ન સ્યામદ્ વ્યય મા ચન્દ્વર્ચ્ય મપૂર્યજા’-હું નગ્ન નહિ થાઉં, ભતે તમે જાો તમારા પૂર્વજો દોષ પણ વન્દન ન કરો’ તે પરથી જણાગે કે તે વખતે વસ્ત્રપરિધાન કાણુપ્રમગેજ થતું દમે, જેવો કે પ્રાચીન ગાઓનો આદેશ છે (જે વખતે સ્વેં અને દિં એ બે બેદ ચોખ્ખા પડ્યા નહોતા)

‘આમ છતા પણ એટલું તો કહેવું પડે કે માધુઓમા કષ્ટક શિથિલતા પ્રવેશવા લાગી હતી અને તેથી આર્થિકશિતજીને મમ થનો વિચાર કરી કઠોર નિયમો કષ્ટક મદ કરવા પડ્યા હતા, એનું એક ઉદાહરણ ‘માનક’ (નાનુ પાત્ર) સાધુઓને મખવાના આદેશ મળધી છે પૂર્વે એક સાધુને કેવન એકજ પાત્ર રાખનાનું વિધાન હતું, પણ તેથી સધુઓને કષ્ટક અડચણ પડતી દસે તેથી આ સુરિએ માધુઓને વર્ષાઋતુના ચાગ માસ માટે તે પાત્ર ઉપગત એક ‘માનક’ પણ રાખવાની આજ્ઞા આપી હતી-પુઓ વ્યવહાર ચૂન ૮ મા ઉદેશકની ચૂલિમા તેનું વિસ્તૃત વર્ણન આપી જણાય છે કે

આર્ય રક્ષિતનો સમય સયમપ્રધાન હતો છતાં કઈક સગવડતાનો વિચાર પણ તે વખતે થતો હતો. આર્ય રક્ષિતનો સમય, અવન ત્યલિમુખ હતો તેનું બીજું ઉદાહરણ સાધ્વિઓનો આલોચના દેવાનો અધિકાર રદ થવો તે છે એટલે કે પૂર્વે સાધુઓ સાધુઓ પાસે અને સાધ્વીઓ સાધ્વીઓ પાસે આલોચના-પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાની રીતિ હતી, પણ તેમના સમયથી સાધ્વિઓનો એ અધિકાર રદ થયો અને તેમને પણ સાધુઓની પાસે આલોચના લેવાનું હર્વું ત્રીજે અને સૌથી મોગે ફેરફાર આર્ય રક્ષિતના સમયમાં અનુયોગ પૃથક્કરનો થયો. વજ્ર સ્વામી પર્યન્ત ધર્મકથાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, દ્રવ્યાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગ-એ ચારે અનુયોગો સાથેજ આવતા હતા, પણ અધ્યાપક વિન્ધ્યની પ્રાર્થનાથી આર્ય રક્ષિતે આ ચારે અનુયોગો જૂદા કર્યા કે જે આજ સુધી તેવીજ રીતે જૂદા છે [જુઓ પાના ૬૨].

‘આ બધા પરિવર્તનો જેવા તેવા નથી આ પરિવર્તનો જન્મગદસ્ત સયોગોમાં કરવા પડ્યા હશે અને એ ઉપરથી તત્કાલીન પરિસ્થિતિ કેવી હશે તે જાણવું મુશ્કેલ નથી ખરું જોતા આર્ય રક્ષિત એક યુગપ્રવર્તક પુરુષ હતા પ્રાચીન શ્રમણ સંસ્કૃતિનો ડાંસ અને નનીન આચારપદ્ધતિનો પ્રારંભ આર્ય રક્ષિતના શામનકાલમાં જ થતા માડ્યો હતો એમ કહેવામાં ભાગ્યેજ વધા જેવું હોય. આર્ય રક્ષિતનું મુખ્ય વિહારક્ષેત્ર માવવદેશ હતું અને એ ઉપરાન્ત તેઓ મધુરા તરફ તેમજ મધ્ય હિંદુસ્થાનના બીજા દેશોમાં પણ ગિરિયા હતા’ (મુનિશ્રી કલ્યાણવિજય-પ્ર મ પ્ર)

ટિ ૧૦૯-૧૧૦ છેવટે ઉમેરો કે —જુઓ ટિ ૩૭-૩૮નો વારો. ૧૭૫ છેવટે ઉમેરો —મુનિ કલ્યાણવિજય કહે છે કે આ વાગ ૧૧ ગિગત ૮૭૭ અને ૮૪૦ ની વચ્ચેના કોઈ વર્ષમાં યુગપ્રધાન આચાર્ય રક્ષિત મુનિ પ્રમુખતામાં મધુરા નગરીમાં થઈ હતી તેથી તેને ‘માત્રી નાચના’-કહેવામાં આવી છે તે સિદ્ધિ વિદ્યાધર આશ્રનાથ ને પાદાન્તર ની પા-પરાના અધિગતના જે રીતે વાદનાદુના મગ

યમા દુર્ભિક્ષના કારણે શ્રુતપરંપરા જિનભિન્ન યમ મર્ષ દત્તી તે રીતે આચાર્ય એ દિવના મમયમા પણ દુષ્કાનને કારણે આગમશ્રુત અન્યવચ્ચિત યમ ગયુ દર્તુ, દેટજાકે શ્રુતધર્મ અધિક પશોકવાની થયા દતા, વિવિધમાન શ્રમગુણપુમા પણ પદનપાદનની પ્રવૃત્તિઓ બધ થતી જતી દત્તી આ મમયે તે પ્રદેનાગ આચાર્ય એક નિ ૧ એક વિગેર શ્રુતધર્મ ગદવા પાગ્યા દતા દુર્ભિક્ષુ મઠટ દૂર થતાન તેમ મી પ્રમુખતામા મયુગમા મેનામ્બર શ્રમણમધ એક । થયો અને આગ- મોને વ્યવચ્ચિત કરવામા પ્રયત્નવાન થયો જેને જે અ ગમમ્બર યા તેના ખડ યા દતા તે લખી લેવામા આવ્યા આ રીતે આગમ અને તેનો અનુયોગ લખીને વ્યવચ્ચિત કર્યા બાદ અધિક એક દિન એ તે અનુમાર માધુઓને વચ્ચ ॥ આપી તે કારણથી તે વચ્ચ ॥ 'મ્હાદિતી વાચના' નામથી પણ પ્રસિદ્ધ છે

ટિ ૧૧૮ છેલી પકિતમા 'બહુદૃષ્ટિ'ને જાતે 'બૃહદૃષ્ટિ' વાચો

૧૮૦ છેવટે ઉમેરો — 'સિદ્ધમેને પણ તત્ત્વાર્થપર ગંધહસ્તિ મહાભાષ્ય અચ્ચુ દર્તુ પણ તે મગતુ નથી' એ પ સુખવાદની તાજે- તગ્ની ગોધ પ્રમાણે જરાજર નથી જે સિદ્ધસેનગણિએ તત્ત્વાર્થ- ભાષ્યપર દૃષ્ટિ-વ્યાખ્યા રચી કે જે ઉપનબ્ધ છે તે સિદ્ધમેનને 'ગંધહસ્તી' વિરોધણ અપાયુ છે, એમ પ સુખનાલ જણાવે છે જુઓ પારા ૧૬૭ અને ૧૬૭ નો ઉમેરો

પૃ ૧૨૯ પકિત ૨૧મા મુનિચદ્રસૂત્રિને બદલે મુનિરત્નસૂત્રિ વાચો.

ટિ ૧૦૦ ઉમેરો — મધ્વવાદીની છતનો આ વીગમવત્ જરાજર છે, દારણુકે આ પ્રસિદ્ધ મધ્વવાદીનો ઉ નેખ વિજ્ઞમના અઠમા શતકના પ્રસિદ્ધ આચાર્ય હરિભદ્રસૂત્રિ પોતાની કૃતિ અનેકાન્તજયપતાવમા અનેક અધ્યે કરે છે, ને 'ધર્મોત્તરના' ન્યાયબિદુષ્ક ટિપ્પણુ ગ્યતાર મધ્વવાદી, ધર્મોત્તર મ ૬૦૪ આસપાસ થયા ગણાય છે તેથી તેનો સમય દશમી સદીમા મૂકી શકાય ને તે વીગત્ ૮૮૪ મા થયેલ પ્રસિદ્ધ મધ્વવાદીથી અન્ય માનવા જોઈએ ને ત્રીજા મધ્વવાદી (ટિ

૩૯૫) તેરમી સદીમાં ચયા કે જેમની કવિતાની પ્રશંસા મંત્રી વસ્તુ પાલ જેવા વિદ્વાને કરી હતી (મુનિ ક વિ પ્ર. ચ પ્ર.)

૧૮૯ છેવટે ઉમેરો —આમ સત્તાસમય સબધી વિરોધ આવે છે તે પર વિચાર કરીને મુનિ શ્રી કલ્યાણવિજય જણાવે છે કે 'જેમનો આચાર્ય હુરિહારે પોતાના ગ્રંથોમાં નામોસ્તેષ્ઠ કર્યો છે, જેમણે ભરૂચમાં ઐશ્વર્યનો પરાજય કર્યો અને જેમણે નયચક્ર ગ્રંથની રચના કરી તે મહાવાદી જૂદા, અને જિનચરના બાઈ તથા લઘુધર્મોત્તરના ગ્રંથ ઉપર ટિપ્પણ લખનાર મહાવાદી જૂદા હતા એક વિક્રમની પાચમી સદીમાં અને બીજા દસમી સદીમાં ચયા જુઓ ઉપરનો ટિ ૧૨૨નો ઉમેરો (પ્ર ચ પ્રસ્તાવના) પ્ર ચ મા જણાવ્યું છે કે મહાવાદીએ નયચક્ર ઉપરાત ૨૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણુ 'પદ્યચરિત' નાગક રામા યણુની રચના કરી હતી

૧૯૦ છેવટે ઉમેરો —પદ્માવલીઓ અને બાબ્બ, ચૂલ્હિ આદિ આગમ સાહિત્ય પરથી જણાય છે કે વિક્રમની પાચમી શતાબ્દિ સુધીમાં ચૈત્યવાસની સાર્વાત્રિક પ્રવૃત્તિ ચર્ચાગર્ભ હતી અને તેની સાથેજ શિથિલાચાર પણ વધી રહ્યો હતો (ક વિ પ્ર ચ પ્ર)

૧૯૪ છેવટે ઉમેરો —આમાં જે ખાસ સુધારો વધારો કરવાનો છે તે માટે વાચો પારા ૩૨ નો ઉમેરો

૧૯૭ અતે ઉમેરો —આ સિદ્ધસેનગણિએજ તે વૃત્તિ ઉપરાત આચારાગવિવરણ કે જે અનુપવબ્ધ છે તે રચ્યું હતું તેઓ સિદ્ધાન્તિક હોઈ આગમવિરૂદ્ધની ગમેતેટલી તર્કસિદ્ધ બાબત હોય તો તેનું આવેશપૂર્વક ખડન કરી સિદ્ધાન્તપક્ષનું સમર્થન કરતા તેથી તેમના કોઈ શિષ્ય કે ભક્ત અનુગામીએ તેમનું તે 'ગધહસ્તી' વિશેષણ આપ્યું હોય એમ લાગે કે તેમનો મમય સાતમાં અને નવમાં સદીની વચ્ચે હોવાનું ૨૫૪૮, ક ગગકે તેઓ પોતાની લાખ્યવૃત્તિમાં બૌદ્ધવિક્રાન્ત વસુમત્તુનો અભિગૃહ્ વિશેષણ આપીને ઉન્નેષ્ઠ કરે છે જુઓ ૭, ૭ ની શ્લોક, સાતમ નક ૧૧ ધર્મકીર્તિનો ઉત્તેષ અખ્યાય ૫ મા ૫૨ ની શ્લોક.

ઓ નાગાર્જુનકૃત ધર્મમ્મદ્વા આપતા પાત્ર આનતર્ય પાપો કે
 જેનું વર્ણન શ્રીલાક્ષ્મિએ સૂત્રકૃતાગની દીકામાં આપેલ છે તેનો
 ઉદ્દેશ ૭, ૮ ની ભાષ્ય વૃત્તિમાં કરે છે એટલે માનમાં મૈદા પહેતા
 નથી થયા ખીજી બાલુ નામના મેમના શ્રીલાક્ષ્મિએ ગદ્યદરતી
 નામથી ઉદ્દેશ ઉપના શ્લોકમાં ક્યો છે તે આ સિદ્ધમેનગણિ
 સબધે છે, કાગ્નિકે મન્મતિના દીકામાં દસમાં મૈદાના અભયદેવશ્રિએ
 તે દીકામાં બે રથો 'ગદ્યદરતી' પદ વાપરી તેમની ગ્થેત તત્ત્વાર્થ
 વ્યાખ્યા નેષ લેવાની સૂચના કરી છે તો તે વ્યાખ્યા ઉપ તત્ત્વાર્થ
 ભાષ્ય વૃત્તિના હોવી નેષએ વળી ગદ્યદરતીના અનુતરણો અનેક
 * ત્રથા-પ્રવચ્ચામાગેદ્વાગની મિદ્ધમેનીય વૃત્તિ ૫ ૩૫૮, નવપદવૃત્તિ
 ૫. ૮૮, ગવયમિગિરૂત ધર્મમ્મદ્વાગી વૃત્તિ ૫ ૪૩ વગેરેમાં આપેલા
 છે તે આ મિદ્ધમેનગણિની તત્ત્વાર્થભાષ્યવૃત્તિમાંથી છે એટલે રીનાક
 પહેલા આ મિદ્ધમેનગણિ હોવા નેષએ આ સિદ્ધમેનના પ્રગુ મિદ્ધ-
 મ્મ (સુરિ) એ જે મહાવાદિકૃત નયચાના દીકામાં મિદ્ધમ્મગિ
 હોય તો એક કરી રાકાય કે નયચકની ઉપનયક મિદ્ધમ્મરૂત
 દીકા સાતમાં સૈકા લગતગની વૃત્તિ હોવી નેષએ (૫ સુખનાલજી
 તત્ત્વાર્થ-પ્રત્નાવના) આમાના આગારાગ વિવગ્ણમાના ગત્ત્વપગિતાનું
 વિવગ્ણ ગદ્યદરતીએ કરેલ છે એનો ઉદ્દેશ ૮ ૧૦૨ મા કહેલો
 છે તે જુઓ, ને મિદ્ધમેનગણિનો ઉદ્દેશ ૮ ૧૬૨ મા કહેલ છે
 તેપણ જુઓ.

ટિ ૧૮૫ મા નમોડસ્તુ પ્રવરમૂરયેની પછી ચા તેને બદલે
 'અનાગત પરિણાય ચૈત્યવદાસથયા' મૂકે.

ટિ ૧૮૭ ૫ ક્રમાં 'તીર્થકપમા મત્યપુર' ને બદલે 'તીર્થ-
 કલ્પના સત્યપુર કલ્પમા' મૂકો, ઓ છેવટે ઉમેરો—મુનિશ્રી કલ્યાણ-
 વિજય પ્ર ચ ના વિજયસિદ્ધસુરિ પ્રબધમાં પર્વાશોચના કરતા વીરાત
 ૮૪૫ મા વલ્લભીભ ગ થયો એ ખરૂં માને છે, પણ તે તુરંકકૃત
 નહિ પણ ગુપ્તવશી ચ દ્રગુપ્ત પ્રથમ ગાદીએ બેઠો તે વર્ષમાં અથવા

તો તેના પહેલા વર્ષમા તેના સેનાપતિ કનકસેને ગુપ્ત રાજ્ય તરફથી ગૂજરાતપર ચઢાઇ કરી વલ્લભીનો કબજો કર્યો હશે વિ સ ૫૯૩ સુધી એના વશજો 'સેનાપતિ' અને 'મહા સામત' ના બિરદો ધારણ કરતા હતા, એ આ વાતને પુષ્ટ કરે છે વલ્લભીમા ગુપ્ત સવત્ વલ્લભી સવત્ના નામથી પ્રચલિત થયો તે પરથી પણ જણાય છે કે કનકસેન ગુપ્તોનો સેનાપતિજ હશે અને તેણે ગુપ્ત સવત્ના પ્રારંભકાલમા વલ્લભીને જીતીને ત્યાં તે સવત્સર ચલાવ્યો હશે પણ (અને) વલ્લભીની રાજ્યક્રાંતિનું અને ગુપ્ત સવત્નું એકજ વર્ષ હોવાથી તે સવત્ વલ્લભીની રાજ્યક્રાંતિ સૂચવનાર 'વલ્લભી સવત્' ના નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો હશે એજ વલ્લભીનો ખીજવાર ' વિ સ ૮૨૪ ની આસપાસ (વિ સ ૮૨૩ પછી નજીકના સમયમા) માતમા શીવાદિત્યના સમયમા ભગ થયો હતો

૨૦૬ પ ૧ 'વીરાત્ ૧૧૪૫' ને બદલે વીરાત્ ૧૧૧૫ સુધારો પકિત ૨ મા 'થયા,' એની પછી ઉમેરો — યુગપ્રધાન પદાવધીઓના આધારે જિનભદ્ર ક્ષમાશ્રમણનો યુગપ્રધાનત્વ-સમય વીર મંવત્ ૧૦૫૫ થી ૧૧૧૫ (વિ સ ૫૮૫ થી ૬૪૫) સુધીમા આવે છે (મુનિ ક વિ)

ટિ ૧૪૪ પકિત ૨ મા સશોધક પછી સમિતિ ઉમેરો.

૫ ૧૫૫ પકિત ૬ મા 'ભવવિયો, ગમ્મુ એને સુધારી 'ભવ વિયોગભુ' એમ વાચો

૨૧૩ ઉપરના કૌસમા મૂકેન પારામા ઉમેરો — 'મુનિ કલ્યાણ-વિજય પણ હવે જણાવે છે કે આ હરિભદ્રસૂરિ વીરાત્ ૧૨૫૫-વિ સ ૭૮૫ મા વિદ્યમાન હતા એ સ્વીકારતાં તેમના સત્તામયનો બધો વિરોધ ટળી જાય છે અને પરપરાગત-ગાયોક્ત ૫૮૫ નો મંવત્ તે હરિભદ્રને બદલે હારિવિગો માની લેવાનો છે પ્ર ચ પ્ર

૨૧૪ 'માકિનિસુ' ને બદલે 'માકિનીયુ' વાંચવું

ટિ ૧૫૨ 'સમણદ્વદ્વા' ને રથને સનણદ્વદ્વા કદા નોંધાએ.

૨૧૭ પ. ૧૫ માં પર્દગન સમુચ્ચય પત્રી પોડનક ઉમેરવું
એ મળી કુન ૨૭ ગ્રંથો ચાલે છે

ટિ ૧૫૫ પ્ર૦ ને જાણે પ્રા૦ ને 'ઉત્તેજે' ને બન્ને 'ઉત્તેજ' સમજવું

૨૨૧ મુધાણે — આમા જાણાવેન તત્ત્વાર્થ લઘુવૃત્તિ તે તત્ત્વાર્થ ભાષ્યપત્રની નાની વૃત્તિ છે તે ઉપનબ્ધ છે પણ અમુદ્રિત છે તે હરિભદ્રે પ્રાગ્ બેરી પણ અવૃગી ગ્દેની કે તેને અનુદાતા તેના કર્તા આ યાકિનીમુનુ હરિભદ્ર ન હોવા ઘટે દારાડે તેમા અધ્યાયને અતે 'હરિભદ્રોદ્દતા' લખેલું છે, તો ખીજામાથી ઉદ્દત કરનાર આ મદાનુ યોગ્ય અને સ્વતંત્ર મથકાર હોઈ ન રહે અને તે ખીજા તે સિદ્ધ-મેન ગણિની વૃત્તિ હોઈ શકે, કે જે મિધ્ધમેન અને આ હરિભદ્ર એ બન્નેના મમય વચ્ચે ખામ અતર વાગતું નથી લગભગ મમ-કાલીન હતા યા મિધ્ધમેન મદેજ પૂર્વકાલીન હોય તો યાકિનીમુનુ હરિભદ્ર મિધ્ધમેનની વૃત્તિમાથી ઉદ્દત કરી લઘુવૃત્તિ ગ્દે એ મલ-વિન નથી (પડિત મુખનાતની તત્ત્વાર્થમુનની ગૂ વ્યાખ્યાપર પ્રસ્તાવના)

૨૪૦ છેડે ઉમેરે — બાપ્તિસ્મીના પ્રમથ પરથી જણાય છે કે તેમના પૂર્વજને પાચાલ કહેવાતા અને એમનું નિવાસસ્થાન કુનાતિથિ (પાલણપુર એજ મીઠા ધાનેગાની પામેનું કુના) ગામ હતું તેમના ગુરુ સિદ્ધસેનસૂરિ મોઢ ગચ્છના પ્રમુખ આચાર્ય હતા એમના ગચ્છના ચેત્યો પાટલા (ગ જેશ્વર પામેનું પાડ્ય), મોઢેરા, પાટણ વગેરેમા હતા તેઓ તેમજ તેમના ગુરુભાઈઓ પ્રાય સવારીનો ઉપયોગ કરતા હતા એ પરથી જણાય છે કે તેમનો મમય શિયિવાચારનો હતો, છતાં એમણે રાજાને પક્ષમા રાખી જૈન સમાજ પર ઉપકાર કર્યો છે અને તેમણે પોતાનું જીવન ગચ્છઓની સોળતમા ગાળા પોતાનું ઉપનામ 'ગજપૂજિત' મેળવ્યું છે સાહિત્ય-નિર્માણમા તેમણે સારો ફાળો આપ્યો હતો તેમણે સાહિત્યવિષયક બાવન ગ્રંથો રચ્યાનો ઉલ્લેખ છે, તેમા મુખ્ય ગ્રંથ 'તારાગણ' નામનો હતો કે જેનો

૧૦૪૦ જૈન સાહિત્યનો ઇતિહાસ [શુદ્ધિવૃદ્ધિ પત્રક]

ઉલ્લેખ ધનપાલ કવિએ તિલકમંજરીમા ભદ્રકીર્તિકૃત 'તારાગણ' નામના અથ તરીકે કરેલ છે, કારણ કે ભદ્રકીર્તિ એ બ્રહ્મભદ્રિનું જ શુરુદત્ત નામ હતું હાલ તેમના 'ચતુર્વિંશતિ જિન રત્ન' અને એક સરસ્વતી સ્તોત્ર સિવાય અન્ય એક પણ પ્રબંધ ઉપલબ્ધ નથી, (મુનિ ક અ ચ પ્રસ્તાવના)

૨૪૫ છેવટે ઉમેરો — આ વીરસૂત્રિના સત્તાસમય તેના આખા પ્રબંધમાની વ્યક્તિઓનો સમય વિચારતા ગલત લાગે છે. ખરી રીતે વીર સૂરિ-વીર ગણિ અગ્યારમી સદીના પૂર્વાર્ધમા થયેલ વ્યક્તિ હોવા જોઈએ તે સમયમા જાણોરના પરમાર રાજા ચંદનના પુત્ર દેવરાજનું ભીન માલમા રાજ્ય હતું, પાટણમા મૂલરાજ પુત્ર આમુડનું રાજ્ય હતું ને (ચંદ્રકુલીન) વર્ધમાન સૂરિ સ ૧૦૮૪મા વિદ્યમાન હોનાથી તેઓ પણ સમજાલીન ઠરે છે (મુનિ ક વિ અ ચ પ્ર) જુઓ નીચે ટિ ૧૮૨નો વધારો.

ટિ ૧૮૨ ઉમેરો — આ પ્રબંધમા કહેલ છે કે વીંગણિ ભીન-માલમા દેવરાજના રાજ્યમા આગ્રહર ઐષિપુત્ર હતા અથુરાથી આવેન વિમલગણિ પાસે દીક્ષા લઈ તેની પાસેથી અર્જવિદ્યાનો આશ્નાય શીખ્યા થરાદ જઈ શુરએ કહેલ પુત્રક મેળવી અ ગવિદ્યા બણીને મહારાક્તિ શાક્ષી તપસ્વી થયા પાટણ તરફ જતા સ્થિર (રાધનપુર પાસે) થરા) ગામમા વ્યતર પાસે હિંસાનો ત્યાગ કરાવ્યો ને પાટણના રાજા આમુડરાજની મહોર છાપવાળું આગાપન પણ કરાવ્યું પછી પાટણમા જતા વર્ધમાન સૂરિ પાસેથી આશ્નાયપદ મેળવ્યું, ને આમુડરાજ અપુ. છે તેની ચિંતા તેમના મત્રી વીર (વિમલશાહ-ના પિતા)થી જાણતા રાણીઓને વાસયુક્તજન્ય-અભિગેઠ ઠગવાથી ગર્ભસ્તાવનો રોગ દૂર થયો ને વલ્લભરાજ વિગેરે પુત્રો તેો થયા (જુઓ પારા ૨૭૧) વગેરે

૨૫૭ અને ઉમેરો — ગિદ્દપિનો મમય ચૈત્યવામિયોના સદ્મત્તનો સમય હતો, હતા સિદ્ધિ અને એમના શુર શુરભાઈઓ વગેરે ત્યામ-

વેગન્યવાન દત્તા લોકે કે મિહિરિએ પોતે ઉપમિતિભવપ્રપચ્યાદ્યાનુ
વ્યાખ્યાન મંત્રિના અગ્રનડખમા બેગીને દ્યુ દત્ત છતા તે નુવિદિત
સાધુ દત્તા ચેત્યમા ધર્મોપદેન દગ્નાગ્ને ને યજ્ઞમી માની લેવાની કોઈ
બૂલ ન દે નિનમંત્રિમા બેગીને ધર્મોપદેશ દગ્વો, એ પ્રત્યેદ
સાધુનો ગ્રાન્નવિદિત અધિકાર છે નૂતન ગચ્છમુદિ પટેવા ચેત્ય-
વાગી કે નુવિદિત સાધુ દગ્દ, નિનચેત્યના અગ્ર મડપમા બેગીને
ધર્મદયા દગ્ના દત્તા, પા નૂતન ગચ્છપ્રવર્તકોએ અનેક પ્રવૃત્તિ-
ઓની જેમ આ પ્રવૃત્તિને પણ ચેત્યનામીઓની પ્રવૃત્તિ માનીને
એનો નિર્ગેવ દગ્વા માડયો ત્યાર પછી ધીર ધીરે આ પ્રવૃત્તિ બધ
પટી ગત (મુનિ દયાબુવિજય પ્ર ચ પ્ર)

દિ ૧૮૮ પગીની દિનો નજર ૧૮૯-૧૯૦ મૂકો

દિ ૧૯૩ મુનિ દયાબુવિજય પણ દવિ માધ માથેના મગ-
પણુની વાત માચી નથી ગણુતા તે દગ્દે છે કે રાગ વર્મલાતનો
સત્તામમય વમન્તગદના એક લેખથી વિક્રમ માતમી મદી મિદ્દ છે,
તે ગળના મત્રીના બે પુત્રા પૈકી એકનો પુત્ર દવિ માધ ને ખીળનો
તે સિદ્ધિ ગણુવેન છે તો તે મત્રીના પૌત્ર દવિ માધનો મમય
સાતમી મદીના અનમા માનીએ, તોયે મિહિરિનો મમય દગમી મદીનો
મધ્ય ભાગ નિર્ણિત છે તેથી એક ખીનથી લગલગ અદીમો વર્ષને
આતરે થયેન માધ અને સિદ્ધિને પિતગઈ ભાષ કેવી રીતે માની
શકાય તે પ્રમધકારજ જાણે અભાગ વિચાર પ્રમાણે તો આ દગ્દી-
કત કેવળ દતકશા છે અને એમાથી લે કઈપણુ માગશ દૂદીયે
તો એટલેજ નીટળા ગકે કે સિદ્ધિ પ્રસિદ્ધ દવિ માધના વચમા
ચયા હતા બાડી ગુરની ધચ્છા ન હોવા છતા સિદ્ધિ બોધ તર્ક-
શાસ્ત્રનો અગ્યામ દગ્વા (મહોબોવનગમ્મા-તલશિના કે નાલ દા વિશ્વ
વિદ્યાલયમા) જાય છે, અને ત્યા બોધધર્મની દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે, પણ
વચનબધ્ધ હોનાથી તે એટવાર પોતાના મૂલ ગુર પાસે આવે છે અને
ગુર તેને આચાર્ય હુગિભદ્રની લલિતવિસ્તગ નામની ચેત્યવદન મુત્ર વૃત્તિ

વાચવા આપે છે, જેથી સિધ્ધર્ષિનું મન પાણુ જૈન દર્શનમાં સ્થિર થાય છે—આ બધી હકીકત ઐતિહાસિક છે એમાં કંઈપણ શંકા જેલુ નથી (પ્ર ચ પ્ર)

૫ ૧૯૧ મગલાચરણમાં ‘ચોદ્ર ને બલ્યે ચિદ્ર વાયો
૨૮૦ છેલ્યેથી ચોથી પકિતમાં ‘અતિ નિશેષ છે’ ૫૭ી ‘ભા
૪ ૫ ૪૪૦’ ઉમેરો અને છેવટે ઉમેરો કે —

આ શાંતિસૂરિનો પ્રબંધ પ્ર૦ ચ મા છે કે — ‘જન્મ ઉન્નતાયુ
ગામમાં (રાધણુપુર પાસેના ઉણુમાં) ધનદેવ શ્રેષ્ઠીને ત્યાં થયો ત્યાં
ચારાપદ્ર ગચ્છીય વિજયસિદ્ધસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી પાટણુમાં ભીમરા
જાતી સભામાં ‘કવીન્દ્ર’ તથા ‘વાદિયકર્વર્તિ’ પદોથી પ્રસિધ્ધ થયા રાજ
ભોજની સભામાં ૮૪ વાદીને જીતી તેની સરત પ્રમાણે ૮૪ લાખ
માલવી ૩ મેળવ્યા માલવી ૧ લાખના ગૂજરાત દેશના ૧૫ હજાર
થતા હોવાથી તે હિમાબે બાર લાખ સાઠ હજાર ગૂજર દેશના ૩
શાંતિસૂરિને અર્પણ થતા બાર લાખ તેમણે ત્યાજ જૈન દેશરાસરો
કરાવવામાં અર્ચાવ્યા અને સાઠ હજાર ચરાદ મોકલાવી તેમાંથી
દહેરી ને રથ વગેરે કરાવ્યા ભોજે ‘વાદિવેતાલ’ બિરદ આપ્યું
ધનપાનની તિલકમજરીનું સંશોધન કર્યું પાટણુ આવી ત્યાં એક
રોકનો પુત્ર સર્પદશથી મૃત થયો હતો તેને સજીવન કર્યો તેમજ ઉર
શિષ્યો હતા ને તેમને ઐત્યમાં પ્રમાણુચારુનો અભ્યાસ કરાવતા
હતા નાડોલથી આવેન મુનિચદ્રસૂરિને શ્રાવકના મહાનમાં ઉતરવાની
સગવડ કરી આપી કે ત્યાં તેમણે પ્રમાણુચારુ ને ૫૬ દર્શન
શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કર્યું—એ ૫૭ી પાટણુમાં સર્વ ગચ્છના સુવિદિત
આધુઓને ઉતરવા લાયક ઉપાગ્રય થયા શાંતિસૂરિ રચિત ઉતારાખ-
યન દીક્ષા તર્કપૂર્ણ હતી ને તેથી ત્યારપછી વાદિવેત્તરિએ દિ
કુમુદચદ્ર પર જીન મેગની શાંતિ સૂરિએ કૌવ (ચક્તિ ઉપાસક)
કવિ ધમને ને એક દ્રાવિડ વાદિને પરાજિત કર્યા પેતાના ભ
શિષ્ય વીર, શાંતિમદ્ર અને સવદેવને સરિષ્ઠ આપ્યું તે વીર-

સૂત્રિની નંતરિત આગળ ચાલી નાદ પાપુ તેમનું પ્રાચીન આગક ગાજુ
મા 'નેમિનાથ' રહ્યું, જ્યારે શાંતિસૂત્ર અને મહાદેવસૂત્રિની ગિરિ-
મતરિત દલુ સુધી (ને ૧૩૩૪ સુધી) પાટણમા વિગ્રમાન છે શાંતિ-
સૂત્રિએ ગિગનાર પગ મ ૧૦૮૬મા અર્ગનામ કયો

યાગપદ્વીય ગરુ એ નામ યાગપદ (યગદ) કે જે હીમા કે પત્તી
પશ્ચિમમા લગભગ ૨૫ કોગ પગ આગેન ગામ છે તે પ થી પડેલું છે
તેના એક લેખ પગથી જાણાય છે કે તેના આદિ પુરુષ 'વટેશ્વર'ય
હના કે જે દુવનપમાલાવાળા વડેમ આયનિયથી અભિન્ન જાણાય
છે તેથી આ ગરુ લગભગ નિકમની માનમી મદીમા ઉત્પન્ન થયો
લાગે છે શાંતિસૂત્રિનો મમય શિથિવાચ્યા-પ્રધાન હતો પોને પણ
અપ્રતિમદ વિદારી હોય તેમ આધુ જાણાય છે તેમને ભોળે વિજયનુ
પારિનોપિક આધુ અને તે એમણે ધર્મમાર્ગમા અગચાધુ એ તો
એક જુદી વાત છે પણ એમના ગરુના ઉપાશ્રયને પ્રમધારે બે
રથળે 'મઠ' કહેવ છે તેથી પાપુ એમની ગુપ્તપરામા ગિથિના-
ચાગેનો પ્રવેશ હશે એમ જાણાય છે પાટણમા મુનિચદ્રસૂત્રિને સુવિ-
હિત સાધુ હોવાના કારણે ઉત્તરના ઉપાશ્રય નહોતો મળતો તેથી
શાંતિસૂત્રિએ કહીને એક જાવકનુ મકાન તેમને ઉતરવાને અપાવ્યું,
જે ઉપગથી પણ જાણાય છે કે પાટણમા તે મમયે શિથિવાચ્યાગી
આનું સાત્રાન્ય હતું, છતાં મુવિહિતોનો પણ ત્યાં વિદાર થવા માડ્યો
હતો અને ધીરે ધીરે તેમને માટે ઉપાશ્રયોની મગવડ થવા લાગી
હતી શાંતિસૂત્રિએ ઉત્તગધ્યયનટીકા ઉપગન્ત 'વનપાતની તિવક-
મજરી યથા ઉપગ એક મુદર ટિપ્પણ પણ લખ્યું છે કે જે પાટણના
લગભગમા આજે પણ વિગ્રમાન છે જીવવિચાર પ્રકરણ અને ચૈત્ય-
વદન મહાલાખ્ય નામના ગ્રંથો પણ આજ શાંતિસૂત્રિની દૃતિહોવાનું
મનાય છે (મુનિ દત્તાણુવિજય પ્ર ચ પ્ર)

૫ ૨૦૭ ના બાધેન મયાળામા શાંત સૂત્રિને બદલે શાંતિ
સૂત્રિ સુધારે.

ટિ ૨૮૩ છેતની ૫ મા પટ્ટાવલીમા—ને બદલે પટ્ટાવલીમા—જોઇએ
 ૫ ૨૧૨, ૨૧૪ અને ૨૧૬ ના મથાળામા વિ ૨, પ્ર ૭ ને
 બદલે વિ ૩, પ્ર ૧ વાચો.

ટિ ૨૨૬ પકિત ૨ મા શ્રીપાલ ને બદલે શ્રીમાલ, પકિત ૩
 મા રાજે ને બદલે રાજ, પકિત ૪મા સ્કારીને બદલે સ્વીકારી વાચો.

૨૯૨ છેવટે ઉમેરો —પ્ર ચ પ્રમાણે સૂરાચાર્ય મૂળ, રાજ સમા-
 મસિ હના પુત્ર મહિપાલ બાલપણે પિતા મ્વર્ગસ્થ થતા માતાએ મસાર
 પક્ષે કાકા દ્રોણાચાર્ય પાસે અભ્યાસાર્થે ગમ્યા તેની પાસે દીક્ષા
 લીધી દ્રોણાચાર્ય રાજ ભીમદેવના મામા થતા હતા ને તેમના ગુરુ
 નામ ગોવિન્દસૂત્રિ હવુ સૂરાચાર્યના પ્રબંધપરથી મુનિ કલ્યાણવિજય
 જણાવે છે કે 'સૂરાચાર્ય'નો સમય શિથિવાચાગ્રો હતો એમના
 દાદા ગુરુ ગોવિન્દસૂત્રિની નિશાનુ પાટણમા એક પ્રસિધ્ધ જૈન
 ચૈત્ય હવુ અને તેમા પર્વ-દિવસોમા નાટક અને નર્તકીનો નાચ
 થતા હતા સૂરાચાર્યે પોને જ્યારે વારામા પ્રવેશ કર્યો તારે હાથીની
 સનારીએ અને પાછા પાટણમા આવ્યા ત્યારે પણ હાથીની સવારીથી
 નગરપ્રવેશ કર્યો હતો જોકે પ્રબંધકાર આવી વિહાર મળધી
 ક્રિયાઓનુ પ્રાયશ્ચિત્ત અપાવે છે પણ આ પ્રવૃત્તિઓ શિથિતાચારની
 નિશાનીઓ છે એમા તો ઘણાપણ સરાય જેવુ નથી સૂરાચાર્ય
 વારામા જે સૂક સરસ્વત્યાચાર્યના આતિથિ બને છે તે આચાર્ય
 પણ ચૈત્યવામી હોવાનો વિગેય સહન છે સૂરાચાર્ય ધારામા ગયા
 તે વખતે ત્યાં એક વિશિષ્ટ ઘટના બનવાનું વર્ણન પ્રબંધમા કર્યું છે,
 જેનો માર એ છે કે ગંગા જોગે સર્વ દર્શનવાળાઓને એક ઢેકાણે કેદ
 કર્યા હતા, જેનું કારણ એ હતું કે ગંગા બધાને ધર્મના નિર્ણયમા
 એકમત કરવા માગતો હતો પણ સૂરાચાર્યે ગંગાને સમજાવીને
 બધાને કેદમુક્ત કરાવ્યા હતા આ દર્શીકત એક કલ્પિત ઘટના
 લાગે છે ગંગા જોગ જેવો વિદ્વાન્ રાજ આવી ગેવત કરે એ
 માનવા જેવી વાત નથી એમ લાગે છે કે અન્ય મંત્રાંધની એ કથા
 આ ઘટનાની માથે કવિએ કલ્પકથા રૂપે જોડી દીધી છે (પ્ર ૫ પ્ર.)

૨૯૭ એક નેમિચદ્રમ્યગિત ગ્રમિદ્ ગ્રથ નામે પ્રવચન મારા-
જા પ્રાકૃતમા છે (તિ મે ૧૦૪૮ ની ગિદ્મનેમ્યગિ કૃત વૃત્તિ મદિત
પ્ર૦ દે લા ન ૫૮ અને ૬૪) તેમા તે કર્તા જિનચદ્રમ્યગિના ત્રણ
રિધો પૈની વિનયમેન, નેમિચદ્ર અને યગોવ માના વચેટ તર્ગિ
પોતાને જણાવે છે આ નેમિચદ્ર અને ઉદત નેમિચદ્ર અને દદાય એક
પણ દોષ, પણ અને જૂદા દોષાનો નહીં સધારે છે

૩૦૮ ડેશી પકિતમા લાડવા વાળીઆ ને જન્મે લાડ અને
લાડવા વાળીઆ વાચે

ટિ ૨૪૯ ડેશી પકિતમા તીર્થઠંથ (મ ૧૩૦૭-૮૯) ને
બદતે તીર્થઠંથ (મ ૧૩૮૫-૮૯) વાચે

ટિ ૨૫૬ પકિત ૧ મા 'ગ્નગેખમ્યગિની' એ જન્મે 'રાજ-
ગેખમ્યગિની' મૂકે

ટિ ૨૫૭ પકિત ૨ મા 'નીણાવે છે' ને બદતે 'જણાવે
છે' સુધાગે

૫ ૨૩૦ પારા ૩૧૩ નો નબ ૩૧૩૬-ગણો

૩૧૪ ડેશીથી ઉપગ્ની પકિતમા 'નેથી' તે બદતે 'તેથી' સુધાગે

૩૧૮ પકિત ૪ મા 'અપવગ નામાવા' ને બદતે 'અપવર્ગ
નામ માવા' સુધાગે

ટિ ૨૬૩ પ ૩ 'ઉચ્ચેખ ક્યો છે' પગી ઉમેરો કે-અને
જેમણે મક્ષિમ જોડોનુશામન (મધવીપાડાનો પાટણનો જ ન
૧૮૩ પત્ર ૪૦) રચેવ છે અને જેઓ ભચ્ચના ગદેરાગી દતા (શ્રી
જિનવિજયની નોધ)

૩૨૫ પકિત ૨ મા દધિપદ્ર ને બદતે દધિપદ્ર મૂકે

૫ ૨૪૧ પ ૩ 'સ ૧૦૫૦-૧૦૯૯' બદતે 'મ ૧૧૫૦-
૧૧૯૯' સુધાગે

૫ ૨૪૩ મયાણ જિનચદ્રમ્યગિનુ છે તે બદલી શ્રીચ દ્ર-
મ્યગિ મૂકે

૩૩૮ પ ૧ 'વીરગણિના શિષ્ય શ્રીચંદ્રસૂરિશિષ્ય' ને બદલે શ્રીચંદ્રસૂરિના શિષ્ય વીરગણિના શિષ્ય (ધર્મ સંગ્રહણી પ્રસ્તાવના ૫ ૧૭) એમ મૂકે છે. ત્રીજી ઉપરની પંક્તિમાં ઉદ્યોત ને બદલે ઉદ્યોતન મૂકે.

૩૪૩ છે. ત્રીજી ચોથી પંક્તિમાં ધર્મકંટવાણિગ ને બદલે ધર્મકંટવાણિગ વાચો.

૩૪૭ પંક્તિ ૧માં માનદેવસૂરિ-ગિરિદેવ ને બદલે માનદેવ સૂરિ મતાનીય ગિરિદેવ વાચો, પંક્તિ ૮માં 'અને' પછી ઉમેરો - 'અણલિય પાટણમાં જયસિંહદેવ ૪૫ રાજ્યે ધવન ભાડશાહીના પુત્ર ચંગોનાગના ડરાવેના ઉપાશ્રયમાં' તથા છેવટે ઉમેરો - 'આ હુગિભદ્ર સૂરિએ ૨૨૧ પાગમાં ઉલ્લેખિત (ઉમાગ્વાતિ કૃત) તત્ત્વાર્થ ૫૭ લઘુ વૃત્તિ પણ નથી હોય એમ કલ્પના થાય છે, પણ સ ૧૨૪૮ માં ન્યાયે ૧ પાના ૪૮૯ ની પ્રત્યક્ત સારોદારની વૃત્તિમાં 'તથા તત્ત્વાર્થ મૂન દીઠાયા હુગિભદ્ર સૂરિ' (૫ ૩૩૮) એમ ઉલ્લેખ છે, તે બદલ નજીકના સમયમાં થયેલા આ દીઠાને મૂળ દીઠા પ્રમાણે માને એ મશય થાય કે તેથી બીજી કલ્પના એ થાય છે કે તત્ત્વાર્થની લઘુ વૃત્તિના કર્તા હુગિભદ્ર પ્રત્યક્તિની દીઠાના કર્તા હુગિભદ્ર ડરાવા જીવજી હોવા જોઈએ, પછી બને તે ચામ્બીનિમુન હુગિભદ્રથી પણ જુદા હોય (૫ સુખનાલના તત્ત્વાર્થની ૧, બ્યા-ખ્યાની પ્રગ્તાવના) જુઓ ૨૨૧ પાનાનો ઉમેરો.

૬ ૨૮૭ કંઈત્રીજી ઉપરની પંક્તિમાં 'વાચાને બદલે 'વાચા' ૩૧

૫ ૨૫૬ પંક્તિ ૩ માં '૦ ૧૧૬૬થી સ ૧૨૩૦' ને બદલે ૦ ૧૧૬૬ થી ૧૨૩૦ મૂકો.

૧ ૨૫૬ પદના પાસેના આક ૩૫૬ છે તે બદલે ૩૬૬ વાચો.

૨ ૨ પંક્તિમાં 'મદગલ્પના' ને બદલે 'મદગલ્પનો' સુધારો.

૩ ૫ પંક્તિ ૧માં 'મદગલ્પ' ને બદલે 'સદગલ્પ' મૂકો.

૪ ૨૮૫-તે બદલે ૬ '૨૮૫ ક' મૂકો.

૩૭૩ પદ્ધિ ૭ મા 'અગિદા' કયો' એ ૫૦ દિનો આઠ
૨૯૫ ૬ મૂકે

૫ ૩૭૩ ૫ ૧૦—યદ પાત્રાદન મોદગા પગાત્પ પત્રી નીચેનો ૫
મલયગિરિ ગમીનો મોદ મૂકે —

આગમદુર્ગમપદ્મજયાદિ તાપો ચિત્તીયતે ચિદુપામ ।

યદ ઘટતચ્છનરમ્ મલયગિરિ ન જપાદ્ યથાર્થ ॥

—જેના વચનરૂપી ચદન રમથી રિદ્ધાનોના આગમ ॥ દર્શન
પદના મલયાદિ તાપો લય પામે છે તે યથાર્થનામા મલયગિરિ ૪૫
પામે—ક્ષેમપીર્તિમૂર્તિની અદ્વૈત ૫ દીકા

૩૮૯ ડેવટે ઉમેરો—આ મલયગિરિએ તત્ત્વાર્થભાષ ૫૦
વ્યાખ્યા પણ રચી દત્તી એમ તેમની પ્રગાપ ॥ પ્રતિમા પદ ૧૫ ૫
૨૯૮ મળતા ઉત્તેજ તેમજ તેના જેવા બીજા ઉપાધો પગથી માન્યતા
બધાયેલી છે (૫ મુખનાનું તત્ત્વાર્થ પ્રગાપના) તેમજે મ પ્રદર્શ
વૃત્તિ રચી છે તે ઉપનિષદ છે

૫ ૨૭૬ પાગનો આઠ ૩૯૦ છે તેને બાંને ૨૯૦ ૮ વાંચો

૩૯૭ પદ્ધિ ૩ 'તે'ને બદલે 'તેઓ' મૂકે

૪૦૬ પદ્ધિ ૩ 'લખાઈ'ને બદલે 'લખાવી' લેખએ.

૪૧૨ પદ્ધિ ૯ 'કુમારપાલ પ્રબોધ'ને બાંને 'કુમારપાલ પ્રતિ-
બોધ' વાંચો

૪૪૦ પદ્ધિ ૧૧ 'શ્લોક પ્રમાણની ત્વગમિ ડ' ને બદલે
'શ્લોક પ્રમાણની' નાખો

દિ ૩૫૬ ઉત્તી ૫. 'ન (૯૯ તથા ૨૯૯) ને બદલે 'ન
૮૯૯ ના બે' લેખએ

૪૭૫ પદ્ધિ ૧૩ 'જા બૂઝામી ચારિત્ર' ને બદલે 'જા બૂઝામી
ચરિત્ર' મુકાશે

૪૮૧ ૫ ૬ 'વેલ' ને બદલે 'વેખર' લેખએ

૫ ૭ ડેવટનો 'બ' કાઢી નાખો

૪૮૩ પ ૫ 'પ્રતિભાશાલી' બદલે 'પ્રતિભાશાલી' સુધારો

૪૮૭ પ ૪ 'સાગરેચક્ર' સ્થાને 'સાગરચક્ર' સુધારો

૪૯૦ પ ૯ 'જિનસ્તોત્ર સ્તુતિઓ' બદલે 'જિનસ્તોત્ર સ્તુતિઓ'
લેખકે

૪૯૨ પ ૧-૨ 'સ ૧૨૫૩મા (૧૨૮૬ ?) શ્રીપ્રભસૂરિકૃત
ધર્મરિધિ પર તેમના શિષ્ય ઉદયસિંહે ટીકા રચી' એને બદલે એમ
સુધારી વાંચો કે 'સ ૧૨૫૩મા શ્રીપ્રભસૂરિએ ધર્મરિધિ ત્રય
રચ્યો કે જેના પર તેમના પ્રતિષ્ઠિત ઉદયસિંહે સ ૧૨૮૬મા-૨૬
મગધ સૂર્ય મિત્રે વપ-ટીકા કરી હતી જુઓ પાના ૫૬૬નો ઉમેરો)

૪૯૫ પ ૨ 'ચક્રેશ્વર'ને બદલે 'ચક્રેશ્વર' લેખકે

૪૯૬ છેવટે ઉમેરો- [પ્ર. ચ મા વાયડગચ્છીય જીવદેવસૂરિના
પ્રમથ આપેલ છે તે પ્રમાણે જીવદેવસૂરિ વાયડગચ્છીય જિનદત્તસૂરિના
શિષ્ય રાશિલસૂરિના શિષ્ય થાય વિક્રમના પ્રધાન લિ બાએ વાયડમા
આની મહાવીરના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તેના ધ્વજદંડની પ્રતિષ્ઠા
મ ઉમા આ જીવદેવસૂરિ હાથે કરાવી વાયડમા વમતા લક્ષ્મી
નામના કોટિધ્વજ શેઠે ધાલણોનો પોતે ભક્ત હોઈ મહામય શર
રચ્યો પણ તેમણે ત્રિ ઉડી ગયું ને જીવદેવસૂરિના ઉપદેશથી પોતે જૈન
થયા એટલે જૈન ચૈત્ય કરાવવા માંડ્યું તેમા જીવનદેવીને શાત કરી
તેની ભૂમિને શુદ્ધ કરી જીવદેવસૂરિએ તે ચત્ય પૂર્ણ કરાવ્યું ને તેમા
જીવનદેવીની ફરી કરાવી લક્ષ્મી જૈન થતા વાયડના ધાલણોનો દેવ
પદ્મા ન આપ્યો આ સૂરિના પ્રતાપથી લક્ષ્મી સાથે ધાલણો! એવું
મુલદનામુ થયું કે 'જૈનો વાયડમા ગમે તે ધર્મિક ઉત્સવો કરે તેમા
એ કામપણ પ્રકારનું વિપ્ન નાંખવું નહિ (વાયડમા જે કમપણ
ધર્મિક ૮૫ વ્યવસ્થા થશે તેમા) મહાવીરના સાધુઓનો ભાગ પડે
દેવ (જીવનદેવી માઠી ઉપર) જે નવીન આચાર્ય જેમે તેના પદા
મિત્ર ૧ ૧ મુળાનું ચતોપવિત્ર પદેશીને ધણા મંદિરમા
આ પ થી મુનિ કલ્યાણવિજય કહે છે કે આ જીવ

દેવસુતિ પ્રમિદ્ધ વિદ્ધમાદિસના મમયના નદિ પણ એ મમયથી લગ-
 સગ ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષ પડીના પુરુષ દત્તા લલ્લગેડ દ્વારા જે શ્વાહ-
 રોએ જંતોની સાથે રાગેા દેલી તેજ શ્વાહરો કાલાન્તરે મત્તાદીન
 અને જાગીગદીન થતા જંતોના આશ્રિત બોજકો થયા દત્તા એમ હું
 માનું છું બોજક નતિનું દશ પણ આદ્યસૂચક વિગેરાયુ 'દાકોગ'
 છે-એ સૂચવે છે કે પૂર્વે એ જાતિ જાગીગદાગ દગે એ નિમિત્ત છે
 એ લોકોનું પાનણપુગની આમપામના પ્રેરમા દાગ પ્રગભામા, જેમા
 વાયડ પા. આવેન છે ત્યા, માન છે અને જનો ઉપર કેટલાક
 પગપગત લાગા છે આથી પણ આ લોકોનો આ પ્રેરમા પૂર્વે
 અધિકાર અને વગવાટ હોવાનું જણા. આવે છે ત્યાગથી એ લોકોએ
 વાયડ ખોયુ ત્યાગીજ અધિક પરિચય અને મનુરના દાગે એમને
 જૈન મદિરોની પૂજા લક્ષિત કરવાનું શરૂ કર્યું દગે, અને જંતોએ
 એમને લાગા બાધી આપ્યા દગે દત્તથા પ્રમાણે એમને હૈમચદ્રે
 જૈન બનાવ્યાનું, કે ખીજ દત્તથા પ્રમાણે ખુન્તગ મરુગીય જિનદત્ત
 સુતિએ જૈનધર્મમા લેવરાવ્યાનું અને જંતોને ધરે બોજન કરવાથી
 'બોજક' નામ પડયાનું થયન મથાર્ય જણાવુ નથી, કારણ કે 'બોજક'
 શબ્દ નવાગી શ્વતિકાર અભયદેવસુતિ (પાગ ૨૯૩)ના વખતમા પણ
 પ્રચલિત હતો અને તેનો અર્થ 'પૂજક' એ થતો હતો આથી
 માનવાને કાગણ મળે છે કે પ્રમિદ્ધ આચાર્ય હૈમચદ્ર અને જિનદત્ત
 સુરિની પહેલાજ એ લોકોને વાયડ ગરજના જ પ્રમ આચાર્યે જૈન
 મદિરોના પૂજક તરીકે કાયમ કરી નીધા દગે, અને તે આચાર્યનું
 નામ 'જિનદત્તસુતિ' પણ હોય, તો તે નવાઈ નથી, કાગણ કે વાયડ
 ગરજમા દરેક ત્રીજ આચાર્યનું નામ 'જિનદત્તસુરિ જ અપાવુ હવુ-
 જુઓ દિ ૩૯૨ પ્રમધમા જણાવેલ છવ્વેવસુતિના વચન આ
 પારામા ઉત્તેખેલ વિવેકવિવાસના ક્તા જિનદત્તસુરિ અને તેમના
 શિષ્ય પારા ૫૪૪-૪૬ મા ઉત્તેખેલ અમગ્યદ્રસુતિ જણાય છે
 (પ્ર ચ પ્ર)

૧૦૫૦ જેન સાહિત્યનો ઇતિહાસ [શુદ્ધિવૃદ્ધિ પત્રક]

ટિ ૩૭૪ પ ૧૪ 'રાશેખર કૃત' ને બદલે 'રાજશેખર કૃત' મૂકો.

ટિ ૫૮૬ પ ૨ 'સૌભાગ્યનદી'ને બદલે 'સૌભાગ્યનદી' વાચો.

પ ૩ 'સ ૧૮૮૧મા' ને બદલે 'મ ૧૮૭૭મા' મૂકો.

૫ ૩૮૭ પાગનો ઘાક પરજ મૂકેલ છે તેને બદલે પરજ ઘ નાખો.

પૃ૩૧ પ ૧૩ 'તેની પગિશિષ્ટમા' બદલે 'તેના પગિશિષ્ટમા' નોંધાવો.

પ ૨૦ 'ઉલ્લામરાધવ' બદલે 'ઉલ્લાધરાધવ' વાચો.

પ ૮ કાબ્યદેવી પુત્ર ને અવતરણ ચિન્હમા-'કાબ્યદેવી પુત્ર' એમ મૂકો.

ટિ ૩૯૩ ૭મટે ઉમેરો -વાયડ ગરજ અને વાયડ શાંતિ (જુઓ પારા ૮૯૬) જે સ્થાનના નામથી આજ પર્વત પ્રસિદ્ધ છે તે વાયડ સ્થાન આજે પણ ડીમા (જિરા પાનણપુર)ની પાસે એજ 'વાયડ' નામથી પ્રસિદ્ધ છે. પૂર્વે એ મદારથાળોમા ગણાતુ પણ હમણા ગામડાના રૂપમા વર્તમાન છે. વાયડ શાંતિ તો આજે પણ ગૂંજરાતમા વર્તમાન છે, પણ વાયડગરજ માધુ કે આચાર્ય વર્તમાન મમયમા કયાયે જીવોતા નથી આ ગરજના એક પૂર્વાચાર્ય જીવેવસુરિનો પ્રમુખ પ્રભાવક ચર્ચિતમા અધ્યાત્મ તેની સમાપ્તિ કરતા ચરિત્રકાંડ દેહે છે કે આજે પણ તેમના નરામા અમરના જેવા તેજસ્વી પ્રભાવક આચાર્યો થાય. આ નર પદેન 'અમર' સંસ્કૃતી આ પ્રસ્તુત અમરચંદ્રમુનિ મુનિન દેવ નરા જણાય છે કે સં ૧૪૩૪ સુધી તે મુરિ વિવરમાન દશે (મુનિ દેવિ પ્રમથ પ્ર.)

૫૮૬ પ ૧ 'નાનકને બદલે 'નાનાક' વાચો.

૫૫૮ પ ૭ ને ને બદલે 'તેમને' મુકો.

૫૫૮ પ ૮ 'પાતિપત્ય' ને બદલે 'મંપાધિપત્ય' નોંધાવો.

૫૫૮ પ ૯ ઉમેરો -'જુઓ મુનિથી કેળવણિ/વૈદ્યો મંબ

નામે 'મન્ત્રી યજ્ઞોર્ધાર ઔઞ્ઞ દ્વયે શિલાલેખ-મંત્રે ૧૯૩૧ના
મન્ત્ર તા ૨૫, ૬ મુ ત ૧, ૧૫, ૨૨ અને માત્ર ના ૧ ના
'ન'ના અંગે

૫૦ (૫ ૨૬૧ ૫ ૯) 'વર્ણવેળી ડે' પડી ઉમેગે-ગોડાડો
(ગોડ-મગધગ-૪-૪૫) નામનુ પ્રાકૃત નામ મદાગન ચગાવર્મા (વિ.
મ ૭૩૧ થી ૭૮૧) ની કીર્તિરૂપ છે ને તેનો ગ્યનાર દવિગજ
વાદ્યનિગજ (અપ્પરગાય) તે યગોવર્માનો આયિન માગત હતો કે
તેને અતિનાવધામા જૈનાચાર્ય અપ્પભટ્ટિએ લે. ધર્મો પ્રતિભોધ
કથો દને-એના ઉત્તેષો મને કે (૫ લાનચદનો પ્રાકૃતભાષાની
ઉપયોગિતા' નામનો નિગધ ૫ ૨૭)-જુઓ દિ ૧૭૮

(૫ ૩૯૧ ૫ ૧૩) 'મ ૧૨૯૮ માંની પદેના ઉમેગે-મ.
૧૨૯૨ મા દર્ભાવની-દ્વિભોધમા લખાયેન હેમાચાર્યકૃત યોગરાત્રની
પ્રત લખાઇ (પાટપુ મ નો બ)

૫ ૨ ૫ ૩ 'શાંતિભદ્ર' ને બદલે 'ગીરભદ્ર' વાચો

૫ ૩૯૩ મથાગામા 'વિનયચ દમ્ભુગિ' ને બદલે 'વિનયચ દ
સુરિ' વાચો

૫૬૮ કેન્દીથી ઉપ-ની ૫ મા 'રચુ પડીઉમેગે-(પ્ર ય ગ્ર)

૫૬૫ ૫ ૫મા 'નાગદન્દ'ને બદલે 'નાગદ્વલ' લેખએ

૫૬૬ નીચ પકિતમા 'ગેનુજય' ને બદલે 'શનુજય' વાચવુ
અને ચોથી પકિતમા (ચ ગ્ર) પડી ઉમેગુ કે -' આ વર્ષમા ચદ્ર
ગચના મર્વદેવ-શ્રીપ્રભ-માણિક્યપ્રભ સુગિ ગિધ્ય ઉચ્ચમિદ મગિએ
પ્રગુર શ્રીપ્રભસુગિની ધર્મચિવિ (પાગ ૪૯૭) પગ વૃત્તિ ચક્રાવતીમા
રચી શ્રીપ્રભસુગિના ૪ ગિધ્યો દતા-બુવનરત્નસુ, નેમિપ્રભ,
માણિક્યપ્રભસુગ અને મહીચદ્રસુગિ, તે પૈની પ્રથમના પોતાના
દીક્ષા ગુર, ખીજા મામા, ત્રીજા શિક્ષાગુર ને ચોથા આચાર્યપદ
આપનાર દતા એમ કર્તા ઉદયમિદ જણાવે છે આ વૃત્તિને ગ્વિ-
પ્રભસુરિના ગિધ્ય મહાકવિ વિનયચદ્રે શોધી અને તે ગ્યનામ

૧૦૫૨ જેન સાહિત્યનો ઇતિહાસ [શુદ્ધિવૃદ્ધિ પત્રક]

વિમલચંદ્રે સહાય આપી આત્મી પ્રથમ પ્રતિ ચંદ્રાવતીમા શ્રેષ્ઠ
સોમદેવની પુત્રી રાજમતીએ લખી પ્ર હસવિજય પ્રથમાલા ન ૨૨

ટિ ૪૧૨ પ ૧૫ 'કેટલાલ' ને બદલે 'કેટલાડ' વાગ્યો

ટિ ૪૧૩ પ ૭ 'શ્રી પતન વાસ્તવ્ય' બદલે 'શ્રીપતન વાસ્તવ્ય'

લેખકએ

૫૮૩ પ ૧૨ 'સિદ્ધપચાશિજ' પછી ઉમેરો - સૂત્રવૃત્તિ, સિદ્ધ
પ્રાભુતવૃત્તિ (જુઓ તેમનો ઉલ્લેખ તં રત્નશેખર સુગિ કૃત શ્રાદ્ધ
પ્રતિક્રમણ વૃત્તિ પૃ ૮)

૫૮૫ પ 'તાડપત્ર' પછી ઉમેરો 'ઉપર'

પ ૭૨ 'અદ્રસ્યરિ' ને બદલે 'શ્રીચદ્રસુગિ' મૂકો

૫૯૦ પ ૩ 'મૃદહ વૃત્તિ રચી' પછી ઉમેરો - (પ્રાં નેતારણ
નિવાસી શેઠ જગનલાલ હીંગાચદાદિ મંથેન મ ૧૯૭૫)

૫૯૮ ડેલ્થી ઉપરની પ વિવેકસાગર ને બદલે વિવેકમાગર

૬૦૨ છેવટે ઉમેરો - (પત્ર ૩૫ ન ૧૪૩ મન ૧૮૭૩-૭૪,

ન ૬૭ સન ૧૮૭૨-૭૩ ભા ૪)

૬૦૪ પ ૪ 'મંભળાય છે' નહિ પણ 'મંભળાય છે' લેખકએ

પ ૧૨ 'નિર્યદશમી' નહિ પણ 'વિજયાદશમી' લેખકએ

ટિ ૪૨૦ પ ૨ બદલે ષટ્તદર્શની બદલે ષટ્તદર્શની લેખકએ

૬૦૬ પ ૧ ઉપસુકત' પછી ઉમેરો - સિવાયના બીજા આગ

મિકગચના

૬૦૧ પ ૭ 'શિષ્ય પછી કૌમ પૂરો કરો - 'શિષ્ય)

૬૦૮ છેવટે ઉમેરો - આમા ઉત્તરબકગચેલ પીયઃ-પિયઃનો

જ્ઞાન એક અનિદામિક પ્રસરિત (પ્રગતત્વ ૧,૧) માયી સુમાએ

નળા આ ને જ કે ને અજાદિયપુર પાટણ પાસે આવેલા આમ રાટે-

૨ (મા) ૧ ૬ ને વધમાન રામીના મદિરથી અપ કૃત હતું. તેમા

પ્રા ૧ ૧ ૧ જુમનિસાદનો રાજમાન્ય પ્રા આજ તેનો આમા:-

૧ ના ૧ ૧ ૧ ૫ મ ૧ પેશવધમ નો અસિદ્ધ અંતે અસિદ્ધના

૭ પુત્રો પૈની જ્યેષ્ઠ તે વેધઃ. વેધઃ વી-નપુત્રમા અર્ચુમય પ્રતિમા-
વાળુ મદિર કંગવ્યુ અને આણુગિગિમા મતામાત્ર્ય શ્રી વગ્નુપાવ
કાગિત નેમિનાથના મન્નિનો ઉગર કંગવ્યો, તેમજ પોતાના ગોત્રમા
(૧) થઈ ગયેન ભીમાવાદ (જુઓ પાગ ૬૨૫)ની કંગવતા અપૂર્ણ
રહેન પિતૃતમય આદીશ્વરની પ્રતિમાને મુવર્ણથી ૬૮ નંધિસાળી
કરી ઉદ્ધાર કર્યો, તથા મદાવીગની મૂર્તિ તૈયાગ કંગરી ધર્મદિન્મા
સ્થાપિત કરી, અને પત્રી તેને મ, ૧૩૬૦ મા લઘુવયગ્ઠ કર્ણદેવ
(કંગલુથેતો) ના ગભ્યમા નગગના મોટા મદિગમા ગ્યાપા કરી, અને
પત્રી મિદ્ધાચળ અને ગિગનાગની યાના મધવી થઈ કરી, પત્રી
ખીજ વખત મધપતિપાળ ગ્રીકાગી મધની માથે ૭ યાનાઓ કરી.
મ ૧૩૮૭ ના કુષ્ઠાળ વખતે પીકાતા અનેક જ્ઞોને અનાદિકના
દાનથી મુખી થયાં પત્રી ગુરૂ પામે જિનાગમ અવળુ કરતા તેમા
વીગ-ગોત્રમતા નામની કમલ મુવર્ણ-રૌપ્ય નાણુકથી પૂજા કરી.
તે પૂજાથી એકદા થયેન દ્રવ્યવડે શ્રીમત્ત્ય મૂર્તિના વચનથી તેજો
આગ દાનભદ્રા નખાવ્યા, તેમજ નવશેનના પણુ અન્ય ધાનો
વ્યય કર્યો તેનો પુત્ર પદ્મ, તેનો લાગણુ, તેનો આસ્ત્રાગિદ્ધ અને
તેનો મન્નિન્દ નામનો પુત્ર થયો (કે જે મમની જુઓ પાગ ૬૬૯
અને ટિપ્પણુ ૪૪૯)

૬૩૩ (પૃ ૪૩૩ પ ૦) 'મ ૧૩૯૩મા' પહેના ઉમેરો-મં.
૧૩૯૦મા કૃષ્ણગચ્છના પ્રભાનદસુગિએ હંગિલદ્રસુરિ દ્વત જ બુદ્ધીપ
સગ્રહણી પગ દીકા ગચ્છી હેલ્લો પક્ષિતમા 'દીકા' ને બદલે 'ઝાયા
દીકા' મૂકે.

૬૩૯ પ ૩ 'રચ્યુ' પત્રી મૂકો-(પ્ર જૈનયુગ પુ પ અ ૧૧-૧૨
પૃ ૪૩૮)

૬૪૨ પ ૩ 'મતાનીય' પત્રી 'હર્ષપુરીય ગચ્છના' ઉમેરો

પ ૪ રત્નશેખર સુરિએ' ને બદલે 'રત્નશેખર સુરિએ' મૂકો.

પ ૯ 'આર્ય અપટાચાર્ય' ને બદલે આર્ય અપટાચાર્ય સુધારો.

પ ૧૬ 'રત્નશેખર કૃત' ને બદલે 'રત્નશેખરકૃત' વાચો

૧૦૫૪ જૈન સાહિત્યનો ઇતિહાસ [શુદ્ધિવૃદ્ધિ પત્રક]

ટિ ૮૩૨ પ 'જ્ઞાનચદ્ર' ને બદલે 'જ્ઞાનચદ્રે' લેખએ
 ૬૪૪ પ ૧૬ 'સ્તનશેખરસુરિએ' ને બદલે 'સ્તનશેખરસુગિએ' વાચો
 પ ૮૪૧ મથાળામા 'વિમલચદ્ર' ને બદલે 'દેવેન્દ્ર' મૂકો
 ૬૪૮ પ ૧૦ 'સબોધમત્તરી (મુ)' પછી કોસમા ઉમેરો -

પ્ર૦ આ૦ સભા ન ૫૩ ગુણનિનયની સ ટીકા સહિત

પ ૧૩ 'સિદ્ધચત્ર ચક્રાદાર' ને બદલે 'સિદ્ધચક્ર ચત્રોદાર' સુધારો

૬૫૨ પ ૧ 'આઆમ' સ્થાને આઆય' લેખએ

૬૫૩ પ ૮ 'કાવ્ય સ્થિતિ' બદલે 'દાયરિયતિ' વાચો

પ ૧૨ જેવેલ ગોળી' બદલે 'ત્રેવેલ ગોળી' સુધારો

છનટે ઉમેરો - દેનસુપ્તસુરિ શિષ્ય ક્ષેમકર સુગિએ પદપુરપ

ચરિત્ર (બુદ્ધ ૨ ન ૩૮૩, ગૂ૦ ભા૦ પ્ર ભગુભાઈ કારભારી)

અને સિદ્ધામન દ્વાત્રિગિકા કથા (પ્ર૦ હી૦ લ) રચ્યા'

૬૫૬ પ ૧ 'મ ૧૪૫૬ મા' ને બદલે 'મ ૧૪૬૮ મા' મૂકો

પ ૨ 'લાબ્યા' ને બદલે 'આબ્યા' લેખએ

ટિ ૪૪૧ પ ૫ 'કૂરસિલ' ને બદલે 'અકૂરસિલ' વાચો

ટિ ૪૪૪ પ ૩૨-૩૩ 'તે કીર્તિસ્તભ. બવાન્નો હતો' એ

દક્ષીકન બગમર નથી તે માટે 'ચિતોડનો જૈન કીર્તિસ્તભ' એ ચિત્રનો

પાગચય (ચિત્રપગચયમા) વાચો

પ ૩૪ કિર્તિરિયભ બદલે 'કીર્તિસ્તભ' વાચો

પ ૩૬ 'આ વાત બગમર વાગતી નથી, કારણકે તે મગ્ર માળુ ૧વી- આ કથન પણ મથાર્થ નથી લાગતું તે માટે પણ ચિત્રો- ૥ જન કીર્તિસ્તભ એ ચિત્રો પરિચય ચિત્રપરિચયમા વાચો

પ ૮ ૧ મથાળુ તેમા 'લખાધેલી' બદલે 'લખાધેલી' સુધારો

૦ ૫ ૫ 'દક્ષિજ્ઞાના' બદલે 'દક્ષિણના' લેખએ.

૧ ૧ ૫ ૮ પ્રચસ્તિ બદલે 'પ્રચસ્તિ' સુધારો.

૨ ૫ ઉત્તરાખ્યાન બદલે 'ઉત્તરાખ્યાન' લેખએ

૨ ૨ ૨ ૫ પછી (આનો કોમ મૂકો

૭૦૯ છેવટે ઉમેરે 'શુભો જંત ગૂર્જ' દર્શિઓ-પ્રથમ ભાગ
૫ ૨૪ થી ૫ ૨૬)

ટિ ૪૭૫ ૫ ૧ 'સુવર્મ' બદલે સુધર્મ નોંધો

૭૫૪ ૫ ૧૦ (પૃ. ૫૧૭ ૫ ૫) 'બનાવી' પડી ઉમેરો -
રત્નપ્રભાસિ ત્રિપ્થ લક્ષ્મીનિવાસે મેધદૂત પદ ઇતિ (કાવ્ય ભા.
પાનાગુપુ) સ્ત્રી,

૭૫૮ ૫ ૭ 'દત્ત કૃષ્ણાન્ત ચરિત્ર' મદલે 'દત્ત કૃષ્ણાન્ત ચરિત્ર'
નોંધો

૭૬૭ ૫ ૪ 'દ્વિદયમીભાગ્યે' ને ૫ તે દ્વિદયમીભાગ્યે' લખો

૭૭૦ ૫ ૭ મવાદ રમ્યા પડી " અવનરભ ચિન્દ મૂકા

૭૭૧ ૫ ૪ ગૌતમ પૃથ્વા બદલે ગૌતમ પૃથ્વા મૂકા

૭૮૬ ૫ ૧૪ વગ્ દાઝ, પ્રસસ્તપદ ભાષ્ય બદલે વગ્દગઝ

પ્રસસ્તપદ ભાષ્ય નોંધો

૭૯૦ ડેની ઉપની ચોથી પકિતમાં ઉપ જો પડી ઉમેરો -
(શુ ૨, ૧ ૧૧૦૦)

ટિ ૪૮૮ ૫ ૧૦ રાયમદનાબુધ્ય દાખ્ય બદલે રાયમદનાબુ
દ્ય દાખ્ય નોંધો

ટિ. ૪૯૦ ૫ ૩ કમાકુસલ મદલે ક્ષેમકુસલ નોંધો

૮૦૪ ૫ ૬ જલેરના' બદલે 'જલેરના' નોંધો

૮૧૧ ૫ ૧૩ પ્રિન્તિઓ) બદલે (પ્રિસ્તિઓ) મૂકા

૮૨૭ ૫ ૧૧ 'શત્રુજય આગળ' બદલે શત્રુજય આજુ નોંધો

૮૨૮ ૫ ૬ બધાની ને બદલે બધાવી સુધારો

૫ ૫૭૧ ૫ ૧૭ મધ લકત ને બદલે સધભકત સુધારો

ટિ ૫૦૫ ૫ ૧ અમુલકજલના, સ્થાને અમુલક જલના નોંધો

અકમર નામની, સ્થાને અકમરનામાની નોંધો

૫ ૫૮૧ પાસનો આક ૫૧ મૂકાયો છે તેને સ્થાને ૮૫૧ વાચો

૮૬૪ પ ૨૮ મહાનીઝ ચૂગિય નહિ પણ મહાવીર ચરિય

૮૬૮ પ ૪ 'શ્રી જિનવિજય સપાદિત મુદ્રિત' એટલું

કૌસમા મૂકે.

૮૮૦ પ ૪ ભકતમર- નહિ પણ ભકતામર-

૮૮૩ પ. ૭ કર્ણકુવૃહલ નહિ પણ કર્ણકુવૃહલ

૮૮૪ પ ૧૩ -સાર સમુચ્ચ નહિ પણ-સાર સમુચ્ચ

ટિ ૫૨૨ પ ૧ શ્રીવિજયગણિ પત્રી 'જે' મૂકે.

પ ૨ તેણે ને બદલે જેણે સુધારે.

૮૯૩ છેલ્લી પ ચદનપત્રિતિ ને બદલે ચદપત્રિતિ નોંધએ

૮૯૪ પ ૧૦ ચર્યા પત્રી) કૌસ મૂકે

આ પાગ પત્રીના પાગનો ન ૧૯૮ છપાયો છે તેને બદલે

૮૯૫ નોંધએ

૮૯૬ પ ૪૭ (પૃ ૬૦૭ની છે ત્રીથી ચોથી પત્રિ) રામચંદને

બદલે હરમચંદ નોંધએ

૯૦૩ પ ૨ માણિક્યસુદર નહિ પણ માણિક્યચંદ્ર

પ ૩ કુમેર પુરાણને' પત્રી ઉમેરો -(પી ૩, ૩૫૭)

૯૦૪ પ ૧૫ (પૃ ૬૧૪ પ ૪) શિષ્ય પરત્વે ને બદલે

શિષ્યે કરેનો, એમ મૂકે.

૯૦૫ પ ૨ ૧૫૭૨મા ને બદલે 'મ ૧૬૭૨મા' સુધારે

૯૦૬ છેલ્લી પ નેમિજન બદલે નેમિજિન મૂકે

૯૧૧ પ ૩ 'દારણકે મમયના બદલે 'દારણકે તે સમયમાં'

૯૧૩ પ ૬ અને ૧૭ 'હસો' છે ત્યાં 'હસો (૧ પાંચમો)'

એમ મૂકે.

૯૧૮ પ નવપિન્ન રથાને નવપિન્ન નોંધએ

૯૨૨ પ ૬ પ્રધામાં બદલે પદમાં સુધારે

૯૨૬ પ ૭ દાડીના બદલે દાસીના નોંધએ

પ ૧૪ આનંદની બદલે આનંદની નોંધએ

૫ ૬૩૪ ૫ ૧ અધ્યાત્મમાનો બદલે અધ્યાત્મમાનો નેધએ
 ૯૩૭ ૫ ૨ યોગિન્યથએ જને યોગવિન્યથએ નેધએ
 ૯૪૨ ૫ ૧૬-૧૭ ન્યાયામન બદો ન્યામૃત ત ગિની નેધએ
 ઉપરે ઉમેરે-આમા ઉદાખે ૧ ગોડનાક પગ દીકા યોગવિ-
 ન્યથએ પ્રાચીન મુલ યોગભદ્રમુદિન દીકા મામે ગખીને લખી
 વાગે છે ને જે તેની માથેન મુદિન થઈ છે આ યોગભદ્રમુદિનો
 સમય નિશ્ચિત થયો નથી તેમ તે કોઈ દના તે પણ જાણાય નથી.
 તત્ત્વાર્થ દીકા કે જે દગિભદ્ર મુદિએ પ્રાગેરી અને જેને યોગભદ્ર
 કે યોગભદ્રમુદિ રિખે પૂરી કરી ઉપનખ થાય છે તે દીકાના
 રચનાર યોગભદ્ર ને ગોડનાકના દીકાના રચનાર યોગભદ્ર અને એક
 દગે કે બિન્ન તે પણ નાખી થતું નથી

૯૪૭ ૫ ૧૨ લોપ્રકાશ ને ચ્યો લોપ્રકાશ મૂકો

૯૪૯ ૫ ૪ પટ્ટી મુદપત્તિ ને બદલે પટ્ટી-મુદપત્તિ નેધએ.

૯૫૫ ૫ વનભવિજ્ય બદલે વનભ મૂકો

દિ ૫૩૭ ૫ ૬ પડિવ ને બદલે પડિત સુધાગે

૯૬૩ ૫ ૬ ધીનવિજ્ય લાભવિજ્ય વચ્ચે-નીટી મૂકો

૯૭૩ ૫ ૮ ની ગરઆતમા ઉમેરો-ગં ૧૭૧૦ મા કટુક
 (કહના) મતના મા કટ્યાણુએ કાય-ગિયતિ પ્રકરણ પર (પાયાગુપુર
 કાયગ ભ દા ૩૧ ન ૧૫ અનિષિત)

૯૭૪ ૫ ૯ 'ક્ષેન મમામ પગ' પગી ઉમેરો ન ૧૭૬૩
 પહેના હીર્મવિજ્યમુદિ-પ્રીતિ નિજ્ય-મૂગનિજ્ય-ફા રિવિજ્યે જ્ઞાનદીપિકા
 નામનો વધમુદ પર (૧૯૮ સને ૧૮૫૧-૭૦ ભા ૪) કેલીની ઉપગની
 પદિતગા ૧૫૫૧ ન ૧૦૦ છે તેમાથી અમૃતમાગર કાઢી નાખો

૯૭૬ છેલ્લી ઉપરની ૧૦ મા ૫ (૫ ૬૬૫ ની ચોવી ૫)મા
 પદનિ ન છે તેને બદલે પદનિધાન નેધએ

૯૭૭ ૫ ૭ રામવિજ્ય (૨) ને બદલે રામવિજ્ય (૧) નેધએ

૫ ૧૩ રામવિજ્ય (૧) ને બદલે રામવિજ્ય (૨) નેધએ,

૯૮૧ પ ૧ સ્થલભદ્ર ને સ્થાને સ્થલભદ્ર સુધારો
 છેલ્લી ઉપરની પ નેમિવિજયે સ્થાને નેમિવિજયે મૂકો
 ૧૦૨૩ પ ૩-૩ અશ્રુમતી પછી આ ૨ સ ૧૯૫૨ મૂકો
 પ ૫ ભોજકુમાર પછી આ ૨ સ ૧૯૫૫ મૂકો

ઉમાદેવડી પછી આ ૪ મ ૧૯૫૫ મૂકો

પ ૬ વીણાવેલી પછી આ ૧ સ ૧૯૫૫ મૂકો

પ ૧૨ તેના પછી સ ૧૯૫૨ મા ઉમેરો

પ ૧૨-૧૩ રચનાર પછી પાટણના ઉમેરો

પ ૧૩ શિવરામ કેશવરામ બદલે શિવરામ કેશવલાલ મૂકો

૧૦૫૨ પ ૧૦ હેમવિમનસુરિની બદલે હેમવિમનસુરિનો

શિષ્ય હર્ષકુલ ગણિની, વાગ્યો

૧૦૬૬ છેલ્લી પ 'ભાગજ છે' પર ટિ નો આક ૫૮૮ મૂક્યો

છે તેને બદલે ૫૫૮ જોઈએ ને નીચે ટિ મા પછુ ૫૫૮ મૂક્યો

છે ત્યા પછુ ૫૮૮ જોઈએ

૧૧૩૪ 'પ ૮-૯ 'છેલ્લી ચાલુ વર્ષ' સન ૧૯૩૧ મા નથી
 શકાયા' ને બદલે એમ મૂકો કે સન ૧૯૩૧ મા (મ ૧૯૮૭ મા)

ગણના થઈ, 'તેની પછુ લોકનો વિરોધ હોવાથી બરાબર મુખ્ય

ગણના થઈ નથી, છતા જે સરકારી આકડા હવે પ્રકટ થયા છે,

તેમા જૈનોની કુલ સંખ્યા ૧૨૫૨૧૦૫ નોંધાઈ છે

૧૧૫૧ પ ૨૧ રાજપૂત ચિનોના બદલે રાજપૂત ચિત્ર-
 લાના જોઈએ

૨૮૦ પ ૮ 'અંગિવા ઉદરી' પછી ઉમેરો 'વળી બુદ્ધ
 શાતિસ્તોત્ર ગ્રંથુ'

૨૯૩ પ ૧૨ (મ ૧૨૦૭ અજમેગમાં)ને બદલે (મ ૧૧૨૪
 ધો.૧૬મા) એમ જોઈએ

૩૨૬ પ ૨ '૧૧૬૦ મા રમ્યુ' પછી ઉમેરો કે તેમા બારન
 બાદુબાનીના મુદનો પ્રમંગ અપમથમા જખાખ્યો છે

તિ ૩૮૧ છેવટે ઉમેરે ' એક પ્રબળમા વસ્તુપાત્રની મુખ સાથેની લગ્નપ્રમા ભરતવાળા ખડેગળ માખ્યાની દખીકન આવે છે, અને પ્રીતિકૌમુદી આદિમા એ સાખ્યાને રાખ દેડે છે, પણ તેણે મળ નામ ખડેગળ દત્ત એ નિર્માન થાય છે પણમા વગની સાખ્યા નામની સાખ્યા પણ છે યાદવગળ મિદા-મિધણુ દક્ષિણમા પાટણ (ખાનગેય, તાતુકા આલીમગાન)નો ગળ દનો અને તેનો શકે ૧૧૭૮ (વિ નં ૧૦૬૩)નો લેખ મળ્યો છે (એળી ધ-ગી પુ ૧ ૫ ૩૮૩) આ લેખ જીન ગેતે ઉપયોગી છે કે તેમા મરાઠી ગઘનો જૂનો નમૂનો મળે છે ને વગી તેમા પ્રમા-લ્યોત્તિપી ભાગકગ-આર્યાના પૂર્વજ ભદ્ર ભારક કે જેને જોનગળે વિત્રાપતિની પદની આપી દત્તી એવો ઉલ્લેખ છે (શ્રી જિનરિજ્યની નોધ)

૬૩૧ છેવટે ઉમેરે ' તે મરાઠી એક પ્રતમા વર્તાનું નામ મુધા-કર આપ્યું છે (પાટણ ભ)

૭૬૫ ૫ ૪ પ્રશ્ન વ્યાકરણ પહેના ઉમેરે 'ઉત્તરમધ્યનસૂત્ર' (૧૬૧ મને ૧૮૭૧-૭૨ ભા ધ)

જૈન ગૂર્જર કવિઓ—બીજો ભાગ—સબ્બી અભિપ્રાયો.

[જૈન ગૂર્જર કવિઓ—બીજો ભાગ કે જેની પ્રસ્તાવના તરીકે આ ઇતિહાસને મૂકના ધાર્યું હતું તે આ ઇતિહાસ દળદાર થઈ જવાથી તેના વગર બહાર પડી ગયો છે અને તેમા તેના પરિશિષ્ટ ૫ મા જૈન ગૂર્જર કવિઓ—પ્રથમ ભાગ સબ્બીના અભિપ્રાયો આપેલા છે અને ઉક્ત બીજા ભાગના સબ્બી આવેલ પહેલ, સૂચના, અભિપ્રાય અને પ્રકટ કરવામા આવે છે કે જે પૈની કેટલાકમા પ્રથમ ભાગ મળવી પણ ઉલ્લેખ કરવામા આવેલ છે]

૧ પાંડિત શ્રી લાલચંદ લગવાનદાસ ગાધી જૈન પાંડિત આરિયન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ કોહીપોળ વડોદરા—લેખક પરના તા ૬-૭-૩૧ના પત્રમા જણાવે છે કે—આપનો 'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' ભાગ ૨ નો દળદાર અથવા ઓશીસદ્વારા મળેલ ભેટ મળી ગયો છે, આપના એ ભગીચ પાંચમ માટે સર્વ કામ ઇતિહાસપ્રેમી અને સાહિત્યપ્રેમી ધન્યવાન હોવાને એ આભાવિત છે

૨ પ્રાકૃં બલવન્તરાય કદ્યાણુરાય ઠાકોર વડોદરા લખક પરના તા ૭-૭-૩૧ના પત્રમા જણાવે છે કે—જૈન ગૂર્જર કવિઓની ૧મા ભાગ પ્રત ૧ મઠ કાલે મળી તે માટે તદ્દમને જોડો ધન્યવાન અપાય તેના ઓછો, જો કે આગળ મોકાઓમાથી જેમ મ મા તકે—વન માનમા—આવો છો તેમ તેમ કામની મુશ્કેલી નથી હોતી. આપનો પ્રાકૃં મના મની સાદબોરો ઉપકાર માટે આપની વિદ્વાનો અને મંથાઓને વિના મળેલ માટે આપની એમની સાથે રા રા પાડેલ પ્રત મળ્યા હતા છે તે થયાઓગ્ય છે પુણ્યમા પુણ્ય માટે આપની સાથે રા રા પ્રતેમરો આ પ્રતેમરો આપી અતિદામિક પ્રતેમરો જુદા પ્રતેમરો આપી વળે ઉત્તમ છે

જૂનાં પુસ્તકો જેમ વધુ જગ્યાએ વચ્ચે વેચાઈ ગયેલા હોય તેમ તેમની ઇચ્છા આ તેમના નાનનો ભય વધાઈ, તેમનો ઉપયોગ કરવામાં વિદ્વાનોને મુશ્કેલીઓ વધાઈ વગેરે દેખીતું છે પણ આ બાબતમાં જૈન લોકમત તથા ગુપ્તી સુગ જની અસંગીન મનોદ્વંધ-વાળો ના થાય ત્યાં લગી ઉપાયજી ૧૫૧ લીમટીની આખી માદી ૮૫૫૪ છે, પાટળ જેમજોગની ૮૫૫૫ છે (જે કે આખી નદી) તેમ જીજ્ઞાસોટા બહારની ૮૫૫૫ તે ૫૧૧ ધારી મગતા વને, દૌન્દર-મ મત્રીઓ ધારે તે આ દાર્ગપણ ૪૮૩ ૪૮૬ ઉપાદી ગમે, અને ૪૨૭૧ ત્યાના મંથરોનું શુદ્ધિ તા ૭-૭-૩૧

૩૫ હિત એચરદામ—પ્રીતમગર અમદાવાદ આપણી દૌન્દર-મે મોદનભાષના ગૂર્જર દર્શિઓ ૥ જે ભાગો બહાર પાડી સાહિત્યની કિમતી મેવા કરી છે હું તો ઇચ્છુ છું કે તે આપણુ કેળવણી ખાતું ચલાવે છે એવી રીતે પ્રકાશન ખાતું ચલાવે તો ધણુ સરમ કામ કરી મકે ગૂર્જર દર્શિઓના બ તે ભાગો એટલા બધા વિશાળ છે એથી એની સમાલોચના મારી આખ કરી મકે એમ નથી હતાય એટલું કહેવું આવશ્યક છે કે એ મોદનભાષનો મમદ ધણો કિમતી છે, હતા મોદનભાષને એક વિનતિ કહું છું કે તેઓ જે કાંઈ સમદ કરે તેમા વધુ એકમાઈ લાવવા કાળજી મળે પાડી દાગના તત્રીની સમાલોચનાનો ઉવટનો ખેરેઆફ જરૂર તેઓ ધ્યાનમા લે તા ૧૧-૭-૩૧

૪ શ્રી પૂર્ણચંદ્ર નહાર M A B L —૪૮ ઇડીયન મિરર સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

The author Mr Desai is doing a good deal of substantial work in furtherance of the cause of Vernacular Jain Literature My humble opinion on the work will be sent later on

—કર્તો મિ દેશાઈ દેશી ભાષાના જૈન સાહિત્યના હિતને

વધારવાનું અતિ મગીન-નક્કર કાર્ય કરે છે આ ગ્રંથ વિશે મારો નામ અભિગ્રાહ્ય હવે પછી મોકલવામાં આવશે તા ૧૨-૭-૩૧

પ. ડૉ. પી. એલ વૈદ્ય M A (Cal), D, Litt (Paris), Professor of Sanskrit and Allied languages, Fergusson College, Poona, પોતાના તા ૧૫-૭-૩૧ના પત્રથી ઉક્ત પુસ્તકની પહેલ્ય સ્વીકારતા જૈન શ્રી કૃતિ-સના સ્થાનિક જનરલ સેક્રેટરીઓને જણાવે છે કે —

I am in due receipt of the 2nd Vol of your publication Jaina Gurjara Kavio of which you kindly sent me a copy I am indeed very grateful to you for your favour

I have not yet published any review of the work as I am afraid I cannot review the Gujarati portion of extracts As regards the Introduction to both the volumes I have formed a very high opinion of the scholarship of Mr M D Desai, and can say that the world of linguists owe him a debt of gratitude for his efforts in presenting in a systematic form the part played by the Jain poets in the making of modern and ancient Gujarati

—અ પત્રી પ્રકાશિત કૃતિ નામે જૈન ગુર્જર કવિઓનો ખીનો મ ક જે હી નક નકલ મને આપે કૃપાથી મોકલી તે મળી ખે-
ત ત ત ત કૃપા માટે આપો અતિ ઉપકૃત ૧૭

ત ત ત મમાલોચ ૧૧ મે આપાર સુધી પ્રકટ કરી નવો

ત ત ત ૧૭ કે ઉનાગઓના ગુર્જરતી બાજી સમાલ

૩૧ ૩૧ (જૈન ગુર્જર કવિઓ ૧૧) જો મેં તુમે ની

પ્રસ્તાવના મળે મિ એમ હી દેશાર્ધની વિસ્તાર માટે મે અતિ ઉચ્ચ મન ધાળ્યો છે, આ રૂં દ્વી મુકુ પુ દે અસંગીન અને પ્રાચીન નૃત્યગતીના ધ્વનિમાં જે કવિઓએ લખ્યો છે ભાગને વ્યવસ્થાપના અરૂપમાં ગુરુ દેશમાં તેણે ગીતના શ્રમ માટે લાપા-શાઓએ જે જગત્ તેના ઉપકારું કર્યો છે

૬. મુનિશ્રી અમરવિજય મદાગજના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિ શ્રી ચતુરવિજય મ ૧૯૮૭ના આગ સુનિ ૨ (૧૬-૭-૩૧)ના કાકાથી જાણાયે છે કે

‘વિશેષ, મે મોહનલાલ દ. દેશાર્ધ કૃત જૈન ગુર્જર કવિઓ ખીન્ને ભાગ આપના તરફથી બેટ મળ્યો, આભાર મે દેશાર્ધએ ઓક વોં મુખી મહેનત કરી જુના જુના સ્થળોના ભઠારો તપાસી દોડા કરી જે આ બે અપૂર્વ પુસ્તકરતો જૈન સમાજ મન્મુખ ગુરુ કર્યા છે તે માટે માન જૈનોને નહીં પરંતુ અનેક જૈનતર વિદ્વાનો કે જે ઐતિહાસિક નિયમમાં ગમ ધરાવતા હશે તેઓને પણ આત્મત ઉપયોગી નિવડશે એમા મને તો કંઈ શંકા નથી અભિપ્રાય કરતા દાર્દિક અભિનંદનજ જમ છે

વ્યવસ્થાથી જીવન છતાં રા દેનાઈએ જે પ્રયાસ ઉઠાવ્યો છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ આપીને ગીતે મન્મુક્ત પ્રાપ્ત મથોનું સિસ્થ થાય તેમજ ખામ જૈનકથાકોષ થાય તો તો ધણ સાર + + લિ મુનિ ચ વિ ના ધર્મલાભ

૭ સાક્ષગ્રી દિ બ કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી M. A LL B મુંબઈ એલ કોઝ કોર્ટના માજી વડા જજ કર્તા પરના તા ૧૦-૮-૩૧ના પત્રમાં લખે છે કે —

‘શ્રી જૈન શ્વેતાળક કોનફરન્સના જનગત મેક્ટરીઓ મારફત —જૈન ગુર્જર કવિઓ ખીન્ને ભાગ—એ પુસ્તક મળ્યું છે લાભો વખત થયા તેની પહોંચ તમને લખુ લખુ કર્યો કરતો હતો પણ નાદુરસ્ત તબીબેત તથા ખીજા વ્યવસાયોને લીધે આત્યારથી વહેલી

ઉપકાર સાથે પહોંચ લખી શક્યો નહીં તેથી દિલગીર છું એ બીજો ભાગ પણ પહેલા ભાગ જેવુંજ Monumental Work છે અને તમારા આગ્રહ, ચીન્ટપણા તથા એ દિશામાં સતત મહેનત કર્યા કરવાની આકાંક્ષા—એક જાતના Matraa—ની માબિતી રૂપે છે આ ભાગમાંથી પણ ઘણું નવું જાણવાનું ને શીખવાનું મળે છે અને જ્યારે એ હારમાળાનો ત્રીજો ભાગ છપાશે ત્યારે આ આખા વિષયનો સંપૂર્ણપણે Perspective લેવામાં તે અગત્યનો ભાગ બનવશે એમાં શંક્ય નથી તમારા આ પ્રયાસ માટે ગુજરાતી સાહિત્ય તમારું ખૂબી ગૃહેશે

૮ સાક્ષરગિરોમણી શ્રી નરસિંહરાવ લોળાનાથ દિવે ટીઆ તા ૯-૮-૩૧ના કાર્ડથી માત્ર આટલું દુઃખ પહોંચ રૂપે જણાવે છે કે —

વિ વિ જે આપની તરફથી “જૈન ગુર્જર કવિઓ” ભાગ ૨ ની પ્રત મળી તે માટે બહુ બહુ ઉપકાર માનું છું પ્રથમ ભાગ પણ મળી ગયો હતોજ

હાવા આકર મન્યનું અવતોકન લખવું એ મારા જેવાના સામર્થ્યની બહાર છે માટે તે ખાતે ક્ષમા માગુ છું

૯ મુખમની મુનિસિપલ સ્કૂલોના ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી હિમ્મત લાલ ગણેશજી અંબારિયા M A તા ૯-૮-૩૧ના પત્રથી જણાવે છે કે —

શ્રી મોદનલાલ દેગાધ તરફથી પહેલો ભાગ મળ્યા વખત થયા મળ્યો છે અને બીજો દમણા આપના કામગી મારે મળ્યો છે

શ્રી મોદનલાલ દેગાધએ જે શ્રમ લીધો છે, અને એ પ્રસ્તોત દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્યના આ ભાગના અભ્યાસ માટે જે માન પૂર્વક પાડ્યા છે તેની કિંમત આજે માટે તે પુષ્ટિ અભ્યાસ આ અવકાશની જરૂર છે તે પ્રસ્તોતની કિંમત એટલી વધી અને મોટી છે કે ઉપર ઉપરથી જેને કાઢી નાખી એ અન્યથા

આપવા નેતુ ન ગમ્યા અને તેથી ન હું તે નગો દાષ લખી
રાધ્યો નથી નેતો અવધન અને નેતલો અભ્યાન, તે પુત્રનેની
દદા દગવવા માટે નેત્રને તે રૂ મેગી નાધ્યો નથી અને દદુ
એક વ મ સુધી તો મેગી નાધ્યો નથી પણ પછી તે મેગીના
મા પગિયપમા આવવા અવધ્ય દ-ધુ ધુ અને પ્રનુ દ-ધુ દમે
તો તે પુત્રને ભાષા ઉપર ને પ્રધાન પાડે છે, ભાષાના વચાવના
ના અભ્યાસ માટે ને ઉપયોગી માધ્ય પૂગ પાડે છે, મુજગતના
જીવન માટે અને ધાર્મિક અને ધન પ્રગતિ નાટે ને દષ્ટિ મુ
દે છે તે ગધાનો અભ્યાસ અવધ્ય દગીય અને વિમનથી તે માટે
લખીય દગમ્યાન થી મોદનાવ દેવાઈએ ને ગમ લીધો છે, આ
ને અભ્યાસ દર્ષો કે તે માટે તેમને, અને આપ મામાન્ય નગત
નેને કોષપણ રીતે અપનાવી ન ના અને તેથી નેની રૂપીઆ આના
પાષમા ગણાતી કિમ્મતમા પા ઠાર્ વગત ન આવે, તેવા, છતા
અત્યંત કિમ્મતી અને ઉપયોગી પુત્રને હપાવવા માટે આપના
કોનુનને અનેક ધન્યવાદ થટે છે એટલુ તો કહી દેવા તક લઉં છુ

જૈની ગુજરાતીનો અભ્યાસ મે શરૂ કર્યો, પણ ધણા ધણા
અતગયેને લીધે તે પ્રાગજાથી આગળ વધી શક્યોન નથી.
તેથી જ જૈન ભાષાઓ તરફથી પ્રગટ થતા આનંદ કાન્ય મહોદધિના
અકો તથા જૈન ગુર્જર કવિઓના ભાગો માત્ર ઉપર ઉપરથી નેવા
ઉપગત વધારે હું કી શક્યો નથી, પછી હું નેટલુ નેત્ર શક્યો
છુ તે ઉપરથી કહી શકુ કે અભ્યાસના માધ્ય તરીકે ધણું ઉપ-
યોગી માદિત્ય આ પુત્રને દાગ પ્રકટ થયુ છે અને તેથી ગુજરાતી
ભાષાનો દરેક અભ્યાસી આવા પ્રકાગન માટે ઉપદેશ રહેરોજ મને
સભારી પુત્રને મોકલવા માટે આભાર માનું છુ

૧૦ રા કહાનજી ધર્મગિ હ કવિ તા ૧૩-૯-૩૧ ના
પત્રથી લખે છે —

—વિ કે—જૈન ગુર્જર કવિઓ ના બે ભાગ આપના દાગ

ઉપકાર માથે પહોંચ લખ્યા ગક્યો નહી તેથી દિવગીર છુ એ બીજો ભાગ પણ પહેલા ભાગ જેવુંજ Monumental Work છે અને તમાગ આગ્રહ, ચીન્ટપણા તથા એ દિશામા મતત મહેનત કર્યા કરવાની આકાંક્ષા—એક જાતના Mania—ની સાબિતી રૂપે છે આ ભાગમાથી પણ ઘણું નવું જાણનાવું ને શીખવાનું મળે છે અને જ્યારે એ હા-માળાનો ત્રીજો ભાગ છપાશે ત્યારે આ આખા વિષયનો સંપૂર્ણપણે Perspective લેવામા તે અગત્યનો ભાગ જમાવશે એમા શક્ય નથી તમાગ આ પ્રયાસ માટે ગુજરાતી સાહિત્ય તમારૂં કાળી રહેશે

૮ સાક્ષરશિરોમણી શ્રી નગમિ હરણ લોળાનાથ કિંવે દીઆ તા ૬-૮-૩૧ના કાર્કી માત્ર આટલું દુકમા પહોંચ રૂપે જણાવે છે કે —

વિ વિ જે આપની તરફથી “જૈન ગુર્જર કવિઓ” ભાગ ૨ ની પ્રત મળી તે માટે બહુ બહુ ઉપકાર માનું છુ પ્રથમ ભાગ પણ મળી ગયો હતોજ

હાવા આકર મન્યનું અવલોકન લખવું એ મહારા જેવાના સામર્થ્યની બહાર છે માટે તે ખાતે ક્ષમા માગુ છુ

૯ મુબઇની મ્યુનિસિપલ સ્કૂલોના ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી હિમ્મત લાલ ગણેશજી અબ્દિયા M A તા ૬-૮-૩૧ના પત્રથી જણાવે છે કે —

શ્રી મોહનલાલ દેશાઇ તરફથી પહેલો ભાગ ધણા વખત સમા મળ્યો છે અને બીજો હમણા આપના કાગળ માથે મળ્યો છે.

શ્રી મોહનલાલ દેશાઇએ જે શ્રમ લીધો છે, અને એ પુસ્તકો દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્યના અને લાપાના અભ્યાસ માટે જે સાધન પૂરા પાડ્યા છે તેની હિમ્મત આકવા માટે તો પ્રાકૃણ અભ્યાસ અને અવગણની જરૂર છે તે પુસ્તકોની હિમ્મત એટલી ઉંચી અને મોટી છે કે ઉપર ઉપરથી જોઇને કાઇ દહી નાખવું એ અન્યાય

આપના જેવું જ ગણાય અને તેથી જ તે ને ને દાષ લખી શક્યો નથી જેટલો અવગત અને જેટલો ગણાય, તે પુસ્તકની કદ કદાવવા માટે જેટલો તે તે મેળવી શક્યો નથી એ દેવ એક વચ્ચે મુખી તો મેળવી શક્ય એમ નથી પણ પછી તે મનોના માત્ર પરિચયમાં આવવા અવશ્ય છે-પુ મુ અને પ્રભુ કદાચ તેમ તો તે પુસ્તકમાં જોવા ઉપર જે પ્રમાણ પાડે છે, જાણના વચાવના ના અભ્યાસ માટે જે ઉપયોગી માધ્યમ પૂરું પાડે છે, ગુજરાતના જીવન માટે અને ધાર્મિક અને ઇતર પ્રવૃત્તિ માટે જે દષ્ટિ મળુ દે છે તે જાણના અભ્યાસ અવશ્ય દરીમ અને વિગતથી તે માટે લખીશ દરમ્યાન, શ્રી મોદનવાય દેગામએ જે શ્રમ લીધો છે, અને જે અભ્યાસ કર્યો છે તે માટે તેમનો, અને આવા સામાન્ય જગત જેને કોઈપણ રીતે અપનાવી ન શકે અને તેથી જેની શીઆ આના પાછમાં ગણાતી કિંમતમાં પણ કાંઈ વચન ન આવે, તેવા, છતાં અત્યંત કિંમતી અને ઉપયોગી પુસ્તકો હાવાવા માટે આપના કૌશલ્યને અનેક ધન્યવાદ ધરે છે એટલું તો કહી દેવા તક લઉં છું

જૂની ગુજરાતીનો અભ્યાસ એ શરૂ કરેલો, પણ ધણા ધણા અતગચેરો લીધે તે પ્રાગલ્ભ્યથી આગળ વધી શક્યો નથી તેથી જ જૈન ભાષાઓ તરફથી પ્રગટ થતા અભ્યાસ કાન્ય મહોદધિના અંકો તથા જૈન ગુજર્ કવિઓના ભાગો માન ઉપર ઉપરથી જેવા ઉપગત વધારે હું કરી શક્યો નથી, પરંતુ હું જેટલું જેમ શક્યો છું તે ઉપરથી કહી શકું છું કે અભ્યાસના સાધન તરીકે ધણું ઉપયોગી સાહિત્ય આ પુસ્તક દ્વારા પ્રકટ થયું છે અને તેથી ગુજરાતી ભાષાનો દરેક અભ્યાસી આવા પ્રદાશન માટે ઉપકૃત રહેશે અને સભારી પુસ્તકો મોકલવા માટે આભાર માનું છું

૧૦ રા કહાનજી ધર્મજિ હું કવિ તા ૧૩-૬-૩૧ ના યત્રથી લખે છે —

—વિ કે-‘જૈન ગુજર્ કવિઓ’ ના બે ભાગ આપના દ્વારા

પ્રાપ્ત થતા અતિ આનંદ ઉદ્ભવ્યો. એ ઉપર વિવેચન કે વિવરણ
તો સમર્થ વિક્ષાનો જ લખી શકે હું તો એ મહાપુરુષોનો કેવળ
ગુણપૂજક અને પ્રશંસક હોવાથી એટલું જ નિવેદન કરીશ કે,

(દોહરા)

જૈન કાવ્યસાહિત્યના, મહાભારત જે ભાગ,	
અસ્યોક્તથી ઉપજ્યો, અતરમા અતુરાગ	૧
જતી સતી ગુરુ જ્ઞાનિનો, અનુપમ જ્ઞાનવિનાસ	
અચળ કયો ઇતિહાસથી, એ નહિ અસ્થ પ્રયાસ.	૨
ગુજરાતી સાહિત્યમા, જૈન કવિ વર વીર,	
શુદ્ધ સ્વરૂપે દાખવ્યા, મોહન મતિ ગભીર	૩
શ્રેયતાબર મહાન મલી, તેનો કયો પ્રકાશ,	
કેહાન અભિવદન કરે, ઇશ્વર પૂરે આશ	૩
	તથાસ્તુ

૧૧ ‘સૌરાષ્ટ્ર’ અગષ્ટ ૧૫ ૧૯૩૧ ના અકમા પૃ ૮૦૫
પર ‘સંશોધન’ ના મથાળા નીચે પરિચય કરાવે છે કે —

ગુજરાતી ભાષાનું ઝરણુ નરસિંહ મહેતાથી ચે આગળ, તેરમી
સદીથી વહેતું થયું છે અને એ બસો વર્ષનો પ્રવાહ બાધવામા જૈન
સાધુઓના એક મોટા જૂથનો અવિરત ઉદ્ભવ ઉત્તરોત્તર ચાલુ રહ્યો
હતો, એ વસ્તુસ્થિતિ તરફ આપણી પ્રથમ આખ ઉઘાડનાર અથ
જૈન ગૃન્થ કવિઓ ભા ૧ છે એની અંદર એ જૈન સાધુઓની
રચેલી પ્રચુર કાવ્યસામગ્રી સંધરનાર શ્રી મોહનલાલ દેશાઈને
મોટો જશ મળેલો છે સાપ્રદાયિકતાની સૂઝ વગર સમસ્ત ગુજરાતે,
સાહિત્યની વિમન દષ્ટિએ થી દેશાઈના એ પ્રયત્નને વધાવે છે શ્રી
દેશાઈ એ પણ પોતાની આ કૃતેદને સાપ્રદાયિક રોષીની ઇતિહાસ
ધાના દીધા વગર, શુદ્ધ મંશોધનશુદ્ધિથી પોતાનું કામ ચાલુ ગખીને
આ ચ ૦ ૧ ૧ ના ગાગામા રચળે રચળે બ્રમણ કરી, બોળા બોળા
પદ ૦ પા ૧ ૧ ની નવી મામમી રચૂ કરી છે તેમા (૧) અઢારમી સદી-

માના સમગ્ર ૧૮૦ જૈન કવિઓ અને તેમની ગાનગો જોટી કૃતિઓની નોંધ કરી છે (૩) કવિઓની અનુક્રમણિકા આપી છે (૩) અદાગમા મંમની ગદ્યકૃતિઓની નોંધ કરી છે (૪) પાંચ પગ્ગિ-શિષ્ટો આપેલા છે તેમાં પાંચ દોષ દર્શાવવા એની કૃતિનો દા-નિર્ણય કરવામાં મદાયજૂન થાતી જોઈતો છે ગુર્જર ભાષા અને આદિત્ય ૧૧ પ્રાચીન ઇતિહાસ પર અન્ત્યાય પાડવામાં આ નીમન દેટલે અગે ઉપકારક થાય, તે તપાસી નેના અગે નિમોધનદોષના ખામ અભ્યાસીઓને લનામણ કરીએ છીએ કાવ્યદષ્ટિએ કદાચ કમોટીએ ચકાસી શકાય તેની મામમી આગા જોણી દગે, પાણુ ભાષાધડતગની દષ્ટિને કીક મામમી મળા ગદ્યને એમ અગે મા-નીએ છીએ

૧૨ પ્રસ્થાનના વિકાસ તરીકે ગગમણ પાદક મં ૧૮૮૭ ના શ્રાવણ મામના અંકમાં પોતાનો દુક અભિપ્રાય પ્રકટ કરે છે કે—

પહેના ભાગ જોટલોજ આ ભાગ પણુ ઉપયોગી છે આમાં ૧૮માં શતકના કવિઓના કાવ્યોના આદિ અન્તના પ્રતીકો છે છેવાડે આપેલી સૂચીઓથી પુરતક વધારે ઉપયોગી બન્યું છે આ ઉલોગી સપાદકને મથ માટે ધન્યવાદ ધરે છે

૧૩ જૈન ધર્મપ્રકાશ પુ ૪૭-૫ મં ૧૯૮૭ ના શ્રાવણના પુ ૧૮૧-૨ માં પુસ્તકોની પરોચ આપતા લખે છે કે—

આ શુક ધણા વર્ગોના પ્રયામને પગ્ગિયાગે બદાર પાડવામાં આવી છે લેખકના પ્રયાસનું માપ કરી શકાય તેમ નથી પેલા ભાગની પૂર્તિમાં કરેલો આ ખીજે ભાગ વિરોધ ઉપયોગી થયો છે આ શુકનું વિશેષ વર્ણન આપતા માટે વિગેય મથળ ને અનકાશની આનસ્યકતા કે પ્રમોગાપાત આ શુક વિગે વિગેય લખવા ઇચ્છા વર્તે છે દરેક જૈન બધુઓએ અને મંથાઓએ આ શુક રાખવા લાયક છે પ્રયાસના અને શુકના પ્રમાણમાં કિંમત વધારે નથી

૧૪ આત્માનંદ પ્રકાશ—પુ ૨૯-૧ સ ૧૯૮૭ ના

આવણના અકમા ૫ ૨૮ મા કહે છે કે—આ બીજા ભાગમાં વિક્રમના અઢારમા શતકના ગુજરાતી ભાષાના જૈનકવિઓની કૃતિઓ સહિત નિસ્તૃત સુચિ આપવામાં આવેલ છે ભાઈ મોહનલાલ જન સાહિત્ય ઇતિહાસના ખરેખરા અભ્યાસી અને સશીલ છે જૈન વસ્તીવાળા, જૈન ભઠારોવાળા શહેરોમાં જઈ ખતપૂર્વક કરેલ શોધ અને પ્રયત્નનું ફળ આ ગ્રંથનું પ્રકાશન તે છે, કે જે તેમના નિવેદનમાં વાચનાથી જાણાય છે આ ગ્રંથમાં કવિઓની અનુક્રમ શિક્ષા અને છેવટે ગદ્યકૃતિઓની નોંધ કરી ચાર અનુક્રમશિક્ષા આપેલ છે જેથી કોઈ પણ હકીકત મેળવતા વાચકને સરલતા થાય છે તે પગી પાંચ પરિશિષ્ટો જૈનકથા નામકોષ, જૈન ગદ્યોની ગુરુપદાવ લીઓ ત્રીજામાં અચલ ગદ્યોની પદાવલી, ચોથા રાજવલી અને છેવટે પ્રથમ ગ્રંથના અભિપ્રાયો છે ચાર પચીસીમાં આખા શતકના જૈન કવિઓની કૃતિની વહેચણી કરવામાં આવે છે, જેથી મકલના પૂર્વક થયાયોગ્ય આ ગ્રંથની રચના વિદ્વાતપૂર્ણ બધું મોહનલાલે કરી છે આ ગ્રંથ પ્રકટ થવાથી શ્રી જૈન કોનફરન્સ સાહિત્ય માટે જે પ્રયાસો કરે છે તેમાં આ ગ્રંથ તેની વૃદ્ધિ કરે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ ગુજરાતના સર્વમાન્ય ઇતિહાસના લેખકને ઉપયોગી વસ્તુ થઈ પડી છે જૈન અને જનેતર ઇતિહાસપ્રિય વાચકોએ આ ગ્રંથનો લાભ લેવા જેવું છે

૧૫ પાટીદારે આવણ ૧૯૮૭ ના અકમા ૫ ૪૭૧-૨ પર તેના નિદાન ત ત્રીથી નરસિંહભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ ‘ગ્રંથપરિચય’ મા પ્રકાશે છે કે—

આ ગ્રંથના પ્રથમ ભાગનો પરિચય આ માસિકના ૧૯૮૪ ના પોપ માસના અકમા મવિસ્તર આપ્યો છે આ બીજા ભાગ વિશે અથી વધારે કંઈ ખાસ કહેવા જેવું નથી આ ભાગમાં વિક્રમના અઢારમા શતકના ગુજરાતી ભાષાના જૈન કવિઓની કવિતાઓ આ પા ૬ જન કવિઓની આમ વિગેના એ છે કે તેઓ અપ

બધા બાપાને વગગી ન્તા છે, આજ્ઞા કવિઓ ચાતુ ગુન્નાતીમા લખના થાય છે, બનાયે જૈન કવિઓ અપખન બાપાને વગગી ગયા છે એ એમની વિગેના આ મથમા પાત્ર અપખ થાય છે. મ ૧૭૩૬ મા ચમોવિનયક્રમે 'નજગમ' ની આમ મમાપ્તિ કરી છે

નહ તત્ત્વ મુનિ ઉકુપનિ મખ્યા પરમ તાગી એ ધારે ૭,

ખંભનયમમદિ ગદિઅ ચોમાનુ ગમ ગ્યો છે મારે ૭,

એજ અમમામા આજ્ઞા કવિ પ્રેમાનદે 'ગણુપત' મા આમ લખ્યુ છે,

જગ છાટે નવ જાને જોદો, તાપજા ખીવા ચોદો,

રે ઉપર ચીતાપક મુક્યા, કાનમા કુકે મન ભેગ +

બાઈ મોદનનાલે પુષ્કળ પ્રવામો કરીને, જ્યા ત્યાના જન બકારો ઉડેવીને, આ મમદ ક્યો છે પુત્રકને અતે ૪ અનુક્રમ-
શિક્ષા અને ૫ પરિવિષ્ટ મુખીને વાચકને બદ્ધ મગજના કરી આપી

+ જૈન અને દાસ્ય કવિઓ વચ્ચે ને ભેદ શ નરસિંહભાઈએ કાઢ્યો છે તેને સંપૂર્ણ રીતે સમતિ આપી શકતી નથી તે ભેદના ઉદાહરણ તરીકે તેમણે યશોવિજય કૃત જૂજરાસની અને પ્રેમાનંદ કૃત રણુયજ્ઞની બે બે પદ્ધિઓ લીધી છે તેમાથી પેલના મતની પુષ્ટિ થતી નથી એકે ગ્યના સંવત્ (સ ૧૭૩૬) બતાવવા સંસ્કૃત પ્રાકૃત લેખને પેલની દૃષ્ટિઓમા ને પ્રથા સામૃતિક શબ્દોની રાખ્યા તે પ્રમાણે વામ બામુથી અક ગણવાની રીતે રાખી છે કે ને જૂજરાની બાપ મા જૈન લેખનેએ સામાન્યત રાખી છે અને તેના તે સિવાયના બીજા શબ્દોમા અપખ શ બાપા સાથે વળેવાપણુ શું છે તે સમજી શકાઈ નથી, જૈનની ૭૧૧ ગાનુની પદ્ધિઓ ન લેતા ૭ પદ્ધિઓ લીધી છે તેમાના બધા શબ્દો આજ્ઞા ગૂજરાતી છે ને તેમા અપખ રાની લેશ માત્ર છાટ છે કે નથી એ પણ લેવાનું રહે છે અપખ રા ગૂજરાતીની જનની છે, અને તે પરથી આવેલા અનેક શબ્દો ગૂજરાતીમા પ્રચલિત થતા જતા, તે પેટા કાઈ કાઈ છાટી પણ દેવાતા એમ દરેક બાપાની ઉત્કૃષ્ટિ થતા બનવું આગ્યુ છે આ સંબંધી વિશેષ પ્રકારા યથાપ્રસંગે પાઠવામાં આવશે.

છે એમણે લીધેલા આ શ્રમ માટે ગુજરાતે એમનો ઉપકાર જરૂર માનવો ધટે છે

૧૬ સાહિત્ય ૧૯૩૧ ના અગસ્ટ માસના અંકમાં પૃ ૫૬૬-૭

પર વિદ્વાન તત્ત્વી રા. મગન હ. કાઠાવાળા પ્રકટ કરે છે કે —

આમાં વિક્રમ સહા અદારમામાં જે જૈન કવિઓ થઈ ગયા તેમની કૃતિઓ અને જીવન વિષે સંપૂર્ણ પણે ટુકામાં માહિતી આપી છે, તે સાથે સાથે એ કૃતિઓમાંથી જરૂર પૂરતા ઉતારા આપ્યા છે. ભાષા મોહનલાલની મરોઘક વૃત્તિ સહેજે જણાઈ આવે છે તેમની ઐતિહાસિક પદ્ધતિ ચાલુ રહી છે, અને તેમણે લીધેલી તકલીફ વખાણવી જોઈએ

પરંતુ એથી આગળ અમે જઈ શકતા નથી. પહેલા ભાગ વિષે જરા વિસ્તારથી અવલોકન કરતા અમે સપ્રદાયી સાહિત્ય વિષે ઉલ્લેખ કરેલો હતો તે વખતે અમે લખ્યું હતું, કે “ભાઈ મોહનલાલ માને છે કે જૈનો અને બ્રાહ્મણોના સાહિત્ય જૂના જૂના ખીલ્યા નહોતા અને માટે કશો આધાર તેઓ આપી શક્યા નથી” પ્રસ્તુત બીજા ભાગમાંથી એમના એ વિધાનને જળરો ફટકો પડશે જૈન સાહિત્ય સામાન્ય ગુજરાતી સાહિત્યથી તફાવત નિરાણુ હતું એમ આ ભાગથી સાબિત થશે વિક્રમનું અદારમું સૈકું એટલે આપણી છેક નજીકનો કાળ ખસે વર્ષપરની કૃતિઓ અણીશુદ્ધ જેવાને મળે છે એ કૃતિઓની ભાષા અને આ સમ્રાટની ભાષામાં આરમાન જમીનનો ફેર છે અગરમી સદીમાં

નિધિબાળ રિપિ શશિ વછરછ x x

x x

ગાયત્રી મુનિ જસવાસ

શ્રી ગમ્ભીર તરપતિ જપડે x x

શ્રી શાંતિ દરબે વાચક તણુઉ કદમ્બ x ૫

(પ્રસ્તુત સમ્રાટ પાન ૧૧૩)

આવી ભાષા હોય એ કોઈ માની શકે નહીં અદારમી સદી સુધી આવી ભાષા ચાલુ રહે, તેનું એકજ કારણ હોઈ શકે સમ્રાટને લગતી કથાઓ, વિચારો, સિદ્ધાંતો લખતા ને કલાવતાં સમ્રાટ

શામની પગિઆયા વપનાય, ને તેો લીધે પગિઆયા માથે પ્રાચીન
મમયમા જેના શબ્દપ્રયોગો થયા હોય, તેજ ઉનાગવાનું મુનિઓને
નુજે—નરે નુજે નહી, પણ લગભગ દૃઢ્ય દાય તેથી તેજ એની
મેળે સખાઇ જાય આવા જૈન માર્ગિય પંથી પ્રાચીન ગુજરાતીની
ઇમારત ગ્યનાગ કેવી ગલીગ બૂરો દર છે, તે મહેન્ગે મગજ શકાગેર

● આ અને તે ઉપરનો—જે બંને પારામાં જે વાત સાદિત્યના તરીથી
લખે છે તે પાતાની અમુક માન્યતાને અનુદ્દીને છે પહેલા ભાગમાં અવ-
લોક લેતાં તેમણે જે લખ્યું તે આ બીજા ભાગને અવલોકતા તાણું ક્યું
છે તે માટે અત્યાર સુધી કંઈ પણ રહિયો આપવાનું મેં જરૂરી નથી
ધાયું તેનું કારણ એ કે જાણતીના પંચતરમાં જેનોએ આપેલ ફોળા મળ્યા
ત્રીજા ભાગની પ્રસ્તાવનામાં લખ્યા ધાયું છે, તેમાં તે યથાપ્રસંગે વિશેષ
સ્પષ્ટતાથી અને વિશાલતાથી આપવામાં આવશે, છતાં અત્રે ટૂંકમાં નિર્દેશ
કરવાનું કે તરીથી શા કાગિવાલાએ માત્ર માનસ તરીકે જે લખેલ છે તે
તો મારા આજે તેમના મિત્ર સાક્ષરથી જાણતાલ જાનીનું માનવું છે
જાનીનુંએજ પણ બમો જાણના તેજ અક્ષરગ મેળ્યા છે તે પેળ
'ત્રીજે બમ એવો છે કે જેનો અને માદ્યોનાં સાદિત્ય જુદા જુદા ખીલ્યા
હતા' એમ કહી તે જાની મદાશય સાથે સાથે જણાવે છે કે—પરંતુ સાદિત્યનો
ઇતિહાસ લખાયા છતાં વિદ્વાનોને તેમાં સાવધાની નહિ રાખવાથી એ બમો
થવા પામ્યા છે—આ તેમનું અવતરણ જૈન જ્ઞેશ્વરકવિઓના પ્રથમ ભાગમાં જુદી
ગુજરાતીના ઇતિહાસના નિબંધમાં પૃ ૩૨૦ પાસા ૩૩૦ માં સ્પષ્ટ રીતે મૂકેલ
છે આમ છતાં 'સાદિત્ય'કારે તેનું મારા પર આરાપણું ક્યું છે તે થોડ્ય
નથી હું તો એમ કહું છું કે 'તે બંને સાદિત્યો જુદા જુદા ખીલ્યા હતા,
પણ જુદી જુદી ભાષામાં નહિ બંનેની ભાષા સામાન્ય રીતે અક્ષર—આલ લોક-
ભાષાની ગૂજરાતી હતી' આ વિધાનને આ બીજા ભાગથી જળરો ફટકો પડે
નથી, છતાં 'પંચો' એમ કહી તેના સમર્થનમાં તરીથીએ જે ઉદાહરણ
ચાકેલ છે તે થોડ્ય લીધું નથી તેમજ તે પણ શુદ્ધ રીતે મૂકી ચકયા નથી
(તેમાં કદાચ પ્રિસરોપ પણ હોય) શુદ્ધ રૂપ આ પ્રમાણે છે —

નિધિ બાણુ રિધિ રાસિ (૧૭૫૬) વહરઈ X X

X X

ગાયક મુનિ જસરાસ

શ્રી ગચ્છ પરતરપતિ જયજ X X

શ્રી શાંતિદરશ વાયક તણુક, કલક X X

ખીજી વાત સપ્રદાયી સાહિત્ય પ્રગટ કરનાર 'ગુર્જર' કરતા જૈન પર વધારે બાર મૂકવામાં લલચ્યામ ને તેથી ગુજરાતી ન હોય તેને પણ જૈન છે માટે ગુજરાતી કરીને ઠોકી ખેસાડે-અલખત અમ

આ ટાંકવાનું કારણ એમ અનુમનાય છે કે 'વહરઈ', 'ગાયઈ', તણુ', 'કહઈ' એને બદલે વહરે, ગાયે, જયે, તણો, કહે-એમજ જોઈએ એમ તેમનું માનવું છે પણ નમ્રતાપૂર્વક કહીએ તો તત્ત્રીશ્રીને લણી હસ્તપ્રતોનો વિશાલ પરિચય હોય એમ લાગતું નથી તે સૈકની બ્રાહ્મણ કવિની પ્રતો મેળવી તેઓ જોશે તો તેમાં પણ બને જતના રૂપો મળી આવશે અને એકજ જતની જોડણી નહોતી એમ પ્રતીત થશે જૈન કવિઓની કૃતિઓની પ્રતોમાં પણ એકજ જતની જોડણી હતી નહિ, તેમાં ગયજ, ગીયજ, ગ્યુ, ગયો એમ એકજ લેખક કે કતા જુદે જુદે રચે એકજ કૃતિમાં લખતા જે ઉદાહરણ લીધું તે રા નરસિંહભાઈની પેઠે રચના સવત્ દાખવણ લીધું વળી જે કવિનું ઉદાહરણ ટાંક્યું છે તેજ જિનહર્ષની અભયકુમાર રાસ નામની કૃતિ થી (પૃ ૧૦૮), તેમાં ઈ, અને ઉના અતવાળા પ્રયોગો પ્રાય નથી હા ત

રાજ કહે રાજ તીહારે, એણીક ગુણની એણ

નિરમય સમકીત જેહનોરે, ચૂકવીઈ નહિ કેણ

ભગતિ કહે ભગવતની ર, પૂજા કહે ત્રિપાલ

વીર વચન શ્રવણે સુણે રે, મિથ્યા મનથી દાલ

મ ત્રીસરસેહરો રે નામે અભયકુમાર

પ્રથમ પૂત રાજ તણોરે બુધી તણો ભદાર

જૈનોની પ્રાકૃતા ગુર્જરી અને બ્રાહ્મણોની સરહતા ગુર્જરી એવા બે ભેદ હમણાં 'મીઠા' કવિના કાવ્ય તરીકે રા બધેકાએ 'ગુજરાતી'ના સ ૧૯૮૮ના હીવાળા અકમા આપેલ કાવ્યમાં ઉપરિચિત કર્યા છે તે 'કોરસ' રૂપે છે આ મારા મને પ્રાય વિવાદાસ્પદ છે

* પ્રેમાનંદના આખ્યાનો પણ સાપ્રગયિક-માદમ ગુરુ કથા પરથી લખાયેલા છે ને તેમાં પણ સાપ્રગયિક પરિભાષા આવી છે તેવી પરિભાષા ચિર-પરિચિત થતા સાધારણજનમાન્ય થાય છે શબ્દપ્રયોગો પણ પ્રાચીન તેમજ પ્રાચીન પરથી ઉદભવેલા વપરાય છે જેમ બ્રાહ્મણોનું તેમજ જૈનોનું તેથી પ્રાચીન ગુજરાતીની જૈન ઈમારત બ્રાહ્મણ એકલા સાહિત્ય પરથી નહિ પણ બને સાહિત્ય પરથી રચી સમારોપ્રાચીન-પણી મધ્યમકાલીન-પણી અર્વાચીન એમ

જૈન ગુ. કવિઓ બા ૨ પર અભિપ્રાયો. ૧૦૬૩

પુત્રા આ નમદમાનો દાખતો લખતે દેવચંદ્ર નામના જૈનમુનિની
કૃતિઓના નમુના નકયા છે આ કવિ વીધાનેશ્વર (મારનાડમા)
યથ નયા, ગુજરાતને ને વીધાનેશ્વરે વેપાળનો કે ધમનો ગમે તેવો
અન્ય દોય, મારનાડી બામ ગુજરાતી ભાષાને બતે મયો ગમે, પણ
તેના મયોને ગુજરાતી કેમ કહવાય ? વાનો આ નમુના

(૧) તિ દુધર્મ વીમાય, કી પી ગુપ્ત ગૌનામ

તિના એ વિજ્ઞાનના, કીપો મય અભ્યાસ [૧૫૩

વત માનકાલ મીન ગામમ નકા વીન

જગમે જ્ઞાનનાન મય કદે ન

તિનાય ધર્મ પરિ જાકી પગતીતિ થિ

ગામ મન વાતચિત્તમાદિનાદિ કદે ન પાન ૪૮૦

(૨) અભ્યાસકે આમલ, પુરતક નિષ્કયે પ્રમાણ

x x x x

ગૌર ધર્મ મય લર્મ હે, જામૌ બધે કર્મ

દેવ પ્રતીનાકે ઉદે, લુગ લમ દર્મન દોય,

મનોવર્ગણકો મિના, આલન હે નિત સોય. (પાન ૪૮૩)

આવા ને આવા નમુના પણ ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ

અથો એ મિથ્યા છે +

બાળા ઉત્તરોત્તર ઉત્ક્રાંત થતા ગુ હ અને કી રવી ફીતે પરિવર્તનો થતા
મયા, તે પ્રાચીન-મધ્યકાલમા ગુજરાતી જોડાની ફેર પી પ્રવાહી હતી તેનો
અભ્યાસ મદાધુ ને જાણોતર હસ્તલિખિત પ્રતિઓ વડે અવગાન લઈને
તરી સાદેળ કરશે તો અનેક ભ્રમો નિર્મૂળ થશે

+ સહિતના લે સીએ અણુલેપી આ બીજી વાત અસંભવ નથી જૈન
કવિહત કોઈ ગુજરાતી નહિ એવી કૃતિને ગુજરાતી કોષી જોડાવાની લાલચ
કે અજ્ઞાન તે કૃતિનો આ સમુદાય લલ્લેખ કરવામા નિમિત્તભૂત નથી,
પરં જૈન કવિની ગુજરાતી કવિઓ સાથે 'ભાષા' એટલે હિંદીમા કૃતિઓ
દોય તો સાથે સાથે તે કવિની નીચે તેમનો ઉલ્લેખ કરી દેવો એ આશય
નિમિત્તભૂત છે પહેલો ને જોડો તરીકે જોડાઈને તરીકે લીધો છે ને

આટલી ટીકા કર્યા છતા, ૧૮૦ જૈન કવિઓને પીછાની ૪૦૦ કૃતિઓ સંશોધીને આ લગભગ ૬૦૦ પાનનું પુસ્તક યોજવા માટે અમે ભાઈ મોહનલાલની સંશોધકવૃત્તિને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

૧૭ કૌમુદીના વિદ્વાન તત્રીશ્રી વિજયરામ ૧૯૭૧ સપ્ટેમ્બર માસના અકમા (૫ ૨૬૭) જણાવે છે કે —

જૈન કવિઓ વિરોના આ ખીજા ભાગમા સગ્રાહકે દીર્ઘાંધોગ અને પન્થિમ પૂર્વક ૧૮ મી સદીના ૧૭૫ થી ૨૦૦-૨૨૫ કવિઓના નામ, સાલ, કૃતિ નામ તથા કૃતિના આદિચત વિશેની સવિસ્તર માહિતી ગુજરાતમાના મુખ્ય જૈન લઠારોમાની હાથપ્રતોને આધારે એકત્રિત કરીને આપણા મધ્યકાલીન ભાષા સાહિત્યના અભ્યાસકો પર મહદુપકાર કર્યો છે આ ગ્રંથમા ત્રણ (કવિ, કૃતિ ને સાલની) અકારાદિ અનુક્રમણીઓ છે, તે આવા (અનુક્રમણી જેવા) નાના દેખાતા વિષયમા પણ આપણા શાસ્ત્રીય લેખકોની વધતી જતી કર્તવ્યનિષ્ઠાના સુચિન્દો છે.

૧૮ શિક્ષણ અને સાહિત્ય—‘નનશ્વન’ નામના પ્રસિદ્ધ શા

જે કૃતિનો છે તેનું નામ ‘દ્રવ્ય પ્રકાશ ભાષા’ છે તેમા ‘ભાષા’ એ શબ્દ જ સામાન્યતઃ દિદી ભાષા જણાવવા માટે પૂરતો છે તે હદાં મા પહેલો દુહો છે અને ખીજો આખા એક કવિતોનો અર્થો ભાગ છે ખીજો હદ હાથ તે આગમસાર નામની ગદ્યકૃતિનું તેના લેખકે (લલિયાએ) મૂકેલું છેલ્લું પદ પ્રતીક છે કે જે મારવાડી દિદીમા છે આ કઈ સંભવતા નમુના નથી, પણ કર્તા કે લેખકની, સ્થળ, રચનાસમય વગેરે હકીકત પૂરી પાડતા ઐતિહાસિક ભાગ તરીકે ઉત્તરી પ્રસસ્તિ રહે છે ભાષા પરથી તો જટ સમજ શકાય તેમ છે કે તે ગુજરાતી ભાષા નથી પણ મારવાડી મિશ્રિત દિદી ભાષા છે ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ રચવામા આવા દિદીભાષાના પદો વિભક્તિ આદિના પ્રત્યયો તેમજ ખીજ અનેક બાબતોમા અરસપાસ બંધની હલના કરવામા જરૂર સદાદ્ભૂત યાવ તનીછની આટલી ટીકાગી અક વાત મને જરૂરની સમભર્ષ કે દિદી કૃતિઓ આવે ત્યાં ‘દિદી’ એમ લખી દેવું કે નેથી આવી ટીકાનો સંભવ જ ન રહે.

માદિક માયે પ્રકટ થતી 'સિદ્ધાન્ત' અને 'માદિત્ય' નામની પુત્તિ તા. ૧૩ મી માર્ગશીર્ષ, ૧૯૩૧ના અકામા 'નવુ વાચન' એ મથાળા નીચે પૃ ૨૪ પર વ્યક્ત છે છે કે —

નિકમની તેમજીથી મતભી મદી ॥ જૈન ગૂર્જર કવિઓની કૃતિઓના મત્રદમયનો આ અદા મી મદીની કૃતિઓવાળો બીજો ભાગ છે આ મત્રદો માટે જુદીજવાઈ પડેલી પોથીઓની ગોધ પાળને તેના મકનન પાળને જે દીર્ઘ અને મનન પગ્નિમ પ્રયોજકે પોતાના વ્યવમાળી જીવની સાથેમાયે કર્યો છે તે ધન્યતાને પાત્ર છે આમા મત્રદીન કૃતિઓમા દાન્યગુપ્ત ભતે ઝાંચે ન હોય, પણ ગુજરાતી ભાષાના ધન્યગનો દનિદામ અને તેમા જૈન નમ્રદા-યનો દાગો જાણનામા એની પાસે જરૂર થયે મૂળ કૃતિઓ આધુ નિક રૂપ ન આપતા જેની ને તેની જાણી છે એ માત્ર કર્યું છે જોડાણ, પદ્મકેદ, અને પાઠોની ટૂંકીક ખામ અશુદ્ધિઓ અન્યથ સુધારના જેવી છે

હગ્નિભદ્ર અને ઉમા સ્વાતિ વિશે જે નવી અને વધારે પ્રમાણુ ભૂત હમીજનો ગોધાષ છે તે ॥ પ્રયોજકે ઉપયોગ કરવો નેધતો હતો સ્નાતિને બધિસ્મદ ॥ ગિધ્ય જણાવ્યા છે, તે નિમે વિદ્યાપીઠે પ્રસિદ્ધ કરેલા 'તત્ત્વનાર્થ' સૂત્રમા આપેના પગ્નિયથનો ઉપયોગ જરૂર થઇ ગઇન 'તત્ત્વનાર્થ'ની પ્રસારિતમા ઉમાસ્વાતિએ પોતાના ગુરુનુ નામ ધોપનન્દી શ્રમણ, પ્રગુરુનુ નામ ગિવની, તેમના વિદ્યાગુરુનુ મૂલવાચક અને પ્રગુરુનુ નામ મહાવાચક સુકપાદ આપેલુ છે પદ્મવતીના કથનો જગતા ઉમા સ્વાતિનુ પોતાનુ કથન વચારે પ્રમાણુભૂત છે એમા મગય હોય ખરે? તેમ યગોનિજ્યજ્ઞનુ ચરિત લખના મુજસયેની ભાસનો સમ્રદકારે પૂરો ઉપયોગ કેમ નહિ કર્યો હોય? આ ખામીઓ દૂર કયા નિ ॥ ચાચે એમ નવી આ મત્રદી પેડે શ્રી મોહનન લ દેશાષ બદારમી સદીની ગુજરાતી ગદ્ય કૃતિઓનો પણ સમ્રદ તૈયા

કરશે તો તે બાપાની એક મોટી સેના ગણાશે +

૧૯ આત્માનન્દનામનુ હિન્દી માસિક સને ૧૯૩૧ના દીસે જરના
અકમા સમાલોચના કરતા ન્યાયતીર્થ વિદ્યાશ્રવણ ઇન્દરલાલ જૈન
નિગારદ હિન્દીરત મુલતાન, પળખવાળા કવે છે કે —

જૈન સાહિત્ય કી સમૃદ્ધિ કા પગ્ગિય માક્ષર મમાજ સે અવિ
દિત નહીં હૈ । ઇતના કુછ વિનષ્ટ હોને પર બી મૌજુદ જૈન
સાહિત્ય કા અન્લોકન હમે ઈસ ખાત કા પૂર્ણ પરિચાન કરા દેતા
હૈ કિ પૂવકાનિન સાધુ વ વિદ્વાન સમુદાય ને ઇસ સાહિત્ય કા
સમુજત બનાને મે કિસી પ્રકાર કી કમી નહીં કી હૈ । ઉન્હો ને
જૈન સાહિત્યકો અન્ય સાહિત્યો કે મુકાબિયે મે રખને ઓર કિતને
લી અગો મે તો ઉન સે બી ઇસે જદા ડુગ્ગા જિનાને કે પ્રયત્ન
મે બહી ભાતિ સફલતા પ્રાપ્ત કી હૈ । યદિ બ્યાજ કમી હૈ તો ઉસ
અનવરત શ્રમ સે સમ્પન્ન કિયે ગયે સાહિત્ય કા પદ્ધતિ કે અનુસાર

+ સમાલોચનાઈ હરિભદ્ર અને ઉમાસ્વાતિ સળધી ને જણાવે છે તે
તેમના મળધી જ્યારે પ્રકટ થયુ ત્યારે મારી નજુ બહાર નહોતું, પરંતુ આ
પુસ્તકના પંચિષ્ઠમા આપેલી પદ્માવલીઓમા જેટલુ ઉલ્લેખિત હવ તેટલાના
૮મા આગ રૂપેજ તે તે સળધી આપલુ યોગ્ય હવ અને આખુ છે વળી વિ
દ્યાપીતુ તત્ત્વાર્થસૂત્ર બહાર પડયુ, અને સુન્સવેલી બાસ મને આખી પ્રાપ્ત
થઈ તે પહેલા ઉમાસ્વાતિ, અને યશોવિજય સળધી તેમા પ્રકટ થઈ ગયુ હવ
વિશેષમા ઉમાસ્વાતિ હરિભદ્ર અને યશોવિજય તેમજ અન્ય ત્રયકારો સ-
ળધી ને ને નવી અને પ્રમાણભૂત હકીકતો સોધાઇને પ્રાપ્ત થઈ તે સર્વેનો
ચચાચો + ઉપયોગ આ જૈન સાહિત્યનો સક્ષિત ઇતિહાસ નામના મયમાં
હોવામા આવ્યો છે કે જેને આ જૈન ગ્રન્થર કવિઓ-ખીજે બાગની પ્રસ્તાવ
નામા મુકતાનો મૂળ ઇરાદો રાખવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે વિસ્તારમા
૩૦૦ વર્ષથી આ જુદા પુસ્તકકારે બહાર પડે છે આ પુસ્તકાથી સમાલોચના
કારો સહી + ૨૦૫ થયે ૧૮મા સેકાની ગ્રન્થાલી ગરુડનિખેનો સમગ્ર
અનુવાદ કરી નો નીજ લાભના પુ પદ્મથી પદ્મમાં આપવામાં
આવેલ છે + સમાલોચના ગદ્યસપની દ્રષ્ટિ બહાર રહી મયેલ છે

प्रकाशित करने की है आपसी सम्पूर्ण आयु का योग देकर ता
की गति करने की आयु प्रत्येक और विज्ञान की कृति या आनन्द का
लक्षण है कीये का भाव हो - की है और हम उन्हीं महात्मा
और विद्वानों के विधानों तथा अनुयायी होकर हम अनन्य सम्प
के विनष्ट होना दुःखा देखकर लज्जित भी विनम्र नदी देते हैं
हैं। जैन समाज के विद्वानों में हम न के ध्यान हो के वि
अमर प्रार्थना करते हैं ।

यह देखकर हमें प्रमत्त होनी है कि उन्मत्त की प
के निम्ने गुणगन प्राप्त है जैन समाज विगेर अमनीन हो :
है । श्रीपुन दमाध ७ ने जैन-गुणों कवियों भाग २ प्रकाश
हो हमारी उन्मत्त धाग्या हो नीचे भी दू जना दिया है । अ
हरीग ४ वर्ष पूर्ण की गन्ध का प्रथम भाग प्रकाशित हो
है ८म में निम्न की १३ वीं शताब्दी में लेकर १७ वीं शताब्दी
के कवियों और उनमें कृतियों का अन्तः पत्रिय दिया है ।
गुणगती सापा के मादित्य पर भी जोर पूर्ण दृष्टि डाली है
द्वितीय भाग में आपने १६ वीं शताब्दी के कवियों और उन
अन्तः का पत्रियान करवाया है । आपने हम प्रशस्त कार्य
जनमादित्य की श्री ता सु दित और पन्विर्धन दुर्ग है तथा :
की गुणगती मादित्य हो भी अन्तः प्रकाश भिना है । आप
यह मादित्य मेवा निरोध मगदनीय है । हम आपकी छिगी अ
के तृतीय भाग के निम्नर अन्य मुद्रिप्रत्ये व विद्वानों की कृ
यो के प्रकाशित करने का महिच्छा का मादर स्वागत करते हैं ।
आता है कि आप उक्त ग्रन्थ के खीन प्रकाशित हो उत्कृष्ट
मादित्यमें कवियों की आनन्ददृष्टि करेगे ।

उक्त ग्रन्थ के नभूना स्वरूप रखने के हम आपने दि
व अमृत सापा सापी विद्वानों में भी हम प्रकाश में उक्त सापा

કે કવિયો વ ઉનકી કૃતિયો કે પરિચય સ્વરૂપ ગ્રન્થ લિખને કી સામ્રહ
પ્રાર્થના કરતે હું ।

૨૦. ૨૧ ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહનો 'સને ૧૯૩૦ તથા
૧૯૩૧ના ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર દષ્ટિપાત' એ નામનો નિબંધ
અમદાવાદની ગુજરાત સાહિત્ય સભાએ ૧૦-૪-૩૨ને રાજ પ્રકટ
કર્યો છે તેમા પૃ ૧૧ પર જણાવેલું છે કે —

“જૈનોનું જૂનું કવિતાસાહિત્ય સંશોધન અને પ્રકાશનમા
આગળ ગતિ ક્યેં જાય છે, પરંતુ તેમા ભાષા કે અભ્યાસની દૃષ્ટિ
કરતા વિશેષ તો સામ્રદાયિક દષ્ટિ હોય છે અભ્યાસકોને જૈન કવિતા-
સાહિત્ય તરફ અગુલિનિર્દેશ કરે તે પ્રવરનો સ્તુત્ય પ્રયાસ “જૈન
ગુર્જર કવિઓ”ના બે ભાગોમા આપણે જોઈએ છીએ આ બેઉ
ભાગોમા વિક્રમની ૧૩ મી સદીથી ૧૮મી સદી સુધીના જૈન કવિ
ઓની કૃતિઓની—તેમાની વાનગી (૧) સહિત-વિસ્તૃત સૂચી આપી છે
લગભગ ૫૦૦ જૈન કવિઓની આ તેમની કૃતિઓની માદિતીનો
આ લગાર છે તત્સમયના જૈન અને જૈનેતર લેખકોની ગદ્યપદ્યની
ભાષામા જે અતર દેખાય છે તે અતરનું સ્વરૂપ અને તેના કારણો
નિશ્ચિત કરવામા જૈન સાહિત્યપક્ષે આ ગ્રંથ અને શ્રી જિનવિજય-
જીએ સંપાદિત કંગ્રેસો ‘પ્રાચીન ગુજરાતી ગદ્ય સદર્શ’ મદદગાર થાય
તેમ છે તેમા જૈન મુનિઓએ જૂની ગુજરાતીમા લખેલી ગદ્યક
થાઓ તથા ઇતર વિષયો સમજાવ્યા છે”

૨૨ બુદ્ધિપ્રકાશ ૧૯૩૨ના રીસેબર મામના આક્રમા જે ।
ગર્જર કવિઓના બને ભાગ માટે પ્રમગે છે કે —

ગુજરાતી ભાષામાદિત્યના અભ્યાસીને જૈન સાહિત્ય અગમ્ય
પરનડે એમ નથી, અને જેટલો એ ॥ અભ્યાસ પ્રતિ પ્રમાદ સેવાય
છે એટલે તે ગુજરાતી ભાષામાદિત્યના વિકાસ આગળ અભિરુદ્ધિમાં
અંતરાયરૂપ થાય છે

અમા । મમજવા પ્રમાણે ગુજગતી ભાત । પ્રાથમિક માહિત્ય જૈન ગ્રંથોમાથી મુખ્યત્વે મળી આવે છે, અને તેનું ૫૫૩૫ અપ-
લ ૩ એના મદદ નેટના જૈ । માદિત્યમાથી આવે ઉપગ્રંથ છે
એટલા જાણા । માદિત્ય માથી મદદ મુજબ થયે તદુપાત આપજા
સામ્યારિ ય અને ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જૈન માદિત્યનો અભ્યાસ બહુ
મદદગાર થઈ પડે એમ છે વગુત ગુજગતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ
જૈન અનિદામિક ગ્રંથો પ થી સ્વર્ગસ્થ દ્યોતમે ગ્રંથો દતો, અને
ગુજગતના ઇતિહાસો નુસર્ગ યુગ મોટી વગ વિશે મદતની ઓ
પ્રમાણમૂલ માદિતી આવે મા । જૈન માદિત્યમાથી પ્રાપ્ત થાય છે
આ નિચપર ખામ તાર મુખ્યાનુ ઠા । એટલુ છે કે આપને
જૈનમાદિત્ય બેગમર વાગુ નિવાગુ પડે છે

અગાઉ તે માટે પુગતી મગવડ ન હતી, છતાં જેવી વીગીમા
એ દિનામા ઘણું પ્રાથમિક કાર્ય થયુ છે ઓ દેટનાં દિનતી
પુગતે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. શ્રીયુત મોદનના દલીચદ દેવાઇએ
તેવા દેવી જૈન દવિઓની સૂચીઓ ભા ૧ ઓ ૨ દમથા
બદાર પાડ્યા છે તે જેતા જનમાદિત્ય દેટલુ બધુ બેડાયલુ અને
નિગૂત છે, એનો મદદ જમાન આવે છે, અને મુખ્યમિદ્દ એકેટના
દેટનોગની પંડે જૈનમાદિત્ય । અભ્યાસ માટે આ સૂચીઓ ગુજગતી
માદિત્યના ગ્રંથોને કાયમ ઉપયોગની થઈ પડે એ નિમદેદ છે અને
તેના કિંમતીપણા વિશે એ પુગતું પ્રમાણપત્ર છે પ્રસ્તુત સૂચીની
પ્રસ્તાવના કે જે જૈનમાદિત્યનો મહિમ ઇતિહાસ તેઓ લખી રહ્યા
છે, તેની આપણે હવે આગુગતાપૂર્વક મદ નેમથુ આપુ ભગીચ
અને મુજે । કાર્ય અનેક પ્રકારો શ્રમ એવીને પૂર કરના બદલ
અમે શ્રીયુત ભાઇ મોદનવાચને અત ઢગલુપૂર્વક અભિનંદન આપીએ
છીએ એ યાદીઓ તેવા કરીને એકલા જૈનસમાજની નદિ પણ
વાગતવિક રીતે ગુજગતી માદિત્યની અપૂર્ સેવા એમણે કરી છે,
એમ કહેવામા અતિનયોદિત નથી

જૈન શ્વે૦ કૉન્ફરન્સ ઑફિસથી પ્રકાશિત પુસ્તકો.

- ૧ જૈન ગ્રંથાવલી—૪૮૦ પાનાનો દળદાર ગંચવ ઑકટેવો ગ્રંથ
પાંકુ પુઠું તેમા જૈનાગમ-પચાગી સહિત, જૈન ન્યાય,
ફિલોસોફી, ઔપદેશિક, ભાષા સાહિત્ય, વિદ્યાન સમઘીના
પૂર્વાચાર્યો રચિત પુસ્તકોની તે જે ભંડારમા ઉપલબ્ધ છે
તેની, રચનામંવત્ વગેરેની માહિતીવળા પ્રથમ માર્ગદર્શક
ગ્રંથ, મુદ્રિત સ ૧૯૬૫ તેની મૂળ કિં ત્રણ રૂ હતી તે
ઘટાડીને અર્ધી કિંમત રૂ દોઢ કરી છે રૂ ૧-૮-૦
- ૨ જૈન ડિરેક્ટરી ભાગ ૧ લો રૂ ૦-૮-૦
- ૩ જૈન ડિરેક્ટરી ભાગ ૧ અને ૨ સાથે રૂ ૧-૮-૦
- ૪ જૈન શ્વેતામ્બર મંદિરાવળી રૂ ૦-૧૨-૦
- ૫ ન્યાયાચત્તાર—મૂળ સિદ્ધસેન દિવાકર કૃત, તે
પર અસ્કૃત ટીકા, with English notes
by Dr P. L. Vaidya રૂ ૧-૮-૦
- ૬ જૈન ગૃન્થક કવિઓ—પ્રથમ ભાગ
પ્રયોજક-મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ રૂ ૫-૦-૦
- ૭ જૈન ગૃન્થક કવિઓ—બીજો ભાગ
પ્રયોજક-મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ રૂ ૩-૦-૦
- ૮ જૈન સાહિત્યનો સક્ષિપ્ત ઇતિહાસ
લેખક—મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ રૂ ૬-૦-૦
- ૯ ઘાદિ દેવસૂરિચિત્ર પ્રમાણનય તત્વાલોક
—ગૂ૦ અનુવાદ આે પુક વિવેચન સહિત
અનુવાદક-મોહનલાલ ભગવાનદાસ જવરી ગ્રેસમા છે
- ૧૦ પ્રાકૃત પાઠાવલી—૫ બેચરદાસ "

લખો

શ્રી જૈન શ્વે૦ કૉન્ફરન્સ ઑફિસ

૨૦, પાપધુની મુખ્ય નં ૩

